PATROLOGIÆ
CURSUS COMPLETUS,
SEU
BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRA, UNIFORMIS, COMMODA, ŒCONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,
SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,
QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS, ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 891) PRO GRÆCIS, FLORUERUNT;

RECUSIO CHRONOLOGICA
OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIMA ECCLESIÆ SÆCULA ET AMPLIUS,
JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA;
DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS DETECTIS, AUCTA;
INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA;
CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA;
OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;
DUCENTIS ET AMPLIUS LOCUPLETATA INDICIBUS IN QUODQUE RELIGIONIS PUNCTUM DOGMATICUM, MORALE, LITURGICUM, CANONICUM, DISCIPLINARE, HISTORICUM, ET CUNCTA ALIA SINE ULLA EXCEPTIONE; SED PRÆSERTIM DUOBUS INDICIBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM AUTEM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.
EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO OPERIS DECURSU CONSTANTER SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA,
IN QUA PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIÆ GRÆCÆ A S. BARNABA AD PHOTIUM.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,
Bibliothecæ cleri universæ,
SIVE
CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIÆ, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA. LATINA, JAM PENITUS EXARATA, VIGINTI-QUINQUE ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, MOXVE POST PERACTOS INDICES STABIT, AC QUINQUE-VIGINTI-CENTUM ET MILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALIS AMPLECTITUR, ET AD DUODECIM ET CENTUM VOLUMINA UNA CUM INDICIBUS PERVENIET. POSTERIOR AUTEM HANC VERSIONEM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA OCTO ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINEBITUR; UTRAQUE VIGESIMA QUARTA DIE DECEMBRIS 1860 OMNINO APPARUERAT, SED SINE INDICIBUS. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUJUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTAMEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EAMDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEM VEL PRO SEX FRANCIS OBTINEBIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CIV ET ULTIMUS.

PHOTIUS CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA. PETRUS SICULUS. PETRUS ARGORUM EPISCOPUS. BARTHOLOMÆUS EDESSENUS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1860

SÆCULUM IX, ANNUS 891

ΦΩΤΙΟΥ,

ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ,

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

PHOTII,

CONSTANTINOPOLITANI PATRIARCHÆ,

OPERA OMNIA

IN CLASSES QUINQUE DISTRIBUTA :

EXEGETICA, DOGMATICA, PARÆNETICA, HISTORICA, CANONICA;

CURIS VARIORUM, NEMPE :

CHRISTOPHORI WOLFII, ANG. ANT. SCOTTI, FRANC. COMBEFISII, CARD. BARONII, STEWARTII, RICHARDI MONTACUTII, ANTIMII REMNICENSIS EPISCOPI, FR. SCORSI, JOANN. BAPT. COTELERII, JUSTELLI, VOELLI, FONTANI, CORDERII, ANDREÆ SCHOTTI, CRAMERI, CARD. ANG. MAII, JAGERI, EMMANUELIS BEKKERI, JOSEPHI HERGENROETHER,

JAM ANTEA LUCE DONATA, PARTIM NUNC PRIMUM EDITA;

ACCEDUNT

PETRI SICULI, PETRI ARGORUM EPISCOPI, BARTHOLOMÆI EDESSENI OPUSCULA.

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS ET ULTIMUS.

VENEUNT 4 VOL. 42 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA *D'AMBOISE*, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO *D'ENFER* NOMINATAM, SEU *PETIT-MONTROUGE*, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1860

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CIV CONTINENTUR.

PHOTIUS CONSTANTINOPOLITANUS PATRIARCHA.

PETRUS SICULUS ET PETRUS ARGORUM EPISCOPUS.

BARTHOLOMÆUS EDESSENUS MONACHUS.

MONITUM.

Varios indices in omnem hanc priorem *Patrologiæ Græcæ* seriem ad calcem hujusce ultimi tomi apponere constitueramus. Sed cum multi sint indices a nobis excogitati, lectorum quidem ad majorem commoditatem, ne in immensum cresceret voluminis moles, neque eadem *Patrologia Græca* in duas partes ideo scissa indicibus donaretur in capite operis simul et in fine, eos omnes reponere statuimus ad calcem *Patrologiæ Græcæ* seriei posterioris quæ scilicet a Photio ad concilium Florentinum protendetur quamque Dei omnipotentis auxilio adjuti, summa fide et spe nixi, jam aggressi sumus. Hi vero indices, non tantum scripta, sed auctores alphabetice, chronologice, statistice, synthetice, analytice, analogice, logice, etc., ordinatos exhibebunt, quodque Religionis punctum dogmaticum, morale, liturgicum, canonicum, disciplinare, historicum et cuncta alia sine ulla exceptione explanabunt.

Ex illis autem ducentis et amplius indicibus, lectori cuilibet non tantum doctoribus, et studio sacrarum litterarum viris die ac nocte incumbentibus, sed et cuique maximis occupationibus implicato, sed et indocto vel imperito, vel inerudito vel etiam ignaro et demum in pigritia sepulto, facillimus et certissimus ad SS. Patrum studium et disquisitionem aditus large patebit.

Col. 498 D 3, liberos quos, lege *liberos et quos*. Col. 499 ima dele *Laod.* 3, *Sard.* 13, *Cælest.* 21. Col. 511 A 5, Antiocheni l. *Ephesini*. Ibid. ima, duam l. *viduam*. Col. 515 A 6 omissus est titulus : *Basilii canon* 12. Col. 561 B 5, altaris l. *altaria*. Col. 563 A 7, tam ex jure scripto, adde *quam non scripto*. Col. 570 B 13, alienæ, adde *potestati*. Col. 586 B 7, eas l. *ea*. Col. 958 B 10, jejuniis l. *jejunis*. Col. 603 C. 11, ea l. *eam*. Col. 610 A 5, actum l. *ac tum*. Col. 614 B 5, debet l. *debent*. Col. 634 C 9, cap. VI l. *II*. Col. 647 A 5, spiraliter l. *spiritaliter*. Col. 681 D 1, μὴ l. *μὴν*. Col. 685 C 12, καταλεγόμενος l. *καταλεγομένων*. Col. 690 B 2, ascitiam l. *ascititiam*. Col. 698, sæcularis l. *sæcularibus*. Col. 701 A 13, τοὺς l. *τά*. Col. 705 C 5 μηδ' l. *μή γ'*. Col. 712 B 2 τοῦ τῶν l. *τούτων*. Col. 778 C 5, magistratui, supple [*hoc facinus*] *non vindicanti*. Col. 782 C 5, supra l. *stupra*. Ibid. D 2, colerit l. *coierit*. Col. 786 A 9, singulo, l. *cingulo*. Col. 786 B 5, tit. l. *tit.* 1. Col. 803 C 13, meliora l. *molliora*. Col. 867 C 11, seeritatem l. *severitatem*. Col. 869 D 12, Ἰουδαιοὺς l. *Ἰουδαίους*. Col. 872 C 12, καίεσθωσαν l. *καιέσθωσαν*. Ibid. D 4, χειροχοποιεῖθαι l. *χειροχοπεῖσθαι*. Col. 1068 A 12 post vocem Βασιλικῶν dele verba *Ἡ ς' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἔστι κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου*. Col. 1069 B 7, ταῖς l. τῆς. Ibid. 12, dele *πατέρας*. Col. 1071 C 1, sumni l. *summi*. Col. 1083 B 10, sive l. *sine*. Col. 1086 A 6, antistes l. *antistites*. Col. 1094 in titulo Græco ΗΣΧΕΙΡΟΘΕΣΙΑ l. Η ΧΕΙΡΟΘΕΣΙΑ. Ibid. tit. lat. CONJUSMODI l. CUJUSMODI. Ibid. B. 14, quinam possint l. *quinam non possint*. Col. 1182, A 2, consilii l. *concilii*.

Parisiis. — Ex typis L. MIGNE.

PHOTII

MYRIOBIBLON SIVE BIBLIOTHECA.

(CONTINUATIO.)

—

ΣΝ'. A

Ἀγαθαρχίδου λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [1] Ἀγαθαρχίδου λόγοι δύο, ὁ πρῶτος καὶ ὁ πέμπτος, περὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης καὶ ἑτέρων παραδόξων ἔργων ἐν κεφαλαίῳ διαλαμβάνοντες [2].

Ἐκ τοῦ α' λόγου τοῦ περὶ [3] τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης.

Ὅτι Πτολεμαῖόν φησι τὸν μετὰ τὸν Λάγου [4] πρῶτον ἐλεφάντων θήραν συστήσασθαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ὁμοιοτρόπων καὶ τὰ τῇ φύσει κεχωρισμένα τῇ προνοίᾳ [5] συναγαγεῖν ὑπὸ μίαν οἴκησιν. Σκεπτέον δὲ τί φησιν ἐνταῦθα ὁ ἱστορικός. Καὶ γὰρ [6] καὶ πρὸ τῶν Πτολεμαίων ἐλέφασι πολλοὶ χειροήθεσι καὶ ἐν πολέμῳ ἐχρῶντο, ὡς Πῶρός τε, ὁ Ἰνδὸς ὁ [7] πρὸς Ἀλέξανδρον πολεμήσας, καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι. Ἢ ὅτι Πτολεμαῖος οὗτος πολὺς πρῶτος περὶ ταύτην ὤφθη B τὴν σπουδήν, ἢ πρῶτος τῶν μετὰ Ἀλέξανδρον, ἢ τῶν Αἰγύπτου βασιλέων πρῶτος.

CCL.

Ex Agatharchide excerptæ historiæ (1).

Lecti sunt Agatharchidæ libri duo, primus et quintus de Rubro mari, cæterisque rebus fidem excedentibus summa capita comprehendentes.

Ex libro primo de mari Rubro.

CAP. I. *Quomodo Ptolemæi primam elephantum venationem instituerint.* — Ptolemæum, qui post Lagi filium in Ægypto regnavit, primum instituisse elephantum atque ejusmodi belluarum venationem, et quæ natura disjunxit, sub unam quasi stabulationem redegisse, affirmat. Expendendum vero quid hoc loco dicat historicus. Nam etiam ante Ptolemæorum ætatem, multi quoque elephantibus cicuratis usi leguntur: ut Porus Indorum rex, qui cum Alexandro bellum gessit, aliique non pauci. Forte Ptolemæus hic primus impense illi studio incubuisse visus est: aut primus successorum Alexandri, vel aliorum Ægypti regum, ei operam dedit.

Ὅτι τὴν Ἐρυθρὰν θάλατταν τὸ ὄνομα ἑλκύσαι φησὶν οὔτε ὅτι τοῦ Ἀραβίου καλουμένου κόλπου τὰ μὲν πρὸς ἑσπέραν ὄρη, δριμείας καὶ διαπύρου τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος βαλλούσης [8], ἄνθρακος φαντασίαν ἀποδίδωσι, τὰ δὲ πρὸς ἀνατολὰς θῖνες ἄμμου γεώδεις ὑπέρυθροι παρὰ πολλὰ στάδια τῆς αὐτόθι παραλίας ἐκκέχυνται. Οὐμενοῦν οὐκ ἐκ τούτου Ἐρυθρὰ κέκληται. Εἰ γὰρ καὶ ὁ παράπλους μέν ἐστι στενός, τῶν δὲ λόφων καὶ θινῶν ἐφ' ἑκάτερα [9] τοῦ κόλπου παντὸς ὑπερκειμένων ἡ πίπτουσα παρ' ἀμφοτέρων εἰς τὸν πόρον τῶν ἠπείρων αὐγὴ τῇ χέρσῳ παρεγ- C γυᾷ τὴν θάλατταν ὁμοίαν, τῆς μὲν ἰδίας πᾶσιν ὁρωμένης, τοῦ δὲ πάθους οὐ πᾶσι γινωσκομένου, ἀλλ' οὖν οὐ διὰ τοῦτό φησι τὴν κλῆσιν λαβεῖν τὴν θάλατταν, εἰ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τοῦτο πολλοῖς ἔδοξεν. [1324 R.] Οὕτω μὲν οὖν ὁ πρῶτος εἰ καὶ μὴ ἀληθὴς τῆς αἰτίας λόγος. Δεύτερος [10] δέ, ὁμοίως ἔχων, τὸν ἥλιον ἐκεῖσέ φησιν [11] ἐπιτέλλοντα οὐχ ὡς παρ'

CAP. II. *Quadruplex etymologia Rubri maris.* — Rubrum mare inde nomen trahere ait, non quod ejus sinus, quem Arabicum vocant, montes, occasum versus, dum acres et ignei solis radii eos feriunt, carbonis reddant speciem: ad ortum vero tumuli arenæ et glebæ insigniter rufi, ad multa oræ illius maritimæ stadia effundantur. Hanc (inquit) ob causam mare illud Rubrum non vocatur. Nam cum navigatio illac sit angusta, dum vertices et tumuli universo utrinque sinui impendent, splendor ex utraque continente 442a in fretum incidens, mare terræ assimile esse denuntiaret, ut species illa in omnium oculos incurreret, etiamsi affectio cunctis non foret explorata. Ideo cognomen hac de causa non adeptum esse auctor testatur, licet multi ante ipsum ita sint opinati. Hæc igitur est prima ratio, quamvis a vero dissentanea. Altera perinde se habet: Quod sol illic exortus, non ut apud nos,

VARIÆ LECTIONES.

[1] Ἀνεγνώσθησαν. [2] διαλαμβάνοντες] ἀνεγνώσθη A. [3] τοῦ περὶ] ἀγαθαρχίδου τῶν περὶ A. [4] φασι ς. Λάγου] λαγῶν A, λάγων B. [5] τῇ προνοίᾳ om. B. [6] καὶ post γάρ. [7] ὁ post Ἰνδὸς add. A. [8] βαλούσης A. [9] ἑκατέρας ς. [10] δεύτερον A. [11] φασιν ς.

NOTÆ.

(1) Interprete Laurentio Rhodomanno.

lucidos in fretum radios dimittat, sed cruori assimiles, unde cruentam maris speciem efficiat intuentibus hæc affectio. Et hinc Rubri appellationem exsistere. Tertius hinc sermo Argolicus est : ausu quidem magnus, sed persuasu inanis. Nam qui Cliniam sectantur historici, ex poetarum licentia etiam ipsi securitatam nacti, perhibent ex Argis in Æthiopiam (quæ Cepheniæ tunc habebat nomen) Perseum ad filiam Cephei liberandam profectum, et inde ad Persas transgressum, nomen hoc a filiorum quopiam cum Persis communicasse : et procreato Erythra filio, nomen ab hoc mari indidisse. Hæc protrita et vulgaris est Argivorum de Rubro mari fabula. Quarta, et vero non ita aberrans ratio (quam auctor ex Persa quodam Boxo se didicisse affirmat, et lingua et mente Græcos imitante, qui relicta patria Athenis vitam egerit) ex narratione Persæ hæc est : Erythras quidem fuit genere Persa, filius Myozæi, qui animi præsentia et vi opum præclaram sibi existimationem comparavit. Domusque ejus non procul a mari, contra insulas desertas (non quidem hac tempestate, sed qua Medi imperium tenebant, quando etiam Erythras noscebatur). Tempore autem hiberno ad Pasargadas commigrabat, et sub ortum veris ad rem suam familiarem redibat, tum aliam ob utilitatem, tum ut aliquam vitæ suæ voluptatem hac commutatione indulgeret. Atqui cum in armenta ejus leones irruptione facta, nonnullas equarum agrestium interemissent, reliquæ adhuc incolumes, consternatione ex re visa, ceu œstro perculsæ, ad mare cursu abrepto, magno in aquas impetu (aura tum forte a terris afflabat) prolabuntur. Cumque initio præter littus natassent, pavore non desistente, a flatibus abreptæ, difficulter ad insulæ adversæ **442b** oram emerserunt, unusque ex armentariis, adolescens audacia præcellens, dum alias aliam armo prensat, una transmisit. Erythras igitur, equas non amplius visas investigans, primus hominum ejus loci ratem construit, magnitudine quidem mediocrem, sed robore validissimam. Eaque, venti secundi et commodi tenorem nactus, in fretum descendit, et subito venti ope provectus, reperit equas et pastorem simul. Insulæ autem admiratione captus, et urbem in portu accommode fundavit, et ex opposita continente rei domesticæ inopia laborantes illuc habitatum transtulit. Atque inde etiam insulas cæteras, cultoribus vacuas, habitatorum frequentia ad humanitatis cultum traduxit. Tantum igitur gloriæ ex rebus gestis, apud vulgus sibi comparavit, ut mare illud, magnitudine infinitum, omnes ad nostram usque ætatem Erythræum appellent. Nominis igitur rationes distinctæ ita se habent. Nam longe aliud est, si Erythræ mare dixeris, quam si Erythrum (quod Latini Rubrum vertunt). Hoc enim

A ἡμῖν λαμπραῖς ταῖς ἀκτῖσιν εἰς τὸν πόρον βάλλειν, ἀλλὰ παρομοίαις αἵματι, ἐξ ὧν τοῖς ὁρῶσιν ὕφαιμον παρασκευάζειν τὸ πάθος τὴν τῆς θαλάττης ἔμφασιν, κἀκεῖθεν Ἐρυθρὰν κατονομάζεσθαι. Τρίτος δέ ἐστιν ὁ Ἀργολικὸς [12] λόγος, ὅς ἐστι (φησὶ) τῇ μὲν τόλμῃ μέγας, τῇ δ' ἀποδείξει] [13] κενός. Οἱ γὰρ περὶ Κλεινίαν ἱστορικοί φασιν, ἀπὸ τῆς ποιητικῆς ἐξουσίας καὶ αὐτοὶ ἄδειαν λαβόντες, ἐξ Ἄργους εἰς Αἰθιοπίαν (ἐκαλεῖτο δὲ τότε Κηφηνία) παραγεγονότα ἐπὶ λύσει τῆς Κηφέως θυγατρὸς τὸν Περσέα, ἐκεῖθεν δὲ εἰς Πέρσας μεταστάντα [14], Πέρσαις μὲν ἀπό τινος τῶν ἐγγόνων τῆς κλήσεως μεταδοῦναι, Ἐρύθραν δὲ γεννῆσαι υἱὸν, καὶ ἐξ ἐκείνου τῇ θαλάσσῃ [15] τὴν κλῆσιν παρασχεῖν. Τοιοῦτος μὲν καὶ ὁ Ἀργολικὸς περὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης σχεδιασμός. Τέταρτος δὲ [16] καὶ B ἀληθής ἐστιν, ὃν αὐτὸς [17] μεμάθηκε παρὰ Πέρσου· Βόξος δ' ἦν τούτῳ ὄνομα, φησίν· ὃν καὶ [718 H.] ἑλληνίσαι γλῶσσαν [18] καὶ γνώμην, καὶ ταῖς Ἀθήναις λιπόντα τὴν πατρίδα ἐμβιῶναι. Ἔλεγε δὲ ὁ τοῦ Πέρσου λόγος ταῦτα. Γίνεταί τις κατ' εὐτολμίαν καὶ πλοῦτον εὐδοκιμῶν Ἐρύθρας ὄνομα, γένος μὲν Πέρσης, υἱὸς δὲ Μυοζαίου, κατοικῶν δὲ θαλάττης [19] μὲν οὐ πόῤῥω, κατεναντίον δὲ νήσων ἐρήμων οὐσῶν [20] οὐ νῦν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς Μήδων ἡγεμονίας· τότε γὰρ καὶ ὁ Ἐρύθρας ἐγνωρίζετο, ὃς τοῦ μὲν χειμῶνος ἐν Πασαργάδαις ἐποιεῖτο τὴν οἴκησιν, ἔαρος δὲ μετέβαινεν ἐπὶ τὴν ἰδίαν κτῆσιν τῆς τε ἄλλης ἕνεκα χρείας, καὶ χάριν τινὰ τῷ βίῳ διὰ τῆς τοιαύτης μεταβολῆς ἀπονέμων. Τούτου φορβάδων ἀγέλῃ μείζονι λέοντες ἐπορούσαντές τινας μὲν αὐτῶν ἀπέκτειναν· αἱ δὲ περισωθεῖσαι, C τῷ δέει τῆς ὄψεως οἶστρον λαβοῦσαι, ἐπὶ τὴν θάλατταν ἠλαύνοντο, καὶ (ἦν γὰρ αὔρα κατὰ τύχην ἀπόγαιος) εὐμεγέθεις ἐμπεσοῦσαι τοῖς ῥείθροις μετὰ πτοήσεως τὰ μὲν πρῶτα παρὰ τὴν γῆν ἐνήχοντο, τοῦ δὲ δείματος οὐ λήγοντος ἐξεκυμάνθησαν καὶ μόλις ἐπὶ τὸ τῆς ἀντικρὺ νήσου πέρας διεσώθησαν, ἑνὸς τῶν αἰπόλων νεανίου καὶ τόλμῃ διαφέροντος συμπεραιωθέντος, ἄλλοτε ἄλλης τῶν ὤμων ἀντεχομένου. Ὁ οὖν Ἐρύθρας ζητῶν τὰς οὐ φαινομένας φορβάδας πρῶτος τῶν ἐκεῖσε σχεδίαν ἐπήξατο, μεγέθει μὲν σύμμετρον, τῇ δυνάμει δὲ στερίφην [20*], καὶ λαβὼν στάσιν οὐρίου καὶ συμμέτρου πνεύματος ἀφῆκεν εἰς τὸν πόρον· ταχὺ δὲ τοῦ κύματος αὐτὸν προώσαντος εὗρε μὲν τοὺς ἵππους, εὗρε δὲ τὸν νομέα. Θαυμάσας δὲ τὴν νῆσον καὶ πόD λισμα ἐπὶ λιμένος εὐκαίρου ἱδρύσατο, καὶ ἐκ τῆς ἀντιπέραν τοὺς ἀποροῦντας βίου μετενεγκὼν ἐπόλισεν, ἐκεῖθέν τε καὶ τὰς ἄλλας νήσους ἐρήμους οὔσας ἀνθρώπων οἰκήσεσιν ἐξημέρωσε· καὶ τηλικαύτην δόξαν ἐκ τῶν πραχθέντων πολλοῖς ἐνεποίησεν, ὥστε τὴν ἐκεῖσε θάλατταν, οὖσαν ἄπειρον μεγέθει [21], πάντας ἔτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἐπονομάζειν Ἐρυθράν. Τὰ μὲν οὖν αἴτια τῆς κλήσεως ἔχοντα διαφορὰν (μέγα γὰρ τὸ παραλλάττον Ἐρύθρα θάλατταν εἰπεῖν ἢ θάλατταν Ἐρυθράν· τὸ μὲν γὰρ τὸν [22] κυριεύσαντα σημαίνει

VARIÆ LECTIONES.

[12] ἀργολογικὸς A. [13] δ' ἀποδείξει] δὲ δόξῃ A. [14] μεταστάντα A : μετὰ ταῦτα ς. ἐκγόνων B. [15] θαλάττῃ ς. [16] δέ. [17] αὐτὸς om. B. [18] γλῶτταν ς. [19] θάλατταν ς. [20] οὐσιῶν corr. A. [20*] pro στερίφην lacunam habet A. [21] μεγέθη ς. [22] τὸν add. A. τῆς θαλάττης A, τῆς θαλάσσης B : τὴν θάλατταν ς.

τῆς θαλάττης ἄνδρα, τὸ δὲ τὴν πυῤῥότητα δηλοῖ A τῆς ῥηθείσης φύσεως) ἐν τούτοις. Ἔστι δὲ, φησὶ, [1525 R.] τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ χρώματος τὴν κλῆσιν κατασκευάζον ψεῦδος (οὐ γάρ ἐστιν ἐρυθρά) τὸ δ' ἀπὸ τοῦ δυναστεύσαντος [23] ἀληθὲς, ὡς ὁ Πέρσης λόγος ἐπιστώσατο.

Ὅτι οὐδὲ ἀπό τινος τῶν τοῦ Περσέως ἐγγόνων [24] ἀξιοῖ οὗτος, καίτοι πολλῶν λεγόντων [25], τὴν κλῆσιν τοὺς Πέρσας κληρώσασθαι· μηδὲ γὰρ ἐκείνους σφᾶς αὐτοὺς Πέρσας παροξυτόνως ὀνομάζειν, ἀλλὰ Περσᾶς, ἐπὶ τέλους τῆς περισπωμένης τιθεμένης [26].

Περὶ παραδόξων ζώων, καὶ ἄλλων πραγμάτων.

Ὅτι τὰ κατὰ τὸν Περσέα εἰς ψεῦδος καὶ δι' ἄλλων B πολλῶν ἀπάγειν σπουδάζων, προστίθησι καὶ ταῦτα. Πλὴν εἰ μὲν [27] τραγικῶς ὁ Περσεὺς ἐστράτευται τὸ [719 H.] πρόσωπον περιθέμενος καὶ τὴν ἅρπην λαβὼν, καὶ περὶ τῶν ἑξῆς ἐπιτρέψας [28] ὑποκριτῇ καὶ χορῷ διαλύεσθαι καὶ τὰ τῆς ἀντιλογίας εἰς μῦθον, ὡς οἱ πολλοὶ συγκεχωρήκασιν. Ἐπιδράμωμεν τῶν τοιούτων τὰ κεφάλαια διὰ βραχέων. Κένταυρον γεγονέναι, Γηρυόνην, Κύκλωπα, Χρύσην, Κίρκην, Καλυψὼ, Μινώταυρον, Σκύλλαν, Χίμαιραν, Πήγασον, Λαιστρυγόνας, Κέρβερον, Γλαῦκον θαλάττιον, Ἄτλαντα, Πρωτέα, Νηρέα, Νηρεΐδας, τοὺς παῖδας τοὺς [29] Ἀλωέως, ἐννεοργυίους μὲν αὐξηθέντας μῆκος, ἐννεαπήχεις δ' εὖρος. Ἔτι δὲ γένος μὲν ἀναφῦναι καθ' Ἡσίοδον πρῶτον μὲν χρυσοῦν, ἔπειτα ἀργυροῦν, C εἶτα χαλκοῦν. Πάλιν ἵππους μὲν γενέσθαι περὶ τῶν μελλόντων συλλαλοῦντας Ἀχιλλεῖ, Σφίγγα δὲ τοῖς [30] τῶν Θηβαίων παισὶν αἴνιγμα προβάλλουσαν, Σειρῆνας δ' ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν ἀκροωμένων ᾀδούσας, Νιόβην δὲ καὶ Πολυδέκτην διὰ φόβον ἀπολιθουμένους. Ἐπὶ δὲ τούτοις τοὺς Ὀδυσσεῖ συμπλεύσαντας ἐκ μὲν ἀνθρώπων εἰς σῦς, ἐκ συῶν δὲ εἰς ἀνθρώπων μεταβῆναι διάθεσιν. Ἔτι Τάνταλον τιμᾶσθαι μὲν διὰ σωφροσύνην, συνέστιον ὄντα θεοῖς, τιμωρεῖσθαι δὲ δι' ἀκολασίαν, ἐν ἀέρι φερόμενον. Ἑτέρους εἰς Ἅδου καταβαίνοντας διὰ προαίρεσιν, τοὺς μὲν ὅπως ὑπὲρ τῶν ζώντων τοῖς νεκροῖς μάντεσι χρήσαιντο, τοὺς δὲ ἵνα τὴν Περσεφόνην ὡς ἔρημον ὑπάρχουσαν βίᾳ νυμφεύσωσι. Καὶ κῴδιον ἐπὶ προβάτου γενέσθαι χρυσόμαλλον, μηλέας ἐν τῇ Λι- D βύῃ πεφυκέναι μῆλα φερούσας χρυσᾶ, σῶμα ἔμψυχον πάντα τὸν βίον διακαρτερεῖν ἄγρυπνον, βορέαν καὶ νότον μετὰ τῶν ἄλλων ἀνέμων ἐν ἀσκῷ πνίγεσθαι συγκεκλεισμένους. Πρὸς τούτοις Πασιφάην μὲν ταύρῳ, Τυρὼ δὲ ποταμῷ μίγνυσθαι, πρὸς οὐδὲν γένος τὴν εὐνὴν ἐχούσας ἀλλόφυλον· καὶ Φιλομήλαν μὲν ἀηδόνος ἐξαλλάξαι μορφὴν, Τηρέα δὲ ἔποπος, Ἑκάβην δὲ εἰς κυνὸς οἰκουροῦ καταστρέψαι φύσιν. Ἐπὶ τούτοις τὴν Ἰὼ γεγονέναι μὲν ποταμοῦ θυγατέρα, ταυροκέρῳ δὲ μορφῇ [31] διαπτῆναι βοὸς οἰστρω-

rubedinem aquæ, illud virum mari potitum, significat. Verum etymologia a colore falsa est. Mare enim rubri coloris non est. A principe autem deducta, vera est, ut narratio Persica fidem facit.

Cap. III. *Persarum etymologia.* — Cæterum nec a filiis aut nepotibus Persei nomen referre Persas (quod tamen complures alii confirmant) auctor contendit. Nec illos Persas, accentu in penultima, sed Persas, ultima circumflexa se appellare, dicit.

De raris animantibus, et aliis.

Cap. IV. *Fabulas de Perseo multis exemplis consimilibus absurdas esse demonstrat.* — Dum vero narrationem de Perseo per multa quoque alia exempla ad mendacium restringere studet, adjungit etiam illa. Atqui si tragico ita more Perseus expeditionem fecit, larva indutus, et ense falcato instructus, et quæ sequuntur histrioni et choro transigenda committens, etiam alia, quibus huic fabulæ contradici potest, absurda (prout vulgi assensu comprobata sunt) notatis modo capitibus, quam brevissime percurremus. Centaurum videlicet fuisse, Geryonem, Cyclopem, Chrysen, Circen, Calypso, Minotaurum, Scyllam, Chimæram, Pegasum, Læstrygonas, Cerberum, Glaucum marinum, Atlantem, Protea, Nereides, Aloei filios, qui ad 9 orgyiarum 443a longitudinem et 9 cubitorum latitudinem excreverunt. Tum, Hesiodo auctore [a], genus exstitisse primo aureum, deinde argenteum, post hæc æneum. Rursus equos fuisse, qui de futuris collocuti sint cum Achille : et Sphingem, quæ Thebanorum pubi ænigma proposuerit : et Sirenes, quæ ad perniciem auditorum cantillarint ; Niobem etiam et Polydecten, in saxa ex pavore conversos. Navigationis insuper comites Ulyssis, ex hominibus in porcos, et e porcis in humanum rursus habitum transiisse. Item Tantalum propter mentis integritatem honore affici, mensæ dearum admotum, et propter flagitiosam libidinem in aera sublatum plecti. Nonnullos etiam data opera descendisse ad Plutonis, tum ut vates mortuos de vivis consulerent, tum ut Proserpinam, ceu solitariam, vi sponsam sibi facerent. Et vellus aureæ lanæ in ove exstitisse, malosque in Africa nasci, quæ aurea mala producant. Animatum corpus per omnem vitam insomne permansisse. Boream et Austrum cum cæteris ventis in utre tantum non præfocare inclusos. Adde Pasiphaen cum Tauro, et Tyro cum fluvio rem habere : cum tamen ad nullum diversæ naturæ genus lectum ineant. Et Philomelam in lusciniæ, Tereum in upupæ, et Hecuben [b] in canis domestici naturam esse muta-

[a] Lib. II Ἔργων. [b] Cic. *Tuscul.* IV.

VARIÆ LECTIONES.

[23] δυναστεύοντος B. ὁ add. A. [24] ἐκγόνων B. [25] πολλῶν ἄλλων λεγ. ς. [26] titulum post τιθεμένης addi solitum, περὶ παραδόξων ζώων καὶ ἄλλων πραγμάτων, om. B, in mg. ponit A. [27] μὲν] malim μή. [28] ἐπιτρέψας mg. : ἐπιστρέψας libri. [29] τοὺς A : τοῦ ς. [30] τοῖς add. A. [31] μορφὴν pr. A.

tatam. Io præterea filiam amnis fuisse, sed cornuta bovis forma, cum asilo agitaretur, Ponticum mare transcurrisse, unde et Bosphorus nomen acceperit. Et Cæneum Lapitham, primo virginem, circa pubertatis annos ex femineo sexu in virilem transmigrasse : atque ad postremum, cum a centauris abietum incussu verberaretur, vivum et erectum subiisse terram. Et Ledam, ejus quæ in feminam cadit procreationis loco, nativum peperisse ovum : unde forma illa tot pugnis expetita, Helena, inquam, efformata sit. Hellem etiam et Phrixum arietis pedibus volantes, confecto cursu, mare illud ad utrumque littus usque, Hellespontum de se nominasse. Quid quod Hercules etiam vasta maria, ubi maximæ oriuntur tempestates, in olla emensus sit : et Africam sementis et aquæ viæque expertem solus peragrarit : et ab Atlante tantæ magnitudinis et gravitatis mundum in se receperit : non quod mandatum haberet, sed tantum ut gratiam iniret? Quid quod **443b** Orphei, citharam pulsantis, vestigia montes et scopuli, amore et studio musicæ sectati? Et carnes boum solis inter assandum vocem hominum intellectui obviam ediderint? Et quod vita defuncti, per otium, omnes generis sermones cum Ulysse credant, ex informi umbra proprium faciei agnoscentes? Aliique horum bibant, cum nec alvus nec gula restet : alii ferrum extimescant, vulnerationi tamen non amplius obnoxii? Nonnulli saxum volvant, quorum corpora jam olim conflagrarunt? Aliqui etiam jus dicant cæteris, ubi tamen nihil injuriarum est reliquum? Quid tandem quod eorum qui non amplius sunt, simulacra in cymba trajiciant, Charonte nauclero et gubernatore, ut ne submersi denuo funeris elatione opus habeant? Et quod Alcestis, et Protesilaus, et Glaucus, post vitæ finem surgant? Siquidem illam Hercules reducit, istum uxoris amor exstimulat, hunc vates una defessus excitat. Et quod Amphiarai, vita adhuc integra, corpus una cum equis et curru tellus absorbeat? Et quod dentibus e Cadmi dracone disseminatis viri armati, interque se depugnantes, enascantur? Et quod Talos, Minois custos, ter uno quolibet die totam circumambulet Cretam, tam longe lateque patentem, solusque animatorum in talo vitam possideat? Et quod Minoi vita abrumpi nequeat, nisi quis ferventem ei aquam affundat? Ad hæc quod incantatione Medeæ immutatus senex hircus ad juventutem redierit, et a Peliadibus incoctus sit pater, ut rejuvenesceret? Et quod tres anus Phorcides unius oculi usu vitam exigant, indissolubilis inter se fidei commutantes vicem? Item quod Arcadiæ cultores et Atticæ, terrigenæ sint et præter naturam orti? Et quod mactata in Aulide vivam se exhibuerit apud

A σης τὸ Ποντικὸν πέλαγος· ἀφ' ης καὶ τὸν Βόσπορον εἰληφέναι τὴν κλῆσιν. Ἔτι Καινέα τὸν Λαπίδην τὸ μὲν ἀπ' ἀρχῆς γενέσθαι παρθένον καὶ γυναῖκα, ἡβήσαντα δὲ εἰς ἄνδρα μεταστῆναι, τὸ δ' ὕστατον εἰς τὴν γῆν ὑπὸ τῶν Κενταύρων καταδῦναι, ταῖς ἐλάταις τυπτόμενον, ὀρθόν τε καὶ ζῶντα. Καὶ Λήδαν μὲν ἀντὶ τῆς καθηκούσης γυναικὶ τεκνώσεως ὠοῦ τεκεῖν φύσιν, ἐς οὗ τὸ περιμάχητον εἶδος, τὴν Ἑλένην λέγω, τυπωθῆναι· τὴν δὲ Ἕλλην καὶ Φρίξον ἐπὶ κριοῦ τοῖς ποσὶ πετομένους [32], τὸν πόρον κατανύσαντας, [1328 R.] τὴν ἐφ' ἑκάτερα θάλατταν Ἑλλήσποντον ἀφ' ἑαυτῶν [33] προσαγορεῦσαι. Τὸν δ' Ἡρακλέα καὶ τὰ πελάγη μὲν, οὗ μέγιστοι χειμῶνες, ἐν λέβητι διαπλεῖν, [720 H.] τὴν δὲ Λιβύην ἄσπορον ἄνυδρον ἀπόρευτον ὑπάρχουσαν μόνον διεξέρχεσθαι [34], τῷ δὲ
B Ἄτλαντι τὸν τηλικοῦτον διαδέξασθαι κόσμον, πρόσταγμα [35] μὲν οὐκ ἔχοντα, χάριν δὲ τιθέμενον. Καὶ τῷ μὲν Ὀρφεῖ κιθαρίζοντι διὰ φιλομουσίαν τὰ ὄρη καὶ τὰς πέτρας ἀκολουθεῖν, κρέα δὲ ὀπτώμενα τῶν Ἡλίου βοῶν φωνὴν προΐεσθαι τοῖς ἀνθρώποις συνετήν. Τῶν δὲ μετηλλαχότων τὸν βίον ἐπὶ σχολῆς πρὸς Ὀδυσσέα διεξέρχεσθαι παντοδαπῇ [36] ἀδολεσχίαν ἐκ τῆς ἀμόρφου σκιᾶς τὸ τῆς ὄψεως γινώσκοντας ἰδίωμα, καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ πίνειν οὐ κοιλίας, οὐ βρόγχους ἔχοντας, ἑτέρους δὲ φοβεῖσθαι τὸν σίδηρον οὐκέτι [37] δυναμένους τρωθῆναι, τινὰς δὲ πέτρον κυλίειν τῶν σωμάτων πάλαι κατακεκαυμένων, ἄλλους δὲ δικάζειν ἑτέροις τεθνηκόσιν ἀδικήματος οὐδενὸς ὑπάρχοντος· τὸ δ' ἔσχατον, τῶν οὐκέτι ὄντων τοὺς
C τύπους ἐν πορθμίδι διαπλεῖν, ἔχοντας Χάρωνα ναύκληρον καὶ κυβερνήτην, ἵνα μὴ καταστραφέντες ἐκφορᾶς ἐπιδέωνται πάλιν. Καὶ τὴν μὲν Ἄλκηστιν καὶ Πρωτεσίλαον καὶ Γλαῦκον τετελευτηκότας πάλιν ἀναστῆναι, τὴν μὲν ὑφ' Ἡρακλέους ἀναχθεῖσαν, τὸν δὲ διὰ τὸν τῆς γυναικὸς [38] ἔρωτα, τὸν δὲ ὑπὸ τοῦ μάντεως τοῦ συγκατορυχθέντος· τοῦ δὲ Ἀμφιαράου ζῶντος τὸ σῶμα καταδέξασθαι μετὰ τῶν ἵππων καὶ τοῦ δίφρου τὴν γῆν. Ἔτι τοίνυν ὀδόντας ἐκ Κάδμου σπαρῆναι δράκοντος, ἐκ δὲ τούτων ὁπλίτας ἀνατεῖλαι μαχομένους ἀλλήλοις. Τὸν δὲ Τάλων τὸν φύλακα τοῦ [39] Μίνω τρὶς μὲν ἐν ἡμέρᾳ πᾶσαν περιπολεῖν τὴν Κρήτην, τηλικαύτην οὖσαν, τὴν δὲ ζωὴν μόνον τῶν ἐμψύχων τοῦτον ἐν τῷ σφυρῷ κεκτῆσθαι. Καὶ τοῦ Μίνω δὲ ἀμήχανον εἶναι παραλῦσαι τὸν βίον, εἰ μή
D τις αὐτῷ ζέον ὕδωρ καταχέαι. Πρὸς τούτοις ὑπὸ μὲν τῆς Μηδείας γέροντα κριὸν ἐπῳδαῖς μεταπεσόντα νέον γενέσθαι πάλιν, ὑπὸ δὲ τῶν Πελιάδων καθεψηθῆναι τὸν πατέρα Πελίαν, ἵνα γένηται νέος. Τὰς δὲ Φορκίδας τρεῖς μὲν οὔσας γραίας, ἑνὶ δὲ χρωμένας ὀφθαλμῷ, διεξάγειν τὸν βίον ἄλυτον παρ' [40] ἀλλήλων κατὰ μέρος ἀμειβομένας πίστιν. Ἔτι δὲ τοὺς τὴν Ἀρκαδίαν οἰκοῦντας καὶ τὴν Ἀττικὴν γηγενεῖς τε εἶναι καὶ παρὰ φύσιν γεγονέναι. Καὶ τὴν μὲν ἐν Αὐλίδι σφαγεῖσαν ἐν Ταύροις ἀναφανῆναι ζῶσαν, τὴν

VARIÆ LECTIONES.

[32] an. πετομένου? [33] ἀφ' ἑαυτῶν ἑλλήσποντον B. [34] διέρχεσθαι ς. [35] πρόσταγμα μὲν] προστεταγμένα A. [36] παντοδαπὴν B, ἐκ — γινώσκοντας — ἀπὸ τοῦ] γινώσκοντα — αἵματος Hemsterhus. Lucian. I, p. 407 a. [37] οὐκέτι] οὐ B. [38] τὸν τῆς γ.] τῆς γ. τὸν A. [39] τάλων τὸν φύλακα τοῦ A : ἰταλωτὸν ς. [40] ἄλυτον παρ' om. A.

A δ' ἐν Πελοποννήσῳ καταποντισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ πατρὸς Ἀκρισίου τῇ παραλίᾳ τῇ Σεριφίων ἀβλαβῆ μετὰ τοῦ βρέφους προσπεσεῖν. Τὸν δ' ὑπὸ Μενελάου κατὰ τὴν μονομαχίαν ἤδη χειρούμενον, ἐξαίφνης ἁρπαγέντα, ἐν τῷ θαλάμῳ γενέσθαι πρὸς συνουσίαν ἕτοιμον ὄντα, τῶν δεινῶν ἁπάντων ἐπιλελησμένον. Τοῦ δὲ δουρείου τὸ κύτος οὐχ ἐφ' ἁλώσει συμπαγῆναι πόλεως, ἀλλ' ἐπὶ προδοσίᾳ τῶν περὶ τὸν Ὀδυσσέα καὶ τὸν Νεοπτόλεμον· τοιαύτην ὁ τρόπος ὑπογράφει τὴν εὐήθειαν καὶ τοῦ κατασκευάσαντος τεχνίτου καὶ τῶν ἐμβάντων [41] ἀριστέων καὶ τῶν ὑποδεξαμένων εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. Ἐπὶ τούτοις, ὅτι τὸν τηλικοῦτον οὐρανὸν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ διατριβόντων θεῶν τοῖς ἰδίοις ὁ Ἄτλας ὤμοις ὑπειληφώς, ὅμως τὰς καλουμένας Ἀτλαντίδας ἐτεκνοποιήσατο [42]· [721 H.] ὅπερ ἀμήχανον. B Ὅτι τὴν ἅπασαν οἰκουμένην ὠκεανὸς περικυκλοῖ φρουρῶν καὶ συνέχων τοῖς ἑαυτοῦ ῥεύμασιν· [1329 R.] οὗ φησιν πέραν οἰκεῖν τὰς Γοργόνας Ἡσίοδος. Ὅτι τῶν ἡρώων τινὲς ἀπαθῆ τὴν διαμονὴν τῶν σωμάτων [43] διαφυλάττουσι πάντα τὸν χρόνον ἐν ταῖς μακάρων νήσοις, ἃς οὐδεὶς κυρίως ἱστόρηκε. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς ἄπορον καταστρέφοντα δόξαν πολλαῖς καὶ τῶν γυναικῶν εὔλογον [44] παραδίδωσι χλευασμόν [45]. Τῶν δ' αὖ θεῶν πῶς παραδεξώμεθα [46] τὸν μὲν ἐν μηρῷ καταρραφέντα τραφῆναι, τὴν δὲ τῇ τοῦ Διὸς κεφαλῇ κοιλίᾳ χρήσασθαι, τὸν δὲ ἄνευ τοῦ πατρὸς τελειωθῆναι (λέγω δὴ τὸν Ἥφαιστον), τὸν δὲ Ἥλιον διὰ τὰς Ἀτρέως εἰς Θυέστην πράξεις τὴν μὲν δύσιν ἀνατολὴν ποιῆσαι, τὴν δὲ ἀνατολὴν δύσιν. C Πρὸς δὲ τούτοις Ἀπόλλωνα μὲν καὶ Ποσειδῶνα ἐν Τροίᾳ θητεύσαντας ἐνιαυτὸν οἰκοδομίας ἀποστερηθῆναι μισθὸν καὶ βουτροφίας, ταῖς δεινοτάταις ὑπὸ Λαομέδοντος περιπεσόντας ἀπειλαῖς, Διόνυσον δὲ ὑπὸ Λυκούργου διὰ φόβον [47] καταδιωχθέντα εἰς τὴν θάλατταν πρὸς Θέτιν καταφυγεῖν. Πρὸς δὲ τούτοις ἔρινι ὑπὲρ κάλλους καταστῆναι θεαῖς [48], ὧν ἑκάστη μὲν ἐδέκαζε τὸν κριτὴν τοῖς παρ' ἑαυτῇ δώροις, ἵνα παρίδῃ τὸ δίκαιον, οὐδεμιᾷ δὲ παρηκολούθει τὸ συμπεσούμενον ἐκ τῆς κρίσεως τέλος. Ἔτι τὸ μὲν Ἀθηνᾶς μέγεθος εἰς χελιδόνος συγκαταβῆναι [49] ὄγκον, τὸ δὲ τοῦ Διὸς ἀξίωμα εἰς κύκνου κατασταλῆναι τάξιν, τὸ δὲ τῆς Δήμητρος [50] κάλλος εἰς τὴν αἰσχίστην μετασταθῆναι διάθεσιν. Τὸν δὲ νομιζόμενον μέγιστον Δία ἐπιβουλευθῆναι μὲν ὑπὸ τοῦ ἀναγκαιοτάτου τῆς γυναικὸς D ἀδελφοῦ, σωθῆναι δὲ ὑπὸ τῶν ἐχθίστων, λέγω δὴ τῶν Τιτάνων· οὓς ἀναβάντας ἐκ τῶν δεσμῶν καὶ τοῦ σκότους καὶ τῆς ἐκεῖσε φυλακῆς, ἐπὶ τὴν χρείαν παρέσχοντο φοβήσαντες τοὺς περὶ τὸν Ποσειδῶνα, καταβῆναι πάλιν ἑκουσίως εἰς τὸν Ἀχέροντα καὶ τὸν Ἅδου [51] τόπον. Ἔτι τὴν μὲν Ἀφροδίτην τιτρωσκομένην ὑπὸ θνητῆς δυνάμεως, τὸν δ' Ἄρην δεσμούμενον ὑπ' Ὤτου καὶ Ἐφιάλτου, τὸν δὲ Ἅδην [52], ἐν ᾧ τόπῳ τὴν βασιλείαν εἶχεν, ἐκεῖσε ὑφ' Ἡρα-

Tauros? Et quod in Peloponneso mari demersa a patre Arisio, Seriphiorum littoribus incolumis una cum infante appulerit? Et quod a Menelao in singulari certamine jam subactus, post arreptionem subitam, versetur in thalamo, ad complexum paratus, et omnis adversi casus [illegible] oblitus? Et quod lignei equi receptaculum non ad expugnationem urbis sit compactum, sed ob proditionem Ulyssis et Neoptolemi, sociorumque? Vide qualis hoc modo stultitia depingatur, et artificis qui equum exstruxit, et procerum, qui hunc inierunt, et civium, qui in propriam urbem eumdem susceperunt! Adde his, quod cœlum tam vastum, diis in eo commorantibus suis Atlas humeris exceperit, et Atlandides tamen genuerit, quod fieri nullo potest modo. Quod orbem totum Oceanus circumluat et ambiat, custodiens eum fluxibus suis et continens, cujus extrema Gorgones accolere Hesiodus canit. Et quod heroum nonnulli corporum incolumitatem, extra omnes adjectiones, conservant, in beatorum insulis: de quibus tamen nemo certi aliquid memoriæ prodidit. Hæc igitur cum in dubias et perplexas desinant opiniones, multis etiam e sexu muliebri risum non improbabilem tradunt. Cæterum de diis nugas quomodo accipiamus? Quod videlicet quidam femori insutus ad maturitatem pervenerit: quædam Jovis capite pro matrice sit usa? Et quidem sine patre (Vulcanum dico) sit perfectus? Quod Sol, propter nefariam Atrei in Thyestem impietatem, ex occasu ortum, et ex ortu occasum fecerit? præter ea quod Apollo et Neptunus, locata apud Trojam mercenaria opera per annum, præterquam quod ædificationis et ministerii pastoralis mercede fraudarentur, atrocissimis Laomedontis minis objecti sint? Et quod Bacchus a Lycurgo perterrefactus fugatusque in mare, Thetidos opem implorarit? Huc accedit, quod lite de formæ elegantia inter deas orta, unaquæque muneribus suis judicem corrumpere studeat, et nullam tamen harum assequatur finis ex hoc judicio eventurus. Imo, Minervam fabulantur, quanta quanta est, in hirundinis corpusculum se abdidisse, et majestatem Jovis a cygni forma veluti in ordinem redactam, et Cereris pulchritudinem in turpissimum transiisse habitum. Et Jovem, qui pro maximo habetur, a maxime necessario, uxoris germano, insidias expertum, et servatum esse a maxime invisis, Titanibus, inquam; qui egressi e vinculis et tenebris, et quæ illic est custodia, postquam in fugam conjecto Neptuno, operam illi navassent, sponte ad [illegible] Acherontem et Plutonis regnum denuo se receperint. Tum Venerem mortali manu sauciam: et Martem ab Oto et Ephialte vinculis constrictum, et Ditem in regno suo, ab Hercule sagittis ictum, in maximos incidisse

VARIÆ LECTIONES.

[41] ἐμβατῶν B. [42] ἐπαιδοποιήσατο B. [43] τὴν διαμονὴν τῶν σωμάτων] τὰ σώματα B. [44] εὐλόγῳ. [45] χλευασμῷ B. [46] παραδεξαίμεθα ς. καταραφέντα A : καταραφθέντα ς. [47] φόβου ς. [48] θεοῖς A. [49] συγκαταβαίνειν A. [50] δημήτρας A. [51] ᾅδου B : ᾅδῃ ς. A utrum habeat, non liquet. [52] αἴδη A.

cruciatus : et Vulcanum a cacumine cœli dejectum A in Lemnum, non absque læsione corporis et dolore extremo : et Junonem a Jove suspensam alligatis utrique pedi incudibus maximis. Summatim, deos adulteria committere, fulmine feriri, loripedes esse, furtis assuescere, ab hominibus virtute superari, procaciter conviciari, injurias patrare, sortem deplorare, et tandem nullius affectionis immunes esse, a qua nos perturbati deorum opem invocamus. Quare qui hæc fabularum portenta hominibus credenda proponunt, tam procul a veritate remoti, num putas magistros fide dignos aliis docendis esse judicandos? Dum tot et talibus Agatharchides exemplis narrationem de Perseo ad fabulas relegat, nec mari Rubro a filio Persei nomen obvenisse tradit.

κλέους τοξευθέντα ταῖς μεγίσταις ἀλγηδόσι περιπεσεῖν· τὸν δὲ Ἥφαιστον, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν οὐρανὸν ἀποῤῥιφέντα ὕψους, εἰς Λῆμνον ἐνεχθῆναι διακείμενον ἐσχάτως· τῆς δ' Ἥρας ὑπὸ τοῦ Διὸς κρεμαμένης [53] ἐκ τῶν ποδῶν ἐκδεθῆναι παμμεγέθεις ἄκμονας. Καθόλου δὲ θεοὺς [54] μοιχεύοντας, κεραυνουμένους, κυλλόποδας, κλέπτειν εἰθισμένους, ἀνθρώπων ἀσθενεστέρους, προχείρως λοιδοροῦντας, ἀδικοῦντας, μεμψιμοιροῦντας, πέρας οὐθενὸς [55] πάθους ἐκτὸς καθεστῶτας, ὑφ' ὧν ἡμεῖς ὀχλούμενοι τοὺς θεοὺς ἐπικαλούμεθα. Οἱ οὖν τὰ τοιαῦτα τερατευόμενοι, πόῤῥω τῆς ἀληθείας ἱστάμενοι, οὐκ ἂν ἑτέροις ταύτην εἰσηγεῖσθαι κριθεῖεν ἂν ἀξιόλογοι. Διὰ τοιούτων καὶ τοσούτων Ἀγαθαρχίδης τὰ περὶ τὸν Περσέα εἰς ὁμοίους ἀπάγων [56] μύθους, οὐδὲ τὴν Ἐρυθρὰν ἐκ B τοῦ παιδὸς αὐτοῦ κληθῆναι δίδωσιν.

CAP. V. *Fabularum finis delectatio.* — Hinc seipsum in causa sibi esse ut redarguatur, ostendit, propterea quod ad seriam rerum gestarum tractationem, fabulatorum licentiam traducat. Nam ab hac si quis refellendi studium detrahat, nullam relicturus est materiam viliorem, sublata nimirum fide. Quam enim ob causam non damno Homerum (inquit) quod Jovis et Neptuni dissidium asserit, cum fieri non possit, ut homo mortalis fidem hac in parte astruat; nec Hesiodum vitupero, deum generationem exponere ausum; nec Æschylum increpo, quod in plerisque mentitur, et multa, quæ concedi nunquam possunt, in litteras refert; nec Euripidem accuso, quod Archelao tribuit res a Temeno gestas, et Tiresiam in theatro plusquam quinque ætates vita complexum introducit; nec aliis vitio verto, quod apparatu in fabularum actione utuntur virium excedente humanarum modum? Quia omnis poeta magis voluptatis scopum quam veritatis sibi propositum habet.

Ὅτι αὐτός, φησιν, ἑαυτῷ αἴτιος καθίσταται ἐλέγχων ὁ τὴν τῶν μυθοποιῶν ἐξουσίαν εἰς πραγματικὴν [722 H.] μετάγων [57] ἐνάργειαν [58]· ἧς ἄν τις ἀφέλῃ τὸν ἔλεγχον, οὐδὲν εὐτελέστερον καταλείψει γένος τῆς πίστεως ᾑρμένης. Ἐπεὶ διὰ τίνα αἰτίαν Ὅμηρον οὐκ εὐθύνω, Διὸς καὶ Ποσειδῶνος φράζοντα διαφορὰν [1332 R.], ἀδύνατον ἀνθρώπῳ πίστιν παραδοῦναι· οὐδ' Ἡσιόδῳ μέμφομαι δηλοῦν τολμῶντι θεῶν γένεσιν· οὐδ' Αἰσχύλον ἐπιπλήττω πολλοῖς διεψευσμένον καὶ πολλὰ συγγράφοντα τῶν ἀσυγχωρήτων· οὐδ' Εὐριπίδου κατηγορῶ τῷ μὲν Ἀρχελάῳ περιτεθεικότος τὰς Τημένου πράξεις, τὸν δὲ Τειρεσίαν βεβιωκότα παρεισάγοντος πέντε γενεῶν πλέον [59]. C οὐδὲ τοὺς ἄλλους εἰς ἐπιτίμησιν ἄγω διασκευαῖς ἐν τοῖς δράμασι χρωμένους ἀδυνάτοις; Ὅτι πᾶς ποιητὴς ψυχαγωγίας ἢ ἀληθείας ἐστὶ στοχαστής.

CAP. VI. *Quæ terra elephantos producat.* — Elephantos, scribit auctor, Indorum terra nutrit, et Æthiopum, quæ Thebanorum fines attingit, nec non Libya.

Ὅτι καὶ τὴν Ἰνδικὴν χώραν ἐλέφαντας τρέφειν φησί, καὶ τὴν Αἰθιοπίαν, ἣ τοῖς Θηβαίων ὁρίοις ἐστὶν ὅμορος, καὶ δὴ καὶ τὴν Λιβύην.

CAP. VII. *Ægypti limites.* — Quatuor inde perhibet limitibus Ægyptum esse inclusam : a septentrione, pelago : ab ortu et occasu, desertis : et a meridie, gentibus Æthiopum.

Ὅτι τέτταρες [60] τόποι τὴν Αἴγυπτον περιειλήφασιν, ἀπὸ μὲν τῆς ἄρκτου τὸ πέλαγος, ἀπ' ἀνατολῆς δὲ καὶ δύσεως ἐρημίαι, ἀπὸ δὲ τῆς μεσημβρίας Αἰθίοπες.

Austerus hic sermo (1), sed salutaris. Ostenditur enim non **445a** mœstitiæ, sed custodiæ gratia; et ex oratione voluptatem sustulit, ne ex rebus gratiam adepti pro bonis mala consequamur : vel per Jovem vel deos, et non in medio posita quædam remittamus.

Αὐστηρὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ σωτήριος. Δηλοῦται γὰρ D οὐ λύπης, ἀλλὰ φυλακῆς ἕνεκεν, καὶ τὴν ἡδονὴν ἐκ τῶν λόγων ἦρκεν, ὅπως τῆς ἐκ τῶν πραγμάτων χάριτος ἀπολαύοντες μηδέποτε ἀντὶ τοῦ βελτίονος τὸ χεῖρον αἱρώμεθα, ἢ πρὸς Διός, καὶ θεῶν, ἵνα μηδὲ τῶν ἐν μέσῳ κειμένων ἔνια παρίωμεν,

Privati vero divitias longe profundiores, sine negotio est difficile servare. Tu vero horum et similium bonorum hæreditatem consequi te posse

Ἰδιώτου μὲν οὐσίαν μικρῷ βαθυτέραν ἀπραγμόνως χαλεπὸν [61] διασῶσαι· σὺ δὲ τοσούτων καὶ τηλικούτων κληρονομίαν ἀγαθῶν καθέξειν χωρὶς ἀγωνίας ἐλπί-

VARIÆ LECTIONES.

[53] χρεμαμένης B et corr. A : χρημναμένης ς. [54] θεοὺς om. A. [55] οὐδενὸς B. [56] ἀπάγων A : ἄγων ς. [57] μετάγων A : ἐνάγων ς. [58] ἐνέργειαν ς. οὐθὲν AB : οὐδὲν ς. [59] πλέον πέντε γενεῶν B. [60] τέσσαρες ς. [61] ἀπρ. ἐστὶ χαλεπὸν ς.

NOTÆ.

(1) Hic multa omissa sunt ab interprete et in Græca edit. Henr. Steph.

ζεις; καὶ ταῦτα γινώσκων ὅτι κἀκεῖνα μὲν ὁ νόμος τῷ κτησαμένῳ διαφυλάττει, ταῦτα δὲ ὁ σίδηρος ἀφαιρεῖται τῶν ἀσθενεστέρων.

Ὅτι φησίν, Ἐκ πολλοῦ χρόνου προειληφότες ἐσμὲν ὅτι τὰς τῶν δυναστῶν φιλίας ὁ καιρὸς σφραγίζεται καὶ λύει, καὶ τὴν σὴν ἀσχολίαν ἄλλῳ δίδωσιν ἀφορμήν, αὔξων καὶ φθίνων τὰ πράγματα ἐξ ἀλλήλων. Ὁ μὲν τῷ λόγῳ συνεχῶς χαριζόμενος, τὸ ἐκ τῶν ἔργων δυνατὸν ὑπερβαίνων, πολλὰ διαψεύδεται· ὁ δὲ προσλαμβάνων [62] τοὺς αὐτοῦ φίλους βουλῆς κοινωνοὺς ἐν καιροῖς τηλικούτοις οὐ τοῦ [63] τὴν ὁρμὴν ἐπώσοντος δεῖται. Τίς γὰρ οὕτως ἄβουλος, ὃς τὸ δοκοῦν αὐτῷ παρ' ἑτέρου βούλεται μαθεῖν, καὶ ποιεῖν τὸν σύμβουλον τῶν ἀπορουμένων συνήγορον τῆς ἐπιθυμίας; εἰ γὰρ ὁ κύριος τῶν τοσούτων ἀγαθῶν κρείττων ἐστὶ τῆς ἐπιθυμίας τῆς τῶν βιαζομένων, μακαρίσαι μὲν ἔχω τοῦ ταῦτα κεκτημένου τὴν ἐξουσίαν, ἀφελέσθαι δὲ τοῖς ὅπλοις βιασάμενος τὰς χορηγίας οὐ δύναμαι. Τί οὖν ἀμήχανον πρᾶξιν εἰς κενὴν ἐπαγγελίαν [64] ἄγειν, καὶ τὰς ἀδήλους ἐλπίδας τῶν προδήλων κινδύνων πλέον εὐλαβεῖσθαι; Ἀλλὰ καταπλήξονται τοὺς Ἕλληνας οἱ Αἰθίοπες. Τίνι; τῇ [723 H.] μελανίᾳ καὶ τῇ παραλλαγῇ τῆς μορφῆς. Οὐχ ὑπερβαίνει τὴν τοῦ παιδὸς ἡλικίαν παρ' ἡμῖν ὁ τοιοῦτος φόβος. Ἐν δὲ τοῖς πολέμοις καὶ ταῖς [65] μείζοσι διαφοραῖς οὐκ ὄψει καὶ χρώματι, τόλμῃ δὲ καὶ στρατηγίᾳ τὰ πράγματα κρίνεται. Ἐγὼ δ' ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ τύχη με κατέστησεν ἐπίτροπον τοῦ σώματος τοῦ σοῦ, νέου παντελῶς ὄντος, καὶ τῆς ὅλης βασιλείας, ἀπ' ἐκείνης εὐθὺς μέγαν ἐμαυτῷ πόνον ἐπέβαλον [66]. Τίνα τοῦτον; τοῖς πρὸς ἡδονὴν ὁμιλοῦσιν ἐναντιοῦσθαι καὶ δυσχεραίνειν, σοῦ πρῶτον αὐτοῦ περιαιρούμενος οὐ τὴν ἐξουσίαν ἀλλὰ τὴν ἄγνοιαν, ἵνα τῶν τοσούτων ἀγαθῶν φρονῶν ἀπολαύσῃς, μὴ διαμαρτάνων. Τοῦτο γὰρ ἐζήτουν πατρὸς ἔχων εὔνοιαν χρόνου στοχαζομένην, οὐ κόλακος εἰρωνείαν καιρῷ προσομιλοῦσαν. [1333 R.] Οἶδα γάρ, πρεσβύτερος ὢν καὶ πολλῶν ἔμπειρος γεγονὼς πραγμάτων, διὰ τοὺς θωπεύειν ἐπιβεβλημένους τοὺς ἐν ταῖς ὑπεροχαῖς καὶ τὰς μεγίστας βασιλείας ἄρδην ἀνῃρημένας, τὴν Κασάνδρου, τὴν Λυσιμάχου, τὴν Ἀλεξάνδρου τηλικαύτην οὖσαν, τὴν Μήδων, τὴν Σύρων, τὴν Περσῶν, ὥστε μηδὲ σπέρμα καταλελεῖφθαι [67] τοῦ γένους. Οὐκ ἀλόγως· νέου γὰρ πολλὰ μὲν ἀγνοοῦντος διὰ τὴν ἡλικίαν, εὐλογουμένου δὲ ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐδὲν σφαλερώτερον οὐδὲ ἐπικινδυνότερον. Ὁ γοῦν Ἀλέξανδρος, ἀήττητος ὢν ἐν τοῖς ὅπλοις, ἀσθενέστατος ἦν ἐν ταῖς ὁμιλίαις· ἡλίσκετο γὰρ ὑπὸ τῶν ἐπαίνων, καὶ Ζεὺς καλούμενος οὐ χλευάζεσθαι ἐνόμιζεν ἀλλὰ τιμᾶσθαι, τῶν μὲν ἀδυνάτων ἐπιθυμῶν, τῆς δὲ φύσεως ἐπιλελησμένος.

A sine certamine confidis? præsertim cum scias quod lex possidenti illa conservet, hæc ferrum aufert de imbecillioribus.

Sumus, inquit, multo tempore in hac sententia, regum amicitias ab occasione confirmari et solvi, et tuam occupationem alteri dare argumentum, ex aliis res augendo et minuendo. Hic verbo continenter gratificatus, rerum gestarum fidem excedens, falsa commemorat: ille amicis in societatem consilii adhibitis tempore ejuscemodi neque urgentis impetum exigit. Quis enim adeo expers consilii, qui ab altero quid sibi videatur cognoscere velit, et in dubiis consilio uti explentis desiderium ipsius? Si enim dominus bonorum, non succumbit cupiditati eorum qui cogunt. Beatum prædico hæc B possidentem, tollere autem non possum armis coactus, sumptus. Quid igitur arduum actionem in vanum rumorem adducere, spesque inanes reveritum fuisse præ cæteris periculis? Sed percellunt Græcos Æthiopes. Quare? nigredine et formæ differentia. Non excedit puerilem ætatem hic metus apud nostros. In bellis vero grandioribusque contentionibus, non facie aut colore, sed audacia, et re militari res dijudicantur. Ego vero a quo die constitutus sum tutor corporis tui, cum juvenis admodum esses, totiusque regni, ab illo statim in magnum me laborem conjeci. Quemnam? Iis qui in voluptate versantur repugnare atque indignari, non facultates tibi primum auferendo, sed imperitiam, C ut tantis bonis prudens fruaris, non peccans. Hoc enim quærebam, patris nactus benevolentiam tempore conciliatam, non adulationis irrisionem opportunitate assuetam. Novi enim ut **445b** natu grandior, multarumque rerum experientiam consecutus, per assentationem eos, qui excellerent dignitate, regnaque simul funditus deleta Cassandri, Lysimachi, et Alexandri, tanta cum fuerint, Medorum, Syrorum, et Persarum : ut neque generis semina reliquerint, non sine causa. Juvene enim per ætatem rerum imperito, celebri vero in peccatis, nihil neque promptius ad lapsum, neque periculosius. Alexander igitur armis invictus, in vitæ consuetudine fuit infirmior: laudatione enim captus est, appellatusque Jupiter, non se subsannari, sed ho- D norari existimabat. Expetitis iis quæ fieri nequiverant, naturæ fuit oblitus.

Ὅταν ὁ δημαγωγὸς τοῖς πολλοῖς διαλέγηται, μὴ τὴν τοῦ φίλου τάξιν ὑποστησάμενος ἀλλὰ τὴν τοῦ κόλακος, ἡ τῶν ὄχλων ὁρμὴ βεβαιωτὴν λαβοῦσα τῆς ἁμαρτίας τὸν σύμβουλον ἀνέτρεψε τὴν πόλιν. Ἐνσκήπτει γὰρ ὁ μῶμος οὐ κατὰ τῶν ὑπαιτίων μόνον, ἀλλὰ καὶ οἷς ἂν ὁ φθόνος αὐτῷ τὴν ἔφοδον προοδο-

Quando orator cum populo disseruit, non amici sed adulatoris personam sustinens, plebis impetus consiliarium, qui in peccato confirmaret nactus, urbem evertit. Imminet enim adversarius non reo tantum, sed et iis, adversus quos invidia ipsi aditum adornavit. Vel accusator enim vincit non

VARIÆ LECTIONES.

[62] προλαμβάνων A. [63] οὐ τοῦ] αὐτοῦ A. [64] ἀπαγγελίαν A. [65] ταῖς om. A. [66] ἐπέβαλλον ς. [67] σπέρματα καταλειφθῆναι ς.

modo reorum, sed etiam interdum potentiorum accusationes. Postquam invidia telum acerbum jaciens persuasit non esse eo dignum facinus.

Utuntur et Æthiopes in bellicis periculis ingentibus telis, brevibus vero jaculis; in summa arundinis parte pro ferro oblongum figura lapidem ponunt, funibus constrictum, acutum supra modum, venenis vero mortiferis tinctum.

Ptolemæus, ait, ad bellum contra Æthiopes e Græcia quingentos equites conscripsit. De his qui in prima acie versaturi erant, et agmen ducturi, numero centum, eos singularibus instruxit armis. Nam et ipsis et equis vestes ad pilei modum constipatas, quas *casas* in regione illa vocant, attribuit, ut totum præter oculos contegeretur corpus.

Ex libro quinto Agatharchidis, de mari Rubro.

Cap. VIII. — Plerique etiam politicorum virorum ac poetarum dubitarunt, quomodo summæ quorumdam calamitates iis qui extra pericula positi sunt, decenter nuntiandæ sint: quorum modus non facile **448a** inclarescit, nisi aliquis præstruxerit causam iis quæ aperiuntur convenientem. Olynthum et Thebas oppida duo clara, Philippus et Alexander diripientes, solo æquarunt. Quod malum cum præter spem acciderit, magnum de imperio multis etiam Græcis terrorem incussit, multisque oratoribus dicendi materiam suppeditavit, ut calamitates proprie ostenderent. Alii ergo ut videbantur super hac re allegorice ac variis dialectis abunde dixerunt, alii vero vehementius consueto more, proprieque loqui rebus arduis non subterfugiebant. Utriusque tibi generis exempla proferam, ut formas e comparatione cognoscens, utri melius aut deterius dicant, tuo judicio colligas.

Hegesias quidem eversionem urbium sæpe commemorans exilis est: nolens enim tempora singulatim recensere, studens vero necessario in acerbis leporem nimium adhibere, sui argumenti scopum aliquantum assequitur, sed non pro rei dignitate, quemadmodum in suis orationibus convincitur. Quale illud: *Urbe relicta nomen acquisivimus.* Specta igitur hoc: affectionem nequaquam movet, sed significationem tacitam infert, et in dicta inquirere cogit. Ubi enim ambiguitatem sententiæ videt, ibi de sermonis gravitate remisit. Quare? quia dictum clare perspiciendo, animi consensum deprehendere licet. Postposita vero perspicuitate, neque vis aut splendor verbis subesse potest. Hinc de

A ποιήσαιτο. Ἢ [68] κρατεῖ γὰρ ὁ μῶμος οὐ τῶν ὑπαιτίων μόνον [69], ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν ἐπικρατεστέρων αἰτίας, ἐπειδὰν ὁ φθόνος πικρὸν τὸ βέλος ἀφεὶς προκατειργάσατο τὸν οὐκ ἄξιον τοῦτο πείσεσθαι.

Χρῶνται δὲ ἐπὶ τῶν κινδύνων τῶν πολεμικῶν Αἰθίοπες τοῖς μὲν τόξοις μεγάλοις, βραχέσι δὲ τοῖς οἰστοῖς· ἐπὶ δὲ τῆς ἄκρας τοῦ καλάμου κερκίδος ἀντὶ τοῦ σιδήρου παραμήκης τῷ τύπῳ λίθος ἀνεστήρικται, νεύροις ἐσφιγμένος, ὀξὺς μὲν ὑπερβολῇ, φαρμάκοις δὲ θανασίμοις βεβαμμένος.

Ὅτι Πτολεμαῖος, φησὶν, εἰς τὸν κατὰ Αἰθιόπων πόλεμον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πεντακοσίους συνέλεξεν ἱππεῖς, ὧν τοῖς προκινδυνεύειν μέλλουσι καὶ καθηγουμένοις, τὸ πλῆθος οὖσιν ἑκατὸν, ὁπλισμοῦ περιέθηκε τρόπον· B στολὰς γὰρ αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἵπποις ἀνέδωκε πιλητὰς, ἃς οἱ κατὰ τὴν χώραν ἐκείνην προσαγορεύουσι *κάσας*, ὥστε πᾶν κρύπτειν τὸ σῶμα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν.

[724 H.] *Ἐκ τῆς ε' Ἀγαθαρχίδου ἱστορίας τῆς περὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.*

Ὅτι πολλοὶ, φησὶ, καὶ τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ποίημα γεγραφότων διηπορήκασι πῶς τὰς ὑπερβαλλούσας [70] ἐνίοις ἀκληρίας τὸν ἐκτὸς τῶν κινδύνων κείμενον πρεπόντως ἐξαγγελτέον· ὧν ὁ τρόπος οὐ λίαν γένοιτ' ἂν ἐμφανὴς, εἰ μή τις ὑποτάξαιτ' ἂν ἀκόλουθον αἰτίαν [71] τοῖς ἐμφανιζομέναις. Ὄλυνθον καὶ Θήβας δύο πόλεις ἐνδόξους Ἀλέξανδρος καὶ Φίλιππος διαρπάσαντες καθεῖλον εἰς ἔδαφος. Τὸ δὲ δεινὸν τοῦ C συντελεσθέντος παρ' ἐλπίδα προσπεσὸν καὶ τῶν Ἑλλήνων πολλοῖς ἀγωνίαν περὶ τῶν ὅλων μεγάλην ἐπέστησεν, καὶ τῶν ῥητόρων οὐκ ὀλίγοις λόγου παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς τὸ δηλῶσαι τὰ πεπραγμένα τοῦ πάθους οἰκείως. Εἰρήκασιν οὖν περὶ τούτου τοῦ πράγματος ἄλλοι μὲν ἀλληγορικῶς τῷ τρόπῳ καὶ ταῖς διαλέκτοις, ὡς δοκοῦσι, περιττῶς, οἱ δ' ἐμβριθέστερον, τὰ συνήθη καὶ τὰς κυριολογίας ἐν τοῖς δεινοῖς οὐ πεφευγότες. Ἑκατέρου δέ σοι προοισόμεθα παραδείγματα γένους, ἵνα τοὺς χαρακτῆρας ἐκ παραβολῆς ἐπιδὼν [72] τοὺς ἄμεινον καὶ τοὐναντίον εἰπόντας ἐπ' αὐταῖς εὕρῃς [73] ταῖς δοκιμασίαις.

[1336 R.] Ἡγησίας μὲν οὖν πολλάκις τῆς ἀπωλείας μεμνημένος τῶν πόλεων εὐτελής ἐστιν. Ὁ γὰρ μὴ θέλων τοῖς καιροῖς οἰκείως διαλέγεσθαι, ζητῶν δὲ ἐξ D ἀνάγκης ἐν αὐστηρῷ πράγματι κομψότητα διαφαίνειν, τοῦ μὲν ἰδίου ζηλώματος [74] ἐπὶ πόσον τυγχάνει, τῆς δὲ τῶν ὑποκειμένων ἀξίας οὐ στοχάζεται· ὥσπερ οὗτος ἐν τοῖς αὐτοῦ φωρᾶται λόγοις. Οἷον *Ὄνομα κατελάβομεν, πόλιν καταλιπόντες.* Σκόπει τοίνυν. Τοῦτο πάθος μὲν οὐδαμῶς ποιεῖ, ἀλλὰ συνάγει πρὸς τὴν ἔμφασιν καὶ ποιεῖ ζητεῖν τί λέγει. Οὗ γὰρ ἄν τις τῇ γνώμῃ δισταγμὸν ἐνεργάσηται, ἐκεῖσε ἀπὸ τοῦ λόγου τὸ δεινὸν ἀφῆκε. Διὰ τί; Ὅτι τὸ ῥηθὲν ἐν τῷ σαφῶς γνῶναι καὶ τὴν συμπάθειαν ἔστι λαβεῖν· ὁ δ' ὑστερήσας τοῦ σαφοῦς ἀπολέλειπται καὶ τῆς ἐν-

VARIÆ LECTIONES.

[68] ἢ] καὶ ἄλλως mg. A. [69] μόνων A. [70] ὑπερβαλούσας ς. [71] αἰτίαν ἀκόλουθον ς. [72] ἐπιδὼν] ἐπὶ τεσσάρων A. [73] εὕρῃς B : εὕροις ς. [74] ζηλώματος] δηλώματος A : ζητήματος ς.

αργείας [75]. Εἶτα ὅμοιον περὶ Θηβαίων φησὶ, *Τὸν γὰρ μέγιστα φωνήσαντα τόπον ἄφωνον ἡ συμφορὰ πεποίηκε.* Πάλιν ἐπ' Ὀλυνθίων, *Ἐκ μυριάνδρου πόλεως ἐξῆλθον, ἐπιστραφεὶς δ' οὐκέτ' εἶδον.* Ἐζήτεις [76] δὲ τί; τὸ μὲν γὰρ ῥηθὲν, ὑπὸ τοιαύτην ἔμφασιν πεπτωκὸς, πεπλάνηκεν ἡμῶν ἀπὸ τοῦ προκειμένου τὴν γνώμην. Δεῖ δὲ τὸν οἰκτιζόμενον ἀφέντα τοὺς ἀστεϊσμοὺς, τὸ πρᾶγμα σημαίνειν ᾧ οἰκείωται τὸ πάθος, εἰ μέλλοι [77] μὴ τῇ λέξει διακοσμεῖν, ἀλλὰ τῷ τῆς συμφορᾶς αἰτίῳ προσεδρεύειν. Ἀλλ' ἐφ' ἕτερον ἰτέον.

Ἀλέξανδρε, καὶ [78] *τὸν Ἐπαμινώνδαν νόμισον, ὁρῶντα τὰ λείψανα τῆς πόλεως, παρόντα μοι* [79] *συνικετεύειν.* Αἴτημα μὲν μειρακιῶδες καὶ μεταφορὰ σκληρὰ, τὸ δὲ σκυθρωπὸν τῆς πράξεως ἄῤῥητον. Ἄλλο· *Βασιλικῇ μανίᾳ* [725 H] *προσπταίσασα πόλις τραγῳδίας ἐλεεινοτέρα γέγονε.* Πρὸς πᾶν μᾶλλον ἢ τὸ καθῆκον σοφιστῇ ἡτοιμάσθαι φαίνεται, ὅθεν [80] οὐ λίαν ἅπτεται τοῦ προκειμένου· χαλεπὸν γὰρ οἶμαι χαλεποῖς πράγμασι μωκωμένην διάλεκτον ἐφαρμόσθαι. Ἄλλο· *Τί δεῖ λέγειν Ὀλυνθίους καὶ Θηβαίους, οἷα κατὰ πόλεις ἀποθανόντες πεπόνθασιν;* Ἕτερον παραπλήσιον κολακείας οὐκ εὐσχήμονος καὶ εὐηθείας ἐχόμενον· *Ὅμοιον πεποίηκας, Ἀλέξανδρε, Θήβας κατασκάψας, ὡς ἂν εἰ ὁ Ζεὺς ἐκ τῆς κατ' οὐρανὸν μερίδος ἐκβάλοι τὴν σελήνην. Ὑπολείπομαι γὰρ τὸν ἥλιον ταῖς Ἀθήναις. Δύο γὰρ αὗται πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἦσαν ὄψεις. Διὸ* [81] *καὶ περὶ τῆς ἑτέρας ἀγωνιῶ νῦν* [82]. *Ὁ μὲν γὰρ εἷς αὐτῶν ὀφθαλμὸς ἡ τῶν Θηβαίων ἐκκέκοπται* [83] *πόλις.* Ἐμοὶ μὲν οὖν σκώπτειν ὁ [84] σοφιστὴς δοκεῖ διὰ τούτων, οὐχ ὀλοφύρεσθαι τῶν πόλεων τὴν τύχην, καὶ σκοπεῖν πῶς ἂν τάχιστα συγκόψαιτο τὸν λόγον, οὐ πῶς [85] τὸ πάθος ὑπὸ τὴν ὄψιν ἀγάγοι διὰ τῆς ἐναργείας. Ἕτερον ὅμοιον· *Αἱ δὲ πόλεις αἱ πλησίον ἔκλαιον τὴν πόλιν, ὁρῶσαι τὴν πρότερον οὖσαν οὐκέτ' οὖσαν.* Εἴ τις οὖν τοῖς Θηβαίοις καὶ τοῖς Ὀλυνθίοις παρ' αὐτὴν τὴν ἅλωσιν τὰς περιόδους ταύτας συναχθόμενος [86] ἔλεγε, δοκοῦσιν ἄν μοι γελάσαι τὸν γράψαντα καὶ τρόπον τινὰ αὐτῶν ὑπολαβεῖν ἀθλιώτερον. Ἄλλου [87] γένους ἀψώμεθα, τὸν αὐτὸν ἡγούμενοι σοφιστήν· *Δεινὸν τὴν χώραν ἄσπορον εἶναι τὴν τοὺς σπαρτοὺς τεκοῦσαν.* Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Δημοσθένης, οὗ τὴν γνώμην οὗτος ἐπὶ τὸ χεῖρον μετέθηκε· γράφει δὲ δεινὸν μηλόβοτον γενέσθαι τὴν Ἀττικὴν, ἣ πρώτη τοῖς ἄλλοις ἐξήνεγκε τὸν ἥμερον καρπόν. Ὁ δὲ φήσας δεινὸν εἶναι τὴν γῆν ἄσπορον γενέσθαι [88] τὴν τοὺς σπαρτοὺς τεκοῦσαν, ἐκ τῶν ὀνομάτων τὴν ἐναντίωσιν εἴληφεν, οὐκ ἐκ τοῦ πράγματος. Διὸ καὶ ψυχρότητα ἐσχάτην ἐμφαίνει, [1337 R.] ὥσπερ καὶ Ἑρμησιάνας [89] ὁ τὴν Ἀθῆναν ἐγκωμιάσας οὕτως, *Ἐκ γὰρ τῆς* [90] *τοῦ Διὸς γεγενημένη κεφαλῆς εἰκότως ἔχει τῆς εὐδαιμονίας τὸ* [91]

A Thebanis ad eumdem modum loquitur: *Maxime enim locum clamantem, mutum calamitas reddidit.* Rursum de Olynthiis : *Veni ex urbe Myriandro, reversus non amplius vidi :* quæris quidnam? Ipsum enim dictum emphasim requirens, in errorem nostrum judicium duxit. Decet enim miserantem ab asteismo abstinere, rem designare quæ affectioni propria est, si dictione ornaturus sit, sed calamitatis causæ serviturus. Sed ad alia procedendum.

O Alexander, Epaminondam existima conspectis urbis reliquiis, præsentem non comprecari. Accusatio quidem juvenilis, et 446b dura translatio et tristis actionis aspectus dici non potest. Aliud : *Regia insania urbe eversa, miserandum magis quam tragœdia spectaculum dedit :* ad quodvis potius, quam rhetoris munus aptum videtur, nihil valde ad rem pertinens attingit. Difficile enim puto difficillimis rebus ridiculum accommodare sermonem. Aliud : *Quid attinet commemorare Olynthios et Thebanos, quæ per singulas urbes morientes perpessi sunt ?* Aliud simile adulationis non pulchræ, et simplicitatem habens : *Simile quid, Alexander, fecisti, Thebas cum diruisses, ac si Jupiter ex aliqua cœli parte lunam sustulisset. Relinquo enim Athenis solem : duæ enim hæ civitates Græciæ sunt ocelli, et duo de altera certabant. Alter enim evulsus oculus est, Thebæ.* Mihi quidem jocari sophista hisce videtur, non deplorare urbis fortunam, et videre, quomodo brevissime sermonem abscindat : et quomodo sub aspectum calamitatem ducat perspicuitate sermonis. Aliud quid simile : *Urbes vicinæ aeflebant urbem, quæ prior fuisset, videntes jam non esse.* Si quis igitur Thebanis aut Olynthiis sub ipsam eversionem hujusmodi periodos collectas recitasset, viderentur mihi scriptorem derisuri, et quodammodo miseriorem ipsis existimaturæ fuisse. Aliud genus attingemus, rati ipsum sophistam : *Grave, regionem sterilem esse, quæ satos homines genuit.* Sed non sic Demosthenes, cujus ille sententiam deteriorem reddit. Scribit enim Atticam ovium fieri pascuam, esse grave, quæ prima ante alias sativum producit fructum. Ille vero dum dixit grave esse, terram infecundam esse, quæ satos homines produxerit, e verbis pugnantia sumit, non ex re. Hinc et frigiditatem summam ostendit. Quemadmodum Ermesianax qui sic Athenas laudavit : *Ex Jovis enim capite prognata, merito tale habet caput felicitatis.* Et : *Quis possit Cyri donationem* ἄκυρον (nomini ejus non respondentem) *facere ?* Et simile hoc : *Hæc via quomodo invia est, via adjacente ?* Talia omnia (inquit Agatarchides)

VARIÆ LECTIONES.

[75] ἐνεργείας mg. [76] ἐζήτουν A. [77] μέλλει A : μέλλον ς. [78] καὶ add. A. [79] μοι A : μὴ ς. [80] φαίνεται ὅθεν A : φάναι οὐδὲν ς. [81] διὸ B ; δύο ς. [82] ἀγωνιῶ νῦν A : ἀγωνιῶν ἦν ς. [83] ἐκκεκόλαπται A. [84] ὁ A · καὶ ὁ ς. [85] οὐ πῶς] ὅπως B. [86] συναχθομένας A. [87] ἄλλου — ἀψώμεθα B , ἀλλ' οὐ — ἀψόμεθα ς. [88] γενέσθαι om. B. σπαρτοὺς B et corr. A : καρποὺς ς. [89] Ἑρμησιάναξ| ἑρμησίας ὁ νάξιος B et corr. A. ὁ om. A. [90] τῆς om. A. [91] τὸ post καὶ add. A.

sunt ab usu remota. Sed si ad commiserationem movendam **447a** dicta, non procul a decoro absunt. Sin de omni idea accipit, judicium non recte tulit, nisi quod præter dicta id genus alia plurima congerit. Similiter crimi'natur et hæc, veluti : *Thebani in bello Macedonico plusquam mille straverunt.* Pulchra sane demonstratio : tot homines præter rationem occisi sunt. Et iterum : *Urbe deleta, viri quidem filiorum calamitates spectabant : mulieres autem in Macedoniam translatæ sunt, urbem aliquo modo sepelientes.* Aliud simile : *Turma Macedonum vero irruens armis intra muros, urbem vastavit : ibi quidem urbis sepulcrum, hic vero mors.* Cæterum oportet funeris elationem ponentes, epigrammate uti. Et integra res est, nisi quod hujus festivitatis, ne dicens insaniæ acerbior videar, enarravimus, inquiunt plurima. 'Introducit vero cum perspicuitate et ornatu qui debetur orationi, similia eloquentes. Stratoclem quidem sic : *Aratur jam et seritur Thebanorum civitas, qui nobiscum contra Philippum arma sumpserunt : —simul*, (inquit) *casum urbis evidenter exposuit, et infelicium amicitiæ recordatus est. Durum enim benevolentiæ appositum, majorem solet commiserationem movere.* Post Stratoclem similiter Æschinem inducit dicentem : *Urbs contermina e media Græcia deleta est,* inquit, celeritatem excidii metaphora significans. Periculum vero inferens ex hoc, quod ostendit pati eum qui finitimus est. Sed et Demosthenes, inquit, transferens sermonem suum, in Alexandrum sic ostendit : *Urbem funditus evertit, ut ne cinerem quidem domuum reliquerit. Liberos vero et uxores ducum Græciæ per tabernacula barbarorum distribuit.* Acriter et clare et breviter de singulis speciebus usus excessu, non oblitus fuit tamen rem docentis energiæ. Rursum de Olynthiis idem orator, *Olynthum et Methonem et Apolloniam et duas et triginta urbes Thraciæ, quas omnes ita crudeliter evertit, ac si nunquam condita fuissent, facile esse advenientes dicere.* Ostendens enim urbium multitudinem, **447b** virorum calamitatem comprehendit, ut plurima commiseratio posito inopinato, magis auditorum affectionem moveat. Hæc et id genus alia aliorum etiam scriptorum dicens, recipit quidem : Hegesiam vero, et ab ipso profecta rejicit.

A *καφάλαιον.* » Τοιοῦτον καὶ τὸ *Τίς δ' ἂν δύναιτο ποιῆσαι τὴν*[92] *Κύρου δόσιν ἄκυρον;* καὶ τόδε δὲ[93] ὅμοιον· *Τόπος δὲ πῶς γένοιτ' ἂν ἄβατος βάτου περικειμένου;* Πάντα, φησὶν ὁ Ἀγαθαρχίδης, τὰ τοιαῦτα ἀδόκιμα· ἀλλ' εἰ μὲν πρὸς ἐλεεινολογίαν[94] λέγοι, ἐγγὺς τοῦ πρέποντος ἵσταται, εἰ δὲ πρὸς πᾶσαν ἰδέαν λόγου, οὐκ ὀρθῶς τῇ κρίσει ἐπέβαλε. Πλὴν προστίθησι καὶ ἕτερα τῶν εἰρημένων ὅμοια, ὑπὸ τὴν αὐτὴν καὶ ταῦτα φέρων διαβολὴν, οἷον *Θηβαῖοι ἐν τῇ μάχῃ τῇ πρὸς Μακεδόνας ὑπὲρ τοὺς μυρίους ἀνετράπησαν.* Ὢ καλῆς ἐμφάσεως! ἄνθρωποι τοσοῦτοι παραλόγως ἀνατετραμμένοι. Καὶ πάλιν, *Τῆς μὲν πόλεως κατασκαφείσης οἱ μὲν ἄνδρες παίδων συμφορὰς ὑπομένουσιν, αἱ δὲ γυναῖκες μετήχθησαν εἰς Μακεδονίαν, τὴν πόλιν θάψασαί τινα* B *τρόπον.* Ἕτερον ὅμοιον. *Ἡ δὲ φάλαγξ τῶν Μακεδόνων εἰσβιασαμένη τοῖς ὅπλοις ἐντὸς τείχους τὴν πόλιν ἀπέκτεινεν*[94]. *Ἐκεῖ μὲν ταφὴ πόλεως, ἐνταῦθα δὲ θάνατος.* Λοιπὸν ἐκφορὰν δεῖ προσθέντας ἐπιγράμματι χρήσασθαι, καὶ παντελὴς ἡ πρᾶξις. Πλὴν τῆς [726 H.] μὲν τούτου κομψότητος, ἵνα μὴ μανίας εἰπὼν πικρότερος φανῶ, διεληλύθαμεν, φησί[95], τὰ πλεῖστα. Εἰσάγει δὲ μετὰ σαφηνείας καὶ τῆς πρεπούσης λόγῳ κοσμιότητος εἰς τὸν ὅμοιον εἰπόντας[96] τόπον Στρατοκλέα μὲν οὕτως. *Ἀροῦται καὶ σπείρεται τὸ Θηβαίων ἄστυ, τῶν συναγωνισαμένων ὑμῖν τὸν πρὸς Φίλιππον πόλεμον.* Ἅμα, φησὶ, *τὸ πάθος τῆς πόλεως εὐσήμως ἐξέθηκε, καὶ τῆς τῶν ἠτυχηκότων φιλίας ὑπεμνήσθη· τὸ δεινὸν γὰρ εὐνοίᾳ* C *κατατεθὲν ἐμβριθεστέρους εἴωθε τοὺς οἴκτους ποιεῖν.* Μετὰ Στρατοκλέα ὁμοίως Αἰσχίνην εἰσάγει λέγοντα· *Πόλις ἀστυγείτων ἐκ μέσης τῆς Ἑλλάδος ἠφάνισται.* Ἄριστα, φησὶ, τῆς μὲν ἀπωλείας τὸ τάχος τῇ μεταφορᾷ σημήνας, τοὺς κινδύνους δὲ ἐφιστὰς ἐκ τοῦ, τὸν πεπονθότα τοῖς ἀκούουσι δεικνύειν ὅμορον ὑπάρχοντα. Ἀλλὰ γὰρ ὁ Δημοσθένης, φησὶ, μετενέγκας τοὺς λόγους ἐπὶ τὸν Ἀλέξανδρον οὕτω δεδήλωκε· *Τὴν μὲν πόλιν ἐξώρυξεν ἐκ τῶν θεμελίων, ὥστε μηδὲ ἐπὶ ταῖς ἑστίαις καταλιπεῖν τὴν τέφραν, παῖδας δὲ καὶ γυναῖκας τῶν ἡγησαμένων τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τὰς σκηνὰς τῶν βαρβάρων διένειμε.* Πικρῶς καὶ σαφῶς καὶ βραχέως ἀφ' ἑκάστου τῶν εἰδῶν εἰληφὼς τὴν ὑπερβολὴν, ὅμως τῆς διδασκούσης τὸ πρᾶγμα ἐναργείας οὐκ ἐπελάθετο. Πάλιν D ἐπ' Ὀλυνθίων ὁ αὐτὸς ῥήτωρ *Ὄλυνθον δὴ καὶ Μεθώνην καὶ Ἀπολλωνίαν καὶ δύο καὶ τριάκοντα πόλεις τῶν ἐπὶ Θρᾴκης, ἃς πάσας οὕτως ὠμῶς ἀνῄρηκεν, ὥστε εἰ μηδὲ πώποτε ᾠκίσθησαν ῥᾴδιον εἶναι προσελθόντας εἰπεῖν.* Ἐμφανίσας τὸ πλῆθος τῶν πόλεων, τῶν ἀνδρῶν τὴν συμφορὰν ἐπέβαλεν[97], ὅπως ὁ πλεῖστος οἶκτος τοῦ παραδόξου τεθέντος μᾶλλον τῶν ἀκροωμένων ἐκκαλέσηται τὸ πάθος. Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα καὶ ἑτέρων εἰπὼν συγγραφέων τὰ μὲν ἀποδέχεται, τοὺς δὲ περὶ Ἡγησίαν καὶ τὰ παρ' ἐκείνων παραγράφεται.

Cap. IX. *De præfecturis Ægypti, a Memphi ad Thebaidem usque.*—A Memphitarum urbe in Thebaidem quinque gentium præfecturæ (nomos appel-

Ὅτι ἀπὸ τοῦ[98] Μεμφιτῶν ἄστεος εἰς τὴν Θηβαΐδα πέντε εἰσὶ μεταξὺ νομοὶ[99] ἐθνῶν, ἔχοντες πολυάνθρωπον τάξιν, πρῶτος[1] μὲν ὁ Ἡρακλεοπολίτης,

VARIÆ LECTIONES.

[92] τὴν τοῦ Κύρου ς. [93] τόδε δὲ A : τόδε τὸ ς. [94] πρὸς ἐλεεινολογίαν A : προσελθεῖν ὁμολογίαν ς. [94] ἀπέκτειναν A. [95] φασι ς. [96] εἰπόντα B. τόπον AB : τρόπον ς. [97] ἐπέλαβεν ς. [98] τοῦ om. A. [99] νόμοι ς. [1] πρῶτον — δεύτερον — τρίτον — τέταρτον — πέμπτον A. Λυκοπολίτης] Ἀφροδίτης mg. Geograph. min. Hudson. biblioth. Berolin.

δεύτερος ὁ Λυκοπολίτης, τρίτος ὁ Ὀξυρυγχίτης [1340 R.] τέταρτος ὁ Ἑρμουπολίτης, πέμπτος ὃν οἱ μὲν φυλακὴν οἱ δὲ σχεδίαν καλοῦσιν· ἐν ταύτῃ τῶν ἄνωθεν καταγομένων εἰσπράττονται καὶ τιθέασι τὸ τέλος. Τοὺς δὲ εἰρημένους ὑπερβάλλοντι τόπους ἀρχὴ τῆς Θηβαΐδος ἡ λύκων πόλις, εἶτα Ἀφροδίτης ἄλλη, πρὸς δὲ τούτοις Πανὼν, ἔπειτα Θοινὶς, μετὰ ταύτην Βοπὸς, ὑφ' ἣν Διὸς πόλις, ἣν [2] καλοῦσι μικράν. Μετὰ δὲ τὸν προσηγορευμένον Τεντυρίτην νομὸν [3] Ἀπόλλωνος ὀνομάζεται πόλις, ἧς ἐπάνω μὲν Κοπτὸς, ἔπειτα Ἐλεφαντίνη [4], εἶτα Αἰθιόπων χώρα, Κορτία πρώτη. Τὰ μὲν οὖν ἀπὸ Μέμφεως ἕως Αἰθιοπίας εἴρηται.

A lant) interjacent, quarum populosus est ordo. Primus est Heracleopolitarum. Secundus, lycopolitarum. Tertius, Oxyrinchitarum. Quartus, Hermopolitarum. Quintum, alii Phylacam (custodiam), alii Schediam (ratem) nominant. In hac rerum quæ ex superioribus terris importantur, exigunt et deponunt vectigal. Ei qui dicta hæc loca superat, principium Thebaidos est urbs Lycum, id est, luporum. Inde alia urbs Veneris. Et præter has Panon. Exin Thœnis. Et post hanc Bopos: sub qua urbs Jovis, cognomento parva. A Thentyritarum, quam vocant præfectura, Apollinis nomine urbs est, supra quam Coptus et porro Elephantina. Tandem occurrit Æthiopum terra, et Cortia prima. Loca igitur a Memphi ad Æthiopiam præcipua hic sunt enumerata.

Ὅτι πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, καθ' ὃν ὁ Νεῖλος πολλὰς ἐκτροπὰς καὶ παραφορὰς ποιούμενος ὅμως ἐκεῖσε ἀποκάμπτει περιφανῶς, καὶ [727 H.] ποιεῖται κατὰ τὴν δεξιὰν ῥύσιν τῶν ἀγκώνων τὴν μεγάλην κλίσιν [5], ἔκ τε τοῦ πελάγους [6] κόλπος εἰς τὴν ἤπειρον ἀνατείνεται πολὺς, ὥστε τὴν μεταξὺ διάμετρον τῶν ὑδάτων, τοῦ τε ἁλμυροῦ καὶ ποτίμου, παραπλήσιον πηλῷ [7] πολλῷ τὴν συστολὴν λαμβάνειν. Κατὰ γοῦν τὴν εἰρημένην θάλατταν πλησίον ἐστί τινα τῶν καλουμένων γνησίων [8] πλῆθος ἔχοντα μετάλλων, τῇ χρόᾳ μὲν ὄντα καθ' ὑπερβολὴν μέλανα, μαρμάρου δὲ ποιοῦντα τοιαύτας ἐν αὐτοῖς [9] ἐκφύσεις ὥστε πᾶν λείπεσθαι τὸ διαμιλλώμενον, τῆς λευκότητος κρίσιν οὐκ ἐχούσης [10].

B Cap. X. *Nilus. De marmoreis auri metallis.* — Prope Rubrum mare, quamvis diverticula multa et anfractus faciat Nilus, insigniter tamen illuc deflectit, et ad dexterum riparum tractum magnam illam declinationem efficit, prolixusque e pelago in continentem sinus protenditur, ita ut quæ in medio est aquarum salsæ et potabilis, diameter, instar limi copiosi in arctum cogatur. Ad mare igitur hoc, in propinquo sunt loca, ubi metalla (quæ genuina [*al.* aurea] vocitant) affatim proveniunt, colore quidem supra modum nigro, sed quæ tale intra se marmor producunt, ut nihil sit quod cum eo certet, dum candor nullam admittit comparationem.

Ὅτι οὓς ἔσχατον, φησὶ, κατέχει ἀκλήρημα, τούτους ἡ τυραννὶς εἰς τὴν τῶν χρυσωρυχίων ἀπάγει πικροτάτην δουλείαν, τοὺς μὲν ἅμα γυναιξὶ καὶ παισὶ ταλαιπωρουμένους, τοὺς δὲ καὶ χωρὶς τῶν εἰρημένων. Ὑπερβολὴν οὖν οὐδενὶ τὸ πάθος δυστυχήματι καταλιπεῖν ἐκτραγῳδήσας, τὸν τρόπον [11] ἀπαγγέλλει τῆς περὶ τὸ χρυσίον ἐργασίας. Τῶν ὀρῶν, φησὶν, ἐν οἷς ὁ χρυσὸς εὑρίσκεται, τὰ μὲν ἀπότομα καὶ τελέως σκληρὰν ἔχοντα φύσιν ἐκπρήσαντες ὕλῃ καὶ χαῦνα τῷ πυρὶ ποιήσαντες [12], οὕτως αὐτοῖς προσάγουσι τὴν πεῖραν, τὰ δ' ἀνειμένα τῇ πέτρᾳ σιδήρῳ λατομικῷ κερματίζονται. Καθηγεῖται δὲ τῶν ἄλλων τεχνίτης ὁ [13] τὸν λίθον διαιρῶν. Ὅταν δὲ οὗτος τοῖς μεταλλεῦσι [14] τὰς ὁδοὺς ὑποδείξῃ, τὸ πᾶν ἔργον καταμερίζεται τῇ τῶν ἀτυχούντων ἀνάγκῃ τοῦτον τὸν τρόπον. Οἱ μὲν εὔρωστοι [15] καὶ νέοι τυπίσι σιδηραῖς κόπτουσι τὴν χώραν τὴν μαρμαρίζουσαν, οὐ τέχνῃ τὴν πληγὴν, ἀλλὰ βίᾳ [16], καὶ τέμνουσι διὰ τῆς πέτρας ὑπονόμους πλείονας οὐκ εὐθεῖς [17], ἄλλοτε μὲν ἄνω τῆς χρυσίτιδος ἀπονευούσης λίθου, ποτὲ δὲ κατωτέρω, πάλιν δὲ εἰς τὴν εὐώνυμον κλίσιν, ἐνίοτε δὲ σκολιὰν καὶ διεστραμμένην [18] καὶ παραπλησίαν ταῖς τῶν δένδρων ῥίζαις. Οὗτοι μὲν οὖν λύχνους προσδεδεμένους τοῖς μετώποις ἔχοντες λατομοῦσιν, ἀκολουθοῦντες οἷον

C Cap. XI. *De pauperum afflictione in ergastulis aurifodinarum, deque modo aurum conficiendi.* — Extremos illic et abjectæ sortis homines in aurifodinarum servitutem acerbissimam tyrannis abducit: quorum alii cum uxoribus et liberis, alii etiam absque illis, ærumnas tolerant: quas cum tragice exaggeravit auctor, quod ad summam calamitatem nihil reliqui sibi faciant, modum exponit quo aurum illud elaborent. Montium illorum, ubi aurum reperitur, quæ prærupta sunt et asperam omnino naturam habent **448***a*, lignis incendunt: cumque igni laxos et molles fecerunt, experimentum illis demum admovent. Tum quæ in petra emollita sunt ferro latomico in frusta scindunt. Præestque aliis artifex, qui lapidem dividit. Qui postquam vias metalli indagatoribus ostendit, totum opus misellorum necessitati dispertit. Ad hunc D modum robore et ætate integri, malleis ex ferro incisoriis locum marmore gravidum perfringunt, ictusque non arte sed viribus administratur, et plures per rupem cuniculos agunt, non quidem rectos: nam quandoque sursum, quandoque deorsum, nunc ad latus sinistrum, nunc in obliquum et transversum, perinde ut arborum radices, lapis

VARIÆ LECTIONES.

[2] ἣν A: ἣν καὶ ς. [3] νόμον ς. [4] ἔπειτα δὲ ἐλεφ. B. [5] κλίσιν μεγάλην ς. [6] τοῦ μεγάλου πελάγους ς. [7] πηλῷ om. B. [8] γνησίων A: χρυσίων ς. [9] ἑαυτοῖς ς. [10] ἐξούσης ς. [11] τόπον ς. [12] ἐμπρήσαντες ς. [13] ὁ om. A. [14] μεταλλεύουσι B. [15] εὔρρωστοι B. [16] post βίᾳ deest καταφέροντες (p. R. 1333, 29) vel simile verbum. [17] εὐθεῖς A: εὐθὺς ς. [18] διεστραμμένην] διερρηγμένην A.

auro prægnans devergit. Illi igitur lychnis ad frontes alligatis lapidem cædunt, candore ejus, ut vena, deducti. Et ubi variis modis posita illis corpora efformarunt, in terram fragmenta dejiciunt, non pro sui roboris habitu, sed ad oculum præfecti, qui verbera ab increpatione non sejungit. Pueri autem impuberes, in cuniculos ab illis effossos irrepantes, etiam lapillos, de projectis multo collectos labore, intra ostium deportant. Ab his porro senes, et hominum invalidorum turba, lapidem transferunt, et translatum inspectoribus (qui epoptei vocantur) exhibent. Nam qui sunt intra triginta annos et robore spectabiles, mortariis e saxo acceptis, pistillo enixe subigunt et pinsunt, ut maximum inde frustulum non excedat ervum. Tum eadem hora admetiuntur aliis. Labor hic est feminarum, quæ una cum maritis aut parentibus in ergastula sunt abductæ. Plures enim ordine molæ agitantur, quibus pistum illum lapidem subjiciunt, et ternæ utrinque ad unum contusionis ictum astantes, tam fœdo succinctu, ut sola corporis pudenda contegant, molendo incumbunt et eo usque molunt, dum tradita ipsis mensura similaginis ad modum redacta fuerit. His igitur universis, qui eam fortunæ sortem tolerant, mors vita est optabilior. A femineo sexu pulverem ita subactum excipiunt alii, **448***b* quos selangeos nominant. Artifices sunt illi quorum in facultate est hoc regiæ utilitatis opus ad finem perducere. Operatio ita se habet. Marmor ita commolitum in tabula effundunt, lata quidem et ad rectam sectionem polita, quæ tamen non recto incumbit loco, sed exiguam declinationem habet. In hac pulverem, affusa aqua, manibus terunt initio leviter deinde pressius. Unde, opinor, terrestria eliquantur et ad tabulati nutum defluunt. Id autem quod validum est et aliquid pollet, in ligno subsistit immobile. Cum igitur crebro aquis materiam eluit selangeus, spongiis mollibus et densis marmor leviter attrectat, et aliquando premens, quod leve est et laxum, fungositati implicatum, e caverna extrahit et abjicit, quod vero grave est et splendet, in tabula secretum relinquit, quia propter gravitatem natura haud facile mobilis ei subest. Hoc igitur modo selangeus postquam auri ramenta expurgavit, coctoribus transmittit: qui simul ac coactum illud ad mensuram et libram acceperunt, in vas immittunt fictile, et ad multitudinis proportionem bolum plumbi et salis grumos, pauxillumque stanni et furfurem hordeaceum admiscent. Hinc imposito quod bene tegat operculo, et undique circumlito, in fornace coquunt, dies quinque et totidem noctes sine intermissione. Sequenti deinceps die, justa materiæ ustulatæ refrigeratione adhibita, in vasculum

A φλεβὶ τῷ λευκανθίζοντι· καὶ πολλαχῶς κατασχηματίσαντες τῶν σωμάτων τὰς θέσεις, καταβάλλουσι τὰ θραύσματα [19] εἰς ἔδαφος, οὐ πρὸς τὴν ἰδίαν ἕξιν τε καὶ δύναμιν, ἀλλὰ πρὸς ὀφθαλμὸν ἐπιστάτου, πληγῆς τὴν ἐπιτίμησιν οὐδέποτε χωρίζοντος. Οἱ δὲ ἄνηβοι παῖδες εἰς τοὺς ὑπὸ τούτων ὀρυχθέντας ὑπονόμους εἰσδυόμενοι, καὶ τὴν χάλικα τῶν ῥιπτομένων ἐπιπόνως [20] συλλέγοντες, ἐκτὸς τῶν στομίων κομίζουσι. Παρὰ δὲ τούτων οἵ τε πρεσβύτεροι καὶ τῶν ἀσθενῶν οἱ πολλοὶ τὸν λίθον μεταφέρουσι· μετακομίζουσι δὲ οὗτοι τοῖς καλουμένοις ἐπωπεῦσιν [21]. [1341 R.] Οἱ γὰρ ἐντὸς τῶν τριάκοντα ἐτῶν καὶ τοῖς εἴδεσι καρτεροὶ ὅλμους λιθίνους παρειληφότες ὑπέρῳ σιδηρῷ πτίσσουσιν ἐπιστρεφῶς, καὶ ποιήσαντες τὸ μέγιστον τρύφος ὀρόβῳ παραπλήσιον πρὸς τὴν αὐτὴν ὥραν B ἀπομετροῦσιν ἑτέροις. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ πόνος τῶν γυναικῶν τῶν εἰς τὰς φυλακὰς συναπηγμένων ἀνδράσιν ἢ γονεῦσι. [728 H.] Μύλοι γὰρ ἑξῆς πλείους βεβήκασιν, ἐφ' οὓς τὸν ἐπτισμένον ἐπιβάλλουσι λίθον· καὶ παραστᾶσαι τρεῖς ἑκατέρωθεν πρὸς τὴν μίαν κώπην [22], οὕτως ἐζωσμέναι δυσπροσώπτως ὥστε μόνον τὴν αἰσχύνην τοῦ σώματος κρύπτειν, ἀλήθουσιν· ἀλήθουσι δὲ ἕως ὑπὸ τὸν τῆς σεμιδάλεως τόπον [24] ἀχθῇ τὸ παραδοθὲν μέτρον. Οὗτοι πάντες οἱ τὸν εἰρημένον τῆς τύχης κλῆρον ὑπελθόντες ποθεινότερον ἔχουσι τοῦ βίου τὸν θάνατον. Παρὰ δὲ τοῦ θήλεος [25] γένους διαδέχονται μὲν τὸ κατειργασμένον οἱ καλούμενοι σηλαγεῖς [26]· εἰσὶ δ' οὗτοι τεχνῖται πρὸς τὸ πέρας ἄγειν δυνάμενοι τὴν βασιλικὴν χρείαν. Ἡ δὲ ἐργασία τοιαύτη. Καταβάλλουσι τὴν ἀληλεσμένην μάρ- C μαρον ἐπὶ σανίδος πλατείας μὲν καὶ κατεξυσμένης εἰς εὐθεῖαν τομὴν, οὐκ ἐν ὀρθῇ δὲ χώρᾳ βεβηκυίας, ἀλλὰ μικρὰν ἐχούσης ἐπίκλισιν. Εἶτα καταχέοντες ὕδωρ τρίβουσι ταῖς χερσὶ, τὰ πρῶτα μὲν κούφως, ἔπειτα [27] μᾶλλον ὅθεν, οἶμαι, τὸ μὲν [28] γεῶδες ἐκτηκόμενον συναποῤῥεῖ κατὰ τὴν ἐπίνοιαν τοῦ σανιδώματος, τὸ δ' ἰσχύον [29] καὶ δυνατὸν ἐπὶ τοῦ ξύλου μένει ἀκίνητον. Πολλάκις δὲ τοῖς ὕδασιν ἀποπλύνας ὁ καλούμενος σηλαγγεὺς μεταλαμβάνει σπόγγους μαλακοὺς καὶ πυκνοὺς, οἷς ἐφαπτόμενος τῆς μαρμάρου κούφως καὶ θλίβων ἐπὶ ποσὸν τὸ μὲν ἐλαφρὸν καὶ χαῦνον ἐμπλεκόμενον τοῖς ἀραιώμασιν ἀπὸ τῆς σήραγγος ἀναφέρει καὶ ἐκρίπτει, τὸ δὲ ἐμβριθὲς καὶ στίλβον ἐπὶ τῆς σανίδος ἀποκεχριμένον [30] ἀπολείπει, B δυσκινήτου διὰ τὸ [31] βάρος τῆς τοιαύτης φύσεως ὑποκειμένης. Οὕτως οὖν οὗτος ὁ σηλαγγεὺς περικαθάρας τὰ ψήγματα τοῦ χρυσοῦ παραδίδωσι τοῖς ἑψηταῖς. Οἱ δὲ λαβόντες μέτρῳ τε καὶ σταθμῷ τὸ συνηγμένον εἰς ἄγγος κεραμεοῦν ἐνέβαλον, καὶ μίξαντες κατὰ λόγον τοῦ πλήθους μολίβδου βῶλον καὶ χόνδρους ἁλῶν καὶ κασσιτέρου βραχὺ καὶ κρίθινον πίτυρον, κἄπειτα ἐπιθέντες ἐπίθεμα καλῶς ἡρμοσμένον καὶ πάντοθεν [32] χρίσαντες, ἕψουσιν ἐν καμίνῳ πέντε ἡμέρας καὶ τὰς

VARIÆ LECTIONES.

[19] θραύματα pr. A. [20] ἐπιτόνως A. [21] ἐποπεῦσιν B. [22] σιδηρᾷ B. [23] κώπην — δυσπροσόπτως — μόνον A: κοπὴν — δυσπροσώπως — μόνην ς. [24] ὑπὸ — τόπον] ἐς — τρόπον Diodorus Siculus 3, 13. [25] θήλεως ς. [26] σηλλαγγεῖς ς. [27] ἔπειτα δὲ μ. ς. [28] μὲν om. B. [29] ἰσχυρὸν ς. [30] ἀποκεχρυμμένον A. [31] τὸ add. B. [32] πανταχόθεν ς.

ἴσας νύκτας, οὐθὲν [33] διαλείποντες. Τῇ δ' ἐχομένῃ σύμμετρον τῇ πεπυρωμένῃ προσάγοντες ψύξιν εἰς ἀγγεῖον κατήρασαν, ἄλλο μὲν τῶν συνεμβεβλημένων οὐθὲν εὑρίσκοντες, αὐτὸ [34] δὲ τοῦ χρυσίου τὸ χύμα, βραχεῖαν εἰληφὸς ἀπουσίαν ἀπὸ τοῦ ψήγματος. Ἡ μὲν οὖν πρὸς τοῖς μετάλλοις ἀπώλεια τῶν πολλῶν σωμάτων πρὸς τὸ ῥηθὲν τέλος κομίζεται τὴν διέξοδον, σχεδὸν αὐτῆς τῆς φύσεως δεικνυούσης ὅτι τοῦ χρυσίου συμβέβηκεν ὑπάρχειν καὶ τὴν γένεσιν ἐπίπονον καὶ τὴν φυλακὴν σφαλερὰν καὶ τὴν σπουδὴν μεγίστην καὶ τὴν χρῆσιν ἡδονῆς καὶ λύπης ἀνὰ μέσον κειμένην, τήν τε ἐργασίαν τρόπον τινὰ τοῦ γένους ἀρχαιοτάτην. Εὕρηται μὲν γὰρ ὑπὸ τῶν πρώτων τοῦ τόπου βασιλέων τῶν μετάλλων ἡ φύσις, διέλιπε [35] δὲ ἐνεργοῦσά ποτε μὲν Αἰθιόπων [729 H.] ἐπὶ τὴν Αἴγυπτον πλήθους συνελθόντος καὶ πολλὰ τὰς πόλεις ἔτη φρουρήσαντος (ὑφ' ὧν καὶ [36] τὰ Μεμνόνεια συντετελέσθαι φασί), ποτὲ δὲ Μήδων καὶ Περσῶν ἐπικρατησάντων. Εὑρίσκονται δὲ ἔτι καὶ καθ' ἡμᾶς ἐν τοῖς χρυσείοις τοῖς ὑπ' ἐκείνων κατασκευασθεῖσι [37] [1344 R.] λατομίδες μὲν χαλκαῖ, διὰ τὸ μήπω τὴν [38] τοῦ σιδήρου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐγνωρίσθαι χρείαν, ὀστᾶ δὲ ἀνθρώπων ἄπιστα τῷ πλήθει, πτωμάτων (ὅπερ εἰκὸς γίνεσθαι [39] οὐκ ὀλίγων ἐν τοῖς χαύνοις καὶ πλακώδεσιν ὑπονόμοις γενομένων [40], τηλικαῦτα δὲ ὀρυγμάτων μεγέθη, καὶ διατείνοντα βάθεσιν ἐπικαρσίοις ἐπ' αὐτὴν τὴν θάλασσαν [41].

Ὅτι παρὰ τὴν νότιον τῆς Αἰγύπτου κλίσιν τέσσαρά ἐστι φῦλα τὰ μέγιστα, τὸ μὲν τοῖς ποταμοῖς παρεζευγμένον, ὃ σπείρει σήσαμον καὶ κέγχρον, τὸ δὲ περὶ τὰς λίμνας οἰκοῦν, ὃ τοῦ καλάμου καὶ τῆς ὕλης ἅπτεται τῆς ἁπαλῆς, τὸ δὲ εἰκῇ πλανώμενον, ὃ σαρκὶ καὶ γάλακτι παραπέμπει τὸν βίον, τὸ δὲ ἐκ τῆς παραλίας ὁρμώμενον, τοὺς ἰχθύας [42] ἀγρεῦον. Τοῦτο δὲ τὸ γένος ἔχει μὲν οὔτε πόλεις οὔτε χώρας οὔτ' ἄλλης ἐντέχνου κατασκευῆς ὑπογραφὴν οὐδεμίαν [43], ἐστὶ δὲ τῶν ὑπολοίπων, ὥς ἔνιοί φασι, μέγιστον· ἀπὸ γὰρ Αὐταίων, οἳ τὸν ἔσχατον μυχὸν κατοικοῦσιν, ὃν τῇ μεγάλῃ [44] συμβέβηκε συγκλείεσθαι θαλάττῃ, μέχρι τῆς Ἰνδικῆς καὶ Κεδρωσίας, ἔτι δὲ Γερμανίας καὶ Περσῶν καὶ τῶν τοῖς εἰρημένοις γένεσιν ὑποκειμένων νήσων, ἰχθυοφάγοι πάντη κατοικοῦσι [45], γυμνοὶ μὲν ὄντες αὐτοί, γυμνὰς δὲ ἔχοντες τὰς γυναῖκας, κοινὴν δὲ τέκνων γένεσιν, ἔτι δὲ ἡδονῆς μὲν καὶ πόνου φυσικὴν ἔχοντες γνῶσιν, αἰσχρῶν δὲ καὶ καλῶν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην εἰσφερόμενοι ἔννοιαν. Τούτοις δὲ τὰ μὲν ἀγχιβαθῆ [46] πάντ' ἐστὶ πρὸς τὸν βίον ἀλλότρια, παραπλησίως δὲ τὰ παρακείμενα μακραῖς ᾐόσι· θήραν γὰρ οὔτε ἰχθύος οὔτ' ἄλλου γένους ὁμοιοπαθοῦς ἁδροτέραν παραδίδωσιν ἡ τοιάδε χέρσος. Αἱ δὲ οἰκήσεις πᾶσιν ἔκκεινται τοῖς εἰρημένοις παρὰ τὰς ῥαχίας, αἳ καὶ κοιλάδας βαθείας ἔχουσι καὶ φάραγγας ἀνωμάλους καὶ στεγνοὺς [47] αὐλῶνας καὶ σκολιὰς ἐκτροπάς. Ὧν

aliud extrahunt, nihilque rerum simul injectarum inveniunt, præter eamdem auri massam jam conflatam, quæ a scobe pristina non multum deficit. Hæc itaque ad fodinas illas corporum multorum perditio, ad eum, quem dixi, finem exitum sortitur, ipsa prope natura demonstrante, et generationem auri laboriosam, et custodiam lubricam, et sedulitatem maximam esse, usumque in medio voluptatis et ægritudinis consistere. Elaboratio autem hujus generis quodammodo antiquissima est. Nam a primis loci regibus inventa est ea metalli natura. Desiitque in actu esse tum, quando Æthiopum olim agmen Ægyptum incursavit, et multis annis urbes custoditas præsidiis suis tenuit, a 449a quibus etiam Memnonia esse perfecta memorant, tum quando Medi et Persæ rerum potiebantur. Et reperiuntur etiam tempestate nostra in aurifodinis illorum manufactis, mallei incisorii ex ære (qui temporibus illis ferri usus admodum exiguus erat) et ossa hominum incredibili multitudine: propterea que non pauci in cuniculis illis laxis et crustaceis (ut fieri probabile est) opprimebantur. Tanta fodinarum magnitudo est, et obliqua profunditate ad mare ipsum pertingunt.

CAP. XII. *De victu Æthiopum infra Ægyptum. Deque gente quæ solis piscibus vescitur: et quomodo eos capiat, inque cibum vertat.* — Ad Australem Ægypti plagam quatuor sunt hominum nationes maximæ. Prima fluviis adjuncta, quæ sesamum et milium serit. Secunda quæ paludes accolit, calamumque et silvulam teneriorem carpit. Tertia quæ temere huc illuc oberrat, carnibusque et lacte vitam traducit. Quarta ex littoribus maris egressa piscium venationi dat operam. Hoc genus nec urbes habet, nec regiones, nec ullum apparatus artificiosi rudimentum. Est inter cætera, ut quidam asseverant, maximum. Nam ab Autæis, qui ad extremum secessum, vasto inclusum mari, ad Indiam et Gedrosiam et Germaniam [c] et Persas, insulasque memoratis gentibus subjectas usque habitant, ichthyophagi (homines ex piscibus victitantes) ubique domicilia sua habent: qui nudo, tam feminæ quam viri, sunt corpore, et communem sobolis procreationem habent. Naturali quidem voluptatis et molestiæ cognitione: sed turpium et honestorum nec minima præditi notitia. His loca maris proxima ad vitam sustentandam cuncta sunt aliena. Consimiliter etiam quæ magnis littoribus adjacent. Nec enim piscis, nec alterius generis capturæ obnoxii, continens illic venationem præbet uberiorem. Habitacula autem cunctis exposita sunt ad crepidines,

[c] Forte legendum est, *Carmaniam*.

VARIÆ LECTIONES.

[33] οὐδὲν ς. [34] αὐτὸ—εἰληφὸς A: αὐτοὶ—εἰληφὼς ς. [35] διέλειπε B. [36] καὶ add. A. [37] ἐν—κατασκευασθεῖσι om. B. [38] μήπω τὴν A: μή που ς. [39] γίνεσθαι A: γίνεται ς. [40] libri γινομένων. [41] θάλατταν ς. [42] ἰχθῦς ς. [43] οὐδεμίαν ὑπογραφὴν B. [44] ὃν τῇ μεγάλῃ] ὄντι μεγάλῳ B. θαλάττης B. [45] ὑποκειμένων — κατοικοῦσι om. A. [46] ἀγχιβαθῆ] βάθη pr. A. [47] στεγνοὺς] στενοὺς B cum Diodoro 3, 15.

et cavitates habent profundas, convallesque inæquales, et angustiora æstuaria, atque diverticula obliqua, quorum situs cum ad usus apte congruat, rudes alicunde lapides sublatos in lacunas demittunt. Quando igitur æstus pelagi terræ se infert (quod bis fit unoquoque die, circiter horam nonam et
449*b* tertiam) mare totum cooperit dorsum, vi secum adducens, ex gurgite ad littus, etiam pisces non paucos, qui in maritima interim ora manent, pastus gratia circa recessus illos et cavernas dispaciantes. Cum vere æstus maris retrofugit, humor equidem per lapides et fossas ad humiliora et vergentia loca refluit, at pisces in cavitatibus relicti paratam ichthyophagis venationem et alimoniam sufficiunt. Alii quidem pisces, ut dixi, facili certamine subiguntur. At cum sors offert canes et phocas majores et scorpios murænasque, et id genus cuncta, conflictus fit, non sine periculo. Quotquot vero ceperunt, in fervidas ad meridiem petras conjiciunt. Nec longum in medio tempus, cum eodem se universi referunt, et tota agitata mole, carnosa tum pars excidit, fervore quem diximus emollita. Spinam vero illi coacervant, unde et ex longinquo vastæ magnitudinis tumuli conspiciuntur. Tum carnes, in planum aliquod saxum collectas, ad tempus non mediocre impense calcant, etiam paliuri admisto semine. Hujus enim ceu glutinis admistione in solidam massam longe magis coalescunt. Videtur autem condimenti aut infarti vicem præstare. Tandem ubi satis diu pedibus subegerunt, laterculos inde formatos ad solem denuo exponunt. Quibus siccitatem adeptis, discumbentes quotquot sunt una epulantur, non ad mensuram et pondus, sed ad cujusque arbitrium et voluptatem.

A πρὸς τὴν χρείαν ὑποκειμένων οἰκείως, ἀναθέμενοι πέτρους αὐτοπαγεῖς ἐπὶ τῆς κοιλίας οἱονεί τινας ἀραιούς. Ὅταν οὖν ἐκ πελάγους ἡ πλημμυρὶς ἐπὶ τὴν χέρσον φέροιτο (ὃ ποιεῖ δὶς ἑκάστης ἡμέρας, πρὸς ὥραν ἐνάτην τε [48] καὶ τρίτην), ἡ μὲν θάλαττα πᾶσαν τὴν ῥαχίαν ἐπικαλύπτει, συναπάγουσα ἐκ τοῦ πόρου [49] πρὸς τὴν ἠόνα βίᾳ καὶ τῶν ἰχθύων οὐκ ὀλίγους, οἳ τέως μὲν ἐν τῇ παραλίᾳ μένουσι, νομῆς χάριν πλανώμενοι περὶ τὰς ὑποδύσεις· ἐπὰν δὲ αὖθις ἀναδύῃ τὸ τῆς ἀμπώτεως, τὸ μὲν ὑγρὸν διὰ τῶν λίθων καὶ τῶν φαράγγων ἀποῤῥεῖ εἰς τὸν ἐπιφερῆ καὶ κατεπείγοντα τόπον, οἱ δ' ἰχθύες ἐν τοῖς κοιλώμασιν ὑπολειπόμενοι ἕτοιμον θήραμα καὶ τροφὴ γίνονται [50] τοῖς [730 H.] ἰχθυοφάγοις. Ἀλλ' οἱ μὲν ἄλλοι ἰχθύες (ὡς ἔφημεν) εὐπετῶς καταγωνίζονται·
B ἐπὰν δ' ἐμπέσωσι [51] κύνες τε καὶ φῶκαι μείζους καὶ σκορπίοι σμύραιναί [52] τε καὶ [53] πᾶν τὸ τοιοῦτον γένος, μετὰ κινδύνων ἡ συμπλοκὴ γίνεται· ὅταν δὲ θηρεύσωσιν ὁσουσδηποτοῦν [54], μετενέγκαντες ἐπὶ τὰς πέτρας τὰς κειμένας [55] πρὸς [56] μεσημβρίαν, οὔσας διαπύρους, ταύταις δὲ [57] ἐπέῤῥιψαν. Χρόνον δὲ οὐ πολὺν ἐάσαντες στρέφουσιν ἐπὶ τοὔμπαλιν ἅπαντες. Εἶθ' ὅταν λάβωνται τῆς οὐρᾶς καὶ τὸν ὅλον ὄγκον σείσωσιν ἐκ ταύτης, ὁ μὲν σαρκώδης τόπος ἅπας ἐκπίπτει θρυπτόμενος διὰ τὴν εἰρημένην θερμασίαν, τὴν δ' ἄκανθαν σωρεύουσιν αὐτοί, ἀφ' ἧς ἐκ πλείονος τόπου κολωνοὶ παμμεγέθεις ὁρῶνται. Τὴν δὲ σάρκα τῶν ἰχθύων εἰς λεωπετρίαν συναγαγόντες πατοῦσιν ἐκτενῶς ἐπὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον, καὶ μίξαν-
C τες τὸν καρπὸν [58] τοῦ παλιούρου. [1345 R.] Τούτου γὰρ συμμιγέντος κολλῶδες [59] μὲν τὸ πᾶν πολὺ μᾶλλον γίνεται, δοκεῖ δ' οἷον ἡδύσματος [60] ἢ παρεμπλοκῆς τάξιν ἔχειν. Ἐπὰν δὲ ἱκανὸν χρόνον τοῖς ποσὶ δεψήσωσι, πλινθίδας παραμήκεις διαπλάσαντες [61] πάλιν εἰς τὸν ἥλιον τιθέασιν· ὧν ξηρασίαν λαβουσῶν καθίσαντες εὐωχοῦνται πάντες, οὐ πρὸς μέτρον καὶ σταθμὸν, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἑκάστου βούλησιν καὶ χάριν.

CAP. XIII. *Ut conchas venentur ichthyophagi et potum exeant.* — Contra hiemes repentinas, quæ piscium venationem eis intercipiunt, tale quidpiam machinantur: Vagantes per totam viciniæ littoralis oram conchas (quæ ibi sunt maximæ, ut magnitudinis excessus his qui non viderunt sit incredibilis) colligunt: nudisque harum carnibus in illa temporis difficultate indigentiam compensant et explent. Quinimo dum adhuc piscium illis copia suppetit, conchas illas colligunt, easque recenti alga et piscium
450*a* minorum capitibus, fossis demersas, nutriunt. Et postea egestate correpti, in cibum (ut dictum est) eas vertunt. Quod si uterque illos cibus defecerit, ex universo spinarum acervo recentes, et adhuc succi plenas seligunt, et articulatim inde sublatas, partim in saxoso alicubi

Ὅτι πρὸς τοὺς αἰφνιδίους χειμῶνας, οἳ τὴν ἀπὸ τῶν ἰχθύων αὐτοὺς θήραν ἀφαιροῦνται, τοιόνδε τι μηχανῶνται· Πλανώμενοι παρὰ πᾶσαν τὴν πλησίον παραλίαν κόγχους συνάγουσι (μέγιστοι δὲ τυγχάνουσιν, ὥστε τοῖς μὴ ἰδοῦσιν [62] ἄπιστον αὐτοῖς τοῦ μεγέθους τὴν ὑπερβολὴν εἶναι), ὧν τὸ κρέας ὠμὸν τῆς ἐνδείας ἀναπλήρωσιν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἔχουσι. Τῆς δὲ χρείας τῆς ἀπὸ τῶν ἰχθύων ἔτι τούτοις
D παραμενούσης, τοὺς εἰρημένους κόγχους συλλέγουσι, καὶ τούτους [63] φύκει τε προσφάτῳ καὶ ἰχθυῶν τῶν ἐλασσόνων κεφαλαῖς ἐν ὀρύγμασι καταθέντες διατρέφουσι· τῆς δὲ ἐνδείας αὐτοὺς κατασχούσης ταῦτα (ὡς εἴρηται) ποιοῦνται σίτησιν. Εἰ δέ ποθ' ἑκατέρα αὐτοὺς σίτησις ἐπιλείψει, ἀπὸ παντὸς τοῦ [64] τῶν ἀκανθῶν σωροῦ τὰς ἐγχύμους αὐτῶν καὶ προσφάτους ἐπιλέγοντες ἀφαιροῦσι κατ' ἄρθρον, κἄπειτα

VARIÆ LECTIONES.

[48] τε om. B. [49] πόρου] πόντου B et corr. B. [50] γίνεται B. [51] δὲ πέσωσι A : δ' ἐμπέμπωσι ς. [52] μύραιναί B. [53] καὶ om. pr. A. [54] ὅσους δή ποτ' ἂν ς. [55] τὰς κειμένας om. A. [56] πρὸς] περὶ B. [57] δὲ post ταύταις om. B. [58] καρπὸν] σπόρον B et corr. A. [59] κολλῶδες] libri κολλῶσιν εἰς. cf. Diodor. 3, 16, vocabulum idem infra p. R 1352, 22, τὸ πᾶν πολὺ A : τὸ πάμπολυ ς. [60] οἷον ἡδύσματος] οἱονεὶ δύσμικτος B et corr. A, fuit fortasse οἱονεὶ δέσματος. [61] διαπλάσαντες] ποιήσαντες B et corr. A. [62] ἰδοῦσιν A : εἰδόσιν ς. [63] τούτοις pr. A. [64] τοῦ add. B.

τὰς μὲν κόπτοντες ἐπὶ πετρώδους τόπου, ἃς δὲ κατεργαζόμενοι διὰ τῶν ὀδόντων, τοῖς φωλεύουσι τῶν θηρίων τὴν αὐτὴν διάθεσιν λαμβάνουσι. Ποτῷ δὲ πολὺ θαυμασιωτέρῳ χρῶνται. Ἐπὶ μὲν γὰρ τέτταρας ἡμέρας πρὸς ταῖς θήραις γίνονται καὶ πρὸς ᾠδαῖς ἀνάρθροις καὶ πρὸς ταῖς συνουσίαις ταῖς παιδιᾶς [65] χάριν γινομέναις, ὑπ' οὐδενὸς περισπώμενοι, διὰ τὴν εὐκοπίαν τῆς τροφῆς· τῆς δὲ πέμπτης ἐπιλαβούσης [66] ἐξορμῶσιν εἰς τὴν ὑπώρειαν ποτοῦ χάριν, εἰς τὰς συῤῥύσεις τῶν νομάδων, πρὸς αἷς καὶ [67] τὰ κτήνη ποτίζουσιν. Ἑσπέριος [731 H.] δὲ ἡ πορεία γίνεται. Κατανύσαντες [68] δὲ εἰς τὰς ποτίστρας τῶν νομάδων τοῦ κοιλώματος κύκλῳ περιέστησαν, εἶτ' ἀπερεισάμενοι τὰς χεῖρας εἰς τὴν γῆν καὶ θέντες τὰ γόνατα βοηδὸν πίνουσιν, οὐ πρὸς μίαν ἀναπνοῆς ὁρμὴν, ἀλλὰ πολλάκις αὐτοὺς ἀναπαύοντες. Πληρώσαντες δὲ τὰς κοιλίας τῶν ὑγρῶν καθάπερ ἀγγεῖα, πρὸς θάλατταν μόλις ἀποχωροῦσιν. Εἶτα ἐπανελθόντες, ἐκείνην μὲν τὴν ἡμέραν ἕκαστος οὔτε ἰχθύος οὔτε ἄλλου τινὸς γεύεται, κεῖται δὲ ὑπεργέμων καὶ δύσπνους, ὥστε εἶναι τρόπον τινὰ τῷ μεθύοντι παραπλήσιον [69] τὸ βάρος· ἀπὸ δὲ τῆς ἐχομένης ἐπὶ τὴν εἰρημένην δίαιταν ἐπανάγει. Καὶ τοῦτο κύκλῳ διὰ βίου γίνεται, πρὸς ἀσχολίαν καὶ μέριμναν οὐδενὸς ἀποβλεπόντων αὐτῶν πράγματος. Καὶ νοσήμασι μὲν διὰ τὴν ἁπλότητα τῆς διαίτης σπανίοις περιπίπτουσι, τοσούτῳ δ' ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν ἐτῶν, ὅσῳπερ ἀπονωτέραν τῶν λοιπῶν ἔχουσα τὴν ἀναστροφήν.

Ἀλλ' οἱ μὲν ἐντὸς τῶν στενῶν τὰς οἰκήσεις ἔχοντες ἰχθυοφάγοι οὕτω καταγίνονται· οἱ δὲ τὴν ἐκτὸς [70] παραλίαν κεκτημένοι ἄγρας μὲν ἐνδελεχῶς τοιαύτης εὐποροῦσιν, ὑγροῦ δ' ἁπλῶς οὐ δέονται· προσενεγκάμενοι δὲ τὸν ἰχθὺν ἔγχυλον, ὥστε μικρὰν εἶναι τῶν ὠμῶν τὴν παραλλαγὴν, οὐχ οἷον ποτὸν ἐπιζητοῦσιν, ἀλλ' οὐδὲ ἔννοιαν ἔχουσι τοῦ γένους. Φέρουσι δὲ ἀλύπως ἅπερ αὐτοῖς [71] ἀπ' ἀρχῆς ἡ τύχη παραδέδωκεν.

[1348 R.] Ὅτι τοὺς ἐν τοῖς εἰρημένοις τόποις οἰκοῦντάς φησι πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἔτι μηδὲ πρὸς τὰ μέγιστα τῶν παρ' ἡμῖν δεινῶν ὁμοίαν ἡμῖν [72] ἔχειν τὴν ἔννοιαν. Οὔτε γὰρ σίδηρον κατ' αὐτῶν ἐπαιρόμενον φεύγειν, οὔτε προπηλακισμῷ ἐρεθίζεσθαι, οὔτε τοὺς μὴ πάσχοντας τοῖς πάσχουσι συναγανακτεῖν· ἀλλ' εἴ τι γένοιτο περὶ αὐτοὺς ἐξ ἀλλοφύλων τοιοῦτον, βλέπουσι μὲν οὗτοι [73] ἀτενῶς εἰς τὸ γινόμενον καὶ τὰς κεφαλὰς πύκνα [74] διανεύουσι, τῶν δὲ εἰθισμένων ἀνθρώπῳ πρὸς ἄνθρωπον [75] οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην διδόασιν ἔννοιαν. Ὅθεν (φησὶν ὁ συγγραφεύς) ἔγωγε νομίζω μηδὲ χαρακτῆρα εὔγνωστον ἔχειν αὐτοὺς, ἐθισμῷ δὲ καὶ νεύματι ἤχοις τε

A comminuunt loco, partim dentibus conficiunt, bestiarum quæ in latibulis versantur morem et ingenium repræsentantes. Potu autem longe mirabiliore utuntur. Ad quatuor enim dies piscationi, et cantilenis sane inconditis, et sodalitiis, ludi, gratia institutis, vacant, nulla re distracti : propter summam alimenti parandi facultatem. Sed imminente jam die quinto, in regionem montibus subjectam, potus causa exeunt, ad nomadum (pastorum) rivos, quo pecora sua potum agunt. Profectio autem illa fit tempore vespertino. Proinde cum ad aquaria nomadum diverterunt, lacum in orbem circumstant. Postea manibus humo connixis, et flexis genibus, boum more bibunt, non D uno respirationis impetu, sed crebro interquiescendo. Sic ubi ceu dolia ventres liquore impleverunt, ad mare difficulter inde abscedunt. Postridie quam deventum est eo, neque de pisce, neque de re alia, quisquam gustat. Sed plenus supra modum et difficulter anhelans quisque recubat, ebrio quadamtenus, gravedine scilicet, assimilis. Insequente demum die ad consuetam victus rationem reditur. Hoc, velut orbis circumrotati vicibus, per totam agitant vitam, nemine ex ipsis ad occupationem aut curam negotii respiciente. In morbos propter victus simplicitatem raros incidunt : tantumque de numero annorum auferunt, quanto magis quam cæteri absque laboribus ætatem agunt. Ad hunc itaque modum, qui intra fauces et locorum an- C gustias sedes habent, ichthyophagi vitam degunt.

Cap. XIV. *De ichthyophagis non sitientibus.* — At qui exteriorem sibi oram vindicant, piscatu hujusmodi abundant perpetuo. Humore autem prorsus non habent opus. Quando enim piscem adhuc succulentum comederunt, non modo potum non requirunt, sed nec generis hujus notitiam aut cogitationem habent, animísque tranquillis ferunt quæcunque ab initio fortuna eis tradidit.

Cap. XV. *De apathia ichthyophagorum quorumdam.* — In locis ante dictis versantes, nec maximorum (ut inter nos habentur) malorum communem **450** *b* nobiscum notionem et sensum habent. D Nec enim ferrum contra se strictum et intentatum refugiunt, nec contumelia injuriave irritantur, nec integri adversis casibus affectorum vicem dolent, sed si tale quidpiam ab alienigenis circa eos contingit, intentis quidem oculis ad factum respiciunt, et crebros dant nutus capitibus, at eorum quæ homo circa hominem facere solet, ne minimam quidem animadversionem produnt. Unde mihi (inquit auctor) ne signum quidem notitiæ certum

VARIÆ LECTIONES.

[65] παιδείας B. [66] ἐπιβαλούσης A. [67] καὶ om. A. ἑσπερίοις B. [68] καταλύσαντες ς. [69] παραπλήσιον τῷ μεθύοντι ς. [70] ἐκτὸς B: ἐντὸς ς. [71] ἡ τύχη ante αὐτοῖς ponit B. [72] δεινῶ νόμοιαν ἡμῖν om. A. [73] οὗτοι A : οὔτε ς. [74] πυκνῷ ς. [75] ἀνθρώπῳ πρὸς ἄνθρωπον] ἀνθρώποις B.

habere, sed assuefactione, et nutu, sonisque ac imitatrice significatione, cuncta in vita administrare videntur.

CAP. XVI. *De non sitientibus ichthyophagis et de phocis rarum quid.*

Ichthyophagis (quos non sitire fama est) finitimi, ceu inviolabile sancitum eis fœdus sit cum phocis, nec ipsi phocas lædunt, nec ab illis nocumento afficiuntur : imo etiam prædas inter se venatori integras, et insidiarum immunes, utrumque genus custodit, et ita mutuam inter se consuetudinem habent, ut vix homines, qui cum hominibus ita convictum agant, inveniantur.

CAP. XVII. *Habitacula ichthyophagorum et funeratio.* — Pars ichthyophagum pro tabernaculis habent specus, non conversos ad meridiem, propter immodicum æstum, sed in plagam contrariam aversos. Pars sub costis piscium, quibus algæ insternuntur, degunt. Alii vertices olivarum inter se connexos pro domiciliis usurpant. Id autem genus olivæ fructum edit nuci castaneæ persimilem. Quarta gens ichthyophagum talem habitandi consuetudinem habet. Immensus arenæ cumulus ex omni ævo congestus est, instar montis. Isque totus a fluctu perpetuo alluente condensatur, ut a mole aliqua generis et naturæ unius, propter arenæ concretionem nihil differat. Hinc cuniculis ad longitudinem viri actis, quæ in fastigio sunt, indurescere et tecti usum præbere sinunt, propter quam dixi connexionem : sed in pavimento inferiori oblongos ducunt meatus undique inter sese perforatos. In his, aliquatenus ad penetralia vento exposita luce admissa, quietem capiunt. Si quando autem maris inundatio oritur, prædam, quo diximus modo, ex piscatione acquirunt. Nec ulla sane morientes cura dignantur, cum mens illorum misericordia **451** a (quam opinio gignit) non afficiatur. Ideo projectos jacere sinunt, donec reciprocatio æstus oborta in mare illos, escam piscibus, abstulerit.

CAP. XVIII. *Indi quidam sponte nati, seu terrigenæ.* — Nonnulli [Indorum] qui ex mari victitant, cum aliis etiam hoc multo insolentius habent, et quod in rationis fidem non facile cadit. Nam unde aut quomodo in locum, ubi nunc versantur, pervenerint, cognitione assequi non licet. Siquidem ardua et prærupta eis petra ceu jugo continuo impendet, et præcipitia montium ex obliquo transitus adimunt, et pelagus omnem ex adverso continentem disterminat, ut pedestri itinere omnino (quod dixi) illuc veniri non possit, et ratibus aut lembis, ob defectum rerum apud nos usitatarum, æque sit difficile. Quæ cum ita se habeant, reliquum est, ut dicatur, indigenas esse, qui primi

A καὶ μιμητικῇ δηλώσει διοικεῖν πάντα τὰ πρὸς τὸν βίον.

Περὶ τῶν ἀδίψων ἰχθυοφάγων, καὶ τῶν φωκῶν, ξένον.

Ὅτι φησί, Πλησίον τῶν ἀδίψων ἰχθυοφάγων οἱ κατοικοῦντες, ὥσπερ ἀπαραβάτων [76] σπονδῶν μεταξὺ τεθέντων αὐτῶν τε καὶ τῶν φωκῶν, οὔτε αὐτοὶ τὰς φώκας σίνονται, οὐδ᾽ ὑπ᾽ ἐκείνων οὗτοι βλάπτονται, ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων θήρας ἀνεπιβουλεύτους τῷ θηράσαντι ἑκάτερον γένος συντηρεῖ, καὶ συναναστρέφονται οὕτως ἀλλήλοις ὡς μόλις ἂν εὑρεθεῖεν πρὸς ἀνθρώπους συμβιοῦντες ἄνθρωποι.

[732 H.] Ὅτι τῶν ἰχθυοφάγων, φησίν, οἱ μὲν σκηνώμασι τοῖς σπηλαίοις, οὐ τετραμμένοις πρὸς B μεσημβρίαν διὰ τὸ πνιγῶδες, ἀλλὰ τοῖς ἀπεστραμμένοις αὐτήν, χρῶνται· οἱ δὲ ὑπὸ ταῖς τῶν ἰχθύων πλευραῖς, φυκία ἐπιβάλλοντες αὐτοῖς· οἱ δὲ τὰς τῶν ἐλαιῶν κορυφὰς ἀλλήλαις συνάπτοντες εἶτα χρῶνται σκηνώμασι. Τὴν δὲ τοιαύτην ἐλαίαν καρπὸν φέρειν φησὶ κασταναΐκῷ καρύῳ προσεμφερῆ. Τὸ δὲ τέταρτον τῶν ἰχθυοφάγων γένος τὴν οἴκησιν ἔχει τοιαύτην. Ἄμμου φόρτος ἄπλετος ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος, ὄρει παραπλήσιος, σεσώρευται, καὶ πᾶς [77] οὗτος ὑπὸ τοῦ προσβάλλοντος ἀεὶ κύματος σκληρῶς πεπιλημένος [78], ὥστε ὁμογενοῦς ὄγκου καὶ μίαν φύσιν ἔχοντος διὰ τὴν μίξιν καὶ συμπλοκὴν τῆς ἄμμου μηδὲν παραλλάσσειν. Εἶτα ὑπονόμους αὐτοῖς ἀνδρομήκεις ὀρύττουσι, τὸν μὲν κατὰ κορυφὴν ὄγκον ἐῶντες C ὠχυρῶσθαι καὶ στέγειν διὰ τῆς εἰρημένης συνδέσεως, ἐκ δὲ τοῦ κάτωθεν ἐδάφους παραμήκεις αὐλῶνας κατασκευαζόμενοι, πρὸς ἀλλήλους πάντοθεν συντετρημένους, ἐν οἷς τέως μέν τινος [79] τὰ πρὸς τὸν ἄνεμον φωτίσαντες ἄγουσιν ἡσυχίαν, ἐπὰν δὲ πλημμυρὶς ἐπέλθῃ, τὰ πρὸς τὴν ἄγραν [80], ὡς καὶ προείρηται, παρασκευάζονται. Τοὺς μέντοι γε τελευτῶντας αὐτῶν οὐδεμιᾶς ἀξιοῦσι προνοίας, ἀπαθῆ πρὸς τὸν ἐκ δόξης ἔλεον κεκτημένοι τὴν γνώμην· διὸ καὶ κεῖσθαι ἐρριμμένους ἐῶσιν, ἕως ἂν ἄμπωτις τούτους τοῖς ἰχθύσιν.

Ὅτι φησὶν ἐνίους τῶν ἀπὸ τῆς θαλάττης σιτουμένων μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο ἔχειν παραδοξότερον καὶ εἰς λογικὴν καταχωρῆσαι πίστιν οὐ ῥᾴδιον. Οὔτε γὰρ πόθεν εἰς τὸν χῶρον, ἐν ᾧ οἰκοῦσιν ἀφίκοντο [81], D ἔστιν ἐπιγνῶναι, οὔτε ὅπως λισσῆς μὲν πέτρας ἄνωθεν ἐπεζευγμένης, ἐκ πλαγίου δὲ κρημνῶν ἀφαιρουμένων τὰς παρόδους, τὴν δὲ ἀπέναντι πᾶσαν ὁρίζοντος [82], [1349 R.] ὃ καὶ [83] πεζῇ μὲν ἐλθεῖν παντελῶς (ὡς εἶπον) ἀδύνατον, σχεδίαις δ᾽ ὁμοίως ἀπορίᾳ τῶν παρ᾽ ἡμῖν ἐξ ἴσου ἄπορον. Τούτων δὲ ὑφεστώτων, φησί, λοιπὸν εἰπεῖν ὡς αὐθιγενεῖς εἰσι, μνήμην [84] τοῦ πρώτου σπέρματος οὐ λαβόντες, ἀεὶ δὲ ὑπάρχοντες, ὃν τρόπον ἔνιοι τῶν καλουμένων ὡρέσαντο φυσικῶν.

VARIÆ LECTIONES.

[76] ἀβάτων ς. [77] πᾶς add. A. [78] πεπιλωμένος ς. [79] τινες B. [80] ἀγορὰν A. [81] ἀφίκοντο A : ἀφῆκον ς. [82] ὁρίζοντος] τοῦ πελάγους ὁρίζοντος Hudsonuse Diodoro Sic. 3, 20. [83] ὃ καὶ] malim οἷ. [84] μνήμην A : λύμην ς.

seminis labem non acceperint, sed perpetuo subsistant : quemadmodum physicorum (qui appellantur) nonnulli definierunt.

A Ὅτι τῶν στενῶν ἐπέκεινα, φησί, τῶν συγκλειόντων τήν τε Ἀραβίαν καὶ τὴν ἀπέναντι χώραν, νῆσοι κεῖνται Σποράδες, ταπειναὶ πᾶσαι, μικραὶ τῷ μεγέθει, τὸ πλῆθος ἀμύθητοι, καρπὸν οὐδένα[85] γεννῶσαι πρὸς τὸν βίον, οὔτε ἥμερον οὔτε ἄγριον, ἀπέχουσαι μὲν τῆς εἰρημένης ἠπείρου σταδίους ὡς ἑβδομήκοντα, τετραμμέναι δὲ πρὸς τὸ δοκοῦν πέλαγος παρεκτείνειν τὴν Ἰνδικὴν καὶ Γεδρωσίαν. Ἐνταῦθα κῦμα μὲν οὐ γίνεται, ἀλλ' ἄλλη [733 H.] [μὲν] ἄλλης προκαθημένη τὸν κλύδωνα τοῖς ἀκρωτηρίοις λαμβάνει· ἀέρων δὲ τὸν ἄριστον δοκοῦσιν ἔχειν. Ταύτας[86] ἄνθρωποι κατανέμονται ἀριθμῷ μὲν [οὐ][87] σύμμετροι, ζῶντες δὲ βίον[88] τοιοῦτον· Ἐν τῷ παρήκοντι πλάγει, τραχεῖ καὶ χειμερίῳ ὑπάρχοντι τελέως, γίνεται τῷ πλάτει καὶ τῷ μεγέθει πλῆθος ἄπιστον χελωνῶν, ἃς θαλαττίας πάντες νομίζομεν. B Αὗται νυκτὸς μὲν ἐν τῷ βυθῷ νέμονται, ἡμέρας[89] δὲ εἰς τὴν ἐν ταῖς[90] νήσοις ἡσυχίαν καὶ γαλήνην ἀφικόμεναι κοιμῶνται, καὶ τοῦτο ποιοῦσι πρὸς τὸν ἥλιον μετέωρα, ταῖς κατεσκευασμέναις[91] πορθμίσιν ὁμοιοπαθεῖς. Ταύταις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ οἱ ἐπιχώριοι τέχνῃ καὶ σπουδῇ καὶ μερμίθαις εἰς τὴν χέρσον ἐκβαλόντες τὰ μὲν ἐντὸς ἅπαντα σιτοῦνται, βραχὺν παραστήσαντες ἐν τῷ καύματι χρόνον, τοῖς δὲ κύτεσι χρῶνται τὰς σκηνώσεις καθιστῶντες, οἱονεὶ καλύβας ἐφ' ὑψηλοῖς τόποις πρηνεῖς[92] καθιστῶντες, καὶ[92*] πρὸς τοὺς διάπλους δὲ καὶ ὑδρείας ἕνεκα κέχρηνται αὐτοῖς· ὥστε εἶναι τὸ αὐτὸ ναῦν, οἰκίαν, ἀγγεῖον, τροφὴν τοῖς εἰρημένοις ἀνθρώποις.

C Ὅτι οὐ πολὺ διεστῶτες τοῦ εἰρημένου γένους σύμμετροι τῷ ἀριθμῷ βίον ἔχουσι τοιοῦτον· Ἐκ τῶν ἐκριπτουμένων εἰς τὴν χέρσον κητῶν ἀποζῶσι· σπανιζούσης δὲ αὐτοῖς τῆς τοιαύτης σιτήσεως (γίνεται δὲ πολλάκις) ἐκ τῶν ὀστῶν τούς τε χόνδρους καὶ τὰ ἄκρα τῶν πλευρῶν κατεργαζόμενοι τὴν ἔνδειαν, εἰ καὶ χαλεπῶς[93], ὅμως παραμυθοῦνται. Τὰ μὲν οὖν τῶν ἰχθυοφάγων γένη, φησίν, ἃ κατειλήφαμεν, μυρίων ὄντων ἃ τὴν ἡμῶν διέφυγε γνῶσιν, τοσαῦτα.

Ὅτι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡμῖν ἐφεστώσης ἔν τε τοῖς περιττοῖς καὶ τοῖς ἀναγκαίοις, τά[94] εἰρημένα γένη τῶν Ἰχθυοφάγων τὰ μὲν ἄχρηστα περιγεγράφασιν ἅπαντα, φησί, τῶν δὲ καθηκόντων οὐδὲν ἐλλείπουσι, D τῇ θείᾳ[95] πρὸς τὸ ζῆν ὁδῷ βραβευόμενοι πάντες, οὐ τῇ παρασοφιζομένῃ ταῖς δόξαις τὴν φύσιν. Οὐ γὰρ ἀρχῆς ἱμειρόμενοι τυχεῖν[96] ἀγωνίᾳ φιλονείκῳ καὶ δυστυχεῖ συνέχονται· οὐδὲ πλεονεξίας ἐρῶντες πολλὰ μὲν ἄλλους δρῶσι, πολλὰ δὲ πάσχουσι τῶν οὐκ ἀναγκαίων· οὐδ' ἔχθρας ἐνιστάμενοι μείζους ἐπὶ

A Cap. XIX. *De Sporadibus Æthiopum insulis. — De testudinum captura incolis usitata.* — Ultra angustias illas, quæ Arabiam et oppositam regionem excludunt, insulæ jacent Sporades, depressæ omnes, magnitudine parvæ, et numero infinitæ : quæ nullum ad vitæ commoditatem fructum proferunt, neque sativum neque silvestrem. Distant autem a continente superiori LXX stadia circiter, conversæ ad pelagus quod præter Indiam et Gedrosiam excurrit. Hic nullus existit fluctus, sed alia alii quasi præsidens, tempestatem promontoriis excipit. Aerem autem videntur habere optimum. In his commorantur homines, qui proportione enumeratis respondent, vitamque hoc modo sustentant : In circumfuso pelago, quod asperum est et tempestuosum, B testudinum copia nascitur, quæ latitudine fidem prope excedunt : pro marinis autem a nobis omnibus habentur. Hæ noctu in profundo maris pascuntur : sed interdiu in quietos et tranquillos insularum recessus exspatiatæ dormiunt, idque ad solem in summo apricantes faciunt : quo modo naviculæ hominum industria factæ afficiuntur. Has illo temporis momento incolæ arte et studio et funibus in terram ejectas capiunt, et quidquid interius est, ad breve tempus solis fervore assatum, comedunt, testas vero ad ædium constructionem usurpant. Gurgustia enim in editis locis prominentia inde coagmentant : ad navigationis præterea usum et aquationis transferunt. Quo fit ut res eadem **451** *b*, navis, domus, vasis et alimenti homi- C nibus illis usum præbeat.

Cap. XX. *De aliis qui balænis vescuntur.* — Non procul ab hoc genere mortalium remoti et numero pares, hunc vivendi morem habent : De balænis in terram expulsis victum sibi comparant : cujus si desit copia (id quod non raro accidit) cartilaginem ex ossibus et costarum extremitates conficiendo, egestatem, quamvis moleste et ærumnose, tamen ita consolantur. Tot igitur sunt genera Ichthyophagorum, quæ accepimus : cum innumera interim cognitionem nostram subterfugiant.

Cap. XXI. *Ichthyophagorum αὐτάρκεια.* — Cum vita, qualem nos veluti magistram sequimur, in superfluis et necessariis consistat, Ichthyophagum quas recitavi gentes, cuncta quorum usus non est D necessarius, angusto quasi orbe circumscripta excludunt : intereaque nullis rebus, quæ naturæ competunt, destituuntur, cum divina ad frugaliter vivendum ducantur via, non ea quæ fallaci opinionum specie naturam seducit. Non enim circa imperii et magistratus affectationem contentiosa

VARIÆ LECTIONES.

[85] οὐθένα B. [86] ταύτας] libri ταύταις. [87] ἀριθμῷ μὲν οὐ] ἀριθμούμενοι B. [88] δὲ τὸν βίον ς. [89] ἡμέρα A. [90] ταῖς om. B. [91] κατεστραμμέναις Diod. 3, 21. [92] πρηνεῖς] πρηνῆ Salmasius, omisso priore καθιστῶντες. καθιστάντες B. [92*] καὶ om. pr. A. [93] χαλεπῶς A : χαλεπά ς. [94] τά A : καὶ τά ς. [95] θείᾳ] fortasse ἰθείᾳ vel εὐθείᾳ. [96] τυχεῖν] τύχης A : τύχην ς.

fortuna et infelici trepidatione anguntur: nec avaritiæ studio multa in alios committunt, multaque contra recipiunt de malis non necessariis. Nec inimicitias sibi conflant majores, in ferenda invisa corpori noxa; nec in domesticorum infortuniis labascunt, nec navigando, et lucri gratia vitæ modum supra quam fas est extendendo, adversis vitæ casibus ægritudinem metiuntur: sed dum exiguis indigent, exigua etiam dolent. Quod enim satis est tenent, et quod plus est non inquirunt. Unumquemque autem perturbat non id quod ignorat, si absit, sed quod libera voluntate appetit, si properante cupiditate ab occasione fruendi destituatur. Quocirca ille cuncta habens quæ velit, beatus erit, qui ad naturæ, non ad opinionis judicium se accommodabit. Nec legibus jus disceptant. Quid enim opus est edicto subservire eum qui sine littera rectam habere, et factis exhibere mentem potest?

A βλάβῃ σώματος πολεμίου σφάλλονται[97] [δ'] ἐν ἀτυχίαις οἰκείων· [1352 R.] οὐδὲ ναυτιλλόμενοι, κέρδους ἕνεκα τὸ ζῆν ὑπερτείναντες, προσπταίσμασι τοῦ βίου μετροῦσι τὴν λύπην· ἀλλὰ μικρῶν δεόμενοι μικρὰ καὶ πενθοῦσι, τὸ μὲν ἀρκοῦν κτώμενοι, τὸ δὲ πλέον οὐ ζητοῦντες. Ἐνοχλεῖ δ' ἕκαστον οὐ τὸ ἀγνοούμενον, εἰ μὴ πάρεστιν, ἀλλὰ τὸ βουλητὸν, ὅταν ὑστερίζῃ τοῦ καιροῦ τῆς ἐπιθυμίας σπευδούσης. Οὐκοῦν ἐκεῖνος πάντ' ἔχων ἃ θέλει, εὐτυχήσει[98] κατὰ τὸν τῆς φύσεως λογισμὸν, οὐ κατὰ τὸν τῆς δόξης. Νόμοις δὲ οὐ δικαιοῦνται· τί γὰρ δεῖ προστάγματι δουλεύειν τὸν χωρὶς γράμματος εὐγνωμονεῖν δυνάμενον;

Cap. XXII. *Æthiopum circa Meroen victus et calamitas.* — Post Ichthyophagos, juxta flumen Astabaran, qui per Æthiopiam et Libyam defertur longe Nilo submissior, ideoque alveum suum cum majore conjungens, ambitu suo Meroen insulam efficit. Hujus igitur amnis ripas utrasque turba quædam hominum accolit non numerosa, tali vitæ ratione: Ex vicina palude arundinum radices effodit, pureque ablutas saxis in frustula confringit. Cum ibi lævem et viscosam reddidere massam, particulas inde non omnino manuum implentes efformant, et ad solis æstum **452**a assatas edulii loco apponunt. Cum malo conflictantur inevitabili, utpote leonibus in stagnis, qui eos invadunt. Sub ortum etiam canis [i], ingens culicum multitudo eos infestat, tantis viribus pollens, ut populus in aquas lacustres præfugiens se ibi occultet. Ab his leones quoque exterminantur, non tam a morsu vexati (quamvis molesto satis), quam quod stridorem vocis peregrinum perferre nequeunt. Atqui hoc miræ novitatis gratia commemoratum esto. Quid enim singularius, quam leones culicibus loco cedere, et homines ex ejusmodi periculo evadere incolumes?

B [734 H.] Ὅτι μετὰ τοὺς Ἰχθυοφάγους παρὰ τὸν Ἀσταβάραν ποταμὸν, ὃς φέρεται μὲν διὰ τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς Λιβύης, ἔστι δὲ τοῦ Νείλου πολλῷ ταπεινότερος, συμβάλλων δὲ τὴν οἰκείαν ὁρμὴν τῷ μείζονι ῥείθρῳ νῆσον ποιεῖ τῇ περιῤῥύσει τὴν Μερόην, — παρὰ γοῦν τὸν εἰρημένον ποταμὸν ἐπ' ἀμφοτέροις κατοικεῖ τοῖς χείλεσιν ὄχλος οὐ πολὺς μὲν, τῷ δὲ βίῳ τοιοῦτος· Ἐκ τοῦ παρήκοντος ἕλους τὰς ῥίζας τῶν καλάμων ὀρύττει, κἄπειτα πλύνας καθαρῶς ἐκκόπτει λίθοις πρὸς μέρος, ποιήσας δὲ λεῖον καὶ κολλῶδες ἀνέπλασεν ἐκ μαγίδος, εἰ καὶ οὐ χειροπληθεῖς, ὄγκους, εἶτα ἐν τῷ καύματι παροπτῶν ταύτην ἔχει προσφοράν. Ἔχουσι δὲ οὗτοι κακὸν ἄφυκτον, τοὺς ἐν τοῖς ἕλεσι λέοντας ἐπιτιθεμένους αὐτοῖς. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐπιτολὴν τοῦ κυνὸς γίνεταί τι κωνώπων πλῆθος C ἄπλετον, τηλικαύτην ἔχον δύναμιν ὥστε τὸν λαὸν εἰς τὰς λιμνώδεις ὑγρασίας ἀπελθόντα ἐκεῖ μένειν ἀφανῆ. Ὑφ' ὧν καὶ οἱ λέοντες ἐκτοπίζονται, οὐχ οὕτως ὑπὸ τοῦ δηγμοῦ δηλούμενοι[99], καίπερ ὄντος ἐπαχθοῦς, ὡς τὸν ὑπὸ τῆς φωνῆς ἦχον ἀλλόφυλον ἀδυνατοῦντες φέρειν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀπηγγέλθω τοῦ παραδόξου χάριν· τί γὰρ ἰδιώτερον ἢ λέοντας μὲν ἐκχωρεῖν κώνωψιν, ἀνθρώπους δὲ σώζεσθαι ὑπὸ τοιούτου κινδύνου;

Cap. XXIII. *De Hylophagis horumque natura et moribus.* — Jam commemoratis Hylophagorum gens non ita multum discrepans approximat, quæ etiam seminibus vescitur. Nam fructus ex arboribus decidentes comedunt, etiam tempore æstatis. Alias herbam decerpunt, quæ in umbrosis vallibus nascitur, duræque est indolis, et caulem educat assimilem napis, quas *buniades* vocant. Hinc quidquid de materia tenerum exsistit et molle, fit esculentum. Noctes quidem somno tribuunt, sed locum deligunt, qui contra belluas firmus sit et excubiis aptus. Mane quam primum sol emergit, cum liberis et uxoribus arbores universi conscendunt,

Ὅτι τοῖς εἰρημένοις, φησὶ, τὸ τῶν Ὑλοφάγων καὶ τῶν τὰ σπέρματα σιτουμένων ἐγγίζει γένος, βραχεῖαν ἔχον τὴν παραλλαγήν. Οἱ μὲν γὰρ τὸν πίπτοντα καρπὸν ἀπὸ τῶν δένδρων σιτοῦνται [καὶ] ὑπὸ τὴν θερείαν, τὸ δὲ λοιπὸν τῆς πόας ἅπτονται[1] τῆς D ἐν τοῖς σκιεροῖς ἄγκεσι γινομένης στερεᾶς[2] τε τὴν φύσιν καὶ καυλὸν ἐκτρεφούσης παρόμοιον ταῖς καλουμέναις *βουνιάσιν*· οἱ δὲ τῆς ὕλης τὴν ἁπαλὴν σιτοῦνται. Οὗτοι τὰς μὲν νύκτας κοιμῶνται τόπον ἀπὸ τῶν ἐκεῖ θηρίων πρὸς ὀχύρωσιν ἐξειλεγμένοι καὶ φυλακὴν, ἅμα δὲ ἡλίῳ μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπὶ τὰ δένδρα πάντες ἀναβαίνουσι, σπουδῇ καταλαβεῖν ζητοῦντες τοὺς ἄκρους κλῶνας· κἀκεῖθεν τὴν

[i] Al. Caniculæ.

VARIÆ LECTIONES.

[97] σφάλλ.] οὐ σφάλλ. B et rc. A. [98] εὐτυχήσει καὶ κατὰ ς. [99] δειλούμενοι B. [1] ἅπτεται ς. [2] τὴν γενομένην στερεάν ς.

ἁπαλωτάτην ὕλην ἀμέλγοντες εὐμαρῶς σιτοῦνται. A Τοιαύτην δὲ ἐκ τοῦ παντὸς βίου πεποίηνται τὴν ἕξιν, ὥστε καὶ τὰ τῆς ἀναδρομῆς ἄπιστον ἔχειν τὴν θέαν καὶ τὴν συντονίαν οὐ χειρῶν μόνον καὶ δακτύλων καὶ ποδῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν μερῶν τῶν ὑπολοίπων ἁπλῶς. Μεταπηδῶσι γὰρ εὐπόρως ἀπ' ἄλλου πρὸς ἕτερον ἀκρέμονα, καὶ τοὺς κλάδους ἀλλήλων πολλάκις ἐν τοῖς ἐπισφαλεστάτοις τόποις ἀφαιροῦνται, καὶ τοιαῦτα ἐνδείκνυνται ὥστε τὸν ἰδόντα αὐτὸν μὲν ἐκπλήττεσθαι, μὴ μέντοι θαῤῥεῖν εἰς τοὺς ἀπείρους ἐξαγγέλλειν. Καὶ πάντα δὲ κλάδον τοῖς ὀδοῦσιν ἔγχυλον κατεργάζονται καὶ ταῖς κοιλίαις εὐπόρως πέττουσι[3]· [1553 R.] καὶ τὸ σφαλὲν ἄνωθεν σῶμα διὰ τὴν ἰσχνότητα οὐ βαρείας τυγχάνει τῆς πληγῆς. Οὗτοι δὲ γυμνοὶ μέν εἰσι πάντες, χρῶνται δὲ κοινοῖς[4] καὶ τέκνοις καὶ γυναιξὶ, B πολεμοῦσι δὲ περὶ τῶν τόπων ἀλλήλοις[5], μεταλλάττουσι δὲ οἱ πλεῖστοι λιμῷ πιεζόμενοι, γλαυκωμάτων περὶ τὰ πεντήκοντα ἔτη τοῖς ὄμμασιν ἐπιτρεχόντων.

Περὶ τῶν λεγομένων Κυνηγετῶν.

[735 H.] Ὅτι μετὰ τοὺς εἰρημένους εἰσὶν οἱ παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις λεγόμενοι Κυνηγέται. Οὗτοι διὰ τὴν τῶν θηρίων φορὰν, ἣν ὁ τόπος ἄπλετον φέρει, ἐν τοῖς δένδρεσι μὲν σκηνοῦσιν, ἐξ ἐνέδρας δὲ ἀγρεύοντες τὰ θηρία τροφὴν ἑαυτοῖς ταῦτα ποιοῦνται. Εἰσὶ καὶ τοξείας ἐπιστήμονες. Ἐπὰν δὲ θήρας ἀπορῶσι, τοῖς δέρμασι τῶν προτεθηραμένων τὴν ἔνδειαν ἀναπληροῦσι, βρέξαντες τὰς βύρσας καὶ ἐπ'[6] ἀνθρακίαν κούφην ἐπιβαλόντες, εἶτα σποδίσαντες καὶ εἰς διαίρεσιν ἀγαγόντες. C

Περὶ τῶν Ἐλεφαντοφάγων.

Ὅτι μετὰ τοὺς εἰρημένους, πολὺ τούτων ἀφεστῶτες καὶ πρὸς ἑσπέραν μᾶλλον ἀνατείνοντες, εἰσὶν οἱ ἐκ τῆς τῶν ἐλεφάντων θήρας τὸν βίον ποιοῦνται. Οἱ μὲν ἀπὸ δένδρου, ἐφ' ᾧ κάθηνται σκοποῦντες τὰς παρόδους τῶν θηρίων, ταῖς μὲν χερσὶ τῆς οὐρᾶς λαβόμενοι, τοῖς ποσὶ δὲ πρὸς[7] τὸν μηρὸν τὸν ἀριστερὸν ἐπιβαίνουσιν· εἶτα πελέκει, ὃν ἐπιτήδειον καὶ ἕτοιμον ἔχουσι, τὴν δεξιὰν ἰγνὺν, πυκναῖς ταῖς πληγαῖς χρώμενοι, νευροκοποῦσιν, οὕτω δὲ ἐκτενῶς τῇ μὲν καταφέροντες τῇ δὲ τῆς οὐρᾶς κρατοῦντες, ὡς ἄθλου προκειμένου τῆς ψυχῆς· ἢ γὰρ ἀποκτεῖναι χρὴ ἢ τελευτᾷν, ἄλλην τοῦ καιροῦ διέξοδον οὐκ ἔχοντος. D Ἐπὰν δὲ[8] τὸ ζῶον ἐκ τῆς πληγῆς καὶ τῆς αἱμοῤῥαγίας πέσῃ, οἱ συνθηραταὶ παραγίνονται ἐπὶ τὸ πτῶμα, καὶ τοῦ θηρίου ζῶντος ἔτι παρατέμνοντες ἐκ τῶν ὀπισθίων τὰς σάρκας εὐωχοῦνται, τὸν ἔσχατον τοῦ καταπονηθέντος οὕτως ὑπομένοτος[9] θάνατον. Ἀλλ' οἱ μὲν μετὰ τοῦ ἐσχάτου κινδύνου ἐλεφαντοθῆραι τοιοῦτοι· ἕτεροι δὲ θηρῶσιν αὐτοὺς οὕτως· Τρεῖς ἄνδρες ἓν μὲν ἔχοντες τόξον, ὀϊστοὺς δὲ πλείους[10] κεχρισμένους τῇ χολῇ τῶν ὄφεων, ἑστᾶσιν[11] ἐν δρυμῷ παρὰ τὰς τῶν θηρίων διεξόδους. Ἐπὰν οὖν

et enixe summos assequi ramos contendunt. Hinc decerpta virgultarum tenerrima, sine fastidio edunt. Eamque ex tota sibi vita habitudinem compararunt, ut incredibilis sit visa illorum in arbores excursus, et mira non tantum manuum, digitorum et pedum, sed in universum cæterorum quoque membrorum contentio. Nam expedite de ramo in ramum transiliunt, et alter alteri termites, etiam in locis periculosissimis, eripit : et id genus alia ostentant, ut qui videt, ipse quidem stupore percellatur sed inexpertis enuntiare non ausit. Nec quidquam frondis est succi plenum, quod dentibus commolitum non concoquant ventriculis. Corporis ex alte delapsi non gravis est plaga propter exilitatem. Nudi sunt omnes, communisque illis sobolis et uxorum educatio et fructus. Fit ut de locis inter se belligerent. Plerique præ angustia famis vitam cum morte commutant, quando glaucomata (ad annum id quinquagesimum accidit) oculos incursant.

Cap. XXIV. *De iis quos Venatores incolæ appellant.*

De Venatorum gente, quæ etiam coriis vescitur. — Post jam descriptos, sunt quos Venatores incolæ nominant. Hi propter belluarum frequentiam (nam innumeras fert regio) in arboribus contubernia habent : sed ex insidiis **452**b feras capiunt, captasque sibi alimentum faciunt. Sagittariæ etiam artis peritia valent. Si accidit ut venationis proventu careant, pellibus ante captorum inopiam explent. Coria enim madefacta, levibus admotis prunis, obruunt cinere. Atque ita tosta ad divisionem producunt.

Cap. XXV. *De Elephantophagis.*

De Elephantophagis variaque horum venatione. — Sequuntur hos, sed per intervallum satis longum, et occasui magis objecti, qui ex elephantum venatione victum acquirunt. Nam sunt ex his qui insidentes arbori, belluarum transitus speculantur: factoque perniciter descensu, manibus complexi caudam, et pedibus in femen sinistrum connixi, bipennis, aptæ ad hoc et paratæ, crebris ictibus poplitis dextri nervos succidunt : tamque valide hac vulnera inferunt, illac caudam tenent, quam si de vita certamen sit institutum. Aut enim interimendum est, aut oppetendum, siquidem alium temporis hic articulus exitum non patefacit. Prolapsa igitur ex continente percussu et sanguinis profluvio bestia, illico venationis comites sunt præsto, dumque adhuc vivit, carnes ex posterioribus resecant : et hilarem ad modum inde conviviantur. Atque fera ita domita longum et atrocem interitum sustinet. Sic ergo se habent inter pericula extrema elephantum venatores. Sunt alii qui diversam eos capiendi rationem ineunt. Viri enim terni, uno instructi arcu, et sagittis pluribus, an-

VARIÆ LECTIONES.

[3] πέπτουσι ς. [4] κοινοῖς χρῶνται δέ ς. [5] ἀλλήλους B. [6] ἐπ'] ἐς B. [7] πρός A : ὡς ς. [8] δὲ om. B. [9] ὑπομένοντες ς. τοῦ add. A. [10] δὲ καὶ πλείους ς. [11] ἑστᾶσιν A : ἱστᾶσιν ς.

guium felle tinctis, ad exitus belluarum in saltu consistunt. Si qua igitur accedit, unus arcum pedi admotum tenet, duo reliqui summa vi tracto nervo telum emittunt, ad latus medium unice directum, ut ad interiora complexus penetret, et devexas illas secet ac vulneret partes. Hinc tantum feræ monstrum dolore convulsum et agitatum, elanguescit et procumbit. Tertium quoque Elephantophagum genus est, qui hunc venationis modum servant : Quando elephantes ad satietatem pasti, cubitum se recipiunt, non humi procumbentes dormiunt, sed crassissimis et maximis arboribus se acclinant, ut pedes, stipiti proximi, terræ leviter innitantur, et latus quod totum corpus excipit, a ligno sustentetur, itaque **453**a non sincerum hunc sed adulterinum dixeris cubandi modum : propterea quod somno profundiori adjuncta sit vehemens sollicitudo et metus exitii, quod prolapsum illico excipit, propter naturalem erigendi sese impotentiam. Ergo qui vitæ ex horum venatu alimenta quærunt, in nemoribus circumvagando, ubicunque bestiæ observarunt cubile, aversam arboris partem serra incidunt, dum nec tota inclinet, nec valida nimis et firma maneat, sed ad exiguum tantummodo impulsum restet. Bellua igitur e pascuis reversa cum ad assuefactam cubandi stationem se applicat, stipite confestim diffracto evertitur, ad paratam venantibus cœnam exposita. Posteriores enim mox carnes rescindunt, et vita cum sanguine exhausta, cætera defuncti membra, ad suum quisque usum, distributa auferunt.

Hos Venatores Ptolemæus rex Ægypti edicto ab elephantum cæde abstinere jussit, ut vivos sibi haberet, multaque et admiratione digna eis promisit. Non modo tamen non persuasit, verum etiam cum toto Ægypti regno se præsentem hunc victum non permutaturos esse, ab illis responsum accepit.

Cap. XXVI. — *De Æthiopum Struthiophagis et Simis.*

De Venatoribus his, quos Nomades impuros nominare solent, pars quædam ad Occidentem, ab Æthiopibus avulsa, degit, et Simi vocantur : pars quædam Austro objacet, gens non ita magna, hi Struthiophagi nuncupantur. Nam struthiones artificio et dolo clavisque subigunt, unde vivant. Carnes enim cibos pellesque, indumenta et lectisternia sufficiunt. Infensi sunt his Simi, bellaque inferunt. Orygum cornibus utuntur hi pro telis. Grandia enim sunt et ad incidendum peracuta. Regio illa in magna copia animal hoc nutrit.

Cap. XXVII. — *De Acridophagis.*

Exiguo inde intervallo disjuncti sunt Acrido-

A προσάγῃ τὸ [12] ζῶον, ὁ μὲν εἷς κατέχει τὸ τόξον τῷ ποδὶ προσδεδηκὼς [13], οἱ δὲ δύο τὴν νευρὰν ἑλκύσαντες ἐκ τῆς ἁπάσης βίας ἀφῆκαν τὸ βέλος, ἕνα σκοπὸν ἔχοντες ἐπὶ μέσην τὴν πλευράν, ὥστε διανύσαι τῆς περιοχῆς ἐντὸς καὶ τοὺς κυρτοὺς τεμεῖν καὶ τρῶσαι τόπους· ἐκεῖθεν τὸ τηλικοῦτον θηρίον ἐλαυνόμενόν τε καὶ σπαραττόμενον διαλύεται καὶ πίπτει. Τρίτον δέ ἐστι γένος ἐλεφαντοφάγων, ὃ ἐπειδὰν οἱ ἐλέφαντες τῆς νόμης ἐμφορηθέντες πρὸς ὕπνον τραπέσθαι ζητῶσιν, — οὐκ ἐπὶ γῆς δὲ ἀναπεσόντες ὑπνοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς παχυτάτοις καὶ μεγίστοις δένδρεσι προσανακλίνοντες ἑαυτούς, ὥστε τοὺς μὲν δύο πόδας τοὺς πλησίον τοῦ [14] στελέχους πρὸς τὴν γῆν ἐλαφρῶς ὑπερείδεσθαι, τὴν δὲ πλευρὰν τὸ πᾶν σῶμα ἐκδεχομένην ὀχεῖσθαι πρὸς [15] τῇ φύσει τοῦ ξύλου, καὶ B τοῦτον τὸν τρόπον τῆς καταφορᾶς [16] τυγχάνειν οὐκ εἰλικρινοῦς ἀλλὰ παρεψευσμένης, διὰ τὸ προσκεῖσθαι τοῖς βαθέσιν ὕπνοις [736 H.] ἀγωνίαν ἰσχυράν, φθορᾶς ὑποκειμένης παραχρῆμα τῷ σφαλέντι διὰ τὴν ἔκλυσιν τὴν φυσικήν. [1356 R.] Οἱ οὖν ἀπὸ τῆς τούτων θήρας τὸν βίον ποιούμενοι, τοὺς δρυμοὺς περιπλανώμενοι καὶ τὴν τοῦ θηρίου κοίτην ἐπισημηνάμενοι, ἐκ τῶν ὄπισθεν τοῦ δένδρου τόπων πρίουσιν, ἕως ἂν μήτε κλίνῃ τὸ πᾶν μήτε ἰσχῦον ἄγαν [καὶ ἰσχυρὸν] ἀπολείποιτο, μένῃ δὲ [17] ἑστηκὸς [18] ἐπὶ βραχείας ῥοπῆς. Τὸ δὲ ζῶον ἀπὸ τῆς νομῆς ἐπὶ τὸν συνήθη τῆς κοίτης τόπον ἀνακλινόμενον αἰφνίδιόν τε πίπτει τοῦ ξύλου κλασθέντος, καὶ πρόκειται [19] τοῖς θηράσασι δεῖπνον ἕτοιμον· τὰς γὰρ ὀπισθίας [20] κόψαντες C οὗτοι σάρκας, καὶ ποιήσαντες ἔξαιμον τὸ ζῶον, εἶτα νεκρόν, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ χρείαν ἕκαστος τὰ μέλη διαιροῦσιν.

Ὅτι τούτους τοὺς Κυνηγοὺς Πτολεμαῖος ὁ Αἰγύπτου βασιλεὺς ἀποσχέσθαι [21] τοῦ φόνου τῶν ἐλεφάντων παραινῶν, ἵν' ἔχοι [22] αὐτὸς ζῶντας, καὶ πολλὰ καὶ θαυμαστὰ αὐτοῖς ὑπισχνούμενος, οὐ μόνον οὐκ ἔπεισεν, ἀλλ' οὐδ' ἂν τὴν ὅλην ἀλλάξασθαι βασιλείαν πρὸς τὸν ἐνεστῶτα [23] βίον εἰπόντων ἀπόκρισιν ἤκουσεν.

Περὶ Αἰθιόπων τῶν Σιμῶν, καὶ τῶν Στρουθοφάγων.

Ὅτι τῶν Κυνηγῶν τούτων, οὓς οἱ Νομάδες ἀκαθάρτους καλεῖν εἰώθασι, τὸ μὲν πρὸς ἑσπέραν ἀπόσπασμα Αἰθιόπων νέμεται οὓς καλοῦσι Σιμούς, τὰ δὲ D πρὸς μεσημβρίαν οὐ μέγα ἔθνος, οἱ καλούμενοι Στρουθοφάγοι, οἳ ταύτας τέχνῃ καὶ δόλῳ καὶ ῥοπάλοις θηρεύοντες ἐκ τούτων βιοῦσι, σιτούμενοι μὲν τὰς σάρκας, ἐνδύσει δὲ καὶ στρωμνῇ τοῖς αὐτῶν χρώμενοι δέρμασι. Πολεμούμενοι δὲ ὑπὸ τῶν Σιμῶν οὗτοι τοῖς τῶν ὀρύγων κέρασιν ὅπλοις χρῶνται [24], μεγάλοις καὶ τμητικοῖς οὖσι· τρέφει δὲ ἡ χώρα πολυπληθὲς τὸ ζῶον τοῦτο.

Περὶ Ἀκριδοφάγων.

Ὅτι τῶν εἰρημένων οὐ πολὺ διεστῶτές εἰσιν οἱ

VARIÆ LECTIONES.

[12] τὸ post κατέχει add. A. [13] προσδεδοηκώς ς. [14] τοὺς πλησίον τοῦ A : τοῦ πλησίον ς. [15] προειρημένους ς. [16] τυγχάνει ς. [17] μένῃ B : μένει ς. [18] ἑστηκός A : καὶ ἕστηκεν ς. [19] πρόσκειται ς. [20] ὀπισθίους B. [21] ἀποσχεῖσθαι ς. [22] ἔχῃ B. [23] ἐφεστῶτα ς. [24] χρῶνται καὶ μεγάλοις ς.

Ἀκριδοφάγοι· τὸ δὲ ἔθνος βραχύτεροι μὲν τῶν λοιπῶν, ἰσχνοὶ δὲ τοῖς εἴδεσι, μέλανες δὲ ἐξαισίως. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐαρινὴν ἰσημερίαν, ὅτε λίβες [25] παρ' αὐτοῖς καὶ ζέφυροι πνέουσι, παμμεγεθῶν ἀκρίδων πλῆθος ἀμύθητον ἐκ τῆς ἀνιστορήτου μετὰ τῶν ἀνέμων παραγίνεται χώρας, τῇ μὲν δυνάμει τῆς πτήσεως τῶν ὀρνίθων μικρὸν παραλλάττον, μακρὸν δὲ τῷ σώματι. Ἀπὸ τούτου τοῦ ζώου τρέφονται πάντα τὸν χρόνον, ἄλλως τε τούτοις καὶ τεταριχευμένοις χρώμενοι. Καπνῷ δὲ ταύτας [26] θηρῶσιν, ἐκ τοῦ ἀέρος ἐπὶ γῆν καταφέροντες. Οὗτοι κοῦφοι μὲν εἶναι λέγονται καὶ τοῖς ποσὶν ὀξύτεροι, ζῶσι δὲ οὐ πλεῖον τεσσαράκοντα ἐτῶν, ξηρᾶς κοινωνοῦντες τελείως τροφῆς. Τελευτῶσι δὲ τοῦ ζῆν ἀθλιώτερον· ἅμα γὰρ πλησιάζειν τὸ γῆρας ἐγγίνεται τοῖς σώμασιν αὐτῶν πτερωτὰ γένη φθειρῶν, [737 H.] ὅμοια μὲν τῷ τύπῳ τοῖς κρότωσι, βραχεῖ [28] δὲ ἐλάττω τῶν ἐν τοῖς κυσὶ φαινομένων, ἀρχόμενα μὲν ἀπὸ τοῦ στήθους καὶ τῆς κοιλίας, ἐπινεμόμενα δὲ συντόμως μετὰ τοῦ παντὸς προσώπου τὴν ἐπιφάνειαν. Οἳ τὰ μὲν πρῶτα τοῖς ὑπὸ ψώρας ἠρεθισμένοις ὁμοίως διάκεινται, ὕστερον δ' ἐπιπόνως ἑαυτοὺς σπαράττουσιν· εἶτα τοῦ πάθους εἰς ἀκμὴν ἑλκομένου, καὶ μετὰ τῆς τῶν θηρίων ἐκφύσεως καὶ λεπτῶν ἀναχεομένων ἰχώρων ἀκαρτερήτους ὑφίστασθαι τοὺς ἀθλίους τὰς [29] δριμύτητας συμβαίνει. Οὗτοι μὲν οὖν [30] εἴτε τοὺς χυμοὺς εἴτε τὴν τροφὴν εἴτε τὸν ἀέρα τῆς κακίας ἔχοντες αἴτιον, οὕτως ἀπόλλυνται.

Περὶ τῆς πλησιαζούσης χώρας τοῖς Ἀκριδοφάγοις.

[1357 R.] Ὅτι τῶν Ἀκριδοφάγων, φησὶν, ἀστυγείτων χώρα πολλὴ καὶ νομὰς ἔχουσα ποικιλίᾳ διαφερούσας, ἔρημος δὲ τελέως καὶ πᾶσι τοῖς περιοίκοις ἄβατος, οὐκ ἀπ' ἀρχῆς σπανίσασα ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλ' ὑπὸ πλήθους ἀπίστου σκορπίων καὶ φαλαγγίων, ἃς τετραγνάθους ὀνομάζουσιν [31] ἔνιοι. Τοῦτο γὰρ τὸ φῦλον ἔκ τινος ἐπομβρίας λέγουσι ἐπιπολάσαι, καὶ τῶν ἐνοικούντων πρὸς τὸ κακὸν ἀντισχεῖν οὐ δυναμένων, ἀλλὰ φυγῇ τῶν [32] ἐκπεσόντων τοῦ ὀλέθρου τὴν σωτηρίαν ἀντὶ τῆς πατρίδος ἑλομένων ἔρημον ἐξ ἐκείνου γένους ἀνθρώπων τὴν χώραν ὑπολειφθῆναι [33]. Καὶ μυῶν δὲ πλῆθος ἀρουραίων, ὡς τοῖς [34] περὶ [35] Ἰταλίαν [36], καὶ στρουθοὶ τὰ σπέρματα κατεσθίοντες ὡς περὶ Μηδίαν, καὶ βάτραχοι, ὃ γέγονε περὶ τοὺς Αὐταριάτας [37]· καὶ ὑπὸ λεόντων ἐπιπολασάντων πόλεις μετανέστησαν, ὡς ἐπὶ Λιβύης· καὶ πολλὰ ἄλλα [38] ἀνέλπιστα πάθη καταλαβόντα πολλὰς χώρας τῶν οἰκητόρων ἐξηρήμωσαν.

Περὶ Κυναμολγῶν.

Ὅτι ὕστατοι, φησὶ, τῶν πρὸς μεσημβρίαν οἰκούντων εἰσὶν οὓς Ἕλληνες μὲν Κυναμολγοὺς καλοῦσιν, οἱ δ' ἀστυγείτονες, ὡς ἂν τις εἴποι [39], ἀγρίους βαρ-

A phagi, gens cæteris brevior. Tenui enim et macilento sunt corporis habitu, et extra modum nigri. Appetente æquinoctio verno, inenarrabile locustarum prægrandium agmen, ex terris nondum pervestigatis una cum ventis advolat, et vi quidem volatus, ab avibus parum variant, sed corpore permultum. Ex hoc insecti genere quovis tempore aluntur, cum aliis modis, tum etiam in salitura præparato. **453b** Venantur eas, fumo ex aere ad terram degravatas. Agiles esse perhibentur, et pedibus celeriores. Verum ultra 40 annos non vivunt. Etenim simul ac senium imminet, in corporibus ipsorum volatile pediculorum genus innascitur (2). Ricinis hi non dissimiles, sed paulo minores sunt muscis, quæ in canibus apparent.
B Incipiunt a præcordiis et alvo, et omnem protinus superficiem corporis cum tota facie depascuntur. Illi igitur primo affecti sunt, ut quos scabies pruritu suo lacessit. Verum temporis successu aliquo, non absque molestia seipsos lacerant. Tandem morbo hoc ad maturitatem extracto, præter pustularum eruptionem, et tenuis saniei effluxum, intolerabiles sustinere acerbitates miseros contingit. Talem itaque interitum (sive corporis succi, sive alimentum, aut etiam aer, vitio et corruptioni huic causam præbeat) Acridophagi sortiuntur.

C

CAP. XXVIII. — *De regione contermina Acridophagis.*

De regione deserta propter serpentes et phalangia. — Contermina illis est regio quædam spatiosa, quæ mira quidem pascuorum varietate abundat, sed deserta est omnino, nullisque eo incolis patet accessus, non quod ab initio defuit ei genus mortalium, sed quod incredibilis ibi frequentia est scorpionum et phalangiorum. Quadrimaxillas nonnulli vocant hos vermes, eosque ex imbrium vi et copia redundasse narrant. Cumque incolæ pesti huic resistere non valerent, fugaque elapsi, exsilii salutem patriæ anteferrent, factum esse ut deserta ab hominibus terra ex eo tempore relinqueretur. Sic etiam murium copia, ut in Italia et passeres semina devorantes, ut in Media, et ranæ quod Aphthariatis
D usu venit, et leonum increbrescens multitudo, ut in Africa, causa fuere ut civitates alio commigrarent. Multæque aliæ calamitates insperatæ terras quas corriperent, habitatoribus viduarunt.

CAP. XXIX. — *De Cynamolgis.*

Postremo meridiem versus habitant, quos Græci Cynamolgos, finitimi, agrestes et feros (ut quis ita interpretetur) barbaros appellant. Hi comas

VARIÆ LECTIONES.

[25] libri λίβυες. vid. Diodor. 3, 29 : qui mox παμμεγέθεις. [26] ταῦτα pr. A. [27] ante πλησιάζειν deest articulus. [28] βραχεῖαν ς. [29] τὰς om. A. [30] οὖν add. B. [31] ἐπονομάζουσιν ς. [32] τῶν] τούτων B. [33] ἀπολειφθῆναι ς. [34] τοῖς] τούς A. [35] περὶ] περ. B. [36] Μήδειαν A. [37] Ἀφθαριάτας ς. [38] ἄλλα add. A. [39] εἴπῃ ς.

NOTÆ.

(2) Ex Græco hæc desunt : pro siccitate alimenti, vitamque finiunt acerbius quam ut vivant.

promissas, et barbas gestant immodicas, canesque multos alunt et magnos, Hyrcanorum more, quorum opera evagantes in provinciam ipsorum ex India boves venantur. **454***a* Innumera enim deinde armenta, a solstitio hiberno ad mediam usque hiemem, videre est. Ad hæc femellas canum mulgent, et de lacte nutriuntur. Nihilo tamen minus ex aliarum quoque ferarum captura vivunt. Atque ita postrema ad meridiem descripta habentur.

CAP. XXX. — *De Troglodytis.*

De Troglodytarum victu, circumcisione, ritu funerandi, pacificatione, somno, morte violenta.—Troglodytarum porro conditio hæc est. Qua gens hæc imperii forma continetur tyrannis est. Uxores, ut liberi, sunt communes. Cum tyranni duntaxat conjuge rem habere vetitum. Hoc tamen auso, deponendæ ovis multa irrogatur. Mos vitæ talis. Quando hiems est (id quod sub etesiarum tempus natura comparatum est), Deo regionem ipsorum largis inundante aquis, e sanguine et lacte pabulum vitæ capiunt, quæ in unam mista versataque colluviem, in ollis ad ignem leviter calefaciunt. At si æstas instat, in udis versantur locis, de pabulo inter se depugnantes, et tum pecorum annosiora et morbida absumunt, laniorum (qui immundi ipsis nominantur) opera mactata. Neminem ex mortalibus parentum nomine dignantur, præterquam taurum et vaccam. Illum enim patrem, hanc matrem vocitant. Eodem honore arietem et hircum, ovemque et capellam afficiunt. Hoc ideo observant, quod alimentum non a parentibus, sed ab illis quotidianum accipiunt. Potu utitur vulgi pars maxima paliuri herba macerato. Tyranni de confecto e flore quodam bibunt, qui mustum refert improbum. Nudi corpus reliquum, nates duntaxat pellibus succingunt. Membra corporis genitalia cæteris quidem Troglodytis præcidere more est receptum, ut cuncti solent Ægyptii. At quos mutilos Græci nominant, totam illam partem, quam reliqui circumcidunt, novacula infantibus amputare religione et more sancitum habent. Unde cognomentum illud sibi ipsi consciverunt.

Hinc digressione facta auctor monet se, quamvis Attice loquatur, *Cameræ* (*urbis in Creta*) tamen dialecto familiariter uti.

Inde ad institutum reversus, quæ circa defunctos agant Troglodytæ, edisserit. Laqueis ex paliuro contextis colla mortuorum cruribus alligant. Tum colli aut tumulo aliqui impositos, manuariis lapidibus obruunt, non absque salso joco et derisu: donec de forma eis nihil amplius videatur. Capreæ dehinc cornu in cipum fixo, sine perturbatione omnino hilares abscedunt. Sic **454***b* funerationis usum sapienter invertunt, siquidem ob res mœrore

A βάρους. Οὗτοι κομῆται μέν εἰσι καὶ πώγωνας φέρουσιν ἐξαισίους, κύνας δὲ τρέφουσι πολλοὺς καὶ μεγάλους, ὁμοίως τοῖς Ὑρκανοῖς, καὶ τοὺς ἐπιφοιτῶντας αὐτῶν τὴν χώραν Ἰνδικοὺς βόας δι' αὐτῶν θηρῶσι, πλῆθος ἐπιφαινομένους ἀμύθητον ἀπὸ τρόπων χειμερινῶν ἕως μέσου χειμῶνος [40]· εἶτα καὶ τὰς τῶν κυνῶν θηλείας ἀμέλγοντες τῷ γάλακτι τρέφονται, καὶ ἐξ ἄλλων δὲ θήρας ζώων. Καὶ τὰ μὲν τελευταῖα τῶν πρὸς μεσημβρίαν τοιαῦτα.

Περὶ Τρωγλοδυτῶν.

Τὰ δὲ κατὰ τοὺς Τρωγλοδύτας τοιαῦτα. Τὸ μὲν γένος τῆς συστάσεως τυραννίς, αἱ δὲ γυναῖκες κοιναὶ καὶ οἱ παῖδες· μόνῃ δ' οὐκ ἔξεστι πλησιάσαι τῇ τοῦ τυράννου· τῷ δὲ τολμήσαντι πρόβατον καταθέσθαι τὸ ἐπιτίμιον δίδοται [41]. Ἡ δὲ ἀναστροφὴ
B αὐτῶν· τὸν μὲν παρ' αὐτοῖς χειμῶνα (ἔστι δ' οὗτος ὑπὸ [738 H.] τοὺς ἐτησίας) πᾶσαν αὐτῶν τοῦ Θεοῦ τὴν χώραν ὕδασι λάβροις ἐπέχοντος, ἀφ' αἵματος καὶ γάλακτος ζῶσιν, εἰς ταὐτὸ μίξαντες καὶ χυλίσαντες ἐν ἀγγείοις εἰχῇ πεπυρωμένοις. Ἐπὰν δὲ ἐπιστῇ τὸ θέρος, ἐν τοῖς τελματώδεσιν ἀναστρέφονται χωρίοις, μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους περὶ τοῦ χιλώματος. Καὶ τὰ πρεσβύτερα τῶν βοσκημάτων καὶ νοσοῦντα δαπανῶσι, διὰ τῶν [42] μαγείρων ταῦτα κτείνοντες, οὓς καλοῦσιν ἀκαθάρτους. Οὗτοι ἀνθρώπων μὲν οὐδενὶ περιτιθέασι [43] τὴν τῶν γονέων κλῆσιν, ταύρῳ δὲ καὶ βοΐ, τὸν μὲν πατέρα καλοῦντες, τὴν δὲ μητέρα, ὡσαύτως κριῷ τε καὶ προβάτῳ, διὰ τὸ λαμβάνειν τὴν τροφὴν τὴν καθ' ἡμέραν, οὐ παρὰ
C τῶν τοκέων, ἀλλὰ παρ' ἐκείνων. Οὗτοι καὶ ποτῷ, ὁ μὲν πολὺς ὄχλος ἀποβρέγματι παλιούρου χρῶνται· οἱ δὲ τύραννοι ἀπό τινος ἄνθους σκευασθέντος πίνουσι, παραπλησίου μοχθηρῷ γλυκεῖ. Γυμνοὶ δὲ τὸ ἄλλο σῶμα τυγχάνοντες τὰ ἰσχία δέρμασίν εἰσι διεζωσμένοι. Τὰ δὲ αἰδοῖα τοῖς μὲν ἄλλοις Τρωγλοδύταις ἐστὶν εἰθισμένον περιτέμνεσθαι, καθάπερ Αἰγυπτίους πάντας· [1360 R.] τοὺς δ' ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καλουμένους κολοβοὺς [44] πᾶν τὸ τοῖς λοιποῖς μέρος περιτομῆς τυγχάνον ξυροῖς ἀφαιρεῖν ἐστιν ἔθος νηπίων ὄντων, ἐξ οὗ καὶ τὴν εἰρημένην κλῆσιν ἑαυτοῖς πεποίηνται.

Ὅτι κέχρηται ὁ συγγραφεύς, ἀττικιστὴς καίτοι ὤν, τῇ τῆς *Καμάρας* λέξει.

D

Ὅτι οἱ Τρωγλοδῦται περὶ τοὺς μετηλλαχότας, φησὶν, οὕτω πράττουσι. Ταῖς ἐκ τῶν παλιούρων λύγοις [45] τὸν αὐχένα πρὸς τὰ σκέλη συνέδησαν, εἶτα ἐπ' ὄχθον ἐπιθέντες βάλλουσι χειροπληθέσι λίθοις, τωθασμῷ χρώμενοι καὶ γέλωτι, ἕως [46] ἀποκρύψωσι τοῦ τετελευτηκότος τὴν μορφήν· κἄπειτα ἄνωθεν ἐπιθέντες κέρας αἰγὸς ἀπαθεῖς ἀπολύονται καὶ παντελῶς ἱλαροί. Οὕτω, φησὶ, ταῖς κηδείαις καταχρῶνται νουνεχῶς, εἴπερ μὴ λυπεῖν [47] ἑαυτοὺς ἐπὶ τοῖς

VARIÆ LECTIONES

[40] ἀπὸ τροπῶν χειμερινῶν ἕως μέσου χειμῶνος] « Admodum absurde; rectius Ælianus (H. A. 16, 31) = ἀπὸ τῶν θερινῶν τροπῶν εἰς μεσοῦντα χειμῶνα. » Wesseling. ad Diodor. 3, 31. [41] δέδοται ς. [42] διά A = καὶ διά ς. [43] περιτιθέασιν post γονέων ponit B. [44] Ἑλλ. καὶ καλουμ. ς. [45] λύγαις A. [46] ἕως A = τέως ς. [47] λύπην ἑαυτοῖς ς.

A ἀλυπήτοις συνέσεως σημεῖον. Τὰς δ' ὑπὲρ τῆς ἀναφυομένης αἰφνιδίως νομῆς ἔχθρας τε καὶ μάχας καὶ πολέμους αὐτῶν πρὸς ἀλλήλους (οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς μάχονται) ἀλλ' οὖν ταύτας αἱ πρεσβύτεραι γυναῖκες προπηδῶσαι διαλύουσι, κατὰ τὸ μέσον ἐλθοῦσαι, καὶ τοῖς πραΰνουσι λόγοις τοὺς θυμοὺς ἀνηρεθισμένους καταστέλλουσαι. Ὕπνῳ δὲ, φησὶν, οὐ κατὰ τοὺς ἄλλους τῶν ἀνθρώπων χρῶνται, ἀλλὰ θρεμμάτων μὲν πλῆθος ἑαυτοῖς ἔχουσι συνεπόμενον, κώδωνας δὲ ἐξέδησαν ἐκ τῶν κεράτων τῶν ἀῤῥένων πάντων, ὅπως ὁ ἀπ' αὐτῶν ψόφος διώκῃ τὰ θηρία· ἐπὰν δὲ νὺξ ἐπῇ [48], εἰς μάνδρας μὲν συνάγουσι τὴν λείαν, ἄνωθεν δὲ ἐπιβάλλουσι ῥιποὺς ἐκ φοινίκων. Καὶ αἱ μὲν γυναῖκες μετὰ τῶν νηπίων τούτοις ἐπιβαίνουσιν· οἱ δὲ ἄνδρες πυρὰ κύκλῳ καίουσιν [49], ᾄδοντες πατρίους τινὰς μύθους, καὶ τὸν ὕπνον οὕτω B παρωθοῦνται, [739 H.] ἐν πολλοῖς τῆς μελέτης διὰ τἀναγκαῖα [50] τὴν φύσιν νικώσης. Ἐπὰν δέ τινες, τοῦ πᾶσιν ὀφειλομένου γήρους βαρύνοντος, μηκέτι δύνωνται ταῖς ποίμναις ἐπακολουθεῖν, περιθέντες βοὸς οὐρὰν περὶ τὸν αὐχένα τὸν αὐτῶν, καὶ τὸν ὀπίσω τοῦ τραχήλου δεσμὸν εὖ μάλα περισφίγξαντες, ἀπολύουσι τοῦ βίου. Εἰ δέ τις αὐτῶν τὴν τελευτὴν ὑπερβάλλοι, παραστὰς ὁ θέλων ἄφνω, ὡς ἐπ' εὐνοίᾳ τὸν ὄκνον ἀφαιρούμενος, νουθετῶν ἅμα τῷ λόγῳ τῆς ἀναστροφῆς, διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ παρέλυσεν. Οὐ τοὺς γηράσκοντας δὲ μόνον οὕτω τοῦ ζῆν ὑπεξάγουσιν, ἀλλὰ καὶ οὓς ἢ νόσος ἐπίμονος ἢ μελῶν τινος πήρωσις ἀχρήστους εἰς τὸ ταῖς ἀγέλαις παρασκευάσει συνέπεσθαι.

C Ὅτι φησί· Τῆς ὅλης οἰκουμένης ἐν τέτταρσι κυκλιζομένης μέρεσιν, ἀνατολῆς λέγω, δύσεως, ἄρκτου καὶ μεσημβρίας, τὰ μὲν πρὸς ἑσπέραν ἐξείργασται Λύκος τε καὶ Τίμαιος, τὰ δὲ πρὸς ἀνατολὰς Ἑκαταῖός [52] τε [53] καὶ Βασιλεὺς [54], τὰ δὲ πρὸς τὰς ἄρκτους Διόφαντος καὶ Δημήτριος, τὰ δὲ πρὸς μεσημβρίαν, φορτικὸν, φησὶ, τὸ ἀληθὲς, ἡμεῖς.

Ὅτι τοὺς τῶν ἀνθρώπων διαφορωτάτους βίους οὐ πολὺς διαμετρεῖ καὶ διορίζει τόπος. Ἐκ γὰρ τῆς Μαιώτιδος λίμνης πολλοὶ τῶν φορτιζομένων ἐν φορτηγοῖς [55] ἀκάτοις δεκαταῖοι κατῆραν εἰς τὸν Ῥοδίων λιμένα, ἀφ' ὧν ὑπὸ τὸν καιρὸν τεταρταῖοι μὲν ἀφίκοντο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἐκ δὲ ταύτης ἐναν- D τίῳ τῷ ῥεύματι πλέοντες ἀνὰ τὸν ποταμὸν ἐν ἄλλαις δέκα παραγένοιντ' ἂν οὐ χαλεπῶς εἰς Αἰθιοπίαν· [1361 R.] ὥστε ἀπὸ τῆς ὑπερβολῆς τοῦ ψύχους εἰς ἄκραν τοῦ καύματος τὴν ἀκμὴν μὴ πλείους εἴκοσι γίνεσθαι καὶ πέντε τοῖς κομιζομένοις ἐνδελεχῶς ἡμέρας [56]. Ἀλλ' ὅμως, τοσαύτης οὔσης τῆς τοπικῆς διαστάσεως, ἀνυπέρβλητον ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους οἱ ἄνθρωποι τῶν τε βίων καὶ τῶν ἐθῶν καὶ τοῦ ἀέρος τὴν διαφορὰν, ὥστε μηδὲ πιστεύεσθαι παρ' ἑτέροις τὰ παρ' ἄλλοις [57] συνήθη τε καὶ ὁμολογούμενα,

A vacuas mœrore se non affligere prudentiæ est. De pascuis subito repullulascentibus inimicitias et pugnas atque bella quando excitant (nam alia de re inter se non dimicant), matronæ ætate provectiores, in medium prosilientes, certamen dirimunt, et verbis ad lenitatem compositis irritatos animos reprimunt. Somnum non pro aliorum hominum more capiunt, sed pecorum greges perpetuo secum circumducunt. Quotquot ex his sunt mares, horum de cornibus tintinnabula suspendunt, ut sonitus horum fures abarceat fugetque. Jam si nox ingruit, in caulas prædam cogunt, et storeas e palmis desuper injiciunt. Huc feminæ cum infantibus se recipiunt. Viri autem ignibus circumcirca accensis, patrias et gentiles quasdam fabulas decantando, B somnum a se repellunt. Sic in multis assuefactio naturam per necessaria quædam vincit. Si qui ingravescente senio (quod omnibus ex æquo debetur) greges assequi non possint, hos cauda bovis collo injecta, nodoque in vertice arcte constricto, e vita exsolvunt. Quod si quis eorum exitum e vita longius extendat, quicunque velit repente assistens, quasi benevolentia inductus cunctationem illam summoveat, dum admonet simul et culpat tergiversationem, eadem via hominem exanimat. Nec senio tantum exhaustos ita e vivis subducunt, verum etiam quos pertinax morbus, aut membri alicujus vitium ad comitandum armenta inutiles reddit.

C Cap. XXXI. *De scriptoribus rerum in quatuor mundi plagis.* — Cum totus habitabilis orbis quatuor in circuitu plagis sit definitus, ortu, inquam, et occasu, septemquetrione et meridie : quæ vesperam respiciunt, Lycus et Timæus exegerunt; quæ ad ortum sunt, Hecatæus et Basilis : septentrionibus autem subjecta, Diophantus et Demetrius : at quæ meridiei sunt obversa, nos (ait auctor), quamvis molesta sit veritas, persecuti sumus.

Cap. XXXII. *Quod non tanta locorum sit distantia, quanta morum.* — Cæterum diversissimæ hominum vivendi rationes non ita longis dividuntur locorum intervallis. Nam ex palude Mæotica multi onerariis vecti navigiis, decima luce in Rho- D diorum portus intrant. Inde eadem navigationis commoditate ad diem quartum **455a** Alexandriæ appellunt. Ab hac adversus amnis decursum subvecti, intra dies alios decem, non difficili negotio, Æthiopiam contingere possunt. A summo igitur frigore ad extremum æstus vigorem continuum iter facientibus, intercedunt non plures viginti quinque dies. Tam exigua vero quamvis sit locorum distantia, tanta inter se homines tamen vitæ morumque et aeris discrimina habent, ut majora esse non possint, adeo ut alteri non credant, quæ

VARIÆ LECTIONES.

[48] ἐπῇ] malim ἐπίῃ. [49] καίουσι κύκλῳ ς. [50] τἀναγκαῖα] τῶν ἀναγκαίων A. [51] ὑπερβάλοι B. [52] Ἑκαταῖος] Ἀκταῖος A. [53] τε add. B. [54] Βάσιλις ς. [55] φορτηγοῖς B, φορτηγαῖς A ς. [56] ἡμέρας] libri ἡμέραις. [57] ἄλλοις A, ἀλλήλοις ς.

apud alteros more et usu sunt trita notaque passim, nec omnino sufferre valeant, sine quibus alii vitam quoque acerbam sibi putent. Sic magno sui amore percellit omnis assuetudo, et circumfusi aeris locique difficultatem tempus, primam vitæ ætatem suscipiens vincit.

CAP. XXXIII. — *De Arabiæ leonibus.*

Arabiæ leones sunt minus hirsuti et feroces, sed colore assimiles iis quos fert Babylonia, pilis vero usque adeo rutilis, ut cervicum jubæ auri instar refulgeant.

CAP. XXXIV. — *De myrmecoleonibus.*

At eorum qui myrmecoleones appellantur, plerique specie a cæteris nihil differunt. Genitalia tamen his sunt aversa, contra quam aliis.

CAP. XXXV. — *De pardalibus.*

Pardales hic non sunt quales in Cariæ et Lyciæ tractibus, sed corpore prolixo. Et vulnerum laborumque molestias perferre norunt multo constantius, viribusque tanto præstant aliis, quanto cicuribus agrestes et indomitæ.

CAP. XXXVI. — *De rhinocerote.*

Rhinoceros vastitate quidem non minor, sed altitudine inferior est elephanto, buxique refert colorem, pellis etiam contactu tenuior. Is repandum in naribus fert cornu ad ferri vim et rigorem proxime accedens. Quo, cætero quidem tempore, ad quamcunque approximet cautem, limato, præcordia verberat impetens : sed in dimicatione cum elephanto (cum hoc enim de pascuis æternas habet conflictationes) ventrem subit, et perrupto carnium ambitu exsanguem facit. Plurimique elephantum ita exanimati cernuntur. At si alvum contingendi copia non datur, contra ipse a proboscide et dentibus ictus variis modis, amittit vires et **455b** deficit, quia robore et vi ab illo permultum differt.

CAP. XXXVII. — *De camelopardali.*

Apud Troglodytas bestia est, quæ camelopardalis Græcis dicitur. Nam ut nomen ita et natura quodammodo composita est. Varietatem enim a pardale habet, magnitudinem a camelo. Monstrosa ei crassities, collumque adeo prælongum, ut a summis arboribus pabulum carpat.

CAP. XXXVIII. — *De sphinge et cynocephalo et cepo.*

Sphinges, et cynocephali, et cepi, Alexandriam ex Troglodytarum solo, et cætera Æthiopia, transmittuntur. Sunt autem sphinges iis quæ a pictoribus adumbrantur consimiles, nisi quod totæ hir-

A μηδὲ στέγειν ὅλως δύνασθαι ὧν χωρὶς ἕτεροι οὐδὲ ζῆν ἂν ἕλοιντο. Οὕτως ἔχει τι φίλτρον μέγα πᾶσα συνήθεια, καὶ νικᾷ τὴν ἀπὸ τοῦ περιέχοντος δυσχέρειαν ὁ χρόνος ὁ τὴν πρώτην δεξάμενος εἰς τὸν βίον ἡλικίαν.

Περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν λεόντων.

Ὅτι οἱ κατὰ τὴν Ἀραβίαν λέοντες, φησὶ, ψιλότεροι μέν εἰσι καὶ θρασύτεροι, τῷ χρώματι δὲ ὁμαλοὶ καθάπερ οἱ γινόμενοι περὶ τὴν Βαβυλωνίαν, οὕτω δὲ τοῖς τριχώμασι στίλβοντες ὥστε ἀπὸ τῶν αὐχένων ξανθότητα ἀπολάμπειν χρυσῷ παραπλησίαν.

Περὶ μυρμηκολεόντων.

Τῶν δὲ καλουμένων μυρμήκων οἱ μὲν πλεῖστοι κατὰ τὴν ἰδέαν τῶν λοιπῶν [740 H.] οὐδὲν παραλλάτ-
B τουσι, τὴν δὲ τῶν αἰδοίων φύσιν ἀπεστραμμένην ἔχουσιν, ἐναντίαν τοῖς ἄλλοις.

Περὶ παρδάλεων.

Ὅτι αἱ παρδάλεις οὐκ εἰσὶ καθάπερ ἐν τοῖς τόποις τοῖς περὶ Καρίαν καὶ Λυκίαν, μακραὶ δὲ τῷ σώματι, καὶ κακοπαθεῖν ἐν τραύμασι καὶ πόνοις δυνάμεναι πολὺ μᾶλλον· τῇ δὲ ἀλκῇ τοσοῦτον διαφέρουσι τῶν ἄλλων ὅσον ἄγριον ἡμέρου.

Περὶ ῥινοκέρωτος.

Ὅτι ὁ ῥινόκερως ἐλέφαντος μὲν οὐ λείπεται, τῷ δὲ ὕψει καταδεέστερος ὑπάρχει. Χρῶμα δὲ ἔχει πύξῳ παρεμφερὲς εὐτελεῖ [58], καὶ [59] τὴν ἁφὴν τοῦ δέρματος. Σιμὸν δὲ ἐπ' ἄκρων φορεῖ τῶν μυκτήρων κέρας, σιδήρῳ τὴν βίαν παραπλήσιον· ᾧ [60] τὸν μὲν ἄλλον
C χρόνον, πρὸς ἣν ἂν πέτραν παραγένηται, ῥήσσει προσβαλὼν τὰ στέρνα, συμπεσὼν δὲ ἐλέφαντι, (τούτῳ γὰρ τὸν πάντα περὶ τῆς νομῆς διαμιλλᾶται βίον) ὑποδὺς τὴν κοιλίαν καὶ τῷ κέρατι τὸ κύκλωμα τῆς σαρκὸς ἀναῤῥήξας, ἔξαιμον εὐθὺς ποιεῖ· καὶ πλείστους ἔστιν ἐλέφαντας ἰδεῖν οὕτω τετελευτηκότας. Ἂν μέντοι συμβῇ τῷ ῥινοκέρωτι τῆς κοιλίας μὴ ἅψασθαι, τοὐναντίον αὐτὸς ὑπὸ τῆς προβοσκίδος καὶ τῶν ὀδόντων τυπτόμενος πολλαχῶς ἐξαδυνατεῖ καὶ παραλύεται, μεγάλης ὑπαρχούσης κατὰ τὴν ἰσχὺν καὶ βίαν τῆς παραλλαγῆς.

Περὶ καμηλοπαρδάλεως.

Ὅτι παρὰ τοῖς Τρωγλοδύταις ἐστὶν ἡ λεγομένη παρ' Ἕλλησι καμηλοπάρδαλις [61], σύνθετον τρόπον τινὰ κατὰ τὴν κλῆσιν [62] καὶ τὴν φύσιν λαχοῦσα. Τὴν
D μὲν γὰρ ποικιλίαν ἔχει παρδάλεως, τὸ μέγεθος δὲ καμήλου, τὸ πάχος [63] δὲ ὑπερφυὲς, τὸν δὲ αὐχένα τοιοῦτον ὥστε ἀπ' ἄκρων ἀμέλγεσθαι τῶν δένδρων τὴν τροφήν.

Περὶ σφίγγος, κυνοκεφάλου, καὶ κήπου.

Ὅτι αἱ σφίγγες, φησὶ, καὶ οἱ κυνοκέφαλοι καὶ κῆποι παραπέμπονται εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἐκ τῆς Τρωγλοδυτικῆς καὶ τῆς Αἰθιοπίας. Εἰσὶ δὲ αἱ μὲν σφίγγες ταῖς γραφομέναις παρόμοιαι, πλὴν ὅτι πᾶ-

VARIÆ LECTIONES.

[58] εὐτελεῖ] εὐτελὴς δέ B et corr. A. [59] καὶ om. B. [60] ᾧ A : ὃς ς. [61] καμηλοπάρδαλις] εἶδον τὸ τοιοῦτον ζῶον κἀγὼ παρὰ τοῦ τυραννοῦντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σταλὲν τῷ βασιλεῖ ἡμῶν, ζοράφιν δ' ἐκάλει τοῦτο ὁ ἀγαγὼν βάρβαρος mg. A. [62] τὴν κλῆσιν καὶ add. A. [63] πάχος] an. τάχος ?

σαι δασεῖαι καὶ ταῖς ψυχαῖς ἥμεροι καὶ [1364 R.] πρᾶοι· καὶ πανουργίας κοινωνοῦσι πλείστης, διδασκαλίας τε μεθοδευτικῆς ἐπὶ πολὺ ἅπτονται, ὥστε τὴν εὐρυθμίαν ἐν πᾶσι θαυμάζειν.

Ὁ δὲ κυνοκέφαλος τὸ μὲν σῶμα ἀνθρώπου δυσειδοῦς ὑπογράφει, τὸ πρόσωπον δὲ κυνός· φωνὴν δὲ ἀφίησι μυγμῷ παραπλησίαν· ἄγριον δὲ ὑπερβολῇ καὶ τελείως ἀτιθάσευτον [64], καὶ τὴν ὄψιν ἐμφαῖνον ἀπό τε τῶν ὀφρύων καὶ τῶν ὀμμάτων αὐστηράν. Περὶ [65] μὲν τὸν ἄῤῥενα ταῦτα· τῷ δὲ θήλει πρόσκειται καὶ τὸ τὴν μήτραν ἔξω τοῦ σώματος φορεῖν καὶ οὕτω διαγίνεσθαι [66] πάντα τὸν βίον.

Ὁ δὲ κῆπος ἔχει τὸ μὲν πρόσωπον [741 H.] λέοντι παραπλήσιον [67], τὸ δὲ σῶμα πάνθηρι, τὸ δὲ μέγεθος δορκάδι, κατὰ τὴν ποικιλίαν καὶ τὴν προσηγορίαν λαβών.

Πάντων δὲ τῶν εἰρημένων ἀγριώτατον καὶ δυσκατεργαστότατον τὸ τῶν ταύρων τῶν σαρκοφάγων γένος, ὃ τῷ μεγέθει μὲν ὑπάρχει τῶν ἡμέρων ἁδρότερον, τάχει δὲ ὑπερβάλλον, πυῤῥὸν δὲ ἐξαισίως. Καὶ τὸ μὲν στόμα μέχρι τῶν ὤτων αὐτοῦ διέστηκεν, ὄμμα δὲ ὑποφαίνει γλαυκότερον λέοντος. Τὰ δὲ κέρατα τὸν μὲν ἄλλον χρόνον τοῖς ὠσὶ παραπλησίως κινεῖ, μάχῃ δὲ χρώμενον ἵστησιν ἀραρότως. Τὴν δ' ἐπαγωγὴν τῆς τριχὸς ἐναντίαν ἔχει τοῖς ἄλλοις. Τοῦτο δὲ τοῖς τε ἀλκιμωτάτοις ἐπιτίθεται, καὶ κυνηγεῖ τὰ λοιπὰ τῶν ζώων, καὶ τὰς ποίμνας τῶν ἐπιχωρίων μάλιστα κακοποιεῖ, καὶ μόνον ἐστὶν ἄτρωτον λόγχῃ καὶ τόξῳ. Διὸ καὶ ποιῆσαι μὲν ὑποχείριον οὐδεὶς πολλῶν ἐπιβεβλημένων κατίσχυσε, τὸ δ' εἰς ὄρυγμα ἐμπεσὸν ἤ τινα δόλον τούτῳ παραπλήσιον ὑπὸ τοῦ θυμοῦ συντόμως γίνεται περιπνιγές. Καὶ τὸ μὲν θηρίον εἰκότως κρίνεται [καὶ] παρὰ τρωγλοδύταις ἀλκὴν μὲν ἔχειν λέοντος, τάχος δὲ ἵππου, ῥώμην δὲ ταύρου, σιδήρῳ δὲ οὐχ ὑπεῖκον.

Περὶ κροκόττα θηρίου.

Ὅτι ὁ [68] κατὰ τὴν Αἰθιοπίαν ὀνομαζόμενος κροκόττας ἐστὶ μὲν ὡς ἐκ λύκου καὶ κυνὸς σύνθετον, ἀμφοῖν δὲ ἀγριώτερον καὶ πολλῷ βαρύτερον ἀπό τε τοῦ προσώπου καὶ τῶν ἄκρων [69] ποδῶν, ἀλκῇ δὲ θαυμαστὸν, ὀδοῦσι δὲ καὶ κοιλίᾳ δυνατώτατον τῶν ἄλλων [70]. Καὶ γὰρ κατάγνυσιν εὐπόρως πᾶν ὀστοῦ γένος, καὶ τὸ διαιρεθὲν εὐθέως δεδαπάνηται, καὶ περὶ τὰς πέψεις ἀδιήγητον. Τοῦτο δὲ καὶ μιμεῖσθαί τινες τὴν ἀνθρωπίνην διάλεκτον διηγούμενοι ἡμᾶς μὲν οὐ πείθουσιν· ἐκεῖνοι δὲ καὶ τοῦτο προστιθέασιν, ὡς καὶ ἐξ ὀνόματος κατὰ τὰς νύκτας καλοῦντες, τοὺς δὲ ὡς ἐπ' ἀνθρώπου φωνῇ προσιόντας, οἱ δὲ ἀθρόον ἐπεισπίπτοντες κατεσθίουσιν.

Περὶ ὄφεων παραδόξων τῷ μεγέθει.

Ὅτι ὄφεων, φησὶ, λέγεται μεγέθη παράδοξα ἐν

A suta, lenes et placidos animos habent. Plurimum eis versutiæ inest, ideoque ad aliquam, doctrinæ compendio, scientiam perducuntur, concinnitatem in omnibus quam servant, non abs re quis admiretur.

In cynocephalo hominis corpus, specie turpis, adumbratur. Canina ei facies, vocem stridori muris non dissimilem exprimit. Sed immodice ferum est animal, nec ullo modo cicuratur, vultumque a superciliis et oculis austerum prodit. Ita mas comparatus est. Femineo generi hoc est proprium, ut uterum extra corpus gestet eoque habitu totam exigat vitam.

Cepus facie leonem, corpore pantheram, et magnitudine [dorcadem (*capream seu damam*) imitatur.
B Prout varius est, ita et nomen (*cepus enim hortus est Græcis*) sibi inditum habet.

Cap. XXXIX. — *De tauro carnivoro.* — Omnium quæ adhuc commemoravi immanissimum et maxime indomitum est taurorum genus, quod carnes vorat, magnitudine crassius domesticis, et pernicitate antecellens, insigniter rufum. Os ei ad aures usque diductum. Visus glauco colore magis rutilat quam leoni. Cornua alias non secus atque aures movet, sed in pugna, ut firmo tenore consistant, facit. Ordo pilorum inversus contra quam aliis animantibus. Bestias etiam validissimas aggreditur, et cæteras omnes venatur, maximeque greges incolarum infestos reddit maleficio; solum est lancea
C et arcu invulnerabile, quod causæ est, ut nemo id subigere (quamvis multi id tentarint) valuerit. In fossam tamen, aut similem ei dolum, si quando incidit, præ animi ferocia cito suffocatur; ideo recte putatur, etiam a Troglodytis, fortitudine leonis 456a, et velocitate equi, et robore tauri præditum, ferroque cedere nescium.

Cap. XL. — *De crocotta fera.*

Qui crocottas apud Æthiopes vocatur, inde nomen habet, quod ex lupo et cane natura ejus constat, sed utroque multo sævior est, et tum facie tum summis pedibus longe gravior, et ventre et dentibus antepollet omnes. Etenim quodlibet genus ossis frangit haud difficulter, et dilacerata protinus consumit. Nec facile dictu quam leviter conficiat ventre et digerat. Hoc quoque vocem effin-
D gere humanam qui perhibent, nobis fidem non faciunt. Insuper et hoc addunt, quod nominatim homines noctu evocet, hosque velut ad vocem humanam egressos, concitato irruens impetu, devoret.

Cap. XLI. — *De serpentibus stupendæ magnitudinis.*

Serpentes etiam magnitudine stupendos, et ge-

VARIÆ LECTIONES.

[64] ἀτιθάσσευτον ς. [65] περὶ — ταῦτα om. A. [66] διάγεσθαι A. [67] παραπλήσιον add. A. [68] ὅτι ὁ — ὀνομαζόμενος κροκόττας ἐστὶ μὲν A : ὅτι—κροκόττας ἐστὶ μὲν ὀνομαζόμενος ς. [69] ἄκρων. — [70] ἄλλων] ἀκροπόδων ἐσθίει δὲ θαυμαστὸν τῶν ἄλλων corr. A.

nere mirum in modum varios, illis in locis esse narratur, qui omnes vitæ nutrimenta ex venatu captent. Enimvero maximus illorum, qui nostris exhibitus est oculis, triginta cubitorum videbatur. Omnis serpens, etiam vastissimus, mansuefactioni se accommodum præbet, si inopia nutrimenti premitur et maceratur. Nam vidisse se auctor testatur, qui cibi inopia, semper tamen oculis objecti, cum in canistro victimas ad desiderium ejus undique circumponerent, simul et animi virulentiam submitteret, et vehementiorem escæ appetitum conciperet, tandemque belluam quantumvis ferocem et sævam, tam cicurem et placidam esse factam, ut nec mitius inter alia cuncta, nec terribilius quidquam esse judicetur. Consentaneum hoc est, arbitror, bestiis contingere mansuefactis. Nam quod contra tendit male tractatur; quod vero cedit, nutritur. Quævis etiam bestia sapere discit, non ratione melioris electionem docta, sed implicata est per vices affectioni memoria.

CAP. XLII. — *De calidis aquis sponte nascentibus.*

Cum multa sint admirationis plena, et a vulgari consuetudine procul sejuncta, ad ipsa quæ commemoratione digna habentur loca, inquit, me conferam. Primo igitur, si quis ab Arsinoe continentem prætercurrit dextram, thermæ, pluribus ceu fistulis, ex sublimi petra in mare percoluntur, quæ angustos habent meatus, non dulcis aquæ, sed amaræ salsilaginis, et fontis talem sortiti naturam. Postea a lacu obvius est Nilus, dum rivus ejus per laxa et spongiosa quædam in locum maxime humilem et concavum transcurrit **456b**. Juxta lacum in campo satis spatioso mons assurgere videtur, rubricæ metallo fecundus, qui, ut nihil aliud exhibeat singulare, ejusmodi tamen colorem a summo vertice ostendit, ut oculi intente ad tempus contuentium lædantur. Hinc portus excipit magnus, cui primo Muris, deinde Veneris cognomentum fuit attributum. Ubi tres etiam insulæ exstant, quarum duæ olivas habent crebras et densas : una minus quidem silvosa est, sed avium, quas meleagrides vocant, copiam nutrit. His propinquus est sinus, quem impurum nominant. Quem ubi præternavigaris, insula exporrigitur, in pelago sita, longitudine stadiorum 80 circiter, nomine Serpentinæ. Nam omnis generis serpentibus quondam referta erat, sed ætate nostra libera est. In hac lapillus nascitur, topazi nomine celebris. Pellucidus est et vitro similis, jucundumque in auro contuitum sui præbet. Hoc insulæ habitatores, qui etiam regio lapidem edicto custodiunt et colligunt, isto modo potiuntur : Noctu per vices circumvagantur, ligonibus variæ magnitudinis instructi. Nam intra petras lapis, quia interdiu a luce superatur, propter æstum non fit manifestus, sed ingruente noctis umbra, ubicunque loci nascitur, ab omni parte resplendet.

A τοῖς τόποις εἶναι καὶ γένη [71] θαυμαστά, καὶ πάντα ἀπὸ κυνηγίας ἔχοντα τὸν βίον· τῶν μέντοι ὑπὸ τὴν ἡμετέραν, φησίν, ὄψιν πεπτωκότων ὁ μέγιστος πέφηνε πηχῶν τριάκοντα. Γίνεται δὲ, φησὶ, πᾶς [72] ὄφις, καὶ ὁ μέγιστος, χειροήθης, ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων πιεζόμενός τε καὶ κακουχούμενος. Καὶ γὰρ καὶ ὃν ἰδεῖν ἐκεῖνός φησιν, ὅτι ὅτε τῆς τροφῆς ἀποκειμένης [73] συνεχῶς ἅμα τὸν θυμὸν ἐταπείνου καὶ τροφῆς ὄρεξιν ἐνεποίει σφοδροτέραν, τηνικαῦτα ἐντὸς τοῦ πλέγματος περιβαλόντες ἱερεῖα πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν [1365 R.] οὕτω παρεσκεύασαν χειροήθη καὶ πρᾷον τὸν ἄγριον, ὥστε μηθὲν [74] τῶν ἄλλων νομίζειν μήτε ἡμερώτερον μήτε φοβερώτερον, εἰκότως, οἶμαι, τοῖς ὑποχειρίοις τῶν ζώων τούτου συναντῶντος. Τὸ μὲν γὰρ ἀντιβαῖνον κακουχεῖται, τὸ δὲ συγχωB ροῦν τρέφεται. Πᾶν δὲ θηρίον [742 H.] διδάσκεται σωφρονεῖν, οὐ λόγῳ τὴν ἐκδοχὴν τοῦ κρείττονος μανθάνον, παραπεπλεγμένης δ' ἐναλλὰξ τῷ πάθει τῆς μνήμης.

Περὶ θερμῶν ὑδάτων αὐτοφυῶν.

Ὅτι φησὶ, Πολλῶν ὑπαρχόντων θαυμασίων καὶ πόῤῥω κειμένων ἀπὸ τῆς συνηθείας, αὐτοὺς ἐπελεύσομαι τῶν τόπων τοὺς μνήμης ἀξίους. Πρῶτον μὲν ἀπ' Ἀρσινόης παραθέοντι τὴν δεξιὰν ἤπειρον θερμὰ πλείοσιν αὐλοῖς ἐκ πέτρας ὑψηλῆς εἰς θάλατταν διηθεῖται, στενοὺς ἔχοντα πόρους, οὐ γλυκέος ὕδατος, ἀλλὰ πικρᾶς ἁλμυρίδος [75] τε καὶ πηγῆς φύσιν ἐχούσης τοιαύτην. Εἶτα ἀπὸ τῆς λίμνης συμβέβληκεν [76] ὁ Νεῖλος, ὀχετοῦ διά τινων ἀραιωμάτων εἰς τὸν κοιC λότατον ὑπερθέοντος τόπον. Πλησίον δὲ τῆς λίμνης εὐμεγέθει πεδίῳ βεβηκὸς ὄρος ἀναφαίνεται μιλτῶδες, ἄλλην μὲν οὐδεμίαν ὑποδεικνύον ἰδιότητα, χροιὰν δὲ τοιαύτην ἀπὸ τῆς κορυφῆς σημαῖνον τῆς ἄκρας ὥστε τῶν ἀτενιζόντων τὰς ὄψεις ἐπὶ πλέον βλάπτεσθαι. Ἐφεξῆς δὲ λιμὴν μέγας ἐκδέχεται, ὃς πρότερον μὲν Μυὸς ἐκαλεῖτο ὅρμος, ἔπειτα δὲ Ἀφροδίτης ὠνομάσθη. Ἐν οἷς καὶ νῆσοι τρεῖς εἰσι προκείμεναι, ὧν αἱ μὲν ἐλαίαις πεπύκνωνται, μία δὲ ἧττον μὲν δασεῖα, τῶν δὲ καλουμένων μελεαγρίδων ἐκτρέφουσα πλῆθος. Τούτοις δ' ἐγγίζει κόλπος, ὃν καλοῦσιν ἀκάθαρτον. Ὃν παραπλεύσαντι νῆσος ἔκκειται τῇ μὲν θέσει πελαγία, μῆκος ἔχουσα σταδίων ὡς ὀγδοήκοντα, ἣν καλοῦσιν ὀφιώδη, πρότερον μὲν γέμουσαν παντοίων ἑρπετῶν, ἐφ' ἡμῶν δὲ ἐλευθέραν τούτων. Ἐν D δὲ ταύτῃ γίνεται τῇ νήσῳ, φησὶ, καὶ τὸ καλούμενον τοπάζιον· ἔστι δὲ τοῦτο λίθος διαφαινόμενος, ὑάλῳ [77] προσεμφερής, ἡδεῖαν ἐν χρυσῷ θεωρίαν ἀποδιδούς. Τοῦτον τὸν λίθον οἱ τὴν νῆσον οἰκοῦντες καὶ τὴν λίθον βασιλικῷ φυλάσσοντες προστάγματι οὕτω λαμβάνουσιν. Ἐν τῇ νυκτὶ πρὸς μέρος περιπολοῦσιν, ἔχοντες παντοίας τοῖς μεγέθεσι σκαφίδας. Ὁ δὲ ἐν ταῖς πέτραις λίθος τὴν μὲν ἡμέραν ὑπὸ τοῦ φέγγους κρατούμενος διὰ τὸ πνῖγος οὐ γίνεται σύνδηλος, σκότου [78] δὲ ἐπιστάντος, ἐν ᾧ ποτ' ἂν ᾖ πεφυκὼς, διαλάμπει πάντοθεν. Ὁ δὲ συνιδὼν φύλαξ τηλικοῦτον

VARIÆ LECTIONES.

[71] γένη B : γένει ς. [72] πᾶς φησίν A. [73] προσκειμένης A. [74] μηδέν ς. [75] ἁλμυριάδος A. [76] συμβέβηκεν ς. [77] ὑάλῳ] γάλῳ A. [78] σκότους B.

περιέθηκεν ἄγγος σημείου χάριν περὶ τὸ διαστίλβον, A ἡλίκον ἂν ᾖ τοῦ θεωρουμένου φαντάσματος τὸ μέγεθος· εἶτα τὴν ἡμέραν ἐπερχόμενος, ἰσοπληθῆ τῇ προειρημένῃ περιτεμὼν πέτραν, τοῖς ἐκλεαίνειν δυναμένοις τεχνίταις παραδίδωσιν.

Μετὰ δὲ ταῦτα τὸ πέλαγος οὕτως ἐστὶ ταπεινὸν ὥστε μήτε πλεῖον δυεῖν ὀργυιῶν ἀναμετρεῖσθαι, καὶ χλωρὸν πάντοθεν, οὐ τῇ φύσει τῶν ὑγρῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ διαφαίνοντος μνίου τε καὶ φύκους· ὅθεν καὶ κυνῶν ἔχει θαλαττίων ἀναρίθμητον πλῆθος. Δι' ἣν αἰτίαν ὁ ῥηθεὶς πόρος νηὶ μὲν μακρᾷ καὶ τοῖς ἐπήρεσι [79] πλοίοις γίνεται εὐάρμοστος· ἀκύμων τε γάρ ἐστιν, οὐκ ἐκ [743 H.] πολλοῦ κυλίων τὸν κλύδωνα, καὶ θήραν ἰχθύων παραδίδωσιν ἄπιστον. [1368 R.] Τὸ δὲ περὶ τὰς ἐλεφαντηγοὺς κακὸν πολὺν ἔλεον τοῖς πάσχουσιν ἀπὸ τῶν ὁρώντων ἐκκαλεῖται. Τὰ γὰρ B πλοῖα τὸ κῦμα ἐξαίφνης ἢ πέτρᾳ [80] περιέθηκεν ἢ πρὸς ἀμμώδη συνήλασε περιοχήν, καὶ ἄπορον τὴν σωτηρίαν παρέσχε τοῖς ἐμπλέουσι. Διὸ τὰ μὲν πρῶτα ὀδυρμὸς τοὺς ἐπιπλέοντας συνέχει πολύς μέν, οὐκ ἀπογινώσκων δὲ τὴν ἀμείνω προσδοκίαν· ἤδη γάρ τινας οὕτως ἀπενεχθέντας [81] σέσωκε πλημμυρὶς ὑπολαβοῦσα τοῖς ἀνοιδοῦσιν αἰφνιδίως ἐκ τῆς θαλάττης ὄγκοις· ἐπὰν δὲ λήγῃ τὰ τῆς τροφῆς, μυρία μὲν ἀναδέχονται πάθη, τέλος δὲ [82] ἀναλίσκονται πάντες ἢ λιμῷ ἢ (τοῦ λιμοῦ τὸ μακροχρόνιον οὐ φέροντες) ξίφει, ἢ αὐτῇ θαλάσσῃ [83] σφᾶς αὐτοὺς ἐπιῤῥίπτοντες.

Quo observato, custos signi causa id quod splendet tanto circumdat vase, quantam visæ imaginis magnitudinem esse arbitratur. Per diurnam postea lucem accedens, cum æqualem priori designationi partem saxi excidit, magistris lævigandi peritis segmentum tradit.

Post hæc mare adeo humile est et exiguæ profunditatis, ut nec binas orgyas mensura superet, circumquaque etiam viride, non aquarum natura, sed a musco et alga, colorem suum transmittente. Unde et canum marinorum innumerabilis illic est multitudo. Quam ob causam navi longa, et his quæ remigio promoventur, iter illac percommodum est et aptum; tempestates enim ignorat, nec fluctus e loginquo advolvitur, et incredibilem piscium sufficit prædam. Circa hæc loca, navibus quæ elephantos vehunt accidens infortunium, ad magnam spectantes misericordiam erga afflictos provocat. Navigia enim fluctus repente scopulo illidit, aut **457a** in angustias arenarum, veluti carceres, compingit, omnemque salutis viam nautis præcludit. Ideo prolixus initio conquestus eo delatos occupat, melioris tamen fortunæ spe non abjecta. Jam enim nonnullos, eo discriminis redactos, æstus, intumescente ex mari fluctu, repente susceptos servavit. Quando vero alimenta deficiunt, innumeræ succedunt anxietates: donec ad ultimum omnes absumuntur, aut fame, aut, si diuturnam famis tabem non perferunt, ense confecti, aut sponte impulsu in æquor præcipitati.

Ὅτι φησί, Τὰ μὲν ἕως τῶν Ταύρων [84] καὶ Πτολεμαΐδος ἡρμήνευται, τὰ δὲ ἀνωτέρω τούτων οὐ τὴν τυχοῦσαν λαμβάνει μετάβασιν. Κεῖται γὰρ οὐκέτι τὰ ἐπέκεινα πρὸς μεσημβρίαν τῆς χώρας, ἀεὶ δὲ C πρὸς [85] τὴν ἀνατολὴν ἀναστρέφει μᾶλλον, καὶ τὰς σκιὰς βάλλει τέως δυεῖν ὡρῶν εἰς τὸν ἀντικείμενον τόπον τῆς ἄρκτου. Ἔτι δὲ ποταμοῖς [86] καταῤῥεῖται [87] τὰς πηγὰς ἀναφαίνουσιν ἀπὸ τῶν Ψεβαιῶν καλουμένων ὀρῶν. Τῆς δὲ χώρας ἡ μὲν εἰς τὴν μεσόγειαν ἀνατείνουσα πλήρης ἐλεφάντων καὶ ῥινοκέρων καὶ ταύρων καὶ ὑῶν, τὰ δὲ εἰς τὸν πόρον καθήκοντα νήσοις ἅπαντα πυκνοῦται τῇ φύσει μὲν ἀκάρποις, γεμούσαις δὲ ὀρνέων ἀνιστορήτους [88] ἰδέας ἐχόντων. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦδε ἡ μὲν θάλαττα βαθεῖά τε καὶ πλώϊμος [89], κήτη δὲ ἔχει τηλικαῦτα ὥστε ἀγωνιᾶν τὸν ἰδόντα· οὐ μέντοι διαπεφώνηκεν [90] οὐδείς, πλὴν τῶν περιπεπτωκότων ἀκουσίως ταῖς λοφιαῖς διὰ τὴν τῶν εἰρημένων ἄγνοιαν· καὶ γὰρ οὐδὲ διώκειν δύναται θρασύτερον τοὺς πλέοντας, τῶν ὀμμάτων τοῖς θηρίοις D ἀμαυρουμένων, ὅταν ἐκ τῆς θαλάττης τὰ πρόσωπα ἀναφαίνωσιν [91].

Cap. XLIII. — *De locis supra Ptolemaidem et ingentibus balænis.* — Loca ad Tauros et Ptolemaidem usque explicata sunt. His autem superiora transitum non ita vulgarem admittunt. Ulteriora enim non ad meridiem amplius jacent, sed magis ac magis ad ortum se reflectunt, et umbras intra horas binas (anni partes) projiciunt in oppositam septentrionibus plagam. Fontes etiam edunt, e Psebæis (quos vocant) montibus scaturientes. Ejus regionis tractus, qui mediterranea spectat, plenus est elephantis ac rhinocerotibus, taurisque et suibus. Quæ vero ad sinum pertingunt, conferta sunt insulis: sed hæ fructuum inopes, avibus, quarum species necdum compertæ, frequentantur. Mare exinde profundum est et navigabile, ubi tantæ vastitatis sunt cete, ut horrorem incutiant videnti. Nautas tamen haud vexant, nisi si qui inviti in vertices incurrunt, imperitia locorum. Non enim consectari possunt audacius navigantes, cum obtusa oculorum sit acies, e mari eminentibus.

Ὅτι τοῦ Φοινικῶνος τὰ μὲν ἄνωθεν ὁρώμενα πέτραις ὕψεσι ποικίλαις κατέχεται, τοῖς [92] δὲ πρὸς θάλασσαν διήκουσιν ᾐὼν ὑπόκειται στενή τε καὶ μακρά. Τῇ δὲ εἰρημένῃ παραλίᾳ συνάπτει μὲν τόπος,

Cap. XLV. — *De Nessa aromatum conditorio.* — Palmeti illic superiora, quæ oculis se offerunt, obtinentur a petris celsitudine variis. Porrectis autem ad mare littus subjectum est angustum et lon-

VARIÆ LECTIONES.

[79] ἐπήρεσι] κωπήρεσι mg.: Diodorus enim (3, 40) ἐπικώποις. [80] ἢ πέτρᾳ A, τῇ πέτρᾳ B: ἢ τῇ πέτρᾳ ς. [81] ἐπενεχθέντας A. [82] δὲ om. A. [83] θαλάττῃ B. [84] ταύρων om. A, ταύρων καὶ expungit B. [85] πρός B: παρά ς. [86] ποταμοῖς om. A. [87] καταῤῥεῖται] καταῤῥύτοις corr. A. [88] ἀνιστορήτων ὀρνέων ς. [89] πλώϊμος B. [90] διαπεφώνηκεν] vid. Wesseling. ad Diodor. 3, 41. [91] ἀναφαίνωσιν B: ἀναφήνωσιν ς. [92] τοῖς A: καὶ τοῖς ς.

gum. Mare illud attingit locus, quem Nessam (Anaten) ab animalis hujus multitudine, nuncupant. Jacet hæc juxta promontorium apprime silvosum, et si directe spectetur, ad Petram (hujus nominis locum) et Palæstinam usque expanditur. In hanc Gerrhæi et Minæi, et omnes in propinquo Arabes, thus (ut ferunt) **457***b* et rerum fragrantium sarcinas, e superiori provincia deportant.

Cap. XLV. *Bythemanensium terra, pascuis felix, sed noxiorum animalium copia infelix.* — Post Læanitem (ut vocant) sinum, quem circumhabitant Arabes, Bythemanensium terra exsistit, spatiosa et plana, totaque irrigua et profunda. Gramine tantum et medica atque lotó, ad viri staturam assurgente, omnis ei fructus definitur; nec præterea quidquam agricolatur. Ideoque multæ in ea cameli agrestes, multæ cervorum et dorcadum catervæ, multi etiam ovium greges, et infinita ovium et mulorum atque boum armenta. His autem sortis beatæ commodis infortunium hoc annexum est, ut leonum luporumque et pardalium copiam tellus producat. Quod igitur regioni felicitatem efficit, habitatoribus causa est infelicitatis.

Cap. XLVI. *De Batmizomanensium terra.*— A proximis inde littoribus sinus est, ad regionis illius interiora devergens, qui profunditate ad minimum 50 stadiorum deprehenditur. Intra complexum hujus qui habitant, Batmizomanensium habent nomen, bestiarum terrestrium venatores. Hanc terram tres sequuntur insulæ, pluribus obviæ portubus. Prima Isidi sacra; altera, Succaba; tertia, Salydo nominatur. Desertæ omnes, et olivis umbrosæ: non quales apud nos, sed illis in locis, crescunt.

Cap. XLVII. *De difficili quodam transitu.* — Post expositas jam insulas, littus patet lapidosum et magnum. Terra est Arabum Thamudenorum, propter quam navigantibus iter est, ultra 1000 stadia, omnium molestissimum. Non enim portus ibi est, accessui et stationi commodus: non solum anchoris opportunum, non portus ad protectionem, non ungulæ vestigium, quo ceu necessario nauta perfugio recipiatur. Post hæc, non continenter, sed per intervalla, littus extenditur nimis quam lapidosum: et mons Læmus inexplicabilem circuitus magnitudinem ostentans, et arborum omnis generis saltubus amictus.

Cap. XLVIII. — *De gente Dedebarum.*

Finitima desertis his montanis Dedebæ incolunt, partim armentarii, partim agricolæ, quorum per mediam regionem amnis labitur natura tripartitus, et ramenta auri defert, tam conspicua ubertate, ut limus ad ostia coacervatus, **458***a* procul inde rutilet. Loci possessores ignari sunt id genus ope-

A ὃν προσηγόρευσαν Νῆσσαν ἀπὸ τῆς τοῦ ζώου πολυπληθίας [93]· αὕτη δὲ ἡ Νῆσσα κεῖται μὲν ἐγγὺς ἀκρωτηρίου καθ' ὑπερβολὴν ὑλώδους, διατείνει δὲ ἐπ' εὐθείας θεωρουμένη πρός τε τὴν Πέτραν καλουμένην καὶ τὴν Παλαιστίνην, εἰς ἣν Γερραῖοι καὶ Μιναῖοι [94] καὶ πάντες οἱ πλησίον ἔχοντες τὰς οἰκήσεις Ἄραβες τόν τε λιβανωτὸν, ὡς λόγος, καὶ τὰ φορτία τὰ πρὸς εὐωδίαν ἀνήκοντα ἀπὸ τῆς χώρας τῆς ἄνω κατάγουσιν.

Ὅτι μετὰ τὸν καλούμενον Λαιανίτην κόλπον, ὃν Ἄραβες περιοικοῦσιν, ἡ Βυθημανέων ἐστὶ γῆ, πολλή τε καὶ πεδιὰς, καὶ πᾶσα κατάῤῥυτος καὶ βαθεῖα, ἀγρώστει δὲ μόνον καὶ μηδικῇ καὶ λωτῷ βάθος ἀνδρόμηκες ἔχοντι πᾶς ὁ καρπὸς αὐτῇ περιγράφεται, ἕτερον δὲ γεωργεῖ οὐδέν. Διὸ πολλαὶ [744 H.] μὲν ἐν
B αὐτῇ ἀγρίαι κάμηλοι, πολλαὶ δὲ ἐλάφων καὶ δορκάδων ἀγέλαι, συχναὶ δὲ ποῖμναι προβάτων καὶ ἀμύθητος ἀριθμὸς ἡμιόνων καὶ βοῶν. Τούτοις δὲ τοῖς εὐχληρήμασιν [95] ἀντικείμενον παραπέπλεκται [96] κακόν· λεόντων γὰρ καὶ λύκων καὶ παρδάλεων συναναφέρει πλῆθος ἡ γῆ, ὡς εἶναι τὸ τῆς χώρας ἐπίτευγμα τοῖς οἰκηταῖς αἴτιον ἀκληρίας.

[1369 H.] Ἀπὸ δὲ τῶν ἐφεξῆς αἰγιαλῶν κόλπος ἐστὶ νενευκὼς μὲν εἰς τὸν μυχὸν τῆς χώρας, οὐκ ἔλαττον δὲ σταδίων πεντακοσίων ὑποδείκνυσι τὸ βάθος. Οἱ δὲ τὴν ἐντὸς τοῦ κόλπου κατοικοῦντες καλοῦνται μὲν Βατμιζομανεῖς, εἰσὶ δὲ κυνηγοὶ τῶν [97]
C χερσαίων ζώων. Τὴν δ' εἰρημένην χώραν νῆσοι τρεῖς ἐκδέχονται, λιμένας ποιοῦσαι πλείους· ὧν τὴν πρώτην Ἴσιδος ἱερὰν ὠνόμασαν, τὴν δὲ δευτέραν Σουχαβύαν [98], τὴν δὲ τρίτην Σαλυδῶ, ἐρήμους δὲ πάσας καὶ συσκίους ἐλαίαις, οὐ ταῖς παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ ταῖς ἐν ἐκείνοις τοῖς τόποις φυομέναις.

Μετὰ δὲ τὰς νήσους τὰς ἐκκειμένας ἔστιν ἰδεῖν αἰγιαλὸν λιθώδη καὶ μακρόν· ἡ δὲ χώρα Θαμουδηνῶν [99] Ἀράβων. Ὁ δὲ πρὸς ταύτην παράπλους ἐπὶ σταδίους τῶν χιλίων πλείους πάντων χαλεπώτατος· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, οὐ [1] λιμὴν εὔορμος, οὐ σάλος ἐπ' ἀγκύρας, οὐ κόλπος ἐπὶ σκέπης [2], οὐ χηλῆς ἐντύπωμα, ἀναγκαία καταφυγὴ, τὸν ναυτίλον [3] δεχόμενον. Μετὰ ταῦτα δὲ οὐκ εὐθὺς ἐφεξῆς, ἀλλὰ μεθ' ἕτερά τινα, ἔστιν αἰγιαλὸς εἰς ὑπερβολὴν
D χάθυδρος ἐκτεινόμενος, καὶ τὸ προσηγορευμένον Λαιμὸν ὄρος, ἀμύθητον μὲν ἀναφαῖνον τῆς περιμέτρου τὸ [4] μέγεθος, παντοίας δὲ ὕλης δρυμοῖς διεζωσμένον.

Περὶ ἔθνους τῶν Δεδεβῶν.

Ὅτι τὴν ἀστυγείτονα τῆς ὀρεινῆς χέρσου Δεδεβαὶ κατοικοῦσιν, οἱ μὲν νομάδες, οἱ δὲ γεοῦχοι [5]. Ὧν κατὰ μέσην τὴν χώραν ποταμὸς διαφέρεται τριμερὴς μὲν τῇ φύσει, ψῆγμα δὲ χρυσοῦ κατάγων, οὕτω σύνδηλον τὴν δαψίλειαν ἔχων ὥστε τὴν ἰλὺν τὴν πρὸς ταῖς ἐκβολαῖς συνηγμένην πόῤῥωθεν ἀποστίλ-

VARIÆ LECTIONES.

[93] πολυπληθείας B. [94] Μιναῖοι B. [95] εὐκληρήμασιν] ἐγκλήμασιν A. [96] παραπλέκεται A. [97] τῶν A : τῶν τε ς. [98] Σουχαβύαν]... χαβαν B, incerta syllaba prima. [99] Θαμουδηνῶν B et corr. A : Θαμουδινῶν ς. [1] οὐ ante λιμὴν add. A [2] ἐπισκέπης A : ἐπισκεπῆς ς. [3] ναυτίλον A : ναυτιλλόμενον ς. [4] τὸ om. A. [5] γαιοῦχοι A.

δειν. Οἱ δὲ τὸν τόπον οἰκοῦντες τῆς μεν ἐργασίας A εἰσὶ τῆς τοιαύτης ἄπειροι, φιλόξενοι δὲ εἰς ὑπερβολὴν οὐ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλὰ τοῖς ἀπὸ Πελοποννήσου διεκβάλλουσι καὶ Βοιωτίας, διά τινα μυθικὴν ἀφ' Ἡρακλέους ἱστορίαν.

Τούτων ἀστυγείτονές εἰσιν Ἀλιλαῖοι καὶ Κασανδρεῖς, κέκτηνται δὲ γῆν οὐδαμῶς ἐοικυῖαν ταῖς προειρημέναις. Οὔτε γὰρ ἐψυγμένος ὁ ἀὴρ οὔτε ξηρὸς οὔτε ἔμπυρος, μαλακὴν δὲ καὶ δασεῖαν νεφέλην ὑποδεικνύων, ἀφ' ἧς ὑετὸς [6] καὶ χειμῶνες γίνονται καὶ θέρους [7] εὔκαιροι. Τῆς τε χώρας ἡ πλείστη πάμφορος μέν ἐστιν, οὐ πᾶσα δὲ τυγχάνει θεραπείας, τῶν ἄλλων [8] ἀπειροτέρων ὄντων. Τὸν μέντοι χρυσὸν ὀρύσσοντες ἐν τοῖς πλακώδεσι τῆς χώρας ὑπονόμοις εὑρίσκουσι πολὺν, οὐ τὸν συντηκόμενον μετ' ἐπιστήμης καὶ τέχνης ἐκ τοῦ [745 H.] ψήγματος, B ἀλλὰ τὸν αὐτόματον, καλούμενον δὲ διὰ τὸ συμβαῖνον παρ' Ἕλλησιν ἄπυρον· οὗ τὸ μὲν ἐλάχιστον ἔχει μέγεθος πυρῆνος, τὸ δὲ μέσον μεσπίλου, τὸ δὲ μέγιστον ὥστε βασιλικοῖς παραβάλλεσθαι καρύοις. Ὃν τρήσαντες ἐναλλὰξ διαφανέσι λίθοις περί τε τοὺς καρποὺς φοροῦσι τῶν χειρῶν καὶ περὶ τοὺς αὐχένας, πρός τε τοὺς ἀστυγείτονας μετάγοντες πωλοῦσιν εὐτελῶς· τὸν μὲν γὰρ χαλκὸν πρὸς τὸν χρυσὸν τρίσταθμον ἀλλάττονται, τὸν δὲ σίδηρον πρὸς διπλοῦν χρυσίον. Ὁ δὲ ἄργυρος τοῦ χρυσοῦ δέκα δύναται μοίρας, τῇ δαψιλείᾳ καὶ σπάνει τῆς ἀξίας παραμετρουμένης, ἐν οἷς ἀποβλέπει πᾶς ὁ βίος οὐ πρὸς τὴν φύσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν. Τούτων δὲ τῶν ἀνδρῶν συνεχεῖς Κάρβαι κατέχουσι τὴν ἤπειρον, ἐκδεχομένου C λιμένος ἀγχιβαθοῦς, ἐν ᾧ κρῆναι πλείους ἀναβάλλουσιν.

[1372 R.] Ἐφεξῆς δὲ [9] τὸ τῶν Σαβαίων ἐπισυνάπτει γένος, μέγιστον τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν καὶ παντοίας κύριον εὐδαιμονίας. Καὶ γὰρ ἡ γῆ πάντα φέρει τὰ παρ' ἡμῖν γινόμενα [10] πρὸς βίον [11], καὶ τὰ σώματά ἐστι τῶν κατοικούντων ἀξιολογώτερα· βοσκημάτων κεχορήγηνται πλήθεσιν ἀμυθήτοις. Ὀσμή τε πᾶσαν ἐπέχει τὴν παραλίαν, θέας [12] τε καὶ λόγου κρείττω τέρψιν τοῖς ἀφικνουμένοις κατασκευάζουσα. Παρὰ μὲν, γὰρ αὐτὴν πέφυκε τὴν θάλατταν [13] τό τε βάλσαμον πολὺ καὶ κασσία [14] καί τις [15] ἄλλη πρόσφατος μὲν ἡδίστην ἔχουσα [16] τῶν ὀμμάτων τέρψιν, ἐν δὲ τῷ χρονίζειν γινομένη συντόμως ἐξίτηλος, ὥστε πρότερον ἀπαμαυροῦσθαι [17] τοῦ φυτοῦ τὴν χρείαν ἢ D πρὸς ἡμᾶς παραπέμπεσθαι τοῦ γένους τὴν δύναμιν. Ἐπὶ δὲ τῆς μεσογείου δρυμοὶ συνεχεῖς στείχουσι καὶ μεγάλοι· δένδρα [18] γὰρ ἠλίβατα σμύρνης τε καὶ λιβανωτοῦ, πρὸς δὲ καὶ κινναμώμου φοίνικός τε καὶ καλάμου καὶ τῶν ἄλλων ἀνεῖται τῶν τοιούτων, ὥστε εἶναι μηδενὶ λόγῳ τὸ πρᾶγμα δηλωτὸν, ὃ συμβαίνει τοῖς περὶ τὰς αἰσθήσεις εἰληχόσι τοῦ γένους τὴν δοκιμασίαν. Οὐ γὰρ τὴν τεθησαυρισμένην καὶ παλαιὰν ἔχει τῶν ἀρωμάτων ἀπόλαυσιν, οὐδὲ τὴν

rationis, sed eximie hospitales, non quidem erga homines universos, sed eos præcipue, qui ex Peloponneso et Bœotia illac trajiciunt : propter fabulosam quamdam ab Hercule inde usque narrationem.

CAP. XLIX. *De auri ramentis apud Alilæos.* — His contermini sunt Alilæi et Casandrini, qui terram obtinent superioribus nequaquam similem. Nec enim frigidus est hic aer, nec siccus nec fervidus, sed mollem et spissam refert nubem, a qua tempestive exsistunt etiam in æstate hiemes. Pleraque regionis feracissima sunt, sed non ubique cultu suo afficitur, ob imperitiam cæterorum. Aurum sane in crustosis terræ illius cuniculis ad magnam inveniunt copiam, non quale adhibita scientia et arte colliquescit e ramentis, sed sponte natum, quod Apyron [*ignis nescium*] Græci ab eventu denominant, cujus portio minima non minor est olivæ ossiculo, media granum mespili adæquat, maxima cum nucibus regiis comparari meretur. Hoc perforatum inter lapillos pellucidos alternatim, circa radices manuum gestant et colla, et ad finitimos translatum vili pretio vendunt. Cum triplo enim ære aurum commutant : et pro ferro duplum reddunt, et argentum auri decuplum valet. Modus enim æstimationis comparatur ad rationem abundantiæ et raritatis. Quibus in rebus tota hominum vita non tam ad naturam rei, quam usus necessitatem respicit. His porro mortalibus contigui habitant Carbæ, in continente quam portus excipit vicinus, in quo plurimi erumpunt fontes.

CAP. L. *De Sabæorum terra odorifera et beata, ubi de Saba ejusque regimine, magnificentia et opibus.* — Sabæorum deinceps gens adhæret per Arabiam omnium maxima, et nullius non generis felicitatem in potestate et arbitrio habens. Namque tellus omnia fert quæ ad commoda vitæ apud nos proveniunt : et corpora sunt spectabiliora, quam alibi : pecorum multitudo inumerabilis suppetit : amœnitas et fragrantia totam hanc oram obtinens, voluptatem præbet advenis visu et dictu majorem. Nam ad ipsas littorum crepidines largum nascitur balsamum et casia : longe alia quam alibi habetur, recens nimirum : ideoque jucundissimam oculis voluptatem exhibens, quæ postea longinquitate temporis prorsus exolescit, dum stirpis usus hebetatur, priusquam vis ejus ad nos **458b** transmittatur. In mediterraneis frequentes et magnæ se attollunt silvæ. Nam arbores præcelsæ, myrrhæ ac thuris, nec non cinnamomi, et palmæ et calami, et id genus aliorum, exsurgunt, adeo ut nulla ratione explicari queat voluptas illorum qui sensibus suis periculum de his fecerunt. Non enim in cellas

VARIÆ LECTIONES.

[6] ὑετός om. A : ὑετοὶ καὶ χειμῶνος Wesseling. ad Diodor. 3, 45. [7] θέρος B. [8] ἄλλων] imo ἀνθρώπων vel cum Diodoro λαῶν. [9] δὲ om. A. [10] libri γενόμενα. [11] πρὸς τὸν βίον ς. [12] θέας] malim θείαν cum Diodoro 3, 46. [13] θάλασσαν ς. [14] κασία ς. [15] ante τις adde πόα e Diodoro. [16] ἔχουσα] libri δὲ ἔχουσα. [17] ἀπομαυροῦσθαι ς. [18] δένδρη A.

abditus et exoletus aromatum illis fructus est, nec a materia procreante et nutriente separatus, sed a divina illa maturitate adhuc florens, et a familiari proprioque et genuino vigore vim illam admirabilem emittens, usque adeo, ut multi in oblivionem mortalis delati felicitatis, de ambrosia se percipere nonnihil opinentur, dum res nomen ad summam prædicationem idoneum et par sibi quærit. In saltibus rerum odoratarum serpentis genus est omnium insolentissimum, quasi fortuna tam largis terræ commodis invideat. et bono attexat nocumentum, ne quis bonis prospere affluentibus animo efferatur superbo, et ad finem usque flagitiis perpetrandis indulgeat, numenque aspernetur, sed adjectione et memoria adversorum commonefactus, vitam modestius agat. Genus id serpentis colore est puniceo, et longitudine spithamæ, morsuque insanabili, quando super ilia hominem sauciavit. Plagam enim infert assiliens in altum. Cæterum apud Sabæos stirpium fragrantium odor summus quidem est, sed voluptas minor. Nam quod a puero assiduum est, sensum minus afficit movetque, imo obtusiorem reddit, nulla vitæ commutatione adjuncta. Verumtamen cum non ita informare ac regere vitam possint, ut in bono semper statu permaneat (immistus enim spiritus facultate incisoria corpus perflat, et constipationem ejus moderatam sic in plura diducit, ut ad extremam tandem laxationem redigatur); huic vitio ut medeantur, pauxillum bituminis et hirci barbam, ægrotis succendunt. Atque ita nimium fragrantiæ perpetuo aspirantis excessum amoliuntur, et quod voluptati noxium est, attemperatione ejus quod molestum huic esse videtur, reprimunt. Adeo omnis felicitas, si mediocritate et bono ordine gubernatur, vitam optime transmittit : at si moderatione et opportunitate destituitur, inutilis ejus possessio. Saba oppidum, totius gentis appellationem indicans, monti incumbit non magno, omnium **459**a in Arabia pulcherrimum. Rex toti genti imperans, prærogativam habet in consessu a populo scitam, qua honore suo præditam, qua muneris omnino expertem. Honore enim regem dignantur, quod multis imperitat, et libero quæ decernit arbitrio agit, nulli subjectus censuræ. Exsors vero est, et quolibet privato inferior, quod accepta regni cura, regale egredi palatium ei nefas. Secus si fiat, lapidibus a populo obruitur. Ita enim antiquum jubet oraculum. Honorum igitur eminentia illic nociva.

A ἀπὸ τοῦ γεννῶντος καὶ τρέφοντος ὄγκου διακεχωρισμένην, ἀλλὰ τὴν ἀνθοῦσαν ἀπὸ τῆς θείας ἀκμῆς καὶ τὴν ἀπὸ τῶν οἰκείων καὶ φυσικῶν τὸ θαυμαζόμενον ἀποπέμπουσαν· ὥστε πολλοὺς εἰς λήθην ἀφικομένους τῶν θνητῶν εὐτυχημάτων τῆς ἀμβροσίας ὑπονοεῖν ἀπολαμβάνειν, ὄνομα τοῦ πράγματος ἐπιζητοῦντος οἰκεῖον τῆς ὑπερβολῆς. Περὶ δὲ τοὺς δρυμοὺς τῶν εὐωδῶν γένος ἐστὶν ὄφεων ἰδιώτατον πάντων, οἱονεὶ φθονούσης τοῖς ἀδροῖς ἐπιτεύγμασι τῆς τύχης καὶ παραπλεκούσης τἀγαθῷ τὸ βλαβερὸν, ὅπως μηδεὶς εἰς τέλος ἐξυβρίζων τιτανῶδες καὶ κατεγνωκὸς [19] τοῦ θείου τὸ φρόνημα λαμβάνῃ τῶν ἀγαθῶν εὐτυχούντων, παιδεύηται δὲ τῇ παραθέσει καὶ μνήμῃ τῶν ἐναντίων. Τὸ δὲ γένος τῶν ὄφεων χρῶμα μὲν ἔχει φοινικοῦν, μῆκος δὲ ὅσον σπιθαμῆς, δῆγμα δὲ
B ἀνίατον, ἂν τῆς [746 H.] λαγόνος ἀνώτερον αἱμάξῃ· τὴν δὲ [20] πληγὴν δίδωσι παλλόμενον εἰς ὕψος. Παρ' αὐτοῖς δὲ τοῖς Σαβαίοις ἡ μὲν ὀσμὴ τῶν εὐωδῶν ἀκροτάτη, ἡ δὲ χάρις ἐλλιπής· τὸ γὰρ ἐνδελεχὲς ἐκ νηπίου κινεῖ μὲν τὴν αἴσθησιν ἧττον, ἀμβλυτέραν δὲ κατασκευάζει, μεταβολῆς τοῖς βίοις οὐχ ὑποκειμένης. Οὐ μὴν ἀλλὰ κἀπειδὰν οὐ δύνωνται [21] τὴν ζωὴν παιδαγωγεῖν παραπλησίως εὐσταθῆ, διαπνεομένου τοῦ σώματος ὑπ' ἀκράτου καὶ τμητικῆς δυνάμεως, καὶ τὴν σύμμετρον πύκνωσιν ἐπὶ πλεῖον ἀγούσης [22] ὥστε ἄγειν εἰς ἔκλυσιν ἐσχάτην, τότε δὴ [23] ἀσφάλτου παραθυμιῶντες βραχὺ καὶ τράγου πώγωνα τοῖς τοιούτοις ἀφαιροῦνται τὴν ἄγαν εὐώδη τῆς ἐπιφορᾶς [24] ὑπερβολὴν, καὶ τῇ μίξει τοῦ δοκοῦντος λυπεῖν τὸ τῆς
C ἡδονῆς βλαβερὸν ὑποκαταστέλλουσιν. Οὕτως ἅπαν ἐπίτευγμα μεσότητι μὲν καὶ τάξει κυβερνώμενον παραπέμπει τὸν βίον, συμμετρίας δὲ καὶ καιροῦ στερηθὲν οὐκ ἔχει τὴν κτῆσιν ὀνησιφόρον. Τὸ δὲ τῶν Σαβαίων ἄστυ τοῦ παντὸς ἔθνους προσηγορίαν δηλοῦν ἐπ' ὄρους ἐστὶν οὐ μεγάλου, πολὺ κάλλιστον τῶν κατὰ τὴν Ἀραβίαν, ὃ καλεῖται Σάβας [25]. [1573 H.] Ὁ δὲ βασιλεύων τοῦ παντὸς ἔθνους προεδρίαν ἔχει, παρὰ τοῦ λαοῦ τῇ [26] μὲν ἔντιμον τῇ δὲ ἀκληροτάτην, ἔντιμον μὲν ὅτι πολλοῖς ἐπιτάττει, κατὰ κρίσιν ἀνυπεύθυνον ὃ βούλεται πράττων, ἄκληρον δὲ ὅτι παραλαβὼν τὴν ἐπιμέλειαν οὐ δύναται πάλιν ἐκ τῶν βασιλείων ἐξελθεῖν· εἰ δὲ μὴ, λιθόλευστος ὑπὸ πάντων γίνεται, κατὰ χρησμὸν ἀρχαῖον, ὥστε εἶναι τὴν ὑπεροχὴν βλαβεράν.

E virorum numero ad hoc destinati, ut domum serveut, exiguo fortius se gerunt quam feminæ. Continuo namque otio in feminas degenerant. Cæteri et rebus bellicis dant operam, et totam regionem opere exercent, et colonias deducunt. Majorum enim schediarum [*navicularum minorum et*

D Τῶν δὲ ἀνδρῶν οἱ μὲν καταγινόμενοι πρὸς τὸ οἴκοι [27] ἐνδιατρίβειν βραχύ τι τοῦ θήλεος γένους ἀλκιμώτερον ἄγουσιν, ὑπὸ τῆς συνεχοῦς ἀπογυναικούμενοι ῥᾳστώνης· οἱ δὲ ἄλλοι τά τε [28] πρὸς πόλεμον μελετῶσι καὶ τὴν χώραν ἅπασαν ἐργάζονται καὶ στέλλουσιν ἀπ' οἰκίας [29], ταῖς μείζοσι χρώμενοι

VARIÆ LECTIONES.

[19] κατεγνωκώς ς. [20] δὲ om. A, post πληγὴν ponit ς. [21] δύνανται ς. [22] ἀγούσης] malim ἀραιούσης. Diodorus (3, 47) τῆς συγκρίσεως τῶν ὄγκων εἰς ἀραίωμα συναγομένης. [23] δὴ] δὲ A. [24] ἀποφορᾶς Salmasius ap. Sallier. ad Thom. Mag. p. 106. [25] σαβάς ς. [26] τῇ — τῇ] πῇ — πῇ B et corr. A. [27] πρὸς τὸ οἴκοι ἐνδιατρίβειν in mg. ponit A. [28] τά τε] πάντες A. [29] ἀπ' οἰκίας] libri ἀποικίας.

σχεδίαις. Κομίζουσι δὲ ἄλλα τε, καὶ μάλιστα τὸν εὐώδη καρπὸν τὸν ἐν τῷ πέραν φυόμενον (ἀραβιστὶ δὲ [30] λέγεται λάριμναν), μεγίστην ἔχοντα [31] τῶν ἄλλων θυμιαμάτων εὐωδίαν· ὃν [32] κρατεῖν λέγεται γένους ἀῤῥωστίας ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ [33] σωματικῆς. Οὐδεμίαν δὲ τῆς γῆς ἄλλην ὕλην φερούσης, ἀναγκάζονται πρὸς τὰ καθ' ἡμέραν τὸ κιννάμωμον καὶ τὴν κασσίαν καίειν, καὶ πρὸς τὰς ὑπολοίπους ἐν τῷ βίῳ χρείας· οὕτως ἀνίσως τὰ αὐτῆς [34] ἡ τύχη μεμέρικε, τοῖς μὲν σπάνιν τῶν σπουδαίων, τοῖς δὲ πλῆθος διδοῦσα. Τῶν δὲ Σαβαίων χρῶνται καὶ τοῖς δερματίνοις οὐκ ὀλίγοι πορείοις, διδασκούσης τὴν χρείαν τῆς ἀναπώτιδος, καίπερ ἐν τρυφῇ καταγινομένους. Οὐδὲν γὰρ εὐπορώτερον Σαβαίων καὶ Γεῤῥαίων εἶναι δοκεῖ γένος, ἐκτεταμιευμένων πᾶν τὸ πῖπτον εἰς διαφορᾶς λόγον ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Οὗτοι πολύχρυσον τὴν Πτολεμαίου Συρίαν πεποιήκασιν, οὗτοι τῇ Φοινίκων φιλεργίᾳ κατεσκευάκασι λυσιτελεῖς ἐμπορίας, καὶ μυρία ἄλλα. Ἔστι δὲ πολυτέλεια παρ' αὐτοῖς οὐ μόνον [747 H.] ἐν τορεύμασι θαυμαστοῖς καὶ ποτηρίων ποικιλίαις, ἔτι δὲ κλινῶν καὶ τριπόδων μεγέθεσι, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' οἰκίαν παρ' ἡμῖν ἐκτεινομένων λαμβάνει τὴν ὑπερβολήν, πολλῶν, ὡς ἔοικε, κεκτημένων χορηγίαν βασιλικήν. Κίονάς τε πολλοὺς αὐτοῖς φησι κατεσκευάσθαι ἐπιχρύσους τε καὶ ἀργυροῦς, πρὸς δὲ καὶ τὰς ὀροφὰς καὶ θύρας φιάλαις λιθοκολλήτοις ἐξειλῆφθαι [35] πυκναῖς, ὡσαύτως καὶ τὰ μεσοστύλια θέαν ἔχειν εὐπρεπῆ, καὶ καθόλου τοὺς παρὰ [36] τῶν ἄλλων πλούτους ἐκκεῖσθαι τὴν διαφορὰν μεγάλην. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἕως τοῦ καθ' ἡμᾶς παρ' αὐτοῖς ἐπαγγέλλεται [37] βίου. Εἰ δὲ μὴ πόῤῥω διεστηκυῖαν τὴν οἴκησιν κατεῖχον τῶν ἐπὶ πάντα τόπον τὰς δυνάμεις στρεφόντων [38], οἰκονόμοι τῶν ἀλλοτρίων ἂν ὑπῆρχον οἱ κύριοι τῶν ἰδίων ἄθλων, τῆς ῥαθυμίας ἀδυνατούσης τὸ ἐλεύθερον πλείω χρόνον διατηρεῖν.

Παρὰ δὲ τὴν χώραν ταύτην ἡ μὲν θάλαττα λευκὴ φαίνεται, ποταμῷ ἐμφερής, ὥστε παραπλήττεσθαι τοῦ γινομένου τὴν αἰτίαν, νῆσοι δὲ εὐδαίμονες παράκεινται, ἐν αἷς βοσκήματα λευκὰ μέν ἐστι πάντα, οὐδενὶ δὲ τῶν θηλειῶν ἐπιφύεται κέρας. Ἐν ταύταις ταῖς νήσοις ἰδεῖν ἔστιν ὁρμούσας ἐμπορικὰς τῶν προσχώρων σχεδίας, πλείστας μὲν ἐκεῖθεν οὐ κατεστήσατο παρὰ τὸν Ἰνδὸν ποταμὸν ὁ Ἀλέξανδρος ναύσταθμον, [1376 R.] οὐκ ὀλίγας δὲ ἀπὸ τῆς Περσίδος καὶ Καρμανίας καὶ τῆς σύνεγγυς πάσης. Ἔστι δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κατὰ τὸν οὐρανὸν θαυμασίως ἔχοντα· ὧν ἐστι καὶ τὸ περὶ τὴν ἄρκτον συμβαῖνον. Ἀπὸ γὰρ μαιμακτηριῶνος, ὃς ἄγεται παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις, οὐδεὶς ἀστὴρ τῶν ἑπτὰ φαίνεται μέχρι φυλακῆς πρώτης, ἐν δὲ Ποσειδεῶνι μέχρι δευτέρας,

A *vulgarium*, his est usus. Vehunt cum alia, tum fructum odoratum maxime, in ulteriore terra natum : Arabice Larimna dicitur. Maxima inter cætera thymiamata fragrantia præditus est · quorum genus infirmitatem corporis plerumque vincere perhibetur. Porro cum nulla solum hoc alia ferat ligna ad usus quotidianos, cinnamomum et cassiam urere, et ad cæteros vitæ usus applicare, necesse habent. Quam inæqualiter bona sua divina sors distribuit ! His rerum appetendarum vix paucitatem concedit, illis redundantiam largitur. Sabæorum non pauci coriaceis utuntur naviculis, docente hunc eos usum refluxu maris, quamvis in luxu et deliciis viventes. Nulla enim Sabæis opulentior esse et Gerrhæis, hominum natio videtur. B Qui quidquid sub calculum transportationis cadit, ex Asia et Europa, dispensant. Hi auri ditissimam Ptolemæi Syriam fecerunt. Hi sedulitati Phœnicum lucrosissimas negotiationes dederunt, ut sexcenta alia præteream. Magnos impendunt sumptus, non solum in toreumata, et sculpturas admirabiles, et poculorum varietatem, sed magnificentia illa etiam in lectorum et tripodum [*mensæ genus est*] aliorumque, quæ apud nos per ædes extenduntur, magnitudine ad summum gradum ascendit. Siquidem multi, ut æstimare est, sumptus faciunt regios. Huc accedit, quod columnæ illis deauratæ et totæ argento constant, foresque et fastigia domorum crebræ e gemmis et pretiosis lapidibus phialæ excipiunt. C Consimiliter etiam mesostylia (in mediis ædibus columnæ) decentissimam præbent sui contemplationem. Quodque caput rei, quidquid apud alios divitiarum est, id omne hic magna varietate expositum est. At enimvero hæc ad nostram usque ætatem **459***b* de illis ita prædicantur. Nisi vero longe submotas haberent sedes ab his qui ad omnem fere locum copias alunt, alienarum curatores opum forent, qui nunc in sua quasi præmia dominium retinent, siquidem ignavia libertatem ad prolixius inde tempus conservare nequit.

Cap. LI. *De fortunatis Arabiæ insulis, et mirabili cœli ratione.* — Præter hanc regionem mare conspicitur album ad fluvii speciem, ita ut effectus hujus causam quis non sine stupore demiretur. Adjunctæ autem sunt insulæ fortunatæ, in quibus niveo sunt colore pecora universa, nec ulli femi- D narum cornu adnascitur. In his mercatorias accolarum naves stationem habere videas, plerasque inde profectas, ubi juxta Indum amnem navale instituit Alexander : nec paucas e Perside et Carmania, et tota continente finitima.

Cœlestia etiam illis mirabiliter se habent. Inter quæ est quod circa ursam contingit. Nam a Mæmacterione [*cum Septembri hic ex parte congruit*] mense Atheniensium, nulla de septem ejus stellis

VARIÆ LECTIONES.

[30] δὲ om. B. [31] ἔχοντα A : ἔχων ς. [32] ὃν B : ὧν ς. γένους B et corr. A : γένος ς. [33] ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ om. B. [34] τὰ αὐτῆς B et corr. A : ἑαυτῆς ς. [35] ἐξειλῆφθαι λιθοκολλήτοις B. [36] παρὰ — πλούτους] παρ' αὐτῶν τοῖς τῶν ἄλλων πλούτοις B. [37] ἀπαγγέλλεται mg. [38] libri τρεφόντων.

conspicitur, usque ad vigiliam noctis primam. In Posideone [*Decembri quodammodo respondet*] ad secundam usque: et eadem ratione in cæteris mensibus deinceps. Tum de aliis stellis, erraticæ non videntur: nonnullæ autem globos habent majores. Sunt quæ non stata et legitima sibi tempora ad occidendum vindicant et oriendum. Peculiari etiam et diverso narrant modo solem exhiberi ultra Ptolemaidem. Primo (aiunt) non, ut apud nos, lucem absque sole mane vident, ad tempus mediocre, et tum demum sideris exortum, sed cum tota immersa tenebris nox transiit, continuo sol affulget, nec unquam ibi fit dies, priusquam totum conspexerunt solem. Deinde sol ex medio pelago ascendere videtur. Tertio offert se carboni ignitissimo persimilis, et grandes projicit scintillas, aliquas in orbem tractus a se illustrati, aliquas etiam longinquius. Quarto, nec sol ad disci formam se habet, sed crassam refert columnam principio, cujus a summo species aliquanto plenior, quasi caput, appareat. Quinto, nec jubar, nec radium inde resplendere, tam in mari quam in terra, perhibent, usque ad exitum horæ primæ, sed interim ceu ignem esse non lucidum, caligine involutum. Secunda autem hora, sidus totum ascendere, clypei effigiem repræsentans, et terræ marique **460***a* lucem immittere, tam insolentem et igneam, ut utriusque immodicam esse magnitudinem existimetur. Sexto, ad occasum contrario affectum modo solem conspici affirmant. Postquam enim demersionem intra terram ostendit, non angustiore deinceps spatio tribus horis, lumen retro mittit. Quod tempus vesperæ jucundissimum apud se esse arbitrantur.

A ἐν δὲ τοῖς ἑξῆς τῶν μηνῶν κατὰ λόγον. Τῶν δ' ἄλλων ἀστέρων οἱ μὲν πλάνητες ἀόρατοι, τινὲς δὲ τοῖς ὄγκοις μείζονες, οἱ δὲ οὐδὲ κατὰ τοὺς ὑφεστῶτας καιροὺς τὰς δύσεις ποιούμενοι καὶ τὰς ἐπιτολάς. Τοῦ δὲ ἡλίου τὴν ἔκφασιν ἐν τοῖς ἐπέκεινα Πτολεμαΐδος ἰδίαν λέγουσι καὶ παρηλλαγμένην. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐ καθάπερ παρ' ἡμῖν φῶς ἀνήλιον ἕωθεν ὁρῶμεν ἐπὶ χρόνον οὐκ ὀλίγον, εἶτα τὴν ἀνατολήν· ἀλλὰ νυκτὸς σκοτίας ὑπαρχούσης ἐξαίφνης ἀνέλαμψεν ἥλιος, ἡμέρα δὲ οὐδέποτε γίνεται ἐκεῖσε πρὶν τὸν ἥλιον ἰδεῖν. Δεύτερον ὁ ἥλιος ἀναφερόμενος φαίνεται ἐκ μέσου τοῦ πελάγους. [Τρίτον] ποιεῖ δὲ τοῦτο ἄνθραξι μὲν ὢν τῶν πυρωδεστάτων παρόμοιος, σπινθῆρας δὲ μεγάλους ἀποῤῥίπτων, τοὺς μὲν εἰς τὸν κύκλῳ τόπον τοῦ φωτίζοντος, τοὺς δὲ εἰς τὸν
B ἀπωτέρω. [Τέταρτον] καὶ τὸ σχῆμα δὲ οὐ δισκοειδὲς ἔχειν τὸν ἥλιόν φασιν, ἀλλὰ κίονι παχεῖ τά γε πρῶτα ἐμφερῆ, μικρὸν ἐμβριθέστερον ἔχοντι τὴν ἀπὸ τῶν ἄκρων φαντασίαν, οἱονεὶ κεφαλήν. [Πέμπτον] ἔτι τοίνυν οὔτε αὐγὴν οὔτε ἀκτῖνα ἀπολάμπειν [39] οὐδεμίαν, οὔτε ἐπὶ τὴν γῆν οὔτε ἐπὶ τὴν θάλατταν, ἕως πρώτης ὥρας, ἀλλ' ἐπὶ σκότει πῦρ ἀλαμπές· δευτέρας δ' ἐνισταμένης τὸ ὅλον ἄστρον ἀναβαῖνον, ἀσπιδοειδὲς καθιστάμενον, τοῦ σχήματος τὸν τύπον καὶ τὸ φῶς ἐπί τε τὴν γῆν καὶ τὸ πέλαγος βάλλει, οὕτως ἄτοπον [748 H.] καὶ πυρῶδες [40] ὥστε ἀμφοῖν νομίζεσθαι παμμεγέθεις τὰς ὑπερβολάς. [Ἕκτον] εἰς δὲ τὴν ἑσπέραν ἐναντίον τὸ περὶ τὸν ἥλιον πάθος φασὶν ὁρᾶσθαι· ὑποδείξαντα γὰρ ὅτι
C δέδυκε κατὰ τῆς γῆς, οὐκ ἐλάττω χρόνον ὡρῶν τριῶν μετὰ ταῦτα φωτίζειν, ὃν καὶ νομίζουσι παρ' αὐτοῖς καιρὸν εἶναι τῆς ἡμέρας τὸν ἥδιστον.

CAP. LII. — *De maris reciprocationibus.*

Hinc postquam varias reciprocationis causas auctor percensuit, omnesque ut quæ nihil veri contineant, improbatas rejecit, deinceps infert: Quod hæc nugis constent, et a nullius rei veritate, quæ recitatis opituletur, sint desumpta, cognitu facile est. Tum quibusdam aliis in eam sententiam adjectis, iterum subdit: Ideo de recursu maris, terræque motu, ac ventis et fulminibus, et id genus universis, disputationem, quibus videlicet causis existant concedimus aliis, qui ad expediendum ista quam nos sunt paratiores. At affectiones, quibus manifestæ calamitates generentur, exposuimus, a gnaris et intelligentibus acceptas. Verisimiliora autem hisce invenire, ad argumentum quidem insolens, enixe cupimus, sed ad veræ possessionem historiæ tale quiddam a nobis admitti non potest.

Περὶ ἀμπώτεων.

Ὅτι εἰπὼν περὶ ἀμπώτεων ὁ συγγραφεὺς διαφόρους αἰτίας, καὶ πάσας ὡς οὐδὲν ἐχούσας ἀληθὲς ἀποδοκιμάσας [41], ἐπάγει· Ὅτι δὲ ταῦτα πάντα λαλιὰν μὲν ἔχει σιγῇ αἰσχυνομένην, πράγματος δὲ οὐδενὸς ἀντείληπται βοήθειαν δυναμένου τοῖς εἰρημένοις παρασχεῖν, εὐχερές ἐστι μαθεῖν. Εἶτα προσθεὶς καὶ ἕτερα τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἐχόμενα, πάλιν ἐπιφέρει· Διὸ περὶ μὲν ἀμπώτιδος καὶ σεισμοῦ καὶ πνευμά-
D των καὶ κεραυνῶν καὶ τῶν τοιούτων ἁπάντων τὰς μὲν αἰτίας, δι' ἃς γίνεται, παραχωροῦμεν τοῖς ἑτοιμότερον ἔχουσι πρὸς εὐκολίαν ἡμῶν· τὰ δὲ πάθη τὰ γεννῶντα τὰς προφανεῖς συμφορὰς δεδηλώκαμεν, μαθόντες παρὰ τῶν εἰδότων. Εὑρίσκειν δὲ πιθανώτερα τούτων εἰς μὲν ὑπόθεσιν παράδοξον φιλοτιμούμεθα, ἱστορίαν δὲ ἀπαγγέλλοντες ἀληθινὴν οὐκ ἂν ὑπομείναιμεν.

CAP. LIII. *De olivis et Isidis capillo.* — In freto supra memorato circa olivas novum hoc accidere tradit. Æstu maris exundante, omnes operiuntur,

Ὅτι ἐν τῷ προειρημένῳ πόρῳ, φησὶ, περὶ τὰς ἐλαίας τοιοῦτόν τι ξένον συμβαίνει. Πλημμυρίδος ὑπαρχούσης πᾶσαι καλύπτονται, τῆς δ' ἀμπώτεως [42]

VARIÆ LECTIONES.

[39] ἀπολάμπει. B. [40] πυῤῥῶδις ς. [41] libri ἀποδοκιμήσας. [42] ἀναπώτεως B: cf. 459*a* 24.

γινομένης[43] ἐν τῇ θαλάσσῃ[44] [1377 R.] πάντα τὸν A χρόνον θάλλουσιν. Ἔστι δέ τι φυόμενον αὐτόθι κατὰ βάθος ἐν ταῖς ῥαχίαις, μελαίνῃ[45] σχοίνῳ παραπλήσιον, ὃ φασιν οἱ ἐκεῖσε κατοικοῦντες Ἴσιδος εἶναι τρίχωμα, μυθώδει πλάσματι πίστιν εὐήθη περιτιθέναι ζητοῦντες. Συμβέβηκε δ' αὐτῷ τυπτομένῳ μὲν ὑπὸ τοῦ κύματος κάμπτεσθαι πολλαχῶς, ἁπαλῆς οὔσης τῆς ὅλης περιοχῆς καὶ τοῖς ἄλλοις παραπλησίας φυτοῖς· ἂν δέ τις ἀποκόψας εἰς τὸν ὕπαιθρον ἀναφήνῃ τόπον, σιδήρου παραχρῆμα γίνεται τὸ διῃρημένον σκληρότερον.

Περὶ Αἰθίοπος τοῦ ἰχθύος.

Ὅτι καὶ ἄλλοι μὲν πολλοί, φησίν, ἰχθύες περὶ τοὺς προειρημένους τίκτονται τόπους, παρηλλαγμένην ἔχοντες τὴν φύσιν, γίνεται δέ τις ἰχθὺς ὑπερ- B βαλλόντως μέλας, ἀνδρὸς ἔχων μέγεθος, ὃν καλοῦσιν Αἰθίοπα διὰ τὸ καὶ τοῦ προσώπου σιμὸν ἔχειν τὸν τύπον. Τοῦτον[46] κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ θηρεύσαντες διὰ τὴν ὁμοιότητα οὔτε πωλεῖν ἠξίουν οὔτε καταναλίσκειν, τοῦ δὲ χρόνου προϊόντος ἀμφότερα πράττοντες οὐδὲν ἁμαρτάνουσιν.

Τὰ μὲν οὖν ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν τῶν ἐκκειμένων πρὸς μεσημβρίαν, ὡς ἦν ἐφ' ἡμῖν, ἐν ε' βιβλίοις ἐπιμελῶς ἱστορήκαμεν· ὑπὲρ δὲ τῶν ἐν τῷ[47] [749 H.] πελάγει νήσων ὕστερον τεθεωρημένων, καὶ τῶν ἑξῆς ἐθνῶν, καὶ τῶν εὐωδῶν ὅσα φέρειν συμβαίνει τὴν τρωγλοδῦτιν χώραν, ἡμεῖς μὲν[48] παραιτησάμενοι τὴν ἐξήγησιν ἄρδην ἀπολελοίπαμεν, οὔτε τὸν πόνον τῆς ἡλικίας ὁμοίως ὑποφέρειν δυναμένης, πολλῶν ἡμῖν ὑπέρ τε τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ἀναγε- C γραμμένων, οὔτε τῶν ὑπομνημάτων διὰ τὰς κατ' Αἴγυπτον ἀποστάσεις ἀκριβῆ παραδιδόντων σκέψιν· ὁ δὲ καὶ τοῖς κατὰ μέρος πράγμασιν ἐντετευχὼς[49], καὶ λόγοις κατεσκευασμένος ἱστορίας ἀξίοις, καὶ προαίρεσιν ἔχων δυναμένην δόξαν πόνῳ θηρεύειν, οὐκ ἀφέξεται.

Ἀῤῥιανοῦ σύγγραμμα.

Ὅτι Ἀῤῥιανός, Περὶ κομητῶν φύσεώς τε καὶ συστάσεως καὶ φασμάτων βιβλιδάριον γράψας, πολλοῖς ἀγωνίσμασι πειρᾶται δεικνύναι ὅτι μηδὲν μήτε τῶν ἀγαθῶν μήτε τῶν φαύλων τὰ τοιαῦτα φάσματα ἀποσημαίνουσιν. D

marique undas resorbente, omni tempore florent. Nascitur hic quidpiam in littoribus profunde se demittens, junco nigro non dissimile, quod Isidis capillum vocant incolæ, fabuloso commento simplicem astruere fidem conati. Hinc accidit, ut impulsum a fructu variis agitetur flexibus, cum tota ejus substantia sit mollis, cæterisque in hoc genere virgultis respondeat. At si quis avulsum in lucem efferat subdialem, pars illa ablata, continuo rigescens, durior ferro evadit.

Cap. LIV. *De Æthiope pisce.*

Locis, quæ recensui, cum alii multi, varioque naturæ discrimine pisces nascuntur, tum quidam offertur immodice niger, ad magnitudinem viri, cui Æthiopis nomen imponunt, quod simam imagine sua faciem imitatur. Hoc monstrum piscatores initio, propter similitudinem, nec vendendum, **460b** nec in cibo absumendum judicabant. Sed temporis progressu utrumque factitantes nihil peccant.

Cap. LV. *Epilogus, quo reliquam historiam ad alios remittit.* — Jam quæ memorabilia sunt de gentibus ad meridiem submotis, pro facultate nostra, quinque libris accurate sunt exposita. Cætera de insulis in pelago serius repertis et cognitis, populisque ulterioribus, et gratis odoribus, quos Troglodyta edit provincia, commemoratione abdicata, attexere omnino supersedemus. Cum ætas laborem perinde sufferre nequeat, multaque de Europa et Asia a nobis sint litteris prodita, nec commentarii, propter Ægyptiorum defectiones, disquisitionem exactam tradant. Qui vero et particulatim rebus interfuerit, et verbis historia dignis instructus studium adhibeat, gloriæ per laborem venandæ par et sufficiens, ab hoc se negotio non abstinebit.

Arrhiani opusculum.

Arrhianus, in libello *De cometarum natura, et constitutione meteororum*, enixe conatur ostendere haud quidquam eorum quæ bona per se aut mala sunt hujusmodi apparitionibus portendi.

Ex Agatharchide, apud Athenæum, libro sexto.

Agatharchides scribit e Dardanis aliquem servos mille possedisse, quemdam etiam plures : ac eorum unumquemque pacis tempore agrum colere : belli vero, militiæ nomen dare, suosque illis duces esse dominos.

Apud eumdem, libro septimo.

Agatharchides tradit Bœotos anguillas Copaidas inusitatæ magnitudinis hostiarum módo coronare, aspersaque mola cum precibus, diis immolare : ac cum peregrinus quispiam, inopinato sacri genere obstupescens, cur id fieret sciscitaretur, Bœotos aliud nihil potuisse respondere, quam servanda esse majorum instituta, nec decere rationem aliis se consuetudinis patriæ reddere.

VARIÆ LECTIONES.

[43] γενομένης ς. [44] θαλάττῃ B. [45] μέλανι ς. [46] τοῦτον B : τοῦτο ς. [47] τῷ om. A. [48] μὲν add. A. [49] ἐντετυχηκὼς ς.

Ex Agatharchide, apud eumdem Athenæum, libro octavo.

Agatharchides libro decimo sexto rerum Europæ scribit, Magan, qui regnavit annos quinquaginta Cyrenis, cum bellis non occuparetur et luxu difflueret, immensa carnis mole auctum fuisse, ut sub vitæ finem prodigiosus esset corporis tumor : tandemque pinguedinis copia exanimatum, partim ob ignaviam et segnitiem, partim ob ingluviem et nimiam cibi voracitatem. Idem scribit libro vigesimo septimo, apud Lacedæmonios insigne probrum fuisse, si cui minus esset virilis forma, aut corporis tumor in aquali-culum projectus et propensus conspiceretur, cum decimo quoque die nudos se juvenes ephoris contemplandos sisterent, qui et juvenum quotidie tum cubilia, tum vestitum observabant, et merito quidem, quoniam Lacedæmone qui carnem ad obsonium præpararent, fuerunt, aliarum præterea cupediarum nihil. Idem auctor libro vigesimo septimo tradit Naucleidem Polybiadis filium supra modum corpulentum et ob delicias crassum, a Lacedæmoniis in mediam concionem productum fuisse, et publice a Lysandro acerbe objurgatum ut voluptuarium, minimumque abfuisse, quin in exsilium ageretur, idque futurum minitatos Lacedæmonios, nisi vitam corrigeret : Lysandrumque tum recitasse Agesilaum, cum ad Hellespontum barbaros bello premeret, Asiaticos homines sumptuosis stolis excultos, sed imbelles et inutiles corporibus esse intueretur, captivos omnes jussisse vestibus exutos ad præconem duci, qui venales prædicaret : indumenta vero seorsum vendi, ut socii et fœderati cognoscerent præmiorum ampla spe adversus homines nihil bellum susceptum esse, ideoque animo promptiore et alacriore cum hostibus dimicarent.

Ex Agatharchide, apud eumdem Athenæum. XIV.

Sidas a Bœotis Punica nominari, scribit Agatharchides libro decimo nono Europicorum, his verbis : Athenienses cum Bœotis de regionis finibus litigabant, quam Sidas appellant. Epaminondas in ea controversia partes suas defendens, allegansque jura sua, statim e sinistra manu, quod occultum gerebat punicum, dextra cœpit, et Athenienses rogavit, quo nomine vocarent. Responderunt illi, *ῥόαν* sese nominare : At nos, inquit, Sidan appellamus. In eo tractu de quo fuit contentio, plurimæ sunt mali punicæ, indeque principio nomen est inditum. Sic Epaminondas causam obtinuit.

Ex Agatharchide, apud Plutarchum, Parallelis.

Xerxes ɪɔɔɔɔɔ hominum exercitu instructus, ad Artemisium appulit, ejusque regionis incolas tum hostilia abs se exspectare jussit. Athenienses, conturbatis animis, Agesilaum Themistoclis fratrem misere exploratum, quanquam pater ejus Neocles in somnis vidisset illum ambabus truncatum manibus. Is Agesilaus ubi pervenit habitu Persico ad barbaros, Mardonium quemdam de regis stipatoribus, Xerxem ratus esse, interfecit, comprehensusque a circumstantibus, vinctus ad regem est adductus. Bove tum litaturus erat rex ad aram Solis. Ibi Agesilaus igni in ara excitato, dextram imposuit manum, cruciatumque absque ullo pertulit gemitu. Vinculis proinde solutus dixit : Tales sunt omnes Athenienses : quod si non credis, etiam sinistram imposuero. Xerxes, metu concepto, in custodia eum jussit asservari. Narratio est Agatharchidæ Samii, libro Persicarum rerum secundo.

Ex Agatharchide, apud eumdem Plutarchum, Sympos. lib. VIII, quæst. IX.

Circa Rubrum vero mare correpti (ut Agatharchides narrat) cum aliis inauditis accidentibus sunt vexati, tum angues exigui nati sunt, qui exsertis capitibus crura et brachia perderent, et tacti rursum carnem subirent, ac per musculosa serpentes, inflammationum vim intolerabilem excitarent. Idque morbi genus prius aut posterius ullis aliis obtigisse, nemo comperit, ut et multa alia.

CCLI.

Hierocles De Providentia.

Legi Hieroclis librum *De Providentia*. Cur, inquit, hæc tibi colligo, quando Platonici quidam non rectam de conditore Deo opinionem tuentur? Non enim satis posse Deum sustinere mundum propria virtute et sapientia ab æterno operantem putarunt. Sed cooperatione ingenitæ materiæ, et natura ab eo non dependente, utentem solum creare posse. Siquidem omnia prius in dicta materia prima sunt potentia, eaque Deus velut delineet, ac solum digerat, atque ex ipsa materia educat, quod supervacaneæ potius esset diligentiæ, quam bonitatis Dei. Quorsum enim ea, quæ non condidit, digerere conatur, cum omnino bona or-

ΣΝΑ'.

A

Ἱεροκλέους ὁ περὶ Προνοίας.

[1380 R.] Ἀνεγνώσθη Ἱεροκλέους ὁ *περὶ Προνοίας*. Καὶ τί, φησὶ, καταλέγω σοι τούτους, ὅπου γε καὶ τῶν Πλατωνικῶν τινες οὐκ ὀρθὴν τὴν περὶ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ διασώζουσιν ἔννοιαν; οὐ γὰρ ἱκανὸν αὐτὸν εἶναι ᾠήθησαν αὐτοτελῶς ὑποστῆναι δύνασθαι κόσμον οἰκείᾳ δυνάμει καὶ σοφίᾳ ἐξ ἀϊδίου ἐνεργοῦντα, ἀλλ' ἀγενήτου [50] ὕλης συνεργίᾳ καὶ τῇ μὴ παρ' αὐτοῦ ὑποστάσῃ φύσει καταχρώμενον μόνως δημιουργεῖν δύνασθαι, πάντων μὲν δυνάμει προϋποκειμένων ἐν τῇ λεγομένῃ ὕλῃ, αὐτοῦ δὲ οἱονεὶ διαζωγραφοῦντος αὐτὰ καὶ τάττοντος μόνον καὶ διακρίνοντος ἐκ [51] τοῦ ὑλικοῦ σχήματος· ὃ περιεργίαι μᾶλλον ἂν εἴη ἢ ἀγαθότης [52] Θεοῦ. Τί γὰρ δὴ μαθὼν [53] ἃ μὴ ὑπέστησε

VARIÆ LECTIONES.

[50] ἀλλ' ἀγενήτου] ἀλλὰ γενητῆς A. [51] διακρ. μόνον ἐκ ς. [52] ἀγαθότης A : ἀγαθότητος ς. [53] παθών B.

διατάττειν. πειρᾶται, πάντως που τῆς εὐταξίας αὐτοῖς ἐν τῇ ἀγενησίᾳ τῆς ἑαυτῶν φύσεως κειμένης; τὸ γὰρ ἀγενήτως καθ' ἑαυτὸ ὑφεστὸς[54] εἴ τι προσλάβοι, παρὰ φύσιν προσλήψεται· τὸ δὲ παρὰ φύσιν διατεθῆναι κακὸν τῷ μετατρεπομένῳ· ὥστε οὐκ ἀγαθὸν τῇ λεγομένῃ ὕλῃ τὸ κοσμεῖσθαι, εἴπερ ἀγένητος εἴη μὴ ἀπὸ χρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ[55] αἰτίου, καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ τὸν Θεὸν ἀγένητον λέγομεν. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Θεὸς αὐτὸς κακῶν ἀναίτιος ἔσται, τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας ἀπό τινος κακοποιίας ἐνστησάμενος τῷ παρὰ φύσιν διατιθέναι τὴν ἐπ' ἴσης αὐτῷ ἀγένητον οὐσίαν πειρᾶσθαι, καὶ τὴν ἀδελφήν, ἣν τὸ αὐτόματον αὐτῷ συνήγαγε[56], μὴ ἐᾶν μένειν ἐπὶ τῆς ἀγενήτου τάξεως. Πρὸς τῷ μηδὲ[57] δυνατὸν εἶναι κατισχῦσαι[58] πράγματος ἰσοτίμως ἀγενήτου τυγχάνοντος, εἴτε ἐξ ἀϊδίου ποιεῖσθαι τὴν τοιαύτην ἐπικράτειαν, εἴτε ἀπὸ χρόνου ἐπιχειροίη. Καὶ μᾶλλον ἂν εἴη τῆς ἀληθείας ἀφεστὸς[59], εἰ πρὸς τῷ ἐνδεεῖ τῆς ὑλικῆς ἐνεργείας καὶ ἀπὸ[60] χρόνου τινὸς κοσμεῖν ἤρξατο, ὅπερ οὐκ ἐᾷ μένειν αὐτὸν ἐν τῷ αὐτοῦ ἤθει. [1381 R.] Εἰ γὰρ ἄμεινον μὴ ποιεῖν, [750 H.] πῶς εἰς τὸ ποιεῖν μεταβέβηκεν; εἰ δὲ τὸ ποιεῖν, τί μὴ ἐξ ἀϊδίου ἔπραττεν, εἴγ'[61] ἀδιάφορον αὐτῷ καὶ τὸ ἐξ ἀϊδίου ποιῆσαι ἐφάνη; εἰ μὴ ἄρα φύσεως αὐτὸν, εἴποι τις, ἀνὰ μέρος ποιεῖν τε καὶ φθείρειν δυναμένης, αἰώνια δὲ δημιουργεῖν ἀσθενούσης, διότι ἡ τῆς ὕλης κακία, ᾗ προσχρῆται, τὴν ἐπίθετον καὶ ἐπεισοδιώδη τάξιν ἀποσείεται, συνεχῶς εἰς τὴν ἀγένητον αὐτῆς[62] (ὡς ἂν εἴποιμι) ἀταξίαν ἀνατρέχουσα, καὶ οὕτως ἀνὰ μέρος τοῖς χρόνοις κόσμον καὶ ἀκοσμίαν ἐπικρατεῖν, ἢ (*ἀληθέστερον εἰπεῖν*) ἀεὶ ἀκοσμίαν, ἐπεὶ καὶ ἡ κόσμησις, παρὰ φύσιν οὖσα διάθεσις, ἀκοσμία τῷ ὀρθῶς λογιζομένῳ φανήσεται.

dinatio in natura eorum ingenita consistat. Si quid enim ingenito ac per se subsistenti addatur, præter naturam fiet. Quod autem præter naturam efficitur, vitiatur : quare dictam materiam ornari minime bonum, siquidem non solum in tempore, sed et absque causa ingenita sit : qua significatione et Deum ingenitum dicimus. Sed neque Deus **461**a ipse innoxius erit, initium creationis a quodam maleficio inchoans, quod præter naturam afficere æqualem sibi ingenitam substantiam conetur : et sororem, quam spontanea voluntate sibi conjunxit, non sinat permanere in ordine ingenito, quod non possit res æque ingenita contineri. Sive ab æterno hanc sibi potentiam, sive in tempore facere cœperit, et potius a veritate recederet, si ob indigentiam materiatæ operationis, et alicujus temporis ornare cœpisset, nec manere illam in suo statu permisisset. Si enim præstantius erat non fecisse, quare ergo facere incepit? si vero fecisse melius erat, cur non ab æterno fecit? si vero indifferens ei ab æterno facere (nisi forte quis dixeri natura sua eum singulatim facere et destruere posse, æterna autem facere non posse) : quare materiæ improbitas, qua utitur, impositum et superfluum ordinem rejicit continuo, in ingenitam illis (ut ita dixerim) inordinationem declinans ut per partes alio atque alio tempore pulchritudo aut deformitas superet : aut, ut verius dicam, semper vincat deformitas, quandoquidem materia præter naturam ornata, bene ratiocinanti deformis videatur.

Ὅτι σύμφωνοι ἐν τοῖς δόγμασι Πλάτων καὶ Ἀριστοτέλης.

Ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπὸ Πλάτωνος καὶ τῶν ἀπὸ[63] Ἀριστοτέλους συγκρούειν[64] ἀλλήλοις τοὺς σφῶν διδασκάλους κατὰ τὰ καίρια, φησὶ[65], τῶν δογμάτων σπουδὴν καὶ μελέτην εἰσενηνοχότες μέχρι τούτου φιλονεικίας καὶ τόλμης ἤλασαν, ὡς καὶ τὰ συγγράμματα τῶν οἰκείων νοθεῦσαι διδασκάλων εἰς τὸ μᾶλλον ἐπιδεῖξαι τοὺς ἄνδρας ἀλλήλοις μαχομένους. Καὶ διέμεινε[66] τοῦτο τὸ πάθος ταῖς φιλοσόφοις διατριβαῖς ἐνσκῆψαν ἕως Ἀμμωνίου τοῦ Ἀλεξανδρέως[67] τοῦ θεοδιδάκτου. Οὗτος γὰρ πρῶτος ἐνθουσιάσας πρὸς τὸ τῆς φιλοσοφίας ἀληθινὸν, καὶ τὰς τῶν πολλῶν δόξας ὑπεριδὼν τὰς ὄνειδος[68] φιλοσοφίᾳ προστριβομένας, εἶδε καλῶς τὰ ἑκατέρου καὶ συνήγαγεν εἰς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν νοῦν, καὶ ἀστασίαστον τὴν φιλοσοφίαν παραδέδωκε πᾶσι τοῖς αὐτοῦ γνωρίμοις, μάλιστα δὲ τοῖς ἀρίστοις τῶν αὐτῷ συγγεγονότων, Πλωτίνῳ καὶ Ὠριγένει καὶ τοῖς ἑξῆς ἀπὸ τούτων.

Plato et Aristoteles doctrina concordant.

Multi Platonici et Aristotelei suos inter se præceptores aliquando contendere impulerunt, allato a singulis in medium quid cuique meditato videretur, et eousque audaciæ et contentionis processerunt, ut et scripta præceptorum suorum depravarent, quo magis viros inter se pugnantes exhiberent. Atque ea perturbatio erduravit philosophicis exercitationibus illapsa, usque ad divinum Ammonium. Hic enim primus æstu quodam raptus ad philosophiæ veritatem multorumque opiniones, qui magnum dedecus philosophiæ afferrent, contemnens, utramque sectam probe calluit, et in concordiam adduxit, et a contentionibus liberam philosophiam tradidit omnibus suis auditoribus, et maxime doctissimis æqualibus suis Plotino, et Origeni, et successoribus.

VARIÆ LECTIONES.

[54] ὑφεστώς ς. [55] καὶ ἀπό B : καὶ τὸ ἀπό ς. [56] συνήγαγεν αὐτῷ B. [57] μηδέ A : μή ς. [58] κατισχῦσαι A : κατισχῆσαι vel κατασχῆσαι ς. [59] ἀφεστώς ς. [60] ἀπὸ add. A. [61] εἴγ'] libri εἰ δ'. [62] αὐτῆς A : αὐτοῖς ς. [63] τῶν ἀπὸ ante Ἀριστοτέλους add. A. [64] συγκρούειν A : συγκροτεῖν ς. [65] φασί A. [66] καὶ διέμεινε δέ B : A om. particulam. [67] τοῦ Ἀλεξανδρέως add. A. [68] τὰς πλεῖστον ὄνειδος ς.

461 *b* Ait secundum Platonem solos hominum animos in corpus transmigrare, et illos non simpliciter, sed ex solis hominibus in homines : ex brutis vero in homines transitionem, vel in bruta ex hominibus, nequaquam illum ait dicere. A

Plato opificem Deum censuit sustinere omnem aspectabilem et inaspectabilem mundum, nulla prius exsistente materia productum. Sufficere enim illis voluntatem ad sustinendum universum. Ex corporea vero natura incorporeæ conjuncta, mundum perfectissimum statui, duplicem simul et unum : in quo summa esse media et infima : quorum prima quidem cœlestia vocat, et deos : media vero ratione prædita, aeria, dæmones bonos, interpretes et nuntios eorum quæ hominibus conducunt. Infima denique ratione prædita, et terrestria, et humanas animas, vel immortales homines. B Et inferioribus superiora semper dominari : omnibus vero Deum eorum architectum et patrem, et hoc paternum ejus imperium providentiam esse unicuique generi convenientia distribuentem. Justitiam vero subsequentem illam Fatum vocari. Non enim genethliacorum temerariam necessitatem, non Stoicam violentiam, nec quam Alexander Aphrodisieus putat, eamdem illi conditionem, quam corporum naturæ attribuens, neque incantationibus et litationibus inauspicatum nativitati sidus, ut quidam sentiunt, sed veterem providentiæ legem transeat, judicialem Dei operationem, ordine ac serie juxta causarum liberarum proposita res nostras dirigentem C atque consilia.

Ὅτι Πλάτωνά [69] φησι τὰς ἀνθρωπίνας μόνας ψυχὰς μετενσωματοῦσθαι, καὶ ταύτας οὐχ ἁπλῶς, ἐξ ἀνθρώπων δὲ μόνον [70] εἰς ἀνθρώπους. Ἐξ ἀλόγων δὲ ζώων εἰς ἀνθρώπους μετάβασιν ἢ εἰς ἄλογα ἐξ ἀνθρώπων οὐδαμῶς αὐτόν φησι δοξάζειν.

Ὅτι δημιουργὸν Θεὸν, φησὶ, προϋφίστησιν ὁ Πλάτων ἐφεστῶτα πάσης ἐμφανοῦς τε καὶ ἀφανοῦς διακοσμήσεως, ἐκ μηδενὸς προϋποκειμένου γεγενημένης· ἀρκεῖν γὰρ τὸ ἐκείνου βούλημα εἰς ὑπόστασιν τῶν ὄντων. Τῆς δὲ σωματικῆς φύσεως συντεταγμένης τῇ ἀσωμάτῳ [71] δημιουργίᾳ κόσμον ἐξ ἀμφοῖν συνίστασθαι [72] τελεώτατον, διπλοῦν ἅμα καὶ ἕνα ἐν ᾧ ἄκρα εἶναι καὶ μέσα καὶ τελευταῖα, ὧν τὰ μὲν πρῶτα οὐράνια καλεῖ [73] καὶ θεοὺς, τὰ δὲ μέσα λογικὰ, αἰθέρια καὶ δαίμονας ἀγαθοὺς, ἑρμηνέας τε καὶ ἀγγέλους τῶν συμφερόντων ἀνθρώποις γινομένους, τὰ δὲ τελευταῖα λογικὰ καὶ περίγεια καὶ ἀνθρωπίνας ψυχὰς ἢ ἀθανάτους ἀνθρώπους. καὶ τῶν μὲν ὑποβεβηκότων τὰ προηγούμενα ἀεὶ ἡγεῖσθαι, πάντων [74] δὲ [75] βασιλεύειν τὸν ποιητὴν αὐτῶν Θεὸν καὶ Πατέρα, καὶ ταύτην τὴν πατρονομικὴν [76] βασιλείαν αὐτοῦ [751 H.] πρόνοιαν εἶναι τὴν ἑκάστῳ γένει τὰ προσήκοντα νομοθετοῦσαν [77], τὴν δὲ ταύτῃ [78] ἑπομένην δίκην εἱμαρμένην καλεῖσθαι· οὐ γὰρ τὴν τῶν γενεθλιαλόγων ἀνεπιλόγιστον ἀνάγκην [79], οὐδὲ τὴν Στωϊκὴν βίαν, οὐδ' ἣν Ἀλέξανδρος ὁ Ἀφροδισιεὺς οἴεται, εἰς ταυτὸν [80] τῇ Πλατωνικῇ τῶν σωμάτων φύσει ταύτην περιάγων, οὐδὲ τὴν ἐπῳδαῖς καὶ θυσίαις παρατρεπομένην γένεσιν, ὥς οἴονταί τινες [1382 R.], ἀλλὰ τὴν τῶν ἐκβαινόντων κατὰ [81] τὸν τῆς προνοίας θεσμὸν δικαστικὴν προαιρετικὰς ὑποθέσεις τῶν αὐτεξουσίων ἔργων [83] τοῦ Θεοῦ ἐνέργειαν [82], τάξει καὶ εἱρμῷ πρὸς τὰς ἐπανορθουμένην τὰ καθ' ἡμᾶς.

Quæ sit Providentia et ordo.

Communiter quidem providentia et ordo a creatore Deo extenditur in omnia immortalium genera, maxime vero et conjunctius ad prima, ac summa, et continenter ab ipso ortum ducentia, et deinceps quæ ab illo condita sunt, quæque intelligibilium bonorum optima communione fruuntur. Cum enim tria sint genera in mundo ratione prædita : summum et primum communicans sine ulla commutatione cum divina **462** *a* imagine, divinum omnino ordinem compositionemque habet, qualem cœlestibus inesse diximus. Secundum vero consequenter divinum ordinem admittens, non incommutabiliter, nec indivise Creatoris similitudinem D sortitur, sed sine errore ac vitio paternis volvitur legibus quod ætheriis assignavimus. Tertium vero tanquam postremum, non solum cœlesti dignitate quomodocunque vertitur, sed et ab ætheriis interdum vitiatur. Et quidem semper Deum intelligere,

Τίς ἡ πρόνοια καὶ τάξις;

Ὅτι κοινῶς μὲν ἡ πρόνοια καὶ τάξις ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ διήκει ἐπὶ πάντα τὰ ἀθάνατα γένη, μάλιστα δὲ καὶ προσφυέστερον ἐπὶ τὰ πρῶτα καὶ προσεχῶς ἀπ' αὐτοῦ τὴν γένεσιν ἔχοντα καὶ ἑξῆς [84] ὄντα ἐκείνῳ, καὶ τῆς τῶν νοητῶν ἀγαθῶν ἀρίστης μετουσίας ἀπολαύοντα. Τριῶν γὰρ ὄντων τῶν ἐγκοσμίων νοερῶν γενῶν, τὸ μὲν ἀκρότατον καὶ πρῶτον τῶν τοῦ Δημιουργοῦ γεννημάτων ἀτρέπτως καὶ ἀμεταβλήτως τῆς πρὸς αὐτὸν ὁμοιώσεως τυγχάνον ἐν πάσῃ ἐστὶ θεοειδεῖ εὐταξίᾳ, οἷον τὸ τῶν οὐρανίων ἔφαμεν γένος. Τὸ δὲ [85] δεύτερον, δευτέρως καὶ ὑφειμένως τὴν θείαν τάξιν παραδεχόμενον, οὐκ ἀτρέπτως μὲν οὐδ' ἀμερίστως τῆς δημιουργικῆς ὁμοιώσεως μεταλαγχάνει, ἀναμαρτήτως δὲ καὶ ἀκακύντως τῶν πατρικῶν ἐπιστρέφεται νόμων, ὃ τοῖς αἰθερίοις ἀποδεδώκαμεν. Τὸ δὲ τρίτον, ὡς ἔσχατον τῶν θείων γενῶν, οὐ μόνον τῷ [86] ὁπωσοῦν τρέπεσθαι τῆς ὑπεροχῆς τῶν οὐρανίων ὑπέβη, ἀλλὰ καὶ τῷ ποτε κακύ-

VARIÆ LECTIONES.

[69] Πλάτωνα] κατὰ Πλάτωνα Needhamus, recte, nisi mox leg. μετενσωματοῦν. ψυχὰς om. pr. A. [70] μόνων ς. [71] ἀσωμάτων ς. [72] συνίστασθαι A : ἵστασθαι ς. [73] καλεῖν pr. A. [74] πάντων] των sine accentu B. [75] δὲ B et rc. A, qui pr. om. : τε ς. [76] πατρωνυμικὴν B. [77] νομοθετοῦσαν] νέμουσαν Needhamus coll. p. 172 *b* 2. [78] ταύτῃ A : αὐτῇ ς. [79] ἀνάγκην] ἀνάγκην προσίεται Needhamus coll. p. 172. *b* 9. [80] ταὐτό ς. [81] κατὰ add. Needhamus coll. l. l. v. 15. [82] ἐνεργεῖ B. [83] ἔργων add. A. [84] ἑξῆς A : ἐφεξῆς ς. [85] δὲ om. A. [86] τῷ B : τό ς.

νεσθαι τῆς τῶν αἰθερίων ἀξίας ὑπέστη. Τὸ μὲν γὰρ A ἀεὶ νοεῖν τὸν Θεὸν καὶ ἡνωμένως αὐτοῦ τὴν γνῶσιν ἔχειν τοῖς οὐρανίοις πρόσεστι· τὸ δὲ ἀεὶ μὲν διεξοδικῶς δὲ τοῖς αἰθερίοις κατ' οὐσίαν ὑπάρχει· τὸ δὲ μήτε ἀεὶ νοεῖν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ νοεῖν μεμερισμένως νοεῖν ταῖς ἀνθρωπίναις ψυχαῖς ὡς ἴδιον ἀποδέδοται, ἀπολειπομέναις κατὰ φύσιν τῆς τε [87] ἀμερίστου νοήσεως τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἐν τάξει πληθυομένης γνώσεως τῶν αἰθερίων, ἐπεὶ μήτε ἑνιαίως μήτε ἀϊδίως νοοῦσιν αὗται, ἀλλὰ καὶ ὅταν πρὸς τὴν τοῦ νοεῖν ἀξίαν ἀνάγωνται, τὴν αἰθερίαν μιμοῦνται γνῶσιν [88], καὶ ταύτῃ συνεπόμεναι τῶν νοητῶν καρποῦνται τὴν θέαν. Μετὰ δὲ τὸ τρίτον νοερὸν γένος, τὸ ποτὲ μὲν νοοῦν ποτὲ δὲ μὴ νοοῦν, εἴη ἂν τὸ μηδέποτε νοοῦν κατὰ τὸν τῆς τελείας διαιρέσεως λόγον· ὃ δὴ φύσει ἐστὶν ἀνόητον, ἀληθείας τε καὶ ἀρετῆς οὐδαμῇ [89] μετέχειν B δυνάμενον [90]. Διὸ καὶ τὸ εἶναι γέννημα ἐκείνου ἐκβάλλεται. Πῶς γὰρ εἰκὼν τοῦ νοητοῦ Θεοῦ τὸ ἄλογον καὶ ἀνόητον; πᾶσα γὰρ ἐκείνου εἰκὼν ἔννους καὶ λογική, καὶ [91] γινώσκειν ἑαυτὴν καὶ τὸν ποιήσαντα πέφυκεν.

Ὅτι τῶν ἐνθάδε πραττομένων ἡμῖν λόγον ἡμᾶς ἔπεται, φησὶν, ὑπέχειν [752 H.] τοῖς τὴν μέσην λῆξιν λαχοῦσιν, ἅτε δὴ φύλαξι καὶ ἐφόροις οὖσιν ἡμῶν. Πᾶσαν δὲ τὴν περὶ ἡμᾶς αὐτῶν ἐνέργειαν εἱμαρμένην καλεῖσθαι, δίκης νόμοις τὰ ἡμέτερα διατάττουσαν. Εἰ δὲ φύλακές εἰσι (φησὶ) τοῦ πρὸς τὴν ἀξίαν ἀφοριζομένου βίου, δηλονότι καὶ τοῦ χρόνου εἶεν ἂν ἀποπληρωταὶ, ὃν ἕκαστος βίος [92] ἐκληρώσατο· οὐ γάρ ἐστι τὸν βίον τηρεῖν τοῦ χρόνου τὸ ἀόριστον ἔχοντος. Ὥστε δεῖ τὸν μὲν χρόνον ὡρίσθαι διὰ τὸ σώζεσθαι C τὸν εἱμαρμένον βίον, τὸν δὲ τρόπον τῆς τελευτῆς συνδιωρίσθαι τῷ χρόνῳ ὡς μέρος ὄντα τὸ ἔσχατον τοῦ πρὸς τὴν ἀξίαν ἀπονεμηθέντος βίου. Καὶ γὰρ τῆς γενέσεως ὡρισμένης ἀνάγκη καὶ τὸν θάνατον ὡρίσθαι. Τὴν δὲ ἀρχὴν τῆς γενέσεως ὁρίζει ἡ τῆς ἐκεῖθεν ἐκπομπῆς εἱμαρμένη, θεία βούλησις οὖσα καὶ νόμος τῆς τοῦ Θεοῦ δίκης. [1385 R.] Ὥστε καὶ τὸν θάνατον ὡρισμένον τηρήσει ἡ τῆς ἐνθένδε ἐκεῖσε μεταστάσεως εἱμαρμένη. Διὸ ὥρισται καὶ τὸ διὰ τῶνδε μὲν παρελθεῖν εἰς τὸν βίον, διὰ τῶνδε δὲ [93] ἐκ τοῦ βίου ἀπελθεῖν. Εἰ γὰρ ἀόριστα ταῦτα, καὶ ὁ βίος ἅπας ἀόριστος καὶ τῆς κρείττονος ἐπιστασίας ἄμοιρος. Ποῦ γὰρ ἔτι ἡ ἔν τισι τῆς θείας κρίσεως καὶ τῆς πρὸς ἀξίαν διανομῆς ἔσται ἡ ἐπιμέλεια, τῶν D περὶ τὸ σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ἡμῖν συμπιπτόντων; Οὐ γὰρ ταῦτα μὲν ἄτακτα καταλείψομεν, τὰς δὲ τῆς [94] ψυχῆς προαιρέσεις καὶ κρίσεις καὶ ὁρμὰς ἀπὸ κρείττονος ἀνάγκης ἐγγίνεσθαι φήσομεν· οὕτω γὰρ ἀρετῆς καὶ κακίας οὐχ ἡμᾶς αὐτοὺς, ἀλλ' ἐκείνην αἰτιασαίμεθα. Οὐδὲ μὴν πάντα τῇ παρ' ἐκείνων ἀνάγκῃ εὔλογον ἀνατιθέναι, τὰ τῆς ψυχῆς λέγω καὶ σώματος καὶ τῶν ἐκτός· ἀλλ' οὐδὲ πάντα ἀνεῖσθαι ταῖς ἀλόγοις καὶ ἀνεπικρίτοις φοραῖς, νοῦ τῶν

et adhærendo illius cognitionem habere, cœlestibus inest. Illud vero semper fuse ætheriis secundum essentiam subest. Non semper autem intelligere, atque intelligendo divisum esse, humanis animis tanquam proprium datum est, non assequentibus in natura divisam intelligentiam cœlestium, nec in ordine suo plenam cognitionem ætheriorum. Siquidem nec continenter, nec perpetuo animi cognoscunt. Sed cum ad cognitionis præstantiam ducunt, ætherium ordinem imitatur, eumque concomitantes, intelligibilium visionem percipiunt. Post tertium autem intellectuale genus aliquando quidem intelligens, aliquando non intelligens, esset nunquam intelligens secundum rationem perfectæ divisionis. Quod certe natura est non intelligens, veritatis et virtutis nequaquam potest esse particeps : quare et hoc genus rejicitur. Quomodo enim imago intelligibilis Dei ratione et non intellectu careat? Omnis enim illius imago intelligens et rationalis cognoscere seipsam et sui factorem solet.

Consentaneum, inquit, est actiones nostras humanas subesse iis, quæ mediam regionem sortitæ sunt, tanquam custodibus et inspectoribus nostris. Omnem enim operationem eorum in nobis fatum vocari justitiæ legibus dirigens. Si vero, inquit, custodes vitæ pro merito definiti sunt, constat et vitæ tempus, quod singuli sortiti fuerint, impleturos. Non enim licet vitam servare tempus indefinitum habentem. Quare oportet tempus definiri, ut fatalis vita conservetur. Modum vero mortis simul determinari cum tempore, tanquam partem ultimam vitæ pro merito distributæ. Etenim ortu definito, necesse est et finem definitum esse. **462b** Initium ortus definit fatum migrationis e vita, quod fatum divina voluntas est, et lex justitiæ Dei. Quare etiam mortem definitam servabit fatum transitionis hinc illuc. Quare definitum est, quibus ad vitam et ad mortem veniemus. Si enim hæc destinata non sint, et omnis vita infinita, nec melioris sortis particeps. Ubi enim, aut in quibus, judicii divini, et distributionis secundum merita erit cura, eorum quæ in corpore et externis temere ac fortuito nobis accidunt? Non enim hæc inordinata relinquemus, animi consilia et judicia, et impetus a meliori necessitate fieri dicemus. Sic enim virtutis et malitiæ non nos ipsos, sed illam accusaverimus. Neque enim æquum est fatali necessitati ascribere, quæ animo vel corpori, vel externis accidunt. Sed neque omnia ferri temerariis aut fortuitis casibus par est, mente principatum omnium tenente, et Deo omnium exsistente causa. Necessario itaque relinquitur arbitrium liberum in nobis esse, et justas retributiones liberis actio-

VARIÆ LECTIONES.

[87] τε om. B. [88] μιμ. τάξιν γνῶσιν ς. [89] οὐδαμῇ μετέχειν] οὐδαμοῦ μένον B et corr. A. [90] δυνάμενον om. A, ut legendum sit οὐδαμῇ μετέχον. [91] καὶ ante γινώσκειν add. A. [92] βίος A : βίον ς. [93] δὲ om. A, ante τῶνδε ponit B. [94] τῆς add. A.

nibus penes ætherios esse a Deo judices ordinatos, et nostri curam gerentes. Cum enim tria sint in nobis, omnia nimirum necessario fieri, aut nihil, aut vicissim; vel ut oportet, æque absurdum est, et æqualiter omnem tollit providentiam. Merita enim prævisa una secum omnino inducunt providentiam, et deinde fatum et judicium providens, justitia et lege humana ordinans, libero ac voluntario indiget principio. Quare pars est totius providentiæ fatum ad humanas animas judiciaria lege accommodatum. Humanorum vero animorum operatio, libera actio est, et, quod dicitur in nostra esse potestate, id divinis judicibus rationi consentanea occasio est inæqualis distributionis. Fortuitum vero totum mortalibus, et brutis tribuitur generationibus. Non enim in singulis ordinate, neque juxta prævisa merita procedit: siquidem ex igne exstincto aer fit: ex aere condensato aqua, neque ex his cibis equi vel canis corpus, ex aliis vero aliud quid exsistit. Sed omnia ex omnibus temere possunt produci propter **463**a communem materiam, et omnia in se suscipientem, eumque ordinis divinæque necessitatis modum participat, ut singula suo quæque genere conserventur, et occurrere ad æternitatem successione quadam, causis subsistentibus. In animalibus singulis, et plantis, et aliis inanimatis, nihil definitum neque ordinatum est, quasi pro meritis merces, quod ex priore vita remuneratio nulla illis debeatur, nec pro iis, quæ nunc faciunt, pœna exspectanda. Non enim iis aliquid accessit ex locis ætheriis, quod basim constituat, ut divino judicio ad reditum ducerentur: quemadmodum in singulis hominibus animos rationis participes, et immortales inde advenientes, necesse est maximæ curæ ac sollicitudini cognatis esse, ne in malum, in quod proni sunt, dilabantur: propterea patiuntur quidem, et simul patiendo acquiescunt: et rursum libere volunt, ac patiuntur ad meritum liberi arbitrii consequendum. Quapropter fortuitum et carentia divini judicii brutis convenit. In nostris autem actionibus etiam quod fortuitum videtur, præviso fato inservit: adeo ut fortuna nobis, non secus atque brutis, dominari videatur, eaque nobis accidat in corporis atque externis bonis, quæ judicium præsidis instar definivit. Remissione enim, et intentione, variisque mutationibus eorum quæ nobis accidunt, libera animi voluntas ad moderatum statum deducitur: citius quidem, si adversa quæ circa hæc accidunt, constanter ferat: longiore vero tempore, si impotenti atque amenti animo illa toleret. Tunc enim perfidiæ pœnas dat, et nihilominus quæ patitur ferat necesse est.

A πάντων ἡγουμένου καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων ὄντος αἰτίου. Ἀναγκαῖον δὴ τὸ λειπόμενον, τὰς μὲν προαιρέσεις ἐφ' ἡμῖν εἶναι, τὰς δ' ἐπὶ ταῖς προαιρέσεσι δικαίας ἀμοιβὰς ἐπὶ τοῖς αἰθερίοις κεῖσθαι, ὡς [93] ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένοις [94] δικασταῖς καὶ πεφυκόσιν ἡμῶν ἐπιμελεῖσθαι. Τριττῶν γὰρ ὄντων τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ τὸ πάντα ἠναγκάσθαι καὶ τὸ μηδὲν καὶ [97] τὸ ἐπηλλαγμένως ἢ ὡς δεῖ τὴν ἴσην ἀτοπίαν ἔχει, καὶ προνοίας πάσης ἐπ' ἴσης [98] ἐστὶν ἀναιρετικά [99]. Ἡ τε γὰρ τοῦ πρὸς ἀξίαν ὑπόθεσις πάντως συνεισάγει τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῆς εἱμαρμένην· καὶ ἡ προνοητικὴ κρίσις, δίκῃ καὶ νόμῳ τὰ ἀνθρώπινα [1] τάττουσα, τῆς αὐτεξουσίου ἡμῶν καὶ προαιρετικῆς ἀρχῆς δεῖται. Ὥστε μέρος ἐστὶ τῆς ὅλης προνοίας ἡ εἱμαρμένη [2] τὸ πρὸς τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς δικαστικῶς ἁρμοζόμενον. B Ἀνθρωπίνων δὲ ψυχῶν ἐνέργεια ἡ αὐτοκίνητος προαίρεσις καὶ τὸ λεγόμενον ἐφ' ἡμῖν, ὃ δὴ τοῖς θείοις δικασταῖς ὑπόθεσις εὔλογος γίνεται τῆς ἀνίσου διανομῆς· τὸ δὲ τυχαῖον ὅλον τοῖς θνητοῖς καὶ ἀλόγοις ἀποδίδοται γένεσιν [3]. Οὐ γὰρ καθ' ἕκαστον τεταγμένως [4], οὐδὲ κατά τινα λελογισμένην ἀξίαν, ἐκ μὲν τοῦδε τοῦ πυρὸς σβεννυμένου ἀὴρ γίνεται, [753 H.] ἐκ δὲ τοῦ ἀέρος παχυνομένου ὕδωρ, οὐδὲ ἐκ τῶνδε μὲν τῶν σιτίων ἵππου σῶμα ἢ κυνὸς, ἐκ τῶνδε δὲ ἄλλο τι· ἀλλὰ πάντα ἐκ πάντων ταῖς προσπιπτούσαις μεταβολαῖς δύναται γίνεσθαι διὰ τὸ κοινὸν τῆς ὕλης καὶ πρὸς πάντα εὐάγωγον, τοσοῦτον τάξεως μετέχοντα καὶ θείας ἀνάγκης ὥστε κατὰ γένος ἕκαστα διασώζεσθαι καὶ συμπαραθεῖν πρὸς τὸ ἀΐδιον τῇ διαδοχῇ τοῖς ὑποστήσασιν αὐτὰ αἰτίοις. C Ἐν δὲ τοῖς κατὰ μέρος ζώοις τε καὶ φυτοῖς, καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀψύχοις, οὐδὲν διώρισται οὐδὲ τέτακται ὡς [5] πρὸς ἀξίαν ἀποδιδόμενον πάθος, τῷ μήτε ἐκ προβιοτῆς ἀμοιβάς τινας αὐτοῖς ἐποφείλεσθαι, μήτ' ἐπὶ τοῖς νῦν δρωμένοις προσδοχᾶσθαι εὐθύνας. Οὐ γὰρ ἐπεισῆλθέ τι ἐκείνοις [6] ἐκ τοῦ αἰθερίου τόπου τὴν ὑπόβασιν ποιησάμενον, ἵνα καὶ τῇ θείᾳ κρίσει παιδαγωγηθῇ πρὸς ἐπάνοδον, ὡς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀνθρώποις τὰς λογικὰς καὶ ἀθανάτους ψυχὰς ἐκεῖθεν κατιούσας ἀνάγκη πλείστης [7] ἐπιστροφῆς καὶ κηδεμονίας τυγχάνειν παρὰ τῶν συγγενῶν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς εἰς κακίαν ὑποφορᾶς. Διὸ πάσχουσί τε καὶ αἱροῦνται ἐν αὐτοῖς τοῖς πάθεσι· καὶ πάλιν [8] αἱροῦνται καὶ πάσχουσι πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν αἱρεθέντων. D Διὰ τοῦτο οὖν πολὺ τὸ ὡς ἔτυχεν ἐν τοῖς ἀλόγοις καὶ τὸ θείας κρίσεως ἄμοιρον. [1388 R.] Ἐν δὲ τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τὸ δοκοῦν εἶναι τυχαῖον εἰς τὴν τῆς προνοητικῆς εἱμαρμένης ὑπηρεσίαν τελεῖ, ὥστε δοκεῖν μὲν ἀπὸ ταυτομάτου πάσχειν ἡμᾶς καὶ ὁμοίως τοῖς ἀλόγοις ζώοις, τοῦτο δὲ πάσχειν περί τε σῶμα καὶ τὰ ἐκτὸς, ὃ [9] ἡ ἔφορος κρίσις ὥρισε. Τῇ γὰρ τῶν περὶ ἡμᾶς [10] ἐπιτάσει τε καὶ ἀνέσει καὶ ταῖς παντοίαις τούτων μεταβολαῖς τὸ αὐτεξούσιον τῆς ψυχῆς παιδαγωγεῖται πρὸς εὐταξίαν, θᾶττον μὲν, ἐὰν εὐγνωμόνως ὑποδέχηται τὰ περὶ ταῦτα συμβαίνοντα πάθη, ἐν πολλαῖς δὲ καὶ μακραῖς χρόνου περιόδοις,

VARIÆ LECTIONES.

[93] ὡς — [94] τεταγμένοις A: καὶ τεταγμένου ς. [97] καὶ post. μηδὲν add. A. [98] ἐπ' ἴσης om. B. [99] ἀναιρετικόν ς. [1] ἀνθρώπεια ς. [2] εἱμαρμένη] εἱμαρμένη μέρος ἐστὶ A. [3] γενέσεσιν ς. [4] τεταγμένων pr. A. [5] ὡς om. A. [6] ἐκείνοις B: ἐν ἐκείνοις ς. [7] πλείστης A: πλεῖστον ς. [8] πάλιν αἱροῦνται] πάλιν ἀναιροῦνται B. [9] ὃ om. B et corr. A, qui pr. om. ἡ. [10] περί τε ἡμᾶς ς.

ὅταν ἰταμῶς καὶ ἀνοήτως πρὸς αὐτὰ διατεθῇ. Τότε γὰρ δίκας μὲν ὑπέχει τῆς ἀγνωμοσύνης, οὐδὲν δὲ ἧττον δι' ὧν πάσχει φέρεται πρὸς τὸ δέον.

Ὅτι αὐτεξουσίους ἔχει ἡ ψυχὴ τὰς κινήσεις, καὶ περὶ τῆς Προνοίας. A

Ὅτι ἡ ψυχή, φησίν, οὐκ ἀνεύθυνον ἔχουσα τῆς ὁποιασοῦν αἱρέσεως τὴν ὁρμήν, καὶ ὑπὸ τοῦ προσεχοῦς κρείττονος γένους ἐπιστασίας ἀξιοῦται, δίκης καὶ καθάρσεως καὶ τιμωρίας τυγχάνουσα ἀεὶ πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν ἑαυτῆς διαθέσεων. Καὶ τὸ μὲν ἑλέσθαι ἐπ' αὐτῇ κεῖται, τὰ δὲ ἐπισυμβαίνοντα ταῖς αἱρέσεσι τῇ τῆς προνοίας κρίσει ὥρισται, πρὸς ἀξίαν ἀμειβομένῃ τὰς ψυχικὰς διαθέσεις. Καὶ οὕτως αἱρεῖσθαί [11] τε ἅμα καὶ κληροῦσθαι τὸν αὐτὸν βίον λεγόμεθα. Ἡ γὰρ ἐπὶ τοῖς εἰργασμένοις ἡμῖν τεταγμένη ἀμοιβὴ καὶ τὴν αὐτεξούσιον κίνησιν [12] καὶ τὴν θείαν ἐπιστασίαν ἐκφαίνει, ὥστε ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος αὐτεξουσίους μὲν ἔχειν ἡμᾶς τὰς κινήσεις, εἰ καὶ B ἄλλοι ἄλλων μᾶλλον καὶ ἧττον, καὶ αὐτοὶ δὲ οὐχ ὁμοίως ἀεὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν διασώζομεν, οὐχ ἀδεσπότους δὲ τὰς πρὸς τὴν ἀξίαν ἀντιδόσεις. Καὶ [754 H.] τοῦτο εἶναι τὴν ἄγουσαν ἡμᾶς πρὸς τὰ τῇδε καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἀπάγουσαν εἱμαρμένην, πλέγμα οὖσαν καὶ συνδρομὴν ἀνθρωπίνης προαιρέσεως καὶ θείας κρίσεως, ὥστε ἑλομένους ἡμᾶς ἃ βουλόμεθα διὰ τὸ τῆς προαιρέσεως ἀδούλωτον, πάσχειν πολλάκις ἃ μὴ βουλόμεθα διὰ τὸ τῆς κρίσεως ἀδιάπταιστον. Ἐν ὅλῳ δὴ τῷ ἀφοριζομένῳ βίῳ [13] τά τε ἄλλα κεῖται, ὅσα συνεκτικὰ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καὶ ὁ καιρὸς καὶ ὁ τρόπος τοῦ θανάτου τῷ τῆς εἱμαρμένης ψηφίσματι συνδιατέτακται.

Animam liberos habere motus, et de Providentia.

Cum anima, inquit, quibuscunque in actionibus liberis crimine non vacet, et digna sit quæ a potestate sublimiore continenter regatur, pœnam, purgationem, atque supplicium pro meritis adipiscitur. Atqui libera electio ab ea pendet, quæ vero liberis contingunt actionibus, providentiæ judicio affectus animi pro meritis compensante, definita sunt : et sic eligere, atque una sortiti vivendi genus dicimur. Compensatio autem meritis nostris definita, divinam ostendit providentiam. Itaque ab initio ad extremum usque, **463b** liberos animi motus habemus, alii plus quidem, minus alii; nec ipsi similiter semper in nobis illam libertatem servamus, nec mercedem æquam omnes consequimur. Atque id quod nos hoc ducit, et hinc rursum abducit, nexus videlicet et concursus voluntatis humanæ, atque divini judicii, fatum est. Quo fit ut, libertate arbitrii nostri, quæ volumus agentes, frequenter propter certum Dei judicium, quæ nolimus patiamur. Generali itaque decreto cum ea quæ vitam humanam participant contineantur, tum tempus, ac mortis genus, una cum fati decreto ordinata sunt.

Ὅτι φησίν, Ἐπιστῆσαι ἄξιον ὡς ἡ ψυχὴ οὔτε ἐν τῇ πρὸς νοῦν στροφῇ τὴν τοῦ ποτε ἀνοηταίνειν C ἀσθένειαν ἀφῄρηται, οὔτε ἐν τῇ ἐσχάτῃ κακίᾳ τὴν τοῦ αὖθις νοεῖν δύναμιν καὶ ὀρθῶς μετανοεῖν. Φύσει γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τοιαύτη δημιουργηθεῖσα καὶ πρὸς τὴν θείαν εὐζωΐαν καὶ πρὸς τὴν θνητὴν γένεσιν ἐπιτηδείως ἔχει, ἀνὰ μέρος ἑκατέραν προβάλλουσα δύναμιν, ἐπεὶ καὶ κατὰ πρόνοιαν Θεοῦ πρὸς ἄμφω γεγένηται. Οὕτω γὰρ τὸ μὲν δύνασθαι αὐτὴν πολιτεύεσθαι [14] κατ' οὐσίαν κέκτηται· τὸ δὲ πλείονα χρόνον ἄνω διάγειν ἢ κάτω πρὸς τὴν αὐτοκίνητον αὐτῆς συμβαίνει διάθεσιν. Διὸ αἱ μὲν μυριετεῖς, αἱ δὲ τρισχιλιετεῖς περιόδους λέγονται ποιεῖσθαι, τῆς ἀρετῆς ἐπιτεμνομένης τὴν πλάνην, καὶ τοῦ συντόνου τῶν ἀγαθῶν ἔρωτος ὑφαιρουμένου τῆς περιγείου λειτουργίας τὸ πολυχρόνιον.

Operæ pretium est, inquit, scire, animam neque tum cum ad mentem convertitur, imbecillitate aliquando intelligendi privari, neque in extrema malitia rursus, intelligendi atque resipiscendi facultate. Sic enim anima humana natura sua condita est, ut partim ad divinam felicitatem, partim ad humanos casus accommodata sit, ac per vices utramque facultatem promat, siquidem juxta Dei providentiam ad utrumque apta est. Sua enim natura sic regitur. Quod autem diutius in summis quam in infimis degat, id arbitrii sui libertate consequitur. Quocirca aliæ intra decem millia annorum, aliæ intra tria millia cursum conficere dicuntur, virtute errorem recidente, et vehementi bonorum studio terreni obsidii diuturnitatem tollente.

Ἐκ τοῦ β' λόγου· — Τίνα κατ' οὐσίαν λέγεται ποιεῖν; D

Ὅτι φησί, Κατ' οὐσίαν ἐκεῖνα λέγεται ποιεῖν, ὅσα μένοντα ἀτρέπτως ἐν τῇ αὐτῶν οὐσίᾳ καὶ ἐνεργείᾳ, καὶ μηδὲν ἑαυτῶν ἀπομερίζοντα μηδὲ κινοῦντα πρὸς τὴν τῶν γεννωμένων ὑπόστασιν, [1389 R.] κατ' αὐτὸ μόνον τὸ εἶναι ὅ ἐστι παράγει τὴν τῶν δευτέρων γένεσιν. Οἷς ἕπεται μήτε ὕλῃ προσχρῆσθαι, μήτε ἀπὸ χρόνου ποιεῖν, μήτε εἰς χρόνον παύεσθαι, μήτε

E libro secundo. — Quænam dicantur per se agere?

Illa, inquit, per se agere dicuntur, quæ cum sine mutatione in sua essentia atque operatione maneant, et sine ulla sui mutatione ad eorum quæ generantur sustentationem moveantur, eo solum quo sunt id quod sunt, res a se diversas producunt. Ex quibus efficitur, illa neque materia uti, neque ab aliquo tempore incipere, neque in aliquod tempus desi-

VARIÆ LECTIONES.

[11] αἱρεῖσθαί B : αἱρεσθαί ς. [12] καὶ τὴν αὐτεξούσιον κίνησιν add. A. [13] βίῳ add. A. [14] πολιτεύεσθαι] ἐπὶ γῆς πολιτεύεσθαι Bentleius.

A uere, neque extra agentis operationem, id quod fit, consistere. Hæc enim omnia secundum accidens operantem comitantur, verbi gratia, in ædificante, et id genus aliis.

Plato in Phædro ait locum cœlestem, poetarum ullum neque laudasse hactenus pro dignitate, neque laudaturum : de proprio autem loco non loquitur, qui corporum est capax. **464a** Sed per locum talem essentiam, aut tale genus intelligi, qualis cœlestis est, quæque intellectu percipitur, uti solemus de scriptis quorumdam loquendo dicere. Quo etiam modo loquendi dicimus, caput et formam rerum locum appellantes.

B Idem Plato De legibus, discrimen divinæ erga nos providentiæ ostendens, ait Deum omnia, unaque fortunam, et occasionem humana cuncta gubernare. Hinc constat assignasse illum Dei providentiam puram, et sui similem rebus affectione carentibus, semperque perfectis, ideoque non aberrantibus ; iis vero, quæ aliquando in amentiam incidunt, ratione prædita, ideoque malitia implentur, occasioni atque fortunæ mistam providentiam attribuisse. Præcedens enim bonorum largitio, et ex natura accedentium conservatio, puræ proprium est opus providentiæ. Eorum, quæ præter naturam composita sunt, correctio, erratorumque pœnæ, materiatæ est opus providentiæ, utentis fortuna et occasione. Non enim, ut ex prædictis colligitur, divinum judicium hominum quosdam cala- C mitate afficit, alios vero prosperos reddit, sed ex cujusque antecedente merito. Cum autem medicinæ simile sit judicium judicum nobis præsidentium quæ ars ægrotantium curam suspiciens, omnia illis, ut par est, opportune præscribit, prout infirmis expedit: propterea meritum eorum, qui judicantur, cum alias aliud sit, atque arbitrii libertate mutetur, fortunam divinæ erga nos providentiæ commiscet. Ordo autem singulis conveniens, atque expiationis, occasionem secum inducit : fortuna autem, et occasio divinæ providentiæ conjuncta, generale fatum efficiunt, ex humana voluntate fortunam accipiens, ex divino autem judicio occasionem. Etenim artis est curandi modum definire, hominis vero sic affici, ut sectione indigeat, D vel ustione, vel alia quadam molesta curatione. Passim vero et aliquid hoc modo Plato de humana natura, et fato, providentia quadam nostra regente, philosophatur.

A ἔξω τῆς τοῦ ποιοῦντος ἐνεργείας κεῖσθαι τὸ γινόμενον· ταῦτα γὰρ πάντα τῇ κατὰ συμβεβηκὸς ἐνεργείᾳ παρέπεται ἐπὶ τοῦ οἰκοδόμου καὶ τῶν ὁμοίων.

Ὅτι φησίν, Ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ λέγων, « τὸν δὲ ὑπερουράνιον τόπον οὔτε τις ὕμνησέ πω τῶν τῇδε ποιητὴς οὔτε ποτὲ ὑμνήσει κατ' ἀξίαν, » τόπον νῦν οὐ τὸν κυρίως φησὶν (οὗτος γὰρ σωμάτων ἐστὶ περιεκτικὸς), τόπον δὲ νῦν ἀντὶ τοῦ οὐσίαν τοιάνδε καὶ γένος τοιόνδε λέγει, οἷον ὑπερκόσμιον καὶ νοητόν, ὥσπερ εἰώθαμεν περὶ πραγμάτων [15] τινῶν διηγούμενοι [16] λέγειν ὅτι κατ' ἐκεῖνον τὸν τόπον τοῦ λόγου γενόμενοι ἐροῦμεν, τὸ κεφάλαιον ἐκεῖνο καὶ τὸ εἶδος τῶν πραγμάτων τόπον καλοῦντες.

B Ὅτι ἐν τοῖς νόμοις Πλάτων (φησὶ) τὸ διαφέρον τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, λέγων ὡς Θεὸς μὲν πάντα, καὶ μετὰ Θεοῦ τύχη καὶ καιρὸς τὰ ἀνθρώπινα διακυβερνῶσι ξύμπαντα. Ἐξ ὧν δῆλός [17] ἐστι τοῖς μὲν [755 H.] ἀπαθέσι καὶ ἀεὶ τελείοις καὶ διὰ τοῦτο ἀναμαρτήτοις τὴν καθαρὰν καὶ μονοειδῆ τοῦ Θεοῦ ἐπιστήσας πρόνοιαν, τοῖς δὲ καὶ εἰς ἄνοιάν ποτε ὑποφερομένοις λογικοῖς καὶ διὰ τοῦτο κακίας ἀναπιμπλαμένοις τὴν συμμιγῆ καιροῖς καὶ τύχαις πρόνοιαν ἀποδιδούς. Ἔστι γὰρ ἡ μὲν τῶν ἀγαθῶν προηγουμένη δόσις καὶ ἡ τῶν κατὰ φύσιν προσόντων [18] τήρησις [19] ἴδιον ἔργον τῆς καθαρᾶς προνοίας, ἡ δὲ τῶν παρὰ φύσιν διατεθέντων διόρθωσις, καὶ αἱ τῶν ἁμαρτημάτων εὔθυναι τῆς ἐνύλου καὶ τύχῃ καὶ καιρῷ προσχρωμένης. Θὐ γὰρ C κατὰ τὸν προηγούμενον λόγον ἡ θεία κρίσις τοῖσδε μὲν ἡμῶν ἐμφέρει [20] τὰ δεινά, τοῖσδε δὲ [21] τὰς εὐπαθείας ἀποδίδωσιν, ἀλλ' ἐξ ὑποθέσεως τῆς τῶν προβεβιωμένων ἀξίας, ἐπεὶ καὶ ἔοικεν ἡ κρίσις τῶν ἐφεστώτων ἡμῖν δικαστῶν τῇ ἰατρικῇ τέχνῃ, ἣ παραλαβοῦσα τοὺς ἀφ' ἑαυτῶν νοσήσαντας πάντα πρὸς τὸ δέον αὐτοῖς συντάττει κατὰ καιρόν, ὃν ἂν αὐτοῖς τοῖς θεραπευομένοις εἴη λυσιτελές. Καὶ διὰ τοῦτο ἡ μὲν ἀξία τῶν κρινομένων ἄλλοτε ἄλλη τυγχάνουσα, καὶ ταῖς αὐτεξουσίοις [22] κινήσεσιν ἐναλλαττομένη, τύχην τῇ περὶ ἡμᾶς προνοίᾳ συμμίγνυσιν· ἡ δὲ προσήκουσα ἑκάστοις τάξις τὸν τῆς τιμωρίας καὶ τῆς καθάρσεως καιρὸν συνεισάγει. Τύχης δὲ καὶ καιροῦ τῇ θείᾳ προνοίᾳ συνταττομένων τὸ D ὅλον πλέγμα [23] γίνεται εἱμαρμένη, ἐκ μὲν τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως τὴν τύχην προσλαβοῦσα, ἐκ δὲ τῆς θείας κρίσεως ἐκφέρουσα τὸν καιρόν· καὶ γὰρ τῆς τέχνης ἐστὶν ἀφορίσαι τὰ μέτρα τῆς θεραπείας, τοῦ δὲ ἀνθρώπου διατεθῆναι οὕτως ὥστε τομῆς δεηθῆναι ἢ καύσεως ἢ ἄλλης τινὸς ἀλγεινῆς θεραπείας. Πολλαχοῦ δέ, φησί, καὶ ἄλλοθι ὁ Πλάτων τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖ περί τε [24] τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας καὶ τῆς ἀπευθυνούσης [25] ἡμᾶς προνοητικῆς εἱμαρμένης.

Differentia philosophi et amatoris.

464b Plato discrimen ponens, inquit, inter philosophum, et amantem, et quomodo honore in-

Τίς ἡ φιλοσόφου καὶ ἐρωτικοῦ διαφορά;

Ὅτι ἀποδιδούς, φησίν, ὁ Πλάτων φιλοσόφου καὶ ἐρωτικοῦ διαφοράν, καὶ πῶς ἰσοτίμως ἀνάγεσθαι

VARIÆ LECTIONES.

[15] πραγμάτων A : γραμμάτων ς. [16] διηγούμενοι] διαλεγόμενοι B. [17] δῆλός mg. : libri δῆλόν. [18] προσιόντων ς. [19] τήρησις] ῥῆσις A, ῥύσις B. [20] συμφέρει A. [21] δὲ om. A. [22] libri αὐτεξουσίαις. [23] πλέγμα] πρᾶγμα A. [24] τε om. A. [25] ὑπευθυνούσης A.

A λέγονται, φιλοσοφῆσαι μὲν ἀδόλως λέγει τον θεωρίαν ἄνευ πράξεως πολιτικῆς ἀγαπήσαντα, καὶ πάντα τὰ ἄλλα παρ' οὐδὲν θέμενον, καὶ ταῖς καθαρτικαῖς ἀρεταῖς ἑαυτὸν παραδόντα [1592 R.] τῇ πρὸς μόνην τὴν ἱερὰν τελείωσιν ἀναγωγῇ [26], ὡς ἐν Θεαιτήτῳ διέξεισιν. Ἀλλ' ὁ μὲν ἀδόλως [27] φιλόσοφος κατὰ Πλάτωνα τοιοῦτος· ὁ δὲ ἐρωτικὸς λέγεται παρ' αὐτῷ, ὃς [28] καὶ παιδεραστῆσαι μετὰ φιλοσοφίας, ὁ ταῖς πρακτικαῖς [29] ἀρεταῖς διὰ τὸ θεῖον καὶ τὸ αὐτόκαλον ἐνασκηθεὶς, καὶ τῶν νοητῶν ἀγαθῶν τὴν μετάδοσιν ἐπιτηδεύσας, πολιτικὸν τῷ ὄντι καὶ παιδευτικὸν τρόπον τοῦ βίου μεταχειριζόμενος. Καὶ τοῦτο ἐν *Πολιτείᾳ* παραδίδωσι, τοὺς φιλοσόφους λέγων ἄρχοντας ταῖς πόλεσιν ἐφεστάναι, ἵνα λήξωσί ποτε τῶν κακῶν, καὶ ὡς οὐκ ἄν ποτε εὐδαιμονήσειε πόλις [30], εἰ μὴ αὐτὴν διαγράψειαν οἱ τῷ [756 H.] θείῳ παραδείγματι B χρώμενοι. Τίς δ' ὁ τρόπος τῆς διαγραφῆς; ὅτι λαβόντες, ὥσπερ πίνακα, πόλιν τε καὶ ἤθη ἀνθρώπων πρῶτον μὲν καθαρὰν ποιήσειαν, καὶ μετὰ τοῦτο ὑπογράψαιντο ἂν τὸ σχῆμα τῆς πολιτείας, ἔπειτα, οἶμαι, ἀπεργαζόμενοι αὐτὴν πυκνὰ ἂν ἑκατέρωσε ἀποβλέποιεν, πρός τε τὸ φύσει δίκαιον καὶ καλὸν καὶ σῶφρον καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα, καὶ πρὸς [31] ἐκεῖνο αὖ ὃ τοῖς ἀνθρώποις ἐμποιεῖ [32], ὡς καὶ [33] Ὅμηρος ἔφη, τὸ θεοειδές τε [34] καὶ θεοείκελον, καὶ τὸ μὲν ἐξαλείφοιεν, τὸ δὲ πάλιν ἐγγράφοιεν, ἐς ὅ τι [35] μάλιστα τὰ ἀνθρώπινα ἤθη θεοφιλῆ ποιήσειαν. Τοιοῦτός ἐστι πολιτειῶν ζωγράφος ὁ παιδεραστῶν μετὰ φιλοσοφίας, τουτέστιν ὁ μετὰ θεωρητικοῦ νοῦ πολιτευόμενος. Παῖδα γὰρ εἶναι τὴν αἴσθησιν καὶ τὸ ἐν [36] αἰσθήσει καλὸν, ὡς πρὸς [37] πρεσβύτην καὶ παιδαγωγὸν C τῆς αἰσθήσεως τὸν νοῦν. Διὸ τὸν νῷ [38] μόνῳ χρώμενον ἐν ὑπεροψίᾳ τῶν τῇδε σώφρονι ἀδόλως φιλοσοφεῖν ἀποφαίνεται, τουτέστιν ἀπεριεργάστως καὶ ἀδόλως καὶ ἀγοητεύτως· γοητεύειν γάρ πως ἡ αἴσθησις ἐθέλει συνοῦσα, καὶ ἀναπείθειν τὸν λογισμὸν τῶν ἐνύλων τι ἀγαθὸν [39] ὑπολαμβάνειν οἰκεῖον. Τὸν δὲ τὴν αἴσθησιν κατὰ νοῦν διατάττοντα παιδεραστεῖν [40] λέγει μετὰ φιλοσοφίας, φυλακτήριον ἔχοντα μέγιστον τοῦ ἀνεξαπατήτως κατὰ τὴν αἴσθησιν ἐνεργεῖν τὸν θεωρητικὸν νοῦν, οὗ εἰκόνας ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ γράφειν ἐρᾷ, τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐπανορθούμενος ἤθη, ἕως εἰς ὅσον ἐνδέχεται θεοφιλῆ ποιήσειεν. Ἃ γὰρ [41] ἐκεῖ ὁρᾷ, ἐγγράφειν ἐν ἄλλοις D πειρᾶται ὁ τῷ θείῳ χρώμενος παραδείγματι ζωγράφος, οὐδὲν μὲν τοῦ πρώτου κατὰ νοῦν ἀπολειπόμενος, φιλανθρωπίᾳ δὲ αὐτοῦ δοκῶν διαφέρειν, ὥσπερ αὖ [42] ἐκεῖνος τούτου τῇ ἰδιοπραγίᾳ κρατεῖ [43]. Τοιαύτας δὲ πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες διαφορὰς, ὁ μὲν τὸ ἀδόλως, τουτέστιν ἀνενδεῶς [44] καὶ ἀνεπιστρόφως τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὁ δὲ τὸ ἐρωτικῶς, ὃ ταὐτόν ἐστι τῷ φιλανθρώπως καὶ κοσμητικῶς τῶν συγγενῶν, ὅμως διὰ τὸ μίαν αὐτοὺς καὶ τὴν αὐτὴν φιλοσοφίαν κεκτῆσθαι τῆς ἀποκαταστά-

A ter se pares dicantur, philosophari quidem eum dicit, qui, soli deditus contemplationi, ab aliis omnibus abstinet, purisque virtutibus se dedicat, ut tandem perfectus evadat, quemadmodum in Theæteto ait. Atque hic absolute Platoni philosophus est. Amatorius vero ei vocatur, qui ut cum philosophia liberos amet, propter ipsam honestatem ac divinitatem exercitatus, et spiritalium bonorum usum adeptus, civilem vitæ rationem, educationesque liberorum sectatur: quod in libris *De repub.* tradit: Philosophos potissimum civitatum esse principes, ut eas aliquando malis eripiant, neque florentes unquam fore respublicas nisi divino utentes exemplari, eas definiant. Quæ autem definitionis aut descriptionis hujus ratio est, nimirum sumptam civitatem, moresque hominum veluti tabulas B puras imprimis reddant: deinde reipublicæ formam pingant. Denique eo confecto, frequenter et undique ad id quod natura justum est et honestum, et his similia respectum habeant, rursumque ad eam, quæ hominibus insita est, ut Homerus ait, Dei similitudinem ac formam, et aliud quidem expungant, aliud vero inculpant quod moribus Deo maxime charos mortales reddat. Talis est rerumpublicarum pictor amans cum philosophia, hoc est, qui una cum speculatione in republica versatur, cui pro liberis sensus sint, quodque in iis honestum elucet, et his longe antiquior ac major, veluti sensuum pædagogus, meus sit. Propterea eum qui, sola C mente utendo, in rerum humanarum despicientia moderate versatur, perfecte philosophari, hoc est, sine labore, a materia sejunctum, ac sine præstigiis affirmat. Sensus enim menti conjunctus, fascinare rationem atque flectere studet, ut quod materiæ conjunctum est, bonum sibi proprium existimet. Qui vero sensus mente gubernat, eum demum liberorum cum philosophia amantem appellat: cui mens contemplationi dedita pro custodia sit, ac munimento, ne sensibus operando fallatur, cujus quidem mentis imagines pingere publice privatimque amat, mores hominum dirigens, dum, **485** a quoad ejus fieri potest, Dei amantes, hoc est, pios reddat. Quod autem in imagine pictor perspectum habuit, divino usus exemplari, id D aliis quoque insculpere conatur, nihilo quidem hic altero philosopho mente inferior, cum humanitate superior appareat, quemadmodum ille huic privatis commodis antecellit. Atque hoc quidem inter se discrimine differunt, philosophus quidem perfecte, hoc est, parum aut nihil humana curans negotia; amatorius vero, hoc est, cognatorum atque affinium negotia gerendo, in eos beneficus, nihilominus quia æqualiter philosophiam adepti sunt, pari quoque perfectionis gradu censentur, pari tem-

VARIÆ LECTIONES.

[26] ἀγωγῇ ς. [27] ἄδολος B. [28] ὅ] ὡς A. [29] πρακτικαῖς A : πραγματικαῖς ς. [30] εὐδοκιμήσειε πόλεις ς. [31] πρὸς] ὡς A. [32] ἐμποιεῖ om. A. [33] ὡς καί A : καὶ ὡς ς. [34] τε A ; τι ς. [35] ὅ τι ὅτου B. [36] ἐν om. B. [37] πρὸς add. A. [38] τὸν νῷ] νῷ A, τῷ νῷ B. [39] ἀγαθῶν B. [40] παιδεραστὴν A. [41] γάρ B : δέ ς. [42] αὖ] ἂν A. [43] κρατῇ A. [44] ἀνενδεῶς Bentleius : libri ἐνδεῶς.

pore veluti alis sublati, et eadem evectione digni habiti.

E libro tertio, capite x. Leges, rationes, virtutes, et si qua similia Providentiam inducere.

Non frustra, inquit Hierocles, leges conduntur hominibus : neque ratio iis temere data, neque voluntas frustra est, nec vota facere supervacaneum, si res humanæ providentia regantur, justitia et lege mercedem liberis actionibus tribuente. Neque vero si hæc necessaria, honesta et utilia sunt, idcirco fati providentis vis tollitur, quod fatum externis malis id quod in nostra est potestate, corrigit: sed hæc per se magis invicem confirmant, quam mutuo se destruunt: providentia enim exsistente, etiam leges necesse est, rationes et vota plurimum nobis prodesse: illa vero sublata, non solum nihil profuerint, sed nec tueri quidem rempublicam imperiumque poterunt. Propterea quod in nostra est potestate, providentiam inducit, et vicissim providentia, id quod in nostra potestate est. Nostra enim voluntas justum fatum corroborat, et rursus fatum liberum arbitrium confirmat. Quod si purum ac meditatum Deo adjunxerimus, legibus stantes, votisque usi, et prudentiam sectantes, ac per omnia curam eorum gerentes, maximis fruemur bonis : contra vero, dolores perferemus, his præfixos, sed qui medicinam afferant, experimento officium edocti. Ut autem bene aut male afficiamur a deteriore voluntate purgatione liberi, plurimum conducunt lex, votum, consilium, et id genus alia, quæ nos pios Deoque consentientes efficiunt.

Arbitrii nostri libertas qualis sit.

Non tale est, inquit, liberum nostrum arbitrium, ut suis liberis actionibus omnia quæ sunt, quæque fiunt, transferre possit. Sic enim singulis hominibus novus mundus conderetur, aliusque vitæ apparatus esset, quandoquidem **465***b* non omnes eadem cupiunt, sed pro singulis cujusque affectibus (siquidem essentiam constituere possent) omnia traducerentur, mutata subitis humanarum voluntatum commutationibus. Merito igitur potestas hominis libera, facile mobilis, idque quotidie, impotens omnino est ad aliquid vel conficiendum vel transferendum, nisi aliunde juvetur. Itaque res conditas, inquit, humana non transferat voluntas, cum lex divina illa conservet, neque eorum quæ fiunt, conferat quidquam ad mundum fabricandum.

Cur res humanæ non fluant ex voto.

Libera voluntas in nullum habet imperium, præterquam in se, utque se ipsam meliorem pejo-

A σεως ἰσοτίμως τυγχάνειν λέγονται ἰσοχρονίως πτερούμενοι καὶ τῆς αὐτῆς ἀναγωγῆς ἀξιούμενοι.

Ἐκ τοῦ γ' λόγου, κεφαλαίου δεκάτου. Ὅτι νόμοι, καὶ λογισμοί, καὶ ἀρεταί, καὶ ὅσα τοιαῦτα, τὴν Πρόνοιαν συνεισάγουσιν.

Οὐ μάτην οὖν, φησί, νόμοι κεῖσονται τοῖς ἀνθρώποις, οὐδὲ λογισμὸς εἰκῆ δέδοται, οὐδὲ τὸ βουλεύεσθαι.[45] παρέλκει, οὐδὲ τὸ εὔχεσθαι περιττὸν, εἰ πρόνοια τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἡγοῖτο, νόμῳ καὶ δίκῃ τὰς ἀμοιβὰς τῶν προαιρέσεων τάττουσα. [139 R.] Οὐδὲ μὴν, εἰ ταῦτα ἀναγκαῖα καὶ καλὰ καὶ σωτήρια, ἡ τῆς προνοητικῆς εἱμαρμένης τάξις ἀνῄρηται, ᾗ τὸ ἐφ' ἡμῖν τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν παιδεύουσα πάθεσι. Δι' ἀλλήλων δὲ ταῦτα βεβαιοῦται μᾶλλον ἢ διὰ θατέρου θάτερον [757 H.] ἀναιρεῖται. Προνοίας
B γὰρ οὔσης ἀνάγκη καὶ νόμους καὶ λογισμοὺς καὶ εὐχὰς πλεῖστον[46] ἡμᾶς ὠφελεῖν, μὴ οὔσης δὲ οὐ μόνον ἀνόνητα παντελῶς ταῦτα, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ὑποστῆναι δυνάμενα. Διὸ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν τὴν πρόνοιαν συνεισάγει, καὶ ἡ πρόνοια τὸ ἐφ' ἡμῖν. Ἡ γὰρ ἡμετέρα προαίρεσις τὴν δικαίαν εἱμαρμένην κρατύνει, καὶ αὕτη τὴν αὐτεξούσιον ἡμῶν κίνησιν βεβαιοῦται. Ἣν εἰ μὲν καθαρὰν καὶ λελογισμένην προσάγοιμεν τῷ Θεῷ, νόμοις ἐμμένοντες καὶ εὐχαῖς χρώμενοι καὶ εὐβουλίαν τιμῶντες[47] καὶ διὰ πάντων ἐπιμέλειαν ἑαυτῶν ποιούμενοι, τῶν μεγίστων ἀγαθῶν τευξόμεθα· εἰ δὲ τἀναντία, πάντως που τῶν ἐπὶ τούτοις τεταγμένων δικῶν τὰς ἰατρικὰς οἴσομεν ἀλγηδόνας, πείρᾳ τὸ δέον μεταμανθάνοντες. Πρὸς
C αὐτὸ δὲ τὸ εὖ καὶ καλῶς ἡμᾶς διατεθῆναι, τῆς χείρονος καθαρεύσαντας προαιρέσεως, πλείστην φέρει συντέλειαν εὐχὴ καὶ νόμος καὶ συμβουλὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, εἰς τάξιν ἄγοντα καὶ συμφωνίαν θεοπειθῆ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν.

Ποταπόν ἐστι τὸ ἡμέτερον αὐτεξούσιον;

Ὅτι οὐ τοιοῦτόν ἐστι, φησὶ, τὸ ἡμέτερον αὐτεξούσιον, ὡς ταῖς ἑαυτοῦ προαιρετικαῖς κινήσεσι πάντα μετατιθέναι δύνασθαι τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα. Οὕτω γὰρ ἂν οὐ μόνον καθ' ἕνα ἕκαστον ἄνθρωπον κόσμος ἄλλος ἐγένετο καὶ ἄλλη βίου κατασκευὴ, μὴ τὰ αὐτὰ βουλομένων ἁπάντων ἡμῶν· ἀλλὰ καὶ ταῖς ἑκάστου διαθέσεσιν, εἴπερ δραστήριοι ἦσαν καὶ οὐσιοποιοὶ, συμμετέβαλλε[48] τὰ πάντα, ταῖς ὀξυῤῥόποις μεταβολαῖς τῶν ἀνθρωπίνων προαιρέσεων συναλλοιού-
D μενα. Διὸ εὐλόγως ἡ δύναμις τοῦ ἀνθρωπίνου[49] αὐτεξουσίου, εὐκινήτου ὄντος καὶ ἐφημέρου, ἀδρανής ἐστι παντελῶς πρὸς[50] ὑπόστασίν τινος ἢ μετάθεσιν, μὴ συνεργουμένη ἔξωθεν. Ἀλλὰ δὴ τὰ ὄντα, φησὶ, μὴ μετατιθέτω ἡ ἀνθρωπίνη προαίρεσις, ἐπειδὴ θεῖος νόμος αὐτὰ φρουρεῖ, μηδὲ τῶν γινομένων ὅσα εἰς κοσμικὰς ἐνεργείας συντελεῖ.

Διὰ τί μὴ τὰ ἀνθρώπινα διαθήσεται ὡς βούλεται;

Ὅτι οὐδενός ἐστι κυρία πλὴν ἑαυτῆς καὶ τοῦ ἑαυτὴν ἀμείνονα ἢ χείρονα ταῖς διαθέσεσιν ἀπεργά-

VARIÆ LECTIONES.

[45] βουλεύεσθαι Excerpta Morell. : βούλεσθαι ς. [46] πλεῖστον B, πλείστας A : πλεῖστα ς. [47] τιμῶντες B : τηρῶντες ς. [48] συμμετέβαλε ς. [49] ἀνθρώπου ς. [50] πρὸς] ὡς A.

ζεσθαι, κριτικὴ μόνον οὖσα τῶν ὄντων καὶ ἀποδεκτικὴ τῶν γινομένων, καὶ οὕτως ἀρετὴν ἢ κακίαν κτωμένη τῷ εὖ ἢ [51] κακῶς ἐν ταῖς οἰκείαις ἐνεργείαις διατεθῆναι. Τὸ γὰρ αὐτεξούσιον τοῦτο μόνον ἐφ' ἡμῖν εἶναι δηλοῖ τὴν μετάθεσιν ἡμῶν αὐτῶν πρὸς τὸ δοκοῦν ἡμῖν, τοῦ περικειμένου σώματος καὶ τῶν ἐκτὸς οὐ συναριθμουμένων τῷ αὐτεξουσίῳ. Εἰ γὰρ τὸ λεγόμενον ἐφ' ἡμῖν παρελθὸν τὴν οὐσίαν ἐν ᾗ ἵδρυται, καὶ ὥσπερ ἐν ἀλλοτρίᾳ χώρᾳ γενόμενον, ἄλλα ἐπ' αὐτῷ εἶναι βουληθῇ, οἷον τὸ σῶμα ἢ τὴν κτῆσιν, μυρίων ἐναντιωμάτων πειράσεται, μὴ κατὰ σκοπὸν προβαινόντων αὐτῷ [758 H.] τῶν πραγμάτων, καὶ μυρίων δεήσεται τῶν συνεργούντων, εἰ μέλλοι τι τούτων κατὰ νοῦν αὐτῷ γενήσεσθαι. Τὸ δὲ τὰ ἐναντιούμενα μὴ συμβῆναι καὶ τὰ συνεργοῦντα συμβῆναι οὐκ ἦν ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' ἄλλης τινὸς καὶ μακρᾶς ὑποθέσεως καὶ τῆς ἑπομένης ταύτῃ τάξεως, [1396 R.] ἣν ἡ εἱμαρμένη ἐπιτελεῖν λέγεται, κρίσις θεία οὖσα ἐν τοῖς οὐκ ἐφ' ἡμῖν, πρὸς τὴν ἀξίαν ἀμοιβὴν τῶν ἐφ' ἡμῖν. Οὐ γὰρ ἀναιρεῖται τὸ αὐτεξούσιον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εἰ τὰ ἐκτὸς αὐτῆς ἐπὶ τῷ Θεῷ εἴη διανέμειν καὶ ἀποδιδόναι ἑκάστῳ πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν διαθέσεων. Μάλιστα γὰρ τῆς πρὸς ἀρετὴν καὶ κακίαν αὐτοκινησίας ἡμῶν ἡ προνοητικὴ εἱμαρμένη δεῖται· οὐ γὰρ ἄλλως ἔσται δικαία ἡ ἄνισος διανομή, μὴ ὑπόθεσιν λαβοῦσα τὸ ἡμέτερον αὐτεξούσιον.

Ὅτι ἐν τῷ τέλει τοῦ *Τιμαίου* ὁ Πλάτων (φησὶ) περὶ σωματικῶν παθῶν διαλεγόμενος καὶ τῆς τούτων θεραπείας, καθάρσεσι φαρμακευτικαῖς ἀπαγορεύει χρῆσθαι προχείρως, διὰ τὸ δεῖν περιμένειν τὴν κατὰ φύσιν τῶν νοσημάτων πέπανσιν καὶ μὴ ταῖς βιαίοις ἐκτομαῖς πολλαπλάσια ταῦτα ἀπεργάζεσθαι, καὶ οὕτως ἔκ τινος ἀκολουθίας προϊὼν ἑκάστῃ νόσῳ χρόνον τινὰ φύσει τεταγμένον ἀποφαίνεται, τῇ τῶν ζώων συστάσει ἀνάλογον, ὧν ἡ σύνοδος γεννᾶται τεταγμένους [52], ὥς φησιν, ἔχουσα τοῦ βίου τοὺς χρόνους καὶ κατὰ γένος, οἷον ἵππος μὲν τοσάδε ἔτη ζήσειε τὸ μήκιστον, βοῦς δὲ τοσάδε, καὶ καθ' ἕκαστον, οἷον ὅδε ὁ βοῦς συσταίη ἔτη δέκα, εἰ μὴ θηρίον ἢ ἄλλη τις ἔξωθεν συμπεσοῦσα περίστασις αὐτὸν προανέλῃ. Εἶναι γὰρ ἐκ φύσεως ἀφωρισμένον χρόνον τινὰ ἑκάστῳ, μέχρις οὗ δυνατόν ἐστιν ἐξαρκεῖν τὴν σύστασιν, καὶ οὗ εἰς τὸ πέραν οὐκ ἂν ἔτι βιῴη, μὴ πάντως δὲ πάντας πρὸς τὸν δυνατὸν τῆς συστάσεως ἀφικνεῖσθαι χρόνον διὰ τὰς ἔξωθεν βιαίους ἐπιφοράς, ἃς ἐφ' ἡμῶν μὲν τὴν πρόνοιαν διατάττειν ἔφαμεν, ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων ζώων ὡς ἔτυχεν ἐπισυμβαίνειν. Μὴ γὰρ ἀνάγκην εἶναι, ὡς ἐπ' ἀνθρώπων, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἢ τῶν φυτῶν, τὴν τάξιν τοῦ θανάτου φυλάττεσθαι πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς [53] ψυχῆς ἀποδιδομένην, ἐπεὶ μηδὲ ὁμοίως ἡμῖν ἐκεῖνα εἰς τὸν βίον παρέρχεται. Ἡμεῖς μὲν γὰρ κρίσει δικαστῶν δαιμόνων πρὸς τὴν τῶν προβεβιωμένων ἡμῖν ἀξίαν λαγχάνομεν ἕκαστος βίον, ἐν ᾧ πάντα συνείληπται, ἔθνος, πόλις, πατήρ, μήτηρ,

remve affectionibus reddat, res solum judicans externas, factaque recipiens. Quo fit ut, pro virtutibus aut vitiis acquisitis, bene aut male in suis actionibus dirigatur. Libertas enim hoc solum pene nos esse demonstrat, nimirum ut nos applicemus, prout visum fuerit, vicino corpori, externisque rebus, quæ libera minime sunt. Si enim arbitrium (quode hactenus) essentiam, in qua situm habet, transcenderet, ac veluti in aliena regione alia penes se esse vellet, verbi gratia, corpus, aut possessionem: sexcenta adversantia haberet, rebus ei ex animi sententia non succedentibus, infinitisque auxiliantibus indigeret, ut aliquid ex voto flueret. Non est autem in nostra manu positum, ne nobis adversa accidant, aut ut auxiliantia nanciscamur, sed alicujus alterius in potestate est? longeque antea propositi, et qui hoc consequitur, ordinis: quæ fatum complere dicitur. Quod fatum divinum quoddam est judicium in iis, quæ in nostra potestate non sunt, ad justam eorum, quæ in nostra sint potestate, mercedem. Non enim arbitrii tollitur libertas, si penes Deum sit, externa prout vult distribuere, ac singulis pro meritis præmia dare. Maxime enim ad virtutem aut vitium libertate nostra providens fatum indiget, alioqui justa non esset inæqualis illa rerum distributio, nisi occasionem ei arbitrium nostrum præberet.

Plato in extremo *Timæo* de corporis disserens affectionibus, earumque curationibus, vetat iis uti temere purgationibus, quas medica ars adhibet, quod **466** naturalem morborum maturitatem exspectare, ne sectionibus violentis illi augeantur, oporteat. Et sic serie quadam procedens singulis morbis tempus aliquod a natura præscriptum, ab simili animalium compositione ostendit, quorum congressus ordinate fit, vitæ continens tempus, atque in suo quæque genere. Verbi gratia, equus quidem tot annos vixerit diutissime, bos autem tot, et sic de cæteris, ut bos decem vixerit annos nisi fera, aut alia aliqua externa calamitas accedens prius illum necarit. A natura enim singulis præfinitum tempus est, ad quem terminum, nec ultra perveniri potest. Non omnes autem ad terminum usque pertingere possunt, impediente extrinsecus casu aliquo violento, quem Dei erga nos providentiam ordinare, in brutis autem fortuito accidere, diximus. Neque enim mortis ratio, juxta cujusque merita attributa, eodem modo est metienda, quo brutorum ac plantarum interitus, quando nec illa, eodem quo nos modo nascuntur. Homines enim parentum meritis, deorum judicio generantur, vitamque accipiunt, qua hæc continentur, natio, civitas, parentes, natalis dies, corpus denique, et educatio, fortunæ bona ad vitam tuendam, mortis genus, tempus destinatum, horumque omnium custos, ac minister Genius: quorum omnium brutis

VARIÆ LECTIONES.

[51] ἢ et συμβῆναι et τῆς add. A. [52] libri τεταγμένως. [53] τῆς add. A.

nihil accidit. Nam quæ ratione præditis, qua prædita sunt, accidunt, ea omnino a brutis aliena sunt. Non igitur æquum est eamdem rationem haberi animalium rationis expertium atque præditorum : siquidem illa providentiæ tantum adipiscuntur, quantum ad speciem conservandam satis est, quæ æterna est et immortalis. Nisi enim providentiam singulatim experiamur, ut nihil non ab ea regatur, non debita erga nos sollicitudo apparebit. Decet enim nos a Deo certo aliquo ac definito numero conditos, juxta ortus productionem Providentiam ejus singulatim sortiri. Neque enim unicam condidit animam Deus, a qua singulæ partem mutuarentur, aut **466b** in quam vicissim resolverentur, sed singulas animas terminis suis circumscripsit. Quamobrem etiam singularum est providentia, et judicium, et pœna, et expiatio, et ad orcum missio, vitæque terminis conveniens, mors quoque non fortuita, et post mortem ad inferos cum genio, qui nobis obtigit descensus. In brutis vero, ac stirpibus, cum quod ab humana pendeant voluntate, tum quia invicem se devorant necessitate adacta, denique ob varios ac fortuitos casus, fit ut sine ordine ac termino, ante tempus a natura præscriptum, exstinguantur, ut nulla iis constituta sit pœna, neque ratio reddenda eorum, quæ in vita egerunt, aut perpessa sunt. In hominibus providentiæ leges, deorumque judicia, vitæque conditiones, et male ante actæ vitæ pœnæ, cum alia omnia, tum tempus, mortisque genus definiunt, ut quæ libere sunt acta, vel fortuito accidisse visa sint, cum cujusque fato conjungantur, et pœnam meritorum impleant, dum ante actæ vitæ sequentia respondent, et ea quæ in nostra potestate sunt, eorum quæ non sunt in nostra potestate, necessitatem attrahunt. Quo fit ut humanæ voluntates fati legibus, quas conditor Deus præscripsit, regantur.

A καιρὸς ἀποχυήσεως, σῶμα τοιόνδε, ἀναστροφαὶ [54] καὶ τύχαι παντοῖαι τῷ βίῳ προσήκουσαι, τρόπος τελευτῆς καὶ [55] καιρὸς ἀποτεταγμένος· καὶ τούτων ἁπάντων φύλαξ καὶ ἀποπληρωτὴς ὁ εἰληχὼς δαίμων ἕστηκεν. Ὧν οὐδὲν ἐπ' ἐκείνων θεωρεῖσθαι πέφυκε. Τὰ γὰρ τῇ λογικῇ οὐσίᾳ ὡς λογικῇ προσήκοντα τῆς ἀλόγου φύσεως παντελῶς ἐστιν ἀλλότρια. Οὐ δίκαιον οὖν ἐστι τῆς αὐτῆς ἀξιοῦσθαι προνοίας λογικὰ καὶ ἄλογα, ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν τῷ κατ' εἶδος σώζεσθαι τὴν ἀρκοῦσαν ἔχει [56] πρόνοιαν (τοῦτο γὰρ μόνον [759 H.] ἀθάνατον καὶ ἀεὶ τὸ αὐτὸ διαμένον)· ἡμεῖς δὲ εἰ μὴ καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον προνοηθησόμεθα [57], ὥστε μηδὲν ἀλογίστευτον [58] εἶναι τῇ προνοίᾳ τῶν καθ' ἡμᾶς, τῆς προσηκούσης οὔπω τευξόμεθα κηδεμονίας. Πρέπει δὲ τοὺς πρὸς ἀριθμὸν ὡρισμένον ὑποστάντας B ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ, ἑπομένους τῇ ἀπ' ἐκείνου γενέσει καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον τῆς προνοίας αὐτοῦ μεταλαγχάνειν. Οὐ γὰρ δὴ μίαν εἰργάσατο ψυχὴν, ἕκαστος δὲ ἡμῶν ὡς ἔτυχεν ἀπὸ ταύτης ἀπομερίζεται καὶ πάλιν εἰς ταύτην ἀνακιρνᾶται, ἀλλ' ἑκάστην ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἰδίοις ὅροις περιγεγραμμένην ὑπέστησε. Διὸ καὶ ἑκάστης ἐστὶ πρόνοια καὶ κρίσις καὶ δίκη καὶ κάθαρσις καὶ εἰς γένεσιν ἔκπεμψις καὶ βίου λῆξις προσήκουσα, καὶ τελευτὴ οὐκ ἀπὸ ταὐτομάτου συμβαίνουσα, [1397 R.] καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν εἰς ᾅδου πορεία μετὰ ἡγεμόνος τοῦ τὴν ζωὴν ἡμῶν εἰληχότος δαίμονος. Ἐπὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ζώων καὶ φυτῶν καὶ προαιρέσεις ἡμέτεραι καὶ ἀλληλοφαγίας ἀναγκαῖαι χρεῖαι, παντοῖαι καὶ C τυχηραὶ περιπτώσεις, ἐκβιάζονται ἕκαστα πρὸ τῆς [59] κατὰ φύσιν διαλύσεως [60] ἀτάκτως καὶ ἀορίστως φθείρεσθαι ὡς μήτε [61] προβεβιωμένων αὐτοῖς δίκης ἐφεστώσης [62], μήτε ἐφ' οἷς νυνὶ ποιοῦσιν ἢ πάσχουσι κρίσεως προσδοκωμένης. Ἐπὶ δὲ ἀνθρώπων θεσμοὶ προνοίας καὶ δαιμόνων κρίσεις καὶ βίων κλῆροι καὶ παλαιῶν ἁμαρτημάτων ἀμοιβαὶ, τά τε ἄλλα καὶ τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς τρόπους τῆς τελευτῆς ἀφορίζουσιν· ὥστε καὶ τὰ ἀπὸ προαιρέσεως ἐνεργούμενα καὶ τὰ ὡς ἔτυχε δοκοῦντα συμπίπτειν πρὸς τὴν ἑκάστου ἡμῶν εἱμαρμένην συνείρεσθαι καὶ τὴν τῆς ἀξίας ἀποπληροῦν δίκην, ἀεὶ τῶν παρεληλυθότων τοῖς ἐφεξῆς τὴν αἰτίαν τῆς συμβάσεως παρεχομένων, καὶ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τὰς τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν περιστάσεις ἐφελκομένου, τῷ τὰς ἀνθρωπίνας προαιρέσεις τοῖς εἱμαρμένοις ἀπευθύνεσθαι νόμοις, οὓς ὁ δημιουργὸς ἔταξε ταῖς ψυχαῖς [63].

CCLII.

Excerpta e Vita Gregorii pontificis Romani.

Legimus excerpta e Vita Deo charissimi Gregorii, quomodo pie Romanam administrans Ecclesiam, quatuor illos Dialogorum libros vitæ utilissimos concinnarit.

Hic divus Gregorius natus est matre Silvia, patricius Romanus. Vixit in solitudine Sancti Andreæ apostoli, cui nomen clivus Scauri : postea cæteris in illa sanctitate præivit, alia quidem faciens quæ pio necessaria sunt, manum operi simul et scriptioni applicans. Virtutibus vitam instituens, elee-

ΣΝΒ'.

Ἐκλογαὶ τοῦ Βίου Γρηγορίου τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἀρχιερέως.

Ἀνεγνώσθησαν [64] ἐκλογαὶ τοῦ θεαρέστου Βίου Γρηγορίου, ὡς ἱεροπρεπῶς ἀρχιερατεύσας τῆς Ῥω- D μαίων Ἐκκλησίας τοὺς βιωφελεστάτους τέσσαρας Διαλόγους ἐφιλοπονήσατο [65].

Οὗτος ὁ θεῖος Γρηγόριος μητρὸς μὲν προῆλθεν ὄνομα Σιλβίας, οἴκου τῶν [66] περὶ τὴν Ῥώμην λαμπρῶν [67], μονάζει δ' ἐν τῇ μονῇ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου, ᾗ ἐπώνυμον Κλειοσκαύριν, καὶ ὕστερον καθηγήσατο τῶν ἐν αὐτῇ, τἄλλα μὲν πράττων ἃ πράττειν ἔδει θεοφιλῆ, ἔργον δὲ διδοὺς τῇ

VARIÆ LECTIONES.

[54] ἀνατροφαὶ A. [55] καὶ ante καιρὸς om. A. [56] libri ἔχειν. [57] προνοησόμεθα B. [58] ἀλόγιστον B. [59] πρὸς τήν. [60] διάλυσιν A. [61] ὡς μήτε A : ὥστε ς. [62] ὑπεστώσης ς. [63] post ψυχαῖς in A vacui versus 10. [64] Ἀνεγνώσθησαν. [65] ἐφιλοπονήσατο] ἀνεγνώσθη Γρηγορίου τοῦ διαλόγου ὁ βίος, οὗ ἡ ἔκδοσις ἐκλογήν τινα ἀναγράφει A et (additis τοῦ ἁγίου ante Γρηγορίου) B. [66] τῶν om. A. [67] λαμπροῦ corr. A.

χειρὶ καὶ τὸ γράφειν. Ἀρεταῖς δὲ τὸν βίον ἰθύνων A ἐλεημοσύναις προέλαμπε. Μετὰ γὰρ πολλῶν ἄλλων, δι' ὧν αὐτοῦ τὸ πρὸς τοὺς δεομένους ἔλεος καὶ ἡ συμπάθεια ἐγνωρίζετο, καὶ τοῦτο ἂν μάλιστα χαρακτηρίσειε [68] τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ καὶ ἐλεημοσύνης τὸ θαυμάσιον. Ἧκέ τις αἰτῶν [69] ποτε, καὶ τὴν τοῦ αἰτεῖν ἀνάγκην εἰς ναυάγιον ἀνῆπτεν· ὁ δὲ προθύμως δίδωσι χρυσοῦ νομίσματα ἕξ. Ὁ δ' αὐτὸς ἐκ δευτέρου κατὰ τὴν αὐτὴν [760 H.] ἡμέραν ἐπελθὼν, οὐκ ἐξαρκεῖν ἔλεγε πρὸς τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς τὸ δοθὲν, καὶ ᾔτει λαβεῖν· ὁ δὲ πάλιν καὶ γνώμῃ καὶ δώροις τοῖς ἴσοις αὐτὸν ἐδεξιοῦτο. Καὶ τρίτον ἐφίσταται, τὰ ὅμοια τοῖς δευτέροις καὶ λέγων καὶ αἰτῶν· ὁ δὲ οὐδὲ τὸ τρίτον ἀλλοιότερος τῷ αἰτοῦντι κατέστη, ἀλλὰ κελεύει πάλιν διὰ τοῦ καὶ τὰ πρότερον [70] διακονησαμένου ἴσην αὐτῷ καὶ ὁμοίαν τὴν B ἐπίδοσιν παρασχεῖν. Ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν νομισμάτων οὐδὲν ὑπελέλειπτο [71], ἔμαθε δὲ, ζητῶν ἐπιμελῶς ὅθεν τῷ δεομένῳ ἐπικουρήσειεν, ὡς ὁ ἐξ ἀργύρου πινακίσκος, ἐν ᾧ ἡ μήτηρ εἰώθει ὀσπρίων τινὰ διάβροχα πέμπειν τῷ παιδὶ, οὔπω ἀπεδόθη, τοῦτον ἐπιδοθῆναι [72] τῷ αἰτοῦντι προστάττει. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε. Χρόνῳ δ' ὕστερον κρίσει μὲν θείᾳ, ψήφῳ δὲ τῶν ἱερῶν ταγμάτων τὸν ἀρχιερατικὸν λαχὼν ἰθύνειν θρόνον, δώδεκά τινας τῶν πενήτων, ὡς ἔθος πράττειν τοῖς πατριάρχαις, συνεστιαθῆναι κελεύει, καὶ συγκαλέσασθαι τούτους τὸν οἰκεῖον σακελάριον [73] ἐπιτρέπει. Ὡς δὲ τὸ πρόσταγμα τέλος ἔλαβε, [1400 R.] καὶ τὴν τράπεζαν οἱ δαιτυμόνες ἐπλήρωσαν, συνεωρᾶτο δὲ τῷ ἀρχιερεῖ καὶ τρισκαιδέκατος συνεστιώμενος [74], ᾐτιᾶτο τὸν [75] καλέσαντα ἑνὸς προσθήκῃ C τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα χυδαιώσαντα· ὁ δὲ ἀπηρνεῖτο τὸν ἐπείσακτον, καὶ ἀπηρίθμει τοὺς συνεστιωμένους, ἰσχυρῶς ἐν τῷ ἀπερίττῳ τοὺς δώδεκα. Ἐπεὶ δὲ ὁ ἱερὸς Γρηγόριος καὶ τρισκαιδέκατον ἔβλεπε, καὶ ἡ μορφὴ τούτου οὐ τῶν ἄλλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῆς πολλάκις ἐπὶ τὸ ξενίζον παρήλλαττε, συνῆκε μὲν μὴ τῶν πολλῶν ἕνα τοῦτον εἶναι, ἀναστὰς δὲ τῆς τραπέζης καὶ τοῦτον ἰδίᾳ μετακαλεσάμενος ὅρκοις ἐδέσμει φρικτοῖς, ὅστις ποτὲ εἴη, δῆλον ποιῆσαι. Ὁ δὲ αὐτὸν ἐκεῖνον ἔφη εἶναι τὸν πάλαι ποτὲ τρὶς τῆς αὐτῆς [76] ἡμέρας [77] τὴν αἴτησιν προσενεγκεῖν ἀξιώσαντα καὶ τοσαυτάκις μὴ διαμαρτόντα τῆς αἰτήσεως· καὶ ἡ πρᾶξις ἐκείνη οὕτω τὸ Θεῖον ἐξεθεράπευσεν, ὡς ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν κρίσιν ἄνωθεν λαβεῖν, σοὶ D συμπαρεῖναι φύλακά τε τῆς ζωῆς καὶ ὁδηγὸν τῶν πρακτέων, ἄγγελον δὲ τὴν φύσιν Θεοῦ χρηματίζειν. Καὶ ὁ μὲν, ἀκούσας ταῦτα, πεσὼν προσεκύνησε καὶ τῷ Θεῷ ηὐχαρίστησεν [78]· ὁ δὲ ᾤχετό τε καὶ οὐχ ὁρώμενος τὸν εὐεργέτην διεφύλαττεν.

Οὗτος ὁ θαυμάσιος Γρηγόριος πολλὰς μὲν καὶ ἄλλας ψυχωφελεῖς τῇ Ῥωμαίων συνετάξατο βίβλους, ὁμιλίας τε τὰ Εὐαγγέλια ἀναπτύσσων προσωμίλησεν· ἀτὰρ δὴ καὶ βίους τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀξιολόγους [79], καὶ διηγήματα σωτηρίαν ἐκπαιδεύοντα [80] συγκαταμίξας τούτοις, ἐν τέσσαρσι διαλόγοις ἐφιλο-

A mosynis claruit. Inter alia enim multa, quibus illius miseratio et clementia erga inopes apparebat, hoc etiam maxime mirum ejus ad humanitatem et eleemosynas animum declarat. Venit aliquando quidam petens, et naufragium esse causam dicebat, cur stipem posceret. Ille prompte dat **467a** sex aureos nummos. Ille secundo eodem die revertens, non sufficere respectu calamitatis magnitudinis id quod dedisset dixit, et amplius poposcit. Ille vero animo donisque æqualibus illum affecit : et tertio contigit, similia ut secundo et dixit et petiit. Hic autem tertio non aversatus petentem est : sed rursum jussit per eumdem, qui prius in ea re operam præstitisset æqualem illi, et similem portionem dari. Cum vero nihil pecuniæ relictum esset, et B quærens diligenter qua re potissimum inopi subveniret, cognovit argenteam scutellam qua mater consueverat jusculentum aliquod leguminum filio mittere nondum datam, hanc dari petenti jubet. Atque hæc quidem ita tum gesta. Deinde, judicio quidem divino, suffragiis sacrorum antistitum pontificium sortitus thronum ad regendum, duodecim pauperes, ut solent patriarchæ facere, convivio simul adhiberi voluit, mandavitque, ut qui eleemosynis præesset, illos convocaret. Cum mandatum perfecisset, et mensam convivæ implessent, visus est pontifici et tertius decimus accumbere. Reprehendit igitur invitantem, quod unum amplius quam duodecim vocasset. Ille crimen negabat, et numerans comedentes, vidit non plures quam duo- C decim. Cum vero sanctus Gregorius et decimum tertium vidisset, et forma non aliorum modo similis, sed et sui interdum dissimilis hospes appareret, hunc de numero cæterorum non esse intellexit. Mensa remota hunc secreto vocavit, et severis juramentis constrinxit, ut quis esset manifestaret. Hic illum ipsum se esse dixit, qui olim aliquando ter eodem die ab eo eleemosynam petiisset, et toties in petendo non offendisset. Quæ res Deo ita grata exstitit, ut ex illo in hunc usque diem summam judicandi potestatem divinitus nacto, ego tibi semper vitæ custos, actionumque director assistam. Angelum vero Dei se ab officio vocari. His auditis, genibus accidens adoravit, Deoque D gratias egit. Ille evanuit, et non conspicuus beneficum custodivit.

Admirandus hic Gregorius multos quidem, et utiles inprimis **467b** libros Latine conscripsit, ut Homilias quibus Evangelia populo explanavit. Quin etiam Vitas eorum qui in Italia clari essent, salubribus admistis narrationibus, quatuor dialogis concinnavit. Etenim centum et sexaginta quinque

VARIÆ LECTIONES.

[68] χαρακτηρίζοι ς. [69] αἰτῶν αὐτῷ B. [70] πρότερα B. [71] ὑπολέλειπτο B. [72] ἐπιθῆναι ς. [73] σακελλάριον B. [74] συνεστιώμενος et συνεστιωμένους A : συνεσθιόμενος et συνεσθιομένους ς. [75] ᾐτ. δὲ τόν ς. [76] τῆς αὐτῆς om. B. [77] ἡμέρας om. A. [78] εὐχαρίστησεν B. [79] ἀξιολόγους] fortasse leg. ἀξιολόγων. [80] ἐμπαιδεύοντα A.

annis ii qui Latinam linguam ignorarent, solis utilitate hujus operis frustrati sunt. Zacharias vero, qui hujus sancti viri post illud tempus successor fuit, cognitionem, utilitatemque in Italia conclusam, in Græcam linguam vertens, communem utilitatem orbi terrarum benigne exhibuit. Nec solum Dialogos, sed et dignos lectione alios labores in Græcam linguam transferre operæ pretium duxit.

A πονήσατο. Ἀλλὰ γὰρ πέντε καὶ ἑξήκοντα καὶ ἑκατὸν ἔτη οἱ τὴν Ῥωμαίαν φωνὴν ἀφιέντες τῆς ἐκ τῶν πόνων αὐτοῦ ὠφελείας μόνοι ἀπήλαυον· Ζαχαρίας δὲ, ὃς τοῦ ἀποστολικοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου χρόνοις ὕστερον τοῖς εἰρημένοις κατέστη διάδοχος, τὴν ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ μόνῃ [81] συγκλειομένην [761 H.] γνῶσιν καὶ ὠφέλειαν εἰς τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν ἐξαπλώσας κοινὸν τὸ κέρδος τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ φιλανθρώπως ἐποιήσατο. Οὐ τοὺς Διαλόγους δὲ καλουμένους μόνους, ἀλλὰ καὶ ἄλλους αὐτοῦ ἀξιολόγους πόνους ἐξελληνίσαι ἔργον ἔθετο [82].

CCLIII.

Martyrium septem puerorum [dormientium sub Decio tyranno].

Legi e martyrio septem puerorum [unde hæc summatim descripta] martyrium septem puerorum, Maximiliani, Jamblichi, Martimi, Dionysii, Exacustudiani, Antonini et Joannis. Hos septem patricios, et cognitos quod Christianam pietatem amplecterentur et amplificarent, ductos esse a Decio tyranno, imperium Romanum Dei contemptu tyrannide commutante : ductos autem egregiam confessionem edidisse. Imperatorem cum alio traherent otia, securitate inventa, in spelunca in monte juxta Ephesum fugisse, et servitum ipsis in iis, quæ corporalis necessitas postularet, ab uno eorum, qui Jamblichus fuisse perhibetur. Paulo post imperator fuga, et loco, ubi essent, et vivendi ratione explorata, ira plenus, obstrui speluncæ os jussit, ut fame martyres enecarentur. Deinde post annos septuaginta duos, [et trecentos] Theodosio a tertia usque progenie regalem dignitatem suscipiente et administrante, Maro autem Ephesi præsule (o novum et naturæ inusitatum spectaculum), apparuerunt victores Christi egregii illi martyres, vita recuperata, ad quos accedentes imperator et **468a** episcopus (illum enim qui longius aberat admirandum illud spectaculum etiam vocabat) cum quibus et alii multi, acciderunt ad genua eorum, precibusque et benedictione eorum digni habiti sunt. Assedit illis imperator et archiepiscopus, et mutuo colloquio habito, quæ martyribus accidissent confirmata sunt, certaque reddita. In conspectu enim Cæsaris, et præsentium, in ipso iterum antro, in quo jacuerant simul quieverunt : ut omnibus eorum mors clare patuerit, et incognita prius ipsorum ex hac vita communi migratio. Octavum et tricesimum annum tunc Theodosius regnarat, quando hoc maximum miraculum orbi ostensum voluit Deus. Exigebat tum ea tempestas tale prodigium. Theodorus quidam, utinam ita non fuisset, episcopus Ægeorum erat. Hic, nescio qua

ΣΝΓʹ.

Μαρτύριον τῶν ἁγίων ἑπτὰ παίδων.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ μαρτυρίου τῶν ἁγίων ἑπτὰ παίδων· ἐξ οὗ κεφαλαιώδης διετυπώθη χρεία. Ὅτι τὸ μαρτύριον [83] τῶν ἁγίων [84] ἑπτὰ παίδων Μαξιμιανὸν [85], Ἰάμβλιχον, Μάρτιμον, Διονύσιον, Ἐξακουστουδιανὸν, Ἀντωνῖνον [86] καὶ Ἰωάννην, τούτους B τοὺς ἑπτὰ τῶν εὐπατριδῶν ὄντας καὶ τὰ [87] τῆς εὐσεβείας φρονεῖν καὶ κρατύνειν ἐπιγνωσθέντας, ἀχθῆναι μὲν ἐπὶ Δεκίου ἀναγράφει [88] τοῦ τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν Θεοῦ παροράσει εἰς τυραννίδα [89] διαφθείραντος, ἀχθέντας δὲ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ὁμολογῆσαι, σχολῆς δέ τινος ἄλλης τὸν τύραννον μεθελκούσης ἄδειαν εὑρόντας καταφυγεῖν ἐπί τι σπήλαιον ἐν ὄρει πλησιάζοντι τῇ Ἐφεσίων διακείμενον μητροπόλει· καὶ διακονεῖσθαι αὐτοὺς ἐν ὅσοις ἡ σωματικὴ ἐβιάζετο χρεία, ὑφ' ἑνὸς αὐτῶν, ὃν προεῖπεν Ἰάμβλιχον ὁ λόγος· μετὰ δέ τινα βραχὺν χρόνον μαθόντα καὶ τὴν φυγὴν καὶ τὸ χωρίον τῆς διατριβῆς καὶ τὴν δίαιταν, καὶ ὀργῆς ἔμπλεω γεγονότα, ἀναφραγῆναι [90] τὸ τοῦ σπηλαίου στόμα προστάξαι, ὡς ἂν λιμῷ διαφθαρεῖεν οἱ C μάρτυρες. Εἶτα μετὰ ἔτη δύο καὶ ἑβδομήκοντα καὶ τριακόσια, Θεοδοσίου μὲν τοῦ ἐκ τριγονίας τὴν βασίλειον ἀρχὴν διαδεξαμένου καὶ διέποντος, [1401 R.] Μάρου δὲ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἐκκλησίας τὰς ἱερὰς φροντίδας ἐγκεχειρισμένου, τὸ παράδοξον τοῦτο καὶ ὑπερφυέστατον θέαμα, ἐφάνησαν οἱ τοῦ Χριστοῦ καλλίνικοι μάρτυρες ἀναβεβιωκότες. Οἷς προσελθόντες ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ἐπίσκοπος (ἐκάλει γὰρ καὶ τὸν βασιλέα καὶ πόῤῥωθεν διατρίβοντα τὸ τοῦ θαύματος ὑπερθαύμαστον) μεθ' ὧν καὶ ἄλλοι πολλοὶ προσέπεσάν [91] τε τοῖς ποσὶν αὐτῶν, καὶ τῆς παρ' αὐτῶν εὐχῆς ἠξιώθησαν καὶ εὐλογίας. Συνεκάθισέ τε αὐτοῖς ὅ τε βασιλεὺς καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, καί τινος ὁμιλίας προελθούσης [92], δι' ἧς καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἁγίους ἐπὶ μᾶλλον ἐβεβαιοῦτο καὶ τὸ ἀδίστακτον προσελάμβανε, D κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν συμπαρόντων [93], ἐν αὐτῷ πάλιν τῷ σπηλαίῳ ἐν ᾧ καὶ κατέκειντο, ἀνεπαύσαντο ἅμα, τῆς ἀδιαιρέτου τελευτῆς αὐτῶν ὑπ' ὄψιν πάντων γεγενημένης ἐπιμαρτυ-

VARIÆ LECTIONES.

[81] μόνην A. [82] quæ post ἔθετο addebantur, τέλος τῆς ἐκλογῆς τῆς περὶ τὸν βίον τοῦ ἀρχιερέως Ῥώμης θαυμασίου Γρηγορίου, omisi cum AB. [83] τὸ μαρτύριον] τὰ ὀνόματα B. [84] τῶν ἁγίων add. AB. [85] Μαξιμιανόν A, Μαξιμιλιανόν ς : B Μαξιμιανός, qui cætera quoque nomina nominative effert. [86] Ἀντωνῖνον] καὶ Ἀντωνῖνον A. [87] τά A : τάς vel τούς ς. [88] ἀναγράφει add. A. [89] εἰς τὴν τυραννίδα ς. [90] ἀναφραγῆναι] quidni ἀποφραγῆναι ? infra certe ἀπέφραττον (p. 468 a 35). [91] προσέπεσόν B. [92] προελθούσης mg.: libri προσελθούσης. [93] παρόντων A.

ρούσης αὐτῶν καὶ τὴν οὐχ ὁραθεῖσαν πρότερον τῆς A παρούσης ζωῆς κοινὴν ἀναχώρησιν. Ὄγδοον δὲ καὶ τριακοστὸν τηνικαῦτα Θεοδόσιος τῆς βασιλείας ἤνυεν[94] [762 H.] ἔτος, ἡνίκα τὸ τῶν θαυμάτων ὑπερθαύμαστον τῇ οἰκουμένῃ ἀναδειχθῆναι τὸ θεῖον ᾠκονομήσατο. Ἐζήτει δὲ ἄρα καὶ ὁ τότε καιρὸς τοιοῦτον τεράστιον. Θεόδωρός τις, ὡς εἴθε μὴ ὤφελε, τῆς Αἰγέων[95] πόλεως ἐπεσκόπει. Οὗτος οὐκ οἶδ' ὅθεν τοῦ τῆς ἀπιστίας σπάσας βορβόρου, φωνὰς δυσωδίας ἀπηρεύγετο, τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως καταψηφιζόμενος, καὶ πολλοὺς ἅμα τῶν σὺν αὐτῷ πρὸς τὴν οἰκείαν μεθέλκων[96] ἀπόνοιαν. Τοῦ δὲ θαύματος λαμπρὰς τὰς τῆς ἀναστάσεως ἀκτῖνας καθ' ὅλην ἀφιέντος τὴν ὑφ' ἡλίῳ[97], αὐτοί τε καὶ ὅσον Ἑλληνικὸν ὑπελείπετο[98], οἱ μὲν εἰς ἀμήχανον αἰσχύνην καὶ ἀφωνίαν κατεδύοντο, οἱ δὲ εἰς ἀμετάθετον ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως μετετίθεντο.

Τίς δ' ὁ τρόπος τῆς τοῦ σπηλαίου ἀνοίξεως; Ἀδόλιος ὁ τοῦ ὄρους τότε κύριος, ἐν ᾧ τὸ σπήλαιον λελατόμητο, μάνδραν θρεμμάτων οἰκοδομῆσαι κελεύει τοὺς παῖδας· καὶ τὸ προσταχθὲν ἐπὶ ἡμέρας δύο διεπράττετο. Ἡ δ' οἰκοδομὴ αὐτοῖς ἐτελεῖτο μετακομιζομένων τῶν λίθων, οἳ τὸ τοῦ σπηλαίου στόμα B ἀπέφραττόν τε καὶ ἀπετείχιζον. Καὶ οὕτω μὲν ἠνεῴχθη τὸ σπήλαιον, οἱ δ' ἐγκατακείμενοι αὐτῷ μάρτυρες τηνικαῦτα παραδόξῳ Θεοῦ κρίσει ἀναβεβιωκότες ἀποστέλλουσι τὸν συνήθως αὐτοῖς πάλαι ὑπηρετησάμενον Ἰάμβλιχον τροφὰς ὠνήσασθαι καὶ κομίσαι· ὃς τὴν Ἐφεσίων καταλαβὼν πόλιν συλλαμβάνεται δι' ἃ ἐκόμιζε νομίσματα, ὡς θησαυρῶν ἀρχαίων εὑρετής. Κἀκεῖθεν τὸ κατὰ τοὺς μάρτυρας θαῦμα εἰς ἀκοὰς πάντων περιηχούμενον διηπλοῦτο[99] καὶ εἰς θέαμα προὔκειτο.

ratione, luto infidelitatis absorptus, graveolentes evomuit voces, mortuorum resurrectionem negans, et multos cum suis sectariis eodem errore involvens. Hoc miraculo clarum resurrectionis testimonium in omnem terram divulgante, ipsi, et quicunque gentiles reliqui erant, partim rubore confusi obmutuerunt, partim certam firmamque resurrectionis spem conceperunt.

Modus vero quo spelunca aperta est, hic est. Adolius, ad quem tunc mons ille pertinebat, in quo spelunca excisa erat, pecorum stabulum servos coegit exstruere, resque intra biduum confecta est, domusque ædificata, translatis lapidibus, qui os speluncæ obstruxerant et munierant: sicque aperta spelunca est. Martyres qui illic jacebant, inaudito Dei judicio redivivi emittunt Jamblichum, qui solitus erat olim ipsis ministrare cibos emptum atque allatum. Qui ingressus urbem Ephesum, comprehenditur ob eos quos proferebat nummos, tanquam thesaurum antiquum eruisset. Exindeque martyrum miraculum ad omnium aures penetravit, ac veluti res miranda proposita fuit.

ΣΝΔʹ.

Μαρτύριον Τιμοθέου τοῦ ἀποστόλου.

C

Ἀνεγνώσθη ἐκ τῆς μαρτυρικῆς Τιμοθέου τοῦ ἀποστόλου συγγραφῆς. Ὅτι πρῶτον Τιμόθεον ἡ προῦσα συγγραφή φησιν Ἐφέσου ἐπισκοπῆσαι, ῥοπάλοις δ' ἀναιρεθῆναι, διότι τοὺς Ἐφεσίους διεκώλυε τὰς μυσαρὰς καὶ μιαιφόνους τῶν Ἑλλήνων ἐπιτελεῖν τελετάς, ὧν μία ἦν καὶ ἡ καλουμένη καταγώγιον, καθ' ἣν οὗτος, καὶ ὅτι ταύτην ἐξεκήρυττε, τοῦ μαρτυρικοῦ τέλους ἠξίωται· Δομετιανὸς δὲ τηνικαῦτα τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς καθειστήκει τύραννος. Τοῦ δὲ ἱεροῦ Τιμοθέου τρόπῳ τῷ εἰρημένῳ τὸν βίον λιπόντος, καὶ Δομετιανοῦ ἐξ ἀνθρώπων ἀποφθαρέντος, [1404 H.] Νέρβα δὲ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους τὸ σκῆπτρον ἀναδεδεγμένου, ὁ θεολόγος Ἰωάννης τῆς ὑπερορίου φυγῆς ἀφεθεὶς κατάγεται πρὸς τὴν Ἔφεσον, ἧς καὶ πρότερον ὑπὸ D Δομετιανοῦ πεφυγάδευτο. Καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ διέτριβε ναυαγήσας μὲν περὶ τὸν αἰγιαλόν, ἐκβρασθεὶς δὲ τῆς θαλάσσης ἐμπνέων ἔτι, ἡνίκα Νέρων ὁ ἐμμανὴς τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἔπνει διωγμόν· ὅτε[1] καὶ τοὺς τόμους, οἳ ἀνέγραφον διαφόροις γλώσσαις τὰ σωτήρια τοῦ Δεσπότου πάθη τε καὶ [763 H.] θαύματα καὶ διδάγματα, τούτους παρὰ τῶν κομιζόντων δεξάμενος διέταξέ τε καὶ διήρθρωσε[2], καὶ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν τριῶν

CCLIV.

Martyrium Timothei apostoli.

468b Lecta sunt scripta de martyrio Timothei apostoli. Refert historia Timotheum primum Ephesi episcopum fuisse, clavaque interfectum, propterea quod prohibuisset Ephesios exsecranda et cruenta gentium festa, et ludos agere : quorum unum appellatum fuit Catagogium, quod quia ille abrogarat, martyrii honore affectus est. Domitianus tunc Romanum imperium tyrannus gerebat. Cum divus Timotheus hac ratione, ut diximus, vitam finiisset, et, Domitiano mortuo, Nerva in imperium successisset, divinus Joannes ab exsilio liber venit Ephesum, unde prius a Domitiano relegatus fuerat (etenim ibi habitavit, naufragium jam ad littus passus, et e mari adhuc spirans ejectus, dum Nero crudelis in Christianos sæviret). Quo tempore tomos, qui variis linguis continebant salutarem Domini passionem, miracula, doctrinamque a ferentibus accipiens, in ordinem digessit, distinxitque, et tribus evangelistis quartus accessit. Etenim, ut dixi, Nervæ sententia ab exsilio revocatus, Ephesinæ præfuit sedi, et per se cum septem episcopis, Ephesiorum diœcesim rexit, perduravitque pietatis verbum docens, usque ad imperium Trajani. Hæc

VARIÆ LECTIONES.

[94] ἤνυσεν A. [95] Αἰγαίων B. [96] μεθεῖλκον A. [97] ἡλίῳ A : ἥλιον ς. [98] ὑπελέλειπτο ς. [99] περιηχεῖτο διαπλούμενον ς. [1] ὅτε A : ὥστε ς. [2] συνδιήρθρωσε ς.

aliaque continet martyrium sancti Timothei, humili stylo conscriptum.

A εὐαγγελιστῶν τὸ ὄνομα ἐνηρμόσατο. Ἀλλὰ γάρ, ὅπερ εἶπον, ψηφίσματι Νέρβα τῆς ὑπερορίας ἀνακληθεὶς τῇ Ἐφεσίων ἐπέστη [3] μητροπόλει, καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ, ἑπτὰ συμπαρόντων ἐπισκόπων, τῆς Ἐφεσίων ἀντιλαμβάνεται μητροπόλεως, καὶ διήρκεσε τὸν τῆς εὐσεβείας κηρύσσων λόγον ἄχρι τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ. Ταῦτα δὴ καὶ τοιαῦθ' ἕτερα διηγεῖται τὸ μαρτύριον ἁπλουστέρᾳ φράσει τοῦ ἁγίου Τιμοθέου.

Timotheus apostolus a magno illo Paulo primariæ sedis Ephesiorum episcopus declaratur et inauguratur. Est apud Ephesios abominabile et exsecrandum festum, quod *Catagogium* nuncupant, et hoc celebratur modo : Indecoris se larvis induunt, ac ne agnoscantur, personis facies obtegunt, multaque idola circumferentes, et quædam carmina cantantes, invadunt viros et honestas feminas more latronum, multamque committunt cædem in publicis locis **469***a* civitatis, et prompte nefaria committunt, et sceleribus illis illegitimis gloriantur tanquam legitimis.

Ὅτι ὁ ἀπόστολος Τιμόθεος ὑπὸ τοῦ μεγάλου Παύλου καὶ χειροτονεῖται τῆς Ἐφεσίων μητροπόλεως ἐπίσκοπος καὶ ἐνθρονίζεται. Ὅτι ἡ παρὰ τοῖς Ἐφεσίοις δαιμονιώδης καὶ βδελυκτὴ ἑορτή, ἡ λεγομένη Καταγώγιον, τόνδε τὸν τρόπον ἐτελεῖτο· Προσχήματα μὲν ἑαυτοῖς ἀπρεπῆ περιετίθεσαν, πρὸς δὲ τὸ μὴ ἐπιγινώσκεσθαι προσωπείοις κατακαλύπτοντες τὰ ἑαυτῶν πρόσωπα, πολλά [4] τε [5] καὶ εἴδωλα ἐπιφερόμενοι καί τινα ᾄδοντες ᾄσματα, ἐπῄεσάν τε ἀνδράσι καὶ σεμναῖς B γυναιξὶ κατὰ λῃστρικὴν ἔφοδον, καὶ φόνους εἰργάζοντο κατὰ τοὺς ἐπισήμους τόπους τῆς πόλεως, καὶ ἔπραττον προθύμως τὰ ἄθεσμα, ὡς ἐνθέσμοις ἔργοις τοῖς ἀθεμίτοις καλλωπιζόμενοι.

CCLV.

Martyrium magni martyris Demetrii [*sub Maximiano*].

Legi martyrium magni illius martyris Demetrii, eodem modo editum. Hic Christi martyr Demetrius, præco et doctor pietatis, apostolorum peregrinationes et certamina imitabatur, et Thessalonicensem urbem lumine doctrinæ suæ ab erroris tenebris abductam, ad Christum adduxit : vita doctrinæ respondens splendescebat. Maximianus autem Dei hostis tunc regnabat, et Thessalonicæ commorabatur. Ibat vero tyrannus ad spectaculum gladiatorum, et martyr vinctus ad illud stadium quod prope erat, ab impiis ministris tanquam Christianus vita ac doctrina, adducitur. Ille ad spectaculum festinans, sanctum virum jussit prope stodium, cui publicum balneum vicinum erat, in fornice custodiri. Erat autem gladiatorum alter, maximus tyranni amicus, qui omnium optime videbatur pugnare nomine Lyæus. Qui autem cum illo eo die depugnaturus venerat, plebeius erat, juvenis ætate, nomine Nestor. Tyrannus cogitabat illius ætati, quanquam omnium cædem spiraret, parcere : et pecuniam, cujus amore ipsum existimabat cum tanto antagonista singulari certamine pugnare velle, daturum se illi promisit. Ut itaque a pugna desisteret lethali futura, monuit. Excepit Nestor non pecuniam amare se, sed gloriam, quam qui Lyæum interemisset, consequeretur. His dictis, in arenam descendens confestim eum, qui omnium judicio primus ferebat, prostratum necavit, sed nihil consecutus est eorum quæ victoribus proposita erant : intolerabili vero dolore et ita tyrannum complevit, et surgens e cathedra, ira incensus illinc impius domum discedit. Cum vero illi quidam a Demetrio martyre nuntiarent sermones : quasi furore atque impietate ebrius, simulque ratus, omen infaustum

ΣΝΕʹ.

Μαρτύριον τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ μαρτυρίου τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Δημητρίου, εἰς τὸν αὐτὸν τρόπον [6] ἐκδεδομένον. Οὗτος ὁ τοῦ Χριστοῦ μάρτυς Δημήτριος, κῆρυξ ὢν καὶ διδάσκαλος τῆς εὐσεβείας, τοὺς ἀποστολικοὺς δρόμους καὶ τοὺς ἀγῶνας ἐμιμεῖτο, καὶ τὴν Θεσσαλονικέων πόλιν τῷ φωτὶ τῶν αὐτοῦ κηρυγμάτων τοῦ τῆς πλάνης σκότους ἀπάγων Χριστῷ προσῆγεν· ἦν δ' αὐτῷ καὶ ὁ βίος συνεξαστράπτων τοῖς C δόγμασι. Μαξιμιανὸς δὲ τότε ὁ θεομάχος ἐβασίλευεν [7], καὶ τῇ τῆς Θεσσαλονίκης πόλει ἐπεχωρίαζεν, ἐπορεύετο δὲ ἐπὶ θέαν μονομάχων, καὶ ὁ μάρτυς αὐτῷ δεδεμένος, πλησίον που γενομένῳ τοῦ σταδίου, ὑπὸ τῶν τῆς ἀσεβείας ὑπηρετῶν ὡς τὰ Χριστιανῶν καὶ φρονῶν καὶ κηρύσσων [8] προσάγεται. Ὁ δὲ πρὸς τὴν θέαν σπεύδων τὸν ἅγιον κελεύει (παρὰ τὸ στάδιον γὰρ [9] λουτρὸν δημόσιον ἐγειτόνευεν) ἔν τινι [10] τούτου φρουρεῖσθαι καμάρᾳ. Ἦν δὲ τῶν μονομάχων ὁ μάλιστα τῷ τυράννῳ καὶ φιλούμενος καὶ δοκῶν κατὰ πάντων ἀριστεύειν Λυαῖος ὄνομα. Ὁ δὲ μέλλων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀνταγωνίζεσθαι αὐτῷ εἷς μὲν ἦν τοῦ δήμου, νέος δὲ τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν κλῆσιν Νέστωρ. Ὁ δὲ τύραννος ἔδοξεν αὐτοῦ τῆς ἡλικίας, καίτοι μιαιφονίαν κατὰ πάντων πνέων, φείδεσθαι D · καὶ χρήματα μέν, ὧν ἐρῶντα πρὸς τὴν τοῦ τηλικούτου ἀνταγωνιστοῦ μονομαχίαν ἐπιῤῥίπτειν ἑαυτὸν ἐνόμιζε, δώσειν ὑπισχνεῖτο, ἀποστῆναι δὲ τοῦ ἀγῶνος ὡς ὀλεθρίου αὐτῷ ἐσομένου παρῄνει. [1405 R.] Ὁ δὲ Νέστωρ οὐκ ἔφη χρημάτων, δόξης δ' [11] ἐρᾷν τῆς δι' ὧν [12] [764 H.] ἀναιρεθείη Λυαῖος τῷ ἀνελόντι φυομένης [13]. Καὶ τοῦτο εἰπὼν συμπλέκεται μὲν [14] τῷ παρὰ πάντων ὑμνουμένῳ ἀριστεῖ, θᾶττον δὲ καταβάλλει καὶ ἀναιρεῖ. Καὶ τυγχάνει μὲν τῶν ἀποκειμένων τοῖς κρατοῦσι βραβείων οὐδενός, πληροῖ δὲ τὸν τύραννον ἀφορήτου λύπης καὶ ὀργῆς. Καὶ

VARIÆ LECTIONES.

[3] ἐπέστη B : ὑπέστη ς. [4] πολλὰ om. A. [5] τε om. B. [6] τόπον A. [7] ἐβασίλευεν ὁ θεομάχος ς. [8] κηρύττων ς. [9] γάρ A : ᾧ ς. [10] ἔν τινι A : ἐν τῇ ς. [11] δ' A : γ' ς. [12] ὧν] οὗ B et corr. A. [13] φαινομένης B. [14] μὲν add. B.

ἀνίσταται τῆς [15] καθέδρας θυμομαχῶν ὁ δυσσεβὴς καὶ οἴκαδε ἐπανῄει. Ἐπεὶ δὲ αὐτῷ τινες λόγους ἔφερον περὶ [16] τοῦ μάρτυρος Δημητρίου, ἅτε δὴ μεθύων καὶ [17] τῷ θυμῷ καὶ τῇ ἀσεβείᾳ, καὶ ἅμα νομίσας ὡς οἰωνὸς αὐτῷ γέγονεν οὐκ ἀγαθὸς ἡ κατὰ τὸ στάδιον ἀπιόντι τοῦ ἁγίου συνάντησις, λόγχαις ἐν οἷς καθεῖρκτο τόποις κελεύει τοῦτον ἀναιρεθῆναι. Τὸ δὲ σῶμα τοῦ μάρτυρος οἱ τότε τῶν εὐσεβούντων λάθρα καὶ νυκτὸς, καθ' ὅσον αὐτοῖς ὁ τῶν δυσσεβούντων φόβος συνεχώρει, ἐν αὐτοῖς ἐρειπίοις ἐν οἷς τὴν σφαγὴν ὑπέστη, τὴν γῆν ἀνορύξαντες θάπτουσι. Καὶ χρόνον οὕτως ἔμεινεν ἐφ' ἱκανὸν, ἐν ὕβρει μὴ ὑβριζόμενος· τῶν γὰρ θαυμάτων ἡ χάρις καὶ τῶν ἰάσεων ἡ εὐφημία τὴν ὕβριν ἀπήλαυνε. Λεόντιος δέ τις ἀνὴρ θεοφιλέστατος χρόνοις [18] ὕστερον τῆς ἐπαρχότητος, ἣ διεῖπε τὸ Ἰλλυρικὸν, τὸν θρόνον λαχὼν, περικαθάρας τὸ χωρίον ἐν ᾧ τὸ τοῦ μάρτυρος ἀπέκειτο λείψανον, καὶ εὐρύνας ἀνεγείρει τὸν περιώνυμον οἶκον τῷ μάρτυρι, κοινὸν ἱλαστήριον καὶ προσφύγιον οὐ τῇ Θεσσαλονικέων μόνῃ πόλει, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς πέρασιν.

A oblatum, cum sanctus ei ad stadium properanti occurrisset, hastis eo quo concludebatur loco, jubet interfici. Pii vero corpus martyris, clam de nocte, quando illis impiorum terror **469** b permittebat, in ruderibus in quibus interfectus erat, effossa terra sepeliunt. Et sic aliquandiu injuria permansit immunis: miraculorum enim gratia, et curationum fama injuriam depulit. Quidam vero Leontius vir pius (postea præfecturam, qua Illyricum administravit, adeptus) locum expians, in quo sancti martyris reliquiæ conquieverant, et amplians, excitavit templum eo loco martyri commune propitiatorium et perfugium non Thessalonicæ solum, sed et omnibus finitimis.

ΣΝϚ'.

Πολιτεία τῶν ἁγίων Πατέρων Μητροφάνους καὶ Ἀλεξάνδρου, ἐν ᾗ καὶ ὁ βίος Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου βασιλέως.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ λόγου ὃς ἐπιγέγραπται *Πολιτεία τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν, Μητροφάνους καὶ Ἀλεξάνδρου*· ἐν ᾧ καὶ ὁ βίος Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως, τὴν αὐτὴν διὰ τῆς ἐκδόσεως παρεχόμενος χρείαν.

Ἐννεακαιδεκάτῳ ἔτει τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας, τῆς δὲ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ παρουσίας πέμπτου καὶ τριακοσιοστοῦ ἔτους, πάλιν ὁ καθ' ἡμῶν ἐκρατύνθη διωγμός· ἐν ᾧ χρόνῳ Κωνσταντῖνος ἔφηβος ἦν, ὁ παῖς Κωνσταντίου. Τὸν Κωνσταντῖνον δὲ, οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁ συγγραφεὺς μαθὼν, καὶ τὰ ἱερὰ γράμματα παρὰ τοῦ πατρὸς μαθεῖν, C ἀλλὰ καὶ Καίσαρα παρ' αὐτοῦ χειροτονηθῆναι ἀναγράφει· καταστῆναι δὲ καὶ εἰς θέαν Κωνσταντίνου ἐν τοῖς ἐφήβοις τελοῦντος ἐν Παλαιστίνῃ, ἡνίκα συνῆν Διοκλητιανῷ κατὰ τῆς Αἰγύπτου στρατεύοντι· ἐπανάστασις δέ τις ἐκίνει τὸν πόλεμον.

Ὅτι φησὶ τὸν Μαξιμιανὸν ἐνεδρεύοντα τὸν Κωνσταντῖνον ἀνελεῖν μὴ λαθεῖν· διὸ καὶ πρὸς τὸν πατέρα φεύγει. Καὶ τελευτῶντα καταλαβὼν χειροτονεῖται παρ' αὐτοῦ τῆς βασιλείας διάδοχος. Τότε καί φασιν εἰπεῖν τὸν εὐσεβῆ Κωνστάντιον· *Νῦν ὁ θάνατός μοι τῆς ζωῆς ἡδύτερος, μέγιστον ἐντάφιον λαβόντι τὴν σὴν ἡγεμονίαν, υἱέ μου. Τὸ γὰρ καταλιπεῖν ἐπὶ γῆς βασιλέα τὰ Χριστιανῶν δάκρυα περιμάξαι δυνάμενον καὶ στῆσαι τὸν ἄδικον φόνον ὃν Μαξιμιανὸς οὐ λήγει κατὰ τῶν Χριστιανῶν παλαμώμενος, ἤδη μοι τὴν μακαρίαν δίδωσι λῆξιν.* D Τρίτον δ' ἤδη τότε ἦν ἔτος τοῦ καθ' ἡμῶν διωγμοῦ, ἐν ᾧ καὶ Κωνστάντιος πρὸς τὴν ἄφθαρτον βασιλείαν τὴν ἐπίκηρον ἤμειψε, καὶ τὸν υἱὸν ἀνακηρύξας βασιλέα, κήρυκα τῆς εὐσεβείας καὶ τῶν Χριστιανῶν ὑπέρμαχον καταλέλοιπεν.

1408 R.765 II.] Ὅτι φησὶ, Σεβήρου νόσῳ τελευτήσαντος Λικίννιος ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς Κων-

B

CCLVI.

Politia sanctorum Patrum Metrophanis et Alexandri, in qua de vita Constantini imperatoris.

Legi librum, qui inscribitur *Politia sanctorum Patrum nostrorum Metrophanis et Alexandri*, in quo etiam vita Constantini Imperatoris non minorem editione præbens utilitatem.

Decimo nono anno imperii Diocletiani, anno Christi 305 rursum in Christianos gravis sæviit persecutio, quo tempore Constantinus Constantii filius ex ephebis nondum excesserat. Constantinum vero nescio unde scriptor hauriens, scribit sacris Christianorum a parente imbutum, et Cæsarem ab eo renuntiatum: se autem vidisse Constantinum inter ephebos, merentem in Palæstina sub Diocletiano cum Ægyptiis bellum gerente. Seditio autem atque defectio belli causa exstitit.

Refert Constantinum, quod vitæ suæ insidiari Maximianum cognovisset, ideo ad parentem fugisse, et a moribundo imperii successorem declaratum. Tunc Constantium pium aiunt dixisse: *Nunc mors mihi vita jucundior, cum tuum, fili mi, imperium maximi instar sepulcri sit futurum. Quod enim relinquam in terra imperatorem, qui Christianorum lacrymas valeat detergere, et sistere iniquas cædes quas Maximianus contra Christianos machinari non desinit, jam felicem mihi dat quietem.* Tertius tunc agebatur annus persecutionis in Christianos excitatæ, quo Constantius cum æterno regno caducum commutavit, filiumque declarans imperatorem, præconem pietatis Christianorumque propugnatorem reliquit.

Severo, inquit, morbo exstincto **470** a Licinius Constantini sororius imperavit, deinde Maximianus

VARIÆ LECTIONES.

[15] τῆς B : καὶ τῆς ς. [16] περὶ A : παρά ς. [17] καὶ ante τῷ add. A. [18] χρόνοις A : χρόνον ς.

reliquam Orientis partem tenuit. Maxentius vero Romano in Occidente imperio præfuit, fratris Maximiani filius. Etenim alter quidem erat Maximiani prioris, alter Diocletiani.

Constantinus pius imperator, homicidia, cædes, virginum stupra, et raptus alienarum mulierum, et violentiam, quibus nefarius ille Maxentius delectabatur, cognoscens, et per legatos Romæ a senatu vindicem se atque assertorem appellari: hortatur tyrannum per litteras, ut abstineat ab impiis operibus. Persuadere cum non posset verbis, bello tentavit, pugnaque congressus, primo non procul abfuit quin succumberet. Cum autem in cœlo ei crucis forma appareret, materiæ experte lumine figurata, et litteris ejusdem modi, victoria promissa esset, ita enim inscriptum erat: *In hoc vince*: prœlio congressus, et belli et tyranni imperium victor cepit. Ante prœlium hanc quæ apparuit crucem in signis figuravit, et aureis lapidibus adornans, dedit qui ante equitaret feresdam, et Maxentius prædecessit. Nam iis laqueis, quibus Constantinum capere decreverat, captus est. Fecerat enim pontem alium juxta pontem Milvium non procul a Roma, astu quodam, quo ponte Constantinum irruentem perdere cogitabat. Versis in fugam iis qui Roma venerant, maximaque orta trepidatione, Maxentius doli auctor cum suis, rupto fallaci ponte, præcipitavit in flumen, et exstinctus est. Itaque Maxentius periit, et imperii pars illius ad Constantinum rediit, et subditi non modo ab immedicabili malo respirarunt, sed et læti festum diem egerunt. Licinius autem gentilis in pios sæviit, primo quidem occulte, metu affinis, deinde aperto marte. Inveteratum enim malum plerumque et fotum intus perpetuo latere nequit, et pridem meditatum foras tandem erumpit. Quare infanda persecutio in Christianos movit pium imperatorem contra impium affinem ad justum odium, et ex odio natum bellum. Multis **470*b*** variisque pugnis commissis terra marique, Licinius inferior est. Sed imperatoris benignitate fretus, seipsum dedidit, et frustra non fuisse compertum est. Dimittitur enim liber multis obnoxius pœnis, et Thessalonica illi, ut cum omni securitate ibi degeret, assignatur. Ipse vero humanitatem armis, amens cladi restaurandæ permutans, seditionem concitavit, quæ illum justa vindicta vita privavit.

A σταντίνου βασιλεύει· τὴν δὲ λοιπὴν τῆς Ἑῴας [19] μοῖραν Μαξιμιανὸς ἐπεῖχε. Μαξέντιος δὲ τῆς κατὰ Ῥώμην ἦρχεν, ἀδελφιδοῦς ὢν Μαξιμιανοῦ· καὶ γὰρ ὁ μὲν ἦν Μαξιμιανοῦ τοῦ προτέρου, ὁ δὲ Διοκλητιανοῦ.

Ὅτι Κωνσταντῖνος ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς, τοὺς μιαιφόνους φόνους καὶ τὰς διαφθορὰς τῶν παρθένων καὶ τὰς ἁρπαγὰς τῶν ἀλλοτρίων γυναικῶν καὶ τὰς βίας, αἷς ὁ ἐξάγιστος ἐνετρύφα Μαξέντιος, ἀκοῇ μαθὼν, καὶ τῶν ἐν Ῥώμῃ διαπρεσβευσαμένων σφίσιν αὐτοῖς σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν γενέσθαι, παραινεῖ μὲν διὰ γραμμάτων τὸν τύραννον ἀποσχέσθαι τῶν ἐχθέσμων ἔργων, οὐ πείθων δὲ λόγοις ἅπτεται πολέμου. Καὶ συμπλακεὶς μάχῃ, τὰ πρῶτα μὲν ἐγγὺς γίνεται τοῦ λαβεῖν τὸ ἧττον· φανέντος δ' αὐτῷ κατὰ τὸν οὐρανὸν B τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, φωτὶ ἀΰλῳ ἐγκεχαραγμένου καὶ γράμμασι τῆς αὐτῆς ὕλης εὐαγγελιζομένου τὴν νίκην (ἔλεγε γὰρ τὸ γράμμα, *Ἐν τούτῳ νίκα*), συμβαλὼν τοῖς πολεμίοις καὶ τοῦ πολέμου καὶ τοῦ τυράννου σκυλεύει τὸ κράτος. Πρὸ δὲ τῆς συμπλοκῆς τὴν θείαν ὄψιν εἰς τροπαίου σχῆμα μορφώσας καὶ χρυσοκολλήτοις λίθοις ἁρμόσας ἐδίδου φέρειν τοῖς προϊππεύουσι [20]. Καὶ γίνεται μὲν Μαξέντιος αὐτοῦ θήραμα· οἷς γὰρ ἐνήδρευε Κωνσταντῖνον θηράτροις, αὐτὸς ἐθηράθη. Ἐπήγνυ μὲν γὰρ πρὸς τῆς Ῥώμης περὶ τὴν Μουλίαν [21] γέφυραν δόλου γέφυραν ἄλλην, δι' ἧς ἤλπιζε τὸν Κωνσταντῖνον ἐπελαύνοντα διαφθαρῆναι· τῆς τροπῆς δὲ τῶν ἀπὸ Ῥώμης ὀξείας καὶ σὺν ταράχῳ πολλῷ γεγενημένης αὐτὸς ὁ τοῦ δόλου τεχνίτης σὺν τοῖς ἑπομένοις, διαῤῥαγείσης αὐτοῖς C τῆς σεσοφισμένης γεφύρας, κατέδυ τε εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐξέπιε τὸν θάνατον. Ἀλλ' οὕτω μὲν καὶ Μαξέντιος διεφθάρη, καὶ εἰς Κωνσταντῖνον ἡ ἐκείνου μερὶς περιίσταται· καὶ τὸ ὑπήκοον οὐ μόνον ἀνέπνευσε τῶν ἀνηκέστων κακῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν [22] εὐδίᾳ [23] πάσῃ ἑώρταζε. Λικίννιος δὲ τὴν Ἕλληνα δόξαν συγκροτῶν, ἐξεμαίνετο κατὰ τῶν εὐσεβῶν, τὰ πρῶτα μὲν λάθρα φόβῳ τοῦ κηδεστοῦ, ὕστερον δὲ καὶ κατὰ τὸ ἐμφανές· χρονίζον γὰρ καὶ ὑποτρεφόμενον ἔνδον τὸ δεινὸν ὡς τὰ πολλὰ συγκεκλεισμένον μένειν οὐ δύναται, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐκτὸς θριαμβεύει καὶ τὸ πάλαι μελετώμενον. Ὁ τοίνυν κατὰ τῶν [24] Χριστιανῶν ἀδιήγητος διωγμὸς κινεῖ τὸν εὐσεβῆ βασιλέα κατὰ τοῦ δυσσεβεστάτου γαμβροῦ εἰς μῖσος δίκαιον, καὶ τὸ μῖσος τὸν πόλεμον ἔτικτε. Πολλῆς δὲ καὶ παντοδαD ποῦς συγκροτουμένης μάχης κατά τε [25] γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν [26] ἡττᾶται Λικίννιος, καὶ τῇ τοῦ βασιλέως φιλανθρωπίᾳ πεποιθὼς ἑαυτὸν ἐκδίδωσι. Καὶ μάτην θαῤῥεῖν οὐκ ἠλέγχετο· ἀφίεται μὲν γὰρ, πολλῶν ὑπεύθυνος ὢν τιμωριῶν, ἀτιμώρητος, καὶ ἡ Θεσσαλονίκη αὐτῷ σὺν ἀδείᾳ ζῆν ἀπάσῃ διατριβὴ ἀφορίζεται. Ὁ δὲ τὸ [766 H.] φιλάνθρωπον εἰς τὸ τὴν ἧτταν ἀναμαχέσασθαι [27] ἀπονοίας ποιησάμενος ὅπλον, τὴν ἐπανάστασιν ἐγχειρίζετο, ἥτις αὐτὸν καὶ τοῦ βίου τῷ δικαίῳ ξίφει διέτεμεν.

Moritur sanctus martyr Petrus, et Achillas sanctum virum in dignitate Alexandriæ consecutus est, et illum Alexander. Cum Ecclesia persecutionibus liberata esset, martyrumque certaminibus illustrata,

Ὅτι τελευτᾷ μὲν ὁ ἱερομάρτυς Πέτρος, καὶ Ἀχιλλᾶς τὸν Ἀλεξανδρείας θρόνον καὶ τὸν ἅγιον διαδέχεται, τοῦτον δὲ Ἀλέξανδρος. Τῆς Ἐκκλησίας δὲ τῶν διωγμῶν ἤδη λοιπὸν ἠλευθερωμένης καὶ τοῖς τῶν

VARIÆ LECTIONES.

[19] ἑῴας B: ἕως ς. [20] προϊππεῦσιν A. [21] Μουλίαν] Φουλβίαν B, Βουλβίαν A. [22] ἐν om. A. [23] εὐδίᾳ] εὐδαιμονίᾳ A. [24] τῶν om. A. [25] τε A: γε ς. [26] θάλατταν B. [27] ἀναμάχεσθαι A.

μαρτύρων ἄθλοις σεμνυνομένης, τὸ ἐγχώριον κακὸν A καὶ τῆς οἰκουμένης ὁ τάραχος Ἄρειος τὴν εὐφροσύνην τῆς Ἐκκλησίας εἰς κατήφειαν πάλιν συνέστειλεν· ἐν κτίσμασι γὰρ κατῆγε τὸν τοῦ Θεοῦ Υἱὸν καὶ Θεὸν, οὗ χειρὸς ἔργον ἡ σύμπασα κτίσις. Ἐπεὶ δ' ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος [1409 R.] καὶ νουθετῶν καὶ παρακαλῶν ἀπεῖπεν (ἐνίκα γὰρ τῶν ζιζανίων τὸ βάθος τὸν σπόρον τοῦ λόγου), ἐκτέμνει τοῦτον καθαιρετικῇ μαχαίρᾳ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅτι Εὐσέβιος ὁ τὴν Βηρυτὸν μὲν ὑπεριδὼν, τὴν δὲ Νικομηδέων Ἐκκλησίαν ἐποφθαλμίσας [28], ἐπεὶ μὴ δίκην ἔδωκε τῆς ἁρπαγῆς, ἐπαρθεὶς Ἄρειόν τε καὶ τοὺς τῆς αἱρέσεως συνεραστὰς διὰ προνοίας τῆς πρώτης ἦγεν· ὧν ἐπίσκοποι μέν ποτε γεγονότες Σεκοῦνδος ὑπῆρχε καὶ Θεωνᾶς, ἐν διακόνοις καὶ πρεσβυτέροις Ἄρειός τε ἡ τῆς αἱρέσεως ἀρχὴ καὶ Ἀχιλλᾶς B καὶ ἄλλος [29] Ἄρειος καί τινες ἕτεροι τῆς αὐτῆς καὶ τιμῆς καὶ φρατρίας [30], ἀριθμὸν ἀπαρτίζοντες τὸν ἐννέα. Οὓς καὶ καθεῖλε σύνοδος ἐγγὺς ρʹ ἐπισκόπων, οἱ ἐξ Αἰγύπτου καὶ Λιβύης συνεληλύθεσαν, ὑπαγαγόντας καὶ τῷ ἀναθέματι. Ὧν τὴν ἀκοὴν Κωνσταντῖνος οὐκ ἀναλγήτως ἐνεγκὼν, ἀποστέλλει πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν Ὅσιον μὲν τοὔνομα, ὅσιον δὲ τὸν βίον (πόλις δ' αὐτὸν ηὔχει μία τῶν Ἰσπανιῶν [31], ἡ Κουδρούβη), ἐγχειρίζει δ' αὐτῷ καὶ γράμματα πρός τε τὸν ἀρχιερέα Θεοῦ Ἀλέξανδρον καὶ πρὸς Ἄρειον τὸν τῆς ἀσεβείας διαγεγραμμένον [32] γεννήτορα, ὧν τὰ μὲν ᾔτει φιλανθρωπευθῆναι πρὸς Ἄρειον, τὰ δὲ προσέταττεν ἀποστῆναί τε τῆς λύσσης καὶ τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας ἀνθελέσθαι, παρῄνει δὲ καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος καὶ ἀντιλογίας ἀναχωρεῖν, ὡς πολλῶν C κακῶν αἰτίας ταύτης ἐν πολλοῖς γινομένης. Ἐπεὶ δὲ τὸ τοῦ Ἀρείου νόσημα οὔτε τῇ τοῦ περιβοήτου Ὁσίου παρουσίᾳ καὶ διδασκαλίᾳ, οὔτε τῇ τοῦ βασιλέως νουθεσίᾳ προσεδέχετο τὴν θεραπείαν, σύνοδον ἀρχιερέων ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ ὁ βασιλεὺς συγκροτεῖ· ἧς τῶν ἐπισκόπων συνεδριαζόντων αὐτὸς εἰς τὸ μέσον στὰς οὐκ ἄλλως ἠνέσχετο καθεσθῆναι ἢ τοῦ ἱεροῦ χοροῦ ἐπινεύσαντος αὐτῷ. Καὶ τῆς μὲν Ἀρείου αἱρέσεως Εὐσέβιός τε ὁ Νικομηδείας καὶ Θεογόνιος ὁ Νικαίας καὶ Μάρης [33] ὑπερήσπιζον ὁ Καλχηδόνος, τῆς δ' εὐσεβείας Ἀλέξανδρος ὁ [34] Κωνσταντινουπόλεως πρεσβύτερος, καὶ τὸ πρόσωπον τοῦ ταύτης ἀρχιερέως ἐπέχων (Μητροφάνης γὰρ ὁ ὅσιος διά τε βαθὺ γῆρας καὶ νόσον οὐ παρῆν)· μεθ' ὧν Ἀθα- D νάσιός τε ὁ τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας [767 H.] ἀρχιδιάκονος, καὶ ὁ ταύτης ἀρχιερεὺς Ἀλέξανδρος. Παρῆσαν δὲ τῇ συνόδῳ καί τινες ἱερατικὴν μὲν χάριν οὐκ ἔχοντες, ἀλλ' οὐδὲ τὰ Χριστιανῶν τετελεσμένοι, ἐπὶ [35] δὲ διαλεκτικῇ δυνάμει μέγα ὄνομα φέροντες· οὓς ἐν τῷ ἀπλάστῳ καὶ ἀκατασκεύῳ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας λόγῳ τινὲς τῶν γερόντων καὶ τῇ ἐνοικούσῃ θείᾳ χάριτι ἐζώγρησάν τε, καὶ τῆς πλάνης ἐκκαθάραντες, τῆς τε Ἑλληνικῆς καὶ τῆς Ἀρείου, ἧς ὑπερηγωνίζοντο [36] μάλιστα, τῆς Χριστοῦ ποίμνης γενέσθαι παρεσκεύασαν.

Ἐν τῇ συνόδῳ δὲ παρῆν καὶ Παφνούτιος ὁ θαυμάσιος, Αἰγύπτιος μὲν τὸ γένος, ὁμολογητὴς δὲ τοὺς

malus turbo, et mundi quædam tempestas Arius, lætitiam Ecclesiæ in dolorem iterum vertit. Creaturis enim Filium Dei, Deumque velut in ordinem redigens alligavit, cujus manus opus omnis est creatura. Cum vero Alexander Alexandriæ episcopus, et monendo hortandoque nihil proficeret (nam zizaniorum vis et copia verbi semen oppresserat), ancipiti Ecclesiæ gladio hunc resecat.

Eusebius Berytum despiciens, et Nicomediæ Ecclesiæ inhians, cum impune eam occupasset, elatus, Arium ejusque sectatores defendendos inprimis suscepit, quorum e numero episcopi erant olim facti Secundus et Theonas. Inter diaconos et sacerdotes, Arius hæreseos initium Achillasque alter Arius, et nonnulli alii ejusdem dignitatis et societatis, numero novem, quos concilium centum prope Patrum episcoporum, qui ex Ægypto et Africa convenerant, anathemati subjiciens damnavit. Quibus Constantinus auditis inique ferens, mittit Alexandriam Hosium, nomine et re sanctum, quem Hispaniæ civitas Corduba episcopum habebat. Tradit autem ei epistolas ad archiepiscopum Alexandrum, et Arium hæreseos fontem, quarum altera cum Ario humaniter agi petebat; altera vero ut, rabie deposita, cum Ecclesia consentiat. Hortatur autem ut contentione et controversiis cum aliis abstineat, siquidem multis multorum malorum **471a** causa fuit. Cum autem Arius hæreticus, nec præsentia clari illius Hosii, nec doctrina, neque imperatoris admonitione errorem suum desereret, concilium episcoporum Nicææ in Bithynia imperator convocat. In quo episcopis consedentibus, ipse in medio stans, non alia conditione sedere voluit, quam si illi totus cœtus annueret. Hæreticam impietatem Arii Eusebius Nicomediæ, Theogonius Nicææ, Mares Chalcedonensis episcopus defenderunt : pietatem Alexander Constantinopolitanus presbyter, vicem archiepiscopi tenens (sanctus enim Metrophanes, propter affectam ætatem senilem, morbumque non adfuit), cum quibus Athanasius Alexandriæ Ecclesiæ archidiaconus, et hujus urbis archiepiscopus Alexander. Aderant quoque in concilio et aliqui sacris nondum, ac ne baptismate quidem initiati : nimirum disserendi arte celebres, quos senes quidam non ingenti apparatu, minimeque fucato Dei verbo, sed inhiante divina gratia, ab errore ac gentilismo, Ariique hæresi, pro qua tum maxime illi depugnabant, ad Christi ovile traduxerunt.

In hoc concilio aderat et sanctus Paphnutius admirandus, natione Ægyptius; certaminibus vero

VARIÆ LECTIONES.

[28] ἐποφθαλμήσας A. [29] καὶ ἄλλος AB : ὁ ἄλλος ς. [30] φατρίας A. [31] Ἰσπανίων B : Σπανίων ς. [32] γεγραμμένον ς. [33] Μάρις B. [34] Ἀλέξανδρός τε ὁ A. [35] ἐπὶ A : ἐπεί ς. [36] περὶ ἧς ἠγωνίζοντο ς.

confessor (cui Maximianus Christi hostis dextrum oculum eruit, et sinistræ cubitorum nervos præcidit, et ad oculum metalli fodinas damnavit), homo multorum supernaturalium operum et miraculorum patrator: quem etiam piissimus imperator omni honore affecit, et osculando effossi locum oculi dextri satiari non poterat.

Quin etiam venerabilis Spyridon aderat, de quo e millibus unum aliquid narrabimus. Pavit aliquando oves suas, tametsi episcopi dignitate præditus esset. Latrones autem invaserunt ovium gregem, et inaspectabilibus atque invisis vinculis ligabantur, et accipiens ligatos, quos ille precibus ligarat, pari sapientia solvit vinculis: arietem insuper dedit in mercedem nocturnæ ærumnæ ac cruciatus. Virginem autem filiam habuit domi, et ipsa a quodam auri depositum cum accepisset, mortua est. Qui deposuerat (peregre etenim profectus fuerat) reversus aurum repetiit et quæsivit. Quæsivit etiam domi Spyridon, et non **471***b* invenerunt. Quare accessit ad sepulcrum virginis filiæ, et ait: Filia Irene (ita enim vocabatur), ubi depositum? Illa respondit e sepulcro, et locum significavit, et inveniendi modum, et facile inveniens depositum reddidit. Sed his tanquam ex ungue leonem ostendimus.

Hi igitur trecentorum et qui excurrunt conventus condemnant impietatis Arium ejusque asseclas, et Filium Patri ὁμοούσιον, consubstantialem asseruerunt, unanimem pronuntiantes sententiam. Septemdecim numero Arii sententiæ accedere visi sunt, sed facto exsilii imperiali decreto sex in impietate tantum perdurarunt: aliis revocare se errorem simulantibus, et sanæ doctrinæ, tametsi non sincere, sed ficte ac subdole, consentientibus: quorum princeps Eusebius. Hinc omnes Ecclesiæ a multis tumultibus et factionibus liberatæ respirarunt, et Hosius quidem Cordubæ episcopus cum sociis, quæ in concilio gesta erant ferens, Occidentalibus pacem ac quietem attulit; Athanasius zelo ardens Ægyptiis et Afris: Alexander vero, quanquam senex (septuagenarius enim erat) Thracibus simul et Illyricis communionis pacisque Ecclesiarum nuntium, ut præscriptum erat, tulit, socium itineris habens beatissimum Paulum, tunc lectoris et subscriptoris Constantinopolitanæ Ecclesiæ fungentem officio: qui tempore concilii duodecimum ætatis annum agens, cum Alexandro vixit. Sed de his paulo post. Primum venit in conspectum sanctissimi Metrophanis, et læto nuntio, præsentiaque recreans, sed non recreans quod discessurus esset, cum fausta apprecatione ad commissum illi officium dimittitur. Venientes autem in Thraciam et Macedoniam, et Thessaliam, Achaiam totam, Hellada, continentesque terras, ne

A ἄθλους, οὗ καὶ Μαξιμιανὸς ὁ μισόχριστος τόν τε δεξιὸν ἐξώρυξεν ὀφθαλμὸν καὶ τὴν λαιὰν ἐνευροκόπησεν ἀγκύλην καὶ μεταλλείαις ἐκακούχησεν, ἀνὴρ ὑπερφυῶν ἔργων πολλῶν καὶ δυνάμεων δημιουργός· ὃν καὶ ὁ φιλοθεώτατος βασιλεὺς διὰ πάσης τε ἦγε τιμῆς, καὶ κόρον οὐκ ἐλάμβανε καταφιλῶν τὸν διωρυγμένον αὐτοῦ ὀφθαλμόν.

Ἀλλὰ καὶ Σπυρίδων ὁ σεβάσμιος παρῆν[37], περὶ οὗ βραχέα τινὰ ἐκ μυρίων ὁ λόγος ἐρεῖ. Ἐποίμαινεν αὐτός ποτε τὰ πρόβατα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ τῆς ἐπισκοπῆς τελῶν ἀξιώματι· [1412 R.] λῃσταὶ δ' ἐπῆεσαν τῇ ποίμνῃ, καὶ δεσμοῖς ἀοράτοις ἐπεπέδηντο. Καὶ καταλαβὼν δεδεμένους οὓς αὐτὸς εὐχαῖς ἐδέσμησε, λύει μὲν τῶν δεσμῶν σοφίᾳ τῇ ἴσῃ, ἐπιδίδωσι δὲ καὶ κριὸν, μισθὸν αὐτοῖς ἐσόμενον εἰπὼν τῆς νυκτερινῆς B ταλαιπωρίας. Παρθένον δὲ θυγατέρα σύνοικον εἶχε, καὶ αὕτη τινὸς παραθήκην[38] λαβοῦσα μετήλλαξε τὸν βίον· καὶ ὁ παραθέμενος τὸ χρυσίον (ἔσταλτο γὰρ εἰς ἀποδημίαν) ἐπανελθὼν ἐζήτει τὸ χρυσίον. Συνεξηρεύνα οὖν καὶ ὁ Σπυρίδων, καὶ οὐχ εὑρίσκετο. Διὸ ἐφίσταται τῷ τῆς θυγατρὸς τάφῳ καὶ, *Ὦ τέκνον Εἰρήνη*, φησὶ (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῇ παρθένῳ), *ποῦ ἡ παραθήκη*; ἡ δὲ ἀποκρίνεται τοῦ τάφου, καὶ τὸ χωρίον ἀναδιδάσκουσα καὶ τῆς εὑρέσεως τὸν τρόπον· καὶ ἀνευρὼν ῥᾳδίως τὴν παραθήκην ἀποκαθίστησι τῷ παραθεμένῳ. Ἀλλὰ τούτοις μὲν ὡς ἐξ ὀνύχων δηλοῦμεν τὸν λέοντα.

Οὗτοι οὖν οἱ τριακόσιοι καὶ τὸ ἄλλο τῶν τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέων σύνταγμα καταδικάζουσιν αὐτῇ δυσσεβείᾳ C τόν τε Ἄρειον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ἀνεκήρυξαν, ὁμοφώνους τὰς ψήφους θέμενοι. Τινὲς δ', εἰς ἑπτακαίδεκα τὸν ἀριθμὸν συμπληρούμενοι, εἰς τὴν Ἀρείου λύσσαν ἀποκλίνειν ἔδοξαν. Ἀλλὰ τούτων ὑπερορίας βασιλικῇ ψήφῳ κυρωθείσης ἓξ μόνοι τῇ δυσσεβείᾳ διέμειναν, τῶν ἄλλων παλινῳδίαν ἐνδειξαμένων καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας φρονήματι, εἰ καὶ μὴ ἐξ εἰλικρινείας, ἀλλ' ὑφάλῳ γνώμῃ συνδεδραμηκότων, ὧν ἦν κορυφαῖος ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος. Ἐντεῦθεν αἱ ἁπανταχοῦ Ἐκκλησίαι τῶν πολλῶν θορύβων καὶ στάσεων πρὸς εἰρήνην ἀνέπνευσαν. Καὶ Ὅσιος μὲν ὁ Κουδρούβης, ἅμα τῶν οἱ συνεπομένων, τὰς συνοδικὰς φέρων πράξεις τοῖς ἑσπερίοις τὴν εἰρήνην ἐβράβευε, τοῖς δὲ κατ' Αἴγυπτον καὶ Λιβύην ὁ θερμὸς Ἀθανάσιος. Ἀλέξανδρος D δὲ [768 H.], καίτοι πρὸς γῆρας ἐλαύνων (ἑβδομηκοντούτης γὰρ ἦν), τοῖς κατὰ τὴν Θρᾴκην ὅμως καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν τὸ τῆς ὁμονοίας καὶ εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν πόνους ὑφίστατο διακομίζειν Εὐαγγέλιον, συνέκδημον ἔχων τὸν πανόλβιον Παῦλον, ἀναγνωστῶν τηνικαῦτα καὶ ὑπογραφέων τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν Ἐκκλησίας πληροῦντα βαθμόν· ὃς καὶ κατὰ τὴν σύνοδον δωδέκατον ἔτος ἐκ γενέσεως ἄγων τῷ Ἀλεξάνδρῳ συνδιέτριβεν. Ἀλλὰ ταῦτα μετ' ὀλίγον· πρότερον δὲ εἰς θέαν ἧκε τοῦ πανοσίου Μητροφάνους, καὶ τοῖς μὲν εὐαγγελίοις καὶ τῇ παρουσίᾳ εὐφράνας, οὐχ εὐφράνας δ' οἷς ἀποδημεῖν ἔμελλε, μετ' εὐχῶν

VARIÆ LECTIONES.

[37] συνῆν A. [38] παρακαταθήκην ς.

πρὸς τὴν καταπεπιστευμένην [39] αὐτῷ διακονίαν ἐστέλλετο. Διελθόντες δὲ Θρᾴκην τε καὶ Μακεδονίαν καὶ Θεσσαλίαν καὶ Ἀχαΐαν πᾶσαν καὶ Ἑλλάδα καὶ τὰς ἠπείρους, οὐδὲ τῶν νήσων ὠλιγώρησαν, ἀλλ' ἐπιπλεύσαντες ἅπαν ἀνέσπων ἐκ ῥιζῶν αὐτῶν ζιζάνιον, τὸν εὐγενῆ δὲ σπόρον τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων καὶ συνοδικῶν κηρυγμάτων διέσπειρον.

Ὅτι τῆς συνόδου τέλος διὰ τριῶν ἥμισυ λαβούσης ἐτῶν (καὶ γὰρ ἤρξατο μηνὸς Ἀπριλλίου πεντεκαιδεκάτην ἀνύοντος [40], ἐπερατώθη δὲ τῆς τριετίας πάλιν τὸν Ἀπρίλλιον καταλαβούσης καὶ μέχρι Σεπτεμβρίου διαδραμούσης· οὕτω γὰρ ὁ σοφὸς Ἀλέξανδρος τὰ πεπραγμένα γράφων τὰ τῆς [41] συνόδου ἐπεσημήνατο), τελεσθείσης οὖν τῆς ἁγίας συνόδου, στὰς ὁ βασιλεὺς μέσος τοῦ χοροῦ τῶν ἀρχιερέων ᾔτει χάριν αὐτῷ μίαν B παρ' αὐτῶν δοθῆναι· οἱ δὲ προθύμως κατένευον. Ἡ δὲ χάρις συνεισελθεῖν αὐτῷ ἐν τῇ πόλει, ἐφ' ᾧ θεάσασθαί τε τὸν ἀρχιερέα, ὃν Πατέρα ὁ βασιλεὺς ἑαυτοῦ ἀνωμολόγει [42], καὶ ὥστε τῇ πόλει, [1413 R.] ἣν αὐτὸς ἐνέστησε, διὰ τῆς αὐτῶν παρουσίας καὶ εὐχῆς τὸ τοῦ κτίσαντος ὄνομα ἐγκαινισθῆναι. Ἐπισκεπτομένων δὲ τῶν ἱερέων [43] τὸν διορατικώτατον Μητροφάνην ἡμέρας Κυριακῆς ἐνισταμένης καὶ τοῦ βασιλέως συμπαρόντος, ἄλλοι τέ τινες προῆλθον λόγοι, καί, *Ὁρῶ σε*, φησίν, ὑπολαβὼν ὁ βασιλεύς, *ὦ Πάτερ ἐμοὶ τιμιώτατε, καὶ γήρᾳ καὶ νόσῳ κάμνοντα, καὶ δυσωπῶ ἀνειπεῖν τε καὶ ἀναδεῖξαι ἡμῖν τὸν μετὰ σὲ τοῦ ποιμνίου ἡγησόμενον.* Ὁ δὲ πρὸς τὸν βασιλέα εὐθυμοῦντι προσώπῳ, *Πέπεισμαι*, φησίν, C *ἐν Κυρίῳ ὅτι νῦν τὸ πανάγιον Πνεῦμα διὰ γλώσσης, ὦ τέκνον, εἶπε τῆς σῆς. Φροντίζοντι γάρ μοι περὶ τούτου ἐφανέρωσεν ὁ Κύριος πρὸ τῶν ἑπτὰ τούτων ἡμερῶν, καὶ ὅτι μετὰ δεκάτην ἡμέραν μεταλλάξω τὸν βίον, καὶ ὃς τὸ ἱερὸν ἀξίωμα ἐναδέξοιτο, καὶ ἔστιν οὗτος ὁ συμπρεσβύτερός μου Ἀλέξανδρος, ἄξιος ὡς ἀληθῶς τῆς ἐκλογῆς ὑπάρχων καὶ τῆς τοῦ ἁγίου προῤῥήσεως Πνεύματος· ἔτι δὲ καὶ τοῦτον ὡς τὸ παιδίον Παῦλος ὁ ἀναγνώστης διαδέξεται.* Ἀποβλέψας δὲ καὶ πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας θεῖον Ἀλέξανδρον, *Καὶ σύ*, φησίν, *ὦ ἀδελφέ, καλὸν σεαυτοῦ διάδοχον καταλείψεις.* Καὶ τῆς χειρὸς Ἀθανασίου τοῦ ἀρχιδιακόνου λαβόμενος, *Ἴδε, ὁ γενναῖος*, ἔφη, [769 H.] *στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ οὗτός σε διαδέξεται, ὃς οὐ μόνον νῦν* D *Ἀλεξάνδρῳ κατὰ τῆς δυσσεβείας Ἀρείου τῷ ἐμῷ συνηγωνίσατο ἀδελφῷ, ἀλλ' ἔτι σὺν αὐτῷ μεγάλους ἄθλους καὶ πολλοὺς ἀγωνιεῖται. Οὐ μόνον δὲ δεύτεροι αὐτὸν ἐκδέξονται ἀγῶνες, ἀλλὰ καὶ τρίτους σὺν τῷ γενναίῳ ὑποστήσεται Παύλῳ.* Ταῦτα εἰπεν, καὶ ὥσπερ ἀναζωπυρήσας τῷ Πνεύματι κάτεισι σὺν τοῖς ἐπισκόποις εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνάγνωσιν ὀλίγα προσομιλήσας τῷ πλήθει καὶ συνταξάμενος, ἀνακηρύττει καὶ μὴ παρόντα τὸν πρεσβύτερον Ἀλέξανδρον ἀρχιερέα καὶ τοῦ θρόνου διάδοχον. Καὶ ὁ λαὸς μιᾷ φωνῇ σὺν αὐτῷ βασιλεῖ ἐπὶ πλείους ὥρας ἐβόα τὸ Ἄξιος. Εἶτα

A insulas quidem neglexerunt, sed navigando omnem zizaniam radicitus evellentes, bonum semen evangelicæ doctrinæ et synodalium decretorum disseminarunt.

Concilio triennio sexque mensibus finito (cœperat enim mense Aprili decimo quinto die, **472a** finitum vero est triennio iterum in Aprilem devoluto, et usque Septembrem excurrente; sic enim doctus Alexander acta describens synodi annotavit), finito, inquam, sacro concilio, imperator stans in medio sanctorum Patrum, petiit sibi unam rem gratam fieri: qui libentes concesserunt. Beneficium autem illud erat, ut in urbem secum proficiscerentur, in qua archiepiscopum viderent, quem Patrem suum imperator appellabat, et ut urbi Byzantio, quam ipse fundasset, sua præsentia et precibus conditoris novum nomen inderent. Invisentibus autem episcopis clarissimum Metrophanem, die Dominica, et imperator præsens inter alia dixit: « Video te, Pater maxime venerande, et senectute et morbo defessum, et creari atque designari nobis post te gregis pastorem postulo. » Ille ad imperatorem alacri vultu conversus, « Annuo, inquit, in Domino, quia nunc Spiritus sanctus, o fili, per linguam tuam loquitur. Mihi enim hac de re sollicito indicavit Dominus ante septem hos ipsos dies, moriturum me intra decem dies, et dignitatem sacram susceptarum sacerdotii dignitate parem Alexandrum, et dignum, ut vere loquar, electione et sancti Spiritus denuntiatione. Ad hæc vero hunc veluti filius Paulus lector excipiet. » Respiciens autem ad Alexandrum Alexandriæ episcopum: « Et tu, inquit, frater, egregium successorem tui relinques. » Et manu Athanasii archidiaconi apprehensa: « En, inquit, strenuus Christi miles, hic te sequetur, qui non solum cum fratre meo Alexandro contra Arii hæresim decertavit, sed et cum illo magna certamina et multa subibit: non solum autem secunda excipient certamina, sed et tertium cum strenuo Paulo sustinebit. » Hæc dixit, et tanquam alios spiritu suo recreans, venit cum episcopis in templum: ac post Evangelii lectionem nonnulla ad populum locutus, et disserens, Alexandrum sacerdotem absentem archiepiscopalis sedis successorem renuntiat. Populus uno ore cum ipso imperatore horis aliquot **472b** exclamavit: *Dignus est.* Deinde sacræ mensæ altaris humerale imponit, præcipiens hoc successori servari: venturum autem illum post non diu prædixit, post septimum videlicet diem ejus resoluti corporis in Domino. Acciderunt igitur, ut prædixerat, omnia. Moritur centesimo et decimo septimo ætatis anno, quarto Junii.

VARIÆ LECTIONES.

[39] πεπιστευμένην ς. [40] ἀνύοντος B et corr. A: ἀνιόντος ς, infra est ἄγοντος. [41] τὰ τῆς] τότε τῆς B. [42] ὡμολόγει B. [43] ἱερέων A: ἀρχιερέων ς.

τὸ ὠμοφόριον τῇ ἁγίᾳ ἐναποτίθησι τραπέζῃ, ἐντειλάμενος αὐτὸ φυλάττεσθαι τῷ διαδόχῳ· ἥξειν δ' αὐτὸν προεῖπεν οὐκ εἰς μακρὰν, μετὰ δ' ἑβδόμην ἡμέραν τῆς αὐτοῦ πρὸς Χριστὸν ἀναλύσεως. Γίνεται οὖν [44], ὡς προέφη καὶ ἐνετείλατο, ἅπαντα· ἐτῶν δ' ἀνεπαύσατο ἑπταχαίδεκα καὶ ἑκατὸν, Ἰουνίου μηνὸς τετάρτην ἄγοντος.

Constantia, soror imperatoris Constantini pii, uxor quæ erat impii Licinii, moritura fratri dixit: Unum, et ultimum a te peto beneficium; ut ab exsilio revoces Arium falso accusatum: consentit enim cum synodo. Erat enim apud illam sacerdos quidam Arianus qui seipsum primo Constantiæ eunuchis insinuavit, per quos et ad illam accessum habuit, verbisque blandis atque assentationibus persuasit, Arium invidia ejectum esse: rectam enim Ecclesiæ doctrinam tueri. Quibus ipsa ad imperatorem illa referens, permovit, statimque scribit, ut Arius ab exsilio revocetur. Allegabat vero una ad fratrem sacerdotem, qui adulationis vitio non minus quam hæreseos laboravit, et irrepente ingenio ac verbis blandiloquis, post non diu libere cum imperatore agere cœpit: ac de Ario sermonem injecit, quibus illum recte sentire demonstraret. Tum imperator: Si Arius, inquit, cum synodo consentit, videbo illum libenter, magnoque honore habito, eum Alexandrinæ restituam Ecclesiæ. His dictis, illum per litteras accersendum curat. Arius cum exsecrando Eusebio Constantinopolim venit, et suscipit illos imperator benigne, et quid sentiant interrogans audit dicentes, non aliud se sentire quam quæ trecenti et octodecim sancti Patres decreverint: quin et jusjurandum miseri falsæ confessioni addiderunt. Imperator scriptam ab illis jubet dari fidei professionem. Illi autem prompte mendacia scripserunt. Credere enim se et suos scripto testantur, lingua negant. Mutavit autem decretum Cæsar, quod pietatem confessi essent, et statim Alexandriam illum et qui cum eo erant honorifice mittit. Alexander vero Alexandrinus archiepiscopus, conspirante cum **473a** eo Athanasio, apostatam non admittit, et iterum Arius hæresim detexit, Ægyptumque turbavit. Imperator vero ad se Arium accersit, et interrogat an maneret in sententia, quam coram illo confessus esset. Ipse vero iterum expedite iisdem se inhærere testatus est, et jurejurando confirmavit. Omnia autem ficta erant, magisque ipsa theatri scena ex composito facta. Aiunt enim occulte eum scripsisse librum, et sub axilla ferentem (qui liber impudenter impietatem ejus continebat) jurasse se sic credere: chartam vero piæ doctrinæ, cui jam subscripserat, protulisse.

A Ὅτι Κωνσταντία ἡ τοῦ εὐσεβοῦς [45] Κωνσταντίνου ἀδελφὴ, γυνὴ δὲ τοῦ δυσσεβοῦς χρηματίσασα Λικινίου, μέλλουσα τελευτᾷν τῷ ἀδελφῷ, *Μίαν*, φησὶ, *καὶ τελευταίαν αἰτῶ σε χάριν, τῆς ὑπερορίας Ἄρειον ἀνακληθῆναι, συσκευὴν ἄδικον ὑποστάντα· σύμφρων γάρ ἐστι τῆς συνόδου.* Ἦν γάρ τις παρ' αὐτῇ τῶν τῆς Ἀρείου σπουδαστῶν αἱρέσεως πρεσβύτερος, ὃς ἑαυτὸν πρότερον τοῖς τῆς Κωνσταντίας εὐνούχοις οἰκειώσας, δι' αὐτῶν καὶ πρὸς αὐτὴν διέδυ, καὶ λόγοις ἔπειθεν ἐπαγωγοῖς καὶ πολὺν προφαίνουσι τὸν θῶπα ὡς Ἄρειος φθόνῳ ἐβλήθη [46]· τὸ γὰρ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας δόγμα πρεσβεύει. Οἷς κἀκείνη, πρὸς τὸν βασιλέα τοιαῦτα εἰποῦσα, διέσεισε· καὶ αὐτίκα γράφει τῆς ὑπερορίας ἀνεθῆναι τὸν Ἄρειον [47]. Παρατίθεται δὲ τἀδελφῷ [48] καὶ τὸν οὐδὲν ἧττον τῆς αἱρέ- B σεως ἢ τῆς κολακείας πρεσβύτερον· καὶ τοῖς ἐπικλόποις [49] ἤθεσι καὶ λόγοις οὐκ [50] εἰς μακρὰν παῤῥησίαν καὶ [51] πρὸς τὸν εὐσεβῆ λαμβάνει βασιλέα, καὶ κινεῖ περὶ Ἀρείου λόγους ὀρθόδοξον ποιοῦντας αὐτόν. Καὶ ὁ βασιλεὺς, *Εἰ Ἄρειος*, φησὶ, *τὰ τῆς συνόδου φρονεῖ, ὄψομαί τε αὐτὸν εὐμενῶς, καὶ σὺν τιμῇ τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐγκαταστήσω Ἐκκλησίᾳ.* Ταῦτα ἔλεγε, καὶ πρὸς ἑαυτὸν μετεπέμπετο γράφων [1416 R.] Καὶ ὁ Ἄρειος ἅμα τῷ συγκαθῃρημένῳ Εὐζωΐῳ πρὸς τὴν πόλιν Κωνσταντίνου παραγίνεται· καὶ δέχεται αὐτοὺς φιλανθρώπως ὁ βασιλεύς. Καὶ τὸ φρόνημα ἐπερωτῶν, ἀκούει λεγόντων μὴ ἄλλο τι φρονεῖν παρὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ ἁγίων Πατέρων. Ἀλλὰ καὶ C ὅρκον οἱ δείλαιοι τῇ πεπλασμένῃ ἐπετίθεσαν ὁμολογίᾳ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔγγραφον αὐτοὺς ἐπιδοῦναι τὸ φρόνημα κελεύει. Οἱ δὲ προθύμως ἐγγράφουσι [52] τὰ ψευδῆ· πιστεύειν γὰρ αὐτούς τε καὶ τοὺς σὺν αὐτοῖς τῷ γράμματι ἔλεγον, ὅσα καὶ τῇ γλώττῃ ἐπλάττοντο. Ἐξίστατο τοίνυν ὁ βασιλεὺς οἷς διωμολόγουν τὴν εὐσέβειαν, καὶ παραχρῆμα πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν αὐτόν τε καὶ [770 H] τοὺς σὺν αὐτῷ μετὰ τιμῆς ἐκπέμπει. Ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀρχιερεὺς Ἀλέξανδρος, συμπνέοντος αὐτῷ Ἀθανασίου, τὸν ἀποστάτην οὐ δέχεται· καὶ αὖθις Ἄρειος τὴν αἵρεσιν ἀνεκάλυπτε, καὶ τὰ τῆς Αἰγύπτου ἐτάραττετο. Καὶ ὁ βασιλεὺς μετάπεμπτον ποιεῖται τὸν Ἄρειον, καὶ ἀναπυνθάνεται εἰ διαμένοι οἷς αὐτῷ [53] συνωμολόγησε κατὰ πρόσωπον· ὁ δὲ πάλιν ἑτοίμως τοῖς αὐτοῖς ἐμμένειν D συγκατετίθετο, καὶ ὅρκον [54] τοῖς λόγοις ἐπέβαλλεν. Ἦν δὲ σκηνὴ ταῦτα πάντα, καὶ σκηνῆς δραματικώτερα. Φασὶ δ' ὡς ἐν μυστηρίῳ γράψας Ἄρειος βιβλίον καὶ ὑπὸ μάλης φέρων (τὸ δὲ βιβλίον ἀναιδῶς ἐλάλει τὴν δυσσέβειαν) ὤμνυεν οὕτω φρονεῖν, τὸν τῆς εὐσεβείας εἰς τὸ ἐμφανὲς προτείνων χάρτην, ὡς καὶ ὑπογράψειε.

Paulo post imperator caducam hanc vitam cum immortali commutavit, cum annos triginta et

Μετὰ δὲ βραχὺν χρόνον ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπίκηρον εἰς τὸν ἀκήρατον μεταλλάττει βίον, ἕνα μὲν ἐνιαυτὸν

VARIÆ LECTIONES.

[44] οὖν om. B. [45] εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνστ. ς. [46] διεβλήθη B. [47] τὸν Ἄρειον ἀνεθῆναι ς. [48] ἀδελφῷ ς. [49] ἐπικόλποις ς. [50] οὐχ καὶ οὐχ A. [51] καὶ add. A [52] γράφουσι A. [53] αὐτοῦ A. [54] καὶ τὸν ὅρκον ς.

καὶ τριάκοντα βασιλεύσας, πέντε δὲ καὶ ἑξήκοντα τὸν ὅλον διαπερανάμενος βίον. Τελευτῶν δὲ τῷ τῆς αἱρέσεως πρεσβυτέρῳ τὴν διαθήκην παρατίθησιν, ἐντειλάμενος ἐγχειρίσαι Κωνσταντίνῳ ταύτην τῷ παιδί, ὃν καὶ ἡ διαθήκη τῆς πατρῴας μοίρας καὶ ἀρχῆς διάδοχον καὶ βασιλέα ἔγραφεν. Ὁ δὲ καὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἀνθρώπους τὸ πιστὸν οὐκ ἔχων πρεσβύτερος ἐπιδίδωσιν ἐν κρυφῇ τὴν διαθήκην Κωνσταντίῳ, προδότης φανεὶς ἅμα πατρός τε διαθήκης[55] καὶ παιδὸς κληρονομίας. Συνέτρεχον δὲ τῇ προδοσίᾳ Εὐσέβιός τε ὁ δυσσεβὴς πραιπόσιτος, καὶ ἄλλοι τινὲς καὶ τῆς δυσσεβείας καὶ τῆς ἀνδρογύνου φύσεως συνθιασῶται. Ἀλλὰ γὰρ προδίδωσι μὲν τὰ πιστευθέντα Κωνσταντίῳ, τῆς δὲ πρὸς ἀνθρώπους αὐτοῦ ἀπιστίας αἰτεῖ μισθαποδοσίαν Κωνστάντιον τῆς[56] ὀρθῆς αὐτοῦ πίστεως προδοσίαν. Καὶ συνεταιρίζεται τὸν Νικομηδείας Εὐσέβιον, καὶ διαμηχανῶνται τὸν Ἄρειον μὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀκουσθῆναι, ῥᾷστα οἰόμενοι περιέσεσθαι[57] Ἀθανασίου μὴ παρόντος, καὶ ἅμα τὴν τοῦ βασιλέως αὐθεντίαν μεθ' ἑαυτῶν φέροντες. Πολλὰ δὲ τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρῳ διαλεχθέντες περὶ συμβάσεως τὰ τῆς εὐσεβείας περικειρούσης δόγματα, ὡς οὐκ ἔπειθον, προτείνουσι δῆθεν[58] βασιλικὸν πρόσταγμα ἢ μετὰ τοῦ φρονήματος δέχεσθαι Ἄρειον ἢ τοῦ θρόνου ὑποχωρεῖν· εἰ δὲ μηδέτερον ἕλοιτο, γινώσκειν αὐτὸν εἰς ὑπερορίαν ἐκπέμπεσθαι. Ἔπειθον δὲ καὶ Κωνστάντιον τὸ ἀνδράποδον, ἐν[59] τοῖς ὁμοίοις λόγοις μεταπεμψάμενον τὸν ἱερὸν Ἀλέξανδρον ἀπειλαῖς τε ὑποβαλεῖν, καὶ μνησικακίας, ἀλλ' οὐχ εὐσεβείας λόγῳ τὴν πρὸς Ἄρειον στέργειν ἀπέχθειαν. Ὁ δὲ τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει καὶ τῷ ἀνεπιλήπτῳ καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς συνειδήσεως θαρρῶν [1417 R.] ἀμείβεται τῷ βασιλεῖ· « Τῶν μὲν αἰτιαθέντων τὴν ἀλήθειαν ἡ ἐκεῖθεν ἡμέρα δηλώσει, ἐγὼ δὲ τὸν ἐπὶ τοσαύτῃ δυσσεβείᾳ ἁλόντα καὶ παρὰ τοσούτων ἀρχιερέων κατακριθέντα οὐχ οἷός τέ εἰμι τῶν φρικτῶν μυστηρίων λαβεῖν κοινωνόν. » Ὁ δὲ [771 H.] Κωνστάντιος, « Ὅρα, φησίν, ὦ ἐπίσκοπε (καὶ γὰρ σύνοδος ἐπισκόπων ἀθροίζεται), μὴ καὶ ἄκων δέξῃ αὐτόν. » Ἐφ' οἷς ὁ ἀρχιερεὺς ἀναστὰς ἐξῆλθε, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ παραγεγονὼς ἐκκλησίαν στεναγμοῖς καὶ δακρύοις ἐβόα πρὸς τὸν Θεόν, μὴ διὰ τὴν παρείσδυσιν Ἀρείου[60] ἀνασχέσθαι διασκεδασθῆναι τὴν ποίμνην αὐτοῦ· καὶ ἡ εὐχὴ παννύχιος ὑπὸ τὸ θυσιαστήριον κειμένου τοῦ ἀρχιερέως ἐπετελεῖτο. Ὁ δὲ Εὐσέβιος, οἷα τῆς ἀσεβείας θερμὸς ἐραστής, παραγίνεται μετὰ τῆς αἱρετικῆς φάλαγγος πρὸς τὸν Ἄρειον, καὶ προϊέναι κελεύει πρὸς τὴν σύνοδον, ἥτις αὐτῷ[61] καὶ ἄκοντος Ἀλεξάνδρου ἀποδώσει τὸ παρὰ δίκην ἀφῃρημένον τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα. Ἐπεῖχεν οὖν θόρυβος καὶ ταραχὴ ἐπὶ τοῖς κινουμένοις πᾶσαν τὴν πόλιν, τῶν μὲν ὑπὲρ Ἀρείου σπουδαζόντων, τῶν δὲ τῆς εὐσεβείας τὴν προδοσίαν οὐκ ἀνεχομένων. Ἤθροιστο δ' οὖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ὁ σύλλογος. Καὶ τοῖς

unum imperasset, sexaginta quinque ipsos vixisset. Moriens autem sacerdoti hæretico testamentum committit, mandans id tradi Constantino filio, quem testamenti tabulis paternæ sortis et imperii successorem imperatoremque designabat. Sacerdos, neque Deo nec hominibus servans fidem, dat occulte testamentum Constantio, et simul proditor patris, et testamenti, et hæreditatis filii apparuit. Adjuvabat ei in ea proditione et Eusebius impius episcopus, et alii nonnulli, et impietatis, et semiviri sodales. Tradit ille sacerdos Constantio commendatum sibi testamentum, et infidelitatis suæ erga homines petit mercedem a Constantio, proditionem nimirum sinceræ fidei præmio postulans, et Eusebium Nicomediæ episcopum socium adjungit, et hoc agunt, ut Arius non Alexandriæ, sed Constantinopoli causam dicat, facile rati fore vincere, Athanasio non præsente, et simul imperatoris auctoritatem sibi unientes. Multa cum Alexandro Constantinopolitano patriarcha disserentes de pactis, quæ pietatis doctrinam corruptura erant, cum non persuaderent, mandatum imperatoris proferunt, vel susciperet Arium cum sua hæresi, vel sede exturbaretur. Si utrumque detrectet, sciat se in exsilium depellendum. Persuaserunt autem Constantio ut, accersito Alexandro, nisi iisdem pareret mandatis, etiam servitutem minaretur, et **473b** malorum memoria, non pietatis studio, odio Arium habiturum. Qui Christi virtuti, et inculpatæ vitæ, et conscientiæ confidens, imperatori respondit : « Veritatem eorum qui accusantur tempus deinceps ostendet. Ego vero tantæ impietatis convictum, et a tot episcopis judicatum, non possum in communionem venerandorum mysteriorum admittere. » Constantius vero : « Vide, inquit, episcope (convocatur enim concilium episcoporum), ne vel invitus illum admittere cogaris. » Hinc assurgens archiepiscopus, egressus est, et ad Dei ecclesiam se conferens, gemitibus lacrymisque invocabat Deum ne pateretur ingressu Arii gregem suum vastari : et preces episcopi prostrati ante altare tota nocte peractæ. Eusebius, ut erat fervidus impietatis sectator, accedit cum turba hæreticorum ad Arium, et jubet in concilium prodire, quo sibi, invito etiam Alexandro, redderet ablatam injuste sacerdotii dignitatem. Igitur tumultus oritur et seditio his motibus per totam urbem : his quidem ab Ario stantibus, illis autem veritatis proditionem non ferentibus, fit conventus in ecclesia, et cum suis asseclis præcedens Arius, et descendens ex equo, secessum publicum ingreditur qui erat ad forum Constantini, et exonerando ventrem cum excrementis intestina, cum intestinis et animam miser exhalavit. Quo moram trahente, et quid factum esset cum ignoraretur, aiunt accessisse Eusebium, et reprehendisse tantam moram,

VARIÆ LECTIONES.

55 τε καὶ διαθ. ς. 56 τῆς] rectius τὴν τῆς. cf. p. R 1436, 11. 57 Ἀθανασίου περιέσεσθαι A. 58 δῆθεν] μηδέν, idque deletum, A : om. B. 59 ἐν add. A. 60 Ἀρείου om. A. 61 αὐτῷ B : αὐτόν ς.

A et increpuisse hanc in suos injuriam, servilique conditioni hanc moram attribuisse. Ille autem silentio magis eos offendit, quam tarditate quamdiu ignorabatur. Sed Eusebius accedens, surgere bono animo jubet : exspectari enim a tota synodo, ut absolvatur. Sed ille in æternum silet. Et tandem infelix ille Eusebius mortuum esse intellexit : sic synodus dissolvitur : et qui Alexandrum exsilio condemnaturi erant, abrogantes, abjectis impiis suffragiis, hæreticorum ducem vivum ad inferos detrudi videntes, magnum inde capiunt dolorem. Post divinitus immissa plaga pudore confusi, **474a** sed non diu, rursum conciliabulum indicunt, Deique iram in Arium ad communem hominum sortem referre conantur. At si tempus spectes quo Ecclesiam Dei invadere tentabat, non tam fatali B morte, quam Dei ultione exstinctum interpretaberis. Illi tamen Constantio persuadent Arium naturæ debitum persolvisse, neque divinæ ultionis pœnam subiisse. Sic miser Alexandri precibus tam fœde vitam finiit, beatus contra Alexander pie et sancte paulo post pro terrestri, cœleste domicilium adeptus est. Tres quidem et viginti in episcopatu exegit annos, ætatis vero nonaginta octo.

ὁμοδόξοις συμπροϊὼν ὁ Ἄρειος, ἀποβὰς τοῦ ἵππου, ἔν τινι ἀφεδρῶνι δημοσίῳ, ὃς ὄπισθεν κατεσκεύαστο τοῦ Κωνσταντίνου φόρου, εἴσεισι, καὶ ἐν τῷ ἀποπατεῖν τοῖς σκυβάλοις μὲν τὰ ἔντερα, τοῖς ἐντέροις δὲ τὴν ψυχὴν ὁ δείλαιος συναποβάλλει [62]. Ἐπεὶ δὲ ἐβράδυνε καὶ τὸ πραχθὲν ἐκάλυπτεν ἄγνοια, ἐπεισπηδῆσαι λόγος τὸν Εὐσέβιον καὶ ἐξονειδίζειν μὲν τῆς βραδυτῆτος, ἐξονειδίζειν δὲ τῆς εἰς [63] αὐτοὺς ὕβρεως· ἐν ἀνδραπόδων γὰρ μοίρᾳ τὸ ἄλογον αὐτοὺς ἐκπέμπειν βράδος. Ὁ δὲ τῷ ἀφώνῳ μᾶλλον αὐτοὺς ἢ τῷ βραδεῖ καταισχύνων τέως διελάνθανεν. Ἀλλ' ὁ Εὐσέβιος μεταβαλόμενος [64] ἀναστῆναι παρεκάλει θαῤῥοῦντα [65]· προσδόκιμον γὰρ εἶναι ἐπὶ ἀθωώσει πάσῃ τῇ συνόδῳ. Ὁ δὲ τὴν ἐσχάτην ἐσίγα σιγήν. Καὶ μόλις ὁ κακοδαίμων Εὐσέβιος συνῆκεν ὅτι τέθνηκεν ὁ σπουδαζόμενος. Διαλύεται τοίνυν ἡ σύνοδος, καὶ οἱ τὸν Ἀλέξανδρον ὑπερορίᾳ καταδικάζοντες, ῥίψαντες τὰς ἀνοσίους [66] ψήφους, τὸν τῆς αἱρέσεως αὐτῶν ἀρχιστράτηγον ζῶντα εἰς ᾅδην βλέποντες καταβεβηκότα πένθει μεγάλῳ συνέχονται. Ἐπ' ὀλίγον δὲ τῇ θεηλάτῳ πληγῇ αἰσχυνθέντες πάλιν εἰς φατρίας συνετάττοντο, καὶ τὴν κατὰ Ἀρείου θεομηνίαν εἰς τὸν κοινὸν ἐφιλονείκουν ἀναφέρειν θάνατον· καίτοι καὶ ὁ κοινὸς αὐτοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ συνενεχθείς, ὅτε τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβαίνειν αὐτὸν διεσπούδαζον, εἰς τὸν καινὸν [67] καὶ θεήλατον μεταβάλλεται θάνατον. Ὅμως Κωνστάντιον τὸ ἀνδράποδον ἔπειθον ὡς τὸ [68] τῆς φύσεως χρέος ἀπέδωκεν, ἀλλ' οὐ θείας ὀργῆς δίκην ἀπέτισεν Ἄρειος. Ἀλλ' ὁ μὲν ἄθλιος ἐκεῖνος ταῖς Ἀλεξάνδρου προσευχαῖς ἐλεεινῶς οὕτω τὸν βίον κατέστρεψεν· ὁ δὲ θεῖος Ἀλέξανδρος ὁσιοπρεπῶς τε καὶ ἁγίως μετ' ὀλίγον ἀντὶ τῆς ἐπιγείου τὰς οὐρανίους σκηνὰς ἐκληρώσατο, τρία μὲν καὶ εἴκοσι ἐν τῇ ἐπισκοπῇ διατελέσας ἔτη, βιοὺς δὲ ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα.

C Hæc historia, unde ista excerpsimus, non omnino elaborata, ac docta elocutione ac sententiis, neque prorsus vilis aut neglecta. Si quæ contra atque alii narret, hoc alterius instituti et judicii est, non excerpentis et contrahentis.

Ὅτι ἡ συγγραφή, ἐξ ἧς ἡ παροῦσα προῆλθεν ἐκλογή, οὔτε παντελῶς εἰς τὸ διηκριβωμένον [772 H.] καὶ σοφὸν τῆς φράσεως καὶ τῆς διανοίας ἐκμεμόρφωται, οὔτε πρὸς τὸ χυδαῖον καὶ ἠμελημένον διαπέπτωκεν. Εἰ δέ τινα παρὰ τοὺς ἄλλους ἱστορεῖ, τοῦτο διαίτης καὶ κρίσεως ἄλλης, ἀλλ' οὐκ ἐκλογῆς οὐδὲ συντομίας [69].

CCLVII.

Vita Pauli Episcopi Constantinopolitani confessoris.

Legi librum qui inscribitur : *Vita seu certamen sancti Patris Pauli episcopi Constantinopolitani confessoris*, ad eumdem modum excerptum.

Constantius Romani imperii ad Orientem regebat sceptra, proditione hæretici sacerdotis, et consensu eunuchorum irrepens. Ariani autem iterum pios persequuntur, et Athanasium statim Occidens suscipit. Divinus vero Alexander, morti vicinus, nullum Constantinopolitanæ Ecclesiæ sibi successorem D designat. Duos inter alios delegit, suam contra hæresim populo hanc sententiam exponens, ut eligerent, si vellent, doctum et pium Paulum, quem ipse sacerdotem ordinaverat : si vero formæ et exterioris ornamenti habita ratione cuperent, Mace-

ΣΝΖ'.

Βιὸς Παύλου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου, τοῦ ὁμολογητοῦ.

[1420 R] Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου, *Βίος ἢ ἄθλησις τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Παύλου, τοῦ Κωνσταντινουπόλεως* [70] *ἐπισκόπου, τοῦ ὁμολογητοῦ*, ἐφ' ὁμοίᾳ συστελλόμενος ἐκδόσει.

Κωνστάντιος τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν, ἧ [71] τὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐχειρίζετο σκῆπτρα, προδοσίᾳ τοῦ τῆς αἱρέσεως πρεσβυτέρου καὶ συνδρομῇ τῶν εὐνούχων ὑποτρέχει, καὶ οἱ ἐξ Ἀρείου διωγμὸν κατὰ τῶν εὐσεβούντων πάλιν κινοῦσι, καὶ Ἀθανάσιον αὖθις δέχεται ἡ Ἑσπερία. Ὁ δὲ θεῖος Ἀλέξανδρος τῷ [72] τοῦ βίου πλησιάσας τέλει, οὐδένα μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως διάδοχον αὐτοῦ χειροτονεῖ, λογάδας δὲ τῶν ἄλλων δύο ποιεῖται, γνώμην τοιαύτην εἰς αἵρεσιν τῷ πλήθει διδούς, ὡς εἰ μὲν βούλοιντο διδασκαλικόν τε ἅμα καὶ ταῖς ἀρεταῖς ἀστράπτοντα, Παῦλον αἱρήσον-

VARIÆ LECTIONES.

[62] συναποβάλλει ὁ δείλαιος B. [63] εἰς] πρὸς B. [64] μεταβαλόμενος corr. B : μεταβαλλόμενος ς. [65] θαῤῥοῦντως B. [66] ἀνοσίου ς. [67] καινόν B : κοινόν ς. [68] τὸ] τὸν A. [69] συντομίας οὐδὲ ἐκλογῆς B. [70] τοῦ Κωνστ. ἐπισκ. om. A. [71] ἧ] ἢ B, addito mox ἃ ante προδοσίᾳ. [72] τῷ] ἐν τῷ A.

ται, ὃν αὐτὸς ἐχειροτόνησε πρεσβύτερον, εἰ δ' ἐν τῷ A σχήματι σεμνὸν καὶ κόσμιον τῇ ἔξωθεν περιβολῇ, Μακεδόνιον, πάλαι χειροτονηθέντα διάκονον καὶ πρὸς γῆρας ἀποκλίνοντα [73]. Ταῦτα εἰσηγησάμενος εἰς τὴν ἀμείνω λῆξιν μεταβαίνει, ἀρχιερατεύσας μὲν τρία καὶ εἴκοσι ἔτη, βιοὺς δὲ τὸν πάντα βίον ὀκτὼ καὶ ἐνενήκοντα. Γίνεται δὲ φιλονεικία περὶ τὴν αἵρεσιν τῶν προειρημένων ἀνδρῶν· οἱ μὲν γὰρ ἐξ Ἀρείου πρὸς Μακεδόνιον ἔβλεπον, τὸ δὲ ὀρθόδοξον τὸν Παῦλον προὐτίθεσαν. Κρατεῖ δ' οὖν ἡ τῶν ὀρθοδόξων ψῆφος, καὶ χειροτονεῖται ὁ Παῦλος ἐπίσκοπος ἐν τῇ τῆς ἁγίας Εἰρήνης ἐπωνύμῳ ἐκκλησίᾳ, ἣν ὁ χρόνος ἀντιδιαστέλλων τῆς νέας ἔδωκε καλεῖσθαι παλαιάν. Κωνστάντιος δὲ οὐ μετὰ πολὺ ἐκ τῆς Ἀντιοχέων πόλεως ἐν τῇ Κωνσταντίνου [74] γεγονώς, δι' ὀργῆς εἶχε τὸν χειροτονηθέντα, ὅτι μὴ σὺν γνώμῃ τῇ αὐτοῦ B προῆλθεν ἡ χειροτονία. Καὶ Ἀρειανῶν καθίσας συνέδριον τὸν μὲν Παῦλον σχολάζειν κατεψηφίσατο, Εὐσέβιον δὲ τρίτον θρόνον ἀμείβοντα ἐκ Νικομηδείας τῆς βασιλίδος ἐπίσκοπον ἀναδείκνυσιν. Ἀλλ' ὁ μὲν δυσσεβῶς ταῦτα πράξας ὑποστρέφει [75] πρὸς Ἀντιόχειαν, Εὐσέβιος δὲ πάντα λίθον ἐκίνει ὡς ἂν περιέλοι τοῦ ἱεροῦ συμβόλου τὸ *ὁμοούσιον*. Ἄγεται δὴ τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκκλησίας, ἣν Κωνσταντῖνος μὲν ὁ εὐσεβὴς ἐκ βάθρων ἤγειρεν· ὁ δὲ Κωνστάντιος καθιερωθῆναι γνώμην ἔθετο· καὶ τῇ τῶν ἐγκαινίων προφάσει ἐπίσκοποι συλλέγονται ἐνενήκοντα. Μάξιμος δ' ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἔφορος, ἀνὴρ εὐσεβής, οὐ παρῆν, ἀλλ' οὐδ' ὁ Ῥώμης Ἰούλιος, οὔτ' αὐτοπροσώπως [76] οὔτε [77] διά τινος τῶν C ὑποτελῶν. Συγκροτεῖται μὲν ἡ σύνοδος παρόντος καὶ Κωνσταντίου, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον σπουδὴν ἄγουσι πρὸ τῶν ἄλλων ἀποσκευάσασθαι [773 H.] Ἀθανάσιον. Ἐπάγουσιν οὖν πρώτην αὐτῷ αἰτίαν τὸ παρὰ κανόνα πρᾶξαι, κανόνα λέγοντες ὃν αὐτοὶ τηνικαῦτα ἐξέθεσαν (*ἐπανελθὼν γάρ*, ἔφασκον, *τῆς ὑπερορίας οὐχὶ τῇ τοῦ κοινοῦ γνώμῃ, ἀλλ' αὐτὸς ἑαυτῷ τὴν ἀρχιερωσύνην ἐπέτρεψε*), δευτέραν ὅτι κατὰ τὴν εἴσοδον αὐτῷ στάσεως συῤῥαγείσης πολλοὶ ἀπέθανον, καὶ τρίτην τὰ ἐν Τύρῳ πεπραγμένα· ἐξ ὧν καὶ καταψηφισάμενοι τοῦ [78] τῆς εὐσεβείας ἀθλητοῦ [79] Γρηγόριον ἀντικαθιστῶσι τὸν ὁμόφρονα. Καὶ τολμήσαντες ταῦτα ἐπιτολμῶσι καὶ τὸν μεταπλασμὸν τῆς πίστεως, οὐδὲν μὲν κατὰ φωνὴν τῶν ἐν Νικαίᾳ μεμψάμενοι, τῷ δὲ ὑφάλῳ καὶ κακομηχάνῳ τῆς διανοίας D σπέρματα προκαταβάλλοντες [1421 R.] πρὸς τὴν τοῦ ὁμοουσίου καθαίρεσιν. Καὶ ἡ μὲν κατὰ Ἀντιόχειαν σύνοδος ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα τολμήσασα, καί τινα κανονίσασα, διαλέλυται. Εὐσέβιος δὲ πρὸς τὸν Ῥώμης Ἰούλιον διαπρεσβεύεται, τὴν κατὰ Ἀθανασίου ψῆφον κυρωθῆναι τεχναζόμενος· ἀλλ' οὐδὲν ὧν ἤλπιζεν ἤνυσε. Παῦλος δ' ὁ ἀρχιερεὺς τὴν Ῥώμην καταλαβών, καὶ ἕτεροι δὲ οὐκ ὀλίγοι ἐπίσκοποι κατὰ συσκευὴν ἐκδιωχθέντες Εὐσεβίου, ἀλλὰ καὶ Ἀθανά-

donium, olim ordinatum diaconum, et jam senescentem acciperent. Hæc referens post moritur, episcopatum tres et viginti annos cum gessisset, annos natus nonaginta octo. Orta autem contentio est in duobus **474b** illis eligendis. Ariani ad Macedonium inclinabant, at fideles Paulum malebant. Vicit piorum sententia, et ordinatur Paulus episcopus in ecclesia sanctæ Irenes nominata, quam temporis successu, ut a nova distingueretur, veterem appellare placuit. Constantius vero non multo post Antiochia Constantinopolim veniens, iram in Paulum concepit, quod non illius suffragio electus esset, et Arianorum indicto concilio, Paulum abdicare coegit. Eusebium, jam tertio sedem mutantem, ex Nicomedia, Constantinopolis creat episcopum. Quibus impie patratis, Antiochiam revertit. Eusebius autem omnem movebat lapidem, ut symbolo eximeretur illud ὁμοούσιον, *consubstantiale*. Erat tunc Antiocheni templi dedicatio, quod Constantinus pius exædificarat : Constantius vero consecrandum curavit, et prætextu dedicationis nonaginta convocantur episcopi. Maximus, Hierosolymitanorum præsul, vir pius non aderat : sed neque Romanus pontifex Julius, nec per se, nec per alium legatum. Congregatur synodus præsente Constantio. Contendunt Eusebiani ut primo Athanasius deponatur. Initio accusant quasi contra canonem egerit, quem ipsi tunc ediderant. Rediens enim, aiunt, ab exsilio, non omnium judicio, sed suo arbitratu episcopatum assumpsit. Secundo quod ejus ingressu, seditione concitata, multi periissent. Tertio ob ea quæ Tyri acta essent. Unde et condemnantes strenuum athletam, illi Gregorium, ejusdem sectæ, sufficiunt. Et hæc ausi, ausi sunt et fidem permutare, nihil eorum reprehendentes vel verbo, quæ in Nicæna synodo tractata essent, improbo et fraudulento animo semina jacientes, ut ὁμοούσιον tollatur. Antiochena synodus hæc et alia similia ausa, et nonnulla decernens, dissolvitur. Eusebius ad Romanum pontificem Julium legatos mittit, hoc moliens, ut quæ adversus Athanasium decreta essent, rata haberet, sed spe sua frustratus est. Paulus vero archiepiscopus Romam profectus, et alii **475a** nonnulli episcopi, una cum Athanasio Eusebii dolo expulsi, simul Romæ agebant. Julius vero audito omnia quæ de episcopis acta essent, calumnias esse, epistolis illos confirmans in Orientem remittit, propriam unicuique tradens sedem, eosque qui damnassent, merito accusans. Omnes hinc Ecclesias suas recipiunt, sed et epistolæ iis quibus scriptæ erant, destinantur. Eusebio mortuo, Paulus suæ sedi restituitur. Ariani pro hac Ecclesia pro Paulo Macedonium creant, qui Filium Patre minorem esse blasphemabat, damnans et ὁμοούσιον, *con-*

VARIÆ LECTIONES.

[73] ἀποκλίναντα A. [74] Κωνσταντίνου πόλει γεγ. ς. [75] ὑποστρέψῃ ς. [76] αὐτοπρόσωπος ς. [77] οὔτε add. A. [78] τοῦ — ἀθλητοῦ] τὸν — [79] ἀθλητήν A.

substantiale, et Spiritum sanctum omnino a divinitate removebat. Athanasio quoque suam recipiente Ecclesiam, Antiochiæ iterum convenientes (convenerant enim Julium Romanum vicissim criminari volentes) impium Gregorium statim, quem ipsi præter fas et æquum ordinaverant, Antiochiam mittunt, et Alexandriæ præfectus illum septem millibus militum adduxit. Quo cognito, Athanasius Romam iterum adnavigavit. Alexandrini non ferentes hanc injuriam, beati Dionysii templum, non recte tamen (quid enim, si insaniant homines, contra culpæ expertem sumenda pœna est?) incenderunt. Constantius Antiochiæ degens intellecto Paulum veritatis præconem propriæ sedi restitutum esse, Hermogeni duci in Thraciam misso mandat, ut Ecclesia sanctum virum expelleret: et ille quidem Constantinopolim veniens conatus est, quod mandatum erat, nefandum imperium exsequi. Populus vero non patiebatur, quin et domum illius incendit, et pedibus tractum interficit. Quo cognito, Constantius urbem ingreditur, sanctumque Paulum expellit. Multat urbem frumento, auferens illis doni dimidium, quod Constantinus clemens illis dederat. Erat vero summa muneris, panes diarii octogies mille. Iratus est et Macedonio, non solum quod se invito ordinatus esset, sed etiam ob cædes, quarum ipse seditiosus auctor exstiterat. Tamen relinquens illum in Ecclesia, in qua ordinatus erat, **475b** Antiochiam revertit. Divinus Paulus quidem iterum Romam proficiscitur, et Athanasium convenit. Refert igitur Romano pontifici quæ passus esset, et rursum, ejus et Constantis imperatoris munitus litteris, statim revertit, et sedi suæ cum magna urbis eum recipientis voluptate restituitur. Constantius rursum indignatus, iterum exsulare perpetuo jubet. Etenim Philippus præfectus hoc admittens, sanctum virum in exsilium ablegavit, et Macedonium sancti Spiritus impugnatorem in Ecclesia reponit. Exsilio autem pulsus est non aperte, sed occulte. Nam Hermogenis interitus prudentius rem gerere Philippum docuerat. Honorifice enim Dei episcopum Paulum ad balneum vocat, quod Zeuxippi appellatur, tanquam de rebus publice profuturis et arcanis consulturi essent. Inde ad imperatoris palatium mittit, et exinde Thessalonicam in ejus majorumque patriam. Hinc ad Orientis partes redire unquam vetuit, nec ad vicinas urbes. Impius Macedonius, armata vi adjutus, et una cum præfecto vectus, Dei Ecclesiam invadit. Multa editur strages, et tria millia ac quinquaginta occiduntur, et catholicorum cædibus ter exsecrandus inauguratur. Eodem tempore Constantius magnum templum, cui nomen *Dei Sophia*, exædificarat. Et divinus Paulus paulo post in Italiam tertium contendit, et Athanasium commilitonem sibi adjungens, Constanti imperatori Occi-

A σιος, ὁμοῦ διῆγον ἐν τῇ Ῥώμῃ. Ὁ δὲ ἱερὸς Ἰούλιος συκοφαντίαν εἶναι μαθὼν τὰ περὶ τῶν ἀρχιερέων πεπραγμένα, γράμμασιν αὐτοὺς ὀχυρώσας ἐπὶ τὴν Ἀνατολὴν ἀποστέλλει, τὸν οἰκεῖον ἑκάστῳ θρόνον ἀποδιδοὺς καὶ σὺν δίκῃ αἰτιώμενος τοὺς καθελόντας. Καὶ τὰς μὲν οἰκείας ἐκκλησίας ἀναλαμβάνουσιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐπιστολὰς οἷς ἐγράφησαν διαπέμπονται. Καὶ Εὐσεβίου μὲν ἀποφθαρέντος, Παῦλος εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀποκαθίσταται, οἱ δ' ἀρειανίζοντες ἐν τῇ νῦν λεγομένῃ ἐπὶ Παῦλον ἐκκλησίᾳ χειροτονοῦσι τὸν Μακεδόνιον, ὃς τὸν Υἱὸν μὲν τῷ Πατρὶ ἀνόμοιον ἐβλασφήμει, παραγραφόμενος τὸ *ὁμοούσιον*, τὸ δὲ πανάγιον Πνεῦμα παντελῶς ἀλλότριον τῆς θεότητος. Ἀθανασίου δὲ τὴν ἰδίαν ἀναλαβόντος ἐκκλησίαν, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ πάλιν συνεδρεύοντες (καὶ γὰρ συνῄεσαν
B ἀντεγκαλεῖν ἐπιχειροῦντες Ἰουλίῳ τῷ Ῥώμης) τὸν δυσσεβῆ Γρηγόριον διὰ τάχους, ὃν αὐτοὶ παρανόμως ἐχειροτόνησαν, εἰς τὴν Ἀντιόχου [79] ἀποστέλλουσι· καὶ κατῆγεν αὐτὸν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας στρατηγὸς, ἑπτακισχιλίους στρατὸν ἐπαγόμενος. Ὁ μαθὼν Ἀθανάσιος εἰς τὴν Ῥώμην πάλιν ἀπέπλευσεν. Ὁ δὲ τῶν Ἀλεξανδρέων λαὸς οὐκ ἐνεγκὼν τὸ ἔκθεσμον, τὴν καλουμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν, οὐκ ὀρθῶς ποιοῦντες (τί γὰρ, εἰ μεμήνασιν ἄνθρωποι, κατὰ τοῦ μηδὲν ἠδικηκότος [80] δεῖ τὴν ἄμυναν φέρειν;) ἐνέπρησαν. Μανθάνει δ' ὁ Κωνστάντιος ἐν Ἀντιοχείᾳ διάγων ὡς Παῦλος ὁ τῆς ἀληθείας κῆρυξ εἰς τὸν ἴδιον ἀπεκατέστη [81] θρόνον, καὶ Ἑρμογένει τῷ στρατηλάτῃ ἐντέλλεται, ἐπὶ τὰ τῆς Θρᾴκης ἐκπεμπομένῳ μέρη,
C ἐξωθῆσαι τὸν ὅσιον τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὁ μὲν τὴν Κωνσταντίνου φθάσας πόλιν ἐσπούδαζεν, ᾗ προσετέτακτο πράττειν τὸ ἔκθεσμον· τὸ δὲ πλῆθος οὐκ ἠνείχετο, ἀλλὰ καὶ τὴν [774 H.] οἰκίαν αὐτοῦ κατακαίουσι καὶ αὐτὸν σύροντες διαφθείρουσι. Μαθὼν δὲ τοῦτο Κωνστάντιος αὐτὸς καταλαμβάνει τὴν πόλιν, καὶ τὸν μὲν ὅσιον Παῦλον ταύτης [82] ἀπελαύνει, ζημιοῖ δὲ καὶ τὴν πόλιν, τὸ σιτηρέσιον ἀφελὼν αὐτῆς τὸ ἥμισυ τῆς δωρεᾶς, ἣν ὁ φιλάνθρωπος Κωνσταντῖνος αὐτῇ ἐδωρήσατο· ἦν δὲ τὸ ὅλον τῆς δωρεᾶς ἡμερήσιοι ἄρτοι μυριάδες ὀκτώ. Ὠργίζετο δὲ καὶ κατὰ Μακεδονίου, οὐ μόνον ὅτι παρὰ γνώμην αὐτοῦ κεχειροτόνητο, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς φόνους, ὧν αὐτὸς στασιάζων γέγονεν αἴτιος· ὅμως οὖν ἐάσας αὐτὸν ἐν ᾗ ἐκκλησίᾳ τὴν χειροτονίαν ὑπέδυ, εἰς τὴν Ἀντιόχου
D ἐξώρμησεν. Ὁ μέντοι θεσπέσιος Παῦλος πάλιν τὸ δεύτερον καταλαμβάνει τὴν Ῥώμην, καὶ Ἀθανασίῳ συνῆν. Ἀναφέρει γοῦν ἃ πέπονθοι τῷ Ῥώμης, καὶ αὖθις τοῖς παρ' αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τοῖς Κώνσταντος [83] τοῦ βασιλέως κατοχυρωθεὶς γράμμασι, παραυτίκα τε [84] ἐπάνεισι καὶ τῷ οἰκείῳ θρόνῳ, μετὰ πολλῆς αὐτὸν θυμηδίας τῆς πόλεως ὑποδεξαμένης, ἐγκαθιδρύεται. Καὶ πάλιν περιοργὴς ὁ Κωνστάντιος, καὶ πάλιν πρόσταγμα εἰς ὑπερορίαν ἄγον τὸν ἀοίδιμον. Καὶ γὰρ τοῦτο δεξάμενος ὁ ὕπαρχος Φίλιππος ἐξορίζει μὲν τὸν ὅσιον, ἀντικαθίστησι δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ

VARIÆ DECTIONES.

[79] Ἀντιόχου] imo Ἀλεξάνδρου. [80] ἠδικηκότος] adde ναοῦ. [81] ἀποκατέστη ς. [82] αὐτῆς A. [83] Κωνσταντίου ς. [84] τε] δέ A, om. B.

τὸν πνευματομάχον Μακεδόνιον. [1424 R.] Τὸ δὲ τῆς A ὑπεροψίας οὐκ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς ἀλλ' ἐξ ἐνέδρας προῆλθεν· ὁ γὰρ τοῦ Ὀρέστου [85] φθόρος [86] σοφώτερον κακουργῆσαι τὸν Φίλιππον ἀπειργάσατο. Καὶ καλεῖ μὲν σὺν τιμῇ τὸν τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέα εἰς τὸ λουτρὸν, ᾧ ἐπώνυμον ὁ Ζεύξιππος, ὡς ἐπὶ κοινωφελέσι δῆθεν καὶ μυστικοῖς βουλεύμασι· κἀκεῖθεν εἰς τὰς βασιλείους ἐκπέμπει αὐλὰς, καὶ δι' αὐτῶν ἐν τῇ Θεσσαλονικῇ, ἣν καὶ οἱ αὐτοῦ πρόγονοι πατρίδα εἶχον. Καὶ τοῖς μὲν τῆς ἀνατολῆς ἐπιβαίνειν μέρεσιν ἐκεκώλυτο, ταῖς δὲ πλησιαζούσαις πόλεσιν οὐκέτι. Καὶ ὁ δυσσεβὴς Μακεδόνιος στρατιωτικῆς χειρὸς ὑπηρετούσης, καὶ συνεποχούμενος τῷ ὑπάρχῳ, εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαν παρεισδύεται· καὶ φόνος γίνεται πολὺς, τῆς διαφθορᾶς εἰς πεντήκοντα καὶ τρισχιλίους παραταθείσης, καὶ ταῖς τῶν Χριστιανῶν σφαγαῖς ὁ τρισαλιτήριος ἐνθρονίζεται· καθ' ὃν δὴ καιρὸν καὶ ὁ B Κωνστάντιος τὴν μεγάλην ἐκκλησίαν (ἐπώνυμον δ' αὐτῇ ἡ τοῦ *Θεοῦ σοφία*) νεουργεῖ. Καὶ Παῦλος τὸ τρίτον ὁ θεσπέσιος μετ' ὀλίγον εἰς τὴν Ἰταλίαν παραγίνεται· καὶ Ἀθανάσιον τὸν σύναθλον λαβὼν, ἀναδιδάσκουσιν ἃ πεπόνθασι Κώνσταντα τὸν τῆς ἑσπέρας βασιλεύοντα [87]. Ὁ δὲ τὰ ἔκθεσμα ὧν ὑπέστησαν ἀκριβέστερον ἐκμαθὼν, γράφει τἀδελφῷ τρεῖς παρ' αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐπισκόπους, οἳ λόγον δώσουσι τῶν τε περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον τολμημάτων καὶ τὴν τῆς πίστεως ἔγγραφον ἔκθεσιν, παραγενέσθαι. Ἐκπέμπονται δὴ τέσσαρες, Νάρκισσος ὁ [88] Κίλιξ, Θεόδωρος ὁ Θρᾷξ, Μάρης [89] ὁ Χαλκηδόνιος καὶ Μαρᾶς ὁ Σύρος. Οὗτοι τοῖς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον εἰς λόγους ἐλθεῖν οὐκ ἐθάῤῥησαν· τὴν δ' [90] ὑπ' αὐτῶν ἐν τῇ Ἀντιόχου ἐκτεθεῖσαν πίστιν ἀποκρύψαντες, ἑτέραν δὲ συνθέντες [775 H.] τὸ μὲν ἐμφανὲς τῆς βλασφημίας φεύγουσαν, *τὸ δ' ὁμοούσιον* οὐ πρεσβεύουσαν, ἐπιδιδόασι τῷ βασιλεῖ, καὶ πλέον [91] οὐδὲν οὔτε δράσαντες οὔτε παθόντες ἀνεχώρησαν. Τριετίας δὲ διαδραμούσης πάλιν οἱ τῆς ἀνατολῆς συναθροίζονται, καὶ πίστιν ἄλλην συντάττουσι καὶ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ ἐκπέμπουσι· διάκονοι δ' ἦσαν τοῦ συντάγματος Εὐδόξιος ὁ τηνικαῦτα Γερμανικείας [92] ἐπίσκοπος καὶ Μαρτύριος ὅ τε Μοψουεστίας Μακεδόνιος. Ἡ δὲ τῆς πίστεως αὐτῶν ἔκθεσις ἡ αὐτὴ μὲν ἦν τὰ ἄλλα τῇ προεκτεθείσῃ, προσθήκαις δέ τισι ταῖς κατὰ τὸ τέλος ἀλλοκότοις εἰς τὸ μακρότερον ἐξετείνετο. Ὁ δὲ κατὰ τὴν Ῥώμην τῶν ἀρχιερέων σύλλογος ταύτην οὐ προσεδέξαντο [93], ἀρκεῖσθαι φάμενοι τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως ὃ ἡ ἐν Νικαίᾳ ὑπηγόρευε σύνοδος.

dentis omnia, quæ passi essent, narrant. Hic atrocia quæ sustinuissent attentius cum audisset, fratri scribit, tres ut ad se Orientis episcopi venirent, qui rationem redderent eorum quæ adversus Athanasium et Paulum ausi fuissent, et scriptam fidei professionem una afferrent. Mittuntur vero episcopi quatuor, Narcissus Cilix, Theodorus Thrax, Maris Chalcedonius, Maras Syrus. Hi non ausi fuerunt conferre sermones cum Athanasio et Paulo, fidem vero quam erant Antiochiæ professi occultantes, aliamque componentes, quæ apertam reprehensionem effugeret, sed tamen τὸ ὁμοούσιον, *consubstantiale* non confiterentur, regi tradunt **476** et nihil amplius neque agentes, neque passi, recesserunt. Triennio evoluto, rursum Orientis episcopi conveniunt, aliamque fidem decernunt, et Italicis mittunt. Ministri synodi erant tunc Eudoxius Germaniæ episcopus, Martyrius, Macedonius Mopsuestiæ. Declaratio eorum fidei eadem erat cum priore, additis tamen nonnullis absurdis in fine, longius extendebatur. Conventus Patrum Romæ hanc non suscepit, dicens sufficere sibi symbolum fidei quod Nicææ decretum esset.

Οὕτω δὲ πάντα ταραχῆς κατεχούσης καὶ ἀδιακρίτου ἔριδος, κηρύσσεται σύνοδος οἰκουμενικὴ γνώμῃ C τῶν δύο βασιλέων, μετὰ ἑνδέκατον ἔτος τῆς τοῦ εὐσεβεστάτου Κωνσταντίνου τελευτῆς. Συνῆλθον οὖν ἐν Σαρδικῇ ἐκ μὲν Ἑσπέρας ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἐπισκόπους, ἐκ δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἓξ μόνοι καὶ ἑβδομήκοντα. Καὶ οἱ τῆς Ἑῴας τοῖς ἐκ Δύσεως εἰς ὁμιλίαν συνελθεῖν οὐκ ἐπένευον· καὶ τὸ αἴτιον, ὅτι Παῦλος αὐτοῖς καὶ Ἀθανάσιος, οἱ τῆς εὐσεβείας ἀθληταὶ, συνεδρίαζον. Ὡς δ' οὔτε οἱ τῆς εὐσεβείας τοὺς περὶ Ἀθανάσιον ἀπεσκευάζοντο, οὔτε οἱ τῆς αἱρέσεως [94] τῆς πρὸς τοὺς ἀθλητὰς ἔχθρας ὑπέληγον, διασχίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ τὴν ἐν Μακεδονίᾳ Φιλίππου οἱ ἐξ ἀνατολῆς καταλαβόντες συναθροίζονται, καὶ τηνικαῦτα εἰς τὸ ἐμφανὲς ἀναθεματίζουσι τὸ ὁμοούσιον. Οἱ δὲ ἐν Σαρδικῇ τούτους μὲν ἐρήμῃ δίκῃ καταδικάζουσι, τοὺς δὲ κατηγόρους Ἀθανασίου [1425 R.] ὡς συκοφάντας καθελόντες τήν τε ἐν Νικαίᾳ κυρωθεῖσαν

Sic cum omnia tumultu occuparentur, et indiscussa contentione, convocatur generalis synodus, sententia duorum imperatorum undecimo anno a morte Constantini. Convenerunt igitur Sardicem ex Occidente supra trecentos episcopi: ex Oriente solum sex et septuaginta, et Orientales cum Occidentalibus convenire noluerunt, idque hac de causa, quod Paulus et Athanasius veritatis defensores cum illis congregati essent. Cum vero neque pii Athanasianos rejicerent, neque illi inimicitias contra fidei propugnatores deponerent, a se invicem disjuncti sunt. Orientales omnes Philippos Macedoniæ urbem accedentes, publice rursum congregantur, et ibi aperte ὁμοούσιον, *consubstantiale* exsecrantur. Sardicenses vero ab- D sentes illos condemnant, accusatores Athanasii, quasi calumniatores deponentes, fidem Nicæna synodo confirmatam stabiliunt, contrariamque ana-

VARIÆ LECTIONES.

[85] Ὀρέστου] Ἑρμογένους B et corr. A. [86] φθόρος] φόνος B. [87] βασιλέα B. [88] Νάρκισσός τε ὁ B. [89] Μάρης A: Μάρις ς. [90] ὁ ante Σύρος add. A. [91] πλεῖον ς. [92] Γερμανίας ς. [93] προσεδέξατο ς. [94] τῆς αἱρέσεως add. A.

themati subdunt. Quibus auditis Occidentis imperator Constans edocet per litteras fratrem suum Constantium, et monet ut amice Paulum et Athanasium tractet, neque impediat, quo minus suis sedibus restituantur; addens, nisi volens justa petenti annuat, se venturum, et illo invito jus et æquum injuria affectis redditurum. Metuens igitur minas fratris Constantius, divinum Paulum non prohibuit in proprio episcopatu residere, ejusque commilitonem Athanasium multis litteris ad sese vocat, et venientem libenter suscipit, ac suæ dignitati restituit. Sic magnus tumultus sedatus est, et Ecclesia suos pietatis propugnatores adepta læta est.

476*b* Cum autem Magnentius tyrannide occuparet omnia, et Constantem Occidentis imperatorem interemisset, iterum Arianæ impietatis procella omnes Ecclesias perturbavit, et Athanasius rursum fugit, ejusque sedem Gregorius rapit, et ablegatur Paulus Cucusum Armeniæ, pietatis propugnator, et invadentibus noctu impiis laqueo martyrem efficiunt. Macedonius Constantinopolitanæ Ecclesiæ præsul constituitur, et expelluntur etiam aliarum Ecclesiarum pastores, invadunt lupi, atque ethnicorum in Christianos immanitatem Macedonii furor obscurare nititur, totusque Oriens gravi calamitate involvitur, et maxime Constantinopolis. Quando etiam Agelius Novatianorum episcopus, quod ὁμοούσιον confiteretur, in exsilium pellitur, et malum erat incredibile, quod non solum ad episcopos extenderetur, sed et ad mulieres et pueros, quicunque Macedonii communionem non admitterent, se effudit. Ubera mulierum (o impietatem) operculis cistarum includentes et comprimentes, exsciudebant, alia ferro, alia autem ovis ignitis, quorum fragmenta fasciis involvebant, exusserunt. Venit enim impiis in mentem, etiam quæ impios gentiles contra naturam excogitari pudor humanus prohibuit. Extendit et crudelitatem in Paphlagoniam: multos enim audierat cum orthodoxos tum Novatianos illic agere: et quatuor cohortes militum armatorum parat, ut adversus illos mitterentur, et ad impietatem suscipiendam vi cogerent. Mantinæi congregati, et zelo pietatis falces, secures, et obvia quæque pro armis arripientes, militibus se objiciunt, et pugna commissa multi e Paphlagonibus occiduntur, ac milites pene omnes. Hæc strages, et illud impudens factum non solum apud eos qui violati essent, sed etiam qui ejusdem sectæ essent, Macedonio jure optimo odium conciliavit: quin et ipsum imperatorem ad inimicitias commovit. Neque ob eam solum causam, verum etiam quod corpus imperatoris Constantini piissimi (vi-

A πίστιν ἐπικρατύνουσι καὶ τὸ ἀνόμοιον ἀναθεματίζουσιν. Ὧν τὴν γνῶσιν ὁ τῶν Ἑσπερίων βασιλεὺς Κώνστας λαβὼν ἀναδιδάσκει τε διὰ γραμμάτων τὸν ἀδελφὸν Κωνστάντιον, καὶ παραινεῖ εὐμενῶς διακεῖσθαι πρὸς Παῦλον καὶ Ἀθανάσιον, καὶ μηδαμῶς αὐτοῖς ἐμποδὼν ἵστασθαι πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀποκατάστασιν θρόνων, προστιθεὶς ὡς [95] εἰ μὴ [96] ἑκὼν τοῖς δικαίοις κατανεύσοι, αὐτὸς δὴ παραγεγονὼς καὶ ἄκοντος τὸ δίκαιον τοῖς ἠδικημένοις ἀποδοίη. Δείσας οὖν τὴν τοῦ ἀδελφοῦ ἀπειλὴν ὁ Κωνστάντιος, τὸν μὲν ὅσιον Παῦλον τῇ ἰδίᾳ ἐπισκοπῇ οὐκ ἐπέσχεν ἐνιδρύεσθαι, τὸν δὲ σύναθλον Ἀθανάσιον διαφόροις ἐπιστολαῖς καλεῖ παρ' αὐτὸν, καὶ εὐμενῶς ἐλθόντα προσδέχεται καὶ τῷ οἰκείῳ θρόνῳ ἀποκαθίστησιν. Οὕτω μὲν ὁ πολὺς τάραχος ἐγαληνία, καὶ ἡ Ἐκκλη-
B σία τοὺς τῆς εὐσεβείας ἔχαιρεν ἔχουσα προμάχους.

Μαγνεντίου δὲ τυραννίδι ἐπιθεμένου καὶ Κώνσταντα τὸν τῆς ἑσπέρας βασιλεύοντα ἀνελόντος, πάλιν ἡ τῆς Ἀρείου λύσσης καταιγὶς τὰς τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας ἐτάραττε. Καὶ φεύγει μὲν πάλιν Ἀθανάσιος, [776 H.] ἁρπάζει δὲ τὸν αὐτοῦ θρόνον Γρηγόριος. Καὶ ὑπερορίζεται Παῦλος ἐν Κουκουσῷ τῆς Ἀρμενίας, ὁ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος, καὶ τῷ δι' ἀγχόνης, τῶν δυσσεβῶν νύκτωρ ἐπεισπεσόντων, τελειοῦται μαρτυρίῳ· καὶ ἀντεισάγεται τῇ Κωνσταντινουπόλει ὁ δυσσεβὴς Μακεδόνιος. Καὶ ἐξωθοῦνται μὲν καὶ τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν οἱ ποιμένες, ἐπεισπηδῶσι δὲ οἱ λύκοι. Καὶ τὴν κατὰ τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων ὠμότητα ἡ Μακεδονίου μανία ἐφιλονείκει
C ἀποκρύψασθαι. Καὶ πᾶσα μὲν ἡ Ἀνατολὴ τοῖς δεινοῖς διεφθείρετο, ἡ πόλις δὲ Κωνσταντίνου κατὰ τὸ ἐξαίρετον, ὅτε καὶ Ἀγέλιος ὁ τῶν Ναυατιανῶν ἐπίσκοπος, οἷα δὴ καὶ αὐτὸς τὸ *ὁμοούσιον* πρεσβεύων, ὑπερορίζεται. Καὶ ἦν ἀδιήγητον τὸ κακόν· ὅπερ οὐ μέχρις ἀρχιερέων καὶ ἱερέων [97] ἐκέχυτο, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας καὶ παῖδας, ὅσοι τὴν Μακεδονίου κοινωνίαν ἀπετρέποντο, ἐπενέμετο. Μασθοὶ γυναικῶν, ὢ τῆς μανίας! κιβωτῶν καλύμμασιν ἐμβαλλόμενοί τε καὶ συμπιεζόμενοι ἀπεπρίζοντο, οἱ δὲ σιδήρῳ· τοὺς δὲ καὶ ὠοῖς πεπυρακτωμένοις, ταινίαις αὐτὰ τοῖς μορίοις ἐνελίττοντες, κατέκαιον· ἧκε γὰρ τοῖς δυσσεβέσιν ἐπὶ νοῦν καὶ ἃ τοὺς ἀθέους Ἕλληνας κατὰ τῆς φύσεως ἐπινοεῖν αἰδὼς ἀνθρωπίνη [98] ἀνεχαίτιζεν. Ἐκτείνει δὲ τὴν λύσσαν Μακεδόνιος καὶ ἐπὶ τὴν τῶν Παφλα-
D γόνων χώραν· πολλοὺς γὰρ ἠκηκόει καὶ τῶν ὀρθοδόξων καὶ τῶν ἀπὸ Ναυάτου ἐν αὐτῇ διατρίβειν· καὶ τέσσαρας φάλαγγας στρατιωτῶν ἐνόπλων παρασκευάζει σταλῆναι κατ' αὐτῶν καὶ τοῖς ὅπλοις βιάζεσθαι πρὸς τὴν ἀσέβειαν. Οἱ δὲ κατὰ τὸ Μαντιναῖον [99] οἰκοῦντες εἰς πλῆθος συστάντες, καὶ ζήλῳ τῆς εὐσεβείας δρέπανα καὶ ἀξίνας καὶ τὸ παρατυχὸν ὅπλα ποιησάμενοι, ἀντιπαρατάττονται τοῖς στρατιώταις, καὶ συμβολῆς γενομένης πολλοὶ μὲν διαφθείρονται τῶν Παφλαγόνων, τῶν δὲ στρατιωτῶν πλὴν ὀλίγων [1] ἅπαντες. Αὕτη τοίνυν ἡ μιαιφόνος καὶ ἀναίσχυντος πρᾶξις

VARIÆ LECTIONES.

[95] ὡς om. B [96] μὴ A : μὴ καὶ ς. [97] καὶ ἱερέων add. A. [98] ἀνθρωπίνη B · ἀνθρώπινος ς. [99] Μαντηναῖον A. [1] ὀλίγων AB : ὀλίγον ς.

οὐ παρὰ τῶν ἠδικημένων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν A εὐσεβείας δοκούντων ἔχειν Μακεδονίῳ μῖσος ἀνήγειρε δίκαιον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα διέσεισε πρὸς ἀπέχθειαν. Οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸ σῶμα Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέων [2] εὐσεβεστάτου (ἐδόκει γὰρ ὁ ναὸς, ἐν ᾧ κατέκειτο, ἐγγὺς εἶναι τοῦ καταπεσεῖν) λαβὼν ἄνευ γνώμης αὐτοῦ εἰς τὸν τοῦ ἁγίου Ἀκακίου νεὼν μετεκόμισε, [1428 R.] καὶ ἐπειδὴ πᾶσιν ἡ μετάθεσις οὐ συνεδόκει, ἀλλὰ πολλοῖς ἀνόσιον ἐνομίζετο τὰ τῶν ἀποιχομένων ἀνορύττεσθαι σώματα, καὶ τότε βασιλέως εὐσεβείᾳ διαλάμψαντος, φόνος ἐῤῥύη πολύς. Καὶ τῶν πολλῶν καὶ ἀνηκέστων κακῶν, ὧν ἐτόλμα Μακεδόνιος, μικράν τινα δίκην ἀπέτισε τὴν καθαίρεσιν τοῦ ἀξιώματος.

debatur enim templum, in quo jacebat, ruinam minari) accipiens, sine illius consilio in templum sancti Acacii transtulisset. Cumque **477a** omnibus hæc translatio non placeret, verum multis impium videretur mortuorum corpora effodere, maximeque imperatoris pietate illustris, magna editur strages, et multorum atque adeo gravium malorum, quæ ausus fuerat Macedonius, parva pœna multatus est, dignitatis nimirum privatione.

Ἐκράτει δ' οὖν ὅμως τὰ Ἀρείου δι' ὅλης τε τῆς Κωνσταντίου βασιλείας, καὶ ἔτι μᾶλλον κατὰ τοὺς Οὐάλεντος τοῦ δυσσεβεστάτου [3] χρόνους, ἕως ἂν B ἐκεῖνον μὲν ἡ θεία μετῆλθε [777 H.] δίκη, Θεοδόσιον δὲ τὸν ἐξ Ἰσπανίας ψήφῳ δικαίᾳ Γρατιανοῦ τοῦ τὰ ἑσπέρια περιέποντος εἰς τὸν βασίλειον τῆς Ἀνατολῆς θρόνον ἀνεβίβασε, καὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ δι' αὐτοῦ τὸ κράτος ἐβράβευσεν. Ἀλλ' οὕτω μὲν ἡ Ἀρείου αἵρεσις τὰς Ἐκκλησίας ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη κατανεμηθεῖσα τῇ Θεοδοσίου εὐσεβείᾳ ἐξωστράκισται, καὶ τὸ ὀρθόδοξον τοῖς οἰκείοις ἐνεκαλλωπίζετο δικαιώμασιν. Συγκροτεῖ γοῦν ὁ αὐτὸς θεοφιλέστατος βασιλεὺς σύνοδον, μελέτην ἔχων καὶ τοὺς ἀπὸ Μακεδονίου πρὸς ἕνωσιν συναγαγεῖν τοῖς ὀρθοδοξοῦσι καὶ πρεσβεύουσι τὸ ὁμοούσιον· διὸ καλεῖ καὶ τοὺς προεστῶτας αὐτῶν τῆς αἱρέσεως, καὶ συνῆλθον τῶν ὀρθοδοξούντων ἀπὸ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος, ἐξ Ἱεροσολύμων δὲ Κύριλλος, Μελέτιος δ' ἐξ Ἀν- C τιοχείας, Γρηγόριός τε παρῆν ὁ Θεολόγος, καὶ Ἀχόλιος [4] ὁ Θεσσαλονίκης, καὶ ὁ Νύσσης Γρηγόριος καὶ ἄλλοι πολλοί· πεντήκοντα καὶ ἑκατὸν ἦσαν αὐτῶν ὁ πᾶς σύλλογος. Τοῦ δ' αἱρετικοῦ στίφους ἡγεῖτο μὲν ὁ Κυζίκου Ἐλεύσιος καὶ Μαρκιανὸς ὁ Λαμψάκου καὶ ὁ [5] Ἐφέσου Εὐήθιος καὶ ἄλλοι τινὲς, εἰς τὸν ἓξ καὶ τριάκοντα [6] συγκεφαλαιούμενοι ἀριθμόν. Παρῄνουν δὴ βασιλεύς τε αὐτὸς, καὶ ὅσον ὀρθόδοξον, τοὺς τῆς αἱρετικῆς μοίρας συνελθεῖν εἰς ὁμοφροσύνην καὶ ἀσπάσασθαι τὸ ὁμοούσιον, ὡς καὶ χωρὶς παραινέσεως διαπρεσβευσαμένους αὐτοὺς [7] οἴκοθεν πρὸς Λιβέριον πρότερον καὶ ἐνομολογεῖν ὑποσχομένους τὸ ὁμοούσιον, ὑπομιμνήσκοντες ὡς καὶ τὴν τῶν ὀρθοδόξων κοινωνίαν αὐτεπάγγελτοι προσεδέχοντο. Τὸ δ' αἱρετικὸν, τῶν δικαίων D ἐλέγχων καὶ φιλανθρώπων παραινέσεων οὐδένα ποιήσαντες λόγον, τῆς οἰκείας δυσσεβείας οὐ μεθίεντο. Ἐκβάλλονται οὖν διὰ τοῦτο καὶ τοῦ συνεδρίου καὶ τῆς πόλεως· καὶ ἡ σύνοδος χειροτονεῖ τὸν Νεκτάριον, συγκλητικοῦ μὲν αἵματος ὄντα, τὴν τοῦ πραίτωρος [8] δὲ χειρίζοντα ἀρχὴν, τὸν τρόπον δὲ ἐπιεικέστατον, δι' ὃν καὶ μάλιστα ἐθαυμάζετο. Βεβαιοῖ δ' ἡ ἁγία σύνοδος αὕτη καὶ ἣν ἡ ἐν Νικαίᾳ διετυπώσατο πίστεως ἔκθεσιν. Καὶ σύμψηφος πᾶσιν ὁ βασιλεὺς γίνεται, καὶ ἀνακομίζει μετὰ πολλοῦ τοῦ σεβάσματος καὶ Παύλου τοῦ ὁμολογητοῦ τὸ λείψανον.

Invalescebat tamen Ariana impietas, quamdiu Constantius imperavit : amplius vero temporibus impii Valentis, donec illum divina ultio punivit. Theodosium autem Hispanum justum suffragium Gratiani, Occidentis imperium administrantis, ad sedem imperatoriam provexit Orientis, et orthodoxæ fidei per illum confirmatio invaluit. Sic quidem Ariana hæresis Ecclesias 40 annos vexans, pietate Theodosii exterminatur, et suus orthodoxæ fidei honos redditus. Convocat igitur concilium pius imperator, meditans et Macedonianos conciliare orthodoxis, et qui consubstantialitatem confiterentur. Quamobrem capita hæreticorum convocat, et convenerunt e catholicis, Alexandria quidem Timotheus, Hierosolymis vero Cyrillus, Antiochia Meletius, Gregorius Nazianzenus, Thessalonica Achillius, Nyssa Gregorius, et alii plurimi, quorum numerus ad centum quinquaginta excrevit. Hæreticæ vero turbæ præerat Eleusius Cyzicenus, Marcianus Lampsacenus, Evethius Ephesius, aliique nonnulli, quorum numerum sex et triginta complebant. Hortabantur imperator ipse, et alii orthodoxi hæreticos, ut illa factione relicta, ad unionem convenirent, et ὁμοούσιον, *consubstantiale*, amplecterentur, quemadmodum et antea, nemine hortante, missis ad Liberium legatis, polliciti erant confessuros se una ὁμοούσιον, in memoriam interim redigentes, ultro ipsos communionem cum orthodoxis admisisse. Hæretici vero, justæ reprehensionis et bonæ admonitionis nulla habita ratione, suam impietatem non reliquerunt. Ideoque concilio ejiciuntur et urbe, conciliumque creat Nectarium, senatorii quidem sanguinis, episcopum, moribus facillimis, ob quos maxime colebatur. Hæc autem synodus **477b** fidem in Nicæna publicatam confirmat. Probat omnia imperator, et perferri curat magna cum reverentia reliquias sancti Pauli confessoris : et episcopi quotquot aderant una cum Nectario, longe extra Chalcedonem obviam procedunt, multoque cantu et comitatu suscipiunt, et per mediam urbem corpus ferentes, collocarunt in ecclesia sanctæ Irenes nominis antiqui, quam Constantius imperator in latitudinem et magnitudinem

VARIÆ LECTIONES.

[2] βασιλέως ς. [3] δυσσεβοῦς ς. [4] Ἀχίλλιος ς. [5] ὁ ante Ἐφέσου om. A. [6] τριακοστόν A. [7] αὐτοῖς A. [8] πραίτορος pr. A.

e parva excitavit, cui et Paulus aliquandiu præfuerat, et totam noctem cantibus transigentes, mane iterum tota civitas æquali honore et gloria, in ecclesiam quæ nunc ab illo cognominata est, omnibus episcopis, et clero, et ipso præsente imperatore, sacro tumulo imponunt.

Καὶ ἀπαντῶσι [9] τῶν ἐπισκόπων σὺν [10] αὐτῷ Νεκταρίῳ πρὸ πολλοῦ τῆς Χαλκηδόνος ὅσοι παρῆσαν, καὶ μετὰ πολλῆς ὑμνολογίας καὶ τῆς ἄλλης δορυφορίας ὑποδέχονται, καὶ διὰ μέσης τῆς πόλεως τὸ σῶμα κομίζοντες εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Εἰρήνης τῆς ἀρχαίας καλουμένης, ἣν Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς εἰς πλάτος καὶ μέγεθος ἐκ βραχυτέρας ἀνήγειρεν, ἧς καὶ προήδρευε, πρὸς ὀλίγον ἀπέθεντο· καὶ παννύχιον ὑμνῳδίαν τελεσάμενοι, ὄρθρου πάλιν ἡ πόλις πᾶσα μετὰ τῆς ἴσης καὶ ὁμοίας τιμῆς καὶ δόξης εἰς τὴν νῦν ἐπώνυμον αὐτοῦ ἐκκλησίαν, πάντων [778 H.] τε τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου καὶ αὐτοῦ συμπαρόντος τοῦ βασιλέως, τῷ ἁγιοδόχῳ τάφῳ κατατίθενται.

Vita, unde hæc excerpsimus, ejusdem est in elocutione artificii, et in movendo facultatis, paulo tamen est melior.

[1429 R.] Ὅτι καὶ ἡ παροῦσα συγγραφή, ἐξ ἧς ἡ προκειμένη προῆλθεν ἐκλογή, τῆς αὐτῆς ἐστι κατὰ τὴν φράσιν καὶ τέχνης καὶ δυνάμεως, βραχύ τι πρὸς τὸ ἄμεινον ἀνατρέχουσα.

CCLVIII.

Excerpta ex Athanasii Vita.

Legi librum, qui inscribitur : *Vita et certamen sancti Patris nostri episcopi Alexandriæ Magni Athanasii*, eodem modo conscriptum.

Aderat tempus festi sancti Petri episcopi et martyris, totaque Alexandria memoriam colebat, hujusque successor Alexander, post sancta sacrificia, mensa primores cleri susceperat. Quo tempore vidit ex edito loco in littore pueros sincero animo ludentes, lusuque puerili sacra et veneranda mysteria imitantes, non illa irridentes, sed spectandi gratia, ausi sunt quæ audere eos non oportuit. Hoc in lusu creatur Athanasius a pueris episcopus : reliqui partim catechumenorum, et baptizandorum, partim sacerdotum et diaconorum speciem repræsentabant. His finitis perculsus Alexander, pueros ad se vocat, auditque non illos sacra irrisisse, sed, ut ex eventu colligas, fecisse divino quodam instinctu, animique simplicitate ad bonum illos jam tum erigente. Qui enim baptizati fuerant, Alexander inunctos Christi signaculo confirmavit. Athanasium autem parentibus tradit, mandans illis **478a** ut disciplinis eum imbuerent, et jam adultum sibi traderent, vel potius Ecclesiæ, tanquam alterum Samuelem ab illis Deo oblatum. Faciunt itaque parentes, ut archiepiscopus illis mandaverat, et tempore jam evoluto, puerum illi tradunt. Ille recipit, et contubernalem illum habuit, participem consilii, et pietatis adjutorem

Ariana autem rabies cum orbem invaderet, multa certamina initio una cum divino Alexandro, postea vero et in se pietatis causa suscepit contentiones. Etenim Arium, post damnationem et excommunicationem ficte quidem catholicum se mentientem, et hac larva suam hæresim confirmantem, comperit sapiens ille Athanasius, et ad Alexandrum Alexandriæ

ΣΝΗ'.

Ἐκλογαὶ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Ἀθανασίου.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ λόγου ὃς ἐπιγράφεται, *Βίος ἤτοι ἄθλησις τοῦ* [11] *ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου*, τὸν ἴσον διατυπούμενος τρόπον.

Ὁ τῆς ἑορτῆς καιρὸς τοῦ ἀρχιερέως Θεοῦ καὶ μάρτυρος ἐνειστήκει Πέτρου, καὶ ἡ Ἀλεξάνδρεια πᾶσα τὴν μνήμην ἐγέραιρε, καὶ ὁ τούτου διάδοχος ὁ ἱερὸς Ἀλέξανδρος μετὰ τὰς θείας τελετὰς καὶ τραπέζῃ τοὺς ἐν τῷ κλήρῳ λογάδας ἐδεξιοῦτο. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ηὐτρεπίζετο, ὁρᾷ τινος ἐξ ἀπόπτου παρὰ τὰς ὄχθας τῆς θαλάσσης [12] παῖδας ἀπλάστῳ γνώμῃ παίζοντας· καὶ τὸ παίγνιον μίμησις ἦν ἱερατικῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων, οὐκ εἰς ὕβριν αὐτὰ περιτρέπουσα, τῷ πόθῳ δὲ τοῦ θεάματος τολμῶσα καὶ τὰ ἀτόλμητα. Ἀλλὰ γὰρ τὸν μὲν Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον ἐποίει ἡ μίμησις, τὸ δὲ λοιπὸν πλῆθος εἴς τε κατηχουμένους καὶ βαπτιζομένους καὶ δὴ καὶ εἰς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους ἐσχημάτιζεν. Ἐκπλαγεὶς οὖν τοῖς τελουμένοις ὁ Ἀλέξανδρος ἄγει πρὸς ἑαυτὸν τοὺς παῖδας, καὶ γνοὺς οὐ χλεύῃ ταῦτα γινόμενα, ἀλλ' ὡς, ἄν τις ἐκ τῶν ἐκβεβηκότων φαίη, ἐπιπνοίᾳ τινὶ καὶ ψυχῆς ἁπλότητι εἰς ἔρωτα προδιανισταμένης [13] τοῦ κρείττονος, ὅσοι μὲν αὐτῶν ἐβαπτίσαντο, τούτους ἐπιχρίσας διὰ τῆς ἐν Χριστῷ σφραγῖδος ἐτελείωσεν, Ἀθανάσιον δὲ τοῖς [14] τοκεῦσι παρατίθησιν, ἐντολὰς δεδωκὼς παιδεύειν μὲν τοῖς μαθήμασιν, ἡβῶντα [15] δὲ ἀποδοῦναι αὐτῷ, μᾶλλον δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἄλλον τινὰ Σαμουὴλ παρ' αὐτῶν Θεῷ προσαγόμενον. Πράττουσιν οὖν οἱ γονεῖς ὡς αὐτοῖς τὸ ἀρχιερατικὸν ἐκέλευε πρόσταγμα, καὶ τοῦ καιροῦ καλοῦντος τὸν παῖδα προσφέρουσιν. Ὁ δὲ δέχεται, καὶ ὁμωρόφιον εἶχε καὶ κοινωνὸν βουλῆς καὶ τῆς εὐσεβείας συλλήπτορα.

Τῆς δὲ Ἀρείου λύσσης μικροῦ τὴν οἰκουμένην λυμαινομένης, πολλοὺς ἀγῶνας, ἀρχομένης μὲν σὺν Ἀλεξάνδρῳ τῷ θεσπεσίῳ, ὕστερον δὲ καὶ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διήθλησε. Καὶ γὰρ Ἄρειον μετὰ τὴν καθαίρεσιν καὶ τὸ ἀνάθεμα ὑποκρινόμενον μὲν τὰ τῆς εὐσεβείας, κρατύνειν δὲ τῇ πρὸς ὀλίγον ὑποκρίσει μηχανώμενον τὰ τῆς ἀσεβείας, ἐφώρασε

VARIÆ LECTIONES.

[9] ὑπαντῶσι B. [10] σὺν om. pr. A. [11] τοῦ — Ἀλεξ. om. A. [12] θαλάττης ς. [13] διανισταμένης A. [14] τοῖς libri om. [15] ἡβῶντα] ἡμῶν μετὰ B.

τι ὁ σοφὸς Ἀθανάσιος, καὶ ἀποσταλέντα πρὸς [16] Ἀλέξανδρον τὸν Ἀλεξανδρείας παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως Κωνσταντίνου (οἶδε γὰρ πολλάκις μεμηχανημένος δόλος καὶ τοὺς συνετοὺς ἐκκλέπτειν) μὴ παραδέξασθαι συνηγωνίσατο. Εἶτα δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις τελευτήσαντος Ἀλεξάνδρου αὐτὸς καταστὰς διάδοχος, πρὸς πολλῷ μείζους ἀγῶνας [779 H.] ἐναπεδύετο· διὸ καὶ ἅπαν τὸ αἱρετικὸν σύνταγμα σκοπὸν αὐτὸν τῆς ἰδίας [17] προὐτίθεσαν γλωσσαλγίας τε καὶ συκοφαντίας. Συμφράττονται δὴ μάλιστα κατ' αὐτοῦ οἱ περὶ Εὐσέβιον τὸν Νικομηδείας, καὶ μισθοῦνταί τινας τῆς Μελετίου αἱρέσεως, καὶ δι' αὐτῶν κατηγορίας συῤῥάπτουσιν, ὧν ἡ μὲν πρώτη λινῆν ἐσθῆτα τοὺς Αἰγυπτίους τελεῖν τῇ Ἀλεξανδρέων ἐκ τῆς Ἀθανασίου πλεονεξίας συνέπλαττεν, ἡ δευτέρα δὲ ὡς τοῖς βασιλέων [18] ἐνεδρεύει πράγμασι (Φιλουμένῳ γάρ τινι, ἐπιθέσθαι τυραννίδι φήμην λαβόντι, χρυσίου πλῆρες ἐξαποστεῖλαι γλωσσόκομον) ὑπετίθετο. [1452 R.] Καὶ ἡ τρίτη Ἰσχύραν καὶ τὴν ἀνατραπεῖσαν τράπεζαν καὶ τὸ κατεαγὸς μυστικὸν ποτήριον καὶ τὸν Μαρεώτην καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον καὶ τὴν λῃστρικὴν αὐτοῦ ἔφοδον καὶ τὸ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην θεατρισθὲν δρᾶμα σκηνοποιεῖ. Ταῦτα καὶ τοιαῦθ' ἕτερα οἱ περὶ Εὐσέβιον δραματουργήσαντες, εἰς ἀκοὰς ἐνηχοῦσι τὰς βασιλικάς, καὶ κινοῦσιν εἰς ὀργήν, αἰτιασάμενοι ὅτι καὶ Ἄρειον βασιλικοῖς καὶ γράμμασι [19] καὶ προστάγμασι πεποιθότα, καίτοι [20] τὰ ὀρθὰ φρονοῦντα, οὐχ ἠνέσχετο δέξασθαι.

episcopum a Constantino imperatore pio missum (novit enim ficta fraus etiam prudentes sæpe decipere) recipere noluit. Deinde mortuo sancto Alexandro, ipse successor ordinatus, paulo post multa certamina subiit. Quare hæretici in illum solum linguas vibrabant, et eum calumniabantur. Moliuntur et struunt insidias in illum maxime episcopus Nicomediæ Eusebius, et asseclæ, et conducunt quosdam Meletii, et per illos accusationes multas consuunt. Primo, lineam vestem Ægyptios suppeditare Alexandrinæ Ecclesiæ ex avaritia Athanasii confinxerunt. Secundo imperatori insidias moliri. Philumeno enim cuidam imperium affectanti collectam pecuniam suppeditasse dicunt. Tertio Ischyram, et eversam mensam, et poculum mysticum confractum, et Mareotem, et Macarium presbyterum, et instar latronum ingressum, et quod toto orbe fabulam notoriam concitasset, objiciunt. Hæc et similia imperatorem edocent asseclæ Eusebii, quibus ad iram contra Athanasium concitant, accusantes, quod virum imperatoris mandatis parentem rectaque sentientem non admisisset.

Κατ' ἐκεῖνο δὲ καιροῦ καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Ἱεροσολύμων ἐγκαίνια σχεδὸν πάντες συνῄεσαν οἱ ἐπίσκοποι· καὶ γράφει Κωνσταντῖνος ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς πάλιν συλλεγῆναι σύνοδον, ἐπιψομένην ἃ διέβαλλέ τε Ἀθανάσιον, καὶ ἃ συνίστη τὸν Ἄρειον· καὶ εἰ μὲν φθόνος ὀρθοδοξοῦντα τὸν Ἄρειον τῆς Ἐκκλησίας ἀπέστησεν, εἰς εἰρήνην συμβιβάσαι τὴν διάστασιν, εἰ δ' αὐτὸς ἀπάτῃ κέχρηται, εἰς Ἀλεξάνδρειάν τε διαπεμφθῆναι κἀκεῖ σὺν ἀκριβείᾳ ὑπ' ἐξέτασιν ἄγεσθαι· τὴν δὲ διάσκεψιν τὴν περὶ Ἀθανάσιον καὶ Ἄρειον πορευομένους ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ὁδοῦ πάρεργον ἐν Τύρῳ ποιήσασθαι. Τριακοστὸν δὲ τότε ἠνύετο ἔτος τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας· ἑξήκοντα δὲ ἐπίσκοποι τὴν ἐν Τύρῳ σύνοδον ἐπλήρουν, Διονυσίου τοῦ ὑπατικοῦ συνάγοντος αὐτούς, μεθ' οὗ καὶ ὁ τῆς ἐπαρχίας ἄρχων καί τινες τῶν ἐν τέλει τῇ συνόδῳ συνήδρευον. Παρῆν δὲ καὶ Ἀθανάσιος, ἀλλὰ καὶ Μακάριος ὁ πρεσβύτερος, στρατιωτικῆς χειρὸς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας σιδηροδέσμιον αὐτὸν ἀγαγουσης [21]. Πρώτην οὖν κατηγορίαν οἱ συκοφάνται [22] τὴν περὶ τῆς λινῆς ἐσθῆτος προβάλλονται. Ἀλλὰ ταύτην τὴν διαβολήν, οὐκ ἐν Τύρῳ μόνον κινηθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ πρότερον ἐν Νικομηδείᾳ ταῖς τοῦ βασιλέως ἐνηχηθεῖσαν ἀκοαῖς, Ἄπις τε καὶ Μακάριος οἱ τῆς Ἀλεξανδρείας πρεσβύτεροι ἐκεῖσε παρατυχόντες ῥᾳδίως διήλεγξαν. Διὸ τῶν μὲν συκοφαντῶν ὁ βασιλεὺς καθήψατο γράμμασιν, Ἀθανάσιον δὲ πρὸς ἑαυτὸν ἐλθεῖν προετρέψατο. Καὶ τὰ γράμματα ἧκε πρὸς τὴν ἐν Τύρῳ σύνοδον, καὶ εἰς κατήφειαν τὴν περὶ τὸν Εὐσέβιον

Eodem tempore ad Encænia Hierosolymorum omnes fere episcopi convenerant, et Constantinus pius imperator scripsit **478b** synodum rursus congregandam ad ea discutienda, quæ de sancto Athanasio dicebantur, et ad Arium in fide stabiliendum. Quod si invidia Arium ab Ecclesia disjunxerat, ut studerent utrosque conciliare : si vero usus esset ficta quadam fraude Arius, Alexandriam veniret, et ibi judicium de eo et examen accuratum fieret. Divertentes igitur a via, prius Tyri congregatos episcopos ea quæ contra Anathasium erant, obiter disputare et quæ contra Arium, jussit. Tricesimus autem hic erat annus regni Constantini. Aderant vero Tyri ex diversis civitatibus episcopi sexaginta, Dionysio consulari convocante illos, cum quo et præfectus oræ illius, et quidam magistratus ad synodum convenerunt. Adfuit et Athanasius, quin et Macarius presbyter Alexandria ferreis catenis vinctus copiis militum adducebatur. Primum itaque accusatores de veste linea calumniati sunt, sed illam calumniam non solum Tyri motam, sed et prius Nicomediæ ab imperatore intellectam, Apis et Macarius presbyter civitatis Alexandriæ, qui tum illuc casu advenerant, facile refutarunt. Hinc quidem accusatores imperator per litteras perstrinxit : Athanasium vero ad se venire jussit. Litteræ ad synodum Tyri congrégatam venerunt : quibus lectis Eusebiani eum dolorem contraxerunt, quem Athanasio antea intule-

VARIÆ LECTIONES.

[16] πρὸς B : τόν ς. [17] οἰκείας ς. [18] βασιλέως ς. [19] καὶ Ἄρ. βασ. καὶ γράμμ. add. A. [20] καίτοι τὰ ὀρθὰ φρονοῦντα om. A [21] ἀγούσης ς. [22] οἱ συκοφάνται om. A.

rant. Quod imperator illos graviter accusasset, deinde quod calumnia de linea veste imperatoris aures antea occupasset. Hæc calumnia cum minus procederet, Ischyram et Macarium producunt. Magnus vero Athanasius asseclas Eusebii, ut hostes, legitima exceptione rejecit. In primis autem demonstrari volebat, an Ischyras vere esset sacerdos, in quem sacris operantem irruisse fingunt Macarium, vimque intulisse missum ab Athanasio, sacram mensam evertisse, calicem fregisse, et sacra Biblia combussisse. Sed hic illa duo communi legi opponit. Judices autem judicare detrectarunt, et calumniis confirmandis tempus traxerunt. Quamobrem eorum quæ juste dicta erant, rationem nullam habuerunt. Accedunt ad accusationem Macarii et Ischyræ, et promptitudo **479a** calumniantium erat intolerabilis : inopia vero in demonstrando ac probando, alacritatem illorum fraudem esse, ac maleficium impietatis atque invidiæ ostendebat. Mora autem ac dolo, repulsæ dedecus tegentes, mittunt in Mareotem factionis ejusdem homines, simulantes eo in loco examen eorum, quæ ibi gesta essent, fieri oportere. Cum autem Athanasius videret eos mitti quos rejecerat judices, Theogonium, Marin, Theodorum, Macedonium, Ursacium, proclamavit et contestatus est omnibus maxime manifestam esse injuriam : Macarium quoque presbyterum in vinculis haberi, qui prior accusationem instituisset, accusatorem vero Ischyram illegitimis adjungi judicibus. Cum videret nullam sui rationem a Patribus in synodo haberi, clam ipsis decessit, et ad imperatorem quasi accersitus accessit. Qui vero missi erant in Mareotem ex una solum parte (quemadmodum illis mendacium atque invidia imperabat), facto accusationis libello, ad synodum reversi sunt, quæ synodus antea jam absentiæ causa sanctum Athanasium condemnarat. Cum autem rediissent, condemnationem confirmarunt multis calumniis additis, et festinantes Tyro Hierosolymam ad festum consecrationis ecclesiæ, nefariis nimirum ac pollutis manibus, iverunt, qui statim eo venerunt et Eusebiani Arium præfecti loco recipiunt. Fideles omnes aversati sunt deflnientes, ut Alexandriæ Arius eorum, de quibus accusaretur, rationem redderet, quam ubi accessit, captus est. Dum hæc ita geruntur, redditæ sunt imperatoris litteræ, ut Athanasius ad ipsum veniret, jubentes, et Ariani quoque quamprimum Constantinopolim venirent. Hæ litteræ mœstitiam synodo pepererunt. Quamobrem plurimi domum regressi sunt Eusebius vero et Theogonius interim ibi moram trahere decreverunt, temporis mora solvere mœrorem cogitantes.

A φατρίαν συνέστελλεν ἤδη πολλὴν ῥέουσαν κατὰ Ἀθανασίου, ὅτι τε αὐτοὺς ὁ βασιλεὺς ᾐτιάσατο, καὶ ὅτι ἡ κατὰ τὴν λινῆν ἐσθῆτα συκοφαντία προέφθασε δοῦναι τὸν ἔλεγχον. Τῆς δὲ διαβολῆς ταύτης ἐκπεσόντες τὰ περὶ Ἰσχύραν [780 H.] καὶ Μακάριον τὸν πρεσβύτερον προτείνουσιν. Ὁ δὲ σοφὸς Ἀθανάσιος παρεγράφετο [23] μὲν κατὰ νόμους πράττων τοὺς προφανεῖς ἐχθροὺς, Εὐσέβιόν φημι καὶ τοὺς ὁμόφρονας, ἠξίου δὲ πρὸ πάντων Ἰσχύραν ἐπιδειχθῆναι [24] πρεσβύτερον, οὗ λειτουργοῦντος ἐπεισπεσεῖν ἔπλαττεν ἡ κατηγορία τὸν Μακάριον κατὰ λῃστρικὴν ἔφοδον ἐξ ἀποστολῆς Ἀθανασίου, καὶ ἀνατρέψαι τὴν ἱερὰν τράπεζαν, καὶ τὸ μυστικὸν κατεάξαι ποτήριον, καὶ τὰ τῆς θείας Γραφῆς ἡμῶν βιβλία πυρὶ παραδοῦναι. Ἀλλ' ὁ μὲν τὰ δύο ταῦτα νόμῳ κοινῷ ἀντεπαρετίB θει [25] καὶ ἀντεπρουβάλλετο· οἱ δὲ κριταὶ οὐχὶ κρίνειν, εἰς δὲ [26] τὸ κρατύνειν την συκοφαντίαν ὅλον ἔτεινον τὸν λογισμόν. Διὸ λόγον μὲν τῶν δικαίως λεγομένων οὐδένα εἶχον, εἰσάγεται δὲ ἡ περὶ τὸν Μακάριον καὶ Ἰσχύραν κατηγορία [27]. Καὶ τὸ μὲν πρόθυμον ἦν τῶν συκοφαντῶν ἀφόρητον, τὸ δὲ τῆς ἀποδείξεως ἄπορον τὴν προθυμίαν ἐδείκνυ δυσσεβείας καὶ φθόνου κακούργημα. Ὑπερθέσει δὲ καὶ τέχνῃ τὴν τῆς ἀποτυχίας αἰσχύνην συσκιάζοντες [28] πρὸς τὸν Μαρεώτην τῆς αὐτῶν συμμορίας ἀποστέλλουσιν, [1433 R.] ἐκεῖσε τὴν ἔτασιν, ἐν ᾧ ἡ πρᾶξις προῆλθε, δέον γενέσθαι προφασισάμενοι. Ὡς δ' εἶδεν ὁ Ἀθανάσιος οὓς παρεγράψατο [29] κριτὰς στελλομένους (Θεογόνιος [30] γὰρ ἦν καὶ Μάρης καὶ Θεόδωρος καὶ Μακεδόνιος καὶ [31] Οὐρσάκιος), διεμαρτύρατο πᾶσι C τὸ περιφανέστατον [32] τοῦ ἀδικήματος, καὶ ὅτι Μακάριος μὲν ὁ πρῶτος τὴν γραφὴν ὑφιστάμενος ἐν σιδήροις ἦν, Ἰσχύρας δ' ὁ κατήγορος τοῖς ἐκθέσμοις κριταῖς συνετέτακτο. Ὡς δ' οὐ προσεῖχον ἡ σύνοδος οἷς ᾐτιᾶτο καὶ διεμαρτύρετο [33], διαλαθὼν πρὸς βασιλέα, ἅτε δὴ καὶ μετακληθεὶς, ἀνεχώρησεν. Οἱ δὲ τοῦ Μαρεώτου κριταὶ ἐκ μονομερείας, ὡς αὐτοῖς τὸ ψεῦδος καὶ ὁ φθόνος ἐπέταττεν, ὑπομνήματα συνταξάμενοι πρὸς τὴν σύνοδον ἐπανῄεσαν. Αὐτὴ [34] δὲ, πρὶν ἢ παραγενέσθαι τούτους, ἐρήμην Ἀθανασίου κατεδιῄτησε· παραγεγονότων δὲ τήν τε καθαίρεσιν ἐπεκύρωσαν καὶ λοιδορίαις ἐπηύξησαν. Καὶ παραυτίκα πρὸς τὴν καθιέρωσιν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας οἱ τὸ ἱερουργικὸν ἐξ ὧν ἔπραξαν ἀνοσιουρD γήσαντες σπουδῇ παραγίνονται. Καὶ τὸν Ἄρειον ἐπιστάντα οἱ μὲν περὶ Εὐσέβιον ἀσμένως προσδέχονται, οἱ δὲ τῆς ὀρθῆς ἀπεστράφησαν πίστεως, ὁρίσαντες ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τὸν λόγον ὑπέχειν ὧν ἐν αἰτίᾳ καθίσταται· ἐν ᾗ καὶ [35] παραγεγονὼς ἑάλω. Ἐν τούτοις δὲ τῶν πραττομένων κινουμένων φθάνει γράμματα τοῦ βασιλέως, καὶ Ἀθανάσιον πρὸς αὐτὸν ἀπαγγέλλοντα ἥκειν καὶ αὐτοὺς ἐπὶ τὴν βασιλίδα παραγενέσθαι· καὶ εἰς ἀγωνίαν ἐμβάλλει τὴν σύνοδον. Διὸ οἱ πλείους μὲν αὐτῶν εἰς τὰ οἰκεῖα

VARIÆ LECTIONES.

[23] περιεγράφετο ς. [24] ἀποδειχθῆναι ς. [25] ἀντιπαρετίθει καὶ ἀντιπρουβάλλετο A. [26] εἰς δὲ] ἀλλ' εἰς. B. [27] κατηγορίαν ς. [28] συσκιάζοντες A, σκευάζοντες ς. [29] προεγράψατο A. [30] Θεογένιος B. [31] alterum καὶ add. A. [32] περιφανέσταν] malim περιφανές τε. [33] διεμαρτύρατο ς. [34] αὕτη ς. [35] καὶ om. B.

ἐκινήθησαν, οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεογόνιον τέως αὐτόθι χρονίζειν ἐγίνωσκον, τῇ παρολκῇ τοῦ καιροῦ τὴν ἀγωνίαν λύειν [781 H.] μηχανώμενοι.

Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐγκλημάτων, ὃ τῷ Φιλουμένῳ χρυσίον ἔλεγεν Ἀθανάσιον διαπέμψαι [36], κατὰ πρόσωπον διαλύεται τοῦ βασιλέως ἐν προαστείῳ τῆς Νικομηδείας Ψαμαθίᾳ [37] καλουμένῳ διατρίβοντος. Καὶ ἀποστέλλεται εἰς Ἀλεξάνδρειαν μετὰ τιμῆς Ἀθανάσιος, γραμμάτων βασιλικῶν τὴν ἀθώωσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἐκεῖσε ἀνακηρυττόντων. Παρῆν δὲ καὶ Ἄρειος ἀποσταλείς, ὡς μοι προείρηται, ὑπὸ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις· καὶ τάραχον ἡ Αἴγυπτος δέχεται πάλιν. Καὶ γράφει ταῦτα τῷ βασιλεῖ Ἀθανάσιος, καὶ μετάπεμπτον ὁ βασιλεὺς ἄγει τὸν Ἄρειον. Ὁ δὲ τοῖς περὶ Εὐσέβιον κατὰ τὴν ὁδὸν ἐν Καισαρείᾳ συμβάλλει, καὶ ἄλλα πάλιν κατὰ Ἀθανασίου συκοφαντήματα ῥάπτεται.

A Interea temporis alterum crimen, de auro ad Philomenum misso, sanctus Athanasius diluit coram imperatore, in Psamathia in suburbio Nicomediæ agente, et cum honore mittitur Alexandriam, cum imperatoris litteris, innocentiam ejus populo declarantibus. Aderat etiam Darius missus, ut diximus, ab Hierosolymitanis, **479b** et iterum turbatur Ægyptus, quod Athanasius imperatori significavit, qui Arium mox evocandum curat.

Eusebius et Arius in via Cæsareæ conveniunt, et alias rursum in sanctum virum calumnias confingunt.

Ὡς δ' ὀψὲ καὶ μόλις οἱ περὶ Εὐσέβιον τῇ βασιλίδι παρεγένοντο [38], τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἐγκλημάτων ἔλεγον ὑπ' ἐξέτασιν μὴ ἀγαγεῖν, τὰ δὲ περὶ Ἰσχύραν καὶ ἐτάσαι [39] καὶ σαφῶς εἰδέναι ὑπ' Ἀθανασίου τετολμῆσθαι. Ὡσαύτως καὶ ὡς τὴν σιτοπομπίαν τὴν ἐξ ἔθους δι' Ἀλεξανδρείας τῇ Κωνσταντινουπόλει φερομένην κωλύσειεν [40]· ἐν οἷς καὶ φωραθεὶς ἔνοχος Ἀθανάσιος, λαθραίως ἀναχωρήσας, τὴν δίκην ἔφυγε. Συναρπαγεὶς οὖν τοῖς πλάσμασιν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς Γαλλίας οἰκεῖν ἐν Τριβεριάδι [41] ὑπερόριον ἐκπέμπει τὸν καλλίαθλον Ἀθανάσιον.

B Ut autem, sero tandem et ægre, Eusebiani Constantinopolim venerunt, cætera crimina dicebant in examen non venisse : de Ischyra vero examinasse, et aperte cognovisse quæcunque Athanasius ausus esset. Similiter quod rei frumentariæ procurationem inhibuisset, quæ de more Alexandria Constantinopolim importabatur, cujus furti Athanasius reus occulte fugisset. Itaque persuasus Cæsar, et ad iram commotus, exsilio multat Athanasium, in Galliam ad Treviros abire jussum.

θορύβου δὲ καὶ ζάλης τὴν Αἴγυπτον ἐκκυμαινόντων, καὶ λοιμοῦ δίκην τῆς αἱρέσεως τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν λυμαινομένης, ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος κατά τι προάστειον τῆς Νικομηδείας, ἓν καὶ τριακοστὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ διανύσας ἔτος, μεθίσταται τῶν ἐνταῦθα, ἄγων ἀπὸ γενέσεως πέμπτον καὶ ἑξηκοστόν. [1436 R.] Καταλείπει δὲ τὴν διαθήκην πρεσβυτέρῳ τινὶ τὴν Ἀρείου λύσσαν νοσοῦντι, προστάξας τῷ ὁμωνύμῳ ταύτην ἐγχειρίσαι Κωνσταντίνῳ· διὰ ταύτης [42] γὰρ αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ πατρὸς βασίλειος ἀρχὴ εἰς κλῆρον ἀντὶ τῆς Ἑσπερίας ἀφωρίζετο. Ἀλλ' ὁ δείλαιος, πολλῶν πυνθανομένων εἰ βασιλέως διαθήκη προελήλυθε, μὴ γενέσθαι διετείνετο, συνεργοὺς ἔχων τοῦ ψεύδους τοὺς ἀνδρογύνους εὐνούχους. Μετ' ὀλίγον δὲ πρὸ τῶν ἄλλων παραγεγονότι Κωνσταντίῳ τὴν τοῦ βασιλέως ἐγχειρίζει διαθήκην λάθρα, καὶ χάριν ἀντὶ τῆς προδοσίας αἰτεῖ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ καὶ ὀρθῆς πίστεως τὴν προδοσίαν. Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον παρείσδυσιν διὰ τοῦ πρεσβυτέρου πρὸς Κωνστάντιον λαβόντες, Εὐσέβιόν τε τὸν πραιπόσιτον καὶ δι' αὐτοῦ τοὺς ἄλλους εὐνούχους καὶ δὴ καὶ [43] τὴν βασιλίδα τῆς αἱρέσεως παρασκευάζουσιν ἐραστάς· καὶ τὰ Ἀρείου πάλιν ἐκρατύνετο. Τῶν δ' ἀρχιερατικῶν θρόνων κατ' ἐκεῖνο καιροῦ Μάξιμος μὲν τῶν Ἱεροσολύμων εἶχε τὴν ἐφορίαν, Ἀλέξανδρος δὲ τῆς βασιλίδος, Ἀθανάσιος δ' ἦν ὑπερόριος. Ἄρειος δὲ παραγεγονὼς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν τοῦ Θεοῦ διαφθείρειν ἐφρυάττετο Ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἡ φιλάν-

Turbis igitur et seditione non vulgari orta in universa Ægypto, et hæresi instar pestis omnes Ecclesiæ inficiente, Constantinus finem vivendi fecit in quodam suburbio Nicomediæ, triginta uno C annis in regno consumptis, totum vitæ ejus tempus sexaginta quinque annis completum. Reliquit autem testamentum cuidam sacerdoti Ariano, præcipiens illud Constantino cognomini reddi. Hoc enim testamento paternum pro Occidente, Orientis imperium pro hæreditate obveniebat. Sed fraudulentus ille, multis interrogantibus, an imperator testamentum fecisset, factum esse negavit, habens doli mali adjutores eunuchos. Paulo post venit ad eum Constantius, cui presbyter occulte patris testamentum exhibet, unam gratiam hanc postulans, ut cum Ario sentiret. Eusebiani, per hunc presbyterum aditum ad Constantium adepti, Eusebiumque præpositum, et per illum reliquos eunuchos : quin et reginam ad Arianam hæresim convertunt, et D Arii res rursum confirmantur. Hac autem tempestate Maximus Ecclesiæ Hierosolymitanæ præerat, et Alexander Constantinopolitanæ : Athanasius vero exsulabat. Arius autem veniens Constantinopolim, Dei **480a** Ecclesiam corrumpere satagebat, sed dignum factis suis finem consecutus est. Precibus enim sancti Alexandri episcopi Constantinopolitani, in secessu regiæ urbis viscera sua dejecta confestim emittit.

VARIÆ LECTIONES.

[36] διαπέμψασθαι B : διαπέμπεται A. [37] Ψαμαθίᾳ AB : Ψαμαθίῳ ς. [38] παρεγένοντο B : παρεγίνοντο ς. [39] ἐτάσαι A : ἐξετάσαι ς. [40] κωλύσειν A. [41] Τιβεριάδι B. [42] δι' αὐτῆς ς. [43] καὶ post δὴ om. A.

θρωπος οὐκ ἐμακροθύμησε δίκη, ταῖς δὲ τοῦ ἱεροῦ Ἀλεξάνδρου παροξυνθεῖσα [782 H] προσευχαῖς αὐτῇ αἱρέσει ἐκκόπτει τὸν Ἄρειον, καὶ τῶν σπλάγχνων αὐτοῦ ἀθρόον διαπεσόντων κάτωθεν τῆς ζωῆς ἀπελαύνεται.

Statim igitur Ariani, paulo antea quieti, post omnia conturbant, opportunam se nactos occasionem rati tempore exsilii Athanasii. Sed Dei providentia prævertit eos, Athanasium ab exsilio revocans regiis litteris : quibus illum Constans Occidentis imperator Alexandriæ, commeatu dato, restituit, et quotquot orthodoxi errant libenter pastorem susceperunt. Hæretici contra seditiones movent, quæ causam exhibuerunt Eusebii asseclis, calumniandi eum apud imperatorem Constantium, et calumniis adeo imperatorem ad iram provocarunt, ut eum iterum exsilio damnaret. Hi mortui cujusdam manu resecta ad calumniam sancto viro faciendam abusi sunt. Arsenio enim cuidam dicebant ab Athanasio amputatam esse, qua ad veneficium uteretur.

Μικρὸν δὲ τῶν ἐξ Ἀρείου ἐφησυχασάντων, αὖθις ἅπαντα κινοῦσι, τὸ ὑπερόριον Ἀθανασίου μέγα ὅπλον αὐτοῖς εἰς τὸ καταπράξασθαι ἃ διενοοῦντο νομίζοντες. Ἀλλ' ἡ θεία πρόνοια τὴν αὐτῶν σπουδὴν προφθάνουσα Ἀθανάσιον ἐπανάγει τῆς ὑπερορίας, γράμμασιν ὠχυρωμένον βασιλικοῖς, οἷς αὐτὸν ὁ τῆς δύσεως ἔχων τὸ σκῆπτρον Κώνστας ἐφοδιάζων [44] εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἐξαπέστειλε. Καὶ ἥδιστα μὲν τὸν ποιμένα, ὅσοι τῆς ὀρθοδοξίας ἦσαν, ἐδέχοντο· τὸ δ' αἱρετίζον στάσεις ἀνεκίνει, καὶ τοῖς περὶ Εὐσέβιον ἀφορμὰς παρεῖχον ἐνδιαβάλλειν πάλιν τὸν Ἀθανάσιον πρὸς Κωνστάντιον. Καὶ τοσοῦτον ταῖς διαβολαῖς εἰς ὀργὴν τὸν εὐρίπιστον ἀνεῤῥίπισαν, ὡς αὐτίκα πάλιν ὑπερορίαν κατὰ τοῦ ἁγίου ψηφίσασθαι. Οὗτοι καὶ νεκροῦ τινος χεῖρα εἰς ὅπλον συκοφαντίας κατὰ τοῦ ὁσίου ἐκκόψαντες καθωπλίσαντο· Ἀρσενίου δὲ ταύτην [45] ἐφήμιζον, καὶ ὑπὸ Ἀθανασίου μὲν ἐκκεκόφθαι, εἶναι δὲ αὐτῷ ταύτην μανικῆς τέχνης ὄργανον.

Atqui exsilii decretum nondum fertur, sed concilium Tyri, mandante Constantio, agitur. Igitur Archelaum domesticum, eademque sentientem mittit Tyrum cum præside Phœniciæ, ut concilio cum Eusebianis intersint, et quæ adversus Athanasium dicerentur, expendant. Tempus itaque Tyri extraxerunt, moræ colorem impii prætexentes, quasi Alexandria accusatores exspectarent, quorum in conspectu crimen commissum esset, et Arsenium probe nossent. Sic autem dispensante divina providentia res gesta est. Erat enim Arsenius ille lector Alexandrinæ Ecclesiæ, qui, cum ob flagitium aliquod pœnas dare deberet, a beato Athanasio liberatus, fuga salutem sibi quæsierat. Cumque exsul non appareret, hinc calumniandi audaciam impii rapiunt. Sed, commiseratione ductus Arsenius, quod qui se liberarat, pateretur (accusationis fama ubique vagante, dum cunctatur synodus) Tyrum advolavit, **480***b* ratus sibi potius moriendum esse, si necesse sit, quam ut Athanasii causa Ecclesiam prodat. Itaque secreto se exhibet sancto Athanasio, cui is consilium dedit, ne ante sententiam spectandum se exhibeat, ne quid mali ab inimicis patiatur, aut sollicitii cogitarent de dilatione, et solverent hanc accusationem. Convocato itaque concilio, primum accusationem illi de adulterio intenderunt, adducta muliere quadam impudica, quæ impudens, et mercede conducta, ingenti clamore jactaret se noctu ab Athanasio per vim constupratam. Erat autem cum illo Timotheus presbyter, et consilium sapiens plane ac divinum capiunt, quo statim accusatorum calumnia concidit. Cum in conspectum mulieris venissent, Athanasius quidem

Καὶ ἡ μὲν τῆς ὑπερορίας ψῆφος οὐ λύεται, συνέδριον δ' ἐν Τύρῳ βασιλέως προστάττοντος συναθροίζεται, καὶ προχειρίζεται τὸ βασιλικὸν βούλημα ἄνδρα συνέστιον καὶ ὁμόφρονα, Ἀρχέλαον ὄνομα, καὶ σὺν αὐτῷ τὸν Φοινικῆς ἄρχοντα, συνεδριάσαι τε τοῖς περὶ Εὐσέβιον, καὶ συνδιασκέψασθαι ἃ κατὰ τοῦ [46] Ἀθανασίου συνεσκεύαστο. Ἐχρόνιζον οὖν οἱ ἐν Τύρῳ, ὡς μὲν οἱ δυσσεβεῖς ἐπλάττοντο, τοὺς ἀπὸ Ἀλεξανδρείας κατηγόρους ἀναμένοντες, οὓς καὶ τοῦ μύσους [47] αὐτόπτας καὶ τὸν Ἀρσένιον καλῶς ἐπιγινώσκειν διήγγελλον [48], ὡς δὲ τὸ ἐκβεβηκὸς ἔδειξε, κατὰ θείαν πρόνοιαν. Ἦν μὲν γὰρ ὁ Ἀρσένιος τῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Ἐκκλησίας ἀναγνώστης, καί ποτε δίκην αἰσχρᾶς αἰτίας μέλλων ὑπέχειν ἐξαρπάζεται μὲν ὑπὸ Ἀθανασίου, δρασμῷ δὲ τὴν σωτηρίαν καρποῦται, καὶ τὸ ἀφανὲς τοῦ φυγάδος θαῤῥεῖν τῷ πλάσματι τῆς δυσσεβείας [49] ὑπετίθετο. Ἀλλ' οἶκτον λαβὼν τοῦ σωτῆρος ὁ Ἀρσένιος (ἐν γὰρ τῷ βραδύνειν τὸ συνέδριον ἡ τῆς συκοφαντίας φήμη πανταχοῦ διέδραμε) πρὸς τὴν Τύρον παραγίνεται, [1457 R.] κρεῖσσον λογιζόμενος, εἰ δέοι, αὐτὸν καὶ τεθνάναι, ἢ δι' αὐτὸν τὴν οἰκουμένην περὶ τηλικούτου ἀνδρὸς σκανδαλίζεσθαι. Ἐμφανίζεται δὴ κατὰ μυστικὴν ὁμιλίαν τῷ [50] σεβασμίῳ Ἀθανασίῳ, καὶ δέχεται βουλὴν λανθάνειν πάντας πρὸ τῆς δίκης, ἵνα μή τι κακὸν αὐτὸς παρὰ τῶν συκοφαντῶν πάθῃ [51], ἢ τὸν ἔλεγχον ἄφυκτον τοῦ πλάσματος οἱ δραματουργοὶ [52] συνιδόντες εἰς ὑπέρθεσιν τὸ ἔγκλημα διαλύσωσιν. Ἀθροίζουσιν οὖν τὸ συνέδριον· καὶ πρώτη συκοφαντία, γύναιον αὐτῷ ἐπαφιᾶσι μοιχείαν ἀνακαλούμενον. Ἐβόα δὲ τὸ ἀναιδὲς ἐκεῖνο καὶ μεμισθωμένον γύναιον νύκτωρ ἄκουσα φθορὰν ὑποστῆναι ἐπιπεσόντος αὐτῇ Ἀθανασίου. Συνῆν τῷ τῆς παρθενίας

VARIÆ LECTIONES.

[44] ἐφοδιάσων B. [45] αὐτὴν B. [46] του om. B. [47] μίσους B. [48] διήγγελον ς. [49] τῆς δυσσεβείας AB : τοὺς δυσσεβεῖς ς. [50] τῷ A : τῷ τε ς. [51] πάθῃ B : πάθοι ς. [52] πλάσματος οἱ δραματουργοί A : δράματος ς.

[783 H.] ἐραστῇ καὶ Τιμόθεος ὁ αὐτοῦ πρεσβύτερος, A καὶ βουλὴν σοφίας, μᾶλλον δὲ θείας ἐπινοίας βουλεύονται, δι' ἧς τὸ κακομήχανον τῶν δυσσεβῶν ῥᾳδίως ἔμελλεν ἀπαιτεῖσθαι τὸν ἔλεγχον. Ἐπεὶ γὰρ εἰς πρόσωπον ἤχθησαν τοῦ γυναίου, ὁ μὲν κατηγορούμενος ἡσυχῇ Θεὸν ἐδυσώπει, Τιμόθεος δ' ἀναιδευομένης τῆς μαινάδος καὶ τὸν Ἀθανάσιον (ὡς ἐδιδάχθη) φθορέα καλούσης, ὁ πρεσβύτερος ὡς δῆθεν Ἀθανάσιος, *Εἰπέ μοι, ὦ γύναι*, φησὶν, *ἐγὼ παρὰ σοὶ ἔμεινα; ἢ σύ με ἐν οἴκῳ τῷ σῷ ὑπεδέξω; ἢ νύκτωρ σε ἐβιασάμην;* ἡ δὲ οἷα γύναιον ἐκ δημοσίου τέγους, ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀτενέσιν ὀφθαλμοῖς πρὸς τὸν [53] Τιμόθεον ἀποβλέψασα, *Σὺ εἶ ὁ τὴν βίαν μοι ἐπενεγκὼν καὶ τὴν φθορὰν νύκτωρ*, ἀνεβόα, καὶ πρὸς τοὺς κριτὰς ἐπιστραφεῖσα τοὺς φρικωδεστάτους ὅρκους ταῖς διαβολαῖς συνῆπτεν, ὡς B *Οὗτος*, τὸν Τιμόθεον πάλιν δακτυλοδεικτοῦσα καὶ ἕλκουσα, *οὗτός ἐστιν καὶ οὐκ ἄλλος ὁ ἐμὸς φθορεύς*. Οἱ δὲ κριταὶ σὺν τοῖς δορυφόροις τῆς μαχλάδος μὲν κατεγέλων, Ἀθανάσιον δὲ τῆς συνέσεως ἐθαύμαζον ὅπως σιγῶν τὸ κατ' αὐτοῦ ἔγκλημα εἰς τοὺς κατηγόρους περιτρέψας ἀναιδεστάτους συκοφάντας ἀπέδειξεν· αὐτοὶ δὲ ἑαυτῶν οὐδὲν ἀμείνους εἰς τὸ φροντίσαι τοῦ δικαίου γεγόνασιν. Οἱ δὲ κατήγοροι, δέον στένειν [54] καὶ χάριν εἰδέναι εἴ τις αὐτοὺς μὴ ἀπαιτοίη τὴν τῆς συκοφαντίας δίκην, οἱ δὲ καὶ πρὸς τὴν Ἀρσενίου δεξιὰν τὴν γλῶσσαν ὁπλίζουσι, καὶ φόνον ἅμα καὶ γοητείαν τῷ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιστῇ περιάπτουσιν. Ἀλλ' ἐκεῖνος ἐν τῷ ἀταράχῳ καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς γνώμης, *Καὶ τίς γάρ ἐστιν* C *ἐξ ὑμῶν*, φησὶν, [55] *ὁ γινώσκων τὸν Ἀρσένιον ἢ τὴν αὐτοῦ δεξιάν;* Φαμένων δ' οὐκ ὀλίγων, οὓς εἶχε τὸ συνέδριον σὺν τοῖς κατηγόροις, ὡς σαφῶς εἰδεῖεν τὸν Ἀρσένιον, *Καὶ ἐπεὶ βεβαίως καὶ ἀκριβῶς*, ὁ Ἀθανάσιος ἔφησε, *γινώσκειν οὗτοι συνωμολόγησαν τὸν Ἀρσένιον, ὁ δὲ πάρεστιν, εἰσίτω.* Εἰσελθόντος δὲ, πάλιν ἐπηρώτα εἰ τὸν εἰσαχθέντα ἴσασιν ὡς [56] εἴη Ἀρσένιος. Τῶν δὲ οὐκ ἐχόντων ἀρνήσασθαι, ἕλκει τε αὐτὸν μᾶλλον τοῦ βήματος ἐγγύτερον, καὶ πρῶτον τὴν δεξιὰν ἀνατεῖναι κελεύσας χεῖρα, εἶτα καὶ τὴν ἀριστερὰν, ἀνέκραγεν· *Ἰδοὺ Ἀρσένιος, ἄνδρες πολῖται· ἰδοὺ καὶ αἱ δύο τούτου χεῖρες, ὦ θαυμάσιοι δικασταί. Εἰπάτωσαν οὖν οἱ κατήγοροι τίνος ἐστὶν* [57] *ἡ χεὶρ καὶ τίνος αὐτὴν ἐξέκοψαν. Ἐφ' ᾧ γὰρ ταύτῃ ἐχρήσαντο,* D *οὐκέτι λοιπὸν οὐδενὶ ἀμφισβήτησις· ἐχειροκόπησαν γὰρ ἄνθρωπον, ὡς ἂν ἡμᾶς θανατώσωσιν.* Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτω τὰ τῶν ἀντιπάλων πάντα διέλυε μηχανήματα· οἱ δὲ κριταὶ τυφλοὶ καὶ κωφοὶ ἔκ τε τοῦ ζητεῖν ἀρέσκειν Κωνσταντίῳ γεγονότες καὶ ἐξ ὧν ἀπέκλινον τοῖς αἱρετίζουσιν, ἀπέλιπόν τε τὸ βῆμα, καὶ σιγῇ διδόναι τὰ ἐληλεγμένα ἐτεχνάζοντο. Ὑποχωρησάντων δὲ τούτων, [1440 R.] κίνησις οὐκέτι συκοφαντιῶν, ἀλλ' ἀναιδῶς μιαιφονίας κατὰ τοῦ τρισαριστέως [784 H.] ἀναῤῥήγνυται, καὶ οἱ μὲν λό-

A tacite Deum precatur : Timotheus vero (impudente muliere Athanasium illum, ut edocta erat, corruptorem suum vocante) presbyter, quasi Athanasius esset : *Dic mihi*, inquit, *mulier, egone apud te diversatus sum, vel tu me domum tuam admisisti, vel noctu te violavi?* Ipsa vero, ut meretrix vulgaris, impudenti vultu, et fixis oculis Timotheum aspiciens : *Tu es, qui noctu me invitam compressisti*, et ad judices jurata vociferabatur, Timotheum digito ostendens ac trahens : *Hic est, non alius, qui me corrupit.* Cognita insani scorti temulentia, judices cum satellitibus ridebant, et prudentiam sancti Athanasii mirabantur, quod tacendo accusationem in adversarios retorquens impudentem esse calumniam demonstrasset. Ipsi vero B seipsis meliores non sunt redditi, ut jus et æquum servarent. Accusatores vero, quos beneficii loco ducere oportebat, quod calumniæ pœnam effugerent, mox ad dextram Arsenii se convertunt, et cædem simul et præstigias illi objiciunt. Tum Athanasius interrita voce ac mente ad eos : *Quis vestrum novit Arsenium, aut hanc esse ipsius dextram scit?* Respondentibus autem plurimis ex **481** *a* accusatoribus, se probe nosse Arsenium, tum Athanasius : *Quandoquidem*, ait, *constanter ac firmiter confessi sunt se nosse Arsenium, adest ille, ingrediatur.* Ut autem Arsenius advenit, interrogat iterum an adductum nossent! an esset Arsenius? Cum illi negare non possent, traxit illum C propius in judicium, et primum dexteram tendere jubens manum, deinde et sinistram, clamavit : *Ecce Arsenius, o cives : ecce etiam manus hominis : o mirandos judices! dicant igitur adversarii, cujus sit illa manus, et unde illam resecuerint. Quo enim fine hac usi sunt, nemini amplius dubium esse potest. Homini enim manum amputarunt, ut nos occiderent.* Sic ille iterum dolos eorum evertit. Sed judices cæci et muti, cum quia Constantio placere studebant, tum quia hæreticis addicti erant, deserentes judicium, confutatam calumniam tegere nitebantur, decedentibus illis : calumniæ non amplius ab adversariis intenduntur, sed impudenter cædem tertium jam victori intentant. Hi quidem verbis, illi vero manibus eum pulsabant : alii comD minabantur ei mortem ab imperatore illatum iri. Itaque Archelaus Athanasium, quem jam impii dilaceraturi erant, vix domo egressus (tametsi concilii respectum non haberet, naturali tamen quadam verecundia tenebatur), satellitibus periculo eripit, occultamque fugam apparat ac suadet. Rursus igitur adversarii ejus concilium cogentes, nefanda atque conficta crimina ei, ut capiatur, objiciunt. Quæ mendacia diversis libellis descripta Constantio mittunt, ac toto pene terrarum orbe spargunt. Itaque sancto Athanasio omnis locus per-

VARIÆ LECTIONES.

[53] τὸν om. A. [54] στένειν] στέργειν Scaliger. [55] φησὶν ἐξ ὑμῶν ς : B om. φησίν. [56] ὡς] εἰ B. [57] ἐστὶν] τί ἐστιν A.

fugium præbuit, quia valde quærebatur, adeo ut scienti et non indicanti Athanasium capitale foret: præmia vero proponerentur iis, qui aut vivum adducerent, aut caput afferrent.

A γοις, οἱ δὲ καὶ χερσὶ τὸν νικητὴν προὐπηλάκιζον, οἱ δὲ καὶ τὸν ἐκ τοῦ βασιλέως ἐπέσειον θάνατον. Ὁ δὲ Ἀρχέλαος μέλλοντα διασπᾶσθαι τὸν ὅσιον ὑπὸ τῶν δυσσεβῶν, μόλις τῆς οἰκίας καταβὰς (εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὴν κρίσιν οὐχ ἑώρα, ἀλλ' οὖν εἶχέ τινα τῆς φύσεως αἰδῶ) μετὰ καὶ τῶν δορυφόρων ἐξαρπάζει, καὶ δρασμὸν κρύφιον αὐτῷ παρασκευάζει καὶ ὑποτίθεται. Τὸ δὲ δυσσεβὲς συνεδριάσαντες αὖθις γράφουσί τε τὸν ἀναίτιον αἰτίαις ἀτόποις, ἃς αὐτοὶ συνέπλασαν, ἁλῶναι, καὶ διαφόροις βιβλιδίοις ἐγκαταθέμενοι τὰ τοῦ ψεύδους τῷ τε Κωνσταντίῳ καὶ πάσῃ διαπέμπονται τῇ οἰκουμένῃ· καὶ γίνεται τῷ πολυάθλῳ πᾶσα χώρα φυγὴ σφόδρα ζητουμένῳ. Καὶ ἡ ζήτησις τοῖς μὲν συνειδόσι καὶ μὴ καταμηνύουσι ζωῆς ἀφαίρεσιν ἐπέβαλλε [58] τὴν ζημίαν· τοῖς δὲ κομίζουσιν ἢ ζῶντα ἢ τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν δωρεαὶ προὐτείνοντο μεγάλαι.

Qua re cognita, adamantinæ homo patientiæ in fovea aquam non habente, totos sex annos latens contrivit. Pridie vero ejus diei qua prodendus erat ille locus, revelatione quadam divina in alium locum profugit, et in Occidentem venit, imperante ibi Constante, suo et fratris sui Constantini imperio. Etenim illum exercitus affectato imperio interfecerat. **481** *b* Tum Athanasius profectus Romam ad Julium pontificem commemoratis ipsi omnibus quæ ab Arianis passus esset, in conspectu Constantis imperatoris, et synodum Antiochiæ ad eversionem orthodoxæ fidei coactam esse, et Georgium sibi successorem illos contra legem dedisse, et pro illo etiam Gregorium. Eusebius quidem, iis peractis quæ volebat, legationem ad venerandum Julium pontificem Romanum legavit, hoc agens, ut Athanasium una damnaret. Julius vero, acceptis ab Eusebio litteris, tantum abest ut damnandum, etiam absolvendum comperit, injuria affectum litteris confirmatum Alexandriam mittit, et postliminio restituit, non parum reprehendens eos, qui injuste eum loco deturbassent.

Ἃ συνιδὼν ὁ τῆς ὑπομονῆς ἀδάμας ἐν λάκκῳ ὕδωρ μὴ ἔχοντι ἐπὶ ἓξ ἔτεσι λαθὼν ἐκαρτέρει. Ὡς δὲ καὶ τὸ χωρίον ἐκεῖνο προδίδοσθαι ἔμελλε, θείας ὄψεως τὴν προδοσίαν τῷ θεράποντι πρὸ μιᾶς ἡμέρας B μηνυσάσης κἀκεῖθεν ἀποδιδράσκει καὶ πρὸς τὴν δύσιν ἀπαίρει, τοῦ Κώνσταντος ἤδη τὴν ἀρχὴν ἔχοντος, οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ [59] ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου· καὶ γὰρ αὐτὸν τὸ στρατιωτικὸν τυραννίδι ἐπιθέμενοι ἀνεῖλον. Διδάσκει τοιγαροῦν διὰ συνδρομῆς Ἰουλίου τοῦ Ῥώμης τὸν βασιλέα Κώνσταντα τὰς συσκευὰς ἃς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ὑπέστη, καὶ τὴν σύνοδον τὴν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐπὶ διαστροφῇ τῆς πίστεως συγκροτηθεῖσαν, καὶ ὡς Γεώργιον εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἐκθέσμως χειροτονήσαντες ἐγκαθίδρυσαν, καὶ οὐχ ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνου Γρηγόριον. Εὐσέβιος μέντοι διαπραξάμενος ἃ ἐσπούδαζε, διαπρεσβεύεται πρὸς τὸν ὅσιον Ἰούλιον, κοινωνὸν λαβεῖν τῆς Ἀθανασίου καταχρίσεως μηχανώμενος. Ὁ δὲ, ἐξ ὧν ἐκεῖνος ἔγραφεν [60], οὐ καC τάκρισιν [61], ἀθώωσιν δὲ μᾶλλον Ἀθανασίου συνορῶν, γράμμασι τὸν ἠδικημένον ἐπιῤῥώσας εἰς Ἀλεξάνδρειαν ἀποστέλλει, ἐν οἷς καὶ τοὺς αὐτὸν καθελόντας δικαία καὶ οὐ μικρὰ μέμψις μετήρχετο.

Ariani, Constantium magis magisque depravantes, Gregorium, quem illi ordinaverant, Alexandriam armata vi deducendum curant (quibus præerat copiis Syrianus), quæ quinque millium erant. Igitur sanctus Athanasius exercitum fugit, et milites, qui in ejus necem conspirarant : et iterum Romam se contulit. Gregorius autem impius Ecclesiam occupavit. Alexandrini, id factum non ferentes, Ecclesiam Sancti Dionysii incenderunt. Igitur sanctus Paulus Constantinopoleos episcopus una cum Athanasio exsulans Romæ erat, et palmæ socius fuit. Constans autem scribit fratri Constantio, urgente simul ipsum Julio pontifice, ut proprios episcopatus reciperent affecti injuria. Sed ut nihil effectum est, postulant igitur Athanasius et Paulus ut œcumenica synodo decernantur, quæ ad fidem orthodoxam, et eos pertinerent : [quod iis violatis simul fides etiam casura esset.] Inducitur ergo iterum synodus Sardicæ consensu utriusque imperatoris, undecimo anno a morte Constantini, horum

Ἀλλ' οἱ τῆς Ἀρείου λύσσης ὑποφθείραντες ἐπὶ πλέον τὸν Κωνστάντιον, ὃν αὐτοὶ κεχειροτονήκασι Γρηγόριον ἐπὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν στρατιωτικῇ χειρὶ ἐκπεμφθῆναι καταπράττονται· Συριανὸς ἦν στρατηγὸς τῆς τοιαύτης παρατάξεως, καὶ ὁ στρατὸς εἰς πέντε χιλιάδας ἀπηρτίζετο. Διαφεύγει δ' οὖν ὁ σοφὸς Ἀθανάσιος τόν τε στρατηγὸν καὶ τοὺς στρατιώτας πνέοντας κατ' αὐτοῦ τὸν φόνον, καὶ τὸ δεύτερον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἀνατρέχει. Ὁ δὲ δυσσεβὴς Γρηγόριος τῆς Ἀλεξανδρέων ἐκράτησε· καὶ ἡ πόλις τὸ συνD ενεχθὲν οὐκ ἐν τῷ ἀνεκτῷ θεμένη τὴν καλουμένην Διονυσίου ἐκκλησίαν ἐνέπρησαν. Συνῆσαν [785 H.] οὖν ἀλλήλοις φυγάδες ὄντες ὅ τε σεβάσμιος Ἀθανάσιος καὶ Παῦλος, τοῖς ἴσοις ἀριστείοις κοσμούμενοι [62]. Γράφει δὲ Κώνστας τῷ ἀδελφῷ Κωνσταντίῳ, συμπαρορμῶντος αὐτὸν καὶ τοῦ ἀρχιερέως Ἰουλίου, ὥστε τὰς ἰδίας ἐπισκοπὰς ἀναλαβεῖν τοὺς ἠδικημένους. Ὡς δ' οὐδὲν ἤνυεν, ἀξιοῦσιν αὐτὸν οἱ περὶ Ἀθανάσιον οἰκουμενικῇ συνόδῳ τὰ περὶ αὐτούς τε καὶ τῆς συνεπηρεαζομένης πίστεως ἐπικριθῆναι.

VARIÆ LECTIONES

[58] ἐπέβαλε ς. [59] τοῦ om. A. [60] ἔγραφεν ἐκεῖνος B. [61] κατάκρισιν] κατάκρισιν Ἀθανασίου, omisso eo nomine post μᾶλλον, B. [62] κοσμούμενος B.

[1441 R.] Καὶ κηρύσσεται γνώμη τῶν δύο βασιλέων κατὰ Σαρδικὴν [63] οἰκουμενικὴ σύνοδος· ἑνδέκατον δ' ἦν ἔτος ἀπὸ τῆς τελευτῆς Κωνσταντίνου τοῦ πατρὸς τῶν βασιλέων. Ἐκ μὲν δὴ τῆς Ἑσπερίας ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους συνῆλθον ἐπίσκοποι, ἐκ δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἓξ μόνοι καὶ ἑβδομήκοντα, ἐν οἷς καὶ ὁ τοῦ Μαρεώτου Ἰσχύρας ἠριθμεῖτο ὡς ἐπίσκοπος. Ὡς οὖν ἐν τῇ Σαρδικῇ συνῄεσαν ἅπαντες, οἱ τῆς Ἀνατολῆς εἰς ὄψιν τῶν Ἑσπερίων ἐλθεῖν ἀπηρέσκοντο, εἰ μὴ πρότερον τοὺς περὶ Ἀθανάσιον καὶ Παῦλον τοῦ συλλόγου ἀπελάσωσι [64]. Πρωτογένης δὲ ὁ Σαρδικῆς ἐπίσκοπος καὶ Ὅσιος ὁ Κουδρούβης καὶ οἱ λοιποὶ ἑπόμενοι οὐδ' εἰς ἀκοὴν τὴν ἔκθεσμον αὐτῶν ἀξίωσιν παρεδέξαντο, ἄνδρας οὓς συνῆλθον κρῖναι, ἀκρίτως κατακρῖναι καὶ ἀπελάσαι. Ἐξ ὧν οἱ μὲν τῆς Ἀνατολῆς σχισθέντες τῶν ἐν Σαρδικῇ ἐν τῇ Φιλίππου πόλει συναθροίζονται, καὶ τὸ *ὁμοούσιον* οὐκέτι γνώμῃ ὑφάλῳ, ἀλλ' ἐμφανεστάτῃ καὶ γλώσσης θρασύτητι ἀναθεματίζουσι, καὶ τὸ ἀνόμοιον δογματίζουσι, καὶ τὰ δυσσεβῆ ψηφίσματα πανταχοῦ διαπέμπονται. Οἱ δὲ ἐν Σαρδικῇ πρῶτον μὲν τῶν ἀποσχισάντων ἐρήμην κατεψηφίσαντο, εἶτα τοὺς Ἀθανασίου κατηγόρους συκοφαντίας ἁλόντας καθαιροῦσι τοῦ ἀξιώματος, καὶ τρίτον τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου τὸν ὅρον κρατύνουσι, καὶ ἀποκηρύττουσι [65] τὸ ἀνόμοιον, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὸ *ὁμοούσιον* ἀνακηρύττουσι [66], καὶ γράμματα πρὸς πάσας τὰς τῆς [67] οἰκουμένης Ἐκκλησίας διαπέμπονται.

patris. Itaque e partibus Occidentis supra trecentos convenerunt episcopi, ex Oriente vero tantum septuaginta sex, in quibus et ipse Ischyras Mariotis, quasi episcopus numerabantur. Igitur dum convenissent Sardicæ, Orientales in conspectum venire Occidentalium recusabant, nisi prius Paulum et Athanasium concilio ejecissent. Protogenes autem Sardicensis episcopus, et Hosius Cordubensis, aliique episcopi **482***a* postulatis non annuerunt : nimirum viros, quos judicaturi venerant, indicta causa damnari ac repelli. Secessione itaque facta, Orientalium episcoporum ab Occidentis episcopis, Philippis congregantur, neque amplius tecta sententia, sed aperte et audacter ὁμοούσιον condemnantes, inæqualitatem decernunt et impiam hæresim ubique disseminant. Sed in Sardicensi qui erant, primum quidem privatam illam synodum condemnarunt. Deinde accusatores sancti Athanasii calumniæ reos dignitate privarunt : et tertium jam Nicænæ synodi decretum confirmant, et promulgant omnibus ὁμοούσιον, inæquale vero in Trinitate condemnant atque repudiant, conscriptasque et iosi epistolas ubique divulgant.

Γνοὺς δ' ὁ τῶν Ἑσπερίων βασιλεὺς τὰ κατὰ τὴν Σαρδικὴν συνενεχθέντα διδάσκει μὲν παραυτίκα τὸν ἀδελφόν, ἀποδοθῆναι δὲ Παύλῳ καὶ Ἀθανασίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς [68] τοὺς οἰκείους θρόνους ἅμα μὲν παρῄνει, ἅμα δὲ καὶ παρεκελεύετο. Καὶ Ἀθανάσιος μὲν ὑπεστέλλετο τὰς τῶν Ἀρειανῶν ἐπιβουλάς, καὶ τῇ Ῥώμῃ προσήδρευεν· ὁ δὲ τῆς Δύσεως βασιλεὺς πάλιν γράφει τἀδελφῷ ὡς, εἰ μὲν προθύμως δέχοιτο [69] τὸν ἄνδρα καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν ἀποδίδωσι θρόνον, ἑτοιμός ἐστιν ἐκπέμπειν τὸν Ἀθανάσιον, εἰ δὲ μὴ βούλοιτο, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῦ δικαίου γενήσοιτο τιμωρός. Καθίσταται δὴ ὁ Κωνστάντιος εἰς δέος, καὶ διὰ γραμμάτων, οὐχ ἅπαξ ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς σταλέντων, ἐπαγωγῶν τε καὶ θελκτηρίων καλεῖ πρὸς ἑαυτὸν τὸν πολύαθλον Ἀθανάσιον. Καὶ μετὰ πολλῆς δορυφορίας [786 H.] ἀποστέλλει τοῦτον ὁ τῆς Ἑσπέρας βασιλεύς, καὶ Ἰουλίου τοῦ ἀρχιερέως γράμμασιν αὐτὸν διαφόροις ἐφοδιάζοντος. Κωνστάντιος δὲ παραγεγονότα εἰς τὸν οἰκεῖον θρόνον ἀποκαθίστησιν, ὑφειμένῳ πρότερον ὀνειδισμῷ καθυποβαλών. *Ἀποδρὰς γάρ*, ἔλεγε, *μεγάλην ἐμοῦ λοιδορίαν κατέχεας* [70] *καίτοι γε περὶ σοῦ* [71] *φιλάνθρωπα μελετῶντος· πλὴν ἀλλά γε νῦν μίαν μοι δίδου χάριν.* Ὁ δὲ τὴν κατὰ δύναμιν ἕτοιμος εἶναι διωμολόγει χαρίζεσθαι· καὶ ὁ Κωνστάντιος μίαν ἐκκλησίαν τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιζητεῖ [72] τοῖς Ἀρειανοῖς δοθῆναι συνακτήριον. Ὁ δὲ [73] οὐκ ἀπεῖπεν, συνάπτει δὲ τῇ κατανεύσει, εἰ καὶ Κωνστάντιος ἐν Κωνσταντινουπόλει μίαν τοῖς ὁμοδόξοις, ἣν οὔπω εἶχον, ἐγχειρίσειε.

Cum autem intellexisset Occidentis imperator, quæ in Sardicensi concilio acta fuerant, statim fratrem certiorem reddidit, et Paulo, et Athanasio, et suis, proprias reddi sedes partim monebat, partim mandabat. Athanasio autem iterum sustinente insidias Arianorum, et Romam veniente, Occidentis imperator rursum scribit fratri, si virum libenti animo susciperet, et in sede sua collocaret, se prompte eum missurum, sin minus, se vindicem fore. Metuens itaque Constantius vocat Athanasium, propriis litteris non semel, sed iterum, atque etiam tertio scribens, mittensque qui allicerent et adducerent. Confestim autem imperator Constans, adjunctis multis satellitibus, dimittit magnum Athanasium, et Julius pontifex multis eum litteris munivit. Venientem igitur sanctum Athanasium accipit Constantius imperator, et suæ eum Ecclesiæ restituit, comitate exprobrationi adjuncta. *Nam in contumeliam meam*, inquit, *ejusmodi fuga usus es. cum ego paratus essem humanius te complecti. Verum mihi una re gratificare.* Ille autem ad eum : Libenter, inquit, præstabo, imperator, quantum possum, quod rogas. Constantius autem : Unam ecclesiam ex iis quæ Alexandriæ sunt, Arianis concedas. Ille vero dixit : Faciam, imperator, ut jubes, si et tu mihi vicissim Constantinopoli præbueris ecclesiam, qua carent, ad conventum orthodoxorum. Constantius autem **482***b* prompte promisit, ignarus Arianos,

VARIÆ LECTIONES.

[63] Σαρδικὴν A, qui sic et infra. [64] ἀπελάσουσι B. [65] ἀποκηρύττουσι — [66] ἀνακηρύττουσι AB : ἀνακηρύττουσι τὸ ὁμοούσιον ἐπὶ πᾶσι, τὸ ἀνόμοιον δὲ ἀποκηρύττουσι ς. [67] τῆς add. A. [68] καὶ τοῖς περὶ αὐτοὺς om. B. [69] προσδέχοιτο ς. [70] ἐξέχεας AB. [71] σοῦ] αὐτοῦ A : σαυτοῦ B. [72] ἐπιζητεῖ] αἰτεῖ B. [73] δὲ] δὴ B.

qui secum sentirent, summo dolore sese affectu- A rum. Itaque imperator, viri prudentiam admiratus, ac solertiam, eum, magno honore habito, dimittit: scribens etiam (Nestorio) Augustali, inter cætera ut magno honore eum deduceret, et omnia quæ ipse Constantius, et Ariani contra illum statuissent, irrita haberet: quin et clerum ejus eamdem jubet obtinere dignitatem, libertatemque res sacras publice administrandi.

Κωνστάντιος δὲ προθύμως τε καὶ σὺν ἡδονῇ ἐπηγγείλατο· ἠγνόει δὲ ἄρα λυπῶν τὰ μέγιστα τοὺς ὁμόφρονας. Πλὴν καταπλαγεὶς τὴν τοῦ Ἀθανασίου σύνεσίν τε καὶ ἀγχίνοιαν, ὡς προείρηται, μετὰ πάσης δόξης καὶ τιμῆς ἐκπέμπει, γράφων καὶ πρὸς τὸν Αὐγουστάλιον [1444 R.] τά τε ἄλλα διὰ σεβασμιότητος ἄγειν αὐτὸν, καὶ πάντα, οἷς αὐτὸν αὐτός τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ κατεψηφίσαντο, τὸ ἄκυρον καὶ ἀνενέργητον ἔχειν, ἀλλά γε δὴ καὶ τὸν ὑπ' αὐτῷ [74] κλῆρον τὴν προτέραν τιμὴν καὶ πάσης δημοσίου ὑπηρεσίας ἀναλαβεῖν τὴν ἐλευθερίαν.

Athanasius itaque cum pervenisset Hierosolymam, Maximo episcopo et confessori, nota facit acta Sardicensis concilii, quodque Constantius imperator erga se bene animatus sit. Deinde congregat synodum episcoporum, quæ beato Athanasio B et communionem et dignitatem episcopalem decernit, et scribit ipsa synodus Alexandrinis, et omnibus in Ægypto et Libya episcopis, quæ de Athanasio decreta essent et gesta.

Καταλαβὼν οὖν ὁ Ἀθανάσιος τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ Μαξίμῳ τῷ ἀρχιερεῖ τοῦ Θεοῦ καὶ ὁμολογητῇ συνελθὼν εἰς ὄψιν τε καὶ ὁμιλίαν, τά τε ἐν Σαρδικῇ διαπεπραγμένα καὶ ὡς πρὸς αὐτὸν Κωνστάντιος διετέθη ἀναδιδαξάμενος, σύνοδον ἀθροῖσαι τὸν ὁμολογητὴν καταπράττεται. Καὶ ἡ σύνοδος τῷ θαυμαστῷ Ἀθανασίῳ καὶ τὴν κοινωνίαν καὶ τὸ ἀρχιερατικὸν ἀξίωμα ἐπιψηφίζεται [75], καὶ γράφει τοῖς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ πάσῃ τῇ τε Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ ἃ περὶ Ἀθανασίου ἔγνω τε καὶ διεπράξατο.

Athanasius autem Alexandriam cum venisset, conventus episcoporum in Ægypto egit, quæ synodus consentiebat iis quæ in Sardicensi et Hierosolymitana synodo decreta essent. Sed, Magnentio tyrannidem affectante, et Constante interempto, Ariani iterum dolose contra Athanasium concitarunt Constantium, ac rursus impia decreta, rursus fuga, rursus inquisitio, et sancti fit indagatio. Georgius vero Alexandrinæ Ecclesiæ invasor, item C Acacius, et Patrophilus sectatores Arii, sanctum Maximum Hierosolymitanum expulerunt, et Cyrillum substituerunt. Georgius vero tot mala Alexandriæ intulit, ut ea quæ in Christianos fecerunt ethnici, humana putes. Novæ excogitantur pœnæ, igni virgines nudæ apponebantur, et mors multos alios, et vita et pœna eripuit. Exsulabant in Ægypto triginta duo episcopi, et sacerdotes.

Ὁ δὲ γενναῖος οὗτος ἀθλητὴς τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιστὰς καθίζει καὶ αὐτὸς ἀρχιερέων ἐξ Αἰγύπτου τε καὶ Λιβύης σύλλογον· καὶ αὕτη τὰς ὁμοίας καὶ ἀπαραλλάκτους ψήφους ταῖς ἐν Σαρδικῇ καὶ ἐν [76] Ἱεροσολύμοις συνόδοις ψηφίζεται. Ἀλλὰ γὰρ Μαγνεντίου τυραννίδι ἐπιθεμένου καὶ τὸν βασιλεύοντα τῆς Δύσεως διαφθείραντος, οἱ ἐξ Ἀρείου πάλιν τὸν κονιορτὸν Κωνστάντιον κατὰ τοῦ πολυάθλου ἀναῤῥιπίζουσι· καὶ πάλιν τὰ τῆς ἀσεβείας ψηφίσματα, καὶ πάλιν φυγὴ, καὶ πάλιν ἔρευνα, καὶ πάλιν ἀναζήτησις. Καὶ δὴ καὶ Γεώργιος ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων πόλεως ἁρπάσας τὸν θρόνον, ἅμα τοῖς περὶ Ἀκάκιον καὶ Πατρόφιλον, οἱ τῆς Ἀρείου φατρίας, ἐξωθήσαντες Ἱεροσολύμων τὸν ὁμολογητὴν Μάξιμον ἀντεισάγουσι Κύριλλον. Ὁ δὲ [77] δυσσεβὴς Γεώργιος τοσούτων [78] τὴν Ἀλεξανδρέων ἐνέπλησε κακῶν, ὡς τὰ τοῖς Ἕλλησι κατὰ Χριστιανῶν τολμηθέντα φιλανθρωπίαν νομίζεσθαι. Αἰκισμοί τε γὰρ σωμάτων καιναῖς ἐπινοίαις ἀφορήτους φέροντες τὰς ἀλγηδόνας κατέξαινον, καὶ πῦρ γυμναῖς ταῖς παρθένοις προσεφέρετο, καὶ θάνατος [79] πολλοὺς ἄλλους καὶ τοῦ ζῆν [787 H.] καὶ τῆς τιμωρίας ἅμα [80] ἐξήρπαζε· γεγόνασι καὶ ὑπερορίαι τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἱερέων τε καὶ ἀρχιερέων δύο καὶ τριάκοντα.

483*a* Constantius, cum videret se jam fratris imperium nactum, episcopos Occidentales conatur inducere, ut Athanasium condemnarent, et Arianam sectam susciperent, et propterea concilium convocabat. Mediolani in Italiæ civitate, etiam D multos in suam sententiam traduxit. Dionysius autem, et Eusebius, Rhodanus, Paulinus, Lucifer, piam sententiam cum deserere nollent, neque damnari Athanasium sustinerent (videbant enim interitum fidei cum Athanasii interitu esse conjunctum), Ariminum in exsilium ablegantur. Sanctus autem Athanasius, cum iterum comperisset Arianos in se quærendo amplius grassari, atque crudelius,

Ὁ δὲ Κωνστάντιος προσλαβὼν καὶ τὴν τἀδελφοῦ ἀρχὴν, καὶ τοὺς Ἑσπερίους ἐπισκόπους μεθέλκειν εἴς τε τὴν Ἀθανασίου κατάκρισιν καὶ εἰς τὴν ἰδίαν ἐσπούδαζεν αἵρεσιν· διὸ καὶ σύνοδον διὰ ταῦτα κατὰ Μεδιόλανον πόλιν τῆς Ἰταλίας ἀθροίζει. Καί τινας μὲν πρὸς τὸ οἰκεῖον διαστρέφει βούλημα· Διονύσιος δὲ, καὶ Εὐσέβιος, καὶ Ῥοδανὸς, Παυλῖνός τε καὶ Λουκίφερ τὸ οἰκεῖον καὶ τῆς εὐσεβείας μὴ καθυβρίσαντες φρόνημα, καὶ οὐδ' Ἀθανασίου καταγνῶναι ἀνασχόμενοι (ᾔδεσαν γὰρ τὴν Ἀθανασίου κατάκρισιν τὴν τῆς πίστεως προοιμιάζεσθαι καθαίρεσιν) ἐν Ἀριμήνῳ ὑπερορίζονται. Γνοὺς δ' ὁ τοῦ Θεοῦ θεράπων Ἀθανάσιος ὡς πάλιν κατ' αὐτοῦ πικρότερόν τε καὶ φονικώτερον τὸ

VARIÆ LECTIONES.

[74] αὐτὸν B. [75] ἐπιφημίζεται AB. [76] alterum ἐν add. A. [77] δὲ add. A. [78] τοσοῦτον B. [79] θανάτοις vel θανάτου B. [80] ἅμα] προ B.

A αἱρετικὸν παροξύνεται στῖφος, λαθὼν ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ πόλει παρθένῳ τινὶ καταφεύγει, τῷ ἀνυπόπτῳ τῆς κόρης κλέπτων τὴν εὕρεσιν. Ἦν γὰρ ἡ νεᾶνις καὶ τὴν ὄψιν ὡραία, καὶ συνοικεῖν αὐτῇ μηδὲ τὸν τυχόντα ἄνδρα, μήτι γε ἀρχιερέα, πολλὴν καὶ βεβαίαν τὴν πληροφορίαν πᾶσι παρέχουσα· ἔτος δὲ τῆς ἡλικίας εἰκοστὸν ἦγεν [81] ἀπὸ γενέσεως· ἀνατίθησιν οὖν αὐτῇ ὁ τῆς παρθενίας καὶ διδάσκαλος καὶ φύλαξ τὰ καθ' ἑαυτὸν, ὅτι πρὸς μιαιφονίαν αὐτοῦ ἐξοπλίζοιτο τὸ αἱρετικὸν, καὶ ὡς πάντα τὰ ἔξω τῆς πόλεως προκατείληπται ἐρεύναις, καὶ ὡς ἐκ θείας ὄψεως τὴν σωτηρίαν αὐτῷ πρυτανευούσης πρὸς αὐτὴν ἥκοι. Ἡ δὲ μετὰ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου καὶ ὑποδέχεται καὶ ἐπὶ ἓξ ἔτη κατακρύπτει· καὶ ἡ Κωνσταντίου τελευτὴ λύσις γίνεται τῆς ἀποκρυφῆς. [1445 R.] Ἐν πᾶσι δὲ προθύμως καὶ σεβασμίως ἡ παρθένος ἐξυπηρέτει τὸν ὅσιον, πάντας τοὺς ἐν τῇ πόλει μικρούς τε καὶ μεγάλους, καὶ τοὺς φιλοῦντας καὶ τοὺς διώκτας, διαλανθάνουσα.

clam omnibus in urbe ad virginem quamdam fugit, nulla suspicione illic latitans. Erat enim juvencula et formosissima, ut cohabitare illi virum aliquem, aut episcopum nemo suspicaretur, quæ annorum viginti erat. Igitur ei virginitatis custos, et magister Athanasius armatos commemorat ad cædem Arianos, extra urbem in omnibus se locis quæsitum, et Dei monitis salutem ei procurantis, se ad illam venisse. Illa gaudens hominem suscepit, et apud illam sex annos delituit, donec mors Constantii Athanasium liberavit. Toto enim tempore prompte et religiose sancto viro illa ministravit, quod parvi et magni, amici inimicique juxta ignorabant.

B Προστάττει δ' οὖν ὁ Κωνστάντιος τοὺς μὴ βουλομένους τῶν κατὰ τὴν Ἰταλίαν ἀρχιερέων τῇ Ἀρείου καθυπογράφειν ἐξωθεῖσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ [82] ἀντ' ἐκείνων τοὺς δυσσεβεῖς ἐγκαθίστασθαι. Ὑπερωρίζετο καὶ Λιβέριος τότε ὁ μετὰ Ἰούλιον τὸν θρόνον Ῥώμης ἰθύνων, καὶ ἀντιχειροτονεῖται Φῆλιξ [83], ὃς παραχρῆμα μὲν κοινῇ θεηλάτῳ τῇ τῶν ὀφθαλμῶν πηρώσει ὑποβάλλεται, ὕστερον δὲ καὶ λοιμικῇ νόσῳ κατασχεθεὶς διαφθείρεται. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ Μελέτιος ὁ Ἀντιοχείας ὑφίσταται· καὶ ἀντικαθιστᾷ ἡ αἵρεσις τὸν Εὐζώϊον, ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ τὸν Εὐδόξιον, ἄνδρας δυσσεβεῖς καὶ τὸν βίον ἐπαξίους τῆς αἱρέσεως.

Quare Constantius eos qui nollent per Italiam Arianæ sectæ subscribere, ecclesia ejiciendos, et alios eorum loco subrogandos esse censet. Exsulavit tunc etiam Liberius, qui post Julium Ecclesiam pontifex tenuit, et pro illo creatur Felix, qui statim oculorum privatione divinitus immissa torquetur, postea pestilenti morbo consumptus periit. Eadem Meletius Antiochiæ præsul patitur, et ejus loco Euzoium hæretici sufficiunt, Constantinopoli Eudoxium, viros impios, et ob flagitiosam vitam hæresi dignissimos.

Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ Ἰουλιανὸν ὁ Κωνστάντιος ἀναγορεύει Καίσαρα, καὶ πρὸς τὰς Γαλλίας [84] ἐκπέμπει. Ἐγκαινίζει δὲ [788 H.] καὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει παρ' αὐτοῦ νεουργηθεῖσαν ἐκκλησίαν· ἐπώνυμον C αὐτῇ ἡ τοῦ Θεοῦ *Σοφία*. Καὶ ὁ δυσσεβὴς Εὐδόξιος, κατὰ τὰ ἐγκαίνια ἐνθρονισθεὶς, πρώτην ἐκείνην τὴν τολμηρὰν καὶ ἀφρονεστάτην ἀφῆκε φωνὴν, *Ὁ Πατὴρ ἀσεβὴς, ὁ Υἱὸς εὐσεβής*. Θορύβου δὲ δικαίου τὸ πλῆθος περιλαβόντος, κακῷ τὸ κακὸν ἐπενόει κατευνάζειν, καὶ, *Μηδὲν ὑμᾶς*, φησὶ, *ταραττέτω· ὁ μὲν γὰρ Πατὴρ ἀσεβὴς, ὅτι οὐδένα σέβει, ὁ δὲ Υἱὸς εὐσεβὴς, ὅτι σέβει τὸν Πατέρα*. Ταῦτα [85] τοῦ δυσσεβοῦς εἰπεῖν ἐπιμανέντος, ὁ θόρυβος εἰς χλεύην καὶ μυκτηρισμὸν ἐκλυθεὶς τοὺς πολλοὺς τῶν συνειλεγμένων διεσκέδασε τῆς ἐκκλησίας.

483b Eodem tempore Constantius imperator Julianum Cæsarem creat, et in Gallias mittit. Eodem tempore et ecclesiæ nuper ædificatæ, cui nomen *Sophiæ*, dedicationem innovavit. Impius Eudoxius, cum thronum Constantinopoli suscepisset, in ipsa dedicatione primam illam audacem, atque impudentem emisit vocem, *Pater impius: Filius pius*. Tumultu igitur magno, et seditione super hac re orta, malo malum restinguere conatur: *Ne turbet*, inquit, *vos dictum meum. Pater enim ἀσεβής est, quia neminem colit: Filius autem εὐσεβής quia colit Patrem*. Dicente hæc impio Eudoxio, tumultus quidem sedatus est, risus vero multus pro tumultu subsecutus est, adeo ut multi eorum ridentes ex ecclesia decederent.

Ὁ μέντοι γε Ἰουλιανὸς κατὰ τὰς Γαλλίας διατρίβων, καὶ νίκας ἀναδησάμενος κατὰ βαρβάρων, ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν ἀνακηρύττεται βασιλεύς. Καὶ Κωνστάντιος μαθὼν τὴν ἀνάῤῥησιν βαπτίζεται μὲν τῇ D θεομάχῳ χειρὶ Εὐζωΐου, ἐξοπλίζεται δὲ κατὰ τοῦ ἐπαναστάντος. Γενόμενος δὲ ἐν Μόψου [86] κρήνῃ (πολίχνιον δὲ τοῦτο τῆς Κιλικίας) ὑπὸ φροντίδων, αἷς

Verum in Galliis Julianus agens, partis multis de Barbaris victoriis coronatus, a militibus Augustus creatur. Quod cum rescisceret Constantius, baptizatus ab Euzoio Dei adversario (3), ad bellum contra illum, qui exsurgebat, accinxit. At cum esset in Ciliciæ oppidulo Mopsocreue nomine, præ sollicitudine ob bellum apoplexia correptus exspi-

VARIÆ LECTIONES

[81] ἦγεν A: ἠνύετο αὐτῇ ς. [82] καὶ om. pr. A. [83] Φῆλιξ ς. [84] Γαλλίους A. [85] ταῦτα δὲ τοῦ ς. [86] Μόμψου A.

NOTÆ.

(3) Baronius Cardin. tomo III *Annal. Eccles.*, pag. 675.

rat, viginti quinque annis post mortem patris superstes, natus annos quadraginta quinque.

A αὐτὸν ὁ πόλεμος συνεῖχεν, ἀποπληξίᾳ ληφθεὶς τελευτᾷ, ἔτος μὲν ἄγων ἀπὸ γενέσεως πέμπτον καὶ τεσσαρακοστὸν, βασιλεύσας δὲ μετὰ τὴν τοῦ πατρὸς τελευτὴν ἔτη πέντε καὶ εἴκοσι.

Georgius Alexandriæ templum desertum (in quo gentes olim, Mithræ sacrificia facientes, viros, feminas et pueros mactabant, extis inspectis divinantes) expiare volebat, ut oratorium construeret. Expiato autem loco inveniuntur multorum capita occisorum. Christiani igitur, hisce inventis, ostentantes gentium mysteria veluti in pompa, nudas populo calumnias exhibebant in ludibrium. Græci pagani non ferentes opprobrium, ira accenduntur, et quidquid ad manum erat pro telis rapientes, impetum faciunt in Christianos. Hosque gladiis, illos lapidibus, alios clavis, alios obviis quibuscunque interfecerunt, quosdam etiam in crucem egerunt. Georgium vero ecclesia eductum, et camelo alligatum, et discerptum, cum illo combusserunt.

Γεώργιος δ' ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ [87] ναὸν Ἑλληνικὸν [88] ἤδη [89] κατηρειπωμένον, ἐν ᾧ τὸ παλαιὸν οἱ Ἕλληνες τελετὰς ἐτέλουν τῷ Μίθρᾳ, θύοντές τε ἄνδρας, καὶ παῖδας, καὶ γυναῖκας, καὶ [90] τοῖς σπλάγχνοις αὐτῶν μαντευόμενοι, τοῦτον ἀνακαθαίρειν ἐπεμελεῖτο ἐπὶ τῷ ἀνοικοδομῆσαι εὐκτήριον. Ἀνακαθαιρομένου δὲ εὕρηται πολλὰ κρανία τῶν ἀνῃρημένων, καὶ τῶν Χριστιανῶν οἱ ζηλωταὶ ἐκπομπεύοντες τὰ τῶν Ἑλλήνων μυστήρια, εἰς γέλωτα τῷ δήμῳ καὶ χλεύην τὰ κρανία προάγουσι. Τὸ δὲ Ἑλληνικὸν τὴν ὕβριν οὐκ ἐνεγκόντες, ὀργῆς αὐτοῖς ἀθέου στρατηγούσης, ὁρ- B μῶσι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καὶ τοὺς μὲν ξίφεσι, τοὺς δὲ ῥοπάλοις, τινὰς δὲ λίθοις, ἄλλους δὲ τοῖς παρατυχοῦσιν ἀπέκτειναν, ἐνίους δ' αὐτῶν καὶ ἀνεσταύρωσαν· τὸν δὲ Γεώργιον τῆς ἐκκλησίας ἐξελκύσαντες καμήλῳ τε προσέδησαν, καὶ διασπαραχθέντα σὺν αὐτῇ πυρὶ παρέδοσαν.

Julianus autem, imperio potitus adhuc gentilis, studuit omnia Constantii facta abrogare, **484***a* ac relegatos omnes revocavit. Athanasius concepta spe exit e domo virginis, ubi latuerat, et nocte inventus est in ecclesia, quem Alexandrini festum agentes libenter acceperunt, veluti ex mortuis reviviscentem. Quicunque Ariani in urbe reliqui erant, pro Georgio Lucium creant.

Ἰουλιανός γε μὴν τὸ τῆς βασιλείας κράτος λαβὼν τὰ μὲν Ἑλλήνων ἐσπούδαζεν, ἃ δὲ Κωνσταντίῳ κατὰ τῶν τοῦ Θεοῦ ἀρχιερέων πεπαρῴνητο, στέργειν οὐ προῃρεῖτο [91]· διὸ τοὺς ἐν ὑπερορίαις πάντας φωναῖς φιλανθρώποις ἀνεκαλέσατο. Ἐξ οὗ καὶ Ἀθανάσιος θαῤῥήσας ἔξεισι μὲν τῆς οἰκίας ἐν ᾗ κατεκρύπτετο [92] τῆς παρθένου, κατὰ νύκτα δὲ ἔνδον ὤφθη τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος ἀσμένως αὐτὸν καὶ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντα κατὰ ἑορτῆς φαιδρότητα ὑπεδέξαντο· [1448 R.] ὅσον δὲ ἀρειανίζον ἐν τῇ πόλει ὑπελείπετο, εἰς τὸν Γεωργίου τόπον Λούκιον προχειρίζονται [93].

At Julianus, qui idolis delectabatur, sacrificia Constantinopoli Fortunæ offerebat publice. Quo tempore etiam Mares Chalcedonis episcopus (4) manu ductus (laborabat enim præ senectute oculorum hebetudine) imperatorem apostatam jurgio lacessivit. Ille vero vicissim convicia regerebat, cæcum et improbum eum vocans, nec posse ei Galilæum Deum mederi exprobrabat. Mares vero libere regi respondit: *Gratias ago*, inquit, *Deo, qui occæcavit me, ne tuum impudens os ac tenebricosum viderem*. Tunc sane et Jovinianus, et Valentinianus, qui post hunc etiam imperarunt, solutas zonas projecerunt tyranno ante pedes, dicentes: *Accipe zonas, habe tibi honores tuos: exposita tibi etiam sunt corpora nostra*, si punire vis.

C Ἰουλιανὸς δὲ πανταχοῦ μὲν [94] ἔσεβε τὰ Ἑλλήνων, ἔθυε δὲ κατὰ [95] τὴν Κωνσταντινούπολιν δημοσίᾳ τῷ τῆς Τύχης ἀγάλματι, ἡνίκα καὶ Μάρης ὁ Καλχηδόνος [96] χειραγωγούμενος (ἦν γὰρ ὑπὸ τοῦ γήρως [97] ὑπόχυσιν ἔχων ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς) πολλὰ τὸν ἀποστάτην ἐκάκιζεν. Ὁ δὲ τυφλὸν καὶ πονηρὸν ἀντελοιδορεῖτο, καὶ ὡς ὁ Γαλιλαῖος αὐτοῦ Θεὸς οὐκ ἐκθεραπεύσειεν [98] αὐτὸν ἐπωνειδίζει [99]. Ὁ δὲ [789 H.] Μάρης· *Τοῦτό με* [1] *πρὸς τὴν μεγίστην εὐχαριστίαν κινεῖ τοῦ Θεοῦ, ὅτι με τυφλὸν ἔθετο, ἵνα τὸ σὸν ἀναιδὲς οὕτω δι' ἀσεβείας ἀμαυρωθὲν μὴ θεάσωμαι πρόσωπον*. Τότε δὴ, τότε καὶ Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς, οἱ μετὰ ταῦτα κατὰ διαδοχὴν βασιλεύσαντες, λύσαντες αὐτῶν τὰς ζώνας τῷ [2] τυράννῳ προσέῤῥιψαν, *Ἔχε*, λέγοντες, *καὶ τὰς ζώνας* [3] *καὶ τὰς τιμάς· εἰ βούλει δὲ καὶ κολάζειν, προθύμως σοι*, τῷ [4] Ἰουλιανῷ παραστάντες ἔφασαν [5], *παρέχομεν καὶ τὰ σώματα*.

Imperator ergo cum sociis deliberavit, ut Atha-

D Ὁ μέντοι ἀποστάτης σὺν τοῖς ὁμόφροσι βουλὴν

VARIÆ LECTIONES.

[87] Ἀλεξανδρείᾳ] Ἀντιοχείᾳ A. [88] Ἑλλήνιον A. [89] ἤδη A: δή ς. [90] καὶ ante τοῖς add. A. [91] προῃρῆτο ς. [92] κατεκέκρυπτο B. [93] προχειρίζεται ς. [94] μὲν om. A. [95] κατὰ] καὶ κατά B. [96] Χαλκηδόνος B. [97] γήρους ς. [98] ἐκθεραπεύσειεν] ἂν θεραπεύσειεν B. [99] κατωνείδιζεν ς. [1] με A; γε ς. [2] τῷ—[3] ζώνας om. AB. [4] τῷ—[5] ἔφασαν om. A.

NOTÆ.

(4) Mares Episc. cæcus D. Baronius tomo IV *Annalium Eccles.* ad annum Chr. 362.

βουλεύεται Ἀθανάσιον ἐκποδὼν ποιῆσαι, ἐννοούμενος A ὡς, εἴπερ ἡ Ἀλεξάνδρου πόλις ἐκείνου ἀπαλλαγείη, ῥαδίως τοὺς ἐν αὐτῇ Χριστιανοὺς εἰς τὸ οἰκεῖον μεθελκύσει δυσσέβημα. Διὸ πάλιν συκοφάνται, καὶ πάλιν στρατηγὸς, καὶ πάλιν στρατὸς, καὶ πάλιν Ἀθανάσιος ἐκζητούμενος, καὶ πάλιν φυγή. Καὶ τῆς ἐκκλησίας λάθρα διαδρὰς ὁλκάδος ἐπιβαίνει καὶ ἐπὶ τὴν Θηβαΐδα ἰθύνεται, καὶ ὁ σατράπης ὄπισθεν [6] καταδιώκει· καὶ μηνύεται τοῦτο ὁ διωκόμενος, καὶ ὄψις αὐτὸν θεία παρακελεύεται ἀντιστρέψαι τὸ πλοῖον καὶ τὴν ἐναντίαν πλοΐζεσθαι [7]. Τῶν δὲ συνόντων κωλυόντων οὐ λόγοις μόνον ἀλλὰ καὶ δάκρυσι, μηδ' εἰς ὄλεθρον οὕτω προφανῆ ἑαυτόν τε [8] κἀκείνους ἐκδοῦναι, ἐθάῤῥυνέ τε μηδὲν [9] δεδιέναι, καὶ ἀνεδίδασκεν ὡς τὸ Θεῖον αὐτοῖς εἴη σύμμαχον. Ἐξ ὑποστροφῆς οὖν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἀναγομένοις συναντῶσιν οἱ διώκοντες καὶ B ἐπερωτῶσιν εἴ που ἴδοιεν Ἀθανάσιον φεύγοντα· οἱ δὲ ἠμείβοντο καὶ ἰδεῖν αὐτὸν, καὶ ὡς εἰ [10] ἐπιταχύνειαν τοῦτον καταλήψεσθαι. Καὶ τούτους μὲν πλανωμένους ἀπέπεμπον, αὐτοὶ δὲ θᾶττον εἰς τὴν Ἀλεξάνδρου κατήχθησαν. Καὶ βραχὺν χρόνον ἀποκρυβεὶς ὁ θεσπέσιος, Ἰουλιανοῦ τοῦ Ἀποστάτου τὴν δίκην ἐν Πέρσαις ἀπαιτηθέντος, ἐπαῤῥησιάσατό τε καὶ τὴν τοῦ σωτῆρος πίστιν ἐδογμάτιζέ τε καὶ ἀνεκήρυττεν.

Ἀλλὰ γὰρ Ἰουλιανὸς μὲν ἐν Περσίδι ἀνῃρέθη, τῶν μὲν εἰς Πέρσην τινὰ τῶν αὐτομόλων τὴν ἀναίρεσιν ἀναφερόντων, τῶν δὲ εἴς τινα τῶν ὑποτελῶν στρατιωτῶν· ὁ δὲ πολὺς καὶ τῆς ἀληθείας ἐγγύτερος λόγος θεήλατον αὐτὸν ὑποστῆναι τὴν σφαγὴν ἐκδιδάσκει. Καταστρέφει δ' οὖν [11] τὸν βίον ἓν καὶ τριακοστὸν διαβιοὺς ἔτος, ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ μῆνας εἴκοσι. Καὶ C διαδέχεται τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν ψήφῳ τοῦ παντὸς στρατεύματος Ἰοβιανὸς, οὗ καὶ μνήμην [12] ὁ λόγος ἔσχεν ἔμπροσθεν. Ἀλλ' οὗτος ὀκτὼ μῆνας μόνους ἐν τῇ βασιλείᾳ διαρκέσας κατὰ Βιθυνίαν ἀπολείπει τὰ ἀνθρώπινα. Μετ' ἐκεῖνον δὲ Οὐαλεντινιανὸς, ἀνὴρ, ὥσπερ ὁ πρὸ αὐτοῦ, τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος· καὶ λαμβάνει κοινωνὸν (ὡς εἴθε μὴ ὤφελε) τῶν Ῥωμαϊκῶν σκήπτρων Οὐάλεντα τὸν ἀδελφόν. Καὶ μῆνα ἡμερῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρίψας ἀφορίζει μὲν Οὐάλεντι τὴν ἀνατολὴν, αὐτῷ δὲ λείπει τῆς Δύσεως τὴν ἀρχήν.

Ἐπεὶ δὲ οὗτος εἰς Δύσιν ἀπῆρεν, ὁ ἀδελφὸς μὲν ταῖς μητρικαῖς ὠδῖσιν, οὐκ ἀδελφὸς δὲ, ἀλλὰ καὶ ἀντίπαλος τὴν πίστιν, πόλεμον ἄσπονδον κατὰ D [790 H.] τῆς ὀρθοδοξίας κινεῖ. [1449 R.] Καὶ πρῶτον μὲν τὸν θαυμαστὸν Μελέτιον ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἀνακληθέντα καὶ τὸν οἰκεῖον ἀπειληφότα θρόνον ὑπερορίζει μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων τε καὶ τῶν ἐν κλήρῳ λογάδων. Ἔπειτα δὲ καὶ τὴν Αἴγυπτον ἐκταράσσει [14]. Καὶ στάσεις καὶ θόρυβοι χαλεπώτεροι τῶν φθασάντων διέσειον τὴν Ἀλεξανδρέων πόλιν. Δεδιὼς δὲ ὁ θεόληπτος μὴ ἄρα τῆς ἐν τῷ πλήθει στάσεως αὐτὸς τὴν αἰτίαν λάβοι, τέσσα-

nasium ejiceret, ratus Christianos aliter ad impietatem minime traduci posse, nisi Alexandria ille pelleretur. Quare iterum oriuntur accusatores, iterum dux, et milites : rursum Athanasius quæritur, et fugit. Furtim itaque ex urbe fugiens conscendit navem, in Thebaidem venit. Satrapa illum a tergo secutus est : quod cum ille intelligeret, divina voluntate vertit navigium, et obviam insequenti navigat. Illis vero, qui sancto aderant inhibentibus, quin etiam plorantibus, ne in apertum discrimen se suosque conjiceret, ait sanctus Athanasius : Confidite, nolite timere, Deus enim una nobiscum pugnat. Itaque, converso cursu retro, feruntur Alexandriam versus. Occurrunt persecutores, et rogant num Athanasium **484b** fugientem viderint. Illi autem responderunt se vidisse, nec procul abesse : si maturarent assecuturos. Sic illos errantes dimiserunt. Ipsi vero celeriter Alexandriam navem appulerunt. Parvoque tempore latitans Athanasius, Juliano in Persia divinitus interempto, cum libertate verbum Dei prædicabat, et salutarem fidem enuntiavit.

Julianus enim in Perside sublatus est, aliis quidem Persæ cuidam transfugæ mortem imputantibus, aliis vero alicui e militibus. Sed verisimilius est a pluribusque creditum divinitus illum interfectum esse. Itaque viginti tantum menses in imperii fastigio fuit Julianus : vixit autem annos unum et triginta. A morte igitur Juliani, consensu totius exercitus Jovianus regnum capessit, cujus paulo ante meminimus. Sed ille octo menses tantum imperio potitus in Bithynia obiit : cui Valentinianus succedit, pietatis propugnator, et regni socium fratrem Valentem (quod utinam minime factum) accipit. Sed Valentinianus triginta tantum dies Constantinopoli subsistens, Valenti Orientem concessit, ipse ad Occidentem se recepit.

Cumque in Occidentem venisset, frater ejus uterinus quidem, sed fide hostis, implacabile bellum orthodoxæ Ecclesiæ movit. Ac primum quidem sanctum Melitum a Juliano revocatum, et propriæ sedi restitutum et alios multos episcopos, et cleri præcipuos exsilio multat. Deinde totam etiam Ægyptum turbat, tumultus, persecutioque major, quam antea unquam, Alexandriam invadit. Metuens itaque Athanasius, ne in se seditio transferretur, totos quatuor menses in patrium monumentum seipsum abdidit. Tatianus, tunc Ægypti præses, cædium, quibus multis Ægyptios afflixerat, statim

VARIÆ LECTIONES.

[6] ὄπιθεν A. [7] πλωΐζεσθαι ς. [8] τε om. A. [9] μηδέν A : μὴ ς. [10] εἰ om. A. [11] δ' οὖν A : γοῦν ς. [12] καὶ τὴν μνήμην ς. [13] κατὰ τῆς ὀρθ. AB : κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἤγουν τῆς ὀρθ. ς. [14] ἐκταράσσει] καταράσσει A : καταῤῥάσσει B.

pœnas divina vindicta dedit. Simul enim digni- A tate, et pecuniis privatus stipem petiit, **485**a et cæcus ignominiose mortuus est. Tantis igitur malis ubique grassantibus, terræmotus superveniens universalis, multas urbes evertit, et decem (5) in Creta : mare etiam terminos excessit. Quædam enim loca adeo inundavit, ut quæ consita ante fuerant, navigarentur. Aliis autem locis tantum recessit, ut in sicco reperti sint navigantes. Sed his omnibus non resipuit Valens. Quoniam autem propter absentiam sancti Athanasii totus populus Alexandriæ ejus desiderio tumultuabatur, dicebatque non tantum se onerarias naves, verum etiam publica ædificia igne consumpturum, nisi Athanasium reciperet, cum rescisceret impius Valens, per B litteras significavit, ut intrepide Ecclesias regeret Athanasius.

ρας ὅλους μῆνας ἑαυτὸν ἐν πατρῴῳ [15] τάφῳ κατακρύπτει. Ὁ δὲ τοὺς κατὰ τὴν Αἴγυπτον φόνους παλαμώμενος Τατιανὸς ἦν ὁ ταύτης ἔπαρχος [16], ὃν ἡ θεία δίκη καὶ τῆς μιαιφονίας καὶ τῆς δυσσεβείας θᾶττον μετῆλθε· τοῦ τε γὰρ ἀξιώματος καὶ τῶν πολλῶν ἐκπίπτει χρημάτων, καὶ τῆς τροφῆς αὐτῆς ἐπαίτης ἦν· ἀλλὰ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποβαλὼν τὸν βίον ἀλγεινῶς τε καὶ αἰσχρῶς καταστρέφει. Ἐν τούτοις δὲ κυμαινομένων τῶν ὅλων σεισμὸς ἐπισκήπτει τῶν πώποτε γεγενημένων ὁ μέγιστος, καὶ πολλὰς ἐδαφίζει τῶν πόλεων, ἀτὰρ δὴ καὶ τῆς Κρήτης τὰς δέκα πόλεις κατηρείπωσε· καὶ ἡ θάλασσα τῶν ἰδίων ὅρων ὑπερχυθεῖσα πολλὴν μὲν τῆς ἠπείρου ἀποτεμομένη, θάλασσαν νέαν ἔδειξε, πολλὴν δὲ τῆς ὑποβρυχίου ἀρότρῳ ὑπέθηκεν. Ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐσωφρόνισε [17] τὸν Οὐάλεντα. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀλεξανδρέων δῆμος πόθῳ καὶ πίστει τοῦ ποιμένος ἐστασίαζέ τε καὶ πάντα πράξειν ἠπείλει, καί τά τε σιτηγὰ τῶν πλοίων καὶ αὐτοὺς τοὺς δημοσίους σιτοβολῶνας, εἰ μὴ τὸν διδάσκαλον ἀπολήψοιντο, πυρὶ δοῦναι [18] διετείνοντο, γνοὺς ταῦτα ὁ δυσσεβὴς Οὐάλης, διὰ γραμμάτων δίδωσιν Ἀθανασίῳ πᾶσαν ἄδειαν τὰς Ἐκκλησίας ἰθύνειν.

Antiochiam autem profecturus imperator, cum impius Eudoxius, qui novemdecim annos contra pios implacabile gesserat bellum, mortuus esset, in via ad Nicomediam detinetur : tum vero Ariani in mortui locum Demophilum subrogant. Orthodoxi vero Evagrium quemdam, cui manus beatus Eustathius ordinando imponit, qui olim ante Meletium Alexandrinæ præfuisset Ecclesiæ, et ab Arianis C ejectus, ab exsilio autem revocatus, a Joviano pio Constantinopoli tunc morabatur. Quibus cognitis, Valens facta Arianorum cum gaudio probavit : præcones autem pietatis, Eustathium quidem qui ordinaverat, armata manu Bizyen Thraciæ urbem in exsilium pellit, Evagrium vero ordinatum alio ablegat. His ita confectis, Valens impius Antiochiam venit, eadem in pios faciens, et excogitans, et his multo deteriora. Diversa enim morte Christianos afficit, et multos in fluvium Orontem mergit.

Ἐξορμᾶν δὲ μέλλων εἰς Ἀντιόχειαν, ἐπεὶ Εὐδόξιος ὁ μισόχριστος ὁ δέκα [19] καὶ ἐννέα ἔτη κατὰ τῶν εὐσεβῶν ἄσπονδον πόλεμον ἀναλαβὼν ἀπεφθάρη, τῆς ὁδοιπορίας κατὰ τὴν Νικομήδειαν ἐπεσχέθη. Καὶ οἱ μὲν ἐξ Ἀρείου Δημόφιλον χειροτονοῦσιν, οἱ δὲ τὸ ὁμοούσιον πρεσβεύοντες Εὐάγριόν τινα, τοῦ μακαρίου Εὐσταθίου τὴν τελεσιουργίαν χειρισαμένου, ὃς πρὸ Μελετίου τὴν Ἀντιοχέων Ἐκκλησίαν ποιμαίνων [20], ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν συνεσκευάσθη, καὶ τῆς ὑπερορίας ψηφίσματι τοῦ εὐσεβοῦς Ἰοβιανοῦ ἀνακληθεὶς ἐν Κωνσταντινουπόλει διέτριβεν. Ὁ δὲ δυσσεβὴς Οὐάλης, μαθὼν τὰ πραχθέντα, οἷς μὲν οἱ ἐξ Ἀρείου ἔπραξαν, συνήσθη τε καὶ ἠγάπησε, τῶν δὲ [21] κηρύκων τῆς εὐσεβείας Εὐστάθιον μὲν τὸν χειροτονήσαντα διὰ στρατιωτικῆς χειρὸς ἐν Βιζύῃ πόλει τῆς Θρᾴκης περιορίζει, Εὐάγριον δὲ τὸν χειροτονηθέντα ἄλλῃ συνεῖχεν ὑπερορίᾳ. Καὶ ταῦτα πράξας ὁ δυσσεβὴς ἐπὶ τὴν Ἀντιόχου ἀφικνεῖται, τὰ αὐτὰ κατὰ τῶν εὐσεβούντων καὶ πράττων καὶ διανοούμενος, μᾶλλον δὲ πολλῷ χείρονα. Καὶ γὰρ διαφόροις θανάτοις τοὺς εὐσεβοῦντας ὑπῆγε· μάλιστα δὲ τῶν φόνων αὐτῷ τὸ προχειρότατον ἦν [22] ποταμὸς ὁ Ὀρόντης.

Seditione itaque hanc oram occupante, post D multa et diuturna pro pietate certamina, et labores, ad communem dominum, quem dilexerat, et pro quo passus erat gaudens athleta, ut coronas consequatur, Athanasius commigravit, consumptis (6) quadraginta **485**b annis in sacerdotio vel potius in labore pro fide orthodoxa.

Τῆς συγχύσεως οὖν καὶ ταραχῆς [a] ταύτης τὴν οἰκουμένην ἀνατρεπούσης [791 II.], μετὰ τοὺς πολλούς, καὶ μακροὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλους καὶ καμάτους, εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ὃν ἐφίλει καὶ ὑπὲρ οὗ ἔπασχε, χαίρων ὁ ἀθλητής, ἵνα τύχῃ τῶν ἐπάθλων, ἀπεδήμησεν, ἔτη διαρκέσας ἐν τῇ ἀρχιερατικῇ τελετῇ, μᾶλλον δ' ἐν τοῖς ὑπὲρ αὐτῆς ἀγωνίσμασι, τεσσαράκοντα.

Liber unde hæc excerpsimus, negligentiam po-

Ὅτι ἡ συγγραφὴ ἐξ ἧς ἡ προκειμένη προῆλθεν

VARIÆ LECTIONES.

[15] πατρῴων ς, [16] ἐπάρχων A. [17] ἐσωφρόνει B. [18] δοῦναι A : παραδοῦναι ς. [19] ὁ δέκα AB : δώδεκα ς. [20] ποιμαίνων mg. libri ποιμαίνειν. [21] δὲ add. A. [22] ἦν add. B. [a] τῆς — ταραχῆς om. pr. A.

NOTÆ.

(5) Centum habet Metaphrastes.

(6) Sex et quadraginta, Simeon Metaphrastes.

ἐκλογῇ, μᾶλλον ἐπὶ τὸ ἠμελημένον ἢ τὸ διηκριβωμένον ἔχει τὴν ῥοπήν, μάλιστα δ' ἐν τῇ τῶν νοημάτων οἰκονομίᾳ. Ἐν [24] πολλοῖς δὲ κεφαλαίοις καὶ καινότερα παρὰ τοὺς ἄλλους ἱστορεῖ

A tius quam diligentiam redolet, maxime vero distributione sensuum multis capitibus recentia præ aliis narrat

ΛΟΓΟΙ ΤΩΝ ΔΕΚΑ ΡΗΤΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ,

Ἀντιφῶντος.	*Αἰσχίνου.*
Ἰσοκράτους.	*Δημοσθένους.*
Ἀνδοκίδου.	*Ὑπερίδου.*
Λυσίου.	*Δεινάρχου.*
Ἰσαίου.	*Λυκούργου.*

ORATIONES DECEM GRÆCIÆ ORATORUM (7),

Antiphontis.	*Æschini*
Isocratis.	*Demosthenis.*
Andocidæ.	*Hyperidis.*
Lysiæ.	*Dinarchi.*
Isæi.	*Lycurgi.*

ΣΝΘ'.

Ἀντιφῶντος λόγοι.

[1452 R.] Ἀνεγνώσθησαν Ἀντιφῶντος λόγοι διάφοροι. Εἰσὶ δ' αὐτοῦ οἱ λόγοι τὸ ἀκριβὲς καὶ πιθανὸν καὶ περὶ τὴν εὕρεσιν δεινὸν οἰκειούμενοι. Ἔστι δὲ ὁ ἀνὴρ καὶ ἐν τοῖς ἀπόροις τεχνικός, καὶ τὰς ἐπιχειρήσεις ἐξ ἀδήλου ποιούμενος, καὶ ἐπὶ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάθη τρέπων τοὺς λόγους, τοῦ εὐπρεποῦς μάλιστα στοχαζόμενος. Ὁ μέντοι Σικελιώτης Καικίλιος [25] μὴ κεχρῆσθαί φησι τὸν ῥήτορα τοῖς κατὰ διάνοιαν σχήμασιν, ἀλλὰ κατευθὺ αὐτῷ καὶ ἀπλάστους τὰς νοήσεις ἐκφέρεσθαι, τροπὴν δὲ ἐκ τοῦ πανούργου καὶ ἐνάλλαξιν οὔτε ζητῆσαι τὸν ἄνδρα οὔτε χρήσασθαι, ἀλλὰ δι' αὐτῶν δὴ τῶν νοημάτων καὶ τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἀκολουθίας ἄγειν τὸν ἀκροατὴν πρὸς τὸ βούλημα. Οἱ γὰρ πάλαι ῥήτορες ἱκανὸν αὐτοῖς ἐνόμιζον εὑρεῖν τε τὰ ἐνθυμήματα καὶ τῇ φράσει περιττῶς ἀπαγγεῖλαι. Ἐσπούδαζον γὰρ τὸ ὅλον περὶ τὴν λέξιν [26] καὶ τὸν ταύτης κόσμον, πρῶτον μὲν ὅπως εἴη σημαντικὴ καὶ εὐπρεπής, εἶτα δὲ [27] καὶ ἐναρμόνιος ἡ τούτων σύνθεσις· ἐν τούτῳ γὰρ αὐτοῖς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἰδιώτας διαφορὰν ἐπὶ τὸ κρεῖττον περιγίνεσθαι. Εἶτα εἰπὼν ὡς ἀσχημάτιστος εἴη κατὰ διάνοιαν ὁ τοῦ Ἀντιφῶντος λόγος, ὥσπερ ἐπιδιορθούμενος ἑαυτόν, *Οὐ τοῦτο λέγω*, φησίν, *ὡς οὐδὲν εὑρίσκεται διανοίας παρὰ Ἀντιφῶντι σχῆμα· καὶ γὰρ ἐρώτησίς που καὶ παράλειψις* [28] *καὶ ἕτερα τοιαῦτα ἔνεισιν αὐτοῦ τοῖς λόγοις· ἀλλὰ τί φημι; ὅτι μὴ κατ' ἐπιτήδευσιν μήτε συνεχῶς ἐχρήσατο τούτοις, ἀλλ' ἔνθα ἂν ἡ φύσις αὐτὴ μεθοδείας τινὸς χωρὶς* [29] *ἀπῆγεν· ὃ δὴ καὶ περὶ τοὺς τυχόντας τῶν ἰδιωτῶν ἔστιν ὁρᾶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὅταν τις ἀσχηματίστους εἶναι λέγῃ λόγους, οὐ καθάπαξ οἰητέον* [30] *τῶν σχημάτων αὐτοὺς ἀπεστερημένους εἶναι* (τοῦτο γὰρ ἀδύνατον), *ἀλλ' ὅτι τὸ ἐμμέθοδον καὶ συνεχὲς καὶ ἐῤῥωμένον τῶν σχημάτων οὐκ ἔστιν ὁρώμενον ἐν αὐτοῖς*. Φέρονται δὲ αὐτοῦ λόγοι ξ', ὧν ὁ Καικίλιος κ' καὶ ε' φησὶν αὐτοῦ καταψεύδεσθαι, ὡς εἶναι τοὺς διαφυγόντας τὸ νόθον ε' καὶ λ'.

CCLIX.

Antiphontis orationes.

Lectæ sunt Antiphontis variæ Orationes : quæ B accusationem, persuasionem, et in inveniendo gravitatem continent. In quæstionibus dubiis artificiosus, et ex obscuris ratiocinans, et ad leges, et affectus orationes convertens, decoro maxime studet. Cæcilius quidem Siculus ait non uti hunc oratorem figuris sententiarum, sed directe ab illo non ficte animi cogitata efferri. Conversionem vero callidam et mutationem, neque illum quærere, nec uti, sed per ipsos sensus, et naturalem eorum consequentiam, quo velit auditorem trahere. Antiqui enim oratores sufficere sibi arbitrabantur invenire Enthymemata, et phrasi eximia pronuntiare. Toti enim circa dictionem occupabantur, et ejus ornatum. Primum quidem, qua ratione esset significativa et venusta : deinde modulata eorum compositio. In C hoc enim se ab idiotis differre ac præstare credebant. Deinde cum dixisset sine figuris sententiarum esse Antiphontis orationem, tanquam corrigens seipsum : *Non hoc*, inquit, *dico quasi nulla in Antiphonte figura sententiarum inveniatur; etenim interrogatio et responsio, et alia similia apparent in ejus orationibus : sed quia non de industria, neque continenter usus est illis, sed quo natura ipsa sine aliqua methodo duxit, quod videre est in orationibus passim obviis imperitorum, ideo et cum aliquis sine figuris dixerit esse orationes, non omnino putet illas figuris carere* (hoc enim fieri nequit), *sed quia artificium perpetuusque ductus ac vehementia figurarum in ipsis non apparent*. Dicuntur illius orationes sexaginta, quarum Cæcilius viginti quinque **486** D falso illi ascribi ait, ut restent tantum triginta quinque.

VARIÆ LECTIONES.

[24] ἐν et δὲ add. A. [25] libri Κεκίλιος. [26] περί τε τὴν ς. [27] δὲ add. A. [28] παράληψις ς. [29] χωρὶς τινος B. [30] οἴηται ς.

NOTÆ.

(7) Decem Græciæ oratorum hæc Elogia, Plutarchi nomine magnam partem, opusculis, ut vocant, *Moralibus* circumferuntur. At hic longe, quam ibi, auctiora. Certe utrobique collectanea, verius, quam integra, scriptio apparet, quæ Photius, si Plutarchi esse putasset, cum non longe hinc e Parallelis excerpta dederit, haud dubie non præteriisset. Lamprias tamen, ne quid dissimulem, in censum Plutarchi recipit, etsi quædam in Demosthene hic quam in ejus Vita, diverse narrantur.

Hic patri suo Sophilo operam in studiis dedit. Cæcilius vero hujus oratoris magistrum facit historicum Thucydidem. Dissensisse vero illum a Socrate non contentionis, sed investigandæ veritatis gratia. Primum autem condidisse dicit orationes judiciales. Præcedentium enim nemo hoc genere orationis usus esse deprehenditur : neque reperias judicialem orationem scriptam ante tempora Antiphontis. Primum quoque artem rhetoricæ referunt tradidisse, solers cum esset, et inde Nestoris cognomen sortitum. Plato in Pisandro illum ut avarum incessit. Fama est illum etiam tragœdias composuisse, privatim quidem, et cum Dionysio Tyranno cohabitantem. Studentem vero prius poesi, artem aiunt illum reperisse qua tristitia depelleretur, et juxta forum Corinthi domunculæ cuidam a se constructæ sic inscripsisse : Se oratione sua dolorem posse pellere. Etenim interrogando mœroris causas tristes consolabatur. Hoc studium minus esse putans, quam ingenii sui præstantiam deceret, ad oratoriam iterum se convertit. Scripsit etiam orationem contra Hippocratem medicum, et illum indicta causa damnavit. Floruit autem ea tempestate qua bellum gestum cum Persis, paulo ante Gorgiam sophistam natus. Extendit vero vitam usque in id tempus, quo popularis status est a 400 (8) Tyrannis sublatus, cujus mutationis et ipsum causam una fuisse aiunt. Quamobrem et soluta horum tyrannide, in jus vocatus damnatur, et proditorum pœna insepultus projectus est, et infamia notatus non modo ipse, sed ejus etiam omnes posteri. Lysias vero contra narrat illum potius a quadringentis tyrannis interfectum esse. Alii ferunt illum legatum ad Dionysium Tyrannum profectum, et quæstione quadam proposita, quodnam esset optimum æs, illud optimum esse dixisse, ex quo statuæ Hermodio et Aristogitoni factæ essent. Audientem vero Dionysium, et in se hæc dici suspicantem, et necis suæ incitamentum esse, capitis oratorem 486b condemnasse. Alii vero propterea occisum commemorant, quod Dionysii illius tragœdias liberius perstrinxisset.

CCLX.

Isocratis orationes.

Legimus varias orationes Isocratis. Dicuntur numero sexaginta, quarum quinque et viginti Dionysio legitimæ sunt, Cæcilio viginti octo. Scripsisse autem illum artem rhetoricæ tradunt, quam et ejus nomine inscriptam scimus. Alii vero tradunt hunc in orationibus magis exercitatione quam arte usum esse.

A Οὗτος τῷ οἰκείῳ πατρὶ Σοφίλῳ σοφιστεύοντι μαθητεῦσαι λέγεται · Καικίλιος δὲ Θουκυδίδου [32] τοῦ συγγραφέως μαθητὴν γεγονέναι φησὶ τὸν ῥήτορα. Διενεχθῆναι δέ φασιν αὐτὸν καὶ Σωκράτει [33] τῷ φιλοσόφῳ, οὐ πρὸς [34] φιλονεικίαν, ἀλλὰ πρὸς ἔλεγχον ὁρῶντα [35]. Συντάξαι δὲ αὐτὸν καὶ πρῶτόν φασι τοὺς ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἀγωνιστικοὺς [792 H.] λόγους · τῶν γὰρ πρὸ αὐτοῦ οὐδεὶς φαίνεται καθεὶς ἑαυτὸν εἰς τοῦτον τὸν ἀγῶνα, οὐδ' ἔστι λαβεῖν δικανικὸν λόγον τῶν Ἀντιφῶντι [36] πρότερον γεγραμμένων. Πρῶτον δὲ αὐτὸν καὶ ῥητορικὰς συντάξασθαί φασι τέχνας, ἀγχίνουν γεγονότα· διὰ τοῦτο λαβεῖν ἐπώνυμον καὶ τὸν Νέστορα. Κωμῳδεῖ δὲ αὐτὸν εἰς φιλαργυρίαν Πλάτων ἐν Πεισάνδρῳ. Λόγος δὲ αὐτὸν καὶ τραγῳδίας συνθεῖναι, ἰδίᾳ τε καὶ Διονυσίῳ συν- B διατρίβοντα τῷ τυράννῳ. Σχολάζοντα δὲ πρότερον τῇ ποιήσει τέχνην φασὶν αὐτὸν ἐξευρεῖν [37] ἀλυπίας, καὶ κατὰ τὴν ἀγορὰν ἐν Κορίνθῳ [1453 R.] οἰκημάτιόν τι οἰκοδομησάμενον ἐπιγράψαι δύνασθαι αὐτὸν τοὺς λυπουμένους διὰ λόγων [38] θεραπεύειν · καὶ δὴ καὶ πυνθανόμενος τὰς αἰτίας τῆς λύπης τοὺς ἀνιωμένους παρεμυθεῖτο. Τοῦτο δὲ τὸ ἐπιτήδευμα ἧττον εἶναι νομίσας τῆς ἑαυτοῦ μεγαλονοίας, ἐπὶ ῥητορικὴν ἐτράπη. Συνεγράψατο δὲ καὶ κατὰ Ἱπποκράτους τοῦ ἰατροῦ λόγον, καὶ εἷλεν αὐτὸν ἐξ ἐρήμου. Ὁ δὲ χρόνος ἦν, καθ' ὃν ἤκμαζεν, ἐν ᾧ διαπέπρακται τὰ Περσικά, ὀλίγῳ πρότερον Γοργίου τοῦ σοφιστοῦ γεγονώς · παρέτεινε δὲ τὸν βίον ἕως τῆς ὑπὸ τῶν υ' γεγενημένης καταλύσεως τῆς δημοκρατίας, ἧς καὶ αὐτὸν αἰτίαν μετεσχηκέναι φασὶ παρασχεῖν · διὸ καὶ C μετὰ τὴν κατάλυσιν τῶν υ' εἰσαγγελθεὶς ἑάλω, καὶ τοῖς τῶν προδοτῶν ἐπιτιμίοις ὑποβληθεὶς ἄταφος ἐρρίφη, καὶ γέγονεν ἄτιμος, οὐκ αὐτὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ φύντες. Λυσίας δὲ τοὐναντίον ἱστορεῖ · φησὶ γὰρ μᾶλλον αὐτὸν ὑπὸ τῶν υ' ἀνῃρῆσθαι. Οἱ δέ φασιν αὐτὸν πρεσβευτὴν πρὸς Διονύσιον τὸν τύραννον παραγεγονότα, καὶ ζητήσεώς τινος παραπεσούσης τίς ἄριστός ἐστι χαλκὸς, αὐτὸν ἄριστον εἶναι φάναι ἐξ οὗ στῆλαι Ἁρμοδίῳ πεποίηνται καὶ Ἀριστογείτονι· ἀκούσαντα δὲ τὸν Διονύσιον, καὶ εἰς αὐτὸν ὑπονοήσαντα τὸν λόγον ἀπεῤῥῖφθαι καὶ προτροπὴν εἶναι τῆς αὐτοῦ καταλύσεως, τὴν ἐπὶ θανάτῳ τὸν ῥήτορα καταδικάσαι. Οἱ δὲ διότι, φασὶ, τὰς τραγῳδίας αὐτοῦ διασύρων ἐπαῤῥησιάζετο.

D

ΣΞ'.

Ἰσοκράτους λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν Ἰσοκράτους λόγοι διάφοροι. Φέρονται δὲ αὐτοῦ τὸν ἀριθμὸν ξ', ὧν ἐκρίθησαν γνήσιοι κατὰ μὲν Διονύσιον ἐπὶ τοῖς ε' κ' [39], κατὰ δὲ Καικίλιον η' καὶ κ'. Γεγραφέναι δὲ αὐτὸν καὶ [40] τέχνην ῥητορικὴν λέγουσιν, ἣν καὶ ἡμεῖς ἴσμεν τοῦ ἀνδρὸς ἐπιγραφομένην τῷ ὀνόματι · οἱ δὲ συνασκήσει μᾶλ-

VARIÆ LECTIONES.

[31] καὶ om. B. [32] Θουκυδίδην ς. cf. Wyttenbach. Plutarch. 4, p. 341. [33] Σωκράτει B : Σωκράτῃ ς. [34] οὐ πρός— [35] ὁρῶντα] πρὸς ἔλεγχον ὁρῶντα, οἱ πρὸς φιλονεικίαν B. [36] Ἀντιφῶντι — γεγραμμένων] imo Ἀντιφῶντος—γεγραμμένου. [37] ἐξευρεῖν αὐτόν B. [38] λόγου B. [39] ε' καὶ κ' ς. [40] καὶ ante τέχνην add. A.

NOTÆ.

(8) Quadraginta habet Plutarchus ut ibi numeri nota peccatum appareat, et υ, pro μ, reponendum.

A λον ἡ τέχνῃ χρήσασθαι κατὰ τοὺς λόγους τὸν ἄνδρα φασί.

Γέγονε δὲ κατὰ τὴν π' καὶ ς' Ὀλυμπιάδα, νεώτερος μὲν Λυσίου ἐπὶ δυσὶν ἔτεσι καὶ κ', Πλάτωνος δὲ πρεσβύτερος ι' δεόντων τριῶν. Ἦν δὲ παῖς Θεοδώρου Ἐρχιέως [41], ἑνὸς τῶν μετρίων πολιτῶν. Ἐν παισὶ μὲν οὖν τελῶν ἠκροάσατο Προδίκου τε τοῦ Κείου [42], καὶ Γοργίου τοῦ Λεοντίνου, καὶ Τισίου τοῦ Συρακουσίου [43], καὶ τοῦ ῥήτορος Θηραμένους. [793 H.] Εἰς ἄνδρας δὲ τελέσας πραγμάτων μὲν ἀναχωρεῖ τῶν πολιτικῶν, ὅτι τε τὴν φωνὴν ἰσχνὸς ἦν καὶ τὸν τρόπον εὐλαβής· τὰ πατρῷα μέντοι ἀποβεβληκὼς ἐν τῷ πρὸς Λακεδαιμονίους πολέμῳ, ἕνα μόνον τὸν τῆς ἀντιδόσεως λόγον εἰπὼν ἀπέστη τῆς τοιαύτης προαιρέσεως, ἰδίαν δὲ διατριβὴν ὑποστησάμενος ἐπὶ τὸ φιλοσοφεῖν καὶ γράφειν ὥρμησε, καὶ ὅ τε πανηγυρικὸς αὐτῷ λόγος συνετάγη καί τινες ἄλλοι τῶν συμβουλευτικῶν ἡγουμένῳ ταῖς παραινέσεσι τοὺς Ἕλληνας φρονεῖν ἐκδιδάξαι τὰ συμφέροντα. Ἀποτυχὼν δὲ τῆς γνώμης, τούτου μὲν ἀπέστη τοῦ ἐπιτηδεύματος, σχολῆς δὲ σοφιστικῆς ἡγεῖτο, ὡς μέν τινές φασι, τὰ πρῶτα ἐπὶ Χίου, μαθητὰς ἔχων ἐννέα, ἡνίκα καὶ τὸν μισθὸν ἰδὼν τῆς διδασκαλίας ἀριθμούμενον φάναι δακρύσαντα, ὡς *Νῦν ἐμαυτὸν ἔγνων τούτοις πεπραμένον*. Ἠκροάσαντο δὲ αὐτοῦ ἄλλοι τε πολλοί, ὡς καὶ εἰς ἑκατὸν συντελέσαι, καὶ δὴ καὶ Τιμόθεος ὁ Κόνωνος, μεθ' οὗ καὶ πολλὰς ἐπιὼν πόλεις τὰς πρὸς Ἀθηναίους ἐπιστολὰς συνετίθει, αἳ τὸν Τιμόθεον ἐπεγράφοντο· [1456 R.] ὅθεν ἐκεῖνος ταλάντῳ αὐτὸν ἐδωρήσαντο. Γεγόνασι δὲ αὐτοῦ ἀκροαταὶ καὶ Ξενοφῶν ὁ Γρύλλου καὶ Θεόπομπος ὁ Χῖος καὶ Ἔφορος ὁ Κυμαῖος, οἷς [44] καὶ ταῖς ἱστορικαῖς συγγραφαῖς προὐτρέψατο χρήσασθαι, πρὸς τὴν ἑκάστου φύσιν ἀναλόγως καὶ τὰς ὑποθέσεις τῆς ἱστορίας αὐτοῖς διανειμάμενος· ἐπὶ τούτοις καὶ Ἀσκληπιάδης, ὃς τὰ τραγῳδούμενα [45] συνεγράψατο, Θεοδέκτης δὲ [46] ὁ Φασηλίτης, καὶ αὐτὸς ὕστερον τραγῳδίας συνταξάμενος· ἀλλὰ καὶ Λεωδάμας ὁ Ἀθηναῖος καὶ Λάκριτος ὁ νομοθετήσας [47] Ἀθηναίοις, ὡς δέ φασιν ἄλλοι, καὶ Ὑπερείδης καὶ Ἰσαῖος. Δημοσθένης δὲ προσῆλθε μὲν αὐτῷ μετὰ σπουδῆς, καὶ χιλίας μέν, ἃς εἰσεπράττετο, οὐχ

Natus est circa Olympiadem octogesimam sextam. Junior Lysia annis viginti et duobus, Platone septem annis antiquior. Erat autem filius Theodori sacerdotis inter mediocres cives. Etiamnum puer audivit Prodicum Chium, et Gorgiam Leontinum, et Tisiam Syracusanum, et Theramenem rhetorem. Jam vir reipublicæ curam non admisit; quia gracili voce erat ac timidus: paternasque respiciens calamitates bello Laconico acceptas, unam solam De retributione orationem habuit, et a dicendo deinceps abstinuit. Institutoque ludo, philosophari et scribere est aggressus, ac panegyricum, et quasdam in genere deliberativo scripsit orationes, ratus ita Græcos ad ea quæ officio honestatique sunt consentanea, posse incitari. B Quod institutum cum minime feliciter succederet, distitit postea alias orationes scribere. Ludum autem tenuit primo in Chio, cum, ut nonnulli tradunt, novem haberet auditores: ex quo cum videret numeratam mercedem, collacrymans ait: *Ut meipsum his præbui vendendum.* Auditores postea habuit centum, multos quidem alios, sed imprimis Timotheum Cononis filium, quocum multas adiit civitates, cum illas scriberet epistolas, quæ sunt a Timotheo missæ ad Athenienses: inde talentum dono accepit. Dedit se quoque illi ad audiendum Xenophon Grylli filius Theopompus Chius, et Ephorus Cumæus, quos ad scribendam historiam incitavit, ad captum cujusque apte argumenta historiæ distribuens: ad hæc et Asclepiades, qui tragœdias **487a** C scripsit, et Theodectes Phaselites, qui etiam postea Tragœdias composuit. Quin etiam Leodamas Atheniensis, et Lacritus, qui auctor legum Atheniensibus ferendarum fuit. Ferunt autem nonnulli et Hyperidem et Isæum auditores fuisse, et Demosthenem ad eum studiose accessisse, dixisseque se mille drachmas, quo pretio ille docebat, præbere non posse, daturum vero ducentas, ut quintam artis partem disceret. Isocratem autem respondisse: *Artem non in frusta dissecamus, sed si discere voles, totam bene dicendi artem tibi vendam.*

ἔχειν ἔφη [48] παρασχεῖν, διακοσίας δὲ ἐφ' [49] ᾧ τὸ πέμπτον μέρος ἐκμαθεῖν δώσειν· πρὸς δὲ ταῦτα τὸν Ἰσοκράτην ἀποκρίνασθαι, ὡς *Οὐ τεμαχίζομεν τὴν πραγματείαν, ἀλλ' εἰ βούλοιο, ὁλόκληρόν σοι ἀποδώσομαι* [50] *τὴν τέχνην.*

D Τὸν μὲν οὖν περὶ τῆς ἀντιδόσεως καὶ τὸν πανηγυρικὸν καί τινας τῶν συμβουλευτικῶν εἴρηταί μοι ὅπως τε καὶ ὅτε συνέταξεν. Συνέθηκε μέντοι τὸν πανηγυρικόν, οἱ μὲν ἔτεσί φασι ι', οἱ δὲ ἐπὶ τούτοις ἕτερα ε'. Καίτοι [51] Γοργίου τοῦ Λεοντίνου καὶ Λυσίου τῶν ἐνθυμημάτων καὶ ἐπιχειρημάτων μικροῦ μεταβολὴ καθέστηκε καὶ μετάθεσις ὁ πανηγυρικὸς Ἰσοκράτους λόγος. Διατρῖψαι δ' ἄν τις οἰηθείη μακρὸν οὕτω χρόνον τοῦ πανηγυρικοῦ προσεδρεύοντα τὸν ῥήτορα τῇ συνθήκῃ διὰ τὸ τῆς λέξεως κατεσκευασμένον καὶ περιττόν, καὶ διὰ τὴν εἰς ἀκρίβειαν τῶν

Itaque orationem *De retributione*, panegyricum, et alias in suasorio genere, ut diximus, quasdam composuit: panegyricum aiunt decem annis alii, alii quinque annis elaborasse, quanquam a Gorgiæ Leontini, et Lysiæ enthymematis et epicherematis parum mutata est oratio panegyrica Isocratis. Credat jure aliquis tam longo tempore orationem hanc edolasse *Oratorem*, dum inhæret compositioni, propter ornatum orationis, et abundantiam, et propter sedulam electionem in verbis, et mutuam partium concinnitatem, imo accuratam incisorum ac membrorum constru-

VARIÆ LECTIONES.

[41] Ἐρχιέως] Ἐρεχθιέως B. [42] Κίου A. [43] Συῤῥακουσίου B. [44] οὓς Coraes Isocrat. 2, p νβ'. [45] τραγῳδοῦ μὲν συνεγρ. B. [46] δέ τε Coraes. [47] νομοθέτης A. Coraes σοφιστεύσας Ἀθήνησιν. [48] ἔφη add. A. [49] δὲ μόνας ἐφ' ς. [50] ἀποδώσομεν ς. [51] καίτοιγε ς.

ctionem, tantum temporis exigere arbitrabitur. A Maxime vero rerum inventio et dispositio hanc occupationem præbuit. Capita enim et epicheremata, quibus oratio directa perficitur, si quis diligenter et singulas partes attenderit, inveniet eam nonnisi longo tempore absolvi potuisse. Quare et multas multis judiciales orationes præbuit, propter mutuas inter se dissensiones, cum alii exercitationi et curæ orationum incumberent, alii specie tenus recitabant. Licebat autem videre alios ad judiciales causas aptos esse, alios autem dicendo his inferiores esse. Panathenaicum anno ante obitum, vel, ut nonnulli ferunt, quarto conscripsit; illas ad Philippum paulo antequam est mortuus.

ὀνομάτων ἐκλογήν, καὶ δὴ καὶ τῆς πρὸς ἄλληλα τούτων συνθήκης. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν κώλων καὶ περιόδων ἐπὶ τοσοῦτον ἀκρίβεια ἱκανὴ καταναλῶσαι χρόνον. Μάλιστα δὲ αὐτῷ ἡ τῶν πραγμάτων εὕρεσις καὶ διοίκησις [52] τὴν τοσαύτην ἀσχολίαν ἐνεποίησε· τὰ γὰρ κεφάλαια καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, οἷς ὁ λόγος οἰκονομούμενος ἀπαρτίζεται, εἴ τις ἐπιμελῶς καὶ [794 H.] καθ' ἕκαστον μέρος ἐπισκέψοιτο, εὑρήσει συντελεσθῆναι πολλοῦ δεόμενα χρόνου. Διὸ καὶ πολλοῖς πολλὰς [53] παρέσχε τῶν κριτικῶν διατριβὰς μὲν καθ' ἑαυτούς, διαφωνίας δὲ πρὸς ἀλλήλους, τῶν μὲν ἐμβαθυνομένων τῇ μελέτῃ καὶ διασκέψει τοῦ λόγου, τῶν δὲ κατὰ τὸ ἐπιπόλαιον τὴν ἀνάγνωσιν ποιουμένων· ἔστι δ' εἰπεῖν καὶ διότι τοῖς μὲν ἔνεστι φύσις εὖ ἔχουσα πρὸς τὰς κρίσεις, τοὺς δὲ ὁ ἐλαττούμενος ἐπιγινώσκει λόγος. Τὸν δὲ λεγόμενον Παναθηναϊκὸν πρὸ ἐνιαυτοῦ τῆς τελευτῆς αὐτοῦ ἔγραψεν, ἤ, ὥς τινές φασι, πρὸ τεσσάρων· καὶ τοὺς πρὸς Φίλιππον δὲ ὀλίγῳ πρότερον τοῦ θανάτου.

Vixit, ut nonnullis placet, annos centum: ut aliis, B octo et nonaginta. Mortuus autem est **487b** nuntiata illi clade Chæronensi, cum quadriduum cibo abstinuisset, ut qui nollet jam quarto Græciam servitute oppressam videre. Satis uberes magnasque divitias tenuit, non solum quod a familiaribus et ipsis notis exigeret pecuniam, verum etiam quod a Nicocle rege Cypri, qui ipse erat Evagoræ filius, viginti talenta pro scripta ad illum oratione recepit. Quæ res cum illi magnam conflaret invidiam, ter ad trierarchicum munus designatus, bis quidem filii opera, imbecillitatis excusatione deprecatus est: tertio vero cum suscepisset consumpsit non pauca.

Ἐβίω δέ, ὡς μέν τινές φασιν, ἔτη ρ', ὡς δ' ἕτεροι, δυοῖν [54] δεόντων μόνον. Ἐτελεύτησε δὲ ἀπαγγελθέντος αὐτῷ τοῦ περὶ Χαιρώνειαν πάθους, ἐξαγαγὼν ἑαυτὸν τοῦ βίου τέτρασιν [55] ἡμέραις ἀσιτήσας, ἅτε δὴ μὴ ὑπομείνας ἰδεῖν τετράκις [56] δουλουμένην τὴν Ἑλλάδα. Εὐπόρησε δὲ ἀργύριον ἱκανόν, οὐ τοὺς γνωρίμους εἰσπράττων μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Νικοκλέους, ὃς ἐβασίλευε τῶν [57] Κυπρίων (Εὐαγόρου δὲ ἦν οὗτος υἱός [58]), ὑπὲρ τοῦ πρὸς αὐτὸν γραφέντος συμβουλευτικοῦ λόγου τάλαντα λαβὼν εἴκοσιν. Ἐφ' οἷς φθόνον ἐφελκύσας τριηραρχεῖν προεβλήθη, καὶ δὶς μὲν ἀσθένειαν σκηψάμενος διὰ τοῦ παιδὸς παρῃτήσατο, τὸ δὲ τρίτον ἀναστὰς [59] ἀνήλωσεν οὐκ ὀλίγα.

Et cum interrogaretur, cur ipse, qui doceret alios, sibi docendo non esset satis, respondit (9) coticu- C las quidem ipsas secare non posse, eas tamen ferro secandi vim ac facultatem dare. Cum pater quidam diceret se solum servum cum filio misisse: *Ergo discede*, inquit: *nam pro uno duos habiturus es servos*. Socratis mortem immoderate ferre visus est, ut atratus ipse sequenti die in publicum prodiret. Bis tota vita in certamen est vocatus: primum quidem, cum ad retributionem illum Megaclides convocavit, cui respondenti facultatem morbus præcidit, sed misso filio Aphareo superior fuit in causa: secundo vero, cum ad retributionem triremium causa suscepta est a Lysimacho vocatus: a quo cum victus esset, trierarchiæ onus subiit.

Οὗτος πρὸς τὸν πυνθανόμενον [60] διὰ τί μὴ δυνατὸς ὢν δημηγορεῖν ἄλλους ποιεῖ δημηγόρους, ὅτι καὶ αἱ ἀκόναι, ἔφη, αὐταὶ [61] μὲν τέμνειν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον τμητικὸν ποιοῦσι. [1457 R.] Καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα δὲ πατέρα ὡς οὐδὲν ἄλλο ἢ ἀνδράποδον συνέπεμψε τῷ οἰκείῳ παιδί, *Τοιγαροῦν ἄπιθι*, ἔφη· *δύο γὰρ ἀνθ' ἑνὸς ἕξεις ἀνδράποδα*. Ἐπὶ δὲ τῷ Σωκράτους θανάτῳ λίαν ἐλυπήθη, καὶ μελανειμονῶν προῆλθε τῇ ὑστεραίᾳ. Δύο δὲ ἐν ἅπαντι τῷ βίῳ συνέστησαν αὐτῷ ἀγῶνες, πρότερος μὲν εἰς ἀντίδοσιν προκαλεσαμένου αὐτὸν Μεγακλείδου, πρὸς ὃν οὐκ ἀπήντησε διὰ νόσον, τὸν δὲ θετὸν υἱὸν ἀνθ' αὑτοῦ προβαλλόμενος [62] Ἀφαρέα ἐνίκησε· δεύτερος δὲ Λυσιμάχου προκαλεσαμένου αὐτὸν περὶ τριηραρχίας εἰς ἀντίδοσιν, ἐν ᾧ καὶ ἡττηθεὶς τὴν τριηραρχίαν ὑπέστη.

Puritatem, perspicuitatem, et curam orationum D ejus omnes norunt, et illas non venustatem modo innatam, sed quæ etiam in incisis versetur, condecorare. Quanquam figuris non abundaret, nec etiam

Τῶν δὲ λόγων αὐτοῦ τὸ εὐκρινὲς καὶ σαφὲς καὶ μεμελετημένον πᾶσι δῆλον, καὶ ὡς ἐπανθεῖ αὐτοῖς οὐ μόνον ἔμφυτον, ἀλλὰ καὶ κομματικὸν κάλλος. Οὐ μέντοι γε πολυσχήμων ὁ ἀνήρ, οὐδὲ ταῖς κατὰ τὸ

VARIÆ LECTIONES.

[52] διοίκ. καὶ τήν ς. [53] πολλὰς πολλοῖς ς. [54] δυεῖν B. [55] τέσσαρσιν B. [56] τετράκις] γεγηρακὼς Wyttenbachius. [57] τῶν A: τήν ς. [58] οὗτος ὁ υἱὸς ς. [59] ἀναστὰς] ὑποστάς Coraes. cf. 28. [60] διαπυνθανόμενον ς. [61] αὗται ς. [62] malim προβαλόμενος.

NOTÆ.

(9) Horatius expressit in Arte poet.

Fungor vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi.

σχῆμα τροπαῖς ποικιλλόμενος· διὸ καὶ δι' ἔνδειαν A τῆς ἐν τούτοις μεταβολῆς οὐδ' ἐναγώνιος. Ἰσοκρατικὴ δὲ καὶ τῶν ἐν τοῖς λόγοις ὑποστάσεων ἡ συνέχεια. Τάχα δ' ἄν τις αὐτὸν αἰτιάσαιτο κλοπῆς, ἐξ ὧν ἐν τῷ πανηγυρικῷ λόγῳ αὐτοῦ πολλὰ τῶν κατὰ τοὺς ἐπιταφίους λόγους εἰρημένων Ἀρχίνῳ τε καὶ Θουκυδίδῃ καὶ Λυσίᾳ ὑπεβάλετο. Ἀλλ' οὐδὲν κωλύει παραπλησίων ἀνακυπτόντων πραγμάτων ταῖς ὁμοίαις ἐξεργασίαις κεχρῆσθαι [63] καὶ τοῖς ἐνθυμήμασιν, οὐχ ὑποβαλλόμενον τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἀναβλαστανούσης φύσεως τοιαῦτα οἷα [795 H.] καὶ τοῖς προλαβοῦσι προβαλλομένη ἐπιδείκνυται.

Ἐτάφη δὲ τελευτήσας λαμπρῶς ἅμα πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ἀδελφῇ καὶ τῇ ἄλλῃ συγγενείᾳ. Ἀνάκειται δὲ αὐτοῦ καὶ ἐν Ἐλευσῖνι [64] εἰκὼν χαλκῆ, ἐπιγραφὴν ἔχουσα· B

Τιμόθεος φιλίας τε χάριν σύνεσίν [65] τε προτιμῶν
Ἰσοκράτους εἰκὼ τήνδ' ἀνέθηκε θεῷ [66].
Κλεοχάρους [67] ἔργον.

Καὶ ἑτέραν δὲ εἰκόνα ἔστησεν αὐτοῦ πρὸς τῷ Ὀλυμπιείῳ [68] ἐπὶ κίονος χαλκῆν ὁ θετὸς παῖς Ἀφαρεὺς [69], υἱὸς γεγονὼς Λαγίσκης ἑταίρας τινὸς, ἣν ἔχουσαν τρεῖς παῖδας ὕστερον Ἰσοκράτης ἠγάγετο, ὧν εἷς ἦν καὶ ὁ Ἀφαρεὺς ὁ τὴν εἰκόνα στησάμενος καὶ ἐπιγράψας·

Ἰσοκράτους Ἀφαρεὺς πατρὸς εἰκόνα τήνδ' ἀνέθηκε
Ζηνὶ, θεούς [70] τε σέβων καὶ γονέων ἀρετήν.

Varietate earum ornetur. Ideoque propter raram figurarum mutationem in oratione, non est contentioni aptus. Continuatio vero in orationibus argumentorum propria illius. Forte vero quis illum furti redarguat, quod multa in oratione panegyrica ex epitaphiis sermonibus Arcnini, Thucydidis, et Lysiæ sit mutuatus : verum nihil prohibet iisdem uti argumentis, cum eædem res incidant, nec supponere aliena, cum res argumenta talia producant, qualia et priores habuerunt, ostenditur.

488 *a* Mortuus honorifice sepultus est cum patre, matre, sorore, aliisque amicis. Est et illius in Eleusine ænea statua erecta, cui ita inscribitur.

Timotheus Honoris, Amicitiæ, atque Hospitalitatis deabus, imaginem Isocratis dedicavit.
Cleocaris opus.

Aliam illi statuam æneam adoptatus filius Aphareus statuit ad Olympium in columna, qui natus est ex amica Lagisca, quam trium liberorum matrem Isocrates duxit, quorum unus erat Aphareus, qui illi statuam posuit, et inscripsit :

Aphareus Patris Isocratis hanc statuam honori Jovis parentumque virtuti posuit.

ΣΞΑ'. *Ἀνδοκίδου λόγοι.*

CCLXI. *Andocidæ orationes.*

C Ἀνεγνώσθησαν Ἀνδοκίδου λόγοι δ', οὓς τέως εἴδομεν, ὁ περὶ τῶν μυστηρίων, ὁ περὶ τῆς ἑαυτοῦ καθόδου, ὁ περὶ τῆς πρὸς Λακεδαιμονίους εἰρήνης, καὶ τέταρτος ὁ κατὰ Ἀλκιβιάδου. Ἔστι δὲ ἐν τούτοις ὁ ἀνὴρ ἁπλοῦς τε καὶ ἀκατάσκευος, ἀφελείας [71] τε φίλος καὶ τῷ ἀσχηματίστῳ σχηματιζόμενος. Συνακμάσαι δὲ Σωκράτει τῷ φιλοσόφῳ λέγεται, καὶ ἀρχὴν αὐτῷ τῆς γενέσεως γενέσθαι η' καὶ ο' Ὀλυμπιάδα. Παῖς δὲ ἐχρημάτιζε Λεωγόρου, ἐξ εὖ γεγονότων καταγόμενος· Ἑλλάνικος [72] δέ φησι καὶ τοὺς πόρρω τῆς γενέσεως ὀχετοὺς ἥκειν εἰς αὐτὸν ἐξ Ἑρμοῦ. Αἰτίαν δὲ λαβὼν τοῦ ἀσεβεῖν ἐπὶ τῇ τῶν Ἑρμῶν περικοπῇ καὶ τῇ τῶν μυστηρίων τῆς Δήμητρος ὕβρει, ἀπέφυγε κριθεὶς ἐπὶ τῷ μηνύσειν τοὺς ἀδικοῦντας. Σπουδὴν δὲ πᾶσαν εἰσενεγκάμενος D εὗρε τοὺς εἰς τὰ ἱερὰ ἁμαρτήσαντας, οἷς καὶ τὸν ἑαυτοῦ πατέρα συγκατεμήνυσεν. [1460 R.] Ἀλλὰ γὰρ τοὺς μὲν ἄλλους πάντας ἐλέγχοις φωράσας ἀπολέσθαι κατεπράξατο, τὸν δὲ πατέρα, καίτοι δεδεμένον ἤδη, ἐξείλετο ὑποσχόμενος ἐν πολλοῖς αὐτὸν λυσιτελῆ [73] γενέσθαι τῇ πόλει. Καὶ οὐκ ἐψεύσατο· ὁ γὰρ Λεωγόρας πολλοὺς διήλεγξε χρήματα δημόσια νοσφισαμένους καὶ ἕτερα τοιαῦτα παρανομοῦντας. Εὐδοκιμῶν δὲ ἐπὶ τοῖς πολιτεύμασιν ὁ Ἀνδοκίδης

Legimus quatuor orationes Andocidæ, quas quidem hactenus vidimus, unam, *De mysteriis; De reditu suo*, secundam; tertiam, *De pace cum Atheniensibus*; quartam, *in Alcibiadem*. In his sine ornatu et admodum tenuis, simplicia sectatur, et quia ornatum non adhibet, ornatus. Floruisse autem tempore Socratis dicitur, et natus circa Olympiadem septuagesimam octavam, patre natus Leogora, qui bono natus loco erat. Scribit Hellanicus altius eum genus suum usque ad Mercurium retulisse. Postea vero impietatis accusatum, quod etiam ipse Mercuriales statuas concidisset, ac mysteria Cereris violasset. His de rebus cum esset factum judicium, elapsus est, cum se sceleris auctores judicaturum promitteret. Itaque omni cura studioque intentus, eos reperit, qui in sacra injuriosi fuissent, in quibus patrem etiam indicavit. Cumque cæteros omnes convicisset, perfecit ut extremo supplicio afficerentur : patrem vero licet jam vinctum liberavit, cum illum multas utilitates civitati allaturum polliceretur, nec fefellit opinio. Multos enim Leogoras convicit, qui pecunias publicas in privatum usum converterent, et aliis quibusdam flagitiis essent obnoxii. Cum vero Andocides ob eas res,

VARIÆ LECTIONES.

[63] χρῆσθαι ς. [64] Ἐλευσινίῳ Coraes, p. μδ'. [65] σύνεσιν] ξενίην Pseudo-Plutarchus. [66] θεῷ] θεαῖς Coraes. [67] Λεωχάρους Pseudo-Plutarchus. [68] Ὀλυμπιείῳ Coraes. [69] Ἀμφαρεύς B. [70] θεοῦ A. [71] ἀφελεῖ A. [72] Ἑλλανικός B. [73] λυσιτελέσι ς.

quas in republica gessisset, magnam gloriam esset consecutus, navium et ipse gubernator, et administrator factus est, ac Cypri regibus, multisque aliis illustribus hospitio fuit conjunctus, cum Aristidis filiam, unam ex civibus consobrinam suam, clam domesticis et familiaribus eduxit, et ad Cypri regem dono misit. Cujus rei causa cum videret se in jus mox vocatum iri, rursus illam e **488***b* Cypro est furatus, eumque deprehensum rex in vincula conjicit. Cum vero aufugisset, venit in civitatem quo tempore quadringenti viri rempublicam administrabant : a quibus cum esset vinctus, aufugit, ac rursus everso illo paucorum dominatu in exsilium pulsus est. Hoc exsilii tempore Elidem incoluit, et cum Thrasybuli familiares in civitatem redirent, ipse quoque est reversus. Missus vero pro pace ad Lacedæmonios cum improbe videretur in hoc studio versatus, fugit. Porro ab illo denominatur etiam Mercurii statua. Ea enim quamvis a tribu Ægeide posita ac dedicata sit, ab Andocide tamen nomen habet, quod ille statuæ proxime habitaret.

A ἐπέθετο ναυκληρίαν [74], καὶ τοῖς τε Κυπρίων βασιλεῦσι ξένος ἐγένετο καὶ πολλοῖς ἄλλοις δοκίμοις, ἡνίκα καὶ θυγατέρα μὲν Ἀριστείδου ἀνεψιὰν δὲ αὐτοῦ τῶν οἰκείων ὑπεκκλέψας δῶρον ἔπεμψε τῷ Κυπρίων βασιλεῖ. Μέλλων δὲ εἰς δικαστήριον ἐπὶ τῇ κακουργίᾳ εἰσάγεσθαι, πάλιν αὐτὴν ἀπὸ Κύπρου κλέπτει, καὶ ἁλοὺς ὑπὸ τοῦ Κυπρίων βασιλέως δεσμοῖς παρεδόθη. Κἀκεῖθεν δὲ διαδρὰς ἐπεδήμησε τῇ πόλει κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ἡνίκα τοῖς υ' τὰ πολιτικὰ μετεχειρίζετο πράγματα· δεθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τούτων πάλιν διέφυγεν. Ἡνίκα δὲ ἡ [75] ὀλιγαρχία κατελύθη, ἐφυγαδεύθη τῆς πόλεως, καὶ ἐν Ἤλιδι τὸν τῆς φυγῆς χρόνον διατρίψας τῶν περὶ Θρασύβουλον κατεληλυθότων καὶ αὐτὸς συγκατελήλυθεν. Αἱρεθεὶς [796 H.] δὲ περὶ τῆς εἰρήνης εἰς Λακεδαί- B μονα πρεσβεύειν καὶ ἀδικεῖν δόξας ἔφυγε. Τούτου δέ ἐστιν ἐπώνυμος καὶ Ἑρμῆς, ἀνάθημα μὲν φυλῆς Αἰγηΐδος, ἐπικληθεὶς δὲ Ἀνδοκίδου, διότι πλησίον αὐτοῦ Ἀνδοκίδης ᾤκει.

CCLXII.

Lysiæ orationes.

Legi varias Lysiæ orationes, quæ dicuntur esse numero trecentæ et viginti quinque, quarum legitimæ sunt ducentæ et triginta tres. In quibus bis, tantum dicendo victus dicitur, cum tamen sæpius cum adversariis contenderit. Est in orationibus suis brevissimus, et ad persuadendum perappositus, et si quis alius graviter dicendi peritus, tametsi non appareat. Etenim quanquam facilis videtur esse, nihilominus tamen imitatu est difficilis. Multas orationes privatis hominibus dedisse dicitur. Scripsit item in genere orationis, conciones, epistolas, laudationes, epitaphia, amatoria, et Socratis defensionem. In plerisque orationibus est moralis, et quidem ad intelligentiam cum bonum sortitur argumentum, et quod ad meliora contendat. Unde non tenuiter dicendum, quid rei gestum, sed et ratio addenda, ob quam singula sint gesta; verbi gratia, si difficilia dixerit; causari necessitatem erga amicos, aut alios moderatos : sin vero meliora, voluntatem prætendere. Hæc vero maxime probabilis est, si causam addas. Causas vero non oportet utilitatis gratia assumere. Prudentis enim hoc magis est viri quam frugi ac probi. Difficilis hic est servandi modus, in quo et Lysias sæpe videtur peccasse. Maxime celebres habentur cum aliæ orationes ejus, tum de tutela contra Diogitonem, probabilem namque et puram narrationem facit, sed non recta ad amplificationes et aggerationes, ut multi faciunt, convertitur. Etenim non sunt hæc propria **489***a* primæ rei explicationis, sed locum habent in sequentibus. Magnam autem puritatem

ΣΞΒ'.

Λυσίου λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν Λυσίου λόγοι διάφοροι· φέρονται δὲ αὐτοῦ τε' καὶ υ', ὧν τοῖς γνησίοις γ' καὶ λ' καὶ διακοσίους [76] ἐγκρίνουσιν, ἐν οἷς δὶς μόνον τὸ ἔλαττον ἐνεγκεῖν τῇ λέξει πρὸς τοὺς ἀνταγωνιστὰς πολλάκις ἀγωνισάμενος λέγεται. Ἔστι δὲ τοῖς λόγοις βραχύτατός τε καὶ πιθανώτατος, καὶ τῷ δοκεῖν μὴ C δεινῶς λέγειν, εἴπερ τις ἄλλος, δεινότατος [77]· ἀλλὰ γὰρ καὶ εὔκολος εἶναι δοκῶν οὐδὲν ἔλαττον δυσμίμητος ἐπιδείκνυται. Τοὺς μέντοι γε τῶν λόγων πλείους ἰδιώταις ἐκδεδωκέναι λέγεται. Συγκεφαλαιοῦσι δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ δημηγορίαι, ἐπιστολαί, ἐγκώμια, ἐπιτάφιοι, ἐρωτικοὶ καὶ Σωκράτους ἀπολογία. Ἔστι μὲν ἐν οὐκ ὀλίγοις αὐτοῦ λόγοις ἠθικός, γίνεται δὲ κατὰ τὴν [78] διάνοιαν ὁ ἠθικός, ὅταν χρηστὴν ἔχῃ προαίρεσιν καὶ πρὸς τὰ βελτίω ῥέπουσαν. Ὅθεν οὐ χρὴ ψιλῶς τὰ πραχθέντα λέγειν, ἀλλὰ καὶ τὴν γνώμην συνάπτειν μεθ' ἧς ἐπράττετο ἕκαστον, οἷον, ἂν μὲν χαλεπὰ ᾖ [79] καὶ πρὸς φίλους ἢ ἄλλως μετρίους, τὴν ἀνάγκην αἰτιᾶσθαι, ἂν δὲ ἀμείνω, τὴν προαίρεσιν. Αὕτη δὲ μάλιστα πιθανὴ γίνεται, εἰ τὴν αἰτίαν προσλάβοι. Τὰς μέντοι γε [80] αἰτίας οὐ χρὴ τοῦ λυσι- D τελοῦς ἕνεκα παραλαμβάνειν· φρονίμου γὰρ μᾶλλον ἢ χρηστοῦ καὶ εὐγνώμονος τὰ τοιαῦτα. Χαλεπὸς δὲ ὁ τρόπος φυλάξαι· διὸ καὶ Λυσίας ἐν αὐτῷ φαίνεται πολλάκις διαμαρτάνων. Θαυμάζονται μέντοι γε αὐτοῦ ἄλλοι τε πολλοὶ [81] λόγοι καὶ δὴ καὶ ὁ πρὸς Διογείτονα ἐπιτροπῆς· πιθανήν τε γὰρ καὶ καθαρὰν τὴν διήγησιν ποιεῖται, ἀλλ' οὐκ εὐθὺς ἐπὶ τὰς αὐξήσεις καὶ τὰς δεινώσεις, ὅπερ πολλοὶ πάσχουσιν, ὑπάγεται. Καὶ γὰρ οὐδ' [82] ἔστιν οἰκεῖα τὰ τοιαῦτα τῆς πρώτης διδασκαλίας τοῦ πράγματος, ἀλλ' ἐν τοῖς μετὰ

VARIÆ LECTIONES.

[74] ναυκληρίᾳ Taylorus Lectt. Lysiac. p. 689, cf. p. 489 *b* 37 et 490 *b* 25. [75] ἡ om. A. [76] διακόσιοι ς. [77] præstat δεινός. [78] τὴν om. A. [79] ᾖ A : εἴη ς. [80] γε om. A. [81] τε πολλοὶ add. A. [82] οὐδ'] οὐκ B.

ταῦτα χώραν ἔχει καταλέγεσθαι. [1461 R.] Καὶ A πολλὴν δὲ τὴν καθαρότητα καὶ σαφήνειαν ἔν τε τοῖς πράγμασι καὶ ταῖς λέξεσιν ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ λόγου προβάλλεται ἀρχῆς, ὥσπερ καὶ τὸ σχῆμα τὸ κατ' εὐθεῖαν ἁρμόζον ἀφηγήσει, καὶ τὸ μηδέν τι [83] ἔξωθεν συνεφέλκεσθαι. Τὸ δὲ τῆς ἁρμονίας αὐτοῦ κάλλος οὐ παντός ἐστιν αἰσθάνεσθαι· καὶ γὰρ δοκεῖ μὲν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε συγκεῖσθαι, εἰς ὑπερβολὴν δὲ κόσμου κατεσκεύασται. Καὶ ἁπλῶς ὅλος [84] ὁ λόγος ἄξιος θαυμάσαι κατά τε τὰ σχήματα καὶ τὰ νοήματα καὶ τὰ ὀνόματα καὶ τὴν ἐναρμόνιον τούτων συνθήκην καὶ τὴν εὕρεσιν καὶ τάξιν τῶν ἐνθυμημάτων τε καὶ ἐπιχειρημάτων.

et perspicuitatem in rebus et verbis, etiam in principio orationis ostendit, ut in narrando sine ambagibus, et nihil externum aliunde asciscendo. Venustatem autem compositionis non quivis facile animadvertit. Nam simpliciter et casu ut res dat se, dicere videtur, assurgit tamen ornatu in immensum, estque oratio ejus et propter schemata digna admiratione, et propter sensum, et verba, et concinnam horum compositionem, et inventionem, et ordinem enthymematum et epicherematum.

Ἀμφιβάλλεται μὲν παρ' ἐνίοις [85] ὁ *περὶ τοῦ σηκοῦ* λόγος· ὁ σηκὸς δὲ νῦν εἶδός ἐστιν ἱερᾶς ἐλαίας. Ἀλλ' ὅτι μὲν γνήσιος Λυσίου, ἔκ τε τῶν B κεφαλαίων δῆλον καὶ ἐκ τῶν περὶ αὐτοῦ ἐπιχειρημάτων καὶ [86] ἐξ αὐτοῦ γε τοῦ προοιμίου τῆς τε διηγήσεως καὶ τοῦ ἐπιλόγου (πάνυ [797 H.] γὰρ δαιμονίως καὶ κατὰ τὴν εἰθισμένην τῷ ἀνδρὶ ἐν τῇ ἁπλότητι δεινότητά ἐστιν ἐξειργασμένα ταῦτα)· καὶ μὴν [87] καὶ τὸ κατ' ἐνθύμημα, ἀλλὰ μὴ κατ' ἐπιχείρημα προάγειν τὰς ἀποδείξεις τοῦ Λυσίου μάλιστα τὸ ἰδίωμα ἀπαγγέλλει. Ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ καθ' ἓν διατρίβοντα μηκύνειν τὸν λόγον τῆς τοῦ Λυσίου ἐστὶν ἀκριβείας, καὶ τὸ εὐπαγὲς τῶν λόγων, καὶ τὸ διὰ βραχύτητος πολλὴν παρέχειν ἡδονήν, ὃ μετά γε Δημοσθένην οὗτος μόνος τῶν ἄλλων ῥητόρων φαίνεται κατορθώσας, καὶ τὸ κάλλος δὲ τῆς διατυπώσεως, ἐν ᾧ μήτε Πλάτωνος μήτε Δημοσθένους μήτε C Αἰσχίνου τὸ ἔλαττόν ἐστιν ἀπενηνεγμένος. Ἰδίωμα δὲ Λυσίου καὶ τὸ τὰς ἀντιθέσεις προάγειν μηδαμῶς μὲν ἐμφαινούσας τὸ ἐπιβεβουλευμένον, τὸ δὲ ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἐπεσπασμένον δεικνύειν. Τεκμήριον δὲ τῆς Λυσιακῆς δυνάμεως καὶ τὸ ἐν πάσῃ τῇ περιόδῳ τῶν κώλων εὐάρμοστον καὶ μετὰ καθαρότητος εὐανθές. Παῦλος δέ γε ὁ ἐκ Μυσίας τόν τε *περὶ τοῦ σηκοῦ*, λόγον, οὐδὲν τῶν εἰρημένων συνεὶς, τῆς [τε] γνησιότητος τῶν Λυσιακῶν ἐκβάλλει λόγων, καὶ πολλοὺς καὶ καλοὺς ἄλλους εἰς νόθους ἀποῤῥιψάμενος πολλῆς καὶ μεγάλης τοὺς ἀνθρώπους ὠφελείας ἀπεστέρησαν, οὐχ εὑρισκομένων ἔτι τῶν ὑπὸ διαβολὴν πεσόντων· ἅπαξ γὰρ ἀποκριθέντες παρεωράθησαν, ἐπικρατεστέρας τῆς διαβολῆς, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἄλλων πολλῶν, ἢ τῆς ἀληθείας γεγενημένης.

In dubium autem a nonnullis vocatur oratio *περὶ τοῦ σηκοῦ* quæ est species sacræ oleæ. Sed verum ejus esse auctorem Lysiam e capitibus apparet, et ex argumentis, e prooemio, narratione et epilogo. Felicissime enim, et consueta huic gravitate in simplicitate sunt illa composita, et secundum enthymemata, et non epicherematis singula demonstrare, Lysiæ tenorem maxime indicat, quin etiam orationem, non uni immorando producere, solertiæ Lysiæ est : ut et soliditas orationum; denique magnam brevitate voluptatem afferre (in quo post Demosthenem solus inter cæteros oratores excelluisse videtur) et pulchritudo descriptionis, quo in genere neque Platoni, nec Æschini, nec Demostheni cedit. Proprium autem Lysiæ est antitheta proferre, quæ non ostendant captiosum quid, sed a rebus ducta demonstrent. Signum Lysianæ facultatis est, et in omni periodo membrorum concinnitas, et cum puritate floridum. Paulus Mysus orationem eamdem *περὶ τοῦ σηκοῦ* cum dicta non intelligeret, a genuinis Lysiæ orationibus exterminat, et multas pulchrasque alias orationes tanquam alienas rejiciens, magnam utilitatem hominibus eripuit : non inventis amplius his quæ ab eo in reprehensionem ceciderunt. Semel enim seclusæ, neglectæ sunt, quod **489b** reprehensio fortior esset, quemadmodum in aliis multis, veritate detecta.

Ἔστι δὲ ὁ Λυσίας δεινὸς μὲν παθήνασθαι, ἐπιτή- D δειος δὲ τοὺς πρὸς αὔξησιν διαθεῖναι λόγους. Τινὲς [88] μὲν οὖν τῶν περὶ τοὺς ῥητορικοὺς διατριβόντων λόγους, [89] οὐκ ὀρθῶς [90] ὑπήχθησαν εἰπεῖν [91] περὶ Λυσίου ὡς ἀποδεῖξαι μὲν τὰ ἐγκλήματα παρ' ὀντιναοῦν τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν τὸ προκεκριμένον ἔχει, αὐξῆσαι δὲ ταῦτα πολλῶν ἐνδεής. Καὶ γὰρ ἐλέγχονται φανερῶς ὑπὸ τῶν αὐτοῦ λόγων πολὺ τῆς ἐπ' αὐτῷ [92] διασφαλλόμενοι κρίσεως. Καὶ μάλιστά γε τούτους ὁ κατὰ Μνησιπτολέμου διελέγχει· θαυμαστῶς γὰρ τὴν κατηγορίαν [93] πρὸς μέγεθος οὗτος ηὔξησε. Καικίλιος δὲ ἁμαρτάνει εὑρετικὸν μὲν τὸν ἄνδρα, εἴπερ ἄλλον

Dexter autem et acer fuit Lysias ad commovendos affectus, et orationis amplificandæ egregie peritus. Nonnulli igitur rhetores non recte de Lysia dixerunt, ostendere crimina præ cæteris, qui antecesserunt, posse, amplificandis vero iis multo inferiorem esse. Etenim aperte refelluntur ejus orationibus, quibus judicium eorum falsum esse convincitur, et maxime oratione contra Mnesiptolemon. Mirum enim in modum accusationem auget. Errat et Cæcilius, qui cum hunc inter alios inventione præstare asserat, inventa tamen disponere perinde posse negat, licet hac virtutis dicendi parte

VARIÆ LECTIONES.

[83] τι B et corr. A : τὴν ς. [84] ὅλος add. A. [85] ὁ παρ' ἐνίοις ς. [86] καὶ add. A. [87] καὶ μὴν add. A. [88] τινὲς om. B. [89] λόγους om. B. [90] ὀρθῶς ὑπήχθ. B. [91] εἰπεῖν περὶ Λυσίου] περὶ Λυσίου εἰπεῖν τῶν περὶ τοὺς ῥητορικούς τινες διατριβόντων λόγους B. [92] αὐτὸ ς. [93] προσηγορίαν A.

nemini cedere videatur. Vidit Demosthenem adolescentem Lysias, patremque habuit Cephalum Lysaniam Cephali filium. Is natione Syracusanus fuit. Athenas cum migrasset, partim urbis desiderio captus, partim Periclis Xanthippi filii fama excitatus, ibi primo quidem cum clarissimis Atheniensibus erudiebatur : postquam vero civitas coloniam Sybarim misit, abiit una cum fratre Polemarcho natu maximo, ut hæreditatis paternæ particeps fieret. Cum jam quindecimum annum ageret, apud Tisiam, et Niciam Syracusanos instituitur, cumque domum comparasset, atque hæreditatem esset consecutus, vixit in summa abundantia usque ad Clearchi præturam, sequenti anno accusatus, quod partes Atheniensium sequeretur, cum aliis tribus est patria expulsus. Athenas vero cum venisset, cum jam quadringenti viri rempublicam in suam ditionem redegissent, in ea egit. Cum vero triginta viri rempublicam recepissent, mansit annos septem : privatus vero facultatibus, ac fratre Polemarcho amisso, ipse ægre effugiens imminentem interitum, egit Megaris. Tribulibus vero illius reditum urgentibus, utilissimus omnium fuit, data mille drachmarum pecunia, et clypeis ducentis, missusque cum Hermone subsidiarios milites mercede conduxit trecentos et duos, persuasitque Thrasybulo Eliensi **490**a hospiti, ut duo talenta daret. His de causis cum scripsisset Thrasybulus jus civitatis illi post reditum dandum esse, populus Atheniensis donum ratum habuit. Archinus vero eum accusat violatarum legum, quod nondum facto senatusconsulto, donum accepisset. Postquam vero decretum abrogatum est, jure civitatis, et reliquum tempus perinde ac si civis fuisset, transegit, obiitque ibidem annos natus tres et octoginta, alii septem subtrahunt.

CCLXIII.

Isæi orationes.

Legimus varias orationes Isæi : quarum numerus, ut semel dicam, sexaginta quatuor : quarum germanæ solum quinquaginta. Lysiam autem potissimum imitatus est, cujus et discipulus fuit. Imitatum vero illum fuisse arguit nominum concinnitas, et rerum gravitas. Sic enim orationes illius Lysiam imitantur, ut nisi quis diligenter attendat, utriusque styli differentiam vix dignoscat, schemata si excipias. Etenim primus Isæus schemata adhibuit, et animum ad civilem artem convertit, quod maxime Demosthenes, illius discipulus, imitatus est. Genere erat Chalcidensis. Athenas vero missus Lysiæ præceptori, ut diximus, operam dedit. Floruit vero post Peloponnesiacum bellum, et usque ad Philippi imperium pervenit. Hic relicto ludo suo, Demo-

A τινά, συνομολογῶν, οἰκονομῆσαι δὲ τὰ εὑρεθέντα οὐχ οὕτως ἱκανόν· καὶ γὰρ κἂν τούτῳ τῷ μέρει τῆς ἀρετῆς τοῦ λόγου οὐδενὸς ὁρᾶται φαυλότερος. Εἶδε δὲ Δημοσθένην μειράκιον [94] ὄντα. Παῖς δὲ γέγονεν ὁ Λυσίας Κεφάλου τοῦ Λυσανίου τοῦ Κεφάλου, γένος μὲν Συρακούσιος, μετανάστης δὲ γεγονὼς εἰς Ἀθήνας πόθῳ τε τῆς πόλεως καὶ τῆς Περικλέους τοῦ Ξανθίππου φήμης, ἐν ᾗ τὰ μὲν πρῶτα συνεπαιδεύετο τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν Ἀθηναίων, ὕστερον δὲ τὴν εἰς Σύβαριν ἀποικίαν στελλούσης τῆς πόλεως [1464 R.] ᾤχετο καὶ αὐτὸς σὺν τῷ πρεσβυτάτῳ τῶν ἀδελφῶν Πολεμάρχῳ, ἐφ' ᾧ τοῦ πατρῴου μετασχεῖν κλήρου· ἔτος δὲ ἑξκαιδέκατον [95] ἦγε. Καὶ διέτριβεν ἀκροώμενος Τισίου τε καὶ Νικία τῶν Συρακουσίων [96]. Οἰκίαν δὲ κατασκευασάμενος καὶ κλήρου τυχὼν ἐπολι-
B τεύετο τῶν πολλῶν [798 H.] οὐκ ἐνδεέστερον ἕως Κλεάρχου τοῦ Ἀθήνῃσιν ἄρχοντος· τῷ δὲ ἑξῆς ἐνιαυτῷ ἀττικίζειν αἰτιαθεὶς μεθ' ἑτέρων τριῶν ἐξέπεσε τῆς πατρίδος. Ἀθήνῃσι δὲ παραγεγονὼς τῶν λ' τὴν πόλιν ἐχόντων διέμεινεν [97] αὐτόθι· τῶν λ' δὲ τὴν πόλιν ἀντικατασχόντων, ζ' μὲν ἔτη διέμεινεν, Ἀφαιρεθεὶς δὲ τὴν οὐσίαν καὶ τὸν ἀδελφὸν Πολέμαρχον ἀποβαλών, αὐτὸς μόλις διαδρὰς τὸν ἐπικρεμάμενον ὄλεθρον, διῆγεν ἐν Μεγάροις. Τῶν δ' ἀπὸ Φυλῆς ἐπιθεμένων τῇ καθόδῳ χρησιμώτατος ἁπάντων γέγονε τῇ πράξει· χρήματά τε γὰρ αὐτὸς παρέχε δραχμὰς [98] δισχιλίας καὶ ἀσπίδας ς', σταλεὶς δὲ σὺν Ἕρμωνι ἐπικούρους τε ἐμισθώσατο τ', καὶ Θρασύδαιον τὸν Ἠλεῖον ἔπεισε ξένον ὄντα αὐτῷ β' τάλαντα παρασχεῖν. Ἐφ' οἷς γράφει μὲν μετὰ τὴν
C κάθοδον ὁ Θρασύβουλος πολιτείαν αὐτῷ, ὁ δὲ δῆμος ἐκύρωσε τὴν δωρεάν. Ἀρχῖνος δὲ, διὰ τὸ ἀπροβούλευτον εἰσαχθῆναι τὸ ψήφισμα, γράφεται [γραφὴν] παρανόμων τὴν δωρεάν· καὶ ἐπεὶ κατεγνώσθη τὸ ψήφισμα, τῆς μὲν πολιτείας ὁ Λυσίας ἀπελαύνεται, τὸν λοιπὸν δὲ χρόνον κατεβίω ἰσοτελὴς ὤν. Καὶ τελευτᾷ αὐτόθι, γ' καὶ π' ἔτη γεγονώς· οἱ δὲ ἀφαιροῦσιν αὐτοῦ ζ'.

ΣΞΓ'.

Ἰσαίου λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [99] Ἰσαίου διάφοροι λόγοι. Οὗτοι δὲ ἁπλῶς εἰπεῖν εἰς δ' καὶ ξ' συναριθμοῦνται· τούτων δὲ οἱ τὸ γνήσιον μαρτυρηθέντες ν' καταλείπονται μόνοι. Λυσίου [1] δὲ γέγονε μιμητής, οὗ καὶ μαθητὴς
D ἐχρημάτισε. Τὴν μίμησιν δὲ αὐτῷ προσάπτει τῶν τε ὀνομάτων ἡ ἁρμονία καὶ ἡ ἐν τοῖς πράγμασι δεινότης· οὕτω γὰρ αὐτοῦ οἱ λόγοι πρὸς ἐκείνους τὴν ὁμοιότητα φέρουσιν ὡς, εἰ μή τις πολλὴν αὐτῶν ποιήσαιτο τὴν διάσκεψιν καὶ μελέτην, οὐκ ἂν ἑκατέρων λόγων τοῦ χαρακτῆρος τὴν διαφορὰν διαγνοίη, πλὴν κατά γε τοὺς σχηματισμούς. Καὶ γὰρ πρῶτος Ἰσαῖος σχηματίζειν ἤρξατο καὶ τρέπειν ἐπὶ τὸ πολιτικὸν τὴν διάνοιαν, ὃ μάλιστα καὶ Δημοσθένης, μαθητὴς αὐτοῦ γεγονώς, ἐμιμήσατο. Χαλκιδεὺς δὲ [2] γέγονε τὸ γένος ὁ Ἰσαῖος, εἰς Ἀθήνας δὲ μετελθὼν ἐσχόλασεν (ὡς

VARIÆ LECTIONES.

[94] μειράκιον Δημοσθένην ς. [95] ἑξκαιδέκατον A : πέντε καὶ δέκατον ς. [96] Συρακοσσίων A. [97] διέμενεν A. [98] δραχμὰς δισχιλίας παρέσχε ς. [99] ἀνεγνώσθη A. [1] Λυσία A. [2] δὲ add. A.

προείρηται) Λυσίᾳ· ἤκμασε δὲ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, καὶ μέχρι τῆς Φιλίππου διήρκεσεν ἀρχῆς. Ἀποστὰς [a] δέ ποτε τῆς σχολῆς ἐπὶ δραχμαῖς μυρίαις καθηγήσατο Δημοσθένους· διὸ καὶ μάλιστα γέγονεν ἐπιφανής. Φασὶ δὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ἐπιτροπικοὺς λόγους Δημοσθένει συντάξαι.

A sthenem decem millium drachmarum pretio instituit, ob idque maxime excelluit. Ipsi etiam Demostheni de tutoribus scripsisse ferunt orationes.

ΣΞΔ'.

Αἰσχινοῦ λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [b] Αἰσχίνου λόγοι, ὧν τὸ πλῆθος ὁ τρεῖς ἀριθμὸς περιορίζει, καὶ ἐπιστολαὶ θ'. Ὁ δὲ Δηλιακὸς ἐπιγραφόμενος οὐκ ἔστιν Αἰσχίνου. Ἔστι δὲ τοῖς λόγοις αὐτοῦ γλυκύς τε καὶ καθαρὸς καὶ εὐκρινὴς καὶ τῇ τῶν ἐνθυμημάτων *σαφηνείᾳ σεμνυνόμενος* [1465 R.] Ὁ μέντοι κατὰ Τιμάρχου λόγος [799 H.] ἑταιρήσεως [c] τὸν Τίμαρχον γράφεται· καὶ ὁ Τίμαρχος καταπλαγεὶς καὶ λιπὼν τὸν ἀγῶνα ἑαυτὸν ἀνήρτησεν.

CCLXIV. *Æschinis orationes.*

Lectæ sunt orationes Æschinis: quarum tres numero sunt, et epistolæ novem. Nam *Deliaca* non est Æschinis. In orationibus suis suavis, purus, distinctus, et enthymematum perspicuitate excellens. Oratio vero in Timarchum habita, *quod meretriciam factitaret*, accusat. Timarchus vero territus, B judiciumque defugiens se suspendit.

Ἐπήγγειλε δὲ καὶ τὴν ἐν Ταμύναις νίκην πρῶτος Ἀθηναίοις τὸ δεύτερον· διὸ καὶ ἐστεφανώθη. Φασὶ δὲ τὰ μὲν πρῶτα εἰπεῖν αὐτὸν ἐν τῷ δήμῳ κατὰ Φιλίππου, εὐδοκιμήσαντα δὲ τῷ λόγῳ πρεσβευτὴν πρὸς Ἀρκάδας χειροτονηθῆναι, εἰς οὓς παραγεγονὼς συνεστήσατο τοὺς μυρίους ἐπὶ Φίλιππον.

Nuntiavit primus secundam victoriam in Tamynis Atheniensibus, quamobrem corona donatus est. Ferunt autem **490b** primum ipsum ad populum contra Philippum orasse, cumque oratione gratiam comparasset, legatum ad Arcadas missum esse, ad quos cum venisset, decem millia contra Philippum armasse.

Οὗτος ὁ Αἰσχίνης παῖς γέγονεν Ἀτρομήτου, φυγόντος μὲν ἐπὶ τῶν λ', συγκαταγαγόντος δὲ τὸν δῆμον. Τούτου δὴ καὶ Γλαυκοθέας γίνεται υἱός, Κοθωκίδης μὲν τὸν δῆμον, οὔτε δὲ τῶν [d] ἐπὶ γένει περιφανῶν οὔτε τῶν ἐπὶ χρήμασι λαμπρῶν. Ἐν δὲ τῷ νέῳ τῆς ἡλικίας τὸ σῶμα φέρων ἐῤῥωμένον τὰ γυμνάσια ἐπονεῖτο, λαμπρόφωνος δὲ πεφυκὼς τραγῳδίαν ἤσκησε μετὰ ταῦτα, ὡς δὲ λέγει Δημοσθένης, ὑπογραμματεύων καὶ τριταγωνιστῶν Ἀριστοδήμῳ ἐν τοῖς κατὰ δήμους Διονυσίοις. Καὶ παῖς μὲν ὢν ἐδίδασκε σὺν τῷ πατρὶ γράμματα, εἰς τὸ μειράκιον δὲ προελθὼν ἐστρατεύετο. Ἠκροάσατο δέ, οἱ μέν φασιν Ἰσοκράτους καὶ Πλάτωνος, Καικίλιος δὲ Λεωδάμαντος λέγει. Πολιτευόμενος μέντοι γε οὐκ ἀφανῶς ἐκ τῆς ἐναντίας μερίδος, συνεπρέσβευε τοῖς περὶ Δημοσθένην ἄλλας τε πρεσβείας πολλὰς καὶ πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ἐφ' ᾗ καὶ παρὰ Δημοσθένους κατηγορήθη· ἔτι δὲ ὡς πόλεμον ἐξάψειε Πυλαγόρας αἱρεθεὶς πρὸς Ἀμφισσεῖς [e] Ἀμφικτύοσι, καὶ τὸν λιμένα ἐργαζομένοις· ἐξ ἧς [f] πράξεως συνέβη Φιλίππῳ προσφυγεῖν Ἀμφικτύονας, τὸν δὲ ὑπὸ τοῦ Αἰσχίνου συνεργούμενον ἐπιθέσθαι τοῖς πράγμασι καὶ τὴν Φωκίδα λαβεῖν. Συνειπόντος μέντοι γε αὐτῷ Εὐβούλου τοῦ Σπινθάρου Προβαλεισίου [g] δημαγωγοῦντος ψήφοις μόναις λ' ἀπέφυγε. Χρόνῳ δὲ ὕστερον Φιλίππου μὲν τετελευτηκότος, Ἀλεξάνδρου δὲ διαβαίνοντος εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐπὶ ταῖς Δημοσθένους

Æschines hic patre natus est Atrometo, qui initio cum sub triginta tyrannis exsularet, ipse postea populum ad libertatem revocavit: Glaucothea matre, tribu vero Cothocides, neque genere, neque opibus celebris. Adolescens cum esset ac robustus C viribus, ad gymnasia studium laboremque contulit. Postea cum vocis firmitate ac robore valeret, se tragœdiis agendis exercuit: et, ut Demosthenes scribit, scribæ vicarius, ac (10) tertias agens partes in Bacchanalibus Aristodemi arbitratu semper fuit: et juvenis etiam num litteras una cum parente docuit: provectior autem militavit. Nonnulli etiam Socratem et Platonem audisse ferunt. Cæcilius vero (11) Leodamantis discipulum facit. Versatus in republica est non inglorius: quod Demostheni, ejusque suffragatoribus adversaretur, cum quo legationes obiit cum multas alias, tum de pace ad Philippum, in qua accusatus a Demosthene est: quodque ipse Pylagoras exsistens auctor belli introducendi fuisset, cum ab Amphictyonibus ad D Amphissæos legatus est creatus, ipsique Amphictyones portum struxissent, quo facto ad Philippum confugerunt, et Philippus, auctore Æschine, res ipsas est aggressus, et Phocidem cepit. Ejus sententiæ patrocinante Eubulo Spinthari filios et Provallusio, qui tum summam apud populum potestatem obtinebat, sublevatus, triginta suffragiis evasit.

VARIÆ LECTIONES.

[a] ὑποστὰς A. [b] ἀνεγνώσθη A. [c] libri ἑταιρίσεως. [d] τῶν B : δὲ τῶν ς. [e] ἀμφισσεῖς B. Leichius p. XLII Ἀμφικτύοσι πρὸς Ἀμφισσεῖς τὸ πεδίον καὶ τὸν λ. ἐργαζομένους. [f] ἐξ ἧς] ἐξῆς ς. [g] libri Προβαλουσίου.

NOTÆ.

(10) Cic. *Divinat. in Verrem*, ut in actoribus Græcis fieri videmus sæpe illum qui est secundarum.

(11) Sic et Plutarch. in X Orator. Alcidamantis Eleatæ, Suidas in Æschine.

Postea vero, cum Philippo mortuo, Alexander transiret in Asia, Ctesiphontem in jus vocavit, quod decernendis Demostheni honoribus ipse contra leges fecisset. Quo in certamine cum quintam suffragiorum partem non obtinusset, Rhodum confugit, cum a multa mille drachmarum persolvenda, ad quam fuerat damnatus, animo ac voluntate abhorreret. Ludoque Rhodi aperto docuit, ubi cum Rhodiis orationem a se habitam contra Ctesiphontem ostendisset, cumque omnes mirarentur, potuisse illum his pro se dictis in judicio superari. *Minime sane*, inquit, *miraturi fuissetis, Rhodii, si contra ea dicentem Demosthenem audiissetis.* Inde autem Samum navigans, atque in insula habitans, non in multo post mortuus est.

A τιμαῖς Κτησιφῶντα παρανόμων ἐγράψατο. Οὐ μεταλαβὼν δὲ τὸ πέμπτον μέρος τῶν ψήφων [10] εἰς Ῥόδον ἔφυγε, δραχμὰς χιλίας οὐ βουληθεὶς ὑπὲρ τῆς ἥττης καταβαλεῖν [11]. Ἐν δὲ τῇ Ῥόδῳ σχολὴν καταστησάμενος ἐδίδασκεν· ἐν ᾧ τοῖς Ῥοδίοις τὸν κατὰ Κτησιφῶντος ἐπεδείξατο λόγον, θαυμαζόντων δὲ εἰ ταῦτα δημηγορήσας ἡττήθη. *Οὐκ ἄν*, εἶπε, *θαῦμα κατεῖχεν ὑμᾶς, ὦ Ῥόδιοι, εἰ Δημοσθένους ἀντιδημηγοροῦντος ἠκούσατε*, ἐκεῖθεν δὲ πλεύσας εἰς Σάμον, καὶ διατρίψας ἐπὶ τῆς νήσου, ὀλίγον ὕστερον ἐτελεύτησεν.

CCLXV.

Demosthenis orationes.

Legi omnes pene orationes Demosthenis. Dicuntur illius germanæ sexaginta quinque: quarum **491** *a* elegantiores quæ ad populum, quam quæ ad senatum habitæ, a pluribus judicantur. Nonnulli orationem de Haloneso (quæ contra Philippum secunda inscribitur,) quia cum ea pugnat oratione, quam contra Philippi epistolam dixit, illius propriam esse negant, et confirmare opinionem suam conantur nominibus et verbis, et compositionis modulatione: multum enim a Demosthenis stylo abhorrere. Attenuatam enim et dissolutam hujus orationis esse phrasim, et oratoris facultate inferiorem: alii vero abjudicantes Demostheni, Hegesippo tribuunt. Equidem cum observarim diversorum orationes oratorum similes interdum exsistere, et contra ejusdem auctoris dissimiles nonnunquam evadere orationes (non enim in dicendo facultas, præsertim in propriis ac maxime opportunis orationibus, ut nec in aliis rebus omnibus, immutabilis est, ac sui perpetuo similis) cumque hanc diversitatem hic animadvertam, pronuntiare non ausim, sitne Hegesippi hæc, an Demosthenis oratio.

Similiter et orationem, quæ inscribitur de Conditionibus ad Alexandrum, Hyperidi potius quam Demostheni attribuunt, quod cum multis aliis Demosthenes artibus reliquos oratores vicerit, tum potissimum verborum delectu superarit. At hæc oratio habet nonnullas voces non oratorias, ut νεόπλουτος, βδελυρεύεσθαι et alia similia.

Sunt etiam qui duas in Aristogitonem orationes quasi non germanas rejiciant: sed tamen non indicant auctorem earum, inter quos unus est Dionysius Halicarnasseus, non magnum sententiæ proferens testimonium, nec investigare studens, ut pluris fieri debeat Aristogiton contra se Demo-

B

ΣΞΕ'.

Δημοσθένους λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [12] Δημοσθένους λόγοι μικροῦ σύμπαντες· φέρονται δὲ αὐτοῦ οἱ γνήσιοι ξε' καὶ ζ', ὧν οἱ δημόσιοι μᾶλλον εἰς τὸ ἄριστον κατεσκευάσθαι τοῖς πλείοσι κρίνονται. Τινὲς μὲν οὖν τὸν περὶ Ἀλοννήσου [13] λόγον (ὃς καὶ [14] κατὰ Φιλίππου ἐπιγράφεται δεύτερος· καὶ γὰρ πρὸς τὴν ἐπιστολὴν ὁ ῥήτωρ [800 H.] ἀνταγωνίζεται τοῦ Φιλίππου) τοῦτον οὔ φασιν εἶναι γνήσιον Δημοσθένους, καὶ τεκμηριοῦσθαι τὴν δόξαν αὐτῶν ἐπιχειροῦσι τοῖς ῥήμασί τε καὶ ὀνόμασι καὶ τῇ τῆς συνθέσεως ἁρμονίᾳ· πολὺ γὰρ ταῦτα λείπεσθαι τοῦ Δημοσθενικοῦ τύπου· [1468 R.] ἀνειμένην τε γὰρ εἶναι ταύτην καὶ λελυμένην, καὶ τῆς τοῦ ῥήτορος περὶ ταῦτα δυνάμεως

C ἐλαττουμένην τὴν φράσιν. Καὶ οἵ γε αὐτὸν ἀφαιρούμενοι τοῦ Δημοσθένους εἰς Ἡγήσιππον ἀναφέρουσιν. Ἐγὼ δὲ εἰδὼς πολλάκις καὶ λόγους διαφόρων γεννητόρων πολλὴν ἔχοντας τὴν ὁμοιότητα καὶ διάφορον ἐργασίαν λόγων τὸν αὐτὸν ἐγνωκότων γεννήτορα (οὐ γὰρ ἀεὶ καθέστηκεν ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος κατὰ πάντα, ὥσπερ οὐδὲ ἐν τοῖς ἄλλοις, οὕτως οὐδὲ κατὰ τοὺς λόγους ἡ ἀνθρωπίνη δύναμις), ἄλλως τε δὲ οὐδὲ ἐν τοῖς καιριωτάτοις τῶν ἰδιωμάτων τοῦ ῥήτορος, ἀλλὰ καὶ ταύτην ἐπ' ὀλίγον ὁρῶν τὴν διαφορὰν, οὐκ ἔχω θαρρεῖν ἀποφήνασθαι εἴτε Ἡγησίππου πόνος ὁ περὶ Ἀλοννήσου λόγος εἴτε τῆς Δημοσθενικῆς ἐλάττωμα καθέστηκε φύσεως.

Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν λόγον, ὃς ἐπιγράφεται περὶ

D τῶν πρὸς Ἀλέξανδρον συνθηκῶν, Ὑπερείδῃ [15] μᾶλλον ἢ Δημοσθένει προσνέμουσιν, ὅτι περ πολλοῖς τε ἄλλοις ὁ Δημοσθένης πλεονεκτῶν τῶν λοιπῶν ῥητόρων καὶ τῇ τῶν ὀνομάτων ἐκλογῇ ἐπὶ τὸ [16] ἄμεινον διενήνοχεν, ὁ δὲ νῦν λόγος ἔχει τι καὶ τῶν οὐ λογάδων φωνῶν, ὥσπερ τὸ *νεόπλουτος* καὶ τὸ *βδελυρεύεσθαι* καὶ ἕτερά τινα τοιαῦτα.

Εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τοὺς δύο τοὺς [17] κατὰ Ἀριστογείτονος ὡς νόθους παραγράφονται· ἀλλ' οὗτοι καὶ ὀρφανοὺς αὐτοὺς ἀφιᾶσιν, οὐκ ἔχοντες εἰπεῖν τοὺς τεκόντας. Ὧν εἷς γέγονε καὶ Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασσεὺς [18], οὐδὲν μέγα τεκμήριον τῆς ἰδίας ὑπολήψεως παρεχόμενος, οὐδὲ ἐκεῖνο συνιδεῖν ἐθελήσας, ὡς πολλῷ

VARIÆ LECTIONES.

[10] τῶν ψήφων Pseudo-Plutarchus: nam Photii libri Σισύφῳ. [11] καταβαλεῖν] ἀποτῖσαι B. [12] ἀνεγνώσθη A. [13] Ἀλονήσου ς. [14] καὶ ante κατὰ om. B. [15] Ὑπερίδῃ ς. [16] τὸ add. A. [17] τοὺς post δύο add. B. [18] Ἀλικαρνασεὺς ς.

μείζων ἐστὶν ἤπερ ἡ ἐκείνου ἀπόφασις αὐτὸς ὁ [19] Ἀριστογείτων ἀνομολογῶν Δημοσθένην κατ' αὐτοῦ γεγραφέναι· καὶ γὰρ ἀπολογούμενος οὐκ ἐν τῷ παρέργῳ λέγων, ἀλλ' ἐπιμελῶς ἀνταγωνιζόμενος ἐν τῷ λόγῳ δείκνυται, ὃς ἐπιγέγραπται ἀπολογία πρὸς τὴν ἔνδειξιν Λυκούργου, καὶ Δημοσθένους.

Καὶ ὁ κατὰ Μειδίου [20] δὲ καὶ κατ' Αἰσχίνου λόγος αἰτίαν ἔσχε τὸ [21] μὴ τὴν αὐτὴν κατὰ πάντα ἀρετὴν τῷ Δημοσθενικῷ συνδιασώσασθαι χαρακτῆρι· καὶ γὰρ ἐν τοῖς δυσὶ τούτοις λόγοις ἐκ διαλειμμάτων τινῶν ταῖς αὐταῖς ἐννοίαις ἐπιβάλλων ἁμιλλᾶσθαι δοκεῖ πρὸς ἑαυτὸν, ὥσπερ ἀσκούμενος, ἀλλ' οὐκ ἐπ' αὐτοῖς ἀγωνιζόμενος τοῖς ἔργοις. Διὸ καί τινες ἔφησαν ἑκάτερον λόγον ἐν τύποις καταλειφθῆναι, ἀλλὰ μὴ πρὸς ἔκδοσιν διακεκαθάρθαι· καίτοι καὶ τοῦτο εὐλαβέστερον οἱ ῥηθέντες λόγοι ποιοῦσιν. Ἀλλ' οἵ γε τούτους αἰτιώμενοι τί ἂν φαῖεν περὶ Ἀριστείδου, ὃς καὶ κατακόρως τῷ ἰδιώματι τούτῳ φαίνεται κεχρημένος, ὥσπερ καὶ τῷ προϊέναι [22] κατὰ τὰς ἐργασίας πέρα τοῦ μετρίου, καὶ [23] τῷ περιττῷ μᾶλλον ἢ τῷ μέτρῳ τῆς χρείας συμπαρεκτείνεσθαι; μάλιστα δὲ ὁ κατ' Αἰσχίνου λόγος παρέσχεν αἰτίαν ἐν ὑπομνήμασι καταλελεῖφθαι οὔπω τὴν ἐργασίαν ἀπειληφὼς τελείαν διότι καὶ ἃ πρὸς τὴν κατηγορίαν [801 H.] πολλὴν ἔσχε τὴν ἀμυδρότητα καὶ κουφότητα, ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ λόγου παρέθετο· ὅπερ οὐκ ἂν περιεῖδεν ὁ ῥήτωρ, εἰς ἐξέτασιν ἀκριβεστέραν τῶν ἰδίων λόγων καταστάς. Ἀλλὰ γὰρ οὐχ οὕτω πρόεισιν ὁ Λυσίου κατὰ Μνησιπτολέμου λόγος, ἐν πᾶσι δὲ τοῖς δεομένοις μέρεσι τὸ παθητικὸν φυλάξας, οὐδὲ παυόμενος τῆς ἐπιφορᾶς ἀπέστη, ἐπέτεινε δὲ μᾶλλον, οὐδὲ κατὰ τὸ τέλος τοὺς ἀκροατὰς ἀποστὰς παροξύνειν. Καὶ μέντοι καὶ τὸν παραπρεσβείας [24] τινὲς ἐν ὑπομνήμασί φασι καταλειφθῆναι, ἀλλ' οὐ πρὸς ἔκδοσιν οὐδὲ πρὸς τὸ τῆς ἐργασίας ἀπηρτισμένον γεγράφθαι [25]. Διὰ τί; [1469 R.] διότι μετὰ τὰ ἐπιλογικὰ, πολλά τε ὄντα καὶ σχεδὸν τὸ πλεῖστον μέρος ἐπέχοντα, πολλὰς πρὸ αὐτῶν ἀντιθέσεις εἰπὼν πάλιν ἐπὶ ἀντιθέσεις ἐτράπετο· ὅπερ ἀνοικονόμητόν τέ ἐστι καὶ διερριμμένον.

Καὶ τὸν ὑπὲρ Σατύρου δὲ λόγον τῆς ἐπιτροπῆς πρὸς Χαρίδημον οἱ μὲν πρὸς τὴν κρίσιν ἔχοντες [26] τὸ ἀσφαλὲς Δημοσθένους λέγουσιν εἶναι, ὁ δὲ Καλλίμαχος, οὐδ' ἱκανὸς ὢν κρίνειν, Δεινάρχου νομίζει. Τινὲς δὲ αὐτὸν ὑπεβάλοντο Λυσίᾳ, καίτοι καὶ τὸν χρόνον ἔχοντες αὐτοῖς διαμαχόμενον καὶ τὸν τύπον ἅπαντα τῆς ἐργασίας καὶ τὰ πράγματα καὶ τὴν ἑρμηνείαν. Μαρτυρία δὲ τοῦ Δημοσθενικὸν εἶναι τὸν λόγον καὶ ὁ πλαγιασμὸς καὶ ἡ συνέχεια τῶν περιόδων καὶ ἡ εὐτονία· ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ προοιμίου τούτοις ὁ λόγος διαποικίλλεται. Καὶ μὴν καὶ ἡ περὶ τῶν ὀνομάτων ἐκλογὴ εἰς τὸ ἄριστον ἀνηνέχθαι καὶ ἡ σύνθεσις εὖ ἔχειν πεφιλοτίμηται. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ σχήματα· ἔστι γὰρ συνεστραμμένα μετὰ γοργότητος καὶ ποικιλίαν τῷ λόγῳ παρεχόμενα· καὶ γὰρ

A thenem dixisse confessus, quam Dionysii negatio (12). Etenim defendentem se non obiter, sed accurate exadversum contendisse ea oratione apparet, quæ inscribitur Apologia contra demonstrationem Lycurgi, et Demosthenis.

Oratio quoque contra Midiam et contra Æschinem causæ fuit, cur Demosthenis esse non dicerentur, quod non idem stylus. Etenim in his duabus orationibus ex interjectis quibusdam urgens, iisdem argumentis, secum ipse pugnare videtur, quasi dimicans et non revera pugnans. Hinc et nonnulli dixerunt **491***b* utramque orationem in adversariis duntaxat relictam, neque integre ad editionem relictam. Hoc enim timidius ac circumspectius B agere videntur. Sed qui has damnant, quid illi de Aristide judicent? qui ad nauseam usque hoc stylo utitur, ut qui in opere modum excedat, et superfluitate magis quam mediocritate utatur? Maxime vero oratio contra Æschinem asserendi ansam dedit in adversariis relictam esse, nondum tamen perfectam. Quamobrem quæ in accusatione magnam habent obscuritatem et levitatem, extrema oratione afferuntur, quod orator non attendit, magis de propriis verbis sollicitus. Etenim non talis oratio Lysiæ in Mnesiptolemum, sed in omnibus, quibus oportet, partibus affectum servans, nec impetum reprimit, nec desinit auditores ad extremum usque excitare. Quanquam et orationem de falsa legatione nonnulli aiunt in commentariis relictam esse, ne- C que ad edendum, neque integre conscriptam esse. Quamobrem quæso? Quia post epilogos, qui multi sunt, et maximam occupant orationis partem, cum antea objectiones multas refutarit, hic rursum easdem refellit, quod contra artificium est, ac leges dicendi.

Et orationem pro Satyri tutela contra Charidemum, recti censores Demosthenis esse dicunt. Callimachus, censor non bonus, Dinarchi esse putat, nonnulli Lysiæ; pugnat tamen temporum ratio, totiusque adeo orationis stylus, et res, et elocutio, Demosthenis vero esse arguunt obliqua enuntiatio, continuatioque periodorum, ac vehementia. Ab ipso enim principio his oratio exornatur, adhibeturque bonus verborum delectus, et concinna compositio D enitet. Testantur id etiam figuræ: sunt enim cum acrimonia conjunctæ, et varietatem orationi afferunt. Etenim **492***a* addit interrogationes, redditiones, asyndeta, quæ maxime Demostheni familiaria, sed et accurata constructio, quæ suo ornatu efficaciam tamen non tollit, ipsæque periodi undi-

VARIÆ LECTIONES.

[19] ὁ add. A. [20] Μηδίου A. [21] τὸ A: τοῦ ς. [22] προσιέναι A. [23] καὶ A: κατὰ ς. [24] τὸν περὶ παραπρ. ς. [25] γέγραπται A. [26] οἱ — ἔχοντες] ὡς — ἔχοντα B.

NOTÆ.

(12) Dionysius Halicarnass. pag. Græc. 197, quem cum his conferas licet.

quæ perfecte, decorum ubique servant. Nullam A enim compositionem prætermittere, sed periodis omnia complecti, Demostheni est cum Isocrate, ac Lysia commune. At periodorum varietas in magnitudine membra adimplens, diversitatem inter illos parit, cum Isocrates plerumque ambitum producat: Lysias vero contrahat, in utroque decorum servet Demosthenes.

ἐρωτήσεις προβάλλεται καὶ ὑποστροφὰς καὶ τὸ ἀσύνδετον, οἷς μάλιστα Δημοσθένης χαίρει χρώμενος. Ἀλλὰ καὶ ἡ σύνθεσις ἐπιμελὴς καὶ τὴν ἐνάργειαν τῷ κόσμῳ οὐ διαφθείρουσα, αἵ τε περίοδοι τῷ ἀπηρτισμένῳ συναγόμεναι καὶ τὸ πρέπον πανταχοῦ διασώζουσι. Τὸ μὲν οὖν μηδενὸς φείδεσθαι συνθέσεως, ἀλλὰ πάντα διειλῆφθαι περιόδοις ἔστι μὲν Ἰσοκράτους καὶ Λυσίου πρὸς Δημοσθένην κοινόν· ἡ δὲ κατὰ τὰς περιόδους ἐν τοῖς μεγέθεσι ποικιλία συμπληροῦσα τὰ κῶλα λαμβανομένη τὴν πρὸς ἐκείνους διαφορὰν ἀπεργάζεται, τοῦ μὲν Ἰσοκράτους ὡς τὰ πολλὰ μηκύνοντος τὴν ἐργασίαν αὐτῶν, τοῦ δὲ [27] Λυσίου συντέμνοντος· ἐξ ἑκατέρου δὲ τούτων τῷ Δημοσθένει τὸ πρέπον διασώζεται.

Oratio autem quæ *de Pace* est, composita quidem, sed non habita existimatur ab aliis; et maxime a Libanio sophista. Orator enim Æschinem accusans, nihilominus se etiam accusat, quod suasisset B Atheniensibus Amphictyonem esse Philippum decreto renuntiandum, qua illum acerbe reprehendit, quod ejus rei auctor, suasorque exstitisset. Nam suasisse illum ut Amphictyon Philippus crearetur, clarum est.

Ὁ δὲ περὶ τῆς εἰρήνης λόγος καὶ ἄλλοις μὲν, μάλιστα δὲ Λιβανίῳ τῷ σοφιστῇ παρεσκευάσθαι μὲν, οὐ μὴν εἰρῆσθαι δοκεῖ. Κατηγορῶν γὰρ ὁ ῥήτωρ Αἰσχίνου οὐδὲν ἔλαττον [28] αὐτὸν καὶ ἐπὶ τούτῳ αἰτιᾶται, ὅτι συνεβούλευσεν [29] Ἀθηναίοις Ἀμφικτύονα εἶναι ψηφίσασθαι Φίλιππον. Ἐν ᾧ οὖν ἐκεῖνον πικρῶς διέβαλλε [30], πῶς ἂν αὐτὸς ἐθάῤῥησε γενέσθαι σύμβουλος; καὶ γὰρ ὁ περὶ τῆς εἰρήνης λόγος δῆλον ὅτι τὸν Φίλιππον Ἀμφικτύονα εἶναι συμβουλεύει.

Orationem vero contra Neæram, ut languidiorem ac remissiorem, Demosthenis nonnulli e familia ejiciunt, ut et amatoriam, et funebrem laudationem.

Καὶ τὸν κατὰ Νεαίρας δὲ λόγον ὑπτιότητός τινες αἰτιώμενοι τῶν Δημοσθενικῶν ἀποκρίνουσι λόγων, ὥσπερ καὶ τὸν περὶ ἔρωτος αὐτῷ γεγραμμένον καὶ τὸν ἐπιτάφιον.

Aiunt et Demosthenem quatuor et viginti annos natum orationem *de Immunitate* contra Leptinem conscripsisse, cujus prooemium agonisticon esse putat Longinus criticus (13): qui Claudio imperante floruit, causasque plurimas egit, Zenobia Osroenorum regina imperium tenente, mortuo jam C Odenatho marito, quem prisci tradunt scriptores ab impietate gentium ad Judæorum mores traductum. Verum Longinus sic quidem de hoc prooemio indicavit, cæteri enim morale esse non recte pronuntiant. Pluribus autem hæc oratio in judicando contentionis materiam præbuit, (in his Aspasio rhetori, qui exordium satis accuratum esse negat), ut et oratio contra Midiam, nam et de hac non pauci certarunt, multisque 492b altercandi ansam præbuit. Alii enim formam illi affectionis plenam et gravitatis: nonnulli negotialem characterem attribuunt, et omnino verborum gravitas hic est, et compositionis modulatio, et rursum argumentis et enthymematis affectu plenis, patheticam quoque pronuntiationem accommodat, pragmaticis vicissim D quæ ipsis conveniunt, adaptat. Servat et affectus leniores, non in hac modo oratione, sed et in aliis. Verum difficillimum est oratori, in contentioso dicendi genere leniores perpetuo retinere in adversarium affectiones, ei præsertim, cui vehementius atque acrius ingenium obvenit: quale Demostheni

Φασὶ δὲ τὸν Δημοσθένην [802 H.] δ' καὶ κ' γεγονότα ἔτη [31] τὸν περὶ τῶν ἀτελειῶν, ἤτοι τὸν πρὸς Λεπτίνην φιλοπονήσασθαι λόγον, οὗ τὸ προοίμιον Λογγῖνος μὲν ὁ κριτικὸς ἀγωνιστικὸν νομίζει· ἐπὶ Κλαυδίου δὲ οὗτος ἤκμαζε, καὶ τὰ πολλὰ συνηγωνίζετο Ζηνοβίᾳ τῇ τῶν Ὀσροηνῶν βασιλίδι, τὴν ἀρχὴν κατεχούσῃ Ὀδενάθου τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τετελευτηκότος, ἣν καὶ μεταβαλεῖν εἰς τὰ Ἰουδαίων ἔθη ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας παλαιὸς ἀναγράφει λόγος. Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν Λογγῖνος τοιαύτην περὶ τοῦ προκειμένου προοιμίου τὴν ψῆφον ἐξάγει. Ἕτεροι δὲ οὐκ ὀρθῶς ἔφασαν τὸ προοίμιον ἠθικὸν εἶναι. Καὶ πολλοῖς οὗτος ὁ λόγος παρέσχεν [32] ἀγῶνα κρίνεσθαι προτεθεὶς, ὥσπερ καὶ Ἀσπασίῳ τῷ ῥήτορι, ἅτε μηδ' ἀφιγμένῳ [33] τῆς τοῦ λόγου θεωρίας εἰς ἀκρίβειαν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ κατὰ Μειδίου· καὶ γὰρ καὶ οὗτος οὐκ ὀλίγοις γέγονεν ἐν σπουδῇ, καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητήσεως ἀφορμὰς παρέσχε. Καὶ οἱ μὲν τοῦ παθητικοῦ χαρακτῆρος εἶναί φασιν αὐτὸν, μετὰ δεινώσεως ἐπεξειργασμένον [34], οἱ δὲ τοῦ πραγματικοῦ· καὶ ἁπλῶς τῶν τε ῥημάτων αὐτοῦ τὸ σφοδρὸν [1472 R.] καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν ἐναρμόνιον. Καὶ ὡς τοῖς παθητικοῖς μὲν τῶν ἐπιχειρημάτων καὶ ἐνθυμημάτων παθητικὴν καὶ τὴν ἀπαγγελίαν περιάπτει, τοῖς πραγματικοῖς δὲ, ὅσα τούτοις ἐναρμόττει. Ἔχεται [35] μὲν οὖν καὶ τοῦ ἤθους οὐκ ἐν τούτῳ μόνον τῷ λόγῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν πολλοῖς ἄλλοις. Ἀλλά γε

VARIÆ LECTIONES.

[27] δὲ] δὲ ἔστιν A. [28] ἔλαττον τὸν αὐτὸν ς. [29] συνεβούλευεν A. [30] διέβαλε ς. [31] ἔτη om. pr. A, ante γεγονότα ponit B. [32] ἀγῶνα παρέσχεν B. [33] μὴ διαφιγμένῳ B: μηδ' ἐφιγμένῳ Toup. Longin. p. 221. [34] ἐπειργασμένον ς. [35] ἔχεται] ἄρχεται B et corr. A.

NOTÆ.

(13) Hujus Longini Dionysii meminit et Eunapius Sardianus, et exstat libellus Περὶ ὕψους, *De sublimi dicendi genere.*

χαλεπώτατόν ἐστι λόγων ἀγωνιστικῶν ἐργάτῃ διὰ A παντὸς φυλάξαι πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν τὸ ἦθος, μάλιστα δὲ τοῖς ὅσοι φύσεως ἔτυχον πικροτέρας τε καὶ παθητικωτέρας, ἧς οὐχ ἥκιστα Δημοσθένης τε καὶ Ἀριστείδης μετέχει. Διόπερ πολλάκις ἐξάγονται [36], τῆς προθέσεως ἐλαττουμένης ὑπὸ τῆς φύσεως· οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἔστιν ἱκανὴ τέχνη κατορθῶσαι τὸ βούλημα, μὴ συνεργὸν ἔχουσα καὶ τὴν τῆς φύσεως ἰδιότητα. Ἐτῶν μέντοι γεγονὼς ὁ ῥήτωρ η' καὶ λ', ἔπεισε δημηγορήσας τὸν δῆμον βοήθειαν Ὀλυνθίοις ἀποστεῖλαι πρεσβευσαμένοις κατὰ Φιλίππου.

atque Aristidi obtigit. Hinc fit, ut efferantur sæpenumero, natura longe argumentum superante. Neque enim ars voluntatem dirigere valet, nisi et subsidium ingenii accesserit. Annos natus octo et triginta Atheniensi populo persuasit, Olynthiis auxilium contra Philippum mitterent.

Οὗτος ὁ Δημοσθένης υἱὸς μὲν γέγονεν ἐκ Κλεοβούλης Δημοσθένους, τὸν δῆμον Παιανιεύς. Καταλειφθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐτῶν ζ' σὺν ἀδελφῇ μεταγενεστέρᾳ δυσὶν ἔτεσι, τὸν μὲν χρόνον τῆς ὀρφανίας παρὰ τῇ μητρὶ διῆγεν, Ἰσοκράτει σχολάζων τῷ ῥήτορι, B ὡς δὲ οἱ πλείους λέγουσιν, Ἰσαίῳ τῷ Χαλκιδεῖ ἐν Ἀθήναις σοφιστεύοντι. Ὁ δὲ Ἰσαῖος Ἰσοκράτους [37] γέγονε μαθητής, Θουκυδίδην ζηλῶν καὶ Πλάτωνα τὸν φιλόσοφον. Ἄλλοι δὲ ἄλλα περί τε παιδεύσεως Δημοσθένους καὶ τῶν αὐτοῦ διδασκάλων ἱστοροῦσι. Εἰς ἡλικίαν δὲ καταστὰς, καὶ ἐλάττω τὴν οὐσίαν παρὰ τῶν ἐπιτρόπων λαβὼν, ἐγράψατο αὐτοὺς ἐπιτροπῆς γ' ὄντας, Ἄφοβον, Θηριππίδην καὶ Δημοφῶντα (οἱ δὲ ἀντὶ Δημοφῶντος Δημέαν εἰσάγουσι), τίμημα ι' ταλάντων ἑκάστῃ δίκῃ ἐπιγραψάμενος. Τῆς μέντοι καταδίκης οὐδὲν αὐτοὺς [38] εἰσεπράξατο, τοὺς μὲν ἀφεὶς ἀργυρίου, τοὺς δὲ καὶ χάριτος. Αἱρεθεὶς δὲ χορηγὸς, Μειδίαν τε τὸν Ἀναγυράσιον, πλήξαντα αὐτὸν ἐν τῷ θεάτρῳ χορηγοῦντα, [803 H.] γραψάμενος εἰς κρίσιν κατέστησε, τρισχιλίας [39] δὲ λαβὼν παρ' αὐτοῦ τῆς δίκης ἀπέλυσεν. C

Demosthenes Demosthenis, et Cleobulæ filius tribu Pæaniensis, relictus a patre cum esset annos natus septem, et soror quinque, totum illud tempus quo patre orbatus fuit, apud matrem egit, cum se Isocrati ad audiendum daret, ut quidam aiunt : ut autem plurimi, Isæo Chalcidensi, qui et ipse Isocratis erat discipulus, studio æmulandi Thucydidis et Platonis philosophi incensus : alii enim aliter de oratione institutione ac doctoribus narrant. Cum vero ad ætatem maturam pervenisset, ac pauciora, quam esset æquum, a tutoribus accepisset, qui tres erant, nimirum Aphobus, Theripides et Demophon, qui aliis Demeas est, a singulis talenta decem multæ causa postulavit, ipsosque vicit. Ipsam vero condemnationem parvi fecit, aliis quidem pecunia, aliis vero etiam obsequio liberatis. Choragus factus Midiam Anagyrasium, qui illum præbitoris officio fungentem percusserat, in jus vocavit, acceptisque tribus drachmarum millibus, ab accusatione destitit.

Λέγουσι δὲ αὐτὸν πολλὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα μελέτῃ διορθώσασθαι. Καὶ νέος μὲν ὢν εἰς σπήλαιον ἑαυτὸν ἐναπέκλεισε, κἀκεῖ διῆγε φιλοσοφῶν, τῆς κεφαλῆς ξυράμενος τὸ [40] ἥμισυ, ἵνα μὴ αὐτῷ ἐξῇ, τῆς ἀσχημοσύνης κωλυούσης, ποιεῖσθαι μηδὲ βουλομένῳ τὴν πρόοδον. Δεύτερον δὲ ἐπὶ στενῆς αὐτόν φασι κλίνης κοιμᾶσθαι, ὡς ἔχειν διὰ ταχέων ἀνίστασθαι. Τῶν δὲ [41] στοιχείων τὸ ῥῶ τῇ γλώττῃ μὴ πεφυκότα λέγειν πόνῳ προσλαβεῖν τὸ δύνασθαι. Ἀλλὰ καὶ τὸν ὦμον ἐν τῷ μελετᾷν ἀπρεπῶς [42] κινοῦντα, ὀβελὸν ἐκ τῆς ὀροφῆς ἐπαρτήσαντα ἐν χρῷ τοῦ σώματος ἢ (ὡς ἔνιοι) ξιφίδιον, ὡς ἂν φόβῳ τοῦ παθεῖν τὴν ἠρεμίαν ἄγοι, ἀπαλλαγῆναι τοῦ συμπτώματος. Πρὸς δὲ τοὺς τοῦ D δήμου θορύβους ταραττόμενος, ἵνα μὴ τοῦτο πάσχοι [43], ἐπὶ τὸ Φαληρικὸν κατιὼν πρὸς τοὺς τῶν κυμάτων ἤχους τὰς μελέτας ἐποιεῖτο, τῷ ἔθει τὴν φύσιν ἐπανορθούμενος. Ἀλλὰ καὶ κάτοπτρον ἑαυτῷ κατεσκευάσατο, ἴσον αὐτοῦ τῷ μεγέθει, εἰς ὃ τὰς σκέψεις ἀφορῶν ἐποιεῖτο, ἵνα εἴ τι εἴη παρημελημένον ἐν τῷ σχήματι λέγοντος, τοῦτο μανθάνων ἐπανάγοιτο [44] πρὸς τὸ εὔσχημον. Ἐνδεῶς δὲ τοῦ πνεύματος ἔχοντος αὐτῷ ὥστε μηδὲ δύνασθαι τὰς μακροτέρας τῶν περιόδων ἀπνευστὶ λέγειν, Νεοπτολέμῳ τῷ ὑποκριτῇ μυρίας ἔδωκεν, ἵνα αὐτῷ συνασκήσῃ τὸν τόνον τοῦ πνεύματος. Καὶ τῶν λεπτῶν δὲ τρη-

Nec desunt qui dicant eum multa naturæ vitia exercitatione vicisse, et adhuc juvenem in speluncam **493** a descendere solitum, in eaque eloquentiam exercere, abrasa dimidia capitis parte, quo sibi exeundi facultatem eriperet. Deinde lecto cubare angusto, ut citius excitaretur, et ῥῶ litteram, cum natura pronuntiare non posset, labore didicisse. Et cum humerum exercendo indecore moveret, obelisco, vel, ut nonnullis videtur, gladiolo e laquearibus suspenso coercebat, ut timore ab ea deformitate cessaret seque in dicenti gestu contineret. Ipse ad Phalericum se conferens juxta fluctuum impetus exercebatur, ut assuetudine naturam corrigeret. Quin et speculum justæ magnitudinis sibi comparavit, in quo se ipse contemplans gestus observabat, ut si quid in actione vitii esset, hoc animadversum ad rectum dirigeret. Cumque angusto esset spiritu, ut longiores ambitus uno ductu efferre non posset, Neoptolemo histrioni decem millia drachmarum dedit, quo illum spiritus extensionem doceret : et cum angustis esset ad usum meatibus (quibus attrahentibus per palatum aerem veluti aura quadam pectus calefactum refrigeramus, atque inde halitus fumosos educimus, et in eo maxime claræ vocis sonus consistit) olivam

VARIÆ LECTIONES.

[36] ἐξάγ. καὶ τῆς ς. [37] Ἰσοκράτου ς. [38] οὐδὲν εἰς αὐτοὺς ς. [39] τρισχιλιάδας ς. [40] τὸ om A. [41] δέ, τε B. [42] ἀπρεπῶς ἐν τῷ μελετᾷν ς. [43] πάσχῃ B. [44] ἐπανάγοι ς.

ori inserens, et per acclivia decurrens latiores reddidit, ac naturæ aptiores: quo motu oliva ad nares illisa et absorpta, tenuiores illos angustioresque meatus naturæ functioni idoneos redderet.

A μάτων [45], δι' ὧν ἀναπνέοντες τὸν ἀέρα [1473 R.] διὰ τῆς ὑπερώας ἀναψύχομεν καὶ [46] ὥσπερ αὔραις τισὶ τὸν θώρακα διαθερμαίνομεν [47] καὶ τὸ λιγνυῶδες ἐκεῖθεν ἐκφέρομεν, στενωτέρων αὐτῷ παρὰ τὴν χρείαν κατεσκευασμένων, ἐπεὶ καὶ τοῦτο μέγα μέρος ἐστὶ τῆς λαμπροφωνίας, εἰς τὸ εὐρύτερόν τε καὶ κατὰ φύσιν ἐπανήγαγεν, ἔλαιον μὲν ἐμβάλλων τῷ στόματι, ἀνατρέχων [48] δὲ πρὸς τὰ τῶν χωρίων ἀνάντη· δι' ὧν τὸ ἔλαιον τῇ βίᾳ τῆς κινήσεως πρὸς τοὺς μυκτῆρας ἀναῤῥοιβδούμενον [49] τὴν παρὰ φύσιν τῶν πόρων συνίζησιν εἰς τὴν κατὰ φύσιν ἀπεκατέστησε [50] χρείαν.

Cum vero sese ad rempublicam contulisset, et in duas partes cives divisi essent, ut alii pro Philippo starent, alii populi, bonorumque omnium utilitati studerent, eam partem delegit, quæ Philippo adversaretur, eamdem rationem administrandæ reipublicæ secutus, quam et Hyperides, et Nausicles, et Polyeuctus, et Diotimus. Ex quo etiam civitati socios fecit Thebanos, Eubœenses, Corcyræos, Corinthios, Bœotios, multos præterea alios. Cum vero aliquando concionando indecore in theatro explosus esset, **493b** tristis domum abiit: cui cum forte Eunomus Thriasius jam senex, factus esset obvius, cognita mœroris causa, bono esse animo jussit, ac recreavit, imprimisque Andronicus histrio, cum ita diceret, orationes illius pulchras et splendidas esse. Cujus rei gratia permotus Demosthenes, seipsum Andronico tradidit, ibique actionis artem didicit. Hinc etiam interrogatus, quid primum in dicendo esset, respondit: Actionem; quid secundum et tertium, similiter Actionem respondit, ostendens magnam esse partem eloquentiæ ad populo persuadendum, actionem. Jurabat autem, ut Phalereus ait; *per terram, per fontes, per fluvios, per latices*, quo pacto cum jurasset, apud populum tumultum conscivit. Juravit, quoque pro Asclepion antepenultima acuta Asclepion. Cum vero otium ac studium audiendo Eubulidem Milesium, qui in Dialecticis secundus erat nemini, consumeret, omnia in quibus ipse deficere et claudicare videretur, emendavit.

Cum autem essent, qui habitas a Demosthene contra Philippum conciones ad eum ipsum deferrent, dixisse admirabundum narrant: *Equidem si orantem audivissem, non alium qui contra me bellum gereret, ducem delegissem.* Cum autem quidam illum interrogaret, utrius orationes essent fortiores, et ad persuadendum aptiores, Demosthenis, vel Isocratis, ipsius orationes militibus propter bellicam virtutem, Isocratis vero athletis similes esse dicebat, quo hæ quamdam talem delectationem afferrent, qualem in theatris percipere homines solent.

Cum post condemnationem (actionis *de Corona* contra Ctesiphontem) Æschines fugeret, illum equo Demosthenes est prosecutus, et aliis rebus consolatus, argenti talentum, alia omnia exspectanti inopinato donavit. Etenim insequentem intui-

Ἐπιδοὺς δὲ αὐτὸν [51] εἰς τὸ πολιτεύεσθαι, ἐπεὶ τοὺς μὲν ἑώρα τῶν πολιτῶν φιλιππίζοντας, τοὺς δὲ πρὸς τὴν τῆς πόλεως ἐλευθερίαν δημηγοροῦντας, τῆς ἀμείνονος [52] μοίρας γίνεται, καὶ συνεπολιτεύετο Ὑπερείδῃ [53], καὶ Ναυσικλεῖ, καὶ Πολυεύκτῳ, καὶ Διοτίμῳ. Διὸ Θηβαίους μὲν Ἀθηναίοις συμμάχους κατέστησεν [54], ἀλλὰ καὶ Εὐβοεῖς, καὶ Κερκυραίους, καὶ Κορινθίους, καὶ B Βοιωτίους [55], καὶ πολλοὺς ἄλλους. Ἐπεὶ δέ ποτε δημηγορῶν ἐξέπεσε τοῦ θεάτρου καὶ ἀθυμῶν οἴκαδε ἀπῄει, Εὔνομος μὲν αὐτῷ ὁ Θριάσιος ἤδη πρεσβύτης [56] ὢν κατὰ τὴν ὁδὸν συνεκύρησε, καὶ μαθὼν τῆς ἀθυμίας τὸ αἴτιον θαῤῥεῖν τε προὐτρέψατο καὶ ἀνεκτήσατο· καὶ τούτου πλέον Ἀνδρόνικος ὁ ὑποκριτής, τοὺς μὲν λόγους εὖ ἔχειν καὶ ὡς ἄριστα φάμενος, ἐνδεῖν δὲ αὐτοῖς τὰ τῆς ὑποκρίσεως. Ὁ δὲ παραδίδωσί τε ἑαυτὸν [57] τῷ Ἀνδρονίκῳ, καὶ τὴν τῆς ὑποκρίσεως τέχνην ἐκεῖθεν ἐξήσκησε. [804 H.] Διόπερ ἐρομένου ποτέ τινος αὐτὸν τί πρῶτον ἐν ῥητορικῇ; ἀνεῖπεν, Ὑπόκρισις· καὶ τί δεύτερον; Ὑπόκρισις· τί δὲ τρίτον; Ὑπόκρισις· δηλῶν μέγα μέρος εἶναι τῆς ἐν τῷ δήμῳ πειθοῦς τὴν ὑπόκρισιν. Ὤμνυ C δὲ [58], ὡς ὁ Φαληρεύς φησι, *Μὰ γῆν, μὰ κρήνας, μὰ ποταμούς, μὰ νάματα*· καὶ δὴ καί ποτε ὀμόσας τοὺς ὅρκους τούτους τῷ δήμῳ θόρυβον [59] ἐνεποίησεν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῷ ὀμνύναι τὸν Ἀσκληπιὸν, χρώμενος τῇ φωνῇ προπαροξυτόνως. Ὅμως οὖν σχολάσας τῷ Μιλησίῳ Εὐβουλίδῃ [60], ὃς τῶν διαλεκτικῶν οὐδενὸς τὰ δεύτερα ἔφερεν ἐπηνωρθώσατο πάντα ὅσα παρεῖχεν αἰτίαν ἁμαρτήματος.

Φασὶ δὲ τὸν Μακεδόνα Φίλιππον, ἐπεὶ τὰς κατ' αὐτοῦ δημηγορίας τοῦ Δημοσθένους ἐδέξατο καὶ ἀνέγνω, μέγα θαυμάσαντα εἰπεῖν ὡς *Καὶ αὐτὸς ἂν, εἴπερ ἤκουσα κατ' ἐμοῦ δημηγοροῦντος Δημοσθένους, ἐχειροτόνησα ἂν τὸν ἄνδρα πρὸς τὸν κατ' ἐμοῦ πόλεμον*. Ἐρομένου δὲ αὐτόν τινος τῶν συνήθων τίνες ἂν εἶεν πιθανώτεροι καὶ δυνατώτεροι D λόγοι, Δημοσθένους ἢ Ἰσοκράτους, ἔφη ὡς οἱ μὲν Δημοσθένους τοῖς στρατιώταις ἐοίκασι, πολεμικὴ [61] γὰρ αὐτῶν καὶ σφοδρὰ [62] ἡ δύναμις, οἱ δὲ Ἰσοκράτους τοῖς ἀθληταῖς· θεατρικὴν γὰρ αὐτοὺς παρέχειν τέρψιν.

Ἐπεὶ δὲ ἡ καταδίκη φυγὴν τῆς πατρίδος ἐπέβαλε τῷ Αἰσχίνῃ, ἔφιππος καταδιώξας αὐτὸν τά τε ἄλλα παρεμυθήσατο, καὶ τάλαντον ἀργυρίου δέδωκε τἀναντία προσδοκῶντι Αἰσχίνῃ. Καὶ γὰρ θεασάμενος αὐτὸν ὁ Αἰσχίνης ἐπελαύνοντα, καὶ συλλαβεῖν αὐτὸν

VARIÆ LECTIONES.

[45] ῥημάτων ς. [46] καὶ add. C. [47] διαθερμαινόμενον ς. [48] ἀνατρέχων δὲ] ἀνατρέχον A. [49] ἀναῤῥυβδούμενον A. [50] ἀποκατέστησε B. [51] δ' ἑαυτόν B. [52] ἀμείνονος mg: libri ἀμείνω. [53] ὑπερίδει B. [54] κατέστησαν A. [55] Βοιωτείους ς. [56] πρεσβύτερος A. [57] αὐτὸν ς. [58] ὤμνυε ς. [59] θόρυβον τῷ δήμῳ B. [60] εὐβουλίδε ς. [61] πομπικὴ A. [62] σφόδρα ς.

ἐπὶ κακῷ νομίσας, προσείπεαί τε καὶ συγκαλυψάμενος ἐδεῖτο σωτηρίας· ἃ δὲ, καθάπερ ἔφημεν, οὐ ῥήτορι μᾶλλον, ἀλλ' ἀνδρὶ πρέπον φιλοσόφῳ ἔργον εἰς αὐτὸν ἐπεδείξατο. Φέρειν δὲ γενναίως Δημοσθένους [63] ὑποτιθεμένου αὐτῷ τὴν φυγὴν, *Καὶ πῶς ἂν δυναίμην*, [1476 R.] Αἰσχίνης ἔφη, *τοιαύτης ἀποστερούμενος πόλεως, ἐν ᾗ καὶ τοὺς δοκοῦντας ἐχθροὺς εἶναι τῶν ἀλλαχόθι φίλων χρηστότητι καὶ καλοκαγαθίᾳ εὑρεῖν ἔστι διαφέροντας;*

Σιτώνης μέντοι γε καταστὰς ὁ Δημοσθένης καὶ κλοπῆς αἰτιαθεὶς ἀπελύθη. Φιλίππου μέντοι τὴν Ἐλάτειαν καταλαμβάνοντος, τοῖς ἐν Χαιρωνείᾳ καὶ αὐτὸς συνεστρατεύσατο μαχεσαμένοις· ἐν ᾗ καὶ λιπὼν ἐφάνη τὴν τάξιν. Ἐπεὶ δὲ φεύγοντος αὐτοῦ τὸ φυτὸν ὁ βάτος ἐπελάβετο τῆς χλαμύδος, ἐπιστραφέντα λοιδορεῖται εἰπεῖν *Ζώγρει*. Ἡ δὲ ἀσπὶς αὐτοῦ ἐπίσημον ἔφερε· *Τὴν Τύχην*. Τοὺς πεπτωκότας δὲ ἐν τῇ μάχῃ ἐκόσμησεν ἐπιταφίῳ, τῆς μὲν συμβάσης τύχης ἴσως οὐδὲν ἐνδεέστερον, τῆς δ' ἄλλης αὐτοῦ περὶ λόγους δυνάμεως οὐκ ὀλίγῳ ἐνδεέστερον. Εἶτα τὰ τῆς πόλεως ἐπεσκεύασε τείχη· ἐπιμελητὴς δὲ τούτων καταστὰς ἀπὸ τῆς ἰδίας οὐσίας κατεβάλετο [64] τὸ ἀνάλωμα ἀργυρίου μνᾶς ἑκατόν. Καὶ θεωροῖς δὲ μυρίας ἐπέδωκεν. Ἀλλὰ καὶ τριήρους ἐπιβὰς, τοὺς συμμάχους ἀργυρολογῶν περιέπλευσεν. [805 H.] Ἐφ' οἷς καὶ χρυσῷ πολλάκις ἐστεφανώθη στεφάνῳ, τὰ πρῶτα μὲν ὑπὸ Δημοτελοῦς καὶ Ἀριστονίκου καὶ Ὑπερείδου, τελευταῖον δὲ ὑπὸ Κτησιφῶντος. Γραφέντος δὲ τοῦ ὑστέρου ψηφίσματος παρανόμων ὑπὸ Διοδότου καὶ Αἰσχίνου, εἰς ἀπολογίαν καταστὰς [65] ἐνίκησε. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐπὶ τὴν Ἀσίαν Ἀλεξάνδρου διαβεβηκότος, καὶ φυγόντος, Ἀθήναζε μετὰ χρημάτων Ἁρπάλου, τὰ μὲν πρῶτα δημηγορῶν [66] οὐκ εἴα τὸν ἄνδρα παραδέχεσθαι, ἐπεὶ δὲ εἰσέπλευσε, Δαρεικοὺς χιλίους (ὥς φασι) λαβὼν πρὸς τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ λέγοντας μετετάξατο, καὶ βουλομένων Ἀθηναίων Ἀντιπάτρῳ προδοῦναι [67] τὸν ἄνθρωπον ἀντεῖπεν [68], τά τε Ἁρπάλεια [69] χρήματα εἰς ἀκρόπολιν ἔγραψεν ἀποθέσθαι, μηδὲ τῷ δήμῳ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἀποσημηνάμενος [70]. Λέγοντος δὲ Ἁρπάλου ψ' συγκατακομίσαι τάλαντα, τὰ ἀνενεχθέντα εἰς τὴν ἀκρόπολιν η' καὶ τ' ἢ ὀλίγῳ πλείονα εὑρέθη. Φυγόντος δὲ ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου Ἁρπάλου, οἱ μὲν εἰς Κρήτην φασὶν, οἱ δὲ εἰς Ταίναρον τῆς Λακωνικῆς, δωροδοκίας αἰτίαν παρέσχεν ὁ Δημοσθένης. Ἐπεὶ ταύτῃ δὲ καταστὰς εἰς κρίσιν ὑπὸ Ὑπερείδου, Πυθέου [71], Μενεσαίχμου, Ἱμεραίου καὶ Προκλέους, οἳ καὶ τὴν ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴν κατεσκεύασαν αὐτοῦ καταγνῶναι, ἑάλω, καὶ ἁλοὺς ἔφυγε, μὴ δυνάμενος ἀποτῖσαι πενταπλάσια· ᾐτιῶντο δὲ αὐτὸν δωροδοκίας τάλαντα λ'. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος λόγος ὃς οὐδὲ τὴν κρίσιν αὐτὸν [72] ὑπομεῖναι λέγει, ἀλλὰ φυγεῖν τῶν μελλόντων κρίνειν αὐτὸν παρασκευαζομένων. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ὀλίγῳ Πολύευκτον ἔπεμψαν Ἀθηναῖοι πρὸς

A tus Æschines, ratusque ad injuriam calamitatemque rapi, genibus accidit, et capite obvoluto salutem deprecabatur. Hic vero, ut jam diximus, officium non tam oratore, quam philosopho dignum præstitit. Hortante autem Demosthene, ut exsilium æquo animo ferret, subjecit ille : *Qui possem*, inquit, *cum eam relinquo urbem, in qua eos inveni [illegible] hostes, qui benignitate amicos alibi longe superent?*

Hic etiam Demosthenes annonæ præfectus furtique accusatus, absolutus est. Cum vero Elateam Philippus occuparet, ipse cum iis, qui pugnaverant in Chæronea, militavit, in quo prælio ordinem fuga deseruisse visus est. Cum autem fugientis chlamydem rubus retinuisset, tum Demosthenes conversus imprecabatur, ζώγρει, serva : vivum, inquit,

B cape. Notatum hoc in clypeo habuit, et signatum : *Bona fortuna*, orationemque habuit in funere eorum, qui in bello cecidissent, quæ si fortunæ tunc statum, conditionemque species, forte non indigna Demosthene videatur, at si cum aliarum virtutibus orationum componas, non parum deterior. Postea vero cum ad urbis refectionem studio curaque intentus esset, murorum curator factus de sua pecunia ad eam rem impendit minas centum : ad spectacula autem decem minarum millia contulit, triremesque conscendit, et undique ad socios navigans pecunias coegit, quas ob res persæpe ipse aurea corona est donatus, primum quidem a Demotele, Aristonico, et Hyperide : postremum vero a

C Ctesiphonte. Cumque decretum hoc tanquam contra leges factum, Diodotus atque Æschines accusassent, ipse pro se defensione usus vicit. Postea vero cum Alexander in Asiam exercitum ductaret, Harpalusque Athenas cum facultatibus pecuniisque fugeret, hunc quidem primo recipi orator prohibuit : deinde postquam navigio est ingressus, acceptis mille Daricis acquievit. Cumque Athenienses hominem Antipatro dedere vellent, repugnavit, scripsitque ut ea, quam secum attulerat Harpalus, pecunia in summa arce deponeretur, utque Harpalus ejus ipsius pecuniæ numerum ac summam diceret, neque populo pecuniæ summam indicavit. Cum autem dixisset Harpalus septingenta talenta a se allata, et in arce collocata, octo tantum et trecen-

D ta, aut paulo amplius reperta sunt. Postea cum Harpalus e carcere aufugisset, atque in Cretam, vel, ut alii volunt, in Tænarum agri Laconici oppidum venisset, accusatus Demosthenes acceptorum donorum est, vocatusque in judicium ab Hyperide, Pythæa, Menesæchmo, Himeræo, Procle : quorum opera effectum est, ut Areopagitarum sententia condemnatus exsulatum abiret, cum multæ in quintuplam solvendæ non esset futurus satis. Accusabant autem quod triginta talenta accepisset, vel, ut nonnulli dicunt, non [illegible]

VARIÆ LECTIONES.

[63] Δημοσθένους vulgo post φυγὴν ponunt. [64] κατεβάλλετο ς. [65] καταστὰς] ἀποκαταστὰς A. [66] τὰ μὲν πρῶτα δημηγορῶν om. B. [67] προδοῦναι] imo παραδοῦναι. [68] ἀνεῖπεν ς. [69] Ἁρπάλια ς. [70] ἐπισημηνάμενος A. [71] Πυθέου B : Πυθαίου ς. [72] αὐτὸν B : αὐτῶν ς.

exspectato judicio illum fugisse, jam judicibus sententiam ferre parantibus. Postea vero cum Athenienses Polyeuctum legatum ad Arcadas misissent, ut eos a Macedonum societate abduceret, neque Polyeuctus persuadere potuisset, prodiens Demosthenes, et una dicendi partes assumens, persuasit. Cujus rei causa cum eum admirandum quemdam hominem omnes ducerent, paucis elapsis diebus decretum de illo revocando est factum, ex eoque missa est triremis quæ illum adveheret, decreveruntque Athenienses, ut triginta illa talenta, quibus multatus fuerat Demosthenes, ex æraria ad struendam aram Jovi in Piræeo conferrentur, atque ita liberaretur. Et rursum rempublicam administravit.

A τὸ κοινὸν πρεσβεύσασθαι τῶν Ἀρκάδων, ἐφ' ᾧ αὐτοὺς ἀποστῆναι τῆς τῶν Μακεδόνων συμμαχίας. Μηδὲν δὲ ἀνύοντος τοῦ Πολυεύκτου ἐπιφανεὶς Δημοσθένης καὶ συνειπὼν ἔπεισε. Διὸ καὶ θαυμασθέντα τῇ πράξει παρὰ τῶν Ἀθηναίων καθόδου τυχεῖν αὐτὸν, ψηφισαντός τε γραφέντος καὶ τριήρους ἀποσταλείσης. Ἐψηφίσαντο δὲ καὶ ἀντὶ τῶν λ' ταλάντων, ἃ ὤφειλε, τὸν τοῦ Διὸς βωμὸν τὸν ἐν Πειραιεῖ ἐπισκευάσασθαι. Καὶ ἦν πάλιν κατὰ πρότερον πολιτευόμενος.

Cumque Pharsalum cepisset Antipater, minareturque nisi Athenienses oratores dederent, se urbem obsessurum, Demosthenes, relicta civitate, sibi salutem fuga quæsiit, ac primum quidem in Æginam confugit. Sed cum vereretur Antipatri iram, se in Calauriam transtulit. Cum autem Athenienses oratores, ipsumque Demosthenem dedere statuissent, in Neptuni templo supplex consedit. Cumque ad eum Archias, qui Phygadotheres (quasi exsulum venator) cognomento dicebatur, accederet, eique suaderet, ut exiret, beneque de Antipatro speraret. Tunc Demosthenes : *Neque cum tragædias*, inquit, *ageres, mihi persuasisti, neque hoc nunc suadens, persuadebis.* Et cum Archias vim inferre conaretur, prohibuerant illi, qui ad urbis custodiam erant constituti. Tum Demosthenes strenue et fortiter : *Non salutis*, inquit, *egens in Calauriam confugi, sed ut impietatis et violentiæ in deos Macedones convincerem.* Et codicillum postulans inscripsisse fertur, statuæ inscribendum distichon, quod postea ab Atheniensibus inscriptum :

Si paria eloquio, Demosthenes, arma tulisses,
Non caderet Macedum Græcia victa manu :

ut refert Demetrius Magnus : aut, ut nonnullis videtur, repertum est hoc scriptum : *Demosthenes Antipatro salutem dicit.* Genus vero mortis quo obiit, varii tradunt : alii epoto veneno obiisse : alii calamum veneno infectum momordisse, quo epistolam scribere cœperat, eoque gustato, mortuum esse : alii in circulo concavo quem circum brachium ferebat, venenum servasse. Sunt vero qui eum compresso spiritu, mortem sibi conscivisse dicant : alii **495***a* venenum, quod in annuli pala condiderat, hausisse. Vixit annos, vt multi dicunt, septuaginta : ut alii sexaginta septem. Rempublicam duos et viginti annos gessit. Liberos ex uxore nobili reliquit duos. Est autem ipsius imago in Prytaneo, gladio cincta : eo enim habitu orationem habuisse fertur, cum Antipater oratores ab Atheniensibus dedi sibi postulavit. Post paulo Athenienses in Prytaneo victum propinquis Demosthenis præbuerunt,

B [1477 R.] Ἐπεὶ δὲ Ἀντίπατρος Φάρσαλον μὲν ἀνεῖλεν, ἠπείλει δὲ πολιορκήσειν τοὺς Ἀθηναίους, εἰ μὴ παραδοῖεν αὐτῷ τοὺς ῥήτορας, καταλιπὼν ὁ ῥήτωρ τὴν μηδ' ἑαυτὴν δυναμένην σῶσαι πόλιν ἔφυγε. Καὶ πρῶτον μὲν Αἰγίνῃ [73] ἐπέστη, εἶτα, κἀκεῖ τὴν ὀργὴν Φιλίππου [74] δεδιὼς, εἰς Καλαβρίαν [75] μετέστη. Ψῆφον δὲ θεμένων Ἀθηναίων ἐκδοῦναι τοὺς ῥήτορας, ἱκέτης ἐν τῷ τοῦ Ποσειδῶνος προσήδρευεν ἱερῷ. Ἀρχίου δὲ τοῦ ἐπίκλην φυγαδοθήρα προσελθόντος αὐτῷ, καὶ πείθειν ἐπιχειροῦντος ἀνίστασθαί τε τοῦ ἱεροῦ καὶ χρηστὰς ἐλπίδας ἔχειν ἐπ' Ἀντιπάτρῳ, Ἀλλ', ὦ βέλτιστε, εἶπεν, *οὔτε τραγῳδῶν ἔπεισάς με, οὔτε νῦν συμβουλεύων πείσεις.* Ἐπιχειροῦντος δὲ αὐτὸν βιάζεσθαι, οἱ τῆς πόλεως αὐτὸν ἐπέσχον. Καὶ ὁ Δημοσθένης μάλα γενναίως καὶ φαιδρῶς C ἔφη· *Οὐ σωτηρίας δεόμενος κατέφυγον εἰς Καλαβρίαν, ἀλλ' ἐλέγξαι Μακεδόνας βουλόμενος ὡς καὶ τὰ* [806 H.] *τῶν θεῶν εἰσὶ βιάσασθαι παλαμναῖοι.* Καὶ γραμματεῖον αἰτήσας γράψαι λέγεται τὸ ἐπὶ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ ἐλεγεῖον, ὅπερ ὕστερον ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐνεκολάφθη·

Εἴπερ ἴσην γνώμῃ [76] ῥώμην, Δημόσθενες, εἶχες,
Οὔ ποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρξεν Ἄρης Μακεδών.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν Δημήτριος ὁ Μάγνης [77] λέγει· εἰσὶ δὲ οἵ φασι τὸ γραμματεῖον εὑρεθῆναι γράφον ἕτερον [78] οὐδὲν πλὴν ὅτι *Δημοσθένης Ἀντιπάτρῳ χαίρειν.* Ἀποθανεῖν δὲ τὸν ῥήτορά φασιν οἱ μὲν φάρμακον ἐκπιόντα, οἱ δὲ γευσάμενον τοῦ ἐν τῷ καλάμῳ φαρμάκου· καὶ γὰρ παρεσκεύαστο δι' οὗ τὴν ἐπιστολὴν ἔγραφεν. D Ἄλλοι δὲ κρίκον αὐτοῦ τῷ βραχίονι περιάπτουσιν, ἐν ᾧ τὸ φάρμακον ἐναπέκειτο. Καὶ συσχόντα δὲ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα, ἄλλος λόγος ἀποθανεῖν λέγει, ὥσπερ ἄλλος διὰ τοῦ φαρμάκου ὃ τῇ σφενδόνῃ τοῦ δακτυλίου ἐναπετεθησαύριστο. Ἐβίω δὲ, ὡς μὲν οἱ τὰ πλείω λέγουσιν, ἔτη σ', ὡς δ' οἱ τὰ ἐλάττω, ζ' καὶ ξ'. Ἐπολιτεύσατο δὲ β' καὶ κ' ἔτη. Κατέλιπε δὲ δύο παῖδας ἐκ μιᾶς γυναικὸς τῶν ἐπιφανῶν. Ἔστι δὲ αὐτοῦ εἰκὼν ἐν τῷ πρυτανείῳ περιεζωσμένη ξίφος· οὕτω γὰρ αὐτὸν σκευασάμενον δημηγορῆσαι λέγεται κατὰ Ἀντιπάτρου, ὅτε τοὺς ῥήτορας λαβεῖν ἐξ Ἀθηνῶν ἐβιάζετο. Χρόνῳ μέντοι

VARIÆ LECTIONES.

[73] Αἰγίνῃ B. Αἰγίνης ς. [74] Φιλίππου, ἴσ. Ἀντιπάτρου Stephanus. [75] Καλαοριαν B : Καλαμβριαν A. [76] ῥώμην γνώμῃ A. [77] Μάγνης Leichius, libri Μάγνος : [78] ἕτερον μὲν οὐδὲν ς.

ὕστερον σίτησιν ἡ πόλις ἐν τῷ πρυτανείῳ τοῖς τοῦ ῥήτορος συγγενέσιν ἐδωρήσατο, καὶ ἄλλαις τιμαῖς ἐτίμησαν τελευτήσαντα, καὶ τὴν εἰκόνα ἀνέθεσαν ἐν τῇ ἀγορᾷ.

A aliisque honoribus mortuum exornarunt, eique statuam in foro statuerunt.

Φέρονται δὲ αὐτοῦ Ἀποφθέγματα πλεῖστα καὶ Γνωμολογίαι, ἅπερ αὐτὸς μὲν ἑκάστοτε πρὸς τὴν ἀνακύπτουσαν χρείαν ἁρμοττόμενος ἔλεγεν, οἱ δὲ ἀκούοντες μνήμῃ τε καὶ γραφῇ διεσώσαντο. Οὗτός ποτε κωλυόμενος ὑπ' Ἀθηναίων ἐν ἐκκλησίᾳ λέγειν βραχύ τι προσδιαλεχθῆναι [79] αὐτοῖς ἔφη βούλεσθαι. Τῶν δὲ δεξαμένων *Νεανίας τις*, ἔφησεν, *ὥρᾳ θέρους ἐξ ἄστεος ὄνον ἐμισθώσατο Μέγαράδε. Τῆς δὲ φλογὸς κατὰ τὸ μέσον τῆς ἡμέρας ἐπὶ πλέον ἀναπτομένης, ἑκάτερος αὐτῶν ἔσπευδεν ὑπὸ* [80] *τὴν τοῦ ὄνου γενέσθαι σκιὰν, ὁ μὲν λέγων μεμισθωκέναι τὸν ὄνον, ἀλλ' οὐκ ἐν σκιᾷ, ὁ δὲ μεμισθωμένος, ἕως ἂν αὐτὸν κύριον τοῦ σώματος ἀποφαίνῃ τὸ μίσθωμα, καὶ τὴν ἄλλην ἔχειν ἐξουσίαν τῶν συμβαινόντων διὰ τοῦ σώματος*. Καὶ ταῦτα εἰπὼν ἀπῄει, ὀργώσας αὐτῶν τὰς ἀκοὰς πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν διήγησιν ἀπολιπών. [1480 R.] Ἐπισχόντων δὲ αὐτὸν Ἀθηναίων καὶ πέρας ἐπιθεῖναι τῷ λόγῳ δεομένων, ὑπολαβὼν, *Εἶτα*, ἔφη, *ὑπὲρ μὲν ὄνου σκιᾶς βούλεσθε ἀκούειν, ὑπὲρ δὲ σπουδαίων πραγμάτων καὶ συμφερόντων τῇ πόλει οὐ βούλεσθε;*

Feruntur plurima illius Apophthegmata, ac sententiæ, quæ identidem apposite proferebat: audientes vero memoriæ ac scriptis mandarunt. Cum aliquando in concione ab Atheniensibus dicere esset prohibitus, dixit pauca habere se quæ illis dicere optaret. Itaque facto ab Atheniensibus silentio: *Adolescens*, inquit, *æstate asinum conducit, quo ex urbe Megaram proficisceretur. Cum autem dies medius esset, ac sol vehementer effervesceret, locator et conductor sub umbra asini quiescere cupiebant. Urgebat alter alterum: locator quidem cum diceret se asinum non umbram locasse: conductor vero, cum* B *se circa asinum omnem potestatem habere confirmaret*, et hæc cum dixisset, abiit orator, aures eorum ad reliqua cupide audienda exacuens. Hunc autem cum Athenienses retinerent, orarentque ut fabulam ad finem perduceret: *Itane, de asini*, inquit Demosthenes, *umbra audire vultis, me vero de rebus necessariis dicentem audire recusatis.*

Βάταλον δὲ ὀνομασθῆναι οἱ μὲν αὐτόν φασι, διότι νέος ὢν καὶ κωμάζων γυναικείοις ἐσθήμασιν ἀπεχρῆτο· οἱ δὲ ὑποκοριστικῶς αὐτὸν ἐπικληθῆναι τοῦτο ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς τροφοῦ λέγουσι λοιδορούμενοι. Ἕτεροι δέ φασιν (οἷς καὶ Λιβάνιος ὁ σοφιστὴς ἠκολούθησεν) ὡς νέος [807 H.] ὢν ἀσθενῶς διέκειτο τῷ σώματι καὶ νοσώδης ἦν· διὸ μηδὲ φοιτᾷν εἰς παλαίστραν, ὡς πάντες οἱ τῶν Ἀθηναίων παῖδες εἰώθεσαν· διὰ τοῦτο καὶ ἀνδρωθεὶς εἰς μαλακίαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐσκώπτετο, καὶ Βάταλος ἐπωνομάζετο. Ἱστόρηται γάρ τις Ἐφέσιος Βάταλος αὐλητὴς γενέσθαι, ὃς πρῶτος ὑποδήμασι γυναικείοις ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐχρήσατο καὶ μέλεσι κατεαγόσι, καὶ ὅλως τὴν τέχνην ἐμαλάκισεν· ἀφ' οὗ τοὺς ἐκλύτους καὶ ἀνάνδρους Βατάλους ἐπονομάζουσιν [81].

Batalum nominatum alii dicunt, quod juvenis ac lasciviens vestibus muliebribus abusus esset: alii diminute ipsum sic cognominatum a nutricis nomine conviciantur: alii vero, quos inter et Libanius sophista, quod juvenis imbecillo esset corpore, et valetudinarius. Quare neque in palæstram venire, C ut omnes Atheniensium pueros, solitum. Ideoque virili ætate ab inimicis propter effeminatum animum irrisus est, et Batalus nominatus. Fertur Batalus quidem tibicen fuisse, qui primo calceis muliebribus in scena usus est, et membris fractis, omnino artem mollem, et enervatam reddidit, unde et dissolutos et effeminatos Batalos nominant.

ΣΞϚ'.

Ὑπερείδου λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [82] Ὑπερείδου λόγοι διάφοροι. Τούτων οἱ μὲν εἰς τὸ τοῦ ῥήτορος ἀναφερόμενοι γνήσιον β' καὶ ν' εἰσιν, οἱ δὲ παρασχόντες ἀμφισβήτησιν ε' καὶ κ'· τὸ γὰρ ὅλον αὐτῶν πλήρωμα εἰς ζ' συντείνει καὶ σ'. Ἄριστος δὲ γέγονεν ἐν ταῖς τῶν λόγων ἐργασίαις, ὡς τισὶ μὲν ἀμφισβήτησιν παρασχεῖν πότερον ὁ Δημοσθένης κατὰ τοὺς λόγους ἐκείνου προέχει, ἢ Δημοσθένους ὁ Ὑπερείδης· εἰσὶ δὲ οἳ καὶ τὴν νικῶσαν ἔθεντο ψῆφον Ὑπερείδῃ· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπίγραμμα, ὃ τινες ἐγγράφουσι τῇ τοῦ Δημοσθένους στήλῃ, εἰς ἐκεῖνον μεταφέρουσι, τὸ ὄνομα μόνον ἐναλλαξάμενοι· γράφουσι γάρ·

Εἴπερ ἴσην γνώμῃ ῥώμην [83] *Ὑπερείδης εἶχεν,*
Οὔ ποτ' ἂν Ἑλλήνων ἦρξεν Ἄρης Μακεδών.

Οὗτος δὲ ὁ Ὑπερείδης παῖς μὲν γέγονε Γλαυκίππου τοῦ Διονυσίου, Κολλυτεὺς [84] δὲ τὸν δῆμον· ἔσχε δὲ καὶ ὁμώνυμον υἱὸν τῷ πατρὶ Γλαύκιππον ῥήτορα,

CCLXVI.

495b *Hyperidis orationes.*

Legi varias orationes Hyperidæ: quarum germanæ quinquaginta duæ sunt, et viginti quinque in dubium vocantur. Sunt autem in universum sexaginta septem. In componendis orationibus egregius, D ut dubitent nonnulli utrum Demosthenes eum vincat, an Hyperides Demosthenem. Sunt qui Hyperidem anteponant, et hoc epigramma, quod nonnulli Demosthenis statuæ subscribunt, huic, solo nomine mutato, attribuunt. Scribunt enim:

Hic si quantum animo tantum valuisset et armis,
Argolicas Macedo non domuisset opes.

Hyperides patre natus erat Glaucippo, Dionysii filio, tribu Colitensis. Filium habuit eodem quo et pater illius erat nomine Glaucippus, rhetorem illum,

VARIÆ LECTIONES.

[79] προδιαλεχθῆναι ς. [80] ὑπὸ, ἐπὶ B. [81] ἐπωνόμαζον B. [82] ἀνεγνώσθη A. [83] ῥώμην γνώμῃ A. [84] Κολλυτεὺς AB: Κολυτεὺς ς.

et orationes scriptitantem. Is cum Platonis philosophi auditor una cum Isocrate fuisset, rempublicam Athenis gessit, quo tempore Alexander rerum Græciæ potitus est: eique de ducibus et triremibus, quas ab Atheniensibus petiit, contradixit. Idem non dimittendi exercitus, qui in Tænaro erat, auctor fuit. Honores Demostheni decrevit: accusatusque a Diodoto violatarum legum, mox absolvitur. Amicis usus est, Demosthene, Lysicle, et Lycurgo; quam tamen amicitiam perpetuo non servavit, sed posteaquam Lysicles, et Lycurgus e vita excessissent, judiciumque subiret Demosthenes, quod ab Harpalo pecunia corruptus videretur, designatus ab omnibus ipsum Demosthenem accusavit. Cæterum ab Aristogitone legum male latarum actio contra hunc est intenta, quod decretum fecisset, ut alienigenæ post pugnam ad Chæroneam, cives fierent, atque servis libertas daretur, et sacra, et liberi, et uxores in Pyræeum deferrentur, quo ille judicio absolutus est. Cum autem accusaretur, quod in decreto a se facto multas leges neglexisset: *Nisi*, inquit, *Macedonum arma mihi tenebras offudissent, non ego decretum illud scripsissem, sed pugna ad Chæroneam commissa coegit.* Primum, nondum orator ab Atheniensibus electus, mercede accusavit. Persicæ visus est pecuniæ cum Ephialte participasse: deinde commissa illi cura triremium, quando Philippus Byzanthium obsidebat, et prompte Byzantinis suppetias cum portasset, **496***a* choragi officium suscepit eo anno, omnibus aliis a publico munere abdicatis. Decreti quoque ab eo sunt honores Iolæ, qui Alexandro Magno venenum lethiferum miscuerat, fuitque socius ac particeps belli Lamiaci cum Demosthene, funebremque pro iis qui in eo bello decidissent orationem, magna cum omnium admiratione habuit. Cum vero Philippus in Eubœam navigare contenderet, Athenienses que sibi ab eo metuerent, ex publicis largitionibus triremes confecit quadraginta, primusque pro se ac filio duas triremes dedit. Cumque Delii cum Atheniensibus contenderent, utros templo Apollinis Delphici præesse necesse esset, delectusque esset Æschines, qui ea de re diceret, decrevit Areopagitarum consilium, ut ad id muneris Hyperides vocaretur, estque ipsius Hyperidis Deliaca inscripta oratio. Cumque ab Antipatro legati venissent, ipsumque Antipatrum, ut optimum, laudarent, his se opponens, Hyperides: *Scimus*, inquit, *istum esse optimum, sed tamen nobis nihil optimo domino est opus.* At cum Phocionis largitionem accusasset, quam Midias Anagyrasius retulerat, causa cecidit. Post illam ad Cranonem cladem acceptam postulatus est ab Antipatro, cumque eum populus dedere vellet, Athenis fugit Æginam. Cumque Demostheni occurrisset, propter illam quæ ex causæ dictione con-

A ὃς καὶ λόγους συνεγράψατο. Πλάτωνος δὲ τοῦ φιλοσόφου ἠκροάσατο, καὶ δὴ καὶ Ἰσοκράτους. Ἐπολιτεύσατο δὲ Ἀθήνησιν, ὅτε Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν τῶν Ἑλληνικῶν ἥπτετο πραγμάτων, καὶ δείκνυται ἀντειπὼν αὐτοῦ τῇ αἰτήσει, ἥτις τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰς τριήρεις ἀπῄτει. Συνεβούλευσε δὲ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τὸ ἐπὶ Ταίναρον ξενικὸν διαλῦσαι. Ἔγραψε δὲ καὶ Δημοσθένει τιμάς, καὶ γραφέντος ὑπὸ τοῦ Διοδότου παρανόμων τοῦ ψηφίσματος ἀπέφυγε. Φίλος δὲ τοῖς περὶ Δημοσθένην καὶ Λυσικλέα καὶ Λυκοῦργον γεγονὼς οὐ μέχρι τέλους τὴν φιλίαν συνετήρησεν, ἀλλ' ἐπεὶ Λυσικλέα μὲν καὶ Λυκοῦργον ὁ βίος ἀπέλιπε, Δημοσθένης δὲ εἰς κρίσιν ἤγετο ὡς παρὰ Ἁρπάλου δωροδοχήσας [85], ἐξ ἁπάντων αὐτὸς κατήγορος προεχειρίσθη τοῦ ῥήτορος. B Κριθεὶς δὲ παρανόμων ὑπὸ τοῦ Ἀριστογείτονος, διότι μετὰ τὴν Χαιρώνειαν τοὺς μετοίκους πολίτας ἔγραψε ποιήσασθαι, ἐλευθέρους δὲ τοὺς δούλους, ἱερὰ δὲ καὶ παῖδας καὶ γυναῖκας εἰς τὸν Πειραιᾶ παραθέσθαι, κἀνταῦθα κρείττων τοῦ δοῦναι δίκην ἐγένετο. Αἰτιωμένων δὲ αὐτὸν οὐκ ὀλίγων ὡς πολλοὺς τῶν νόμων ἐν τῷ ψηφίσματι παριδόντα, *Ἐπεσκότει γάρ μοι τὰ Μακεδόνων*, ἔλεγεν, *ὅπλα· καὶ οὐκ ἐγὼ μᾶλλον τὸ ψήφισμα, ἀλλ' ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη ἔγραψε.* [1481 R.] Πρότερον δὲ μήπω δημήγορος [808 H.] αἱρεθεὶς Ἀθηναίοις μισθοῦ δίκας ἔλεγε. Δόξας δὲ τῶν Περσικῶν μετεσχηκέναι χρημάτων Ἐφιάλτῃ, εἶτα τριήραρχος αἱρεθείς, ὅτε Φίλιππος ἐπολιόρκει Βυζάντιον, καὶ βοηθήσας προθύμως Βυζαντίοις, C ὑπέστη χορηγῆσαι κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον, τῶν ἄλλων ἁπάσης λειτουργίας ἀφειμένων. Ἐψηφίσατο δ' οὗτος πολιτευόμενος καὶ τιμὰς Ἰόλᾳ, ὃς Ἀλεξάνδρῳ τὸ δηλητήριον ἐκεράσατο φάρμακον. Ἐκοινώνησε δὲ καὶ τοῦ Λαμιακοῦ [86] πολέμου τῷ Δημοσθένει, καὶ ἐπὶ τοῖς ἐν τῇ μάχῃ πεσοῦσιν ἐπιτάφιον εἶπεν, πολλῶν ἐπὶ τούτῳ [87] θαῦμα καὶ ἔπαινον καρπωσάμενος, Φιλίππου δὲ πλεῖν ἐπ' Εὐβοίας παρεσκευασμένου, καὶ τῶν Ἀθηναίων εὐλαβῶς διακειμένων, τριήρεις ἤθροισεν οὗτος [88] μ' ἐξ ἐπιδόσεως, καὶ πρὸ τῶν ἄλλων αὐτὸς ὑπέρ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ παιδὸς β' τριήρεις ἐπέδωκε. Συστάντος [89] δὲ τοῦ πρὸς Δηλίους ἀμφισβητήματος, ποτέρους δεῖ προΐστασθαι τοῦ ἱεροῦ, ἡρέθη μὲν Αἰσχίνης συνειπεῖν, ἡ δὲ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλὴ Ὑπερείδην D προεστήσατο· καὶ ἔστιν ὁ λόγος τὴν ἐπιγραφὴν Δηλιακὸς ἐπιφερόμενος. Ἡκόντων δὲ καὶ παρὰ Ἀντιπάτρου πρέσβεων [90], καὶ δι' ἐπαίνου τὸν Ἀντίπατρον ποιουμένων καὶ πολλὴν ἐπιμαρτυρομένων χρηστότητα, *Οἶδα μὲν* [91], εἶπεν, *ὡς χρηστὸς ὁ Ἀντίπατρος, ἀλλ' ἡμεῖς γε οὐ δεόμεθα χρηστοῦ δεσπότου.* Γραψάμενος μέντοι γε τὴν Φωκίωνος δωρεάν, ἣν εἶπε Μειδίας [92] Μειδίου Ἀναγυράσιος, κατὰ τοῦτον τὸν ἀγῶνα τὸ ἔλαττον ἤνεγκε. Συμβάντος δὲ τοῦ περὶ Κράνωνα πάθους ἐξαιτηθεὶς ὑπὸ Ἀντιπάτρου, ἐπεὶ ἔμελλεν αὐτὸν ὁ δῆμος ἐκδιδόναι,

VARIÆ LECTIONES.

[85] δωροδοχηθεὶς B. [86] Λαμιακοῦ mg.: libri Λαβαϊκοῦ. [87] τούτῳ B, et corr. A: τοῦτο ς. [88] οὗτος ἤθροισεν B. [89] συστάντος] στάντος B. [90] πρεσβευτῶν B. [91] οἶδα μέν, οἴδαμεν B. [92] Μηδίας, Μηδίου A.

τῆς Ἀθηναίων πόλεως εἰς Αἴγιναν ἀποφεύγει. Καὶ συγγενοὺς Δημοσθένει, καὶ ἀπολογησάμενος ὑπὲρ ὧν πρὸς αὐτὸν διηνέχθη, ἀπαλλαγεὶς ἐκεῖθεν ὑπ' Ἀρχίου τοῦ ἐπονομασθέντος φυγαδοθήρα ἐν αὐτῷ τῷ τοῦ Ποσειδῶνος ἱερῷ συνελήφθη, καίτοι [93] καὶ τοῦ ἀγάλματος ἐχόμενος. Ἐντεῦθεν πρὸς Ἀντίπατρον ἀχθεὶς ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντα, καὶ βασανιζόμενος ἐφ' ᾧ τὰ ἀπόρρητα τῆς πόλεως ἐξειπεῖν, ἐπὶ τοσοῦτον [94] ἠνδρίσατο μηδὲν κατὰ τῆς πατρίδος ἐξειπεῖν [95], ὥστε καὶ τὴν γλῶσσαν διαφαγών, ἵνα μὴ ἄκων [96] τι παραφθέγξηται, μετήλλαξε τὸν βίον. Εἰσὶ δὲ οἵ φασιν αὐτὸν εἰς Μακεδονίαν ἀχθέντα τήν τε τῆς γλώττης ἐκτομὴν ὑποστῆναι καὶ μετὰ θάνατον ἄταφον ῥιφῆναι· πλὴν οἵ γε προσήκοντες αὐτῷ παρὰ τὸ δόγμα τῶν Μακεδόνων, καύσαντες τὰ ὀστᾶ εἰς Ἀθήνας μετεκόμισαν.

A tra illum orta fuerat contentionem, illinc discessurus, vi (licet simulacrum amplexaretur) comprehensus in templo Neptuni ab Archia est, qui Phygadotheras nomine dicebatur, hinc ad Antipatrum, qui tum Corinthi agebat ductus. Cumque torqueretur, ut proferret arcana civitatis, adeo se virum præbuit, ne quid contra patriam diceret, ut linguam corrodens, ne quid invito sibi excideret, mortem oppetierit. Referunt nonnulli hunc linguam sibi præcidisse, cum in Macedoniam duceretur, eamque a morte insepultum projectum, nisi quod amici illius, invitis Macedonibus, ossa ejus cremantes Athenas retulerint.

B

ΣΞΖ'.

Δεινάρχου λόγοι.

Ἀνεγνώσθησαν [97] Δεινάρχου λόγοι διάφοροι. Φέρονται δὲ αὐτοῦ δ' καὶ ξ', οὓς οἱ πλεῖστοι τῶν κριτικῶν γνησίους τιθέασιν· εἰσὶ δὲ οἵ τινας ἐξ αὐτῶν εἰς Ἀριστογείτονα Ὑπερείδῃ συνακμάσαντα μεταφέρουσιν. Οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ τοῖς μὲν τοῦ Ὑπερείδου ἰδιώμασιν ἔσθ' ὅτε διαμορφοῦνται, μᾶλλον δὲ πρὸς Δημοσθένην ἀποκεκλικότες φαίνονται, ἐν [809 H.] οἷς τὸ παθητικὸν αὐτοῦ καὶ σφοδρὸν καὶ τῶν σχημάτων τὸν τύπον καὶ τὴν ποικιλίαν σπουδὴν ἔσχον [98] ἐκμιμήσασθαι. Οὗτος υἱὸς μὲν ἦν Σωκράτους, ἢ Σωστράτου, Ἀθηναῖος τὴν πατρίδα, ὡς δ' ἄλλοις ἐρρήθη, Κορίνθιος. Ἀφικόμενος δὲ εἰς Ἀθήνας ἔτι νέος ὢν [1484 R.] Θεοφράστου ἠκροάσατο· Ἀλέξανδρος δὲ τηνικαῦτα ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διέβαινεν. Ὁμιλητὴς C δὲ καθέστηκε Δημητρίου τοῦ Φαληρέως. Μετὰ δὲ τὴν Ἀντιπάτρου τελευτήν, ἐπεὶ τῶν ῥητόρων οἱ μὲν ἔφυγον, οἱ δὲ ἀνῃρέθησαν, αὐτὸς ἐδείχθη πολιτευόμενος. Εἰς φιλίαν δὲ Κασάνδρῳ τῷ Μακεδόνων ἡγεμόνι συνάψας, καὶ χρήματα τῶν λόγων εἰσπραττόμενος οὓς τοῖς δεομένοις συνέταττεν, ἐπὶ πλεῖστον εὐδαιμονίας ἀφίκετο. Ἀντετάττετο δὲ πρὸς τοὺς ῥήτορας οὐκ εἰς τὸν δῆμον αὐτὸς παριών (οὐ γὰρ οἷός τε ἦν), τοῖς ἐναντιουμένοις [99] δὲ τοὺς λόγους παρεχόμενος. Διὸ καὶ Ἁρπάλου διαφυγόντος ἐξ Ἀθηνῶν πλείστους λόγους τοῖς κατηγόροις ἐξέδωκε κατὰ τῶν δωροδοκῆσαι λαβόντων αἰτίαν. Χρόνῳ δὲ ὕστερον ἐμπεσὼν εἰς αἰτίαν ὡς Κασάνδρῳ κοινολογεῖται κατὰ τῆς πόλεως, τὰ πλεῖστα τῆς περιουσίας εἰς ἀργύριον μεταβαλὼν ἔφυγεν εἰς Χαλκίδα. Ἐπὶ δὲ τῆς φυγῆς διαμείνας ἐγγὺς ἔτη δέκα πέντε, καὶ πολλὴν οὐσίαν περιβαλόμενος [1], πραξάντων αὐτῷ τὴν κάθοδον τῶν περὶ Θεόφραστον συγκατῆλθεν ἅμα τοῖς ἄλλοις φυγάσι. Παρὰ δὲ Προξένῳ τῷ αὐτοῦ καταλύσας ἑταίρῳ, καὶ τὸ χρυσίον ἀπολωλεκώς, ἤδη γηραιὸς ὢν καὶ τὰς ὁράσεις ἀσθενὴς λαγχάνει τῷ Προξένῳ δίκην, καὶ τότε πρῶτον ὤφθη λέγων ἐν δικαστηρίῳ· φέρεται δὲ αὐτοῦ καὶ ὁ κατὰ Προξένου λόγος.

CCLXVII.

Dinarchi orationes.

Lectæ sunt variæ orationes Dinarchi, quæ sunt numero sexaginta quatuor, quas omnes plurimi Critici **496** *b* germanas esse dicunt. Sunt qui nonnullas Aristogitoni, qui tempore Hyperidis floruit, attribuunt. Orationes autem ejus interdum Hyperidis stylum redolent : magis vero ad Demosthenem inclinare videntur, quibus incitationem ipsius et vehementiam, et schematum formas et varietatem imitari conatur. Socratis, aut Sostrati erat filius, indigena ut nonnullis videtur, ut quibusdam, Corinthius. Cum vero admodum adolescens Athenas venisset, quo tempore in Asiam duxit exercitum Alexander, Theophrastum audivit, versatusque cum Demetrio Phalereo est. Maxime vero se reipublicæ tradidit post Antipatri mortem, ex oratoribus aliis quidem morte e medio sublatis : aliis vero fuga ereptis. Hic cum Cassandro Macedonum duci amicitia esset conjunctus, maximam vim argenti coacervavit, venditis orationibus conscripsit. Porro se quibusque clarissimis oratoribus opposuit, non quod publice causas ageret, (neque enim poterat) sed cum orationes judicio adversus illos disceptantibus scriberet. Cumque Athenas Harpalus fugisset, plures scriptæ sunt ab eo contra eos, qui accusati pecuniarum ab hostibus acceptarum essent. Post vero illud tempus, accusatus quod ad Cassandrum colloquendi gratia venisset, ex facultatibus conflata ingenti pecunia fugit in Chalcidem. In exsilio vero D cum mansisset annis quindecim, multis opibus comparatis, rediit opera ac studio Theophrasti, qui illi, cæterisque, qui una exsulabant, reditum in patriam aperuit. Cum autem diverteret apud Proxenum ejus socium, jamque senex, et oculorum acie debilis argentum amisisset, diem Proxeno dixit, ac tum primum in judicio dixit, eaque exstat oratio.

VARIÆ LECTIONES.

[93] καίτοι add. A. [94] τοσοῦτο A. [95] εἰπεῖν A. [96] ἄκον ς. [97] ἀνεγνώσθη A. [98] ἔσχον] ἔχων A. [99] ἐναντίοις B. [1] περιβαλόμενος B : περιβαλλόμενος ς.

Novem oratorum orationes, quas legimus, his continentur.

Τῶν μὲν οὖν [2] θ' ῥητόρων οἱ λόγοι, ὧν ἐποιησάμεθα τὴν ἀνάγνωσιν, ἐν τούτοις περιγράφεται ἡ μνήμη.

CCLXVIII.

Lycurgi orationes.

Non fuit otium legendi orationes Lycurgi, qui non pauciores, quam cæteri oratores, orationes scripsit. Scriptas vero ex ejus historia solum quindecim didicimus. **497***a* Patrem habuit Lycophronem, Lycurgi filium, quem triginta tyranni interfecerunt, tribu Eteobutades fuit. Primum quidem, ut historia testatur, philosophiæ studio se dedit, in quo magistro est usus Platone philosopho. Deinde factus Isocratis familiaris, versabatur in republica præclare, tum dicendo tum faciendo : et jam illius fidei pecuniarum administratio erat commissa. Quæstor vero est creatus, et per tria lustra quæsturam gessit quatuordecim millium talentorum (14). Ad bellicos apparatus delectus, rempublicam fractam multis rebus meliorem et firmiorem reddendo instauravit, triremesque populo trecentas instruxit, multaque opera interfecta relicta ad finem perduxit : navalia item et rerum necessariarum armamentarium : ipse quoque fundamentorum jaciendorum in stadio Panathenaico auctor fuit. Penes hunc fuit civitatis custodia, et sceleratos comprehendendi potestas : quos omnes ita ejecit, ut sophistarum nonnulli dicerent, Lycurgum non atramento, sed sanguine calamum contra improbos intingentem conscribere. Tantum sui desiderium, amoremque Atheniensibus reliquit, ut cum esset ab Alexandro cum cæteris oratoribus postulatus, populus nequaquam hunc dedendum existimarit. Legationes multas obiit : cum Demosthene vero ad Peloponnesios (15). Magna fuit Athenis gloria, semperque æquitatis laude valuit, ut in judiciis Lycurgi sermonem protulisse, patrocinio adderet auctoritatem. Tulit vero leges, quarum quinta est, ne mulier Eleusinem vehiculo iter faceret, ne tenuiores ditioribus essent inferiores.

ΣΞΗ'.

Λυκούργου λόγοι.

Λυκούργου δὲ οὐδενὸς τῶν ἄλλων, ὅσα γε τελεῖν εἰς ῥήτορας καὶ δημαγωγοὺς τὸ ἔλαττον φερομένου οὔπω παρέσχεν ἡμῖν ὁ χρόνος λόγους ἀναγνῶναι, φέρεσθαι δὲ αὐτοῦ ἐξ ἱστορίας ιε' μεμαθήκαμεν. Οὗτος δὲ υἱὸς μὲν ἦν Λυκόφρονος τοῦ Λυκούργου, ὃν ἡ τῶν λ' τυραννὶς ἀνεῖλε, τὸν δῆμον Ἐτεοβουτάδης· ἠκροάσατο δὲ τὰ μὲν πρῶτα (ὡς ἡ ἱστορία λέγει) Πλάτωνος τοῦ φιλοσόφου, ἔπειτα δὲ καὶ τοῦ ῥήτορος Ἰσοκράτους. Ἐπολιτεύσατο δὲ καὶ λέγων καὶ πράττων ἐπιφανῶς, καὶ τὰ τῆς πόλεως χρήματα διοικεῖν καταπιστευθεὶς ἐπὶ γ' πενταετηρίδας κατὰ τὸ ἄριστον ταῦτα καὶ φιλοπονώτατον, ταλάντων μυρίων ὄντα καὶ τετρακισχιλίων, διῳκήσατο. Χειροτονηθεὶς δὲ [3] ἐπὶ τὴν τοῦ πολέμου παρασκευὴν, ἄλλα τε πολλὰ τῆς πόλεως κατεῤῥυηκότα ἐπανέλαβε, καὶ τριήρεις τῷ δήμῳ υ' παρεσκεύασε. Πολλὰ δὲ καὶ τῶν ἔργων ἡμιτελῆ παρειληφὼς εἰς τέλος προήνεγκε [4], νεώς τε οἴκους ἐδείματο, καὶ τὴν σκευοθήκην ἐπεσκευάσατο, καὶ τῷ παναθηναϊκῷ σταδίῳ τὴν κρηπῖδα ὑπεβάλετο. Ἐπιστεύθη δὲ [5] καὶ τοῦ ἄστεος [810 H.] τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ μὴν καὶ τῶν κακούργων τὴν ἀνεύρεσίν τε καὶ σύλληψιν· καὶ οὕτως ἐκάθηρε [6] τὴν πόλιν τῶν κακούργων [7], ἐξελάσας ἅπαντας, ὡς καὶ παρ' ἐνίοις τῶν σοφιστῶν [8] λέγεσθαι ὅτι μὴ μέλανι Λυκοῦργος ἀλλὰ τῷ θανάτῳ χρίων τὸν κάλαμον τὰ κατὰ τῶν πονηρῶν ψηφίσματα ἔγραψε. Τοσοῦτον δὲ πόθον αὐτοῦ καὶ αἰδῶ τοῖς Ἀθηναίοις ἐνεποίησε πολιτευόμενος, ὡς αἰτήσαντος αὐτὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως, ὥσπερ καὶ τοὺς ἄλλους, ὁ δῆμος οὐ προήκατο. Ἐπρέσβευσε δὲ καὶ πρὸς διαφόρους πόλεις καὶ μετὰ Δημοσθένους εἰς Πελοπόννησον. Καὶ διετέλεσε [9] τὸν τοῦ βίου χρόνον εὐδοκιμῶν καὶ δίκαιος εἶναι παρ' Ἀθηναίοις νομιζόμενος· [1485 R.] διὸ καὶ τὸ λόγον τινὰ προενεγκεῖν ἐν τοῖς δικαστηρίοις ὑπὲρ ὁτουοῦν μεγάλη τῷ συναγορευθέντι . βοήθεια ἐγίνετο [10]. Ἐποιήσατο δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς διαφόρων· ὧν ἐστι πέμπτος, ὃς οὐκ ἐᾷ τὰς γυναῖκας Ἐλευσῖνάδε ἐπὶ ζεύγους ὀχουμένας ἀφικνεῖσθαι, ὡς ἂν αἱ δημοτικαὶ μὴ ὦσιν ὑπὸ τῶν πλουσίων ἐλαττούμεναι.

Cum autem vectigalium exactor quidam manus in Xenocratum philosophum injecisset, cumque in custodiam abduceret, huic datus obviam Lycurgus baculum in caput impegit, ipsumque Xenocratem liberavit ; illum autem turpis atque infamis facinoris auctorem, in carcerem compingi jussit. Hanc ob causam cum esset collaudatus Lycurgus, paucisque elapsis diebus Lycurgi filii Xenocrati

Ξενοκράτει δέ ποτε τῷ [11] φιλοσόφῳ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος τελώνου, καὶ πρὸς τὸ μετοίκιον αὐτὸν ἄγοντος, συναντήσας τὸν μὲν φιλόσοφον ἀπέλυσε, τὴν δὲ κεφαλὴν τοῦ τελώνου ῥάβδῳ παίσας, ἅτε δὴ [12] κατὰ τοῦ πρέποντος ἀποθρασυνομένου, δεσμωτήριον οἰκεῖν παραδέδωκε, καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἐπὶ ταύτῃ τῇ πράξει τετύχηκε. Διὸ καὶ μεθ' ἡμέρας τινὰς τοῖς παισὶ τοῦ Λυκούργου Ξενοκράτης συντυχὼν *Ταχύ*

VARIÆ LECTIONES.

[2] οὖν om. B. [3] δὲ om. A. [4] παρήνεκε A. [5] δὲ om. B. [6] κάσηρε pr. A. [7] τῶν κακούργων τὴν πόλιν ς. [8] σοφῶν ς. [9] ἐτέλεσε A. [10] ἐγένετο ς. [11] τῷ add. A. [12] δὴ] fortasse μή.

NOTÆ.

(14) Hodie sunt octo myriades et quadraginta millia scutatorum Budæo, ut singula talenta sexcentis coronatis æstimentur.

(15) Polyeuctum hic tertium addit legatum in Peloponnesum Plutarchus.

που [13], ἔφη, τῷ πατρὶ ὑμῶν, ὦ παῖδες, ἀποδέδωκα A τὴν χάριν· ἐπαινεῖται γὰρ ὑπὸ τῶν πλειόνων, ὅτι μοι γέγονε βοηθὸς προπηλακιζομένῳ. Ἓν δὲ ἱμάτιον περιεβάλλετο θέρους τε καὶ χειμῶνος, καίτοι τῶν [14] τῆς πόλεως εὐπόρων οὐδενὸς ἐλαττούμενος. Ἀλλὰ καὶ ἀνυπόδετος τὰ πολλὰ διῆγεν, εἰ μὴ τὸ πρέπον αὐτὸν ἐβιάζετο πρὸς τὴν τῶν [15] ὑποδημάτων κατελθεῖν χρείαν. Οὐκ εὖ δὲ πεφυκὼς πρὸς τὰ αὐτοσχέδια νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἐμελέτα, τὸ ἐνδέον τῇ φύσει ἀναπληρῶν τοῖς πόνοις. Καὶ τὸ κλινίδιον δὲ αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἐκάθευδε, κῳδίῳ μόνῳ καὶ προσκεφαλαίῳ ἐστρώννυτο, ὡς ἂν ῥᾳδίως ἀνιστάμενος τοῦ ὕπνου μελετῴη. Καὶ παῤῥησιαστὴς δὲ διὰ τὴν εὐγένειαν ὑπῆρχε· διὸ καὶ Ἀθηναίων ποτὲ δημηγοροῦντος αὐτοῦ μὴ ἀνεχομένων εἰς ἐπήκοον [16] ἀνέκραγε πάντων· *Ὦ Κερκυραία μάστιξ, ὡς πολλῶν ταλάντων εἶ ἀξία.* B Μέλλων δὲ τελευτᾶν εἰς τὸ μητρῷον καὶ τὸ βουλευτήριον προστάξας ἐκομίσθη, εὐθύνας δοῦναι τῶν πολιτευμάτων βουλόμενος. Οὐδενὸς δὲ κατηγορήσαντος πλὴν Μενεσαίχμου, τῶν διαβολῶν ὑπέρτερος φανεὶς εἰς τὴν οἰκίαν ἀπεκομίσθη καὶ ἐτελεύτησεν. Οὐκ ἐν τούτῳ δὲ μόνον τῷ ἀγῶνι τὴν νικῶσαν ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ πολλάκις κατηγορηθεὶς καὶ τὰς αἰτίας εὖ μάλα διαλυσάμενος ἐκράτησε τῶν ἀνταγωνιστῶν· πολλάκις δὲ καὶ στεφάνων ἠξιώθη παρὰ τοῦ δήμου. Κατέλιπε δὲ καὶ παῖδας ἐκ Καλλιστοῦς Ἄβρωνα, Λυκοῦργον, Λυκόφρονα· οὓς καὶ τελευτήσαντος Λυκούργου οἱ ἀγνώμονες Ἀθηναῖοι [811 H.] τοῖς [17] Ἕνδεκα [18] παρέδωκαν, Μενεσαίχμου [19] μὲν κατηγορήσαντας, γραψαμένου δὲ Θρασυκλέους. C Ὕστερον μέντοι τούτους ἠθῴωσαν, Δημοσθένους ἐπιστείλαντος ἀπὸ τῆς φυγῆς τοῖς Ἀθηναίοις ὡς πολλὴν αὐτῶν κατεσκέδασαν διαβολὴν, τηλικούτου παῖδας ἀνδρὸς δεσμωτήριον οἰκεῖν παραδεδωκότες ἀνθ' ὧν ὁ πατὴρ ἐπολιτεύσατο, ὃν καὶ ζῶντα δι' αἰδοῦς τε [20] ἦγον καὶ ἐθαύμαζον.

ΣΞΘ'.

Ἀνεγνώσθησαν [21] διαφόρων ἱερῶν ἀνδρῶν λόγοι, διαφόρους ὑποθέσεις μετερχόμενοι, ὧν ἡ παροῦσα ἐκλογὴ τῆς τῶν ῥημάτων καλλονῆς καὶ ὡραιότητος ἔρωτα λαβοῦσα, πρὸς ἐκείνας ὡς ἐπίπαν καὶ τὸν πλεῖστον σκοπὸν τῆς ἐκδόσεως ἀναφερόμενον ἔχει, εἰ καὶ ἕτερά τινα ταύταις συνεισάγεται [22].

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Θωμᾶν ἐγκωμίου. D

Ἀνεγνώσθησαν [23] Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Ἀνδρέαν [24] ἐγκωμίου. [1488 R.] Σάλπιγξ ἡμᾶς ἱερατικὴ πρὸς πανήγυριν ἤθροισεν Ἀνδρέας ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων πρωτότοκος, ὁ πρωτοπαγὴς τῆς Ἐκκλησίας στύλος, ὁ πρὸ Πέτρου Πέτρος [25], ὁ τοῦ θεμελίου θεμέλιος, ἡ [26] τῆς ἀρχῆς ἀρχὴ [27], ὁ πρὶν κληθῆναι καλῶν, ὁ πρὶν

obvii fuissent : *Cito, inquit, o filii, patri vestro gratiam reddidi. A multis enim laudatur, quod me contumelia et injuria affectum vindicarit.*

497b Tametsi vero abundaret divitiis, ut nemo in urbe magis, vestem tamen unicam gestabat et æstate, et hyeme : quin et non calceatus plerumque incedebat, nisi cum honestas calceis uti cogebat. Dies noctesque rerum meditatione defixus erat, quod eum natura ad dicendum ex tempore non satis aptum genuisset, ut quod naturæ deerat, labore pensaret : et quo facilius excitaretur, et cogitatione uti posset, lectulum habebat suppositum, in quo pellis tantum erat villosa, et cervical. Erat in eo summa in loquendo libertas propter generositatem. Cum Atheniensibus aliquando ipsum concionantem non ferrent ad eos exclamavit : *O flagrum Corcyræum, quam multis talentis es dignum?* Cum vero instare mors videretur, se in matris deum delubrum, ad senatum deferri jussit, cupiens rerum a se in republica gestarum rationem reddere : ubi cum illum ut omni calumnia superiorem accusare præter Menesæchmum auderet nemo, domum est relatus et mortuus. Neque in hac modo contentione victor, sed et sæpenumero accusatus criminibus facile refutatis, adversarios superavit. Sæpe etiam coronas a populo accepit. Filios autem ex Calliste Abronem, Lycurgum, et Lycophronem reliquit, quos, mortuo Lycurgo, ingrati Athenienses Undecemviris tradiderunt, accusante Menesæchmo, Thrasycle accusationem scribente. Sed cum Demosthenes in exsilio agens, per litteras Atheniensibus significaret, male illos audire ob tanti viri filios vinculis traditos, quod pater rempublicam administrarit, quem etiam vivum reverenter admirati essent, et coluissent, insontes declararunt.

CCLXIX.

Legi diversorum sanctorum virorum libros viginti et unum, diversorum omnino argumentorum : unde hæc epitome, pulchritudinem venustatemque verborum comprehendens, eo hisce omnibus exceptis respicit, quanquam alia nonnulla cum his conjungantur.

Ex Hesychii presbyteri Hierosolymitani Encomio in beatum Thomam. [*Dominica in Albis forte pronuntiato.* Joan. 20.]

498a Legimus nonnulla Hesychii presbyteri Hierosolymitani ex encomio sancti Thomæ : Sacra illa tuba Andreas, primus apostolorum fœtus, prima Ecclesiæ columna, ante Petrum petra, fundamenti fundamentum, initii primitiæ, vocans antequam vocaretur, adducens antequam adduceretur, nos ad conventum hunc solemniter agendum inci-

VARIÆ LECTIONES.

[13] γε A : τε ς. [14] τῶν, καὶ τῶν B. [15] τῶν om. A. [16] ἐπήκοον B : ὑπήκοον ς. [17] τοῖς om. A. [18] ἕνδεκα, ἐν δεσμωτηρίῳ B. [19] Μεναίχμου B. [20] τε A : γε ς. [21] Ἀνεγνώσθησαν. [22] συνεισάγεται om. A. [23] ἀνεγνώσθη ἡ Ἡσυχίου B. [24] Ἀνδρέα B : Θωμᾶν ς. [25] ὁ πρὸ Πέτρου πέτρα, ὁ πρὸ τοῦ θ. θ. Suicer. Thes. 2 p. 712. [26] ἡ A : ὁ ς. [27] ἀρχὴ A : ἀπαρχὴ ς.

tavit. Evangelium cui nondum credebatur prædicavit, et fratri prius quam disceret, vitam revelavit: Tantas illi divitias illa interrogatio attulit: *Ubi habitas?* Quanquam magnum aliquid responsio habuit, ut Andreas menti alte infigens viderit. *Veni*, inquit, *et vide*. Quomodo factus es propheta? unde adeo divinus? Quid Petri auribus obstrepis? quid consequi illum conaris, quem nequis comprehendere? Qui ubique est, quomodo inveniri potest? Etenim scivit Andreas quid diceret: Invenimus quem perdidit Adam, cui Eva damnum attulit, quem peccati nebula ab oculis nostris abscondit, quem inobedientia a nobis alienavit, quem quæsivit David: *In die tribulationis meæ Deum exquisivi* [f] et Sophonias clamat: *Quærite Deum omnes mansueti terræ* [g]. Percussit nos Deus, quando Adamum ad mortem molestamque vitam condemnavit: *Sanavit nos, percussit, et curavit nos* [h]. Quando crucifixus pro populo, languore et resurrectione omnes sanavit. Nudus in cruce Christus pependit, insons, veste non indigens. Innocens fuit, et multam manifesto dependit: In eo fœdum nihil fuit: ipse enim nostram fœditatem in ornatum convertit. Invenerunt unguenta ferentes mulieres, quod per Evam amiserant. Invenit lucrum quæ pœnæ causam dederat: *Veniet nobis, ut matutinus et serotinus terræ* [i]. Aspice igitur Dominum, post resurrectionem mane mulieribus, vesperi Apostolis apparentem. Mane quidem mulieribus, Avete, vesperi in civitate Sion pacem discipulis denuntiavit. Illis quidem ut mœrorem detergeret: his vero ut solveret inimicitias, quas serpens invexit: *Tu vocaberis Cephas* [j]: ante confessionem merces, antequam in vinea laboraris, denarium accepisti. Antequam aram tetigeris: 498b sacrificium Deus suscepit: antequam prædicares, coronam accepisti. Mendicos et indoctos Christus elegit. Ipsa sapientia patronos non quærit, sed ministros. Nemo dat quidquam illi, ab ipsa autem omnes omnia accipimus.

προσαχθῆναι προσάγων. Εὐαγγέλιον κηρύττει ὃ μή πω πεπίστευται· πρὶν μαθεῖν τῷ ἀδελφῷ ἀποκαλύπτει τὴν ζωήν· τοσοῦτον αὐτῷ πλοῦτον ἡ τοῦ *Ποῦ μένεις* [28] ἐρώτησις [29] ἐχαρίσατο. Καίτοι τί μέγα εἶχεν ἡ ἀπόκρισις οἷον Ἀνδρέας ἐμβαθύνων τὸν νοῦν ἐθεώρησεν· *Ἔρχου* γάρ φησι, *καὶ ἴδε*. Πῶς γέγονας [30] προφήτης; πόθεν θεοφόρος ἀθρόον; τί θορυβεῖς τοῦ Πέτρου τὰς ἀκοάς; τί φθάσαι σπεύδεις, ὃν οὐ δύνῃ φθάσαι; ὁ πανταχοῦ παρὼν πῶς εὑρεθῆναι δύναται; ἀλλὰ γὰρ οἶδεν ὁ Ἀνδρέας ὃ λέγει. Εὑρήκαμεν ὃν ἀπώλεσεν ὁ Ἀδάμ, ὃν ἐζημιώθη ἡ Εὔα, ὃν ἡ νεφέλη τῆς ἁμαρτίας ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν ἡμετέρων ἔκρυψεν, ὃν ἐχώρισεν ἡμῶν ἡ παρακοή, ὃν ἐζήτει Δαβίδ· *Ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου τὸν Θεὸν ἐξεζήτησα*. Καί, *Ζητήσατε τὸν Κύριον*, Σοφονίας βοᾷ, *πάντες ταπεινοὶ γῆς*. Πέπαικεν ἡμᾶς ὁ Θεός, ἡνίκα τοῦ Ἀδὰμ κατεδίκασε θάνατον καὶ βίον ἐπίπονον· *Ἰάσατο δὲ καὶ πατάξας ἐμότωσεν*, ὅτε σταυρωθεὶς ὑπὲρ τοῦ γένους τῷ μώλωπι αὐτοῦ κατὰ τὸν Ἠσαΐαν καὶ τῇ ἀναστάσει [31] πάντας ἰάσατο. Γυμνὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ὁ Χριστὸς ἀνήγετο· ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἔχων ἱματίων [32] οὐκ ἔχρῃζεν. Ἄμωμος ἦν καὶ λανθάνειν οὐκ ὤφειλεν. Οὐθὲν [33] ἦν ἄσχημον αὐτῷ· αὐτὸς γὰρ ἡμῶν τὰ ἀσχήμονα εὐσχήμονα δείκνυσιν. Εὗρον αἱ μυροφόροι, ὅπερ διὰ τῆς Εὔας ἀπώλεσαν· εὗρε τὸ κέρδος ἡ παρασχοῦσα τῆς ζημίας τὴν ὑπόθεσιν. *Ἥξει ἡμῖν ὡς ὑετὸς πρώϊμος καὶ ὄψιμος τῇ γῇ*. Ὅρα τοίνυν τὸν Κύριον μετὰ τὴν ἀνάστασιν πρώϊμον ταῖς γυναιξίν, ὄψιμον τοῖς ἀποστόλοις φαινόμενον. Πρωῒ μὲν γὰρ ταῖς γυναιξί, Χαίρετε, ὀψὲ δὲ ἐν τῇ Σιὼν εἰρήνην τοῖς μαθηταῖς προσεφώνησε, ταῖς μέν, ἵνα λύσῃ τὴν ἀπόφασιν τῆς λύπης, τοῖς δέ, ἵνα [812 H.] καταλύσῃ τὴν ἔχθραν, ἣν ὁ δράκων ἐκακούργησε *Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς*. Πρὸ τῆς ὁμολογίας ὁ μισθός· πρὶν ἐργάσῃ τὸν ἀμπελῶνα, τὸ δηνάριον ἔλαβες· πρὶν ἀνάψεις [34] τὸν βωμόν, τὴν θυσίαν προσδέδεξαι· πρὶν κηρύξεις, ἐστεφανώθης. Πτωχοὺς καὶ ἀγραμμάτους ὁ Χριστὸς ἐξελέξατο. Ἡ σοφία γὰρ οὐ χρῄζει συνηγόρων, ἀλλ' ὑπηρετῶν· οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν αὐτῇ παρέχει, παρ' αὐτῆς δὲ πάντες καὶ πάντα λαμβάνομεν.

CCLXX.

Ex Joanni Chrysostomi oratione in divum Paulum.

Lecta ex Joannis Chrysostomi oratione in divinum Paulum.

Venit Antiochiam Paulus, et tantam fidelium copiam plantavit, ut primum Christianorum nomen Antiochiæ effloruerit. Divinus ille noster orator, ex inscriptione aræ occasionem capiens dicendi, suamque e dæmonis litteris veritatem confirmans, doctrinam producit. Posuistis hanc aram

ΣΟ'.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον.

Ἀνεγνώσθη τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὸν ἅγιον Παῦλον.

Ἦλθεν εἰς τὴν Ἀντιόχου πόλιν ὁ Παῦλος, καὶ τοσοῦτον πλῆθος πιστῶν ἐγεώργησεν ὡς προσηγορίαν τὴν [35] τῶν Χριστιανῶν τότε πρῶτον ἐν αὐτῇ ἀνθῆσαι. Ταύτην τοίνυν ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βωμοῦ τὴν ἀφορμὴν λαβὼν ὁ πνευματικὸς ἡμῶν ῥήτωρ τὴν οἰκείαν παρεισάγει διδασκαλίαν, ἐκ τῶν τοῦ [36] διαβό-

[e] Joan. I, 39. [f] Psal. LXXVI, 2. [g] Soph. II, 3. [h] Isa. LIII, 6. [i] Gen. VI, 3. [j] Joan. I, 42.

VARIÆ LECTIONES.

[28] ποῦ μένεις Joan. I, 39. [29] ἐρώτησις A: ἀπόκρισις ς. [30] πῶς γὰρ γέγ. ς. [31] αναστασῃ ς. [32] ἱματίων B: ἱμάτιον ς. [33] οὐδὲν A. [34] ἀνάψεις B: ἂν ἄψεις A: ἂν ἄψῃς ς. [35] προσηγ. πρὸς τὴν ς. [36] τοῦ add. A.

λοις γραμμάτων πιστούμενος τὴν ἀλήθειαν. Βωμὸν A ἐπεστήσατε διὰ τῆς ἐπιγραφῆς ὡς ἔστι Θεὸς ἕτερος ἀγνοούμενος· τοῦτον ἥκω κηρύττων ἐγώ. Ὢ παραδόξων πραγμάτων! τὸν βωμὸν τοῦ διαβόλου συνήγορον πεποίηκε τοῦ Χριστοῦ· τὸ τῆς πλάνης ἐπίγραμμα ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐφθέγγετο· [1489 R.] Ἡ στήλη τῆς ἀπάτης ἐστηλίτευσε τὴν ἀπάτην. Ἐπειδὴ τὰ τῶν προφητῶν Ἀθηναίοις ἦν δυσπαράδεκτα, ὁ βωμὸς καὶ τὰ γράμματα τῶν δαιμόνων τῇ σοφίᾳ Παύλου ἐκήρυσσε τὴν εὐσέβειαν. Εἱστήκει θρηνῶν ὁ διάβολος ὁρῶν αὐτοῦ τὰ σοφίσματα ὑπὲρ Χριστοῦ ῥητορεύοντα. Ἐντεῦθεν βλέπων τὸν αὐτοῦ [27] ἀριστέα Παῦλον κατ' αὐτοῦ στρατηγοῦντα, καὶ τοῖς οἰκείοις ὅπλοις αὐτὸν καταβάλλοντα.

sic inscribendo : Ignoto Deo, quem ego veniens annuntio vobis. O rem novam! Ara diaboli, Christi causæ patrocinata est. Inscriptio erroris veritati testimonium præbuit, fraudis fraudem detegendo publicavit. Cum prophetarum oracula Athenienses non caperent, ara et inscriptio dæmonum Pauli sapientia verum Dei cultum annuntiavit. Doluit sane dæmon, videns argutias suas in Christi laudem conversas. Ingemuit aspiciens Paulum ducem quondam suum contra se certantem, propriisque armis prosternentem.

ΣΟΑ'.

Τοῦ Ἀστερίου, ἐπισκόπου Ἀμασείας προτρεπτικὸς εἰς τὴν μετάνοιαν. B

Ἀνεγνώσθη τοῦ [28] μακαρίου Ἀστερίου, ἐπισκόπου Ἀμασείας, ἐκ τοῦ προτρεπτικοῦ εἰς τὴν [29] μετάνοιαν.

Ὁ τοίνυν Λουκᾶς, ὁ πλέον τῶν ψυχῶν ἢ τῶν σωμάτων ἰατρὸς αὐτὸν ἡμῶν τὸν Θεὸν καὶ Σωτῆρα ἀναγράφει συγγνωμονικῶς, τοῖς κατεγνωσμένοις συναναστρεφόμενον, οὐχ ἵνα τι προσλάβῃ τῆς ἐκείνων κακίας, ἀλλ' ἵνα μεταδῷ τῆς οἰκείας δικαιοσύνης. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἥλιος, ὅσον ἀπὸ τοῦ κτίσματος τοῦ Κτίστου παραστῆσαι τὴν πρόνοιαν, οὐ τὰς ἡπλωμένας μόνον ἐπιλάμπει χώρας, ἀλλὰ καὶ ὅσαι κοιλότεραι καὶ τῆς ἀτραπόους ἔλαχον θέσεως. Ὁ τῆς θεραπείας ἀπελπίσας δοῦλος γίνεται καθάπαξ τῆς νόσου. Εἴ τινες κατὰ παθῶν νικηφόροι ἀνεδείχθησαν καὶ ὡς ἀληθῶς ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων τὰ ἴχνη ἔθεντο, οὐδὲ τούτοις χρὴ πρὸς τὴν οἰκείαν ἀνδρείαν καὶ τῶν ἄλ- C λων κανονίζειν τὸν βίον, ἀλλὰ τῆς μὲν ἰδίας εὐδοκιμήσεως τῷ δεδωκότι Θεῷ τὴν χάριν ὁμολογεῖν, τοῖς δ' ἀσθενεστέροις οὐκ ἐπεμβαίνειν, ἀλλὰ φιλάδελφον ὀρέγειν δεξιάν. Ζηλώσατε τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀγάπην. Μέλλων γὰρ ἀνθρώποις ἐπιφαίνεσθαι δι' ἀνθρώπου, προκαθῆκε τὸν Ἰωάννην [813 H.] μετανοίας κήρυκα. Πέτρον ἐρώτησον, ὅπως μετανοήσας ἐκαθάρθη, καὶ οὐκ ἀνέλυσεν εἰς τὸν Σίμωνα, ἀλλὰ διέμεινεν ὁ ἀπόστολος. Ἐγὼ δὲ νομίζω ὅτι καὶ Ἰούδας ὁ προδότης, εἰ μὴ ταχέως αὐτὸς ἑαυτοῦ ἐγένετο δήμιος, προσπεσὼν δὲ τὸν ἔλεον ᾔτησεν, οὐκ ἂν τῶν οἰκτιρμῶν τῶν πάσης ὑπερχεομένων τῆς οἰκουμένης ἠστόχησε. Τεκμήριον δὲ οἱ μετανοήσαντες ἐκ τῶν σταυρωσάντων καὶ τῆς σωτηρίας διὰ τῆς μετανοίας ἀπολαύσαντες. Ἐδέσμει ποτὲ καὶ Παῦλος Χριστιανούς, ἀλλὰ βαστάσας ὕστερον ἁλύσεις ὑπὲρ Χριστοῦ ἔλυσε τὰ ἐγκλήματα. Ἐλίθαζε Στέφανον, ἀλλὰ λιθασθεὶς ἐξήλειψε τὸ πλημμέλημα. Ταῦτα καὶ Μωσῆς εἰδὼς (ἄνθρωπος γὰρ ἦν καὶ τὴν φύσιν ἐγνώριζε), τὸν μόσχον ὑπὲρ τοῦ ἱερέως ἱερουργεῖσθαι διέταξεν, ἡμαρτηκότος πάντως καὶ καθαρσίων δεομένου. Ὅπερ δὲ ἦν τότε ὁ ἐν σαρκὶ μόσχος, τοῦτο νῦν ἐστιν ἡ ἀσώματος μεταμέλεια καὶ ἡ ἀναίμακτος δέησις. Ἐπὶ

CCLXXI.

Asterii Amaseæ episcopi sermo de pœnitentia.

Legi adhortationem ad pœnitentiam sancti Asterii episcopi Amaseæ.

Lucas magis animarum quam corporum medicus, Deum nostrum et Salvatorem [k] cum hominibus pœnitentibus versatum scribit, non ut eorum malitiam assumat, sed propriam justitiam illis largiatur. Etenim sol, quasi jam ab ortu Creatoris providentiam ostenderit, non patentes modo campos illustrat, sed etiam concava, et cavernosa. Qui de remedio desperat, totum se morbo mancipat, si qui malas passiones vicerint, et vere super serpentes **499**a scorpionesque ambulant, illos non oportet secundum suam fortitudinem vitam aliorum æstimare et dirigere, sed suæ virtutis largitori Deo gratias agere, imbecillioribus non insultare, sed humaniter dextram porrigere [l]. Æmulemini charitatem Christi, qui jam ad homines homo venturus, Joannem præmisit, ut pœnitentiam prædicaret. Interroga Petrum quo pacto pœnitendo mundatus sit, neque in Simonem iterum se induit, sed in apostolatu permansit. Equidem arbitror Judam proditorem, nisi sui carnifex fuisset, si ad genua accidens misericordiam deprecatus esset, veniam quæ omni petenti conceditur, consecuturum fuisse. Testes sunt ii qui etiam e crucifigentibus ad pœnitentiam reversi, et pœnitendo salutem adepti sunt. Ligavit quondam Christianos Paulus, sed postea ipse pro Christo ligatus crimina dissolvit [m]. Lapidavit Stephanum, sed lapidatus pec- D catum expiavit [n]. Hæc noscens Moses (homo enim fuit, naturamque noscebat), vitulum pro sacerdote peccante, et qui mundatione opus haberet, offerri jussit [o]. Vitulus qui tum carnalis erat, jam est pœnitentia sine corpore, et oratio sine sanguine. In tantum oportebat sacerdotem clementiæ studere, ut etsi Dominus quamdam succidi jusserit, tanquam arborem infecundam, hanc tanquam frugiferam debeamus reservare, et poscere. Hunc enim

[k] Luc. v, 1 seqq. [l] 1 Cor. xii, 1 seqq. [m] Ephes. vi, 20 seqq. [n] Act. viii, 1; xiv, 19. [o] Exod. iii, 2.

VARIÆ LECTIONES

[27] ἑαυτοῦ ς. [28] τοῦ] ἐν τοῦ A, omissis postea ἐκ τοῦ. [29] τὴν om. B.

sensum de sterili ficu nobis Evangelium dixit [p]. Attende mulierem peccatricem [q], cui non convivarum numerus pudorem incussit, quæ tempus confitendi licet importunum, in convivio non reliquit: sed ingenti commota dolore, ne uno quidem temporis momento medicum peccatorum dimisit, nec in conspectum veniens supplicavit, sed indignam se, quam aspiceret, judicans, et stans retro pedes apprehendit, et solutis comis, ea omnia, quibus animam lugere fecerat, promulgans, lacrymis pedes Salvatoris irrigans, veniam cum ingenti commiseratione postulavit.

A τοσοῦτον δὲ προσῆκε τὸν ἱερέα τὴν φιλανθρωπίαν ἀσκεῖν, ὥστε κἂν ὁ Δεσπότης ἐκκόπτειν κελεύσῃ τινὰ ὡς φυτὸν ἄχρηστον, αὐτὸν ὡς φυτοκόμον αἰτεῖν δεῖ τὴν φειδὼ καὶ ὑπέρθεσιν. Τοῦτον γὰρ ἡμῖν παρίστησι τὸν νοῦν τῆς ἀκάρπου συκῆς ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λόγος. Σκόπησον τὴν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα. Οὐ τὸ πλῆθος τῶν ἑστιωμένων ἠρυθρίασεν, οὐ τὸν καιρὸν τῆς εὐωχίας ὡς ἄκαιρον τῆς ἐξομολογήσεως ἔφυγεν, ἀλλὰ σφοδρὸν ἔχουσα τὸ πένθος οὐδὲ τὸ βραχύτατον ἠφίει τὸν τῶν ἁμαρτιῶν ἰατρόν. Οὐ μὴν οὐδὲ κατ' ὄψιν ἐρχομένη ἱκέτευεν· ἀλλὰ τὸ ἀνάξιον αὐτῆς διὰ τοῦ σχήματος ἑρμηνεύουσα, [1492 R.] τὴν κατὰ νῶτα χώραν καταλαβοῦσα, καὶ τῶν ποδῶν λαβομένη, καὶ λύσασα τὰς κόμας, καὶ δημοσιεύουσα [60] πᾶσιν οἷς ἔπραττε τὴν πενθοῦσαν ψυχήν, καὶ τοὺς πόδας τοῦ [61] Σωτῆρος τοῖς δάκρυσιν ἐπιῤῥαίνουσα μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας ᾔτει τὸν ἔλεον.

Ejusdem in Stephanum protomartyrem sermo.

Stetit solus a populo interficiente **499b** circumdatus, nemo, nec amicus, nec domesticus cognatusve eo tempore aderat. Consolari enim solet eum, qui in periculo est, astantem videre quemdam e notis. Oravit etiam pro lapidantibus se. Lapidantes inviti beneficium illi fecerunt, et oratio quo contendit? Non oravit ut peccata inimicorum impunita essent, hoc enim Dei ordinationi adversatur, quæ justam homicidis pœnam illis irrogat. Sed quid, obsecro, dicit? *Domine ne illis statuas hoc peccatum* [r], hoc est, da ut resipiscendo compungantur, incita eorum mentem ad pœnitentiam eorum quæ nunc committunt [s]. Et erat veluti minister custodiens vestimenta populi carnificis interficientis Paulus. Propter alia et propter Sabellium Afrum, ante convellens damnum Ecclesiarum, ostendit seipsum Deus in propria ac perfecta gloria. Ostendit autem Filium in perfecta persona. Stat ad dextram illius, ut distinctione personarum hypostases ostenderet, et sanctus Spiritus simul ordinatur. Etenim supra dixit: *Et non potuerunt resistere sapientiæ et spiritui qui loquebatur.* Vide igitur et sancti Spiritus personam hic aperte demonstrari. Si Spiritus prius descriptus est, deinde Pater, et Filius, ordinis mutatio nihil fidei nocet. Sic enim loquitur sacra Scriptura, aliquando enim Filium solum nominat, aliquando Spiritum cum Filio, alias incipit a Patre, desinit in Spiritum, et contra incipit a Spiritu, descendit per Filium ad Patrem, itaque solet maxime sanctus Paulus.

B *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὸν πρωτομάρτυρα Στέφανον.*

Εἱστήκει δὲ μόνος τῷ δήμῳ τῶν φονώντων κεκυκλωμένος, οὐδεὶς δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐγγύς, οὐ φίλος, οὐκ οἰκεῖος, οὐ συγγενής· φέρει γάρ πως παραμυθίαν τοῖς κινδυνεύουσι τὸ βλέπειν παρόντα τινὰ τῶν γνωρίμων [62]. Προσετίθει τῇ δεήσει καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων εὐχήν· εὐηργέτουν γὰρ καὶ λιθάζοντες ἄκοντες. Καὶ ἡ εὐχὴ τίνα φέρει σκοπόν; οὐκ ἀνεύθυνον γενέσθαι τῶν ἐχθρῶν αἰτεῖται [63] τὸ ἁμάρτημα· τοῦτο γὰρ φανερῶς τῇ τοῦ Θεοῦ διατυπώσει ἀνθίσταται, ἣ τοῖς ἀνδροφόνοις τὴν δικαίαν κρίσιν ὥρισεν· ἀλλὰ τί φησι; *Μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην* [64]· τουτέστι, Δὸς φόβον κατανύξεως, ἄγαγε πρὸς μετάνοιαν τῶν νῦν τετολμημένων. C Καὶ ἦν ὑπηρέτης ὁ φυλάττων Παῦλος τὰ ἱμάτια τῶν ἀναιρούντων δήμου δημίου. Διά τε οὖν ἄλλα καὶ διὰ τὸν Λίβυν Σαβέλλιον, προανακόπτων αὐτοῦ τῶν Ἐκκλησιῶν τὴν βλάβην, δείκνυσι [814 H.] μὲν ἑαυτὸν ἐν ἰδίᾳ καὶ αὐτοτελεῖ δόξῃ, δείκνυσι δὲ καὶ τὸν Υἱὸν ἐν ἀπηρτισμένῳ προσώπῳ. Ἵστησι δὲ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ, ἵνα τῇ διευκρινήσει τῶν προσώπων ἑρμηνεύσῃ τὰς ὑποστάσεις. Καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον συντέτακται· καὶ γὰρ προεῖπεν· *Καὶ οὐκ ἴσχυον ἀντιστῆναι τῇ σοφίᾳ καὶ τῷ πνεύματι, ᾧ ἐλάλει.* Ἰδοὺ τοίνυν, καὶ τὸ τοῦ Πνεύματος ἡμῖν πρόσωπον εὐκρινῶς ὁ Λόγος ὑπέστησεν. Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα πρότερον γέγραπται, ἔπειτα δὲ ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός, οὐδὲν τῆς τάξεως ἡ ἐναλλαγὴ τῇ πίστει λυμαίνεται. Σύνηθες γὰρ τοῦτο τῇ Γραφῇ· ποτὲ μὲν ὀνομάζει [65] τὸν D Υἱὸν μόνον [66], ποτὲ δὲ τὸ Πνεῦμα σὺν τῷ Υἱῷ· ἄλλοτε δὲ ἄρχεται μὲν τοῦ Πατρός, καταλήγει δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ἀνάπαλιν ἀρχὴν μὲν ποιεῖται τὸ Πνεῦμα, ὁδεύει δὲ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐπὶ τὸν Πατέρα. Καὶ τὸ ἰδίωμα τοῦτο μάλιστα τῷ θείῳ συντηρεῖται Παύλῳ.

Ejusdem Asterii in illa verba: « Homo quidam ab Jerusalem in Jericho. »

Quidnam Christus ad legis peritum se tentantem

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τό, « Ἄνθρωπός τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ. »

Τί τοίνυν ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν πειράζοντα νομικόν

[p] Luc. XIII, 7. [q] Luc. VII, 37. [r] Act. VII, 60. [s] Ibid. 58. [t] Actor. VI, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[60] δημοσιεύσασα ς. [61] τοῦ αὐτοῦ A: τοῦ αὐτοῦ μακαρίου Ἀστερίου ἐπισκόπου Ἀμασείας ς. [62] τῶν γνωρίμων] γνώριμον A. [63] αἰτεῖται τῶν ἐχθρῶν τὸ ἁμάρτημα γενέσθαι ς. [64] ταύτην add. B. [65] ὀνομάζειν B. [66] μόνον τὸν υἱὸν ς.

φησιν; *Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται;* ὑπομιμνήσκων αὐτὸν τῆς πρὸς Θεὸν καὶ τῆς[47] πρὸς τοὺς πλησίον ἀγάπης, μόνον οὐχὶ λέγων, ὡς Εἰ μὲν Θεὸς ἐγώ σοι δοκῶ, ὀφείλεις μοι τὴν ἀγάπην[48]· εἰ δ' ἀπιστεῖς καὶ ὅμοιόν σοι νομίζεις ἐμὲ ψιλὸν[49] ἄνθρωπον, καὶ οὕτω τὸ ἀγαπᾷν χρεωστεῖς κατὰ τὸν νόμον. Ἀδελφοὺς καλοῦμεν ἐκείνους, οἳ ἐξ ἑνὸς ἔφυσαν σπέρματος καὶ μιᾶς γαστρός. Οἱ δὲ τὸν αὐτὸν ἔχοντες ποιητὴν καὶ μίαν μητέρα τὴν γῆν, ἀφ' ἧς διεπλάσθημεν, καὶ ψυχῆς ἀξίωμα παραπλήσιον, εὐσεβείας δὲ καὶ πολιτείας ἕνα θεσμὸν, καὶ τὴν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος τὴν αὐτὴν, πῶς οὐ πάσης ἀδελφότητος καὶ συγγενείας ἐσμὲν ἀλλήλων ἐγγύτεροι; καὶ ὅταν ἄνθρωπον ἴδῃς[50], σαυτὸν ὁρᾷς ἐν ἐκείνῳ. Δεῖ οὖν καὶ τὰ ἐκείνου θεωροῦντα πάθη, λιμὸν, δίψαν, γυμνότητα, τὴν ἄλλην ἔνδειαν καὶ τὰς νόσους καὶ τοὺς ἄλλους πειρασμοὺς ὡς οἰκεῖα πάθη καὶ συμφορὰς οἰκτείρειν. Πολλοὺς ἔγνωμεν ἐπὶ μὲν τῶν λόγων ὁμολογήσαντας προκινδυνεύειν, ἐπὶ δὲ τῆς πείρας ψευσαμένους τὴν εὔνοιαν. [1493 R.] Ὁ μὲν Σωτὴρ ἡμῶν οὕτως ἠγάπησε τὸ ἴδιον ποίημα, οὐχ ὡς ἑαυτὸν, ἀλλ' ὑπὲρ ἑαυτόν· ἡμῖν δὲ τὸ[51] ἔλαττον ἐγκελεύεται, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτὸν, τὴν ὑπερβολὴν ἀφελὼν, ἵνα μὴ βαρεῖαν ποιήσῃ καὶ δυσήνυτον τὴν ἐντολήν. Ἵνα διὰ τῶν ἔργων σαφέστερον ἐπιδείξῃ τὸν τῆς ἀγάπης ὁ Δεσπότης νόμον, πρᾶγμα γέμον μὲν[52] ἐλέου συμβὰν δὲ πάντως κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὑπ' ὄψιν ἄγει τῷ λόγῳ, ἐκπαιδεύων τὸν νομικὸν ὅτι πλησίον ἡμῶν ἐκεῖνός ἐστιν, ὃς ἂν τὴν ἐμπαθῆ ταύτην περικείμενος σάρκα χρήζῃ[53] βοηθείας καὶ οἰκτιρμῶν. Τὸ δὲ πάθος· *Ὁδοιπόρος ἐξ Ἱερουσαλὴμ κατέβαινεν εἰς* Ἱεριχὼ, *καὶ λῃστῶν ἐπιδραμόντων ἀφῃρέθη μὲν ἃ ἔφερεν, ἐγυμνώθη δὲ*[54] *καὶ τῶν ἱματίων, καὶ τραύμασι τοῖς ἀπὸ τῶν λῃστῶν θανάτῳ προσομιλῶν ἥλωτο κατὰ τὴν λεωφόρον*[55] *ψυχορραγῶν*. Πρᾶγμα λίαν οἰκτρὸν [815 H.] ὀφθαλμοῖς ἔχουσιν ἔλεον ἢ εἰδόσιν ἔλεον. Ὁ Κύριος τοῖς Ἑβραίοις διαλεγόμενος, καὶ διδάσκων ὡς ἄφρονας καὶ μάτην ἀναστρεφομένους ἐν ταύτῃ τῇ[56] τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδι, οὕτω πώς φησιν· *Ὑμεῖς ἐκ τῶν κάτω ἐστὲ, ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμὶ*, ἐκ τῶν ὀνομάτων μόνον τοῦ ἄνω καὶ *κάτω* τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ χείρονος ποιούμενος τὴν διάκρισιν. Καὶ νῦν δὲ *καταβαίνοντα* εἰπὼν κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἔφη. Ἦν δ' ἂν οὗτος ὁ Ἀδὰμ, ἀποκυλιόμενος τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ὑψηλῆς ἀγωγῆς εἰς τὸν[57] βάραθρον καὶ χαμαίζηλον βίον. Τίς ὁ ἱερεύς; τίς ὁ Λευΐτης; εἴησαν δ' ἂν κατὰ θεωρίαν Μωσῆς καὶ Ἰωάννης, ἄμφω τοῖς παραπετάσμασι τῆς παραβολῆς ἔνδον κρυπτόμενοι καὶ τὴν τῶν πολλῶν ὄψιν λανθάνοντες. Οὗτοι γὰρ καταλαβόντες τὸν ἄνθρωπον (τουτέστι τὸ γένος ὅλον) γυμνὸν εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς καὶ τοῖς ἐναντίοις τετραυματισμένον, ἐθεάσαντο μὲν, οὐ μὴν ἐπήρκεσαν θεραπεῦσαι. Ἀλλ'

dixit: *Quid scriptum est in lege* [y]? In memoriam redigens charitatem ad Deum et proximum, tantum non dicens ut Si tibi Deus videar, charitatem mihi debes: si non credas, et me putas purum hominem tui similem, et sic ex legis præscripto amare debes. Illos vocamus fratres, qui eodem editi semine, et eodem utero geniti. Qui vero eumdem habemus Creatorem, et eamdem matrem terram, e qua conditi sumus, et eamdem animæ dignitatem, **500a** unum pietatis et vitæ vinculum, et eamdem futuræ vitæ spem, quomodo invicem non magis diligimus, quam fratres aut sorores? Videns hominem, teipsum in eo vides. Quare oportet eum, qui ejus calamitates, famem, sitim, nuditatem, aliamque necessitatem et morbos, et alias afflictiones aspicit, tanquam propriòs dolores et damna clementer respicere. Multos novimus, qui verbis se pericula adituros dicerent, sed cum probandum est, benevolentiam mentiti sunt. Salvator adeo creaturam suam dilexit, non ut seipsum, sed plus quam seipsum: nobis vero non tanta dilectio imponitur, diligere scilicet proximum ut seipsum, non supra seipsum, ne præceptum grave impletu daret, et ut per opera manifestius charitatis legem ostenderet. Rem plenam misericordiæ, quæ eo tempore contigit sub oculos ponit, legis doctorem docens proximum cujusque esse, qui eamdem gestans carnem miseriis obnoxiam auxilio et ope mutua indiget. Res sic gesta est: *Homo quidam descendebat ex Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum, et plagis impositis, abierunt, semivivo relicto.* Res hæc commiseranda oculis misericordiam habentibus, et saltem scientibus. Christus Judæis loquens et docens, tanquam dementes, et frustra in hac lacrymarum valle versantes, sic alibi ait: *Vos de deorsum estis, ego de supernis sum* [x], ex nominibus modo *sursum* et *deorsum*, bonos et malos distinguit, et nunc *descendentem* dicens eodem sensu dixit. Fuit ille Adam, lapsus e beata illa et superna vitæ consuetudine in barathrum, et humi depressam, atque afflictam vitam. Quis est sacerdos, quis Levita? Hi sunt speculando Moses et Joannes, ambo in parabolà obscure denotati, et quos plerique ignorant. Illi enim suscipientes hominem, hoc est, genus humanum, pietate virtuteque nudum, et ab hostibus vulneratum, inspexerunt quidem, sed sanare non potuerunt. Samaritanus vero **500b** veniens, licet ignominiosum præferret nomen, bonorum tamen thesaurum circumferens, medicinam adhibuit, qui Salvator noster est, in ignominiosa appellatione Samaritani latitans, prostratoque salutis fontem aperiens. Evangelium enim Christum Samaritanum

[w] Luc. xx, 16. [y] Luc. x, 26. [x] Joan. viii, 23.

VARIÆ LECTIONES.

[47] τῆς. — τῆς A: τὴν — τὴν ς. C alterum articulum om. [48] ἀγάπην ς. [49] ἐμὲ καὶ ψιλὸν B. [50] ἴδῃς ἄνθρωπον B. [51] τὸ add. A. [52] μὲν om. A. [53] χρήζει ς. [54] δε om. A. [55] λεωφόρου ς. [56] τῇ add. B. [57] τὸν A: τὸ ς.

nominat, confundens amentiam Judæorum, qui illum sic appellabant, quia magis quam Levitas et sacerdotes, misericordem et vulneratum sanantem Samaritanum irriserunt. Quid sibi vult *jumentum*, cui vulneratum imponendo in diversorium qui opem ferebat duxit? Nimirum Verbi Dei vehiculum, et, ut ita dicam, jumentum subjugæ est ejus corpus, simile nostro quod gestavit: in quo, et per quod accipiens ac gestans, ducit ad sanitatem, et Ecclesiam. Etenim hic est perfecta vulnerum sanatio et medela.

A ὁ Σαμαρείτης καταλαβών, ἐν ὀνόματι καθυβρισμένῳ θησαυρὸν ἀγαθῶν φέρων, παρέσχε τὴν ἴασιν· ὅς ἐστιν ἡμῶν ὁ Σωτήρ, τῇ δυσφήμῳ προσηγορίᾳ τοῦ Σαμαρείτου καλυπτόμενος καὶ τὰς τῆς σωτηρίας τῷ κειμένῳ πηγὰς ἀναβλύζων. Σαμαρείτην δὲ τὸν Σωτῆρα ὁ λόγος ὀνομάζει, αἰσχύνων κἀνταῦθα τὴν τῶν οὕτως αὐτὸν καλεσάντων παράνοιαν Ἰουδαίων, ὅτι τὸν ὑπὲρ τοὺς Λευΐτας καὶ ἱερέας σπλαγχνιζόμενον καὶ θεραπεύοντα τὸν τετραυματισμένον Σαμαρείτην ἐξύβριζον. Τί δὲ τυγχάνει τὸ *κτῆνος*, ἐφ' οὗ τὸν ψυχορραγοῦντα καταθέμενος εἰς τὸ πανδοχεῖον ἤγαγεν ὁ σωτήρ; ἢ δῆλον [58] ὅτι ὄχημα τοῦ Θεοῦ Λόγου καί, ὡς ἄν τις εἴποι [59], ὑποζύγιον τὸ ὁμόφυλον ἡμῖν, ὅπερ ἠμπίσχετο [60], τυγχάνει σῶμα, ἐφ' οὗ καὶ δι' οὗ πάντας ἀνέχων καὶ διαβαστάζων ἄγει πρὸς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς νόσου καὶ τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ γὰρ τῶν τραυμάτων αὕτη ἐστὶν ἡ τελεία θεραπεία καὶ ἀπαλλαγή.

Ejusdem in illud: « Duo homines ascenderunt in templum, ut orarent [y]. *»*

Sermonem de oratione duabus parabolis complectitur. Partim quidem constanter orare docens nos per judicem et viduam, partim vero cum reverentia orare jubet per Pharisæum et publicanum. Optimum est continuo cogitare creaturas non esse, et animalia infirma, creatorem vero Deum, et optimum vitæ nostræ curatorem: hoc vero ante omnia oratio recte præstat. Nemo enim petat res, quæ prosint, nisi prius certam accipiat fidem, Deum preces exaudire, et implere posse quod petitur. Precatio autem vitæ nostræ auxilium est, colloquium cum Deo, oblivio terrenorum, via ad cœlum, et rectas tendere in cœlum manus, formam est exhibere Christi cruci affixi. Si vere oret, et orans placeat Deo, non modo in figura crucem repræsentat, sed etiam affectu. Ut enim in cruce clavis affixus, sic et orans necat omnem carnis concupiscentiam, memoria expellens, omnium divitiarum, gloriæ, parentumque affectum. Nulla res adeo ab illo amatur et concupiscitur, quam invenire tempus, aut otium quo se ipse colligere possit. Sed ad hæc duo potissimum **501***a* collineat tanquam in scopum, ut pœnam illam effugiat, vitaque cito decedat, et præterea nihil mente agitet: quam oratione ad crucifixum proficisci [z]. Oratio Ezechiam ab Orci faucibus liberavit, et solem prius (ut alia illius opera taceam) monstravit servum esse, et servorum usui servire. Licet etiam aliquid facere bonum, et non bene facientem laborem perdere [a]. Ut Pharisæus oratione se extollens, et si quis alius, eleemosynam suam manifestat, et in similibus non tam graviter Pharisæus peccasset, si publicanum non damnasset. Nunc vero et uno verbo omnes publicanos absentes, et hunc præsentem condemnat. Quare Pharisæus e gloria in ignominiæ barathrum decidit, publicanus a vita sua infami ad felicem

B *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τό· « Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν* [61] *εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι* [62]. *»*

Τὸν περὶ τῆς προσευχῆς λόγον ἐν δυσὶ παραβολαῖς κατέκλεισε, τὸ μὲν εὐτόνως προσεύχεσθαι διὰ τοῦ κριτοῦ καὶ τῆς χήρας διδάξας ἡμᾶς, τὸ δὲ μετ' εὐλαβοῦς γνώμης διὰ τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου. Ὅτι ἄριστόν ἐστι τὸ συνεχῶς ἐννοεῖν ποιήματα μὲν ἡμᾶς καὶ ζῶα ἐπίκηρα, δημιουργὸν δὲ τὸν Θεὸν καὶ ἄριστον τῆς ἡμετέρας ζωῆς οἰκονόμον. Τοῦτο δὲ πρὸ πάντων ἡ προσευχὴ κατορθοῖ. Οὐκ ἂν γάρ τις προσεύξαιτο τὰ συμφέροντα, μὴ πληροφορίαν πρότερον λαβὼν [1496 R.] ὅτι Θεός ἐστιν ὁ τῆς ἱκετηρίας ἐπήκοος καὶ δυνατὸς παρασχεῖν ἃ αἰτεῖται. Εὐχὴ [63] τῆς ζωῆς ἡμῶν βοήθεια, ὁμιλία πρὸς Θεόν, λήθη τῶν γηΐνων, ἄνοδος πρὸς οὐρανόν. Καὶ τὸ ὄρθιον δὲ τῆς C προσευχῆς, ἐκτεταμένας προβαλλόμενον [64] τὰς χεῖρας, [816 H.] τὸ τοῦ σταυροῦ πάθος ἐν τῷ σχήματι ἐξεικονίζει. Εἰ δ' ὡς ἀληθῶς προσεύχοιτο καὶ θεαρέστως [65] ὁ [66] προσευχόμενος, οὐκ ἐν τῷ σχήματι μόνον τὸν σταυρὸν διατυποῖ, ἀλλὰ καὶ [67] κατὰ τὴν διάθεσιν. Ὡς γὰρ ὁ τῷ σταυρῷ προσηλωθείς, οὕτω νεκροποιεῖ πᾶσαν μὲν ἐπιθυμίαν σαρκὸς τῆς μνήμης ἀποτιναξάμενος, παντὸς δὲ πλούτου καὶ δόξης καὶ γένους προσπάθειαν. Οὐδὲν δὲ οὕτω πρᾶγμα ἐπιθυμητὸν αὐτῷ καὶ ἐπέραστον ὡς εὑρίσκειν καιρὸν ἢ σχολὴν ἐμπεσεῖν τῇ γνώμῃ. Ἀλλὰ πρὸς δύο ταῦτα συντέτακται πᾶς ὁ σκοπὸς αὐτῷ, φυγεῖν τὴν κόλασιν καὶ θᾶττον ἀπελθεῖν τοῦ βίου. Καὶ οὐδὲν ἕτερον παρὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς διανοίας εὑρίσκεται ἢ ἀναστρέφεται τοῦ ἐσταυρωμένου τῇ προσευχῇ. Εὐχὴ καὶ τὸν Ἐζε- D κίαν τῶν πυλῶν τοῦ ᾅδου ἀνέσπασε, καὶ τὸν ἥλιον πρότερον (ἵνα τὰ ἄλλα αὐτῆς ἔργα ἐάσω) ἔδειξεν ὅτι δοῦλός ἐστι, καὶ δοῦλος χρείαις ὁμοδούλων ὑπηρετούμενος. Ἔστι καὶ πράττειν τι τῇ φύσει καλὸν καὶ μὴ ποιοῦντα καλῶς ἀφανίζειν τοὺς πόνους, ὡς ὁ Φαρισαῖος ἐν ταῖς προσευχαῖς μεγαλορρημονῶν, καὶ εἴ τις ἄλλος τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιδεικνύμενος. Καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων. Μετριώτερον ἂν ὁ Φαρισαῖος ἡμάρτα-

[y] Luc. XVIII, 10. [z] IV Reg. XX, 11. [a] Luc. XVIII, 11.

VARIÆ LECTIONES.

[58] ἢ δῆλον A: δῆλον εἰ ς. [59] εἴπῃ ς. [60] ἠμπέσχετο ς. [61] ἀνέβησαν. [62] προσεύξασθαι B: ἀνέβαινον — προσεύξεσθαι ς. [63] εὐχὴ δὲ τῆς ς. [64] προβαλλόμενον B: προβαλλόμενος ς. [65] θεάρεστος ς. [66] ὁ om. B. [67] καὶ om. A.

νων, εἰ τὸν τελώνην ἀφῆκε τῆς παροινίας ἐλεύθερον· νῦν δ' ἑνὶ λόγῳ καὶ τῶν ἀπόντων κατεξανίσταται καὶ τοῦ παρεστῶτος ἐπιξαίνει τὰ τραύματα. Διὸ ὁ μὲν Φαρισαῖος ἀπὸ δόξης εἰς τὸ τῆς ἀτιμίας κατέπεσε βάραθρον, ὁ δὲ τελώνης ἀπὸ τῆς ἐπονειδίστου ζωῆς εἰς τὴν μακαρίαν ἐπανῆλθε κατάστασιν· καὶ ὁ μὲν πολλῷ τῷ μέσῳ τῆς πρὸς Θεὸν ἐγγύτητος ἐκεχώριστο, ὁ δὲ πρὸς τὴν τῆς παῤῥησίας χώραν ἀνείλκυστο.

A beatumque statum conscendit; ille a Deo magno intervallo recessit, hic in requietis locum delatus est.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν Ζακχαῖον.

Ἱεριχὼ πόλις ἦν τῶν Χαναναίων μητρόπολις, ἣν ποτὲ μὲν Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πολεμῶν καὶ ὀλοθρεύων κατέλαβε, νῦν δὲ ὁ ἀληθινὸς Ἰησοῦς θεραπεῦσαι παραγεγονὼς κατηξίωσε. Καὶ ὁ μὲν τυφλὸς ἐφωτίσθη, ὁ δὲ δῆμος ἐπιστώθη, πᾶσα δὲ γλῶσσα τὸν Ἰησοῦν ἐλάλει, καὶ τὸν τυφλὸν ὀφθαλμὸς ἅπας εἶχεν ἀναβλέψαντα τοῦ θαύματος καὶ τῆς σωτηρίας διδάσκαλον αὐτοσχέδιον, οὐ λόγοις ἀλλ' ἔργοις ἐκπαιδεύοντα τοὺς μαθητὰς τὴν ἀλήθειαν. Πᾶσα μὲν ἀδικία κακὸν καὶ μίσους ἄξιον, ὁ δὲ τελώνης ἀνυπέρβλητον· οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ πρόφασιν ἔχει τῆς ἁμαρτίας εὐπρόσωπον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἄλλων εὑρίσκεταί τις ἀνάγκη τοῦ κακοῦ καὶ ῥίζα, ἐξ ὧν φύεται τὸ ἁμάρτημα· ὁ δὲ τελώνης θηρίον ἐστὶ, ἀπροφάσιστος λῃστὴς, ταῖς λεωφόροις ἐπικαθήμενος. Ἐνόσει ταύτην ὁ Ζακχαῖος τὴν νόσον, πρὶν ἐγγὺς ἔλθῃ [68] τοῦ Ἰησοῦ, μακρῷ τῆς ἀῤῥωστίας τοῦ Ἱεριχουντείου τυφλοῦ ὑπάρχουσαν χείρονα, εἴ γε ὁ μὲν σώματος ὁ δὲ ψυχῆς αὐτῆς ἐνόσει τὴν πήρωσιν. Μὴ δῷς ἄλλοις τὰ ἀλλότρια, ἀλλὰ τοῖς ἠδικημένοις τὰ οἰκεῖα ἀποκατάστησον· οὐ γὰρ προσδέχεται Θεὸς ἐλεημοσύνην ἐξ ἁρπαγῆς. Καλὸς ὁ τελώνης τῶν καθ' ἑαυτὸν κριτὴς καὶ οἰκονόμος. *Καὶ* [817 H.] *εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλοῦν*, φησὶν, οὐκ ἄλλοις (ἄμισθον γὰρ τοῦτο καὶ ἀπρόσδεκτον τῷ [69] Θεῷ), ἀλλ' αὐτοῖς ταῖς συκοφαντηθεῖσιν. *Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο* [70], *καθότι καὶ οὗτος υἱὸς Ἀβραάμ ἐστι*. Πῶς οὖν ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ ὁ ἐξ Ἱεριχὼ τῆς Χαναναίτιδος; [1497 R.] τί κοινὸν Ἀβραὰμ εἰς γένος καὶ Χαναναίοις; ἢ δῆλον ὡς εἰ καὶ μὴ τῇ σαρκὶ υἱὸς ἦν Ἀβραὰμ, ἀλλὰ τοῖς ἤθεσι καὶ τοῖς ἔργοις ἅμα τῷ πλησιάσαι τῷ Χριστῷ τῶν ἐκ σπλάγχνων προελθόντων τοῦ πατριάρχου μακρῷ γνησιώτερος παῖς καὶ γέγονε καὶ ἐπεγνώσθη. Οὕτω καὶ ὁ Ἀπόστολος υἱὸν ἐκάλεσε τὸν Ἐλύμαν τοῦ [71] διαβόλου, καὶ ὁ Κύριος· *Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστὲ*, τοὺς Ἰουδαίους [72] ἀνεῖπεν. Καὶ ὁ Ζακχαῖος οὖν, ἐπειδὴ τὴν Ἀβραὰμ ἐμιμήσατο πίστιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνος κληθεὶς ἀφῆκε τὴν πατρίδα, οὕτω καὶ οὗτος τὸ τελωνεῖον καὶ τὸν ἐκεῖθεν κατέλιπε [73] πλοῦτον. Διὸ καὶ Χριστὸς ἡ ἀλήθεια εἰκότως αὐτὸν υἱὸν Ἀβραὰμ ἀνεκήρυξε.

Ejusdem in Zacchæum sermo.

Jericho metropolis est Chananæorum, quam olim Jesus Nave filius bellando cædendoque intercepit [b]. Nunc autem verus Jesus sanare adveniendo dignatus est [c]. Cæcus quidem illuminatus est, populus vero credidit, omnis lingua Jesum celebravit, et omnis oculus cæcum vidit videntem, medicum illum ultrō oblatum miraculi et salutis, non verbis, sed operibus apostolos veritatem edocentem. B Omnis quidem injuria mala est, odioque digna, sed publicanus omnes excedit. Non enim ullum legitimum peccandi prætextum habet. In aliis quidem invenitur mali quædam necessitas, et origo, unde iniquitas procedit. Publicanus fera est, pestis quæ prætextum non habet, viis regiis incumbens. Hoc morbo Zacchæus ægrotavit, priusquam ad Jesum accederet, qui morbus cæcitate cæci Jerichuntis deterior erat: quia hic corpore, ille animo ægrotavit. Ne des aliis aliena, sed defraudato propria restitue [d]. Non enim Deus eleemosynam recipit, quæ furto rapta est. Publicanus bonus **501***b* rerum suarum judex et dispensator. C *Et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum* [d], inquit, non aliis (hoc enim mercedem non meretur, et Deo gratum non est) sed iis ipsis quos fraudavi. *Hodie salus huic domui facta est, eo quod et ipse filius sit Abrahæ* [e]. Quomodo igitur ex Abraham ille qui ex Jericho est Chananæa urbe? Quid commune habent Abrahami genus, et Chananæorum? certe manifestum est, quod si non secundum carnem filius Abrahæ fuerit, sed moribus et operibus, simulatque ad Christum se contulit, multo magis legitimum filium et factum esse, et cognitum, quam qui ex Abrahæ visceribus prodierunt. Sic Apostolus [f] Elymam vocavit filium diaboli; et Jesus ad Judæos: *Vos ex patre vestro diabolo estis* [g]. Zacchæus igitur cum fidem Abrahæ imitatus esset (quemadmo- D dum enim ille jussus reliquit patriam, sic iste telonium, et ibi partas divitias abdicavit), idcirco Christus, qui est ipsa veritas, merito illum filium Abrahæ vocavit.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τοὺς δύο υἱοὺς τοὺς παρὰ τῷ Λουκᾷ.

Πατέρα μὲν ἡ παραβολὴ τὸν Θεὸν καὶ ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντὸς ὀνομάζει, τὸν δὲ πρεσβύτερον υἱὸν καὶ νεώτερον ἀνθρώπους δύο, τὸν μὲν παραμείναντα

Idem in parabolam de filio prodigo [g].

Parabola Patrem Deum et factorem omnium vocat, filios majorem natu, et minorem, homines duos. Illum quidem datam gratiam et hæredita-

[b] Josue, VI, 1. [c] Luc. XVIII, 1 seqq. [d] Luc. XIX, 8. [e] Ibid. 9. [f] Joan. VIII, 44. [g] Luc. XV, 2.

VARIÆ LECTIONES.

[68] ἔλθοι B. [69] τῷ om. B. [70] ἐγένετο om. A. [71] τοῦ om. B. [72] Ἰουδαίους, ἰδίους A. [73] κατέλειπε pr A.

tem conservantem, et nequaquam Ecclesiam, nec communionem venerandorum sacramentorum propter vitæ luxuriam respuentem, hunc vero juvenili quodam more hæc omnia contemnentem, ideoque a vero Patre digressum, et data munera dissipantem, ut luxuriosi consueverunt. Portio substantiæ, quæ hic describitur, quam a patre petit junior, est baptismus et participatio venerandi corporis Dominici. Etenim multi juvenes hæc petunt et accipiunt, sed qui mentem habent senilem, donum hoc omni diligentia custodiunt. Ex æquo enim omnes partem accipiunt, sed accipientium pro cujusque studio discrimen diversitatem quoque donorum majorum vel minorum efficit: vel omnino dissipat et consumit, ut prodigus. Hanc quidem portionem parabola indicat. *In longinquam vero regionem profecissi*, est a Dei donis et præceptis longe discedere. Dissipavit et Adam substantiam, et omnem felicitatem **502***a* paternam amisit, et expulsus regione bonis abundante. Acerbum fuit juniori a patre discedere. Dilapidationem enim prodigam, et luxuriam, et colloquia mores corrumpentia, parentis oculus pellit atque ejicit. Cum autem juvenis sui fit juris, nec ullus adest timor nec pudor (qui duo fortes sunt lascivientis juventutis custodes), tunc tandem omnia pessum eunt, et sursum deorsum vertuntur. Istius vero regionis a Deo semotæ atque sepositæ, incola est diabolus (16). Etenim peccatorum civitas civem habet et gubernatorem diabolum, undique cogentem profligos, et in unam civitatem compingentem, et incitans illos ad actiones turpes, ac suibus dignas. Etenim agit gregem porcorum ritu viventem, at vero non est pastor hominum ratione utentium, quemadmodum Dominus, *qui animam suam posuit pro ovibus suis* [b]. Magister igitur porcorum mittit miserum juvenem ad pascendum porcos, et felix non erat vel porcorum victu, comedens siliquas. Tale enim peccatum est: ad modicum dulce, nullum tamen alimentum aut utilitatem ferens. Ad se igitur rediens ac resipiscens (nam sui compos non fuerat, perturbationibus servus factus, ac mancipium, menteque alienata) mercenarium post conversionem et pœnitentiam, prodigus seipsum nominat, et omnes infamiæ appellationes sibi imponit: ut nos Evangelium doceat, sic oportere peccantes humiliari, et corde ac verbo conteri. Non oportere pœnitentem, et Deum placare studentem, fixis cœlum oculis aspicere parabola docet, sed pudore animi mœstitiam et dolorem significare. Vide quomodo Dei bonitatem describat. Venientem enim prodigum non modo

A τῇ δοθείσῃ χάριτι καὶ τῷ ἐπιβάλλοντι αὐτῷ τῆς κληρονομίας, καὶ οὐδαμοῦ τῆς Ἐκκλησίας οὐδὲ τῆς [74] τῶν ἀχράντων μυστηρίων κοινωνίας διὰ τῆς τοῦ βίου ἀσωτίας ἀφηνιάσαντα, τὸν δὲ κατὰ πάντων τῶν εἰρημένων νεωτερίσαντα, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τοῦ ἀληθινοῦ χωρισθέντα Πατρὸς καὶ σπαθήσαντα καὶ διαφθείραντα τὰς παρ' αὐτοῦ δοθείσας δωρεὰς, ὡς εἰώθεσαν πράττειν οἱ ἄσωτοι. Ἔστιν οὖν [75] τὸ ἐπιβάλλον μέρος τῆς οὐσίας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ὁ νεώτερος υἱὸς ἐπιζητεῖ, τὸ βάπτισμα καὶ ἡ μετοχὴ τοῦ ἀχράντου σώματος· καὶ γὰρ πολλοὶ καὶ τῶν νεωτέρων καὶ ζητοῦσι ταῦτα καὶ λαμβάνουσιν. Ἀλλ' οἱ πρεσβυτικὸν ἔχοντες φρόνημα, ἐκεῖνοι καὶ τὸ δῶρον ἐν ἀκριβείᾳ φυλάττουσιν. Ἴσον μὲν οὖν ἐστι τὸ ἐπιβάλλον ἑκάστῳ· ἡ δὲ τῶν λαμβανόντων κατὰ τὴν σπουδὴν B ἑκάστου διαφορὰ ἐκείνη καὶ μεῖζον καὶ ἔλαττον αὐτὸ ποιεῖ ἢ καὶ ὅλως σπαθίζει καὶ [76] ἐκδαπανᾷ [77], ὥσπερ ὁ ἄσωτος. Τὸ μὲν ἐπιβάλλον τοῦτ' ἂν αἰνίττοιτο ἡ παραβολή, τὸ δὲ *μακρὰν ἀποδημίαν στέλλεσθαι τὸ μακρυνθῆναι* καὶ τῶν δωρεῶν καὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐσπάθησε καὶ ὁ Ἀδὰμ τὴν οὐσίαν, καὶ πάσης τῆς πατρικῆς εὐπορίας ἐξέπεσε, καὶ ὑπερωρίσθη χωρίου ἀφθονίαν βρύοντος ἀγαθῶν. Χαλεπὸν μὲν υἱῷ νεωτέρῳ χωρισθῆναι πατρός. Δαπάνην γὰρ ἄσωτον καὶ ἀκολασίαν καὶ ὁμιλίας ἤθη φθειρούσας ὁ τοῦ πατρὸς ἐλαύνει καὶ ἀποδιώκει ὀφθαλμός. Ὅταν δὲ ἐφ' ἑαυτῆς γένηται νεότης, καὶ μήτε φόβος πάρεστι μήτε αἰδὼς, δύο φύλακες ἰσχυροὶ ταραττομένης νεότητος, τότε δὴ, τότε οἴχεται πάντα καὶ ἀνατέ- C τραπται. Ἔστι δὲ [818 H.] καὶ ὁ πολίτης τῆς μακρὰν ἀπῳκισμένης Θεοῦ χώρας ἐκείνης ὁ διάβολος. Καὶ γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἡ πόλις πρῶτον πολίτην ἔχει καὶ πολιστὴν τὸν διάβολον, πανταχόθεν συνάγοντα πάντας τοὺς ἀσώτους καὶ συμπολίτας ποιούμενον [78] καὶ εἰς ἀτίμους καὶ συώδεις παραπέμποντα [79] πράξεις. Καὶ γὰρ καὶ χοιροβίων ἐστὶν ἀγελάρχης, ἀλλ' οὐχὶ ποιμὴν λογικῶν προβάτων, ὥσπερ ὁ Δεσπότης, *ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου* [80] *αὐτοῦ*. Ἀποστέλλει οὖν [81] ὁ ἀρχισυβώτης τὸν ἄθλιον νεανίσκον βόσκειν χοίρους, καὶ ἦν ὁ ποτὲ εὐδαίμων ὁμοδίαιτος τῶν χοίρων, ἐσθίων κεράτια. Τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ ἁμαρτία, πρὸς ὀλίγον μὲν ἡδεῖα, οὐδὲν δὲ τρόφιμον οὐδὲ χρήσιμον φέρουσα. Εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθών· καὶ γὰρ οὐχ ἦν ἑαυτοῦ, ἔκδοτος γεγονὼς καὶ D πεπραμένος [82] τοῖς πάθεσι καὶ τῶν ἐμφύτων φρενῶν ἐξεστηκώς. [1500 R.] Μισθωτὸν δὲ μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ μετάνοιαν ὁ ἄσωτος ἑαυτὸν ὀνομάζει, καὶ πάντα τὰ τῆς ἀτιμίας ὀνόματα, ἵν' ἡμῖν ὑπογράφῃ [83] ὁ λόγος ὅπως χρὴ μετανοοῦντας ταπεινοῦσθαι καὶ τὴν καρδίαν διὰ [84] τῶν ῥημάτων συντρίβεσθαι. Ὅτι μὴ δεῖ τὸν μετανοοῦντα καὶ ἐξιλεού-

[b] Joan. I, 2.

VARIÆ LECTIONES.

[74] τῆς ponit B. [75] οὖν καὶ A. [76] καὶ om. A. [77] ἐκδαπανῶν B. [78] ποιούμενον. [79] παραπέμποντα B. ποιούμενος — παραπέμπων ς. [80] τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου B : ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τὴν ψυχὴν ς. [81] οὖν A : γοῦν ς. [82] πεπραγμένος ς. [83] ἵνα — ὑπογράφῃ ς. [84] διὰ] καὶ ἐκ B. et corr. A.

NOTÆ.

(16) Civitas diaboli quæ et a B. Augustino libris de civitate Dei viginti describitur.

A μενον τὸν Θεὸν οὐδὲ ἀτενὲς βλέπειν εἰς τὸν οὐρανὸν, ἡ παραβολὴ διδάσκει, ἀλλὰ τῷ ἐρυθριῶντι βλέμματι τὸ τῆς ψυχῆς κατηφὲς καὶ ἀπαῤῥησίαστον μηνύειν. Ὅρα δὲ πῶς τὴν τοῦ Θεοῦ διαγράφει ἀγαθότητα. Ἐρχόμενον γὰρ τὸν ἄσωτον οὐ μόνον οὐκ ἀποπέμπεται οὐδὲ παρορᾷ, ἀλλὰ καὶ προσυπαντᾷ, καὶ τρέχων, ἵνα θᾶττον ἀπολάβῃ τὸν πλανηθέντα. Καὶ περιχεῖται τῷ τραχήλῳ, καὶ περιπλέκεται, καὶ ἐπιῤῥεῖ δάκρυον, καὶ ἀσπάζεται, τῆς καταλλαγῆς διδοὺς τὸ σύμβολον καὶ τῆς ἀμνηστίας τῶν προλαβόντων τὸ ἐνέχυρον. Στολὴ δ' ἂν ἡ πρώτη εἴη οὐκ αὐτὸ τὸ βάπτισμα (οὐ γὰρ οἷόν τε τυχεῖν δευτέρου βαπτίσματος), ἀλλ' ἡ πρώτη στολὴ καὶ χάρις, ἣν ἀπ' ἀρχῆς ἕκαστος τῶν πιστῶν ἐνδύεται διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἀντὶ γὰρ τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας ἡ διὰ μετανοίας ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἐχαρίσθη ἀνα- B γέννησις, ἥτις τὰ μολύσματα ἡμῶν τῷ δακρύῳ πλύνουσα πάλιν καθαροὺς ἀποφαίνει. Δίδοται δὲ τῷ ἀσώτῳ μετὰ τὴν στολὴν καὶ δακτύλιος, σύμβολον τῆς νοητῆς σφραγῖδος τοῦ Πνεύματος. Ὡς γὰρ ἐν τῇ διὰ τοῦ βαπτίσματος παλιγγενεσίᾳ καὶ στολὴ καὶ σφραγὶς δωρεᾶς [85] Πνεύματος ἁγίου, οὕτω καὶ ἐν τῇ διὰ τῆς μετανοίας ἀναγεννήσει. Προσφέρεται δὲ καὶ ὑποδήματα, ἵνα θαῤῥεῖν ἔχῃ [86] τὴν τοῦ ὄφεως καταπατεῖν κεφαλήν. Σὺ γὰρ, φησὶ, τηρήσεις αὐτοῦ κεφαλὴν, κἀκεῖνος τηρήσει σου πτέρναν. Πρὸς ἑκάτερον οὖν χρήσιμον τὰ ὑποδήματα, καὶ εἰς τὸ καταπατεῖν τὴν [87] τοῦ ὄφεως κεφαλὴν καὶ εἰς τὸ τὴν ἐκεῖθεν βλάβην τὴν πτέρναν διαφυγεῖν. Μὴ λυπείτω σε ἡ τοῦ πατρὸς ἀγαθότης, εἰ περιέχεται τοῦ δυσπραγήσαντος παιδός. Ὁ ἐλεῶν οὐ δικάζει μετὰ ἀκριβείας, ἀλλὰ φιλανθρώπως χαρίζεται, καὶ ταῦτα, ὅταν ὑπάρχῃ πατὴρ, ὥσπερ [88] τινὶ βίᾳ πρὸς τὸν οἶκτον ἑλκόμενος.

non aversatur, nec despicit, sed obviam procedit, et currens, ut celerius errantem recipiat, et collum amplectitur, et stringit, lacrymansque suscipit, et reconciliationis dans symbolum, et priorum oblivionis factorum pignus. Prima itaque stola est non ipsum baptisma (non enim quis secundum baptisma potest accipere), sed gratia Dei quam in baptisma singuli accipiunt. Nam pro lavacro regenerationis regeneratio datur a Deo per **502b** pœnitentiam, quæ maculas nostras lacrymis eluens, rursum mundos et puros reddit. Datur prodigo post stolam et annulus, signum intelligibilis confirmationis Spiritus. Ut enim in regeneratione per baptismum et stola et confirmatio doni Spiritus sancti datur, sic et in regeneratione per pœnitentiam. Adducuntur et calcei, ut possit caput serpentis calcare. Tu enim, inquit, servabis caput ejus, ille tuum calcaneum. Ad utrumque enim calceamenta utilia sunt, cum ad conculcandum serpentis caput, tum ut pes læsionis injuriam effugiat. Ne contristet patris te bonitas, si filium errantem suscipiat, qui misericors et non rigide judicat, sed benigne accipit. Et hæc quod pater sit facit, quasi ad misericordiam vi quadam traheretur.

[819 H.] *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν δοῦλον τοῦ ἑκατοντάρχου, ὃν ὁ Κύριος ἐθεράπευσεν.*

Ὅτι ἐν τῷ παρόντι λόγῳ ὑπόθεσιν τὸν δοῦλον λαβὼν, εἰς παραίνεσιν δούλων καὶ δεσποτῶν τὸ πλεῖστον τῆς σπουδῆς ἀποτείνει, τοὺς μὲν νουθετῶν εὐπειθῶς καὶ ἀδόλως ὑπηρετεῖν τοῖς δεσπόταις, τοὺς C δὲ φιλανθρώπως καὶ ἡμέρως καὶ ὡς ὁμοφύλοις καὶ ἀδελφοῖς προσιέναι. Ὁ αὐτὸς γὰρ πηλὸς ἀμφοῖν καὶ ἡ αὐτὴ τοῦ πλάστου χεὶρ, καὶ τὰ αὐτὰ ἔργα τε φυσικὰ [89] καὶ πάθη καὶ τὸ τῆς κατασκευῆς σχῆμα καὶ ἡ μορφὴ θεωρεῖται. Δι' ἃ προσῆκεν, εἰ μή τις ἄλλος ἦν μηδὲ νόμος θεῖος, μηδ' ἔμφυτος πρὸς τὸ συγγενὲς ἔλεος καὶ ἀγάπη, ἐχρῆν ἀδελφικῶς αὐτοῖς καὶ πατρικῶς προσφέρεσθαι. Καὶ τοῖς ἰατροῖς δὲ παραίνεσιν φιλανθρωπίας ποιεῖται.

Ὅτι Σκύθην, φησὶ, θᾶττόν τε τὴν Ἑλληνίδα μαθόντα εἶδον, εἰς μειρακίων ἡλικίαν ἄρτι παρελθόντα· εἶτα τοῦ ὠνησαμένου δεσπότου μαθήμασιν ἐλευθερίοις αὐτὸν ἐκδεδωκότος [90], τοσοῦτον ἐπιδοῦναι τούτοις καὶ γενέσθαι κατὰ πολλὰ τῶν μαθημάτων D περιδέξιον, ὡς καὶ παρ' Ἕλλησι καὶ παρὰ Ῥωμαίοις λαμπρὸν γενέσθαι καὶ περιβόητον, ἐπειδὴ καὶ νόμων ὤφθη διδάσκαλος. Ὁ δ' ὠνησάμενος Σύρος ἦν, Ἀντιοχείας πολίτης καὶ γραμματικῆς παίδων διδάσκαλος. Γενέσθαι δὲ καὶ μαθητὴν ἑαυτόν φη-

Ejusdem in servum centurionis, quem Dominus sanavit [1].

Hac concione argumentum a servo capiens, in hortandis servis ac dominis desudat. Illos monens ut prompte sincereque dominis serviant : hos ut clementer humaneque servos tanquam sodales et fratres tractent. Eadem enim ambo terra, eadem artificis dextra conditi sunt, eadem utrique opera naturæ, eademque patiuntur, et constitutionis eadem forma et figura in utrisque apparent. Quare si aliud quid præciperet lex divina, et innatus erga proximos amor, fraterno paternoque amore complecti illos oporteret. Etiam medicos ad clementiam hortatur.

Vidi, inquit, Scytham nuper adolescentiam ingressum celerius Græcam linguam addiscentem. Deinde cum dominus liberalibus illum studiis informaret, tantum ille profecit, et omnes artes addidicit, ut et Græcis et Romanis inclaresceret : nam et jurisprudentiam professus est. Dominus vero qui emerat Syrus erat, civis Antiochenus; qui et liberos grammaticam docebat. Quin etiam pius hic scriptor Asterius se hujus Scythæ empti discipulum fuisse profitetur, ubi aut quibus in **503** *a*

[1] Luc. VII, 2.

VARIÆ LECTIONES.

[85] δωρεᾶς om. A. [86] ἔχῃ B : ἔχοι ς. [87] τὴν post τὸ add. A. [88] ὡσπερεὶ ς. [89] φυσικά τε ς. [90] δεδωκότος A.

studiis non exprimit. Tu etiam, Deus, Mosem exsulem, populi ducem constituens facis, non jam Noe arca vectum per mundum aquis obrutum, sed Imperiose jam mare transeuntem, et per vadum pedibus ambulantem. Tuus filius discipulus Eliæ Elizæus, qui puerum Sunamitidis a mortuis excitavit, et post mortem reliquiis appositum mortuum vivificans. Adhæc vero fidei gratia, tanquam aromatis spiritus durans, fidelis sepulcrum sensit.

A σιν ὁ φιλάρετος οὗτος Ἀστέριος τοῦ ἀργυρωνήτου τούτου Σκύθου · [1501 R.] ποῦ δὲ διατρίβοντος ἢ τίνος μαθήματος οὐ λέγει. Σὺ καὶ τὸν Μωσέα τὸν φυγάδα ἄρχοντα λαῶν καὶ δήμων ἐποίησας, οὐκέτι κατὰ τὸν Νῶε ἐπ' ὀχήματος περαιούμενον πελαγισθέντα τὸν κόσμον, ἀλλὰ Δεσποτικῶς ἤδη τὴν θάλασσαν τέμνοντα καὶ πεζεύοντα τὸν βυθόν. Σὸς παῖς καὶ ὁ Ἠλίου μαθητὴς Ἐλισαῖος [91], ὁ καὶ ζῶντα ἀποδοὺς τὸν [92] παῖδα τῇ Σωμανίτιδι, καὶ μετὰ θάνατον τοῖς λειψάνοις τὸν παρατεθέντα νεκρὸν ζωώσας · ἔτι γὰρ ἡ τῆς πίστεως χάρις, ὥσπερ ἀρώματος πνοὴ παραμείνασα ἐδόξαζε τοῦ πιστοῦ καὶ τὸν τάφον.

Ejusdem de jejunio, homilia.

Nemo, qui convivia sectatur, virtutis est discipulus. Una ebrietas et patrem honesta veste, et filium libertate privavit. Propter ventris cupiditatem Esau filius Isaac damnum accepit. Inhians propter famem pulti, fratri primogenita vendidit, et inde patris benedictionem non habuit. Ne frangas jejunium, ne quod cauponibus tibi accidat. Si enim quia vino aquam misceant, puniuntur, quomodo austeritati jejunii falsas miscentes voluptates ciborum pœnam effugient? fugiamus voluptatem. Fieri enim non potest eumdem et Deum, et voluptatem amare. Assyriorum olim rex, qui ventri vivebat, et voluptariæ vitæ, sicut bos præsepi, alligatus. Tres pueri [i*] vinum fugiebant libandi gratia, et carnes propter sacrificia: magis erat illis cordi Deus et pulchrum jejunium, quam deliciæ. Da aures arcanorum doctrinæ, et obliviscere deliciarum, ut populus sequens Christum verbo et opere docentem, qui relicta improborum synagoga, in templum venit. Si adhuc Judaicis alligatus sis, quid tibi prodest jejunium? an Nili crocodilos imitari vis? quos aiunt capita hominum, quos vorarunt, deflere, et mortuorum reliquias deplorare, non facti pœnitentia adductos, sed dolentes, ut mihi videtur, ipsum caput carne carere, quam devorent. Jejunium pædagogus est obesi ventris, ac decentis habitudinis magister. Chorea animi lætitiam declarat, et uniuscujusque rei excellentes sunt figuræ, quæ ex apparenti specie interiorem **503***b* animæ habitum ostendunt. Cum enim legem ad normam vitæ capiens, et ordinatam constitutionem, debeat timere et pœnam ex prævaricatione, ideo Deus vitæ nostræ præcepta hominibus scripta tradens, statim tubæ vocem addidit, in signum futuræ resurrectionis, ut qui præcepta ediscerent, per resurrectionem judicium prospicientes, mandata non transgredienda custodirent.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν παρείσβασιν τῶν νηστειῶν.

Οὐδεὶς εὐωχίαις σχολάζων ἀρετῆς μαθητής. Μία μέθη καὶ τὸν πατέρα τῆς εὐπρεποῦς σκέπης καὶ τὸν υἱὸν ἐλευθερίας ἐγύμνωσεν. Ἐβλάβη διὰ γαστέρα
B καὶ ὁ πρεσβύτερος παῖς τοῦ Ἰσαάκ · περιχανὼν γὰρ διὰ κατασχοῦσαν πεῖναν τῷ φακῷ ἀπέδοτο μὲν τὰ πρωτοτόκια τῷ ἀδελφῷ, ἐκεῖθεν δὲ λοιπὸν καὶ τὴν πατρικὴν εὐλογίαν ἐκλάπη. Μὴ νόθευε τὴν νηστείαν ἵνα μὴ πάθῃς τὰ τῶν καπήλων. Εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ οἴνῳ παραμιγνύντες ὕδωρ κολάζονται, πῶς οἱ τῷ αὐστηρῷ τῆς νηστείας τὰς σεσοφισμένας ἀπολαύσεις ἐπεισάγοντες τὸ ἀτιμώρητον ἕξουσιν; Φεύγωμεν [93] τὴν φιληδονίαν · ἀμήχανον γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι φιλήδονον καὶ φιλόθεον. Ὁ βασιλεύς ποτε τῶν Ἀσσυρίων [94], ἐκεῖνος [820 H.] ὁ πάντα τῇ γαστρὶ ζῶν καὶ τῷ τρυφῶντι βίῳ, ὡς φάτνῃ βοῦς, προσδεδεμένος. Ἦν δὲ τοῖς τρισὶν ἱεροῖς παισὶ καὶ ὁ οἶνος φευκτὸς διὰ τὴν σπονδὴν καὶ κρέας ἅπαν διὰ τὰς θυσίας. Καὶ ἦν αὐτοῖς καὶ τοῦ ὑπὲρ τοὺς τρυφῶντας κάλλους ὁ Θεὸς
C ἐπιμελητὴς καὶ ἡ νηστεία κομμώτρια. Δὸς τὴν ἀκοὴν τῇ μαθήσει τῶν κεκρυμμένων, καὶ ἀμνημονήσεις τροφῆς, ὡς ὁ δῆμος ὁ τῷ Ἰησοῦ ἑπόμενος λόγῳ καὶ ἔργῳ παιδεύοντι. Καταλιπὼν τὴν συναγωγὴν τῶν πονηρευομένων πρόσελθε τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἰ δ' ἔτι τοῖς Ἰουδαϊκοῖς προσδέδεσαι, τί σοι βούλεται ἡ νηστεία ἢ τοὺς Νειλῴους κροκοδείλους μιμεῖσθαι [95], οὕς φασι ταῖς κεφαλαῖς ἐπιθρηνεῖν τῶν ἀνθρώπων ὧν ἔφαγον καὶ δακρύειν ἐπὶ τοῖς λειψάνοις τῶν φόνων, οὐ μετάνοιαν τῶν γεγενημένων λαμβάνοντας, ἀλλὰ τὸ ἄσαρκον τῆς κεφαλῆς, ἐμοὶ δοκεῖ, ὀδυρομένους ὡς εἰς βρῶσιν οὐκ ἐπιτήδειον. Νηστεία μὲν πυκνώσεώς ἐστι, καὶ κοσμίας καταστολῆς ἐπιδείκνυται παιδαγωγός · χορεία δὲ τὸ διακεχυμένον ἑρμηνεύει τῆς ψυχῆς. Καὶ ἑκάστου πράγματος ἐξαίρετά ἐστι
D καὶ τὰ σχήματα, ἐκ τῆς αἰσθητῆς ἐπιφανείας τὴν ἀόρατον τῆς ψυχῆς δηλοῦντα κατάστασιν [96]. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμον λαμβάνων εἰς κανόνα βίου καὶ εὔτακτον πολιτείαν ὀφείλει δεδοικέναι καὶ τὴν ἐκ τῆς παραβάσεως τιμωρίαν, διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν παραγγέλματα ἔγγραφα [97] ἀνθρώποις ἐκπέμπων εὐθὺς προσέθηκε καὶ τὴν φωνὴν τῆς σάλπιγγος, σύμβολον τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, ἵνα οἱ μαθηταὶ τῶν προσταγμάτων [98] διὰ τῆς ἀναστάσεως τὴν κρίσιν προβλέποντες φυλάξωσιν ἀπαράβατα τῆς θείας νομοθεσίας τὰ δόγματα.

[i*] Dan. I, 15.

VARIÆ LECTIONES.

[91] Ἐλισσαῖος A. [92] τὸν] τὴν B. [93] φεύγομεν ς. [94] Ἀσυρίων A. [95] μιμεῖσθε. B. [96] κατάστασιν A : διάθεσιν ς. [97] ἐγγράφως ς. [98] προσταγμάτων] πραγμάτων A.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν ἐκ κοιλίας τυφλόν.

[Ἡ ἐνταῦθα τοῦ ὀφθαλμοῦ ἔκφρασις καὶ ἡ τῆς εἰκόνος, ἡ τῆς ἁγίας Εὐφημίας εἰκονίζει τὴν μορφήν, πολλὴν εἰς κάλλος τὴν συγγένειαν φέρει, ὡς μὴ ἕτερον καὶ ἕτερον ἀλλ' αὐτὸν [*] εἶναι δημιουργὸν ἑκατέρας ἐκφράσεως. Εὐσεβεῖ δὲ φανερῶς ἐνταῦθα, ἰσότιμον τῷ Πατρὶ καὶ προαιώνιον τὸν Υἱὸν θεολογῶν, [1504 R.] ὥστε οὐκ ἂν εἴη ὁ Ἀρειανὸς ὁ τὴν ἔκφρασιν τῆς εἰκόνος εὐφυΐᾳ λόγων ὑποβαλών.] Ἐπειδὴ λόγῳ καταγγέλλων τοῖς Ἰουδαίοις τὴν ἀλήθειαν ὁ Σωτὴρ οὐκ ἔπειθεν εὐσεβεῖν, παρεστὼς ἀπεκρύβη καὶ φαινόμενος οὐκ ἐβλέπετο [1], ἵνα ἐκ τῆς τοιαύτης αὐτοῦ θαυματουργίας ἑλκύσῃ πρὸς συγκατάθεσιν τοῦ ὅτι καὶ θεὸς ἐτύγχανεν ὁ μὴ βλεπόμενος, καὶ οὐκ ἄλλος ἀλλ' ὁ πρὸς Μωϋσῆν [2] λαλῶν καὶ μὴ [3] φαινόμενος. Ἑωρᾶτο γὰρ καὶ τότε πῦρ καὶ βάτος, ἀμφότερα ἄφωνα· ἀλλ' ὅμως καὶ φωνὴ ἠκούετο καὶ λόγος ἐπαίδευε καὶ ἀσφαλῶς τὸ μέλλον προηγορεύετο. Καὶ χρὴ τοὺς νοῦν ἔχοντας ἐκ τῆς συγγενείας τῶν πραγμάτων γνωρίσαι τὸ πρόσωπον. Θεασάμενος δὲ τὸν τυφλὸν ὁ Σωτὴρ ἔστη, καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν ἕτοιμος ἦν, θεραπείαν ἀνθρωπίνης σοφίας καὶ τέχνης κρείττονα. Ἰατρικὴ μὲν γὰρ καὶ ὁ κατ' αὐτὴν [821 H.] λόγος ἐκείνοις τῶν νοσημάτων ἐπιβάλλει τὴν θεωρίαν, ὅσα τῆς φύσεως ἀπαρτισάσης τὸ ζῶον καὶ εἰς φῶς προαγαγούσης χρόνοις ὕστερον κατά τινας περιπτώσεις ἐπισυμβαίνει, τῆς δὲ συντεχθείσης τῷ σώματι λώβης οὐκ ἐπαγγέλλεται θεραπείαν, ἀλλ' οὐδὲ πάντων παθῶν τῶν εἰς ὕστερον συμβαινόντων· οὔτε γὰρ ἠκρωτηριασμένοις [4] μέλη ἀνεσώσατο, οὔτ' ἄλλο τι παραπλήσιον θεραπεύειν ἀναδέχεται. Διόπερ οἱ μαθηταὶ τὸ πάθος κατελεήσαντες, καὶ βλέποντες ἄνθρωπον τῆς καλλίστης ἡδονῆς τοῦ φωτὸς μὴ γευσάμενον, τὴν αἰτίαν ἐπυνθάνοντο. Ἀλλ' οὐκ ἐπιστημόνως προσῆγον τὴν ἐρώτησιν· οὔτε γὰρ ἂν ὑπὲρ τῶν πατέρων, οὐδενὸς ὢν ἔνοχος, ὁ παῖς κατεγνώσθη, οὔτε μὴν ἰδίων πλημμελημάτων ὁ μήπω προελθὼν εἰς τὸν βίον ἀπέτισε δίκας. Τὸ πάθος, φησὶν ὁ Χριστὸς, τοῦ τυφλοῦ οὐχ ἁμαρτημάτων ἐστὶν ἀντίδοσις, ἀλλ' ἑτοιμασία μελλούσης οἰκονομίας ἄλλα τε διαπραττούσης, καὶ ὅπως ὁ Κτίστης τῶν ὅλων μετὰ τὴν πρώτην ποίησιν εὕρῃ καὶ νῦν τοῦ [5] δημιουργεῖν ἀφορμὰς, ἐκ δὲ τῶν μερικῶν καὶ τὰ καθόλου πιστώσηται. Ἀνθρώπου μέρος, καὶ μέρος τὸ κάλλιστον, οὐκ ἂν ἐποίησεν ἄλλος, εἰ μή γε ὁ τῆς πρώτης ἀρχῆς τοῦ γένους τὴν δημιουργίαν ἐπιδεδειγμένος. Ἐν δὴ τῷ ὀφθαλμῷ μικροῦ [6] μορίου καὶ μέλους περιγραφῇ τὴν παντοδύναμον καὶ ποικίλην τοῦ Θεοῦ σοφίαν ἔστι κατόψεσθαι, τοσαύτην ἐπιδειξαμένου τὴν φιλοτιμίαν τῆς τέχνης. Πρῶτον μὲν γὰρ αὐτῷ χάρις τις ἐπικέχυται, καὶ ἔστιν ἁπαλώτατός τε καὶ ἄσαρκος, ὡς ἂν εἴποι τις, ἐν τῷ τρυφερῷ τὸ στερεὸν ἔχων καὶ ἐν τῷ μαλακῷ τὸ διατεταμένον· καὶ ποικίλαις διήνθισται ταῖς χρόαις. Τὸ γοῦν μέσον αὐτοῦ τὴν περιγραφὴν ἔχει τοῦ μέλανος, καὶ ταύτην

Ejusdem in cæcum a nativitate.

Hæc oculi enarratio, et species, quæ divinæ clementiæ formam ostendit, magnam vicinitatem cum pulchritudine habet, quia non alius et alius, sed idem creator utriusque explicationis est. Pius hoc loco manifeste est æqualem prædicans Patri et coæternum Filium. Quamobrem Arianus non sit, qui explicationem figuræ verborum elegantiæ subjiciat. Cum Salvator veritatem Judæis enuntians, pietatem non persuasit, præsens occultatus erat, et apparens non videbatur, ut his miraculis traheret Judæos ut concederent illum Deum esse cum non videretur, et non alium, sed eum qui cum Mose apparens locutus est. Videbatur enim tunc ignis et rubus, et non loquebantur, veruntamen vox audiebatur, et verbum monebat, et futura secure denuntiabat: et oportet homines mente præditos ex hac rerum cognitione faciem cognoscere. Salvator vero videns cæcum stetit, et ad sanandum paratus fuit arte divina supra hominum captum. Medicina enim et sermo, de eadem ipsa re considerationem morborum illis proponit, qui morbi, postquam natura fœtum formaverit, in lucemque produxerit, casu aliquo evenire solent, sed qui corpori adnascuntur nævi, eorum medicinam non ostendit, neque omnium qui post contingunt. Neque enim mutilati corporis membra sanat, nec aliud quid simile curandum suscipit. Quare discipuli commiseratione moti, et videntes hominem pulcherrima **504***a* luce non perfruitum, causam rogarunt, nec prudenter interrogarunt. Neque enim pro patribus nullius culpæ reus filius condemnatus est, nec suorum peccatorum, priusquam in lucem prodeat, pœnas dedit. Cæcitas, ait Christus, non propter peccata accidit, sed præparatio est alterius dispensationis alio tendentis, utque Creator universorum post primam creationem inveniat et jam occasionem creandi, atque singulis universa confirmet. Partem hominis, et partem pulcherrimam non fecit alius, nisi qui primi initii generis creationem demonstravit. In oculo exigui membri, et partis circumscriptione, omnipotentem variamque Dei sapientiam licet videre, in qua tantum artis ostenditur. Primum quidem venustas quædam illi indita, et mollissimus est, et sine carne: et ut ita dicam, in delicato membro soliditas est, et in molli ordo variis coloribus distinguitur. Media enim pars nigra est, et illa non tota unius speciei, sed variis circulis colligata est. Medium ipsum et centrum profundum est, ambitus extrinsecus desinit in colorem flavum ex parte. Hunc extra albedo splendida et lucida ambit, non solam habens albedinem, sed in vitrea quadam, radiantique forma factam. Rubedo ad pupillam jacet, ut nigredini venustatem adderet. Adhæc adeo pellucidus est et

VARIÆ LECTIONES.

[*] αὐτὸν] im. τὸν αὐτόν. [1] ἐβλάπτετο pr. A. [2] Μωσῆν ς. [3] μὴ add. A. [4] ἠκρωτηριασμένους B. [5] τοῦ add. A. [6] μικρᾷ A

lævus in spissitudine, ut rerum vicinarum formas suscipiat, et tanquam speculum quoddam egregium characteres repræsentet : et circuli medium ideo *κόρη*, hoc est pupilla vocatur, quia semper formam ex adverso videnti humanam ostendit. Homines enim mutuo se inspicientes, mutua sibi specula fiunt. Quare oculus in creaturis admiratione sane dignus est. Hic et Deum mihi interpretatur, omnem cognoscens creaturam, et per ipsam Creatorem ostendit, et e visibilibus animæ invisibilia explicat. Per hunc cum alia multa intellexi, tum colorum varietatem et **504***b* tenebrarum caliginem, tum denique lucis splendorem. Quod si oculus non esset, sine teste creatura senesceret, nemine vidente Dei sapientiam, et virtutem in illa servatam. Propter hoc igitur admirandum oculorum opificium, etiam nunc, pro re nata, visus est restitutus, ut cogitationes parum decentes de Unigenito, quas nobis caro ingeneravit, repellamus : et magnitudine eorum quæ facta sunt, animi abjectam omnem ac vilem opinionem deponentes, cognoscamus fictile ac luteum vas beatum lumen, ac divinitatis splendorem suscepisse, unde lux nobis, tanquam e lucernis, administretur. Dominus vero nunc medicinam facit non solum verbo, ut alias passim, sed et ore, manu, aliaque providentia, ut per plurimas res fidem infidelibus inderet. Spuit, et lutum facit, terra simul usus, ut unde totum animal ab initio condidit, inde et partes ejus singulas factas esse ostendat; saliva demonstrans, virtute oris ejus per verbum omnia esse facta : *Verbo enim Domini cœli firmati sunt* ¹, etc. Si vero et hoc scire libet, ut detestari assuefacit eos, qui illum paulo post sputis fœdabunt : etsi furiosorum audacia major fuit omni providentia, et correctione. Siloe salutem nostram per aquas inchoat, quam Siloe emissus omnibus largitur. Tunc enim vere videmus, quando mystica mundamur aqua. Nihil ingratos Judæos ad intelligendum traxit, non verbum, non opera, non miracula, sed etiam hæc ipsa quæ ad salutem eos vocabant, omnibus modis obscurare nitebantur, etsi in contrarium illos malitia impelleret. Quantum enim non credidere, et interrogando invertere omnia conati sunt, tanto magis veritas invaluit prima ipsorum curiositas, an hic esset ille cæcus; secunda an a nativitate cæcus fuisset? Ac sanatus cæcus Salvatorem aperta voce prædicat, et remunerationis loco confessionem dedit. Incredulorum patrum similes filii. Etenim parentes etiam e bello præter spem servabantur, et danti salutem non credebant : nutriebantur cibis naturam superantibus, **505***a* et magis ingrati erant quam esurientes. Sic hæredes et vos patrum ingratitudinis, quibus est opus correptione, non virgæ nuceæ, sed ferreæ.

¹ Psal. xxxii, 6.

A οὐ διόλου μονοειδῆ ἀλλὰ ποικίλοις τισὶ κύκλοις συν-δεδεμένην, τοῦ κέντρου μὲν αὐτοῦ καὶ μέσου τ[ὸ] βαθύτερον ἔχοντος, τῆς δὲ ἐξωτέρω περιφερείας πρὸ[ς] τὴν ξανθοτέραν [7] κατὰ μέρος ἀποληγούσης βαφὴν. Ταύτην ἔξωθεν τὸ λευκὸν περιβέβληται στιλπνὸ[ν] καὶ διαυγὲς, οὐκ ἄκρατον ἔχον τὴν λευκότητα, ἀλλ' ἐν κρυσταλλοειδεῖ τινι καὶ διαυγαζούσῃ [8] πεποιω-μένῳ [9] τῇ μορφῇ τὸ ἐρυθρὸν κεῖται περὶ τὴν κόρην ἵνα τῷ λευκῷ [10] καὶ τῷ μέλανι κεράσῃ τὴν χάριν. Ἐπὶ τούτοις οὕτως ἐστὶ διαυγὴς καὶ λεῖος ἐν τ[ῇ] πυκνότητι ὥστε καὶ τὰς τῶν ἐγγιζόντων εἰδωλοποιεῖ[ν] μορφὰς καὶ οἱονεὶ κάτοπτρον ἀκριβὲς ἐντυποῦσθα[ι] τοὺς χαρακτῆρας. Καὶ τὸ μέσον τοῦ κύκλου δι[ὰ] τοῦτο προσηγόρευται κόρη, ὡς ἀεὶ τὴν μορφὴν τ[ῷ] κατ' ἀντικρὺ βλέποντι παραδεικνύον ἀνθρωπίνην.
B εἰς ἀλλήλους γοῦν οἱ ἄνθρωποι βλέποντες ἀλλήλω[ν] γίνονται κάτοπτρα. [1505 R.] Θαύματος οὖν [11] ἄξιο[ς] ἐν τοῖς κτίσμασιν ὁ ὀφθαλμός. Οὗτος καὶ Θεόν μο[ι] διερμηνεύει, πᾶσαν καταμανθάνων τὴν κτίσιν κα[ὶ] δι' αὐτῆς τὸν τεχνίτην ἐπιδεικνὺς καὶ ἐκ τῶν ὁρω-μένων ἑρμηνεύων τῇ ψυχῇ τὰ ἀόρατα. Διὰ τούτο[υ] ἄλλα τε τῆς κτίσεως ἔμαθον, καὶ χρωμάτων ποι-κίλην βαφὴν σκότους τε κατήφειαν καὶ φωτὸς λαμ-πηδόνα. [822 H.] Ὡς εἴ γε ὀφθαλμὸς μὴ [12] ὑπῆρ-χεν, ἀμάρτυρος ἂν ἡ κτίσις ἐγήρασεν, οὐδενὸς καθ-ορῶντος τὴν ἐν αὐτῇ σωζομένην τοῦ Θεοῦ σοφίαν καὶ δύναμιν. Διὰ ταύτην τοίνυν τὴν θαυμαστὴν τῶν ὄψεων κατασκευὴν ὀφθαλμοὶ καὶ νῦν ἐκτίσθησα[ν] αὐτοσχέδιοι, ἵνα τὰς μικροπρεπεῖς ἐννοίας τὰς ἐκ τῆ[ς]
C σαρκὸς ἐγγινομένας ἡμῖν περὶ τοῦ Μονογενοῦς ἀπο-θώμεθα, καὶ τῇ μεγαλουργίᾳ τῶν γινομένων τῆ[ς] ψυχῆς πᾶσαν ἐκβάλλοντες ταπεινὴν ὑπόληψιν καὶ χαμαίζηλον γνωρίσωμεν ὅτι τὸ μακάριον φῶς καὶ κάλλος τῆς θεότητος ὀστράκινον σκεῦος ἐδέξατο, διακονοῦν ἡμῖν κατὰ τοὺς λύχνους τὴν λαμπηδόνα. Αὐτουργεῖ δὲ τὴν θεραπείαν ὁ Κύριος νῦν οὐ λόγῳ μόνον, ὥσπερ ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ, ἀλλὰ καὶ στόματι καὶ χειρὶ καὶ ἄλλῃ προνοίᾳ, ἵνα διὰ πολλῶν πραγμά-των τὴν πίστιν τοῖς ἀπίστοις ἐνεργάσηται. Πτύει δ[ὲ] καὶ πηλὸν ποιεῖ τῇ μὲν γῇ συγχρώμενος, ἵν' ὅθεν τ[ὸ] ὅλον κατ' ἀρχὰς ἐπλάσθη ζῶον, καὶ τὸ μέρος δείξ[ῃ] πλαττόμενον, σιάλῳ δὲ παριστῶν ὡς τῇ δυνάμει το[ῦ] στόματος αὐτοῦ ὁ λόγος πάντα κατώρθωσε · *Τῷ λόγῳ γὰρ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*, καὶ ἑξῆ[ς].
D Εἰ δὲ καὶ τοῦτο συνιδεῖν ἐθέλοις, ἵν' εὐλαβεῖσθα[ι] παρασκευάσῃ τοὺς μέλλοντας μικρὸν ὕστερον τοῖ[ς] πτύσμασιν αὐτὸν ὑβρίζειν [13], εἰ καὶ τὸ τῶν μαινο-μένων θράσος μεῖζον ἦν καὶ προνοίας πάσης καὶ διορθώσεως. Ὁ δὲ Σιλωὰμ τὴν δι' ὕδατος ἡμῖν [14] σωτηρίαν προοιμιάζεται, ἣν πᾶσιν [15] ὁ ἀπεσταλμέ-νος Σιλωὰμ ἐχαρίσατο · τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς βλέπο-μεν, ὅταν τῷ μυστικῷ καθαρθῶμεν ὕδατι. Οὐδὲν τοὺς ἀγνώμονας καὶ ἀχαρίστους Ἰουδαίους ἦγεν εἰς συναίσθησιν, οὐ λόγος, οὐ πρᾶξις, οὐ θαυματ-ουργήματα. Ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ [16] πρὸς σωτη-

VARIÆ LECTIONES.

[7] κατὰ μέρος ξανθοτέραν ς. [8] αὐγαζούσῃ ς. [9] πεποιημένον ς. [10] τῷ λευκῷ καὶ add. A. [11] ουν A : γοῦν ς. [12] μὴ et infra τοῦ add. A. [13] ὑβρίζειν αὐτὸν ς. [14] ὑμῖν ς. [15] πᾶσιν] πάλιν A. [16] τὰ om. p. A.

μεν παρακαλοῦντα αὐτοὺς πᾶσιν ἐπεχείρουν τρόποις ἀφανίζειν, εἰ [17] καὶ πρὸς τοὐναντίον αὐτοῖς περιετρέπετο [18] ἡ κακουργία· ὅσῳ γὰρ ἠπίστουν καὶ προσερωτῶντες ἀνατρέπειν ἐσπούδαζον, τοσούτῳ [19] πλέον ἐβεβαιοῦτο ἡ ἀλήθεια. Πρώτη αὐτοῖς πολυπραγμοσύνη, εἰ αὐτὸς οὗτός ἐστιν ὁ τυφλὸς, δευτέρα, εἰ ἐκ γενετῆς ἦν τυφλός. Καὶ ὁ ἰαθεὶς τὸν Σωτῆρα ἐβόα, καὶ τῇ ὁμολογίᾳ τὴν χάριν ἀντεδίδου τῆς ἰάσεως. Ἀπίστων πατέρων ὅμοιοι παῖδες. Καὶ γὰρ καὶ οἱ τεκόντες ἐκ πολέμων ἐσώζοντο παρ' ἐλπίδας, καὶ τῷ διδόντι τὴν σωτηρίαν ἠπίστουν. Ἐτρέφοντο τροφαῖς ὑπερβαινούσαις τὴν φύσιν, καὶ τῶν λιμωττόντων πλέον ἦσαν ἀχάριστοι. Ὄντως κληρονόμοι καὶ ὑμεῖς τῆς τῶν πατέρων ἀγνωμοσύνης, οὐ ῥάβδου καρυΐνης ἐπιστασίαν ἀλλὰ σιδηρᾶς χρῄζοντες.

Τοῦ αὐτοῦ [20] *εἰς τὸν Ἰάειρον καὶ τὴν αἱμοῤῥοοῦσαν.*

Δυσάγωγον τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος εἰς ἀρετὴν, ὡς ἔοικε, καὶ μικρὰ φροντίζον τῆς ἐκ λόγων διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Σωτὴρ συγκαταβὰς τοῖς ἀνθρώποις μέχρι τῆς θνητῆς καὶ ἐπικήρου σαρκὸς, ὡς εἶδε τοὺς Ἰουδαίους πρὸς τοὺς λόγους κωφεύοντας, μετεπήξατο πρὸς τὰ πράγματα, καὶ θεραπείαν συνάπτει θεραπείᾳ καὶ θαῦμα θαύματι, [1508 R.] καὶ τὴν ἀπιστουμένην [823 H.] θεότητα τῇ πείρᾳ τῶν εὐεργεσιῶν ἐπεχείρει βεβαίαν παριστᾷν.

Εἰς δεινὸν δὲ τῷ [21] ἀνθρώπῳ περιειστήκει τὸ πρᾶγμα, θυγάτηρ, καὶ μόνη, τῆς οἰκίας ἔρεισμα, τοῦ γένους διαδοχὴ, μέλλουσα φέρεσθαι πρὸ τῶν θαλάμων εἰς ἐκφορὰν, πρὸ τῆς παστάδος εἰς τάφον. Γυνή τις ἀσθενοῦσα χαλεπῶς διὰ φλεβῶν ἀταξίαν, καὶ πᾶσαν τὴν ζωτικὴν ὕλην κενώσασα, καὶ δαπανηθεῖσα λοιπὸν ἐκ μὲν τῆς τηκεδόνος τὸ σῶμα, τοῖς ἰατροῖς δὲ τὴν εὐπορίαν, μίαν εἶδεν ἐν ἀπόροις ἐλπίδα προσπεσεῖν τῷ Κυρίῳ. Ὁ δὲ Κύριος τῶν ἀφώνων ἤκουσε τῆς γυναικὸς λογισμῶν, καὶ σιωπῶν σιωπῶσαν ἰάσατο, ἐπειδὴ τοῦ κρασπέδου προσήψατο. Καὶ ἡ μὲν ἐνόμιζε κεκλοφέναι τὴν δωρεὰν, ὁ δὲ ἐκλάπη τὴν χάριν. Καὶ τέως μὲν οὐκ ἐκλαλεῖ τὴν θεραπείαν, ὕστερον δὲ δημοσιεύει, οὐ φιλοδοξῶν (ἄπαγε· ποῦ γὰρ θαυματουργίας πρόεισι φιλοδοξία;) ἀλλὰ καὶ τῆς γυναικὸς τὴν τῆς πίστεως πᾶσιν ἐπιδεικνὺς εὐκαρπίαν, καὶ τῶν παρόντων τοὺς μὲν εἰς θεογνωσίαν ἐπιστρέφων, τῶν δὲ τὴν ἀπόνοιαν καὶ διὰ τῶν ἔργων καὶ διὰ τῶν λόγων στηλιτεύων. Εἶδον, φησὶ, τὴν ὄπισθεν ἁψαμένην· οὐ γάρ μοι μόνος ὁ ταῖς ὀφρύσιν ὀφθαλμὸς ὑποκαθήμενος καὶ τοῖς βλεφάροις σκεπόμενος, ἀλλὰ καὶ ἕτερος ὁ γῆν ὁμοῦ καὶ θάλατταν [22] ἐποπτεύων καὶ κτίσιν τὴν σύμπασαν. Σιγῇ δὲ πρόσεισιν ἡ γυνὴ δι' εὐλάβειαν, καὶ οὐ λανθάνει. Ἀναγινώσκει γὰρ ὁ Θεὸς καὶ σιγώντων ἡμῶν τὸν ἑκάστου νοῦν, ὡς ἡμεῖς βιβλίον παρερχόμενοι [23]. Διὸ καὶ τῆς Μωσέως σιωπώσης γλώσσης τὸ τῆς καρδίας ἠκούετο βούλημα. Εἰ τὴν χάριν ὁ δοὺς ἐσιώπησε, τάχα ἂν οὐδ' αὐτὴ τὴν χάριν ἡ λαβοῦσα ὠφελήθη, εἰς συντυχίαν τὸ δῶρον αἰχμαλωτίζουσα. Τοῦτο τὸ θαῦμα εἶδον μὲν ἄπειρον πλῆθος, τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον πρὸ πολλῶν γενεῶν διὰ Μαλαχίου προεθέσπισεν. *Ἀνατελεῖ γὰρ ὑμῖν* [24], φησὶ, *τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά μου Ἥλιος δικαιοσύνης, καὶ*

A *Ejusdem in Jairum, et mulierem sanguinis profluvio laborantem.*

Difficulter homines ad virtutem trahuntur, ut apparet, et parum curant ea quæ verbo docentur. Ideo Salvator ad homines fragili et mortali carne condescendens, quia vidit Judæos surdos, res mutavit, factum facto addit, et miraculum miraculo, et divinitatem quam non credebant, beneficiorum experimento confirmare contendit. Verum res male homini cessit. Filia, eaque unica, domus fundamentum, familiæ hæres, quæ ante nuptias efferenda erat in tumulum, et ante torum in sepulcrum: mulier quædam graviter infirma venarum inordinatione, et omnem vitæ substantiam exhauriens, quæ tabe corpus, et propter medicos opes consumpsit, B unam in re dubia spem vidit, ad Christi pedes procidere. Dominus mulierem non cogitata proloquentem intellexit, et tacendo tacentem sanavit, cum fimbriam tetigisset: et hæc quidem donum surripuisse videbatur sibi: at ille gratiam surreptam tolerat. Et primo se sanasse non dicebat, tandem vero evulgat, non quærens gloriam (absit: ubi enim præit miraculo vana gloriatio?) sed mulieribus fidei fructum omnibus declarans, et præsentium alios quidem ad Dei cognitionem convertens, aliorum vero vesaniam, opere verboque publice notans: Vidi, inquit, eam quæ a tergo me tetigit: non enim mihi solus oculus qui superciliis subest, et palpebris tegitur, sed etiam alius est, qui terram simul et mare intuetur, omnemque adeo C creaturam. Mulier præ pudore tacite accessit et non ignorata a Christo. Novit enim Dominus mentem uniuscujusque nostrum, etiam tacentis, ut nos libros, legentes novimus. Quare et Mosis lingua tacente, cordis voluntatem audivit. Si gratiam qui dedit, tacuisset, fortasse illi quæ accepit, nil profuisset, donum ad casum fortuitum referenti. Hoc vidit miraculum infinita multitudo. Spiritus vero sanctus ante multos annos per Malachiam **505b** vaticinatus est: *Orietur*, inquit, *vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ, et sanitas in alis ejus* [k]. Solem justitiæ Dominum vocans: alas vero fimbriam vestimenti. Discamus hujus sanatæ mulieris gratitudinem. Cum enim esset e civitate Peneade (est autem hoc oppidulum Palæstinæ) ænea statua

[k] Malach. IV, 2.

VARIÆ LECTIONES.

[17] εἰ om. A. [18] περιετρέπετο ς. [19] τοσοῦτο B. [20] τοῦ αὐτοῦ—κηρύττουσα om. B. [21] τῷ add. A. [22] θάλασσαν ς. [23] παρερχόμενοι] περιεχόμενοι A. [24] ἡμῖν A.

sanantem honoravit. Hoc donum beneficio non indignum putans, et statua illa per multos annos duravit ad redargutionem eorum, qui evangelistis mendacium ascribere audebant : et statua ad nostra usque tempora servata fuisset, ut utrumque ostenderet, et Dei miraculum, et mulieris gratum animum, nisi Maximinus ille, 'qui ante Constantinum Romanus imperator fuit, impius idolorum cultor, et Christo in statua invidens, æneam statuam sustulisset, etsi rei factæ memoriam auferre non potuit. Ecce igitur statua quidem non apparet, Evangelium vero miraculum illud ubique prædicat, et hæmorrhousa ab oriente usque ad occidentem celebratur : et laboravit in vanum, qui materiam sensu comprehensibilem sustulit. Statua enim erecta et apparens, tacebat inanime miraculi monumentum, sed fama opus cum verbo assumens, quotidie urbes et vicos percurrit beneficium Domini deprædicans.

A ἴασις ἐν ταῖς πτέρυξιν αὐτοῦ. Ἥλιον μὲν δικαιοσύνης τὸν Κύριον καλῶν, πτέρυγας δὲ τὰ τοῦ ἱματίου κράσπεδα καταμάθωμεν τῆς ἰαθείσης γυναικὸς τ[ὸ] εὐχάριστον. Τῆς γὰρ Πενεάδος [25] οὖσα πολιτεία (πολίχνη δὲ αὕτη τῆς Παλαιστίνης) ἀγάλματι χαλκ[ῷ] τὸν εὐεργέτην ἐτίμησε, τοῦτο γέρας οὐκ ἀνάξιο[ν] οἰηθεῖσα τῆς χάριτος. Καὶ χρόνος πολὺς ἐτήρει τ[ὸ] ξόανον, εἰς ἔλεγχον ἀκριβῆ τῶν τὸ ψεῦδος τολμώντω[ν] ἐπιφημίζειν τοῖς εὐαγγελισταῖς. Καὶ οὐδὲν ἐκώλυ[ε] σώζεσθαι τὸν ἀνδριάντα μέχρι νῦν καὶ δεικνύει[ν] ἀμφότερα, καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ θαυμάσιον καὶ τῆς ε[ὖ] παθούσης τὸ χαριστήριον, εἰ μὴ Μαξιμῖνος, ἐκεῖνο[ς] ὁ πρὸ τοῦ Κωνσταντίνου τῆς Ῥωμαίων ἄρξας βασι-λείας, ἀνὴρ εἰδωλολάτρης καὶ δυσσεβὴς ἦν, καὶ ζη-λοτυπῶν ἐν τῷ ἀγάλματι τὸν Χριστὸν ἀνείλετο τῆ[ς] B πολίχνης τὸν χαλκὸν, εἰ καὶ μὴ τὴν μνήμην τῶ[ν] γενομένων· ἰδοὺ γὰρ [824 H.] ὁ μὲν ἀνδριὰς ο[ὐ] φαίνεται, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον τὸ θαῦμα πανταχοῦ βο[ᾷ] καὶ κηρύσσει, καὶ ἡ αἱμόῤῥους ἀπ' ἀνίσχοντος ἡλίο[υ] μέχρι καὶ δυομένου λαλεῖται, καὶ συνέβη μάταιος πόνος τῷ δυσσεβεῖ ἡ τῆς αἰσθητῆς ὕλης κλοπή. [Ὁ] μὲν γὰρ χαλκὸς καὶ ἑστὼς καὶ φαινόμενος ἐσιώπα, ἄψυχον τῶν θαυμασίων ὑπόμνημα· ἡ δὲ φήμη μετ[ὰ] τοῦ λόγου παραλαβοῦσα τὸ ἔργον καθ' ἡμέραν διατρέχει πόλεις καὶ κώμας, τὸν εὐεργέτην κηρύτ-τουσα [26].

CCLXXII.

Leontii episcopi Arabissi sermo de creatione, et Lazaro redivivo.

Legi beati Leontii episcopi Arabissi sermonem de creatione, et Lazaro redivivo.

Silentium non opportunum, audaciæ orationis simile est, et quod habet vituperium os futile, hoc C etiam meretur per negligentiam tacens. Optimi imperatoris est, per victos excitare de hostibus trophæum, et quibus telis hostis usus est, iisdem illum interficere. Ne igitur tacens peccare dicatur, et festi diei celebritas taciturnitate putrida periclitetur, etsi audacis facti sit labris impuris Domini sacramenta attingere, respiciens præsentia, hymnum audacter canam, reliqua dignitati permittam miraculi. Mortui enim ferens fœtorem, ut propriæ humanitatis bonum odorem ostenderet, et nostrum os cum **506***a* sepulcro Lazari aperiet, mundans vitæ maculam, ut illius mortem. Vox aquas vivificat, peperit terra, et sine congressu fetu impleta est. Quid dicis, o hæretice? Vides pro immissione seminis, Verbi mandatum factum, et quomodo dubium D dicis virgineæ conceptionis mysterium? Quæ enim jam sine semine non concipiuntur, cum his aliquando concurrit vox vocantis ad generationem, et conceptionis modum præcepti lex imitata est, et una voce omnia incarnata sunt : et qui tunc creaturam carne induit, et semen sine semine omnibus contulit, ille a carnea terra carne indutus, sine semine descendit, maris radicem, quam caro plantavit, falce virgineæ generationis præcidens. Creator

ΣΟΒ'.

Λεοντίου ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὴ[ν] κτίσιν λόγου, καὶ εἰς τὸν Λάζαρον.

[1509 R.] Ἀνεγνώσθη τοῦ μακαρίου Λεοντίο[υ] ἐπισκόπου Ἀραβισσοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὴν κτίσιν λόγο[υ] καὶ εἰς τὸν Λάζαρον.

Τὸ παρὰ καιρὸν σιωπᾷν τὸ περὶ τοὺς λόγους μ[ι]-C μεῖται θρασύ· καὶ ὃν ἔχει ψόγον ὁ τοῖς χείλεσι[ν] ἄστεγος, τοῦτον ἀποφέρεται καὶ ὁ δι' ὄκνου σιγῶ[ν]. Στρατηγῶν ἐστιν ἀρίστων διὰ τῶν ἡττηθέντων ἐγεί-ρειν τὸ κατὰ τοῦ ἀντιπάλου τρόπαιον, καὶ οἷς ἐκέ-χρητο βέλεσιν ὁ πολέμιος, τούτοις ἀναιρεῖν ἐκεῖνον [27]. Ἵνα οὖν μὴ τὸ σιγᾷν ἁμαρτεῖν λογισθῇ, καὶ κινδυ-νεύσῃ τῆς ἑορτῆς τὸ κάλλος ἐν σαπρίᾳ σιωπῆς, κα[ὶ] τολμηρὸν χείλεσιν ἀκαθάρτοις Δεσποτικὰ προϊένα[ι] μυστήρια, πρὸς τὸ παρὸν βλέπων καταθαῤῥήσω τ[ὸν] ὕμνον, τὸ λεῖπον εἰς ἀξίαν καταπιστεύων τῷ θαύ-ματι· ὁ γὰρ τῆς τοῦ θανόντος ἀνασχόμενος δυσωδία[ς], ἵνα τῆς οἰκείας φιλανθρωπίας ἐπιδείξηται τὸ εὐῶδε[ς], καὶ τὸ ἐμὸν στόμα τῷ τάφῳ συνεξανοίξει Λαζάρο[υ], περικαθαίρων τοῦ βίου τὴν [28] κηλῖδα ὡς ἐκείνο[υ] τὴν νέκρωσιν. Ἐζωογόνει τὰ ὕδατα ἡ φωνὴ, ἔτικτε D ἡ ξηρὰ, καὶ συνουσίας ἄνευ ὁ τοκετὸς ἐπληθύνετ[ο]. Τί λέγεις, αἱρετικέ; βλέπεις ἀντὶ καταβολῆς σπέρ-ματος τὸ τοῦ Λόγου γινόμενον πρόσταγμα, καὶ πῶ[ς] ἀμφίβολον λέγεις τῆς παρθενικῆς γεννήσεως τ[ὸ] μυστήριον; Ἃ γὰρ νῦν σπέρματος ἄνευ οὐ [29] τίκτε-ται, τούτοις ἡ φωνὴ τότε συνέτρεχε τοῦ καλοῦντ[ος] πρὸς γέννησιν, καὶ συλλήψεως τρόπον ὁ τῆς κελεύ-σεως ἐμιμεῖτο νόμος, καὶ διὰ μιᾶς φωνῆς ἐσαρκοῦτ[ο] τὰ πάντα. Καὶ ὁ τότε σαρκώσας τὴν κτίσιν κα[ὶ] σπόρον ἀσπόρως χορηγήσας τοῖς πᾶσιν αὐτὸς ἀπ[ὸ]

VARIÆ LECTIONES.

[25] Παναιάδος A. [26] κηρύττουσα om. h. [27] ἀναιρεῖν ἐκεῖνον] ἀναιρεῖνον pr. A, ἀναιρεῖν αὐτὸν corr. [28] τὴν om. pr. A, ante τοῦ ponit B. [29] οὐ om. A.

…ικῆς σαρκωθεὶς γῆς προῆλθεν ἀσπόρως, τὴν διὰ …κὸς φυτευθεῖσαν τοῦ θανάτου ῥίζαν τῇ δρεπάνῃ τῆς παρθενικῆς ἐκκόπτων γεννήσεως. Ἐν παραδείσῳ θέμενος ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον ἐργάζεσθαι καὶ φυλάττειν προσέταξεν, ἵνα μὴ τῇ ῥᾳθυμίᾳ δεδωκὼς τῆς ἐξουσίας τὸ ἕτοιμον ἀφύλακτος γένηται πρὸς ἐπιβουλὴν τοῦ ἐχθροῦ [30], φθόνου πρόσοδον τοῦ Θεοῦ ποιούμενος τὰ χαρίσματα. Ταῦτα ἰδὼν ὁ τοῖς ἡμετέροις ἀεὶ βασκαίνων [31] καλοῖς ἀπροφάσιστον καθ' ἡμῶν ἔχθραν ἀνελάμβανε. Φιλεῖ γὰρ τῶν βασκάνων ἡ φύσις πολεμεῖν ἀναιτίως, ἐξ ἑαυτῆς σπερματίζουσα τῆς κακίας τὴν ὕλην, καὶ τὴν κατὰ πρόφασιν μάχην ὡς ἐφύβριστον παραιτεῖται, [825 H.] ἀσθενείας ταύτην [32] λογιζομένη ὑπάρχειν ἔλεγχον.

Ῥιφεὶς δὲ τῶν ἄνω ὁ ἐχθρὸς ἐπολέμει τοῖς κάτω, βασιλείαν ἐκδικῶν μετὰ πτῶσιν, ἣν ἔχειν [33] ἑστὼς οὐκ ἠδύνατο. Καὶ κατὰ τῆς Εὔας ἐστρατοπέδευε, βέλεσιν αὐτὴν κατατοξεύων ἀπάτης, καὶ ἔπληττεν ἀνωδύνως, ὡς ξίφει χρώμενος τῇ ἐκείνης προθέσει, κἀκείνην λαμβάνων τῆς οἰκείας ἀναιρέσεως ὑπουργόν. Ὅθεν, ἐπειδὴ τὴν σφαγὴν ἀναίμακτον ἐπετέλει, οὐδὲ φονευτὴς ἐνομίζετο, ἀλλ' ὡς ἀγαθὸς σύμβουλος ἐπιστεύετο, τῇ ἀπαλότητι [34] τῆς μαχαίρας μαλακύνων τὰ τραύματα καὶ γλυκεῖαν δεικνὺς τῆς ἀλγηδόνος τὴν αἴσθησιν. Ἡ δὲ [35] διὰ χειρὸς ἀπειθοῦς ἀποστασίας γράφουσα νόμον, ἐτρύγα καρπὸν ὡραϊζόμενον παραβάσει καὶ τῇ [36] ἀκμῇ πεπαινόμενον τοῦ θανάτου. Τῆς Εὔας προπετῶς γευσαμένης τοῦ ξύλου, αὐτῆς τὸν ἐκείνης ὀρεγόμενος ὄλεθρον ἄπεπτον εἶχε τῆς κακίας τὴν βρῶσιν, καὶ λιμῷ τῆς τηκομένης τρεφόμενος [1512 R.] καὶ τὴν ἐκείνης ἐνδυόμενος γύμνωσιν, πορφυρίδα βασιλικὴν τὰ τῆς συκῆς ἐλογίζετο φύλλα. Εἶδεν ἄνωθεν τὴν ἀδικίαν ὁ Θεὸς, καὶ παριδεῖν οὐκ ἠνέσχετο, τὴν ὕβριν τοῦ πρώτου πλάσματος ἑαυτοῦ λογιζόμενος. Καὶ κάτεισι δικάζων, κἂν πρὸς τὴν δίκην οὐκ ἐθάῤῥουν ἐλθεῖν οἱ ὑπεύθυνοι, φυγάδες γινόμενοι καὶ τοῖς φθάσασι προστιθέντες καὶ ἄλλο πλημμέλημα. Τοπικὴν ἐλογίζοντο τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπίσκεψιν. *Ἀδὰμ ποῦ εἶ;* οὐκ ὀργιζομένου ἀλλ' ἐλεοῦντος ἡ φωνή· οὐκ ἀποστρεφομένου ἀλλ' ἐλεοῦντος ἡ κλῆσις. Παρηλλαγμένον βλέπω τῆς βασιλείας τὸ σχῆμα, ἐνηλλαγμένην τῆς ἀξίας τὴν τάξιν. *Ποῦ εἶ; τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος, καὶ ἐκρύβην.* Ἤρκεσέ μοι πρὸς δειλίαν τῶν ποδῶν ἡ φωνή· τοιούτου γὰρ δικαστοῦ ὅλα φωνὴν ἔχει τὰ μέλη, ὅταν πρὸς ὑπεύθυνον ἔχῃ τοιοῦτον. Οὐκ ἔχω παῤῥησίαν φωνῆς. Δέξαι τὸν φόβον καὶ τὸ ἐμὸν βεβαιοῦντα [37] πλημμέλημα καὶ τῆς σῆς γινόμενον δικαιοκρισίας συνήγορον. Νικῶσαν ἔδειξα καπτεύσας τὴν ψῆφον· ἀπεγύμνωσα τῇ φυγῇ τὰ ἐγκλήματα, ἀσυνηγόρητα δείξας τὰ πταίσματα. *Ἡ γυνή, ἣν ἔδωκάς μοι, αὐτή μοι ἔδωκε, καὶ ἔφαγον.* Ἔσχε φιλάνθρωπον δικαστὴν, καὶ εὗρε πρόφασιν συμπαθῆ. Ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς καταφεύγει τῆς Εὔας, ὑπεκλύων τοῦ δικαστοῦ τὴν ἐπίτασιν. Ὦ μα-

A ponens hominem in paradiso, colere terram, et servare jussit, ne ignaviæ se dedens ad libertatem nimis proclivis, hostium insidiis pateret, invidiæ accessu Dei beneficium commutans. Hæc videns, qui nostris assidue bonis invidet, inimicitiarum occasionem hinc sumpsit. Invidorum enim natura est pugnare cum aliquo nulla de causa, ex se malitiæ semen seminans : et pugnam tanquam contumeliosam fugit, quæ certa de causa accidit, rata hæc esse imbecillitatis argumentum. Inimicus e cœlo lapsus, contra homines in terra bellum gerit : post casum regnum persequens, quod adhuc stans tenere non valuit, et contra Evam arma movit, fraudulentis illam telis vulnerans, et sine dolore prostravit, tanquam gladio ejus verbis utens, et B sui exitii administram illam capiens. Unde cum cædem incruentam perfecisset, neque homicida putabatur, sed ut bonus consiliarius credebatur, simplicitate gladii vulnera molliora reddens, et dulcem doloris sensum exhibens. Ipsa vero manu contumaci defectionis scribens legem, acquisivit prævaricando sibi pulchrum fructum, et flore mortis maturum. Eva autem cum temere de ligno gustasset, ipse hujus mortem petens, incoctum peccati cibum habuit, et fame liquescentis nutritus, et illius induens nuditatem, purpuram esse regalem **506b** ficus folia existimarunt. Deus ex alto peccatum inspexit, et connivere noluit, injuriam primæ creaturæ suam esse ratus, et judicans venit, quanquam rei ad ju- C dicium venire non auderent, fugientes, et priori delicto aliud adjungentes. Cogitarunt Dei præsentiam loco esse circumscriptam. *Adam ubi es?* Non sunt hæc verba irati, sed misericordis : non vox repudiantis, sed miserentis. Mutatam imperii formam video, dignitatis alium ordinem. *Ubi es? Vocem tuam audivi ambulantis et abscondi me* [1] : et cur timerem satis erat vel pedum tuorum strepitus. Tanti enim judicis omnia clamabant membra, et cum rem cum tali reo habeas non habeo causæ dicendæ libertatem. Suscipe timorem qui peccatum meum purget, et qui sit patronus tuæ justitiæ. Vincere te ostendi fugiens sententiam tuam : crimina fuga detexi, ostendens errorem defendi non posse. Mulier quam dedisti mihi sociam, dedit mihi de ligno, et comedi. Habuit D clementem judicem, et invenit causam commiseratione dignam. Ad imbecillitatem Evæ confugit, audiens judicem inquirere rem. O patientem judicem! Permisit omnem causam referri ad serpentem, ut levius statueret deceptis crimen : *Maledictus tu inter omnia animalia, et bestias terræ* [m] : ut qui adversus omnem creaturam scelus patrasti : cœlum injuria affecisti, invidiæ veneno fœdatus : angelos tua defectione contristasti, minuere studens beatorum numerum, ignarus sublato pejori succedere melius. Augens augebo dolores tuos, et dein-

[1] Gen. III, 9. ibid., 14.

VARIÆ LECTIONES.

[30] τοῦ ἐχθροῦ om. A. [31] βασκαίνων ἀεὶ A. [32] ταύτην A : ταῦτα ς. [33] ἔχειν om. A. [34] ἀπαλότητι B : ἁπλότητι ς. [35] δὲ] δὴ B. [36] τῇ om. A. [37] βεβαιοῦντα A : δικαιοῦντα ς.

ceps, o Domini commiserationem ! indignatio humanitatem supergrediens, legis dolores terminat et gemitus, ut his invalescens mortem ex delectatione exuat, multitudinem humani generis comminatus. Additionem successionis promittit dolens, matrem mundi elegit iratus, cadentem trahens in progressum. *In doloribus paries filios* [a] : per ventrem docet, per quem in mundum venit, vetitum capiens fructum, ipsa puniatur partus doloribus, et magnæ cupiditatis damnum **507a** contrahens, et multitudinem generis opponens serpenti, et permultos prosternens lætantem per unum. Parias cum dolore caste, cum læta peperisti sine damno, *et ad virum tuum conversio tua.* Subditam Evam Adamo fecit. Libertas enim inutilis iis qui per se sapere nesciunt. Ipse dominabitur tui, habe virum dominum, et non serpentem. Deinde ad meliorem vitam conversa, unde sumpta venisti in mundum. *Et Adam dixit*, etc. Nova clementia quæ priorem superat. Animus paterni plenus amoris, minæ plenæ consolationis. Oportuit quidem te, inquit, mihi obedientem mulieris consilium non attendisse, nec legem, quam mea manu scripsi, digitis Evæ delere : cum vero separatione mulieris, et peccato non separeris, accipe legem, quæ tuis peccatis conveniat : maledicta terra. Adam peccavit, terra pœnam luit, inde incœpit doctrina, unde causa fraudis ortum duxit. Cum plantis deceptus mea præcepta neglexisti, tribulos et spinas habeat. Sapientium medicorum est, morbi materiam in sanitatis remedium mutare, et quæ nocere putabantur, utilia esse laborantibus ostendere. Bifida lingua serpentum, spinas, et tribulos imitata, ex uno ortu in tres divisa stimulos. Hanc ad opem sumpsit invidus, tanquam contra Trinitatem pugnaturus, et per unam Adami imaginem, totam Deitatem calumnians. Unde illi parens rebellis est Deo, per similes res accipit doctrinam, ut ab hac reprehensus, serpenti merito indignetur, inimicitias cum illo perpetuo gerens. Vidit creaturam ad remedii desperationem ægrotare, uno impietatis fœdere victam, et alium modum non esse sanandi, nisi is, qui cum naturas providisset, ac voluntates, medicinam adhibuisset ægrotis, tunc demum sciret sanare, cum sanitatis capax omnino esset. Ideo dixit : *Domine, inclina cœlos tuos, et descende* [p], *et* similia. Imitatus est Joannem Lazarus [q]. Ille in ventre matris exsultavit, errorem dissolutum iri exsultans : hic in sepulcri utero eorum qui errassent, **507b** reversionem demonstravit. Et miraculum duplicem habuit seriem, et potentiam Domini extollentem, et Judæorum linguam confundentem. Mortuus obedit, et vivi non item. Inferis maledixerunt, quia Lazarum reddebant. Conviciabantur

A χροθύμου δικαστοῦ ! ἀφῆκεν ὅλον εἰς τὸν ὄφιν συν
αχθῆναι τὸ αἴτιον, ἵνα κουφότερον καταστήσῃ τοὶ
ἐπιβουλευθεῖσι τὸ ἔγκλημα. *Ἐπικατάρατος σὺ ἀπ*
πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίω
τῆς γῆς. Ὡς κατὰ πάσης ἐκζέσας τὴν ἀδικίαν τῆ
κτίσεως. Οὐρανοὺς ἐνύβρισας, τῷ ἰῷ ῥυπώσας το
φθόνου. Ἀγγέλους ἐλύπησας τῇ ἀποστασίᾳ, νομίζω
ἐλαττοῦν τῶν ὑμνολόγων τὸ μέτρον, οὐκ εἰδὼς ὅτ
τῷ χωρισμῷ τοῦ χείρονος πλεονάζει τὸ κρεῖττο
Πληθύνων πληθυνῶ τὰς λύπας σου, καὶ ἑξῆς
Βαβαὶ τῆς Δεσποτικῆς συμπαθείας ! Ἀγανάκτησι
φιλανθρωπίαν ὑπερβαίνουσα νόμου λύπας ὁρίζει κα
στεναγμούς, ἵνα ταύταις ἐγκαρτεροῦσα τὸν ἐκ τῆ
τέρψεως ἀποδύσηται θάνατον. Πλατύτητα [1826 H.]
B γένους ἀπειλῶν εὐαγγελίζεται· προσθήκην διαδοχῆ
ὑπισχνεῖται λυπούμενος· μητέρα κόσμου χειροτονε
ὀργιζόμενος, εἰς προκοπὴν ἄγων τὴν πταίσασαν
Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα. Διὰ γαστρὸς παιδεύει, δ
ἧς προῆλθεν εἰς ὄλισθον. Ἡ τὸν κεκωλυμένον ὑπο
δεξαμένη καρπὸν αὐτὴ μαστιζέσθω τοῖς τοῦ τόκο
πόνοις, καὶ τῆς προπετοῦς ἐπιθυμίας τὴν βλάβη
συστέλλουσα, καὶ τὴν πλατύτητα τοῦ γένους ἀντιτ
θεῖσα τῷ ὄφει, καὶ διὰ πολλῶν καταβάλλουσα [28] τὸ
δι' ἑνὸς καυχησάμενον. Λυπουμένη τίκτε σωφρόνως
ἐπειδὴ χαίρουσα τέτοκας ἀσυμφόρως. *Καὶ πρὸς τὸ*
ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου. Ὑπεξούσιον τὴ
Εὔαν ποιεῖ τῷ ἀνδρί· τὸ γὰρ ἄναρχον ἀνωφελὲ
τοῖς ἐξ ἑαυτῶν σωφρονεῖν οὐκ εἰδόσιν. *Καὶ αὐτό*
σου κυριεύσει. Δέχου τὸν ἄνδρα κύριον καὶ μ
C τὸν ὄφιν δεσπότην, ἐκεῖθεν ὁδηγουμένη πρὸς κρείτ-
τονα βίον, ὅθεν ληφθεῖσα προῆλθες εἰς γένεσιν. *Κα*
τῷ Ἀδὰμ εἶπεν, καὶ ἑξῆς. Ἄλλη φιλανθρωπία
ἀπόδειξις, τῆς προτέρας νικῶσα τὸν ἔπαινον· θυμὸ
πατρικῆς γέμων στοργῆς, ἀπειλὴ μιμουμένη παρά-
κλησιν. Ἔδει μέν σε, φησὶν, ἐμοὶ πειθαρχοῦντα μ
δέξασθαι γυναικὸς συμβουλὴν, μηδὲ τὸν ὑπὸ τῆ
ἐμῆς χειρὸς γραφέντα νόμον δακτύλοις ἀπαλεῖψα
τῆς Εὔας· ἐπεὶ δὲ σχέσει γυναίου ἄσχετον ἔσχες τοῦ
κακοῦ τὴν ὁρμὴν, δέχου νόμον τοῖς σοῖς ἁρμόζοντα
πταίσμασιν. *Ἐπικατάρατος ἡ γῆ*. Ὁ Ἀδὰμ
ἥμαρτε, καὶ ἡ γῆ τὴν δίκην εἰσπράττεται. [1513 R.]
Ἐκεῖθεν ἀρχὴν δέχεται ἡ παιδεία, ὅθεν ἐβλάστησε
τῆς ἀπάτης τὸ αἴτιον. Ἐπειδὴ τοῖς φυτοῖς ἐφαλλό-
μενος τῶν ἐμῶν ἀπεσκίρτησας ἐντολῶν, ἀκάνθαις
D ἔσο [29] συνεχόμενος καὶ τριβόλοις. Σοφῶν ἐστιν ἰατρῶν
τῆς νόσου τὴν ὕλην εἰς φάρμακον μετασκευάζειν
ὑγείας, καὶ τὰ νομιζόμενα βλάπτειν ἐπωφελῆ
δεικνύειν τοῖς κάμνουσι. Πολυσχιδὴς ἡ τοῦ ὄφεως
γλῶσσα, ἀκάνθας καὶ τριβόλους μιμουμένη, ἀπ
μιᾶς φυῆς εἰς τρία διαιρουμένη κέντρα. Ταύτη
ἔλαβεν εἰς συμμαχίαν ὁ βάσκανος ὡς πρὸς αὐτὴ
μαχόμενος τὴν Τριάδα, καὶ διὰ μιᾶς τοῦ Ἀδὰμ εἰκό-
νος ὅλον τῆς θεότητος ἐνυβρίζων τὸ πλήρωμα. Ὅθεν
ἐπειδὴ ταύτῃ πεισθεὶς ἠπείθει Θεῷ, διὰ τῶν ὁμοίω

[a] Gen. III, 16. [p] Psal. XIV, 4, 5. [q] Luc. I, 41, 44.

VARIÆ LECTIONES.

[28] libri καταβαλοῦσα. [29] ἔσο A : ἔστω ς.

δέχεται τὴν παιδείαν, ἵνα ταύτῃ λυπούμενος χαλεπαίνῃ τῷ ὄφει, ἀκατόρθωτον ἔχων τὴν πρὸς ἐκεῖνον φιλίαν. Ἔϐλεπε νοσοῦσαν τὴν κτίσιν ἀνίατα, ἑνὶ κρατουμένην ἀσεϐείας συνθήματι, καὶ τρόπον οὐκ εἶναι διορθώσεως ἕτερον, εἰ μὴ φθάσας ὁ φύσεις καὶ γνώμας θεραπεύων τὴν ἰατρείαν παράσχοι τοῖς κάμνουσι, τότε θεραπεύειν εἰδώς, ὅταν ὅλην λάϐῃ [40] τὴν ὑγείαν ἡ νόσος. Διὸ ἔλεγεν· *Κύριε, κλῖνον οὐρανοὺς καὶ κατάϐηθι*, καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἐμιμήσατο Ἰωάννην ὁ Λάζαρος· ἐκεῖνος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς τεκούσης ἐσκίρτα τῆς πλάνης ἀγαλλόμενος τὴν κατάλυσιν, καὶ οὗτος ὡς ἐν μήτρᾳ τῷ τάφῳ τῶν πλανηθέντων ἐχόρευε τὴν ἀνάκλησιν. Καὶ διπλῆν εἶχε τάξιν τὸ θαῦμα, καὶ τὴν Δεσποτικὴν μεγαλύνουσαν [41] χεῖρα, καὶ τὴν τῶν Ἑϐραίων ἀμϐλύνουσαν γλῶσσαν. Ὁ νεκρὸς ἐπειθάρχει, καὶ οἱ ζῶντες ἠπείθουν. Ἐϐλασφήμουν τὸν [827 H.] ᾅδην ὡς προδεδωκότα τὸν Λάζαρον, ἐλοιδόρουν τὸν Χριστὸν ὡς καινοτομοῦντα τὴν ἔγερσιν. Θεολογίαν εἶχεν ὁ τῶν παίδων ὕμνος· προφητείαν ἐλάλουν· ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὡμολόγουν τῶν ἄνω καὶ τῶν κάτω, καὶ χωρισμὸν οὐκ εἶχεν ὁ τόπος. Βάϊα [42] φοινίκων ἐκράτουν, οὐ φοίνικας· οὔπω γὰρ τὴν ἀκαρπίαν παρελθόντες τοῦ νόμου τῶν τῆς χάριτος ἀπεγεύσαντο γλυκασμάτων, ἐπειδὴ ὁ [43] Χριστὸς οὔπω τὴν πικρὰν τοῦ ὄφεως ἀναρριζώσας φυτείαν τὸν τῆς ἀφθαρσίας ἐγεώργησε γλυκασμόν.

A Christo, novam a mortuis suscitationem inducenti. Pueri hymnos Deo decantabant, prophetiam loquebantur, eumdem et unum esse in cœlo, et in terra, et locis non separari, ramos palmarum tenebant, non palmas. Nondum enim legis sterilitatem prætergressi, gratiæ dulcedinem gustarunt. Cum Christus amaram serpentis evellens plantam, incorruptionis plantavit dulcedinem.

ΣΟΓ'.

B

Θεοδωρήτου *ἐκ τῶν ε' λόγων εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον*.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τῶν τοῦ μακαρίου Θεοδωρήτου λόγοι, οὓς εἰς τὸν ἐν ἁγίοις Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον συνετάξατο· ὧν ἡμεῖς πέντε τέως εἴδομεν, ἐξ ὧν καί τινας ἐκλογὰς τὰς ὑποτεταγμένας παρεγραψάμεθα.

Ὅτι τῶν πέντε λόγων ὁ πρῶτος ἄλλον πρὸ αὐτοῦ δοκεῖ διαδέχεσθαι [44] ἢ μέρος αὐτοῦ εἶναι. Πλὴν διαλαμϐάνει ὅθεν τε μετάκλητος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἧκε, καὶ ὅπως αὐτῆς ἀρχιερεὺς κατέστη, καὶ ὡς τὴν ἱερωσύνην καὶ ἀρχιερωσύνην εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον ἐπανάγειν ἐπειρᾶτο σπουδῇ πάσῃ· καὶ ὅσα πρὸς Γαϊνᾶν τοῦτο μὲν ὁ γενναῖος ἐπιστομίζων Ἰωάννης, C τοῦτο δὲ ὑπὲρ τῶν κοινῶν τῆς πολιτείας διαπρεσϐευόμενος πραγμάτων διεπράξατο· καὶ ὡς φθόνος αὐτῷ τὴν ὑπερορίαν ἐψηφίσατο· καί τινα τῶν μέχρι τέλους ἱστορῶν τῷ θεσπεσίῳ ἀνδρὶ διηνυσμένων, τὰ πολλά, μᾶλλον δὲ τὰ πλεῖστα παρατρέχει. Ὁ δὲ ἐφεξῆς λόγος ἐπαίνους τινὰς ὀλιγοστίχους καὶ αὐτὸς ὀλιγόστιχος ὤν, διαπεραίνει, ἀρχόμενος ὧδε· *Πάλιν ἡμῖν Ἰωάννου τὸ* [45] *μνημόσυνον*. Ὁ δὲ μετὰ τοῦτον ἐγκωμίων μὲν καὶ αὐτὸς ὑπέρχεται νόμους, [1516 R.] διαφέρει δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ τῇ καλλονῇ τῶν τε ῥημάτων καὶ τῶν νοημάτων. Προοιμιάζεται δὲ οὕτω· *Πολυστόμου τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν σάλπιγγος δεομένην ἐν παιδικῇ νῦν ὁρῶ κινδυνεύουσαν γλώττῃ, καὶ κάλλος ἀθλητοῦ μυρίαις συγγραφόμενον τέχναις ἀσθενεῖ νῦν, εἰς γραφὴν ἐμοὶ τεχνίτῃ προκείμενον*. Τὸ μὲν προοίμιον τοιοῦτον.

D Ἄλλος αὐτὸν ἕλκει βοηθὸν ἁρπαζόμενος, ἄλλος καλεῖ δικαζόμενος σύνδικον· ἄλλος πεινῶν ὑπὲρ τροφῆς ἱκετεύει, γυμνὸς ὑπὲρ ἐνδύματος· ἄλλος αὐτὸν ἀποδύει· ἄλλος πενθῶν εἰς παράκλησιν δεῖται· δεσμῶν ἕτερος ἀπολυθῆναι βοᾷ. Ἕλκει τις αὐτὸν ἄλλος πρὸς νόσων ἐπίσκεψιν· ξένος αἰτεῖ καταγώ-

CCLXXIII.

Theodoreti in sanctum Chrysostomum libri V.

Legi e libris sancti Theodoreti, quos in sanctum Joannem Chrysostomum scripsit, quorum nos tantum quinque libros vidimus, unde hæc excerpsimus.

Primus liber, alium pro illo videtur admittere, vel partem illius esse, nisi quod addat, quomodo post vocatus Constantinopolim venerit, utque archiepiscopus sit constitutus, et quomodo sacerdotium, et summum sacerdotium antiquam normam omnino revocare niteretur: et quæ contra Cainam egregius ille Joannes dixerit: hoc vero pro communi reipublicæ negotio peregit, et ob invidiam in exsilium pulsus est, et aliqua eorum usque ad finem prosequens, quæ vir sanctus perfecit. Secundus liber aliquas parvas laudes, quanquam et ipse paucioribus brevis sit, adjungit, sic incipiens: *Iterum nobis Joannis memoria*. Tertius etiam laudandi modum excedit. Distinguitur ab aliis libris pulchritudine verborum et nominum. Et sic incipit: *Argumentum, viri disertissimi, tuba indigens, in puerili lingua video periclitari, et decus pugilis, mille artificiis descriptum, nunc imbecillo mihi artifici ad describendum impositum*. Hoc est proœmium.

Alius illum rapiens in auxilium trahit, alius judicatus patronum vocat, alius famelicus cibum orat, nudus vestem, alius illum **508**a exuit, alius dolens consolationem petit, alius ligatus solvi postulat, alius trahit illum ad morborum inspectionem, peregrinus hospitium efflagitat, alius sese

VARIÆ LECTIONES.

[40] λάϐοι ς. [41] μεγαλύνουσα et versu seq. ἀμϐλύνουσα A. [42] βαΐα B. [43] ὁ om. A. [44] δέχεσθαι ς. [45] τὸ Ἰωάννου A.

sistens debitum deplorat, alius arbitrum et pacificatorem domesticarum turbarum accersit, nec servus ad alium fugit, amaram Domini indignationem exponens. Vidua clamat: Miserere, alia viduitatem deplorat. Multæ ac variæ Patri re nata in singulos, pro singulis mutationes: rapitur quis, et patronus Pater: fames vexat, et nutritor ex patrono fit: aliquis ægrotat, et in medicum pater mutatur: dolore aliquis concidit, et nosocomii curator solatium affert. Si hospites curandi, omnia factus, benignum se exhibet. Et quid singula attinet, quæ per omnem ejus vitam gesta sunt, commemorare? cum de solo sacerdotio referre nequeam, tanta homines operum salutarium varietas supradicta non reliquit. O egregium post mortem ducem! O tristem etiam hostibus post sepulturam militem! O lyram omni harmonia præditam, morte jam solutam! O theatrum tanto tibicine orbatum! O salutarem hominum sagenam, in cœlum raptam! O arborem in cœlum jam, et terram extensam, et huic quidem corpus, illi vero animam tradentem! In sepulchro Ecclesiæ os conclusum est. Quantus ocellus pietatis hominum raptus est! Non mortuus es, sancte Pater, sed ut sol occidisti; non te ut mortuum dolemus, sed ut nobis absconditum: non te ut mortuum quærimus, sed ut in cœlos elevatum. Sic fere tertius liber.

γιον· ἕτερος παραστὰς χρέος ὀδύρεται· ἄλλος ἐπόπτην καὶ διαλλάκτην τῶν κατ' οἶκον μεταπέμπεται στάσεων. Οὐδὲ δοῦλος πρὸς ἄλλον καταφεύγει, δεσπότου πικρὰν ὀλοφυρόμενος ἀγανάκτησιν. Χήρα βοᾷ τὸ, Ἐλέησον· ἄλλη τὴν ὀρφανίαν ὀδύρεται. Μυρίαι τῷ Πατρὶ καθ' ἑκάστην πρὸς ἑκάστους ὑπὲρ ἑκάστου τροπαί. Ἁρπάζεταί τις, καὶ συνήγορος ὁ Πατήρ· λιμὸς ἐνοχλεῖ, καὶ [828 H.] τροφεὺς ἐκ συνηγόρου γίνεται· νοσεῖ τις, καὶ εἰς ἰατρὸν ὁ τροφεὺς μεταβάλλεται· πένθει τις περιπέπτωκε, καὶ ὁ νοσοκόμος εὑρίσκεται παραμύθιον· ξένων ἐπέστη φροντὶς, καὶ ξενοδόχος ὁ πάντα γεγονὼς ἀναδείκνυται. Καὶ τί χρὴ καθ' ἕκαστον λέγειν [46]; ὅσα χρόνου μέρη τὸν ἐκείνου βίον διεμέτρησεν, ἵνα μὴ τὴν ἀρχιερωσύνην μόνην λέγω, τοσαύτη τοὺς ἀνθρώπους ἔργων σωτηρίων ποικιλία προϊοῦσα οὐ διέλιπεν. Ὢ στρατιώτου καὶ μετὰ τελευτὴν ἀριστέως! Ὢ λυπηροῦ τοῖς ἐχθροῖς καὶ μετὰ τάφον ὁπλίτου! ὢ παναρμονίου [47] λύρας τελευτῇ λελυμένης! ὢ δικαστηρίων τηλικοῦτον ῥυθμιστὴν ἐζημιωμένων! ὢ σωτηρίου τοῖς ἀνθρώποις εἰς οὐρανὸν ἀναρπασθείσης σαγήνης! ὢ δένδρου πρὸς οὐρανὸν καὶ γῆν μερισθέντος, καὶ τῇ μὲν τὸ σῶμα τῷ δὲ τὴν ψυχὴν παρασχόντος! ἐν τάφῳ τὸ τῆς Ἐκκλησίας συγκέκλεισται στόμα. Οἷος εὐσεβείας ἐξ [48] ἀνθρώπων ὀφθαλμὸς ἀνηρπάσθη! οὐ τέθνηκας, ὦ μακάριε Πάτερ, ἀλλ' ὡς ἥλιος ἔδυς. Οὐχ ὡς ἀποθανόντος ἀλγοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἡμῖν κεκρυμμένου· οὐχ ὡς τεθνεῶτα ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς εἰς οὐρανοὺς μεταστάντα. Ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ ὁ τρίτος [49] λόγος.

Laudantis partes agit quartus, nimirum quod oporteat parentes colere, laudem trahens, unde et hæc deprompta. Joannes horum pastorum unus, intellectus sine malitia, mens oculata, Evangelicæ experientiæ liber, cera commutabilior, pelagus gratiarum, contra dolos hostium infractus, Ecclesiæ munimentum. Nullus illum hypocriseos serpens latuit. Unde tibi vis ostendamus Joannem celebrem? ab hospitalitate? Ecquis Joanne magis hospitalis? a gravitate in honore? Ecquæ illum potestas prostravit? **508***b* A studio in Ecclesiam? Cujusnam est illa concinna modulatio Psalmorum in hanc usque diem publice instituta? Sed hæc quarto libro.

Ἐγκωμιαστικοῦ δὲ τύπου καὶ ὁ τέταρτος διασώζει, ἐκ τοῦ δεῖν τιμᾶν πατέρας τῶν ἐπαίνων ἀπαρχόμενος· οὗ ἐστι καὶ ταῦτα. Τούτων τῶν ποιμένων εἷς καὶ ὁ Ἰωάννης ἡ ἄκακος σύνεσις, ὁ πολυόμματος νοῦς, τῆς εὐαγγελικῆς ἐμπειρίας ἡ βίβλος, ὁ κηροῦ πρὸς διαλλαγὰς εὐπλαστότερος, τὸ πρὸς χαρίσματα πέλαγος, ὁ πρὸς δόλους πολεμούντων ἀκέραιος, τῆς Ἐκκλησίας ὁ περίβολος. Οὐδεὶς ὑποκρίσεως αὐτὸν διελάνθανεν ὄφις. Πόθεν σοι βούλει δείξωμεν [50] τὸν Ἰωάννην πολύτιμον; ἐκ φιλοξενίας; καὶ τίς Ἰωάννου φιλοξενώτερος; ἐκ τῆς ἐν προστασίαις στεῤῥότητος; καὶ τίς αὐτὸν δυναστεία κατῄδεσεν; ἐκ τῆς περὶ τὴν ἐκκλησίαν σπουδῆς; καὶ τίνος ἡ τῆς ψαλμῳδίας τῶν δημοτικῶν ταγμάτων μέχρι νῦν εὐρυθμία; Ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν καὶ οὗτος ὁ λόγος.

Sequens liber easdem nectit laudum corollas: clarius vero cogitationum suarum jubar exponit. Videntur illi omnes libri quinque, post reversionem ab exsilio compositi. Hæc quoque ejus libri fragmenta sunt.

Ὁ δ' ἐφεξῆς τοὺς αὐτοὺς μὲν τῶν ἐγκωμίων πλέκει στεφάνους, λαμπρότερον δέ πως τὴν τῶν νοημάτων ἰσχὺν ἀπαγγέλλει. Ἐοίκασι δ' οὗτοι πάντες οἱ πέντε λόγοι μετὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπερορίας ἀνακομιδὴν συντετάχθαι. Τοῦ δὲ νῦν λόγου μέρος εἰσὶν αἱ περικοπαὶ τῶν ὑποκειμένων ῥημάτων.

Da nobis, o Pater, mutuam lyram tuam et tuum ad tuam laudem concede plectrum. Etsi enim manus naturæ solutæ lege sunt, sed lyra per omnem terram sonat dono gratiæ. Da nobis illam immortalem linguam. Sola enim tua lingua par est ad enarrandas res tuas. Propterea Joannes Joannem antecessit, libere loquens æmulantem. Qui

[1517 R.] Χρῆσον ἡμῖν, ὦ Πάτερ, τὴν λύραν τὴν σήν· τὸ σὸν εἰς τὴν σὴν εὐφημίαν δάνεισον πλῆκτρον. Εἰ γὰρ καὶ αἱ χεῖρες ἐλύθησαν τῷ νόμῳ τῆς φύσεως, ἀλλ' ἡ λύρα διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἠχεῖ τῷ δώρῳ [51] τῆς χάριτος. Ἐκείνης ἡμῖν τῆς ἀθανάτου γλώττης μετάδος· μόνη γὰρ ἡ σὴ γλῶττα τῶν σῶν κατορθωμάτων ἀξία. Διὰ ταῦτα Ἰωάννης

VARIÆ LECTIONES.

[46] λέγειν om. A. [47] παναρμονίου B : παναρμονίας ς. [48] ἐξ] add. A. [49] τρίτος B : τρίτος ἢ τέταρτος ς. λόγος om. B. [50] libri δείξομεν. [51] δώρῳ] λόγῳ A.

Ἰωάννην ἀπείληφεν, ὁ πεπαῤῥησιασμένος τὸν ζηλωτὴν, ὁ μετὰ θάνατον ἐλέγχων τὸν κηρύττοντα μετὰ θάνατον, ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης τὸν πάσης πόλεως σωφρονιστήν. [829 H.] Ἔχεις καὶ ἄλλην πρὸς τοὺς ἀποστόλους συγγένειαν. Πρῶτος παρὰ τοῖς ἁμαξοβίοις Σκύθαις θυσιαστήρια ἔπηξας· καὶ μόλις τῶν ἵππων ἀποπηδήσας ὁ βάρβαρος ἔμαθε γόνυ κάμπτειν καὶ εἰς ἔδαφος ἐξαπλοῦσθαι. Καὶ ὁ τοῖς τῶν αἰχμαλώτων δάκρυσι μὴ καμπτόμενος ἔμαθεν ὑπὲρ ἁμαρτημάτων δακρύειν. Ναὶ[52] μὴν καὶ τὸν τοξότην Πέρσην ἀντετόξευσας τῷ κηρύγματι, καὶ σιδηροφοροῦντες προσκυνοῦσιν ἐκεῖνοι τὸν σταυρωθέντα. Ἐνίκησεν ἡ σὴ γλῶττα Χαλδαίων καὶ μάγων μαγγανευτήρια, καὶ ἡ κεχερσωμένη Περσὶς εὐκτηρίους οἴκους ἐβλάστησεν. Οὐκέτι τῆς εὐσεβοῦς θρησκείας τὰ Βαβυλῶνος ἀλλότρια. Ταῦτά σε τοῖς ἀποστόλοις συνέταξεν[53]. Ἔτι παρ' ἡμῖν τὰ σπέρματα τῆς σῆς γλώττης ἀνθεῖ· κἂν Ἰωάννην τις ὀνομάσῃ, πολὺς ὁ ἦχος ἐκκρούεται. Ἡ γὰρ ἐκκλησιαστικὴ λύρα τὸ ἀρχαῖον πλῆκτρον ἐπιγινώσκει, καὶ ἀντὶ δακτύλων ἀρκοῦσιν αἱ τοῦ σοῦ ὀνόματος συλλαβαί. Ἔβλεπεν[54] ἡ βασιλὶς πόλις τὰ ἐκ Σηρῶν[55] ὑφάσματα, καὶ διέπτυεν· ἐθεώρει τοὺς ἐξ Ἰνδῶν λίθους, καὶ κατεφρόνει· οὐδὲ τῆς Τύρου τὸ ἁλουργὲς αὐτὴν ἔτερπεν ἄνθος. Πηλίνην ἐπόθει γλῶτταν, ἀθάνατα διδασκαλίας προχέουσαν νάματα. Εἶδέ σε καὶ Ἔφεσος ἡ ἀρχαία καὶ νέον Ἰωάννην προσεῖπεν. Εἶδε, καὶ εὐαγγελικῆς ὑπεμνήσθη βροντῆς. Ἐντεῦθεν, ἀγαπητοί, τὸ ῥεῦμα τοῦ λόγου τραχύνεται· ἀλλὰ μὴ φύγωμεν τὴν τραχύτητα, τῆς εἰρήνης λοιπὸν ὁδοποιούσης τῷ ῥεύματι. Εἰ γάρ τι πρὸς τοὺς σοὺς ναύτας, ὦ Πάτερ, ἀγανακτεῖς, εἴ τι πρὸς τοὺς συμπεπλευκότας λυπῇ, ἐννόησον ὅτι χειμὼν καὶ κλύδων καὶ θάλασσα βρασσομένη ἠνάγκασεν αὐτοὺς καὶ ἄκοντας τὸν Ἰωνᾶν προσρῖψαι τοῖς κύμασιν. Οὐκ ἐκείνων μῖσος, ἀλλὰ σὸν γυμνάσιον τὸ συμβάν· οὐκ ἐκείνων πόλεμος, ἀλλὰ σὸς ἀγὼν τὰ γενόμενα. Οὐκ ἐκεῖνοι τῆς ἀδελφικῆς ἀπηνέχθησαν ψήφου, ἀλλ' ἔδει καὶ σὲ τὸν δίαυλον τῶν μαρτύρων δραμεῖν. Ἀπόῤῥητός τις οἰκονομία σκάμματά[56] σοι καὶ διαύλους[57] ηὐτρέπισε. Πάντως ἐῤῥέθη καὶ περὶ σοῦ πρὸς τὸν κοινὸν ἀντίπαλον τῆς ἀνθρωπότητος· *Προσέσχες τῇ διανοίᾳ σου κατὰ τοῦ θεράποντός μου Ἰωάννου;* καὶ ἑξῆς. Ἐχρεωστεῖτο τῷ λαμπρῷ βίῳ καὶ ἡ λαμπρὰ τελευτή. Ἐπάλαιε μὲν τῷ[58] Ἰὼβ ὁ διάβολος, ἐδόκουν δὲ προσκρούειν οἱ φίλοι· διὰ τοῦτο ὕστερον ὁ Θεὸς ἐξιλᾶται τοὺς φίλους, καὶ τοῖς φίλοις φίλον τὸν Ἰὼβ ἀποδίδωσι. Τοῦτο καὶ νῦν, ὥσπερ αἰσθάνομαι, γέγονε, ὦ Πάτερ· καὶ τὰς δεξιὰς τῶν Πατέρων ἀλλήλαις συνεφαπτομένας φαντάζομαι. Ἀπέλαβεν Ἰὼβ διπλασιασθέντα τὰ κτήματα· ἀπέλαβες καὶ σὺ μετὰ προσθήκης τὴν παρὰ πάντων τιμήν. Τοῦτον

A morte reprehendit, prædicantem post mortem, deserti incola totius orbis sapientem. Habes aliam cum apostolis cognationem, primus apud Scythas, quid quod in curribus vivant, hamaxobii dicti aras erexisti, et barbarus vix ab equis dissiliens, didicit genu flectere, et ad pavimentum incurvari, et qui captivorum lacrymis non movetur, didicit pro peccatis flere. Quin etiam jaculatorem Persam vulnerans prædicatione, et ferrei didicerunt crucifixum adorare. Vicit tua lingua Chaldæorum et Magorum imposturas, et Persarum inculta natio templa germinavit. Non amplius Babylon pietatem aversata est. Hæc te similem apostolis fecerunt, adhuc apud nos semina linguæ vigent. Quando Joannem aliquis nominat, magnus sonus exauditur. B Ecclesiastica lyra antiquum plectrum cognoscit, et pro digitis sufficiunt syllabæ nominis tui. Constantinopolis vidit Syrorum vela, et contempsit. Vidit lapillos Indicos, et irrisit, nec Tyri illam color purpureus delectavit. Luteam concupivit linguam, quæ immortales doctrinæ liquores distillavit. Vidit te antiqua Ephesus, et Joannem novum appellavit, vidit, et evangelici recordatus est tonitrus. Hinc, o dilecti, fluxus **509**a orationis cum impetu currit. Sed ne asperitatem fugiamus, pace tandem fluctui viam sternente. Si quid enim de tuis nautis, Pater, conquereris, si quid contra tuos connavigantes contristat, intellige hyemis tempestatem, procellam, et mare effervescens coegisse illos vel invitos C Jonam mari immergere. Non eorum odium, sed tua exercitatio: non eorum arma, sed tua certamina ea quæ facta sunt, non illi a fraterna sententia expulsi sunt, sed oportuit et te stadium martyrum currere. Arcana quædam providentia, scammata tibi (17) et certaminis locum præparavit. Omnino dictum est de te contra hominum communem hostem: *Nunquid considerasti servum meum Joannem* [r], etc. Debuit claræ vitæ clara etiam mors addi. Oppugnavit diabolus Job, adversari amici nolebant. Ideo postea Deus opem tulit amicis Job, et amicis amicum Job reddidit. Hoc etiam hunc, ut video, factum in te, o Pater, et dextras Patrum cum invicem copulatas animo cogito. Recepit Job plura quam prius habuit, recepisti et tu cum auctario gloriam ab omnibus majorem. Hanc D extremam orationis partem inscriptio in apostolico templo habitam significat. Proœmium vero indicat, auctorem post alia hæc scripsisse. Sic enim ait: *Postquam et ego dicere ordine debui, cum ego cum cæteris assurgere ad dicendum cogor, cum oporteat et me patriæ et bene precari, et multi debitum inexorabile petentes: apud nos vero nihil simile paternæ virtutis: da nobis, o Joannes, mutuam lyram.*

[r] Job I, 8.

VARIÆ LECTIONES.

[52] ναὶ A : καὶ ς. [53] συνέταξεν A : συνέζευξεν ς. [54] ἔβλεπεν — lin. ult. τιμὴν om. B. [55] Συρῶν ς. [56] σκάμμα. [57] δίαυλον corr. A. [58] τόν A.

NOTÆ.

(17) Scammatis vocem pro arenæ meta et palæstra adhibet Tertullianus, et B. Hieronymus. Vide Paulum Leopardum lib. I Miscellan. 22 et hic Græci exemplaris scholia.

τὸν ἔσχατον λόγον ἡ ἐπιγραφὴ ἐν τῷ ἀποστολείῳ εἰρῆσθαι λέγει· τὸ δὲ προοίμιον αἰνίττεται ὡς ἄλλων προειπόντων ὁ συγγραφεὺς μετ' ἐκείνους δημηγορεῖ· ἔχει γὰρ οὕτως· *Ἐπειδὴ κἀμὲ πρὸς τὸ λέγειν ὁ κύκλος ἀνίστησιν,* [1520 R.] *ἐπειδὴ τὸ σύνθημα πρὸς τὴν κοινὴν χορείαν ἐγείρει, ἐπειδὴ δεῖ κἀμὲ* [830 II.] *πρὸς εὐφημίαν πατρικὴν ἀνακρούσασθαι μέλος, καὶ πολλοὶ μὲν οἱ τὸ ὄφλημα τὸ ἀπαραίτητον ἀπαιτοῦντες*[59]*, παρ' ἡμῖν δὲ οὐδὲν τῆς πατρικῆς ἐφάμιλλον ἀρετῆς, χρῆσον ἡμῖν, ὦ πάτερ Ἰωάννη, τὴν λύραν τὴν σήν.*

CCLXXIV.

Joannis Chrysostomi in XL martyres oratio.

Legi Joannem Chrystomum in laudem 40 martyrum.

Celebrantur martyres non ut ipsi laudem accipiant, verum ut nos per eorum laudem ad imitationem incendamur. Molestias passi sunt pii et impii, sed illi ad exercitationem justitiæ, hi ad peccati castigationem. Ideo justorum mala sacra Scriptura *tribulationes* vocat, **509***b*, malorum contra *castigationes*. *Vestri beati oculi, quia vident,* id est, quia intelligunt. Si enim in videndo felicitas, etiam Judæi, qui Salvatorem viderunt, beati fuissent. Sed *videre* in sacra Scriptura est capi de intelligenti animi oculo, et profunditatem veritatis intelligere. Ideo Prophetas olim *videntes* vocarunt. Beata prædicat Salvator instrumenta virtutis, etsi corporis sint, oculos bene videntes, et aures cum discretione audientes. Oportet enim audientem intellexisse, et intelligentem audisse, ut scriptum est: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam,* [u] pro his, obtempera, intellige. Quemadmodum hausturus aquam, ad fistulam acclinatur, sic auditus justi ad divinæ legis fluenta se inclinat: *Inclinabo enim in parabolam aurem meam* [v]. Quare *inclinabo?* Cum omnis urna aquam capiens, capit se inclinando, ideo et omnis auris suscipiens fluxus verbi Dei, ad hoc se inclinare dicitur. Prædico beata martyrum latera, quæ pietatis robur inexpugnabile ostenderunt, pietatem non amisisse. Etenim ut plurimum percussi sunt totis costis, quandoquidem per costam peccatum intravit. Peccatum enim non est femina [x]: ipsa etenim etiam Dei creatura est, sed quia per eam prævaricatio viam invenit. Poliuntur igitur martyres in costis, unde peccatum irrepsit. Ideo Salvator in latere hastam suscepit, *et exivit sanguis et aqua,* quo mundus ablutus est, et antiquum vulnus depulsum. Quemadmodum enim justorum membra singillatim laudibus celebrantur, sic et impiorum membra infamia notantur, et singillatim infelicia deprædicantur: *Non veniat mihi pes superbiæ, et manus peccatoris non moveat me* [z]. *Pes superbiæ* via est factus superbiæ, manus vero est actio, ut neque factum peccati, neque semita accidat mihi, neque profectus in deterius. Ideo Moses aurem dextram sacerdotis sanguine arietis

A

ΣΟΔ'.

Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ ἐγκωμίου εἰς τοὺς ἁγίους μ' μάρτυρας.

Ἀνεγνώσθη Ἰωάννου[60] τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ το[ῦ]
ἐγκωμίου τοῦ εἰς τοὺς ἁγίους μ' μάρτυρας.

Ἐγκωμιάζονται μάρτυρες οὐχ ἵνα αὐτοὶ τὸ[ν]
ἔπαινον λάβωσιν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς διὰ τῶν ἐπαίνω[ν]
διαναστῶμεν πρὸς τὴν μίμησιν. Ἐθλίβησαν κα[ὶ]
δίκαιοι καὶ ἄδικοι, ἀλλ' οἱ μὲν εἰς γυμνάσιον δικαιο-
σύνης, οἱ δὲ εἰς ἔλεγχον ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο τ[ὰ]
μὲν τῶν δικαίων πάθη *θλίψεις* ἡ[61] Γραφὴ καλεῖ, τ[ὰ]
δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν *μάστιγας*. *Μακάριοι οἱ ὀφθαλ-*
μοὶ ὑμῶν[62] *ὅτι*[63] *βλέπουσιν,* ἀντὶ τοῦ, ὅτι καταμαν-
θάνουσιν. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ ὁρᾷν ἦν ὁ μακαρισμὸς
καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τὸν Σωτῆρα ὀφθαλμοῖς ἰδόντες ἐμακα-
B ρίζοντο ἄν. Καὶ γὰρ τὸ *βλέπειν* παρὰ τῇ Γραφῇ τ[ὸ]
τῷ νοερῷ τῆς ψυχῆς ὄμματι καταλαμβάνεσθαι δηλοῖ
καὶ τὸ τὰ βάθη καθορᾷν τῆς ἀληθείας. Διὰ τοῦτ[ο]
καὶ ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοὺς προφήτας *βλέποντα[ς]*
ἐκάλουν. Μακαρίζει τοίνυν ὁ Σωτὴρ τὰ ὄργανα τῆ[ς]
ἀρετῆς, κἂν τοῦ σώματος ᾖ, ὀφθαλμοὺς καλῶς βλέ-
ποντας καὶ ὦτα διακριτικῶς ἀκούοντα. Δεῖ γὰ[ρ]
ἀκούσαντα νοῆσαι καὶ νοήσαντα ὑπακοῦσαι, κατὰ τ[ὸ]
γεγραμμένον, *Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, κα[ὶ]*
κλῖνον τὸ οὖς σου, ἀντὶ τοῦ ὑπάκουσον, νό[η]-
σον. Ὥσπερ δεξαμενὴ σωλῆνι προσκέκλιται ῥέοντ[ι]
οὕτως ἡ ἀκοὴ τοῦ δικαίου προσκέκλιται τοῦ θεί[ου]
νόμου τοῖς νάμασιν. *Κλινῶ γὰρ εἰς παραβολὴν τ[ὸ]*
οὖς μου. Διὰ τί *κλινῶ*; ἐπειδὴ πᾶσα ὑδρία δεχομέν[η]
C ὕδωρ κεκλιμένῳ τῷ σχήματι δέχεται, διὰ τοῦτο κ[αὶ]
πᾶσα ἀκοὴ δεχομένη τοῦ θείου λόγου τὰ ῥεύματ[α]
προσκεκλίσθαι τούτοις λέγεται. Μακαρίζω τὰς τῶ[ν]
μαρτύρων πλευράς, αἳ τὴν τῆς εὐσεβείας πλευρ[ὰν]
ἀήττητον ξεόμεναι ἔδειξαν, τὴν εὐσέβειαν μὴ ἀπ[ο]-
σμήξασαι· καὶ γὰρ ἐπλήττοντο ὡς ἐπίπαν τὰς πλε[υ]-
ράς, ἐπειδὴ ἀπὸ πλευρᾶς ἡ ἁμαρτία ἐβλάστησε[ν].
Ἁμαρτία δὲ οὐχ ἡ γυνή· Θεοῦ γὰρ πλάσμα κ[αὶ]
αὕτη[64]· ἀλλ' ὅτι δι' ἐκείνης ὁδὸν εὗρεν ἡ παράβασι[ς].
Ξέονται οὖν οἱ μάρτυρες τὰς πλευράς, ἐξ ὧν ἐπ[ε]-
γασεν ἡ ἁμαρτία. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ διὰ τοῦτο κατὰ τ[ὰς]
πλευρὰς ἐδέξατο τὴν[65] λόγχην, *καὶ ἐξῆλθεν ὕδ[ωρ]*
καὶ αἷμα, τοῦ κόσμου καθάρσιον καὶ τῆς παλαι[ᾶς]
ἐκείνης πληγῆς ἀλεξητήριον. Ὥσπερ δὲ μέλη δικαί[ων]
ἐγκωμιάζονται κατὰ μέρος, οὕτω καὶ μέλη ἀσεβ[ῶν]
D στηλιτεύονται καὶ ταλανίζονται κατὰ μέρος. *Μ[ὴ]*
ἐλθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἁμαρτωλ[οῦ]
μὴ σαλεύσῃ με. *Ποὺς ὑπερηφανίας* ἡ ὁδὸς τῆς ὑπε[ρηφανίας]

s Matth. XIII, 16. t I Reg. VIII, 1 seq. u Psal. XLIV, 12. v Psal. XLVIII, 5. x Genes. II, seq. y Joan. XIX, 34. z Psal. XXXV, 12.

VARIÆ LECTIONES.

59 παραιτοῦντες A. 60 Ἰωάννου om. B. 61 ἡ] καὶ ἡ B. 62 ἡμῶν A. 63 ὅτι om. B. 64 αὐτή 65 τὴν add. A.

φανίας, χεὶρ δ' ἡ πρᾶξις. οἷον μήτε πρᾶξις ἁμαρτίας μήτε τρίβος προσέλθῃ[66] μοι, μηδὲ προκοπή. Διὸ καὶ Μωϋσῆς οὖς τὸ[67] δεξιὸν τοῦ ἱερέως αἵματι τοῦ ἀμνοῦ χρίει, καὶ τὸ ἄκρον τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ τοῦ δεξιοῦ ποδὸς, τὸ μὲν ὡς [831 H.] δοχεῖον τοῦ θείου λόγου μέλλον ἔσεσθαι, τὴν δὲ ὡς πράξεως δηλωτικὴν, τὸν πόδα δὲ ὡς προκοπῆς τῆς ἐπ' ἀρετὴν[68] καὶ τελειώσεως σύμβολον. Δύο ἐργάζεται ἡ πηγὴ τοῦ Εὐαγγελίου, καθαίρει καὶ ποτίζει· ποτίζει μὲν τὰς διψώσας, καθαίρει δὲ τὰς ῥυπώσας [ψυχάς[69]]. [1521 R.] *Ὁ μισθὸς*[70] *ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς*. Ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἅπαξ εἴρηται, ὡς ἐνταῦθα, ἡ *πολὺς* φωνὴ, καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ[71] ἅπαξ πρὸς τὸν Ἀβραὰμ, μετὰ τὴν κοπὴν τῶν βασιλέων καὶ τὴν ἀνάῤῥυσιν τῶν αἰχμαλώτων, καὶ μετὰ τὸ μὴ καταδέξασθαι μισθὸν λαβεῖν τῶν πόνων καὶ τῆς κατὰ τῶν αἰχμαλωτισάντων νίκης. Τότε γάρ φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεὸς, *Μὴ φοβοῦ, Ἀβραάμ· ὁ μισθός σου πολὺς ἔσται σφόδρα*. Κατὰ λέξιν δὲ ἅπαξ καὶ ἅπαξ τὸ *πολὺς*[72] εἴρηται, κατὰ δὲ τὸ σημαινόμενον καὶ πολλάκις. Καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ φησιν *ἀνταπόδοσις πολλὴ* ἀντὶ τοῦ *μισθὸς πολὺς*, καὶ ἀλλαχοῦ. Ὅταν δὲ Θεὸς εἴπῃ *πολὺς ὁ μισθὸς*, ἐννοήσας τὸν ἐπαγγελλόμενον ἐννόει καὶ τὸν ἄφατον λόγον τοῦ πολύς. Ἄλλο γάρ ἐστιν εἰπεῖν ἀγρότῃ *πολὺν*, καὶ ἄλλο πολίτῃ· μεῖζον δ' ἀμφοῖν τοῦ στρατηγοῦ τὸ πολύ· τὸ δὲ παρὰ τῷ βασιλεῖ πολὺ μυριοπλάσιον τῶν παρὰ ἄλλοις· τὸ δὲ παρὰ Θεῷ πολὺ ποσαπλάσιον ἂν συμπάντων εἴη, οὐδ' ἐστὶ ῥητόν. Πολὺς οὖν ὁ μισθὸς τῶν μαρτύρων, τῶν ἀδίκως διωκομένων, τῶν συκοφαντουμένων ἕνεκα Θεοῦ, τῶν θλιβομένων, καὶ τῶν ἀνθρωπίνης δόξης ὥσπερ ὁ Ἀβραὰμ καταπατούντων. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος τὴν ἵππον πᾶσαν διδόντων τῶν τῆς Γομόῤῥας καὶ τῶν Σοδόμων βασιλέων, καὶ τούτοις τιμώντων ἀνθ' ὧν αὐτοῖς ἀνεσώσατο τῶν γυναικῶν καὶ παίδων τὴν αἰχμαλωσίαν, παρῃτήσατο τὴν παρ' αὐτῶν δόξαν, μὴ θελήσας τῶν ἰδίων καμάτων παρὰ ἀνθρώπων λαβεῖν τοὺς μισθούς. Διὸ καὶ ἠξιώθη παρὰ Θεοῦ ἀκοῦσαι ὅτι *Ὁ μισθός σου πολύς*.

ungit, et pollicem manus ejus dextræ, similiter et pedis [a]. Aurem quidem quasi suscepturam Verbum Domini. Manum quasi opera ostendat: pedem vero, quia progressionis et perfectionis in virtute **510a** signum est. Duo fons Evangelii cooperatur, mundat, potum præbet: potum quidem sitientibus præbet: mundat vero animas sordidas: *Merces vestra copiosa est in cœlis* [b]: in Evangelio semel dictum, ut hic et vox *copiosa*, et in antiquo testamento Abrahamo semel dicta est, postquam reges occidisset, captivosque liberasset, et cum mercedem accipere laborum, victoriæque, quam de capientibus retulerat, noluisset. Tum enim ait illi Deus: *Noli timere, Abraham, quia merces tua magna nimis* [c]: ad verbum semel, et semel [merces tua] *copiosa* dictum est, sed in significatione sæpius. Etenim dicit David, *retributio multa* [d], pro *merces copiosa*, et alibi, cum dicit Deus, *copiosa merces*, intelligit quod dictum est, intelligit et ineffabile verbum, *copiosa*. Aliud est enim dicere rustico *copiosam*, aliud urbano, utroque adhuc majus duci exercitus copiosum. Quod autem a rege proficiscitur, multis partibus adhuc majus est, quam quod ab aliis datur: quod vero a Deo datur, adhuc omnibus est longe copiosius, nec explicari potest. Copiosa igitur merces martyrum, qui nullo jure ad necem rapiuntur, quique ob Deum accusantur, qui angustiantur, quique humanam gloriam, ut Abraham, calcant. Nam ille regibus Gomorrhæ et Sodomorum omnem equitatum dantibus, et illis honorantibus, ut ipsis servaret captivos pueros, atque uxores, respuit eorum honorem, non cupiens sui laboris mercedem ab hominibus accipere. Ideo dignus fuit audire a Deo, *Merces tua fuit copiosa* [e].

Σφαιρωτὴρ φησι τὸ παρὰ τοῖς πολλοῖς λεγόμενον λώριον, *σφαιρωτῆρα* δὲ λέγεσθαι διὰ τὸ πολλάκις κυκλοειδὲς ἀπεργάζεσθαι τὸ δέρμα τὸν τεχνίτην, καὶ οὕτω τέμνειν. Τινὲς δέ φασι τὴν κλῆσιν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ σφυρὰ τηρεῖν.

Σφαιρωτὴρ dicit, quam vulgus ligulam seu corrigiam appellat: σφαιρωτῆρα autem nominari, quod artifex corium rotundum elaboret, et sic secet. Nonnulli dicunt nomen ei inditum esse, quia pedis talum servat.

Κρινοῦσιν οἱ δώδεκα τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. Κρινεῖ καὶ Παῦλος τὴν οἰκουμένην, ὁ κῆρυξ τῆς οἰκουμένης. Οὐ Παῦλος δὲ μόνος[73], ἀλλὰ καὶ οἱ τὰ ἐκείνου φρονοῦντες. Ἄκουε γὰρ αὐτοῦ λέγοντος, *Οὐκ οἴδατε*[74] *ὅτι οἱ ἅγιοι τὸν κόσμον κρινοῦσι;* καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, ἀνάξιοί ἐστε κριτηρίων ἐλαχίστων.

Judicabunt hi duodecim tribus Israel [f]: judicabit et Paulus, orbis præco, orbem, et illi qui eadem cum Paulo sentiunt. Audi enim quid ille dicat: *An nescitis, quia sancti de hoc mundo judicabunt* [g]? et si in vobis judicabitur mundus, indigni estis, qui de minimis judicetis.

Ἄλλο ἐθνῶν *ἐκδίκησις*, καὶ ἄλλο λαῶν *ἔλεγξις*. Ἡ μὲν γὰρ *ἐκδίκησις* ἐν τοῖς ἀπιστήσασι παντελῶς· λαοὺς δὲ τοὺς μὴ θελήσαντας εἰς ἐπίγνωσιν ἐλθεῖν, ὧν καὶ οἱ ἐλεγμοί· ἀφ' ὧν *ἐκδίκησιν* οὐκ εἰσ-

Alia est ἐκδίκησις ultio gentilium: alia vero populorum ἔλεγξις [h]. Ἐκδίκησις enim in iis qui omnino non crediderunt [i]: **510b** populus autem nolens in eorum agnitionem venire, de quibus arguuntur, ἐκ-

[a] Levit. VIII, 22. [b] Matth. XV, 12. [c] Genes. XV, 1. [d] Psal. XVIII, 12. [e] Gen. XIV, 23. [f] Matth. XIX, 28. [g] I Cor. VIII, 2. [h] Luc. XVIII, 7. [i] II Petr. II, 16.

VARIÆ LECTIONES.

[66] προσέλθοι B. [67] τὸ add. B. et rc. A. [68] ἀρετῇ ς. [69] ψυχάς om. A. [70] ὁ μισθὸς — περιηχούσης om. B. [71] ἐν τῇ παλαιᾷ, ἡ παλαιὰ A. [72] τὸ πολὺς A; ὁ μισθός σου τὸ πολὺς ς. [73] μόνον ς. [74] οὐκ οἴδατε om. A.

δίκησιν non subibit. Exactio enim hostium est : redargutio vero peccata reprehendentis Domini est.

Anima justi cum hinc excesserit, angelorum manibus portatur, qui illam in regiam urbem referunt, quæ est cœlestis Jerusalem.

In decollationem sancti Joannis Baptistæ.

Hæc oratio sancti Chrysostomi nomine inscribitur, non tamen mihi ejus videtur. Argumentis enim modoque scribendi multum a reliquis ejus orationibus distinguitur, nisi quod quædam ex iis huc rejiciantur. Est autem dictio satis vilis, et ab ejus stylo aliena i.

O rem novam ! Joannes animam Herodis ligatam vinculo peccati, redarguendo solvere voluit : ille vero solventem ligavit.

Ejusdem oratio inscribitur in idem argumentum, et est omnino priori similis.

Mandatum fuit Judæis, uxorem fratris sine prole defuncti ducere, prohibitis nuptiis cum gentibus, quæ solitæ erant ad idola currere k : tale igitur matrimonium concedebatur, ut tolerabilius quam idololatria. Tripudiavit filia Herodiadis : dignus festo honor, delectatio celebritate. *Juravit illi quidquid petiisset* l : et illud turpitudinem auget, juramentum indefinitum, et hoc propter saltationem. Regalem auctoritatem puellæ pedibus stultus subjecit : permisit regiam dignitatem conculcari, sub qua se juramento constrinxit, qui cupiditate cæca captus erat : invitus postea puellæ nutui obsecundavit, quin potius Evæ iterum vir esca capitur. Audacia petitionis sane magna, petere justi caput in disco, et dolore gaudium commutare, mensam sepulcrum facere. Decebatne, o miser, dare in mercedem tripudianti cædem nefariam, et mortem in ebrietatis delectationem afferre? Juramentum te obstringit : sed cædes prohibet. Promissionem reposcit : sed æqualem tripudio. Non est cum vita mundus comparandus. Novum est Herodis judicium ; mensa, ebrietas, et tripudium judicarunt. O justitiam iniqua audentem ! Sancte se jurare fingit, et occidere non erubescit. Utinam recte pejerasset, et non inique sancte jurasset. O convivium justi admiscens mortem ! O convivium legis observantissimi aspersum sanguine !

511a *Ejusdem in idem.*

Videtur hæc oratio cognata esse Chrysostomi orationibus, non tamen est, nec convenientem cum

A πράττει (ἡ γὰρ εἴσπραξις τῶν ἐχθρῶν), ἀλλ' ἐλέγχει ὡς Δεσπότης, τὰ ἁμαρτήματα ἀναχρίνων.

[832 H.] Ὅταν ἐξέλθῃ ψυχὴ δικαίου ἐντεῦθεν, παραπέμπεται διὰ χειρῶν ἀγγέλων, καὶ παριστῶσιν αὐτὴν ἐν τῇ βασιλίδι πόλει, ἥτις ἐστὶν ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ.

Εἰς τὴν ἀποτομὴν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

Ἐπιγράφεται μὲν [75] τοῦ Χρυσοστόμου, οὐκ ἐμοὶ δοκεῖ δέ· τοῖς τε γὰρ ἐνθυμήμασι, καὶ τῇ [76] πείρᾳ τῆς γραφῆς πολὺ τὸ ἐνδεὲς τῶν ἄλλων αὐτοῦ λόγων ἀποφέρεται. Πλὴν τινα καὶ ἐξ αὐτοῦ παρεξεβλήθη. Ἔστι δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ λέξις χυδαία καὶ τῆς ἐκείνου παραλλάττουσα.

Ὢ πράγματος ἀλλοκότου ! Ἰωάννης τὴν δεδεμέ-
B νην αὐτοῦ ψυχὴν τῇ σειρᾷ τῆς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἐλέγχου λύειν ἐβούλετο, κἀκεῖνος τὸν λύοντα ἐδέσμει.

[1524 R.] *Τοῦ αὐτοῦ ἐπιγράφεται λόγος εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἔστι κατὰ πάντα ὁμοίως ἔχων τῷ πρὸ αὐτοῦ.*

Ἰουδαίοις ἐπιτέτραπται γυναῖκα μετὰ θάνατον καὶ ἄπαιδα τοῦ ἀδελφοῦ ἄγεσθαι, τὴν πρὸς τὰ ἔθνη κωλύων ἐπιγαμίαν, ἔθος ἔχουσαν τοῖς εἰδώλοις προστρέχειν· ὡς κουφότερον οὖν τῆς εἰδωλολατρείας ὁ τοιοῦτος γάμος τοῖς Ἰουδαίοις συγκεχώρητο. Ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς [77] Ἡρωδιάδος. Ἀξία τῆς ἑορτῆς ἡ τιμή, ἡ τέρψις τῆς πανηγύρεως. Μεθ' ὅρκου ὡμολόγησεν αὐτῇ ὅ τι ἂν αἰτήσηται· καὶ τοῦτο προσθήκη τῶν αἰσχρῶν βαρυτέρα, ὅρκος ἀδι-
C όριστος, καὶ οὗτος δι' ὄρχησιν. Τὴν βασιλικὴν αὐθεντίαν [78] τοῖς ποσὶ τῆς κόρης ὁ μάταιος ὑπέταξεν· ἔδωκε τὴν τῆς βασιλείας [79] ἀξίαν πατηθῆναι· ὑφ' ἧς [γε [80]] ὅρκῳ γέγονε δέσμιος ὁ τῆς ἐπιθυμίας αἰχμάλωτος. Ἄκων λοιπὸν τῷ τῆς κόρης δεδούλωται νεύματι, μᾶλλον δὲ τῷ τῆς Εὔας πάλιν ὁ ἄνθρωπος ὑποπίπτει δελεάσματι. Δεινὸν τὸ τῆς αἰτήσεως τόλμημα, κεφαλὴν δικαίου λαβεῖν ἐπὶ πίνακι, καὶ τέρψει ἀνταλλάξασθαι πένθος [81] καὶ τάφον καταστῆσαι τὴν τράπεζαν. Ἔχθεσμον, ἄθλιε, δοῦναι φόνον μισθὸν ἔδει τῇ ὀρχήσει, καὶ θάνατον μέθῃ τέρψιν χαρίσασθαι ; ὅρκος σε κατέχει· ἀλλ' ὁ φόνος κωλύει. Ὑπόσχεσιν ἀπαιτεῖ· ἀλλ' ἴσην ὀρχήσει, οὐχ ἧς [82] ἀντάξιος οὐδ' ὁ κόσμος. Ξένον τοῦ Ἡρώδου τὸ
D δικαστήριον· τράπεζα καὶ μέθη καὶ ὄρχησις ἐδίκαζεν [83]. Ὢ δικαιοσύνης τολμώσης παράνομα! εὐορκεῖν ὑποκρίνεται, καὶ φονεύειν οὐκ αἰσχύνεται. Εἴθε καλῶς ἐπιώρκησας καὶ μὴ παρανόμως εὐώρκησας. Ὢ συμπόσιον δικαίου κιρνῶν [84] θάνατον. Ὢ συμπόσιον νομοφύλακος οἰνοχοούμενον αἵματι.

Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν.

Ἔοικε δ' οὗτος ὁ λόγος συγγενὴς εἶναι τῶν τοῦ Χρυσοστόμου λόγων, οὐκ [833 H.] ἔστι δέ, οὐδὲ

i Matth. XIV; Marc. VI; Luc. III, 20. k Deut. XXV, 5. l Marc. VI, 24.

VARIÆ LECTIONES.

[75] μὲν] δὲ A. [76] τῇ add. A. [77] τῆς ante Ἡρ. om. A. [78] αὐθεντεῖαν A. [79] βασιλίδος ς. [80] γε om. A [81] πάθος ς. [82] οὐχ ἧς A : ψυχῆς ς. [83] ἐδίδαξεν pr. A. [84] κιρνῶν] κρίνον A.

συνεχῆ [85] τὸν νοῦν ἐκείνοις ἐνδεικνύμενος, ὥσπερ οἱ A δύο ἐκεῖνοι τὴν πρὸς ἀλλήλους σχέσιν καὶ ἀλληλουχίαν διασώζουσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ἰδίας προέρχεται.

Ἰωάννην ἀνευφημήσω, καὶ τὴν ἐκείνου σοφίαν πᾶσιν ὑμῖν γνώριμον καταστήσω. Ἰωάννην τὸν μερισάμενον μετὰ τοῦ Πατρὸς τὸ τοῦ Μονογενοῦς κήρυγμα. Καὶ γὰρ ὁ μὲν, *Οὗτός ἐστιν*, ἄνωθεν ἐμαρτύρει [86], *ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς*, ὁ δὲ κάτωθεν, *Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*. Καὶ ὁ μὲν Πατὴρ διὰ τῆς περιστερᾶς τὸν ἀγαπητὸν ὑπεδείκνυεν, ὁ δὲ τῇ χειρὶ τὸν τῆς οἰκουμένης λυτρωτὴν ἐνεφάνιζεν. Ἐχρῆν φωνῆς γεννηθείσης τὸν Λόγον λυθῆναι τοῦ Πατρός. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐπίστευσεν ὁ Ζαχαρίας ὅτι λύεται τῆς Ἐλισάβετ ἡ στείρωσις, ἐδέθη τὸ ὄργανον τῆς γλώσσης, ἵνα μὴ προέλθῃ λόγος ἐξ B ἀπίστου στόματος· ἐπεὶ δ' ἐλύετο ἡ στεῖρα καὶ προῆλθεν ἡ φωνὴ, ἐλύθη καὶ ἡ τοῦ Ζαχαρίου γλῶσσα, καὶ προήρχετο ὁ λόγος. Ὢ φωνῆς ἀεννάου [87] καὶ μετὰ θάνατον τὴν οἰκουμένην περιηχούσης.

ΣΟΕ'.

Ἡσυχίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων εἰς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ Δαυῒδ θεοπάτορα.

Ἀνεγνώσθη Ἡσυχίου, πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων, εἰς Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου καὶ Δαβὶδ τὸν θεοπάτορα.

[1525 R.] Εἰ μὴ *ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν γενόμενος*, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, *ὑπήκοος μέχρι θανάτου*, οὐκ ἂν οἰκέται συγγενεῖς ἐχρημάτιζον, οὐκ ἂν ὁ πηλὸς πα- C τὴρ τοῦ κεραμέως ἐλέγετο. Ἐν τῇ Σιὼν τὴν Βηθλεὲμ ὡς παροῦσαν ἀσπάζομαι, ἐν τῇ θυγατρὶ τὴν μητέρα βλέπω. Ἐν σοὶ δᾳδοῦχος ἀστὴρ εἷς ἀνήφθη, ἐν ταύτῃ δὲ πολλοί. Ἐκεῖνος τοὺς μάγους ὡδήγησεν, αὕτη Πάρθους καὶ Μήδους καὶ Ἐλαμίτας καὶ τοὺς ἐξ ἐθνῶν πάντων τῷ φωτὶ τῆς ἀστραπῆς ἐδᾳδούχησε. Σὺ γάλα ἕλκεις ἐκ μασθῶν παρθενικῶν, αὕτη πνεῦμα ἐκ κόλπων κατάγει πατρικῶν. Σὺ τὸν ἄρτον ἐζύμωσας, ἀλλ' ἡ Σιὼν δεῖπνον ἀνέδειξε· σὺ τὸν μόσχον ἐπὶ τῆς φάτνης ἔθρεψας, ἀλλ' ἡ Σιὼν εἰς τὸν βωμὸν ἀνήγαγε· σὺ τὸν Ἰησοῦν ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔκρυψας, αὕτη δὲ τῷ Θωμᾷ τὴν πλευρὰν [88] βουληθέντι ψηλαφῆσαι ἐγύμνωσε· σὺ παρθένον ἔχεις τίκτουσαν κεκλεισμένων τῶν ὀργάνων τῆς φύσεως, αὕτη παστάδα κεκλεισμένων τῶν θυρῶν ἔνδον τὸν νυμφίον δεχομένην D καὶ ἔχουσαν. Πῶς ἐγκωμιάσω τὸν τοῦ [89] Χριστοῦ δοῦλον καὶ ἀδελφὸν, τὸν τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ ἀρχιστράτηγον, τὸν τῶν ἱερέων ἡγεμόνα, τῶν ἀποστόλων τὸν ἔξαρχον, τὸν ἐν κεφαλαῖς κορυφὴν, τὸν ἐν λύχνοις ὑπερλάμποντα, τὸν ἐν ἄστροις ὑπερφαίνοντα; Πέτρος δημηγορεῖ, ἀλλ' Ἰάκωβος νομοθετεῖ, καὶ ὀλίγαι λέξεις τὸ τοῦ ζητήματος συνέστειλαν μέγεθος. *Ἐγὼ κρίνω μὴ παρενοχλεῖν τοῖς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν*, καὶ ἑξῆς. Ἐγὼ κρίνω, οὗ τὴν κρίσιν ἀθετεῖν οὐ θέμις οὐδὲ [90] φαυλίζειν τὸ ψήφισμα· ἐν ἐμοὶ γὰρ ὁ πάντων

A illis sensum præfert : quemadmodum et illæ duæ ab se invicem diversæ non sunt, sed proprio exordio incipit.

Joannem prædicabo, et illius sapientiam vobis omnibus notam faciam. Joannem, qui divisit cum Patre prædicationem Unigeniti. Etenim ille : *Hic est Filius meus dilectus* [m], desuper e cœlo testatus est, hic vero infra in terra : *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi* [n] : et Pater per columbam dilectum suum ostendit, ille digito ostendit mundi Redemptorem. Oportuit voce genita verbum Patris solvi [o]. Dum enim Zacharias non crederet, Elisabethæ sterilitatem iri solutum, mutus factus est, ne incredulum os loqueretur : postquam soluta est sterilitas, et vox prodiit, soluta est etiam Zachariæ B lingua, et locutus est. O vocem æternam, et post mortem etiam orbem terrarum replentem !

CCLXXV.

Hesychius Hierosolymitanus presbyter. — In Jacobum fratrem Domini, et Davidem Christi patrem.

Legi Hesychium presbyterum Hierosolymorum, in Jacobum fratrem Domini, et in Davidem Christi dictum patrem.

Nisi Salvator *humiliasset semetipsum, factus pro nobis obediens usque ad mortem* [p], non domestici cognati dicerentur, non lutum pater figuli diceretur. C In Sion Bethleem ut præsens te saluto, in filia matrem video. In te tædifera stella una eluxit, in hac multæ. Illa magos duxit ; hæc Parthos, et Medos, et Elamitas, et omnes gentes luminis fulgore illustravit. Tu lac trahis ex uberibus virgineis, hæc Spiritum ex sinu trahit paterno. Tu panem fermentasti, sed Sion cœnam ostendit. Tu vitulum in præsepio nutrivisti, sed Sion ad aram duxit. Tu Jesum fasciis involvisti, hæc latus Thomæ **511***b* attrectare volenti nudavit. Tu virginem habes parientem, clausis naturæ organis : hæc thalamum clausis ostiis intus sponsum et accipientem et habentem. Quomodo prædicabo servum Christi, et fratrem, novæ Jerusalem summum ducem, sacerdotum principem, apo- D stolorum caput, in capitibus verticem, in lampadibus supersplendentem, et inter astra maxime illustrem. Petrus prædicat, Jacobus decernit, et paucæ voces magnitudinem quæstionis comprehenderunt. *Ego judico non inquietari eos qui ex gentibus convertuntur ad Deum* [q], etc. Ego judico eum, cujus judicium abrogare non licet, neque depravare decreta. In me enim omnium judex vivorum et mortuorum loquitur meo organo, sed artifex supra est. Ego linguam præbeo, sed vocis opifex vocem suppeditat. Attende non calamo, sed scribenti : auditui obedientia succedat.

[m] Matth. III, 17. [n] Joan. I, 29. [o] Luc. I, 20. [p] Philipp. II, 7, 8. [q] Act. XV, 4.

VARIÆ LECTIONES.

[85] συνέχει A. [86] ἐμαρτύρει ἄνωθεν ς. [87] ἀενάου ς. [88] τὴν πλευρὰν τῷ Θωμᾷ ς. [89] τοῦ om. A. [90] οὔτε ς.

κριτὴς καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων φθέγγεται. Ἐμὸν τὸ ὄργανον, ἀλλ' ὁ τεχνίτης ὑπὲρ ἐμέ. Ἐγὼ τὴν γλῶσσαν [834 H.] παρέχω, ἀλλ' ὁ δημιουργὸς Λόγος τον λόγον χορηγεῖ. Μὴ τῷ καλάμῳ, τῷ δὲ γράφοντι πρόσεχε. Τὴν ἀκοὴν ὑπακοὴ [91] διαδεχέσθω.

Modesti archiepiscopi Hierosolymitani. — In unguenta ferentes mulieres.

Septimum numerum, et de virtute et de peccato in Scriptura acceptum invenimus [r]. Merito igitur elegit Mariam Magdalenam Salvator, e qua septem dæmonia ejecit, ut principem peccati per illam ab hominibus expelleret. Historiæ tradunt Magdalenam hanc virginem fuisse, et martyrium hujus memoratur : ubi dicitur, propter summam illius virginitatem, et puritatem, illam tanquam vitrum purum tortoribus visam esse. Post obdormitionem sanctissimæ dominæ nostræ Deiparæ profecta est Ephesum ad dilectum discipulum : ubi cursum apostolicum per martyrium unguentifera Maria perfecit, nolens ad extremum usque spiritum a beato Joanne evangelista, et virgine separari. Quemadmodum, inquit, B princeps apostolorum ab immobili fide quam habuit in petram Christum, Petrus appellatus est, sic et illa princeps discipularum ob puritatem et amorem, quo Christum complexa est, ab ipso nominata est, cui idem fuit nomen, quod Dei matri. Quemadmodum Dominum discipulorum chorus secutus est, sic **512** a Dominam et Matrem Domini chorus discipularum. Mirati enim aliquando discipuli erant, quod cum femina loqueretur [s] : hinc patet Dominum cum mulieribus consortium non habuisse. Sed matre Domini evangelicum cursum una cum Filio et Creatore complente, et ipsæ illam secutæ, communi Domino et discipulis de facultatibus suis in rebus necessariis ministrabant.

A *Μοδέστου [92] ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων εἰς τὰς μυροφόρους.*

Τὸν ἕβδομον [93] ἀριθμὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς καὶ ἐπὶ τῆς κακίας εὑρίσκομεν τὴν Γραφὴν παραλαμβάνουσαν. Εἰκότως οὖν τὴν Μαρίαν ἐκλέγεται τὴν Μαγδαληνὴν ὁ Σωτὴρ, ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει δαιμόνια ἑπτὰ, ἵνα τὸν ἄρχοντα τῆς κακίας δι' αὐτῆς ἀπελάσῃ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅτι, φησὶν, αἱ ἱστορίαι τὴν Μαγδαληνὴν ταύτην διὰ βίου παρθένον διδάσκουσι. Καὶ μαρτύριον δὲ αὐτῆς φέρεται, ἐν ᾧ λέγεται διὰ τὴν ἄκραν αὐτῆς παρθενίαν καὶ καθαρότητα ὡς ὕαλον [94] αὐτὴν καθαρὸν ταῖς βασανισταῖς φαίνεσθαι. Ὅτι, φησὶ, μετὰ τὴν κοίμησιν τῆς Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου πορευθεῖσα εἰς Ἔφεσον πρὸς τὸν ἠγαπημένον μαθητὴν, ἐκεῖσε τὸν δρόμον τὸν ἀποστολικὸν διὰ τοῦ μαρτυρίου ἡ μυροφόρος Μαρία ἐτελείωσε, μὴ θελήσασα μέχρι τῆς τελευτῆς χωρισθῆναι τοῦ παρθένου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ὥσπερ, φησὶν, ἡ ἀπαρχὴ τῶν ἀποστόλων Πέτρος ὠνομάσθη διὰ τὴν ἀσάλευτον πίστιν, ἣν εἶχεν ἐπὶ Χριστὸν τὴν πέτραν, οὕτω καὶ αὕτη [95] ἀρχηγὸς τῶν μαθητριῶν γενομένη διὰ τὴν καθαρότητα [96] αὐτῆς καὶ τὸν πόθον ὃν εἶχεν εἰς αὐτὸν Μαρία ὁμωνύμως τῇ μητρὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος προσηγόρευται. Ὥσπερ τῷ Δεσπότῃ τῶν μαθητῶν ἠκολούθει ὁ χορὸς, οὕτω τῇ Δεσποίνῃ καὶ Μητρὶ τοῦ Κυρίου τῶν μαθητευομένων γυναικῶν ὁ χορός. Ἐθαύμαζον γὰρ, φησὶ, ποτὲ οἱ μαθηταὶ ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει, δῆλον ὡς οὐκ οὔσης τοιαύτης συνηθείας τῷ Κυρίῳ, ἀλλὰ τὸν εὐαγγελικὸν δρόμον τῆς Μητρὸς τοῦ Δεσπότου συνεξανυούσης τῷ Υἱῷ καὶ Δημιουργῷ. [1528 R.] Καὶ αὗται συνακολουθοῦσαι αὐτῇ τῷ κοινῷ Δεσπότῃ ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἐν τοῖς ἀναγκαίοις καὶ τοῖς μαθηταῖς διηκόνουν.

Legi ejusdem orationem quæ inscribitur : *Encomium in obdormitionem Deiparæ Virginis.* Longa quidem est oratio, sed nihil necessarium, nec præcedenti quid familiare cognatumque afferens.

C Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ἐπιγραφὴν ἔχων *Ἐγκώμιον εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου.* Πολύστιχος μὲν ὁ λόγος, οὐδὲν δ' ἀναγκαῖον οὐδὲ τοῦ προγεγραμμένου λόγου οἰκεῖον [97] καὶ συγγενὲς ἐπιδεδειγμένος.

Modesti Hierosolymitani archiepiscopi.— In Occursum.

Anna cum viro septem annos, Sabbatum colens, precibus et jejuniis adhærens, octoginta quatuor annos cum exegisset [s*], carnem e quatuor elementis compositam vincens, et mentem mundans ad sancti Spiritus receptionem, et generalibus [vulgo cardinalibus dictis] se ipsam virtutibus exornans, octogesimum annum postquam excessit, in templo invenit futuri temporis Salvatorem, ulnis gestatum. Merito lex ut causam peccantis voluptatis, filias Evæ jussit afferre pro purificatione par turturum, vel

Μοδέστου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων ἐκ τοῦ [98] εἰς τὴν Ὑπαπαντήν.

Καὶ ἡ τὸν ἑβδομήκοντα χρόνον σαββατίσασα μετὰ ἀνδρὸς Ἄννα, προσευχαῖς καὶ νηστείαις προσκαρτεροῦσα, ὀγδοήκοντα καὶ τεσσάρων ἐτῶν ὑπάρχουσα, τὴν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων νικήσασα σάρκα, καὶ τὸν νοῦν καθάρασα πρὸς ὑποδοχὴν Πνεύματος ἁγίου, καὶ ταῖς γενικαῖς ἑαυτὴν ἀρεταῖς κατακοσμήσασα, τὸν τῆς ὀγδοηκοντάδος παρέδραμε [99] καιρὸν, καὶ εὗρεν ἐν τῷ ναῷ τὸν Σωτῆρα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος ἐν D ἀγκάλαις βασταζόμενον. [835 H.] Εἰκότως ὡς αἰτίας τῆς ἐναμαρτήτου [1] ἡδονῆς τὰς θυγατέρας τῆς Εὔας

[r] Luc. VIII, 2. [s] Joan. IV, 27. [s*] Luc. II, 16.

VARIÆ LECTIONES.

[91] ὑπακοὴν A. [92] Μοδέστου — σαρκί om. B. [93] ἕβδομον, imo ἑπτά. [94] ὕελον C. [95] αὐτή ς. [96] καθαριότητα A. [97] οἰκεῖόν τε καί ς. [98] ἐκ τοῦ om. C. [99] παρέδρα μέν A. [1] ἐναμάρτου C.

προσφέρειν ὁ νόμος προσέταξεν ὑπὲρ τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν τὴν θυσίαν τῶν δύο τρυγόνων ἢ[2] δύο νεοσσοὺς[3] περιστερῶν, δηλοῦντος τοῦ νόμου ὅτι δεῖ τὸν προσερχόμενον Θεῷ καθαρεύειν καὶ ψυχῇ καὶ σώματι καὶ ἀκακίας ἔχεσθαι. Ὁ Χριστὸς πληρωτής ἐστιν, οὐχ ὀφειλέτης νόμου· *εἰς πτῶσιν δὲ καὶ ἀνάστασιν κεῖται*, πτῶσιν μὲν τῆς ἁμαρτίας, ἀνέγερσιν δὲ τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον τοῖς κυριοκτόνοις Ἰουδαίοις τοῖς λέγουσιν, *Εἰ Υἱὸς εἶ τοῦ Θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύομέν*[4] *σοι*. Καὶ, *Σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία, ὅπως ἂν*[5] *ἀποκαλυφθῶσιν ἐκ πολλῶν καρδιῶν διαλογισμοί*, ὅτι μήτηρ εἶ κατὰ ἀλήθειαν πάσχουσα τὰ μητρὸς ὑπὲρ τοῦ[6] τέκνου καὶ Θεοῦ τοῦ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί.

duos pullos columbarum ad sacrificandum. Lege scilicet significante[t], eum qui ad Deum accedat, debere et animum et corpus ab omni peccato liberum habere. Christus legem implet[u], non debitor est legis, *in ruinam et resurrectionem multorum positus est*[v]. In ruinam peccati, in resurrectionem justitiæ, et in signum, cui Judæi, qui Christum occiderunt, contradixerunt: *Si tu es Filius Dei, descende de cruce, et credemus tibi*[x]. Et: *Tuam ipsius animam pertransibit gladius, ut revelentur ex multis cordibus cogitationes*[y]. Quia mater es, quæ vere patiebatur dolorem matris pro Filio, et Deo, pro nobis carne passo.

ΣΟϚʹ.

Τοῦ μακαρίου Νείλου εἰς τὸ Πάσχα λόγος πρῶτος.

Ἀνεγνώσθη τοῦ μακαρίου Νείλου ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου πρώτου· οὗ ἡ ἀρχὴ, *Ἀναστάσεως λόγοις τὴν τῆς ἀναστάσεως ἡμέραν τιμήσωμεν.*

Ψυχή τίς ἐστι δευτέρα τοῖς ἀνθρώποις ἡ ἀνάστασις, πρὸς τὰς τῆς ἀρετῆς διεγείρουσα πράξεις. Κἂν ταύτην τῶν ἀνθρώπων ἀνέλῃς, νεκρὸν πρὸς πράξεις ἀρετῆς ἀπειργάσω τὸ σῶμα. Ὡς οὖν ὑπὲρ βλάβης κοινῆς πρὸς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀναστάσεως ὁπλισώμεθα πόλεμον, ὅλην λαβόντες ἡμῖν συνοπλιζομένην τὴν κτίσιν. Ἐπιστρατεύει γὰρ οὐρανὸς μεθ' ἡμῶν τοῖς ἀπίστοις· ὃν γὰρ ἐξ ἀναστάσεως Δεσπότην ἐδέξατο, τῇ τῆς ἀναστάσεως βλέπει συναθετούμενον δόξῃ. Κοινωνήσει προθύμως ἡμῖν[7] τοῦ πολέμου καὶ γῆ[8]· συκοφαντουμένην γὰρ τὴν ἀνάστασιν οἶδεν, ἀφ' ὧν πολλάκις νεκροὺς ὑπ' αὐτῆς ἀφῃρέθη[9]. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὸν τῆς ἀναστάσεως τῇ κτίσει περιτίθησιν ἔρωτα· *Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως*, φησὶ, *τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται.* Καθάπερ γὰρ πόλις βασιλικῆς ἐπιδημίας δεξαμένη προδρόμους πρὸς τὴν ἐκείνης ὅλη παρουσίαν ἐπτέρωται, οὕτω καὶ τῆς ἀναστάσεως ὥσπερ τινὸς βασιλίδος τῇ κτίσει προκηρυχθείσης ὅλη πρὸς τὴν ἐκείνης παρουσίαν συντέτακται. Καὶ μὴ θαυμάσῃς τὸν τῆς ἀναστάσεως ἐγκείμενον τῇ κτίσει διδασκόμενος πόθον· [1529 R] τροφὸς γάρ τις τῶν ἀνθρώπων ὑπάρχουσα σπεύδει τὴν ἐπαγγελθεῖσαν ἰδεῖν βασιλείαν. Καὶ τὸ βραδὺ τῶν μελλόντων οὐκ ἐκλύει τῇ τροφῷ τὰς ἐλπίδας· ἔχει γὰρ ἀεὶ συνόντα αὐτῇ τὰ τῆς ἀναστάσεως σπέρματα, ὧν τοὺς κόκκους ἀναδείκνυσι ζῶντας, τῆς τῶν νεκρῶν σωμάτων ἐγέρσεως ἐν μικροῖς ἡμῖν βεβαιοῦντας τὰς ἐλπίδας. Θάπτονται μὲν γὰρ ἐν αὐτῇ, ὡς ὁρῶμεν, τῶν σπερμάτων[10] οἱ κόκκοι, τῶν αὐλάκων ἀντὶ τάφων γινομένων τοῖς σπα-

CCLXXVI.

Sancti Nili, oratio prima in Pacha.

Legi primam orationem sancti Nili in Pascha, cujus hoc initium: *Resurrectionis verbis resurrectionis diem honorabimus.*

512*b* Animæ est quædam, altera hominum resurrectio, ad virtutem excitans, et si illam ab hominibus sustuleris, mortuum ad actiones virtutum corpus reddideris. Igitur quasi pro communi calamitate ad bellum pro resurrectione accingamur, omnem creaturam nobis armatam adjungentes. Pugnat enim nobiscum cœlum contra incredulos. Quem enim e resurrectione Dominum suscepit, videt resurrectionis gloria privari. Terra quoque ad bellum nobiscum parata. Vidit enim resurrectionem blasphemari, per quam sæpius ipsi mortui sunt prærepti. Ideo et Paulus creaturæ amorem tribuit resurrectionis: *Nam exspectatio*, inquit, *creaturæ, revelationem filiorum Dei exspectat*[z]. Quemadmodum enim civitas regii adventus recipiens præcursores, ad ejus præsentiam tota se præparat, sic resurrectione tanquam regina aliqua, creaturæ prænuntiata, tota ad illius præsentiam se comparavit. Et ne mireris creaturas ipsam resurrectionem desiderare. Est enim hominibus instar nutricis, quæ festinat promissum regnum videre, et futurorum tarditas non dissolvit spem nutricis. Habet enim in se semper semina resurrectionis, quorum grana ostendit viventes, mortuorum resurrectionis in parvis spem nobis confirmantia. Sepeliuntur in illa, ut videmus seminum grana, cum sulci sint satis pro sepulcris. Ipsa vero, seminibus acceptis, imitatur monumenta, et putrefacit granum, ut ipsum sepulcrum corpus, et accipiens vivum, mortuum reddit, et medium grani plane putrefaciens corculum, etiam ipsis for-

[t] Levit. XII, 7. [u] Matth. V, 17. [v] Luc. II, 34. [x] Matth. XVII, 40. [y] Luc. II, 35. [z] Rom. VIII, 19.

VARIÆ LECTIONES.

[2] ἢ] καί AC. [3] νεοσσῶν C. [4] πιστευόμεν AC : πιστεύσομεν ς. [5] ἂν om. A. [6] τοῦ om. C. [7] ἡμῖν ς. [8] γῆ A· ἡ γῆ ς. [9] ἀφῃρέθη ὑπ' αὐτῆς ς. [10] τῶν σπερμάτων ὡς ὁρῶμεν B.

micis inutile ad comedendum facit. Corruptionem autem tanquam conceptionem quamdam possidens, mortuam seminum futuram putrefactione gestat, et fit mater vitæ, granis corruptio, et mors partus pater designatur. Nova illa doloris terræ parturientis lex est, nisi fiat mortuus fetus, non fingitur: si vixerit, non formatur. Hinc igitur et formicæ dissecta grana in terram defodiunt, sectione germen e corruptione impedientes. Oportuit enim et **513** a formicarum naturam testificari, terram post corruptionem producere semina: et vide pariendi tali modo miram naturam. Accipiens solum granum, corrumpit, corruptum vero multipliciter pullulare facit, granum in varias partes formans. Calamum spicis dat pro ossibus, et tenuem pro pelle exterius adaptat tuniculam, radicem inferius vinculis quibusdam tanquam nervis, et venis cingit, pro unguibus granis addit aristas spicarum, quæ contra volucres certent. Quomodo hæc omnia ex uno grano corrupto oriuntur? Hoc vero est multo mirabilius resurrectione. Nam tunc quidem mortuos quos natura accepit, reddit: nunc vero multa pro uno mortuo ad regenerationem grana profert. O dementiam gentium incurabilem: Vident terram tradentem agricolæ, quæ non accepit; Creatori vero reddituram, quos illi prius mortuos credidit, sperare nolunt. Ideo et Paulus seminum exemplo utitur [a]. Quanquam clarius habeat exemplum de infantibus e vulva matris prodeuntibus. Formatur enim tanquam in sepulcro, in utero nondum exsistens infans, naturæ fasciis involutus, et similis est mortuo, fasciis sepulcralibus circumstricto. Nam mortuorum quidem vultus arctius conclusus est, os in utero mutum, manus et pedes in ventre tanquam in tumulo extenduntur. Matrix egregium fetibus sepulcrum est, et sepulcrum quidem fetoribus non carens. Tali fetus formatus in sepulcro, formantis nutum vocatus sequitur. Quid igitur tali B. Paulus exemplo uti cum potuisset, tacet formationem ad vitam in sepulcro vulvæ? seminum vero similitudine resurrectionem confirmat. Scivit vivum in utero semen formare fetum, quæsivit vero mortuorum quorumdam reviviscentium aspectabilem similitudinem, et ideo ad semina respexit. Grana enim post mortem et corruptionem ex putrefactione reviviscunt; et aperte mortuorum | resurrectionem declarant. Injuriam (18) facis animæ prætextu patrocinii, et in pugna adversus corpus contra ipsam animam armaris. Factorum enim remunerationes cum anima non communicans, et carni debitam pœnam animæ, tanquam sola pecasset, irrogas. Si enim

A ρεῖσιν· ἡ δὲ λαβοῦσα τὰ σπέρματα μιμεῖται τὰ μνήματα, καὶ σήπει τὸν κόκκον ὡς ὁ [11] τάφος τὸ σῶμα, καὶ δεξαμένη ζῶντα καταφθείρει νεκρότητι, μέσην [836 H.] τε [12] σαφῶς τὴν τοῦ κόκκου διασήψασα καρδίαν ἄχρηστον καὶ μύρμηξιν εἰς τροφὴν ἀπεργάζεται. Ὥσπερ δέ τινα σύλληψιν τὴν φθορὰν κτησαμένη, κυοφορεῖ νεκρωθέντα τῇ σήψει τῶν σπερμάτων τὰ ἔμβρυα· καὶ γίνεται μήτηρ ζωῆς τοῖς κόκκοις ἡ νέκρωσις, καὶ θάνατος τόκου πατὴρ ἀναδείκνυται. Καινὸς οὗτος τῇ γῇ τῶν ὠδίνων ὁ νόμος· ἂν μὴ γένηται νεκρὸν τὸ βρέφος, οὐ πλάττεται· ἂν ζῇ, οὐ μορφοῦται. Ταύτῃ ἄρα καὶ μύρμηκες τετμημένους τοὺς κόκκους εἰς γῆν ἀποτίθενται, τῇ τομῇ τὴν ἀπὸ τῆς νεκρώσεως βλάστησιν κωλύοντες· ἔδει γὰρ καὶ μυρμήκων φύσιν μαρτυρῆσαι τῇ γῇ μετὰ φθορὰν γεννώσῃ τὰ

B σπέρματα. Καὶ σκόπει μοι τῆς ὠδῖνος τὸ θαῦμα· λαβοῦσα μόνον τὸν κόκκον φθορᾷ παραδίδωσι, φθαρέντα δὲ πολλοστὸν ἀναθάλλει πρὸς ποικίλα τὸν κόκκον σχηματίζουσα μέλη. Τὴν καλάμην τοῖς στάχυσιν ἀντ' ὀστέων ἐντίθησι, καὶ λεπτὸν ἔξωθεν οἷον ἀντὶ δέρματος καθυφαίνει χιτῶνα· δεσμοῖς κάτω τὴν ῥίζαν ὡς νεύροις τισὶ καὶ φλεψὶ περισφίγγει, ἀντ' ὀνύχων τοῖς κόκκοις ἐμπηγνῦσα τὰς μαχομένας τοῖς πτηνοῖς τῶν ἀσταχύων ἀκίδας. Πῶς ἅπασι τούτοις ἐξ ἑνὸς κόκκου φθαρέντος ἡ γέννησις [13]; τοῦτο τῆς ἀναστάσεως θαυμαστότερον. Τότε μὲν γὰρ οὓς ἔλαβεν ἡ κτίσις νεκροὺς ἀναδίδωσι, νῦν δὲ πολλοὺς ἀνθ' ἑνὸς νεκρωθέντος εἰς ἀναγέννησιν κόκκους προβάλλεται. Ὢ τῆς Ἑλλήνων ἀνιάτου φρενοβλαβείας! βλέπουσι τὴν γῆν

C γεωργῷ διδοῦσαν ἃ μὴ παρέλαβε· τῷ κτίστῃ δὲ ταύτην ἀποδώσειν οὓς αὐτῇ παρακατέθετο οὐκ ἐλπίζουσι. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τῷ τῶν σπερμάτων παραδείγματι χρῆται, καίτοι γε λαμπρότερον ἔχων παράδειγμα τὴν ἐκ μήτρας τῶν ἀνθρώπων πρόοδον. Πλάττεται μὲν γὰρ ὡς ἐν τάφῳ τῇ μήτρᾳ οὐχ ὑπάρχον τὸ βρέφος, τοῖς παρὰ τῆς φύσεως δὲ ἐνειλημένον [14] σπαργάνοις προσέοικε νεκρῷ δεδεμένῳ κειρίαις. Κέκλεισται μὲν γὰρ τὸ βλέμμα νεκρῶν ἀκριβέστερον, ἄπρακτον ἐν τῇ νηδύϊ τὸ στόμα, χεῖρες καὶ πόδες ὡς ἐν [15] σορῷ τῇ γαστρὶ συνεκτέτανται. Τάφος ἀκριβὴς τοῖς ἐμβρύοις ἡ μήτρα, τάφος οὐδὲ τῆς τῶν μνημάτων δυσωδίας ἐλεύθερος. Τηλικούτῳ δὴ [16] τὸ βρέφος ἐμμορφούμενον μνήματι, τῷ τοῦ μορφοῦντος ἕπεται καλούμενον νεύματι. Τί δὴ τοσοῦτον ὁ μακάριος Παῦ-

D λος κεκτημένος παράδειγμα σιγᾷ μὲν τὴν ἐν τῷ τάφῳ τῆς μήτρας εἰς ζωὴν πλαστουργίαν, σπερμάτων δὲ τύποις βεβαιοῖ τὴν ἀνάστασιν; ᾔδει ζῶσαν τῇ νηδύϊ τὴν τὰ βρέφη σπορὰν διαπλάττουσαν, ἐζήτει δὲ νεκρῶν τινων ὁρατῶς ἀναζώντων εἰκόνα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπέβλεψε πρὸς τὰ σπέρματα. Οἱ γὰρ κόκκοι μετὰ τὴν ἐκ σήψεως νέκρωσιν καὶ φθορὰν ἀναζῶσι, καὶ

[a] I Cor. xv, 15, 36.

VARIÆ LECTIONES.

[11] ὁ om. A. [12] τε] δέ B. [13] γένεσις B. [14] ἐνειλημμένον A. [15] ἐν add. A. [16] δή A : δέ ς.

NOTÆ.

(18) Animi et corporis comparatio. Legenda est Aurea Gregorii Palamæ episc. Thessal. tom. IX, Biblioth. SS. Patrum,

[..]νται τῆς τῶν νεκρῶν ἀναβιώσεως ἐναργέστατον **A** σύμβολον. [1532 R.] Ἀδικεῖς τὴν ψυχὴν συνηγορίας προσχήματι, καὶ τῇ πρὸς τὸ σῶμα μάχῃ κατ' ἐκείνης ἐκλίζῃ. Τὰς γὰρ τῶν πραττομένων ἀμοιβὰς μὴ μερίζων τῇ ψυχῇ καὶ τὴν τῆς σαρκὸς ὡς μόνῃ πλημμελούσῃ τιμωρίαν συνεισάγεις [17]. Εἰ γὰρ ψυχῆς μόνης αἱ [837 H.] τῶν πόνων καὶ ἀνδραγαθημάτων ἀμοιβαί, δῆλον ὅτι καὶ ὧν ἥμαρτεν ὁ ἄνθρωπος αἱ τιμωρίαι. Ἀλλ' ὅρα μὴ σώματι καὶ ψυχῇ καθίζῃς [18] κατ' ἀλλήλων κριτήριον. Σῶμα μὲν γὰρ εἰκότως κατηγορήσεται ψυχῆς, τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ τὰς τιμὰς ἁρπαζούσης, ψυχὴ δ' αὖ σώματος, τὰς ὀφειλομένας πληγὰς ἐκείνῳ μόνη εἰσπραττομένη [19]. Μᾶλλον δ' ἑκάτερον αὐτῶν παροξύνεις κατὰ τοῦ κριτοῦ, τὸ μέν, οἷς δέον ἔχειν ἀμοιβὰς ὧν ἐστέρηται, τὴν δέ, ὧν **B** οὐκ ὑπαίτιος, δέον μηδ' εὐθύνεσθαι οἷς εἰσπράττεται. Σώματί με συνῆψας, ὦ Δέσποτα, τὴν ἀσώματον, καὶ μόνῃ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς οὐκ ἐπίστευσας πράξεις, καὶ παρὰ μόνης ἀπαιτεῖς τὰς εὐθύνας. Καὶ δίδωμι δίκας ὧν αἱ πράξεις τοῦ σώματος, μέθης, πορνείας, γαστριμαργίας. Ποῦ γὰρ ταῦτα ψυχῆς, ὥσπερ φθόνος τυχὸν ἢ δόξης ἀσέβεια; ὥσπερ γὰρ οὐ σώματος ταῦτα, οὕτως οὐδ' ἐκεῖνα ψυχῆς, εἰ καὶ χωρὶς θατέρου θάτερον ἀργὸν πρὸς ἑκάτερα. Τὸ σῶμα δ' ἂν ἄλλα τε φαίη δίκαια, καὶ ὡς ἐγὼ τὴν ὑπὲρ σοῦ τελευτήν, ἀλλ' οὐχ ἡ ψυχὴ δέχεται. Οὐδὲ γὰρ πέφυκεν. Ἐμὸν τὸ πονεῖν διὰ τοὺς σοὺς νόμους νηστείαις, ἀγρυπνίαις· διὰ τῶν ἐμῶν μελῶν ἡ παρθενία. Πῶς οὖν οὐκ ἄδικον, ἐμῶν τῶν ἄθλων ὄντων, τὴν ψυχὴν χωρὶς ἐμοῦ λαμβάνειν τὰ ἔπαθλα; τίς λύσις αὐτῶν τῆς δί- **C** κης; *Κοινὸς ὁ μισθός, κοιναὶ αἱ ποιναί, ὅτι κοιναὶ αὐτῶν αἱ πράξεις*, κἂν ἐπ' ἐνίων τὸ ἕτερον τοῦ συγκρίματος πλεονεκτῇ [20] τοῦ ἑτέρου, καὶ τὴν συζυγεῖσαν ἀπ' ἀρχῆς εἰς κοινοὺς πόνους δυάδα δεῖ [21] ὁμολογεῖν καὶ εἰδέναι κοινῶν καὶ τῶν στεφάνων ἀπολαύειν ἐφ' οἷς νενίκηκε, καὶ εἰς κοινὰς ἀπάγεσθαι τιμωρίας ὧν ἐπλημμέλησεν.

anima sola remunerationem **513b** bonorum operum, laborumque habeat, patet etiam eorum quibus homo peccavit, pœnam solam esse daturam. Sed vide ne corpus et animam adversus sese invicem in judicium voces. Merito enim corpus cum anima expostularet, si honores recte factorum sibi adimeret : animaque vicissim cum corpore, si debitas illi pœnas se solum videret sustinere oportere. Quin potius utrumque contra judicem incitas : corpus quidem, quia retributione, quam meretur, privatur; animam vero, quod eorum quorum non est conscia, pœnæ ab ea exigantur. Copulasti me, o Domine, corpori incorpoream, et soli mihi res terrenas non commisisti, et a me sola pœnam exigis, et do pœnas eorum, quibus corpus peccavit, ebrietatis, fornicationis, gulæ. Ubi enim sunt hæc animæ propria, ut invidia forte, vel hæresis? Quemadmodum enim hæc non sunt corporis, sic neque illa animæ, etsi alterum sine altero ad utraque ineptum. Corpus vero cum alia pro se dicat justa, tum, ego pro te mortem oppetii, non anima. Non enim meum est laborare ob leges tuas jejuniis, et vigiliis. Per membra mea virginitas. Quomodo igitur non iniquum, cum mea sint certamina, animam sine me coronam accipere. Quæ est sententia eorum judicii? *Communis merces, et communis pœna, quia etiam utrisque communia opera fuerunt.* Quanquam in aliquibus contentione unum superat alterum : et sibi invicem conjuncta fuisse ab initio ad communes labores obeundos, confitendum, et sciendum, et fore, ut communes coronas, parta victoria accipiant, et in quibus peccarunt, communes pœnas luant.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ εἰς τὸ Πάσχα λόγου δευτέρου [22].

Ἀνάστασις τῆς τοῦ Κυρίου προνοίας τὸ κεφάλαιον· τοῦ κεφαλαίου δὲ ψυχὴ μνημονεύουσα, καὶ τῇ περὶ τὸν εὐεργέτην εὐχαριστίᾳ συζῶσα, ταῖς τοῦ ἐχθροῦ ἀνεπάλωτος γίνεται πάγαις. Ἀνάβηθι πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀρχαιολογίαν [23], καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως **D** σκιαγραφίαν εὑρήσεις. Ἡ μὲν γὰρ τῶν ἀλόγων φύσις ἔμψυχος δεδημιούργηται, τῷ σώματι τῆς ψυχῆς συγκατασκευασθείσης· ἄψυχος δὲ ὁ Ἀδὰμ πηλοῦ διαπλασθέντος μεμόρφωται, εἶτα ἡ ψυχὴ τῷ ἐμφυσήματι μεμόρφωται [24], μᾶλλον δὲ ἀληθῶς εἰπεῖν, ἐπεισάγεται, καὶ τὴν ἐκ νεκρῶν εὐθέως ὁ πλάστης προοιμιάζεται ἔγερσιν. Καὶ [25] οὐδ' ἐκ στερεᾶς τὸν πρωτόπλαστον συντίθησιν ὕλης, ἀλλὰ τῆς γῆς τὸ χνοῶδες ῥυθμίζει πρὸς μόρφωσιν, πείθων ἐκ προοιμίων τὸν ἄπιστον ὅτι, κἂν χοῦς ᾖ νεκρὸς καὶ ἀκίνητος, ῥᾷον ἡ

Ejusdem altera oratio in Pascha.

Resurrectio est caput providentiæ Domini : capitis vero anima memor, et gratias agens benefactori, inimici laqueis capi non potest. Ascende ad antiquorum historias, et videbis resurrectionis adumbrationem. Brutorum enim natura animata creata est, anima cum corpore simul condita. Adam autem sine anima e luto fictili formatus est, deinde anima inspiratione formata est [b], quin, ut verius loquar, superinducta est. Et mortuorum resurrectionis Creator primordium statim fecit. Non enim e solida protoplastum fecit materia, sed **514a** terræ pulverem in formam adduxit, tollens ab initio hominum infidelitatem, quia etsi pulvis sit mortuus et immobilis, facile anima resurgere facit, et nul-

[b] Gen. II, 7.

VARIÆ LECTIONES.

[17] εἰσάγεις ς [18] καθίζεις A. [19] πραττομένη A. [20] πλεονεκτεῖ ς. [21] δεῖν A. [22] δευτέρου λόγου ς. [23] ἀρχαιογονίαν A. [24] μεμόρφωται μᾶλλον δὲ ἀληθῶς εἰπεῖν om. A. [25] καὶ add. A.

lum ferens vestigium vivificationis, nec accipiens, participem reddit vitalis conjunctionis. Non enim corruptibile corpus fecit, sed tempore quodam solutioni tradit, vitiositatem vasis ex peccato purgans ac sanans, et putrefactum peccati mortalitate inveniens, mortis fornace dissolvit, et ubi solvit, vas putrefactum de novo format, nec admireris, quasi altiorem captu mortuorum reformationem. Tanta enim ars est fictoris in fingendo, ut etiam aquæ naturam in simulacra in ventre formet, hoc mihi magis mirandum videtur, quam ipsa resurrectio. Ibi enim e pulvere mortuus formatur, et figulus vas e terra format, nostris artibus similia repræsentans : hic vero nuda quædam gutta factorum est lutum, et e gutta fit animal ratione præditum. O artem ex aqua simulacra formans. Et non hoc solum mirum est, aquam sculpi in animarum simulacrum, sed intus formari fluctuans semen. Sanguis enim undique bulliens, semen huc atque illuc nutans et ægre stabile facit, et illis decumanis agitatum fluctibus, animata tamen statua perficitur. O pictorem in fluctuanti linteo secure pingentem. Sanguis enim tanquam linteum subjacet formato fetui. Hoc Salomon etiam cum stupore admirans, *In ventre*, inquit, *matris figuratus sum caro, decem mensium tempore coagulatus sum in sanguine* [c]. Femina enim tanquam pictoris officina proposita est, colorum vero materiam vir addit. Est vero quis pictor in utero, ex uno colore e multis compositam pingens imaginem. Sed quomodo e feculento semine oculis addidit eleganter pupillam, quomodo e substantia fluxa ossa condidit? quomodo ex soluto semine nervos compegit? quomodo sanguinis canales venas desculpsit? quomodo cerebri in capite custodiam ossibus aptavit? quomodo fetus in obscura depictus officina, aptum membrorum situm accepit? Sed tanquam radio uterum **514b** illustrante, cuique parti proprium membrorum locum pictor distribuit : *Amictus enim lumine sicut vestimento* [d], est occultus fetuum pictor. Quem David celebrat dicendo : *Non abscondisti os meum a te, quod fecisti in occulto* [e]. Hanc e gutta cogitans fictilem artem, respectu figmenti e terra non ambigo. Quoties enim video artificem ex aqua condentem statuam, melius illum statuas e terra credo facere. Quemadmodum enim si quis in aqua pingit litteras, et lineas ducit, idem melius in cera eas efformabit, sic fluxo semine pingens et sculpens membra, facilius in terram membrorum figuras pinget, et formabit, et qui ante ullum virtutis meritum sic corporis in utero curam gessit, post opus virtutis quomodo terram dissolutam sine honore relinquet? Interime corpus, et creaturam occideris : non erit navis sine manibus,

A ψυχὴ πρὸς ἀνάστασιν ἄγει καὶ τὸ μηδ' ἴχνη μήτε λαβὸν μήτε φέρον ζωώσεως κοινωνὸν ποιεῖται ζωηφόρου συμβιώσεως. Οὐ γὰρ φθορᾶς τὸ σῶμα διέπλασε παρανάλωμα, ἀλλὰ χρόνῳ τινὶ λύσει παραδίδωσι, τὴν ἐκ τῆς [838 H.] ἁμαρτίας τοῦ σκεύους καθαίρων τε καὶ ἐξιώμενος κάκωσιν· καὶ τῇ παρὰ τῆς ἁμαρτίας εὑρὼν σεσαθρωμένον θνητότητι, τῷ τοῦ θανάτου δια λύει χωνευτηρίῳ, [1533 R.] καὶ λύσας πρὸς νεόπλαστον σκεῦος τὸ σαθρωθὲν ἀναπλάττει. Καὶ μὴ θαυμάσῃς ὡς λογισμῶν ἀνωτέραν τὴν τῶν νεκρῶν ἀναχάλκευσιν· τοσαύτη γὰρ πρὸς ἀγαλματοποιΐαν ἡ τέχνη τοῦ πλάστου, ὡς καὶ φύσιν ὕδατος εἰς ἀνδριάντας ἐν γαστρὶ διαπλάττειν. Τοῦτό μοι παραδοξότερον τοῦ περὶ τὴν ἀνάστασιν θαύματος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐκ χοὸς νεκρὸς πηλουργεῖται, καὶ τὸ σκεῦος ὁ κεραμεὺς ἐκ τῆς B γῆς ἀναπλάττει, σύμφωνά πως ταῖς παρ' ἡμῖν ἐνδεικνύμενος τέχναις· ἐνταῦθα δὲ γυμνή τις σταγὼν τῶν πλαττομένων γίνεται πηλὸς, καὶ λογικὸν ἐκ σταγόνος συντίθεται ζώδιον. Ὢ τέχνης ἐξ ὕδατος γλυφούσης ἀγάλματα! καὶ οὐ τοῦτο μόνον παρέχεται τὸ παράδοξον, ὅτι γλύφει τὸ ὕδωρ εἰς ἔμψυχον ξόανον, ἀλλ' ὅτι καὶ κυματουμένην τὴν γονὴν ἔνδον τεκτονεύει. Αἱμάτων γὰρ πάντοθεν περιβράσσοντες [26] χείμαρροι περιῤῥεπὲς ποιοῦσι τὸ σπαρὲν καὶ δυσστήρικτον· καὶ τῇ τοσαύτῃ ναυαγούμενον τρικυμίᾳ καὶ ζάλῃ πρὸς ἔμψυχον ὅμως ἐξαπαρτίζεται ἀνδριάντα. Ὢ γραφέως ἐπὶ σαλευομένης σινδόνος ἀσφαλῶς ζωγραφοῦντος! τὸ γὰρ αἷμα οἷον σινδών τις ὑπόκειται τῇ μορφουμένῃ γονῇ. Τοῦτο καὶ Σολομὼν ἐκπληττόμενος ἔλεγεν, C *Ἐν κοιλίᾳ μητρὸς ἐγλύφην σὰρξ, δεκαμηνιαίῳ παγεὶς ἐν αἵματι.* Πρόκειται μὲν ὥσπερ ζωγραφεῖόν τι τὸ θῆλυ, τῶν χρωμάτων δὲ τὴν ὕλην τὸ ἄῤῥεν ἐπιβάλλει. Κάθηται [27] δέ τις ἐν τῇ μήτρᾳ ζωγράφος, ἐξ ἑνὸς χρώματος πολυσύνθετον καταποικίλλων εἰκόνα. Πῶς ἐξ ἰλυώδους γονῆς ὀφθαλμοῖς ἐνηγλάϊσε, κόρην; πῶς ἐκ ῥοώδους οὐσίας ὀστῶν συνεπήξατο φύσιν; πῶς ἐκ λελυμένης σπορᾶς νεύρων ἐστερέωσε τόνον; πῶς αἱμάτων σωλῆνας διέγλυψε τὰς φλέβας; πῶς τὰς τῶν ὀστέων ἐγκεφάλῳ [28] περιήρμοσε θήκας; πῶς ἐν ἀφεγγεῖ τὸ βρέφος γραφόμενον ζωγραφείῳ ἀσυγχύτους τὰς τῶν μελῶν ἀπείληφε τοποθεσίας; ἀλλ' ὥσπερ ἀκτῖνός τινος τὴν νηδὺν ἐναυγαζούσης, τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ τῶν μελῶν ὁ γραφεὺς ἀποδίδωσι χώραν· *Ὁ γὰρ ἀναβαλλόμενος* D *φῶς ὡς ἱμάτιον* κρυφαῖος γίνεται τῶν ἐμβρύων ζωγράφος. Ὃν καὶ Δαβὶδ δημοσιεύων ἐβόα· *Οὐκ ἐκρύβη τὸ ὀστοῦν μου ἀπὸ σοῦ, ὃ ἐποίησας ἐν κρυφῇ.* Ταύτην τὴν ἐκ σταγόνος λογιζόμενος πλαστικὴν πρὸς τὴν ἐκ γῆς ἀγαλματοποιΐαν οὐ διαφέρομαι. Ὅταν γὰρ ἴδω τεχνίτην ἐξ ὕδατος πηγνύμενον ξόανα [29], ὀξύτερον αὐτὸν τοὺς ἐκ γῆς ἀναπλάττειν ἀνδριάντας πιστεύω. Ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐφ' ὕδατος γράφει γράμματα καὶ γραμμὰς ἐγκολάπτει, οὗτος τὰς εἰς κηρὸν εὐχερέστερον ἐγχαράττει, οὕτως ὁ τῇ ῥοώδει γονῇ

[c] Sap. VII, 1. [d] Psal. CIII, 2. [e] Psal. CXXXIX, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[26] περιβράσαντες A. [27] κάθηται A : ἤνθηται ς. [28] ὀστέων ἐν ἐγκ. A. [29] ξόανον A.

...γράφων καὶ διαγλύφων τὰ μέλη ῥᾷον εἰς χοῦν A τῶν μελῶν ἐγκαταγράψει τε καὶ διαμορφώσει χαρακτῆρας. Καὶ ὁ πρὸ τῆς ἀρετῆς οὕτω τοῦ σώματος φροντίσας ἐν [839 H.] ἐνηδύϊ, μετὰ τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς πῶς ἂν εἰς γῆν διαῤῥυὲν ἄτιμον καταλείψῃ [30]; ἄνελε [31] τὸ σῶμα, καὶ τὴν κτίσιν ἐνέκρωσας. Οὐκ ἔσται πλοῖον χειρῶν οὐκ οὐσῶν [32], οὐ πλωτὸν πέλαγος σώματος οἰχομένου· τὰ μυρία γένη τῶν ζώων μάτην, οὔτε τροφῆς ἐξ αὐτῶν οὔτε θεραπείας ἄλλης τῷ σώματι χορηγουμένης. Τέχναι δὲ ποῦ, σώματος οὐκ ὄντος; ὧραι δὲ καὶ καιρῶν εὔτακτοι μεταβολαὶ καὶ οὐρανίας κινήσεως ἄῤῥητος σοφία τίνα ἂν παρέσχοι χρείαν, τῆς σωματικῆς φύσεως οὐ παρούσης; καὶ πόσα ἄν τις ἕτερα θεωρήσοι; πόθεν οὖν εὕρω τὸ σῶμα τῶν μελλόντων δωρεῶν ἀνάξιον, ᾧ ταύτην ὁρῶ διὰ πάντων δεδωρημένην τιμήν; B [1536 R.] ἀλλ' ἄρα ὑμεῖς ἰχθυόβρωτον ὑποπτεύετε σῶμα τὸν Θεὸν ζητοῦντα μὴ εὑρήσειν; καὶ πῶς ὁ μυρίους ἐν ψυχῇ λογισμοὺς στρεφομένους τῷ τῆς γνώσεως ἔχων ἀμιγεῖς καὶ ἀσυγχύτους ταμιείῳ τὴν τῶν σωμάτων μιγεῖσαν οὐκ ἀναλήψεται διακρίνας φύσιν; ἀσθενέστερον τὸ θεῖον τῆς παρ' ἡμῖν ἀναδείκνυτε τέχνης. Καὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκ γεώδους ψάμμου καὶ ὕαλον καὶ χρυσὸν (εἰ τύχοι) καὶ χαλκὸν καὶ ἄργυρον πυρὶ δόντες, τὰ λιθίδια διακρίνομέν τε καὶ ἀποβάλλομεν, μηδὲν αὐτῶν καθορώμενον ἐν τῇ τοῦ λίθου φύσει· καὶ οἶνον ὕδατι κραθέντα πάλιν διακρίναντες εἰς τὴν ἰδίαν φύσιν ἀποκαθιστῶμεν ἑκάτερον. Ἀλλὰ γὰρ ἡ τοῦ Θεοῦ δύναμις καὶ σοφία ἀνεπινοήτως μέτροις τῆς ἀνθρωπίνης καὶ τέχνης καὶ συνέσεως ὑπερέχουσα, καὶ τὴν τῶν ὅλων οὐσίαν ἐν [33] ἑαυτῇ συλλαβοῦσα καὶ περιέχουσα, καὶ τὴν πολύτροπον τῶν σωμάτων σύγκρισιν [34] καὶ μίξιν ἐν τοῖς τῆς φύσεως εὐκρινῆ συντηρεῖ ταμιείοις. Οὐ γὰρ ἔξω τῆς ἐν τῇ κτίσει φύσεως ἡ τοῦ σώματος φύσις, κἂν διὰ μυρίων ῥέῃ λυομένη θανάτων. Διὸ πρὸς τὴν οἰκείαν ῥᾳδίως ἐπανάγεται μορφήν, καὶ κοινωνεῖ τῶν τιμῶν, ὧν αὐτῇ [35] μετασχεῖν ἔδει συνδιενεγκούσῃ καὶ τοὺς ἄθλους.

neque navigabile erit mare, corpore mortuo. Mille animalium genera frustra erunt, neque nutrimentum ex illis esset, neque aliud alimenti ministerium. Artes vero ubi erunt, corpore non exsistente? Horæ vero et temporum ordinatæ mutationes, et ineffabilis cœlestis motus sapientia, quam utilitatem præberent, si corpora non essent? Et quot alia quis considerarit? Unde igitur inveniam corpus futuris donis indignum, cui tantum ab omnibus concessum honorem video! Utrum existimatis Deum corpus quod pisces comederunt invenire non posse? et quomodo qui infinitas cogitationes animi agitatas, immistas et inconfusas, habet cognitas, naturam corporum mistam non poterit discernere? Facitis nimirum divinitatem inferiorem nostris artibus. Nos enim e terræ arena vitrum, aurum (exempli gratia), æs, argentum, igni dantes, scrupulos separamus, et deterimus, tametsi nihil horum' in lapidis natura apparuerit, et vinum aquæ immistum iterum in propriam naturam discernentes, utrumque restituimus. Sed Dei potestas et sapientia infinitis modis humanam artem et intellectum excedens, et universorum naturam in se comprehendens et continens, et variam corporis compositionem, et mistionem in naturæ promptuario puram conservat. Non enim extra naturam **515a** in creatura, corporis natura est, etsi per mille mortes fluat soluta. Ideo in propriam facile formam revertitur, et de honore participat, cujus illam participem fieri oportuit, cum etiam una certaverit.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν Ἀνάληψιν α' λόγου. C
Τὸ προοίμιον.

Εἰς οὐρανὸν μὲν καὶ γῆν ἡ τῆς κτίσεως διαμεμέρισται φύσις, οὐκ ἐᾷ δέ με τὴν διαίρεσιν βλέπειν ἡ συνάψασα σήμερον τὴν κτίσιν χάρις. Τίς γὰρ ἂν εἴποι λοιπὸν οὐρανὸν καὶ γῆν διῃρῆσθαι, καὶ κάτω τῆς φύσεως τῆς ἐμῆς καὶ ἄνω τῆς ἐμῆς βασιλευούσης; ἀλλὰ κάτω μὲν ἔτι τῇ φθορᾷ τυραννούμεθα· ὅταν δὲ εἰς οὐρανὸν ἀναβλέψωμεν, τὴν φθορὰν ἡ φύσις ἀποτίθεται. Βλέπει γὰρ ἄνω τὴν τῶν κάτω νεκρῶν ἀναστάσιμον ῥίζαν. Ὢ κέρδους ζημίας προελθόντος! κατενεχθέντες ἤρθημεν εἰς ὕψος· ὠσθέντες εἰς οὐρανὸν ἀνηνέχθημεν· ἔσω τοῦ παραδείσου πληγέντες ἔξω τὴν θεραπείαν εὑρήκαμεν. Ποῦ σοι, καταποντιστά, τὸ κακούργημα; ὃν ἔπηξας τῷ κυβερνήτῃ σταυρὸν, γέγονε τῇ ναυαγούσῃ φύσει πηδάλιον, καὶ πρὸς οὐρανίους οἰακίζει λιμένας κυμαινομένους [36] ἡμᾶς καὶ ἀποκαθίστησιν. Ὥσπερ D [840 H.] αἱ τῶν μαθητῶν ἐκ τῆς γῆς πρὸς οὐρανὸν

Ejusdem homilia prima de Christi ascensione.
Proœmium.

In cœlum et terram creaturæ natura divisa est: non permittit me divisionem videre gratia, quæ hodie creaturam connectit. Quisnam deinceps dixerit, cœlum et terram divisa esse, cum supra et infra natura mea regnet? Sed infra quidem corruptione adhuc premimur. Quando vero in cœlum oculos convertimus, corruptionem natura deponit. Videt enim supra eorum qui infra mortui resurrectionis radicem (Christum): o lucrum e damno proveniens! Deorsum missi tollimur in altum, expulsi in cœlum reducimur. Intra paradisum vulnerati, extra illum remedium invenimus. Ubi tibi pirata, maleficium est? Crux quam gubernatori fixisti, vertitur naturæ naufragæ in clavum navis, et ad cœlestem nos portum fluctuantes ducit, ac sistit. Quemadmodum apostolorum oculi e terra ad cœlum sublati erant, carne paulatim sursum

VARIÆ LECTIONES.

[30] καταλείψει A. [31] ἄνελε — ἄθλους om. B. [32] οὐσῶν A: ὄντων ς. [33] ἐν om. A. [34] σύγκρασιν ς. [35] αὐτῇ, αὐτὸ A. [36] κυμαινομένους, κυβερνωμένους A.

translata, sic et cœlestes spiritus incorporei de A cœlo in cœlos aspiciebant ore hiante, corporis natura supra ipsos ascendente, donec in sinum Patris suscepta est. O secura hominum spes, in cœli regem ejusdem naturæ possidens, qui iterum eadem cum carne omnibus apparebit.

Ejusdem Homilia secunda de eodem festo.

O religionem omnibus regibus magis regiam! Quæ enim armis reges acquisiverunt, illa sine armis ostendit se evertere. Quæ mactantes vetabant, hæc mactata applausu excepit, et cædibus contra mactantes trophæa statuit. Ecclesiæ palmites succisi erant, et fructus fidei magis progressus est, et florem immarcessibilem proferebat. E radice enim B palmites enati sunt, quæ vere dixit: *Ego vici mundum, ego sum vitis, vos vero palmites* [f]. Stephanus tanquam ramus ab Ecclesia excisus est, et alius palmes martyrum pullulavit. Jacobus et Petrus amputati sunt: alius rursum martyre enascitur: quo exciso, alium rursus uberem palmitem radix protulit. **515***b* Vindemia decerptus est Paulus, et alius racemus martyrio maturescens Thomas apparuit, et undique radix vindemiata fructum tulit uberiorem, et germen durabilius, quam qui vindemiarunt. Etenim qui exscindebant paulatim arescentes exstincti sunt. Ecclesia vero fructibus omni tempore onusta, fines terræ suis plantis comprehendit. C

Ejusdem Homilia tertia in idem festum. — Prooemium.

Divinæ bonitatis imber incipiens hominibus effundi, hodie supra modum auctus est, et magna olim [exhibita] beneficia majoribus hodie obscuravit. Nam erant quidem ante hoc beneficium illustria, et summi amoris signa: Adam e virgineo sanguine novus factus, corporum morbi fugati, et ex animabus dæmonia ejecta. Latrones principem latronum vincunt, et de eo triumphant: resurrectio morti succedit. Sed hactenus hæc plena sunt honoris et splendoris, sed donum quod nunc celebramus, non admittit comparationem. Et amor Creatoris erga nos vincit seipsum, et una cum vi- D ctoria ornatur: et quæ illam vicit, nihilominus quam si horum singula victoriæ coronam reportarent. Terrigena natura terram relinquens, quin potius ferens, in cœlum transfertur. Et hoc quod dictum est: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram* [g], magis reformationis, quam formationis esse videtur. Exemplar immortalitatis est forma hodie assumpta, adumbratio hujus et typus est initium creationis nostræ ad imaginem Dei. Loqui debet asinus, ne quis sit in-

[f] Joan. xvi, 33; Joan. xv, 5. [g] Genes. i, 20.

A ἀνηρτήθησαν ὄψεις, τῆς σαρκὸς κατὰ μικρὸν ὑψο μένης, οὕτω καὶ τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀσωμάτων ὁ δῆμ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς οὐρανὸν ἐκεχήνει, τῆς τοῦ σώμ τος φύσεως ἐπέκεινα καὶ αὐτῶν ἀνιούσης, ἕως κόλποις τοῦ Πατρὸς ὑπεδέχθη. Ἀσφαλεῖς αἱ τ γένους ἐλπίδες, ἐν οὐρανῷ βασιλέα συγγενῆ κεκτ μέναι, ὃς καὶ πάλιν μετὰ τῆς αὐτῆς σαρκὸς πᾶσ ὀφθήσεται.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν β' λόγο

Ὢ βασιλέων πάντων βασιλικωτέρας θρησκείας [37] ἃ γὰρ ὅπλοις βασιλεῖς συνεκρότουν, αὐτὴ χωρ ὅπλων ἐδείκνυτο καταλύουσα· ἃ σφάττοντες διεκ λυον, αὐτὴ σφαττομένη συνεκρότει, καὶ ταῖς σφ γαῖς κατὰ τῶν σφαττόντων ἀνίστη τὰ τρόπαια. Τ τῆς Ἐκκλησίας κατεκόπτετο κλήματα, καὶ ὁ τ B πίστεως ἐπεδίδου μᾶλλον [38] καρπὸς καὶ τὸ ἄνθ ἀμάραντον ἔφερε. Ῥίζης γὰρ ἐκπεφύκει τὰ κλ ματα τῆς ἀψευδῶς εἰπούσης· *Ἐγὼ τὸν κόσμον ν νίκηκα. Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματ* Στέφανος ἐκλαδεύετο, καὶ ἄλλο κλῆμα μαρτύρ ἐβλάστανεν. [1537 R.] Ἰάκωβος ἀπετέμνετο, κ Πέτρος ἄλλος πάλιν μάρτυς ἀνεφύετο. Οὗτος ἐξεκ πτετο, καὶ Παῦλον ἄλλο κλῆμα πολύκαρπον ἡ ῥί προὐβάλλετο. Ἐτετρύγητο Παῦλος, καὶ βότρυς ἄλλ μαρτυρίου περκάζων ὁ Θωμᾶς ἀνεφαίνετο. Κ πανταχόθεν ἡ ῥίζα τρυγωμένη τῶν τρυγώντων ἔφε τὴν φορὰν ἀπληστότερον [39] καὶ μονιμωτέραν τ βλάστησιν. Καὶ οἱ μὲν κόπτοντες κατὰ μικρὸν ἠφ νίσθησαν μαραινόμενοι, ἡ δὲ τῷ καρπῷ διὰ παντ C βρίθουσα τὰ πέρατα τῆς γῆς περιέλαβε τοῖς βλαστ μασιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν γ' λόγ τὸ προοίμιον.

Ὁ θεῖος τῆς ἀγαθότητος ὄμβρος ἀρξάμενος το ἀνθρώποις [40] ἐκχεῖσθαι πρὸς ἀμήχανον σήμερον δ ρεῶν ὑπερήρθη πλημμύραν, καὶ τὰ μεγάλα κα ἔκρυψε μείζοσιν. Ἦν μὲν γὰρ καὶ τὰ πρὸ τῆς πα ούσης εὐεργεσίας λαμπρά, καὶ τῆς ἄκρας φιλο μίας ἀπόδειξις, Ἀδὰμ ἐκ παρθενικῶν αἱμάτ καινουργούμενος, σωμάτων αἱ νόσοι φυγαδευόμεν καὶ ψυχῶν ἐλαυνόμενα τὰ δαιμόνια, λησταὶ τὸν ἀρχ ληστὴν νικῶντες καὶ θριαμβεύοντες, θάνατος λα βάνων διάδοχον τὴν ἀνάστασιν. Ἀλλ' ἕως μὲν ν ταῦτα γέμει καὶ φιλοτιμίας καὶ λαμπρότητος· τὸ D νῦν ἑορταζόμενον δῶρον οὐκ ἀνέχεται συγκρίσε ἐξέτασιν ἐπιδέξασθαι, καὶ νικᾷ μὲν ἑαυτὴν ἡ πε ἡμᾶς τοῦ πλάστου φιλοτιμία, συγκαλλωπίζεται δὲ τ νίκῃ, καὶ ἃ τὴν πρὸς ἐκείνην ἧτταν ἤνεγκεν, οὐδ ἔλαττον ἢ εἴπερ τούτων ἕκαστον τὸν τῆς νίκης ἀ εδήσατο στέφανον. Ἡ γηγενὴς φύσις τὴν γῆν ἀφεῖσ μᾶλλον δὲ φέρουσα, εἰς οὐρανοὺς μετοικίζεται. Καὶ τ *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον* [841 H.] *κατ' εἰκόνα ἡμ τέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*, τῆς ἀναπλάσεως μᾶλλ ἔργον ἢ τῆς πλάσεως ἐπιδείκνυται. Ἀρχέτυπον τῆς ἀθανασίας ἡ σήμερον ἀναληφθεῖσα μορφή, σκι

VARIÆ LECTIONES.

[37] θρησκεία B. [38] μᾶλλον ἀπεδίδου ς. [39] ἀπλαστοτέραν A. [40] τοῖς ἀνθρώποις] εἰς ἀνθρώπους B. [41] ἀ χέτυπον — ἐπουρανίοις om. B.

γραφία δὲ καὶ προτύπωσις τούτου ἡ πρὸς τὴν θείαν A δύναμιν τῆς ἐμῆς δημιουργίας καταβολή. Ἔμελλεν[42] ὁ ὄφις λαλεῖν· ἵνα μηδεὶς ἀπιστῇ[43], προελάλησεν ὁ ὄφις. Παρθένος τίκτει· ἵνα μή σοι ξένον δειχθῇ, τίκτει προφθάσασα στεῖρα. Ἔμελλεν Ἀδὰμ θανάτου γίνεσθαι κρείττων· ἵνα μὴ κάμῃς ἐπιζητῶν πιστεῦσαι, ὁ πρῶτος Ἀδὰμ τὰς ἐπ' ἀθανασίᾳ δέχεται ψήφους. Καὶ τὸν Ἐνὼχ ἔχεις, ναὶ δὴ καὶ τὸν Ἠλίαν, τὸ τῆς ἀθανασίας σκιαγραφοῦντας μυστήριον· κατέχει γὰρ τούτους ὁ Πλάστης ἐν σώματι, ψυχαγωγῶν τὴν ἐξόριστον φύσιν, ὡς καὶ μετὰ τὴν ὑπερόριον φυγὴν πάλιν εἰς τὴν ἀθάνατον ἐπαναγάγοι πολιτείαν. Ἡ τοῦ πταίσαντος Πατρὸς ἐπεισελθοῦσα θνητότης ἀναμαρτήτου παιδὸς εἰς διάλυσιν ἐδεῖτο τῆς τιμωρίας, ὃν ἀναμένειν ἡ φύσις διά τε Ἐνὼχ καὶ Ἠλίου διδασκομένη προειθίζετο. Ὅτι σοῦ βουληθέντος οὐκ ἀποθνήσκει θνητὸς, Ἐνὼχ με καὶ Ἠλίας διδάσκουσι, B καὶ γένοιτ' ἂν δι' αὐτῶν ἀθανασίας ἐλπὶς τοῖς οὔπω θανάτῳ προσομιλήσασιν· νεκροῖς δὲ τίνα ἂν παράσχοιεν οἱ μήπω θανόντες προσδοκίαν ἀναβιώσεως; ἀλλ' ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστὰς ἐν οὐρανῷ βασιλεύῃ, οὗτος τῷ ἐμῷ παντὶ γένει τὸ τῆς ἀθανασίας ἀναμφίβολον δῶρον παρέχεται. Διὰ τοῦτο πλάττει τῇ φύσει θεὸς ἀθανασίας ἐκ τῆς φύσεως πρόσωπον, καὶ δείκνυσιν ὑπὲρ φύσιν ἐκ τῆς φύσεως προστάτην τῆς φύσεως. Ὁ θανάτου γευσάμενος ἐν οὐρανοῖς ἐκ νεκρῶν ἐνθρονίζεται, ὡς ἂν κάτωθεν ἡ φύσις πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀτενίζουσα [1540 R.] μηδὲν ἐπιδιστάζῃ[44] τῇ ἀθανασίᾳ, τὸν ἐξ αὐτῆς ἀϊδίως ἐν οὐρανοῖς βλέπουσα βασιλεύοντα. Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας Κυρίου; Συμβασιλεύει[45] Θεότητι φύσις ἡ C πρὶν ἐν παραδείσῳ μηδὲ τῆς θείας φωνῆς τὴν ἀκοὴν στέγουσα, ἀλλὰ τῷ φόβῳ δραπετεύουσα καὶ κρυπτομένη. Ὢ τῆς περὶ ἐμὲ χρηστότητος! οὐ μνημονεύει τῆς παραβάσεως, οὐ μνησικακεῖ τοῦ πρὸς τὸν ὄφιν συνθήματος, τοῦ γένους τὴν ἀγνωμοσύνην οὐ λογίζεται, τὴν πτῶσιν οὐκ ἐπῃσχύνθη τῆς φύσεως· ἀλλ' ἐν αὐτοῖς τοῖς τοῦ θανάτου χειμένης[46] βαράθροις, ἐν αὐτοῖς τοῖς τῆς ἀσεβείας ἀδύτοις περιδράττεται ταύτης ἀρρήτῳ φιλανθρωπίας πλούτῳ, καὶ τῶν μυχῶν ταύτην ἀνασπάσας τοῦ ᾅδου καὶ[47] συνανυψώσας αὐτοῦ τῇ θεότητι πλαστουργὸς ὁ πλαστούργημα, τοῖς πατρικοῖς κόλποις ἐνίδρυσε. Διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος βοᾷ· *Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν τοῖς ἐπουρανίοις.*

credulus: ante locutus est serpens, Virgo parit. Ne tibi novum videatur, parit quæ antea sterilis fuit, pariendus erat Adamus morte superior, ne quærendo ut credas defatigeris. Primus Adam accipit sententiam de immortalitate: et Enoch habes, et Eliam, qui immortalitatis mysterium adumbrant. Creator enim hos adhuc tenet in corpore, naturam exsulantem consolans, qui etiam post exsilium iterum immortalitati sit illam restituturus. Lapsi parentis quæ irrepsit mortalitas, non peccantis filii in solutionem indiget **516a** supplicio, quem exspectare natura per Enoch, et Eliam antea consuevit. Te volente non moritur mortalis, ut Enoch, et Elias me docent, et per illos resurrectionem speramus, quia nondum mortui sunt. Mortuis vero, quam quæso præbeant exspectationem resurrectionis ii qui nondum mortui sunt? Sed si quis a mortuis excitatus in cœlo regnat, ille omnibus hominibus certum immortalitatis beneficium dat. Ideo naturæ format Deus immortalitatis e natura faciem, et ostendit supra naturam natura e naturæ ducem. Qui mortem gustavit, in cœlo a mortuis collocatur, ut e terris natura ad eum qui in cœlis est respiciens, nihil de immortalitate addubitet, videns regem in æternum in cœlis e se natum regnare. Quis potentias Domini enarrabit? Regnat cum divinitate natura, quæ prius in paradiso nec divinam vocem audire sustinuit, sed præ timore fugit, et sese occultavit. O Dei erga me bonitatem! Non meminit transgressionis, non recordatur pacti, quod cum serpente malum pepigimus, ingratitudinem hominum non reputat, lapsum naturæ non erubescit, sed in barathro mortis jacentem, in ipsis impietatis adytis complectitur inenarrabilibus amoris divitiis, et illam ex inferorum penetralibus retrahens, una cum divinitate sua Creator creaturam elevans, paterno sinui imposuit. Ideo Paulus clamat: *Conresuscitavit, et consedere nos fecit in cœlestibus* [h].

ΣΟΖ'.

Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος α' ὁμιλίας.

Ἀνεγνώσθη τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τῆς περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρώτης ὁμιλίας, ἧς[48] ἡ ἀρχή, Χθὲς D ἡμῖν, ὦ φιλόχριστοι[49], οἱ ψευδόχριστοι ἀφ' ἑαυτῶν ἐλάλουν, οὐκ ἐκ νόμου, οὐκ ἐκ προφητῶν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἰδίας γνώμης καὶ ὁρμῆς. Ὁ δὲ Σωτὴρ οὐκ ἀπέστη νόμου, οὐκ ἐγκαταλέλοιπε προφήτας, ἀλλ' ἔλεγε νῦν μὲν, *Καλῶς εἶπεν Ἡσαΐας*, νῦν δὲ, *Οὐ γέγραπται ἐν τῷ νόμῳ ὑμῶν*, καὶ μυρία τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν οἱ ἐλθόντες πρὸ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἐκείνου περιθέντες ἑαυτοῖς κακούργως [842 H.] ὄνομα, οὐκ ἀπὸ τῶν ἱερῶν Γραφῶν, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας ἀπονοίας τὰ

CCLXXVII.

Excerpta ex Homilia 1 Joannis Chrysostomi de Spiritu sancto.

Legi primam Homiliam Chrysostomi de Spiritu sancto, cujus hoc initium: Heri nobis, o amatores Christi, pseudochristi a semetipsis loquebantur, non ex lege, non ex prophetis, sed a proprio suo animo ac impetu: Salvator autem non recessit a lege, non reliquit prophetas, sed dixit nunc quidem: *Bene prophetavit Isaias* [i]; nunc vero: *Non est in lege vestra scriptum* [j]. et talia infinita. Cum igitur qui venerunt ante Christum, et illius nomen falso sibi imposuerunt, non e sacra Scriptura, sed ex propria vecordia errorem proferrent, dicit Chri-

[h] Ephes. II, 6. [i] Matth. XV, 7. [j] Joan. VIII, 17.

VARIÆ LECTIONES.

[42] ἔμελλον ς. [43] ἀπιστεῖ. [44] ἐπιδιστάξῃ ς. [45] συμβασιλεύει] συμβουλεύει A. [46] χειμένης corr. A: κειμένοις ς. [47] καὶ add. A. [48] ἧς. [49] φιλόχριστοι om. A.

stus : *Ego a me ipso non loquor* [k], ut illi. Nam a A seipso **516***b* loqui, est extra sacras Litteras loqui, quia vero a seipso loqui, pseudochristorum et pseudoprophetarum est, dicit Deus per prophetam Ezechielem: *Non misi illos, a seipsis locuti sunt, et de corde suo dicunt* [l]. Quia igitur pseudoprophetæ a seipsis locuti sunt, illam suspicionem amoliri volens : (blasphemabat enim ingrata Judæorum natio, et mundum in errorem trahebat) ideo dixit: *Ego a me ipso non loquor* [m], sed a lege ac prophetis : *Omnia quæcunque audivi a Patre meo* [n], in lege, in prophetis, (in persona carnis hæc dicit, et ad impiam suspicionem tollendam) *vos vero quæcunque audistis a patre vestro diabolo* [o] : filii enim paternam hæreditatem suscipiunt, et ideo eorum hæredes fiunt, ut idem hic esse videatur, et eodem B recidere ex seipso loqui, et loqui ex patre suo diabolo. Quemadmodum Christus veniens legem et prophetas implevit, sic et Spiritus sanctus Evangelium implevit. Christus veniens confirmavit ea quæ sunt a Patre in lege et prophetis dicta. Ideo et Paulus dixit : *Finis legis Christus* [p]. Spiritus sanctus veniens, Evangelium implevit. Quæcunque sunt in Christi doctrina, Spiritus implet, quæcunque in lege, Christus. Non quod Pater sit imperfectus, sed quod sit interpres, et perfector eorum quæ sunt Patris. Sic Spiritus sanctus explicat et illustrat opera Filii. Etenim ait : *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo : cum autem venerit Spiritus sanctus, docebit vos omnem veritatem* [q], etc. a se ipso non loquitur, non enim con- C tradicit Filio, sed opera Filii implet, ut Filius Patris. In hac homilia in fine invenies Chrysostomum dicere, missionem neque Filium neque Spiritum minorem facere Patre. Quod et ipse Pater mittatur a Spiritu, et a Filio, dicit his verbis : Si tibi ostendero Factorem cœli et terræ missum esse a Spiritu et Filio, quid facies? vel nega Christum, et dele Scripturas, vel servus Scripturæ, submitte te Scripturis. Et ubi dicitur, inquit, hoc? Audi Deum per **517***a* prophetam dicentem Isaiam : *Audi me, Israel, quem ego voco* [r], et cum integrum locum eousque protulisset : *Et nunc Deus misit me et Spiritus ejus* [s], confirmat Patrem hæc dicere, ex prædictis confirmans hanc orationem et D statuens : clarum est Patrem nunc loqui, et mitti se a Spiritu et Filio.

A τῆς πλάνης προὐβάλλοντο, λέγει ὁ Σωτήρ· Ἐγὼ ἀ[π'] *ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ*, ὥσπερ ἐκεῖνοι· τὸ γὰρ ἀ[φ'] ἑαυτοῦ λαλεῖν τὸ ἔξω τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἐστι λα[λ]εῖν. Ὅτι δὲ τὸ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλεῖν ψευδοχρίστω[ν] ἐστὶ καὶ ψευδοπροφητῶν, λέγει διὰ τοῦ προφήτου Ἰ[ε]ζεκιὴλ ὁ Θεός· *Οὐκ ἀπέστειλα αὐτούς, ἀφ' ἑαυτῶ[ν] ἐλάλησαν, ἐκ τῆς καρδίας αὐτῶν φθέγγοντα[ι]*. Ἐπεὶ οὖν οἱ ψευδοπροφῆται ἀφ' ἑαυτῶν ἐκήρυττο[ν], ταύτην ἀποδυόμενος τὴν ὑπόνοιαν (καὶ γὰρ ἐδυ[σ]φήμει τὸ ἀχάριστον τῶν Ἰουδαίων ἔθνος πλάνον αὐτὸν [51], καὶ πλανᾷν τὸν κόσμον) διὰ τοῦτο ἔλ[ε]γεν· *Ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ*, ἀλλ' ἀπὸ ν[ό]μου, ἀπὸ τῶν προφητῶν, *Ὅσα ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρός* ἐν νόμῳ, ἐν προφήταις (ἐκ προσώπ[ου] δὲ τῆς σαρκὸς ταῦτα λέγει, καὶ εἰς διάλυσιν τ[ῆς] B δυσσεβούσης ὑπονοίας)· *ὑμεῖς δέ, ὅσα ἠκούσατ[ε] παρὰ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ διαβόλου*. Τὰ γ[ὰρ] τοῦ πατρὸς κλῆρος [52] γίνεται τοῖς παισί, καὶ δ[ιὰ] τοῦτο τὰ ἐκείνου γίνεται τῶν κληρονόμων, ὡς ἴσ[ον] ἐνταῦθα καθορᾶσθαι καὶ εἰς ταὐτὸν συνιέναι τὸ [ἀφ'] αὐτῶν [54] λαλεῖν καὶ [55] τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῶν τ[οῦ] διαβόλου λαλεῖν. Ὥσπερ ὁ Χριστὸς ἐλθὼν ἐγένε[το] πλήρωμα νόμου καὶ προφητῶν, οὕτω καὶ [τὸ] Πνεῦμα πλήρωμα τοῦ Εὐαγγελίου. Χριστὸς ἐλθὼ[ν] ἐβεβαίωσε τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ νόμῳ εἰρημέ[να] καὶ προφήταις· διὸ καὶ λέγει Παῦλος, *Πλήρωμ[α] νόμου Χριστός*. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπελθ[ὸν] ἐπλήρωσε τὰ τοῦ [56] Εὐαγγελίου· ὅσα ἐστὶν ἐν [τῇ] τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίᾳ τὸ Πνεῦμα πληροῖ, ὅσα [ἐν] τῇ τοῦ νόμου, ὁ Χριστός, οὐχ ὡς ἀτελοῦς ὄντος τ[οῦ] C Πατρός, ἀλλ' ὡς ἑρμηνευτὴς τῶν τοῦ Πατρὸς καὶ τ[ε]λειωτής. [1541 R.] Οὕτω δὲ καὶ [57] τὸ Πνεῦμα δι[α]σαφεῖ [58] καὶ διατρανοῖ τὰ τοῦ Υἱοῦ· καὶ γάρ φησ[ι]· *Πολλὰ ἔχω ὑμῖν λαλεῖν, ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστ[ά]ζειν ἄρτι. Ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο[ν], ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν*, κ[αὶ] ἑξῆς. Ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ οὐ λαλεῖ· οὐ γὰρ ἀντιφθέγγε[ται] τῷ Υἱῷ, ἀλλ' ἀναπληροῖ τὰ τοῦ Υἱοῦ, καθ' ὃν τρ[ό]πον ὁ Υἱὸς τὰ τοῦ Πατρός. Ὅτι [59] ἐν τούτῳ τῷ λόγ[ῳ] εὑρήσεις πρὸς τῷ τέλει, δεικνύντος τοῦ Χρυσοστ[ό]μου ὅτι ἡ ἀποστολὴ οὔτε τὸν Υἱὸν οὔτε τὸ Πνεῦμ[α] ἐλάττω ποιεῖ τοῦ Πατρός. Ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Πατ[ὴρ] ἀποστέλλεται παρὰ τοῦ Πνεύματος καὶ παρὰ τ[οῦ] Υἱοῦ, λέγει αὐταῖς λέξεσιν· Ἐάν σοι δείξω τ[ὸν] D ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς ἀποστελλόμενον παρὰ τ[οῦ] Πνεύματος καὶ παρὰ τοῦ Υἱοῦ, τί ποιεῖς; ἢ ἄρν[η]σαι τὸν Χριστὸν καὶ ἀπάλειψον τὰς Γραφάς, ἢ δοῦλ[ος] ὢν τῶν Γραφῶν ὑποτάττου ταῖς Γραφαῖς. Καὶ ποῦ (φησὶν) εἴρηται τοῦτο; ἄκουε τοῦ Θεοῦ διὰ τ[οῦ] προφήτου λέγοντος Ἡσαΐου· *Ἄκουέ μου* [60] *Ἰσραήλ, ὃν ἐγὼ καλῶ*. Καὶ ὅλην τὴν περικοπὴν ἐκτιθε[ὶς] τοῦ χωρίου μέχρι τοῦ, *Καὶ νῦν Κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ*, διισχυρίζεται τὸν Πατέ[ρα] ταῦτα εἰπεῖν, ἐκ τῶν προτεταγμένων βεβαιῶν τὸν λόγον, καὶ καθιστῶν δῆλον ὡς ὁ Πατὴρ εἴη νῦν λέγων καὶ ἀποστελλόμενος παρά τε τοῦ Πνεύματος καὶ τοῦ Υἱοῦ.

[k] Joan. x, 10. [l] Ezech. XIII, 6. [m] Joan. XIV, 10. [n] Joan. xv, 15. [o] Joan. VIII, 44. [p] Rom. x, [q] Joan. XVI, 12. [r] Isa. XLVIII, 12. [s] ibid. 16.

VARIÆ LECTIONES.

[50] πλανῶν pr. A. [51] αὐτὸν add. A. [52] παρὰ] ἀπό A. [53] γίνεται κλῆρος B. [54] ἑαυτῶν ς. [55] κ[αὶ] post λαλεῖν add. B. [56] τοῦ ante Χριστοῦ om. A. [57] καὶ post δὲ add. A. [58] διασαφοῖ A. [59] ὅτι ἐν σπούδασον om. B. [60] ἐμοῦ ς.

[845 H.] *Τοῦ αὐτοῦ ὅτι*[61] *« Χριστὸς ἀνατολὴ, » καὶ εἰς τὸ, « Ἀνέβη καὶ κατέβη, » καὶ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον παντοκράτωρ ἐστίν.*

Ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, φησὶν Ἰωάννης, τὸν βραχίονα εἰς τὴν οἰκονομίαν ἐκλαμβάνων τοῦ Σωτῆρος καὶ τὴν αὐτοῦ θεότητα. Πολλὰ, φησὶ, σημεῖα ποιήσαντος τοῦ Ἰησοῦ οὐκ ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ Ἡσαΐου· *Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;* αὐτὸς τοίνυν καὶ δικαιοσύνη· ἐγγίζει γὰρ ἡ δικαιοσύνη μου παραγενέσθαι, αὐτὸς καὶ Σωτὴρ, αὐτὸς καὶ βραχίων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος περιλαβὼν ἅπαντα εἰς ἓν ἀναφέρει, λέγων, *Ὃς ἐγενήθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ σοφία καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις. Οὗτος ἡμῖν ἀνέτειλεν ἀνατολὴν δικαίαν· ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἀνατελῶ τῷ οἴκῳ Δαβὶδ ἀνατολὴν δικαίαν.* Καὶ βασιλεὺς[62] δίκαιος. Μία μὲν οὖν ἡ ἀνατολὴ, πολλαὶ δὲ αὐτῆς αἱ ἀκτῖνες, φιλανθρωπίας, ἰάσεως, εἰρήνης, δικαιοσύνης ἀκτῖνες καὶ μυρίων ἄλλων. Διὸ καὶ ὁ Δαβὶδ προθεσπίζων ᾖδεν· *Ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη καὶ πλῆθος εἰρήνης, ἕως οὗ ἀνταναιρεθῇ ἡ σελήνη.* Αὕτη γοῦν ἡ ἀνατολὴ ἐξ ὕψους ἀνέτειλε καὶ ἀπὸ τῆς γῆς· ἐξ ὕψους μὲν κατὰ τὴν θεότητα, ἀπὸ γῆς δὲ κατὰ τὴν οἰκονομίαν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ὅτι ἑκάστῳ κλίματι ἐφεστήκασιν ἄγγελοι.

Ἐδούλευσεν ἡ κτίσις τῷ ἀνθρώπῳ [οὐχ ὡς ἀξίῳ], ἥλιος καὶ σελήνη καὶ[63] ἄστρα καὶ θάλασσα[64] καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, οὐχ ὡς ἀξίῳ δὲ (καὶ γὰρ παραβάτης ἦν καὶ ὑπόδικος), ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ δουλεύειν προστάξαντος, ὡς ἂν μὴ ἐξυβρισθῇ διὰ πάντων ἡ εἰκὼν, εἰ καὶ παρέβη. Πάσης τοίνυν τῆς κτίσεως στασιαζούσης ὁ Θεὸς κελεύει τῇ κτίσει μὴ ἀφηνιᾷν, ἀλλὰ παρέχειν μὲν τὸν ἥλιον τὴν ἑαυτοῦ ἀκτῖνα, τὴν γῆν[65] τοὺς καρποὺς, [1544 R.] τὴν θάλασσαν ἰχθύας[66] καὶ τὰς ἐμπορίας[67], καὶ ἕκαστον τῶν κτισμάτων τὴν ἐξ ἑαυτῶν χρείαν καὶ ὠφέλειαν τοῖς ἀνθρώποις. Ταύτην ἀπογυμνῶν ὁ Ἀπόστολος τὴν ἔννοιαν φάσκει· *Ἡ γὰρ ἀποκαραδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη*[68]*, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ.* Οἷον· τί λέγω; ὡς εἶδεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐκπεσόντα καὶ τὴν κτίσιν ἀνανεύουσαν πρὸς ὑπηρεσίαν τοῦ ἡμαρτηκότος, ἐχαλίνωσεν αὐτὴν καὶ μὴ θέλουσαν, καὶ ἐκέλευσεν ὑπηρετεῖν ὡς πρότερον, ἡνίκα τὸ βασιλικὸν ἑαυτῷ καὶ ἀρχικὸν τὴν ἐντολὴν φυλάττων συνδιέσωζεν, ᾐσχύ-

Ejusdem ex oratione: « Christum esse orientem [t], *et in illud : « Descendit et ascendit* [u] *: » et quod Spiritus sanctus sit omnipotens.*

Deus Verbum, ait Joannes, brachium de dispensatione Salvatoris, et ejusdem deitate interpretans. Multa, inquit, signa faciente in populo Jesu, non crediderunt in eum Judæi, ut impleretur quod dixit Isaias : *Domine, quis credidit auditui nostro, et brachium Dei cui revelatum est* [v] ? Ipse igitur etiam justitia : appropinquat enim justitia mea accedere, ipse Salvator, ipse brachium : ideo et Paulus omnia comprehendens, ad unum refert, dicens : *Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia et sanctificatio, et redemptio, ille nobis protulit exortum justitiæ. Ecce enim, inquit, proferam exortum justitiæ domui David* [x]. Ipse et rex justus. Unus igitur exortus [sive oriens], multi ejus fuerunt radii, humanitatis, curationis, pacis, justitiæ, radii infinitorum aliorum. Ideo et David prævidens cecinit : *Orietur in diebus ejus justitia et abundantia pacis, donec auferatur luna* [y]. Hic igitur oriens ex alto ortus est, et e terra : ex alto quidem, secundum deitatem : ex terra vero, secundum dispensationem.

Ejusdem in Domini incarnationem Jesu Christi et quod singulis regionibus angelus præsit.

Servivit creatura homini, sol et luna, stella, mare, terra, et quæcunque in eis sunt, non vero ut digno (etenim prævaricator et reus fuit) sed Deo jubente ei servire : ne per omnia imago injuria afficeretur ; licet homo prævaricatus fuerit. Omni igitur creatura rebellante, Deus creaturæ mandat non repugnare, sed præbere quidem solem radios suos, mare pisces et negotiationem, et singulas creaturas, utilitatem suam et commodum hominibus. **517b** Hunc sensum Apostolus explicans dicit: *Nam exspectatio creaturæ revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens, sed propter eum qui subjecit eum in spe, et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei* [z]. Hæc eo pertinent, scivit Deus hominem lapsurum, et creaturam peccatoris imperium detrectaturam, idcirco refrænavit eam, et etiam nolentem, jussitque parere, ut antea, dum legi parendo, regale ac summum imperium servabat. Pudebat enim creaturam obnoxio peccatis domino se subjici, et servire ei, quem servum peccati esse videret, sed Creator jussit transgressorem non abnegare, sed ostendere communis Domini immensam gratiam, et firmum be-

[t] Luc. I, 78. [u] Ephes. IV, 9. [v] Isa. LIII, 1. [x] I Cor. I. 30. [y] Psal. LXXI, 7. [z] Rom. VIII, 20.

VARIÆ LECTIONES.

[61] ὅτι A : ἐκ τοῦ ὅτι ς. [62] καὶ βασιλεύσει βασιλεύς A. [63] καὶ ante ἄστρα add. A. [64] καὶ θάλασσα om. A. [65] τὴν γῆν τοὺς καρπούς add. A. τὴν δὲ θάλ· ς. [66] ἰχθῦς ς. [67] ἐμπορείας A. [68] ὑπετάγη om. pr. A.

neficium. Promittens etiam creaturæ, renovato et liberato corrupto et captivo homine, etiam ipsam renovatum iri, quasi diceret: Cecidit imago, et per lapsum interiit, et per inobedientiam corruptio est. Patere servire corruptione corrupto, ut quando ipsum renovato, meam imaginem, corruptum hominem, cum illo et te creaturam renovem, et eadem qua ille afflictam miseria, cum gloria resuscitem. Quid est hoc, hominis dominum fugere creaturam? Dicit enim: *Vanitati subjecta est creatura, non volens:* cui vanitati? A quo enim tempore homo a Deo deflexit, vanitas vocatur. Audi canentem Davidem: *Verumtamen universa vanitas, omnis homo vivens* [a]. Omnis homo vanus est Deum relinquens, et vanitatem sequens.

A νετο γὰρ ἡ κτίσις τὸν αἰχμάλωτον τῇ παραβάσει Κύριον ἐπιγράφεσθαι, καὶ ἐξυπηρετεῖν αὐτῷ, τῆς ἁμαρτίας αὐτὸν [844 H.] ὁρῶσα δοῦλον γενόμενον· ἀλλ' ἐκέλευσεν ὁ κτίστης μὴ ἐξαρνεῖσθαι τὸν παραβάτην, ἀλλ' ἐπιδεικνύναι τοῦ κοινοῦ Δεσπότου τὴν ἄφθονον χάριν καὶ τὸ τῆς εὐεργεσίας ἀμετάθετον, ἐπαγγειλάμενος καὶ τῇ κτίσει ὅτι περ, ἀνακαινιζομένου καὶ ἐλευθερουμένου τοῦ φθαρέντος καὶ αἰχμαλωτισθέντος ἀνθρώπου, ἀνακαινισθήσεται καὶ αὐτή, ὡς ἂν εἰ ἔλεγεν· Ἔπεσεν ἡ εἰκὼν καὶ ὠλίσθησε διὰ τὴν παράβασιν καὶ φθείρεται διὰ τὴν παρακοήν. Ἀνάσχου δουλεῦσαι τῇ τοῦ φθαρέντος φθορᾷ, ἵνα, ὅταν αὐτὸν ἀνακαινίζω, τὴν ἐμὴν εἰκόνα, τὸν φθαρέντα ἄνθρωπον, σὺν αὐτῷ, καὶ σὲ τὴν κτίσιν ἀνακαινίσω καὶ σύνθρονον αὐτοῦ τῆς [69] δόξης ποιήσω. Συγκατεσπάσθης αὐτοῦ [70] τῇ ταλαιπωρίᾳ, συναναστήσῃ [71] τῇ δόξῃ. Τί δέ ἐστι τὸ τὴν κτίσιν φεύγειν τὴν τοῦ ἀνθρώπου δεσποτείαν; λέγει γάρ· *Τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις οὐχ ἑκοῦσα* [72] *ὑπετάγη*. Ποίᾳ ματαιότητι; ἀφ' οὗ ἂν ἐκτραπῇ ὁ ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, ματαιότης καλεῖται. Ἄκουσον ψάλλοντος τοῦ Δαβίδ· *Πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν*. Πᾶς ἄνθρωπος μάταιός ἐστιν ὁ τὸν Θεὸν καταλιμπάνων καὶ τὰ μάταια μεταδιώκων.

Constituit Deus angelos secundum climata orbis universi custodes, ut quod et Moses dicit (19), singuli singulas gentes servent. Constituit vero, ut inanimatas creaturas frænent, solem, et lunam, et mare, et terram, et quæcunque in iis sunt, ad serviendum hominum usui. Rursum angeli angebantur servientes indignis, et pœnæ obnoxiis hominibus: præsertim videndo illos maximum honorem idolis, uni Deo debitum, **518**a exhibere. Protulit terra vinum, et aræ libationes accipiebant, alios fructus idolis consecrabant. Ideo angeli sunt indignati, videntes ea quæ non sunt, coli loco ejus qui est. Hinc et alia quæstio, quæ ad Prophetam relata est: *Venit ad illum,* inquit, *Angelus Gabriel, et dicit ei: Daniel, serve Dei, ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligendum, ut te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua, et missus sum ut hæc tibi nuntiarem. Princeps autem regni Persarum restitit mihi, nisi Michael princeps gentis vestræ venisset in adjutorium meum* [b]. Dubitaverit enim aliquis, si Persiæ angelus præsidens a Deo ordinatus sit. Si vero et Gabriel a Deo missus est, ut populum Israel e captivitate educeret: quomodo ei Persarum princeps restiterit? Ea quæstio sic solvi potest. Mundus idololatria plenus fuit, angeli gentibus præfecti indignabantur et affligebantur. Daniel vero captivus cum suis contribulibus Babylonem ductus, Dei cognitionem prædicavit: similiter et tres pueri, quibus ignis tanquam suavis aura refrigerationi fuit. Ideo et multos ab idololatria ad pietatem traduxerunt. Angelus igitur Persarum lætatus est, videns in sua regione pro idolis Deum co-

B Ἔστησεν ὁ Θεὸς ἀγγέλους κατὰ τὰ κλίματα τῆς οἰκουμένης ἕνα ἕκαστον ἐπιτροπεύειν, ὡς καὶ Μωϋσῆς λέγει, ἑνὸς ἑκάστου ἔθνους· ἔστησε δὲ, ἵνα τὴν ἄψυχον κτίσιν χαλινώσωσιν, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ θάλασσαν καὶ γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς, ὑπηρετεῖν τῇ τοῦ ἀνθρώπου ἀπολαύσει. Πάλιν οἱ ἄγγελοι ἐτρύχοντο ὑπηρετούμενοι ἀναξίοις καὶ δίκης ἐνόχοις ἀνθρώποις, μάλιστα ὁρῶντες αὐτοὺς τὴν Δεσποτικὴν ἀξίαν τοῖς εἰδώλοις ἀνάπτοντας καὶ ἀνιεροῦντας. Ἔφερεν ἡ γῆ τὸν οἶνον, καὶ οἱ βωμοὶ τὰς σπονδὰς ἐδέχοντο, τοὺς ἄλλους καρποὺς καὶ τοῖς εἰδώλοις ἀνετίθεντο. Διὰ τοῦτο ἐδυσφόρουν οἱ ἄγγελοι, τὰ μὴ ὄντα ὁρῶντες ἀντὶ τοῦ ὄντος τιμώμενα. Ἐντεῦθεν [73] καὶ τὸ ἕτερον ζήτημα, τὸ εἰς τὸν προφήτην ἀναφερόμενον· *Ἦλθε πρὸς αὐτόν*, φησίν, *ὁ ἄγγελος Γαβριήλ, καὶ* C *λέγει αὐτῷ· Δανιὴλ ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἀφ'* ἧς *ἡμέρας προέθου κακῶσαι τὴν ψυχήν σου ἔναντι Κυρίου, εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἀπεστάλην ἀπαγγεῖλαί σοι τὰ ῥήματα ταῦτα. Ἀλλ' ὁ ἄρχων τῆς βασιλείας Περσῶν ἀντέστη μοι, εἰ μὴ Μιχαὴλ ὁ ἄρχων τοῦ ἔθνους ὑμῶν* [74] *ἦλθεν εἰς βοήθειαν*. Ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, εἰ ὁ τῆς Περσίδος ἐπιτροπεύων ἄγγελος παρὰ Θεοῦ ἐπιτροπεύειν τέτακται, ὡσαύτως δὲ [75] καὶ ὁ Γαβριὴλ ἀνακομίσαι τὸν Ἰσραὴλ τῆς αἰχμαλωσίας παρὰ Θεοῦ ἀπέσταλται, πῶς αὐτῷ τῶν Περσῶν ὁ ἄρχων ἀνθίστατο; λυθείη δ' ἂν τὸ διαπορούμενον ὧδε. Ὁ κόσμος εἰδωλολατρείας [76] ἐπεπλήρωτο, [1545 R.] οἱ δὲ ἄγγελοι οἱ ἐφεστῶτες τῶν ἐθνῶν ἠγανάκτουν καὶ ἐθλίβοντο. D Αἰχμάλωτος δὲ Δανιὴλ εἰς Βαβυλῶνα μετὰ τῶν ὁμοφύλων ἀπαχθεὶς τὴν θεογνωσίαν ἐκήρυττεν· ὡσαύτως καὶ οἱ τρεῖς παῖδες, οὓς τὸ πῦρ εἰς ἱλαρὰς

[a] Psal. xxxviii, 8. [b] Dan. x, 14 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

[69] τῆς. [70] αὐτοῦ add. A. [71] συναναστήσω ς. [72] ἑκοῦσα om. pr. A. [73] ἐντεῦθεν] ἐντεῦθεν λέγεται A. [74] ἡμῶν A. [75] δὲ om. A. [76] εἰδωλολατρίας ς.

NOTÆ.

(19) Ut LXX habent Deut. xxxii, 8. Vulg. sic: Constituit terminos populorum, juxta numerum filiorum Israel.

ὥρας τὴν καυστικὴν δύναμιν ἀμείψαν ἀνέψυχε. Διὸ A καὶ πολλοὺς τῆς εἰδωλικῆς μεταστήσαντες πλάνης θεοσεβεῖν [845 H.] παρεσκεύασαν [77]. Ὁ οὖν τῆς ἀρχῆς τῶν Περσῶν ἐφεστηκὼς ἄγγελος ἔχαιρεν ὁρῶν ἐν τοῖς αὐτοῦ μέρεσι τὸν Θεὸν ἀντὶ τῶν εἰδώλων λατρευόμενον. Τὸν Ναβουχοδονόσορ ἑώρα, ἀντὶ τοῦ καταναγκάζειν θύειν εἰδώλοις καὶ ἐσχάταις τοὺς μὴ πειθομένους ὑποβάλλειν τιμωρίαις, λαμπρῶς θεολογοῦντα καὶ λέγοντα [78]· *Σιδρὰχ, Μισὰχ* [79] *καὶ Ἀβδεναγὼ οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ Ὑψίστου* καὶ πολλὰ τοιαῦτα. Ἐπεὶ οὖν ὁ μακάριος Δανιὴλ ἐδεῖτο τοῦ Θεοῦ, πληρωθέντων τῶν ἑβδομήκοντα ἐτῶν τῶν ἐπὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ διορισθέντων [80], ἀναγαγεῖν τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἰσραὴλ, ἀπεστάλη δὲ Γαβριὴλ μηνῦσαι αὐτῷ τὴν ἀνάῤῥυσιν, ἀνθίσταται τῷ Γαβριὴλ ὁ τῆς Περσικῆς ἀρχῆς ἐπιστάτης, λυπούμενος ὅτι B πάλιν ἡ γῆ ἧς ἐπεστάτει, τῶν διδασκάλων τῆς εὐσεβείας ἐκεῖθεν ἀνακομισθέντων, εἰς τὴν προτέραν ἐπαναστρέψει ἀσέβειαν καὶ πλάνην. Ἀνθίστατο δὲ οὐ μαχόμενος ἀλλὰ δικαιολογούμενος, « Τίς ἡ σπουδή, λέγων « τῆς ἀνόδου; τὴν οἰκείαν οἰκῶν πατρίδα ὁ Ἰσραὴλ καὶ εὐπαθῶν εἰς εἰδωλολατρείαν πολλάκις ἐξώλισθε· νῦν δὲ καθαρῶς εὐσεβεῖ, τὴν ἀλλοτρίαν παροικῶν, καὶ οὐχ εὐσεβεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπεραθλεῖ τῆς εὐσεβείας, πολλοὺς τῶν πεπλανημένων πρὸς τὸν ἀληθινὸν ἐπιστρέφουσι [81] Θεόν. Ὅτε οὖν καὶ τοῖς τὴν χάριν δεχομένοις οὐδὲν κατὰ ψυχὴν λυσιτελέστερον ἐπακολουθεῖ, καὶ τοὺς εὐσεβεῖν δι' αὐτοὺς ἀρξαμένους τὸ ἔσχατον κακὸν ἡ δυσσέβεια πάλιν ὑποχειρίους ποιεῖ, πόσον ἦν ἄμεινον καὶ τὸν C Ἰσραὴλ τέως τῆς αἰχμαλωσίας μὴ ἀναγαγεῖν [82], καὶ τοὺς ἄρτι πρὸς τὸ φῶς ἀναβλέψαντας τῆς θεογνωσίας ἐν τῇ αὐτῇ συντηρεῖν εὐσεβείᾳ; ἀπεστάλην, φῄς, τὸν λαὸν ἀποκαταστῆσαι τῇ πατρίδι. Ποίᾳ πατρίδι; ἣν οἰκοῦντες ἐμίαινον κνίσσαις [83], δαίμοσι θύοντες, καὶ εἰδωλομανίαις. Οὐ ταῦτα κατηγορεῖ λέγων Ἱερεμίας· *Κατὰ ἀριθμὸν τῶν πόλεών σου ἦσαν οἱ θεοί σου, Ἰούδα· καὶ κατὰ τὰ ἄμφοδα Ἱερουσαλὴμ ἔθυες τῷ Βαάλ*; μυρίοις τότε παρὰ Θεοῦ περιεκλύζοντο ἀγαθοῖς, καὶ τῆς κακίας καὶ ἀσεβείας οὐκ ἀνεχώρουν· μυρία νῦν ὑπομένουσι κακὰ, καὶ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀφίστανται. Τί ποτ' οὖν ἔσται τὸ τῆς ἐπανόδου κέρδος; ἦν τοίνυν ἡ ἀντίστασις οὐ κακοῦ πρὸς ἀγαθόν· οὐ γὰρ εἶπεν ἐμάχετο, ἀλλ' ἀνθίστατο. Καὶ γάρ ἐστι πολλάκις ἀντίστασις D δικαίου πρὸς ἀγαθὸν, ὡς ἀνθίσταται πολλάκις νόμῳ φιλανθρωπία καὶ φιλανθρωπίᾳ νόμος. Ὁ νόμος τὸν ἁμαρτήσαντα κολάζει· φιλανθρωπία πολλάκις βασιλέως τὸν ἁμαρτήσαντα ἐλεεῖ καὶ ἐξαρπάζει τῆς τιμωρίας. Ὧδε οὖν ἡ μάχη οὐχ ἐναντίου πρὸς ἐναντίον, ἀλλὰ συγγενοῦς πρὸς συγγενές· οὔτε γὰρ τὸ δίκαιον ἔξω ἀγαθότητος, οὔτε τὸ ἀγαθὸν ἔξω δικαιο-

lis. Nabuchodonosorem non jam ad idolis immolandum cogere, neque ultimis suppliciis non parentes subjicere vidit: sed clare Deum prædicantem et dicentem: *Sidrach, Misach, et Abdenago servi sunt Dei altissimi* [c], taliaque multa. Cum igitur beatus Daniel peteret a Deo, impletis septuaginta annis captivitati præscriptis, ut e captivitate Israel educeretur, missus est Gabriel, qui Danieli liberationem significaret, restitit Gabrieli dolens angelus Persarum, quia iterum terra cui præerat, doctoribus pietatis hinc ablatis, ad pristinam impietatem et errorem reversura esset. Restitit igitur non pugnando, sed justa dicendo. Quæ reditus, inquit, festinatio? propriam habitans patriam Israel, rebus secundis **518***b*, sæpius ad idololatriam conversus est: nunc vero pie vivit, regionem alienam inhabitans, et non modo pie vivit, sed etiam pro pietate pugnat, multosque errantes ad verum Deum convertit. Quando igitur et gratiam suscipientibus nihil secundum animam est utilius futurum, et qui pietatem per illos colere incœperant, in summum malum, qualis impietas est, iterum sunt lapsuri; quanto melius erit Israel e captivitate non reducere, et ad pietatem reversos, in ipsa pietate conservare? Missus, inquis, sum ad restituendum populum in patriam: in quam patriam? quam inhabitantes fœdaverunt, dæmonibus sacrificantes, et idolis. Non hæc accusat Jeremias: *Secundum numerum civitatum tuarum erant dii tui, Juda, et* (20) *secundum numerum viarum tuarum, Jerusalem, posuisti aras confusionis ad libandum Baal* [d]. Infinitis tunc a Deo afficiebantur bonis, et a malitia impietateque non recesserunt. Multa nunc sustinent mala, et a Deo non recedunt. Quod igitur reditus erit emolumentum? Erat igitur angeli contentio, non mali adversus bonum (non enim dixit Scriptura, pugnavit, sed, *restitit*. Etenim sæpe resistit justus bono, ut sæpe legi clementia, et vicissim clementiæ lex. Lex peccantem castigat, clementia vero regis erga peccantem commiseratione sæpenumero movetur, et a pœnis liberat. Hic igitur pugna non adversarii contra adversarium, sed cognati contra cognatum, neque enim justitia extra bonitatem, neque bonitas absque justitia invenitur. Creatura, inquit, ut dictum est, moleste ferente et indignante, quod invita transgressori præbuit usum, et servivit, et angelis dolentibus ob hominum ingratitudinem, et toto mundo malis afflicto propter inobedientiam (*Viderat enim*, inquit, *Deus terram esse corruptam: omnis quippe caro corruperat viam suam* [e]), non erat creatura talis, qualem initio eam Deus crearat. Non erat stellis cœlum, ut antea, splendens sine ulla macula.

[c] Dan. II, 49. [d] Jerem. II, 28 et XI, 13. [e] Genes. VI, 12.

VARIÆ LECTIONES.

[77] παρεσκεύασαν ἐπ' αὐτῆς ὁ ς. [78] καὶ λέγοντα om. A. [79] Σεδρὰχ Μισὰχ Ἀβδεναγὼ A. [80] δωρηθέντων A. [81] ἐπιστρέφουσι quidni ἐπιστρέφων? [82] ἀνάγειν ς. [83] κνίσαις A.

NOTÆ.

(20) Græce hic est: *in biviis Jerusalem sacrificabas Baal.*

Non dabat terra, ut prius, fructus puros, nec mare, nec aliqua alia creatura. Prævaricator enim in eam ingressus, contaminavit ac fœdavit omnia, blasphemiis Deo invisis, turpibusque **519***a* vocibus, et cædibus, mare piratis et latronibus, fontes et fluvios idolis et nymphis statuisque complendo, omnes res conditas in deos homines formabant. Nihil autem sic creaturam maculat et adulterat, quam si in deum confletur. Ideo Salvator mundi venit in illam per carnem, et eamdem ab infinitis illis maculis mundatam renovavit, et a longe difficilioribus morbis et affectionibus, quam corporea corruptione liberavit, renovat per primum adventum creaturam, ut discas eumdem esse, qui eam in principio creavit. Non enim alterius est creare, et alterius corruptam instaurare, sed ejusdem utrumque est sapientiæ et artis. Renovat creaturam priori adventu, ut credas secundo etiam adventu eam instauratum iri, et te ante illam renovatum in incorruptibilitatem, perturbationum vacuitatem, et ineffabilem pulchritudinem. Si enim quando volens in infirmitate carnis erat in sudoribus, in doloribus, quando seductor et Samaritanus vocabatur, creaturam ab his tantisque et maxime diuturnis morbis, et maculis mundavit, quando veniet judex vivorum et mortuorum, quando angelorum infinitis myriadibus stipatus, quando omnium Dominator et Dominus, quando omnia horrore concutientur et trement, quomodo mutatio corruptionis in incorruptibile, non videatur quam facillime consecutura, Deo digna?

σύνης εὑρίσκεται. Ὅτι τῆς κτίσεως (φησὶν) ὡς προείρηται διακειμένης, καὶ ἀγανακτούσης ἐφ' ᾧ καὶ ἄκουσα τῷ παραβάτῃ παρεῖχε τὴν χρείαν καὶ ἐξυπηρέτει, καὶ ἀγγέλων ἀχθομένων ἐπὶ τῇ τοῦ εὐεργετουμένου ἀγνωμοσύνῃ, καὶ ὅλου κακωθέντος τοῦ [846 H.] κόσμου διὰ τὰς παρανομίας (καὶ γὰρ *Εἶδε*, φησὶν, *ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτῆς*), [1548 R.] οὐχ ἦν ἡ κτίσις οἵαν ὑπέστησεν αὐτὴν[84] ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς· οὐχ ἦν τοῖς ἄστροις ὁ οὐρανὸς, ὡς τὸ πρὶν, ἄνευ τινὸς μιάσματος καταλαμπόμενος· οὐχ ἦν ἡ γῆ τοὺς καρποὺς ἀμολύντους, ὡς τὸ πρὶν, ἀναδιδοῦσα· οὐ θάλασσα, οὐχ ἄλλο τι τῶν ἐν τῇ κτίσει. Ὁ γὰρ παραβάτης εἰσελθὼν ἐν αὐτῇ κατεμίανε καὶ ἀνεθόλωσεν[85] ἅπαντα ταῖς βλασφημίαις, ταῖς θεομάχοις καὶ αἰσχραῖς φωναῖς, ταῖς μιαιφονίαις· τοῖς πειραταῖς καὶ λῃσταῖς τὴν θάλατταν· τὰς πηγὰς καὶ ποταμοὺς ταῖς εἰδωλολατρείαις, νύμφαις καὶ δαίμοσιν ἀνάπτοντες αὐτά. Πᾶσα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κτίσις εἰς θεοὺς ἀνεπλάττετο· οὐδὲν δὲ κτίσιν οὕτω μιαίνει καὶ κιβδηλεύει ὡς τὸ θεοποιεῖσθαι αὐτήν. Διὰ ταῦτα[86] εἰσῆλθεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου διὰ σαρκὸς ἐν αὐτῇ, καὶ ταύτην τῶν μυρίων τούτων ἀπαλλάξας μιασμάτων ἀνεκαίνισε, πολὺ χαλεπωτέρων ἢ σωματικῆς διαφθορᾶς ἐλευθερώσας αὐτὴν κακώσεων καὶ παθῶν. Ἀνακαινίζει διὰ τῆς πρώτης παρουσίας τὴν κτίσιν, ἵνα μάθῃς ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ καὶ ἀπ' ἀρχῆς αὐτὴν δημιουργήσας· οὐ γὰρ ἄλλου μὲν κτίζειν, ἄλλου δὲ διαφθαρεῖσαν ἀνακαινίζειν, ἀλλὰ τῆς αὐτῆς ἑκάτερον σοφίας καὶ τέχνης. Ἀνακαινίζει τὴν κτίσιν κατὰ τὴν πρώτην ἐπιδημίαν, ἵνα μηδεμία σοι χώρα καταλειφθῇ ἀπιστίας ὡς κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν οὐ καινισθήσεται, καὶ σὺ πρὸ αὐτῆς εἰς ἀφθαρσίαν, εἰς ἀπάθειαν, εἰς ἄφατον καλλονήν. Εἰ γὰρ, ὅτε ἦν ἑκὼν ἐν ἀσθενείᾳ σαρκὸς, ἐν ἱδρῶσιν, ἐν πάθεσιν ὁ Χριστὸς, ὅτε πλάνος καὶ Σαμαρείτης ἐσυκοφαντεῖτο, τὴν κτίσιν ἐκάθαρε τῶν τοσούτων, καὶ τηλικούτων καὶ πολυχρονιωτάτων παθῶν καὶ μιασμάτων, ὅταν ὡς κριτὴς ζώντων παραγένηται καὶ νεκρῶν, ὅταν μυριάσιν ἀγγέλων δορυφορούμενος τάγμασιν, ὅταν πάντων δεσπόζων καὶ Κύριος, ὅταν πάντα φρίσσῃ καὶ τρέμῃ, πῶς ἡ ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταβολὴ οὐ τὸ[87] ῥᾷστον ἔχουσα[88] καθορᾶται καὶ τὸ ἀκόλουθον καὶ θεοπρεπές;

Venit Salvator prædicentibus prophetis, ne quis putet, quo modo homo a primo proposito et auxilio aberrans, aliud arripuerit, eodem agendum esse Deo. Ne igitur quis hoc putet, longo ab hinc tempore prophetæ illius adventum prædixerunt, ut ostenderent Deum non meditando invenire commodum, sed a principio omnia prævidisse. Nam nos quidem homines meditamur, ac si priori conatu frustremur, ad alium accedimus. Deus vero non sic, sed dedit legem, prophetas, et post illa Evangelium, non tempore, quod esset utile, discens, verum ab initio videns, non aliter potuisse creaturam, et in ea hominem fieri, nec manu duci, neque incorruptionis dignitatem recipere, nisi eo modo, quo ineffabilis providentia et humanitas dispensavit.

Ὅτι παραγίνεται ὁ Σωτὴρ προκηρυττόντων τῶν προφητῶν, ἵνα μή τις νομίσῃ ὅτι καθ' ὃν τρόπον ἄνθρωπος τῆς προτέρας διαμαρτὼν ἐπιβολῆς καὶ βοηθείας ἐπὶ δευτέραν ἔρχεται, οὕτω καὶ ὁ Θεός. Ἵνα οὖν μή τις ὑπονοήσῃ τοῦτο, ἄνωθεν προέλεγον οἱ προφῆται τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, ἵνα δείξωσιν ὅτι Θεὸς οὐ σκεπτόμενος εὑρίσκει τὸ συμφέρον, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς προεῖδεν ἅπαντα. Ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι σκεπτόμεθα, καὶ ἐὰν ἀποτύχωμεν τῆς πρώτης πείρας, ἐφ' ἑτέραν μεταβαίνομεν· ὁ δὲ Θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἔδωκε νόμον, προφήτας, καὶ μετὰ ταῦτα τὸ Εὐαγγέλιον οὐ χρόνῳ τὸ συμφέρον μεταμαθὼν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ εἰδὼς ὡς οὐχ οἷόν τε ἄλλως ἦν τὴν κτίσιν καὶ τὸν ἐν αὐτῇ ἄνθρωπον οὔτε γενέσθαι οὔτε παιδαγωγηθῆναι, οὔτε τὸ τῆς ἀφθαρσίας [347 H.] ἀξίωμα ἀναλαβεῖν, εἰ μὴ καθ' ὃν τρόπον ἡ ἄφατος πρόνοια καὶ φιλανθρωπία ᾠκονόμησεν.

VARIÆ LECTIONES.

[84] αὐτὴν, αὐτοῖς pr. A. [85] ἀνεθόλωσεν A : ἀνεθάλωσεν Hœsch. et Genev. ἀπεπαλαίωσεν Roth. [86] διὰ ταῦτα om. A. [87] οὐ κατὰ τὸ ς. [88] ἔχουσα om. A.

Ὅτι φασίν, « Εἰ προῄδει ἁμαρτῆσαι τὸν Ἀδὰμ A ὁ θεός, τί καὶ προήγαγεν αὐτόν; καὶ πολλαὶ μέν εἰσι καὶ πάγκαλοι τοῦδε τοῦ ἀπορήματος ἐπιλύσεις [89], » λέγει δ' οὖν καὶ ὁ θεόσοφος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος ὅτι οὐ τοῦτο μόνον φημὶ ὅτι προῄδει, ἀλλ' ὅτι καὶ πεσόντα ἀναστήσει αὐτὸν διὰ τῆς οἰκονομίας. Καὶ οὐ πρῶτον εἶδε τὴν πτῶσιν, εἰ μὴ προεπενόησε τὴν ἀνάστασιν. Ἤδει ὅτι πεσεῖται, ἀλλὰ προαπέθετο τὸ [90] τῆς ἀναστάσεως φάρμακον· καὶ συνεχώρησεν εἰς πεῖραν ἐλθεῖν θανάτου τὸν ἄνθρωπον, [1549 R.] ἵνα μάθοι τίνος μὲν ἀπολαύει δι' ἑαυτόν, τίνος δὲ τῇ τοῦ πλάσαντος χάριτι. Ἤδει πεσούμενον τὸν Ἀδάμ· ἀλλ' ἔβλεπεν ἐξ αὐτοῦ προελευσόμενον τὸν Ἄβελ, τὸν Ἐνώς, τὸν Ἐνώχ, τὸν Νῶε, τὸν Ἠλίαν, τοὺς προφήτας, τοὺς θαυμαστοὺς ἀποστόλους, τὴν εὐγένειαν τῆς φύσεως, τὰ B θεαίνητα τῶν μαρτύρων καὶ στάζοντα τὴν εὐσέβειαν νέφη. Ἔβλεπε ταῦτα, καὶ ποῦ ἦν καλόν, ποῦ δὲ δίκαιον, ποῦ δὲ θεοπρεπές, [ἵνα] διότι ἔμελλεν εἷς ἄνθρωπος ἁμαρτάνειν, τοῦτον μὴ ἀγαγεῖν ἐκ μὴ ὄντων, καὶ τοσούτων ἀνδρῶν, ὧν οὐδὲ καθ' ἕνα ἄξιος ὁ κόσμος, φορὰν ἀνακόψαι, καὶ θερίσαι πρόῤῥιζον τὴν τοιαύτην τοῦ γένους βλάστησιν καὶ καλλονήν, καὶ κατ' αὐτῆς ἐπαφιέναι τὴν ἐκτομὴν καὶ ὀργήν, καὶ τότε τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ὕστερον ἑλομένου οὔτε ἁμαρτόντος οὔτε ἁμαρτεῖν μεμελετηκότος, ἅτε μήπω μηδὲ ὑφεστῶτος; εἰ γὰρ σωφρόνων ἐστὶν ἀνδρῶν τὸ μελετήσαντα μὲν ἁμαρτῆσαι μὴ ἁμαρτήσαντα δὲ μὴ εἰσπράττειν εὐθύνας ἁμαρτημάτων, ἦ πού γε ἂν εἴη Θεοῦ τὸν μηδὲ μελετήσαντα ἐξαμαρτῆσαι τὰς τῶν ἡμαρτηκότων ἀπαιτεῖν δίκας, καὶ τότε C χαλεποῦ μὲν ὄντος τοῦ ἁμαρτήματος (πῶς γὰρ οὐ χαλεπὸν ἀθέτησις δεσποτικῆς ἐντολῆς;) οὐκ ἀνιάτου δὲ ἐσομένου, τῇ ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ τοῦ πλάσαντος καὶ τοῦ πρωτοπλάστου εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγεσθαι μέλλοντος εὐγένειαν. Ὥστε εἰ μὴ προῆκτο, διότι ἔμελλεν ἁμαρτεῖν ὁ ἀρχέγονος, ἐδείκνυτο ἂν τὸ θεῖον τὸν μήπω ἁμαρτήσαντα κολάζον, καὶ τῆς ὕστερον ἀνακλήσεως καὶ σωτηρίας ἀποστεροῦν, καὶ τοσούτων ἀνδρῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἔρημον τὴν κτίσιν ἀποφαῖνον.

519b « Si, inquit, Deus prævidit Adam peccaturum, quare eum produxit? Et multæ sunt, et perpulchræ hujus dubii solutiones. » Dicit itaque Chrysostomus : Non hoc solum aio, quod præscivit, sed etiam quod lapsum hominem per dispensationem reparaturus esset. Et non primo quidem scivit lapsum, nisi etiam præscivisset resurrectionem. Sciebat eum lapsurum, sed resurrectionem tanquam remedium præparavit, et permisit hominem usque ad periculum mortis pervenire, ut disceret, quid sua culpa consequatur, et quid per Creatoris gratiam. Scivit fore ut Adam caderet, sed vidit ex illo proditurum Abel, Enos, Enoch, Noe, Eliam, prophetas, admirandos apostolos, nobilitatem naturæ, vidit martyrum nubes, divinitus motas, pietatem distillare. Vidit hæc: et ubi erat honestas, ubi justitia, ubi dignum opus Deo? Propterea quod unus erat peccaturus, ideone ex nihilo illum producere non debuit? et tot hominum, quorum nec uno dignus erat mundus, fructum amputare, et demetere radicitus tantum germen generis humani et florem, et contra illud subornare iram ac falcem, præsertim cum post peccaturus, tum neque peccarit, neque peccare cogitarit, quippe nondum exsistens? Si enim prudentum virorum est non ab eo pœnas exigere, qui peccare quidem cogitarit, nondum tamen peccarit, quomodo Dei esset ab eo, qui ne meditatus quidem sit peccare, pœnas peccatorum exigere, præsertim cum grave quidem tunc esset peccatum (quomodo enim non grave relinquere Domini præceptum), non vero incurabile ineffabili Conditoris clementiæ, primum hominem ad pristinam revocaturi dignitatem? Itaque si non productus fuisset primus parens quod peccaturus erat, efficeretur Deum punire nondum peccantem, et posteriore vocatione et salute privare : et creaturam tot tantisque viris orbam ostendere.

Ὅτι τοῦ θείου Παύλου εἰπόντος· *Πρωτότοκος πάσης κτίσεως* οἱ αἱρετικοί, φησί, μὴ νοήσαντες περὶ ποίας κτίσεως λέγει, εἰς κτίσμα τὸν Υἱὸν οἱ ἀνόητοι καταβιβάζουσι. Διττὴ δὲ ἡ κτίσις· ἡ μὲν γάρ ἐστιν ἡ γεγενημένη, ἡ δὲ ἡ ἀνακαινιζομένη· αὐτὸς γὰρ D πάλιν Παῦλος βοᾷ· *Εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις*. Ἵνα δὲ λαμπρῶς [91] ἐπιδείξῃ ὅτι τῆς ἀνακαινισθείσης κτίσεως λέγει πρωτότοκον τὸν Χριστόν, ἐπάγει *Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, ἵνα γένηται ἐν πᾶσι πρωτεύων*· πρωτεύων τῶν ἀνακαινιζομένων, τῶν εἰς ἀφθαρσίαν καλουμένων, τῶν ἐκ νεκρῶν ἐγειρομένων [92], [848 H.] πρωτεύων οὐ κατὰ τὴν θεότητα (ἄπαγε· ὕβρις γὰρ Θεῷ τὸ καλεῖσθαι πρῶτον τῶν κτισμάτων

Cum dicat beatus Paulus : *Primogenitus omnis creaturæ* [f], hæretici, inquit, non intelligentes de qua creatura loquatur, ad creaturam Filium ipsi insipientes referunt. Duplex enim est creatura, una quidem facta, altera renovata. Paulus namque iterum clamat : *Si qua in Christo nova creatura* [g]. Utque manifeste 520a ostendat se dicere Christum esse primogenitum creaturæ renovatæ, addit : *Primogenitus ex mortuis, ut sit in omnibus primus* [h] : primus renovatorum, ad incorruptionem vocatorum, ex mortuis resuscitatorum, et suscitandorum. Primus non secundum deitatem (apage ! contumelia enim est in Deum, vocari illum primum

[f] Coloss. I, 15. [g] I Cor. v, 17. [h] Coloss. I, 18.

VARIÆ LECTIONES.

[89] ἀπολύσεις A. [90] τὸ libris deest. [91] λαμπρὸν ς. [92] ἐγειρομένων καὶ περωμένων πρωτ. ς.

creaturarum, qui ineffabili verbo, et incomprehensibili excellentia super omnes creaturas ascendit sedetque), sed primus est secundum humanitatem, princeps factus resurrectionis nostræ, et mutationis ex corruptione in incorruptionem. Si enim Elias filium viduæ excitavit, et Elisæus filium Sunamitidis, et Salvator quatriduum Lazarum excitavit; sed nemo eorum ad incorruptionem, et immortalitatem excitatus est. Iterum enim eos mors postea oppressit. Christus vero surgens e mortuis, non amplius moritur, nec mors amplius illi dominatur, sed neque illis quos in secundo suo adventu excitabit. O malam et dementem vestram opinionem! Venit Christus ad nos : dedit nobis Spiritum suum sanctum, et assumpsit corpus nostrum, et contractus præcessit, et induens nostram humanitatem exaltavit illam, et constituit illam in dextera Patris : et ingratitudo beneficium contumelia afficit. Accepit a nobis figmentum, et constituit illud in dextera Patris. Accepimus ab illo Spiritum, et injuriam facimus, in creaturarum et servorum ordinem illum redigentes.

Petitio quidem dicitur, quando Deum aliquis rogat, rei cujusdam gratia; precatio vero quando quis pro acceptis beneficiis gratias agit Deo. Intercessio vero, quando quis contra iniquos accedit ad Deum, vocans illum ad ultionem. Intercedere vero non est, inquit, supplicare, sed interrogare, et responsum accipere. Dicit Deus ad Eliam : *Quid tu hic, Elia?* respondet propheta interrogatus : *Zelo zelatus sum pro Domino exercituum, quia dereliquerunt partem Domini filii Israel* [i], etc : Non est hic petitio, sed interrogatio et responsio, et intercessio [vel interpellatio] fit ex utroque. Et unde id manifestum? Paulum dicentem audi : *An nescitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adversum Israel* [j]? Igitur ἐντυχία non est δέησις. Sed hæc Chrysostomus. Oportet vero adhuc subtilius differentias (dictorum **520**b nominum perpendere, et considerare, ut non solum satis idonea sint quæ plebi dicantur; sed et eorum, qui eas voces volent acrius excutere, reprehensionem et injuriam effugiant.

Ex oratione, quod antiqui et novi Testamenti unus sit legislator, et in vestes sacerdotum (*Exodi* XXVIII) *et de pœnitentia.*

Ait Paulus : *Non enim erubesco Evangelium, justitia enim Dei in eo revelatur* [k]. Quomodo igitur justitia Dei in illo revelatur? quomodo? cum prima lex Judæis solis data sit, licet alii homines ejusdem exsisterent naturæ et originis, Evangelium vero omnibus æqualiter gentibus, merito in illo justitia Dei revelatur, et justitiæ Evangelium

A ὃς ἀῤῥήτῳ λόγῳ καὶ ἀνεπινοήτῳ ὑπεροχῇ πάσης ὑπερήρτηται καὶ ὑπερίδρυται φύσεως), ἀλλὰ πρωτεύει κατά γε τὴν ἀνθρωπότητα, ἀρχηγὸς ἡμῶν γεγονὼς τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς ἐκ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν μεταστοιχειώσεως. Εἰ γὰρ καὶ Ἠλίας τὸν υἱὸν τῆς χήρας ἤγειρε, καὶ Ἐλισσαῖος τὸν τῆς Σωμανίτιδος, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τεταρταῖον τὸν Λάζαρον ἐξανέστησεν [93], ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν εἰς ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν ἐξανέστη· πάλιν γὰρ αὐτῶν ὁ θάνατος ἐκυρίευσε. Χριστὸς δὲ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει. Ἀλλ' οὐδὲ ἐκείνων, οὓς κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἀναστήσει. Ὦ κακῆς καὶ ἄφρονος ὑμῶν [94] γνώμης! ἦλθεν ὁ Χριστὸς πρὸς ἡμᾶς, ἔδωκεν ἡμῖν τὸ αὐτοῦ Πνεῦμα, καὶ ἀνέλαβε τὸ B ἡμέτερον σῶμα, καὶ τὸ συνάλλαγμα προῆλθε, καὶ λαβὼν ἡμῶν τὸ φύραμα ἀνύψωσεν αὐτὸ καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός· καὶ ἡ ἀγνωμοσύνη τὴν εὐεργεσίαν ὑβρίζει. Ἔλαβε παρ' ἡμῶν τὸ πλάσμα καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός· [1552 R.] ἐλάβομεν ἐξ αὐτοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὑβρίζομεν, ἐν κτίσμασι καὶ δούλοις αὐτὸ [95] καταλέγοντες.

Ὅτι φησὶ, δέησις μὲν λέγεται, ὅταν τις τὸν Θεὸν ἀξιοῖ εἰς πρᾶγμα, προσευχὴ δὲ, ὅταν ὑμνῇ τὸν Θεὸν, εὐχαριστία δὲ, ὅταν τις ὑπὲρ ὧν ἔπαθε χάριν ἀνθομολογῇ τῷ Θεῷ, ἐντυχία δὲ, ὅταν τις κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐντυγχάνῃ τῷ Θεῷ, προσκαλούμενος αὐτὸν εἰς ἐκδίκησιν. Ὅτι δὲ τὸ ἐντυγχάνειν οὐκ ἔστι (φησὶν) ἱκετεύειν ἀλλ' ἐρωτᾷν καὶ ἀπόκρισιν δέχεσθαι, C λέγει ὁ Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν· *Τί σὺ ἐνταῦθα Ἠλία;* ἀποκρίνεται ἐρωτηθεὶς ὁ προφήτης· *Ζηλῶν ἐζήλωκα* Κυρίῳ *παντοκράτορι, ὅτι ἐγκατέλιπόν σε οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ*, καὶ ἑξῆς. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα δέησις, ἀλλ' ἐρώτησις καὶ ἀπόκρισις· καὶ γέγονε τὸ ἐξ ἀμφοῖν ἔντευξις. Καὶ πόθεν δῆλον; Παύλου λέγοντος ἄκουσον· *Οὐκ ἀνέγνωτε ἐν Ἠλίᾳ τῷ προφήτῃ τί λέγει ἡ γραφή; ὡς ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ.* Οὐκοῦν ἡ *ἐντυχία* οὐκ ἔστι *δέησις*. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ Χρυσόστομος. Δεῖ δ' οὖν ἔτι λεπτομερέστερον τὰς διαφορὰς τῶν εἰρημένων ὀνομάτων διασκέψασθαι καὶ ἐπιθεωρῆσαι, ὥστε μὴ τῷ πλήθει μόνον ἱκανὰ εἶναι λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς δεινότερον διακωδωνίζειν ταῦτα βουλομένοις ἀνάλωτα καὶ ἀνεπηρέαστα διαμένειν.

D *Ἐκ τοῦ Λόγου, ὅτι παλαιᾶς καὶ καινῆς* [96] *διαθήκης εἷς ὁ νομοθέτης· καὶ εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἱερέως· καὶ περὶ μετανοίας.*

Ὅτι φησὶν ὁ Παῦλος, *Οὐ γὰρ ἐπαισχύνομαι τὸ Εὐαγγέλιον· δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται.* Πῶς οὖν δικαιοσύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται; πῶς; ἐπειδὴ ὁ πρῶτος νόμος Ἰουδαίοις μόνοις ἐδέδοτο, καὶ [819 H.] τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τῆς αὐτῆς ὑπαρχόντων δημιουργίας καὶ φύσεως, τὸ δὲ Εὐαγγέλιον πᾶσιν ὁμοτίμως τοῖς

[i] III Reg. XIX, 10. [j] Rom. XI, 3. [k] Rom. I, 16, 17.

VARIÆ LECTIONES.

[93] συνεξανέστησεν A. [94] ἡμῶν A. [95] αὐτὸ imo αὐτόν. [96] καὶ καινῆς add. A., al. om.

ὁμοφυέσιν, εἰκότως ἐν αὐτῷ δικαιοσύνη Θεοῦ ἀποκαλύπτεται, καὶ καλεῖται δικαιοσύνης Εὐαγγέλιον. Ἐν τοίνυν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ οὐκ ἦν ἡ κλῆσις δικαία· οὐ γὰρ ὁμοίως πάντας ἐκάλει καὶ ἐφώτιζε, τοὺς Ἰουδαίους δὲ μόνους. Οὐκ ἦν οὖν δικαία ἀλλ' οἰκονομική, προπαρασκευάζουσα ὁδὸν τῇ δικαιοσύνῃ. Οὐ λέγω ταύτην δικαίαν κἀκείνην ἄδικον, ἀλλ' ἐκείνην ὁδὸν ταύτης καὶ προκατασκευὴν ταύτης. Ὑπελάμβανον οἱ Ἰουδαῖοι ὅτι καὶ τὸ Εὐαγγέλιον αὐτοῖς δοθήσεται μόνοις [97], ὥσπερ καὶ ὁ νόμος· ἐξέβη δὲ παρ' ἐλπίδας ἡ προσδοκία. Διὸ καὶ Δαβὶδ λέγει· *Ὑπελάβομεν, ὁ Θεός, τὸ ἔλεός σου ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου*, εἶτα· *Κατὰ τὸ ὄνομά σου, ὁ Θεός, οὕτω καὶ ἡ αἴνεσίς σου*, οὐχὶ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ σου μόνον, ἀλλ' *ἐπὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς*. Καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι τὸ ἐλεῆσαι τὰ πέρατα τῆς γῆς δικαιοσύνης ἐστίν, ἐπάγει· *Δικαιοσύνης πλήρης ἡ δεξιά σου.*

A vocatur. In veteri igitur Testamento non erat vocatio justa, non enim similiter omnes vocabat et illuminabat, sed solos Judæos. Non erat igitur justa, sed dispensatio præparans viam justitiæ. Non dico hanc justam, illam vero injustam, sed illam viam hujus et præparationem. Putabant Judæi sibi solis etiam Evangelium datum iri, quemadmodum legem; sed exspectatio præter spem evenit. Ideo et David dicit: *Suscepimus, Domine, misericordias in medio populi tui:* deinde: *Secundum nomen tuum, Deus, sic et laus tua*, non solum in medio populi tui, sed etiam *in fines terræ*, et ut ostendat quod misereri finium terræ justitiæ sit, addit: *Justitia plena est dextera tua*[l].

Ὁ Κύριος, φησίν, [98] *ἐβασίλευσε*. Πῶς, *Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν*; ἆρ' ὡς πρόσφατον λαβὼν τὸ τῆς βασιλείας ἀξίωμα; εἰ μὲν γὰρ εἶπεν *Ὁ Κύριος βασιλεύει*, τὴν ἀΐδιον αὐτοῦ ἡρμήνευεν [99] ἐξουσίαν· εἰπὼν δὲ *ἐβασίλευσε* τὴν διὰ σαρκὸς αὐτοῦ οἰκονομίαν λέγει, δι' ἧς ἡ φύσις ἡμῶν τὴν ἐπικράτειαν τοῦ διαβόλου, τῆς ἁμαρτίας, τοῦ θανάτου ἀποσεισαμένη, ἐπέγνω πλάστην τὸν ὡς ἀληθῶς βασιλέα, τὸν χορηγὸν τῆς ἀφθαρσίας, τῆς ἀναστάσεως. Εὐαγγελίζεται τοίνυν ὁ Δαβὶδ τοῖς ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ὑπὸ τοῦ θανάτου, ὑπὸ τοῦ διαβόλου πάλαι βασιλευομένοις, [1553 R.] ὅτι ὁ ζυγὸς ἐκεῖνος συντέτριπται, τὸ κράτος λέλυται, καὶ βασιλεύει πάντων ὁ Κύριος. Ὡς καὶ αὐτὸς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἔφη· *Ἐδόθη μοι πᾶσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς*. Πρὶν δὲ ἐβασίλευεν ἡμῶν ὁ θάνατος καὶ ἡ ἁμαρτία· *ἐβασίλευσε* γὰρ *ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως* καὶ ἑξῆς, καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ τοῦ διαβόλου· *Καὶ εἰ ὁ Σατανᾶς τὸν Σατανᾶν ἐκβάλλει, ἐμερίσθη ἡ βασιλεία αὐτοῦ*. Ὥστε ἐβασίλευε [1] πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Χριστοῦ τοῦ γένους ἡμῶν ὁ Σατανᾶς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἁμαρτία. Λέγει γὰρ πάλιν ὁ [2] Παῦλος· *Ὥσπερ γὰρ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσει διὰ Χριστοῦ*. Ὁ Κύριος ἐβασίλευσε· πέπαυται τῆς ἁμαρτίας τὸ κράτος, τοῦ θανάτου, τοῦ διαβόλου. Οὐκοῦν· *Ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ*, ἡ φύσις ἡ γηγενής, ἡ ποτὲ πλανωμένη, νῦν δὲ δοξαζομένη, ἡ ποτὲ ἐν τάφοις, νῦν [δὲ] ἐν θρόνοις.

B *Dominus regnavit*, inquit[m]: Quomodo *Dominus regnavit?* an quasi novam capiens dignitatem regni? nam si dixisset, *Dominus regnat*, æternam Domini potestatem ostendisset: dicens vero: *regnavit*, dispensationem per carnem dicit, per quam natura nostra jugo diaboli, peccati, mortis excusso, creatorem cognovit, ut verum regem, largitorem incorruptionis, resurrectionis. Nuntium igitur lætum affert David iis, qui a peccato, morte, diabolo olim regebantur, quod jugum illud contritum, imperium solutum sit, et omnibus Dominus dominetur, ut ipse quoque post resurrectionem dixit: *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terra*[n], prius vero dominata est nobis mors **521** *a*, et peccatum. *Regnavit* enim *mors ab Adam usque ad* C *Moysen*[o], et cætera. Et Dominus de diabolo: *Si Satanas Satanam ejiciat, divisum est regnum ejus*[p]. Itaque regnavit ante adventum Christi super genus humanum diabolus, imo et peccatum. Dicit enim iterum Paulus: *Quemadmodum regnavit peccatum in mortali nostro corpore, sic et gratia regnabit per Christum* [q]. *Dominus regnavit* (finita est victoria diaboli, peccati, et mortis), *exsultet* igitur *terra*[r]: natura terrigena, olim errans, nunc vero gloriosa, olim in sepulcris, nunc in thronis.

Ὅτι φησίν, οἰκονομίας ἦν τὰ πλεῖστα τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ, ἀλλ' οὐκ ἀρεσκείας Θεοῦ καὶ προηγουμένης εὐδοκίας, καὶ τύποι τῶν μελλόντων καὶ σκιαί, ἀλλ' οὐκ αὐτὰ τὰ πράγματα. Καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐπ' αὐτῶν ἄλλα μὲν τὰ σχήματα, ἄλλα δὲ τὰ νοήματα. Οἷον οὐ πάντως Θεὸς ἀναπαύεται ὑακίνθῳ [850 H.] καὶ πορφύρᾳ καὶ κόκκῳ καὶ βύσσῳ (Θεὸς γὰρ ψυχῶν ἀπαιτεῖ καθαρότητα, οὐ σωμάτων ἄνθη καὶ λαμπρότητας [3]), ἀλλ' ἐν ταῖς σωματικαῖς φαιδρότησι τὴν εἰκόνα τῶν ἀρετῶν διαγράφει. Εἰ γὰρ ταῖς στολαῖς ἐκείναις ὡς ἀληθῶς ἀνεπαύετο, πῶς τὸν Μωϋσῆν πρὸ τοῦ Ἀαρὼν οὐκ ἐνέδυσεν, ἀλλ' ἦν ἐκεῖνος οὐκ ἐνεδύ-

Dispensationis erant plurima in veteri Testamento, non autem satis Deo placebant, rerum futurarum figuræ, et umbræ, sed non res ipsæ, et est videre D in illis alias quidem figuras, alias vero notiones. Veluti non omnino placent Deo hyacinthus, purpura, et coccus, et byssus (Deus enim requirit animarum puritatem, non corporis florem aut nitorem). Sed corporea elegantia imaginem virtutum depingit. Si enim vere stolis illis acquiescebat, quomodo Mosen ante Aaron non induit, sed qua ipse non vestiebatur, illam sacerdotibus attribuit? Et Moses quidem aqua ablutus non est, sed lavit. Quam

[l] Psal. XLVII, 10, 11. [m] Psal. XXIX, 1; XCVI, 1 [n] Matth. XXVIII, 18. [o] Rom. V, 14. [p] Matth. XII, 26. [q] Rom. V, 21. [r] Psal. XCVI, 1.

VARIÆ LECTIONES.

[97] μόνοις] καὶ μόνοις A. [98] φησὶν om. A. [99] ἡρμήνευσεν ς. [1] ἐβασίλευσε ς. [2] ὁ add. A. [3] λαμπρότητα A.

ob rem. ut discas, non hæc Deo potiora esse, et A perfecto ad sui ornatum sufficere virtutem, et hæc fuisse typum virtutis, non ipsam virtutem.

In capite, inquit, ferebat pontifex tiaram, quia caput omnibus designatum oportuit capite habere potestatem, et scire, quod creatus caput aliorum, et ipse sub capite sit communi omnium Domino et principe. Absoluta enim auctoritas, nec cujusquam subjecta imperio, intolerabilis est et difficilis. Ideo in lege gratiæ, qui pontifices maximi sunt, Evangelium in capite recipiunt, ut electus intelligat, quod veram Evangelii tiaram accipiat, et tametsi aliorum caput constituatur, legibus tamen iisdem subjiciatur, et aliis imperanti lex imperet. Sed tiara B potestatem designabat, quam ipse in populum habebat, et qua ille Deo tenebatur. Aurea vero bractea, in qua Dei nomen exaratum erat, **521***b* in pectore erat, custodiam designans cogitationum cordis, et quod oporteat has aptare ad Dei nutum et referre. In humeris erant smaragdi duo, quorum alter hinc sex tribus, totidem alter continebat. Erant autem typus aspectus sacerdotalis : habet enim smaragdus et viriditatem egregiam, et claram puritatem, instar speculi radians. Etenim oportet sacerdotem et pia exercitatione sobrium esse, et vitam subditis suam tanquam speculum virtutum ostendere. Erat vero in humeris, quod actionum signum est, smaragdus. Actionis enim potentia ab humeris dependet. Ideo et Deus ad Jerusalem loqui- C tur : *Dirige cor tuum in viam rectam, in qua ambulasti, filia vaga, quia creavit Dominus novum super terram*[s]. Etenim manus et humeros ad actionem Scriptura accommodat, ut quando de Davide loquitur: *Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos*[t]. Inerant vero logio in pectore duodecim etiam lapides impositi, qui duodecin tribus significabant. Et vide, supra quidem, et in humeris una erat natura lapidum smaragdus, infra vero et in pectore duodecim. Quo significatur : antea quidem ab una omnes prodiisse natura : progressu vero temporis, diversis opinionibus divisos esse, et hoc quidem tribuit opinioni, illud vero naturæ. Infra vero in fimbria sacerdotis quæ dicitur ora, aurea mala, et punica, et campanulæ dependebant[u]. Et quomodo, D hæc, prima ratione Deo ut diximus, placerent? Sed in vestitu et habitu sacerdotis virtutes effinxit, infra flores et fructus, virtutum opera, cujusmodi sunt eleemosyna, justitia et humanitas, et chorus reliquarum ipsis affinium.

σατο, ταύτην τοὺς ἱερέας ἠμφίασε· καὶ Μωϋσῆς μὲν οὐκ ἐλούσθη ὕδατι, καὶ ἔλουε. Διὰ τί; ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἦν ταῦτα προηγούμενα τῷ Θεῷ, ὅτι τῷ τελείῳ πρὸς κόσμον ἀρκεῖ ἡ ἀρετή, καὶ ὅτι ταῦτα τύπος ἦν τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' οὐκ ἀρετή.

Ὅτι ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, φησίν, ἔφερεν ὁ ἀρχιερεὺς τιάραν, διότι τὸν προχειριζόμενον ἁπάντων κεφαλὴν κατὰ τῆς[4] κεφαλῆς ἔχειν τὴν ἐξουσίαν ἔδει, καὶ εἰδέναι ὅτι κεφαλὴν τῶν ἄλλων προβαλλόμενος καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεφαλήν ἐστι τὸν κοινὸν ἁπάντων Δεσπότην καὶ ἐξουσιαστήν· ἀπολελυμένη γὰρ αὐθέντεια καὶ αὐτόνομος ἀφόρητός ἐστι καὶ χαλεπή. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ χάριτι οἱ ἀρχιερατεύειν τελούμενοι τὸ Εὐαγγέλιον ἐπὶ κεφαλῆς δέχονται, ἵνα μάθῃ ὁ χειροτονούμενος ὅτι τὴν ἀληθινὴν τοῦ Εὐαγγελίου τιάραν λαμβάνει, καὶ ὅτι εἰ καὶ τῶν ἄλλων ἱερουργεῖται κεφαλή, ἀλλ' οὖν καὶ αὐτὸς ὑπὸ τούτους τελεῖ τοὺς νόμους, καὶ τῶν ἄλλων κρατῶν τῷ νόμῳ κρατεῖται. Ἀλλ' ἡ μὲν τιάρα τὴν ἐξουσίαν ἐτύπου, ἥν τε αὐτὸς εἶχε τοῦ λαοῦ καὶ ὑφ' ἣν αὐτὸς ἀνεφέρετο τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ πέταλον τὸ χρυσοῦν, ἐν ᾧ τὸ ὄνομα ἐκεκόλαπτο τοῦ Θεοῦ, ἐπέκειτο μὲν τῷ στήθει, φυλακῆς δ' ἐπεῖχε τύπον τῶν ἐν καρδίᾳ κινημάτων, καὶ ὡς δεῖ ταῦτα καταρρυθμίζειν[5] τῇ πρὸς τὸ Θεῖον νεύσει καὶ ἀναφορᾷ. Ἐπὶ δὲ τῶν ὤμων σμαράγδου λίθοι δύο, ἔχοντες τὰς ἓξ φυλὰς ἐντεῦθεν καὶ τὰς ἓξ ἐντεῦθεν· Οὗτοι δὲ σύμβολον ἦσαν τῆς ὄψεως τῆς ἀρχιερατικῆς. Ἔχει γὰρ ἡ τοῦ σμαράγδου ψῆφος καὶ χλωρότητα εὐπρεπῆ καὶ καθαρότητα διαυγῆ, κατόπτρου δύναμιν ὑποφαίνουσα· καὶ γὰρ δεῖ τὸν ἱερέα καὶ ἀσκήσει νήφειν καὶ τὸν βίον τοῖς ὑπ' αὐτὸν ὥσπερ κάτοπτρον παρέχειν. Ἐπὶ τῶν ὤμων δὲ ἡ σμάραγδος, ἐπειδὴ πράξεώς ἐστι σημεῖον· ἡ γὰρ πρακτικὴ δύναμις τῶν ὤμων ἤρτηται. [1556 R.] Διὸ καὶ ὁ Θεὸς πρὸς τὴν Ἱερουσαλὴμ λέγει· *Θὲς τὴν καρδίαν σου ἐπὶ τῶν ὤμων σου, θύγατερ ἠτιμωμένη, ὅτι Κύριος κτίζει σε εἰς σωτηρίαν*. Καὶ γὰρ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς ὤμους εἰς πράξεις ἡ γραφὴ λαμβάνει, ὡς ὅταν λέγῃ[6] περὶ τοῦ Δαυΐδ· *Καὶ ἐν ταῖς συνέσεσι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ὡδήγησεν αὐτούς*. Ἐνῆσαν δὲ τῷ λογείῳ τῷ ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ οἱ δώδεκα λίθοι ἐνηρμοσμένοι, τὰς δώδεκα φυλὰς ὑποδηλοῦντες. Καὶ ὅρα, ἄνω μὲν καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων μία ἦν φύσις τῶν λίθων ὁ σμάραγδος, κάτω δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ στήθους οἱ δώδεκα, αἰνιττομένου τοῦ λόγου ὅτι ἄνωθεν μὲν[7] ἅπαντες ἐκ μιᾶς[8] προήλθομεν φύσεως, προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου διαφόροις γνώμαις ἐμερίσθημεν· καὶ τὸ μὲν δίδωσι τῇ γνώμῃ, τὸ [851 H.] δὲ τῇ φύσει. Ὑπὸ δὲ τὸ κράσπεδον τοῦ ἱερέως, τὸ λεγόμενον λῶμα, ἄνθη, ῥόαι καὶ ῥοΐσκοι χρυσοῖ καὶ κώδωνες ἀπῃώρηντο. Καὶ πῶς ἂν εἴη Θεῷ ταῦτα κατὰ πρῶτον λόγον ἀρέσκοντα; ἀλλ' ἐν τῷ σχήματι τοῦ ἱερέως ἐφῆκεν ἐξεικονίζεσθαι τὰς ἀρετάς. Κάτω ἄνθη καὶ καρποὶ τὰ τῶν ἀρετῶν κατορθώματα, ἅτινά ἐστιν ἐλεημοσύνη καὶ δικαιοσύνη καὶ φιλανθρωπία καὶ τῶν ἄλλων ὁ σύστοιχος αὐταῖς[9] χορός.

[s] Jerem. xxxi, 22. [t] Psal. LXXVII, 72. [u] Exod. XXVIII, 14 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

[4] κατὰ τῆς A · καὶ κατὰ ς. [5] ταῦτα καὶ καταρρ. ς. [6] λέγει ς. [7] μὲν om. A. [8] ἐκ μιᾶς ἅπαντες ς. [9] αὐταῖς om. A

Ὅτι φησὶ, μὴ μετάβαλλε[10] ῥήματα Θεοῦ ζῶντος. A Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθης· εἰ ἀναιρεῖς τὰ ὀνόματα τὰ ζῶντα, καὶ εἰσάγεις ὀνόματα λογισμῶν, γέννημα λέγων καὶ ἀγέννητον καὶ γεννητὸν, ὂν ἀεὶ καὶ μὴ ὂν ἀεί; Τούτων ἀνέχεται Θεὸς τῶν ματαίων ῥημάτων; ἓν ῥῆμα ἵνα μεταβάλῃ, προφήτης ποτὲ ἐκινδύνευσεν ἀπολέσθαι. Καὶ βλέπε ῥήματος μικροῦ ἀκριβολογίαν. Τὰ ῥήματα τῶν προφητῶν τινες ἐκάλουν ὑπὸ ἀπειρίας *λῆμμα Κυρίου*. Λέγει ὁ Θεὸς διὰ Ἡσαΐου· *Ἐὰν ἐρωτήσῃ σε ὁ λαὸς ἢ ὁ ἱερεὺς ἢ ὁ προφήτης, καὶ εἴπῃ σοι· Τί τὸ λῆμμα; εἰπὲ αὐτοῖς ὅτι τὸ λῆμμα Κυρίου ὑμεῖς ἐστέ. Λήψομαι γὰρ ὑμᾶς* [*λῆμμα*[11]] *καὶ ῥάξω ὑμᾶς, ἵνα μὴ λέγητε λῆμμα.* Ἓν ῥῆμα ἵνα μὴ μεταποιηθῇ, ἀπειλεῖ ὁ Θεός· καὶ σὺ ὁλόκληρον δογμάτων ἀκρίβειαν διαστρέφων νομίζεις διαφυγεῖν B τὰς τοῦ Θεοῦ χεῖρας;

Non mutabis verba Dei vivi[v]. In Patrem et Filium et Spiritum sanctum baptizatus es, quid tollis nomina viva, et introducis nomina cogitationum tuarum, dicens: ingenitum, genitum, semper exsistens, et non semper existens? Deusne hæc inania verba toleret? Unum verbum ut mutaret, propheta olim de vita periclitatus est. Et vide emphasim exigui verbi. Verba prophetarum vocarunt quidam per ignorantiam *Domini onus*. Dicit Dominus per Isaiam: *Si igitur interrogaverit te populus iste, vel propheta aut sacerdos dicens: Quod est onus Domini? dices ad eos: Quia vos Domini onus* **522a** *estis. Projiciam quippe vos, et relinquam, ne dicatis onus*[x]. Unum verbum ne mutetur, minatur Deus: et tu totam doctrinam commutans, putas te manus Domini effugiturum?

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ, « Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. »

Ὅτι ἦλθε (φησὶ[12]) παρὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους πρεσβευτής· ἐσφάγη ὁ πρεσβευτής· καὶ τότε γέγονεν ἡ εἰρήνη. Ἀλλ' οἱ πρέσβεις ἐρχόμενοι καὶ δῶρα φέρουσι καὶ δῶρα λαμβάνουσι. Ποῖον οὖν ἦκε φέρων δῶρον, καὶ ποῖον ἀντέλαβε; παράδοξον τὸ δῶρον, ὡς καὶ ὁ πρεσβευτὴς παράδοξος. Τὸ αἷμα αὐτοῦ φέρων ἦλθε δῶρον, τὸ σῶμα αὐτοῦ φέρων ἦλθε δῶρον. Καὶ τί παρ' ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον; πίστιν. Καὶ τί ἀντ' αὐτῆς μοι παρέσχε; χάριν. Ἐπίστευσα ἐγὼ, ἐχαρίσατο ἐκεῖνος, ἐλύθη ἡ ἔχθρα. Ὁ πρεσβευτὴς ὅταν ἔλθῃ πρὸς ἔθνος, C οὐκ ἀξιοῖ τινὶ τῶν ἀγοραίων ἢ πενήτων διαλεχθῆναι, ἀλλ' εὐθὺς τῷ βασιλεῖ πρόσεισιν. Οὗτος δὲ ὁ πρεσβευτὴς ἦλθε, καὶ εὐθέως πόρνῃ καὶ λῃστῇ καὶ τελώνῃ καὶ μάγοις διειλέχθη. Εἶδες πρεσβευτοῦ φιλανθρωπίαν; οὐ γὰρ πρὸς ἕνα καὶ δεύτερον ἦλθεν, ἀλλὰ πρὸς τὴν κοινὴν φύσιν· καὶ ἦλθε τὸ ἐμὸν περιβεβλημένος ἱμάτιον, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι παραγενόμενος φοβήσῃ τὴν θήραν.

Ejusdem in illud: « Sufficit tibi gratia mea, virtus enim in infirmitate perficitur[y]. »

Venit a Patre Christus ad homines legatus [mactatus legatus est] et tunc pacem fecit. Sed legati venientes, et dona ferunt, et dona accipiunt. Quod igitur donum tulit, et quod accepit? Novum donum, quia et novus legatus. Tulit nobis donum corpus et sanguinem suum: et quid a me accepit? Fidem. Et quid pro illa mihi dedit? Gratiam. Credidi ego, ille gratiam dedit, soluta est [ira, et] odium. Cum venit legatus ad aliquam gentem, non dignatur cum aliquo paupere aut plebeio loqui, sed statim ad regem accedit. Hic vero legatus cum venit, statim cum meretrice, latrone, telonario, et magis locutus est. Vides legati benignitatem? Non enim ad unum et alterum venit, sed ad communem naturam, et venit carne mea indutus, ne pura divinitate accedens bestiam terreat.

Ἐκ τοῦ[13] *εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου, « Εἴ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις· τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα. »*

Ὅτι φασὶν οἱ ἑλληνισταὶ καὶ τὸ ἰουδαΐζον, Τί κομπάζει Παῦλος λέγων· *Τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ* [1557 R.] *γέγονε καινὰ τὰ πάντα· εἴ τις ἐν Χριστῷ,* [852 H.] *καινὴ κτίσις.* Ἐγὼ γάρ, φησὶ, καινὸν οὐδὲν βλέπω. Οὐ γὰρ ἔχεις ὀφθαλμοὺς, ἵνα ἴδῃς D ταῦτα. Δεῦρο, καὶ ποιήσω σοι ὀφθαλμούς. Καὶ ὁρᾷς, καὶ σὺ ποιεῖς ὀφθαλμούς; ναί. Καὶ Δημιουργὸς εἶ; καὶ πάνυ. Σὺ ἀπονενόησαι; οὐχί. Οὐκοῦν ποίησον ὀφθαλμοὺς τοῦ σώματος; οὐχ, ἀλλὰ τὸ μεῖζον, τῆς διανοίας. Καὶ ποιεῖς μοι ὀφθαλμούς; μάλιστα. Οὐ γὰρ ἔχω; οὐχί. Σὺ δὲ ἔχεις; ναί. Πῶς; εἰπέ μοι. Ὅταν ἀπέλθῃς εἰς ναὸν, καὶ ἴδῃς ἐκεῖ ξόανον γυμνὸν, λίθον ἄφωνον, καὶ εἴπῃς οὗτος ὁ Θεός ἐστιν, ἆρα ὀφθαλμοὺς ἔχεις; μὴ γὰρ ὄφελός τι τῶν ἔξωθεν ὀφθαλμῶν, τῶν

Ex eadem homilia in dictum Apostoli: « Si qua ergo in Christo nova creatura: vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova[z]. »

Judæi et gentes dicunt: Quid gloriatur Paulus dicens: *Vetera transierunt, ecce facta sunt omnia nova. Si qua in Christo nova creatura.* Ego vero, inquit, nihil novum video. Non enim habes oculos ut videas hæc. Accede huc, et faciam tibi oculos. Et vides, et tu facis oculos? Ita. Et creator es? omnino. Tune demens es? nequaquam. Igitur facies oculos corporis? nequaquam, sed majus aliquid, oculos mentis. Et facis mihi oculos? Ita. Non enim habeo? Nequaquam. Tu vero habes? Ita. Quomodo? dic mihi. Cum veneris in templum, nudamque ibi statuam videris, lapidem mutum, et dixeris, Ille Deus est, an oculos habes? Non enim utilitas aliqua oculorum externorum, si in-

[v] Deut. IV, 2. [x] Imo, Jerem. XXIII, 33, 34. [y] II Cor. XII, 9. [z] II Cor. V, 17.

VARIÆ LECTIONES.

[10] μετάβαλε ς. [11] λῆμμα om. A. [12] φησί vulgo post πατρὸς ponunt. [13] ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς ς.

terni caligant. Vides opus esse, ut faciam tibi oculos, ut videas lapidem esse lapidem, et lignum esse lignum, Oculosne habes quando vides lignum, et adoras? Atqui ego si accipiens comburam, num habes **522***b* oculos, id deum, quod exustum est, vocans? Quando affectus et (21) perturbationes deos esse dicis, oculosne habes? Ebrius est homo, et circumagitur, et irridetur, et ex homine fit bestia. Tu vero dicis: Ebrietas deus Bacchus est. Furtum deus Mercurius. Videsne indigere te oculis? Lex affectus punit, et hos te deos facere non vides? Si autem vis, attende, quomodo facta sint omnia nova. Dicitur in Scriptura creatio non solum e nihilo in aliquid productio, sed etiam ex aliquo in melius immutatio. Creavit Deus cœlum, hoc est, e nihilo fecit. Creat et quando malum hominem bonum reddit. Hic vero creatio est rerum mutatio in melius. Et audi Davidem dicentem. Cum enim erat ipse, et cor ejus creatum, sordibus vero adulterii et cædis maculatum est, et ad corruptionem ferebatur, provocat Deum dicens: *Cor mundum crea in me, Deus* [a]. Non quod prius cor non habuerit, nec de cordis substantia loquitur, sed de meliori ejus conditione. Ecce igitur creatio dicitur, non solum eorum quæ e nihilo producta sunt, sed etiam corruptæ naturæ in melius mutatio. Sic creatur munda ipsa adultera; sic misericors qui antea raptor; sic mutatur in ovem lupus, in columbam vultur: duplex creatio. Ideo et lavacrum creatio dicitur, lavacrum, inquam, regenerationis: *Exuentes* enim, inquit, *veterem hominem, et induentes novum eum qui renovatur secundum imaginem ejus, qui creavit illum* [b]. Vides igitur novam esse creaturam. Quid enim mihi prodest, si fiat cœlum novum, et terra nova, ego vero in peccatis meis inveterascam? Cœlum domus est, ego vero habito in ea ægrotus. Si quando medicus in domum ægroti veniret, et nulla morbi ratione habita, inalbaret parietes, et auro laquearia incrustaret, nonne diceres illi: Bone vir, cura ægrotum, quid domum exornas? Adjuva decumbentem. Christus venit in hunc mundum, in quo decumbentem naturam meam invenit, et ægrotantem, et ad eam sanandam omne subit certamen, et renovat instauratque naturam. Quid igitur medicum tu reprehendis, quia non **523***a* illa facit, Christum vero reprehendis, quod hæc faciat? Sic transierunt antiqua, sic facta sunt nova omnia, sic nova creatura, et alia multa similia quis coacervet.

A ἔνδοθεν πεπηρωμένων; ὁρᾷς ὅτι χρείαν ἔχεις ἵνα ποιήσω σοι ὀφθαλμοὺς, ὥστε τὸν λίθον σε ἰδεῖν λίθον, καὶ τὸ ξύλον ξύλον. Ὀφθαλμοὺς ἔχεις, ὅταν ἴδῃς ξύλον καὶ προσκυνήσῃς; ὅταν λαβὼν [14] αὐτὸ ἐγὼ [15] καύσω, ἄρα ἔχεις ὀφθαλμοὺς τὸ καιόμενον θεὸν ὀνομάζων; ὅταν τὰ πάθη θεοποιῇς, ὀφθαλμοὺς ἔχεις; μεθύει ὁ ἄνθρωπος καὶ περιφέρεται καὶ καταγελᾶται καὶ γίνεται ἀντὶ ἀνθρώπου ἄλογος· σὺ δὲ λέγεις ἡ μέθη θεὸς ὁ Διόνυσος, ἡ κλοπὴ θεὸς ὁ Ἑρμῆς. Ὁρᾷς ὅτι χρεία σοι ὀφθαλμῶν; ὁ νόμος τὰ πάθη κολάζει, καὶ σὺ ταῦτα θεοποιῶν οὐκ αἰσθάνῃ. Εἰ βούλει δὲ, πρόσχες, ὅπως γέγονε πάντα καινά. Κτίσις ἐν τῇ Γραφῇ λέγεται [16] οὐ μόνον ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴ [17], ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τοῦ ὄντος ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή. Ἔκτισεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν, τοῦτ' ἔστιν B ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἐργάσασθαι. Κτίζει καὶ ὅταν τὸν πονηρὸν ἄνθρωπον καλὸν ἀπεργάσηται· ἐνταῦθα τὸ κτίζειν πραγμάτων ἐστὶν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολή. Καὶ ἄκουσον τοῦ Δαβὶδ λέγοντος. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν αὐτὸς καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ἐκτισμένη, ἐῤῥυπώθη δὲ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῷ φόνῳ καὶ πρὸς φθορὰν κατεφέρετο, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν καὶ λέγει· *Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεός*. Οὐχ ὅτι πρότερον οὐκ εἶχε καρδίαν, οὐδὲ περὶ τῆς οὐσίας τῆς καρδίας λέγει, ἀλλὰ περὶ τῆς κοσμούσης αὐτὴν ἀρίστης πολιτείας. Ἰδοὺ τοίνυν κτίσις λέγεται οὐ μόνον ἡ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ τῆς οὐσίας διαφθαρείσης εἰς τὸ βέλτιον μεταβολή. Οὕτω κτίζεται σώφρων ἡ πόρνη, οὕτως ἐλεήμων ὁ ἅρπαξ· C οὕτω μεταβάλλεται εἰς πρόβατον ὁ λύκος καὶ ὁ ἱέραξ εἰς περιστεράν. Δύο κτίσεις· διὰ τοῦτο καὶ τὸ λουτρὸν κτίσμα λέγεται, τὸ λουτρὸν λέγω τῆς παλιγγενεσίας· *Ἀποδυσάμενοι*, γάρ φησι, *τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐνδυσάμενοι* [18] *δὲ* [19] *τὸν νέον, τὸν ἀναγεννώμενον κατ' εἰκόνα τοῦ Κτίσαντος αὐτόν*. Ὁρᾷς οὖν ὅ τι ἐστὶ καινὴ κτίσις. Τί γάρ μοι ὄφελος, ἐὰν γένηται οὐρανὸς καινὸς καὶ γῆ καινὴ, ἐγὼ δὲ ταῖς ἁμαρτίαις πεπαλαίωμαι; ὁ οὐρανὸς οἶκός ἐστιν, ἐγὼ δὲ διαιτώμενος [20] ἐν αὐτῷ καὶ νοσῶν. Ἐὰν ἰατρὸς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀῤῥωστοῦντος εἰσέλθοι, καὶ τοῦ μὲν οὐδεμίαν πρόνοιαν λάβοι, λευκαίνῃ δὲ τοὺς τοίχους καὶ χρυσογραφῇ τὸν ὄροφον, οὐκ ἂν εἶπες αὐτῷ· *Ἄνθρωπε, ἀνάστησον τὸν νοσοῦντα· τί τὴν οἰκίαν καλλωπίζεις; βοήθησον τῷ κειμένῳ.* D Καὶ ὁ Χριστὸς [853 H.] εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἐν ᾧ κατακειμένην εὗρε τὴν φύσιν μου [καὶ [21]] νοσοῦσαν· καὶ πρὸς τὴν θεραπείαν αὐτῆς ἅπαντα δέχεται τὸν ἀγῶνα, καὶ ἀνακαινίζει καὶ ἀνορθοῖ τὴν φύσιν. Τί οὖν τὸν ἰατρὸν μέμφῃ ὅτι μὴ ταῦτα ποιεῖ [22], τὸν Χριστὸν δὲ πάλιν ὑπὸ μῶμον ποιεῖς ὅτι ταῦτα ποιεῖ; οὕτω παρῆλθε τὰ ἀρχαῖα, οὕτω γέγονε τὰ πάντα καινὰ, οὕτω καινὴ κτίσις. Καὶ μυρία ἄν τις τοιαῦτα ἐπισυνάψῃ.

[a] Psal. L, 12. [b] Coloss. III, 9, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[14] λαβὼν] καὶ λαβὼν A. [15] ἐγὼ αὐτὸ ς. [16] λέγεται καὶ οὐ A. [17] παραγωγὴ] fortasse προαγωγή. [18] ἐνδυσάμενοι] ἐνδυσώμεθα corr. A. [19] δὲ om. A. [20] δὲ ὁ διαιτώμενος A. [21] καὶ ante νοσοῦσαν om. A. [22] ποιεῖ] ἐποίει A.

NOTÆ.

(21) Virgil., *Æneid.* lib. IX, vers. 184.

Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euriale? An sua cuique deus fit dira cupido?

[1560 R.] *Ἐκ τοῦ μετὰ τὰς Καλάνδας τῇ [23] ἑξῆς· καὶ κατὰ μεθυόντων.*

Ὁ τοίνυν Χριστὸς τὰ ἄπειρα πλήθη ἑστιάσας ἐπὶ τῆς ἐρήμου, οὐκ ἐπὶ σκηνὴν καὶ ὕπνον αὐτοὺς ἔπεμψεν, ἀλλ' ἐπὶ θείων ἀκρόασιν ἐκάλεσε λογίων. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ τοσοῦτον [24] ἐθίσωμεν ἑαυτοὺς ἐσθίειν, ὅσον πρὸς τὸ ζῆν μόνον, οὐχ ὅσον διασπᾶσθαι καὶ βαρύνεσθαι. Οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα καὶ ζῶμεν, ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐσθίομεν, ἵνα ζῶμεν. Οὐ τὸ ζῆν διὰ τὸ φαγεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ ζῆν τὸ φαγεῖν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ὡς διὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον, οὕτως ἅπαντα εἰς τοῦτο καταναλίσκομεν.

Ἐκ τοῦ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ Ἀποστόλου « Περὶ δὲ [25] τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπῆσθε ὡς καὶ οἱ λοιποί, » καὶ ἑξῆς.

Τί δή ποτε, ὅταν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγηται Παῦλος, *θάνατον* καλεῖ τὸν ἐκείνου θάνατον, ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμετέρας τελευτῆς, *κοίμησιν* αὐτὴν καὶ οὐ *θάνατον* ὀνομάζει; καὶ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ τρίτον μνησθεὶς τῆς τελευτῆς τῶν ἀνθρώπων οὐδαμοῦ *θάνατον* λέγει, ἀλλὰ *κοίμησιν* τὴν ἀναχώρησιν ὀνομάζει. Οὐ γὰρ παρέργως ταύτῃ κέχρηται τῶν λέξεων τῇ [26] παρατηρήσει, ἀλλὰ σοφόν τι [27] καὶ μέγα κατασκευάζει. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ Χριστοῦ *θάνατον* καλεῖ, ἵνα τὸ πάθος πιστώσηται, ἐπὶ δὲ ἡμῶν *κοίμησιν*, ἵνα τὴν ὀδύνην παραμυθήσηται. Ἔνθα μὲν γὰρ προεχώρησεν ἡ ἀνάστασις, θαῤῥῶν καλεῖ θάνατον· ἔνθα δὲ ἐν ἐλπίσιν ἔτι μένει, κοίμησιν καλεῖ, καὶ διὰ ταύτης παραμυθούμενος ἡμᾶς τῆς προσηγορίας, καὶ χρηστὰς ἐλπίδας ὑποτείνων ἡμῖν. Ὁ γὰρ κοιμώμενος ἀναστήσεται πάντως, ἐπεὶ καὶ θάνατος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ μακροχρόνιος ὕπνος.

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ περὶ Μετανοίας [28].

Μάννα ἤσθιον οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ κρόμμυα ἐπεζήτουν· οὕτως αἰσχρὸν ἡ συνήθεια πρᾶγμα καὶ κάκιστον. Κἂν εἰς δέκα ἡμέρας κατορθώσῃς, κἂν εἰς εἴκοσι, κἂν εἰς τριάκοντα, οὐκ ἀγαπῶ, οὐ χάριν ἔχω, οὐ περιπτύσσομαί σε; Μόνον μὴ ἀποκάμῃς, ἀλλ' αἰσχύνου καὶ καταγίνωσκε. Πάλιν διελέχθην [29] περὶ ἀγάπης· ἤκουσας, ἀπῆλθες, καὶ ἥρπασας· οὐκ ἐπεδείξω διὰ τῶν ἔργων τὸν λόγον. Μὴ αἰσχυνθῇς πάλιν εἰσελθεῖν [854 H.] εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Αἰσχύνου ἁμαρτάνων, μὴ αἰσχύνου μετανοῶν. Δύο ταῦτά ἐστιν, ἁμαρτία καὶ μετάνοια, τραῦμα μὲν ἡ ἁμαρτία, φάρμακον δ' ἡ μετάνοια. Ἐν τῷ τραύματι σηπεδών, ἐν τῷ φαρμάκῳ τῆς σηπεδόνος καθαρισμός. Ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ ὄνειδος, γέλως· ἐν τῇ μετανοίᾳ ἔπαινος, παῤῥησία [30], ἐλευθερία. Ἀλλ' ἀντιστρέφει τὴν τάξιν ὁ Σατανᾶς, καὶ δίδωσι τοῖς πειθομένοις αὐτῷ ἐν μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ τὴν παῤῥησίαν, ἐν δὲ τῇ μετανοίᾳ τὴν αἰσχύνην. Σὺ δὲ μὴ πεισθῇς αὐτῷ, ἀλλ' ἑκατέρᾳ πράξει τὸ οἰκεῖον ἀπονέμεσθαι σπούδασον.

A *Ex homilia post Calendas. etc., et contra ebrios.*

Christus magnam multitudinem in deserto convivio excipiens [e], non illos ad tentorium et somnum misit, sed ad divina verba audienda vocavit. Sic et nos faciamus, et tantum nos edere assuescamus, quantum ad vitam tuendam sufficit, non quantum noceat et gravet. Non enim idcirco nati sumus et vivimus, ut edamus et bibamus, sed ideo edimus, ut vivamus. Non vita propter cibum, sed cibus propter vitam ab initio factus est. Nos vero quasi ideo in mundum venerimus, sic omnia in eam rem consumimus.

In dictum Apostoli : « Nolumus vos ignorare de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri [d], » etc. B

Quare Paulus, cum de Christo loquitur, mortem ipsius vocat *mortem* [c], cum vero de nostra morte verba facit, *dormitionem* illam, et non *mortem* appellat [f] ? Nam in eadem oratione ter mentionem mortis hominum faciens nunquam *mortem* dicit, sed *dormitionem* decessum nominat. Non enim temere his usus verbis Apostolus, sed magnum et sapiens quiddam præparat. In Christo igitur *mortem* vocat, ut passio credatur, in nobis vero *dormitionem*, ut dolorem consoletur. Ubi enim præcessit resurrectio, confidens vocat mortem : ubi vero in spe adhuc manet, dormitionem appellat [g]: et hac appellatione nos consolans in bonam [vitæ] C spem erigit. Dormiens enim omnino resurget, cum mors nihil sit aliud, quam diuturnus somnus.

Ex homilia Chrysostomi de Pœnitentia.

Comederunt Judæi manna [h], et cepas Ægyptias quærebant : adeo turpis res est consuetudo, quin pessima. Licet per decem dies præclare te geras, licet per viginti, per triginta, non acquiesco, non gratiam habeo, non te complector : modo ne defatigeris, sed suffundaris pudore, teque accuses. Iterum de charitate disseruimus; audisti, abiisti, rapuisti, non operibus **523***b* sermonem ostendisti : ne iterum ingredi Ecclesiam erubescas, erubesce D peccare, non erubesce pœnitere. Duo hæc sunt, peccatum et pœnitentia : vulnus quidem peccatum, remedium pœnitentia : in vulnere putredo; in pœnitentia putredinis mundatio : in peccato probrum et derisio, in pœnitentia laus, et libertas dicendi, ac e servitute liberatio. Sed Satanas ordinem immutat, datque iis qui illi obediunt, in peccato licentiam, in pœnitentia pudorem. Tu vero ne credas illi, sed utrique actioni suum tribuere stude.

[c] Math. xiv, 13. [d] I Thess. iv, 13. [e] Rom. vi, 3. [f] I Cor. xi, 30; xv, 6, 18, 20, 51. [g] I Thess. iv, 13-15. [h] Exod. xvi, 3 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

[23] τῇ A : καὶ ς. [24] τοσοῦτο ς. [25] δὲ om. A. [26] τῇ add. A. [27] τι Scaliger : libri τε. [28] Τοῦ — μετανοίας] ἀνεγνώσθη ἐκ τοῦ περὶ μετανοίας τοῦ αὐτοῦ Χρυσοστόμου A. [29] διειλέχθην ς. [30] παῤῥησία ἔπαινος A.

Visio quam vidit Isaias contra Judæam et Jerusalem.

Dic visionem quam vidisti. Ipse autem dicit : *Audite, cœli, et auribus percipe, terra, quoniam Dominus locutus est* [i]. Alia promisisti, alia loqueris. Incipiens, dixisti : *Visio super Judæam et Jerusalem :* et omissa narratione, cum terra et cœlo loqueris. Homines relinquis, et cum brutis elementis loqueris. Ita, inquit ; cum homines ipsis brutis magis sint facti irrationabiles, et non ideo solum, sed etiam quia Moses ducturus illos in promissionis terram, et prævidens futura, sic ait : *Audi, cœlum, et loquar ; attende, terra, verba oris mei* [k]. Testor vobis, inquit Moses, Judæi, cœlum et terram, quia cum veneritis in terram promissionis, et reliqueritis Deum vestrum, in omnes gentes dispergemini. Venit igitur Isaias, minæ erant cessaturæ. Non potuit vocare Mosem, jam mortuum, nec qui aliquando audiverunt : elementa tandem vocat, quæ etiam in testimonium ipsis Moses vocarat, et quanquam ille potuit Aaronem etiam vocare in testimonium, et alios multos, sed ideo (diceret) illos non vocavi, quandoquidem illi erant morituri, neque testari poterant. Cum vero Israel prævaricatus sit, ideo adhuc durantia elementa merito in testimonium voco. Sic et Isaias facit, non modo propter ea quæ diximus, sed etiam postquam cum Judæis locutus, vidit illos sibi non attendere, ad elementa se convertit, et testes sibi assumit : *Audi, cœlum.* Tu enim manna pluisti. *Inclina aurem tuam, terra.* Tu enim **524***a* coturnices dedisti [k]. *Audi cœlum,* nam illis ea quæ supra naturam dedisti. Sursum mansisti, quomodo te Deus firmavit, et imitationem areæ non despexisti. *Attende, terra,* tu enim infra eras, et mensam illis subito apposuisti. Ideo et alius propheta [l] videns regem insanientem, idolum colentem, Deumque contumeliis afficientem, alios timentes : nullum horum alloquitur, sed conversus ait : *Audi, altare, audi me.* Cur lapidi loqueris ? certe, inquit, cum minus quam lapis rex sentiat : *Audi, altare : Hæc dicit Dominus,* et statim divisum est altare, et fractum, et effudit hostiam. Homo autem non audivit. Sed rex manum suam extendit, cupiens prophetam comprehendere. Deus vero quid fecit? Manum ejus arefecit, non autem arefecit manum a principio, ut ille ruptura lapidis fieret prudentior. Cupivit enim eum sine castigatione sapere : Cum, inquit, discissus sit lapis, et tu non emendaris te, justam in te iram converto.

A *Ὅρασις* [31] *ἣν εἶδεν Ἡσαΐας κατὰ Ἰουδαίας καὶ κατὰ Ἱερουσαλήμ.*

Εἰπὲ τὴν ὅρασιν ἣν εἶδες. Ὁ δὲ λέγει· *Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου, γῆ, ὅτι Κύριος ἐλάλησεν.* Ἄλλα ἐπηγγείλω καὶ ἄλλα λέγεις. Ἀρχόμενος εἶπες· *Ὅρασις κατὰ Ἰουδαίας καὶ κατὰ* [1561 R.] *Ἱερουσαλήμ,* καὶ ἀφεὶς τὴν διήγησιν οὐρανῷ καὶ γῇ διαλέγῃ. Ἀφῆκας τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοῖς ἀλόγοις στοιχείοις προσδιαλέγῃ. Ναὶ, φησὶν, ἐπειδὴ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι γεγόνασιν οἱ λογικοί. Καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ διότι μέλλων ὁ Μωϋσῆς εἰσάγειν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, καὶ προορῶν τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι, οὕτω πώς φησιν· *Ἄκουε, οὐρανὲ, καὶ λαλήσω· προσεχέτω ἡ* [32] *γῆ ῥήματα ἐκ στόματός μου.* Διαμαρτύρομαι ὑμῖν, φησὶν, Ἰου- B δαῖοι, τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ὁ Μωϋσῆς, ὅτι ἐὰν εἰσέλθητε εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας καὶ ἐγκαταλίπητε Κύριον τὸν Θεὸν, διασκεδασθήσεσθε εἰς πάντα τὰ ἔθνη. Ἦλθε τοίνυν Ἡσαΐας· ἔμελλεν ἡ ἀπειλὴ περατοῦσθαι. Οὐκ ἐδύνατο [33] καλεῖν Μωϋσέα τὸν ἤδη τεθνηκότα, οὐδὲ τοὺς τότε [34] ἀκηκοότας· λοιπὸν τὰ στοιχεῖα καλεῖ, ἅπερ διαμαρτυρόμενος αὐτοῖς ἐκάλει καὶ ὁ Μωϋσῆς. Καίτοι γε ἐκεῖνος καὶ τὸν Ἀαρὼν ἐδύνατο [35] καλεῖν εἰς μαρτυρίαν καὶ πολλοὺς ἄλλους· ἀλλὰ διὰ τοῦτο, φαίη ἂν, οὐκ ἐκάλεσα τούτους [36], ἐπειδή περ ἔμελλον ἐκεῖνοι τελευτᾷν καὶ μὴ παρεῖναι μάρτυρες, ἐπειδὰν εἰς παρανομίαν ἐξέκλινεν ὁ Ἰσραήλ· διὸ τὰ μένοντα στοιχεῖα εἰκότως εἰς μαρτυρίαν καλῶ. Οὕτω καὶ Ἡσαΐας ποιεῖ, οὐ διὰ τὰ εἰρημένα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ διαλεχθεὶς τοῖς Ἰου- C δαίοις εὗρεν αὐτοὺς [37] μὴ ἀκούοντας αὐτοῦ, ἐπὶ τὰ στοιχεῖα στρέφεται καὶ μάρτυρας παραλαμβάνει αὐτοῦ. *Ἄκουε, οὐρανὲ,* σὺ γὰρ τὸ μάννα ἤνεγκας· *Ἐνωτίζου, γῆ,* σὺ γὰρ τὴν ὀρτυγομήτραν ἔδωκας. *Ἄκουε, οὐρανὲ,* τὰ γὰρ ὑπὲρ φύσιν αὐτοῖς ἐχορήγησας· ἄνω καθ' ὃν τρόπον ἐστερεώθης ἔμενες, καὶ μίμησιν οὐχ ὑπερεῖδες ἅλωνος. *Ἐνωτίζου, γῆ·* σὺ γὰρ κάτω ἧς, καὶ τράπεζαν αὐτοῖς παρετίθεις αὐτοσχέδιον. Διὰ τοῦτο καὶ ἕτερος προφήτης ὁρῶν τὸν βασιλέα μαινόμενον, τὸ εἴδωλον λατρευόμενον, τὸν Θεὸν ὑβριζόμενον, τοὺς ἄλλους ἐπτηχότας, πρὸς οὐδένα τούτων ποιεῖται τὸν λόγον, ἀλλ' ἀποστραφεὶς· *Ἄκουσον,* φησὶν, *Θυσιαστήριον, ἄκουσόν μου.* Τί οὖν λίθῳ διαλέγῃ [38]; ναὶ, φησὶν, ἐπειδὴ λίθου ἀναισθη- D τότερος ὁ βασιλεύς. *Ἄκουσον, θυσιαστήριον, τάδε λέγει Κύριος·* καὶ εὐθέως ἐσχίσθη τὸ θυσιαστήριον καὶ ἐῤῥάγη [855 H.] καὶ ἐξέχεε τὴν θυσίαν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐκ ἤκουσεν, ἀλλ' ἐκτείνει τὴν χεῖρα ὁ βασιλεὺς τὸν προφήτην ἁρπάσαι βουλόμενος. Ὁ δὲ Θεὸς τί ποιεῖ; Ἐξήρανεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα. Οὐ [39] ξηραίνει δὲ αὐτοῦ ἐξ ἀρχῆς τὴν χεῖρα [40], ἵνα [41] τῷ τοῦ λίθου πάθει σωφρονέστερος γένηται [42]. Ἐβούλετο γὰρ αὐτὸν ἄνευ τῆς εἰς αὐτὸν κολάσεως σωφρονισθῆναι· ἀλλ' ἐπειδὴ, φησὶν, ὁ λίθος ἐσχίσθη, καὶ σὺ οὐ διωρθώθης, ἐπὶ σὲ τὴν δικαίαν ὀργὴν ἐπιστρέφω.

[i] Isa. I, 2. [j] Deut. XXXII, 1. [k] Exod. XVI, 13, 14. [l] III Reg. XIII, 2 seqq.

VARIÆ LECTIONES.

[31] Ὅρασις] τοῦ χρυσοστόμου εἰς τὸ ὅρασις B. [32] ἡ om. B. [33] ἠδύνατο ς. [34] τούς ποτε ς. [35] ἠδύνατο καὶ τὸν Ἀαρὼν ς. [36] τούτους] τούτους εἰς μαρτυρίαν B. [37] αὐτοὺς om. A. [38] προσδιαλέγῃ ς. [39] οὐ. [40] χεῖρα om. A. [41] ἵνα. [42] γένηται] ὅτι μὴ — ἐγένετο B.

Ἐκ τοῦ[43] εἰς τὸν ἄσωτον, καὶ εἰς μετάνοιαν, καὶ εἰς τὸ ξύλον γνωστὸν[44] καλοῦ καὶ πονηροῦ, καὶ εἰς τὸν λῃστήν.

Ὅτι τὸ τάγμα τῶν δικαίων οὐ βούλεται εἰς ἑαυτὸ ἁρπάσαι τὴν ἐξουσίαν τῶν κτισμάτων, ἀλλ' ὑπὸ τὴν τοῦ πατρὸς πρόνοιαν θέλει κεῖσθαι τὰ τῆς οἰκονομίας. Διὸ καὶ ἡ παραβολὴ τὸν νεώτερον εἰσάγει, λαβόντα τὴν πατρικὴν οὐσίαν, εἰς χώραν ἀποδημῆσαι μακράν. Τὸ δὲ μῆκος οὐ σταδίοις διετείνετο, ἀλλὰ τρόποις ἐξετοπίζετο· καὶ γὰρ ὁ ἁμαρτάνων μακρὰν γίνεται Θεοῦ οὐ τόπῳ ἀλλὰ τρόπῳ. Λαβὼν δὲ τὴν οὐσίαν τὴν πατρικὴν ἀπώλεσεν αὐτήν, ἀσώτως ζῶν. Ἔλαβεν ἥλιον εἰς ἀπόλαυσιν, καὶ τὸ δῶρον ὡς θεὸν προσεκύνησεν. Ἔλαβε πηγὰς εἰς τρυφήν, καὶ τὸ δῶρον ἐθεοποίησεν. Ἠγνόησε τὸν χαρισάμενον, καὶ τὸ χάρισμα ὑπερεδόξασεν. [1564 R.] Ἡ αὐτὴ κτίσις, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ὁμοίως ὁρωμένη. Πατρικὴ ἡ οὐσία· ἀλλ' ὁ μὲν καλῶς αὐτῇ, ὁ δὲ κακῶς ἀπεχρήσατο. Τάγμα τοῦτο κἀκεῖνο, εἰ καὶ διάφορον. Ὁ εὐσεβὴς τὸ κάλλος ὁρᾷ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ κάλλους τὸν δημιουργὸν ἀνυμνεῖ· *Ὄψομαι γάρ, φησί, τοὺς οὐρανούς, ἔργα τῶν δακτύλων σου.* Εἶδεν ὁ ἀσεβής, καὶ πρὸς μὲν τὸν Κτίστην τὴν διάνοιαν οὐ διεβίβασεν, ἐναπομείνας δὲ τῷ κάλλει τοῦ οὐρανοῦ θεὸν ἐφαντάσθη τὸ δημιούργημα. Ὁ εὐσεβὴς οὐχ ὑβρίζει τὴν κτίσιν, ἀλλὰ τῷ Δεσπότῃ τὴν προσκύνησιν ταμιεύεται. Τιμᾷ τὴν κτίσιν, ἀλλ' ὡς ὁμόδουλον, οὐχ ἀφαιρῶν δὲ τὸ σέβας τοῦ κτίσαντος περιάπτει τῷ κτίσματι. Ἐπαινεῖ τὸ φιλοτέχνημα, ἀλλ' οὐχὶ τὴν τοῦ τεχνίτου δόξαν εἰς ἐκεῖνο περιίστησιν. Ὁ δὲ δυσσεβὴς κακῶς[45] μὲν εἶδε, κακῶς δὲ προσεκύνησε, καὶ πᾶσαν τὴν τάξιν ἀνέτρεψεν.

Ὅτι δράκοντα πολλάκις ἡ Γραφὴ καλεῖ τὸν διάβολον, καὶ ὄφιν σκολιόν.

Διὸ καὶ ὁ Σωτήρ φησιν· *Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων.* Καὶ ἵνα μὴ τὰ ἕρποντα ὑπολάβῃς, ἐπήγαγε· *Καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ.* Δράκων καὶ ὄφις ὁ διάβολος οὐχ ὡς ῥίζα κακίας, ὥς φασιν οἱ Μανιχαῖοι, ἀλλ' ὡς κατάρχων τῶν δαιμονίων[46] καὶ ἀρχηγὸς αὐτοῖς τῆς ἐκπτώσεως γεγονώς[47].

Ἐκ τοῦ παραινετικοῦ λόγου[48] τοῦ περὶ μετανοίας.

[856 H] Τοῦ εἰπόντος· *Καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω,* τούτου τὴν ἐκ Θεοῦ ἐπενεχθεῖσαν ἀπόφασιν εἰς μνήμην, ἄνθρωποι, λαβόντες ἀνοίξατε τοὺς θησαυροὺς ὑμῶν, καὶ δότε ἐλεημοσύνην. Ποιήσατε ἑαυτοῖς θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τῷ οὐρανῷ, καθὼς προστάσσει ὁ Κύριος· οἱ τὸν ἐμπαίκτην πλοῦτον ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας συλλέγοντες· *Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ,* καθὼς ὁ Δεσπότης παρακελεύεται· *Ἵνα ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς.*

Ex oratione in prodigum, in pœnitentiam, in lignum scientiæ boni et mali, et in latronem.

Agmen justorum non vult in se rapere potestatem creaturarum, sed quæ sunt dispensationis, Patris providentiæ subjecta esse. Ideo etiam parabola juniorem introducit, accepta paterna hæreditate, proficiscentem in regionem longinquam [l]. Sed longitudo stadiis non determinatur, sed moribus circumscribitur. Etenim peccator non tam loco remotus est, quam moribus. Accepta itaque bona paterna perdidit prodige vivendo. Accepit solem ad perfruitionem, et donum ut deum adoravit. Accepit fontes ad delicias, et donum deum fecit. Ignoravit donantem, et donum supra modum coluit. Eadem creatura, sed non omnibus eodem modo conspicua. Paterna substantia ille quidem recte usus est, hic vero abusus. Ordo autem hic et ibi, tametsi diversus. Pius pulchritudinem videt cœli, et inde Creatorem laudat: *Videbo enim cælos opera digitorum tuorum* [m*]. Vidit impius, et ad Creatorem sensum non convertit: sed **524** *b* persistens in pulchritudine cœli, creaturam esse deum imaginatus est. Pius non injuriam facit creaturæ, sed Domino adorationem tribuit. Honorat creaturam, sed ut conservam, non auferens autem cultum Creatori, præstat creaturæ: laudat artificium, sed artificis gloriam illi non attribuit; impius vero bene quidem vidit, sed male adoravit, et omnem ordinem invertit.

Sæpe Scriptura diabolum vocat draconem et serpentem tortuosum.

Ideo et Salvator dicit: *Ecce dedi vobis potestatem ambulandi super serpentes. et scorpiones* [n]. Et ne reptilia intelligas, subjecit: *Et super omnem virtutem inimici* [o]. Diabolus draco et serpens est, non tanquam mali radix, ut Manichæi dicunt, sed ut princeps dæmonum, et auctor illis factus defectionis.

Ex adhortatione ad pœnitentiam.

De illo qui dixit: *Destruam horrea mea, et majora faciam* [p], sententiam a Deo latam, in memoriam, homines, revocantes ipsi vobis, aperite thesauros vestros, et date eleemosynas; facite vobis thesauros indeficientes in cœlo, ut Dominus jubet, qui futiles divitias e fœnore et injustitia colligitis, *Facite vobis amicos de mammona*, ut Dominus imperat, *ut cum vos dereliquerint, recipiant vos in æterna tabernacula* [q].

[l] Luc. xv, 12, seqq. [m*] Psal. viii, 4. [n] Luc. x, 19. [o] ibid. [p] Luc. xii, 18. [q] Luc. xvi, 9.

VARIÆ LECTIONES.

[43] ἐκ τοῦ. [44] τὸ om. A. [45] κακῶς δὲ] οὐ κακῶς δὲ pr. A, οὐ καλῶς δὲ δὲ corr [46] διαμόνων ς. [47] γεγονὼς om. B. [48] τοῦ post λόγου om. A.

Ex oratione in terræmotum (22), *et Lazarum, et divitem.*

Non cesso dicere, etsi non audiar. Medicus sum, medicamenta appono, præceptor sum, monere jussus sum. Et nemo se emendat? Quid hoc rei est? sed ego nihilominus mercedem accipio, et hoc incredibiliter dixi. Fieri enim non potest in tanta hominum multitudine ut nemo se emendet.

Audio, inquit, in dies, et non facio. Audi, etsi non facias. Ex auditione enim factum oritur, etsi non facias, pudefies ob peccatum, etsi non facias, mutas sententiam, etsi non facias, condemnas te ipsum, quod non facias. Accusare enim se, principium est emendationis. Quando dicis, Hei mihi audivi, et non facio, illud, Hei mihi, initium est mutationis in melius.

525a *In illud dictum: « Mitte Lazarum* [r], *» etc.*

Et ubi nunc sunt pincernæ tui, tapetes, et adulatores? ubi nunc arrogantia, et phantasiæ? Folia fuerunt, et | hiems abstulit, omniaque perierunt. Somnium erat, et ortus est dies, et somnium dissipatum.

Ideo vero non Noe, vel Jacob, vel Isaac, sed Abraham dives videt. Quare? quia Abraham benignus in peregrinos fuerat, et illius inhumanitatis major est accusatio hujus hospitalitas.

Ex homilia · Non adeo vehementer deflendos esse mortuos.

Mors, ærumnarum solutio. Nisi mors esset, nos ipsos ederemus: nisi puniremur, nequaquam a malis cessaremus. Vides Domini benignitatem? pœnam ex prævaricatione in salutis ansam convertit. Si igitur justus est qui mortuus est, gaude, quia cum fiducia ad Dominum profectus est. Sin peccator, ne doleas: lucratus est, quod accumulatione peccatorum privatus sit.

In epistola ad Cyriacum episcopum, quam scripsit post secundum exsilium, pungit Arsacium, vocans illum delirum, et adulterum. Laudatque eos, qui illius familiaritatem aversantur, ut qui propter Deum, et impietatem in archiepiscopum suum ab illo declinent. Quamvis in aliis videatur hortari, ne ab Ecclesia recedant. Id autem postea, ut apparet, voluit, cum ii, qui hunc injuste ejecorant facto non acquieverint, sed moliti etiam fuerint impetum, insidias, et exsilium iis, qui ipsi addicti essent.

[r] Luc. XVI, 24.

A *Ἐκ τοῦ εἰς τὸν σεισμόν. Καὶ εἰς* [49] *τὸν Λάζ[αρον] καὶ τὸν πλούσιον.*

Οὐ παύομαι λέγων ἐγὼ, κἂν μηδεὶς ὁ [50] ἀκούω[ν] ᾖ. Ἰατρός εἰμι, τὰ φάρμακα ἐπιτίθημι· διδάσκαλ[ός] εἰμι, παραινεῖν ἐκελεύσθην. Οὐδένα διορθοῦμαι; κ[αὶ] τί τοῦτο; ἀλλ' ἐγὼ τὸν μισθὸν ἔχω. Καὶ τοῦτο κα[θ'] ὑπερβολὴν εἶπον· ἀμήχανον [51] γὰρ ἐν τοσούτῳ πλ[ή]θει μὴ διορθωθῆναί τινα.

Ἀκούω, φησὶ, καθ' ἡμέραν, καὶ οὐ ποιῶ. Ἄκου[ε] κἂν μὴ ποιῇς· ἐκ γὰρ τοῦ ἀκούειν καὶ τὸ πράττε[ιν] περιγίνεται. Κἂν μὴ ποιῇς [52], αἰσχύνῃ ἐπὶ τῇ ἁμα[ρ]τίᾳ· κἂν μὴ ποιῇς, μεταβάλλῃ [53] τὴν γνώμην [54] κἂν μὴ ποιῇς, καταδικάζεις ἑαυτὸν ὅτι οὐ ποιεῖς. [Τὸ] δὲ κατηγορεῖν ἑαυτοῦ ἀρχὴ διορθώσεως. Ὅταν εἴπῃ[ς] Οἴμοι, ἤκουσα, καὶ οὐ ποιῶ, τὸ Οἴμοι προοίμ[ιον] B ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς.

Πέμψον [55] *Λάζαρον* καὶ ἑξῆς [56].

Καὶ ποῦ νῦν οἱ οἰνοχόοι σου, οἱ τάπητες, οἱ π[α]ράσιτοι, οἱ κόλακες; ποῦ ὁ τύφος; ποῦ ἡ φαντασί[α;] Φύλλα ἦν, καὶ χειμὼν κατέλαβε, καὶ πάντα ἀπώλ[ε]το· ὄναρ ἦν, καὶ ἡμέρα γέγονε, καὶ τὸ ὄναρ διαλ[έ]λυται.

Διὰ τί [57] δὲ οὐ τὸν Νῶε ἢ τὸν Ἰακὼβ ἢ τ[ὸν] Ἰσαὰκ, ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ ὁ πλούσιος ὁρᾷ; [1565 R] Διὰ τί; Ἐπειδὴ φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραὰμ, καὶ τ[ῆς] ἀπανθρωπίας τούτου μείζων γίνεται κατηγορία ἐκείνου φιλοξενία.

Ἐκ τοῦ [58] *Μὴ οὕτω σφοδρῶς θρηνεῖν το[ὺς] τελευτῶντας.*

Θάνατος μεριμνῶν λύσις. Εἰ μὴ θάνατος ἦν, ἑα[υ]τοὺς ἂν κατησθίομεν· εἰ μὴ κόλασιν ἐξεδεχόμεθ[α] C οὐδαμῶς τῶν κακῶν ἐπαυόμεθα [59]. Εἶδες Δεσπότ[ου] φιλανθρωπίαν; τὸ ἐκ παραβάσεως ἐπιτίμιον ἀφο[ρ]μὴν σωτηρίας ἀπειργάσατο. Εἰ μὲν οὖν δίκαιός ἐσ[τιν] ὁ ἀποθανὼν, χαῖρε, διότι θαῤῥῶν πρὸς τὸν Δεσπό[]την πορεύεται· εἰ δὲ ἁμαρτωλὸς, μὴ λυποῦ· ἐκέ[ρ]δησεν οἷς [60] τὴν προσθήκην τῶν ἁμαρτημάτων ἀφ[ῃ]ρηται.

Ὅτι [61] ἐν τῇ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κυριακὸν ἐπ[ι]στολῇ, ἣν ἀπὸ τῆς δευτέρας ἐξέπεμψεν ἐξορίας, κ[α]θάπτεται μὲν τοῦ Ἀρσακίου, λῆρον αὐτὸν καὶ μο[ι]χὸν καλῶν, ἐπαινεῖ δὲ τοὺς ἀποστρεφομένους τ[ὴν] αὐτοῦ κοινωνίαν, ὡς διὰ Θεὸν καὶ τὸ εἰς τὸν ἀ[ρ]χιερέα αὐτῶν ἀδίκημα τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν ποιου[]μένους. [857 H.] Καίτοι γε ἐν ἄλλοις φαίνεται π[α]- D ραινῶν μὴ ἀφίστασθαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τοῦ[το] δὲ ὕστερον (ὡς ἔοικε) μετέστη, ἐπειδὴ καὶ οἱ τοῦτ[ον] ἀδίκως ἐκβαλόντες [62] οὐχ οἷς ἔπραξαν [63], ἀλλὰ κ[αὶ] καταδρομὰς καὶ ἐπιβουλὰς κατὰ τῶν αὐτῷ [64] προ[σ]ανακειμένων καὶ ὑπερορίας ἐπαλαμήσαντο [65].

VARIÆ LECTIONES.

[49] εἰς ante τὸν πλ. omisi cum B. [50] ὁ add. A. [51] ἀμήχανον A : ἀδύνατον ς. [52] ποιεῖς ς. idq[ue] ter. κἂν. [53] μεταβάλλει ς. [54] γνώμην om. B. [55] Εἰς τὸ πέμψον ς. [56] καὶ τὰ ἑξῆς ς. [57] τί A : τοῦτο [58] εἰς τὸ add. A. [59] ἐπαυσάμεθα ς. [60] ἐκέρδ. ἐφ' οἷς ς. [61] ὅτι. [62] ἐκβάλλοντες ς. [63] ἔστεξαν [64] αὐτῷ corr. A. αὐτῶν pr. αὐτοῖς ς. [65] ἐπαλαμήσαντο om. B.

NOTÆ.

(22) Integram hanc de terræmotu concionem evulgavit P. Fronto Ducæus sociel. Jesu, Burdigal[æ] anno 1604.

ΣΟΗ'.

Θεοφράστου Περὶ τῶν μεταβαλλόντων τὰς χρόας.

Ἀνεγνώσθη ἐκ τῶν Θεοφράστου περὶ τῶν [66] μεταβαλλόντων τὰς χρόας.

Ὅτι τὰς χρόας μεταβαλλόμενοι καὶ ἐξομοιούμενοι φυτοῖς καὶ τόποις καὶ λίθοις, οἷς ἂν πλησιάσωσι, πολύπους ἐστὶ καὶ χαμαιλέων καὶ τὸ θηρίον ὁ τάρανδος, ὃ ἐν Σκύθαις φασὶν ἢ Σαρμάταις γίνεσθαι. Μεταβάλλει δ' ὁ χαμαιλέων εἰς πάντα τὰ χρώματα, πλὴν τὴν εἰς τὸ λευκὸν καὶ τὸ ἐρυθρὸν οὐ δέχεται μεταβολήν· καὶ οὐ πρὸς τὰ παρακείμενα μόνον χρώματα μεταβάλλει, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς καθ' ἑαυτὸν, ἐάν τις μόνον ἅψηται αὐτοῦ, τὸ χρῶμα μεταβάλλει. Ὁ δὲ τάρανδος τὸ μὲν μέγεθός ἐστι κατὰ βοῦν, τὸ πρόσωπον δὲ ὅμοιος ἐλάφῳ, πλὴν πλατύτερος, ὡσανεὶ ἐκ δύο συγκείμενος ἐλαφείων προσώπων. Δίχηλον [67] δέ ἐστι καὶ κερασφόρον. Ἔχει δὲ τὸ κέρας ἀποφυάδας ὥσπερ τὸ ἐλάφου, καὶ τριχωτόν [68] ἐστι δι' ὅλου· περὶ γὰρ τὸ ὀστοῦν δέρματός ἐστι περίτασις [69], ὅθεν ἡ ἔκφυσις. Τὸ δὲ δέρμα τῷ πάχει δακτυλιαῖόν ἐστιν, ἰσχυρὸν δὲ σφόδρα· διὸ καὶ τοὺς θώρακας ἐξικάζοντες αὐτὸ ποιοῦνται [70]. Σπάνιον δὲ τὸ ζῶον καὶ ὀλιγάκις φαινόμενον. Θαυμαστὴ δ' ἡ μεταβολὴ καὶ ἐγγὺς ἀπιστίας. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἐν τῷ δέρματι γίνεται ἡ μεταβολὴ, ἀλλοιουμένης τῆς ἐντὸς ὑγρότητος, εἴτε αἱματώδους ἢ καί τινος ἄλλης τοιαύτης οὔσης, ὥστε φανερὰν εἶναι τὴν συμπάθειαν· ἡ δὲ τριχῶν μεταβολὴ, ξηρῶν τε οὐσῶν [71] καὶ ἀπηρτημένων καὶ ἀθρόον οὐ πεφυκυιῶν ἀλλοιοῦσθαι, παράδοξος ἀληθῶς καὶ ἀπίθανος, μάλιστα πρὸς πολλὰ ποικιλλομένη. Ὁ δὲ χαμαιλέων [72] δοκεῖ τῷ πνεύματι ποιεῖν τὰς μεταβολάς· πνευματικὸν γὰρ φύσει. Σημεῖον δὲ τὸ τοῦ πνεύμονος μέγεθος· σχεδὸν γὰρ δι' ὅλου τοῦ σώματος τέταται. Ἅμα καὶ ἐξαιρόμενος αὐτὸς καὶ φυσώμενος [73] δῆλός ἐστιν.

[1566.] Ἐκ τοῦ περὶ παραλύσεως [74] Θεοφράστου.

Ὅτι ὑπὸ καταψύξεως, φησὶν, ὡς κοινῷ λόγῳ φάναι, τὴν παράλυσιν γίνεσθαι καὶ ταύτην οἱ μὲν ὑπὸ πνεύματος (πνευματικὸν γὰρ τὸ πάθος), οἱ δὲ ἐκλείψει καὶ στερήσει τοῦ πνεύματος· τοῦτο γὰρ εἶναι τὸ τὴν θερμότητα καὶ τὴν κίνησιν ὅλως ποιοῦν [75]. Ἀκινησίας δὲ γινομένης κατάψυξις γίνεται τοῦ αἵματος, ἢ ἁπλῶς εἰπεῖν τῆς ὑγρότητος. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἡ νάρκη γίνεται ἐν [76] τοῖς ποσὶν ἢ καὶ ἐν τοῖς ἄνω μέρεσιν, ὅταν ἀποπιεσθῶσιν ἀπὸ καθέδρας ἢ ἄλλου τινὸς [77] [858 H.] τρόπου. Τότε γὰρ διαλαμβάνει τῇ πιέσει τὸ πνεῦμα, καὶ οὐ δυναμένην τὴν οἰκείαν κίνησιν κινεῖσθαι ἵστησι καὶ ἀποψύχει τὸ αἷμα.

Ἐκ τοῦ [78] περὶ λειποψυχίας.

Ὅτι ἡ λειποψυχία στέρησις ἢ κατάψυξις τοῦ θερμοῦ περὶ τὸν ἀναπνευστικὸν τόπον. Τοῦτο δὲ συμβαίνει ἢ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ [79] ἢ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ θερμοῦ· τὸ γὰρ πλέον πῦρ ἀναιρεῖ τὸ ἔλαττον. Μαρτυρεῖ δὲ

CCLXXVIII.

Theophrasti Fragmentum de animalibus, quæ colorem mutant.

Legi ex Theophrasti libro de animalibus quæ colorem mutant (23).

Quibus vero mutatur color, et plantis, locis, lapidibus, quibus se applicant, similis redditur, polypus sunt, et chamæleon, et fera tarander, quæ apud Scythas vel Sarmatas nasci fertur. Mutatur igitur chamæleon in omnes colores, præterquam in album, et rubrum, et non solum ad subjectos colores, sed etiam ipse in se, si quis solum ipsum tetigerit, **525***b* colorem mutat. Tarander quidem magnitudine bovis est, similis figura cervo, nisi quod latior, tanquam e duorum cervorum figuris compositus; bifida est ei ungula, et cornu. Habet vero hoc ramos ut cervorum cornua, et omnino pilosum est. Ossa tegit extensa cutis, unde pili exsistunt. Pellis digitum densa est, admodum dura, ideo et eam aptantes, pro thorace militari utuntur. Raro hoc animal videtur : mira ejus est mutatio, et pene incredibilis. Alia quidem animalia in pelle mutantur, mutato interno humore vel sanguineo, vel alio, ut manifesta sit sympathia, hoc est, naturæ consensus. Pilorum vero mutatio, cum aridi sint ac pendentes, et frequenter mutari non soleant, omnino admiranda et incredibilis est, maxime cum varie illa fiat. Chamæleon autem videtur anhelitu colores mutare; est enim natura flatuosus. Argumentum vero respirationis pulmonis magnitudo est : pene enim per totum corpus diffunditur. Simul vero et elevatur manifeste et inflatur.

Ex ejusdem de resolutione nervorum

Dicit resolutionem nervorum e frigiditate, ut omnes sentiunt, oriri : et alii quidem a spiritu, (est enim morbus pulmonarius), alii defectu et privatione spiritus. Hunc enim esse, qui calorem et motum omnino faciat. Cum autem motus non est, frigiditas est sanguinis, vel, ut paucis perstringam, humoris. Ideo in pedibus oritur torpedo, vel in partibus superioribus, quando a sede expulsi fuerint, vel alio modo : tunc enim diducit compressione spiritum, et motu proprio privatur, sistit et refrigerat sanguinem.

Ejusdem de animi deliquio.

Animi deliquium privatio est caloris, vel frigiditatis circa pulmonem, id etiam contingit ab ipso calore. Major enim ignis tollit minorem, id experientia testatur. Nam ab æstu præfocante et alio

VARIÆ LECTIONES.

[66] περὶ τῶν add. A. [67] διχηλοῦν A. [68] τριχώτατον A. [69] περίτασις A : ἐπίτασις ς. [70] ποιοῦνται, ὠνται ς. [71] οὐσῶν — πεφυκυιῶν B : ὄντων — πεφυκότων ς. [72] χαμαιλέων] πολύπους B et corr. A. [73] φυσσώμενος ς. [74] περὶ παραλύσεως θεοφράστου A : αὐτοῦ περὶ παραλύσεως ς. [75] ποιῶν ς. [76] ἐν] om. B. [77] ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ Schneiderus. qui mox τὸ πνεῦμα, ὃ οὐ δυνάμενον. [78] ἐκ τοῦ A · τοῦ αὐτοῦ ς. [79] ἢ ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ add. A.

NOTÆ.

(23) Inter opera Theophrasti nuper editum Francof. apud Wechelos.

calore, et maxime condensato, cum hæc nos opprimunt, animo deficimus et **526** *a* deliquium patimur. Exstinguitur vero quod in nobis frigiditatem non recipit. Fortassis vero respirationem omnino suffocatio impedit, unde et πνῖγος nominatur. Suffocatur enim, vel suffocato similis est is, qui respirare non potest. Testatur id defectus animi in balneis, ac fotionibus. Manifestum enim est deliquia illa calore, et propter calorem fieri, exstinguente externo calore internum. Fit vero animi defectus, deficientibus his, in quibus calor nascitur, ut sanguine, vel simpliciter naturali humore. Quemadmodum in sanguinis fluxu, et uterum gestantibus videmus animi defectiones : sed propter labores etiam fiunt deliquia. Nimium etiam affert animi deliquium : nam et minus tabefacit, et respirationem impedit, et refrigerationi aditum intercludit. Propterea plerumque qui lavantur, animi deliquium non patiuntur, frequentius vero quiescentes, quia humorem factum a liquefactione eorum qui lavantur, calidum esse contingit : eorum vero qui lavarunt, frigidum. Frigidus vero cum sit humor, incidens in locos principes, gignit animi deliquium, nisi spiritus remissio ante dissolvat. Ideo continere jubent in deliquiis spiritum. Prohibet enim continens exire calorem : remissus vero ingerit. Aspergens aqua animo delinquentes, concludens poros, et condensans meatus, et cogens intus calorem (resistit enim) adjuvat. Gaudium ac mœror etiam animi deliquium generant. Per utrumque enim humorum copia nascitur. Gaudium quidem liquefaciendo ac dilatando : mœror vero coarctando. Cum autem ad pulmonis sedem humor pervenerit, hinc animi deliquium patimur.

Ejusdem de vertigine.

Vertigines sunt, quando alienus spiritus in caput venit, vel redundans humor, vel ab aliquo nutrimento, ut a vino, vel ab aliquo alio succo. Ad hæc, cum quis moverit caput in orbem. Locus enim circum cerebrum humidus cum sit, si susceperit aliquid alienum, plus æquo transeundo vim infert, et ad venas agitat priorem humorem in gyrum. Cum autem agitatio sit instar turbinis, et humor **526** *b* non sit admodum densus, sed in continuo motu, altero accipiente, altero deficiente ob inæqualitatem ponderis, similiter vertiginem parit, et sæpe prosternit.

Quare cruda ova non circumverti possint.

Ova cruda circumverti ideo non possunt, ut cocta partim quia ab humore inæquali, et non ejusdem ponderis prosternuntur : partim vero, quia non habent substratum quod dejiciatur, cum unum sit et continuum intus. Ex hac consideratione solvitur hoc, quare in circo agitati vertiginem capitis

A καὶ ἡ πεῖρα. Ὑπὸ γὰρ πνίγους ἢ ἄλλης θέρμης, κ μάλιστα πολλῆς, ἀθρόον τούτων προσπεσόντων ἡμ ἐκλυόμεθα καὶ λειποθυμοῦμεν· καταμαραίνεται γ τὸ ἐν ἡμῖν [80] κατάψυξιν οὐ λαμβάνον. Τάχα δὲ κ τὴν ἀναπνοὴν ὅλως τὸ πνῖγος κωλύει. Ὅθεν κ πνῖγος ὠνομάσθη· πνίγεται γὰρ ἢ καὶ πνιγομέ ὅμοιός ἐστιν ὁ μὴ δυνάμενος ἀναπνεῖν. Μαρτυρεῖ καὶ ἡ διὰ τῶν λουτρῶν καὶ τῶν πυριάσεων ἔκλυσ δῆλον γὰρ ὡς αἱ τοιαῦται ἐκλύσεις τῷ θερμῷ κ διὰ τὸ θερμὸν γίνονται, μαραίνοντος τοῦ ἔξωθ θερμοῦ τὸ ἐν ἡμῖν σύμφυτον. Γίνεταί δὲ λειποψυχ καὶ τῶν ἐν οἷς πέφυκεν ἡ θερμότης ἐκλιπόντω οἷον, αἵματος ἢ τῆς φυσικῆς ἁπλῶς ὑγρότητο ὥσπερ ἐν ταῖς αἱμοῤῥαγίαις καὶ ἐν ταῖς τῆς γ στρὸς φοραῖς ὁρῶμεν λειποψυχοῦντας. Καὶ διὰ π B νους δὲ γίνονται ἐκλύσεις. Ὅτι τὸ [81] πλέον θερμ λειποψυχίαν ποιεῖ καὶ ὡς μαραῖνον τὸ ἔλαττον, κ ὡς κωλῦον τὴν ἀναπνοὴν, καὶ ἔτι ὡς μὴ παραχω ροῦν τῇ καταψύξει εἴσοδον. Ὅτι διὰ τοῦτο ὡς ἐ τὸ πολὺ λυόμενοι μὲν οὐ λειποψυχοῦσι, παυσάμεν δὲ μᾶλλον, διότι τὴν ὑγρότητα τὴν γινομένην ἀπὸ τῆς συντήξεως λουομένων μὲν θερμὴν εἶναι συμβαί νει, λουσαμένων δὲ ψύχεσθαι· ψυχρὰ δὲ οὖσα κα ἐμπίπτουσα κυρίοις τόποις ποιεῖ λειποψυχίαν. Εἰ μ ἄρα καὶ ἡ ἄνεσις αὐτὴ [83] τοῦ πνεύματος προεκλύει [84] Διότι καὶ [85] κατέχειν κελεύουσιν ἐν ταῖς λειποψυ χίαις τὸ πνεῦμα· κωλύει γὰρ ὁ κατέχων ἐξιέναι τ θερμὸν, ὁ δ' ἀνιεὶς ἐνδίδωσιν. Ὅτι ὁ ῥαίνων ὕδατ τοὺς λειποψυχοῦντας, συμφράττων καὶ πυκνῶ C τοὺς πόρους, καὶ συναθροίζων ἐντὸς τὸ θερμὸν (ἀν τιπεριίσταται γὰρ) ὠφελεῖ [86]. Ὅτι ἡδοναὶ καὶ λῦπαι ποιοῦσι λειποψυχίαν. Καὶ γὰρ ἀμφότεραι πλῆθο ὑγρότητος ἐπάγουσιν, ἡ μὲν ἡδονὴ τῷ συντήκειν κα διαχεῖν, ἡ λύπη δὲ τῷ πηγνύειν. Ὅταν οὖν ἡ ὑγρότη ῥυῇ πρὸς τὸν πνευματικὸν τόπον, ποιεῖ λειποψυχεῖν

Ἐκ [87] τοῦ περὶ ἰλίγγων.

Ὅτι οἱ ἴλιγγοι γίνονται, ὅταν πνεῦμα ἀλλότριον εἰς τὴν κεφαλὴν ἔλθῃ ἢ ὑγρότης περιττωματικὴ, ἢ ἀπό τινος τροφῆς, ὡς ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἢ ἀπό τινος ἄλλου χυμοῦ· ἔτι δὲ καὶ ὅταν τις κινῇ τὴν κεφαλὴν κύκλῳ. Ὁ γὰρ τόπος [859 H.] ὁ περὶ τὸν ἐγκέφαλον ὑγρὸς ὢν, ὅταν δέξηταί τι πλέον [88] ἀλλότριον, [1569 R] τὸ δὲ βιάζηται [89] διαδυόμενον [90] πρὸς τὰς φλέβας, ὠθεῖ κύκλῳ τὸ προϋπάρχον ὑγρόν. Οὔσης δὲ οἷον δίνης τῆς φορᾶς, καὶ τοῦ ὑγροῦ μὴ συνεχοῦς, ἀλλ' ἐν τῇ D κινήσει τοῦ [91] μὲν προλαμβάνοντος [92] τοῦ δὲ ὑστεροῦντος διὰ τὸ μὴ ἰσοῤῥοπεῖν ὁμοίως, τὸν ἴλιγγον ποιεῖ καὶ καταβάλλει πολλάκις [93].

Ὅτι τὰ ὠμὰ ᾠὰ διὰ τοῦτο οὐ δινεῖται [94], ὥσπερ τὰ ἑφθὰ [95], διότι τὰ μὲν ὑπὸ τῆς ὑγρότητος ἀνωμάλου καὶ οὐχ ἰσοῤῥόπου οὔσης σφάλλεται, τὰ δ' οὐ [96], διὰ τὸ μὴ ἔχειν τὸ σφάλλον ὑφιστάμενον ἑνὸς ὄντος καὶ συνεχοῦς τοῦ ἐντός. Ἐκ δὲ τῆς αὐτῆς θεωρίας ἐπιλύεται καὶ τὸ διὰ τί κύκλῳ

VARIÆ LECTIONES.

[80] ἐν ἡμῖν] θερμὸν addit Schneiderus. [81] τὸ om. A : idem add. θερμὸν et 16, τὸ. [82] ἀπὸ] ἐκ A. [83] αὕτη ς. [84] προσεκλύει ς. [85] καὶ add. A. [86] γὰρ ὠφελεῖ om. A. [87] ἐκ A : τοῦ αὐτοῦ ἐκ ς. post ἰλίγγων cum B misi λόγου. [88] πλέον], apud Theophrastum πνεῦμα. [89] βιάζεται ς. [90] διαδ. καὶ πρὸς ς. [91] τοῦ], τὸ A. [92] προσλαμβάνοντος ς. [93] post πολλάκις cum B omisi titulum : Διὰ τί τὰ ὠμὰ ᾠὰ οὐ περιδινεῖται. [94] περιδινεῖται ς. [95] ὥσπερ τὰ ἑφθά et 5, τῆς add. A. [96] δ' οὐ Schneiderus post Furlanum ; δὲ ς.

περιπατοῦντες ἰλιγγιῶσι, καὶ ὅτι μᾶλλον, ἐὰν [97] ἐν ἐλάττονι κύκλῳ, καὶ ἔτι ἐὰν θᾶττον θέωσι, καὶ ὅτι, οἱ μετὰ πολλῶν, μᾶλλον ἢ μόνοι, καὶ διὰ τί ἐπ' ἀριστερὰ [98] θέοντες μᾶλλον ἢ ἐπὶ δεξιά [99]. Πάντων γὰρ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων προείρηται ἡ αἰτία. Εἰ γὰρ ὁ ἴλιγγος γίνεται, ἐάν τις ἐν τῷ αὐτῷ στρέφῃ τὴν κεφαλὴν, δῆλον ὡς εἴ τις ἐγγὺς τούτου στρέφοιτο, τάχιστα καὶ μάλιστα τῶν ἄλλων ἰλιγγιῴη. Ἐγγυτάτω δὲ ὁ ἐν ἐλάττονι κύκλῳ στρέφων τὴν κεφαλὴν, καὶ ὅσον ἂν θᾶττον, μᾶλλον. Διόπερ καὶ οἱ θέοντες τῶν περιπατούντων μᾶλλον ἰλιγγιῶσι, καὶ οἱ ταχέως τῶν βραδέως· θέουσι γὰρ ἐγκεκλικότες πρὸς τὸ κέντρον [μᾶλλον [1] ἰλιγγιῶσιν]. Οἱ δ' ἐπ' ἀριστερὰ θέοντες τῶν ἐπὶ δεξιὰ [2] μᾶλλον, διότι ὀξυτέραν γωνίαν ποιοῦσι πρὸς τὸν κύκλον· ἐμβριθέστερα γὰρ ὄντα τὰ δεξιὰ προσβιάζεται μᾶλλον ἐντὸς **B** διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀριστερῶν. Καὶ εἰ μετὰ πολλῶν θέουσι, μᾶλλον ἢ μόνοι, διότι πρὸς τῇ κύκλῳ περιφορᾷ καὶ ἡ ὄψις προσβάλλουσα τοῖς θέουσι, μὴ συνεχὴς οὖσα, ποιεῖ τινὰ κίνησιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ καὶ ταραχήν· διὸ [3] ἰλιγγιῶσι μᾶλλον, διὰ τὸ διπλῆν τὸν ἐγκέφαλον ὑφίστασθαι κίνησιν, τήν τε ἀπὸ τῆς περιδινήσεως, καὶ ἣν ἡ ὄψις παθοῦσα τῷ ἐγκεφάλῳ παρέπεμψεν. Ὅτι δὲ διὰ τὴν τῆς ὄψεως κίνησιν ἰλιγγιῶσι πολλάκις, φανερὸν ἐκ πολλῶν. Οἵ τε γὰρ πλέοντες θᾶττον καὶ μᾶλλον [4] ἰλιγγιῶσιν, ἐπειδὰν τοῖς κύμασιν ἐμβλέψωσιν, καὶ οἱ τὰς αἰώρας καὶ οἱ τοὺς [5] τροχοὺς θεωροῦντες ταχὺ σκοτοῦνται. Ἰλιγγιῶσι δὲ καὶ οἱ πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα καὶ απότομα ἀποβλέποντες, διὰ τὸ συμβαίνειν μακρὰν τεινομένην σείεσθαι καὶ κραδαίνεσθαι τὴν ὄψιν· σειο- **C** μένη δὲ καὶ κραδαινομένη ταράττει καὶ κινεῖ τὰ ἐντός. Τοῖς δ' ἄνω βλέπουσιν οὐ συμβαίνει τὸ πάθος, διὰ τὸ μὴ ἀποτείνειν μακρὰν ἀλλ' ἀποτέμνεσθαι [6] τῷ φωτί. Γίνονται ἴλιγγοι καὶ ὅταν βλέπωσι συνεχῶς καὶ ἐνατενίζωσιν. Ὃ καὶ διαπορεῖται, τί δή ποτε [7] κύκλῳ κινουμένης τῆς ὄψεως καὶ ἠρεμούσης τὸ αὐτὸ πάθος συμβαίνει. Τὸ δ' αἴτιον τῆς μὲν κύκλῳ φορᾶς [860 H.] εἴρηται· διὰ τί δὲ ἐν τῇ ἐπιστάσει καὶ τῷ ἀτενισμῷ τὸ αὐτὸ συμβαίνει πάθος [8]; διότι τὰ ἐν τῇ κινήσει σωζόμενα ἡ στάσις διΐστησι. Στάσης οὖν τῆς ὄψεως, καὶ τὰ ἄλλα συνεχῆ τὰ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἵσταται. Ἱστάμενα δὲ, συνδιΐσταται [9] καὶ χωρίζεται τὰ βαρέα, καὶ καταβαρύνει, καὶ ποιεῖ τὸν ἴλιγγον. Καὶ ἡ κύκλῳ φορὰ δὲ διΐστησι τὰ βαρέα **D** καὶ τὰ κοῦφα. Ποιεῖ δὲ καὶ τὸ κύπτειν ἰλίγγους· καὶ γὰρ ἐν τῷ κύπτειν χωρίζεται τὰ βαρέα καὶ τὰ ἐλαφρά, τὰ μὲν ἄνω, τὰ δὲ κάτω· δεῖ δὲ ἅμα εἶναι, [1572 R.] καθάπερ ἐλέχθη. Ποιεῖ δὲ τὸ πάθος καὶ πλησμονὴ καὶ ἔνδεια, ἡ μὲν ἔνδεια σύντηξιν, ἡ δὲ πλησμονὴ περίττωσιν ποιοῦσα, ὥστε πλήρεις γίνεσθαι [10] τοὺς πόρους. Ἀνιοῦσα γὰρ παρ' αὐτὰ [11] καὶ καταβαίνει, καὶ διΐστησι τὰς περιόδους· ὅπερ ἐστὶν ἴλιγγος. Ὅτι καὶ αἱ μέθαι καὶ αἱ φαρμακεῖαι καὶ τὰ παραπλήσια ποιοῦσιν ἰλίγγους· ἡ γὰρ ὑγρότης

A patiuntur, et magis si in parvo circo. Et adhuc si celeriter currant, et quod, si cum aliis, magis quam soli. Et quare in sinistram currentes, potius quam in dextram. Omnium enim horum et similium causa dicta est. Si enim vertigo fit, si quis eodem verterit caput, manifestum est quod si quis juxta hunc similiter vertatur, celerrime et maxime ante alios vertiginem patiatur. Proxime vero qui in minore circulo caput vertit, et quo celerius, eo magis. Ideo et currentes magis quam ambulantes vertiginem patiuntur, et qui celerius magis quam qui tardius (currunt enim inclinantes ad centrum). Qui vero in sinistram currunt, potius quam ii qui in dextram, quod acutiorem angulum faciant ad circulum. Graviora enim cum sint dextra, magis ad interio- **B** rem partem vi tendunt, propter imbecillitatem partium sinistrarum, et si cum multis currunt, magis quam qui soli : propterea quod ad circumferentiam circuli aspectus accedens currentibus non continuus, facit aliquem motum et turbationem in cerebro. Ideo vertiginem magis patiuntur, eo quod dupliciter moveatur cerebrum, partim agitatione in gyrum, partim aspectu in cerebrum delato. Quod autem propter oculorum motum sæpe vertiginem multi patiantur, ex multis patet. Naviganles enim celerius et magis vertiginem patiuntur, cum fluctus intuentur, et agitationes et trochos videntes, statim tenebras patiuntur. Vertiginem quoque patiuntur ii, qui profunda admodum et præ- **C** rupta aspiciunt, quod contingat oculos longius extensos moveri et agitari : oculi vero moti et agitati turbant et movent interiora; qui vero superna aspiciunt, hoc non contingit, quia non longe aspiciunt, sed lumine impediuntur. Fiunt vertigines, quando continuo rem unam **527** *a* aspiciunt. Illud autem dubium est, cur interdum oculo in orbem agitato, et quiescente idem usu veniat? Causa vero motus illius in circulo, dicta est. Cur vero in attentione et in continuo aspectu iste dolor contingat? quod quæ in motu salva erant, statio ac quies agitat. Stantibus igitur oculis, et alia continenter in cerebro stant. Stantia vero dividuntur, et separantur gravia, et gravantur et faciunt vertiginem. Et cursus in gyrum separat gravia a levibus. Facit **D** vero oculorum demissio etiam vertigines. Nam demissione oculorum separantur gravia a levibus. Hæc quidem sursum, illa vero deorsum feruntur. Oportet vero simul esse, ut dictum est. Vertiginem quoque affert abundantia et indigentia. Indigentia consumptionem, abundantia superfluitatem facit, ut pleni sint pori. Hæc enim ubi ascendit, mox descendit, et dividit circuitus : hinc vertigo. Ebrietates et veneficium, et alia similia, vertigines faciunt. Humor enim aliunde incidens, turbationes creat. Stantes magis quam sedentes vertiginem patiun-

VARIÆ LECTIONES.

[97] ἐὰν om. B. [98] ἀριστερᾷ. [99] δεξιᾷ ς. [1] μᾶλλον] διὸ μᾶλλον B. [2] ἐπὶ τὰ δεξιὰ A. [3] διότι ς. [4] μᾶλλον καὶ θᾶττον B. [5] οἱ ante τοὺς add. A. [6] ὑποτέμνεσθαι B. [7] ποτε A : που ς. [8] πάθος συμβαίνει ς. [9] συνίσταται A. [10] γίνεσθαι apud Theophrastum est : hic γενέσθαι ς. [11] καὶ post αὐτὰ om. A. [12] ἀλλοτρία ap. Theophrastum

tur. Nam quiescentium humor in capite magis consistit. Quando vero iidem moventur, humor dissipatur, et in unam partem incidens vertiginem facit.

Ejusdem de lassitudine.

Descendentium, loco declivi, femora maxime lassantur, ascendentium contra tibiæ : quia in ascensu labor est elevandi corporis onus. Cui igitur onus incumbit, et a quo tollitur, ejus maximus est labor. At in descendendo labor fit, quia corpus decidit, et contra naturam portatur. Quapropter in quod magis incidit pondus, huic maximus quoque est labor. Verum ut tibiæ descendendo magis laborant, sic femora in ascendendo. Quod autem gravia deorsum ferantur, difficilius est ascendere, quam descendere. Molestius est brachio per vacuum jacere lapidem, vel aliud quid grave, quia magis convellit. Non enim incumbit alicui, quemadmodum qui jacit, ponderi quod in manu est.

Æquales viæ magis defatigant, quam inæquales, quod nimius motus faciat lassitudinem ; nimius autem, **527** *b* continuus, et unus : inæquales vero propter mutationes quietem afferunt : in æqualibus vero, similitudo figuræ facit continuum motum. Defessi semen ægrius continent, quia calida et humida sunt corpora propter consumptionem. Tale vero quid est seminalis vis. Qui supini jacent, solutionis virium habent causam, iis cooperatur situs ille ad nocturnam seminis emissionem. Corpora humida magis laboriosa sunt quam dura, quia imbecilliora, et si alio modo dura sint, audaciora.

Ejusdem de animantibus, quæ cum copia visuntur.

Animantium (23*) quæ cum copia visuntur, non eadem est omnium causa : sed alia horum generantur subito, ut muscæ, quæ in exercitibus et hominum frequentia, et hisce finitis, plures præterea fiunt. Fimus enim et aliarum rerum putredo, harum ortus causa. Alia vero prius quidem exsistunt, sed apparent post pluvias, ut cochleæ, et parvæ ranæ. Non enim pluvia decidunt, ut nonnulli putant, sed tunc prodeunt, cum antea in terra fuerint, quod aqua in eorum foramina influat. Est et aliud ranarum genus præter eas quæ in lacubus et paludibus sunt. Multitudinem autem harum et aliarum [animantium] gignit ipsarum prosperitas. Potius post finem conventuum et exercituum quam dum adhuc durant, muscæ oriuntur. Contingit enim, iis præsentibus, propter quotidianos usus et motus,

A ἡ ἀλλοτρίως[12] ἐμπίπτουσα ποιεῖ τὴν ταραχή[ν]. Ὅτι ἀνιστάμενοι μᾶλλον ἢ καθίζοντες ἰλιγγιῶσ[ι], διότι ἠρεμούντων μὲν συνίσταται τὸ ὑγρὸν ἐν τ[ῇ] κεφαλῇ πλέον, ὅταν δὲ κινῶνται, διίσταται, καὶ εἰ[ς] ἓν μόριον ἐμπῖπτον ποιεῖ τὸν ἴλιγγον.

Τοῦ αὐτοῦ [13] ἐκ τοῦ περὶ κόπων.

Ὅτι καταβαίνοντες μὲν τόπον κατάντη τοὺς μη[ροὺς] μάλιστα πονοῦσιν, ἀναβαίνοντες δὲ τὰς κνήμα[ς], διότι κατὰ μὲν τὴν ἀνάβασιν ὁ πόνος τοῦ αἴρειν φορ[]τίον τὸ σῶμα γίνεται· ᾧ οὖν ἐπίκειται τὸ βάρος κα[ὶ] ᾧ αἴρεται, τούτῳ μάλιστα ὁ πόνος. Ἐν δὲ τῷ κατα[]βαίνειν ὁ πόνος ἐν τῷ ἐμπίπτειν γίνεται τὸ σῶμ[α] καὶ παρωθεῖν παρὰ φύσιν· ὥστε οὖν ᾧ μάλιστα ἐμ[]πίπτει καὶ σαλεύει, τούτῳ μάλιστα καὶ τὸν πόνο[ν] ἐμποιεῖ. Ὡς οὖν ἡ κνήμη μᾶλλον ἐν τῷ ἀναβαίνει[ν] κακοπαθεῖ, οὕτως ὁ μηρὸς ἐν τῷ καταβαίνειν. Διότ[ι] B δὲ τὰ βάρη κάτω φέρεται, χαλεπώτερον τὸ ἀναβαί[]νειν τοῦ καταβαίνειν [14]. Ὅτι κοπιαρώτερον τῷ βρα[]χίονι διὰ κενῆς ῥίπτειν ἢ λίθον ἢ ἄλλο τι βάρος, διότι σπασματωδέστερον. Οὐ γὰρ ἀπερείδεται, καθά[]περ ὁ βάλλων, πρὸς τὸν ἐν τῇ χειρὶ ὄγκον.

Ὅτι οἱ ὁμαλοὶ [16] περίπατοι τῶν ἀνωμάλων κοπια[]ρώτεροι, διότι ἡ πολλὴ κίνησις ποιεῖ κόπον· πολλ[ὴ] δ' ἡ συνεχὴς καὶ μία. Αἱ [17] δ' ἀνώμαλοι κατὰ τὰ[ς] μεταβολὰς ποιοῦσιν ἀνάπαυσιν· ἐν δὲ τοῖς ὁμαλοῖς [18] ἡ ὁμοιότης τοῦ σχήματος ἀπεργάζεται συνεχῆ τὴ[ν] κίνησιν. Ὅτι ἐξονειρωτικοὶ οἱ κοπιῶντες, διότι θερ[]μὰ καὶ κάθυγρα τὰ σώματα γίνεται διὰ τὴν σύντη[]ξιν. Ἡ δὲ τοιαύτη διάθεσις σπερματική. Ὅτι κα[ὶ] ὕπτιοι κατάκεινται διὰ τὴν ἔκλυσιν. Συνεργεῖ δὲ τ[ὸ] σχῆμα τοῦτο καὶ πρὸς τοὺς ἐξονειρωγμούς. [861 H.] Ὅτι τὰ ὑγρὰ σώματα κοπιαρώτερα τῶν σκληρῶν, διότι ἀσθενέστερα, εἰ καὶ ἄλλον τρόπον τὰ σκληρ[ὰ] εὐθραυστότερα [19].

C *Τοῦ αὐτοῦ [20] ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἀθρόως φαινομένω[ν] ζώων.*

Ὅτι τῶν ἀθρόον [21] φαινομένων ζώων οὐχ ἡ αὐτὴ πάντων αἰτία, ἀλλὰ τῶν μὲν καὶ ἡ γένεσις εὐθὺς φα[]νερὰ, ὥσπερ τῶν μυιῶν [22], αἳ ἐν τοῖς στρατοπέδοι[ς] καὶ ἐν ταῖς πανηγύρεσι καὶ μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτ[ὰς] ἔτι μᾶλλον γίνονται· τούτων γὰρ ἥ τε κόπρος αἰτί[α] καὶ ἡ τῶν ἄλλων σῆψις. Ἄλλα δὲ προϋπάρχει μὲν ἐκφαίνεται [23] δὲ διὰ τοὺς ὑετοὺς, ὥσπερ οἵ τε κοχλίαι καὶ οἱ μικροὶ βάτραχοι· οὐ γὰρ ὕονται, ὥς τινε[ς] ᾠήθησαν, ἀλλὰ προφαίνονται μόνον, κατὰ γῆς ὄντ[α] πρότερον, διὰ τὸ εἰσρεῖν τὸ ὕδωρ εἰς τὰς θαλάμα[ς] αὐτῶν. Ἄλλο δὲ γένος ἐστὶ τοῦτο βατράχων παρ[ὰ] τὸ ἐν ταῖς λίμναις καὶ τοῖς τέλμασι. Τὸ δὲ πλῆθο[ς] καὶ τούτο καὶ τῶν ἄλλων, ὅταν εὐθηνήσωσιν. Ὅτ[ι] D μᾶλλον [24] μετὰ τὰς διαλύσεις καὶ τῶν πανηγύρεω[ν] καὶ τῶν στρατοπέδων, ἢ ἔτι συνισταμένων, αἱ μυῖαι [25] γίνονται. Συμβαίνει γὰρ παρόντων μὲν διὰ τὰς καθ

VARIÆ LECTIONES.

[13] τοῦ αὐτοῦ om. A. [14] ἀναβαίνειν. [15] καταβαίνειν B : καταβαίνειν — ἀναβαίνειν ς. [16] ὁμαλεῖς B [17] αἳ] malim οἱ. [18] ὁμαλέσιν A. [19] εὐθραυστότερα B, εὐθρασέστερα ς. A quid habeat, non liquet [20] Τοῦ αὐτοῦ om. A. [21] ἀθρόως B. [22] μυῶν A. [23] ἐκφ. δὲ A ; καὶ ἐκφ. ς. [24] ὅτι μᾶλλον - - 528 *b* 37 αἰτίας om. B. [25] μῦαι A.

NOTÆ.

(23*) Vide Luciani de musca libellum, et Giraldum de Diis gentium.

ημερινὰς χρείας καὶ κινησεις [1573 R.] φθείρεσθαι τὰς γενέσεις αὐτῶν, κινήσεως ἀεὶ καὶ μεταβολῆς γινομένης, ὡς [26] ἐν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς καθάρμασιν ἐκβαλλομένοις αὐτῶν· ὅταν δὲ διαλυθῶσιν, ἡσυχίας γινομένης ταχὺ συντελεῖται διὰ τὸ μὴ ὑπ' οὐδενὸς κωλύεσθαι, μέχρις [27] οὗ ἂν ξηρανθῇ τὸ ἐν τοῖς καθάρμασιν ὑγρόν. Ἡ μὲν οὖν τῶν μυιῶν γένεσις ταχεῖαν [28] καὶ πολλὴν, ὡς εἴρηται, τὴν γένεσιν λαμβάνει· οἱ δὲ ἀττέλεβοι καὶ αἱ ἀκρίδες πανταχοῦ μέν εἰσιν, ὡς εἰπεῖν, πλήθεται δὲ ταῦτα τῷ τε τόπους οἰκείους λαμβάνειν καὶ τῷ μὴ διαφθείρεσθαι αὐτῶν τὰ ὠά, ὃ συμβαίνει διὰ τὴν ἀργίαν τῆς χώρας· ἐν γὰρ τῇ γεωργουμένῃ ἀπόλλυνται. Διὸ καὶ ἐκ τῆς ἐρήμου καὶ ἀργούσης καταφέρονται πρὸς τὴν οἰκουμένην καὶ ἐργάσιμον. Ἐγχρονίζουσι δὲ ἢ διὰ τὸ περιέχεσθαι τὸ χωρίον ὄρεσιν ὑψηλοῖς καὶ ὑπεραῖραι ταῦτα μὴ δύνασθαι, ἢ διὰ τὸ ἐπιτήδειον τῆς χώρας· τοιαύτη δὲ ἥ τε μαλακὴ καὶ νοτίδα ἔχουσα καὶ δροσώδης. Χαλεπαὶ μὲν οὖν καὶ αἱ ἀκρίδες, χαλεπώτεροι δὲ οἱ ἀττέλεβοι, καὶ τούτων μάλιστα οὓς καλοῦσι βρούχους [29]. Ἡ δὲ γένεσις αὐτῶν ἐξ ἀλλήλων. Τινὲς δὲ οἴονται οὐκ ἀκριβεῖ σημείῳ, τῷ χρώματι [30] παραπλήσιά τινας αὐτῶν ἔχειν τοῖς ἐν τῇ χώρᾳ, ὅτι καὶ αὐτόματος· δῆλον γὰρ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀπὸ τῆς τροφῆς, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς γενέσεως προσλαμβάνουσι. Ἡ δὲ φθορὰ τούτων ἡ μέν ἐστιν οἷον φυσική τις καὶ λοιμώδης (ὑπὸ κύνα γὰρ οἰστρᾷ, καὶ ἐγγίνεταί τι σκωλήκιον ἐν τῇ κεφαλῇ, καὶ φθείρεται), ἡ δὲ ἐν τῇ μετακινήσει καὶ τῇ πτήσει· ὅταν γὰρ ἀρθῶσιν, ὑπὸ τῶν ἀνέμων καταφέρονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ φθείρονται. [862 H.] Φθείρονται δὲ καὶ διὰ χειμῶνα καὶ ψύχος καὶ αὐτὰ καὶ τὰ ὠὰ αὐτῶν. Φθείρονται δὲ καὶ ἐκ μηχανῆς ἀνθρώπων· τάφρους γὰρ ποιοῦντες συνελαύνουσιν αὐτὰ εἰς αὐτὰς [31], καὶ καταχωννύντες διαφθείρουσιν. Ὅτι τῶν ὄφεων δύο τινὰ τῆς γενέσεως αἴτιά ἐστιν· ἢ γὰρ ἀὴρ ἔπομβρος, ἢ πόλεμοι καὶ χύσεις αἱμάτων, ὃ σχεδὸν καὶ τῶν ἄλλων θηρίων τῆς γενέσεως αἴτιον. Ἐξ οὗ ποτε καὶ περὶ Θετταλίαν πλῆθος ὄφεων ἱστοροῦσι γενέσθαι. Ὅτι καὶ οἱ μύες ἐν ταῖς ἀρούραις ἀθρόον γίνονται, καὶ ἐν τοῖς αὐχμοῖς μᾶλλον ἢ ἐν ταῖς ἐπομβρίαις· πολέμιον γὰρ αὐτοῖς τὰ ὕδατα. Πολύγονον δὲ τὸ ζῶον. Ἀπόλλυται δὲ τῇ μὲν ἐμφανεῖ καὶ ἔξωθεν φθορᾷ διὰ πλῆθος ὑδάτων· τοῦτο γὰρ καὶ ἔξω χειμάζει καὶ εἰς τὰς μυωπίας παρεισρεῖ. Φθείρουσι δ' αὐτοὺς καὶ αἱ ἄγριαι γαλαῖ. Ἔστι [32] δέ τις αὐτῶν καὶ ἀφανὴς καὶ ἀθρόα φθορὰ καθάπερ τις ἐπισυμβαίνουσα λοιμώδης· τίκτεται γὰρ καὶ τούτοις [33] ἐν τῇ κεφαλῇ σκώληξ, καὶ φθείρονται. Ὃ καὶ οἱ ἔμπειροι ἐπισκοποῦντες, ἐπὰν ἴδωσι, τὴν φθορὰν αὐτῶν προνοοῦσι καὶ προαγγέλλουσιν. Ὅτι οἱ μύες ἱστοροῦνται καὶ σίδηρον κατεσθίειν καὶ χρυσίον· διὸ καὶ ἀνατέμνοντες αὐτοὺς οἱ ἐν τοῖς χρυσείοις [34] τὸν χρυσὸν ἀνιμῶνται. Ὅτι ἐν Αἰγύπτῳ διποδάς φασι μύας γίνεσθαι

A corrumpi generationes earum, motu semper et mutatione facta, quo modo et in aliis occidit, sic et in his cum sordibus ejectis. Quando vero soluta fuerint castra, et conventus, quiete facta, statim generantur, quia nemo prohibet, donec in ipsisterquiliniis humor exaruit, muscæ, ut diximus, celeriter, et cum copia gignuntur: bruci vero et locustæ ubique sunt, ut sic dicam. Abundant vero quia propria loca occupant, et eorum ova non corrumpuntur. Accidit hoc quia non colitur regio. Si enim ager colatur, exstinguuntur, inde ex deserta et inculta regione feruntur ad frequenter habitatam et cultam. **528***a* Durant vero diu, vel quia locus altis montibus cingitur, et hos superare non valent, vel propter commoditatem regionis: talis est, B mollis, tranquilla, et humida, et roscida. Molestæ porro sunt locustæ, at molestiores bruci: et horum maxime, quos vocant baructos, sed eorum ortus ex sese invicem mutuus. Aliqui vero putant, non evidenti signo, colore similes aliquos eorum esse regionalibus, sponte sua nasci: manifestum enim quod tale quid a nutrimento, sed non a generatione accipiant. Corruptio vero horum alia quidem naturalis est et pestilens: sub canicula enim œstro agitatur, et oritur illi vermiculus in capite, et corrumpitur: alia vero ex motu et volatu. Nam sublati [bruci] a ventis in mare feruntur et corrumpuntur. Corrumpuntur vero etiam propter hiemem et frigus, ipsi et ova eorum: exstinguuntur vero et hominum machinatione. Fossas enim effodientes, hos in C eas dejiciunt, et terra obruentes interficiunt. Serpentes duabus de causis oriuntur: vel e cœlo pluvio vel in bello, et fusione sanguinis, unde pene alia quoque venenata animalia prodeunt. Unde quondam et in Thessalia magnam aiunt natam esse copiam serpentum. Mures in arvis plurimi fiunt, et magis in siccis quam in humidis: inimicæ enim illis sunt aquæ. Fecundum autem animal est. Manifestus eis ex aqua interitus. Illis enim et foris molesta, et in eorum cavernas influit. Occidunt etiam illos mustelæ agrestes. Occiduntur etiam occulto et frequente pestilentiæ malo. Nascitur enim in capite ipsorum vermis quem periti observantes, re cognita præsagiunt ac prænuntiant in- D teritum eorumdem. Dicuntur mures (24) ferrum et aurum arrodere: ideo aurifabri illis dissectis aurum inde tollunt. In Ægypto bipedes, et magnos nasci perhibent mures. Habent enim et anteriores pedes, iis vero non incedunt, sed utuntur pro manibus: quando vero fugiunt saltant.

VARIÆ LECTIONES.

[26] ὡς] ὡς καὶ A. [27] μέχρι C. [28] ταχεῖαν] hac voce finitur A. [29] βρούχους Sylburgius, Borchartus, interpretes Hesychii v, βροῦχος: βαρούκτους ς. [30] χρώματι παραπλήσια] malim χρῶμα παραπλήσιον. [31] αὐτὰς] libri αὐτοὺς, præstat cum Sylburgio scribere ταύτας. [32] ἔστι] ἔτι C. [33] τούτοις C: τούτων ς. [34] χρυσείας C: χρυσίοις ς.

NOTÆ.

(24) Vide Q. Curt. de Tyro lib. IV.

καὶ μεγάλους. Ἔχουσι δὲ οὗτοι καὶ τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, ἀλλ' οὐ βαδίζουσιν ἐπ' αὐτοῖς, χρῶνται δὲ αὐτοῖς οἷα χερσίν. Ὅταν δὲ φεύγωσι, πηδῶσιν.

De animantibus, quæ invidia laborare dicuntur.

Stellio (25), ut aiunt, invidens **528***b* hominis utilitati, deglutit exutam pellem. Est enim auxilium habenti comitialem morbum. Cervus (26) dextrum cornu defodit, contra bufonis venena aliaque multa perutile. Equa devorat hippomanes ex pullis, ad quædam utile. Phoca jam capienda evomit coagulum quod etiam comitiali morbo utile est. Terrestris echinus pellem urina inquinat et corrumpit. Lynx defodit urinam, quæ ad sigilla et alias res prodest. Cæterum animalia hoc per invidiam non facere, sed homines e propria sua opinione hoc crimen illis affinxisse, patet. Unde enim brutis animantibus tanta scientia, quam homines multo labore vix discunt? Phoca quidem timore forsan turbata, coagulum emittit, et stellio pellem deglutit a natura, quemadmodum canes et sues, et pene omnia quadrupedia. Comedunt enim a partu partus involucra, seu membranas. Echinus timore, vel alio quodam naturali affectu urinam mittit, sed non ut corrumpat pellem. Multa alia fiunt a brutis, quorum rationem reddere non possumus : ut quamobrem gallina cum pepererit, paleas circumjicit. Quare canes elevato crure urinam mittant? Quare capra, cum eryngium comedit stet, et alias stare faciat? Quodque de lynce et cervo narratum est, eodem modo dijudicandum (27).

A *Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῶν [35] λεγομένων ζώων φθονεῖν.*

Ὅτι ὁ γαλεώτης, φασὶ, φθονῶν τῆς ὠφελείας τοῖς ἀνθρώποις καταπίνει τὸ δέρμα, ὅταν ἐκδύηται· ἔστι γὰρ βοήθημα ἐπιλήπτῳ. Καὶ ὁ ἔλαφος τὸ δεξιὸν κατορύττει κέρας, πρός τε τὰ τῆς φρύνης φάρμακα καὶ πρὸς ἄλλα πολλὰ χρήσιμον. Καὶ ἡ ἵππος ἀπεσθίει τῶν πώλων τὸ ἱππομανές· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο [1576 R.]. πρὸς ἔνια χρήσιμον. Καὶ ἡ φώκη ὅταν μέλλῃ ἁλίσκεσθαι, ἐξεμεῖ τὴν πιτύαν, χρησιμεύουσαν καὶ ταύτην τοῖς ἐπιλήπτοις. Καὶ ὁ χερσαῖος ἐχῖνος ἐνουρεῖ τῷ δέρματι καὶ διαφθείρει. Καὶ ἡ λύγξ καταχρύπτει τὸ οὖρον, ὅτι πρὸς τὰς σφραγῖδας καὶ πρὸς ἄλλας χρείας ἐπιτήδειον. Ἀλλ' ὅτι μὲν οὐ διὰ φθόνον ταῦτα ποιεῖ τὰ ζῶα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῆς B ἰδίας ὑπολήψεως ταύτην αὐτοῖς περιῆψαν τὴν αἰτίαν, παντὶ δῆλον. Πόθεν γὰρ τοῖς ἀλόγοις ἡ τοσαύτη σοφία, ἣν καὶ οἱ λογικοὶ μετὰ συχνῆς μελέτης μανθάνουσιν; Ἀλλ' ἡ μὲν φώκη διὰ τὸν φόβον ἴσως ταραττομένη ἐμεῖ τὴν πιτύαν, καὶ ὁ γαλεώτης καταπίνει τὸ δέρμα φυσικόν τι ποιῶν πάθος, καθάπερ οἱ [36] κύνες καὶ αἱ ὗες καὶ σχεδὸν [37] τὰ τετράποδα πάντα· κατεσθίει γὰρ τὰ χόρια μετὰ τοὺς τόκους. Καὶ ὁ ἐχῖνος δὲ διὰ φόβον ἢ δι' ἄλλο τι πάθος [863 H.] φυσικὸν ἐνουρεῖ, ἀλλ' οὐχ ἵνα φθείρῃ τὸ δέρμα. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα πράττεται τοῖς ἀλόγοις, ὧν οὐκ ἔχομεν λόγον ἀποδοῦναι, οἷον διὰ τί ἡ ὄρνις ὅταν τέκῃ, περιῤῥίπτει τὰ κάρφη; διὰ τί οἱ κύνες ἐπαίροντες τὰ σκέλη προσουροῦσι; διὰ τί ἡ αἴξ ὅταν λάβῃ τὸ ἠρύγγιον εἰς τὸ στόμα, μένει καὶ τὰς ἄλλας ἵστασθαι ποιεῖ; καὶ τὸ τῆς λυγκὸς [38] οὖν καὶ τὸ τῆς ἐλάφου ὁ αὐτὸς κατάλογος περιέξει.

De sudoribus.

Sudor salsus est, quia alienum excernitur ab adhærente carne, exhausta et levitate et dulcedine. Tale enim excrementum exsistens circa vesicam, urina : in carne vero sudor vocatur. Excernitur vero sudor per motum, vel laborem, vel per caloris et spiritus virtutem. Sudor, cum sit salsus, accipit acrimoniam, vel acerbitatem, vel malum vel bonum odorem, propter multas et varias rationes. Juvenes difficilius sudant quam viri, et maxime pueri, quanquam natura calidi sint et humidi, unde oritur sudor, quia densissima est puerorum cutis, et tanquam conclusa. Adhæc vero calor superans concoquit dum crescunt. Si quid vero sit excrementi, hoc egeritur per alvum. Ut plurimum enim puerorum alvus facilis est : senes vero raræ quidem cutis, sed siccæ. Oportet vero sudori tanquam

C *Τοῦ αὐτοῦ περὶ ἱδρώτων.*

Ὅτι ἁλμυρὸς γίνεται ὁ ἱδρὼς, διότι τὸ ἀλλότριον ἐκκρίνεται, τῇ προσφύσει τῆς σαρκὸς ἐξανηλωμένου τοῦ γλυκυτάτου καὶ κουφοτάτου. Τὸ γὰρ τοιοῦτον περίττωμα ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν κύστιν ὑποστάσει οὖρον, ἐν δὲ τῇ σαρκὶ ἱδρὼς καλεῖται. Ἐκκρίνεται δὲ ὁ ἱδρὼς διὰ κίνησιν ἢ πόνον ἢ διὰ τὴν τοῦ θερμοῦ καὶ τοῦ πνεύματος δύναμιν. Ὅτι ὁ ἱδρὼς ἁλμυρὸς ὢν προσλαμβάνει ὀξύτητα ἢ πικρότητα ἢ δυσωδίαν ἢ εὐωδίαν διὰ πολλὰς καὶ διαφόρους αἰτίας. Ὅτι οἱ [39] παῖδες τῶν ἀνδρῶν μᾶλλον δυσίδρωτες, καὶ μάλιστα τὰ παιδία, καίτοι τὴν φύσιν ὄντα θερμὰ καὶ ὑγρὰ, ἐξ ὧν ἡ τῶν ἱδρώτων γένεσις, διότι πυκνόταται τῶν παίδων οἱ χρωτες καὶ ὥσπερ συγκεκλεισμένοι. Ἔτι δὲ ἡ θερμότης ἐπικρατοῦσα πέττει D διὰ τὴν αὔξησιν. Ἐὰν δέ τι καὶ γένηται περίττωμα, τοῦτο ἐκκρίνεται κατὰ κοιλίαν· εὔρους γὰρ ὡς ἐπί-

VARIÆ LECTIONES.

[35] τῶν — φθονεῖν] horum loco lacuna est in C. [36] οἱ] αἱ. Schneiderus. [37] καὶ σχεδὸν Sylburgius : σχεδὸν καὶ ς. [38] λυγκὸς Sylburgius : λυγγὸς ς. [39] οἱ add. B. [40] παίδων B. [41] μονόχροες B.

NOTÆ.

(25) Vide jureconsultos de stellione, ut Alciatum.

(26) Vide Proverbia. De equa vide Plutarch.

(27) Plutarch. lib. VII *Sympos.* qu. 2, et lib. *De tarda Dei vindicta.*

των ἢ τῶν παιδίων [40]. Οἱ δὲ γέροντες μανόχροες [41] μὲν, ἀλλὰ ξηροί· δεῖ δὲ τῷ ἱδρῶτι καθάπερ ὕλην ὑπάρχειν τὸ ὑγρόν. Ἄλλως τε δὲ καὶ αὐτὸ τὸ εὔπνουν καὶ μανὸν ἱκανὴν τὴν ἔκκρισιν ποιεῖ, καὶ τῷ συνεχῶς γίνεσθαι καὶ τῷ μὴ [42] πολλὰ ἐνυπάρχειν τὰ ὑγρά. Διὰ τοῦτο καὶ ὧν αἱ κοιλίαι ὑγραὶ καὶ εἰς κύστιν ἡ ἐπιῤῥοὴ τοῦ περιττώματος, οὐκ εὐΐδρωτες γίνονται [43], διότι πᾶν τὸ ὑγρὸν ἐνταῦθα ὥρμησεν. Ὅτι οἱ μὴ πέψαντες τὰ σιτία καὶ οἱ ἀγρυπνήσαντες εὐΐδρωτες, διότι ἡ πέψις διαμερίζει [44] τὴν ὑγρότητα καὶ ὁ ὕπνος πέττει. Ὅτι οἱ γυμναζόμενοι καὶ εὖ ἔχοντες εὐΐδρωτες μᾶλλον τῶν ἀγυμνάστων. Ὅτι καὶ οἱ πεπεμμένην καὶ οἱ ἄπεπτον ἔχοντες τὴν τροφὴν εὐΐδρωτες· καίτοι δόξει ἄτοπον εἶναι· οὐκ ἔστι δέ. Οἱ μὲν γὰρ γεγυμνασμένοι τῷ μανὰ τὰ σώματα ἔχειν καὶ ἀνεῳγμένους [45] τοὺς πόρους, καὶ τῷ συνήθεις εἶναι πρὸς τοὺς ἱδρῶτας, εὐΐδρωτες· τῶν δὲ μεμύκασιν οἱ πόροι διὰ τὸ μὴ χρῆσθαι. Οἱ δὲ μὴ πεπεμμένην ἔχοντες τὴν τροφὴν τῷ πλήθει τῆς ὑγρότητος εὐΐδρωτες· οἱ δὲ πεπεμμένην τῷ τὴν ὑγρότητα διακεκρίσθαι τῇ πέψει τοῦ ἄλλου χυλοῦ ῥᾳδίαν ἔχουσι [46] τὴν ἐξόρμησιν. [1577 R.] Ὅτι οὐ πονοῦντες, ἀλλ' ὅταν παύωνται, μᾶλλον ἱδροῦσιν, οὐδὲ συντείνοντες, οὐδὲ κατέχοντες τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ὅταν ἀνῶσι, διότι πονούντων μὲν [864 H.] ὑπὸ τοῦ πνεύματος αἱ φλέβες ἐμφυσώμεναι συμμύειν ποιοῦσι τοὺς πόρους, ὥστε δι' εὐρυτέρων μᾶλλον ἐξέρχεται τὸ ὑγρόν. Καὶ ἡ κάθεξις δὲ τοῦ πνεύματος πληροῖ τὰς φλέβας, ὥστε κωλύειν [47] διιέναι. Ὅτι μετὰ τοὺς πόνους καὶ τοὺς δρόμους οἱ ἐν σκιᾷ μᾶλλον καθεζόμενοι ἱδροῦσιν ἤπερ οἱ ἐν τῷ ἡλίῳ, διότι ὁ ἥλιος ἀναξηραίνει καὶ πυκνοῖ τοὺς πόρους. Ὅτι τοὺς πόδας οἱ τῷ ὕδατι ἐμβάλλοντες οὐχ ἱδροῦσι, διότι τὸ ὕδωρ κωλύει τὴν τῆξιν. Ὁ δὲ ἱδρὼς τῆξίς ἐστι τῶν κακῶς προσῳκοδομημένων ταῖς σαρξὶν, ὅταν ἐκκρίνηται διὰ τὸ θερμόν. Ὅτι τὸ γυμνάσιον, ἐὰν γίνοιτο συνεχῶς, ἀναξηραίνει καθάπερ ὁ ἥλιος· διὸ ἧττον ἱδροῦσιν. Ὅτι τὸ μέτωπον πρῶτον καὶ μάλιστα ἱδροῦσι διὰ τὸ ὑπὸ τὸν ἐγκέφαλον εἶναι ὑγρὸν ὄντα. Καὶ ἡ κεφαλὴ δὲ μάλιστα ἱδροῖ διὰ τὸ μανὸν (σημεῖον δὲ αἱ τρίχες), καὶ [48] διότι τοῦ πνεύματος ἡ κάθεξις διατείνεταί πως εἰς τὴν κεφαλήν. Ὅτι οἱ ἀγωνιῶντες [49] τοὺς πόδας ἱδροῦσι, τὸ δὲ πρόσωπον οὔ, διότι ἡ ἀγωνία οὐ μετάστασις θερμότητος, ἀλλ' αὔξησις, καθάπερ ὁ θυμός. Διὸ τὸ [50] μὲν πρόσωπον ἐξέρυθροι γίνονται καὶ οὐχ ἱδροῦσι [51] διὰ τὸ μᾶλλον ἐκθερμαίνεσθαι (ξηραίνει γὰρ ἡ θερμότης ἐπιπολάζουσα), τὸ δ' ἐν τοῖς ποσὶ συντήκει διὰ τὸ ἔλαττον [52] εἶναι ὥστε ξηρᾶναι, πλείω δὲ τῆς ἐμφύτου καὶ προϋπαρχούσης. Ὅτι ἐν τοῖς ὕπνοις μᾶλλον οἱ ἱδρῶτες ἢ κατὰ τὴν ἐγρήγορσιν, διότι καὶ τὰ ὑγρὰ καὶ τὰ θερμὰ μᾶλλόν διὰ τὴν ἀντιπερίστασιν· ἐξ ἀμφοῖν δὲ τούτων ὁ ἱδρώς.

materiam subesse humidam, præsertim cum per quod halitus facile transit, quodque est ratum, sufficientem **529***a* excretionem faciat : et quia fit continenter, et multus humor non inest. Ideo quorum ventres humidi sunt, et excrementum fluxit in vesicam, non multum sudant, eo quod omnem humorem illuc mittunt. Qui cibos non concoquunt et non dormiunt, multum sudant, eo quod concoctio distribuat humorem, et somnus concoquat. Qui se exercent, et bene valent, magis sudant quam qui non laborant. Qui coctum et qui crudum habent cibum, multum sudant, quod quanquam absurdum videatur, non tamen est. Qui enim se exercent quod soluta habeant corpora, et poros exercitatos, et quod sint sudoribus assueti, multum sudant. Aliorum vero pori clausi sunt, quia non se exercent. Qui vero cibum crudum edunt ob humorum multitudinem, sudant plurimum : qui vero cocto vescunrur, per concoctionem alterius succi, facile sudant.

Non laborantes, sed cum jam quiescunt, magis sudant, neque intendentes, neque continentes spiritum, sed quando remittunt, propterea quod laborantium a spiritu venæ inflatæ, claudere poros faciant. Quare per latiores poros magis prodit humor : spiritus autem retentio complet venas : ut prohibeatur exire. Post labores et cursus qui in umbra sedent magis sudant quam qui in sole sunt : quod sol exsiccet et condenset meatus. Qui pedes in aquam immittunt, non sudant, quia aqua prohibet liquefactionem. Sudor vero liquefactio est corum quæ male carni adhærent, quando per calorem excernitur. Quia exercitatio continua exsiccat quemadmodum sol, ideo minus sudant. Fronte primum et maxime sudatur, quia subest cerebro quod humidum est : caput quoque maxime sudat, quia rarum idque maxime crines indicant, quodque spiritus retentio in caput redundat. Qui animo anxii sunt, **529***b* pedibus sudant, in facie nequaquam : quia mœror non est diminutio caloris, sed incrementum, quemadmodum ira, ideo in facie rubescunt, quia magis incalescunt (sicca enim supereminens calor). At i le in pedibus liquefacit, quia minor est quam ut possit exsiccare : major vero, quam qui ante fuit, et insitus est. In somnis magis quam in vigilia sudores excitantur, propterea quod humores et calores ob contrariorum pugnantiam majores sint, ex ambobus autem fit sudor.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ [53] περὶ μελίτων [54].

Ὅτι αἱ τοῦ μέλιτος γενέσεις τριτταί· ἢ ἀπὸ τῶν

Ejusdem de (28) *Apibus.*

Mel tribus modis nascitur, vel e floribus, et ex

VARIÆ LECTIONES.

[42] τῷ μὴ] τὸ μὴ B. [43] γίνονται add. B. [44] διαμερίζει B : μερίζει ς. [45] ἀνεῳγμένους B : γεγυμνασμένους ς. [46] ἔχει B. [47] κωλύει B. [48] καὶ om. B. [49] ἀγωνιῶντες B : ἀγωνιοῦντες ς. [50] διότι B. [51] καὶ οὐχ ἱδροῦσι add. B. [52] ἐλάττων — πλείων Stephanus. [53] ἐκ τοῦ om. B. [54] μελίτων B : μελιττων ς.

NOTÆ.

(28) In Græco fort. legendum περὶ μέλιτος, *De melle.*

A allis, quibus inest dulcedo, vel ex aere, quando humor liquefactus a sole, et concoctus cadit: idque maxime messis tempore accidit, vel ex arundinibus [calamis]. Cadit autem mel ex aere in terram, et in obvias plantas, et maxime in foliis quercus et in tilia invenitur, quia densitatem illa habent, et humida sunt (29). Oportet vero nec omnino esse arida, ne in se trahant, nec omnino arida, ne perfluant. Hæc vero humida sunt et densa, et tilia etiam dulcedinem habet. Familiaritatem autem quodammodo cum quercu habet apis.

CCLXXIX.

Helladii Besantinoi Chrestomathiæ.

Legi ex Helladio Besantinoo librum Chrestomathiæ primum, secundum, tertium, quartum.

B Nugatur Mosen *ἄλφα* vocari, quod corpus habuerit ἀλφοῖς, id est vitiligine distinctum, et ad mendacium Philonem testem adhibet. Dionysius dicit Atticos non dicere (30) ὠνησάμην *emi*, sed ejus loco ἐπριάμην, etsi ὠνεῖσθαι, et ὠνήσατο et ὠνούμενος et alia id genus in usu sint.

Καλὸς et ἀγαθὸς Attici dicunt, sed non ἀγαθὸς καὶ καλός: quanquam ἀγαθὴ τύχη dicant, et τύχη ἀγαθή. Dicunt auctores ὑπὸ μάλης, *sub maxilla*: μάλην vero absolute non usurpant: κιθάραν dicum et κιθαριστὴν, sed dicunt λύραν, non item λυριστήν. Dicit, lapidem, qui ferrum trahat, non μαγνῆτιν, *magnetem*, sed ἡράκλειαν λίθον vocari; C multi vero alii dicunt et μαγνῆτιν et ἡράκλειαν vocari, reddentes variæ appellationis causas. **530** Dicit Galenus electrum ad se trahere putamina fabarum. Mariti fratrem mulieres *δαέρα* vocant: sororem vero non item δάειραν, sed γάλον, unde et Homerus ait (31):

Εἰδομένη γαλόῳ Ἀντηνορίδαο δάμαρτι.

et θεῖον vocant patris fratrem, non sic vero θείαν sororem, sed τηθίδα. Et πάππον dicunt patrem patris, μάμμην non item matris matrem, sed τιθήν. Antiqui vero matres suas μάμμας vocare solent. Didymus decem libros proverbiorum composuit et proverbiorum scriptoribus hæc nuncupavit. D Quæ nunc vocantur κουρίδες, Attici vocant κομμωτρίας, quanquam Menander etiam κουρίδα dixerit. Versus ille proverbialis: (32)

Juramenta mulieris in aqua scribo,

ἀνθῶν καὶ ἐν οἷς ἄλλοις ἐστὶν ἡ γλυκύτης, ἄλλη δὲ ἐκ τοῦ ἀέρος, ὅταν ἀναχυθὲν ὑγρὸν ὑπὸ [55] τοῦ ἡλίου συνεψηθὲν πέσῃ (γίνεται δὲ τοῦτο μάλιστα ὑπὸ πυραμητὸν), ἄλλη δὲ ἐν τοῖς καλάμοις. Πίπτει δὲ τὸ ἐκ τοῦ ἀέρος μέλι καὶ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἐπὶ τὰ προστυχόντα τῶν φυτῶν, εὑρίσκεται δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῖς [56] φύλλοις τῆς δρυὸς καὶ ἐπὶ τῆς φιλύρας, διότι πυκνότητα ἔχει ταῦτα καὶ ἔνικμά ἐστι. Δεῖ δὲ μήτε τελείως εἶναι ξηρὰ, ἵνα μὴ εἰς αὐτὰ [57] ἕλκῃ, μήτε μανὰ, ἵνα μὴ διίῃ· ταῦτα δὲ καὶ ἔνικμα καὶ πυκνότητα ἔχει, τὸ δὲ τῆς φιλύρας καὶ γλυκύτητα. Ἔχει δέ πως ἡ μέλισσα οἰκείωσίν τινα πρὸς τὴν δρῦν.

ΣΟΘ'.

Ἐκ τῆς Ἑλλαδίου Βησαντινόου ἐπιγραφομένης πραγματείας Χρηστομαθειῶν α', β', γ', δ'.

Ἀνεγνώσθη [58] ἐκ τῆς Ἑλλαδίου Βησαντινόου ἐπιγραφομένης πραγματείας *Χρηστομαθειῶν* α', β', γ', δ'. [865 H.] Ὅτι φλυαρεῖ καὶ οὗτος [59] τὸν Μωσῆν *ἄλφα* καλεῖσθαι διότι *ἀλφοῖς* τὸ σῶμα κατάστικτος ἦν· καὶ καλεῖ τοῦ ψεύδους τὸν Φίλωνα μάρτυρα [60]. Ὅτι Διονύσιός φησι μὴ λέγειν [61] τοὺς Ἀττικιστὰς *ὠνησάμην*, ἀλλ' ἀντ' [62] αὐτοῦ τὸ *ἐπριάμην*, καίτοι καὶ *ὠνεῖσθαι* [63] καὶ *ὠνήσατο* καὶ *ὠνούμενος* καὶ τὰ ἄλλα λέγοντας. Ὅτι *καλὸς* καὶ *ἀγαθὸς* οἱ Ἀττικοὶ λέγοντες, *ἀγαθὸς* καὶ *καλὸς* οὐ λέγουσι· καίτοι λέγοντες *ἀγαθὴ τύχη* λέγουσι καὶ *τύχη ἀγαθή*. [1580 R.] Ὅτι *ὑπὸ μάλης* λέγουσι συντιθέντες, αὐτὴν δὲ καθ' ἑαυτὴν *μάλην* οὐ λέγουσι. Καὶ *κιθάραν* λέγοντες λέγουσι καὶ *κιθαριστὴν*, *λύραν* δὲ λέγοντες, *λυριστὴν* οὐ λέγουσιν. Ὅτι οὗτος μέν φησιν οὐχὶ *μαγνῆτιν* ἀλλ' *ἡράκλειαν* [64] καλεῖσθαι τὴν *λίθον* ἥτις ἕλκει τὰ σιδήρια· πολλοὶ δὲ ἄλλοι τὴν αὐτὴν καλεῖσθαι καὶ *μαγνῆτιν* καὶ *ἡράκλειαν* λέγουσιν, ἀποδιδόντες καὶ τὰς αἰτίας τῆς διαφόρου ὀνομασίας. Λέγει δὲ καὶ ὡς ὁ Γαληνὸς [65] τὴν ἤλεκτρόν φησιν ἕλκειν τὰ κηρύδια. Ὅτι τοῦ μὲν ἀνδρὸς τὸν ἀδελφὸν αἱ γυναῖκες *δαέρα* καλοῦσι, τὴν δὲ ἀδελφὴν οὐκέτι *δάειραν*, ἀλλὰ *γάλον*, καθὼς καὶ Ὅμηρός φησιν·

Εἰδομένη γαλόῳ Ἀντηνορίδαο δάμαρτι.

Καὶ *θεῖον* μὲν ὀνομάζουσι τὸν τοῦ πατρὸς ἀδελφὸν, οὐκέτι δὲ *θείαν* τὸ θῆλυ ἀλλὰ *τηθίδα*. Καὶ *πάππον* μέν φασι τὸν πατέρα τοῦ πατρὸς, *μάμμην* δ' οὐκέτι τὴν τοῦ πατρὸς μητέρα ἀλλὰ *τιθήν*. Μάμμας δὲ οἱ παλαιοὶ τὰς αὐτῶν μητέρας καλεῖν εἰώθεσαν. Ὅτι Δίδυμος περὶ παροιμιῶν δεκατρία βιβλία συντέταχε, *Πρὸς* [66] *τοὺς περὶ παροιμιῶν συντεταχότας* ἐπιγράψας αὐτά. Ὅτι τὰς νῦν λεγομένας *κουρίδας* οἱ Ἀττικοὶ *κομμωτρίας* ἐκάλουν. Εὕρηται δὲ παρὰ Μενάνδρῳ καὶ τὸ *κουρίδα* [67]. Ὅτι ὁ στίχος ὁ καὶ παροιμιαζόμενος.

Ὅρκους ἐγὼ γυναικὸς εἰς ὕδωρ γράφω,

VARIÆ LECTIONES.

[55] ὑπὸ B: ἀπὸ ς. [56] ἐπί τε τοῖς B. [57] αὐτὰ B: αὐτὸ ς. [58] Ἀνεγνώσθη — 1599, 8 R. ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι om. B. [59] οὗτος. [60] μάρτυρα pro his in lacuna est versuum duorum. [61] φησι μὴ λέγειν, lacuna in C. [62] ἀντ' om. C. [63] καὶ ὠνεῖσθαι] lacuna in C. [64] ἡράκλειαν C: ἡρακλείαν ς. [65] Γαληνὸς de nat. fac. 1. [66] πρὸς C: καὶ πρὸς ς. [67] vid. Meinek. Menandri reliq. p. 296.

NOTÆ.

(29) Virg. *Et duræ quercus sudabunt roscida mella.*

(30) Vide Phrynichum in ἐωνησάμην, pag. 22.

(31) Iliad Γ, 122.

(32) Catullus: *Mulier cupido quod dicit amanti In vento et rapida scribere oportet aqua.* Et Tibullus: *Perjuria ridet amantum Jupiter, et ventos irrita ferre jubet.* Xenarchus apud Athenæum: *Inscribo vino si qua jurat femina.* Proverb. *In aqua scribere.*

ἐστι μὲν Σοφοκλέους, τοῦτον δὲ παρῳδήσας ὁ Φιλωνίδης ἔφη·

Ὅρκους δὲ μοιχῶν εἰς τέφραν ἐγὼ γράφω.

Οἱ δὲ τὰς γυναῖκας σκώπτοντές φασιν·

Ὅρκους ἐγὼ γυναικῶν εἰς οἶκτον[68] *γράφω.*

Ὅτι τῶν εἴκοσι τεσσάρων στοιχείων τὸ μῦ καὶ τὸ νῦ καὶ τὸ ῦ ἐκτεταμένον ἔχουσι τὸ δίχρονον καὶ περισπῶνται, καὶ τὰ ἄλλα δὲ τὰ εἰς ῖ[69] μονοσύλλαβα καὶ δίφθογγον ἔχει τὴν συλλαβὴν καὶ περισπᾶται, ὡσανεὶ *φεῖ, χεῖ*[70], *ψεῖ*. Τὸ δὲ ὦ δῆλον ὅτι περισπᾶται. Τῶν δὲ δισυλλάβων ὅσα μὲν ἔχει τὴν παραλήγουσαν μακρὰν, φύσει περισπᾶται, οἷον *βῆτα, θῆτα*, ἦτα, ὅσα δὲ μὴ, παροξύνεται, *ἄλφα, κάππα, δέλτα*. Ὅτι ὄνομα θεραπαίνης Πηλούσιον ἦν, δι' ἧς ὁ Μολοσσὸς Πύῤῥος ἀνεῖλε φαρμάκῳ τὴν μητέρα. [866 H.] Ὅτι *ἀνθρακεὺς* ὁ ἐν τῇ συνηθείᾳ καλούμενος καρβωνάριος. Ὅτι ὀνηλάτου μὲν υἱὸς Διονύσιος ἦν ὁ τῆς Σικελίας ἄρξας ἔτη τεσσαράκοντα δυοῖν ἀποδέοντα, Ἀγαθοκλῆς δὲ κεραμέως, καὶ αὐτὸς συχνὸν χρόνον Σικελίας ἄρξας. Τῆς δ' Ἀταρνέως (πόλις δ' αὕτη Θρᾳκίας) ἐκτομίας ὢν καὶ δοῦλος ἦρξεν Ἑρμείας. Πῶρος δ' ὁ βασιλεὺς Ἰνδῶν κουρέως ἦν υἱός. Βράδιλλις δέ τις Ἰλλυριῶν ἐστρατήγησεν ἀνθρακεὺς γεγονὼς, καὶ Ὀρθαγόρας Σικύωνος ἐτυράννησεν ὁ μάγειρος. Ὅτι τὸ *μόγις* ἀναλογώτερον διὰ τοῦ *γ*, φησὶ, γράφεται, ἐπὶ τῶν μετὰ πόνου γινομένων τασσόμενον· οἱ δὲ Ἴωνες καὶ Αἰολεῖς παραλόγως διὰ τοῦ *λ*, *μόλις* λέγοντες, ἐκφέρουσι καὶ γράφουσιν. Ὅτι τὸ ὦ *τὰν* δύο[71] μέρη φησὶν εἶναι, τὸ μὲν ὦ καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ[72] *τὰν* κατὰ ἀποβολὴν τοῦ ε· τὸ γὰρ πλῆρες[73] *ἐτάν* ἐστι, καὶ συναλιφέντος τοῦ ὦ γέγονεν ὦ *τάν*. *Ἐτὰν* γὰρ[74] ὁ ἀληθὴς φίλος· καὶ γὰρ ἐτεὸν τὸ ἀληθές. Ὅτι *Νεκρὸς* λέγεται κατὰ στέρησιν τῆς κηρὸς, *νήκηρός* τις ὢν καὶ νέκηρος[75], καὶ κατὰ συγκοπὴν *νεκρός*. Τὸ γὰρ *νη* στερητικὸν καὶ *νε* φασί· διὸ καὶ *νεβρὸς*[76] ὁ μήπω[77] δυνάμενος νομῆς καὶ βορᾶς μετασχεῖν, [1581 R.] γάλακτι δὲ μόνῳ τρεφόμενος. Καὶ *νέκταρ*, οὗ μὴ ἐστι δυνατὸν τοῖς θνητοῖς[78], τουτέστι τοῖς *κτεινομένοις*, μετασχεῖν· ἔστι γὰρ *κτὰρ* ῥηματικὸν ὄνομα, ἀπὸ τοῦ ῥήματος παρηγμένον τοῦ *κτῶ* τοῦ δηλοῦντος τὸ *κτείνω*. Ὅτι τὸ ὦ οἱ ἄρθρον κλητικὸν ὑπειληφότες πλανῶνται· τὰ γὰρ ἄρθρα οὐ χρῄζουσι κλητικῆς· καὶ γὰρ αὐτὰ μὲν τῶν μὴ παρόντων τὴν ἀναφορὰν δηλοῖ, τὸ δὲ ὦ κατ' ἐνέργειαν[79] μόνον τῆς δείξεως τῇ κλητικῇ προσῆλθεν. Ὅτι δὲ ἁμαρτάνουσιν οἱ νομίζοντες αὐτὸ κλητικὴν, καὶ ὁ[80] χρόνος καὶ ὁ τόνος δηλοῖ καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ γὰρ ψιλοῦται, τῶν ἄλλων ἄρθρων, ὅσα πνεῦμα δέχεται, δασυνομένων· καὶ τὰ μὲν ὀξύνεται,

est Sophoclis, quod Philonides per parodiam exprimens dixit:

Juramenta mœchorum cineri inscribo.

Qui mulieres irrident, sic dicunt :

Juramenta mulierum ejulatibus inscribo.

Inter viginti quatuor litteras μῦ, νῦ, et ῦ duobus temporibus æquivalent et circumflectuntur : et aliæ monosyllabæ, et diphthongo syllaba terminantur et circumflectuntur, verbi gratia φεῖ, χεῖ, ψεῖ. ὦ aperte circumflectitur : inter disyllabas vero quædam habent primam longam, quæ natura sua circumflectitur, ut βῆτα, δῆτα, ἦτα : quæ vero non circumflectuntur, in penultima acuuntur, ut ἄλφα, κάππα, δέλτα. Ancillæ nomen Pelusium erat, per quam Pyrrhus Molossus veneno matrem interfecit. Ἀνθρακεύς vocatur qui vulgo carbonarius (33). Dionysius filius fuit agasonis, qui Siciliæ annis duodequadraginta præfuit. Agathocles (34) figuli filius multos etiam annos Siciliæ præfuit. Hermeas castratus et servus cum esset, Aternæ (quæ Thraciæ civitas est) rex fuit. Porus Indorum rex filius tonsoris. Bradillis carbonarius cum fuisset, Illyricum duxit exercitum. Orthagoras coquus Sicyoniæ dominatus est. Verbum μόγις, *vix*, aptissime per γ scribi ait, positum pro iis quæ fiunt cum labore. Iones et Æoles **530***b* inepte per λ scribunt μόλις, et pronuntiant. Ὦ τὰν (pro ὦ ἐτάν, *heus bone vir*), divisum esse dicit, ὦ quidem solum, τὰν rejecto ε. Integrum est enim ἐτάν, et coalitione cum ὦ fit ὦ τάν. Ἔτης enim amicus verus est : nam ἐτεόν verum significat. Νεκρὸς dicitur de privatis anima, quasi νηκηρὸς, et per syncopen νεκρὸς. Aiunt νε et νη privativas particulas. Ideo et νεβρὸς (hinnulus) qui cibum alimentumque accipere nondum potest, sed solo lacte nutritur. Νέκταρ quod mortales edere non possunt, κτεινόμενοι enim qui occisi sunt. Est autem κτὰρ verbale a verbo κτῶ, quod significat κτείνω, occido. Qui ὦ articulum vocandi putant, falluntur. Articuli enim vocativo non opus habent. Etenim articuli absentium relationem quamdam significant. Ὦ vero ad energiam demonstrationum solum vocativo adjungitur. Errare autem eos ait, qui putant illud vocativum esse, et tempus, et accentus, et spiritus indicant. Etenim levigatur, cum omnes articuli, qui spiritum recipiunt, aspiratione notentur, et illi acuuntur, hoc circumflectitur, illi corripiuntur, hoc natura longum est. Quod ὦ non sit vocativus a recto ο, hinc etiam manifestum est. Vocativus recto suo æquivalet

VARIÆ LECTIONES.

[68] γυναικὸς εἰς οἶνον Scaliger ex Athanæo. [69] ῖ et mox εῖ add. C. [70] χεῖ ψεῖ C : ψει χεῖ ς. [71] δύο add. C et ms. Meursii p. (ap. Gronov.) 955. [72] τὸ δὲ. [73] πλῆ.] lacuna in C. [74] ὦ τάν. Ἐτάν γὰρ] lacuna in C. ὦ τάν· ἔτης γὰρ ms. Meursii ὦ τὰν γὰρ ς. [75] καὶ νέκηρος] καὶ νεβῆρος C : om. ς. [76] νεβρὸς] libri νεκρὸς, correxit Schottus. [77] μήπω] μ C. [78] θνητοῖς — κτεινομένοις. imo κτεινομένοις — θνητοῖς. [79] malim ἐνάργειαν. [80] ὁ add. C.

NOTÆ.

(33) Ex humili qui emerserint, vide Valerium Max. lib. III.

(34) Ausonius : *Fictilibus fama est cœnasse Agathoclea regem.*

tempore, vel tempus minus suscipit, ut Ἀγαμέμνων, et ὦ Ἀγάμεμνον. Hic vero contrarium. Non est igitur articulus, sed adverbium : conjungitur tamen cum vocativo, cum sit adverbium. Quemadmodum et alia adverbia cum genitivo junguntur, ut apud Poetam in Odysseo ω'. Et cum accusativo νὴ et μὰ jungitur. Etenim jurantes accusativo jungunt. Κνέφας alii putant esse a κενέφας, est enim κενὸν φάους lumine vacuum : alii vero per pleonasmum κ. νέφος enim esse, et νέφας perfectum per νε privativum, *privatum luce* significans. Quemadmodum et κτύπος per pleonasmum κ, τύπος est enim κτύπος, nomen verbale a verbo τύπτω. et καίνυτο αἴνυτο ὂν per pleonasmum habet κ. et ναῦρος, αὖρος, enim est qui mente levis est. Musam alii derivant a μαιοῦσάν τινα (34*), **531***a* id est, *investigatricem :* doctrina enim musarum nihil a mysteriis discrepat. Alii a μαάσαι derivant. Quærere enim Dores dicunt μῶ. Et tertia persona μῶται exstat apud Epicharmum, μῶνται apud Euphronionem et μώμεναι participium apud Sophoclem. Aptius igitur est Musam sic dici, tanquam inventricem omnium disciplinarum existimatam. Μαίεσθαι Homerus quoque pro *quærere* dixit, et μαῖαν illam dicimus, quæ consulit medicum de abscondito. Μάκαρ, inquit, sola vox hac terminatione invenitur, et in feminis δάμαρ. Μάκαρ per apocopen a μακάριος, sicuti ὑμὲν pro ὑμέναιε per apocopen. Μακκοᾶν antiquum est, μὴ ἀκούειν, vel μὴ κοεῖν, quod νόειν significat *intelligere*. Callimachus in Hecuba ἐκόησε pro ἐνόησε dixit. Μακάριος alii derivant ex μηκήριος, verbi gratia ex μακήριον, quod fato non subjacet, immortalis, vel ex ἀκήριος pleonasmo τοῦ litteræ μ μακάριος. Ἄλευρον addito μ invenitur μάλευρον *fama*, et μία *una* ex ἴα factum addito μ. De Philomela hæc narrat : Zeten filium Boreæ accepisse Philomelam (35), filiam Dulichii Pandarei, illis filium natum esse nomine Actylum. Philomela autem suspicata virum Nympham quamdam Hamadryadem adamare, zelotypa cum filius Actylus illi videretur conscius ac adjutor furtivi concubitus, a venatione redeuntem illum interfecit. Venus autem tantam miserata calamitatem, in volucrem lusciniam matrem mutavit. Pœnitens autem quæ antea femina, nunc vero avis, luget filium, non reperto mali fine. Τέττα, quod apud Homerum est (35*), quod dixit Diomedes ad Sthenelum, scripturæ vitium est. Quid enim significet *τέττα* ignotum hactenus fuit : sed alii quidem vocem honoris esse amici ad amicum dicunt : nonnulli vero, *garrule*

A τὸ δὲ περισπᾶται· καὶ τὰ μὲν βραχύνεται, τὸ δὲ μακρόν ἐστι φύσει. Ὅτι δὲ οὐκ ἔστι τῆς ὁ εὐθείας τὸ ὦ κλητικὸν, κἀντεῦθέν ἐστι καταφανές· ἡ κλητικὴ τῇ ἰδίᾳ εὐθείᾳ ἰσοχρονεῖ ἢ τὸν ἐλάττω ἀναδέχεται χρόνον, οἷον *Ἀγαμέμνων* καὶ ὦ *Ἀγάμεμνον*· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον. Οὐκ ἔστιν οὖν ἄρθρον ἀλλ' ἐπίῤῥημα. Συντάττεται δ' ὅμως τῇ κλητικῇ, ἐπίῤῥημα ὄν, ὥσπερ καὶ ἄλλα τῶν ἐπιῤῥημάτων γενικῇ συντάττεται, ὡς παρὰ τῷ ποιητῇ ἐν τῇ Ω τῆς *Ὀδυσσείας*, καὶ αἰτιατικῇ τὸ *νὴ* καὶ τὸ *μά*· καὶ γὰρ ὀμνύντες [81] αἰτιατικῇ συνάπτουσι τὰ ἐπιῤῥήματα ταῦτα. Ὅτι τὸ *κνέφας* οἱ μέν φασιν ἀπὸ τοῦ *κενέφας* γενέσθαι (*κενὸν* γάρ ἐστι *φάους*), οἱ δὲ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ *κ*· *νέφος* γὰρ εἶναι καὶ *νέφας* τὸ αὐτοτελὲς, διὰ τοῦ *νε* στερητικοῦ τὸ

B *ἐστερημένον τοῦ φωτὸς* ὑποσημαίνον. Ὥσπερ καὶ τὸ *κτύπος* γέγονε κατὰ πλεονασμὸν τοῦ *κ*· *τύπος* γάρ ἐστιν ὁ *κτύπος*, ῥηματικὸν [867 H.] ὄνομα παρὰ τὸ *τύπτω*. Καὶ τὸ *καίνυτο*, *αἴνυτο* ὄν, περισσὸν ἔχει τὸ *κ*. Καὶ τὸ *καῦρος* [82]· *αὖρος* γάρ ἐστιν, οἷον ὁ κατὰ νοῦν ἐλαφρός. Ὅτι τὴν Μοῦσαν [83] οἱ μὲν ἐτυμολογοῦσιν ἀπὸ τοῦ *μυοῦσάν τινα* εἶναι· ἡ γὰρ μουσικὴ παίδευσις οὐδὲν μυστηρίων διαφέρει. Οἱ δὲ παρὰ τὸ *μαάσαι* [84]· τὸ γὰρ ζητεῖν [85] Δωρεῖς λέγουσι *μῶ*, καὶ *μῶται* τὸ τρίτον πρόσωπον παρ' Ἐπιχάρμῳ, καὶ *μῶνται* παρ' Εὐφορίωνι [86], καὶ *μώμεναι* [87] ἡ μετοχὴ παρὰ Σοφοκλεῖ. Εὐλογώτερον οὖν τὴν Μοῦσαν ἐντεῦθεν εἰρῆσθαι, παντὸς νομιζομένην εὑρέτιν μαθήματος. *Μαίεσθαι* δὲ καὶ Ὅμηρος οἶδε τὸ *ζητεῖν*, καὶ *μαῖαν* φαμεν τὴν ζητοῦσαν ἰατρὸν τὸ κρυπτόμενον. Ὅτι ἡ *μάκαρ*, φησὶ, μονήρης [88] ἐστὶ

C λέξις, καὶ ἐν τοῖς θηλυκοῖς τὸ *δάμαρ*. Τὸ δὲ *μάκαρ* ἐκ τοῦ *μακάριος* ἀποκέκοπται, ὥσπερ καὶ τὸ *ὑμέναιε* γέγονεν ἀποκοπὲν *ὑμέν*. Ὅτι τὸ *μακκοᾶν* ἀρχαϊκῶς ἐστι τὸ *μὴ ἀκούειν*, ἢ τὸ *μὴ κόειν*, ὅπερ τὸ *νοεῖν* ἐδήλου. Καλλίμαχος δ' ἐν Ἑκάβῃ [89], *ἐκόησε* φησὶ, ἀντὶ τοῦ *ἐνόησεν*. Ὅτι τὸ *μακάριος* τινὲς ἐτυμολογοῦσιν ἐκ τοῦ *μηκήριος*, οἷον ἐκ τοῦ μὴ κηρὶ [90] ὑποκεῖσθαι τὸν ἀθάνατον· ἢ ἐκ τοῦ *ἀκήριος* κατὰ πλεονασμὸν τοῦ *μ* *μακάριος*. Ὅτι τὸ *ἄλευρον* κατὰ πλεονασμὸν τοῦ *μ* ἔστιν εὑρεῖν *μάλευρον*. Καὶ τὸ *μία* δὲ, ἐκ τοῦ *ἴα* γεγονὸς, κατὰ πλεονασμὸν ἔχει τὸ *μ*. Ὅτι περὶ τῆς ἀηδόνος μυθολογεῖται ὡς Ζήτης ὁ Βορέου παῖς [91] ἔλαβεν Ἀηδόνα τοῦ Δουλιχιέως Πανδάρεω τὴν θυγατέρα, Ἄκτυλος [92] δὲ αὐτοῖς υἱὸς γί-

D νεται. Ἡ οὖν Ἀηδὼν ὑπονοήσασα τὸν ἄνδρα νύμφης ἁμαδρυάδος ἐρᾷν τινος, ζηλοτυπήσασα, [1584 R.] ἐπεὶ αὐτῇ ἐδόκει ὁ υἱὸς Ἄκτυλος τὴν κλοπὴν τῆς μίξεως συνειδέναι τε καὶ συνεργῆσαι, ἀνεῖλεν ἀπὸ θήρας ἐρχόμενον τὸν παῖδα. Ὤκτειρε δ' αὐτὴν ἡ

VARIÆ LECTIONES.

[81] ὀμνυντες C : ὑμνύοντες ς. [82] καῦρος C : ναῦρος ς. [83] μυοῦσν œschelius : libri μαιοῦσαν. [84] μαάσαι] μαασαν C. [85] ζητεῖν] imo ζητῶ. cf. Etym M. p. 589, 42, nisi mox cum Kustero (ad Suid. v, μῶσθαι) μῶσθαι malis quam μῶ. [86] Εὐφορίωνι Scaliger : libri εὐθυφορίωνι. [87] μωμένου Reisig. comment. in Œd. Colon. p. CXVIII. [88] μονῆρές C. [89] Ἑκάλῃ Scaliger : libri ἐκάβῃ. [90] μὴ κηρὶ mg., μηκήριον C, μακήριον ς. [91] παῖς] lacuna in C. [92] Ἄκτυλος] Ἰτύλος Scaliger, Ἀήτυλος Eustathio auctore Meursius.

NOTÆ.

(34*) Aliter Plato in *Cratylo*.

(35) Vide Ovid. in Metamorph. et supra Photium.

(35*) *Iliad.* Δ.

Ἀφροδίτη τοῦ πάθους, καὶ εἰς ὄρνεον μετέβαλε τὴν ἀηδόνα. Μεταγνοῦσα δὲ ἡ πάλαι μὲν γυνὴ, νῦν δ' ὄρνις θρηνεῖ τὸν παῖδα, λύσιν οὐχ εὑρίσκουσα τοῦ τολμήματος[93]. Ὅτι τὸ *τέττα*, ὃ παρ' Ὁμήρῳ κεῖται εἰρημένον ὡς ἀπὸ τοῦ Διομήδους πρὸς Σθένελον, γραφικῆς ἐστι πλάνης. Τί ποτε γὰρ δηλοῖ τὸ *τέττα*, μέχρι νῦν οὔπω συνομολογεῖται· ἀλλ' οἱ μὲν σεπτικὴν αὐτὸ φωνὴν εἶναι φίλου πρὸς ἑταῖρόν φασιν, οἱ δὲ, *κώτιλλε ὦ οὗτος*, ἄλλοι δὲ πάλιν, *σὲ λέγω*. Οἱ πλείους δὲ τῶν γραμματικῶν νεωτέρου φασὶν εἶναι προσφώνησιν εἰς πρεσβύτερον· καίτοι γε οὐδ' ἔχουσι δεῖξαι Διομήδην Σθενέλου νεώτερον. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται Ὅμηρος ἀλλαχοῦ χρησάμενος τῇ φωνῇ, ἵν' ἐκ τῆς ἀλλαχόθι φανερᾶς διανοίας καὶ τὸ ἐνταῦθα τῆς λέξεως ἀνακαθαρθείη ἀμφίβολον, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ *ἔλλον* ἐποίησε· καὶ γὰρ εἰπὼν ἐκεῖ πρότερον, *πόδεσσιν* [868 H.] *ἔλλον ἔλλε ποικίλον*[94] *κύων*, τὸ ἄδηλον τῆς λέξεως διεσάφησεν ὑποκατιὼν, νεβρὸν[95] τὸν ἔλλον ὀνομάσας. Ὡσαύτως τὸ *λάε* ἐκ τῆς ἐτυμολογίας σαφῆ παρίστησι τὴν φωνὴν, ἐπεὶ ἀλαός ἐστιν ὁ μὴ *βλέπων τὸ φῶς*· ἢ ὅτι τὸ *λάειν*[96] τὸ ἀπολαυστικῶς ἔχειν ἐστὶν, ὅπερ δείκνυσιν ἐμφατικωτέραν[97] διάθεσιν. Καὶ ἄλλα δέ ἐστι ξενίζοντα ἐν τοῖς Ὁμήρου, μεθ' Ὅμηρον δὲ τοῖς νεωτέροις σαφῆ τῇ χρήσει γεγονότα καὶ τὴν λύσιν τῆς ἀπορίας ἐπιδεξάμενα. Τὸ δὲ *τέττα* οὐδὲν τοιοῦτον τῆς ἀγνωσίας καὶ τοῦ[98] μὴ διημαρτῆσθαι ἐξείλετο. Οὐ τοίνυν *τέττα* δεῖ γράφειν, ἀλλὰ *τέτλα*[99], τῆς ἐπὶ τέλους συλλαβῆς ἀποκοπείσης τοῦ *τέτλαθι*[1]. Καὶ γάρ ἐστιν εὑρεῖν τὸ *τέτλα* λεγόμενον παρὰ διαφόροις, ὡς καὶ Ἄρατός φησιν *ἐν χαρίτων πρώτῃ τέτλα*. Διὸ καὶ τὸν παρ' Ὁμήρῳ στίχον τινὲς οὐ *τέττα*, ἀλλὰ *τέτλα* προήνεγκαν ἀναγινώσκοντες, καὶ ἐπισημηνάμενοι ὡς ἡ ἀπάτη γέγονεν ἐκ τοῦ τινὰς τὸ δεύτερον *τ* ἀντὶ τοῦ *λ* λαβεῖν, τῆς βραχυτέρας γραμμῆς τοῦ *λ* φαντασίαν αὐτοῖς τῆς ὀρθῆς κεραίας τοῦ *τ* παρασχομένης, τῆς δὲ μείζονος τῆς ἐπικειμένης ἐγκαρσίας. Ὅτι, φησὶ[2], τοῦ βασιλέως Κορίνθου ἡ μήτηρ, γυνὴ δὲ Ἀμφίονος, χολοβωτέρῳ σκάζουσα τῷ ἑτέρῳ ποδὶ, Λάβδα ἐκαλεῖτο. Ὅτι ἀναλογώτερον ἡ χροιὰ, κατὰ πάθος δὲ ἐλλειπτικὸν ἡ *χρόα*· καὶ ἡ βοτάνη ποιὰ μᾶλλον ἢ *πόα* λεγομένη. Ὅτι τὸ *ἄττα* φησὶ ψιλοῦσθαι· οἱ δὲ ἄλλοι ἀκριβέστερον εἰς τὰ σημαινόμενα διαιροῦντες, οἰκειότερον καὶ περὶ τῶν πνευμάτων διείλοντο. Ὅτι τὸ *ἐλαύνω* παράλογόν ἐστι, φησί· πρὸ τέλους γὰρ ῥῆμα σύμφωνον ἔχον καὶ παραλήγουσαν τὴν *αυ* οὐδέ ποτε βαρύνεται. Δυοῖν γὰρ θάτερον, ἢ καθαρεῦον βαρύτονόν ἐστιν, ἢ σύμφωνον ἔχον περισπᾶται. Τοῦ μὲν *ψαύω*[3], *φαύω*, ἐξ οὗ καὶ τὸ *ἔφαυσε*· τοῦ δευτέρου δὲ *ἀμαυρῶ* καὶ τὰ ὅμοια. Τὸ δὲ *χαύνω* παραλόγως βαρύνεται. Τεχνολογοῦσι δὲ τὸ *ἐλαύνω* οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ *ἐλῶ* ἐλαύνω·

A *heus tu*, vel *o bone vir*, significare aiunt : alii rursum, *te appello :* plures vero grammatici junioris esse vocem ad seniorem dicunt, quanquam ostendere nequeant, Diomedem Sthenelo juniorem fuisse. Neque etiam usquam alibi Homerus hac voce usus, ut ex sensu aliunde noto, **531***b* ambiguitas verbi tolli posset : quod in ἔλλον, quod *hinnulum* significat, fecit (36). Ibi enim dicit, πόδεσσιν ἔλλον ἔλλε ποικίλον κύων, *canis pedibus variegatum hinnulum comprehendit*, obscuritatem verbi detegit quod subnectitur, mortuum hinnulum. Similiter et λάε ex etymologia apertam vocem ostendit, cum ἄλαος sit, *non videns lucem*. Vel quia λάειν idem est ac *frui*, quod vehementiorem ostendit affectionem. B Et alia multa sunt apud Homerum peregrina, quæ Homeri posteris usu facta sunt perspicua, et dubia omnia submota sunt. Non eadem tamen ratio in τέττα. Neque enim τέττα scribendum est, sed τέτλα, ultima syllaba ablata, a τέτλατι. Etenim invenire est τέτλα, multos dixisse, ut Aratum, ubi ait, ἐν χαρίτων πρώτῃ τέτλα. Ideo et nonnulli versum Homeri non per τέττα, sed per τέτλα protulerunt, legentes et significantes, errorem accidisse, quod aliqui secundum τ pro λ accipiant, dante illis breviore in linea λ imaginationem litteræ τ, cujus uni apici recto alter incumbit transversus. Mater regis Corinthi uxor Amphionis, altero læso pede claudicans, Labda vocata est. Rectius χροιὰ dicitur : sed per ellipsin χρά, et herba, C potius ποία quam ποὰ dicta est. Ἄττα ait levi spiritu scribi ; alii secundum significata accuratius distinguentes, spiritibus etiam variare volunt. Ἐλαύνω *fruor* irregulare est : ante finem enim verbum consonantem habens, et in penultima habens syllabam in αυ terminatam, nunquam gravatur. Duorum enim alterum est, vel purum Barytonum, vel consonantem habens, circumflectitur, ut φαύω unde ἔφαυσε· alterius exemplum ἀμαυρῶ, et similia. Χαύνω non bene gravatur. Formant autem nonnulli ἐλαύνω ab ἐλῶ. Nonnulli vero ut a βῶ fit βαίνω, sic aiunt etiam ab ἐλῶ, ἐλαίνω factum, et transmutatione diphthongi ἐλάυνω. Sed solum est ἐλαύνω, et ideo nec regularem conjugationem habet, heteroclitum namque est perfectum, D ab ἐλάζω enim ἐλήλαχα formatur. Conjunctio τὲ **532***a* sola est enclitica, forte quia voce eadem cum expletivis utuntur. Æoles vero, si quidem ut copulativam assumpserint, similiter ut nos τὲ efferunt. Si vero expletive, in ο vertunt syllabam, et τὸ dicunt pro τὲ. Γλωσσοκομεῖον (36*) proprie est vas, quod linguas tibiarum recipit : hodie vero abutentes ad receptacula aliarum rerum accommo-

VARIÆ LECTIONES.

[93] τολμήματος C : τελήματος ς. [94] ποικίλον C : ποικίλων ς. [95] νεβρὸν Meursius : libri νεκρὸν. [96] λαεῖν ς. [97] ἐμφατικωτέραν C : ἐμφατικώτερον ς. [98] καὶ τοῦ C : τοῦ καὶ ς. [99] τέτλα. [1] τέτλαθι Scaliger : libri τέτελα — τετέλαθι. [2] φησὶ] an Κυψέλου ? [3] ψαύω add. C.

NOTÆ.

(36) Κύων ἔχε ποικίλον ἔλλον. *Odyss.* T.

(36*) Vide Phrynichum pag. 17.

dant, et hoc quidem tolerabile : alii vero invertunt et sonum et tempus. Oportet enim penultimam longam circumflecti, illi corripiunt, et acutum in antepenultima ponunt. Speciem mazæ antiqui θριδακίνην vocant : herbam vero θρίδακα. Medici θρίδακα *lactucam*, sive *olus hortense* θριδακίνην vero silvestre vocant. Quemadmodum dicimus τὰ νῦ, et τὰ μῦ, cum litteras in plurali efferre volumus : sic et τὰ σίγμα dicendum est, non τὰ σίγματα. Etenim non declinantur nomina litterarum, ideoque quod a Xenophonte in Ἑλληνικοῖς dictum est τὰ σίγματα τῶν ἀσπίδων, non conjunctim legendum est, sed duabus syllabis τὰ σίγμα, et ab alio principio τὰ τῶν ἀσπίδων divisim. Aiunt Ἀρχέτυπον a nullo antiquo scriptore, nec oratore, nec poeta dictum esse, ut scribit Dionysius Halicarnasseus (37-38). Κρήγυον *verum* significare dicitur, quasi χορέγγυον. Qui enim vere aliquid facturi sunt, illud promittunt capite annuentes. Alii vero κρήγυον, non *verum*, sed *bonum* significare aiunt, quasi καρήγυον derivantes, ut demulcens cor, id est animum : bonum enim demulcere animum solet. Irati est eadem sæpe dicere : infecundus est enim iræ affectus. Ideo et Agamemnon iratus Calchanti, iisdem sæpe verbis conviciatur. Vates dicens improbe, *Mala soles semper prædicere*. Et, *nihil unquam boni prædixisti*. Ἐπιτὰξ apud Callimachum et Aratum, a futuro fit, rejecta syllaba longa finali, quemadmodum et χωρὶς a χορίσω, et πέλας a πελάσω, μὶξ a μίξω, unde et ἐπιμὶξ, apud Homerum, et δὰξ a futuro δάξω. Iones enim a δάκνω **532***b* δάξω formant, ex δὰξ venit ὀδὰξ, a πτύξω πτὺξ, et rejecto etiam τ πύξ. Sic et ab οὐδίσω οὐδὶς, et ἀμφουδὶς, ἀμύξω ἀμὺξ apud Nicandrum, et a πλήξω πλὴξ et ἀμφιπλὴξ · ab ἀγκάσω ἀγκὰς, τύψω τὺψ et προτὺψ. Similiter et ab ὀκλάσω ὀκλὰς, et ὀκλὰξ, πρίσω, πρὶς, πρὶξ et ἀπρίξ. Sic ergo et ex ἐπιτάξω, ἐπιτὰξ quod imperio et jussione fit. Κύρβεις Attici in masculino efferunt, Callimachus in neutro, et idem præter rationem φοιτάζειν pro φοιτίζειν dixit, cum, inquit, profecto boni sæpe sint juveniliter affecti, detergere vero significat. Superbit autem et gloriatur est βρενθύεται. Fit vero a βρένθιον, quod unguentum est. Jactabundi enim et superbi, unguento uti solent.

A τινὲς δὲ ὥσπερ ἀπὸ τοῦ *βῶ βαίνω*, οὕτω φασὶ καὶ ἀπὸ τοῦ *ἐλῶ* γέγονεν *ἐλαίνω*, καὶ μεταθέσει τοῦ διχρόνου *ἐλαύνω*. Πλὴν μονῆρές ἐστι τὸ *ἐλαύνω*, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ κλίσιν βεβαίαν ἔχει. Ἑτερόκλιτος οὖν ἐστιν ὁ παρακείμενος · ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐλάζω γίνεται τὸ *ἐλήλακα*. Ὅτι ὁ *τε* συμπλεκτικὸς ἐγκλίνεται μόνος, ἴσως διότι τοῖς παραπληρωματικοῖς κατὰ φωνὴν συνεμπίπτει. Οἱ δὲ Αἰολεῖς [1585 R.] ἂν μὲν ὡς συμπλεκτικὸν αὐτὸν[4] παραλάβωσιν, ὁμοίως ἡμῖν ἐκφωνοῦσι τὸν *τε* · ἂν δὲ παραπληρωματικῶς, εἰς *ο* τρέπουσι τὴν συλλαβὴν, καὶ *το* λέγουσιν ἀντὶ τοῦ *τε*. Ὅτι τὸ *γλωσσοκομεῖον* κυρίως μέν ἐστι τὸ ἀγγεῖον ὃ τὰς αὐλητικὰς ὑποδέχεται γλώσσας · οἱ δὲ νῦν καταχρώμενοι καὶ ἐπὶ τῶν ἕτερά τινα δεχομένων τιθέασι τὴν λέξιν. Καὶ τοῦτο μὲν ἀνεκτὸν, οἱ δὲ προσ- B διαστρέφουσι καὶ τὸν [869 H.] τόνον καὶ τὸν χρόνον· δέον γὰρ προπερισπᾷν τὴν παραλήγουσαν μακρὰν, οὗτοι καὶ συστέλλουσι καὶ προπαροξύνουσιν. Ὅτι μάζης μὲν εἶδος οἱ παλαιοὶ *θριδακίνην* καλοῦσι, τὴν δὲ βοτάνην *θρίδακα*. Οἱ δὲ ἰατροὶ *θρίδακα* μὲν τὸ ἥμερον λάχανον, *θριδακίνην* δὲ τὸ ἄγριον καλοῦσιν. Ὅτι ὥσπερ *τὰ νῦ* φαμὲν καὶ *τὰ μῦ*, πληθυντικῶς ἐκφωνεῖν ἐθέλοντες τὰ στοιχεῖα, οὕτω καὶ *τὰ σῖγμα* δεῖ λέγειν, ἀλλ' οὐχὶ *τὰ σίγματα* · καὶ γὰρ ἄκλιτα τῶν στοιχείων τὰ ὀνόματα. Διὸ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ξενοφῶντι ἐν τοῖς *Ἑλληνικοῖς* εἰρημένον οὐχ ὑφ' ἓν *τὰ σίγματα τῶν ἀσπίδων* ἀναγνωστέον, ἀλλὰ δισυλλάβως μὲν *τὰ σῖγμα* καὶ ἀπ' ἄλλης ἀρχῆς *τὰ τῶν ἀσπίδων* κατὰ διάστασιν. Ὅτι τὸ *ἀρχέτυπον*, φασὶν, C οὐδενὶ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων οὐδὲ ῥητόρων οὐδὲ τῶν μούσαις κατόχων εἴρηται, ὡς Διονύσιος ὁ Ἁλικαρνασεὺς ἱστορεῖ. Ὅτι *κρήγυον* τὸ *ἀληθὲς* εἴρηται, *καρέγγυόν* τι ὄν · οἱ γὰρ ἀληθῶς τι πράττειν μέλλοντες ἐγγυῶνται τοῦτο τῇ κεφαλῇ κατανεύοντες. Οἱ δὲ *κρήγυον* οὐ τὸ *ἀληθὲς*, ἀλλὰ τὸ *ἀγαθὸν* σημαίνειν φασὶ, *καρήγυον* ἐτυμολογοῦντες, οἷον ἡδῦνον τὸ κῆρ, τουτέστι τὴν ψυχήν · ἡδύνειν γὰρ πέφυκε τὴν ψυχὴν τὸ ἀγαθόν. Ὅτι ὀργιζομένου ἐστὶ τὸ τὰ αὐτὰ πολλάκις λέγειν · καὶ γὰρ τὸ τῆς ὀργῆς πάθος ἄγονον[5]. Διὸ καὶ ὁ[6] Ἀγαμέμνων ὀργιζόμενος τῷ Κάλχαντι ἐν τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι τὴν βλασφημίαν περιφέρει, Μάντι, λέγων, κακῶν, *καὶ ἀεί σοι φίλον τὰ κακὰ μαντεύεσθαι* · καί · *Ἐσθλὸν οὐδὲ πώποτε εἶπες*. Ὅτι τὸ *ἐπιτὰξ* παρὰ Καλλιμάχῳ καὶ Ἀράτῳ D κείμενον ἀπὸ τοῦ ὁριστικοῦ μέλλοντος γέγονε κατὰ ἀποβολὴν τῆς ἐπὶ τέλει μακρᾶς συλλαβῆς, ὥσπερ καὶ τὸ *χωρὶς* τοῦ *χωρίσω* καὶ τὸ *πέλας* τοῦ *πελάσω* καὶ τὸ *μὶξ* ἀπὸ τοῦ *μίξω*, ὅθεν καὶ τὸ *ἐπιμὶξ* παρ' Ὁμήρῳ, καὶ τὸ *δὰξ* ἀπὸ τοῦ *δάξω* · καὶ γὰρ οἱ Ἴωνες ἀπὸ τοῦ *δάκνω* τὸ *δάξω* ἐκφέρουσιν · ἐκ δὲ τοῦ *δὰξ* τὸ *ὀδάξ*. Καὶ ἀπὸ τοῦ *πτύξω* δὲ *πτὺξ*, καὶ ἀποβολῇ τοῦ *τ* *πύξ*. Οὕτως οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ *οὐδίσω οὐδὶς* καὶ *ἀμφουδίς* · *ἀμύξω ἀμὺξ* παρὰ Νικάνδρῳ, καὶ *πλήξω πλὴξ* καὶ *ἀμφιπλὴξ*, καὶ *ἀγκάσω ἀγκὰς*, καὶ *τύψω τὺψ* καὶ *προτύψ*. Ὡσαύτως καὶ *ὀκλάσω ὀκλὰς* καὶ *ὀκλὰξ*, *πρίσω πρὶς πρὶξ* καὶ *ἀπρίξ*. Οὕτως οὖν καὶ ἐκ τοῦ *ἐπιτάξω ἐπιτὰξ*, ὃ κατ' ἐπίταγμα καὶ κέλευσιν πράττεται. Ὅτι τὸ *κύρβεις* οἱ μὲν Ἀττικοὶ ἀῤῥενικῶς ἐκφωνοῦσι, Καλλίμαχος δὲ οὐδετέρως. Καὶ τὸ *φοιτάζειν* δὲ Καλλίμαχος παραλόγως[7] εἶπε *φοιτίζειν*[8], φάμενος ἀγαθοὶ

VARIÆ LECTIONES.

[4] αὐτὸν] libri αὐτό. [5] ἄλογον Wassenberghus ad Homer. Schol. p. 162, inepte. [6] ὁ add. A. [7] παραλόγως. [8] ἀλαζονεύεται] lacuna in C versus 1 1/2

NOTÆ.

(37-38) Ter tamen usum video in *Rhetoricis*.

πολλάκις ἤθεσι. Ῥύψαι[9] δὲ σημαίνει. *Βρενθύεται*[10] δὲ [870 H.] τὸ ἀλαζονεύεται[11]. Γέγονε δὲ ἀπὸ τοῦ βρένθιον, ὅ ἐστι μύρον· οἱ γὰρ ἀλαζονευόμενοι καὶ βρενθυόμενοι μύρῳ χρῆσθαι[12] εἰώθεισαν.

Ὅτι μύρων εἴδη, φησὶ, βακχάριος[13], ναρκιτανος[14], στάκτη, πλαγγόνιον, ὅπερ εὗρε γυνὴ Ἠλεία καλουμένη Πλάγγων[15], μεταλεῖον[16], ὅπερ εὗρε Μέταλος[17] Συρακούσιος. [1588 R.] Ὅτι παρὰ Εὐφορίωνι τῷ φύσει μὲν Χαλκιδεῖ, θέσει δὲ Ἀθηναίῳ, κακοζήλους ἔστιν εὑρεῖν λέξεις. Καὶ γὰρ τὸν Ἰάσονα *ναυαγὸν* εἶπεν, ὅπερ οὐ νεναυαγηκότα μᾶλλον, τὸν δὲ ναῦν ἄγοντα δηλοῖ· καὶ τὸν τὰ χρυσᾶ μῆλα τῶν Ἑσπερίδων φρουροῦντα[18] ὄφιν *κηπουρὸν* ὠνόμασε. Παρεζήλωσε δὲ τὸν πρῶτον Διονύσιον τὸν Σικελίας τύραννον, ὃς ὑπὸ τῆς ἐξουσίας καὶ τῶν κολάκων καὶ τῆς τρυφῆς διαφθειρόμενος ἐπεχείρησε καὶ τραγῳδίας γράφειν, ἐν αἷς καὶ τοιαῦτα συνεφόρησε ῥήματα, τὸ μὲν *ἀκόντιον* καλῶν *βαλάντιον*, τὸν δὲ κάδον *ἐλκύδριον*, *σκέπαρνον* δὲ τὸ *ἔριον*, τὴν δὲ χλαῖναν *ἐριώλην* οἷον ὄλεθρον οὖσαν τῶν ἐρίων, καὶ πολλὰ τοιαῦτα καταγέλαστα. Ὅτι ὁ τῆς θυΐας τριβεὺς *δοῖδυξ* μὲν παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς ὀνομάζεται, ἀλετρίβανος δὲ παρὰ τῇ συνηθείᾳ, καὶ οὐδὲν ἧττον παρὰ Ἀθηναίοις· Διονύσιος δὲ ὁ προειρημένος τύραννος *θυέστην* τὸν *δοίδυκα* ἐκάλει. Εἰκότως ἄρα τῆς τῶν τοιούτων ἀκροάσεως τὰς λατομίας μᾶλλον ᾑρεῖτο Φιλόξενος. Ὅτι οἱ κωμικοὶ τοὺς οἰκέτας τὸ μὲν πλέον ἀπὸ τοῦ γένους ἐκάλουν, οἷον Σύρον Καρίωνα Μίδαν Γέταν καὶ τὰ[19] ὅμοια, ἐκάλουν δὲ καὶ τὰ ἐξ ἐπιθέτων, ὡς ἀπὸ τοῦ χρώματος μὲν Πυῤῥίαν καὶ Ξανθίαν, ἀπὸ τοῦ τρόπου δὲ Παρμένωνα καὶ Πιστὸν καὶ Δρόμωνα. Ἐκάλουν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐν ᾗ ὠνήσαντο τὸν οἰκέτην, ἐξ οὗ καὶ τοὺς Νουμηνίας ὠνόμαζον. Ὅτι τρεῖς ἱστοροῦνται φθειριάσει τεθνάναι· ἔστι δὲ τὸ νόσημα μὲν τῶν σπανίων, γίνεται δὲ ὅταν εἰς φθεῖρας ἀναλυθῇ ἅπαν τὸ σῶμα. Ἀλλὰ τῶν ἐκ τῆς νόσου ταύτης τεθνεώτων τῶν μὲν ἡρώων Ἄκαστός ἐστιν ὁ Πελίου, δεύτερος ὁ Σύρος[20] Φερεκύδης, ὁ τὴν γενεαλογίαν συγγράψας, ὃν καὶ λέγουσι γενικῶς[21] τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν· τρίτος ὁ Ῥωμαίων πολλάκις ὑπατεύσας Σύλλας, ἤδη σφόδρα γηραιὸς ὤν, ὃς[22] καὶ Ἐπαφρόδιτος διὰ τὴν τύχην ἐπωνομάζετο. Ὅτι ἀναλογώτερον ἀντὶ μὲν τῆς *εἰς* προθέσεως τὸ *ἐς* λέγειν, ἀντὶ δὲ τῆς ἐξ τὸ *ἐκ*· πᾶσα γὰρ πρόθεσις βραχυκαταληκτεῖν θέλει. Ἀλλ' ἕτερος πάλιν λόγος τὴν *ἐκ* ξενίας διώκει· οὐδεμία γὰρ παρὰ Ἀττικοῖς λέξις εἰς *κ* καταλήγει.

A Unguentorum species sunt Bacarius, Narcistanus, Stacte, Plangonion, quod invenit mulier Elea nomine, Plangon, Metaleum, quod Metalus Syracusius reperit. Apud Euphorionem origine Chalcidensem, incolam vero Atheniensem, non imitandas voces licet reperire. Nam Jasonem ναύαγον dixit, quod non tam significat naufragum, quam navem regentem, et serpentem aurea mala Hesperidum ferentem, Κηπουρὸν nominavit. Male autem æmulatus est primum Dionysium Siciliæ tyrannum, qui licentia adulatorum, et deliciis corruptus, cœpit tragœdias scribere (39), in quibus has voces congessit, ἀκόντιον vocans βαλάντιον, κάδον vero ἐλκύδριον *σκέπαρνον* ἔριον, χλαῖναν ἐριώλην, ut quæ fuerit perniciesla narum, et talia multa B ridicula. Mortarii pistillum (40), δοῖδυξ ab Atticis vocatur, ἀλετρίβανος vero communiter et Attice dicitur. Dionysius vero tyrannus, de quo ante dictum est, δοίδυκα vocat θυέστην. Merito igitur maluit ad latumias damnari Philoxenus, quam talia audire (41). Comici plerumque servis nomina a natali solo indunt, ut Syrum, Carionem, Midam, Getam, et similia : partim ex adjunctis, ut a colore quidem Pyrrian et Xanthian : a moribus Parmenonem, Pistum, Dromonem : item a die, quo emptus est servus : unde et **533**a Numenias vocant. Tres dicuntur phthiriasi, id est morbo pediculari mortui esse : perpaucorum enim hic morbus. Fit autem cum totum corpus in pediculos C resolvitur, sed ex heroibus, qui hoc morbo exstincti sunt, est Acastus Peliæ filius : secundus Pherecides Syrus, qui Genealogiam conscripsit, quem et aiunt ab ortu hoc malum habuisse. Tertius Romanorum sæpe consul Sylla jam senex, ut etiam Felix propter fortunam dictus sit (42). Ἐς melius secundum analogiam quam præpositio εἰς dicitur, et ἐκ quam ἐξ. Omnis enim præpositio ultima brevi est. Sed alia contra ratio ἐκ peregrinationis accusat. Nulla enim vox apud Atticos in κ desinit. Κυθνώλης *calamitosus* per λ scribunt, sed non per δ. Apud Argos enim regio Cythnion vocata, cujus viros olim Amphytrion interfecit, exceptis admodum paucis. Mercenarius ab aliis θὴς

VARIÆ LECTIONES.

[9] φοιτίζειν bis ponendum esse liquet ex Etym. M. p. 63, 31, addunt Hœsch. et Genev. ὅτι... νὴ δὴ ...... καὶ τὰ..., Roth. vero, quæ ὅτι νὴ δί' ante ἀγαθοὶ ponit, καὶ τὰ ἑξῆς. [10] ῥύψαι. [11] βρενθ. δὲ] ὅτι χλίδη μὲν ἡ τρυφὴ, καὶ βρενθ. δὲ σημαίνει μὲν ins. Meurs. [12] χρίεσθαι Etym. M. p. 212, 51. [13] βάκχαρος C, βαχάριος ς. [14] ναρκίσσινον Meursius. [15] Πλάγγων] πλάνων C. [16] μεταλεῖον — Μέταλος] apud plures scriptores Μεγαλεῖον — Μεγάλος. [17] θέσει] cf. Meinek, de Euphorionis vite et scriptis p. 5. [18] φρουροῦντα C : φοροῦντα ς. [19] τὰ add. C. [20] Σύρος. [21] γενικῶς] imo Σύριος — γενναίω. [22] ὃς C : ὡς ς.

NOTÆ.

(39) Cicero *Tusculan.* poetam nominat Dionysium majorem. Athenæus lib. IX. *Δειπνοσοφ.* versus ejus exponit ex Adonide. Plutarchus quoque de Alexandri virtute hunc ex tragœdia Dionysii versum memorat: Ἡ γὰρ τυραννὶς ἀδικίας μήτηρ ἔφυ. Qui et Antiphonta oratorem, ut quidam referunt, quod tragœdias ejus reprehenderet, interfectum D ait; Philoxenum eadem de causa ad latomias damnatum; atque Æschyli Tragici tabellas coemere solitum jocatur Lucianus.

(40) Vide Glossarium.

(41) De hoc Dionysii carcere Cicero 7 *Verr.* et ibi interpres.

(42) Plutarchus *in Sylla*, et Casaubon. in Laert.

vocatur, vel a θεῖναι, quod significat manibus operari et facere. Antiquis enim dicendi formula erat ἔθηκεν pro τι δρᾶν *aliquid agere*, ut et laboriosissimus heros ideo vocatus est Θησεὺς, Theseus, vel mutatione τ in θ, penuria enim vitæ et indigentia multos ad opera servilia cogit. Multa contra analogiam committuntur errata, ut pro σίκυος dicunt errantes, σίκυς *cucumis*, et pro ἀνδράχλη per λ (sic enim dicunt Attici) dicunt ἀνδράχνη. Εἴσω rectius est quam ἔσω. et ὤμιλλαν proferunt vulgus vero per α. Euphorion, inquit, refert quædam somnia alicubi non videri. Mulam, qua ferimur, cum jugum non ferat, Attici ἀστράβην vocant: inde dicitur et ἀστραβηγάτης. Dicitur etiam ἀστράβη pro sella equestri ut Demosthenes in oratione adversus Midiam : Ἐπ' ἀστράβης ὀχούμενος ἀργυρᾶς : *Argenteo insidens ephippio*.

Ἄρτος, inquit, dicitur ex αἴρειν, quod significat admovere vel capere. Etenim singulis hunc diebus capimus. Et ἄρμα, *nutrimentum*, ab Hippocrate et aliis dicitur. Τάριχος, *salsamentum*, in neutro genere plerumque dicunt Athenienses: minus vero frequenter in masculino. Grammatici vero in vocibus occupati, dicunt in masculino magis analogiæ respondere **533***b*. Ἄριστος proprie de iis, qui in bello aliquid præclare gesserunt. Ideo et ἀριστέας eos vocamus, et ἄρην, *Martem*, rei bellicæ ephorum putant, abusive vero etiam pro quavis in re excellentibus dicitur. Μάκτραν vocant vas in quo polenta aut massa subigitur. Atticum est, et non, ut nonnuli dicunt tritum. Ῥαφὶς *acus* est antiquius quam Βελόνη, et ξύστρα *strigilis*, quam στλεγγὶς, ὑδρορρόη *alveolus*, quam ὄχετον, et ἀλέτων *mola*, quam μύλος. Lapidem enim superiorem molæ sic vocant, ὄνον vero molam inferiorem. Et μαγὶς pro *mensa*, Ægyptium videtur, et omnino illegitimum, Epicharmus vero Doricus, et Cercidas poeta hoc sensu usi sunt eadem voce, et etiam Sophocles, qui Atticus est. Aristoteles peripateticæ princeps scholæ, a Platone pullus nominatus est, quod præceptori contradiceret. Equo enim volupe est etiam patrem mordere. Proverbium esse dicit, dextrum calceare pedem, et sinistrum lavare. Dicit enim Polemo, teste Didymo, dextrum in calceum, sinistrum in polubrum. Ait vocari δήμιον *carnificem*, qui eos occidit qui ad mortem condemnati sunt, δημόκοινον vero *tortorem*. Ἱππεῖς et νομεῖς in nominativo plurali dicendum et scribendum, non vero in accusativo, sed ἱππέας *equites*, νομέας *pastores*, tametsi Xenophon dixerit, τοὺς νομεῖς, ne mireris si homo bellis assuetus, nec urbanus (43-44), aliquam e patriis vocibus adulterat: ideo non est quod quis illum Atticæ linguæ judicem sumat. Primo quidem

A Ὅτι τὸ *Κυθνώλης* διὰ τοῦ *λ* γράφουσιν, ἀλλ' οὐ διὰ τοῦ *δ*. Ἄργους γὰρ ἦν [871 H.] χωρίον τι καλούμενον Κύθνιον, οὗ τοὺς ἄνδρας ποτὲ Ἀμφιτρύων ἀνεῖλε πάντας, πλὴν ὀλίγων πάνυ. Ὅτι ὁ παρ' ἄλλοις μισθοῦ δουλεύων *θὴς* καλεῖται, ἢ παρὰ τὸ *θεῖναι*, ὃ δηλοῖ τὸ χερσὶν ἐργάζεσθαι καὶ ποιεῖν (καὶ γὰρ τοῖς παλαιοῖς λέγειν ἔθος τὸ *ἔθηκεν* ἐπὶ τοῦ τι *δρᾶν*, καὶ ὡς [23] δραστικώτατος ἥρως διὰ τοῦτο κέκληται *Θησεύς*), ἢ κατὰ μετάθεσιν τοῦ *τ* εἰς τὸ *θ*· τὸ γὰρ πένεσθαι καὶ τητᾶσθαι βίου, [24] οἷον [25] στέρεσθαι, ἀναγκάζει πολλοὺς τὰ δούλων πράττειν. Ὅτι παρὰ γράμμα, φησὶ, μυρία ἐστὶν ἡμαρτημένα, ὥσπερ ἀντὶ τοῦ ὁ *σίκυος* ἁμαρτάνοντες λέγουσιν ὁ *σίκυς* καὶ ἀντὶ τοῦ *ἀνδράχλη* [26] διὰ τοῦ *λ* (οὕτω γάρ φασιν οἱ Ἀττικοὶ) λέγουσιν *ἀνδράχνη*. Καὶ τὸ *εἴσω* δὲ ἀναλογώτερον τοῦ

B *ἔσω*. Καὶ τὸν ὠλε.... προφέρουσιν· ἡ δὲ συνήθεια διὰ τοῦ α. Ὅτι ὁ Εὐφορίων, φησὶν, ἱστορεῖ τινα [27] ἐνύπνια μηδέποτε [28] ἑωρακέναι. Ὅτι τὴν ἡμίονον, ἐφ' ἧς ὀχούμεθα, φησὶν, [29] ἀζύγου οὔσης, Ἀθηναῖοι καλοῦσιν *ἀστράβην*· ἔνθεν λέγεται καὶ ὁ *ἀστραβηλάτης*. [1589 R.] Λέγεται μέντοι *ἀστράβη* καὶ τὸ κατασκεύασμα, ὡς Δημοσθένης ἐν τῷ κατὰ Μειδίου λόγῳ *ἐπ' ἀστράβης ὀχούμενος ἀργυρᾶς*. Ὅτι *ἄρτος* ἐκ τοῦ *αἴρειν* εἴρηται, φησὶν, ὃ δηλοῖ τὸ προσφέρεσθαι· καὶ γὰρ καθ' ἑκάστην τοῦτον προσφερόμεθα. Καὶ *ἄρμα* δὲ ἡ τροφὴ παρὰ Ἱπποκράτει καὶ πολλοῖς ἄλλοις. Ὅτι τὸ τάριχος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μὲν λέγουσιν οὐδετέρως οἱ Ἀττικοὶ, ἐπ' ἔλαττον δὲ καὶ ἀρσενικῶς· οἱ δὲ γραμματικοὶ τεχνολογοῦντες ἀναλογώτερόν φασι τὸν τάριχον λέγεσθαι. Ὅτι τὸ *ἄρι-*

C *στος* κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν κατὰ πόλεμον εὐδοκιμούντων ἂν ῥηθείη, διότι καὶ *ἀριστέας* τούτους καλοῦμεν καὶ τὸν Ἄρην ἔφορον τῶν πολεμικῶν ἔργων νομίζουσιν· ἐν καταχρήσει δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλο τι κατορθούντων λέγεται. Ὅτι τὸ *μάκτραν* καλεῖν, ἐν αἷς τὰς μάζας μάττουσιν, Ἀττικὸν, καὶ οὐχ, ὡς ἔνιοι δοκοῦσιν, ἰδιωτικόν. Ἀλλὰ καὶ τῆς *βελόνης* ἡ *ῥαφὶς* παλαιότερον, καὶ ἡ *ξύστρα* τῆς *στλεγγίδος*, καὶ τοῦ ὀχετοῦ ἡ *ὑδρορρόη*. Καὶ ὁ *ἀλέτων* δὲ τοῦ μύλου· τὸν γὰρ ἄνω τοῦ μύλου λίθον οὕτως ἐπονομάζομεν, *ὄνον* δὲ τὴν κάτω μύλην. Καὶ ἡ *μαγὶς* δὲ ἀντὶ τῆς τραπέζης Αἰγύπτιον δόξει καὶ παντελῶς ἔκθεσμον· Ἐπίχαρμος δὲ ὁ Δωριεὺς καὶ Κερκίδας ὁ μελοποιὸς

D ἐπὶ τῆς αὐτῆς διανοίας ἐχρήσαντο τῇ λέξει, καὶ μὴν καὶ ὁ Ἀττικὸς Σοφοκλῆς. Ὅτι, φησὶν οὗτος, Ἀριστοτέλης ὁ τοῦ περιπάτου προστάτης ὑπὸ Πλάτωνος ἵππος ἐπωνομάζετο, ἐναντιοῦσθαι δοκῶν τῷ διδασκάλῳ· καὶ γὰρ ὁ ἵππος τὸν ἑαυτοῦ φιλεῖ πατέρα δάκνειν. [872 H.] Ὅτι παροιμίαν εἶναί φησι τὸν δεξιὸν ὑποδεῖσθαι πόδα, τὸν δ' ἀριστερὸν νίζειν· φησὶ γὰρ ὁ Πολέμων, ὡς μαρτυρεῖ Δίδυμος, δεξιὸν εἰς ὑπόδημα, ἀριστερὸν εἰς ποδάνιπτρα [30]. Ὅτι *δήμιον* μὲν φησι

VARIÆ LECTIONES.

[23] καὶ ὡς C : καὶ ὡς ς. [24] βίου C : τοῦ βίου ς. [25] οἷον] malim ὅ ἐστι. [26] σιν ἀνδράχνη καὶ τὸ εἴσω δὲ] et mox τὸν ὠλε... προφέ] lacunæ in C. pro τὸν ὠλε. Roth. τὴν ὤμιλλαν. [27] εἴ τινα] lacuna in C. [28] μηδέποτε μηδέπω C, μηδέπου ς. [29] φησὶν] lacuna in C. [30] ποδάνιπτρα C. ποδάνιπτα ς.

NOTÆ.

(43-44) Dictum tamen de illo, Xenophontis ore Musas locutas videri. Cic.

καλεῖσθαι τὸν τῶν ἐπὶ θανάτῳ καταδικασθέντων φονέα, δημόκοινον δὲ τὸν βασανιστήν. Ὅτι *ἱππεῖς* μὲν καὶ *νομεῖς* δεῖ γράφειν καὶ λέγειν τὴν εὐθεῖαν τῶν πληθυντικῶν, οὐκέτι δὲ καὶ τὰς αἰτιατικάς, ἀλλ' *ἱππέας* καὶ *νομέας*. Εἰ δὲ καὶ Ξενοφῶν εἴρηκε *τοὺς νομεῖς*, οὐδὲν θαυμαστὸν, ἀνὴρ ἐν στρατείαις σχολάζων καὶ ξένων συνουσίαις εἴ τινα παρακόπτει τῆς πατρίου φωνῆς· διὸ νομοθέτην αὐτὸν οὐκ ἄν τις Ἀττικισμοῦ παραλάβοι. Ὅτι πρῶτα μὲν τὰ Παναθήναια συνέστη· εἶτα τὰ Ἐλευσίνια ἐπὶ Πελίᾳ [31] τεθνηκότι προὔθηκαν ἆθλα Θετταλοί· εἶτα τὰ Ἴσθμια ἐπὶ Μελικέρτῃ· ἔπειτα ὁ τῶν Ὀλυμπίων ἀγὼν ἀρχὴν λαμβάνει ὑφ' Ἡρακλέος, εἶτα τὰ Νέμεα [32] ἐπ' Ἀρχεμόρῳ τεθέντα, εἶτα μετὰ τὸ τὴν Κίρραν πεσεῖν τὰ Πύθια. Ὅτι τὸ *ποτνιᾶσθαι* κυριώτερον ἐπὶ γυναικὸς τάττεται, φησὶν [33], ὅταν κακόν τι πάσχῃ καὶ θήλειαν ἱκετεύῃ θεόν· *ποτνιώμενον* δὲ ἄνδρα ἄν τις εἴπῃ, ἁμαρτάνει. Ὅτι τὸ *μόνος* ἐπίτασίν φασι μὴ λαμβάνειν οἱ γραμματικοί· διὸ τὸ *μονώτατος* σόλοικον ἡγοῦνται. Ἀριστοφάνης [34] δὲ ὅμως κέχρηται τῇ φωνῇ. Ὅτι τὸ ἐν Θετταλίᾳ ἱερὸν Ἀφροδίτης ὀνομάζεται *ἀνοσίας*, διότι τὴν ἑταίραν τὴν Λαΐδα παραγενομένην αὐτόθι ἐζηλοτύπησαν ἐκτόπως αἱ γυναῖκες, καὶ ξυλίναις αὐτὴν ἀπώλεσαν χελώναις. Ὅτι ἔθος [35] ἦν ἐν Ἀθήναις φαρμακοὺς ἄγειν δύο, τὸν μὲν ὑπὲρ ἀνδρῶν, τὸν δὲ [36] ὑπὲρ γυναικῶν, πρὸς τὸν καθαρμὸν ἀγομένους. [1591 R.] Καὶ ὁ μὲν τῶν ἀνδρῶν μελαίνας ἰσχάδας περὶ τὸν τράχηλον εἶχε, λευκὰς δ' ἅτερος. *Συβάκχοι* [37] δὲ, φησὶν, ὠνομάζοντο. Τὸ δὲ καθάρσιον τοῦτο λοιμικῶν νόσων ἀποτροπιασμὸς ἦν, λαβὸν τὴν ἀρχὴν ἀπὸ Ἀνδρόγεω τοῦ Κρητὸς, οὗ τεθνηκότος ἐν ταῖς Ἀθήναις παρανόμως τὴν λοιμικὴν ἐνόσησαν οἱ Ἀθηναῖοι νόσον, καὶ ἐκράτει τὸ ἔθος ἀεὶ καθαίρειν τὴν πόλιν τοῖς φαρμακοῖς. Ὅτι *ὀργὰς* μὲν κοινῶς, φησὶ πᾶσα ἡ γῆ, ὅση ἐπιτηδεία πρὸς καρπῶν γονάς· *ὀργάδα* δὲ ἰδίως ἐκάλουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν ταῖν θεαῖν ἀνειμένην τῆς Ἀττικῆς μεταξὺ καὶ τῆς Μεγαρίδος. ὥσπερ καὶ *Ἴδην* μὲν κοινῶς ἕκαστον ὄρος, ἐξ οὗ ῥᾴδιόν ἐστιν ἰδεῖν τὰ κάτω, ἰδίως δὲ Κρήτης τε καὶ Τροίας ὄρη. Καὶ *ῥίον* μὲν, φησὶ, λέγομεν ἅπαν *ὄρους* ἀκρωτήριον, ἰδίως δὲ τὸ Μολυκρικόν [38]. Καὶ ἰσθμὸς μὲν κοινῶς ἅπαν τὸ ὑπὸ δυοῖν πελαγῶν περιεχόμενον, ἰδίως δὲ τὸ χωρίον ὅπερ ἰσθμὰ Κορίνθιοι [873 H.] λέγουσιν. Ὡσαύτως καὶ χεῤῥόνησος κοινῶς μὲν πᾶν τὸ ὑπὸ θαλάσσης ἐπὶ πλεῖστον περιεχόμενον, καθ' ἓν δὲ μέρος τῇ γῇ συναπτόμενον· καὶ ἴδιον δὲ ὄνομα Θρᾳκίου τόπου. Καὶ *αἰγιαλὸν* μὲν καὶ ἀκτὴν ἁπλῶς τὰ παραθαλάττια πάντα λέγομεν, ἰδικώτερον δὲ τὴν Ἀττικὴν *ἀκτὴν* λέγουσιν. Ὡσαύτως καὶ *Αἰγιαλὸν* ἐξῃρημένως φασὶ τὸ περὶ τὴν Ἑλίκην παράλιον μέρος· ἔστι δὲ τῆς Ἀχαΐας, ἀφ' οὗ καὶ τοὺς Ἀχαιοὺς *Αἰγιαλεῖς* [39] τινὲς εἰώθασι καλεῖν. Καὶ μὴν καὶ *ἤπειρος*

instituta fuerunt Panathenæa : deinde Eleusinia mortuo Peliæ certamina Thessali instituerunt : post Isthmia in honorem Melicertæ : inde ab Hercule Olympia : dehinc Nemæa, mortuo Archemo : postremo post casum Cirrhæ, Pythia instituta sunt. Ποτνιᾶσθαι proprie de femina dicitur, quando aliquod malum patitur, et supplicat deæ. Si quis de viro ποτνιᾶσθαι dicat, peccat.

Μόνος secundum grammaticos non comparatur, ideo μονώτατος solœcismum putant, etsi Aristophanes utatur (45). Templum Veneris in Thessalia ἀνοσίας vocatur, quia Laidem meretricem **534a** illuc venientem mulieres supra modum zelotypia prosecutæ sunt, et ligneis scabellis eam occiderunt. Mos fuit Atheniensibus duos habere expiatores; unum pro viris, alterum pro feminis; qui ad expiationem ducerentur. Virorum expiator nigras caricas circum collum habuit, alter vero albas. Et συμβάκχοι nominati sunt. Hæc vero expiatio fiebat ad pestilentes morbos depellendos : et ab Androgeo Creensi initium sumpsit : quo inique Athenis interfecto, Athenienses peste laborarunt : et invaluit hic ritus lustrandi urbem perpetuo expiationibus. Ὀργὰς quidem communiter omnis dicitur terra quæ est apta ad fructus procreandos : ὀργάδα autem proprie Athenienses vocant terram, quæ est inter Atticam et Megaridem duabus sacratam deabus. Quemadmodum et *Idam* communiter quidem unumquemque montem, unde inferiora cernuntur, proprie vero Cretæ et Trojæ montes. Et ῥίον omnem montis *verticem* dicimus, proprie vero Molycrion. Isthmum etiam communiter, omne quod duplici utrinque mari clauditur, proprie vero locum quem Isthma Corinthii vocant. Similiter et Chersonesus communiter omne quod maxima parte mare clauditur, et ab una parte continens est, proprie vero locus Thraciæ. Et Αἰγιάλον quidem et ἀκτὴν communiter omnia littora vocamus, proprie vero Atticam ἀκτὴν nominant. Similiter et Αἰγιάλον simpliciter dicunt locum circa Helicen maritimum, cum sit Achaiæ, unde Achæos Αἰγιαλοὺς quidam appellare solent. Ἤπειρος omnis terra, Epirus vero proprie et Thesprotias. Anticyram, ubi album helleborum nascitur, nullo alibi crescente deteriorem urbem Phocensem esse dicit. In sequentibus quarti libri, apophthegmata nonnulla refert, et argumenta quædam Atheniensium humanitatis, misericordiæ, prudentiæ, et decori curæ, aliusque sanctitatis : unde etiam hæc sunt. Fugiens accipitrem struthio in Areopago, uni Areopagitæ in sinum decidit; ille perfugam **534b**, cum servare debuisset, interfecit. Senatus

VARIÆ LECTIONES.

[31] πελίᾳ C : πελεία ς. [32] νέμαια ς. [33] Cf. Ruhnken. ad Tim. p. 221. [34] Ἀριστοφ.] Plut. [35] ἔθος — δύο] nota trimetrum (cf. p. 335 b. 42). similiter infra περὶ—ἅτερος, et ἀπ' Ἀνδρόγεω et τὴν λοιμικὴν, et ἀεὶ — φαρμακοῖς, et τὴν — Ἀττικῆς, et ἰδίως δὲ [τὰ] — ὄρη, et ἱέρακα — πάγῳ. ἄγειν. [36] τὸν δὲ] lacuna in C. [37] συβάκχοι C : συμβάκχοι ς. [38] μολυκρικὸν C : Μολύκριον ς. [39] αἰγιαλοὺς libri.

NOTÆ.

(45) Utitur illo et Theocritus, et LXX interpretes.

indicavit hunc ut qui impie fecerit. Dedit igitur pœnas non struthionis gratia, sed ob crudelitatem. Humanitatis (46-47) item et commiserationis exemplum Demosthenem inducit, accusatum ob pecuniam quam ab Harpalo acceperat, quem jam fugam adornantem, Athenienses retinuerunt, et trepidantem circumsteterunt. Unusquisque aliquid sub axilla tenens illi pro viatico dedit, hic aurum, ille argentum, et clementer illum dimiserunt, bonoque esse animo jusserunt, et calamitatem fortiter ferre. Ille suspirans: Quomodo, inquit, ferre potero talem deserens urbem, in qua multi tales sunt hostes, quales alibi amicos quis non reperiat. Hoc apophthegma Æschinem dixisse quidam ferunt, quando fugientem arripiens Demosthenes, et amicum se ostendens, hortatus est ad calamitatem fortiter B ferendam. Et Calliclem in eadem causa pecuniarum Harpali suspectum, cum adduci juberent Areopagitæ, ad domum accedentes qui missi fuerant, ubi vestibulum coronatum viderunt, et cognito nuptias illum jam celebrare, desinentes quærere abierunt. Non enim æquum esse duxerunt ad mulierem ingredi quæ nupsisset. Cum contra Philippum Athenienses bellum gererent, et multas epistolas ejus ad varios intercepissent, alias quidem in conventu legerunt, cum vero quædam sic inscripta esset: Philippus Olympiadi, populus simul acclamavit, ne aperirent neque legerent, quod putarent secreta viri cum uxore communicanda non esse in vulgus, etsi profuisset illis scire. C Adeo Athenienses utile honesto non anteponebant. Magnæ vero pietatis signum, quod tumultu, et seditioni Argi concitata, quam scytalismum (47*) vocarunt, quod se invicem ferientes mille quingentos interfecerint, hoc Athenis nuntiatum est, qua re solum audita, et peregrino facinore perculsi, decreverunt civitatem statim universam expiandam. Et Praxiteles quidam nomine arietem vivum excoriavit, et hoc factum exsecrantes, illum (48) **535***a* fustibus cædentes punierunt, non arietis vindictam capere volentes, sed virum exosi, quod tyrannicam mentem haberet, et novam rationem cruciatus excogitasset. D

A μὲν πᾶσα ἡ γῆ· *Ἤπειρος* δὲ ἰδίως καὶ ἡ Θεσπρωτιάς. Ὅτι τὴν Ἀντίκυραν, ἐν ᾗ φασι γίνεσθαι τὸν λευκὸν ἐλλέβορον οὐδενὸς χείρω τῶν ἀλλαχόθι γινομένων, Φωκικὴν εἶναι πόλιν λέγει. Ὅτι ἐν τοῖς ἐφεξῆς τοῦ τετάρτου λόγου ἀποφθέγματά τινα λέγει καὶ σύμβολα τῆς Ἀθηναίων φιλανθρωπίας τε καὶ συμπαθείας καὶ τῆς προνοίας καὶ ἐπιμελείας τοῦ πρέποντος καὶ τῆς ἄλλης ὁσιότητος· ὧν ἐστὶ καὶ ταῦτα· Ἱέρακα φεύγων στρουθὸς ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τῶν Ἀρεοπαγιτῶν ἑνὸς κατέπεσεν εἰς τὸν κόλπον· ὁ δὲ τὸν πρόσφυγα, δέον σώζειν, ἀνεῖλε· τὸ δὲ συνέδριον ἀπεκήρυξεν ὡς οὐχ ὅσια δράσαντα τοῦτον. Ἔδωκε τοίνυν οὐχὶ στρουθοῦ χάριν δίκην, τῆς δ' ἰταμότητος τῶν τρόπων. Φιλανθρωπίας δὲ [40] καὶ συμπαθείας παράδειγμα· τὸν Δημοσθένην, φησὶν, ἐπὶ τοῖς Ἁρπαλείοις χρήμασιν αἰτίαν λα- B βόντα καὶ φεύγειν μέλλοντα συνέσχον μὲν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ περιστάντες εἶχον [41] ὀῤῥωδοῦντα, ἕκαστος δ' ὑπὸ μάλης ἔχων τι εἰς ἐφόδιον ἐπεδίδου, ὁ μὲν ἀργύριον, ὁ δὲ χρυσίον, καὶ προὔπεμπον αὐτὸν εὐμενῶς, καὶ θαῤῥεῖν ἐκέλευον καὶ φέρειν τὴν συμφορὰν γενναίως· ὁ δὲ ἀναστενάξας, Πῶς, ἔφη, *φέρειν δυνήσομαι, τοιαύτην ἀπολιμπάνων πόλιν, ἐν ᾗ τοιοῦτοι τυγχάνουσιν ἐχθροὶ, οἵους οὐκ ἄν τις ἀλλαχόθι φίλους εὑρήσει*; οἱ δὲ τοῦτο τὸ ἀπόφθεγμα Αἰσχίνην λέγουσιν εἰπεῖν, ἡνίκα φεύγοντα καταλαβὼν Δημοσθένης καὶ φιλοφρονησάμενος, παρηγγύα [42] φέρειν τὸ συμβεβηκὸς γενναίως. Καὶ Καλλικλέα δὲ ἐπὶ τῇ αὐτῇ τῶν Ἁρπαλείων χρημάτων αἰτίᾳ ὑπόνοιαν παρασχόντα ἐπεί- C περ ἄγειν ἐκέλευσαν οἱ Ἀρεοπαγῖται, τὴν οἰκίαν καταλαβόντες οἱ ἀπεσταλμένοι καὶ [43] τὰ πρόθυρα ἰδόντες ἐστεφανωμένα καὶ γνόντες ὡς εἴη τεθυκὼς νυνὶ γάμους [44], ἀφέντες τὴν ζήτησιν ἀνεχώρησαν· οὐ γὰρ ᾠήθησαν εὖ ἔχειν ἐπεισελθεῖν γυναικὶ νεογάμῳ. [1593 R.] Καὶ τοῦ πρὸς Φίλιππον δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ἔτι συνεστῶτος πολέμου, ἐπεὶ γράμματα αὐτοῦ πρὸς διαφόρους συνελήφθησαν, τὰ μὲν ἄλλα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀνεγινώσκετο, ἐπιγραφὴν δέ τινος γραμματείου ἔχοντος *Ὀλυμπιάδι Φίλιππος* ὁ δῆμος ἅμα [45] ἐβόησε [46] μήτε λύειν μήτε ἀναγινώσκειν· πρὸς γὰρ γαμετὴν γυναῖκα τὴν διὰ γραμμάτων ὁμιλίαν D ἀπόῤῥητον ἀνδρὸς οὐκ ἐνόμισαν δημοσιεύειν εὐπρεπὲς εἶναι. Καίτοι συνέφερεν αὐτοῖς [47] μηδὲν λανθάνειν· ἀλλ' ὡς Ἀθηναῖοι τὸ πρὸς [874 H.] εὔκλειαν φέρον τοῦ λυσιτελοῦντος οὐκ ἔθεντο δεύτερον. Τῆς δὲ πολλῆς εὐλαβείας τεκμήριον, ὅτι στάσεως ἐν Ἄργει γενομένης σφοδρᾶς, ἣν [48] σκυταλισμὸν ἐκάλεσαν, διότι παίοντες ἀλλήλους ἀνεῖλον χιλίους πεντακοσίους, τοῦτο ἀπαγγελθὲν εἰς [49] τὰς Ἀθήνας ἕνεκα τῆς ἀκοῆς μόνης ἐψηφίσαντο, καταπλαγέντες τὸ ξένον, ὅλην καθᾶραι τὴν πόλιν παραυτίκα [50]. Καὶ Πραξιτέλης δέ τις ὄνομα κριὸν ἐξέδειρε ζῶντα· ἀλλὰ

VARIÆ LECTIONES.

[40] δὲ C : τε ς. [41] εἶχον] εἶ C. [42] libri παρεγγυᾷ [43] καὶ add. C. [44] γάμοις libri. [45] ἅμα] malim ἅπας. [46] post ἐβόησε in C lacuna est septem aut octo litterarum capax. [47] αὐτοῖς μηδὲν] his transponendis metrum restitues: καίτοι συνέφερε μηδὲν αὐτοῖς λανθάνειν· ἀλλ' ὡς Ἀθηναῖοι τὸ πρὸς εὔκλειαν φέρον τοῦ λυσιτελοῦντος οὐκ ἔθεντο δεύτερον. [48] ἣν] ἣν καὶ C. [49] εἰς. [50] παραυτίκα, hi quoque trimetri tres et mox p. 535 τιμωρίαν, et τυραννικόν, et καὶ τὴν, et βόρβορον, et οἱ δ' αὐτὸν, et ὠοῦ, μαρτυρεῖν δὲ, τοὔνομα, et ἰδιότιπερ, et δοράν, et το δὲ, et κυρίως, et ἔξω (ita enim legendum), et ψόφον.

NOTÆ.

(46 47) Humanitatis in Demosthenem. Plutarch. in Demosthene, et in X Græciæ oratoribus. Nos in Vitis parallelis ad olympiadem 113, an. 2 et 3.

(47*) Vide Σκυθαλόν in *Thesauro*. Agellius XVII, cap. 9.

(48) Vide simile in controversia ultima Senecæ, et apud Quintilianum de puero cornicum oculos colligente. Vide Adagium.

καὶ τοῦτον ὀργισθέντες ἀπετυμπάνισαν, οὐχὶ τοῦ προβάτου τιμωρίαν λαβεῖν ἐθέλοντες, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄνδρα μισήσαντες ὡς τυραννικὸν ἔχοντα φρόνημα καὶ καινὸν τρόπον οὕτω παρανόμων ἐπινοοῦντα κολάσεων.

Ὅτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν A φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις. Διὸ καὶ τὸ *δεσμωτήριον οἴκημα* ἐκάλουν, καὶ τὸν *δήμιον κοινόν*, τὰς δὲ *Ἐριννύας* Εὐμενίδας ἢ σεμνὰς θεάς, τὸ δὲ *μύσος ἄγος*, τὸ δὲ *ὄξος μέλι* καὶ τὴν *χολὴν γλυκεῖαν*, τὸν δὲ *βόρβορον ὀχετόν*. Οἱ δὲ γραμματικοὶ τὰ τοιαῦτα κατὰ ἀντίφρασιν ὀνομάζουσιν. Οἶδα δέ τινας, φησί [51], τῶν φιλολόγων καὶ τὸν πίθηκον ὀνομάζοντας Καλλίαν. Ὅτι τὸ *νὺξ* μὲν ἀπὸ τοῦ νύξω γέγονε, κατὰ ἀποκοπήν· νυττόμεθα γὰρ ἐν τῷ σκότει προσπταίοντες καὶ οὐχ ὁρῶντες, ἐξ ὧν νυγμοί τε καὶ πληγαί. Πέντε δέ εἰσι μονοσύλλαβα εἰς υξ λήγοντα θηλυκά, *τρὺξ*, *στὺξ*, *νὺξ*, *πτὺξ* καὶ πνύξ. Τούτων διὰ μὲν τοῦ γ κλίνεται, τὸ *τρὺξ* καὶ τὸ στύξ· διὰ δὲ τοῦ χ τὸ *πτὺξ* καὶ τὸ *νύξ*. *Πτὺξ* γὰρ πτυχὸς καὶ *νὺξ νυχός*, ἐξ οὗ καὶ *πάννυχος* [52] B καὶ παννυχὶς καὶ *παννύχιον*, καὶ κατὰ ἀντιστοιχίαν τινός, καὶ ἐπενθέσει τοῦ τ *νυκτός*· φιλεῖ γὰρ πλεονάζειν ἐν ταῖς γενικαῖς τὸ τ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ἄνακτος καὶ *γάλακτος*. Τὸ δὲ *πνὺξ* μόνον διὰ τοῦ κ κλίνεται.

Ὅτι ἐν ταῖς Ἀθήναις καὶ οὗτος τέσσαρα δικαστήρια φονικὰ εἶναι λέγει· α' τὸ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ, ὃ δικάζει τοὺς ἐκ προνοίας τὸν φόνον δεδρακότας· β' τὸ ἐπὶ Παλλαδίῳ· ὅπερ ἐτάζει τοὺς ἀκουσίως· γ' [δὲ] τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ, ὃ συνίσταται ἐπὶ τῶν λεγόντων δικαίως τὴν ἀναίρεσιν πεποιηκέναι· καὶ τέταρτον τὸ ἐν Φρεατοῖ, ὃ δικάζει τὸν χρόνον μέν τινα φεύγοντα φυγήν, αἰτίαν δὲ [53] πρότερον [54] ἔχοντα φόνου· ὃς καὶ κρινόμενος ἐπὶ νηὸς ἔξωθεν τοῦ Πειραιῶς ἀπολογούμενος ἄγκυραν καθίει, διότι ὁ νόμος αὐτὸν οὐκ ἐδίδου C τῆς γῆς ἐπιβῆναι. Ἀρεοπαγῖται μὲν οὖν ἐκαλοῦντο οἱ τὸν ἑκούσιον φόνον κρίνοντες, οἱ δὲ ἐν τοῖς ἄλλοις δικαστηρίοις κοινῶς *ἐφέται*. Ὅτι μυθολογεῖ ἄνδρα τινὰ ὠνομασμένον Ὤην τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης ἀνελθεῖν, τἄλλα μὲν τῶν μελῶν ἰχθύος ἔχοντα, κεφαλὴν δὲ καὶ πόδας καὶ χεῖρας ἀνδρός, καὶ καταδεῖξαι τήν τε ἀστρονομίαν καὶ τὰ γράμματα. Οἱ δὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ πρωτογόνου πεφηνέναι λέγουσιν Ὠοῦ, καὶ μαρτυρεῖν τοὔνομα· ἄνθρωπον δὲ ὄντα τὰ πάντα ἰχθῦν δόξαι, διότιπερ ἠμφίεστο κητώδη δοράν. [1596 R. 575 H.] Ὅτι τὸ μὲν *αὖτις* Ἰωνικόν, τὸ δὲ *αὖθις* Ἀττικόν. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ *μέχρι* καὶ *ἄχρι* χωρὶς μὲν τοῦ ς Ἀττικόν, μετὰ δὲ τοῦ ς Ἰωνικόν. Ὅτι οἱ Ἀττικοὶ κατά τι πάτριον ἔθος οὐ χρῶνται τῇ ει D διφθόγγῳ ἐν τῷ λέγειν *ἐς κόρακας* ἢ *ἐς μακαρίαν*, ἀλλ' ἄνευ τοῦ διχρόνου ἐκφωνοῦσι τὴν πρόθεσιν· ἐπὶ δὲ τῶν ἄλλων ἁπάντων καὶ μετὰ τοῦ διχρόνου

Antiqui solliciti fuerunt, ne male ominosa dicerent, maxime vero Athenienses. ideo et δεσμωτήριον, *carcerem*, οἴκημα vocabant, et δήμιον *carnificem* κοινὸν appellabant, ἐριννύας Eumenides, vel venerandas deas, μῦσος *sceleratum* vocabant ἄγος: ὄξος *vinum acescens* μέλι nominabant: χολήν, γλυκεῖαν: βόρβορον *lutum*, ὀχετόν, sed grammatici illa per antiphrasim nominant. Novi etiam quosdam philosophos, qui simiam Calliam vocarunt. Νὺξ, *nox*, a νύξω, id est *stimulo*, factum est per apocopen. Stimulamur enim in tenebris offendentes et non videntes: unde et vulnera et læsuræ. Quinque sunt monosyllaba in υξ desinentia feminina: τρύξ, *fæx*, στὺξ, palus inferorum, νύξ nox, πτὺξ *plicatura*, et πνὺξ concio Athenis seu tribunal. Per γ declinantur τρὺξ, et στὺξ, per χ. πτὺξ, et νὺξ: πτὺξ πτυχὸς, et νὺξ νυχὸς, unde et πάννυχος et παννυχὶς et παννύχιον, et per litterarum mutationem νυχος, et additione τ in medio νυκτὸς: κ enim in casu genitivo abundare solet, ut in ἄνακτος et γάλακτος: πνὺξ, vero solum per κ declinatur.

Athenis quatuor judicia (49) de cæde esse dicit: Primum in Areopago, quod judicat eos, qui deliberato animo cædem fecerunt. Secundum in Palladio, quod in illos inquirit, qui inviti cædem patrarunt. Tertium in Delphinio in eos qui se jure occidisse assererent (50). Quartum Phreaticum, quod judicat vadimonia deserentem, prius cædis accusatum. Qui in navi judicatus extra Pyræum defensus, anchoram demittit, quod lex illi non permittat in terram descendere. Areopagitæ igitur vocabantur qui voluntariam cædem judicabant: qui autem in aliis judiciis communiter ἐφέται dicti. Narrat virum quemdam nomine Oen in Rubro mari visum, habentem cætera membra piscis, caput et pedes et manus hominis, et ostendisse astronomiam et litteras. Quidam dicunt illum natum esse e primo parente Ὠοῦ, et testari nomen, hominem autem omnino esse, piscem vero videri, quod piscis pelle indueretur. Αὖτις Ionicum est, αὖθις vero Atticum: sic etiam 535*b* μέχρι et ἄχρι sine σ Attica sunt, cum σ Ionica. Attici more aliquo patrio non utuntur diphthongo ει, dicentes ἐς κόρακας ad corvos, vel ἐς μακαρίαν *in beatorum sedem*: sed sine diphthongo præpositionem ἐς pronuntiant; in aliis vero omnibus et cum diphthongo et sine diphtongo præpositionem εἰς usurpant. Attici boni ominis gratia κλέπτην *furem* φιλητὴν dicunt, quasi

VARIÆ LECTIONES.

[51] φασί C. [52] πάννυχος καὶ παννυχὶς] πάννυχες καὶ παννυχὶ C. [53] δὲ C : γε ς. [54] πρότερον] fortasse ἕτερον.

NOTÆ.

(49) Vide card. Sigonium *De rep. Atheniensium*, lib. III, cap. 1, 2, 3.

(50) Ut Orestes Clytemnestram matrem. Cicero in Miloniana et alibi in Rhetoricis.

exosum. vel φιλητὴς *fur*, quia accipere amat aliena. Αἰσυμνήτης dicitur, qui colit officium (etenim officium αἶσαν appellant antiqui), aut qui manet ἐν τῇ αἴσᾳ, hoc est in officio. Hoc autem nomen verbale irregulariter barytonum est. Quidam vero non ἀπὸ τοῦ μένειν, sed a νέμειν αἰσυμνήτην fieri dicunt. Ἔαρ *ver*, ab εὔαρ ductum est; jucundissima enim est veris temperies. **Μέλιττα**, *apis*, vel a μέλειν dicitur: est enim rei familiaris studiosa, vel quasi μηλίζα, dicitur, tanquam insidens fructibus. Μῆλον enim malum pro omnibus fructibus ponitur. Apum vero examen proprie ἑμὸς dicitur, quod simul eant, et non separentur. Ideo et recte poeta [Homerus] ἀδήνας eas vocat, quod ἄδην dense et confertim volitent. Est enim animal hoc congregabile. Ὄνειρον somnium derivant tanquam τὸ ὂν εἴρει, hoc est, id quod dicit. Quare pro veris somniis hæc vox ponenda est: in falsis vero et aliis potius ἐνπύνια, insomnia. Ideo, inquit, apud comicos exeuntes pulsant fores (51), quia non, ut apud nos nunc, ostia olim aperiebantur interius, sed adverso modo. Foras enim trudentes exibant, manu pulsantes prius, ut audirent, si qui ad fores essent, et caverent, ne inscii læderentur, foribus repente in viam protrusis. Loxiam [*Apollinem*] enim adorabant, quem pro foribus singuli ponebant. Præterea aram sibi rotundam collocabant et myrteis coronabant, cui prætereuntes astabant, aram autem illam ἀγνιὰν λοξίαν, *viam obliquam*, vocarunt, hoc dei nomen aræ tribuentes. At κνισᾶν ἀγυιὰς, apud Hesiodum significat diis sacrificare. Scriptor qui hæc collegit, natione Ægyptius fuit civitate Antinoi, vel ut de se ipse scribit, Besantinoi, iambico autem carmine hæc conscripsit **536***a*. Vixit temporibus Licinii et Maximiani, ethnicus, quantum e scriptis colligas, religione. Eodem carminis genere scripsit et alios libros: quorum unus inscribitur *Athenæ*; alius *Ægyptius*, item *Adhortarius*, item *Fama*, alius *Victoria*, item *Civitas Antinoi*; unde constat titulis cujusque argumentum operis indicari.

καὶ χωρὶς τοῦ διχρόνου τὴν πρόθεσιν λέγουσιν. Ὅτι κατ' εὐφημισμὸν οἱ Ἀττικοὶ τὸν *κλέπτην φιλητὴν* λέγουσιν, οἱονεὶ μισητόν· ἢ καὶ *φιλετής*, ὁ κλέπτης διότι φιλεῖ λαμβάνειν τὰ ἀλλότρια. Ὅτι τὸ *αἰσυμνήτης* ἢ ὁ τὸ καθῆκον ὑμνῶν καὶ σέβων (καὶ γὰρ τὸ καθῆκον *αἶσάν* φασιν) ἢ ὁ μένων *ἐν τῇ*[55] *αἴσᾳ* τουτέστι τῷ καθήκοντι· τοῦτο δὲ ῥηματικὸν ὂν παραλόγως βαρύνεται. Τινὲς δὲ οὐκ *ἀπὸ τοῦ μένειν* ἐν τῇ αἴσᾳ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ *νέμειν τὸν αἰσυμνήτην* φασὶ γεγονέναι. Ὅτι τὸ *ἔαρ* παρὰ τὸ *εὔαρ* εἶναι εἴρηται· ἡδίστη[56] γὰρ τότε ἡ τοῦ ἀέρος κρᾶσις[57]. Ὅτι ἡ *μέλιττα* ἢ ἀπὸ τοῦ *μέλειν* εἴρηται (οἰκονομικὸν γὰρ τὸ ζῶον), ἢ *μήλιζαν* αὐτὴν λεκτέον ὡς ἐφιζάνουσαν πᾶσι τοῖς καρποῖς· τὸ γὰρ *μῆλον* κατὰ πάντων ληπτέον τῶν καρπίμων. Τὸ δὲ τῶν μελισσῶν σμῆνος *ἑσμὸς* κυρίως λέγοιτο, παρὰ τὸ τὴν ἕσιν ὁμοῦ ποιεῖσθαι καὶ μὴ διεστώσας ἀπ' ἀλλήλων. Διὸ καλῶς ὁ ποιητὴς *ἀδινὰς*[58] αὐτὰς ἔφη, *ἄδην* καὶ ἀθρόως πετομένας· ἀγελαστικὸν γάρ ἐστι τὸ γένος. Ὅτι τὸν *ὄνειρον* ἐτυμολογοῦσι, φησί, διότι *τὸ ὂν εἴρει*, τουτέστι λέγει· ὥστε ἐπὶ τῶν ἀληθῶν ὀνείρων τακτέον τὴν φωνήν· τὰ γὰρ ἄλλως ἔχοντα μᾶλλον *ἐνύπνια*. Ὅτι, φησί, τούτου χάριν κόπτουσι παρὰ τοῖς κωμικοῖς οἱ ἐξιόντες τὰς θύρας, διότι οὐχ, ὡς παρ' ἡμῖν νυνί, τὸ παλαιὸν ἀνεῴγνυντο αἱ θύραι, ἀλλ' ἐναντίῳ τρόπῳ. Ἔξωθεν γὰρ αὐτὰς ἀνατρέποντες ἔνδοθεν ἐξῄεσαν. Πρότερον δὲ τῇ χειρὶ ψόφον ἐποίουν κρούοντες, ἐπὶ τῷ γνῶναι τοὺς ἐπὶ τῶν θυρῶν, καὶ φυλάξασθαι μὴ πληγεὶς ἑστὼς λάθῃ τῶν θυρῶν ὠθουμένων ἄφνω. Τὸν Λοξίαν γὰρ προσεκύνουν, ὃν πρὸ τῶν θυρῶν ἕκαστος ἱδρύοντο, καὶ πάλιν βωμὸν παρ' αὐτῷ στρογγύλον ποιοῦντες, καὶ μυῤῥίναις στέφοντες ἵσταντο οἱ παριόντες. Τὸν δὲ βωμὸν ἐκεῖνον *ἀγυιὰν*[59] *Λοξίαν* ἐκάλουν, τὴν τοῦ παρ' αὐτοῖς θεοῦ προσηγορίαν νέμοντες τῷ βωμῷ. Τὸ δὲ *κνισᾶν ἀγυιὰς* παρὰ Ἡσιόδῳ τοῖς θεοῖς θύειν λέγει. Ὅτι οὗτος ὁ συγγραφεὺς, ὁ ταῦτα συνταξάμενος, γένος μὲν Αἰγύπτιος ἦν, πόλεως δὲ τῆς Ἀντινόου ἢ, ὡς αὐτὸς ἐπιγράφει, Βησαντινόου, ἰαμβικῷ δὲ μέτρῳ διεξῆλθε τὰ προκείμενα. Γέγονε δὲ κατὰ τοὺς χρόνους Λικιννίου καὶ Μαξιμιανοῦ, Ἕλλην, ἐξ ὧν γράφει τὴν θρησκείαν. Ἔγραψε δὲ τῷ αὐτῷ μέτρῳ καὶ ἑτέρους λόγους, ὧν ὁ μὲν ἐπιγράφεται *Ἀθῆναι*, ὁ δὲ *Νεῖλος*[60], ὁ δὲ [876 H.] *Αἰγύπτιος*, ὁ δὲ *Προτρεπτικός*, ὁ δὲ *Ῥώμη*, ὁ δὲ *Φήμη*, ὁ δὲ *Νίκη*, ὁ δὲ *Πόλις Ἀντινόου*· δῆλον δὲ ὅτι ἑκάστη ἐπιγραφὴ ὑπόθεσίς ἐστι τοῦ ἐπιγραφομένου λόγου·

In eodem codice simili carminis genere continebantur patriæ Hermiæ Hermopolitani, et alia nonnulla. Sereni quoque grammatici varia dramata vario carminis genere, et Andronici Hermopolitani ad comitem Phœbammonem communem urbis conditorem. Et hic dramatum auctor variis versibus libros composuit. Ad hæc vero Horapollinis (52) grammatici de patriis rebus Alexandrinorum. Com-

Ἐν δὲ τῷ αὐτῷ τεύχει τῷ αὐτῷ περιείχετο μέτρῳ καὶ Ἑρμείου Ἑρμοπολίτου πάτριά τε τῆς Ἑρμουπόλεως καὶ ἕτερά τινα, καὶ μὴν καὶ Σερήνου γραμματικοῦ ἐν διαφόροις μέτροις δράματα διάφορα, καὶ Ἀνδρονίκου πολιτευομένου καὶ αὐτοῦ Ἑρμοπολίτου, πρὸς τὸν κόμητα Φοιβάμμωνα τὸν κοινοπολιστήν[61]· καὶ οὗτος δὲ δραμάτων ἐστὶ ποιητής, διαφόροις μέτροις τοὺς λόγους ἐντείνων. [1597 R.]

VARIÆ LECTIONES.

[55] τῇ] τῷ C. [56] ἡδίστη γὰρ τότε ἡ C. ἡ ἡδίστη γὰρ τότε ς. [57] ἀέρος, libri ἔαρος. [58] ἀδινὰς] libri ἀδήνας. [59] ἀγυιὸν] imo ἀγυιᾶ. [60] ὁ δὲ Νεῖλος et mox ὁ δὲ Ῥώμη add. C. [61] ξυνοπολίτην Meursius, κοινοπολίτην Reinesius Var. Lect. 3, p. 436.

NOTÆ.

(51) Plutarch. in Poplicola, et M. Ant. Muretus lib. II *Variar.* cap. 17. Hinc fores dictæ.

(52) Horapolla grammaticus, cujus exstant *Hieroglyphica*. Meminit et Suidas.

Ἐπιδὲ καὶ Ὡραπόλλωνος γραμματικοῦ περὶ τῶν πατρίων Ἀλεξανδρείας· συντίθησι δὲ καὶ αὐτὸς δράματα τῷ ὁμοίῳ τύπῳ. Ἀλλὰ καὶ Κύρου Ἀντιοπολίτου εἰς Μαυρίκιον δοῦκα καὶ τὸν ἡγεμόνα παρόντα τῇ ἀκροάσει· ἐν ἰαμβικῷ δὲ μέτρῳ καὶ οὗτος τὸν αὐτοῦ συντίθησι πόνον. Εἰσὶ δὲ αὐτοῦ καὶ [62] ἐπιστολαὶ διάφοροι πρὸς διαφόρους, γραφαῖς ποικιλλόμεναι διαφόροις, καὶ ἕτεροί τινες ἐγκωμιαστικοὶ λόγοι.

ΣΠʹ.

Εὐλογίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας σύνταγμα κατὰ Ναυατιανῶν.

Ἀνεγνώσθη τοῦ ἐν [63] ἁγίοις Εὐλογίου, ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, βιβλίου τοῦ κατὰ Ναυατιανῶν διὰ πέντε λόγων ἀπαρτιζομένου, ὅσα εἰς ἑρμηνείαν γραφικῶν ῥητῶν ἧκοι [64].

Ἐκ τοῦ αʹ λόγου [65].

Ὅτι ματαίως, φησὶν, οἱ Ναυατιανοὶ, εἰ καὶ καθαροὶ ἦσαν καὶ ἐξῃρημένοι τὸν βίον, ὅπερ οὐκ εἰσὶ, τὸ μετὰ τῶν ἄλλων συνάγεσθαι καὶ τὰς εὐχὰς, καὶ ψαλμῳδίας ποιεῖσθαι παραιτοῦνται. Ἀβὲλ γὰρ τῷ Κάϊν πλεῖστον ἐν πᾶσι διενηνοχὼς συνεθυσίαζε, καὶ τοῦ μὲν ὁ Θεὸς τὴν θυσίαν ἐδέχετο, τοῦ δὲ ἀπεπέμπετο, καὶ οὐδὲν γέγονεν ἐμποδὼν ὁ βέβηλος τῷ θεοσεβεῖ εἰς τὸ μὴ προσδεχθῆναι αὐτου τὰ δῶρα. Καὶ Νῶε, φησὶ, τὰ καθαρὰ τῶν ζώων καὶ τὰ [66] ἀκάθαρτα ἅμα προσετάττετο ἐν τῇ κιβωτῷ παραδέχεσθαι. Καὶ τὸν Φαρισαῖον τῷ τελώνῃ ἅμα προσεύχεσθαι ἡ Δεσποτικὴ παραβολὴ δεικνύει. Καὶ τῷ προφήτῃ Ἠλίᾳ κόραξ τὴν τροφὴν [67] τὸ ἀκάθαρτον διηκόνει ζῶον. Καὶ τὸ ἐπίτερον, οὐ γεγόνασιν ἐμπόδιον οἱ τῶν δαιμόνων ἱερεῖς παρόντες αὐτοῦ τῇ θυσίᾳ, οὐδ' αὐτὸς ἐμολύνετο ἐφεστηκὼς αὐτοῖς θυομένοις, ὅτε καὶ τὸν πίονα κριὸν ἐκείνοις θύειν, καὶ πρότερον, ἀνῆκε. Καὶ Λὼτ δὲ Σοδομίταις συνοικῶν οὐκ ἀπήλαυσεν αὐτῶν τοῦ ὀλέθρου, ὅτι, κἂν τὴν πόλιν συνῴκει, τοῖς ἔργοις διειστήκει [68]· σώζει δὲ μᾶλλον δι' αὐτοῦ [69] καὶ τὴν Σηγὼρ πόλιν, ἐν αὐτῇ καταφυγὼν, μίαν τῶν περὶ Σόδομα οὖσαν. Οἶδε γὰρ ὁ δίκαιος σώζειν τοὺς ἀσεβεῖς, οὐκ ἐκείνοις συναπόλλυσθαι. Καὶ ὁ Ἀπόστολός φησιν· *Ὁμοθυμαδὸν ἐπεύχεσθαι πάντας καὶ ἐν* [70] *ἑνὶ στόματι δοξάζειν τὸν Θεόν*. Καὶ πολλὰ ἄλλα. Ὥστε δυσσεβοῦσιν οἱ Ναυατιανοὶ [71], φησὶν, οὐκ ἀνεχόμενοι τοῖς ἄλλοις συνεύχεσθαι [72] ἀνθρώποις. Ὅτι καὶ αὐτὸς τὰ ἐπὶ τῆς Δεσποτικῆς παραβολῆς εἰρημένα, ἥτις [73] τὸν ἀπὸ Ἱεριχὼ κατιόντα καὶ τραυματισθέντα ὑποβάλλει, ὁμοίως [74] τῷ Χρυσοστόμῳ [577 H.] ἀναπτύσσει, πανδοχεῖον μὲν τὴν Ἐκκλησίαν ἐκλαμβάνων, δύο δὲ δηνάρια τὴν Παλαιὰν καὶ Καινὴν Διαθήκην, πανδοχέα δὲ τὸν τῆς Ἐκκλησίας προε-

A posuit et ille dramata simili stylo. Sed et Cyri (52*) Antipolitani in Mauricium ducem, et imperatorem, qui recitationi interfuit. Iambis et ille laborem suum comprehendit. Sunt ejus variæ epistolæ ad varios pigmentis adumbratæ, et aliæ nonnullæ orationes laudatorii generis.

CCLXXX.

Eulogius archiepiscopus Alexandriæ contra Novatianos.

Legi e beato Eulogio archiepiscopo Alexandriæ librum contra Novatianos, quinque libris distinctum, quæ ad sacræ Scripturæ interpretationes pertinent.

B

Ex lib. I.

Frustra, inquit, Novatiani, etiamsi mundi sint, vitaque absoluti, quod non sunt, cum aliis convenire, et preces psalmodiasque facere detrectant. Abel enim cum Caino, plurimum in omnibus superans, sacrificavit, et illius sacrificium Deus accepit, hujus vero respuit. Neque impedivit impius, quo minus justi dona Deo grata essent. Noe, inquit, omnia animalia munda et immunda simul in arcam recipere jussus fuit. Et Pharisæum cum Publicano orantem ostendit Dominica parabola; et **536***b* corvus immundum animal cibum prophetæ Eliæ tulit. Et hoc amplius, non impediverunt illum sacerdotes dæmonum in sacrificiis quibus intererant: neque ipse pollutus est astans illis sacri- C ficantibus, quando ille et pinguem ovem illis sacrificare etiam prius permisit. Lot Sodomitis cohabitans, cum iisdem non est exstinctus, quia, etsi simul in eadem urbe habitaret, operibus tamen longe ab illis dissidebat. Servavit vero ipse urbem Segor, in quam se receperat, unam ex his quæ circum Sodoma erant. Novit enim justus servare impios ita ut cum illis minime pereat. Et Apostolus dicit: *Unanimes omnes orare, et uno ore honorificare Deum* [s], et id genus alia. Quare impii sunt Novatiani, qui cum aliis convenire nolunt. Etiam ea quæ in Domini parabola de homine Jericho descendente [t] vulnerato leguntur apponit, et similiter ut Chrysostomus explicat: hospitium Ecclesiam esse dicens, duo vero denaria Antiquum No- D vumque Testamentum, hospitem vero Ecclesiæ præsides: eum vero qui in latrones inciderit, peccatorem. De his: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates* [u], etc., *remissæ sunt*, inquit, de baptismo,

[s] Rom. xv, 6. [t] Luc. x, 30. [u] Psal. xxxi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

[62] καὶ add. C. [63] τοῦ ἐν. [64] ἧκοι C : εὐλογίου ἀλεξανδρείας σύνταγμα· ῥητῶν δὲ γραφικῶν διάνοιαν ἀναπτύσσει· οἷς συναπαρτίζεσθαί σοι, φίλαττε ἀδελφῶν, ἴσθι καὶ τὴν ποθουμινην ἐξαίτησιν B. ea in summario ponit A, additis post σύνταγμα his : ἔχου λογ ἀπαρτίζομενον ς. [65] ἐκ τοῦ πρώτου λόγου om. B. [66] τὰ post καὶ om. B. [67] τὴν τροφὴν ante τῷ προφήτῃ ponit ς. [68] διεστήκει B : διειστήκει ς. [69] αὐτοῦ B : ἑαυτοῦ ς. [70] ἐν add. B. [71] οἱ ναυατιανοὶ φησὶν B : φησι ναυατιανοι ς. [72] συνεύχεσθαι B. συνέχεσθαι ς· [73] ἥτις add. B. [74] ὁμοίως B : καὶ ὁμοίως ς.

NOTÆ.

(52*) An hic Cyrus prodromus cujus quædam a Stobæo afferuntur, quædam cum Nicephori Callisti versibus edita.

tecta vero peccata, de Pœnitentia dicitur. Et alibi: *Beatus vir, cui non imputabit Dominus peccatum*[v], explicationem esse ait verbi *tecta sunt*. Recta enim pœnitentia tegit peccata, et Deus hæc non amplius reputat. Divus Paulus ait, *Jesus Christus venit in mundum peccatores salvare*[x], propterea non dixit, *quorum primus fui ego*, sed *sum ego*, ne putes illum de vita ante vocationem, sed post vocationem agere, quo tempore hæc dicit, hoc vero, inquit, dixit Apostolus, tum se ipsum humilians, tum ut humilis animi exemplar nobis relinqueret. In Evangelio Publicanus cum Pharisæo orans in templo[y], ideo percussit pectus, quia, inquit, receptaculum id peccatorum est. Ex corde enim veniunt, ut ait Christus, cogitationes malæ[z], et cætera. Unde percutit fontem **527***a* malorum, conscientia victus, ut fluenta peccatorum exsiccet. Diabolus, inquit, ex διαβάλλειν eo quod Creatorem creaturis criminatus est. Dicit enim ad illos: *Scit enim Deus quod oculi vestri aperientur, et eritis sicut dii; ideo prohibuit, ne de ligno comederetis*[a]. In hoc Apostoli dicto: *Deus sæculi hujus*[b], ille quoque ad diabolum refert: *Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus*[c], etc. Simplicius ille accipit, et secundum litteram. Ait enim alia quidem peccata peccatoribus resipiscentibus remitti: qui vero in Deitatem contumelia utantur, iis neque in hoc sæculo, neque in futuro remitti, ac ne a Christo quidem ipso Deo nostro, quanquam aperte ab his diversum sentiat (Cornelium enim propugnans defendit, a quo Novatus avulsus est), quia negantes Christum, in quo videlicet divinitas injuria affecta est, pœnitentes suscepit. Tamen hoc dictum, fortassis contra Navatum pugnans, sic accepit.

στῶτα, ἐμπεπτωκότα δὲ εἰς τοὺς λῃστὰς τὸν ἡμαρτηκότα. Ὅτι ἐπὶ τοῦ, *Μακάριοι ὧν ἀφείθησαν*[75] α *ἀνομίαι*, καὶ ἑξῆς[76] τὸ μὲν *ἀφείθησαν*, φησὶν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, τὸ δὲ *ἐπεκαλύφθησαν* ἐπ τῆς μετανοίας τάττεται[77]. Καὶ τὸ, *Μακάριος ἀνὴ ᾧ οὐ μὴ λογίσηται Κύριος ἁμαρτίαν*, ἐπεξήγησι τοῦ *ἐπικαλύφθησαν*, φησίν. Ἡ γὰρ ὀρθὴ μετάνοι ἐπικαλύπτει τὰς ἁμαρτίας καὶ οὐ λογίζεται ταῦτα ὁ Κύριος. Ὅτι ὁ μακάριος Παῦλος λέγων *Ἰησοῦ Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι* διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν[78], *ὧν πρῶτος ἐγενόμην ἐγὼ*, ἀλλ' *εἰμὶ ἐγὼ*, ἵνα μὴ νομίσῃς ταῦτα λέγειν αὐτὸν περὶ τῶ πρὸ τῆς κλήσεως, ἀλλὰ περὶ τοῦ μετὰ τὴν κλῆσιν βίο καὶ ἐν ᾧ ταῦτα ἔλεγε. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, φησὶν, ἅμ μὲν ταπεινῶν ἑαυτὸν, ἅμα δὲ ὑπογραμμὸν ἡμῖν το ταπεινοῦ φρονήματος εἰσηγούμενος. [1600 R.] ὅτι ὁ[79] ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ σὺν τῷ Φαρισαίῳ προσευχόμενος ἐ τῷ ἱερῷ τελώνης διὰ τοῦτο ἔτυπτε τὸ στῆθος, διότ δοχεῖον τοῦτο τῶν ἁμαρτημάτων ἐκέκτητο, φησίν· ἐ γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται, φησὶν ὁ Σωτὴρ, διαλο γισμοὶ πονηροὶ, καὶ ἑξῆς. Ὅθεν τύπτει τὴν πηγὴ τῶν κακῶν, τῇ συνειδήσει[80] πληττόμενος, ἵνα ξηράν τῶν ἁμαρτημάτων τὰ ῥεύματα. Ὅτι διάβολος, φη σὶν, ἐκ τοῦ *διαβάλλειν* τὸν Πλάστην τοῖς πλάσμα σιν εἴρηται. Ἔφη γὰρ πρὸς αὐτοὺς, ὡς *Εἰδὼς ὁ Θεὸ ὅτι διανοιχθήσονται ὑμῶν οἱ ὀφθαλμοὶ, καὶ ἔσε σθε*[81] *ὡς θεοὶ, διὰ τοῦτο τῆς τοῦ ξύλου ἐκώλυσ βρώσεως*. Ὅτι ἐν τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ τῷ[82], *ὁ Θεὸ τοῦ αἰῶνος τούτου*, καὶ οὗτος τὸν διάβολον ἐκλαμ βάνει· ὅτι τὸ[83] *Πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημί ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις*, καὶ τὰ ἑξῆς, ἁπλοϊ στερον οὗτος ἐκλαμβάνεται καὶ κατὰ τὸ γράμμα φησὶ γὰρ τὰ μὲν ἄλλα τῶν ἁμαρτημάτων μετ νοούντων τῶν ἡμαρτηκότων ἀφίεσθαι, τοῖς δὲ ε τὴν θεότητα ἐξυβρικόσιν οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔ ἐν τῷ μέλλοντι ἀφίεσθαι, οὐδὲ τῷ παρ' αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Καίτοι τούτων ἐναντία φανερῶ φρονεῖ· Κορνηλίου γὰρ ὑπεραγωνίζεται, οὗ Ναυάτος ἀπέῤῥωγεν, ὅτι τοὺς ἀρνησαμένους τὸν Χριστὸν, ᾧ δηλονότι ἡ θεότης συνεξύβριστο, μετανοοῦντας ἐδέξατο. Ὅμως οὖν οὕτω τὸ ῥητὸν, τάχα πρὸς Ναυ τον ἀγωνιζόμενος ἐδέξατο.

Ex lib. II.

Ideo, inquit, nec Joanni, nec alteri cuiquam discipulo dixit Salvator: *Tibi dabo claves regni cælorum*[d], etc., sed soli Petro, qui Deum negaturus erat, et peccatum lacrymis et pœnitentia expiaturus, ut suo ipsius exemplo erga peccatores humanior esset, alii enim non tentati forsan severius cum peccatoribus egissent. Hoc, ait Eulogius, verisimilius magis quam verius, etsi enim Petro dictum est, verumtamen in persona coryphæi et cæteris apostolis talis potestas data est. Quandoquidem et sequentibus illos sacerdotibus, eamdem datam esse solvendi ligandique potestatem credimus. Ac-

Ἐκ τοῦ β' λόγου[84].

Ὅτι διὰ τοῦτο, φησὶν, οὔτε πρὸς Ἰωάννην οὔ πρὸς ἕτερόν τινα τῶν μαθητῶν ἔφη ὁ Σωτὴρ τὸ, *Κα δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶ* καὶ τὰ ἑξῆς, ἀλλ' ἢ πρὸς Πέτρον, ὃς ἔμελλε τῷ τῆ ἀρνήσεως περιπίπτειν ὀλισθήματι καὶ διὰ δακρύω καὶ μετανοίας ἀπονίπτειν τὸ ἁμάρτημα, ἵνα τῷ κα ἑαυτὸν ὑποδείγματι πρὸς τοὺς ἐξαμαρτάνοντας φι ανθρωπότερον διατίθοιτο· [878 H.] οἱ γὰρ ἄλλ ἀπείραστοι μεμενηκότες τάχα ἂν ἀποτομώτερ αὐτοῖς διεκέχρηντο. Τοῦτο μέν φησιν ὁ Εὐλόγιο πιθανώτερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον λέγων. Εἰ γὰ καὶ πρὸς Πέτρον εἴρητο[85], ἀλλ' οὖν ἐν προσώπ

[v] Psal. xxxi, 2. [x] I Tim. i, 15. [y] Luc. xviii, 13. [z] Matth. xv, 10. [a] Gen. iii, 5. [b] II Co iv, 5. [c] Matth. xii, 31. [d] Matth. xxxvi, 19.

VARIÆ LECTIONES.

[75] ἀφείθησαν B : ἀφέθησαν ς. [76] ἑξῆς B : τὰ ἑξῆς ς. [77] τάσσεται B. [78] ταῦτα et mox priorem περὶ add. [79] ὁ ante τελώνης ponit B. [80] συνειδήσει B : συνδήσει ς. [81] ἔσεσθε B : ἔσεσθαι ς. [82] τῷ] τὸ [83] ὅτι τὸ. [84] titulum om. C. [85] εἴρητο C : εἴρηται ς.

τοῦ κορυφαίου καὶ τοῖς λοιποῖς τῶν μαθητῶν ἡ A ταύτη ἐξουσία ἐδέδοτο, ὅπου γε καὶ τοῖς ἀπ' ἐκείνων τὸ ἀρχιερατικὸν κατὰ διαδοχὴν περιβεβλημένοις ἀξίωμα τὴν αὐτὴν προσεῖναι τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἐξουσίαν πιστεύομεν. Εἶτα, ὡς οὖν λαβὼν, φησὶν, ὁ Πέτρος τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν, ἐρωτᾷ καὶ τὸ μέτρον τῆς ἀφέσεως, *Ποσάκις*, λέγων, *ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις;* τὸ ἕως ἑπτάκις[86] εἰπὼν, τὴν ἐπὶ τοῦ Κάϊν κατάκρισιν λῦσαι σπουδάζων ἐν τῷ ἀφιέναι τοσαυτάκις τοῖς ἁμαρτάνουσιν. Ὁ δὲ Σωτὴρ οὐ ταύτην μόνον λύων, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Λάμεχ ἐξηγημένην, ἐπήνεγκεν· *Οὐ λέγω σοι ἕως ἑπτάκις, ἀλλ' ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά.* Τὸ δὲ διήγημα τὸ περὶ τοῦ Λάμεχ τοιοῦτόν φησιν· Ἕβδομος ἦν ἀπὸ Κάϊν, καὶ τελευταῖος τῶν ἀπογόνων· τοῦτον γὰρ ὁ B κατακλυσμὸς φθάσας ἐξήλειψε τὸ τοῦ Κάϊν γένος. Καὶ τοσοῦτον ὑπερέβαλε τὸ τοῦ Λάμεχ, φησὶν, ὡς εἶναι τῶν τοῦ Κάϊν ἁμαρτημάτων πολλαπλάσια κατὰ τὸ ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ, ὡς καὶ αὐτὸς Λάμεχ ταῖς γυναιξὶν ἀπαγγέλλων τὰ ἡμαρτημένα ἐδήλωσεν, αὔτανδρον ὄλεθρον κατὰ τῆς γενεᾶς αὐτοῦ ἐπαγόμενος. Ἐπὶ τοσοῦτον γὰρ τῶν τότε ἀνδρῶν ηὐξήθη τὰ ἁμαρτήματα, οἷς καὶ ὁ Λάμεχ συνήκμασεν, ὡς εἰς πανωλεθρίαν αὐτῶν τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ παροξῦναι, κατακλυσμῷ τὴν δίκην αὐτοῖς ἐπιθεῖναι. [1601 R.] Καὶ σάρκα δὲ τὴν τότε γενεὰν ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς, *Οὐ μὴ μείνῃ τὸ Πνεῦμά μου ἐν αὐτοῖς*, λέγων, *διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς*[87] *σάρκα*, ἐπεὶ ὅλοι τῆς σαρκὸς καὶ τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν γεγόνοτες καὶ πάσης ἄλλης ἁμαρτίας ὄντως, ὅπερ ἐδέξαντο πνεῦμα κατ' εἰκόνα καὶ[88] καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, εἰς σάρκα μετέβαλον[89]. Οὕτω μὲν, ἐξ ὧν φησιν ὁ ἀρχιερεὺς Εὐλόγιος, τὸν Λάμεχ ἀπολωλέναι φησίν· οἱ δὲ πλεῖστοι τῶν Πατέρων διὰ τῆς ἐπαγγελίας καὶ μετανοίας συγγνώμην εὑρεῖν τοῦ ἁμαρτηθέντος αὐτὸν ἀπαγγέλλουσιν[90].

A cepta Petrus potestate ligandi solvendique, interrogat quoties debeat dimittere: *Quoties*, inquit [e], *si peccarit in me frater meus, dimittam illi? usque septies?* dicit, Caini condemnationem solvere volens dimittendo toties peccantibus. Salvator vero non hanc solum solvens, sed etiam Lamech illatam, respondet: *Non dico tibi septies, sed septuagies septies.* Narrationem porro **537***b* de Lamech sic exponit: Septimus erat a Cain, et ultimus stirpis. Huic enim diluvium antevertens, delevit Caini genus: et tantum superavit Lamechum, ut multo plura fuerint peccata quam Cain, secundum illud, *septuagies septies* [f]. Quemadmodum ipse Lamech uxoribus peccata annuntians ostendit, interitum stirpis totius narrans. In tantum enim virorum B creverunt peccata, quibuscum floruit etiam Lamech, ut Deum ad universum ipsorum genus diluvio perdendum excitarint. Et carnem tunc vocavit Deus generationem hominum: *Non maneat*, inquit, *Spiritus meus in illis, quia caro sunt* [g], quia toti carni et pravis cogitationibus, et aliis peccatis dediti, vere quem acceperant spiritum ad similitudinem Dei, tunc in carnem convertebant. Sic quidem, ut dicit Eulogius archiepiscopus, Lamech damnatus fuerit, plures vero Patres per promissionem et pœnitentiam, veniam peccati illum aiunt reperisse.

Ὅτι φησίν· Ἐπειδὰν Πέτρου τοῦ κορυφαίου τὴν C ἄρνησιν καὶ μετάνοιαν εἰς ἔλεγχον τῆς Ναυατιανῆς ἀπονοίας προβαλλώμεθα[91], ἀνταποκρίνεσθαι πειρῶνται ὅτι ὁ Πέτρος τὸ ἀτελὲς τότε βάπτισμα ἦν βεβαπτισμένος· τὸ γὰρ[92] Ἰωάννου μόνον ἐβεβάπτιστο, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα οὔπω ἦν δεδεγμένος· μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν τοῦτο, πεντήκοντα ἡμερῶν διαγεγονυιῶν[93], ἐδέξατο. Ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν πρὸς αὐτοὺς ὅτι καὶ τὸ Ἰωάννου τότε τέλειον ἦν, ὕστερον δ' ἐπειδὴ τοῖς χρωμένοις ἀτελὲς, μεθ' ὃ τὸν τρόπον τοῦ βαπτίσματος ὁ Σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς παραδιδοὺς[94] ἔλεγε· *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.* [879 H.] Ὅτε οὖν τὸ μυστικὸν τοῦτο βάπτισμα παρεδόθη, τότε τὸ Ἰωάννου βάπτισμα ἤργησε, καὶ οἱ βαπτίζοντες αὐτὸ D λοιπὸν ἀτελῶς ἐβάπτιζον, τὴν δεσποτικὴν παρορῶντες παράδοσιν· πρὶν δὲ τέλειον ἦν. Ὅτι δὲ τέλειον ἦν, δῆλον, φησὶ[95], καὶ ἐξ ὧν οὐδαμοῦ φαίνεται τοὺς

C Cum Petri principis apostolorum negationem et pœnitentiam, ad redarguendam insaniam Novatianorum proferimus, respondere conantur, quod Petrus non perfecte baptizatus fuerit, baptismate videlicet Joannis (53): Spiritum vero sanctum nondum acceperit. Nam hunc post resurrectionem quinquaginta elapsis diebus accepit. Sed contra illos asserere oportet, Joannis etiam tunc perfectum fuisse baptisma, at postea utentibus imperfectum fuisse, postquam Salvator modum baptizandi suis tradens discipulis dixit: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [h]. Quando igitur mysticum hoc baptisma traditum fuit, tunc Joannis baptisma cessavit, et qui sic postea baptizarunt, imperfecte D baptizarunt, Domini traditionem contemnentes. Prius vero perfectum fuit, idque ostenditur, quia illos, quos Joannes baptizavit, **538***a* iterum baptizatos fuisse nullibi legitur. Jesus enim, inquit,

[e] Matth. XVIII, 22. [f] Gen. IV, 24. [g] Gen. VI, 3. [h] Matth. XXVIII, 29.

VARIÆ LECTIONES.

[86] τὸ ἕως ἑπτάκις add. C. [87] αὐτοὺς] αὐτοῖς C. [88] κατ' εἰκόνα καὶ add. C. [89] μετέβαλλον ς. [90] ἀπαγγέλλουσιν om. B. [91] προβαλλώμεθα B : προβαλώμεθα ς. [92] γὰρ add. B. [93] διαγεγονυιῶν B. cum Suicero I, p. 627 : διαγεγονότων ς. [94] παραδ. τοῖς μαθ. ς. [95] φησί B : φασί ς.

NOTÆ.

(53) Vide P. Maldonatum aliosque theologos.

neminem baptizavit, sed ejus discipuli [i]. Unde rursum apparet perfectum fuisse. Dehinc quia Salvator eo baptismo baptizari non est dedignatus [j], ostendit perfectum fuisse Joannis baptisma, ipse, ut constat, purificatione non indigens, sed factus purificatio aquarum et sanctificatio, et perfectio iis qui tunc baptizabantur. Accessum vero ad Christi notitiam illi qui tunc baptizati erant baptisma acceperunt. Cum enim baptizarentur in nomine ejus qui venit, quæsierunt deinceps, quis esset ille, qui venit, et quærentes invenerunt, et instituti sunt, et accedentes ad Christum, non aliud baptisma acceperunt, sed solum præcepta receperunt; quandiu vero Christus per crucem nondum glorificatus fuit, perfectum erat Joannis baptisma, postea non amplius. Ideo et Apollo baptizatum a Joanne, cum baptismus ejus adhuc valeret, nemo rebaptizavit: sed Priscilla et Aquila, cum adesset Ephesi ex patria Alexandria, assumpserunt quidem eum, et Christi doctrinam accuratius docuerunt, sed baptizare non ausi sunt. Ab illo autem baptizatos, quia post Domini ascensum in cœlos Joannis baptismate baptizati erant: non enim amplius erat venturus Christus, sed jam venerat, et omnem dispensationem impleverat, et proprium baptisma dederat: merito hos inveniens Paulus, et quia neque an Spiritus sanctus esset sciverant, Dominico baptismate rebaptizari curavit. Ex multis autem, inquit, licet colligere, Joannis baptisma perfectum fuisse, antequam Dominus suum traderet. Nam Christus Petrum, inquit, et alios discipulos Joannis baptismo baptizatos, tempore passionis tremendis sacramentis dignatus est, non communicaturus illis immaculatum corpus et sanguinem, nisi perfectum Joannis baptisma largitus fuisset. Sed et cum Petrus recusavit lavari pedes, audit Salvatorem dicentem: *Qui lotus est, non indiget ut iterum lavetur, sed est mundus totus, et vos mundi estis* [k]. Unde, **538***b* qui Joannis baptismate suo tempore baptizatus erat, secundo baptismate non indiguisse ostenditur: et facultatem habuisse illo baptizatos reddere mundos. Et vero sic Eulogius, cum plurimi Patres ostendant Joannis baptisma omnino fuisse imperfectum.

A μαθητὰς τὸ παρὰ Ἰωάννου δεδεγμένους βάπτισμα ἀναβαπτίσας. Ἰησοῦς γάρ, φησιν, οὐδένα ἐβάπτιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ [96]. Ἐξ ὧν πάλιν δῆλον ὅτι τέλειον ὑπῆρχε. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ οὐκ ἀπαξιώσας αὐτὸ βαπτισθῆναι [97], ὅτι τέλειον ἦν ἔδειξεν, οὐκ αὐτὸς, ὡς δῆλον [98], καθάρσεως δεόμενος, ἀλλὰ καθάρσιον τῶν ὑδάτων γενόμενος [99] καὶ τοῖς τότε βαπτιζομένοις [1] ἁγιασμὸς καὶ τελείωσις. Εἴσοδον δὲ τῆς εἰς Χριστὸν γνώσεως οἱ βαπτιζόμενοι [2] τὸ βάπτισμα παρεδέχοντο. Ἐπεὶ γὰρ τοῦτο εἰς τὸν ἐρχόμενον ἐβαπτίζοντο, ἐζήτουν λοιπὸν τίς ὁ ἐρχόμενος, καὶ ζητοῦντες εὕρισκόν τε καὶ ἐμαθητεύοντο, καὶ προσιόντες τῷ Σωτῆρι οὐχ ἕτερον βάπτισμα προσελάμβανον, μόνον δὲ τὰς ἐντολὰς προσεδέχοντο. Ἕως B μὲν οὖν οὐδέπω διὰ τοῦ σταυροῦ ἐδοξάσθη [3] ὁ Ἰησοῦς, τέλειον ἦν τὸ Ἰωάννου βάπτισμα· μετὰ ταῦτα δ' οὐκέτι. Διὸ καὶ τὸν Ἀπολλὼ βαπτισθέντα ὑπὸ Ἰωάννου κατὰ τὸν ἁρμόζοντα καιρὸν οὐδεὶς ἀνεβάπτισεν, ἀλλὰ Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας κατὰ τὴν Ἔφεσον παραγεγονότα ἐξ Ἀλεξανδρείας τῆς πατρίδος προσελάβοντο μὲν αὐτὸν, καὶ ἀκριβέστερον ἀνεδίδαξαν [4] τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, βαπτίσαι δὲ οὐκ ἐτόλμησαν. Τοὺς μέντοι γε ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθέντας, ἐπεὶ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον τὸ Ἰωάννου βάπτισμα [5] ἐβαπτίσθησαν, ὅτε [6] οὐκέτι ἦν ἐρχόμενος ὁ Χριστὸς ἀλλ' ἐληλυθὼς ἤδη καὶ πᾶσαν πεπληρωκὼς οἰκονομίαν καὶ βάπτισμα παραδεδωκὼς [7] οἰκεῖον, εἰκότως τούτους εὑρὼν ὁ Παῦλος καὶ ὅτι οὐδὲ εἰ Πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν C ᾔδεισαν, τῷ δεσποτικῷ βαπτίσματι παρεσκεύασεν ἀναβαπτισθῆναι. Πολλαχόθεν δὲ, φησὶ, καὶ ἀλλαχόθεν [8] ἔστι λαβεῖν ὡς τέλειον ἦν τὸ Ἰωάννου βάπτισμα πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ δεσποτικοῦ. Καὶ γὰρ, φησὶν, ὁ Σωτὴρ τῷ Ἰωάννου βαπτίσματι Πέτρον καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς βεβαπτισμένους [1604 R.] κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἠξίωσεν [9], οὐκ ἂν μεταδοὺς τοῦ ἀχράντου σώματος αὐτοῖς καὶ τοῦ αἵματος, εἰ μὴ τὸ [10] τέλειον αὐτοῖς τὸ Ἰωάννου ἐκεχάριστο βάπτισμα. Ἀλλὰ καὶ ὅτε Πέτρος νίψασθαι τοὺς πόδας παρῃτεῖτο [11], ἀκούει παρὰ τοῦ Σωτῆρος· *Ὁ λελουμένος οὐ χρείαν ἔχει πάλιν λούσασθαι, ἀλλ' ἔστι καθαρὸς ὅλος· καὶ ὑμεῖς καθαροί ἐστε.* Δι' ὧν [12] καὶ ὅτι οὐ δεῖται δευτέρου βαπτίσματος ὁ τὸ Ἰωάννου ἐν καιρῷ βαπτισθεὶς [13] βάπτισμα ἐπιδείκνυται, καὶ ὅτι δύναμιν εἶχε καθαροὺς ἀποφαίνειν τοὺς βεβαπτισμένους [14] αὐτό. Ἀλλ' οὕτω μὲν ὁ Εὐλόγιος, τῶν πλείστων Πατέρων ἀτελὲς δι' ὅλου τὸ Ἰωάννου βάπτισμα δεικνύντων.

Quod dictum est in Actis [l] de iis qui baptismum Joannis accepissent: *His auditis, baptizati sunt in*

D Ὅτι τὸ ἐν ταῖς Πράξεσιν εἰρημένον περὶ τῶν ἐχόντων τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, [880 H.] ὅτι· *Ἀκού-*

[i] Joan. IV, 1. [j] Matth. III, 13. [k] Joan. XIII, 10. [l] Act. XIX, 5.

VARIÆ LECTIONES.

[96] αὐτοῦ add. B. [97] οὐκ ἀπαξιώσας αὐτὸ βαπτισθῆναι B: βαπτισθῆναι αὐτὸ οὐκ ἀπαξιώσας ς. [98] δῆλον B: δῆλόν ἐστι ς. [99] γενόμενος B: γινόμενος ς. [1] τοῖς τότε βαπτιζομένοις vulgo post τελείωσις ponunt. [2] τῆς εἰς Χριστὸν γνώσεως οἱ βαπτιζόμενοι B: οἱ τότε βαπτιζόμενοι τῆς εἰς Χριστὸν γνώσεως ς. [3] διὰ τοῦ σταυροῦ ἐδοξάσθη B: ἐδοξάσθη διὰ τοῦ σταυροῦ ς. [4] ἀνεδίδαξαν B: ἐδίδαξαν ς. [5] τὸ — βάπτισμα B: τῷ — βαπτίσματι ς. [6] ὅτι ς. [7] παραδεδωκώς B: δεδωκώς ς. [8] καὶ ἀλλαχόθεν add. B. [9] τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἠξίωσε B: ἠξίωσε τῶν φρικτῶν μυστηρίων ς. [10] τὸ ante τέλειον add. B. [11] νίψασθαι τοὺς πόδας παρῃτεῖτο B: παρῃτεῖτο τοὺς πόδας νίψασθαι ς. [12] ὧν] ὃ videtur esse in B. [13] ὅτι οὐ δεῖται δευτέρου β. ὁ τὸ Ἰωάννου ἐν καιρῷ β. β.] οὐ δεῖται δευτέρου β. ὃς τὸ Ἰωάννου ἐν καιρῷ β. β. B: ὅτι ὁ τοῦ Ἰωάννου ἐν καιρῷ β. β. οὐ δεῖται δευτέρου β. ς. [14] καθαροὺς ἀποφαίνειν τοὺς β. αὐτό B: τοὺς β. αὐτὸ ἀποφαίνειν καθαρούς ς.

σαντες δὲ ἐβαπτίσθησαν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοιοῦτόν ἐστι, φησίν, ὅτι ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν παράδοσιν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ὥστε καὶ ἀλλαχοῦ, ὅταν λέγῃ, ὅτι *Εἰς Χριστὸν* ἢ *εἰς θάνατον τοῦ Χριστοῦ ἐβαπτίσθησαν*, τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὀφείλομεν ἐννοεῖν δηλοῦσθαι, τουτέστιν ὅτι *εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος* ἐβαπτίσθησαν. Οὕτω γὰρ ἐδίδαξε καὶ παρέδωκε βαπτίζειν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Ὅτι φησίν, Ὁ Ἀπόστολος πλέον τι τῆς συμπαθείας ἐνδεικνύμενος περὶ τοὺς μήπω [15] πεπιστευκότας Ἰσραηλίτας φησίν, *Ηὐχόμην γὰρ αὐτὸς ἐγὼ ἀνάθεμα εἶναι*, καὶ ἑξῆς [16], ἀντὶ τοῦ, ἤθελον, φησίν, ἐγὼ ἐν κατακρίσει γενέσθαι, μόνον ἵνα ἐπέστρεψαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸν Κύριον. Ὅτι Παῦλος, φησί, δεδιὼς τὴν Γαλατῶν ἔκπτωσιν, *Φοβοῦμαι μή πως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς*, φησίν· εἶτα ἐπάγει· *Γίνεσθε ὡς ἐγώ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς*. Ὢ συμπάθεια Ἀποστόλου, τοσοῦτον συγκαταβαίνουσα ὅσον οἱ ἁμαρτήσαντες [17] καταπεπτώκασιν, ἵνα τῇ συγκαταβάσει τοὺς πεσόντας εἰς τὸ οἰκεῖον μέτρον ἐπανάγῃ. Ὅτι *τεκνία*, φησίν, ὁ Ἀπόστολος τοὺς παραπεσόντας λέγει, *οὓς καὶ ὠδίνειν πάλιν* φησίν, *ἕως οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν αὐτοῖς*. Τοὺς τοιούτους καὶ ὁ Ἰωάννης *τεκνία* καλεῖ [18], *Γράφω ὑμῖν*, λέγων [19], *τεκνία, ὅτι ἀφέωνται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ*. Ὅταν δὲ λοιπὸν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τελειωθῶσιν, οὐκέτι τούτους καλεῖ *τεκνία*, ἀλλὰ *πατέρας* καὶ *ἀδελφούς*· ἐπιφέρει γὰρ *Ἔγραψα ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς· ἔγραψα ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικήκατε τὸν πονηρόν*. Ὅτι προφέρουσι, φησίν, οἱ ἀπὸ Ναυάτου τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ φάσκον [20], *Ἀδύνατον τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, γευσαμένους τε* [21] *τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου καὶ μετόχους γεγονότας Πνεύματος ἁγίου καὶ καλὸν γευσαμένους ῥῆμα* [22] *Θεοῦ καὶ παραπεσόντας πάλιν ἀνακαινίζειν εἰς μετάνοιαν*, καὶ ἑξῆς [23]. Τοῦτο δέ, φησίν, ὅτι μὲν πρὸς Ἑβραίους γράφει πεπιστευκότας δῆλον ἐξ αὐτῶν τῶν τῆς ἐπιστολῆς ῥητῶν· πλὴν οἵ γε πλεῖστοι τῶν τότε πεπιστευκότων Ἰουδαίων καὶ τῷ Χριστῷ προσῆσαν καὶ τὰς νομικὰς καὶ Ἰουδαϊκὰς παρατηρήσεις τὰς πλείστας ἐφύλαττον, διὸ καὶ διαφόροις ἐχρῶντο βαπτίσμασι. Πρὸς γοῦν ἐκείνους ἀποτεινόμενος, φησίν, ὁ θεσπέσιος Παῦλος, καὶ τῶν ἄλλων παρὰ τὸ ἓν βάπτισμα τούτους ἀπάγων, ἔφησε τὸ ῥητόν, οὐχὶ δὲ (μὴ γένοιτο) τὴν μετάνοιαν, ὁ πολλάκις ταύτην καὶ πολλάκις κηρύξας. Ὁ γοῦν λέγει διὰ τοῦ ῥητοῦ, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἀδύνατον, φησί, τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας [1606 R.] πάλιν δεύτερον βάπτισμα προσδοκᾷν. Ἅπαξ γὰρ ὁ Χριστὸς ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἔπαθεν. Ὅθεν καὶ εἰς τὸν θάνατον

A *nomine Domini Jesu*, hoc est, inquit, quia baptizati sunt juxta traditionem, doctrinamque Domini Jesu. Quare et alibi cum dicit: *In Christo vel [in morte Christi baptizati sunt* [m], eumdem sensum debemus intelligere significari: hoc est, *in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti* baptizati sunt. Sic enim docuit et tradidit Jesus Christus Dominus noster, ut baptisma fieret.

Apostolus, inquit, majorem quamdam commiserationem ostendens erga Israelitas, qui nondum crediderunt, ait: *Optabam enim ego ipse anathema esse* [n], etc., hoc est, Cupivi, inquit, ego condemnari, solum ut converterentur filii Israel ad Domi-
B num. Paulus, inquit, timens Galatarum casum, ait: *Timeo, ne forte sine causa laboraverim in vobis* [o]. Deinde subdit: *Estote sicut ego, et ego sicut vos*. O summam Apostoli commiserationem, quæ tantum se demittit, quantum peccatores ceciderant, ut demissione lapsos ad proprium statum reduceret! *Filioli*, inquit, Apostolus lapsos vocat, *quos* se *iterum* parere dicit, *donec formetur in illis Christus* [p]. Tales et Joannes *filiolos* vocat: *Scribo vobis*, inquit, *filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus* [q]. Postquam vero conversione [virtutibus] perfecti essent, non amplius eos *filiolos* vocat, sed *patres* et *fratres*. Addit enim: *Scribo vobis, patres, quia cognovistis eum, qui ab initio est, scribo vobis, adolescentes, quia vi-*
C *cistis malignum* [r]. Proferunt, inquit, Novatiani dictum Apostoli hoc: *Eos qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam* [539] *donum cœleste, et participes facti sunt Spiritus sancti, gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, et prolapsi sunt, rursus renovari ad pœnitentiam* [s], et quod ad Hebræos scribit credentes, patet ex ipsis verbis Epistolæ: imo vero plurimi ex Judæis fidelibus, et ad Christum accesserunt, et legem Judaicam servarunt, ideoque diversis usi sunt baptismatis. Ad illos igitur se convertens Paulus, et a cæteris, excepto uno baptismo, eos dehortatus, hoc dixit. Nequaquam vero pœnitentiam, quod absit! quam sæpe alias prædicavit, ut auferret. Quod ergo jam dixit,
D tale est: Impossibile est eos qui illuminati sunt, iterum secundum baptisma exspectare. Semel enim Christus in consummatione sæculorum passus est, unde et in morte ejus baptizamur: *Consepulti enim sumus illi in baptismo, et simul resurreximus* [t]. Qui enim quærit servare baptismata legis, iterum Filium Dei crucifigit, et ostentui habet semel crucifixum. Si vero essent plures baptismi, oportuisset Christum etiam sæpius pati: nunc vero semel passus,

[m] Rom. vi, 2. [n] Rom. ix, 5. [o] Gal. iv, 11. [p] ibid. 19. [q] I Joan. ii, 12. [r] ibid. 13. [s] Hebr. vi, 4. [t] Rom. vi, 4.

VARIÆ LECTIONES.

[15] μήπω B : μηδέπω ς. [16] ἑξῆς, ut solet, B : τὰ ἑξῆς ς. [17] ἁμαρτήσαντες B : ἡμαρτηκότες ς. [18] γράφω. [19] λέγων] libri γράφων — λέγω. [20] ἀδύνατον add. B. [21] τε B : δὲ ς. [22] καλὸν — ῥῆμα B : καλῶν — ῥημάτων ς. [23] ἑξῆς. Τοῦτο δέ, φησίν add. B.

non manu factum sanctuarium intravit, sed in ipsum cœlum, nunc ut appareret coram Deo pro nobis. Impossibile est igitur eos, qui semel illuminati sunt in morte ejus, secundo vel sæpius baptizari, et conari iterum crucifigere Filium Dei. Accusat igitur Judæos, qui hoc audeant, et ad legis baptismata revertuntur, quæ animam mundare non valent, ideoque dicit : *Cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei* [u], etc. *Elementa* autem *exordii sermonis Dei* est Dei cognitio : ut, oportet accedentes ad Christum primum peccatis renuntiare, quibus constringebantur, hoc est sejungi ab operibus mortuis. Secundo redemptionem priorum peccatorum per baptismum accipere, et hoc in fide recipientes doctrinam discere. Quid nimirum Judaicum fuerit, quid vero salutare? Deinde, progressione facta, dignos reddi adventu sancti Spiritus, quid per impositionem manuum apostolorum fiebat, docerique **539***b* mortuorum resurrectionem, ac futurum judicium. Hæc igitur doctrina initium disciplinæ credentium est. Quam cum a Judæis oriundi receperint, et receptam alios docere debuerint, et illos perfectos reddere, ipsi contra iterum disciplina indigent. Verumtamen, inquit, etsi tales estis, ut rursum discere debeatis quænam sint elementa exordii sermonis Dei, nos non rudimenta fidei iterum vos docebimus. Ait enim : *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectionem feramur* [v]. Non oportet iterum vos reducere ad elementa initii, ne videamur aliud fundamentum jacere. Ait enim : *Non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, et fidei ad Deum, baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, resurrectionis mortuorum et judicii æterni* [x]. Hoc igitur significat illud : *Quapropter intermittentes inchoationis Christi sermonem*, etc., et illud : *Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus.* Ejusdem sensus est, non amplius incipiendum a doctrina elementali vobis, quam initio baptizati didicerunt, sed ad perfectionem feramur. Etsi enim lapsi estis, non potestis fundamentum fidei iterum recipere, nec baptisma secundum, neque manuum impositiones. Sic igitur omittit elementalem illam doctrinam Paulus, et ad perfectionem venit, Salvatoris sacerdotium narrans. Et hoc singulatim prosequitur, et quomodo secundum ordinem Melchisedech Dominus sit sacerdos. Sententia igitur dicti Apostoli, ut sæpe diximus (etsi illud pro se adducant), pro Novatianis non facit, sed ostendit eum, qui semel illuminatus sit, non indigere secundo baptismo. *Qui enim lotus est*, ut Dominus ait, *non indiget nisi ut pedes lavet* [y], hoc est, non iterum baptismate indiget postquam peccavit, sed ut lacry-

A αὐτοῦ βαπτιζόμεθα· *Συνετάφημεν οὖν αὐτῷ τῷ*[24] *βαπτισμῷ καὶ συνηγέρθημεν.* Ὁ γοῦν ζητῶν φυλάττειν τὰ νομικὰ βαπτίσματα [881 H.] ἀνασταυροῖ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζει τὸν ἅπαξ σταυρωθέντα. Εἰ δ' ἦν πλείω βαπτίσματα, ἔδει καὶ τὸν Χριστὸν πολλάκις παθεῖν. Νυνὶ δὲ ἅπαξ πεπονθὼς οὐκ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, νῦν ἐμφανισθῆναι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀδύνατον οὖν τοὺς ἅπαξ εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ φωτισθέντας ἐκ δευτέρου ἢ[25] καὶ πλεονάκις βαπτίζεσθαι καὶ ἀνασταυροῦν πειρᾶσθαι τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐγκαλεῖ γοῦν τοῖς Ἰουδαίοις τοῦτο τολμῶσι καὶ ἐπὶ τὰ νομικὰ ἐπανιοῦσι βαπτίσματα, ἃ οὐ δύναται ψυχὴν καθαρίσαι. Διὸ καί φησιν· *Ὀφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν*
B *χρείαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ*, καὶ ἑξῆς. *Στοιχεῖα δὲ τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ*, ἡ εἰς αὐτὸν ἐπίγνωσις. Οἷον τοὺς προσιόντας τῷ[26] Χριστῷ δεῖ πρῶτον ἀποστῆναι τῶν ἁμαρτημάτων οἷς ἐνείχοντο, τουτέστιν ἀναχωρεῖν τῶν νεκρῶν ἔργων, δεύτερον τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων διὰ τοῦ βαπτίσματος δέξασθαι, καὶ δεξαμένους ἐν πίστει τοῦτο βαπτισμῶν διαφορᾶς[27] διδαχὴν μανθάνειν, τοῦτο μὲν τίνα ἦν τὰ Ἰουδαϊκὰ, τί δὲ τὸ σωτήριον, εἶτα κατὰ προκοπὴν ἰόντας ἀξιοῦσθαι τῆς τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, ἥτις διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο[28], διδάσκεσθαί τε τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν καὶ τὸ
C μέλλον κριτήριον. Αὕτη τοίνυν ἡ διδασκαλία ἀπαρχὴ τῆς τῶν πιστευόντων μαθήσεως γίνεται. Ἣν οἱ ἐξ Ἰουδαίων δεξάμενοι, καὶ τῷ πολλῷ χρόνῳ διδάσκαλοι ἑτέρων ὀφείλοντες εἶναι καὶ τελειοῦν ἄλλους, αὐτοὶ μαθήσεως πάλιν δέονται. Ἀλλ' ὅμως, φησὶν, εἰ καὶ αὐτοὶ γεγόνατε ὥστε πάλιν δεῖσθαι μαθεῖν τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς οὐ τὴν ἀρχὴν πάλιν τῆς πίστεως ὑμᾶς ἐκδιδάξομεν[29]. Φησὶ γάρ· *Διὸ ἀφέντες*[30] *τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Χριστοῦ λόγον, ἐπὶ τὴν τελειότητα φερώμεθα.* Οὐ χρὴ γὰρ ἡμᾶς[31] πάλιν εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς ἀνάγειν ὑμᾶς, ἵνα μὴ δόξωμεν πάλιν ἕτερον θεμέλιον καταβάλλεσθαι· καὶ γάρ φησι· *Μὴ πάλιν θεμέλιον καταβαλλόμενοι* [*μετανοίας*[32]] *ἀπὸ νεκρῶν ἔργων καὶ πίστεως ἐπὶ Θεὸν, βαπτισμῶν διδα-*
D *χῆς, ἐπιθέσεώς τε χειρῶν, ἀναστάσεώς τε νεκρῶν καὶ κρίματος αἰωνίου.* Τοῦτο τοιγαροῦν δηλοῖ τὸ, *Διὸ ἀφέντες τὸν τῆς ἀρχῆς τοῦ Θεοῦ λόγον*, καὶ ἑξῆς. Τὸ δέ· *Καὶ τοῦτο ποιήσομεν, ἐὰν ἐπιτρέπῃ ὁ Κύριος*, εἰς τὸν αὐτὸν συντρέχει νοῦν, τὸ μηκέτι, φησὶν, ἀπάρχεσθαι τῆς στοιχειώδους διδασκαλίας ὑμῖν, ἥνπερ κατ' ἀρχὰς οἱ τῷ βαπτίσματι προσιόντες ἐδιδάσκοντο· ἀλλ' ἐπὶ τὴν τελειότητα ἀναγώμεθα. Εἰ γὰρ καὶ ὠλισθήσατε, ἀλλ' οὖν[33] οὐ δύνασθε θεμέλιον πίστεως πάλιν δέχεσθαι οὐδὲ βάπτισμα δευ-

[u] Heb. v, 12. [v] Heb. vi, 1. [x] ibid. 3. [y] Joan. xiii, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[24] τῷ add. B. [25] ἢ B. : εἰς. [26] τῷ om. B. [27] βαπτισμῶν διαφορᾶς add. B. [28] ἐγίνετο B : ἐγένετο ς. [29] ἐδιδάξαμεν B. [30] ἀφέντες vulgo post λόγον ponunt [31] ὑμᾶς B. omisso paulo post ὑμᾶς. [32] μετανοίας om. B. [33] οὖν add. B.

ἀρχή οὐδὲ χειρῶν ἐπιθέσεις. Οὕτως οὖν ἀφίησι ταύτην τὴν[34] στοιχειώδη διδασκαλίαν ὁ Παῦλος, καὶ ἐπὶ τὴν τελειότητα ἔρχεται, τὴν ἱερωσύνην τοῦ Σωτῆρος διηγούμενος, καὶ ταύτην κατὰ μέρος διέξεισι, καὶ ὅπως κατὰ τὴν τάξιν [882 H.] Μελχισεδὲκ τυγχάνει ὁ Κύριος ἀρχιερεύς. Τὸ τοίνυν βούλημα τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ, ὡς πολλάκις εἴρηται, οὐδὲν (κἂν αὐτὸ προφέρωσι) τοῖς Ναυατιανοῖς συμφωνεῖ, [1608 R.] ἀλλὰ θεσπίζει τὸν ἅπαξ φωτισθέντα μὴ περιεργάζεσθαι ἕτερον[35] βάπτισμα. *Ὁ λελουμένος* γὰρ, ὡς καὶ ὁ Κύριός φησιν, *οὐκ ἔχει χρείαν λούσασθαι, ἀλλ' ἢ τοὺς πόδας νίψασθαι*[36], τουτέστιν, οὐ πάλιν βάπτισμα χρείαν ἔχει μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι δέξασθαι, ἀλλ' ἢ διὰ δακρύων ἀποκαθαρθῆναι τοὺς πόδας ἤτοι τὰ σαρκικὰ διαβήματα. Ὅτι, φησὶν, ἡ Κυριακὴ ἐντολὴ ἡ λέγουσα· *Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν εἰσέρχησθε καὶ δέχωνται ὑμᾶς, πάντα τὰ παρατιθέμενα ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες*, αὕτη σύνδρομός ἐστι τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ, ἐν ᾧ φησιν· *Εἰ δέ τις καλεῖ ὑμᾶς τῶν ἀπίστων καὶ βούλεσθε πορεύεσθαι, πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε, μηδὲν ἀνακρίνοντες.*

mis pedes laventur, hoc est carnis gressus. Domini, inquit, præceptum : *In quamcunque civitatem intraveritis* [z], *et susceperint vos, manducate quæ apponentur vobis* [nihil dijudicantes] [a], convenit cum illo Apostoli : *Si quis vocat vos infidelium, et vultis ire, omne quod vobis apponitur, manducate, nihil*
540a *interrogantes* [b].

Ὅτι φησὶν, Ἀντιπίπτοντες οἱ ἀπὸ Ναυάτου τῇ ἀναπτύξει τοῦ προειρημένου ῥητοῦ περὶ τῶν δεύτερον ἐπιζητούντων βάπτισμα, φασὶν οὐ περὶ δευτέρου βαπτίσματος τοῦτο εἰρῆσθαι· εἰς μετάνοιαν γὰρ, φασὶν[37], ἔφησεν ἀνακαινίζεσθαι τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας καὶ παραπεσόντας ἀδύνατον εἶναι, οὐχὶ εἰς βάπτισμα· βάπτισμα δὲ καὶ μετάνοια πάντη διέστηκε· τὸ μὲν γὰρ δωρεὰ καὶ χάρις ἐστὶ καὶ ἄφεσις ἀπολείπωρος τῶν ἡμαρτημένων, ἡ δὲ μετάνοια καμάτῳ καὶ δάκρυσι καὶ ἐλέῳ[38] τὸ οἰκεῖον ἔργον περαίνει. Οὕτω μὲν ἐκεῖνοί φασι, καὶ ὅτι οὐδαμοῦ τὸ βάπτισμα καλούμενον εὕρομεν μετάνοιαν. Ὁ δέ φησιν[39] ὡς εἰ καὶ πολλὴ διαφορὰ μεταξὺ βαπτίσματος καὶ[40] μετανοίας, ἀλλ' οὖν δείκνυται ὅτι καὶ πρὸ τοῦ[41] βαπτίσματος καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τὸ τῆς μετανοίας ὄνομα παραλαμβάνεται. Εἰ γάρ τις μὴ ἀποτάξηται[42] τῷ προτέρῳ βίῳ, καὶ πολιτείαν ἁρμόζουσαν τῷ πιστῷ πρὸ ὀφθαλμῶν θείη, καὶ οὕτω τῷ βαπτίσματι προσέλθοι, μάτην προσέρχεται, ἀμετανοήτως ἔχων ἐπὶ τοῖς πρώην αὐτῷ πεπονηρευμένοις, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν ἀμείνονος βίου οὐδένα ποιούμενος λόγον. Οὕτως οὖν εἰ καὶ διάφορος ἡ μετάνοια, ἀλλ' οὖν καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἔχει χώραν ἐννοεῖσθαι καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα. Τὴν γοῦν μετάνοιαν τὴν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἀδύνατον ἐκ δευτέρου φησὶ κατεργασθῆναι[43], ὅτι μηδὲ τὸ βάπτισμα δυνατόν ἐστι δεύτερόν τινα δέξασθαι. Οὕτω καὶ ὁ[44] Ἰωάννης βαπτίζων, ὅτε καὶ τοὺς τοῦ Κυρίου μαθητὰς ἐβάπτισε, λέγει· *Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς βαπτίζω ἐν ὕδατι εἰς μετάνοιαν*, καὶ πάλιν τοῖς ὄχλοις· *Ποιήσατε ἡμῖν καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας*, δηλονότι τῆς κατ' αὐτὸ, φησὶ, τὸ βάπτισμα μετανοίας. Καὶ ὁ κορυφαῖος, φησὶ, τοῖς Ἰουδαίοις[45] διαλεγόμενος περὶ τῶν εἰς Χριστὸν αὐτοῖς παρανομηθέντων, ὅτε κατανυγέντες τῇ διδασκαλίᾳ εἶπον· *Τί ποιήσομεν, ἄνδρες ἀδελφοί;* ἔφη αὐτοῖς, *Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνό-*

Novatiani explicationi prius allati dicti repugnantes, de iis intelligi asserunt, qui secundum baptisma requirunt, non autem de secundo baptismate. Impossibile enim esse ait per pœnitentiam renovari eos, qui semel illuminati sint, et postea lapsi, non autem per baptisma. Baptismus autem a pœnitentia multum differt. Baptismus enim donum et gratia est, et felix peccatorum remissio ; pœnitentia vero miseratione, lacrymis, et labore suum opus peragit. Sic quidem illi dicunt, et nusquam baptisma vocari pœnitentiam inveniri : quod vero dicunt, licet multum inter se baptismus et pœnitentia differant, ostenditur tamen ante baptisma, et post baptisma pœnitentiæ nomen usurpari. Si quis enim priori vitæ rationi non renuntiat, et vitam quæ credenti conveniat ante oculos posuerit, sicque ad baptisma accesserit, frustra accedit, de prioribus improbe factis non pœnitendo, et conversionis vitæ in melius nullam rationem habendo. Sic igitur, etsi varia est pœnitentia, tamen ante baptismum habet locum considerationis, et post baptismum. Pœnitentiam igitur, quæ baptisma præcedit, impossibile est, inquit, iterare, quia baptisma nemo potest secundo accipere. Sic et Joannes baptizans, quando Christi discipulos baptizat, dicit : *Ego quidem vos baptizo in aqua* [c] ad pœnitentiam ; et iterum : *Facite vobis fructus dignos pœnitentiæ* [d], videlicet pœnitentiæ per baptismum. Et coryphæus, inquit, Judæis loquens de iis, quæ in Christum contra legem admisissent : quando compuncti doctrina dixerunt : *Quid*, inquit, *faciemus, viri fratres ? Pœnitentiam*, inquit, *agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [e], et cætera. Quare pœnitentiæ vox nihil eorum quæ voluerunt, tribuit Novatianis. Quod dictum est a Simone Mago coryphæo Petro : *Precumini vos pro me apud Deum, ut nihil veniat super me horum quæ dixistis* [f], non

[z] Matth. x, 11. [a] Luc. x, 6. [b] I Cor. x, 52. [c] Matth. III, 11. [d] Luc. III, 8. [e] Act. II, 28. [f] Act. VIII, 24.

VARIÆ LECTIONES.

[34] ταύτην τὴν B : τὴν τοιαύτην ς. [35] ἕτερον B : δεύτερον ς. [36] νίψασθαι add. B. [37] φασὶν] libri φησίν. [38] ἐλέῳ καὶ δάκρυσι καὶ καμάτῳ ς. [39] φησιν B : φασιν ς. [40] καὶ post βαπτ. et [41] τοῦ add. B. [42] ἀποτάξηται B : ἀποτάξεται ς. [43] κατεργασθῆναι B : κατεργάσασθαι ς. [44] ὁ add. B. [45] Ἰουδαίοις B : ἀποστόλοις ς.

erat, inquit, pœnitentiæ, nec ex affectu. Nam precati essent, et veniam dedissent. Vidit vero magis Petrus, Spiritu sancto revelante, mentem illius subsannationem esse et fraudem. **540***b* *An ignoratis quia quicunque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus* [g] ? In Christo Jesu baptizari significat, secundum præceptum et traditionem Jesu Christi baptizari : hoc est in Patre, et Filio, et Spiritu sancto ; illud autem : *In morte ipsius*, typo demonstrantes in baptismate mortem ejus. Quod proferunt Novatiani : *Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia*, *terribilis autem quædam exspectatio judicii* [h], etc. Hoc igitur dictum ad tollendam pœnitentiam prolatum dissolvitur, cum ait; hic non simpliciter sacrificium amovet, sed legis sacrificium : et non simpliciter interdicit, sed et judicium ultimum iis comminatur, qui post agnitionem veritatis, et mystici sacrificii fruitionem, ad illud legale per vitulos et tauros sacrificium revertuntur. Hæc dicendo ait Apostolum avocare conatum Judæos, qui jam Christo se adjunxerant, ab observatione legis. Quemadmodum ergo vetat eos baptismata legis exsequi, sic et cruenta sacrificia. Etenim Judæi in peccatum lapsi, primum quidem purificabantur, deinde aqua abluebantur : denique offerebant victimas pro peccatis, a quibus avocans illos Apostolus, terribiles minas affert. Etenim oportebat vera victima semel in consummatione sæculorum pro peccatis oblata, videlicet Agno Dei tollente peccatum mundi occiso, non amplius reliqua esse, sed omnino cessare multa illa et typica sacrificia pro peccatorum expiatione. Fieri enim non potest, quemadmodum idem Apostolus ait, ut iterum sanguis taurorum et hircorum tollat peccata, cum semel Agnus Dei oblatus sit. Una enim oblatione, inquit, consummavit in omnem perpetuitatem eos qui sanctificantur : quem igitur ad modum impossibile dixit, sanguinem hircorum et taurorum auferre peccata mundi, ad eumdem modum et sequentia dicit : *Voluntarie peccantibus nobis post notitiam veritatis*, *jam non relinquitur pro peccatis hostia* [i], etc. Etenim tremendum sacrificium corporis Dei, quod a nobis perficitur, non varia sacrificia producit, sed **541***a* commemoratio est hostiæ semel oblatæ : *Hoc*, inquit, *facite in meam commemorationem* [j], et : *Quotiescunque enim hoc facimus*, *mortem Domini annuntiamus* [k]. Hæc omnia Eulogius Alexandrinus, ad refellendum Novatianorum dogma dixit.

A *ματι Ἰησοῦ* [46] *Χριστοῦ*, καὶ ἑξῆς. [883 H.] Καὶ μυρία ἄλλα. Ὥστε ἡ τῆς μετανοίας λέξις οὐδὲν ὧν ἐβούλοντο δίδωσι τοῖς Ναυατιανοῖς. Ὅτι τὸ παρὰ τοῦ Σίμωνος τοῦ [47] Μάγου εἰρημένον τῷ κορυφαίῳ Πέτρῳ· *Δεήθητε οὖν ὑμεῖς ὑπὲρ ἐμοῦ, ὅπως μηδὲν ἐπέλθῃ μοι ὧν εἰρήκατε*, οὐκ ἦν μετανοίας, φησὶν, οὐδὲ ἐκ διαθέσεως· ἢ γὰρ ἂν καὶ ἐδεήθησαν καὶ συγγνώμης μετέδωκαν. Εἰδὼς δὲ μᾶλλον ἐξ ἁγίου Πνεύματος τὰ τῆς αὐτοῦ διανοίας ὁ Πέτρος, ὡς χλεύης καὶ ἀπάτης τὰ ἐκείνου παρέδραμε ῥήματα. Ὅτι τοῦ· *Ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν*; τὸ μὲν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν βαπτισθῆναι σημαίνοι ἂν τὸ κατὰ τὴν ἐντολὴν καὶ παράδοσιν τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ βαπτισθῆναι, τουτέστιν εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν B [1609 R.] καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ δὲ *εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ*, τουτέστι τυποῦντες ἐν τῷ βαπτίσματι τὸν θάνατον αὐτοῦ [48]. Ὅτι προτεινόμενον παρὰ τοῖς Ναυατιανοῖς τό· *Ἑκουσίως γὰρ ἡμῶν ἁμαρτανόντων μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν ἐπίγνωσιν τῆς [μετανοίας καὶ] ἀληθείας, οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ὑπολείπεται θυσία, φοβερὰ δέ τις ἐκδοχὴ κρίσεως*, καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο οὖν τὸ ῥητὸν εἰς ἀναίρεσιν τῆς μετανοίας προβαλλόμενον ἐπιλύεται, καί φησιν ὅτι ἐνταῦθα οὐχ ἁπλῶς θυσίαν ἀποτρέπει, ἀλλὰ νομικὴν θυσίαν, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀπαγορεύει, ἀλλὰ καὶ κρίσιν ἐσχάτην ἀπειλεῖ τοῖς μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς μυστικῆς θυσίας τὴν ἀπόλαυσιν εἰς ἐκείνην τὴν νομικὴν, τὴν διὰ μόσχων καὶ ταύρων τελουμένην, ἐπανιοῦσι. C Τοῦτο λέγειν φησὶ τὸν Ἀπόστολον ἀφιστᾷν σπεύδοντα τοὺς Ἰουδαίους, ἤδη Χριστῷ προσεληλυθότας, ἀπὸ τῆς νομικῆς παρατηρήσεως. Ὥσπερ οὖν τὰ νομικὰ βαπτίσματα κωλύει τούτους ἐπιτελεῖν, οὕτω καὶ τὰς ἐναίμους θυσίας. Καὶ γὰρ τὸ Ἑβραίων γένος ἁμαρτάνοντες πρότερον μὲν ἡγνίζοντο, εἶτα βαπτίσμασιν ἀπελούοντο, καὶ λοιπὸν ἤδη τὰς ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων θυσίας προσέφερον. Ὧν αὐτοὺς ἀπάγων ὁ Ἀπόστολος καὶ τὴν ἀπειλὴν φοβερὰν ἐπήνεγκε. Καὶ γὰρ ἔδει τῆς ἀληθινῆς θυσίας ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσενεχθείσης, ἤτοι τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου σφαγιασθέντος, μηκέτι ὑπολελεῖφθαι, ἀλλ' ὅλως πεπαῦσθαι τὰς πολλὰς καὶ τυπικὰς θυσίας ὑπὲρ ἁμαρτιῶν προσφερομένας. D Ἀδύνατον γὰρ, ὡς αὐτὸς ὁ Ἀπόστολός φησι, πάλιν αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας, ἅπαξ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ Θεοῦ προσενεχθέντος· μιᾷ γὰρ προσφορᾷ τετελείωκε, φησὶν, εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους. Ὃν οὖν τρόπον εἴρηκεν ἀδύνατον αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρεῖν ἁμαρτίας, τὸν αὐτὸν καὶ τὸ ἐπαγόμενον ἔφη, ὅτι *Ἑκουσίως ἡμῶν ἁμαρτανόντων μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας οὐκέτι περὶ ἁμαρτιῶν ὑπολείπεται θυσία*, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ γὰρ καὶ ἡ παρ' ἡμῶν ἐπιτελουμένη τοῦ σώματος τοῦ [49] Κυρίου φρικτὴ τελετὴ οὐ θυσιῶν ἐστι διαφόρων [50] προσαγωγὴ, [884 H.]

[g] Rom. VI, 3. [h] Hebr. X, 24. [i] ibid. 26. [j] Luc. XXII, 19. [k] I Cor. XI, 26.

VARIÆ LECTIONES.

[46] Ἰησοῦ B : τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ ς. [47] τοῦ et infra τουτέστι add. B. [48] αὐτοῦ] hactenus B. [49] τοῦ ante Κυρίου om. C. [50] διαφόρων C : καὶ διαφόρων ς.

ἀλλὰ τῆς ἅπαξ προσενηνεγμένης θυσίας ἀνάμνησις· *Τοῦτο γὰρ, φησὶ, ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν,* καί· *Ὁσάκις γὰρ τοῦτο ποιοῦμεν, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλομεν.* Ταῦτα [51] μὲν ὁ ἐξ Ἀλεξανδρείας Εὐλόγιος ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς Ναυατιανῆς δόξης ἀντέφησεν.

A

Ἐκ τοῦ γ' λόγου [52].

Ὅτι ἀπαγορεύει, φησὶν, ὁ Κύριος ἐν τῷ παρόντι βίῳ διαχωρίζεσθαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπὸ τῶν δικαίων· καὶ τοῦτο δῆλον, φησὶν, ἐκ τῆς παραβολῆς ἥτις λέγει· *Ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα,* καὶ τὰ ἑξῆς, ἕως τοῦ· *Θέλεις οὖν* [53] *ἀπελθόντες συλλέξωμεν αὐτά;* ὁ δέ φησιν· *Οὒ, μή ποτε συλλέγοντες τὰ ζιζάνια ἐκριζώσητε ἅμα αὐτοῖς τὸν σῖτον. Ἄφετε συναυξάνεσθαι αὐτὰ ἕως τοῦ θερισμοῦ,* καὶ τὰ ἑξῆς. Αὕτη οὖν ἡ παραβολὴ, φησὶν, ἀπαγορεύει πρὸ τῆς τοῦ αἰῶνος συντελείας διαχωρίζειν τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἀπὸ τῶν δικαίων, κἂν οἱ τὰ Ναυάτου νοσοῦντες τοῦτο λέγωσιν, ὡς καθαροὺς ἑαυτοὺς κρίνοντες τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Εἰς τὸ αὐτὸ δὲ ἀφορᾷ καὶ τὸ παρὰ τοῦ βαπτιστοῦ εἰρημένον· *Οὗ τὸ πτύον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἅλωνα αὐτοῦ,* καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ μυρία ἄλλα. Ὅτι τὸ, *Ποιήσατε ἑαυτοῖς φίλους ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας,* τοιοῦτόν ἐστι· Φίλους, φησὶ [54], ποιήσατε τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πενομένους, πλουσίους δὲ κατὰ Θεόν. [1612 R.] Ἀλλ' ἄμεινον μὲν αὐτοὺς κτᾶσθαι φίλους ἐξ ἰδίων κόπων. *Τίμα γὰρ τὸν Κύριον ἀπὸ σῶν δικαίων πόνων·* εἰ δὲ μὴ πρόσεστι τὰ ἐκ δικαίων πόνων, κἂν γοῦν ἃ ἐξ ἀδικίας συνελέξαμεν, δι' ἐκείνων αὐτοὺς φίλους [55] ποιησώμεθα. *Μαμωνᾶν* γὰρ ἀδικίας τὴν πλεονεξίαν καλεῖ. Δέχεται δὲ καὶ ταῦτα διὰ τῶν πενομένων ὁ Θεὸς, ἂν μόνον τοῦ λοιποῦ τὸ ἁμαρτάνειν διαφυλαξαίμεθα. Καλὸν γὰρ κἂν διὰ τῶν τῆς πλεονεξίας χρημάτων φίλους κτᾶσθαι, ἵνα ὅταν ἐκλίπωμεν, μηδὲν ἕτερον ἔχοντες ζωτικὸν δικαίωμα, δι' ὧν αὐτοὺς εὖ ἐποιήσαμεν, εἰς τὰς ἑαυτῶν ἡμᾶς σκηνὰς οἱ ἠλεημένοι ὑποδέξωνται. Εἰ δὲ μηδ' ἐκ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας ἤτοι τῆς πλεονεξίας εὖ ποιεῖν ἐθελήσομεν, πῶς ἂν πιστευθείημεν ὅτι εἰ προσῆσαν ἐξ οἰκείων κόπων ἡμῖν χρήματα, τούτοις ἂν τοὺς ἐνδεεῖς ἠλεήσαμεν; Εἰ γὰρ ἃ χωρὶς μόχθου τινὸς καὶ πόνων δικαίων, ἐκ τοῦ ῥᾴστου δὲ καὶ πλεονεκτικῆς χειρὸς ἡμῖν προσεγένετο, τούτων οὕτω ῥᾳδίως κτηθέντων καὶ ἀλλοτρίων ὄντων κυρίως οὐδενὶ τῶν ἐνδεῶν μεταδιδόαμεν, ἃ καὶ οἰκεῖα δοκεῖ εἶναι καὶ πόνων καρποὶ, πῶς ἂν τινι τούτων μεταδοῦναι πιστευθείημεν;

B

C

Ὅτι ὁ προφήτης, φησὶ, λέγων· *Ὃν τρόπον ὁ ποιμὴν ἐκσπάσει ἐκ τοῦ στόματος τοῦ λέοντος σκέλος ἢ λοβὸν ὠτίου,* αἰνίττεται διὰ τούτων ὡς οὐ χρὴ παντελῶς ὑπεροψᾶν οὐδὲ τὸν ἐμπεσόντα εἰς αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ τὴν σφραγῖδα, ἣν ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ βαπτίσματι ἐδέξατο, [885 H.] ἐκσπᾶν προσήκει ἀπὸ τοῦ διαβόλου· ἵνα μὴ τὴν παντελῆ ἀπώλειαν τοῦ λογικοῦ προβάτου ζημιωθῶμεν. Τῶν γὰρ ἀλόγων ἔνια μὲν ἐπὶ τοῦ ὠτὸς, ἄλλα δὲ ἐπὶ τοῦ σκέλους σφραγίζονται· διὸ ἀνάγκην ἔχει ὁ ποιμὴν ἢ τὸ οὖς ἢ τὸ σκέλος ἐν τῇ ἀπαριθμήσει

D

E libro III.

Vetat, inquit, Dominus in hac vita separari peccatores a justis, et hoc patet ex parabola, quæ dicit : *Simile est regnum cœlorum homini seminanti bonum semen,* et reliqua, usque ad illa : *Vis eamus, et colligamus illa?* Et ait : *Non, ne forte colligentes zizania, eradicetis cum eis simul et triticum : sinite utraque crescere usque ad messem* [1], etc. Hæc igitur parabola, inquit, vetat ante consummationem sæculi separari peccatores a justis, etsi Novati morbo affecti hoc dicant, seipsos tanquam puros aliis meliores judicantes. Huc etiam pertinet, quod Baptista dixit : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam* [m], etc. *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis* [n], significat, Facite vobis amicos, qui in mundo egent, et apud Deum divites sunt, sed melius est illos comparare amicos de propriis laboribus : *Honora enim Deum de tua substantia* [o], et justis laboribus. Si vero nihil supersit ex justis laboribus, tunc quæ ex iniquitate collegimus, iis eos amicos faciamus : *Mammona* enim *iniquitatis* habendi cupiditatem vocat. Tales autem opes per pauperes accipit Deus, si modo caveamus ne in posterum peccemus. Pulchrum enim, etsi per avaritiæ pecuniam, amicos possidere, ut cum vitam reliquerimus, non aliam habentes vitæ justitiam propter beneficia a nobis in illos collata, in sua nos tabernacula eleemosynis affecti suscipiant. Si vero non ex mammona iniquitatis, id est, avaritiæ, benefacere voluerimus, quomodo quis credat, si accessissent e propriis laboribus nobis pecuniæ, fore ut illis indigentes commiserando sublevaremus? Si enim his quæ sine molestia laboreque justo facile, et avara manu nobis accesserunt, adeo facile paratis, et alienis revera, nulli pauperi benigne facimus, quomodo, de iis quæ et propria videntur esse, et laborum fructus sunt, **541** *b* alicui pauperum communicare quid credemur?

Dicit propheta : *Quomodo si eruat pastor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ* [p] : his innuitur, non oportere prorsus illum despicere, qui in diaboli os inciderit, sed sigillum quod homo in baptismate acceperit, eripiendum diabolo, ne ob extremum ovis ratione præditæ interitum puniamur Quædam enim bruta animalia in aure, quædam in crure signantur. Propterea necesse est pastorem vel aurem, vel crus in numerando præbere, et exhibere domino. Pastor vero ratione præditarum ovium, quandoquidem oves, quarum est pastor, signum

[1] Matth. XIII, 24 seqq. [m] Matth. III, 12. [n] Luc. XVI, 8. [o] Prov. III, 9. [p] Amos III, 12.

VARIÆ LECTIONES.

[51] ταῦτα C : τοῦτο ς. [52] titulum om. C. [53] οὖν om. C. [54] φασί C. [55] φίλους om. C.

per baptismum, et confessionem fidei in animo acceperunt, et ibi Domini signum gestant, merito illud eripere diabolo, omni ratione conari debet, ut si aliis actionibus ovis esca fiat dæmonis, saltem sigillum fidei, quod in animo per baptismum insculptum habemus, possit illinc ereptum tempore visitationis exhibere Deo: magnum argumentum præferens, non sua negligentia, et interitu oves amissas esse.

A παρασχεῖν καὶ παραστῆσαι τῷ δεσπότῃ. Ὁ δὲ τῶν λογικῶν προβάτων ποιμὴν, ἐπεὶ τὰ πρόβατα, ὧν ἐστι ποιμὴν, τὴν σφραγῖδα διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς πίστεως ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐδέξατο, κἀκεῖ τὸ σημεῖον τὸ δεσποτικὸν φέρει, εἰκότως ταύτην ἀποσπᾷν τοῦ διαβόλου πολλὴν σπουδὴν ὀφείλει ποιεῖσθαι, ἵνα, εἰ καὶ ταῖς ἄλλαις πράξεσι κατάβρωμα γένηται τὸ πρόβατον τοῦ πονηροῦ, ἀλλ' οὖν κἂν [86] γοῦν τὴν σφραγῖδα τῆς πίστεως, ἣν ἐνεσημάνθημεν διὰ τοῦ βαπτίσματος τῇ ψυχῇ, δυνηθῇ ἐκεῖθεν ἀποσπάσας ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς ἐπιδεῖξαι τῷ Δεσπότῃ, μέγα σύμβολον ἐφιφέρων τοῦ μὴ ἐκ τῆς ἰδίας ῥᾳθυμίας καὶ ἀπωλείας παραπολωλέναι τὰ πρόβατα.

Interrogans Dominus Petrum: *Simon Jona, diligis me plus his* [q]? ipse qui novit omnia, non interrogavit ad cognoscendum, sed cum pastorem illum constituturus esset, ut ostenderet quantam curam ovilis gerat, hoc fecit. Idem enim qui se Dominum ingenti amore prosecutum, in pastorem coaptavit, magnam sine dubio erga oves amorem præbuit: ideo (54) et tertio interrogavit, magnam erga ratione præditas oves curam ostendens. Deinde et gradum quemdam ovium facit, primo jubens agnos pascere, deinde oviculas: quæ enim oves fuerunt per aliqua peccata imminutæ a virtutis perfectione, ad oviculas reverterunt: et demum tertio perfectas oves producit. Agnis ergo assimilantur, qui adhuc lacte et elementis doctrinæ indigent: oviculis vero, qui per aliqua peccata a perfectione deficiunt: ovibus vero, qui ad culmen usque fidei et operum pervenerunt. Et attende quomodo præponat imperfecta perfectis. Propositus enim Domino **542**a scopus peccatorum salus: *Non enim veni*, inquit, *vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam* [r].

Ὅτι ἐρωτῶν ὁ Κύριος τὸν Πέτρον, *Σίμων Ἰωνᾶ, ἀγαπᾷς με πλεῖον τούτων;* οὐκ αὐτὸς ὁ πάντα εἰδὼς θέλων μαθεῖν ἐπηρώτα· ἀλλ' ἐπεὶ ἔμελλεν B αὐτῷ τὸ ποίμνιον καταπιστεύειν, ἵνα δείξῃ ὅσην ἔχει πρόνοιαν τοῦ ποιμνίου, τοῦτο ποιεῖ. Ὁ γὰρ τὸν φίλτρῳ πολλῷ πρὸς τὸν Δεσπότην ἀναπτόμενον ἐφιστῶν τῷ ποιμνίῳ, τὴν ὅσην περὶ τὰ πρόβατα διάθεσιν παρίστησιν ἀναμφιβόλως. Διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν καὶ τρίτον ἐρωτᾷ, τὴν πολλὴν περὶ τὰ λογικὰ πρόβατα ἐπιμέλειαν ἐνδεικνύμενος. Ἅμα δὲ καὶ βαθμόν τινα τῶν ποιμαινομένων διέξεισιν, ἀρνία πρότερον ποιμαίνειν ἐγκελευόμενος, εἶτα προβάτια, ἃ πρόβατα ὄντα, διά τινα πταίσματα κατασμικρυνθέντα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς τελειότητος, εἰς προβάτια ἀνθυπέστρεψε· καὶ λοιπὸν τὸ τρίτον τὰ τέλεια ἐπιφέρει πρόβατα. Ἀρνίοις γοῦν εἰκάζονται οἱ ἔτι γάλακτος καὶ στοιχειώδους διδασκαλίας δεόμενοι, προβατίοις δὲ οἱ διά τινα παραπτώματα κατασμικρυνθέντες τῆς C τελειότητος, [1613 R.] προβάτοις δὲ οἱ εἰς τὸ τέλειον ἀναβεβηκότες καὶ τῆς πίστεως καὶ τῶν πράξεως. Καὶ σκόπει ὅπως προτάττει τὰ ἀτελῆ τῶν τελείων· προηγούμενος γὰρ τῷ Δεσπότῃ σκοπὸς ἡ τῶν ἁμαρτωλῶν σωτηρία. *Οὐ γὰρ ἦλθον*, φησὶ, *καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν.*

Ex libro IV.

Magnum quid, inquit, est homo, quod imago Dei sit, et manibus Dei conditus: ut misericors honorandus sit præceptis Dei, honorem sibi operibus suis comparans. Divus Paulus ait: *Ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem: quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora extendens meipsum* [s]. Et deinde ait: *Verumtamen ad quod pervenimus, in eadem permanere regula* [t]. Regulam intelligit cursus secundum Deum, quæ ante tradita est. Quæ illa est? Oblivisci priorum benefactorum, florere vero et extendi usque in priora, ut quasi modo bona inchoantes opera, quotidie intelligentes illud *Hodie*, et dicentes sibi ad extremum usque vitæ spiritum. Oportet enim ad id usque tempus currere cursum Dei, et cum adversariis pugnare. Apostolus ait: *Melius est nu-*

Ἐκ τοῦ δ' λόγου [87].

Ὅτι μέγα μὲν, φησὶν, ἄνθρωπος, καθ' ὃ εἰκὼν Θεοῦ καὶ χερσὶ θείαις ἐπλάσθη· τίμιον δὲ ἀνὴρ ἐλεήμων διὰ τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν γίνεται, τὴν τιμὴν ἑαυτῷ δι' ὧν πράττει κατασκευαζόμενος. Ὅτι ὁ μακάριος, φησὶ, Παῦλος λέγων· *Ἐγὼ οὐ λογίζομαι ἐμαυτὸν κατειληφέναι· ἓν δὲ, τῶν μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος* καὶ τὰ ἑξῆς, εἶτα ἐπάγων *Πλὴν εἰς ὃ ἐφθάσαμεν, τῷ* [88] *αὐτῷ κανόνι στοιχεῖν*, κανόνα λέγει τοῦ κατὰ D Θεὸν δρόμου τὸν προαποδεδομένον. Ποῖον τοῦτον; τὸ λήθην μὲν ποιεῖσθαι τῶν προκατωρθωμένων, ἐνακμάζειν δὲ καὶ [886 H.] ἐπεκτείνεσθαι τοῖς ἔμπροσθεν, ὡς ἄρτι τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἀπαρξαμένους πάντοτε τὸ *σήμερον* [89] καὶ ἐννοοῦντας καὶ λέγοντας ἑαυτοῖς, ἄχρις οὗ τὸ τέλος τῆς ζωῆς ἡμῖν ἐπιστῇ. Δεῖ γὰρ μέχρι τότε τὸν κατὰ Θεὸν τρέχειν ἡμᾶς δρόμον καὶ

[q] Joan. XXI, 15. [r] Matth. v, 13. [s] Philipp. III, 13. [t] ibid. 16.

VARIÆ LECTIONES.

[86] κἂν] κανόν C. [87] titulum om. C. [88] τῷ C : ἐν τῷ ς. [89] σήμερον C : τήμερον ς.

NOTÆ.

(54) Alia redditur ratio a Greg. Naz. Orat. in Epitaphia.

πρὸς τὸν ἀντίπαλον ἀνταγωνίζεσθαι. Ὅτι εἰπών, φησίν, ὁ Ἀπόστολος, *Κρεῖσσον γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι*, πύρωσιν τὴν εἰς ἀσέλγειαν ἄγουσαν εἶπε, βέλτιον λέγων ἐννόμῳ γάμῳ τὸ ἀσθενὲς ψυχαγωγῆσαι τῆς φύσεως, ἢ τοῦτον ἐκκλίνοντα διὰ τῆς πυρώσεως ἀναφλεγῆναι πρὸς ἀσέλγειαν. Ὅτι τὸ, *Μηδεὶς πειραζόμενος λεγέτω ὅτι Ἀπὸ Θεοῦ πειράζομαι*, καὶ τὰ ἑξῆς, ἰδίως οὗτος ἐπὶ τοῦ κατὰ τὴν πορνείαν ἐκλαμβάνει πειρασμοῦ. Ἕκαστος γάρ, φησί, διὰ τῆς θέας τὴν ἐπιθυμίαν δεξάμενος ἑαυτῷ τὸν πειρασμὸν προξενεῖ, οὐχ ἔξωθεν μόνον ἔχων προσπαλαίοντα, ἀλλὰ καὶ ἔνδοθεν ὑφ' ἑαυτοῦ ἀναπτόμενον. Ἐγκειμένης γὰρ τῆς ἐπιθυμίας πρὸς τὴν ὄψιν τῆς θεαθείσης καὶ εἰδωλοποιούσης αὐτὴν ἐν τῇ ψυχῇ ὁ πειρασμὸς αὔξει καὶ αἴρεται, ὃν αὐτοὶ ἑαυτοῖς διὰ τῆς θέας ἀνήψαμεν. Λοιπὸν δὴ τοῦτο τὸ ἔμβρυον τῶν καὶ ἐμπαθῶν λογισμῶν τῷ χρόνῳ τρέφουσα καὶ διαπλάττουσα ἡ δεξαμένη καρδία κυοφορεῖ τε καὶ ἀπογεννᾷ τὴν ἁμαρτίαν, ἧς ἐστιν ὁ θάνατος ἀποτέλεσμα. Ὅτι τὸ, *Εἰ ὁ ὀφθαλμός σου ὁ δεξιὸς σκανδαλίζει σε*, καὶ τὰ ἑξῆς, ἀναπτύσσων, *ὀφθαλμούς* φησιν ἐνταῦθα τὸν Σωτῆρα τοὺς τῆς καρδίας αἰνίττεσθαι λογισμούς· οὓς ἐκκόπτεσθαι κελεύει, ὅταν εἰς ἁμαρτίαν ἀπάγῃ, ἐκκόπτεσθαι δὲ διὰ τοῦ ἐπιλογισμοῦ καταστελλόμενον καὶ ἀποῤῥιπτούμενον τῆς ψυχῆς. Χεῖρα δὲ τὴν πρᾶξιν δηλοῦν, ἥν, ἐπειδὰν εἰς ἁμαρτίαν τρέπηται, ἐκκόπτειν αὐτίκα χρὴ τῇ τῆς ἀρετῆς ὀξείᾳ καὶ ταχείᾳ ἐπαγωγῇ. Καὶ ὁ ποὺς δὲ τῶν ἐν τῷ βίῳ διαβημάτων καὶ τῆς πολιτείας τὴν κίνησιν ὑποδηλοῖ· ἥν, ὥσπερ καὶ τὴν χεῖρα καὶ τὸν ὀφθαλμόν, ἐκκόπτειν προσήκει, ἀγαθῇ κινήσει τὴν πονηρὰν διακόπτοντα. Οὕτω μὲν ὅδε παρὰ τοὺς ἄλλους ἀναπτύσσειν ἔγνω τὸ ῥητόν, ἴσως συντελούσης αὐτῷ τῆς τοιαύτης ἀναπτύξεως εἰς τὴν κατὰ τῶν Ναυατιανῶν μάχην, οἳ ῥᾳδίως ἀφ' ἑαυτῶν τοὺς καὶ μικρόν τι παρασφαλέντας καὶ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόπτεσθαι βούλονται. Δεῖ οὖν, φησίν, ἀφελομένους τὸν τὰ ἐναντία βλέποντα ὀφθαλμὸν καὶ τὴν μεριζομένην πρᾶξιν καὶ κίνησιν εἰς τὸ πονηρόν, μονοτρόπως ὁρῶντας καὶ πράττοντας τὸ ἀγαθὸν καὶ πρὸς αὐτὸ κινουμένους μόνον, οἷον μονόχειράς τε καὶ μονόποδας καὶ μονοφθάλμους εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν ἐπείγεσθαι εἰσελθεῖν βασιλείαν.

A *bere quam uri* [u], dicens ardorem, qui ad libidinem ducit. Melius enim esse legitimo matrimonio naturæ infirmitatem juvare, quam ardore inflammari ad libidinem, et matrimonium fugere. *Nemo cum tentatur dicat, quod a Deo tentetur* [v], etc. Proprie ille accipit de tentatione libidinosa. Unusquisque enim, inquit, visu concupiscentiam accipiens, sibi ipsi tentationem parit, non modo extrinsecus habens adversus se luctantem, sed et intrinsecus per se incensum. Incumbente enim concupiscentia ob aspectum ejus quam vidit, et se in animo efformante, tentatio crescit et augetur, quam oculis ipsi contemplando incendimus. Tandem hunc fetum imperfectum turpium cogitationum tempore nutriens, et formans, cor suscipiens, gerit tanquam B in utero, et parit peccatum, cujus effectus est mors. Illud : *Si oculus dexter scandalizet te* [x], etc., explicans, ait Salvatorem *oculo* intelligere cordis cogitationes, quem exscindi jubet, quando ad peccatum trahit. Exscindi vero per cogitationem repressum, et animo ejectum : manus vero actionem significat : quæ postquam ad peccandum convertitur, abscindere eam statim oportet, **542b** virtutis acuta et celeri inductione. Et pes gressuum in vita, et conversationis motum significat, quem sicut et manum et oculum exscindere par est, motu bono malum amputando. Sic quidem ille præter alios explicans intellexit supra dictum, fortasse conducente tali explicatione ad pugnam contra Novatianos, qui facile a se, et ab Ecclesia resecant eos, C qui vel minimum peccarunt. Igitur oportet, inquit, resecto oculo contraria cernente, et actione ac motu in malum divisis, singulariter videre, ac facere bonum, et ad ipsum solum moveri, et tanquam mancos, unipedes, et unoculos in regni cœlorum introitum properare.

[1616 R.] Ὅτι τὸ παρὰ τῷ Ἰὼβ εἰρημένον, *Μυρμηκολέων ὤλετο παρὰ τὸ μὴ ἔχειν βοράν*, τὸν διάβολόν φησιν αἰνιγματίζειν. *Ὡς λέων μὲν προέρχεται ὠρυόμενος καὶ τίνα καταπίῃ ζητῶν*· ἡττηθεὶς δέ, οὐκέτι ὡς λέων, ἀλλ' εἰς μύρμηκα συσταλείς, κατησχυμμένος ἀφίσταται καὶ διόλλυται, βορὰν ἐν ἀνθρώποις μὴ εὑρίσκων. Βορὰ δὲ καὶ ἰσχὺς τοῦ διαβόλου ἡ ἐν ἀνθρώποις εὑρισκομένη ἁμαρτία· ἧς ἀπούσης ἐκεῖνος ὄλλυται.

Quod apud Job dictum est : *Tigris periit, eo quod non haberet prædam* [y], diabolum intelligit, *qui tanquam leo circuit quærens quem devoret* [z]. Superatus vero non amplius ut leo, sed ut formica pudore motus decidit, et periit, prædam in hominibus non inveniens. Præda vero et fortitudo diaboli est peccatum, quod in homine ubi non est, ille perit.

[887 H.] Ὅτι φησίν, αὐτὸς ὁ διάβολος τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐπὶ τὰ ἁμαρτήματα προκαλεῖται, καὶ πάλιν αὐτὸς κατὰ τοῦ πεισθέντος αὐτῷ ἔκδικος γίνεται τοῦ θεοῦ, ἐχθρὸς [66] καὶ ἐκδικητὴς παρὰ τῆς Γραφῆς ὀνομαζόμενος· ἐχθρὸς μέν, καθότι ταῖς θείαις ἐντολαῖς ἀντινομοθετῶν πείθει τοὺς ἀνθρώπους ἀντὶ τῶν κρειτ-

D Diabolus ipse, inquit, hominem et ad peccandum provocat, et iterum ipse contra eum qui sibi obedit, ultor est : Dei et inimicus et vindex in Scriptura vocatus. Inimicus quidem, quia adversas leges divinæ legi opponens, persuadet hominibus ut pejora pro melioribus eligant : ultor vero, quia co-

[u] I Cor. VII, 9. [v] Jac. I, 13. [x] Matth. V, 29. [y] Job IV, 11. [z] I Petr. V, 8.

VARIÆ LECTIONES.

[66] ante ἐχθρὸς et infra ante ἀναγκάζεται omisi καὶ cum C.

gitur ipse peccatores rursum punire. *Tradite enim, inquit, hujusmodi Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini* [a]. Vide igitur charitatem Dei, et malitiam diaboli. Deus quidem peccatorem mundare volens, tradit, ut Apostolus ait, tortori diabolo. Ille vero stat, ut leo, cupiens devorare, quem ipse ad peccatum traxit. Et non novit quod corpus sibi traditum sit non in perditionem, sed castigationem, ut spiritus servetur : in animam enim nullam sortitur potestatem, quod et in forti Job ostenditur [b]. Etenim in illo aliarum rerum potestatem nactus, prohibetur tangere animam, hoc est, mentem non eripere. Et nota, **543a** in justo Job, et in peccatore Corinthio, non accepisse dæmonem in animam potestatem, sed ab illa potius expelli. Traditus enim illi Corinthius est, *ut spiritus salvus sit*. Incidens enim peccator tentatione in interitum carnis, et corporis doloribus pressus, cum cognoscit e qua radice hujusmodi dolores exsistant, cogitur etiam nolens odisse peccatum, et converti, et cum corpore etiam animam servare. Quomodo autem Satanas potestatem accepit in peccatorem? resecto illo ab omnibus, et ab Ecclesia, sacramentorumque communione. Idcirco scribit, ut pro merito punitus, et plagis affectus, et conversus, jam iterum in gratiam recipiatur, a qua antea arcebatur, quod consecutus, non amplius in potestate est Satanæ, quam in ejus corpus habebat. Qui sponte ad pœnitentiam convertuntur, eos Dominus amplectens suscipit : qui vero non sponte pœnitentiam agunt, castigans revocat, et hunc sensum Apostolus explicans dicit : *Quod si nosmetipsos judicaremus, non utique judicaremur. Dum judicamur autem, a Deo corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur* [c]. Illud autem, *ut non cum hoc mundo*, non *creatura* dicit : pulchrum enim est Dei opus. Sed mundum hic intelligit, improbitatem mundi, et scandala diaboli. Ideo et Dominus dicit : *Væ mundo a scandalis ejus* [d] ! Hoc : *Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat* [e], etc., de cogitationibus ait ab Apostolo dici, hoc est, ne qua sit in nobis cogitatio adhærens adhuc diabolo, quæ nos Dei gratia privet. Quando enim aliqua cogitatio tanquam radix quædam malitiæ in nobis pullulat, etsi plures per conversionem eradicavimus, tamen illa occulte relicta, ex parte crescens et prodiens, invalescit, et inquinat alias cogitationes ad bonum inclinantes. Exscindere igitur hortatur omnis peccati radicem, ut omnino homo Dei præcepta sine molestia cum fructu exsequatur. Per canes, inquit, parabola crudeliorem illum divitem coarguit, cujus ante fores Lazarus jacebat. Canes enim commiseratione **543b** magnæ illius calamitatis, quantum facere

A τόνων τὰ χείρονα αἱρεῖσθαι, ἐκδικητὴς δὲ, καθότι πάλιν αὐτὸς ἀναγκάζεται τὸν ἁμαρτήσαντα κολάζειν· *Παράδοτε γὰρ*, φησὶ, *τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου*. Καὶ ὅρα λοιπὸν φιλανθρωπίαν Θεοῦ καὶ κακίαν τοῦ διαβόλου. Ὁ μὲν Θεὸς τὸν ἁμαρτήσαντα θέλων καθᾶραι παραδίδωσι διὰ τῆς ἀποστολικῆς φωνῆς ὡς δημίῳ τῷ διαβόλῳ· ὁ δὲ ἕστηκε βουλόμενος ὡς λέων καταπιεῖν ὃν αὐτὸς ἔπεισεν ἐξαμαρτεῖν, καὶ οὐκ ἔγνω ὅτι τὸ σῶμα παρεδόθη αὐτῷ, οὐχὶ εἰς πανωλεθρίαν, ἀλλ' εἰς σωφρονισμὸν, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. Τῆς γὰρ ψυχῆς οὐδεμίαν ἐγχειρίζεται ἐξουσίαν, ὡς δέδεικται καὶ ἐπὶ τοῦ γενναίου Ἰὼβ· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' ἐκείνου λαβὼν τῶν ἄλλων τὴν ἐξουσίαν, ἐπιτάττεται μὴ τολμῆσαι ἅψασθαι τῆς ψυχῆς, τουτέστι φρενῶν ἔκστασιν μὴ B ἐπενεγκεῖν. Καὶ σημείωσαι ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ δικαίου Ἰὼβ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡμαρτηκότος ἐν Κορίνθῳ οὐ δέχεται τὴν τῆς ψυχῆς ἐξουσίαν ὁ πονηρὸς, μᾶλλον μὲν οὖν ὑπερορίζεται αὐτῆς. Παραδίδοται γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ ἐν Κορίνθῳ· *Ἵνα*, φησὶ, *τὸ πνεῦμα σωθῇ*. Ἐμπεσὼν γὰρ ὁ ἡμαρτηκὼς τῷ πειρασμῷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, καὶ ταῖς ἀλγηδόσι τοῦ σώματος κατατρυχόμενος, ἐπιγνούς τε ἐκ ποίας ῥίζης αὐτῷ βλαστάνει τὰ ἀλγεινὰ, ἀναγκάζεται καὶ μὴ θέλων μισῆσαι τὴν ἁμαρτίαν καὶ πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν δραμεῖν συνδιασώσασθαί τε τῷ σώματι τὴν ψυχήν. Πῶς δὲ ἔλαβεν ὁ Σατανᾶς τὴν ἐξουσίαν κατὰ τοῦ ἡμαρτηκότος; ἀφορισθέντος αὐτοῦ ἀπὸ πάντων, ἀπό τε τῆς Ἐκκλησίας C καὶ τῆς τῶν φρικτῶν μυστηρίων κοινωνίας. Διὸ ἀξίως ἐπιτιμηθέντι καὶ πληγέντι καὶ ἐπιστραφέντι πάλιν χαρισθῆναι αὐτῷ, ὧν ἐκεκώλυτο, γράφει. Ὧν ἀξιωθέντος οὐκέτι οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν εἶχεν ὁ Σατανᾶς, ἥνπερ εἰλήφει κατὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὅτι φησὶ, Τοὺς μὲν ἀφ' ἑαυτῶν ἐπιστρέφοντας εἰς μετάνοιαν ἐναγκαλιζόμενος ὁ Κύριος ἀποδέχεται [61], τοὺς δὲ μὴ οἴκοθεν μετανοοῦντας σωφρονίζων ἀνακαλεῖται. Καὶ ταύτην δὲ ἀναπτύσσων τὴν ἔννοιαν ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν* [62], *οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ* [63] *Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν*. Τὸ δὲ, *Ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ*, οὐχὶ τῷ *ποιήματι* λέγει (καλὸν γὰρ τὸ τοῦ Θεοῦ ποίημα), ἀλλὰ κόσμον νυνὶ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ λέγει πονηρίαν, τὰ σκάνδαλα τοῦ D πονηροῦ. Διὸ καὶ ὁ Κύριός φησιν· *Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκανδάλων αὐτοῦ*. Ὅτι τὸ, *Ἐπισκοποῦντες μή τις ὑστερῶν τῆς* [64] *χάριτος τοῦ Θεοῦ, μή τις* [888 H.] *ῥίζα κακίας ἐνοχλῇ*, καὶ τὰ ἑξῆς περὶ τῶν λογισμῶν εἰρῆσθαι τῷ Ἀποστόλῳ φησὶ, τουτέστι μή τις ᾖ λογισμὸς ἐν ὑμῖν [65] [1617 R.] προσκείμενος ἔτι τῷ διαβόλῳ καὶ ὑστερούμενος τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Ὅταν γάρ τις λογισμὸς ὥσπερ τις ῥίζα πονηρίας ἐγκεχωσμένος ἐν ἡμῖν ᾖ, κἂν τοὺς πλείους δι' ἐπιστροφῆς ἐξεῤῥιζώσαμεν, ἀλλ' οὖν ἐκεῖνος ὁ

[a] I Cor. v, 5. [b] Job I, 12. [c] I Cor. XI, 31. [d] Matth. XVIII, 7. [e] Hebr. XII, 15.

VARIÆ LECTIONES.

[61] ἀποδέχεται C : ἐπιδέχεται ς. [62] ἐκρίνομεν C : διεκρίνομεν ς. [63] τοῦ om. C. [64] τῆς C : ἀπὸ τῆς ς. [65] ὑμῖν C : ἡμῖν ς.

ὑπολειφθεὶς [**] κατὰ μέρος αὐξανόμενος καὶ εἰς ἐπιφάνειαν προελθὼν ἐπικρατέστερος γίνεται, καὶ μαίνει τοὺς ἄλλους τοὺς τὸ ἀγαθὸν μετιόντας λογισμούς. Ἐκκόπτειν οὖν παραινεῖ πάσης ἁμαρτίας ῥίζαν, ἵνα διὰ πάντων ὁ ἄνθρωπος τὰς ἐντολὰς Κυρίου ἀνενοχλήτως καρποφορῇ. Ὅτι καὶ διὰ τῶν κυνῶν, φησὶν, ἡ παραβολὴ ἀπηνέστερον ἐλέγχει τὸν πλούσιον ἐκεῖνον, οὗ πρὸ τοῦ πυλῶνος ὁ Λάζαρος ἔῤῥιπτο. Οἱ μὲν γὰρ κύνες οἰκτείροντες αὐτοῦ τὴν πολλὴν ταλαιπωρίαν, ὅπερ ἠδύναντο ποιεῖν, ἔπραττον, περιλείχοντες καὶ οἷον ἀποσμήχοντες αὐτοῦ τὸ ἕλκος ταῖς γλώσσαις· ὁ δὲ καὶ τῶν κυνῶν περὶ τὸ ὁμόφυλον ἀπηνέστερος καὶ δι' αὐτῶν ἠλέγχετο τῶν κυνῶν. Διὰ τοῦτο κἀκεῖνον τὸ πῦρ ἀδυσωπήτως ἐπέρχεται. Ὅτι τὴν παραβολὴν τὴν περὶ τὸν γάμον καὶ τοὺς καλοῦντας καὶ τοὺς καλουμένους καὶ μὴ ὑπακούοντας καὶ τὰ ἄλλα τὰ περὶ αὐτὴν οὕτως ἀναπτύσσει, γάμον μὲν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καλοῦντας δὲ τέως τοὺς προφήτας, καλουμένους δὲ πρῶτον τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ, οἳ οὐδὲ ἠθέλησαν εἰσελθεῖν. Ὅθεν ἀποστείλας ὁ βασιλεὺς τὰ στρατεύματα αὐτοῦ, ἤτοι τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν, πάντας τοὺς μὴ ὑπακούσαντας ἐπὶ τὸ πιστεῦσαι τῷ κηρυττομένῳ Χριστῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν διέπραξε, καὶ τὴν πόλιν ἤτοι τὰ Ἱεροσόλυμα ἐνεπύρισε πυρί. Καὶ λοιπὸν πέμπει δούλους ἑτέρους ἤτοι τοὺς ἀποστόλους, καὶ ἐξελθόντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ φραγμούς... τουτέστι τοὺς εὐτελεῖς καὶ τῆς πόλεως τοῦ Θεοῦ ἀναξίους, ἤτοι τοὺς ἔτι διεῤῥιμμένους τε καὶ ποικίλῃ πλάνῃ Θεοῦ διαπεφραγμένους, τούτους καλοῦσι. Καὶ ...... ἢ οἱ δοκοῦντες οἰκεῖοι τῇ κλήσει ὑπακούουσι. Καὶ μαθητεύουσιν ἀπόστολοι πονηρούς τε καὶ ἀγαθούς. Ἐν δὲ τῇ συντελείᾳ· τότε γὰρ ὁ γάμος πληροῦται τῶν ἀνακειμένων, τότε καὶ τοὺς κεκλημένους ὁ βασιλεὺς φιλοινεῖ, καὶ οὐδένα ἐξωθεῖ πλὴν τοὺς οὐκ ἐνδεδυμένους ἔνδυμα γάμου, ἤτοι ὅσοι τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα οὐκ ἐνεδύσαντο διὰ τοῦ βαπτίσματος· καὶ οὐδὲ εἶχον ἔνδυμα· καὶ ἢ καθαρὸν αὐτὸ ἀμφιέννυντο, ἢ καὶ ῥυπώσαντες ἐλεημοσύνης καὶ τῆς μετανοίας ἀπεπλύναντο· καὶ εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσάγει, φιλοφροσύνης τοῦ νυμφίου μετόχους ἀποφαίνει.

A potuerunt præstiterunt, lambentes ulcera linguis suis. Ille vero canibus erga fratrem suum truculentior, etiam per ipsos canes reprehensus est. Ideo illum ignis sine misericordia ambit. Parabolam de iis, qui ad nuptias vocant, et vocati sunt, et venire noluerunt, aliaque id genus, sic explicat : nuptias quidem regnum Dei, vocantes vero prophetas, vocatos autem, primum Judæos, qui venire noluerunt, unde mittens rex exercitum suum, videlicet Romanorum imperatorem, omnes, qui non obedierunt ad credendum Christo prædicato, et Salvatori nostro, occidit, et urbem Hierosolymam incendit. Postremo misit alios servos, scilicet apostolos, et exeuntes in vias, et sepes, hoc est, viles et Dei civitate indignos, videlicet qui projecti, et variis erroribus a B Deo separati sunt, illos vocant, et domestici aut qui videntur domestici, vocationem audierunt. Et docuerunt apostoli malos et bonos. In consummatione autem, tunc enim nuptiæ impletæ sunt discumbentibus, tumque vocatos rex amice suscipit, et neminem ejicit, nisi qui vestem nuptialem non haberent, scilicet qui incorruptionis vestem non induerunt per baptismum, et nec habuerunt vestem, vel puram illam induerunt, vel impuram pœnitentia et eleemosynis abluerunt, et ad nuptias introduxit, et amoris sponsi participes ostendit.

Ἐκ τοῦ ε' λόγου.

C Ὅτι *Ἄλαλα γενηθήτω τὰ χείλη τὰ δόλια, τὰ λαλοῦντα κατὰ τοῦ δικαίου*, ᾄδει ὁ Δαυΐδ· [ταὐτὸν] πράττειν φησὶ καὶ τοὺς ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ Ναυατιανοὺς, κατὰ τῶν μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ κενολογοῦντας παριστῶν· φησὶν ὅτι κατὰ τὴν [889 H.] μέλλουσαν ἡμέραν οὐκ ἂν ἕξουσιν ἀπολογίαν, οὐδὲ διᾶραι στόμα καὶ κινῆσαι χείλη δυνήσονται, ὅτι ἐν τῷ παρόντι κατὰ τῶν Χριστοῦ μαρτύρων τὴν γλῶσσαν ἠκόνησαν. Ὅτι τὸ περὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ χαλκέως εἰρημένον παρὰ τοῦ Ἀποστόλου· *Ἀλέξανδρος χαλκεὺς πολλά μοι κακὰ ἐνεδείξατο· ἀποδώσει αὐτῷ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ*, οἱ μὲν ἄλλοι τῶν Πατέρων οὐκ ἀρὰν εἶναί φασι τὸν λόγον, ἀλλὰ μόνον ἀπόφασιν ὧν ἔμελλεν [1620 R.] Ἀλέξανδρος πείσεσθαι ὑπὸ Κυρίου, οὗτος δὲ ἀρὰν ἄντικρυς εἶναί φησι, D καὶ ἐπενηνέχθαι Ἀλεξάνδρῳ διὰ τὸ ἀμεταμέλητον καὶ ἀνεπίστροφον τῆς αὐτοῦ μοχθηρίας. Ὅτι ὁ Δαβὶδ, φησὶ, περὶ τῶν διὰ θλίψεως δικαιωθέντων λέγων,

E libro v.

Muta fiant labia dolosa, quæ loquuntur adversus justum, ut canit David [f]. Hoc facere ait Novatianos Alexandriæ, contra martyres Christi blaterantes. Compariturí autem, inquit, in ultimo judicii die, non habebunt sui defensionem, nec aperire os, nec movere labra poterunt, qui hoc tempore contra Christi martyres linguam exacuerunt. Quod dictum est ab Apostolo de Alexandro ærario fabro : *Alexander ærarius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus in illo die* [g], alii quidem Patres imprecationem esse negant, sed tantum denuntiationem eorum quæ **544a** passurus esset a Deo Alexander : hic vero Eulogius plane maledictionem esse illatam affirmat Alexandro, qui pœnitentiam non egerit, et ab improbitate sua non conversus fuerit. David de justificatis tribulatione loquens ait : *Custodit Dominus omnia ossa eorum, unum ex his non confringetur* [h]. Ostendit ossa illa vitam dare posse, et

[f] Psal. xxx, 19. [g] II Tim. iv, 14. [h] Psal. xxxiii, 20.

VARIÆ LECTIONES.

[**] ὑπολειφθεὶς] in secunda hujus vocis syllaba desinit C : cui reliqua adscripsit nescio quis bibliothecarius Parisiensis.

quorum studium et exercitatio artes et scientias gignunt, unde notitia quovis modo nobis et de libris judicium crevit, hactenus veluti typo breviter complexi sumus. Producitur autem hoc opus ad trecentos et quindecim auctores : prohibiti tamen sumus ad trecentos pervenire. Tu vero, dilectissime omnium quibuscum fetus meos communico, si me legationem meditantem humanæ vitæ terminus occuparit, habes quod petivisti ex voto amicitiæ juxta ac solatii pignus, et primitias atque finem, ut defungar voluntati tuæ obsecutus mentis operatione. Si vero exinde nos Dei optimi maximi voluntas atque benignitas incolumes in mutuum conspectum atque complexum stiterit, fortassis aliarum editionum non minorum hæc principium fuerint, quæ simili forma tibi emolumentum afferent.

Finis, et Deo summe misericordi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

σπουδὴ καὶ μελέτη τέχνας φιλεῖ καὶ ἐπιστήμας ἐργάζεσθαι, ἀφ' οὗ πέρ τις αἴσθησις ἡμῖν ἀμηγέπη καὶ κρίσις λόγων ἀνεφύη μέχρι τῆς παρούσης τῶν ἀνεγνωσμένων ὡς ἐν τύπῳ συνεκδόσεως, εἰς τοσοῦτον, οἶμαι, συνάγεται πλῆθος, τριακοσιοστῷ καὶ πεντεκαιδεκάτῳ μέρει προελθεῖν ἄχρι τῶν τριακοσίων κωλυόμενον. Σὺ δ' ὦ τῶν ἐμοὶ κεκοινωνηκότων μητρικῶν ὠδίνων ἐρασμιώτατε, εἰ μὲν ταύτην τὴν πρεσβείαν διανοοῦντα [74] τὸ κοινὸν καὶ ἀνθρώπινον καταλάβοι τέλος, ἔχεις τὴν αἴτησιν τῆς ἐλπίδος οὐ διαμαρτοῦσαν, φιλίας τε ἅμα καὶ παραμυθίας ὑπόθεσιν καὶ ἀνάμνησιν, καὶ δὴ καὶ ἀπαρχὴν καὶ τελευτὴν ἀφοσιουμένην τῶν σῶν κατὰ λογικὴν θεωρίαν αἰτήσεων τὴν ἐκπλήρωσιν. Εἰ δ' ἐκεῖθεν ἡμᾶς ἀνασωσάμενον τὸ θεῖόν τε καὶ φιλάνθρωπον νεῦμα εἰς τὴν ἀλλήλων θέαν καὶ προτέραν ἀπόλαυσιν ἀποκαταστήσει, τάχα ἂν ἑτέρων ἐκδόσεων οὐκ ἐλαττόνων ἀρχὴ ταῦτα εἴη, παραπλησίῳ τύπῳ παρεχομένων σοι τὴν ὠφέλειαν.

Τέλος καὶ τῷ Θεῷ τῷ πανοικτίρμονι δόξα εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

DAVIDIS HŒSCHELII MONITUM

IN NOTAS AD BIBLIOTHECAM PHOTII.

Revocatur lector ad paginas editionis Rothomagensis quæ numeris Arabicis inter uncos inclusis in textu Græco repræsentantur.

Quinquennium jam est, et quod excurrit, cum viri hic Augustæ summi auctoritate de *Bibliotheca* Photii alicunde certo pretio redimenda laborare cœpi ; quod vel e pauculis, quæ inde impressa exstarent, luce illam esse dignissimam facillime conjici posset. Eodem ferme tempore, vir clarissimus Andreas Schottus Antverpianus suo ære, nulla alia de causa, idem opus Photianum e codd. Gulielmi card. Sirleti, cujus Bibliotheca nunc est Ascanii card. Columnæ, transcribendum, et cum Vaticano, qui e Veneto card. Bessarionis fuit manu recenti exscriptus, conferendum curavit. Is igitur Schottus, visa novi characteris Augustani elegantia, munus illud litterarium et vere πολυτίμητον sua sponte, pro amore innato reipublicæ litterariæ juvandæ, nobis obtulit, ut juris tandem publici volumen totum fieret, ac iisdem Augustanis typis excuderetur, nec in partes discerptum exiret. De quo, ut et de liberalitate ejus, qui sumptus typographo necessarios suppeditaturus esset, nobiliss. Joan. Georg. Hervartus, sereniss. Bavar. ducum consiliarius, certior factus, alterius codicis calamo exarati usum e ducali bibliotheca mihi statim, qua est humanitate, impetravit. Horum exemplis Max. Margunius impulsus, suasu etiam (ut intellexi) illustriss. Joan. Vincentii Pinelli, suum ipsius autographum misit. Denique Paulus, Henrici Stephani τοῦ μακαρίτου filius, illud myriobiblum, ut aliquibus appellare placuit, magnam partem manu parentis scriptum, ad antiquius notæ optimæ exemplar itidem comparatum, lectissimi affinis sui Isaaci Casauboni hortatu mecum communicavit. Cæterum quod initio nonnisi duo antigrapha essent ad manum, quæ in plerisque sibi responderent ; quanquam in Bavarico vestigia lectionis interdum aliunde adnotatæ animadverti : ne quidquam ad opus hoc maxime ornandum et limandum deesset, quidquid chartarum excudebatur, illustr. et eruditiss. viris Josepho Scaligero et Isaaco Casaubono misi, ut ingenii acumine judicisque solertia, quemadmodum in aliis auctoribus, ita hic quoque desperatis locis medicinam afferrent. In quo uterque voti me compotem fecit. Imprimis autem nobiliss. et ampliss. Marcus Velserus, reipublicæ Augustanæ duumvir, βιβλιοθήκη τις ὢν ἔμψυχος, καὶ περιπατοῦν μουσεῖον, quanquam gravioribus occupatus curis, tamen de quibuscunque ipsum consului, scrupulum mihi omnem nullo negotio exemit, neque de iis conferre mecum gravatus fuit. Quod gratificandi studium et in Justo Lipsio, sæculi nostri phœnice, sum expertus. Horum subsidia, quæ quibus accepta sint referenda, ut lector norit : A. S. Andreæ Schotti, C. V. Vaticanum, C. B. Bavaricum, M. M. Max. Margunii, H. S. Henrici Ste-

VARIÆ LECTIONES.

[74] διανοοῦντα R, διανοούντων GH. malim διανύοντα.

phani codicem, cui adjecta binarii nota, veterem cum quo is est collatus, significat : ut et litteræ majusculæ solitariæ eorum nomina, quorum modo a me facta est mentio. Reliquum est ad ipsas notas ut accedam. In his præstiti non quod volui, sed quod horæ subsecivæ, neque hæ semper liberæ, per hanc hiemem tulerunt : culpam deprecans, sicubi cujuscunque exspectationi minus satisfecero.

Pag. 1 vers. 1. Ἀναγραφή. Opus hoc multiplicis eruditionis aliqui Βιβλιοθήκην, aliqui splendidius Μυριόβιβλον, ob argumenti varietatem, inscripserunt : nos, auctorem secuti, *Excerpta et Censuras librorum, quos Photius legerit.*

Pag. 4 vers. 14. Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου, ἐπισκόπου Ἀθηνῶν. Membranæ Maximi martyris, in Bibliotheca Augustana, vers. 26-30. Αὐξηθέντων παραδόσεων] σολοικοφανὲς, cujusmodi infra pag. 752, vers. a fine,, τῇ πόλει, ἐν ᾧ et pag. 753, vers. 3, περὶ τὴν πόλιν, ἐν ᾧ, cui non dissimile illud Synesii epistola 57, ὡς ἐμοὶ τῶν πληγῶν, αἷς μετῆλθε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς, Ἀνδρόνικός ἐστι.μακρῷ πάντων βαρύτερος. Ibi Scholiastes m. s. Biblioth. August. σημείωσαι, inquit, τὴν σύνταξιν. Δέον γὰρ οὕτως εἰπεῖν· ὡς ἐμοὶ τῶν πληγῶν ἁπασῶν, αἷς μετῆλθε τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ὁ Θεὸς, Ἀνδρόνικός ἐστι μακρῷ βαρύτερος· ὁ δὲ πάντων εἶπε, πρὸς πράγματα. Εὕρηται δὲ τοῦτο καὶ παρ' Ὁμήρῳ· [Iliad. Τ'. vers. 320.]

. . . *Αὐτὰρ ἐμὸν κῆρ,*
Ἄκμηνον πόσιος καὶ ἐδητύος ἔνδον ἐόντων,
Σῇ ποθῇ. . .

Φησὶ δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν Θεαιτήτῳ· [tomo I, pag. 153 b] ἡ δ' ἐν τῇ ψυχῇ ἕξις οὐχ ὑπὸ μαθήσεως μὲν καὶ μελέτης, κινήσεων ὄντων, κτᾶταί τε μαθήματα, καὶ σώζεται, καὶ γίγνεται βελτίων, hactenus m. s. Scholion ; a quo non alienum, quod in eodem Platonis *Theætelo* legitur, δυοῖν ὄντοιν ἰδέαιν δόξης [ita enim Aldus, Basilienses duæ editiones, et cod. August. calamo exaratus, quod mendi suspectum in εἰδέοιν mutarunt] pagina 187, c. et ἀμφοτέρα τούτω τὼ δόξα, pag. 195, b. edit. Henric. Stephan. Sic Attice ἄμφω τὼ πόλεε· et ὅ, τι ἂν ἀμφοῖν τοῖν πόλεοιν δοκῇ, dixit Thucyd. lib. v, et ἐκ τῶν [Mss. August. τοῖν] δυοῖν πόλεοιν, idem l. VIII, vers. 3, a fin. Ἀδριανοῦ. cod. V. N. Marq. Freheri, Ἀδριανοῦ εἰσαγωγὴ εἰς τὰς θείας Γραφάς. Ejus initium, Τοῦ Ἑβραϊκοῦ χαρακτῆρός ἐστιν εἴδη τρία· ὧν τὸ μὲν ἐπὶ τῆς διανοίας εὕροι τις ἄν· τὸ δὲ ἐπὶ τῆς λέξεως, τὸ δὲ ἐπὶ τῆς συνθέσεως. Vers. ultim. εἰσαγομένοις. τοῖς ἀρχαρίοις, Macar. τοῖς ἄρτι ἀρχομένοις παιδεύεσθαι, Philo, τοῖς ἄρτι μαθέσι sacrarum Litterar. tironibus Isidor. Pelus. Infra pagina 512, vers. 35. Οἱ τῶν μοναχῶν εἰσαγόμενοι. Vide et pag. 600, vers. 17.

Pag. 5 vers. 5. Ἀμερίτας. Procopius lib. I *De bello Persic.* ὁμερίτας. Scholion c. v, γρ'. Ὁμηρίτας· οἱ γὰρ ἐξ ἀρχόμενοι [ἀρχῶν M.M.] βασιλεῖς δι' ὁμήρων ἐποιοῦντο [ἐπιστοῦντο M.M.] τὴν τούτων ὑποταγήν. Vide infra pag. 80, vers. 44. Vers. 18, ἀνάῤῥυσιν. Pro hac dictione, quamquam alio quam hic significatu, perperam legitur ἀνάρουσις apud Suidam, et ἀνάκρουσις apud doctiss. illius interpretem, in *Apaturia.* Lectio marginis ἀνάῤῥησις pro ἀναγόρευσις, id est, renuntiatio, hic locum non habet, quare expungatur. Vers. 20. Χινδίνων· γράφ. καὶ Χινδήνων, Henric. Stephan. 2, M.M. vers. eod. Μααδηνῶν. Hi apud Procopium Latine redditum *Maddeni*, ut et Αὐξουμῖται *Auxomitæ* dicuntur, vitiose utrumque. Cujusmodi passim in hoc historico σφάλματα occurrunt, nec pauciores loci truncati. Quod tum apparebit maxime, cum lucem is Græce tandem aspexerit : idque mea forsan opera, σὺν Θεῷ δ' εἰπεῖν, aliis manum ipsi admovere cunctantibus. Vers. 27, l. ἐλεσβαᾶς. Vers. 28, Αὔξουμις. Vide quæ in Computum Æthiopicum scripsit illustris Jos. Scal. lib. VII, *De emend. temp.* v. 29, l. ἀνατολικωτέρα. Vers. 37, Ἄμβρῳ καὶ Ἰεζέδῳ. Arabice Omar et Jezid, I. S. Vers. 38. Παλαιστινῶν. Παλαιστηνῶν, Henric. Stephan. M.M. illud usitatius, quod etiam modo Παλαιστίνη dicitur ἡ γῆ τῶν Φυλιστιείμ, ἡ καὶ Ἰουδαία καλουμένη, Epiphan. Vers. 41. Ἀρβύλας. Theocr. eidyll. ζ'. Vers. 26. Ἀρβυλίδας· ubi Schol. ἀρβύλη, εἶδος ὑποδήματος, ἀπὸ τοῦ ἁρμόζεσθαι. Vers. 42, φασώλιν. Ita A. S. et Henric. Stephan. φασκέλιν, Mss. φασκώλιον [quod significationem marsupii habet apud Dion. Chrys.] C. B. cum nota mendi. Suidæ τὸ φακιόλιον, inter alia, idem quod φάκελος seu φάκελλος (nam bifariam scribunt) id est fasciculus. Λύγων ἢ φρυγάνων φάκελον dixit Plut. in Vita Fabii M. φάκελλον, Ammon in lib. Aristot. περὶ Ἑρμῆν. Φρυγάνων φακέλλους et φακιόλους, Dionys. Halicar. l. 8 et 10. Ant. Roman. ὕλης ξηρᾶς φακελοὺς Fl. Joseph. (ὀξυτόνως) lib. v, Archæol. Vers. 50, ὅτε τὸν ταῦρον. videndus Procopius, I. S.

Pag. 8. vers. 1. Ἄβουλιν. Ἀδούλην C. B. M.M. Henric. Stephan. Vers. 27, θέρος τε καὶ [θέρος τέ ἐστι καί· Henric. Stephan. 2. Vers. 32. Βραχυτάτοις τὸ μέγεθος. Hos Græci pygmæos et nanos indigitant : Lucian. παπαὶ, ὦ Ἑρμότιμε, ἠλίκους ἡμᾶς ἀποφαίνοις, οὐδὲ κατὰ τοὺς πυγμαίους ἐκείνους [Iliad. γ'. Vers. 6.] ἀλλὰ χαμαὶ παντάπασιν ἐν χρῷ τῆς γῆς *Procopius* l. 4. *De bello Goth.* (quod et ipsum interpres præteriit) τὴν δὲ κουρσικὴν οἱ πάλαι ἄνθρωποι κύρνον ἐκάλουν. Ἐνταῦθα, ὥσπερ ἄνθρωποι, νάννοι [γρ. πιτζάδαι] γίνονται· οὕτω [F. τούτοις] δή τινων ἵππων ἀγέλαι εἰσὶ, τῶν προβάτων ὀλίγῳ μείζονες. Hinc νανώδης τὴν φύσιν, et νανῶδες σῶμα apud eundem Lucian. D. Joan. Chrysostomo ἁμάρτημα τῆς φύσεως, Comm. in epist. ad Tim. cap. 1. Vide infra pag. 145 vers. 7, a fin. vers. 42, ὀστρείων. γρ. καὶ ὀστρέων. Vers. 43, ἀποῤῥιπτουμένων M.M. Henric. Stephan. Vers. 45, ὑπέπτησαν. ὑπέπτησσον Henric. Steph. vers. 51, ἄριστα (C. V. μάλιστα. Vers. 54. Μόψου ἑστίας) al. Μοψουεστίας. Illud *Cedrenus*, Θεόδωρος, τῆς Μόψου ἑστίας, πόλεως ἐν τῇ Κιλικίᾳ λαχών ; ubi et errores Theodori perstringit.

Pag. 9, vers. 13, ἐπελέγχει. Ἀπελέγχει, A. S. Mss. Henric. Stephan. vers. 34 et sequent. l, μόνων. Vers. 35, in C. B. M.M. et Henric. Stephan. τὸ μόνων abest, ut et versu proximo τὸ γὰρ in tribus codd.

Pag. 12, vers. 2, lege ὑφὲν, πεντεκαιδεκάτου. Vers. 9, ἐν βιβλίοις κ'. Non nisi X exstant. Vers. 12, ἀπόδειξις. Ἀπόδοσις M.M. quæ lectio fortassis ex compendio est nata ; nam in duobus M.M. ἀποδ. Vers. 23, ὡς παρά. Ὥσπερ τὴν C. B. M.M. Vers. 39. Ἀντωνίου. I. Ἀντωνίνου cum A. S. viro cl. Vers. 3, a fin. legit idem A. S. συντεθειμένων.

Pag. 13, vers. 4 Δωρυλαίου. Δορυλαίου, M.M. C. B. Henric. Stephan., veluti etiam nomen urbis, τὸ Δορύλαιον per o μικρὸν scribitur. Vers. cod. Θεόδωριτος. Θεοδώρητος, M.M. et A. S. eadem varietas infra. de qua διττογραφίᾳ consule notas Fr. Sylburgii τοῦ μακαρίτου in Theodoreti *Therapeutica.*

Pag. 13, vers. 11, ἐτρακταΐσθη. Synopsi Basil. lib. 28. Tit. 4, cap. 5, ἐπὶ παρανόμων δὲ γάμων οὐ τρακταΐζεται ἀπαίτησις. cujus verbi origo ex Lexicis petatur. Vers. 12, I. συγγράμματα αὐτοῦ· τὰ περί. Vers. 19, περιέχονται. Συμπεριέχονται, Henric. Stephan., 2, A. S. Vers. 24. Κῦρος. Κύρος Henric. Stephan. 2, C. A. Vers. 8, a fin. in marg. l. *de Resurrectione liber.*

Pag. 17, vers. 3, παράθεσις. Παράδοσις Henric. Stephan. M.M. C. B. Vers. 3, αὐτοί. Οὗτοι Henric. Stephan. 2. Vers. eodem, Χαλκηδόνι. C. B. et Mss. Καρχηδόνι, quæ permutatio et infra. Vers. 20, τῷ τῆς βασιλίδος ἐπισκόπῳ Ἰωάννῃ. Hunc Joannem. archiepiscopum Constantinopol. et τὸν ἀπὸ σχολα-

στιχῶν, appellat Photius inf. pag. 163, vers. 7, a fin. Vers. 23, τῶν διακρινομένων, *hæsitantium;* de quorum hæresi, (ut et Trithcitarum) Vide præter alios, Leontii Byzantini lib. de Sectarum historia. Est et περὶ τῶν σχισμάτων τῶν καλουμένων Διακρινομένων Tractatus Græcus ms. in Biblioth. Augustana.

Pag. 17, vers. 1, verba parenthesi inclusa, in cod. M.M. ad marginem leguntur tanquam Scholion. in cæteris, excepto A. S. libro, absunt. De mortuorum autem resurrectione quid Synesius senserit, docet epist. 105, his verbis, τὴν καθωμελημένην ἀνάστασιν ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον ἥγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι. Vers. 2, ἀπὸ τῆς. Ἐκ τῆς M.M. ἀριδήλως. Καὶ μάλα M.M. vers. 17, l. τὰ ἐν τοῖς κατὰ τοὺς τυράννους χρόνοις. Τὰ κατὰ τοὺς τυράννων χρόνους A. S. H. St. 2. Vers. 39, ὑπάρχων. Evagrius a Rob. Steph. editus ἐπάρχων, sensu eodem; quare asteriscus et marginis glossema delentor. Vers. eod. πόλεως ἐπιφανοῦς. Ita C. B. et M.M. si recte, potest vel *Berrhœa* [Βέροια, Act. 17, 9,] intelligi, de qua Epiphan. Βέῤῥοια τῆς κοίλης Συρίας· et, ἡ Βεροιαίων πόλις περὶ τὴν κοίλην Συρίαν · vel *Antiochia* de qua Steph. Byzantinus, Γάδαρα, πόλις κοίλης Συρίας, ἥτις καὶ Ἀντιόχεια καὶ Σελεύκεια ἐκλήθη · et idem Epiph. lib. de Pond. διέρχεται οὖν τὴν Ἀντιόχου πόλιν, ὑπερβαίνει... τὴν κοίλην, καὶ τὴν Φοινίκην. [supple, Συρίαν, Philo, ὅμοροι Αἴγυπτος, Φοινίκη Συρία ἥ τε ἄλλη καὶ ἡ κοίλη προσαγορευομένη · vel denique *Epiphania*. Nam codices hic variant, et pro ἐπιφανοῦς (id est, ἐπισήμου, insignis, illustris) H. St. habet ἐπιφανοῖς, errore manifesto : A. S. et H. St. 2, ἐπιφανέως · editus a Rob. Steph. Evagrius ἐπιφανέως · quod ut nomen patrium accepit interpres, reddiditque *Epiphanensis :* idem apud Nicephorum Callistum lego. Est autem Ἐπιφάνεια, urbs Casiotidis regionis, quam et ipsam Ptolemæus Cœlesyriæ subjecit lib. v, Alia Ἐπιφανία ἡ Κιλίκων, cujus Episcopus fuit Amphion. Herm. Sozom. lib. 1, Eccles. hist. cap. 10, vers. 8, a fin. Σαλαμαίου. A. S. λαμάνου, H. St. 2. Σλααμινίου editio Rob. Stephani Σαλαμινίου et Σαλαμηνίου. Vers. eod. Σωζομένου. Σωζομενοῦ, H. St. 2, A. S. Vers. 6, l. ὑπατείας.

Pag. 20, vers. 10, l. ἀφοσιουμένων. Vers. 23, ἡδονήν. Ἡδονὴ C. V. cod. v, τῆς ἐκεῖθεν ἀπολογίας ἀκούειν, A. S. H. Stephan. 2. Vers. 24. Τιβερίεω.] M.M. et C. B. Τιβέρεως. A. S. et H. Stephan. τιβερέως · nostram lectionem confirmat Stephanus de Urb.. cujus hæc sunt verba, ἐκ ταύτης τῆς Τιβεριάδος ἦν Ἰοῦστος, ὁ τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον, τὸν κατὰ Οὐεσπασιανοῦ, ἱστορήσας. Ὁ πολίτης Τιβεριεύς. De hoc Justo, ejusque historia, consule vitam Fl. Josephi. Vers. 3, a fin. l. κοσμογενείας.

Pag. 21, vers. 1, φησί. C. B. Henric. Steph. M.M. φασί. Vers. 2, ἀναλόγων, l. S. Vers. 26, ἐπεσκόπησαν. Ἐπεσκόπευσαν, C. V. Vers. 33, ἐξείλεκται. A. S. ἐξελέλεκται ; C. B. ἐξελήλεκται, M.M. H. Stephan. ἐξελήλεγκται. Vers. 8, a fin. Χριστιανῶν. Χριστιανοῦ, C. V. H. St. 2.

Pag. 24, vers. 4, σφαιρικός. Vide Bas. M. Hexaem. λόγῳ γ'. et D. Ambros. Vers. eod. ὡσεὶ καμάρα. Esa. 40, vers. 23, ὁ στήσας ὡς καμάραν, τὸν οὐρανόν· καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν. De quo D. Chrys. mss. ὅτι μὲν καμάρας εἰκόνα διασώζει, ἴσμεν · τίς δὲ ἐστι τὴν οὐσίαν, ἀγνοοῦμεν. Cujus perelegans et illud est simile, Orat. 3, contra Judæos Græce necdum edita : Ὥσπερ οἰκοδόμος θεμελίους θεὶς, τοίχους ἀναστήσας ὄροφον καμαρώσας, τὴν καμάραν ἐκείνην εἰς ἕνα μόνον συνδήσας λίθον · ἂν ἐκεῖνον ἀφέλῃ, τὸν πάντα τῆς οἰκοδομῆς διέλυσε σύνδεσμον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καθάπερ τινὰ σύνδεσμον λατρείας τὴν πόλιν [Ἱερουσαλὴμ] ποιήσας, εἶτα ταύτην ἀνατρέψας, καὶ τὴν λοιπὴν τῆς πολιτείας οἰκοδομὴν κατέλυσεν ἅπασαν. Obiter hic observetur καμαρόω, unde καμαρωτὴ στέγη apud Athen. l. v, vers. 9, διατρίβει δέ. suspicatur doctissimus A. S. hic deesse aliquid. Vers. 20, τῆς πολιτείας αὐτήν. Ita M.M. H. St. C. B. omisso τῷ δέον. Vers. 31. Εὐσεβίου. Ald. Εὐσεβίου Καισαρείας τοῦ Παμφίλου ἀντιῤῥητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους, Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα τῷ Σωτῆρι Χριστῷ παραβάλλοντος. Vers. 32. Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέων. Chrysos. eadem illa hom. 3, contra Judæos, πόσα λέγεται Ἀπολλώνιος ὁ ἐκ Τυάνων πεποιηκέναι ; ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ψεῦδος πάντα ἐκεῖνα ἦν, καὶ φαντασία, καὶ ἀληθὲς οὐδέν · ἐσβεσται, καὶ τέλος ἔλαβε.

Pag. 25, vers. 12, ἐμφατικῷ. C. V. Ἐμφαντικῷ, illud M.M. H. St. C. B. lectio autem marginis in cod. A. S. Vers. 15, ἀκαιρολογίαν. C. V. ἀκαιρίαν. Vers. eod. τὸ ποικίλων notatur tanquam suspectum in cod. A. S. et seq. ibid. sic corriguntur, ὁ λόγος ὡς ἐν χόρῳ εἰς τὸ ἀσαφές. Vers. 23, l. ὑπερβάλλεσθαι, pro quo H. St. et M.M. et C. B. ὑπερβάλλεσθαι. Vers. 38. Ἀέτιον. τὸν Σύρον, qui primus omnium *unigenitum Filium essentia Deo et Patri dissimilem* (ἀνόμοιον εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ) aperte dicere ac docere ausus est. Hujus, quam etiam consummavit impietatis successor fuit Eunomius iste Galata, Basil. M. λόγῳ α'. ἀντιῤῥητικῷ, contra Eunomium. Vers. 20, κακουργίαν. H. St. 2, πανουργίαν. Vers. 23, συγγεγραφότος. Συγγραφέως A. S. Vers. 37, ὃς τὸν Ἀντιοχικὸν ὑφήρπασε θρόνον. *Zonaras* tom. III, *Annal.* Εὐφήμιος, ὅσιος ἀνὴρ καὶ ὀρθοδοξότατος, τὸ τοῦ μογγοῦ Πέτρου ὄνομα, τὸν θρόνον τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας [al. Ἀλεξανδρείας, vide pag. sequent. vers. 13,] ἁρπάσαντος κακῶς, τῶν διπτύχων ἀπήλειψεν ὡς αἱρετικοῦ. At Cedrenus Πέτρον τὸν Κναφέα τυραννικῶς τῷ θρόνῳ Ἀντιοχείας ἐπιβῆναι, autor est.

Pag. 28, vers. 15, τὸν πατέρα τοῦ βιβλίου. Id est, auctorem libri. Ead. metaph. autor sectæ γεννήτωρ αἱρέσεως dicitur p. 40, vers. 4, et πατὴρ τοῦ λόγου auctor orationis p. 61, vers. 4; p. 101, vers. 38. Vide plura id genus infra p. 164, 209, 286. Hoc alios etiam locutos modo Isaacus Casaubonus, vir admirandæ eruditionis, docet Animadversionum in Athenæum lib. I, cap. 1, vers. 30, ᾧ ἐπίκλην malim legere ἐπίκλησις. Plut. τῇ δ' ἑταίρᾳ Λαρεντίᾳ, Φαβόλαν ἐπίκλησιν εἶναι λέγουσι. Philo, τὸ αὐτομαθὲς γένος ἐπίκλησιν Ἰσαάκ. Vel τὸν ἐπίκλην Μογγόν. Idem Philo, ὁ ἀσκητής, ἐπίκλην Ἰακώβ. Laert. Διόδωρος, καὶ αὐτὸς Κρόνος ἐπίκλην. Lucian. Δίφιλος, ὁ Λαβύρινθος ἐπίκλην. Vers. eod. Μογγός. Cedrenus, ἀντ' αὐτοῦ δὲ [Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου] Πέτρος ὁ Μογγὸς εἰσάγεται, ἀνὴρ κακοῦργος, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρός. Vers. eod. Χαλκηδόνι. A. S. Καλχηδόνι. Vers. 38, μῆνας τρεῖς. Cedren. μῆνας δ'. Vers. 43, ὡς εἴησαν. Ὡς cum optandi modo, recte ut pag. sequent. Vers. 40, et aliis inf., neque semel apud Lucian. Vers. 8, a fin. συναγαγεῖν. Συνάγον, A. S. Henric. Stephan. 2.

Pag. 29, vers. 7. Φιλοστράτου. Exstat typis Aldi Venetiis, anno MDI. Vers. 16. Βραχμᾶνας. Lucian. Ἰνδῶν οἱ καλούμενοι Βραχμᾶνες, ἄνδρες ἀκριβῶς φιλοσοφίᾳ σχολάζοντες. Al. *Stromat.* III. Βραχμᾶναι. Pallad. Βραγμᾶνες · hodie Bramini et Bramani. Vers. 18, γυμνούς. Lucian. Philo et Laert. γυμνοσοφιστάς. Vers. 27, φιλόσοφον. Φιλοσοφίαν C. B. M. M. Henric. Stephan. Vers. 37, l. τῶν ἐπ' Vers. eod. Ἀξιούντων, πειθῆναι λαβεῖν. Henric. Stephan. 2, vers. 38, l. χρήματα, φησὶν αὐτὸν τὸν ἐν Ἐφέσῳ λοιμόν. Vers. 9, a fin. διεστηκότα l. S.

Pag. 32, vers 16, προβάλλοντας. M. M. βάλλοντας. Vers. 46, ἄλλο μέν. M. M. ἄλλον μέν. Vers. 47, ὅτι τὸ, καί. Henric. Stephan. καὶ τό.

Pag. 33, vers. 4, οὗς. οἷς, C. B. H. St. M. M. Vers. 17, ἐρανιστὴς ἤ. Editio Romana ἐρανιστὴς ἤτοι πολύμορφος. Dialogus IV non exstat, quod sciam ; sed alia, de quibus postea. Vers. 26, εὐθυνούμενος. A. S. ἀνευθυνούμενος. H. St. 2, ἐνευθυ-

νούμενος. Vers, 28, τὰ κατὰ Ἰουδαίους πάθη. Vulgo, περὶ ἁλώσεως λόγοι inscribuntur. Vers. 43, πραΰναι. Vers 45, βοῦν τε. Consule cap. 31, lib. VI, περὶ ἁλώσ. Vers. 49, ἀνεῶχθαι. cod. B. H. St. M. M. ἀνεῳχθῆναι. Vers. 50, περιπέφραγμ. συντεταγμένον, H. St. M. M. C. B. Vers. 7, a fin. Ἀνανίου. Exemplaria Josephi typis impressa, Ἀνάνου. Vers. eod. ἔτη ϛ'. Liber editus ἔτη ζ', καὶ μῆνας ε'. Vers. 5, αὐτὸ τοῦτο. H. St. M. M. Αὐτῷ τούτῳ. Vers. 2, καὶ ἑαυτῷ τήν. A. S. H. St. 2, καὶ αὐτὸς τήν.

Pag. 36, vers. 3, σικαρίους. Vox Romana, quam Josephus sic interpretatur, οἱ σικάριοι καλούμενοι, λησταί εἰσι, χρώμενοι ξιφιδίοις παραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ, καὶ παραπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων σίκαις καλουμέναις, ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ ληστεύοντες ἔλαβον, πολλοὺς ἐναιροῦντες. Hos Basilius M. voce itidem Romana δισέκτορας vocat, ea epistola cujus initium, Ἔδειξε καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος, nisi quod in editis locus est corruptus; nam pro πάντα ληστῶν καὶ διακτόρων πεπληρῶσθαι, legendum ὅτι πάντα ληστῶν καὶ δισεκτόρων πεπλήρωται τὰ τῆς ὁδοῦ, fide codd. Aug. ms. Vers. 6, λιμός τε. Basil. M. τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλάκις καὶ τοὺς ὅρους κινῆσαι τῆς φύσεως· ἅψασθαι μὲν ἀνθρώπων, τῶν ὁμοφύλων σωμάτων· μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστρὸς προήγαγε, πάλιν τῇ γαστρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τουτὸ τὸ δρᾶμα Ἰουδαϊκὴ ἐτραγῴδησεν ἱστορία ἣν Ἰώσηπος [λόγῳ ϛ'. περὶ ἁλώσεως, κεφαλ. κα'.] ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συνεγράψατο. Hoc nimirum est comminationis illius divinæ tragicum exemplum, Deuter. 28. vers. 53. Καὶ φαγῇ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, κρέα υἱῶν σου. Æque tragicum, quod IV. Regum VI, vers. 28, memoratur; quod propheta fuit lamentatus, Thren. 4, vers. 10. Vers. 10, τῆς Δεσποτικῆς προῤῥήσεως. Lucæ 19, vers. 41. Vers. 14, περὶ τοῦ παντός. In Operum Fl. Josephi præfatione, περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας ἢ οὐσίας, id est, De causa sive essentia universi. Ejus fragmentum ut ex Italia missum est pridem mihi a MM. ita edo, pseudepigraphum, nec ne (non injuria enim dubites) judicent eruditi. Equidem homini Christiano adscripserim.

Ἰωσήπου ἐκ τοῦ πρὸς Ἕλληνας λόγου τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατὰ Πλάτωνα περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας.

Καὶ οὗτος μὲν ὁ περὶ δαιμόνων τόπος. Περὶ δὲ ᾅδου, ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ὁ ᾅδης, τόπος ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει ἀκατασκεύαστος, χωρίον ὑπόγειον, ἐν ᾧ φῶς κόσμου οὐκ ἐπιλάμπει. Φωτὸς τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ μὴ καταλάμποντος, ἀνάγκη σκότος διηνεκῶς τυγχάνειν. Τοῦτο τὸ χωρίον ὡς φρούριον ἀπενεμήθη ψυχαῖς· ἐφ' ᾧ κατεστάθησαν ἄγγελοι φρουροὶ, πρὸς τὰς ἑκάστων πράξεις διανέμοντες τὰς τῶν τρόπων προσκαίρους κολάσεις. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χωρίῳ τόπος ἀφώρισταί τις, λίμνη πυρὸς ἀσβέστου· ἐν ᾧ μὲν οὐδέπω τινὰ καταῤῥερίφθαι [F. κατεῤῥίφθαι] ὑπειλήφαμεν. Ἐσκεύασται δὲ εἰς τὴν προωρισμένην ἡμέραν ὑπὸ Θεοῦ, ἐν ᾗ δικαίας κρίσεως ἀπόφασις μία πᾶσιν ἀξίως προσενεχθείη. Καὶ οἱ μὲν ἄδικοι, καὶ Θεῷ ἀπειθήσαντες, τά τε μάταια ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων κατεσκευασμένα εἴδωλα ὡς Θεὸν τιμήσαντες ταύτης τῆς ἀϊδίου κολάσεως, ὡς αἴτιοι μιασμάτων γενόμενοι, προσκριθῶσι· οἱ δὲ δίκαιοι τῆς ἀφθάρτου καὶ ἀνεκλείπτου βασιλείας τύχωσιν· οἳ ἐν τῷ ᾅδῃ νῦν μὲν συνέχονται, ἀλλ' οὐ τῷ αὐτῷ τόπῳ, ᾧ καὶ οἱ ἄδικοι. Μία γὰρ εἰς τοῦτο τὸ χωρίον κάθοδος, οὗ τῇ πύλῃ ἐφεστῶτα ἀρχάγγελον ἅμα στρατιᾷ πεπιστεύκαμεν. Ἣν πύλην διελθόντες οἱ καταγόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τεταγμένων ἀγγέλων, οὐ μιᾷ ὁδῷ πορεύονται· ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, εἰς δεξιὰ φωταγούμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων κατὰ τόπον ἀγγέλων ὑμνούμενοι, ἄγονται εἰς χωρίον φωτεινόν· ἐν ᾧ οἱ ἀπ' ἀρχῆς δίκαιοι πολιτεύονται, οὐχ ὑπ' ἀνάγκης κρατούμενοι, ἀλλὰ τῆς τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν θέας ἀεὶ ἀπολαύοντες, καὶ τῇ τῶν ἑκάστοτε καινῶν προσδοκίᾳ ἡδόμενοι, κἀκεῖνα τούτων βελτίω ἡγούμενοι. Οἷς ὁ τόπος οὐ καματηφόρος γίνεται· οὐ καύσων, οὐ κρύος, οὐ τρίβολος ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ τῶν πατέρων δικαίων τε ὁρωμένη ὄψις πάντοτε μειδιᾷ, ἀναμενόντων τὴν μετὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἀνάπαυσιν καὶ αἰωνίαν ἀναβίωσιν ἐν οὐρανῷ. Τούτῳ δὲ ὀνόματι κικλήσκομεν κόλπον Ἀβραάμ. Οἱ δὲ ἄδικοι [εἰς] ἀριστερὰ ἕλκονται ὑπὸ ἀγγέλων κολαστῶν, οὐκέτι ἑκουσίως πορευόμενοι, ἀλλὰ μετὰ βίας ὡς δέσμιοι ἑλκόμενοι. Οἷς οἱ ἐφεστῶτες ἄγγελοι διαπέμπονται ὀνειδίζοντες, καὶ φοβερῷ ὄμματι ἐπαπειλοῦντες, εἰς τὰ κατώτερα ὠθοῦντες· ἃς ἀγομένας ἕλκουσιν οἱ ἐφεστῶτες ἕως πλησίον τῆς γεέννης. Οἱ ἔγγιον ὄντες τοῦ μὲν βρασμοῦ ἀδιαλείπτως ὑπακούουσι, καὶ τοῦ τῆς θέρμης ἀτμοῦ οὐκ ἀμοιροῦσιν· αὐτῆς δὲ τῆς ἐγγίονος ὄψεως, τὴν φοβερὰν καὶ ὑπερβαλλόντως θέαν τοῦ πυρὸς ὁρῶντες, καταπεπήγασι, τῇ προσδοκίᾳ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἤδη δυνάμει κολαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ οὗ τὸν τῶν Πατέρων χορὸν καὶ τοὺς δικαίους ὁρῶσι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κολαζόμενοι. Χάος γὰρ βαθὺ καὶ μέγα ἀνὰ μέσον ἐστήρικται, ὥστε μὴ δίκαιον συμπαθήσαντα προσδέξασθαι, μήτε ἄδικον τολμήσαντα διελθεῖν. Οὗτος ὁ περὶ ᾅδου λόγος· ἐν ᾧ ψυχαὶ πάντων κατέχονται, ἄχρι καιροῦ, ὃν ὁ Θεὸς ὥρισεν· ἀνάστασιν τότε πάντων ποιησόμενος, οὐ ψυχὰς μετενσωματῶν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σώματα ἀνιστῶν. Ἃ λελυμένα ὁρῶντες ἀπιστεῖτε Ἕλληνες, μάθετε μὴ ἀπιστεῖν. Τὴν γὰρ ψυχὴν γενητὴν καὶ ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ γεγονέναι πιστεύσαντες, κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, χρόνῳ· μὴ ἀπιστήσητε, ὡς καὶ τὸ σῶμα ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων σύνθετον γενόμενον δυνατὸς ὁ Θεὸς ἀναβιώσας ἀθάνατον ποιεῖν. Οὐ τὸ μὲν δυνατὸς, τὸ δὲ ἀδύνατος, ῥηθήσεται περὶ Θεοῦ. Ἡμεῖς οὖν καὶ σῶμα ἀνίστασθαι πεπιστεύκαμεν. Εἰ γὰρ φθείρεται, ἀλλ' οὐκ ἀπόλλυται. Τούτου γὰρ τὰ λείψανα ὑποδεχομένη ἡ γῆ, τηρεῖ· καὶ δίκην σπόρου γενόμενα, καὶ τῷ γῆς λιπαρωτέρῳ συμπλεκόμενα, ἀνθεῖ· καὶ τὸ μὲν σπαρὲν κόκκος γυμνὸς σπείρεται, κελεύσματι [ms. κελεύσιμόν τι] δὲ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ θάλλων ἠμφιεσμένος καὶ ἔνδοξος ἐγείρεται οὐ πρότερον, εἰ μὴ ἀποθανὼν λυθῇ καὶ συμμιγῇ. Ὥστε τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος οὐ μάτην πεπιστεύκαμεν. Ἀλλ' εἰ καὶ λύεται πρὸς καιρὸν, διὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην παρακοὴν, ὡς εἰς χωνευτήριον, εἰς γῆν καθίσταται, πάλιν ἀναπλασθησόμενον· οὐ τοιοῦτον ἀνιστάμενον, ἀλλὰ καθαρὸν καὶ μηκέτι φθειρόμενον. Καὶ ἑκάστῳ σώματι ἡ ἰδία ψυχὴ ἀποδοθήσεται, καὶ τοῦτο ἐπενδυσαμένη οὐκ ἀνιαθήσεται, ἀλλὰ συγχαρήσεται καθαρὰ καθαρῷ παραμείνασα· ᾧ ἐν τῷ κόσμῳ νῦν δικαίως συνοδεύσασα, καὶ μὴ ἐπίβουλον ἐν πᾶσιν ἔχουσα, μετὰ πάσης ἀγαλλιάσεως ἀπολήψεται. Οἱ δὲ ἄδικοι οὐκ ἀλλοιωθέντα τὰ σώματα, οὐδὲ πάθους ἢ νόσου μεταστάντα, οὐδὲ ἐνδοξασθέντα ἀπολήψονται. Ἀλλ' ἐν οἷς νοσήμασιν ἐτελεύτων, καὶ ὁποῖοι ἐν ἀπιστίᾳ γεγένηνται, τοιοῦτοι πιστῶς κριθήσονται. Πάντες γὰρ, δίκαιοί τε καὶ ἄδικοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀχθήσονται. Τούτῳ γὰρ ὁ Πατὴρ, τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε, καὶ αὐτὸς βουλὴν Πατρὸς ἐπιτελῶν, κριτὴς παραγίνεται, ὃν Χριστὸν προσαγορεύομεν. Οὐδὲ γὰρ Μίνως καὶ Ῥαδάμανθος κριταὶ οἱ καθ' ὑμᾶς, Ἕλληνες· ἀλλ' ὃν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐδόξασε, περὶ οὗ ἐν ἑτέροις λεπτομερέστερον διεληλύθαμεν πρὸς τοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος τὴν Πατρὸς εἰς πάντας δικαιοκρισίαν ποιούμενος, ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα παρεσκεύασε τὸ δίκαιον. Οὗ κρίσει παραστάντες πάντες ἄνθρωποί τε καὶ ἄγγελοι καὶ δαίμονες μίαν ἀποφθέγξονται φωνὴν, οὕτως λέγοντες· Δικαία σου ἡ κρίσις· ἧς φωνῆς τὸ ἀνταπόδομα ἐπ' ἀμφοτέροις ἐπάγει τὸ δίκαιον. Τοῖς μὲν εὖ πράξασι δικαίως τὴν ἀΐδιον ἀπόλαυσιν παρασχόντος, τοῖς δὲ τῶν φαύλων ἐρασταῖς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπονείμαντος. Καὶ τούτοις μὲν τὸ πῦρ ἄσβεστον διαμένει καὶ ἀτελεύτητον, σκώληξ δέ τις ἔμπυρος, μὴ τελευτῶν, μηδὲ σῶμα διαφθείρων, ἀπαύστῳ δ' ὀδύνῃ ἐκ σώματος ἐκβράσσων παραμένει. Τούτους οὐχ ὕπνος ἀναπαύσει, οὐ νὺξ παρ-

ἠγορήσει, οὐ θάνατος τῆς κολάσεως ἀπολῦσει, οὐ παράκλησις συγγενῶν μεσιτευσάντων ὀνήσει. Οὐ γὰρ ἔτι δίκαιοι ὑπ' αὐτῶν ὁρῶνται, οὐδὲ μνήμης γίνονται ἄξιοι. Μόνοι δὲ οἱ δίκαιοι δικαίων μεμνήσονται ἔργων, δι' ὧν ἐπὶ τὴν οὐράνιον βασιλείαν κατήντησαν · ἐν ᾗ οὐχ ὕπνος, οὐ λύπη, οὐ φθορά, οὐ φροντὶς, οὐδὲ νὺξ, οὐδὲ ἡμέρα χρόνῳ μετρουμένη, οὐχ ἥλιος ἀνάγκῃ κύκλον οὐρανοῦ δρόμῳ ἐλαυνόμενος, ὡρῶν μέτραν ἢ κέντρα πρὸς εὔγνωστον ἀνθρώπων βίον διαμετρούμενα ὡροθετοῦντος. Οὐ σελήνη φθίνουσα ἢ αὔξουσα, ἢ τροπὰς καιρῶν ἐπάγουσα · οὐχ ὑγραίνουσα γῆν · οὐδὲ ἥλιος ἐπικαίων, οὐκ ἄρκτος στρεφομένη, οὐχ Ὠρίων γεννώμενος, οὐκ ἄστρων πλάνη ἐνάριθμος, οὐ δύσβατος γῆ, οὐδὲ δυσεύρετος παραδείσου αὐλὴ, οὐδὲ δεινὸν θαλάσσης φρύαγμα κωλύον ἐπιβάντα πατεῖν, εὔβατος δὲ καὶ αὕτη τοῖς δικαίοις γενήσεται, οὔτε τοῦ ὑγροῦ στερουμένη · οὐκ οὐρανὸς ἀοίκητος ἀνθρώποις, οὐδὲ τούτου τῆς ἀναβάσεως ἡ ὁδὸς ἀνεύρετος · οὐ γῆ ἀνέργαστος, οὐδὲ ἀνθρώποις ἐπίπονος, αὐτομάτη δὲ φύουσα καρποὺς πρὸς εὐκοσμίαν · οὐ θηρίων γενέσεις πάλιν, οὐδὲ τῶν λοιπῶν ζώων ἐκβρασσομένη οὐσία. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποις πάλιν γεννᾷ · ἀλλ' ὁ τῶν δικαίων ἀριθμὸς διαμένει ἀνέκλειπτος ἅμα δικαίοις ἀγγέλοις καὶ πνεύμασι τούτοις οἱ πεισθέντες τοῖς λόγοις ἄνθρωποι; ἔσεσθε καὶ τῶν δικαίων κοινωνοὶ, καὶ τῶν μελλόντων ἐντεύξεσθε ἀγαθῶν, ἃ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ὅσα ὁ Θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Pag. 36, vers. 32, κατεσκεύασεν. H. St. 2, παρεσκεύασεν. ¡Vers. 46, εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς. τὸ παραγραφὴ eamdem fere hic significationem habet, quam apud Lucian. ὁ τὰ νόθα ἐπισημηνάμενος τῶν ἐπῶν, ἐν τῇ παραγραφῇ τῶν ὀβελῶν, quibus verbis Aristarchus notatur. Vers. 6, a fin. l. Εἰρηναίου.

Pag. 7, vers. 12, Ἀλεξανδρείας. A. S. et H. St. 2, Ἀλεξανδρέως. Vers. 23, l. διεμνημόνευσεν. Vers. 24, Διαιτητής. Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, τοῦ Τριθεΐτου λεγομένου, Φιλοπόνου, δ' λόγος Διαιτητὴς citatur lib. ms. Reip. Aug. eo, ¡quod Πατρικὸν inscribitur. Vers. 34, λόγοι δ'. Sic A. S. et H. St. 2 ; sed cod. B. M. M. et H. St. λόγος. Vers. 44, ὀρθοδόξων. H. St. 2, ὀρθοδοξούντων. Vers. 8, a fin. ἐπισκόπων κε'. A. S. et H. St. 2, ἐπισκόπων τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ εἴκοσι. Vers. 2, a fin. Βύζου. cod. B. H. St. M. M. Βίζου.

Pag. 40, vers. 8, ἀπόκοπον. Epiphan. καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας · εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι. Vers. 11, συμπαραφυόμενοι. cod. V. συγκαταφυόμενοι. Vers. 21, Λιτώϊος. cod. B. M. M. Δητόϊος, H. St. 2, Λητώϊος. Vers. 29, l. Κωνσταντινουπόλεως. Vers. 23, Θεόδοτος. cod. B. et H. St. Θεύδοτος. Vers. 34, Βεριvιανόν. cod. B. M. M. H. St. Βεριανόν. Seq. versu ms. consentiunt, excepto cod. B. in quo Καριανῷ et Καριανιανῷ legitur. Vers. 41, θεοφιλές. H. St. 2, θεοφιλεστάτου καὶ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Σισιννίου. Vers. 50, l. συγκινδυνεύειν. Vers. 52, Ἀντιοχείας. H. St. 2, Ἀντιοχέως, Joannes Antiochenus, id est Chrysostomus.

Pag. 41, vers. 11. Ὀρμίζην. Ita H. St. 2, A. St. Ὀρμίζην, at M. M. cod. B. H. St. Ὀρμίξην. Vers. 15, l. ἐν Ἱεροσολύμοις, μετά. Vers. 17, κόρην πρὸς ἐμὲ καλήν. H. St. 2, κόρην καλὴν πρὸς ἐμέ. cod. B. et M. M. κόρην καλὴν, καὶ δείξω. Vers. 24, ἀρξαμένους, M. M. H. St. Vers. 31, γεγενημένου. cod. V. γενομένου. Vers. 52, τοῦ πρεσβυτέρου. H. St. 2, τοῦ πρεσβυτερίου. Vers. 38, Ἀλφειός. A. S. Ἀλφιός. Vers. 39, Ῥινοκορούρων. A. S. et H. St. 2, Ῥινοκουρούρων, quæ lectionis varietas est etiam Isa. XXVII, 12. Editio Romana ibi habet ῥινοκορούρων · ms. Bibl. Aug. ῥινοκουρούρων. Complut Ald. Plantin. et Aleman. Ῥινοκούρων, concise : al. denique Ῥινοκολούρων. Nam et pro Ῥινοκούρουρα (quo utitur scriptor belli Judaici, lib. I, cap. 11) apud Strabonem lib. XVI, p. 510 Ῥινοκόρουρα legitur, nuper Isaaci Casauboni vigiliis ac studio reconsitum ; at p. 522 Ῥινοκόλουρα · ἀπὸ τῶν εἰσῳκισμένων [ἐκεῖ τὸ παλαιὸν ἀνθρώπων,] τὰς ῥῖνας [ἠκρωτηριασμένων,] οὕτω καλουμένη. Qui locus in editis libris mutilus ex ἐθνικῶν auctore sic restitui debet. Vers. 45, Ἀλεξανδρείας. H. St. 2, Ἀλεξανδρέως. Vers. 52, Κελεστίου. cod. B. 2. H. St. et M. M. Κελεσίου. Vers. 53, Φαύστου. ΦΛ. αὐστοῦ legendum conjicit I. S. id est, Αὐγούστου. Vers. 56, καὶ Δοτιανὸς. H. St. 2, διά τινος πτεντεσίου τοῦ πρωτοθρόνου Βυζακινῆς.

Pag. 44, vers. 16, parentheseos verba non nisi A. S. et M. M. habet, et hic quidem in margine tanquam Scholion. Vers. 17, l. Μελαίνης, I. S. M. M. Vers. 18, 19. M. M. ἐπιθέμενος. Vers. 21, l. πρέσβυς. Vers. 39, πεπραγμένων ἐν τοῖς. A. S. ἐν οἷς et ad marg. ἴσως σ' ϛ'. Vers. 44, l. τῇ Κελεστιανῇ. Vers. 2 et 1, a fin. ὁμοίως. H. St. 2 et A. S.

Pag. 45, vers. 14, ἄφρων. λιβύων. Vers. 18, l. μωρὰ, καί. Vers. ult. l. ἐξειλήφασι, συμφώνως. Vers. 25, l. Ἀβρίλιον. Vers. eod. Καρταγένης. M. M. Χαρταγένης, ut pag. præced. vers. 31, H. St. 2 et A. S. Vers. 12, a fin. l. ἀνεθεματίσθη.

Pag. 48, vers. 6, l. πάντων πέρι ἐτίμα I. S. πάντων ὑπερετίμα H. St. 2, lectio autem marginis habetur in cod. B. H. St. M. M. Vers. 7, πράγματα πράττων. H. St. 2. πλάττων. Vers. 10, ἀποθρασύνεται cod. B. M. M. H. St. vers. 14, Αἰγεάτης. Lectio marginis in solo cod. B. vers. 19 et 20, κατὰ τῶν αἱρέσεων, λόγοι δ', ὧν ἡ ἐπιγραφὴ Αἱρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή, impress. Romæ; ann. 1547. Vers. 22, προβαλλομένην. προβαλλόμενος, I. S. προβαλλομένων. cod. B. H. St. M. M. Vers. 26, ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ. Hic liber quintus θείων δογμάτων ἐπιτομὴ inscribitur. Vers. eod. l. λόγῳ · τοσοῦτοι δὲ ὄντες [τὸ βιβλίον] τυγχάνουσι · τῶν. Vers. 22, τὴν δ' ἐπιτομήν · legitur in cod. B. H. St. M. M. ἐπιστολὴν in A. S. codd. illud rectius, sed omisso δέ. Vers. 24, ἀσύγχυτον. H. St. cod. B M. M. ἀσύγκριτον, H. St. 2, A. S. vers. 32, Ἄγκου Ὀστιλίου. Mendosum : lege Τύλλου Ὀστιλίου. Notum ex Livio, Dionys. Halicar., Zonara, Cedreno. Vers. eod. Ἄγκου ἑτέρου τοῦ καὶ Μαρκίου. τὴν ἀγκύλην πεπήρωτο, ὅθεν καὶ Ἄγκος ἐπώνυμον ἔσχηκεν, Zonaras. Vers. 34, Ταρκυνίου. πρίσκου. Vers. eod. Ἐρουΐου. H. St. cod. B. M. M. Σερουΐου A. S. quod serva eum peperisset, Dionys. Halic. lib. IV, vers. 38, l. ἐσφάγη. Vers. 39, βεβασιλευκὼς εὖ, εἰ μὴ καὶ putat I. C. legendum. Vers. 40, ζήσας. Deest annorum numerus ; vixisse supra 80 annos, scribit Dion. Hal. lib. II, extremo. Vers. 41, l. τέταρτος.

Pag. 49, vers. 6. λυδική. Solus A. S. Λιβυκή. in editis additur ἡ Καρχηδονική. Vers. 12, πόλεμοι. H. St. 2, πολέμιοι. Vers. 16, l. ἐμφυλίων πρῶτος. H. St. 2, πρώτη, et δευτέρα. Vers. 21, Σύλλαν. Σύλαν H. St. M. M. cod. B. Vers. 27, Ἀντωνῖνον καὶ ὅτι κατὰ Ἄβιον. Monstrum hoc in trib. codd. lectio marginis ex A. S. quam et H. St. 2, habet ; sed hic Ὀκταούϊον pro Ὀκταΰϊον. Vers. 9, συνέπεσον. H. St. 2, συνέπεσε. Vers. 13. λόγων ὄντι. H. St. 2, λόγῳ ὄντι. Vers. 45, ἤκμασε. ἤκμαζε. H. St. 2. Vers. 11, σταδίων γ'. H. St. 2 et A. S. σταδίων υ'. Vers. 5, a fin. ὑπὸ Ῥουτούλων. cod. B. M. M. H. St. Ὑπόρου τοῦλον æque monstrose, atque illud superius, θνήσκει κατὰ πόλεμον. Ῥότολοί τε γὰρ ἐκ τῶν πόλεων στρατεύουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτοῖς βασιλεὺς τυῤῥηνῶν Μεσέντιος, etc. Dionys. Hal. lib. I. Vers. 1, a fin. l. ἐγεννήθη. Εὐρυλέων. Dionys. H. Εὐρυλέων παρέλαβε τὴν Λατίνων ἡγεμονίαν, ὁ μετονομασθεὶς Ἀσκάνιος. M. M. Ἀρυλέων.

Pag. 52, vers. 4, l. οἴκισιν. Vers. 6, l. Σιλούϊος, et sic seq. ἀπὸ τῆς ὕλης sic appellatus, ὥσπερ ἂν εἴ τις Ἑλλάδι γλώσσῃ λέξειεν ὑλαῖον, idem Dionys. H. Vers, 7 ; locus videtur mutilus, et post Λατῖνον Σιλούϊον (si quidem Dionysium H. velimus sequi) addendum, τοῦ δὲ Ἄλβαν · τοῦ δὲ Κάπετον, τοῦ δὲ

Κάπυν· Κάπυος δὲ Κάλπετον γενέσθαι, Καλπέτου δὲ Τιβερῖνον, etc. Vers. 10, Ῥωμύλον. Sic et Livius. Ἀλλάδην. Dionys. *Aremulum*, Paul. Orosius, lib. I, cap. 20. Vers. eod. in marg. l. Ἀγρίπαν. Vers. 11, Ἀβεντῖνον. Dionys. Ἀουεντῖνον, et vers. 14, idem Νομίτωρ, Plutarch. Νομήτωρ. Vers. 17, Ἔγεστον. M. M. Ἄγεστον, Dionys. Hal. Αἴγεστον. Vers. 18, ἱέρειαν. Scil. Ἑστίας. Vers. 2, a fin. l. cum I. S. οὗτοι Φερεκλέα τὸν ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως (θεὸν αὐτὸν ἐπίκλην ὠνόμαζον) σατράπην αὐτῆς τῆς χώρας καταστάντα.

Pag. 53, vers. 1, ἀλλ' οἵ γε. Sic legitur in omnib. mss., sed pro αὐτῆς H. St. 2, αὐτῶν. Vers. 36, l. Γαβάλων. Vers. 3, a fin. cod. V. αὐτοπαρακλήτους.

Pag. 56, vers. 15, l. μόνος πρὸς μόνας. cod. B. H. St. 2, M. M. μονοπρόσμονα. Vers. 20, l. Σεραπίωνα cum cod. B. H. St. M. M. Vers. 23, τοὺς κοινωνικοὺς τῆς οἰκουμένης. Haud scio, sintne intelligendi κοσμικοί, Gr. Naz. φιλόκοσμοι, Chrys. (Sic p. seq. vers. 47, κοινωνικοὺς τῆς Ἐκκλησίας dicit) an ii potius, quos βακαντίβους appellant μὴ παραμένοντες τῷ πράγματι αὐτοῦ, Suid. De quibus Ptolemaidis Cyrenaicæ episcopus Synesius, epistola 57, ad Theophilum : Περινοστοῦσί τινες βακάντιβοι παρ' ἡμῖν (ἀνέξῃ γάρ μου μικρὸν ὑποβαρβαρίσαντος, ἵνα διὰ συνηθεστέρας τῇ πολιτείᾳ φωνῆς τὴν ἐνίων κακίαν ἐμφατικώτερον παραστήσαιμι) οὗτοι καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ βούλονται, οἵ γε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασιν, οὐ κατὰ συμφοράν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γινόμενοι. Eadem prope suspicio est Margunii, viri vere Maximi, qui epistola perquam humaniter ad me scripta ζητεῖς παρ' ἡμῶν (inquit) τίνες ἂν εἶεν οἱ παρὰ τῷ Φωτίῳ κοινωνικοὶ τῆς οἰκουμένης προσαγορευόμενοι; ἐγὼ δὲ οὐκ ἄν τι περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διισχυρισαίμην. Ἐκείνους μέν τοι οὕτω καλεῖσθαι ὑπονοῶ τῶν μοναχῶν, οἳ μὴ μένοντες ἐπὶ χώρας, μηδὲ καθ' ἃς ὑπέσχοντο ἐπαγγελίας ἐν τῇ τοῦ σχήματος ἀναλήψει, τῷ μοναστηρίῳ ἐμμένοντες, ὧδε κἀκεῖσε μετὰ καὶ προσκόμματος τοῦ πρὸς πλησίον περιπλανῶνται. Vers. 23, l. ἐγκλεισθέντας καὶ τελευτήσ. Id est, καθειρχθέντας καὶ ἀποθανόντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Vers. seq. σκηνώματα, id est, σώματα, ut II Petr. I, 13, 14, τὸ γεῶδες σκῆνος, cap. 9, vers. 15, quam ἐπίγειον ἡμῶν οἰκίαν τοῦ σκήνους dicit Apostolus II Cor. v, 1. Vers. 29, Βερένιον. cod. B. reliqui omnes Βενέριον. Vers. 2, ἀπολύει. ἀποκλείει legitur ad marg. cod. A. S. vers. eod. ἔμβασιν. ἔκβασιν M. M. Vers. 39, γρόνθον. κολαφίζειν, ἐστὶ τὸ διὰ τῶν χειρῶν πλήττειν, συγκαμπτομένων τῶν δακτύλων, καὶ (ἵνα ἀφελέστερον εἴπω) διὰ τοῦ γρόνθου κονδυλίζειν, Theophylact. Vers. 43, πάστιλον, ex sesamo, et melle confectum, H. St. ad marg. Vers. 13, a fin. l. ὅτι εἰ τούς. Vers. seq. ms. παραστείλετε.

Pag. 57, vers. 2, M. M. Ἀκυλλίνου. Vers. 4, καὶ κατὰ τοῦ Χρ. H. St. 2. Vers. 6, Σαραπίωνος. A. S. alii Σεραπ. Vers. 11, παραδειχθέντος. A. S. solus. Vers. 18, l. Εὐσέβιον. Vers. 17, Ἀμμώνιον, Εὐθύμιον. Sozom. lib. VIII, cap. 12. Vers. 20, Μονοσιτίαν ἐπιτηδεύων. Idem Socr. l. 6, cap. 4. Vers. 23, ἔκτον ὅτι. H. St. 2, et A. S. conjungunt hunc paragraphum cum proximo, leguntque καὶ ὅτι, mutatis deinceps numeris ; in aliis codd. contra : unde postea τὸ δέκατον iteratur. Vers. 26, ἐὰν πάλιν. Socrat. *Eccles. hist.* lib. 6, cap. 21, Χιλιάκις μετανοήσας, εἰσέλθει. Vide Basil. M. περὶ μετανοίας, et Epiphan. contra Novat. Vers. 14, a fin. ἐπεσκέψατο. Vers. 43, Ὠριγενειστάς. Ὠριγενιαστὴς γὰρ ὁ εὐσεβέστατος ἐκεῖνος Πατὴρ ἐκαλεῖτο καὶ ἐνομίζετο, Zonar. tom. III, p. 34. Vers. 6, a fin. l. ἔγκλημα τῶν.

Pag. 60, vers. 24, τῶν ἐννέα μουσῶν. Κατὰ τό· Ἡρόδοτος μούσας ξεινίσσατο· τῷ δ' ἄρ' ἑκάστη ἀντὶ φιλοξενίης βίβλον ἔδωκε μίαν. Vers. 35, l. ἐτράφη τε. Vers. 46, Σικελ. Διόδωρος lib. XI, p. 261, vers. 12, a fin. Ἡρόδοτον. Vers. 11, a fin. ὡς εἴη ὁ παῖς. Marcellin. Ὦ Ὀλωρέ, ὀργᾷ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς τὰ μαθήματα.

Pag. 61, vers. 3, Κικίλιος. H. St. 2, Κικίλλιος, ibique ad marg. ἴσ. Καικίλιος, quæ etiam A. Schotti est suspicio. Cæcilii autem mentio fit in vita Demosthenis a Plutarcho scripta. Vers. eod. οὐκ ἐγκρίνει δὲ (negat Plutarchus quoque τὸν ἐπιγραφόμενον Δηλιακὸν Æschinis esse. Vers. 3, Αἰσχίνην ἄλλον) hujus vitam Laertius descripsit. Vers. 11, ὃ κατὰ Κτησιφῶντος ἔγραψε Δημοσθένης. Falsum perspicue, ex historia facilis emendatio, l. C. hinc illud Scholion ad margin. codd. A. S. κακῶς ἔχει. Vers. 13, l. δείξῃ. Vers. 15, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον. Vide vitam Æschinis apud Plut. Vers. 22, εἰ ἠκούσατε τοῦ θηρίου. Plin. lib. II, ep. 3, ad Nepotem. Auctor vitæ ejusdem Æschinis incertus, θηρίον αὐτὸν ἐκάλει (inquit) διὰ τὸ δεινὸν τῶν τρόπων καὶ ἀνελεῆμον. At Plinius alter, historiarum lib. VII, cap. 30. *Æschines Atheniensis, summus orator, cum accusationem, qua fuerat usus, Rhodi legisset, legit et defensionem Demosthenis, ob quam in illud depulsus fuerat exsilium. Mirantibusque tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum audivissent, in calamitate testis ingens factus inimici.* Vers. 27, Ἀτρομήτου, γραμματιστοῦ Lucian. Γλαυκοθέας. τῆς τελεστρίας Suid. Vers. 29, Φιλόχαριν. Φιλοχάρης dicitur Demosth. Vers. 29, μεγαλόφωνος, quod ei vitium Demosthenes, Orat. de falsa Legatione, exprobrat, ἀλλὰ τηνάλλως ἐπαρεῖ τὴν φωνήν, καὶ πεφωνασκηκὼς ἔσται. Vers. eodem, ἐγραμμάτευε, γραμματεὺς ἦν, Suid. Vers. 15, διακοῦσαι δὲ αὐτὸν Πλάτωνος, negat Plutarch. Vers. 33, l. Ἀνταλκίδα. Vers. 34, δεῖγμα τόν, cod. B. M. M. et H. St. δεῖγμα διὰ τὸν Αἰσχίνου λόγον.

Pag. 64, vers. 3, l. εἰς τοὺς ἀρίστους ἐγκρίνει· κανόνα μετά γε τούς. Ibid. Φρύνιχος, infra, pag. 325. Vers. 1, a fin. Vers. 12, καὶ Σικελίας. Hoc videtur redundare, cum in A. S. codice solummodo legatur, unde glossema etiam illud ἴσ. Ἱσπανίας. Vers. 21. Μαξιμῖνος. Al. Valerius Herculius Maximianus, vide Euseb. Vers. 22, ὥρμησε. cod. B. M. M. et H. St. ὁρμῆσαι. Vers. 39, προσεχώρησε. A. S. προεχώρησε. Vers. 40, Λικίνιον. H. St. et M. M. Λικίννιον. Vers. 41, ἐπυνθάνετο. ἐπύθετο cod. V. Vers. 46, μεταστησάμενος. H. St. 2, μεταστησόμενος. Vers. 47, l. ἐπιστρατείαν. Vers. 48, l. cum tribus mss. τὴν ὠμότητα, φιλανθρωπίας προσχήματι· καί. Vers. 6, a fin. κρατεραῖς. H. St. 2, καρτεραῖς. Vers. 4, a fin. κατέλιπεν.

Pag. 65, vers. 4, l. Μαξιμῖνον l. C. Vers. 27, Βανδήλους. Βανδίλους, H. St. M. M. et cod. Bibliothecæ Bavar. in qua et Procopius calamo exaratus habetur. Vers. 29, συνών. A. S. συνιών. Vers. 39, Οὐαραράνης. Agathias, lib. IV, Socrat. *Eccles. hist.* lib. VII, cap. 8, Βαραράνης. Sic Οὔηρος et Βῆρος, Græcis dicitur Verus, sed mendosum Βαραβάνης, cap. 18, lib. ejusdem apud Socratem. Vers. 45. Ἐφθαλίτας. cod. B. A. S. H. St. M. M. Εὐθαλίτας, cod. V. Ephthalitas reperio etiam apud Nicephorum Callist. lib. XVIII, cap. 30. At Νεφθαλίτας apud eumdem lib. XVI, cap. 36. Joseph. lib. v, cap. 1, a tribu Nephthalim) Archæol. Agathiam lib. IV et Cedrenum, pag. 292, qui et ipse λευκοὺς Οὔννους appellat. Vide infra p. 80, vers. 33. Vers. 11 a fin. ὁροθεσίων. H. St. 2, ὁροθετῶν. Vers. eod. Εὐθαλίτας. M. M. sed in cod. B. H. St. et A. S. lectio hic utraque. Vers. 9, a fin. Ἐφθαλιτῶν. Εὐθαλιτῶν H. St. Vers. 6, a fin. ἐπιστρατεύειν. ἐπιστρατεύσειν, H. St. Vers. 3, a fin. διώρυξι. H. St. 2, διωρύξεσι, ἡ διώρυξ, τῆς διώρυγος et διώρυχος, Thucyd., Diod. Sic. Philo, Joseph.

Pag. 68, vers. 7, l. νεώτατος. Vers. 3, καὶ ἄλλους τε. Gregor. Naz. carm. εἰς τὴν νόσον, vers. 330, ἀντὶ δὲ πάντων μάργαρον αἰγλήεντα, μέγαν λῄσατο Χριστόν. Inde ἄχθος μαργάρεον apud eumdem et νύμφη μαργαρίεσσα. Vers. 8, pro ὅπως δὲ A. S. legit ὅπως τε itaque H. St. 2. Vers. 9, l. ἐνετέθη.

στιχῶν, appellat Photius inf. pag. 163, vers. 7, a fin. Vers. 23, τῶν διακρινομένων, hæsitantium; de quorum hæresi (ut et Tritheitarum) Vide præter alios, Leontii Byzantini lib. de Sectarum historia. Est et περὶ τῶν σχισμάτων τῶν καλουμένων Διακρινομένων Tractatus Græcus ms. in Biblioth. Augustana.

Pag. 17, vers. 1, verba parenthesi inclusa, in cod. M.M. ad marginem leguntur tanquam Scholion. in cæteris, excepto A. S. libro, absunt. De mortuorum autem resurrectione quid Synesius senserit, docet epist. 105, his verbis, τὴν καθωμελημένην ἀνάστασιν ἱερόν τι καὶ ἀπόῤῥητον ἥγημαι, καὶ πολλοῦ δέω ταῖς τοῦ πλήθους ὑπολήψεσιν ὁμολογῆσαι. Vers. 2, ἀπὸ τῆς. Ἐκ τῆς M.M. ἀριδήλως. Καὶ μάλα M.M. vers. 17, l. τὰ ἐν τοῖς κατὰ τοὺς τυράννους χρόνοις. Τὰ κατὰ τοὺς τυράννων χρόνους A. S. H. St. 2. Vers. 39, ὑπάρχων. Evagrius a Rob. Steph. editus ἐπάρχων, sensu eodem; quare asteriscus et marginis glossema deleantur. Vers. eod. πόλεως ἐπιφανοῦς. Ita C. B. et M.M. si recte, potest vel Berrhœa [Βέῤῥοια, Act. 17, 9,] intelligi, de qua Epiphan. Βέῤῥοια τῆς κοίλης Συρίας· et, ἡ Βεροιαίων πόλις περὶ τὴν κοίλην Συρίαν· vel Antiochia de qua Steph. Byzantinus, Γάδαρα, πόλις κοίλης Συρίας, ἥτις καὶ Ἀντιόχεια καὶ Σελεύκεια ἐκλήθη· et idem Epiph. lib. de Pond. διέρχεται οὖν τὴν Ἀντιόχου πόλιν, ὑπερβαίνει... τὴν κοίλην, καὶ τὴν Φοινίκην. [supple, Συρίαν, Philo, ὅμοροι Αἴγυπτος, Φοινίκη Συρία ἥ τε ἄλλη καὶ ἡ κοίλη προσαγορευομένη· vel denique Epiphania. Nam codices hic variant, et pro ἐπιφανοῦς (id est, ἐπισήμου, insignis, illustris) H. St. habet ἐπιφανοῖς, errore manifesto: A. S. et H. St. 2, ἐπιφανέως· editus a Rob. Steph. Evagrius ἐπιφανέως· quod ut nomen patrium accepit interpres, reddiditque Epiphanensis: idem apud Nicephorum Callistum lego. Est autem Ἐπιφάνεια, urbs Casiotidis regionis, quam et ipsam Ptolemæus Cœlesyriæ subjecit lib. v, Alia Ἐπιφανία ἡ Κιλίκων, cujus Episcopus fuit Amphion. Herm. Sozom. lib. 1, Eccles. hist. cap. 10, vers. 8, a fin. Σαλαμαίου. A. S. λαμάνου, H. St. 2. Σλααμινίου editio Rob. Stephani Σαλαμινίου et Σαλαμηνίου. Vers. eod. Σωζομένου. Σωζομενοῦ, H. St. 2, A. S. Vers. 6, l. ὑπατείας.

Pag. 20, vers. 10, l. ἀφοσιουμένων. Vers. 23, ἡδονήν. Ἡδονὴ C. V. cod. v, τῆς ἐκεῖθεν ἀπολογίας ἀκούειν, A. S. H. Stephan. 2. Vers. 24. Τιβερίεω.] M.M. et C. B. Τιβέρεως. A. S. et H. Stephan. τιβερέως· nostram lectionem confirmat Stephanus de Urb.. cujus hæc sunt verba, ἐκ ταύτης τῆς Τιβεριάδος ἦν Ἰοῦστος, ὁ τὸν Ἰουδαϊκὸν πόλεμον, τὸν κατὰ Οὐεσπασιανοῦ, ἱστορήσας. Ὁ πολίτης Τιβεριεύς. De hoc Justo, ejusque historia, consule vitam Fl. Josephi. Vers. 3, a fin. l. κοσμογενείας.

Pag. 21, vers. 1, φησί. C. B. Henric. Steph. M.M. φασί. Vers. 2, ἀναλόγων, l. S. Vers. 26, ἐπεσκόπησαν. Ἐπεσκόπευσαν, C. V. Vers. 33, ἐξείλεκται. A. S. ἐξελέλεκται; C. B. ἐξελήλεκται, M.M. H. Stephan. ἐξελήλεγκται. Vers. 8, a fin. Χριστιανῶν. Χριστιανοῦ, C. V. H. St. 2.

Pag. 24, vers. 4, σφαιρικός. Vide Bas. M. Hexaem. λόγω γ'. et D. Ambros. Vers. eod. ὡσεὶ καμάρα. Esa. 40, vers. 23, ὁ στήσας ὡς καμάραν, τὸν οὐρανόν· καὶ διατείνας ὡς σκηνὴν κατοικεῖν. De quo D. Chrys. mss. ὅτι μὲν καμάρας εἰκόνα διασώζει, ἴσμεν· τίς δὲ ἐστι τὴν οὐσίαν, ἀγνοοῦμεν. Cujus perelegans et illud est simile, Orat. 3, contra Judæos Græce necdum edita: Ὥσπερ οἰκοδόμος θεμελίους θεὶς, τοίχους ἀναστήσας ὄροφον καμαρώσας, τὴν καμάραν ἐκείνην εἰς ἕνα μόνον συνδήσας λίθον· ἂν ἐκεῖνον ἀφέλῃ, τὸν πάντα τῆς οἰκοδομῆς διέλυσε σύνδεσμον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς καθάπερ τινὰ σύνδεσμον λατρείας τὴν πόλιν [Ἱερουσαλὴμ] ποιήσας, εἶτα ταύτην ἀνατρέψας, καὶ τὴν λοιπὴν τῆς πολιτείας οἰκοδομὴν κατέλυσεν ἅπασαν. Obiter hic observetur καμαρόω, unde καμαρωτὴ στέγη apud Athen. l. v, vers. 9, διατρίβει δέ. suspicatur doctissimus A. S. hic deesse aliquid. Vers. 20, τῆς πολιτείας αὐτήν. Ita M.M. H. St. C. B. omisso τῷ δέον. Vers. 31. Εὐσεβίου. Ald. Εὐσεβίου Καισαρείας τοῦ Παμφίλου ἀντιῤῥητικὸς πρὸς τὰ Ἱεροκλέους, Ἀπολλώνιον τὸν Τυανέα τῷ Σωτῆρι Χριστῷ παραβάλλοντος. Vers. 32. Ἀπολλωνίου τοῦ Τυανέων. Chrysos. eadem illa hom. 3, contra Judæos, πόσα λέγεται Ἀπολλώνιος ὁ ἐκ Τυάνων πεποιηκέναι; ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ψεῦδος πάντα ἐκεῖνα ἦν, καὶ φαντασία, καὶ ἀληθὲς οὐδέν· ἐσβέσθη, καὶ τέλος ἔλαβε.

Pag. 25, vers. 12, ἐμφατικῷ. C. V. Ἐμφαντικῷ, illud M.M. H. St. C. B. lectio autem marginis in cod. A. S. Vers. 15, ἀκαιρολογίαν. C. V. ἀκαιρίαν. Vers. eod. τὸ ποικίλων notatur tanquam suspectum in cod. A. S. et seq. ibid. sic corriguntur, ὁ λόγος ὡς ἐν κόρῳ εἰς τὸ ἀσαφές. Vers. 23, l. ὑπερβάλλεσθαι, pro quo H. St. et M.M. et C. B. ὑπερβάλλεσθαι. Vers. 38. Ἀέτιον. τὸν Σύρον, qui primus omnium unigenitum Filium essentia Deo et Patri dissimilem (ἀνόμοιον εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν τὸν μονογενῆ Υἱὸν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί) aperte dicere ac docere ausus est. Hujus, quam etiam consummavit impietatis successor fuit Eunomius iste Galata, Basil. M. λόγῳ α'. ἀντιῤῥητικῷ, contra Eunomium. Vers. 20, κακουργίαν. H. St. 2, πανουργίαν. Vers. 23, συγγεγραφότος. Συγγραφέως A. S. Vers. 37, ὃς τὸν Ἀντιοχικὸν ὑφήρπασε θρόνον. Zonaras tom. III, Annal. Εὐφήμιος, ὅσιος ἀνὴρ καὶ ὀρθοδοξότατος, τὸ τοῦ μογγοῦ Πέτρου ὄνομα, τὸν θρόνον τῆς μεγάλης Ἀντιοχείας [al. Ἀλεξανδρείας, vide pag. sequent. vers. 13,] ἁρπίσαντος κακῶς, τῶν διπτύχων ἀπήλειψεν ὡς αἱρετικοῦ. At Cedrenus Πέτρον τὸν Κναφέα τυραννικῶς τῷ θρόνῳ Ἀντιοχείας ἐπιβῆναι, autor est.

Pag. 28, vers. 15, τὸν πατέρα τοῦ βιβλίου. Id est, auctorem libri. Ead. metaph. autor sectæ γεννήτωρ αἱρέσεως dicitur p. 40, vers. 4, et πατὴρ τοῦ λόγου auctor orationis p. 61, vers. 4; p. 101, vers. 38. Vide plura id genus infra p. 164, 209, 286. Hoc alios etiam locutos modo Isaacus Casaubonus, vir admirandæ eruditionis, docet Animadversionum in Athenæum lib. 1, cap. 1, vers. 30, ᾧ ἐπίκλη[ν] malim legere ἐπίκλησις. Plut. τῇ δ' ἑταίρᾳ Λαρεντίᾳ, Φαβόλαν ἐπίκλησιν εἶναι λέγουσι. Philo, τὸ αὐτομαθὲς γένος ἐπίκλησιν Ἰσαάκ. Vel τὸν ἐπίκλην Μογγόν. Idem Philo, ὁ ἀσκητής, ἐπίκλην Ἰακώβ. Laert. Διόδωρος, καὶ αὐτὸς Κρόνος ἐπίκλην. Lucian. Δίφιλος, ὁ Λαβύρινθος ἐπίκλην. Vers. eod. Μογγός. Cedrenus, ἀντ' αὐτοῦ δὲ [Τιμοθέου τοῦ Αἰλούρου] Πέτρος ὁ Μογγὸς εἰσάγεται, ἀνὴρ κακοῦργος, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθρός. Vers. eod. Χαλκηδόνι. A. S. Καλχηδόνι. Vers. 38, μῆνας τρεῖς. Cedren. μῆνας δ'. Vers. 43, ὡς εἴησαν. Ὡς cum optandi modo, recte ut pag. sequent. Vers. 40, et aliis inf., neque semel apud Lucian. Vers. 8, a fin. συναγαγεῖν. Συνάγον, A. S. Henric. Stephan. 2.

Pag. 29, vers. 7. Φιλοστράτου. Exstat typis Aldi Venetiis, anno MDI. Vers. 16. Βραχμᾶνας. Lucian. Ἰνδῶν οἱ καλούμενοι Βραχμᾶνες, ἄνδρες ἀκριβῶς φιλοσοφίᾳ σχολάζοντες. Al. Stromat. III. Βραχμᾶναι. Pallad. Βραγμᾶνες· hodie Bramini et Bramani. Vers. 18, γυμνούς. Lucian. Philo et Laert. γυμνοσοφιστάς. Vers. 27, φιλόσοφον. Φιλοσοφίαν C. B. M. M. Henric. Stephan. Vers. 37, l. τῶν ἐπ' Vers. eod. Ἀξιούντων, πεισθῆναι λαβεῖν. Henric. Stephan. 2, vers. 38, l. χρήματα, φησὶν αὐτὸν τὸν ἐν Ἐφέσῳ λοιμόν. Vers. 9, a fin. διεστηκότα l. S.

Pag. 32, vers 16, προβάλλοντας. M. M. βάλλοντας. Vers. 46, ἄλλο μέν. M. M. ἄλλον μέν. Vers. 47, ὅτι τό, καί. Henric. Stephan. καὶ τό.

Pag. 33, vers. 4, οὕς. οἷς, C. B. H. St. M. M. Vers. 17, ἐρανιστὴς ἤ. Editio Romana ἐρανιστὴς ἤτοι πολύμορφος. Dialogus IV non exstat, quod sciam; sed alia, de quibus postea. Vers. 26, εὐθυνούμενος. A. S. ἀνευθυνούμενος. H. St. 2, ἐνευθυ-

νούμενος. Vers, 28, τὰ κατὰ Ἰουδαίους πάθη. Vulgo, περὶ ἁλώσεως λόγοι inscribuntur. Vers. 43, πραΰναι. Vers 45, βοῦν τε. Consule cap. 31, lib. VI, περὶ ἁλώσ. Vers. 49, ἀνεῷχθαι. cod. B. H. St. M. M. ἀνεῳχθῆναι. Vers. 50, περιπέφραγμ. συντεταγμένον, H. St. M. M. C. B. Vers. 7, a fin. Ἀνανίου. Exemplaria Josephi typis impressa, Ἀνάνου. Vers. eod. ἔτη ς'. Liber editus ἔτη ζ', καὶ μῆνας ε'. Vers. 5, αὐτὸ τοῦτο. H. St. M. M. Αὐτῷ τούτῳ. Vers. 2, καὶ ἑαυτῷ τήν. A. S. H. St. 2, καὶ αὐτὸς τήν.

Pag. 36, vers. 3, σικαρίους. Vox Romana, quam Josephus sic interpretatur, οἱ σικάριοι καλούμενοι, λῃσταί εἰσι, χρώμενοι ξιφιδίοις παραπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις, ἐπικαμπέσι δὲ, καὶ παραπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων σίκαις καλουμέναις, ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λῃστεύοντες ἔλαβον, πολλοὺς ἀναιροῦντες. Hos Basilius M. voce itidem Romana δισέκτορας vocat, ea epistola cujus initium, Ἔδειξε καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος, nisi quod in editis locus est corruptus; nam pro πάντα λῃστῶν καὶ διακτόρων πεπληρῶσθαι, legendum ὅτι πάντα λῃστῶν καὶ δισεκτόρων πεπλήρωται τὰ τῆς ὁδοῦ, fide codd. Aug. ms. Vers. 6, λιμός τε. Basil. M. τὸ τοῦ λιμοῦ πάθος κατηνάγκασε πολλοὺς πολλάκις καὶ τοὺς ὅρους κινῆσαι τῆς φύσεως· ἅψασθαι μὲν ἀνθρώπων, τῶν ὁμοφύλων σωμάτων· μητέρα δὲ παῖδα, ὃν ἐκ τῆς γαστρὸς προήγαγε, πάλιν τῇ γαστρὶ κακῶς ὑποδέξασθαι. Καὶ τουτὸ τὸ δρᾶμα Ἰουδαϊκὴ ἐτραγῴδησεν ἱστορία ἣν Ἰώσηπος [λόγῳ ς'. περὶ ἁλώσεως, κεφαλ. κα'.] ἡμῖν ὁ σπουδαῖος συνεγράψατο. Hoc nimirum est comminationis illius divinæ tragicum exemplum, Deuter. 28. vers. 53. Καὶ φαγῇ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας σου, κρέα υἱῶν σου. Æque tragicum, quod IV. Regum VI, vers. 28, memoratur; quod propheta fuit lamentatus, Thren. 4, vers. 10. Vers. 10, τῆς Δεσποτικῆς προῤῥήσεως. Lucæ 19, vers. 41. Vers. 14, περὶ τοῦ παντός. In Operum Fl. Josephi præfatione, περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας ἢ οὐσίας, id est, De causa sive essentia universi. Ejus fragmentum ut ex Italia missum est pridem mihi a MM. ita edo, pseudepigraphum, nec ne (non injuria enim dubites) judicent eruditi. Equidem homini Christiano adscripserim.

Ἰωσήπου ἐκ τοῦ πρὸς Ἕλληνας λόγου τοῦ ἐπιγεγραμμένου κατὰ Πλάτωνα περὶ τῆς τοῦ παντὸς αἰτίας.

Καὶ οὗτος μὲν ὁ περὶ δαιμόνων τόπος. Περὶ δὲ ᾅδου, ἐν ᾧ συνέχονται ψυχαὶ δικαίων τε καὶ ἀδίκων, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. Ὁ ᾅδης, τόπος ἐστὶν ἐν τῇ κτίσει ἀκατασκεύαστος, χωρίον ὑπόγειον, ἐν ᾧ φῶς κόσμου οὐκ ἐπιλάμπει. Φωτὸς τοίνυν ἐν τούτῳ τῷ χωρίῳ μὴ καταλάμποντος, ἀνάγκη σκότος διηνεκῶς τυγχάνειν. Τοῦτο τὸ χωρίον ὡς φρούριον ἀπενεμήθη ψυχαῖς· ἐφ' ᾧ κατεστάθησαν ἄγγελοι φρουροὶ, πρὸς τὰς ἑκάστων πράξεις διανέμοντες τὰς τῶν τρόπων προσκαίρους κολάσεις. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χωρίῳ τόπος ἀφώρισταί τις, λίμνη πυρὸς ἀσβέστου· ἐν ᾧ μὲν οὐδέπω τινὰ καταῤῥερίφθαι [F. κατεῤῥίφθαι] ὑπειλήφαμεν. Ἐσκεύασται δὲ εἰς τὴν προωρισμένην ἡμέραν ὑπὸ Θεοῦ, ἐν ᾗ δικαίας κρίσεως ἀπόφασις μία πᾶσιν ἀξίως προσενεχθείη. Καὶ οἱ μὲν ἄδικοι, καὶ Θεῷ ἀπειθήσαντες, τά τε μάταια ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων κατεσκευασμένα εἴδωλα ὡς Θεὸν τιμήσαντες ταύτης τῆς ἀϊδίου κολάσεως, ὡς αἴτιοι μιασμάτων γενόμενοι, προσκριθῶσι· οἱ δὲ δίκαιοι τῆς ἀφθάρτου καὶ ἀνεκλείπτου βασιλείας τύχωσιν· οἳ ἐν τῷ ᾅδῃ νῦν μὲν συνέχονται, ἀλλ' οὐ τῷ αὐτῷ τόπῳ, ᾧ καὶ οἱ ἄδικοι. Μία γὰρ εἰς τοῦτο τὸ χωρίον κάθοδος, οὗ τῇ πύλῃ ἐφεστῶτα ἀρχάγγελον ἅμα στρατιᾷ πεπιστεύκαμεν. Ἣν πύλην διελθόντες οἱ καταγόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰς ψυχὰς τεταγμένων ἀγγέλων, οὐ μιᾷ ὁδῷ πορεύονται· ἀλλ' οἱ μὲν δίκαιοι, εἰς δεξιὰ φωταγούμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν ἐφεστώτων κατὰ τόπον ἀγγέλων ὑμνούμενοι, ἄγονται εἰς χωρίον φωτεινόν· ἐν ᾧ οἱ ἀπ' ἀρχῆς δίκαιοι πολιτεύονται, οὐχ ὑπ' ἀνάγκης κρατούμενοι, ἀλλὰ τῆς τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν θέας ἀεὶ ἀπολαύοντες, καὶ τῇ τῶν ἑκάστοτε καινῶν προσδοκίᾳ ἡδόμενοι, κἀκεῖνα τούτων βελτίω ἡγούμενοι. Οἷς ὁ τόπος οὐ καματηφόρος γίνεται· οὐ καύσων, οὐ κρύος, οὐ τρίβολος ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ τῶν πατέρων δικαίων τε ὁρωμένη ὄψις πάντοτε μειδιᾷ, ἀναμενόντων τὴν μετὰ τοῦτο τὸ χωρίον ἀνάπαυσιν καὶ αἰωνίαν ἀναβίωσιν ἐν οὐρανῷ. Τούτῳ δὲ ὀνόματι κικλήσκομεν κόλπον Ἀβραάμ. Οἱ δὲ ἄδικοι [εἰς] ἀριστερὰ ἕλκονται ὑπὸ ἀγγέλων κολαστῶν, οὐκέτι ἑκουσίως πορευόμενοι, ἀλλὰ μετὰ βίας ὡς δέσμιοι ἑλκόμενοι. Οἷς οἱ ἐφεστῶτες ἄγγελοι διαπέμπονται ὀνειδίζοντες, καὶ φοβερῷ ὄμματι ἐπαπειλοῦντες, εἰς τὰ κατώτερα ὠθοῦντες· ἃς ἀγομένας ἕλκουσιν οἱ ἐφεστῶτες ἕως πλησίον τῆς γεέννης. Οἱ ἔγγιον ὄντες τοῦ μὲν βρασμοῦ ἀδιαλείπτως ὑπακούουσι, καὶ τοῦ τῆς θέρμης ἀτμοῦ οὐκ ἀμοιροῦσιν· αὐτῆς δὲ τῆς ἐγγίονος ὄψεως, τὴν φοβερὰν καὶ ὑπερβαλλόντως θέαν τοῦ πυρὸς ὁρῶντες, καταπεπήγασι, τῇ προσδοκίᾳ τῆς μελλούσης κρίσεως, ἤδη δυνάμει κολαζόμενοι. Ἀλλὰ καὶ οὗ τὸν τῶν Πατέρων χορὸν καὶ τοὺς δικαίους ὁρῶσι, καὶ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κολαζόμενοι. Χάος γὰρ βαθὺ καὶ μέγα ἀνὰ μέσον ἐστήρικται, ὥστε μὴ δίκαιον συμπαθήσαντα προσδέξασθαι, μήτε ἄδικον τολμήσαντα διελθεῖν. Οὗτος ὁ περὶ ᾅδου λόγος· ἐν ᾧ ψυχαὶ πάντων κατέχονται, ἄχρι καιροῦ, ὃν ὁ Θεὸς ὥρισεν· ἀνάστασιν τότε πάντων ποιησόμενος, οὐ ψυχὰς μετενσωματῶν, ἀλλ' αὐτὰ τὰ σώματα ἀνιστῶν. Ἃ λελυμένα ὁρῶντες ἀπιστεῖτε Ἕλληνες, μάθετε μὴ ἀπιστεῖν. Τὴν γὰρ ψυχὴν γενητὴν καὶ ἀθάνατον ὑπὸ Θεοῦ γεγονέναι πιστεύσαντες, κατὰ τὸν Πλάτωνος λόγον, χρόνῳ· μὴ ἀπιστήσητε, ὡς καὶ τὸ σῶμα ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων σύνθετον γενόμενον δυνατὸς ὁ Θεὸς ἀναβιώσας ἀθάνατον ποιεῖν. Οὐ τὸ μὲν δυνατὸς, τὸ δὲ ἀδύνατος, ῥηθήσεται περὶ Θεοῦ. Ἡμεῖς οὖν καὶ σῶμα ἀνίστασθαι πεπιστεύκαμεν. Εἰ γὰρ φθείρεται, ἀλλ' οὐκ ἀπόλλυται. Τούτου γὰρ τὰ λείψανα ὑποδεχομένη ἡ γῆ, τηρεῖ· καὶ δίκην σπόρου γενόμενα, καὶ τῷ γῆς λιπαρωτέρῳ συμπλεκόμενα, ἀνθεῖ· καὶ τὸ μὲν σπαρὲν κόκκος γυμνὸς σπείρεται, κελεύσματι [ms. κελεύσιμόν τι] δὲ τοῦ δημιουργήσαντος Θεοῦ θάλλων ἠμφιεσμένος καὶ ἔνδοξος ἐγείρεται οὐ πρότερον, εἰ μὴ ἀποθανὼν λυθῇ καὶ συμμιγῇ. Ὥστε τὴν ἀνάστασιν τοῦ σώματος οὐ μάτην πεπιστεύκαμεν. Ἀλλ' εἰ καὶ λύεται πρὸς καιρὸν, διὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς γενομένην παρακοὴν, ὡς εἰς χωνευτήριον, εἰς γῆν καθίσταται, πάλιν ἀναπλασθησόμενον· οὐ τοιοῦτον ἀνιστάμενον, ἀλλὰ καθαρὸν καὶ μηκέτι φθειρόμενον. Καὶ ἑκάστῳ σώματι ἡ ἰδία ψυχὴ ἀποδοθήσεται, καὶ τοῦτο ἐπενδυσαμένη οὐκ ἀνιαθήσεται, ἀλλὰ συγχαρήσεται καθαρὰ καθαρῷ παραμείνασα· ᾧ ἐν τῷ κόσμῳ νῦν δικαίως συνοδεύσασα, καὶ μὴ ἐπίβουλον ἐν πᾶσιν ἔχουσα, μετὰ πάσης ἀγαλλιάσεως ἀπολήψεται. Οἱ δὲ ἄδικοι οὐκ ἀλλοιωθέντα τὰ σώματα, οὐδὲ πάθους ἢ νόσου μεταστάντα, οὐδὲ ἐνδοξασθέντα ἀπολήψονται. Ἀλλ' ἐν οἷς νοσήμασιν ἐτελεύτων, καὶ ὁποῖοι ἐν ἀπιστίᾳ γεγένηνται, τοιοῦτοι πιστῶς κριθήσονται. Πάντες γὰρ, δίκαιοί τε καὶ ἄδικοι ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀχθήσονται. Τούτῳ γὰρ ὁ Πατὴρ, τὴν κρίσιν πᾶσαν δέδωκε, καὶ αὐτὸς βουλὴν Πατρὸς ἐπιτελῶν, κριτὴς παραγίνεται, ὃν Χριστὸν προσαγορεύομεν. Οὐδὲ γὰρ Μίνως καὶ Ῥαδάμανθος κριταὶ οἱ καθ' ὑμᾶς, Ἕλληνες· ἀλλ' ὃν ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐδόξασε, περὶ οὗ ἐν ἑτέροις λεπτομερέστερον διεληλύθαμεν πρὸς τοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἀλήθειαν. Οὗτος τὴν Πατρὸς εἰς πάντας δικαιοκρισίαν ποιούμενος, ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα παρεσκεύασε τὸ δίκαιον. Οὗ κρίσει παραστάντες πάντες ἄνθρωποί τε καὶ ἄγγελοι καὶ δαίμονες μίαν ἀποφθέγξονται φωνὴν, οὕτως λέγοντες· Δικαία σου ἡ κρίσις· ἧς φωνῆς τὸ ἀνταπόδομα ἐπ' ἀμφοτέροις ἐπάγει τὸ δίκαιον. Τοῖς μὲν εὖ πράξασι δικαίως τὴν ἀΐδιον ἀπόλαυσιν παρασχόντος, τοῖς δὲ τῶν φαύλων ἐρασταῖς τὴν αἰώνιον κόλασιν ἀπονείμαντος. Καὶ τούτοις μὲν τὸ πῦρ ἄσβεστον διαμένει καὶ ἀτελεύτητον, σκώληξ δέ τις ἔμπυρος, μὴ τελευτῶν, μηδὲ σῶμα διαφθείρων, ἀπαύστῳ δ' ὀδύνῃ ἐκ σώματος ἐκβράσσων παραμένει. Τούτους οὐχ ὕπνος ἀναπαύσει, οὐ νὺξ παρ-

ἠγορήσει, οὐ θάνατος τῆς κολάσεως ἀπολύσει, οὐ παράκλησις συγγενῶν μεσιτευσάντων ὀνήσει. Οὐ γὰρ ἔτι δίκαιοι ὑπ' αὐτῶν ὁρῶνται, οὐδὲ μνήμης γίνονται ἄξιοι. Μόνοι δὲ οἱ δίκαιοι δικαίων μεμνήσονται ἔργων, δι' ὧν ἐπὶ τὴν οὐράνιον βασιλείαν κατήντησαν· ἐν ᾗ οὐχ ὕπνος, οὐ λύπη, οὐ φθορά, οὐ φροντὶς, οὐδὲ νὺξ, οὐδὲ ἡμέρα χρόνῳ μετρουμένη, οὐχ ἥλιος ἀνάγκῃ κύκλον οὐρανοῦ δρόμῳ ἐλαυνόμενος, ὡρῶν μέτραν ἢ κέντρα πρὸς εὔγνωστον ἀνθρώπων βίον διαμετρούμενα ὡροθετοῦντος. Οὐ σελήνη φθίνουσα ἢ αὔξουσα, ἢ τροπὰς καιρῶν ἐπάγουσα· οὐχ ὑγραίνουσα γῆν· οὐδὲ ἥλιος ἐπικαίων, οὐκ ἄρκτος στρεφομένη, οὐχ Ὠρίων γεννώμενος, οὐκ ἄστρων πλάνη ἐνάριθμος, οὐ δύσβατος γῆ, οὐδὲ δυσεύρετος παραδείσου αὐλὴ, οὐδὲ δεινὸν θαλάσσης φρύαγμα κωλύον ἐπιβάντα πατεῖν, εὔβατος δὲ καὶ αὕτη τοῖς δικαίοις γενήσεται, οὔτε τοῦ ὑγροῦ στερουμένη· οὐκ οὐρανὸς ἀοίκητος ἀνθρώποις, οὐδὲ τούτου τῆς ἀναβάσεως ἡ ὁδὸς ἀνεύρετος· οὐ γῆ ἀνέργαστος, οὐδὲ ἀνθρώποις ἐπίπονος, αὐτομάτη δὲ φύουσα καρποὺς πρὸς εὐκοσμίαν· οὐ θηρίων γενέσεις πάλιν, οὐδὲ τῶν λοιπῶν ζώων ἐκβρασσομένη οὐσία. Οὐδὲ γὰρ ἀνθρώποις πάλιν γεννᾷ· ἀλλ' ὁ τῶν δικαίων ἀριθμὸς διαμένει ἀνέκλειπτος ἅμα δικαίοις ἀγγέλοις καὶ πνεύμασι τούτοις οἱ πεισθέντες τοῖς λόγοις ἄνθρωποι, ἔσεσθε καὶ τῶν δικαίων κοινωνοὶ, καὶ τῶν μελλόντων ἐντεύξεσθε ἀγαθῶν, ἃ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη, ὅσα ὁ Θεὸς ἡτοίμασε τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Pag. 36, vers. 32, κατεσκεύασεν. H. St. 2, παρεσκεύασεν. ¡Vers. 46, εὗρον δὲ ἐν παραγραφαῖς. τὸ παραγραφὴ eamdem fere hic significationem habet, quam apud Lucian. ὁ τὰ νόθα ἐπισημηνάμενος τῶν ἐπῶν, ἐν τῇ παραγραφῇ τῶν ὀβελῶν, quibus verbis Aristarchus notatur. Vers. 6, a fin. l. Εἰρηναίου.

Pag. 7, vers. 12, Ἀλεξανδρείας. A. S. et H. St. 2, Ἀλεξανδρέως. Vers. 23, l. διεμνημόνευσεν. Vers. 24, Διαιτητής. Ἰωάννου τοῦ Γραμματικοῦ, τοῦ Τριθεΐτου λεγομένου, Φιλοπόνου, δ' λόγος Διαιτητὴς citatur lib. ms. Reip. Aug. eo, ¡quod Πατρικὸν inscribitur. Vers. 34, λόγοι δ'. Sic A. S. et H. St. 2; sed cod. B. M. M. et H. St. λόγος. Vers. 44, ὀρθοδόξων. H. St. 2, ὀρθοδοξούντων. Vers. 8, a fin. ἐπισκόπων κε'. A. S. et H. St. 2, ἐπισκόπων τὸν ἀριθμὸν πέντε καὶ εἴκοσι. Vers. 2, a fin. Βύζου. cod. B. H. St. M. M. Βίζου.

Pag. 40, vers. 8, ἀπόκοπον. Epiphan. καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας· εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι. Vers. 11, συμπαραφυόμενοι. cod. V. συγκαταφυόμενοι. Vers. 21, Λιτώϊος. cod. B. M. M. Λητόϊος, H. St. 2, Λητώϊος. Vers. 29, l. Κωνσταντινουπόλεως. Vers. 23, Θεόδοτος. cod. B. et H. St. Θεύδοτος. Vers. 34, Βεριωιανόν. cod. B. M. M. H. St. Βεριανόν. Seq. versu ms. consentiunt, excepto cod. B. in quo Καριανῷ et Καριανιανῷ legitur. Vers. 41, θεοφιλές. H. St. 2, θεοφιλεστάτου καὶ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Σισιννίου. Vers. 50, l. συγκινδυνεύειν. Vers. 52, Ἀντιοχείας. H. St. 2, Ἀντιοχέως, Joannes Antiochenus, id est Chrysostomus.

Pag. 41, vers. 11. Ὁρμίζην. Ita H. St. 2, A. St. Ὁρμίζην, at M. M. cod. B. H. St. Ὁρμίξην. Vers. 15, l. ἐν Ἱεροσολύμοις, μετά. Vers. 17, κόρην πρὸς ἐμὲ καλήν. H. St. 2, κόρην καλὴν πρὸς ἐμέ. cod. B. et M. M. κόρην καλὴν, καὶ δείξω. Vers. 24, ἀρξαμένους, M. M. H. St. Vers. 31, γεγενημένου. cod. V. γενομένου. Vers. 52, τοῦ πρεσβυτέρου. H. St. 2, τοῦ πρεσβυτερίου. Vers. 38, Ἀλφειός. A. S. Ἀλφιός. Vers. 39, Ῥινοκορούρων. A. S. et H. St. 2, Ῥινοκουρούρων, quæ lectionis varietas est etiam Isa. XXVII, 12. Editio Romana ibi habet ῥινοκορούρων· ms. Bibl. Aug. ῥινοκουρούρων. Complut Ald. Plantin. et Aleman. Ῥινοκούρων, concise: al. denique Ῥινοκολούρων. Nam et pro Ῥινοκούρουρα (quo utitur scriptor belli Judaici, lib. I, cap. 11) apud Strabonem lib. XVI, p. 510 Ῥινοκόρουρα legitur, nuper Isaaci Casauboni vigiliis ac studio reconsitum; at p. 522 Ῥινοκόλουρα· ἀπὸ τῶν εἰσῳκισμένων [ἐκεῖ τὸ παλαιὸν ἀνθρώπων,] τὰς ῥῖνας [ἠκρωτηριασμένων,] οὕτω καλουμένη. Qui locus in editis libris mutilus ex ἐθνικῶν auctore sic restitui debet. Vers. 45, Ἀλεξανδρείας. H. St. 2, Ἀλεξανδρέως. Vers. 52, Κελεστίου. cod. B. 2. H. St. et M. M. Κελεσίου. Vers. 53, Φαύστου. ΦΛ. αὔστου legendum conjicit I. S. id est, Αὐγούστου. Vers. 56, καὶ Δοτιανὸς. H. St. 2, διά τινος πτεντεσίου τοῦ πρωτοθρόνου Βυζακινῆς.

Pag. 44, vers. 16, parentheseos verba non nisi A. S. et M. M. habet, et hic quidem in margine tanquam Scholion. Vers. 17, l. Μελαίνης, I. S. M. M. Vers. 18, 19. M. M. ἐπιθέμενος. Vers. 21, l. πρέσβυς. Vers. 39, πεπραγμένων ἐν τοῖς. A. S. ἐν οἷς et ad marg. ἴσως σ' ς'. Vers. 44, l. τῇ Κελεστιανῇ. Vers. 2 et 1, a fin. ὁμοίως. H. St. 2 et A. S.

Pag. 45, vers. 14, ἄφρων. λιβύων. Vers. 18, l. μωρὰ, καί. Vers. ult. l. ἐξειλήφασι, συμφώνως. Vers. 25, l. Ἀβρίλιον. Vers. eod. Καρταγένης. M. M. Χαρταγένης, ut pag. præced. vers. 31, H. St. 2 et A. S. Vers. 12, a fin. l. ἀνεθεματίσθη.

Pag. 48, vers. 6, l. πάντων πέρι ἐτίμα I. S. πάντων ὑπερετίμα H. St. 2, lectio autem marginis habetur in cod. B. H. St. M. M. Vers. 7. πράγματα πράττων. H. St. 2. πλάττων. Vers. 10, ἀποθρασύνεται cod. B. M. M. H. St. vers. 14, Αἰγεάτης. Lectio marginis in solo cod. B. vers. 19 et 20, κατὰ τῶν αἱρέσεων, λόγοι δ', ὧν ἡ ἐπιγραφὴ Αἱρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομὴ, impress. Romæ; ann. 1547. Vers. 22, προβαλλομένην. προβαλλόμενος, I. S. προβαλλομένων. cod. B. H. St. M. M. Vers. 26, ἐν δὲ τῷ πέμπτῳ. Hic liber quintus θείων δογμάτων ἐπιτομὴ inscribitur. Vers. eod. l. λόγῳ· τοσοῦτοι δὲ ὄντες [τὸ βιβλίον] τυγχάνουσι· τῶν. Vers. 22, τὴν δ' ἐπιτομήν· legitur in cod. B. H. St. M. M. ἐπιστολὴν in A. S. codd. illud rectius, sed omisso δέ. Vers. 24, ἀσύγχυτον. H. St. cod. B M. M. ἀσύγκριτον, H. St. 2, A. S. vers. 32, Ἄγκου. Ὀστιλίου. Mendosum: lege Τύλλου Ὀστιλίου. Notum ex Livio, Dionys. Halicar., Zonara, Cedreno. Vers. eod. Ἄγκου ἑτέρου τοῦ καὶ Μαρκίου. τὴν ἀγκύλην πεπήρωτο, ὅθεν καὶ Ἄγκος ἐπώνυμον ἔσχηκεν, Zonaras. Vers. 34, Ταρκυνίου. πρίσκου. Vers. eod. Ἐρουΐου. H. St. cod. B. M. M. Σερουΐου A. S. quod serva eum peperisset, Dionys. Halic. lib. IV, vers. 38, l. ἐσφάγη. Vers. 39, βεβασιλευκὼς εὖ, εἰ μὴ καὶ putat I. C. legendum. Vers. 40, ζήσας. Deest annorum numerus; vixisse supra 80 annos, scribit Dion. Hal. lib. II, extremo. Vers. 41, l. τέταρτος.

Pag. 49, vers. 6. λυδική. Solus A. S. Λιβυκὴ, in editis additur ἡ Καρχηδονική. Vers. 12, πόλεμοι. H. St. 2, πολέμιοι. Vers. 16, l. ἐμφυλίων πρῶτος. H. St. 2, πρώτη, et δευτέρα. Vers. 21, Σύλλαν. Σύλαν H. St. M. M. cod. B. Vers. 27, Ἀντωνῖνον καὶ ὅτι κατὰ Ἄβιον. Monstrum hoc in trib. codd. lectio marginis ex A. S. quam et H. St. 2, habet; sed hic Ὀκταούϊον pro Ὀκταΰϊον. Vers. 9, συνέπεσον. H. St. 2, συνέπεσε. Vers. 13. λόγων ὄντι. H. St. 2, λόγῳ ὄντι. Vers. 45, ἤκμασε. ἤκμαζε. H. St. 2. Vers. 11, σταδίων γ'. H. St. 2 et A. S. σταδίων υ'. Vers. 5, a fin. ὑπὸ Ῥουτούλων. cod. B. M. M. H. St. Ὑπόρου τοῦλον æque monstrose, atque illud superius, θνήσκει κατὰ πόλεμον. Ῥότολοί τε γὰρ ἐκ τῶν πόλεων στρατεύουσιν ἅπαντες πρὸς αὐτὸν, καὶ σὺν αὐτοῖς βασιλεὺς τυῤῥηνῶν Μεσέντιος, etc. Dionys. Hal. lib. I. Vers. 1, a fin. l. ἐγεννήθη. Εὐρυλέων. Dionys. H. Εὐρυλέων παρέλαβε τὴν Λατίνων ἡγεμονίαν, ὁ μετονομασθεὶς Ἀσκάνιος. M. M. Ἀρυλέων.

Pag. 52, vers. 4, l. οἴκισιν. Vers. 6, l. Σιλούϊος, et sic seq. ἀπὸ τῆς ὕλης sic appellatus, ὥσπερ ἂν εἴ τις Ἑλλάδι γλώσσῃ λέξειεν ὑλαῖον, idem Dionys. H. Vers, 7; locus videtur mutilus, et post Λατῖνον Σιλούϊον (si quidem Dionysium H. velimus sequi) addendum, τοῦ δὲ Ἄλβαν· τοῦ δὲ Κάπετον, τοῦ δὲ

Κάπυν· Κάπυος δὲ Κάλπετον γενέσθαι, Καλπέτου δὲ Τιβερῖνον, etc. Vers. 10, Ῥωμύλον. Sic et Livius. Ἀλλάδην. Dionys. *Aremulum*, Paul. Orosius, lib. I, cap. 20. Vers. eod. in marg. l. Ἀγρίπαν. Vers. 11, Ἀβεντῖνον. Dionys. Ἀουεντῖνον, et vers. 14, idem Νομίτωρ, Plutarchi. Νομήτωρ. Vers. 17, Ἔγεστον. M. M. Ἄγεστον, Dionys. Hal. Αἴγεστον. Vers. 18, ἱέρειαν. Scil. Ἑστίας. Vers. 2, a fin. l. cum I. S. οὗτοι Φερεκλέα τὸν ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ βασιλέως (θεὸν αὐτὸν ἐπίκλην ὠνόμαζον) σατράπην αὐτῆς τῆς χώρας καταστάντα.

Pag. 53, vers. 1, ἀλλ' οἵ γε. Sic legitur in omnib. mss., sed pro αὐτῆς H. St. 2, αὐτῶν. Vers. 36, l. Γαβάλων. Vers. 3, a fin. cod. V. αὐτοπαρακλήτους.

Pag. 56, vers. 15, l. μόνος πρὸς μόνας. cod. B. H. St. 2, M. M. μονοπρόσμονα. Vers. 20, l. Σεραπίωνα cum cod. B. H. St. M. M. Vers. 23, τοὺς κοινωνικοὺς τῆς οἰκουμένης. Haud scio, sintne intelligendi κοσμικοὶ, Gr. Naz. φιλόκοσμοι, Chrys. (Sic p. seq. vers. 47, κοινωνικοὺς τῆς Ἐκκλησίας dicit) an ii potius, quos βακαντίβους appellant μὴ παραμένοντες τῷ πράγματι αὐτοῦ, Suid. De quibus Ptolemaidis Cyrenaicæ episcopus Synesius, epistola 57, ad Theophilum : Περινοστοῦσί τινες βακάντιβοι παρ' ἡμῖν (ἀνέξῃ γάρ μου μικρὸν ὑποβαρβαρίσαντος, ἵνα διὰ συνηθεστέρας τῇ πολιτείᾳ φωνῆς τὴν ἐνίων κακίαν ἐμφατικώτερον παραστήσαιμι) οὗτοι καθέδραν μὲν ἀποδεδειγμένην ἔχειν οὐ βούλονται, οἵ γε τὴν οὖσαν ἀπολελοίπασιν, οὐ κατὰ συμφορὰν, ἀλλ' αὐθαίρετοι μετανάσται γινόμενοι. Eadem prope suspicio est Margunii, viri vere Maximi, qui epistola perquam humaniter ad me scripta ζητεῖς παρ' ἡμῶν (inquit) τίνες ἂν εἶεν οἱ παρὰ τῷ Φωτίῳ κοινωνικοὶ τῆς οἰκουμένης προσαγορευόμενοι ; ἐγὼ δὲ οὐκ ἄν τι περὶ τούτου τοῦ ζητήματος διισχυρισαίμην. Ἐκείνους μέν τοι οὕτω καλεῖσθαι ὑπονοῶ τῶν μοναχῶν, οἳ μὴ μένοντες ἐπὶ χώρας, μηδὲ καθ' ἃς ὑπέσχοντο ἐπαγγελίας ἐν τῇ τοῦ σχήματος ἀναλήψει, τῷ μοναστηρίῳ ἐμμένοντες, ὧδε κἀκεῖσε μετὰ καὶ προσκόμματος τοῦ πρὸς πλησίον περιπλανῶνται. Vers. 23, l. ἐγκλεισθέντας καὶ τελευτήσ. Id est, καθειρχθέντας καὶ ἀποθανόντας ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. Vers. seq. σκηνώματα, id est, σώματα, ut II Petr. I, 13, 14, τὸ γεῶδες σκῆνος, cap. 9, vers. 15, quam ἐπίγειον ἡμῶν οἰκίαν τοῦ σκήνους dicit Apostolus II Cor. v, 1. Vers. 29, Βερένιον. cod. B. reliqui omnes Βενέριον. Vers. 2, ἀπολύει. ἀποκλείει legitur ad marg. cod. A. S. vers. eod. ἔμβασιν. ἔκβασιν M. M. Vers. 39, γρόνθον. κολαφίζειν, ἐστὶ τὸ διὰ τῶν χειρῶν πλήττειν, συγκαμπτομένων τῶν δακτύλων, καὶ (ἵνα ἀφελέστερον εἴπω) διὰ τοῦ γρόνθου κονδυλίζειν, Theophylact. Vers. 43, πάστιλον, ex sesamo, et melle confectum, H. St. ad marg. Vers. 13, a fin. l. ὅτι εἰ τούς. Vers. seq. ms. παραστείλετε.

Pag. 57, vers. 2, M. M. Ἀκυλλίνου. Vers. 4, καὶ κατὰ τοῦ Χρ. H. St. 2. Vers. 6, Σαραπίωνος. A. S. alii Σεραπ. Vers. 11, παραδειχθέντος. A. S. solus. Vers. 18, l. Εὐσέβιον. Vers. 17, Ἀμμώνιον, Εὐθύμιον. Sozom. lib. VIII, cap. 12. Vers. 20, Μονοσιτίαν ἐπιτηδεύων. Idem Socr. l. 6, cap. 4. Vers. 23, ἕκτον ὅτι. H. St. 2, et A. S. conjungunt hunc paragraphum cum proximo, leguntque καὶ ὅτι, mutatis deinceps numeris ; in aliis codd. contra : unde postea τὸ δέκατον iteratur. Vers. 26, ἐὰν πάλιν. Socrat. *Eccles. hist.* lib. 6, cap. 21, Χιλιάκις μετανοήσας, εἰσέλθει. Vide Basil. M. περὶ μετανοίας, et Epiphan. contra Novat. Vers. 14, a fin. ἐπεσκέψατο. Vers. 43, Ὠριγενειστάς. Ὠριγενιαστὴς γὰρ ὁ εὐσεβέστατος ἐκεῖνος Πατὴρ ἐκαλεῖτο καὶ ἐνομίζετο, Zonar. tom. III, p. 34. Vers. 6, a fin. l. ἔγκλημα τῶν.

Pag. 60, vers. 24, τῶν ἐννέα μουσῶν. Κατὰ τό· Ἡρόδοτος μούσας ξεινίσσατο· τῷ δ' ἄρ' ἑκάστη ἀντὶ φιλοξενίης βίβλον ἔδωκε μίαν. Vers. 35, l. ἐτράφη τε. Vers. 46, Σικελ. Διόδωρος lib. XI, p. 261, vers. 12, a fin. Ἡρόδοτον. Vers. 11, a fin. ὡς εἴη ὁ παῖς. Marcellin. Ὦ Ὀλωρὲ, ὀργᾷ ἡ φύσις τοῦ υἱοῦ σου πρὸς τὰ μαθήματα.

Pag. 61, vers. 3, Κικίλιος. H. St. 2, Κικίλλιος, ibique ad marg. ἴσ. Καικίλιος. quæ etiam A. Schotti est suspicio. Cæcilii autem mentio fit in vita Demosthenis a Plutarcho scripta. Vers. eod. οὐκ ἐγκρίνει δὲ (negat Plutarchus quoque τὸν ἐπιγραφόμενον Δηλιακὸν Æschinis esse. Vers. 3, Αἰσχίνην ἄλλον) hujus vitam Laertius descripsit. Vers. 11, ὃ κατὰ Κτησιφῶντος ἔγραψε Δημοσθένης. Falsum perspicue, ex historia facilis emendatio, I. C. hinc illud Scholion ad margin. codd. A. S. κακῶς ἔχει. Vers. 13, l. δείξῃ. Vers. 15, πρὸς μὲν Ἀλέξανδρον. Vide vitam Æschinis apud Plut. Vers. 22, εἰ ἠκούσατε τοῦ θηρίου. Plin. lib. II, ep. 3, ad Nepotem. Auctor vitæ ejusdem Æschinis incertus, θηρίον αὐτὸν ἐκάλει (inquit) διὰ τὸ δεινὸν τῶν τρόπων καὶ ἀνελεῆμον. At Plinius alter, historiarum lib. VII, cap. 30. *Æschines Atheniensis, summus orator, cum accusationem, qua fuerat usus, Rhodi legisset, legit et defensionem Demosthenis, ob quam in illud depulsus fuerat exsilium. Mirantibusque tum magis fuisse miraturos dixit, si ipsum audivissent, in calamitate testis ingens factus inimici.* Vers. 27, Ἀτρομήτου, γραμματιστοῦ Lucian. Γλαυκοθέας. τῆς τελεστρίας Suid. Vers. 29, Φιλόχαριν. Φιλοχάρης dicitur Demosth. Vers. 29, μεγαλόφωνος, quod ei vitium Demosthenes, Orat. de falsa Legatione, exprobrat, ἀλλὰ τηνάλλως ἐπαρεῖ τὴν φωνὴν, καὶ πεφωνασκηκὼς ἔσται. Vers. eodem, ἐγραμμάτευε, γραμματεὺς ἦν, Suid. Vers. 15, διακοῦσαι δὲ αὐτὸν Πλάτωνος, negát Plutarch. Vers. 33, l. Ἀνταλκίδα. Vers. 34, δεῖγμα τὸν, cod. B. M. M. et H. St. δεῖγμα διὰ τὸν Αἰσχίνου λόγον.

Pag. 64, vers. 3, l. εἰς τοὺς ἀρίστους ἐγκρίνει· κανόνα μετά γε τούς. Ibid. Φρύνιχος, infra, pag. 325. Vers. 1, a fin. Vers. 12, καὶ Σικελίας. Hoc videtur redundare, cum in A. S. codice solummodo legatur, unde glossema etiam illud ἴσ. Ἱσπανίας. Vers. 21. Μαξιμῖνος. Al. Valerius Herculius Maximianus, vide Euseb. Vers. 22, ὥρμησε. cod. B. M. M. et H. St. ὁρμῆσαι. Vers. 39, προσεχώρησε. A. S. προεχώρησε. Vers. 40, Λικίνιον. H. St. et M. M. Λικίννιον. Vers. 41, ἐπυνθάνετο. ἐπύθετο cod. V. Vers. 46, μεταστησάμενος. H. St. 2, μεταστησόμενος. Vers. 47, l. ἐπιστρατείαν. Vers. 48, l. cum tribus mss. τὴν ὠμότητα, φιλανθρωπίας προσχήματι· καί. Vers. 6, a fin. κρατεραῖς. H. St. 2, καρτεραῖς. Vers. 4, a fin. κατέλιπεν.

Pag. 65, vers. 4, l. Μαξιμῖνον I. C. Vers. 27, Βανδήλους. Βανδίλους, H. St. M. M. et cod. Bibliothecæ Bavar. in qua et Procopius calamo exaratus habetur. Vers. 29, συνών. A. S. συνιών. Vers. 39, Οὐαραράνης. Agathias, lib. IV, Socrat. *Eccles. hist.* lib. VII, cap. 8, Βαραράνης. Sic Οὔηρος et Βῆρος, Græcis dicitur Verus, sed mendosum Βαραβάνης, cap. 18, lib. ejusdem apud Socratem. Vers. 45. Ἐφθαλίτας. cod. B. A. S. H. St. M. M. Εὐθαλίτας, cod. V. Ephthalitas reperio etiam apud Nicephorum Callist. lib. XVIII, cap. 30. At Νεφθαλίτας apud eumdem lib. XVI, cap. 36. Joseph. lib. v, cap. 1, (a tribu Nephthalim) Archæol. Agathiam lib. IV et Cedrenum, pag. 292, qui et ipse λευκοὺς Οὔννους appellat. Vide infra p. 80, vers. 33. Vers. 11 a fin. ὁροθεσίων. H. St. 2, ὁροθετῶν. Vers. eod. Εὐθαλίτας. M. M. sed in cod. B. H. St. et A. S. lectio hic utraque. Vers. 9, a fin. Ἐφθαλιτῶν. Εὐθαλιτῶν H. St. Vers. 6, a fin. ἐπιστρατεύειν. ἐπιστρατεύσειν, H. St. Vers. 3, a fin. διώρυξι. H. St. 2, διωρύξεσι, ἡ διώρυξ, τῆς διώρυγος et διώρυχος, Thucyd., Diod. Sic. Philo, Joseph.

Pag. 68, vers. 7, l. νεώτατος. Vers. 3, καὶ ἄλλους τε. Gregor. Naz. carm. εἰς τὴν νόσον, vers. 330, ἀντὶ δὲ πάντων μάργαρον αἰγλήεντα, μέγαν λῄσατο Χριστόν. Inde ἄχθος μαργάρεον apud eumdem et νύμφη μαργαρίεσσα. Vers. 8, pro ὅπως δὲ A. S. legit ὅπως τε itaque H. St. 2. Vers. 9, l. ἐνετέθη.

Vers. 13, Βλάσην. H. St. 2, Βλάσιν. Vers. 16, ἀνεωγμ. ἠνεωγμένην H. St. 2, vers. 33, στρατεύματος. H. St. 2, στράτευμα. Vers. 35, Ὀλυμβρίου. Ὀλυβρίου idem Vers. 40, βασιλεὺς. βασιλεύσας, idem. Vers. 10, a fin. Κιλίκων. Κίλικος idem. Vers. 1, a fin. l. ἐξεῦρεν, ἤ.

Pag. 69, vers. 4. Οὔννων Οὔννων H. St. MM. cod. B. Vers. 7 et 12, ἤθη. Οἱ τόποι, ἐν οἷς ἀναστρέφονται, Suid. Vers. 23, Δαρρᾶς καὶ Ἀγχοῦ. H. St. 2, Δάρας ἐχυρὰν, [cod. V. ὀχυρὰν] Περσῶν. Vers. 25, ἐγγυτάτω. H. St. 2, ἐγχοτάτω lego, ἀγχοτάτω. Vers. 35, l. ἀλλά γε. Vers. 10, a fin. Γουργογένει. cod. V. Γουργενεῖ. Vers. 3, a fin. Σίλαν. Σίτταν verius. Vers. 2, a fin. Δαρᾶς. H. St. 2, Δάρας.

Pag. 72, vers. 4, μηράνην. Sic infra p. 80, vers. 44, p. 81. Vers. 1. H. St. 2, μιρράνην quod est Suidæ nomen proprium. Vers. 10, ἐξηρτοῦντο. Lectio hæc non nisi in uno cod. Vers. 35, τζάνοι. Agath. lib. v, Τζάννοι. Vers. eod. Σαῦνοι. H. St. 2. Σάνοι. M. M. et Interpres Procopii Σοῦνοι, Eustath. in Dionys. Σάννοι. Alibi legitur οἱ πάλαι Ἴσαυροι, l. C. Vers. 22, μάχην διενεγκεῖν. Ἀντὶ τοῦ ὑπομένειν. Synes. epist. 132, διαφέρειν τὴν πολιορκίαν. Ῥωμαίοις. cod. B. H. St. ἐς Ῥωμαίοις, sed ille, apposita vitii nota. A. S. ἐν Ῥωμαίοις, itidem cum litura : l. cum M. M. ἐς Ῥωμαίους. Vers. 31, οἱ τῇδε. cod. V. et H. St. 2. Vers. 36, τοῖς πλησιοχώροις. cod. V. et H. St. 2, τοὺς πλησιοχώρους, quod non displicet : Plutarch. τὴν Τένεδον κατατρέχων. Athenæ. Κατατρέχοντες τὸν ἀγρὸν, διαρπάζοντες τὴν οἰκίαν. Zosim. Παιονίαν κατατρέχοντες, καὶ ἀνωτέρω Μυσίαν. Quid quod etiam Xiphilinus καταδραμὼν αὐτοὺς πολλὰ dixit, ea verbi significatione qua generius fere casus illi subjicitur, veluti apud eumdem, τῶν συνόντων τοῖς δυνάσταις κατατρέχων. Vers. 45, l. ὃς ἐς γόνυ. Vers. 48, ταύτης. H. St. 2, ταύτῃ. Vers. 8, a fin. l. σχηματιζόμενος. Vers. eod. cod. V. Ἔτεσι μὲν πεντήκοντα. Vers. 11, a fin. τῷ οἰκείῳ. cod. V. Τοῦ οἰκείου συνεπαγομένου λαοῦ. Vers. 9, a fin. οὔτε. H. St. οὔτι. Vers. 6, l. cum H. St. 2 et cod. V. ἐπεὶ δὲ ἐμφανῶς ἐκάκιζον, et signa parentheseos tolle : ratio enim interpungendi satis jam liquet. Vers. ult. a fin. l. Ἀζαρέθης. Vers. eod. εἰς χαβάδην H. St. 2, πρός.

Pag. 73, vers. 6, l. φυλάξοντα. Vers. 5. Βανδάλους. Al Βανδήλους et Βανδίλους. Vers. 17, H. St. 2, Λαζίκης καὶ Δάγαριν. Vers. 19, κεκοσμημένον. cod. V. κεκοσμημένοι. H. St. 2, κεκομισμένοι. Vers. 23, Ζάμου H. St. 2, M. M. Vers. 25, Ζάμην A. S. M. M. H. St. 2. Vers. 26, τοῖς μετασχοῦσι. Τῶν μετασχόντων, cod. V. H. St. 2. Vers. 28, Χαναράγγου. Χαναράγγης est rex Aranges : nam Χαν vel Χαμ est rex, l. C. Vers. eod. lege cum H. St. 2, Ἀδεργουδουβάνδου hyphen, ut apud Procopii interpretem. Vers. 41, l. Βοραΐδης. Vers. 4, παμφυλίας. Vers. 46, cod. V. Καππαδοκῶν. Vers. 11, a fin. l. Ἰωάννην, ἐπίβουλον. Vers. 8, a fin. ἀνελεῶς. H. St. 2, ἀκλεῶς. Vers. 4, a fin. et p. 76. Vers. 3, ὁ Ὑΐττιγις. Οὐΐτιγις, M. M. H. St. 2, cod. B. pro quo et Οὐΐττιγις, geminato ττ, in ms. Procopio non semel.

Pag. 76, vers. 5, σύρον. H. St. 2, σούρων et mox σουρήνας. Vers. 38, παρά. H. St. 2, πρὸς Ῥωμαίων. Vers, 46, l. ᾖει. Vers. 9, a fin. πόλιν. cod. V. πάλιν. Vers. 8. a fin. l. κετηνάρια. Vers. 5, a fin. Αὔγαρός τε. Euseb. lib. I, *Eccles. hist.* c. 12 et 13. Ἄγβαρος, et lib. II, c. 1. Alii Abgarus.

Pag. 77, vers. 3, Δαρᾶς. cod. V. et H. St. 2, Δάρας. Vers. 17, l. σχέδον τι. Vers. 19, l. ἅτε δὴ αὐτῶν. Vers. 20, Γουβάζου cod. V. et H. St. 2. Vers. 31. M. M. Νισσίβιδος. Vers. 21, H. St. 2, τὰ ἐκείνῃ, quod est frequens apud Procopium. Vers. 44, μετεπέμπετο. in cod. V. λείπε, h. l. ascriptum, est et in utroque H. St. lacuna relicta. Vers. 5, a fin. ἄρχεται δὲ ὁ πρῶτος. H. St. 2. Vers. 4, a fin. Ἰουστινιανὸς, H. St. 2. Vers. 1, a fin. ἀρχῆς αὐτῷ. H. St. 2, ἀρχῆς αὐτοῦ.

Pag. 80, vers. 12, Μασαγέται. Μασσαγέται, Diodor. Sic. Xiphil. M. Tyrius, et ἡ Μασσαγέτις, Lucian. Vers. 21, ἀνὴρ Πέρσης. Vide infra scholion ad p. 93, vers. 31. Vers. 23, Σηρῶν. De quibus Lucian. in Macrobiis : de ipsis autem vermibus σῆρες dictis, Clemens Alex. lib. II *Pæd.* Basil. M. homil. 8, in Hexaem. Ἰνδικά τινα ζωΰφια D. Jo. Chrysost. Unde σηρικὰ ἱμάτια apud eumdem Naz. σηρῶν ἀέρια ὑφάσματα et σηρῶν καλὰ νήματα. Vers. 36, ἐφθαλῖται. Εὐφθαλῖται Mm. illud verius, cum nominis origini modo significatæ respondeat. Vers. 48, Σουρίνου. H. St. 2, Σουρῆνα, et mox Σουρῆναν. Vers. 4, a fin. Γοργόνους. Ita cod. B. 2, cæteri omnes Γοργένους. Vers. 3, a fin. Τιφλίς. Τίφιλις cod. V. H. St. 2, Mm.

Pag. 81, vers. 1, 5, 6. Μηράνης. Variant et hic cod. V. 2, Βαραμαάνης. MM. Βαραμάνης. Vers. 6, πολεμήσας. Vers. 10, St. 2, Νισιβινῶν. Vers. 16, l. Θεόδωρον Θεοφυλάκτου. Σοφιστοῦ ᾧ ἐπώνυμον Σιμοκάτης, Suid. In marg. l. *Simocatæ*. Vers. 39, l. λόγων· ὅς. Vers. 47, ἐκεῖνα. H. St. 2, ταῦτα ἐκείνῳ. Vers. 1, a fin. Χαγάνον. Apud P. Diaconum *Hist.*, lib. XVII, *Chaianum, et Helpidium*, mendose impressum esse, hinc manifesto constat, veluti etiam ex Zonara et Cedreno.

Pag. 84, vers. 6, ἄβαροι. H. St. 2, βάρβαροι. Vers. 12, Βοσχολόβρα. Βοσχολοβρᾶ, cod. V. H. St. 2. Vers. 17, ἐν τῷ φόρῳ. In foro, Suid. Isidor. ep. 337, lib. I, vers. 23, τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν. Εἰ θέλεις μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν, τὸ ἀγαθὸν ποίει (Rom. XIII, 3.) Καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ, Ἔκδικός ἐστι τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι. Οὐ γὰρ εἰκῇ τὴν μάχαιραν φορεῖ. (ibid. vers. 4.) Ταῦτα, οἶμαι, φησὶν ἀποστολικὴν ῥῆσιν, Scholion ad marg. lib. M. M. et H. St. 2. Vers. 30, l. σεισμὸς ὁ γενόμενος. H. St. 2. Vers. 24, Ἰωάννης ὁ πατριάρχης. Ὁ νηστευτὴς, Zonar. Cedren. Vers. 37, ἀριστείᾳ. Al. ἀριστείᾳ. Vers. 43, l. Ἰζάλα, montem Izalam vocat Ammian. Marcell. l. 18. Vers. ult. H. St. 2. Καρδαρηγὰν, ut et p. seq. Vers. 5, 13, Καρδαρίγαν, Cedren. Vers. 46, M. M. Ἀρζαμόν. Vers. 47, τὴν ἀχειροποίητον εἰκόνα. Vide P. Diaconum lib. XVII, miscellæ historicæ. Vers. 9, a fin. Δάρας, H. St. 2. Vers. 6, a fin. κατετέτρωτο, H. St. 2. V eod. χουαρτοπαρθῶν. M. M. χουαρτοπαθῶν. Vers. 3, a fin. H. St. 2, Ῥωμαίων κατὰ τῆς Ἀρζανηνῆς. Vers. 1, a fin. Καρδαρίγα. Cardarigas non est proprium nomen, sed dignitas maxima apud Persas, inquit Paulus Diaconus lib. eod.

Pag. 85, vers. 4, τῆς τῶν Χλομάρων. *Clomannorum castellum obsidet*, quod P. Diaconus dixit, id Cedrenus, τὸ χλόμαρον φρούριον παρακαθέζεται. Unde suspicari possis, et hic τῆς των χλομάρου [sc. φρουρίου] legendum (cum præsertim vestigia lectionis hujus sint in cod. V. ex quo ad A. S. marginem τοῦ χλομάζου annotatum est :) et *Chlomarum* apud Diaconum. Vers. 10. H. St. 2, ἀναδέχεται. Vers. 17, ὁ Κάστος. *Castus*, P. Diac. Vers. 25, ζωγρίαν. Id est ζῶντα. Num. XXI, 35, Deuter. II, 34, Hesych. Sed ζωγρίᾳ ἑλεῖν Zosim. Vers. 36, Μυστάκωνα. H. St. 2 et cod. V., nec non P. Diaconus. Sic autem dictus παρὰ τὸν μύσταχα, ut ex Suida conjicio, forte quod nimium illum nutrierit:

χ' ὠ μύσταξ πολὺς οὗτος ἄρ', ἀναλέοι δὲ κιχῖνοι,

Theocrit.

De mystace, locus exstat insignis apud Clement. Alex. lib. III *Pæd.* cap. 11 et II Reg. XIX, 24. Vers. 44, l. ἀριστείᾳ Σάπηρος. Vers. 51, ὅτι Πρίσκος προσπελάζων τῷ στρατοπέδῳ, οὐκ ἀπέβη τοῦ ἵππου, κατὰ παλαιὸν ἔθος. P. Diaconus, *At Priscus secundum morem non descendit ab equo, nec consuetis salutationibus usus est.* De hac consuetudine, libet subjicere quæ J. Lipsius, ævi nostri lumen, ad me scripsit : atque integram adeo viri summi epistolam, humanitatis plenissimam :

Justus Lipsius Davidi Hœschelio S. D

Ortelio nostro mittente, litteras tuas accepi : quibus auctorem et suasorem fuisse scribis Segetum illuc transeuntem. Non fefellit te, mi Hæscheli, ejus sponsio, qua certe libens talibus viris et amore et scriptione respondeo. Photii patriarchæ Constantinopolitani Bibliothecam, Velseri typis, tua opera excudi, id vero gratum nobis est, publice utile, et vobis honestum erit. Sane typos illos in Horapolline vidi, ad invidiam usque elegantes. Pergite uterque, quod jam diu facitis, bene mereri de studiis, scribendo, excitando, juvando. Quod ad morem veterem de quo quæris, credo equidem non nimis veterem esse, sed ab inferiorum principium ævo. Libera republica tale nihil observatum : imo contra lego aliquoties in equo perequitasse ordines, ipsos imperatores, et adhortatos esse. Etsi in proprie dicta Allocutione solent tribunal conscendere, et in pedibus affari, quod non ignoras. Sed mori huic sua ratio, et exemplum ab ultima antiquitate, qua et Consules, nostra conscendentes et populum allocuturi fasces ei submittebant, fatentes majestatem populi sua augustiorem esse. Simile in hac re fuisse arbitror, et submissionem hanc duces universo exercitui habuisse. Super hac re non aliud nunc occurrit, si quid alibi juvare potero, tua et Velseri nostri causa (quem virum unice equidem æstimo et amo) libens sum facturus. Vale. Lovanii v Id. decembr. 1597.

Vers. 55 ἐλιφρέφα. cod. V. ἐλιφέδα, H. St. 2, ἐλιφρέδα, vox peregrina, περὶ εἰκόνος χρυσῆς accipienda ut trium codd. margo nos docuit, haud scio an θεοειδοῦς, quæ et P. Diacono est ἀχειροποίητος. Vide p. præced. vers. 2 et P. Diaconum lib. XVII, XVIII.

Pag. 88, vers. 4, H. St. 2, μαρτυρούπολιν. Vers. 9, H. St. 2, Γιληγερδῶν. Vers. 18, H. St. 2, Λαγγιβάρδους. Vers. 26, l. πολύν. Vers. 34, H. St. 2, Σαμβατίου. Vers. 37, cod. V. Σαμβάτιον. Vers. 44, cod. V. ἀποστάσεως. Vers. 46. H. St. 2, ὃ γὰρ χουροπαλάτην. Vers. 3, a fin. H. St. 2, προσχώρησις.

Pag. 89, vers. 3, ῥοπάλοις. Fustibus, P. Diaconus lib. sæpe jam dicto XVII, qui ex hoc autore non nusquam corrigi potest; quanquam brevi, cum interpretatione, integrum Græce impressum iri speramus. Vers. 31, πρεσβεύουσιν, id est, διὰ τιμῆς ἄγουσιν. Vers. 33, H. St. 2, Ζαδεσπρᾶς. Vers. 43, H. St. 2, Δάρας, et mox Δολβζᾶ, at cod. V. Δολυζᾶ. Vers. 49, l. θησαυροὶ, τά τε. Vers. 1, a fin. Ἱερέμ. cod. B. Ἱερέσμ, H. St. 2, Σειρὲμ, M. M. Ἐρὲμ, A. S. Ἰρὲμ, vers. eod. cod. B. et M. M. καὶ περὶ τῆς θεομήτορος ἐπὶ τὴν τῆς Εὐρώπης. Hic rursum in cod. B. et M. M, ad marginem περὶ εἰκόνος χρυσῆς exaratum est.

Pag. 92, vers. 9, H. St. 2, ἀπήντησεν ἐκδημία τε τοῦ αὐτοκρ. Vers. 14, H. St. 2, Ζαλαυζάν, cod. V. Ζαλαβζάν. Vers. 11, cod. V. ἐν ὑφάσματος. Vers. 18, ἐγεννήθη. Vers. 21, ἀνῄρητο. Jussu imperatoris, P. Diacon. Vers. 39, H. St. 2 et cod. V. δριζίπερα. Vers. 40. ἐπολιόρκησε. H. St. 2, ἐπυρπόλησε, cujus lectionis vestigia sunt etiam in cod. V. ὑπερπόλησε. Vers. 41, H. St. 2, Τζουρουλών. Vers. 46, cod. V. et H. St. 2, Ταττίμερ. Vers. 10, a fin. locus suppleatur ex H. St. 2, ἀποχειροτονεῖται τῷ δοῦναι τῷ χαγάνῳ ἀπὸ τῆς τῶν σκλαβήνων λείας, καὶ Πέτρος ἀντιχειροτονεῖται στρατηγός. Vers. 4, a fin. σκλαβήνων. Sic appellantur a Procopio, Suida, Zonara, ab hoc et σκλαβικὰ ἔθνη · Σθλαβῖνοι a Cedreno, supra p. 88. Vers. 16, σκλάβοι. Vers. 2, a fin. H. St. 2, ἀσίμῳ.

Pag. 93, vers. 8, A. S. χειρογράμματος. Vers. 12, l. ἐσβεστο. Vers. 16, lectio marginis e cod. V. et H. St. 2. Vers. 18, l. Ἀγαρ. cod. V. et H. St. 2. Ὀγωρ. Vers. 23, H. St. 2 et M. M. Ταύγας. Vers. eod. lectio marginis in solo cod. V. Vers. 25, H. St. 2, χουνιτῶν. Vers. 29, τῶν σκωλήκων. De quibus supra p. 80, vers. 28. Vers. 35, μετάξης. H. St. 2, μετάξεως: illud rectius, Procopius lib. IV (p. 433, mss. Bavar. *De bello Gotthorum* ; ὑπὸ τοῦτον τὸν χρόνον τῶν τινες μοναχῶν ἐξ Ἰνδῶν ἥκοντες, γνόντες τε, ὡς Ἰουστινιανῷ βασιλεῖ διὰ σπουδῆς εἴη, μηκέτι πρὸς Περσῶν μέταξαν ὠνεῖσθαι Ῥωμαίους, ἐς βασιλέα γενόμενοι, οὕτω δὴ τὰ ἀμφὶ τῇ μετάξῃ διοικήσασθαι ὡμολόγουν, ὡς μηκέτι Ῥωμαῖοι ἐκ Περσῶν τῶν σφίσι πολεμίων, ἢ ἄλλου του ἔθνους, τὸ ἐμπόλημα τοῦτο ποιήσωνται. Χρόνου γὰρ κατατρῖψαι μῆκος ἐν χώρᾳ, ἥπερ Ἰνδῶν ἔθνη τὰ πολλά εἰσιν, ἥπερ Σηρίνδα ὀνομάζεται · ταύτῃ τε ἐς τὸ ἀκριβὲς ἐκμεμαθηκέναι ὁποίᾳ τε μηχανῇ γίνεσθαι τὴν μέταξαν ἐν γῇ τῇ Ῥωμαίων δυνατὰ εἴη. Ἐνδελεχέστατα δὲ διερευνῶντι τῷ βασιλεῖ, καὶ ἀναπυνθανομένῳ, εἰ ὁ λόγος ὑγιὴς εἴη; ἔφασκον οἱ μοναχοὶ, σκώληκάς τινας τῆς μετάξης δημιουργοὺς εἶναι, τῆς φύσεως αὐτοῖς διδασκάλου τε οὔσης (καὶ) διηνεκῶς ἀναγκαζούσης ἐργάζεσθαι. Ἀλλὰ τοὺς μὲν σκώληκας ἐνθάδε ζῶντας διακομίζειν, ἀμήχανα εἶναι· τὴν δὲ αὐτῶν γονὴν, εὔπορόν τε καὶ ῥᾴδιον ὅλως · εἶναι δὲ τῶνδε τῶν γονῶν ὠὰ ἑκάστου ἀνάριθμα · ταῦτα δὲ τὰ ὠὰ χρόνῳ πολλῷ τῆς γονῆς ὕστερον κόπρῳ καλύψαντες ἄνθρωποι, ταύτῃ τε διαρκῶς θερμήναντες χρόνῳ, ζῶα ποιοῦσι. Ταῦτα εἰπόντας, ὁ βασιλεὺς μεγάλοις πρὸς τοὺς ἄνδρας ἀγαθοῖς δωρήσασθαι ὁμολογήσας, τῷ ἔργῳ πείθει ἐπιῤῥῶσαι τὸν λόγον. Οἱ δὲ γενόμενοι ἐν Ἰνδίᾳ αὖθις, τά τε ὠὰ μετήνεγκαν ἐς Βυζάντιον, ἐς σκώληκάς τε αὐτοὺς τρόπῳ (ὥσπερ ἐῤῥέθη) μεταπεφυχέναι διαπραξάμενοι, τρέφουσί τε συκαμίνου φύλλοις, καὶ ἀπ' αὐτοῦ γίνεσθαι μέταξαν τὸ λοιπὸν κατεστήσαντο ἐν Ῥωμαίων τῇ γῇ. Τότε μὲν οὖν τά τε κατὰ πόλεμον πράγματα Ῥωμαίοις τε καὶ Πέρσαις, καὶ τὰ ἀμφὶ μετάξη, ταύτῃ πῃ ἔσχον. Vers. 34, χουδδάν. M. M. Γουδδάν. Vers. 38, H. St. 2, τῆς Σιγγιδόνος cod. V, Σιγγιδῶνος. Vers. 39, l. πόλιν. Vers. 46, H. St. 2. Ἡρωδιανός τις ὀνόματι. Vers. 47, forte legendum λιμοῦ. Vers. 51, ἀρώμασιν. Δωρήμασιν, l. S. Vers. 5, a fin. H. St. 2 et cod. V. Δριζίπερα. Vers. 2, a fin. cod. V. Δραζίπερα. Vers. eod. νεών. cod. V. ναόν. Vers. 1, a fin. l. θεία δὲ δίκη recto casu : Lucianus, ἐγὼ τοὺς φονέας τοῦ πατρὸς μετῆλθον.

Pag. 96, vers. 3, l. ἐνδημεῖ. Vers. 8, A. S. et M. M. Ἀρμάτωνος. Vers. 14, περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναβάσεως. Περὶ τῆς τοῦ Νείλου ἀναπληρώσεως δόξαι διάφοροι sunt ab H. St. pridem Græce cum Aristotelis et Theophrasti opusculis ἀνεπιγράφως editæ. Quæ autem περὶ τοῦ Νείλου Theophylactus hic Simocates lib. VII, extremo, de vita Mauricii imp. scripsit : ea mecum Andreas Schottus, vir ad litterarum studia provehenda natus, communicavit. In his, Ἀναρχίδης ὁ Κνίδιος μόνος τοῦ κρασπέδου τῆς ἀληθείας κεκρατηκέναι, scribitur. Vers. 15, Ἀναρχίδου. Lectio marginis, ex conjectura ejusdem A. S. Vers. 30, διὰ Γεωργίου ἀλύτους τηρεῖν σπονδὰς, H. St. 2. Vers. 47, MM. Σαβίνων. Vers. 10, a fin. ἀπαίροντες H. St. 2, probe.

Pag. 97, vers. 3, M. M. εἰσῄρησε, F. εἰσεῤῥύη. Vers. 53, ὅπως τε φεύγει H. St. 2. Vers. 10, A. S. τῆς δημιουργικῆς. cod. B. M. M. H. St. τοῖς δημοτικοῖς, quod probat I. S. Vers. 27, νεώ. Vers. 29, H. St. 2. Ἀνδρέα. Vers. 32, M. M. Λάρδην. Vers. 39, cod. B. M. M. H. St. Ἑβδομίτης. Vers. 6, a fin. cod. B. H. St. M M. Αὐλίου. Vers. 4, a fin. τὸ ἀνάγνωσις in H. St. 2, expungitur. Vers. 3, a fin. l. ῥόθίῳ. Vers. 1, a fin. l. κοινωνησάντων τῆς.

Pag. 100, vers. 3, lectio marginis est melior. Vers. 12, H. St. 2, κατὰ τὴν Ἀλεξ. Vers. 13, προηγόρευον. Scholion ad marg. M. M. τὰς φήμας ὅπως γίνονται παρὰ τῶν δαιμόνων. Vers. 24, H. St. 2. Κωνσταντῖναν. Vers. 31, l. Φωκᾶ δι'. Vers. 42, ἱστορικόν. Hoc mihi videre non contigit : Chronologia vero Nicephori, patriarchæ Constantinopolitani, ἐν συντόμῳ in Bibliotheca Augustana Græce servatur. Vers. 6, a fin. H. St. 2. εἰ μή τῳ τῷ λίαν συντετμημένῳ. Vers. 13, a fin. idem, H. St. 2,

'Ἀνεγνώσθη μοι. Vers. eod. et 3, p. 101, l. Μιχαήλ.

Pag. 101, vers. 3, τάς τε. H. St. 2, καὶ τάς. Vers. 10, αὐτοσχεδία. Vers. 17 et 11, a fin. cod. B. H. St. M. M. Κεφαλίωνος. Vers. 37, H. St. 2, πρῶτον αὐτῷ τῆς. Vers. 12, a fin. H. St. 2, συγγραφέων δὲ λβ'. Vers. 41, pro ϰς' habet idem H. St. 2. ϰα'. Vers. 4, a fin. 'Ιλλούστριος. Non dubium quin Latine reddendum *illustris* non *illustrius*. Ita semper Græci nomina Latina in IS efferunt; Φιδήλιος (pro quo Φιδέλιος legitur apud Procop. lib. I, *De Gotth.*) *Fidelis*, Νωβίλιος, *Nobilis*, Λατερήνσιος *Laterensis*, Αὐγουστάλιος *Augustalis* (infra p. 260, vers. 8,) Πέτρος 'Ιλλούστριος *Petrus Illustris* (infra p. 505) et similia, l. C. Vers. 4, a fin. Σοφίας. ms. omnes Φιλοσοφίας. Illud Suidas. Vers. 3, a fin. H. St. 2, μετὰ τοῦ ἱστορίας. Vers. 2, a fin. Βήλου. cod. B. M. M. H. St. Βήρου· illud A. S. et H. St. 2, quod malo.

Pag. 104, vers. 9, τμήματα. Διαστήματα, Suid. Vers. 21, l. ἤρθη, 'Ολυμπιάδος ἑβδόμης καὶ ἑβδομηκοστῆς, καὶ διάκοσ. Vers. 27, l. Μάγνου μόνου. Vers. 30, H. St. 2. 'Ανεγνώσθη μοι. Vers. 7, a fin. l. ἔθος cum H. St. et l. C. Vers. 1, a fin. πολλυμαθείας, cod. B. M. M. H. St.

Pag. 105. vers. 1, 'Αγυρίου est genuina lectio. Vers. 11, l. βιβλίοις. Vers. 23, 6, 'Αλμαπόλεως, H. St. 2, hyphen. Assentior A. S. "Αλ6ης legenti. Vers. 25, 'Ελαγάβαλον. M. M. 'Ελαγάβαλλον Herodian. 'Ελαιαγάβαλον, Eutropius 'Ηλιογάβαλον. Vers. 33, vox quadrato inclusa redundat: pro β' enim, quæ est nota numeri, scriba imperitus legit βιβλίον, quod sphalma in 4 ms. codd. Vers. 37, verba illa, Μακρῖνος αὐτῷ τὴν ἀρχὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἐγχειρίζει, H. St. 2, parenthesi includit. Vers. 41, ἐκεῖ, τὸ λοιπὸν lege cum l. S. Vers. 45, 'Ασκανία. Καθαρὰ M. M. margo. Vers. 11, a fin. H. St. 2. παρατεταμέναι. Vers. 2, a fin. 'Ανεγνώσθη. Illa Ctesiæ excisa sunt e codd. H. St. ms. arbitror, quod iis sint usi, cum seorsim eadem imprimerentur.

Pag. 108, vers. 19, 'Αστυΐγᾶν. M. M. 'Αστυΐων. Vers. 31, l. καὶ "Αμυντιν omisso articulo. Vers. 8, a fin. Περσῶν εἴδωλα. Scholion ms. ὅρα τὴν τῶν εἰδώλων ἐμφάνισιν,

Pag. 109, vers. 15, M. M. Πετησακᾶν. Vers. 18, Πετισάκα, idem. Vers. 8, a fin. l. τανουξάρκην. Vers. eod. l. ἐπέστησε in marg.

Pag. 112, vers. 11, M. M. 'Ιξαλβάτης. Vers. 17, l. βασιλεῖ, κατὰ προδ. Vers. 22, ζωγρίαν λαβών. Vide scholion ad p. 85, vers. 19. Vers. 27, μάγος. Al. μέγας. Vers. 40, M. M. ἐπεὶ οὐδὲ ἀνελεῖν ἐμελέτα. Vers. 7, a fin. l. Βαγαπάτου καὶ 'Ιξαβάτου, at cod. V. 'Ιζαβάτου.

Pag. 113, vers. 6, l. Σφενδαδάτην. Vers. 40, τοῦ ἵππου. Herodot. Thalia, et Themist. orat. 12, ἐπανήκεις δὲ αὐτοκράτωρ, οὐχ ἵππου χρεμετίσαντος, ὥσπερ Δαρεῖος· οὐδὲ κυνῇ [sic legendum in editis, id est, περικεφαλαίᾳ non κυνὶ] σπείσας, ὥσπερ Ψαμμίτιχος.

Pag. 116, vers. 1, M. M. Σκυθάρχης, et in marg. Σκυθάρβης. Vers. 7, a fin. l. δ.

Pag. 117, vers. 4, κατεκόπη. Vers. 6, l. δισμυρίων. Vers. 10, M. M. Θάραξ. Vers. 13. 'Ηγίαν. M. M. 'Ογίαν. Vers. 20, l. μυριάδες. Vers. 32, M. M. ἐμπίπρησι. Vers. 35, cod. B. et M. M. στενότατον. Vers. 2, a fin. M. M. 'Αρτάβανος.

Pag. 120, vers. 5, Δαριαίου M. M. Vers. 15, M. M. Δαριαίῳ. Vers. 24, idem 'Αμυστρις. Vers. 29, l. Βακτρίων Vers. 43, Χαριτομίδου M. M. Vers. seq. l. ὅς τῶν.

Pag. 121, vers. 23, A. S. sic legit, ἐπὶ γ'. σταυροῖς πεντήκοντα· τῶν δ' 'Ελλήνων, ὅσους. Vers. eod. ἀνεσταύρισε M. M.

Pag. 124, vers. 10 et 21, M. M. 'Αμίστριος. Vers. 42, ὁ, τε πατήρ. Vers. 3, a fin. l. ἡ ἐν αὐτῇ.

Pag. 125, vers. 6, l. 'Υρκανίων. Vers. 10, M. M Φαρναχίαν· Vers. 42, l. ἀπόλλυται. Βασιλεύει οὖν H. St. editio variat a ms. quæ sic habet, ἀπόλλυται, βασιλεύσας μῆνας ἕξ, ἡμέρας πεντεκαίδεκα. Βασιλεύει οὖν μόνος "Ωχος ὁ καὶ Δαριαῖος. Εὐνοῦχοι δὲ τρεῖς, etc. Vers. 8, a fin. Πρυσάτιδος. Vers. 5, a fin. 'Οξένδρας.

Pag. 128, vers. 15, M. M. φαρναχίας. Vers. 32, l. καταμηνύεται.

Pag. 129, vers. 1, M. M. πολλὰ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Vers. 8, βασιλεύει δὲ καὶ 'Ασάκης. Vers. seq. l. ὁ Οὐδιαστής. Vers. 29, Συέννεσις cod. V. M. M. Vers. 3, a fin. ἀνεσταυρίσθη M. M. cod. B. Vers. 2, a fin. αὕτη. cod. V. ταύτῃ.

Pag. 133, vers. 2, ὡς τὴν δοκέοντα βαλεῖν κάρα Κῦρον. M. M. Vers. 6, idem Μιτραδάτην. Vers. 24, l. δεσμωτηρίῳ. Vers. 21, ἔλυσε. cod. B. et M. M. ἔλαβε. Vers. 43, l. ἑώρα τό.

Pag. 133, vers. 18, Βάκτρων. A. S. M. M. μάκτρων, illud cod. B. et H. St. Vers. 9, a fin. καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπιγραφομένοις Ἰνδικά. Κτησίας ὁ Κτησιόχου [ἢ Κτησιάρχου Suid.] ὁ Κνίδιος συνέγραψε περὶ τῆς 'Ινδῶν χώρας, καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς, ἃ μήτε αὐτὸς εἶδε, μήτε ἄλλου εἰπόντος ἤκουσε. Lucian. lib. I, *Veræ historiæ*, et lib. II, μεγίστας ἁπασῶν τιμωρίας ὑπέμενον οἱ ψευσάμενοί τε παρὰ τὸν βίον, καὶ οἱ μὴ τἀληθῆ συγγεγραφότες· ἐν οἷς καὶ Κτησίας ὁ Κνίδιος ἦν, καὶ 'Ηρόδοτος, καὶ ἄλλοι πολλοί. Hos conjungit etiam in Philopseude. Demetrius Phalereus de eodem Ctesia, καὶ ὅλως δὲ, inquit, ὁ ποιητὴς οὗτος (ποιητὴν γὰρ αὐτὸν καλοίη τις εἰκότως) ἐναργείας δημιουργός ἐστιν ἐν τῇ γραφῇ συμπάσῃ Vers. ult. 'Ιωνικῆς. M. M. ἰδιωτικῆς.

Pag. 143. vers. 3, Ἰνδικά. In alio libro ms. Bavarico Διηγήματα Κτησίου Κνιδίου περὶ τῶν τῇ οἰκουμένῃ θαυμάτων. Vers. seq. ἐν ἑνὶ βιβλίῳ. cod. V. ἐν βιβλίῳ. Vers. 5, l. 'Ινδοῦ. Vers. seq. πλατύτατον cod. V. H. St. Vers. 12. παντάρβας. Vide Philost. lib. III, *De Apollonio*. Καὶ 'Ηλιόδωρος οὕτω φησὶ περὶ τῆς παντάρβης παράδοξα M. M. Vers. 18, Βιττάκου. Hæc ψιττάκη est Plinio, qui lib. X, cap. 42, docet quæ aves imitari possint sermonem humanum, ut et Suid. in vocabulo *Psittacus* Naz. *Præcept. ad Virg.* v. 624.

Καὶ κόρακες κλέπτουσιν ὁμῶς ὄπα· ὡς δ' ἐρατόχρως.
Ψιτταχὸς ἀγκυλόχειλος ἔσω πλεκτοῖο δόμοιο
'Ανδρόμεον φώνησε καὶ ἥπαφεν ἀνδρὸς ἀκουήν.

Vide infra p. 193, vers. 23. Vers. 20, πορφύρεον δέ. B. lib. ὑποπορφύρεον. Causam varietatis colorum tam in psittacis, quam aliis nonnullis avibus, affert Diodor. Siculus lib. II. Vers. 22 cod. B. A. S. et H. St. κιννάβαρι. Vers. 23, ἰνδιστί. Bavaricus liber, ex eodem Ctesia excerptus, οἵαν γλῶτταν ἐκδιδαχθῇ. Vers. 28, ἡ δὲ κρήνη. Φιλόστρατος ἐν τῷ εἰς τὸν 'Απολλωνίου [lib. III,] βίῳ ψεῦδος αὐτό φησι M. M. Vers. 49, ἄνδρε. cod. B. A. S. M. M. ἄνδρες. Ibid. B. lib. μόλις περιλάβοιεν. Vers. 3, a fin. περὶ τοῦ μαρτιχώρα. Καὶ τοῦτο ψεῦδος ὁ φιλόστρατος φησί, M. M.

Pag. 144, vers. 4, μείζων ὑπάρχουσα, A. S. cod. B. M. M. at H. St. μείζω ὑπάρχουσα, I. B, μεῖζον πήχεως. Vers. 15, B. lib. Μαρτιχόρας. Vers. 29, l. ἄνεμοι δὲ πολλοί, καὶ πρηστῆρες πολλοί. Καὶ Vers. 11, a fin. μάλα ἡδύς. B. liber addit, ἀλλὰ καὶ τοῦ Φάσιδος ποταμοῦ τὸ ὕδωρ, ἐν ἀγγείῳ διαμεῖναν νυχθήμερον, οἶνος ἥδιστος γίνεται. Vers. 8, a fin. φορυτῷ δὲ σβέννυται. In B. lib. sequitur, ὁμοίως καὶ ἐν Αἴτνῃ καὶ Προύσῃ διηνεκῶς ἀνάγεται πῦρ. Vers. 19, ἔλαιον. 'Ως τὸ ἡμέτερον, B. lib. Vers. eod. καὶ πλοιαρίοις. B. lib. καὶ διὰ πλοιαρίων τοῦτο ἀπαρύονται, καὶ χρῶνται. Vers. 21, Σισάμῳ. cod. V. σισαμίνῳ. Vers. 24, B. lib. αὐτόθι καὶ ἀργύριον πολὺ, καὶ μέταλλα ἀργύρεα. Vers. 28, ἀλλ' ὄρη. B. lib. ἀλλ' ἐν μεγάλοις ὀρεινοῖς καὶ τραχέσιν. 'Εκεῖ εἰσὶ καὶ οἱ γρύπες. Vers. 41, μέλι. 'Ως τὸ καθ' ἡμᾶς, B. lib. Vers. 43, πηγή ἐστι. Καὶ ἐπειδάν. B lib. πηγή· ἧς τὸ ὕδωρ ἐν ἀγγείῳ βληθὲν, πήγνυται ὡς. Vers. 45, τρεῖς ὀβολούς. B. lib. τρεῖς

πετύλας. Vers. 2, a fin. ἡ δὲ ζωὴ αὐτῶν. In B. libro, initium harum Narrationum admirandarum est hoc, Λέγονται οἱ Σῆρες, καὶ οἱ ἄνω Ἰνδοὶ μέγιστοι σφόδρα εἶναι τὰ σώματα, ὡς εὑρίσκεσθαι ἄνδρας ιγ' πηχῶν τὸ μῆκος · βιοῦντες δὲ καὶ ὑπὲρ τὰ σ' ἔτη [Lucian. Σῆρας μὲν ἱστοροῦσι μέχρι τριακοσίων ζῆν ἐτῶν]. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν μέρει τινὶ ποταμοῦ, λεγουμένου γαίτου, ἄνθρωποι θηριώδεις, καὶ τὸ δέρμα παραπλήσιον ἱπποποτάμοις, ὡς μὴ διακόπτεσθαι βέλεσιν. Ἐν δὲ τῇ αὐτῇ Ἰνδικῇ, εἰς τὸν μυχὸν τῆς πελαγίας νήσου, φασὶ τοὺς ἐνοικοῦντας κἀκεῖ οὐρὰς ἔχειν μεγίστας, ὁποίας διαγράφουσι τῶν σατύρων.

Pag. 149, vers. 24, αὕτη ἡ ῥίζα. Μία γὰρ ἐκ τῶν ῥιζῶν τούτου, ὅσον δάκτυλος λαμβανομένη, οὗ ἄν, et cod. B. l. Vers. 28, ἄρνας. Καὶ βόας, καὶ τὰ λοιπά, B. lib. Vers. 41, l. ἀμυγδαλῇ. Vers. 5, a fin. cod. V. καὶ μίγνυται. Vers. penult. l. ὠρυγῇ. Ὠρυγὴ Plutarcho etiam idem quod ὑλακὴ Luciano; ut ὠρύομαι, idem quod ὑλακτέω, Luciano, Xiphilino, Theocr. *Idyll.* II. Vers. ult. ἄλλαοι. Philo, pag. 217.

Pag. 152, vers. 2, κυνοκέφαλοι. Ψεῦδος αὐτὸ φησίν ὁ Φιλόστρατος. M. M. ἡ ἔσθησις αὐτῶν χρέη ὠμά, B. lib. Cynocephalos inter animalia numerat Diod. Sicul. lib. III culta in Ægypto, Lucianus. Vers. 14, τὰς φοινικίδας. Τοὺς φοίνικας A. St. M. M. cod. B. Vers. 29, in margine, ὅτῳ H. St. tollatur: proxima enim seq. pag. idem repetitur. Ibidem lector animadvertet, numeros paginarum intermedios librarii culpa esse prætermissos.

Pag. 53, vers. 2, l. μακροβιώτατοι. Vers. 22, μέγεθος. Τοῦ τοιούτου κέρατος τὸ ῥίνισμα δίδοται ἐν ποτῷ· καὶ ἔστι φυλακτήριον θανασίμων φαρμάκων, B. lib. Vers. 23, παλαιστάς. Ὁ παλαιστής. S. Emp. LXX interpretibus, Philoni, Laertio, et aliis dicitur τὸ παλαιστιαῖον μέγεθος.

Pag. 156, vers. 8, ἀγρεύσαντες. Οὕτω φησὶ περὶ τούτου καὶ ὁ Φιλόστρατος, M. M. Vers. 12, ἔλαιον. Ὡς πῦρ, B. lib. Vers. 22, ἐλαίου. Οὕτω φησὶ περὶ τοῦ ἐλαίου τούτου καὶ ὁ Φιλόστρατος, γαμικὸν αὐτὸ χρίσμα καλῶν, M. M. Vers. 36, λούονται πρὸς κάθαρσιν, καὶ παντοίων νοσημάτων ἀποτροφήν, B lib.

Pag. 157, vers. 9, θιγγάνει. Sequitur in libro illo Bavarico, Ἔστι δ' ἐν Αἰθιοπίᾳ ζῶον λεγόμενον Κροκόττας [Diod. Sicul. lib. III] κοινῶς δὲ κυνόλυκος· ἔστι δὲ τῇ δυνάμει θαυμαστόν. Τοῦτο δέ φασιν ἀνθρωπίνην μιμεῖσθαι φωνήν, καὶ διὰ νυκτὸς καλεῖν ἐξ ὀνόματος τοὺς ἀνθρώπους, καὶ προσιόντας κατεσθίειν. Ἔχειν δὲ τὸ θηρίον ἀλκὴν λέοντος, ταχύτητα ἵππου, ῥώμην ταύρου, σιδήρῳ δ' οὐχ ὑπεῖκον. Ἐν Εὐβοίᾳ δὲ τῇ χαλκιδικῇ τὰ πρόβατα τοῦ ἐκεῖσε τόπου οὐκ ἔχειν χολήν· ἀλλὰ τὰ κρέη αὐτῶν πάνυ εἰσὶ πικρά, ὡς οὐδὲ κύνες ἐσθίουσιν αὐτά. Φασὶ γάρ, ἐπέκεινα τῶν Μαυρουσίων πυλῶν ὕεσθαι μὲν τοῦ θέρους ὁ ἐκεῖσε τόπος, χειμῶνος δὲ φλέγεσθαι. Ἐν τῇ κυωνίων χώρᾳ κρήνην εἶναί φησιν ἐλαίου, οὐχ ὕδατος ῥεῦμα ἔχουσαν· καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἔποικοι τὴν χρείαν ἀναπληροῦσιν εἰς τροφὰς παντοίας. Ἐν τῇ λεγομένῃ Μεταβριδά ἐστι κρήνη οὐκ ὀλίγον διεστηκυῖα τῆς θαλάσσης, καὶ ποιεῖ ἄμπωτιν διὰ μέσης νυκτὸς πάνυ σφοδράν, καὶ ἀποῤῥίπτει ἰχθύας πολλοὺς ἐν τῇ χέρσῳ, ὥστε μὴ δύνασθαι οἱ ἐκεῖσε οἰκοῦντες συλλέγειν αὐτούς, ἀλλ' ἐᾶν τὰ πλεῖστα καὶ ὄζειν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ταῦτα δὲ γράφων ὁ Κτησίας, etc. Vers. 18, Ἡλιοδώρου Αἰθιοπικά. Ms. Αἰθιοπικόν; sed illud editio novissima H. Commelini, et Socrates lib. v *Eccles. Hist.* cap. 22, pag. 250, cujus locum in editis libris vitiosum ita corrige. Ἡλιόδωρος τρίκης τῆς ἐκεῖ γενόμενος. Οὗ λέγεται πόνημα τὰ ἐρωτικὰ βιβλία, ἃ νέος ὢν ἔταξε, καὶ Αἰθιοπικὰ προσηγόρευσε. Quanti autem fecerit Heliodorus hunc ingenii lusum, videre est in Nicephori, lib. XII, c. 34, Αἰθιοπικῆς διηγήσεως meminit Lucian. lib. *De saltatione.* Vers. 27, l. τὸ προκείμενον περίοδοι σύμμετροι, καὶ εἰς τὸ βραχύτερον [οἷα δὴ] συστελλόμεναι. Vers. 14, l. ἐκείνων. Vers. 18, ἐπῆρχε. M. M. ὑπῆρχε. Vers. 25, l. Κνήμωνος; pro quo H. St. 2, et cod. V. Κνήμων καὶ Θεαγενής. Vers. 25, H. S. 2, ἐσφαγμένη καὶ κειμένη. Vers. 28, l. τῇ σφαγῇ. Vers. 28, verba lineæ istius redundant. Vers. 29, ἀπορία. H. St. 2, ἀποπορεία. Vers. 32, idem Καλασίριος, recte utrumque: nam id genus nomina bifariam flectunt; Πάρις, Πάριδος et Πάριος, apud Pind. Quin et feminina, μῆνις, μήνιδος et μήνιος apud Apollinarium: μάντις, μάντιδος et μάντιος. Vers. 41, l. διὰ Θίσβην. Vers. 45, H. St. 2, Καλασίρειος, vitiose pro Καλασίριος. Vers. 48, l. μαγγανείαις. Vers. 2, a fin. l. ἣν αὐτὸν ἀφελὼν ὁ νεώτερος.

Pag. 161, vers. 4, al. Πετοσίριος. Vers. eodem leg. ἐπιδιώκει Θύαμις. Vers. 7, δρόμου. Vers. 12, Πετόσιρις, H. St. M. M. cod. B. Vers. 15, συστάντος. H. St. 2, συσταλέντος. Vers. 16, παρὰ πατρός idem. Vers. 18, l. Χαρικλείας. Vers. 30, παντάρβης. Ἀπορῶ, πῶς ἐνταῦθα μὲν λίθον τὴν παντάρβην φησίν· ὄπισθεν δὲ ἐν τοῖς τοῦ Κτησίου Ἰνδικοῖς [supra pag. 143, vers. 12,] σφραγῖδα; Μέμνηται τῆς λίθου καὶ Φιλόστρατος [lib. III,] ἐν τῷ εἰς τὸν βίον Ἀπολλωνίου, M. M.

Pag. 164, vers. 6, H. St. 2, ηὕρισκε. Vers. 12, καὶ Θεαγένης καὶ Χαρίκλεια idem H. St. 2. Vers. 17, Ἀμινδηνός. Cod. B. et H. St. Ἀμινσηνός. M. M. Ἀμινσινός. H. St. 2, Ἐμεσηνός, itaque in vita ejus. Vers. 22, Θεμιστίου. Τοῦ καὶ Εὐφράδου; ἐπικληθέντος. Vers. 36, εἰς πάντα τὰ Ἀριστοτελικά. Exstant in quædam Aristotelis scripta παραφράσεις, καὶ λόγοι ιδ'. Typis Aldi Venet. 1534 et H. St. 1562. Vers. 45, Λεσβώνακτος. Hujus non nisi una est impressa oratio politica, Περὶ τοῦ πολέμου τῶν Κορινθίων, et altera προτρεπτική. Lesbonactem Mitylenæum philosophum (quem alium ab oratore puto) sub Augusto Suid. vixisse, Lucianus ἄνδρα καλὸν καὶ ἀγαθόν, eique Timocratem præceptorem fuisse, scribunt. Vers. 10, a fin. Ἰωάννου. Vide supra pag. 16, vers. 21. Vers. ult. H. St. εὐσεβείας.

Pag. 165, vers. 5, cod. V. et H. St. 2, καταχέει. Vers. 12, 16, 19, nota synonymiam πατήρ, ὁ φύς, et ὁ γεννησάμενος, pro auctore, de quo ante ad pag. 28, vers. 15. Vers. 30, Φλαβίου. Cod. V. Φλαυΐου. Vers. 47, H. St. 2, ἀρχιερατεύειν νενόμιστο, ἀπὸ Ἀαρῶνος ἀρξάμενοι, καὶ Vers. 49, al. Ἰαχίμου. Vers. 51, verba illa, οἱ δὲ τῶν Ἀσαμωναίου παίδων ἔγγονοι, licet in A. Schotti codice hic legantur, sunt tamen ad marginem rejicienda, ὡς διάφορος ἀνάγνωσις. Habetur enim illa lectio in H. St. 2, pro iis quæ proxime sequuntur, ὁ δὲ τοῦ Ἀσαμωναίου ἔγγονος. Vers. 2, a fin. τῆς βασιλείας. Τῆς βασιλικῆς, H. St. 2, astericus chalcographi culpa transpositus est.

Pag. 168, vers. 3, al. Ὑρκανοῦ. Vers. 11, Σούσιος. H. St. 2, Σόσσιος, Fl. Joseph. lib. XIV, cap. 27 Archæolog., Σόσιος. Vers. 34, ἔμπροσθεν εἴρηται. Supra 53, vers. 42. Vers. 36, καὶ ἐκ βασ. H. St. 2, ἐκ βασιλείου δὲ φυλῆς. Vers. 37, l. παίδων, al. Vers. 40, Ματθίου. Suid. Ματθαίου, mendose. Vers. 45, Φαρισαῖοι. Οἱ ἑρμηνευόμενοι ἀφοριζόμενοι, Suid. Vers. 46, Σαδδουκαῖοι. Ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὁρμωμένης. Σεδὲκ γὰρ ἑρμηνεύεται δικαιοσύνη. Ἦν δὲ καὶ Σαδοὺχ [Σαδὼκ Clem. Alex. *Strom.* I.] τις τοὔνομα κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν ἱερέων, Epiphan. Vers. eodem Ἐσσηνοί. Ἐσσαῖοι, Suid. (διαλέκτῳ Ἑλληνικῇ παρώνυμοι ὁσιότητος, ἐπειδὴ κἂν τοῖς μάλιστα Θεοῦ θεραπευταὶ γεγόνασι. Philo:) Ἰεσσαῖοι, Epiphan. pag. 57, vers. ult. M. M. προέστη.

Pag. 169, vers. 2, cod. V. et H. St. ὑπεξουσίως. Vers. 5, H. St. ζωγρεία, M. M. ζωγρία quod magis placet. Nam lib. I Polybii, ζωγρείᾳ δ' ἐκυρίευσαν πλειόνων ἢ τ': sphalma graphicum, æque ac in lexicis ὁ ζωγρείας pro ζωγρίας, quod cum alibi, tum II Machab. XII, 35, legitur ἀντὶ τοῦ ἐζωγρημένος vel ζωγρηθείς. Sed de hoc supra. Vers. 6, a fin. vers. 168, στωϊκῇ. Ipso Josepho teste, in Vitæ suæ historia, pag. 626. Vers. 47, ejusdem pag. ἀνθρώπῳ τινί. Βανῷ τοὔνομα, Joseph. Vers 7, τὲ

τότε. Al. τότε τε. Vers. 10, M. M. Ῥωμαίοις. Vers. 23, τοῦ χρυσοῦ. Μόνος ἀκιβδήλως τὸ χρυσοῦν τε καὶ θεῖον ἐκληρονόμησεν ὄνομα, Suid. Vers. 24, ἀπελαθέντος. Socrat. *Eccles. Hist.* lib. VI, cap. 18. Vers. 28, σαρδιανός. Suid. Ὁ ἐκ Φρυγίας ῥήτωρ. Vers: 8, a fin. περιόδοις. H St. 2, μεθόδοις.

Pag. 172, vers. 24, ἐν τῇ. H. St. 2, ἐπί. Vers. 27, idem Ἁρμάτιος. Annotatur tamen, videri fuisse Ἅρματος. Vers. 33, πάλην. H. St. 2, πάλιν στάσιν· καὶ τὴν κατὰ Μαρκιανοῦ ἐπανάστασιν. Vers. 35, τὴν τούτου. H. St. 2, τὴν διὰ τοῦτο φυγαδείαν. Vers. 34, pro πενθερᾶς al. πενθῆς habent, et vers. 36, πρότης. Vers. 37, H. St. 2, ἐπιδάμνου. Vers. 41, τὴν τότε Ῥωμ. H. St. 2, τήν τε Ῥωμαϊκήν. Vers. 9, a fin. l. συγγραφεύς. Vers. 2, a fin. σοφιστής. Βυζάντιος, Suid. Vers. 4, a fin. H. St. 2, ἐμφαντικόν. Vers. 3, a fin. idem, παραβλέπονται, ὥσπερ τό· καὶ τοιαῦτ' ἔνια. Καὶ ὅλος.

Pag. 17, vers. 15, l. θηλείας. Vers. 19, cod. V. et H. St. 2, τοὺς κατ' αὐτῆς καινοτομοῦντας, accusandi casu, quod alibi vix reperias : vide pag. 169, vers. 4, a fin. Vers. 23, l. ἐκδιθυραμβ. Vers. 33, l. παίδων. Vers. 40, lege ἠταιρίσατο. Ibid. H. St. 2, Ταρασικοδίσσα. Vers. 48, ἐτυρεύετο. Ἀντὶ τοῦ ἐμηχανᾶτο. Passive usurpat Basil. M. epistola (cujus initium, Γράμματα ἐδεξάμην) ad Meletium episcopum : Περὶ δὲ τῶν τυρευομένων [in editis male impressum πορευμένων] ἢ καὶ ἤδη ἐσκευωρημένων καθ' ἡμῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ. Theodoret. lib. I, cap. 14, *Eccles. Hist.*, τὰ δὲ ὑπ' ἐκείνου τυρευθέντα, et Philo, pag. 374, ζητεῖται ἡ ἐπ' ἐκείνῳ τυρευθεῖσα ἐπιβουλή. Lucianus activo utitur, κακὸν ἐμοὶ μέγα τυρεύων. Vers. 4, a fin. H. St. 2, Λέων λαβὼν ὁ βασ.

Pag. 176, vers. 16, Αυγούστουλον. Ἐπὶ Ζήνωνος ἐν Βυζαντίῳ βασιλεύοντος, Αὔγουστος εἶχε τὸ ἑσπέριον κράτος, ὃν καὶ Αὐγούστουλον ὑποκοριζόμενοι ἐκάλουν Ῥωμαῖοι, ὅτι δὴ μειράκιον ὢν ἔτι τὴν βασιλείαν παρέλαβεν, ἣν οἱ Ὀρέστης ὁ πατὴρ διῳκεῖτο, ξυνετώτατος ὤν. Procop. m. s. lib. I, *De Gothis*. Vers, 20, l. Βηρίνα. Vers. 24, Ἁρμάτιος, H. St. 2. Vers. 32, ἀπὸ Καίσαρος. H. St. 2, ἐκ τοῦ Καίσαρος. Vers. 35, al. Ἴλλους. Vers. 38, l. γυναικί. Vers. 41, παγγενεί. H. St. et cod. B. παγγενή. A. S. παγγενῆ. Illud editum, M. M. quod et apud Gregorium Nyssen. in vita Mosis legitur. Sic πανδημεί apud Diod. Sicul. πανοικεί apud Philonem (pro quo et πανοικί apud Josephum scriptum reperio) πανσυδεί et πασσυδεί apud Thucyd. Vers. 2, a fin. H. St. 2, ὡς ἐξεδόθη ἐπινίκιος Ἴλλῳ.

Pag. 177, vers. 13, l. Ἰσαυρίαν. Vers. 27, Κωνσταντίου l. ex historia, A. S. Vers. 38, l. ἀνείδεος καί. Vers. 40, ἐχρημάτιζεν. Vers. 49, cod. V. et H. S. 2, item margo M. M. καταστὰς ἐπίτροπος, quod et l. S. conjecit inserendum esse. Vers. 9, a fin. Σερίναν. H. St. M, M. cod. B.

Pag. 180, vers. 17, l. ἠταιρίσαντο. Ut supra pag. 175, vers. 40, idem fere quod προσῳκειώσαντο. Naz. *Carm.* Nicobuli ad F. v. 267 :

Μὴ σύ γ', ἑταιρίσσαιο κακὸν καὶ φαῦλον ἑταῖρον.

Hinc compos. Infra pag. 105, v. 12, προσηταιρίσατο. Aliud est ἠρετίσατο in sacris Litteris. V. 19, H. St. 2, ἀλληλοσφαγία, Philoni ἀλληλοκτονία, Pindaro ἀλληλοφονία, sed alteram lectionem huic prætulerim. Vers. 23, Καισαρίνα. cod. V. Καισέρινα H. St. et M. M. καὶ Σαρίνα. H. St. 2, et l. S. καὶ Σερῆνα.. Vers. 27, Βουκελλάριος. Βουκελλάριοι, οἱ Ἑλληνογαλάται ὀνομάζονται· καὶ ἡ τῶν Βουκελλαρίων χώρα, Γαλογραικία. Suid. Sed nominis ratio versu 44 hujus pag. redditur. Vers. 39, al. ὀπτιμάτοι. Vers. 42, l. προσηταιρίσατο. Lucian. προσεταιρίσεται τὴν ἀλήθειαν καθ' ἡμῶν. Plut. τὸ φαυλότατον καὶ τὸ νοσοῦν μάλιστα τοῦ δήμου προσεταιριζόμενος ἐπὶ τοὺς ἀρίστους.

Pag. 181, vers. 5, H. St. 2, τῶν Γαλλιῶν ὁρίοις. Vers. 7, idem τῆς Γαλατίας. Vers. seq. idem Ἰταλίας τε καὶ Γαλατίας. Vers. 12, a fin. τῆς Βρεττανίας. H. St. 2, I. S. et l. C. τῆς Βρεττίας. Vers. ultim. al. Κωνσταντίου παιδός.

Pag. 184, vers. 26, H. St. 2, εἰς δούλους αὐτοῦ. Vers. 32, l: Γώαρ. Vers. 33, l. Βουργουντιόνων. Procop. Βουργουνζιόνων. Vers. 41, H. St. 2, Στρατιώτην. I. C. στρατιωτῶν, nisi mutata distinctione jungas cum seqq., quod tamen vix potest. Ἀσάρῳ autem mox pro Σάρῳ : ita enim sæpius vocatur hic dux. Vers. 44, H. St. 2, σόκκοις. Vers. 45, l. Ὀνωρίου, ὅτι. Vers. 51, l. αὐτῶν, τῆς.

Pag. 185, vers. 5, cod. V. et H. St. 2, Ἀπετέθησαν. Vers. 9, H. St. 2, Κωνσταντίου. Vers. 35, H. St. 2, Κωνστάντιος διαίγνατος. Vers. 10, a fin. εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Ex Euripide Porphyrius in *Isagoge*. Vers. ultimo, H. St. 2, Ῥωμαίαν.

Pag. 188, vers. 5, Ἀτιμήτων. Inæstimabilium. Sap. cap. VII, vers. 10, Οὐδὲ ὡμοίωσα αὐτῇ λίθον ἀτίμητον. Quo significatu accipiendum *Carm.* Naz. εἰς ἐπισκόπους, vers. 63 :

Μισθὸν ἀτιμήτοιο κακὸν καὶ τυτθὸν ἔχοντες.

Vers. 8, H. St. 2, Ῥουστικίου. M. M. Ῥουστακίου. Vers. 15, H. St. 2, ἔγραψε γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τετέχθαι. Vers. 29, H. St. 2, Δούβιος, et vers. 11, Δούβιον. Vers. 4, a fin. τελετῆς. Al. τελευτῆς. Vers. ultimo, l. Βαρβαρικῷ.

Pag. 189, vers. 5, H. St. 2, τὸ τῶν Γότθων ἔθνος πᾶσαν. Vers. 12, l. in marg. τετελέσθαι. Vers. 22, κατήγοντο ἐπὶ τὸ δημόσιον βαλανεῖον. Naz. in *Vita Basilii M.* pag. 80, et Joan. Goropius, lib. *Orig.* IV. Vers. 29, H. St. 2, Στᾶ, στᾶ, οὐ λούῃ. Vers. 39, Ἀκρωμίτας. Sic mss. omnes. Codex Goropii, Ἀκωμίτας, pro quo ut mendoso ἀκωνίτας ille substituit, quasi παρὰ τὸν ἄκωνον πῖλον (quem dicit Joseph. lib. III, cap. 8 *Archæologiæ*) id nominis sortiti essent diatribarum præsides, quod longius petitum videtur. Ἀκρωμῖται Hesychio et Phavorino οἱ μείζονες. Vers. 45, Ὅτι τὰ κατὰ τὰς Ἱσπανίας, I. C. Vers. 3, a fin. ἀποστέλλεται. H. St. 2, ἀπολύεται. Vers. ult. κεκολλημένων. Cod. V. κεκολλωμένων. H. St. 2, κεκωλωμένων.

Pag. 192, vers. 1, idem H. St. 2, κώλου. Vers. 23, l. ποιουμένων αὐτοῖς. Vers. eodem H. St. 2, ὡρολογείων. Vers. 25, Ἡρόδοτος. Herodot. *Thalia*. Vers. 30, l. in marg. προσπεπλασμένα. Vers. 5, a fin. H. St. 2, νωβελίσιμος. Vers. penult. idem ἀποδείκνυται. Vers. ult. αὐτοῦ μὴ χειροτονοῦντος, I. C.

Pag. 193, vers. 4, l. Ὀνωρίου. Vers. 5, τῆς τοῦ Κωνστ. H. St. 2. Vers. 13, l. πλευριτική. Vers. 20, περὶ ἀστέρος τινός. Τὸν τοιοῦτον γίνεσθαί φημι καὶ αὐτὸς τοῖς ναυτιλλομένοις ἐν καιρῷ κλύδωνος, M. M. ad marg. Vers, 21, l. παρὰ τῶν ναυτῶν cum cod. B. M. M. H. St. et I. C. Vers. 29, H. St. 2, Σοφήνην. Vers. 34, cod. V. et H. St. 2, διέχοντας. Vers. 42, ἡ σμάραγδος. Σμαράγδου τῆς Ἰνδικῆς et μιλησίας fit mentio apud Cl. Alex. Is σμαραγδίτης λίθος dicitur Estheræ cap. 1, vers. 7, σμαράγδινος, Apoc. IV. Hinc σμαραγδίζειν Basil. M. Diod. Sic. σμαράγδιον τεῖχος Lucian.

Pag. 196, vers. 5, l. εἰς χρήματα. Vers. 16, H. St. 2, σπουδῇ Σπαδούσης καὶ Ἐλπιδίας. Vers. 27, cod. B. M. M. et H. St. Βονηφάτιος. Vers. 34. H. St. 2, πρὸς τὴν ἀνατολήν. Vers. 38, προῤῥήσεως προαχθέν, H. St. 2.

Pag. 197, vers. 2, cod. B. et M. M. καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀπευχαριστήσας, H. St. 2, καὶ πολλὰ τῆς δικαιοσύνης εὐχαριστήσας. Vers. 17, καταδρομήν. H. St. 2, ἐπιδρομήν. Vers. 21, idem κεντηναρίων. Vers. 22, Ἀλυπίου. Idem Ὀλυμπίου. Vers. 24, idem χρυσίου pro χρυσοῦ. Vers. 33, l. πραιτούραν. Vers. 34, H. St. 2, ἡμέρας. Vers. 47, τὸ τοῦ νωβελισσίμου ἀξίωμα. Zonaras, tom. *Annal.* III, οἱ δ' αὖθις μετ' οὐ πολὺ ψήφισμα ἔθεντο, τὴν τοῦ νωβελλισίμου ἀξίαν τῷ Ἰουστινιανῷ ἐπιψηφιζόμενον, καὶ τὸν βασιλέα ᾔτουν κυρῶσαι τὸ ψηφισθέν. Cedren. pag. 619, νωβελλίσιμον τιμήσας, εἶχε μεθ' ἑαυ-

τοῦ, nobilissimi honore decoravit, et secum habuit.

Pag. 200, vers. 13, H. St. 2, Ζαράδης, et mox ζουρουάμ. Vers. 25, idem προαναφωνεῖ. Vers. 43, Ἀριδαῖον. Plut. vita Alex. M. Ἀῤῥιδαῖον, et Φιλίννης. Vers. 3, a fin. l. Εὐμενής.

Pag. 201, vers. 14, H. St. 2, παραμεισάδων. Vers. 21, H. St. 2, Στασάνων ὁ Σόλιος. Vers. 22, l. ἦν. Vers. 24, H. St. 2, Πευκέτῃ et ὁ Ῥώσιος pro Ὑρώπιος. Vers. 29, l. εἶχε. Vers. 40, εἴκοσι. Ad nostram ætatem nonnisi XI, pervenerunt. Vers. 12, a fin. cod. V ἐνεστῶτος. Vers. ult. l. ἀνακεχωρηκώς.

Pag. 204, vers. 35, al. τὸν, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑπεραττικισμόν. Vers. 39, H. St. 2, κατὰ τῆς τῶν μανιχαίων. Vers. 43, M. M. et H. St. Ἄδδου. Vers. 45, l. cum H. St. 2, ἐπιχειρήμασι. Vers. 10, a fin. H. St. 2, ἑπτὰ οἴεται μὲν τὸ τῶν μανιχαίων ζῶν εὐαγγέλιον ἀνατρέπειν.

Pag. 205, vers. 30, αἱ πρὸς Ὀλυμπιάδα. Exstant mss. in Bibliotheca Augustana. Vers. 42, cod. B. M. M. et H. St. ἐπιτροπὴν οἰκείως. Vers. penult. Γελασίου τοῦ Κυζικηνοῦ σύνταγμα τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ ἁγίαν σύνοδον πραχθέντων, editum Lutetiæ apud Fed. *Moralium*, a. 1600, Rob. Balforeo Scoto interprete. Vers. ult. l. τὴν Κουδρούδης.

Pag. 208, vers. 4, l. ὃς τὸ πρεσβυτέρου, vel cum H. St. 2, ὃς τότε πρεσβ. Vers. eodem, εἰς πρόσωπον τοῦ. H. St. 2, et vers. 8, ἐξετείνετο ἔτη. Vers. 19, H. St. 2, ὥστε παραδεχθῆναι. Vers. 24, idem τὴν τέλειον. Vers. 26, al. ἐπαναγαγεῖν. Vers. 29, ἐν ἀφεδρῶσι. Epiph. pag. 308 et 314, ἐν δυσώδει (sic enim utrobique legendum) τόπῳ. Theodoretus, εἶτα τῆς γαστρὸς πρὸς ἔκκρισιν ἐπεχούσης [forte ἐπειγούσης,] εἰς τὰ δημόσια εἰσελήλυθε λάσανα, lib. IV, Epitomes *Contra hæreticos*, et *Eccles. Hist.* lib. I, cap. 13, 14, et Socrat. *Scholast.* lib. I, cap. 38, ubi ἑτέρων pro ἐντέρων perperam est impressum. Vers. 38, l. στηλιτεύσας. Vers. 39, Ἀθανασίῳ. Cujus Theodoretus testimonio utitur lib. I, cap. 14, *Eccles. Hist.* ex epist. S. Athanasii ad Serapionem [non, ut vulgati libri, ad Appionem] quæ in editione proxima H. Commelini t. I. pag. 522, legitur; et alius de Arii morte locus, Disp. I contra Atium, pag. 130, d. Vers. 11, a fin. χυδαῖον. H. St. σχεδαῖον. Vers. 8, a fine H. St. 2, καὶ ἐπισκόπων Καισαρείας τῆς κατὰ Παλαιστίνην βιβλίοις. Vers. ult. in cod. B. ad marg. πθ' manu recente adscriptum: forte quod is numerus desideraretur, unde in libro H. St. et M. M. Hæc paulo post leguntur, ἰστέον ὅτι πθ' οὐ κεῖται ἐν τῷ βιβλίῳ, οὔτε ἐν τῷ πίνακι, οὔτε ἐν τῷ ὕφει.

Pag. 209, vers. 1, H. St. 2, ἀπάρχονται, et vers. 8, ταύτας ἐφέλκεσθαι. Vers. 8, a fin. H. St. 2, ἐπέχειν, ἀπελαύνει, omisso particip. διαγινωσκ.

Pag. 212, vers. 9, ταῖς ἐπιστολαῖς. Epistolarum Libanii volumen ms. e libris A. Schotti est penes me, aliud in Bibliotheca viri clarissimi Petri Pantini Tiletani. Vers. 10, παντοδαπὰ συγγράμματα. Codex declamationum in membranis habetur Augustæ. Vers. 13, Ἀρειανοῦ. Græce, cum interpretatione B. Vulcanii, excud. H. St. an. 1575. Vers. 36, l. S. πάθημα τῷ ποτῷ legit, omisso τοῦ articulo. Vers. ult. ὑδάσπην. Cod. V. et H. St. 2, ὑδραώτην.

Pag. 213, v. 20, Ἰνδική. Ἀῤῥιανοῦ Ἰνδικά inscribuntur in edit. H. St. Vers. 22, αἰτησάμενον εἰς πῦρ εἰσελθεῖν. Arrian. lib. VII, Plutarch. in vita Alex. M., Athenæus lib. X, Eustath. ad v. LII α' *Iliad.* Vers. præced. Κάλανον. H. St. 2, Καλανόν. Sphinx ei nomen fuit, inquit Plutarchus, sed quod congressos secum Indica voce *Kale* (id est, salve) compellasset: a Græcis *Calanus* est dictus. Josephus lib. I *Contra Appionem*, et Euseb. lib. IX *Evangel. præpar.* *Philosophos* Indis *Calanos* dici, ex Aristotele probant, cujus verba e Clearchi lib. I περὶ ὕπνου ipsa afferunt. De Calano, apud Philonem locus est corruptus, pag. 602, et pro τίνος ἕνεκεν ἄξιόν με legendum cum ms. Aug. τίνος ἕνεκεν ἄξων με τοῖς Ἕλλησιν ἐπιδείξαις, Ἀλέξανδρε. Vers. 26, confusa sunt hæc περὶ γάμων, I. S. Vers. 26, Ἀρσινόη. Βαρσίνη, Arrian. lib. VII. Vers. 28, Ῥωξάνη. Ἡ Ὀξυάρτου τοῦ Βακτρίου παῖς. Vers. 30, l. Ἀμαστρίνην, vel cum editis Ἀμαστρινήν. Sequitur apud Arrianum, Περδίκκᾳ δὲ τὴν Ἀτροπάτου τοῦ Μηδίας σατράπου παῖδα ἔδωκε. Vers. 32, H. St. 2, Ἀρτακάμαν, sicque liber editus: qui idem pro Ἀρτώνην habet Ἄρτωσιν. Vers. eodem Arriani vulgata exemplaria, Νεάρχῳ δὲ τὴν Σπιταμένους τοῦ Βακτρίου παῖδα. Ὡσαύτως δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις, etc.

Pag. 216, vers. 9, H. St. 2, τὸν Ἀῤῥιδαῖον δε. Vers. 17, Πίθων. M. M. Πείθων. H. St. 2, Πύθων. Vers. 32, l. σατραπείας. Vers. 41, l. Παφλαγονίας. Ibid. H. St. 2, σύνορα ἔσται ἐπὶ πόλιν Ἑλλάδα τραπεζ. Vers. 50, ἔς τε. Al. ἔσται etiam hoc loco, illud A. S. et cod. B. 2.

Pag. 217, vers. 19, H. St. 2, ὅπως ἐξ Ἀθηνῶν οἱ ἀμφί. A. S. ὅπως οἱ ἐξ Ἀθηνῶν ἀμφί. Vers. 21, H. St. 2, Ἀριστόνεικος. Vers. 22, l. Ἱμεραῖος. Vers. 36, l. Κορίνθιος. Vers. 44, H. St., κυδωνίας τῆς ἐς (vel ἐπί). Vers. 6, a fin. l. in marg. Ὀφελλᾶ. Vers. 4, Κυρηναίων.

Pag. 220, vers. 13, l. ὃν καὶ Ἀλέξανδρος. Vers. 14, l. ἦν, γυνὴ δὲ Ἀμύντου· Vers. 17, ὡς εἶναι Ἀμύνταν. Hoc cur scribat, vide Suid. in dictione *Caranus*. Vers. 24, H. St. 2, ἐπὶ μέγα κακοῦ. Vers. 25. Κρατερόν, idem. Vers. 37, H. St. 2. εἰς τὸ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἔργῳ ἐξενεγκεῖν. Vers. 42, cod. V. δημοσιευθέντος. Vers. 44, περαιοῦται δή. Vers. penult. cod. V. προχωρήσωσιν.

Pag. 221, vers. 30, l. τῶν δὲ περί. Vers. 32, ἐπὶ τῇ τοῦ Κρατεροῦ ἀναιρέσει, τῶν Μακεδ.

Pag. 224, vers. 6, H. St. 2, δόριον. Vers. 7, l. πρὸς δυομένου ἡλίου cum I. S. et H. St. 3. Vers. 14, Περδίκκᾳ. M. M. Vers. 18, H. St. 2, Κασπίους. Vers. 24, παραπαμισάδας. H. St. 2, et cod. V. παραμεισάδας. Vers. 24, iidem παραμεισάδαις. Vers. 26, παρὰ τὸν Ἰνδὸν, H. St. 2, M. M. Vers. 38, cod. V. et H. St. 2, Ἑλλησπόντῳ. Vers. ultim. μυρίοι, H. St. A. S.

Pag. 225, vers. 3, καρτερῶς, H. St. 2. Vers. 10, l. Σάρδεων. Vers. 15, H. St. 2, ἀπροσδόκητος τοῖς οὐχ ὑπ' αὐτῷ. Vers. 26, l. ἡσσᾶται. Vers. 39, l. ὡς ῥᾷον. Vers. 42, ὡς περαιωσόμενος ἐπὶ Μακεδ. H. St. 2. Vers. 48, idem et cod. V. ἀστασίαστον. Vers. 9, a fin. l. ἐπεραιώθησαν.

Pag. 233, vers. 11, H. St. 2, βιθυνιακά. Vers. penult. H. St. 2, ἐν αὐτῇ τῇ.

Pag. 236, vers. 14, H. St. 2, ἄρχεται μὲν οὖν (ὥσπερ εἴρηται) ἀπὸ τῶν μυθικῶν, κάτεισι δέ. Vers. 21, Ἰαμβλίχου. De Jamblico, ad marg. codd. H. St. 2 et M. M. Hæc sunt adnotata: Οὗτος ὁ Ἰάμβλιχος Σύρος ἦν γένος πατρόθεν καὶ μητρόθεν· Σύρος δὲ οὐχὶ τῶν ἐπῳκηκότων τὴν Συρίαν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τῶν αὐτοχθόνων. Γλῶσσαν δὲ Σύραν εἰδὼς, καὶ τοῖς ἐκείνων ἔθεσι ζῶν, ἕως αὐτὸν τροφεὺς (ὥς αὐτός φησι) Βαβυλώνιος λαβὼν, Βαβυλῶνά τε γλῶσσαν καὶ ἤθη καὶ λόγους μεταδιδάσκει. Ὧν ἕνα τῶν λόγων εἶναί φησι, καὶ ὃν νῦν αναγράφει. Αἰχμαλωτισθῆναι δὲ τὸν Βαβυλώνιον, καθ' ὃν καιρὸν Τραϊανὸς εἰσέβαλεν εἰς Βαβυλῶνα, καὶ πραθῆναι [M. M. πορθηθῆναι] Σύρον [F. Σύρῳ] ὑπὸ τῶν λαφυροπώλων. Εἶναι δὲ τοῦτον σοφὸν τὴν βάρβαρον σοφίαν, ὡς καὶ τῶν βασιλέως γραμματέων [ἐν] τῇ πατρίδι διάγοντα ἕνα γεγενῆσθαι. Ὁ μὲν οὖν Ἰάμβλιχος οὗτος Σύραν, τὴν καὶ πάτριον, γλῶσσαν εἰδὼς, ἐπιμαθὼν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν, μετὰ ταῦτα καὶ τὴν Ἑλληνίδα φησὶν ἀσκῆσαι, καὶ χρῆσιν λαβεῖν, ὡς ἀγαθὸς ῥήτωρ γένοιτο [M. M. καταγένοιτο]. Hactenus ms. scholion! Vers. 23, H. St. 2, ἐμπομπεύων. Vers. 24, Φοῖνιξ Ἡλιόδωρος. Heliodorus, Phœnix dicitur etiam supra pag. 164, vers. 17, Φοινίκης γὰρ πόλις Ἔμεσα, ἡ καὶ Ἐμισὸς καταλέγεται ἐν ταῖς γεωγραφικαῖς πίναξιν, id est, Emesa

enim, patria Heliodori, urbs est Phœniciæ, quæ in tabulis geographicis etiam Emisus dicitur. Vers. 30, verba quadrato inclusa, forte sunt scholion e pag. 205, vers. 37, neque enim nisi uno in cod. leguntur. Vers. 41, H. St. 2, Σίνωσις, nec aliter postea. Vers. eodem Ῥοδάνης. Suidas, qui *Rhodinem* appellat, hinc est emendandus, ibique Ῥοδάνος pro Ῥοδῖνος legendum.

Pag. 237, vers. 12, περικάθηται. H. St. 2, περικαθίσταται. Vers. 19, τοῖς τοῦ ἄντρου μυχοῖς. Idem, Vers. 24, πεφαρμακευμένα cod. V. H. St. et M. M. Vers. eod. χρούσασαι, H. St. 2. Vers. 27, καταῤῥυέντες, πίπτουσι idem.

Pag. 240, vers. 8, φεύγουσι πάλιν ἐκεῖθεν, καὶ H. St. 2. Vers. 38, ἅπερ εἰς idem. Vers. 5, a fin. cod. B. H. St. et A. S. καὶ κρίσις ἐπ' αὐτούς· Βόροχος ἢ Βόχορος ὁ κρίνων ἦν, κριτῶν. Ita legendum conjecit etiam I. C., sed posteriore loco Βόρυχος, propter chalcographi lapsum. M. M. Βόροχος ὁ κρίνων. Vers. 4, lectio marginis tollatur.

Pag. 241, vers. 22, Κύρυκλέα. Vide Suid. in vocab. ἐγγαστρίμυθος. Vers. 32, pro Οὔχρον lege cum I. C. Οὐῆρον. Verum impp. Vers. 35, l. τελευτῆσαι. Vers. 8, a fin. H. St. 2, ἀλλήλων.

Pag. 244, vers. 10, a fin. cod. V. et H. St. 2, τὰς ἐκθέσμους. Vers. 4, a fin. πρὸ τούτων. cod. V. et H. St. 2, πρὸς τούτοις.

Pag. 245, vers. 27, H. St. 2, ἐκώλυεν. Vers. 43, Μεσοποταμίᾳ τε συνεγ. H. St. Vers. 46, lectio marginis ex cod. Vers. penul. l. Ἐνθάδε.

Pag. 248, vers. 41, H. St. 2, σώζει τε ταύτην. Vers. 6, a fin. ὀργὴν ἀντιπληρῶσαι. cod. V. et H. St. 2, ὀργὴν ἐπ' αὐτῆς πληρῶσαι. Vers. 4, a fin. iidem codd. ἐν τῷ τῶν δημίων περιβόλῳ. Vers. 12, ἀνασταυροῦσθαι. cod. V. ἀναστῆναι. Vers. penult. δὲ καὶ Σόραχος vel Σόραιχος, nam illa est lectionis varietas præced. etiam pag.

Pag. 249, vers. 11, H. St. 2, ἐθίσας εἵλκυσεν· et mox στρατόν. Vers. 28, l. Βαβυλωνίων. Vers. 35, ἐν οἷς καὶ ς' καὶ ι' λόγος auctore Suida ἐν βιβλίοις λθ', τοῖς καλουμένοις Βαβυλωνικοῖς. Vers. 7, a fin. l. Σκυθοπολίτης. Vers. 3, a fin. δραματικόν. Vide infra p. 281, vers. 17.

Pag. 252, vers. 24, H. St. 2, διδασκάλου· ἄκραν δὲ ταπεινοφροσύνην.

Pag. 253, vers. 1, Βασιλείῳ συνῆν τῷ μεγάλῳ. Id negant viri docti, ut notis ad lib. x Chrysost. περὶ ἱερωσύνης, nuper hic Augustæ impressis, a me indicatum est. Vers. 3, a fin. H. St. 2, εἰς διδασκάλου, ut p. præced. vers. 17. Vers. 42, ὑπὸ τοῦ σταυροῦ. Τῷ σταυρῷ. H. St. 2, vers. 9. a fin. τοὺς περὶ ἀκαταλήπτου. Hi calamo exarati habentur in membranis biblioth. August. Vers. 26, συνεισάκτους. De Carmine ad Virg. parænetico, versu 96, et guomis distichis, carmine elegiaco, vers. 113.

Pag. 256, vers. 3, a fin. H. St. 2, Σαραπίων καὶ Σεβηριανῷ.

Pag. 257, vers. 3, Θευδέριχον. Vers. 51, A. St. legit Ἀντωνίου et vers. 45, Ἀντώνιος, cum vers. 35, idem nomen ponatur. Vers. 3, a fin. l. τοῖς θρόνοις ἐγκατ.

Pag. 260, vers. 27, παραλόγους. P. Pantinus legit παραλόγως. Vers. 25, H. St. 2, ἐποίησεν.

Pag. 261, vers. 36, l. ἐκείνου ἔκρινε. Pag. 264, vers. 14, H. St. 2. μηδ' ἕτερον ἔτι τόν. cod. V. μηδ' ἕτερον ἔτι αὐτῶν τόν. Vers. 13, τῶν ἀμοιβαίων ἀλλήλοις προφητειῶν. Chrysostomum Epiphanio mortem in mari, et hunc vicissim illi episcopatus amissionem prædixisse, memorat Sozom. *Eccles. Hist.* lib. VIII, cap. 15. Vers. 17, κατὰ γυναικῶν. Τὴν περιβόητον ἐκείνην ὁμιλίαν, ἧς ἡ ἀρχή, Πάλιν Ἡρωδιὰς μαίνεται, quam hic Augustæ cum aliis ejusdem divi Chrysostomi homiliis excudit Michael Mangerus anno 1586. Vers. 23, al. ἑτοίμου. Vers. 37, διὰ τὸν ἀνδριάντα. Socrat. lib. VI, cap. 18. *Eccles. Hist.* et Sozom. lib. VIII, cap. 20. Vers. 41, H. St. 2, ἐρμαίῳ. Vers. 11, a fin. cod. V. et H. St. 2, συνόδου τὸν μ. καθ. ἑ. τ. ἱ. ἐκδικήσαντα. Vers. 6, a fin. H. St. 2, ἀπέφηναν.

Pag. 265, vers. 5, τὸ πῦρ. Ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου ἐξελθὸν Cedren. Vers. 14, Βασιλίσκου, Sozom. lib. VIII, cap. ult. Vers. 18, πολλαῖς. H. St. 2, ποικίλαις. Vers. 29, cod. V. Ἰννωκέντιος. Vers. 34, Ἀρσάκιος. Ἀττικὸς ὁ πατριάρχης. Zonar. tom. III. Vers. 8, a fin. l. cum I. S. ἔτυχέ πώ τινος. Vers. penul. cod. V. et H. St. 2, Ἑκατόμνως.

Pag. 268, vers. 3, H. St. 2, Ἀτυάνας et Ἀδραμυτίου. Vers. 8, Ἑκατόμνως idem. Vers. 13, πηλίου, idem. Vers. 14, Μουρῆναν, idem. Vers. 30, H. St. 2, Τιγράνης. Vers. 33, συγκλυδοῦς. Ita ms. omnes, quod alibi non facile reperias; sed illa margine ascripta apud Clem. Alex. et alios.

Pag. 269, vers. 4, a fin. Ζωσίμου. Græce et Latine (ut et Herodianus, de quo pag. seq.) exstat. Vers. 17, H. St. 2, ἀλλὰ Σάρος.

Pag. 272, vers. pen. al. Βρεττανούς. Vers. 24, H. St. 2, Ἀλεξιανόν.

Pag. 273, vers. 31, l. καὶ τό γε ἐπ' αὐτῷ. Vers. 47, H. St. 2, τὴν Καρχηδόνα καταλαβών.

Pag. 275, vers. 10, H. St. 2, ἁπλῶς ἱστορικῶν ἐν πάσαις. Vers. 43, l. πνεύματος διάφορα. Vers. 4, a fin. l. θεωρητικήν. Vers. 3, a fin. οἱ μὲν Ἐσσηνοί, οἱ δὲ θερ. Imo sunt iidem. Quid enim hoc est aliud quam si dicerem, ὁ μὲν Μεσσίας, ὁ δὲ Χριστός. Philo. Ἐσσαῖοι, θεραπευταὶ καὶ θεραπευτρίδες [ms. θεραπευτίδες] ἐτύμως καλοῦνται. Vide quæ supra ad pag. 168, vers. 46, annotavimus.

Pag. 277, vers. 22, Γάϊος. cod. Aug. ἱστορία περὶ τῶν κατὰ τὸν Γάϊον, καὶ τῆς αἰτίας τῆς πρὸς ἅπαν τὸ Ἰουδαῖον ἔθνος ἀπεχθείας αὐτοῦ.

Pag. 277, vers. 22, Φλάκκος. cod. Aug. τὰ κατὰ τὸν Φλάκκον, ἤτοι περὶ προνοίας. Hujus principium est hoc, Δεύτερος μετὰ Σηϊανὸν Φλάκκος Ἀουΐλιος [ms. Ἰούλιος] διαδέχεται τὴν κατὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιβουλήν, σύμπαν μὲν ἀδικῆσαι τὸ ἔθνος, ὥσπερ ἐκεῖνος, [ἄντικρυς] οὐ δυνηθείς. Vers. eod. in marg. l. *Contra Caium et Flaccum.* Vers. 26, ὑπεντιθέμενος, id est, παρεμβάλλων, I. S. Vers. 39, Πέτρῳ τ. κ. ἀ. ἐντυχεῖν. Euseb. lib. II, cap. 16, *Eccles. Hist.*

Pag. 280, vers. 42, H. St. 2, δεικνύων.

Pag. 281, vers. 5, κατὰ Ἰωάννου τοῦ Σκυθοπολίτου. De quo supra 249, vers. 39, Vers. 11, a fin. l. cum I. C. αὐτοῦ συντίθ.

Pag. 284, vers. 7, ὅτι al. H. St. 2, περὶ τοῦ, al. Vers. 19, ὅπως. H. St. 2, πῶς. Vers. 34, cod. V. et H. St. 2, διαλογικοῖς αὐτοῦ. Vers. 38, τὸ σαφὲς δὲ idem.

Pag. 285, vers. 9, ἀγνοϊτῶν. ἀγνοητῶν. Leontius *De sectis.* Vers. 16, l. εἰσπράττεται. Τὰ γάρ τοι τοῦ Θεμιστίου ἐπιχειρήματα, τέσσαρα μέν.

Pag. 288, vers. 13, λόγον ἕτερον. Προτρεπτικὸν πρὸς Ἕλληνας, libri editi. Vers. 29, H. St. 2, ὑπογραφέντος. Vers. 32, οὖν τοῦ διεῤῥιμμένω; idem. Vers. 44, l. γάρ, Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος. Ex hoc libro memorabilem affert historiam de adolescente latronum duce, Joanne evangelista in viam salutis reducto, Euseb. lib. III, cap. 23, *Eccles. Hist.* quæ etiam legitur in Vita ejusdem divi Joannis, a Simeone Metaphraste scripta, et cum Aretha in Apocalypsin Veronæ a. 1582, edita. Vers. 11, a fin. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ παλαίτατοι. Sic inchoatur lib. VIII *Stromatum* impressus. Vers. 8, a fin. ἐπαγγέλλεται δὲ καὶ ἄλλα. Γαμικὸν λόγον. Περὶ ἐγκρατείας, περὶ ἀναστάσεως, etc.

Pag. 289, vers. 6, Διαταγαὶ τῶν ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος. Venetiis excusæ anno 1563. De illis Zonaras, ad canonem apostol. LX. Πολλὰ βιβλία παρὰ τῶν ἀσεβῶν ἐνοθεύθησαν εἰς βλάβην τῶν ἀπλουστέρων, ὥσπερ καὶ αἱ διὰ τοῦ ἁγίου Κλήμεντος γραφεῖσαι τοῖς ἐπισκόποις ἀποστολικαὶ διαταγαί, αἳ διὰ τοῦτο καὶ συνοδικῶς ἀπεβλήθησαν. Vers. 25, H. St. 2, συγγράψασθαι. Vers. 29, l. γεγενημέναι. Vers. 35, μυρίων ἀτοπημάτων. Ἀλλ' ἐπηνωρθωκὼς

ταύτην ὁ Μεταφραστὴς πλοῦτον καὶ ταυτότητα τῇ θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀπέθετο M. M. ad marg. Vers. 43, l. τῶν τοῦ Πέτρου πράξεων. Vers. 8, a fin. ἀποδοχῆς ἠξιώθη. Euseb. lib. III, cap. 16, *Eccles. Hist.* Vers. 25, ἐπισκοπῆσαι Ῥώμης. Ignat. epist. 1, ejusque interpres consulatur : Euseb. lib. V, cap. 6.

Pag. 292, vers. 45, τεσσαρεσκαιδεκατίτας. De his Theodoret. lib. V, *Contra hæres.*, Epiphan. pag. 182; Sozom. lib. 7, cap. 18 *Eccles. Hist.* Vers. 9, a fin. cod. V. et H. St. 2, σύντομος. Vers. 4, a fin. H. St. 2, ἔφαγεν ἅπερ ἔφαγεν.

Pag. 293, vers. 3, ἀνακυκλουμένη I. S. Vers. 4, ὅστις ποτέ ἐστιν idem. Vers. 7, ψηφοφορίαν, idem. Vers. 26, cod. V. et H. St. 2, ὑποθέσεως πρότερον βιβλ. Vers. 33, τινές τε κοινοὶ ἐνιαυτοὶ I. S. Vers. 38, cod. V. Σεληνιακῆς μηνὸς καὶ ἡλιακοῦ · μηνός τε. At H. St. 2, σεληνιακῆς, καὶ ἡλιακοῦ.

Pag. 296, vers. 13, προεαλωκέναι H. St. 2, Vers. 23, l. φωράσαι. Vers. 26, l. κεφάλαια ιε'. Vers. 34, σώματα cod. V. H. St. 2. Vers. penult. ἀνέλυσε. Migravit [quamquam Sap. II, 1, ὁ ἀναλύσας, *qui remigrarit* : et cap. 6, vers. 14, οὐδὲ ἀναλύει ψυχὴ παραληφθεῖσα (ut ibi legendum, alibi monui) *neque remigrat* : etc. : interpretari malim.] Gregor. Nyss. de Meletio episcopo, μακαριστὸς μὲν ὁ Πατὴρ ἡμῶν τῆς τε ἀποστολικῆς συσκηνίας, καὶ τῆς πρὸς Χριστὸν ἀναλύσεως, *Pater ille noster est beatus et contubernii cum apostolis, et migrationis ad Christum, nomine.* Vide pag. 308, vers. 2, et Philipp. I, 23. II Tim. IV, 6.

Pag. 297, vers. 5, δραμόντι. Τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθέντι, Euseb. lib. VI, cap. 1, *Eccles. Hist.* Vers. 8, τὴν δὲ μητέρα. Euseb. l. eod. cap. 3. Vers. 11, l. ἑωρακότων. Vers. 15, ἕως Γάλλου. Suid. Vers. 22, ἀδαμάντιον. Epiphan. pag. 224. Vers. 27, cod. V. Πανταίου. Vers. 34, l. μέλλων ἀπαίρειν.

Pag. 300, vers. 8, l. ἱδρύνθησαν. Vers. 10, θείαν. Vers. 27, B. et H. St. 2, πλὴν ὅτι οὐσίας. Vers. 43, l. ματαιολογεῖ, ὡς οὐδὲν ἦσαν, ὡς ἑτέρα τὰ γεγενημένα, οὐδέ, etc.

In codice B, et M. M. locus integer sic legitur, Περί τε τῶν ποιηθέντων Χερουβὶμ τῷ Μωσεῖ · καὶ ὡς οὐδὲν ἦσαν ἕτερον τὰ γεγεννημένα, οὐδὲ τύπον ἄλλον ἔφερε μορφῆς, ἀλλὰ μόνον πτερύγων κενολογεῖ φέρειν αὐτὰ σχῆμα. Καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἰακὼβ στήλης. Ἐν οἷς τὴν μὲν ποίησιν αὐτῶν ὁμολογεῖ, οἰκονομίας δὲ λόγῳ συγχωρηθῆναι, ματαιολογεῖ. H. St. 2, Περί τε τῶν ποιηθέντων Χερουβὶμ, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἰακὼβ στήλης. Ἐν οἷς τὴν μὲν ποίησιν αὐτῶν ὁμολογεῖ, οἰκονομίας δὲ λόγῳ συγχωρηθῆναι, ματαιολογεῖ · ὡς οὐδὲν ἦσαν, ὡς ἕτερον ἦσαν, ὡς ἕτερον τὰ γεγενημένα · οὐδὲ τύπον ἄλλον ἔφερε μορφῆς, ἀλλὰ μόνοι πτερύγων καινολογεῖ φέρειν αὐτὸ σχῆμα. Οὗτος ὁ Πιέριος πρεσβύτερος ἦν τῆς κατὰ Ἀλεξάνδρειαν Ἐκκλησίας, Θεωνᾶ τηνικαῦτα ταύτης ἀρχιερατεύοντος, ἡνίκα Κάρος καὶ Διοκλητιανὸς τὰ Ῥωμαίων σκῆπτρα ἔφερον. Καὶ ἐπὶ τοσοῦτον δ' αὐτὸν ἐλάσαι λέγουσι φιλοπονίας καὶ εὐφυΐας, καὶ τῆς ἐν πλήθεσιν ὁμιλίας τέρψιν παρέχειν σὺν ὠφελείᾳ, ὥστε καὶ νέον ἐπονομασθῆναι Ὠριγένην. Ἦν γὰρ τότε ἐν τοῖς ἀξιολογωτάτοις Ὠριγένης, διαλεκτικὴν δὲ καὶ ῥητορικὴν αὐτόν φασιν ἀσκηθῆναι · καὶ ἐγκρατείας δὲ καὶ ἑκουσίου πτωχείας ἐραστὴν γενέσθαι καὶ οἱ μὲν αὐτὸν καὶ μαρτυρίῳ τὸν βίον τελειῶσαι, οἱ δὲ μετὰ τὸν διωγμὸν, τὸν ὑπόλοιπον τοῦ ζῆν χρόνον ἐν Ῥώμῃ διαγεγονέναι. A. S. M. M. H. St. 2. Vers. 10, a fin. l. βιβλίων I. S. Irenæi autem Græci pars magna solius libri I, apud Epiphan. pag. 79, etc.

Pag. 301, vers. 3, Τατιανοῦ, ὃς τὰ πρῶτα μαθητὴς Ἰουστίνου. Epiphan. κατὰ Τατιανῶν, pag. 171. Vers. 5, cod. V. et H. St. 2, ἐξεκυλίσθη. Vers. 9, cod. V. et H. St. 2, περιέχει τῶν τοῖς αἱρ. ἀσεβ. δογματιζομένων. Vers. 13, ἐλέχθη, cod. B. M. M. H. St. Vers. 16, τερθρείαις M. M. quod malim. Vers. 24, διάδοχος κατέστη. Euseb. lib. V, cap. 5. Vers. 25, γράφει] Euseb. lib. V, cap. 26. Vers. 31, l. Ἱππολύτου. Ἐπιδημήσαντος ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Ἀνικήτου, Euseb. ibid. Vers. 34, Νοητοῦ. Σμυρναίου τὸ γένος, Theodoret. lib. III, *Contra hæres.* κατὰ Νοητιανῶν Epiphan. pag. 208. Vers. 41, l. οὐκ ἔστι τοῦ. Vers. 46, ἐγκαστήσας αὐτῷ. Ταχυγράφους αὐτῷ παραστήσας ἑπτὰ, πλείους δὲ καλλιγράφους. Suidas de Ambrosio, quem a secta Valentini et Marcionis Origenes convertit.

Pag. 305, vers. 1, Κρίσκην, Suid. Κρίσκεντα, Euseb. Vers. 2, συσκευασθείς. Id est, κακουργηθείς, λόγῳ ἐπιβουλευθείς, H. Wolf. Vers. 4, H. St. 2, διέθηκε. Vers. 2, ὡς παναληθεστάτῳ. Quod in dubium vocat Naz. his verbis, εἰ δέ τῳ πιστὸς ὁ λόγος, καὶ ἄλλος ἐστὶ τρόπος γεννήσεως, αὐτό τι ὑφ' ἑαυτοῦ δαπανώμενον καὶ τικτόμενον. *Hom. de Spiritu sancto* ibi phœnicem esse intelligendum, ex ejusdem Naz. Carm. præceptionum ad Virg. constat. Vers. eod. τῷ κατὰ τὸν φοίνικα τὸ ὄρνεον. Phœnicem autem, contra quam alii (veluti Euseb. lib. IV *De vita Constantini imp.* extremo, Suidas, et ii, quorum testimonia notis ad hieroglyphica Horapollinis inserui) unigenam Maximus martyr esse negat, libro ad Petrum Illustrem contra Severi dogmata, hoc utens argumento ; Εἰ γάρ ἐστιν ὄρνις ὁ φοῖνιξ, καὶ ζῶον πάντως ἐστί · εἰ δὲ ζῶον, πρῶτον μὲν οὐ πάντη μοναδικὸν, καθὸ ζῶον, οὐ γὰρ μόνον ζῶον. Ἔπειτα δὲ εἴπερ ζῶον, καὶ σῶμα ἔμψυχον αἰσθητικόν · εἰ δὲ σῶμα ἔμψυχον αἰσθητικόν ἐστιν ὁ φοῖνιξ, καὶ ὑπὸ γένεσιν ἔτι δηλονότι καὶ φθοράν. Αὐτοὺς ἐρωτήσωμεν τοὺς σοφοὺς τῶν ὄντων θεάμονας, εἰ δυνατόν ἐστι, τι τῶν ὑπὸ γένεσιν καὶ φθορὰν ἐμψύχων καὶ αἰσθητικῶν σωμάτων μοναδικῆς ὑπάρχειν καθ' ὑπόστασιν φύσεως · ὧν ἡ ἐξ ἀλλήλων κατ' εἶδος διαδοχή, ἀρίδηλος χαρακτὴρ τοῦ εἶναι καὶ ὅρος ἐστί. Καθάπερ καὶ ἡ θεία μαρτυρεῖ Γραφὴ, τὸ βέβαιον δι' ἑαυτῆς τοῦ λόγου παρεχομένη τῷ δικαίῳ Νῶε, Εἴσελθε σὺ καὶ πᾶς, etc., καὶ ἀπὸ πάντων τῶν πετεινῶν, etc. (Gen. VII.) οἷς εἴπερ ὡς πτηνὸν ζῶον, ὁ φοῖνιξ ἐστιν ἐναρίθμιος μοναδικῆς, καθ' ὑπόστασιν φύσεως οὐκ ἔστι, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν, e cod. ms. Augustano.

Pag. 308, vers. 11, l. ἐμφαίν. Vers. 14, ἐν Νικομηδείᾳ. Ἐπὶ προάστειον τῆς Νικομηδέων ἀφικνεῖται πολέως, Euseb. lib. IV, *De Constantino imp.* p. 155; Cabasilas vero, et ταῦτα μὲν ὁ τοῦ Παμφίλου Εὐσέβιος, inquit : Ἡ δὲ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, μὴ πιστὰ τὰ αὐτοῦ ἡγουμένη, ὡς ἐχθροῦ καὶ ὑπόπτου, πιστεύει τῇ ἀληθείᾳ, καί φησιν · Ὡς ὑπὸ Σιλβέστρου πάπα Ῥώμης καὶ κεκατήχηται, καὶ βεβάπτισται · καθὼς καὶ ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῆς ζ' ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τυγχάνει ἀνάγραπτα, M. M. ad marg. Vers. 21, l. ἡ ὀρθῶς. Vers. 43, ἔνδικον Ἀρείου καταστροφὴν] De qua supra pag. 208, vers. 32, 38, Vers. 45, Ἄρειον I. S. Vers. 45, H. St. 2, πραχθέντων, καὶ περὶ αὐτὴν, ἱστορίαν. Vers. 6, a fin. ἐκεχωρήθη, idem.

Pag. 309, vers. 9, cod. V. M. M. H. St. 2, διάφοροι, καὶ θεῶν διάλογοι · καὶ ἕτεροι [περὶ H. St. 2,] διαφόρων. V. seq. cod. V. et H. St. 2, τὰ τῶν Ἑλλήνων. Vers. 10, a fin. Λούκιος, H. St. 2, Λοῦκις.

Pag. 312, vers. 1, λέγει. H. St. 2, I. S. et M. M. γέμει. Vers. 10, l. συνύφαινε. Vers. 10, a fin. Παλλαδίου. Μεθωναίου, Suid.

Pag. 313, vers. 41 : Ὁ τοῦ Κρόνου μῦθος. Κρόνος μὲν γάρ, ἐφ' οὗ τὸν εὐδαίμονα βίον γεγονέναι λέγουσι, τὸν πατέρα ἠνδροτόμησε, καὶ τὰ τέκνα κατέπιε, S. Emp. Vers. 46. H. St. 2, ὀψὲ τοῦ καιροῦ δημοσιεύειν, οὐδὲ τότε. Vers. 9, a fin. Θεόδωρος. ὁ ἀντιοχεύς. Vers. 8, a fin. ἄνωθεν. supra pag. 89.

Pag. 316, vers. 7, περιτυγχάνων. cod. V. et H. St. 2, περιτραχύνων. Vers. penult. l. παρατάξεως. Vers. ult. ὥσπερ ἀπὸ πηγῆς.

Pag. 317, vers. 9, H. St. 2, ἄριστος μὲν ἐν. Vers. 18, ὑπάρχων, οὐδενὸς H. St. 2, I. S. Vers. 29, ἐπιστολαὶ. τμη', in membranis Bibliothecæ Augustanæ. Quas Jo. Jacobus Beurerus, Græcarum litterarum et historiæ professor Friburgi Brisgoæ, doctiss. ex August. codd. transcriptas, cum inter-

pretatione, jam edidisset, nisi typographi morarentur. Vers. 33, ἔχῃ. ἐπιστολιμαίου χαρακτῆρος, H. St. 2, et I. C. Sed hic pro ἄλλως legit ἄλλον. Vers. 36, l. ἀσκητικά. Vers. 10, a fin. Ἑλλαδίου. Hujus fit mentio in fronte Suidæ.

Pag. 320, vers. 27, l. ἀποσημειώσασθαι. Vers. 33, Πολίωνος. Spatium in H. St. 2, unius dictionis, post Πολίωνος, cui forte inserendum Ἀλεξανδρέως, vel φιλοσόφου. Vid. in Diodoro Valerio. Vers. 42, ῥητῶν cod. V. et H. St. 2, διχῶν.

Pag. 321, vers. 25, H. St. 2, πλατύτερόν τε καὶ ἀφθονέστερον. Vers. 47, cod. V. et H. St. 2, εἰσενηνεγμένος.

Pag. 324, vers. 6, a fin. H. St. 2, καὶ φίλον.

Pag. 325, vers. 24, ἄξιον. I. S. αἴτιον. Vers. 31, τὸν κριτικόν. H. St. 2, et cod. κρητικόν. Vers. 6. τοῖς συγγραφεῦσι, I. S. Vers. 5, a fin. εἰς τοὺς ἐρωτικούς, H. St. 2, Vers. ult. l. Θουκυδίδην.

Pag. 326, vers. 1, Κριτίαν. cod. B. M. M. Κρατίαν. H. St. 2, Κριτίαν τε τὸν Καλλαίσχρου. Vers. 3, H. St. 2, τῶν μέν τοι κωμῳδῶν probe. Vers. 5, l. Γλυκύν. Vers. 9, οὐδ' αὐτὸς ὁ μῶμος. Ἁπτόμενος οὕτω τῶν πολλῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀρίστων, Naz. pag. 84, ὃ οὐδεὶς ἄν, ἀλλ' οὐδ' ὁ μῶμος μωμήσασθαι δύναιτο, Lucian. Vers. 10, Κωρυκαῖος. Suid. Vers. 24, Φρύνιχος. Phrynichi Eclogam Atticorum nominum et verborum, quam A. S. hic nobis reliquit, nunquam antea nisi ἐν ἐπιτομῇ Græce editam, nunc a P. Jo. Nunnesio Valentino erutam, et Latine conversam, notisque eruditis illustratam, spes est hic Augustæ impressum iri. Vers. 31, ὁ δεύτερος πρὸς Νικοκλέα. Libri editi Νικοκλῆς. Vers. 39, τῷ βιβλίῳ. Monstrum lectionis, pro βίῳ, quo et legendum conjeci modo, et emendatum postea reperi in H. St. Vers. 40, ὁ πλαταϊκὸς δὲ, συμβουλευτικός ἐστι. Δικανικὸς, Wolfium Isocratis interpretem. Vers. 35, Βουσίριδος. Τοῦ Αἰγυπτίου, Lucian., de quo multa Diod. Sicul. Vers. 6, a fin. ἐνενήκ. τεσσάρ. ἐτῶν. Cic. lib. *De senect.*, sed annos natus 96, Panegyricum scripsit Luciano auctore. Vers. 5, a fin. τριετίαν. Isocr. τούτῳ [sc. τῷ νοσήματι] διετέλουν τριετῆ μαχόμενος, ubi H. Wolf. τρί' ἔτη legit.

Pag. 327, vers. 1, μέγιστος. Inter *Dicanicas*, inter alias ὁ παναθηναϊκός. Vers. eod. οὗτος αὐτῷ H. St. 2. Vers. 3, καὶ σύμμικτος, idem. Vers. 4, τῶν ἄλλων. Potissimum panegyrici, et Orationis de pace, Vers. 7, Αἰγινητικός, H. Wolf. Vers. 9, πρὸς Εὐθύνουν ὑπὲρ Νικίου. Hæc oratio vulgo ἀμάρτυρος inscribitur. Desideratur hic nomen Orationis vicesimæ primæ, quæ est Περὶ ζεύγους, de Bigis, in libris editis, ut vicissim inter epistolas ἀνέκδοτος est illa πρὸς Ἀρχίδαμον, quam ex Italia secum A. S., solertissimus antiquitatis indagator, attulit; quam, in eloquentiæ Isocraticæ studiosorum gratiam, Photio inservimus. Vers. 27, περιττὸν αὐτῷ διεκπίπτ. H St. 2. Vers. 31, μέτεστιν αὐτῷ idem et cod. V. Vers. 37, τὴν ἐν λόγοις αὐτοῦ ἀρετήν. Chrysost. lib. *De sacerdotio*, Isocrati λειότητα, Demostheni ὄγκον, Thucydidi σεμνότητα, Platoni ὕψος attribuit.

Pag. 337, vers. 7, Καισαρέως δή, I. S. Vers. 13, τὰς γραφὰς συντάξας. In Augustana bibliotheca exstant ἐξηγητικαὶ σχολαὶ (de quibus infra pag. 528, vers. 38.) Προκοπίου, Χριστιανοῦ σοφιστοῦ, Γαζαίου in Octateuchum, libros Regum et Paralip. Ille Cæsariensis, apud Suidam, etiam ἰλλούστριος appellatur. Vers. 13, τούτου πολλοί. Οὐ καλῶς ἐσημειώσω· οὐ γὰρ τοῦ Χορικίου, ἀλλὰ τοῦ διδασκάλου τούτου Προκοπίου τὰ τοιαῦτα πονήματα. Καὶ δῆλον ἐκ τῶν ἑξῆς, ὡς ὁ πατριάρχης διασαφοῖ, M. M. ad marg.

Pag. 337, vers. 21, cod. V. εὐσεβῆ. Vers. 34, ὁ Ἀπολλόδωρος. De quo infra p. 496.

Pag. 340, vers. 3, H. St. 2, ἀπίθανα μάλιστα ἔνεστιν εὑρεῖν. Vers. seq. κωμῳδῶν διαφόρους πράξεις, idem et A. S. Vers. 20, ἀρχὴ διεγνώσθησαν. I. S. ἀρχηγοὶ ἐγνώσθησαν. Vers. 30, l. Ὅμηρος δὲ αὐτῷ, καί. Vers. 35, ὅθεν αἱ καλούμεναι σιβύλλ[...] Clemens Alex. *Stromat.* I. Harum χρησμοὶ elega[...] tissimis typis recens impressi Parisiis, A. 15[...] Quorum Proœmio, vers. 14, pro ὀστήεσσι mal[...] legere ὀστείοισι, quo usus est Apollinarius Ps[...] xxxvii, 6. Vers. 10, a fin. H. St. 2. Αἰλίου Δι[...] περὶ Ἀλεξανδρείας. Forsan igitur et hic legend[...] Διονυσίου pro Δίου, ut in nupera illa geographic[...] rum opusculorum editione, in vita Scylacis, [...] eadem in ms. menda.

Pag. 341, vers. 2. περί τε φύσεως καὶ πόν[...] Hoc opusculum in Lampria (cujus quippe librorum Plutarchi catalogus fine mutilus est) non recens[...]tur, sed τὸ περὶ συνηθείας· cui ea ipsa est [...] quæ hic τοῖς πόνοις ascribitur. Ita enim Basilius[...] εἰς φύσιν ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἔθος μεθίσταται. [...] χρόνῳ καὶ λόγῳ βεβαιωθὲν ἅπαν καλὸν φύσις καθ[...]σταται, Arist. τὸ εἰθισμένον ὥσπερ πεφυκὸς [...] γίνεται. Vers. 4, τὴν φύσιν οὐχ εὖ φερομένην ὤρθ[ω]σαν. Οἷον, Στίλπων ὁ Μεγαρεύς, φιλόσοφος, Ci[c.] *De fato :* καὶ ὁ Σωκράτης, Cic. *ibid.* et in Tusc[...] quod nec Zopyrus conjectura potuit assequi, Κα[ὶ] περ ὧν ὀξυδερκέστατος φυσιογνώμων, Max. Ty[r.] λόγῳ ιε'. Vers. 15, ἐν λόγοις. H. St. 2. λόγου κ[αὶ] ἔργα. Vers. 16, καὶ ὁ ὄγδοος, idem. Vers. 22, π[ερὶ] ποταμῶν καὶ ὀρῶν, exstat quidem; sed alteri[us] Plutarchi, non illius Chæronensis, volunt es[se] propter styli dissimilitudinem. Vers. 23, τοῦ Κρ[ά]τητος βίου, Δαϊφάντου τε καὶ Πινδάρου. Horu[m] Lamprias in sua Tabula meminit. Vers. 31, H. S[t.] 2, Κεφαλλίωνος. Vers. 49, Ἐπαμεινώνδου. Hu[jus] vita non exstat. Vers. 32, ἀφθαρτοδοκητῶν. Sui[das] ἀφθαρτοδοκητής, ἀπὸ αἱρέσεως τινός. Ab opinio[ne] immortalitatis, sive quod nullam corruptionem es[se] sentiret, H. Wolf. Vers. 33. l. εὐθύνας. Vers. [...] H. St. 2, Κυρίου, ὥσπερ ὁ Ἰουλιανὸς ἐτόλμ.

Pag. 345, vers. 6, δι' ἧς ἐλέγχει αὐτόν, idem Vers. 15, ἐν διάβλ. F. εὐδιάβλητα· [ut hac ip[sa] pag. vers. 24, legitur] sed et ἐν διάβ. rectum, [...] pag. Vers. 22, infra : qua voce Gregorius, aliiq[ue] (Num. xxii, 22; Psal. cviii, 28, Theophylac[t.] Œcumen. et Lucian.) utuntur. I. C. Vers. 45, φθο[...] μὲν τὸ γῆρας νεότητος. Basil. in Psal. cvi, ubi argumentum περὶ τῆς φθορᾶς τοῦ κόσμου. Theod[o]retus λόγῳ α' περὶ προνοίας, sacræ etiam Scriptu[ræ] auctoritate probat, παθητήν τε καὶ φθαρτὴν φύσι[ν] ἔχειν τὸν οὐρανόν. Vers. 48, φησὶν ὁ Ἀπόστολ[ος] II Cor. iv, 16, Vers. 23, H. St. 2, ἀπαθῆ; καὶ κα[...] Vers. 30, καὶ ὁ φθαρτολάτρας, idem. Vers. ult. δέοι, καὶ εὐκρινείᾳ.

Pag. 352, vers. 8, Ἱμερίου σοφιστοῦ μελέτ[αι] Vide infra pag. 720.

Pag. 356, vers. 20, τῶν ὑπὲρ Θούλην ἀπίστω[ν] Synes. epist. 148. Οἱ δὲ διάκεινται τὰς γνώμ[ας] ὥσπερ ἡμεῖς, ὅταν ὑπὲρ τῶν ἐπέκεινα Θούλης ἀπ[...]ωμεν, ἥτις ποτέ ἐστιν ἡ Θούλη, διδοῦσα τοῖς διαθ[έ]σιν αὐτὴν ἀνεύθυνα καὶ ἀνέγκλητα ψεύδεσθαι. Ve[rs.] 38, l. Μηνίσκος. cod. B. Μυνίσκος. Vers. penu[lt.] H. St. 2. Μυρτῷ. F. Μυρτοῖ, I. S.

Pag. 357, Vers. 9. H. St. 2, τήν τε προειρ. Ve[rs.] 12, ἀφίκοντο idem. Vers. 15, τὸ κατὰ τοὺς ὀφθα[λ]μοὺς αὐτοῦ H. St. 2. Vers. 18, οἳ ἑώρων μὲν ἐν [...] κτλ. Sueton. in *Vita Tiberii : Facie honesta, in q[ua] tamen crebri et subtiles* (ms. in cœnobio S. Udalri[ci] *tumores, cum prægrandibus oculis et qui, quod mir[um] esset, noctu etiam et in tenebris viderent, sed ad b[re]ve : et cum primum a somno patuissent, demum r[ursum] hebescebant.* Vers. seq. H. St. 2, ὑπὸ ἡμ[έρας] ἑκάστης. Vers. 46, Ἔρυκι. H. St. 2. Ἐρυκῆ, [...] rectius, vide Strabonem, et Scholiasten Theoc. *Id[yll.]* ιε'. Vers. 8, ἴδοι, M. M. H. St. 2. Vers. Ζαμόλξιδι παρὰ Γέτας ἤδη θεῷ Herodot. *Melpome[ne.]* Naz. Carm. ad Nemesium, Vers. 274.

Καὶ Γετικὸς Ζάμολξις οἰστεύων δι' ὁμίλου.

Pag. 360, Vers. 35, H. St. 2, τοῦτο μόλις [...] μυρίων κακῶν τέλος εὑράμενον. Vers. penult. συνεπεφέροντο notatur in cod. A. St. ut mendos[um].

sed absque causa, quare scholion marginis utrumque tollatur.

Pag. 361, Vers. 36, H. St. Ἐρασινύδην.

Pag. 364, Vers. 15. Δερκυλλὶς Μνάσωνος ἰδίῳ H. St. 2. Vers. 19, τοίχῳ idem. Vers. 27, εἰσβάλλει, H. St. 2.

Pag. 365, vers. 11, ἐκλογὰς. H. St. Ισ. γνώμας. Vers. 15, στήλην στείλειεν. I. S. ἀναγνωσμάτων ὕλην. Ἔστι καὶ H. St. 2, μνήμην στείλειεν. Vers. 16, l. φυσικόν. Vers. eod. τὸ μὴν τι κατ' ἀρχὰς μέρος λογικὸν, τὸ δὲ λοιπὸν καὶ πλεῖστον ἠθικόν. H. St. 2, τὸ πλεῖστον et cæteri codd. habent. Hi *Eclogarum* libri duo, *Physicus* et *Ethicus*, J. Stobæi, Antuerpiæ sunt impressi Gulielmo Cantero interprete, a. 1575, quorum in illo quæ desiderantur, non pauca, V. C. A. S. ex vet. libro Ant. Augustini archiep. Tarrac. exscripsit. Cui utinam vacasset τὰ ἔκδοτα ἤδη cum eod. illo ms. conferre, cum ea, exemplaris vitio, alicubi mendis scateat; de quibus tollendis haud dubie lectorem monere potuisset, quæ H. Wolfius nonnulla ex ingenio correxit, verbi causa, pag. 1, pro τὸν οὕτως H. W. legit τοιούτως; pag. 2, ἐνδιατώσας pro ἐνδιηκούσας; pag. 5, ἀῤῥήτου pro διαρήτου; pag. 109, δοξάζουσι καὶ τὰς δυνάμεις εἶναι πλείονας, ὡς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ἐνυπάρχουσαν φαντασίαν μετὰ συγκαταθέσεως, pro περὶ, ἐν ὑπάρχουσι, σὺν μεταθέσεως; pag. 124, ἀλλά σου, pro ταυτοῦ; pag. 128, ἀπογενηθὲν, pro ἀγεντηθὲν, et κενὴ γῆ, pro κενῆς · αἰθέρος εἴσπλους, pro εἰς αἰθέρα πλοῦς · καινοῖς pro κενοῖς · θηρσὶ pro πυρσί; pag. 132, ἀνενέργητοι pro ἀνήργητοι; pag. 206, φατιζόμενα, εἰσιούσαις pro φωτιζόμενα οὐσαι · et οὐκ εὐήλατά πως, pro οὐ σκευὴ ἀπάπως · et συνεχεῖ pro εὐτυχεῖ · et ἑστὼς ἐν pro ἐστιν ἐν · et βραχείας pro βραχία γῆς, etc. quæ ideo attuli, cum hic libri fiat mentio, et in Græcæ linguæ studiosorum is sit manibus, ut et alterum ejusdem Stobæi opus *Apophthegmatum et Gnomarum*, quod ipsum quoque nonnusquam est corruptum, veluti serm. 1, in Archytæ locis, pro ὁλόγως ἐπιτρέπει ὁριάδων, cum eodem H. Wolf. lege ὁ λόγος ἐπιτρέπει ὁρίσδων · et μικκὰ pro μηκακὶ · et διὰ παθῶν ἀμετρίαν pro δι' ἀγαθῶν οὐ μετρίαν. Serm. 120, in versu Eurip. ἀδημονῶν, pro εὐδαιμόνων. βλέποντος, pro βλάπτειν τούς · Serm. 122, in Æliani dicto, Κρίτωνα, pro τῶν κριτῶν.

Pag. 372, Vers. 27. Ἀντιπάτρου Ἰσταίου. cod. V. et H. St. 2, ἀνστιαίου. Vers. 28, Αἰγιμαίου, Ἀντιφάνους, Ἀπολλοδώρου, H. St. Vers. 29, Αἴσαρος Ἀττικοῦ A. St. 2, Vers. 30, Ἀρποχρατίωνος, M. M. I. C. Vers. 31, Ἀριστομβρότου H. St. 2, Vers. 33, Γλαύτωνος, H. St. 2, M. M. Vers. 35, Διοδώρου. Δημοκρίτου, Διοτίμου, H. St. 2, Vers. 36, Διδύμου, Διωνος, Δίου, idem. Vers. 40, Εὐρύτου, H. St. 2, Vers. 45, pro Θεαγένους idem Θεανοῦς. Vers. 7, a fin. H. St. 2, Δύγκου, Αὔκωνος. Vers. 6, a fin. Μεναίχμου. Vers. penult. Νίκτου. H. St. 2, Νικίου, et Ὑκκέλλου. Vers. ultimo. Παναχείου.

Pag. 373, Vers. 9, al. Ὑψέου. Vers. 14, φιλοσόφων, ἐξ ὧν τὴν συλλογὴν ἐποιήσαντο, οὗτοι. Ποιηταὶ καὶ δὲ cod. V. et H. St. 2. Vers. 29, Θελέμοφος, H. St. 2. Vers. eod. l. Ἰοφῶν · Vers. 31, Κλεβίνετος. Cod. V. et H. St. 2, Κλέαινος, pro quo antea videtur fuisse Κλεαίνετος. Vers. eod. Κλειτίας. H. St. 2, Κριτίας. Vers. 32. Κερκιδᾶς, cod. V. et H. St. 2. Vers. 40, Πολυείδης, accentu in penult. H. St. 2. Vers. 47, Ὑψέος, et Φιλήτας, idem. Vers. 49, Φωκυλίδης, M. M. Vers. 50, Φίλεος, idem. Vers. 4, a fin. Ζώπυρος, Ἡρόδοτος, Ἡγησιάδης, cod. V. et H. St. 2. Vers. ult. Ὄβριμος. H. St. 2, Πελύαινος, Πρόδικος, Πρωταγόρας.

Pag. 376, Vers. 2. Τρόφιλος, Ὑπερείδης. H. St. 2. Vers. 9, cod. B. H. St. et M. M. Σκίλλουρος. Plutarch. Σκιλοῦρος. Vers. 10, Φάλλαρις, cod. B. A. S. et H. St. Vers. eod. Χαρίας H St. 2. Χαβρίας. Vers. 11, l. Ἀντιγενίδας. Vers. 13, Βράσων. Cod. V. et H. St. 2, Βρύσων. Vers. 18, Θεόκριτος, Θυμαρίδης H. St. 2. Vers. 21, Μύσων, cod. B. H. St. M. M. Vers. seq. Πραυσίων, H. St. 2. Vers. 29, ἀνεγνωκόσιν αὐτὰ τὰ συντάγματα τῶν ἀνδρῶν, πρὸς H. St. 2. Vers. 33, εἰς κεφάλ. H. St. 2, εἰ καὶ κεφαλ. Vers. penult. ἑκατόνταρχον, H. St. Vers. 7, a fin. λόγοι. ex A. St. Bibliotheca impressi ab H. Commelino: sed nonnullas ex his homiliis D. Joan. Chrysostomo ascribunt.

Pag. 377, Vers. 4, δεξιῶν σου, H. St. 2. Vers. 19, ὡς ἐλάχιστον, idem. Vers. 26, ἔοικε δὲ οὗτος μᾶλλον, vide quæ ad pag. 253. Vers. 3, supra annotavimus. Vers. 39, μιγνύεται. H. St. 2, μιγνὺς τε καὶ. Vers. 42, μέτροις. P. Pantinus v. cl. quæ καταλογάδην hic Basilius de B. Thecla scripsit, jamjam editurus est. Vers. 44, M. M. et H. St. 2, φέρονται.

Pag. 380, vers. 4, H. St. 2, ἀντίγραφον τά. Vers. 9, ἕτεραι idem. Vers. 4, a fin. καὶ περὶ τῆς τοῦ idem.

Pag. 381, vers. 5, χυμευτικῶν, M. M. H. St. 2. Vers. 8, ἔνθα τε τὸ H. St. 2, ἐν ᾧ τόπῳ. Vers. 53, λαβῆς cod. B. M. M. H. St. I. S. Vers. 8, a fin, H. St. 2, ἀνεχώρει. Vers. eod. l. περαίνεσθαι mss. I. C. Vers. ult. H. St. 2, διήνυσεν.

Pag. 384, vers. 14, πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχή. Suid. αἱ ψυχαὶ τῶν βιοθανατούντων, οὐ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν γίνονται δαίμονες, ἀλλὰ τῶν ἁμαρτανόντων · οὐ τῆς οὐσίας αὐτῶν μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως τὴν ἐκείνων μιμουμένης κακίαν, quæ verba sunt ex Orat. 2, Chrysost. εἰς τὸν Λάζαρον desumpta, ubi pro βιοθανατούντων in cod. Aug. ms. βιαίῳ θανάτῳ τελευτώντων legitur, sensu eodem; et τῶν ἐν ἁμαρτήμασι ζώντων, pro ἁμαρτανόντων. Vers. 21, ἐπιμελεῖσθαι, H. St. 2. Vers. 34, ἡμέρας γὰρ ὀκτὼ idem et Χριστὸς pro Δεσπότης. Vers. 50, περιεῖχε μὲν τὸ H. S. 2.

Pag. 385, vers. 16, ὁμιλίαι εἰς τὴν Γένεσιν. Exstant Latine; sed Græce in membranis Bibl. Aug. Vers. penult. εἰς τὰς πράξεις ὁμιλίαι. Harum codex vetustiss. est in ead. bibl. Aug. summa exaratus diligentia. Vers. eod. πεντήκοντα πέντε μὲν H. St. 2.

Pag. 389, vers. 5, cod. B. et H. St. 2, πολλοὺς δὲ φοιτᾶν καὶ ὄνομα καὶ δόξαν ἔχοντας. Vers. 7, πάντα, ὅσα λόγου καὶ μνήμης, H. St. vers. 23, δὴ καὶ γυναικὸς H. St. 2. Vers. 40, l. καίτοι αὐτὴν ἡμεῖς H. St. 2, I. C. Vers. 44, Αὐδήμωνα idem. Vers. 9, a fin. Λυδίας μὲν σατράπην, ναύαρχον δὲ Ἑκατόμνου I. C.; sed consulenda historia. Pro ἐξατράπην legitur etiam in H. St. 2, σατραπην.

Pag. 392, vers. 1, l. in marg. Αἰγύπτου. Vers. 9, ἡμιάῤῥενος. H. St. 2, εὐνούχου, quæ lectionis diversitas est etiam supra, nisi malis pro Scholio accipere. Vers. 13, Ἄχορις idem. Vers. 20, Μόψου ἑστία, H. St. M. M. Vers. 42, l. Ἰσοκράτει τε τῷ Ἀθηναίῳ, cod. A. M. M. H. St. I. C.

Pag. 393, vers. 3, H. St. 2, τῶν καθ' ἑαυτὸν οὐδὲ τῆς δευτέρας τάξεως ἀξιουμένων. Vers. 38, mavult I. C. προγενομένων. Vers. 34, τὸ ἐν τῇ πρὸς H. St. 2. Vers. 11, a fin. Ὁ Μοψουεστίας δέ ἐστιν, ὡς ἀπό τινων ἐπιστολῶν ἐμάθομεν. Hæc verba in mss. omnibus alieno posita loco, versu quinto post Ἀντιοχέως inserantur, quod ut I. S. et I. C. viderunt, ita margo M. M. idem docuit. Vide supra pag. 8, vers. 5, a fin.

Pag. 397, vers. 28, H. St. 2, ἀποδεκτόν. Vers. 43, H. St. 2, et cod. V. μέν φησιν ἐμφανίζεσθαι.

Pag. 400, vers. 28, ἀλλὰ τῷ H. St. 2. Vers. ult. H. St. 2, σκευασίας.

Pag. 401, vers. 14, ἀλλὰ καὶ κατέτεμον, idem. Vers. 42, γενέσεως τούτων, οὐκ idem. Vers. 45, Πεδάνιον. Ita ms. at Πεδάκιον libri impressi, et Codex ms. Dioscoridis Aug. Vers. 5, a fin. ἑτερά τινα κεφάλ. H. St. 2.

Pag. 404, vers. 6, H. St. et A. S. παίειν. Vers. 17, καὶ Τριάδα δέ. Διδάσκαλος οὗτος τῶν τετραδιτῶν · ταῦτα γὰρ οὗτοι καὶ φρονοῦσι καὶ τερατεύονται, ὡς

ἠκριβωσάμην αὐτοῖς διομιλησῶς· πλὴν ἐν ἐνίοις καὶ διαφέρονται τῶν ἐφεξῆς δηλουμένων, M. M. ad marg. Vers. 4, a fin. οἶνον δὲ H. St. 2.

Pag. 405, vers. 11, οἰκείαν. H. St. 2, ἰδίαν. Vers. 12, Ἀνδρέου, πεποιθὼς δείκνυται κἀκεῖθεν ἔχων τὸ φρόνημα idem. Vers. 16, ἄκρον κακίας. Ἔσχατον κακίας, idem. Vers. 30, δὲ καὶ idem. Vers. 35, δεινότητος. δεινότατος H. St. 2, sed ex correctione. Vers. 7, a fin. περιέχεται H. St. 2. Vers. 3, a fin. κἂν τοῖς idem.

Pag. 408, vers. 8, pro αὐτὸν H. St. 2, αὐτῷ ex correct. Vers. 11, l. ἑαυτὸν, τῆς αὐτῆς ἐστὶ φίλος ἀνωμαλίας, περί τε τὴν λέξιν καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν σύνταξιν τῶν γεγραμμένων· εἰς. Vers. 24, μὲν γὰρ τὰ H. St. 2. Vers. 31, Δαμασκίου. De hoc supra, pag. 312, vers. 13. Vers. 32, τὸν Ἰσιδώρου βίον. Ex Isidori vita excerpta vide infra, pag. 1028. Vers. 41, ἀνηγμένη θεωρίαν· αὐτοῦ τε Δαμασκίου καὶ Ἰσιδώρου τὴν H. St. 2. Vers. 9, a fin. l. ἀξίωσις, καὶ ἄλλων τινῶν συναιτίων γεγενημένων τῆς ἐπιτροπῆς, αἰτία. Vers. 7, a fin. l. ἐπιμαρτύρεται, τῆς σπουδῆς. Οὐ μὴν· H. St. M. M. I. S.

Pag. 409, vers. 2, ταῖς τε τῶν H. St. Vers. 4, ἐπικαθιστῶν idem, et ἐφ' ἑκάστῳ. Vers. 5, θαυμαζομένων ἐνδεέστερον ἔχων I. S. Vers. 7, ἐξηρμένους I. S. ab ἐξαίρω quod præcessit versu 1. Vers. 10, ἐξῆρε, I. S. ab eodem illo verbo. Vers. 11, a fin. ἀναφαινόντων H. St. 2, Vers. 5, a fin. εὔτονον et τῷ λόγῳ H. St. 2.

Pag. 412, vers. 15. Μαρῖνον τὸν διάδοχον Πρόκλου. De Marino et Proclo consule Suidam. Vide etiam infra pag. 1036. Vers. 55, κατά τε Ναυατ. H. St. 2. Vers. 44, ἀρχιδιάκονον. Πρεσβύτερον Suid. Vide vers. 9, a fin. Vers. eod. Ναυάτον. Euseb. Νοουάτον, Epiphan. Νάβατον. Vers. 11, a fin. Κορνήλιος φύσει, καὶ I. S. Vers. ult. καθαρούς. Euseb. l. vi, cap. 43; Epiphan. pag. 214, qui, Donati sectatores idem cum Novatianis sentire scribit.

Pag. 413, vers. 33. Τιβούρεως, I. S. τοῖς ἐπιτεθυκόσι. Iis, qui in persecutione diis immolassent, Suid. et Cedren. pag. 212, τοῖς ἐξησθενηκόσι κατὰ τὸν τοῦ διωγμοῦ καιρόν, Euseb.

Pag. 416, vers. 1, δὲ τῆς τέχνης. Vers. 13, I. S. Δευτερίῳ, I. C. Δευτερίην· et pro χάμὲ idem et H. St. χάμε. Sunt autem duo heroici :

Δευτερίην καὶ τῆνδε θεοῦ Θέμιδος χάμε βίβλον.
Εὐδοκίη, βασίλεια Λεοντιάς εὐπατέρεια.

Vers. 14, Λεοντιάς. Θυγάτηρ Λεοντίου τινὸς φιλοσόφου, Ἀθήνηθεν ὁρμωμένου· Ἀθηναῒς δ' ὠνομάζετο, Zonaras, qui centones etiam Homericos, opus Patricii cujusdam imperfectum et indigestum, illam Eudociam et absolvisse et digessisse, auctor est; quos cum interpretatione Æm. Porti, viri utriusque linguæ peritissimi, prelo hic destinabimus. Vers. 33, τις ἐραστής. Greg. Nazianzenus ipsum Cyprianum Justinæ amore captum, et magicis usum artibus, narrat; cui objectioni respondet I. Billius in Scholiis e Niceta excerptis. Vers. 34, ἀπαλλάξας, Ἀγλαΐδας ὄνομα, προσέρχ. H. St. quod in aliis cod. b. l. deest; nam nomen juvenis indicatur seq. pag. Vers. 33, Ἀγλαΐδας, pro quo Ἀγλαῒς in illo Nicetæ commentario legitur. Vers. 36, δυσερῶντι. Malim δυσέρωτι, quo Lucianus sæpiuscule utitur, item Theocr. Vers. 37, al. πάσας τε μεθόδους.

Pag. 417, vers. 7, ἄλλο σοφὸν H. St. 2. Vers. 17, ὑπήκοον, idem. Vers. 34, τόν τε πλοῦτον H. St. Vers. 39, Διοκλητιανοῦ. Δεκίου βασιλεύοντος, Naz. Cedren.; sed a Decio ad Diocletianum missos, scribitur, pag. seq. Vers. 49, al. ξύεται.

Pag. 420, vers. 2, l. σύνεδρός τε H. St. 2. Vers. 5, θεοὺς, σμικρύνειν, omissa copula, idem. Vers. 7, δαπάνῃ. Vers. 27, H. St. 2, Ἀνεγνώσθη Διονυσίου Αἰγέως· Δικτυακῶν ἔφερε τὴν ἐπιγραφήν, ἣν δὲ ἄρα τὸ βιβλιδάριον κεφαλαίοις ἀπαρτιζόμενον ρ', et cætera, quæ habes infra, pag. 540.

Pag. 421, Vers. 1, διάστασις. Infra διάτασις.

Pag. 424, vers. 23, H. St. 2, Βριγῶν. Vers. 24, παρὰ τὸ βρέμιον, idem. Vers. 25, al. ὑφ' ὅ. Vers. 28, χρυσὸς ἐγένετο τὰ εἰς τροφήν. Max. Tyr. λόγ. λα'. Lucian. in *Votis*. Philostrat. lib. I, εἰκόνων. Vers. 31, Βρίγων. Herodot. lib. VII, Βρύγων, Strab. lib. VII, Cic. *Oratore*. Vers. 36, μακρὰ ὦτα. Lucian. lib. Περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ. Vers. 40, ὡς παῖς Al. ὃς παῖς. Μιλητῷ, ἔχων. H. St. 2. Μιλητὼ ἔχουσα. Suid. Βύβλις, ὄνομα κύριον ἀδελφῆς Καύνου· ἀμφότεροι δυστυχήσαντες. Vide apud eumdem Καύνιος ἔρως. Ἔχων ἐξ αὐτῆς. Locu contaminatiss. F. εἶχεν καὶ αὕτη ἀδελ. Καυν. I. S. Vers. 42, H. St. 2, Ἴωνες καὶ οἱ ἀπ'. Vers. 45, l. ἐγείρεται ἀμήχανος.

Pag. 425, vers. 15, H. St. 2, βασιλεύειν μὲν Ἀλ. Vers. 20, διὰ ταῦτα μὲν ὡς συγγενῶν idem. Vers. 49, cod. B. Ἡνεὺς H. St. et M. M. ἡνεύς.

Pag. 428, vers. 3, τέττιξ ἐπιπτὰς τῇ κιθάρᾳ. Strabo, lib. VI; Clemens Alex. initio Protreptici quod noster Photius eleganter ad amicitiæ vinculum accommodavit epistola 94, quæ hic sequitur.

Ἰωάννῃ πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.

Εὔνομος ᾄδων ἐσεμνύνετο, φασὶν, ὁ Λοκρός· καὶ ἦδε γὰρ θέλγων καὶ κηλούμενος τοὺς ἀκροατάς. Μιᾶς δέ ποτε ῥαγείσης αὐτῷ χορδῶν, τέττιξ ἐπὶ τὸν πῆχυν καθίσας τὸν φθόγγον ἀνεπλήρου τῆς ῥαγείσης χορδῆς, καὶ ἦν Εὐνόμῳ πάλιν, ὡς τὸ πρότερον, ἐμμελῶς. Εἰ δέ γε ἡμῖν ἀντὶ τέττιγος καὶ ξένης ᾠδῆς, τῆς σῆς φιλίας, οὐκ οἶδ' ὅθεν περιρραγείσης, ἀποκαταστήσαις πάλιν ἐντείνεις τὴν νεῦραν· ἴσως ἂν εἰς τὴν προτέραν ἡμῶν ὁλοκληρίαν ὁ βίος ἐπανελθὼν, καὶ συμφωνίαν ἀρίστην ἀναλαβὼν, ᾄσεταί τι μέλος εὐδαιμονίας, ἀντὶ τῆς νῦν τραγῳδίας, ἡδὺ καὶ τερπνόν· καὶ τοῖς ἔπειτα τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ Εὔνομος κιθαρῳδὸς καὶ τέττιξ μουσουργὸς, μύθου πλάσμα παλαιοῦ, ἀλλ' ἀρχιερεὺς Θεοῦ, καὶ φίλος ἔνθεος καὶ καλὸς, εἰς παράδειγμα καὶ παροιμίαν ἐξαρκέσει ἀληθινήν.

Vers. 17, μαντεῖον ἐχρᾶτο. Al. ἔχρα τὸ μαντεῖον. Vers. 24, I. μὲν ἔτι μᾶλλον. I. C. Vers. 28, θορικῷ idem. Vers. 32, Θάμυριν. Suid. in Philammon. Vers. 33, κιθαρῳδίας. Lucian. in ἁλιεῦ; et Encomio domus. Vers. 34, δὲ καὶ ταῖς H. St. 2. Vers. 37, ἐξεκόπη τοὺς ὀφθαλμούς. *Iliad.* β'. Diodor. Sicul. lib. III. Vers. 41, H. St. 23, τρώου. Vers. 43, H. St. 2, καὶ ὡς ὁρμισαμ. Vers. 6, a fin. Ἀττόσης. H. St. 2, Αἰγόσσης. Herodot. Ἀτόσσης.

Pag. 429, vers. 2, πέρσαις. Philo pag. 532. Clem. Alex. lib. I, *Pædag.* cap. 7, et *Strom.* III; Chrysost. lib. Περὶ παρθενίας. Theodoret. quæst. 24 in Levit. Tatianus lib. *Adversus Græcos*, Vers. 3, μητράσι. Ad oram cod. M. M. et H. St. 2, adnotatum, ὅτι οὐ τὰς μητέρας γαμοῦσιν, ἀλλὰ ταῖς μητρυιαῖς μίγνυνται οἱ Πέρσαι ἕως τοῦ νῦν, ἀπέχουσι δὲ τῶν γεννησαμένων· ὡς λέγεται παρὰ τῶν εἰδότων τὰ κατ' αὐτούς. Vers. 9, al. διαθλῶν. Vers. 43, legend. μετὰ καὶ ἄλλων cum H. St. 2.

Pag. 432, vers. 5, τὰ περὶ φενεατῶν. Vers. 20, καὶ ὃς cod. B. M. M. H. St. I. S. Vers. 24, ὅτι Λίκαιος, H. St. 2. Vers. 10, a fin. τὴν ὄψιν ἀνακομίζεται. Isocr. Encomio Helenæ.

Pag. 433, vers. 8, παντὸς πάθους παρενθήκη Λίνος. Καὶ Αἴλινος, Athenæ lib. XIV, unde ad marg. cod. H. St. Αἰλινά μοι στοναχεῖτε, νάπαι, ex Idyllio 3. Bionis ascriptum. Vers. 7, a fin. τοῦ καὶ Παρίδος, I. S. Vers. penult. H. St. 2, ὡς δὲ μυηθεὶς ὁ K.

Pag. 436, vers. 14, ἐξωνείδιζε idem. Vers. 29, H. St. 2, ἀπηγόρευσαν· Ἀμινίας δέ. Vers. 12, ἑαυτοῦ γίνεται ἄτοπος ἐραστής. Clem. Alex. XXXI, *Pædag.* II; Naz. *Carm. ad Vitalium*, vers. 52, et *Carm.* κατὰ γυναικῶν καλλωπιζ. vers. 155. Vers. 38, Ἀμινίου idem. Vers. 39, H. St. 2, καὶ ἐξ ἐκείνου θεσπιεῖς μᾶλλον τιμᾷν καὶ γεραίρειν τὸν Ἔρωτα, καὶ πρός. Vers. 43, ἐχύθη idem. Vers. 45, Μίνως ὁ Διὸς idem. Vers. 49, H. St. 2, σικέων. M. M. Σικεῶν. Vers. eod. ἀναιρεῖται. Ad Athenæi lib. I.

Vide quæ Is. Casaubonus ex Zenobio affert. Vers. 5, a fin. l. βοττιαίων et vers. ult.

Pag. 437, vers. 1, Βοττιαῖοι. Vers. 4, Κάρνος, inde Κάρνιος, ὁ Ἀπόλλων apud Suid. et Κάρνια, Ἀπόλλωνος ἑορτὴ παρὰ Λακεδαιμονίοις. Vers. 8, Κόδρον φάντασμα. H. St. 2. φάσμα. V. 18. Melanthi F. Lycurg. *Orat. adversus Leocratem*, et Velleius Paterculus, lib. I. Vers. 35, al. κτίζει πόλιν καλ.

Pag. 440, vers. 2, τὸν Τέννου πέλεκυν. Parœmia, τενέδιος πέλεκυς, Suid. Vers. 5, καὶ συνεστράτευσαν Ἀχαιοῖς, H. St. 2. Vers. 35, Πρόκνην. Fabula ex Thucydide, Pausania, Homeri et Aristophanis interpretibus, nota. Vers. 48, αὐτοὺς H. St. 2. Vers. 9, a fin. τῆς τοῦ Φοίνικος idem.

Pag. 441, vers. 6, H. St. 2, αὐτοὺς μὲν ὁ πατήρ. Vers. 9, Σμικρὸν idem. Vers. 26, cod. B. et M. M. Βρέγχον, ὅτι ὁ ἥλιος αὐτῆς διὰ τοῦ βρόγχου. Vers. 50, ἀναβαίνει τοῦ τείχους H. St. 2.

Pag. 444, vers. 11, σπηλαίῳ, ὅμως ὁ μὲν H. St. 2. Vers. 13, κατελθὼν δὲ καὶ τὸ μέλι idem. Vers. 21, H. St. 2, τὸν ἑταῖρον, sed ex correctione. Vers. 41, H. St. al. ἐδο·κήσατο, quod Scholion. Vers. 47, Ἀμυκλῶν H. St. 2. Vers. 51, τὸ τῶν μηλιέων γένος idem. Vers. 7, a fin. ἅμα τῶν περιοίκων Κρητῶν idem, et cod. V.

Pag. 445, vers. 11, ἄνεισι πρὸς τὰς νῦν idem. Vers. 17, χρόνος γὰρ καὶ ἀσπὶς οὔπω τοῖς Ἕλλησι ἔγνωστο idem. Vers. 30, pro ἀπῄει idem ἀπαίρει. V. 40, et 47, H. St. 2, παραθήκην. Vers. 10. a fin. τὸ σόφισμα. Ὅρα τὴν ἐπίνοιαν τοῦ τραπεζίτου. Καὶ ὁ τὰ Σικελικὰ ἱστορῶν γράφει τοιοῦτόν τι γενέσθαι ἐν τῇ ἁλώσει τῶν περὶ Σικελίαν κάστρων, ὅτε ἐν τῷ καλάμῳ τὰ ἡδαλῶν θλάσματα τούτων ἐν τῷ πορτ. κατεσχέθη, καὶ ἀφῃρέθη ταῦτα πολλὰ ὄντα, M. M. ad oram.

Pag. 448, vers. 19, τῷ ἀπατουρίῳ. Vide Suid. in ἀπατούρια, ubi eadem narratio, et in Μέλανθος et Ξάνθιος. Vers. 21, A. S. Ἀνδρομέδα, H. St. Ἀνδρομέγα mendose.

Pag. 449, vers. 5, εἰσῳκίσατο. H. St. 2, ἐσοικίσατο, Vers. 12, in marg. I. οἱ δὲ μετὰ Ἰάσονος. Vers. 33, ἵππος, φησί, νεμόμενος. Aristot. lib. II, *Rhet.* contra Phalaridem a Stesichoro hanc ait fabulam fuisse recitatam. Vers. 37, H. St. 2, κυναγέτην, quod est Pindaricum. Vers. 46, ἔχοι, idem. Vers. 7, a fin. Ἀναπίας δὲ καὶ Ἀμφίνομος. Seneca, lib. III *De benef.* c. 37; Silius lib. XIV.

Pag. 452, vers. 17, H. St. 2, ὑπομάσθιον. Vers. 37, λαθόμενον τῶν περὶ αὐτῆς ἐντολῶν. Virgil. IV *Georg.* Vers. 41, διασπασαμ. In elegia Phanoclis, quæ et Philetæ nomine inscripta reperitur :

> Τὸν μὲν Βιστονίδες κακομήχανοι ἀμφιχυθεῖσαι · Ἔκτενον ·
> Οὕνεκα πρῶτος ἔδειξεν ἐνὶ Θρήκεσσιν ἔρωτας, etc.

Vers. 47, H. St. 2, εἰς ὄχημα ἓν συνερχ. Vers. 49, εἰσιᾶσι. Vers. 4, a fin. τὴν κεφαλὴν τὴν Ὀρφέως. Lucian. lib. *adversus indoctum*. Vers. eod. Ὀρφέως, ἐν I. S. omissa ἦν.

Pag. 453, vers. 13, in marg. I. *Æneas Anchisæ et Veneris F.* Vers. 36, ἅμα τῶν cod. V. et H. St. 2, et pro ἔπρεπε idem ἐπέτρεπεν. Vers. 38, al. καθημάξευται, recte utrumque. Vers. 40, Δελφὸς ὄνομα καὶ Πόλις. De his supra, pag. 444, vers. 49. Vers. seq. pro καὶ ἑκάτ. H. St. 2, ἑκάτεροι οὖν παρεκάλ.

Pag. 456, vers. 4, M. S. ἐήλυσαν. Vers. 19, πιστῶν τὰ τεχθέντα διαφθεῖραι H. St. 2, sed alia id manu additum. Vers. 7, a fin. ὡς ἐν Ἀνάφῃ, etc. Ἀπόλλωνος αἰγλήτου. Strabo, lib. X.

Pag. 457, vers. 3, Ἀνάφην ἀπὸ τῆς συντυχίας. Philo, τὴν δὲ Δῆλον καὶ Ἀναφὴν ὠνόμασαν · δι' ἀμφοτέρων ὀνομάτων πιστούμενοι τὸ λεγόμενον, ἐπειδὴ ἀναφανεῖσα δήλη ἐγένετο, ἀδηλουμένη καὶ ἀφανὴς οὖσα τὸ πάλαι. Insignis apud eumdem locus ex Pindaro, lib. Περὶ ἀφθαρσίας κόσμου. Vers. 18, Πυθόλαον. Hunc locum restitui ex Plutarchi Erotico; nam H. St. 2, A. S. et M. M. cod. θόλαον. At cod. B. H. St. θύλαον habent. Vers. 31, νεώτατος H. St. 2, vers. 48, βιβλιοθήκῃ. Edita Romæ, a. 1565. Bened. Ægio Spoletino interprete.

Pag. 460, vers. 1, M. S. πείρημα. Vers. penult. H. St. 2, λόγον ποιουμένοις. Vers. 2, M. M. πάλαι γενεᾶς. Vers. 5, H. St. 2, εἰς ἐμὲ δ' ἀθρῶν. Vers. 29, H. St. 2, παρὰ μέρος. Vers. 46, μὴν καὶ τοῖς idem. Vers. V. 49, αἰτίους. Vers. 51, τῇ περὶ τοὺς idem.

Pag. 461, vers. 11, I. in marg. σπερματιστής. Vers. 16, θεολογεῖταί τε. Vers. 27, ms. μουσῶν, ἢ Ἐρατώ. Vers. sequente, H. St. 2, ἁρμονίᾳ ᾠδύη, οἷον ὑπομονὴ καὶ τλημοσύνη. Vers. 29, πολυπιδάκου idem.

Pag. 464, vers. 7, Ἀχελῶον, νάστιν H. St. 2, mox Κραταΐδα, idem. Vers. 24, Ἐριούνοις. Idem qui Luciano ὁ κερδῷος, Plutarcho ὁ ἐμπόλαιος καὶ ἔμμισθος. Ἐριούνιος (quo etiam modo legendum arbitror apud Themist. pro ἐρωδιὸς, Orat. 13). Suidæ μεγαλωφελής, Hesych. πολυωφελής · alio nomine ὁ ἐριούνης, Hom. μεγάλην ὄνησιν τοῖς ἀνθρώποις παρέχων, ὁ κοινὸς Ἑρμῆς. Alius est ὁ λόγιος, διάκτωρ Hesiodo. Vers. eod. Σῶκος, et hoc Mercurii epitheton, Lucian. in Jove Tragœdo, et Phurnut. V. 38, H. St. 2, προσεχέστατον. Vers. 50, ἄμβροτόν τε αὐτὴν ὑψηλογ. H. St. 2.

Pag. 465, vers. 2, H. St. 2, ἀνδρογυνία. Vers. 12, σεπτάς. Idem etymon apud Philonem, de cultu Sabbati. Vers. 17, ὡς ἔστι πάντως σεπτὰς H. St. 2. Vers. 20, ἀκρέωτις idem. cod. B. Vers. 23, ἀμαλθίας ms. et hoc loco et supra. Vers. 25, πολὺς φύαρος, eod. V. et H. St. 2. Vers. 31, μητέρα τε καὶ H. St. 2. Vers. 39, περιῤῥεῖται H St. M. M. Vers. 43, νυσηΐδα, H. St. 2, et Ἀγυιέα. Vers. 46, δεκάς. Οἱονεὶ δεχὰς προσηγορεύθη, παρὰ τὸ δέχεσθαι καὶ συγκεχωρηκέναι πάντα τὰ γένη τῶν ἀριθμῶν, etc. Philo. Vers. 5, a fin. τὰ τοιαῦτα H. St. 2.

Pag. 468; vers. 9, idem, et I. C. μακροστιχώτερος ὅ τε τῆς μονάδος. Vers. 19, pro οὐ μάτην, lego ἢ, μὰ τὴν cum H. St. 2, sed ἢ ex correctione. Vers. 46, pro γὰρ H. St. 2, δέ. Vers. 7, a fin. σύστοιχόν. Cod. V. et H. St. 2, στοιχεῖόν πως, sed altera lectio confirmatur, pag. seq. vers. 10. Vers. eod. παραδοξολογ. H. St. 2. Vers. 47, legendum videtur γεωγραφίας τῆς οἰκ., non ie. te enim provinciarum Asiæ et Europæ periegesin γεωμετρίαν appellaverit Protagoras I. C.

Pag. 469, vers. 18, μὲν εἰς ταὐτὸν ἐνίοις. H. St. 2. Vers. 21, προσενέγραψε I. S. Vers. 22, φράσιν ἐστὶ μὲν H. St. 2. Vers. 25, συστροφῆς τινὸς καὶ H. St. Vers. 31, δ' ἐστιν. Vers. 34. Non πλακούντων, sed φοινικοβαλάνων τι εἶδος Νικολαΐδας, vocatos scribit Athenæus, quod rubri essent instar vultus Nicolai Damasceni. Jos. Scal. Vers. 33, φίλος αὐτῷ. Ἑταῖρος, Athen. lib. XIV. Vers. 34, ἐξισουμένου. Δεξιουμένου, cod. V. et H. St. 2. Vers. 36, πολυστίχῳ βιβλίῳ. Sic passim vocat libros prolixos Photius. Athenæus ibid. τῶν ἀπὸ τοῦ περιπάτου δ' ὢν ὁ Νικόλαος, καὶ ἱστορίαν συνέγραψε πολλήν. Vide Petr. Victorium lib. XXV *Variar. lection.* cap. 13. Vers. eod. I. cum I. S. ὅσα παλαιᾶς μνήμης ἀναγνωσμάτων ἐχόμενα. Vers. 37, ἐν ταὐτῷ δέ. Eodem manuscripto codice diversorum monimenta nonnunquam comprehenduntur, unde Photius ut alibi, sic hoc etiam loco plurium librorum, sub uno lemmate sive titulo mentionem facit. Vers. 40, Σκυθικῶν. H. St. 2, μυθικῶν. Vers. 3, a fin. τὸ πλεῖστον. Τὸ πιστόν idem et cod. V.

Pag. 472, vers. 14, ἃ σποράδην τις. Deest hic aliquid, in hanc sententiam, ἃ σποράδην κείμενα παρὰ διαφόροις ἱστορικοῖς, τίς τὸν τοῦ ἐκ τῶν βιβλίων ἀναλέγειν πόνον δεξεγμ. I. C. Vers. 45. Κωκυτός τοι μοῦνος I. S. Vers. 47, I. Ἄδωνιν.

Pag. 473, vers. 6, ὡς παρὰ Ποσειδῶνος, I. C. Vers. 12, Ἀρκαδίᾳ I. C. Vers. 18, cod. V. et H St. 2, ἐν ταῖς παρθ. Vers. 22, τοὺς Νιόβης. Vers.

24, μνημόσυνα. H. St. 2 et I. C. μνήμονα. Μυΐσχον. Vers. 28, μνήμονα γενέσθαι Ἕκτορος. Cogitandum de hoc loco; non enim menda caret, I. C. Vers. 36, ὑπὸ Ἀντικύρεως. Steph. *De urb*. Vers. 49, τῆς τοῦ ἥρωος ἀλκῆς, H. St. 2.

Pag. 476. vers. 6, l. Μύνδιος. Vers. 21, ἐν Κρήτῃ Lucian. Dialogo de Jove tragœdo, de sacrificiis, in Philopatr. et Philopseude. Vers. 22, cod. V. et H. St. 2, ὥσπερ τοῦ Κρόνου. Vers. 31, pro καὶ πάλιν Πρωτ. H. St. 2, καὶ πολλάπερ πρωτέου· ἴσ. περὶ Πρωτ. Vers. 43, H. St. 2, αὐτὴν ἐν κατηφείᾳ οὖσαν ἐπεῖρα· qua significatione verbum πειρᾷν sæpe occurrit in Luciani dialogis, ἀντὶ τοῦ προσβαλεῖν γυναικὶ περὶ Ἀφροδίτης. Vers. 46, H. St. 2, πόσις. Vers. 8, a fin. H. St. 2, Πουλυδάμαντος. Vers. 7, a fin. χλωρηῒς ἀηδών. Homero, *Odyss*. τ. Simonidi χλωραύχην.

Pag. 477, vers. 1, ἣν ὃς ἐν. H. St. 2. Vers. 14. διὰ σταδίων εἴκοσι. Fuisse qui pervideret 13 millia passuum, scriptum tradidit Cicero. Plin. lib. XII, cap. 21. Vers. 17, βλέπ. τῶν ἑλλ. H. St. 2. Vers. 27, Λυκίαν; H. St. 2. Vers. 33, συνεμπτώσεως, H. St. 2, I. S. Vers. 43, magis perspicue, ὃς καὶ ταύρου πιὼν αἷμα ἀπεβίω I. S. Vers. 10, a fin. H, St. 2, Φίλιππος ἕτερος παῖς. Vers. 7, a fin. l. τὸν μάντιν. Vers. ult. cod. V. et H. St. 2, Τιτυοῦ. Vers. eod. H. St. 2, Ἀλέξανδρον.

Pag. 488, vers. 43, H. St. 2, ὅτι ὁ ἐν Λακεδ. Vers. ult. Τελεσινοῦ, idem.

Pag. 481, vers. 4, ὑπόθεσιν, ἣν καὶ idem. Vers. Vers. 8, al. τραύματι. Vers. 17, l. ἀμυνόμενον. Vers. 18, H. St. 2, ὡς Ἑλένη ἔχουσα ἀπῆρε. Περὶ τῆς πηρώσεως. De hoc supra pag. 452 et Plato in *Phædro*, Dio Chrysost. Orat. X. et Suid. Vers. 19, παρ' Ὁμήρῳ. *Odyss*. κ. Vers. 23, μῶλος δ' ἡ μάχη. Archilochus apud Plut. in *Vita Thesei*, . . . εὖτ' ἂν δὴ μῶλον Ἄρης συνάγῃ. Vers. 25, καὶ τῶν μυρτίλλ. H. St. Vers. 29, τῶν δελφῶν idem. Vers. 43, θάνατος δέ τοι. *Odyss*. λ. Vers. 51, l. ὅτι τὸ, Καὶ Προκλέους I. S. I. C.

Pag. 484, vers. 14, H. St. 2, παρατίθεται δὲ ἱστοροῦντα. Vers. 16, Ἶλος, φησὶν, idem. Vers. 18, Βάλιος. Vers. 21, θύλας. I. S. μύλας I. C. στήλας. Vers. 25, al. Νεμιαίου. Vers. 27, H. St. 2, προκλήσεις. Vers. 31, H. St. 2, Νυσία. Vers. 34, al. αἰσθάνεσθαι. Vers. eod. H. St. 2, ἐξιόντα διὰ θυρῶν. Vers. 35, Τουδοῦν, idem. Vers. 40, ἀνασχόμενος I. S. Vers. 42, Νυσίας idem et cod. V. Vers. 47, Ἐπιπόλη. Vers. 4, a fin. κιχρᾷ. H. St. 2, χρᾷ.

Pag. 485, vers. 5, l. cum I. C. τὰς δὲ κολυμβώσας Ἀλκμᾶνας, Harum et Suidas meminit. Vers. 6, H. St. 2, Τυρονίχου. Vers 7, τοὺς δὲ ὑβριστοδίκας I. S. I. C. Pollux. Vers. 23, Forte ἐπὶ τοῦ τιτρ. μ. vel, τιτρ. μ. τοῦ Μενελάου, I. C. Vers. 25, Μενέδημε θεὶς ἀντὶ τοῦ idem. Vers. 35, H. St. 2, Ἀεπραίῳ. Vers. 44. H. St. 2, ἀνδρία. Vers. 47, pro ἄπαυ quod mendum in mss. omnibus, lege cum I. C. ἀπ' αὐτοῦ ἐκάλεσε τὸ ἄλφα· hoc vero putidum esse de nomine litteræ primæ, nemo nescit. Vide Suid. in *Abraam*., et vers. 16, de Mosis nominibus annotata ad lib. Philonis Περὶ τῶν μετονομαζομένων Francofurti apud Joan. Wechelium anno 1587 impressum. Vers. ult. Ἔψιλόν. intelligit τὸ ε non τὸ Ε, sic συμφέρεται supra 448, vers. 41, I. S.

Pag. 488, vers. 6, καὶ ἡ Κυψέλου H. St. 2. Vers. 17, ἀηδὼν ἶρα, A. S. ἀηδονίρα. H. St. M. M. et cod. B. ἀηδὼν ἦρα cod. V. et H. St. 2, Πηλεύς. Vers. 6, Λύσωνος· καὶ Διὸς καὶ Λαμίας. Ἀχιλλέα. Vers. 9, H. St. 2, Ἀφροδίτη νεμήσασα. [lege νεμεσήσασα] ἐμβάλλει Πανί. In cod. cod. ad marg. Bion, ἦρα Πὰν ἀχὼ τῆς γείτονος. etc. Vers. 22, Θερμοπύλας. idem. Vers. 29, διεδόθη. Ὑπερμενὴς M. M. et H. St. 2, Vers. 35, cod. V. et H. St. 2. Ἐρετριεύς. Vers. 43, cod. B. H. St. 2 et M. M. ἐκ τῶν αὐτοῦ· sed cod. V. et H. St. 2, et I. S. ἓν τῶν. Vers. 49, H. St. 2, ὡς Τίχιος. Vers. 52, cod. V. Ἡρακλοῦς.

Vers. 5, a fin. δῶρα. H. St. 2, δώτορα. Vers. eod. cod. V. Ἀπόλλως.

Pag. 492, vers. 3, Λεύκου. H. St. 2. Vers. 10, τῷ τοῦ idem. Vers. 26, H. St. 2, φησίν. Vers. 30, τετεγιδαίας. H. St. 2, est in cod. B. mendi nota. Vers. 8, δὲ καὶ ῥόπην. M. M. Ῥόπιν cod. B. Ῥοδόπην, cod. V. et H. St. 2. Vers. 48, Χαρῖνε, cod. V. et H. St. 2, sed hic ex correctione. Vers. penult. ἀπειλησάμενος, ἀλλὰ καὶ I. S.

Pag. 495, vers. 21, αὐτοῦ τοῦ ἤθους. H. St. 2. Vers. 31, αὐτὸ τό. Vers. 37, καὶ τῷ μὴ τοὺς τὴν λύσιν ἐπιτελοῦντας H. St. 2. Vers. 44, συνετόν σου ἐπισκοπεῖν, idem. Vers. 48, τὸ ἀφελές idem. Vers. 14. Μαξίμου μοναχοῦ. Hujus pleraque omnia calamo exarata, cum scholiis alicubi, opera habentur in membranis biblioth. August. Vers. 23, H. St. 2, ἐνθεωρούμενον, εἴη. Vers. 39, παρασυμβληθεὶς ταῖς κτήνεσι. Psal. XLIX, 13, 21. Vers. 32, ἐξέπιπτεν· ὅσον δ' ἐκπίπτων διέμεινε, τοσοῦτο τῇ ἀπολαύσει τῶν γνωσθέντων αἰσθητῶν H. St. 2. Vers. 45, τοσοῦτον τῆς ἐπιβλαβοῦς. Vers. 10, a fin. γενέσεις· οἷον H. St. 2.

Pag. 497, vers. 5, τῇ κτίσει λατρεύων παρὰ τὸν κτίσ. Rom. I, 25. Vers. 8, τὸ ξύλ. τῆς παρακοῆς τὸ καλοῦ. H. St. 2. Vers. 14, ἐπειδὴ λόγους, idem. Vers. 39, κτήσασθαι H. St. 2. Vers. 45, περὶ τοῦ, πῶς οὐ idem. Vers. 8, a fin. κτίσμασι, H. St. 2, ποιήμασι, itaque Rom. I, 28.

Pag. 500, vers. 36, H. St. 2, τῇ μιᾷ συνεζεῦχθαι γυναικί. Vers. 42, λεγόμεθα idem.

Pag. 501, vers. 5, ὅτι οὐ κατὰ τὸ ἀνταπόδ. idem. Vers. 14, H. St. 2, δ'. ν'. τ'. η'. Vers. 40, σχοινοτενής. Vide *Animadvers. in Athen*. lib. X, cap. 21, Is. Casauboni.

Pag. 504, vers. 6, a fin. H. St. 2, Εὐκρατᾶν. Vers. 6, τῶν ἀκεφάλων. Suid. Ἀκέφαλος, αἵρεσίς τις, ἧς ἦν Σεβῆρος ἔξαρχος. Vide infra excerpta ex Eugenii papæ, lib. pag. 756.

Pag. 505, vers. 40, H. St. 2, πλὴν ὡς ἔσθ'. Vers. 9, a fin. ἀνεπτυγμ. καὶ πρὸς idem.

Pag. 508, vers. 13, H. St. 2, μίαν σύνθετον φύσιν. Vers. 29, καὶ περὶ τῆς. Vers. 2, εὐσεβῶς idem. Vers. 26, φύσιν, θ' κεφάλαια, Ὅτι κατὰ πρόσλ. H. St. 2. Vers. 27, ἡ πρὸς τὴν σάρκα idem. Vers. 29, ἀλλ' ἡ μέν. C. αὕτη μέν. Vers. 30, ταὐτὰ καθ' ὑπόστασιν. Vers. penult. H. St. 2, διαφορᾶς καὶ ποσότητος.

Pag. 509. vers. 22, ἰσχνόφωνον ἑαυτὸν ἀποκαλῶν καὶ βραδύγλωσσον. Moysis exemplo, Exod. IV, 23, αὐτὸν καὶ γράμμ. H. St. 2. Vers. 38, τέταρτον, εἰς τὸ, Ὡς μέν.

Pag. 512, vers. 10, l. ἐνεργειῶν. Καὶ τὰ πρόσωπα [vel cum H. St. 2. τὰ πρόσωπα δὲ] τοῦ διαλόγου, Π. καὶ Μ. Vers. 19, ἐπιβαλὼν τοῦ Κωνστ. H. St. 2. Vers. 38, ιβ' εἰσαγωγικὸς δ' ὁμοίως ὁ ιγ'. Vers. 55, πεπόνθοι Ἠλί H. St. 2.

Pag. 513, vers. 11, ὁ δὲ ς' καὶ μ' πρὸς idem. Vers. 27, ταῖς τε λέξεσι H. St. Vers. 39, τὸν πρὸς τοὺς ἄλλους συγγ. idem. Vers. 54, l. πρὸς τοὺς μετεβίνους λόγος. Ita cod. B. H. St. A. S. M. M. sed cod. V. μετεβηνούς· potest scribi πρὸς τοὺς ἐν κοινοβίῳ λόγος, ex pag. præced. Vers. 14, secundum Isaaci Casauboni conjecturam, sed illud μετεβίνους hac ipsa pag. legitur etiam, vers. 40.

Pag. 516, vers. 16, κοινόβια δὲ αὐτά. Exstat in Bibliotheca Augustana; ut et Diadochi, Nili, Joannis Carpathii opuscula (de quibus paulo post) similiter uno volumine membranaceo contenta. Vers. eod. μοναχικόν. H. St. 2, μοναδικόν. Vers. 25, μοναστικόν idem. Vers. 32, τῆς εὐαγγ. πολιτ. ἐστὶν ἀναπτ. τε καὶ ἐξάπλ. ἐστὶ δέ H. St. 2.

Pag. 517, vers. 1, τὸ μὲν μὴ παρενοχλεῖσθαι. Μνημονεύεται καὶ τῶν πάλαι ἀναχωρήτων τινὸς λόγος, ὅτι καθάπερ τὰ ὑπὲρ κεφαλῆς πετόμενα ὀρνίθια οὐδεὶς δύναιτ' ἂν κωλῦσαι τῆς μετεώρου φορᾶς, δύναιτο μέν τοι μηδαμῶς ἐᾶσαι ἐφιζάνειν ἑαυτῷ καὶ τὰς πειραστικὰς προσβολὰς οὐδένα μὲν οἷόν τε

εἶναι ποιῆσαι μὴ ἐφορμῆσαι αὐτῷ· ἵνα δὲ μὴ ληφθῇ τις μηδ' ἀνατραπῇ τῇ ἐφόδῳ, τοῦτο εἶναι ἤδη τῶν πιστῶν τοὔργον, διὰ τῆς προσευχῆς ἀμυνομένων τοὺς πολεμικοὺς βιασμοὺς, καὶ τὰς θεοέχθρους ἐπιθέσεις ἀπελαυνόντων, καὶ φῶς θεμένων (ὥσπερ λέγεται) αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις. Joach. C. Vide infr. pag. 913, 9.

Pag. 518, vers. 19, H. St. 2, Ἀνεγνώσθη βίβλος ἀνδρῶν ἁγίων πολιτείας, καὶ κατορθ. Vers. 25, ὥσπερ καὶ τό. Vers. 10, a fin. περὶ δὲ ὑπαχ.

Pag. 520, vers. 3, ἀπηρτίζετο idem. Vers. 23, παράδεισιν. ad marg. cod. Margunii appellatur πατερικόν. Vers. eod. ἐπονομάζουσι, idem. Vers. ult. τὸ φησὶ et τὸ τοῦτο deest in H. St. 2.

Pag. 521, vers. 33, cod. B. ἀμύνασθαι. Vers. 40, H. St. 2. ἀμοιβεῖα.

Pag. 524, vers. 8, βιβλίον τοῖς ἑπομένοις. Semel in membranis, et in charta bis Augustæ habentur. Vers. 10, H. St. 2, τοῖς ὡς ἐν. Vers. 36, τὸν τῆς προσευχῆς. Exstat Latine, ut et centum illa Diadochi capita. Lapsus interpretis ex August. cod. corrigi possunt.

Pag. 525, vers. 5, Ἀνεγνώσθη. Totum hoc tmema in cod. B. desideratur. Vers. 17, δεομένοις. Matth. 24. Quid quod Marci 14, vers. 32, de die illo ac hora neque ipsi etiam Filio constare, legitur: Ἄγνοιαν δὲ τῆς μελλούσης ἡμέρας ὁ Χριστὸς ἀναδέχεται, τὸ μέτρον ὥσπερ τῶν ἄλλων, οὕτω δὴ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἐξυβρίζειν οὐκ ἀνεχόμενος. Ὡς μὲν γὰρ Δημιουργὸς ἁπάντων καὶ Θεὸς, ἅπαντα τῷ Πατρὶ συνῄδει· ὡς ἄνθρωπος δὲ, οὐδὲ τὴν ἀνθρώποις πρέπουσαν ἄγνοιαν οὐ μὲν οὖν οὐκ ἠθέτει, Photius epistol. ms. 229. Vide infra pag. 884, 10. Vers. eod. μηδὲ τοῖς μαθηταῖς. Ὅτι αὐτοῖς οὐκ ἦν τέως συμφέρον μαθεῖν, Photius ibidem. Vers. 23, M. M. et H. St. ἀπόβασις. Vers. 4, a fin. l. καὶ μηδέν. Vers. pen. deest in H. St. 2, τὸ χωρεῖν, et τὸ ποιεῖν ibid. pro ἢ ἄλλως, in eod. τινὶ ἄλλῳ, et mox παρασύροντας.

Pag. 528, vers. 1, ἀλλά γε. Vers. 11, θεσπεσίου. Al. μακαρίου. Vers. 13, εἰς τὰ ἄπορα. Τῆς θείας Γραφῆς κατ' ἐκλογὴν libri editi Parisiis anno 1558. Eorum, pag. 195, vers. 4 desideratur quæstio, Διὰ τί Κριταὶ τὸ βιβλίον ὠνόμασται· et ad calcem ea, quæ ex cod. ms. Bavarico non piguit huc transcribere.

Scholiis Theodoreti ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΡΙΤΑΣ *adjicienda.*

Πῶς ὁ Σαμψὼν ἐκδιαιτώμενος, καὶ παρανόμως ζῶν, πνευματικῆς ἀπέλαυσε χάριτος;

Καὶ ἐντεῦθεν δῆλον, ὡς καὶ ἀναξίοις ὁ Δεσπότης, ἑτέρας χάριν οἰκονομίας, τῆς θείας μεταδίδωσι δωρεᾶς· τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις δεδήλωκε. Πολλοὶ γὰρ ἐροῦσί μοι, φησὶν, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, οὐκ ἐν τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν· καὶ ἐρῶ αὐτοῖς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, τίνες ἐστέ. Τοῦτο καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε ὁ Δεσπότης Θεός. Τῶν γὰρ ἀλλοφύλων ἐθελήσας καταλῦσαι τὸ κράτος διὰ τῆς πνευματικῆς χάριτος, ῥώμην αὐτῷ καὶ δύναμιν ἐδωρήσατο. Διάτοι τοῦτο καὶ συνεχώρησεν, ἀλλόφυλον αὐτὸν γῆμαι γυναῖκα. Τοῦτο δὲ καὶ ἱστορία διδάσκει, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ οὐκ ἔγνωσαν, ὅτι παρὰ Κυρίου ἐστὶν, ὅτι ἀνταπόδομα αὐτὸς ζητεῖ ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων. Τὸ δὲ, παρὰ Κυρίου ἐστὶν, οὐ τὴν ἐνέργειαν τὴν θείαν, ἀλλὰ τὴν συγχώρησιν τὴν θείαν δηλοῖ.

Τί δή ποτε καὶ Ναζιραῖος ὢν, καὶ ὑπὸ τὸν νόμον τελῶν, ἔφαγε τὰ ἐν τῷ στόματι τοῦ λέοντος κατασκευασθέντα κηρία;

Δηλοῖ καὶ τοῦτο τῶν τοιούτων νόμων οὐ πᾶσαν ἀναγκαίαν τὴν χάριν· οὐδεὶς γὰρ τῶν τοὺς τοιούτους παραβεβηκότων νόμους εἰσεπράχθη δίκας. Εἰ δέ τις ὑπείληφε τοῦτο πεπραχέναι τοῦτον Σαμψὼν ὡς οὐκ ἀκριβῆ τοῦ νόμου φύλακα γεγενημένον· σκοπησάτω πάλιν, ὡς διψήσαντι νᾶμα δέδωκεν ὁ Θεὸς, τὸ κοῖλον τῆς τοῦ ὄνου σιαγόνος ἀναβλῦσαι κελύσας. Αὕτη δὲ κατὰ τὸν νόμον τριπλῆς μετέσχεν ἀκαθαρσίας Καὶ γὰρ ὁ ὄνος ἀκάθαρτος, καὶ τὸ φονικὸν γενόμενον ὄργανον, καὶ τὸ χιλίους κατακοντίσαι τῶν ἀλλοφύλων, ἄλλην εἶχεν ἀκαθαρσίαν. Ἀλλ' ὅμως ὁ τοῦ νόμου νομοθέτης, ἐντεῦθεν αὐτῷ, ἀλλ' οὐκ ἄλλοθεν παρέσχε τὴν τοῦ ὕδατος χάριν. Ἀλλὰ τοῦτον τὸν ἀχείρωτον, τὸν ἀήττητον, ὃν πολλαὶ τῶν ἀλλοφύλων ἔφριξαν μυριάδες, ἑταιρικὸν ἐξηνδραπόδισε γύναιον. Τοσοῦτον χαλεπώτερος τῆς ἐν πολέμοις παρατάξεως τῆς ἐπιθυμίας ὁ πόλεμος. Τὸν γὰρ οὕτω γενναίως ἠριστευκότα, καὶ διὰ τὰς ὑπερφυεῖς ἀνδραγαθίας πολυθρύλλητον γεγενημένον, δορυάλωτον ἀπέφηνεν ἡδονή· αὕτη καὶ τῆς θείας αὐτὸν ἐγύμνωσε χάριτος. Ἐξηγέρθη γὰρ, φησὶ, Σαμψὼν ἐκ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ καὶ εἶπεν· Ἐξελεύσομαι, καὶ ποιήσω καθὼς ἀεὶ, καὶ ἀποτινάξομαι· καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω, ὅτι ἀπέστη Κύριος ἀπ' αὐτοῦ. Οὐ παντελῶς δὲ αὐτὸν καταλέλοιπεν ὁ φιλοικτίρμων Θεός· ἀλλ' ἰδὼν ἐπικερτομούμενον ᾤκτειρε, καὶ εὐξαμένου ὑπήκουσε, καὶ τοσαύτην ἰσχὺν ἐχορήγησεν, ὡς κλονῆσαι μὲν τοὺς φέροντας κίονας τὸν τῶν εἰδώλων σηκὸν, συγκατενεγκεῖν δὲ τούτοις τὸν ὄροφον· καὶ τρισχιλίους συνέχωσε, καὶ γυναικῶν πολυπλάσιον ἀριθμόν.

Τί δή ποτε ζήλῳ κινηθεὶς ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τῆς συγγενείας τὴν εὐσέβειαν προτιμήσας ἡττήθη;

Ὅτι ταῖς ὁμοίαις παρανομίαις ἐκέχρηντο, καὶ τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἀκολασίας ἑώρων, παρεώρων δὲ τὰς οἰκείας. Τοῦτο καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἔφη· *Ἐν ᾧ γὰρ, φησὶ, κρίνεις τὸν ἕτερον, σεαυτὸν κατακρίνεις· τὰ γὰρ αὐτὰ πράττεις ὁ κρίνων.* Καὶ πάλιν· *Λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε*, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας καὶ ποιῶν αὐτὰ, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ; ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς, καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς; ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει. Κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν, θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ, ὃς ἀποδώσει ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Τοῦτο καὶ οὗτοι πεπόνθασι. Δικαίως γὰρ χρησάμενοι κατὰ τῶν ἐν Γαβαὰ παρανενομηκότων θυμῷ, τὰς τετρακοσίας ἐξώπλισαν χιλιάδας. Παιδεῦσαι δὲ αὐτοὺς βουληθεὶς ὁ Θεὸς, ὡς τὰ ὅμοια δρῶντας, καὶ ἐν ἄλλοις μὲν τὸ κακὸν θεωροῦντας, ἐν ἑαυτοῖς δὲ τοῦτο ποιεῖν οὐκ ἐθέλοντας· καὶ ἅπαξ καὶ δὶς συνεχώρησεν ἡττηθῆναι. Ἐπειδὴ δὲ εἶδε καὶ τὴν παιδείαν δεξαμένους, καὶ τῷ θυμῷ κεχρημένους, καὶ ὀλοφυρομένους καὶ τοὺς ποτνιωμένους, καὶ πολλὰ προχέοντας δάκρυα, συνήργησε τῇ προθυμίᾳ καὶ τὴν παράνομον φυλὴν ἄρδην ἀπώλεσε, πλὴν ὀλίγων ἄγαν εὐαριθμήτων. Καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀκολάστων χείρους οἱ ἐκείνων προκινδυνεύσαντες. Ἐξαιτούντων γὰρ τῶν ὁμοφύλων τοὺς τὴν παρανομίαν τετολμηκότας, οὐ μόνον οὐκ ἐξέδοσαν, ἀλλὰ καὶ προθύμως αὐτῶν ὑπερήσπισαν. Οὗ δὴ χάριν κοινὸν ὑπέμειναν ὄλεθρον. Οἶμαι δὲ τοῦτον τὸν πόλεμον πρὸ τῶν ἄλλων γεγενῆσθαι πολέμων οὐ μετὰ πολὺν χρόνον τῆς τελευτῆς Ἰησοῦ.

ΡΟΥΘ.

Τί δή ποτε τὸ κατὰ τὴν Ῥοὺθ συνεγράφη διήγημα;

Πρῶτον διὰ τὸν Δεσπότην Χριστόν· ἐξ αὐτῆς γὰρ κατὰ σάρκα ἐβλάστησε. Διὸ δὴ καὶ ὁ θειότατος Ματθαῖος τὴν γενεαλογίαν συγγράφων τὰς μὲν ἐπ' ἀρετῇ πολυθρυλλήτους γυναῖκας κατέλιπε, τὴν Σάῤῥαν, καὶ τὴν Ῥεβέκαν, καὶ τὰς ἄλλας, τῆς δὲ Θάμαρ καὶ τῆς Ῥαὰβ ἐμνημόνευσε καὶ τῆς Ῥούθ. Καὶ μέν τοι καὶ τῆς τοῦ Οὐρίου· διδάσκων, ὡς πάντων ἀνθρώπων χάριν ὁ τοῦ Θεοῦ Μονογενὴς ἐνηνθρώπησε. Καὶ Ἰουδαίων καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν· καὶ ἁμαρτωλῶν καὶ δικαίων. Ἡ μὲν Θάμαρ καὶ ἡ Ῥαὰβ καὶ ἡ Ῥοὺθ ἀλλόφυλοι. Χαναναῖαι γὰρ ἡ Θάμαρ καὶ ἡ Ῥαάβ· ἡ δὲ Ῥοὺθ, Μωαβῖτις· ἡ δέ γε Βηρσαβεὲ παρανόμως συνήφθη τῷ βασιλεῖ. Πόρνη καὶ ἡ Ῥαὰβ,

ἀλλὰ διὰ πίστεως τῆς σωτηρίας τετύχηκε. Καὶ ἡ Θάμαρ δὲ ταύτῃ λαμπρύνεται· οὐ γὰρ ἀκολασίας ἕνεκα τῷ κηδεστῇ κεκοινώνηκεν, ἀλλ' ὁρῶσα μὴ βουλόμενον αὐτῇ συνάψαι τὸν παῖδα, διέκλεψε τὴν γεωργίαν, ἵνα βλαστήσῃ τὴν εὐλογίαν. Αὐτίκα γοῦν μετὰ τοῦτον τὸν σπόρον, ἄλλον οὐκ ἐδέξατο σπόρον, ἀλλὰ τὴν ἀγαμίαν ἠγάπησεν. Ἴδοι δ' ἄν τις καὶ τὴν Ῥοὺθ διὰ τὴν εὐσέβειαν τοὺς γεγεννηκότας καταλιποῦσαν, ἀκολουθήσασαν δὲ τῇ πενθερᾷ. Εἶπε γὰρ (φησὶ) ἡ Ῥοὺθ, Μή μοι γένοιτο τοῦ καταλιπεῖν σε, ἢ τοῦ ἀποστρέψαι ὄπισθέν σου· ὅτι οὗ ἐὰν πορευθῇς σὺ, αὐλισθήσομαι, ὅτι ὁ λαός σου λαός μου· καὶ οὗ ἐὰν ᾖς, ἀποθανοῦμαι καὶ ἐκεῖ ταφήσομαι, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἔδει μὲν οὖν καὶ διὰ τὸν Δεσπότην ἀνάγραπτον γένεσθαι τῆς Ῥοὺθ τὸ διήγημα. Ἱκανὴ δὲ ὅμως καὶ αὕτη καθ' αὑτὴν ἡ ἱστορία πᾶσαν προσενεγκεῖν ὠφέλειαν τοῖς τὰ τοιαῦτα κερδαίνειν ἐπισταμένοις. Διδάσκει ἡμᾶς καὶ τῆς Νοεμμὶν τὰς χαλεπὰς συμφορὰς, καὶ τὴν ἐπαινετὴν καρτερίαν, καὶ τῶν νυμφῶν τὴν σωφροσύνην, καὶ τὴν περὶ τὴν πενθερὰν φιλοστοργίαν, καὶ διαφερόντως τῆς Ῥοὺθ· ἣ γεγηρακυῖαν γυναῖκα καὶ πενομένην τῶν γεγεννηκότων προὐτίμησε, διά τε τὴν τῆς γνώμης εὐσέβειαν, καὶ τὴν τοῦ ὁμοζύγου μνήμην. Ἐδίδαξε δὲ ἡμᾶς καὶ τοῦ Βοὸζ τὴν ἀρετήν. Οὐ γὰρ μόνον φιλοτίμως τῇ Ῥοὺθ τοῦ καρποῦ μεταδέδωκεν, ἀλλὰ καὶ λόγοις ἐψυχαγώγησε. Μὴ πορευθῇς γὰρ, ἔφη, θύγατερ, ἐν ἀγρῷ συλλέξαι· ὧδε κολλήθητι μετὰ τῶν κορασίων μου. Κελεύσας δὲ αὐτῇ συνεσθίειν καὶ συμπίνειν τοῖς θερίζουσιν, ἐπήγαγε· Ἀπαγγελίᾳ ἀπηγγέλη μοι ὅσα πεποίηκας μετὰ τῆς πενθερᾶς σου, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν ἄνδρα σου, καὶ πῶς κατέλιπες τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου. Ἀποτίσαι σου [Al. τοι] Κύριος τὴν ἐργασίαν σου, καὶ γένοιτο ὁ μισθός σου πλήρης παρὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ, πρὸς ὃν ἦλθες πεποιθέναι ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτοῦ, καὶ τετύχηκε τέλους ἡ εὐλογία. Ἔλαβε γὰρ πλήρη τὸν μισθὸν παρὰ Κυρίου, πρόγονος γενομένη τῆς τῶν ἐθνῶν εὐλογίας, οὐ μόνον δὲ αὐτῇ τροφῆς μετέδωκεν ἀλλὰ καὶ αὐτουργὸς τῆς θεραπείας ἐγένετο, οὐκ ἄλλῳ διακονῆσαι προστάξας, ἀλλ' αὐτὸς κατασκευάσας, τὰ ἄλφιτα καὶ τοὺς ἄρτους μάλα φιλοτίμως προσενεγκών. Κορεσθεῖσα γὰρ ἀπήνεγκε τὸ περισσεῦσαν τῇ πενθερᾷ. Εὐγνωμόνως δὲ καὶ ἡ κηδέστρια τὸν ἅπαντα εὐεργέτην ταῖς εὐλογίαις ἀμείψατο· ἔφη γάρ· Εἴη ὁ ἐπιγνούς σε εὐλογημένος, ὅτι ἐχόρτασε ψυχὴν κενὴν, καθὼς καὶ ἐποίησεν. Οὐ γὰρ εἰς τὴν σὴν πενίαν ἀπέβλεψεν, ἀλλ' εἰς τὸν νομοθέτην, ὃς διηγόρευσε πᾶσαν ποιεῖσθαι τῶν χηρῶν ἐπιμέλειαν.

Vers. 7, ἐπιφανέστερα ταῦτα. Quæ? illa desiderantur. Unde in H. St. 2, vetere et cod. B. relictum est unius paginæ spatium. Vers. 15, εἰς τὰ τῶν βασιλειῶν καὶ εἰς τὰ παραλειπόμενα. Illa necdum vidi : sed in Augustana bibliotheca servatur ejusdem Theodoreti *Enarratio Psalmorum*, tum in membranis, tum in charta. Vers. 21, l. ἀπορούμενον. Vers. 32, Προκοπίου. De hoc superius est dictum, exstare calamo exaratum hic Augustæ. Vers. 37, ἐξαγωνίους. Id est, ἔξω τοῦ ἀγῶνος. Lucianus, ἀνάσχεσθε δέ μου τὰ περὶ τούτων φιλοσοφοῦντος· καὶ μὴ ἀπειρόκαλον, μηδ' ἐξαγώνιον, μηδ' ἀλλότριον ἢ ἄκαιρον ἡγήσησθε τὸν περὶ τῶν τοιούτων λόγον. idem *De gymnas.* ἦν μέν τοι μὴ ἐξαγώνια, μηδὲ πόῤῥω τοῦ σκοποῦ τὰ λεγόμενα ᾖ. cod. A. S. et M. M. ἐξαγωνίους, quod hic locum non habet. Vers. 39, H. St. 2. ἀναγράφει. Vers. 9, a fin. εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν. Editus Parisiis cum interpretatione Joannis Curterii, anno 1580. Vers. 6, a fin. H. St. 2, δῆλον ὡς καί.

Pag. 529, vers. H. St. 2, ἐγεγόνει ταυτης, τήν. Vers. 28, Δίωνος. Venetiis excus. a Frederico Turrisano. In quo volumine *Orationum* lectu dignissimo sphalmata ab H. Wolf. animadversa sic corrige. Pag. 6, vers. 6, l. θεοῖς, vers. 7 νενόμικε. Vers. 9 ἀγαπῶν; facie alt. vers. 16, l. συνήθεις. Pag. 7, facie alt. vers. 2, l. τὸ πολεμ. Vers. 3 οὕτως ὡς. Vers. ult. ποιῶν. Pag. 8, vers. 4, ταῖς ἀτυχίαις; ὁ παρὰ τίνος. Vers. 8 τὸ ὁποίους, dele. Pag. 10, vers. 2, l. ὧν ἡνίοχος, vers. 8 ἔειπον, vers. 10, τὸν ὑπὲρ, vers. 21 με οὐκ, vers. 23 ἐν ἀγύρτου. Pag. 11, vers. 9 τόνδε τὸν, vers. 15 θείας, vers. 21 ἐπιπνοίας. Facie. alt. Vers. 4 οἱ δ' Εὐρυσθέα pro οὐδ' ἀρισθέα, vers. 9, l. γῆς, καὶ τῶν. Pag. 12, fac. alt. vers. 15 αὐτῷ τε τῷ καθ., vers. 17 συστροφὴν σκοτ. Καὶ ἀχλυώδης. Pag. 14, vers. 3 ὀκλάζων pro ἀκμάζων, vers. 5 τρυφὴν, vers. 10 μεγαλόφρων, vers. 19 κροκωτῶν. Fac. alt. Vers. 16 ἀνῄρει, vers. 20 βλάψειε, vers. 21 ἀνημέρου, vers. 24 βοηθός. Pag. 15, vers. penult. διατρίβεις μόνῳ τῶν. Pag. 17, vers. 1, πρὸς δὲ, vers. 21 κηρύττειν, vers. 23 ἐποίει. Fac. alt. vers. 6 ἀμφιπόλεως, ἀντὶ τῆς, vers. 15, τόν τε Διομήδη, vers. 21 ἂν ἁλούσης. Pag. 18, vers. 13, ἐν οἷς. Vers. 14 τιμήσωσι Διὸς, vers. 28 ἔτι, vers. 24 φιλάνθρωπον. Fac. alt. vers. 16, l. συμφωνῆσαι. Pag. 19, vers. 11, μέγα τι καὶ θαυμ., vers, 16 καλοὶ, vers. 23 ἀναξίως, vers. 24 λαμπρότητα τῆς φύσεως καὶ, vers. 25 ἐπήνεσεν. Fac. alt. vers. 10, σκύλοις. Pag. 20, facie alt. vers. 5, ἑτεροκλινοῦς, vers. 8 πολυχρήμ. καὶ πολύχρους, vers. 9 τῶν Ἀσιανῶν, vers. 12 προόδῳ, vers. 18 ἐπήσχηται, vers. 19 δικλίδις, οὐκ. Pag. 21, vers. 21, γιγνομένην. Pag. 23, vers. 6, τάχα κἄν σε, vers. 12 διακλίναι. Pag. 26, vers. 10, χρυσωμάτων, vers. penult. μακάριον. Facie alt. vers. 21, ἔθνη. P. 27, vers. 16, l. φρονήσεως. Facie alt. vers. 16, ἀνθηρ., vers. 17 κολάκων οἱ φανερῶς, vers. 19 ἡδὺ et ἀγαπᾷ. Pag. 28, facie alt. vers. 8, δεκάζει. Pag. 29, vers. 15 ᾦγε, vers. 17 πλεῖσθαι, vers. 21, ὁρῶν καὶ διαστήσας. Pag. 33, vers. 22 περιπεσών. Pag. 35, vers. 2 τρόπον τινὰ λανθάνων, vers. 14 παριπτάμενος. Pag. 36, vers. 9 αὐτός. Pag. 41. vers. 9, δόξης ἐραστής. Pag. 12, facie alt. vers. 10 ἴδῃς, ὥσπερ. Pag. 44, vers. 24 ἀλαζόνι σοφιστῇ· καταστρίψει περιάγων ἑαυτόν. Pag. 46, vers. 12 ὀνομασθήσῃ. Pag. 48, vers. 13 χρόνον. Fac. alt. vers. 4 ἀνείθη. Pag. 51, vers. 7 διδῷ τις. Pag. 56, vers. 5 ἀπάγει. Fac. alt. vers. 6 ἀπονευόντων. Pag. 58, fac. alt. vers. 4 κατέζευξαν, vers. 7 καταδιώξαντα, vers. 15 κατακαίνειν, vers. 21 διαπεφευγέναι. Pag. 59, fac. alt. vers. 21 ἢ νότῳ καθαρῷ. Pag. 64, fac. alt. vers. 7 προερευνῶντας. Pag. 72, vers. 25 ὀλιγανδρίαν. Fac. alt. vers. 2 ἐν ἐρημίᾳ. Pag. 73, vers. 2 οἴονται, pro οἷόν τε. Pag. 75, vers. 19 δεινόν μοι pro δεινούμενοι, vers. 21 εἰμὶ δέ. Fac. alt. vers. 1 γυμνοὶ, vers. 10 ἀνέλαβον, vers. 11 περιβαλ. Pag. 76, vers. 6 ὑπερασπίσας, vers. 22 δύναμαι. Pag. 79, vers. 3 οὐδ' ἄλα δοίης. Fac. alt. vers. 20 τὰ τῶν, vers. 21 περὶ καὶ προαιρ. Pag. 81, vers. 13 ἀνερωτᾷν. Pag. 91, vers. 8 δακοῦσι μὲν ἔφη. Pag. 92, vers. antepenult. ἀθλητῶν. pro ἀθέτων. Pag. 93, vers. 5 πωλεῖν, vers. 20 καταλαβών. Pag. 94, vers. 19 τὸ λοιδορ. κύνα αὐτόν. Pag. 105, vers. 18 πενίας τε καὶ ἀπορ. Pag. 111. fac. alt. vers. penult. προκρίναι. Pag. 114, vers. 18 προσηκόντων αὐτῷ. Pag. 123, vers. 4 οὐδὲ νικῶντας. Pag. 126, fac. alt. vers. 16 πέτεσθαι. Pag. 134, vers. 21 τούτῳ. Pag. 136, vers. 20 γιγνομένη κατὰ φύσιν. Pag. 144, vers. 5 ἐν ἐνδείᾳ, vers. 20 οἱ βαφεῖς, vers. ult. αὖ οὐ τά. Pag. 146, fac. alt. vers. 9 ἐπιβάλλειν, vers. 22 σαφῆ τὸ ἔλεγχον, vers. 25 διόντας, οὔτε, τόν. Pag. 153, vers. 11 ὡς οὐ δύναμ. Pag. 157, fac. alt. vers. 16 ἐφείμενα πράττ. Pag. 160, vers. 18 κακηγορίας. Pag. 165, vers. 14 κηλούμενοι. Pag. 173, vers. 4 τραγικοῦ πατήματος καὶ ἀξιώμ. Pag. 176, vers. 13 δῆλοί εἰσι, vers. 17 ᾠδήν τινα ᾄσαντα. Fac. alt. vers. 3 εἰμὶ δὲ, vers. 6 ἔδει pro ᾔδη. Pag. 189, fac. alt. vers. 6 ἐσπουδάκασιν οἱ μὲν ἱππ. Pag. 192. vers. 6. forte σύγκλυδας. Pag. 198, vers. 5 ἄρχω. Pag. 199, vers. 14 ἀλυπ., vers. 19 οὕτως pro ὅμως; Pag. 210, vers. 14 στερηθέντας, vers. 19 καταδεεστέρων. Pag. 212, vers. 12 ἀνδριάντα. Pag. 216, vers. 20 τεύξονται τῶν. Pag. 218, vers. 14 εὐχαρίστως. Pag. 221. vers. antepen. οὔτ' εἴ τι δανείσειεν, vers. ult. βεβαιότερα. Pag. 229, fac. alt.

vers. pen. συνηνέχθη. Pag. 234, vers. 14 ποιεῖν, ὁ-ποιοῦν. Pag. 237, vers. ult. γραφεἰς. Pag. 246, vers. 5 οὐκ ἴασιν, οἱ δὲ οὐ θέλουσι. Pag. 247, fac. alt. vers. 4 ἐκ δαιμονίου, vers. 7 ἄνοιαν. Pag. 248, vers. 8, l. πειθοῦς, vers. 16 ἀπόλλυσι· τὸ δὲ, vers. 18 τῶν τὸ ὕστερον. Pag. 249, vers. 1 ἰδεῖν. Fac. alt. vers. 4 καὶ γῆς εἰ λέγοιμι. Vers. ult. ἡνίας ἀφελοῦς. Pag. 252, vers. 13 εὔμηλον, pro ἄλληλον. Pag. 261, fac. alt. vers. 14 εἴπεσχεν ἰδὼν ἐς. Pag. 284, vers. 14 γ' ἐροῦσι pro χαίρουσι. Pag. 292, vers. 8 γάλακτος · ὁ δὲ, vers. 18 ξυνίασι. Pag. 298, fac. alt. vers. 3, ξύμπαν τό. Pag. 300, vers. 15 εὐκοσμίαν τῆς διοικήσεως. Pag. 301, vers 7 ἀμαλλευτοὺς pro ἀμαλόπτους. Πηξάμενοι. Pag. 302, vers. 1 Ωλεων, vers. 10 μέγιστοι, vers. 15 ἀγωγήν, vers. 16 γιγνομένην, vers. 19 ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ὁρᾶσθαι, v. 25 ἄτοπος vers. ult. παίδων εἰσφέρων. Fac. alt. vers. 1 τὸν πρῶτον vers. 14 θεῖν δρόμους. Pag. 304, vers. 1 ἀφαιρῶν. Pag. 429, fac. alt. vers. 5 φιλίαν ὑπισχνουμένους. Pag. 430, vers. 2, fac. alt. vers. 5 προΐστασθαι. Pag. 447, vers. 2 καὶ τοὺς Σύρων, vers. 18 τῶν ὁρῶν τὰ πάνυ παλαιά, vers. 20 τῶν πάνυ ταλάνων τε καί. Fac. alt. vers. 17 εὐδαίμονες, vers. 21 ἀλλὰ τῆς ἀνοίας, vers. penult. ἑτέροις. Pag. 448, vers antepenult. οἰκήσωσι. Fac. alt. vers. 22, αὐτούς, ἐννοῶν, vers. 24 ἐν οἰκέταις ἐλεύθ., vers. 25 ὑπὲρ οὗ. Pag. 449, vers, 2 οὐδεὶς, vers. 3 ξύμπαντες, vers. 16 ἠμύνοντο, vers. 17 διερρηγμένης. Fac. alt. vers. 1 δᾷδας ἴᾶσι, vers. 4 καὶ ἐκλέλοιπε, vers. 9 τῶν Σόλωνος ἔθεντο νόμων. Pag. 450, vers. 10 λεπτή, vers. 14 σπουδῇ. Fac. alt. vers. 19 πάντας. Pag. 451, vers. 2 δεσμῶν, ἵνα δ' οὖν ἄξιον εἶναι μὴ παρεῖναι τὸν ἐνδόξ. Reliqua (nam singula persequi, non est hujus loci) poterunt alibi commodius adnotari. — Vers. 33, H. St. 2, μὲν οὖν ἦν, vers. 38 βάδισμα καὶ τἄλλα τῶν, idem. Vers. pen. τοὺς δίαρ. καὶ ὀγκ. ἐνεργαζομένους idem.

Pag. 532, vers. 15, μὴ οὐχὶ ἀντί, idem. Vers. 25, H. St. διαγγέλοι. Vers. seq. οἰκετῶν· παραινεῖ, H. St. 2, αὐτοῦ μὲν ἕκαστον πολλ. Idem, omisso αὐτοῦ vers. seq. Vers. 4, a fin. H. St. 2, τούτων δὲ ἄρα. Vers. ult. τὴν τιμήν.

Pag. 533, vers. 1 ἀνασκευαστ. Ἀττικῆς ἰσχύος ἡ ἀρετὴ διαφ. idem. Vers. 7, al. καὶ αὐτῶν ἀνδραπόδων. Vers. 19, αὐτός. Cod. V. αὐτόν. H. St. 2, αὐτῶν. Vers. 31, H. St. 2, περί τε τοῦ. Vers. 42, καὶ οὗτος, idem. Vers. 8, a fin. τῆς πρὸς τούς.

Pag. 536, vers. 5, H. St. 2, καὶ πυρὶ τὴν οἰκίαν. Vers. 22, δὲ καὶ ὑπὲρ ὧν, idem. Vers. 33, H. St. 2, ἔπαινος δὲ τοῖς τοῦ. Vers. 38, al. μεταχειρίσεως. Vers. 10, a fin. Νέσος ἡ Δηϊάνειρα, H. St. 2. Vers. 7, a fin. καὶ ἡ Χρυσηΐς, idem.

Pag. 537, vers. 1, H. St. 2, διέξεισι. Vers. 2, ἐστιν ὁ γ' καὶ ν', ὁ δὲ νδ'. H. St. 2. Vers. 4, φιλοσόφων ὁ κατεσχηματισμένος ἤδη τὸν βίον φιλόσοφός ἐστιν, idem. Vers. 40, H. St. 2, ἄλλων συμφορῶν ὀλίγον, sed ex correctione. Vers. 50, συμμετεσκευάσαν idem.

Pag. 540, vers. 5, Καισαρίου βίβλος. Exstat Latine: pars Græce ms. in Bibl. Aug. Vers. 6, H. St. 2, κεφαλαίοις· περιείχετο δὲ ἐκκλ. Vers. 9, μάθησιν τῆς τε, idem. Vers. 10, ἐλαχίστων, idem. Vers. 15, φέρεται, καί. Vers. 17, H. St. 2, ὑποβολῆς. Vers. 21, Διονυσίου Αἰγαίου. Non injuria Isa. Cas. miratur, quare hæc sint hic posita, quæ totidem propemodum verbis jam ante dicta pag. 420, sed ita reperitur in ms. Vers. 25, H. St. 2, ἀπαρτιζόμ. σ', ὧν, sed supra, ρ'. Vers. 31, ἐξωραΐσται, idem. Vers. 41, ἀπὸ μόνων τῶν διδύμ.

Pag. 544, vers. 10, H. St. 2, Τουβέρωνι. Vers. 25, H. St. 2, τούτων ἢ οὐκ ἐφικτά. Vers. eodem, οὐκ ἔτι ἐφικτά. Vers. 10, a fin. pro οὐδὲ μαχομ. H. St. 2 et cod. V. οἱ δὲ μαχόμενοι. Vers. 4, a fin. H. St. 2, εἰ μὲν γὰρ ἀγνοεῖται.

Pag. 545, vers. 10, l. ἐν κεφαλαίῳ εἰρημένα. Vers. 20, H. St. 2, οὐδ' ὅλως εἶναί φησι. Vers. 31, ἔτι δὲ προηγούμ. H. St. 2. Vers. 57, al. καὶ αὐτούς. Vers. 42, ἐπιχειρῶν εἶναι, I. C.

Pag. 548, vers. 2, ὁ τοῦ Λέμβρ. Negat I. C. se intelligere, nisi ὁ Λέμβος Ἡρ. scribatur: de quo Laertius, aliique. Vers. 5, τὰ κατ' Ἀσίαν. Lucian. in *Macrobiis*, citat librum nonum *De rebus Asiaticis*. Vers. 7, ἀλλὰ καὶ ε' βιβλία τὴν ἐρυθράν. Excerpta hinc vide infra 717. Vers. 11, ὅτι τὰ τῆς ἡλικίας ἀποκλίνοι. Vide infra pag. 1249, vers. 2. Vers. 37, H. St. 2, διασπείρει. Vers. penul. βιβλίον Ἱεροκλέους. Hoc opusculum, seu partem potius illius Latine Parisiis edidit Fed. Morellus, anno 1593.

Pag. 549, vers. 36, Ἐπικουρείους.

Pag. 552, vers. 33, προβιωτή. Ἡ προβιωτή, legitur alibi etiam, ἀντὶ τοῦ. βεβιωκέναι, πρὶν ἢ μετενσωματοῦσθαι. Aliud est ἡ προβιότης apud Clem. Alex. nimirum ὁ πρότερος βίος, vita ante acta: τὰ προβεβιωμένα τινί. Synes. epist. 110. Vers. eodem, μετενσωμάτωσις. Hæc et μετεμψύχωσις, et μεταγγισμός ab Epiphanio, μετένδεσις etiam τῆς ψυχῆς, a Clem. Alex. dicitur. Vers. 43, H. St. 2, νομιζομένας αὐτῷ. Vers. 45, l. ὁ δ' ἐπὶ νοῦν.

Pag. 553, vers. 36, cod. V. et H. St. 2, καθηγητὴν αὐτοῦ τῶν τοιούτων ἀναγράφει δογμ. Vers. 7, a fin. διοπετῆ. Herodian. lib. I. Sic Μένιππος Luciano διοπετὴς πάρεστιν ἐξ οὐρανοῦ.

Pag. 556, vers. 16, al. rectius ἐκκειμένων. Vers. 36, εὐτρεπεστέραν, I. C. Vers. 9, a fin. ἐν λόγοις... Deest numerus in ms.

Pag. 557, vers. 43, τῷ τε σαφῶς, H. St. 2. Vers. 47, διὰ τῆς τῶν ἄλλων, idem. Vers. 49, ἂν τὴν πραγμ.

Pag. 360, vers. 16, αὐτῶν τῶν γυμνασ. Vers. 27, ἀκόπων. Lucian. μάλιστα δ' εὐδοκίμουν παρ' αὐτῷ αἱ κυτμίδες, ἀκόπου τι ὄνομα πεπλασμένον, ἐκ λίπους ἀρχαίου συντεθειμένον. Vers. 31, τὰς ἐμπλάστρους. Τὸ ἐμπλαστὸν, ἔμπλαστρον, et ἔμπλαστρος. Ignat. epist. 8, οὐ πᾶν τραῦμα τῇ αὐτῇ ἐμπλάστρῳ θεραπεύεται. Vers. 37, ὅσα τε ταῖς. Vers. 39, κομιδῆς παιδίου. Alias, κομιδῇ παιδίον, admodum puer, ut κομιδῇ νήπιον dixit Philo, κομιδῇ νέος, Synes. κομιδῇ μειράκιον, Lucian. Vers. 41, l. ποιεῖται γυμνάσια. Vers. 8, a fin. H. St. 2, παρατρεπούσης.

Pag. 561, vers. 13, l. παρωνυχιῶν. Vers. 21, δοθιήνων, I. S. Vers. 39, I. S. πρὸς ἐκχύματα. I. C. πρὸς ἑλκώματα. Vers. 41, πρὸς ἐφήλεις, iidem, cujus emendationis vestigia etiam in H. St. 2.

Pag. 564, vers. 46, et hic in ms. 2 H. St. spatium est relictum.

Pag. 565, vers. 18, ἑκκαίδεκα. Octo priores sunt Venetiis anno 1534, Græce impressi. Vers. 51, H. St. 2, ἐκλογῆς τε καί. Vers. 8, a fin. pro οἰνομέλιτος, idem, οἰνογάρου.

Pag. 568, vers. 13, σιμῶν, I. S. Vers. 33, πεύσεις. H. S. 2, et I. C. πέψεις. Vers. 47, H. St. 2, ὅσα ἄλλα πρός.

Pag. 569, vers. 8, idem, et I. S. ἀποθεραπείας, quin et cod. B. et M. M. Vers. ultim. ἀρρυτίδωτον. Μὴ ἔχον ῥυτίδας, ἤ τοι ζαρώματα, αἵ εἰσι γραμμαὶ γήρως σημαντικαί, Lexic. ms. August. huic contrarium ἐρρυτιδωμένος, quod homilia Gregor. Nys. in VII psalmum, ad locum in ms. vitiatum adnotatam illum, παλαιός τις καὶ ἐρρυτιῶν ἐγενόμην. Interea, εὐρωτιῶν, legendum, ex Luciano didici, qui eadem illa copulat in *Necyomantia*, τοὺς μὲν παλαιούς τινας καὶ εὐρωτιῶντας, καὶ (ὥς φησιν Ὅμηρος) ἀμενηνούς· τοὺς δὲ νεαλεῖς καὶ συνεστηκότας.

Pag. 572, vers. 8, pro συμπεραίν. H. St. 2, συμπαραλαμβάνεται. Vers. 44, τοιοῦτον ἕτερον ἐπόθη, H. St. 2.

Pag. 576, v. 8, H. St. 2, ἁρμόζουσι. V. 28, μελικηρίδων. Quam hic significationem habeat, satis notum est, a lexicographis etiam adnotatam: sed alia utitur Apollinarius, Psal. XVIII, 21; et Psal. CXVIII, 192, ubi μελικηρίς, idem. quod Siracidæ

cap. XXIV, v. 21, κηρίον μέλιτος, Scholiastæ Theocriti, κηρόμελι. Vers. ult. al. σμίγματα.

Pag. 577, vers. 4, al. Ὀριβασίου.

Pag. 580, vers. 16, βοῶν τε καὶ ὄνων. Justinus martyr, Gregorius Naz. et Theodoretus similiter bovem, populi Judaici, asinum gentium typum fuisse, docent. Vers. 21, l. Ἀββακούμ. Apud hunc enim reperitur locus cap. III, v. 23, τὴν σαγήνην. Matth. XIII, 47. Vers. 31, στατῆρα. Matth. XVII, 27. Vers. 35, λόγια γὰρ Κυρίου. Psal. II, 7. Vers. 44, ἐπὶ ὄνον. Matth. XXI, 7. Vers. 46, ἀνθρακιᾶς ὀπτόμενον. Joan. XXI, 9. Vers. 50, τῶν γλωσσ. τὴν χάριν. Act. II, 3. Vers. 6, a fin. φωνὴν βοῶσαν. Isa. XL, 3. Vers. ult. ἐξαποστελεῖ τὸν λόγον. Psal. CXLVII, 17.

Pag. 581, vers. 13, δι' Υἱοῦ. Joan. I, 3. Vers. 18, ἐξ αὐτοῦ. Rom. II, 36. Vers. 37, δεξιὰ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς, καὶ βραχίων. Psal. XLIII, 5. Vers. 38, λόγος. Joan. I, 1; Psal. XXXII, 6, τῷ λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. Vers. eodem, σοφία καὶ δύναμις. I Cor. I, 24, δύναμις autem intelligatur, οὐχ ἀνυπόστατος, ἀλλ' ἐνυπόστατος, καὶ παντοδύναμος, καὶ ὑποστάσεων δημιουργὸς, καὶ ἰσοσθενὴς ἐκείνου, οὗ δύναμίς ἐστιν, Isidor. Pelus. lib. II, epist. 143.

Pag. 584, vers. 8, H. St. 2, τῶν τε τούς. Vers. 10, κρίνει οὐδένα. Joan. V, 22. Vers. seq. ὁ Πατὴρ ἀγαπᾷ. Joan. III, 35. Vers. 14, ὑπογραμμόν. I Pet. II, 21. Vers. 19, ὧν ἤρξατο. Act. I, 31, οὐδεὶς γὰρ ἀπὸ ῥύπου καθαρός. Job XIV, 4. Vers. 33, θριαμβεῦσαί τε καὶ παραδειγματίσαι. Coloss. II, 15, ubi simplex verbum in vulgatis editionibus. Vers. 38, ἐῤῥέθη. Matth. V, 21, 22. Vers. 42, ὁ ἀρχάγγελος. Judæ, 1, 9. Vers. 43, διαφερόμενος. Διακρινόμενος, libri editi. Vers. 50, Μωσεῖ μέν. Exod. XIV, 21. Vers. eodem, Ἠλίᾳ καὶ Ἐλισσαίῳ. IV Reg. II, 8, 14. Vers. 51, cod. B. et H. St. 2, καὶ τότε τὸ ἐν. Is. Cas. ἅτε τόγε ἐν. Vers. 6, a fin. Δεσποτικῷ δὲ ποδί. Matth. XIV, 25.

Pag. 585, vers. 19, H. St. 2, ἔννοιαι καὶ τό. Vers. 21, ἀρνήσασθαι. II Tim. II, 13. Vers. 24, μηδὲ τροπὴν ὑποστῆναι. Jacob. I, 17; Malach. III, 6. Vers. 26, ἅ φαμεν μὴ δύνασθαι τὸ θεῖον. Isidor. Pelus. lib. II, epist. 117.

Pag. 588, vers. 12, τὸ β'. In trib. ms. quod vel nota est numeri δευτέρου, vel compendium τοῦ βιβλίου, ut supra, sed tum pro κεφαλαίου legerim κεφάλαια: nam decimi sexti capitis mentio fit, pag. 593, vers. 11. Vers. 18, ἵνα γνωρισθῇ. Ephes. III, 10. Vers. 27, Οὕτω γάρ. Joan. III, 16. Vers. 3, H. St. 2, ἀναλαβεῖν δούλου. Vers. 43, ἀλλ' ὅπερ ἐπ', idem. Vers. 47, χρηματίσας, εἰκότως οὖν καί, idem. Vers. 3, a fin. μεθόδου προκαταβληθείσης, H. St. 2.

Pag. 589, vers. 10, l. ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν. Hebr. I, 16, ἀνθυποφορᾶς. Διὰ τί μὴ ἀπ' ἀρχῆς ὁ ἄνθρωπος καλός τε καὶ ἀγαθὸς προήχθη, ad marg. H. St. 2 et M. M. Vers. 33, δεῖν, H. St. 2. Vers. 22, εἰ καὶ ἄγγελος. Galat. I, 7. Vers. 9, a fin. ἀρχάγγελος. Supra 301, vers. 10; Judæ. I, 9. Vers. 4 a fin. ἐπάνω ὄφεων. Luc. X, 19.

Pag. 592, vers. 1, θεοί. Psal. LXXXI, 6. Isidor. Pelus. lib. III, epist. 31. Vers. eodem, υἱοὶ Ὑψίστου. Ibid. et Matth. V, 9. Vers. 2, ἑωσφόρος. Naz. pag. 171, οὐ γὰρ ἤνεγκε θεῖος ὢν μὴ καὶ Θεὸς νομισθῆναι. Pag. 230, σκότος διὰ τὴν ἔπαρσιν καὶ γενόμενος, καὶ λεγόμενος. Vers. 4, H. St. 2, ὑπεράνω θεῖναι. Vers. 7, γίνεσθαι, idem. Vers. 5, pro τὸν αἰῶνα, idem, τῶν αἰώνων: pro quo si αἰωνίων legas, jungendo cum καλῶν, locus erit perspicuus. Vers. 10, εἰ ὑπομέν. II Tim. II, 12. Vers. 12, ὅμοιοι αὐτῷ. Joan. III, 2. Vers. 16, ἀνιστάμεθα. Μυρίας γάρ. H. St. 2. Vers. 19, συγγενείας; καὶ H. St. 2. Vers. 23, δυνατοὶ γάρ. Sap. IV, 7. Vers. 30. H. St. 2, ἀπαραίτητος. Vers. 32, ἀγγέλους κρινοῦμεν. I Cor. VI, 3. Vers. 33, pro οἷον, H. St. 2, οἵ. Vers. 42, ζόφῳ. Σειραῖς ζόφου. II Pet. II, 4.

Pag. 593, vers. 27, Γρηγορίου. *Homil. in Natal. Christi.* Vers. 9, a fin. ἐλάλησεν. Hebr. I, vers. eodem sic interpunge, υἱῷ καὶ ἵνα γνωρισθῇ, etc. Ephes. III, 10. Vers. 7, a fin. αὐτοῦ γάρ. Ephes. II, 10. Vers. 4, a fin. γνωρίσας ἡμῖν. Ephes. I, 9. Vers. penult. ἐν αὐτῷ. Εἰς οἰκονομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι, libri editi.

Pag. 596, vers. 11, τῷ λόγῳ Κυρίου. Psal. XXXII, 16, πρῶτον ἐννοεῖ. Naz. *Homil. in Natali Christi.* Vers. 22, ὡς προκαταρκτικόν. Basil. M. lib. *De Spirit. sanct.* cap. 16, ἐν δὲ τῇ τούτων κτίσει ἐννόησόν μοι τὴν προκαταρκτικὴν αἰτίαν τῶν γενομένων, τὸν Πατέρα δημιουργικὴν, τὸν Υἱόν· τὴν τελειωτικὴν, τὸ Πνεῦμα. Idem scribit Gregor. Nyss. *Hom. in S. Baptisma.* Vers. 30, ἐνεφύσησεν. Gen. II, 7, πνοὴν ζωῆς. Vers. 37, l. τοὺς ἄρτους τοὺς ἐν τῷ κανῷ. Exod. XXIX, 32. Cod. B. A. S. M. M. καινῷ. Vers. 49, Λουκᾶς. XXII, 17. Vers. 6, a fin. τὸ ποτήριον. I Cor. X, 16. Vers. 4, a fin. οὐ δύνασθε· I Cor. X, 21. Vers. ultimo, τῇ νυκτί. I Cor. XI, 23.

Pag. 597, vers. 11, τῷ Ἰώβ. X, 9. Vers. 21, τῆς τῶν ἀγγέλων ἐστὶ σύμβολον. Naz. pag. 157, ἀγγελικὴν ἡ λαμπροφορία καὶ ἡ φαιδρότης, ὅταν τυπῶνται σωματικῶς, σύμβολον οἶμαι. Vers. 38, ὁ οὐρανὸς χαλκοῦς. Deut. XXVIII, 23. Vers. penult. H. St. 2, ἐκ τῶν φαιν.

Pag. 600, vers. 5, ἀγγέλους δὲ μηδαμῶς. Act. XXIII, 8. Vers. 12, Εὐφράνθητε. Deut. XXXII, 43. Vers. 14, in marg. l. τε ἡμῶν, καὶ πρός. Vers. 21, εἰσί. H. St. 2, ἐστί. Vers. 46, τῇ παιδίσκῃ. Gen. XXI, 17. Vers. 10, a fin. δημιουργούντων. H. St. 2, ὑπηρετούντων. Vers. 8, a fin. λειτουργικά. Hebr. I, 14.

Pag. 601, vers. 24, H. St. 2, καὶ νομοθετῶν δέ. Vers. 36, προέκοψαν, idem. Vers. 8, a fin. H. St. 2, ὅσοις.

Pag. 604, vers. 41, ἐκ μέρους. I Cor. XIII, 9.

Pag. 605, vers. 5, l. ἐξετάζει. Vers. 17, τε πλέον. H. St. 2, τὸ πλέον. Vers. 50, H. St. 2, καὶ αὐτὴν τὴν ἅγιος.

Pag. 608, vers. 9, πᾶν ἄρσεν. Luc. II, 23. Vers. 11, τέξῃ υἱόν. Judic. XIII, 5. Vers. 19, τὴν λαβίδα. Isa. VI, 6, vide Isidori Pelusiotæ, lib. I, epist. 42. Vers. 30, πῦρ καταναλίσκ. Deut. IV, 24. Vers. 30, τὰ λόγια. Psal. XVII, 33.

Pag. 609, vers. 3, ἄγγελοι προσελθ. Matth. IV, 11. Vers. 36, Πρόκλῳ. Cedrenus, pag. 281. Vers. 15. ἡμέρα. Psal. XVIII, 2. Vers. 48, ἐν κεφαλίδι. Hebr. X, 7; et Psal. XXXIX, 11. Suidæ idem quo εἴλημα, quod in cylindri morem antiquitus libros complicarint.

Pag. 612, vers. 6, ἀπολείπεται Σαββατ. Hebr. IV, 9. Vers. 12, τὸ τέλειον. I Cor. XIII, 10. Vers. 19, μονάδος μὲν κινηθείσης. Naz. orat. 2, de pace, pag. 121, quem locum sanctus Maximus explicandum inter alios sibi delegit, ut videre est in cod. Aug. calamo exarato, pag. 76. Vers. 23, στενὴ μένοι. H. St. vitiose, στενομένοι, libri editi, στενὴ μένη ἡ θεότης. Al. εἰδωλολατρείας. Vers. 49, ἀπὸ προσώπου Κυρίου ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Psal. CXII, 7. Vers. 50, ἐπάγει γάρ· Τὰ εἴδωλα. Psal. cod. v. 12. Vers. 52, Ἐνέγκατε. Psal. XCV, 7. Vers. 6, a fin. σαλευθήτω. Ibid. 9. Vers. 4, a fin. ὁ Κύρ. ἐβασ. Psal. XCVI, 1. Vers. 2, a fin. ἔφαναν. Ibid. 4.

Pag. 613, vers. 1, ὅταν ἀναστῇ. Isa. II, 19, 21. Vers. 2, Παῦλος. Hebr. XII, 26. Vers. 4, Ἀγγαίου. cap. 21, vers. 7. Vers. 6, H. St. 2, τὰ αὐτά. Vers. 7, Γρηγόριον. Naz. *Orat. de Spirit. s.* pag. 224. Vers. 37, H. St. 2, φύντος. Vers. 7, a fin. Υἱός μου. Psal. II, 7.

Pag. 616, vers. 8, δεξιὰ Κυρίου. Psal. CXVII, 16. Vers. seq. τῷ λόγῳ. Psal. XXXII, 6. Vers. 14, τῷ πνεύματι. Ibid. Vers. 32, ἠκηδίασε. Psal. CXLII, 4. Vers. 4, a fin. H. St. 2, τοῦδε τοῦ ἀνθρ. Vers. ult. δάκτυλος. Luc. II, 20.

Pag. 620, vers. 6, κρημνοῖς ἐξῶσαι. Κατακρημνίσαι. Luc. IV, 29. Vers. 7, λαβεῖν. Al. βαλεῖν.

Vers. 22, ἐπέστη, ms. Vers. 24, al. ἰδόντες. Vers. 32, verba quadrato inclusa ex cod. V. et M. M. Vers. 6, a fin. H. St. 2, δὲ ταύτην. Vers. 5, a fin. εὐδόκει, idem. Vers. 3, a fin. τὰ ῥήματα. Joan. XIV, 10.

Pag. 621, vers. 11, τί ἐστιν. Matth. IX, 11, 35, γὰρ καὶ ὁ θεοφ. Ἰγνάτιος. epist. 5. Vers. 29, εἰ ἔγνωσαν. I Cor. II, 8.

Pag. 624, vers. 2, τὸν ἀῤῥαβῶνα. II Cor. I, 22. Vers. 7, πολλαχοῦ. F. legend. ἀλλαχοῦ. Vers. 8, κληρονομίας. Ephes. I, 14. Vers. 20, ἐν γὰρ τῇ. Matth. XXII, 30. Vers. 31, πνεῦμα ὁ Θεός. Joan. IV, 24. Vers. 34, τῷ δὲ βλασφημοῦντι. Marc. III, 29. Vers. 46, ἐν ἐσόπτρῳ. I Cor. XIII, 12.

Pag. 625, vers. 6, F. legend. πνεῦμα (θεόληπτον μύησιν δ' ἔσχεν) ἐνίοτε τοῦ Πατρὸς προτάττει. Vers. 7, διαιρέσεις. I Cor. XII, 4. Vers. 11, πρὸς Γαλάτας, I, 18. H. St. 2, μὲν οὖν ὁ. Vers. 28, cod. V. et B., καὶ τὰ αὐτὰ τὰ ῥήματα, omissa præpos. πρός. Vers. 31. διπλῆν καὶ τὴν χρείαν. Basil. M. ἐπὶ τοῦ νόμου ἦν μὲν καὶ τὸ αἰσθητὸν, ἀλλὰ τύπον ἐποίει τοῦ νοητοῦ. Naz. Μωσῆς δὲ καὶ ἄνεισι, καὶ τῆς νεφέλης εἴσω χωρεῖ, καὶ νομοθετεῖται, καὶ δέχεται πλάκας, τοῖς μὲν πολλοῖς τὰς τοῦ γράμματος, τοῖς δὲ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τὰς τοῦ Πνεύματος. Similia Epiphanius contra Ptolemaitas, pag. 99, ubi vers. 23, ἀφεκτέων, pro ἀφθέκτων legendum. Clemens Alex. *Strom.* III. Philo lib. Περὶ ἀποικίας. Vers. 45, χρυσίτιδι γῇ. Theodoret. lib. IV *De Providentia.*

Pag. 628, vers. 25, l. συγκαλύπτεσθαι. Vers. 44, Γάλ. I Cor. III, 2. Vers. 6, a fin. τὰ ἅγια. Matth. VII, 6.

Pag. 629, vers. 8, Τὸ πόνῳ κτηθέν. Τὴν ἐν ταῖς Γραφαῖς ἀσάφειαν ἐπ' ὠφελείᾳ (al. ὠφέλειαν) τοῦ νοῦ ὁ Θεὸς ἐπετήδευσε, διεγείρων αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν· πρῶτον μὲν, ἵνα τούτοις ἐνασχολούμενος, τῶν χειρόνων ἀφέλκηται. Ἔπειτα δ', ὅτι τὰ πόνῳ κτηθέντα, μᾶλλόν πως ἀγαπᾶται· καὶ τὰ διὰ μακροῦ προσγενόμενα, μονιμώτερον παραμένει· ὧν δὲ ῥᾳδία ἡ κτῆσις, οὐ περισπούδαστος ἡ ἀπόλαυσις. Εὐκαταφρόνητος γὰρ ἡ τῶν προχείρων παρουσία, καὶ οὐδεμιᾶς φυλακῆς ἀξιουμένη τοῖς ἔχουσι, Theodoretus: cujus verba ad marginem codd. Sfortiani et Marguniani leguntur. Isidor. lib. II, epist. 136: Ὡ γὰρ οἱ πόνοι παραγένωνται, ἐπακολουθοῦσιν ὕστερον καὶ αἱ θυμηδίαι. Idem lib. III, epist. 322, Τὸ μετὰ πόνων καὶ ἱδρώτων κτηθὲν, κἂν μικρὸν τυγχάνῃ, ποθεινότερόν ἐστι· τὸ δ' αὐτομάτως προσπεσὸν εὐκαταφρόνητον, κἂν ὑπάρχῃ μέγα. Vers. 22, ἐν ἱδρῶτι. Gen. III, 19. Vers. 33, ἤ τά. H. St. 2, εἴτε. Vers. 36, κατὰ τὴν γνῶσιν, idem. Vers. 44, παραδιαβείη, cod. B. M. M. et I. C. Vers. 45, ἃ μὴ ζητοῦσι. H. S. 2, ἃ ἂν ζητοῦσι. Plutarch. ex Sophocle:

...... πᾶν τὸ ζητούμενον,
ἁλωτόν· ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον.

Id est, *Quidquid investigatur, capitur; effugit, quod negligitur.* Vers. 50, l. ὃς οὐχ αἱρεῖται, ms. et I. C. Sed mendum illud, ut alibi alia, typographicum.

Pag. 632, vers. 1, H. St. 2, τῶν γρίφων μένει. Vers. 40, H. St. 2, ἀνθυποφορὰ, ὥσπερ οὐδὲν, etc.: ibi scholion ad marginem, quod in cod. H. M. quoque, οἶμαι ταῦτα ἢ τὰ ὅμοια τούτοις κατὰ τὴν ἔννοιαν εἶναι τὰ λείποντα, ἐπὶ (al. περὶ) τοῦ Πατρὸς, οὕτως ἤγουν ἀλλὰ ἐλλείπειν τό περ, ἵνα τὸ ὡς ἀντὶ τοῦ ὅτι λαμβάνοιτο. Vers. 6, a fin. φαίη δ' ἄν τις. Τοῦ Φωτίου αὕτη ἡ λύσις, M. M. et H. St. 2.

Pag. 633, vers. 15, H. St. 2, περινοίας αὐτόθεν πληροῦν. Vers. 17, idem, πληθύεσθαι. Vers. 5, a fin. ἡμέτερος εἰ. Josue, V, 13.

Pag. 636, vers. 11, κατὰ μὲν οὖν τό, H. St. 2. Vers. 19, συνῆψεν ἑαυτῷ, idem. Vers. 30, εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν. I Petr. I, 12. Vers. 35, ὡς ἀγγέλους. Luc. XX, 36. Vers. 4, a fin, τὸν μὲν πρεσβύτερον. Luc. XV. Vide *Homil.* Chrysost. εἰς τὸν ἄσωτον.

Pag. 637, vers. 11, χαίρειν. Luc. XV, 10. Vers. 23, ὁ τῶν μαθ. κορυφαῖος. Si D. Petrus intelligit, est μνημονικὸν ἁμάρτημα; exstat enim locus Epist. ad Rom. XIV, 9. Vers. 35, τοῖς ἐν φυλακῇ. I Petr. III, 19. Vers. 39, διχοτομηθέντες τοῦ πνεύματος. Luc. XII, 46; Matth. XXIV, 51. Sanctum Maximum et Nicetam eodem accipere sensu loca illa evangelistarum, alibi a me indicatum est. Vers. 48, l. καταχθονίων τάγμα. Οὕτω. Vers. ultimo, Παῦλος. I Cor. III.

Pag. 640, vers. 5, H. St. 2, καήσεται.

Pag. 641, vers. 8, a fin. H. St. 2, ἀρίστους, λογάδας.

Pag. 644, vers. 7, H. St. 2, τουτέστιν, ἅπαν τὸ ἀνθρ. Vers. eodem, ἁμαρτωλούς. Matth. IX, 13.

Pag. 645, vers. 32, al. καταδύονται.

Pag. 648, vers. 8, Εἰρήνην τὴν ἐμήν. Joan. XIV, 27. Vers. 11, φησί. Philipp. IV, 7. Vers. 13, δικαιωθέντες. Rom. V, 1. Vers. 23, οὐκ ἦλθον. Matth. X, 34. Vers. 25, ἔσεσθε μισούμενοι. Marc. XIII. Vers. 45, Ὠσηέ, II, 19. Vers. 38, χοῦς. Psal. CIII, 14. Vers. 7, a fin. Job, X, 9.

Pag. 649, vers. 1, μέσον θανάτου καὶ ἀθανασίας. Naz. *in Natal. Christi*, μέσον μεγέθους καὶ ταπεινότητος. Vide Theoph. lib. II *Contra Autolycum*. Vers. 5, Δαβίδ. Psal. CII, 20. Vers. 37, Οἶδα γὰρ ὅτι οὐκ. Rom. VII, 18. Vers. 3, a fin. βασανιστήν. Matth. VIII, 29. Vers. ult. φρίσσουσι. Jacob. II, 19.

Pag. 652, vers. 1, τὸν μὲν Χριστ. οἶδα. Act. XIX, 15. Vers. 8, ἐνεκαίνισεν. Hebr. X, 20.

Pag. 656, vers. 52, H. St. 2, ναὶ δὴ καὶ κάθαρσιν.

Pag. 661, vers. 4, H St. 2, Διοδώρου. Vers. 32, Διόδωρος. Imo Θεόδωρος I. C. nisi etiam ante Διοδώρου verior sit lectio. Vers. 40, Περὶ εἱμαρμένης. Ὁ τῶν οὐρανίων, φασὶν, ἐπεσκεμμένος τὴν κίνησιν, τόν τε ζωοφόρον κύκλον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ δυοκαίδεκα τμήματα, τῇ περιγραφῇ τῶν ἐνθεωρουμένων ζωδίων δ' ἴσου ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότα· ἑκάστου τε τῶν ἄστρων τὴν δύναμιν κατανοήσας, τίνα μὲν ἀφ' ἑαυτῶν ἕκαστον ἐκ φύσεως ἰσχὺν ἔχει, τί δὲ ἡ σύνοδος αὐτῶν ἐκ τῆς ποίας πρὸς ἄλληλα κράσεως ἀπεργάζεται; τῆς κατὰ δύναμιν ἑκάστου αὐτῶν ἰδιότητος μιχθείσης τε τῷ προσεγγισμῷ πρὸς ἑτέραν, καὶ ἀποκριθείσης διὰ τῆς ἀποστάσεως; Τί τε πάλιν ἡ τοῦ κατωτέρου ὑπόβασις ἐργάζεται; καὶ τί ἡ τοῦ ὑπερκειμένου κατὰ τὴν πάροδον ἔκλειψις, καὶ πάλιν ἀποκατάστασις; ὅ τε ποικίλος συνιόντων τε καὶ ἀφισταμένων σχηματισμὸς, ἐν τριγώνοις ἢ σκαληνοῖς καταγραφόμενος σχήμασιν· ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν κατὰ γεωμετρίαν θεωρουμένων σχημάτων ἀποτελῶν. Ὁ ταῦτα, φασὶ, καὶ τὰ τοιαῦτα κατανοήσας, εἴσεται τῆς εἱμαρμένης τὸ σημαινόμενον, ὅτι τὸ εἱρμῷ τινι ἀπαραβάτῳ κατὰ τὴν ποιὰν συμπλοκὴν τῶν ἀστέρων ἀναγκαίως ἀποτελούμενον, τῷ ὀνόματι τῆς εἱμαρμένης διερμηνεύεται. Gregor. Nyssen. E marg. cod. Max. Marg. Vers. 42, al. ἀγέννητον.

Pag. 664, vers. 18, φθοράν, al. φοράν.

Pag. 665, vers. 1, H. St. 2, οἴκους ἄλλους ἄλλοις. Vers. ult. H. St. 2, τοὔχειν.

Pag. 669, vers. 10, a fin. al. ἀλλήλοις χαίροντα τῶν ζωδ.

Pag. 681, vers. 8, καταπίπτουσα παρ' ἡλικιῶν. I. S. At solus H. St. codex hic a cæteris discrepat, in quo sic legitur: Καταπίπτουσα γὰρ, ἡλικιῶν μυρίας διαφορὰς μυρίαις γενέσεσι διοικουμένας ἀναιρεῖ, φθορᾷ. Vers. 14, al. πάλιν ἡ τῆς. vers. 22, συζυγιῶν. Supr. γεγαμηκότων. Vers. 34, μάγνης. Μαγνῆτις, et μάγνησσα Naz. Carm. et ὁ μαγνίτης, Dioscor. vers 57, δίκταμος. H. St. δίκταμνος, itaque Epiphan. qui partum illa juvari scribit initio disputationis contra Anoetos. Vers. 45, εἰς πολλὰ χρώματα. Ἀπάσῃ χροιᾷ πλὴν τοῦ λουκοῦ συναφομοιοῦται, Plut. Vers. 48, κἂν ἄλλο τι τοιοῦτον, H. St. 2. vers. 50. Σελευκίς. Basil. M. hom. 8. in Hexaem. et pag. 158, in Ascet. Σελευκιάς; Zosimo lib. I, vers. 9, a fin. ἄλλοις. Οἷον ταῖς νυκτερίσι. Vers. 7, a fin. H. St. ἡ ἑτέρῳ θανάσιμος.

Pag. 684, vers. 15, ποῦ ἑπτὰ οἱ I. S. vers. 49, H. St. οὐχ αὐτὸ τοῦτο πάλιν.

Pag. 685, vers. 37, τοῖς πτεροῖς ᾄδειν τὸν κύκνον. Dio Chrysost. orat. 33, Pisides in *Cosmurgia*, vers. 1170, Nazianzeni loca, eadem de re, notis ad hieroglyph. Horapollinis inserui. Vers. 39, al. ἄρα. Vers. 3, a fin. *Ισ.* πρώτοις ἰούλοις, prima lanugine, I. S. Vers. penult. *Ισ.* εἰς πέντε καὶ ξ'. idem.

Pag. 688, vers. 3, a fine *Ισ.* δρόμος καὶ πρὸς ἀπαράβατον τῆς ἀνάγκης I. S. ibid. H. St. ἀνάγκη et ἀπαράβατον cum nota mendi.

Pag. 689, vers. 6, προάγουσα, cod. V. H. St. I. S. vers. 9, a fin. locus in cod. H. Stephani sic distinguitur, ἕκαστος γὰρ τούτων ἰδίαις ἐνεργείαις τὰ ταύτης ἀνακόπτων ἐξ ὧν φασιν ἐπιδείκνυται ἀποτελέσματα. Scholion, ὅρα ὅπως ἀπὸ τῆς τῶν Ἰουδαίων διαγωγῆς ἐλέγχει τὴν εἱμαρμένην.

Pag. 692, vers. 12, τὸ δέ γε ἡμέτερον. Σημείωσαι πρὸ πόσων ἐτῶν ταῦτα συνεγράφησαν. Vers. 17, I. S. legit, εἰς δὲ τὸ τῆς εὐσ. μετερύθμισε βίον, οὐ τ. π. μεθιστάμενον, α. τ. ω. καὶ πρ. οἰκοῦν τὰ καὶ vers. 26, Πέρσαι. Πρὸ Μακεδόνων, τὰ Περσῶν ἐν εὐτυχίᾳ ἦν, etc. Philo. lib. Ὅτι ἄτρεπτον τὸ Θεῖον extremo, et lib. *Περὶ Ἰωσήφ*. vers. eod. πρὸς Μακεδ. H. St. ὡς. Vers. 37, καὶ ὡς τά. H. St. vers. 6, a fin. Οὐαλεντινιανοὺς I. S. Vers. 5, a fin. et p. seq. vers. 7, ἐν ἡμῖν. In nostra potestate est, Epicteto ἐφ' ἡμῖν, quo etiam modo hic legit I. S. vers. 26, Θεὸς ἀγνοηθῇ I. S.

Pag. 693, vers. 42, καταψεύδεσθε idem. Vers. 44, κατ' αὐτῆς H. St. et I. S. Vers. 49, al. κατ' αὐτούς. I. S. κατ' ἑαυτῆς. Vers. 9, a fin. ἀπὸ γενέσεως αὐτοῖς. Aut τὸ αὐτοῖς abundat, aut deest τὰ συμβησόμενα, aut simile, sed potius videtur abundare τὸ αὐτοῖς I. S. Vers. 8, a fin. ἀπὸ ταύτης ἀπειλοῦμ. M. M. al. ἀπὸ ταύτης αὐτῆς ἀπειλοῦμ.

Pag. 696, vers. 9, ἃ πράττει (οὔτε γὰρ τ. α. ε. μ. ου. τ. κ. π. εἴσπραξις) ὦ πῶς I. S. Vers. 11, H. St. ὃ πῶς οὐκ ἂν εἴη ὅλως ἡμῶν συγχέον καὶ ἀνατρέπον τὸν βίον. Vers. 13, ὀξυνόντων ἀναιδέστερος I. S. Vers. 6, a fin. τὸ παρακελεύει in cod. H. St. notatur ut suspectum.

Pag. 697, vers. 29, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαστικόν. Philo, τοῖς κατ' οὐρανὸν ἐκγόνοις ὁ Θεὸς δυνάμεις μὲν ἔδωκεν, οὐ μὴν αὐτοκρατεῖς. Vers. 37, πρὸς δέ. H. St. ὡς δέ. Vers. 44, τὸν δὲ ὡς μὲν τὴν idem. Vers. 45, ὡς τόν.

Pag. 700, vers. 35, κατισχύουσι H. St. I. S.

Pag. 701, vers. 14, εἰς σημεῖα. Gen. I, 14. Vers. 16, τὰ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ. Josuæ x, 13. Vers. 17, τὰ ἐπὶ Ἐζεκίου. IV Reg. xx, 9. Vers. 18, τὰ ἐπὶ τοῦ Δεσποτικοῦ πάθους. Matth. xxvii, 45. Vers. 20, I, τοὺς ἀπὸ Βαρδισάνους. Idem puto fuisse mendum superius, estque in cod. V. et B. Βαρδισάνης δέ τις Σύρος διαλεκτικώτατος καὶ σοφὸς ἦν, ὥστε θαυμάζεσθαι αὐτοῦ πρὸς τοῦ Ἀντωνίνου τὸν κατὰ εἱμαρμένης λόγον, Cedrenus qui alterius, in Phrygia hæretici, Bardisanis, ibidem meminit. Theodoretus, lib. II, *De Hæret.* Βαρδησάνους κατὰ εἱμαρμένης λόγους, et alia ejus scripta, quæ ex Syrorum lingua in Græcam fuerint conversa, se legisse scribit. Vers. 25, Ἡσαΐαν. cap. 47, vers. 9, 12. Vers. 28, Ἱερεμίαν), cap. 10, 2. Vers. 43, lectio marginis I. S magis placet. Vers. penult. πρὸς εὕρεσιν θησαυροῦ, διὰ τὸν θησαυρόν I. S.

Pag. 704, vers. 17, μὴ ἕνα τῶν πολλῶν. Idem scribunt Basil. M. et Greg. Nyssen. homiliis in Nat. Christi. Vers. 18, Μέμνονος. Editum seorsim ab H. St. ann. 1557. Recusum anno 1594 partim cum ejusdem H. St. partim cum Laur. Rhodomani interpretatione.

Pag. 705, vers. 42, ἐδηλήσατο. Notatur in cod. A. S. tanquam vitiosum, aut fortassis ideo, quod ποιητικώτερον videatur. Utitur illo sæpiuscule Theocritus, itemque Apollinarius Psalm. xx, 19, vers. penult. χρόνον οὐ πολὺν τελευτᾷ I. S. vel ἐτελεύτησε H. St.

Pag. 708, vers. 3, τὸ ὑπηρετούμενον. Id est, οἱ ὑπηρέται, ut λῃστήριον, οἱ λῃσταί, θεραπεία, οἱ θεράποντες Lucian. Vers. 50, θυμελικούς. θυμελικοὶ, οἱ ἐν ὑποκρίσει τὴν τέχνην ἐπιδεικνύμενοι, Suid.

Pag. 709, vers. 17, τῶν ὅλων ἐπιστατοῦντες, I. S. Vers. 32, τὸ ἑαυτὸν videtur I. S. redundare. Vers. 28, Ὀξάθρου. Strabo Ὀξυάθρου. Arrian. et Diod. S. Ὀξυάρτου, Vers. 6, a fin. καὶ τὸ τυράννου ἀπαξιώσας I. S. Vers. ult. διαπειρόμενος H. St. 2.

Pag. 712, vers. 30, πόλιν Ἄμαστριν. Strabo lib. XII. Vers. 32, cod. B. H St. et I. S. κατὰ Γετῶν. ibid. Cod. B. M. M. H. St. Λυσιμάχῳ στρατευόμ. I. S. συστρατευόμενος. Vers. 46, διά γε τὴν συνάφειαν I. S. διά τὴν συνάφ. H. St.

Pag. 713, vers. 28. Ἡράκλειτον. Eum Ἡρακλείδην vocat pag. seq. S. Vers. 37, τὸν Κεραυνόν. Plutarchus unum ex Clearchi filiis Ceraunum a patre nuncupatum scribit : Κλέαρχος Ἡρακλείας τύραννος γενόμενος, σκῆπτρον ἐφόρει καὶ τῶν υἱῶν ἕνα Κεραυνὸν ὠνόμασε. Vers. 34, αὐτῷ. H. St. αὐτοῦ.

Pag. 716, vers. 26, I. Ἡρακλῆς κάῤῥων H. St. I. S. Eadem dictio fuit in vita Pyrrhi apud Plutarchum etiam corrupta, Αἱ μὲν (inquit ibi Lacon. ἐσσὶ τύ γε θεὸς, οὐδὲν μὴ πάθωμεν, οὐ γὰρ ἀδικεῦμεν· αἱ δὲ ἄνθρωπος, ἔσσεται καὶ σεῦ κάῤῥων ἄλλος, pro quo in libris ante hac editis legebatur πευκαρπῶν. Ita idem Plut. in *Apophthegmat. Laconicis*, Εἰ μὲν θεός ἐστιν, οὐ φοβούμεθα τοῦτον, οὐδὲν γὰρ ἀδικοῦμεν· εἰ δὲ ἄνθρωπος, οὐχ ἡμῶν γε κρείσσων. Notus est et ille versiculus apud eumdem Plutarch. tribus in locis. Ἄμμες δέ γ' ἐσσόμεσθα πολλῷ κάῤῥονες. Hesychius τῷ καῤῥὸς etiam significationem τοῦ ἰσχυροῦ inter alias tribuit (unde I Esdr. v, 47, βρώματα καὶ ποτὰ καῤῥὰ pro Aldino χάῤῥα legerem, nisi editio Romana ibi καὶ χάῤῥα haberet) inde χαῤῥόθεν apud Damascium in *Vita Isidori*, idem quod ἀπὸ τοῦ κρείττονος Suida interprete. Vers. seq. ἰσχυρότερος. Κάῤῥων δωριστὶ ὁ κρείττων, Suid. Vers. 38, εἰ μηδένα ὢν I. S. Vers. ult. αὐτὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον.

Pag. 717, vers. 2, ἐδελτίουν cod. V. et H. St. quam lectionem I. S. probat. Vers. 15, ὀκτήρης vers. 18, H. St. ἑκατόνστοιχον. I. S. ἑκατόνστοιχοι. vel ἑκατονστοιχεί.

Pag. 720, vers. 34. cod. V. et H. St. ἄπρακτοι, quod I. S. magis probatur. Vers ult H. St. 2, et cod B. Λέων νώριος cod. V. et M. M. Λεωνώριος. Strabo lib. x, Λεονόριος.

Pag. 721, vers 15. τρωγμούς. Strabo, lib. IV et XII. Appianus *Syriaca historia* edit. et ms. Aug. et Stephanus, *De Urb.* τρόκμους : hic etiam τροκμηνοὺς appellatos scribit. Vers. 16, τολοστοβογίους. Strabo, lib. IV. Τολιστοβογίους, lib. XII. Τολιστοβώγους. et Τολιστοβωγίους, Appianus Τολιστοβίους, ibid. Vers. eod. Τεκτόσαγες. Strabo lib. XII, Τεκτοσάγες (ut mss. omnes Photii quibus sumus nos usi) et Τεκτόσαγες eadem pag. Appianus Τεκτοσάγαι, Stephanus utrumque de quibus populis eorumque varia nomenclatione ut nobilissim. Marcus Velserus hæc observavit, sic εὐστόχως isti unde nomen sortiti sint docet ea historia, quam doctissimi quique reipub. litterariæ diutius deberi nolint. Vers. 32, σπαρτῶν. τῶν κατὰ τὰς Θήβας ἀναδοθέντων ἐκ τῶν δρακοντείων ὀδόντων, ὧν καὶ Εὐριπίδης μέμνηται. Scholiast. Pind. ad oden 7. Isthm. De iisdem Dio Chrysostom. orat. 23, Philo, lib. *Περὶ ἀφθαρσίας κόσμου*, Lucian. *Philopseude* et lib. *Περὶ ὀρχήσεως*, Photius denique supra. Vers. 32, Κάλαντον. Lectio marginis ex cod. H. St. Vers. 6, a fin. Τόμεως, Ejus rectus casus est Τόμις, quæ et τομεὺς dicitur, a conditore Tomo. Cujus nummus æreus Byzantio allatus exstat apud eumdem M. Velserum, parte adversa ipsius Tomi imagine et inscriptione TOMOC KTICTHC, aversa Hercule stante et litteris TOMEITΩN insignis. Quod in Ovidiani etiam exsilii memoriam visum annotare.

Steph. *De urb.* ὁ πολίτης, Τομίτης· καὶ Τομίτις, τὸ θηλυκόν· ὤφειλε δὲ, ὡς ἀταρνείτης, διὰ διφθόγγου γράφεσθαι, scil. Τομείτης. Vers. ultimo. καὶ ἄπρακτος I. S. Vers. 29, cod. V. et M. M. ἐτάζεται.

Pag. 724, vers. 8. πρὸς τῷ ms. et St. Vers. 15, vox θάρσους abundat I. S. Vers. 24, τὴν Ἡράκλειαν. H. St. 2, Γαλάτειαν. Vers. 31, cod. B. H. St. et M. M. Ἀριοβαρζάνην. Vers. 49, Ἀρτάβας. Ἀρτάβη, μέτρον μηδικὸν σίτου, Ἀττικὸς μέδιμνος, Hesych. Isa. v, 10; Dan. xiv, 3. Vers. 8, a fin. H. St. 2, ἐμβολὴν et γένος.

Pag. 725, vers. 12, H. St. 2, Σχηπίωνι, per η, quo modo in Appiani cod. ms. August. apud Suid. et alios. Pag. 15, l. Ἰονίου; vers. 19, κατ' αὐτοῦ I. S. Vers. 20, vox πρὸς abundat I. S. Vers. 28, φιλοφρόνου μὲν H. St. 2. φιλοφρονούμενοι quod in φιλοφρονουμένης mutari posse, H. St. existimavit. Vers. 29, Αἰμυλίου H. St. Vers. 43 et 47, Σχηπίων cod. V. et B.

Pag. 728, vers. 9, τῷ πολέμῳ. Articulus τῷ abundat I. S. Vers. 44 πιλιγροὺς cod. V. H. St. πιλιγνοὺς cod. B. A. S. M. M. H. St. 2, πελιγνοὺς, Strabo lib. v, 45, Μαρουκίνους. Sic ex Strabone correxi, mss. omnes Μαργουκίνους. Ptolem. Μαρουκηνούς. Vers. eod. ἔθνη δέ. Attende hominis Græculi ἀγεωγραφησίαν, I. S. Vers. 46, al. δυσὶ τετρήρεσι. Vers. 4, a fin. Ἀριαράτῳ H. St.

Pag. 729, vers. 13, τῆς γὰρ ἐν τῇ Ῥώμῃ συγκλήτου τὸν ἐκ Νικομήδους Νύσην I. S.

Pag. 732, vers. 4. Ἀμφίπολιν. Ἔστιν ἡ Χρυσόπολις, ἡ κατὰ τὴν Ῥεντίνην διακειμένη, Scholion ad marg. cod. H. St. et M. M. Vers. 10, H. St. Λουκίνσιον. I. S. Λούκιον. Vers. 18. πυρᾷ. Πυρὰ H. St. et I. S. Vers. 34, ἐν τῇ πατρίδι. Præpositio videtur abundare I. S. Vers. 38. al. φρονοῦντα. Vers. eod. τῇ συγκλήτῳ. Hæc abundant I. S. Vers. 39, τὴν πρὸς αὐτόν. Articulus τὴν abundat, I. S. notatur et in cod. H. St.

Pag. 733, vers. 15, ὕβριν ἀποτίσῃ I. S. Vers. 24, καὶ Βιθυνῶν δέ. Copula καὶ abundat; I. S. Vers. 48, al. Μουρίνας. Vers. ultimo, εἰς ὄκνον ἡ μάχη. Illa ἡ μάχη abundat I. S.

Pag. 736, vers. 11, τῷ Μιθάρου. aut Μιθάρεω I. S. Vers. 44, al. Χαλκηδόνα. Vers. 16, l. δύο χιλιάδος (nam et in tribus mss. β.) ἐπὶ τοῖς μυρίοις I. S. vel δισχιλίους cum H. St.

Pag. 737, vers. 5, μυριάδος cod. B. 2, Ἴσ. μυριάδας. Vers. 10, ἕρμαιον. Ἀπροσδόκητον κέρδος, Suid. Plato Phædone, ἕρμαιον ἂν ἦν τοῖς κακοῖς ἀποθανοῦσι. Philo, τούτοις ἕρμαιον ἦν ἡ φυγή. Vers. 11, cod. V. ὑπέβαλεν. Vers. 47, αὕτη δὲ Κίερος. Vide supra 727, vers. 37, et infra 745, vers. 11. Vers. 6, a fin. ἀποκλίνοντα. Hinc suspicatur H. St. pag. hujus vers. 11, legi posse πρόσκλισιν. Vers. penult. idem H. St. legit γέγονε.

Pag. 740, vers. 35, αὐτόν. Ἴσ. αὐτοῦ H. St. Vers. 47, l. cum H. St. καὶ ἐν ταύτῃ vel κἂν ταύτῃ. Vers. 49, ante πολύτροποι particulam ἐπεὶ ponendam idem H. St. existimat.

P. 741, vers. 48, καβήρων. Plut. in *Vita Luculli*, ὀλίγων δ' ἡμερῶν ὁδὸς εἰς Ἀρμενίαν ἐκ καβείρων, pag. 165, Aldinæ edit. per ει, neque aliter Strabo lib. xii, quem vide. Vers. eod. αὐτός. Ἴσ. αὐτῷ, etc., ὁρμὴ γέγονε, καὶ ἥλω. Vers. 4, a fin. αὐτὸς δὲ ἐπὶ Καβ. Ἴσ. αὐτὸς δὲ εὐθὺ Καβ. H. St.

Pag. 745, vers. 11, Χελώνη. Diod. Sicul. lib. ii, πετροβόλοι γάρ, ἢ χελῶναι. Καὶ inserit Suid. χωστρίδες, ἢ κριοὶ πρὸς ἀνατροπὴν μεμηχανημένοι τειχῶν, etc. Vers. 15, ὁ κριός. Κριοῦ descriptio apud Procopium lib. iv *De bello Goth.* est hæc: Κριὸν γὰρ αὐτοσχεδιάζουσιν οἱ σάβειροι οὗτοι, οὐχ ὥσπερ εἰώθει, ἀλλὰ καινουργήσαντες ἑτέρῳ τῷ τρόπῳ· οὐ γὰρ δοκοὺς ἐς τὴν μηχανὴν ταύτην, οὐκ ὀρθὰς, οὐκ ἐγκαρσίας, ἐμβέβληνται, ἀλλὰ ῥάβδους παχείας τινὰς ἐς ἀλλήλας ξυνδέοντες, καὶ αὐτὰς ἀντὶ τῶν δοκῶν πανταχόθι ἐναρμοσάμενοι· βύρσαις τε τὴν μηχανὴν καλύψαντες ὅλην, τὸ τοῦ κριοῦ διεσώσαντο σχῆμα μίαν δοκὸν μόνην, ἥπερ εἴθισται κατὰ μέσην τὴν μηχανὴν ἀλύσεσιν ἀναρτήσαντες χαλαραῖς τισιν, ἥπερ τὸ ἄκρον ὀξὺ γεγενημένον, καὶ σιδήρῳ περικαλυφθὲν ὥσπερ βέλους ἀκὶς, ἔμελλε συχνὰ κατὰ τοῦ περιβόλου ἐμβάλλεσθαι· οὕτω δὲ κούφην τὴν μηχανὴν ἀπειργάσαντο, ὥστε οὐκ ἔτι αὐτὴν πρὸς ἀνδρῶν τῶν ἔνδον ὄντων ἐφέλκεσθαι ἢ διωθεῖσθαι ἀναγκαῖον ἐγίνετο· ἀλλ' ἄνδρες μ', οἳ καὶ τὴν δοκὸν ἀνασύρειν τε καὶ κατὰ τοῦ περιβόλου ἐμβάλλεσθαι ἔμελλον, ἔνδον τῆς μηχανῆς ὄντες, καὶ ὑπὸ τῶν βυρσῶν καλυπτόμενοι, ἔφερον τὸν κριὸν ἐπὶ τῶν ὤμων οὐδενὶ πόνῳ. ex cod. ms. Bavar. Vers. 30, ἔμπρακτος. in cod. H. St. nota lectionis suspectæ apponitur. Ἄπρακτος ἐπανῆλθεν, rebus infectis rediit, Herodian. Vers. 39, cod. B. et M. M. ἀθύμως quod non potest habere locum, nisi addatur verbum ἔχειν. Vers. 41, cod. B. 2, Ἴσ. κατὰ τάχος.

Pag. 748, vers. 8, vel ὥστε legendum, vel ὡς μέχρι ὀγδοήκ. H. St. Vers. 20, ἀνταλλάξασθαι, I. S. Vers. 35, κἀκείνῳ I. S. Vers. 44, ἐσχηνικεύετο per iota. Nam σκηνικοὶ et ὑποκριταὶ idem I. S.

Pag. 749, vers. 12, l. ἀφῃρημένον I. S. vel ἀφῃρημένοι. Vers. 3, διηρπασμένον. Notetur genus sermonis, participium masc. substantivo neutrius generis subjectum, quo respicitur ad sexum qui subintelligitur, ut supra 589. Vers. 48. τὸ ἡμέτερον γένος, πίπτοντες. δαιμόνιον γένος, αὐτὸς [sc. ὁ δαίμων] P. 649, vers. 24. Tale est illud poetæ, Κλῦθι, τέκος λεύσσουσα. Vers. 21, Τῖον. Τήϊον Straboni lib. xi l. Vers. 22, αὐτὸν τὰς πόλεις H. St. l. S. Vers. 29, τὴν ἐπὶ τῆς I. S. Vers. 10, a fin. τὰ τενάγη. Τὰ νεκρὰ πελάγη φησί. Schol. ad marg. H. St. et M. M.

Pag. 752, vers. 37, Λαζούς. De his populis Procopius, lib. iv *De Goth.* cum alia, tum hæc scribit, Τῶν Λαζῶν οἱ πλεῖστοι ἀνήκεστα πρὸς τῶν Ῥωμαίων στρατιωτῶν δεινὰ πάσχοντες, καὶ διαφερόντως τοῖς ἄρχουσι τοῦ στρατοῦ ἀχθόμενοι, ἐμήδιζον ἐκ τοῦ ἐπιπλεῖστον· οὐ τὰ Περσῶν ἀσπαζόμενοι, ἀλλ' αὐτοὺς ἀπαλλαξείοντες τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ τῶν δυσχερῶν, τὰ τέως μὴ παρόντα αἱρούμενοι. Vers. 6, a fin. al. Ἀριοβαρζάνην.

Pag. 753, vers. 40. αὐτῷ, ὡς καὶ μᾶλλον ἀ. εἰ. τ. π. ῥ. π. δυναμένῳ I. S. Vers. 41, al. Φραάτην.

Pag. 760, vers. 6, ἐν τῷ τόμῳ Λέοντος. Nomen epistolæ, quæ exstat Græce et Latine, vide infra, p. 773, vers. 33,885. Vers. 1, et Leontii lib. *De sectis*. Vers. 7, a fin. τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ. Τὸν Ναζωραῖον Act. ii, 32. Nota sententiam hic exprimi, non ipsa verba D. Petri afferri. Vers. 3, a fin παραγγέλλει. Act. xvii, 31. Vers. ult. φησὶν. Hebr. v, 7.

Pag. 761, vers. 7. οὕτω γε τῆς H. St. Vers. 32, Ἀλικαρνασσοῦ H. St. Vers. penultimo, Ἀκέφαλοι ἐλέγοντο, διότι τῷ πατριάρχῃ αὐτῶν μὴ ἀκολουθήσαντες, καθ' ἑαυτοὺς ἐκοινώνουν, Leontius, *De sectis*.

Pag. 764, vers. 7, τῶν συκοφαντουμένων πρῶτον· φυλάττει γὰρ H. St. Vers. 25, ἐνενόησε ταῦτά ποτε H. St. Vers. 28, l. ἔχῃ H. St. l. S. Vers. 33, l. ἢ φησιν· ἐν ὅσῳ τὰ H. St. cod. B. M. M. Vers. 47, ἑκατέρα μορφῇ H. St.

Pag. 765, vers. 13, ἐν τοῖς παρ' ἡμῶν. Præpositio παρὰ abundat; sic vers. 363 ἐν τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ ὅλος ἐν τοῖς ἡμῶν. I. S.

Pag. 768, vers. 5, a fin. βάλλεται H. St.

Pag. 769, vers. 13 διεπράξατο, H. St. Vers. 47, cod. V. et H. St. πρὸς ὀλίγον. Vers. 9, a fin. αὐτοῖς ἡ ἕνωσις C. B. H. St. M. M. Vers. 7, a fin. H. St. ἐμεθόδευσε. Vers. 6, a fin. καὶ ὡς κατὰ μηδεμίαν. Mire impeditus ordo verborum, qui ita expediendus, ac si dixisset, καὶ εἰς τὴν συμπεφυρμένην ἀσέβειαν ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, ὡς κατὰ μηδεμίαν τῶν τριῶν προῆλθον αὐτοῖς αἱ τῶν ἀκηράτων αὐτοῖς δυσσεβημάτων σπονδαί. I. S.

Pag. 772, vers. 2. τῆς οἰκονομίας ὁ ὀρθὸς I. S. Vers. 30, ἐπὶ τῷ διηνεκὲς, I. S. Vers. 13, ῥύμῃ,

καὶ μέγα τι H. St. Vers. 30, συγκαταβαίνει ταῦτα ὁ τοὺς H. St. Vers. 50, τὸν Παλαιστῖνον Εὐσέβιον H. St.

Pag. 775, vers. 17, κομης. Suid. κόμης, ὁ τοῦ λαοῦ ἄρχων, Comes, populi princeps. Epiphan. 60, ὃς καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἀξιώματος κομήτων ἔτυχε. Synes. epist. 144, περὶ τοῦ κόμητος ἐγγράφεις δι' Οὐρσικίνου· λέγω δὲ τοῦ τυχόντος ἀρχῆς τῶν ἐν τῇ πατρίδι στρατιωτῶν. Et epist. 146, τὸν ἐκ Πενταπόλεως κόμητα, itemque aliis epistolis; ubi miror, interpretem tanquam nomen proprium accepisse, et *cometam* vertisse. Vers. 30, Ἐμίσης. Ἔμισα, πόλις Φοινίκης Λιβανουσίας, Steph. *De urb.* Illa dicitur Ἔμεσα in *Vita Galactionis;* cujus initio hæc leguntur: Τῆς πρὸς τῷ Λιβάνῳ ὄρει Φοινίκης πολλαὶ μὲν πόλεις καὶ ἕτεραι νοτιώτεραι καὶ προσάρκτιοι· ταύτης δὲ καὶ ἡ τῶν ἄλλων πασῶν διαφέρουσα, καὶ τοῖς ἀρκτῴοις κειμένη μέρεσιν Ἔμεσα. cod. ms. Aug. Vers. 39, τοὺς μέν. Σημείωσαι ταῦτα, οὐ γὰρ παραδέχεται τὰ νῦν, εἰ καί ποτε (ὡς ὁ ἅγιος αὐτός φησι. Παρεθεωροῦντο λεγόμενα, Schol. ad marg. cod. M. M. Vers. 32, ἐν τῇ ἐπιστολῇ. Vide scholion ad p. 760, vers. 4.

Pag. 776, vers. 2, al. ὁμνολογίαν. Vers. 9, οὐκ ἔχω νῦν, πῶς σοι τοῦτο εἴρηται, ἁγιώτατε; ἡ γὰρ ἐν τῷ Τρούλλῳ σύνοδος ἀποβάλλεται τὸν τὸ ὁ σταυρωθεὶς προστιθέντα, ἐν κεφαλαίῳ αὐτῆς πα', Schol. ad marg. codd. M. M. et H. St.

Pag. 777, vers. 12, vel post ἐπινοεῖν tollenda erit distinctio, vel cum I. C. legendum οὐδαμῶς υἱῶν δυάδα δίδωσιν ἐπινοεῖν· οὐμενοῦν οὐδ' ὑποτίθεται. Vers. 29, ἴσ. οὐ πρὸς χρόνου δήλωσιν, I. S. Vers. 5, a fin. διαμαρτυρίαν, H. St. I. S. Vers. 3, a fin. al. στέλλει καὶ τήν.

Pag. 780, vers. 14, εἰ εἰς μίαν H. St. 2. Vers. 16, ἀπεδείχθησαν I. S.

Pag. 781, vers. 8, δεχθέντα τὰ τῶν βδελυκτῶν I. S. Vers. 44, cod. B. et H. St. ἐνανθρωπήσαντα (quæ lectio pag. præced. vers. 34, in tribus codd.) ut Basil. Mag. Homil. in XLV psalmum. alibi tamen apud eumdem, Greg. Naz. Epiphan. Chrysost. et alios, ἐνανθρωπήσαντα; item infra 813, vers. 1, 821, 29, 31. Atque inde ἡ ἐνανθρώπησις apud eosdem, Ignat. epist. 5; Gregor. Nyssen. et Cyrillum infra, pag. 789, vers. 35, 801, 7 a fin. 808, 14, quæ et ἡ σάρκωσις (infra 821, 36) eidem Cyrillo, et ἐνσάρκωσις Athanasio, et ἡ ἔνσαρκος οἰκονομία (ἡ παρουσία) Epiphanio dicitur. Vers. 42, θεοτόκον, Naz. epist. I, ad Cledonium presbyterum, et orat. 4 de Filio; Epiphan. p. 501, Gregor. Nyss. lib. Περὶ παρθενίας. Nonn. *Paraphras. Evang. Joan.* cap. II, et XIX, θεητόκος.

Pag. 784, vers. 13, cod. B. et H. St. Βεροίας.

Pag. 785, vers. 8, ἡ τοῦ Σευήρου. Τὴν τῶν ἀμφοτέρων (τοῦ τε Σευήρου καὶ τοῦ Βαρδησάνου) πλάνην Ἐφραὶμ ὁ Σύρος ὁ πανεύφημος γενναίως διήλεγξε. Theodor. lib. I *Contra hæret.* v. 44, φύσιν, εἰ καὶ νοεῖν H. St.

Pag. 789, vers. 47, τῆς τε τοῦ H. St. Vers. penult. λαλεῖ cod. B. M. M. et H. St.

Pag. 792, vers. 16, κατὰ Ἀπολιναρίου. Contra hunc Apolinarium exstat epistola Gregorii Nysseni ad Theophilum Alexandriæ episcopum, cum aliis ejusdem Greg. opusculis edita typis Francisci Raphelengii, anno 1593. In illa, pag. 16, vers. 11 leg. δυνάμεθα ἑαυτοὺς αἱρουμ. Pag. 169, vers. 15. I. ἀπαιτηθήσεται; pag. 170, vers. 16, I. τὴν σὴν ἐν Χριστῷ τελειότητα. Quæ operarum sphalmata, tam in istic quam alibi a me editis, meæ sive negligentiæ sive imperitiæ ascribi nolim, qui ne hic quidem præsens impetrare possum a typothetis, ut ea fide singula exprimant, qua illis a me præscribuntur. Vers. 7 a fin. H. St. κἀνταῦθα γὰρ τὸ, φύσει, τὸ τῇ οὐσίᾳ παρέλαβε. cod. B et M. M.

Pag. 793, vers. 18, ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς. I Joan. I, 26. cod. V. et H. St. γνωρίζει τε καί. Vers. 4, I. ἵνα πνευματικὸν ὅλον γενόμενον, καὶ ἓν ὑπάρχον, καὶ. H. St. Vers. 42, θεομάχος, cod. B. H. St. Vers. 3, a fin. ἐν σαρκὶ, H. St.

Pag. 796, vers. 4, τίς ἐστιν. Isa. LXIII, I. Martyr. pag. 48; Naz. *Hom. in Pascha.* Vers. 7, Ἑβραῖοι δὲ τὸ Βοσὸρ σάρκινον λέγουσιν. Nugæ longe differunt בשר et בצר I. S. Vers. 9, ὡς ἀπὸ πατητοῦ ληνοῦ. Isa. ibid. id est, ut Naz. pag. 259, τοῦ ἀναίμου καὶ ἀσωμάτου, ὡς ληνοβάτου. Vers. 9, a fin. ἀγενεαλόγητος. Hebr. VII, 3. Vers. 7, a fin. τὴν γενεὰν τίς. Isa. LIII, 8.

Pag. 797, vers. 26, φοβήθητε. Matth. x, 28, 32, νοερὰ τάγματα. Recte, non ut in margine ἱερά. Ita enim veteres ecclesiastici vocant angelos, ut Arabes quoque Christiani, I. S. νοερὰς δυνάμεις, S. Maximus.

Pag. 800, vers. penultimo, ἐν εἰρωνείας σχήματι. εἰρωνικῶς. Theodoret. quæst. 40 in Gen.

Pag. 801, vers. 31, I. ἐκεῖνον καθεῖλε. Vers. 38, si μαρτυρίας legamus, generius casus 'Αθανασίου, etc. ferri potest. Vers. 44, malim μάρτυρας. Vers. 6, a fin. forte hic etiam ἐνανθρωπήσεως λόγου legendum, ut vers. præc. Vers. ultimo. M. M. H. St. I. C. καταχεῖ, recte, sic infra 436, 22, 447, 32 Chrysost. γέλωτα καταχέουσα τῶν περὶ ταῦτα ἐσπουδακότων. Lucian. γέλως πολὺς ἐξεχύθη ἐπὶ τούτοις.

Pag. 804, vers. 1, H. St. αὐτή γε ἡ κοινὴ ἔννοια καὶ ἡ Παύλου. Rom. x, 15. Προσκυνοῦντας. Joan. IV, 24. Vers. 27, ὑπῆλθε. Hactenus codex H. St.; nam quæ in hoc tmemate sequuntur, ibi desiderantur. Vers. 46, παιδίον, Isa. IX, 6. Vers. 6, a fin. ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Joan. I, 14. Vers. 3, a fin. Λὼτ ἐσκήνωσεν ἐν πόλει. Vulgatæ editiones κατῴκησε. Vers. eod. ἐσκήνωσεν ἐν Σοδόμοις. Genes. 13.

Pag. 805, vers. 29, I. ἴστωσαν ὅτι. Aliter aut verbum ἴστωσαν redundaret, aut illa οὐκ αἰσθάνονται I. S.

Pag. 808, vers. 4, Σὺ εἶ. Matth. XVI, 16. Vers. 29, eodem modo supra 801, vers. 42, 50, et hac ipsa pag. vers. 49, ἐκ τῶν Θησαυρῶν dixit; sed illud, ἐν τοῖς Θησαυροῖς, habes infra pag. 809, 35 et 3, a fin. pag. 817, vers. 53, 820, 34, 824, 45, quod hic etiam malim. Vers. 51, ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ. exstat ms. in bibl. Aug.

Pag. 809, vers. 14, εἰ γάρ. Rom. v, 15. Vers. 3, a fin. ταράττεσθαι. Joan. XII, 27; XIII, 21. Vers. penult. ἐξουσίαν ἔχειν. Joan. x, 18.

Pag. 812, vers. 31, προάγον I. S. Vers. 52. φανεροῖ I. S.

Pag. 813, vers. 11, vel cum cod. V. legendum εἰς γὰρ τὴν, vel seq. vers. cum I. S. διακείμενον. Vers. 23, καὶ ἔσται. Isa. II, 10. Vers. 27, τὸ δὲ, τὸ πρόσωπον I. S. Vers. 34, εἰ γὰρ μὴ ἑαυτοῖς. Vers. 44, cod. B. et M. M. λέγει γάρ· ἀλλὰ καὶ, ubi verba illius epistolæ desiderantur. Vers. 45, I. ὅτι δὲ ἀσύγχυτοι I. S.

Pag. 816, vers. 10, εἰς διαβολὴν αὐτῶν scilicet φύσεων I. S. Vers. 13, ἀπροσώπως αὐτὰς, id est, φύσεις I. S. Vers. 17, καὶ ὁ κατ'. Καὶ ὡς κατ' I. S. καὶ κατ' omisso articulo, cod. A. S. Vers. 20, προκριτάς. Melius ὑποκριτάς. I. C. Nec aliter ms. quod mendum qui irrepserit, mirari desino, quum idem alibi hoc in opere acciderit. Vers. 57, πρὸς τὸν βίον τρεπομένοις, καὶ τὰς Εὐρίπου. Sed longe melius, πρὸς τὴν βίαν τρεπομένοις. Et infra confirmatur. Vers. 30, ἡ γὰρ βία τῆς γνώμης ἐκράτησεν I. S. Vers. 29, cod. A. S. συγγνώμῃ ad marg. ἴσ. σὺν γνώμῃ. Vers. pen. τοὺς δὲ θέλοντας. Hæc indubitate ad 36 lineam pertinent, ita continuanda, συναφθῆναι φρονήματι, τοὺς δὲ θέλοντας ε. ἐξ. I. ἤ. ἑ. ἢ ἐξ αἱ. οἱ. μεταθέσθαι τῆς πλάνης. Deest verbum aut participium, et fortasse aliæ quædam particulæ. I. S.

Pag. 817, vers. 49, ἀρρήτῳ λόγῳ codd. V. B.

Pag. 820, vers. 3, τῆς εἰς ἀλλήλ. Articulus τῆς abundat, I. S. Vers. 44, καὶ συνδέων τῶν φύσεων τῶν ἑκατέρᾳ προσόντων ι. τ. δ. id est, συνδέων τὴν δύναμιν τῶν ἰδιωμάτων προσόντων τῇ ἑκατέρᾳ τῶν

φύσεων, I. S. Vers. 5, a fin. ἀειπαρθένῳ. Epiphan. pag. 224, ἀεὶ μεθέπουσα χορείην. Nonn. *Paraphr. Evang. Joan.* cap. II.

Pag. 821, vers. 9, a fin. δύο λαμβάνεται ὀρνίθια. Levit. V, 7. Macarius hom. 47. Vers. 7, ὁ στατήρ. Matth. XVII, 27.

Pag. 821, vers. 5, σὺν Θεῷ I. S. Vers. 41, clarius dixisset, Χριστὸν εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς I. S. Vers. 46, ὄγνοιαν. Naz. pag. 217, γινώσκει μὲν, ὡς Θεός· ἀγνοεῖν δέ φησιν, ὡς ἄνθρωπος. D. Ambros. Ego vero nihil ignorasse Filium dico : sed nostrum assumpsit affectum, ut nostra ignoratione ignorare se diceret. Vers. 48, τὸ μὴ εἰδέναι τὰ μέλλοντα. Idem ex Damasceno affert Elias Cretensis Commentario in 2 orat. Naz. de Filio. Vide et Epiphan. pag. 527. Vers. 2, a fin. ἐγκαλεῖ γὰρ τὴν ἐπιστολὴν αὐτοῦ τόμον καλέσαντι, I. S.

Pag. 825, vers. 2, τόνους. M. M. sed cod. V. et B. itemque I. S. et I. C. τόμους. Vide supra Scholion ad pag. 760. Vers. 29, χρήσεων ut in cod. V. vel potius ῥήσεων, I. S. Vers. 36, αἰχμαλωτίζ. II Cor. X, 5. Vers. 50, I. παρεχώρει μὲν γὰρ τὸ σῶμα, lectio marginis, et verbum quadrato inclusum ex cod. V.

Pag. 829, vers. 2, M. M. πρὸς λαβόν. cod. V. et B. πρὸς λαβῆν. Vers. 7, τινὸς τούτων οὐδαμῶς ἠδυνήθη· οὐμενοῦν ἀπηναισχύντησεν, I. S. Vers. 21, uncis inclusa in cod. A. S. redundant. Vers. 29, δεῖται κατασκευῆς I. S.

Pag. 832, vers. 11, τοῦ τὴν ἐν κίονι στάσιν ἀθλήσαντος, id est, τοῦ στηλίτου, τοῦ πρώτου καταδείξαντος τὴν τοιαύτην ἄσκησιν. Cedren. Vide infra, pag. 880, vers. 4. Vers. 14, βασιλέα, ὑφ' ἑκατέρου τούτων ἰδίᾳ I. S. Vers. 20, πρεσβεύουσαι, I. S. Vers. 30, λόγοις. Λόγος apud Græcos non orationem tantum significat, sed in genere quamvis commentationem et scriptum. Vers. 31, ὡς ἐδέξατο I. S. Vers. 39, μηδ' ὡς Εὐτύχης. I. S. Vers. 40, ὅτι ἡ ΕΝ ΔΥΟ φωνή. Unus Christus est δύο, nimirum θεάνθρωπος. Vox φωνή, quod dialecticis complexum. Duo enim verba unum ῥητόν I. S. Vers. ult. et hic quoque legendum ΕΝ ΔΥΟ, I. S.

Pag. 833, vers. 9, cod. A. S. υἱοποιηθεῖσα mendose. Vers. 6, a fin. δόγματα. μυστικά, Greg. Nyss. μυστικώτερα, Ignat. epistol. 2. τροφὴ τελεία, Nazian. βρῶμα D. Paulo, I Cor. III, 2.

Pag. 835, vers. 10, τὴν ἄγνοιαν. Elias Cret. Comment. in orat. Naz. de Filio.

Pag. 840, vers. 11, ἀντιλήψατε. Isa. XII, 3. Vers. 51, cod. V. et B. θεοσεβεστάτου. Vers. 51, εἷς γὰρ Κύριος, Ephes. 4, 5.

Pag. 841, vers. 9, γυναικός. Galat. IV, 4.

Pag. 845, vers. 36, τὸν θαυματουργόν. Idem qui paulo ante ὁ Νεοκαισαρείας· quod annoto, cum sciam nonnullos id ignorare. Is a Suida Theodorus etiam dicitur. Ejus *Metaphrasis in Ecclesiastem* (ei namque tam D. Hieronymus, quam Suidas, ascribunt) exstat inter opera Gregor. Nazianzeni; ejusdem Vita, Greg. Nyss. auctore, bis habetur in biblioth. August. ms. Vers. 38, I. κατάφωρον, quam mendam etiam in superioribus observavimus. I. C.

Pag. 848, vers. 16, Κύριλλος μίαν δοξάζει φύσιν I. S. Vers. 45, I. διευκρινῶν I. C. M. M.

Pag. 849, vers. 12, Γρηγόριος. Nazianz. orat. I de Filio. Vers. 35, Πολέμων. Secutus est (D. Hieronymo auctore) Polemonem dicendi charactere Gregorius Nazianz. vivoque se, episcopum in loco suo ordinans ruri vitam monachi exercuit.

Pag. 852, vers. 19, cod. B. A. S. M. M. μενόντων (de quo vide scholion ad pagin. 1, ex Synesii ms. cod.) μενουσῶν, cod. V. Vers. 42, ἀνεχόμενα, I. S.

Pag. 853, vers. 3, Ἰησ. Χρ. χθές. Heb. XIII, 8. Vers. 6, καὶ πάλιν ὁ αὐτός. I Tim. II, 5. Vers. 19, Θεὸν ἐπὶ πάντων. Rom. IX, 5. Vers. 22, κατὰ σάρκα. Ibid. et Rom. I, 3. Vers. 5, a fin. τὸ ἀσύνετον M. M. I. S. Vers. 54, τὸν πνευματομάχον Μακεδόνιον, Naz. passim.

Pag. 861, vers. 5, a fin. ὡς ἐφ' ἡμῶν ἔνιαι τῶν ἰδιωμάτων, I. S. Vers. 3, a fin. idem mallet καθεστήκασι. Vers. ult. αἱ ἰδιότητες ἀκίνητοι. Elias Cret. antistes *Comment. in Orat. Naz. de Spiritu sancto.*

Pag. 864, vers. 11, οὐδὲ κυρίως ὄν. Vide notas ad Philonis opuscula, ex August. biblioth. Francofurti a J. Wechelo impressa, ann. 1587. Vers. 19, ἡ τελειοποιὸς σοφία. Periphrasis Filii. Vers. 20, ἡ ἁγιαστικὴ δύναμις. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Pag. 865, vers. 26, ἑνότητα διατέμνοντας. Ut Arius. εἰς μοναδικὴν πενίαν συγκλείοντας. Ut Sabellius. Naz. orat. 3, de pace, et alibi. Basil. Mag. Epist. ad Neocæsar. Vers. 44, ἐν τρισὶν ὑπάρχειν ἰδιότησι. Naz. hom. Περὶ θεολογίας (quæ in libro manu exarato etiam Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων inscribitur, et Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Pag. 868, vers. 27, cod. V. Ἀνόμοιον. Sic Eunomium appellarunt, quod Filium Patri dissimilem, deque nihilo ortum esse traderet. Ἀνόμοιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν, καὶ οὐ ταὐτὸν εἶναι τῇ θεότητι πρὸς τὸν Πατέρα, Epiphan.

Pag. 869, vers. 4, a fin. I. συμφθέγγομαι.

Pag. 872, vers. 32, τῷ θεολόγῳ. Joan. I, 14.

Pag. 873, vers. 6, αὐτὴ δηλοῦσα, I. S. Vers. 4, a fin. πῶς δεῖ νοεῖν. Ταῦτα γλαφυρὰ, καὶ ἀξιοζήτητα, M. M. ad marg. Vers. 3, a fin. ἔπεισε. II Reg. XXIV, 1, ἐπέσεισε ut paulo inferius.

Pag. 876, vers. 1, ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος. II Cor. IV, 4. Vers. 3, οὐ δύνασθε. Lucæ XVI, 13. Vers. 4, ἐν τῇ α'. Παραλειπ. I Paral. XXI, 1. Vers. 20, ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐξελεύσεσθε. Exod. XII, 22. Vers. 32, ἐπιτρέψαι. Num. XXII, 20. Vers. 33, ὀργισθῆναι. Num. XXII, 22. Vers. 7, a fin. ἐν ταῖς καρδίαις. Ephes. III, 17, διὰ τῆς πίστεως. Vers. 6, a fin. ὅσοι εἰς Χριστόν. Galat. III, 27.

Pag. 877, vers. 4, ἐρριζωμένοι. Coloss. II, 7. Vers. 24, ισ'. μερίδιον οὐκ ἄσημον. Sic Tertullianus. Domitianus portio Neronis ; et xerophagia, portio jejunii I. S. Vers. 33, Τιμόθεον. De hoc Timotheo consule *Sectarum Historiam* Leontii Byzantini. Vers. ult. cod. B. et A. S. εἰς χί καὶ χιλίους συγκεφαλαιωθέντος, μηδενός.

Pag. 880, vers. 4, Συμεών, de quo supra, pag. 832, 11. Vers. 10, προβάλλεται μὲν τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν I. S.

Pag. 881, vers. 11, κατὰ Ἀγνοητῶν. De his idem Leontius, pag. 475. Vers. 38. ἁμαρτίαν αὐτὸν καὶ κατάραν. Naz. orat. 2, de Filio. Vers. 45, ἀνθρωπίνης φωνῆς. Ita ms. I. ἀνθρωπίνης φύσεως. Scriptum videtur (inquit I. S.) φῶς ἧς· ex quo conflatum φωνῆς. Vers. 9, a fin. ποῦ εἰ. Gen. III, 9. Vers. 8, a fin. ποῦ ἐστιν Ἄβελ. Genes. IV, 9. Vers. eod. καὶ κραυγὴ Σοδόμων. Gen. XVIII, 20. Vers. 3, a fin. λεγεών. Marc. V, 9. Vers. pen. τί θέλετε. Matth. XX, 35. Vers. ult. I. ἀλλά γε μὴν. I. S.

Pag. 884, vers. 11, κατ' οἰκονομίαν. Supra vide scholion ad pag. 52, vers. 16. Vers. 16, σὺ ἔγνως τὴν ἀφροσύνην μου. Psal. LXVIII, 7. Vers. 17, Θεέ μου. Libri editi ὁ Θεός μου. Psal. XXI. 1. Vers. 5, a fin. ὡς ἐμέ. Deut. XVIII, 15. Isidor. Pelus. lib. III, epist. 94.

Pag. 885, vers. 3, pro σπεύδων in cod. B, et M. M. legitur αὐτάς. Vers. 35, σὺ δὲ ἀπελεύσῃ. Genes. XV, 15. Lectio marginis ex libris impressis. Vers. 46, libri vulgati ἐκλείπων et γήρᾳ. Gen. XXV, 8. Vers. 51, συνήχθησαν. Gen. XXXVII, 34. Vers. 9, a fin. φησίν. Gen. XLIX, 29. Καὶ ὄψει αὐτήν. Vulg. edit. καὶ ἴδε, Deut. XXXII, 51.

Pag. 888, vers. 2, ἐγώ εἰμι. Exod. III, 6. Matth. XXII, 32.

Pag. 889, vers. 15, φωτικῆς. Φωκικῆς. I. S. illud supr. thremate 201, pag. 270, neque aliter

codd. Diadochi calamo exarati. Vers. 19, Διονύσιος. Ὁ Ἀρεοπαγίτης, de quo supra pag. 1.

Pag. 892, vers. 3, Ἀνεγνώσθη βιβλίον Στεφάνου. Hactenus in cod. A. S. tomus I. Duorum autem meminit in Bibliothecæ Gesherianæ, epitome 1. Simlerus quoque. Vers. 38. Ὡς ὁ βαπτισθεὶς Ἰωάννης Ὀκτωβρίῳ μηνὶ συνελήφθη. De hujus conceptionis tempore agit D. Chrysost. *Hom. in Natal. Christi*, quæ brevi emendatior et auctior, quam antea, recudetur cum eruditissimi viri P. Pantini interpretatione. Vers. 41, ἡ Θεοτόκος. Chrysost. Ibid. Vers. 38, Ἀπριλλίῳ, ὃν οἱ Ἑβραῖοι Νισάν. Joseph. lib. III *Archæol.* cod. 9, 10, μηνὶ Ξανθικῷ κατὰ Μακεδόνας, Νισὰν δὲ κατὰ Ἑβραίους, ὃς καὶ τοῦ ἔτους ἐστὶν ἀρχή. Macar. homil. 5, ἔστι μὴν πρῶτος Ξανθικὸς, ὁ καλούμενος Ἀπρίλλιος. Vers. 41, Ἰανουαρίῳ ε'. Epiphan. lib. II *Contra Anœtos*, pag. 196. Vers. 45, πρὸ ὀκτὼ Καλανδῶν. Nicephorus lib. I *Eccles. Hist.* cod. 12, et alii tam Græci quam Latini.

Pag. 893, vers. 1, ἀνθρωπόμορφον. Adversus Anthropomorphitas disputat sanctus Athan. dialogo 1, contra Anomœum Arianistam. Theodoret. q. 20 in Gen. Vers. 16, οἱ δερματινοὶ χιτῶνες. De his, Naz. in Natal. Christi. Epiph. pag. 236,255. Theophylact. in cap. XII Lucæ, Theodoret. q. 39, in Gen. S. Maximus iis verbis, quæ dialogo 3 Cæsarii, fratris Greg. Naz. inserta sunt infra et 909, vers. 5. Vers. 30, ὁ παράδεισος. De hoc Basil. Magn. pag. 643. Vers. 51, οὐδεὶς ἀπολύεται. Damascen. *Dialogo contra Manichæos.*

Pag. 896, vers. 21, τῶν θυρῶν εἰσῆλθε κεκλεισμένων. Joan. XX, idem Athanasius (nisi dialogos illos quinque, sancto Maximo, τῷ Ὁμολογητῇ, ascribendos censeas, cujus in operibus, ut alibi, sic in membranis biblioth. August. leguntur), dialog. 4, Epiphan. pag. 27, 256, 338, 431, 507. Vers. 5, a fin. ὅτι πρὸ τῆς. Vide Bas. Magn. hom. 1 in Hexaem., Theodor. quæst. 3 in Gen.

Pag. 897, vers. 3, ταῖς γυναιξὶν ὁμιλήσαντες. Ex Hebrææ linguæ imperitia ortus hic error: per υἱοὺς enim τοῦ Θεοῦ, Gen. VI, 2, quidam intellexerunt ἀγγέλους; rectius Suidas (in dictione μιαιγαμίαι, Sethi, Enochi et Enosi filios: qui victi libidine, ad filias Caini sint ingressi, unde Gigantes. Vers. 8, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ἁμαρτ., de hoc supra, Vers. 16, σφαιρικός. Vide supra scholion ad pag. 24, vers. 4. Vers. 27, ὅτι αἱ ψυχαί. S. Maximus id, rationibus e sacra Scriptura petitis, negat eod. illo fragmento Cæsarianis inserto. et Greg. Nyss. antistes lib. *De anima et resurrectione.*

Pag. 900, vers. 39, ἐγαλακτοτροφήθη. Luc. II, 27, Ignat. epist. 5.

Pag. 901, vers. a fin. περὶ Θεοφίλου. Isidor. Pelus. lib. I, epist. 52; Synes. epist. 66. Vers. 7, a fin. Ἰω. τοῦ Χρυσοστόμου. Isidor. ejusdem libri epist. 156. Vers. ultim. Ἰγνάτιος. Epist. ad Trallianos Vers. eod. Κλήμης. *Strom.* II et III cujus verba citat Euseb. lib. III *Eccl. Hist.* cap. 29. Vers. eod. Θεοδώρητος. lib. III, *Contra hæret.*

Pag. 904, vers. 12, Γρηγόριος ἐν ἐπιστολαῖς. Gregorii Naz. epistola ad Theodorum Tyanensem, Philocaliæ Origenis libro præfixa in cod. ms. Aug. legitur hæc:

Θεοδώρῳ τῷ τὰ Τύανα ἐπισκοποῦντι.

Ἑορτὴ, καὶ γράμματα· καὶ τὸ κρεῖττον, ὅτι προφθάνεις τὸν καιρὸν τῇ προθυμίᾳ, τὸ προεορτάζειν ἡμῖν χαριζόμενος. Τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς σῆς εὐλαβείας τοιαῦτα. Ἡμεῖς δὲ ὧν ἔχομεν τὸ μεῖζον, ἀντιδιδόαμεν τὰς εὐχάς. Ἵνα δέ τι καὶ ὑπόμνημα παρ' ἡμῶν ἔχῃς, τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου· πυκτίον ἀπεστάλκαμέν σοι τῆς Ὠριγένους φιλοσοφίας, ἐκλογὰς ἔχον χρησίμους τοῖς φιλολόγοις. Τοῦτο καὶ δέξασθαι καταξίωσον, καὶ ἀπόδειξιν ἡμῖν δοῦναι τῆς ὠφελείας καὶ σπουδῇ καὶ Πνεύματι βοηθούμενος. Ἔῤῥωσο.

Pag. 905, vers. 10, ἀπαρέγκλιτος. I. S.

Pag. 908, vers. 8, Ἱερεμίου. Thren. III, 33; Epiph. lib. XXI *Contra Adamantinos*, pag. 245. Vers: 33, οὐδὲ Ὠριγένης. cod. V. H. St. Vers. 9, a fin. τοῦτο γάρ. Vers. 6, a fin. I. ἢ A. S. H. St. Vers. ultim. σαρκῶν ἐρασθέντες. Πῶς ταῦτα, οὐ δέχομαι τὴν τοιαύτην ὁμιλίαν γενέσθαι, scholion ad oram M. M. Vide quæ ad pag. 897, vers. 3, adnotavimus.

Pag. 909, vers. 44, ἵνα μὴ ἀθάνατον μείνῃ τὸ κακόν. Ἵνα ᾖ τῆς ἁμαρτίας ἐγκοπή. Theodoret. Vide infra pag. 916, vers. 19.

Pag. 912, vers. 28, H. St. αὕτη εἰς. Vers. 35, δημιουργόν. Τῇ τοῦ καλοῦ φυγῇ, Naz. *Hom. in Nat. Chr.* Vers. 49, τοῦ κακοῦ sive (ut Basil. Magn.,) παντοίας κακίας ἐμοὶ πρόξενος. Vers. 51, οἴδαμεν γάρ. Rom. VII, 14. Vers. 6, a fin. ἐγὼ δέ. D. Paul. *ibid*

Pag. 915, vers. 3, cod. V. et H. St. εἰσοικῆσαν, A. S. εἰσοικίσθαι, M. M. εἰσοικίσαν, cod. B. εἰσοικέσθαι. I. S. εἰσοικισθὲν ἐν τῇ, ut pag. seq. Vers. 25, εἰσοικισθεῖσαν εἰς. Vers. 5, Οὐ γινώσκω. Rom. VII, 15, Vers. 8, οὐ γὰρ ἐφ' ἡμῖν. Vide scholion ad pag. 266, 33.

Pag. 913, vers. 26, ἀπὸ τῶν. Ἐκ τῶν κρυφίων Psal. XVIII, 13. Vers. 31, λογισμούς. II Cor. X, 5. Vers. 43, γίνεσθε, καθώς. I Cor. II, 1. Vers. 6 a fin. ἀνιδιτὶ [quod et apud Platonem, παρὰ τὸ ἰδίω τὸ ἱδρόω.] cod. V et H. St. al. ἂν ἱδρῶτι, et in marg. Ισ. ἀνιδρωτί. Vers. 5, a fin. ad marg. H. St. ponitur ζτ', quo aliquid deesse, ostenditur. Vers. 3, a fin. πανοπλίαν. Ephes. VI, 13.

Pag. 916, vers. 3, λογισμούς τε. II Cor. X, 5. Vers. 4, ὅτι μή. Ephes. VI, 12. Vers. 7, οὐ γάρ. Rom. VII, 15. Vers. 19, διὸ καί. Vide supra, 909, vers. 44. Vers. 22, Οἶδα γάρ. Rom. VII, 18. Vers. 26, βλαστήματα νέα. Vers. 28, ἐξ ἐπιπνοίας I. S. Vers. 33, τῇ μὲν νομοθεσίᾳ. Συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, Rom. VII, 22. Vers. 45, ἀντιστρατεύεσθαι. Rom. VII, 23. Vers. 47, σκιρώσαντα. Ita ms. omnes (quod in cod. H. St. notatur tanquam suspectum), id est, ἀποσκληρώσαντα [ab ἀπόσκληρος, quo Basil. Magn. utitur hom. in XXXVII psalmum]; nam et Hesychius σκιρώσασθαι per ἀποσκληροῦσθαι (velut ibi legendum) explicat. Unde ἡ ἐσκιρωμένη φαντασία apud Justin. Martyrem. Phavorinus σκιρωθῆναι φαμὲν, ἐπὶ τοῦ ῥύπου τοῦ σφόδρα ἐμμένοντος καὶ δυσεκπλύτου, quæ verbi notio imprimis huc quadrat. Quare illud σκιῤῥώσαντα nihil fuit opus adnotari. Sed apud Philonem lib. Περὶ φιλανθρωπίας, pag. 483, pro στειροῦνται, malim cum ms. August. σκιῤῥοῦνται legere. Vers. 3, a fin. εὔχεται ῥυσθῆναι Rom. VII, 24. Vers. ult. προφήτης. Psal. XVIII, 13. Vers. 25, Ἀγλαοφῶν, cod. V. et H. St. etiam hoc loco. Vers. 50, διὰ τὸ ἐνοικοῦ. Ita et vetus interpres, Rom. VIII, 11, alii διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ Πνεύματος, Macarius hom. 5 bis, et hom. 20.

Pag. 920, vers. 17, H. St. χρώμενα. Vers. 31, Οἴδαμεν γ'. II Cor. V, 1.

Pag. 921, vers. 1, τῷ τὸν κόσμον ἐν τῷ πονηρῷ κεῖσθαι. I Joan. V, 19. Vers. sequente τῆς ὠκυμόρου. Τῆς ταχυπότμου. Pind. Xiphilino ἰὸς ὠκύμορος· venenum, mortem accelerans. Vers 24, οἴκησιν ἀναψυχὴν I. S. Vers. 7, τὸ γὰρ οἰκητήριον. II Cor. V, 2. Vers. 11, διὰ πίστεως γάρ. II Cor. V, 7. Vers. 13, καὶ οὐ σαφῶς. Negativa οὐ redundat I. S. Vers. 15, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα. I Cor. XV, 50, I. S. Vers. 43, καθὼς ἐφορέσαμεν. I Cor. XV, 49. Vers. 45, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Gen. III, 19. Vers. 50, legitur etiam ζῆν. Vers. ult. καταποθῇ. II Cor. V, 4, ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς.

Pag. 924, vers. 4, ὅτι καὶ οἱ νεκροί. I Thess. IV, 16. Vers. 16, H. St. 2, πυράγνος. H. St. et I. C. πῦρ, ἄγνος φυτόν. Hujus plantæ fit mentio Levit. XXIII, 40; Job. XL 17. Vers. 33 Ἰωάννης Apoc. XX, 13. Vers. 6 a fin. ἀνὴρ μὲν γάρ. I Cor. II, 6.

Pag. 925, vers. 4, ἀνὴρ ἐπιθυμιῶν, Dan. IX, 23. Vers. 28, ὁ Μωσῆς δὲ καὶ Ἠλίας. Matth. XVII, 3. Vers. 40, τοῦ εἴδους. Scholion. οὐ παρὰ τοῦτο. Καὶ γὰρ εἰ καὶ μὴ ἐπὶ τοῦ εἴδους, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ συνθέτου σώματος τείνεται, οὐδὲν ἧττον τὸ αὐτὸ ἕπεται · ἢ οὐ τὸ αὐτό. Τὸ μὲν γὰρ ἔχει λύσιν, ὅτι πάλιν θνήξει, ὅπερ οὐκ ἔστι κυρίως ἀνάστασις · τὸ δὲ οὔ · εἴπερ τὸ εἶδος οὐ θνήξει πάλιν, ὅτι μηδόλως θνήσκει. M. M. Vers. 41, πρωτότοκος. Coloss. I, 18; Apo. I, 5. Vers. ult. τῆς Σαραφθίνης. III Reg. XVII, 22. Vers. eod. Σωμανίτιδος. IV Reg. IV, Naz. *Hom. in Pentecosten* Σουμανίτιδος, et mss. Σουναμίτιδος, quod Hebræo est vicinius.

Pag. 928, vers. 33, ἐπινοίᾳ. Οἷον, τὸ ζῶον ἀπὸ τοῦ χρώματος. Τὸ γὰρ λευκὸν οὐ δύναται [ἐνεργείᾳ] χωρισθῆναι τοῦ κύκνου · τὸ ἀδάσκανον οὐκ εἴωθε χωρίζεσθαι τοῦ φιλοσόφου · οὐ γὰρ ἐν βασκανίᾳ ὁ φιλόσοφός ποτε. Scholiast. ad II lib. *Top.* Boethi mss.

Pag 929, vers. 1, τὸ παρὰ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ. Ezech. XXXVII. Vers. 8, H. St. ἐξουσιαστικώτεροι. Vers. 10, idem ἄλλων ἐθνῶν. Vers. 20, Ἰώσηπος, lib. VII, *De bello Judaico*, cap. 18. Vers. 26, ἐνέπρησαν. Hinc corrigendus et Josephus et interpres ejus apud quem ἐτήρησαν legitur id est, *servarunt*, pro *incenderunt*. Vers. 46 Σαμουήλ. I Reg. XXVIII, 12, schol. δαιμόνιον ἦν τὸ παρὰ τῆς ἐγγαστριμύθου ἀναχθὲν, ἀλλ' οὐχ ὁ Σαμουὴλ M. M. Vide Just. Mart. *Dialog.* πρὸς Τρύφωνα, p. 260, 26, et *Respons. ad orthodox.* quæst. 52, pag. 323, edit. H. Commel., Tertullian. lib. *De anima*, c. 57.

Pag. 932, vers. 7, ἵνα ἂν ἀσώματον. Vox ἵνα, pro qua ην habet H. St. vitio non caret. I. S. Vers. 14, ἑώρακε. Τεθέαται, I Joan. IV, 12, H. St. I. S. Vers. 22, αὗται φύσει αἱ ψυχαὶ παντός H. St. Vers. 25, διὰ τοῦτο. Εἰς τοῦτο γὰρ Χριστὸς καὶ ἀπέθανε, Rom. XIV, 9. Vers. 27, ἐπὶ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων. Isidor. Pelus. lib. I, epist. 222. Vers. 44, τοῦ ξενῶνος, non legitur in cod. H. St. Vers. seq. idem, et cod. B. 2 ἐκλαμβάνοντος, M. M. ἐκλαμβάνοντες. Locus vitiosissimus. I. S. Vers. 9, a fin. διὰ τὸ μὴ δύνασθαι αὐτὰ φέρειν. Isidor. Pelus. lib. I, epist. 304. Vers. 8, a fin. H. St. Vers. ult. l. παρέδωκεν H. St. I. S. Vers. eod. μυστήρια. Scholion : Οὐχὶ τὰ τῆς πίστεως λέγει μὴ βαλεῖν τούτοις, ἅπερ ἂν εἶεν καὶ μυστικά · ἀλλὰ τὰ μυστικώτερα, ταῦτα γὰρ τοῖς ἐν τῇ πίστει τελείοις ἁρμόζουσιν. Οἱ δὲ μὴ οὕτως οἰκονομοῦντες τὸ τοῦ κηρύγματος σιτομέτριον, εἰ καὶ πιστοὶ τυγχάνοιεν οἰκονόμοι, ἀλλ' οὐχὶ καὶ φρόνιμοι ῥηθεῖεν ἂν παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ. Διὸ καὶ κατ' οἰκεῖον νοῦν ἡρμήνευται κατὰ πρώτην ἐκδοχὴν ἡ παραβολή. Ἔχει δὲ ἄριστα καὶ ἡ μετ' αὐτὴν ἐπίσκεψις, καὶ ἀξίως τῆς διανοίας τοῦ γράψαντος.

Pag. 933, vers. 10, l. μαργαριτῶν, H. St. Vers. 11, pro ἢ εἰς πίστιν, lege ἡ εἰς Χριστὸν πίστις cum H. St. Vers. 39 l. ποιητής ἐστιν.

Pag. 936. vers. 3, ἕτερον ὄντα κόσμου, H. St. 2. Vers. 20, al. ἀτελὴς ἂν καί. Vers. 9, a fin. ὦ πάλιν, cod. V. et H. St. At ὦ βάλε M. M. ὦ βάλη cod. V. H. St. 2, id est, ἄπαγε. aliis ἀδάλε. Quod tamen frequentius τῶν εὐχομένων, quam τῶν προβαλλομένων, I. S.

Pag. 937, vers. 2, τῆς καταχρίσεως cod. B. M. M. et H. St. μεταχρίσεως. I. S. διαχρίσεως. Vers. 9, cod. V. ἔρυθμον. H. St. εὔρυθμον. Vers. 26, τὸ μὲν βρέτας. Gaza nomen hoc ait ἄκλιτον, cum βρέκαΐ exstet apud Hesych. βρέτη apud Clem. Alex. multitudinis numero. Sic a σκέπας, σκέπαΐ, et a κνέφας, κνέφαΐ, tertium formavit casum Apollinarius, Psal. XVI, 18, et Psal. XVII, 24. Vers. 48 ἄν. ut h. l. ἂν in uno codice, in altero ἔσται; ita pag. 940, vers. 28, pro ἔσται in alio cod. ἂν legitur, et pag. 941, vers. 14. Vers. 50, l. ἐκκεκλικέναι cum mss. et I. C. Vult enim iste dici ἐκκλισίαν, quasi ἐκκλησίαν, a fuga voluptatum. Vers. 9, a fin. Ὅτι φησὶν ὁ ἅγιος. Πῶς τοῦτο φῄς, ἅγιε τοῦ Θεοῦ, εἴπερ καὶ σὴ ἡ τοιαύτη δόξα, schol. M. M. Vers. 7, a fin. l. μελισμοῦ cod. V. H. St. I. S. Vers. ult. καταχορμοῦσαν. A. S. μεταχορμοῦσαν.

Pag. 940, vers. 4, Κύριος ἔκτισέ με. Prov. VIII, 22, Clem. Alex. *Protrept.* Quem Scripturæ locum de Filii æternitate accipit Ignat. epist. 4; Naz. *Orat. de Filio*; Epiphan. lib. II *Contra Arianos*, pag. 320; Damascen. lib. IV, cap. 95, *De orthodoxa fide*. Philo, lib. Περὶ μέθης, paulo aliter citat, Ὁ Θεὸς ἐκτίσατό [Aquila ἐκτήσατο] με πρωτίστην τῶν ἑαυτοῦ ἔργων. Vers. 30, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος. Psal. LXXXIX, 2, 4. Vers. 36, ἑξακισχιλιοστόν. Quamvis multæ hallucinationes in his sunt, quarum rationem, propter absurditatem, non habuimus : hanc tamen jocularem præterire non potuimus. « Unus dies, inquit, sunt mille anni coram Deo. Sunt autem a creatione ad nos, sex millia annorum. Ergo sex dies a creatione ad nos fluxerunt. In hebdomade, inquit, id est in septima die, sive septimo millenario deficiet mundus. Ergo, inquit, a creatione ad συντέλειαν κόσμου, sunt dies tredecim. » Atqui debebat dicere, sunt dies septem. Nam pro septimo millenario qui debet accedere sex prioribus millenariis præteritis, ipse adjungit septem millenarios; quæ profecto mira est hallucinatio, quæ nata est ex verbo ἑβδομάς, quod, ut est, pro septem capit, et perperam item pro septimo die usurpavit. I. S. Vers. 46, Ἄμμον θαλασσῶν. Siracid. I. Vers. 4, a fin. ὁ μὲν γὰρ Θεὸς οὐκ ἔστι. Ὅτι οὐκ ἔστιν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός, docet Basil. Magn., hom. integra; Chrysost., orat. Περὶ προνοίας. Philo lib. Περὶ φυγάδων.

Pag. 941, vers. 6, a fin. ad marg. codd. M. M. et H. St. 2, legitur, ἐκ γὰρ τούτων καὶ ὅτι τῶν σωμάτων ποιότης, δεῖξεις · εἴπερ ἡ τῶν ποιοτήτων σύνοδος τὸ σῶμα ἀποτελεῖ.

Pag. 944, vers., εἰ γάρ. H. St. 142, ἢ γάρ. Vers. eod. ἐξ οὗ πόλεων et ἐξ οὗ ναῶν I. S. Vers. 36 τὰ κακὰ πότερον οὐσίαι; Οὔτε γάρ ποτε κακὸν ἦν, οὔτε ῥίζα γέγονε κακίας, οὔτε ἐνυπόστατον κακόν ἐστι. Epiphan. *Contra Basil. et Manich.* Naz. *In Nat. Chr.*, ejusque paraphrastes; Damasc. lib. II *Orthod. fid.*, c. 46, qui eamdem τῆς κακίας rationem ait esse, quæ sit τοῦ σκότους · de quo idem lib. I, cap, 22; Theodoret. quæst. 7, in Gen. Basil. Magn. hom. 2 et 6 in Hexaem. Vers 50, l. in marg. κἀκεῖνος κακός.

Pag. 948, vers. 5, H. St. τὰ μέγιστα κατὰ τοῦτο τὸ μέρος. Vers. 34, scholion. εἰ κατὰ τὴν ὕλην, ἀλλὰ μὴ κατὰ τῶν ποιοτήτων ἡ ἀντίθεσις ἦν· ἰσχυροὶ οἱ λόγοι. M. M. Vers. 36, 37, 39 et pag. 949, Vers. 4, 7, τὸ ἔσται in marginem rejiciatur; id enim in al. codd. pro ἄρα, ut superius pro ἂν legitur.

Pag. 949, vers. 7, scholion ad marg. M. M. χρήσιμον τὸ ἐπιχείρημα καὶ πρὸς τὸ δεῖξαι τὸ πᾶν γεννητὸν, τὸ καὶ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ ἀτόμων τοιοῦτον, εἰ τὰ μὲν ἄτομα τῶν εἰδῶν τὸν λόγον δέχονται· οὐκ ἀνάγκη δὲ τούτων τὰ εἴδη. Vers. 45. ὃς καί. H. St. 2, I. S. Vers. 5, a fin. ἀπὸ τῶν Γραφῶν. Matth. XIX, 11. I Cor. VII, 28; Ignat. epist. 6.

Pag. 952, vers. 1, ἀτελεσφόρητα ἀτέλεστα, Prov. III 16. Vers. 11, τέκνα. *Jephte*, Judic. II, 29. Vers. 21, γυνή. Παρὰ τὴν γονήν, Isidor. Pelus. lib. III, epist. 242; Symmachus vero ἀνδρίς, quo Hebraismus magis exprimitur. Vers. 47, λέγουσιν ὄργανα χαλοῦσαι. I. S. Vers. 25, Βαβυλὼν γάρ, τάραχος, ἢ σύγχυσις. Gen. II, 9, ὅτι ἐκεῖ συνέχεε Κύριος τὰ χείλη πάσης τῆς γῆς. Philo Περὶ συγχύσεως διαλέκτων. Vers. 4, a fin. τὴν ἰτέαν. Levit. XXIII, 40; Isa. XLIV, vers. pen. ἔστ' ἂν εἰς ἄρδην ἀποστειρώσῃ. Plin. lib. XVI, cap. 26, semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Vers. ult. ὠλεσικάρπους. Frugiperdas, Plin. ibid. ut ὠλεσίκαρπος h. l. sit ἡ ὀλλύουσα τὴν γονὴν, ἤγουν τὸν καρπὸν τῆς κοιλίας. Naz. *Carm.* κατὰ γυναικῶν καλλωπιζομένων, vers. 53, metaphorice utitur. . . ἡ δὲ τεὴ χάρις, ὠλεσίκαρπος. Vide Homeri interpretem *Odyss.* K' et Theophrast. lib. III *De plantis*.

Pag. 953, vers. 1, μὴ ἐπιλαθέσθαι νύμφην τὸν κό-

σμον Jerem. II, 32. Vers. 5, στήθη. Τὸ στῆθος Philoni, pag. 570, ἐνδιαίτημα τοῦ θυμοῦ. Unde illud Sophocleum :

Ἀνδρῶν γὰρ ἐσθλῶν στέρνον οὐ μαλάσσεται.

Sed φρένες aliquando idem, quod διάφραγμα (quia hoc inflammatione affecto mens læditur) veluti Pind. *Nem.* ode 7.

. . . . χολωθεὶς
ὁ καρτερὸς Αἴας, ἔπαξεν διὰ φρενῶν
λευρὸν ξίφος.

Vers. 8, Λάβε μοι δάμαλιν. Gen. XV, 9. Vers. 9, l. τριετίζουσαν, καὶ αἶγα τριετίζουσαν, καὶ κριόν. cod. V. A. St. Vers. 27, καὶ ὑμεῖς, Lucæ, XVII, 36. Vers. 30, ἀνακλινεῖ. Ibid. 37. Vers. 34, τρεῖς ἡμῶν τῆς ἡλικίας. Totidem Mundi hujus sæcula quidam statuunt : primum ἡγεμονικὸν, alterum θυμικὸν, tertium ἐπιθυμητικόν. Vide Suidam in dictione ψυχή, et infra 569, 10. Vers. 48, τὴν ὀσφὺν ἀναζωσαμένους. I Petr. I 13. Vers. 50, σίκερα. Σίκερα, πᾶν τὸ δυνάμενον μέθην ἐμποιῆσαι πόμα τοῖς Ἑβραίοις ὀνομάζειν σύνηθες, Basil. Magn. Vers. 8, a fin. ἐγώ εἰμι. Joan. XV, 5. Vers. 5, a fin. Ἐκ γὰρ ἀμπέλου. Deut. XXXII, 32.

Pag. 956, vers. 2, πάντη. H. St. ταύτῃ. Vers. 11, εὐφόρεσαν cod. B. H. St. A. S. δικαιοσύνης μᾶλλον. Hæc sunt intricatissima I. S. Vers. 19, H. St. ὁράσεως, γεύσεως, ὀσφρήσεως, quod postremum in cæteris mss. desideratur. Vers. 33, τὸ γὰρ ἔλαιον τῇ δικαιοσύνῃ. Τῇ ἐλεημοσύνῃ, τῇ εὐποιΐᾳ, Joan. Chrysostom. hom. εἰς τὰς ι' παρθένους. Vers. 34, χρονισμόν. Matth. XXV, 5. Vers. 42, εἰς τὴν ἀπάντησιν. I Thessal. IV, 17. Vers. 50, ἐκλεκτῇ τῇ H. St.

Pag. 957, vers. 4, ἀφθόρῳ. Vers. 8, l. θύσας δι' αὐτὴν μόσχον τὸν σιτευτόν. Luc. XV, 23, ὃν ἡ δάμαλις Μαρία ἐγέννησεν, Chrysost. hom. εἰς τὸν ἄσωτον. Vers. 35, ὑφηγήσασθαι, I. S. Vers. 37, ἡ τῆς πνευματικῆς ὀγδοάδος. De hac, Naz. *Hom. in novam Dominicam*, et *in Pentecosten*, Greg. Nyss. in Psal. VI, Basil. Magn. lib. *De Spirit. sancto*, cap. 27.

Pag. 960, vers. 8, H. St. ὀπωρόφιον, quo poetæ fere utuntur, Pind., Theocrit, Nonnus. Vers. eod. διαίτῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων. Συνανθρωπιστικόν, Basil. Magn. συνανθρωπίζον. Aristot. Vers. 9, ψαλμῷ. XLIV, 11, 13. Vers. 17, cod. B. Παρὰ θεῖα παρθενία. Auctor *Etymologici*, ὅτι παρὰ Θεοῦ ἐδόθη. Vers. eod. cod. V. et H. St. ὑπαλλαγήν. Vers. 22, lectio marginis αἱρετή, est glossema. Vers. eod. διὰ τὸ αἱρεῖν. Ἀρετὴ μὲν γὰρ οὐ μόνον παρὰ τὴν αἵρεσιν ὠνομάσθη, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ αἱρεῖσθαι (παρὰ τὴν ἄρσιν, ms. August.) · αἴρεται γὰρ καὶ μετεωρίζεται, διὰ τὸ ἀεὶ τῶν Ὀλυμπίων ἐρᾷν · κακία δὲ, ἀπὸ τοῦ κάτω κεχωρηκέναι καὶ καταπίπτειν τοὺς χρωμένους αὐτῇ βιάζεσθαι, Philo. Vers. 26, Υἱός μου. Psal. II, 7. Vers. 5, a fin. H. St. ἔτι εἰ τὸ ἀνελεῖν.

Pag. 961, vers. 23, l. σκιά. Hebr. X, 24, et δέ. H. St. ἡ δὲ εἰκὼν, τὸ Εὐαγγέλιον, αὐτῆς. Vers. 26, ἐν τῷ Λευϊτικῷ XXIII, 42, ἐν σκηναῖς κατοικήσετε ἑπτὰ ἡμέρας. Hæc inde ἡ τῶν σκηνῶν ἑορτὴ dicitur, II Mach. X ; alias ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, Deut. XVI et XXXI, 10. Vers. 31, Judic. IX, 8, Suid. in *Abimelecho*. Vers. 40, l. ἕως τοῦ I. S. Vers. 7. a fin. πετάλοις. Φύλλοις συκῆς Gen. III, 7. Vers. 5, a fin. οἴνῳ χλευασθέντα. Gen. IX, 21. Vers. pen. imperfecta oratio. Videtur ita explenda, τῇ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τοῦ κόσμου τοῖς ἀποστόλοις δοθείσῃ ἐξουσίᾳ.

Pag. 964, vers. 8, ἐπὶ τὸ κρεῖττον (Matth. XXIV, 32. Vers. 9, τὴν ἱλαρότητα τὴν ἐκ τοῦ οἴνου) Psal. CIII, 15. Vers. 13, διὰ τὸν καρπὸν τοῦ ἐλαίου τὴν εὐσπλαγχνίαν. Τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἔλεος παρώνυμα, id est, illud hujus typum, facit Clemens Alex. quoque, lib. II, *Pæd.* cap, 8, Vers. 17, ῥάμνος καὶ ἄγνος. Etymologus idem asserit, apud quem et sequentia leguntur de Jezabele, hinc redintegranda. Vers. 20, τῇ παρθενίᾳ ταύτῃ, H. St. Vers. 22, ἄγνος δὲ παρὰ τὸ διὰ παντὸς ἁγνεύειν. Dioscorides lib. I, Περὶ ὕλης ἰατρικῆς, cap. 136, Galenus (tomo II, lib. Περὶ τῆς τῶν ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως 6) : Ἐπέχει δὲ καὶ τὰς πρὸς ἀφροδίσια ὁρμάς· ὅ τε πεφρυγμένος καὶ ὁ ἄφρυκτος καρπός · καὶ τὰ φύλλα καὶ τὰ ἄνθη τοῦ θάμνου ταὐτὸ τοῦτο δύναται δρᾷν. Ὥστε οὐ μόνον ἐσθιόμενα καὶ πινόμενα πρὸς ἁγνείαν [Ald. ἄγνοιαν vitiose] πεπίστευται συντελεῖν, ἀλλὰ καὶ ὑποστρωννύμενα. [Διὰ] ταῦτα ἄρα καὶ τοῖς Θεσμοφορίοις αἱ γυναῖκες Ἀθήνησιν ὑποστρωννύουσιν ἑαυταῖς ὅλον τὸν θάμνον. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ τοὔνομα αὐτῷ. Vide Etymologum in Ἄγνος in Μόσχοισι λύγοισιν, et in ῥάμνος. Vers. 25, ὑπὸ ῥάμνους. III Reg. XIX, 4, ibi edit. Plantin. ῥαθάμ, Chrysost. *Hom. in decoll. Joan. Bapt.* ῥαμέθ, cod. August. ms. ut quidam impressi, ῥαθμέν ; alius ms. August. ἀρκευθῇ ῥαθμέν · ubi forte ἄρκευθον legendum ; εἶδος φυτοῦ ἀκανθώδους Lexico ms. ὄνομα δένδρου ἀκάρπου Scholiast. Theocriti. Vers. 26, ὅτι τῶν φευγόντων. Hæc verba tanquam præcedentium αἰτιολογία, in *Etymologico* afferuntur. Vers. 28, ξύλον, ἀπὸ τοῦ ἀρχιπαρθένου Χριστοῦ πεφυτευμένον τοῖς τὴν ἁγνείαν ἀσπαζομένοις *Etymol.* Vers. 45, προσόζειν ἀ. καὶ ἀ. ἐ. τ. τ. ψ. μώλωπας. Psal. XXXVII, 5.

Pag. 965, vers. 8, l. κοσμογενείας. Ἄρχειν γὰρ τῶν ἰχθύων. Gen. I, 27. Vers. 11, παρὰ τῆς Γραφῆς. Dan. X. Vers. 15, ἀρχομένους (ἄπαγε) δεικνύει. I. S. Vers. 22, ἀνθρωπόμορφον. Ὅταν τυπῶνται σωματικῶς, Naz. εἰς Ἥρωνα.

Pag. 968, vers. 5, ἐν ἓξ καὶ μ' ἔτεσι. Glossema Christianorum : hoc non dicit Josephus. I. S. Vers. 18, κραταιούς. Joseph. lib. XV, cap. 14, κραταιρούς · quibus et similibus adnotandis non puto fieri operæ pretium, cum auctor exstet : quare tam hoc loco, quam alibi, excerpta quæcunque, lectoris studio cum editis relinquam conferenda. Vers. 32, l. Ἡρώδῃ προὐξένησε I. S. Vers. 33, ἅμα τῷ idem. Vers. 6, a fin. ἕλκωσις ἐντέρων. lib. XVII *Archæol.* cap. 7. Vers. 5, a fin. ὄρθιον τε ἆσθμα. Πνεύματός τε ὀρθία ἔντασις ibid. quæ lib. 1, Περὶ ἁλώσεως cap. 21, eidem ὀρθόπνοια καὶ δύσπνοια. Vers. 3, a fin. ἔτη σύμπαντα. Ἑβδομήκοντα, quod forsan librarii culpa est omissum : in Vaticano etiam cod. spatium unius dictionis inter σύμπαντα et βασιλεύσας relinquitur. Vers. pen. ἑπτὰ καὶ λ'. Lib. XVII, cap. 10.

Pag. 969, vers. 4, a fin. οἰνοχόον. Ὑρκανοῦ lib. XIV, cap. 19.

Pag. 972, vers. 4, Ὑμεναίου. cod. V. Μεναίου libri editi Μενναίου. Vers. 18, l. ἐγεγάμητο. Συλλαμβανομένου, καὶ I. S. Vers. 8, l. ὑπὸ Ἱεροσολυμιτῶν, I. S. Vers. 20, ὁ παῖς λαμβάνει. Lib. XIV, cap. 23. Vers. 21, Βαρζαφάρνης, Josephus ibidem.

Pag. 973, vers. 10, ἀνεῖλεν ἄνδρα. Joseph. lib. XV, cap. 9, διεχειρίσατο τὸν ἄνδρα. Τότε δὲ πλείω μὲν ἢ π' γεγονὼς ἐτύγχανεν ἔτη. Vers. 31, Βίαιναν οἰκεῖν τῆς Γαλιλαίας, πόλιν τὴν Γαλατίας, Joseph. lib. XVII, cap. 1, monuit I. S. quoque. τῆς Γαλατίας vel τῆς Γαλλίας legendum esse. Vers. 36, ἀδελφοῦ Ἡρώδου. Joseph. lib. XVIII, cap. 7, Φιλίππου, ex *Historia evangelica*, I. S. Vers. 42, Ἰώσηπός φησιν. Ibidem.

Pag. 976, vers. 1, πρὸς Ἰανόν. Πρὸς Σηϊανὸν κατὰ τῆς Τιβερίου ἀρχῆς, idem Joseph. lib. eod. cap. 9. Vers. 6, εἰς τὴν Λουγδούνων. Nam dicebant τὰ Λούγδουνα, ut τὰ Βουρδίγαλα et ita supra apud hunc ipsum auctorem. I. S. Vers. eod. ἀϊδίῳ φυγῇ. Joseph. ibid. αὐτόν τε φυγῇ ἀϊδίῳ ἐζημίωσεν, ἀποδείξας οἰκητήριον αὐτοῦ Λούγδουνον πόλιν τῆς Γαλλίας. Vers. 14, τὸ Ἰάκωβον in mss. non legitur. Vers. 18, μετὰ τοῦ, ὑπερβολὴν I. S. οὐχ ἐπετίμησε. Οὐχ ἐπέπληξε τούτοις ὁ βασιλεὺς, οὐδὲ τὴν κολακείαν ἀσεβοῦσαι ἀπετρίψατο Joseph. Vers. 29, τοῦ βουβῶνος. Idem lib. XIX. cap. ult. Vers. 38, Δρουσίλλα. Δρούσιλλα, Joseph. Vers. 46, εἰς Ῥώμην ἀπαίρει

Ἐπὶ Ῥώμης ἦν ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ, idem. Vers. 49, Φάδον. Cuspium Fadum, ibid. Vers. 53, δωρεῖται Joseph. lib. xx, cap. 5. Vers. 7, a fin. Βαταναίᾳ cod. V. et B. Καταναίᾳ. Vers. 6, a fin. Λυσανίου. Ibidem apud interpretem Lysiæ legitur, culpa librarii, pro Lysaniæ. Vers. 4, a fin. περιτμηθέντι. Περιτέμνεσθαι θελήσαντι. Vers. pen. Φήλικι. Act. xxiv, 24..

Pag 977, vers. 1, Joseph. et Act. xxv, 14. Βερνίκη. Vers. 6, τὰς περὶ αὐτὴν δέκα δοὺς I. S. Vers. 7, ἐδημηγόρησεν. Act. xxvi. Vers. 18, θρασὺς ἦν. Τὸν τρόπον, Joseph. lib. xx, cap. 8. Vers 24, τοῦ Κυρίου. Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ. Joseph. ibid. Vers. 28, τὸν Δάμνεον. Δαμνέου, Joseph. Vers. 30, Ὅτι Ἀαρών. lib. xx, cap. 8. idem. Vers. 36, ὀγδοήκοντα τρία ἔτη. Joseph. τρεῖς καὶ ὀγδοήκοντα scil. ἀρχιερεῖς πάντες τὸν ἀριθμόν. Vers. 41, ἀριστοκρατική, idem. Vers. 51, pro Ἀμαῖη ἐκ τοῦ ἀρχιερέως haud dubie legendum ἅμα Ἰωσεδὲκ τοῦ ἀρχιερέως. Sic enim Josephus καὶ τὸν ἀρχιερέα Ἰωσαδάκην αἰχμάλωτον ἔλαβε. Vers. 52, τξς'. Hic forte corrigendus Josephus, qui υξς' habet. Vers. 6, a fin. εἷς οὖν τῶν. Ἰησοῦς ὁ Ἰωσεδέκ. idem. Vers. 5, a fin υιδ'. τετρακόσια δεκατέσσαρα. Vers. pen. ᾧ Μενέλαος ἐπίκλην idem. Loquendi modus apud Joseph. Vers. ult. καὶ ἀντικαθιστῶσιν. Καὶ τὸν παῖδα τῆς διαδοχῆς ἀπελάσαντες καθιστᾶσιν Ἰάκιμον. Joseph.

Pag. 980, vers. 5, l. δειμαμένους τῷ Θεῷ ναὸν παραπλήσιον τῷ Joseph. Vers. 11, Ἰωάννην. Ἰωνάθην Joseph. Vers. 33, τὴν βίον. Ἀλεξάνδρᾳ τῇ idem. Vers. 34, A. S. κατάκρας, ut Thucyd. lib. iv, Procopius, alii pro κατὰ κράτος, quo usus est Joseph. Divisim, cod. B. M. M. ut Theocrit. Idyll. xvi, vers. 89,

Δυσμενέων ὅσα χεῖρες ἐλωβήσαντο κατ' ἄκρας.

Vide Suid. Vers. 39, Βαρζαφάνης, Joseph. Vers. 40, τῆς Παρθυηνῆς. Idem fortassis rectius; nam et Philo Parthos Παρθυηνοὺς dicit, alibi παρθυαίους· et ipsam Parthiam, Παρθύην. Vers. 46, οὐκέτι τοὺς ἐκ τοῦ Joseph. Vers. 51, οὗ καὶ τῇ ἀδελφῇ idem. Vers. 3, a fin. Τίτος ἐπυρπόλησεν, Joseph.

Pag. 981, vers. 4, χρηστομαθίας. Ut epitoma Strabonis est χρηστομαθία ἐκ τοῦ Στράβωνος, id est, loci laudabiles ex Strabonis geographicis collecti: sic quatuor hi libri Procli inscribuntur Χρηστομαθία Γραμματικῆς Πρόκλου, hoc est selecta aurea a Proclo ex grammaticis. Nam quod grammaticorum fuerit illa disputatio de generibus poematum, unus Diomedes testis erit ἀξιόπιστος, qui tertium librum suarum *Institutionum grammaticar.* magna ex parte in eo consumpsit. His accessit opera Photii, qui ex illis grammaticorum selectis a Proclo, hæc ipsa quoque seposuit. Fuerat autem Proclus studiosissimus τῶν Ἐπιτομῶν, ut ejus auditor, et in professione Platonicæ scholæ successor, Marinus Neapolitanus in ejus vita observavit. Nec mirum: didicerat enim a puero studiosissime mathematicas apud *Heronem*, quæ contentæ suo pulvere erudito τὰ περιττὰ repudiant. Et Hero ipse, ut ex ejus monumentis apparet, brevitatis fuit amantissimus. Hinc illa Procli στοιχείωσις [in bibl. Aug.] admirabilis theologiæ Platonicæ, qua nil brevius, nil in eo genere perfectius. Simillima huic et illa ejusdem, quæ vulgo circumfertur, et a Themistio primo *De anima* videtur citari σύνοψις τῶν περὶ κινήσεως εἰρημένων Ἀριστοτέλει, μαθηματικωτέρα tamen; qua nil aptius ad lib. vi, *Physicorum* Aristotelis, et alia ejusdem de motu theoremata plane percipienda, et memoriter retinenda. Quin et ad omnes scientias certo cognoscendas, et firmiter memoria conservandas, nulla epitomæ ratio accuratior nec sensibus Aristotelis intimis congruentior. Sed hæc copiosius in Commentariis de usu logicæ. *P. Joannes Nunnesius.* Alias ejusdem Nunnesii notas, ut et Andreæ Schotti δευτέρας φροντίδας, in hanc Procli *Chrestomathiam* seorsim exprimendas curavimus. Vers. 5, εἰς δ'. Nonnisi ex duobus libris hoc fragmentum A. S. ait concinnatum esse. Vers. 30, A. S. l. Φημονόη, Pausaniam in Phocicis secutus. Clem. Alex. *Stromat.* φασὶ τὸ ἡρῷον τὸ ἑξάμετρον Φανοθέαν τὴν γυναῖκα Ἰκαρίου· οἱ δὲ Θέμιν, μίαν τῶν Τιτανίδων, εὑρεῖν. Plutarch. lib. Περὶ τοῦ μὴ χρᾷν ἔμμετρα νῦν τὴν Πυθίαν, hunc primum ait fuisse auditum versum heroicum:

Συμφέρετε πτερὰ οἰωνοί, κηρόν τε μέλισσαι.

Vers. 37. Ὁ Ὅμηρος ποιητήν. Ὁ ποιητὴς Ὅμηρος, μυρίων ὄντων ποιητῶν, κατ' ἐξοχὴν λέγεται· καὶ τὸ μέλαν, ᾧ γράφομεν, καίτοι παντὸς [ms. πάντως] ὃ μὴ λευκόν ἐστι μέλανος ὄντος· [μέλαν ὄντως, ms.] καὶ ἄρχων Ἀθήνησιν ὁ ἐπώνυμος, καὶ τῶν ἐννέα ἀρχόντων ἄριστος, ἀφ' οὗ οἱ χρόνοι καταριθμοῦνται, Philo lib. *De Abraham.* Εἰωθότων οὕτως τῶν ἀνθρώπων ἐνίοτε τὰ πρωτεύοντα τῶν ἐν τῷ γένει, τῷ τοῦ γένους προσαγορεύειν ὀνόματι, καθάπερ, ὅταν εἴπωσιν ὑπὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ λελέχθαι τόδε τὸ ἔπος, ὑπὸ δὲ τῆς ποιητρίας τόδε, πάντες γὰρ ἀκούομεν Ὅμηρον μὲν λέγεσθαι ποιητήν, Σαπφὼ δὲ ποιήτριαν. Οὕτω δὲ καὶ θῆρα λέγουσιν ἐξαιρέτως τὴν λέοντα, καὶ ἄλλα τοιαῦτα κατ' ἐξοχὴν ὀνομάζουσι, *Galenus libro.* Ὅτι τὰ τῆς ψυχῆς ἤθη ταῖς τοῦ σώματος κράσεσιν ἕπεται. Vers. 43, ἐπικοῦ κύκλου. De hoc consule Is. Casaub. *Animadvers. in Athen.* lib. vii, cap. 3. Vers. ult. Στασῖνοι. Is. Casaub. *ibid.*

Pag. 984, vers. 13, Καλλίνοον vel Καλλίνουν, Terentianus Maurus I. S. Vers. 40, προσῴδιον. Philo. lib. *De vita theoretica*, extremo, τότε μὴν τὰ προσόδια [ms. προσῴδια] τότε δὲ στάσιμα, στροφάς τε τὰς ἐν χρείᾳ καὶ ἀντιστρόφους ποιούμενοι. Plutarch. *Vita Æmilii Pauli*, μέλος οὐ προσόδιον καὶ πομπικὸν, ἀλλ' οἵῳ μαθομένους ἐποτρύνουσιν αὐτοὺς Ῥωμαῖοι προσεγκελευόμενοι. Quibus in locis rectius per o scribi existimo, ab ὁδὸς, quam per ω, ab ᾠδή, Cum præsertim etiam grammatici παρὰ τὸ προσιέναι derivent. Vers. 50, ἀποστολικά. Is. Casaub. *Animad. in Athen.* lib. xiv, cap. 7. Vers. 7, a fin. ὑδεῖν. I. S.

Pag. 988, vers. 3, πυῤῥίχην. Lucian. unde πυῤῥιχίζει et ὁ πυῤῥιχιστὴς apud eumdem.

Pag. 989, vers. 12, τὰς μὲν κόμας καθειμένος, I. S. Vers. 42, μεστὰ εὐθαλῶν, idem. Vers. 45, ἄρξαι δὲ Θησέα. Plut. in *Vita Thesei.*

Pag. 992, vers. 6, ἐπιμελείας. Subaudiendum ἔχει, aut aliud hujusmodi verbum, *Frider. Sylburgius*: cujus in hæc Procli excerpta notæ cum Apollonii Alexandrini *Syntaxi* sunt Francofurti apud Wechelos editæ. anno 1590.

Pag. 993, vers. 37, γῆ μὲν κέντρον. Plut. lib. Περὶ φυγῆς. Vers. 3, a fin. πνεῦμα γὰρ Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Alii Spiritum sanctum, alii τοῦ ἀέρος τὴν χύσιν, id est, elementum aeris, intelligunt; ut videre est ex hom. 2 Basilii M., et Theodoreti quæst. 8 in Gen.

Pag. 996, vers. 12, σὺν οὐρανῷ. Epiphan. lib. ii, *Contra Paul. Samosat.* Vide August. lib. ii, cod. 9, et 19. Vers. 32, Ἀπολλωνίου βίος. Dictum jam supra, typis Aldinis impressum esse. Vers. 48, τῷ τοῦ I. S. *ibid.* ad oram cod. M. M. legitur, Σημείωσαι τὸ σολοιφανές· πολλὰ δὲ τοιαῦτα εὑρήσεις ἐν ταῖς τοῦ Φιλοστράτου γραφαῖς. Χαίρει γὰρ τοῖς τοιούτοις, εἴπερ τις ἕτερος τῶν σοφιστῶν.

Pag. 997, vers. 11, Τῷ Καυκάσῳ. Τοῦτο τὸ ὄρος, ὁ Καύκασος, ἐς τοσόνδε ὕψους ἀνέχει, ὥστε δὴ αὐτοῦ τὸν μὲν ὑπερβολῶν οὔτε ὄμβρους οὔτε νιφετοὺς ἐπιψαύειν ποτέ· Τῶν γὰρ νεφῶν αὐτὰς ἁπασῶν καθυπερτέρας ξυμβαίνει εἶναι· τὰ δὲ μέσα, μέχρι τῶν ἐσχάτων χιόνων ἔμπλεα διηνεκῶς ἐστι. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ οἱ πρόποδες ὑψηλοὶ ἐς ἄγαν τυγχάνουσιν ὄντες, οὐδέν τι καταδεέστερον τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἄλλοις σκοπέλων. Τῶν δὲ τοῦ Καυκασίου ὄρους προπόδων οἱ μὲν πρός τε Βοῤῥᾶν ἄνεμον καὶ ἥλιον δύοντα τετραμμένοι, ἔς τε Ἰλλυριοὺς καὶ Θρᾷκας διήκουσιν· οἱ δὲ πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον καὶ ἄνεμον νότον ἐς τὰς διεξόδους ἐξικνοῦνται αὐτάς, αἳ τὰ τῇδε ᾠκημένα

Οὐννικὰ ἔθνη ες γῆν τὴν τῶν Περσῶν καὶ Ῥωμαίων ἄγουσιν · ὥνπερ ἀτέρα μὲν Τζοὺρ ἐπικέκληται · ἡ δὲ δὴ ἑτέρα, πύλη ἐκ παλαιοῦ Κασπία ἐκλήθη, Procop. lib. IV, *De Goth.* Vers. 39, Νύσιος γάρ. Ἀπὸ Νύσης τῆς Ἀραβίας Νυσαῖον τὸν Διόνυσον ὠνομάσθαι, auctor est Diod. Sicul. lib. I, et lib. III, ἀπὸ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ τόπου Διόνυσον προταγορευθῆναι. Et initio libri IV, τυχεῖν τῆς προσηγορίας ταύτης ἀπὸ Διὸς καὶ Νύσης. Vers. pen. l. οἱ περὶ Ἀπολλώνιον I. S.

Pag. 1000, vers. 15, cod. *δ.* et A. S. Πώρου. Max. Tyr. λόγῳ λη'. Vers. ult. ἀπιόντι τε ὁμαρτήσει. Sic certa virtus est Eryngii. de quo Plutarch. τὸν ἠρυγγίτην, sive (ut idem in Symposiacis appellat) τὸ ἠρύγγιον μιᾶς αἰγὸς εἰς τὸ στόμα λαβούσης, ἅπαν ἐφίσταται τὸ αἰπόλιον, ἄχρις ἂν ἐξέλῃ προσελθὼν ὁ αἰπόλος.

Pag. 1001, vers. 8, Philostratus lib. III, cap. 4, ἐν μυχοῖς τοῦ ὄρους, καὶ ὅ τι αὐτοῦ κοῖλον. Vers. 11, ἐπιτίθεται πιθήκῳ λέων, νοσῶν. Horapollo, lib. II, *Hieroglyph.* cap. 76.

Pag. 1004, vers. 4, l. πυρσή τε καὶ πριονωτός, crista scilicet, quam λοφιάν vocat. I. S. Vers. 30, ἐπιβάλλων τῆς χειᾶς, I. S. Vers. 35, ἀπαυγάζουσαι χρώματα, idem.

Pag. 1005, vers. 11, a fin. κύνειοι. Οὗτοί εἰσιν, οὓς λέγομεν κουρτεσίους καὶ ἀρκοδουζίνους, margo M .M.

Pag. 1008, vers. 10, l. ἐς πηγάδας, cod. B. A. S. I. S. Vers. 15, διφθέρας δὲ τούτους I. S. Vers. 17, ἰχθύων ὀδωδέναι idem. Vers. 21, ἐπὶ χεῖρας I. S. Vers. 26, καλεῖσθαι Σερίλα τὰ ταύτης τῆς νήσου τετραμμένα πρὸς τὸ πέλαγος. Ἔστι μὲν idem. Vers. 30, θάλατταν αὐτὴν idem. Vers. 31, ἀλάβαστρος. Ὁ ἀλάβαστος, Plut. in *Vita Timoleontis*, et epenthesi litteræ ρ ἀλάβαστρος, IV Reg. XXI, 13, ἡ ἀλάβαστρος; Clem. Alex. lib. II, *Pædag.* cap. 2, τὸ ἀλάβαστρον; Theocr. *Idyll.* XV, vers. 114, σκεῦος μύρου δεκτικόν; Schol. Vers. 6, a fin. ἀδιννα. Aliis ἄδυλα dicitur I. S.

Pag. 1009, vers. 20, ἄνιησι μέτρα, idem. Vers. 26, μακάρων νήσους. De his Plut. in *Vita Sertorii;* Diod. Sicul. lib. III; Plin. lib. VI, cap. 32.

Pag. 1012, vers. 18, l. μεστὸν εἶναι, καὶ ὡρῶν. Τῆς Ἀττικῆς αἱ I. S. Vers. penult. l. ξύμμετρος πρὸς τὴν Ἰνδῶν ἄμφω τοσαῦται συντεθεῖσαι I. S.

Pag. 1016, vers. 8, ἐφ' ἁμαξῶν πεπολισμένοι, I. S. Vers. 11, Νασσάμωνες. Νασάμμωνες, Dio Chrys. orat. 72, Νασαμμῶνες; Diod. S. lib. III; Strabo, lib. II et XVII.

Pag. 1017, vers. 12, ἔφη. Ἀναγράφει, cod. V. Vers. eod. ἐκεῖνον M. M. Vers. 33, Καὶ Πυθαγόρας. Hæc linea cum sequentibus multum tenebrarum habet : quare ipse Philostratus consulatur initio lib. I. Vers. 35, ὑπήχησαν, obstrepuerunt, I. S. qui multa hic non bene cohærere, mihi testis est. Vers. 39, Ισ. μετέχων δέ τι τοῦ περὶ αὐτὴν κύκλου. Καὶ γὰρ τοὺς προῤῥητικοὺς idem. Vers. 44, τὰς πτέρυγας (ὥσπερ εἰώθασιν) ἄραντες, ἀθρόον ἤχησαν. Ἢ καὶ γένος τι πέφηνεν ἀνθρώπων ταῖς φύσιν εὔμουσον, ὥσπερ τοὺς κύκνους φασὶ τοῖς πτεροῖς, Dio Chrysost. Vide supra 355, 30, et infra pag. 605, 13. Vers. 48, ἐφέροντο. Σκωπτόλαι. Ne mireris lector, hæc ita confuse impressa esse : neque enim aliter ms. neque hæc nisi fragmenta fere, id est, elegantiæ seu flosculi sunt ex tota Oratione decerpti. Veluti sequens locus, integer apud Philostratum sic legitur : Τρυφῆς τε γὰρ μᾶλλον ἅπτονται σκωπτόλαι et quæ sequuntur.

Pag. 1020, vers. 51, τὰς ἐχίδνας τίκτεσθαι, φθειρούσας. Herodot. Thalia, Basil. Magn. hom. 9 in Hexaem. et hom. contra fœneratores, contraque invidiam. Isid. Pelus. lib. I, epist. 105. Vers. 53, multa hic trunca, quæ ex Philostrato sarcienda.

Pag. 1021, vers 14, ἄλλα, ἃ ἰάσεως I. S. Vers. 15, τοὺς ἐν Ἰνδοῖς γρύπας. Idem supra 1004. Vers. 46, ἀσφάλιος per ι in penult. Plut. Vita Thesei et Oppianus lib. 5 Ἀλιευτικῶν, vers. ult. Vers. 49, εὐξυμβόλων I. S.

Pag. 1024, vers. 10, a fin. αὐχμηρόν I. S. Vers. ult. τὴν ψάμμον εἰδέναι φησὶν ὁ Ἀπόλλων. Basil. Magn. *Hom. contra Sabellianos*, δαιμόνων ἀλαζονεῖαι, [apud Herodotum lib. I.]

Οἶδα ἐγὼ ψαμμοῦ τ' ἀριθμὸν καὶ μέτρα θαλάσσης. Pind. *Olymp.* ode 13 :

> Ὡς μὰν σαφὲς οὐκ ἂν εἰδείην λέγειν
> Ποντιᾶν ψάφων ἀριθμόν.

Vers. eod. Ὁπόσα ἀριθμῆσαι. Ὅπως ἀριθμῆσαι I. S.

Pag. 1025, vers. 36, κυβιστᾷν ἐπ' ὀρθὰ ξίφη. Κατὰ ξιφῶν, Chrysost. epist. 18, ad Olympiadem : εἰς μαχαίρας; Ælian. epist. 16; Isidor. Pelus. lib. III, epist. 65.

Pag. 1028, vers. 28, Ἰσιδώρου βίος. Hanc Isidori vitam scripsisse Damascium partim liquet ex iis quæ supra leguntur, pag. 408, vers. 32; partim ex Suida, partim denique ex infra positis, pag. 1045, vers. 5, a fin. 1072, 20. Vers. 41, ἐκ τρίτων, ἀντὶ τοῦ τρίτον. Hæc abundant; pertinent ad. p. 1033, vers. 17, l. S. Videri scholion, ad marg. cod. H. St. adnotatum est.

Pag. 1029, vers. 3, Ισ. προφερομένου I. S.

Pag. 1032, vers. 8, τὴν κακίαν ὑποκορίζεσθαι. Basil. Magn. *Hom. in Psal.* LXI, Πολλοί εἰσιν, οἳ τὰς πονηρὰς πράξεις ἀποδεχόμενοι, καὶ χαρίεντα μὲν τὸν εὐτράπελον λέγοντες, τὸν δὲ αἰσχρολόγον, πολιτικόν· τὸν πικρὸν καὶ ὀργίλον, ἀκαταφρόνητον ὀνομάζουσι· τὸν φειδωλὸν καὶ ἀκοινώνητον, ὡς οἰκονομικὸν ἐπαινοῦσι · τὸν ἄσωτον, ὡς ἐλευθέριον · τὸν πόρνον καὶ ἀσελγῆ, ἀπολαυστικόν τινα καὶ ἀνειμένον· καὶ ἁπαξαπλῶς πᾶσαν κακίαν ἐν τῆς παρανειμένης ἀρετῆς ὑποκορίζονται. Vers. 10, lege [δοκεῖ μοι ταῦτα ἀξιόμομφα καθεστάναι.] Scholion ad marg. H. St. ἐν τῷ μετώπῳ ἦν τῆς πρωτοτύπου βίβλου, ὁ δὲ μεταγραφεὺς καὶ τοῦτο ἐντὸς τέθεικεν. Id est, verba hæc (uncis inclusa) fuerunt in fronte paginæ in libro vetere; at scriba in contextum reposuit. Vers. 27, lege καὶ τὴν μὲν προϊέναι μάλιστα κατὰ λόγον ἦν ἄν τις. Vers. 41, post ποιηταί quæ desiderantur, suppleri ex Suida possunt; τὴν δὲ κατὰ θυμὸν, etc. in dictione ψυχή, ubi locus hic ἀμαρτύρως affertur, quanquam et infra, pag. 1064, vers, 25. Vers. 31, ὁ δὲ πρὸς τῇ ἀφελείᾳ. Et hæc leguntur in vocabulo ἀφέλεια apud Suidam. Vers. 38, διαθέτης. Id est, διοικητής, ἐπιμελητής idem in loci hujus mentione. Vers. 49, προλαβώ. Παραλαβὼν vel προσλαβών, I. S. Vers. 7, a fin. l. φαινομένην ἀπιστίας, idem. Vers. 6, a fin. Οὐ δοκεῖν δέ. Verba Æschyli *De Amphiarao*.

Pag. 1033, vers. 1, ἔνθ' ἀρετὴ διαείδεται ἀνδρῶν, H. St. I. S. Vers. 16, ἐκ δὲ αὖ τρίτων. Hæc plane sunt, quæ pag. 1028. loco alieno leguntur, ἐκ τῶν, et glossema ἀντὶ τοῦ τρίτον, id est στοιχεῖον, I. S. Vers. 12, ἀγχίνουν et vers. 29. ἀγχίνοιαν. Vide Suid. Vers. 26, al. ἀποκαθαίρ. Vers. 10, a fin. ὡς ἔφη Πίνδαρος. Pind. *Pyth.* ode 3.

Pag. 1036, vers. 31, θεῶν ἀγχισπόρου. Lucian. in Demosth. τῶν ψυχῶν ὅσαι Ζηνὸς ἐγγύς, καὶ θεῶν ἀγχίσποροι, φησὶν ὁ Τραγικός [Euripid.] Vide supra 1032. Vers. 29, 35, Μαρῖνος. Supra 412. Vers. 43, ἱκανὰ εἶναι τὰ τοῦ διδασκάλου, Ὑπομνήματα εἰς τὸν διάλογον, Suid. in Martino; quæ verba glossema esse arbitror. Vers. 47, H. St. ὁρωμένῃ, et alteram lectionem in margine : sed I. S. τῇ ἀληθείᾳ κατὰ μίαν ὁδὸν μὴ ὁρωμένην πορεύεσθαι συνελαυνομένους. Vers. 49, τυφλοῦ τὴν ὀρθὴν ἀγομένου idem. Vers. 8, a fin. al. προστασσόμενα. Vers. 7, a fin. λόγον ὁ εἰδώς, οὐ λέγω ὡς μηδὲ H. St. Vers. ult. βεβουλεῦσθαι, idem Vers. penul. οὐδεὶς οὕτως ἦν. Suid. in ἀτεράμων.

Pag. 1037, vers. 11, τὴν παλαιὰν παροιμίαν. Aristot. lib. I *Rhet.* cap. *De voluptate*, ἧλιξ ἥλικα τέρπει. Aristænet. ἥλικα γὰρ δεῖ, καὶ ὁ παλαιὸς λό-

γος, τέρπειν τὸν ἥλιον. Vers. 13, εἴποις δ' ἄν. Videtur scholion, usque ad ὅτι φυλακεῖα. Vers. 18, H. St. et Suid. φυλάκια. Vers. 24, σεπτοῦ. H. St. ἀτρέπτου. Vers. 48, τὸν Ἑβραίων Θεόν, idem. Vers. ult. H. St. ἀπαλλάττεσθαι πρότερον εὐμενῶς.

Pag. 1040, vers. 3, καθειμένην I. S. ita etiam Suid. et H. St. Vers. 24, H. St. Ἀντίλλας. A. S. et H. St. 2, Ἀτήλλας. M. M. Ἀτίλλας. Vers. 25, ἐῤῥύη H. St. Vers. 29, τὸ δὲ παραλογώτατον, ὅτι, φασὶν, ἐπειδή. Vers. 38, H. St. ὅτι ταῦτα τὰ μὲν ἄλλα. Vers. 40, οὐκ ἐπὶ μακρὸν, idem. Vers. 46, οὐδὲ ὡρισμένας H. St. Vers. penult. κατήνυσται I. S.

Pag. 1041, vers. 2, ἀλλὰ καὶ τῶν περί. I. S. Vers. eod. Ἀττίλαν H. St. Vers. 4, Βαλίμερις. Solus M. M. hic Βαλέμερις. Vers. 25, ἀλλὰ τὸ θεωρεῖν H. St. Vers. 44, Ὅτι τὴν διὰ τῶν νεφῶν, I. S. H. St. Scholion ibi in cod. M. M. Περὶ τῆς διὰ τῶν νεφῶν μαντικῆς, ὅτι διὰ γυναικὸς Ἀνθούσης καλουμένης εὑρέθη, καὶ ὅπως, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως Λέοντος τοῦ Μακελ.

Pag. 1044, vers. 3, ὅτι τὴν Σῶθιν. Horapollo lib. I, cap. 3; Plutarch. lib. *De Iside*. Vers. 8, Τινὲς ἔλαθον. Novus paragraphus. Vers. 9, ἱέρωμα. Ἀνάθημα ἢ ἄγαλμα, ὡς Θουκυδίδης λέγει. Schol. in cod. H. St. et M. M. Vers. 15, ἀνακύπτει. H. St. ἀνακαλύπτει. Ibid. ἀέτωμα. Ὃ καλοῦμεν μύσκιν, διὰ τὸ σχῆμα πτερῶν ἔχειν, ὡς ὁ Ἀλικαρνασσεὺς Διονύσιός φησι, Scholion H. St. et M. M. Vers. 18, οὗτος ἐπιεικής. Vide Suid. in Ἑρμείας. Vers. 5, a fin. ἀνεκάλει. αὖ ἐκάλει. H. St. Vers. 4, a fin. idem ὑποκορισμὸν τορὸν διηρθρωμένην τὴν et H. St. 2, ὑποκορισμὸν, καὶ διηρθρωμένην τορὸν τήν.

Pag. 1045, vers. 18, πλήρες φιλοσόφου H. St. Vers. 25, de Superiano et Lachare, Suidam consule. Vers. 40, Ὅτι φησὶν ὁ συγγραφ. α. τ. A, ἴδοι H. St. Vers. 49, ἐς τὴν Κυρίνου. H. St. Δαρίνου et Δωρίνου, sed illud Κυρίνου in 2 cod. Vers. ult. Ἰφικρατίδας. Vide supra p. 993. Vers. eod. H. St. σανδάλια; H. St. 2, σάνδαλα.

Pag. 1048, vers. 3, εὐλόφῳ. Suid. Vers. 6, Γιζέριχος, H. St. Vers. 48, ἐν τοῖς ἱερογλυφικοῖς. Horapollo lib. I, cap. 56. quem etiam consule de crocodilo, æluro, etc.

Pag. 1049, vers. 8. Ὅτι ὁ ἐνῆν H. St. Vers. 15, Ὀσειριάδας ἐπὶ τῷ σώματι, idem.; sed in marg. alt. lectionem. Vers. 19, ἦν δὲ αὐτοῦ καὶ ἡ H. St. vers. 30, τὸν Ῥώμης βασιλέα ἑλληνόφρονα H. St. Vers. 32, προσανακειμένου idem. Vers. 41, τέχνην γραμματικὸς ὁ Παμπρέπιος. Suid. Vers. eod. οὐκ εἰμι. Novus et hic paragraphus. Vers. 45, τὸν Εὐβοέα, ᾧ μέγιστον ὅσον τῆς H. St.

Pag. 1052, vers. 1, οὐκ ἦν ἐν τῷ διαμετροῦντι I. S. et mss. Vers. 6, H. St. ἰατροῦ, ὃς ἐγγὺς μὲν τὸ γένος Ἀλεξ. Vers. 12, ἄλλοι πολλὰ παράδοξα H. St. Vers, 24, ἀσεβέε. H. St. ἄβιοι. Vers. 39, H. St. μαλάχης ἐσθίειν. Μαλάχην H. St. 2.

Pag. 1053, vers. 30, ὁ Ἄττης. ὁ Ἄττης, ου: et Ἄττίς, ἴδος, Lucian. Diod. S. Vers. 47, H. St. ἀπεῤῥάγη πρὸς τὸ βάθος; ἤδη πολὺ τῶν ὑδάτων · καί.

Pag. 1056, vers. 4, μιλινόχρουν ἀνεζωσμένην, πορφυροῖς idem. Vers. 8, αὐτὸν ἀλλὰ πρὸς τὴν H. St. Vers. 24, πρὸς ὄρει κατῳκισμένης τῷ Ἀργαρίζῳ καλουμένῳ. Appellat Argarizum, vel potius Hargarizum, montem Garizin in Litteris sacris (Γαριζεὶν, Deut. II, 29; Judic. IX, 7; Γαριζὶν, II Mach. VI, 2) dictum. Prima syllaba vocula est Hebraica הר quæ montem significat. Ita sæpe Græci duas Hebræorum dictiones in unam conflant: ut in *Euphrates*, et aliis multis. I. C. Vers. 31, H. St. τῆς Ἀβρ. θρησκείας. Vers. 43, ὁ ἄριστος ἡγεμών. Tres istæ lineæ ut certum est huc aliunde infultas esse, ita unde luxatæ sint, haud temere dixerim. I. S. Vers. 47, καὶ τὴν τοῦ σώματος. Deest principium hujus *Historiæ*; et multa talia ἀκέφαλα καὶ ἀτελῆ sunt in his excerptis περὶ Ἰσιδώρου. Idem. Vers. 3, a fin. κατανωτίζεσθαι. Lucian. *Lexiphane*, ἀλλήλους κατανωτισάμενοι.

Pag. 1057, vers. 16, τοὺς τὴν βουλήν. H. St. Vers. 19, διαδόχων idem. Vers. 33, Ἀσκληπιόδοτος. Ὃς δ' ἤδη ἐμνήστευεν ἐπιμελοῦς ἀκριβείας. Repete ἐπ' ἄκρον. Deinde πηγὴ ἀναδιδοῦσα. Sed amplius deliberandum, nam hæc omnia valde suspecta, I. S. Vers. 34, πηγὴ ἀναδίδωσιν. In cod. B. et H. St. Est hic initium novæ periodi; et in cod. A. S. ὁ Ἰσίδωρος intra duo puncta. Vers. 40, I. Ὑπατίας. Ad hanc Isidori conjugem, Theonis Ægyptii filiam, exstat epistola Synesii. De ejusdem fato, Suidas. Vers. 41, γεωμετρικῆς τῷ ὄντι. I. S. H. St. Vers. pen. H. St. πολυμαθέστατος. Vers. 5, a fin. H. St. δεινὸς δὲ ὤν. Vers. 4, a fin. περὶ αὐτῷ καὶ δι' ἀπληστίαν idem. Vers. ult. περιπόνηρος. Manifestus hiatus; sed ejusmodi scopæ dissolutæ in tota pagina sparsæ sunt I. S.

Pag. 1060, vers. 38, H. St. ἐπὶ ταφῆς ὄντι τὴν θυμιατρίδα. Ἐπιτάφιον θυμιατρίδα φέρων. Sed omnia suspecta, ἑλικτὰ κ' οὐδὲν ὑγιὲς, I. S. Vers. 42, H. St. τῶν μέσων. Vers. 4, a fin. ὑηνείας. H. St. ἀπηνίας, sed illud in altero. Vers. ult. ἐπιτετειχισμεν. I. S. Vers. eod. H. St. βασιλέων. Ἀκούσας.

Pag. 1061, vers. 10, συνηρεφέσιν, idem. Vers. 12, ἐπιφυομένοις I. S.

Pag. 1064, vers. 15, H. St. ἀνεδίδαξε. Vers. 19, ἤφιει idem. Vers. 23, H. St. χρῆμα. Vers. 24, εἶναι γάρ τινα δαίμονα. Περὶ τοῦ τοιούτου δαιμονίου ἤκουσα κἀγὼ ἐν Ἑλλάδι παρὰ τῶν ἐγχωρίων ἐν τοῖς τοῦ παρνασοῦ μέρεσιν ἐμφαινομένου, περὶ οὗ καὶ ἕτερά τινα παραδοξότερα ἔλεγον, σιωπῆς ἄξια μᾶλλον ἢ ἀφηγήσεως, scholion M. M. Vers. 27, τὸν δὲ Βαίτυλον, τἄλλον ἄλλῳ. Cod. B. M. M. et H. St. 2, τῶν δὲ Βαιτύλων ἄλλον. Vers. 39, H. St. ἀναστέλλειν. Πλὴν δυσσεβῶν ἄλλως, κατά. Vers. 41, I. δίκην. Οὔτε (al. οὔ τι) ἤ τις ὢν τῶν H. St. Vers. 6, a fin. H. St. ἀλλὰ τούτῳ μὲν τῆς ἰδιώτιδος ἄρα δεῖγμα. Vers. 5, a fin. I. προαιρέσεως. Ὀλίγα est enim pars alterius fragmenti, quod apud Suidam in vita legitur Æsclepiodoti extrema, ταῦτα ἀναγεγράφθω μοι, χαρίσια ὀλίγα ἀντὶ πολλῶν ἀποδιδόντι. Vers. 3, a fin. I. ὀνείρασι. [Κρήδεμνον, Φ. Ω. Ρ. Π. Ε. Η.] εἰς uncis inclusa, in vol. cod. majusculis litteris. De quibus M. M. hæc ad me: Εἴ μοι παρῆν ἡ πᾶσα τοῦ βίου τοῦ Ἰσιδώρου περιοχὴ, τάχ' ἂν οὐκ ἀπεστόξευσα τοῦ σκοποῦ ἐπὶ τῇ τῶν ὧν γέγραφας ὀνομάτων σημασίᾳ. πλὴν ἀλλὰ τάδε γοῦν παρ' ἡμῶν δέχοιο ὁποῖα ἂν καὶ εἴη ἔν γε τῷ μεταξύ. Φωσώνιον οἶμαι δηλοῦντο ἱερὸν ἔνδυμα, ὃ οἱ παρ' ἡμῖν ἱερουργοῦντες ἱεροδιάκονοι ἐπιφέρονται, ὅπερ ἄλλως στιχάριον λέγεται. Ὠράριον δὲ, ὅπερ τοῖς αὐτοῖς ἐπικρέμαται ἐφ' ἑκάτερα τῶν ὤμων, μέχρι ποδῶν, καὶ τοῦτο στολὴ ἱερὰ, ὃ καὶ οὕτως ὀφείλει γράφεσθαι. Τὸ δὲ ῥῶ οἶμαι ὡραίου, ἢ, ἱεροῦ δεῖν ἀναγινώσκεσθαι. Vers. ult. Ἡγίου. Hegiæ tribuit Suidas illud comici. *Omnes sibi melius malle esse quam alteri*. Ἑκάστῳ γὰρ εἶναι τὴν ἔφεσιν τοῦ ἀγαθοῦ πρὸς ἑαυτὸν μᾶλλον, ἢ πρὸς ἕτερον.

Pag. 1065, vers. ult. Ὅτι τριῶν ὄντων. Vide pag. 1032, 26, et ibi scholion.

Pag. 1068, vers. 12, ὑηνείᾳ. Cod. V. A. S. et Suid. supra 1060, vers. 4 a fin. cod. B. A. S. M. M. κυβείᾳ. Vers. 6, a fin. αἰδοῖ τε ἅμα καὶ δείμῳ ἰδεῖν H. St. illud αἰδοῖ legitur et in cod. M. M. Vers. pen. τόνον. I. C. πῖνον. Vide Suidam in Salustio et in πῖνος.

Pag. 1069, vers. 2, I. λαμβάνεται I. S. Vers. 6, H. St. 2, M. M. et cod. B. ὑπερεφάνη. Vers. 7, verba illa ἀντὶ τοῦ ἐμβλέπ. ἀκριβῶς ἐπισκοποῦν (sic H. St. Vers. pro διεσκοπ.) uncis includantur. I. S. locum integrum ita explicat: Ὄναρ μὲν μυριάκις παρῆν, ὡς φάναι τὸ ἔπος, ἅπαξ δὲ καὶ ὕπαρ ἐφάνη τὸ φάσμα περιορώμενον τὸν ἄνθρωπον ἐναντίως τῆς τῶν πολλῶν χρήσεως. Οὐδείς ἐστιν οὕτω τὸ θεῖον ἐκκεκωφημένος, etc. Hæc sunt verba historici. Ad illud ΠΕΡΙΟΡΩΜΕΝΟΝ, appositum glossema, ἀντὶ τοῦ ἐμβλέπον, ἀκριβῶς διασκοποῦν. Ad illa, ΕΝΑΝ-

ΤΙΩΣ Τ. Τ. Π. Χ. appositum glossema, ἀκώλυτον διέμενεν ὁ. τ. εἰ. ε. τ. ἀν. κ., ubi non solum glossemata in textum irrepserunt, sed etiam depravata sunt. Sed ne sic quidem huic loco consultum est. Nam sequentia sunt ἀποσπασμάτια, et, ut dixi, laceri corporis disjecta membra. Vers. 9, H. St. κατὰ τὸν ἄνθρωπον. Vers. 15, συστασιῶται. F. συνθιασῶται, sed non temere mutaverim. I. C.; nam et hic aliud excerptum. Vers. 19, ἐξέδωκεν ἰχνουμένῳ H. St. Vide pag. seq. vers. 17. Vers. 23, l. ἀπόρρητος, οὐδ' εἰς ἀφροδ. παρακληθεὶς ἄπαιδα idem. Vers. 24, ἄπαιδα βίον. Suid. in Hilario. Vers. 36, ms. ἐπίτοκα, ut sup. 1956, 1. Herodot. Θυγατέρα ἐπίτεκα ἐοῦσαν. Lucian. Βαρύνεται γὰρ ἡ ἀθλία τὴν γαστέρα, καὶ σχεδὸν ὡς ἐπίτεξ ἐστίν. Phrynich. Ἐπίτοκος γυνὴ εἶπεν ἀδοκίμως Ἀντιφάνης ὁ κωμικὸς, δέον εἰπεῖν ἐπίτεξ. Vers. 41, ἀνακωχάζειν. Procop. lib. IV: Τὰς ναῦς ἑκάτεροι ἀνεκώχευον, καὶ ξυναγαγόντες αὐτὰς ἐς ὀλίγον, παραίνεσιν ἐς τοὺς στρατιώτας ἐποιοῦντο. Utitur hoc Xiphil. in Trajano. Vers. 42, l. ὁμμακοΐου. Aliud enim ὁμακοεῖον Pythagoræ apud Clem. Alex. *Strom.* I. Vers. 49, H. St. τῶν ὑπερουσίων ἐν ᾅδου ταῖς Φίρμου. Firmus κηπουρικὰ scripsit auctore Plinio. Vers. 5, a fin. τοῖν χεροῖν. Cod. B. A. S. H. St.

Pag. 1072, vers. 1, ὡς διέδειξεν. Οὐ H. St. Vers. 2, ἦν τό, τε σῶμα. cod. V. H. St. Vers. 34, H. St. ὀρθοῖντο. I. S. ὠθοῦντο. Vers. 23, ἀλλ' ἐτέων οὐκ ἐπέβη πισύρων. Acroteleution Pentametri. I. S. Vers. 25, τὴν στρατηγίδα ἀρχήν, I. C. H. St. Vers. 28, ἀπετρέπετο. Schol. ὅρα τὰς ἐπιβουλὰς τῶν βασιλέων, καὶ τὰς ἀποτυχίας. Vers. 32, στρατηλάτης. Ζήνων, ad marg. cod. B. M. M. H. St. Vers. 59, Ἑρμενερίχου. cod. V. Ἑρμενερίκου. Cod. B. Ἀρμερίχου. M. M. Ἀρμενερίχου. Vers. 48, ἡ γρημαία, Themist. inde ὁ γριμαιοπώλης Lucian. Vers. 49, Ὅταν. et Vers. 8 a fin. Πεφύκασι sunt fragmenta καλλιεπείας quam dicit, id est, φρασιολογίας. Vers. 7, a fin. τῇ μισοπράγμονι ζωῇ τὴν ἀρετὴν ἐπιφημίζειν. Scholion M. M. Τοῦτο ἀληθές ἐστιν, εἴ γε καλῶς κατορθωθῇ. Ἀλλ' ἔστι δυσκατόρθωτον, ὡς ἐγὼ πεπείραμαι. Καὶ μᾶλλον ἔνθα οὐχ ἡ ἀρετή, ἀλλ' ἡ κακία ἐπαινεῖται καὶ ἐπιδίδωσιν. Vers. ult. οἱ ἐν γωνίᾳ. Οὐ πάντε., ἀλλ' οἱ πλείους διαβαλλόντων τὴν κακίαν ἐπὶ τῶν ἔργων ἄτρεπτον τὴν ἀρετὴν διασώζουσι, Schol. in eod. cod. M. M.

Pag. 1073, vers. 37, καὶ παιᾶνα καλέσασα. Hæc verba in cod. H. St. desunt pro quibus J. S. legit καὶ πόαις ἀνακαλέσασα, recreatum herbis et medicamentis. Ἐσμοῦνον שמונה octo. Vers. 37, ἀποτέμνει. Schol. εὖ γέ σοι τῆς σωφροσύνης ταύτης κἂν μυθικῆς. M. M. Vers. 43, H. St. Σαδούκῳ. Vers. 44, ἀπεδείξατο idem. Vers. 3, a fin. χυδαῖος. H. St. inferne Χαλδαῖος.

Pag. 1076, vers, 15, Ἱμερίου. Exstant seorsim editæ cum H. St. notatiunculis, quem fere passim secuti sumus. Vers, 17, Ὑπερείδου, H. St. Ὑπερίδου, reliqui cod. et Plutarch.

Pag. 1077, vers. 18, στηλίτην παρὰ τῷ Θεῷ γινόμενον ὑφορῶμαι Αἰσχίνην. Horum glossema sunt ea, quæ interjecta, ἀντὶ τοῦ ἐν στήλῃ θριαμβ. ὧν ἐτόλμ. I. S. Vers. 24, ἀλλ' ὅμως. Quæ in his luculentis Eclogis leguntur, distinguenda et a capite incipienda erant secundum membra sua στηλίτην, est principium excerpti : ἀλλ' ὅμως, aliud excerptum : φθείρουσι μὲν aliud. Item nova initia illis danda erant, hoc est singula lineas suas incipere debebant. Eodem modo faciendum fuit in superioribus de Isidoro, et aliis, ubi magna illa confusio his distinctionibus discuteretur. Sic infra, vers, 41, κοινολογεῖται principium ; et vers, 44, ἄνθρωπος, aliud; et 46, δι' οὓς ἤρθη, aliud; et 49, ἀλλὰ τὸ μὲν Θηβῶν, aliud; et sic in omnibus excerptis hujus Himerii et aliorum. I. S. Vers. 10, a fin. ὑπερεφόβει τοὺς Ἑλλ. I. S. Vers. 3, a fin. οὕτω τῆς αἰσχύνης, εἰ πονηρὸς ἐξηλέγχετο. Idem.

Pag. 1080, vers. 2, οὐ λύσω τοὺς νόμους, ἔφην ἄν, I. S. Vers. 4, οὐδὲ τῷ Φωκέων αὐθέντῃ κελεύοντος ἄλλου σπένδομαι. Idem et H. St. Vers. 21, τὴν βῶλον καὶ τὸν κύαθον· γῆν καὶ ὕδωρ, Herodot. I. S.

Pag. 1081, vers. 6, φθάνουσι τὰς προσδοκίας, οὕτω Σάρδεις εἷλεν. Nam τὸ ἡγήσασθαι abundat I. S. Vers. 34. ἧς ἐνυβρίζει, H. St. Vers. 35, ὁ τῷ βασιλεῖ. Idem. Vers. 41, βραδέως ἀντὶ τοῦ τὸν τρόπον. Idem. Sed cod. H. St. βραδέως ἄρτι τὸν τρόπον τὸν Αἰσχίνου (καὶ) φυλάττεσθε.

Pag. 1085, vers. 22, οὐ πάντα I. S. Vers. 25, οὐ δὴ H. St. et I. S. Vers. eod. ταύτας γε ν. ἑ. τ. δ. προσιέσθαι I. S.

Pag. 1088, vers. 13, πλούτῳ καὶ χρήμασι οὐκ ἔστιν αἱρετή, ῥώμη τε σώματος ἀρετή. ὑπέρ. I. S. Vers. 29, Ἀναξαγόρας. Plut. in *Vita Periclis*. Vers. 31, Δημόκριτος. Philo lib. *De vita Theoret.* Idem de utroque memorat. Vers. eod. ἑκὼν δ' ἐνόσει σῶμα. Gellius lib. X, cap. 18. Vers. 41, περιεργοῦντος ἐφόλκ. I. S

Pag. 1089, vers. 3, κολάζειν ἐθέλειν I. S. Vers. 24, Ἠδίκηται. Hic incipit aliud excerptum ex argumento patris, qui interfecit filium deprehensum cum matre tanquam mœchum, quæ omnia nihil ad prioris excerpti argumentum, quo Epicurus impietatis postulabatur. I. S. Vers. 27, τῷ λαθεῖν θεραπεύει. Idem. Vers. 3, a fin. ἔξεστί μοι. Hæc ex margine in textum irrepserunt. Sunt glossema horum, ΕΞΕΣΤΙ ΜΟΙ, φησί. I. S. Vers. ult. ἀνεύθυνον. Τὸ ἔχειν idem.

Pag. 1092, vers, 17, οὐ πέπρακται ; Ἐναγὴς μοιχεία διὰ σοφισμάτων τετόλμηται, καὶ παῖς δυστυχὴς κατὰ μητρὸς ἀθλίας ἐξ ἐναγοῦς κρατῆρος I. S.

Pag. 1100, vers. 46, ὁ γὰρ πρὶν ἀνενεγκεῖν. Περὶ τοῦ ὅτι χρὴ τοὺς ἐχθροὺς τιμωρεῖν ἐν καιρῷ ταπεινώσεως, ἵνα μὴ ἀνενέγκωσι, καὶ ἀμύνωνται M. M.

Pag. 1104, vers. 20. Idem Scaliger ἄνδρες γάρ φασιν, etc. Est enim παροιμιῶδες, et sane ita concepta fuit parœmia :

Ἄνδρες γάρ εἰσιν αἱ πόλεις, οὐκ οἰκίαι. (Senarius.)

Pag. 1105, vers. 21, l. ὅπλα τῶν κινδυνευόντων οὐ προὔβάλλετο. Nam manifeste deerat negatio. I. S.

Pag. 1109, vers. 3, ἐπὶ πᾶσαν ἰόντα γῆν I. S. Vers. 6, l. ἀλλὰ καὶ ταῦτα σιγῇ παρέλθωμεν, καὶ τῆς εἰρήνης. Omnino κἂν pro καὶ bis positum totam sententiam obscurabat. I. S. Vers. 10, τὸ μὲν γὰρ καὶ τύχης ἔργον πολλάκις· nempe τρόπαιον. Idem. Vers. ult. σφίγξας.

Pag. 1113, vers. 4, ὑπέρ σου παιδίου I. S. Vers. 5, κοσμήσας. et Πέμπει ποιπνύοντας, aut tale quid. Alioqui mendosiss. est lectio. Sane quid pro illis σπεύδει πολιτεύοντας reponam, non succurrit. I. S.

Pag. 1116, vers. 28, ὅτι δὴ μόνος τὸν Ποσειδῶνος πόθον πεπίστευται I. S.

Pag. 1120, vers. 37, ἢ ἐξεζήτησα. Ἢ ἐξήσκησα. Est varia lectio, quæ in textum irrepsit, quæ inepta est. Notum multa ejusmodi in textum irrepsisse apud auctores utriusque linguæ I. S. Vers. ult. Ἀλέξανδρος. Aliud excerptum. Vers. eod. τό τε γὰρ τῆς μεσημβρίας. Aliud excerptum, ut in sequentibus quod cola, tot Excerpta I. S.

Pag. 1124, vers. 16, μοῦσαι καὶ σκάφη ἤδη τολμῶσι. Nam illud φυγὴν irrepsit ex sequentibus. Meminisse autem debemus, fere omnia membra esse diversa excerpta, ut in superioribus attigimus. Quare frustra continuationem orationis hic requiras. Idem. Vers. 49, ἔφερον ἀγάλμασι I. S.

Pag. 1128, vers. 6, a fin. πήχεις. μικρά τινα παιδία, πήχεις οἱ Αἰγύπτιοι καλοῦσι, Lucian.

Pag. 1132, vers. 3, Ἀφροδίτῃ. Quæ inde Κύπρις Theocr. Κυπρία et Κυπρογενής Pindaro, Κυπρογένεια Aristophani dicitur.

Pag. 1137, vers. 15, τὸ εὔκολον. Τὸ μιμητικόν, καὶ πρὸς πάντα σχηματίζεσθαι καὶ μεταβάλλειν δυνάμενον, Lucian. lib. *De saltatione*. Τὸ συνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις οὐ θείως, ἀλλὰ πολιτικῶς, Syues. epist. 137.

A Pag. 1144, vers. 8, a fin. Ὅτι πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἱστόρησαν, ἀπὸ σχήματος γυναικείου. De mutatione sexus narrantur aliquot exempla cum a medicis, tum a Plinio, *Historiarum* lib. VII, cap. 4; a Joanne Joviano Pontano, lib. X *De rebus cœlestibus*, cap. 5.

Pag. 1145, vers. 23. Notetur verbum in Lexicis hactenus desideratum, προικίζειν, id est, *dotare*. Laert. προῖκα ἐπιδιδόναι. Philo, pag. 539, προικιζέτω τὴν παῖδα ὁ φθορεὺς ἄλλῳ, ζημιούμενος χρήμασιν. Epiphan. pag. 456, μὴ πεπροικισμέναι ὑπὸ τοῦ Λόγου. Atque inde ὁ προικισμός. Ibid. Horum prototypum est ἡ προίξ, *dos*; hinc θεράπαιναι προικίδιαι apud Philonem, lib. Περὶ εὐγενείας. Ἄπροικον γῆμαι, ἀπάγειν, λαβεῖν, Lucian., Athen., Laert. Vers. 29, τῷ πυρετῷ. H. St. τῶν πυρετῶν, sed illud in marg. Vers. 34, H. St. προπεσεῖν. Vers. 44, ἑρμαφρόδιτον. Ἀῤῥενόθηλυν. Naz. ἀνδρόγυνον, Lucian. γύνανδρον, Philo. Vers. 3, a fin. τὴν ἀλήθειαν διασαφῆσαι, καὶ θυμῷ τετολμηκότι τὴν καθυποκρινομένην τὸ τῆς φύσεως ἄῤῥεν ἐσθῆτα λύσασαν. I. S.

Pag. 1148, vers. 7, ὠειδεῖ. H. St. ὁμοειδεῖ. Sed illud ad marg. Vers. 8, σύντρησίς τις. Idem. Vers. 12, δόξαι κεχρῆσθαι. Idem. Vers. 16, διότι. Vers. 29, Καλῷ. Idem. Vers. 32, παρὰ δὲ τὸν καλούμενον συριγγωθέντα, H. St. et alteram lectionem in marg. παρὰ δὲ τὸν καλούμενον κτένα, τόπου συριγγωθέντος. I. S. Vers. 51, H. St. ἀνέφυσε. Vers. 7, a fin. idem Καλλώ. Vers. ult. H. St. τύπον. H. St. 2, τόπον.

Pag. 1149, vers. 16, τοιούτου γεγενημένου. Schol. in cod. H. St. 2, et M. M. Τοιοῦτόν τι τέρας ἐφάνη κὰν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὃ καὶ πρὸς ἄμφω τὰ γένη ἐγνώσθη μεθαρμοζόμενον, πάσχον τε καὶ πράττον τὰ φυσικά· πλέον δ', ὡς ἔλεγε, κατεκράτει τούτου ὁ τοῦ ποιεῖν ἔρως. Εἰ δέ που καὶ ἔπασχεν, οὐ κατὰ τὸ ἑκούσιον, ἀλλ' ἀναγκαζόμενον. Vers. 23, τῇ μὲν γὰρ θηλείᾳ. H. St. Vers. 45, ἐξ ἁπάσης τῆς Αἰγύπτου πεφυγαδευμένους. Fabulam de Judæis propter lepram, sive tabem, quæ corpora fœdaret, Ægypto pulsis ut veram commemorat quoque Cornel. Tacitus, lib. *Historiarum*. Vers. ult. συστήσας. Ἴσ. μισήσας. H. St.

Pag. 1146, vers. 5, καταῤῥᾶναι idem. Vers. 8, asteriscus ante ἀναγκάσας ponatur, et in marg. l. ἀναγκάσασθαι, est enim ea lectio cod. A. S. in quo coaluerunt, ut apparet, duæ dictiones in unam pro ἀναγκάσας vel (ut H. St. 2) ἀναγκάσαι προσενέγκασθαι. Cæteroquin ἀναμασᾶσθαι notæ significationis verbum, idem quod Clem. Alex. ἀναμηρυκᾶσθαι. Vers. 15, φόρους τοὺς ὀφειλομ. πραξάμενος. Synes. epist. 79, Ζηνᾶς ὁ πράξας πέρυσι τοὺς διπλοῦς φόρους. Id est, εἰσπράξας vel εἰσπραξάμενος. Vers. 11, a fin. et hic asteriscus est chalcographi culpa transpositus. H. St. φρονήσει δὲ καὶ ἀνδρείᾳ πολὺ διαφέρων. Vers. 6 a fin., τιμώμενον. Θαυμαζόμενον idem.

D Pag. 1153, vers. 4, τοῦ σύμπαντος ἔθνους. Idem. Vers. 39, γενομένας. H. St. ἐγνωσμένας; sed illud ad marginem, ut fere alibi alia. Vers. 43, H. St. περὶ τῶν παρ' Ἰουδαίοις ἐθῶν τε. Vers. 4, a fin. Κάτλον. Plutarch. in *Vita Marii*.

Pag. 1156, vers. 6 a fin. ἀπολυθῆναι τοῦ ζῆν. Vita exsolvi. Vers. 3 a fin. χάρχαρον. Τὸν νῦν λεγόμενον χάραδον. Schol. H. St. M. M. Vers. penult. H. St. ἐννεακλίνου. M. M. ad oram ἐννεακλίτου.

Pag. 1157, vers. 12, ἐῤῥιπτο δ' οὖν. Idem.

Pag. 1160, vers. pen. Ῥωμαίων οἱ ταῖς εὐγενείαις. Τοῦτο καὶ νῦν γίνεται· καὶ ἱστοροῦσι τὰς πράξεις τῶν βασιλέων οἱ κατὰ γένος τούτοις προσήκοντες, εἰς ἔπαινον αὐτῶν καὶ ζωὴν τῶν ὁρώντων. Schol. M. M.

Pag. 1161, vers. 27, Μασανάσσης. Masinissa scripti omnes, et H. St. editio, Μανασσῆς, quod ut suspectum rejeci in marginem. Illud reperies apud Plutarch. in *Vita Catonis* majoris, et alibi: pro quo in Polybii excerptis, ecloga 118. Μεσσανάσσης legitur, apud Lucian. in Macrobiis, Μασσινισσᾶς. Vers. 40, υἱὸν εἶχε τετραετῆ. Idem ex Polybio narrat Plutarchus libro Εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον. Vers. eod. υἱόν. Ὄνομα Σθεμβὰν, ὃν μετὰ ταῦτα Μιχίψης εἰσεποιήσατο. Suid.

Pag. 1164, vers. 23, ἔδωκε χώραν. Ad marg. cod. H. St. adnotatur, τίσιν. Vers. 26, ὅτι μετὰ τὴν Καρχηδονίων κατάλυσιν. Hanc belli servilis historiam, Latine a se redditam, ad calcem Diodori Sicul. H. St. impressit. De eodem vide Strabonem, lib. VI; P. Orosium. lib. V, cap. 6.

Pag. 1169, vers. 43, ἅμα τεττάρων. Notetur τὸ ἅμα cum genitivo, quod cum alibi etiam in hoc opere occurrat ne dubita, quin et supra, p. 977: vers. 11 a fin. ἅμα, Ἰωσεδὲκ τοῦ ἀρχιερέως auctor scripserit.

Pag. 1172, vers. 21, H. St. 2, Τίττος. Vers. 11 a fin., ἐβάλλετο χάρακα, I. S.

B Pag. 1173, vers. 16, πέραν θαλάττης idem. Vers. 42, ἀγκυλίων. Ἴσ. ἀγκυρίων H. St. Vers. 3 a fin., nota parentheseos tollatur post παραλυπῶν collocanda, I. S. H. St.

Pag. 1176, vers. 46, αὐλομανοῦντα. Γυναικείαις θέαις αὐλοῦντα. *Modos tibia facientem in spectaculis thymelicarum mulierum.* Nam profecto αὐλομανοῦντα tam ridiculum, quam quæ Latine reddere conatus est H. St. Quis sanus dixerit αὐλομανῶ θέαις; quis hoc intelligit? Hominem de fæce vulgi notat, hariolum et tibicinem non tragœdorum, aut comœdorum, sed Thymelicarum saltatricum. I. S. Vers. eod, βασιλεύσας, τὰς μὲν πόλεις. H. St. Vers. pen. H. St. βοηθήσων.

Pag. 1177, vers. 10, ἐπὶ προτερήματος, I. S.

Pag. 1180, vers. 3, ἐπιθέμενος τοῖς περὶ Ἀθηνίωνα, ὁδοιποροῦντας, H. St.

Pag. 1184, vers. 31, l. Ῥωμαίων ἐθῶν, I. S.

C Pag. 1185, vers. 16, l. Λευκίου Μαρτίου. Cum dicat hos consules creatos olympiade 171, ergo accidit anno U. C. 655. Atqui Fasti præferunt annum 662; septem annis discrepatur. Deest aliquid, puta Ὀλυμπιὰς δ' ἤχθη ἡ β' πρὸς ταῖς ἑκατὸν ἑβδομήκοντα, I. S.

Pag. 1188, vers. 24, πολλοὺς ἐνέχουσαν, I. S. Vers. 23, H. St. Κλέπτιος, sed alteram lectionem in margine.

Pag. 1189, vers. 39, H. St. 2, παύεται. Vers. 41, H. St. Ἴσ. τῶν Καίσαρα ἀνελόντων. Vers. 7 a fin., Ὅτι τὸ τῶν ἰλλουστρίων. Illustrissimi dignitas, vel illustrissimatus, est posteriorum temporum. Itaque ridiculum putare hoc a Diodoro unquam proditum fuisse. Itaque sine dubio hæc, et quæ sequuntur, sunt sequioris et posterioris scriptoris. I. S.

Pag. 1192, excerpta e *Vitis* Plutarchi desiderantur in cod. H. St., ut et Aristidea: quare neque nos his immorabimur, cum auctores illi exstent integre editi, unde mutila nullo negotio restitui, errata corrigi possunt.

Pag. 1196, vers. 15, ἐφ' ἵππον. Ald.

Pag. 1197, vers. 23, in marg. l. Βουκεφάλαν, sic Plutarch. in *Vita Alex. Magn.* et lib. Πότερα τῶν ζώων φρονιμώτερα. Max. Tyr. λόγῳ κς'.

Pag. 1201, vers. 8, τὸ Ἠλύσιον εἶναι πεδίον. De quo Lucian. Περὶ πένθους. Naz. in *Vita Basilii Magni*. Λῆρος ὁ Μίνως ἐκεῖνος καὶ ὁ Ῥαδάμανθυς· οὓς ἀσφοδελῶν λειμώνων καὶ Ἠλυσίων πεδίων ἠξίωσαν οἱ Ἕλληνες, ἐν φαντασίᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείσου γενόμενοι ἐκ τῶν Μωσαϊκῶν, οἶμαι, βιβλίων καὶ ἡμετέρων, εἰ καὶ περὶ τὴν κλῆσίν γε διηνέχθησαν, ἐν ἄλλοις ὀνόμασι τοῦτο παραδηλώσαντες.

Pag. 1209, vers. 29, ὡς μελίττας μὲν βόες. Ideo βούπαιδες dicuntur. Vers. eodem, σφῆκας δὲ ἵπποι. Horapollo, lib. II, cap. 44. Vers. 30, κάνθαροι. Plin. lib. XI, cap. 20.

Pag. 1212, vers. 1, κόρακες γάρ. Γέγονε καὶ τοιοῦτόν τι ἐφ' ἡμῶν, περδίκων καταπεσόντων, πετωμένων ἀγεληδὸν, ὅτε καὶ οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ ἔλεγον, ἐκ τῶν φωνῶν καταπεπτυπεῖσαι τὰ ὦτα τὰ ζῶα,

καὶ οὕτω περιηχούμενα πίπτειν εἰς γῆν. Scholion M. M. Vers. 16, Ἀριστείδου Παναθηναϊκός. Hic partim ab Aldo, partim cum aliis Aristidis Orationibus est impressus Florentiæ typis Philippi Juntæ, anno 1517.

Pag. 1313, vers. 19, Πυθαγόρου βίος. *Vitam Pythagoræ*, præter Laertium, Jamblichum, et Suidam editos, scripsit Malchus quidam, cujus πονημάτιον illustris Joan. Vincentius Pinellus amplissimo Welsero nostro misit : ut et Theophrasti Opuscula, quæ exstant, et librum Aristoteli ascriptum *De spiritu*, innumeris locis singula (excepto Malchi libello) a Daniele Furlano Cretense emendata, Latine reddita, et commentario illustrata, lucem (ut confidimus) aliquando visura. Vers. 9, τῶν δὲ Πυθαγόρου. Hæc totidem verbis leguntur in scholiis Græcis ad Idyllium Theocriti 14. Vers. 31, ἔξωθεν ζηλωταί. Scholiastes Theocriti ἔξω ζητηταί mendose; illud etiam Suidas. Vers. 9 a fin. Ὁ δὲ δέκα, σύνθεσις τῶν τεσσάρων, κατὰ τὸ ἑξῆς ἀριθμούντων ἡμῶν. Δεκὰς γὰρ δυνάμει ἐστὶν ἡ τετράς, ἀπὸ τῆς μονάδος εἱρμῷ κατὰ πρόοδον συντιθεμένη. S. Maximus lib. *Mystagogiæ Eccles.* pag. 26, edit. August. Vers. 5, a fin. τῇ ὁμιλίᾳ, τῇ πρὸς τοὺς θεούς. Plutarch. lib. *De superstitione*, ὁ Πυθαγόρου λόγος, ὅτι βέλτιστοι γινόμεθα πρὸς τοὺς θεοὺς βαδίζοντες. Vers. seq. προσιόντα. Al. προσιόντας.

Pag. 1315, vers. 31, ἡ δὲ ἀκοή. Hæc, Plutarcho auctore, λογικωτέρα μᾶλλον ἢ παθητικωτέρα. Div. Chrysost. *Epilogo in Acta apostolorum*, qui in ms. Augustano desideratur, ad verba illa : Ἐπεὶ νωθροὶ γεγόνατε ταῖς ἀκοαῖς· Ἔστι γὰρ (inquit), ἔστιν ἀσθένεια καὶ ἀκοῆς. Καθάπερ γὰρ στόμαχος οὐκ ἂν δέξαιτο ὑγιεινὰ σιτία καὶ δυσκατέργαστα ἀσθενὴς ὤν· οὕτω καὶ ψυχὴ ὀγκωθεῖσα, φλεγμαίνουσα, ἄγονος γενομένη καὶ ἔκλυτος, οὐκ ἂν δυνηθείη δέξασθαι τὸν πνευματικὸν λόγον. Ἄκουε τῶν μαθητῶν λεγόντων· Σκληρός ἐστιν ὁ λόγος οὗτος, τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; ἂν δὲ ἰσχυρὰ ᾖ καὶ ὑγιεινή, πάντα ῥᾷστα, πάντα εὔκολα, ex cod. ms. M. M. Vers. 32, ἡ δὲ ὄσφρησις. Γεύσεως ὄσφρησις προκαθημένη, τὰ πρὸς ἐδωδὴν καὶ πόσιν σχεδὸν ἅπαντα προδικάζει· ἀφ' οὗ καὶ προγευστρίδα αὐτὴν ἐκάλεσαν, εἰς τὴν ἐνέργειαν ἀπιδόντες, εὐθυβόλως ἔνιοι. Philo.

Pag. 1317, vers. 44. Οὐχ ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων, I. S.

Pag. 1319, vers. 23, ἕξις ποιητικὴ μετὰ λόγου. Ἀληθοῦς, Aristot. *Ethic.* Nicomach. lib. VI, cap. 4. Vers. 6 a fin., Ὅ τι ἂν καὶ παρὰ βαρβάρων μάθημα. Eadem ascribitur laus Romanis Athenæi, lib. VI, extremo.

Pag. 1321, vers. 26, Ἀγαθαρχίδου. Edita hæc excerpta Græce et Latine ab H. St. anno 1557 et 1584.

Pag. 1352, 1356, περὶ τῶν ῥιζοφάγων, ὑλοφάγων, σπερμοφάγων, στρουθοφάγων, Αἰθιόπων τῶν σιμῶν, ἀκριδοφάγων, etc. Eadem fere habet Diodor. Sicul. lib. III.

Pag. 1361, vers. 49, χαμηλοπάρδαλις. Εἶδον τὸ τοιοῦτον ζῶον κἀγώ, παρὰ τοῦ τυραννοῦντος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ σταλὲν τῷ βασιλεῖ ἡμῶν. Ζοράφιν δ' ἐκάλει τοῦτο ὁ ἀγαγὼν βάρβαρος. Schol. M. M.

Pag. 1380, vers. 31, Ἱεροκλέους περὶ προνοίας. Vide supra pag. 548, vers. 2 a fin.

Pag. 1388, vers. 6, ταῖς παντοίαις τούτων μεταβολαῖς. Schol. αἰσχυνέσθωσαν ἐκ τούτων οἱ ἀφηνιάζοντες πρὸς τὰ συμπίπτοντα δυσχερῆ, καὶ μὴ ταπεινούμενοι, M. M.

Pag. 1392, vers. 26, παῖδα γὰρ εἶναι. Schol. Σημείωσαι τὴν ἀναγωγὴν τοῦ παιδεραστοῦ. Καὶ ἤρκει τὸ εἰπεῖν ἐρωτικόν· τὸ γὰρ τοιοῦτον ὄνομα καὶ ἐκ μόνης ἀκοῆς ἐστιν ἀηδές. Καὶ τέως ἀποδείκνυσι τοὺς παιδεραστὰς θεωρητικούς. Εἰ δέ εἰσι πρακτικοὶ παιδερασταί, τί λέγεις, ὦ Πλάτων; M. M. Vers. 8 a fin. Ὅτι νόμοι. Σημείωσαι τοῦτο τὸ κεφάλαιον, ὡς πάνυ χρήσιμον ὅλον.

Pag. 1397, vers. 26, Γρηγορίου. Τοῦ Διαλόγου,

A cod. V. H. St. ὃς διὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενα θεῖα πονήματα Διάλογος ἐκλήθη, Cedrenus. Vers. 32, κλειὸς χαυρίν. Cod. Aug. Dialog. mss. κλειὸς χαυρή, quod æque obscurum. *Clivum Scauri* esse intelligendum, vidit ocellus patriæ meæ, M. V. Vers. 39, ἦκέ τις. Schol. Ὅρα τὴν ἐλεημοσύνην. Vers. 2 a fin., ὡς ἔθος πράττειν. Schol. Τοῦτο εἰ καὶ ἔθος, ἀλλὰ καὶ τότε μέχρι τινὸς ἴσως. Νῦν δὲ ἀπέπτη, καὶ οὐδ' ὅλως οὐδ' ἐξ ὀνόματος ἔγνωσται, M. M.

Pag. 1409, quæ de Paphnutio et Spiridone memorantur, eadem leguntur apud Suidam, et in *Ecclesiastica Historia;* in hac etiam, quæ de Constantino, D. Athanasio, etc., paulo post sequuntur.

Pag. 1420, vers. 9, l. Κωνστάντιον τ. Ῥ. ἀ. διέποντα, ἢ τὰ τῆς ἀ. ἐνεχειρίζετο σχ. προδοσία τ. τ. αἱ. πρ. καὶ συνδρομή. I. S.

Pag. 1437, vers. 38, δέον στέργειν. Idem.

B Pag. 1448, vers. 39, καταλήψεσθε. I. S.

Pag. 1452, περὶ τῶν δέκα ῥητόρων. Consule Plutarchum, qui eorumdem Vitas descripsit, ubi nonnulla cum Photianis eadem cognosces; velut in hac *Antiphontis Vita*, quod Sophili F. Thucydidis historici auditor fuerit, et id genus alia.

Pag. 1453, vers. 3 a fin., δακρύσαντα. Ὅρα ὅτι οὗτος μὲν ὁ σοφὸς διδάσκων ἐμμίσθως ἐδάκρυσεν, ὡς πεπραμένος· οἱ δὲ νυνὶ μωροὶ κατ' ἐμὲ ἐπὶ μισθῷ τὰ μισητὰ τῷ Θεῷ διαπραττόμενοι γάννυνται, ὡς εὐημεροῦντες ἐξ ἐντρεχείας καὶ φρονήσεως. Schol.

Pag. 1456, vers. 17, τὴν πραγματείαν. Ὥσπερ δὲ τοὺς καλοὺς ἰχθῦς ὅλους πωλοῦμεν, οὕτω κἀγώ σοι, εἰ βούλοιο μαθητεύειν, ὁλόκλ. ἀποδώσ. Plutarch.

Pag. 1457, vers. 32, potuisset hoc etiam modo exprimi distichon illud :

Τιμόθεος φιλίας τε χάριν σύνεσίν τε προτιμῶν,
Ἰσοκράτους εἰκὼ τήνδ' ἀνέθηκε Θεῷ·

C Κλεοχάρους ἔργον. Pro illis stella notatis legitur apud Plutarch. ξενίην et Λεωχάρους.

Pag. 1472, vers. 40, εἰς σπήλαιον. Quintil. lib. X, cap. 3. Vers. 8 a fin., ἐπὶ τὸ Φαληρικόν. Quintil. ibid. et Cicer. *De finibus*, lib. V.

Pag. 1473, vers. 28, τί πρῶτον. Quintil. lib. XI, cap. 3; et Cicer. lib. I *De orat.*; Valer. Max. lib. VIII, cap. 7.

Pag. 1484, vers. 41, ταλάντων. Apud Plutarchum, ubi idem recitatur, pro αὐτὸς ἐποιεῖτο τὴν διοίκησιν, H. Wolf. legit αὐτὸς ἐποιεῖτο εἰσήγησιν, initio fere *Vitæ Lycurgi oratoris*.

Pag. 1485, vers. 7, l. φιλοσόφῳ τὰς χεῖρας ἐπιβαλόντος τελώνου, καὶ πρὸς τὸ μετοίκιον αὐτὸν ἄγοντος· συναντήσας.

Pag. 1500, vers. 16, στολὴ δ' ἄν. Schol. Ἐγὼ δ' ἂν εἴποιμι στολὴν πρώτην, τὴν παρὰ Θεὸν παῤῥησίαν, διὰ τὸ τοῦ συνειδότος ἀκατάγνωστον· ἣν τὸ ἅγιον βάπτισμα καὶ ἡ μετάνοια τοῖς τε φωτιζομένοις

D καὶ ἀληθῶς μεταμελομένοις χαρίζεται τοῖς πιστοῖς καὶ Πατέρα ἐπικαλουμένοις τὸν Κύριον. M. M.

Pag. 1509, vers. 7, τὸ παρὰ καιρὸν σιωπᾶν. Inter gnomas εἰς Σιωπὴν legitur vulgo Senarius :

Οὐ δεῖ σιωπᾶν, καὶ λαλεῖν ὅπου χρεών.

Ubi pro negandi particula οὐ, legendum est οὗ.

Οὗ δεῖ, σιωπᾶν· καὶ λαλεῖν, ὅπου χρεών.

Sic Euripides apud Plutarch. :

Σιγᾶν θ', ὅπου δεῖ· καὶ λαλεῖν, ἵν' ἀσφαλές.

Pag. 1513, vers. 7 a fin., πρὸς Γαϊνᾶν. Theodoret. *Eccles. Hist.* lib. V, cap. 32.

Pag. 1517, vers. 47, σκάμματα. Τὸ σκάμμα, locus certaminis, campus athleticus. Epiphan. pag. 218 : Ὁ ἀγὼν ἐτελέσθη, καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα, καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν, καὶ ἀγωνισάμενοι ἀνεπάησαν· καὶ οἱ μὴ φθάσαντες ἐξῆχαν, καὶ οἱ μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι εὐποροῦσι, καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἡττηθέντες ἐξεβλήθησαν, καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελείωται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν.

B. Ambros. lib. I *De officiis*, cap. 16 : *Quid alibi poscis, quod alibi debetur? quid præpropere coronam exigis, antequam vincas? quid detergere pulverem, quid requiescere cupis? quid epulari gestis, antequam stadium solvatur? Adhuc populus spectat, adhuc athletæ in scammate* (al. *stemmate*, perperam) *sunt; et tu jam otium petis? Sed forte dicas, cur impii lætantur?* (*cur epulantur?*) *cur luxuriantur? cur etiam ipsi non mecum laborant? Quoniam qui non subscripserunt* [mss. S. Udalrici, *qui non scripti erunt*] *ad coronam, non tenentur ad laborem certaminis.*

Pag. 1520, vers. 11, εἰς τοὺς ἁγίους τεσσαράκοντα μάρτυρας. In eosdem exstant homiliæ Gregorii Nysseni et Basilii M., τόπος δὲ τῆς παρατάξεως αὐτοῖς (inquit ille) τὸ τῶν μιαιφόνων δικαστήριον ἦν, ἐν ἐκείνῳ συστάντες ἠγωνίζοντο, οἱ μὲν ἀπειλαῖς ἀκροβολιζόμενοι, οἱ δὲ διὰ τῆς ὑπομονῆς ἀμυνόμενοι. Ex ms. August.

Pag. 1552, vers. 4, προσευχή. S. Maxim. προσευχὴ, αἴτησις ὧν Θεὸς πρεπόντως ἑαυτῷ δωρεῖσθαι πέφυκεν ἀνθρώποις. Εὐχὴ δ' ὑπόσχεσις, ἤγουν ἐπαγγελία ὧν γνησίως λατρεύοντες Θεῷ προσκομίζουσιν ἱ ἄνθρωποι. M. S. Augustan.

Pag. 1560, vers. 25, l. σοφόν τι καὶ μέγα I. S.

Pag. 1565, vers. 27, Θεοφράστου. Edidit H. St. anno 1557. Vers. 32, πολύπους, χαμαιλέων, τάρανδος. Philo lib. Περὶ μέθης.

Pag. 1568. vers. 13. Scholion : Οὐχ οὕτως · ἀλλ' ἐπεὶ λειποψυχία γίνεται, τοῦ περικαρδίου θερμοῦ πλέον ἢ προσήκει σκεδαννυμένου. Τοῦτο δὲ τοῖς μὲν ἡδομένοις, ὡς πλεῖον ἢ δεῖ διαχυθεῖσι, γίνεται, καὶ ὡς ἂν εἴπῃ τις τοῦ ἐν βάθει θερμοῦ τῇ τῆς καρδίας ἀναχύσει καὶ ἐξαπλώσει περὶ τὴν ἐπιφάνειαν σκεδασθέντος. Τοῖς δ' αὖ λυπουμένοις, ὡς μᾶλλον συσταλεῖσι καὶ πιληθεῖσι καὶ οἱονεὶ συσφιγχθεῖσιν · ὡς ἐν πνιγεῦσι συμβαίνει · σβέννυσθαι γὰρ καὶ κατ' ἄμφω τὸ πῦρ γινώσκομεν· τούτου ἕνεκα γίνεσθαι [*Ισ*. γίνεται] καὶ οὐχὶ τῇ τῶν ὑγρῶν ῥοῇ καὶ τῷ πλήθει. Καὶ γὰρ εἰ ἀμέτρως τοῦτο συμβαίη τῷ σώματι, τὸ στε- A γνὸν ἢ μανὸν γενέσθαι · οὐ λειποψυχίαι μόνον, ἀλλὰ καὶ θάνατοι ἐπακολουθήσειεν ἄν. M. M.

Pag. 1577, vers. 6 a fin., τὸν Μωσῆν ἄλφα καλεῖσθαι. Vide supra, pag. 485, vers. 11 a fin. Vers. 5 a fin., καλεῖ τοῦ ψεύδους τὸν Φίλωνα μάρτυρα. Apud quem neque in tribus de Mosis Vita libris neque alibi horum quidquam legitur.

Pag. 1580, vers. 29, l. Ὅρκους δὲ μοιχῶν εἰς τέφραν ἐγὼ γράφω. Vers. 30, Ὅρκους ἐγὼ γυναικὸς εἰς οἶνον γράφω, ut apud Athen. sic recte memini I. S.

Pag. 1581, vers. 36, μαιοῦσαν. l. μυοῦσαν. Diod. S. lib. III, μούσας δ' ὠνομάσθαι, inquit, ἀπὸ τοῦ μυεῖν τοὺς ἀνθρώπους, etc. Plutarchus autem μούσας dici ait, quasi ὁμοῦ οὔσας. Vers. 37, μαάσαν. Ita ms. *Ισ*. μῶσαι. Vers. 40, παρ' Εὐφορίωνι I. S. Vers. 44, ἦτρον idem. Vers. 45. Ὅμηρος. Et Pind. *Nem.* ode 3. Vers. 50, Καλλίμαχος δ' ἐν Ἑκάλῃ. I. S. τὸ μακκοᾶν, quo Lucianus in *Lexiphane* utitur ; B possit etiam ἐκ τοῦ μὴ κοᾶν formari. Simmias Rhod. τὰ δ' ὠκυβοᾷ κοᾶν. Vers. ult. et 1, p. seq. Ἴτυλος,

... Absumpti fata gemens Ityli. Catull. I. S.

Pag. 1584, vers. 2, l. συνεργῆσαι. Et infra, τέτλα et τέτλαθι ; sed nugatur I. S. Vers. 34, ἐν χαρίτων πρώτῃ. τέτλα. I. S.

Pag. 1585, vers. 5, οἱ γλωσσόκομοι, loculi, glossæ τὸ γλωσσόκομον, II Paral. XXIV, Joseph pag. 151 ; Naz. 141 γλωττοκόμιον. Hesych. Διεφθαρμένως δὲ λέγεται ὑπὸ τῶν πολλῶν · ἐχρῆν γὰρ γλωττοκομεῖον λέγειν, ὥσπερ ἀμέλει καὶ οἱ ἀρχαῖοι. Phavorin.

Pag. 1589. vers. 14, τὸν Ἄρην. Παρὰ γὰρ τὸ ἀρήγειν, ὅπερ βοηθεῖν ἐστι, κατὰ γλῶτταν Ἄρης ὠνομάσθαι μοι δοκεῖ, καθαιρετικὸς πολέμων, δημιουργὸς εἰρήνης. Philo.

Pag. 1592, vers. 8 a fin., Αἰσχίνην. Vide supra pag. 1476, vers. 1.

Pag. 1597, vers 1. Ὡραπόλλωνος. Οὐκ ἀπέοικε δὲ C τῶν τοιούτων οὐδὲ ὁ Ὡραπόλλων, ἀνὴρ λόγιος : οὗ ἡ σύνθεσις ἐκ τοῦ Ὧρος καὶ Ἀπόλλων, ἃ καὶ ἄμφω ἐπίθετά εἰσι Φοίβου. Eustath. *Odyss.* A.

JOSEPHUS SCALIGER DAVIDI HOESCHELIO SALUTEM.

Doleo priores litteras meas ab hostium equitatu interceptas ad te non pervenisse. Eæ cum litteris meis et Merulæ ad cl. V. M. Welserum missæ fuerant Coloniam, quæ via maxime infesta ab excursionibus militum, et eorum prætenturis. Quid ad te scripserim, equidem non facile meminerim. Sed, quod posterioribus meis tibi significabam, conjeceram in unum indiculum errores editionis Photianæ, et paucos illos quidem, et propiores mendis typographicis, quam ut ullum locum justarum animadversionum obtinere possint. Itaque neque illæ mendæ tanti esse videbantur, ut de illis te monerem, qui hæc melius perspicere possis, quam ego ; neque tantæ, ut paulo doctiorem lectorem remorari possint. Quo magis inutiliter collocari operam putabam, nisi veritus essem ne tibi hæc denegare esset aut laborem tua gratia declinare, aut amicitiæ nostræ rationem non habere. Quæ potui igitur meminisse, retuli, ut in hoc schedio habes. Quæ bona, pro tuo judicio seliges ; mala, quæ tua est æquanimitas, aut excusabis aut præteribis. Non enim illa morari debent seria tua ; neque profecto opus me in istis memorari, qui in melioribus optarim nomen meum sileri. Vale, mi Hœscheli, et nos ama. Lugduni Batavorum. Kal. Augusti 1599.

PHOTII

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI.

OPERUM PARS QUINTA

—

CANONICA.

—

MONITUM EDITORUM.

Photius tria opera canonica præcipua elaboravit. Primum collegit canones conciliorum œcumenicorum in unam syllogen, eos describendo *ordine chronologico.* Eisdem adjecit canones conciliorum provincialium qui ob præclaram doctrinam et sanam jurisprudentiam vim legis in universa Ecclesia obtinebant, et epistolas canonicas sanctorum Patrum, quæ ad disciplinam generalem Ecclesiæ spectabant. Hanc *syllogen,* quam Zonoras, Balsamon et Aresteni doctis commentariis ornarunt, in suis *Pandectis canonum* edidit Beveregius, nosque edemus inter opera scriptorum qui ad finem sæculi XII vel initio XIII floruerunt.

Deinde Photius eosdem canones descripsit *ordine materiæ,* conjungendo canones ejusdem argumenti, etsi diversis temporibus editi fuiseent, et totam materiam juris dividendo in quatuordecim titulos. Hanc collectionem, sub nomine *Syntagmatis canonum,* primus edidit cardinalis A. Mai, vir, ob in lucem protracta scripta veterum Patrum vix unquam satis laudandus, *Spicilegii Romani* t. VII, eamque nos hic edemus.

Tandem Photius canones *Syntagmatis,* omisso textu, juxta ordinem *Syntagmatis* notavit, et in commentariis adjunctis descripsit leges præsertim civiles quæ eisdem respondebant. Hanc collectionem *Nomocanonem* inscripsit, quia legum tam ecclesiasticarum quam civilium Catalogum ac veluti harmoniam exhibebat. Post alios Voellius et Justellus eam Græce et Latine ediderunt Parisiis, anno 1661, in *sua Bibliotheca Juris,* t. II, p. 785 et seq. Hic nobis edenda est.

Photius scripsit epistolas varias de rebus canonicis, quas suo loco edidimus. Cæteris eminet epistola ad Leonem archiepiscopum Calabriæ quæ est XVIII libri I.

Seriem horum operum claudet opusculum Photii quod inscribitur : *Interrogationes decem cum totidem responsionibus.* Fœtet quidem libellus iste odio schismatico; sed non ideo prætermittendus fuit, siquidem indicet *cujus spiritus* Photius fuit.

DE PHOTII SYNTAGMATE.

(Angelo Mai *Spicileg. Rom.* tom. VII, præf. pag. VIII.)

Photii *Syntagma canonum* (quod ab eruditis cum ejusdem *Synagoge canonum* confundi solet) habere me in manibus, idque typis aliquando fore traditurum, dixi aliquot abhinc annis in prolegomenis repetitæ editionis tomi I *Scriptorum veterum*, p. XXVIII; quo nunc promisso defungi volens, trinas Photii circa jus canonicum curas distingnere atque in antecessum exponere necesse est. Primam itaque curam suam sic narrat Photius ante *Nomocanonnm* in Præfatione, quam ex Oxoniensi codice Justellus edidit, *Bibl. can.* t. II, p. 789 : Ἐπεχείρησα τοὺς ὑπὸ τῶν ἐν χρόνοις διαφόροις γεγενημένων ἁγίων δέκα συνόδων ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ A σωτηρίου δόγματος καὶ χρηστῇ διδασκαλίᾳ πάντων ἀνθρώπων ἐκτεθέντας θεοπρεπεῖς κανόνας εἰς ταυτὸν συναγαγεῖν, ἑκάστης συνόδου τῇ προσηγορίᾳ τοὺς αὐτῆς ἐχομένως ὑποτιθείς. *Quotquot a sanctis decem synodis, diversis temporibus, ad salutaris doctrinæ confirmationem, bonamque omnium hominum institutionem habilis, editi sunt sacri canones, eos ego omnes in unum corpus colligendos suscepi, ita ut uniuscujusque synodi appellationi ac titulo sui proxime canones subjecti sint.* Pergit deinde dicere Photius, se canones quoque apostolorum, synodum Carthaginiensem (sub primate Aurelio) et nonnullorum sanctorum Patrum alios canones seu decreta

eodem opere conclusisse : et primo quidem μέχρι τῆς πέμπτης συνόδου κανόνας εἰς ἓν συναγαγεῖν θέμενος σκοπόν, *scopo sibi proposito, ut canones usque ad synodum quintam in unum corpus colligeret.* Sed mox, ut ibidem subdit, ampliato consilio, longius processit, ita ut synodos quoque se patriarcha habitas æque excerpserit, opusque suum anno demum DCCCLXXXIII, paucis ante obitum annis absolverit. Prima igitur cæterisque amplior Photii canonica lucubratio hæc fuit, quam titulo Συναγωγῆς, id est *Collectionis*, distinguere ab aliis interest. Hæc autem synagoge ipsa, ut reor, est, quam cum Zonaræ et Balsamonis scholiis tum in Parisiensi editione, tum in Beveregii præclaris *Pandectis* legimus. Quanquam eadem in manu scriptis codicibus non sine plurima varietate, ac modo longior modo contractior jacet, ut mihi legenti compertum est.

Mox secundæ lucubrationis naturam sic Photius describit : Πάντων δὲ τῶν συνειλεγμένων τὴν δύναμιν εἰς τίτλους δέκα πρὸς τέτρασι συνελών, καὶ τούτων ἕκαστον εἰς διάφορα κεφάλαια διελών · εἶτα τοὺς πρὸς ἑκάστην ζήτησιν ἁρμόζοντας ὅρους ὑποθεὶς, τάς τε προσηγορίας τῶν αὐτοὺς εὑρόντων δηλώσας, καὶ τὸν ἀριθμὸν διὰ τῶν ἀριθμητικῶν στοιχείων, εὐσύνοπτον, ὡς οἶμαι, κατὰ δύναμιν τὸ *Σύνταγμα πεποίημαι* · *Horum autem omnium ita collectorum vi in titulos quatuordecim contracta, ac unoquoque horum titulorum in varia capita distributo; deinde unicuique quæstioni convenientibus definitionibus subjectis, auctorumque ipsorum nomine declarato, necnon etiam numero per arithmetica elementa apposito, cognitu facile, ut opinor, pro viribus Syntagma elaboravi.* En secunda, ut dixi, canonica Photii lucubratio, *Syntagma* scilicet, id est *ordinata compositio* canonum, atque ad peculiarem finem directa, id est ad demonstrandos confirmandosque canonici juris delectos titulos. Aliud est igitur, ut jam dixi, canonum sive ex synodis sive etiam ex singulis Patribus coacervatio, atque in uno volumine scriptio, quæ nihil est nisi quædam συναγωγή; aliud vero ingeniosa ipsorum dispositio, atque ad certos scopos collineatio, quod σύνταγμα proprie appellatur; quo vocabulo Photius hoc opus suum semper indigitat, ut cuipiam librum nostrum legenti constabit. Itaque et Joannes Scholasticus, qui Photium in Byzantino patriarchatu ducentis annis præcessit, paris omnino structuræ librum ex canonibus usque ad synodum quartam conficiens, sic in titulo habet : *Συντάττει* τοὺς ὅλους κανόνας εἰς ν' τίτλους : *Omnes canones sub titulis quinquaginta simul componit*, seu ad *Syntagma* redigit; quo nomine Joannis labor constanter designatur. Sic ergo exposita Photiani *Syntagmatis* vera notione, spero falsam illam, ut reor, bibliographorum opinionem, exstinctum iri, quod nempe Photii *Syntagma* idem sit atque *Synagoge* (repugnantibus ipsis inter se vocabulis); quanquam summi quoque viri, ignoratione codicis nostri et re parum considerata, isto modo locuti sunt, veluti

A Lambecius, *Bibl. Vindob.* ed. Kollar. lib. VIII, p. 909; Fabricius, *Bibl. Gr.* ed. nov. t. XI, p. 21, et t. XII, p. 185; Assemanus, *Jur. Orient.* t. I, p. 37, qui in codice Vat. 1185, et Palat. 408, exstare ait Photii *Syntagma*, in quibus reapse nil præter *Nomocanonem* ac *Synagogen* cum Balsamonis Scholiis habetur. Denique et Jacobus Morellius in *Bibl. S. Marci*, p. 97, Photii *Syntagma* appellat nobisque exponit, id quod manifeste nihil est aliud quam Photii prima *Synagoge*, nondum in titulos distributa, neque ad *Syntagmatis* rationem redacta. Tenemus jam igitur Photii *Syntagma* ex propria *Synagoge* ab eodem sumptum, et in titulos XIV distributum, in quorum singulis continua integraque dictione eos canones scripsit, qui ad

B rem propositam confirmandam prosunt. Quam rem ita se habere, codex Columnensis, nunc Vaticanus, de quo supra in Germano dixi, demonstrat : codex, inquam, insignis, membraneus, antiquus, sæculi nempe saltem XII, calligrapha diligentique manu scriptus, tantæque raritatis, ut hic solus Photii verum *Syntagma* continere videatur : nisi forte aliud exemplar est in codice Dubliniensi mss. Angl. et Hibern. t. II, part. II, p. 40, qui sic describitur : *Photii leges* (canones?) *per capitula digestæ plenius quam in Nomocanone.* Certe si *canones* pro *leges* scribendum fuit, accurata mihi hæc videretur Photiani *Syntagmatis* definitio.

Nunc jam sequitur ut de tertiis Photii ad jus

C canonicum curis dicamus. Homines ita natura comparati sunt, ut actus suos partim exemplo duce, partim proprio ratiocinio motuque depromant. Utramque hanc regulam secutus Photius videtur : namque ut non solum *Syntagma* sed *Nomocanonem* etiam conderet (id enim tertio operi est nomen), ducem habuit antedictum Joannem, qui *Syntagmati* suo *Nomocanonem* illum subtexuit, quem primus Justellus edidit. Sed enim illud multo vehementius, ut opinor, Photium impulit, quia *Syntagma* suum repetitionibus plurimis laborare videbat; propterea quod eosdem canones, et quidem sæpe longiores, necnon copiosa Patrum segmenta, bis, quater, ac fortasse decies aliquando recurrere necesse erat, quia diversis titulis et capitulis æque quadrabant

D Ergo etiamsi *Syntagma* utiliter confectum erat, in quo omnia suis locis perscripta exstabant, molestæ tamen valde exscribentibus, graves item ementibus accidebant canonum repetitiones tot, quæ volumen propemodum duplicabant. Quid igitur? Brevissimum delineavit Photius compendium, in quo titulorum et capitulorum thematibus nil substerneret aliud, quam arithmeticas notas illorum canonum, quos lata oratione scripserat in *Syntagmate*. Est itaque *Nomocanon* breviatio mera *Syntagmatis*. Sic enim etiam in calce *Nomocanonis* legitur : Τέλος τῶν δέκα πρὸς τοῖς τέσσαρσι τίτλων τῶν παρὰ Φωτίου συνοψισθέντων · *expliciunt quatuordecim tituli* (quæ est ipsa natura et constitutio *Syntagmatis*) *a Photio in compendium redacti* (id est *Nomocanon*). Dicot

aliquis : Si *Nomocanon* per arithmeticas notas canonem indicat, isque canon in Photii *Synagoge* occurrit, cur jam *Syntagmate* opus sit? Ergo, inquam, Joannis quoque *Syntagma* post ejus *Nomocanonem*, et post adunatos toties Ecclesiæ universæ canones, usu carebit? quod nemo cordatus dicet. Cresconii Africani Breviarium canonum habemus quod (demptis civilibus legibus) Joannis Photiique *Nomocanonem* prorsus exæquat. Num hoc idcirco et alia *Syntagmata*, quæ tot exstant, præsertim in jure novo, puta Anselmi Lucensis, cardinalis Deusdedit, Gratiani, pontificum Gregorii et Bonifacii, utilitate carent? Nemo id sanus arbitrabitur. Quin adeo si rem hanc ad veritatis lancem libremus, *Syntagmatis* usus occupatis certe hominibus vel librorum copia non abundantibus longe pronior erit et fructuosior. Licet enim in *Nomocanone* numeralis nota mihi canonem indicet, attamen hunc nonnisi moleste et morose in *Synagoges* farragine quæram. (Qui certe ex Cujacii libris jus discere avet, ipsum potius auctoris textum, quam Albanensis promptuarium leget.) Contra si in singulis titulis, intra unumquodque capitulum, prout fit in *Syntagmate*, congruentes canones ipsis verbis recitatos nanciscor, res tota mihi incurrit in oculos, neque longius quidquam requiro. At injucundæ repetitiones sunt. Sane; hæque ob delicatos lectores ansam *Nomocanoni*, quasi indici ac repertorio, struendo dederunt. Ego quoque hanc eamdem molestiam inter librum imprimendum expertus, cœpi locos repetitos omittere; ita tamen, ut eorum initiis scriptis, lectores meos per παραπομπάς, *remissiones* (ut fit in Damasceni *Parallelis*) ad jam exstantem in libro meo canonem, intento veluti digito amandarem : neque enim quisquam adeo segnis erit, quem pauca revolvere in eodem volumine folia pigeat, ut pagellam inspiciat quam numerali signo demonstro. Sic ergo et recitatos a Photio canones, cunctos conservavi, et tamen libri molem dimidia ferme parte diminui. Denique aio : Si quis canonum veterum a Photio collectorum scientiæ studet, eum vel universalem *Synagogen* sus deque pervolutare necesse est, vel hoc *Syntagma* multo brevius atque ordinatius et rei quæsitæ inveniendæ aptius perlegere. Etenim *Nomocanonis*, ubi nihil præter numerorum congeriem est, nulla per se jucunditas, neque utilitas esse videtur, nisi quatenus indiculi vice defungitur.

Sed contra hanc Photiani operis trinam partitionem, tenebras quasdam, fateor, offundit præfatio illa, qua Photius *Nomocanonem* suum comitatus est. Nam post recitata superius verba, prosequitur narrans quod canones idcirco arithmeticis tantum numeris indicaverit, ne frequentes repetitiones fierent, quæ legentibus fastidium crearent. Hunc, inquam, locum qui leget, *Nomocanonem* atque *Syntagma*, unum quid non duo, esse putabit. Neque sane nego, nomen *Syntagmatis*, de *Nomocanone* quoque potuisse a Photio pronuntiari,

A ubi item συντάττονται canones; verum in priore ῥητῶς *verbis ipsis*, in posteriore per indicem sine re. Quare æquius est ut σύνταγμα vocabulum, designando secundo operi a nobis reservetur. Præterea reputandum est, Photii dictam præfationem, quæ apud Justellum est, non συναγωγῇ *collectioni universali*, neque *Syntagmati*, sed *Nomocanoni* fuisse præpositam, ut Oxoniensis codex demonstrat Φωτίου εἰς τὸν Νομοκάνονα πρόλογος· ideoque Photius de *Nomocanonis* tantum structura tunc sollicitus, in hoc uno scilicet commendando verba consumpsit. Vel potius dicendum est, Præfationem illam a Photio tribus æque suis operibus fuisse præfixam, mutatis tantum prout res ferebat partibus propriis. Certe Lambecius sic judicavit, loc.
B cit. p. 909, ubi ait : *Memorata præfatio ad* Nomocanonem *tanquam opus secundarium sed præcipue ad ipsum* Syntagma *canonum, tanquam opus primarium pertinet*. Etsi Lambecius, ut initio dixi, *Syntagma* id putat quod est *Synagoge*. Verum enimvero quod *Syntagma* nunc editum, opus Photianum sit, ipse in primis *Nomocanon* evidenter comprobat : etenim tituli, et capitula, et canonum numeri, quotquot in *Nomocanone* adumbrantur, ii ad *Syntagma* nostrum adamussim cuncti referuntur et provocant, quin ne hilum quidem aberrent. Neque hanc veritatem illud infirmat, quod in editione nostra *Syntagmatis*, p. 11, 278, 406, non autem in *Nomocanone*, laudatur synodus Constantinopolitana περὶ ἑνώσεως, quam anno 920, id est tricesimo
C circiter post Photii obitum, sub Constantino et Romano basileopatore celebratam scimus. Nam primum quidem synodi ejus fragmentum recenti manu in margine codicis fuisse adjectum, dixi p. 480. Tum scimus nullam ferme esse in codicibus canonicam collectionem, cui subinde aliquid per temporis lapsum non fuerit additum sive in Græcis sive in Latinis sive etiam in Orientalibus, ut certe de Armeniacis me dicere olim memini *Script. vet.* t. X, part. II, p. 316 : ipsique adeo Photii *Nomocanoni* additamenta nescio quæ accessisse, critici homines suspicati sunt.

Hactenus de Syntagmate canonum diximus; deinceps vero de adjectis a Photio civilium legum excerptis haud omnino silendum esse videtur, quæ
D prorsus eadem sunt in utroque opere tum *Syntagmatis* tum *Nomocanonis;* quia etsi in *Nomocanone* Photius breviare *Syntagma* potuit, quatenus id fuit canonicum; quatenus tamen civile, compendio non erat locus, quia sententia legum proponi arctius non poterat, quam in *Syntagmate* factum fuerat. Sed superest indagandum, utrum hanc legum deflorationem, quam *Syntagmati* attexuit, ex universo jure sumpserit auctor, an vero sibi antea *Synagogem legum* confecerit, instar ejus quam ex synodorum Patrumque tomis ab eo coacervatam retro diximus. Mihi enim valde persuasi, Synagogem illam regiarum legum, res ecclesiasticas plerumque spectantium, quæ in codice Vaticano post *Syntagma* legitur, a Photio fuisse collectam, qui postea hinc

sibi excerpta sumpserit *Syntagmati* et, mox *Nomocanoni* substernenda. Utique hæc legum collectio, non sine magna tamen varietate, apud Justellum quoque in secundo volumine est. Sed utcunque ea res se habet, titulos hujus Vaticanæ *Synagoges* recitare placet.

Ἐκ τῶν μετὰ Κώδικα θείων Νεαρῶν διατάξεων τοῦ τῆς θείας λήξεως Ἰουστινιανοῦ διάφοροι διατάξεις, συνᾴδουσαι ἐξαιρέτως τοῖς θείοις καὶ ἱεροῖς κανόσι, καὶ ἐκ περιουσίας τὴν οἰκείαν ἰσχὺν νέμουσαι· αἷς τάξιν τινὰ καὶ ἀριθμὸν ἐπεθήκαμεν πρὸς σύντομον εὕρεσιν τοῦ ἐπιζητουμένου κεφαλαίου· διὰ τὸ, ὡς εἴρηται, ἐκ διαφόρων διατάξεων εἶναι τὰ συνταχθέντα, ὡς ὑποτέτακται· *Ex divalibus post Codicem Novellis constitutionibus Justiniani divinæ sortitionis, diversæ leges quæ præcipue consonant cum sacris canonibus, eisque propriam ex abundantia vim tribuunt; quibus nos ordinem quemdam numerosque apposuimus, ut expeditius reperiatur quæsitum quodque capitulum; propterea quod ex diversis constitutionibus sint coacervatæ, ut infra subjicitur.* Cod. p. 663-697.

Διατάξεις νόμων πολιτικῶν ἐκ τῶν Νεαρῶν Ἰουστινιανοῦ διατάξεων καὶ ἑτέρων βασιλέων, συνηγοροῦσαι καὶ ἐπικυροῦσαι τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας : *Statuta legum civilium ex novellis Justiniani et aliorum imperatorum constitutionibus, quæ favent et confirmationem adjiciunt ecclesiasticis sanctorum Patrum canonibus.* Hæc habent notas temporis, et subscriptiones Latinas, litteris singularis in jure formæ scriptas. Cod. p. 697-765.

Συναγωγὴ τῶν εἰρημένων ἐν τῷ Κώδικι καὶ τοῖς Διγέστοις καὶ ταῖς Νεαραῖς διατάξεσι, περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν, καὶ μοναχῶν, καὶ πραγμάτων εὐαγῶν, ἔτι δὲ καὶ Ἰουδαίων καὶ αἱρετικῶν, ἐκ τοῦ πρώτου βιβλίου τοῦ Κώδικος· *Collectio eorum quæ dicuntur in Codice, Digestis, et novellis Constitutionibus, de episcopis, clericis, monachis, rebus sacris, item de Judæis et hæreticis, ex primo Codicis libro.* Cod. p. 765-840.

Συναγωγὴ τῶν σποράδην ἐν τοῖς Διγέστοις καὶ Ἰνστιτούτοις κειμένων, περὶ ἱερῶν τόπων τε καὶ πραγμάτων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς γινομένων τε καὶ πλημμελουμένων, καὶ περὶ ἱερέων, ἔτι δὲ καὶ Ἰουδαίων καὶ θυσιῶν, καὶ τῶν ἀπαγόντων τινὰς πρὸς ἀπηγορευμένας θρησκείας, καὶ περὶ ἀποτροφῆς παίδων, γερόντων, καὶ ἀσθενῶν· *Collectio sparsim exstantium in Digestis et Institutionibus, de sacris locis ac negotiis, et de iis quæ in his fiunt vel peccantur; et de sacerdotibus; insuper de Judæis ac sacrificiis; et de iis qui aliquos abducunt ad vetitas religiones; et de alendis pueris, senibus, et ægrotantibus.*

Cur autem civilium legum excerpta canonibus A associaverit, causam narrat ipsemet Photius in fine prioris prologi : Εἴ που δὲ χρειώδη πρὸς τὰς τοιαύτας κανονικὰς συγγραφὰς τὴν πολιτικὴν νομοθεσίαν ὑπείληφα, ταύτης βραχέα τε καὶ συντετμημένα τοῖς συγγενέσι κεφαλαίοις προσήρμοσα ἐν ἰδιάζοντι μέρει τῆσδε τῆς βίβλου τῶν εἰς ἐκκλησιαστικὴν ἀνηκόντων εὐταξίαν, ἔν τε τοῖς βασιλικοῖς θεσπίσμασιν, ἔν τε ταῖς τῶν σοφῶν ἁρμονίαις, σύντομον ἐν συναγωγῇ ποιησάμενος ἔκθεσιν· ἅμα μὲν εἰς ἀνάμνησιν, ἅμα δὲ πρὸς τελείαν αὐτῶν τοὺς ἐντυγχάνοντας ἔρευναν (ὁδηγήσας)· *Sicubi vero utiles ad hujusmodi canonica scripta civiles leges arbitratus sum, pauca quædam eaque brevia ex iis desumpta congruentibus capitulis adjunxi in propria libri hujus parte; eorum scilicet quæ ad Ecclesiæ rectum* B *ordinem pertinent cum in regiis decretis, tum in prudentium interpretationibus, breviata quadam collectione omnino complectens; tum memoriæ causa, tum ut ad plenam ipsarum rerum indagationem lectores deducerem.* Sed non placet hoc Leoni Allatio institutum, qui in opere *De consensu*, lib. I, cap. 15, p. 221, rationem hanc *Nomocanonum*, id est imperialium legum cum episcopalibus regulis copulam, prava erga principes assentatione progenitam judicat. Nimis id fortasse dictum severe : etenim civilis juris cum canonico comparatio, sive in *Syntagmate* nostro sive in *Nomocanone*, et multas habet utilitates, et nullum per se vitium redolere videtur. In corpore juris antejustinianei antiqua C exstat Mosaicarum et Romanarum legum collatio. Insuper in Francorum regum Capitularibus, et in Barbarorum legibus apud Cancianum, quot quantaque hujusmodi habemus! Non quod sæcularis potestas rem religiosam gubernare queat, vel quidquam contra canones imperare; sed quia disciplinam judiciis episcopalibus jam constitutam boni principes regia vi roborandam ejusque praxim imperandam curabant. Cæterum etiam Beveregius, vir Anglicanus, sub rege scribens qui religiosum primatum et auctoritatem usurpaverat, fortiter admodum pro Ecclesiæ libertate et omnimoda in sacris potestate decertat ad *Pandectas canonum* Prolegom. cap. 2, Occidentalium episcoporum, præcipueque Rom. pontificum pro tuenda spiritalis rei libertate D notissimus vigor est : remissiores interdum visi sunt Græci, quanquam eos luculenter prædicto loco defendit Allatius, adductis multis in medium testimoniis, quæ Græcam etiam Ecclesiam libertatem suam pro viribus conservasse demonstrant (*a*).

Placet autem mihi disputationem Allatii hac de re cumulare, prolato alio, quod apud eum non est testimonio, libro nempe synodico Ecclesiæ Constantinopolitanæ sive Actorum ejus Ecclesiæ, quem in pretioso et raro codice Vaticano deprehendi (*b*).

NOTÆ.

(*a*) Sic etiam Armeniorum Ecclesia jam inde a suis primordiis. Confer *Script. vet.* t. X, part. II, p. 310.

(*b*) In calce voluminis affirmat Andreas Darmarius, se descripsisse hunc codicem in Escurialensi bibliotheca impensis summi viri Antonii Augustini, qui reapse in editione Lucensi operum suorum, t. VII, p. 54 seq., hunc memorat inter domesticos suos codices, ejusque rubricas, seu rerum contentarum titulos, Latine recitat.

Neque alienum me id facere puto in hoc prævio sermone ad Photii opus, ubi tanta legum civilium ad canones accessio fit. Sic ergo liber synodicus f. 102 seqq. : Ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν νόμων, εἰ καὶ μὴ τῷ ἐκείνων ζυγῷ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ταλαντεύεται, ὅμως πρὸς σαφήνειαν τῶν ἱερῶν, εἰ δοκεῖ, κανόνων τὰ περὶ τῆς ψήφου θεωρῆσαι οὐκ ἄκαιρον· ἔχει δὲ ὁ περὶ ταύτης νόμος οὕτως· « Εἰ δὲ οἱ ὀφείλοντες « τὰ ψηφίσματα ποιεῖν, ἐντὸς μηνῶν ἓξ μὴ ποιή- « σουσι, τηνικαῦτα τῷ κινδύνῳ τῆς ἰδίας ψυχῆς « ἐκεῖνος ᾧ ἁρμόζει τὸν ἐπίσκοπον χειροτονείτω (c). » Σαφὴς ὁ λόγος· ἄλλοι γάρ εἰσιν οἱ ψηφιζόμενοι, καὶ ἕτερος ὁ χειροτονῶν. Ἀλλὰ τοῦτο διὰ λαϊκοὺς εἰρῆσθαι δοκεῖ· ἐκείνοις γὰρ ὁ νόμος τὰς ψήφους ἀπεναντίας τῶν κανόνων ἐπιτρέπει· ὅπερ οὐδέποτε κρατῆσαν φαίνεται, ἀλλ' ἐν γράμμασι μόνον κεῖται, ἄπρακτα κεκραγότων αὐτῶν, διὰ τὸ παρὰ τῶν Πατέρων ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀεὶ, ὡς ἄλλο ἄυλόν τι ἐξελαύνεσθαι τὸ τοιοῦτον ἐπίταγμα· οὐδὲν γὰρ κοινὸν πνεύματι καὶ μαχαίρᾳ. Εἰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων λέγει, ἀλλ' οὐδὲν διὰ τοῦτο τῇ Ἐκκλησίᾳ πρόκριμα· ἀδύνατον γὰρ δίχα ψηφίσματος ἐπισκοπικοῦ χειροτονίαν προβῆναι· τέως δὲ τοῦτο περὶ τῶν πολιτικῶν νόμων. Εἰ γὰρ ἑνὸς ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου ψῆφον οὐκ ἀνέχονται οἱ θεῖοι Πατέρες παρὰ λαϊκῶν προβῆναι, πῶς ὑποστήσονται αὐτὴν ἐκείνην τὴν τὰς ψήφους καὶ χειροτονίας ὅπως ὀφείλουσιν γίνεσθαι νομοθεσίαν καὶ διδασκαλίαν παρὰ λαϊκῶν ἐκτιθεμένων παραδέξασθαι; Εἰ γὰρ τοῦτο διεχθείη, οὐ πνευματικῶς πάντως, ἀλλ' ἀνθρωπίνως τὰ θεῖα πραχθήσονται, τῶν ψηφιζομένων καὶ χειροτονουμένων ἐκ τότε πάντων ἀνθρωπίνοις καὶ οὐ θείοις ἐντάλμασι τελουμένων· ἐξ οὗ καὶ ἄλλο τι συμβήσεται. Τῶν γὰρ μεταγενεστέρων ἴσως δυσαρεστουμένων ἐπὶ τοῖς περὶ ἐκκλησιαστικῶν γεγραμμένοις, εἴτε διὰ φιλοτιμίαν, τυχὸν δὲ καὶ διὰ γνώμην οὐκ εὐαγῆ, θελόντων φῦραι καὶ συγχέαι τὰ περὶ τῆς πίστεως ἡμῶν θεῖα διδάγματα, λαμβανόντων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ γράψαι τινὰς τῶν πρὸ αὐτῶν περὶ τούτων, νομοθετήσουσι καὶ αὐτοὶ πῶς μὲν ὀφείλει τὸ βάπτισμα γίνεσθαι, ὡς οὐκ ἀρεστῶς αὐτοῖς ἄρτι τελουμένου· πῶς δὲ ἡ τῆς θείας μυσταγωγίας ἱερουργία ἐπιτελεσθήσεται· καὶ ἄλλος περὶ ἄλλου, καὶ πάντες περὶ πάντων· οὐ γὰρ στήσεται τὸ κακὸν, ἀρχῆς δοθείσης ἀτόπου, μέχρις ἂν ὑπορύττειν αὐτὸ τὸ τῆς Τριάδος καὶ παραχαράττειν τολμήσουσι τῆς εὐσεβείας μυστήριον· ἀνθ' ὧν ἵνα μὴ ταῦτα γένηται, οὐδείς που νόμος πολιτικὸς οὐδαμῶς οὐδέποτε τοῦ Πνεύματος περιεγένετο· ἀλλ' ὥσπερ τὰ νεκρὰ κυοφορούμενα βρέφη, αὐταῖς ἐναποθνήσκει ταῖς μήτραις, οὕτως καὶ τῶν πολιτικῶν νόμων ὅσοι τοῖς τοῦ Πνεύματος ἀντιφθέγγονται, νεκροὶ καὶ ἀνεβιαῖοι αὐτόθεν ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς ἐκφέρονται.

A *In civilibus autem legibus, quanquam non ad harum lancem ecclesiasticæ res librantur, nihilominus ad illustrandos si placet canones, ea quæ de suffragiis sive electione dicuntur, considerare non est intempestivum. Sic ergo de electione lex : « Quod si ii, qui suffragia conferre debent, intra semestre tempus id minime fecerint, tunc animæ suæ periculo, is ad quem pertinet, episcopum ordinet. » Perspicua sententia est : etenim alii sunt qui suffragia conferunt, alius qui ordinat. Verum hæc de laicis dicta videntur; namque his lex, contra canonum auctoritatem, suffragia permittit : quæ res tamen firmitatem nullam obtinuit, sed in scriptis otiosa jacet : frustra enim clamitant leges, propterea quod Patres* B *mandata hujusmodi, tanquam aliena et obtrusa, ex Ecclesia repulerunt. Non enim quidquam commune habent spiritus et gladius. Quod si forte de episcopis loquitur lex, nullum hinc præjudicium contra Ecclesiam conflatur, quandoquidem sine episcopali suffragio ordinatio nulla peragitur. Sed hactenus de civilibus legibus. Nam si vel unius episcopi, aut presbyteri aut diaconi electionem non patiuntur Patres a laicis procedere, quomodo hi legem vel doctrinam a laicis proponi tolerarent, quæ electionum atque ordinationum normam præscriberet ? Si enim hoc eveniret, jam non spiritaliter, sed humanitus res divinæ administrarentur; siquidem exinde tum electiones omnes tum ordinationes humanis non divinis jussibus* C *fierent. Ex quo alia quoque consectanea deducerentur : fortasse enim posteri nostri ægre ferentes ea quæ in jure ecclesiastico scripta sunt, sive ambitione inflati, sive etiam ob mentis aliquam pravitatem, perturbare et confundere divinos fidei nostræ articulos volent; captantesque ansam ex iis qui ante ipsos scripserunt, leges et ipsi statuent, quomodo baptisma administrari debeat, ceu si minime ipsis placeret quod hactenus est factitatum : item quo ritu sacræ missæ liturgiam perfici oporteat; sicque alius alia præscriberet, cunctique de omnibus statuere vellent. Neque enim ullus esset mali finis, si hoc absurdum initium fieret, donec ipsum audacter suffoderent Trinitatis mysterium, atque universam delerent religionem. Quamobrem ne talia eveniant,* D *nullam uspiam ullo tempore civilem legem dominari spiritui concessum fuit; sed veluti emortui conceptus in ipsis exstinguuntur uteris, sic quæcunque civiles leges spiritui contradicunt; cassæ viribus jam usque ab origine mortuæque pariuntur.*

Postremum monitum ad lectorem sit, nihil in Photii *Syntagmate* esse schismaticum, nihil studio partium dictum; prisci enim tantummodo Ecclesiæ canones recitantur; ne quis forte imperitus, audito nomine Photii, repente pallescat.

NOTÆ.

(c) Apud nos in *Syntagmate*, p. 49 ex *Novellis*.

PHOTII

PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI

SYNTAGMA CANONUM.

ΤΙΤΛΟΣ Α'.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ, ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΩΝ, ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ.

TITULUS I.

DE THEOLOGIA, ET FIDE ORTHODOXA, ET CANONIBUS ATQUE ORDINATIONIBUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ θεολογίας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως.* A

Ἀποστόλων κανὼν μθ', ν'.

μθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν, μὴ βαπτίσει εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' εἰς τρεῖς ἀνάρχους, ἢ εἰς τρεῖς υἱοὺς, ἢ εἰς τρεῖς παρακλήτους, καθαιρείσθω.

ν'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσει, ἀλλ' ἓν βάπτισμα τὸ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου διδόμενον, καθαιρείσθω· οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος, Εἰς τὸν θάνατόν μου βαπτίσατε· ἀλλὰ, *Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.*

B

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν α', ε'.

α'. Μὴ ἀθετεῖσθαι τὴν πίστιν τῶν Πατέρων, τῶν τιη', τῶν ἐν Νικαίᾳ τῆς Βιθυνίας συνελθόντων, ἀλλὰ μένειν ἐκείνην κυρίαν, καὶ ἀναθεματισθῆναι πᾶσαν αἵρεσιν· καὶ ἰδικῶς, τὴν τῶν Εὐνομιανῶν, εἴτουν Ἀνομοίων· καὶ τὴν τῶν Ἀρειανῶν, εἴτουν Εὐδοξιανῶν· καὶ τὴν τῶν Ἡμιαρείων, εἴτουν Πνευματομάχων· καὶ τὴν τῶν Σαβελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Μαρκελλιανῶν, καὶ τὴν τῶν Φωτεινιανῶν, καὶ τὴν τῶν Ἀπολιναριανῶν.

ε'. Περὶ τοῦ τόμου τῶν Δυτικῶν καὶ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἀπεδεξάμεθα τοὺς μίαν ὁμολογοῦντας Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος θεότητα.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ζ'.

ζ'. Τούτων τοίνυν ἀναγνωσθέντων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἑτέραν πίστιν μηδενὶ ἐξεῖναι προσφέρειν, C

1 CAPUT PRIMUM. — *De theologia et fide orthodoxa.*

Apostolorum canones 49, 50.

49. [48] Si quis episcopus vel presbyter ex Domini ordinatione non baptizaverit in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, sed in trium principii expertium, vel trium filiorum, vel trium paracletorum, deponatur.

50. [49] Si quis episcopus vel presbyter, non tria unius mysterii baptismata perfecerit, sed unum baptismum, qui datur in mortem Domini, deponatur. Non enim dixit Dominus : In mortem meam baptizate : sed, *Ambulantes docete omnes gentes, baptizantes ipsos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* [1].

Concilii Constantinopolitani canones 1, 5.

1. Trecentorum decem et octo Patrum qui Nicææ convenerunt fidem non abrogari, sed firmam ac stabilem manere oportere, et omnem hæresim anathematizari, et specialiter Eunomianorum, sive Anomæorum, et Arianorum, 2 sive Eudoxianorum, et Semiarianorum, sive Spiritus sancti adversariorum, et Marcellianorum, et Photinianorum, et Apollinaristarum.

5. De libello (1) Occidentalium, etiam eos suscepimus, qui Antiochiæ unam Patris, et Filii et Spiritus sancti deitatem confitentur.

Concilii Ephesini canon 7.

7. His igitur perlectis, statuit sancta synodus, alteram fidem nemini licere proferre, aut conscribere,

[1] Matth. XXVIII, 19.

NOTÆ.

(1) Definitionem intellige fidei Nicænæ ab episcopis Occid. Sardicæ firmatam, teste Balsamone.

aut componere, præter definitam a sanctis Patribus qui in Nicæa cum Spiritu sancto congregati fuerunt.

Concilii Carthaginensis canon 2.

2. *De Trinitate prædicanda*, universum concilium dixit : Deo propitio, pari professione fides ecclesiastica, quæ per nos traditur in hoc cœtu glorioso, primitus confitenda est; tunc demum ordo ecclesiasticus singulorum ex consensu omnium est asservandus. Ad corroborandas autem fratrum et coepiscoporum nostrorum nuper promotorum mentes, ea proponenda sunt, quæ a Patribus certa dispositione accepimus, ut Trinitatis, quam nostris in sensibus consecratam retinemus, Patris, et Filii, et Spiritus sancti unitatem, quæ nullam noscitur habere differentiam, sicuti didicimus, ita Dei populos instruamus. Item ab universis episcopis nuper promotis dictum est : Plane sic accepimus, sic tenemus, sic docemus, fidem evangelicam cum vestra doctrina sequentes.

Concilii œcumenici VI canones 1, 73, 81.

1. Ordo est optimus ei, qui omnem orationem et 3
rem incipit, et a Deo incipere, et in Deum desinere, ut dicit Theologus. Quocirca cum et pietas a nobis clare prædicetur, et Ecclesia, in qua Christus est fundamentum, assidue augeatur, ac promoveatur, ut ea supra cedros Libani extollatur : et nunc sacros canones ordientes, statuimus fidem a Verbi ministris, quique ipsum suis oculis viderunt, et a Deo electi sunt, apostolis traditam, citra ullam innovationem immutabiliterque ac inviolabiliter esse servandam. Præterea autem et trecentorum decem et octo sanctorum Patrum qui Nicææ convenerunt sub Constantino, qui fuit noster imperator, adversus impium Arium, et gentilem ab eo dogmatizantem deitatis diversitatem, vel deorum potius, ut aptius dicam, multitudinem : qui nobis unanimi fidei agnitione consubstantialitatem, in tribus divinæ naturæ consistentibus personis, et revelaverunt, et declararunt, hanc sub ignorantiæ modio absconditam esse non sinentes; sed Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum una adoratione fideles adorare aperte docentes; et ab hæreticis ex arena constructa adversus rectam opinionem puerilia ludibria dejicientes et subvertentes. Similiter et eam, quæ sub Theodosio majore, qui fuit noster imperator, a centum quinquaginta sanctis Patribus, qui in hac urbe imperante convenerunt, prædicata est, fidem confirmamus, de Spiritu sancto voces quæ eum Deum esse statuunt, amplectentes, et profanum Macedonium una cum prioribus veritatis inimicis expellentes; ut qui eum qui dominatur, servum esse decernere ausus sit; et insectilem unitatem secare 4
prædonis more voluerit, ut non esset perfectum fidei [G. spei] nostræ mysterium : una etiam cum isto odioso ac detestabili, quique adversus veritatem fuit rabie percitus, etiam Apollinarem ejusdem iniquitatis mysten una condemnantes : qui Domi-

A ἤγουν συγγράφειν ἢ συντιθέναι, παρὰ τὴν ὁρισθεῖσαν παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν τῇ Νικαέων συναχθέντων σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν β'.

β'. *Περὶ κηρυκτέας τῆς ἁγίας Τριάδος*, σύμπασα ἡ σύνοδος εἶπεν· Θέλοντος τοῦ Θεοῦ, ἴσῃ ὁμολογίᾳ ἡ ἐκκλησιαστικὴ πίστις ἡ δι' ἡμῶν παραδιδομένη ἐν ταύτῃ τῇ ἐνδόξῳ συνελεύσει πρωτοτύπως ὁμολογητέα ἐστί. Βεβαιωτέας δὲ τὰς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν, τῶν ἔναγχος χειροτονηθέντων διανοίας· ταῦτα δεῖ προσθεῖναι ἃ παρὰ τῶν Πατέρων βεβαίᾳ διατυπώσει παρελάβομεν, ὥστε τῆς Τριάδος, τουτέστι τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἑνότητα, τὴν μηδεμίαν ἔχειν διαφορὰν γινωσκομένην· ἣν ταῖς ἡμετέραις διανοίαις ἐγκαθ-
B ιερωθεῖσαν κατέχομεν· καὶ καθὼς ἐμάθομεν, οὕτω τοὺς λαοὺς τοῦ Θεοῦ διδάξωμεν. Ὁμοίως ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῶν ἔναγχος προαχθέντων, ἐλέχθη φανερῶς· Οὕτως δεχόμεθα, οὕτως κατέχομεν, οὕτως διδάσκομεν, τῇ πίστει τῇ εὐαγγελικῇ ἅμα τῇ ὑμετέρᾳ διδασκαλίᾳ ἑπόμενοι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς', κανὼν α', ογ', πα'.

α'. Τάξις ἀρίστη παντὸς ἀρχομένου καὶ λόγου καὶ πράγματος, ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι, κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν· ὅθεν καὶ τῆς εὐσεβείας ὑφ' ἡμῶν ἤδη διαπρυσίως κηρυττομένης, καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐφ' ᾗ Χριστὸς τεθεμελίωται, διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπτούσης, ὡς τῶν τοῦ Λιβάνου κέδρων ταύτην ὑπερεκτείνεσθαι· καὶ νῦν
C ἀρχὴν τῶν ἱερῶν ποιούμενοι λόγων, χάριτι θείᾳ ὁρίζομεν ἀκαινοτόμητά τε καὶ ἀπαράτρωτα φυλάττειν τὴν παραδοθεῖσαν πίστιν ἡμῖν ὑπό τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ Λόγου, τῶν θεοκρίτων ἀποστόλων, ἔτι δὲ καὶ τῶν τιη' ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, κατὰ Ἀρείου τοῦ δυσσεβοῦς, καὶ τῆς παρ' αὐτοῦ δογματισθείσης ἐθνικῆς ἑτεροθεΐας, ἢ πολυθεΐας εἰπεῖν οἰκειότερον, οἳ τῇ ὁμογνωμοσύνῃ τῆς πίστεως, τὸ ὁμοούσιον ἡμῖν ἐπὶ τῶν τριῶν τῆς θεαρχικῆς φύσεως ὑποστάσεων, ἀπεκάλυψάν τε καὶ διετράνωσαν· μὴ ἐπικεκρύφθαι τῷ μοδίῳ τῆς ἀγνωσίας τοῦτο παραχωρήσαντες, ἀλλὰ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, προσκυνεῖν μιᾷ προσκυνήσει, τοὺς πιστοὺς ἀναφανδὸν
D ἐκδιδάξαντες, καὶ τήν τε τῶν ἀνίσων βαθμῶν τῆς θεότητος δόξαν, καθελόντες καὶ διασπάσαντες· τά τε ὑπὸ τῶν αἱρετικῶν συστάντα ἐκ ψάμμου κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας μειρακιώδη ἀθύρματα, καταβαλόντες καὶ ἀνατρέψαντες. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ μεγάλου Θεοδοσίου τοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὑπὸ τῶν ἐν ταύτῃ βασιλίδι πόλει συναχθέντων ρν' ἁγίων Πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν, κρατύνομεν· τὰς θεολόγους περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος φωνὰς ἀσπαζόμενοι, καὶ τὸν βέβηλον Μακεδόνιον τοῖς προτέροις ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας συνεξελαύνοντες, ὡς δοῦλον τὸ δεσπόζον αὐθαδῶς δοξάσαι τολμήσαντα, καὶ σχίσαι τὴν ἄτμητον Τριάδα ληστρικῶς προελόμενον· ὡς ἂν μὴ ἐντελὲς ἡμῖν τὸ τῆς ἐλπίδος εἴη μυστήριον· τῷ βδελυρῷ τούτῳ καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας λυττήσαντι,

καὶ Ἀπολινάριον τὸν τῆς κακίας μύστην συγκατακρίνοντες, ὃς ἄνουν τὸν Κύριον ἀνειληφέναι σῶμα, δυσσεβῶς ἐξηρεύξατο. Ἐντεῦθεν καὶ οὗτος ἡμῖν ἀτελῆ τὴν σωτηρίαν γενέσθαι συλλογιζόμενος· ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῶν ἐν τῇ Ἐφεσίων πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων, ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου, γενομένου ἡμῶν βασιλέως, διακοσίων θεοφόρων Πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα, ὡς κράτος ἀῤῥαγὲς τῆς εὐσεβείας ἐπισφραγίζομεν, ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ σαρκωθέντα κηρύττοντες· καὶ τὴν αὐτὸν ἀσπόρως τεκοῦσαν ἄχραντον ἀεὶ Παρθένον, κυρίως καὶ κατὰ ἀλήθειαν, Θεοτόκον δοξάζοντες· καὶ τὴν ληρώδη τοῦ Νεστορίου διαίρεσιν, ὡς ἀπῳκισμένην θείας μοίρας ἀποδιώκοντες, ἄνθρωπον ἰδικῶς, καὶ Θεὸν ἰδικῶς, τὸν ἕνα Χριστὸν δογματίζοντος, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀνανεοῦντος δυσσέβειαν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὴν ἐν Χαλκηδονέων μητροπόλει ἐπὶ Μαρκιανοῦ, καὶ αὐτοῦ γενομένου ἡμῶν βασιλέως, τῶν χλ' θεοκρίτων Πατέρων στηλογραφηθεῖσαν πίστιν, ὀρθοδόξως ἐπικυροῦμεν· ἥτις τὸν ἕνα Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκ δύο συντεθέντα τῶν φύσεων, καὶ ἐν δύο ταῖς αὐταῖς δοξαζόμενον φύσεσι, μεγαλοφώνως τοῖς πέρασι παραδέδωκε· καὶ Εὐτυχέα τὸν ματαιόφρονα, τὸν δοκήσει τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον τελεσθῆναι ἀποφηνάμενον, ὡς ἀποτρόπαιόν τι καὶ μίασμα, τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας περιβόλων ἀπήλασε· σὺν αὐτῷ δὲ καὶ Νεστόριον καὶ Διόσκορον, τὸν μὲν τῆς διαιρέσεως, τὸν δὲ τῆς συγχύσεως, ὑπερασπιστήν τε καὶ πρόμαχον, τοὺς ἐκ διαμέτρου τῆς ἀσεβείας πρὸς ἓν ἐκπεπτωκότας ἀπωλείας καὶ ἀθεότητος βάραθρον· ἀλλά γε καὶ τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ρξε' θεοφόρων μακαρίων Πατέρων τῶν κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν συναγηγερμένων ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως γενομένου ἡμῶν βασιλέως, ὡς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἐξενεχθείσας γινώσκομεν, καὶ τοὺς ὑφ' ἡμᾶς ἐκδιδάσκομεν· οἳ Θεόδωρον τὸν Μοψουεστίας τὸν Νεστορίου διδάσκαλον, Ὠριγένην τε, καὶ Δίδυμον, καὶ Εὐάγριον, τοὺς τὰς Ἑλληνικὰς ἀναπλασαμένους μυθοποιίας, καὶ σωμάτων τινῶν καὶ ψυχῶν ἡμῖν περιόδους καὶ ἀλλοιώσεις ἀναπεμπάσαντας ταῖς τοῦ νοῦ παραφοραῖς τε καὶ ὀνειρώξεσι, καὶ εἰς τὴν τῶν νεκρῶν δυσσεβῶς ἐμπαροινήσαντας ἀναβίωσιν, τά τε γραφέντα παρὰ Θεοδωρήτου κατὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῶν ιβ' κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Κυρίλλου, καὶ τὴν λεγομένην Ἴβα ἐπιστολήν, συνοδικῶς ἀνεθεμάτισάν τε καὶ ἐβδελύξαντο· καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἔναγχός γε συναθροισθείσης κατὰ ταύτην τὴν βασιλίδα πόλιν, ἐπὶ τοῦ ἐν θείᾳ τῇ λήξει γενομένου ἡμῶν βασιλέως Κωνσταντίνου ἐκ τῆς ἁγίας συνόδου πίστιν, ἣ μειζόνως τὸ κῦρος ἐδέξατο, δι' ὧν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς σφραγῖσι τοὺς ταύτης τόμους κατησφαλίσατο, πρὸς τὴν ἐν τῷ παντὶ αἰῶνι ἀσφάλειαν, καὶ αὖθις ὁμολογοῦμεν φυλάττειν ἀπαρεγχείρητον· ἣ δύο φυσικὰς θελήσεις, ἤτοι θελήματα, καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας, ἐπὶ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας τοῦ ἑνὸς Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, δοξάζειν ἡμᾶς θεοφιλῶς διεσάφησε· τοὺς τὸ εὐθὲς τῆς ἀληθείας δόγμα παραχαράξαντας, καὶ ἓν θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν, ἐπὶ

A num corpus mente et anima non præditum sumpsisse impie eructavit, hinc quoque et iste imperfectam nobis factam salutem ratiocinans. Jam vero et quæ in Ephesiorum civitate a ducentis divinis Patribus sub Theodosio Arcadii filio imperatore nostro expositæ sunt, doctrinas tanquam infractum pietatis robur obsignamus, unum Christum Filium Dei et incarnatum prædicantes; et quæ ipsum sine semine peperit, impollutam semper Virginem, proprie et vere Deiparam decernentes; et ineptam Nestorii divisionem, tanquam a divina sorte semotam persequentes, hominem separatim et Deum separatim unum Christum decernentis, et impietatem Judaicam renovantis. Quin etiam eam, quæ in Chalcedonensium metro-
B poli sub Marciano, qui fuit et ipse imperator noster, a sexcentis triginta descripta est Patribus, fidem orthodoxe confirmamus: quæ unum Christum Filium Dei, ex duabus naturis compositum, et in duabus eisdem naturis creditum, magna ac sublimi voce terrarum finibus tradidit; et stulte ac inepte sentientem Eutychem, qui magnum œconomiæ mysterium apparentia perfectum esse dicebat, tanquam avertendum aliquod portentum tetramque pestem, ex sacris Ecclesiæ ambitibus exturbavit. Una autem cum eo etiam Nestorium et Dioscorum, quorum ille quidem divisionis, hic vero confusionis defensor erat et pugnator: qui quidem ex impietatis diametro ad unum perditionis et abnegationis Dei
C barathrum deciderant. Sed et **5** centum sexaginta quinque divinorum Patrum in hac civitate imperatrice congregatorum sub Justiniano piæ memoriæ, qui fuit imperator noster, pias voces ut a Spiritu editas cognoscimus, et posteros nostros docemus, qui Theodorum Mopsuestiæ Nestorii magistrum, et Origenem, et Didymum, et Evagrium, qui gentiles fabulas rursus fictas retulerunt, et corporum quorumdam et animarum circuitiones et immutationes seu transmigrationes de integro ruminaverunt, suis quibusdam mentis deliriis ac somniis: et in mortuorum resurrectionem impie ac contumeliose insultarunt: et quæ a Theodoreto scripta sunt adversus rectam fidem et duodecim beati Cyrilli capita, et eam quæ dicitur Ibæ epistolam, synodice
D anathematizarunt et exsecrati sunt. Porro sextæ quoque sanctæ synodi, quæ in hac civitate imperiali sub divæ memoriæ imperatore nostro Constantino pridem congregata fuerat, fidem, quæ majorem ex eo firmitatem accepit, quod pius imperator eam scriptam suo signaculo munivit ad futuram in omnia sæcula securitatem, non movendam nec agitandam nos servare rursus profitemur; quæ duas naturales voluntates seu volitiones, duasque naturales operationes in incarnata unius Domini nostri Jesu Christi veri Dei œconomia nos pie opinari debere aperte docuit; iis qui rectum veritatis decretum adulteraverant, et unam voluntatem ac operationem unam in uno Domino nostro Jesu Christo populos docuerant, pia sententia condemnatis, Theodoro,

sacerdotalis ordinis, qui transgressus est eum, inqulmus, Pharan, Cyro Alexandriæ, Honorio Romæ, Sergio, **6** Pyrrho, Paulo, Petro, qui in hac a Deo, servata civitate præsederunt; Macario, qui fuit Antiochensium episcopus, Stephano ejus discipulo, et insipiente Polychronio; hac ratione intacto et illibato communi corpore Domini nostri Jesu Christi ab eis servato. Atque, ut semel dicamus, omnium qui in Dei Ecclesia decora ornamentaque fuerunt, et luminaria in mundo, vitæ rationem obtinentia, firmam fidem valere, et usque ad sæculi consummationem inconcussam ac illabefactam permanere sancimus, eorumque scripta ac decreta divinitus tradita : rejicientes omnes et anathematizantes, quos rejecerunt et anathematizarunt, ut veritatis inimicos, et qui adversus Deum inaniter fremuerunt, et iniquitatem in altum meditati sunt. Si quis autem ex omnibus prædicta pietatis decreta non tenet et amplectitur, sicque opinatur et prædicat, sed iis contra adversari conatur, sit anathema, secundum prius expositam declaratorum sanctorum et beatorum Patrum decretum, a Christiano quoque catalogo ut alienus extrudatur et excidat. Nos enim juxta prius definita neque aliquid adjicere, neque quidquam adimere omnino statuimus, vel ullo modo potuimus.

A τοῦ ἑνὸς Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὺς λαοὺς ἐκδιδάξαντας· τῇ τῆς εὐσεβείας ψήφῳ καταδικάσασα· φαμὲν Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρὰν, Κῦρον τὸν Ἀλεξανδρείας, Ὀνώριον τὸν Ῥώμης (3), Σέργιον, Πύῤῥον, Παῦλον, Πέτρον, τοὺς ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ προεδρεύσαντας πόλει, Μακάριον, τὸν γενόμενον τῆς Ἀντιοχέων ἐπίσκοπον, Στέφανον τὸν αὐτοῦ μαθητὴν, καὶ τὸν ἄφρονα Πολυχρόνιον· ἐντεῦθεν ἀνέπαφον τηροῦσα τὸ κοινὸν σῶμα Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν· καὶ συνελόντι φάναι πάντων τῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οἳ γεγόνασιν ἐν κόσμῳ φωστῆρες, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες· τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν· καὶ μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος ἀσάλευτον διαμένειν θεσπίζομεν, καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα συγγράμματά τε καὶ δόγματα· B πάντας ἀποβαλλόμενοί τε καὶ ἀναθεματίζοντες ὡς τῆς ἀληθείας ἐχθροὺς, καὶ κατὰ Θεοῦ φρυαξαμένους κενὰ, καὶ ἀδικίαν εἰς ὕψος ἐκμελετήσαντας. Εἰ δέ τις τῶν ἁπάντων· καὶ τὰ προειρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατεῖν ἀσπάζεται, καὶ οὕτως δοξάζει τε καὶ κηρύττει, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειρεῖ, ἔστω ἀνάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη προεκτεθέντα ὅρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων, καὶ τοῦ Χριστιανῶν καταλόγου ὡς ἀλλότριος ἐξωθείσθω καὶ ἐκριπτέσθω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι, οὔτε μὴν ὑφαιρεῖν κατὰ τὰ προορισθέντα, παντελῶς διεγνώκαμεν, ἢ καθ' ὁντιναοῦν δεδυνήμεθα λόγον.

73. Cum crux nobis vivifica salutare ostenderit, nos **7** omnem diligentiam adhibere oportet, ut ei, per quam ab antiquo lapsu salvati sumus, eum quem par est honorem habeamus. Quamobrem et mente, et sermone, et sensu adorationem ei tribuentes, crucis figuras, quæ a nonnullis in solo ac pavimento fiunt, omnino deleri jubemus, ne incedentium conculcatione victoriæ nobis tropæum injuria afficiatur. Eos itaque, qui deinceps crucis signum in solo construunt, segregari decernimus.

σγ'. Τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ δείξαντος ἡμῖν τὸ σωτήριον, πᾶσαν σπουδὴν ἡμᾶς τιθέναι χρὴ τοῦ τιμὴν C τὴν ἀξίαν ἀποδιδόναι τῷ δι' οὗ σεσώσμεθα τοῦ παλαιοῦ παραπτώματος· ὅθεν καὶ νῷ καὶ λόγῳ καὶ αἰσθήσει, τὴν προσκύνησιν αὐτῷ ἀπονέμοντες, τοὺς ἐν τῷ ἐδάφει τοῦ σταυροῦ τύπους ὑπό τινων κατασκευαζομένους, ἐξαφανίζεσθαι παντοίως προστάσσομεν· ὡς ἂν μὴ τῇ τῶν βαδιζόντων καταπατήσει, τὸ τῆς νίκης ἡμῖν τρόπαιον ἐξυβρίζοιτο· τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν σταυροῦ τύπον ἐπὶ ἐδάφους κατασκευάζοντας, ὁρίζομεν ἀφορίζεσθαι.

81. Quoniam in nonnullis locis didicimus in hymno, quo ter sanctus canitur, additamenti loco dici post illud, Sanctus immortalis, hoc, Qui crucifixus es pro nobis, miserere nostri. Id autem ab antiquis sanctis Patribus, ut a pietate alienum, ex hoc hymno ejectum est cum scelerato hæretico (2), qui hanc vocem innovavit : nos quoque confirmantes ea, quæ a sanctis nostris Patribus prius pie constituta sunt, anathematizamus eos, qui post præsens decretum ejusmodi vocem admittunt in ecclesiis, vel aliquo alio modo sanctissimo hymno adjungunt. Et si est quidem sacer-

πα'. Ἐπειδήπερ ἔν τισι χώραις μεμαθήκαμεν, ἐν τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ, ἐν προσθήκης μέρει ἐκφωνεῖσθαι μετὰ τὸ, Ἅγιος ἀθάνατος, ὁ σταυρωθεὶς δι' ἡμᾶς, ἐλέησον ἡμᾶς. Τοῦτό τε ὑπὸ τῶν πάλαι ἁγίων Πατέρων, ὡς τῆς εὐσεβείας ἀλλότριον ἐκ τοῦ τοιούτου D ἀπηλάθη ὕμνου, σὺν τῷ τὴν τοιαύτην φωνὴν καινουργήσαντι παρανόμῳ αἱρετικῷ· καὶ ἡμεῖς κυροῦντες τὰ περὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν πρὶν εὐσεβῶς θεσμοθετηθέντα, ἀναθεματίζομεν τοὺς ἔτι μετὰ τὸν παρόντα ὅρον παραδεχομένους τὴν τοιαύτην οὕτω φωνὴν ἐπ' ἐκκλησίαις, ἢ ἄλλως πως τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ συνάπτοντας. Καὶ εἰ μὲν ἱερατικός ἐστιν ὁ

NOTÆ.

(3) De qualicunque Honorii in sexta synodo damnatione, diutius non est disputandum post Baronium consecutosque polemicos plurimos. Ego hoc unum adnotabo, quod nempe in libello synodico apud Justellum jur. can. gr. T. II, p 1205-1209. in tot aliis synodicis damnationibus monothelitarum Sergii, Pyrrhi, et Cyri, Honorii nomen prorsus reticetur; quæ res sine veritatis impulsu fieri tam concorditer a Græcis, Italis Afrisque non potuit.

παραβάτης τῶν ὁρισθέντων, ἀπογυμνοῦσθαι τοῦτον τῆς ἱερατικῆς ἀξίας προστάσσομεν· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μοναχὸς, ἀφορίζεσθαι.

Βιβλίον Α', τίτ. α', διάταξις α', ε', ϛ', ζ', η'.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Ποίους δεῖ κανόνας κρατεῖν.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν α'.

α'. Τοὺς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καθ' ἑκάστην σύνοδον ἄχρι τοῦ νῦν ἐκτεθέντας κανόνας, κρατεῖν ἐδικαιώσαμεν.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν α'.

α'. Ταῦτα οὕτως παρ' ἡμῖν ἔχοντα τὰ ἴσα τῶν ὁρισθέντων, ἅπερ τότε οἱ Πατέρες ἡμῶν ἐκ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου μεθ' ἑαυτῶν κατήγαγον· ἧς τὸν τύπον φυλάττοντα τὰ ἑπόμενα καὶ ὁρισθέντα παρ' ἡμῶν, βεβαιωθέντα φυλαχθῶσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛ', κανὼν β'.

β'. Ἔδοξε δὲ καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ συνόδῳ κάλλιστά τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς, πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρείαν παθῶν, τοὺς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων λεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν, ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων, πε' κανόνας. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τούτοις τοῖς κανόσιν ἐντέταλται, δέχεσθαι ἡμᾶς τὰς τῶν αὐτῶν ἁγίων ἀποστόλων διὰ Κλήμεντος διατάξεις, αἷστισι πάλαι ὑπὸ τῶν ἑτεροδόξων, ἐπὶ λύμῃ τῆς Ἐκκλησίας, νόθα τινὰ ξένα τῆς εὐσεβείας παρενετέθησαν, τὸ εὐπρεπὲς κάλλος τῶν θείων δογμάτων ἡμῖν ἀμαυρώσαντα, τὴν τῶν τοιούτων διατάξεων προσφόρως ἀποβολὴν πεποιήμεθα πρὸς τὴν τοῦ χριστιανικωτάτου ποιμνίου οἰκοδομὴν καὶ ἀσφάλειαν, οὐδαμῶς ἐγκρίνοντες τὰ τῆς αἱρετικῆς ψευδολογίας κυήματα, καὶ τῇ γνησίᾳ τῶν ἀποστόλων καὶ ὁλοκλήρῳ διδαχῇ παρενείροντες. Ἐπισφραγίζομεν δὲ καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ἱεροὺς κανόνας, ὑπὸ τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων ἡμῶν ἐκτεθέντας, τουτέστι τῶν τε ἐν Νικαίᾳ συναθροισθέντων τιη' ἁγίων Πατέρων, καὶ τῶν ἐν Ἀγκύρᾳ, ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Νεοκαισαρείᾳ, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Γάγγραις, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας, ἀλλὰ μὴν καὶ τῶν ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Φρυγίας, ὡσαύτως καὶ τῶν ἐν Σαρδικῇ, ἔτι μὴν καὶ τῶν ἐν Καρθαγέννῃ, προσέτι καὶ τῶν ρν' τῶν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι συνελθόντων πόλει, ἐπὶ Νεκταρίου τοῦ τῆς βασιλίδος ταύτης πόλεως προέδρου, καὶ Τιμοθέου τοῦ γενομένου Ἀλεξανδρείας ἀρχιεπισκόπου· ἀλλὰ μὴν καὶ τοὺς Διονυσίου ἀρχιεπισκόπου γενομένου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, καὶ Πέτρου ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτῆς Ἀλεξανδρέων καὶ μάρτυρος, Γρηγορίου ἐπισκόπου γενομένου Νεοκαισαρείας τοῦ θαυματουργοῦ, Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, Βασιλείου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας, Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης, Γρηγορίου τοῦ θεολόγου, Ἀμφιλοχίου τοῦ Ἰκονίου, Τιμοθέου ἀρχιεπισκόπου γενομένου Ἀλεξανδρείας τοῦ προτέρου,

A dotali dignitate privari jubemus : sin autem laicus vel monachus, segregari.

Liber I, tit. II, constitutio 1, 5, 6, 7, 8.

CAP. II. — *Quales canones oporteat auctoritatem retinere.*

Chalcedonensis concilii canon 1.

1. Qui a sanctis Patribus in unaquaque synodo hucusque expositi sunt, observari canones æquum censuimus.

Concilii Carthaginensis canon 1.

1. *Aurelius episcopus dixit* (3*) : 8 Hæc ita apud nos habentur exemplaria statutorum, quæ tunc Patres nostri de concilio Nicæno secum detulerunt : cujus formam servantes, hæc quæ sequuntur con-B stituta, firmata a nobis custodientur.

Concilii œcumenici VI, canon 2.

2. Hoc quoque huic sanctæ synodo pulcherrime et honestissime placuit, ut ab hoc nunc tempore deinceps ad animarum medelam et perturbationum curationem firmi stabilesque maneant, qui a sanctis Patribus qui nos præcesserunt, suscepti ac confirmati sunt, atque adeo nobis etiam traditi sunt, sanctorum et gloriosorum apostolorum nomine octoginta quinque canones. Quoniam autem in his nobis canonibus præceptum est, ut eorumdem sanctorum apostolorum per Clementem constitutiones susciperemus quibus jam olim ab iis qui fide aliena sentiunt ad labem Ecclesiæ aspergendam, adulterina quædam C et a pietate aliena introducta sunt, quæ divinorum nobis decretorum elegantem ac decoram speciem obscurarunt, has constitutiones ad christianissimi gregis ædificationem ac securitatem conducibiliter rejecimus, hæreticæ falsitatis fetus nequaquam admittentes, et germanæ ac integræ apostolorum doctrinæ inserentes. Obsignamus etiam reliquos omnes canones, qui a sanctis et beatis nostris Patribus expositi sunt, id est, a trecentis decem et octo sanctis ac deiferis Patribus, qui Nicææ convenerunt; iisque qui Ancyræ; et iis etiam qui Neocæsareæ; similiter et qui Gangris; præterea et iis qui in Antiochia Syriæ; atque iis etiam qui in Laodicea Phrygiæ : præterea autem 9 et centum quinquaginta Patribus, qui in hac a Deo conservanda D et imperiali civitate convenerunt; et ducentis, qui in Ephesiorum metropoli prius coacti sunt; et sexcentis triginta sanctis et beatis Patribus, qui Chalcedone : similiter et iis qui Sardicæ : et qui Carthagine, et qui rursus in hac Dei cultrice et imperatrice urbe convenerunt sub Nectario, qui imperanti huic civitati præsidebat; et Theophilo qui fuit Alexandriæ archiepiscopus. Quin etiam canones Dionysii, qui fuit archiepiscopus magnæ Alexandrinorum civitatis : et Petri, qui fuit Alexandriæ archiepiscopus et martyr : Gregorii Neocæsareæ episcopi Thaumaturgi : Athanasii Alexandrini ar-

NOTÆ.

(3*) In ms Aurelius.

chiepiscopi; Basilii archiepiscopi Cæsareæ Cappadociæ; Gregorii episcopi Nyssæ, Gregorii Theologi, Amphilochii Iconii, Timothei prioris, archiepiscopi Alexandricæ; Theophili archiepiscopi ejusdem Alexandriæ: Cyrilli ejusdem Alexandriæ archiepiscopi, et Gennadii, qui fuit patriarcha hujus a Deo servandæ et imperantis civitatis. Præterea vero et a Cypriano, qui Afrorum regionis fuit archiepiscopus et martyr, et synodo quæ sub ipso fuit, emissum canonem, qui in prædictorum præsulum locis solus, secundum traditam eis consuetudinem, servatus est. Et nulli licere prius declaratos canones adulterare, vel non admittere, vel alios præter hic propositos recipere canones, a quibusdam falsa adjecta inscriptione compositos, qui veritatem cauponari conati sunt. Si quis autem, quod prædictorum canonum aliquem innovare vel subvertere conetur, convictus fuerit, reus erit secundum eum canonem, ut ipse pronuntiat canon, pœnam luens, et per ipsum in eo, in quo offendit, medelam suscipiens.

Concilii Nicæni II *canones* 1, 2.

1. Iis qui sacerdotalem dignitatem sortiti sunt, testimonia et ad recte se gerendum instituta sunt canonicarum constitutionum descriptiones. **10** Quas cum diviniloquo David lubenter recipientes, ad Dominum cantamus, dicentes: *In via mandatorum tuorum lætatus sum, tanquam in omnibus divitiis* [2]: et, *Mandasti justitiam testimonia tua in sæculum* [3]: — *Intellectum da mihi, et vitam* [4]. Et si in sæculum nos jubet vox prophetica testimonia Dei servare, et in eis vivere, liquet ea nequaquam concutienda, nullaque ratione labefactanda permanere: nam et venerandus Moyses sic ait: *Eis non licet addere, nec eis licet detrahere* [5]. Et divinus apostolus Petrus in iis glorians exclamat: *Ad quæ angeli declinare desiderant* [6]. Atque etiam dicit Paulus: *Etiamsi nos vel angelus annuntiet vobis aliud, quam vobis annuntiavimus, sit anathema* [7]. Cum hæc ergo ita se habeant, et sint nobis testata, iis exsultantes, ut si quis multa spolia invenerit, divinos canones libenter amplectimur, eorumque constitutionem integram et illabefactabilem confirmamus, quæ edita fuerunt a sancti Spiritus tubis, omni ex parte celebrandis apostolis, et sex sanctis universalibus synodis, iisque quæ ad ejusmodi decretorum traditionem provinciatim coactæ fuerunt, et nostris sanctis Patribus. Ex uno enim omnes eodemque Spiritu illuminati, quæ erant utilia decreverunt: et quos anathemati quidem transmittunt, nos quoque anathematizamus: quos vero depositioni, nos quoque deponimus: quos autem segregationi, nos itidem segregamus: quos autem pœnæ tradunt, nos quoque similiter subjicimus. *Ab avaritia* enim *alieni mores sint, præsentibus contenti* [8], is qui tertium cœlum conscendit, et arcana verba audivit, Paulus divinus apostolus aperte vociferatur.

A Θεοφίλου, ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως, καὶ Κυρίλλου, καὶ Γενναδίου πατριάρχου γενομένου τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως, ἔτι μὴν καὶ τὸν ὑπὸ Κυπριανοῦ τοῦ γενομένου ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀφρῶν χώρας καὶ μάρτυρος, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν συνόδου ἐκτεθέντα κανόνα· ὃς ἐν τοῖς τῶν προειρημένων προέδρων τόποις καὶ μόνον, κατὰ τὸ παραδοθὲν αὐτοῖς ἔθος ἐκράτησε, καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι τοὺς προδηλωθέντας παραχαράττειν κανόνας ἢ ἀθετεῖν, ἢ ἑτέρους παρὰ τοὺς προκειμένους παραδέχεσθαι κανόνας, ψευδεπιγράφως ὑπό τινων συντεθέντας, τῶν τὴν ἀλήθειαν καπηλεύειν ἐπιχειρησάντων. Εἰ δέ τις ἁλῷ κανόνα τινὰ τῶν εἰρημένων καινοτομῶν, ἢ ἀνατρέπειν ἐπιχειρῶν, ὑπεύθυνος ἔσται κατὰ τὸν τοιοῦτον κανόνα· ὡς αὐτὸς B διαγορεύει, τὴν ἐπιτιμίαν δεχόμενος, καὶ δι' αὐτοῦ ἐν ᾧπερ πταίει θεραπευόμενος.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν α', β'.

α' Τοῖς τὴν ἱερατικὴν λαχοῦσιν ἀξίαν, μαρτύριά τε καὶ κατορθώματα, αἱ τῶν κανονικῶν διατάξεων ὑποτυπώσεις εἰσίν· ἃς δεχόμενοι ἀσμένως, μετὰ τοῦ θεοφάντορος Δαβὶδ ᾄδομεν πρὸς τὸν Δεσπότην Θεὸν λέγοντες· *Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ*· καί, *Ἐνετείλω καὶ δικαιοσύνην τὰ μαρτύριά σου εἰς τὸν αἰῶνα. Συνέτισόν με καὶ ζῆσόν με*· καὶ εἰς τὸν αἰῶνα ἡ προφητικὴ φωνὴ ἐντέλλεται ἡμῖν φυλάττειν τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ, καὶ ζῆν ἐν αὐτοῖς, δῆλον ἀκράδαντα καὶ ἀσάλευτα διαμένουσιν· ὅτι καὶ ὁ θεόπτης Μωϋσῆς οὕτω φησίν· *Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφαιρεῖν*· καὶ ὁ θεῖος ἀπόστολος Πέτρος ἐν αὐτοῖς C ἐγκαυχώμενος βοᾷ· *Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι*· καὶ ὁ Παῦλός φησι· *Κἂν ἡμεῖς ἢ ἄγγελος εὐαγγελίζηται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω.* Τούτων οὖν οὕτως ὄντων καὶ διαμαρτυρομένων ἡμῖν, ἀγαλλιώμενοι ἐπ' αὐτοῖς, ὡς εἴ τις εὕροι σκῦλα πολλά, ἀσπασίως τοὺς θείους κανόνας ἐνστερνιζόμεθα, καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν, τῶν τε ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν ἁγίων σαλπίγγων τοῦ Πνεύματος πανευφήμων ἀποστόλων, τῶν τε ἐξ ἁγίων οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιούτων διαταγμάτων, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν· ἐξ ἑνὸς γὰρ ἅπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος αὐγασθέντες, ὥρισαν τὰ συμφέροντα. Καὶ οὓς μὲν D τῷ ἀναθέματι παραπέμπουσι, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν· οὓς δὲ τῇ καθαιρέσει, καὶ ἡμεῖς καθαιροῦμεν· οὓς δὲ τῷ ἀφορισμῷ, καὶ ἡμεῖς ἀφορίζομεν· οὓς δὲ ἐπιτιμίῳ παραδιδόασι, καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν. *Ἀφιλάργυρος* γὰρ *ὁ τρόπος, ἀρκούμενοι τοῖς παροῦσιν*, ὁ βεβηκὼς εἰς τρίτον οὐρανόν, καὶ ἀκούσας ἄρρητα ῥήματα, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος, διαῤῥήδην βοᾷ.

[2] Psal. CXVIII, 14. [3] ibid. 138. [4] ibid. 144. [5] Deut. IV, 2. [6] I Petr. I, 12. [7] Galat. I, 8. [8] Hebr. XIII, 5 seq.

Ὅτι δεῖ τὸν χειροτονούμενον ἐπίσκοπον ἀσφαλῶς συντάσσεσθαι, τοὺς κανόνας φυλάττειν· εἰ δὲ μή γε, μὴ χειροτονεῖσθαι.

β΄. Ἐπειδήπερ ψάλλοντες συντασσόμεθα τῷ Θεῷ, *Ἐν τοῖς δικαιώμασί σου μελετήσω, οὐκ ἐπιλήσομαι τῶν λόγων σου·* πάντας μὲν Χριστιανοὺς τοῦτο φυλάττειν σωτήριον, κατ' ἐξαίρετον δὲ τοὺς τὴν ἱερατικὴν ἀμπεχομένους ἀξίαν. Ὅθεν ὁρίζομεν πάντα τὸν προάγεσθαι μέλλοντα εἰς τὸν τῆς ἐπισκοπῆς θρόνον, πάντως ψαλτῆρα γινώσκειν· ἵνα ὡς ἐκ τούτου, καὶ πάντα τὸν κατ' αὐτὸν κλῆρον, οὕτω νουθετῇ μυεῖσθαι· ἀνακρίνεσθαι δὲ ἀσφαλῶς ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου, εἰ προθύμως ἔχει ἀναγινώσκειν, ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς, τούς τε ἱεροὺς κανόνας, τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, τήν τε τοῦ θείου Ἀποστόλου βίβλον, καὶ πᾶσαν τὴν θείαν Γραφήν· καὶ κατὰ τὰ B θεῖα ἐντάλματα ἀναστρέφεσθαι, καὶ διδάσκειν τὸν κατ' αὐτὸν λαόν. Οὐσία γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱεραρχίας ἐστὶ τὰ θεοπαράδοτα λόγια, ἤγουν ἡ τῶν θείων Γραφῶν ἀληθινὴ ἐπιστήμη, καθὼς ὁ μέγας ἀπεφήνατο Διονύσιος. Εἰ δὲ ἀμφισβητοίη καὶ μὴ ἀσμενίζοι οὕτω ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, μὴ χειροτονεῖσθαι· ἔφη γὰρ προφητικῶς ὁ Θεός· *Σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, κἀγὼ ἀπώσομαί σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι.*

A **11** *Quod ordinandus episcopus certo debeat promittere se canones servaturum, sin minus non promoveatur.*

2. Quoniam psallentes Deo spondemus : *In justificationibus tuis meditabor, non obliviscar sermones tuos* [10] : omnes quidem Christianos salutare est hoc servare, eos autem præcipue qui sacerdotalem dignitatem obtinent. Quamobrem decernimus quemlibet, qui ad episcopalem gradum est provehendus, psalterium omnino nosse, ut ex eo omnem quoque suum clericum ita institui moneat. A metropolitano autem bene examinari, an ad sacros canones diligenter, ac cum perscrutatione, non autem obiter cursimque legendos, prompto paratoque sit animo, et sacrum etiam Evangelium, et librum divini Apostoli, omnemque divinam Scripturam, et in divinis præceptis versari, et populum suum docere. Nostræ enim hierarchiæ substantia sunt eloquia divinitus tradita, divinarum scilicet Scripturarum vera scientia, sicut magnus ait Dionysius [11]. Si quis autem dubius animi fuerit, et non lubenter hæc facere et docere voluerit, non ordinetur. Prophetice enim dicit Deus : *Tu repulisti scientiam, et ego te repellam, ne sis mihi sacerdos* [12].

Canones hi duo in margine adjecti erant a recentiore manu, etsi ob attonsam membranam aliquantum mutili. Hos nunc restituimus ex Leunclavio Jur. Gr. Rom. 108-109. *ubi jacent in corpore decreti synodalis* περὶ ἑνώσεως.

Συνόδου τῆς ἑνώσεως κανὼν δ΄, ζ΄.

δ΄. Ἅπαντα τὰ παρὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑποτύπωσιν τῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατέρων καινοτομηθέντα καὶ πραχθέντα ἢ μετὰ τοῦτο πραχθησόμενα, ἀνάθεμα. C

ζ΄. Τοῖς ἐν καταφρονήσει τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανόνας τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν οἳ καὶ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν ὑπερείδουσι, καὶ ὅλην τὴν Χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θείαν ὁδηγοῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα.

Concilii unionis canones 4, 7.

4. Quæcunque contra traditionem Ecclesiæ, doctrinam et formulas sanctorum ac beatorum Patrum innovabantur vel reapse per sive est citum habebant anathema sit.

7. Quicunque sacros ac diuinos canones a beatis Patribus transmissos spernat, negantes illos esse fulcra sanctæ Ecclesiæ et duces Christianorum ad Dei timorem, anathema sit.

Ita concluditur fragmentum a Leunclavio loc. dict. recitatum. In codice autem Vat. sequitur synodi clausula inedita quæ ita se habet.

Τούτων οὕτως διωρισμένων πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας, τοῦ ἀμέτοχον εἶναι τὸ εὐσεβὲς τῶν Χριστιανῶν πλήρωμα τῶν ἐξ ἀθεμίτων γάμων ῥύπων, δεόμεθα τῆς σῆς ἀγαθότητος, Χριστὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἔτι καὶ διαπαντὸς πᾶν σκάνδαλον, πᾶσαν διαμερισμοῦ αἰτίαν, τῆς σῆς ἐξελαύνειν Ἐκκλησίας, καὶ συντηρεῖν αὐτῇ τὴν εἰρηναίαν κατάστασιν, πρεσβείαις τῆς Δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀχράντου Μητρός, τῶν πανιέρων σου μαθητῶν καὶ ἀποστόλων, δι' ὧν D ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ τὴν σὴν κατεφύτευσας εἰρήνην, καὶ πάντων οἷς ἐξ αἰῶνος εὐαρεστούμενος ὤφθης ἁγίοις. Ἀμήν.

Quibus ita definitis ad securitatem sanctæ Ecclesiæ, et ut pietatis perfectione arceatur nequitia nuptialium sordium; precamur bonitatem tuam, Christe Deus noster, ut deinceps omne prorsus scandalum, omnemque dissidii causam ab Ecclesia tua tollas, et conserves illi pacificam constitutionem, intercedente gloriosissima Domina nostra et sublimi Matre tua, ac sacratissimis discipulis tuis et apostolis, per quos in omni terra pacem tuam implantasti, cum omnibus sanctis illis, in quibus a sæculis visus es tibi complacuisse. Amen.

Ἡ τρίτη διάταξις τοῦ β' τίτλου τῶν Νεαρῶν, τοὺς τῶν τεσσάρων συνόδων κανόνας θέλει κρατεῖν, καὶ τὰ δόγματα αὐτῶν, ὡς τὰς θείας Γραφάς. Ἐν δὲ τῷ β'

Textus. Constitutio 3, tit. 2, Novellarum, septem conciliorum canones, eorumque placita, tanquam sacras Scripturas vult valere. Verum in

[10] Psal. [11]. *De eccles. Hier.* cap. 1. [12] Osee IV, 6.

2 lib. Codicis, tit. 3, constit. 14, et in 1 et 4 constitutione, tit. 1, Novellarum, partim canones ut leges valere, partim leges sequi canones [*traditur*]. Et lib. 1, tit. 2, const. 12, pragmaticas formas, quæ canonibus adversantur, irritas esse [*habet*].

12 CAP. III. — *Quod ecclesiastica consuetudo, etiamsi non scripta, instar legis servanda sit; et quod minime necesse sit Mosaicam legem retinere.*

Concilii œcumenici VI *canon* 82.

82. In nonnullis venerabilium imaginum picturis, agnus qui digito Præcursoris monstratur, depingitur, qui ad gratiæ figuram assumptus est, verum nobis agnum per legem Christum Deum nostrum præmonstrans. Antiquas ergo figuras et umbras, ut veritatis signa et characteres Ecclesiæ traditos, amplectentes, gratiam et veritatem præponimus, eam ut legis implementum suscipientes. Ut ergo quod perfectum est, vel colorum expressionibus omnium oculis subjiciatur, ejus qui tollit peccata mundi, Christi Dei nostri humana forma characterem etiam in imaginibus deinceps pro veteri agno erigi ac depingi jubemus: ut per ipsum Dei Verbi humiliationis celsitudinem mente comprehendentes, ad memoriam quoque ejus in carne conversationis, ejusque passionis et salutaris mortis deducamur, ejusque quæ ex eo facta est mundo redemptionis.

Sancti Basilii ad Diodorum Tarsensem de his qui duas sorores ducunt, vel de illis quæ duobus fratribus matrimonio junguntur.

Venerunt nobis litteræ nomine Diodori inscriptæ, at in reliquis quemvis alium potius decentes quam Diodorum. Videtur enim astutus aliquis personam tuam **13** induens, sic sibi voluisse auctoritatem apud auditores comparare. Qui quidem ab aliquo interrogatus, an sibi liceret mortuæ uxoris sororem in matrimonium ducere, interrogationem non perhorruit, sed placide etiam audivit, ac lascivam libidinem fortiter prorsus et pugnaciter adjuvit. Quod si adessent litteræ, eas ad te misissem, satisque haberes facultatis et ad tuam et ad veritatis defensionem. Sed quia qui illas ostenderat, rursus abstulit, et contra nos, qui id ab initio prohibuimus, velut tropæum quoddam circumtulit, licentiam se habere dictitans scripto mandatam; nunc ad te scripsi, ut duplici manu spuriam illam epistolam oppugnemus; nec quidquam ei roboris relinquamus, ne facile possit legentibus nocere. Primum itaque, quod in ejusmodi rebus maximum est, morem nostrum objicere possumus, ut vim legis habentem, eo quod nobis a viris sanctis traditæ sint regulæ. Mos autem ille est ejusmodi, ut si quis impuritatis vitio aliquando victus in illicitam duarum sororum conjunctionem inciderit, neque id matrimonium existimetur, neque omnino in Ecclesiæ

A βιβλίῳ τοῦ Κώδικος, τίτ. γ', διατάξει ιδ' καὶ ἡ α' καὶ ἡ δ' διάταξις τοῦ α' τίτλου τῶν Νεαρῶν· πῇ μὲν, ὅτι οἱ κανόνες ὡς νόμοι κρατοῦσι, πῇ δὲ, ὅτι τοῖς κανόσιν οἱ νόμοι ἀκολουθοῦσι· καὶ βιβλίῳ α', τίτλῳ β', διατάξει ιβ' ὅτι οἱ τοῖς κανόσιν ἐναντιούμενοι πραγματικοὶ, ἄκυροί εἰσιν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.— *Περὶ τοῦ φυλάττεσθαι τὸ ἄγραφον ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, ὡς νόμον· καὶ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην φυλάττειν τὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.*

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν πβ'.

πβ. Ἔν τισι τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαῖς, ἀμνὸς δακτύλῳ τοῦ Προδρόμου δεικνύμενος ἐγχαράττεται, ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν
B ἡμῖν διὰ νόμου προϋποφαίνων ἀμνὸν, Χριστὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν. Τοὺς οὖν παλαιοὺς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τῇ Ἐκκλησίᾳ παραδεδομένους κατασπαζόμενοι, τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτην ὑποδεξάμενοι. Ὡς ἂν οὖν τέλειον κἀν ταῖς χρωματουργίαις ἐν ταῖς ἁπάντων ὄψεσιν ὑπογράφηται, τὸν τοῦ αἴροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀμνοῦ, ἀναστηλοῦσθαι ὁρίζομεν· δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐνσάρκου πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ τοῦ καὶ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενο-
C μένης τῷ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου πρὸς Διόδωρον τὸν Ταρσοῦ κατὰ τῶν δύο ἀδελφὰς γαμούντων, ἢ ἀδελφοῖς δυσὶ γαμουμένων.

Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματα τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα Διοδώρου, τὰ δ' ἐφεξῆς ἄλλου τινὸς πρέποντα εἶναι μᾶλλον, ἢ Διοδώρου. Δοκεῖ γάρ μοί τις τῶν τεχνικῶν, τὸ σὸν πρόσωπον ὑποδὺς, οὕτως ἑαυτὸν ἀξιόπιστον ἐθελῆσαι ποιῆσαι τοῖς ἀκροωμένοις· ὅς γε ἐρωτηθεὶς ὑπό τινος, εἰ θεμιτὸν αὐτὸν πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι τῆς γυναικὸς τελευτησάσης τὴν ἀδελφὴν, οὐκ ἔφριξε τὴν ἐρώτησιν, ἀλλὰ καὶ πράως ἤνεγκε τὴν ἀκοὴν, καὶ τὸ ἀσελγὲς ἐπιθύμημα πάνυ γενναίως αὐτῷ καὶ ἀγωνιστικῶς συγκατέπραξεν. Εἰ
D μὲν οὖν παρῆν μοι τὸ γράμμα, αὐτὸ ἂν ἀπέστειλα, καὶ ἐξήρκεις ἂν σαυτῷ τε ἀμῦναι καὶ τῇ ἀληθείᾳ. Ἐπεὶ δὲ ὁ δείξας πάλιν ἀφείλετο, καὶ ὥσπερ τι τρόπαιον καθ' ἡμῶν περιέφερε κεκωλυκότων τὸ ἐξ ἀρχῆς, ἔγγραφον ἔχειν λέγων τὴν ἐξουσίαν, ἐπέστειλα νῦν σοι. Ὥστε διπλῇ τῇ χειρὶ ἡμᾶς ἐλθεῖν ἐπὶ τὸν νόθον ἐκεῖνον λόγον, καὶ μηδεμίαν αὐτῷ ἰσχὺν καταλιπεῖν· ἵνα μὴ ἔχῃ βλάπτειν ῥᾳδίως τοὺς ἐντυγχάνοντας· πρῶτον μὲν οὖν ὃ μέγιστον ἐπὶ τῶν τοιούτων ἐστὶ, τὸ παρ' ἡμῖν ἔθος ὃ ἔχομεν προβάλλειν, νόμου δύναμιν ἔχον, διὰ τὸ ὑφ' ἁγίων ἀνδρῶν τοὺς θεσμοὺς ἡμῖν παραδοθῆναι. Τοῦτο δὲ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐάν τις πάθει ἀκαθαρσίας ποτὲ κρατηθεὶς ἐκπέσῃ πρὸς δυοῖν ἀδελφῶν ἄθεσμον κοινωνίαν, μήτε γάμον ἡγεῖσθαι τοῦτο, μήθ' ὅλως εἰς Ἐκκλησίας πλήρωμα παραδέ-

χεσθαι πρότερον· ἢ διαλῦσαι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων, ὥστε εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον εἰπεῖν ἦν, ἐξήρκει τὸ ἔθος πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ φυλακήν. Ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν ἐπιστολὴν γράψας, ἐπιχειρήματι κιβδήλῳ κακὸν τοσοῦτον ἐπειράθη τῷ βίῳ ἐπαγαγεῖν, ἀνάγκη μηδὲ ἡμᾶς τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν βοηθείας ὑφέσθαι. Καί τοί γε ἐπὶ τῶν σφόδρα ἐναργῶν, μείζων ἐστὶ τοῦ λόγου ἡ παρ' ἑκάστῳ πρόληψις. Γέγραπται, φησὶν, ἐν τῷ Λευϊτικῷ· *Γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ αὐτῆς οὐ λήψῃ· ἀντίζηλον ἀποκαλύψαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς ἐπ' αὐτῇ, ἔτι ζώσης αὐτῆς*. Δῆλον δὲ ἐκ τούτου εἶναι φησὶν, ὅτι συγχωρεῖται λαμβάνειν τελευτησάσης. Πρὸς δὴ τοῦτο πρῶτον μὲν ἐκεῖνο ἐρῶ, ὅτι ὅσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λέγει· ἐπεὶ οὕτω γε καὶ περιτομῇ καὶ σαββάτῳ καὶ ἀποχῇ βρωμάτων ὑποκεισόμεθα. Οὐ γὰρ δὴ ἐὰν μέν τι εὕρωμεν συντρέχον ἡμῶν ταῖς ἡδοναῖς, τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας τοῦ νόμου ἑαυτοὺς ὑποθήσομεν. Ἐὰν δέ τι φανῇ βαρὺ τῶν νομίμων, τότε πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἐλευθερίαν ἀποδραμούμεθα. Ἠρωτήθημεν εἰ γέγραπται λαμβάνειν γυναῖκα ἐπ' ἀδελφῇ· εἴπομεν ὅπερ ἀσφαλὲς ἡμῖν καὶ ἀληθὲς, ὅτι οὐ γέγραπται. Τὸ δὲ ἐκ τῆς τοῦ ἀκολούθου ἐπιφορᾶς τὸ σιωπηθὲν συλλογίζεσθαι, νομοθετοῦντός ἐστιν, οὐ τὰ τοῦ νόμου λέγοντος· ἐπεὶ οὕτως γε ἐξέσται τῷ βουλομένῳ κατατολμῆσαι, καὶ ἔτι ζώσης τῆς γυναικὸς, λαμβάνειν τὴν ἀδελφήν. Τὸ γὰρ αὐτὸ τοῦτο σόφισμα, καὶ ἐπ' ἐκείνου ἁρμόζει. Γέγραπται γὰρ, φησὶν, *Οὐ λήψῃ ἀντίζηλον*· ὥστε τήν γε ἔξω τοῦ ζήλου, λαβεῖν οὐκ ἐκώλυεν· ὁ δὴ συνηγορῶν τῷ πάθει, ἀζηλότυπον εἶναι διοριεῖται τὸ ἦθος τῶν ἀδελφῶν. Ἀνῃρημένης οὖν τῆς αἰτίας, δι' ἣν ἀπηγόρευσε τὴν ἀμφοτέρων συνοίκησιν, τί τὸ κωλῦον ἔσται λαμβάνειν τὰς ἀδελφάς; Ἀλλ' οὐ γέγραπται ταῦτα, φήσομεν· ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνα ὥρισται· ἡ δὲ ἔννοια τοῦ ἀκολούθου ὁμοίως ἀμφοτέροις τὴν ἄδειαν δίδωσιν. Ἔδει δὲ μικρὸν ἐπὶ τὰ κατόπιν τῆς νομοθεσίας ἐπαναδραμόντα, ἀπηλλάχθαι πραγμάτων· ἔοικε γὰρ οὐ πᾶν εἶδος ἁμαρτημάτων περιλαμβάνειν ὁ νομοθέτης, ἀλλ' ἰδίως ἀπαγορεύειν τὰ τῶν Αἰγυπτίων, ὅθεν ἀπῆρεν ὁ Ἰσραὴλ, καὶ τὰ τῶν Χαναναίων, πρὸς οὓς μεθίσταται· ἔχει γὰρ οὕτως ἡ λέξις· *Κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα τῆς Αἰγύπτου, ἐν ᾗ παρῳκήσατε ἐπ' αὐτῆς, οὐ ποιήσετε· καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα γῆς Χαναὰν εἰς ἣν ἐγὼ εἰσάξω ὑμᾶς ἐκεῖ, οὐ ποιήσετε, καὶ τοῖς νομίμοις αὐτῶν οὐ πορεύεσθε*· ὥστε τοῦτο εἰκός που τὸ εἶδος τῆς ἁμαρτίας, μὴ ἐμπολιτεύεσθαι τότε παρὰ τοῖς ἔθνεσι. Διὸ μηδὲ τῆς ἐπ' αὐτῷ φυλακῆς προσδεηθῆναι τὸν νομοθέτην, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ ἀδιδάκτῳ ἔθει, πρὸς τὴν τοῦ μύσους διαβολήν. Πῶς οὖν τὸ μεῖζον ἀπαγορεύσας, τὸ ἔλαττον ἐσιώπησεν; Ὅτι ἐδόκει πολλοὺς τῶν φιλοσάρκων πρὸς τὸ ζώσαις ἀδελφαῖς συνοικεῖν, τὸ ὑπόδειγμα βλάπτειν τοῦ πατριάρχου. Ἡμᾶς δὲ τί χρὴ ποιεῖν; τὰ γεγραμμένα λέγειν, ἢ τὰ σιωπηθέντα προσεργάζεσθαι; Αὐτίκα τὸ μὴ δεῖν μιᾷ ἑταίρᾳ κεχρῆσθαι πατέρα καὶ υἱὸν, ἐν μὲν τοῖς νόμοις τούτοις οὐ γέγραπται· παρὰ δὲ τῷ προφήτῃ μεγίστης κατηγορίας ἠξίωται· *Υἱὸς γὰρ, φησὶ, καὶ πατὴρ πρὸς τὴν*

A cœlum admittantur, priusquam a se invicem dirimantur. Quare etiamsi nihil aliud dici posset, satis esset ipsa consuetudo ad boni custodiam. Sed quia qui hanc scripsit epistolam, adulterino argumento malum tantum conatus est in mores hominum inducere, necesse est, ut nec ratiocinationum subsidium omittamus, quanquam, in rebus valde conspicuis, argumentatione potior est uniuscujusque prænotio. Scriptum est, inquit, in Levitico: *Uxorem super sorore ejus, non accipies æmulam, ad revelandam turpitudinem ejus super eam, adhuc vivente ea* [13]. Inde igitur manifestum esse dicit mortuæ sororem accipere licere. **14** Ad hoc primum quidem dicam, quæcunque lex dicit, iis qui in lege sunt dicere; alioqui sic et circumcisioni et Sabbato et
B abstinentiæ ciborum subjiciemur. Neque enim si quid inveniamus appositum nostris voluptatibus, jugo servitutis legis nos ipsi subjiciemus: si quid autem visum fuerit grave in legalibus, tunc ad libertatem, quæ in Christo est, confugiemus. Interrogati sumus an scriptum sit, ut accipiatur uxor post ipsius sororem. Dicimus, quod tutum nobis est et verum, hoc scriptum non esse. Quod autem silentio prætermissum est, id per consecutionis illationem colligere, legislatoris est, non legem recitantis; siquidem hoc pacto licebit volenti facinus aggredi, etiam adhuc viventis uxoris accipere sororem. Nam ipsum illud sophisma etiam ad eam rem appositum est. Scriptum est, inquit, *Non ac-*
C *cipies æmulam:* proinde accipi eam extra æmulationem non prohibuit. Qui autem libidini patrocinabitur, æmulationis expertem esse affirmabit indolem sororum. Quare sublata causa, ob quam ambarum connubium prohibuit, quid impediet quominus sorores accipiantur? Sed hæc scripta non sunt, dicemus. Sed neque illa statuta sunt. Consecutionis autem intelligentia pariter ambabus licentiam tribuit. Verum oportebat paulisper ad ea quæ legem præcedunt recurrendo, difficultate liberari. Videtur enim non omne peccatorum genus comprehendere legislator, sed peculiariter Ægyptiorum unde Israel exierat, et Chananæorum ad quos transferebatur, mores interdicere. Sic enim habet ad verbum: *Secundum instituta terræ Ægypti, in qua*
D *habitatis in ea, non facietis: et secundum instituta terræ Chanaan, in quam ego inducam vos illuc, non facietis, neque in legitimis eorum ambulabitis* [14]. Verisimile est hoc **15** peccati genus tunc inter gentes non viguisse. Quapropter opus non fuit legislatori, ut illud cavendum curaret: sed satis ei fuit mos non doctus ad sceleris reprehensionem. Quomodo igitur majore vetito, minus prætermisit? Quia videbatur multis carni indulgentibus, ut cum sororibus adhuc viventibus habitarent, noxium esse exemplum patriarchæ. Nos autem quid facere oportet? Quæ scripta sunt dicere, an prætermissa accuratius scrutari? Protinus, non oportere uti una pellice patrem et filium, in his legibus scri-

[13] Levit. XVIII, 18. [14] ibid. 3.

pium non est, sed apud prophetam crimini maximo datur. *Filius enim*, inquit, *et pater ad eamdem puellam ingrediebantur* [15]. Quot autem alia cupiditatum impurarum genera dæmonum quidem doctrina excogitavit, tacuit vero divina Scriptura, honestatem suam rerum turpium appellationibus fœdare nolens, sed generatim impuritates vituperavit! Sicut et apostolus Paulus ait : *Fornicatio autem et omnis immunditia ne nominetur quidem in vobis, sicut decet sanctos* [16] : immunditiæ nomine tum virorum tum mulierum obscœna facinora comprehendens. Quare non omnino silentium licentiam dat voluptariis. Ego autem neque tacitam illam partem fuisse dico : imo etiam a legislatore vehementer admodum fuisse prohibitam. Illud enim, *Non ingredieris ad omnem carnis tuæ affinem ad revelandam eorum turpitudinem* [17], hanc etiam affinitatis speciem complectitur. Etenim quid viro affine magis est quam sua ipsius uxor, imo quam sua ipsius caro? Non enim amplius duæ sunt, sed una caro. Itaque per uxorem soror ad viri affinitatem transit. Quemadmodum enim matrem uxoris non assumet, neque filiam **16** uxoris, propterea quod neque suam ipsius matrem, neque suam ipsius filiam ; ita nec uxoris sororem, propterea quod neque suam ipsius sororem. Et vice versa, neque uxori licebit sese viri affinibus conjungere. Sunt enim utrinque communia affinitatis jura. Ego porro cuilibet de nuptiis consulenti testificor, præterire figuram hujus mundi, et tempus breve esse, *Ut qui habent uxores tanquam non habentes sint* [18]. Quod si mihi perperam legat illud : *Crescite et multiplicamini* [19] : rideo legum tempora non discernentem. Fornicationis remedium nuptiæ secundæ, non occasio lasciviæ. Si se non continent, nubant, inquit [20], non vero et nubentes legem violent. Isti autem, quorum animus vitio turpitudinis lippus est, ne ad naturam quidem respiciunt, quæ jam olim generis nomina discrevit. Ex qua enim cognatione natos appellabunt ? Fratresne, an consobrinos vocabunt ? siquidem nomen utrumque eis ob confusionem congruit. Ne facias, o homo, amitam novercam infantium ; nec quæ in matris loco fovere debet, eam æmulatione implacabili armaveris. Nam solum novercarum genus etiam post mortem odium ac inimicitiam extendit. Imo alii inimici mortuis reconciliantur ; novercæ odia post mortem incipiunt. Summa dictorum hæc est : Si quis legitime nuptias appetit, totus orbis terrarum patet ; sin libidine impellitur, ob id magis etiam excludatur, *Ut discat vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii* [21]. Me plura dicere parantem modus epistolæ cohibet. Precor autem, ut **17** vel nostra admonitio vitium superet, vel non serpat in nostram regionem hoc piaculum ; sed in quibus admissum est locis, in his permaneat.

A *αὐτὴν παιδίσκην εἰσεπορεύοντο*. Πόσα δὲ εἴδη τῶν ἀκαθάρτων παθῶν ἄλλα, τὸ μὲν τῶν δαιμόνων διδασκαλεῖον ἐξεῦρεν, ἡ δὲ θεία Γραφὴ ἀπεσιώπησε, τὸ σεμνὸν ἑαυτῆς ταῖς τῶν αἰσχρῶν ὀνομασίαις καταῤῥυπαίνειν οὐχ αἱρουμένη, ἀλλὰ γενικοῖς ὀνόμασι τὰς ἀκαθαρσίας διέβαλεν· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος φησὶ, *Πορνεία δὲ καὶ ἀκαθαρσία πᾶσα μηδὲ ὀνομαζέσθω ὑμῖν, καθὼς πρέπει ἁγίοις*, τῷ τῆς ἀκαθαρσίας ὀνόματι τάς τε τῶν ἀῤῥένων ἀῤῥητοποιΐας καὶ τὰς τῶν θηλειῶν περιλαμβάνων. Ὥστε οὐ πάντως ἡ σιωπὴ ἄδειαν φέρει τοῖς φιληδόνοις. Ἐγὼ δὲ οὐδὲ σεσιωπῆσθαι τὸ μέρος τοῦτο φημὶ, ἀλλὰ καὶ πάνυ σφοδρῶς ἀπηγορευκέναι τὸν νομοθέτην· τὸ γὰρ, *Οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτῶν*, ἐμπεριεκτικόν B ἐστι καὶ τούτου τοῦ εἴδους τῆς οἰκειότητος. Τί γὰρ ἂν γένοιτο οἰκειότερον ἀνδρὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικός; μᾶλλον δὲ τῆς ἑαυτοῦ σαρκός; Οὐ γάρ ἔτι εἰσὶ δύο, ἀλλὰ σὰρξ μία· ὥστε διὰ τῆς γυναικὸς ἡ ἀδελφὴ πρὸς τὴν τοῦ ἀνδρὸς οἰκειότητα μεταβαίνει. Ὡς γὰρ μητέρα γυναικὸς οὐ λήψεται, οὐδὲ θυγατέρα τῆς γυναικὸς, διότι μηδὲ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα, μηδὲ τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα, οὕτως οὐδὲ ἀδελφὴν γυναικὸς, διότι μηδὲ ἀδελφὴν ἑαυτοῦ· καὶ τοῦτο ἀνάπαλιν, οὐδὲ τῇ γυναικὶ ἐξέσται τοῖς οἰκείοις τοῦ ἀνδρὸς συνοικεῖν, κοινὰ γὰρ ἐπ' ἀμφοτέροις τῆς συγγενείας τὰ δίκαια· ἐγὼ δὲ παντὶ τῷ περὶ γάμου βουλομένῳ διαμαρτύρομαι, ὅτι παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ ὁ καιρὸς συνεσταλμένος ἐστίν· *Ἵνα καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν*. Ἐὰν δέ μοι C παραναγινώσκῃ τὸ, *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*, καταγελῶ τοῦ τῶν νομοθεσιῶν τοὺς καιροὺς μὴ διακρίνοντος. Πορνείας παραμυθία ὁ δεύτερος γάμος, οὐχὶ ἐφόδιον εἰς ἀσέλγειαν. Εἰ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμησάτωσαν, φησὶν, οὐχὶ δὲ γαμοῦντες παρανομείτωσαν. Οἱ δὲ οὐδὲ πρὸς τὴν φύσιν ἀποβλέπουσιν, οἱ τὴν ψυχὴν λημῶντες τῷ πάθει τῆς ἀτιμίας, πάλαι διακρίνασαν τὰς τοῦ γένους προσηγορίας. Ἐκ ποίας συγγενείας τοὺς γεννηθέντας προσαγορεύσουσιν; ἀδελφοὺς αὐτοὺς ἀλλήλων, ἢ ἀνεψιοὺς προσεροῦσιν; ἀμφότερα γὰρ αὐτοῖς προσαρμόσει διὰ τὴν σύγχυσιν. Μὴ ποιήσῃς, ὦ ἄνθρωπε, τὴν θείαν μητρυὰν τῶν νηπίων, μήτε δὲ τὴν μητρὸς τάξει περιθάλπειν ὀφείλουσαν, ταύτην ἐφοπλίσῃς ταῖς ἀμειλίκτοις ζηλοτυπίαις. Μόνον γὰρ τὸ μῖσος τῶν μητρυιῶν, καὶ D μετὰ θάνατον ἐλαύνει τὴν ἔχθραν, μᾶλλον δὲ οἱ μὲν ἄλλως πολέμιοι, τοῖς τεθνηκόσι σπένδονται· αἱ δὲ μητρυιαὶ τοῦ μίσους μετὰ θάνατον ἄρχονται. Κεφάλαιον δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νόμῳ ὁρμᾶται πρὸς τὸν γάμον, ἤνοικται πᾶσα ἡ οἰκουμένη. Εἰ δὲ ἐμπαθὴς αὐτῷ ἡ σπουδὴ, διὰ τοῦτο καὶ πλέον ἀποκλεισθήτω· *Ἵνα μάθῃ τὸ ἑαυτοῦ σκεῦος κτᾶσθαι ἐν ἁγιασμῷ, μὴ ἐν πάθει ἐπιθυμίας*. Πλείονά με λέγειν ὡρμημένον, τὸ μέτρον ἐπέχει τῆς ἐπιστολῆς. Εὔχομαι δὲ, ἢ τὴν παραίνεσιν ἡμῶν ἰσχυροτέραν τοῦ πάθους ἀποδειχθῆναι· ἢ μὴ ἐπιδημῆσαι τῇ ἡμετέρᾳ τὸ ἄγος τοῦτο, ἀλλ' ἐν οἷς ἂν ἐτολμήθη τόποις ἐναπομεῖναι.

[15] Amos ii, 7. [16] Ephes. v, 3. [17] Levit. xviii, 6. [18] I Cor. vii, 29. [19] Gen. i, 28; ix, 1. [20] I Cor. vii, 9. [21] I Thess. iv, 4.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κζ' κεφαλαίου τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν μακάριον Ἀμφιλόχιον γεγραμμένων. A

Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν· τὰ δὲ ἐκ τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφότερα τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν. Καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, ὅς τίς γε, κἂν κατὰ μικρὸν γοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Εἰ γὰρ ἐπιχειρήσαιμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθῶν, ὡς μὴ μεγάλην ἔχοντα τὴν δύναμιν παραιτεῖσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιοῦντες τὸ Εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστῶντες τὸ κήρυγμα· οἷον, ἵνα τοῦ πρώτου καὶ κοινοτάτου πρῶτον μνησθῶ, τῷ τύπῳ τοῦ σταυροῦ τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἡμῶν B Ἰησοῦ Χριστοῦ ἠλπικότας κατασημαίνεσθαι, τίς ὁ διὰ γράμματος διδάξας; Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τετράφθαι κατὰ τὴν προσευχὴν, ποῖον ἡμᾶς ἐδίδαξε γράμμα; Τὰ τῆς ἐπικλήσεως ῥήματα ἐπὶ τῇ ἀναδείξει τοῦ ἄρτου τῆς εὐχαριστίας καὶ τοῦ ποτηρίου τῆς εὐλογίας, τίς τῶν ἁγίων ἐγγράφως ἡμῖν καταλέλοιπεν; Οὐ γὰρ δὴ τούτοις ἀρκούμεθα, ὧν ὁ Ἀπόστολος ἢ τὸ Εὐαγγέλιον ἐπεμνήσθη, ἀλλὰ καὶ προλέγομεν καὶ ἐπιλέγομεν ἕτερα, ὡς μεγάλην ἔχοντα πρὸς τὸ μυστήριον τὴν ἰσχὺν, ἐκ τῆς ἀγράφου διδασκαλίας παραλαβόντες. Εὐλογοῦμεν δὲ τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ προσέτι αὐτὸν τὸν βαπτιζόμενον· ἀπὸ ποίων ἐγγράφων; οὐκ ἀπὸ τῆς σιωπωμένης καὶ μυστικῆς παραδόσεως; τί δέ; αὐτὴν τοῦ ἐλαίου τὴν χρίσιν τίς λόγος γεγραμ- C μένος ἐδίδαξε; τὸ δὲ τρὶς βαπτίζεσθαι τὸν ἄνθρωπον πόθεν; ἄλλα δὲ ὅσα περὶ τὸ βάπτισμα, ἀποτάσσεσθαι τῷ Σατανᾷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐκ ποίας ἐστὶ γραφῆς; οὐκ ἐκ τῆς ἀδημοσιεύτου ταύτης καὶ ἀπορρήτου διδασκαλίας, ἣν ἐν ἀπολυπραγμονήτῳ καὶ ἀπεριεργάστῳ σιγῇ οἱ πατέρες ἡμῶν ἐφύλαξαν; καλῶς ἐκεῖνο δεδιδαγμένοι, τῶν μυστηρίων τὰ σεμνὰ σιωπῇ διασώζεσθαι· ἃ γὰρ οὐδὲ ἐποπτεύειν ἔξεστι τοῖς ἀμυήτοις, τούτων πῶς ἂν ἦν εἰκὸς τὴν διδασκαλίαν θριαμβεύειν ἐν γράμμασιν;

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, ὡς μὴ καταμεληθεῖσαν τῶν δογμάτων τὴν γνῶσιν εὐκαταφρόνητον τοῖς πολλοῖς γενέσθαι διὰ συνήθειαν. D Ἄλλο γὰρ δόγμα καὶ ἄλλο κήρυγμα· τὰ μὲν γὰρ δόγματα σιωπᾶται, τὰ δὲ κηρύγματα δημοσιεύεται. Σιωπῆς δὲ εἶδος καὶ ἡ ἀσάφεια, ᾗ χρῆται ἡ Γραφὴ, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν, πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων λυσιτελές. Τούτου χάριν πάντες μὲν ὁρῶμεν κατ' ἀνατολὰς ἐπὶ τῶν προσευχῶν· ὀλίγοι δὲ ἴσμεν, ὅτι τὴν ἀρχαίαν ἐπιζητοῦμεν πατρίδα τὸν παράδεισον, ὃν ἐφύτευσεν ὁ Θεὸς ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολάς. Καὶ ὀρθοὶ μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μιᾷ τοῦ σαββάτου, τὸν δὲ λόγον οὐ πάντες οἴδαμεν. Οὐ γὰρ μόνον ὡς συναναστάντες Χριστῷ, καὶ τὰ ἄνω ζητεῖν ὀφείλοντες, ἐν τῇ ἀναστασίμῳ ἡμέρᾳ τῆς δεδομένης ἡμῖν χάριτος, διὰ τῆς κατὰ τὴν προσευχὴν στάσεως, ἑαυτοὺς ὑπομι-

Ejusdem ex capite 27 eorum quæ de Spiritu sancto ad beatum Amphilochium scripsit.

Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus et prædicationibus, alia quidem habemus e doctrina scripto prodita; alia vero nobis in mysterio tradita recepimus ex traditione apostolorum: quorum utraque vim eamdem habent ad pietatem; nec iis quisquam contradicet: nullus certe, qui vel tenui experientia noverit quæ sint Ecclesiæ instituta. Nam si consuetudines quæ scripto proditæ non sunt, tanquam haud multum habentes momenti aggrediamur rejicere, imprudentes Evangelium in ipsis rebus præcipuis lædemus, imo potius prædicationem ad nudum nomen contrahemus. Verbi gratia, ut ejus quod primum est et vulgatissimum primo loco commemorem: ut signo crucis eo qui spem collocant in Christo signemus, quis scripto docuit? Ut ad orientem versi precemur, quæ nos docuit Scriptura? Invocationis verba cum conficitur panis Eucharistiæ et poculum benedictionis, quis sanctorum in scripto nobis reliquit? Nec enim his contenti sumus, quæ commemorat Apostolus aut Evangelium, verum alia quoque et ante et post dicimus, tanquam multum habentia momenti ad mysterium, quæ ex traditione non scripta accepimus. Benedicimus autem et aquam baptismatis, et oleum unctionis, imo ipsum etiam qui baptismum accipit. Ex quibus scriptis? Nonne a tacita secretaque **18** traditione? Ipsam vero olei unctionem, quis sermo scripto proditus docuit? Jam ter immergi hominem, unde haustum? Reliqua autem quæ fiunt in baptismo, veluti renuntiare Satanæ et angelis ejus, ex qua scriptura habemus? Nonne ex minime publicata et arcana hac doctrina, quam patres nostri silentio quieto minimeque curioso servarunt? Quippe illud probe didicerant, mysteriorum reverentiam silentio conservari. Nam quæ nec intueri fas est non initiatis, qui conveniebat horum doctrinam scriptis vulgari?

Et post alia.

Hæc est ratio, cur quædam citra scriptum tradita sint, ne dogmatum notitia neglecta, propter assuetudinem vulgo veniret in contemptum. Aliud utique est dogma, aliud prædicatio. Nam dogmata silentur, prædicationes vero publicantur. Est autem silentii species etiam obscuritas qua utitur Scriptura, intellectu difficilem reddens dogmatum sententiam, idque ad legentium utilitatem. Hanc ob causam omnes spectamus ad orientem, cum precamur, pauci tamen novimus, quod id facientes antiquam requirimus patriam, videlicet paradisum, quem plantavit Deus in Eden ad orientem [11]. Erecti itidem perficimus deprecationes in una Sabbati, sed rationem non omnes novimus. Non enim solum quod veluti simul cum Christo resuscitati, quæ sursum sunt quærere debeamus, in die resurrectionis datæ nobis gratiæ stando

[11] Gen. II, x.

precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi sæculi. Eoque cum sit principium dierum, non primus a Moyse, sed unus appellatus est. *Facta est enim*, inquit, *vespera, et factum est* **19** *mane, dies unus* [23.28]: tanquam qui sæpe recurrat. Igitur unus est idem et octavus, unum illum singularem ac verum octavum, cujus et psalmista in quibusdam psalmorum inscriptionibus meminit [29], per se significans, statum videlicet hoc tempus secuturum, diem non desiturum, vesperæ nescium, successoris expertem, ævum illud nunquam finiendum nec unquam senescens. Necessario igitur in hoc die Ecclesia suos alumnos docet preces suas stando absolvere, ut, assidua commonitione vitæ illius nunquam desituræ, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin et totum illud quinquaginta dierum tempus admonitio est resurrectionis, quam in altero sæculo exspectamus. Jam unus ille et primus dies septies multiplicatus, septem sacræ penteeostes hebdomadas absolvit. A primo enim incipiens, in eumdem desinit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquagies evolutus. Unde et æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab iisdem orsus signis in eadem desinit. Quo in die, corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per evidentem commonitionem quasi transferentes mentem nostram a præsentibus ad futura. Insuper et quoties genua flectimus, et rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, et per humanitatem ejus qui creavit nos in cœlum revocati sumus. Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria citra scriptum tradita pergam recensere. Omitto cætera: ipsam fidei professionem in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, e quibus habemus scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi traditione juxta pietatis **20** consecutionem, ut baptizamur, ita et credere debemus, similem baptismo professionem exhibemus: concedant etiam nobis, ut juxta eamdem consequentiam glorificationem fidei consimilem persolvamus. Quod si glorificandi modum veluti scripti non traditum rejiciunt, proferant nobis et professionis fidei et cæterorum quæ commemoravimus probationem e Scripturis. Ad hæc cum tam multa sint quæ scripto prodita non sunt, et tantum habent momenti ad pietatis mysterium, unicam dictiunculam quæ a majoribus ad nos devenit, non concedent, quam nos ex inaffectata consuetudine in Ecclesiis, quæ perversæ et corruptæ non sunt, permanentem invenimus, haud mediocrem rationem habentem, neque mediocre adjumentum ad mysterii vim afferentem?

Ejusdem ex capite 29 de eodem argumento.

Sane contra id quod dicunt, glorificationem *cum*

A μνήσκομεν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πως τοῦ προσδοκωμένου αἰῶνος εἶναι εἰκών. Διὸ καὶ ἀρχὴ οὖσα ἡμερῶν, οὐχὶ πρώτη παρὰ Μωϋσέως, ἀλλὰ μία ὠνόμασται. *Ἐγένετο γάρ*, φησὶν, *ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία*, ὡς τῆς αὐτῆς ἀνακυκλουμένης πολλάκις. Καὶ μία τοίνυν ἡ αὐτὴ καὶ ὀγδόη, τὴν μίαν ὄντως ἐκείνην καὶ ἀληθινὴν ὀγδόην, ἧς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἔν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν ἐπεμνήσθη· δι' ἑαυτῆς ἐμφανίζουσα τὴν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάστασιν, τὴν ἄπαυστον ἡμέραν, τὴν ἀνέσπερον, τὴν ἀδιάδοχον, τὸν ἄληκτον ἐκεῖνον καὶ ἀγήρω αἰῶνα· ἀναγκαίως οὖν τὰς ἐν αὐτῇ προσευχὰς ἑστῶτας ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἡ Ἐκκλησία παιδεύει, ἵνα τῇ συνεχεῖ ὑπομνήσει τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς, τῶν πρὸς τὴν μετάστασιν ἐκείνην ἐφοδίων μὴ ἀμελῶμεν· καὶ B πᾶσα δὲ ἡ πεντηκοστὴ τῆς ἐν τῷ αἰῶνι προσδοκωμένης ἀναστάσεως, ἀληθῶς ἐστιν ὑπόμνημα. Ἡ γὰρ μία ἐκείνη καὶ πρώτη ἡμέρα ἑπτάκις ἑπταπλασιασθεῖσα, τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑβδομάδας ἀποτελεῖ. Ἐκ πρώτης γὰρ ἀρχομένη, εἰς τὴν αὐτὴν καταλήγει, δι' ὁμοίων τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξελιττομένη πεντηκοντάκις· διὸ καὶ αἰῶνα μιμεῖται τῇ ὁμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη σημείων, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγουσα. Ἐν ᾗ τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾷν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν, ἐκ τῆς ἐναργοῦς ὑπομνήσεως οἱονεὶ μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα· καὶ καθ' ἑκάστην δὲ γονυκλισίαν καὶ διανάστασιν ἔργῳ δείC κνυμεν, ὅτι καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατεῤῥύημεν, καὶ διὰ τῆς ἀναμαρτίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς, εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἄγραφα τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον· ἐῶ τἄλλα· αὐτὴν δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, πιστεύειν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκ ποίων γραμμάτων ἔχομεν; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς τοῦ βαπτίσματος παραδόσεως, κατὰ τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκόλουθον, ὡς βαπτιζόμεθα, οὕτω καὶ πιστεύειν ὀφείλοντες, ὁμοίαν τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν κατατιθέμεθα, συγχωρησάτωσαν ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας, ὁμοίαν τῇ πίστει τὴν δόξαν ἀποδιδόναι. Εἰ δὲ τὸν τρόπον τῆς δοξολογίας ὡς ἄγραφον παραιτοῦνται, δότωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας, καὶ τῶν λοιπῶν ὧν ἀπηριθμησάμεθα, ἐγγράD φους τὰς ἀποδείξεις. Εἶτα τοσούτων ὄντων ἀγράφων, καὶ τοσαύτην ἐχόντων ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, μίαν λέξιν ἡμῖν ἐκ Πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνεπιτηδεύτου συνηθείας ταῖς ἀδιαστρόφοις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐναπομείνασαν εὕρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσαν οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν, εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσφερομένην;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κθ' τῆς αὐτῆς πραγματείας κεφαλαίου.

Πρός γε μὴν τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἄγραφον εἶναι τὴν

[23.28] Gen. I, 5. [29] Psal. VI et XII.

σὺν τῷ Πνεύματι δοξολογίαν, ἐκεῖνο λέγομεν· ὅτι εἰ μὲν μηδὲν ἕτερον ἄγραφον, μηδὲ τοῦτο παραδεχθήτω· εἰ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφως ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ τοῦτο καταδεξώμεθα. Ἀποστολικὸν δὲ οἶμαι καὶ τὸ ταῖς ἀγράφοις παραδόσεσι παραμένειν. *Ἐπαινῶ γὰρ*, φησὶν, *ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε*· καὶ τὸ, *Κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβετε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς*· ὧν μάλιστα μία ἐστὶ καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ἣν οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδιδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμπροϊούσης ἀεὶ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατεῤῥίζωσαν· ἆρ' οὖν, εἰ ὡς ἐν δικαστηρίῳ τῆς διὰ τῶν ἐγγράφων ἀποδείξεως ἀποροῦντες, μαρτύρων ὑμῖν πλῆθος παρεστησάμεθα, οὐχ ἂν τῆς ἀφιείσης παρ' ὑμῶν ψήφου τύχοιμεν; Ἐγὼ μὲν οὕτως οἶμαι· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Εἰ δὲ καὶ τὸν πολὺν χρόνον πρὸς ἡμῶν ὄντα ἐναργῶς ὑμῖν ἐπεδείκνυμεν, οὐκ ἂν ἐδόξαμεν ὑμῖν εἰκότα λέγειν, μὴ εἶναι καθ' ἡμῶν τὴν δίκην εἰσαγώγιμον ταύτην; δυσωπητικὰ γάρ πως τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἱονεὶ πολιᾷ τινι τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου τὸ ἔθος, ὡς ἄγραφος νόμος ἰσχύει, ὅτε ἐν δικαστηρίῳ ἡ συνήθεια βεβαιωθῇ, καὶ ὅτε μὴ ἐγγράφῳ νόμῳ ἐναντιοῦται. Εἰ δὲ ἔν τισι τόποις, μήτε συνήθειαν τοῦ ζητουμένου ἔστιν εὑρεῖν, τότε τῷ ἔθει Ῥώμης ἕπεσθαι δεῖ, ὡς τῶν Διγέστων βιβλ. α' τίτ. γ' Διγέστ. λβ' λγ' λδ' λε' λς' λζ' λη', καὶ βιβλ. η' τοῦ κώδ., τιτ. νβ' διατ. α' β' γ'· εἴρηται δὲ καὶ βιβλ. ν', τίτ. ιζ' διγέστ. ρηβ' ὅτι δυσχερῶς μὲν, ὅμως δὲ τοῦ δικαίου ἀπαιτοῦντος, παραβαίνομεν τὴν συνήθειαν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.—*Ὅτι οὐχ ὑφ' ἑνὸς ἐπισκόπου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινότητος οἱ κανόνες ἐκτίθενται.*

Βασιλείου κανὼν μζ'.

Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧ καὶ Ναυατιανοί· ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων, κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος, τὰ δὲ κατὰ τούτους ἀποσεσιώπηται. Ἡμεῖς μέντοι, ἑνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιούτους. Εἰ δὲ παρ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὥσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα ἀθετεῖται τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχὺν ἐχέτω· ὅτι ἐπειδὴ ὥσπερ Μαρκιωνιστῶν ἐστιν ἀποβλάστημα ἡ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις, βδελυσσομένων τὸν γάμον καὶ ἀποστρεφομένων τὸν οἶνον, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα· μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι *Εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν*, οἵ γε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεὸν, ἐφαμίλλως τῷ Μαρκίωνι καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱρέσεσιν· ὥστε ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν

A *Spiritu* carere testimonio, nec in Scripturis exstare, illud dicimus: si nihil aliud est receptum absque Scripturis, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum aliis pluribus et hoc recipiemus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inhærere. *Laudo enim*, inquit, *vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis* [20]. Et illud, *Tenete traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam* [21]: quarum una est et hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscripserunt, tradideruntque posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradicarunt. Ergo si velut in tribunali, probationibus e scripto B destituti, multos vobis testes producamus, nonne **21** sententiam absolventem a vobis consequemur? Ego quidem arbitror: *In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum* [22]. Quod si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostendamus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam jure nobis intendi? Veneranda enim sunt quodammodo vetusta dogmata, quæ ob antiquitatem, ceu canitiem quamdam, habent quiddam reverendum.

Textus. Et in jure civili consuetudo quando in judicio confirmata est, nec scriptæ legi repugnat, ut lex non scripta valet. Ac vero sicubi [propositæ] quæstionis consuetudo non invenitur, tunc consue- C tudinem [urbis] Romæ sequi oportet, quemadmodum lib. I Digest. tit. 3, Digest. 4, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. et lib. VIII cod. tit. 52, const. 1, 2, 3, [proditum est]. Dictum est etiam lib. L, tit. 17, Digest. 102, quod ægre æquitate tamen postulante, consuetudinem transgredimur.

CAP. IV. — *Quod non ab uno episcopo, sed communi antistitum concilio canones eduntur.*

Basilii canon 47.

Encratitæ, et Saccophori et Apotactitæ subjiciuntur eidem rationi, cui et Novatiani, quia de illis editus canon, etsi varius; quæ autem ad istos pertinent, silentio sunt prætermissa. Nos autem una ratione tales rebaptizamus. Quod si apud D vos prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, œconomiæ alicujus gratia, nostra tamen ratio vim obtineat. Quoniam enim veluti germen Marcionitarum est eorum **22** hæresis, ut qui nuptias abhorreant, et vinum aversentur, ac dicant Dei creaturam inquinatam esse, idcirco ipsos in Ecclesiam non admittimus; nisi in nostrum baptisma fuerint baptizati. Etenim ne dicant: *In Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum baptizati sumus*, qui videlicet Deum esse malorum effectorem existimant, exemplo Marcionis et reliquarum hæresum. Quamobrem, si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita demum canonem

[20] I Cor. XI, 2. [21] II Thess. II, 14. [22] Deut. XIX, 15.

precantes nosmetipsos commonefacimus, sed quod is dies videatur aliquo modo imago venturi sæculi. Eoque cum sit principium dierum, non primus a Moyse, sed unus appellatus est. *Facta est enim*, inquit, *vespera, et factum est* **19** *mane, dies unus*[28.28]: tanquam qui sæpe recurrat. Igitur unus est idem et octavus, unum illum singularem ac verum octavum, cujus et psalmista in quibusdam psalmorum inscriptionibus meminit[29], per se significans, statum videlicet hoc tempus secuturum, diem non desiturum, vesperæ nescium, successoris expertem, ævum illud nunquam finiendum nec unquam senescens. Necessario igitur in hoc die Ecclesia suos alumnos docet preces suas stando absolvere, ut, assidua commonitione vitæ illius nunquam desituræ, non negligamus ad eam demigrationem parare viaticum. Quin et totum illud quinquaginta dierum tempus admonitio est resurrectionis, quam in altero sæculo exspectamus. Jam unus ille et primus dies septies multiplicatus, septem sacræ pentecostes hebdomadas absolvit. A primo enim incipiens, in eumdem desinit, per similes, qui in medio intercedunt, dies quinquagies evolutus. Unde et æternitatem similitudine refert, dum velut in motu circulari, ab iisdem orsus signis in eadem desinit. Quo in die, corporis erecto habitu precari potius nos Ecclesiæ ritus docuerunt, nimirum per evidentem commonitionem quasi transferentes mentem nostram a præsentibus ad futura. Insuper et quoties genua flectimus, et rursus erigimur, ipso facto ostendimus, quod ob peccatum in terram delapsi sumus, et per humanitatem ejus qui creavit nos in cœlum revocati sumus. Deficiet me dies, si Ecclesiæ mysteria citra scriptum tradita pergam recensere. Omitto cætera: ipsam fidei professionem in Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, e quibus habemus scriptis? Etenim si quoniam ex baptismi traditione juxta pietatis **20** consecutionem, ut baptizamur, ita et credere debemus, similem baptismo professionem exhibemus: concedant etiam nobis, ut juxta eamdem consequentiam glorificationem fidei consimilem persolvamus. Quod si glorificandi modum veluti scripti non traditum rejiciunt, proferant nobis et professionis fidei et cæterorum quæ commemoravimus probationem e Scripturis. Ad hæc cum tam multa sint quæ scripto prodita non sunt, et tantum habent momenti ad pietatis mysterium, unicam dictiunculam quæ a majoribus ad nos devenit, non concedent, quam nos ex inaffectata consuetudine in Ecclesiis, quæ perversæ et corruptæ non sunt, permanentem invenimus, haud mediocrem rationem habentem, neque mediocre adjumentum ad mysterii vim afferentem?

Ejusdem ex capite 29 de eodem argumento.

Sane contra id quod dicunt, glorificationem *cum*

[28.28] Gen. I, 5. [29] Psal. VI et XII.

A μνήσκομεν, ἀλλ' ὅτι δοκεῖ πως τοῦ προσδοκωμένου αἰῶνος εἶναι εἰκών. Διὸ καὶ ἀρχὴ οὖσα ἡμερῶν, οὐχὶ πρώτη παρὰ Μωϋσέως, ἀλλὰ μία ὠνόμασται. Ἐγένετο γάρ, φησίν, *ἑσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία*, ὡς τῆς αὐτῆς ἀνακυκλουμένης πολλάκις. Καὶ μία τοίνυν ἡ αὐτὴ καὶ ὀγδόη, τὴν μίαν ὄντως ἐκείνην καὶ ἀληθινὴν ὀγδόην, ἧς καὶ ὁ ψαλμῳδὸς ἔν τισιν ἐπιγραφαῖς τῶν ψαλμῶν ἐπεμνήσθη· δι' ἑαυτῆς ἐμφανίζουσα τὴν μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον κατάστασιν, τὴν ἄπαυστον ἡμέραν, τὴν ἀνέσπερον, τὴν ἀδιάδοχον, τὸν ἄληκτον ἐκεῖνον καὶ ἀγήρω αἰῶνα· ἀναγκαίως οὖν τὰς ἐν αὐτῇ προσευχὰς ἑστῶτας ἀποπληροῦν τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους ἡ Ἐκκλησία παιδεύει, ἵνα τῇ συνεχεῖ ὑπομνήσει τῆς ἀτελευτήτου ζωῆς, τῶν πρὸς τὴν μετάστασιν ἐκείνην ἐφοδίων μὴ ἀμελῶμεν· καὶ
B πᾶσα δὲ ἡ πεντηκοστὴ τῆς ἐν τῷ αἰῶνι προσδοκωμένης ἀναστάσεως, ἀληθῶς ἐστιν ὑπόμνημα. Ἡ γὰρ μία ἐκείνη καὶ πρώτη ἡμέρα ἑπτάκις ἑπταπλασιασθεῖσα, τὰς ἑπτὰ τῆς ἱερᾶς πεντηκοστῆς ἑβδομάδας ἀποτελεῖ. Ἐκ πρώτης γὰρ ἀρχομένη, εἰς τὴν αὐτὴν καταλήγει, δι' ὁμοίων τῶν ἐν τῷ μέσῳ ἐξελιττομένη πεντηκοντάκις· διὸ καὶ αἰῶνα μιμεῖται τῇ ὁμοιότητι, ὥσπερ ἐν κυκλικῇ κινήσει ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχομένη σημείων, καὶ εἰς τὰ αὐτὰ καταλήγουσα. Ἐν ᾗ τὸ ὄρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾷν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν, ἐκ τῆς ἐναργοῦς ὑπομνήσεως οἱονεὶ μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα· καὶ καθ' ἑκάστην δὲ γονυκλισίαν καὶ διανάστασιν ἔργῳ δεί-
C κνυμεν, ὅτι καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς γῆν κατερρύημεν, καὶ διὰ τῆς ἀναμαρτίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς, εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν. Ἐπιλείψει με ἡ ἡμέρα, τὰ ἄγραφα τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια διηγούμενον· ἐῶ τἄλλα· αὐτὴν δὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, πιστεύειν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκ ποίων γραμμάτων ἔχομεν; Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῆς τοῦ βαπτίσματος παραδόσεως, κατὰ τὸ τῆς εὐσεβείας ἀκόλουθον, ὡς βαπτιζόμεθα, οὕτω καὶ πιστεύειν ὀφείλοντες, ὁμοίαν τῷ βαπτίσματι τὴν ὁμολογίαν κατατιθέμεθα, συγχωρησάτωσαν ἡμῖν ἐκ τῆς αὐτῆς ἀκολουθίας, ὁμοίαν τῇ πίστει τὴν δόξαν ἀποδιδόναι. Εἰ δὲ τὸν τρόπον τῆς δοξολογίας ὡς ἄγραφον παραιτοῦνται, δότωσαν ἡμῖν τῆς τε κατὰ τὴν πίστιν ὁμολογίας, καὶ τῶν λοιπῶν ὧν ἀπηριθμησάμεθα, ἐγγρά-
D φους τὰς ἀποδείξεις. Εἶτα τοσούτων ὄντων ἀγράφων, καὶ τοσαύτην ἐχόντων ἰσχὺν εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, μίαν λέξιν ἡμῖν ἐκ Πατέρων εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσαν οὐ συγχωρήσουσιν, ἣν ἡμεῖς ἐκ τῆς ἀνεπιτηδεύτου συνηθείας ταῖς ἀδιαστρόφοις τῶν Ἐκκλησιῶν ἐναπομείνασαν εὕρομεν, οὐ μικρὸν τὸν λόγον ἔχουσαν οὐδὲ βραχεῖαν συντέλειαν, εἰς τὴν τοῦ μυστηρίου δύναμιν εἰσφερομένην;

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τοῦ κθ' τῆς αὐτῆς πραγματείας κεφαλαίου.

Πρός γε μὴν τὸ ἀμάρτυρον καὶ ἄγραφον εἶναι τὴν

σὺν τῷ Πνεύματι δοξολογίαν, ἐκεῖνο λέγομεν· ὅτι A εἰ μὲν μηδὲν ἕτερον ἄγραφον, μηδὲ τοῦτο παραδεχθήτω· εἰ δὲ τὰ πλεῖστα τῶν μυστικῶν ἀγράφως ἡμῖν ἐμπολιτεύεται, μετὰ πολλῶν ἑτέρων καὶ τοῦτο καταδεξώμεθα. Ἀποστολικὸν δὲ οἶμαι καὶ τὸ ταῖς ἀγράφοις παραδόσεσι παραμένειν. *Ἐπαινῶ γὰρ*, φησὶν, *ὑμᾶς, ὅτι πάντα μου μέμνησθε, καὶ καθὼς παρέδωκα ὑμῖν τὰς παραδόσεις κατέχετε*· καὶ τὸ, *Κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβετε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς*· ὧν μάλιστα μία ἐστὶ καὶ ἡ παροῦσα αὕτη, ἣν οἱ ἐξ ἀρχῆς διαταξάμενοι παραδιδόντες τοῖς ἐφεξῆς, συμπροϊούσης ἀεὶ τῷ χρόνῳ τῆς χρήσεως, διὰ μακρᾶς τῆς συνηθείας ταῖς Ἐκκλησίαις ἐγκατεῤῥίζωσαν· ἆρ' οὖν, εἰ ὡς ἐν δικαστηρίῳ τῆς διὰ τῶν ἐγγράφων ἀποδείξεως ἀποροῦντες, B μαρτύρων ὑμῖν πλῆθος παρεστησάμεθα, οὐκ ἂν τῆς ἀφιείσης παρ' ὑμῶν ψήφου τύχοιμεν; Ἐγὼ μὲν οὕτως οἶμαι· ἐπὶ στόματος γὰρ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα. Εἰ δὲ καὶ τὸν πολὺν χρόνον πρὸς ἡμῶν ὄντα ἐναργῶς ὑμῖν ἐπεδείκνυμεν, οὐκ ἂν ἐδόξαμεν ὑμῖν εἰκότα λέγειν, μὴ εἶναι καθ' ἡμῶν τὴν δίκην εἰσαγώγιμον ταύτην; δυσωπητικὰ γάρ πως τὰ παλαιὰ τῶν δογμάτων, οἱονεὶ πολιᾷ τινι τῇ ἀρχαιότητι τὸ αἰδέσιμον ἔχοντα.

Καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου τὸ ἔθος, ὡς ἄγραφος νόμος ἰσχύει, ὅτε ἐν δικαστηρίῳ ἡ συνήθεια βεβαιωθῇ, καὶ ὅτε μὴ ἐγγράφῳ νόμῳ ἐναντιοῦται. Εἰ δὲ ἔν τισι τόποις, μήτε συνήθειαν τοῦ ζητουμένου ἐστιν εὑρεῖν, τότε τῷ ἔθει Ῥώμης ἕπεσθαι δεῖ, ὡς C τῶν Διγέστων βιβλ. α' τίτ. γ' Διγέστ. λβ' λγ' λδ' λε' λς' λζ' λη', καὶ βιβλ. η' τοῦ κώδ., τιτ. νβ' διατ. α' β' γ'· εἴρηται δὲ καὶ βιβλ. ν', τίτ. ιζ' διγέστ. ρπβ' ὅτι δυσχερῶς μὲν, ὅμως δὲ τοῦ δικαίου ἀπαιτοῦντος, παραβαίνομεν τὴν συνήθειαν.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.—*Ὅτι οὐχ ὑφ' ἑνὸς ἐπισκόπου, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινότητος οἱ κανόνες ἐκτίθενται.*

Βασιλείου κανὼν μζ'.

Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧ καὶ Ναυατιανοί· ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων, κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος, τὰ δὲ κατὰ τούτους ἀποσεσιώπηται. Ἡμεῖς μέντοι, ἑνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιούτους. Εἰ δὲ παρ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὥσπερ οὖν D καὶ παρὰ Ῥωμαίοις οἰκονομίας τινὸς ἕνεκα ἀθετεῖται τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ἀλλ' ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχὺν ἐχέτω· ὅτι ἐπειδὴ ὥσπερ Μαρκιωνιστῶν ἐστιν ἀποβλάστημα ἡ κατ' αὐτοὺς αἵρεσις, βδελυσσομένων τὸν γάμον καὶ ἀποστρεφομένων τὸν οἶνον, καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα· μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι *Εἰς Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν*, οἵ γε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεὸν, ἐφαμίλλως τῷ Μαρκίωνι καὶ ταῖς λοιπαῖς αἱρέσεσιν· ὥστε ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν

A *Spiritu* carere testimonio, nec in Scripturis exstare, illud dicimus: si nihil aliud est receptum absque Scripturis, ne hoc quidem recipiatur; sin plurima arcana citra scriptum recepta sunt nobis, cum aliis pluribus et hoc recipiemus. Arbitror autem apostolicum esse, etiam non scriptis traditionibus inhærere. *Laudo enim*, inquit, *vos, quod omnia mea meministis, et quemadmodum tradidi vobis, traditiones tenetis* [30]. Et illud, *Tenele traditiones quas accepistis, sive per sermonem, sive per epistolam* [31]: quarum una est et hæc de qua nunc agimus, quam qui ab initio præscripserunt, tradiderunt que posteris, usu semper simul cum tempore progrediente, ipsam longa consuetudine in Ecclesiis irradicarunt. B Ergo si velut in tribunali, probationibus e scripto destituti, multos vobis testes producamus, nonne **21** sententiam absolventem a vobis consequemur? Ego quidem arbitror: *In ore siquidem duorum ac trium testium stabit omne verbum* [32]. Quod si etiam temporis diuturnitatem pro nobis facientem vobis evidenter ostendamus, annon videbimur vobis probabilia dicere, non posse litem istam jure nobis intendi? Veneranda enim sunt quodammodo vetusta dogmata, quæ ob antiquitatem, ceu canitiem quamdam, habent quiddam reverendum.

Textus. Et in jure civili consuetudo quando in judicio confirmata est, nec scriptæ legi repugnat, ut lex non scripta valet. Ac vero sicubi [propositæ] quæstionis consuetudo non invenitur, tunc consuetudinem [urbis] Romæ sequi oportet, quemadmodum C lib. I Digest. tit. 3, Digest. 4, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38. et lib. VIII cod. tit. 52, const. 1, 2, 3, [proditum est]. Dictum est etiam lib. L, tit. 17, Digest. 102, quod ægre æquitate tamen postulante, consuetudinem transgredimur.

CAP. IV. — *Quod non ab uno episcopo, sed communi antistitum concilio canones eduntur.*

Basilii canon 47.

Encratitæ, et Saccophori et Apotactitæ subjiciuntur eidem rationi, cui et Novatiani, quia de illis editus canon, etsi varius; quæ autem ad istos pertinent, silentio sunt prætermissa. Nos autem una ratione tales rebaptizamus. Quod si apud D vos prohibita est rebaptizatio, sicut et apud Romanos, œconomiæ alicujus gratia, nostra tamen ratio vim obtineat. Quoniam enim veluti germen Marcionitarum est eorum **22** hæresis, ut qui nuptias abhorreant, et vinum aversentur, ac dicant Dei creaturam inquinatam esse, idcirco ipsos in Ecclesiam non admittimus; nisi in nostrum baptisma fuerint baptizati. Etenim ne dicant: *In Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum baptizati sumus*, qui videlicet Deum esse malorum effectorem existimant, exemplo Marcionis et reliquarum hæresum. Quamobrem, si hoc placuerit, oportet episcopos plures in unum convenire, et ita demum canonem

[30] I Cor. XI, 2. [31] II Thess. II, 14. [32] Deut. XIX, 15.

edere, ut et is qui agit, periculo careat, et qui respondet, in tanto ejusmodi quæstionibus responso auctoritatem habeat.

CAP. V.—*De patriarchis, et metropolitanis, et de iis qui dicuntur primates in Africa.*

Apostolorum canon 34.

34[33]. Episcopos uniuscujusque gentis nosse oportet eum qui in eis est primus, et existimare ut caput: et nihil facere, quod sit arduum aut magni momenti, præter illius sententiam: illa autem facere unumquemque, quæ ad suam parochiam pertinent, et pagos qui ei subsunt. Sed nec ille absque omnium sententia aliquid agat. Sic enim erit concordia, et glorificabitur Deus per Dominum Jesum Christum.

Concilii Nicæni canones 4, 6, 7.

4. Episcopum [33] oportet maxime quidem ab omnibus qui sunt in provincia, constitui. Si autem sit hoc difficile, vel propter urgentem necessitatem, vel viæ longitudinem, tres omnino eumdem in locum congregatos, absentibus quoque suffragium ferentibus, scriptisque assentientibus, tunc **23** electionem fieri, eorum autem quæ fiunt, confirmationem in unaquaque provincia a metropolitano fieri.

6. Antiqui mores serventur [34], qui sunt in Ægypto, et Libya, et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem et episcopo Romano hoc est consuetum. Similiter et in Antiochia, et in aliis provinciis sua privilegia ac suæ dignitates et auctoritates Ecclesiis serventur. Illud autem est omnino manifestum, quod si quis absque metropolitani sententia factus sit episcopus, eum magna synodus definivit non esse episcopum. Quod [35] si quidem communi omnium electioni, quæ et rationi consentanea, et ex regula ecclesiastica facta est, duo vel tres propter suam, qua delectantur, contentionem contradicant, vincant plurium suffragia.

7. Quoniam obtinuit consuetudo et antiqua traditio, ut qui est in Ælia episcopus, honoretur: habeat honoris consequentiam, metropoli propria dignitate servata.

Concilii Antiocheni canon 9.

9. Episcopos qui sunt in unaquaque provincia, scire oportet episcopum, qui præest metropoli, etiam curam suscipere totius provinciæ, eo quod in metropolim undequaque concurrunt omnes qui habent negotia. Unde visum est eum quoque honore præcedere: reliquos autem episcopos nihil magni momenti aggredi sine ipso, ut vult, qui ab initio, obtinuit, Patrum canon: vel sola, quæ ad uniuscujusque parochiam conferunt, et regiones quæ ei subsunt. Unumquemque enim episcopum habere suæ parochiæ potestatem, et administrare pro unicuique conveniente religione, et totius regionis curam gerere, quæ suæ urbi subest. Ut etiam or-

A ταυτῷ γενέσθαι· καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ᾖ· καὶ ὁ ἀποκρινόμενος, τὸ ἀξιόπιστον ἔχῃ ἐν τῇ περὶ τοιούτων ἀποκρίσει.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.—*Περὶ πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν, καὶ τῶν ἐν Ἀφρικῇ λεγομένων πριμάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν λδ'.

δ'. Τοὺς ἐπισκόπους ἑκάστου ἔθνους, εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης, ἐκεῖνα δὲ μόνα πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἀλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιείτω τι· οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Πατὴρ, ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

B

Συνόδου Νικαίας κανὼν δ' ς' ζ'.

δ' Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ καθίστασθαι. Εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τὸ τοιοῦτον, ἢ διὰ κατεπείγουσαν ἀνάγκην, ἢ διὰ μῆκος ὁδοῦ ἐξάπαντος τρεῖς ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένους, συμψήφων γινομένων καὶ τῶν ἀπόντων, καὶ συντιθεμένων διὰ γραμμάτων, τότε τὴν χειροτονίαν ποιεῖσθαι· τὸ δὲ κῦρος δίδοσθαι τῶν γινομένων καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῷ μητροπολίτῃ.

ς'. Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατείτω, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐπίσκοπον, πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν τῇ Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν· ὁμοίως δὲ καὶ τῷ κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις· καθόλου δὲ πρόδηλον ἐκεῖνο, ὅτι εἴ τις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου C γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον. Ἐὰν μέν τοι τῇ κοινῇ πάντων ψήφῳ εὐλόγῳ οὔσῃ καὶ κατὰ κανόνα ἐκκλησιαστικὸν, δύο ἢ τρεῖς δι' οἰκείαν φιλονεικίαν ἀντιλέγωσι, κρατείτω ἡ τῶν πλειόνων ψῆφος.

ζ'. Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαία, ὥστε τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν θ'.

D θ'. Τοὺς καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν τῇ μητροπόλει προεστῶτα ἐπίσκοπον, καὶ τὴν φροντίδα ἀναδέχεσθαι πάσης τῆς ἐπαρχίας, διὰ τὸ ἐν τῇ μητροπόλει πανταχόθεν συντρέχειν πάντας τοὺς τὰ πράγματα ἔχοντας· ὅθεν ἔδοξε καὶ τῇ τιμῇ προηγεῖσθαι αὐτὸν, μηδέν τε πράττειν περιττὸν τοὺς λοιποὺς ἐπισκόπους ἄνευ αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἀρχαῖον κρατήσαντα ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν κανόνα· ἢ ταῦτα μόνα, ὅσα τῇ ἑκάστου ἐπιβάλλει παροικίᾳ, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἕκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας, διοικεῖν τε κατὰ τὴν ἑκάστῳ ἐπιβάλλουσαν εὐλάβειαν, καὶ πρόνοιαν ποιεῖσθαι πάσης τῆς χώρας τῆς ὑπὸ τὴν αὐτοῦ πόλιν

[33] Apost. 1; Laod. 12; Antioch. 19; Afric. 16; Tolet. 19. [34] Apost. 35; Antioch. 9; Const. 2. [35] Antioch. 18; Innoc. 8; Bonif. 4; Leonis 15.

ὡς καὶ χειροτονεῖν πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ μετὰ κρίσεως ἕκαστα διαλαμβάνειν· περαιτέρω δὲ μηδὲν πράττειν ἐπιχειρεῖν δίχα τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου, μηδὲ αὐτὸν ἄνευ τῆς τῶν λοιπῶν γνώμης.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β' γ'.

β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίοις Ἐκκλησίαις μὴ ἐπιέναι μηδὲ συγχέειν τὰς Ἐκκλησίας· ἀλλὰ κατὰ τοὺς κανόνας, τὸν μὲν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ μόνον οἰκονομεῖν· τοὺς δὲ τῆς Ἀνατολῆς ἐπισκόπους, τὴν Ἀνατολὴν μόνον διοικεῖν· φυλαττομένων τῶν ἐν τοῖς κανόσι τοῖς κατὰ Νίκαιαν πρεσβείων τῇ Ἀντιοχέων Ἐκκλησίᾳ· καὶ τοὺς τῆς Ἀσιανῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν μόνον οἰκονομεῖν· καὶ τοὺς τῆς Ποντικῆς, τὰ τῆς Ποντικῆς μόνον· καὶ τοὺς τῆς Θρακικῆς, τὰ τῆς Θρακικῆς μόνον οἰκονομεῖν· ἀκλήτους δὲ ἐπισκόπους ὑπὲρ διοίκησιν μὴ ἐπιβαίνειν ἐπὶ χειροτονίᾳ ἤ τισιν ἄλλαις οἰκονομίαις ἐκκλησιαστικαῖς. Φυλαττομένου δὲ τοῦ προγεγραμμένου περὶ τῶν διοικήσεων κανόνος, εὔδηλον ὡς τὰ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν, ἡ τῆς ἐπαρχίας σύνοδος διοικήσει κατὰ τὰ ἐν Νικαίᾳ ὡρισμένα· τὰς δὲ ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσι τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας οἰκονομεῖσθαι χρὴ κατὰ τὴν κρατήσασαν συνήθειαν τῶν Πατέρων.

γ'. Τὸν μέν τοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον, ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ῥώμην.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη'. Ψῆφος τῆς αὐτῆς ἁγίας συνόδου, ἐκφωνηθεῖσα χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

κη'. Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ρν' θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ τῆς εὐσεβοῦς μνήμης μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως, ἐν τῇ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει νέᾳ Ῥώμῃ, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὁρίζομέν τε καὶ ψηφιζόμεθα, περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα (4)· καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ρν' θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ῥώμης ἁγιωτάτῳ θρόνῳ· εὐλόγως κρίναντες τὴν βασιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν, καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσαν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρᾳ βασι-

A dinent **24** presbyteros et diaconos, et unaquæque cum judicio tractent, et nihil ultra facere aggrediantur sine metropolis episcopo: neque ipse sine reliquorum sententia.

Concilii Constantinopolitani canones 2, 3.

2. Episcopi ad Ecclesias quæ sunt ultra suam diœcesim suosque limites ne accedant: sed secundum canones, Alexandriæ quidem episcopus Ægyptum solum regat, Orientis autem episcopi Orientem solum administrent, servatis privilegiis ac præeminentiis, quæ sunt in Nicæni concilii canonibus [36], **Antiochenæ Ecclesiæ, sola Asianæ administrata: et Thraciæ episcopi Thraciam tantum regant et Pontanæ Pontanam. Non vocati autem episcopi ultra diœcesim ne transeant ad ordina-** B **tionem vel aliquam aliam administrationem ecclesiasticam.** Servato autem præscripto de diœcesibus canone, clarum est quod unamquamque provinciam provinciæ synodus administravit secundum ea quæ fuerunt Nicææ [37] definita. **Quæ autem in barbaris sunt gentibus, Dei Ecclesias administrare oportet secundum Patrum, quæ, servata est, consuetudinem.**

3. Constantinopolitanus episcopus habeat priores [38] **honoris partes, post Romanum episcopum, eo quod sit ipsa nova Roma.**

Concilii Chalcedonensis canon 28. Decretum ejusdem sanctæ synodi promulgatum in gratiam sacerdotum throni sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ. C

28. Sanctorum Patrum decreta ubique sequentes, **25** et canonem qui nuper lectus est, centum et quinquaginta Dei amantissimorum episcoporum agnoscentes, eadem quoque et nos decernimus ac statuimus de privilegiis [primatu *et sic inf.*] sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolis novæ Romæ. Etenim antiquæ Romæ throno quod urbs illa imperaret, jure Patres privilegia tribuerunt. Et eadem consideratione moti centum quinquaginta Dei amantissimi episcopi, sanctissimo novæ Romæ throno æqualia privilegia tribuerunt, recte judicantes, urbem quæ et imperio et senatu honorata sit, et æqualibus cum antiquissima regina Roma privile- D giis fruatur, etiam in rebus ecclesiasticis, secundam post illam exsistentem: ut et **26** Ponticæ et Asianæ et Thracicæ diœcesis metropolitani

[36] Can. 6 Nic. [37] Can. 5 Nic. [38] Vide S. Leonis epist. 51, 52, 53.

NOTÆ.

(4) Contra hoc Gelasius in Romana synodo septuaginta episcoporum jure meritoque ait: *Sancta Romana et apostolica Ecclesia nullis synodicis constitutis cæteris Ecclesiis prælata est, sed evangelica voce Domini et Salvatoris nostri primatum obtinuit: « Tu es Petrus, inquientis, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, »* etc. Item Nicolaus I, in epistola ad Michaelem imp. scribit: *Animadvertendum est, quia non Nicæna, non denique ulla synodus, quidquam Romanæ contulit Ecclesiæ privilegii, quæ in beato Petro noverat eam totius jura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse*, etc. Ambitione prava Byzantini cleri, et patriarchæ Anatolii, canonem hunc 28 Chalcedonensem fuisse editum, absentibus a consessu Romanis legatis et mox reclamantibus, Leone Magno PP. negante postea consensum, notissimum est. Legantur doctissimorum hominum Lupi et Catalani Scholia ad hunc canonem, qui in Romanam certe Dionysii Exigui Collectionem non fuit receptus.

soli, præterea episcopi prædictarum diœcesum quæ sunt inter Barbaros, a prædicto throno sanctissimæ Constantinopolitanæ Ecclesiæ ordinentur: unoquoque scilicet prædictarum diœcesum metropolitano cum provinciæ episcopis provinciæ episcopos ordinante, quemadmodum divinis canonibus est traditum. Ordinari autem, sicut dictum est, prædictarum diœcesum metropolitanos a Constantinopolitano archiepiscopo, convenientibus de more factis electionibus, et ad ipsum relatis.

A λίδι Ῥώμῃ, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσαν· καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρᾳκικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι δὲ καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἁγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας· δηλαδὴ ἑκάστου μητροπολίτου τῶν προειρημένων διοικήσεων μετὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων χειροτονοῦντος τοὺς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπους, καθὼς τοῖς θείοις κανόσι διηγόρευται· χειροτονεῖσθαι δὲ καθὼς εἴρηται τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων, παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπισκόπου, ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων, καὶ ἐπ' αὐτὸν ἀναφερομένων.

Concilii Sardicensis canones 3, 4, 5.

3. Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessario est adjiciendum, ut nullus episcoporum ex sua provincia in aliam provinciam, in qua sunt episcopi, transeat; nisi utique a suis fratribus vocetur; ne videamur dilectionis fores claudere. Hoc autem etiam similiter providendum est, ut si in aliqua provincia episcoporum quispiam adversus fratrem suum et coepiscopum negotium habeat, neuter eorum [ne unus e duobus] ex alia provincia episcopos cognitores evocet. Si quis autem episcoporum in aliquo negotio condemnandus visus fuerit, et existimet se non malam, sed bonam causam habere, ut etiam rursus judicium renovetur: si vestræ dilectioni videtur, Petri apostoli memoriam honoremus, ut ab iis qui judicaverunt, scribatur Julio Romanorum episcopo; et per propinquos provinciæ episcopos, si opus sit, judicium renovetur; et cognitores ipse præbeat. Si autem probari non potest causam ejus esse talem ut eam **27** rursus judicari opus sit, quæ semel sunt judicata non infirmentur, sed rata sit lata sententia.

4. Gaudentius episcopus dixit: Si videtur necesse esse adjici huic sententiæ, quam sincera dilectione plenam protulisti, ut si quis episcopus fuerit depositus judicio episcoporum qui sunt in vicinia, et dicat rursus sibi defensionis negotium competere; non prius in cathedram alius substituatur, quam Romanus episcopus causa cognita sententiam tulerit.

5. Osius episcopus dixit: Placuit, ut si quis episcopus delatus fuerit, et congregati ejusdem regionis episcopi eum gradu moverint; et veluti appellans confugerit ad beatissimum Romanæ Ecclesiæ episcopum, et velit ipsum audire, et justum esse existimaverit ejus rei examinationem renovari; coepiscopis scribere dignetur, qui sunt propinqui provinciæ, ut ipsi diligenter et accurate singula perscrutentur, et ex veritatis fide de re sententiam ferant. Si quis autem postulet suum negotium rursus audiri, et ad suam supplicationem Romanorum episcopum judicare [movere] visum fuerit, ut a proprio latere presbyteros mittat: et sit in potestate ipsius quodcunque recte habeer

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ' καὶ ε'.

γ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο B προστεθῆναι, ἵνα μηδεὶς ἐπισκόπων ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν, ἐν ᾗ τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι, διαβαίνοι· εἰ μή τοι παρὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ κληθείη, διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἡμᾶς τὰς τῆς ἀγάπης ἀποκλείειν πύλας· καὶ τοῦτο δὲ ὡσαύτως προνοητέον, ὥστε ἐάν τινι ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων τις ἀντικρὺς ἀδελφοῦ ἑαυτοῦ συνεπισκόπου πρᾶγμα σχοίη, μηδένα ἕτερον ἐκ τούτων ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας ἐπισκόπους ἐπιγνώμονας ἐπικαλεῖσθαι. Εἰ δὲ ἄρα τις ἐπισκόπων ἔν τινι πράγματι δόξει καταχρίνεσθαι, καὶ ὑπολαμβάνει ἑαυτὸν μὴ σαθρὸν ἀλλὰ καλὸν ἔχειν τὸ πρᾶγμα, ἵνα καὶ αὖθις ἡ κρίσις ἀνανεωθῇ, εἰ δοκεῖ ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, Πέτρου τοῦ ἀποστόλου τὴν μνήμην τιμήσωμεν· καὶ γραφῆναι παρὰ τούτων τῶν κρινάντων Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώ- C μης· ὥστε διὰ τῶν γειτνιώντων τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, εἰ δέοι ἀνανεωθῆναι, τὸ δικαστήριον καὶ ἐπιγνώμονας αὐτὸς παράσχοι· εἰ δὲ μὴ συστῆναι δύναται, τοιοῦτον αὐτοῦ εἶναι τὸ πρᾶγμα ὡς παλινδικίας χρῄζειν, τὰ ἅπαξ κεκριμένα μὴ ἀναλύεσθαι, τὰ δὲ ὄντα βέβαια τυγχάνειν.

δ'. Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν· « Εἰ δοκεῖ ἀναγκαῖον προστεθῆναι ταύτῃ τῇ ἀποφάσει, ἣν τινα ἀγάπης εἰλικρινοῦς πλήρη ἐξενήνοχας, ὥστε ἐάν τις ἐπίσκοπος καθαιρεθῇ τῇ κρίσει τούτων τῶν ἐπισκόπων τῶν ἐν γειτνίᾳ τυγχανόντων, καὶ φάσκῃ πάλιν ἑαυτῷ ἀπολογίας πρᾶγμα ἐπιβάλλειν, μὴ πρότερον εἰς τὴν καθέδραν αὐτοῦ ἕτερον ὑποκαταστῆναι, ἐὰν μὴ ὁ τῆς Ῥωμαίων ἐπίσκοπος ἐπιγνοὺς, περὶ τούτου ὅρον ἐξενέγκῃ. »

D ε'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· « Ἤρεσεν, ἵν' εἴ τις ἐπίσκοπος καταγγελθείη, καὶ συναθροισθέντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς ἐνορίας τῆς αὐτῆς, τοῦ βαθμοῦ αὐτὸν ἀποκινήσωσι, καὶ ὅς περ ἐκκαλεσάμενος καταφύγῃ ἐπὶ τὸν μακαριώτατον τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ βουληθείη αὐτοῦ διακοῦσαι, δίκαιόν τε εἶναι νομίσῃ ἀνανεώσασθαι αὐτοῦ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πράγματος, γράφειν τούτοις τοῖς ἐπισκόποις καταξιώσῃ τοῖς ἀγχιστεύουσι τῇ ἐπαρχίᾳ, ἵνα αὐτοὶ ἐπιμελῶς καὶ μετὰ ἀκριβείας, ἕκαστα διερευνήσωσι· καὶ κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν, ψῆφον περὶ τοῦ πράγματος ἐξενέγκωσιν. Εἰ δέ τις ἀξιῶν καὶ πάλιν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ἀκουσθῆναι, καὶ τῇ δεήσει τῇ ἑαυτοῦ τὸν Ῥωμαίων ἐπίσκοπον κρίνειν δόξει, ἀπὸ

τοῦ ἰδίου πλευροῦ πρεσβυτέρους ἀποστείλοι, ἵνα ἐν τῇ ἐξουσίᾳ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, ὅπερ ἂν καλῶς ἔχειν δοκιμάσῃ καὶ ὁρίσῃ, δεῖν ἀποσταλῆναι τοὺς μετὰ τῶν ἐπισκόπων κρινοῦντας, ἔχοντάς τε τὴν αὐθεντίαν τούτου παρ' οὗ ἀπεστάλησαν· καὶ τοῦτο θετέον, εἰ δὲ ἐξαρκεῖν νομίζοι πρὸς τὴν τοῦ πράγματος ἐπίγνωσιν καὶ ἀπόφασιν τοῦ ἐπισκόπου, ποιήσει ὅπερ ἂν τῇ ἐμφρονεστάτῃ αὐτοῦ βουλῇ καλῶς ἔχειν δόξῃ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιζ', λθ'.

Ὥστε ἑκάστην ἐπαρχίαν διὰ τὸ μακροδαπὲς, πρωτεύοντα ἔχειν ἴδιον.

ιζ'. Ἤρεσεν ἵνα ἡ Μαυριτανία Σιτιφένσης, ὡς ᾔτησε τὸν πρωτεύοντα τῆς Νουμιδικῆς χώρας, ἧς τινος ἐκ τῆς συνόδου κεχώρισται, ἴδιο ἔχῃν πρωτεύοντα. Συναινέσει οὖν πάντων τῶν πρωτευόντων τῶν Ἀφρικανῶν ἐπαρχιῶν, καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων, διὰ τὸ μακροδαπὲς ἔχειν ἐπιτρέπη.

Περὶ τοῦ τὸν πρῶτον ἐπίσκοπον μὴ προσαγορεύεσθαι ἔξαρχον τῶν ἱερέων.

λθ'. Ὥστε τὸν τῆς πρώτης καθέδρας ἐπίσκοπον, μὴ λέγεσθαι ἔξαρχον τῶν ἱερέων, ἢ ἄκρον ἱερέα, ἢ τοιουτότροπόν τί ποτε, ἀλλὰ μόνον ἐπίσκοπον τῆς πρώτης καθέδρας.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛ' κανὼν λϛ', λθ'.

λϛ'. Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων, τῶν ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ καὶ βασιλίδι πόλει συνελθόντων, καὶ τῶν χλ' τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὁρίζομεν· ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων, τοῦ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης θρόνου· καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκεῖνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δεύτερον μετ' ἐκεῖνον ὑπάρχοντα· μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος· εἶτα ὁ τῆς Ἀντιοχέων μεγαλοπόλεως· καὶ μετὰ τοῦτον, ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως.

λθ'. Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ Κυπρίων νήσου προέδρου, ἅμα τῷ οἰκείῳ λαῷ ἐπὶ τὴν Ἑλλησπόντιον ἐπαρχίαν διά τε τὰς βαρβαρικὰς ἐφόδους, διά τε τὸ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερωθῆναι δουλείας, καὶ καθαρῶς τοῖς σκήπτροις τοῦ χριστιανικωτάτου κράτους ὑποταγῆναι τῆς εἰρημένης μεταναστάντος νήσου, προνοίᾳ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, καὶ μόχθῳ τοῦ φιλοχρίστου καὶ εὐσεβοῦς ἡμῶν βασιλέως, συνορῶμεν ὥστε ἀκαινοτόμητα διαφυλαχθῆναι τὰ περὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ τὸ πρότερον συνελθόντων θεοφόρων Πατέρων, τῷ θρόνῳ τοῦ προγεγραμμένου ἀνδρὸς παρασχεθέντα προνόμια· ὥστε τὴν νέαν Ἰουστινιανούπολιν τὸ δίκαιον ἔχειν τῆς Κων-

A probaverit; et si decreverit oportere eos mitti, qui cum episcopis sint judicaturi, habentes auctoritatem ejus a quo missi sunt; et hoc ponendum est. Si autem sufficere putaverit ad rei cognitionem, et episcopi sententiam, faciet quod prudentissimo ejus consilio recte habere videbitur. Responderunt episcopi: Quæ dicta sunt placuerunt.

28 *Concilii Carthaginensis canon* 17, 39.

Ut unaquæque provincia propter longinquitatem, primatem habeat proprium.

17. Placuit (4') ut Mauritania Sitifensis, ut postulavit, primatem provinciæ Numidiæ, ex cujus cœtu separatur (5), suum habeat primatem:
B quem consentientibus omnibus primatibus provinciarum Africanarum (6), vel omnibus episcopis, propter longinquitatem habere permissa est.

Ut princeps sacerdotum non appelletur episcopus (7).

39. Ut primæ [39] sedis episcopus non appelletur princeps sacerdotum, aut summus sacerdos, aut aliquid hujusmodi, sed tantum primæ sedis episcopus.

Concilii œcumenici VI *canones* 36, 39.

36. Renovantes quæ a sanctis centum quinquaginta Patribus qui in hac a Deo conservanda et regia urbe convenerunt, e sexcentorum triginta qui Chalcedone convenere, constituta sunt; decernimus,
C ut thronus Constantinopolitanus æqualia privilegia cum antiquæ Romæ throno obtineat, et in ecclesiasticis, ut ille, rebus magnificat, ut qui sit secundus post illum. Post quem magnæ Alexandrinorum civitatis numeretur thronus: deinde Antiochiæ, et post eum Hierosolymitanæ civitatis.

39. Cum frater et comminister noster Joannes insulæ Cypri præsul, una cum suo populo in Hellesponticam provinciam et propter barbaricas incursiones, et ut a gentilium servitute liberarentur, et ut Christianissimæ potentiæ sceptris pure subjicerentur, **29** a prædicta insula emigraverit, clementis Dei providentia et pii Deique amantis imperatoris nostri labore, constituimus, ut citra ullam innova-
D tionem serventur, quæ a divinis Patribus, qui Ephesi [40] primum convenerunt, prædicti viri throno privilegia concessa sunt, ut nova Justinianopolis Constantinopoleos jus habeat (8), et qui in eo constituitur pius ac religiosissimus episcopus, præsit

[39] Conc. Afric. c. 6. [40] Conc. Ephes. can. 8.

NOTÆ.

(4') Ferrand. cap. 82, ex Conc. Carthag. tit. 6, Vide etiam infra can. 86, ubi hujus canonis Carthag. fit mentio.

(5) Delenda vocula *ut*; abundat enim.

(6) *Vel* pro *et*, unde Græce est *καὶ*.

(7) Carthag. III, can. 26. Ferrandus cap. 81, ex conc. Carthag. tit. 54.

(8) In Ms. Amerbachii, τῆς Κωνσταντινέων πόλεως. Lego Κωνσταντιέων. Ut sit sensus, novæ Justinianopoli concessa jura Constantiæ Cypri, quæ et Salamis est. HARDUINUS.

omnibus Hellespontiorum provinciæ episcopis, et a suis episcopis eligatur ex antiqua consuetudine. Mores enim, qui sunt in unaquaque Ecclesia, divini etiam nostri Patres servandos consuerunt, Cyzicenorum civitatis episcopo præsuli dictæ Justinianopoleos subjecto exsistente, ad imitationem reliquorum omnium episcoporum, qui subsunt prædicto Dei amantissimo præsuli Joanni; a quo, cum usus postulaverit, etiam ipsius Cyzicenorum civitatis episcopus ordinabitur.

σταντινουπόλεως, καὶ τὸν ἐπ' αὐτῇ καθιστάμενον θεοφιλέστατόν ἐπίσκοπον, πάντων προεδρεύειν τῶν τῆς Ἑλλησποντίων ἐπαρχίας· καὶ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων χειροτονεῖσθαι κατὰ τὴν ἀρχαίαν συνήθειαν. Τὰ γὰρ ἐν ἑκάστῃ Ἐκκλησίᾳ ἔθη καὶ οἱ θεοφόροι ἡμῶν Πατέρες παραφυλάττεσθαι διεγνώκασι· τοῦ τῆς Κυζικηνῶν πόλεως ἐπισκόπου, ὑποκειμένου τῷ προέδρῳ τῆς εἰρημένης Ἰουστινιανουπόλεως, μιμήσει τῶν λοιπῶν ἁπάντων ἐπισκόπων τῶν ὑπὸ τὸν λεχθέντα θεοφιλέστατον πρόεδρον Ἰωάννην, ὑφ' οὗ χρείας καλούσης, καὶ ὁ τῆς αὐτῆς Κυζικηνῶν πόλεως ἐπίσκοπος χειροτονηθήσεται.

Textus. De ordine patriarcharum, et quæ ab illis reliquisque episcopis pro ordinatione dentur: denique quod omnium Ecclesiarum caput sit Constantinopolis, lege lib. I cod., tit. 1, const. 7, et tit. 2, const. 6, 20, 24; et tit. 1 Novellarum, constit. 2, et tit. 2, const. 3. Const. vero 16, tit. 2, l. I. dicit, quod Constantinopolitanus [supra] alios habeat præeminentiam. Et const. 8, tit. 1 Novellarum, et 3, tit. 2, faciunt primæ Justinianæ archiepiscopum, ac [habent], quod major sit metropolitano, et quod a sua synodo creetur: denique, quas provincias [sub se] habeat.

Περὶ δὲ τῆς τάξεως τῶν πατριαρχῶν, καὶ τῶν παρ' αὐτῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων, ὑπὲρ τῆς αὐτῶν χειροτονίας διδομένων, καὶ ὅτι πασῶν Ἐκκλησιῶν κεφαλή ἐστιν ἡ Κωνσταντινουπόλεως, ἀνάγνωθι βιβλίον α' τοῦ κώδικος, τίτ. α', διάταξ. ζ' καὶ τίτ. β', διάτ. ς' κδ', καὶ τίτ. α' τῶν νεαρῶν, διάτ. β', καὶ τίτ. β'. διάτ, γ'· ἡ δὲ ις' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβ. φησίν, ὅτι ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τῶν ἄλλων προεδρίαν, καὶ ἡ η' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν, καὶ ἡ γ' τοῦ β' τίτ., ποιοῦσι τὸν πρίμας Ἰουστινιανῆς ἀρχιεπίσκοπον· καὶ ὅτι μείζων ἐστὶ τοῦ μητροπολίτου, καὶ ὅτι ὑπὸ τῆς συνόδου αὐτοῦ χειροτονεῖται, καὶ ποίας ἐπαρχίας ἔχει.

30 CAP. VI.—*Quinam quosnam et ubi et quomodo episcopos aut clericos ordinent. Quid vero si electus recuset oblato libello episcopatum?*

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Τίνες τίνας καὶ ποῦ καὶ πῶς χειροτονοῦσιν ἐπισκόπους ἢ κληρικούς, καὶ ἐὰν ὁ χειροτονηθεὶς διὰ λιβέλλου, παραιτῆται τὴν ἐπισκοπήν.*

Apostolorum canones 1, 2, 35.

1. Episcopus a duobus vel tribus episcopis ordinetur.

2. Presbyter ab uno episcopo ordinetur, et diaconus, et reliqui clerici.

35 [34]. Episcopus [41] ne audeat extra suos fines facere ordinationes in urbibus et pagis non ei subjectis. Sin autem hoc fecisse convictus fuerit præter eorum sententiam qui tenent pagos illos vel civitates, deponatur et ipse et ii quos ordinavit.

Ἀποστόλων κανὼν α', β', λε'.

α'. Ἐπίσκοπος χειροτονείσθω ὑπὸ ἐπισκόπων δύο ἢ τριῶν.

β'. Πρεσβύτερος ὑπὸ ἑνὸς ἐπισκόπου χειροτονείσθω, καὶ διάκονος, καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

λε'. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾶν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων, χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησεν.

Concilii Antiocheni canones 13, 19, 22.

13. Nullus episcopus audeat ab una provincia in aliam transire, et aliquos in Ecclesiis ordinare ad sacrorum celebrationem, nec si alios una secum inducat, nisi venerit litteris accersitus metropolitani, et episcoporum qui sunt cum ipso, in quorum regionem accedit. Si autem nullo vocante, ad aliquorum ordinationem et ecclesiasticarum rerum ad se non pertinentium constitutionem inordinate insolenterque processerit, sint quidem irrita quæ ab ipso geruntur, ipse autem suæ insolentiæ et præter rationem factæ aggressionis det pœnas, a sancta scilicet synodo exinde depositus.

19. Episcopus ne ordinetur absque synodo et præsentia metropolitani provinciæ. Eo autem **31** præsente, omnino melius est omnes una cum eo adesse, qui sunt in provincia ejusdem muneris officiique

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιγ', ιθ', κβ'.

ιγ'. Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾶν ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν μεταβαίνειν καὶ χειροτονεῖν ἐν Ἐκκλησίᾳ τινὰς εἰς προαγωγὴν λειτουργίας, μηδὲ εἰ συνεπάγοιτο ἑαυτῷ ἑτέρους, εἰ μὴ παρακληθεὶς ἀφίκοιτο διὰ γραμμάτων τοῦ τε μητροπολίτου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ἐπισκόπων ὧν εἰς τὴν χώραν παρέρχοιτο. Εἰ δὲ μηδενὸς καλοῦντος ἀπέλθοι ἀτάκτως ἐπὶ χειροθεσίᾳ τινῶν, καὶ καταστάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων μὴ προσηκόντων αὐτῷ, ἄκυρα μὲν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πραττόμενα τυγχάνει, καὶ αὐτὸν δὲ ὑπέχειν τῆς ἀταξίας αὐτοῦ, καὶ τῆς παραλόγου ἐπιχειρήσεως, τὴν προσήκουσαν δίκην, καθῃρημένον ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου.

ιθ'. Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου καὶ παρουσίας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει τῆς ἐπαρχίας· τούτου δὲ παρόντος ἐξάπαντος, βέλτιον μὲν συνεῖναι αὐτῷ πάντας τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ συλλειτουργούς,

[41] Antioch. can. 9.

οἷς καὶ προσήκει δι' ἐπιστολῆς, τὸν ἐν τῇ μητροπόλει συγκαλεῖν· καὶ εἰ μὲν ἀπαντοῖεν οἱ πάντες, βέλτιον. Εἰ δὲ δυσχερὲς εἴη τοῦτο, τούς γε πλείους ἐξάπαντος παρεῖναι δεῖ· ἢ διὰ γραμμάτων ὁμοψήφους γενέσθαι· καὶ οὕτω μετὰ τῆς τῶν πλειόνων ἤτοι παρουσίας ἢ ψήφου, γίνεσθαι τὴν κατάστασιν. Εἰ δὲ ἄλλως παρὰ τὰ ὡρισμένα γίγνοιτο, μηδὲν ἰσχύειν τὴν χειροτονίαν· εἰ δὲ κατὰ τὸν ὡρισμένον κανόνα γίγνοιτο ἡ κατάστασις, ἀντιλέγοιεν δέ τινες δι' οἰκείαν φιλονεικίαν, κρατεῖν τῶν πλειόνων τὴν ψῆφον.

κβ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει τῇ μὴ ὑποκειμένῃ αὐτῷ, μηδὲ χώρᾳ τῇ αὐτῷ μὴ διαφερούσῃ, ἐπὶ χειροτονίᾳ τινὸς, μηδὲ καθιστᾷν πρεσβυτέρους ἢ διακόνους εἰς τόπους ἑτέρῳ ἐπισκόπῳ ὑποκειμένους, εἰ μὴ ἄρα μετὰ γνώμης τοῦ οἰκείου τῆς χώρας ἐπισκόπου. Εἰ δὲ τολμήσειέ τις τοιοῦτον, ἄκυρον εἶναι τὴν χειροθεσίαν, καὶ αὐτὸν ἐπιτιμίας ὑπὸ τῆς συνόδου τυγχάνειν.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ε', ιβ'.

ε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

ιβ'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐπισκόπους κρίσει τοῦ μητροπολίτου καὶ τῶν πέριξ ἐπισκόπων, καθίστασθαι εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν, ὄντας ἐκ πολλοῦ δεδοκιμασμένους· ἔν τε τῷ λόγῳ τῆς πίστεως, καὶ τῇ τοῦ εὐθέως λόγου πολιτείᾳ.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν η', καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ σύνοδον.

η'. Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, ἤγουν προκομίζειν ἢ προφέρειν τοῖς θέλουσιν ἐπιστρέφειν εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, ἢ ἐξ ἑλληνισμοῦ ἢ ἐξ Ἰουδαϊσμοῦ, ἤγουν ἐξ αἱρέσεως οἱασδηποτοῦν, τούτους, εἰ μὲν εἶεν ἐπίσκοποι ἢ κληρικοὶ, ἀλλοτρίους εἶναι τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ τοὺς κληρικοὺς τοῦ κλήρου· εἰ δὲ λαϊκοὶ εἶεν, ἀναθεματίζεσθαι, κατὰ τὸν ἴσον δὲ τρόπον εἰ φωραθεῖέν τινες, εἴτε ἐπίσκοποι, εἴτε κληρικοὶ, εἴτε λαϊκοὶ, ἢ φρονοῦντες ἢ διδάσκοντες τὰ ἐν τῇ προκομισθείσῃ ἐκθέσει παρὰ Χαρισίου τοῦ πρεσβυτέρου, περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογενοῦς τοῦ Θεοῦ Υἱοῦ, ἤγουν τὰ μιαρὰ καὶ διεστραμμένα Νεστορίου δόγματα, ἃ καὶ ὑποτέτακται, ὑποκείσθωσαν τῇ ἀποφάσει τῆς ἁγίας ταύτης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου· ὥστε δηλονότι, τὸν μὲν ἐπίσκοπον ἀπαλλοτριοῦσθαι τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ εἶναι καθῃρημένον· τὸν δὲ κληρικὸν, ὁμοίως ἐκπίπτειν τοῦ κλήρου. Εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, καὶ οὗτος ἀναθεματιζέσθω, καθὸ προείρηται.

Ἐπιστολὴ τῆς αὐτῆς ἐν Ἐφέσῳ ἁγίας συνόδου, πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ εὐαγῆ σύνοδον, περὶ Εὐσταθίου τοῦ γενομένου αὐτῶν μητροπολίτου.

Μετὰ βουλῆς πάντα ποίει τῆς θεοπνεύστου λεγούσης Γραφῆς, χρὴ δὴ μάλιστα τοὺς ἱερᾶσθαι λαχόντας μετὰ πάσης ἀκριβείας τὴν ἐφ' ἅπασι τοῖς

socii (συλλειτουργούς), et oportet per epistolam metropolitanum eos convocare, et si omnes quidem accesserint, bene est; sin autem hoc fuerit difficile, plures omnino adesse oportet, vel litteras una cum illis suffragium ferre, et sic cum plurium præsentia vel electione fieri constitutionem. Sin autem aliter præter hæc quæ decreta sunt, fiat, non valeat ordinatio. Sin autem ex præfinito canone facta fuerit constitutio, aliqui autem propter suum contentionis studium contradicant, vincat plurium suffragium.

22. Episcopus in alienam civitatem, quæ ei subjecta non est non ascendat, nec in regionem quæ ad eum non pertinet, ad alicujus ordinationem, nec presbyterum vel diaconum constituat in locis alii episcopo subjectis, nisi cum voluntate proprii illius regionis episcopi. Si quis autem tale quid ausus fuerit, infirma sit ordinatio, et ipse a synodo puniatur.

Concilii Laodiceni canones 5, 12.

5. Non oportere ordinationes fieri in præsentia eorum qui audiunt.

12. Ut episcopi metropolitanorum et eorum, qui sunt circumcirca, episcoporum judicio, in ecclesiastico magistratu constituantur, diu examinati, et in ratione fidei, et in rectæ rationis dispensatione.

Concilii Ephesini canon 8, *et epistola ad synodum in Pamphylia.*

8. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, aut proferre, vel offerre converti volentibus
32 ad agnitionem veritatis, sive ex gentilitate, [paganitate] sive ex judaismo, sive ex qualicunque hæresi; hos quidem, si sunt episcopi aut clerici, alienos esse episcopos ab episcopatu, et clericos a clericatu decrevit: si vero laici fuerint, anathemati subjici. Simili etiam modo si qui inventi fuerint, vel episcopi, vel clerici, vel laici, sive sentire, sive docere ea quæ continentur in oblata expositione a Charisio presbytero de unigeniti Filii Dei incarnatione, sive scelerata et perversa Nestorii dogmata, quæ et subnexa sunt, subjaceant sententiæ sanctæ hujus et universalis synodi: ut videlicet episcopus quidem removeatur ab episcopatu, et sit depositus; clericus vero similiter excidat a clericatu: si vero laicus quis sit, et ipse anathematizetur, sicut superius dictum est.

Ejusdem sanctæ Ephesinæ synodi epistola ad sacram synodum in Pamphylia, de Eustathio, qui ipsorum metropolita fuerat.

Cum divinitus inspirata Scriptura dicat: *Sine consilio nihil facias* [44]: eos in primis, qui sacro aliquo in munere versari volunt, magna diligentia,

[44] Eccli. XXXII, 28.

omnique studio in id incumbere oportet, ut in omnibus rebus administrandis agendisque summa adhibeatur consideratio. Nam iis qui sic vivere volunt, in optima spe res eorum sitas esse, et veluti secundo cursu, quæ optant, succedere contingit. Et sane hæc non parum rationi consentanea est oratio. Verum interim solet incidere aliquando asper ac intolerandus dolor, qui mentem humanam subito aliquo percellat impetu, itaque eam perturbatam perversamque reddat, ut et ab utilium honestorumque indagatione abducatur, et ad ea, quæ natura ad lædendum sunt comparata, specie bonitatis persequenda impellatur. Tale quiddam sanctissimo viro Eustathio contigisse cognovimus. **33** Rite enim ac secundum canones, ut omnium testimonio probatur, ordinatus est. Postea vero, cum in tumultum a nonnullis, ut dicit, pertractus esset, subitisque ac insperatis undique malis circumseptus (cum usum in rebus gerendis admodum exiguum haberet) sustinere tam multas, tamque graves, quæ ei incumbebant, curas non vellet, nec refutare eorum, qui ipsum adorirentur, maledicta cum posset; recusationis et abdicationis obtulit nescio quo pacto libellum : cum contra oportebat, eam, quam semel fidei suæ sacerdotalem curam commissam habuerat, fortitudine spiritali tenere, labores subire, ac animo volenti sudorem, cui merces proposita est, sustinere. Quæ diligentia quoniam in hoc aperte desiderata fuit, id (tamen ex exiguo rerum usu potius, quam ex ignaviæ desidiæque vitio) necessitate adacta vestra pietas est, memoratum Dei amantissimum fratrem nostrum, ac in episcopali dignitate collegam, Theodorum elegit, qui curam Ecclesiæ subiret. Indignum quippe fuisset, viduam manere Ecclesiam; indignum, pastore carere Salvatoris nostri ovilia. Quoniam ergo flens rogatum venit Eustathius, cum sanctissimo Theodoro episcopo, non de civitate recipienda, non de Ecclesia decertans, sed solum episcopalis nominis honorem ac vocationem expetens : hominis nos senectus sane commovit universos, nec ut privatas ejus lacrymas, sed tanquam communes reputantes, inquirere studuimus, legitimamne passus esset memoratus vir depositionem, an scilicet de absurdis factis dictisve convictus esset obtrectantibus nonnullis adversus ipsius existimationem. Itaque reperimus, hominem nihil ejusmodi perpetrasse, sed potius illi pro crimine recusationem officii vitio datam fuisse. Unde neque pio vestro studio succensuimus, quo in illius locum convenienter prædictus reverendissimus episcopus Theodorus suffectus est : sed quia adversus ejus animum a negotiis gerendis remotum non admodum decertare oportuit, **34** sed miserari potius senem, qui procul ab urbe in qua natus fuerat, et a patriis ædibus tandiu abfuisset; justum rectumque esse definivimus, ut absque omni contradictione et nomen retineat episcopi, et honorem, et communionem : ea tamen lege, ut neque ordinand ipse auctoritatem habeat, neque in ulla Ecclesia ex propria sacrificet auctoritate; nisi id sibi vel ad

A πρακτέοις ποιεῖσθαι διάσκεψιν· διαβιοῦν γὰρ οὕτως ἐθέλουσιν, ἐν καλῷ τῆς ἐλπίδος κεῖσθαί τε τὰ κατ' αὐτούς· καὶ οἷον ἐξ οὐρίας, ἐν τοῖς κατ' εὐχὴν ἀποφέρεσθαι συμβαίνει· καὶ πολὺ τό γε εἰκὸς, ὁ λόγος ἔχει· ἀλλ' οἶδεν ἔσθ' ὅτε δριμεῖα καὶ ἀφόρητος λύπη κατασκήψασα νοῦν, καταβολῶσαί τε δεινῶς αὐτὸν, καὶ τῆς τῶν δεόντων θήρας ἀποκομίσαι, ἀναπεῖσαί τε τὸ πεφυκὸς ἀδικεῖν, ὥς τι τῶν ὀνησιφόρων ἰδεῖν· τοιοῦτόν τι τεθεάμεθα πεπονθότα τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον Εὐστάθιον, κεχειροτόνηται μὲν γὰρ ὡς μεμαρτύρηται κανονικῶς, τεθορυβημέναις δὲ, ὥς φησι, παρά τινων καὶ ἀδοκήτοις περιστάσεσιν ἐμβεβηκώς· εἶτα ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀπραγμοσύνης, ἀπειρηκὼς τὴν ἀντίστασιν τῶν ἐπενηνεγμένων αὐτῷ φροντίδων, καὶ διακρούεσθαι B τὰς παρὰ τῶν ἐπιφυομένων αὐτῷ δυσφημίας μὴ δυνάμενος, παραιτήσεως οὐκ ἴσμεν ὅπως προσεκόμισε βιβλίον. Ἔδει γὰρ, ὡς ἅπαξ ἐγκεχειρισμένον ἱερατικὴν φροντίδα, ταύτης ἔχεσθαι μετ' εὐρωστίας πνευματικῆς, καὶ οἷον ἀνταποδύεσθαι τοῖς πόνοις, καὶ ἱδρῶτα τὸν ἔμμισθον ἐθελοντὴν ὑπομεῖναι. Ἐπειδὴ δὲ ἅπαξ ὀλιγώρως ἔχοντα παρέδειξεν ἑαυτὸν, τοῦτο παθὼν ἐξ ἀπραγμοσύνης μᾶλλον ἢ ὄκνου καὶ ῥαθυμίας, κεχειροτόνηκεν ἀναγκαίως ἡ ὑμετέρα θεοσέβεια τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συνεπίσκοπον Θεόδωρον φροντιοῦντα τῆς Ἐκκλησίας. Οὐ γὰρ ἦν ἀκόλουθον χηρεύειν αὐτὴν, καὶ ἐπιστάτου δίχα διατελεῖν τοῦ Σωτῆρος τὰ ποίμνια. Ἐπειδὴ δὲ προσῆλθε κλαίων, οὐ περὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ τῆς Ἐκκλησίας φιλονει- C κῶν τῷ μνημονευθέντι θεοσεβεστάτῳ ἐπισκόπῳ Θεοδώρῳ, ἐξαιτῶν δὲ τέως τὴν τοῦ ἐπισκόπου τιμὴν καὶ κλῆσιν, συνηλγήσαμεν ἅπαντες τῷ πρεσβύτῃ· καὶ κοινὸν εἶναι λογισάμενοι τὸ αὐτοῦ δάκρυον, ἐσπεύδομεν μαθεῖν εἰ καθαίρεσιν ἔννομον ὑπομεμένηκεν ὁ μνημονευθεὶς, ἤγουν εἰ ἐπί τισι τῶν ἀτόπων ἐλήλεγκται παρά τινων, καταφλυαρησάντων αὐτοῦ τῆς ὑπολήψεως. Καὶ δὴ ἐμάθομεν πεπρᾶχθαι μὲν τοιοῦτον οὐδὲν, γενέσθαι δὲ μᾶλλον τῷ μνημονευθέντι ἀντὶ ἐγκλήματος τὴν παραίτησιν· ὅθεν οὐδὲ τῇ ὑμετέρᾳ θεοσεβείᾳ ἐμεμψάμεθα, χειροτονησάσῃ δεόντως εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον τὸν μνημονευθέντα εὐλαβέστατον ἐπίσκοπον Θεόδωρον. Ἐπειδὴ δὲ τῇ ἀπραγμοσύνῃ τοῦ ἀνδρὸς οὐ σφόδρα φιλονει- D κεῖν ἀκόλουθον, ἔδει δὲ μᾶλλον ἐλεῆσαι πρεσβύτην ἔξω καὶ πόλεως τῆς ἐνεγκούσης αὐτὸν καὶ πατρῴων ἐνδιαιτημάτων ἐν μακροῖς οὕτω γεγονότα χρόνοις, ἐδικαιώσαμεν καὶ ὡρίσαμεν δίχα πάσης ἀντιλογίας ἔχειν αὐτὸν, τό τε τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, καὶ τὴν τιμὴν, καὶ τὴν κοινωνίαν. Οὕτω μέν τοι, ὥστε μὴ χειροτονεῖν αὐτὸν, μήτε μὴν Ἐκκλησίαν καταλαβόντα ἱερουργεῖν, ἐξ ἰδίας αὐθεντίας, ἀλλ' ἢ ἄρα συμπαραλαμβανόμενον εἴτουν ἐπιτρεπόμενον, ε[ἰ] τύχοι παρὰ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου, κατὰ διάθεσιν καὶ ἀγάπην τὴν ἐν Χριστῷ· ἂν δέ τι βουλεύσησθε χρηστότερον ἐπ' αὐτῷ ἢ νῦν ἢ εἰς τὸ μετὰ ταῦτα, ἀρέσει καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ.

juvandi causa, vel concessionis ratione, affectu amoreque Christiano a fratre et coepiscopo, si ita contigerit, liberaliter deferatur. Quod si vos de eo melius quidpiam cogitabitis, aut nunc, aut in posterum, gratum id etiam acceptumque sanctæ synodo futurum est.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ς'. A

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐὰν συμβῇ ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ, ἐν ᾗ πλεῖστοι ἐπίσκοποι τυγχάνουσιν, ἕνα ἐπίσκοπον ἀπομεῖναι, κἀκεῖνος κατά τινα ἀμέλειαν μὴ βουληθῇ συνελθεῖν καὶ συναινέσαι τῇ καταστάσει τῶν ἐπισκόπων, τὰ δὲ πλήθη συναθροισθέντα παρακαλοῖεν γίγνεσθαι τὴν κατάστασιν τοῦ παρ' αὐτῶν ἐπιζητουμένου ἐπισκόπου, χρὴ πρότερον ἐκεῖνον τὸν ἐναπομείναντα ἐπίσκοπον ὑπομιμνήσκεσθαι διὰ γραμμάτων τοῦ ἐξάρχου τῆς ἐπαρχίας, λέγω δὴ τοῦ ἐπισκόπου τῆς μητροπόλεως ὅτι ἀξιοῖ τὰ πλήθη ποιμένα αὐτοῖς δοθῆναι, ἡγοῦμαι καλῶς ἔχειν καὶ τοῦτον ἐκδέχεσθαι ἵνα παραγένηται· εἰ δὲ μὴ διὰ γραμμάτων ἀξιωθεὶς παραγένηται, μήτε μὴν ἀντιγράψοι, τὸ ἱκανὸν τῇ βουλῇ τοῦ πλήθους χρὴ γενέσθαι. Χρὴ B δὲ καὶ μετακαλεῖσθαι καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας ἐπισκόπους πρὸς τὴν κατάστασιν τοῦ τῆς μητροπόλεως ἐπισκόπου· μὴ ἐξεῖναι δὲ ἁπλῶς καθιστᾷν ἐπίσκοπον κώμῃ τινὶ ἢ βραχείᾳ πόλει, ᾗ τινι καὶ εἷς μόνος πρεσβύτερος ἐπαρκεῖ. Οὐκ ἀναγκαῖον γὰρ ἐπισκόπους ἐκεῖσε καθίστασθαι, ἵνα μὴ κατευτελίζηται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα καὶ ἡ αὐθεντία· ἀλλ' οἱ τῆς ἐπαρχίας, ὡς προεῖπον, ἐπίσκοποι, ἐν ταύταις ταῖς πόλεσι καθιστᾷν ἐπισκόπους ὀφείλουσιν, ἔνθα καὶ πρότερον ἐτύγχανον γεγονότες ἐπίσκοποι· εἰ δὲ εὑρίσκοιτο οὕτως πληθύνουσά τις ἐν πολλῷ ἀριθμῷ λαοῦ πόλις, ὡς ἀξίαν αὐτὴν ἐπισκοπῆς νομίζεσθαι, λαμβανέτω, εἰ πᾶσιν ἀρέσκει τοῦτο.

Concilii Sardicensis canon 6.

Osius episcopus dixit: Si contigerit in una provincia, in qua sunt plurimi episcopi, unum episcopum conventui non interesse, et ille per quamdam negligentiam nolit convenire, et episcoporum institutioni et electioni assentire, congregata autem populi multitudo instet, ut fiat institutio episcopi, qui ab eis postulatur, oportet illum prius, qui non adfuerit, episcopum admoneri per litteras primatis provinciæ, nempe episcopi metropolitani, quod rogat populus sibi pastorem dari : et existimo recte habere hunc quoque exspectari, ut adsit. Si autem litteris rogatus non adfuerit, ac ne rescripserit quidem, populi voluntati satisfiat. Oportet autem ex vicina quoque provincia accersiri episcopos ad metropolitani episcopi institutionem. Non licere autem simpliciter episcopum constituere **35** in aliquo pago vel parva urbe, cui vel unus presbyter sufficit : non necesse est enim illic episcopum constitui, ne episcopi nomen et auctoritas vilipendatur. Sed provinciæ (ut prius dixi) episcopi debent in iis urbibus episcopos constituere, ubi etiam prius episcopi fuerunt. Si autem inveniatur urbs aliqua, quæ adeo populosa evadat, ut ipsa episcopatu digna judicetur, accipiat. An hoc omnibus placet? Responderunt omnes : Placet.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιγ' ιη' μθ' νε' νη'. C

Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι ἐπίσκοπον, εἰ μὴ ὑπὸ πολλῶν, χειροτονεῖσθαι· εἰ δὲ ἀνάγκη γένηται, κἂν ὑπὸ τριῶν ἐπισκόπων, ὁ ἐπίσκοπος χειροτονηθείη.

ιγ'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τί πρὸς ταῦτα λέγει ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη; Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη· Ὀφείλει καὶ παρ' ἡμῶν τὰ ὁρισθέντα ἐκ τῶν πρὸ ἡμῶν φυλαχθῆναι, ὧν τινων ὡς ἔτυχεν ἀβούλως οἱ πρωτεύοντες τῆς οἱασδήποτε ἐπαρχίας, ἀμελεῖν κατατολμῶσι· πολλοὶ οὖν ἐπίσκοποι συναχθέντες, ἐπίσκοπον χειροτονήσουσιν· εἰ δὲ ἀνάγκη γένηται, τρεῖς ἐπίσκοποι ἐν οἱῳδήποτε ἂν τόπῳ ὦσι, τῷ τοῦ πρωτεύοντος παραγγέλματι, χειροτονήσουσι τὸν ἐπίσκοπον· καὶ ἐάν τις ἔν τινι ἐναντιωθῇ τῇ ἰδίᾳ ὁμολογίᾳ ἢ τῇ ὑπογραφῇ, αὐτὸν ἀποστερήσει τῆς D τιμῆς.

Concilii Carthaginensis canones 13, 18, 49, 55, 58.

Ut non liceat episcopum nisi a plurimis ordinari : sed si necessitas fuerit, vel a tribus ordinetur episcopis.

13. Aurelius episcopus dixit [44] : Quid ad hæc dicit sanctitas vestra? Ab universis episcopis dictum est : A nobis veterum statuta debere servari, sicuti et inconsulto primate cujuslibet provinciæ, tam facile non præsumant multi congregati episcopi episcopum ordinare : nisi si [si vero, *ita* et Luc.] necessitas fuerit, tres episcopi, in quocumque loco sint, ejus præcepto ordinare debebunt episcopum : et si quis contra suam professionem vel subscriptionem venerit in aliquo, ipse se honore privabit. [*Mss.* ipse honore privabitur.]

Ἐάν τις κληρικὸς χειροτονῆται, ὀφείλει ὑπομιμνήσκεσθαι τοὺς ὅρους φυλάττειν, καὶ ἵνα τοῖς σώμασι τῶν ἀποθανόντων εὐχαριστίαν μὴ δίδωται, μηδὲ βάπτισμα· καὶ ἵνα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας πρὸς σύνοδον οἱ μητροπολῖται ἔρχωνται.

36 *Si quis clericus ordinatus, moneri debet constituta servare : et ut corporibus defunctorum eucharistia non detur, nec baptisma : et ut per singulos annos per omnes provincias ad concilium* (8*) *metropolitani conveniatur* [*conveniant*].

[44] Carthag. II, cap. 11.

NOTÆ.

(8*) Ms. *metropolitanum.*

18. Item placuit [44], ut ordinatis episcopis, vel clericis (9), prius ab ordinatoribus suis placita conciliorum auribus eorum inculcentur: ne se aliquid contra statuta concilii fecisse (10) pœniteat. Item placuit [45], ut corporibus defunctorum Eucharistia non detur (11): scriptum est enim: *Accipite et edite:* cadavera autem nec accipere possunt, nec edere: et ne jam mortuos homines baptizari faciat presbyterorum ignavia: pro qua re confirmandum est in hac sancta synodo, ut secundum Nicæna statuta [46], propter causas ecclesiasticas, quæ ad perniciem plebium sæpe (12) veterascunt, singulis quibusque annis concilium convocetur, ad quod omnes provinciæ, quæ primas sedes habent, de conciliis suis binos, aut quantos delegerint, episcopos legatos mittant: ut congregato (13) conventu plena possit esse auctoritas.

A ιη'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ὥστε χειροτονουμένου ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ, πρότερον ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς τὰ δεδογμένα ταῖς συνόδοις εἰς τὰς ἀκοὰς αὐτῶν ἐντίθεσθαι, ἵνα μὴ ποιοῦντες κατὰ τῶν ὅρων τῆς συνόδου τι, μεταμεληθῶσιν. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων εὐχαριστία μὴ δοθῇ· γέγραπται γάρ· *Λάβετε, φάγετε.* Τὰ δὲ τῶν νεκρῶν σώματα, οὐδὲ λαβεῖν δύνανται οὐδὲ φαγεῖν· καὶ ἵνα μὴ τοὺς ἤδη τελευτῶντας βαπτισθῆναι ποιήσῃ ἡ τῶν πρεσβυτέρων ἄγνοια· καὶ τοῦτο δὲ βεβαιωτέον ἐν ταύτῃ τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κατὰ τοὺς ἐν Νικαίᾳ ὅρους, διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς αἰτίας, αἵ τινες πολλάκις πρὸς ὄλεθρον τοῦ λαοῦ παλαιοῦνται, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν σύνοδον συγκαλεῖσθαι, πρὸς ἣν πάντες οἱ τῶν ἐπαρχιῶν τὰς πρώτας καθέδρας ἐπέ- B χοντες, ἐκ τῶν οἰκείων συνόδων, δύο ἢ καὶ ὅσους ἐπιλέξονται ἐπισκόπους, τηρητὰς ἀποστείλωσιν· ἵνα ἐν τῇ συναχθείσῃ συνελεύσει πλήρης εἶναι δυνηθῇ ἡ αὐθεντία.

Quot episcopi ordinare episcopum debeant.

Πόσοι ἐπίσκοποι ἐπίσκοπον ὀφείλουσι χειροτονεῖν.

49. Honoratus et Erbanus episcopi dixerunt [47]: Et illud nobis mandatum est, ut quia, proximi fratres nostri Numidiæ duo episcopi ordinare præsumpserunt pontificem, nonnisi a XII censeatis celebrari episcoporum ordinationes (14).

Aurelius episcopus dixit: Forma antiqua servabitur, ut non minus quam tres sufficiant, qui fuerint destinati ad episcopum ordinandum, propterea quia in Tripoli forte, et in Arzuge interjacere videantur Barbaræ gentes. Nam in Tripoli, ut asseritur, episcopi sunt quinque tantummodo et possunt forte de ipso numero vel duo necessitate aliqua occupari: difficile est enim ut **37** de quolibet numero omnes possint occurrere: numquid debet hoc ipsum impedimento esse ecclesiasticæ utilitati? Nam et in hac Ecclesia, ad quam dignata est vestra sanctitas convenire, crebro ac pene per diem Dominicam ordinandos habemus: num quidnam frequenter duodecim potero, vel decem, vel non multo minus advocare episcopos? Sed facile est mihi duos adjungere meæ parvitati vicinos. Quapropter cernit mecum charitas vestra hoc ipsum observari non posse.

μθ'. Ὀνωρᾶτος καὶ Ἐρβάνος ἐπίσκοποι εἶπον· Κἀκεῖνο ἡμῖν ἐνετάλη· ἐπειδὴ ἐκ τοῦ πλησίον ἀδελφοὶ ἡμῶν δύο ἐπίσκοποι τῆς Νουμηδίας χειροτονῆσαι ἐτόλμησαν ἱερέα, κρίνατε μὴ γενέσθαι χειροτονίας ἐπισκόπων, εἰ μὴ ἀπὸ δώδεκα.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ὁ ἀρχαῖος τύπος φυλαχθήσεται, ἵνα μὴ ἧττονες τριῶν τῶν ὁρισθέντων εἰς χειροτονίαν ἐπισκόπου ἀρκέσωσι· διότι ἐν Τριπόλει τυχὸν καὶ ἐν Ἀρζούγῃ δῆλον ὡς παρέγκεινται C Βάρβαρα ἔθνη· ἐν Τριπόλει δὲ, πέντε καὶ μόνοι εἰσὶν, ὡς γινώσκετε, ἐπίσκοποι, καὶ δυνατὸν ἐξ αὐτοῦ πολλάκις τοῦ ἀριθμοῦ τοὺς δύο ἀνάγκῃ τινὶ κατέχεσθαι· δυσχερὲς γάρ ἐστιν ἐξ οἱουδήποτε ἀριθμοῦ πάντας δύνασθαι ἀπαντῆσαι· μὴ ὀφείλει τοῦτο αὐτὸ παρεμποδὼν εἶναι τῷ χρησίμῳ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ γὰρ καὶ εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς ἣν κατηξίωσεν ἡ ὑμετέρα συνελθεῖν ἁγιωσύνη, συχνῶς καὶ σχεδὸν κατὰ Κυριακὴν χειροτονουμένους ἔχομεν. Μὴ ἄρα δύναμαι συνεχῶς δώδεκα ἢ δέκα, ἢ οὐχὶ πολὺ ἐλάττους συγκαλεῖν ἐπισκόπους; δύο δὲ γείτονας προσζεῦξαι εὐχερές ἐστι τῇ ἐμῇ βραχύτητι· διὸ ὁρᾷ σὺν ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ἀγάπη, τοῦτο αὐτὸ μὴ δύνασθαι παραφυλαχθῆναι.

Ut Carthaginensi episcopo, unde voluerit, clericum liceat ordinare (15).

D *Περὶ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος, ὅθεν θέλει κληρικὸν χειροτονεῖν.*

55. Aurelius episcopus dixit [48]: Sermonem meum admittite, fratres. Contingit nonnunquam ut postulemur ab Ecclesiis, quæ præpositis egent, vel presbyteris, vel episcopis: et tamen memor statutorum,

νε'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τὸν λόγον μου προσδέξασθε, ἀδελφοί. Συνέβη πολλάκις αἰτηθῆναί με ἀπὸ ἐκκλησιαστικῶν ἐνδεομένων διακόνων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ ἐπισκόπων· καὶ ὅπως μεμνημένος τῶν

[44] Carthag. III, cap. 3. [45] Carthag. III, cap. 6. [46] Carthag. III, cap. 2. [47] Conc. Afric., cap. 16. [48] Conc. Afric., cap. 22.

NOTÆ.

(9) Vide et Possidium in Vita Augustini cap. 8.
(10) Ms. *pœniteantur.*
(11) Et Ferrandus cap. 227, ex Conc. Carthag. tit. 12.
(12) Ms. *veteriscunt.*
(13) Ms. *ut in congregatu pl na.*
(14) Conc. Carthag. III, cap. 39. Et Ferrandus, cap. 4. Ex concilio universali Carthag., tit. 49.
(15) Conc. Carthag. III, cap. 45, et Ferrandus, cap. 14 et 230. Ex conc. Carthag., tit. 54.

ὁρισθέντων τούτοις ἕπομαι, ὥστε συνελθεῖν με τῷ ἐπισκόπῳ αὐτοῦ τοῦ ζητουμένου κληρικοῦ, καὶ ταῦτα αὐτὰ ἐμφανίσαι ὅτι κληρικὸν αὐτοῦ αἰτοῦνται αἱ τῆς οἱασδήποτε Ἐκκλησίας. Ἰδοὺ οὖν ἐπὶ τοῦ παρόντος οὐκ ἀντιλέγουσι, διὰ δὲ τὸ μήτε μετὰ ταῦτα συμβῆναι, τουτέστιν ἐναντιωθῆναί μοι τοὺς ἐν τούτῳ τῷ πράγματι παρ' ἐμοῦ αἰτουμένους, ἐπειδὴ οἴδατε πολλῶν ἐκκλησιῶν καὶ χειροτονιῶν φροντίδα με βαστάζειν, ᾧ τινι δήποτε τῶν ἱερέων συνέλθω μετὰ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων τῆς ἡμετέρας συγκληρώσεως, ἐὰν ἀκαθοσίωτος εὑρεθείη, δίκαιόν ἐστι κρῖναι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τί δεῖ ποιῆσαι. Ἐγὼ γὰρ, ὡς ἴστε, ἀδελφοὶ, κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ, πολλῶν Ἐκκλησιῶν φροντίδος ἀντέχομαι.— Νουμήδιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀεὶ ὑπῆρξεν ἡ αὐθεντία τῷ θρόνῳ τούτῳ, ἵνα ὅθεν ἤθελε καὶ περὶ οἱουδήποτε προετράπη ὀνόματος, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἑκάστης Ἐκκλησίας ἐχειροτόνει ἐπίσκοπον.— Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἡ ἀγαθοθέλεια μεσάζει τὴν ἐξουσίαν· ἧττον γὰρ τολμᾷς ἥπερ δύνῃ, ἀδελφὲ, ἐν τῷ πᾶσιν ἑαυτὸν ἀποδεικνύειν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον. Ἔχεις γὰρ τοῦτο ἐν τῇ κρίσει σου, τὸ ἀποθεραπεῦσαι ἑνὸς ἑκάστου ἐπισκόπου τὸ πρόσωπον· ἐν πρώτῃ δὲ καὶ μόνῃ συνελεύσει, εἰ συνίδοις, τὸ ἐπ' ἐξουσίας ταύτῃ τῇ καθέδρᾳ εἶναι ἐκδικητέον, ἐπειδὴ ἀνάγκην ἔχεις αὐτὸς πάσας τὰς Ἐκκλησίας ὑποστηρίζειν. Ὅθεν ἐξουσίαν σοι ἡμεῖς οὐ διδοῦμεν, ἀλλ' ἐπισφραγίζομεν ταύτην τῇ σῇ προαιρέσει, ὥστε ἐξεῖναι κρατεῖν ὃν ἂν θέλῃς, καὶ προχειρίζεσθαι προεστῶτας ταῖς Ἐκκλησίαις, καὶ ταῖς λοιπαῖς τοὺς ζητουμένους, καὶ ὅθεν συνίδοις. — Ποστουμητιανὸς ἐπίσκοπος εἶπεν· Εἶτα ἐάν τις ἕνα καὶ μόνον σχῇ πρεσβύτερον, μὴ ὀφείλει καὶ αὐτὸς ὁ εἷς ἐξ αὐτοῦ ἀφαιρεθῆναι;—Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ, δύναται ὁ εἷς ἐπίσκοπος πολλοὺς χειροτονεῖν πρεσβυτέρους· πρεσβύτερος δὲ πρὸς ἐπισκοπὴν ἐπιτήδειος, δυσχερῶς εὑρίσκεται. Διὸ ἐάν τις εὑρεθῇ ἔχων ἕνα μόνον πρεσβύτερον, καὶ αὐτὸν ἐπιτήδειον τῇ ἐπισκοπῇ, καὶ αὐτὸν τὸν ἕνα ὀφείλει δοῦναι πρὸς χειροτονίαν.—Ποστουμητιανὸς ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκοῦν ἐὰν ἄλλος ἔχῃ πλῆθος κληρικῶν, ὀφείλοι μοι τὸ ἕτερον πλῆθος συνελθεῖν·—Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Δηλαδὴ ὃν τρόπον σὺ τῇ ἑτέρᾳ Ἐκκλησίᾳ συνῆλθες, συνωθησθήσεται καὶ ὁ τοὺς πλείονας ἔχων κληρικοὺς, ἕνα ἐξ αὐτῶν εἰς χειροτονίαν σοι δαψιλεύσασθαι.

A id sequor, ut conveniam episcopum ejus, atque ei inculcem, quod ejus clericus a qualibet Ecclesia regenda postuletur : sed forte in hodierno non reluctati sunt, et ne quando contingat ut reluctentur, cum fuerint a me in hac causa postulati, quem scitis multarum Ecclesiarum et ordinandorum curam sustinere. Justum est ergo, ut quemlibet consacerdotum conveniam cum duobus e consortio nostro, vel tribus testibus. Sin vero indevotus exstiterit, quid censet charitas vestra faciendum? Ego enim cunctarum Ecclesiarum, dignatione Dei, ut scitis, fratres, sollicitudinem sustineo. — Numidius episcopus dixit : Fuit semper hæc licentia huic sedi, ut unde **38** vellet, et de cujus nomine fuisset conventus, pro desiderio cujusque Ecclesiæ ordinaret B episcopum. — Epigonius episcopus dixit : Bonitas sequestrat possibilitatem : minus enim præsumis, frater, cum te bonum et clementem omnibus reddis : habes enim hoc in arbitrio, satis est (16) ut satisfiat personæ uniuscujusque episcopi in prima tantummodo conventione. Si autem (17) quodlibet huic sedi vindicandum sibi fuerit arbitratus, necesse habes tu omnes Ecclesias suffulcire : unde tibi non potestatem damus, sed tua assignamus, ut liceat voluntati tuæ et semper tenere quem voles, ut præpositos plebibus vel Ecclesiis constituas, qui postulati fuerint, et unde velis.—Postumianus [Postumetianus] episcopus dixit : Deinde, qui, unum habuerit, nunquid debet illi unus presbyter auC ferri?—Aurelius episcopus dixit : Sed episcopus unus esse potest, per quem dignatione divina presbyteri multi constitui possint; unus autem episcopus difficile invenitur constituendus. Quapropter si necessarium episcopatui quis habuerit presbyterum, et unum, ut dixisti, frater, habuerit, etiam ipsum ad promotionem dare debebit.—Postumianus episcopus dixit : Ergo si habet alius abundantes clericos, debet mihi alia plebs subvenire.—Aurelius episcopus dixit : Sane quando tu Ecclesiæ alteri subveneris, persuadebitur illi qui plures habet clericos, ut unum tibi ordinandum largiatur.

Περὶ τῶν λαῶν τῶν μηδέποτε ἐπισκόπους ἐσχηκότων.

νη'. Ἤρεσε κἀκεῖνο ἵνα οἱ ὄχλοι, οἱ μηδέποτε ἰδίους ἐσχηκότες ἐπισκόπους, εἰ μὴ ἐκ πάσης τῆς συνόδου ἑκάστης ἐπαρχίας, καὶ τοῦ πρωτεύοντος, ψήφισμα γένηται, καὶ κατὰ συναίνεσιν ἐκείνου, οὗ τινος ὑπὸ τὴν διοίκησιν καθίστατο ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία, μηδαμῶς δέξωνται.

39 *De plebibus quæ nunquam episcopos habuerunt* [48].

58. Placuit et illud, ut plebes quæ nunquam habuerunt proprios episcopos nisi ex concilio plenario uniuscujusque provinciæ, et primatis atque D consensu ejus, ad cujus diœcesim eadem Ecclesia pertinebat, decretum fuerit, minime accipiant.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν λγ', λζ'.

λγ'. Ἐπειδήπερ ἔγνωμεν ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ μόνους ἐν κλήρῳ τοὺς ἐκ γένους ἱερατικοῦ κατατάττεσθαι, ἰουδαϊκοῖς ἔθεσιν ἑπομένων τῶν τοῦτο πράττειν ἐπιχειρούντων, τινὰς δὲ αὐτῶν καὶ μὴ ἀποκειρομένους ἱεροψάλτας καὶ ἀναγνώστας τοῦ θείου νόμου

Concilii œcumenici VI *canones* 33, 37.

33. Quoniam cognovimus in Armeniorum regione eos solum in cleri ordinem referri qui sunt ex genere sacerdotali, iis qui hoc facere aggrediuntur, mores judaicos sequentibus; nonnullos autem eorum, etiam non tonsos, sacros cantores et divinæ

[48] Conc. Afric. cap. 65.

legis lectores constitui : decernimus, ut deinceps non liceat iis qui volunt aliquos ad clerum adducere, ad ejus cui manus imponitur, genus respicere : sed examinantes an digni sint juxta exposita in sacris canonibus decreta, in cleri catalogum referri, ut eos ecclesiastice promoveant, sive sint ex majoribus suis sacerdotibus, sive non. Sed etiam, ut nulli ex omnibus permittant, juxta ordinem eorum qui sunt in clericorum ordinem relati, populo in suggestu divinas Scripturas recitare, nisi is sacerdotali tonsura usus fuerit, et benedictionem a suo pastore canonice susceperit. Si quis autem præter hæc facere deprehensus fuerit, segregetur.

37. Quoniam diversis temporibus barbaricæ incursiones fuere, et ex eo plurimæ civitates infidelibus subjugatæ fuere, ut ideo non possit ejus civitatis præsul postquam ordinatus fuerit, suum thronum apprehendere, et in eo in sacerdotali constitutione collocari, et sic pro ea quæ invaluit consuetudine **40** ordinationes et omnia, quæ ad episcopum pertinent, agere et tractare : nos, honorem ac venerationem sacerdotio servantes, et gentilem injuriam nequaquam ad ecclesiasticorum jurium perniciem exerceri volentes, eos qui sic ordinati sunt, et propter prædictam causam in suis non sunt constituti, ut absque ullo ex ea re præjudicio conserventur, decrevimus; ut et diversorum clericorum ordinationes canonice faciant, et præsidentiæ auctoritate secundum proprium statum utantur, et sit firma ac legitima quæcunque ab eis procedit administratio. Non enim a tempore necessitatis exacta juris observatione circumscripta, dispensationis terminus circumscribetur.

A καθίστασθαι, συνείδομεν ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν μὴ ἐξεῖναι τοῖς εἰς κλῆρον βουλομένοις προάγειν τινὰς, εἰς τὸ γένος ἀποβλέποντας τοῦ προχειριζομένου, ἀλλὰ δοκιμάζοντας εἰ ἄξιοι εἶεν κατὰ τοὺς τεθέντας ἐν τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ὅρους ἐν κλήρῳ καταλεγῆναι, τούτους ἐκκλησιαστικῶς προχειρίζεσθαι, εἴτε καὶ ἐκ προγόνων γεγόνασιν ἱερέων, εἴτε καὶ μή· ἀλλὰ μηδέ τινα τῶν ἁπάντων συγχωρεῖν ἐπ' ἄμβωνος κατὰ τὴν τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων τάξιν τοὺς θείους τῷ λαῷ λόγους ὑποφωνεῖν, εἰ μή τι ἂν ἱερατικῇ κουρᾷ χρήσηται ὁ τοιοῦτος, καὶ τὴν εὐλογίαν ὑπὸ τοῦ οἰκείου ποιμένος κανονικῶς ὑποδέξηται· εἰ δέ τις φωραθείη παρὰ τὰ προστεταγμένα ποιῶν, ἀφοριζέσθω.

λζ'. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιροὺς βαρβαρικαὶ γεγόνασιν ἔφοδοι, καὶ πλεῖσται πόλεις ἐντεῦθεν ὑπο- B χείριοι τοῖς ἀνόμοις κατέστησαν, ὡς ἐντεῦθεν μὴ δυνηθῆναι τὸν τῆς τοιαύτης πόλεως πρόεδρον μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ χειροτονίαν, τὸν οἰκεῖον θρόνον καταλαβεῖν, καὶ ἐν αὐτῷ ἱερατικῇ καταστάσει ἐνιδρυνθῆναι, καὶ οὕτω κατὰ τὸ κρατῆσαν ἔθος τὰς χειροτονίας, καὶ πάντα ἃ τῷ ἐπισκόπῳ ἀνήκει πράττειν τε καὶ μεταχειρίζεσθαι, ἡμεῖς τὸ τίμιον καὶ σεβάσμιον τῇ ἱερωσύνῃ φυλάττοντες, καὶ μηδαμῶς πρὸς λύμην τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαίων, τὴν ἐθνικὴν ἐπήρειαν ἐνεργεῖσθαι βουλόμενοι, τοῖς οὕτω χειροτονηθεῖσι, καὶ διὰ τὴν προκειμένην αἰτίαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν μὴ ἐγκατασταθεῖσι θρόνοις, τὸ ἀπόκριτον τηρεῖσθαι συνεωράκαμεν· ὥστε καὶ χειροτονίας κληρικῶν διαφόρων κανονικῶς ποιεῖν, καὶ τῇ τῆς προ- C εδρίας αὐθεντίᾳ κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον κεχρῆσθαι, καὶ βεβαίαν καὶ νενομισμένην εἶναι πᾶσαν ὑπ' αὐτῶν προϊοῦσαν διοίκησιν. Οὐ γὰρ ὑπὸ τοῦ τῆς ἀνάγκης καιροῦ περιγραφείσης τῆς ἀκριβείας, ὁ τῆς οἰκονομίας ὅρος περιορισθήσεται.

Synodi Constantinopolitanæ quæ dicitur prima et secunda in templo Sanctorum Apostolorum congregata, canon 16.

16. Propter contentiones et tumultus, qui in Dei Ecclesia contingunt, hoc quoque est definire necessarium, ut episcopus nullo modo constituatur in Ecclesia, cui qui præest adhuc vivit, et est adhuc in proprio honore constitutus, nisi episcopatui sua sponte renuntiaverit. Oportet enim causam ejus, qui est episcopatu expellendus, canonice examinatam ad finem prius deduci : deinde post ejus depositionem, alterum in ejus episcopatum provehi. Si quis autem episcopus in proprio honore constitutus, nec vult renuntiare, nec proprium populum pascere, sed a suo episcopatu recedens, plusquam sex mensibus in alio loco degat, nec regio jussu detentus, nec sui patriarchæ ministerio deserviens, neque a gravi morbo, et qui ut omnino moveri non possit efficiat, retentus, is nulla ex supra **41** dictis causa prohibitus, et a suo episcopatu absens, et ultra semestre tempus in alio loco degens, ab episcopi dignitate et honore omnino alienabitur. Eum enim qui suæ fidei commissum gregem negligit et in alio loco supra semestre tempus degit, statuit sancta

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ις'.

ις. Διὰ τὰς φιλονεικίας τε καὶ ταραχὰς, τὰς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ συμβαινούσας, καὶ τοῦτο ὁρίσαι ἀναγκαῖόν ἐστι· τοῦ μηδενὶ τρόπῳ ἐπίσκοπον καταστῆναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἧς ἔτι ὁ προεστὼς ζῇ, καὶ ἐν τῇ ἰδίᾳ συνίσταται τιμῇ, μὴ αὐτὸς ἑκὼν τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσεται· χρὴ γὰρ πρότερον τὴν αἰτίαν D τοῦ μέλλοντος τῆς ἐπισκοπῆς ἐκδιώκεσθαι, κανονικῶς ἐξεταζομένην εἰς πέρας ἄγεσθαι· εἶθ' οὕτως μετὰ τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπισκοπὴν προβιβάζεσθαι. Εἰ δέ τις τῶν ἐπισκόπων ἐν τῇ ἰδίᾳ συνιστάμενος τιμῇ, μήτε παραιτεῖσθαι βούλοιτο, μήτε τὸν οἰκεῖον ἐθέλοι ποιμαίνειν λαὸν, ἀλλὰ τῆς οἰκείας ἀποστὰς ἐπισκοπῆς, ὑπὲρ τὸ ἑξάμηνον ἐν ἑτέρῳ διατρίβοι τόπῳ, μήτε ταῖς τοῦ οἰκείου πατριάρχου λειτουργίαις ὑπηρετούμενος, μήτε μὴν ὑπὸ νόσου χαλεπῶς τε καὶ ἀκινησίαν ἐμποιούσης παντελῆ συνεχόμενος, ὁ τοιοῦτος οὖν ὁ κατὰ μηδεμίαν τῶν εἰρημένων προφάσεων κωλυόμενος, τῆς οἰκείας ἀφιστάμενος ἐπισκοπῆς, καὶ ὑπὲρ τὸν ἑξαμηνιαῖον χρόνον ἐν ἑτέρῳ διατρίβων τόπῳ, τῆς τοῦ ἐπισκόπου τιμῆς τε καὶ ἀξίας ἀλλό-

τριωθήτεται παντελῶς· τὸν γὰρ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ καταμελοῦντα ποίμνης, καὶ ἐν ἑτέρῳ ὑπὲρ τὸ ἑξάμηνον χρονοτριβοῦντα τόπῳ, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος καὶ τῆς ἀρχιερωσύνης δι' ἧς ποιμαίνειν ἐτάχθη, παντελῶς ἀλλότριον καθεστάναι, καὶ εἰς τὸν αὐτοῦ τῆς ἐπισκοπῆς τόπον, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ προχειρίζεσθαι.

A synodus, ut a sacerdotio, per quod pascere ordinatus est, alienus omnino constituatur, et in ejus episcopatus locum, alius pro ipso promoveatur.

Βασιλείου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους. Ὥστε μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ, ὑπηρέτας παρὰ τοὺς κανόνας.

Πάνυ με λυπεῖ ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες, καὶ πᾶσα ἀκρίβεια τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται, καὶ φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρὸν τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδῷ προϊούσης, εἰς παντελῆ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. Τοὺς ὑπηρετοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ πάλαι ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις ἐμπολιτευομένη συνήθεια μετὰ πάσης ἀκριβείας δοκιμάζουσα παρεδέχετο, καὶ ἐπολυπραγμονεῖτο πᾶσα αὐτῶν ἡ ἀναστροφὴ εἰ μὴ λοίδοροί εἰσιν, εἰ μὴ μέθυσοι, εἰ μὴ πρόχειροι πρὸς τὰς μάχας, εἰ παιδαγωγοῦσιν ἑαυτῶν τὴν νεότητα, ὥστε κατορθοῦν δύνασθαι τὸν ἁγιασμὸν, οὗ χωρὶς οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον· καὶ τοῦτο ἐξήταζον μὲν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, οἱ συνοικοῦντες αὐτοῖς, ἐπανέφερον δὲ τοῖς χωρεπισκόποις, οἳ τὰς παρὰ τῶν ἀληθινῶς μαρτυρούντων δεξάμενοι ψήφους, καὶ ὑπομνήσαντες τὸν ἐπίσκοπον, οὕτως ἐνηρίθμουν τὸν ὑπηρέτην τῷ τάγματι τῷ ἱερατικῷ· νῦν δὲ πρῶτον μὲν ἡμᾶς παρωσάμενοι, καὶ μηδὲ ἐπαναφέρειν ἡμῖν καταδεχόμενοι, εἰς ἑαυτοὺς τὴν ὅλην περιεστήσατε αὐθεντίαν· ἔπειτα καταῤῥαθυμοῦντες τοῦ πράγματος, πρεσβυτέροις καὶ διακόνοις ἐπετρέψατε οὓς ἂν ἐθέλωσιν ἀπὸ ἀνεξετάστου βίου κατὰ προσπάθειαν, ἢ τὴν ἀπὸ συγγενείας, ἢ τὴν ἐξ ἄλλης τινὸς φιλίας, ἐπεισάγειν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἀναξίους· διὸ πολλοὶ μὲν ὑπηρέται καταριθμοῦνται καθ' ἑκάστην κώμην, ἄξιος δὲ λειτουργίας θυσιαστηρίου οὐδεὶς, ὡς ὑμεῖς αὐτοὶ μαρτυρεῖτε, ἀποροῦντες ἀνδρῶν ἐν ταῖς ψηφηφορίαις. Ἐπεὶ οὖν ὁρῶ τὸ πρᾶγμα λοιπὸν εἰς ἀνήκεστον προϊὸν, μάλιστα νῦν τῶν πλείστων φόβῳ τῆς στρατολογίας εἰσποιούντων ἑαυτοὺς τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἀναγκαίως ἦλθον εἰς τὸ ἀνανεώσασθαι τοὺς τῶν Πατέρων κανόνας, καὶ ἐπιστέλλω ὑμῖν ἀποστεῖλαί μοι τὴν ἀναγραφὴν ἑκάστης κώμης τῶν ὑπηρετούντων, καὶ ὑπὸ τίνος εἰσῆκται ἕκαστος καὶ ἐν ποίῳ βίῳ ἐστίν. Ἔχετε δὲ καὶ αὐτοὶ παρ' ἑαυτοῖς τὴν ἀναγραφὴν, ὥστε συγκρίνεσθαι τοῖς παρ' ἡμῖν ἀποκειμένοις γράμμασι τὰ ὑμέτερα, καὶ μηδενὶ ἐξεῖναι ἑαυτὸν ὅτε βούλεται παρεγγράφειν· οὕτω μέν τοι μετὰ τὴν πρώτην ἐπινέμησιν, εἴ τινες ὑπὸ πρεσβυτέρων εἰσήχθησαν, ἐπὶ τοὺς λαϊκοὺς ἀποῤῥιφῶσιν· ἄνωθεν δὲ γένηται αὐτῶν παρ' ὑμῶν ἐξέτασις· κἂν μὲν ἄξιοι ὦσι, τῇ ὑμετέρᾳ ψήφῳ παραδεχθήτωσαν· ἐπεὶ καθαρίσατε τὴν Ἐκκλησίαν, τοὺς ἀναξίους αὐτῆς ἀπελαύνοντες· καὶ τοῦ λοιποῦ, ἐξετάζετε μὲν τοὺς ἀξίους καὶ παραδέχεσθε. Μὴ ἐπαριθμεῖτε δὲ πρὶν εἰς ἡμᾶς ἐπανενεγκεῖν· ἢ γινώσκετε, ὅτι λαϊκὸς ἔσται ὁ ἄνευ ἡμετέρας γνώμης εἰς ὑπηρεσίαν παραδεχθείς.

Basilii epistola ad chorepiscopos. Quod fieri non oportet sine, ipso, ministros contra canones.

Permolestum mihi est, quod jam canones Patrum defecerint, ac disciplina omnis ex Ecclesiis abacta sit; et timeo ne paulatim, hac indifferentia progrediente, res ecclesiasticæ in summam confusionem delabantur. Observata olim in Dei Ecclesiis consuetudo, Ecclesiæ ministros omni diligentia pro-
B batos admittebat: ac in omnem eorum vitam sedulo inquirebatur: annon essent maledici, annon ebriosi, annon prompti ad pugnas, an juventutem suam frenarent, ita ut sanctimoniam, sine qua Deum nemo videbit [**], exercere possent. Atque hoc examinabant quidem presbyteri et diaconi, qui una cum ipsis habitabant: referebant autem ad chorepiscopos, qui cum suffragia testium veracium accepissent, ac episcopum admonuissent, sic sacratorum numero ministrum ascribebant. Nunc autem primum quidem nos excluentes, ac ne referre quidem ad nos dignati, omnem in vosmetipsos 42
auctoritatem transtulistis: deinde rem negligentes, presbyteris et diaconis permisistis, ut quos vellent,
C vita non examinata, secundum animi affectionem, aut ex consanguinitate ortam, aut ex alia aliqua amicitia, in Ecclesiam indignos introducerent. Quapropter multi quidem ministri in unoquoque pago numerantur: sed dignus ministerio altarium ne unus quidem, ut vos ipsi testificamini, hominum penuria laborantes in electionibus. Quoniam igitur video rem in malum jam insanabile progredi, nunc præsertim, cum plurimi militiæ metu, seipsos in ministerium conjiciant, necessario accessi ad Patrum canones renovandos; ac vobis scribo, ut mittatis mihi catalogum ministrorum cujusque pagi, et a quo quisque introductus sit, et quæ ejus sit vivendi ratio. Habete autem et ipsi apud vos catalogum, ut cum scriptis apud nos repositis ve-
D stra conferantur, nec cuiquam liceat seipsum, cum voluerit, inscribere. Ita sane, si qui post primam indictionem a presbyteris introducti fuerint, inter laicos rejiciantur. Eorum autem examen de integro repetite, et si digni fuerint, suffragio vestro suscipiantur. Expurgate Ecclesiam, indignos ex ea ejicientes. Atque in posterum examinate quidem, qui digni sint, et eos admittite: sed prius non ascribite, quam ad nos retuleritis; aut scitote laicum futurum esse, qui sine nostro judicio in ministerium fuerit admissus.

[**] Hebr. XII, 14.

Cyrilli ex epistola ad Domnum canones 1, 3.

1. Unaquæque res nostra, quando ordine canonico recta procedit, nullum quidem in nobis tumultum ingenerat, et a nonnullorum maledicentia liberat, vel potius **43** eorum qui sapiunt laudem nobis conciliat. Quis enim non obviis, ut aiunt, ulnis excipiat de aliquibus prolatam sententiam, quæ nec huc nec illuc inclinetur? Vel quomodo non sit ab omni reprehensione alienum, vel potius magnopere laudandum, si recte et juste judicetur? Et hæc quidem nunc scribo ad pietatem tuam quæ in litteris ad me et religiosissimum fratrem nostrum et coepiscopum Proclum missis, episcopum quidem nominet, imprimis pium ac religiosum Petrum: cum ipse lamentetur, seque ab Ecclesia sibi attributa præter rationem ejectum esse dicat. Erat autem consentaneum ut vel sacerdotii nomen cum re haberet, vel, si non erat dignus ut altari præesset, nec ipsa quidem episcopus vocatione dignus haberetur. Sed id fortasse quod dico, durum esse et charitatis expers videbitur. Res autem revera non ita se habet. Nos enim senis utique misereri putamus, si solum ei nomen reliquerimus; sed multo melius erat aliud quoque considerare. Dicit enim se suam quidem posse causam probare, at defensionis tempus sibi non esse datum, nec auditionem canonicam sibi fuisse concessam. Sin autem tale quid factum esset, ipsa actorum productio eum convicisset reum impositorum ipsi criminum, nec esset quod se injuria affectum quereretur; vel certe absolutum eum declarans, rursus concederet ut præesset Ecclesiæ quæ illi subjecta fuit. Cum autem nihil factum sit ejusmodi, de re quidem alta voce queritur, et intolerabilem injuriam se dicit accepisse, et inique ejectum esse, adjiciens rem omnem familiarem suam ademptam sibi fuisse. Tua itaque sanctitas, considerans et quod **44** divinis canonibus sancitum est, et quod Ecclesiæ convenit, iisque qui sunt in sacro ministerio initiati, et nostrarum præterea litterarum rationem ducens, sistat senis lacrymas; et si velit quidem cum iis judicio contendere qui crimina in eum intendunt, apud sanctitatem tuam pro more litiget, una scilicet assistentibus qui tibi subsunt episcopis nisi forte aliquos recusat ut suspectos. Nullum enim religiosissimorum episcoporum in fratrem inimico esse animo credimus. Ne autem hic prætextus futurum de eo judicium dissolvat, ut non jure factum esse videatur, non grave est a consessu abesse eorum qui suspecti sunt aliquos.

3. Renuntiationis autem libellos non sua voluntate sed veluti vi ac metu, et aliquorum minis se tradidisse dicit. Jam vero alia quoque res est, quæ ecclesiasticæ consuetudini non placet, offerre sacerdotes aliquos renuntiationis libellos. Nam si sunt digni qui sacra mysteria obeant, in iis maneant; sin autem indigni, nec per renuntiationem quidem

A *Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κανὼν α' γ'*

α' Ἕκαστα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, ὅταν εὐθὺ φέρωνται κανονικῆς εὐταξίας, οὐδένα μὲν ἡμῖν ἐντίκτει θόρυβον, ἀπαλλάττει δὲ καὶ τῆς παρά τινων δυσφημίας, μᾶλλον δὲ καὶ τὰς παρὰ τῶν εὖ φρονούντων εὐφημίας ἡμῖν προξενεῖ. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀποδέξαιτο ψῆφον ἀπροσκλινῆ, ἥπερ ἂν γένοιτο περί τινων; ἢ πῶς τὸ κρίνειν ὀρθῶς καὶ ἐννόμως οὐκ ἀνεπίληπτον ἔσται, μᾶλλον δὲ παντὸς ἐπαίνου μεστόν. Καὶ ταῦτα γράφω νυνί· τῆς σῆς θεοσεβείας ἐν τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι τοῖς σταλεῖσι πρὸς ἐμέ τε καὶ τὸν ὁσιώτατόν τε καὶ θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συνεπίσκοπον Πρόκλον, ἐπίσκοπον μὲν ὀνομαζούσης, τὸν εὐλαβέστατον καὶ θεοσεβέστατον Πέτρον· αὐτοῦ δὲ κλαίοντος, καὶ B τῆς ἐκνεμηθείσης Ἐκκλησίας αὐτῷ παραλόγως κεκινῆσθαι λέγοντος. Ἦν δ' ἀκόλουθον, ἢ τὸ τῆς ἱερωσύνης ὄνομα μετὰ τοῦ πράγματος ἔχειν αὐτὸν, ἢ γοῦν εἴπερ ἦν ἄξιος τοῦ μὴ προεστάναι θείου θυσιαστηρίου, μηδ' αὐτῇ τιμᾶσθαι τῇ κλήσει τῆς ἐπισκοπῆς· ἀλλ' ἴσως δόξειεν ἂν τῇ σῇ θεοσεβείᾳ, σκληρὸς εἶναί τις καὶ ἀφιλάλληλος ὁ παρ' ἐμοῦ λόγος. Ἔχει δὲ οὐχ οὕτω κατὰ τὸ ἀληθές. Ἐλεῆσαι γὰρ τάχα που νομίζομεν τὸν πρεσβύτην, μόνην αὐτῷ τὴν κλῆσιν ἀφέντες· μακρῷ δὲ ἦν ἄμεινον ἐννοῆσαι καὶ τὸ ἕτερον· φάσκει γὰρ, δύνασθαι μὲν συστῆναι τῇ οἰκείᾳ ὑπολήψει, οὐ λαβεῖν δὲ καιρὸν ἀπολογίας· οὔτε μὴν ἀκρόασιν αὐτῷ προτεθεῖναι κανονικήν. Εἰ δὲ ἐγεγόνει τι τοιοῦτον, αὐτὴ τῶν ὑπομνημάτων ἡ συστασις διήλεγξεν ἂν αὐτὸν, ἢ ἁλόντα τοῖς αἰτιάμασιν ἔνοχον C ἀποπεφασμένον, καὶ οὐδὲν ἔχοντα λοιπὸν εἰπεῖν ὡς ἠδικημένον· ἢ γοῦν ἐλεύθερον ἀποφήνασα, ὡς πάλιν ἐδίδου τὸ προεστάναι τῆς Ἐκκλησίας, ἣ καὶ ὑπὸ χεῖρα γέγονε τὴν αὐτοῦ· οὐδενὸς δὲ πεπραγμένου τοιούτου, καταβοᾷ τοῦ πράγματος, ἀδικίαν ἀφόρητον ὑποστῆναί φησι, καὶ ἀθέσμως ἐκβεβλῆσθαι, προσεπάγων ὅτι καὶ ἡρπάσθη πάντα τὰ αὐτῷ προσήκοντα χρήματα. Ἡ σὴ τοιγαροῦν ὁσιότης ἐννοοῦσα καὶ τὸ τοῖς θείοις κανόσι δοκοῦν, καὶ τὸ πρέπον Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς τεταγμένοις εἰς ἱερὰν λειτουργίαν, ἔτι τε πρὸς τούτοις καὶ τὰ παρ' ἡμῶν δυσωπηθεῖσα γράμματα, στησάτω τοῦ πρεσβύτου τὸ δάκρυον. Καὶ εἰ μὲν ἕλοιτο δικάσασθαι πρὸς τοὺς ἐπάγοντας αὐτῷ τὰς αἰτίας, δικαζέσθω κατὰ τὸ εἰωD θὸς ἐπὶ τῆς σῆς θεοσεβείας, συμπαρόντων δηλονότι τῶν ὑπὸ τὴν αὐτῆς χεῖρα θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων· ἐκτὸς, εἰ μὴ παραιτοῖτό τινας ὡς ὑπόπτους· οὐδένα μὲν γὰρ τῶν θεοσεβεστάτων ἐπισκόπων ἐχθρὰ φρονεῖν ἀδελφῷ πιστεύομεν. Ἵνα δὲ μὴ πρόφασις αὕτη γένηται τὴν ἐσομένην ἐπ' αὐτῷ κρίσιν παραλύουσα, πρὸς τὸ μὴ ἐν δίκῃ πεποιῆσθαι δοκεῖν, οὐδέν ἐστι τὸ λυποῦν ἀπεῖναι τοῦ συνεδρίου τῶν ἐν ὑποψίᾳ τινάς.

γ' Τοὺς δὲ τῆς παραιτήσεως λιβέλλους, οὐ κατὰ προαίρεσιν οἰκείαν, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνάγκης καὶ φόβου καὶ τῆς τινων ἀπειλῆς, ἐπιδοῦναί φησι· καὶ ἑτέρως δὲ, πρᾶγμά ἐστιν οὔτε τοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἀρέσκον θεσμοῖς, τὸ λιβέλλους παραιτήσεως προσάγειν τινὰς τῶν ἱερουργῶν. Εἰ γάρ εἰσιν ἄξιοι τοῦ λειτουργεῖν, ἔστωσαν ἐν τούτῳ· εἰ δὲ ἀνάξιοι μὴ ἀπὸ παραιτή-

σεως ἐξίτωσαν, κατεγνωσμένοι δὲ μᾶλλον ἐπὶ πράγμασιν· ὧν ἄν τις πολλὴν ποιήσαιτο τὴν καταβοήν, ὡς ἔξω τρεχόντων πάσης ἀκολουθίας. Πρόσειπε τὴν παρὰ σοὶ ἀδελφότητα· σὲ ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς ἐν Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ἐπισκόπους ἐπιστολῆς, κανὼν α' γ'

α'. Νεωστὶ γεγαμηκότες τινὲς, καὶ οἷον ἐξ αὐτῶν καταβάντες τῶν νυμφώνων, συναρπάζουσί τινας τῶν θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, καὶ οὐδενὸς τάχα που τὰ κατ' αὐτοὺς ἀπαγγέλλοντος, χειροτονοῦνται κληρικοὶ ἤγουν πρεσβύτεροι.

γ'. Ἐπειδὴ τοίνυν πρὸς οἰκοδομήν, ὡς ἔφην, τῶν λαῶν πάντα χρὴ πράττεσθαι παρ' ἡμῶν, ἐπιτηρείτω ταῦτα ἡ θεοσέβεια ὑμῶν, καὶ εἰ μέλλοι τις χειροτονεῖσθαι κληρικὸς, περιεργαζέσθω τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ πότερόν ποτε γαμετὴν ἔχει ἢ οὔ, καὶ πῶς ἢ πότε ἠγάγετο, καὶ εἰ ἀπέσχετο, καὶ εἰ μή τις ἐστὶ τῶν ἐκβεβλημένων, ἢ παρ' ἑτέρου θεοσεβεστάτου ἐπισκόπου, ἢ ἐκ μοναστηρίων· καὶ τότε χειροτονείτω, ἀδιάβλητον εὑρεθέντα. Τηρήσωμεν γὰρ οὕτω καθαρὸν καὶ τὸ ἑαυτῶν συνειδὸς, καὶ ἀδιάβλητον τὴν ἱερὰν καὶ σεπτὴν λειτουργίαν.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν ς'.

ς'. Περὶ τῶν ὀφειλόντων χειροτονεῖσθαι, οὗτος ἔστω τύπος· ὥς τε πᾶν τὸ ἱερατεῖον συμφωνεῖν καὶ αἱρεῖσθαι, καὶ τότε τὸν ἐπίσκοπον δοκιμάζειν· καὶ συναινοῦντος αὐτῷ τοῦ ἱερατείου, χειροτονεῖν ἐν μέσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ, παρόντος τοῦ λαοῦ καὶ προσφωνοῦντος τοῦ ἐπισκόπου, εἰ καὶ ὁ λαὸς δύναται αὐτῷ μαρτυρεῖν χειροτονία δὲ λαθραίως μὴ γινέσθω· τῆς γὰρ Ἐκκλησίας εἰρήνην ἐχούσης, πρέπει πάντων τῶν ἁγίων τὰς χειροτονίας ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας γίνεσθαι. Ἐν δὲ τῇ ἐνορίᾳ, εἰ μὲν κοινωνήσαντές εἰσί τινες ταῖς τῶν κοινωνησάντων γνώμαις, μὴ ἄλλοι χειροτονείσθωσαν, ἀλλὰ τῶν ἀληθῶς ὀρθοδόξων κληρικῶν δογματιζόντων, παρόντος πάλιν τοῦ ἐπισκόπου, καὶ προσφωνοῦντος παρόντος τοῦ λαοῦ μόνον, ἵνα μὴ περιδρομή τις γίνηται.

Βιβλίον α'. τίτ. γ'. διάτ. ιβ', λ' μβ', μζ'. νβ'. καὶ τίτ. α' τῶν νεαρῶν, διάτ. α', β', ιζ'. νεαρὰ ς', ρλζ'.

Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τῶν ἱερέων ἐπιλογήν.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιγ'.*

ιγ'. *Περὶ τοῦ μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι τῶν μελλόντων καθίστασθαι εἰς ἱερατεῖον.*

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν γ'.

γ'. Πᾶσαν ψῆφον γινομένην παρὰ ἀρχόντων, ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου, ἄκυρον μένειν κατὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω· καὶ ἀφοριζέσθωσαν καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες. Δεῖ γὰρ τὸν μέλλοντα προβιβάζεσθαι εἰς ἐπισκοπήν, ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι, καθὼς παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ ὥρισται ἐν τῷ κανόνι τῷ λέγοντι, Ἐπίσκοπον προσήκει, κ. τ. λ.

[30] Can. 31 apostol. [31] Can. 4.

exeant, sed potius propter gesta condemnati, de quibus quisquam conquestus fuerit uti a recto ordine aberrantibus. Saluta fraternitatem quæ apud te est; quæ est apud nos, te in Domino salutat.

Ejusdem epistolæ ad episcopos qui sunt in Libya et Pentapoli, canones 1, 3.

1. Quidam qui uxores recenter duxerunt, et ex ipsis veluti thalamis egressi, aliquos ex sanctissimis episcopis arripiunt, et nullo de eis utique renuntiante, ordinantur clerici seu presbyteri

1. Quoniam ergo ad ædificationem, ut dixi, populorum, omnia **45** a nobis facienda sunt, hæc vestra observet pietas, et si est quidem ordinandus clericus, de vita ejus inquirat, et an uxorem habeat, annon, et quonam modo duxit, et abstinuit, et si non est aliquis ex iis qui ejecti sunt a sanctissimo episcopo vel ex monasterio: tunc si inculpatus inventus fuerit, ordinet. Ita enim et nostram conscientiam puram conservabimus, et inculpatum sacrum ac venerabile mysterium.

Theophili commonitorii canon 6.

6. De iis qui ordinandi sunt hæc erit forma: Ut quidquid est sacerdotalis ordinis consentiat et eligat; et tunc episcopus examinet, vel ei etiam assentiente sacerdotali ordine in media ecclesia ordinet, præsente populo, et episcopo alloquente, an etiam possit ei populus ferre testimonium. Ordinatio autem non fiat clanculum. Ecclesia enim pacem habente decet præsentibus sanctis ordinationes fieri in ecclesiis. In regione autem si qui sint, qui communicantium animis communicaverint; non aliter ordinentur, quam iis, qui sunt vere orthodoxi clerici, examinantibus, præsente rursus episcopo, et præsentem populum alloquente, ne intercedat aliqua circumventio.

Textus. Lib. cod. 1, tit. 3, constit. 12, 30, 42, 47, 52, et tit. 1 Novellarum constit. 1, 2 et 17.

Electionem sacerdotum promiscuæ plebi permittendam non esse.

46 CAP. VII. — *Concilii Laodiceni canon 13.*

13. *Turbis non esse permittendum, eorum qui sunt in sacerdotio constituendi electionem facere.*

Concilii Nicæni II, canon 3.

3. Omnem electionem quæ fit a magistratibus, episcopi, vel presbyteri, vel diaconi, irritam manere, ex canone dicente: Si quis episcopus[30] sæcularibus magistratibus usus, per eos ecclesiam obtinuerit, deponatur et segregetur, et omnes qui cum eo communicant. Oportet enim eum qui est promovendus ad episcopatum ab episcopis eligi, quemadmodum a sanctis Patribus Nicææ decretum est in canone, qui dicit[31]; Episcopum oportet, etc., *ut pag.* 467.

CAP. VIII. — *Quid si exsistat contradictio in episcopi ordinatione?*

Concilii Antiocheni, canon 19.

19. Episcopus ne ordinetur, etc., *ut pag.* 475.

Concilii Carthaginensis, canon 50.

Quot addi debeant episcopi numero ordinatorum, si de ordinando episcopo fuerit contradictum.

50. Sed et illud est statuendum [81] (16), ut quando ad eligendum episcopum convenerimus, si qua contradictio fuerit oborta, quia talia tractata sunt apud nos, non præsumant **47** ad purgandum eum qui ordinandus est, tres episcopi sufficere: sed postuletur ad numerum supradictorum unus vel duo, et in eadem plebe cui ordinandus est, discutiantur primo personæ contradicentium. Postremo etiam illa quæ objiciuntur, pertractentur: et cum purgatus fuerit in conspectu publico, ita demum ordinetur. Si hoc cum vestræ sanctitatis animo concordat, roboretur vestræ dignationis responsione.

Ab universis episcopis dictum est: Satis placet.

Textus. Tit. 1. Novellarum const. 1 2 et 17, in quibus etiam de objectione adversus ordinationem clericorum et præsulum [tractatur.] Prima namque const. tit. 1 Novellarum, jubet episcoporum ordinationes coram omni populo ecclesiæ fieri, insuper et quemcunque contradicendi facultatem habere. Et si quidem ante ordinationem contradictio fiat, ne prius ordinatio procedat, quam examinatione habita omnino illum innocentem esse constet. Si vero ante examinationem ordinatus [quisquam] sit, is una cum eo qui ordinavit, sacerdotio excidat. At si qui ante ordinationem contradixit, calumniandi animo eum id fecisse appareat, aut [reum] non damnet ac convincat, ab eo qui ordinationi præest, in perpetuum a sancta communione segregetur, atque ordinatio peragatur. Secunda [autem] const. ejusdem tit. ait: Si contradictio fiat ob [talem] causam, quæ secundum leges aut canones ordinationem impedire possit; et: Quod utraque parte præsente, aut ubi accusator ad tres menses accusationem adimplere distulerit, examinatio fieri [debeat]; et: Quod si accusator aut non probet, aut aufugiat, ejiciatur extra provinciam, in qua habitat. At si ordinatio ante examinationem fiat, ordinatus [sacerdotio] **48** expellatur: ordinator autem in annum a sacro ministerio arceatur, universaque ipsius substantia ejus Ecclesiæ applicetur. Atque eadem [hæc] constitutio, etiam in ordinatione clericorum eadem vult obtinere. Constit. autem 17 ejusdem tit. dicit: Si quis quacunque de causa ordinandum accuset, primum accusator, si criminationem persequetur, examinator: sin desi-

[81] Concilium Afric. cap. 17.

A ΚΕΦΑΛ. Η. — *Περὶ τῆς γινομένης ἀντιλογίας ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἐπισκόπου.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιθ'.

ιθ'. Ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ν.

Πόσοι ἐπίσκοποι προστεθῆναι ὀφείλουσι τῷ ἀριθμῷ τῶν χειροτονούντων, ἐὰν περὶ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπισκόπου ἀντιλογία γένηται.

ν' Ἐκεῖνο δὲ ὁρίσαι δεῖ· ὥστε ἐάν ποτε πρὸς ἐπιλογὴν ἐπισκόπου συνέλθωμεν, καὶ ἀναφυῇ τις ἀντιλογία, ἐπειδὴ τὰ τοιαῦτα παρ' ἡμῖν ἐτρακταΐσθησαν, τολμηρὸν εἶναι λοιπὸν τρεῖς μόνους πρὸς τὸ καθᾶραι τὸν χειροτονηθησόμενον εὑρεθῆναι· ἀλλὰ τῷ προλεχθέντι ἀριθμῷ προστεθῇ εἷς καὶ δύο· καὶ ἐπὶ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ οὗ μέλλει χειροτονεῖσθαι, ἐξετασθῶσι B πρῶτον τὰ πρόσωπα τῶν ἀντιλεγόντων· ἐς ὕστερον γὰρ, καὶ τὰ προτεθειμένα συζευχθῶσι· καὶ ὅτε καθαρὸς φανείη ἐπὶ δημοσίας προσόψεως, εἶθ' οὕτως χειροτονηθείη· ἐὰν τοῦτο ἀποδέχηται ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη, τῇ ὁμονοητικῇ ἀποκρίσει τοῦ ὑμετέρου ἀξιώματος βεβαιωθείη.

Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη, Πάνυ ἀρέσκει.

Τίτλος α' τῶν νεαρῶν, διάτ. α', β', ιζ', ἐν οἷς καὶ περὶ ἀντιλογίας χειροτονίας κληρικῶν καὶ ἡγουμένων· ἡ μὲν γὰρ α' διάταξις, τοῦ α' τίτ· τῶν νεαρῶν παρακελεύεται τὰς τῶν ἐπισκόπων χειροτονίας, ἐπὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τῆς ἐκκλησίας γίνεσθαι, πρὸς τὸ ἄδειαν ἔχειν πάντα τὸν βουλόμενον ἀντιλέγειν· καὶ εἴ γε πρὸ τῆς χειροτονίας γένοιτο ἡ ἀντίῤῥησις, μὴ C πρότερον χειροτονείσθω, πρὶν ἂν ἡ ἐξέτασις γένηται, καὶ φανῇ πανταχόθεν ἀνεύθυνος· εἰ δὲ πρὸ τῆς ἐξετάσεως χειροτονηθείη, καὶ τῆς ἱερατείας ἐκπεσεῖται σὺν αὐτῷ τῷ χειροτονήσαντι. Εἰ μέν τοι ὁ πρὸς τὴν χειροτονίαν ἀντειπὼν, συκοφάντης φανείη, ἢ μὴ ἐπεξέλθοι, χωριζέσθω διηνεκῶς τῆς ἁγίας κοινωνίας, παρὰ τοῦ τὴν χειροτονίαν ποιοῦντος· ἡ δὲ χειροτονία γινέσθω· ἡ δὲ β' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι ἐὰν ἡ ἀντίῤῥησις ἐπὶ αἰτίᾳ γένηται, ἐμποδίσαι τῇ χειροτονίᾳ δυναμένῃ κατὰ τοὺς νόμους ἢ τοὺς κανόνας· καὶ ὅτι παρόντος ἑκατέρου μέρους, ἡ ἐξέτασις γίνεται ἢ τοῦ κατηγόρου, ἐπὶ τρεῖς μῆνας ὑπερτιθεμένου πληρῶσαι τὴν κατηγορίαν· καὶ ὅτι μὴ δεικνὺς ὁ κατήγορος ἢ ἀποφεύγων, ἐκβάλλεται τῆς ἐπαρχίας ἐν ᾗ οἰκεῖ. Γινομένης δὲ τῆς χειροτο- D νίας πρὸ τῆς ἐξετάσεως, ὁ μὲν χειροτονηθεὶς ἐξωθεῖται· ὁ δὲ χειροτονήσας, ἐπὶ ἐνιαυτὸν κωλύεται τῆς θείας λειτουργίας, καὶ πᾶσα ἡ οὐσία αὐτοῦ προσκυροῦται τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ. Ἡ αὐτὴ δὲ διάταξις θέλει τὰ αὐτὰ κρατεῖν καὶ ἐπὶ ταῖς χειροτονίαις τῶν κληρικῶν· ἡ δὲ ιζ' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι τινὸς κατηγοροῦντος, ἐφ' οἱᾳδήποτε αἰτίᾳ, τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι, γινέσθω πρότερον ἡ ἐξέτασις, τοῦ κατηγόρου ἐπεξιόντος. Εἰ δὲ ἀπολειφθῇ, ἢ ἀναβάλλεται, ποιείτω τὴν ζήτησιν ὁ μέλλων

NOTÆ.

(16) Conc. Carthag. III, cap. 40. Et Ferrandus cap. 5, ex Conc. Carthag., tit. 1.

χειροτονεῖν,' εἴσω τριῶν μηνῶν· καὶ ἐὰν ἀνεύθυνος φανῇ, παρόντος ἢ ἀπολειφθέντος τοῦ κατηγόρου, χειροτονείσθω· καὶ ὁ κατήγορος, εἰ μὲν κληρικός ἐστιν ἐκβάλλεται τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, σωφρονίζεται. Τῆς δὲ χειροτονίας γινομένης πρὸ ἐξετάσεως, τῆς ἱερωσύνης ὁ χειροτονηθεὶς καὶ ὁ χειροτονήσας ἐκβάλλονται. Λέγει δὲ τὰ αὐτὰ κρατεῖν καὶ ἐπὶ χειροτονίᾳ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν, καὶ ἡγουμένων.

ΚΕΦΑΛ. Θ.—*Περὶ τοῦ χρόνου οὗ ἐντὸς δεῖ τοὺς ἐπισκόπους χειροτονεῖσθαι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'.

κε'. Ἐπειδήπερ τινὲς τῶν μητροπολιτῶν ὡς περιηχήθημεν, ἀμελοῦσι τῶν ἐγκεχειρισμένων αὐτοῖς ποιμνίων, καὶ ἀναβάλλονται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἐντὸς τριῶν μηνῶν γίνεσθαι τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων· εἰ μή ποτε ἄρα ἀπαραίτητος ἀνάγκη, παρασκευάσοι ἐπιταθῆναι τὸν τῆς ἀναβολῆς χρόνον. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιήσοι, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν ἐκκλησιαστικῷ ἐπιτιμίῳ, τὴν μέντοι πρόσοδον τῆς χηρευούσης ἐκκλησίας σώαν παρὰ τῷ οἰκονόμῳ τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας φυλάττεσθαι.

Συνόδου ἕκτης κανὼν ιδ'.

ιδ'. Ὁ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κρατείτω κανὼν καὶ ἐν τούτῳ, ὥστε πρεσβύτερον πρὸ λ' ἐτῶν, μὴ χειροτονεῖσθαι, κἂν πάνυ ᾖ ἄξιος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀποτηρεῖσθαι. Ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν· ὁμοίως μήτε διάκονον πρὸ τῶν κε' ἐτῶν, ἢ διακόνισσαν πρὸ τῶν μ' χρόνων χειροτονεῖσθαι.

Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τιτ. τῶν νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐὰν ὑπέρθωνται οἱ τῆς πόλεως ἐπὶ ἓξ μῆνας ψηφίσασθαι τὸν ἐπίσκοπον, ποιείτω τὴν χειροτονίαν ᾧ τινι ἁρμόζει, κινδύνῳ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, τῶν ἄλλων πάντων παραφυλαττομένων.

ΚΕΦΑΛ. Ι. — *Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαί τινα ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, πρὶν ἢ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους ποιήσει.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λς'.

λς' Ὥστε ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους μὴ χειροτονεῖσθαι, πρὶν ἢ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῶν, Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους ποιήσουσιν.

Καὶ ἡ η' διάταξις τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, καὶ ἡ τοῦ ια' τίτ., τιμωροῦνται τοὺς Σαμαρείτας καὶ Ἕλληνας βαπτιζομένους καὶ μὴ προσάγοντας τὰς γαμετὰς αὐτῶν καὶ παῖδας καὶ τοὺς ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν, τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. *Περὶ τῶν ἀπὸ λαϊκῶν γινομένων ἐπισκόπων.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ι'.

ι' Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ἀπεκρίναντο ἀρέσκειν αὐτοῖς, καὶ πρεπωδεστάτην εἶναι τὴν συμβουλὴν ταύτην. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε, Καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἶναι νομίζω· εἰ μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ ἐπιμελείας ἐξετάζοιτο, ὥστε ἐάν τις πλούσιος ἢ σχολαστι-

A stat, aut differat, ordinaturus intra tres menses præsente aut absente accusatore appareat, [ipsum] ordinato. Accusator autem si clericus sit, gradu ejicitor : si laicus, castigator. Si ordinatio ante examinationem fiat, sacerdotio et ordinator et ordinatus ejiciuntor. Atque dicit eadem obtinere in ordinatione clericorum, episcoporum, et præsulum [monasteriorum].

CAP. IX. — *Intra quod tempus episcopi ordinandi sint.*

Concilii Chalcedonensis canon 25.

25. Quoniam nonnulli metropolitani, ut sæpe a nobis auditum est, et greges sibi commissos negligunt, et episcoporum ordinationes differunt, sanctæ synodo placuit ut intra tres menses episcopo-
B rum ordinationes fiant, nisi inexorabilis utique necessitas effecerit ut dilationis tempus prorogetur. Si autem hoc non fecerint, eos ecclesiasticæ pœnæ subjici. Viduæ vero ecclesiæ reditum, apud ecclesiæ œconomum salvum custodiri.

49 *Concilii œcumenici* VI *canon* 14.

14. Sanctorum divinorumque Patrum nostrorum canon in his quoque valeat, ut presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiamsi sit homo valde dignus, sed reservetur [33]. Dominus enim Jesus Christus tricesimo anno baptizatus est, et cœpit docere. Similiter nec diaconus ante quadraginta annos ordinetur [34].

C

Textus. Const. 2, tit. 1 Novellarum ait : Si civitatis [clerici et primores] ultra sex menses episcopum decernere differant, is qui ordinandi jus habet, periculo animæ suæ [episcopum] ordinato : [atque] alia omnia servantur.

CAP. X. — *Quod nemo sit episcopus vel presbyter vel diaconus ordinandus antequam domesticos omnes fecerit orthodoxos.*

Concilii Carthaginensis canon 36.

36. Ut episcopi [35], et presbyteri, et diaconi non ordinentur priusquam omnes qui sunt in domo eorum, Christianos catholicos fecerint.

D *Textus.* Etiam const. 18, tit. 3, lib. I, et const. 10, tit. 2, puniunt Samaritanos et paganos baptizatos, si uxores suas et liberos quos domi habent, ad sacrosanctum baptisma non adducant.

50 CAP. XI.—*De iis qui de laica conditione fiunt episcopi.*

Concilii Sardicensis canon 10.

10. Omnes episcopi dixerunt eis placere, et esse convenientissimum hoc consilium. Hosius episcopus dixit : Hoc quoque necessarium existimo, ut cum omni cura et diligentia examinetur ; ut si quis ex foro sive dives, sive scholasticus, episcopus fieri

[33] Neocæs. can. 11. [34] Chalced. can. 15. [35] Conc. Carthag. III, cap. 18; concilium Afric. cap. 3.

dignus habeatur, non prius constituatur, quam lectoris et diaconi et presbyteri ministerium peregerit: ut in unoquoque gradu, si dignus existimatus fuerit, ad episcopatus fastigium per progressionem possit ascendere. Habebit autem uniuscujusque ordinis gradus non minimi scilicet temporis longitudinem, per quod et fides, et morum probitas, et constantia, et moderatio possit cognosci: et ipse divino sacerdotio dignus existimatus, maximum honorem assequetur. Neque enim convenit, neque scientia et bona conversatio hoc recipit, ut temere et leviter ad id accedatur, ut episcopus, vel presbyter, vel diaconus prompte ac facile constituatur. Sic enim merito neophytus existimetur, quandoquidem et beatissimus Apostolus, qui fuit etiam doctor gentium, prohibuisse plane videtur, ne celeres fiant ordinationes [56]. Longissimi enim temporis probatio et conversationem, et uniuscujusque mores non improbabiliter exprimere poterit.

51 *Synodi Constantinopolitanæ primæ et secundæ in templo sanctorum apostolorum congregatæ, canon* 17.

17. In omnibus boni ecclesiastici ordinis curam gerentes, hoc quoque definire necessarium duximus, ut nullus deinceps laicus, vel monachus repente ad episcopalem altitudinem eveheretur, sed in ecclesiasticis gradibus primum examinatus, sic episcopalis dignitatis ordinationem susciperet. Etsi enim huc usque quidam ex monachis et laicis, exigente necessitate, episcopali honore statim digni facti sunt, qui et virtute excellenti fuere, et suam ecclesiam in altum extulere, id tamen quod raro evenit, ecclesiæ legem nequaquam statuentes, decernimus, ut id deinceps minime fiat nisi is qui rite ordinatur, per gradus sacerdotales processerit, in unoquoque ordine tempus præstitutum adimplens.

Textus. Const. 2, tit. 1 Novellarum, non permittit ex laicorum [statu] confestim [aliquem] episcopum creari: sed [requirit] ut prius clericus fiat, et ad tres menses Scripturas et canones discat. Const. autem ejusdem lib. et tit. vult, ut non minus sex mensibus clericus prius aut monachus fuerit.

CAP. XII. — *Quomodo is qui ex paganitate venerit, vel in morbo vel recenter baptizatus fuerit, vel pravam vitam duxerit, ordinetur episcopus aut clericus.*

Apostolorum canon 80.

80 [79]. Eum qui ex vita gentili accesserit et baptizatus fuerit, vel ex improba vivendi ratione, non est æquum **52** protinus episcopum fieri. Iniquum est enim, ut qui sui nondum experientiam ostenderit, sit aliorum magister, nisi forte hoc divina gratia fiat.

Concilii Nicæni canon 2.

2. Quoniam multa, vel necessitate, vel urgenti-

A χὸς, ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἀξιοῖτο ἐπίσκοπος γίνεσθαι, μὴ πρότερον καθίστασθαι, ἐὰν μὴ καὶ ἀναγνώστου καὶ διακόνου καὶ πρεσβυτέρου, ὑπηρεσίαν ἐκτελέσοι· ἵνα καθ' ἕκαστον βαθμὸν, ἐάν περ ἄξιος νομισθείη, εἰς τὴν ἀψίδα τῆς ἐπισκοπῆς κατὰ προκοπὴν διαβῆναι δυνηθείη. Ἕξει δὲ ἑκάστου τάγματος ὁ βαθμὸς οὐκ ἐλαχίστου δηλονότι χρόνου μῆκος· δι' οὗ ἡ πίστις αὐτοῦ, καὶ ἡ τῶν πραγμάτων καλοκαγαθία, καὶ ἡ στεῤῥότης, καὶ ἡ ἐπιείκεια, γνώριμος γενέσθαι δυνήσεται, καὶ αὐτὸς ἄξιος τῆς θείας ἱερωσύνης νομισθεὶς, τῆς μεγίστης ἀπολαύσει τιμῆς. Οὔτε γὰρ προσῆκόν ἐστιν, οὔτε ἡ ἐπιστήμη, οὔτε ἡ ἀγαθὴ ἀναστροφὴ, ἐπιδέχεται τολμηρῶς καὶ κούφως ἐπὶ τοῦτο ἰέναι, ὥστε ἢ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον προχείρως καθίστασθαι. Οὕτω γὰρ ἂν εἰκότως νεό- B φυτος νομισθείη, ἐπειδὴ μάλιστα καὶ ὁ μακαριώτατος Ἀπόστολος, ὃς καὶ τῶν ἐθνῶν γεγένηται διδάσκαλος, φαίνεται κωλύσας ταχείας γίνεσθαι τὰς καταστάσεις. Τοῦ γὰρ μηκίστου χρόνου ἡ δοκιμασία, τὴν ἀναστροφὴν καὶ τὸν ἑκάστου τρόπον, οὐκ ἀπεικότως ἐκτυποῦν δυνήσεται.

Συνόδου α' β' συγκροτηθείσης ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιζ'.

ιζ' Ἐν πᾶσι τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας φροντίζοντες, καὶ τοῦτο ὁρίσαι ἀναγκαῖον ἐθέμεθα· ὥστε τοῦ λοιποῦ, μηδένα τῶν λαϊκῶν ἢ μοναχῶν, ἀθρόως εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὕψος ἀνάγεσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς βαθμοῖς ἐξεταζόμενον πρότερον, οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς τὴν χειροτονίαν ὑποδέχεσθαι. C Εἰ γὰρ καὶ μέχρι τοῦ νῦν, ἀπὸ τῶν λαϊκῶν ἢ μοναχῶν τινες, ἀπαιτούσης χρείας, παραυτίκα τιμῆς ἄξιοι γεγόνασιν ἐπισκοπῆς, ἀρετῇ τε διαπρέψαντες, καὶ τὴν κατ' αὐτοὺς ἐκκλησίαν ὑψώσαντες, ἀλλὰ τό γε σπάνιον οὐδαμοῦ νόμον τῆς Ἐκκλησίας τιθέμενοι, ὁρίζομεν τοῦ λοιποῦ μηκέτι τοῦτο γίνεσθαι· εἰ μὴ κατὰ λόγον ὁ χειροτονούμενος, τὸν ἱερατικὸν προέλθοι βαθμὸν, ἐν ἑκάστῳ τάγματι τὸν νενομισμένον χρόνον ἀποπληρῶν.

Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν, οὐ συγχωρεῖ ἀπὸ λαϊκῶν εὐθέως ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, ἀλλὰ πρότερον κληρικὸν, καὶ μένειν ἐπὶ τρεῖς μῆνας, τὰς Γραφὰς διδασκόμενον καὶ τοὺς κανόνας· ἡ δὲ α' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. βούλεται αὐτὸν οὐχ ἧττον ἓξ μηνῶν προκληρωθῆναι ἢ προμονάσαι.

D ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Πῶς ὁ ἐθνικὸς, ἢ ὁ ἐν νόσῳ, ἢ ὁ νεωστὶ βαπτισθεὶς, καὶ ὁ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, χειροτονεῖται ἐπίσκοπος ἢ κληρικός.*

Ἀποστόλων κανὼν π'.

π'. Τὸν ἐξ ἐθνικοῦ βίου προσελθόντα καὶ βαπτισθέντα, ἢ ἐκ φαύλης διαγωγῆς, οὐ δίκαιόν ἐστι παραυτὰ προχειρίζεσθαι ἐπίσκοπον· ἄδικον γὰρ, τὸν μηδέπω πεῖραν ἐπιδειξάμενον, ἑτέρων εἶναι διδάσκαλον· εἰ μὴ που κατὰ θείαν χάριν τοῦτο γένηται.

Συνόδου Νικαίας κανὼν β'.

β' Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, ἢ ἄλλως ἐπειγ-

[56] I Tim. III, 1 seqq.; V, 9 seqq. [57] Laod. 3; Sard. 13; Cælest. 21.

A γομένων τῶν ἀνθρώπων, ἐγένετο παρὰ τὸν κανόνα τὸν ἐκκλησιαστικὸν, ὥστε ἀνθρώπους ἀπὸ ἐθνικοῦ βίου ἄρτι προσελθόντας τῇ πίστει, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ κατηχηθέντας, εὐθὺς ἐπὶ τὸ πνευματικὸν λουτρὸν ἄγειν, καὶ ἅμα τῷ βαπτισθῆναι προάγειν εἰς ἐπισκοπὴν, ἢ εἰς πρεσβυτέριον, καλῶς ἔδοξεν ἔχειν, τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτον γίνεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ χρόνου δεῖ τῷ κατηχουμένῳ· καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, δοκιμασίας πλείονος. Σαφὲς γὰρ τὸ ἀποστολικὸν γράμμα τὸ λέγον· *Μὴ νεόφυτον· ἵνα μὴ τυφωθεὶς, εἰς κρῖμα ἐμπέσῃ καὶ παγίδα τοῦ διαβόλου.* Εἰ δὲ προϊόντος τοῦ χρόνου ψυχικόν τι ἁμάρτημα εὑρεθείη περὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἐλέγχοιτο ὑπὸ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων, πεπαύσθω ὁ τοιοῦτος τοῦ κλήρου. Ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ὡς ὑπεναντία τῇ μεγάλῃ συνόδῳ θρασυνόμενος, αὐτὸς κινδυνεύσει περὶ τὸν ἴδιον κλῆρον.

bus alioqui hominibus, præter canonem ecclesiasticum facta sunt, ut homines qui e vita gentili ad fidem nuper accesserunt, et exiguo tempore catechumeni, id est, initiati fuere, statim ad lavacrum spiritale deducant. Et simul ac baptizati fuerint, ad episcopatum vel presbyteratum provehant, recte habere visum est, ut deinceps nihil tale fiat. Nam et catechumeno tempore opus est, et post baptismum probatione majore. Apertum enim est scriptum apostolicum, quod dicit: *Non neophytum* [58], id est, recens plantatum : *Ne inflatus in judicium incidat et diaboli laqueum.* Si autem procedente tempore, animale aliquod peccatum circa personam inventum fuerit, et a duobus vel tribus personis convincatur : cesset, quia talis est, a clero. B Qui autem præter hæc facit, ut qui magnæ synodo adversus esse audeat, ipse de clericatu in periculum veniet.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιβ'.

ιβ'. Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβυτέριον ἄγεσθαι οὐ δύναται. Οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· εἰ μὴ τάχα διὰ τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ σπουδὴν καὶ πίστιν καὶ διὰ σπάνιν ἀνθρώπων.

Concilii Neocæsariensis canon 12.

12. Si quis ægrotans [59] fuerit illuminatus, non potest in presbyterum evehi. Fides enim ejus non est ex instituto, sed ex necessitate nisi forte propter consequens ejus studium et fide, hominumque raritatem.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν γ'.

γ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν προσφάτως φωτισθέντα, προσάγεσθαι ἐν τάγματι ἱερατικῷ.

Concilii Laodiceni canon 3.

3. Non oportere eos qui sunt recens illuminati, in ordinem sacerdotalem promoveri.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.— *Πῶς σχολάζων ἐπίσκοπος γίνεται εἰς σχολάζουσαν ἐπισκοπήν.*

53 CAP. XIII. — *Quomodo vacans episcopus vacantem episcopatum occupet.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ις'.

C ις'. Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων, ἐπὶ σχολάζουσαν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψας, ὑφαρπάζοι τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαὸς ὃν ὑφήρπασεν ἕλοιτο αὐτόν· τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ᾗ συμπάρεστι καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος.

Concilii Antiocheni canon 16.

16. Si quis vacans (17) episcopus in vacantem ecclesiam irrumpens, sedem arripuerit absque perfecta synodo, is sit ejectus, etiamsi omnis populus, quem invasit, eum elegerit. Sit autem illa perfecta synodus, cui una quoque adest metropolitanus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Πότε δύναται γενέσθαι ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς εὐνοῦχος, ἢ ἄλλως ἐμπαθὴς τὸ σῶμα.*

CAP. XIV. — *Quomodo eunuchus vel aliter in corpore vitiatus, fieri episcopus aut clericus possit.*

Ἀποστόλων κανὼν κα' κβ' οζ' οη'.

κα'. Εὐνοῦχος εἰ μὲν ἐξ ἐπηρείας ἀνθρώπων ἐγένετό τις, ἢ ἐν διωγμῷ ἀφῃρέθη τὰ τῶν ἀνδρῶν, ἢ οὕτως ἔφυ, καὶ ἔστιν ἄξιος ἐπισκοπῆς, γινέσθω.

κβ'. Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, μὴ γινέσθω κληρικός· αὐτοφονευτὴς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας ἐχθρός.

οζ'. Εἴ τις ἀνάπηρος ᾖ τὸν ὀφθαλμὸν, ἢ τὸ σκέλος πεπληγμένος, ἄξιος δέ ἐστιν ἐπισκοπῆς, γιγνέσθω· οὐ γὰρ λώβη σώματος αὐτὸν μιαίνει, ἀλλὰ ψυχῆς μολυσμός.

οη'. Κωφὸς δὲ ὢν καὶ τυφλὸς, μὴ γινέσθω ἐπίσκοπος· οὐχ ὡς μεμιαμμένος, ἀλλ' ἵνα μὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ παρεμποδίζοιτο.

Apostolorum canones 21, 22, 77, 78.

21 [20]. Eunuchus [60] si ex hominum quidem injuria factus sit, vel in persecutione virilibus privatus sit, vel sic natus est, et dignus est, fiat.

D 22 [21]. Qui seipsum mutilavit, ne sit clericus : est sui homicida, et Dei opificii hostis.

77 [76]. Si quis [61] vel oculo orbatus, vel femore oblæsus, episcopatu autem dignus sit, fiat. Non enim corporis damnum eum polluit, sed animæ inquinatio.

78 [77]. Qui autem est surdus et cæcus, ne sit episcopus : non ut pollutus, sed ne ecclesiastica impediantur.

[58] II Tim. III, 6. [59] Distinct. 77 *Si quis in ægritudine.* [60] Distinct. 3. [61] Antioch. c. 23.

NOTÆ.

(19) Hic et sequens canon citantur act. 11 concilii Chalcedonensis, dicunturque 95 et 96 codicis ecclesiastici, de quo plura Justellus qui edidit, aliique.

Concilii Nicæni canon 1.

54 1. Si quis a medicis in morbo excisus, vel a Barbaris exsectus est, is in clero maneat. Si quis autem cum esset sanus, seipsum exsecuit, eum etiam in clero examinatum cessare convenit, et deinceps nullum talem oportet promoveri. Quemadmodum autem hoc manifestum est, quod de iis, qui de industria hoc agant, et se ipsos audent excidere, dictum est : item si aliqui a Barbaris vel dominis castrati sint inveniantur autem et alioqui digni, tales in clerum admittit canon.

Textus. Civilis lex eos qui seipsos aut alios castrant diversimode punit : alias capite, alias [bonorum] publicatione et exsilio, alias talione. Omnino enim in nostra republica neminem eunuchum fieri permittit : sed apud Barbaros solum Barbaros. Si quis tamen apud nos castratus sit, liber fit, si servus fuerit, etiam si propter morbum castratus sit : ut lib. IV cod. tit. 42, const. 1, 2 ; et lib. XLVIII, tit. 8, digestum 4, 5, 6, 11, et in novella sanctione 142, de his qui eunuchos faciunt.

CAP. XV. — *Dæmoniacus in clerum non recipiatur. Apostolorum canon* 78.

79 [78]. Si quis dæmonem habeat, ne fiat clericus, sed neque cum fidelibus precetur. Purgatus autem recipiatur ; et si sit dignus, fiat.

55 CAP. XVI. — *De eo qui non obtemperat episcopo valenti ipsum ad majorem gradum ordinare.*

Concilii Carthaginensis canon 31.

31. Si qui clerici ab episcopis suis promoti contempserint, nec illic maneant, unde recedere noluerunt.

Item placuit [69], ut quicunque clerici, vel diaconi pro necessitatibus Ecclesiarum non obtemperaverint episcopis suis, volentibus eos ad honorem ampliorem [*mss.* meliorem] in sua ecclesia promovere, nec illic ministrent in gradu suo, unde recedere noluerunt.

Basilii canon 10.

10. Qui jurant se ordinationem non accepturos, ejurantes, ne cogantur pejerare. Etsi enim videtur aliquis esse canon, qui ejusmodi hominibus concedat ; experientia tamen cognovimus eos qui pejerarunt, felices exitus non habere. Consideranda autem sunt et species jurisjurandi, et verba, et animus quo juraverunt, et sigillatim quæ verbis addita fuerunt, adeo ut si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint. Quod autem attinet ad Severi negotium, videlicet ad presbyterum ab ipso ordinatum, videtur nihi res temperamentum ejusmodi habere, si idem et tibi videatur. Agrum illum Misthiæ subjectum, cui ille vir addictus fuit, jube Vasodis subesse. Sic enim nec pejerabit ille a loco non recedens, nec Longinus, secum habens Cyriacum, in causa erit cur deserta

[69] Carthag. III, cap. 49 et 12, quæst. 3, cap. 1;

A *Συνόδου Νικαίας κανὼν α'.*

α'. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, ἢ ὑπὸ βαρβάρων ἐξετμήθη, οὗτος μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· εἰ δέ τις ὑγιαίνων ἑαυτὸν ἐξέτεμε, τοῦτον καὶ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξεταζόμενον, πεπαῦσθαι προσήκει· καὶ ἐκ τοῦ δεῦρο, μηδένα τῶν τοιούτων χρῆναι προάγεσθαι. Ὥσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδευόντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἑαυτοὺς ἐκτέμνειν εἴρηται· οὕτως εἴ τινες ὑπὸ βαρβάρων ἢ δεσποτῶν εὐνουχίσθησαν, εὑρίσκοιντο δὲ ἄλλως ἄξιοι, τοὺς τοιούτους εἰς κλῆρον προσίεται ὁ κανών.

Ὁ πολιτικὸς νόμος τοὺς ἑαυτοὺς ἢ ἑτέρους εὐνουχίζοντας διαφόρως τιμωρεῖται, ποτὲ μὲν κεφαλικῶς, ποτὲ δὲ δημεύσει καὶ ἐξορίᾳ, ποτὲ δὲ ταυτοπαθείᾳ· καθόλου γὰρ ἐν τῇ πολιτείᾳ ἡμῶν, οὐδένα συγχωρεῖ B εὐνουχίζεσθαι· ἀλλὰ παρὰ βαρβάροις μόνοις βαρβάρους. Εἰ δέ τις παρ' ἡμῖν εὐνουχισθῇ, ἐλευθεροῦται, εἴπερ ἦν δοῦλος, κἂν διὰ νόσον εὐνουχισθῇ· ὡς βιβ. δ' τοῦ κωδ. τίτ. μβ' διάτ. α' καὶ β', καὶ βιβ. μη', τιτ. η', διάτ. γ' δ' ε' ς' ια'· καὶ ἐν τῇ περὶ τῶν εὐνουχιζόντων ρμβ' νεαρᾷ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.—*Περὶ τοῦ δαιμονιζόμενον μὴ κληροῦσθαι.*

Ἀποστόλων κανὼν οθ'.

οθ'. Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ, κληρικὸς μὴ γινέσθω, ἀλλὰ μὴ δὲ τοῖς πιστοῖς συνευχέσθω· καθαρισθεὶς δὲ, προσδεχέσθω· καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιος, γινέσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ πειθαρχοῦντος τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, βουλομένῳ χειροτονεῖν αὐτὸν εἰς μείζονα βαθμόν.*

C *Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λα'.*

λα'. Ἐάν τις κληρικὸς ἐκ τῶν ἰδίων ἐπισκόπων προβιβαζόμενος καταφρονῇ, μηδὲ ἐκεῖ μείνῃ ὅθεν ἀναχωρῆσαι οὐκ ἠθέλησεν.

Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα οἱοιδήποτε κληρικοὶ καὶ διάκονοι, ἐὰν μὴ πειθαρχῶσι τοῖς ἐπισκόποις αὐτῶν, βουλομένοις διά τινας ἀναγκαστικὰς αἰτίας τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν τούτους πρὸς μείζονας ἀναβιβάσαι τιμὰς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῶν, μηδὲ ἐν ἐκείνῳ τῷ βαθμῷ διακονήσωσιν, ἐξ οὗ ἀναχωρῆσαι οὐκ ἠθέλησαν.

Βασιλείου κανὼν ι'.

ι'. Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν. Εἰ γὰρ D καὶ δοκεῖ τις εἶναι κανὼν ὁ συγχωρῶν τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ πείρᾳ ἐγνώκαμεν, ὅτι οὐκ εὐοδοῦνται οἱ παρορκήσαντες. Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὅρκου, καὶ τὰ ῥήματα, καὶ τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς ὀμωμόκασι, καὶ τὰς κατὰ λεπτὸν ἐν τοῖς ῥήμασι προσθήκας· ὡς ἐὰν μηδεμία ᾖ μηδαμόθεν παραμυθία, χρὴ παντελῶς ἐᾷν τοὺς τοιούτους. Τὸ μέν τοι κατὰ Σεβῆρον πρᾶγμα, ἤτοι τὸν ὑπὸ τούτου χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, τοιαύτην τινά μοι δοκεῖ παραμυθίαν ἔχειν, εἰ καὶ σοὶ συνδοκεῖ· τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον τὸν ἐπικείμενον τῇ Μισθίᾳ, ᾧ ἐπεκηρύχθη ὁ ἄνθρωπος, κέλευσον Οὐασόδοις ὑποτελεῖν. Οὕτω γὰρ κἀκεῖνος οὐ παρορκήσει, μὴ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου· καὶ ὁ Λογγῖνος ἔχων τὸν Κυριακὸν μεθ' ἑαυτοῦ, οὐκ ἐρημώσει τὴν Ἐκκλη-

Carthag. III, cap. 49 et 12, quæst. 3, cap. 1.

σίαν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διὰ τῆς ἀργίας καταδικάσει· καὶ ἡμεῖς δόξομεν μὴ παρὰ κανόνας ποιεῖν τί συμπεριφερόμενοι τῷ Κυριακῷ, ὀμόσαντι μὲν συμπαραμένειν Μινδάνοις, καταδεξαμένῳ δὲ τὴν μετάθεσιν. Ἡ γὰρ ἐπάνοδος φυλακὴ ἔσται τοῦ ὅρκου· τὸ δὲ εἶξαι αὐτὸν τῇ οἰκονομίᾳ, εἰς ἐπορκίαν αὐτῷ οὐ λογισθήσεται, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι τῷ ὅρκῳ, μηδὲ πρὸς βραχὺ ἀναχωρῆσαι Μινδάνων, ἀλλὰ παραμένειν εἰς τὸ ἐφεξῆς. Σεβήρῳ δὲ προφασιζομένῳ τὴν λήθην, ἡμεῖς συγχωρήσομεν εἰπόντες, ὅτι ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης, οὐ περιόψεται τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοιούτου λυμαινομένην, ποιοῦντος μὲν ἀκανονίστως τὸ ἐξάρχῆς, ὅρκῳ δὲ καταδεσμοῦντος παρὰ τὰ Εὐαγγέλια, παρορκεῖν δὲ διδάσκοντος δι' ὧν μετετέθη, ψευδομένου δὲ νῦν δι' ὧν τὴν λήθην σχηματίζεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἐσμὲν καρδιῶν κριταὶ, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν κρίνομεν, δῶμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐκδίκησιν, αὐτοὶ δὲ ἀδιακρίτως αὐτὸν δεξώμεθα, συγγνώμην δόντες ἀνθρωπίνῳ πάθει τῇ λήθῃ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΣΤ'.—*Περὶ ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ χειροτονηθέντος καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ τῆς παροικίας, ἢ μὴ καταδεξαμένου, ἢ μὴ δυνηθέντος ἀπελθεῖν.*

Ἀποστόλων κανὼν λς'.

λς'. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, μὴ καταδέχοιτο τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν φροντίδα τοῦ λαοῦ τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ, τοῦτον ἀφωρισμένον τυγχάνειν, ἕως ἂν καταδέξηται· ὡσαύτως καὶ πρεσβύτερος καὶ διάκονος. Εἰ δὲ ἀπελθὼν μὴ δεχθείη οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ λαοῦ μοχθηρίαν, αὐτὸς μὲν ἔστω ἐπίσκοπος, ὁ δὲ κλῆρος τῆς πόλεως ἀφοριζέσθω, ὅτι τοιούτου λαοῦ ἀνυποτάκτου παιδευταὶ οὐκ ἐγένοντο.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'.

ιη'. Οἵ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες καὶ μὴ δεχθέντες ὑπὸ τῆς παροικίας ἐκείνης εἰς ἣν ὠνομάσθησαν, ἑτέραις βούλοιντο παροικίαις ἐπιέναι, καὶ βιάζεσθαι τοὺς καθεστῶτας, καὶ στάσεις κινεῖν κατ' αὐτῶν, τούτους ἀφορίζεσθαι· ἐὰν μέν τοι βούλοιντο εἰς τὸ πρεσβυτέριον καθέζεσθαι, ἔνθα ἦσαν πρότερον πρεσβύτεροι, μὴ ἀποβάλλεσθαι αὐτοὺς τῆς τιμῆς. Ἐὰν δὲ διαστασιάζωσι πρὸς τοὺς καθεστῶτας ἐκεῖ ἐπισκόπους, ἀφαιρεῖσθαι αὐτοὺς καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πρεσβυτερίου, καὶ γίνεσθαι αὐτοὺς ἐκκηρύκτους.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιζ' ιη'.

ιζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροθεσίαν ἐπισκόπου λαβὼν, καὶ ὁρισθεὶς προεστάναι λαοῦ, μὴ καταδέξοιτο τὴν λειτουργίαν, μηδὲ ἀπιέναι πείθοιτο εἰς τὴν ἐγχειρισθεῖσαν αὐτῷ Ἐκκλησίαν, τοῦτον εἶναι ἀκοινώνητον· ἕως τ' ἂν ἀναγκασθεὶς καταδέξοιτο, ἢ ὁρίσῃ τι περὶ αὐτοῦ ἡ τελεία σύνοδος τῶν κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ἐπισκόπων.

ιη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος χειροτονηθεὶς εἰς παροικίαν, μὴ ἀπέλθοι εἰς ἣν ἐχειροτονήθη, οὐ παρὰ τὴν ἑαυτοῦ αἰτίαν, ἀλλ' ἤτοι διὰ τὴν τοῦ λαοῦ παραίτησιν, ἢ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐξ αὐτοῦ γενομένην,

56 sit ecclesia, neque animam suam per otium damnabit. Neque nos aliquid præter canones efficere videbimur, accommodatione utentes in Cyriacum, qui cum se Mindanis permansurum jurasset, tamen translationem suscepit. Reditus enim erit jurisjurandi observatio. Œconomiæ autem a dispensatione si cesserit, id ei perjurii loco non imputabitur, quippe quia jurijurando adjectum non est ne paululum quidem Mindanis recessurum, sed deinceps permansurum. Nos autem Severo oblivionem causanti sic ignoscemus, ut eum moneamus, occultorum cognitorem suam ipsius Ecclesiam non passurum ab ejusmodi homine labefactari: qui præter canones ab initio fecit, ne jurejurando contra Evangelia astringit, et perjurium transferendo edocet, ac postremo, dum oblivionem simulat, mentitur. Sed quoniam cordium judices non sumus, sed ex iis quæ audimus, judicamus, demus Domino vindictam, eumque citra examen suspiciamus, humano vitio, oblivioni scilicet, ignoscentes.

CAP. XVI.—*De episcopo aut clerico ordinato quidem, sed qui a suo diœcesi vel parœcia non recipitur, vel ministerium recipere recusat, vel in stationem suam nequit abire.*

Apostolorum canon 36.

36 [37]. Si quis ordinatus episcopus non suscipiat ministerium [°°], et curam sibi commissam, sit segregatus, donec eam susceperit: similiter et presbyter, et diaconus. Sin autem recesserit, nec susceptus fuerit, non sua quidem voluntate, sed propter **57** populi improbitatem, ipse quidem maneat episcopus, clericus autem civitatis segregetur, quod ejusmodi rebellis et insolentis populi institutores non fuerint.

Concilii Ancyrani canon 18.

18. Si qui constituti episcopi, et ab illa parochia, in quam nominati fuerunt, non suscepti, alias velint parochias invadere, et iis qui constituti sunt, vim afferre, et seditiones adversus illos excitare, eos segregari. Sin autem velint in presbyterio residere, in quo prius erant presbyteri, ipsos honore non moveri. Quod si adversus eos, qui illic constituti sunt, episcopos seditiones excitaverint, honorem quoque presbyterii ab eis auferri, et illos abdicatos effici.

Concilii Antiocheni canones 17, 18.

17. Si quis episcopus accepta ordinatione et manuum impositione episcopi, et populo præesse jussus, munus non susceperit, nec ut ad sibi concreditam ecclesiam proficiscatur permoveri possit, is sit excommunicatus, donec coactus suscipiat, vel perfecta synodus episcoporum provincialium de ipso aliquid decernat.

18. Si quis ordinatus non ierit in parochiam, ad quam est ordinatus, non sua quidem culpa, sed propter populi recusationem, vel aliquam aliam causam, quæ a se non oritur is sit et honoris et

[°°] Conc. Ephesinum.

muneris particeps, dummodo nullam rebus Ecclesiæ, in qua convenit, molestiam afferat. Is autem id suscipiat, quod perfecta provinciæ synodus, eo quod ad se allatum est judicato, statuerit.

58 CAP. XVIII. — *Quod morienti episcopo non licet alium pro se ordinare.*

Apostolorum canon 76.

76 [78]. Quod non oportet episcopum fratri, vel filio, vel alii cognato gratificantem, humana affectione ad episcopatus dignitatem, quem vult, eligere. Episcopatus enim hæredes facere justum non est, ea quæ Dei sunt largientem. Si quis autem hoc fecerit, irrita quidem electio maneat, ipse autem segregatione multetur.

Concilii Antiocheni canon 23.

23. Nec liceat episcopo alium pro se successorem constituere, etiamsi sit in fine vitæ. Si quid autem fiat ejusmodi, irrita sit constitutio. Servetur autem ritus ecclesiasticus, qui continet, non aliter debere fieri, quam cum synodo et judicio episcoporum, qui post defuncti dormitionem potestatem habent dignum provehendi.

CAP. XIX.— *Parvæ urbi vel pago prorsus non detur episcopus.*

Concilii Antiocheni canon 57.

57. Quod non oportet in vicis et pagis episcopos constitui, sed periodeutas, hoc est, circumcursatores : eos autem qui **59** prius constituti fuerunt, nihil agere sine mente episcopi qui est in civitate. Similiter autem et presbyteros nihil agere sine mente episcopi.

Concilii Sardicensis canon 6.

Hosius episcopus dixit · Si contigerit in una provincia, etc., *ut pag.* 481. *Additur hic :* Responderunt omnes : Placet.

CAP. XX. — *Neque in una provincia metropolitani duo, neque in una urbe duo episcopi sint, neque duabus urbibus unus clericus deputetur.*

Concilii Nicæni canon 8.

8. De his [63] qui se catharos, id est puros quandoque nominant, ad catholicam autem et apostolicam Ecclesiam accedunt, sanctæ magnæ synodo visum est, ut impositis eis manibus sic in clero maneant. Ante omnia autem hoc in scriptis ipsos profiteri convenit, quod adhærebunt et sequentur catholicæ ecclesiæ decreta, id est quæ et cum digamis communicabunt, et cum iis qui in persecutione lapsi sunt, in quibus et tempus constitutum est, et opportunitas præfinita, ut ipsi sequantur in omnibus Ecclesiæ decreta. Uni ergo omnes sive in vicis, sive in urbibus, ipsi soli inveniuntur ordinati, qui inveniuntur in clero, erunt in eodem ordine. Si autem catholicæ ecclesiæ episcopo vel presbytero exsistente accedunt aliqui, clarum est, quod ecclesiæ quidem episcopi dignitatem habebit : qui au-

[63] Leon. 14.

A τοῦτον μετέχειν τῆς τιμῆς καὶ λειτουργίας μόνον, μηδὲν παρενοχλοῦντα τοῖς πράγμασι τῆς Ἐκκλησίας ἔνθα ἂν συνάγοιτο· ἐκδέχεσθαι δὲ τοῦτον ὃ ἂν ἡ τῆς ἐπαρχίας τελεία σύνοδος κρίνασα τὸ παριστάμενον ὁρίσῃ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.—*Περὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν τελευτῶντα ἐπίσκοπον, ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖν.*

Ἀποστόλων κανὼν ος'.

ος'. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ ἢ τῷ υἱῷ ἢ ἑτέρῳ συγγενεῖ χαριζόμενον τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς, χειροτονεῖν ὃν βούλεται. Κληρονόμους γὰρ τῆς ἐπισκοπῆς ποιεῖσθαι, οὐ δίκαιον, τὰ τοῦ Θεοῦ χαριζόμενον πάθει ἀνθρωπίνῳ· οὐ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ κληρονομίαν ὀφείλει τιθέναι. Εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσει, ἄκυρος μὲν ἔστω ἡ χειροτο-
B νία, αὐτὸς δὲ ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κγ'.

κγ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι, ἀντ' αὐτοῦ καθιστᾷν ἕτερον ἑαυτοῦ διάδοχον· κἂν πρὸς τῇ τελευτῇ τοῦ βίου τυγχάνῃ· εἰ δέ τι τοιοῦτο γίγνοιτο, ἄκυρον εἶναι τὴν κατάστασιν· φυλάττεσθαι δὲ τὸν θεσμὸν τὸν ἐκκλησιαστικὸν, περιέχοντα μὴ δεῖν ἄλλως γίνεσθαι, ἢ μετὰ συνόδου καὶ ἐπικρίσεως ἐπισκόπων τῶν μετὰ τὴν κοίμησιν τοῦ ἀναπαυσαμένου τὴν ἐξουσίαν ἐχόντων τοῦ προάγεσθαι τὸν ἄξιον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ἁπλῶς ἐν πόλει βραχείᾳ ἢ κώμῃ γίνεσθαι ἐπίσκοπον.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

νζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις
C καθίστασθαι ἐπισκόπους ἀλλὰ περιοδευτὰς, τούς μέντοι ἤδη προκατασταθέντας, μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν τῇ πόλει· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ς'.

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐὰν συμβῇ ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ, κ. τ. λ. Ἀπεκρίναντο πάντες, Ἀρέσκει.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ δύο μητροπολίτας, ἢ ἐν μιᾷ πόλει δύο ἐπισκόπους, ἢ ἐν δύο πόλεσιν ἕνα κληρικόν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν η'.

η'. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς καθαρούς, προσερχομένων δὲ τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκ-
D κλησίᾳ, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε χειροθετουμένους αὐτοὺς, μένειν οὕτως ἐν τῷ κλήρῳ· πρὸ πάντων δὲ τοῦτο ὁμολογῆσαι αὐτοὺς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας δόγμασι· τουτέστι καὶ διγάμοις κοινωνεῖν, καὶ τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεπτωκόσιν, ἐφ' ὧν καὶ χρόνος τέτακται καιρὸς ὥρισται· ὥστε αὐτοὺς ἀκολουθεῖν ἐν πᾶσι τοῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· ἔνθα μὲν οὖν πάντες, εἴτε ἐν κώμαις, εἴτε ἐν πόλεσιν, αὐτοὶ μόνοι εὑρίσκοιντο χειροτονηθέντες, οἱ εὑρισκόμενοι ἐν τῷ κλήρῳ, ἔσονται ἐν τῷ αὐτῷ σχήματι. Εἰ δὲ τοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ὄντος, προσέρχονταί τινες, πρόδηλον ὡς ὁ μὲν ἐπί-

σκοπος τῆς ἐκκλησίας ἕξει τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου· ὁ δὲ ὀνομαζόμενος παρὰ τοῖς λεγομένοις καθαροῖς ἐπίσκοπος, τὴν τοῦ πρεσβυτέρου τιμὴν ἕξει· πλὴν εἰ μὴ ἄρα δοκοίη τῷ ἐπισκόπῳ τῆς τιμῆς τοῦ ὀνόματος αὐτὸν μετέχειν. Εἰ δὲ τοῦτο αὐτῷ μὴ ἀρέσκοι, ἐπινοήσει τόπον ἢ χωρεπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου, ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ κλήρῳ ὅλως δοκεῖν εἶναι, ἵνα μὴ ἐν τῇ πόλει δύο ἐπίσκοποι ὦσιν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιβ'.

ιβ'. Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὥς τινες παρὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς θεσμοὺς προσδραμόντες δυναστείαις, διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοῦ λοιποῦ, μηδὲν τοιοῦτο τολμᾶσθαι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου· ἐπεὶ τὸν τοῦτο ἐπιχειροῦντα, ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· ὅσαι δὲ ἤδη πόλεις διὰ γραμμάτων βασιλικῶν τῷ τῆς μητροπόλεως ἐτιμήθησαν ὀνόματι, μόνης ἀπολαυέτωσαν τῆς τιμῆς, καὶ ὁ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτῆς διοικῶν ἐπίσκοπος· δηλονότι σωζομένων τῇ κατὰ ἀλήθειαν μητροπόλει τῶν οἰκείων δικαίων.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν ιε'.
Ὅτι οὐ δεῖ κληρικὸν ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις κατατάττεσθαι.

ιε'. Κληρικὸς ἀπὸ τοῦ παρόντος, μὴ καταταττέσθω ἐν δυσὶν ἐκκλησίαις· ἐμπορίας γὰρ καὶ αἰσχροκερδείας ἴδιον τοῦτο, καὶ ἀλλότριον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας. Ἠκούσαμεν γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς Κυριακῆς φωνῆς, ὅτι οὐ δύναταί τις δυσὶ κυρίοις δουλεύειν· *Ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει, τοῦ ἑνὸς ἀνθέξεται, καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· ἕκαστος οὖν*, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνήν, *ἐν ᾧ ἐκλήθη, ἐν τούτῳ ὀφείλει μένειν καὶ προσεδρεύειν ἐν μιᾷ ἐκκλησίᾳ*. Τὰ γὰρ δι' αἰσχροκέρδειαν γινόμενα ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἀλλότρια τοῦ Θεοῦ καθεστήκασι· πρὸς δὲ τὴν τοῦ βίου τούτου χρείαν, ἐπιτηδεύματα εἰσὶ διάφορα· ἐξ αὐτῶν εἴ τις βούλοιτο, τὰ χρειώδη τοῦ σώματος ποριζέσθω. Ἔφη γὰρ ὁ Ἀπόστολος, *Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ, ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται*· καὶ ταῦτα μὲν ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ πόλει· ἐν δὲ τοῖς ἔξω χωρίοις διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀνθρώπων, παραχωρείσθω.

Ἡ Ἑλενόποντος δύο μετροπολίτας ἔχει ὡς ἡ κη' νεαρά· ἡ Παφλαγονία διαφόρους, ὡς ἡ κθ' νεαρά· καὶ ἡ Φρυγία Καπατιανή, καὶ ἡ δευτέρα Καππαδοκία· οὔτε δὲ δύο πόλεών τις εἶναι δύναται ἐπίσκοπος· ἐξῄρηται ὁ Τομέως, αὐτὸς γὰρ καὶ τῶν λοιπῶν ἐκκλησιῶν Σκυθίας προνοεῖ· καὶ ἡ Λεοντόπολις Ἰσαυρίας, ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπόν ἐστιν Ἰσαυροπόλεως, ὡς βιβλ. α' τοῦ κώδ., τίτ. α' διάτ. λε'· οὔτε δὲ ἡγούμενος γίνεται δύο μοναστηρίων, ὡς διάτ. λθ' τοῦ αὐτοῦ τίτλου.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ τῶν χειροτονούντων ἐν ταῖς μὴ οὔσαις ὑπ' αὐτοὺς πόλεσιν ἢ ἐπαρχίαις.*

Ἀποστόλων κανὼν λε'.

λε'. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων, κ. τ. λ.

A tem apud eos, qui cathari dicuntur, nominatur episcopus **60**, presbyteri honorem habebit : nisi utique episcopo placeat ipsum nominis honorem impertire. Si autem [64] hoc illi non placeat, vel chorepiscopi, vel presbyteri locum excogitabit, ut esse omnino in clero videatur, ne in civitate duo sint episcopi.

Concilii Chalcedonensis canon 12.

12. Pervenit ad nos [65], quod quidam, cum præterritus ecclesiasticos ad potentatus accessissent, per pragmaticas unam provinciam in duas diviserunt : ut ex eo duo essent metropolitani in eadem provincia. Statuit ergo sacra synodus, ne episcopus deinceps tale quid audeat : quoniam is qui hoc aggreditur, a suo gradu excidit. Quæcunque autem B civitates per litteras imperatorias metropolis nomine honoratæ sunt, solo honore fruantur, et qui ejus Ecclesiam administrat episcopus, servato scilicet veræ metropolis suo jure.

Concilii Nicæni secundi canon 15.
Clericus in duabus ecclesiis non collocari debet.

15. **Clericus ab hoc deinceps tempore in duabus ecclesiis non collocetur. Hoc enim est negotiationis et turpis lucri proprium, et ab ecclesiastica consuetudine alienum. Ab ipsa enim Domini voce audivimus non posse quempiam duobus dominis servire** : *Vel enim unum odio habebit, et alterum diliget : aut unum sustinebit, et alterum contemnet* [66]. C *Unusquisque ergo*, ut vox est apostolica, *in eo, in quo vocatus est, debet manere, et in una ecclesia assidere* [67]. Quæ enim propter turpe lucrum sunt in ecclesiasticis negotiis, ea a Deo sunt aliena. Ad hujus autem vitæ **61** usum sunt diversa studia : ex iis ergo, si quis velit, ea quæ sunt corporis ad usum necessaria comparet. Dixit enim Apostolus : *Usui meo et iis qui mecum sunt subministraverunt manus meæ* [68]. Et hoc quidem in hac a Deo custodita civitate. In iis autem quæ extra sunt locis, propter hominum inopiam, permittatur.

Textus. Helenopontus duos metropolitanos habet, D ut 28 Novella [tradit] : Paphlagonia multos, ut 29 Novella : [sic] etiam Phrygia Capatiana, et Cappadocia secunda. Neque in duabus civitatibus potest quis esse episcopus. Excipitur episcopus Tomensis. Ille enim reliquarum ecclesiarum Scythiæ curam gerit. [Tum] et Leontopolis Isauriæ sub episcopo Isauropolis est, ut lib. I cod. tit. 3. const. 35 [habet]. Neque præsul [quisquam] duorum monasteriorum fit, ut const. 39 ejusdem tit.

CAP. XXI.—*De iis qui ordinationes faciunt in urbibus provinciisve non suis.*

Apostolorum canon 35.

35. Episcopus ne audeat extra suos fines, etc., *ut pag.* 475.

[64] Ancyr. 12, Neocæs. Antioch. 10. [65] Distinct. 41. [66] Matth. VI, 24. [67] I Cor. VII, 20. [68] Act. XX, 34.

Concilii Antiocheni canones 13, 22.

13. Nullus episcopus audeat ab una provincia, etc., *ut pag.* 475.

Episcopus in aliam civitatem, etc., *ut pag.* 475.

Concilii Antiocheni canon 8.

22. Qui vero ausi fuerint aut componere fidem alteram, etc., *ut pag.* 478.

62 CAP. XXII. — *De iis qui magistratuum patrocinio ecclesias obtinent.*

Apostolorum canon 30.

30 [29]. Si quis episcopus sæcularibus principibus usus per eos ecclesiam adeptus sit, deponatur et segregetur, et omnes qui illi communicant.

Concilii Nicæni secundi canon 3.

3. Omnem electionem quæ fit a magistratibus, etc., *ut pag.* 494.

CAP. XXIII.—*De iis qui ob matrimonium vel concubinatum non fiunt episcopi aut clerici.*

Apostolorum canones 17, 18, 19.

17 [16]. Qui post sanctum [69] baptismum duobus conjugiis fuerit implicitus, vel habuerit concubinam, non potest esse episcopus [70], vel presbyter, vel diaconus, vel omnino ex numero sacerdotali.

18 [17]. Qui viduam accepit [71], vel ejectam, vel meretricem [72], vel servam, vel mimam seu sceneciam, non potest esse presbyter, vel episcopus, vel diaconus, vel omnino ex numero sacerdotali.

19 [18]. Qui duas sorores duxit, vel consobrinam, non potest esse clericus.

Concilii œcumenici sexti canones 3, 12.

De presbyteris et clericis

3. Quoniam vero pius Christique amator imperator noster, hanc sanctam et universalem synodum allocutus est, ut eos **63** qui in clerum relati sunt, aliis divina transmittunt, puros et a culpa ac reprehensione alienos ministros efficiant; et quod intelligentia percipitur, magni Dei, qui est et sacrificium et pontifex, sacrificio dignos; et quæ ex nefariis nuptiis iis inusta sunt probra ac dedecora, repurgent : et præterea qui sunt sanctissimæ Romanorum ecclesiæ exactæ perfectionis canonem servandum proponant; qui vero sub hoc a Deo conservandæ imperantis urbis throno, quod est humanitatis et misericordiæ; utriusque paterne et simul religiose mistis, ut neque quod est mite ac mansuetum, dissolutum : neque quod est austerum, astrictivum relinquamus; et maxime cum ex ignorantia lapsus in non exiguam hominum multitudinem pervadat, decernimus, ut qui duobus quidem matrimoniis implicati fuere, et usque ad decimum quintum præteriti mensis Januarii præteritæ quartæ

A *Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιγ', κβ'.*

ιγ'. Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾷν ἀφ' ἑτέρας ἐπαρχίας, κ. τ. λ.

κβ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν η.

Τοὺς δὲ τολμῶντας ἢ συντιθέναι πίστιν ἑτέραν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ τῶν διὰ προστασίας ἀρχόντων, γινομένων ἐγκρατῶν ἐκκλησιῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λ'.

λ' Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, δι' αὐτῶν ἐγκρατὴς Ἐκκλησίας γένηται, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω, καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν γ'.

γ'. Πᾶσαν ψῆφον γινομένην παρὰ ἀρχόντων, κ. τ. λ.

B

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ τῶν διὰ γάμον ἢ παλλακισμὸν, μὴ χειροτονουμένων ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ιζ' ιη' ιθ'.

ιζ'. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα ἢ παλλακὴν κτησάμενος, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

ιη' Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, οὐ δύναται εἶναι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

ιθ' Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγόμενος ἢ ἀδελφιδῆν, οὐ δύναται C εἶναι κληρικός.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν γ', ιβ'.

Περὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν.

γ' Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ καὶ οἰκουμενικῇ προσεφώνησε συνόδῳ, ὥστε τοὺς ἐν κλήρῳ καταλεγομένους, καὶ ἄλλοις τὰ θεῖα διαπορθμεύοντας, καθαροὺς ἀποφῆναι καὶ λειτουργοὺς ἀμώμους, καὶ τῆς νοερᾶς τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ θύματος καὶ ἀρχιερέως θυσίας ἀξίους, ἀνακαθᾶραί τε τὰ ἐξ ἀθέσμων γάμων τούτοις ἐπιτριβέντα μύση· πρὸς τούτῳ τε τῶν μὲν τῆς Ῥωμαίων ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, τὸν τῆς ἀκριβείας τηρηθῆναι κανόνα προτιθεμένων, τῶν δὲ ὑπὸ τὸν τῆς θεοφυλάκτου ταύτης καὶ βασιλίδος πόλεως θρόνον, τὸν τῆς φιλανθρωπίας καὶ συμπαθείας, εἰς ἓν D ἀμφότερα μίξαντες πατρικῶς ὁμοῦ καὶ θεοφιλῶς, ὡς μήτε τὸ πρᾶον ἔκλυτον, μήτε στῦφον τὸ αὐστηρὸν καταλείψοιμεν, καὶ μάλιστα τοῦ ἐξ ἀγνοίας πτώματος εἰς οὐκ ὀλίγων ἀνδρῶν πλῆθος διήκοντος συνορῶμεν, ὥστε τοὺς μὲν δυσὶ γάμοις περιπαρέντας, καὶ μέχρι τῆς πεντεκαιδεκάτου τοῦ διελθόντος Ἰαννουαρίου μηνὸς, τῆς παρελθούσης δ' ἰνδικτιῶνος, ἔτους ςργθ' (19), δουλωθέντας τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ μὴ

[69] Dist. 33 *Si quis post.* [70] S. Basil. can. 12, ad Amph. [71] Dist. 4 *Si quis duam.* [72] Vide leg. 3, de summa Trin.

NOTÆ.

(18) Anni Christi 706. Et sic conditi hi canones mense Septembri vel Octobri ejusdem anni. Vide Theophanem anno 27. Constantini Pogonati, et Alexium Aristinum. *Harduinus.*

(19) Perperam apud Beveregium ςρθ'. Scilicet tam apud Beveregii Pandectas, quam apud Nomocanonem cum Balsamonis scholiis, numerorum menda non desunt. Reapse autem Trullana synodus non

ἐκνῆψαι ταύτης προελομένους, καθαιρέσει κανονικῇ ὑποβαλεῖν· τοὺς δὲ τῷ τοιούτῳ μὲν τῆς διγαμίας πάθει περιπεσόντας, πρὸ δὲ τῆς ἡμῶν ἐπιγνώσεως τὸ συμφέρον ἐπεγνωκότας, καὶ τὸ κακὸν ἐξ ἑαυτῶν περικόψαντας, καὶ πόῤῥω τὴν ξένην ταύτην καὶ νόθον συμπλοκὴν ἐκδιώξαντας· ἢ καὶ ὧν αἱ κατὰ δεύτερον γάμον γυναῖκες ἤδη τετελευτήκασιν, ἢ καὶ αὐτοὶ ἐπιστροφὴν εἶδον, μεταμαθόντες τὴν σωφροσύνην, καὶ τῶν πρώην αὐτοῖς παρανομηθέντων ταχέως ἐπιλαθόμενοι, εἴτε πρεσβύτεροι εἴτε διάκονοι ὄντες τυγχάνοιεν, τούτους ἔδοξε πεπαῦσθαι μὲν πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, ἤτοι ἐνεργείας, ἤδη ἐπὶ ῥητόν τινα χρόνον ἐπιτιμηθέντας· τῆς δὲ τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν καὶ στάσιν μετέχειν, ἀρκουμένους τῇ προεδρίᾳ καὶ προσκλαίοντας τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα. Εὐλογεῖν γὰρ ἕτερον, τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον· τοὺς μέν τοι γαμετῇ μὲν μιᾷ συναφθέντας, χήρα δὲ ἡ προσληφθεῖσα ἐτύγχανεν ἢ ἐκβεβλημένη, ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς μετὰ τὴν χειροτονίαν γάμῳ ἑνὶ παρανόμῳ προσομιλήσαντας, τουτέστι πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, ἤδη ἐπὶ βραχύν τινα χρόνον εἰρχθέντας τῆς ἱερᾶς λειτουργίας, καὶ ἐπιτιμηθέντας, αὖθις αὐτοὺς ἐν τοῖς οἰκείοις ἀποκαταστῆναι βαθμοῖς, μηδαμῶς ἐν ἑτέρῳ μείζονι προκόπτοντας βαθμῷ· προδήλως διαλυθέντος αὐτοῖς τοῦ ἀθέσμου συνοικεσίου. Ταῦτα δὲ τοῖς καταληφθεῖσι μέχρι τῆς πεντεκαιδεκάτου ὡς εἴρηται τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς, δ' ἰνδικτιῶνος, ἐν τοῖς προδηλωθεῖσι πταίσμασι καὶ μόνον, ἱερατικῶς (1) ἐτυπώσαμεν, ὁρίζοντες ἀπὸ τοῦ παρόντος καὶ ἀνανεούμενοι τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τὸν δυσὶ γάμοιν συμπλακέντα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἢ παλλακὴν κτησάμενον, μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὸν χήραν λαβόντα, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτιν, ἢ τῶν ἐπὶ σκηνῆς, μὴ δύνασθαι εἶναι ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ.

ιβ' Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ Λιβύῃ καὶ ἑτέροις τόποις, οἱ τῶν ἐκεῖσε θεοφιλέστατοι πρόεδροι, συνοικεῖν ταῖς ἰδίαις γαμεταῖς καὶ μετὰ τὴν ἐπ' αὐτοῖς προελθοῦσαν χειροτονίαν οὐ παραιτοῦνται, πρόσκομμα τοῖς ἄλλοις τιθέντες ἐνταῦθα καὶ σκάνδαλον. Πολλῆς οὖν ἡμῖν σπουδῆς οὔσης, τοῦ πάντα πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὑπὸ χεῖρα ποιμνίων διαπράττεσθαι, ἔδοξεν ὥστε μηδαμῶς τι τοιοῦτον ἀπὸ τοῦ νῦν γίγνεσθαι. Τοῦτο δέ φαμεν, οὐκ ἐπ' ἀθετήσει ἢ ἀνατροπῇ τῶν ἀποστολικῶς νενομοθετημένων, ἀλλὰ τῆς σωτηρίας καὶ τῆς ἐπὶ τὸ κρεῖττον προκοπῆς τῶν λαῶν προμηθούμενοι, καὶ τοῦ μὴ δοῦναι μῶμον τινὰ κατὰ τῆς ἱερατικῆς καταστάσεως. Φησὶ γὰρ ὁ θεῖος Ἀπόστολος· *Πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε, ἀπρόσκοποι γίνεσθε καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ*

A indictionis (18), anni [*al.* 6197] sexies millesimi centesimi noni, peccato servierunt, et non ab eo resipiscere voluerunt, depositioni canonicæ subjicere; eos autem, qui talis quidem bigamiæ probro ac dedecori implicati fuere, ante nostrum autem decretum id quod utile est agnoverunt, et malum a se absciderunt, et hanc adulterinam et alienam congressionem procul abegerunt; vel eos etiam, quorum uxores in secundis nuptiis jam mortuæ sunt; vel ipsi etiam ad conversionem respexerunt, et continentiam didicerunt, et priorum suorum iniquitatum obliti sunt, sive sint presbyteri, sive diaconi, eos ab omni quidem sacerdotali ministerio **64** sive exercitio jam cessare, præfinito aliquo tempore punitos, honorum autem in cathedra et statione participare, prima sede contentos; et cum
B fletu a domino postulantes, ut eis condonetur peccatum ignorantiæ. Neque enim convenit, ut is alteri benedicat, qui debet propria curare vulnera. Eos vero, qui uni quidem uxori copulati sunt, si vidua erat, quæ accepta est: similiter et eos, qui post ordinationem uni matrimonio se applicarunt, hoc est, presbyteros, diaconos, et hypodiaconos, brevi aliquo tempore a sacro ministerio prohibitos, et punitos, rursus propriis gradibus restitui, ad alium gradum nequaquam promovendos, eis nefario videlicet dissoluto conjugio. Hæc autem in his qui deprehensi sunt usque ad decimum quintum, ut dictum est, mensis Januarii quartæ indictionis, in prius declaratis delictis, solum valere statuimus; abhinc definientes et renovantes canonem [73], qui dicit eum
C qui duobus matrimoniis post baptismum implicatus fuerit, vel concubinam habuerit, non posse esse episcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel omnino ex sacerdotali catalogo. Similiter et qui viduam accepit, vel dimissam, vel meretricem, vel servam, vel scenicam, non posse esse episcopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel omnino ex sacerdotali catalogo.

12. Porro hoc [74] quoque ad nostram cognitionem pervenit, quod in Africa et Libya et aliis locis quidam ex iis, qui illic sunt, religiosissimi præsules cum propriis uxoribus, etiam postquam **65** ad eos processit ordinatio, una habitare non recusant, ex eo populis offendiculum et scandalum afferentes.
D Cum itaque studium nostrum in eo magnopere laboret, ut omnia ad gregis in manus nostras traditi nobisque commissi utilitatem fiant, nobis visum est, ut nihil ejusmodi deinceps ullo modo fiat. Hoc autem dicimus, non ad ea abolenda et evertenda quæ apostolice antea constituta sunt [75], sed populorum salutis et ad meliora progressionis curam gerentes, et ne status ecclesiasticus illo probro afficiatur. Dicit enim divinus Apostolus: *Omnia ad Dei gloriam facite: sine offendiculo estote, et Judæis,*

[73] Can. apost. 17 18. [74] Confer can. apost. 9. [75] Can. apost. 5.

NOTÆ.

anno ϛρθ' 6109 æræ Constantinop., sed ϛριθ' 6199, id est Christi 691, celebrata fuit. Mai.

et Græcis, et Dei Ecclesiæ, quemadmodum et ego omnibus in omnibus placeo, non quærens meam utilitatem, sed multorum, ut serventur. Imitatores mei estote, sicut et ego Christi [76]. Si quis autem tale quid agere deprehensus fuerit, deponatur.

12. Canon omnino digamos a ministerio exclusit.

Textus. Lege tit. 1 Novellarum, const. 1, 2, 17, in quibus dicitur, eum qui episcopus, presbyter, diaconus, aut hypodiaconus creandus est, debere esse virginem, aut ex virginitate unam [duntaxat] uxorem virginem duxisse.

CAP. XXIV. — *De iis qui pecunia ordinationem vel officium impetrant.*

Apostolorum canon 29.

29 [28]. Si quis episcopus per pecunias hanc sit dignitatem assecutus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur **66** et ipse, et qui eum ordinavit, et a communione omnino exscindatur, ut Simon Magus a me Petro [77].

Concilii Chalcedonensis canon 2.

2. Si quis episcopus, propter pecunias ordinationem fecerit, et non venalem gratiam in venditionem deduxerit, et propter pecunias ordinaverit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum qui in clero annumerantur, vel propter pecunias promoveri œconomum, vel defensorem, vel paramonarium vel omnino aliquem ex canone, turpis quæstus gratia: qui hoc tentasse convictus fuerit, de proprio gradu in periculum veniat: et qui est ordinatus, ex ordinatione vel promotione quæ instar mercatorum venundatur, nihil juvetur: sed sit a dignitate vel curatione alienus quam pecuniis adeptus est. Si quis autem sequester et intercessor adeo turpibus et nefariis lucris apparuit, hic quoque si sit quidem clericus proprio gradu excidat: si sit autem laicus, vel monachus, anathematizetur.

Concilii œcumenici VI *canones* 22, 23.

22. Eos qui pecuniis ordinantur, sive episcopos, sive qualescunque clericos, et non per examinationem ac vitæ electionem, deponi jubemus, sed et etiam qui ordinaverunt [78].

23. Ut nullus episcopus, sive presbyter sive diaconus, immaculatam præbens communionem, ab eo qui communicat, ejus participationis gratia obolos, vel quamvis aliam speciem exigat. Non est enim venalis gratia, nec pro pecuniis Spiritus sanctificationem impartimur: sed ea iis qui digni sunt, absque ulla est calliditate communicanda. Si quis autem eorum, qui sunt in cleri catalogo, **67** ab eo cui immaculatam impertit communionem, ullam speciem exigere visus fuerit, deponatur, ut simoniaci errores et maleficii æmulator [79].

Concilii Nicæni secundi canones 4, 5, 19. *Quod episcopi ab omni simonia cavere debeant.*

4. Præco veritatis Paulus divinus apostolus quem-

A *καθὼς κἀγὼ πάντα πᾶσιν* (1) *ἀρέσκω, μὴ ζητῶν τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι· μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. Εἰ δέ τις φωραθείη τὸ τοιοῦτον πράττων, καθαιρείσθω.*

Βασιλείου κανὼν ιβ'.

ιβ'. Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κανὼν τῆς ὑπηρεσίας ἀπέκλεισεν.

Τίτ. α' τῶν νεαρῶν, διάτ. α' β' ιζ', ἐν αἷς εἴρηται ὅτι ὁ χειροτονούμενος ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος, ὀφείλει εἶναι παρθένος ἢ ἐκ παρθένου μονογαμήσας παρθένον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων ἢ λαμβανόντων ὀφφίκιον.*

B *Ἀποστόλων κανὼν κθ'.*

κθ' Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων, τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθω παντάπασι τῆς κοινωνίας, ὡς Σίμων ὁ Μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β'.

β' Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον, ἢ χωρεπίσκοπον, ἢ πρεσβυτέρους, ἢ διακόνους, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον, ἢ ἔκδικον, ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος δι' αἰσχροκέρδειαν οἰκείαν. Ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἐλεγχθεὶς, κινδυνευέτω

C περὶ τὸν οἰκεῖον βαθμὸν, καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας, ἢ προβολῆς· ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας, ἢ τοῦ φροντίσματος, οὗπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μονάζων, ἀναθεματιζέσθω.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κβ', κγ'.

κβ' Τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, εἴτε ἐπισκόπους, ἢ οἱουσδήποτε κληρικοὺς, καὶ οὐ κατὰ δοκιμασίαν καὶ τοῦ βίου αἵρεσιν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς χειροτονήσαντας.

κγ' Περὶ τοῦ μηδένα τῶν εἴτε ἐπισκόπων, ἢ πρεσ-

D βυτέρων, ἢ διακόνων, τῆς ἀχράντου μεταδιδόντα κοινωνίας, παρὰ τοῦ μετέχοντος εἰσπράττειν, τῆς τοιαύτης μεταλήψεως χάριν, ὀβολοὺς ἢ εἶδος τὸ οἱονοῦν. Οὐδὲ γὰρ πεπραμένη ἡ χάρις, οὐδὲ χρήμασι τὸν ἁγιασμὸν τοῦ Πνεύματος μεταδιδόαμεν, ἀλλὰ τοῖς ἀξίοις τοῦ δώρου ἀπανουργεύτως μεταδοτέον. Εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἀπαιτῶν τὸν ᾧ μεταδίδωσι τῆς ἀχράντου κοινωνίας τὸ οἱονοῦν εἶδος, καθαιρείσθω, ὡς τῆς Σίμωνος ζηλωτὴς πλάνης καὶ κακουργίας.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν δ', ε', ιθ'. Περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι τοὺς ἐπισκόπους πάσης δωροληψίας.

δ' Ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας Παῦλος ὁ θεῖος ἀπό-

[76] I Cor. x, 31, 33. [77] Act. VIII, 18 seqq. [78] Chalced. can. 2. [79] Conc. Laodicensis can. 51.

στολος, οἱονεὶ κανόνα τιθεὶς τοῖς Ἐφεσίων πρεσβυτέροις, μᾶλλον δὲ καὶ παντὶ ἱερατικῷ πληρώματι, οὕτως ἐπαῤῥησιάσθη εἰπών· *Ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα· πάντα ὑπέδειξα ὑμῖν, ὅτι οὕτως κοπιῶντας, ἀντιλαμβάνεσθαι δεῖ τῶν ἀσθενούντων, μακάριον ἡγούμενοι τὸ διδόναι. Διὸ καὶ ἡμεῖς μαθητευθέντες παρ' αὐτοῦ, ὁρίζομεν μηδόλως αἰσχροκερδῶς ἐπινοεῖσθαι ἐπίσκοπον, προφασιζόμενον προφάσεις ἐν ἁμαρτίαις, ἀπαιτεῖν χρυσὸν ἢ ἄργυρον ἢ ἕτερον εἶδος, τοὺς ὑπ' αὐτὸν τελοῦντας ἐπισκόπους, ἢ κληρικοὺς, ἢ μοναχούς.* Φησὶ γὰρ ὁ Ἀπόστολος· *Ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι· καὶ οὐκ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις.* Εἴ τις οὖν δι' ἀπαίτησιν χρυσοῦ ἢ ἑτέρου τινὸς εἴδους, εἴτε διά τινα ἰδιοπάθειαν, εὑρεθείη ἀπείργων τῆς λειτουργίας, καὶ ἀφορίζων τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν, ἢ σεπτὸν ναὸν κλείων, ὡς μὴ γίνεσθαι ἐν αὐτῷ τὰς τοῦ Θεοῦ λειτουργίας, εἰς ἀναίσθητα τὴν ἑαυτοῦ μανίαν ἐπιπέμπων, ἀναίσθητος ὄντως ἐστὶ, καὶ τῇ ταυτοπαθείᾳ ὑποκείσεται, καὶ ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ὡς παραβάτου τῆς ἐντολῆς Θεοῦ καὶ τῶν ἀποστολικῶν διατάξεων. Παραγγέλλει γὰρ καὶ Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, *Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποίμνιον τοῦ Θεοῦ, ἐπισκοποῦντες μὴ ἀναγκαστῶς, ἀλλ' ἑκουσίως κατὰ Θεόν· μὴ αἰσχροκερδῶς, ἀλλὰ προθύμως· μὴ ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, ἀλλ' ὡς τύποι γινόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ φανερωθέντος τοῦ ἀρχιποίμενος, κομιεῖσθε τὸν ἀμαράντινον τῆς δόξης στέφανον.*

dam veluti canonem Ephesiorum presbyteris imponens, vel universæ potius sacerdotali multitudini sic libere dixit: *Argentum vel aurum vel vestem nullius concupivi, omnia vobis ostendi, quod oportet sic laborantes infirmos suscipere, dare beatum existimans* [80]. Quocirca ab eo edocti statuimus, ne turpis lucri gratia episcopo in mentem veniat, quærenti excusationes in peccatis, aurum vel argentum, vel ullam aliam speciem ab iis qui sibi subsunt episcopis, vel clericis, vel monachis exigere. Dicit enim Apostolus: *Injusti regnum Dei non possidebunt* [81]: nec debent liberi parentibus thesaurum parare, sed parentes liberis. Si quis ergo per auri exactionem vel alicujus alterius speciei, vel propter aliquam propriam affectionem a ministerio arcere inventus fuerit, vel segregare suorum clericorum aliquem, vel venerandum templum claudere, ne in eo divina fiant ministeria, ad id quod non est sensu præditum suam insaniam immittens, est revera sine sensu, et talionis erit legi obnoxius, et labor ipsius in caput ejus redibit, ut qui sit mandati Dei et apostolicarum traditionum transgressor. Præcepit enim et Petrus suprema apostolorum summitas: *Pascite gregem Domini, episcopatum gerentes, non per vim, sed sponte ac voluntarie, secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed prompte et alacriter: nec ut* **68** *dominatum in clerum obtinentes, sed gregis exemplaria exsistentes; et cum summus pastor apparuerit, quæ nec corrumpi nec marcescere potest, gloriæ coronam referetis* [82].

Ὅτι οἱ ὀνειδίζοντες τοὺς κληρικοὺς, διὰ τὸ τετάχθαι ἐν Ἐκκλησίᾳ χωρὶς δόσεως, ἐπιτιμίῳ ὑπόκεινται.

ε' Ἁμαρτία πρὸς θάνατόν ἐστιν, ὅταν τινὲς ἁμαρτάνοντες, ἀδιόρθωτοι μείνωσι. Τὸ δὲ τούτου χεῖρον, ἐὰν καὶ τραχηλιῶντες κατεξανίστανται τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀληθείας, προτιμώμενοι τὸν μαμωνᾶν τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπακοῆς, καὶ τῶν κανονικῶν αὐτοῦ διατάξεων μὴ ἀντεχόμενοι. Ἐν τούτοις οὐκ ἔστι Κύριος ὁ Θεὸς, εἰ μήπω ταπεινωθέντες, τοῦ ἰδίου σφάλματος ἀνανήψουσι. Χρὴ γὰρ μᾶλλον αὐτοὺς προσέρχεσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μετὰ συντετριμμένης καρδίας, τὴν ἄφεσιν τούτου τοῦ ἁμαρτήματος καὶ τὴν συγχώρησιν αἰτεῖσθαι, οὐχὶ ἀναβρύνεσθαι τῇ ἀθέσμῳ δόσει. Ἐγγὺς γὰρ Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν καρδίαν. Τοὺς οὖν ἐγκαυχωμένους διὰ δόσεως χρυσίου τετάχθαι ἐν Ἐκκλησίᾳ, καὶ ταύτῃ τῇ πονηρᾷ συνηθείᾳ ἐπελπίζοντας τῇ ἀλλοτριούσῃ ἀπὸ Θεοῦ καὶ πάσης ἱερωσύνης, καὶ ἐκ τούτου ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀπερικαλύπτῳ στόματι, ὀνειδιστικοῖς λόγοις τοὺς δι' ἀρετῆς βίου ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐκλεγέντας, καὶ καταταγέντας ἐκτὸς δόσεως χρυσίου ἀτιμάζοντας, πρῶτα μὲν τοῦτο ποιοῦντας, τὸν ἔσχατον βαθμὸν λαμβάνειν τοῦ οἰκείου τάγματος· εἰ δὲ ἐπιμένοιεν, δι' ἐπιτιμίου διορθοῦσθαι. Εἰ δέ τις ἐπὶ χειροτονίᾳ φανῇ τοῦτό ποτε πεποιηκὼς, γι-

Ut ii qui clericos injuria afficiunt quod sine auri datione fuerunt in Ecclesia constituti pœnæ subjaceant.

5. Est peccatum ad mortem, quando peccantes aliqui manent incorrigibiles. Hoc autem est deterius, quando et erecta cervice adversus pietatem et veritatem insurgunt, mammona Dei obedientiæ præferentes, et ejus canonicas constitutiones non ferentes. In iis ergo non est Dominus Deus, nisi forte humilitati a suo delicto resipuerint. Oportet enim eo magis Deo supplicare, et cum corde contrito hujus peccati remissionem et condonationem petere, et non de illicita donatione se jactare: *Deus enim prope est iis qui sunt contrito corde* [83]. Eos ergo, qui per auri dationem se fuisse in Ecclesia constitutos gloriantur, et in ea improba consuetudine spem habent, quæ a Deo et ab omni sacerdotio alienat; et ideo impudente vultu, et oro aperto, probrosis et contumeliosis verbis eos, qui propter actam ex virtute vitam a sancto Spiritu selecti ordinatique sunt præter auri dationem, vilipendunt ac negligunt; primum quidem eos qui hoc faciunt ultimum proprii ordinis gradum sumere: sin autem perseveraverint, inflicta quoque pœna corrigi decernimus. Si quis autem in ordinatione hoc quandoque fecisse visus fuerit, fiat ut vult

[80] Act. xx, 33 seqq. [81] I Cor. vi, 9. [82] I Petr. v, 2-4. [83] Psal. xxxiii, 19.

canon apostolicus, qui dicit : Si quis [84] episcopus A per pecunias hanc sit dignitatem assecutus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur et ipse et qui ordinavit, et exscindatur omnino a communione, ut **69** Simon Magus a me Petro. Et secundus canon sanctorum Patrum, qui Chalcedone convenerunt, qui dicit : Si quis [78] episcopus pecuniis ordinationem fecerit, et non venalem gratiam in emptionem deduxerit, et pecuniis ordinaverit episcopum, vel chorepiscopum, vel presbyterum, vel diaconum, vel aliquem eorum qui in clero enumerantur, vel pecuniis promoverit œconomum, vel defensorem, vel paramonarium, vel omnino aliquem ex canone turpis lucri gratia : qui hoc aggressus esse convictus fuerit, proprii gradus id faciat periculo : et qui ordinatur, ex ea ordinatione vel promotione, B quæ pretio dato instar mercaturæ facta est, nihil juvetur : sed sit alienus a dignitate, vel munere, seu curatione, quam pecuniis assecutus est. Si quis autem rebus adeo turpibus et lucris illicitis intercessor seu sequester apparuerit, hic quoque, si sit quidem clericus, a proprio gradu excidat; sin autem laicus, vel monachus, segregetur.

Ut sine muneribus fiant monachorum ac monialium nominationes.

19. Tanta exsecrabilis avaritiæ labes Ecclesiarum præfectos invasit, ut nonnulli eorum virorum ac mulierum, qui pii ac religiosi dicuntur, Domini C mandati obliti fallantur, et eos qui ad sacerdotalem ordinem et vitam monasticam accedunt, pecuniis admittant : et quorum reprobum est principium, universum quoque rejiciendum efficitur, ut ait magnus Basilius : nec enim Deo licet et mammonæ servire [85]. Si quis ergo inventus fuerit hoc facere, qui hoc facit, si sit quidem episcopus, vel monasterii præfectus, vel ex sacerdotali ordine, vel cesset, vel deponatur ut vult canon Chalcedonensis synodi. Sin autem monasterii præfectus, **70** a monasterio extrudatur, et alii monasterio tradatur ad subjectionem. Similiter et monasterii præfectus, qui presbyterii ordinationem habet. De iis autem quæ dantur liberis a parentibus instar dotis : vel rebus suis propriis oblatis, profitentibus iis qui ea D offerunt, esse Deo consecrata, statuimus ut sive exeant, ea in monasterio maneant, ut fuit ipsorum professio; nisi is qui præest in culpa fuerit.

Basilii ex Epistola ad chorepiscopos. Quod non oporteat pretio manus imponere.

Rei turpitudo, de qua scribo, hoc ipso quod in suspicionem omnino venit ac sermonem, dolore animum meum implevit : hactenus sane visa est mihi incredibilis. Quod ergo de illa scribo, qui sibi ipse conscius est, accipiat ut medelam; qui autem

[84] Can. 30. [85] Can. 2.

A νέσθω κατὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα τὸν λέγοντα· *Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων τῆς ἀξίας ταύτης ἐγκρατὴς γένηται, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, καὶ ἐκκοπτέσθωσαν παντάπασι καὶ κοινωνίας ὡς Σίμων ὁ μάγος ὑπ' ἐμοῦ Πέτρου.* Ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸν δεύτερον κανόνα τῶν ἐν Χαλκηδόνι ὁσίων Πατέρων ἡμῶν τὸν λέγοντα· *Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσοιτο, καὶ εἰς πρᾶσιν καταγάγοι τὴν ἄπρατον χάριν, καὶ χειροτονήσοι ἐπὶ χρήμασιν ἐπίσκοπον ἢ χωρεπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον ἤ τινα τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταριθμουμένων, ἢ προβάλοιτο ἐπὶ χρήμασιν οἰκονόμον ἢ ἔκδικον ἢ παραμονάριον, ἢ ὅλως τινὰ τοῦ κανόνος, δι' αἰσχροκέρδειαν οἰ-* B *κείαν. Ὁ τοῦτο ἐπιχειρήσας ἐλεγχθεὶς, κινδυνευέτω εἰς τὸν ἴδιον βαθμὸν, καὶ ὁ χειροτονούμενος μηδὲν ἐκ τῆς κατ' ἐμπορίαν ὠφελείσθω χειροτονίας ἢ προβολῆς, ἀλλ' ἔστω ἀλλότριος τῆς ἀξίας ἢ τοῦ φροντίσματος, οὗπερ ἐπὶ χρήμασιν ἔτυχεν. Εἰ δέ τις καὶ μεσιτεύων φανείη τοῖς οὕτως αἰσχροῖς καὶ ἀθεμίτοις λήμμασι, καὶ οὗτος εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, ἐκ τοῦ οἰκείου ἐκπιπτέτω βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μοναχὸς, ἀφοριζέσθω.*

Περὶ τοῦ ἐκτὸς δόσεων τὰς καταταγὰς τῶν ἱερατικῶν μοναχῶν τε καὶ μοναστριῶν γίνεσθαι.

ιθ'. Τοσοῦτον κατενεμήθη τῆς φιλαργυρίας τὸ μῦσος εἰς τοὺς ἡγήτορας τῶν Ἐκκλησιῶν, ὥστε καί τινας τῶν λεγομένων εὐλαβῶν ἀνδρῶν τε καὶ γυ- C ναικῶν, ἐπιλαθομένους τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου ἐξαπατηθῆναι, καὶ διὰ χρυσίου τὰς εἰσδοχὰς τῶν προσερχομένων τῷ τε ἱερατικῷ τάγματι καὶ τῷ μονήρει βίῳ ποιεῖσθαι· καὶ γίνεται ὧν ἡ ἀρχὴ ἀδόκιμος καὶ τὸ πᾶν ἀπόβλητον, ὥς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος. Οὐδὲ γὰρ Θεῷ διὰ μαμωνᾶ δουλεύειν ἔξεστιν. Εἴ τις οὖν εὑρεθῇ τοῦτο ποιῶν, εἰ μὲν ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος ἤ τις τοῦ ἱερατικοῦ τυγχάνει, ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω· κατὰ τὸν δεύτερον κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι ἁγίας συνόδου. Εἰ δὲ ἡγούμενος, ἐκδιωχθήτω ἐκ τοῦ μοναστηρίου, καὶ παραδοθήτω ἐν ἑτέρῳ μοναστηρίῳ πρὸς ὑποταγήν. Ὡσαύτως καὶ ἡγούμενος μὴ ἔχων χειροτονίαν πρεσβυτέρου, ἐπὶ δὲ τῶν παρὰ γονέων διδομένων δίκην προικῴων τοῖς τέκνοις, ἢ ἰδιοκτήτων αὐτῶν πραγμάτων προσαγομέ- D νων, ὁμολογούντων τῶν προσαγόντων ταῦτα εἶναι ἀφιερωμένα τῷ Θεῷ, ὁρίζομεν κἄν τε μεῖναι, κἄν τε ἐξέλθοι, μένειν αὐτὰ ἐν τῷ μοναστηρίῳ κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ· εἰ μὴ ᾖ ἡ αἰτία τοῦ προεστῶτος, τοῦ ἐξελθεῖν αὐτὸν δηλονότι.

Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολῆς ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασιν.

Τὸ τοῦ πράγματος ἄτοπον περὶ οὗ γράφω, διὰ τὶ μὲν ὅλως ὑπωπτεύθη καὶ ἐλαλήθη, ὀδύνης ἐπλήρωσέ μου τὴν ψυχὴν, τέως δὲ ἐφάνη μοι ἄπιστον. Τὸ οὖν περὶ αὐτοῦ γράμμα, ὁ μὲν συνεγνωκὼς ἑαυτῷ δεξάσθω ὡς ἴαμα, ὁ δὲ μὴ συνεγνωκὼς ὡς προφυ-

λαστήριον, ὁ δὲ ἀδιάφορος ὅπερ ἀπεύχομαι ἐφ' ὑμῖν εὑρεθῆναι ὡς διὰ μαρτυρίαν. Τί δέ ἐστιν ὃ λέγω; φασί τινές τινας ὑμῶν παρὰ τῶν χειροτονουμένων λαμβάνειν χρήματα, ἐπισκιάζειν δὲ ὀνόματι εὐσεβείας. Τοῦτο δὲ χεῖρόν ἐστιν. Ἐὰν γάρ τις τὸ κακὸν ἐν προσχήματι τοῦ ἀγαθοῦ ποιῇ, διπλασίονος τιμωρίας ἐστὶν ἄξιος· διότι αὐτό τε τὸ οὐκ ἀγαθὸν ἐργάζεται, καὶ κέχρηται εἰς τὸ τελέσαι τὴν ἁμαρτίαν, ὡς ἂν εἴποι τις, τῷ καλῷ συνεργῷ. Ταῦτα εἰ οὕτως ἔχει, τοῦ λοιποῦ μὴ γινέσθω, ἀλλὰ διορθωθήτω· ἐπεὶ ἀνάγκη λέγειν πρὸς τὸν δεχόμενον τὸ ἀργύριον, ὅπερ ἐῤῥέθη παρὰ τῶν ἀποστόλων πρὸς τὸν θέλοντα δοῦναι, ἵνα Πνεύματος ἁγίου μετουσίαν ὠνήσηται· *Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἰς ἀπώλειαν.* Κουφότερος γὰρ ὁ δι' ἀπειρίαν ὠνήσασθαι θέλων, ἢ ὁ πιπράσκων τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεάν· πρᾶσις γὰρ ἐγένετο· καὶ ὃ σὺ δωρεὰν ἔλαβες ἐὰν πωλῇς, ὡσανεὶ πεπραμένος τῷ Σατανᾷ, ἀφαιρεθήσῃ τοῦ χαρίσματος· καπηλείαν γὰρ ἐπεισάγεις τοῖς πνευματικοῖς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα πεπιστεύμεθα σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ταῦτα οὕτως γίνεσθαι οὐ χρή. Ὃ δέ ἐστι τὸ τέχνασμα λέγω· νομίζουσι μὴ ἁμαρτάνειν· τῷ μὴ ἅμα προσλαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν· λαβεῖν δέ ἐστιν ὁτεδήποτε τὸ λαβεῖν. Παρακαλῶ οὖν ταύτην τὴν πρόσοδον, μᾶλλον δὲ τὴν προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γέενναν ἀποθέσθαι· καὶ μὴ τὰς χεῖρας μολύναντες τοιούτοις λήμμασιν, ἑαυτοὺς ἀναξίους ποιήσητε τοῦ ἐπιτελεῖν ἅγια μυστήρια. Σύγγνωτε δέ μοι· πρῶτον μὲν ὡς ἀπιστήσας, εἶτα δὲ ὡς πεισθεὶς ἀπειλῶ, εἴ τις μετὰ ταύτην μου τὴν ἐπιστολὴν πράξειέ τι τοιοῦτον, τῶν μὲν ἐνταῦθα θυσιαστηρίων ἀναχωρήσει, ζητήσει δὲ ἔνθα τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν ἀγοράζων, μεταπωλεῖν δύναται. Ἡμεῖς γὰρ καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Θεοῦ τοιαύτην συνήθειαν οὐκ ἔχομεν. Ἓν δὲ προσθεὶς παύσομαι· διὰ φιλαργυρίαν γίνεται ταῦτα· ἡ δὲ φιλαργυρία καὶ ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστι, καὶ ὀνομάζεται εἰδωλολατρία. Μὴ οὖν τοῦ Χριστοῦ προτιμήσητε τὰ εἴδωλα, διὰ μικρὸν ἀργύριον· μηδὲ πάλιν τὸν Ἰούδαν μιμήσησθε, λήμματι προδιδόντες δεύτερον, τὸν ἅπαξ ὑπὲρ ἡμῶν σταυρωθέντα· ἐπεὶ καὶ τὰ χωρία καὶ αἱ χεῖρες τῶν τοὺς καρποὺς τούτους δεχομένων, Ἀκελδαμὰ κληθήσονται.

Γενναδίου καὶ τῆς σὺν αὐτῷ συνόδου, ἐκ τῆς ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς ὁσιωτάτους μητροπολίτας ἐπιστολῆς, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασιν.

Τῷ θεοφιλεστάτῳ καὶ ὁσιωτάτῳ συλλειτουργῷ τῷδε Γεννάδιος, καὶ ἡ ἐνδημοῦσα τῇ φιλοχρίστῳ καὶ βασιλίδι Κωνσταντινουπόλει νέᾳ Ῥώμῃ ἁγία σύνοδος.

Ὁ Δεσπότης ἡμῶν καὶ Θεὸς καὶ Σωτὴρ Ἰησοῦς, ἐγχειρίσας τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς τοῦ Εὐαγγελίου τὸ κήρυγμα, διδασκάλους τούτους τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀνθρώποις ἐξαποστείλας, παρεκελεύσατο διαῤῥήδην ἣν εἰλήφασι παρ' αὐτοῦ δωρεὰν, ταύτης καὶ αὐτοὺς τοῖς ἀνθρώποις μεταδιδόναι δωρεὰν, μὴ κτωμένους ὑπὲρ αὐτῆς ἢ χαλκὸν ἢ ἄργυρον, ἢ χρυσὸν, ἤ τινα περιουσίαν ἄλλην ὅλως ὑλικὴν ἢ γεώδη. Μὴ

[66-66] Act. VIII, 20.

non conscius, ut præmunitionem; indifferens vero, quod quidem deprecor ne in vobis reperiatur, ut per obtestationem. Quid autem est, quod dico? Dicuntur nonnulli ex vobis ab iis qui ordinantur, pecunias accipere, idque pietatis nomine inumbrare. Hoc autem pejus est. Etenim si quis malum sub specie boni perficit, pœna duplici dignus est: quandoquidem et quod non bonum est, facit, et utitur ad peccatum committendum bono, ut ita dicam, adjutore. Hæc si ita se habent, deinceps non fiant, sed emendentur: siquidem necesse est dicere argentum accipienti, quod ab apostolis dictum est ei, qui dare volebat, ut Spiritus sancti participationem emeret: *Pecunia tua tecum sit in perditionem* [66-66]. Nam levius delinquit qui præ inscitia emere vult, quam qui Dei donum vendit. Venditio enim facta est; et quod tu gratis accepisti, id si vendideris, tanquam **71** Satanæ venditus gratia privabere. Nam cauponariam introducis in res spirituales, et in ipsam Ecclesiam, ubi corpus et sanguis Christi concredita nobis sunt. Hæc ita fieri non oportet. Quale autem sit artificium, dicam. Putant se ideo non peccare, quod non ante accipiant, sed post ordinationem accipiant. Accipere autem est quandocunque accipere. Rogo itaque, reditum illum, imo potius viam in gehennam ducentem relinquite, nec manus ejusmodi muneribus contaminantes, indignos vos efficiatis, qui mysteria sancta celebretis. Ignoscite autem mihi. Primum quidem tanquam non credens, deinde tanquam fidem adhibens, interminor. Si quis post hanc meam epistolam tale aliquid admiserit, ab his quidem quæ hic sunt altaribus secedet: quæret autem ubi Dei donum emens denuo divendere queat. Nos enim ac Dei Ecclesiæ consuetudinem talem non habemus. Cæterum uno addito desinam. Propter avaritiam ista fiunt. Avaritia autem et radix malorum omnium est, et vocatur idololatria. Nolite igitur Christo præferre simulacra ob modicum argentum; nec rursus Judam imitari, quæstus causa iterum tradentes eum, qui semel pro nobis crucifixus est. Alioquin et agri et manus eorum, qui hos fructus percipiunt, Aceldama vocabuntur.

Gennadii patriarchæ et synodi cum ipso epistola encyclica ad omnes sanctissimos metropolitas, quod non oporteat pretio manus imponere.

Religiosissimo et sanctissimo in sacris comministro N. Gennadius, et quæ in Christi amante regia civitate Constantinopoli nova Roma, coacta est sancta synodus

Cum Dominus et Deus Salvator noster Jesus Christus **72** suis discipulis Evangelii prædicationem credidisset, eosque per universum terrarum orbem inter homines ad docendum misisset, aperte jussit, ut quod gratis accepissent, eis quoque gratis darent, non aurum, vel argentum, aut alias omnino materiales et terrenas facultates pro eis acquirentes. Cœlestibus enim et spiritualibus donis nulla est

cum terrenis et temporalibus mutuationis ratio. Hoc autem præceptum non solum illis, sed etiam nobis per illos dedit, quos in illorum gradum et locum substituere dignatus est : et oportet, sicut illi tunc, nos quoque nunc accurate et diligenter servare, nec in iis ratiocinari sophistica calliditate, nec aleam periculosam jacere : *Gratis*, inquit, *accepistis*, *gratis date*, *non possidentes æs*, *neque aurum*, *neque argentum in zonis vestris* [81]. Simplex est et aperta hujus mandati ratio, quæ nihil habet varium, nihil quod non sit facile et explicatum, nihil quod sophistica expositione egeat. A me, inquit, accepistis dignitatem sacerdotii. Si mihi pro ipso parum quid vel magnum solvistis, et hoc a me venditum est, vos quoque ipsum aliis vendite : si autem gratis accepistis, vos quoque gratis date. Quid hoc est mandato apertius? Quid autem iis qui parent, utilius? Væ illis revera qui Dei donum acquirere, vel illud pro pecunia dare in animum inducunt. In fel enim amaritudinis et vinculum iniquitatis ii, juxta sancti Petri sententiam [82], a sua malitia comprehensi sunt. Unde et sanctorum et beatorum Patrum sanctæ magnæ synodi œcumenicæ Chalcedone congregatæ huic legi Dominicæ **73** convenit canon, qui sic a nobis aperte iisdem verbis editus est.

γὰρ εἶναι τῶν ἐπουρανίων καὶ πνευματικῶν χαρισμάτων ἀμοιβὴν τὰ γεηρὰ καὶ ἐπίκηρα. Ταύτην τὴν ἐντολὴν οὐ μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν δι' ἐκείνων ἐντέταλται, οὓς εἰς τὸν ἐκείνων βαθμόν τε καὶ τόπον ὑπεισαγαγεῖν κατηξίωσε. Καὶ δεῖ καθάπερ ἐκεῖνοι τότε, καὶ ἡμᾶς νῦν ἀκριβῶς φυλάττειν τε καὶ παρατηρεῖν, καὶ μὴ σοφίζεσθαι τὰ ἀσόφιστα, μηδὲ κύβον ἀναῤῥιπτεῖν ἐπικίνδυνον. *Δωρεὰν ἐλάβετε*, φησὶ, *δωρεὰν δότε· μὴ κτήσησθε χαλκὸν μήτε ἄργυρον, μήτε χρυσὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν·* ἁπλοῦς καὶ σαφὴς ὁ τῆς ἐντολῆς ταύτης λόγος ἐστὶν, οὐδὲν ποικίλον ἔχων οὐδὲ δυσέφικτον, οὐδὲ σοφιστικῆς δεόμενον ἐξηγήσεως. Παρ' ἐμοῦ, φησὶν, ἐδέξασθε τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἀξίωμα. Εἰ μὲν ὑπὲρ αὐτοῦ μικρὸν ἢ μέγα τι κατεβάλεσθε, καὶ τοῦτο ὑμῖν πέπραται παρ' ἐμοῦ, πωλεῖτε καὶ ὑμεῖς ἑτέροις αὐτό. Εἰ δὲ δωρεὰν εἰλήφατε, δότε καὶ ὑμεῖς δωρεάν. Τί τῆς ἐντολῆς ταύτης σαφέστερον; τί δὲ τοῖς πειθαρχοῦσι λυσιτελέστερον; Οὐαὶ τῷ ὄντι τοῖς κτήσασθαι τὴν τοῦ Θεοῦ δωρεὰν, ἢ διδόναι ταύτην διὰ χρημάτων ὑπειληφόσιν! εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας οἱ τοιοῦτοι κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἁγίου Πέτρου ὑπάρχουσι, συλληφθέντες ὑπὸ τῆς ἑαυτῶν φιλαργυρίας. Ὅθεν καὶ τῶν ὁσίων καὶ μακαρίων Πατέρων τῶν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου τῆς ἐν Χαλκηδόνι συναχθείσης, τῷ Δεσποτικῷ τούτῳ νόμῳ συνᾴδων ὁ περὶ τούτου κανὼν, ἡμῖν σαφῶς οὑτωσὶ λέξεσιν αὐταῖς ἐκπεφώνηται.

Si quis episcopus pecuniis, etc., *ut supra*, *pag.* 515.

Pulcherrima et valde pia sunt hujus canonis sanctorum Patrum præcepta, qui omnem invasionem satanicam diabolicumque conatum, qui in donum spirituale intenditur, repellit et rescindit. Nullo enim modo vult ordinationis promotionem pecuniis aut fieri, aut suscipi, nec ab eo qui illam exercet, nec ab eo qui ordinationis promotionem accipit : sed nec ante tempus ordinationis, nec post, dari pecunias concedit : omnium enim in hac quoque re esse sordes, munerumque corruptionem pronuntiat. Quoniam tamen iis ita aperte prohibitis, quidam sunt in Galatarum Ecclesia deprehensi propter turpe lucrum et avaritiam hæc salutaria et humana præcepta negligere et transgredi : ea quoque ipsa nobis renovare visum est cum hac sancta synodo, quæ in hac regnante nova Roma nunc agit : ut sine omni penitus inventione, et omni prætextu, callidoque commento, impiam hanc et odiosam, quæ nescio quomodo in sanctissimas Ecclesias subiit, consuetudinem omnino exscindamus; ut cum pura et absque ulla cauponatione eorum qui ordinantur, renuntiatio ab antistitibus facta fuerit, gratia Spiritus sancti superne veniat. Quibus nescio an per pecuniam promotionem facientibus, et manu non pure operante, ad eum qui promovetur accedit, secundum **74** vocem Evangelii, et non potius retrahitur gratia sancti Spiritus. Scias ergo, o vir religiosissime et omni ex parte sanctissime, quod quicunque hujus convictus fuerit episcopus, vel chorepiscopus, vel viator, vel presbyter, vel dia-

Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι, κ. τ. λ.

Κάλλιστα καὶ λίαν εὐσεβῆ τοῦ κανόνος τῶν ἁγίων Πατέρων ὑπάρχει τὰ παραγγέλματα, πᾶσαν ἔφοδον σατανικὴν καὶ πᾶν ἐγχείρημα διαβολικὸν κατὰ τῆς πνευματικῆς φερόμενον δωρεᾶς, ἀπωθούμενά τε καὶ ἀνακόπτοντα. Οὐ βούλεται γὰρ οὐδαμῶς διὰ χρημάτων γίνεσθαι, τὴν προβολὴν τῆς χειροτονίας ἢ ὑποδέχεσθαι, οὔτε παρὰ τοῦ ταύτην ἐνεργοῦντος, οὔτε παρὰ τοῦ τῆς χειροτονίας τὴν προβολὴν ὑποδεχομένου· ἀλλ' οὐδὲ πρὸ τοῦ καιροῦ τῆς χειροτονίας, οὐδὲ μετὰ τὸν καιρὸν τῆς χειροτονίας, οὔτε κατὰ τὸν καιρὸν αὐτὸν τῆς χειροτονίας ὑπὲρ τῆς χειροτονίας χρήματα δίδοσθαι συγχωρεῖ· καθόλου γὰρ τὴν ἐπὶ τῷ πράγματι τούτῳ δωροδοκίαν ἀπέφησεν ὅμως· ἐπειδὴ νῦν καίτοι προδήλως τούτων οὕτως κεκωλυμένων, ἐφωράθησάν τινες κατὰ τὴν Γαλατῶν ὀλιγωροῦντες καὶ παραβαίνοντες δι' αἰσχροκέρδειαν καὶ φιλαργυρίαν τὰ σωτήρια ταῦτα καὶ φιλάνθρωπα παραγγέλματα, εὖ ἔχειν ἔδοξε καὶ ἡμῖν, αὐτὰ ταῦτα πάλιν ἀνανεώσασθαι μετὰ τῆς ἐνδημούσης ἁγίας συνόδου ἐν ταύτῃ τῇ βασιλευούσῃ νέᾳ Ῥώμῃ Κωνσταντινουπόλει, ὥστε δίχα πάσης προφάσεως, καὶ παντὸς σοφισμοῦ, τὴν ἀσεβῆ καὶ βδελυρὰν ταύτην οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπεισελθοῦσαν ταῖς ἁγιωτάταις Ἐκκλησίαις παντελῶς ἐκτεμεῖν· ἵνα ἀληθῶς ἀκαπηλεύτου καὶ καθαρᾶς παρὰ τῶν ἀρχιερέων τῆς ἐπὶ τῶν χειροτονουμένων ἀναῤῥήσεως γινομένης, ἄνωθεν ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις ἐπιφοιτᾷ. Ὃ νῦν γε οὐκ οἶδα, εἰ διὰ χρημάτων τὴν προβολὴν ποιουμένων, καὶ οὐ τῆς χειρὸς καθαρῶς ἐνεργούσης, ἐπιφοιτᾷ τῷ προχειριζομένῳ κατὰ τὴν

[81] Matth. XIX, 8, 9. [82] Act. VIII. 20.

φωνὴν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὐχὶ συστέλλεται μᾶλλον ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις. Ἴσθι τοίνυν τὰ πάντα, θεοσεβέστατε· πάντα τὸν ὁντινοῦν ἁλισκόμενον ἐπὶ τοιούτῳ τινὶ ἐπίσκοπον, ἢ περιοδευτὴν, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἢ ἄλλον τινὰ δήποτε τοῦ κανόνος ἢ λαϊκὸν, κοινῷ δόγματι τῶν ἀρχιερέων καταχεκρίσθαι καὶ κοινῇ ψήφῳ· καθὼς περὶ τούτου καὶ ὁ τῶν ἁγίων Πατέρων κανὼν φθάσας διαλαλεῖ. Δεῖ γὰρ εἶναι χάριν τὴν χάριν, καὶ μηδαμοῦ παρ' αὐτῇ μεσιτεύειν ἀργύριον. Ἔστω τοίνυν καὶ ἔστιν ἀποκήρυκτος, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀξίας τε καὶ λειτουργίας ἀλλότριος, καὶ τῇ κατάρᾳ τοῦ ἀναθέματος ὑποκείμενος, ὅ τε κτᾶσθαι ταύτην διὰ χρημάτων οἰόμενος, καὶ ὁ ταύτην παρέχειν ἐπὶ χρήμασιν ὑπισχνούμενος, εἴτε κληρικὸς εἴτε λαϊκὸς εἴη, κἂν ἐλέγχοιτο, κἂν μὴ ἐλέγχοιτο τοῦτο ποιεῖν. Οὐ γὰρ οἷόν τε συμβιβασθῆναί ποτε τὰ ἀσύμβατα, οὐδὲ Θεῷ συμφωνῆσαι τὸν μαμωνᾶν, ἢ τοὺς τούτῳ δουλεύοντας δουλεῦσαι Θεῷ. Δεσποτικὴ καὶ αὕτη ἐστὶν ἀπόφασις ἀναμφίλεκτος· *Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ*. Τούτοις ἐπιθαρροῦντες ἡμεῖς κατὰ δύναμιν, καὶ τούτοις ὑπείκοντες μετὰ τοῦ ταῦτα φήσαντος κατὰ τῶν ταῦτα παρανομούντων, τὴν ἀπόφασιν πεποιήμεθα. Φροντισάτω δὲ καὶ ἡ σὴ ὁσιότης ταῦτα διὰ πάσης παραφυλακῆς ποιουμένη, δῆλα καταστῆσαι δι' ἀντιγράφων, καὶ τοῖς ὑπὸ σὲ θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις καὶ περιοδευταῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν· ἵνα ἐν ἑνὶ πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ πάντες ὁμοῦ Χριστιανοὶ συμφραξάμενοι κατὰ τοῦ κοινοῦ δυσμενοῦς, ἰσχύσωμεν σὺν Θεῷ τὴν ὑπ' ἐκείνου φυτευθεῖσαν ἐν ἡμῖν τῆς φιλαργυρίας ῥίζαν, ἅμα πᾶσιν αὐτῆς τῶν κακῶν τοῖς βλαστήμασιν ἐκτεμεῖν. Πᾶσαν τὴν σὺν σοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα προσαγορεύομεν. Ἐῤῥωμένος ἐν Κυρίῳ ὑπερεύχου ἡμῶν, θεοφιλέστατε ἀδελφέ.

A conus, vel quivis alius ex canone vel ex laicis, communi antistitum decreto, communique sententia condemnatus est, sicut de hoc quoque sanctorum Patrum præcedens canon loquitur. Oportet enim gratiam semper esse gratiam, et argentum apud eam nequaquam intercedere. Sit ergo et ab omni sacerdotali dignitate et ministerio alienus, et anathematis loco subjectus, qui et se per pecunias acquirere existimat, et qui eam pecuniis habere pollicetur, sive sit clericus, sive laicus, sive hoc facere convincatur, sive non: quia fieri non potest, ut conveniant quæ convenire nequeunt, nec ut mammona Deo consentiat; vel ut qui ei serviunt, Deo serviant. Domini est sententia, cui contradici non potest: *Non potestis Deo servire et mammonæ* [83].
B Nos in his pro viribus confidentes, et eis credentes, cum eo qui hæc dixit, adversus eos qui in iis peccant, sententiam protulimus. Tua sanctitas curam gerat, omni adhibita diligentia, ut hæc per transcripta exemplaria innotescant et sanctissimis episcopis qui tibi subsunt, et περιοδευταῖς, et aliis omnibus: ut in uno spiritu et una anima omnes simul constipati Christiani adversus communem inimicum, Dei auxilio, possimus avaritiæ radicem, quæ ab illo in nobis insita est, cum omnibus eorum malorum germinibus exscindere. Omnem quæ tecum est in Christo fraternitatem salutamus. Fortis exsistens in Christo, ora pro nobis, sanctissime frater.

Γεννάδιος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης ὑπέγραψα.

Ἀναστάσιος ἐπίσκοπος μητροπολίτης Ἀγκύρας ὑπ.

Εὐνόμιος μητροπολίτης Νικομηδείας ὑπ.

Πέτρος μητροπολίτης Νικαίας ὑπ.

Περγάμιος μητροπολίτης Ἀντιοχείας τῆς Πισιδίας ὑπ.

Παῦλος μητροπολίτης Μαρκιανουπόλεως ὑπ.

Νουνέχιος μητροπολίτης Λαοδικείας ὑπ.

Πέτρος μητροπολίτης Γαγγρῶν ὑπ.

Καρτέριος μητροπολίτης Κλαυδιουπόλεως ὑπ.

Ἀγαπητὸς μητροπολίτης Ῥόδου ὑπ.

Ἐλευθέριος μητροπολίτης Χαλκηδόνος ὑπ.

Στέφανος μητροπολίτης Ἱεραπόλεως τῆς Εὐφρατησίας ὑπ.

Γρηγόριος μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως ὑπ.

Λουκιανὸς μητροπολίτης Βύζης ὑπ.

76 Gennadius episcopus Constantinopoleos novæ
C Romæ subscripsi.

Joannes episcopus metropoleos Heracleæ subscripsi.

Anastasius episcopus metropoleos Ancyræ subscripsi.

Eunomius episcopus metropoleos Nicomediæ subscripsi.

Petrus episcopus metropoleos Nicææ subscripsi.

Pergamius episcopus metropoleos Antiochiæ Pisidiæ subscripsi.

Paulus episcopus metropoleos Marcianopolis subscripsi.

Nunechius episcopus metropoleos Laodiceæ subscripsi.

D Petrus episcopus metropoleos Gangrorum subscripsi.

Carterius episcopus metropoleos Claudiopolitanorum subscripsi.

Agapetus episcopus metropoleos Rhodi subscripsi.

Eleutherius episcopus metropoleos Chalcedonis subscripsi.

Stephanus episcopus metropoleos Hierapolis Euphratesiæ subscripsi.

Gregorius episcopus metropoleos Adrianopolis subscripsi.

Lucianus episcopus metropoleos Byzæ subscripsi.

[83] Matth. vi, 24.

A Eunoius episcopus metropoleos Mytilenes subscripsi.
Thalassius episcopus metropoleos Parii subscripsi.
Maximus episcopus metropoleos Laodiceæ Syriæ subscripsi.
Gerontius episcopus metropoleos Seleuciæ subscripsi.
Eustathius episcopus Parnassi subscripsi.
Netiras episcopus Gazæ subscripsi.
Theodosius episcopus Canothæ subscripsi.
Anatolius episcopus Atheniensis subscripsi.
Stephanus episcopus Prusenus subscripsi.
Cyriacus episcopus Apolloniadis subscripsi.
Acacius episcopus Antandri subscripsi.
B Plutarchus episcopus Platæensis subscripsi.
Cyriacus episcopus Carphiensis [in Leunclavio est *Attalus*] subscripsi.
Aphobius episcopus Coroniæ subscripsi.
77 Macedon episcopus Magidi subscripsi.
Rufinus episcopus Ægææ subscripsi.
Palladius episcopus Andri subscripsi.
Photinus episcopus Otri subscripsi.
Eutropius episcopus Aureliopoleos subscripsi.
Joannes episcopus Celisinæ subscripsi.
Photinus episcopus Thermarum subscripsi.
Hypatius episcopus Germanorum subscripsi.
Sabbatius episcopus subscripsi.
Eudoxius episcopus Bospori subscripsi.
Basilius episcopus Naucleorum subscripsi.
C Pœmen episcopus Clysmatis subscripsi.
Apollo episcopus Pithaniæ subscripsi.
Esaias episcopus Naucratitarum subscripsi.
Isaac episcopus Thyneos subscripsi.
Helpidius episcopus Tamiantheos subscripsi.
Marion episcopus Cynorum subscripsi.
Theotecnus episcopus Asenæ subscripsi.
[Leuncl. *Lunianus*.] Atticus episcopus Malenorum subscripsi.
Theotimus episcopus Acmonæ subscripsi.
Chariton episcopus Appiæ subscripsi.
Serenus episcopus metropoleos Maximianopoleos subscripsi.
Maximus episcopus Zagylensis subscripsi.
D Athanasius episcopus Zoitorum subscripsi.
Plusammon episcopus Niciotarum subscripsi.
Papas episcopus Eleitarum subscripsi.
78 Theonas episcopus Butitorum subscripsi.
Apollo episcopus Antiphrorum subscripsi.
Agathus episcopus Periœcidensis subscripsi.
Petrus episcopus Ephæsti subscripsi.
Apollonius episcopus Athribeos subscripsi.
Petrus episcopus Thystheos subscripsi.
Harpocras episcopus Taneos subscripsi.
Paulus episcopus Sebennyti subscripsi.
Aristoteles episcopus Echinei subscripsi.

Εὐνόϊος μητροπολίτης Μιτυλήνης ὑπ.
Θαλάσσιος μητροπολίτης Παρίου ὑπ.
Μάξιμος μητροπολίτης Λαοδικείας Συρίας ὑπ.
Γερόντιος μητροπολίτης Σελευκείας ὑπ.
Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Παρνασοῦ ὑπ.
Νετίρας ἐπίσκοπος Γάζης ὑπ.
Θεοδόσιος ἐπίσκοπος Κανώθας ὑπ.
Ἀνατόλιος ἐπίσκοπος Ἀθηνῶν ὑπ.
Στέφανος ἐπίσκοπος Προυσαέων ὑπ.
Κυριακὸς ἐπίσκοπος Ἀπολλωνιατῶν ὑπ.
Ἀκάκιος ἐπίσκοπος Ἀντανδρῶν ὑπ.
Πλούταρχος ἐπίσκοπος Πλαταιῶν ὑπ.
Κυριακὸς ἐπίσκοπος Καρφίων ὑπ.
Ἀφόβιος ἐπίσκοπος Κορωνείας ὑπ.
Μακεδὼν ἐπίσκοπος Μαγύδων ὑπ.
Ῥουφῖνος ἐπίσκοπος Αἰγαίων ὑπ.
Παλλάδιος ἐπίσκοπος Ἄνδρου ὑπ.
Φωτεινὸς ἐπίσκοπος Ὄτρου ὑπ.
Εὐτρόπιος ἐπίσκοπος Αὐρηλιουπόλεως ὑπ.
Ἰωάννης ἐπίσκοπος Κελιτζίνης ὑπ.
Φωτεινὸς ἐπίσκοπος τῶν Θέρμων ὑπ.
Ὑπάτιος ἐπίσκοπος Γερμηνῶν ὑπ.
Σαμβάτιος ἐπίσκοπος (20-38) ὑπ.
Εὐδόξιος ἐπίσκοπος Βοσπόρου ὑπ.
Βασίλειος ἐπίσκοπος Ναυκλαίων ὑπ.
Ποιμὴν ἐπίσκοπος Κλύσματος ὑπ.
Ἀπόλλων ἐπίσκοπος Πιθανίας ὑπ.
Ἡσαΐας ἐπίσκοπος Ναυκρατιτῶν ὑπ.
Ἰσαὰκ ἐπίσκοπος Θυνέως ὑπ.
Ἐλπίδιος ἐπίσκοπος Ταμιάνθεως ὑπ.
Μαρίων ἐπίσκοπος Κυνέων ὑπ.
Θεότεκνος ἐπίσκοπος Ἀσηνῆς ὑπ.
Ἄτταλος ἐπίσκοπος Μαληνῶν ὑπ.
Θεότιμος ἐπίσκοπος Ἀκμονίας ὑπ.
Χαρίτων ἐπίσκοπος Ἀππίας ὑπ.
Σερῖνος ἐπίσκοπος τῆς μητροπόλεως Μαξιμιανουπόλεως ὑπ.
Μάξιμος ἐπίσκοπος Ζαγύλεως ὑπ.
Ἀθανάσιος ἐπίσκοπος τῆς Ζουτῶν ὑπ.
Πλουσάμμων ἐπίσκοπος τῆς Νικιωτῶν ὑπ.
Πάπας ἐπίσκοπος τῆς Ἐλεϊτῶν ὑπ.
Θεωνᾶς ἐπίσκοπος Βουτιτῶν ὑπ.
Ἀπόλλων ἐπίσκοπος Ἀντιφρῶν ὑπ.
Ἀγαθὸς ἐπίσκοπος Περιοικίδος ὑπ.
Πέτρος ἐπίσκοπος Ἡφαίστου ὑπ.
Ἀπολλώνιος ἐπίσκοπος Ἀθρίβεως ὑπ.
Πέτρος ἐπίσκοπος Θυσθέως ὑπ.
Ἁρποκρᾶς ἐπίσκοπος Τάνεως ὑπ.
Παῦλος ἐπίσκοπος Σεβεννύτου ὑπ.
Ἀριστοτέλης ἐπίσκοπος Ἐχινεατῶν ὑπ.

NOTÆ.

(20-38) Sic etiam in Conc. ed. Ven. Zattæ t. VII, p. 918, huic Sambatio seu Sabbatio non ascribitur propriæ diœceseos nomen.

Φωτεινὸς ἐπίσκοπος Βαβυλῶνος ὑπ.
Αὐγουστῖνος ἐπίσκοπος νέας Μαρκιανῆς ὑπ.

Ἰωάννης ἐπίσκοπος Νικοπόλεως Ἀρμενίας ὑπ.
Ἰουλιανὸς ἐπίσκοπος Κώου ὑπ.

Σαββάτιος ἐπίσκοπος Ἀγχιάλεως ὑπ.
Στρατοκλῆς ἐπίσκοπος Προκοννήσου ὑπ.
Ἰωάννης ἐπίσκοπος Τρανουπόλεως ὑπ.

Μάξιμος ἐπίσκοπος Λιβύης ὑπ.
Θεόδουλος ἐπίσκοπος Τραϊανουπόλεως ὑπ.

Μαρῖνος ἐπίσκοπος Ἐπιφανείας ὑπ.
Βασίλειος ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας ὑπ.
Ἰωάννης ἐπίσκοπος Γερμανικείας ὑπ.
Ἴνδιμος ἐπίσκοπος Εἰρηνουπόλεως ὑπ.
Τιμόθεος ἐπίσκοπος Δολιχῆς ὑπ.

Ποντιανὸς ἐπίσκοπος Ἀγαλασσοῦ ὑπ.

Δοκιμάσιος ἐπίσκοπος Μαρωνείας ὑπ.
Νοβῖνος ἐπίσκοπος Δεβελτοῦ ὑπ.

Τῷ τὰ πάντα ἁγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ κυρῷ Ἀδριανῷ πάπᾳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Ταράσιος ἀνάξιος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης, ἐν Κυρίῳ χαίρειν.

Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, εὐαγγελικῶς, ἀποστολικῶς, καὶ πατριακῶς διδασκόμεθα, ἀφιλάργυρον τὸν τρόπον ἔχειν ἐν τῇ τῆς ἱερωσύνης ἁγιστείᾳ, καὶ μὴ χρυσίζεσθαι ἢ ἀργυρίζεσθαι ἤ τι σφετερίζεσθαι ἐπὶ χειροτονίᾳ παντὸς ἱερατικοῦ ἀνδρὸς, ὡς ὑποδείξομεν ἐν ταῖς καθυποτεταγμέναις χρήσεσιν, ἀπό τε γραφικῶν θεηγοριῶν, καὶ πατρικῶν διδασκαλιῶν. Οἱ γὰρ ἐπιτιθέντες χεῖρας, ὑπηρέται τοῦ Πνεύματός εἰσιν, οὐχὶ πρᾶται τοῦ Πνεύματος. Δωρεὰν γὰρ λαμβάνοντες τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, δωρεὰν δίδοσθαι τοῖς παρ' αὐτῶν μεταλαμβάνουσιν ἀπεφήναντο, ἐκ τῆς Κυριακῆς φωνῆς ταύτην τὴν ἐλευθεριότητα εἰληφότες. Εἰ δέ τις ἐλεγχθείη χρυσίῳ ταύτην ὠνησάμενος, ἀποκήρυκτον διαγορεύουσι τὸν τοιοῦτον τῆς ἱερατικῆς τάξεως· καὶ εἰ καὶ ὀνόματι τὴν ἱερωσύνην κεκλήρωται, ἀλλ' οὖν διαψεύδεται ὁ λόγος ἐπὶ τῷ πράγματι. *Οὐδεὶς γὰρ Θεῷ δουλεύειν δύναται καὶ μαμωνᾷ*, ὡς εὐαγγελικῶς ἐμάθομεν. Καὶ ἐπειδὴ ἠκούσαμεν προφητικῶς τοῦ Θεοῦ βοῶντος· *Ἱερεῖς, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ·* αὖθίς τε ἐπαπειλοῦντος καὶ λέγοντος, *Ὁ σκοπὸς ἐὰν ἴδῃ τὴν ῥομφαίαν ἐρχομένην, καὶ μὴ σημάνῃ τῇ σάλπιγγι, καὶ ὁ λαὸς μὴ φυλάξηται, καὶ ἐλθοῦσα ἡ ῥομφαία λάβῃ ἐξ αὐτῶν ψυχὴν, τὸ αἷμα ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ σκοποῦ ἐκζητήσω·* φόβῳ τοῦ τῆς σιωπῆς κατακρίματος, ἀναγγέλλομεν τοῖς προέδροις πᾶσι τῶν καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησιῶν, ἵνα μετὰ παῤῥησίας κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον εἴπωμεν· Καθαροί ἐσμεν ἀπὸ τοῦ αἵματος τῶν

A Photius episcopus Babylonis subscripsi.

Augustinus episcopus novæ Marcianæ subscripsi.

Joannes episcopus Nicopoleos Armeniæ subscripsi. [Forte *Scarphiensis* et Græce Σκαρφίων. Hard.]

Julianus episcopus Coensis subscripsi.

Sabbatius episcopus Anchiali subscripsi.

Stratocles episcopus Proconnesi subscripsi.

Joannes episcopus [Leun. *Trajanapoleos*] Tranipoleos subscripsi.

Maximus episcopus Libyæ subscripsi.

Theodosius episcopus [Leun. *Theodolus Tranopoleos*] Trajanopoleos subscripsi.

Marinus episcopus Epiphaniæ subscripsi.

Basilius episcopus Alexandriæ subscripsi.

B Joannes episcopus Germaniciæ subscripsi.

Indimus episcopus Irenopoleos subscripsi.

Timotheus episcopus [Leun. *Dolischiæ*] Doliche subscripsi.

[Photinus *Agalassi.*] Fonteianus episcopus Sagalassi subscripsi.

Docimasius episcopus Maroniæ subscripsi.

78 Jovinus episcopus Debelti subscripsi.

Per omnia sanctissimo et beatissimo fratri et comministro Adriano papæ senioris Romæ Tarasius indignus episcopus Constantinopoleos, novæ Romæ in Domino salutem.

Multifarie multisque modis, evangelice simul et C apostolice atque paterne docemur, sine avaritia habere mores in sacerdotii sanctificatione, et non aurum, non argentum, aut aliquid aliud usurpare super manus impositione omnis sacrati viri, quemadmodum ostendemus in ordinatis inferius testimoniis, tam ex Scripturæ divinæ assertionibus, quam ex paternis magisteriis assumptis. Qui enim manus imponunt, ministri sunt Spiritus, non venditores Spiritus; gratis quippe accipientes gratiam Spiritus, gratis his qui a se percipiunt, dare præcipiuntur, ex Dominica voce hanc libertatem [*Gr.* liberalitatem] adepti. Si quis autem convictus fuerit pecunia hanc obtinuisse, abjectum fore ab ordine sancto promulgant hujusmodi : et licet nomine sacerdotium sortiatur, sed fallitur sermo in causa D [in re]. *Nemo enim servire potest Deo et mammonæ*, sicut ex Evangelio didicimus [84]. Quia vero prophetice audivimus Deo clamante : *Sacerdotes, loquimini ad cor Jerusalem* [85]; rursusque comminante atque dicente: *Speculator si viderit gladium venientem, et non insonuerit tuba, et populus se non custodierit; et veniens gladius acceperit ex eis animam, sanguinem de manu speculatoris requiram* [86]; timorem ex silentio damnationis denuntiamus præsulibus omnibus Ecclesiarum quæ apud nos sunt, ut cum fiducia secundum divinum Apostolum [87] dicamus : Mundi sumus **79** a sanguine prævaricantium canonicas dispositiones, et multo

[84] Matth. vi, 24. [85] Isa. xl, 2. [86] Ezech. xxxiii, 6. [87] Act. xx, 26, 27.

magis eorum qui per pecunias manus imposuerunt vel imponunt [*Gr.* vel manus impositionem acceperunt]; Petro divino apostolo, cujus cathedram sortita est fraterna sanctitas vestra, hos tanquam Simonem Magum deponente. Hujus rei gratia non subterfugimus, quo minus annuntiemus veritatem, custodientes et tenentes quæ a sanctis et laudatissimis apostolis et memorabilibus Patribus nostris canonice sunt prolata: et hos qui quid horum contempserint, abominamur. Igitur fraterna et summo sacerdotio decorata sanctitas vestra, jure ac secundum Dei voluntatem pontificalem ordinans pietatem [*Gr.* sacrum hierarchicum gubernans ordinem], opinatissimam habet gloriam. Dixit enim per prophetam primus et magnus summus sacerdos Christus Deus noster: *Vivo ego, sed glorificantes me glorificabo* [88]. Nosti enim, vir desideriorum Spiritus, quia tolerabilior est Macedonii et eorum qui circa ipsum sunt, Spiritus impugnatorum impia hæresis. Illis enim creaturam et servum Dei ac Patris Spiritum delire fatentibus, isti sui ipsius eum, ut autumant, servum efficiunt. Omnis enim dominus quod habuerit, si voluerit, venumdat, sive servum, sive aliud quid eorum quæ possidet. Similiter et qui emit, dominus volens esse ejus quod emerit, per pretium pecuniæ illud acquirit. Ita et qui hanc, iniquam, actionem operantur, detrahunt Spiritui sancto, æqualiter peccantes his qui blasphemant, dicentes in Beelzebub ejicere dæmonia Christum [89]. Atque ut verius dicamus, Judæ comparantur traditori, qui Dei occisoribus Judæis pretio argenti Christum venumdedit. Cum ergo sanctus Spiritus consubstantialis sit Christo Deo nostro, ejusdem omnino et ipsi portionis erunt, **80** ut ostensum est. Si vero non venditur (perspicuum enim est, quod nullo modo), non est procul dubio in eis gratia Spiritus sancti id est, sacerdotii sanctitas. Nam quod non acceperunt, non habent. Memores ergo sint sancti Petri, ad eum qui hoc studebat ita dicentibus: *Non est tibi pars, neque sors in sermone hoc* [90]. Si enim venumdatur sacerdotii dignitas, ergo superflua est apud ipsos vitæ probabilis actio, et in castitate aliisque virtutibus conversatio. Superfluus est secundum ipsos etiam Paulus divinus apostolus dicens, *oportere episcopum irreprehensibilem esse, prudentem, ornatum, doctorem, continentem, sobrium, amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem, ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere* [91]. Proferentur [evanescunt] igitur hæc omnia de venditore ac emptore beneficii [sacerdotii]. Porro subjecta sanctorum testimonia alienum omnino a sacerdotio pronuntiant eum qui dederit aliquando vel acceperit in aliquo tempore, sive scilicet ante manus impositionem, sive in manus impositione, sive post manus impositionem. Accipere est enim accipere quandocunque. Sed et omnes promotiones ecclesiasticas auferunt in datione pecuniarum.

A παραβαινόντων τὰς κανονικὰς διατάξεις, καὶ πάνυ γε μᾶλλον τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονησάντων ἢ χειροτονηθέντων, Πέτρου τοῦ θείου ἀποστόλου, οὗ καὶ τὴν καθέδραν ἐκληρώσατο ἡ ἀδελφικὴ ὑμῶν ἁγιότης, ὡς Σίμωνα τὸν Μάγον τούτου καθελόντος. Τούτου ἕνεκεν οὐχ ὑποστελλόμεθα τοῦ ἀναγγέλλειν τὴν ἀλήθειαν, φυλάττοντες καὶ κρατοῦντες τὰ παρὰ τῶν ἁγίων καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἀοιδίμων Πατέρων ἡμῶν κανονικῶς ἐκδοθέντα. Καὶ εἴ τι τούτων παρεβάθη ὑπό τινων, βδελυττόμεθα. Ἡ οὖν ἀδελφικὴ ὑμῶν ἀρχιεροπρεπὴς ἁγιωσύνη, ἐνθέσμως καὶ κατὰ Θεοῦ βούλησιν, πρυτανεύουσα τὴν ἱεραρχικὴν ἁγιστείαν, διαβόητον ἔχει τὴν δόξαν. Εἴρηκε γὰρ διὰ τοῦ προφήτου ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς Χριστὸς ὁ Θεὸς, καὶ νῦν φησι, *Ζῶ ἐγὼ, ἀλλ' ἢ τοὺς* B *δοξάζοντάς με δοξάσω*. Οἶδας γὰρ, ἄνερ ἐπιθυμιῶν τῶν τοῦ Πνεύματος, ὅτι φορητοτέρα μᾶλλόν ἐστι Μακεδονίου καὶ τῶν ἀμφὶ αὐτὸν πνευματομάχων ἡ δυσσεβὴς αἵρεσις· ἐκείνων γὰρ κτίσμα, καὶ δοῦλον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, τὸ ἅγιον Πνεῦμα ληρῳδούντων, οὗτοι ἑαυτῶν ὡς δοκοῦσι δοῦλον αὐτὸ ποιοῦσι· πᾶς γὰρ δεσπότης, ὅ τι ἂν ἔχοι εἰ βούλοιτο πιπράσκει, εἴτε οἰκέτην εἴτε ἕτερον ὃ κέκτηται· ὡσαύτως καὶ ὁ ἀγοράζων, δεσπότης βουλόμενος εἶναι τοῦ ἠγορασμένου, διὰ τιμῆς ἀργυρίου τοῦτο κτᾶται. Οὕτως οἱ ταύτην τὴν ἄθεσμον πρᾶξιν ἐργαζόμενοι καταβιβάζουσι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἴσα ἁμαρτάνοντες τοῖς βλασφημοῦσιν ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια τὸν Χριστόν· ἢ τό γε ἀληθέστερον εἰπεῖν, παρεοίκασιν C Ἰούδᾳ τῷ προδότῃ, ὃς τοῖς θεοκτόνοις Ἰουδαίοις τιμῆς ἀργυρίου τὸν Χριστὸν ἀπεμπολήσατο. Ὡς οὖν τὸ ἅγιον Πνεῦμα ὁμοούσιόν ἐστι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῆς αὐτῆς παντί που δῆλον ἔσονται μερίδος, ὡς ἀποδέδεικται. Εἰ δὲ οὐ πιπράσκεται (πρόδηλον γὰρ οὐδαμῶς), ἀναμφιλέκτως οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἤτοι ἡ τῆς ἁγιστείας ἱερωσύνη, καὶ ὃ οὐκ ἔλαβον οὐδὲ ἔχουσι· μνησθῶσι τοῦ ἁγίου Πέτρου πρὸς τὸν τοῦτο ἐπιτηδεύσαντα οὕτω λέγοντος· *Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ*. Εἰ γὰρ ἀπεμπολεῖται ἡ τῆς ἱερωσύνης ἀξία, ἄρα περιττὴ παρ' αὐτοῖς ἡ κατὰ τὸν βίον σεμνὴ πολιτεία, καὶ ἡ ἐν ἁγνείᾳ καὶ ἀρετῇ ἀναστροφή· περιττὸς κατ' αὐτοὺς καὶ Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος διδάσκων· *Δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπίληπτον* D *εἶναι, σώφρονα, κόσμιον, διδακτικὸν, ἐγκρατῆ, νηφαλέον, ἀντεχόμενον τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου, ἵνα δυνατὸς ᾖ καὶ παρακαλεῖν ἐν τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐλέγχειν*. Οἴχεται τοίνυν ταῦτα πάντα ἐκ τοῦ πράτου καὶ ἀγοραστοῦ τῆς ἱερωσύνης. Αἱ οὖν ὑποκείμεναι ἁγιόλεκτοι χρήσεις, ἀλλότριον πάντη τῆς ἱερωσύνης ἀποφαίνονται τόν ποτε δόντα ἢ λαβόντα ἐν οἱῳδήποτε χρόνῳ. Ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς προβολὰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἀφαιροῦσιν ἐπὶ τῇ τῶν χρημάτων δόσει.

[88] Reg. II, 30. [89] Luc. II, 13. [90] Act VIII, 21. [91] I Tim. III, 2; Tit. I.

Κανὼν τῶν ἁγίων ἀποστόλων, κθ'. A

κθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων, κ. τ. λ.

Ἐκ τῶν Πράξεων τῶν ἁγίων ἀποστόλων.

Ἰδὼν δὲ ὁ Σίμων ὅτι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν ἀποστόλων δίδοται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, προσήνεγκεν αὐτοῖς χρήματα λέγων, Δότε κἀμοὶ τὴν ἐξουσίαν ταύτην· ἵνα ᾧ ἂν ἐπιθῶ τὰς χεῖρας λαμβάνῃ Πνεῦμα ἅγιον. Πέτρος δὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, Τὸ ἀργύριόν σου σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν ὅτι τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ ἐνόμισας διὰ χρημάτων κτᾶσθαι, οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ· ἡ γὰρ καρδία σου οὐκ ἔστιν εὐθεῖα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μετανόησον οὖν ἀπὸ τῆς κακίας ταύτης, καὶ δεήθητι τοῦ Θεοῦ, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ ἐπίνοια τῆς καρδίας σου, εἰς γὰρ χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα. B

Ἐκ τῆς τρίτης τῶν Βασιλειῶν.

Καὶ οὐκ ἐπέστρεψεν Ἱεροβοὰμ ἀπὸ τῆς κακίας αὐτοῦ· καὶ ἐπέστρεψε καὶ ἐποίησεν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἱερεῖς ὑψηλῶν· ὁ βουλόμενος ἐπλήρου τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐγένετο ἱερεὺς εἰς τὰ ὑψηλὰ, καὶ ἐγένετο ῥῆμα τοῦτο εἰς ἁμαρτίαν τῷ οἴκῳ Ἱεροβοὰμ, καὶ εἰς ὄλεθρον, καὶ εἰς ἀφανισμὸν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

Ἐκ τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν.

Καὶ ἐπέστρεψε Νεεμὰν πρὸς Ἐλισσαιὲ, αὐτὸς καὶ πᾶσα ἡ παρεμβολὴ αὐτοῦ, καὶ ἦλθε καὶ ἔστηκε ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· Ἰδοὺ δὴ ἔγνωκα ὅτι οὐκ ἔστι Θεὸς ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ Ἰσραήλ. Καὶ νῦν λάβε τὴν εὐλογίαν παρὰ τοῦ δούλου σου. Καὶ εἶπεν C Ἐλισσαιέ· Ζῇ Κύριος ᾧ παρέστην ἐνώπιον αὐτοῦ, εἰ λήψομαι· καὶ παρεβιάσατο αὐτὸν λαβεῖν, καὶ ἠπείθησε. *Καὶ μετ' ὀλίγα·* Καὶ εἶπε Γιεζὶ τὸ παιδάριον Ἐλισσαιέ· Ἰδοὺ ἐφείσατο ὁ κύριός μου τοῦ Νεεμὰν τοῦ Σύρου τοῦ λαβεῖν ἐκ χειρὸς αὐτοῦ ὧν ἐνήνοχε. Ζῇ Κύριος, εἰ μὴ δραμοῦμαι ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ λήψομαι παρ' αὐτοῦ τι· καὶ ἐδίωξε Γιεζὶ ὀπίσω Νεεμάν. *Καὶ μετὰ βραχέα.* Καὶ εἶπε Νεεμὰν, Λάβε δὴ τάλαντον ἀργυρίου· καὶ ἔλαβε δύο τάλαντα ἀργυρίου ἐν δυσὶ θυλάκοις, καὶ δύο ἀλλασσομένας στολάς. *Καὶ μετ' ἕτερα·* Καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Ἐλισσαιέ· Πόθεν, Γιεζί; καὶ εἶπε Γιεζὶ, Οὐ πεπόρευται ὁ δοῦλός σου ἔνθα καὶ ἔνθα· καὶ εἶπε πρὸς αὐτὸν Ἐλισσαιέ· Οὐχὶ ἡ καρδία μου ἐπορεύθη μετὰ σοῦ; καὶ οἶδα ὅτε ἐπέστρεψεν ὁ ἀνὴρ ἀπὸ τοῦ ἅρματος εἰς συνάντησίν σου, καὶ νῦν D ἔλαβες τὸ ἀργύριον, καὶ νῦν ἔλαβες τὰ ἱμάτια, καὶ λήψῃ ἐν αὐτοῖς κήπους, καὶ ἐλαιῶνα, καὶ ἀμπελῶνα, καὶ πρόβατα, καὶ βόας, καὶ παῖδας, καὶ παιδίσκας, καὶ ἡ λέπρα Νεεμὰν κολληθήσεται ἐν σοὶ καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ προσώπου αὐτοῦ λελεπρωμένος ὡσεὶ χιών.

Τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐκ τῆς εἰς τὸν Ἡσαΐαν ἑρμηνείας.

Νόμον ἔδωκε εἰς βοήθειαν, ἵνα εἴπωσιν· Οὐχ ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, περὶ οὗ οὐκ ἔστι δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ· οὗτος δὲ ὁ νόμος οὐκ ἔστιν ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο τὸ ἐγγαστρίμυθον· οὐ γὰρ πρὸς ἀπάτην ἐπινενόηται,

Canon sanctorum apostolorum 29.

29. Si quis episcopus pecuniis, etc., *ut pag.* 515.

De Actibus sanctorum apostolorum.

Cum vidisset autem Simon, quia per impositionem manus apostolorum daretur Spiritus sanctus, obtulit eis pecuniam, dicens: Date et mihi hanc potestatem, ut cuicunque imposuero manus, accipiat Spiritum sanctum. Petrus autem dixit ad eum: Pecunia tua tecum sit in perditionem; quia donum Dei existimasti pecunia possideri, non est tibi pars, neque sors in sermone isto: cor enim tuum non est rectum coram Deo. Pœnitentiam itaque age ab hac nequitia tua, et roga Deum, si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. In felle enim amaritudinis et obligatione iniquitatis video te esse [92].

Ex libro tertio Regnorum.

Non est reversus Jeroboam de via sua pessima, sed e contrario fecit de novissimis populi sacerdotes excelsorum. Quicunque volebat, implebat manum suam et fiebat sacerdos excelsorum, et propter hanc causam peccavit domus Jeroboam, et eversa est, et deleta desuper facie terræ [93].

Ex libro quarto Regnorum.

Reversusque Naaman ad virum Dei cum universo comitatu suo, venit et stetit coram eo, et ait: Vere scio quod non sit Deus alius in universa terra, nisi tantum in Israel. Obsecro itaque ut accipias benedictionem a servo tuo. At ille respondit: Vivit Dominus, ante quem sto, quia non accipiam. Cumque vim faceret, penitus non acquievit [94]. *Et post pauca:* Dixitque Giezi puer viri Dei: Pepercit dominus meus Naaman Syro isti, ut non acciperet ab eo quæ attulit. Vivit Dominus, quia curram post eum, et accipiam ab eo aliquid. Et secutus est Giezi post tergum Naaman [95]. *Et post pauca:* Et dixit Naaman: Accipe talentum argenti; et coegit eum, ligavitque duo talenta argenti in duobus saccis, et duplicia vestimenta [96]. *Et post alia:* Et dixit Elisæus: Unde venit Giezi? Qui respondit: Non ivit servus tuus quoquam. At ille ait: Nonne cor meum in præsenti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui? Nunc igitur accepisti **82** argentum, et accepisti vestes: ut emas oliveta, et vineas, et oves, et boves, et servos, et ancillas: sed lepra Naaman adhærebit tibi et semini tuo in sempiternum. Et egressus est ab eo leprosus quasi nix [97].

Sancti Basilii ex commentario in Isaiam.

Legem igitur *dedit in auxilium, ut dicant: Non sicut verbum hoc, de quo non est munera dare de eo* [98]. Hæc autem lex non se habet sicut hoc ventriloqui verbum. Non enim ad fucum faciendum

[92] Act. VIII, 18-23. [93] III Reg. XIII, 33, 34. [94] IV Reg. V, 15, 16. [95] ibid. 20. [96] ibid. 23. [97] ibid. 25-27. [98] Exod. XX, 12.

excogitata est, uti illa ejus verba : sed veritatis est magistra. Atque illi quidem vaticinantur ob argentum. Hoc namque ridiculum est, quod qui decipiuntur, pecuniam etiam pro mendacii mercede eis solvant. Hoc autem verbum, legis scilicet, tale non est, ut munera dentur pro eo. Nam qui Dei gratiam vendat, nemo est. *Gratis accepistis*, inquit, *gratis date* [99]. Vides quomodo Petrus Simoni pro comparando Spiritus sancti dono pecuniam offerenti succensuerit? *Pecunia* enim *tua*, inquit, *tecum sit in perditionem, quoniam existimasti donum Dei pecuniis parari* [1]. Itaque Evangelii sermo non est sicut verba a ventriloquis vendita. Quam enim possit quis rependere remunerationem Evangelii verbis dignam? Davidem audi animo pendentem, ac dicentem : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* [2]? Non est igitur munera dare de eo, quæ ejus dono possint conferri. Unum munus dignum fuerit, si id quod dat custodiatur. Qui tibi hunc thesaurum concessit, dari pretium haud exigit, sed custodiam re data dignam.

83 *Ejusdem ex epistola ad chorepiscopos, quod non oporteat pretio manus imponere.*

Putant se ideo non peccare, quod non ante accipiant, sed post ordinationem accipiant. Accipere autem est quandocunque accipere. Rogo itaque, reditum illum, sive potius viam in gehennam ducentem relinquite, nec manus ejusmodi muneribus contaminantes, indignos vos efficiatis qui mysteria sancta celebretis. *Sic etiam pag. 522.*

Ex vita sancti Joannis Chrysostomi.

Accessit ad nos episcopos, prolixi sermonis causa, Eusebius accusator sex reliquorum episcoporum, rogans ut ad communionem admitteretur. Contradicunt quidam episcopi, adduntque, calumniator cum esset, non oportere ipsum admitti. Post hæc supplicavit dicens : Quoniam causa ista biennio maxima ex parte examinata est, et ad testium adventum facta est dilatio, rogo pietatem vestram, ut hodie jamjam testes producam. Etsi enim Antoninus mortuus est, qui nummos accepit et ordinavit, attamen supersunt et qui dederunt, et qui ordinati sunt. Justum visum est præsenti synodo rem perquiri. Incipit causa a lectione actorum, quæ prius facta fuerant. Ingressi sunt testes, ingressi et sex illi qui pecuniam dederant, et ordinati fuerant. Et initio quidem negabant. Instantibus autem testibus partim laicis, partim presbyteris, quibus confidere videbantur, necnon mulieribus quibusdam, qui etiam pignorum seu munerum species dicebant, et loca, et tempora, et quantitatem cum eorum conscientia recta non esset, ultro confitentur, levi adhibita necessitate : Dedimus, confessum est, et ordinati sumus : talem putantes **84** esse consuetudinem, ut videremur a curia liberati. Et nunc oramus, si fas est, simus in ministerio Ec-

[99] Matth. x, 8. [1] Act. viii, 28. [2] Psal. cxv. 12.

A ὥσπερ ἐκεῖνα, ἀλλ' ἀληθείας ἐστὶ διδάσκαλος. Κἀκεῖνοι μὲν ἐπ' ἀργυρίῳ μαντεύονται· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καταγέλαστον ὅτι καὶ ἀργύριον αὐτοῖς τελοῦσι μισθὸν τοῦ ψεύδους οἱ ἀπατώμενοι. Τοῦτο δὲ τὸ ῥῆμα, τοιοῦτόν ἐστι τοῦ νομοθέτου, οὐκ ἔστι τοιοῦτον ὥστε δῶρα δοῦναι περὶ αὐτοῦ· οὐδεὶς γὰρ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀποδίδοται· *Δωρεὰν*, φησὶν, *ἐλάβετε, δωρεὰν δότε.* Ὁρᾷς πῶς ἠγανάκτησε Πέτρος ἐπὶ τῷ Σίμωνι, ἀργύριον ὑπὲρ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος προσκομίσαντι ; *Τὸ γὰρ ἀργύριόν σου*, φησὶ, *σὺν σοὶ εἴη εἰς ἀπώλειαν, ὅτι ἐνόμισας τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ διὰ χρημάτων κτᾶσθαι.* Οὐκ ἔστιν οὖν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος ὡς τὰ πωλούμενα ῥήματα τῶν ἐγγαστριμύθων· Τί γὰρ ἄν τις δῴη ἄξιον αὐτῶν ἀντάλλαγμα; ἄκουε τοῦ Δαβὶδ ἀποροῦντος καὶ λέ- B γοντος· *Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;* Οὐκ ἔστιν οὖν δῶρα δοῦναι περὶ τούτου, ἀντάξια τῆς ἀπ' αὐτοῦ χάριτος. Ἓν δῶρον ἄξιον ἡ φυλακὴ τοῦ δωρηθέντος· ὁ δούς σοι τὸν θησαυρὸν, οὐχὶ τιμὴν ἀπαιτεῖ τοῦ δοθέντος, ἀλλὰ φυλακὴν ἀξίαν τοῦ δεδομένου.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς πρὸς τοὺς ὑφ' ἑαυτὸν ἐπισκόπους, ὥστε μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρῆμα.

Νομίζουσι μὴ ἁμαρτάνειν τῷ μὴ ἅμα προσλαμβάνειν, ἀλλὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν λαμβάνειν. Λαβεῖν δέ ἐστι τὸ λαβεῖν ὁτεδήποτε. Παρακαλῶ οὖν ταύτην τὴν πρόσοδον, μᾶλλον δὲ τὴν προσαγωγὴν τὴν ἐπὶ γέενναν ἀποθέσθαι· καὶ μὴ τὰς χεῖρας μολύναντας τοιούτοις λήμμασιν, ἑαυτοὺς ἀναξίους ποιήσητε τοῦ C ἐπιτελεῖν ἅγια μυστήρια.

Ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Προσῆλθεν ὁ τῆς μακρηγορίας ἡμῖν αἴτιος τοῖς ἐπισκόποις πᾶσιν Εὐσέβιος ὁ κατήγορος τῶν ἓξ λοιπῶν ἐπισκόπων, ἀξιῶν δεχθῆναι εἰς κοινωνίαν. Προσαντιλέγουσί τινες τῶν ἐπισκόπων, μὴ δεῖν αὐτὸν δεχθῆναι ὡς συκοφάντην. Ἐπὶ τούτοις ἱκέτευε λέγων· Ἐπειδὴ ἡ δίκη τὸ πλεῖστον μέρος ἐπὶ ἔτη δύο ἐβασανίσθη, εἰς μάρτυρας δὲ γεγένηται ἡ ὑπέρθεσις, δέομαι τῆς ὑμετέρας θεοφιλίας σήμερον παραυτὰ δοῦναί με τοὺς μάρτυρας. Εἰ γὰρ καὶ Ἀντωνῖνος τετελεύτηκεν ἐπίσκοπος, ὁ λαβὼν τὸ χρυσίον καὶ χειροτονήσας, ἀλλ' οὖν γε μένουσιν οἱ δεδωκότες καὶ D χειροτονηθέντες. Ἐδικαίωσε τοίνυν ἡ παροῦσα σύνοδος ζητηθῆναι τὸ πρᾶγμα· ἄρχεται ἡ ὑπόθεσις ἐξ ἀναγνωσμάτων τῶν πρώην πραχθέντων ὑπομνημάτων. Εἰσῆλθον οἱ μάρτυρες, καὶ εἰσῆλθον οἱ ἓξ τῶν δεδωκότων καὶ χειροτονηθέντων. Ἐν ἀρχῇ ἠρνοῦντο· ἐπιμενόντων δὲ τῶν μαρτύρων, τῶν μὲν λαϊκῶν, τῶν δὲ πρεσβυτέρων, οἷς ἔδοξε τεθαῤῥηκέναι, τινῶν δὲ καὶ γυναικῶν, καὶ τὰ εἴδη τῶν ἐνεχύρων λεγόντων, καὶ τοὺς τόπους, καὶ τοὺς καιροὺς, καὶ τὴν ποσότητα, οὐ πάνυ καλῶς αὐτῶν διακειμένης τῆς συνειδήσεως, αὐθαίρετοι ὁμολογοῦσι δίχα πολλῆς ἀνάγκης, ὅτι Δεδώκαμεν καὶ γεγόναμεν· τοιαύτην νομίσαντες ἀκολουθίαν εἶναι, ἵνα δόξωμεν τῆς βουλῆς τῆς δημοσίας ἐλευθεροῦσθαι· καὶ νῦν δεόμεθα, εἰ μέν ἐστιν ὅσιον,

ἡμᾶς εἶναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ κἂν A τὸ χρυσίον ὃ δεδώκαμεν ἵνα λάβωμεν· τῶν γὰρ γυναικῶν ἡμῶν δεδώκαμέν τινες σκεύη. Ὁ δὲ Ἰωάννης πρὸς ταῦτα ὑπέσχετο τῇ συνόδῳ, ὅτι Τοῦ μὲν βουλευτηρίου ἐγὼ αὐτοὺς σὺν Θεῷ ἀπαλλάσσω ἀξιώσας τὸν βασιλέα, ὑμεῖς δὲ προστάξατε αὐτοὺς λαβεῖν ὃ δεδώκασι, παρὰ τῶν Ἀντωνίνου κληρονόμων. Προσέταξεν ἡ σύνοδος, τὸ μὲν χρυσίον αὐτοὺς λαβεῖν παρὰ τῶν Ἀντωνίνου κληρονόμων, κοινωνεῖν δὲ ἔνδον τοῦ θυσιαστηρίου· εἶναι δὲ ἀπὸ ἱερέων, ἵνα μὴ τούτων συγχωρηθέντων, ἔθος γένηται Ἰουδαϊκὸν ἢ Αἰγύπτιον τοῦ πωλεῖν καὶ ἀγοράζειν τὴν ἱερωσύνην. Φασὶ γὰρ τὸν λυμεῶνα καὶ ψευδώνυμον πατριάρχην τῶν Ἰουδαίων, κατ' ἔτος ἀμείβειν ἢ παρ' ἔτος τοὺς ἀρχισυναγώγους, ἐπὶ συλλογῇ τοῦ ἀργυρίου. Ὁμοίως καὶ τὸν ζηλωτὴν τούτων τὸν Αἰγυπτίων πατριάρχην· B ἵνα πληρωθῇ τὸ προφητικόν· *Οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ δώρων ἀπεκρίναντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο.*

Ἐκ τῶν κανόνων τῶν χλ' ἁγίων Πατέρων τῶν ἐν Χαλκηδόνι συνελθόντων, κανὼν β'.

β'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, κ. τ. λ.

Ἐκ τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς Γενναδίου Κωνσταντινουπόλεως.

Ἔστι τοίνυν ἀποκήρυκτος, κ. τ. λ. *usque ad* μαμωνᾷ.

Ἐκ τῶν κανόνων τῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου, κανὼν κβ'.

κβ'. Τοὺς ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένους, κ. τ. λ.

Ἀκούσωμεν ταῦτα πάντα καὶ ἐνωτισώμεθα, οὐ C μόνον ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ οἱ τῷ κλήρῳ κατηριθμημένοι, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην. Δεῖ γὰρ περισσοτέρως ἡμᾶς προσέχειν τοῖς ἀκουσθεῖσι, μή ποτε παραῤῥυῶμεν· ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀργυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἠγοράσθημεν ἐκ τῆς ματαίας παραδότου ἀναστροφῆς, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὕτως ἡμᾶς δίδαξον, ἄνερ ἱερώτατε, ἕπεσθαι τοῖς γραφικοῖς καὶ εὐαγγελικοῖς καὶ ἀποστολικοῖς κανονικοῖς τε καὶ πατρικοῖς παραγγέλμασι. Πειθόμεθα γὰρ τοῖς ῥήμασι τοῦ στόματος ὑμῶν. Ἐπὶ τῶν ὑψηλῶν ἀνάβηθι, ὕψωσον ἐν ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου· πορεύθητι ἐν πλατυσμῷ, κήρυξον μετὰ παῤῥησίας· ὅπως ἐξαρθῇ καὶ εἰς ἀφανισμόν· οἰχήσεται ἡ διὰ χρημάτων χειροθεσία, καὶ πᾶν εἴ τι ταύτῃ διὰ φιλαργυρίαν ἀδικίαν D τε καὶ ἐμπορίαν αἰσχροκερδῶς παρέπεται· ταύτης γὰρ μετὰ τῶν συστοιχούντων αὐτῇ ἐξαιρουμένης ἐκ τοῦ περιουσίου λαοῦ, τοῦ τῷ ὀνόματι Χριστοῦ κεκλημένου, καὶ δωρεὰν τυχόντος τῆς ἀπολυτρώσεως, πάντα τὰ τῇ κακίᾳ συνεπόμενα μιάσματα πρόῤῥιζον συνεκτμηθήσονται· καὶ οἱ ἱερεῖς ὡς φοίνιξ ἀνθήσουσι, Χριστοῦ εὐωδίαν τοῖς σωζομένοις ἐμπνέοντες, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπινικίως προσᾴδοντες· *Περιεῖλε* Κύριος *ἐκ σοῦ τὰ ἀδικήματά σου*· ἔτι δὲ καὶ τοὺς ὀρεγομένους γλυκάζοντες, πληθύνοντές τε αὐτοὺς ἐν γήρει πίονι, τῆς μακαρίας λέγω καὶ ἀκηράτου ζωῆς κληρονόμους ἀναδεικνύοντες.

[1] Mich. III, 11.

clesiæ : sin minus, aurum, quod dedimus, recipiamus : quidam enim e nobis uxorum supellectilem dedimus. Ad hæc Joannes synodo pollicitus est : Quod ad curiam quidem attinet, ego eos, Deo juvante, liberabo, exorato imperatore : vos autem mandate, ut ab hæredibus Antonini ipsi accipiant, quæ dederunt. Præcepit synodus, ut aurum acciperent ab hæredibus Antonini, et communicarent intra altare : essent autem jam non sacerdotes, sex ex sacerdotibus, ne, si ista concederentur, mos fieret Judaicus aut Ægyptius, vendendi atque emendi sacerdotium. Dicunt enim pestilentem, et falsum Judæorum patriarcham, singulis annis, aut anno interjecto, synagogæ principes mutare ad corradendam pecuniam, similiter et hujus æmulum, Ægyptiorum patriarcham, ut impleatur illud prophetæ : *Sacerdotes ejus cum muneribus respondebant, et prophetæ ejus cum pecunia vaticinabantur* [1].

Ex canonibus sexcentorum Patrum Chalcedone congregatorum canon 2.

2. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, etc. *ut pag.* 515.

Ex epistola encyclica Gennadii Constantinopolitani.

Sit ergo, etc., *usque ad* Mammonæ, *ut pag.* 526.

Ex canonibus sanctæ synodi œcumenicæ VI, canon 22.

22. Eos qui datis pecuniis ordinantur, etc., *ut p.* 515.

Agedum, auribus mentibusque hæc verba recolamus, sed non solum archipresbyteri ac sacerdotes, clericorumque in numero accensiti, sed omnes terrarum incolæ; idque eo magis quo minus plane confundamur. Non enim vili denariorum pretio post vanam traditoris pœnitentiam, sed pretioso sanguine Jesu Christi, agni innocentissimi et immaculati, redempti sumus. Dignare, vir sanctissime, nobis monstrare viam, qua Scripturarum, evangeliorum, apostolicorum canonum et sanctorum Patrum præceptis insistentes progrediamur. Vestræ namque doctrinæ docilem aurem præbere nobis cordi est. Ascende versus cœlum, alta voce clama; viam insiste a populis tritam; cum omni libertate evangelizato. Sic enim auri fames cum omnibus quæ inde fluunt cupiditatum undis pessum ibit. Fac ut gentes quæ a Christo nomen ducunt et quæ redemptionis beneficio salvæ evaserunt, ab omnibus peccati sordibus abluantur. Sic enim sacerdotes sicut palma florebunt, Christique bonum odorem fidelibus insufflantes Ecclesiam cantu suo replebunt clamantes : *Dominus te a peccatis tuis mundavit.* Sic electi gaudebunt quia senectus eorum felicitatis oleo uncta est, et jam vitæ æternæ beatitudinem prælibat.

Textus. Lege lib. 1, tit. 3, const. 30, 44; et tit. 1 Novellarum, const. 1, 2, 11, in quibus etiam dicitur de insinuativis, quæ ab episcopis et clericis dantur, et, quod Byzantii [solum] Magnæ ecclesiæ, non vero etiam aliarum [ecclesiarum] clerici hæc collegis suis dant. Qui vero illa dant, non dare amplius, quam unius anni diaria. [Quod etiam] neque curam qualemcunque, neque administrationem ecclesiasticam per [quarumpiam rerum] dationem sumere, vel pauperum domibus, xenodochiis, domuive [cuipiam] sacræ præfici quisquam potest. Quæ vero propter hæc dantur aut promittuntur, ea omnia ecclesiam sacramve domum vindicare. Episcopos autem facultatem habere, ut aut ante aut post ordinationem ecclesiis [quidlibet] offerant.

A Βιβλ. Α', τιτ. α', διάτ. λ', μα'· καὶ τιτ. α' τῶν νεαρῶν διάτ. α', β', ια', ἐν αἷς εἴρηται καὶ περὶ τῶν διδομένων ἐμφανιστικῶν παρὰ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν· καὶ ὅτι ἐν Βυζαντίῳ μόνοι οἱ τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας, οὐ μὴν οἱ τῶν ἄλλων κληρικοὶ, τοῖς αὐτῶν συγκληρικοῖς ταῦτα διδόασιν· οἱ δὲ παρέχοντες, οὐ διδόασι πλέον ἑνὸς ἐνιαυτοῦ διάρια· οὔτε δὲ φρόντισμα οἱονδήποτε, ἢ διοίκησιν ἐκκλησιαστικὴν ἐπὶ δόσει τις δύναται λαβεῖν, ἢ ἐπὶ τῶν πτωχῶν γίνεσθαι, ἢ ξενῶνος, ἢ εὐαγοῦς οἴκου προστῆναι· πάντα δὲ τὰ ἐπὶ τούτῳ διδόμενα ἢ ὑπισχνούμενα, ἡ Ἐκκλησία, ἢ ὁ εὐαγὴς οἶκος, ἐκδικεῖ. Ἐξουσίαν δὲ ἔχουσιν οἱ ἐπίσκοποι, καὶ πρὸ τῆς χειροτονίας, καὶ μετὰ ταῦτα, ταῖς Ἐκκλησίαις αὐτῶν προσφέρειν.

CAP. XXV.— *Ne ordinationes iterentur.*

B
ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. *Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι ἀναχειροτονήσεις.*

Apostolorum canon 68.

68. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus secundam ordinationem ab alio susceperit, deponatur et ipse, et qui ordinavit, nisi utique constiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati et ordinati sunt, ut fideles vel clerici sint, fieri non potest (39-21).

Ἀποστόλων κανὼν ξη'.

ξη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας, εἰ μή γε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ περὶ τῶν τοιούτων χειροτονηθέντας ἢ βαπτισθέντας, οὔτε πιστοὺς οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

Concilii Carthaginensis (22) canon 48.

De rebaptizationibus et reordinationibus vel translationibus episcoporum.

48. Illud autem suggerimus [a] mandatum nobis, quod etiam in Capuensi plenaria synodo videtur statutum, ut non liceat fieri rebaptizationes, reordinationes, vel translationes episcoporum. Nam Cresconius villæ Rhegiensis episcopus, plebe sua derelicta, Tubiensem (23) invasit Ecclesiam, et usque hodie commonitus, secundum quod statutum fuerat, relinquere eamdem quam invaserat plebem, contempsit. Adversus istum quæ pronuntiata fuerant, confirmata quidem audivimus: sed petimus, secundum quod nobis mandatum est, ut dignemini dare fiduciam, quo jam necessitate ipsa cogente liberum nobis sit rectorem provinciæ secundum **87** statuta gloriosissimorum principum adversus illum adire: ut qui miti admonitione sanctitatis vestræ acquiescere noluit, et emendare illicitum, auctoritate judiciaria protinus excludatur.

Aurelius episcopus dixit: Servata forma disciplinæ non æstimabitur appetitus (24), si a vestra charitate modeste conventus recedere detrectaverit, cum fuerit, suo contemptu et contumacia faciente, etiam auctoritate judiciaria conventus [*al.* convictus].

Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt: Hoc ergo omnibus placet? Ab universis episcopis dictum est: Placet, et justum est.

[a] Concilium Afric. can. 15.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μη'.

Περὶ ἀναβαπτισμάτων καὶ ἀναχειροτονιῶν ἢ μεταβάσεων ἐπισκόπων.

μη'. Ἐκεῖνο δὲ ἀναφέρομεν ἐνταλθὲν ἡμῖν, τὸ καὶ
C ἐν τῇ συνόδῳ τῇ ἐν Καπύῃ ὁρισθὲν, ὥστε μὴ ἐξεῖναι γίνεσθαι ἀναβαπτίσεις, ἢ ἀναχειροτονήσεις ἢ μετακινήσεις ἐπισκόπων. Κρεσκώνιος οὖν τοῦ Ῥεκένσης ἀγροῦ ἐπίσκοπος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου λαοῦ, τῇ τοῦ Βικένη ἐπέβη Ἐκκλησίᾳ· καὶ ἕως τῆς σήμερον πολλάκις ὑπομνησθεὶς κατὰ τὸ ὁρισθὲν καταλιπεῖν τὴν αὐτὴν Ἐκκλησίαν ᾗ τινι ἐπῆλθεν, οὐχ εἵλετο. Περὶ τούτου δὲ τὰ προαγγελθέντα βέβαια ἠκούσαμεν, καὶ αἰτοῦμεν κατὰ τὸ ἐνταλὲν ἡμῖν, ἵνα καταξιώσητε δοῦναι παῤῥησίαν ἐπ' ἀδείας ἡμῖν γενέσθαι· ὅτι αὕτη ἡ ἀνάγκη παρασκευάζει τῷ ἄρχοντι τῆς χώρας κατ' ἐκείνου προσελθεῖν, κατὰ τὰς διαστίξεις τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων· ἵνα ὁ τῇ πράῳ ὑπομνήσει τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης πειθαρχῆσαι μὴ θελήσας, καὶ διορθώσασθαι τὸ ἀσυγχώρητον, αὐθεντίᾳ ἀρχοντικῇ
D παραχρῆμα κωλυθῇ.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Φυλαχθέντος τοῦ τύπου τῆς καταστάσεως, μὴ κριθῇ τῆς συνόδου ὑπάρχων, ἐὰν ἐπιεικῶς αἰτηθεὶς παρὰ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἀποστῆναι παρῃτήσατο, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οἰκείας καταφρονήσεως καὶ μονοτονίας περιῆλθεν εἰς ἀρχοντικὴν ἐξουσίαν.

Ὀνωράτος καὶ Οὐρβανὸς οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Τοῦτο πᾶσι ἀρέσκει· ἀπὸ πάντων ἐπισκόπων ἐλέχθη· Δίκαιόν ἐστιν, ἀρέσκει.

NOTÆ.

(39-21) Intelligitur de Cataphrygibus, ut cap. 19 concil. Nic., et 95 sextæ synodi.

(22) Conc. Carthag. III, can. 38; Capuense concil. anni 389.

(23) MS. « Tubuniensem... *et* usque in hodie. »

(24) Hoc est, « non æstimabitur ei facta injuria. »

ΚΕΦΑΛ. ΚΣΤ'. — *Περὶ τοῦ μὴ μετιέναι ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιε', ις'.

ιε'. Διὰ τὸν πολὺν τάραχον καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν τὴν παρὰ τὸν κανόνα εὑρεθεῖσαν ἔν τισι μέρεσιν, ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον. Εἰ δέ τις, μετὰ τὸν τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὅρον, τοιούτῳ τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίη ἑαυτὸν πράγματι τοιούτῳ, ἀκυρωθήσεται ἐξάπαντος τὸ κατασκεύασμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ Ἐκκλησίᾳ ᾗ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη.

ις'. Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, μήτε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες, μήτε τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα εἰδότες, ἀναχωρήσουσι τῆς Ἐκκλησίας πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἢ ὅλως ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, οὗτοι οὐδαμῶς δεκτοὶ ὀφείλουσιν εἶναι ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ· ἀλλὰ πᾶσαν αὐτοῖς ἀνάγκην ἐπεσθαι χρὴ ἀναστρέφειν εἰς τὰς ἑαυτῶν παροικίας, ἢ ἐπιμένοντας ἀκοινωνήτους εἶναι προσήκει. Εἰ δὲ καὶ τολμήσειέ τις ὑφαρπάσαι τὸν τῷ ἑτέρῳ διαφέροντα καὶ χειροτονῆσαι ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, μὴ συγκατατιθεμένου τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου οὗ ἀνεχώρησεν ὁ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενος, ἄκυρος ἔστω ἡ χειροτονία.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κα'.

κα'. Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἑτέρας εἰς ἑτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαιρέτως ἐπιῤῥίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ὑπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκαζόμενον· μένειν δὲ εἰς ἣν ἐκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐκκλησίᾳ, καὶ μὴ μεθίστασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἤδη πρότερον περὶ τούτου ἐξενεχθέντα ὅρον.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ε', ι', κ'.

ε'. Περὶ τῶν μεταβαινόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχειν τὴν ἰδίαν ἰσχύν.

ι'. Μὴ ἐξεῖναι κληρικὸν ἐν δύο πόλεων κατὰ ταυτὸν καταλέγεσθαι ἐκκλησίαις, ἐν ᾗ τε τὴν ἀρχὴν ἐχειροτονήθη, καὶ ἐν ᾗ προσέφυγεν ὡς μείζονι δῆθεν, διὰ δόξης κενῆς ἐπιθυμίαν. Τοὺς δέ γε τοῦτο ποιοῦντας, ἀποκαθίστασθαι τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ ἐξ ἀρχῆς ἐχειροτονήθησαν, καὶ ἐκεῖ μόνον λειτουργεῖν. Εἰ μέν τοι ἤδη τις μετετέθη ἐξ ἄλλης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, μηδὲν τοῖς τῆς προτέρας ἐκκλησίας, ἤτοι τῶν ὑπ' αὐτὴν μαρτυρείων ἢ πτωχείων ἢ ξενοδοχείων ἐπικοινωνεῖν πράγμασι· τούς δέ γε τολμῶντας, μετὰ τὸν ὅρον τῆς μεγάλης καὶ οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, πράττειν τι τῶν νῦν ἀπηγορευμένων, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

κ'. Κληρικοὺς εἰς ἐκκλησίαν τελοῦντας, καθὼς ἤδη ὡρίσαμεν, μὴ ἐξεῖναι εἰς ἄλλης πόλεως τάττεσθαι ἐκκλησίαν, ἀλλὰ στέργειν ἐκείνην ἐν ᾗ λειτουρ-

A

CAP. XXVI. — *Ne episcopus vel clericus de una in aliam civitatem transferantur.*

Synodi Nicænæ canones 15, 16.

15. Propter [5] multum tumultum et seditiones quæ fiunt, omnino visum est ut consuetudo, quæ præter canonem in nonnullis partibus invenitur, tollatur : ut a civitate in civitatem nec episcopus, nec presbyter, nec diaconus transeat. Si quis autem post sanctæ et magnæ synodi definitionem tale quidpiam aggressus fuerit, vel se rei ejusmodi dederit, quod factum erit, omnino infirmabitur, et Ecclesiæ restituetur, cui episcopus vel presbyter ordinatus fuerit

16. Quicunque [6] temere et inconsiderate, nec
B Dei timorem præ oculis habentes, nec ecclesiasticum canonem scientes presbyteri vel diaconi, vel **88** quicunque omnino in canone recensentur, ab ecclesiis secesserint, ii in aliena ecclesia nullo modo recipi debent, sed omnino cogendi sunt in suas ipsorum parochias redire : vel si perseverent, eos a communione separatos esse oportet. Sin autem etiam ausus [7] fuerit quispiam eum, qui ad alium pertinet subripere, et ordinare in ecclesia non consentiente proprio episcopo, a quo recessit qui in canone censetur, irrita sit ordinatio.

Concilii Antiocheni canon 21.

21. Episcopus ab alia parochia in aliam nc transeat, nec se sua sponte ingerens, nec a populis vi adactus, nec ab episcopis coactus : maneat
C autem in ea quam a Deo sortitus est ecclesia, et ab ea non recedat, secundum decretum prius de ea re editum.

Concilii Chalcedonensis canones 5, 10, 20.

5. De episcopis, vel clericis, qui a civitate in civitatem transeunt, placuit eos qui editi sunt a sanctis Patribus canones, vires obtinere.

10. Non licere clerico in duarum civitatum ecclesiis eodem tempore in catalogum referri, et in ea in qua a principio ordinatus est, et in ea, in quam tanquam ad majorem, confugit, propter inanis gloriæ cupiditatem : eos autem qui hoc faciunt,
D propriæ ecclesiæ restitui, in qua ab initio ordinati sunt, ut illic solum ministrent : sed si jam quispiam ex alia in aliam ecclesiam translatus est, nihil prioris ecclesiæ vel eorum quæ sub ea sunt martyriorum, vel ptochotrophiorum, vel xenodochiorum rebus communicare. Eos autem qui ausi fuerint post magnæ hujus et universalis synodi definitionem, aliquid eorum **89** quæ sunt prohibita, facere, statuit sancta synodus eos proprio gradu excidere.

20. Clericos in ecclesiis ministerio fungentes, quemadmodum jam statuimus, non licere in alius civitatis ecclesia ordinari : sed illa esse contentos,

[5] Apost. 15; Sardic. 1; Leonis 38. [6] Apost. 15 et 33; Antioch. 3; Chalc. 5 et 20. [7] Apost. 16; Afric. 21; Innoc. 14; Gelas. 23.

in qua ab initio ut ministrarent, digni habiti sunt: præter illos qui amissa sua patria, in aliam ecclesiam necessario transierunt. Si qui autem episcopi post hoc decretum, clericum qui ad alium episcopum pertinet, susceperint, placuit esse excommunicatos, eumque qui susceptus est, et eum, qui suscepit, donec clericus qui migravit, in suam ecclesiam redeat.

Concilii Sardicensis canones 1, 2, 15.
Sancta synodus Sardicæ congregata ex diversis provinciis, definivit quæ sequuntur.

1. Osius urbis Cordubæ (25) episcopus dixit: Non tam mala consuetudo, quam perniciosissima rerum corruptela, est ex ipsis fundamentis penitus exstirpanda: ne cui episcopo liceat a parva civitate in aliam migrare. Ejus enim causæ prætextus est manifestus, propter quem talia tentantur. Nullus enim episcopus adhuc inveniri potuit, qui a majori civitate in minorem transire studuerit. Unde constat eos ardenti plura habendi cupiditate succendi, et magis arrogantiæ servire, ut videantur majorem habere potestatem. Placetne hoc omnibus, ut ejusmodi improbitas acerbius vindicetur? Existimo enim eos ne laicorum quidem debere habere communionem.

Omnes episcopi dixerunt: Placet omnibus.

2. Osius episcopus dixit: Si quis autem adeo 90 insanus, vel audax inveniatur, ut de iis videatur aliquam afferre excusationem, asserens sibi a populo allatas esse litteras; clarum est potuisse paucos aliquos mercede et pretio corruptos in Ecclesia seditionem movere, ut eumdem utique postulent habere episcopum. Omnino ergo has fraudes et artes puniendas esse existimo; ut nemo possit, qui est ejusmodi, ne in fine quidem laica communione dignus haberi. An ergo hæc placeat sententia, respondete.

Responderunt: Placent quæ dicta sunt.

15. Osius episcopus dixit: Hoc quoque omnes definiamus, ut si quis episcopus ex alia parochia velit alienum ministrum sine consensu proprii episcopi in aliquo gradu constituere, irrita et infirma ejusmodi constitutio existimetur. Si qui autem hoc sibi ipsis permiserint, a fratribus et coepiscopis et admoneri et corrigi debent.

Omnes dixerunt: Hoc quoque decretum stet firmum et immobile.

Concilii Carthaginensis canones 54, 90.
Ut alienus clericus minime suscipiatur ab alio (26).

A γεῖν ἐξ ἀρχῆς ἠξιώθησαν· ἐκτὸς ἐκείνων, οἵ τινες ἀπολέσαντες τὰς ἰδίας πατρίδας, ἀπὸ ἀνάγκης εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν μετῆλθον. Εἰ δέ τις ἐπίσκοπος μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον, ἄλλῳ ἐπισκόπῳ προσήκοντα δέξοιτο κληρικὸν, ἔδοξεν ἀκοινώνητον εἶναι καὶ τὸν δεχθέντα καὶ τὸν δεξάμενον· ἕως ἂν ὁ μεταστὰς κληρικὸς εἰς τὴν ἰδίαν ἐπανέλθῃ ἐκκλησίαν.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν α', β', ιε'.
Ἡ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συγκροτηθεῖσα ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν ὥρισε τὰ ὑποτεταγμένα.

α'. Ὅσιος ἐπίσκοπος πόλεως Κυρδούβης εἶπεν· Οὐ τοσοῦτον ἡ φαύλη συνήθεια, ὅσον ἡ βλαβερωτάτη τῶν πραγμάτων διαφθορὰ, ἐξ αὐτῶν τῶν θεμελίων ἐστὶν ἐκριζωτέα· ἵνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῇ ἀπὸ B πόλεως μικρᾶς εἰς ἑτέραν πόλιν μεθίστασθαι. Ἡ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερὰ δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται. Οὐδεὶς γὰρ πώποτε εὑρεθῆναι ἐπίσκοπος δεδύνηται, ὃς ἀπὸ μείζονος πόλεως εἰς ἐλαχιστοτέραν πόλιν ἐσπούδασε μεταστῆναι· ὅθεν συνέστηκε διαπύρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαίεσθαι τοὺς τοιούτους, καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δουλεύειν, ὅπως ἐξουσίαν δοκοῖεν μείζονα κεκτῆσθαι. Εἰ πᾶσι τοίνυν τοῦτο ἀρέσκει, ὥστε τὴν τοιαύτην σκαιότητα αὐστηρότερον ἐκδικηθῆναι, ἡγοῦμαι γὰρ μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιούτους χρῆναι κοινωνίαν.

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Τοῦτο ἀρέσκει πᾶσιν.

β'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Εἰ δέ τις τοιοῦτος C εὑρίσκοιτο μανιώδης ἢ τολμηρὸς, ὡς περὶ τῶν τοιούτων δόξαι τινὰ φέρειν παραίτησιν, διαβεβαιούμενον ἀπὸ τοῦ πλήθους ἑαυτὸν κεκομίσθαι γράμματα, δῆλόν ἐστιν ὀλίγους τινὰς δεδυνῆσθαι, μισθῷ καὶ τιμήματι διαφθαρέντας, ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ στασιάζειν, ὡς δῆθεν τὸν αὐτὸν ἔχειν ἐπίσκοπον ἀξιοῦντας. Καθάπαξ οὖν τὰς τοιαύτας ῥᾳδιουργίας καὶ τέχνας οὐ δεκτέας, ἀλλὰ μᾶλλον κολαστέας εἶναι νομίζω, ὥστε μηδένα τοιοῦτον μηδὲ ἐν τῷ τέλει λαϊκῆς γοῦν ἀξιοῦσθαι κοινωνίας. Εἰ τοίνυν ἀρέσκει αὕτη ἡ γνώμη, ἀποκρίνασθε.

Ἀπεκρίναντο· Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

ιε'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο δὲ πάντες ὁρίσωμεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος ἐξ ἑτέρας παροικίας βουληθῇ ἀλλότριον ὑπηρέτην, χωρὶς τῆς συγκα- D ταθέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, εἴς τινα βαθμὸν καταστῆσαι, ἄκυρος καὶ ἀβέβαιος ἡ κατάστασις ἡ τοιαύτη νομίζοιτο· εἴ τινες δὲ τοῦτο ἐπιτρέψειαν, παρὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων ἡμῶν καὶ ὑπομιμνήσκεσθαι καὶ διορθοῦσθαι ὀφείλουσιν.

Ἅπαντες εἰρήκασι· Καὶ οὗτος ὁ ὅρος στήτω ἀσάλευτος.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νδ', ϙ'.
Περὶ τοῦ ἀλλοτρίους κληρικοὺς μηδαμῶς παρ' ἑτέρων ὑποδέχεσθαι ἐπισκόπων.

NOTÆ.

(25) Canones istos, non secus atque Africanos Latine fuisse primum editos docet Dionysius Exiguus in Præfatione ad Stephanum episc. Salonitanum.

(26) Concil. Carthag. III, cap. 44, et Ferrandus cap. 27, ex concil. Carthag. tit. 53.

νδ'. Ἐπιγόνιος ἐπισκοπος εἶπεν· Ἐν πολλαῖς συνόδοις τοῦτο ὁρισθὲν, καὶ νῦν ἔτι μὴν ἐκ τῆς ὑμετέρας βεβαιωθῇ συνέσεως, μακαριώτατοι ἀδελφοὶ, ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον ἰδιοποιεῖσθαι ἀλλότριον κληρικὸν παρὰ τὴν κρίσιν τοῦ προτέρου αὐτοῦ ἐπισκόπου. Ἀναφέρω δὲ Ἰουλιανὸν ἀχαρίστως ἀνεχθέντα περὶ τὰς διὰ τῆς ἐμῆς βραχύτητος εἰς αὐτὸν σωρευθείσας τοσαύτας τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, καὶ οὕτως προπετῶς καὶ τολμηρῶς διαγενόμενον, ὥστε τὸν ἀπὸ νηπίας ἡλικίας ὑπ' ἐμοῦ βαπτισθέντα, τὸν καὶ διὰ πολλὴν ἔνδειαν ἐξ αὐτοῦ παρατεθέντα μοι, καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἐξ ἐμοῦ τραφέντα καὶ αὐξηθέντα, τὸν ὡς εἶπον ἐν τῇ ἐμῇ ἐκκλησίᾳ τῇ χειρὶ τῆς ἐμῆς μετριότητος βαπτισθέντα, καὶ δειχνύμενον ἐν τῇ τῶν Μαπαλιτῶν παροικίᾳ ἀναγνώστην γενόμενον, καὶ ἐπὶ δύο ἔτη ἐκεῖσε ἀναγινώσκοντα, τοῦτον οὐκ οἶδα ποίᾳ καταφρονήσει τῆς ἐμῆς μετριότητος, ἀφαρπάσαι τὸν αὐτὸν Ἰουλιανὸν, καὶ λέγειν πολίτην τοῦ διαφέροντος αὐτῷ Βαζαριτανοῦ τόπου, καὶ παρὰ τὴν ἐμὴν γνώμην τούτῳ κατακεχρῆσθαι· καὶ γὰρ καὶ διάκονον τοῦτον ἐχειροτόνησε. Τοῦτο εἰ ἔξεστι, γνωσθῇ ὑμῖν ἡ τοιαύτη ἄδεια, μακαριώτατοι ἀδελφοί· εἰ δὲ μή γε, τὸ οὕτως ἀναιδὲς κωλυθείη, ἵνα μὴ ὁ λεχθεὶς Ἰουλιανὸς ἐπικοινωνῇ ἀλλοτρίοις

54. **Epigonius episcopus dixit : In multis conciliis hoc statutum est** [a], **etiam nunc hoc confirmandum est a vestra prudentia, beatissimi fratres, ut clericum alienum nullus sibi præripiat episcopus præter ejus arbitrium, cujus fuerit clericus. Dico autem Julianum (27), qui ingratus est Dei beneficiis per meam parvitatem in se collatis, ita temerarium et audacem exstitisse, ut 91 eum qui a me baptizatus est, cum esset puer egentissimus, mihi ab eodem commendatus; cumque multis annis a me aleretur atque increresceret; hunc, ut dixi, baptizatum esse in ecclesia mea per manum parvitatis meæ constat. Idem in diœcesi Mappaliensi lector esse cœperat, imo annis ferme duobus legerat. Nescio quo contemptu humilitatis meæ idem Julianus eum abripuit, quem dicit quasi proprium civem sui loci Vazaritani, me inconsulto usurpare : nam et diaconum illum ordinavit. Hoc si licet, pateat hæc licentia a vobis, beatissimi fratres ; sin minus, tam impudens cohibeatur, ne se misceat communioni cujusquam.**

Νουμήδιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐὰν, μὴ ἐρωτηθείσης μηδὲ αἰτηθείσης τῆς σῆς ἀξίας, φανείη τοῦτο πράξας Ἰουλιανὸς, κρίνομεν πάντες ἀδίκως γενόμενον καὶ μὴ ἀξίως. Διὸ εἰ μὴ ὁ αὐτὸς Ἰουλιανὸς διορθώσηται τὴν οἰκείαν πλάνην, καὶ μετὰ ἀποθεραπεύσεως τῷ ὑμετέρῳ λαῷ τὸν αὐτὸν ἀποκαταστήσει κληρικὸν, ὃν ἐτόλμησε χειροτονῆσαι, κατὰ τῶν ὁρισθέντων τῇ συνόδῳ πράττων, καὶ χωρισθεὶς ἀφ' ἡμῶν, τῆς οἰκείας μονοτονίας ἀπενέγκῃ τὴν κρίσιν.

Numidius episcopus dixit : Si non postulata, neque consulta tua dignatione id videtur fecisse Julianus, judicamus omnes inique factum atque indigne. Quapropter nisi idem Julianus correxerit errorem suum, et cum satisfactione eumdem clericum, quem fuerat ausus ordinare, revocaverit tuæ plebi, contra statuta concilii faciens, contumaciæ suæ, separatus a nobis, excipiet judicium.

Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ὁ κατὰ τὴν χήραν Πατὴρ, καὶ αὐτῇ τῇ προκοπῇ ἀρχαιότατος ἐπαινετὸς ἀνὴρ, ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἡμῶν Βίκτωρ τὴν αἴτησιν ταύτην γενικὴν βούλεται ἐπὶ πᾶσιν ἐκτελεσθῆναι.

Epigonius episcopus dixit : Ætate Pater, et ipsa promotione antiquissimus, vir laudabilis, frater et collega noster Victor vult hanc petitionem generalem omnibus effici.

ϟ'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ὁστισδήποτε ἐν ἐκκλησίᾳ, κἂν ἅπαξ ἀνέγνω, ὑπ' ἄλλης ἐκκλησίας πρὸς κλήρωσιν μὴ κατέχηται. Καὶ ὑπέγραψαν. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καρχηδόνι Ἐκκλησίᾳ τῷ παρόντι ψηφίσματι συνῄνεσα, καὶ ἀναγνωσθέντι ὑπέγραψα· ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν.

90. Item placuit [b], ut quicunque in ecclesia vel semel legerit, ab alia ecclesia ad clericatum non teneatur. Et subscripserunt : **92** Aurelius episcopus Ecclesiæ Carthaginensis huic decreto consensi, et prælecto subscripsi. Similiter et cæteri episcopi subscripserunt (28).

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιζ', ιη', κ'.

Concilii œcumenici sexti canones 17, 18, 20.

ιζ'. Ἐπειδήπερ διαφόρων ἐκκλησιῶν κληρικοὶ, τὰς ἰδίας ἐν αἷς ἐχειροτονήθησαν ἐκκλησίας καταλιπόντες, πρὸς ἑτέρους συνέδραμον ἐπισκόπους, καὶ γνώμης δίχα τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, ἐν ταῖς ἀλλοτρίαις κατετάγησαν ἐκκλησίαις, ἐκ τούτου τε συνέβη ἀνυποτάκτους αὐτοὺς καταστῆναι, ὁρίζομεν ὥστε ἀπὸ τοῦ νῦν, ἤτοι ἀπὸ τοῦ Ἰανουαρίου μηνὸς τῆς παρελθούσης τετάρτης ἐπινεμήσεως, μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν, κἂν ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνῃ βαθμῷ, ἄδειαν ἔχειν ἐκτὸς τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς, ἐν ἑτέρᾳ κατατάττεσθαι ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ ὁ μὴ τοῦτο ἀπὸ τοῦ νῦν παραφυλαττόμενος, ἀλλὰ

17. Quoniam diversarum ecclesiarum [10] clerici propriis, in quibus ordinati sunt, relictis ecclesiis, ad alios episcopos se contulerunt, et sine proprii episcopi sententia in alienis ecclesiis constituti sunt, et ex eo ipsos reddi insolentes ac inobedientes evenit : statuimus, ut a mense Januario prætéritæ quartæ indictionis, nullus omnino clericus, in quocunque sit gradu, potestatem habeat sine proprii episcopi scripta dimissoria, in alienæ ecclesiæ catalogum referri. Qui hoc enim a præsenti nunc tempore non servaverit, sed quod in se est, eum qui illi manus imposuit, dedecore affecerit, depo-

[a] Concilium Afric. cap. 21. [b] Concilium Afric. cap. 57. [10] Chalced. Can. 6, 10, 20.

NOTÆ.

(27) Episcopum Vazaritanum.

(28) Vide August. epist. 240 et 235.

natur et ipse, et qui eum præter rationem suscepit.

18. Eos qui barbaricæ incursionis prætextu, vel aliquo alio modo propter aliquam circumstantiam emigrarunt, clericos, postquam modus ille ac circumstantia cessarit, vel barbaricæ incursiones, propter quas recesserant, rursus in suas jubemus ecclesias reverti, nec eas diu absque justa causa relinquere. Si quis autem non, ut præsens vult canon, adierit, segregetur, donec ad suam ecclesiam redeat. Hoc ipsum autem etiam in eo fiat episcopo, qui illum detinet.

20. Ne liceat episcopo in alia [11], quæ ad se non pertinet, civitate publice docere. Si quis autem hoc facere deprehensus fuerit, ab episcopatu desistat, presbyteri autem munere fungatur.

93 *Textus.* Const. 9 et 10, tit. 1 Novellarum aiunt, quod in Magnam ecclesiam Constantinopolitanam aliarum ejus ecclesiarum clerici transferantur.

CAP. XXVII. — *De eo qui peccati reus, nihilominus ordinatus fuit.*

Concilii Nicæni canones 9, 10.

9. Si qui citra examinationem [12] promoti sunt presbyteri, vel examinati sua peccata confessi sunt, eisque confessis, præter canonem moti homines manus imposuerunt, eos canon non admittit. Quod est enim a reprehensione alienum, defendit Ecclesia.

10. Quicunque ex iis qui lapsi sunt, vel per ignorantiam, vel scientibus iis qui promoverunt, ordinati sunt, hoc ecclesiastico canoni non præjudicat. Ii enim cogniti deponuntur.

Concilii Nicæni Neocæsariensis canon 9.

Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, promotus fuerit, et si ante ordinationem peccasse confessus fuerit, ne offerat, manens in aliis, propter aliud ejus bonæ vitæ studium. Reliqua enim peccata dicunt multi manuum impositione tolli. Quod si ipsa non confiteatur, aperte autem convinci non potuerit, illius quoque ei fiat potestas.

Basilii canon 27.

27. De presbytero, qui insciens illicitis nuptiis implicatus est, statui quæ oportebat, cathedræ quidem participem esse, sed a reliquis muniis abstinere. Nam satis est ejusmodi homini venia. Ut autem alium benedicat, qui propria curare debet vulnera, minime consentaneum. Benedictio enim sanctificationis **94** communicatio est. Quam qui non habet, propterea quod insciens lapsus est, quomodo aliis impertiet? Itaque nec publice nec privatim benedicat, nec corpus Christi distribuat aliis, nec quodvis aliud sacrum munus obeat, sed, honorifica sede contentus, roget cum lacrymis Dominum, ut sibi ignorantiæ peccatum remittatur.

[11] Apost. can. 14; Antioch. can. 16. [12] Neocæs. 9.

A καταισχύνων, τό γε ἐπ' αὐτῷ, τὸν τὴν χειροτονίαν αὐτῷ ἐπιτεθεικότα, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ παραλόγως αὐτὸν προσδεξάμενος.

ιη'. Τοὺς προφάσει βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, ἢ ἄλλως πως ἐκ περιστάσεως, μετανάστας γενομένους κληρικοὺς, ἡνίκα δ' ἂν ὁ τρόπος αὐτοῖς ἀποπαύσηται, ἢ αἱ τῶν βαρβάρων ἐπιδρομαὶ, δι' ἃ τὴν ἀναχώρησιν ἐποιήσαντο, αὖθις ἐν ταῖς οἰκείαις ἐκκλησίαις προστάσσομεν ἐπανέρχεσθαι, καὶ μὴ ἐπὶ πολὺ ταύτας ἀπροφασίστως καταλιμπάνειν. Εἰ δέ τις μὴ κατὰ τὸν παρόντα διαγένηται κανόνα, ἀφοριζέσθω μέχρις ἂν πρὸς τὴν οἰκείαν ἐκκλησίαν ἐπαναδράμοι. Τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῷ κατέχοντι αὐτὸν ἐπισκόπῳ γινέσθω.

B κ'. Μὴ ἐξέστω ἐπισκόπῳ εἰς ἑτέραν τὴν μὴ αὐτῷ προσήκουσαν πόλιν δημοσίᾳ διδάσκειν· εἰ δέ τις φωραθείη τοῦτο ποιῶν, τῆς ἐπισκοπῆς παυέσθω, τὰ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου ἐνεργείτω.

Ἡ δὲ θ' καὶ ι' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν λέγει, πῶς εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως οἱ τῶν ἄλλων αὐτῆς ἐκκλησιῶν κληρικοὶ μετατίθενται.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ τοῦ ὑποκειμένου ἁμαρτήματι, καὶ χειροτονηθέντος.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ', ι'.

θ'. Εἴτινες ἀνεξετάστως προήχθησαν πρεσβύτεροι, ἢ ἀνακρινόμενοι ὡμολόγησαν τὰ ἡμαρτημένα αὐτοῖς, καὶ ὁμολογησάντων αὐτῶν, παρὰ κανόνα κινούμενοι οἱ ἄνθρωποι, τοῖς τοιούτοις χεῖρα ἐπιτεθείκασι, τού-
C τους ὁ κανὼν οὐ προσίεται· τὸ γὰρ ἀνεπίληπτον ἐκδικεῖ ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία.

ι'. Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων, κατὰ ἄγνοιαν, ἢ καὶ προειδότων τῶν προχειρισαμένων, τοῦτο οὐ προκρίνει τῷ κανόνι τῷ ἐκκλησιαστικῷ· γνωσθέντες γὰρ καθαιροῦνται.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'

Πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι προαχθῇ, καὶ ὁμολογήσῃ ὅτι ἥμαρτε πρὸ τῆς χειροτονίας, μὴ προσφερέτω, μένων ἐν τοῖς λοιποῖς, διὰ τὴν ἄλλην σπουδήν. Τὰ γὰρ λοιπὰ ἁμαρτήματα ἔφασαν οἱ πολλοὶ καὶ τὴν χειροθεσίαν ἀφιέναι. Ἐὰν δὲ αὐτὸς μὴ ὁμολογῇ, ἐλεγχθῆναι δὲ φανερῶς μὴ δυνηθῇ, ἐπ' αὐτῷ ἐκείνῳ ποιεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν.

Βασιλείου κανὼν κζ'.

D κζ'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ κατὰ ἄγνοιαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντος, ὥρισα ἃ ἐχρῆν, καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι· ἀρκετὸν γὰρ τῷ τοιούτῳ ἡ συγγνώμη· εὐλογεῖν δὲ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα ἀνακόλουθον. Εὐλογία γὰρ ἁγιασμοῦ μετάδοσίς ἐστιν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα, πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; Μήτε τοίνυν δημοσίᾳ, μήτε ἰδίᾳ εὐλογείτω, μήτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις, μήτε τι ἄλλο λειτουργείτω· ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ, προσκλαιέτω τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε', η'. A

δ'. Περὶ δὲ Πανοὺφ τοῦ καταστάντος διακόνου ἐν τῇ Λυκῷ ζητῆσαι· καὶ εἰ μὲν εὑρεθείη οὗτος ἔτι κατηχούμενος τυγχάνων, τὴν ἀδελφιδῆν ἑαυτοῦ πρὸς γάμου κοινωνίαν δεξάμενος, μετὰ δὲ τὸ βάπτισμα εἰς κλῆρον ἀχθεὶς, μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ, εἴ γε κεκοίμηται ἐκείνη, καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα οὐ κεκοινώνηκεν αὐτῇ. Εἰ δὲ πιστὸς τυγχάνων τὴν αὐτὴν ἀδελφιδῆν ἑαυτοῦ πρὸς γάμου κοινωνίαν ἐδέξατο, ἔστω τοῦ κλήρου ἀλλότριος. Οὐ γὰρ πρόκριμα τῷ ἐπισκόπῳ φέρει Ἀπόλλωνι, εἰ ἐξ ἀγνοίας κατέστησεν αὐτόν.

ε'. Περὶ Ἰακὼβ ζητῆσαι· εἰ ἀναγνώστης ὢν, ἐγκλήματι πορνείας ὑπεύθυνος ἐδείχθη, καὶ παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐξεβλήθη, εἶτα κεχειροτόνηται, οὗτος ἐκβαλλέσθω, ἀκριβοῦς ἐξετάσεως γινομένης, B καὶ μὴ μόνον ἐκ ψιθυρισμῶν ἢ κακολογιῶν ὑποψίας εἰς αὐτὸν γενομένης. Εἰ δὲ μὴ εὑρεθείη ὑπεύθυνος, μενέτω ἐν τῷ κλήρῳ· οὐ γὰρ δεῖ ταῖς ματαίαις διαβολαῖς προσέχειν.

η'. Ἐπειδὴ Ἱέραξ τόνδε ὡσανεὶ ἐπὶ πορνείᾳ διαβαλλόμενον, οὐκ ὀφείλειν ἐν τῷ κλήρῳ εἶναι, ὁ δὲ ἐπίσκοπος Ἀπόλλων διϊσχυρίσατο, τὸ τηνικαῦτα μηδένα κατήγορον ἐν μέσῳ ἐληλυθέναι κατ' αὐτοῦ, ἐξεταζέσθω καὶ οὗτος. Καὶ εἰ μὲν κατήγορός τις ἀναφύεται πίστεως ἄξιος, καὶ τὸ ἔγκλημα ἀποδείκνυνται, φερομένων μαρτύρων ἀξιοπίστων, τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλλέσθω· εἰ δὲ τοῦ κλήρου ἄξιός ἐστι, καὶ ἐπὶ σωφροσύνῃ μαρτυρεῖται, μενέτω ἐν τούτῳ.

Theophili commonitorii canon 4, 5, 8.

4. De Panuph, qui in Lyco diaconus constitutus est, quærere oportet; et si is quidem inventus fuerit, cum esset catechumenus, fratris sui filiam in matrimonii societatem accepisse, post baptismum in clerum promotus, in clero maneat, si illa ex vita migrarit, et post baptismum cum ea rem non habuerit. Sin autem cum esset fidelis eamdem fratris sui filiam in matrimonii societatem duxit, sit a clero alienus. Non est enim episcopo Apollini præjudicium si eum per ignorantiam constituit.

5. De Jacob quærere oportet. Si enim lector erat, et crimini fornicationis fuisse eum obnoxium ostensum sit, et a presbyteris sit ejectus, deinde is est ordinatus, ejiciatur, accurata examinatione facta; non autem ex susurris vel maledictis orta in eum suspicione. Sin autem non fuerit inventus crimini obnoxius, maneat in clero: neque enim vanis calumniis animum adhibere oportet.

8. Quoniam Hierax dicit quemdam non debere esse in clero, ut qui sit fornicationis accusatus; Apollo autem episcopus tunc affirmavit nullum accusatorem adversus eum in medium processisse, hic quoque examinetur; et si aliquis quidem accusator fide dignus exoritur, et crimen probatur productis fide dignis testibus, ecclesia **95** ejiciatur; sin autem dignus est clero, et de ejus continentia testimonium feratur, in eo maneat.

C

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῆς ἡλικίας τῶν χειροτονουμένων ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ια'.

ια'. Πρεσβύτερος πρὸ τῶν λ' ἐτῶν μὴ χειροτονείσθω, ἐὰν καὶ πάνυ εἴη ὁ ἄνθρωπος ἄξιος, ἀλλ' ἀποτηρείσθω. Ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐφωτίσθη καὶ ἤρξατο διδάσκειν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιε'.

ιε'. Διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα πρὸ ἐτῶν τεσσαράκοντα, καὶ ταύτην μετὰ ἀκριβοῦς δοκιμασίας. Εἰ δέ γε δεξαμένη τὴν χειροθεσίαν, καὶ χρόνον τινὰ παραμείνασα τῇ λειτουργίᾳ, ἑαυτὴν ἐπιδῷ γάμῳ, ὑβρίσασα τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν, ἡ τοιαύτη ἀναθεματιζέσθω μετὰ τοῦ αὐτῇ συναφθέντος.

CAP. XXVIII. — *De ordinandorum utriusque sexus ætate.*

Concilii Neocæsariensis canon 11.

11. Presbyter [13] ante triginta annos non ordinetur, etiamsi fuerit homo valde dignus, sed reservetur. Dominus enim Jesus Christus in tricesimo anno baptizatus est [14], et cœpit docere.

Concilii Chalcedonensis canon 15.

15. Diaconissam non esse mulierem ordinandam ante annum quadragesimum, et eam cum accurata examinatione. Si autem postquam ordinatione suscepta ministerio aliquo tempore permansit, seipsam matrimonio tradiderit, Dei gratiæ injuriam faciens, ea una cum illo qui ei conjunctus est, anathematizetur.

D

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ις'.

Ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον ἢ διάκονον ἐκληψίν τινα λαμβάνειν· καὶ ὥστε τοὺς ἀναγνώστας γαμετὰς λαμβάνειν· καὶ ἵνα οἱ κληρικοὶ γυναικῶν καὶ τόκων ἀπέχωνται· καὶ ποίῳ δεῖ καιρῷ ἢ αὐτοὺς ἢ τὰς παρθένους καθιεροῦσθαι· καὶ περὶ τοῦ μὴ προσκυνεῖν τὸν δῆμον.

Concilii Chalcedonensis (29) *canon* 16.

Ut nullus episcopus, presbyter, et diaconus conductor exsistat, et ut lectores uxores accipiant, et clerici abstineant ab usuris: et quo tempore vel ipsi, vel virgines consecrentur, et de non salutando populo.

ις'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐκλήπτορες μὴ γίνωνται ἢ προκουρά-

16. Item [15] placuit, ut episcopi, presbyteri, et diaconi non sint conductores aut procuratores,

[13] Distinct. 78. [14] Luc. III, 23. [15] Carthag. II, cap. 15.

NOTÆ.

(29) Ferrandus cap. 70, ex concil. Carthag. tit. 24.

neque ullo turpi negotio et inhonesto victum quærant, quia respicere debent scriptum esse: *Nullus militans Deo implicat se negotiis sæcularibus* [16]. Item [17] (47-30) placuit ut lectores cum ad annos pubertatis **96** pervenerint, cogantur aut uxores ducere, aut continentiam profiteri. Item placuit, ut clericus, si commodaverit pecuniam accipiat (31), si speciem quantam dederit accipiat: et ut ante 25 annos ætatis [18] nec diaconi ordinentur (32), nec virgines (33) consecrentur: et ut lectores populum non salutent.

Concilii œcumenici VI *canones*, 14, 15.

14. Sanctorum divinorumque Patrum nostrorum canon in his quoque valeat, ut presbyter ante triginta annos non ordinetur, etiam si sit homo valde dignus, sed reservetur. Dominus enim Jesus Christus tricesimo anno baptizatus est, et cœpit docere. Similiter nec diaconus ante viginti quinque annos, nec diaconissa ante quadraginta annos ordinetur.

15. Subdiaconus ne minor viginti annis ordinetur. Si quis autem in quovis sacerdotii gradu præter præfinita tempora ordinatus fuerit, deponatur.

Textus. Const. 9, tit. 1, lib. I, cod. non concedit diaconissam fieri, quæ sexagesimum annum non superavit. Constit. vero 1, tit. 1, Novellarum dicit, [satis esse, si] quinquaginta annorum sit. Et si propter necessariam aliquam causam hac ætate [aliqua] minor ordinata fuerit, [illam] in monasterium detrudi vult, in quo viri commercium non habent, nec libera vivendi ratio est. Verum const. 2 ejusdem tit. ecclesiæ diaconissam fieri non vult, quæ quadraginta annis minor sit. Eadem porro const. ait: Ordinandum presbyterum non debere esse minorem annis triginta, diaconum 25, lectorem octodecim, episcopum [denique] triginta quinque. Sed const. 17 ejusdem tit. vult ut episcopus trigesimum annum excesserit.

97 CAP. XXIX.—*De chorepiscoporum creatione, et quando ac quomodo offerant vel tradant res sacras, et quosnam ex eis ordinare liceat nec ne.*

Concilii Ancyrani canon 13.

13. Chorepiscopos non licere presbyteros vel diaconos ordinare, sed neque urbis presbyteros, nisi cum litteris ab episcopo permissum fuerit, in aliena parochia.

Concilii Neocæsariensis canon 13.

13. Vicarii autem presbyteri non possunt in dominico offerre præsente episcopo, vel urbis presbyteris: neque panem dare precationis, neque calicem. Sin autem absint, et solus ad precationem vocatus fuerit, dat.

τορες, μηδὲ ἔκ τινος αἰσχροῦ ἢ ἀτίμου πράγματος τροφὴν πορίζωνται. Ὀφείλουσι γὰρ ἀποβλέψαι εἰς τὸ γεγραμμένον· *Οὐδεὶς στρατευόμενος τῷ Θεῷ, ἐμπλέκει ἑαυτὸν πράγμασι κοσμικοῖς*· ἤρεσεν ὥστε τοὺς ἀναγνώστας, εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἥβης ἐρχομένους ἀναγκάζεσθαι ἢ συμβίους ἀγαγέσθαι, ἢ ἐγκράτειαν ὁμολογεῖν. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα κληρικὸς, ἐὰν χρήματα δῷ ἐν χρήσει, τὰ χρήματα λάβῃ· ἐὰν δὲ εἶδος, ὅσον δέδωκε λάβῃ, καὶ ἵνα πρὸ τῶν κε' ἐνιαυτῶν, μήτε διάκονοι χειροτονῶνται· ἀλλὰ καὶ οἱ ἀναγνῶσται τὸν δῆμον μὴ προσκυνῶσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιδ', ιε'.

ιδ'. Ὁ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κρατείτω κανὼν καὶ ἐν τούτῳ, ὥστε πρεσβύτερον πρὸ λ' ἐτῶν μὴ χειροτονεῖσθαι, κἂν πάνυ ᾖ ἄξιος ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀποτηρεῖσθαι. Ὁ γὰρ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει ἐβαπτίσθη, καὶ ἤρξατο διδάσκειν· ὁμοίως μήτε διάκονον πρὸ τῶν κε' ἐτῶν, ἢ διακόνισσαν πρὸ τῶν μ' χρόνων χειροτονείσθω.

ιε'. Ὑποδιάκονος μὴ ἥττων τῶν κε' χειροτονείσθω ἐνιαυτῶν. Εἰ δέ τις τῶν ἐν οἱῳοῦν ἱερατικῇ καταστάσει παρὰ τοὺς ὁρισθέντας χειροτονηθείη χρόνους, καθαιρείσθω.

Ἡ θ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐ συγχωρεῖ γίνεσθαι διακόνισσαν, τὴν μὴ ὑπερβᾶσαν τὸν ξ' ἐνιαυτόν· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν, ἐτῶν αὐτὴν εἶναι θέλει ν', ὡς εἴ γε, διά τινα αἰτίαν ἀναγκαίαν, ἐλάττων οὖσα ταύτης τῆς ἡλικίας ἐχειροτονήθη, βούλεται μοναστηρίῳ ἐμβληθῆναι, ἐν ᾧ ἀνδρῶν ἐπιμιξία οὐκ ἔστιν, οὔτε αὐτεξούσιος δίαιτα· ἡ μέν τοι β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐ θέλει διακόνισσαν ἐκκλησίας γίνεσθαι, τῶν μ' ἐτῶν ἥττονα. Ἡ αὐτὴ δὲ διάτ. φησὶ, τὸν χειροτονούμενον πρεσβύτερον μὴ ὀφείλειν εἶναι ἥττονα τῶν λ' ἐτῶν, καὶ κε' τὸν διάκονον, τὸν δὲ ἀναγνώστην ιη', καὶ τὸν ἐπίσκοπον λε'· ἡ δὲ ιζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. θέλει αὐτὸν ὑπερβεβηκέναι τὰ λ' ἔτη.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ ποιήσεως χωρεπισκόπων, καὶ πότε, καὶ πῶς προσφέρουσιν ἢ μεταδιδόασι, καὶ τίνας χειροτονοῦσιν ἢ οὔ.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Χωρεπισκόποις μὴ ἐξεῖναι πρεσβυτέρους ἢ διακόνους χειροτονεῖν· ἀλλὰ μὴν μηδὲ ἐπισκόποις πόλεως, χωρὶς τοῦ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου μετὰ γραμμάτων, ἐν ἑτέρᾳ παροικίᾳ.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι ἐν τῷ κυριακῷ τῆς πόλεως προσφέρειν οὐ δύνανται, παρόντος ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρων πόλεως, οὔτε μὴν ἄρτον διδόναι ἐν εὐχῇ οὐδὲ ποτήριον· ἐὰν δὲ ἀπῶσι, καὶ εἰς εὐχὴν κληθῇ, μόνος δίδωσιν.

[16] II Tim. II, 4. [17] Carthag. III, cap. 19. [18] Carthag. III, cap. 16.

NOTÆ.

(47-30) Et Ferrandus cap. 129, et conc. Carthag. tit. 27.

(31) Ms. *Si commodaverit pecuniam, et pecuniam accipiat.*

(32) Concil. Carthag. III, cap. 4, et Ferrandus. cap. 121, ex concil. Carthag. tit. 9.

(33) Egbertus Eborac. tit. 91, addit: « *Nisi rationabili necessitate cogente.* »

A

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ι'.

ι'. Τοὺς ἐν ταῖς κώμαις ἢ χώραις, ἢ τοὺς καλουμένους χωρεπισκόπους, εἰ καὶ χειροθεσίαν εἶεν ἐπισκόπων εἰληφότες, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ εἰδέναι τὰ ἑαυτῶν μέτρα, καὶ διοικεῖν τὰς ὑποκειμένας αὐτοῖς ἐκκλησίας, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι φροντίδι καὶ κηδεμονίᾳ, καθιστᾷν τε ἀναγνώστας καὶ ὑποδιακόνους καὶ ἐξορκιστάς, καὶ τῇ τούτων ἀρκεῖσθαι προαγωγῇ, μήτε δὲ πρεσβύτερον μήτε διάκονον χειροτονεῖν τολμᾷν δίχα τοῦ ἐν τῇ πόλει ἐπισκόπου, ᾗ ὑπόκειται αὐτός τε καὶ ἡ χώρα. Εἰ δὲ τολμήσειέ τις παραβῆναι τὰ ὁρισθέντα, καθαιρεῖσθαι αὐτὸν καὶ ἧς μετέχει τιμῆς· χωρεπίσκοπον δὲ γίνεσθαι ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ᾗ ὑπόκειται ἐπισκόπου.

Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους ἐπιστολῆς, ὥστε μὴ γίνεσθαι χωρὶς αὐτοῦ ὑπηρέτας παρὰ τοὺς κανόνας.

B

Πάνυ με λυπεῖ ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τοῦ ἑπτὰ καὶ μόνους εἶναι διακόνους ὀφείλειν, κἂν ἡ πόλις μεγάλη ᾖ.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιδ', ιε'.

ιδ'. Οἱ δὲ χωρεπίσκοποι εἰσὶ μὲν εἰς τύπον τῶν ο', ὡς δὲ συλλειτουργοὶ, διὰ τὴν σπουδὴν τὴν εἰς τοὺς πτωχοὺς, προσφέρουσι τιμώμενοι.

ιε'. Διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη ᾖ ἡ πόλις· πεισθήσῃ δὲ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ις'.

ις'. Ἐπειδὴ αἱ τῶν Πράξεων βίβλοι, ἑπτὰ διακόνους ὑπὸ τῶν ἀποστόλων κατασταθῆναι παραδιδόασιν, οἱ δὲ τῆς κατὰ Νεοκαισάρειαν συνόδου οὕτως ἐν τοῖς ἐκτεθεῖσι παρ' αὐτῶν κανόσι σαφῶς διεξῆλθον, ὅτι διάκονοι ἑπτὰ ὀφείλουσιν εἶναι κατὰ τὸν κανόνα, κἂν πάνυ μεγάλη ἡ πόλις εἴη, πεισθήσῃ δὲ ἐκ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων· ἡμεῖς τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ τὸν νοῦν ἐφαρμόσαντες τῶν Πατέρων, εὕρομεν ὡς ὁ λόγος αὐτοῖς οὐ περὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακονουμένων ἀνδρῶν ἦν, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐν ταῖς χρείαις τῶν τραπεζῶν ὑπουργίας· τῆς τῶν Πράξεων βίβλου οὕτως ἐχούσης· *Ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις πληθυνόντων τῶν μαθητῶν, ἐγένετο γογγυσμὸς τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν· προσκαλεσάμενοι δὲ οἱ δώδεκα τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν, εἶπον· Οὐκ ἀρεστόν ἐστιν ἡμᾶς καταλείψαντας τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, διακονεῖν τραπέζαις· ἐπισκέψασθε οὖν, ἀδελφοὶ, ἄνδρας ἐξ ὑμῶν μαρτυρουμένους ἑπτὰ, πλήρεις Πνεύματος ἁγίου καὶ σοφίας, οὓς καταστήσομεν ἐπὶ τῆς χρείας ταύτης· ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου προσκαρτερήσομεν. Καὶ ἤρεσεν ὁ λόγος ἐπὶ παντὸς τοῦ πλήθους· καὶ ἐξελέξαντο Στέφανον ἄνδρα πλήρη πίστεως καὶ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Φίλιππον, καὶ Πρόχορον, καὶ Νικάνορα, καὶ Τίμωνα, καὶ Παρμενᾶν, καὶ Νικόλαον προσήλυτον Ἀντιοχέα, οὓς ἔστησαν ἐνώπιον τῶν ἀποστόλων.* Ταῦτα διερμηνεύων ὁ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος,

Concilii Antiocheni canon 10.

10. Ii qui sunt in vicis vel pagis, qui dicuntur chorepiscopi, etiamsi episcopi ordinationem manuumve impositionem acceperint, visum est, ut suum modum sciant, et sibi subjectas ecclesias administrent, earumque cura et sollicitudine gerenda contenti sint: constituant autem lectores, hypodiaconos et exorcistas, et eorum promotionem sufficere existiment, nec presbyterum, nec diaconum ordinare audeant absque urbis episcopo, cui subjicitur ipse et regio. Si quis autem ea quæ definita sunt transgredi audeat, ipse quoque deponatur ab eo honore quem habet. Fiat autem chorepiscopus ab episcopo civitatis, cui subjicitur.

98 *Basilii ex epistola ad chorepiscopos, Quod non oporteat fieri ministros contra canones.*

Permolestum mihi, etc. *Ut pag.* 490.

CAP. XXX. — *Ut in unaquaque urbe, etiamsi magna sit, non sint diaconi plus quam septem.*

Concilii Neocæsarensis canones 14, 15.

14. Chorepiscopi autem sunt quidem in figura septuaginta: ut autem comministri, propter studium in pauperes, offerunt honorati.

15. Diaconi septem esse debent ex canone, etiamsi sit magna civitas. Ejus autem rei fidem faciet liber Actorum.

Concilii œcumenici VI *canon* 16.

C

16. Quoniam Actuum liber septem diaconos ab apostolis constitutos esse tradit, Neocæsarensis autem synodus[19] sic in a se editis canonibus aperte disseruit; quod septem debent esse diaconi ex canone, etiamsi sit valde magna civitas, ex libro autem Actuum persuadeberis: nos cum dicto apostolico Patrum mentem adaptassemus, invenimus eos esse locutos non de viris, qui ministrant mysteriis, sed de ministerio quod in usu mensarum adhibebatur, cum liber Actuum sic habeat: *In diebus illis cum discipulorum multitudo cresceret, fuit Græcorum murmur adversus Hebræos, quod despiciebantur eorum viduæ in ministerio quotidiano.* **99** *Duodecim ergo, accersita discipulorum multitudine dixerunt: Non placet, ut verbo Dei relicto mensis serviamus; providete ergo, fratres, viros*

D

ex vobis, de quibus bonum sit testimonium, septem, Spiritu sancto et sapientia plenos, quos in hoc usu constituemus: nos autem in oratione et verbi ministerio fortiter perseverabimus. Et placuit sermo coram omni multitudine, et elegerunt Stephanum virum plenum fide et Spiritu sancto, Philippum, et Prochorum, et Nicanorem, et Timonem, et Parmenam, et Nicolaum proselytum Antiochenum, quos statuerunt coram apostolis[20]. Hæc interpretans Ecclesiæ doctor Joannes Chrysostomus[21], sic prosequitur: Est operæ pretium admirari, quomodo non est scissa multitudo in virorum electione, quomodo non sunt ab ipsis rejecti ac reprobati apostoli. Quamnam autem habebant hi auctoritatem,

[19] Can. 15. [20] Act. VI, 1-7. [21] Homil. 13 in *Acta.*

et quam acceperunt ordinationem, scire est necessarium. Numquid diaconorum? Atqui hoc non est in ecclesiis. Sed est presbyterorum dispensatio? Atqui nullus adhuc erat episcopus, sed soli apostoli. Unde nec diaconorum, nec presbyterorum nomen existimamus apertum esse ac manifestum. Propter hoc ergo nos quoque prædicamus, ut prædicti septem diaconi non de iis accipiantur, qui mysteriis serviunt, ut est prius exposita doctrina, sed eos esse quibus fuit concredita ac tradita dispensatio communi eorum usu, qui tunc collecti fuerant (34), qui nobis in hoc quoque forma fuere humanitatis et studii in eos qui indigent.

A οὕτως διέξεισι· Θαυμάσαι ἄξιον πῶς οὐκ ἴσχύσθη τὸ πλῆθος ἐπὶ τῇ αἱρέσει τῶν ἀνδρῶν, πῶς οὐκ ἀπεδοκιμάσθησαν ὑπ' αὐτῶν οἱ ἀπόστολοι· ὁποῖον δὲ ἄρα ἀξίωμα εἶχον οὗτοι, καὶ ποίαν ἐδέξαντο χειροτονίαν, ἀναγκαῖον μαθεῖν· ἄρα τὴν τῶν διακόνων; καὶ μὴν τοῦτο ἐν ταῖς ἐκκλησίαις οὐκ ἔστιν· ἀλλὰ τῶν πρεσβυτέρων ἐστὶν ἡ οἰκονομία; Καίτοι οὐδέπω οὐδεὶς ἐπίσκοπος ἦν, ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι μόνον· ὅθεν οὔτε διακόνων, οὔτε πρεσβυτέρων εἶναι τὸ ὄνομα δῆλον φανερόν. Ἐπὶ τούτοις οὖν κηρύσσομεν καὶ ἡμεῖς, ὥστε τοὺς προειρημένους ἑπτὰ διακόνους, μὴ ἐπὶ τῶν τοῖς μυστηρίοις διακονουμένων λαμβάνεσθαι, κατὰ τὴν προερμηνευθεῖσαν διδασκαλίαν, ἀλλὰ τοὺς τὴν οἰκονομίαν τῆς κοινῆς χρείας τῶν τότε συνηθροισμένων ἐγχειρισθέντας, τούτους ὑπάρχειν, οἳ τύπος ἡμῖν κἀν τούτῳ γεγόνασι τῆς περὶ τοὺς δεομένους φιλανθρωπίας τε καὶ σπουδῆς.

Textus. Const. I, tit. 1 Novellarum dicit, quod eorum numerum, qui in unaquaque ecclesia ministrant, redituum **100** quantitas et inveterata consuetudo definiat. Const. vero 9 ejusdem tit. jubet, ut in Magna ecclesia Constantinopolitana sint presbyteri sexaginta, diaconi centum, diaconissæ viginti, subdiaconi nonaginta, lectores centum et decem, cantores viginti quinque, ostiarii centum. Ejusdem autem tit. const. 10, vult, ut in aliis ecclesiis servetur ab initio definitum statutum. Cæterum per formam domini Heraclii constituti sunt in eadem Magna ecclesia presbyteri octoginta, diaconi quinquaginta, diaconissæ quadraginta, subdiaconi septuaginta, lectores centum sexaginta, cantores viginti quinque, ostiarii septuaginta quinque.

B Ἡ δὲ α' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησι, ὅτι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐκκλησίᾳ λειτουργούντων, ἡ ποσότης τῆς προσόδου καὶ ἡ κρατήσασα ὁρίζει συνήθεια. Ἡ δὲ θ' τοῦ αὐτοῦ τίτλου, τάττει ἐν τῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως πρεσβυτέρους ξ', διακόνους ρ', διακονίσσας μ', ὑποδιακόνους ϛ', ἀναγνώστας ρι', ψάλτας κε', θυρωροὺς ρ'· ἡ δὲ ι' τοῦ αὐτοῦ τίτ. διάτ. βούλεται ἐν ταῖς ἄλλαις ἐκκλησίαις φυλάττεσθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς ὁρισθὲν στατοῦτον. Ἀπὸ δὲ τύπου τοῦ δεσπότου Ἡρακλείου ὡρίσθησαν ἐν τῇ αὐτῇ Μεγάλῃ ἐκκλησίᾳ πρεσβύτεροι π', διάκονοι ρν', διακόνισσαι μ', ὑποδιάκονοι ο', ἀναγνῶσται ρξ', ψάλται κε', θυρωροὶ οε'.

CAP. XXXI. — *Quinam sint clerici, sive quinam ad ecclesiasticum ordinem pertinentes?*

Concilii Laodiceni canon 24.

24. Quod non oportet sacratos, a presbyteris usque ad diaconos, et deinceps quemlibet ecclesiastici ordinis usque ad ministros, vel lectores, vel cantores, vel exercitatorum ordines, in cauponam ingredi.

Textus. Const. II, tit. 1 Novellarum, presbyteros, diaconos, lectores, cantores, clericos [esse] dicit. Quin exorcistarum etiam et ostiariorum const. 6, tit. 3, lib. I. cod. meminit.

C ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Τίνες εἰσὶ κληρικοί, ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως;*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'.

κδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, ἕως ὑπηρετῶν, ἢ ἀναγνωστῶν, ἢ ψαλτῶν, ἢ ἐπορκιστῶν, ἢ θυρωρῶν, ἢ τοῦ τάγματος τῶν ἀσκητῶν, εἰς καπηλεῖον εἰσιέναι.

Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν κληρικοὺς ἔχει, πρεσβυτέρους, διακόνους, ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας. Ἡ μέντοι ϛ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. καὶ ἐξορκιστῶν καὶ πυλωρῶν μέμνηται.

CAP. XXXII. — *Ne is ordinetur cujus uxor fuerit adultera. Quid autem si clerici uxor adulterium committat?*

Concilii Neocæsariensis canon 8.

8. Si alicujus uxor, cum esset laicus, adulterata fuisse convicta fuerit, is non potest ad ministerium accedere. **101** Sin autem etiam post ordinationem adulterata fuerit, debet eam dimittere. Quod si cohabitet, non potest sibi commissum ministerium exsequi.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'.— *Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι οὔτινος ἡ γυνὴ ἐμοιχεύθη· καὶ ἐὰν γυνὴ κληρικοῦ*
D *μοιχευθῇ.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'.

η'. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, ἐὰν ἐλεγχθῇ φανερῶς, ὁ τοιοῦτος εἰς ὑπηρεσίαν ἐλθεῖν οὐ δύναται· ἐὰν δὲ μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθῇ, ὀφείλει ἀπολῦσαι αὐτήν· ἐὰν δὲ συζῇ, οὐ δύναται ἔχεσθαι τῆς ἐγχειρισθείσης αὐτῷ ὑπηρεσίας.

Textus. Etiam civilis lex, quoscunque uxores suas adulteras non repudiant, punit. Const. autem 2, tit. 9, lib. IX cod. lenonem esse dicit eum, qui uxorem suam in adulterio deprehensam, in matri-

Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος πάντας τοὺς τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν μοιχευομένας, μὴ ἀπολύοντας τιμωρεῖται· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. λέγει, ὅτι προαγωγός ἐστιν ὁ τὴν αὐτοῦ γαμετὴν μοιχευ-

(34) « Qui cum apostolis congregati erant, et crediderant, » inquit Zonaras. *Hard.*

θεῖσαν μὴ ἀπολύσας· οὐ μὴν ὁ ψιλῶς ὑποπτεύσας. Σήμερον δὲ καὶ μετὰ δίκην δύναται ὁ ἀνὴρ ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ μοναστηρίου τὴν μοιχευθεῖσαν αὐτοῦ γυναῖκα, κατὰ τὴν παρατήρησιν τῆς περὶ *repudium* ρμ' νεαρᾶς.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι κληρικοὺς ἀπολελυμένως, ἀλλὰ πάντως εἰς ἐκκλησίαν ἢ εἰς μοναστήριον.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ς'.

ς'. Μηδένα ἀπολελυμένως χειροτονεῖσθαι, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον, μήτε ὅλως τινὰ τῶν ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τάγματι, εἰ μὴ ἰδικῶς ἐν ἐκκλησίᾳ πόλεως ἢ κώμης, ἢ μαρτυρείῳ ἢ μοναστηρίῳ, ὁ χειροτονούμενος ἐπικηρύττοιτο· τοὺς δὲ ἀπολύτως χειροτονουμένους, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος ἄκυρον ἔχειν τὴν τοιαύτην χειροθεσίαν, καὶ μηδαμοῦ δύνασθαι ἐνεργεῖν, ἐφ' ὕβρει τοῦ χειροτονήσαντος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — *Περὶ περιοδευτῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἐκκλησιῶν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

νζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις, καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς· τοὺς μέντοι ἤδη προκατασταθέντας, μηδὲν πράττειν ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου τοῦ ἐν τῇ πόλει· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους, μηδὲν πράττειν ἄνευ τῆς γνώμης τοῦ ἐπισκόπου.

Ἡ δὲ ια' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. λέγει, ἐκ τῶν χωρίων καὶ τῶν κωμῶν, καὶ οὐκ ἔξωθεν εἰς τὰς ἐκκλησίας αὐτῶν χειροτονεῖσθαι, ὥστε συντελεῖν τὴν ἰδίαν καπιτατιόνα καὶ τὸ δημόσιον. Ἡ δὲ ις' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτλου, καὶ ἡ β' τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φασὶ τοὺς ἐναπογράφους, καὶ ἀκόντων τῶν δεσποτῶν, ἐν ταῖς κατ' αὐτοὺς κτήσεσι χειροτονεῖσθαι· ἐφ' ᾧ διὰ τῶν δεσποτῶν τὴν καπιτατιόνα συντελεῖν, καὶ δι' ὑποκαταστάτου λειτουργεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως εἶναι τοὺς κληρικοὺς τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρείων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν η'.

η'. Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρείων, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει ἐπισκόπων κατὰ τὴν τῶν ἁγίων Πατέρων παράδοσιν διαμενέτωσαν, καὶ μὴ κατὰ αὐθάδειαν ἀφηνιάτωσαν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου. Οἱ δὲ τολμῶντες ἀνατρέπειν τὴν τοιαύτην διατύπωσιν καθ' οἱονδήποτε τρόπον, καὶ μὴ ὑποταττόμενοι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, εἰ μὲν εἶεν κληρικοὶ, τοῖς τῶν κανόνων ὑποκείσθωσαν ἐπιτιμίοις· εἰ δὲ μονάζοντες ἢ λαϊκοὶ, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ δούλων κληρουμένων.*

Ἀποστόλων κανὼν πβ'.

πβ'. Οἰκέτας εἰς κλῆρον προχειρίζεσθαι ἄνευ τῆς τῶν δεσποτῶν γνώμης, οὐκ ἐπιτρέπομεν ἐπὶ λύπῃ τῶν κεκτημένων· οἴκων γὰρ ἀνατροπὴν τὸ τοιοῦτο ἐργάζεται. Εἰ δέ ποτε καὶ ἄξιος φανείη οἰκέτης πρὸς χειροτονίαν βαθμοῦ, οἷος καὶ ὁ ἡμέτερος Ὀνήσιμος

A monio detinuerit: non autem, etiam qui adulteram solummodo suspectam habuerit. Hodie vero etiam post condemnationem potest maritus uxorem suam adulteram e monasterio recipere: [idque] secundum observationem Novellæ 134, de repudiis.

CAP. XXXIII. — *Ne clerici libere ordinentur, sed omnino vel certæ ecclesiæ vel monasterio deputentur.*

Concilii Chalcedonensis canon 6.

6. Nullum absolute ordinari, nec presbyterum, nec diaconum, nec omnino aliquem eorum qui sunt in ordine ecclesiastico, nisi specialiter in ecclesia civitatis, vel pagi, vel martyrio, vel monasterio is qui ordinatur, designetur. Eos autem qui absolute ordinantur, decrevit sancta synodus irritam ac in-
B validam habere ejusmodi manuum impositionem, et nusquam exercere ac operari posse ad ejus qui ordinavit injuriam.

CAP. XXXIV. — *De periodeutis et de ecclesiis rusticanis.*

Concilii Laodiceni canon 57.

57. Quod non in vicis et pagis episcopos constitui, sed **102** periodeutas, hoc est, circumcursatores; eos autem qui prius constituti fuerunt, nihil agere sine mente episcopi qui est in civitate. Similiter autem et presbyteros nihil agere sine mente episcopi.

Textus. Const. II, tit. 3, lib. I, dicit, ex [ipsis] possessionibus et vicis, non autem aliunde, in
C ecclesias ipsorum ordinari [debere], ut propriam capitationem ac vectigal contribuant. Constit. vero 16 ejusdem tit. et 2, tit. Novellarum aiunt, censibus annotatos, etiam invitis [agri] dominis, in iis vicis in quibus mansitant, ordinari: [ita tamen,] ut capitationem contribuere, et per substitutos ruralia obsequia exsequi, per dominos compellantur.

CAP. XXXV. — *Ut episcopo urbis subsint clerici tam in hospitibus pauperum, quam in monasteriis, vel locis quæ dicuntur martyria versantes.*

Concilii Chalcedonensis canon 8.

8. Clerici ptochotrophiorum, monasteriorum et templorum martyrum, sub potestate episcoporum,
D qui sunt in unaquaque civitate, ex sanctorum Patrum traditione, permaneant, et non per arrogantiam se a proprio episcopo, imperium ejus detrectantes, subducant. Qui hanc autem constitutionem avertere ausi fuerint, si autem monachi, vel laici, sint excommunicati.

CAP. XXXVI. — *De servis qui in clerum recipiuntur.*

Apostolorum canon 82.

82 [81]. Servos in clerum provehi sine voluntate
103 dominorum, non permittimus, ad eorum qui possident molestiam. Domorum enim eversionem talia efficiunt. Si quando autem etiam dignus servus visus sit, qui ad gradum eligatur, qualis noster

quoque Onesimus visus est, et domini concesserint ac liberaverint, et ædibus emiserint, fiat.

Const. 36, tit. 39 lib. I, cod. ait servum ne volente quidem domino clericum fieri, nisi prius manumittatur. Const. 2, tit. 1 Novellarum ait : Si sciente neque contradicente domino clericus factus fuerit, [eum] liberum esse, ac fieri ingenuum. Si vero [dominus] cum ignorasset, intra annum [illi suam] fortunam ostendat, [eum illum posse] recipere. [Denique] liberum factum, si mundanus fiat, domino suo in servitutem tradi. Eadem const. dicit episcopatum a servili atque ascriptitiorum conditione, et a patria potestate liberare. Quod ipsum sane etiam Novella 81, quæ tradit, per quas dignitates curiæ [nexu] patriaque potestate quis liberetur.

CAP. XXXVI. — *De diaconissis, et quod mulier presbyteralem dignitatem non obtineat.*

Concilii Nicæni canon 19.

19. De Paulianistis, qui deinde ad ecclesiam confugerunt, statutum est, ut ii omnino rebaptizentur. Si qui vero tempore præterito in clericorum numero erant, si quidem a culpa et reprehensione aliqui visi fuerint, rebaptizati ordinentur a catholicæ **104** Ecclesiæ episcopo. Si vero examinatio eos non esse aptos deprehendit, deponi eos oportet. Similiter autem et de diaconissis, et omnino de omnibus qui inter clericos annumerantur, eadem forma servabitur. Diaconissarum autem meminimus quæ in habitu quidem censentur, quoniam nec ullam habent manuum impositionem, ut omnino inter laicos ipsæ connumerentur.

Concilii Laodiceni canon 11.

11. Non oportere eas quæ dicuntur presbyteræ et præsidentes, in ecclesiis constitui.

Concilii Chalcedonensis canon 15.

15. Diaconissam non esse mulierem, etc., *ut pag.* 550.

Concilii œcumenici sexti canon 14.

14. Sanctorum divinorumque Patrum, etc., *ut pag.* 551.

CAP. XXXVIII. — *Quatenus per ordinationem peccata solvantur.*

Concilii Neocæsariensis canon 9.

9. Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, etc., *ut pag.* 547.

A ἐφάνη, καὶ συγχωρήσουσιν οἱ δεσπόται καὶ ἐλευθερώσουσι, καὶ τοῦ οἴκου ἑαυτῶν ἐξαποστείλωσι, γινέσθω.

Ἡ δὲ λϛ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ., φησὶν, ὅτι δοῦλος, οὔτε κατὰ γνώμην τοῦ δεσπότου κληροῦται, εἰ μὴ πρότερον ἐλευθερωθῇ. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν ὅτι ἐὰν γινώσκοντος καὶ μὴ ἀντιλέγοντος τοῦ δεσπότου κληρωθῇ, ἐλευθεροῦται καὶ εὐγενὴς γίνεται. Εἰ δὲ ἠγνόησεν εἴσω ἐνιαυτοῦ δεικνὺς τὴν τύχην, λαμβάνει αὐτόν. Ὁ δὲ ἐλευθερούμενος, ἐὰν κοσμικὸς γένηται, παραδίδοται εἰς δουλείαν τῷ δεσπότῃ αὐτοῦ. Ἡ δὲ αὐτὴ διάταξις λέγει, ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ, καὶ δουλικῆς καὶ ἐναπογράφου τύχης ἐλευθεροῖ καὶ ὑπεξουσιότητος· τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἡ οε' νεαρὰ ἡ διαλαμβάνουσα διὰ ποίων ἀξιωμάτων B βουλευτηρίου τις ἐλευθεροῦται καὶ ὑπεξουσιότητος· ἡ γὰρ σ' νεαρὰ ἐπισκόπων οὐ μέμνηται.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ διακονισσῶν, καὶ ὅτι γυνὴ οὐ γίνεται πρεσβυτέρα.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιθ'.

ιθ'. Περὶ τῶν Παυλιανισάντων, εἶτα προσφυγόντων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος. Εἰ δέ τινες τῷ παρεληλυθότι χρόνῳ ἐν τῷ κλήρῳ ἐξητάσθησαν, εἰ μὲν ἄμεμπτοι καὶ ἀνεπίληπτοι φανεῖεν, ἀναβαπτισθέντες χειροτονείσθωσαν ὑπὸ τοῦ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισκόπου. Εἰ δὲ ἡ ἀνάκρισις ἀνεπιτηδείους αὐτοὺς εὑρίσκει, καθαιρεῖσθαι αὐτοὺς προσήκει. Ὡσαύτως δὲ καὶ περὶ τῶν διακονισσῶν, καὶ ὅλως περὶ τῶν ἐν C τῷ κανόνι ἐξεταζομένων, ὁ αὐτὸς τύπος περιφυλαχθήσεται, ἐμνήσθημεν δὲ τῶν διακονισσῶν τῶν ἐν τῷ σχήματι ἐξετασθεισῶν, ἐπεὶ μηδὲ χειροθεσίαν τινὰ ἔχουσιν· ὥστε ἐξάπαντος ἐν τοῖς λαϊκοῖς αὐτὰς ἐξετάζεσθαι.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ια'.

ια'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς λεγομένας πρεσβύτιδας, ἤτοι προκαθημένας, ἐν ἐκκλησίᾳ καθίστασθαι.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιε'.

ιε'. Διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιδ'.

ιδ'. Ὁ τῶν ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. — *Περὶ τῶν διὰ τῆς χειροτονίας λυομένων ἁμαρτημάτων.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'.

θ'. Πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι, κ. τ. λ.

ΤΙΤΛΟΣ Βʹ.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΝ ΣΚΕΥΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΘΗΜΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΠΑΡΑ ΓΝΩΜΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΙΣΤΩΝΤΩΝ ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΑ.

—

105

TITULUS II.

DE EXSTRUCTIONE ECCLESIARUM, ET DE SACRIS VASIS ATQUE DONARIIS, ET DE CLERICIS PRÆTER SENTENTIAM EPISCOPI ALTARIA ERIGENTIBUS.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.— *Περὶ καθιερώσεως ἐκκλησιῶν καὶ μαρτυρείων μὴ ἐχόντων λείψανα ἁγίων.* A

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ϛʹ, πγʹ.

Ὥστε χρίσμα ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι.

ϛʹ. Φουρτουνάτος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν ταῖς προλαβούσαις συνόδοις μεμνήμεθα τὰ ὁρισθέντα, ὥστε χρίσμα, ἢ καταλλαγὴν μετανοούντων, ἢ χορῶν, καὶ τόπων, καὶ ναῶν καθιέρωσιν ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι· ἐὰν δέ τις ἀναφυῇ τοῦτο πράττων, τί δεῖ περὶ τούτου ὁρίσαι; Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τὸ ὑμέτερον ἀξίωμα ἤκουσε τὸ ἀνενεχθὲν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Φουρτουνάτου, τί πρὸς ταῦτα λέγετε; Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη· Χρίσματος ποίησις, καὶ χορῶν καθιέρωσις, ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γένηται, μήτε δὲ καταλλάξαι B τινὰ εἰς δημοσίαν λειτουργίαν πρεσβυτέρῳ ἐξεῖναι,· τοῦτο πᾶσιν ἀρέσκει.

Περὶ τῶν πλαστῶν μνημείων τῶν μαρτύρων.

πγʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα τὰ πανταχοῦ ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς ἀμπελῶνας θυσιαστήρια, ὡσανεὶ εἰς μνήμην μαρτύρων καθιστάμενα, ἐν οἷς οὐδὲ ἓν σῶμα ἢ λείψανα μαρτύρων ἀποκείμενα δείκνυται, ἀπὸ τῶν ἐντοπίων ἐπισκόπων εἰ ἔστι δυνατὸν καταστρέφωνται. Εἰ δὲ τοῦτο θορύβοις δημοτικοῖς οὐ συγχωρεῖται, ὅμως τὰ πλήθη νουθετηθῶσι μὴ ὀχλαγωγεῖν τοὺς τόπους ἐκείνους· καὶ ἵνα οἱ τὰ ὀρθὰ φρονοῦντες μηδεμιᾷ δεισιδαιμονίᾳ τῶν τοιούτων τόπων καταδεσμῶνται· καὶ παντελῶς μηδὲ μνήμη μαρτύρων ἐπιτελεσθῇ, εἰ μή που ἢ σῶμα ἤ τινα C λείψανα ὦσιν, ἢ ἀρχαιογονία τινὸς οἰκήσεως, ἢ κτίσεως, ἢ πάθους πιστῇ ἀρχαιότητι παραδίδοται· ὅσα γὰρ δι' ἐνυπνίων καὶ ματαίων ἀποκαλύψεων ἀνθρώπων τινῶν ὁπουδήποτε καθίστανται θυσιαστήρια, παντὶ τρόπῳ τὰ τοιαῦτα ἀποδοκιμασθῶσιν.

Συνόδου Νικαίας τὸ βʹ, κανὼν ζʹ, ιζʹ.

Ὅτι τοὺς ἐγκαινισθέντας ναοὺς ἐκτὸς καταθέσεως ἁγίων λειψάνων, δέον ἀναπληρωθῆναι.

ζʹ. Ἔφη Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος· *Τινῶν ἀνθρώπων αἱ ἁμαρτίαι πρόδηλοί εἰσι, τισὶ δὲ καὶ*

CAPUT PRIMUM. — *De consecratione ecclesiarum et martyriorum quæ sanctorum reliquiis carent.*

Concilii Carthaginensis canon 6, 83.

Ut chrisma a presbyteris non fiat [11].

6. Fortunatus episcopus dixit: In præteritis conciliis statutum [*mss.* constituta] meminimus esse, ut chrisma vel reconciliatio pœnitentium, necnon et puellarum consecratio, a presbyteris non fiant: si quis autem emerserit hoc faciens, quid de eo [*mss.* de hoc] statuendum sit? Aurelius episcopus dixit: Audivit dignatio vestra suggestionem fratris et coepiscopi nostri Fortunati; quid ad hæc dicitis? Ab universis episcopis dictum est: Chrismatis [*ms.* chrismæ] confectio, et puellarum consecratio a presbyteris non fiat: vel reconciliare quemquam in publica missa presbytero non licere, hoc omnibus placet.

De monumentis martyrum factitiis.

83. Item [12], ut altaris quæ passim per agros et per vias tanquam memoriæ martyrum constituuntur, in quibus nullum corpus aut reliquiæ martyrum conditæ probantur, ab episcopis qui locis eisdem præsunt **106**, si fieri potest, evertantur. Si autem hoc per tumultus populares non sinitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequentent, ut qui recte sapiunt, nulla ibi superstitione devincti teneantur. Et omnino nulla memoria martyrum probabiliter acceptetur, nisi ubi corpus aut aliquæ reliquiæ sunt, origo alicujus habitationis vel passionis fidelissima origine traditur. Nam quæ per somnia et per inanes quasi revelationes quorumlibet hominum ubicunque constituuntur altaria, omni modo improbentur.

Concilii Nicæni II canones 7 et 17.

Templis quæ absque depositione sacrarum reliquiarum fuerunt dedicata, fieri debet depositio.

7. Ait Paulus divinus apostolus: *Quorumdam hominum peccata sunt manifesta, nonnullos autem con*

[11] Cartag. II, can. 3. [12] Concilium Carthag. V, c. 14; concilium Afric., c. 50.

sequuntur [17]. Præcedentibus autem peccatis, alia quoque ea sequuntur. Impiam ergo hæresim eorum, qui Christianos accusant, alia quoque impia consecuta sunt. Quemadmodum enim venerabilium imaginum aspectum ex ecclesia sustulerunt, alios quoque mores reliquerunt, quos quidem oportet renovari, et tam ex jure scripto sic observari. Quæcumque ergo templa consecrata sunt absque sacris reliquiis martyrum, in iis fieri statuimus reliquiarum depositionem cum consuetis precibus. Episcopus autem posthac templum consecrans sine sanctis reliquiis, deponatur, ut qui ecclesiasticas traditiones transgressus sit.

Ne quis cum non habeat quæ ad perfectionem pertinent oratoria ædificare aggrediatur.

17. Quidam monachi suis **107** monasteriis relictis, ut qui imperare desiderent, et parere recusant, oratoria ædificare aggrediuntur, cum ea non habeant quæ ad perfectionem pertinent. Si quis ergo hoc facere aggressus fuerit, prohibeatur ab ejus loci episcopo. Si quis autem ea habet quæ ad perfectionem sufficiunt, quæ ab ipso deliberata sunt, ad finem deducantur. Idem autem servetur in laicis et clericis.

Textus. In cap. 14, tit. 3 præsentis operis transcripsi, quomodo fiat ecclesia. Dicit vero etiam const. 15, tit. 2, lib. I cod. quod si quis rem mobilem, immobilem, aut seipsam moventem, personæ [cujuspiam] martyris, aut prophetæ, aut angeli, tanquam ipsi oratorium exstructurus donaverit, donationemque ubi oportet, in acta retulerit : cogatur opus, quanquam cœptum non sit, cum hæredibus adimplere, [eo] que adimpleto donationem conferre. Idemque de xenodochio, nosocomio, atque ptochio [dicit. Tum etiam] episcopis et œconomis, ut hos urgeret, facultatem esse. Postremo hæc completa, prout donatoribus visum est, ac secundum injunctas præceptiones administrari. Ac const. 45, tit. 3, ejusdem I lib. dicit : Quod si quis aut per institutionem, aut legatum, fideicommissumve, aut mortis causa donationem, piam dispositionem fecerit, cogatur per episcopum mandatarius, etiam si episcopo a testatore prohibitum sit, ne curet, ut si ecclesiam facere ipsi injunctum fuerit, intra triennium illam absolvat: si vero xenonem, intra annum. Etenim dum opus consummetur, recipiendis ægrotis [aliam] domum conduci posse. Deinde eo tempore elapso, episcopum relicta [pariter] cum fructibus atque accessionibus a tempore mortis testatoris exigere : ac ecclesias, **108** xenones, gerontocomia, orphanotrophia, nosocomia, aut ptochia ædificare : [tum] etiam administratores ipsis præficere, nisi testator, quis administrare debeat, expresse dixerit : et tametsi [administratorem testator] nominarit, potestatem [tamen] habere episcopum, ut si male ille administret, [ipsum] removeat, et alium faciat: si vero qui jussus est, ab episcopo interpellatus magistratuum [etiam] admonitionem exspectet,

A ἐπακολουθοῦσιν. Ἁμαρτιῶν οὖν προκαταλαμβανουσῶν, καὶ ἕτεραι ἁμαρτίαι παρέπονται ταύταις· τῇ οὖν ἀσεβεῖ αἱρέσει τῶν Χριστιανοκατηγόρων, καὶ ἄλλα ἀσεβήματα συνηκολούθει. Ὥσπερ γὰρ τὴν τῶν σεπτῶν εἰκόνων ὄψιν ἀφείλοντο ἐκ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἕτερά τινα ἔθη ἀντὶ τοῦ ἀπεδοκίμασαν παραλελοίπασιν, ἃ χρὴ ἀνανεωθῆναι, καὶ κατὰ τὴν ἔγγραφον καὶ ἄγραφον θεσμοθεσίαν οὕτως κρατεῖν· ὅσοι οὖν σεπτοὶ ναοὶ καθιερώθησαν, ἐκτὸς ἁγίων λειψάνων μαρτύρων, ὁρίζομεν ἐν αὐτοῖς κατάθεσιν γενέσθαι λειψάνων, μετὰ τῆς συνήθους εὐχῆς. Ὁ δὲ ἄνευ ἁγίων λειψάνων καθιερῶν ναὸν, καθαιρείσθω, ὡς παραβεβηκὼς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις.

Ὅτι μὴ ἔχων τις τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν, μὴ ἐπιχειροίη κτίζειν εὐκτήριον οἶκον.

B ιζ΄. Ὅτι τινὲς τῶν μοναχῶν καταλιπόντες τὰ ἑαυτῶν μοναστήρια, ὡς ἐφιέμενοι ἄρχειν καὶ τὸ ὑπακούειν ἀπαναινόμενοι, ἐγχειροῦσι κτίζειν εὐκτηρίους οἴκους, τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν μὴ ἔχοντες. Εἴ τις οὖν τοῦτο ἐπιχειρήσοι ποιεῖν, κωλυέσθω ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου· εἰ δὲ τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν ἔχοι, τὰ βεβουλευμένα αὐτῷ εἰς πέρας ἀγέσθωσαν. Τὸ αὐτὸ δὲ φυλαττέσθω καὶ ἐπὶ λαϊκῶν καὶ κληρικῶν.

Ἐν τῷ ιδ΄ κεφαλαίῳ τοῦ γ΄ τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, παρέγραψα πῶς γίνεται ἐκκλησία. Λέγει δὲ καὶ διάτ. ιε΄ τοῦ β΄ τίτ. τοῦ α΄ βιβλ. τοῦ κώδ. ὡς ἐάν τις δωρήσηται πρᾶγμα κινητὸν ἢ ἀκίνητον ἢ αὐτοκίνητον ἢ δίκαιον εἰς πρόσωπον μάρτυρος, ἢ προφήτου,
C ἢ ἀγγέλου, ὡς αὐτοῦ μέλλων εὐκτήριον οἰκοδομῆσαι, καὶ τὴν δωρεὰν ἐμφανίσῃ ἐφ' ὧν ἀναγκαῖόν ἐστιν, ἀναγκάζεται τὸ ἔργον κἂν μὴ ἤρχθη πληροῦν μετὰ κληρονόμων, καὶ πληρωθέντι δοῦναι τὰ τῆς δωρεᾶς. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ξενοδοχείων καὶ νοσοκομείων καὶ πτωχείων· ἀδείας οὔσης τοῖς ἐπισκόποις καὶ οἰκονόμοις ἐνάγειν αὐτούς. Τούτων δὲ πληρουμένων, ἡ διοίκησις κατὰ τὰ δόξαντα τοῖς φιλοτιμησαμένοις καὶ τοὺς ἐπιτεθέντας ὅρους γίνεται, καὶ ἡ με΄ διάτ. τοῦ γ΄ τίτ. τοῦ αὐτοῦ α΄ βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐάν τις εὐσεβῆ ποιήσοιτο διατύπωσιν, ἐν ἐνστάσει ἢ ληγάτῳ, ἢ *fidei commisso mortis causa* δωρεᾷ, ἀνάγκην ἔχει ὁ κελευσθεὶς διὰ τοῦ ἐπισκόπου, κἂν ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ διαθεμένου προνοῆσαι, εἰ μὲν ἐκκλησίαν ἐπετράπη ποιῆσαι, πληροῦν αὐτὴν εἴσω τριετίας· εἰ δὲ
D ξενῶνα, εἴσω ἐνιαυτοῦ· δυνατὸν γὰρ καὶ οἶκον εἰς ἀνάκλισιν τῶν ἀῤῥώστων μισθοῦσθαι, ἕως οὗ τὸ ἔργον πληρωθῇ. Τοῦ δὲ τοιούτου χρόνου παρερχομένου, ἀπαιτεῖ τὸ καταλειφθὲν ὁ ἐπίσκοπος μετὰ καρπῶν καὶ αὐξήσεων ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς τοῦ διαθεμένου τελευτῆς, καὶ ποιεῖται τὰς οἰκοδομὰς τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν ξενώνων, ἢ τῶν γηροκομείων, ἢ ὀρφανοτροφείων, ἢ νοσοκομείων, ἢ πτωχείων, καὶ προχειρίζεται τοὺς διοικητὰς αὐτῶν· εἴ γε μὴ ῥητῶς ὁ τελευτήσας εἶπε τὸν ὀφείλοντα διοικεῖν· εἰ καὶ ὠνόμασεν, ἄδειαν ὁ ἐπίσκοπος ἔχει κακῶς αὐτὸν διαγινόμενον, ἀποκινεῖν, καὶ ποιεῖν ἄλλον. Εἰ δὲ ὁ κελευσθεὶς καὶ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ὀχληθεὶς, ἀρχικὴν ὑπόμνησιν ἀναμείνῃ, δίδωσι διπλοῦν τὸ καταλειφθέν· ῥαθυμοῦντος δὲ τοῦ ἐπισκόπου, ἀναγκάζει πληρωθῆναι τὸ διὰ

τυπωθὲν ὁ μητροπολίτης, ἢ ὁ τῆς διοικήσεως ἐκείνης ἀρχιεπίσκοπος, καὶ πᾶς βουλόμενος τῶν πολιτῶν κινεῖ. Εἰ δὲ μετὰ τὴν ἰδίαν τελευτὴν, οἱ κληρονόμοι ἐκελεύσθησαν δοῦναι ἢ ποιῆσαι, ὁ προδηλούμενος χρόνος μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτῶν ἀριθμεῖται, οἱ δὲ ἄρχοντες ἀναγκάζουσι ταῦτα πληροῦσθαι.

A [ipsum] quod relictum est, duplicatum dare : si episcopus negligentius agat, metropolitanum, aut tractus istius archiepiscopum, ut quod præceptum est adimpleatur, cogere, et quemcunque civium [posse quæstionem] movere : si post mortem suam hæredes aliquid dare aut facere jussi fuerint, prædictum tempus post illorum decessum computari : [denique,] ut hæc impleantur, [ipsos] magistratus cogere [debere.]

Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶ, διὰ δημοσίων προσώπων δὶς ὀχλούμενον τὸν κελευσθέντα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ οἰκονόμου, καὶ ὑπερθέμενον, ἐκπίπτειν παντὸς κέρδους· καὶ τὴν οὐσίαν πᾶσαν μετὰ τῶν ἐν μέσῳ ἐπαυξήσεων ὁ ἐπίσκοπος δαπανᾷ εἰς τὰ διατυπωθέντα, μὴ παρακρατουμένου φαλκιδίου. Τὸ αὐτό ἐστι, κἂν προσάπαξ τι ληγατευθῇ. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶν, εἴσω ἓξ μηνῶν μετὰ τὴν ἐμφάνειαν τῆς διαθήκης ἐξ ὑπερθέσεως, καρποὺς καὶ τόκους καὶ ἐπαυξήσεις ἀπὸ τελευτῆς τοῦ καταλιπόντος ἀπαιτεῖσθαι. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ αὐτοῦ τῶν Νεαρῶν συντάγματος φησὶν, εἴσω πενταετίας τὴν ἐκκλησίαν ὀφείλειν πληροῦσθαι· τοὺς δὲ ἄλλους εὐαγεῖς οἴκους, εἴσω ἐνιαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ ἐντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ ποιήσουσιν οἱ κληρονόμοι, ἀναγκαζέσθωσαν οἶκον ἀγοράζειν ἢ μισθοῦσθαι, ἔνθα δύναται τὰ κελευσθέντα πληροῦσθαι. Τὰ δὲ περὶ τῆς διοικήσεως ὁμοίως τῇ προλαβούσῃ διατυποῖ.

Λέγει δὲ βιβλ. α' τῶν διγέστων τίτ. ν' βιβλ. ι' καὶ α', ὅτι τὰ ἱερὰ θείου δικαίου εἰσὶ, καὶ ὑπ' οὐδενὸς δεσπόζονται· ἱερὸν δὲ πρᾶγμά ἐστι, τὸ ἀνιερωθὲν δημοσίᾳ. Τὰ γὰρ ἰδιωτικὰ οὐκ εἰσὶν ἱερὰ, ἀλλὰ βέβηλα· εἰ δὲ καταπέσῃ τὸ οἰκοδόμημα, μένει ὁ τόπος ἱερὸς, ὡς βιβλ. διγ. ς'· καθιεροῦνται δὲ καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν χωρίοις. Δημόσιος δὲ τόπος παρὰ κέλευσιν βασιλέως, οὐ γίνεται ἱερὸς, ὡς δίγεστον η' καὶ θ'· ἀδιατίμητον δέ ἐστι τὸ ἱερὸν, ὡς δίγεστον ι'· καὶ Ἰνστιτουτιώνων βιβλ. τίτ. α' φησὶν, ὅτι ἱερόν ἐστι, τὸ ὀρθῶς καὶ διὰ τοῦ ἱερέως τῷ Θεῷ ἀνιερωμένον· ὡς οἱ ναοὶ καὶ τὰ σκεύη· καὶ τοῦ ναοῦ καταπεσόντος, μένει ὁ τόπος ἱερός. Οὐκ ἔστι δὲ ἱερὸν, ὅπερ τις κατ' οἰκείαν αὐθεντίαν ὡς ἱερὸν ποιήσει· καὶ τίτ. ς'· ὅτι οὐ κτᾶταί τις τὰ ἱερὰ διὰ τῆς χρονίας νομῆς· οὔτε ἰσχυρῶς τις ἐπερωτᾷ λαβεῖν ἱερὸν, Ἰνστιτουτιώνων ιγ' τίτ. ιε' καὶ τίτ. κγ'· ὅτι οὐδεὶς ἐν εἰδήσει ἀγοράζει ἱερόν· εἰ δὲ ἀπατηθεὶς ἠγόρασεν ὡς ἰδιωτικὸν, κινεῖ ἐπὶ τῷ διαφέροντι· καὶ Ἰνστιτουτιώνων ιδ' τίτ. ιε', ὅτι ἐπιβλέπουσι τὰ ἱερὰ καὶ παρασκευάζουσιν αὐτὰ φιλοκαλεῖσθαι. Βιβλ. β', τίτ. ιδ', βιβλ. ις', ξ'· οὐ καλῶς τις πακτεύει μὴ καθιεροῦν τὸν ἴδιον τόπον· βιβλ. ς', τίτ. α', δίγεστον κγ'· τὰ ἱερὰ ὡς ἡμέτερα ἐκδικεῖν οὐ δυνάμεθα· βιβλ. η', τίτ. α', βιβλ. ις', ιδ'· ἱεροῦ τόπου παρεντιθεμένου, καὶ ἡ δι' αὐτοῦ πάροδος εἰς ἰδιωτικὸν ἐμποδίζεται· δουλεία γὰρ οὐ συνίσταται διὰ τοῦ τοιούτου τόπου· βιβλ. ια', τίτ. ζ', βιβλ. ις', λς'· τὰ ἱερὰ γινόμενα ὑπὸ τοὺς πολεμίους, παύονται εἶναι ἱερά· ὥσπερ ὁ ἐλεύθερος δουλωθείς· ἀπολυθέντα δὲ τῆς συμφορᾶς, ἀναλαμβάνουσι τὴν προτέραν κατάστασιν· καὶ βιβλ. ιζ', τίτ. β', βιβλ. ις', ξγ'· ὅτι ἐὰν ἀνιερωθῇ τὸ κοινὸν πρᾶγμα, λύεται ἡ ἐπ' αὐτῷ κοινωνία. Βιβλ. ιη', τίτ. α', βιβλ. ις', ε', ς'.

Textus. Const. 3, tit. 1 Novellarum ait [aliquid facere aut dare] jussum, si ab episcopo et œconomo per publicas personas bis admonitus adhuc differt, ab omni lucro excidere, et episcopum omnem substantiam cum medii temporis accessionibus, non retenta [ab illo] falcidia, in quæ constitutum est B insumere : et si universaliter quippiam legetur, idem esse. Eadem const. 3, tit. 2 Novellarum ait, intra sex menses post aperturam testamenti [relictis non datis], propter dilationem fructus, usuras atque accessiones a morte ejus qui reliquit, exigi. Eadem const. 3, tit. 2 Novellarum ait, intra quinquennium ecclesiam debere perfici : alias venerabiles domus intra annum. Si vero intra annum hæredes [eas] non fecerint [ipsos] cogi domum [aliquam aut] emere aut conducere, ubi jussa queant exsequi. Procurationem autem perinde atque præmissa const. instituit.

109 *Textus.* Lib. vero I, digest. tit. 50, lib. II, dicit, res sacras divini juris, ac in nullius bonis esse. Res C autem sacra est, quæ publice consecrata est. Nam quæ hominum privatorum sunt, non sacra sunt, sed profana. Si vero ædificium [sacrum] collapsum fuerit, locus sacer manet, ut digesto 6. Consecrantur vero [loca] et civitatibus et in agris. Locus publicus citra jussum principis non fit sacer, ut digesto 8, et 9. Res sacra non recipit æstimationem, ut digesto 10. Et [lib.] Instit. II, tit. 1 : Sacræ (inquit) res sunt, quæ rite per pontifices Deo consecratæ sunt : veluti ædes sacræ, et vasa. Et ædibus sacris dirutis, manet locus sacer. Non est autem sacrum, quod quispiam sua auctoritate quasi sacrum constituerit. Et tit. 9, neminem possessionis suffragio res sacras usucapere. Nemo utiliter res sa- D cras stipulatur, ut Instit. 3, tit. 19. Et tit. 23 : Nemo sciens [recte] emit rem sacram. Si vero deceptus emit quasi privatam, agit ad id quod interest. Et Inst. IV, tit. 15, in [loco] sacro ædificare prohibemur. Lib. [dig.] I, tit. 16, dig. 7 : Magistratus ædes sacras inspiciunt, ac ornandas curant. Lib. II, tit. 14, digest. 60. Non recte quis paciscitur, ne locum suum dedicet. Lib. VI, tit. 23 : [Loca] sacra, quasi nostra, in rem actione petere non possumus. Lib. VIII, tit. 1, dig. 14 : Sacro loco interveniente, iter per ipsum in privatum [locum] impeditur. Servitus enim per istiusmodi locum non consistit. Lib. XI tit. 7, lib. XVI, digest. 36 · Loca sacra ab hostibus capta desinunt esse sacra, sicut [homo] liber in servitutem pertractus. Ab [hac] calamitate liberata pristinum statum recipiunt. Lib. XVII, tit. 2 lib. XVI, digest.

63. Si res communis consecrata fuerit, in illa societas solvitur. Lib. XVIII, tit. 1, digest. 5, 6, **110** 62 : Sacræ rei emptio consistit, si illam sacram esse emptor ignoret : habetque adversus venditorem [actionem] quanti ejus interfuit, ne [ea res] vindicaretur. Si vero sciat emptor, non consistit venditio. Et digest. 73, ejusdem tit : Æde sacra diruta, locus non fit sacer : unde neque vænire potest.

Textus. Et lib. 24, tit. 1, dist. 16, 5. Recte dono uxori meæ locum, ut in ipso ædem sacram faciat, atque locus fit sacer. Lib. XXVII, tit. 10, digest. 12 : Furiosi curator rem ejus dedicare non potest. Lib. 30, digest. 39 : Qui rem sacram legat, furere videtur : neque æstimato [ejus] præstatur ; quoniam nullo prorsus modo distrahitur. Lib. XXIX, tit. 1; digest. 1 : Novi operis nuntiatio locum habet, ne contra leges in sacro loco opus fiat. Tit. 3, digest. 17 : Sacro loco interveniente servitus [non] consistit. Lib. XLI, tit. 2, digest. 31 : Desinimus possidere locum, ubi ille sacer factus est : tametsi non ut talem, sed ut privatum eum habemus. Tit. 3, digest. 9 : Res sacras non acquirimus per longi temporis possessionem. Lib. XLIII, tit. 1 et 2 : Non debet aliquid fieri in sacro loco, et quod factum est, restituitur. Tit. 6 ejusdem lib. Digest. I. Non licet aliquid facere in loco sacro, in eum vel immittere, quod deformitatem illi, et non ornamentum afferat. Hoc autem ad privata sacra non pertinet. Plane cura sacrorum locorum mandata est his qui illis præsunt. Tit. 8, digest. 2 : Non licet in loco sacro ædificare : sed et quod ædificatum est, diruitur. Lib. XLIV, tit. 6, digest. 3 : Non licet rem litigiosam Deo dedicare : et qui hoc fecerit, præstat duplum adversario, eo quod adversario traditus sit illo potentiori.

Textus. Lib. XLV, tit. I digest. 38 : Recte **111** abs te stipulor, ut ædem sacram ædifices. Et in istius modi [re] locatio valet. Digestum 83 : Rem sacram stipulari non possumus, quamvis profana fieri possit. Nam tametsi locum profanum promisero, illumque citra dolum meum consecrari contingat, liberor : nec si locus rursus lege aliqua sacer esse cœperit, in obligationem revocor. Neque rem sacram stipulari possum sub conditione, quando profana esse cœperit. Illa enim [duntaxat] stipulari possumus, quæ tempore stipulationis subjici usibus dominioque nostro possunt. Digest. 91 : Si res in stipulationem deducta in rebus humanis sit, sed dari non possit, quod forte sacra facta sit : et vero tempore stipulationis vel postea promissoriis [illa] fuerit, et deinde sacra facta sit, tenetur [promissor] : quemadmodum etiam, quando [res ab ipso] alienata per alium sacra facta est. Si vero res aliena fuerit, et ab alio eam sacram fieri contigerit, non tenetur promissor : nisi posteaquam moram fecit, res sacra facta fuerit. Dig, 137 : Inutiliter stipulor sub condiione, quæ a lege prohibita est : ut : *Dabis, si quis rem sacram vendiderit.* Tametsi fieri possit, ut postmodum ejus jus mutetur.

A ξβ'· τοῦ ἱεροῦ πράγματος ἀγορασία συνίσταται, ἐὰν ἀγνοῇ ὁ ἀγοραστὴς ἱερὸν αὐτὸ εἶναι, καὶ ἔχει κατὰ τοῦ πράτου, εἰς ὅπερ αὐτῷ διέφερε μὴ ἀπατηθῆναι· εἰ δὲ γινώσκει ὁ ἀγοραστὴς, οὐ συνίσταται ἡ πράσις. Βιβλ. ζ', ογ', τοῦ αὐτοῦ τίτ. τοῦ ἱεροῦ πεσόντος ὁ τόπος οὐ γίνεται βέβηλος· ὅθεν οὐδὲ πωλεῖται. Βιβλ. κδ', τίτ. α' δίγεστον ις', ε'· καλῶς δωροῦμαι τῇ γαμετῇ μου τόπον ἐφ' ᾧ ποιῆσαι ναὸν ἐν αὐτῷ, καὶ γίνεται ὁ τόπος ἱερός.

Βιβλ. κζ', τίτ. ι', δίγ. ιβ'· ὁ τοῦ μαινομένου κουράτωρ οὐ δύναται πρᾶγμα αὐτοῦ καθιεροῦν· βιβλ. λ', δίγ. λθ'· ὁ ἱερὸν ληγατεύων, μαίνεσθαι δοκεῖ, καὶ οὔτε τὸ τίμημα δίδοται, ἐπειδὴ οὐδὲ ὅλως πωλεῖται. Βιβλ. λθ', τίτ. α', δίγ. α'· ἡ περὶ τῆς καινοτομίας παραγγελία, χώραν ἔχει, ἵνα μὴ γένηται B παρὰ τὸν νόμον ἔργον ἐν ἱερῷ τόπῳ· τίτ. γ', βιβλ. ις', ιζ'· ἱεροῦ τόπου παρεντιθεμένου, δουλεία οὐ συνίσταται. Βιβλ. μα', τίτ. β', βιβλ. ις', λα'· παυόμεθα νέμεσθαι τόπον, γινομένου αὐτοῦ ἱεροῦ, κἂν μὴ ὡς τοιοῦτον ἀλλ' ὡς ἰδιωτικὸν αὐτὸν ἔχωμεν· τίτ. γ', βιβλ. ις', θ'· τὰ ἱερὰ οὐ κτώμεθα διὰ τῆς χρονίας νομῆς. Βιβλ. μγ', τίτ. α', βιβλ. ις', α', β'· οὐ δεῖ γίνεσθαί τι κατὰ ἱεροῦ τόπου, καὶ γενόμενον ἀποκαθίσταται· τίτ. ς' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, βιβλ. ις', α'· οὐκ ἔξεστί τι ποιεῖν ἢ ἐμβάλλειν ἱερῷ τόπῳ, ὅπερ ἀμορφίαν καὶ οὐ κόσμον αὐτῷ φέρει· τοῦτο δὲ πρὸς τὰ ἱερὰ οὐκ ἀνήκει τὰ ἰδιωτικά· ἡ δὲ φυλακὴ τῶν ἱερῶν τοῖς προεστῶσιν αὐτῶν ἐπιτέτραπται· τίτ. η', βιβλ. ις', β'· οὐκ ἔξεστι κατὰ τόπου ἱεροῦ κτίζειν, ἀλλὰ C καὶ τὸ κτισθὲν καταλύεται. Βιβλ. μδ', τίτ. ς', βιβλ. ις', γ'· οὐκ ἔξεστι τὸ ἐπίδικον τῷ Θεῷ καθιεροῦν· καὶ ὁ τοῦτο ποιήσας, δίδωσι τὸ διπλοῦν τῷ ἀντιδίκῳ αὐτοῦ, ὑπὲρ ὧν δυνατωτέρῳ αὐτοῦ ἀντιδίκῳ παρεδόθη.

Βιβλ. με', τίτ. α', βιβλ. ις', λη'· καλῶς ἐπερωτῶ σε κτίσαι ἱερόν· καὶ ἡ ἐπὶ τῷ τοιούτῳ γὰρ μίσθωσις ἔρρωται. Βιβλ. ις', πγ'· οὐ δυνατὸν ἱερὸν ἐπερωτᾷν, κἂν εἰ δύναται γενέσθαι ἰδιωτικόν· εἰ γὰρ καὶ ἰδιωτικὸν ἐπερωτηθῶ τόπον, καὶ συμβῇ αὐτὸν χωρὶς δόλου μου καθιερωθῆναι ἐλευθεροῦμαι· καὶ εἰ συμβῇ ἔκ τινος νόμου γενέσθαι ἰδιωτικὸν τὸν τόπον, οὐκ ἐνέχομαι. Οὐ δύναμαι δὲ ἱερὸν ἐπερωτᾷν ὑπὸ αἵρεσιν τὴν ὅταν ἰδιωτικὸν γένηται· ἐκεῖνα γὰρ ἐπ- D ερωτᾷν δυνάμεθα, ὅσα κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπερωτήσεως, τῆς χρήσεως καὶ τῆς δεσποτείας ἡμῶν εἶναι δύναται. Βιβλ. ις', ϟα'· ἐὰν τὸ ἐπερωτηθὲν πρᾶγμα ἔστι μὲν ἐν φύσει, οὐ δύναται δὲ δοθῆναι διὰ τὸ τυχὸν αὐτὸ γενέσθαι ἱερὸν, εἰ μὲν ἐν καιρῷ τῆς ἐπερωτήσεως, ἢ μετὰ ταῦτα, τοῦ ἐπερωτηθέντος ἦν, καὶ οὕτως γέγονεν ἱερὸν, ἐνέχεται· ὥσπερ καὶ ὅτε δι' ἑτέρου πωλήσαντος, αὐτὸ γέγονεν ἱερόν. Εἰ δὲ τοῦ πράγματος ὄντος ἀλλοτρίου, συμβῇ δι' ἑτέρου αὐτὸ ἱερὸν γενέσθαι, οὐκ ἐνέχεται ὁ ἐπερωτηθεὶς, εἰ μὴ μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν ὑπέρθεσιν, γέγονε τὸ πρᾶγμα ἱερόν. Βιβλ. ις', ρλζ'· ἀνισχύρως ἐπερωτῶ ὑπὸ αἵρεσιν ὑπὸ τοῦ νόμου κεκωλυμένην· οἷον δίδως ἐὰν τις πωλήσῃ τὸ ἱερὸν, εἰ καὶ μὴ δυνατόν ἐστιν ὕστερον ἐναλλαγῆναι τὸ δίκαιον αὐτοῦ.

Βιβλ. μζ', τίτ. κβ', βιβλ. ις', β'· οἱ σὺν ὅπλοις κατέχοντες τόπον ἱερὸν, ὑπόκεινται ποινῇ· κινεῖται γὰρ κατ' αὐτῶν ὁ περὶ καθοσιώσεως, ὡς βιβλ. μη', τίτ. ιδ', βιβλ. ις', α', βιβλ. ν', τίτ. ις', βιβλ. ις', ιζ'· τὰ ἱερὰ οὐκ εἰσὶ δημόσια.

Βιβλ. λγ', τίτ. α', δίγ. καὶ κ', ἐὰν ληγατεύσω τοῖς ἱεροφύλαξι δέκα νομίσματα δίδοσθαι τῷ καιρῷ τῆς ἑορτῆς, αὐτῷ τῷ ἱερῷ δοκῶ διηνεκῶς τὰ ι' καταλιπεῖν ἐτήσια. Βιβλ. λδ' τίτ. α' δίγ. ιζ'· Ἐὰν ἀφορίσας δούλους μου εἰς παραφυλακὴν τοῦ παρ' ἐμοῦ κτιζομένου ἱεροῦ, ληγατεύσω αὐτοῖς ἐτήσια πρὸς ἀποτροφὴν, καὶ βεστιάριον λαμβάνουσιν ἀπὸ τελευτῆς μου μέχρις οὗ πληρωθῇ ὁ ναὸς, δοῦλοι δὲ μένουσι τοῦ κληρονόμου, ὡς ὁ διαθέμενος εἰς περιφυλακὴν τοῦ αὐτοῦ κτισθέντος ἱεροῦ ἀφώρισεν, εἰ μὴ αὐτοὺς ἠλευθέρωσεν, ὡς βιβλ. μ', τίτ. ιβ', δίγ. λε', βιβλ. κδ', τίτ. α', δίγ. ε'· καλῶς δωροῦμαι τῇ γαμετῇ μου πρᾶγμα, ἐφ' ᾧ τῷ Θεῷ προσαγαγεῖν αὐτό. Βιβλ. λδ', τίτ. β', δίγ. λζ'· Ἐὰν εἴπω γενέσθαι σταυροὺς ἀπὸ ἑκατὸν λιτρῶν, καὶ ἀνατεθῆναι ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ, πάντες δὲ οἱ ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ ὄντες, ἀργυροῖ καὶ χαλκοῖ εἰσιν, ἀργυροῦς ὁ κληρονόμος ἀναγκάζεται ποιεῖν.

Βιβλ. λε', τίτ. β', δίγ. α', καὶ ἐπὶ τοῖς τῷ Θεῷ ληγατευομένοις χώρα τῷ φαλκιδίῳ· βιβλ. ν', τίτ. ιβ', δίγ. β'. Ἐάν τις πρᾶγμα καρποφορήσῃ, γίνεται αὐτὸς ἔνοχος, οὐ μὴν τὸ πρᾶγμα· ὅτε δὲ τὸ πρᾶγμα καταβληθῇ, αὐτὸ μὲν ἱερὸν οὐ γίνεται, ἐλευθεροῦται δὲ ὁ ἐπαγγειλάμενος· ἐκ δὲ τῆς τοιαύτης ἐπαγγελίας ἐνέχονται αὐτεξούσιοι ἔφηβοι, οὐ μὴν ὑπεξούσιοι παρὰ γνώμην τῶν πατέρων ἢ τῶν δεσποτῶν. Εἰ δέ τις τὸ δέκατον μέρος καρποφορήσει τῶν αὐτοῦ πραγμάτων, ἕως ἂν αὐτὸ χωρίσῃ, οὐ παύεται εἶναι τῆς οὐσίας αὐτοῦ· εἰ δὲ τελευτήσει μὴ χωρίσας, ἐνέχονται οἱ κληρονόμοι· διαβαίνει γὰρ εἰς κληρονόμους ἡ τῆς καρποφορίας ἐνοχή. Βιβλ. α' τοῦ κώδ., τίτ. β', διάτ. α'· ἔξεστι τῷ βουλομένῳ καταλιμπάνειν ἐν τελευταίᾳ βουλήσει· τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας γὰρ εἶναι δεῖ τὰς τῶν τελευτώντων βουλήσεις· διάτ. ιγ'· ἐῤῥωμένῃ διαθήκῃ ἢ κωδικέλλῳ ἢ ἀγράφῳ βουλήσει, ἔξεστι ταῖς χήραις καὶ ταῖς διακονίσσαις, καὶ ταῖς ἄλλαις ἱεραῖς καταλιμπάνειν ἐκκλησίαις· καὶ κληρικῷ καὶ μοναχῷ καὶ πτωχῷ ἐν ἐνστάσει καὶ ὑποκαταστάσει, καὶ ληγάτοις καὶ φειδικομμίσσοις ἰδικοῖς καὶ καθ' ὁμάδα.

Διάτ. ιθ'· αἱ γινόμεναι μέχρι φ' σολίδων ἀνεμφάνιστοι δωρεαὶ εἰς ἐκκλησίαν, ἢ ξενοδοχεῖον, ἢ νοσοκομεῖον, ἢ ὀρφανοτροφεῖον, ἢ πτωχεῖον, ἔῤῥωνται. Αἱ δὲ λοιπαὶ, κἂν εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας γένωνται, χρῄζουσιν ἐμφανείας· καὶ αἱ λεχθεῖσαι ὑπὲρ τοὺς φ' φόλεις οὖσαι ἐξῃρημένων τῶν βασιλικῶν δωρεῶν· διάτ. κβ'.

Τὰ εἰς εὐαγεῖς οἴκους ἀπὸ βουλευτικῆς φιλοτιμίας ἐρχόμενα, οὐχ ὑπόκεινται τῇ τῶν ἐπικερδῶν διαγραφῇ· διάτ. κγ'. Ἐάν τι δωρηθῇ, ἢ κληρονομία, ἢ ληγάτον εὐαγεῖ τόπῳ καταλειφθῇ, εἰς ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων, κινητὸν ἢ ἀκίνητον, ἁρμόζουσιν *personalia* καὶ *in rem* καὶ ὑποθηκαρίαι, καὶ μόνῃ τῇ τῶν ἑκατὸν ἐνιαυτῶν ἐκβάλλονται παραγραφῇ· οὗτος γὰρ ὁ χρόνος ἐστὶ τοῦ μακροβίου ἀνθρώπου· διάτ. κε'.

A *Textus*. Lib. XLVII, tit. 32, et lib. XLVIII, tit. 4, digest. 1 : Qui cum armis locum sacrum occupant, obnoxii pœnæ sunt. Movetur enim adversus ipsos lex [Julia] majestatis. Lib. L, tit. 16, digest. 17 : Sacra non sunt publica.

Textus. Lib. XXXIII, tit. 1, digest. 20 : Si legavero sacrarum rerum custodibus denaria decem, [ita] ut dentur die festo : videor decem denaria annua relinquere. Lib. XXXIV, tit. 1, digest. 17 : Si servis meis ad custodiam templi a me ædificandi destinatis, legavero annua cibaria et **112** vestiaria : capiunt (illi ista] a morte mea, tantisper dum templum consummatum sit. Servi tamen, quos testator ad templi a se ædificandi custodiam destinavit, nisi ipsos manumisit, hæredis manent : ut lib. XL, tit. B 12, dig. 35. Lib. XXIV, tit. I, dig. 5 : Recte dono uxori meæ rem, quam Deo offerat. Lib. XXXIV, tit. 2, digest. 37 : Si dixerim, ut fiant cruces ex centum libris, et in illa sacra æde statuantur : ac vero quæ in ea [cruces] sunt omnes argenteæ et æreæ sint : argenteas facere hæres cogetur.

Textus. Lib. XXXV, tit. 2, digest. 1 : In iis quæ Deo legata sunt, locus [est] Falcidiæ. Lib. L, tit. 12, digest. 2 : Si quis rem [aliquam] voverit, ipse obligatur, non autem res. Quando vero res solvitur, ipsa sacra non efficitur, sed promissori liberatur. Ex tali autem promissione sui juris puberes obligantur, non autem alienæ obnoxii sine patris do- C minive auctoritate. Si decimam quis bonorum voveat, non prius [illa] in ejus bonis esse desinit, quam ipsam separet : si vero ea nondum separata decesserit, obstringuntur hæredes ejus. Voti enim obligatio ad hæredes transit. Lib. I cod. tit. 2, const. 1 : Licet unicuique in suprema voluntate sanctis ecclesiis relinquere. Firmas enim morientium voluntates esse oportet. Const. 13 : Licet viduis, diaconissis, virginibus Deo dicatis, sanctimonialibus, et aliis religiosis [feminis], ut vel justo testamento, vel codicillo, vel voluntate non scripta, sive institutione, sive substitutione, sive legato, vel fideicommisso, seu speciali seu universali, [aliquid] relinquant ecclesiis, clericis, monachis, aut pauperibus.

D *Textus*. Const. 19. Quæ donationes **113** citra actorum confectionem usque ad quingentos solidos in ecclesiam, xenodochium, nosocomium, orphanotrophium, vel ptochium fiunt, valent. Reliquæ vero, tametsi in pias causas fiant, quæque amplioris quingentis solidis quantitatis esse dicuntur, exceptis imperialibus donatione opus habent. Const. 22.

Quæ ex liberalitate curialis ad venerabiles domus perveniunt, a lucratitiorum inscriptionibus immunia sunt. Const. 23. Si quid donatum, aut hæreditas legatumve rerum mobilium vel immobilium in redemptionem captivorum venerabili [cuipiam] loco relictum sit, [actio] personalis, in rem, et hypothecaria competit, et sola centum annorum præscriptione [qui horum quippiam vindi

cant] rejiciuntur. Hoc enim tempus diuturnæ vitæ hominis est. Const. 25. Si quis Christum Dominum hæredem scripserit, neque oratorii appellationem addiderit : ecclesia loci, in quo defunctus habitabat, scripta videtur. Idem etiam in legato. Procedit autem [quod relinquitur] in alimoniam pauperum. Si vero cuipiam sanctorum angelorum aut martyrum reliquerit, neque mentionem fecerit domuum : [tum] si quidem in illa civitate ejusve territorio istiusmodi domus sit, illa capit : sin minus, [ædes sacra] quæ in metropoli est, accipit. At si neque illic istiusmodi ædes sit, loci ecclesiæ, illis aliis sacris ædibus cedentibus, ista capiunt : si modo defunctum non aliud cogitasse, ac aliud locutum esse ostendatur. Tunc enim quod verum, non autem quod scriptum est, obtinet. Cæterum si certum locum dixerit, inveniantur autem in civitate, sive **114** vicinis locis multa ejusdem nominis : tum si erga horum quempiam majorem affectionem habuerit, sæpiusve accesserit, illi reliquisse videtur. Verum si tale nihil inveniatur; quæ ex istiusmodi ædibus magis indiget, accipit relictum.

Textus. Et tit. 3 ejusdem lib. const. 24, ait, ratum firmumque esse, quod pauperibus relinquitur. Const. 28 ejusdem tit. Valet, quod in redemptionem captivorum relinquitur. Et si quidem testator dixerit, quis [isti] rei operam navare debeat : is exigit, et pro sua conscientia statutum adimplet. Sin autem personam non dixerit, [illius] civitatis, in qua testator natus est, episcopus relictum percipit : dono apud præsidem in acta referendo datarum sibi pecuniarum quantitatem, ac post annum redemptorum numerum et data pro his [pretia] manifesta facturus. Quod si testator barbaræ nationis fuerit, et de ejus patria aliqua ambiguitas emerserit, episcopus loci in quo defunctus est, pecunias accipit, et quod præscriptum est adimplet. Qui vero [aliquid] relictum [esse] scit, recte facit, si [id] rectori provinciæ et episcopo dicat, neque [idcirco] delator efficitur. Const. 3, tit. 2, Novellarum dicit, [illius] civitatis, in quo testator domicilium habuit, episcopum pecunias capere, et quæ constituta sunt facere. Const. 45. Si annuum [idque] perpetuum legatum aut munus vel venerabilibus locis, vel clero, vel monachis, vel sanctimonialibus, vel pauperibus, vel breviter venerabilibus et non prohibitis collegiis, relictum aut donatum fuerit, non licet de illis transigere : nisi si uber, nullisque publicis [præstationibus] oneratus reditus detur. [Detur] item nunquam alienanda accessio, quæ non minus quadrante puri [integrique] reditus contineat. Oportet autem de his **115** pacta et transactiones scriptas fieri, easque in [actorum] monumenta referri. Si contra hæc [factum sit], dato auro qui transactionem fecit, excidit, atque rem venerabilis domus vindicat, hypothecæ nomine res ejus qui reliquit, in fructibus, reditibus, omnique legitima accessione [sibi obstrictas] habens. Neque [vero ejus] actioni longi temporis præscriptio ad-

A Ἐάν τις γράψῃ κληρονόμον τὸν Δεσπότην Χριστὸν, μὴ προσθεὶς εὐκτηρίου προσηγορίαν, ἡ ἐκκλησία τοῦ τόπου, καθ' ὃν ἦν καὶ ὁ τελευτήσας, δοκεῖ γεγράφθαι· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ ληγάτου· καὶ προχωρεῖ εἰς ἀποτροφὴν πτωχῶν. Εἰ δέ τινι τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἢ μαρτύρων καταλίποι, μὴ μνημονεύσας οἴκου, εἰ μὲν ἔστιν ἐν ἐκείνῃ τῇ πόλει, ἢ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς τοιοῦτος οἶκος, αὐτὸς λαμβάνει· εἰ δὲ μὴ ἔστιν, ὁ ἐν τῇ μητροπόλει λαμβάνει· εἰ δὲ μήτε ἐκεῖ τοιοῦτός ἐστιν οἶκος, αἱ κατὰ τὸν τόπον ἐκκλησίαι λαμβάνουσιν αὐτὸ, τῶν ἄλλων οἴκων παραχωρούντων αὐταῖς, εἴ γε μὴ δειχθῇ ὁ τελευτήσας, ἕτερον ἐνθυμηθεὶς, καὶ ἕτερον εἰπών· τότε γὰρ τὸ ἀληθὲς καὶ οὐ τὸ γεγραμμένον κρατεῖ. Εἰ δὲ τόπον εἴποι ῥητὸν, εὑρεθῶσι δὲ πολλοὶ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐν τῇ πόλει ἢ B τῇ περιοικίδι, εἰ μὲν πρός τινα τούτων εἶχε μείζονα προσπάθειαν, ἢ συνεχῶς ἐκεῖσε ἐφοίτα, αὐτῷ δοκεῖ καταλελεῖφθαι. Τοιούτου δέ τινος μὴ εὑρισκομένου, ὁ μᾶλλον ἐκ τῶν τοιούτων οἴκων ἐνδεὴς λαμβάνει τὸ καταλειφθέν.

Καὶ τίτ. γ' τοῦ αὐτοῦ βιβλ., διάτ. κδ', φησὶν ἐῤῥῶσθαι τὸ τοῖς πτωχοῖς καταλιμπανόμενον· διάτ. κη' τοῦ αὐτοῦ τίτλου· Ἔῤῥωται τὸ καταλιμπανόμενον εἰς ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων· καὶ εἰ μὲν εἶπεν ὁ διαθέμενος τὸν ὀφείλοντα ὑπουργῆσαι τῷ πράγματι, αὐτὸς ἀπαιτεῖ, καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν συνείδησιν πληροῖ τὴν διατύπωσιν. Εἰ δὲ μὴ εἶπε τὸ πρόσωπον, ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἐν ᾗ ὁ διαθέμενος ἐτέχθη, C λαμβάνει τὸ καταλειφθὲν φανερὸν ἐπὶ πράξεως δώρων παρὰ τῷ ἄρχοντι συνισταμένης τὸ ποσὸν τῶν δοθέντων αὐτῷ χρημάτων, καὶ μετ' ἐνιαυτὸν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀναῤῥυσθέντων, καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν δοθέντων. Εἰ δὲ βάρβαρος ἦν ὁ διαθέμενος, καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ πόλεως ἀμφιβάλλεται, ὁ ἐπίσκοπος τοῦ τόπου, καθ' ὃν ἐτελεύτησε, λαμβάνει τὰ χρήματα καὶ πληροῖ τὸ διατυπωθέν· ὁ δὲ γινώσκων τὸ καταλειφθὲν, καλῶς ποιεῖ λέγων τῷ ἄρχοντι καὶ τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ οὐκ ἔστι δηλάτωρ. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, εἶπε τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως, ἐν ᾗ τὴν οἴκησιν εἶχεν ὁ διαθέμενος, λαμβάνειν τὰ χρήματα, καὶ ποιεῖν τὰ διατυπωθέντα· διάτ. με'. Ἐὰν ἐτήσιον διηνεκὲς ληγατευθῇ, ἢ δωρηθῇ τόποις εὐαγέσιν, ἢ D κλήρῳ, ἢ μοναχοῖς, ἢ μοναστρίαις, ἢ πτωχοῖς, καὶ ἁπλῶς εὐαγέσιν, ἢ οὐκ ἀπηγορευμένοις συστήμασιν, οὐκ ἔξεστιν ἐπ' αὐτῷ διαλύεσθαι, εἰ μὴ δοθῇ πρόσοδος εὐθαλὴς μηδὲ βεβαρημένη δημοσίοις, καὶ προσθήκην οὐχ ἧττον τοῦ τετάρτου τῆς καθαρᾶς προσόδου μέρους ἔχουσα, μηδέποτε ἐκποιηθησομένη· δεῖ δὲ καὶ συνθήκας καὶ διαλύσεις ἐγγράφους ἐπὶ τούτῳ γίνεσθαι, καὶ ἐν ὑπομνήμασιν ἐμφανίζεσθαι. Εἰ δὲ παρὰ ταῦτα ἐκπίπτει τοῦ δοθέντος χρυσίου ὁ διαλυσάμενος, καὶ ἐκδικεῖ τὸ πρᾶγμα ὁ εὐαγὴς οἶκος, ἔχων εἰς ὑποθήκην τὰ πράγματα τοῦ καταλιπόντος, καὶ ἐπὶ καρποῖς καὶ προσόδοις καὶ πάσῃ νομίμῳ ἐπαυξήσει, καὶ οὐκ ἀντίκειται τῇ ἀγωγῇ χρονία παραγραφή· κατ' ἐνιαυτὸν γὰρ τίκτεται. Τῷ μέντοι δεδωκότι τὸ χρυσίον, ὑπόκειται ὁ συλλαβὼν αὐτὸ μετὰ

κληρονόμων, καὶ οἴκοθεν αὐτὸ δίδωσιν, ὡς ἡ νε' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.

Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐπὶ τοῦ τοιούτου ληγάτου φησὶν, ὅτι εἰ μὲν οἱ λαμβάνειν καὶ οἱ διδόναι κελευσθέντες, ἢ ὁ τόπος ἐξ οὗ ἐτυπώθη δίδοσθαι, ἐν τῇ αὐτῇ ἢ τῇ γείτονι ἐπαρχίᾳ εἴησαν, μηδενὶ τρόπῳ τὸ ληγάτον ἐκποιεῖσθαι. Εἰ δὲ πορρωτέρω ὦσιν, ἔξεστιν ἑκατέρου μέρους συναινοῦντος, πλησίον ὑπὲρ αὐτοῦ λαμβάνειν πρόσοδον εὔπορον, καὶ μετὰ προσθήκης τοῦ τετάρτου τῆς καταλειφθείσης ποσότητος μὴ βεβαρημένης πολλοῖς τελέσμασιν. Εἰ δὲ πωλῆσαι τὸ ληγάτον βούλοιντο, μὴ λαμβανέτωσαν ἧττονα τιμὴν τοῦ συναγομένου ἐπὶ λε' ἐνιαυτοὺς ἀπὸ τοῦ ληγάτου· ὥστε μέντοι τὸ τίμημα εἰς τὸ συμφέρον τοῦ σεβασμίου οἴκου ᾧ κατελείφθη προχωρῆσαι.

Ἡ δὲ μη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐῤῥωμένως τις γράφει τοὺς αἰχμαλώτους κληρονόμους, καὶ λαμβάνει τὴν κληρονομίαν ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς πόλεως οἰκονόμος ἐν ᾗ τὴν οἴκησιν εἶχε, καὶ δαπανῶσιν εἰς ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων, ἢ τὰς τιμὰς τῶν πραγμάτων, ἢ τὰς προσόδους τῶν ἀκινήτων, μὴ παρακρατοῦντες φαλκίδιον· καὶ ἐνάγονται ἐπὶ τοῖς χρέεσι· καὶ τοὺς πτωχούς τις καλῶς γράφει κληρονόμους, καὶ ἐὰν μὴ προσδιορίσῃ ποίους, ὁ ξενοδόχος τῆς αὐτῆς πόλεως λαμβάνει τὰ πράγματα, καὶ ἐκ τῆς διαπράσεως αὐτῶν ἀγοράζει πρόσοδον. Εἰ δὲ πολλοὶ ξενῶνές εἰσιν ἐν τῇ πόλει, ὁ ἀπορώτερος αὐτὰ λαμβάνει, τὰ περὶ τούτου δοκιμάζοντος τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν κληρικῶν· εἰ δὲ μὴ ἔχει ξενῶνα ἡ πόλις, διανέμονται τὰ πράγματα ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ οἰκονόμου εἰς τοὺς πτωχοὺς ἢ ἄλλως ἐνδεεῖς, μὴ παρακρατουμένου φαλκιδίου. Εἰ δὲ πρόδηλον ἢ ἄδηλον ὄνομα ἐκκλησίας ἢ εὐαγοῦς οἴκου ἀπιδὼν κατέλιπεν, αὐτὸς μόνος λαμβάνει, μὴ ὑφιστάμενος φαλκίδιον· ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, ὅτι τοῖς πένησι διὰ τοῦ ἐπισκόπου διανέμονται.

Καὶ ἡ νβ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι ἐάν τις βαρηθῇ ἀποκαταστάσει ἢ ὑποκαταστάσει ἐξ ἀπαιδίας, καὶ μὴ βουληθῇ γαμῆσαι δι' ἄσκησιν, μένει ἔχων τὰ πράγματα, καὶ δαπανᾷ ταῦτα περιὼν, ἢ καταλιμπάνει ὡς θέλει, εὐσεβῶς μέντοι. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ αἵρεσιν παιδοποιίας καταλειφθῇ αὐτοῖς, ἔχουσιν αὐτὸ καὶ μὴ παιδοποιοῦντες. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ παρθενευούσαις καὶ ἐπὶ τοῖς γαμεῖν κωλυομένοις κληρικοῖς· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, ὅτι ὁ βεβαρημένος ληγάτῳ ἢ ἀποκαταστάσει, ὑπὸ αἵρεσιν γάμου ἢ ἀπαιδίας, ἢ ἐὰν οὕτω δωρηθῇ ἢ ἐαθῇ τινι, καὶ γένηται κληρικὸς, ἢ μοναχὸς, ἢ διακόνισσα, ἢ ἀσκήτρια, σβέννυται ἡ ἀποκατάστασις· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν κληρικῶν καὶ διακονισσῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ὅτε μέχρι τῆς ἰδίας ζωῆς τοῖς τοιούτοις ἐπιμένοιεν, καὶ τὰ ὑπὸ τοιαύτην αἵρεσιν δωρηθέντα ἢ καταλειφθέντα, εὐσεβῶς δαπανήσουσιν ἢ καταλίπουσιν. Οἱ γὰρ μοναχοὶ καὶ ἀσκήτριαι, κἂν τῶν μοναστηρίων αὐτῶν ἐξέλθωσιν, ὅμως τὰ τοιαῦτα

A versatur. Singulis enim annis nascitur. Sane vero qui aurum dedit, sibi obnoxium habet eum qui cum ipso contraxit, ejusque hæredes, ut ejusdem tit. const. 55. [tradit.]

Textus. Const. vero 3, tit. 2 Novellarum de hujusmodi legato dicit : Si qui [id] capere et dare jussi sunt, aut locus ex quo constitutum est dari, in eadem aut vicina provincia sint, ne quo modo illud alienetur; sin in remotioribus sint partibus, licet utroque consentiente vicinum [aliquem] reditum uberem neque multis præstationibus prægravatum, cum accessione quadrantis relictæ quantitatis, pro illo capi. Si vero vendere legatum velint, ne minus pretii nomine capiant, quam ex legato B per triginta quinque annos colligatur : ita tamen, ut pretium ad utilitatem venerabilis domus, cui relictum est, procedat.

Textus. Const. 48, tit. 3, lib. I, ait : Quod quis recte captivos hæredes scribat, hæreditatemque episcopus et œconomus civitatis, in qua [testator] larem fovit, suscipiant, qui aut rerum pretia, aut immobilium reditus in redemptionem captivorum consumant : et [non] retenta Falcidia conveniantur propter debita. Et, [quod] pauperes recte quis hæredes scribat, ac [tum] si non definiat, quos [hæredes esse velit] xenodochus **116** ejusdem urbis facultates capiat, et ex venditione illarum reditus comparet. Si vero multi xenones in civitate sint, C pauperrimus illas capiat : eam [autem] rem episcopus et sub ipso constituti clerici discutiant. At si civitas xenonem non habeat, res per episcopum aut œconomum in pauperes alioquive egenos non retenta Falcidia distribuantur. Sin autem in certam personam, venerabilemve certam domum respiciens reliquerit : illa sola capit, non subiens Falcidiam. Constit. vero. 3. tit. 2 Novellarum id pauperes per episcopum distribui ait.

Et const. 52, tit. 2, lib. I, cod. ait, quod si quis gravetur substitutione aut restitutione, si liberi non exsistant, ac nolens matrimonium contrahere suscipiat vitam monasticam, res [relictas] in perpetuum D retineat : ac dum superest, insumat, aut relinquat quomodo vult, dummodo in pios usus. [Quod] etiamsi sub conditione suscipiendorum liberorum illis relictum sit [aliquid] id habeant, tametsi liberos non suscipiant. [Et quod] hoc ipsum [obtineat] et in virginitati servandæ obstrictis mulieribus, et in matrimonium contrahere prohibitis clericis. Constit. 2, lib. I Novellarum dicit, quod, si legato, aut restitutione gravatus sub conditione nuptiarum, vel si liberi non exsistant, clericus, monachus, diaconissa, vel ascetria fiat, restitutio exstinguatur. Et [quod] clerici ac diaconissæ ecclesiarum, quando usque ad finem vitæ suæ in iis permanserint, sub hac conditione donata vel relicta, in pios usus insumere aut relinquere pote-

runt. Si autem monachi aut ascetriæ monasteria deserant, istiusmodi res cum aliis ipsorum bonis ad monasteria pertinere. Si tamen ad redemptionem captivorum aut **117** exhibitionem pauperum prædictis conditionibus substitutio fiat, nullo prædictorum modorum [hanc] excludi.

Dicit porro 1, eaque unica const. tit 48, lib. VI, cod. valere quod relinquitur licito [cuipiam] collegio aut corpori, clericis collegis puta, aut curiæ, aut cohorti præsulis, aut medicis, aut doctoribus, aut advocatis, aut militibus, aut ejusdem artis opificibus, aut sacerdotibus, aut cuipiam alii : et dividi viritim ex æquo [iis] qui tempore mortis in albo reperiantur : præterquam si certam quantitatem testator unicuique attribuerit, et in fine ejusdem const. [dicitur], quod, si semel aut annum in pios usus relictum sit [aliquid] aut ecclesiis, aut xenonibus, aut ptochiis, aut venerabilibus domibus, aut communi clerico, aut ad captivorum redemptionem, [aut] ipsis pauperibus, vel captivis, valeat defunctis voluntas.

[Lib.] Instit. 3, tit. 27. [habetur :] Interdum quod per errorem non debitum, solutum est, non repetitur, ut in iis, quæ venerabilibus domibus vel religionis vel pietatis intuitu legata sunt. [Lib.] Instit. IV, tit. 16. Quod venerabilibus locis legatum est, ex infiiciatione duplicatur. Dicit etiam const. 2, tit. 2, Novellarum, quod]si qui cuicunque venerabili domui ubilibet constitutæ infructuosam possessionem donaverint, vendiderint aliove modo suppeditarint, aut [etiam] reliquerint : illa publicorum tributorum nomine non oblædatur, neque quacunque alia de causa prægravetur : sed omne istiusmodi gravamen in eos qui dederunt, earumque hæredes redundet ; [quippe qui et datas possessiones recipere, et omne damnum quod venerabili domui obvenerit, præstare cogantur. Quod [item] si forte dolo malo aliquo pro istiusmodi infructuosis nonnihil a venerabilium domuum [dispensatoribus] **118** datum fuerit : id quod datum est, venerabilis domus lucretur, et res infructuosæ ei qui dedit, ejusque hæredibus restituantur. Const. autem 1, ejusdem tit. ait. quod, qui œconomus [religiosarum domuum], præfectus, xenodochus, nosocomus, ptochotrophus, orphanotrophus, aut gerontocomus tale quippiam fecerit : de suo ei qui dedit quod illi unde damnum obvenerit, resarciet.

CAP. II. — *De sacris vasis et donariis*

Apostolorum canon 73.

73 [72] Vas aureum, vel argenteum, vel velum sanctificatum nemo amplius in suum usum convertat ; hoc fit enim præter jus et contra leges. Si quis autem deprehensus fuerit, multetur.

Synodus in templo SS. apostolorum habita, prima et secunda nuncupata, canones 1, 10.

1. Res adeo veneranda, et honorabilis, et a beatis, et sanctis Patribus nostris jam olim pulchre excogitata, monasteriorum ædificatio, hodie male

A πράγματα μετὰ τῶν ἄλλων πραγμάτων τοῖς μοναστηρίοις διαφέρει· εἰ δὲ ἐπὶ ἀναῤῥύσει αἰχμαλώτων, ἢ πτωχῶν ἀποτροφῇ ὑπὸ τὰς εἰρημένας αἱρέσεις ἡ ὑποκατάστασις γένηται, ἐξ οὐδενὸς τῶν εἰρημένων ἀποκλείεται τρόπων.

Λέγει δὲ καὶ ἡ α' καὶ μόνη διάτ. τοῦ μη' τίτ. τοῦ ϛ' βιβλ. τοῦ κώδ. ὅτι ἔῤῥωται τὸ καταλιμπανόμενον θεμιτῷ συστήματι, ἢ σωματείῳ, οἷον συγκλητικῆς, ἢ βουλῇ, ἢ τάξει ἄρχοντος, ἢ ἰατροῖς, ἢ διδασκάλοις, ἢ συνηγόροις, ἢ στρατιώταις, ἢ ὁμοτέχνοις, ἢ ἱερεῦσιν, ἢ ἑτέρῳ τινί· καὶ μερίζονται κατὰ πρόσωπον ἐξ ἴσου οἱ ἐν τῷ καιρῷ τῆς τελευτῆς ἐν τῷ καταλόγῳ εὑρισκόμενοι, εἰ μὴ ῥητὸν ποσὸν ὁ διαθέμενος ἑκάστῳ ὁρίσει· καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτῆς διατ. ὅτι ἐὰν προσ-

B άπαξ ἢ ἐτήσιον καταλειφθῇ εὐσεβῶς, ἢ ἐκκλησίαις, ἢ ξενῶσιν, ἢ πτωχείοις, ἢ εὐαγέσιν οἴκοις, ἢ κοινῷ κλήρῳ, ἢ εἰς αἰχμαλώτων λύσιν, ἢ αὐτοῖς τοῖς πτωχοῖς ἢ τοῖς αἰχμαλώτοις κρατεῖ ἡ τοῦ τελευτήσαντος βούλησις.

Ἰνστιτουτιώνων γ' τίτ. κζ', ἔστιν ὅτε τὸ κατὰ πλάνην ἰνδέβιτον διδόμενον, οὐ ῥεπετιτεύεται, ὡς ἐπὶ τῶν ληγατευομένων εὐαγέσιν οἴκοις σκοπῷ θρησκείας ἢ εὐσεβείας· Ἰνστιτουτιώνων δ' τίτ. ιϛ' τὸ ληγατευόμενον εὐαγέσι τόποις ἐξ ἀρνήσεως διπλασιάζεται. Φησὶ δὲ καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὡς ἐάν τινες οἱῳδήποτε καθεστῶτι ἄπορον κτῆσιν δωρήσωνται, ἢ πωλήσωσιν, ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ παράσχωσιν, ἢ καταλίπωσι, μὴ βλάπτεσθαι τὸν σεβάσμιον οἶκον, ἢ δημοσίῳ ὀνόματι, ἢ ἄλλης οἱασοῦν

C χάριν αἰτίας βαρύνεσθαι· ἀλλὰ ἅπαν τοιοῦτον βάρος, εἰς τοὺς δεδωκότας καὶ τοὺς αὐτῶν κληρονόμους ἐπανιέναι, ἀναγκαζομένους καὶ τὰς δοθείσας κτήσεις ἀναλαβεῖν, καὶ πᾶσαν ζημίαν προσγινομένην τῷ εὐαγεῖ οἴκῳ ἀποκαθιστᾷν. Εἰ δὲ ὡς εἰκὸς κατά τινα δόλον, καί τινα ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀπόρων ἐδόθη τοῖς εὐαγέσιν οἴκοις, τὰ μὲν δοθέντα τὸν σεβάσμιον οἶκον ἀποκερδαίνειν· τὰ δὲ ἄπορα πράγματα τῷ δεδωκότι καὶ τοῖς αὐτοῦ κληρονόμοις ἀποκαθίστασθαι· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι ὁ τοιοῦτόν τι πράξας οἰκονόμος, ἢ ἡγούμενος, ἢ ξενοδόχος, ἢ νοσοκόμος, ἢ πτωχοτρόφος, ἢ ὀρφανοτρόφος, ἢ γεροντοκόμος, οἴκοθεν τῷ δεδωκότι θεραπεύσει τὴν ἐντεῦθεν αὐτῷ συμβᾶσαν ζημίαν.

D ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀναθημάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν ογ'.

ογ'. Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν, ἢ ὀθόνην, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρῆσιν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ Ἁγίων Ἀποστόλων, κανὼν α' καὶ ι'.

α'. Πρᾶγμα σεμνὸν οὕτω καὶ τίμιον, καὶ τοῖς μακαρίοις καὶ ὁσίοις Πατράσιν ἡμῶν πάλαι καλῶς ἐπινοηθὲν, ἡ τῶν μοναστηρίων ἀνοικοδομὴ, κακῶς

A ὁρᾶται πραττόμενον σήμερον. Τινὲς γὰρ ὄνομα μοναστηρίου ταῖς οἰκείαις περιουσίαις καὶ ὑπάρξεσι περιθέμενοι, καὶ Θεῷ καθαγιάζειν ταύτας ἐπαγγελλόμενοι, κυρίους τε τῶν ἀφιερωθέντων ἑαυτοὺς ἐναγράφουσι, καὶ μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ τὸ Θεῖον ἀφοσιοῦν ἐκμηχανᾶσθαι διεγνώκασι· τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν, καὶ μετὰ τὴν ἀφιέρωσιν οὐκ ἐρυθριῶσι σφετερίζεσθαι, ἥνπερ ἔχειν οὐκ ἐκωλύοντο πρότερον. Καὶ τοσαύτη καπηλεία προσετρίβη τῷ πράγματι, ὥστε πολλὰ τῶν ἀφιερωθέντων, παρ' αὐτῶν γε τῶν ἀφιερωσάντων καθορᾶται πιπρασκόμενα, θάμβος ὁμοῦ καὶ μῖσος τοῖς ὁρῶσιν παρεχόμενα· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἔστιν αὐτοῖς μεταμέλεια, ἐφ' οἷς τῶν ἅπαξ ἀνατεθειμένων Θεῷ τὴν ἐξουσίαν ἑαυτοῖς ἐπιτρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις ταύτην ἀδεῶς παρα- B πέμπουσιν. Ὥρισεν οὖν διὰ ταῦτα ἡ ἁγία σύνοδος, μηδενὶ ἐξεῖναι μοναστήριον οἰκοδομεῖν, ἄνευ τῆς τοῦ ἐπισκόπου γνώμης καὶ βουλῆς· ἐκείνου δὲ συνειδότος καὶ ἐπιτρέποντος, καὶ τὴν ὀφειλομένην ἐπιτελοῦντος εὐχὴν ὡς τοῖς πάλαι θεοφιλῶς νενομοθέτηται, οἰκοδομεῖσθαι μὲν τὸ μοναστήριον· μετὰ πάντων δὲ τῶν αὐτῷ προσηκόντων σὺν αὐτῷ ἐκείνῳ βρεβίῳ ἐγκαταγράφεσθαι, καὶ τοῖς ἐπισκοπικοῖς ἀρχείοις ἐναποτίθεσθαι· μηδαμῶς ἄδειαν ἔχοντος τοῦ ἀφιεροῦντος, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἑαυτὸν ἡγούμενον ἢ ἀνθ' ἑαυτοῦ ἕτερον καθιστᾶν. Εἰ γὰρ ἅπερ τις ἀνθρώπῳ χαρίζεται, τούτων οὐκέτι κύριος εἶναι δύναται, πῶς ἅπερ τις Θεῷ καθαγιάζει καὶ ἀνατίθησι, τούτων ὑφαρπάζειν τὴν κυριότητα παραχωρηθήσεται;

C ι'. Οἱ τοῖς πάθεσιν ἑαυτοὺς ἐκδότους παραστήσαντες, οὐ μόνον τὴν ἀπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων τιμωρίαν οὐ φρίττουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἐκείνων κατορχεῖσθαι τετολμήκασι. Στρεβλοῦσι γὰρ αὐτούς, καὶ πρὸς τὸ ἐμπαθὲς αὐτῶν ἀποκιβδηλεύουσι τοῦ θελήματος, ἵνα τῇ φιλοτιμίᾳ τῆς ἐμπαθείας, κατὰ τὸν θεολόγον Γρηγόριον, μὴ μόνον ἀνεύθυνον αὐτοῖς ᾖ τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ θεῖον νομίζοιτο. Τὸν γὰρ ἀποστολικὸν κανόνα τὸν λέγοντα, Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθέν, ἢ ὀθόνην, μηδεὶς ἔτι εἰς οἰκείαν χρείαν σφετεριζέσθω· παράνομον γάρ· εἰ δέ τις φωραθείη, ἐπιτιμάσθω ἀφορισμῷ· τοῦτον οὖν εἰς συνηγορίαν τῶν οἰκείων παρανομημάτων ἐκλαμβάνοντες, οὔ φασι δεῖν καθαιρέσεως ἀξίους κρίνεσθαι τοὺς τὴν σεβασμίαν τῆς ἁγίας τραπέζης ἐνδυτήν, εἰς οἰκεῖον χιτῶνα ἢ εἰς ἕτερόν τι τῶν ἀμφίων με- D τασχηματίζοντας. Οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τοὺς τὸ ἅγιον ποτήριον, ὢ τῆς ἀσεβείας! ἢ τὸν σεπτὸν δίσκον, ἢ τὰ τούτοις παραπλήσια, εἰς ἰδίαν ἐκδαπανῶντας χρείαν, ἢ καταχραίνοντας· ὁ γὰρ κανών φησι τοὺς εἰς τοῦτο περιπίπτοντας, ἀφορισμῷ καθυποβάλλειν, ἀλλ' οὐ καθαιρέσει ἐδικαίωσεν. Ἀλλὰ τίς ἂν ἀνάσχοιτο τῆς τοσαύτης περιποιήσεως καὶ δυσσεβείας τὸ μέγεθος; τοῦ γὰρ κανόνος τοῖς τὸ μόνον ἁγιασθέν, εἰς χρῆσιν ἀλλ' οὐκ εἰς τελείαν ἁρπαγὴν σφετεριζομένοις, τὸν ἀφορισμὸν ἐπιπέμποντος, αὐτοὶ καὶ τοὺς καθαρπάζοντας καὶ ἱεροσυλοῦντας τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια, ἐλευθεροῦσι τῆς καθαιρέσεως· καὶ τοὺς εἰς βρωμάτων ὑπηρεσίαν, ὅσον γε τῇ ἐφ' ἑαυτοῖς

[24] Greg. Naz. orat. 34, n. 546.

geritur. Nonnulli enim suis copiis, et facultatibus nomen monasterii imponentes, et eas Deo sanctificare profitentes, se eorum quæ sunt consecrata dominos esse inscribunt, et sola appellatione Deo dedicare machinari decreverunt. Eamdem enim potestatem etiam post consecrationem sibi usurpare non erubescunt, quam prius habere non vetabantur: et tanta rei cauponatio adhibita est, ut multa eorum quæ sunt consecrata, ab his ipsis qui consecrarunt vendita cernantur, et admirationem, et odium iis qui ea vident afferentia: et tantum abest ut ullam agant pœnitentiam ob id, quod eorum quæ Deo **119** dedicata sunt, sibi potestatem attribuant, ut etiam eam ad alios sine metu transmittant. Propterea ergo sancta definiit synodus, ut nemini liceat monasterium ædificare absque episcopi sententia, et consilio. Illo autem sciente, et permittente, et eam quam debet orationem peragente, ut ab antiquis pie ac religiose cautum est, monasterium quidem ædificetur: omnia autem quæ ad ipsum pertinent, cum illo ipso in brevi inscribantur, et in episcopalibus archivis reponantur, nullo modo potestatem habente eo qui consecrat, se ipsum præfectum, vel pro se alium constituere. Si enim eorum quæ quis homini largitur dominus amplius esse non potest, quomodo eorum quæ quis Deo sanctificat, et dedicat, sibi dominium arripere sinetur?

10. Qui seipsos tradunt animi perturbationibus, non solum quod a sacris canonibus intentatur supplicium non horrent, sed eis etiam insultare ausi sunt. Ipsos enim torquent: et ad suam animi perturbationem eorum quoque voluntatem adulterant: ut propter animi sui motus contentationem, ut inquit Gregorius Theologus [24], non solum sit eorum malum correctioni non obnoxium, sed divinum quoque existimetur. Apostolicum enim canonem, qui dicit: Vas aureum, vel argenteum, sanctificatum, vel velum lineum, nemo in suum usum accipiat: est enim præter leges. Si quis autem deprehensus fuerit, segregatione multetur. Eum ad suorum delictorum patrocinium assumentes, dicunt eos non oportere judicari depositione dignos, qui venerandum sanctæ mensæ indumentum in propriam tunicam, vel in aliquod aliud vestimentum transformant. Sed neque eos qui sanctum calicem, (o impietatem), vel **120** venerabilem discum, vel ea quæ sunt iis similia, in proprium usum insumunt, vel pollunt. Canon enim, inquiunt, eos qui in hoc incidunt, esse segregationi non depositioni subjiciendos æquum censuit. Sed quis tantæ perversitatis, et impietatis magnitudinem ferat? Cum enim canon, eos qui quod ad usum solum est sanctificatum, et id non ad perfectam rapinam sibi vindicant, segregationi subjiciat, ipsi eos qui sancta sanctorum rapiunt, et sacrilegis manibus auferunt, depositione liberant: et eos qui ad ciborum minis-

terium, suo quidem certe judicio, venerabiles discos et sacros calices inquinant, deponendos judicant, non, quamvis sit apertum piaculum, et clarum est, quod qui hæc faciunt, non solum in depositionem, sed in extremæ etiam impietatis crimen incidunt. Et idem statuit sancta synodus, eos qui calicem, aut discum, aut fuscinulam, aut velum, aut unum aliquod in altari sacrorum et sanctorum vasorum, vel vestimentorum, ad proprium usum capiunt, vel ad profanum usum convertunt, absolutæ depositioni subjici. Hoc enim est profanare : illud vero surripere. Eos quidem certe, qui extra altare], vasa quædam segregata, vel vestes, sibi vel aliis præbent, eos canon quoque segregat : et nos una quoque segregamus. Eos autem qui plane surripiunt, sacrilegorum condemnationi subjicimus.

A κρίσει, τοὺς σεβασμίους δίσκους ἢ τὰ ἱερὰ ποτήρια καταμολύνοντας ἢ καταλύοντας, ἀκαθαιρέτους εἰσάγουσι, καίτοι φανεροῦ καθεστηκότος τοῦ μιάσματος· καὶ δῆλον ὡς οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες, οὐ μόνον καθαιρέσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐσχάτης δυσσεβείας τῷ ἐγκλήματι περιπίπτουσι. Διόπερ ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἢ τὸν δίσκον, ἢ τὴν λαβίδα, ἢ τὴν σεβασμίαν ἐνδυτήν, ἢ τὸν λεγόμενον ἀέρα, ἢ ἁπλῶς τοὺς ἕν τι τῶν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἱερῶν καὶ ἁγίων σκευῶν ἢ ἀμφιασμάτων, εἰς ἴδιον κέρδος ὑφαρπάζοντας, ἢ εἰς χρῆσιν ἀποχρωμένους ἀνίερον, παντελεῖ καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι· τὸ μὲν γάρ ἐστι βεβηλῶσαι, τὸ δὲ συλῆσαι τὰ ἅγια. Τοὺς μέντοι τὰ ἔξωθεν τοῦ θυσιαστηρίου ἄμφια ἀφωρισμένα, ἢ σκεύη τινὰ, εἰς χρῆσιν ἀνίερον ἑαυτοῖς ἢ ἑτέροις παρέχοντας], τούτους καὶ ὁ κανὼν ἀφορίζει, καὶ ἡμεῖς συναφορίζομεν· τοὺς δὲ παντελῶς ἀφαρπάζοντας, τῇ τῶν ἱεροσύλων καταδίκῃ καθυποβάλλομεν.

Cyrilli ex epistolæ ad Domnum cap. 2.

Pecuniam autem quæ per injuriam ipsi erepta est, duplici nomine ei reddi æquum est. Primum quidem quod nec tale **121** quid omnino fieri oportebat : et quod valde male habet magnaque tristitia afficit sanctissimos episcopos qui sunt ubique terrarum, quod sumptuum qui illis eveniunt dispensationis ratio ab eis exigatur, sive ex ecclesiasticis redditibus, sive ex fructu aliunde percepto. Unusquisque enim nostrum dabit suorum malorum rationem omnium judici. Vasa enim pretiosa et possessiones immobiles oportet servari Ecclesiis ; episcopis autem qui tunc temporis divinum sacerdotium administrant, incidentium sumptuum dispensationem secure credi.

B *Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'.*

Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα, ἀναδοθῆναι δίκαιον κατὰ δύο τρόπους· πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἐχρῆν ὅλως γενέσθαι τι τοιοῦτον, καθότι λυπεῖ σφόδρα, καὶ εἰς ἐσχάτην ἀκηδίαν καταφέρει τοὺς ἁπανταχόσε γῆς ὄντας θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους, τὸ ἀπαιτεῖσθαι λόγους τῆς οἰκονομίας τῶν παραπιπτόντων αὐτοῖς ἀναλωμάτων, εἴτε ἐκ προσόδων ἐκκλησιαστικῶν, εἴτ' οὖν καὶ ἀπὸ τῆς τινων καρποφορίας· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν ἰδίων καιρῷ δώσει λόγον τῷ πάντων κριτῇ. Κειμήλια μὲν γὰρ καὶ κτήσεις ἀκινήτους, ἀνεκποιήτως ταῖς ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρή· θαρσεῖσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν θείαν διέποντας ἱερωσύνην, τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν.

Const. 17, tit. 2, lib. cod. ait. quod dum extra sacra vasa [aliæ] res mobiles sunt, rerum necessariarum immobilium et sacrorum vasorum alienatio atque hypotheca cessat. Et const. 21, ejusdem tit. ait, quod qui non per causam redimendorum captivornm sacra vasa vel donaria emit, aut in hypothecam pignusve capit, etiam pretio excidat : eaque per episcopos, œconomos, et vasorum custodes vindicantur, etiamsi conflata sint : aut illorum exigantur pretia, si non compareant. Dicit lib. XVIII, tit, 1, dig. 62, quod qui nesciens rem sacram pro privata comparat, licet venditio non teneat, tamen [actionem] adversus venditorem habeat, in qantum ejus interfuit, ne deciperetur. Et [lib.] Inst. II, tit. 1, dicit, quod sacra vasa neque alienentur, neque obligentur, nisi propter redemptionem captivorum. Const. autem 1, tit. 2 Novellarum pœnis subjicit eos, qui sacra vasa contra legem propter redemptionem captivorum.

C Ἡ ιζ' διάταξις τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι κινητῶν ὑπόντων ἔξωθεν τῶν ἱερῶν σκευῶν, ἀργεῖ τῶν ἀναγκαίων ἀκινήτων καὶ τῶν ἄρτων ἡ ἐκποίησις καὶ ἡ ὑποθήκη· καὶ ἡ κα' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι ὁ μὴ δι' ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων ἀγοράζων ἱερὰ σκεύη, ἢ ἀπλώματα, ἢ λαμβάνων εἰς ὑποθήκην ἢ ἐνέχυρον, καὶ τῶν τιμῶν καὶ τοῦ χρέους ἐκπίπτει, καὶ ἐκδικοῦνται διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ οἰκονόμων καὶ σκευοφυλάκων, εἰ καὶ ἐχωνεύθησαν· ἢ καὶ αἱ τιμαὶ αὐτῶν ἀπαιτοῦνται, εἰ μὴ φαίνονται. Φησὶν βιβλ. ιη' τίτ. α' διάτ. ξβ', ὅτι ὁ ἐν ἀγνοίᾳ τὸ ἱερὸν ὡς ἰδιωτικὸν ἀγοράζων, εἰ καὶ μὴ συνίσταται ἡ πρᾶσις, ὅμως ἔχει κατὰ τοῦ πράτου εἰς ὅπερ αὐτῷ διέφερε μὴ ἀπατηθῆναι· καὶ Ἰνστιτουτ. ιβ', τίτ. α' φησὶν, ὅτι τὰ ἱερὰ σκεύη, οὔτε πιπράσκεται D οὔτε ὑποτίθεται, εἰ μὴ διὰ λύσιν αἰχμαλώτων· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐπιτιμίοις ὑποβάλλει τοὺς τὰ ἱερὰ σκεύη παρὰ τὸν νόμον ἐνεχυράζοντας, ἢ πωλοῦντας, ἢ χωνεύοντας, ἢ ἐκποιοῦντας, εἰ μὴ διὰ λύσιν αἰχμαλώτων.

Textus. Const. 2, ejusdem tit. dicit, ut ne sacra vasa **122** Ecclesiæ Constantinopolitanæ, aut ubicunque constitutorum oratoriorum aliter vendantur, opponanturque pignori, quam pro captivorum redemptione. Sane si plura vasa sint, quæ necessarium [de se] usum non præbeant, et usuveniat, ut aliqua

Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὥστε τὰ ἱερὰ σκεύη τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν ὁπουδήποτε κειμένων εὐκτηρίων, μὴ ἄλλως πιπράσκεσθαι ἢ ὑποτίθεσθαι, εἰ μὴ εἰς ἀνάῤῥυσιν αἰχμαλώτων· εἰ δὲ πλείονα εἶεν σκεύη, μηδεμίαν ἀναγκαίαν ποιοῦντα χρῆσιν, συμβῇ δὲ τινα τῶν εὐαγῶν

οἴκων βαρύνεσθαι χρέεσιν, εἰ μὴ ὕπεστιν ἕτερα κινητὰ πράγματα, ἐξ ὧν ὀφείλει δοθῆναι τὰ χρέα, ἄδεια ἔσται συνισταμένης πράξεως ἀζημίως, ἐπισκόπου μὲν ἐκποιοῦντος παρὰ τῷ μητροπολίτῃ, μητροπολίτου δὲ παρὰ τῷ ἰδίῳ πατριάρχῃ, τὰ ἱερὰ σκεύη τὰ περιττὰ ἄλλοις εὐαγέσιν οἴκοις χρείαν ἔχουσι πωλεῖν ἢ χωνεύειν καὶ πιπράσκειν, καὶ τὴν αὐτῶν τιμὴν εἰς τὸ χρέος παρέχειν, ὥστε μὴ τὰ ἀκίνητα ἐκποιεῖσθαι.

Λέγει δὲ βιβλ. α', τίτ. ιη', διάτ. ιγ', ὅτι οἱ ἄρχοντες ἀναζητοῦσι τοὺς ἱεροσύλους· καὶ βιβλ. ι', τίτ. β', δίγ. δ', ὅτι τὰ ἐξ ἱεροσυλίας κτηθέντα, οὐ διαιροῦνται οἱ κληρονόμοι· καὶ βιβλ. ι', τίτ. α', δίγ. κς', ὅτι ἀνισχύρως τις ὁμολογεῖ ἱεροσυλεῖν, καὶ οὐχ ἁρμόζει ἐκ τούτου ἀγωγή· καὶ βιβλ. μη', τίτ. δ', διάτ. α', ὅτι ὅμοιόν ἐστι τὸ ἔγκλημα τῆς καθοσιώσεως, τῷ περὶ τῆς ἱεροσυλίας· καὶ τίτ. ιγ' τοῦ αὐτοῦ βιβλ., διάτ. α', ὁ περὶ τῆς ἱεροσυλίας νόμος κινεῖται, κατὰ τοῦ ὑφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν χρημάτων, ἢ στρέψαντος εἰς ἰδίας χρείας, ἢ παρασκευάσαντος κατὰ δόλον γενέσθαι τούτων τι· διάτ. δ', οἱ ἱερόσυλοι πρὸς τὸ ποιὸν τοῦ ἁμαρτήματος τιμωροῦνται· διάτ. ϛ' τὸ ἐξ ἱεροῦ ἰδιωτικὰ χρήματα ὑφελέσθαι, οὐκ ἔστι ἱεροσυλία ἀλλὰ κλοπή· ἐν δὲ τῷ ις' διατάγματι τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου, λέγει τὸν τόπον διακρίνειν τὸν κλέπτην ἀπὸ τοῦ ἱεροσύλου· καὶ βιβλ. ϛ' τοῦ κώδ., τίτ. β', διάτ. γ', ὅτι ὁ κλέπτων τὸ μήπω τῷ Θεῷ καθιερωθὲν, ὡς κλέπτης ἐνάγεται.

Βιβλ. μη', τίτ. ιγ', διάτ. ζ', ἡ τοῦ ἱεροσύλου ποινὴ ἀπὸ τῆς ποιότητος τῶν προσώπων, καὶ τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ τοῦ καιροῦ, καὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τῆς φύσεως, ἢ βαρυτέρα ἢ ἐλαφροτέρα ἐπιφέρεται. Τινὲς γὰρ θηρίοις παραδίδονται, τινὲς καίονται, τινὲς φουρκίζονται· μεμετρημένη δὲ ποινή ἐστι, τὸ παραδοθῆναι θηρίοις τὸν νυκτερινὸν ἱερόσυλον· τὸν ἡμερινὸν δὲ μέτριόν τι ἱεροσυλοῦντα μεταλλίζεσθαι· τὸν δὲ τίμιον δεπορτατεύεσθαι· δίγ. ια', οἱ ἱερόσυλοι κεφαλικῶς κολάζονται. Ἱερόσυλοι δέ εἰσιν οἱ τοὺς δημοσίους ναοὺς κλέπτοντες· οἱ δὲ τὰ ἰδιωτικὰ ἱερὰ, καὶ τοὺς μικροὺς ναοὺς ἀφυλάκτους ὄντας κλέπτοντες, ἧττον μὲν τῶν ἱεροσύλων, πλέον δὲ τῶν κλεπτῶν τιμωροῦνται· ὁ δὲ ἐξωτικὸς ὑποκλέπτων τὰ ἱερὰ, ὑπόκειται τῷ τῆς ἱεροσυλίας ἐγκλήματι. Ὁ γὰρ τὴν αὐτῶν φυλακὴν πεπιστευμένος, κἂν ὑφέληταί τι ἐξ αὐτῶν, οὐχ ὑπόκειται τούτῳ τῷ νόμῳ· δίγ. ιβ', δεπορτατεύεται ὁ ἐμβαλὼν ἄνθρωπον ἐν κιβωτίῳ, καὶ παρενθέμενος αὐτὸν ἐν ναῷ, ἐὰν ἐκεῖνος ἐξιὼν τῆς κιβωτοῦ, κλέψῃ τινὰ τοῦ ἱεροῦ· δίγ. ις', τὸ τῆς ἱεροσυλίας καὶ κατὰ κληρονόμων ἁρμόζει· περὶ γὰρ χρημάτων ὑφαιρεθέντων ἔστιν αὐτῷ ἡ ζήτησις.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξη'.

ξη'. Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναί τινι τῶν πάντων, βιβλίον τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης τῶν τε ἁγίων καὶ ἐκκρίτων ἡμῶν κηρύκων καὶ διδασκάλων διαφθείρειν ἢ κατατέμνειν, ἢ τοῖς βιβλιοκαπήλοις, ἢ τοῖς λεγομένοις μυρεψοῖς, ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ἁπάντων πρὸς ἀφανισμὸν ἐκδιδόναι, εἰ μή τι ἄρα τέλεον, εἴτε ὑπὸ σητῶν, ἢ ὕδατος, ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ ἀχρειωθῇ. Ὁ δέ τι

A venerabilium domuum ære alieno gravetur, neque suppetant aliæ res mobiles, ex quibus æs alienum solvi debeat : facultas erit, ut actorum monumentis episcopo alienante, apud metropolitam : metropolita vero, apud ipsius patriarcham citra damnum confectis, superflua aliis venerabilibus domibus, quæ [his] opus habent, vendantur, aut conflentur, ac [deinde] vendantur, pretiumque eorum ad dissolvendum æs alienum conferatur, ne illarum res immobiles alienentur.

Dicit porro lib I, tit. 18, digest. 13, quod præsides conquirere debeant sacrilegos. Et lib. X, tit. 2 digest. 4, quod quæ sacrilegio quæsita sunt, hæredes [inter se] non dividant. Et lib. XLV, tit. 1, digest. 26, quod invalide quispiam se sacrilegium

B factorum promittat], atque [inde actio non competat. *Textus.* Et lib. XLVIII, tit. 4, digest. 1, quod crimen læsæ majestatis sacrilegio simile sit. Et tit. 13 ejusdem lib, digest. 1, [quod] sacrilegii actio moveatur adversus eum, qui ex sacris pecuniis [quippiam] abstulit, vel in rem suam vertit, dolo fecit, quo herum quid fieret. Digest. 1, tit 4, sacrilegi pro qualitate dilecti puniuntur. *Jus positivum.* Digest. 6. Ex sacra æde privatas pecunias subripere, non sacrilegium, sed furtum est. In digest. 16, tit. 19, lib. LXVIII], dicitur locum furem a sacrilego discernere. Et lib. VI, cod. tit. 2, const. 3, eum qui furatur quod nondum Deo dedicatum est, ut furem [in judicio] conveniri.

C **123** *Textus.* Lib. XLVIII, tit. 13, const. 7. Sacrilegii pœna pro qualitate personarum, delicti, temporis, ætatis, et sexus, gravior aut levior infligitur. Nonnulli enim bestiis traduntur, nonnulli exuruntur, aliqui in furcas suspenduntur. Moderata vero pœna est, si nocturnus sacrilegus bestiis tradatur : diurnus vero, qui modicum aliquid ex templo tulit, metalli pœna coerceatur : aut si honestiore loco natus sit, deportetur. Digest. 11. Sacrilegi capite puniuntur. Sunt autem sacrilegi, qui publica sacra compilant : at qui privata sacra ædisculasque incustoditas spoliant, minus quam sacrilegi, amplius quam fures puniuntur. Item qui peregrina sacra suffuratur, sacrilegii crimini obnoxius est. Cæterum si is cui sacrorum custodia concredita est, ex

D illis aliquid subripuerit, legi obnoxius non est. Digest. 12. Deportatur qui hominem in arculam includit, eamque in templo deponit, si ille de illa exiens nonnulla de templo suffuretur. Digest. 16. Sacrilegii judicium etiam adversus hæredem competit ; nam de sublatis pecuniis in eo est quæstio.

Concilii œcumenici sexti canon 68.

68. Nulli ex omnibus licere Veteris et Novi Testamenti librum, nec sanctorum nostrorum præconum ac doctorum corrumpere vel conscindere, vel librorum cauponatoribus, vel iis qui dicuntur unguentarii, alicui alii ex omnibus ad eum delendum tradere : nisi utique vel a tineis, vel ab aqua, vel ab aliquo modo redditus fuerit inutilis. Qui

autem tale quid facere deinceps deprehensus fuerit, anno uno segregetur. Similiter et qui libros **124** si eos quidem ipse non ad suam utilitatem retineat, nec altera ad ejus beneficium et ut ii permaneant dat, segregetur.

τοιοῦτο ποιεῖν ἀπὸ τοῦ νῦν ἁλισκόμενος, ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἀφοριζέσθω· ὁμοίως καὶ ὁ τὰς τοιαύτας βίβλους ὠνούμενος, εἰ μήτε αὐτὸς ταύτας κατέχει πρὸς οἰκείαν ἀσφάλειαν, μήτε ἑτέρῳ πρὸς εὐεργεσίαν καὶ τὸ διαμεῖναι ἀποδῶται, ἀλλὰ ταῦτα διαφθείρειν ἐπιχειρήσοι, ἀφοριζέσθω.

CAP. III. — *De clericis qui schisma faciunt, et præter sententiam episcopi altaria statuunt.*

ΚΕΦΑΛ. Γ'.— *Περὶ κληρικῶν ἀποσχιζόντων καὶ παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου ἱστώντων θυσιαστήρια.*

Apostolorum canon 31.

31 [30]. Si quis presbyter, contempto proprio episcopo, seorsum congregationem fecerit, et alterum altare fixerit, episcopo suo in religione ac justitia nulla in re a se condemnato, deponatur, ut imperium obtinendi cupidus: est enim tyrannus. Similiter et reliqui clerici, et quotquot ei accesserunt. Laici autem segregentur, eaque post unam alteramque ac tertiam admonitionem fiant.

Ἀποστόλων κανὼν λά.

λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς συναγάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξει, μηδὲν κατεγνωκὼς τοῦ ἐπισκόπου ἐν εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ, καθαιρείσθω ὡς φίλαρχος· τύραννος γάρ ἐστι· ὡσαύτως δὲ λαϊκοὶ ἀφοριζέσθωσαν]· ταῦτα δὲ μετὰ μίαν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην παράκλησιν τοῦ ἐπισκόπου γινέσθω.

Concilii Antiocheni canon 5.

5. Si quis (35) presbyter vel diaconus proprio contempto episcopo, ab Ecclesia seipsum segregaverit, et privatim congregationem effecerit, et altare erexerit, et episcopo accersente non obedierit, nec velit ei parere, nec morem gerere primo et secundo vocanti, is omnino deponatur, et non amplius curationem assequi, nec suum possit honorem capere. Sin autem perseverat perturbare et Ecclesiam evertere, is per externam potentiam ut seditiosus castigetur.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε'.

ε'. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἰδίᾳ συνήγαγε, καὶ θυσιαστήριον ἔστησε, καὶ τοῦ ἐπισκόπου προσκαλεσαμένου ἀπειθοίη, καὶ μὴ βούλοιτο αὐτῷ πείθεσθαι, μηδὲ ὑπακούειν, καὶ πρῶτον καλοῦντι καὶ δεύτερον, τοῦτον καθαιρεῖσθαι παντελῶς, καὶ μηκέτι θεραπείας τυγχάνειν, μηδὲ δύνασθαι λαμβάνειν τὴν ἑαυτοῦ τιμήν. Εἰ δὲ παραμένοι θορυβῶν καὶ ἀναστατῶν τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς ἔξωθεν ἐξουσίας, ὡς στασιώδη αὐτὸν ἀποστρέφεσθαι.

Concilii Carthaginensis canon 10.

De presbyteris, qui a propriis corripientur episcopis.

10. Alypius episcopus [25], legatus provinciæ Numidiæ, dixit: Nec illud (36) prætermittendum est, ut si quis forte **125** presbyter ab episcopo suo correptus, tumore vel superbia inflatus putaverit separatim sacrificia Deo offerenda, vel aliud erigendum altare contra ecclesiasticam fidem disciplinamque crediderit, non exeat impunitus. Valentinus primæ sedis provinciæ Numidiæ, dixit: Necessario disciplinæ ecclesiasticæ et fidei congrua sunt, quæ frater noster Alypius [*Mss.* frater Alypius] prosecutus est, proinde quid videatur vestræ dilectioni, edicite [*Mss.* dicite].

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ι'.

Περὶ πρεσβυτέρων τῶν ἀπὸ τῶν οἰκείων καταγινωσκομένων ἐπισκόπων.

ι'. Ἀλύπιος ἐπίσκοπος τοποτηρητὴς τῆς Νουμηδικῆς χώρας εἶπεν· Οὐ δ' ἐκεῖνο δεῖ παρεᾶσαι, ἵνα ἐάν τις τυχὸν πρεσβύτερος ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καταγνωσθείς, φυσιότητί τινι καὶ ὑπερηφανίᾳ ἐπαρθείς, ἡγήσηται ὀφείλειν κεχωρισμένως ἅγια τῷ Θεῷ προσφέρειν, ἢ ἄλλο ἀνορθοῦν θυσιαστήριον οἰηθείη κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς πίστεως καὶ καταστάσεως, ὁ τοιοῦτος ἀτιμώρητος μὴ ἐξέλθῃ.

Concilii œcumenici sexti canon 31.

31. Clericos, qui in oratoriis [26], quæ sunt intra domos, sacra faciunt, vel baptizant, hoc illius loci episcopi sententia facere debere decernimus. Quare si quis clericus hoc non sic servaverit, deponatur.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λα'.

λα'. Τοὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις ἔνδον οἰκίας τυγχάνουσι λειτουργοῦντας κληρικοὺς ὑπὸ γνώμην τοῦτο πράττειν τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου ὁρίζομεν· ὥστε εἴ τις κληρικὸς μὴ τοῦτο οὕτως φυλάξοι, καθαιρείσθω.

Synodi Constantinopoli in templo SS. Apostolorum habitæ, quæ prima et secunda nuncupatur, canones 12, 13, 14, 15.

12. Cum sancta, et universalis sancta synodus,

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιγ', ιδ', ιε'.

ιβ'. Τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου, τοὺς

[25] Carthag. II, cap. 8. [26] Laudic. can. 58.

NOTÆ.

(35) Vide actionem mox citatam Concilii Chalcedonensis ubi ex numerorum serie dicitur 84, et Vigilii epist. ad Rusticum et Sebastianum diaconos.

(36) Ferrandus cap. 401, ex conc. Carth. tit. 7.

ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις ἔνδον οἰκίας λειτουργοῦντας A ἢ βαπτίζοντας κληρικοὺς, παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, καθαιρέσει καθυποβαλλούσης, καὶ ἡμεῖς τοῦτο συμψηφιζόμεθα· τῆς γὰρ ἁγίας Ἐκκλησίας ὀρθοτομούσης, καὶ τὸν ἀληθῆ πρεσβευούσης λόγον, καὶ τὸ σεμνὸν τῆς πολιτείας συντηρούσης τε καὶ ἐκδιδασκούσης, ἀπηχὲς καὶ ἀνόσιον παραχωρεῖν τοὺς ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀναρχίᾳ συζῶντας, εἰς τὰς οἰκίας ὑποδυομένους, τὴν ταύτης εὐταξίαν διασπᾷν, καὶ πολλῆς ταραχῆς καὶ σκανδάλων ἀποπληροῦν. Διόπερ ἡ νῦν ἱερὰ καὶ θεοσυνέργητος σύνοδος, τῇ οἰκουμενικῇ καὶ ἁγίᾳ ἕκτῃ συνόδῳ συμφωνοῦσα ἀποκεκληρωμένους εἶναι τοὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις ἔνδον οἰκίας οὖσι λειτουργοῦντας διωρίσατο, τῆς ἀποκληρώσεως δηλονότι, παρὰ τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου αὐτοῖς ἀπονεμηθείσης. Εἰ δέ τινες παρὰ τούτους, τοῦ ἐπισκό- B που μὴ εὐδοκοῦντος, εἰς τὰς οἰκίας εἰσπίπτοντες, ἅπτεσθαι τῆς λειτουργίας ἀποτολμῶσι, τούτους μὲν καθαιρεῖσθαι· τοὺς δὲ τῆς αὐτῶν κοινωνίας μετασχόντας, τῷ ἀφορισμῷ καθυποβάλλεσθαι.

ιγ'. Τὰς τῶν αἱρετικῶν ζιζανίων ἐπισπορὰς ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ὁ παμπόνηρος καταβαλὼν, καὶ ταύτας ὁρῶν τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος τεμνομένας πορρίζους, ἐφ' ἑτέραν ἦλθε μεθοδείας ὁδὸν, τῇ τῶν σχισματικῶν μανίᾳ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα μερίζειν ἐπιχειρῶν· ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτοῦ τὴν ἐπιβουλὴν ἡ ἁγία σύνοδος ἀναστέλλουσα παντελῶς, ὥρισε τοῦ λοιποῦ, ἵνα εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ὡς δῆθεν ἐπ' ἐγκλήμασί τισι τοῦ οἰκείου κατεγνωκὼς ἐπισκόπου, πρὸ συνοδικῆς ἐξετάσεώς τε καὶ διαγνώσεως, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῷ τελείας κατακρίσεως, ἀπο- C στῆναι τολμήσοι τῆς αὐτοῦ κοινωνίας, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς ἱεραῖς τῶν λειτουργιῶν εὐχαῖς, κατὰ τὸ παραδεδομένον τῇ Ἐκκλησίᾳ, μὴ ἀναφέροι, τοῦτον ὑποκεῖσθαι καθαιρέσει, καὶ πάσης ἱερατικῆς ἀποστερεῖσθαι τιμῆς. Ὁ γὰρ ἐν πρεσβυτέρου τάξει τεταγμένος, καὶ τῶν μητροπολιτῶν ἁρπάζων τὴν κρίσιν, καὶ πρὸ κρίσεως αὐτὸς κατακρίνων, ὅσον τὸ ἐπ' αὐτῷ, τὸν οἰκεῖον πατέρα καὶ ἐπίσκοπον, οὗτος οὐδὲ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου ἐστὶν ἄξιος τιμῆς ἢ ὀνομασίας. Οἱ δὲ τούτοις συνεπόμενοι, εἰ μὲν τῶν ἱερωμένων εἶέν τινες, καὶ αὐτοὶ τῆς οἰκείας τιμῆς ἐκπιπτέτωσαν· εἰ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ, ἀφοριζέσθωσαν παντελῶς τῆς Ἐκκλησίας, μέχρις ἂν τὴν πρὸς τοὺς σχισματικοὺς συνάφειαν διαπτύσαντες, πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον ἐπιστραφεῖεν. D

ιδ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐγκλήματος πρόφασιν ποιούμενος, κατὰ τοῦ οἰκείου μητροπολίτου πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἀποστήσει ἑαυτὸν τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, καὶ μὴ ἀναφέροι τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰθισμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, τοῦτον ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος καθῃρημένον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθείη ἀποστὰς τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, καὶ σχίσμα ποιήσας. Δεῖ γὰρ ἕκαστον τὰ οἰκεῖα μέτρα γινώσκειν, καὶ μήτε τὸν πρεσβύτερον καταφρονεῖν τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, μήτε τὸν ἐπίσκοπον τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, μήτε τὸν μητροπολίτην τοῦ οἰκείου πατριάρχου.

ιε'. Τὰ ὁρισθέντα ἐπὶ πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων

clericos, qui in oratoriis, quæ sunt intra domum, celebrant, vel baptizant, præter episcopi voluntatem, depositioni subjiciat, nos quoque idem decernimus. Cum enim sancta Ecclesia recte dispertiat, veramque rationem defendat, et venerabilem ac honestam bonæ institutionis formam doceat, et conservet, inconcinnum est, et ineptum, ut qui in petulantia, et insolentia ac in inobedientia vitam agunt, domos subeuntes, bonum ejus ordinem convellant, et multa perturbatione, et offensionibus impleant. Et ideo sacra nunc, et divinitus coacta synodus, universali sextæ synodo consentiens, eos qui in oratoriis, quæ sunt intra domos, celebrant, clero amotos esse statuit, a clero videlicet amotione eis ab ejus loci episcopo edita. Si qui autem præter eos, non consentiente episcopo, in domos irruentes, celebrationis ministerium attingere audeant, ii quidem deponantur: qui vero **126** eorum communionis sunt participes, segregationi subjiciantur.

13. Hæreticorum zizaniorum semina in Dei Ecclesia malignus dejiciens, et eas videns gladio spiritus exscindi radicitus, ad aliam venit insidiarum viam, schismaticorum insania Christi corpus dividere aggrediens. Sed et has ejus insidias sancta synodus reprimens, omnino definiit deinceps ut, si quis presbyter, vel diaconus, ut qui utique ob aliqua crimina proprium episcopum condemnarit, ante synodalem cognitionem, et examinationem, et perfectam ejus condemnationem, ab illius communione discedere ausus fuerit, et ejus nomen in sacris celebrationum precibus, ut Ecclesiæ traditum est, non referat, is depositioni subjiciatur, et omni sacerdotali honore privetur. Qui enim est in sacerdotali ordine collocatus, et metropolitanorum judicium præripit, et ante judicium, ipse quantum in se est, proprium patrem et episcopum condemnat, is nec presbyteri honore, nec nomine dignus est. Qui autem eos consequuntur, si sint quidem ex iis qui sunt sacris initiati, ipsi quoque a proprio honore excidant: sin autem sint laici vel monachi, ex Ecclesia omnino segregentur, donec cum schismaticis conjunctionem respuentes, ad proprium episcopum reversi fuerint.

14. Si quis episcopus metropolitani crimen prætexens, ante synodalem cognitionem, seipsum ab ejus communione subduxerit, et nomen ejus, non, prout divini mysterii **127** celebrationi est consuetum, referat, sancta synodus eum depositum esse statuit, si tantum convictus fuerit a proprio metropolitano recessisse, et schisma fecisse. Oportet enim | unumquemque proprias partes cognoscere, et nec presbyterum proprium episcopum contemnere, nec episcopum proprium metropolitanum.

15. Quæ de presbyteris, et episcopis, et metro-

politanis constituta sunt, multo magis etiam in patriarchis conveniunt. Quamobrem si quis presbyter, vel episcopus, vel metropolitanus a sui patriarchæ communione recedere ausus fuerit, et nomen ejus non, ut in divini mysterii celebratione constitutum est, et ordinatum, referat, sed ante synodale decretum, et perfectam ejus condemnationem, schisma fecerit, statuit sancta synodus eum esse ab omni sacerdotio alienum, si in hoc solum deliquisse convictus fuerit. Et hæc quidem constituta, et obsignata sunt, de iis qui aliquorum criminum prætextu a propriis præsulibus recedunt, et schisma faciunt, et Ecclesiæ unionem convellunt. Qui enim propter hæresim aliquam a sanctis Patribus vel synodis condemnatam, se a præsulis communione separant, illo hæresim scilicet publice prædicante, et nudo capite in ecclesia docente, ii non solum canonicæ pœnæ non subjicientur, ante synodalem cognitionem, seipsos a communione ejus, qui episcopus dicitur, sejungentes : sed et honore qui orthodoxis convenit, digni habebuntur. Non enim episcopos, sed pseudepiscopos et pseudodoctores condemnarunt : et non schismate Ecclesiæ unionem conscinderunt, sed a schismatibus, et divisionibus Ecclesiam liberare studuerunt.

A καὶ μητροπολιτῶν, πολλῷ μᾶλλον καὶ ἐπὶ πατριαρχῶν ἁρμόζει· ὥστε εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ ἐπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης, τολμήσειεν ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας, καὶ μὴ ἀναφέροι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, κατὰ τὸ ὡρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ, ἀλλὰ πρὸ ἐμφανείας συνοδικῆς, καὶ τελείας αὐτοῦ κατακρίσεως, σχίσμα ποιήσει, τοῦτον ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθείη τοῦτο παρανομήσας· καὶ ταῦτα μὲν ὥρισται καὶ ἐσφράγισται περὶ τῶν, προφάσει τινῶν ἐγκλημάτων, τῶν οἰκείων ἀφισταμένων προέδρων, καὶ σχίσμα ποιούντων, καὶ τὴν ἕνωσιν τῆς Ἐκκλησίας διασπώντων. Οἱ γὰρ δι' αἵρεσίν τινα παρὰ τῶν ἁγίων συνόδων ἢ Πατέρων κατεγνωσμένην, τῆς πρὸς τὸν πρόεδρον B κοινωνίας ἑαυτοὺς διαστέλλοντες, ἐκείνου τὴν αἵρεσιν δηλονότι δημοσίᾳ κηρύττοντος, καὶ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ ἐπ' ἐκκλησίας διδάσκοντος, οἱ τοιοῦτοι οὐ μόνον τῇ κανονικῇ ἐπιτιμήσει οὐχ ὑποκείσονται πρὸ συνοδικῆς διαγνώσεως ἑαυτοὺς τῆς πρὸς τὸν καλούμενον ἐπίσκοπον κοινωνίας ἀποτειχίζοντες, ἀλλὰ καὶ τῆς πρεπούσης τιμῆς ὀρθοδόξοις ἀξιωθήσονται· οὐ γὰρ ἐπισκόπων, ἀλλὰ ψευδεπισκόπων καὶ ψευδοδιδασκάλων κατέγνωσαν· καὶ οὐ σχίσματι τὴν ἕνωσιν τῆς Ἐκκλησίας κατέτεμον, ἀλλὰ σχισμάτων καὶ μερισμῶν, τὴν Ἐκκλησίαν ἐσπούδασαν ῥύσασθαι.

ΤΙΤΛΟΣ Γ'.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΩΝ, ΚΑΙ ΨΑΛΜΩΔΙΩΝ, ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑΣ, ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΚΑΙ ΦΟΡΕΣΙΑΣ, ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ, ΨΑΛΤΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΤΩΝ.

128 TITULUS III.

DE PRECIBUS, ET PSALMODIIS, LECTIONE, OBLATIONE, ET COMMUNIONE, ET DE VESTITU, ATQUE OFFICIO LECTORUM, CANTORUM, ET MINISTRORUM.

CAPUT PRIMUM. — *Quales preces populus audiat, et quapropter in orientem prospicientes precemur.*

Concilii Laodiceni canones 5, 19.

5. Non oportere ordinationes fieri in præsentia eorum qui audiunt.

19. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, catechumenorum orationem peragi; et postquam exierint catechumeni, eorum qui pœnitentiam agunt, fieri orationem : et cum ii sub manum accesserint, et secesserint, fidelium preces sic ter fieri : unam quidem, scilicet primam, silentio; secundam autem et tertiam per pronuntiationem impleri, deinde sic pacem dari. Et postquam presbyteri pacem episcopo dederint, tunc laicos etiam pacem dare : et sic sanctam oblatio-

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Ποίων εὐχῶν ὁ λαὸς ἀκροᾶται· καὶ διὰ τί πρὸς ἀνατολὰς ὁρῶντες εὐχόμεθα.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ε', ιθ'.

ε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰς χειροτονίας ἐπὶ παρουσίᾳ ἀκροωμένων γίνεσθαι.

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, τῶν κατηχουμένων εὐχὴν ἐπιτελεῖσθαι· καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν τοὺς κατηχουμένους, τῶν ἐν μετανοίᾳ τὴν εὐχὴν γίνεσθαι· καὶ τούτων προσελθόντων ὑπὸ χεῖρα καὶ ὑποχωρησάντων, οὕτως τῶν πιστῶν τὰς εὐχὰς γίνεσθαι τρεῖς· μίαν μὲν τὴν πρώτην διὰ σιωπῆς, τὴν δὲ δευτέραν καὶ τρίτην διὰ προσφωνήσεως πληροῦσθαι· εἶθ' οὕτως τὴν εἰρήνην δίδοσθαι, καὶ μετὰ τὸ πρεσβυτέρους δοῦναι τῷ ἐπισκόπῳ τὴν εἰρήνην, τότε τοὺς λαϊκοὺς τὴν εἰρήνην

διδόναι· καὶ οὕτω τὴν ἁγίαν προσφορὰν ἐπιτελεῖσθαι· καὶ μόνοις ἐξὸν εἶναι τοῖς ἱερατικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ κοινωνεῖν.

Βασιλείου ἐκ τοῦ κζ' κεφ. τῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πρὸς τὸν μακάριον Ἀμφιλόχιον γεγραμμένων.

Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων, etc, usque ad δύναμιν εἰσφερομένην, κ. τ. λ.

Ἡ ιζ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει τὴν εὐχὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, ὀφείλειν ἐξακούεσθαι τῷ λαῷ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ τίνας, καὶ πῶς, καὶ ποῖα δεῖ ψάλλειν, ἢ εὔχεσθαι, ἢ ἀναγινώσκειν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξ', πε'.

ξ'. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα τῶν ἀσεβῶν βιβλία ὡς ἅγια ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας δημοσιεύοι ἐπὶ λύμῃ τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, καθαιρείσθω.

πε'. Ἔστω δὲ ὑμῖν πᾶσι κληρικοῖς καὶ λαϊκοῖς βιβλία σεβάσμια καὶ ἅγια· τῆς μὲν Παλαιᾶς Διαθήκης, Μωσέως πέντε, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον· Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ ἓν, Κριτῶν ἓν, Ῥοὺθ α', Βασιλειῶν δ', Παραλειπομένων τῆς βίβλου τῶν ἡμερῶν β', Ἔσδρα β', Ἐσθὴρ ἓν, Μακκαβαίων γ', Ἰὼβ ἓν, Ψαλτήριον, Σολομῶντος γ', Παροιμίαι, Ἐκκλησιαστὴς, Ἆσμα ᾀσμάτων, Προφητῶν δεκαδύο, ἓν Ἡσαΐου, ἓν Ἰεζεκιὴλ, ἓν Δανιήλ. Ἔξωθεν δὲ ὑμῖν προσιστορείσθω μανθάνειν τοὺς νέους ὑμῶν τοῦ πολυμαθοῦς Σιρὰχ τὴν σοφίαν· ἡμέτερα δὲ, τουτέστι τῆς Καινῆς Διαθήκης, Εὐαγγέλια τέσσαρα, Ματθαίου, Μάρκου, Λουκᾶ, Ἰωάννου, Παύλου ἐπιστολαὶ ιδ', Πέτρου ἐπιστολαὶ δύο, Ἰωάννου γ', Ἰακώβου α', Ἰούδα α', Κλήμεντος ἐπιστολαὶ δύο, καὶ αἱ διαταγαὶ ὑμῖν τοῖς ἐπισκόποις δι' ἐμοῦ Κλήμεντος ἐν ὀκτὼ βιβλίοις προσπεφωνημέναι, ἃς οὐ χρὴ δημοσιεύειν ἐπὶ πάντων, διὰ τὰ ἐν αὐταῖς μυστικά· καὶ αἱ Πράξεις ἡμῶν τῶν ἀποστόλων· ταῦτα καὶ περὶ κανόνων διατετάχθω ὑμῖν παρ' ἡμῶν, ὦ ἐπίσκοποι. Ὑμεῖς δὲ ἐμμένοντες αὐτοῖς, σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἕξετε· ἀπειθοῦντες δὲ, κολασθήσεσθε, καὶ πόλεμον μετ' ἀλλήλων ἀΐδιον ἕξετε, δίκην τῆς ἀνηκοΐας τὴν προσήκουσαν τιννύντες. Ὁ Θεὸς δὲ ὁ μόνος ἀΐδιος καὶ τῶν ὅλων ποιητὴς, ἅπαντας ὑμᾶς διὰ τῆς εἰρήνης ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἑνώσαι καὶ καταρτίσαι εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν, ἀτρέπτους, ἀμέμπτους, ἀνεγκλήτους, καὶ καταξιώσαι τῆς αἰωνίου ζωῆς σὺν ἡμῖν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἠγαπημένου παιδὸς αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα αὐτῷ τῷ ἐπὶ πάντων Θεῷ καὶ Πατρὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τῷ παρακλήτῳ, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιε', ιζ', ιη', ιθ', κγ', νθ'.

ιε'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πλὴν τῶν κανονικῶν ψαλτῶν, τῶν ἐπὶ τὸν ἄμβωνα ἀναβαινόντων, καὶ ἀπὸ διφθέρας ψαλλόντων, ἑτέρους τινὰς ψάλλειν ἐν ἐκκλησίᾳ.

nem perfici, et solis licere sacratis ad altare accedere et communicare.

129 *Basilii cap. 27 eorum quæ de Spiritu sancto ad beatum Amphilochium scripsit.*

Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus, *usque ad* vim afferentem, etc., *ut pag.* 462.

Textus. Const. 17, tit. 1 Novellarum dicit preces sacrosanctæ communionis et sacrosancti baptismatis a populo exaudiri debere.

CAP. II. — *Quinam et quomodo et quænam psallere debeant, aut precari, aut legere.*

Apostolorum canones 60, 85.

60 [59]. Si quis falso inscriptos impiorum libros, tanquam sanctos, in ecclesia publicat ad populi et cleri perniciem, deponatur.

85 [84]. Sint vobis omnibus clericis et laicis libri venerandi et sancti; Veteris quidem Testamenti, Mosis quinque, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium; Jesu Nave unus; Judicum unus; Ruth unus; Regnorum quatuor; Paralipomenon, id est derelictorum libri dierum, duo; Esdræ duo. Esther unus; Machabæorum tres: Job unus; Psalterium unus. Salomonis tres, Proverbia, Ecclesiastes. Cantica canticorum; Prophetarum duodecim unus; Isaiæ unus, Jeremiæ unus, Ezechiel unus, Daniel unus. Extrinsecus autem a vobis intelligatur, debere vestros adolescentes discere sapientiam eruditissimi Sirach. Nostra autem, id est, Novi Testamenti, Evangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Joannis; Pauli Epistolæ quatuordecim, Petri Epistolæ duæ, Joannis tres, Jacobi una [Judæ una]. Clementis epistolæ duæ, et ordinationes vobis episcopis per me Clementem in octo libris editæ, quæ non sunt omnibus divulgandæ, propter ea quæ sunt in eis mystica: et Actus nostri apostolorum. Hæc vero (37) de regulis constituta vobis sint **130** per nos, o episcopi. Vos autem obtemperantes, salvabimini, et pacem habebitis. At si non parueritis, puniemini, et bellum mutuo perpetuum habebitis, pœnam inobedientiæ congruam daturi. Deus porro, qui solus est æternus ac universorum creator, vos omnes pace in Spiritu sancto confortabit, et aptos reddet ad omne opus bonum, immutabiles, irreprehensibiles, sine crimine, dignosque faciet æterna vita nobiscum, per intercessionem dilecti Filii sui Jesu Christi, Dei et Salvatoris nostri; cum quo gloria sit ipsi supra omnia Deo Patri cum sancto Spiritu consolatore, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Concilii Laodiceni canones 15, 17, 18, 19, 23, 59.

15. Non oportere præter canonicos cantores, qui suggestum ascendunt, et ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia.

NOTÆ.

(37) Ex editione Crabbi in alias deinceps permeavit istà appendix sive coronis, ut vocat.

17. Non oportere psalmos in conventibus contexere, sed in unoquoque psalmo interjecto spatio, lectionem fieri.

18. Idem precum ministerium omnino debere fieri in Nonis et Vesperis.

19. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, etc., *ut pag.* 587.

23. Quod non oportet lectores vel cantores ferre horarium, et sic legere vel canere.

59. Quod non oportet privatos et vulgares aliquos psalmos dici in ecclesia, **131** nec libros non canonicos, sed solos canonicos Veteris et Novi Testamenti.

Hæc sunt quæ legi oportet ex Veteri Testamento : 1. Genesis ; 2. Exodus, id est, exitus ex Ægypto ; 3. Leviticus ; 4. Numeri ; 5. Deuteronomium : 6. Jesus Nave ; 7. Judices. Ruth ; 8. Esther ; 9. Regnorum I et II ; 10. Regnorum III et IV ; 11. Paralipomenon I et II ; 12. Esdras I et II ; 13. Libri Psalmorum CL ; 14. Proverbia Salomonis ; 15. Ecclesiastes ; 16. Cantica canticorum ; 17. Job ; 18. Duodecim prophetæ ; 19. Isaias ; 20. Jeremias et Baruch, lamentationes et epistolæ ; 21. Ezechiel ; 22. Daniel. Novi autem Testamenti hæc : Evangelia quatuor, secundum Matthæum, secundum Marcum, secundum Lucam, secundum Joannem. Actus apostolorum. Epistolæ catholicæ septem, videlicet Jacobi una, Petri duæ, Joannis tres, Judæ una. Epistolæ Pauli quatuordecim : ad Romanos una, ad Corinthios duæ, ad Galatas una, ad Ephesios una, ad Philippenses una, ad Colossenses una, ad Thessalonicenses duæ, ad Hebræos una, ad Timotheum duæ, ad Titum una, ad Philemonem una.

Concilii Carthaginensis canones 24, 42, 103.

Ut præter Scripturas canonicas [mss. *catholicas*] *nihil in ecclesias legatur* (38).

24. Item placuit [27-31] ut præter Scripturas canonicas nihil in ecclesia legatur sub nomine divinarum Scripturarum. Sunt autem canonicæ Scripturæ, id est, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium, Jesus Nave, Judices, Ruth, Regum libri quatuor. Paralipomenon libri duo. Job, Psalterium, Salomonis libri quinque. Libri duodecim prophetarum, Isaias, Jeremias, Ezechiel, Daniel, Tobias Judith, Esther, Esdræ libri duo. Machabæorum libri duo. Novi Testamenti, Evangeliorum libri quatuor. Actuum **132** apostolorum liber unus. Epistolæ Pauli quatuordecim. Petri apostoli epistolæ duæ. Joannis apostoli tres. Jacobi apostoli una. Judæ apostoli una. Apocalypsis Joannis apostoli liber unus. Hoc etiam fratri et consacerdoti nostro Bonifacio, vel aliis earum partium episcopis, pro confirmando isto canone innotescat, quia a Patribus ista accepimus in ecclesia legenda.

ιζ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἐπισυνάπτειν ἐν ταῖς συνάξεσι τοὺς ψαλμοὺς, ἀλλὰ διὰ μέσου καθ' ἕκαστον ψαλμὸν γίνεσθαι ἀνάγνωσιν.

ιη'. Περὶ τοῦ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν τῶν εὐχῶν πάντοτε, καὶ ἐν ταῖς Ἐνάταις καὶ ἐν ταῖς Ἑσπέραις, ὀφείλειν γίνεσθαι.

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

κγ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀναγνώστας ἢ ψάλτας ὠράριον φορεῖν, καὶ οὕτως ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν.

νθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἰδιωτικοὺς ψαλμοὺς λέγεσθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδὲ ἀκανόνιστα βιβλία, ἀλλὰ μόνα τὰ κανονικὰ τῆς Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, ἅτινά ἐστι ταῦτα·

α'. Γένεσις κόσμου. β'. Ἔξοδος. γ'. Λευϊτικόν. δ'. Ἀριθμοί. ε'. Δευτερονόμιον. ς'. Ἰησοῦ Ναυῆ. ζ'. Κριταί. Ῥούθ. η'. Ἐσθήρ. θ'. Βασιλειῶν Α' καὶ Β'. ι'. Βασιλειῶν Γ', Δ'. ια'. Παραλειπομένων Α', Β'. ιβ'. Ἔσδρας Α', Β'. ιγ'. Βίβλοι Ψαλμῶν ΡΝ'. ιδ'. Παροιμιῶν Σολομῶντος. ιε'. Ἐκκλησιαστής. ις'. Ἆσμα ᾀσμάτων. ιζ'. Ἰώβ. ιη'. Δωδεκαπρόφητον. ιθ'. Ἡσαΐας. κ'. Ἱερεμίας. Βαρούχ. Θρῆνοι καὶ Ἐπιστολαί. κα'. Ἰεζεκιήλ. κβ'. Δανιήλ. Καινῆς διαθήκης, Εὐαγγέλια δ', κατὰ Ματθαῖον, κατὰ Μάρκον, κατὰ Λουκᾶν, κατὰ Ἰωάννην. Πράξεις ἀποστόλων. Ἐπιστολαὶ καθολικαὶ ζ' οὕτως· Ἰακώβου α', Πέτρου β', Ἰωάννου γ', Ἰούδα α'. Ἐπιστολαὶ Παύλου ιδ', πρὸς Ῥωμαίους α', πρὸς Κορινθίους β', πρὸς Γαλάτας α', πρὸς Ἐφεσίους α', πρὸς Φιλιππησίους α', πρὸς Κολασσεῖς α', πρὸς Θεσσαλονικεῖς β', πρὸς Ἑβραίους α', πρὸς Τιμόθεον β', πρὸς Τίτον α', πρὸς Φιλήμονα α'.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κδ', μβ', ργ'.

Ὥστε ἐκτὸς τῶν καθολικῶν Γραφῶν, μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκεσθαι.

κδ'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ἐκτὸς τῶν κανονικῶν Γραφῶν, μηδὲν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκηται ἐπ' ὀνόματι θείων Γραφῶν. Εἰσὶ δὲ αἱ κανονικαὶ Γραφαὶ αὗται· Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικὸν, Ἀριθμοὶ, Δευτερονόμιον, Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, Κριταὶ, Ῥοὺθ, τῶν Βασιλειῶν τέσσαρες, τῶν Παραλειπομένων βίβλοι δύο, Ἰὼβ, Ψαλτήριον, Σολομῶντος βίβλοι πέντε, τῶν Προφητῶν βίβλοι δώδεκα, Ἡσαΐας, Ἱερεμίας, Ἰεζεκιὴλ, Δανιὴλ, Τωβίας, Ἰουδὶθ, Ἐσθὴρ, Ἔσδρα βίβλοι δύο. Τῆς Νέας Διαθήκης, Εὐαγγέλια τέσσαρα, Πράξεων τῶν ἀποστόλων βίβλος μία, Ἐπιστολαὶ Παύλου ιδ', Πέτρου ἀποστόλου δύο, Ἰωάννου ἀποστόλου τρεῖς, Ἰούδα ἀποστόλου μία, Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου βίβλος μία. Τοῦτο δὲ τῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συλλειτουργῷ Βονιφατίῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν αὐτῶν μερῶν ἐπισκόποις πρὸς βεβαίωσιν τοῦ προκειμένου κανόνος γνωρισθῇ· ἐπειδὴ παρὰ τῶν Πατέρων ταῦτα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀναγινώσκεσθαι παρελάβομεν.

[27-31] Carthag. III, cap. 47.

NOTÆ.

(38) Et Ferrandus cap. 228 ex concil. Carthag. tit. 45.

Περὶ τοῦ μὴ συμπόσια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιτελεῖσθαι. A

μβ'. Ὥστε ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μὴ συμποσιάζεσθαι· εἰ μή γ' ἂν τυχὸν ἀνάγκῃ ξενίας διαβάντες, ἐκεῖ καταλύσωσι· καὶ οἱ λαοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τοιουτοτρόπων συμποσίων, ὅσον δυνατόν ἐστι, κωλυθῶσιν.

Περὶ τῶν πρὸς τὸ θυσιαστήριον ὀφειλουσῶν λέγεσθαι ἱκεσιῶν.

ργ'. Ἤρεσε καὶ τοῦτο, ὥστε τὰς κεκυρωμένας ἐν τῇ συνόδῳ ἱκεσίας, εἴτε προοίμια, εἴτε παραθέσεις, εἴτε τὰς τῆς χειρὸς ἐπιθέσεις, ἀπὸ πάντων ἐπιτελεῖσθαι· καὶ παντελῶς ἄλλας κατὰ τῆς πίστεως μηδέποτε προσενεχθῆναι· ἀλλ' αἵτινες δήποτε ἀπὸ τῶν συνετωτέρων συνήχθησαν, λεχθήσονται.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λγ', ξγ', οε', πα'. B

λγ'. Ἐπειδήπερ ἔγνωμεν ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ, κ. τ. λ.

ξγ'. Τὰ ψευδῶς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀναπλασθέντα μαρτυρολόγια, ὡς ἂν τοὺς τοῦ Χριστοῦ μάρτυρας ἀτιμάζοιεν, καὶ πρὸς ἀπιστίαν ἐνάγοιεν τοὺς ἀκούοντας, μὴ ἐπ' ἐκκλησίαις δημοσιεύεσθαι προστάσσομεν, ἀλλὰ ταῦτα πυρὶ παραδίδοσθαι· τοὺς δὲ ταῦτα παραδεχομένους, ἢ ὡς ἀληθέσι τούτοις προσανέχοντας, ἀναθεματίζομεν.

οε'. Τοὺς ἐπὶ τὸ ψάλλειν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις παραγινομένους βουλόμεθα μήτε βοαῖς ἀτάκτοις κεχρῆσθαι, καὶ τὴν φύσιν πρὸς κραυγὴν ἐκβιάζεσθαι, μήτε τι ἐπιλέγειν τῶν μὴ ἐκκλησίᾳ ἁρμοδίων τε καὶ οἰκείων· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς τε καὶ κατανύξεως τὰς τοιαύτας ψαλμῳδίας προσάγειν τῷ τῶν κρυπτῶν ἐφόρῳ Θεῷ· εὐλαβεῖς γὰρ ἔσεσθαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ τὸ ἱερὸν ἐδίδαξε λόγιον. C

πα'. Ἐπειδήπερ ἔν τισι χώραις μεμαθήκαμεν, ἐν τῷ Τρισαγίῳ ὕμνῳ, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν ιδ'.

Ὅτι οὐ χρὴ ἐκτὸς χειροθεσίας ἀναγινώσκειν ἐν τῇ συνάξει ἐπὶ ἄμβωνος.

ιδ'. Ὅτι τάξις ἐμπολιτεύεται ἐν ἱερωσύνῃ, πᾶσιν ἀρίδηλόν ἐστι, καὶ σὺν ἀκριβείᾳ διατηρεῖν τῆς ἱερωσύνης ἐγχειρήσεις, Θεῷ εὐάρεστόν ἐστι, καὶ ἐπειδὴ ὁρῶμεν, ἐκτὸς χειροθεσίας νηπιόθεν τὴν κουρὰν τοῦ κλήρου λαμβάνοντάς τινας, μήπω δὲ παρ' ἐπισκόπου χειροθεσίαν λαβόντας, καὶ ἀναγινώσκοντας ἐν τῇ συνάξει ἐπ' ἄμβωνος, ἀκανονίστως τοῦτο ποιοῦντας, ἐπιτρέπομεν ἀπὸ τοῦ παρόντος τοῦτο μὴ γίνεσθαι· τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ μοναχῶν. Ἀναγνώστου δὲ χειροθεσίαν, ἄδειά ἐστιν ἐν ἰδίῳ μοναστηρίῳ καὶ μόνῳ ἑκάστῳ ἡγουμένῳ ποιεῖν, εἰ αὐτῷ τῷ ἡγουμένῳ ἐπετέθη χειροθεσία παρ' ἐπισκόπου, πρὸς προεδρίαν ἡγουμένου, δηλονότι ὄντος αὐ- D

Ut in ecclesiis convivia minime celebrentur (39).

42. Ut nulli [31] episcopi vel clerici in ecclesia conviventur, nisi forte transeuntes hospitiorum necessitate illic reficiant : populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest, prohibeantur.

De precibus ad altare dicendis.

103. Placuit [32] etiam hoc (40), ut preces quæ probatæ fuerint in concilio, sive præfationes, sive commendationes, seu manus impositiones ab omnibus celebrentur, nec aliæ omnino contra fidem præferantur : sed quæcunque a prudentioribus (41) fuerint collectæ, dicantur.

Concilii œcumenici sexti canones 33, 63, 75, 81.

33. Quoniam cognovimus in Armeniorum regione, etc., *ut pag.* 486.

63. Quæ a veritatis hostibus falso confictæ sunt martyrum historiæ, ut Dei martyres ignominia afficerent; et qui eas audituri essent, ad infidelitatem deducerent; in ecclesia non publicari jubemus, sed eas igni tradi. Qui eas autem admittunt, vel tanquam veris iis mentem adhibent, anathematizamus.

133 75. Eos qui in ecclesiis ad psallendum accedunt, volumus nec inordinatis vociferationibus uti, et naturam ad clamorem urgere; nec aliquid eorum, quæ ecclesiæ non conveniunt, et apta non sunt, asciscere; sed cum magna attentione et compunctione psalmodias Deo, qui est occultorum inspector, offerre. Pios enim et sanctos fore filios Israel, sacrum docuit oraculum.

81. Quoniam in nonnullis locis didicimus in hymno quo ter sanctus canitur, etc., *ut pag.* 447.

Concilii Nicæni secundi, canon 14.

Non oportet absque manuum impositione legere in congregatione super ambonem.

14. Quod ordo in sacerdotio versatur, est omnibus manifestum : et sacerdotii munera exacte servare Deo gratum est. Quoniam ergo videmus nonnullos a pueris cleri tonsuram accipientes, nondum vero accepta episcopi manuum impositione, in congregatione in suggestu legentes, et id non canonice facientes, hoc a præsenti canone fieri non permittimus : hoc ipsum autem etiam in monacho servari, Lectoris autem manuum impositionem licet in proprio monasterio tantum unicuique monasterii præfecto facere, et ipsi præfecto scilicet ab episcopo manus est imposita ad præfecturam hegumeni dum sit et ipse presbyter. Similiter et ex antiqua

[31] Conc. Afric. cap. 10. [32] Concilium Afric. c. 70.

NOTÆ.

(39) Et Ferrandus cap. 71, ex conc. Carthag. III. 38; conc. Carth. III, can. 30. Vide August. lib. VIII. *De civit.* cap. 27, et alibi passim.

(40) Citatur ab Innocentio III, loco antea adnotato : item ab auctore Micrologi cap. 5, ubi hunc canonem appellat *capitulum duodecimum*, quia in Milevitano II, ut nunc sunt canones, duodecimus est.

(41) Ms. « cum prudentioribus fuerint collatæ. »

consuetudine chorepiscopos episcopi permissu oportet lectores ordinare.

134 CAP. III. — *Quod in Sabbato legi debeat Evangelium cum aliis Scripturis.*

Concilii Laodiceni canon 16.

16. Ut in Sabbato Evangelium cum aliis Scripturis legatur.

CAP. IV. — *De sacra oblatione et communione.*

Apostolorum canones 3, 4, 31.

3. Si quis episcopus, vel presbyter præter Domini de sacrificio ordinationem, alia quædam ad altare attulerit, mel vel lac, vel pro vino siceram, vel confecta, vel aves, vel aliqua animalia, vel legumina præter ordinationem, deponatur, præterquam nova legumina, tempore opportuno (42). Ne liceat autem aliquid aliud ad altare offerre, quam oleum ad luminare, et incensum tempore sanctæ oblationis.

4. Omnis autem alius fructus domum mittatur, primitiæ episcopo et presbyteris. Clarum autem est, quod episcopus et presbyteri diaconis et reliquis distribuunt.

31. Si quis presbyter contempto, etc., *ut pag.* 583.

Concilii Niceni canon 18.

18. Pervenit ad sanctam synodum, quod in nonnullis locis et civitatibus diaconi dant presbyteris Eucharistiam, quod nec canon neque consuetudo tradidit, ut qui offerendi potestatem non habent, iis qui **135** offerunt, dent corpus Christi. Jam vero illud etiam cognitum est, quod jam quidam ex diaconis etiam ante episcopos Eucharistiam attingunt. Hæc ergo omnia auferantur, et diaconi intra suas mensuras permaneant : scientes quod sunt quidem episcopi ministri, presbyteris vero minores. Accipiant autem suo ordine Eucharistiam post presbyteros, eis præbente episcopo vel presbytero [33]. Sed nec in medio quidem presbyterorum liceat diaconis sedere. Id fit enim præter canonem et ordinem. Si quis autem non vult obedire post has constitutiones, a diaconatu desistat.

Concilii Ancyrani canon 1.

1. Presbyteros, qui sacrificarunt, deinde contra reluctati sunt, non fraudulenter et insidiose, sed vere, nec hoc prius machinati sunt, nec consulto ac de industria id fecerunt, et persuaserunt, ut tormentis subjici viderentur, cum ea specie et opinione tantum inferrentur : visum est eos cathedræ quidam honoris esse participes, non licere autem

[33] Laod. 20 ; Valent. 58 ; Gelas. 7.

A τοῦ πρεσβυτέρου· ὡσαύτως καὶ κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος τοὺς χωρεπισκόπους κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου δεῖ προχειρίζεσθαι ἀναγνώστας.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι κατὰ Σάββατον Εὐαγγέλιον ἀναγινώσκεσθαι μετὰ ἑτέρων Γραφῶν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ις'.

ις'. Περὶ τοῦ ἐν Σαββάτῳ Εὐαγγέλια μετὰ ἑτέρων Γραφῶν ἀναγινώσκεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς καὶ κοινωνίας.*

Ἀποστόλων κανὼν γ', δ', λα'.

γ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν τὴν ἐπὶ τῇ θυσίᾳ, προσενέγκῃ ἕτερά τινα ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, ἢ μέλι, ἢ γάλα, ἢ B ἀντὶ οἴνου σίκερα ἐπιτηδευτά, ἢ ὄρνεις, ἢ ζῶά τινα, ἢ ὄσπρια παρὰ τὴν διάταξιν, καθαιρείσθω· πλὴν νέων χίδρων ἢ σταφυλῶν, τῷ καιρῷ τῷ δέοντι. Μὴ ἐξὸν δὲ ἔστω προσάγεσθαί τι ἕτερον πρὸς τὸ θυσιαστήριον, ἀλλ' ἢ ἔλαιον εἰς τὴν λυχνίαν, καὶ θυμίαμα τῷ καιρῷ τῆς ἁγίας προσφορᾶς.

δ'. Ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ ἐπισκόπῳ καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ θυσιαστήριον. Δῆλον δὲ ὡς ὁ ἐπίσκοπος καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἐπιμεριοῦσι τοῖς διακόνοις καὶ τοῖς λοιποῖς κληρικοῖς.

λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη'.

C ιη'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι τοῖς πρεσβυτέροις τὴν Εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν, ὅπερ οὔτε ὁ κανὼν οὔτε ἡ συνήθεια παρέδωκε, τοὺς ἐξουσίαν μὴ ἔχοντας προσφέρειν, τοῖς προσφέρουσι διδόναι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· κἀκεῖνο δὲ ἐγνωρίσθη, ὅτι ἤδη τινὲς τῶν διακόνων καὶ πρὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς εὐχαριστίας ἅπτονται. Ταῦτα οὖν πάντα περιῃρήσθω, καὶ ἐμμενέτωσαν οἱ διάκονοι τοῖς ἰδίοις μέτροις, εἰδότες ὅτι τοῦ μὲν ἐπισκόπου ὑπηρέται εἰσὶ, τῶν δὲ πρεσβυτέρων ἐλάττους τυγχάνουσι· λαμβανέτωσαν δὲ κατὰ τὴν τάξιν τὴν Εὐχαριστίαν μετὰ τοὺς πρεσβυτέρους. Ἀλλὰ μηδὲ καθῆσθαι ἐν μέσῳ τῶν πρεσβυτέρων ἐξέστω τοῖς διακόνοις· παρὰ κανόνα γὰρ καὶ παρὰ τάξιν ἐστὶ τὸ γινόμενον. Εἰ δέ τις μὴ θέλει πειθ- D αρχεῖν καὶ μετὰ τούτους τοὺς ὅρους, πεπαύσθω τῆς διακονίας.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α'.

α'. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, εἶτα ἀναπαλαίσαντας, μήτε ἐκ μεθόδου τινὸς ἀλλ' ἐξ ἀληθείας, μήτε προκατασκευάσαντας καὶ ἐπιτηδεύσαντας καὶ πείσαντας, ἵνα δόξωσι μὲν βασάνοις ὑποβάλλεσθαι, ταύτας δὲ τῷ δοκεῖν καὶ τῷ σχήματι προσαχθῆναι, τούτους ἔδοξε τῆς μὲν τιμῆς τῆς κατὰ τὴν καθέδραν μετέχειν· προσφέρειν δὲ αὐτοὺς ἢ ὁμιλεῖν ἢ ὅλως

NOTÆ.

(42) Gentiani exemplar non habuit ἢ σταφυλῆς, id est, *uvam*.

λειτουργεῖν τι τῶν ἱερατικῶν λειτουργιῶν, μὴ ἐξεῖναι.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ', μθ'.

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον μετὰ τὰς ὁμιλίας, κ. τ. λ.

μθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ μόνον.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λζ', μα', μζ'.

Περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι πέραιτέρω ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου, τί ποτε ἐν τοῖς ἁγίοις προσφέρειν.

λζ'. Ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου, ξένον προσενεχθείη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος παρέδωκε· ἀπαρχὴ δὲ εἴτε μέλι εἴτε γάλα, ὡς εἴωθε, προσφερέσθω ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐθίμῳ εἰς τὸ τῶν νηπίων μυστήριον. Εἰ καὶ τὰ μάλιστα γὰρ ἐν θυσιαστηρίῳ προσφέρεται, ὅμως ἐχέτω ἰδίαν κυρίως εὐλογίαν, ὡς ἐκ τοῦ ἁγιάσματος τοῦ Κυριακοῦ σώματος καὶ αἵματος διίστασθαι· μηδὲν δὲ πλέον ἐν ταῖς ἀπαρχαῖς προσφερέσθω, ἢ ἀπὸ σταφυλῶν καὶ σίτου.

Περὶ τοῦ ἀπὸ νηστικῶν τῷ Θεῷ προσάγεσθαι θυσίας.

μα'. Ὥστε ἅγια θυσιαστηρίου, εἰ μὴ ἀπὸ νηστικῶν ἀνθρώπων, μὴ ἐπιτελεῖσθαι, ἐξῃρημένης μιᾶς ἐτησίας ἡμέρας ἐν ᾗ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐπιτελεῖται· ἐὰν δέ τινων κατὰ τὸν δειλινὸν καιρὸν τελευτησάντων, εἴτε ἐπισκόπων εἴτε τῶν λοιπῶν, παράθεσις γένηται, μόναις εὐχαῖς ἐκτελεσθῇ, ἐὰν οἱ ταύτην ποιοῦντες, ἀριστήσαντες εὑρεθῶσιν.

Περὶ Δονατιστῶν παιδίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων.

μζ'. Ἤρεσεν ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν, περὶ μόνων τῶν παιδίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων, μή πως τοῦτο ὅπερ οἰκείᾳ προθέσει οὐκ ἐποίησαν, τῇ δὲ τῶν γονέων πλάνῃ ἐμποδίσῃ αὐτοῖς, πρὸς τὸ μὴ προκόπτειν εἰς ὑπουργίαν τοῦ ἁγίου θυσιαστηρίου, ὅταν πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν σωτηριώδει προθέσει ἐπιστρέψωσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης, κανὼν κγ', κη', λβ', νζ', νη', ρα'.

κγ'. Περὶ τοῦ μηδένα τῶν εἴτε ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, κ. τ. λ.

κη'. Ἐπειδὴ ἐν διαφόροις ἐκκλησίαις μεμαθήκαμεν, σταφυλῆς ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσφερομένης, κατά τι κρατῆσαν ἔθος, τοὺς λειτουργοὺς ταύτην, τῇ ἀναιμάκτῳ τῆς προσφορᾶς θυσίᾳ συνάπτοντας, οὕτως ἅμα τῷ λαῷ διανέμειν ἀμφότερα συνείδομεν, ὥστε μηκέτι τοῦτο τινὰ τῶν ἱερωμένων ποιεῖν, ἀλλ' εἰς ζωοποίησιν καὶ ἁμαρτιῶν ἄφεσιν τῷ λαῷ τῆς

A ipsis offerre, seu sermonem conferre, vel omnino sacerdotale aliquod munus obire.

Concilii Neocæsareensis canon 13.

13. Vicani autem presbyteri, etc., *ut pag.* 551.

Concilii Laodiceni canones 19, 49.

19. Oportere seorsum primum post episcoporum sermones, etc., *ut pag.* 587.

49. Quod non oportet in Quadragesima panem offerre, nisi Sabbato et solis Dominicis.

136 *Concilii Carthaginensis canones* 37, 41, 47.

Quod præter panem et merum mistum aqua nihil in sacramentis offerri debeat.

37. Ut in sacramentis [36-37] corporis et sanguinis Domini nihil amplius offeratur, quam quod ipse B Dominus tradidit, hoc est panis et vinum aqua mistum. Primitiæ vero, seu mel et lac, et quod uno die solemnissimo in infantum mysterio [*mss.* ministerio] solet offerri, quamvis in altari [altario] offerantur [38] [*al.* non offerantur], suam tamen habeant propriam benedictionem, ut a sacramento Dominici corporis et sanguinis distinguantur; nec amplius in primitiis offeratur, quam de uvis et frumentis.

Ut a jejunio Deo sacrificia celebrentur.

41. Ut sacramenta [39] altaris nonnisi a jejuniis hominibus celebrentur, excepto uno die anniversario, quo cœna Dominica [*mss.* cœna Domini] celebratur. Nam si aliquorum pomeridiano [*mss.* promeridiano] tempore defunctorum, sive episcoC porum, sive cæterorum commendatio facienda est, solis orationibus fiat, si illi qui faciunt, jam pransi inveniuntur [*al.* invenientur].

De parvulis, qui apud Donatistas baptizati sunt (43).

47. De Donatistis placuit[40-41], ut consulamus fratres et consacerdotes nostros Siricium et Simplicianum de solis infantibus, qui baptizantur penes eosdem: ne quod suo non fecerunt judicio, cum ad Ecclesiam Dei salubri proposito fuerint conversi, parentum illos error impediat, ne promoveantur sacri altaris ministri.

137 *Concilii œcumenici sexti canones* 23, 28, 32, 57, 58, 101.

D 23. Ut nullus sive episcopus, sive presbyter, etc., *ut pag.* 515.

28. Quoniam in diversis ecclesiis intelleximus, uva ad altare allata, ex quadam quæ invaluit consuetudine, ministros hanc incruento oblationis sacrificio conjungentes, utraque simul populo distribuere: decernimus, ut nullus sacerdos hoc amplius faciat: sed ad vivificationem et peccatorum remissionem solam oblationem populo impertiat: tan-

[36-37] Conc. Afric. c. 4. [38] *Lac.* efferatur. [39] Conc. Afric. c. 8; Carthag. III, can. 29. [40-41] Conc. Afric. can. 14.

NOTÆ.

(43) Conc. Carthag. III, cap. 48 Hujus canonis titulus sic legitur in Epitome canonum Adriani papæ: « Ut ab apostolica sede inquiratur, si possint ordinari, qui apud hæreticos in infantia sunt baptizati. »

quam primitias autem uvæ allationem existimantes, sacerdotes eam seorsum benedicentes, petentibus impertire ad fructuum datoris gratiarum actionem, per quos corpora nostra divina dispositione augentur et aluntur. Si quis autem clericus præter hæc decreta fecerit, deponatur.

32. Quoniam ad nostram cognitionem pervenit quod in Armeniorum regione vinum tantum in sacra mensa offerunt, aquam illi non miscentes qui incruentum sacrificium peragunt, adducentes Ecclesiæ doctorem Joannem Chrysostomum, hæc dicentem in interpretatione Evangelii secundum Matthæum: «Quamobrem non aquam bibit **138** cum surrexit, sed vinum?» improbam sane hæresin radicitus exstirpans. Quoniam enim nonnulli aqua in mysteriis usi sunt, ostendens quod et quando mysteria tradidit, et quando postquam resurrexisset, absque mysteriis solam ac nudam mensam apposuit, usus est vino, ex genimine, inquit, vitis; vitis autem vinum, non aquam generat. Et ex eo aquæ in sacro sacrificio adjunctionem doctorem subvertere existimant: ut non ab hoc tempore in posterum ignorantia teneantur, Patris sententiam orthodoxe aperimus. Cum enim improba. Hydroparastatarum, hoc est, eorum qui aquam offerebant, antiqua esset hæresis, qui loco vini sola aqua in proprio sacrificio usi sunt; refellens hic vir divinus detestabilem ejusmodi hæresis doctrinam, et ostendens quod directe apostolicæ traditioni adversatur, id quod jam dictum est affirmavit. Nam et suæ Ecclesiæ, ubi est illi pastoralis administratio tradita, aquam vino miscendam tradidit, quando incruentum peragi sacrificium oportet, ex pretioso Christi nostri Redemptoris latere ex sanguine et aqua contemperationem ostendens, quæ in totius mundi vivificationem effusa est, et peccatorum redemptionem, et in omni etiam Ecclesia, ubi spiritalia lumina refulserunt, hic ordo divinitus traditus servatur. Nam et Jacobus Christi Domini nostri secundum carnem frater, cui Hierosolymitanæ ecclesiæ thronus primum est creditus et Basilius Cæsariensium Ecclesiæ archiepiscopus, cujus gloria omnem terrarum orbem pervasit, mystico nobis in scriptis tradito sacrificio, ita consecrandum in divina Missa ex aqua et vino sacrum **139** calicem ediderunt. Et qui Carthagine convenerunt sancti Patres his verbis aperte et præcise mentionem fecere [49]: «Ut in sanctis nihil plus quam corpus et sanguis Domini offeratur, ut ipse Dominus tradidit, hoc est, panis et vinum aqua mistum. Si quis ergo episcopus vel presbyter non secundum traditum ab apostolis ordinem facit, et aquam vino miscens, sic immaculatum offert sacrificium, deponatur, ut imperfecte mysterium enuntians, et quæ tradita sunt innovans.»

A προσφορᾶς μόνης μεταδιδόναι· ὡς ἀπαρχὴν δὲ τὴν τῆς σταφυλῆς λογιζομένους προσένεξιν, ἰδικῶς τοὺς ἱερεῖς εὐλογοῦντας, τοῖς αἰτοῦσι ταύτης μεταδιδόναι πρὸς τὴν τοῦ δοτῆρος τῶν καρπῶν εὐχαριστίαν, δι' ὧν τὰ σώματα ἡμῶν κατὰ τὸν θεῖον ὅρον, αὔξει τε καὶ ἐκτρέφεται. Εἴ τις οὖν κληρικὸς παρὰ τὰ διατεταγμένα ποιῇ, καθαιρείσθω.

λβ'. Ἐπειδὴ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ οἶνον μόνον ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ προσάγουσιν, ὕδωρ αὐτῷ μὴ μιγνύντες, οἱ τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελοῦντες, προτιθέμενοι τὸν τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, φάσκοντα διὰ τῆς εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον ἑρμηνείας ταῦτα· «Τίνος ἕνεκεν οὐχ ὕδωρ ἔπιεν ἀναστὰς, ἀλλ' οἶνον; ἄλλην αἵρεσιν πονηρὰν πρόρ-
B ριζον ἀνασπῶν· ἐπειδὴ γάρ τινές εἰσιν ἐν τοῖς μυστηρίοις ὕδατι κεχρημένοι, δεικνὺς ὅτι καὶ ἡνίκα τὰ μυστήρια παρέδωκεν οἶνον παρέδωκε· καὶ ἡνίκα ἀναστὰς χωρὶς μυστηρίων καὶ ψιλὴν τράπεζαν παρετίθετο, οἴνῳ ἐχρῆτο, ἐκ τοῦ γεννήματος, φησὶ, τῆς ἀμπέλου· ἄμπελος δὲ οἶνον, οὐχ ὕδωρ, γεννᾷ.» Ἐκ τούτου δὲ τὸν διδάσκαλον οἴονται ἀνατρέπειν τὴν τοῦ ὕδατος ἐν τῇ ἱερᾷ θυσίᾳ προσαγωγὴν, ὡς ἂν μὴ καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν κατέχοιντο τῇ ἀγνοίᾳ, τὴν τοῦ Πατρὸς διάνοιαν ὀρθοδόξως ἀποκαλύπτομεν. Τῆς γὰρ πονηρᾶς τῶν ὑδροπαραστατῶν αἱρέσεως παλαιᾶς ὑπαρχούσης, οἳ ἀντὶ οἴνου μόνῳ τῷ ὕδατι ἐν τῇ οἰκείᾳ θυσίᾳ κέχρηνται, ἀνασκευάζων ὁ θεοφόρος οὗτος ἀνὴρ τὴν παράνομον τῆς τοιαύτης αἱρέσεως δι-
C δαχὴν, καὶ δεικνὺς ὡς ἐναντίας τῆς ἀποστολικῆς ἵενται παραδόσεως, τὸν εἰρημένον κατεσκεύασε λόγον· ἐπεὶ καὶ τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ, ἔνθα τὴν ποιμαντικὴν ἐνεχειρίσθη ἡγεμονίαν, ὕδωρ οἴνῳ μιγνύναι παρέδωκεν, ἡνίκα τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἐπιτελεῖσθαι δεήσειε, τὴν ἐκ τῆς τιμίας πλευρᾶς τοῦ Λυτρωτοῦ ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐξ αἵματος καὶ ὕδατος κρᾶσιν παραδεικνὺς, ἥτις εἰς ζωοποίησιν παντὸς τοῦ κόσμου ἐξεχέθη, καὶ ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσιν· καὶ κατὰ πάσης δὲ Ἐκκλησίας, ἔνθα οἱ πνευματικοὶ φωστῆρες ἐξέλαμψαν, ἡ θεόσδοτος αὕτη τάξις κρατεῖ. Καὶ γὰρ καὶ Ἰάκωβος, ὁ κατὰ σάρκα Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἀδελφὸς, ὃς τῆς Ἱεροσολυμιτῶν Ἐκκλησίας πρῶτος τὸν θρόνον ἐνεπιστεύθη, καὶ Βασίλειος ὁ τῆς Καισαρέων ἀρχιεπίσκοπος· οὗ τὸ
D κλέος κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διέδραμεν, ἐγγράφως τὴν μυστικὴν ἡμῖν ἱερουργίαν παραδεδωκότες, οὕτω τελειοῦν ἐν τῇ θείᾳ ἱερουργίᾳ, ἐξ ὕδατος καὶ οἴνου τὸ ἱερὸν ποτήριον ἐκδεδώκασι· καὶ οἱ ἐν Καρθαγένῃ συναχθέντες ὅσιοι Πατέρες οὕτω ῥητῶς ἐπεμνήσθησαν, ἵνα ἐν τοῖς ἁγίοις μηδὲν πλέον τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ξένον προσενεχθείη, ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος παραδέδωκε, τουτέστιν ἄρτου καὶ οἴνου ὕδατι μεμιγμένου. Εἴ τις οὖν ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, μὴ κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τάξιν ποιεῖ, καὶ ὕδωρ οἴνῳ μιγνὺς, οὕτω τὴν ἄχραντον προσάγει θυσίαν, καθαιρείσθω· ὡς ἀτελῶς τὸ μυστήριον ἐξαγγέλλων, καὶ καινίζων τὰ παραδεδομένα.

[49] Concil. Carth. III, cap. 24.

νζ'. Ὅτι οὐ χρὴ ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις μέλι καὶ γάλα προσφέρεσθαι. A

νη'. Μηδεὶς τῶν ἐν λαϊκοῖς τεταγμένων ἑαυτῷ τῶν θείων μυστηρίων μεταδιδότω, παρόντος ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου. Ὁ δέ τι τοιοῦτο τολμῶν, ὡς παρὰ τὸ διατεταγμένον ποιῶν, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω, ἐντεῦθεν παιδαγωγούμενος μὴ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν.

ρα'. Σῶμα Χριστοῦ καὶ ναὸν τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ κτισθέντα ἄνθρωπον, ὁ θεῖος Ἀπόστολος μεγαλοφώνως ἀποκαλεῖ. Πάσης οὖν αἰσθητῆς κτίσεως ὑπερκείμενος, ὁ τῷ σωτηρίῳ πάθει τοῦ οὐρανίου τυχὼν ἀξιώματος, ἐσθίων καὶ πίνων Χριστὸν, πρὸς ζωὴν διὰ παντὸς μεθαρμόζεται τὴν ἀΐδιον, ψυχὴν καὶ σῶμα τῇ μετοχῇ τῆς θείας ἁγιαζόμενος χάριτος· ὥστε εἴ τις τοῦ ἀχράντου σώματος μετασχεῖν ἐν τῷ B τῆς συνάξεως βουληθείη καιρῷ, καὶ ἓν πρὸς αὐτὸ τῇ μετουσίᾳ γενέσθαι, τὰς χεῖρας σχηματίζων εἰς τύπον σταυροῦ, οὕτω προσίτω καὶ δεχέσθω τὴν κοινωνίαν τῆς χάριτος. Τοὺς γὰρ ἐκ χρυσοῦ ἢ ἄλλης ὕλης, ἀντὶ χειρὸς, τινὰ δοχεῖα κατασκευάζοντας πρὸς τὴν τοῦ θείου δώρου ὑποδοχὴν, καὶ δι' αὐτῶν τῆς ἀχράντου κοινωνίας ἀξιουμένους, οὐδαμῶς προσιέμεθα· ὡς προτιμῶντας τῆς τοῦ Θεοῦ εἰκόνος, τὴν ἄψυχον ὕλην καὶ ὑποχείριον. Εἰ δέ τις ἁλῷ τῆς ἀχράντου κοινωνίας μεταδιδοὺς τοῖς τοιαῦτα δοχεῖα προσφέρουσιν, ἀφοριζέσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ ταῦτα ἐπιφερόμενος.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Πῶς διδόασι εἰρήνην οἱ κληρικοί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ'. C

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τῶν διακρινομένων κοινωνεῖν ἀπὸ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν δ'.

δ'. Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἐξεῖναι κοινωνεῖν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι γυναῖκα εἰς τὸ θυσιαστήριον.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ', μδ'.

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

μδ'. Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι. D

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξθ', ο'.

ξθ'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου· μηδαμῶς ἐπὶ τοῦτο τῆς βασιλικῆς εἰργομένης ἐξουσίας καὶ αὐθεντίας, ἡνίκα δ' ἂν βουληθείη δῶρα προσάξαι τῷ πλάσαντι, κατά τινα ἀρχαιοτάτην παράδοσιν.

ο'. Μὴ ἐξέστω ταῖς γυναιξὶν ἐν καιρῷ τῆς θείας λειτουργίας λαλεῖν, ἀλλὰ κατὰ τὴν φωνὴν Παύλου τοῦ ἀποστόλου *Σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλ' ὑποτάττεσθαι, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου γὰρ, φησὶν, ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει. Εἴ τι δὲ μαθεῖν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν.*

57. Quod ad altare mel et lac offerre non oportet.

58. Nemo eorum, qui sunt in ordine laicorum, divina sibi mysteria impertiat præsente episcopo vel presbytero vel diacono. Qui autem tale quid ausus fuerit, ut præter ea quæ sunt constituta faciens, una septimana segregetur; et ex eo doceatur non amplius sapere, quam sapere oportet.

101. Corpus Christi et templum, hominem ad imaginem Dei creatum, divinus magna voce appellat Apostolus. Omnem ergo sensibilem creaturam superans, is qui salutari passione cœlestem dignitatem est assecutus, Christus bibens vel comedens æternæ vitæ adaptatam animam et corpus divinæ gratiæ participatione sanctificans. Quare si quis immaculati corporis in synaxis tempore esse particeps voluerit, **140** et offerre se ad communionem, manus in crucis formam figurans sic accedat, et gratiæ communionem accipiat. Eos enim qui ex auro, vel ex alia materia quæ loco manus receptacula efficiunt ad divini muneris susceptionem, et per ipsa immaculatam communionem recipiunt, minime admittimus, ut qui inanimatam subjectamque materiam Dei imagini præferant. Si quis autem deprehensus fuerit immaculatam communionem iis impertiens, qui ejusmodi receptacula afferunt, et ipse segregetur, et is qui affert.

CAP. V.—*Quomodo clerici et laici pacem dent.*

Concilii Laodiceni canon 19.

19. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, etc., *ut pag.* 587.

CAP. VI. — *De iis quæ indifferenter a presbytero conjugato communionem non accipiunt.*

Concilii Gangrensis canon 4.

4. Si quis de presbytero qui uxorem duxit, contendat, non oportere eo sacra celebrante oblationi communicare, sit anathema.

CAP. VII. — *Quod ordinis tantum sacerdotalis viris communicare liceat in altari, et quod illuc mulieri ingredi non liceat.*

Concilii Laodiceni canones 19, 44.

19. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, etc., *ut pag.* 587.

44. Quod non oportet mulierem ad altare ingredi.

Concilii œcumenici sexti canones 69, 70.

69. Nulli omnium liceat, qui quidem sit in laicorum numero, **141** intra septa sacri altaris ingredi, nequaquam tamen ab eo prohibita potestate et auctoritate imperiali, quandoquidem voluerit Creatori dona offerre, ex antiquissima traditione.

70. Ne liceat mulieribus in divini sacrificii tempore loqui, sed ut vox est apostoli Pauli, *Sileant; non enim eis loqui permissum est, sed subjici, sicut dixit lex*[43]. *Si quid autem volunt discere, domi proprios maritos interrogent*[44].

[43] Gen. III, 16. [44] I Cor. XIV, 34, 35.

CAP. VIII. — *Quandonam offerant denique communionem chorepiscopi.*

Concilii Neocæsariensis canon 13.

13. Vicani autem presbyteri, etc., *ut pag.* 551.

CAP. IX.—*Diaconus neque offerat, neque presbytero det communionem.*

Concilii Nicæni canon 18.

18. Pervenit ad sanctam synod., etc., *ut pag.* 595.

142 CAP. X. — *De vestitu et officio lectorum, psaltarum et ministrorum; et quod minister nec pani nec calici benedicere queat.*

Concilii Laodiceni canones 21, 22, 23, 25, 43.

21. Quod non oportet ministros locum habere in diaconis et sacra vasa tangere.

22. Quod non oportet ministrum ferre horarium, neque fores relinquere.

23. Quod non oportet lectores vel cantores ferre horarium et sic legere vel canere.

25. Quod non oportet ministros panem dare, vel calicem benedicere.

43. Quod non oportet ministros vel brevi tempore fores relinquere et orationi vacare.

Concilii œcumenici VI *canon* 27.

27. Nullus eorum, qui in cleri catalogum relati sunt, vestem sibi non convenientem induat, neque in civitate degens, neque iter ingrediens: sed utatur vestibus, quæ iis, qui in clerum relati sunt, attributæ fuere. Si quis autem tale quid fecerit, una septimana segregetur.

Concilii Nicæni II *canon* 16.

Quod vir ecclesiasticus vestes pretiosas non debet induere.

16. Omnis luxus et ornatus corporeus est a sacerdotali statu alienus. Episcopos ergo vel clericos, qui se splendidis et insignibus vestibus exornant, se corrigere oportet: similiter et eos qui sunt unguentis **143** delibuti. Quoniam autem radix acerbitatis sursum pullulans, fuit nostræ Ecclesiæ inquinamentum, Christianos scilicet accusantium hæresis, et qui ea susceperunt non solum imaginum picturas aversati sunt, sed omnem etiam pietatem ac religionem extruserunt, in eos qui pie et honeste vivunt invehentes; et in eis impletum fuit quod scriptum est: *Exsecratio peccatori Dei cultura* [45]. Si inventi itaque fuerint nonnulli eos irridentes, qui vilem et modestum amictum induti sunt, pœna corrigantur. A superioribus enim usque temporibus omnis vir sacerdotalis cum moderato et honesto indumento versabatur. Quidquid enim non propter usum, sed ostentatorium ornatum assumitur, in nequitiæ reprehensionem incurrit, ut ait magnus Basilius. Sed nec ex sericeis texturis variatum quis vestimentum habebat, neque in extremis vestimentis adjecta erant alieni coloris adjumenta. Ex divina enim lingua audierunt, quod qui mollia ferunt sunt in ædibus regum [46].

[45] Eccli. I, 32. [46] Matth. X, 7.

A ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Πότε προσφέρουσι καὶ διδόασι κοινωνίαν οἱ χωρεπίσκοποι.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Ἐπιχώριοι πρεσβύτεροι, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τοῦ μὴ προσφέρειν διάκονον, μήτε διδόναι πρεσβυτέρῳ κοινωνίαν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη'.

ιη'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, κ.τ.λ.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ φορεσίας καὶ ὑπουργίας ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν, καὶ ὑπηρετῶν, καὶ ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ἄρτον διδόναι ἢ ποτήριον εὐλογεῖν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κα', κβ', κγ', κε', μγ'.

κα'. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἔχειν ἐν τῷ διακονικῷ, καὶ ἅπτεσθαι δεσποτικῶν σκευῶν.

B κβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ὠράριον φορεῖν, οὐδὲ τὰς θύρας ἐγκαταλιμπάνειν.

κγ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἀναγνώστας ἢ ψάλτας ὠράριον φορεῖν, καὶ οὕτως ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν.

κε'. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας ἄρτον διδόναι, οὐδὲ ποτήριον εὐλογεῖν.

μγ'. Ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτας, κἂν βραχὺ, τὰς θύρας ἐγκαταλείπειν, καὶ τῇ εὐχῇ σχολάζειν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κζ'.

κζ'. Μηδεὶς τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἀνοίκειον ἐσθῆτα ἀμφιεννύσθω, μήτε ἐν πόλει διάγων, μήτε ἐν ὁδῷ βαδίζων· ἀλλὰ στολαῖς κεχρήσθω ταῖς ἤδη τοῖς ἐν κλήρῳ καταλεγομένοις ἀπονεμηθείσαις· εἰ δέ τις διαπράξοιτό τι τοιοῦτον, ἐπὶ ἑβδομάδα μίαν ἀφοριζέσθω.

C *Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν ις'.*

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἄνδρα ἱμάτια πολυτελῆ ἀμφιέννυσθαι.

ις'. Πᾶσα βλακεία καὶ κόσμησις σωματικὴ, ἀλλότριά εἰσι τῆς ἱερατικῆς καταστάσεώς τε καὶ τάξεως. Τοὺς οὖν ἑαυτοὺς κοσμοῦντας ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς, δι' ἐσθήτων λαμπρῶν καὶ περιφανῶν, τούτους διορθοῦσθαι χρή· εἰ δὲ ἐπιμένοιεν, ἐπιτιμίῳ παραδίδοσθαι· ὡσαύτως καὶ τοὺς τὰ μύρα χριομένους. Ἐπειδὴ δὲ ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα, μίασμα γέγονε τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἡ τῶν Χριστιανοκατηγόρων αἵρεσις, καὶ οἱ ταύτην δεξάμενοι οὐ μόνον τὰς εἰκονικὰς ἀναζωγραφήσεις ἐβδελύξαντο, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν εὐλάβειαν ἀπώσαντο, τοῖς σεμνῶς καὶ εὐσεβῶς βιοῦσι προσοχθίζοντες· καὶ πεπλήρωται D ἐπ' αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον, *Βδέλυγμα ἁμαρτωλῷ θεοσέβεια*· εἰ εὑρεθῶσι τοίνυν ἐγγελῶντες τοῖς τὴν εὐτελῆ καὶ σεμνὴν ἀμφίασιν περικειμένοις, δι' ἐπιτιμίου διορθούσθωσαν. Ἐκ γὰρ τῶν ἄνωθεν χρόνων πᾶς ἱερατικὸς ἀνὴρ, μετὰ σεμνῆς καὶ μετρίας ἀμφιάσεως ἐπολιτεύετο. Πᾶν γὰρ ὃ μὴ διὰ χρείαν ἀλλὰ διὰ καλλωπισμὸν παραλαμβάνεται, περπερείας ἔχει κατηγορίαν, ὡς ὁ μέγας ἔφη Βασίλειος· ἀλλ' οὐδὲ ἐκ σηρικῶν ὑφασμάτων πεποικιλμένην ἐσθῆτα ἐνεδέδυτό τις, οὐδὲ προσετίθεσαν ἑτερόχροα ἐπιβλήματα ἐν τοῖς ἄκροις τῶν ἱματίων. Ἤκουσαν γὰρ ἐκ τῆς θεοφθόγγου γλώττης, ὅτι οἱ τὰ μαλακὰ φοροῦντες, ἐν τοῖς οἴκοις τῶν βασιλέων εἰσίν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τῶν διαγόντων ἐν πόλει, καὶ ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας μὴ κοινωνούντων.* A

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια'.

ια'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο δὲ ὁρίσαι ὀφείλομεν, ἵνα ὁ ἐπίσκοπος ὅταν ἐξ ἑτέρας πόλεως παραγένηται εἰς ἑτέραν πόλιν, ἢ ἀπὸ ἑτέρας ἐπαρχίας εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν κόμπου χάριν, ἐγκωμίοις οἰκείοις ὑπηρετούμενος, ἢ θρησκείας καθοσιώσει, καὶ πλείονα χρόνον βούλοιτο διάγειν, καὶ μὴ ὁ τῆς πόλεως ἐκείνης ἐπίσκοπος ἔμπειρος ᾖ διδασκαλίας, μὴ καταφρονῇ ἐκείνου, καὶ συνεχέστερον ὁμιλῇ, καταισχύνειν καὶ κατευτελίζειν τὸ πρόσωπον τοῦ αὐτόθι ἐπισκόπου σπουδάζων. Αὕτη γὰρ ἡ πρόφασις εἴωθε ταράχους παρέχειν· καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης πανουργίας τὴν ἀλλοτρίαν καθέδραν ἑαυτῷ προμνηστεύεσθαι καὶ παρασπᾷν σπουδάζει, μὴ διστάζων τὴν αὐτῷ παραδοθεῖσαν ἐκκλησίαν καταλιμπάνειν, καὶ εἰς ἑτέραν μεθίστασθαι. Ὁριστέον τοίνυν ἐπὶ τούτῳ χρόνῳ, ἐπειδὴ καὶ τὸ μὴ ὑποδέχεσθαι ἐπίσκοπον, τῶν ἀπανθρώπων καὶ σκαιῶν εἶναι νενόμισται. Μέμνησθε δὲ ἐν τῷ προάγοντι χρόνῳ τοὺς Πατέρας ἡμῶν κεκρικέναι, ἵνα εἴ τις λαϊκὸς ἐν πόλει διάγων τρεῖς Κυριακὰς ἡμέρας, ἐν τρισὶν ἑβδομάσι, μὴ συνέρχοιτο, ἀποκινοῖτο τῆς κοινωνίας. Εἰ τοίνυν περὶ τῶν λαϊκῶν τοῦτο τεθέσπισται, οὐ χρὴ οὐδὲ πρέπει ἀλλ' οὐδὲ συμφέρει ἐπίσκοπον, εἰ μηδεμίαν βαρυτέραν ἀνάγκην ἔχοι, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς ἑαυτοῦ ἐκκλησίας, καὶ λυπεῖν τὸν ἐμπεπιστευμένον αὐτῷ λαόν. Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἰρήκασι· Καὶ ταύτην τὴν γνώμην σφόδρα εἶναι πρεπωδεστάτην ὁριζόμεθα.

CAP. XI. — *De iis, qui cum in urbe versentur, tamen per tres hebdomadas non communicant.*

Concilii Sardicensis canon 11.

11. Hosius episcopus dixit: Hoc quoque definire debemus; ut quando episcopus ex alia civitate in aliam civitatem, vel ex alia provincia in aliam provinciam accesserit, jactationis gratia propriis laudibus serviens aut religionis causa, et velit longiori tempore illic agere; illius autem civitatis episcopus doctrinæ non fuerit peritus: ne illum despiciat, et frequentius concionetur, studens dedecore afficere et vilipendere personam episcopi **144** (hic enim prætextus solet turbas excitare), nec ejusmodi calliditate alienam sedem sibi conciliare et attrahere studeat, non dubitans sibi traditam ecclesiam re- B linquere, et in aliam transire. Ad hoc ergo tempus definiendum est. Nam episcopum non recipi, inhumanum et incivile existimatum est. Recordemini autem, patres nostros in tempore præterito judicavisse, ut si quis laicus in aliqua urbe agens, tribus diebus dominicis in tribus hebdomadibus non conveniat, is communione moveatur. Si hoc ergo de laicis statutum est, non oportet, nec convenit, sed neque est utile episcopum, si nullam habet graviorem necessitatem, vel negotium difficilius, a sua ecclesia diutius abesse, et sibi commissum populum contristare. Omnes episcopi dixerunt, hanc quoque sententiam esse convenientissimam.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν π'. C

π'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ τῶν ἐν κλήρῳ καταλεγομένων, ἢ λαϊκὸς, εἰ μηδεμίαν ἀνάγκην βαρυτέραν ἔχει, ἢ πρᾶγμα δυσχερὲς, ὥστε ἐπὶ πλεῖστον ἀπολείπεσθαι τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐν πόλει διάγων τρεῖς Κυριακὰς ἡμέρας, ἐν τρισὶν ἑβδομάσι, μὴ συνέρχοιτο, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀποκινείσθω τῆς κοινωνίας.

Concilii œcumenici VI *canon* 80.

80. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel eorum qui in clero enumerantur, vel laicus nullam graviorem habet necessitatem, vel negotium difficile, ut a sua ecclesia absit diutissime: sed in civitate agens, tribus diebus Dominicis in tribus septimanis una non conveniat, si sit quidem clericus, deponatur: si vero laicus, segregetur.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ τῶν ἀκουόντων τῶν Γραφῶν, καὶ προσκαρτερούντων τῇ τελευταίᾳ εὐχῇ, καὶ μεταλαμβανόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν η', θ'.

η'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, προσφορᾶς γενομένης μὴ μεταλάβοι, τὴν αἰτίαν εἰπάτω· καὶ ἐὰν ᾖ εὔλογος, συγγνώμης τυγχανέτω· εἰ δὲ μὴ λέγει, ἀφοριζέσθω, ὡς αἴτιος βλάβης γενόμενος τῷ λαῷ, καὶ ὑπόνοιαν ἐμποιήσας κατὰ τοῦ προσενεγκόντος, ὡς μὴ ὑγιῶς ἀνενέγκαντος. D

θ'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ ἁγίᾳ μεταλήψει, ὡς ἀταξίαν ἐμποιοῦντας τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀφορίζεσθαι χρή.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'.

β'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἱερῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ κοι-

CAP. XII. — *De iis qui audita Scripturarum lectione, usque ad extremas preces non permanent, neque communicant.*

Apostolorum canones 8, 9.

8. Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel ex sacerdotali catalogo, **145** facta oblatione non communicaverit, causam dicat: et si probabilis fuerit, veniam consequatur: sin vero minus, segregetur, ut qui populo offensionis causa sit, et suspicionem dederit adversus eum qui obtulit, tanquam non digne obtulerit.

9. Quicunque fideles ingrediuntur [47], et Scripturas audiunt, in precatione autem et sacra communione non permanent, ut Ecclesiæ confusionem afferentes, segregari oportet.

Concilii Antiocheni canon 2.

2. Omnes qui in ecclesiam ingrediuntur, et sacras Scripturas audiunt, orationi autem cum po-

[47] De consec. dist. 1, cap. *Omnes fideles.*

pulo non communicant, vel sanctam Eucharistiæ participationem propter aliquam insolentiam avertantur, eos ab ecclesia expelli, donec postquam confessi fuerint, fructusque pœnitentiæ ostenderint, et imploraverint, veniam assequi possint. Non licere autem communicare cum excommunicatis, neque in domibus convenientes orare pro iis qui in ecclesia non communicant: neque in alia ecclesia non conveniunt. Si quem autem ex episcopis vel presbyteris, vel diaconis, vel quemvis ex canone excommunicatis, communicare apparuerit, eum quoque esse excommunicatum, ut qui canonem Ecclesiæ confundat.

CAP. XIII. — *Utrum dæmoniaci communicent, necne.*

Apostolorum canon 79 [78].

79 [78]. Si quis dæmonem habeat, etc., *ut pag.* 503.

146 *Timothei Alexandrini canon* 3.

Interrogatio. 3. Si quis, cum sit fidelis, a dæmone corripiatur, debetne esse sanctorum mysteriorum particeps, an non?

Responsio. Si mysterium non enuntiet, nec ullo alio modo blasphemet, sit particeps: sed non singulis diebus. Sufficit enim, si statis solum temporibus.

CAP. XIV. — *De iis qui extra ecclesiam offerunt vel congregantur.*

Apostolorum canon 31.

31. Si quis presbyter contempto, etc., *ut pag.* 583.

Concilii Gangrensis canon 6.

6. Si quis præter Ecclesiam habere, et contemnens Ecclesiam, vult ea quæ sunt Ecclesiæ agere, non conveniente presbytero de episcopi sententia, sit anathema.

Concilii Antiocheni canones 2, 5.

2. Omnes qui in ecclesiam ingrediuntur, etc., *ut supra pag.* 616.

5. **147** Si quis presbyter vel diaconus proprio contempto episcopo, ab Ecclesia, etc., *ut supra pag.* 583.

Concilii Laodiceni canon 58.

58. Quod non oportet in domibus fieri oblationes ab episcopis vel presbyteris.

Concilii œcumenici VI *canones* 31, 59.

31. Clericos qui in oratoriis, etc., *ut supra p.* 583.

59. In æde oratoria, quæ est intra domum, baptismus nequaquam peragatur: sed qui illuminatione ab omnibus sordibus aliena digni habendi sunt, ad catholicas ecclesias accedant, et hoc illic munere perfruantur. Si quis autem quæ a nobis constituta sunt, non servare convictus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: si autem laicus, segregetur.

Textus. Const. 7, tit. 2. Novellarum et 3, tit. 2, aiunt, quod eum qui oratorium aut ecclesiam ædificare velit, ea de re cum civitatis episcopo verba facere oporteat, et sufficientes [sumptus] ad incendenda luminaria, ad sacrum ministerium, ad sar-

A κοινωνοῦντας δὲ εὐχῆς ἅμα τῷ λαῷ, ἢ ἀποστρεφομένους τὴν ἁγίαν μετάληψιν τῆς Εὐχαριστίας κατά τινα ἀταξίαν, τούτους ἀποβλήτους γίνεσθαι τῆς ἐκκλησίας, ἕως ἂν ἐξομολογησάμενοι, καὶ δείξαντες καρποὺς μετανοίας, καὶ παρακαλέσαντες, τυχεῖν δυνηθῶσι συγγνώμης· μὴ ἐξεῖναι δὲ κοινωνεῖν τοῖς ἀκοινωνήτοις, μηδὲ κατ' οἴκους συνελθόντας συνεύχεσθαι τοῖς μὴ τῇ ἐκκλησίᾳ συνευχομένοις· μηδὲ ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ ὑποδέχεσθαι τοὺς ἐν ἑτέρᾳ ἐκκλησίᾳ μὴ συναγομένους. Εἰ δὲ φανείη τις τῶν ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων, ἤ τις τοῦ κανόνος τοῖς ἀκοινωνήτοις κοινωνῶν, καὶ τοῦτον ἀκοινώνητον εἶναι, ὡς ἂν συγχέοντα τὸν κανόνα τῆς Ἐκκλησίας.

B ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ δαιμονιζομένων, πῶς κοινωνοῦσιν ἢ οὔ.*

Ἀποστόλων κανὼν οθ'.

οθ'. Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ, κ. τ. λ.

Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας κανὼν γ'.

Ἐρώτησις. γ'. Ἐάν τις πιστὸς ὢν δαιμονίζηται, εἰ ὀφείλει μεταλαμβάνειν τῶν ἁγίων μυστηρίων ἢ οὔ;

Ἀπόκρισις. Ἐὰν μὴ ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, μήτε ἄλλως πως βλασφημῇ, μεταλαμβανέτω· μὴ μέντοι καθεκάστην: ἀρκεῖ γὰρ αὐτῷ κατὰ Κυριακὴν μόνον.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ τῶν ἔξωθεν ἐκκλησίας προσφερόντων, ἢ ἐκκλησιαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν λα'.

C λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας, κ. τ. λ.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ϛ'.

ϛ'. Εἴ τις παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, καὶ καταφρονῶν τῆς Ἐκκλησίας, τῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐθέλοι τι πράττειν, μὴ συνόντος πρεσβυτέρου κατὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β', ε'.

β'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν, κ. τ. λ.

ε'. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νη'.

νη'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς οἴκοις προσφορὰς γίνεσθαι παρὰ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου.

D *Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν* λα', νθ'.

λα'. Τοὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις, κ. τ. λ.

νθ'. Μηδεὶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι βάπτισμα ἐπιτελείσθω, ἀλλ' οἱ μέλλοντες ἀξιοῦσθαι τοῦ ἀχράντου βαπτίσματος, ταῖς καθολικαῖς προσερχέσθωσαν ἐκκλησίαις, κἀκεῖσε τῆς δωρεᾶς ταύτης ἀπολαυέτωσαν· εἰ δέ τις ἁλῷ τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα μὴ φυλάττων, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Ἡ ζ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, καὶ ἡ γ' τοῦ β' τίτ. φασὶ, ὅτι δεῖ τὸν θέλοντα εὐκτήριον ἢ ἐκκλησίαν κτίσαι, διαλέγεσθαι περὶ τούτου τῷ τῆς πόλεως ἐπισκόπῳ, καὶ δωρεῖσθαι τὰ ἀρκοῦντα πρὸς τὴν λυχνοκαΐαν, καὶ τὴν ἱερὰν λειτουργίαν, καὶ τὴν

ἀδιάφθορον τοῦ τόπου τήρησιν, καὶ τὴν ἀποτροφὴν τῶν προσεδρευόντων· καὶ τότε τὸν ἐπίσκοπον τὸ πρᾶγμα πᾶσι φανεροῦντα δημοσίᾳ ἐκεῖσε προσιέναι, καὶ σὺν εὐχῇ πηγνύναι σταυρὸν, καὶ τότε τὸ ἔργον ἄρχεσθαι· καὶ ὅτι ὁ ἀρξάμενος νέον κτίζειν ἢ παλαιὸν ἀνανεοῦν, ἀναγκάζεται μετὰ κληρονόμων αὐτοῦ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος, τὸ ἀρχθὲν πληρῶσαι.

Εἰ δέ τις ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ, προαστείῳ, ἢ χωρίῳ, ἱερὰν ἐκτελέσει λειτουργίαν, ἢ τισιν ἐκτελέσαι συγχωρήσει, δίχα κληρικῶν ἀφοριζομένων παρὰ τοῦ τῶν τόπων ἐπισκόπου, ὁ τόπος ἐν ᾧ τοῦτο γέγονεν, ἐν εἰδήσει τοῦ δεσπότου, προσκυροῦται τῇ ἐκκλησίᾳ, διὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ οἰκονόμου καὶ τοῦ ἄρχοντος, κατὰ τὴν γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν. Ἡ γὰρ ς' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν αὐτῶν Νεαρῶν, εἶπεν αὐτὸν φισκοῦσθαι· B καὶ ἡ ιε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. Εἰ δὲ ἠγνόησε τὸ γινόμενον ὁ δεσπότης, οὐ ζημιοῦται· ἀλλ' οἱ γινώσκοντες φροντισταὶ καὶ μισθωταὶ καὶ ἐμφυτευταὶ ἐξορίζονται τῆς ἐπαρχίας, τῶν πραγμάτων αὐτῶν προσκυρουμένων τῇ ἐκκλησίᾳ· οἱ δὲ ὕπαρχοι ταῦτα παρορῶντες ἐν εἰδήσει, ν' λίτρας ζημιοῦνται· καὶ ἡ τάξις ν'· ἔξεστι μέντοι τοῖς ἔχουσιν ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν εὐκτήρια εὔχεσθαι, οὐ μὴν καὶ λειτουργίαν παρὰ τὰ εἰρημένα ποιεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, συγκοινωνούντων ἢ συνευχομένων αἱρετικοῖς, ἢ Ἰουδαίοις, ἢ ἐπιτρεπόντων αὐτοῖς ἐνεργεῖν, ἢ δεχομένων αὐτῶν θυσίαν.*

Ἀποστόλων κανὼν ι', με', μς'. C

ι'. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξεται, οὗτος ἀφοριζέσθω.

με'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος αἱρετικοῖς συνευξάμενος, μόνον ἀφοριζέσθω· εἰ δὲ καὶ ἐπέτρεψεν αὐτοῖς ὡς κληρικοῖς ἐνεργῆσαί τι, καθαιρείσθω.

μς'. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν. *Τίς γὰρ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου;*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'.

β'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λγ'. D

λγ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι.

Ἡ δ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν ὅτι συνάγοντες οἱ αἱρετικοὶ καὶ οἱ πρὸς αὐτοὺς συναγόμενοι, τὰς ἀπὸ τῶν διατάξεων ποινὰς ὑπομένουσι· καὶ οἱ οἶκοι, ἐν οἷς ἁμαρτάνεται τοῦτο, τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ προσκυροῦνται.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ ἅγια, λόγῳ εὐλογιῶν, εἰς τὰς παροικίας πέμπεσθαι.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιδ'.

ιδ'. Περὶ τοῦ μὴ τὰ ἅγια εἰς λόγον εὐλογιῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, εἰς ἑτέρας παροικίας διαπέμπεσθαι.

[16] II Cor. VI, 14.

A tam tectam loci conservationem, et ad sustentationem eorum qui [illic] assideant, donare. Deinde vero episcopum rem omnibus manifestam reddere, publice illuc procedere, et adhibitis precibus crucem figere, actum [demum] opus inchoari [debere]. Et, quod qui novum [oratorium] exstruere, vel vetus revocare cœperit, cœptum perficere ab œconomis, episcopo, et magistratu cum hæredibus cogatur.

Textus. Quod si quis **148** in privato suburbano aut prædio sine clericis a locorum episcopo deputatis, sacrum ministerium peragat, vel aliquibus peragere concedat: locus, in quo id sciente domino factum est, per episcopum, œconomum et magistratum addicitur Ecclesiæ, secundum constit. 3, tit. 2 Novellarum. Constit. autem 6, tit. 1 B Novellarum, illum confiscari dicit. Et constit. 15, tit. 3, lib. 1, cod. Si vero rem illam ignoravit dominus, non multatur: sed scientes procuratores, et conductores, emphyteutæ rebus ipsorum ecclesiæ addictis, extra provinciam mittuntur in exsilium. Præfecti vero qui scientes hæc permittunt, quinquaginta libris multantur, et cohors tantidem. Licet interim, ut qui in ædibus oratoria habent, [inibi] precentur: non vero etiam [divina] ministeria contra [jam dicta exsequantur.]

CAP. XV. — *De episcopis vel clericis qui communicant vel orant cum hæreticis aut Judæis, vel eis concedunt rem sacram administrare, vel eorum sacrificium admittunt.*

C *Apostolorum canones 10, 45, 46.*

10. Si quis cum excommunicato, vel in domo, una precatus fuerit, is segregetur.

45. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, qui cum hæreticis vel solum comprecatus est, segregetur. Sin autem eis tanquam clericis aliquid operari permiserit, deponatur.

46. Episcopum, vel presbyterum, qui hæreticorum baptismum vel sacrificium admiserit, deponi jubemus: *Quæ est enim conventio Christi cum Belial? vel quæ pars est fideli cum infideli* [16].

149 *Concilii Antiocheni canon 2.*

2. Omnes qui in Ecclesiam ingrediuntur, etc., *ut supra, pag.* 616.

D *Concilii Laodiceni canon* 33.

33. Quod non oportet una cum hæreticis vel schismaticis orare.

Textus. Const. 4, tit. 6, Novellarum ait: Quod qui hæretici cœtus cogunt, quique apud illos congregantur, in digestis descriptas pœnas sustineant: et domus, in quibus hoc delinquitur, sanctæ Ecclesiæ addicantur.

CAP. XVI. — *Quod non oporteat oblationem consecratam, eulogiæ instar ad parœcias mittere.*

Concilii Laodiceni canon 14.

14. Ne sancta instar benedictionum in festo Paschæ, in alias parochias transmittantur.

CAP. XVII. — *Ne defunctorum corporibus communio detur.*

Concilii Carthaginensis canon 18.

18. Si quis clericus ordinatus, etc., *ut supra* p. 482.

150 *Concilii œcumenici* VI *canon* 83.

83. Nemo [49] mortuorum corporibus Eucharistiam communicet: scriptum est enim: *Accipite et comedite* [50]. Mortuorum autem corpora non possunt accipere, nec comedere.

CAP. XVIII. — *Ne mulier per purgationis dies communicet.*

Dionysii epistola ad Basilidem cap. 2.

2. De mulieribus autem quæ sunt in abcessu, an eas sic affectas oporteat domum Dei ingredi, supervacaneum vel interrogare existimo. Neque enim eas existimo, si sint piæ et fideles, sic affectas, ausuras vel ad sanctam mensam accedere, vel corpus et sanguinem Domini attingere. Neque enim, quæ duodecim annorum fluxum habebat [51], ipsum ad medicinam tetigit, sed solam ejus fimbriam. Orare enim quomodocunque se habeat aliquis, et utcunque **151** sit affectus Domini meminisse, et auxilium implorare, non est reprehendendum. Ad Sancta autem sanctorum, qui non omnino anima pariter et corpore purus est, accedere prohibebitur.

Timothei Alexandrini canon 7.

Interrogatio 7. Si mulier consueta sibi muliebria accidisse viderit, debetne ad sancta mysteria accedere an non?

Responsio. Non debet usque dum purgetur.

CAP. XIX. *Ne fiat sacra oblatio præsente hæretico.*

Timothei Alexandrini canon 9.

Interrogatio 9. An debet clericus, præsentibus Arianis, vel aliis hæreticis, orare; et an eum nihil lædit quando ille facit orationem, seu oblationem?

Responsio. In divina oblatione diaconus ante salutationem edicit; qui non communicatis, ambulate. Non debent ergo interesse, nisi profiteantur se pœnitentiam acturos, et hæresim vitaturos.

CAP. XX. — *Utrum post illusionem nocturnam qui communicet.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem cap. 4

4. Quis autem in non voluntario nocturno fluxu fuerint, ii quoque propriam conscientiam sequantur, et seipsos an de eo dubitent an non, considerent. Quemadmodum in cibis, *qui discernit* **152**, inquit, *si comederit, condemnatus est* [52]; in his quoque bona sit conscientio, et libere loquatur secundum propriam cogitationem, omnis qui ad Deum accedit.

Timothei canon 12.

Interrogatio 12. Si laicus, qui somniavit, clericum interrogaverit an debet ei permittere communicare, an non?

A ΚΕΦΑΛ. ΙΖʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ διδόναι τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων κοινωνίαν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιηʹ.

ιηʹ. Ἐάν τις κληρικὸς χειροτονῆται, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν πγʹ.

πγʹ. Μηδεὶς τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων, τῆς Εὐχαριστίας μεταδιδότω· γέγραπται γάρ· *Λάβετε, φάγετε*· τὰ δὲ τῶν νεκρῶν σώματα, οὐδὲ λαβεῖν δύνανται οὐδὲ φαγεῖν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκα ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς καθάρσεως αὐτῆς κοινωνεῖν.*

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς, κεφ. βʹ.

βʹ. Περὶ τῶν ἐν ἀφέδρῳ γυναικῶν, εἰ προσῆκεν αὐτὰς οὕτω διακειμένας, εἰς τὸν οἶκον εἰσιέναι τοῦ B Θεοῦ, περιττὸν καὶ τὸ πυνθάνεσθαι νομίζω. Οὐδὲ γὰρ αὐτὰς πιστὰς οὔσας οἶμαι καὶ εὐλαβεῖς τολμήσειν οὕτω διακειμένας, ἢ τῇ τραπέζῃ τῇ ἁγίᾳ προσελθεῖν, ἢ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ προσάψασθαι. Οὐδὲ γὰρ ἡ τὴν δωδεκαετῆ ῥύσιν ἔχουσα, πρὸς τὴν ἴασιν ἔθιγεν αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνου τοῦ κρασπέδου. Προσεύχεσθαι μὲν γὰρ ὅπως ἂν ἔχῃ τις, καὶ ὡς ἂν διάκειται μεμνῆσθαι τοῦ Δεσπότου, καὶ δεῖσθαι βοηθείας τυχεῖν, ἀνεπίφθονον· εἰς δὲ τὰ ἅγια καὶ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων, ὁ μὴ πάντη καθαρὸς καὶ ψυχῇ καὶ σώματι προσιέναι, κωλυθήσεται.

Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας κανὼν ζʹ.

Ἐρώτησις. ζʹ. Ἐὰν γυνὴ ἴδῃ τὰ κατ' ἔθος τῶν γυναικείων αὐτῆς, εἰ ὀφείλει προσέρχεσθαι τοῖς μυστηρίοις, αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ οὔ;

C *Ἀπόκρισις.* Οὐχ ὀφείλει, ἕως ἂν καθαρισθῇ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι ἀναφορὰν, παρόντος αἱρετικοῦ.*

Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας κανὼν θʹ.

Ἐρώτησις θʹ. Εἰ ὀφείλει κληρικὸς εὔχεσθαι παρόντων Ἀρειανῶν ἢ ἄλλων αἱρετικῶν; ἢ εἰ οὐδὲν αὐτὸν βλάπτει ὁπόταν αὐτὸς ποιῇ τὴν εὐχὴν, ἤγουν τὴν προσφοράν;

Ἀπόκρισις. Ἐν τῇ θείᾳ ἀναφορᾷ ὁ διάκονος προσφωνεῖ πρὸ τοῦ ἀσπασμοῦ· Οἱ ἀκοινώνητοι, περιπατήσατε. Οὐχ ὀφείλουσιν οὖν παρεῖναι, εἰ μὴ ἂν ἐπαγγέλλωνται μετανοεῖν, καὶ ἐκφεύγειν τὴν αἵρεσιν.

ΚΕΦΑΛ. Κʹ. — *Πῶς ὁ ὀνειρασθεὶς κοινωνεῖ.*

D *Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. δʹ.*

δʹ. Οἱ δὲ ἐν ἀπροαιρέτῳ νυκτερινῇ ῥύσει γενόμενοι, καὶ οὗτοι τῷ ἰδίῳ συνειδότι κατακολουθείτωσαν· καὶ ἑαυτοὺς, εἴτε διακρίνονται περὶ τούτο, εἴτε μὴ, σκοπείτωσαν. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν βρωμάτων *ὁ διακρινόμενος* φησίν· *Ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται*· οὕτω καὶ ἐν τούτοις εὐσυνείδητος ἔστω καὶ εὐπαρρησίαστος κατὰ τὸ ἴδιον ἐνθύμιον πᾶς ὁ προσιὼν τῷ Θεῷ.

Τιμοθέου κανὼν ιβʹ.

Ἐρώτησις. ιβʹ. Ἐὰν ὀνειρασθεὶς λαϊκὸς ἐρωτήσῃ κληρικὸν, τί ὀφείλει ἐπιτρέψαι αὐτῷ κοινωνῆσαι, ἢ οὔ;

[49] Carthag. 18. [50] Matth. XXVI, 26. [51] Marc. V, 24. [52] Rom. XIV, 23.

Ἀπόκρισις. Εἰ μὲν ὑπόκειται ἐπιθυμίᾳ γυναικὸς, οὐκ ὀφείλει· εἰ δὲ ὁ Σατανᾶς πειράζει αὐτὸν ἵνα διὰ τῆς προφάσεως ταύτης ἀλλοτριῶται τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων, ὀφείλει κοινωνῆσαι· ἐπεὶ οὐ παύεται ὁ πειράζων κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν, ὅτε ὀφείλει κοινωνεῖν, ἐπιτιθέμενος αὐτῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Πότε δεῖ τῆς γαμετῆς διὰ τὴν κοινωνίαν ἀπέχεσθαι.*

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. γ'.

γ'. Αὐτάρκεις δὲ καὶ οἱ γεγαμηκότες ἑαυτῶν ὀφείλουσιν εἶναι κριταί. Ὅτι γὰρ ἀπέχεσθαι προσῆκον ἀλλήλων ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσωσι τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὦσιν, ἀκηκόασι Παύλου γράφοντος.

B *Τιμοθέου κανὼν ε', ιγ'.*

Ἐρώτησις. ε'. Ἐὰν γυνὴ συγγένηται μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς τὴν νύκτα, ἤγουν ἀνὴρ μετὰ τῆς γυναικὸς, καὶ γένηται σύναξις, εἰ ὀφείλουσι μεταλαβεῖν, ἢ οὔ;

Ἀπόκρισις. Οὐκ ὀφείλουσι παραυτά· τοῦ Ἀποστόλου βοῶντος· *Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχεσθε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.*

Ἐρώτησις. ιγ'. Τοῖς ζευγνυμένοις εἰς γάμου κοινωνίαν, περὶ ποίων ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος παρατίθεσθαι χρὴ, ἀπέχεσθαι τῆς πρὸς ἀλλήλους κοινωνίας, καὶ ποίας ἔχειν ἐπ' ἐξουσίας;

C Ἀπόκρισις. Ὃ προείρηκα καὶ νῦν λέγω· ὁ Ἀπόστολος λέγει· *Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μήτι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάσητε τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἦτε, ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν.* Ἐξ ἀνάγκης τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ἀπέχεσθαι δεῖ, διὰ τὸ ἐν αὐταῖς τὴν πνευματικὴν θυσίαν ἀναφέρεσθαι τῷ Θεῷ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Πῶς γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτὸν ἀνελόντος.*

Τιμοθέου κανὼν ιδ'.

Ἐρώτησις. ιδ'. Ἐάν τις μὴ ἔχων, ἑαυτὸν χειρώσηται ἢ κρημνίσῃ, εἰ γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ αὐτοῦ, ἢ οὔ;

D Ἀπόκρισις. Διακρίναι ὀφείλει ὁ κληρικὸς εἰ τὸ ἀληθὲς, ἐκφρενὴς ὢν πεποίηκε τοῦτο. Πολλάκις γὰρ οἱ διαφέροντες τῷ πεπονθότι, θέλοντες ἐπιτυχεῖν τῆς προσφορᾶς τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ, ψεύδονται καὶ λέγουσιν ὅτι οὐκ εἶχεν ἑαυτόν. Ἐνίοτε δὲ ἀπὸ ἐπηρείας ἀνθρώπων, ἢ ἄλλως πως ἀπὸ ὀλιγωρίας πεποίηκε τοῦτο, καὶ οὐ χρὴ προσφορὰν ἐπάνω αὐτοῦ γενέσθαι· αὐτοφονευτὴς γὰρ ἑαυτοῦ ἐστι. Δεῖ οὖν πάντως τὸν κληρικὸν μετὰ ἀκριβείας ἀνερευνῆσαι, ἵνα μὴ ὑπὸ κρίματι πέσῃ.

Ὁ πολιτικὸς νόμος τὸν ἑαυτὸν ἀνελόντα, ἢ ἀνελεῖν ἐπιχειρήσαντα διὰ φόβον ἐγκλήματος, οὐ μὴν διὰ νόσον ἢ μῖσος τῆς ζωῆς, τιμωρεῖται ὡς τὸν ἕτερον ἀνελόντα, καὶ δημεύει τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· ὡς βιβλ. μη' τίτ. κα', καὶ βιβλ. θ' τοῦ κώδ. τίτ. ν'.

A *Responsio.* Si subest quidem mulieris desiderium, non debet : sin autem tentat eum Satanas, ut per hanc occasionem a divinorum mysteriorum communione alienetur, debet communicare. Neque enim cessabit tentator eo tempore, quando debet communicare, illum invadere.

CAP. XXI. — *Quandonam vel quandiu communionis causa, abstinendum sit ab uxore.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem, cap. 3.

3. Porro qui satis ad id instructi sunt et consenuerunt, debent esse sui judices. Quod enim a se invicem ex consensu abstinere conveniat, ut ad tempus vacent orationi, et rursus conveniant, Paulum dicentem audiverant.

Timothei canon 5, 13.

Interrogatio 5. Si uxor cum suo marito noctu cohabitavit, vel maritus cum uxore, et fiat coitio, debentne communicare, an non?

Responsio. Non debet, cum clamet Apostolus : *Ne fraudate vos invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi; et rursus, ad idem conveniatis ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram* [88].

153 *Interrogatio* 13. Iis, qui matrimonio junguntur, in quibusnam septimanæ diebus proponere oportet, ut a mutuo congressu abstineant, et quibusnam potestatem habeant?

Responsio. Quod ante dixi, nunc quoque dico. Dicit Apostolus : *Ne fraudate vos invicem, nisi forte ex consensu ad tempus; ut vacetis orationi; et rursus ad idem conveniatis, ne vos tentet Satanas propter incontinentiam vestram.* Necessario autem Sabbato et die Dominico abstinere oportet, quod spirituale sacrificium in eis Domino offeratur.

CAP. XXII. — *Utrum oblatio fiat pro eo qui semet interemit.*

Timothei canon 14.

Interrogatio 14. Si quis, cum sui compos non est, sibi manum attulerit, vel etiam se præcipitaverit, sitne oblatio, an non?

Responsio. Hoc debet clericus discernere, an cum revera mentis compos non esset, hoc fecerit. Sæpe enim ii, qui ad eum cui hoc accidit pertinent, volentes assequi oblationem et orationem pro ipso, mentiuntur, et dicunt eum non fuisse apud se : nonnunquam autem propter insultationem hominum, vel aliquo alio modo per negligentiam hoc fecisse. Pro hujusmodi oblatio non est facienda : est enim sui homicida. Oportet ergo clericum accurate sciscitari, ne in judicium incidat.

Textus. Lex civilis eum qui sibi mortem conscivit, aut consciscere conatus est [idque] metu criminis, non autem propter morbum aut tædium
154 vitæ, punit, ut qui alium interfecit, ejusque bona confiscat : quemadmodum lib. XLVIII, tit. 21, lib. IX, cod. tit. 50.

[88] I Cor. VII, 5.

ΤΙΤΛΟΣ Δ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

—

TITULUS IV.

DE CATECHUMENIS ET DE SANCTO BAPTISMATE.

—

CAPUT PRIMUM. — *Non oportere post duas Quadragesimæ hebdomadas quemquam ad baptismum admittere.*

Concilii Laodiceni canon 45.

45. Quod non oporteat ad baptisma quemquam post duas Quadragesimæ hebdomadas admitti.

CAP. II. — *De adjurantibus.*

Concilii Laodiceni canon 26.

26. Quod hi qui non sunt ab episcopis ordinati, tam in ecclesiis quam in domibus exorcizare non possint.

CAP. III. — *Quomodo oporteat baptizare.*

Apostolorum canones 49, 50.

49 [48]. Si quis episcopus, vel presbyter etc., *ut supra pag.* 442.

155 50 [49]. Si quis episcopus vel presbyter non tria unius mysterii baptismata, etc., *ut supra, pag.* 442.

Concilii œcumenici VI *canon* 59.

59. In æde oratoria, etc., *ut pag.* 617.

CAP. IV. — *Quod oportet baptizatos fidei formulam profiteri.*

Concilii Laodiceni canones 46, 47.

46. Quod oporteat eos qui ad baptisma veniunt, fidem discere, et quinta feria septimanæ majoris episcopo aut presbyteris reddere.

47. Quod oporteat eos qui in ægritudine percipiunt baptisma, postquam convaluerint, fidem perdiscere, et scire, cujus muneris participes facti sint.

Concilii œcumenici VI *canon* 78

78. Quod oportet eos [33] qui illuminantur fidem discere, et quinta septimanæ feria episcopo seu presbyteris renuntiare.

Textus. Constit. 10, tit. 8, lib. I, cod. jubet, ut pagani, qui parvi [adhuc et pueri] sunt, citra dilationem baptizentur: qui vero adoleverint, prius Scripturas et sacrosanctos canones doceantur. Sciendum est autem nos non invenire canonem, qui tale quidpiam doceat. Verum const. 3, tit. 3 **156** Novellarum, quæ secunda est de Samaritanis, ac in textu librorum in Patriarchico exsistentium 133, sancit, ne confestim Samaritani ad sacrosanctum baptisma recipiantur: sed qui bonam doctrinam [jam per ætatem] percipere possunt, per biennium

[33] Laodic. can. 46.

A ΚΕΦΑΛ. Α. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι πρὸς τὸ φώτισμα.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν με'.

με'. Ὅτι οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας δέχεσθαι, εἰς τὸ φώτισμα, τῆς Τεσσαρακοστῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τῶν ἐφορκιζόντων.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κς'

κς'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐφορκίζειν τοὺς μὴ προαχθέντας ὑπὸ ἐπισκόπων, μήτε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, μήτε ἐν ταῖς οἰκίαις.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Πῶς δεῖ βαπτίζειν.*

Ἀποστόλων κανὼν μθ', ν'.

μθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κ. τ. λ.

B ν'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης, κανὼν νθ'.

νθ'. Μηδεὶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τοὺς φωτιζομένους ἀπαγγέλλειν τὴν πίστιν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μς', μζ'.

μς'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους, τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν· καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος, ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.

μζ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φώτισμα, καὶ εἶτα ἀναστάντας, ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν, καὶ γινώσκειν ὅτι θείας δωρεᾶς κατηξιώθησαν.

C *Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν οη'.*

οη'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.

Ἡ ι' διάταξις τοῦ η' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. παρακελεύεται τοὺς Ἕλληνας, μικροὺς μὲν ὄντας, χωρὶς ἀναβολῆς βαπτίζεσθαι· τοὺς δὲ τελείους, πρότερον τὰς Γραφὰς κατὰ τοὺς ἁγίους κανόνας διδασκομένους. Καὶ ἰστέον ὅτι οὐχ εὑρίσκομεν κανόνας τοιοῦτόν τι διαγορεύοντας· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν, β' οὖσα περὶ Σαμαρειτῶν, κειμένη δὲ ἐν τῷ ῥητῷ τῶν ἐν τῷ πατριαρχείῳ βιβλίων ρλγ', θεσπίζει μὴ προχείρως τοὺς Σαμαρείτας ἐπὶ τὸ ἅγιον δέχεσθαι βάπτισμα, ἀλλὰ τοὺς μὲν χρηστῆς διδασκαλίας αἰσθανομένους, ἐπὶ διετίαν κατηχεῖσθαι, καὶ

οὕτως βαπτίζεσθαι· τοὺς δὲ νέους πάνυ, καὶ τῆς διδασκαλίας οὐ συνιέντας, καὶ χωρὶς τῆς παρατηρήσεως ταύτης, ἀξιοῦσθαι τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. A

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ βαπτίζεσθαι τοὺς ἀγνοοῦντας εἰ ἐβαπτίσθησαν.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν οβ'.

Περὶ νηπίων ὀφειλόντων βαπτίζεσθαι ὁσάκις ἀμφιβάλλεται περὶ αὐτῶν εἰ ἄρα ἐβαπτίσθησαν.

οβ'. Ὁμοίως ἤρεσε περὶ τῶν νηπίων, ὁσάκις μὴ εὑρίσκονται βέβαιοι μάρτυρες οἱ ταῦτα ἀναμφιβόλως βαπτισθέντα εἶναι λέγοντες, καὶ οὐδὲ αὐτὰ διὰ τὴν ἡλικίαν περὶ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς μυσταγωγίας ἀποκρίνεσθαι ἐπιτηδείως ἔχουσι, χωρίς τινος προσκόμματος ὀφείλειν ταῦτα βαπτίζεσθαι, μή ποτε ὁ τοιοῦτος δισταγμὸς ἀποστερήσῃ αὐτὰ τῆς τοιαύτης τοῦ ἁγιασμοῦ καθάρσεως. Ἐκ τούτου γὰρ οἱ τοποτηρηταὶ τῶν Μαύρων ἀδελφοὶ ἡμῶν τοῦτο ἐβουλεύσαντο, ὅτι πολλοὺς τοιούτους ἀπὸ τῶν βαρβάρων ἐξαγοράζονται. B

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν πδ'.

πδ'. Τοῖς κανονικοῖς τῶν Πατέρων θεσμοῖς κατακολουθοῦντες, ὁρίζομεν καὶ περὶ τῶν νηπίων· ὁσάκις μὴ εὑρίσκονται βέβαιοι μάρτυρες οἱ ταῦτα ἀναμφιβόλως βαπτισθέντα εἶναι λέγοντες, καὶ οὐδὲ ταῦτα διὰ τὴν ἡλικίαν περὶ τῆς παραδοθείσης αὐτοῖς μυσταγωγίας ἀποκρίνασθαι ἐπιτηδείως ἔχουσι, χωρίς τινος προσκόμματος ὀφείλειν ταῦτα βαπτίζεσθαι, μή ποτε ὁ τοιοῦτος δισταγμὸς ἀποστερήσῃ αὐτὰ τῆς τοιαύτης τοῦ ἁγιασμοῦ καθάρσεως.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τοῦ μὴ βαπτίζεσθαι τοὺς τελευτήσαντας.* C

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιη'.

ιη'. Ἐάν τις κληρικὸς χειροτονῆται, κ. τ. λ.

Ὁμοίως ἤρεσεν ὥστε χειροτονουμένου ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἁμαρτανόντων, καὶ περὶ κατηχουμένων παραπεσόντων.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιδ'.

ιδ'. Περὶ τῶν κατηχουμένων καὶ παραπεσόντων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ὥστε τριῶν ἐτῶν αὐτοὺς ἀκροωμένους μόνον, μετὰ ταῦτα εὔχεσθαι μετὰ τῶν κατηχουμένων.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιβ'.

ιβ'. Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας, καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι ὡς ἀπολουσαμένους. D

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ε'.

ε'. Κατηχούμενος ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς Κυριακὸν, ἐν τῇ τῶν κατηχουμένων τάξει στήκῃ, οὗτος δὲ φανῇ ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ κλίνων, ἀκροάσθω, μηκέτι ἁμαρτάνων· ἐὰν δὲ καὶ ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω (44).

A in fide instituantur, atque tum baptizentur : omnino autem pueri, qui doctrinam intelligere nequeunt, etiam absque hac observatione sacro baptismate digni habeantur.

CAP. V — *Quod ii baptizandi sint qui se baptizatos ignorant.*

Concilii Carthaginensis canon 72.

De infantibus baptizandis, quoties dubitatur utrum fuerint baptizati. |

72. Item placuit [25] de infantibus, quoties non inveniuntur certissimi testes, qui eos baptizatos esse sine dubitatione testentur, neque ipsi sunt per ætatem de traditis sibi sacramentis idonei respondere, absque ullo scrupulo esse baptizandos, ne ista hæsitatio eos faciat sacramentorum purgatione privari. Hinc enim legati Maurorum, fratres B nostri, consuluerunt, quia multos tales a barbaris redimunt [mss. *redimere solent*].

Concilii œcumenici sexti canon 84.

84. Canonicos Patrum ritus sequentes, de infantibus quoque decernimus, quoties non inveniuntur firmi testes, qui eos absque ulla dubitatione baptizatos esse dicant, nec ipsi propter ætatem de sibi tradito mysterio apte respondere possint, debere absque **157** ulla offensione baptizari, ne forte ejusmodi dubitatio eos ejusmodi purificationis sanctificatione privet.

CAP. VI — *Ne mortui baptizentur.*

Concilii Carthaginensis canon 18.

18. Si quis clericus ordinatur, etc., *ut supra pag.* 482.

Item placuit ut ordinatis episcopis, vel clericis, etc., *ut supra pag.* 483.

CAP. VII — *De iis qui ante baptismum peccaverunt et de catechumenis lapsis.*

Concilii Nicæni canon 14.

14. De catechumenis [26], et qui lapsi, visum est sanctæ et magnæ synodo, ut ii tribus tantum annis audientes postea orent cum catechumenis.

Concilii Ancyrani canon 12.

12. Eos qui ante baptismum sacrificarunt, et postea baptizati sunt, visum est ad ordinem promoveri, ut qui abluti sunt.

Concilii Neocæsariensis canon 5.

5. Catechumenus si in Dominicum ingrediens, catechumenorum ordine steterit, is autem peccat : si genu quidem flectens, audiat, non amplius peccans. Sin autem etiam audiens adhuc peccet, extrudatur.

[25] Conc. Carthag. cap. 6; Conc. Afric. 39. [26] Neocæs. 5; Siric. 3.

NOTÆ.

(44) In marg. paulo recentiore manu additur. Ἡ τοῖς ἀκροωμένοις συνταττέσθω ἐπιτιμίου χάριν.

158 *Basilii canon* 20.

20. Quæcunque mulieres, cum essent in hæresi, virginitatem professæ sunt, sed postea matrimonium prætulerunt, non arbitror eas condemnari oportere. *Quæcunque enim dicit lex, iis qui in lege sunt dicit* [86]. Quæ autem jugum Christi nondum subierunt, ea nec Domini leges agnoscunt. Quare sunt in Ecclesiam recipiendæ cum omnibus, etiam horum remissionem habentes ex fide in Christum. Ac omnino quæ in catechumenica vita facta sunt, in judicium non vocantur. Tales autem videlicet sine baptismate Ecclesia non recipit. Quare generationis jura sunt in ipsis maxime necessaria.

Theophili ex commonitorio canon 4.

4. De Panuph., etc., *ut pag.* 530.

Cyrilli ex epistola ad episcopos qui sunt in Libya et Pentapoli canon.

44. Sin autem segregationem aliqui sustinuerint propter lapsus puniti, deinde sint morituri exsistentes catechumeni, baptizentur, et ne ab humanis excedant gratiæ non participes, scilicet communione carentes. Videtur enim hoc quoque Ecclesiæ consuetudini adhærere. Salutate eam quæ est apud vos fraternitatem; quæ nobiscum est vos in Domino salutat.

Textus. Const. 1, tit. 12, lib. I. cod. ait: Quod [si] Judæus, ut crimen aut debitum evitet, Christianus fieri velit, ipsum suscipi non oporteat, donec innocens appareat, vel debitum persolvat. Const. vero 10, tit. II, vult, ut pagani baptizentur, ac eorum [quidem] liberi, si parvuli sint, citra dilationem: si vero adoleverint, prius canones et Scripturas doceantur. Verum const. 3, **159** tit. 3, Novellarum, per biennium adultos Samaritanos in fide institui vult.

CAP. VIII — *De episcopis aut clericis baptismum hæreticorum admittentibus.*

Apostolorum canon 46.

46. [45] Episcopum, vel presbyterum qui hæreticorum baptismum etc., *ut supra pag.* 610.

CAP. IX. — *De baptizatis in morbo.*

Concilii Neocæsariensis canon 12.

502. Si quis ægrotans fuerit illuminatus, etc., *ut pag.* 52.

Concilii Laodiceni canon 47.

47. Quod oporteat eos qui in ægritudine etc., *ut pag.* 615.

Concilii Carthaginensis canon 45.

De ægrotantibus qui pro se respondere non possunt.

45. Ut ægrotantes, si pro se respondere non possunt, cum voluntatis eorum testimonium sui periculo proprio dixerint, baptizentur. Ut scenicis, atque histrionibus cæterisque hujusmodi personis [87] reconciliatio non negetur.

A *Βασιλείου κανὼν κ'.*

κ'. Ὅσαι γυναῖκες ἐν αἱρέσει οὖσαι παρθενίαν ὡμολόγησαν, εἶτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθείλοντο, οὐχ ἡγοῦμαι χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. *Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ·* αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ Δεσπότου· ὥστε δεκταί εἰσι τῇ Ἐκκλησίᾳ μετὰ πάντων, καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἄφεσιν ἔχουσαι ἐκ τῆς πίστεως Χριστόν· καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γενόμενα, εἰς εὐθύνας οὐκ ἄγεται. Τούτους δὲ δηλονότι ἄνευ βαπτίσματος, ἡ Ἐκκλησία οὐ παραδέχεται· ὥστε ἀναγκαιότατα ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ, κανὼν δ'.

B δ'. Περὶ δὲ Πανοὺφ, κ. τ. λ.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ἐπισκόπους ἐπιστολῆς, κανὼν δ'.

δ'. Ἐὰν δὲ χωρισμὸν ὑπομείνωσί τινες ἐπιτιμηθέντες πταισμάτων ἕνεκα, εἶτα μέλλωσι τελευτᾶν κατηχούμενοι ὄντες, βαπτιζέσθωσαν, καὶ μὴ ἀποδημείτωσαν τῶν ἀνθρωπίνων ἀμέτοχοι τῆς χάριτος, ἤγουν ἀκοινώνητοι· δοκεῖ γὰρ προσέχειν καὶ τοῦτο τοῖς τῆς Ἐκκλησίας θεσμοῖς· προσείπατε τὴν παρ' ὑμῖν ἀδελφότητα· ὑμᾶς ἡ σὺν ἡμῖν ἐν Κυρίῳ προσαγορεύει.

Ἡ α' διάταξις τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι ἐὰν Ἰουδαῖος διὰ τὸ φυγεῖν ἔγκλημα ἢ χρέος, θελήσῃ χριστιανίσαι, οὐ δεῖ αὐτὸν προσδεχθῆναι, ἕως ἂν ἀνεύθυνος φανῇ, καὶ τὸ χρέος καταβάλῃ·
C ἡ δὲ ι' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλ. θέλει τοὺς Ἕλληνας βαπτίζεσθαι καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, χωρὶς ἀναβολῆς, μικρὰ ὄντα· τὰ δὲ τέλεια προδιδάσκεσθαι κατὰ τοὺς κανόνας τὰς Γραφάς· ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν νεαρῶν, ἐπὶ διετίαν θέλει τοὺς τελείους Σαμαρείτας κατηχεῖσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν δεχομένων βάπτισμα αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν μς'.

μς'. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τῶν ἐν νόσῳ βαπτιζομένων.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιβ'.

D ιβ'. Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μζ'.

μζ'. Ὅτι δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν με'.

Περὶ τῶν ἀσθενούντων, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀποκρίνεσθαι μὴ δυναμένων.

με'. Ὥστε τοὺς ἀσθενοῦντας, οἵτινες ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀποκρίνεσθαι οὐ δύνανται, τότε βαπτίζεσθαι, ὅτε τῇ αὐτῶν προαιρέσει τὴν περὶ αὐτῶν μαρτυρίαν κινδύνῳ ἰδίῳ εἴπωσιν.

[86] Rom. III 19. [87] Aut apostatis pœnitentibus et ad Deum conversis.

Τιμοθέου κανὼν δ'.

Ἐρώτησις. Ἐάν τις κατηχούμενος ἀσθενῶν γένηται ἐκφρενής, καὶ μὴ δύνηται ἑαυτῷ ὁμολογῆσαι τὴν πίστιν, καὶ παρακαλοῦσιν οἱ ἴδιοι αὐτοῦ ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα ἕως ζῇ, εἰ ὀφείλει λαβεῖν, ἢ οὔ;

Ἀπόκρισις. Ὀφείλει λαβεῖν, ἐὰν μὴ ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου πειράζηται.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ τῆς ἐγκύου βαπτιζομένης.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ς'.

ς'. Περὶ κυοφορούσης ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὁπότε βούλεται· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἡ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ, διὰ τὸ ἑκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι.

B Καίτοι ἐν τῷ α' διγ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ κε' βιβλ. τῶν διγ. φησί, τὸν κυοφορούμενον μέρος εἶναι τῆς ἐγκύου· ἐν δὲ ι' διγ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ μα' βιβλ. ν' τίτ. ις' δίγ. κς', ὅτι τὸ κυοφορούμενον οὐκ ἔστι μέρος τῆς μητρός· καὶ ἄλλα δὲ διάφορα νόμιμα περὶ τούτου συνήγαγον ἐν τῷ φανέντι μοι περὶ ἐναντιοφανῶν μονοβίβλῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τοῦ ὀφείλειν μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα χρίεσθαι.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μη'.

μη'. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους, μετὰ τὸ βάπτισμα χρίεσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ, καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ ἁγίου χρίσματος.*

C *Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ς'.*

ς'. *Ὥστε χρίσμα ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι.*

ς'. Φορτουνάτος ἐπίσκοπος εἶπεν, κ. τ. λ. *usque ad* πᾶσιν ἀρέσκει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ τῶν δὶς ἢ μὴ δεόντως βαπτιζομένων, καὶ τῶν τοὺς ἀσεβεῖς μὴ βαπτιζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν μζ', μη', ν'.

μζ'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα, ἐὰν ἄνωθεν βαπτίσῃ, ἢ τὸν μεμολυσμένον παρὰ τῶν ἀσεβῶν, ἐὰν μὴ ἀναβαπτίσῃ, καθαιρείσθω, ὡς γελῶν τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τοῦ Κυρίου θάνατον, καὶ μὴ διακρίνων ἱερέας ψευδιερέων. (Τὸ τοιοῦτον ὡς μὴ τῷ κεφ. συνᾷδον, οὐκ ὀφείλει D ἀναγινώσκεσθαι. *Est minutiore littera in cod.*)

μη'. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλών, ἑτέραν λάβοι, ἢ παρὰ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

ν'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν, μὴ βαπτίσει εἰς Πατέρα, κ. τ. λ. *usque ad* τοῦ ἁγίου Πνεύματος, κ. τ. λ.

Περὶ τῶν ἀναβαπτιζόντων καὶ ἀναβαπτιζομένων διαλαμβάνει ἡ α' καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ ς' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ.] Ἡ μὲν γὰρ τῷ ἐπισκόπῳ καθαίρεσιν ἐπάγει, ἡ δὲ ἐσχάτην τιμωρίαν τῷ βαπτίσαντι καὶ τῷ βαπτισθέντι, εἴ γε ἡλικίας ἐστὶ δεκατικῆς, ἐγκλήματος· γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ τῇ ἥβῃ πλησιάζων, ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ βοηθεῖται, ὡς βιβλ. κθ' τίτ. ε'

A *Timothei canon 4.*

Interrogatio. Si quis catechumenus, cum esset infirmus, emotæ mentis factus sit, nec possit ipse fidem confiteri, suique suadeant, ut donec vivit sanctum baptismum accipiat, debetne accipere, annon?

160 *Responsio.* Debet accipere, si non ab immundo spiritu tentetur.

CAP. X. — *De baptizata dum uterum gerit.*

Concilii Neocæsarensis canon 6.

6. De ea quæ uterum gerit, quod eam oporteat illuminari quando velit: neque enim ea quæ parit, cum fetu qui paritur, ea in re habet aliquid commune, quod proprium uniuscujusque institutum ac propositum in confessione ostendatur.

Textus. Quanquam in Digesto 1, tit. 4, lib. XXV, dig. dicatur partum esse portionem prægnantis; in Digesto tamen 10. tit. 3, lib. XXXXI et lib. L, tit. 16, digest. 26, quod partus pars matris non sit. Verum alia etiam hac de [re] diversa jura in libro meo, de in speciem contrariis, singulari collegi.

CAP. XI. — *Quod post baptismum fieri unctio debeat.*

Concilii Laodiceni canon 48.

48. Oportet eos qui illuminantur, post baptisma inungi super cœlesti chrismate et esse regni Christi participes.

CAP. XII. — *De sancti chrismatis confectione.*

Concilii Carthaginensis canon 6.

Ut chrisma a presbyteris non fiat.

6. Fortunatus episcopus dixit, etc., *usque ad* omnibus placet, *ut pag.* 562.

161 CAP. XIII. — *De iis qui bis, vel non rite fuerunt baptizati, et de iis qui impietate contaminatos non baptizant.*

Apostolorum canones 47, 48, 50.

47. [46] Episcopus, vel presbyter eum qui vere habet baptismum, si de integro baptizaverit, vel si eum qui ab impiis pollutus est, non baptizaverit, deponatur, ut qui irrideat mortem et crucem Domini, et non discernat veros sacerdotes a falsis sacerdotibus.

48 [47] Si quis laicus sua ejecta uxore aliam acceperit, vel ab alio solutam, segregetur.

50 [49]. Si quis episcopus etc., *usque ad Spiritus sancti, ut supra pag.* 442.

Textus. De iis qui rebaptizant et rebaptizantur, tractant 1, et 2, const. [tit. 6.] lib. I, cod. quarum illa episcopo dejectionem [a sacerdotio]: hæc vero [utrique] et qui baptizavit, et qui baptizatus est, si tamen criminis per ætatem capax sit, ultimum supplicium inducit. Scias vero, quod qui pubertati appropinquat, ei in nulla causa subveniatur: ut

lib. xxix, tit. 5, digest. 14. [traditur.] Est autem pubertas in masculo decimus quartus annus completus, in femina vero **162** duo decimus: ut lib. xxviii, tit. 1, digest. 5, et lib. cod. 5, tit. 60, const. 3, [et lib.] instit. 1, tit. 22, [docent.] Quod si aliquibus, donec puberes fiant, alimenta legata sint: masculus, donec decimum octavum annum compleverit: femina, donec decimum quartum, percipit: ut lib. xxxiv, tit. 1. [digest. 14. habet.] Impubes falsum non committit: ut lib. xlviii, tit. 10, digest. 22. Adulterium post pubertatem committitur: ut digest. 36, tit. 5, ejusdem xlviii, lib. Novella xxxvii, quæ de Ecclesiis Africanis tractat, ait rebaptizatos militare quidem non posse, sed tamen pœnitentiæ locum habere.

CAP. XIV. — *Quinam ex hæreticis ad orthodoxiam transeuntes baptizentur, et quinam tantum ungantur.*

Concilii Nicæni canon 19.

19. De Paulianistis, etc., *ut pag.* 559.

Concilii Laodiceni canones 7, 8.

7. Eos qui ex hæresibus, hoc est, Novatianis sive Photinianis, vel Tessaresdecatitis convertuntur, sive catechumenos, sive qui apud illos fideles dicuntur, non admitti priusquam omnem hæresim anathematizaverint, et præcipue eam in qua detinebantur; et tunc deinceps eos, qui apud illos fideles dicebantur, fidei symbola dicentes, et sancto chrismate inunctos, sic sancto mysterio communicare.

8. Eos qui ab eorum hæresi qui Phryges dicuntur, convertuntur, sive sint in clero qui apud illos existimantur sive maximi dicantur, omnes eos cum omni studio catechizari seu initiari et baptizari ab Ecclesiæ episcopis et presbyteris.

Concilii Constantinopolitani canon 7 (45).

7. Eos qui rectæ fidei adjiciuntur, et parti eorum qui ex hæreticis servantur, recipimus, secundum **163** subjectam hic consequentiam et consuetudinem. Arianos quidem et Macedonianos, et Sabbatianos (46), et Novatianos, qui dicunt se ipsos Catharos et Aristeros, (hoc est, mundos, vel sinistros), et Tessaresdectitas, sive Tetraditas, et Apollinaristas recipimus, dantes quidem libellos, et omnem hæresim anathematizantes, quæ non sentit ut sancta Dei catholica et apostolica Ecclesia; et signatos, sive unctos primum sancto chrismate, et frontem, et oculos, et nares, et os, et aures. Et eos signantes dicimus, Signaculum doni Spiritus sancti. Atqui Eunomianos, qui in unam demersionem baptizantur; et Montanistas, qui hic dicuntur Phryges, et Sabellianos qui eumdem esse Patrem

A δίγ. ιδ'· ἔστι δὲ ἥδη, ἐπὶ μὲν τοῦ ἄῤῥενος, ὁ ιδ' ἐνιαυτὸς πεπληρωμένος· ἐπὶ δὲ τῆς θηλείας, ἡ συμπλήρωσις τοῦ ιβ' ἐνιαυτοῦ, ὡς βιβλ. κη' τίτ. α' δίγ. ε', καὶ βιβλ. τοῦ κώδ. ε' τίτ. ξ' διάτ. γ', καὶ ἰνστιτουτίων. α' τίτ. κβ'· εἰ δέ τισι ληγατευθῇ ἀποτροφὴ ἕως οὗ εἰσιν ἄνηβοι, ὁ μὲν ἄῤῥην λαμβάνει, ἕως οὗ πληρώσῃ τὸν ιη' ἐνιαυτὸν, ἡ δὲ θήλεια τὸν ιδ', ὡς βιβλ. λδ' τίτ. α'· ἄνηβος δὲ τὸ πλαστὸν οὐ πλημμελεῖ, ὡς βιβλ. μη' τίτ. ι' δίγ. κβ'· καὶ ἡ μοιχεία μετὰ τὴν ἥβην πλημμελεῖται, ὡς διγ. λς' τοῦ ι' τίτ. τοῦ αὐτοῦ μη' βιβλ. ἡ δὲ διαλαμβάνουσα περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς λζ' νεαρὰ, φησὶν, ὅτι οἱ ἀναβαπτισθέντες, στρατεύεσθαι μὲν οὐ δύνανται, μεταμέλου δὲ χώραν ἔχουσιν.

B ΚΕΦΑΛ. ΙΔ. — *Τίνες ἐξ αἱρετικῶν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μετιόντες, βαπτίζονται· καὶ τίνες μόνον χρίονται.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιθ'.

ιθ'. Περὶ τῶν Παυλιανισάντων, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ζ' η'.

ζ'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐκ τῶν αἱρέσεων, τουτέστιν Ναυατιανῶν, ἤτοι Φωτεινιανῶν, Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν ἐπιστρεφομένούς, εἴτουν κατηχουμένους, εἴτε πιστοὺς, τοὺς παρ' ἐκείνοις μὴ προσδέχεσθαι πρὶν ἂν ἀναθεματίσωσι πᾶσαν αἵρεσιν, ἐξαιρέτως δὲ ἐν ᾗ κατείχοντο· καὶ τότε λοιπὸν τοὺς λεγομένους παρ' αὐτοῖς πιστοὺς ἐκμανθάνοντας τὰ τῆς πίστεως σύμβολα, χρισθέντας τε τῷ ἁγίῳ χρίσματι, οὕτω κοινω-
C νεῖν τῶν μυστηρίων τῶν ἁγίων.

η'. Περὶ τοῦ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπιστρέφοντας, εἰ καὶ ἐν κλήρῳ νομιζομένῳ παρ' αὐτοῖς τυγχάνοιεν, εἰ καὶ μέγιστοι λέγοιντο, τοὺς τοιούτους μετὰ πάσης ἐπιμελείας κατηχεῖσθαί τε καὶ βαπτίζεσθαι ὑπὸ τῶν τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπων τε καὶ πρεσβύτερων.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ'.

ζ'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἱρετικῶν δεχόμεθα, κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν καὶ συνήθειαν. Ἀρειανοὺς μὲν καὶ Μακεδονιανοὺς, καὶ Σαββατιανοὺς, καὶ Ναυατιανοὺς, τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς καὶ Ἀριστεροὺς καὶ τοὺς Τεσσαρεσκαιδεκατίτας ἤγουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολιναριστὰς, δεχόμε-
D θα διδόντας λιβέλλους καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, σφραγιζομένους ἤτοι χριομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τό τε μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα· καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν· Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου· Εὐνομιανοὺς μέντοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους, καὶ Μοντανιστὰς τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ

(45) Non est hic canon in Arabica paraphrasi, nec in Collectione canonum Joannis Antioch. qui et Scholasticus dictus est, patriarcha CP., nec in Epitome canonum Symeonis magistri, uterque enim sex tantum priores canones appellat hujus concilii. Est totidem verbis canon 14 synodi Trullanæ. Vide etiam epistolam ad Martyrium Antioch. apud Leunclavium in *Jure Græco Rom.* pag. 290, unde hic canon descriptus videri potest.

(46) Non videtur apud Socratem Sabbatianorum nomen usurpatum ante an. circiter 392.

Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν διδάσκοντας, καὶ ἕτερά τινα χαλεπὰ ποιοῦντας, καὶ τὰς ἄλλας πάσας αἱρέσεις· ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν ἐνταῦθα μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Γαλατῶν χώρας ἐρχόμενοι, πάντας τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὡς Ἕλληνας δεχόμεθα· καὶ τὴν πρώτην μὲν ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς Χριστιανούς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχουμένους· εἶτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτούς, μετὰ τοῦ ἐμφυσᾷν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ εἰς τὰ ὦτα, καὶ οὕτως κατηχοῦμεν αὐτούς, καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν.

A et Filium opinantur, utrumque simul confundentes, et alia gravia et indigna faciunt : et alias omnes hæreses : quoniam hic multi sunt hæretici, et maxime qui ex Galatarum regione veniunt; quicunque ex his recte fidei ascribi volunt, ut Græcos admittimus : et primo quidem die ipsos Christianos facimus; secundo catechumenos; deinde tertio exorcizamus sive adjuramus ipsos, ter simul in faciem eorum et aures insufflando. Et sic eos catechizamus sive initiamus, et curamus ut longo tempore versentur in ecclesia, et audiant Scripturas; et tunc eos baptizamus.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϟε'.

ϟε'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ τῇ μερίδι τῶν σωζομένων ἀπὸ αἱρετικῶν δεχόμεθα, κατὰ τὴν ὑποτεταγμένην ἀκολουθίαν τε καὶ συνήθειαν· Ἀρειανοὺς μὲν καὶ Μακεδονιανούς, καὶ Ναυατιανούς, καὶ Σαββατιανούς, τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Καθαροὺς καὶ Ἀριστερούς, καὶ τοὺς Τεσσαρεσκαιδεκατίτας ἤγουν Τετραδίτας, καὶ Ἀπολιναριστὰς δεχόμεθα, διδόντας λιβέλλους καὶ ἀναθεματίζοντας πᾶσαν αἵρεσιν, μὴ φρονοῦσαν ὡς φρονεῖ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, σφραγιζομένους ἤτοι χριομένους πρῶτον τῷ ἁγίῳ μύρῳ τὸ μέτωπον, καὶ τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ τὰς ῥῖνας, καὶ τὸ στόμα, καὶ τὰ ὦτα, καὶ σφραγίζοντες αὐτοὺς λέγομεν· Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Περὶ δὲ τῶν Παυλιανισάντων, εἶτα προσελθόντων τῇ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ὅρος ἐκτέθειται ἀναβαπτίζεσθαι αὐτοὺς ἐξάπαντος· Εὐνομιανοὺς μέντοι τοὺς εἰς μίαν κατάδυσιν βαπτιζομένους καὶ Μοντανιστὰς τοὺς ἐνταῦθα λεγομένους Φρύγας, καὶ Σαβελλιανοὺς τοὺς υἱοπατορίαν δοξάζοντας, καὶ ἕτερά τινα χαλεπὰ ποιοῦντας, καὶ πάσας τὰς ἄλλας αἱρέσεις· ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν ἐνταῦθα μάλιστα οἱ ἀπὸ τῆς Γαλατῶν χώρας ἐρχόμενοι, πάντας τοὺς ἀπ' αὐτῶν θέλοντας προστίθεσθαι τῇ ὀρθοδοξίᾳ ὡς Ἕλληνας δεχόμεθα· καὶ τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς Χριστιανούς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχουμένους, εἶτα τὴν τρίτην ἐξορκίζομεν αὐτοὺς μετὰ τοῦ ἐμφυσᾷν τρίτον εἰς τὸ πρόσωπον καὶ εἰς τὰ ὦτα, καὶ οὕτω κατηχοῦμεν αὐτοὺς καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν· καὶ τοὺς Μανιχαίους δὲ καὶ τοὺς Οὐαλεντινιανούς, καὶ Μαρκιωνιστάς, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων προσερχομένους, ὡς Ἕλληνας δεχόμενοι ἀναβαπτίζομεν· Νεστοριανοὺς δὲ καὶ Εὐτυχιανιστὰς καὶ Σεβηριανούς, καὶ τοὺς ἐκ τῶν ὁμοίων αἱρέσεων χρὴ ποιεῖν λιβέλλους, καὶ ἀναθεματίζειν τὴν αἵρεσιν, καὶ Νεστόριον, καὶ Εὐτυχέα, καὶ Διόσκορον, καὶ Σεβῆρον, καὶ τοὺς λοιποὺς ἐξάρχους τῶν τοιούτων αἱρέσεων, καὶ τοὺς φρονοῦντας τὰ αὐτῶν, καὶ πάσας τὰς προαναφερομένας αἱρέσεις, καὶ οὕτω μεταλαμβάνειν τῆς ἁγίας κοινωνίας.

Concilii œcumenici VI *canon* 95.

95. Eos qui ex hæreticis ad rectam fidem accedunt, et parti eorum qui salvantur, subjecta consequentia (B) et consuetudine recipientes, Arianos quidem et Macedonianos, et Novatianos, qui se Puros appellant, et Aristeros, et **164** Tessareskaidecatitas seu Tetraditas; et Apollinaristas recipimus dantes libellos, et omnem hæresim anathematizantes, quæ non sunt ut sentit sancta Dei universalis et apostolica Ecclesia; sancto primum chrismate inungentes et frontem, et oculos, et nares, et os, et aures; consignantes autem dicimus : Signaculum doni Spiritus sancti. De Paulianistis autem a catholica Ecclesia statutum est, ut ii omnino rebaptizentur. Eunomianos quoque, qui in unam demersionem baptizant, et Montanistas, qui hic dicuntur Phryges, et Sabellianos, qui Filium eum- (C) dem esse cum Patre existimant, et alia quædam gravia faciunt, et omnes alias hæreses, quoniam multi hic sunt, et maxime qui ex Galatarum regione profecti sunt, omnes ex iis qui ad rectam de fide sententiam volunt accedere, ut gentiles recipimus : et primo quidem die eos Christianos facimus; secundo autem catechumenos : deinde tertio adjuramus, simul etiam ter in faciem et aures inspirantes; et sic initiamus, et diu in ecclesia versari et Scripturas audire facimus; et tunc ipsos baptizamus. Quin etiam Manichæos, et Valentinianos, et Marcionistas, et similes hæreticos oportet libellos facere, et hæresim suam anathematizare, et Nestorium, et Eutychem, et Dioscorum, et Severum, et reliquos talium hæreseon principes, (D) et qui eadem quæ illi sentiunt, et omnes **165** prædictas hæreses : et sic fieri sanctæ communionis participes.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν η'.

Ὅτι τοὺς Ἑβραίους οὐ χρὴ δέχεσθαι, εἰ μή ποτε ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας ἐπιστρέψουσιν.

η'. Ἐπειδὴ πλανώμενοι οἱ ἐκ τῆς τῶν Ἑβραίων θρησκείας, μυκτηρίζειν ἔδοξαν Χριστὸν τὸν Θεόν, προσποιούμενοι μὲν χριστιανίζειν, αὐτὸν δὲ ἀρνοῦντες, κρύβδην καὶ λαθραίως σαββατίζοντες, καὶ ἕτερα Ἰουδαϊκὰ ποιοῦντες, ὁρίζομεν τούτους μήτε εἰς

Concilii Nicæni II *canon* 8.

Quod Hebræos non oportet recipere nisi ex pura et sincera mente convertantur.

8. Quoniam Hebræorum religionis quidam errantes Christum Deum nostrum subsannare visi sunt, sese Christianos esse fingentes, ipsum autem clanculum et occulte negant, Sabbata observantes, et alia Judaica facientes, statuimus, ut neque ad communio-

nem, neque ad ecclesiam admittantur, sed aperte sint secundum suam religionem Hebræi; et neque filios eorum baptizari, neque servum ab eis emi vel possideri. Sin autem ex pura et sincera fide quis eorum conversus, et ex toto corde confessus fuerit, eorum moribus et rebus insultans, veluti triumphum agens, ut et alii refellantur et corrigantur; eum recipi et baptizari et ejus liberos, et cautos reddi, ut se ab Hebræorum studiis et institutis abstineant. Si autem non ita se gerant, eos nullo modo admitti.

A κοινωνίαν, μήτε εἰς εὐχὴν, μήτε εἰς ἐκκλησίαν δέχεσθαι, ἀλλὰ φανερῶς ἔστωσαν κατὰ τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν Ἑβραῖοι, μήτε τοὺς παῖδας αὐτῶν βαπτίζειν, μήτε δοῦλον ὠνήσασθαι ἢ κτᾶσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἐπιστρέψει τις αὐτῶν ἐξ εἰλικρινοῦς πίστεως, καὶ ὁμολογήσει ἐξ ὅλης καρδίας, θριαμβεύων τὰ κατ' αὐτῶν ἔθη καὶ πράγματα, πρὸς τὸ καὶ ἄλλους ἐλεγχθῆναι καὶ διορθώσασθαι, τοῦτον προσδέχεσθαι καὶ βαπτίζειν, καὶ τοὺς παῖδας αὐτοῦ, καὶ ἀσφαλίζεσθαι αὐτοὺς ἀποστῆναι τῶν Ἑβραϊκῶν ἐπιτηδευμάτων· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἔχοιεν, μηδαμῶς αὐτοὺς προσδέχεσθαι.

Basilii canon 47.

47. Encratitæ et Saccophori, etc. *ut supra pag.* 446.

Βασιλείου κανὼν μζ'.

μζ'. Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι, κ. τ. λ.

CAP. XV. — *Utrum dæmoniacus vel in morbo delirans baptizetur.*

KΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Πῶς ὁ δαιμονιζόμενος, ἢ ὁ ἐν* B *νόσῳ παραφρονῶν βαπτίζεται.*

Timothei canones 2, 4.

Interrogatio. Si catechumenus a dæmone corripiatur, et voluerit ipse vel sui, ut sanctum baptismum accipiat, debetne accipere annon, et maxime si morti propinquus fuerit?

166 *Responsio.* Si is, qui a dæmone corripitur, non fuerit ab immundo spiritu mundatus, non potest sanctum baptismum accipere; sed in exitu e vita baptizatur.

Interrogatio. Si quis catechumenus, cum esset infirmus, emotæ mentis factus sit, etc., ut *pag.* 622.

Τιμοθέου κανὼν β', δ'.

Ἐρώτησις. β'. Ἐὰν δαιμονιζόμενός τις κατηχούμενος ᾖ, καὶ θέλοι αὐτὸς ἢ οἱ ἴδιοι αὐτοῦ ἵνα λάβῃ τὸ ἅγιον βάπτισμα, εἰ ὀφείλει λαβεῖν ἢ οὔ, καὶ μάλιστα ἐὰν περὶ τὸν θάνατόν ἐστιν;

Ἀπόκρισις. Ἐὰν ὁ δαιμονιζόμενος μὴ καθαρισθῇ ἀπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, οὐ δύναται λαβεῖν τὸ ἅγιον βάπτισμα· περὶ δὲ τὴν ἔξοδον, βαπτίζεται.

Ἐρώτησις δ'. Ἐάν τις κατηχούμενος ἀσθενῶν γένηται ἐκφρενὴς, κ. τ. λ., *usque ad* πειράζηται.

CAP. XVI. *Ne mulier purgationis suæ tempore baptizetur.*

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκα ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς καθάρσεως αὐτῆς βαπτισθῆναι.*

Timothei canon 6.

Interrogatio. Si mulier catechumena dederit nomen suum, ut baptizetur, et die baptismatis illi sit secundum consuetudinem mulierum, debetne hac die baptizari, an differre, et quantum differre?

Responsio. Non debet donec purgata fuerit.

Τιμοθέου κανὼν ς'.

C *Ἐρώτησις ς'.* Ἐὰν γυνὴ κατηχουμένη δέδωκε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἵνα φωτισθῇ, καὶ περὶ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος γέγονεν αὐτῇ τὸ κατ' ἔθος τῶν γυναικῶν, εἰ ὀφείλει φωτισθῆναι αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, ἢ ὑπερθέσθαι, καὶ πόσον ὑπερθέσθαι;

Ἀπόκρισις. Ὑπερθέσθαι ὀφείλει, ἕως ἂν καθαρισθῇ.

CAP. XVII. — *Quid si catechumenus ante baptismum communicaverit.*

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Ἐὰν ὁ κατηχούμενος πρὸ τοῦ βαπτίσματος κοινωνήσῃ.*

Timothei canon 1.

Interrogatio. Si puellus catechumenus, utpote annorum septem, vel homo etiam perfectus dum fieret oblatio opportune adfuerit, ejusque nescius particeps factus sit, quid de eo fieri debet?

Responsio. Debet illuminari: a Deo enim vocatus est.

Τιμοθέου κανὼν α'.

Ἐρώτησις α'. Ἐὰν παιδίον κατηχούμενον ὡς ἑπτὰ ἐτῶν, ἤγουν ἄνθρωπος τέλειος, εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γινομένης, καὶ ἀγνοῶν μεταλάβοι, τί ὀφείλει γίνεσθαι περὶ αὐτοῦ;

Ἀπόκρισις. Φωτισθῆναι ὀφείλει· παρὰ Θεοῦ γὰρ D κέκληται.

ΤΙΤΛΟΣ Ε.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΦΡΟΝΟΥΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ, ΚΑΙ ΣΥΝΑΞΕΩΝ, ΚΑΙ ΜΝΗΜΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΕΘΙΖΟΝΤΩΝ ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΩΝ.

167 TITULUS V.

DE IIS QUI CONTEMNUNT ECCLESIAS, ET SYNAXES ATQUE MEMORIAS, ET DE MANDUCANTIBUS IN ECCLESIIS, ET DE AGAPIS.

CAPUT PRIMUM. — *De iis qui docent, Dei domum et synaxes et memorias ludibrio esse habendas.*

Concilii Gangrensis canones 5, 20.

5. Si quis docet domum Dei esse contemnendam,

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ τῶν διδασκόντων, τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς συνάξεις καὶ τὰς μνήμας, εὐκαταφρονήτους εἶναι.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ε', κ'.

ε'. Εἴ τις διδάσκει τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρό-

νητοι εἶναι, καὶ τὰς ἐν αὐτῷ συνάξεις, ἀνάθεμα ἔστω.

κ'. Εἴ τις αἰτιῷτο ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος, καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐταῖς γινομένας λειτουργίας, καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ος', πη', ϟζ'.

ος'. Ὅτι οὐ χρὴ ἔνδον τῶν ἱερῶν περιβόλων καπηλεῖον ἢ τὰ διὰ βρωμάτων εἴδη προτιθέναι, ἢ ἑτέρας πράσεις ποιεῖσθαι, τὸ σεβάσμιον ταῖς ἐκκλησίαις φυλάσσοντας. Ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Θεὸς, διὰ τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας παιδαγωγῶν ἡμᾶς, μὴ ποιεῖν τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ἐμπορίου οἶκον, παρεκελεύετο· ὃς καὶ τῶν κολλυβιστῶν τὸ κέρμα ἐξέχεε, καὶ τοὺς τὸ ἱερὸν κοινοποιοῦντας ἀπήλασεν. Εἴ τις οὖν ἐπὶ τῷ προκειμένῳ ἁλῷ πλημμελήματι, ἀφοριζέσθω.

πη'. Μηδεὶς ἔνδον ἱεροῦ ναοῦ, κτῆνος τὸ οἱονοῦν εἰσαγέτω· ἐκτὸς εἰ μή τις ὁδοιπορῶν, μεγίστης καταλαβούσης ἀνάγκης, οἰκίσκου καὶ καταγωγῆς ἀπορῶν, ἐν τῷ τοιούτῳ καταλύσει ναῷ. Διὰ γὰρ τοῦ μὴ τὸ κτῆνος ἔνδον εἰσενεχθῆναι, αὐτὸ μὲν ἔστιν ὅτε διαφθαρήσεται, ὁ δὲ τῇ τοῦ ὑποζυγίου ἀποβολῇ καὶ τῷ ἐντεῦθεν ἀπόρῳ τῆς ἐπὶ τὴν ὁδοιπορίαν ὁρμῆς, θανάτου κινδύνῳ παραδοθήσεται. Τὸ γὰρ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον γενέσθαι ἐκδιδασκόμεθα· ὥστε διὰ πάντων προτιμητέαν ἡγεῖσθαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου σωτηρίαν τε καὶ ἀπάθειαν. Εἰ δέ τις φωραθείη χωρὶς ἀνάγκης, κτῆνος εἰσάγων ἐν τῷ ἱερῷ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ϟζ'. Τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας ἢ ἄλλως ἀδιακρίτως τοὺς ἱεροὺς τόπους κοινοποιοῦντας, καὶ καταφρονητικῶς περὶ αὐτοὺς ἔχοντας, καὶ οὕτως ἐν αὐτοῖς καταμένοντας, καὶ ἐκ τῶν ἐν τοῖς σεβασμίοις ναοῖς κατηχουμένων ἐξωθεῖσθαι προστάσσομεν. Εἰ δέ τις μὴ τοῦτο παραφυλάξει, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

et quæ fiunt in ea congregationes, sit anathema.

20. Si quis arrogantia utens, et martyrum congregationes abhorrens, et sacra quæ in eis celebrantur, et eorum memorias accuset sit anathema.

Concilii œcumenici sexti canones, 76, 88, 97.

76. Quod non oportet intra sanctos ambitus cauponariam officinam, vel ciborum species proponere, vel alias venditiones facere, suam venerationem ecclesiis servantes. Salvator enim noster, et Deus, per suam in carne vivendi rationem nos instituens, non facere domum Patris sui domum negotiationis jussit [88]; qui etiam nummulariorum mensas effudit, et eos qui forum commune faciunt, ejecit. Si quis ergo in prædicto delicto deprehensus fuerit, segregetur.

168 88. Nemo intra ædem sacram quodvis jumentum introducat; nisi forte viator quispiam, maxima urgente necessitate, domunculæ vel diversorii indigens in id templum diverterit. Nisi enim jumentum introductum fuerit, ipsum quidem nonnunquam peribit, hic vero propter jumenti amissionem, et facultatis ad iter peragendum ex eo profectam inopiam, mortis periculo tradetur. Sabbatum enim propter hominem factum esse docemur : quamobrem et per omnia præferendam esse existimare hominis salutem et incolumitatem. Quocirca si quis deprehensus fuerit sine necessitate jumentum in templum introducens, si sit quidem clericus, deponatur; si vero laicus, segregetur.

97. Eos qui vel cum uxore cohabitant, vel alioqui indiscriminatim sacra loca communia faciunt : et contemptim in eis afficiuntur, et sic in eis permanent; etiam ex iis, quæ sunt in venerabilibus templis, catechumenorum mansionibns extrudi jubemus. Si quis autem hæc non servavit, si sit quidem clericus, deponatur; si vero laicus, segregetur.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν ἐν ἐκκλησίαις ἀγάπας.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κη'.

κη'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς, ἢ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν καὶ ἀκούβιτα στρωννύειν.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μβ'.

μβ'. *Περὶ τοῦ μὴ συμπόσια ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἐπιτελεῖσθαι.*

Ὥστε ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς, ἐν ταῖς ἐκκλησίαις μὴ συμποσιάζεσθαι, εἰ μή γ' ἂν τυχὸν ἀνάγκῃ ξενίας διαβάντες ἐκεῖ καταλύσωσι· καὶ οἱ λαοὶ δὲ ἀπὸ τῶν τοιουτοτρόπων συμποσίων, ὅσον δυνατόν ἐστι, κωλυθῶσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν οδ', ος', ϟζ'.

οδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τοῖς Κυριακοῖς ἢ ἐν ταῖς ἐκκλη-

CAP. II. — *Ne in ecclesiis fiant agapæ.*

Concilii Laodiceni canon. 28.

28 Quod non oportet in locis Dominicis, vel in ecclesiis, eas quæ dicuntur agapas facere, et in domo Dei comedere, et accubitus sternere.

Concilii Carthaginensis canon 42.

42 *Ut in ecclesiis convivia minime celebrentur.*

Ut nulli episcopi vel clerici in ecclesia conviventur, nisi forte transeuntes hospitiorum necessitate illic **169** reficiant : populi etiam ab hujusmodi conviviis, quantum fieri potest prohibeantur.

Concilii œcumenici sexti canones 74, 76, 97.

74. Quod non oportet in Dominicis locis vel ec-

[88] Marc. xi, 17.

clesiis eas quæ dicuntur agapas, id est, charitates facere, et intus in æde comedere, et accubitus sternere. Qui autem hoc ausi fuerint, vel cessent, vel segregentur.

76. Quod non oportet intra sanctos ambitus, etc., *ut supra pag.* 630.

97. Eos qui vel cum uxore cohabitant, etc., *ut pag.* 630.

Et const. 3, tit. 12, lib. 1. cod. vetat, ne qui ad templa confugiunt, in iis edant aut dormiant: sed secure in vestibulis, atriis, porticibus, balneis, et hortis degant.

A σίαις, τὰς λεγομένας ἀγάπας ποιεῖν, καὶ ἔνδον ἐν τῷ οἴκῳ ἐσθίειν, καὶ ἀκούβιτα στρωννύειν. Οἱ δὲ τοῦτο ποιεῖν τολμῶντες, ἢ παυσάσθωσαν, ἢ ἀφοριζέσθωσαν.

ος'. Ὅτι οὐ χρὴ ἔνδον τῶν ἱερῶν περιβόλων, κ. τ. λ.

ϟζ'. Τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας, κ. τ. λ.

Καὶ ἡ γ' διάταξις τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ., κωλύει τοὺς προσφεύγοντας, ἐσθίειν ἢ καθεύδειν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ διάγειν ἀσφαλῶς ἐντὸς τῶν πρώτων θυρῶν, ἐν αὐλαῖς, καὶ στοαῖς, καὶ λουτροῖς, καὶ κήποις.

CAP. III. — *De spernentibus agapas, et quod inde partes auferre non oporteat*

Concilii Gaugrensis canon 11.

11. Si quis contemnat eos qui agapas ex fide faciunt, et propter Dei honorem fratres convocant, et nolit vocationibus communicare, quod id quod fit vilipendat, sit anathema.

Concilii Laodiceni canon 27.

27. Quod non oportet eos qui sacrati sunt ordinis, vel clericos vel laicos, ad agapas vocatos, partes tollere, eo quod ignominia inuratur ordini sacerdotali.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῶν εὐτελιζόντων τὰς γινομένας ἀγάπας, καὶ ὅτι οὐ δεῖ μέρη λαμβάνειν* B *εἰς ἀγάπην.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ια'.

ια'. Εἴ τις καταφρονοίη τῶν ἐκ πίστεως ἀγάπας ποιούντων, καὶ διὰ τιμὴν τοῦ Κυρίου συγκαλούντων τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ μὴ ἐθέλοι κοινωνεῖν ταῖς κλήσεσι διὰ τὸ ἐξευτελίζειν τὸ γινόμενον, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κζ'.

κζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ λαϊκοὺς, καλουμένους εἰς ἀγάπην μέρη αἴρειν, διὰ τὸ μὴ ὕβριν τῇ τάξει προστρίβεσθαι τῇ ἐκκλησιαστικῇ.

ΤΙΤΛΟΣ ϛ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΡΠΟΦΟΡΙΩΝ.

170 TITULUS VI.

DE FRUCTUUM OBLATIONIBUS.

CAPUT PRIMUM.—*Apostolorum canones* 3, 4, 71.

34 Si quis episcopus vel presbyter præter Domini ordinationem, etc., *ut supra pag.* 442.

71 [70] Si quis Christianus oleum deferat in templum gentium, vel in synagogam Judæorum in eorum festis, ut lucernam accendat, segregetur.

Concilii œcumenici VI *canones* 28, 57, 79, 99.

28. Quoniam in diversis ecclesiis intelleximus, una, etc., *ut pag.* 598.

57. Quod ad altare mel et lac offerre non oportet.

79. Absque ullis secundinis ex virgine partum esse confitentes ut qui sine semine constitutus sit, idque toti gregi annuntiantes, eos qui propter ignorantiam aliquid faciunt quod non decet, correctioni subjicimus. Quare quoniam aliqui post sanctæ Christi Dei nostri nativitatis diem similam coquere ostenduntur, et eam sibi invicem impertiri, honoris scilicet prætextu secundinarum im-

C ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Ἀποστόλων κανὼν* γ', δ', οα'.

γ', δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν, *usque ad* κληρικοῖς.

οα'. Εἴ τις Χριστιανὸς, ἔλαιον ἀπενέγκοι εἰς ἱερὸν ἐθνῶν ἢ εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν, ἢ λύχνους ἀνάψοι, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κη', νζ', οθ', ϟθ'.

κη'. Ἐπειδὴ ἐν διαφόροις ἐκκλησίαις μεμαθήκαμεν, σταφυλῆς, κ. τ. λ.

νζ'. Ὅτι οὐ χρὴ ἐν τοῖς θυσιαστηρίοις μέλι καὶ γάλα προσφέρεσθαι.

οθ'. Ἀλόχευτον τὸν ἐκ τῆς Παρθένου θεῖον Τόκον ὁμολογοῦντες, ὡς καὶ ἀσπόρως συστάντα, καὶ παντὶ D τῷ ποιμνίῳ κηρύσσοντες, τοὺς ἐξ ἀγνοίας πράττοντάς τι τῶν οὐ δεόντων, διορθώσει καθυποβάλλομεν. Ὅθεν ἐπειδή τινες μετὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν γεννήσεως δείκνυνται σεμίδαλιν ἕψοντες, καὶ ταύτης ἀλλήλοις μεταδιδόντες προφάσει τιμῆς δῆθεν λοχείων τῆς ἀχράντου Παρθενομήτορος,

ὁρίζομεν μηδὲν τοιοῦτον ὑπὸ τῶν πιστῶν τελεῖσθαι· οὐ γὰρ τιμή γε τοῦτο τῇ Παρθένῳ, τῇ ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον τὸν ἀχώρητον τεκούσῃ Λόγον σαρκὶ, ἐκ τῶν κοινῶν τε καὶ καθ' ἡμᾶς, τὰ κατὰ τὸν ἄφραστον αὐτῆς τόκον ὁρίζειν ὑπογράφειν. Εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν πράττων τοιοῦτον φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ϙθ'. Καὶ τοῦτο δὲ ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ γίνεσθαι μεμαθήκαμεν, ὥς τινες ἔνδον ἐν τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις μέλη κρεῶν ἕψοντες, προσάγουσιν ἀφαιρέματα τοῖς ἱερεῦσιν Ἰουδαϊκῶς ἀπονέμοντες. Ὅθεν ἡμεῖς τὸ τῆς ἐκκλησίας φυλάττοντες ἀκηλίδωτον, ὁρίζομεν, μὴ ἐξεῖναί τινι τῶν ἱερέων ἀφωρισμένα κρεῶν μέλη παρὰ τῶν προσαγόντων λαμβάνειν, ἀλλ' οἷς ἀρεσθῇ ὁ προσάγων, τούτοις ἀρκείσθωσαν, ἔξω τῆς ἐκκλησίας τῆς τοιαύτης γινομένης προσαγωγῆς· εἰ δέ τις μὴ τοῦτο οὕτω ποιῇ, ἀφοριζέσθω.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'.

Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα, κ. τ. λ.

Ἡ λη' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. φησὶν, ὅτι οὐ δεῖ τοὺς ἐπισκόπους ἢ τοὺς κληρικοὺς, ἀναγκάζειν τινὰς καρποφορεῖν, ἢ ἀγγαρείας διδόναι, ἢ διὰ ταῦτα ἀφορίζειν, ἢ ἀναθεματίζειν, ἢ μὴ διδόναι κοινωνίαν, ἢ μὴ βαπτίζειν, καὶ ἔθος ἐκράτησε τοιοῦτον. Ὁ δὲ παραβαίνων, ἐκπίπτει τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς, καὶ δίδωσι δέκα λίτρας. Ταῦτα δὲ κρατεῖ ἐν μόνῃ τῇ βασιλευούσῃ καὶ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς, καὶ τοῖς ἀνήκουσι τόποις τοῖς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου χειροτονουμένοις μητροπολίταις, ἢ τοῖς ἐξ ἐκείνων γινομένοις ἐπισκόποις· ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τούτου τοῦ συντάγματος περὶ προσφορῶν, καὶ τῶν δωρουμένων ἢ καταλιμπανομένων εὐαγέσιν οἴκοις.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Τίνας δεῖ λαμβάνειν ἢ διδόναι καρποφορίαν, καὶ περὶ τῶν λαμβανόντων ἀπὸ ἐκκλησίας κηρὸν ἢ ἔλαιον.*

Ἀποστόλων κανὼν οβ'.

οβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ζ', η'.

ζ'. Εἴ τις καρποφορίας ἐκκλησιαστικὰς ἐθέλοι λαμβάνειν, ἢ διδόναι ἔξω τῆς ἐκκλησίας παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐγκεχειρισμένου τὰ τοιαῦτα, καὶ μὴ μετὰ γνώμης αὐτοῦ ἐθέλοι πράττειν, ἀνάθεμα ἔστω.

η'. Εἴ τις διδοῖ ἢ λαμβάνει καρποφορίαν παρεκτὸς τοῦ ἐπισκόπου, ἢ τοῦ ἐπιτεταγμένου εἰς οἰκονομίαν εὐποιίας, καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων ἀνάθεμα ἔστω.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν ζ'.

ζ'. Τὰ προσφερόμενα εἰς λόγον θυσίας, μετὰ τὰ ἀναλισκόμενα εἰς τὴν τῶν μυστηρίων χρείαν, οἱ κληρικοὶ διανεμέσθωσαν· καὶ μήτε κατηχούμενος ἐκ

A pollutæ virginis matris, statuimus, ut deinceps nihil tale fiat a fidelibus. Neque enim hoc honor est virginis, quæ supra mentem et sermonem, quod comprehendi non potest verbum peperit carne, ex communibus et iis quæ in **171** nobis fiunt, inenarrabilem ejus partum definire, metiri, ac describere. Si quis ergo deinceps hoc facere aggressus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur: si vero laicus, segregetur.

99. Porro hoc quoque in Armeniorum regione fieri didicimus, quod quidam intus in sacris altaribus carnium membra coquentes frustra offerent sacerdotibus Judaice distribuentes. Quocirca Ecclesiam immaculatam servantes, statuimus nulli licere sacerdoti separata carnium membra ab offerentibus accipere; iis sint contenti, quæ offerenti visa B fuerint, ejusmodi oblatione facta extra ecclesiam. Si quis autem hoc non fecerit, segregetur.

Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 2.

Pecuniam autem quæ per injuriam ipsi erepta est, etc., *ut pag.* 579.

Const. 38, tit. 3, lib. 1, cod. ait, quod non conveniat episcopos aut clericos cogere aliquos, ut fructus offerant, aut angarias præstent, vel propterea excommunicare, vel anathemate ferire, vel Eucharistiæ sacramentum non porrigere, vel non baptizare, tametsi consuetudine id invaluerit. Transgressorem autem ab Ecclesia, ejusque administratione excidere ac decem libras dare. Atque C hæc quidem in sola regia [*urbe*] ejusque territorio, et locis aut ad metropolitanos qui a patriarcha ordinantur, aut ad episcopos qui ab hisce [*metropolitanis*] creantur, pertinentibus obtinere. Lege quæ annotata sunt in cap. 1, tit. 2, hujus operis, de oblationibus, et iis quæ donantur aut relinquuntur venerabilibus domibus.

172 CAP. VI. *Quosnam oporteat accipere vel dare fructuum oblationes, et de sumentibus ex ecclesia ceram aut oleum.*

Apostolorum canon 72.

72 [71]. Si quis clericus, vel laicus a sancta ecclesia ceram aut oleum auferat, segregetur, et ejus D quod diripuit quintuplum reddat.

Concilii Gangrense canones 7, 8.

7. Si quis vult fructus ecclesiæ oblatos accipere, vel dare extra Ecclesiam, præter episcop sententiam, vel ejus qui cura eorum tradita est et non cum ejus sententia ea velit agere, sit anathema.

8. Si quis dat, vel accipit fructus oblatos præter episcopum, vel eum qui est constitutus ad beneficentiæ dispensationem, et qui dat, et qui accipit, sit anathema.

Theophili ex commonitorio canon 7.

7. Quæ in sacrificii rationem offeruntur, post ea quæ in mysteriorum usum consumuntur, clerici dividant, et nec catechumenus ex iis comedat vel

bibat, vel solum clerici, et qui cum eis sunt fideles A fratres.

CAP. III. *De offerentibus aliquid synagogis Judaicis aut fanis ethnicorum.*

Apostolorum canon 71.

71. [70.] Si quis christianus, etc., *ut pag.* 170.

Const. 1, tit. 9, lib. 1, cod. **173** ait, quod legatur universitati Judæorum, non peti. Et const. 9, tit. 11, ejusdem lib. quod si quid donetur aut relinquatur ad constituendum paganismum, id civitas capiat.

τούτων ἐσθιέτω ἢ πινέτω, ἀλλὰ μᾶλλον οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πιστοὶ ἀδελφοί.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῶν προσφερόντων συναγωγαῖς ἢ ἱεροῖς ἐθνῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν οα'.

οα'. Εἴ τις Χριστιανὸς ἔλαιον, κ. τ. λ.

Ἡ α' διάταξις τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι τὸ τῇ ὁμάδι τῶν Ἰουδαίων ληγατευόμενον, οὐκ ἀπαιτεῖται· καὶ ἡ θ' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ., ὅτι ἐάν τι δωρηθῇ ἢ καταλειφθῇ ἐπὶ συστάσει Ἑλληνισμοῦ, ἡ πόλις αὐτὸ λαμβάνει.

ΤΙΤΛΟΣ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ, ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ, ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, ΚΑΙ ΣΑΒΒΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑΣ.

TITULUS VII.

DE JEJUNIO, ET QUADRAGESIMA, ET PASCHATE, ET PENTECOSTE, ET DE DIE DOMINICA, ET SABBATO, ET GENUUM FLEXIONE.

CAPUT PRIMUM. — *De jejunio, et de iis quæ* B *vetantur aut permittuntur in jejunio quadragesimali.*

Apostolorum canones 64, 69.

64 [65]. Si quis clericus inventus fuerit die Dominico jejunare, vel Sabbato, præterquam uno solo, deponatur : sin autem laicus, segregetur.

69 [68]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel subdiaconus vel lector (47), vel cantor sanctam Paschæ quadragesimam non iejunat, vel quartum diem, vel Parasceven, præterquam si propter imbecillitatem corporalem impediatur, deponatur : si sit autem laicus, segregetur.

Concilii Gangrensis canones 18, 19.

18. Si quis propter eam, quæ existimatur, exercitationem in Dominico jejunet, sit anathema. C

174 19. Si quis eorum qui exercentur absque corporali necessitate se insolenter gerat, et tradita jejunia, quæ communiter servantur ab Ecclesia, dissolvat, perfecta in eo residente ratione, sit anathema.

Concilii Laodiceni canones 49, 50, 51, 52.

49. Quod non oportet in quadragesima panem offerre, nisi Sabbato et solis Dominicis.

50 Quod non oportet in quadragesimæ postrema septimana [quinta feria] jejunium solvere, et totam quadragesimam injuria afficere : sed oportet totam quadragesimam jejunare aridis vescentes.

51. Quod non oportet in quadragesima martyrum natales peragere, sed sanctorum martyrum facere commemorationes in Sabbatis et Dominicis. D

(47) Vel hypodiaconus, vel lector.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.—*Περὶ νηστείας καὶ τῶν κεκωλυμένων ἢ ἐπιτετραμμένων γίνεσθαι ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῶν νηστειῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξδ', ξθ'.

ξδ'. Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ξθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν τοῦ Πάσχα οὐ νηστεύοι, ἢ τετράδα, ἢ Παρασκευὴν, καθαιρείσθω· ἐκτὸς εἰ μὴ δι' ἀσθένειαν σωματικὴν ἐμποδίζοιτο· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ιη', ιθ'.

ιη'. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

ιθ'. Εἴ τις τῶν ἀσκουμένων, χωρὶς σωματικῆς ἀνάγκης ὑπερηφανεύοιτο, καὶ τὰς παραδεδομένας νηστείας εἰς τὸ κοινὸν, καὶ φυλαττομένας ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας παραλύει, ὑποικουροῦντος ἐν αὐτῷ τελείου λογισμοῦ, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μθ', ν', να', νβ'.

μθ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ ἄρτον προσφέρειν, εἰ μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ μόνον.

ν'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ, τῇ ὑστέρᾳ ἑβδομάδι τὴν ε' λύειν, καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· ἀλλὰ δεῖ πᾶσαν τὴν τεσσαρακοστὴν νηστεύειν, ξηροφαγοῦντας.

να'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ, μαρτύρων γενέθλιον ἐπιτελεῖν, ἀλλὰ τῶν ἁγίων μαρτύρων μνείαν ποιεῖν ἐν τοῖς Σαββάτοις καὶ ταῖς Κυριακαῖς.

νβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ γάμους καὶ γενέθλια ἐπιτελεῖν. A

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κθ', νβ', νε', νς', πθ'.

κθ'. Ὁ τῶν ἐν Καρθαγένῃ διαγορεύει κανων, ὥστε ἅγια θυσιαστηρίου, εἰ μὴ ὑπὸ νηστικῶν ἀνθρώπων μὴ ἐπιτελεῖσθαι, ἐξῃρημένης μιᾶς ἐτησίας ἡμέρας, ἐν ᾗ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον ἐπιτελεῖται· ἴσως τηνικαῦτα διά τινας κατὰ τοὺς τόπους προφάσεις τῇ Ἐκκλησίᾳ λυσιτελεῖς, τῶν θείων ἐκείνων Πατέρων τῇ αὐτῇ χρησαμένων οἰκονομίᾳ· μηδενὸς οὖν ἡμᾶς ἐνάγοντος καταλιπεῖν τὴν ἀκρίβειαν ὁρίζομεν, ἀποστολικαῖς καὶ Πατρικαῖς ἑπόμενοι παραδόσεσι, μὴ δεῖν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστέρᾳ ἑβδομάδι τὴν πέμπτην λύειν, καὶ ὅλην τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν. B

νβ'. Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, παρεκτὸς Σαββάτου, καὶ Κυριακῆς, καὶ τῆς ἁγίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ ἡμέρας, γινέσθω ἡ τῶν προηγιασμένων ἱερὰ λειτουργία.

νε'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς ἡμέραις, τοῖς ταύτης Σάββασι νηστεύειν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ, τῇ ἁγίᾳ Κυριακῇ νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφοριζέσθω. C

νς'. Ὡσαύτως μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ καὶ ἐν ἑτέροις τόποις, ἐν τοῖς Σάββασι καὶ ἐν ταῖς Κυριακαῖς τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, ᾠὰ καὶ τυρὸν ἐσθίειν τινάς. Ἔδοξε τοίνυν καὶ τοῦτο, ὥστε τὴν κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν μιᾷ κατακολουθοῦσαν τάξει, τὴν νηστείαν ἐπιτελεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι ὥσπερ θυτοῦ παντοίου, οὕτω δὴ καὶ ᾠοῦ καὶ τυροῦ, ἃ καρπός εἰσι καὶ γεννήματα ὧν ἀπεχόμεθα. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο παραφυλάττοιεν, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρείσθωσαν· εἰ δὲ λαϊκοί, ἀφοριζέσθωσαν.

πθ'. Τὰς τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρας, ἐν νηστείᾳ καὶ προσευχῇ καὶ κατανύξει καρδίας ἐπιτελοῦντας, χρὴ τοὺς πιστοὺς περὶ μέσης τῆς μετὰ τὸ μέγα Σάββατον νυκτὸς ὥρας, ἀπονηστίζεσθαι· τῶν θείων D εὐαγγελιστῶν Ματθαίου καὶ Λουκᾶ, τοῦ μὲν διὰ τοῦ *ὀψὲ Σαββάτων*, προσρήματος, τοῦ δὲ διὰ τοῦ, *ὄρθρου βαθέος*, τὴν βραδυτῆτα τῆς νυκτὸς ἡμῖν ὑπογράφοντος.

Πέτρου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ εἰς τὸ πάσχα κανὼν ιε'.

ιε'. Οὐχ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν παρατηρουμένοις τετράδα καὶ παρασκευήν· ἐν αἷς καὶ νηστεύειν ἡμῖν κατὰ παράδοσιν, εὐλόγως προστέτακται· τὴν μὲν τετράδα, διὰ τὸ γενόμενον συμβούλιον ὑπὸ Ἰουδαίων ἐπὶ τῇ προδοσίᾳ τοῦ Κυρίου· τὴν δὲ παρασκευήν, διὰ τὸ πεπονθέναι αὐτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· τὴν γὰρ Κυ-

52. Quod non oportet in quadragesima nuptias vel natalitia celebrare.

***Concilii œcumenici* VI, *canones* 29, 52, 55, 56, 89.**

29. Carthaginensis synodi canon dicit [59], ut sancta altaris nonnisi a sobriis hominibus peragantur, excepto uno die in anno, in quo cœna Domini peragitur; tunc fortasse propter aliquas in iis locis occasiones Ecclesiæ utiles, sanctis illis Patribus hac dispensatione usis. Cum nihil ergo nos inducat, ut accuratam observationem relinquamus, statuimus apostolicas ac paternas traditiones sequentes, non oportere in quadragesimæ postrema septimana quinta feria jejunium solvere, et totam quadragesimam injuria afficere.

52. In omnibus [60] sanctæ quadragesimæ jejunii diebus, præterquam Sabbato, et Dominica et sancto **175** Annuntiationis die, fiat sacrum præsanctificatorum ministerium.

55. Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis quadragesimæ jejuniis, in ejus Sabbatis jejunare præter ecclesiasticam traditam observationem, sanctæ synodo visum est, ut in Romanorum quoque Ecclesia inconcusse vires habeat canon [61] qui dicit: Si quis clericus inventus fuerit in sancto die Dominico vel Sabbato jejunare, præter unum et solum, deponatur: sin autem laicus, segregetur.

56. Similiter accepimus et in Armeniorum regione, et in aliis locis, in Sabbatis et Dominicis sanctæ quadragesimæ quosdam ova et caseum comedere. Visum est ergo et hoc, ut omnis Dei Ecclesia, quæ est in universo terrarum orbe, unum ordinem sequens, jejunium perficiat, et abstineat sicut ab omni mactabili, sic ab ovis et caseo, quæ quidem sunt fructus et fetus eorum a quibus abstinemus. Si autem hoc non servaverint, si sint quidem clerici, deponantur: sin autem laici, segregentur.

89. Dies salutiferæ passionis in jejunio et oratione et cordis compunctione peragentes fideles usque ad mediam magni Sabbati noctem jejunare oportet; cum divini evangelistæ Matthæus et Lucas, ille quidem *vespere Sabbati*, hic vero per id, *valde diluculo*, noctis nobis tarditatem describant [62].

***Petri ex sermone in Pascha canon* 15.**

15. Non reprehendet nos quispiam, quartam et sextam feriam **176** observantes, in quibus nobis jejunare secundum traditionem cum ratione præceptum est. Quartam quidem propter initum a Judæis consilium de proditione Domini: sextam autem, quod ipse pro nobis passus sit. Diem enim Dominicum

[59] Carthag. III, cap. 29. Vide can. 50, synod. Laodicensis. [60] Laodic. 49. [61] Can. apost. 67.
[62] Dion. Alex. canon 1.

lætitiæ diem agimus, quod in eo resurrexerit: in quo nec genua quidem flectere accepimus.

Const. 5, tit 12, lib. 5, cod. ait, quod quadraginta diebus Pascha anticipantibus, omnis cognitio criminalium quæstionum cesset. Et const. 6, quod feriati [*dies*] sint; qui septeno numero Pascha vel præcedunt vel sequuntur: [*dies*] etiam Natalis Christi, atque Theophania, [*dies*] passionis Apostolorum et [*dies*] Dominicus: neque istis diebus spectacula exhibeantur, neque judicium dictetur: et quindecim paschalibus diebus ne debitum quidem sive privatum sive publicum exigatur. Const. vero 7, in quindecim [*istis*] diebus manumissiones ac emancipationes fieri, et super illis acta confici permittit. Ac const. 8, dicit, quod in quadragesima et Paschali die de latronibus, et maxime Isauris, quæstio habeatur, quo conscios prodant. Const. porro 3, tit. 4, lib. 1, cod. ait, quod diebus paschalibus nemo includatur aut vinciatur, præterquam adulter, maleficus, virginum raptor, sepulcrorum violator, veneficus, monetæ adulterator, homicida, patricida, et reus majestatis. Atque hos quidem semper comprehendi, reliquis vero semel duntaxat ignosci.

177 CAP. II. — *Quod neque puerpera, neque morbo prorsus invalidus in Paschate jejunare cogatur.*

Timothei canones 8, 10.

Interrogatio. Mulier si pepererit, debetne jejunare Pascha, et vinum non bibere, an a jejunio absolvitur, et vinum bibere permittitur, eo quod peperit?

Responsio. Excogitatum est jejunium, ut corpus humile reddatur. Si ergo corpus in humilitate et imbecillitate versatur, debet cibi et potus quantum vult et potest esse particeps.

Interrogatio. Si quis sit ægrotus, et ex multa imbecillitate valde attenuatus, et ad sanctum Pascha venerit, debetne omnino jejunare, an eum absolvit clericus, ut accipiat quod potest, vel etiam oleum et vinum, propter multam ejus imbecillitatem?

Responsio. Absolvi debet ægrotus, ut cibum et potum capiat, quantum ferre potest. Eum enim, qui semel attenuatus est, esse olei participem æquum est.

CAP. III. — *De die et hora paschali et theophaniorum.*

Apostolorum canon 7.

7. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, sacri **178** Paschæ diem ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit, deponatur.

Concilii Antiocheni canon 1.

Omnes qui audent dissolvere decretum sanctæ et magnæ synodi, quæ Nicææ coacta est in præsen-

ριαχὴν, χαρμοσύνης ἡμέραν ἄγομεν· διὰ τὸν ἀναστάντα ἐν αὐτῇ, ἐν ᾗ οὐδὲ γόνατα κλίνειν παρειλήφαμεν.

Ἡ ε' διάταξις τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι ἐν ταῖς προλαμβανούσαις τὸ Πάσχα μ ἡμέραις, πᾶσα ζήτησις τῶν ἐγκληματικῶν βασάνων σχολάζει· καὶ ἡ ς' διάτ. ὅτι ἄπρακτοί εἰσιν αἱ πρὸ τοῦ Πάσχα ζ' ἡμέραι, καὶ ζ' μετὰ τὸ πάσχα, καὶ ἡ Χριστοῦ Γέννα, καὶ τὰ Θεοφάνια, καὶ ἡ τοῦ πάθους τῶν ἀποστόλων, καὶ ἡ Κυριακή· ἐν ταῖς τοιαύταις ἡμέραις, οὔτε θέα τελεῖται, οὔτε δίκη λέγεται· ἐν δὲ ταῖς ιε' ἡμέραις τοῦ Πάσχα, οὔτε χρέος ἰδιωτικὸν, οὔτε δημόσιον ἀπαιτεῖται· ἡ δὲ ζ' διάτ. ἐπιτρέπει ἐν ταῖς ιε' ταύταις τοῦ Πάσχα ἡμέραις, ἐλευθερίας καὶ ἐμαγκιπατίονας πράττεσθαι, καὶ τὰ ἐπ' αὐταῖς ὑπομνήματα συνίστασθαι. Ἡ δὲ η' διάτ. φησὶν, καὶ ὅτι ἐν τῇ μ', καὶ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Πάσχα, βασανίζονται οἱ λῃσταί· ἐφ' ᾧ καὶ τοὺς συνίστορας ἐξειπεῖν, καὶ διαφερόντως οἱ Ἴσαυροι· ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς πασχαλίας, οὐδεὶς ἐγκλείεται ἢ δεσμεῖται, πλὴν μοιχοῦ, καὶ αἰσχρουργοῦ, καὶ ἅρπαγος, παρθένων, καὶ τυμβωρύχου, καὶ γόητος, καὶ παραχαράκτου, καὶ φονέως, καὶ πατροκτόνου, καὶ τυράννου. Πάντες γὰρ οὗτοι πάντοτε ἀπολαμβάνουσιν ἅπαξ δὲ μόνον οἱ λοιποὶ συγγινώσκονται.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μήτε τὴν λεχὼ, μήτε τὸν ἐκ νόσου δυνάμενον οὐδ' ὅλως, ἀναγκάζεσθαι τὸ Πάσχα νηστεύειν.*

Τιμοθέου κανὼν η', ι'.

Ἐρώτησις η'. Γυνὴ ἐὰν γεννήσῃ τῷ ἁγίῳ Πάσχα, εἰ ὀφείλει νηστεῦσαι καὶ μὴ πιεῖν οἶνον, ἢ ἀπολύεται τῆς νηστείας καὶ τοῦ πίνειν οἶνον διὰ τὸ γεννῆσαι;

Ἀπόκρισις. Ἡ νηστεία ἐπενοήθη διὰ τὸ σῶμα ταπεινῶσαι· εἰ οὖν τὸ σῶμα ἐν κακώσει καὶ ταπεινώσει ἐστὶ, καὶ ἐν ἀσθενείᾳ τυγχάνει, ὀφείλει μεταλαβεῖν, καθὸ δύναται βαστάσαι, καὶ τροφῆς καὶ ποτοῦ.

Ἐρώτησις ι'. Ἐάν τις ᾖ ἀσθενῶν, καὶ ἐκτακεὶς πάνυ ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀσθενείας, καὶ ἔλθοι τὸ ἅγιον Πάσχα, εἰ πάντως ὀφείλει νηστεῦσαι, ἢ ἀπολύει αὐτὸν ὁ κληρικὸς λαμβάνειν ὃ δύναται, ἢ καὶ ἔλαιον καὶ οἶνον διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν;

Ἀπόκρισις. Ἀπολύεσθαι ὀφείλει μεταλαμβάνειν καὶ τῶν τροφῶν καὶ τοῦ ποτοῦ ὁ ἀσθενῶν ὃ δύναται βαστάσαι· τὸ γὰρ μεταλαμβάνειν ἐλαίου τὸν ἅπαξ ἐκτακέντα, δίκαιόν ἐστιν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας τῆς πασχαλίας καὶ τῶν Θεοφανίων.*

Ἀποστόλων κανὼν ζ'.

ζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν, πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν α'.

α'. Πάντας τοὺς τολμῶντας παραλύειν τὸν ὅρον τῆς ἁγίας καὶ μεγάλης συνόδου, τῆς ἐν Νικαίᾳ συγ-

προστηθείσης, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς εὐσεβείας τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, περὶ τῆς ἁγίας ἑορτῆς τοῦ σωτηριώδους Πάσχα, ἀκοινωνήτους καὶ ἀποδλήτους εἶναι τῆς Ἐκκλησίας, εἰ ἐπιμένοιεν φιλονεικότερον ἐνιστάμενοι πρὸς τὰ καλῶς δεδογμένα. Καὶ ταῦτα εἰρήσθω περὶ τῶν λαϊκῶν. Εἰ δέ τις τῶν προεστώτων τῆς Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος, ἢ πρεσδύτερος, ἢ διάκονος, μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον, τολμήσειεν ἐπὶ διαστροφῇ τῶν λαῶν καὶ ταραχῇ τῶν Ἐκκλησιῶν ἰδιάζειν, καὶ μετὰ τῶν Ἰουδαίων ἐπιτελεῖν τὸ Πάσχα, τοῦτον ἡ ἁγία σύνοδος ἐντεῦθεν ἤδη ἀλλότριον κέκρικε τῆς Ἐκκλησίας, ὡς οὐ μόνον ἑαυτῷ ἁμαρτίας ἐπισωρεύοντα, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς διαφθορᾶς καὶ διαστροφῆς αἴτιον γινόμενον. Καὶ οὐ μόνον τοὺς τοιούτους καθαιρεῖ τῆς λειτουργίας, ἀλλὰ καὶ τοὺς τολμῶντας τούτοις κοινωνεῖν μετὰ τὴν καθαίρεσιν· τοὺς δὲ καθαιρεθέντας, ἀποστερεῖσθαι καὶ τῆς ἔξωθεν τιμῆς, ἧς ὁ ἅγιος κανὼν καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ ἱερατεῖον μετείληφεν.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν να', ογ'.

Ὥστε ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Καρχηδόνος ἀγγέλλεσθαι τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα.

να'. Ὑνωράτος καὶ Οὐρβανὸς οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Ἐπειδὴ τὰ ἐν τῷ κομμονιτορίῳ ἡμῶν πάντα δεῖ συζεῦξαι, προστίθεμεν ἔτι μὴν ἐνταλὲν ἡμῖν περὶ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα, ἵνα κατὰ τὸ εἰωθὸς, ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας Καρχηδόνος ἀεὶ παρασκευαζώμεθα, καὶ μὴ ἐν στενῷ τοῦ χρόνου διαστήματι.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐὰν δοκῇ τῇ ἁγιωσύνῃ ὑμῶν, ἐπειδὴ μεμνήμεθα ἤδη ἐκ πολλοῦ ἡμᾶς ἐπαγγειλαμένους, ὥστε ἐν ἑκάστοις ἐνιαυτοῖς συνέρχεσθαι πρὸς τὸ συζητεῖν, ὅταν εἰς ἓν συνέλθωμεν, τότε διαδοθήσεται τοῦ ἁγίου Πάσχα ἡ ἡμέρα, διὰ τῶν εὑρεθησομένων ἐν τῇ συνόδῳ τοποτηρητῶν.

Ὑνωράτος καὶ Οὐρβανὸς οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Νῦν διὰ τῆς παρούσης συνελεύσεως αἰτοῦμεν, ἵνα γράμμασι τυπῶσαι τὰς ἡμετέρας ἐπαρχίας καταξιώσητε.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀναγκαῖόν ἐστιν οὕτως γενέσθαι.

Περὶ τοῦ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς συνόδου ἀγγέλλεσθαι.

ογ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ὥστε τὴν ἡμέραν τοῦ προσκυνητοῦ Πάσχα, διὰ τῆς τῶν τετυπωμένων ὑπογραφῆς πᾶσιν ἐμφανίζεσθαι· ἡ δὲ τῆς συνόδου ἡμέρα ἡ αὐτὴ φυλαχθῇ, ἥτις ὡρίσθη ἐν τῇ ἐν Ἱππῶνι συνόδῳ, τουτέστιν ἡ πρὸ δέκα Καλανδῶν Σεπτεμβρίων· ὀφείλει γὰρ καὶ γραφῆναι πρὸς τοὺς πρωτεύοντας πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα ὅτε παρ' ἑαυτοῖς σύνοδον προσκαλοῦνται, ταύτην τὴν ἡμέραν φυλάττωσιν.

A tia pietatis religiosissimi imperatoris Constantini de sancto festo salutiferi Paschalis, esse excommunicatos, et Ecclesia ejectos statuimus, si adversus ea quæ recte decreta sunt contentiosius insistere perrexerint. Et hæc quidem de laicis dicta sint. Si quis autem eorum, qui præsunt Ecclesiæ, episcopus, vel presbyter, vel diaconus, audebit post hoc decretum ad populorum subversionem et Ecclesiarum perturbationem seorsum agere, et Pascha cum Judæis peragere, sancta synodus eum abhinc alienum esse ab Ecclesia judicavit, ut qui non sibi solum peccati, sed et multis exitii et subversionis causa fuerit : et non solum eos a ministerio deponit, sed et eos qui audent iis communicare post depositionem. B Depositos autem etiam externo honore privari, cujus sanctus canon et Dei sacerdotium fuit particeps.

Concilii Carthaginensis canones 51. 73.

Ut de ecclesia Carthaginis dies Paschæ nuntietur.

51. Honoratus [43] (47) et Urbanus episcopi dixerunt : Quoniam de commonitorio nostro omnia tractata noscuntur, addimus etiam de die Paschæ nobis esse mandatum, ut de Ecclesia semper Carthaginensi, sicuti assolet, instruamur, et non sub angusto temporis spatio.

179 Aurelius episcopus dixit : Si sanctitati C vestræ videtur, quoniam nos spopondisse jamdudum meminimus, ut singulis quibusque annis ad tractandum conveniamus, et cum convenerimus in unum, tum evulgabitur sanctus Paschæ dies per legatos qui adfuerint concilio.

Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt : Nunc de præsenti cœtu petimus, ut litteris provinciam nostram de hac die informare dignemini (48).

Aurelius episcopus dixit : Ita fiat necesse est.

Diem Paschæ, die concilii nuntiandum.

D 73. Item placuit [44] ut dies venerabilis Paschæ formatarum subscriptione omnibus intimetur ; dies vero concilii idem servetur, qui in Hipponensi concilio constitutus est, id est, x Kalendas Septembris. Et scribendum ad singularum quarumque provinciarum primates, ut quando apud se concilium congregant, istum diem non impediant (49).

[43] Conc. Afric. c. 18. [44] Conc. Carthag. v, cap. 7 ; Afric. can. 40.

(47) Conc. Carthag. III, cap. 41. In epitome Canonum Adriani papæ, hæc canonis istius et subsequentis sub uno lemmate breviatio est : « Ut de Ecclesia Carthaginiensi dies Paschæ Africanis ecclesiis nuntietur episcopis, et discutiatur. Interlocutio Honorati et Urbani episcoporum Sit . . . Mauritaniæ le . . . . » Hoc est. « Sitifensis Mauritaniæ legatorum. »

(48) Desunt hæ voces in Græco.

(49) Hoc est, « istum diem observent. »

Concilii œcumenici VI *canon* 89. A

89. Dies salutiferæ passionis, etc. *ut supra pag.* 638.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν πθ'.

Τὰς τοῦ σωτηρίου πάθους ἡμέρας, κ. τ. λ.

Petri canon 15.

15. Non reprehendet nos quispiam etc., *ut supra pag.* 638.

Πέτρου κανὼν ιε'.

ιε'. Οὐχ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν, κ. τ. λ.

180 *Dionysii ex epistola ad Basilidem canon* 1.

1. Hæc autem cum ita se habeant, hoc iis qui accuratius subtiliusque considerant, enuntiamus quota hora, vel etiam semihorula vel quarta hora, oportet incipere lætitiam ob Domini nostri a mortuis resurrectionem. Eos quidem qui nimium festinant, et ante mediam noctem surgunt, ut contemptores et intemperantes reprehendimus, ut qui propemodum antequam par sit, cursum abru- B perint, dicente viro sapiente : «Non parum est in vita quod parum abest.» Eos autem qui differunt, et plurimum perferunt, et ad quartam usque vigiliam fortiter abstinent, in qua etiam navigantibus Servator noster in mari ambulans apparuit, ut generosos et laborum tolerantes suscipimus. Iis autem qui interea ut moti sunt, vel ut potuerunt, quiescunt, non valde molesti simus : quandoquidem nec sex jejuniorum dies æqualiter, nec similiter omnes exspectant ; sed alii quidem, vel omnes transmittunt, jejuni permanentes, alii duos, alii tres, alii quatuor, alii nullum. Et iis quidem qui in illis transmittendis valde laboraverunt, deinde defessi et propemodum deficiunt, ignoscendum est quod celerius gustent. C Si qui autem non modo non transmissis sed ne jejunatis quidem, vel etiam in delicatis opiparisque conviviis, consumptis præcedentibus quatuor diebus, ad duos eosque solos extremos dies cum venerint, illis a se cibo non gustare transmissis, Parasceve et Sabbato, magnum quid et egregium se facere existimant, si ad auroram usque permanserint ; non existimo eos ex æquo certamen subiisse cum iis qui se pluribus diebus prius exercuerunt. Hæc quidem, ut sentio, consulens de ipsis scripsi.

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κανὼν α'.

α'. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τοῦτο τοῖς ἀκριβολογουμένοις ἀποφαινόμεθα, κατὰ ποίαν ὥραν ἢ καὶ ποῖον ἡμιώριον ἢ ὥρας τέταρτον ἄρχεσθαι προσῆκε τῆς ἐπὶ τῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει χαρᾶς· τοὺς μὲν λίαν ἐπιταχύνοντας, καὶ πρὸ νυκτὸς ταχὺ ἐγγὺς ἤδη μεσούσης ἀνιέντας, ὡς ὀλιγώρους καὶ ἀκρατεῖς μεμφόμεθα, παρ' ὀλίγον προκαταλύοντας τὸν δρόμον· λέγοντος ἀνδρὸς σοφοῦ· Οὐ μικρὸν ἐν βίῳ τὸ παρὰ μικρόν· τοὺς δὲ ἐφυστερίζοντας καὶ διαρκοῦντας ἐπὶ πλεῖστον, καὶ μέχρι τετάρτης φυλακῆς ἐγκαρτεροῦντας, καθ' ἣν καὶ τοῖς πλέουσιν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐπεφάνη, ὡς γενναίους καὶ φιλοπόνους ἀποδεξόμεθα· τοὺς δὲ μεταξὺ, ὡς ἐκινήθησαν, ἢ ὡς ἠδυνήθησαν, ἀναπαυσαμένους, μὴ πάνυ διοχλῶμεν· ἐπεὶ μηδὲ τὰς ἓξ τῶν νηστειῶν ἡμέρας ἴσως μηδὲ ὁμοίως πάντες διαμένουσιν· ἀλλ' οἱ μὲν καὶ πάσας ὑπερτιθέασιν, ἄσιτοι διατελοῦντες· οἱ δὲ β', οἱ δὲ γ', οἱ δὲ δ', οἱ δὲ οὐδὲ μίαν· καὶ τοῖς μὲν πάνυ διαπονηθεῖσιν ἐν ταῖς ὑπερθέσεσιν, εἶτα ἀποκαμοῦσι, καὶ μόνον οὐκ ἐκλείπουσι, συγγνώμη τῆς ταχυτέρας γεύσεως· εἰ δέ τινες οὐχ ὅπως οὐχ ὑπερθέμενοι, ἀλλὰ μηδὲ νηστεύσαντες, ἀλλὰ καὶ τρυφήσαντες τὰς προαγούσας τέσσαρας, εἶτα ἐλθόντες ἐπὶ τὰς τελευταίας δύο, καὶ μόνας αὐτὰς ὑπερτιθέντες, τήν τε παρασκευὴν καὶ τὸ Σάββατον, μέγα τι καὶ λαμπρὸν ποιεῖν νομίζουσιν, ἂν μέχρι τῆς ἕω διαμείνωσιν, οὐκ οἶμαι τὴν ἄθλησιν αὐτοὺς πεποιῆσθαι ἴσην τοῖς τὰς πλείονας ἡμέρας προεσχηκόσι. Ταῦτα μὲν ὡς φρονῶ καὶ συμβουλεύω, περὶ τούτων ἔγραψα.

Theophili de sancta Theophania cap. 4.

De Panuph. etc., *ut supra pag.* 547.

Θεοφίλου ἐκ τῆς περὶ τῶν Θεοφανίων προσφωνῆς κεφ. δ'.

Περὶ δὲ Πανοὺφ, κ. τ. λ.

181 CAP. IV. — *Quod non oporteat spectacula die Dominica fieri, vel ea die genu flectere itemque* D *diebus Pentecostes ; et quod pro viribus vacandum sit ab opere die Dominica, non autem in Sabbato ; et quod sacræ Scripturæ in Sabbato legendæ sint.*

ΚΕΦΑΛ. Δ'.— *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι ἐν Κυριακῇ θεώρια γίνεσθαι, ἢ γόνυ κλίνειν ἐν Κυριακῇ, ἢ ταῖς ἡμέραις τῆς Πεντηκοστῆς· καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν, δεῖ σχολάζειν τὴν Κυριακήν· οὐ μὴν τὸ σάββατον· καὶ ὅτι δεῖ Γραφὰς ἀναγινώσκειν τὸ σάββατον.*

Concilii Nicæni canon 20.

20. Quoniam sunt quidam, qui in die Dominico genu flectant, et ipsis diebus Pentecostes, ut omnia similiter in omni parochia serventur, visum est sanctæ synodo, ut stantes Deo orationes effundant.

Συνοδου Νικαίας κανὼν κ'.

κ'. Ἐπειδή τινές εἰσιν ἐν τῇ Κυριακῇ γονυκλιτοῦντες, καὶ ἐν ταῖς τῆς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τοῦ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἑστῶτας ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ.

Concilii Laodeceni canon 29.

29. Quod non oportet Christianos judaizare, et in Sabbato otiari, sed ipsos eo die operari : diem autem Dominicum præferentes otiari, si modo pos-

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κθ'.

κθ'. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς ἰουδαΐζειν καὶ ἐν τῷ Σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλ' ἐργάζεσθαι αὐτοὺς ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ· τὴν δὲ Κυριακὴν προτιμῶντας, εἴ γε

δύναιντο, σχολάζειν ὡς Χριστιανοί· εἰ δὲ εὑρεθεῖεν A Ἰουδαΐσται, ἔστωσαν ἀνάθεμα παρὰ Χριστῷ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ξα'.

Περὶ θεωρίων, ἵνα ἐν τῇ Κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἁγίων ἑορταῖς μηδαμῶς ἐπιτελῶνται.

ξα'. Κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων ἐν τῇ Κυριακῇ, καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς φαιδραῖς τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως ἡμέραις, κωλύωνται μάλιστα· ὅτι ἐν τῇ ὀγδοάδι τοῦ ἁγίου Πάσχα, οἱ ὄχλοι μᾶλλον εἰς τὸ ἱπποδρόμιον, ἤπερ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνέρχονται, ὀφείλειν μετενεχθῆναι τὰς ὡρισμένας αὐτῶν ἡμέρας, ὅτε ἀπαντήσει, καὶ μὴ ὀφείλειν τινὰ τῶν Χριστιανῶν πρὸς τὰ θεώρια ταῦτα ἀναγκάζεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιθ', ξς', Ϟ'. B

ιθ'. Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν Ἐκκλησιῶν προεστῶτας, ἐν πάσῃ μὲν ἡμέρᾳ, ἐξαιρέτως δὲ ταῖς Κυριακαῖς, πάντα τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν ἐκδιδάσκειν τοὺς τῆς εὐσεβείας λόγους, ἐκ τῆς θείας Γραφῆς ἀναλεγομένους τὰ τῆς ἀληθείας νοήματά τε καὶ κρίματα, καὶ μὴ παρεκβαίνοντας τοὺς ἤδη τεθέντας ὅρους, ἢ τὴν ἐκ τῶν θεοφόρων Πατέρων παράδοσιν· ἀλλὰ καὶ εἰ Γραφικὸς ἀνακινηθείη λόγος, μὴ ἄλλως τοῦτον ἑρμηνευέτωσαν, ἢ ὡς ἂν οἱ τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρες καὶ διδάσκαλοι διὰ τῶν οἰκείων συγγραμμάτων παρέθεντο· καὶ μᾶλλον ἐν τούτοις εὐδοκιμείτωσαν, ἢ λόγους οἰκείους συντάττοντες, ἔστιν ὅτε ἀπόρως ἔχοντες πρὸς τοῦτο, ἀποπίπτοιεν τοῦ προσήκοντος. Διὰ γὰρ τῆς τῶν προειρημένων Πατέρων διδασκαλίας C οἱ λαοὶ ἐν γνώσει γινόμενοι τῶν τε σπουδαίων καὶ αἱρετῶν, καὶ τῶν ἀσυμφόρων καὶ ἀποβλήτων, τὸν βίον μεταῤῥυθμίζουσι πρὸς τὸ βέλτιον, καὶ τῷ τῆς ἀγνοίας οὐχ ἁλίσκονται πάθει, ἀλλὰ προσέχοντες τῇ διδασκαλίᾳ, ἑαυτοὺς πρὸς τὸ μὴ κακῶς παθεῖν παραθήγουσι, καὶ φόβῳ τῶν ἐπηρτημένων τιμωριῶν, τὴν σωτηρίαν αὐτοῖς ἐξεργάζονται.

ξς'. Ἀπὸ τῆς ἁγίας ἀναστασίμου Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας, μέχρι τῆς καινῆς Κυριακῆς, τὴν ὅλην ἑβδομάδα ἐν ταῖς ἁγίαις ἐκκλησίαις σχολάζειν δεῖ ἀπαραλείπτως τοὺς πιστοὺς ἐν ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς εὐφραινομένους ἐν Χριστῷ καὶ ἑορτάζοντας, καὶ τῇ τῶν θείων Γραφῶν ἀναγνώσει προσέχοντας, καὶ τῶν ἁγίων μυστηρίων κατατρυφῶντας. Ἐσόμεθα γὰρ οὕτω Χριστῷ συναναστάμενοί τε καὶ συνυψούμενοι· D μηδαμῶς οὖν ἐν ταῖς προκειμέναις ἡμέραις ἱπποδρόμια ἢ ἑτέρα δημώδης θέα ἐπιτελείσθω.

Ϟ'. Ταῖς Κυριακαῖς μὴ γόνυ κλίνειν, ἐκ τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κανονικῶς παρελάβομεν, τὴν τοῦ Χριστοῦ τιμῶντες ἀνάστασιν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ἀγνοῶμεν τὸ σαφὲς τῆς τούτου παρατηρήσεως, δῆλον τοῖς πιστοῖς καθιστῶμεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐν τῷ Σαββάτῳ ἑσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος μηδένα γόνυ κλίνειν

sint, ut Christianos. Quod si inventi fuerint judaizantes, sint anathema apud Christum.

Concilii Carthaginensis canon 81.

De spectaculis, ut die Dominico, vel cæteris sanctorum festivitatibus minime celebrentur.

71. Necnon [65] et illud petendum, ut spectacula theatrorum cæterorumque ludorum] die Dominica, vel cæteris religionis Christianæ diebus celeberrimis amoveantur; maxime quia sancti (*ms.* sanctæ) Paschæ octavarum die populi ad circum magis quam ad ecclesiam conveniunt, debere transferri devotionis eorum dies (50) si quando occurrerint, nec oportere etiam quemquam Christianorum cogi ad hæc spectacula.

182 *Concilii œcumenici* VI, *canones* 19, 66, 90.

19. Quod [66] oportet eos, qui præsunt Ecclesiis, in omnibus quidem diebus, sed præcipue Dominicis, omnem clerum et populum docere pietatis et rectæ religionis eloquia, ex divina Scriptura colligentes intelligentias et judicia veritatis: et non transgredientes jam positos terminos, vel divinorum Patrum traditionem. Sed et si ad Scripturam pertinens controversia aliqua excitata fuerit, ne eam aliter interpretentur, quam commodo Ecclesiæ luminaria et doctores suis scriptis exposuerunt: et majorem ex iis laudem assequantur, quam si quæ a se dicuntur componant, nec dum quandoque ad id hæsitant, ab eo quod convenit, excidant. Per prædictorum enim Patrum doctrinam, populi ad eorum quæ sunt bona et expetenda, et inutilia ac rejicienda, cognitionem venientes, vitam in melius componunt, nec ignorantiæ vitium delebuntur: sed doctrinæ mentem adhibentes, se ipsos ad id, ne mali quid eis accidat, excitant; et imminentium suppliciorum metu sibi salutem operantur.

66. A sancta Christi Dei nostri resurrectionis die usque ad novam Dominicam, tota septimana in ecclesiis vacare fideles jugiter oportet psalmis, et hymnis, et spiritalibus canticis, in Christo gaudentes, festumque celebrantes, et divinarum Scripturarum lectioni mentem adhibentes, et sanctis mysteriis jucunde et laute fruentes. Sic enim cum Christo exaltabimur, et una resurgemus. Nequaquam ergo prædictis diebus equorum cursus, vel aliquod publicum fiat spectaculum.

183 90. Dominicis genu non flectere a divinis nostris Patribus, Christi resurrectionem honorantibus, canonice accepimus [67]. Ne ergo hujus observationis evidentiam ignoremus, fidelibus manifestum facimus quod post vespertinum sacerdotum ad altare Sabbato ingressum, ex consuetudine quæ servatur, nemo genu flectat, usque ad sequentem

[65] Conc. Afric. c. 28. [66] Can. apost. 58. [67] Nicæn. canon 20; Petri Alex. can. 15.

(50) Græce, « transferri præfinitos eorum dies. » Devotio quid esset non intellexit, nec devotionem esse credidit in gentilium spectaculis.

vesperam in die Dominico; in qua post ingressum in completorio, genua rursus flectentes, Domino preces sic offerimus. Salvatoris enim nostri resurrectionis præcursorem noctem, quæ fuit post Sabbatum accipientes, hymnos ab ea spiraliter incipimus, festum ex tenebris in lucem finientes, ut in perfecto et integro die ac nocte nos resurrectionem celebremus.

μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν ἑσπέρας, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον, αὖθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν. Τῆς γὰρ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἐγέρσεως πρόδρομον τὴν μετὰ τὸ Σάββατον νύκτα παραλαμβάνοντες, τῶν ὕμνων ἐντεῦθεν πνευματικῶς ἀπαρχόμεθα, εἰς φῶς ἐκ σκότους τὴν ἑορτὴν καταλήγοντες· ὡς ἐν ὁλοκλήρῳ ἐντεῦθεν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ πανηγυρίζειν ἡμᾶς τὴν ἀνάστασιν.

Petri canon 15.

15. Nec reprehendet nos quisquam etc., *ut supra pag.* 638.

Πέτρου κανὼν ιε'.

ιε'. Οὐκ ἐγκαλέσει τις ἡμῖν, κ. τ. λ.

Theophili ex edicto de Theophania.

Et mos et honestas a nobis exigit, ut omnem diem Dominicum honoremus, eumque celebremus, quoniam Dominus noster Jesus Christus præclarum in ea suæ resurrectionis munus obiit. Et ideo in sacris Scripturis ipse, et primus appellatus est, ut qui sit nobis vitæ principium, et octavus, ut qui Judæorum Sabbatismum exsuperavit. Quia ergo accidit, ut sanctorum Theophaniorum hic esset dies jejunio peragendus, dispensemus, et ad utrumque scientes procedamus, ut paucos dactylos sumentes, simul et hæreses vitemus, quæ Domini nostri Jesu Christi resurrectionis diem non honorant, et diei jejunii quod debetur reddamus, **184** Deo dante, peragitur. Congregamur ergo hic ab hora nona.

Θεοφίλου ἐκ τῆς περὶ τῶν Θεοφανίων προσφωνῆς.

Καὶ τὸ ἔθος τὸ πρέπον ἡμᾶς ἀπαιτεῖ, πᾶσαν Κυριακὴν τιμᾷν, καὶ ἐν ταύτῃ πανηγυρίζειν, ἐπειδήπερ ἐν ταύτῃ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν ἡμῖν ἐπρυτάνευσε. Διὸ ἐν ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς καὶ πρώτη κέκληται, ὡς ἀρχὴ ἡμῖν ζωῆς ὑπάρχουσα, καὶ ὀγδόη, ἅτε δὴ ὑπεραναβεβηκυῖα τὸν τῶν Ἰουδαίων Σαββατισμόν. Ἐπεὶ οὖν συνέβη τὴν τῶν ἁγίων Θεοφανίων νήστιμον ἡμέραν ταύτην εἶναι, οἰκονομήσωμεν καὶ πρὸς ἑκάτερον ἐπιστημόνως χωρήσωμεν· ἵνα μεταλαμβάνοντες ὀλίγων φοινίκων, ἐκκλίνωμεν ἅμα καὶ τὰς αἱρέσεις τὰς μὴ τιμώσας τὴν ἀναστάσιμον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἡμέραν, καὶ τὸ ὀφειλόμενον τῇ νηστίμῳ ἡμέρᾳ ἀποδῶμεν, περιμένοντες τὴν ἑσπερινὴν σύναξιν, ἥτις ἐνταῦθα Θεοῦ θέλοντος ἐπιτελεῖται· συναχθῶμεν τοίνυν ἀπὸ ὥρας ἐννάτης ἐνταῦθα.

Textus. Const. 6, tit. 12 lib. 3, cod. Dominicum diem feriatum esse, dicit. Et const. 9, ejusdem tit. eadem [die] neminem [debiti] admoneri, aut [a quoquam] fidejussiones, debitum vel publicum vel privatum exigi: neque in judicio agi: neque scenicum spectaculum aut arenariam venationem, aut circense certamen celebrari. Quin et si natalis imperatoris in [Dominicum diem incidat, spectacula differri. Qui spectaculis Dominico [die] interfuerit, et qui apparitor legem transgressus sit, eum militia privari, ejusque patrimonium proscribi. Licere tamen eo [die] pacisci et transigere. Dictum est autem lib. 1, tit, 9, const. 2, [et] 13. quod Judæi die Sabbato, aliisque ipsorum festis diebus neque corporale munus obeunt, neque quidquam faciunt, neque propter publicam privatam vel causam in jus vocantur, aut [ipsi] Christianos in jus vocant.

Ἡ ϛ' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδ. λέγει τὴν Κυριακὴν ἄπρακτον εἶναι· ἡ δὲ θ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι ἐν αὐτῇ οὐχ ὑπομιμνήσκεταί τις, ἢ ἐγγύας ἀπαιτεῖται, ἢ δημόσιον, ἢ ἰδιωτικὸν χρέος, οὔτε δικάζεται, οὔτε σκηνικὴ θέα, ἢ κυνηγίου, ἢ ἱπποδρομίου τελεῖται· ἀλλ' εἰ καὶ φθάσει νατάλιον βασιλέως ἐν Κυριακῇ, ὑπερτίθεται τὸ θεώριον· ὁ δὲ θεωρῶν ἐν Κυριακῇ, ἀποστρατεύεται καὶ δημεύεται, καὶ ὁ ἐκβιβαστὴς παραβὰς τὸν νόμον· ἔξεστι δὲ πακτεύειν καὶ διαλύεσθαι ἐν Κυριακῇ· εἴρηται βιβλ. α' τίτ. θ' διάτ. β' καὶ ιγ' ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι ἐν τῷ Σαββάτῳ καὶ ταῖς ἄλλαις αὐτῶν ἑορταῖς, οὔτε σωματικῶς λειτουργοῦσιν, οὔτε τι ποιοῦσιν, οὔτε διὰ δημοσίαν ἢ ἰδιωτικὴν αἰτίαν ἐνάγονται, ἢ Χριστιανοῖς ἐνάγουσιν.

CAP. V. — *Cur genu flectamus; cur non item die Dominica vel tempore Pentecostali: et cur verso ad orientem vultu oremus.*

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Τίς ἡ αἰτία τῆς γονυκλισίας, καὶ τοῦ μὴ τοῦτο γίνεσθαι ἐν Κυριακῇ καὶ ταῖς ἡμέραις τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ διὰ τί πρὸς ἀνατολὰς ὁρῶντες εὐχόμεθα.*

Basilii ex quo de Spiritu sancto ad Amphilochium scripsit.

Ex asservatis in Ecclesia dogmatibus, etc. *ut pag.* 462.

Et post alia.

Et hæc est ratio, etc, *ut supra* 462.

Erecti itidem perficimus deprecationem etc., *ut pag.* 462.

Βασιλείου ἐκ τοῦ κζ' κεφ. τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων, κ. τ. λ.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Οὗτος ὁ λόγος τῆς τῶν ἀγράφων παραδόσεως, κ. τ. λ.

Καὶ ὀρθοὶ μὲν πληροῦμεν τὰς εὐχάς, κ. τ. λ.

ΤΙΤΛΟΣ Η'.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΟΙΚΙΩΝ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΔΙΑΓΟΥΣΙΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ ΑΥΤΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤ ΕΤΟΣ ΣΥΝΟΔΩΝ, ΚΑΙ ΞΕΝΟΔΟΧΙΑΣ, ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ, ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ, ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΠΡΑΤΤΟΥΣΙΝ ΙΔΙΩΤΙΚΑ Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΑΛΛΗΛΟΥΣ ΤΙΜΩΣΙ.

—

TITULUS VIII.

185 DE PARŒCIIS, ET QUOMODO SE GERANT EPISCOPI ET CLERICI, ET DE EORUM PEREGRINATIONE, ET DE ANNUIS SYNODIS, ET DE RECIPIENDIS HOSPITIBUS, ET DE DOCTRINA, NEC NON DE COMMENDATITIIS AC PACIFICIS EPISTOLIS, ET QUID AGANT PRIVATE VEL PUBLICE, ET QUOMODO CLERICI INVICEM SE HONORENT.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ παροικιῶν, καὶ τῶν ἀπὸ βασιλικῶν τύπων, γινομένων καινισμῶν.* A

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιζ'.

ιζ'. Τὰς καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν λ' ἐτῶν γεγένηταί τις ἢ γένοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἠδικῆσθαι περὶ τούτων, κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δέ τις ἀδικοῖτο παρὰ τοῦ οἰκείου μητροπολίτου, παρὰ τῷ ἐξάρχῳ τῆς διοικήσεως ἢ τῷ Κωνσταντινουπόλεως θρόνῳ δικαζέσθω, καθὰ προείρηται. Εἰ δὲ καί τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθείη, τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίας τύποις καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν παροικιῶν B ἡ τάξις ἀκολουθείτω.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νγ', νς', ξδ', οα', οε', πβ'.

Ὥστε τὰς διοικήσεις, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἐπίσκοπον ἕτερον μὴ δέχεσθαι.

νγ'. Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν πολλαῖς συνόδοις ὥρισται συνεδρίῳ ἱερατικῷ, ἵνα τὰ πλήθη τὰ ἐν ταῖς παροικίαις ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων κατεχόμενα, τὰ ἴδιον ἐπίσκοπον μηδέποτε ἐσχηκότα, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οὗ ἐξ ἀρχῆς κατέχονται, μὴ λαμβάνοιεν ἰθυντὰς ἰδίους, τουτέστιν ἐπισκόπους· ἐπειδή τινες τυραννίδος τινὸς ἐπιτετυχηκότες, τὴν τῶν ἀδελφῶν κοινωνίαν ἀποστρέφονται, C καὶ ὅταν δὲ ἀποφαυλισθῶσιν, ὡσανεί τινι παλαιᾷ τυραννίδι δεσποτείας ἑαυτοὺς ἐκδικοῦσι· πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων φυσιούμενοι καὶ μωροί, τοὺς αὐχένας ἐπανιστῶσι κατὰ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, τὸ πλῆθος συμποσίοις καὶ κακοθελέσι συμβουλίαις διεγείροντες, ὡς ἀτάκτῳ εὐνοίᾳ τούτους ἑαυτοῖς ἰθυντὰς καθιστάνειν. Τοῦτο δὲ ἐπισήμως εὐκταῖον παρὰ τῆς ὑμετέρας κατέχομεν διανοίας, πιστότατε ἀδελφὲ

CAPUT I. — *De paræciis et de invectis principum decreto novitatibus.*

Concilii Chalcedonensis canon 17.

17. Quæ sunt in quaque provincia, rurales vicinasque parochias, firmas et inconcussas manere apud eos qui illas tenent episcopos : et maxime si triginta annorum tempore eas sine vi detinentes administraverint. Si autem intra triginta annos fuit aliqua vel fuerit de iis controversia, licere iis qui injuriam sibi fieri dicunt, de iis litem movere apud synodum provinciæ. Si quis autem injuria afficiatur a proprio metropolitano, apud exarchum diœcesis, vel Constantinopolitanam sedem litiget, sicut prius dictum est. Sin autem etiam civitas aliquis ab imperatoria auctoritate innovata est, vel deinceps 186 innovata fuerit, civiles et publicas formas ecclesiasticarum quoque parochiarum ordo consequatur.

Concilii Carthaginensis canones 53, 56, 64, 71, 75, 82.

Ut diœceses, nisi ex consensu episcopi proprii, alium episcopum non accipiant.

53. Epigonius [a] (51) episcopus dixit : Multis conciliis hoc statutum a cœtu sacerdotali est, ut plebes quæ in diœcesibus ab episcopis retinentur, quæ episcopos nunquam habuerunt, nonnisi cum voluntate ejus episcopi a quo tenentur, proprios accipiant rectores, id est episcopos. At vero quia nonnulli dominatu quodam adepto communionem fratrum abhorrent, vel certe, cum depravati fuerint (52), quasi in quadam arce tyrannica sibi dominatum vindicant : quod plerique tumidi atque stolidi adversus episcopum suas cervices erigunt presbyteri, vel conviviis sibi concinnantes plebem, vel certe persuasu maligno ; ut illicito favore eosdem velint sibi collocare rectores. Quod quidem insigne mentis tuæ tenemus votum, frater religiose Aureli, qui hæc sæpe oppressisti, non curando

[a] Conc. Afric. c. 20.

(51) Ferrandus cap. 13, ex conc. Carthag. t. 52; concil. Carthag. III, cap. 42.

(52) Al. ms. al. « cum elevati fuerint. »

tales petitores. Sed propter eorum malos cogitatus, et prave continuata consilia, hoc dico, non debere rectorem accipere eam plebem, quæ in diœcesi semper subjacuit, nec unquam proprium episcopum habuit. Quapropter si universo sanctissimo cœtui placet hoc, quod prosecutus sum, confirmetur.

A Αὐρήλιε, ὅτι πολλάκις τὰς τοιαύτας ὁρμὰς μὴ προσδεχόμενος ἐκώλυσας. Διὰ δὲ τὰς τῶν τοιούτων κακοθελεῖς ἐννοίας, καὶ τὰ φαύλως συμφωνούμενα βουλεύματα τοῦτο λέγω, μὴ ὀφείλειν ἴδιον καθηγητὴν δέξασθαι τὸ πλῆθος τὸ ἐν τῇ λεγομένῃ παροικίᾳ ὑποκείμενον ἀρχαίῳ ἐπισκόπῳ, καὶ μηδέποτε ἴδιον ἐπίσκοπον ἐσχηκός. Διὸ ἐὰν συμπάσῃ τῇ ἁγιωτάτῃ συνόδῳ ἀρέσκῃ τὸ παρ' ἐμοῦ, βεβαιωθήτω.

Aurelius episcopus dixit : Fratris et consacerdotis nostri prosecutioni **187** non obsisto : sed hoc me et fecisse et facturum esse profiteor circa eos sane, qui fuerint concordes, non solum circa Ecclesiam Carthaginensem, sed circa omne sacerdotale consortium. Sunt enim plerique conspirantes cum plebibus propriis, quas decipiunt, ut dictum est, earum scalpentes aures, blandi ad seducendum, vitiosæ vitæ homines, vel certe inflati, et ab hoc consortio separati, qui putant propriæ plebi incubandum ; et nonnunquam convocati ad concilium venire detrectant, sua forte ne prodantur flagitia, metuentes. Dico, si placet, circa hos, non tantum diœceses non esse servandas, verum et de propria Ecclesia, quæ illis male faverit, omnimodo adnitendum ut etiam auctoritate publica rejiciantur, atque ab ipsis principalibus cathedris removeantur. Oportet enim, ut qui universis fratribus ac toto concilio (53) inhæserit, non solum suam jure integro, sed et diœceses possideat. At vero, qui sibimet putant plebes suas sufficere, fraterna dilectione contempta, non tantum diœceses amittant, sed, ut dixi, etiam in propriis publica careant auctoritate, ut rebelles.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν τῇ ἐξακολουθήσει, οὐκ ἀνθίσταμαι· ἀλλὰ τοῦτο ἐμὲ καὶ πεποιηκότα καὶ ποιήσοντα ὁμολογῶ, δηλαδὴ περὶ τοὺς ὁμονοοῦντας, οὐ μόνον τῇ ἐν Καρχηδόνι Ἐκκλησίᾳ, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ ἱερατικῇ συγκληρώσει. Εἰσὶ γὰρ πλεῖστοι συμπνέοντες τοῖς οἰκείοις πλήθεσιν, ἅτινα, ὡς λέλεκται, ἀπατῶσι κνήθοντες τὰς ἀκοὰς αὐτῶν, καὶ κολακεύοντες πρὸς ἑαυ- B τούς, ἀνθρώπους κατεγνωσμένου βίου· μᾶλλον δὲ φυσιούμενοι, καὶ ἐκ τῆς συγκληρώσεως ταύτης ἑαυτοὺς χωρίζοντες, [οἵτινες] τῷ ἰδίῳ πλήθει ἐπερειδόμενοι, πολλάκις συγκληθέντες ἐλθεῖν εἰς σύνοδον, παραιτοῦνται, ὡς φοβούμενοι μή πως τὰ τούτων ἁπτήματα φανερωθῶσι. Λέγομεν οὖν, ἐὰν δοκῇ· ὀφείλομεν παντὶ τρόπῳ ἀγωνίσασθαι, τούτοις μὴ μόνον τὰς τοιαύτας διοικήσεις μὴ φυλάττεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ τὰς ἰδίας Ἐκκλησίας τὰς κακῶς εἰς ἑαυτοὺς περιελθούσας. Καὶ ἵνα αὐθεντικῶς δημοσίᾳ ἐκβάλλωνται, καὶ αὐτῆς τῆς τῶν πρωτευόντων καθέδρας ἀποκινῶνται. Χρὴ γὰρ τοὺς σύμπασι τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ὅλῃ τῇ συνόδῳ προσκολλωμένους, μὴ μόνον τὴν οἰκείαν κατέχειν δικαίως καθέδραν, ἀλλ' ἔτι μὴν τὰς C τοιαύτας διοικήσεις κεκτῆσθαι· τοὺς δὲ δοκοῦντας τοῖς ἰδίοις ὄχλοις ἀρκεῖσθαι, καὶ τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης καταφρονοῦντας, μὴ μόνον τὰς διοικήσεις ἀπολλύειν, ἀλλ' ἔτι μὴν, ὡς εἶπον, καὶ τῶν ἰδίων τόπων ἀρχοντικῇ στερεῖσθαι, ὡς ἀντάρτας, δυναστείᾳ.

Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt : Summa provisio sanctitatis tuæ cohæsit mentibus singulorum, et, puto, omnium responsione ea quæ prosequi dignatus es, roboranda.

Ὀνωράτος καὶ Οὐρβανὸς ἐπίσκοποι εἶπον· Ἡ μεγίστη πρόνοια τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης, ταῖς πάντων διανοίαις ἐνεκαθέσθη, καὶ λογιζόμεθα ὀφείλειν τῇ πάντων ἀποκρίσει βεβαιωθῆναι τὴν ὑμετέραν ἐξακολούθησιν.

188 Universi episcopi dixerunt : Placet, placet.

Σύμπαντες ἐπίσκοποι εἶπον· Ἀρέσκει, ἀρέσκει.

Ut episcopi qui in diœcesibus fuerint ordinati, diœcesim sibi nullam vindicent.

Περὶ τοῦ τοὺς ἐν ταῖς παροικίαις χειροτονουμένους ἐπισκόπους, μή τινα ἑαυτοῖς ἐκδικεῖν διοίκησιν.

56. Honoratus et Urbanus [69] episcopi dixerunt : Audivimus constitutum, ut diœceses non mereantur episcopos accipere, nisi consensu ejus sub quo fuerint constitutæ : sed in provincia nostra cum aliqui forte in diœcesi, concedente eo episcopo in cujus potestate fuerant constitutæ, ordinati sunt episcopi, etiam diœceses sibi vindicant : hoc et corrigi charitatis vestræ judicio, et inhiberi de cætero debet.

D νϛ'. Ὀνωράτος καὶ Οὐρβανὸς οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Ἠκούσαμεν ὁρισθὲν, ἵνα αἱ παροικίαι μὴ ἀξιῶνται λαμβάνειν ἐπισκόπους, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τούτου ὑφ' ὃν καθίσταντο. Ἐν δὲ τῇ χώρᾳ ἡμῶν κατὰ συγχώρησιν τοῦ ἐξ ἀρχῆς κατέχοντος τὰς διοικήσεις ἐπισκόπου, τινὲς εἰς τὰς αὐτὰς παροικίας χειροτονηθέντες ἐπίσκοποι, ἑαυτοῖς ἔτι μὴν ἑτέρας διεκδικοῦσι. Τοῦτο καὶ κωλυθῆναι τῇ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης κρίσει, καὶ ἀναρτηθῆναι τοῦ λοιποῦ ὀφείλει.

Epigonius episcopus dixit : Singulis episcopis servatum est quod decebat, ut ex massa diœcesium nulla carperetur, ut proprium episcopum

Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἑκάστῳ ἐπισκόπῳ τὸ πρέπον ἐφυλάχθη, ἵνα ἐκ τῆς συγκτησίας τῶν παροικιῶν μηδὲν ἀποδρεφθείη πρὸς τὸ ἴδιον κτῆσα-

[69] Conc. Afric. c. 23 ; Carthag. III, can. 46.

(53) Hoc est, « toti provinciæ. »

σθαι ἐπίσκοπον, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος. Ἐὰν δὲ αὐτὸς παραχωρήσῃ, ὥστε τὴν αὐτὴν διοίκησιν ἐπιτραπεῖσαν ἴδιον κτήσασθαι ἐπίσκοπον, εἰς τὰς λοιπὰς τὸν προχειρισθέντα μὴ ἐπιβαλέσθαι διοικήσεις· διότι μία ἐκ τοῦ σώματος τῶν πολλῶν ἀφαιρεθεῖσα, αὐτὴ καὶ μόνη ἠξιώθη τιμὴν ἰδίας ἐπισκοπῆς ἀναδέξασθαι.

A habuisset, nisi ipse consensum adhibuisset concedendi. Sufficiat enim si concesserit, ut eadem diœcesis permissa proprium tantum episcopum habeat, cæteras sibi non vindicet diœceses; quia exempta de fasce multarum sola meruit honorem episcopatus suscipere.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἀμφιβάλλω τῇ πάντων ὑμῶν ἀγάπῃ ἀρέσκειν, ὥστε τὸν κατὰ συγχώρησιν τοῦ προτέρου ἐπισκόπου ἐν τῇ διοικήσει προχειρισθέντα ἐπίσκοπον, μόνον αὐτὸν κατέχειν τὸν λαὸν εἰς ὃν ἐχειροτονήθη. Ἐπειδὴ οὖν πάντα νομίζω εἶναι τετρακταϊσμένα, ἐὰν πάντα στοιχῇ τῷ λογισμῷ ὑμῶν, πάντα βεβαιώσατε τῇ ὑμετέρᾳ ἐκφωνήσει.

Aurelius episcopus dixit: Non dubito charitati vestræ omnium placere, eum qui in diœcesi concedente episcopo, qui matricem tenuit, solam eamdem retinere plebem in qua fuerat ordinatus. Quoniam igitur universa arbitror fuisse tractata, si omnia cum animo vestro convenerunt, sermone vestro cuncta roborate.

Πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Πᾶσιν ἡμῖν ταῦτα ἤρεσαν, καὶ τῇ ἡμετέρᾳ ὑπογραφῇ ταῦτα βεβαιοῦμεν.

Universi episcopi dixerunt: Omnia nobis hæc B placuerunt, et hæc nostra subscriptione firmabimus.

Καὶ ὑπέγραψαν. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος τῆς Ἐκκλησίας Καρχηδόνος, Τῷ παρόντι δεκρέτῳ συνῄνεσα, καὶ ἀναγνωσθέντι ὑπέγραψα. Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν.

189 Et subscripserunt. Aurelius episcopus Ecclesiæ Carthaginensis, huic decreto consensi, et prælecto subscripsi. Similiter et cæteri episcopi subscripserunt (54).

Ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ ὡρίσθη, ἵνα ἐπίσκοπος χωρὶς ἀπολυτικῆς μὴ πλεύσῃ.

In hoc concilio statutum est, ut episcopi sine formata non navigent.

Ἐπὶ Καισαρίου καὶ Ἀττικοῦ τῶν λαμπροτάτων ὑπάτων, τῇ πρὸ ἓξ Καλανδῶν Ἰουλίων ἐν Καρχηδόνι, ἤρεσε μηδένα τῶν ἐπισκόπων πλέειν χωρὶς ἀπολυτικῆς τοῦ πρωτεύοντος.

Cæsario [70] (55) et Attico viris clarissimis consulibus, sexto Kalendas Julias, Carthagine, placuit, ut nullus episcoporum naviget sine formata primatis.

Τὰ πεπραγμένα ὁ ζητῶν ἐν τοῖς αὐθεντικοῖς εὑρήσει.

Gesta in authenticis, qui quæret, inveniet.

Ἐκ τῆς συνόδου ταύτης τοποτηρηταὶ πρὸς βασιλέας, οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐπίσκοποι ἀπεστέλλοντο (54).

C *De concilio isto* (56) *legati ad imperatores infrascripti diriguntur episcopi.*

Περὶ ἐλευθεριῶν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γινομένων, αἰτητέον ἀπὸ τοῦ βασιλέως.

De manumissionibus in Ecclesia celebrandis, ab imperatore poscendum.

ξδ'. Περὶ ἐλευθεριῶν δηλαδὴ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κηρυκτέων, ἐὰν τοῦτο οἱ ἡμέτεροι συνιερεῖς φαίνωνται ποιοῦντες ἀνὰ τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἡμετέρα δῆλον πεποίθησις τῇ τούτων τάξει ἕπεται, δοθείσης φανερῶς ἀδείας, πεμπομένου τοποτηρητοῦ, ἵνα οἱαδήποτε ἀξία πίστεως, ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, καὶ τῆς τῶν ψυχῶν σωτηρίας ἐκτελέσαι δυνηθείη· καὶ ἡμεῖς ἐπαινετῶς ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ὑποδεξώμεθα ταῦτα πάντα· ἐὰν τῇ ὑμετέρᾳ ἁγιωσύνῃ ἀρέσκῃ, ἐξείπατε· ἵνα καὶ τὴν ἐμὴν ἀναφορὰν βεβαίαν οὖσαν ὑμῖν ἐπιδείξω, καὶ τὰ παρὰ τῆς πάντων ἡμῶν συναινέσεως ἡ αὐτῶν εἰλικρινότης ἡδέως προσδέξηται.

64. De manumissionibus [71] sane in Ecclesia dicendis [*Græc.* proclamandis], si id nostri consacerdotes per Italiam facere reperiuntur, nostræ etiam erit fiduciæ istorum ordinem sequi: data plane licentia misso legato, ut quæcunque digna fide pro statu Ecclesiæ et salute animarum agere potuerit, nos laudabiliter in conspectu Domini accepturos. Quæ omnia, si sanctitati vestræ placent, edicite; ut et meam suggestionem ratam esse vobis advertam, D et nostram omnium consensionem sinceritas eorum libenter accipiat.

Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη· Πᾶσιν ἀρέσκει τὰ προτεθέντα, καὶ συνετῶς ἀπὸ τῆς σῆς ἁγιωσύνης ἐξηγηθέντα, ὀφείλει ἐκτελεσθῆναι.

Ab universis episcopis dictum est: Omnibus placent hæc quæ injuncta sunt peragenda (57), et prudenter a tua sanctitate enarrata.

[70] Hæc in concilio Africano ut vocant, canoni hujus codicis 34, præponuntur. [71] Conc. Afric, c. 52.

(54) Desunt in codice legatorum episcoporum nomina.

(55) Conc. Carthag sub Aurelio III, uti appellatur a Bonifacio Carthag. in conc. anni 525. Anno 397, conc. Carthag. III, cap. 38.

(56) Concilium Carthag. IV sub Aurelio anni 399, canon unicus.

(57) Hanc vocem loco suo movit Græcus interpres.

190 *De his qui plebes proprias derelinquunt.* A

71. Rursus placuit[72] (58), ut nemini sit facultas, relicta principali cathedra, ad aliquam Ecclesiam in diœcesi constitutam se conferre, vel in re propria (59) diutius quam oportet constitutum, curam vel frequentationem propriæ cathedræ negligere.

De defensoribus Ecclesiarum ab imperatore poscendis.

75. Ab imperatoribus, universis visum est[73], postulandum propter afflictionem pauperum, quorum molestiis sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitum cum episcoporum provisione delegentur.

De manumissionibus. B

82. Item placuit[74], ut de manumissionibus in Ecclesia celebrandis ab imperatore petatur.

Concilii œcumenici VI *canones* 25, 36, 37, 38, 39.

25. Præterea renovamus etiam canonem, qui dicit agrestes, et quæ sunt in provincia parochias inconcussas manere apud episcopos, qui eas possident: maxime, si triginta annorum spatio eas sine vi possidentes administraverint. Si autem intra triginta annos fuit vel fuerit aliqua de iis controversia, licere iis, qui se injuria affectos dicunt, de eo actionem apud synodum provinciæ.

36. Renovantes quæ a sanctis centum quinquaginta C Patribus, etc., *ut supra pag.* 474.

37. Quoniam diversis temporibus, etc., *ut supra pag.* 487.

191 38. Canonem qui a Patribus factus est, nos quoque observamus, qui sic edicit: Si qua civitas ab imperiali potestate innovata est, vel rursus innovata fuerit, civiles ac publicos types ecclesiasticarum quoque rerum ordo consequatur.

39. Cum frater et comminister noster Joannes insulæ Cypri præsul, etc., *ut supra pag.* 474.

Textus. Const. 6, tit. 2, lib. I Cod. ait quod, Quæ canonicæ dubietates per universum Illyricum emergunt, eas non absque scientia antistitis urbis Constantinopolitanæ (quæ veteris Romæ prærogativas habet) ejusque [sacerdotales] conventus oporteat decidi. Const. vero 16, tit. 2, Lib. I Cod. D abrogat quæcunque tempore tyrannidis adversus Zenonem [institutæ], in 192 præjudicium sacerdotum ecclesiasticive status, contra anteriorum principum sanctiones facta sunt, et quæ antea obtinuissent renovat, ac Constantinopolitanum ante alios residendi jus habere dicit. Const. 35, tit. 3, lib. I:

Περὶ τῶν τοὺς ἰδίους λαοὺς ἐγκαταλιμπανόντων.

οα'. Πάλιν ἤρεσεν, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι ἐπισκόπῳ, καταλειφθείσης τῆς αὐθεντικῆς αὐτοῦ καθέδρας, πρός τινα Ἐκκλησίαν ἐν διοικήσει καθεστῶσαν ἑαυτὸν ἀποφέρειν, ἢ ἐν οἰκείῳ πράγματι, ὑπὲρ ὃ χρὴ ἐπὶ πολὺ ἀπασχολουμένῳ, ἀμελεῖν τῆς φροντίδος καὶ τῆς συνεχείας τοῦ ἰδίου θρόνου.

Περὶ ἐκδίκων τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὀφειλόντων ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτηθῆναι.

οε'. Σύμπασιν ἔδοξεν αἰτῆσαι ἀπὸ τῶν βασιλέων διὰ τὴν τῶν πενήτων κάκωσιν, ὧν ταῖς ἐπαχθείαις ἀπαύστως ἡ Ἐκκλησία παρενοχλεῖται, ὥστε ἐκδίκους τούτοις μετὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων προνοίας ἐπιλεγῆναι, κατὰ τῆς τῶν πλουσίων τυραννίδος.

Περὶ ἐλευθεριῶν.

πβ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα περὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ γινομένων ἐλευθεριῶν, ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἴτησις γένηται.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κε', λϛ', λζ', λη', λθ'.

κε'. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀνανεοῦμεν καὶ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, τὰς καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας ἢ ἐγχωρίους, μένειν ἀπαρασαλεύτους παρὰ τοῖς κατέχουσιν αὐτὰς ἐπισκόποις, καὶ μάλιστα εἰ τριακονταετῆ χρόνον ταύτας ἀβιάστως διακατέχοντες ᾠκονόμησαν. Εἰ δὲ ἐντὸς τῶν λ' ἐτῶν γεγένηταί τις, ἢ γίνοιτο περὶ αὐτῶν ἀμφισβήτησις, ἐξεῖναι τοῖς λέγουσιν ἠδικῆσθαι, περὶ τούτων κινεῖν παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας.

λϛ'. Ἀνανεούμενοι τὰ παρὰ τῶν ρν' ἁγίων Πατέρων, κ. τ. λ.

λζ'. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιρούς, κ. τ. λ.

λη'. Τὸν ἐκ τῶν Πατέρων ἡμῶν τεθέντα κανόνα καὶ ἡμεῖς παραφυλάττομεν, τὸν οὕτω διαγορεύοντα· Εἴ τις ἐκ βασιλικῆς ἐξουσίας ἐκαινίσθη πόλις, ἢ αὖθις καινισθείη τοῖς πολιτικοῖς καὶ δημοσίοις τύποις, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἡ τάξις ἀκολουθείτω.

λθ'. Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ τῆς Κυπρίων νήσου, κ. τ. λ.

Ἡ ϛ' διάταξις τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι Τὰς ἀναφυομένας κανονικὰς ἀμφισβητήσεις ἐν ὅλῳ τῷ Ἰλλυρικῷ, οὐ δεῖ τέμνεσθαι παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ συνόδου, ἥτις ἔχει τὰ προνόμια τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Ἡ δὲ ιϛ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ἀκυροῖ τὰ γενόμενα ἐν τῇ κατὰ Ζήνωνος, τυραννίδι παρὰ τὰ πρώην βασιλικὰ θεσπίσματα περὶ ἱερέων ἢ καταστάσεως ἐκκλησιαστικῆς, καὶ τὰ πρώην ἀνανεοῦται, καί φησι, τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἔχειν τῶν ἄλλων τὴν προεδρίαν. Ἡ δὲ λε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. λέγει, ὅτι Ἑκάστη πόλις ἴδιον ἐπίσκοπον

[72] Conc. Carthag. V can. 5; Afric. c. 58. [73] Conc. Carthag. V, c. 93. Afric. can. 42. [74] Conc. Afric. c. 49.

(58) Bonifacius in conc. Carthag. anni 525, ex concil. VI, sub Aurelio.

(59) In villa suburbana.

ἐχέτω. Καὶ κἂν διὰ θείας ἀντιγραφῆς τολμήσοι τις A ἀφελέσθαι πόλιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἢ τῆς περιοικίδων αὐτῆς, ἢ τινος ἄλλου δικαίου, γυμνοῦται τῶν ὄντων καὶ ἀτιμοῦται. Ἐξῄρηται δὲ ἡ Τομέων Σκυθίας πόλις· ὁ γὰρ ἐπίσκοπος αὐτῆς, καὶ τῶν λοιπῶν προνοεῖ· καὶ ἡ Λεοντόπολις Ἰσαυρίας ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπόν ἐστιν Ἰσαυροπόλεως. Ὅτι δὲ καὶ ἡ Κωνσταντινουπόλεως ἔχει τὰ προνόμια τῆς ἀρχαίας Ῥώμης, εἴρηται καὶ βιβλ. ια' τοῦ κώδ., τίτ. κα', διατ. α' καὶ μόνη. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ., Ῥώμην αὐτὴν ὀνομάζεσθαι λέγει.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχεν ἀποδημεῖν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἐν ἑτέρᾳ διάγειν παροικίᾳ.*

B

Ἀποστόλων κανὼν ιδ', ιε'.

ιδ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, ἑτέρᾳ ἐπιπηδᾷν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται· εἰ μή τις εὔλογος αἰτία ᾖ, ἡ τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβαλέσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων καὶ παρακλήσει μεγίστῃ.

ιε'. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, ἀπολείψας τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι, καὶ παντελῶς μεταστὰς διατρίβοι ἐν ἄλλῃ παροικίᾳ παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τοῦτον κελεύομεν μηκέτι λειτουργεῖν· εἰ μάλιστα προσκαλουμένου αὐτὸν τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ ἐπανελθεῖν, οὐχ ὑπήκουσεν, ἐπιμένων τῇ ἀταξίᾳ, ὡς λαϊκὸς μέντοι ἐκεῖσε κοινωνείτω. C

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'.

Εἴ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν γ', ιγ', κβ'.

γ'. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου, καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν εἰς ἑτέραν ἀπέλθοι, ἔπειτα παντελῶς μεταστὰς, εἰς ἑτέραν παροικίαν διατρίβειν πειρᾶται ἐπὶ πολλῷ χρόνῳ μηκέτι λειτουργεῖν, εἰ μάλιστα καλοῦντι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐπανελθεῖν εἰς τὴν παροικίαν τὴν ἑαυτοῦ παραινοῦντι, μὴ ὑπακούοι· εἰ δὲ καὶ ἐπιμένοι τῇ ἀταξίᾳ, παντελῶς αὐτὸν καθαιρεῖσθαι τῆς λειτουργίας, ὡς μηκέτι χώραν ἔχειν ἀποκαταστάσεως· εἰ δὲ καθαιρεθέντα διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δέχοιτο ἕτερος ἐπίσκοπος, κἀκεῖνον ἐπιτιμίας τυγχάνειν ὑπὸ κοινῆς συνόδου, ὡς παραλύοντα τοὺς θεσμοὺς τοὺς ἐκκλησιαστικούς D

ιγ'. Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾷν, κ. τ. λ.

κβ'. Ἐπίσκοπον μὴ ἐπιβαίνειν ἀλλοτρίᾳ πόλει, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα', μβ'.

μα'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν, ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν.

Unaquæque, inquit, civitas proprium episcopum habeto. Et si quis vel per divinum rescriptum civitatem [aliquam] aut suo episcopo, aut territorio, aut alio quopiam jure privare audeat : exuitur bonis, et infamis redditur. Excipitur autem Tomensium Scythiæ civitas. Illius enim episcopus reliquarum etiam [civitatum] curam gerit. [Tum] etiam Leontopolis Isauri subest episcopo Isauropolitano. Quod porro Constantinopolis privilegia veteris Romæ habeat, dicitur lib II cod. tit. 21, const. unica. Const. vero 1 tit. 17, lib. I, cod. ipsam [etiam] Romam nominari dicit.

CAP. II.—*Ne temere episcopus peregrinetur, neque clericus in aliena degat parœcia.*

Apostolorum canones 14, 15.

14. Episcopo (60) non licet, sua relicta parochia, ad aliam transilire, etiamsi a pluribus cogatur : nisi sit aliqua causa rationi consentanea, quæ eum cogat hoc facere, utpote ad majus lucrum, cum possit ipse iis, qui illic habitant, pietatis verbo conferre : idque non ex se, sed multorum episcoporum judicio et maxima exhortatione.

15. Si quis [75] presbyter, vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, relicta sua parochia, in aliam abscesserit, et cum penitus transierit, præter sui episcopi sententiam in alia parochia maneat, eum non amplius, **193** celebrare jubemus, maxime si, eum adhortante episcopo ut rediret, non paruerit, in contumacia et insolentia perseverans : is tamen ut laicus communicet.

Concilii Ancyrani canon 18.

Si qui constituti sunt episcopi, etc., *ut supra, pag.* 506.

Concilii Antiochensis canones 3, 13, 22.

3. Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omnino ex sacerdotali ordine relicta sua parochia in aliam abierit, deinde omnino commigrans, in alia parochia longo tempore versari conetur, ne amplius celebret, maxime si proprio vocanti episcopo ut in suam parochiam redeat, exhortantique non pareat. Si autem in insolentia (ἀταξίᾳ), perseverat, is omnino a sacro ministerio deponatur. Si autem eum, qui propter hanc causam depositus est, alius episcopus receperit, ille quoque a communi synodo puniatur, ut qui ritus ecclesiasticos dissolvat.

13. Nullus episcopus audeat, etc. *ut pag.* 475.

22. Episcopus in alienam civitatem, etc. *ut pag.* 478.

194 *Concilii Laodiceni canones 41, 42.*

41. Quod non oportet eum qui est sacratus vel clericus sine canonicis litteris iter ingredi.

[75] Nic. can. 16, Antioch. can. 3.— Vide lib. 3, *De vita Constantini*, cap. 61, edit. Valesianæ.

(60) Citantur Constantini epist. 2, ad Euseb. et Antioch. episcopos scriptæ. Exstant apud Euseb. *De vita Constant.* lib. III, cap. 57.

42. Quod non oportet eos qui sunt sacrati vel clerici, sine jussu episcopi iter ingredi.

Concilii Constantinopolitani canon 2.

2. Episcopi ad Ecclesias quæ sunt ultra suam diœcesim, etc., *ut supra pag.* 470.

Concilii Chalcedonensis canones 13, 23.

13. Externos clericos [78] et ignotos in alia civitate sine proprii episcopi commendatitiis litteris nusquam ullo modo ministrare.

23. Pervenit ad aures nostras, quod in provinciis, canonibus constitutæ episcopum synodi non fiant, et ex eo multa ecclesiastica negligantur quæ correctione indigent. Statuit ergo sancta synodus secundum sanctorum Patrum canones, ut bis in anno eumdem in locum conveniant uniuscujusque provinciæ episcopi, ut metropolitanus melius esse perspexerit, et singula emergentia corrigant : episcopi autem, qui non conveniunt, si in eadem metropoli versentur, atque adeo sani sint et ab omni inexcusabili et necessario negotio liberi, fraterne reprehendantur.

A μβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν, ἄνευ κελεύσεως ἐπισκόπου ὁδεύειν.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β'.

β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιγ', κγ'.

ιγ'. Ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας, ἐν ἑτέρᾳ πόλει δίχα συστατικῶν γραμμάτων τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μηδὲ ὅλως μηδαμοῦ λειτουργεῖν.

κγ'. Ἦλθεν εἰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας συνόδου, ὡς κληρικοί τινες καὶ μονάζοντες, μηδὲν ἐγκεχειρισμένοι ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἔστι δὲ ὅτε καὶ ἀκοινώνητοι γενόμενοι παρ' αὐτοῦ, καταλαμβάνοντες τὴν βασιλεύουσαν Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ πολὺν ἐν αὐτῇ διατρίβουσι, ταραχὰς ἐμποιοῦντες καὶ θορυ- B βοῦντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν, ἀνατρέπουσί τε οἴκους τινῶν· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, τοὺς τοιούτους ὑπομιμνήσκεσθαι μὲν πρότερον διὰ τοῦ ἐκδίκου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας, ἐπὶ τῷ ἐξελθεῖν τῆς βασιλευούσης πόλεως. Εἰ δὲ τοῖς αὐτοῖς πράγμασιν ἐπιμένοιεν ἀναισχυντοῦντες, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ ἐκδίκου ἐκβάλλεσθαι, καὶ τοὺς ἰδίους καταλαμβάνειν τόπους.

Concilii Sardicensis canones 3, 11, 12, 16.

3. Osius episcopus dixit : Hoc quoque necessario est adjiciendum, etc. *ut supra pag.* 471.

11. Hosius episcopus dixit : Hoc quoque definire debemus, etc., *ut supra pag.* 606.

12. Hosius episcopus dixit : Quia nihil est prætermittendum, **195** hoc quoque definiatur. Quidam fratres et coepiscopi in civitatibus, in quibus episcopi constituuntur, videntur valde pauca, quæ sibi sint propria, possidere; in aliis autem locis magnas possessiones, ex quibus etiam possunt opem ferre pauperibus : iis igitur ita esse concedendum judico, ut si in suas possessiones venturi sunt, et fructus suos collecturi, tribus diebus Dominicis, id est, tribus septimanis in suis possessionibus degant; et in Ecclesia quæ prope est, in qua presbyter populum congregat, ne congregationis expers esse videatur, conveniat, et officia divina obeat; et ne frequentius in civitate, in qua est episcopus, absit. Eo enim modo et res ejus propter ipsius absentiam nihil detrimenti patientur, et arrogantiæ ac superbiæ crimen effugere videbitur.

Omnes episcopi dixerunt : Placet hæc quoque constitutio.

16. Aetius episcopus dixit : Non ignoratis qualis quantaque sit Thessalonicensium metropolis. Sæpe itaque ad eam ex provinciis presbyteri et diaconi accedunt, et brevis temporis mora non contenti, permanent, et omne tempus illic agentes transigunt; vel vix tandem post plurimum tempus in suas Ecclesias reverti coguntur. De iis ergo definiendum est.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', ια', ιβ', ις'.

γ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο προστεθῆναι, κ. τ. λ.

ια'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο δὲ ὁρίσαι ὀφείλομεν, ἵνα ὁ ἐπίσκοπος, κ. τ. λ.

ιβ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι C παραλειπτέον· καὶ τοῦτο ὁρισθήτω· Τινὲς τῶν ἀδελφῶν καὶ συνεπισκόπων, ἐν ταῖς πόλεσιν ἐν αἷς ἐπίσκοποι καθίστανται, δοκοῦσι κεκτῆσθαι σφόδρα ὀλίγα ὑπάρχοντα ἴδια, ἐν ἑτέροις δὲ τόποις κτήσεις μεγάλας, ἐξ ὧν καὶ ἐπικουρεῖν δυνατοί εἰσι τοῖς πένησιν· οὕτως αὐτοῖς συγχωρητέον εἶναι, ἵνα εἰ μέλλοιεν εἰς τὰς ἑαυτῶν παραγίνεσθαι κτήσεις, καὶ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν ποιεῖσθαι, τρεῖς Κυριακὰς ἡμέρας, τουτέστι τρεῖς ἑβδομάδας, ἐν τοῖς ἑαυτῶν κτήμασιν αὐτοὺς διάγειν, καὶ ἐν τῇ ἀγχιστευούσῃ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾗ πρεσβύτερος συνάγοι, ὑπὲρ τοῦ μὴ χωρὶς συνελεύσεως αὐτὸν δοκεῖν εἶναι, συνέρχεσθαι καὶ λειτουργεῖν· καὶ μὴ συνεχέστερον εἰς τὴν πόλιν ἐν ᾗ ἐστιν ἐπίσκοπος παραγίγνοιτο. Τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον καὶ τὰ οἰκεῖα αὐτοῦ πράγματα παρὰ τὴν αὐ- D τοῦ ἀπουσίαν, οὐδὲ μίαν ὑπομενεῖ ζημίαν, καὶ τὸ τῆς ἀλαζονείας καὶ τοῦ τύφου ἐκκλίνειν δόξειεν ἔγκλημα.

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Ἀρέσκει καὶ αὕτη ἡ διατύπωσις.

ις'. Ἀέτιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἀγνοεῖτε ὁποία καὶ πηλίκη τυγχάνει ἡ τῶν Θεσσαλονικέων μητρόπολις. Πολλάκις τοιγαροῦν εἰς ταύτην ἀπὸ ἑτέρων ἐπαρχιῶν πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι παραγίνονται· καὶ οὐκ ἀρκούμενοι βραχείᾳ διαγωγῇ χρόνου, ἐναπομένουσι, καὶ ἅπαντα τὸν χρόνον αὐτόθι ποιοῦντες διατελοῦσιν, ἢ μόλις μετὰ πλεῖστον χρόνον εἰς τὰ ἑαυτῶν ἐπανιέναι Ἐκκλησίας ἀναγκάζονται. Περὶ τούτων οὖν ὁριστέον.

[78] Dist. 71.

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Ἀρέσκει.

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὗτοι οἱ ὅροι, οἱ καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων ὡρισμένοι, φυλαττέσθωσαν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κγ', οα', οδ'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους πέραν θαλάσσης μὴ ἀποδημεῖν.

κγ'. Ὁμοίως ἐπίσκοποι πέραν θαλάσσης μὴ ἀποδημείτωσαν, εἰ μὴ μετὰ ψηφίσματος τῆς πρώτης καθέδρας τοῦ ἰδίου ἑκάστης χώρας ἐπισκόπου, τουτέστιν εἰ μὴ ἀπ' αὐτοῦ πρωτεύοντος κατ' ἐξαίρετον λάβῃ τὴν ἥτις λέγεται ἀπολυτικὴ τετυπωμένην, ἤτοι παράθεσιν.

Περὶ τῶν τοὺς ἰδίους λαοὺς ἐγκαταλιμπανόντων.

οα'. Πάλιν ἤρεσεν ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι ἐπισκόπῳ, κ. τ. λ.

Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν ἐπίσκοπον ἐπιξενούμενον, καθέζεσθαι ἐν ᾗ καθέδρᾳ ἐπιξενοῦται.

οδ'. Ὁμοίως ὡρίσθη, ὥστε μηδενὶ ἐξεῖναι μεσίτῃ τὴν καθέδραν κατέχειν, ἥτινι μεσίτης δίδοται διὰ οἱασδήποτε τῶν λαῶν σπουδῆς ἢ διχοστασίας, ἀλλὰ σπουδάζειν ἐντὸς ἐνιαυτοῦ, τοῖς αὐτοῖς προνοεῖσθαι ἐπίσκοπον· εἰ δὲ περὶ τοῦτο ἀμελήσοι μετὰ τὴν περαίωσιν τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἕτερος ψηφισθῇ μεσίτης.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιζ', ιη', κ'.

ιζ'. Ἐπειδήπερ διαφόρων Ἐκκλησιῶν κληρικοὶ, κ. τ. λ.

ιη'. Τὰς προφάσει βαρβαρικῆς ἐπιδρομῆς, κ. τ. λ.

κ'. Μὴ ἐξέστω ἐπισκόπῳ εἰς ἑτέραν, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν ι'.

Ὅτι οὐ δεῖ κληρικοὺς ἀπολιπεῖν τὴν ἑαυτῶν παροικίαν, καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἀφικέσθαι χωρὶς εἰδήσεως τοῦ ἐπισκόπου.

ι'. Ἐπειδή τινες τῶν κληρικῶν παραλογιζόμενοι τὴν κανονικὴν διάταξιν, ἀπολιπόντες τὴν ἑαυτῶν παροικίαν, εἰς ἑτέραν παροικίαν ἐκτρέχουσι, κατὰ πλεῖστον δὲ ἐν ταύτῃ τῇ θεοφυλάκτῳ καὶ βασιλίδι πόλει, καὶ εἰς ἄρχοντας προσεδρεύουσιν, ἐν τοῖς αὐτῶν εὐκτηρίοις τὰς λειτουργίας ποιοῦντες, τούτους οὖν χωρὶς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, οὐκ ἔξεστι δεχθῆναι ἐν οἱῳδήποτε οἴκῳ ἢ ἐκκλησίᾳ. Εἰ δέ τις τοῦτο ποιήσει, ἐπιμένων καθαιρείσθω, ὅσοι δὲ μετ' εἰδήσεως τῶν προλεχθέντων ἱερέων τοῦτο ποιοῦσιν, οὐκ ἔξεστι αὐτοῖς κοσμικὰς καὶ βιωτικὰς φροντίδας ἀναλαμβάνεσθαι, ὡς κεκωλυμένοις τοῦτο ποιεῖν παρὰ τῶν θείων κανόνων. Εἰ δέ τις φωραθείη τῶν λεγομένων μειζοτέρων τὴν φροντίδα ἐπέχων, ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω· μᾶλλον μὲν οὖν ἤτω πρὸς διδασκαλίαν τῶν τε παίδων καὶ τῶν οἰκετῶν, ἐπαναγινώσκων αὐτοῖς τὰς θείας Γραφάς· εἰς τοῦτο γὰρ καὶ τὴν ἱερωσύνην ἐκληρώσατο.

Omnes episcopi dixerunt : Placet.

Hosius episcopus dixit : Hæc decreta, quæ de episcopis constituta sunt, serventur etiam in ejusmodi personis.

196 *Concilii Carthaginensis canones* 23, 71, 74.

Ut eviscopi trans mare non proficiscantur.

Item ut episcopi trans mare non proficiscantur, nisi consulto primæ sedis episcópo suæ cujusque provinciæ ut ab eo præcipue possint [*ms.* a quo possint] sumere formatam vel commendationem.

De his, qui plebes proprias derelinquunt.

71. Rursus placuit, etc., *ut pag.* 655.

Ne interventor (61) *episcopus cathedram, ubi interventor est, teneat.*

74. Item constitutum est [76] (62), ut nulli intercessori licitum sit cathedram, cui intercessor datus est, quibuslibet populorum studiis vel seditionibus retinere, sed dare operam, ut intra annum eisdem episcopum provideant. Quod si neglexerit, anno exempto interventor alius tribuatur.

Concilii œcumenici VI *canones* 17, 18, 20.

17. Quoniam diversarum Ecclesiarum, etc., *ut sup. pag.* 546.

18. Eos qui barbaricæ incursionis prætextu, etc., *ut pag.* 547.

20 Ne liceat episcopo, etc., *ut ibid.*

Concilii Nicæni II *canon* 10.

Quod non oportet clericos, sua relicta parœcia, in aliam excurrere, nescio episcopo.

10. Quoniam nonnulli clerici, **197** canonicam constitutionem circumscribentes, sua relicta parœcia, in alias parœcias excurrunt, ut plurimum autem in hanc a Deo custoditam et imperatoriam urbem, et apud principes assident, et in eorum oratoriis divina mysteria faciunt : eos sine proprio episcopo et Constantinopolitano non licet in quavis æde vel ecclesia recipi. Si quis autem hoc fecerit, si perseveret, deponatur. Quicunque autem cum prædictorum sacerdotum consensu hoc faciunt, non licet eis curas sæculares et mundanas suscipere, ut qui sint a canonibus prohibiti hoc facere. Si quis autem eorum qui majores, id est curatores, appellantur, curationem obtinere deprehensus fuerit, vel cesset, vel deponatur, potius autem offerat se ad docendos filios et servos, legens eis divinas Scripturas : ad hoc enim etiam sacerdotium sortitus est.

[76] Conc. Carthag. v, can. 8. Afric. c. 41.

(61) Græce *peregrinus* hic dicitur, male.

(62) Bonifacius Carthag. an. 525, ex concil. VI, sub Aurelio.

Synodi quæ prima et secunda nuncupatur Constantinopoli in templo Sanctorum Apostolorum congregatæ canon 16.

Propter contentiones atque tumultus, etc., *ut* *pag.* 486.

Const. 42, tit. 3, lib. 1 cod. ait: Ob multum omnino negotium citra jussum principis Constantinopoli episcopus estó, sed apocrisiarios mittito. Qui transgreditur, [a sacerdotio] removetur, ac in indignationem incurrit. Const. autem 1, tit. 1, Novellarum ait : Nullus episcopus a sua Ecclesia amplius annum, nisi ex principis jussu, abesto. Patriarchæ illos in Ecclesiis suis perdurare cogunto. Si [quis] vero citra imperatoriam jussionem ultra annum absit, ejus tractus patriarcha sacrorum canonum **198** præscriptiones observans, solemnibus ipsum vocato edictis : et si omnino immorigerus maneat, ipsum ab episeopatu depellito, atque alium facito. Si vero non metropolitanus, sed alius episcopus sit, qui emanet, metropolitanus prædicta super illo facito. Verum si causentur ob propriam ecclesiasticamve litem [se Ecclesiam] deserere debere : libellos supplices ad imperatoriam majestatem per œconomos, clericos, aut apocrisiarios mittunto, quæ in [rebus] ecclesiasticis desiderant, impetraturi. Proinde antequam secundum canones litteras commendatitias (ut vocantur) quæ testimonium de necessitate peregrinationis suæ perhibeant, a metropolitano suo ad imperatoriam majestatem acceperit : episcopus Byzantium ne venito. Metropolitanus peregrinaturus patriarchales litteras accipito. Ne ipsi per se [de rebus suis] ad imperatoriam majestatem referunto : sed cum patriarcha, aut suæ ditionis apocrisiariis communicanto, ac cum illis [ad imperatorem] ingrediuntor. Licet autem ipsis etiam per referendarios magnæ Ecclesiæ vel patriarcharum horum ad imperatorem referre. Constit. porro 7, ejusdem tit. 1 Novellarum : Quod si episcopus, inquit, multo tempore Ecclesiam suam reliquerit, ne ipse œconomus sumptus suppeditato : sed istiusmodi sumptus in occasiones ecclesiasticas et pias præbeto. Et ejusdem tit. constit. 3 : Quod si episcopus sine litteris sui patriarchæ Constantinopolim ierit, se ab habitu alienum facit. Const. vero 2, ejusdem tit. 1 Novellarum ait : Episcopi necessaria de causa peregrinaturi, patriarcharum aut metropolitanorum suorum litteras accipiunto, vel imperatoriæ majestatis jussu peregrinantor ; et qui patriarchæ Constantinopolitano subsunt, sine **199** ipsius permissu ipsum ne accedunto. Qui hoc pacto peregrinatur, ne amplius anno Ecclesiam suam relinquito. Qui episcopus Constantinopolim venerit, qualiscunque sit, ad patriarcham ingreditor, et per ipsum ad imperatorem. Contra hæc, aut supra [statutum] tempus peregrinantibus œconomi sumptus ne subministranto : et sacerdotes sub quibus censentur, ut revertantur, per litteras hortantor · si different,, ad [judicii] certamina evo-

A *Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, κανὼν ις'.*

Διὰ τὰς φιλονεικίας τε καὶ ταραχὰς, κ. τ. λ.

Ἡ μβ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι Ἐπίσκοπος ἐφ' οἱῳδήποτε πράγματι παρὰ κέλευσιν βασιλέως, ἐν Κωνσταντινουπόλει μὴ γινέσθω, ἀλλ' ἀποκρισιαρίους στελλέτω· ὁ δὲ παραβαίνων ἀγανακτεῖται καὶ ἀφορίζεται. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησί· Μηδεὶς ἐπίσκοπος ἔξω τῆς αὐτοῦ Ἐκκλησίας, πλέον ἐνιαυτοῦ ἀπολιμπανέσθω, εἰ μὴ κατὰ βασιλικὴν κέλευσιν, τῶν πατριαρχῶν ἀναγκαζόντων αὐτοὺς, ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις προσκαρτερεῖν. Εἰ δὲ παρὰ βασιλικὴν κέλευσιν, πέρα τοῦ B ἐνιαυτοῦ ἀπολειφθείη, ὁ τοῦ κλίματος πατριάρχης αὐτὸν καλείτω τοῖς νενομισμένοις κηρύγμασι, φυλάττων τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήρησιν. Εἰ δὲ μείνοι μέχρι παντὸς ἀπειθῶν, ἐξωθείτω αὐτὸν τῆς ἐπισκοπῆς, καὶ ἕτερον ποιείτω· εἰ δὲ μὴ μητροπολίτης, ἀλλ' ἕτερος ἐπίσκοπός ἐστιν ὁ ἀπολιμπανόμενος, ὁ μητροπολίτης ἐπ' αὐτῷ τὰ εἰρημένα ποιείτω. Εἰ δὲ προφασίζοιτο δίκης ἕνεκεν ἰδικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς, ὀφείλειν ἀπολιμπάνεσθαι, δεήσεις τῇ βασιλείᾳ διὰ τῶν οἰκονόμων, ἢ κληρικῶν, ἢ ἀποκρισιαρίων πεμπέτωσαν, τευξόμενοι περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τῶν ζητουμένων. Μὴ ἀνιέτω δὲ ἐπίσκοπος ἐν Βυζαντίῳ, πρὶν ἂν κατὰ τοὺς κανόνας, τοῦ οἰκείου μητροπολίτου λάβοι γράμματα τὰ καλούμενα συστατικὰ, πρὸς τὴν βασιλείαν, μαρτυροῦντα τῷ C ἀναγκαίῳ τῆς ἀποδημίας. Ὁ δὲ μητροπολίτης ἀποδημῶν, πατριαρχικὰ λαμβανέτω γράμματα, καὶ μὴ δι' ἑαυτῶν μηνυέτωσαν πρὸς τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ τῷ πατριάρχῃ ἢ τοῖς ἀποκρισιαρίοις τῆς αὐτῶν διοικήσεως κοινούσθωσαν, καὶ αὐτοῖς συνεισίτωσαν. Ἔξεστι δὲ αὐτοῖς, καὶ διὰ τῶν ῥαιφερενδαρίων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας, ἢ διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων τῶν πατριαρχῶν αὐτῶν, ἀναφέρειν τῷ βασιλεῖ. Ἡ δὲ ζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶν, ὅτι Ἐὰν ἐπίσκοπος χρόνον πολὺν τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας ἀπολειφθῇ, μὴ χορηγείτω αὐτῷ δαπάνας ὁ οἰκονόμος, ἀλλ' ἡ τοιαύτη δαπάνη παρεχέσθω εἰς προφάσεις ἐκκλησιαστικὰς καὶ εὐσεβεῖς. Καὶ ἡ γ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. διάτ. φησὶν, ὅτι Ὁ ἐπίσκοπος χωρὶς γραμμάτων τοῦ D πατριάρχου αὐτοῦ, ἀνιὼν ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλότριον ἑαυτὸν ποιεῖ τοῦ σχήματος. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τῶν Νεαρῶν φησὶν, ὅτι Κατὰ χρείας ἀναγκαίας ἐκδημοῦντες οἱ ἐπίσκοποι, γράμματα λαμβανέτωσαν τῶν πατριαρχῶν αὐτῶν ἢ μητροπολιτῶν, ἢ κατὰ βασιλικὴν κέλευσιν ἀποδημείτωσαν· καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην, χωρὶς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ εἰς αὐτὴν μὴ ἀνίτωσαν· καὶ ὁ οὕτως ἀποδημῶν, μὴ πλέον ἐνιαυτοῦ τὴν ἰδίαν Ἐκκλησίαν ἐάτω. Ὁ δὲ παραγινόμενος ἐν Κωνσταντινουπόλει οἱοσδήποτε ἐπίσκοπος, εἰσίτω πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ δι' αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα. Τοῖς παρὰ ταῦτα, ἢ ὑπὲρ τὸν χρόνον ἀποδημοῦσιν, οἱ οἰκονόμοι δαπάνας μὴ χορηγείτωσαν, καὶ προτρεπέτωσαν αὐτοὺς οἱ ἱερεῖς ὑφ' οὓς τελοῦσι διὰ γραμ-

A μάτων ὑποστρέψαι· καὶ ὑπερτιθεμένους, πρὸς τοὺς κανόνας καλείτωσαν· καὶ μὴ ὑποστρέφοντας εἴσω τοῦ ὁριζομένου χρόνου, ἐκβαλλέτωσαν, καὶ ἄλλους χειροτονείτωσαν. Τὰ αὐτὰ καὶ περὶ κληρικῶν οἱουδήποτε βαθμοῦ κρατεῖ. Ἡ δὲ ιβ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν παρακελεύεται, ἵνα Ἐάν τινος Ἐκκλησίας ἀποστῶσι κληρικοί, ἕτεροι ἀντικαθιστάμενοι τὰς αὐτῶν σιτήσεις λαμβάνωσι, καὶ μὴ ὑποστρέφοντας αὐτοὺς λαμβάνειν αὐτάς, καὶ μηδὲ κερδαίνειν αὐτὰς τοὺς χορηγοῦντας· εἰ δὲ στερήσουσι, κτῆσις αὐτῶν ῥητὴ τοῖς πριβάτοις ἀφορίζεται, ὥστε τὴν χορηγίαν τῆς σιτήσεως ἐκεῖθεν γίνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τοὺς ἐπισκόπους τὰς αἰτίας τῆς ὁδοιπορίας τῶν δι' αὐτῶν παριόντων ἐπισκόπων πολυπραγμονεῖν.*

B *Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν κα'.*

Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπε· Ταῦτα τὰ σωτηριωδῶς καὶ ἀκολούθως ὁρισθέντα καὶ πρεπόντως τῇ ἐπιτιμίᾳ ὑμῶν τῶν ἱερέων, καὶ Θεῷ ἀρέσαντα καὶ ἀνθρώποις, τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰσχὺν ἑαυτῶν κατασχεῖν οὐ δυνήσονται, ἐὰν μὴ καὶ φόβος ταῖς ἐξενεχθείσαις ἀποφάσεσιν ἀκολουθήσῃ. Ἴσμεν γὰρ καὶ αὐτοὶ πλεονάκις, διὰ τὴν ὀλίγων ἀναισχυντίαν, τὸ θεῖον καὶ σεβασμιώτατον ὄνομα τῆς ἱερωσύνης εἰς κατάγνωσιν ἐληλυθέναι. Εἰ τοίνυν τις παρὰ τὰ πᾶσι δόξαντα, τολμήσοι σπουδάζων, τύφῳ μᾶλλον καὶ ἀλαζονείᾳ, ἢ τῷ Θεῷ ἀρέσαι, ἕτερόν τι διαπράξασθαι, ἤδη γινωσκέτω ἐγκλήματι ἀπολογίας ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθίστασθαι, καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ἀποβάλλειν.

C Ἅπαντες ἀπεκρίναντο· Πρέπει καὶ ἀρέσκει ἡμῖν ἡ τοιαύτη γνώμη. Καὶ τοῦτο δὲ ἐκεῖθεν μάλιστα γνώριμον γενήσεται, καὶ πληρωθήσεται, ἐὰν ἕκαστος ἡμῶν τῶν ἐν ταῖς παρόδοις ἤτοι καναλίῳ καθεστώτων ἐπισκόπων, ἐπιζητοίη τὴν αἰτίαν τῆς παρόδου, καὶ ποῦ τὴν πορείαν ποιεῖται. Καὶ ἐὰν μὲν εὕρῃ αὐτὸν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον ἀπιόντα, ἐπιζητήσει τὰς αἱρέσεις τὰς ἐπάνω προκειμένας· κἂν κεκλημένος ἀφίκηται, ἀπιόντι αὐτῷ μηδὲν ἐμπόδιον γίγνοιτο. Εἰ δὲ ἐπιδείξεως χάριν, καθὼς προείρηται τῇ ὑμετέρᾳ ἀγάπῃ, ἢ διά τινας ἀξιώσεις σπουδάζοι ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, μήτε τοῖς γράμμασιν αὐτοῦ ὑπογράφειν, μήτε κοινωνεῖν τῷ τοιούτῳ.

D Ἅπαντες εἶπον· Ὁριζέσθω καὶ τοῦτο.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν ἀπιόντων πρὸς βασιλέα ἢ τοὺς περὶ αὐτόν.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ια', ιβ'.

ια'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ ὅλως τοῦ κανόνος, ἄνευ γνώμης καὶ γραμμάτων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων, καὶ μάλιστα τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν, ὁρμήσειε πρὸς βασιλέα ἀπελθεῖν, τοῦτον ἀποκηρύττεσθαι καὶ ἀπόβλητον γίνεσθαι, οὐ μόνον τῆς κοινωνίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀξίας ἧς μετέχων τυγχάνει, ὡς παρενοχλεῖν τολμῶντα τὰς τοῦ θεοφιλεστάτου βασιλέως ἡμῶν ἀκοάς, παρὰ τὸν θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας· εἰ δὲ ἀναγκαία καλοίη χρεία πρὸς βασι-

canto: et nisi intra præstitutum tempus revertantur, ejiciunto, atque alios ordinanto. Eadem etiam in clericis cujuscunque gradus obtinento. Const. denique 12 ejusdem tit. 1 Novellarum jubet, ut Si ab aliqua Ecclesia recedant clerici, alii qui subrogantur, annonarias pensiones percipiant: neque illi, si revertantur, illas capiant: neque qui id genus erogationis sustinent, illas lucrentur. Si vero [erogatores] ex annonariis pensionibus [quippiam] interverterint, certa [ex] illorum possessionibus [portio principis] privatis assignetur, ut inde illarum fiat erogatio.

CAP. III. — *Quod debeant episcopi causas scrutari, ob quas episcopi apud se transeuntes peregrinantur.*

Concilii Sardicensis canon 21.

[20]. Gaudentius episcopus dixit: Hæc salutariter et congruenter definita, et nostræ sacerdotum dignitati convenienter, et quæ Deo et hominibus placuerunt, potentiam et vires suas obtinere non poterunt, nisi etiam metus editas sententias consecutus fuerit. Ipsi enim scimus, sæpe propter paucorum impudentiam, divinum et in primis venerandum sacerdotii nomen in damnationem [vituperationem, *vel* contemptum] **200** incurrisse. Si quis ergo præter ea quæ omnibus visa sunt, ausus fuerit, studens fastui magis et arrogantiæ servire, quam Deo placere, aliquid aliud agere: sciat jam se criminis reum, ac defensioni obnoxium constituere, et episcopatus honorem ac dignitatem amittere.

Omnes responderunt: Decet, et placet nobis hæc sententia. Porro autem hoc quoque illinc erit maxime notum et reipsa observatum, si unusquisque nostrum, qui sumus prope vias publicas seu canale constituti episcopi, cum viderit episcopum, quærat causam transitus, et quo pergat: et si eum quidem in castra proficiscentem invenerit, quærat conditiones, quæ superius propositæ sunt: et si evocatus veniat, ei abeunti nihil impedimenti fiat. Sin autem ostentationis gratia, quemadmodum vestræ dilectioni superius dictum est, vel propter aliquorum postulata in castra festinat; nec litteris ejus subscribat, nec cum eo communicet.

Omnes dixerunt: Hoc quoque decernatur.

CAP. IV. — *De episcopis vel clericis ad imperatorem vel ejus aulam pergentibus.*

Concilii Antiocheni canones 11, 12.

11. Si quis episcopus, vel presbyter, vel omnino ex canone citra sententiam et litteras episcoporum provinciæ, et maxime metropolitanorum ad imperatorem proficisci aggressus fuerit, is abdicetur et ejiciatur non solum a communione, sed etiam a dignitate cujus est particeps, ut qui **201** religiosissimi imperatoris nostri auribus molestiam afferre audeat præter ritum Ecclesiæ. Si autem necessarius usus exigat ut ad imperatorem se conferat, id agat

cum deliberatione et sententia metropolitani provinciæ, et eorum qui sunt in ea, eorumque litteris munitus iter invadat.

12. Si quis a proprio episcopo depositus presbyter, vel diaconus, vel episcopus a synodo, ausus fuerit imperatoris auribus molestiam exhibere, cum oporteat ad majorem synodum converti, et jus, quod se habere putat, ad plures episcopos referre, eorumque examinationem et judicium suscipere: qui itaque, his contemptis, imperatori molestus fuerit, is, nulla venia dignus, neque sui defendendi locum habeat, nec restitutionis futuræ spem exspectet.

Concilii Sardicensis canon 7, 8, 9, 20.

7. Hosius episcopus dixit: Importunitas nostra, et multa assiduitas, et injustæ preces effecerunt, ut nos non habeamus tantam gratiam et libertatem dicendi, quantam debebamus habere. Multi enim episcopi non intermittunt ad castra accedere, et maxime Afri, qui, quemadmodum cognovimus a dilecto fratre nostro et coepiscopo Grato, salutaria consilia non admittunt, sed ita contemnunt, ut unus homo in castra plurimas, et diversas, et quæ non possunt juvare Ecclesias, preces afferat, et non (ut debet fieri, et convenit) pauperibus et laicis, vel viduis opem et auxilium ferat, sed sæculares dignitates et functiones aliquibus acquirat. Hæc ergo perversitas detrimentum non sine offendiculo et condemnatione **202** nobis conciliat. Convenientius autem esse existimavi, ut episcopus illi suum auxilium præbeat, cui ab aliquo vis affertur, vel si quæ vidua injuria afficiatur, vel si quis pupillus privetur iis, quæ ad ipsum pertinent; si quidem hæc nomina justam habeant causam et supplicationem. Si itaque, dilecti fratres, hoc omnibus videtur iis quæ ad ipsum pertinent; si quidem hæc nomina justam habeant causam et supplicationem. Si itaque, dilecti fratres, hoc omnibus videtur, statuite nullum oportere episcopum ad castra accedere, præter eos quos pius imperator noster suis litteris accersit. Sed quia sæpe contingit, aliquos qui egent misericordia, ad Ecclesiam confugere, qui propter sua peccata vel relegatione, vel in insulam deportatione damnati, vel quavis alia sententia addicti sunt; iis non esse negandum auxilium, sed sine cunctatione et dubitatione iis veniam esse petendam. Si itaque hoc quoque placet, omnes una vestrum suffragium ferte. Responderunt omnes: Decernatur et hoc.

8. Hosius episcopus dixit: Hoc quoque vestra solertia judicet, ut quia visum est, ne aliquis episcopus in condemnationem incidat ad castra veniens, si qui eorum ejusmodi, quarum superius meminimus, habeant preces, per proprium diaconum mittant. Ministri enim persona non est invidiosa, et quæ concessa fuerint, citius perferri poterunt. Responderunt omnes: Sanciatur et hoc.

A λέα ὁρμᾷν, τοῦτο πράττειν μετὰ σκέψεως καὶ γνώμης τοῦ κατὰ τὴν μητρόπολιν τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ, τοῖς τε τούτων γράμμασιν ἐφοδιάζεσθαι.

ιβ'. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου καθαιρεθεὶς πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ καὶ ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου, ἐνοχλῆσαι τολμήσειε τὰς βασιλέως ἀκοὰς, δέον ἐπὶ μείζονα ἐπισκόπων σύνοδον τρέπεσθαι, καὶ ἃ νομίζει δίκαια ἔχειν, προσαναφέρειν πλείοσιν ἐπισκόποις, καὶ τὴν παρ' αὐτῶν ἐξέτασίν τε καὶ ἐπίκρισιν ἐκδέχεσθαι· εἰ καὶ τούτων ὀλιγωρήσας ἐνοχλήσειε τῷ βασιλεῖ, τοῦτον μηδεμιᾶς συγγνώμης ἀξιοῦσθαι, μηδὲ χώραν ἀπολογίας ἔχειν, μηδὲ ἐλπίδα μελλούσης ἀποκαταστάσεως προσδοκᾷν.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ζ', η', θ', κ'.

B ζ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἡ ἀκαιρία ἡμῶν, καὶ ἡ πολλὴ συνέχεια, καὶ αἱ ἄδικοι ἀξιώσεις πεποιήκασιν ἡμᾶς μὴ τοσαύτην ἔχειν χάριν καὶ παῤῥησίαν ὅσην ὀφείλομεν κεκτῆσθαι. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἐπισκόπων οὐ διαλείπουσιν εἰς τὸ στρατόπεδον παραγινόμενοι, καὶ μάλιστα οἱ Ἀφροί· οἵτινες, καθὼς ἔγνωμεν παρὰ τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπου Γράτου, τὰς σωτηριώδεις συμβουλὰς οὐ παραδέχονται, ἀλλὰ καταφρονοῦσιν οὕτως, ὡς ἕνα ἄνθρωπον εἰς τὸ στρατόπεδον πλείστας καὶ διαφόρους καὶ μὴ δυναμένας ὠφελῆσαι τὰς Ἐκκλησίας δεήσεις διακομίζειν· καὶ μὴ ὡς ὀφείλει γίνεσθαι, καὶ ὡς προσῆκόν ἐστι τοῖς πένησι καὶ τοῖς λαϊκοῖς ἢ ταῖς χήραις συναίρεσθαι καὶ ἐπικουρεῖν, ἀλλὰ κοσμικὰ ἀξιώματα καὶ πράξεις περινοεῖν τισιν. Αὕτη τοίνυν ἡ σκαιότης, τὸν θρασυσμὸν οὐκ ἄνευ σκανδάλου τινὸς ἡμῖν C καὶ καταγνώσεως προξενεῖ· πρεπωδέστερον δὲ εἶναι ἐνόμισα, ἐπίσκοπον τὴν ἑαυτοῦ βοήθειαν παρέχειν ἐκείνῳ, ὅστις ἂν ὑπό τινος βιάζοιτο, ἢ εἴ τις τῶν χηρῶν ἀδικοῖτο, ἢ αὖ πάλιν ὀρφανός τις ἀποστεροῖτο τῶν αὐτῷ προσηκόντων, εἴπερ ἄρα καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα δικαίαν ἔχει τὴν ἀξίωσιν. Εἰ τοίνυν, ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ, πᾶσι τοῦτο δοκεῖ, ἐπικρίνατε μηδένα ἐπίσκοπον χρῆναι εἰς τὸ στρατόπεδον παραγίνεσθαι, παρεκτὸς τούτων οὓς ἂν ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς ἡμῶν τοῖς ἑαυτοῦ γράμμασι μετακαλοῖτο· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλάκις συμβαίνει τινὰς οἴκτου δεομένους, καταφυγεῖν ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα εἰς περιορισμὸν ἢ νῆσον καταδικασθέντας, D ἢ αὖ πάλιν οἱαδηποτοῦν ἀποφάσει ἐκδεδομένους, τοῖς τοιούτοις μὴ ἀρνητέαν εἶναι τὴν βοήθειαν, ἀλλὰ χωρὶς μελησμοῦ, καὶ ἄνευ τοῦ διστάσαι, τοῖς τοιούτοις αἰτεῖσθαι συγχώρησιν. Εἰ τοίνυν καὶ τοῦτο ἀρέσκει, σύμψηφοι γίνεσθε ἅπαντες. Ἅπαντες ἀπεκρίναντο· Ὁριζέσθω καὶ τοῦτο.

η'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο ἡ ἀγχίνοια ὑμῶν κρινάτω, ἵν' ἐπειδὴ ἔδοξε διὰ τὸ μὴ πίπτειν ὑπὸ κατάγνωσίν τινα τῶν ἐπισκόπων ἀφικνούμενον εἰς τὸ στρατόπεδον, εἴ τινες αὐτῶν τὰς τοιαύτας ἔχοιεν δεήσεις, οἵων ἐπάνω ἐπεμνήσθημεν, διὰ ἰδίου διακόνου ἀποστέλλοιεν. Τοῦ γὰρ ὑπηρέτου τὸ πρόσωπον οὐκ ἐπίφθονον τυγχάνει, καὶ τὰ παρασχεθησόμενα, θᾶττον κομισθῆναι δυνήσεται. Ἀπεκρίναντο πάντες· Καὶ τοῦτο ὁριζέσθω.

θ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο ἀκόλουθον εἶναι νομίζω, ἵνα εἰ ἐν οἱᾳδηποτοῦν ἐπαρχίᾳ ἐπίσκοποι πρὸς ἀδελφὸν καὶ συνεπίσκοπον ἑαυτῶν ἀποστέλλοιεν δεήσεις, ὁ ἐν τῇ μείζονι τυγχάνων πόλει, τουτέστι τῇ μητροπόλει, αὐτὸς καὶ τὸν διάκονον αὐτοῦ καὶ τὰς δεήσεις ἀποστέλλοι, παρέχων αὐτῷ καὶ συστατικὰς ἐπιστολὰς, γράφων δηλονότι κατὰ ἀκολουθίαν καὶ πρὸς τοὺς συναδελφοὺς καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν, οἵτινες ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ ἐν τοῖς τόποις ἢ ἐν ταῖς πόλεσι διάγοιεν, ἐν αἷς ὁ εὐσεβέστατος βασιλεὺς τὰ δημόσια πράγματα διακυβερνᾷ. Εἰ δὲ ἔχοι τις τῶν ἐπισκόπων φίλους ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ παλατίου, καὶ βούλοιτο περί τινος, ὅπερ πρεπωδέστατον εἴη ἀξιῶσαι, μὴ κωλύοιτο διὰ τοῦ ἑαυτοῦ διακόνου, καὶ ἀξιῶσαι καὶ ἐντείλασθαι τούτοις, οὕς τε τὴν αὐτῶν ἀγαθὴν βοήθειαν ἀξιοῦντι αὐτῷ παρέχειν ἡγοῖτο. Οἱ δὲ εἰς Ῥώμην παραγινόμενοι, καθὼς προείρηκα, τῷ ἀγαπητῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπῳ Ἰουλίῳ, τὰς δεήσεις ἃς ἔχοιεν διδόναι, ὀφείλουσι παρέχειν, ἵνα πρότερος αὐτὸς δοκιμάζοι, εἰ μή τινες ἐξ αὐτῶν ἀναισχυντοῖεν, καὶ οὕτως τὴν ἑαυτοῦ προστασίαν καὶ φροντίδα παρέχων, εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτοὺς ἀποστέλλοιεν. Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ἀπεκρίναντο ἀρέσκειν αὐτοῖς καὶ πρεπωδεστάτην εἶναι τὴν συμβουλὴν ταύτην.

κ'. Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπε· Ταῦτα τὰ σωτηριωδῶς, κ. τ. λ.

Καὶ τοῦτο δὲ ἐκεῖθεν μάλιστα γνώριμον, κ. τ. λ.

Ἅπαντες εἶπον· Ὁριζέσθω καὶ τοῦτο.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρδ', ρς'.

Περὶ τῶν τὴν διάγνωσιν τῶν δημοσίων δικαστηρίων ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτούντων.

ρδ'. Ἤρεσεν ἵνα ὁστισδήποτε ἀπὸ τοῦ βασιλέως διάγνωσιν δημοσίων δικαστηρίων αἰτήσοι, τῆς ἰδίας τιμῆς στερηθείη· ἐὰν δὲ κρίσιν ἐπισκοπικὴν ἀπὸ τοῦ βασιλέως αἰτήσοι, μηδὲν αὐτῷ ἐμποδίσοι.

Ἵνα οἱ ἐπὶ τὸ κομιτάτον πορευόμενοι, τὴν αἰτίαν ἑαυτῶν καὶ τῷ ἐν Καρχηδόνι καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ ἱερεῖ, σπουδάσωσιν ἐμφανίσαι.

ρς'. Ἤρεσεν ἵνα ὁστισδήποτε πρὸς τὸ κομιτάτον πορευθῆναι θελήσειε, τῇ ἀπολυτικῇ τῇ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν Ῥώμης πεμπομένῃ κατάδηλος γένηται, καὶ ἵνα ἐκεῖθεν ἔτι μὴν ἀπολυτικὴν λάβῃ ἐπὶ τὸ κομιτάτον. Διὸ ἐὰν ὁ λαβὼν ἀπολυτικὴν πρὸς τὴν Ῥώμην μόνον, σιωπήσας τὴν ἀνάγκην, δι' ἣν εἰς τὸ κομιτάτον αὐτὸν χρὴ πορευθῆναι, θελήσῃ εὐθέως ἐπὶ τὸ κομιτάτον βαδίσαι, ἀποκινηθῇ τῆς κοινωνίας. Ἐὰν δὲ ἐκεῖσε ἐν τῇ Ῥώμῃ αἰφνιδία ἀνάγκη ἀποφυῇ τοῦ ἀπελθεῖν εἰς τὸ κομιτάτον, ἐμφανίσει αὐτὴν τὴν ἀνάγκην τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, καὶ παρακομίσει ἀντίγραφα τοῦ αὐτῆς Ῥώμης ἐπισκόπου· αἱ ἀπολυτικαὶ δὲ αἱ ἀπὸ τῶν πρωτευόντων, ἢ τῶν οἱωνδήποτε ἐπισκόπων, τοῖς ἰδίοις κληρικοῖς διδόμεναι, σχῶσι τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα. Ἐὰν δὲ ἀκμὴν ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα τοῦ αὐτοῦ ἐνιαυτοῦ κατάδηλος οὐκ ἔστιν, ἡ τοῦ προηγησαμένου προσζευχθείη, ὃν τρό-

9. Hosius episcopus dixit : Hoc quoque consequens esse existimo, ut in quacumque provincia episcopi ad fratrem et coepiscopum suum mittant preces, is qui est in majori civitate, hoc est in metropoli, ipse ministrum suum et preces mittat, præbens ei **203** commendatitias quoque litteras, scribens videlicet per consequentiam etiam ad fratres et coepiscopos nostros, qui scilicet illo tempore in locis vel civitatibus agant, in quibus piissimus imperator rempublicam gubernat. Si quis autem episcopus habet amicos in aula palatii, et velit aliquid, quod sit honestum et justum, impetrare, ne prohibeatur per suum ministrum et rogare, et iis mandare, ut bonum suum auxilium ei velint præbere. Qui autem Romam accedunt (quemadmodum superius dictum est) dilecto fratri nostro et coepiscopo Julio preces, quas habent dandas, præbere debent, ut ipse prius examinet, si aliquæ earum non sunt impudentes; et sic suam opem et curam præbens, eos ad castra mittat. Omnes episcopi dixerunt sibi placere et esse convenientissimum hoc consilium.

20. Gaudentius episcopus dixit : Hæc salutariter, etc., *ut pag.* 666.

Porro autem quoque illine erit maxime notum, etc., *ut pag.* 666.

Omnes dixerunt : Hoc quoque decernatur.

Concilii Carthaginensis canones 104, 106.

De his qui publicorum judiciorum cognitionem ab imperatore poposcerint.

104. Placuit [77], ut quicumque ab imperatore cognitionem judiciorum publicorum petierit, honore proprio privetur ; si autem episcopale judicium ab imperatore postularit, nihil ei obsit.

204 ***Ut pergentes ad comitatum, causam suam vel Carthaginensi vel Romano pontifici insinuare procurent.***

106. Placuit [78], ut quicunque ad comitatum ire voluerit, in formata quæ ad urbis Romæ Ecclesiam mittitur, intimetur, ut inde etiam ad comitatum formatam accipiat. Quod si accipiens ad Romam tantummodo formatam, et tacens necessitatem qua ad comitatum illi pergendum est, voluerit statim ad comitatum pergere, a communione removeatur. Quod si ibi Romæ ei repentina necessitas orta fuerit ad comitatum pergendi, alleget apud episcopum urbis Romæ ipsam necessitatem, et de hoc rescripta ejusdem Romani episcopi perferat. Formatæ autem, quæ a primatibus vel a quibuscumque episcopis clericis propriis dantur, habeant diem Paschæ : quod si adhuc ejusdem anni Paschæ dies incertus est, ille præcedens adjungatur, quomodo solet post consulatum in publicis gestis ascribi. Placuit et illud, ut adversus Donatistas et paganos,

[77] Conc. Afric. Can. 71. [78] Ibid. 73.

vel eorum superstitiones, legati missi de hoc glorioso concilio quidquid utile perviderint, de gloriosissimis principibus impetrent.

A

Placuit etiam petitum omnium episcoporum, ut epistolis omnibus de concilio dandis sanctitas tua sola subscribat. Et subscripserunt. Aurelius episcopus Carthaginensis huic decreto consensi, et prælecto subscripsi. Similiter et cæteri episcopi subscripserunt.

πον εἴωθε μετὰ τὴν ὑπατείαν γράφεσθαι ἐν τοῖς δημοσίοις πεπραγμένοις.

Ἤρεσε δὲ κἀκεῖνο, ὥστε κατὰ τῶν Δονατιστῶν, καὶ τῶν Ἑλλήνων, καὶ τῶν θρησκειῶν αὐτῶν, τοὺς πεμφθέντας τοποτηρητὰς ἐκ τῆς τιμίας ταύτης συνόδου, πᾶν ὁτιοῦν χρήσιμον συνίδωσιν, ἐκ τῶν ἐνδοξοτάτων αἰτήσασθαι βασιλέων. Ἤρεσεν ἔτι μὴν τῇ αἰτήσει πάντων τῶν ἐπισκόπων, ἵνα πάσαις ταῖς ὀφειλούσαις δοθῆναι ταῖς τῆς συνόδου ἐπιστολαῖς, ἡ σὴ ἁγιωσύνη μόνη ὑπογράψῃ· Καὶ ὑπέγραψαν· Αὐρήλιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καρχηδόνι Ἐκκλησίας, τῷ παρόντι ψηφίσματι συνῄνεσα, καὶ παραναγνωσθέντι ὑπέγραψα. Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν.

205 CAP. V.— *De hospitum susceptione, et de pacificis et commendatitiis epistolis.*

Apostolorum canones 12, 33.

B

12. Si quis clericus vel laicus segregatus, sive non recipiendus, discedens, in altera urbe receptus fuerit absque litteris commendatitiis, segregetur, et qui excepit, et qui exceptus est.

33. Nullus externorum episcoporum, vel presbyterorum, vel diaconorum sine commendatitiis recipiatur, iisque afferentibus examinentur. Sin minus, iis quæ sunt necessaria, aliis exhibitis, ad communionem ne admittantur; multa enim per surreptionem fiunt.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.—*Περὶ ὑποδοχῆς ξένων, καὶ περὶ εἰρηνικῶν καὶ συστατικῶν ἐπιστολῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', λγ'.

ιβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῇ ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ δεχθείς.

λγ'. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων ἢ διακόνων, ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν ἀνακρινέσθωσαν, καὶ ἐὰν μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν. Εἰ δὲ μή γε τὰ πρὸς τὰς χρείας αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε· πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται.

Concilii Antiocheni canones 7, 8, 11.

7. Nullus externus sine pacificis suscipiatur.

8. Nec presbyteri qui sunt in pagis, dent canonicas epistolas, vel ad solos vicinos episcopos epistolas emittant. Chorepiscopi autem nulli reprehensioni affines dent pacificas.

C

11. Si quis episcopus, vel presbyter, vel omnino ex canone, etc. *ut supra pag.* 666.

Concilii Laodiceni canones 41, 42.

41. Quod non oportet eum qui est sacratus vel clericus sine canonicis litteris iter ingredi.

42. Quod non oportet eos qui sunt sacrati vel clerici, sine jussu episcopi iter ingredi.

Consilii Chalcedonensis canon 13.

13. Externos clericos et ignotos in alia civitate, etc., *ut pag.* 659.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ζ', η', ια'.

ζ'. Μηδένα ἄνευ εἰρηνικῶν γραμμάτων δέχεσθαι τῶν ξένων.

η'. Μηδὲ πρεσβυτέρους τοὺς ἐν ταῖς χώραις κανονικὰς ἐπιστολὰς διδόναι, ἢ πρὸς μόνους τοὺς γείτονας ἐπισκόπων ἐπιστολὰς ἐκπέμπειν· τοὺς δὲ ἀνεπιλήπτους χωρεπισκόπων, διδόναι εἰρηνικάς.

ια'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, ἢ ὅλως τοῦ κανόνος, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα', μβ'.

μα'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κανονικῶν γραμμάτων ὁδεύειν.

μβ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικὸν ἢ κληρικὸν ἄνευ κελεύσεως ἐπισκόπων ὁδεύειν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιγ'.

ιγ'. Ξένους κληρικοὺς καὶ ἀναγνώστας ἐν ἑτέρᾳ πόλει, κ. τ. λ.

206 *Concilii Sardicensis canon* 9.

D

Hosius episcopus dixit: Hoc quoque consequens esse existimo, etc., *ut pag.* 667.

Concilii Carthaginensis canon 23.

Ut episcopi trans mare non proficiscantur.

Item, ut episcopi trans mare, etc., *ut supra pag.* 662.

Concilii œcumenici VI, *canon* 17.

Quoniam diversarum Ecclesiarum clerici, etc., *ut pag.* 543.

CAP. VI. —*In quo differant pacificæ epistolæ a commendatitiis epistolis.*

Concilii Chalcedonensis canon 11.

Omnes pauperes, et qui auxilio indigent,

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν θ'.

Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο ἀκόλουθον εἶναι νομίζω, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κγ'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους πέραν θαλάσσης μὴ ἀποδημεῖν.

Ὁμοίως ἐπίσκοποι πέραν θαλάσσης, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιζ'.

Ἐπειδήπερ διαφόρων Ἐκκλησιῶν κληρικοί, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. — *Περὶ διαφορᾶς εἰρηνικῶν καὶ συστατικῶν ἐπιστολῶν.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ια'.

Πάντας τοὺς πένητας καὶ δεομένους ἐπικουρίας,

μετὰ δοκιμασίας ἐπιστολίοις εἴτουν εἰρηνικοῖς ἐκκλησιαστικοῖς μόνοις ὁδεύειν ὡρίσαμεν, καὶ μὴ συστατικοῖς, διὰ τὸ τὰς συστατικὰς ἐπιστολὰς προσήκειν τοῖς οὖσιν ἐν ὑπολήψει μόνοις παρέχεσθαι προσώποις.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρϛ'.

Ἵνα οἱ ἐπὶ τὸ κομιτάτον πορευόμενοι τὴν αἰτίαν ἑαυτῶν, καὶ τῷ ἐν Καρχηδόνι, καὶ τῷ Ῥωμαϊκῷ ἱερεῖ σπουδάσωσιν ἐμφανίσαι.

ρϛ'. Ἤρεσεν ἵνα ὁστισδήποτε πρὸς τὸ κομιτάτον, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Τίσι δεῖ τοὺς ἐπισκόπους βοηθεῖν· καὶ περὶ ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων, μὴ χορηγούντων τοῖς ἐνδεέσιν ἐκκλησιαστικοῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν νθ'.

νθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, μὴ ἐπιχορηγεῖ τὰ δέοντα, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω ὡς φονεύσας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ζ'.

ζ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν. Ἡ ἀκαιρία ἡμῶν, κ. τ. λ.

Οἱ πενόμενοι αἱρετικοὶ, οὐ χορηγοῦνται τὰ λεγόμενα ἀξιωματικὰ ἀπὸ τῶν δικαστηρίων ἢ τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς βιβλ. α', τίτ. ε', διάτ. κ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ συνόδων καὶ τῶν εἰς αὐτὰς μὴ ἀπιόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν λζ'.

λζ'. Δεύτερον τοῦ ἔτους σύνοδος γινέσθω τῶν ἐπισκόπων, καὶ ἀνακρινέτωσαν ἀλλήλους τὰ δόγματα τῆς εὐσεβείας, καὶ τὰς ἐμπιπτούσας ἐκκλησιαστικὰς ἀντιλογίας διαλυέτωσαν, ἅπαξ μὲν τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς, δεύτερον δὲ Ὑπερβερεταίου δωδεκάτῃ, κατὰ Ῥωμαίους ὀκτωβρίου.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ε'.

ε'. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, εἴτε τῶν ἐν κλήρῳ, εἴτε τῶν ἐν λαϊκῷ τάγματι, ὑπὸ τῶν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐπισκόπων, κρατείτω ἡ γνώμη, κατὰ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα τοὺς ὑφ' ἑτέρων ἀποβληθέντας, ὑφ' ἑτέρων μὴ προσίεσθαι. Ἐξεταζέσθω δὲ μὴ μικροψυχίᾳ πάντως, εἰ φιλονεικίᾳ, ἤ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ἀποσυνάγωγοι γεγένηνται. Ἵνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξέτασιν λαμβάνοι, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἑκάστου ἐνιαυτοῦ καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν δὶς τοῦ ἔτους, συνόδους γίνεσθαι· ἵνα κοινῇ πάντων τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγομένων τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἐξετάζοιτο, καὶ οὕτως οἱ ὁμολογουμένως προσκεκρουκότες τῷ ἐπισκόπῳ, κατὰ λόγον ἀκοινώνητοι παρὰ πᾶσιν εἶναι δόξωσι, μέχρις ἂν τῷ κοινῷ τῶν ἐπισκόπων δόξῃ τὴν φιλανθρωποτέραν ὑπὲρ αὐτῶν ἐκθέσθαι ψῆφον. Αἱ δὲ σύνοδοι γινέσθωσαν, μία μὲν πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς, ἵνα πάσης μικροψυχίας ἀναιρουμένης, τὸ δῶρον καθαρὸν προσφέρηται τῷ Θεῷ· δευτέρα δὲ περὶ τὸν τοῦ μετοπώρου καιρόν.

A cum examinatione, cum epistolis seu pacificis ecclesiasticis solis viam ingredi statuimus, et non cum commendatitiis : quoniam litteras commendatitias iis solis personis quæ sunt suspectæ, præberi oportet.

Concilii Carthaginensis canon 106.

Ut pergentes ad comitatum causam suam vel Carthaginensi vel Romano pontifici insinuare procurent.

106. Placuit, ut quicunque ad comitatum, etc., *ut pag.* 680.

207 CAP. VII.—*Quibusnam debeant opem ferre episcopi. Et de episcopis, presbyteris, diaconis qui non largiuntur egentibus ecclesiasticis.*

B *Apostolorum canon* 59.

59. Si quis episcopus vel presbyter, cum sit aliquis ex clericis egenus, ea quæ sunt necessaria ei non suppeditat, segregetur : sin autem perseveret, deponatur, ut qui fratrem suum interfecerit.

Concilii Sardicensis canon 7.

7. Hosius episcopus dixit : Importunitas nostra, etc., *ut pag.* 667.

Indigentes hæretici non accipiunt e judiciis aut Ecclesiis ea quæ honoraria dicuntur, ut lib. I, tit. 5, const. 8.

CAP. VIII. — *De synodis, et de non concurrentibus ad ipsas.*

Apostolorum canon 37.

C 37. Bis in anno fiat episcoporum synodus, et inter[79] se examinent decreta religionis, et incidentes ecclesiasticas controversias componant : semel quidem quarta hebdomada Pentecostes, iterum autem hyperberetæi duodecimo secundum Romanos octobris.

Concilii Nicæni canon 5.

5. De iis qui a [80] communione segregati sunt, sive clericorum sive laicorum sint ordinis, ab episcopis, qui sunt in unaquaque provincia, valeat sententia secundum canonem, qui pronuntiat eos, qui ab aliis ejecti sunt, non esse ab aliis admittendos : examinetur autem, nunquid vel pusillanimitate vel **208** contentione, vel aliqua ejusmodi episcopi acerbitate, congregatione pulsi sint. Ut hoc ergo D convenientem examinationem accipiat, recte habere visum est, ut singulis annis in unaquaque provincia bis [81] in anno synodi fiant : ut cum omnes provinciæ episcopi in eumdem locum communiter conveniant, ejusmodi quæstiones examinentur : et sic quos episcopum offendisse constiterit, juste esse congregatione separati apud omnes videantur, donec episcoporum congregationi videatur pro iis humaniorem proferre sententiam. Synodi autem fiant, una quidem ante quadragesimam, ut, omnibus animi sordibus sublatis, purum munus Deo offeratur : secunda autem autumni tempore.

[79] Nic. can. 5. [80] Apost. 13 et 33; Antioch. 6, 73, 11, q. 3. [81] Apost. 28; Antioch. 15; Innoc. 10.

Concilii Antiocheni canon 20.

20. Propter usus ecclesiasticos, et pro componendis controversiis, recte habere visum est, ut synodi episcoporum in unaquaque provincia fiant bis in anno : semel quidem post tertiam hebdomadem festi Paschæ, ut quarta hebdomade Pentecostes perficiatur synodus, metropolitano provinciales episcopos admonente secundam synodum idibus octobris futuram, qui est decimus hyperberetæi : ut in his ipsis synodis accedant presbyteri et diaconi, et omnes qui se injuria affectos putant, et a synodo judicium assequantur, nec ullis liceat synodos per se facere, sine iis quibus sunt creditæ metropoles.

Concilii Laodiceni canon 40.

40. Quod non oportet episcopos qui vocantur ad synodum, negligere, sed abire, et docere vel doceri, ad **209** correctionem Ecclesiæ et reliquorum. Si quis autem neglexerit, is seipsum accusabit; præterquam si propter intemperiem et ægritudinem non veniat.

Concilii Chalcedonensis canon 19.

19. Pervenit ad aures nostras, quod in provinciis, canonibus constitutæ episcoporum synodi non fiant, et ex eo multa ecclesiastica negligantur quæ correctione indigent. Statuit ergo sancta synodus secundum sanctorum Patrum canones, ut bis in anno eumdem in locum conveniant uniuscujusque provinciæ episcopi, ut metropolitanus melius esse perspexerit, et singula emergentia [corrigant : episcopi autem], qui non conveniunt si in eadem metropoli versentur, atque adeo sani sint et ab omni inexcusabili et necessario negotio liberi, fraterne reprehendantur.

Concilii Carthaginensis canones 18, 73, 76, 95.

18. *Si quis clericus ordinatus*, etc., *ut pag.* 482.

Diem Paschæ die concilii nuntiandum.

73. Item placuit ut dies venerabilis Paschæ, etc., *ut pag.* 642.

De episcopis qui ad concilia non occurrunt.

76. Item placuit [81], ut quotiescunque concilium congregandum est, episcopi qui neque ætate, neque ægritudine, neque aliqua graviori necessitate impediuntur, competenter occurrant, et primatibus suarum quarumque provinciarum intimetur, ut de universis episcopis vel duæ, vel tres turmæ fiant, ac de singulis turmis vicissim quotquot electi fuerint, ad diem concilii **210** instantissime occurrant. Quod si non potuerint occurrere, excusationes (63) suas in tractoria conscribant ; vel si post adventum tractoriæ aliquæ necessitates repente forsitan ortæ fuerint, nisi rationem impedimenti sui apud suum

A *Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κ'.*

κ'. Διὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς χρείας, καὶ τὰς τῶν ἀμφισβητουμένων διαλύσεις, καλῶς ἔχειν ἔδοξε συνόδους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τῶν ἐπισκόπων γίνεσθαι δεύτερον τοῦ ἔτους, ἅπαξ μὲν μετὰ τὴν τρίτην ἑβδομάδα τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, ὥστε τῇ τετάρτῃ ἑβδομάδι τῆς Πεντηκοστῆς ἐπιτελεῖσθαι τὴν σύνοδον, ὑπομιμνήσκοντος τοὺς ἐπαρχιώτας τοῦ ἐν τῇ μητροπόλει· τὴν δὲ δευτέραν σύνοδον γίνεσθαι εἰδοῖς ὀκτωβρίαις ἥτις ἐστὶ δεκάτη Ὑπερβερεταίου· ὥστε ἐν αὐταῖς ταύταις ταῖς συνόδοις προιέναι πρεσβυτέρους καὶ διακόνους, καὶ πάντας τοὺς ἠδικῆσθαι νομίζοντας, καὶ παρὰ τῆς συνόδου ἐπικρίσεως τυγχάνειν· μὴ ἐξεῖναι δέ τινας καθ' ἑαυτοῦ συνόδους ποιεῖσθαι, ἄνευ τῶν πεπιστευμένων τὰς μητροπόλεις

B *Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μ'.*

μ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἐπισκόπους καλουμένους εἰς σύνοδον καταφρονεῖν, ἀλλ' ἀπιέναι καὶ διδάσκειν ἢ διδάσκεσθαι, εἰς κατόρθωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν· εἰ δὲ καταφρονήσειεν ὁ τοιοῦτος, ἑαυτὸν αἰτιάσεσαι· παρεκτὸς, εἰ μὴ δι' ἀνωμαλίαν ἀπολιμπάνοιτο.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιθ'.

ιθ'. Ἦλθεν εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοὰς, ὡς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις αἱ κεκανονισμέναι σύνοδοι τῶν ἐπισκόπων οὐ γίνονται, καὶ ἐκ τούτου πολλὰ παραμελεῖται τῶν διορθώσεως δεομένων ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος, κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων Πατέρων κανόνας, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συντρέχειν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν τοὺς ἐπισκόπους,
C ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, καὶ διορθοῦν ἕκαστα τὰ ἀνακύπτοντα· τοὺς δὲ μὴ συνιόντας ἐπισκόπους, ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ταῦτα ἐν ὑγείᾳ διάγοντας, καὶ πάσης ἀπαραιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιη', ογ', ος', ϙε'.

ιη'. *Ἐάν τις κληρικὸς χειροτονῆται*, κ.τ.λ.

Περὶ τοῦ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς συνόδου ἀγγέλλεσθαι.]

ογ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ὥστε τὴν ἡμέραν τοῦ προσκυνητοῦ Πάσχα, κ. τ. λ.

Περὶ τῶν μὴ ἀπαντώντων ἐν ταῖς συνόδοις ἐπισκόπων.

D ος'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁσακισδήποτε σύνοδον δεῖ συναχθῆναι, οἱ ἐπίσκοποι οἵτινες οὔτε χείρᾳ οὔτε ἀσθενείᾳ οὔτε τινὶ βαρυτέρᾳ ἀνάγκῃ ἐμποδίζονται, ἁρμοδίως ἀπαντῶσι, καὶ τοῖς πρωτεύουσιν ἑκάστης ἰδίας αὐτῶν ἐπαρχίας ἐμφανισθείη περὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων, εἴτε δύο, εἴτε τρεῖς συναθροίσεις γένωνται· καὶ ἀπὸ ἑκάστου δὲ ἀθροισμοῦ, εἰς ἀμοιβὴν ὁσοιδήποτε ἐπιλεγῶσι, πρὸς τὴν ἡμέραν τῆς συνόδου ἐνστατικῶς ἀπαντήσωσιν· ἐὰν δὲ μὴ δυνηθῶσιν ἀπαντῆσαι, ἀθρόον τινῶν ἀναγκῶν, ὡς εἰκὸς, ἀναφυομένων, εἰ μὴ τὸν λόγον τοῦ οἰκείου ἐμποδισμοῦ παρὰ τῷ οἰκείῳ πρωτεύοντι ἀποδώσωσιν, ὀφείλειν τῆς

[81] Conc. Carthag. v, can. 10. Afric. c. 43.

(63) Hanc sententiam Græcus interpres omisit, quoniam *tractoria* quid esset non intellexit.

τοιούτους τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀρκεῖσθαι Ἐκκλησίας. A

Σύνοδον μὴ γίνεσθαι κοινήν τε καὶ ὁλοτελῆ, εἰ μὴ ἐξ ἀνάγκης.

ϟε'. Ἤρεσεν ὥστε μὴ εἶναι περαιτέρω ἐνιαυσιαίαν ἀνάγκην τοῦ συντρίβεσθαι τοὺς ἀδελφοὺς, ἀλλ' ὁσάκις ἂν κοινὴ χρεία καλέσῃ, πάσης τουτέστι τῆς Ἀφρικῆς, γραμμάτων διδομένων ὁθενδήποτε, πρὸς ταύτην τὴν καθέδραν σύνοδον ὀφείλειν συνάγεσθαι ἐν ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ ἔνθα ἂν ἡ χρεία καὶ ἡ ἐπιτηδειότης συνωθήσῃ· αἱ δὲ αἰτίαι αἱ μὴ οὖσαι κοιναὶ, ἐν ταῖς ἰδίαις ἐπαρχίαις κριθῶσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν η'.

η'. Ἐν πᾶσι τὰ ὑπὸ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων θεσπισθέντα, καὶ ἡμεῖς κρατεῖν βουλόμενοι, ἀνανεοῦμεν καὶ τὸν κανόνα τὸν διαγορεύοντα, καθ' ἕκαστον ἔτος B συνόδους τῶν ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι ἐπισκόπων, ἔνθα ἂν ὁ τῆς μητροπόλεως δοκιμάσῃ ἐπίσκοπος, ἐπειδὴ δὲ διά τε τὰς Βαρβάρων ἐπιδρομὰς, διά τε τὰς προσπιπτούσας ἑτέρας αἰτίας, ἀδυνάτως οἱ τῶν Ἐκκλησιῶν πρόεδροι ἔχουσι, δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὰς συνόδους ποιεῖσθαι, ἔδοξεν ὥστε τρόπῳ παντὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους, τὴν τῶν προγεγραμμένων ἐπισκόπων, διὰ τὰ, ὡς εἰκὸς, ἀναφυόμενα ἐκκλησιαστικὰ κεφάλαια, ἐν ἑκάστῃ ἐπαρχίᾳ γίνεσθαι σύνοδον, ἀπὸ τῆς ἁγίας τοῦ Πάσχα ἑορτῆς, καὶ μέχρι συμπληρώσεως τοῦ ὀκτωβρίου μηνὸς ἑκάστου ἔτους, κατὰ τὸν τόπον ὃν ὁ τῆς μητροπόλεως, καθὰ προείρηται, δοκιμάσει ἐπίσκοπος· τοὺς δὲ μὴ συνιόντας ἐπισκόπους, ἐνδημοῦντας ταῖς ἑαυτῶν πόλεσι, καὶ ταῦτα ἐν ὑγείᾳ διάγοντας, καὶ C πάσης ἀπαραιτήτου καὶ ἀναγκαίας ἀσχολίας ὄντας ἐλευθέρους, ἀδελφικῶς ἐπιπλήττεσθαι.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν ϛ'.

Περὶ τοῦ γίνεσθαι τοπικὴν σύνοδον κατὰ χρόνον.

ϛ'. Ἐπειδήπερ κανών ἐστιν ὁ λέγων, δὶς τοῦ ἔτους καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν χρὴ γίνεσθαι διὰ συναθροίσεως ἐπισκόπων τὰς κανονικὰς ζητήσεις, διὰ οὖν τὴν συντριβὴν καὶ τὸ ἐνδεῶς ἔχειν πρὸς ὁδοιπορίαν τοὺς συναθροιζομένους, ὥρισαν οἱ τῆς ϛ' συνόδου Πατέρες ἐξ ἅπαντος τρόπου καὶ προφάσεως, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεσθαι, καὶ τὰ ἐσφαλμένα διορθοῦσθαι· τοῦτον οὖν τὸν κανόνα καὶ ἡμεῖς ἀνανεοῦμεν· καὶ εἴ τις εὑρεθῇ ἄρχων τοῦτο κωλύων, ἀφοριζέσθω· εἰ δέ τις ἐκ τῶν μητροπολιτῶν ἀμελήσοι τοῦτο γίνεσθαι, ἐκτὸς ἀνάγκης καὶ βίας, καί τινος εὐλόγου προφάσεως, D τοῖς κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσθω· τῆς δὲ συνόδου γινομένης περὶ κανονικῶν καὶ εὐαγγελικῶν πραγμάτων, δεῖ τοῖς συναθροισθεῖσιν ἐπισκόποις, ἐν μελέτῃ καὶ φροντίδι γίνεσθαι τοῦ φυλάττειν τὰς θείας καὶ ζωοποιοὺς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῷ φυλάσσεσθαι αὐτὰς, ἀνταπόδοσις πολλή· ὅτι καὶ λύχνος ἐντολὴ, νόμος δὲ φῶς, καὶ ὁδὸς ζωῆς ἔλεγχος καὶ παιδεία· καὶ ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγὴς, φωτίζουσα ὀφθαλμούς· μὴ ἔχειν δὲ ἄδειαν τὸν μητροπολίτην ἐξ

primatem reddiderint, Ecclesiæ suæ communione debere esse contentos.

Concilium universale nonnisi ex necessitate faciendum.

95. Placuit [83] ut non sit ultra fatigandis fratribus anniversaria necessitas, sed quoties exegerit causa communis, id est totius Africæ, undecunque ad (64) hanc sedem de hac re datæ litteræ fuerint, congregandam esse synodum in ea provincia, ubi opportunitas persuaserit : causæ autem quæ communes non sunt, in suis provinciis judicentur.

Concilii œcumenici VI *canon* 8.

8. In omnibus ea [84] quæ a nostris sanctis Patribus decreta sunt nos quoque rata ac firma esse volentes, canonem quoque renovamus, qui jubet uniuscujusque provinciæ episcoporum quotannis fieri synodos, ubi metropolitanus episcopus satius esse duxerit. Quoniam autem propter Barbarorum incursiones, et quasdam alias incidentes causas, non possunt qui Ecclesiis præsident synodos bis in anno facere, visum est ut omnino semel in anno propter ecclesiasticas quæstiones, ut consentaneum est, emergentes, fiat prædictorum episcoporum synodus a sancto Paschæ festo, et usque ad octobris mensis complementum, singulis annis, in loco quem, ut prædictum est, metropolitanus episcopus aptiorem judicaverit. Ii autem qui non conveniunt episcopi, cum **211** in suis civitatibus agant, et sani sint, et ab omni inevitabili et necessario negotio liberi, fraterne corripiantur.

Concilii Nicæni II *canon* 6.

De synodo provinciali interdum constituendo.

6. Quoniam canon est qui dicit bis in anno in unaquaque provincia per congregationes episcoporum fieri oportere quæstiones canonicas; propter vexationem, et quod itineri perficiundo minus sufficerent qui cogebantur, statuerunt sanctæ sextæ synodi Patres [85], ea omnino et quacunque postposita causa, semel in anno fieri, et delicta corrigi. Hunc ergo canonem [86] nos quoque renovamus : et si quis magistratus hoc prohibere inventus fuerit, segregetur. Si quis autem metropolitanus hoc fieri non curaverit, præterquam vi vel necessitate et justa aliqua de causa, canonicis pœnis subjiciatur. Cum autem de canonicis et evangelicis rebus fiat synodus, opus est ut congregati episcopi magnam curam et diligentiam gerant, ut divina et vivifica mandata serventur. In eis enim servandis est retributio multa [87] : quoniam lucerna est mandatum [88], lex vero lux, et via vitæ probatio et disciplina, et præceptum Domini lucidum illuminans oculos. Ne liceat autem metropolitano ex

[83] Conc. Milevit. can. 9; Afric. c. 62. [84] Nicæn. 9; Chalced. 19; Can. Apost. 37; Antioch. 20 [85] Conc. Nicæn. c. 5. [86] Can. 81. [87] Psal. XVIII, 12. [88] Prov. VI, 23.

(64) Scilicet Carthaginensem. Ferrandus in *Breviar. canonum*, tit. 144, perperam hunc canonem concilio Antiocheno tribuit, pro Africano.

lis quæ secum affert episcopus, vel jumentum, vel aliquam rem aliam petere. Si enim hoc fecisse deprehensus fuerit, reddet quadruplum.

Textus. Const. 2 et 17, tit. 1 Novellarum volunt, ut semel aut bis quotannis [in mense] Junio aut Septembri, metropolitanorum apud patriarchas, et episcoporum apud metropolitanos celebrentur synodi, **212** in quibus causæ, quas episcopi, clerici et monachi adversus se invicem habent, examinentur : et de fide, canonibus, ac ecclesiasticis aliisque rebus [tractetur] : denique quæ adversum canones commissa sunt, corrigantur. [Item ut] præsules eorumque cohortes, nisi metropolitanos et episcopos synodos celebrare procrastinantes urgeant, aut imperatori [eam rem] significent, supremo afficiantur supplicio.

CAP. IX. — *Ne temere episcopus aut clericus filios suos emancipent.*

Concilii Carthaginensis canon 35.

Ut episcopi, vel clerici non facile filios suos emancipent.

35. Ut episcopi [89] (65) vel clerici filios suos a sua potestate per emancipationem exire non sinant, nisi de moribus eorum fuerint et de ætate securi, ut possint ad eos jam propria pertinere peccata.

CAP. X. — *Quomodo episcopi repetant sibi loca ab hæreticis occupata.*

Concilii Carthaginensis canon 121.

De his qui plebes ad se pertinentes negligunt.

121. Item placuit [90], ut quicunque negligunt loca ad suam cathedram pertinentia, in catholicam unitatem lucrari, conveniantur a diligentibus vicinis episcopis, ut id agere non morentur. Quod si intra sex menses **213** a die conventionis non effecerint, qui potuerit ea lucrari, ad ipsum pertineant. Ita sane, ut si ille ad quem pertinuisse videbantur, probare potuerit magis illius electam negligentiam ab hæreticis, ut impune ibi sint, et suam diligentiam fuisse præventam, ut eo modo ejus cura sollicitior vitaretur : cum hoc judices episcopi cognoverint, suæ cathedræ loca restituant. Sane si episcopi, inter quos causa versatur, diversarum provinciarum sunt, ille primas det judices, in cujus provincia est locus de quo contenditur. Si autem ex communi placito vicinos judices elegerint, aut unus eligatur, aut tres : ut si tres elegerint, omnium sententiam sequantur, aut duorum.

A ὧν ἐπιφέρεται ὁ ἐπίσκοπος μετ' αὐτοῦ, ἢ κτῆνος, ἢ ἕτερον εἶδος ἀπαιτεῖν· εἰ δὲ τοῦτο πεποιηκὼς ἐλεγχθῇ, ἀποτίσει τετραπλάσιον.

Ἡ ζ' καὶ ἡ ιζ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν βούλονται ἅπαξ ἢ δὶς τοῦ ἔτους, τῷ Ἰουνίῳ ἢ τῷ Σεπτεμβρίῳ, γίνεσθαι συνόδους τῶν μητροπολιτῶν παρὰ τοῖς πατριάρχαις, καὶ τῶν ἐπισκόπων παρὰ τοῖς μητροπολίταις· καὶ ἐξετάζεσθαι τὰς αἰτίας ἃς οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ, πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι· περί τε πίστεως καὶ κανόνων καὶ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἄλλων καὶ τὰ παρὰ τοὺς κανόνας ἁμαρτανόμενα διορθοῦσθαι· οἱ δὲ ἄρχοντες καὶ αἱ τάξεις αὐτῶν μὴ ἐπιτιθέμενοι τοῖς μητροπολίταις καὶ ἐπισκόποις ὑπερτιθεμένοις ποιεῖν τὰς συνόδους, ἢ μὴ μηνύοντες τῇ βασιλείᾳ, ἐσχάτως B τιμωροῦνται.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχεν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἐμμαγκιπεύειν τὰ ἴδια τέκνα.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λε'.

Περὶ τοῦ τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς μὴ εὐχερῶς τὰ τέκνα αὐτῶν ποιεῖν ἐμμαγκίπατα.

λε'. Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς, καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, μὴ ἐᾷν αὐτεξουσίως ἀπιέναι διὰ ἐμμαγκιπατίονος· εἰ μή γ' ἂν εἰς τοὺς τρόπους καὶ εἰς τὴν ἡλικίαν αὐτῶν πληροφορηθῶσιν, ὡς λοιπὸν τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν εἰς αὐτοὺς συντείνειν.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Πῶς ἐκδικοῦσιν οἱ ἐπίσκοποι τοὺς ἁρμόζοντας αὐτοῖς τόπους παρὰ αἱρετικῶν κατεχομένους.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρκα'.

C *Περὶ τῶν ἀμελούντων τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων λαῶν.*

ρκα'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα οἰτινεσδήποτε ἀμελοῦσι τῶν τόπων τῶν ἀνηκόντων τῇ αὐτῶν καθέδρᾳ πρὸς τὸ τούτους κερδῆναι εἰς τὴν καθολικὴν ἑνότητα, ἐγκληθῶσιν ἀπὸ τῶν γειτνιώντων αὐτοῖς ἐπιμελῶν ἐπισκόπων, περὶ τοῦ μὴ ἀναβάλλεσθαι τοῦτο πρᾶξαι· διὸ ἐὰν ἐντὸς προθεσμίας μηνῶν ἕξ, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς περὶ τοῦτον συνελεύσεως, μηδὲν ἀνύσωσι, τῷ δυναμένῳ λοιπὸν τούτους κερδᾶναι προσχυρωθῶσιν· οὕτως μέντοι, ἵνα ἐὰν ἐκεῖνος πρὸς ὃν ἐνδείκνυνται ἀνήκειν οἱ τοιοῦτοι, ἐξεπίτηδες διά τινα οἰκονομίαν ἔδοξεν ἀμελεῖν, τοῦτο τῶν αἱρετικῶν ἐπιλεξαμένων· ὥστε ἀθορύβως αὐτοὺς παραδέξασθαι, καὶ ἐν τοσούτῳ D ἡ αὐτοῦ ἐπιμέλεια ὑπὸ ἑτέρου προελήφθη, ἥτινι κατεχρήσατο, τοὺς αὐτοὺς αἱρετικοὺς πλέον ἐκάκιζε· τούτου μεταξὺ ἐπισκόπων κρινόντων διαγινωσκομένου, οἱ τόποι τῇ αὐτοῦ καθέδρᾳ ἀποκατασταθῶσι· τῶν δὲ κρινόντων ἐπισκόπων, ἐκ διαφόρων ὄντων ἐπαρχιῶν, ἐκεῖνος ὁ πρωτεύων τοὺς δικαστὰς δώσει, οὗτινος ἐν τῇ χώρᾳ ὁ αὐτὸς ὑπάρχει τόπος, περὶ οὗ φιλονεικεῖται· ἐὰν δὲ κατὰ κοινὴν συναίνεσιν, γείτονας ἐπιλέξωνται κριτὰς, ἢ εἷς ἐπιλεγῇ ἢ τρεῖς· καὶ ἐὰν τρεῖς ἐπιλέξωνται, ἢ τῇ τῶν ὅλων ψήφῳ ἐπακολουθήσουσιν, ἢ τῇ τῶν δύο.

Novella 37 ait, Ecclesias Africæ firmiter obtinere possessiones suas : et si pagani aut hæretici ipsarum

Ἡ ριβ' Νεαρὰ φησὶ, Τὰς Ἐκκλησίας Ἀφρικῆς ἀσφαλῶς ἔχειν τὰς κτήσεις αὐτῶν· καὶ ἐὰν Ἕλληνες ἢ

[89] Conc. Carthag. III, can. 14; Afric. c. 3. [90] Conc. Milevit. II, c. 24; Afric. c. 88.

(65) Græcus interpres existimavit *conrogatum* de cœtu dici pro *convocatum* : cum sit *conrogare*, *porrigere*, et ad *breviarium* hic referatur.

αἱρετικοὶ ἔχωσί τινας αὐτῶν, ἢ οἴκους, ἢ σκεύη
A
ἀφαιρεῖσθαι αὐτὰ, μὴ ἀντικειμένης αὐταῖς χρονίας παραγραφῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'.—*Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν τοὺς ἀναγνώστας τὸν δῆμον προσκυνεῖν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ις'.

Ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον, κ. τ. λ.

ις'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ἐπίσκοποι, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ.— ΙΒ'. *Περὶ ἐπισκόπων μὴ ἐπιστρεφόντων τοὺς αἱρετικούς· καὶ περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν μὴ διδασκόντων τὸν λαόν· καὶ ὅτι ὁ ἐπίσκοπος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολογεῖται τῷ Θεῷ· καὶ πότε τοῦ λαοῦ ἁμαρτήσαντος, ὁ κλῆρος ἀφορίζεται.*

Ἀποστόλων κανὼν λς'. λθ'. νη'.

B
λς'. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, κ. τ. λ.

λθ'. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἄνευ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου, μηδὲν ἐπιτελείτωσαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ πεπιστευμένος τὸν λαὸν Κυρίου, καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν αὐτῶν λόγον ἀπαιτηθησόμενος.

νη'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου, ἢ τοῦ λαοῦ, καὶ μὴ παιδεύων αὐτοὺς τὴν εὐσέβειαν, ἀφοριζέσθω., ἐπιμένων δὲ τῇ ῥᾳθυμίᾳ, καθαιρείσθω.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρκγ', ρκδ'.

Ὥστε τὸν καταφρονοῦντα τῆς ἰδίας διοικήσεως ἐπίσκοπον στερεῖσθαι τῆς κοινωνίας.

ρκγ'. Ἐὰν ἐν ταῖς ματρικίοις, ἤγουν ἐν ταῖς καθέδραις, ἐπίσκοπος ἀμελὴς γένηται κατὰ τῶν αἱρετικῶν,
C
ὑπομνησθείη ἀπὸ τῶν γειτνιώντων ἐπιμελῶν ἐπισκόπων, καὶ ὑποδειχθείη αὐτῷ ἡ ἰδία περιφρόνησις, πρὸς τὸ μὴ ἔχειν ἀπολογίαν· ἐὰν δὲ ἀφ' ἧς ἡμέρας ὑπομνησθῇ, ἐντὸς μηνῶν ἓξ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ὄντων, μὴ τῶν ὀφειλόντων πρὸς τὴν καθολικὴν ἑνότητα ἐπιστραφῆναι τὴν φροντίδα ποιήσηται, τῷ τοιούτῳ μὴ συγκοινωνηθῇ, ἕως οὗ τοῦτο πληρώσῃ· εἰ δὲ ὁ ἐπεξεργαστὴς εἰς τοὺς αὐτοὺς τόπους μὴ παραγένηται, τῷ ἐπισκόπῳ μὴ ἐπιγραφῇ.

Περὶ τῶν τοὺς Δονατιστὰς κοινωνῆσαι ψευδομένων ἐπισκόπων.

ρκδ'. Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ τὸν τοιοῦτον ψευσάμενον περὶ τῆς ἐκείνων κοινωνίας, ἐν τῷ λέγειν αὐτοὺς κεκοινωνηκέναι, οὓς δείκνυται συνειδήσει αὐτοῦ μὴ κοινωνῆσαι, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν ἔτι μὴν ἀπολέσει.
D

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιθ'.

ιθ'. Ὅτι δεῖ τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κοσμικόν τι πραττόντων δημόσιον, ἢ ἰδιωτικὸν, ἢ μίσθωσιν, ἢ ἐπιτροπήν.*

Ἀποστόλων κανὼν ς', πα'.

ς'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μὴ καθαιρείσθω.

aliquas aut domos aut vasa habeant, illis non obstante longi temporis præscriptione, auferre.

CAP. XI. — *Lectores populum non salutent.*

Concilii Carthaginensis canon 16.

Ut nullus episcopus, etc., ut pag. 550.

16. Item placuit ut episcopi, etc., *ut pag.* 550.

214 CAP. XII. — *De episcopis qui hæreticos ad orthodoxiam non convertunt. Item de episcopis et clericis populum non erudientibus. Et quod episcopus intercessor sit pro populo apud Deum. Et quandonam populo peccante, clerus extra communionem fiat.*

Apostolorum canones 36, 39, 58.

36 [35]. Si quis ordinatus episcopus, etc., *ut pag.* 506.

39. Presbyteri et diaconi sine sententia episcopi nihil perficiant : ipse enim est, cujus fidei populus est creditus, et a quo pro animabus ratio exigetur.

58 [57]. Episcopus vel presbyter, qui cleri vel populi curam non gerit, et eos pietatem non docet, segregetur : et si in socordia perseveret, deponatur.

Concilii Carthaginensis canones 123, 124.

Ut si episcopus negligat suam diæcesim, communione privetur.

123. Si in matricibus [11] cathedris **215** episcopus negligens fuerit adversus hæreticos, conveniatur a vicinis episcopis diligentibus, et ei sua negligentia demonstretur, ut se excusare non possit. Quod si ex die quo convenitur, intra sex menses, si in ejus provincia exsecutio fuerit, et non eos ad unitatem catholicam convertendos curaverit; non ei communicetur, donec adimpleat. Si autem exsecutor ad loca non venerit, non ascribatur episcopo.

De episcopis qui Donatistas communicasse mentiti fuerint.

124. Si autem [12] probatum fuerit, eum de communione illorum fuisse mentitum, dicendo eos communicasse, quos eo sciente non communicasse constiterit, etiam episcopatum amittat.

Concilii œcumenici VI *canon* 19.

19. Quod oportet eos qui præsunt ecclesiis, etc., *ut supra pag.* 646.

216 CAP. XIII. — *De episcopis et clericis qui negotium aliquod publicum aut privatum exercent, aut operam vel locationes conducunt, aut tutelam curamve gerunt.*

Apostolorum canon 6, 81.

6. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus sæculares curas non suscipiat : alioqui deponatur.

[11] Conc. Milevit. II, cap. 25; Afric. c. 90. [12] Conc. Milevit. II, cap. 25; Afric. c. 91.

81 [80]. Diximus non oportere episcopum vel presbyterum seipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur; nemo enim potest duobus dominis servire secundum Domini adhortationem.

Concilii Chalcedonensis canon.

3. Pervenit ad sanctam synodum, quod eorum qui, clero cooptati sunt, quidam, propter turpe lucrum alienas possessiones conducunt, et sæcularia negotia exercent, divinum ministerium negligentes, sæcularium vero domos subeuntes, et eorum facultatum tractationem ac curationem propter avaritiam suscipientes. Definiit ergo sancta synodus, neminem deinceps, nec episcopum, nec clericum, nec monachum, vel possessiones conducere, vel sæcularibus possessionum administrationibus seipsum ingerere, nisi utique ex lege ad inexcusabilem impuberum tutelam vocetur, vel civitatis episcopus eum rerum ecclesiasticarum curam gerere permittat, **217** vel orphanorum, vel viduarum, quibus provideri non potest, et personarum quæ ecclesiastico auxilio maxime indigent, propter timorem domini. Si quis autem quæ statuta sunt, deinceps transgredi aggressus fuerit, is pœnis ecclesiasticis subjiciatur.

Concilii Carthaginensis canon 16.

16. *Ut nullus episcopus*, etc., *ut pag.* 550.

Concilii Nicæni II canon 10.

Quod non oporteat clericos, sua relicta paræcia, in aliam incurrere, inscio episcopo.

10. Quoniam nonnulli clerici, etc., *ut pag.* 662.

Synodi quæ prima et secunda nuncupatur Constanstantinopoli in templo Sanctorum Apostolorum congregatæ canon 11.

11. Presbyteros vel diaconos, sæculares magistratus vel curas suscipientes, vel eas quæ in magistratuum ædibus dicuntur, curationes, divini et sacri canones depositioni subjiciunt. Hoc ergo nos quoque confirmantes, de reliquis quoque qui sunt in clericorum catalogo decernimus: quod si quis eorum sæcularia officia assumat, vel eas quæ in magistratuum ædibus vel in suburbanis dicuntur, curationes suscipiat, is ex clero expellatur. Nemo enim potest, ut est Christi veri Dei nostri vox ab ipso prolata [22], eaque longe verissima, duobus dominis servire.

Textus. Const. 17, tit. 3, lib. I, cod. vetat ne clerici accessum habeant ad publicas vel ad curiam pertinentes actiones. Et 40 ejusdem tit. const. interdicit defensoribus ecclesiarum, ne extremas **218** voluntates insinuent, atque in temeratores pœnam quinquaginta librarum [auri] statuit. Et ejusdem tit. ait: Quod episcopi, presbyteri, dia-

[22] Matth. VI, 24.

A πα'. Εἴπομεν ὅτι μὴ χρὴ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω· οὐδεὶς γαρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, κατὰ τὴν Κυριακὴν παρακέλευσιν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ'.

γ'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς δι' αἰσχροκέρδειαν, ἀλλοτρίων κτημάτων γίνονται μισθωταὶ, καὶ πράγματα κοσμικὰ ἐργολαβοῦσι, τῆς μὲν τοῦ Θεοῦ λειτουργίας καταρρᾳθυμοῦντες, τοὺς δὲ τῶν κοσμικῶν ὑποτρέχοντες οἴκους, καὶ οὐσιῶν χειρισμοὺς ἀναδεχόμενοι διὰ φιλαργυρίαν. Ὥρισε τοίνυν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, μηδένα τοῦ λοιποῦ, μὴ ἐπίσκοπον, μὴ κληρικὸν, B μὴ μονάζοντα, ἢ μισθοῦσθαι κτήματα, ἢ πραγμάτων ἐπεισάγειν ἑαυτὸν κοσμικαῖς διοικήσεσι, πλὴν εἰ μή που ἐκ νόμων καλοῖτο εἰς ἀφηλίκων ἀπαραίτητον ἐπιτροπὴν, ἢ ὁ τῆς πόλεως ἐπίσκοπος, ἐκκλησιαστικῶν ἐπιτρέψοι φροντίζειν πραγμάτων, ἢ ὀρφανῶν, καὶ χηρῶν ἀπρονοήτων, καὶ τῶν προσώπων τῶν μάλιστα τῆς ἐκκλησιαστικῆς δεομένων βοηθείας, διὰ τὸν φόβον τοῦ κυρίου· εἰ δέ τις παραβαίνειν τὰ ὡρισμένα τοῦ λοιποῦ ἐπιχειρήσοι, ὁ τοιοῦτος ἐκκλησιαστικοῖς ὑποκείσθω ἐπιτιμίοις.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιϛ'.

ιϛ'. *Ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον*, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν ι'.

C *Ὅτι οὐ δεῖ κληρικοὺς ἀπολιπεῖν τὴν ἑαυτῶν παροικίαν, καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἀφικέσθαι, χωρὶς εἰδήσεως τοῦ ἐπισκόπου.*

ι'. Ἐπειδή τινες τῶν κληρικῶν παραλογιζόμενοι, κ. τ. λ.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, κανὼν ια'.

ια'. Τοὺς πρεσβυτέρους ἢ διακόνους, κοσμικὰς ἀρχὰς ἢ φροντίδας ἀναδεχομένους, ἢ τὰς ἐν τοῖς οἴκοις τῶν ἀρχόντων λεγομένας κουρατωρείας, οἱ θεῖοι καὶ ἱεροὶ κανόνες καθαιρέσει καθυποβάλλουσι· τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς ἐπικουροῦντες, καὶ περὶ τῶν λοιπῶν τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων διοριζόμεθα, ὡς εἴ τις αὐτῶν D κοσμικὰς ἀρχὰς μεταχειρίζοιτο, ἢ τὰς ἐν τοῖς τῶν ἀρχόντων οἴκοις ἢ προαστείοις λεγομένας κουρατωρείας ἀναδέχοιτο, τοῦτον τοῦ οἰκείου κλήρου ἐκδιώκεσθαι· οὐδεὶς γὰρ δύναται, κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν αὐτόλεκτον καὶ ἀψευδεστάτην φωνὴν, δυσὶ κυρίοις δουλεύειν.

Ἡ ιζ' διάταξις τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. κωλύει τοὺς κληρικοὺς πάροδον ἔχειν εἰς τὰς δημοσίας πράξεις, ἢ τὰς ἁρμοζούσας ταῖς βουλαῖς· καὶ ἡ μ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. διάτ. ἀπαγορεύει τοῖς ἐκκλησιεκδίκοις, ἐμφανίζειν τελευταίας βουλήσεις, ποινὴν ἐκ παραβασίας ὁρίζουσα ν' λιτρῶν· καὶ ἡ να' τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ ὑποδιάκο-

νοι καὶ μοναχοὶ, κἂν μὴ ἔχωσι χειροτονίαν, ἀλειτουργησίαν ἔχουσι πάσης ἐπιτροπῆς καὶ κουρατωρείας, σχολάζοντες μέντοι ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς μοναστηρίοις αὐτῶν, καὶ μὴ ἀμελοῦντες τῆς θείας λειτουργίας.

Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐπίσκοπος ἢ μοναχὸς, οὐ γίνεται κηδεμών· οἱ δὲ ἄλλοι κληρικοὶ τῶν ἰδίων συγγενῶν κηδεμονεύουσιν, ἐὰν εἴσω δ' μηνῶν παρὰ τῷ ἁρμοδίῳ δικαστῇ οἰκείᾳ προαιρέσει καταδέξωνται· καὶ οὐ προκριματίζονται περὶ ἄλλην κηδεμονίαν· οὔτε δὲ δημοσίων ἐκλήπτωρ, ἢ τελῶν, ἢ κτήσεων ἀλλοτρίων, ἢ κουράτωρ, οἴκου, ἢ ἐντολεὺς δίκης, ἢ ἐγγυητής· ὑπὲρ τῶν τοιούτων αἰτιῶν ἐπίσκοπος, ἢ οἰκονόμος, ἢ ἄλλος κληρικὸς γίνεται ὀνόματι ἰδίῳ, ἢ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ τοῦ μοναστηρίου αὐτοῦ· τὰς δὲ παρακειμένας κτήσεις τοῖς αὐτῶν εὐαγέσιν οἴκοις, δύνανται μισθοῦσθαι καὶ ἐμφυτεύεσθαι, πάντων τῶν μοναχῶν καὶ κληρικῶν ἐν συμβολαίῳ, ἢ ἐπὶ πράξεως, συναινούντων καὶ φανερούντων συμφέρειν τὸ γινόμενον· καὶ αὐτοὶ δὲ οἱ σεπτοὶ οἶκοι τοῖς κληρικοῖς αὐτῶν μισθοῦσι καὶ ἐμφυτεύουσι, χωρὶς τῶν δι' ἑτέρου νόμου κωλυθέντων προσώπων· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, εἰ μὲν ἐπίσκοπός ἐστι, τὰ πράγματα αὐτοῦ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ προσκυροῦνται· εἰ δὲ οἰκονόμος ἢ ἄλλος κληρικὸς, ποινὴν δίδωσι χρηματικὴν τὴν νομιζομένην τῷ ἐπισκόπῳ αὐτοῦ, οἱ δὲ ἐμπιστεύσαντες αὐτοῖς τὰς διοικήσεις, ἢ λαβόντες αὐτοὺς ἐγγυητὰς, οὐκ ἔχουσιν ἀγωγὴν κατ' αὐτῶν, ἢ πραγμάτων, ἢ ἐγγυητῶν, ἢ ἐκκλησιῶν, ἢ μοναστηρίων αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ τὴν συμβαίνουσαν τῶν δημοσίων βλάβην οἴκοθεν ἀποθεραπεύουσιν.

coni, subdiaconi et monachi, licet non sunt clerici, omnino immunitatem tutelæ atque curæ habeant : si tamen ecclesiis et monasteriis suis operam navent, neque divinum ministerium negligant.

Textus. Const. 2, tit. I Novellarum ait, quod episcopus aut monachus tutor non fiat : alii autem clerici cognatorum suorum tutores sint, si intra quatuor menses apud competentem judicem [tutelam] propria voluntate susceperint : quo facto, nullum præjudicium circa aliam tutelam sustineant. [Quod item] neque publicarum [contributionum] susceptores, neque vectigalium alienarumve possessionum [conductores] neque familiæ curatores, neque procuratores litis, neque super istiusmodi causis fidejussores suo, aut ecclesiæ monasteriive sui nomine, vel episcopi vel œconomi, vel alii clerici fiant. Possint autem adjacentes ipsis venerabilibus domibus possessionem in conductionem et emphyteusin accipere : [ut tamen] omnes clerici et monachi in instrumento aut actis consentiant, et declarent eam tum fore conducibilem. Ipsas autem venerabiles domus clericis suis elocare, et in emphyteusin dare, exceptis personis per aliam legem prohibitis, ac easdem a clericis accipere. [Quod etiam] qui contra hæc fecerit, si quidem episcopus sit, omnes ipsius facultates ipsius ecclesiæ addicantur : si vero œconomus, aut alius clericus, pœnam pecuniariam subeat, quam episcopus ipsius probaverit. [Quod postremo] qui ipsis administrationes crediderint, aut fidejussores ipsos acceperint, adversus ipsos, aut res, aut fidejussores, aut ecclesias, aut monasteria actionem non habeant : sed etiam si quod damnum publicum obvenerit, [id] de suo resarciant.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν συνόντων γυναιξὶν ἐπεισάκτοις.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν γ'.

γ'. Ἀπηγόρευσε καθόλου ἡ μεγάλη σύνοδος, μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὅλως τινὶ τῶν ἐν τῷ κλήρῳ, ἐξεῖναι συνείσακτον ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα ἢ ἀδελφὴν ἢ θείαν, ἢ ἃ μόνα πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγεν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ε'.

ε'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγόμενος τάγματι, τῶν ἐν τῷ κανόνι ἐμφερομένων ἀνυπόπτων προσώπων ἐκτὸς διάγων, γύναια κεκτήσθω ἢ θεραπαινίδας, τὸ ἀνεπίληπτον ἑαυτῷ ἐντεῦθεν τηρῶν· εἰ δὲ παραβαίνοι τις τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα, καθαιρείσθω· τὸ αὐτὸ δὲ τοῦτο καὶ οἱ εὐνοῦχοι παραφυλαττέσθωσαν, τὸ ἄμεμπτον ἑαυτοῖς προνοούμενοι· παραβαίνοντες δὲ, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρείσθωσαν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφοριζέσθωσαν.

Συνόδου Νικαίας το δεύτερον, κανὼν ιη'.

Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκα ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν ἐπισκοπείοις, ἢ ἐν ἀνδρείοις μοναστηρίοις.

ιη'. Ἀπρόσκοποι γίνεσθε, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος,

219 CAP. XIV. — *De episcopis et clericis qui cum subinductis mulieribus habitant.*

Concilii Nicæni canon 3.

3. Vetuit omnino magna synodus, ne liceat episcopo, nec presbytero, nec diacono, nec ulli penitus eorum qui sunt in clero, introductam habere mulierem [24], præterquam utique matrem vel sororem, vel amitam, vel eas personas, quæ omnem suspicionem effugiunt.

Concilii œcumenici VI canon 5.

5. Nullus eorum, qui in sacerdotali catalogo degunt [25], extra eas, quæ in canone recensentur, a suspicione alienas personas, mulierem possideat vel ancillam, se nulli reprehensioni affinem ex hoc servans. Si quis autem quæ a nobis definita sunt transilierit, deponatur. Hoc ipsum autem etiam eunuchi servant : ut a vituperatione alieni sint, providentes. Qui autem transgrediuntur, si sint quidem clerici, deponantur : si vero laici, segregentur.

Concilii Nicænii II canon 18.

Quod mulieres non debeant in episcopiis vel virorum monasteriis versari.

18. Sine offensione esse etiam iis qui extra sunt

[24] Siricius XXI ; et Carthag., III, 17. [25] Nicæn. 3.

inquit divinus Apostolus [96]. Mulieres autem in episcopiis vel monasteriis versari, est omnis offensionis causa. Si quis ergo ancillam vel liberam in episcopio possidere deprehensus fuerit, vel in monasterio ad ministerium aliquod obeundum, puniatur : sin autem perseveret, deponatur. Si vero etiam in suburbanis mulieres esse contigerit, et voluerit episcopus vel monasterii præfectus illuc iter facere, præsente episcopo vel monasterii præfecto **220** mulier eo tempore nullo modo ministerium obeat, sed alio in loco seorsum versetur, donec recesserit episcopus, aut hegumenus, ut omnis reprehensionis occasio vitetur.

Basilii ex epistola ad Gregorium [*ed. Paregorium*] *ut a muliercula separetur.*

Legi tuas litteras cum omni patientia, sumque admiratus cur, cum possis apud nos breviter et facile factis tuis causam agere, in rebus reprehensis persistere velis, ac longis sermonibus curare tentes insanabilia. Nec primi, nec soli, Paregori, sancivimus, ut ne una cum viris habitarent mulieres. Sed lege canonem a sanctis nostris Patribus editum in synodo Nicæna, qui manifeste sancivit extraneas mulieres non esse. Vita autem cælebs in eo honestatem habet, ut a convictu mulieris separetur. Quare si quis verbo professus, reipsa quæ conjugatorum sunt facit, palam est eum virginitatis quidem honestatem in nomine persequi, sed nequaquam ab indecora voluptate abstinere. Tanto ergo magis oportebat te postulationi nostræ facile cedere, quanto te ais esse liberiorem ab omni corporea libidine. Neque enim virum septuaginta annos natum existimo libidinose habitare cum muliere: nec quod turpe aliquod facinus fuisset admissum, idcirco constitui quæ constitui ; sed quod ab Apostolo didicimus offendiculum fratri non ponere ad scandalum [97]. Scimus autem quod a nonnullis recte geritur, aliis occasionem esse peccandi. Quare præcipimus sanctorum Patrum decretum sequentes, ut a muliercula separeris. Quid igitur chorepiscopum incusas, et veteris inimicitiæ facis mentionem ? Quid de nobis quereris **221** quod faciles calumniis aures præbeamus, ac non potius de te ipse, qui adduci non potes, ut a mulieris consuetudine recedas ? Ejice igitur illam ex tuis ædibus, et in monasterio constitue. Sit illa cum virginibus, et apud te serviant viri, ut ne Dei nomen propter vos blasphemetur. Hæc donec feceris, innumerabilia quæ per epistolas scribis nihil te juvabunt, sed morieris otiosus, ac reddes Domino rationem otii tui. Quod si ausus fueris citra emendationem sacerdotium tibi vindicare, anathema eris omni populo ; et qui te receperint, excommunicati per omnem Ecclesiam erunt.

Const. 19, tit. 3, lib. 1, cod. ait : Sacerdotes

A καὶ τοῖς ἔξωθεν· τὸ δὲ γυναῖκας ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν ἐπισκοπείοις, ἢ καὶ μοναστηρίοις, παντὸς προσκόμματος αἴτιον· εἴ τις οὖν δούλην ἢ ἐλευθέραν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ κτώμενος φωραθείη, ἢ ἐν μοναστηρίῳ, πρὸς ἐγχείρησιν διακονίας τινὸς, ἐπιτιμάσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω· εἰ δὲ καὶ τύχοι ἐν προαστείοις γυναῖκας εἶναι, καὶ θελήσοι ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος πορείαν ἐν τοῖς ἐκεῖσε ποιήσασθαι, παρόντος ἐπισκόπου ἢ ἡγουμένου, μηδόλως ἐγχείρησιν διακονίας ποιεῖσθαι κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν γυναικί· ἀλλ' ἰδιαζέτω ἐν ἑτέρῳ τόπῳ, ἕως ἂν τὴν ἐπαναχώρησιν ποιήσηται ὁ ἐπίσκοπος, διὰ τὸ ἀνεπίληπτον.

Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον ἐπιστολῆς, ὥστε χωρισθῆναι αὐτὸν τοῦ συνοίκου γυναίου.

B Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, καὶ ἐθαύμασα, πῶς δυνάμενος ἡμῖν συντόμως καὶ εὐκόλως ἀπολογήσασθαι διὰ τῶν πραγμάτων, τοῖς μὲν κατηγορουμένοις ἐπιμένειν καταδέχῃ, λόγοις δὲ μακροῖς θεραπεύειν ἐπιχειρεῖς τὰ ἀνίατα· οὔτε πρῶτοι οὔτε μόνοι, ὦ Γρηγόριε, ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκας ἀνδράσι μὴ συνοικεῖν. Ἀλλ' ἀνάγνωθι τὸν κανόνα τὸν ἐξενεχθέντα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὃς φανερῶς ἀπηγόρευσε συνεισάκτους μὴ εἶναι· ἀγαμία δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνὸν, ἐν τῷ κεχωρίσθαι τῆς μετὰ γυναικῶν διαγωγῆς· ὡς ἂν ἐπαγγελλόμενός τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν ταῖς γυναιξὶ συνοικούντων ποιῆται, δῆλός ἐστι τὸ μὲν τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐν τῇ C προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦς μὴ ἀφιστάμενος· τοσούτῳ οὖν σε μᾶλλον ἐχρῆν εὐκόλως ἡμῶν εἶναι τῇ ἀξιώσει, ὅσῳπερ λέγεις ἐλεύθερος εἶναι παντὸς σωματικοῦ πάθους· οὔτε γὰρ τὸν ἑβδομηκονταετῆ γεγονότα πείθομαι ἐμπαθῶς γυναικὶ συνοικεῖν, οὔτε ὡς ἐπὶ γενομένῃ τινὶ ἀτόπῳ πράξει ὡρίσαμεν ἃ καὶ ὡρίσαμεν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ τιθέναι πρόσκομμα τῷ ἀδελφῷ σκάνδαλον· οἴδαμεν δὲ ὅτι τὸ παρά τινων ὑγιῶς γινόμενον, ἄλλοις ἀφορμὴ πρὸς ἁμαρτίαν ὑπάρξει· τούτου ἕνεκεν προσετάξαμεν, ἑπόμενοι τῇ διαταγῇ τῶν ἁγίων Πατέρων, χωρισθῆναί σε τοῦ γυναίου. Τί οὖν ἐγκαλεῖς τῷ χωρεπισκόπῳ, καὶ παλαιᾶς ἔχθρας μέμνησαι; τί δὲ ἡμᾶς καταμέμφῃ ὡς εὐκόλους ἀκοὰς ἔχοντας εἰς τὸ τὰς διαβολὰς προσίεσθαι, D ἀλλ' οὐχὶ ἑαυτῷ μὴ ἀνεχομένῳ ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα συνηθείας; ἔκβαλε τοίνυν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου σου, καὶ κατάστησον αὐτὴν ἐν μοναστηρίῳ· ἔστω ἐκείνη μετὰ παρθένων, καὶ σὺ ὑπηρετοῦ ὑπὸ ἀνδρῶν, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ δι' ἡμᾶς βλασφημῆται· ἕως ἂν ταῦτα ποιῇς, αἱ μυριάδες ἅσπερ συγγράφεις διὰ τῶν ἐπιστολῶν, οὐδὲν ὠφελήσουσί σε, ἀλλὰ τελευτήσεις ἀργῶν, καὶ δώσεις τῷ Κυρίῳ λόγον τῆς σεαυτοῦ ἀργίας. Ἐὰν δὲ τολμήσῃς μὴ διορθωσάμενος σεαυτὸν, ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης, ἀνάθεμα ἔσῃ παντὶ τῷ λαῷ· καὶ οἱ δεχόμενοί σε, ἐκκήρυκτοι κατὰ πᾶσαν Ἐκκλησίαν γενήσονται.

Ἡ ιθ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ.

[96] I Cor. x, 32. [97] Rom. xiv, 13.

φησὶν, ὅτι Οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ κληρικοὶ, μόναις συνοικείτωσαν μητράσιν αὐτῶν, καὶ θυγατράσι, καὶ ἀδελφαῖς, καὶ ταῖς πρὸ τούτου γαμηθείσαις αὐτοῖς· καὶ ἡ ια' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μὴ ἐχέτωσαν αἱ διάκονοι συνόντας αὐταῖς τινας ἐν τάξει δῆθεν ἀδελφῶν, ἢ συγγενῶν, ἢ τῶν καλουμένων ἀγαπητῶν· ἀλλ' ἢ καθ' ἑαυτὰς οἰκείτωσαν, ἢ τοῖς ἀληθέσιν αὐτῶν ἀδελφοῖς, ἢ θείοις, ἢ γονεῦσιν, ἢ παισίν. Εἰ δέ τις λέγοιτο συνεῖναι ἐν ἐσχηματισμένῃ ἀγαθῇ προσηγορίᾳ, πονηρᾷ δὲ ὑποψίᾳ, μὴ χειροτονείσθω, καὶ χειροτονηθεῖσα δὲ τοῦ σχήματος ἐκπιπτέτω, ὑπεύθυνος οὖσα σὺν αὐτῷ καὶ τούτῳ νόμῳ καὶ τοῖς λοιποῖς τοῖς τοὺς φθορέας κολάζουσιν· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μηδεὶς κληρικὸς γυναῖκα μὴ ἔχων, ἐπείσακτον ἐχέτω ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πλὴν μητρὸς, καὶ θυγατρὸς, καὶ ἀδελφῆς, καὶ τῶν ἄλλως ἀνυπόπτων. Εἰ δὲ μὴ ταῦτα παραφυλάξει, καὶ δὶς ὑπομνησθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τῶν συγκληρικῶν, μὴ ἐκβάλη αὐτὴν, καὶ κατηγορηθεὶς ἀποδειχθῇ συναναστρεφόμενος ἀσέμνως αὐτῇ, καθαιρείσθω καὶ διδόσθω τῇ βουλῇ τῆς πόλεως ἧς ἦν κληρικός· ἐπίσκοπος δὲ καθόλου γυναικὶ συνὼν, καθαιρεῖται· οὔτε δὲ διακόνισσα συνοικεῖν δύναταί τινι δυναμένῳ σχεῖν ὑποψίαν ἄσεμνον· ὑπομιμνησκομένη δὲ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἐὰν αὐτὸν ἐκβαλεῖν ὑπέρθηται, στερεῖται τῆς ὑπηρεσίας καὶ τῶν διαρίων, καὶ ἐμβάλλεται μοναστηρίῳ, ὅλην τὴν ζωὴν αὐτῆς· καὶ τὰ πράγματα αὐτῆς, εἰ μὲν ἔχει παῖδας, ἀναλόγως εἰς αὐτὴν καὶ αὐτοὺς μερίζονται, καὶ τὸ ἁρμόζον αὐτῇ μέρος τὸ μοναστήριον ὑπὲρ ἀποτροφῆς αὐτῆς λαμβάνει· εἰ δὲ μὴ ἔχει παῖδας, ἡ ἐκκλησία ἐν ᾗ ἦν, καὶ τὸ μοναστήριον, ἐξίσης αὐτὰ μερίζονται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Πῶς δεῖ ἐπισκόπους, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἐγκρατευομένους, εἰσιέναι πρὸς γυναῖκας.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λη'.

Ὥστε κληρικοὺς ἢ ἐγκρατευομένους πρὸς παρθένους ἢ χήρας μὴ εἰσιέναι.

λη'. **Κληρικοὶ** ἢ ἐγκρατευόμενοι πρὸς χήρας ἢ παρθένους, εἰ μὴ κατ' ἐπιτροπὴν καὶ συναίνεσιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἢ τῶν πρεσβυτέρων, μὴ εἰσίτωσαν· καὶ τοῦτο δὲ μὴ μόνοι ποιείτωσαν· ἀλλὰ μετὰ συγκληρικῶν, ἢ μετὰ τούτων μεθ' ὧν ὁ ἐπίσκοπος ἢ οἱ πρεσβύτεροι, μόνοι ἔχουσι τὴν εἴσοδον πρὸς τὰς τοιουτοτρόπους γυναῖκας, ἢ ὅπου πάρεισι κληρικοὶ, ἢ ἔντιμοί τινες Χριστιανοί.

Συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον, κανὼν κβ'.

Ὅτι δεῖ μετ' εὐχαριστίας καὶ πάσης φειδοῦς καὶ εὐλαβείας μοναχοὺς εἰ συμβῇ μετὰ γυναικῶν ἐσθίειν.

κβ'. Θεῷ μὲν τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι, καὶ οὐ τοῖς ἰδίοις θελήμασι δουλοῦσθαι, μέγα χρῆμα τυγχάνει· *Εἴτε γὰρ ἐσθίετε, εἴτε πίνετε*, ὁ θεῖος Ἀπόστολος, *πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε*, φησί. Χριστὸς οὖν ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις αὐτοῦ τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτημάτων ἐκκόπτειν προστέταχεν. Οὐ γὰρ

A et clerici matribus suis solummodo, et filiabus et sororibus, et quæ ipsis antea nupserint, cohabitent. Et const. 1. tit. 1 Novellarum : Diaconissæ (inquit) nullos secum loco fratrum, cognatorum, aut qui dilecti vocantur, habitantes habento : sed aut solæ, aut cum germanis suis fratribus, patruis etiam vel avunculis, aut parentibus vel filiis habitanto. Quod si quæ sub specie honesti nominis, sed non absque mala suspicione [*cuipiam*] cohabitare dicatur, ne ordinator : ac vero jam ordinata, ab habitu excidito : et cum cohabitatore huic legi reliquisque quæ in stupratores animadvertunt, obnoxia esto. Constit. autem 2, ejusdem tit. 1 Novellarum dicit : Nullus clericus, qui uxorem non habet, præter matrem, filiam, soro-

B rem, et in quas alioqui suspicio non cadit, in domo sua ascititiam [*mulierem*] habeto. Quod si hæc non observaverit, et bis ab episcopo aut **222** collegis admonitus mulierem non ejecerit, vel accusatus probetur inhoneste cum illa conversari : deponitor, et curiæ civitatis in qua clericus fuit, traditor. Episcopus autem, qui mulieri cohabitat, omnino deponitur. Neque vero diaconissa cuipiam, in quem sinistra suspicio cadat, cohabitare potest. Quæ ab episcopo commonefacta, si illum ejicere differat, spoliatur ministerio et diariis, atque per omnem vitam suam in monasterium injicitur. Res autem ejus, si liberos habeat, inter ipsam et illos pro rata dividuntur : et quæ ipsi portio competit, eam pro ejus alimonia monasterium capit : sin

C liberos non habet, ecclesia in qua erat, et monasterium ex æquo illas partiuntur.

CAP. XV. — *Quomodo episcopos vel clericos vel continentes accedere deceat ad mulieres.*

Concilii Carthaginensis canon 30.

Ut clerici, vel continentes, ad virgines vel viduas non accedant.

38. Ut clerici [98], vel continentes, ad viduas vel virgines, nisi ex jussu vel permissu episcoporum aut presbyterorum, non accedant : et hoc non soli faciant, sed cum conclericis, vel cum his quibus episcopus aut presbyter jusserit : nec ipsi episcopi

D et presbyteri soli habeant accessum ad hujusmodi feminas, sed ubi aut clerici præsentes sunt, aut graves aliqui Christiani.

223 *Concilii Nicæni* II *canon* 22.

Quod oporteat cum gratiarum actione et omni verecundia ac religione monachos cum mulieribus, si accidat, manducare.

22. Deo quidem universum dedicare, et non propriis voluntatibus servire, res magna est. *Sive enim comeditis, sive bibitis*, inquit divinus Apostolus, *omnia in Dei gloriam facite* [99]. Christus autem Deus noster in suis Evangeliis jussit peccatorum principia resecare. Non enim adulterium solum apud ip-

[98] Conc. Afric., c. 5. [99] I Cor. x, 31.

sum punitur, sed etiam cogitationis motus ad aggrediendum adulterium condemnatur, ipso dicente: *Qui aspexerit mulierem ad concupiscendam ipsam, eam jam in corde suo adulteravit* [1]. Unde nos quoque edocti, debemus cogitationes purgare. *Etsi enim omnia licent, non tamen omnia expediunt* [2], ut a voce apostolica docemur. Cuivis ergo homini necesse est comedere, ut vivat: et quibus est vita quidem matrimonii, et liberorum, et laicæ constitutionis, permistim comedere viros et mulieres, est ab omni reprehensione alienum, si modo ei qui dat nutrimentum gratias agant, non cum scenicis quibusdam studiis, sive satanicis canticis et citharœdicis ac meretriciis inflexionibus; quos prophetica exsecratio persequitur, sic dicens: *Væ qui cum cithara et psalterio vinum bibunt, Domini autem opera non respiciunt, et opera manuum ejus non considerant* [3]. Et sicubi tales fuerint inter Christianos, corrigantur: sin minus, adversus eos robur suum obtineant quæ ab iis, qui nos præcesserunt, canonice tradita sunt. Cui autem quieta est vita et solitaria, ut qui Domino Deo jugum monasticum tollere statuerit, in solitudine et silentio sedebit. Atqui **224** nec iis etiam, qui vitam sacerdotalem elegerint, licet omnino seorsum cum mulieribus comedere, nisi utique cum divinis et religiosis viris ac mulieribus: ut ipsum etiam convivium ad spiritalem correctionem adducat. Porro idipsum etiam in cognatis faciant. Si autem rursus contingat, ut quæ sunt ad usum necessaria non afferat monachus vel sacerdos, et propter necessitatem velit sive in publico diversorio, sive in alicujus domo divertere, ei liceat hoc facere, utpote urgente necessitate.

A ἡ μοιχεία μόνον παρ' αὐτοῦ κολάζεται, ἀλλὰ καὶ ἡ κίνησις τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὴν τῆς μοιχείας ἐγχείρησιν, καταχέκριται· λέγοντος αὐτοῦ, *Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ.* Ἔνθεν οὖν μαθητευθέντες, λογισμοὺς ὀφείλομεν καθαίρειν· *Εἰ γὰρ καὶ πάντα ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει*, ὡς ἐξ ἀποστολικῆς φωνῆς διδασκόμεθα. Ἐπάναγκες οὖν ἐστι παντὶ ἀνδρὶ διὰ τὸ ζῆν ἐσθίειν· καὶ οἷς μὲν ὁ βίος ἐστὶ, γάμου καὶ τέκνων καὶ λαϊκῆς διαθέσεως, ἀναμὶξ ἐσθίειν ἄνδρας καὶ γυναῖκας, τῶν ἀδιαβλήτων ἐστί· μόνον τῷ διδόντι τὴν τροφὴν, τὴν εὐχαριστίαν προσάγοντας, καὶ μὴ διά τινων θυμελικῶν ἐπιτηδευμάτων, εἴτουν Σατανικῶν ᾀσμάτων, κιθαρῶν τε καὶ πορνικῶν λυγισμάτων· οἷς ἐπέρχεται B προφητικὴ ἀρὰ οὑτωσὶ λέγουσα· *Οὐαὶ οἱ μετὰ κιθάρας καὶ ψαλτηρίου τὸν οἶνον πίνοντες, τὰ δὲ ἔργα Κυρίου οὐκ ἐμβλέπουσι, καὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ οὐ κατανοοῦσι·* καὶ εἰ πώποτε εἶεν τοιοῦτοι ἐν τοῖς Χριστιανοῖς, διορθούσθωσαν· εἰ δὲ μή γε, κρατείτωσαν ἐπ' αὐτοῖς τὰ παρὰ τῶν πρὸ ἡμῶν κανονικῶν ἐκδοθέντα. Οἷς δὲ ὁ βίος ἐστὶν ἡσύχιος καὶ μονότροπος, ὡς συνταξαμένοις Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν ζυγὸν μονήρη ἆραι, καθίσαι τε κατὰ μόνας καὶ σιωπῆσαι, ἀλλὰ μὴν καὶ τοῖς ἱερατικὸν ἐκλεξαμένοις βίον, οὐδόλως ἔξεστι κατιδίαν γυναιξὶ συνεσθίειν, εἰ μήπω μετά τινων θεοφόβων καὶ εὐλαβῶν ἀνδρῶν ἢ καὶ γυναικῶν· ἵνα καὶ αὐτὴ ἡ συνεστίασις, πρὸς κατόρθωσιν πνευματικὴν ἀπάγῃ· C καὶ ἐπὶ συγγενῶν δὲ τὸ αὐτὸ ποιείτωσαν. Εἰ δὲ καὶ αὖθις ἐν ὁδοιπορίᾳ συμβῇ τὰ τῆς ἀναγκαίας χρείας μὴ ἐπιφέρεσθαι μοναχὸν ἢ καὶ ἱερατικὸν ἄνδρα, καὶ διὰ τὸ ἀναγκαῖον καταλῦσαι, βούλεται εἴτε ἐν πανδοχείῳ ἢ καὶ ἐν οἴκῳ τινὸς ἄδειαν ἔχειν αὐτὸν τοῦτο ποιεῖν, ὡς τῆς χρείας κατεπειγούσης.

CAP. XVI. — *Clerico non licet interesse convivio eorum qui vel iterum, vel haud recte nubunt.*

Concilii Neocæsariensis canon 7.

7. Presbyter in nuptiis ejus qui duas uxores ducit, seu digamus efficitur, ne convivetur. Cum enim requirat pœnitentiam digamus, quis erit presbyter, qui eo quod sit convivio acceptus [accipiendus], nuptiis assentiatur?

Timothei canon 11.

Interrogatio 11 Si quis clericum vocaverit, ut matrimonio conjungat, audiat autem esse illicitum matrimonium, utpote vel amitæ conjugium, vel defunctæ uxoris esse sororem eam, quæ est matrimonio conjungenda, debetne sequi clericus, vel facere oblationem?

Responsio. Uno verbo dixi: Si audiverit clericus illicitum matrimonium, non debet alienis peccatis communicare, ut dicit Apostolus.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν κληρικὸν συνεστιᾶσθαι τῷ δευτερογαμοῦντι ἢ παρανόμως γαμοῦντι.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ζ'.

ζ'. Πρεσβύτερον εἰς γάμον διγαμοῦντος μὴ ἑστιᾶσθαι· ἐπεὶ μετάνοιαν αἰτοῦντος τοῦ διγάμου, τίς ἔσται ὁ πρεσβύτερος ὁ διὰ τῆς ἑστιάσεως τοῖς γάμοις συγκατατιθέμενος;

D

Τιμοθέου κανὼν ια'.

Ἐρώτησις. ια'. Ἐάν τις καλέσῃ κληρικὸν εἰς τὸ ζεῦξαι γάμον, ἀκούσῃ δὲ τὸν γάμον παράνομον, ἢ θειογαμίαν, ἢ γοῦν ἀδελφὴν τελευτησάσης γυναικὸς τὴν μέλλουσαν ζεύγνυσθαι, εἰ ὀφείλει ἀκολουθῆσαι ὁ κληρικὸς ἢ προσφορὰν ποιῆσαι;

Ἀπόκρισις. Ἅπαξ εἶπον· Ἐὰν ἀκούσῃ ὁ κληρικὸς τὸν γάμον παράνομον, οὐκ ὀφείλει κοινωνεῖν ἀλλοτρίαις ἁμαρτίαις, καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος.

[1] Matth. v, 28. [2] I Cor. vi, 1, 2. [3] Amos. vi, 5.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ τοῦ μηδὲν τοὺς κληρικοὺς ποιεῖν ἄνευ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν.* A

Ἀποστόλων κανὼν λθ'

λθ'. Οἱ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, κ. τ. λ.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος ἐκ τῆς τετάρτης πράξεως, ἔνθα σκοπεῖται τὸ κεφάλαιον τὸ κατὰ τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου, α'.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες, καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν·

α'. Ἐπειδὴ οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυπτίων, οὐχ ὡς μαχόμενοι τῇ καθολικῇ πίστει, ὑπογράψαι τῇ ἐπιστολῇ τοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιεπισκόπου Λέοντος, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀνεβάλοντο, ἀλλὰ φάσκοντες ἔθος εἶναι ἐν τῇ Αἰγυπτιακῇ διοικήσει, παρὰ γνώμην καὶ διατύπωσιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου μηδὲν B τοιοῦτον ποιεῖν, καὶ ἀξιοῦσιν ἐνδοθῆναι αὐτοῖς ἄχρι τῆς χειροτονίας τοῦ ἐσομένου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἐπισκόπου, εὔλογον ἡμῖν ἐφάνη καὶ φιλάνθρωπον, ὥστε αὐτοῖς μένουσιν ἐπὶ τοῦ ὁμοίου σχήματος ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει, ἔνδοσιν παρασχεθῆναι ἄχρις ἂν χειροτονηθῇ ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νε'.

νε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκούς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τῆς ἐκ χρόνου τάξεως τῶν ἐπισκόπων, καὶ πῶς οἱ κληρικοὶ καθέζονται καὶ τιμῶσιν ἀλλήλους.* C

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη'.

ιη'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην σύνοδον, ὅτι ἔν τισι τόποις καὶ πόλεσι τοῖς πρεσβυτέροις, τὴν εὐχαριστίαν οἱ διάκονοι διδόασιν, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κ', νς'.

κ'. Ὅτι οὐ δεῖ διάκονον ἔμπροσθεν πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἀλλὰ μετὰ κελεύσεως τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι· ὁμοίως δὲ ἔχειν τιμὴν καὶ τοὺς διακόνους, ὑπὸ τῶν ὑπηρετῶν καὶ πάντων τῶν κληρικῶν.

νς'. Ὅτι οὐ δεῖ πρεσβυτέρους, πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἐπισκόπου εἰσιέναι καὶ καθέζεσθαι ἐν τῷ βήματι, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσιέναι, πλὴν εἰ μὴ ἀνωμαλοίη ἢ ἀποδημεῖ ὁ ἐπίσκοπος.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν πς', πθ'. D

Περὶ τάξεως ἐπισκόπων, ὥστε τοὺς μεταγενεστέρως χειροτονηθέντας μὴ τολμᾷν ἑαυτοὺς προτιμᾷν τῶν προτέρων.

πς'. Βαλεντῖνος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τὸ ἀγαθὸν τῆς ὑμετέρας ἀνεξικακίας ἐὰν ἐπιτρέπῃ, ἀκολούθως ἐξηγήσομαι τὰ ἐν τῷ προλαβόντι χρόνῳ εἰς τὴν Καρχη-

225 CAP. XVII. — *Ne clerici quidquam agant sine suis episcopis.*

Apostolorum canon 39.

39. Presbyteri et diaconi, etc., *ut pag.* 682.

Quod non oportet in vicis, etc., *ut pag.* 507.

Concilii Chalcedonensis ex actione quarta ex capite de episcopis Ægypti, 1.

Magnificentissimi et gloriosissimi judices et amplissimus senatus dixerunt :

I. Quoniam reverendissimi episcopi Ægyptiorum, non ut repugnantes catholicæ fidei, subscribere in præsenti distulerunt epistolæ sanctissimi archiepiscopi Leonis, sed dicentes consuetudinem esse in Ægyptiaca regione, extra sententiam et jussionem archiepiscopi nihil tale se posse (66); possunt autem sustineri se, donec consecretur episcopus, qui ordinandus est magnæ civitatis Alexandriæ : rationabile nobis et clemens esse apparuit (67), ut in eodem habitu exspectent in regia civitate, et dilationem habeant [*Divion. et Paris.* habere] usque ad ordinationem [*Paris. ordinem*] archiepiscopi magnæ civitatis Alexandriæ.

226 CAP. XVIII. — *Ne clerici data symbola compotationes faciant.*

Concilii Laodiceni canon 55.

55. Quod non oportet sacratos et clericos ex collatione convivia peragere, sed neque laicos.

CAP. XIX. — *De episcoporum inter se ordine ad decursi temporis rationem exigendo, et quomodo clerici sedeant seque invicem honorent.*

Concilii Nicæni canon 18.

18. Pervenit ad sanctam synodum, quod in nonnullis locis et civitatibus diaconi dant presbyteris Eucharistiam, etc., *ut pag.* 595.

Concilii Laodiceni canones 20, 56.

Quod non oportet diaconum ante presbyterum sedere, sed sedere cum jussu presbyteri. Similiter autem etiam haberi honorem diaconis a ministris et omnibus clericis oportet.

56. Quod non oportet presbyteros ante episcopi introitum sacrum tribunal ingredi, et sedere in tribunali : sed cum episcopo ingredi, præterquam si episcopus sit mala valetudine, vel profectus sit peregre.

Concilii Carthaginensis canones 86, 89.

De episcoporum dixit ordine, ut qui posterius ordinati sunt, prioribus se non audeant anteferre.

86. Valentinus episcopus dixit [a] (68) : Si permittitur bonum patientiæ vestræ, **227** prosequor ea quæ præterito tempore in Ecclesia Carthaginensi gesta

[a] Conc. Afric. 53.

(66) Hæc desunt in codicibus Divion. et Corbeiensi. Parisiensis mutilus est in hoc loco.

(67) Divion. et Paris. « Aptum nobis et congruum apparuit in eodem habitu. »

(68) Ferrandus cap. 78. ex conc. Milevit. tit. 23 nam præfationem suprapositam habet is pro tit. I. Cum autem et titulum 4 inferius appellet, qui est canon 89, apparet eum concilio Milevitano I recte tribuisse hos canones quinque usque ad concil. Carthag. quod sequitur. Laudatur hic canon a Bonifacio Carthag. loco cit.

sunt, et subscriptionibus fratrum firmata claruerunt, etiam nos hoc servaturos esse profiteor. Sed illud scimus, inviolatam semper mansisse ecclesiasticam disciplinam, ita ut nullus fratrum prioribus suis se aliquando auderet anteponere, sed officiis charitatis id semper exhibitum est prioribus, quod ab insequentibus gratanter semper acciperetur. Hunc ordinem jubeat sanctitas vestra melius vestris interlocutionibus roborari.

89. Aurelius episcopus dixit : Non decuerat quidem ut hæc repeteremus, nisi forte exsisterent inconsideratæ mentes quorumdam, quæ ad hæc statuenda nostros acuerent sensus : sed communis hæc causa est, quam insinuavit frater et consacerdos noster, ut unusquisque nostrum ordinem sibi decretum a Deo cognoscat, et posteriores anterioribus deferant, nec eis inconsultis aliquid agere præsumant. Qua de re dico, prout captus animi mei retinet, eos qui putaverint spretis majoribus aliquid præsumendum, competenter ab omni concilio coercendos.

Xantippus episcopus primæ sedis Numidiæ dixit : Audivit omnium fratrum præsentia prosecutionem fratris et sacerdotis nostri Aurelii, quid ad hæc respondit?

228 Datimus episcopus dixit : Quæ majorum decrevit sententia, nostri assensui mancipabuntur, ut quæ præteritorum conciliorum gestis tenentur Carthaginensis Ecclesiæ, nostra assensione plene apud omnes firmata teneantur.

Universi episcopi dixerunt : Hic ordo et a Patribus, et a majoribus servatus est, et a nobis, Deo propitio, servabitur, salvo etiam jure primatus Numidiæ et Mauritaniæ, de archivo et matricula Numidiæ. Deinde placuit omnibus episcopis qui in hoc concilio subscripserunt, ut matricula et archivus Numidiæ, et apud primam sedem sit, et in metropoli, id est, Constantina.

Ut episcopi qui ordinantur, ab ordinatoribus suis epistolas accipiant, quæ diem et consulem præferant.

Deinde placuit * (69), ut quicunque deinceps ab episcopis ordinantur per provincias Africanas, litteras accipiant ab ordinatoribus suis manu eorum conscriptas, continentes consulem et diem : ut nulla altercatio de posterioribus vel anterioribus oriatur.

A δονίων Ἐκκλησίαν πραχθέντα, καὶ ταῖς τῶν ἀδελφῶν ὑπογραφαῖς φανερῶς κυρωθέντα, καὶ ἡμᾶς ἔτι μὴν φυλάξοντας ὁμολογήσω. Ἐκεῖνο τοίνυν ἐπιστάμεθα, ἀμίαντον ἀεὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν φυλάττεσθαι κατάστασιν οὕτως, ὡς μηδένα τῶν ἀδελφῶν τολμᾷν ἑαυτὸν προτιμᾷν προπετῶς τῶν πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἃ ταῖς τῆς ἀγάπης τάξεσιν ἀεὶ παρεσχέθη τοῖς προτέροις, ἅπερ οἱ ἐπακολουθοῦντες χαριέντως κατεδέξαντο· ταύτην οὖν τὴν τάξιν κελεύσει ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη κρειττόνως ταῖς ὑμετέραις διαλαλιαῖς βεβαιῶσαι.

πθʹ. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οὐκ ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς ταῦτα ἐπαναλαμβάνειν, εἰ μὴ ἐὰν τυχὸν ἀκατανόητοι διάνοιαί τινων ἀνεφύησαν, αἱ πρὸς τοὺς ὅρους τούτους τὰς ἡμετέρας αἰσθήσεις ὀξύνουσαι· B ἀλλ' ἐπειδὴ αὕτη κοινή ἐστιν αἰτία, ἣν νῦν ἐνεφάνισεν ὁ ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἡμῶν, ὥστε ἕκαστον ἡμῶν ἐπιγινώσκειν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ ψηφισθεῖσαν αὐτῷ τάξιν· καὶ ἵνα οἱ μεταγενέστεροι τοῖς προτέροις ἀναφέρωσι, καὶ μὴ τολμήσωσι παρὰ γνώμην τούτων τί ποτε πράττειν, διὰ τοῦτο λέγω καθὼς τὸν ἐμὸν ὑποτρέχει λογισμὸν, τοὺς καταφρονοῦντας τῶν πρὸ αὐτῶν, καί τινα ἀποτολμῶντας, κωλυτέους ἁρμοδίως εἶναι ἀπὸ πάσης τῆς συνόδου.

Σάγκτιππος (70) ἐπίσκοπος τῆς πρώτης καθέδρας τῆς Νουμηδίας εἶπεν· Ἤκουσεν ἡ πάντων τῶν ἀδελφῶν παρουσία τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνιερέως ἡμῶν Αὐρηλίου, τί πρὸς ταῦτα ἀποκρίνεται;

C Δατῖμος (71) ἐπίσκοπος εἶπεν· Τὰ παρὰ τῆς ψήφου τῶν ἀρχαίων ὁρισθέντα, τῇ ἡμετέρᾳ συναινέσει ἐκδοθήσονται· ἵνα τὰ περιεχόμενα τοῖς πεπραγμένοις τῶν προτέρων συνόδων ἐν τῇ ἐν Καρχηδόνι Ἐκκλησίᾳ, κατὰ τὴν ἡμετέραν συναίνεσιν πεπληρωμένως βέβαια παρὰ πᾶσι φυλαχθῶσιν.

Σύμπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Ἡ τάξις αὕτη καὶ ἀπὸ τῶν Πατέρων, καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχαίων ἐφυλάχθη, καὶ ἀφ' ἡμῶν κατὰ συγχώρησιν Θεοῦ φυλαχθήσεται· σωζομένου ἔτι μὴν τοῦ δικαίου τῶν πρωτευόντων τῆς Νουμηδίας καὶ Μαυριτανίας, ἐκ τοῦ χαρτοθεσίου καὶ ματρικίου τῆς Νουμηδίας· ἤρεσε πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν ταύτῃ τῇ συνόδῳ ὑπογράψασιν, ἵνα τὸ ματρίκιον καὶ ἀρχέτυπον τῆς Νουμηδίας, καὶ εἰς τὴν πρώτην καθέδραν ᾖ, καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν Κωνσταντίναν.

D *Περὶ ἀπολυτικῶν ὥστε τοὺς χειροτονουμένους ἐπισκόπους, ἀπὸ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς ἐπιστολὰς λαμβάνειν, ἐν αἷς ἥ τε ἡμέρα καὶ ὁ ὕπατος προφέρεται.*

Ἔπειτα ἤρεσεν, ἵνα οἵτινες δήποτε μετὰ ταῦτα χειροτονῶνται, ἀνὰ τὰς τῆς Ἀφρικῆς ἐπαρχίας, γράμματα λάβωσι παρὰ τῶν χειροτονούντων αὐτοὺς, τῇ χειρὶ αὐτῶν ὑπογεγραμμένα, περιέχοντα τὸν ὕπατον καὶ τὴν ἡμέραν· ὥστε μηδεμίαν ἀμφισβήτησιν περὶ ὑστέρων ἢ προτέρων ἀναφυῆναι.

* Conc. Afric. cap. 56.

(69) Vide August. epist. 238, ad Castorium.
(70) Apud Beveregium Σάγκτιππος.

(71) Apud Beveregium Δατίμιος.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ζ'. A

ζ'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἔν τισι τῶν Ἐκκλησιῶν, διακόνους τυγχάνειν ὀφφίκια ἐκκλησιαστικὰ ἔχοντας, ἐντεῦθέν τέ τινας αὐτῶν αὐθαδείᾳ καὶ αὐτονομίᾳ κεχρημένους, πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθέζεσθαι, ὁρίζομεν ὥστε τὸν διάκονον, κἂν ἐν ἀξιώματι, τουτέστιν ἐν ὀφφικίῳ τῷ οἱῳδήποτε ἐκκλησιαστικῷ τυγχάνοι, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθέζεσθαι, ἐκτὸς εἰ μὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου, ἐν ἑτέρᾳ πόλει παραγένηται, ἐπί τινι κεφαλαίῳ· τότε γὰρ ὡς τὸν ἐκείνου τόπον ἀναπληρῶν, τιμηθήσεται· εἰ δέ τις τοιοῦτο τολμήσει τυραννικῷ χρώμενος θράσει διαπράξασθαι, ὁ τοιοῦτος ἐκ τοῦ οἰκείου καταβιβασθεὶς βαθμοῦ, ἔσχατος πάντων γενέσθω τοῦ ἐν ᾧπερ καταλέγεται τάγματος ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ· τοῦ B Κυρίου ἡμῖν παραινοῦντος, μὴ χαίρειν ταῖς πρωτοκλισίαις, κατὰ τὴν ἐν τῷ ἁγίῳ εὐαγγελιστῇ Λουκᾷ ὡς ἐξ αὐτοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Θεοῦ κειμένην διδασκαλίαν. Ἔλεγε γὰρ πρὸς τοὺς κεκλημένους παραβολὴν ἐπέχων πῶς τὰς πρωτοκλισίας ἐξελέγοντο· λέγων πρὸς αὐτούς· *Ὅταν κληθῇς ὑπό τινος εἰς γάμους, μὴ κατακλιθῇς εἰς τὴν πρωτοκλισίαν, μή ποτε ἐντιμότερός σου ᾖ κεκλημένος ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐλθὼν ὁ σὲ καὶ αὐτὸν καλέσας, ἐρεῖ σοι, Δὸς τούτῳ τόπον, καὶ τότε ἄρξῃ μετ' αἰσχύνης τὸν ἔσχατον τόπον κατέχειν. Ἀλλ' ὅταν κληθῇς, ἀνάπεσε εἰς τὸν ἔσχατον τόπον· ἵνα ὅταν ἔλθῃ ὁ κεκληκὼς εἴπῃ σοι, Φίλε προσανάβηθι ἀνώτερον· καὶ τότε ἔσται σοι δόξα ἐνώπιον τῶν συνανακειμένων σοι· ὅτι πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται, καὶ* C *ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται.* Τὸ δὲ αὐτὸ φυλαχθήσεται καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἱερατικῶν ταγμάτων· ἐπειδὴ τῶν κατὰ κόσμον ἀξιωμάτων κρείττονα τὰ πνευματικὰ ἐπιστάμεθα.

Concilii œcumenici VI canon 7.

7. Quoniam [6] in nonnullis ecclesiis diaconos officia ecclesiastica habere didicimus, et ex hoc nonnullos eorum arrogantia, et licentia fretos ante 229 presbyteros sedere, statuimus ut diaconus, etiamsi in dignitate, id est, in quovis sit officio ecclesiastico, ante presbyterum ne sedeat, præterquam si proprii patriarchæ vel metropolitani vicem gerens adsit in alia civitate super aliquo capite : tunc enim ut locum illius implens honorabitur. Si quis autem tyrannica adductus audacia, tale quid efficere ausus fuerit, is ex proprio gradu dejectus sit omnium ultimus ejus ordinis, in cujus est catalogo in sua Ecclesia, Domino nostro admonente, ne in primis sedibus delectemur, secundum eam, quæ in sancto evangelista Luca, ut ex domino nostro et Deo profecta, posita est doctrinam. Iis enim qui vocati erant, dicebat hanc parabolam : *Quando ab aliquo ad nuptias invitatus fueris, ne in primo loco accubueris, ne forte quispiam te honoratior ab eo invitatus fuerit, isque qui te et ipsum invitavit, veniat et dicat : Da ei locum : et tunc incipies cum pudore ultimum locum tenere. Sed quando invitatus fueris, in ultimo loco accumbe ut, quando venerit qui te invitavit, dicat tibi : Amice, ascende altius : tunc erit tibi gloria coram iis qui tecum accumbunt. Nam quisquis se extollit humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur* [7]. Hoc ipsum autem etiam servabitur in reliquis sacris ordinibus, quandoquidem sæcularibus dignitatibus spiritales præstantiores esse scimus.

ΤΙΤΛΟΣ Θ'.

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ, ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ, ΚΑΙ ΑΦΟΡΙΣΜΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΘΑΙΡΕΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΑ Η ΧΕΙΡΟΘΕΣΙΑ ΛΥΕΙ.

—

TITULUS IX.

230 DE PECCATIS ET JUDICIIS EPISCOPORUM, ET DE EXCOMMUNICATIONE AC DEPOSITIONE, ET DE PŒNITENTIA, ET QUÆNAM PECCATA SOLVANTUR MANUUM IMPOSITIONE.

ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Τίνες καὶ παρὰ τίσι κατηγοροῦσιν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν;* D

Ἀποστόλων κανὼν οδ'.

οδ'. Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα ἐπί τινι παρὰ ἀξιοπίστων ἀνθρώπων, καλεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων· κἂν μὲν ἀπαντήσοι καὶ ὁμολογήσοι, ἐλεγχθέντος αὐτοῦ, ὁριζέσθω τὸ ἐπιτίμιον. Ἐὰν δὲ καλούμενος μὴ ὑπακούσοι, καλείσθω καὶ δεύτερον, ἀποστελλομένων ἐπ' αὐτὸν δύο ἐπισκόπων· ἐὰν δὲ

CAPUT PRIMUM. — *Quinam et apud quosnam accusare queunt episcopos aut clericos?*

Apostolorum canon 74.

74 [73]. Episcopum a viris fide dignis ob aliquid accusatum, ipsum ab episcopis vocari necesse est : et si se quidem stiterit, et confessus vel convictus sit, statuatur pœna. Si autem vocatus non paruerit, secundo etiam vocetur, missis ad ipsum episcopis duobus. Si etiam sic non obe-

[6] Nicæn. 18. [7] Luc xiv, 8-11.

dierit, vocetur et tertio, duobus ad eum rursus missis episcopis. Si autem vel sic aspernans et contumax se non stiterit, synodus ea quæ videntur, adversus eum pronuntiet, ne lucrifacere videatur, dum judicium subterfugit.

Concilii Constantinopolitani canon 6.

6. Quoniam multi ecclesiasticum ordinem confundere et subvertere volentes, inimice et sycophantice **231** adversus orthodoxos episcopos, qui Ecclesias administrant, accusationes quasdam confingunt, nihil aliud quam sacerdotum bonam existimationem contaminare, et in pace degentium populorum tumultus concitare conantes, ea de causa placuit sanctæ synodo episcoporum qui Constantinopoli convenerunt, nec sine discussione admittere accusatores, nec omnibus, eorum qui Ecclesias administrant, accusationes permittere, nec omnes excludere : sed si quis propriam quidem querelam, id est privatam, intendat episcopo, ut detrimento aliquo, vel injuria aliqua ab ipso affectus; in ejusmodi accusationibus nec accusatoris personam, nec religionem examinari. Oportet enim episcopi conscientiam esse omnibus modis liberam, et eum qui sibi injuriam factam esse dicit, cujuscunque sit religionis, jus suum consequi. Si autem sit crimen ecclesiasticum, quod episcopo intenditur, tunc examinari personas accusatorum : ut primum quidem hæreticis non liceat orthodoxos episcopos pro rebus ecclesiasticis accusare. Hæreticos autem dicimus et qui olim ab Ecclesia abdicati sunt, et qui sunt postea a nobis anathematizati : adhæc autem et eos, qui se sanam quidem fidem confiteri præ se ferunt, avulsi autem sunt et abscissi, et adversus canonicos nostros episcopos congregationem faciunt. Præterea autem et si aliqui eorum ab Ecclesia ob aliquas causas prius condemnati, et ejecti vel excommunicati fuerint, sive ex clero, sive ex laicorum ordine, nec eis licere episcopum accusare, priusquam proprium crimen absterserint. Similiter autem et eos, qui prius **232** rei facti accusatique sunt, non prius ad episcopi vel aliorum clericorum accusationem admitti, quam se objectorum sibi criminum insontes ostenderint. Sed si nonnulli nec hæretici, nec excommunicati fuerint, nec prius damnati, vel aliquorum criminum accusati, dicant autem se habere aliquas adversus episcopum criminationes, eos jubet sancta synodus primum quidem apud provinciæ episcopos accusationem persequi, et apud eos probare crimina episcopi, qui aliquarum rerum accusatur. Quod si evenerit, ut provinciales episcopi crimina, quæ episcopo intentata sunt, corrigere non possint, tunc ipsos accedere ad majorem synodum diœcesis illius episcoporum, pro causa convocatorum; et accusationem non prius intendere, quam in scriptis æquale periculum sibi statuant, si quidem in rebus examinandis accusatum episcopum calumniari convicti fuerint. Si quis autem iis quæ, ut prius declaratum est, decreta fuerunt, contemptis, ausus fuerit vel imperatoris

καὶ οὕτως μὴ ἐπακούσοι, καλείσθω καὶ τρίτον, δύο πάλιν ἐπισκόπων ἀποστελλομένων πρὸς αὐτόν· ἐὰν δὲ καὶ οὕτως καταφρονήσας μὴ ἀπαντήσοι, ἡ σύνοδος ἀποφαινέσθω κατ' αὐτοῦ τὰ δοκοῦντα, ὅπως μὴ δόξῃ κερδαίνειν φυγοδικῶν.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ϛ'.

ϛ'. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν συγχεῖν καὶ ἀνατρέπειν βουλόμενοι, φιλέχθρως καὶ συκοφαντικῶς αἰτίας τινὰς κατὰ τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας ὀρθοδόξων ἐπισκόπων συμπλάσσουσιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ χραίνειν τὰς τῶν ἱερέων ὑπολήψεις, καὶ ταραχὰς τῶν εἰρηνευόντων λαῶν κατασκευάζειν ἐπιχειροῦντες, τούτου ἕνεκεν ἤρεσε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνδραμόντων ἐπισκόπων, μὴ ἀνεξετάστως προσίεσθαι τοὺς κατηγόρους, μηδὲ πᾶσιν ἐπιτρέπεσθαι τὰς κατηγορίας ποιεῖσθαι κατὰ τῶν οἰκονομούντων τὰς Ἐκκλησίας, μήτε μὴν πάντας ἀποκλείειν· ἀλλ' εἰ μέν τις οἰκείαν τινὰ μέμψιν, τουτέστιν ἰδιωτικὴν, ἐπαγάγοι τῷ ἐπισκόπῳ, ὡς πλεονεκτηθεὶς, ἢ ἄλλο τι παρὰ τὸ δίκαιον παρ' αὐτοῦ πεπονθὼς, ἐπὶ τῶν τοιούτων κατηγοριῶν, μὴ ἐξετάζεσθαι, μήτε πρόσωπον τοῦ κατηγόρου, μήτε τὴν θρησκείαν· χρὴ γὰρ παντὶ τρόπῳ, τότε συνειδὸς τοῦ ἐπισκόπου ἐλεύθερον εἶναι, καὶ τὸν ἀδικεῖσθαι λέγοντα οἵας ἂν ᾖ θρησκείας, τῶν δικαίων τυγχάνειν. Εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα τῷ ἐπισκόπῳ, τότε δοκιμάζεσθαι χρὴ τῶν κατηγορούντων τὰ πρόσωπα, ἵνα πρῶτον μὲν αἱρετικοῖς μὴ ἐξῇ κατηγορίας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐπισκόπων ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ποιεῖσθαι· αἱρετικοὺς δὲ λέγομεν τούς τε πάλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀποκηρυχθέντας, καὶ τοὺς μετὰ ταῦτα ὑφ' ἡμῶν ἀναθεματισθέντας· πρὸς δὲ τούτοις, καὶ τοὺς τὴν πίστιν μὲν τὴν ὑγιῆ προσποιουμένους ὁμολογεῖν, ἀποσχίσαντας δὲ καὶ ἀντισυνάγοντας τοῖς κανονικοῖς ἡμῶν ἐπισκόποις· ἔπειτα δὲ καὶ εἴ τινες τῶν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ αἰτίαις τισὶ προκατεγνωσμένοι εἶεν καὶ ἀποβεβλημένοι, ἢ ἀκοινώνητοι, εἴτε ἀπὸ κλήρου, εἴτε ἀπὸ λαϊκοῦ τάγματος, μηδὲ τούτοις ἐξεῖναι κατηγορεῖν ἐπισκόπου, πρὶν ἂν τὸ οἰκεῖον ἔγκλημα πρότερον ἀποδύσωνται· ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ κατηγορίαν προλαβοῦσαν ὄντας, μὴ πρότερον εἶναι δεκτοὺς εἰς ἐπισκόπου κατηγορίαν ἢ ἑτέρων κληρικῶν, πρὶν ἂν ἀθώους ἑαυτοὺς τῶν ἐπαχθέντων αὐτοῖς ἀποδείξωσιν ἐγκλημάτων. Εἰ μέντοι τινὲς, μήτε αἱρετικοὶ, μήτε ἀκοινώνητοι εἶεν, μήτε κατεγνωσμένοι, ἢ προκατηγορημένοι ἐπί τισι πλημμελήμασι, λέγοιεν δὲ ἔχειν τινὰ ἐκκλησιαστικὴν κατὰ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορίαν, τούτοις κελεύει ἡ ἁγία σύνοδος πρῶτον μὲν ἐπὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας πάντων ἐπισκόπων ἐνίστασθαι τὰς κατηγορίας, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἐλέγχειν τὰ ἐγκλήματα τοῦ ἐν αἰτίαις τισὶν ἐπισκόπου. Εἰ δὲ συμβαίη ἀδυνατῆσαι τοὺς ἐπαρχιώτας πρὸς διόρθωσιν τῶν ἐπιφερομένων ἐγκλημάτων τῷ ἐπισκόπῳ, τότε αὐτοὺς προσιέναι μείζονι συνόδῳ τῶν τῆς διοικήσεως ἐκείνης ἐπισκόπων ὑπὲρ τῆς αἰτίας ταύτης συγκαλουμένων· καὶ μὴ πρῶτον ἐνίστασθαι τὴν κατηγορίαν, πρὶν ἢ ἐγγράφως αὐτοὺς τὸν ἴσον αὐτοῖς ὑποτιννύσασθαι κίνδυνον, εἴπερ ἐν τῇ τῶν

πραγμάτων ἐξετάσει συκοφαντοῦντες τὸν κατηγορούμενον ἐπίσκοπον ἐλεγχθεῖεν· εἰ δέ τις καταφρονήσας τῶν κατὰ τὰ προδηλωθέντα δεδογμένων, τολμήσειεν ἢ βασιλικὰς ἐνοχλεῖν ἀκοὰς, ἢ κοσμικῶν ἀρχόντων δικαστήρια, ἢ οἰκουμενικὴν σύνοδον ταράσσειν, πάντας ἀτιμάσας τοὺς τῆς διοικήσεως ἐπισκόπους, τὸν τοιοῦτον εἰς κατηγορίαν τὸ παράπαν μὴ εἶναι δεκτὸν, ὡς καθυβρίσαντα τοὺς κανόνας, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν λυμηνάμενον εὐταξίαν.

A aures molestia afficere, vel sæcularium principum judicia vel universalem synodum perturbare, neglectis diœcesis episcopis, eum nullo modo esse ad accusationem admittendum, ut qui canonibus injuriam fecerit, et ecclesiasticum ordinem everterit.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν θ'. κα'.

θ' Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, μὴ ἐγκαταλιμπανέτω τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικὰ δικαστήρια κατατρεχέτω, ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ· ἢ γοῦν γνώμῃ αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου, παρ' οἷς ἂν τοὺς ἀμφότερα μέρη βούλωνται, τὰ τῆς δίκης συγκροτεῖσθαι. Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κανονικοῖς ἐπιτιμίοις ὑποκείσθω· εἰ δὲ καὶ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχει B πρὸς τὸν ἴδιον ἢ καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον, παρὰ τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας δικαζέσθω. Εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφισβητοίη, καταλαμβανέτω ἢ τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω.

κα'. Κληρικοὺς ἢ λαϊκοὺς, κατηγοροῦντας ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν, ἁπλῶς καὶ ἀδοκιμάστως μὴ προσδέχεσθαι εἰς κατηγορίαν, εἰ μὴ πρότερον ἐξετασθείη αὐτῶν ἡ ὑπόληψις.

Concilii Chalcedonensis canones 9, 21.

9. Si quis clericus habet cum clerico litem aut negotium, proprium episcopum ne relinquat, et ad sæcularia judicia ne excurrat, sed causam prius apud proprium episcopum agat : vel de episcopi sententia, apud eos quos utraque pars elegerit, judicium agitetur. Si quis autem præter hæc fecerit, **233** canonicis pœnis subjiciatur. Si clericus autem cum proprio vel etiam alio episcopo negotium aut litem habeat, a provinciæ synodo judicetur. Si autem cum ipsius provinciæ metropolitano episcopus vel clericus controversiam habeat, diœcesis exarchum adeat, vel imperialis urbis Constantinopolis thronum, et apud eum litiget.

21. Clericos vel laicos, episcopos aut clericos accusantes, non indiscriminatim, nec citra inquisitionem, admittere accusationem nisi eorum existimatio prius examinata fuerit.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν η', ια', ιβ', ιδ', ιε', ιθ', κ', λ', ρκη' ρκθ', ρλ'.

Περὶ τῶν τοὺς Πατέρας αἰτιωμένων, καὶ ὥστε μηδενὶ διαβεβλημένῳ ἐξεῖναι, ἐπισκόπου κατηγορεῖν.

C

η'. Νουμήδιος ἐπίσκοπος Μαξουλιτᾶνος εἶπεν· Εἰσὶ πολλοὶ οὐκ ἀγαθῆς ἀναστροφῆς, οἵτινες ἡγοῦνται τοὺς Πατέρας καὶ ἐπισκόπους, ὡς ἔτυχεν, ὀφείλειν ἐνάγεσθαι· τοὺς τοιούτους δεῖ προσδέχεσθαι, ἢ μή;

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀρέσκει τοίνυν τῇ ἀγάπῃ ὑμῶν, τοὺς εἴς τινα μύση ἐμπεπλεγμένους, κατὰ Πατέρων φωνὴν κατηγορίας ἀποτίθεσθαι; Ἐκ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη, Ἐὰν διαβέβληται ὁ τοιοῦτος, μὴ προσδεχθῇ.

Ἐάν τις πρεσβύτερος κατὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου φυσιωθεὶς σχίσμα ποιῇ, ἀνάθεμα ἔστω.

Concilii Carthaginensis canones 8, 11, 12, 14, 15, 19, 20, 30, 128, 129, 130.

De his qui in accusationem majoris natu veniunt ; et ut episcopum nulli criminoso liceat accusare.

8. Numidius [a] episcopus Maxulitanus [*ms.* Massalitanus] dixit : Præterea sunt quamplurimi non bonæ conversationis, qui existimant majores natu (72), vel episcopos passim vageque in accusatione pulsandos ; debentne tam facile admitti necne [*ms.* aut necne] ?

Aurelius episcopus dixit : Placet igitur (73) charitati vestræ, ut is qui aliquibus sceleribus irretitus est, vocem adversus majorem natu non (74) habeat accusandi ? Ab universis episcopis dictum est : Si criminosus est (75), non admittatur, placet.

Si quis presbyter contra episcopum suum inflatus, schisma fecerit, anathema sit.

D

ια'. Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη. Ἐάν τις πρεσβύτερος, ἐν τῇ διαγωγῇ αὐτοῦ καταγνωσθῇ, ὀφείλει ὁ τοιοῦτος τοῖς γειτνιῶσιν ἐπισκόποις προσαγγεῖλαι, ἵνα αὐτοὶ τοῦ πράγματος ἀκροάσωνται, καὶ δι' αὐτῶν τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ καταλλαγῇ. Τοῦτο δὲ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἀλλ' ὅπερ ἀπείη ὑπερψίᾳ φυσιούμενος, ἐκ τῆς τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου κοινωνίας ἑαυτὸν χωρίσῃ, καὶ παρὰ μίαν μετά τινων σχίσμα ποιῶν, ἅγιασμα τῷ Θεῷ προσενέγκῃ, ὁ τοιοῦ-

11. Ab universis episcopis [b] dictum est : Si quis presbyter a præposito suo correptus fuerit, debet utique apud vicinos episcopos conqueri, ut ab ipsis ejus causa possit audiri, ac per ipsos suo episcopo reconciliari. Quod nisi fecerit, **234** sed superbia (quod absit !) inflatus secernendum se ab episcopi sui communione duxerit, ac separatim cum aliquibus schisma faciens, sacrificium Deo obtulerit, anathema habeatur, et locum amittat : ac si que-

[a] Carthag. II, cap. 6. [b] Carthag. II, cap. 8.

(72) Græce, « patres, et episcopos. »
(73) Ms. « Auxilius episcopus dixit, universum concilium interrogans : Placet igitur. »
(74) Ms. et Græc. carent ea vocula *non* : recte nam expungi debet.
(75) Ms. « Si criminosa est persona. »

rimoniam justam adversus episcopum non ha- A buerit, inquirendum erit (76).

Si quis episcopus absque tempore synodi in crimine detentus fuerit, a duodecim episcopis audiatur.

12. Felix episcopus dixit [10] : Suggero secundum statuta veterum conciliorum, ut si quis episcopus (quod non optamus) in reatum aliquem incurrerit (77), et fuerit ei nimia necessitas non posse plurimos congregare, ne in crimine remaneat, a duodecim episcopis, et presbyter a sex episcopis cum proprio suo episcopo audiatur, et diaconus a tribus.

Ut de Tripoli unus episcopus in legationem veniat: et ut presbyter ibidem a quinque episcopis audiatur. B

14. Item placuit de Tripoli [11], propter inopiam provinciæ, ut unus episcopus in legationem veniat, et ut ibi presbyter a quinque audiatur episcopis, et diaconus a tribus, ut superius memoratum est, proprio episcopo residente [*ms.* præsente].

De diversis ordinibus ecclesiæ servientibus : ut si quis in causam criminis incurrerit et abnuerit judicium ecclesiasticum, debeat periclitari : et ut filii sacerdotum spectacula sæcularia non adeant.

15. Item placuit [12] (78) [*Mss.* Placuit quisque], ut quisquis episcoporum, **235** presbyterorum, et C diaconorum, seu clericorum, cum in Ecclesia ei fuerit crimen institutum, vel similis causa fuerit commota, si relicto ecclesiastico judicio publicis judiciis purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum amittat; et hoc in criminali actione : in civili vero perdat quod evicit, si locum suum obtinere maluerit. Hoc etiam placuit [13] (79), ut a quibuscunque judicibus ecclesiasticis ad alios judices ecclesiasticos, ubi est major auctoritas, fuerit provocatum, non eis obsit, quorum fuerit soluta sententia, si convinci non potuerint, vel inimico animo judicasse, vel aliqua cupiditate aut gratia depravati (80). Sane si ex consensu partium electi fuerint judices [14] (81), etiam a pauciore numero quam constitutum est, non liceat D provocari [*mss.* provocare] : et ut filii sacerdotum spectacula sæcularia non exhibeant, sed nec spectent, licet hoc semper Christianis omnibus interdictum sit, et ubi blasphemiæ sunt, non accedant.

τος ἀνάθεμα λογισθήτω, καὶ τὸν ἴδιον τόπον ἀπολεσάτω· σκοπουμένου μή ποτε κατὰ τοῦ ἐπισκόπου μέμψιν ἔχοι δικαίαν.

Ἐάν τις ἐπίσκοπος χωρὶς καιροῦ συνόδου ἐγκλήματι περιβληθῇ, ὁ τοιοῦτος ἀκουσθῇ ἀπὸ ιβ' ἐπισκόπων.

ιβ'. Φῆλιξ ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀναφέρω (82) κατὰ τὰ ὁρισθέντα ἐκ τῶν παλαιῶν συνόδων, ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος, ὅπερ ἀπείη, ἔν τινι ἐγκλήματι περιπέσῃ, καὶ γένηται πολλὴ ἀνάγκη τοῦ μὴ δύνασθαι πολλοὺς συνελθεῖν, διὰ τὸ μὴ ἀπομεῖναι αὐτὸν ἐν τῷ ἐγκλήματι, ὑπὸ ιβ' ἐπισκόπων ἀκουσθῇ, καὶ ὁ πρεσβύτερος ὑπὸ ἓξ ἐπισκόπων καὶ τοῦ ἰδίου, καὶ ὁ διάκονος ὑπὸ τριῶν.

Ὥστε ἀπὸ Τριπόλεως ἕνα ἐπίσκοπον εἰς τοποτηρησίαν ἐλθεῖν, καὶ ὥστε τὸν πρεσβύτερον ἐκεῖσε ἀπὸ πέντε ἀκούεσθαι ἐπισκόπων.

ιδ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἀπὸ Τριπόλεως διὰ τὴν τῆς χώρας ἔνδειαν ἕνα ἐπίσκοπον εἰς τοποτηρησίαν ἐλθεῖν· καὶ ἵνα ὁ πρεσβύτερος ἐκεῖσε, ἀπὸ πέντε ἀκούηται ἐπισκόπων· καὶ ὁ διάκονος, ἀπὸ τριῶν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τοῦ ἰδίου αὐτοῦ δηλονότι ἐπισκόπου προκαθημένου.

Περὶ διαφόρων τάξεων τῇ ἐκκλησίᾳ δουλευουσῶν· ὥστε ἐάν τις εἰς ἐγκληματικὸν πρᾶγμα περιπέσῃ, καὶ παραιτήσηται τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, ὀφείλειν τὸν τοιοῦτον κινδυνεύειν· καὶ ὥστε τὰ τέκνα τῶν ἱερέων κοσμικοῖς θεωρίοις μὴ προσιέναι.

ιε'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁστισδήποτε τῶν ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων, ἢ κληρικῶν, πράγματος αὐτῷ ἐγκληματικοῦ ἢ πολιτικοῦ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κινουμένου, ἐὰν παραιτούμενος τὸ ἐκκλησιαστικὸν δικαστήριον, δημοσίοις θελήσῃ καθαρθῆναι δικαστηρίοις, κἂν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ψῆφος ἐκφωνηθῇ, ὅμως τὸν ἴδιον τόπον ἀπολέσει· καὶ τοῦτο μὲν ἐπὶ τοῦ ἐγκληματικοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ πολιτικοῦ, ἀπολέσει τὸ εἰς ὃ ἐνίκησεν, ἐὰν τὸν ἴδιον τόπον θελήσῃ κατέχειν· καὶ τοῦτό γε μὴν ἤρεσεν, ὥστε ἐὰν ἀπὸ οἱωνδήποτε δικαστῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐπὶ ἄλλους δικαστὰς ἐκκλησιαστικοὺς ἔχοντας μείζονα τὴν αὐθεντίαν, ἔκκλητος γένηται, μηδὲν τούτους βλάπτειν ὧν ἡ ψῆφος λύεται· ἐὰν δὲ ἐλεγχθῆναι μὴ δυνηθῶσιν, ἢ κατὰ ἔχθραν, ἢ κατὰ προσπάθειαν δεδικακέναι, ἤ τινι χάριτι ὑποφθαρῆναι· ἐὰν δὲ κατὰ συναίνεσιν τῶν μερῶν ἐπιλεγέντες ὦσι δικασταὶ, εἰ καὶ ὀλιγώτεροι ἔσονται τῶν ὁρισθέντων, μὴ ἐξεῖναι ἐκκαλεῖσθαι· καὶ ὥστε τὰ τέκνα τῶν ἱερέων, θεώρια κοσμικὰ μὴ ἐκτελεῖν, μηδὲ θεωρεῖν· τοῦτο δὲ καὶ πᾶσι τοῖς Χριστιανοῖς ἀεὶ κεκήρυκται, ὥστε τούτων ἀπέχεσθαι, καὶ ὅπου βλασφημίαι εἰσὶ, μὴ προσιέναι.

[10] Carthag. II, cap. 20. [11] Carthag. III, cap. 2, 8. [12] Carthag. III, cap. 9. [13] ibid. [14] ibid.

(76) Gratianus, « adversus episcopum habuerit ; Burchardus et Ivo, « non habuerit, » parvo discrimine.

(77) Ms. « In reatum adincurrerit, »

(78) Et Ferrandus c. 63 ex conc. Carth. tit. 18.

(79) Et Ferrandus cap. 58, ex conc. Carth. tit. 15.

(80) Ferrandus cap. 64, ex concil. Carthag., tit. 15.

(81) Ferrandus cap. 40, ex concil. Carthag. tit. 20.

(82) Apud Beveregium ἀναφερέτω.

Ὥστε ἐπισκόπου κατηγορουμένου, πρὸς τὸν πρωτεύοντα τῆς αὐτοῦ ἐπαρχίας τὸ πρᾶγμα ἀνενεχθῆναι.

ιθ'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐάν τις τῶν ἐπισκόπων κατηγορῆται, παρὰ τοῖς τῆς αὐτῆς χώρας πρωτεύουσιν ὁ κατήγορος ἀναγάγῃ τὸ πρᾶγμα· καὶ μηδὲ ἀπὸ τῆς κοινωνίας κωλυθῇ ὁ κατηγορούμενος, εἰ μή γ' ἂν πρὸς ἀπολογίαν ἐν τῷ δικαστηρίῳ τῶν ἐπιλεγέντων δικάζειν γράμμασι προσκληθεὶς, τῇ ὡρισμένῃ ἡμέρᾳ οὐδαμῶς ἀπαντήσοι, τουτέστιν ἐντὸς προθεσμίας μηνὸς, ἀφ' ἧς ἡμέρας φανείη τὰ γράμματα δεξάμενος· ἐὰν δὲ ἀληθεῖς τινας καὶ ἀναγκαστικὰς αἰτίας ἀποδείξῃ, τὸν αὐτὸν κωλυσάσας ἀπαντῆσαι πρὸς ἀπολογίαν τῶν κατ' αὐτοῦ προτεθέντων, ἐντὸς ἑτέρου μηνὸς ἀκεραίαν ἐχέτω εὐχέρειαν· μετὰ δὲ τὸν δεύτερον μῆνα, μὴ κοινωνήσῃ ἕως οὗ καθαρὸς ἀποδειχθείη. Εἰ δὲ πρὸς σύμπασαν τὴν ἐτησίαν σύνοδον ἀπαντῆσαι μὴ βουληθείη, ἵνα κἂν ἐκεῖ τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ περαιωθῇ, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τῆς καταδίκης τὴν ψῆφον ἐκπεφωνηκέναι κριθήσεται· ἐν δὲ τῷ καιρῷ ᾧ οὐ κοινωνεῖ, μηδὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐκκλησίᾳ, μηδὲ ἐν παροικίᾳ κοινωνήσῃ. Ὁ δὲ τούτου κατήγορος, ἐὰν μηδαμοῦ ἀπολειφθείη, ἐν αἷς ἡμέραις γυμνάζεται τὰ τοῦ πράγματος, μηδαμῶς κωλυθῇ ἀπὸ τῆς κοινωνίας· ἐὰν δέ ποτε ἐλλείψῃ ἑαυτὸν ὑποσύρας, ἀποκαθισταμένου τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, αὐτὸς ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἐκβληθῇ ὁ κατήγορος· οὕτως μέντοι ὡς μὴ καὶ τὴν εὐχέρειαν αὐτῷ ἀφαιρεῖσθαι τῆς κατηγορίας τοῦ πράγματος, ἐὰν δυνηθείη ἀποδεῖξαι κατὰ τὴν προθεσμίαν, οὐχὶ μὴ τεθεληκέναι, ἀλλὰ μὴ δεδυνῆσθαι ἀπαντῆσαι. Ἐκείνου δήλου ὄντος, ὡς ἐν τῷ κινεῖσθαι τὰ τοῦ πράγματος ἐν τῷ τῶν ἐπισκόπων δικαστηρίῳ, ἐὰν διαβέβληται τὸ πρόσωπον τοῦ κατηγόρου, μὴ προσδεχθῇ εἰς κατηγορίαν, εἰ μή γ' ἂν ὑπὲρ ἰδίου πράγματος, μὴ μέντοι περὶ ἐκκλησιαστικοῦ θελήσῃ ἐπιβαλέσθαι.

Ut si quis episcopus accusatur, ad primatem ipsius provinciæ causa deferatur.

19. Aurelius episcopus [18] dixit : Quisquis episcoporum accusatur ad primatem provinciæ ipsius causam deferat accusator, nec a communione suspendatur, cui crimen intenditur, nisi ad causam suam dicendam electorum judiciorum die statuta litteris evocatus minime occurrerit, hoc est (85) infra spatium mensis, ex ea die, qua eum litteras accepisse constiterit. Quod si aliquas veras necessitatis causas probaverit, **236** quibus (84) eum occurrere non potuisse manifestum sit, causæ (85) dicendæ intra alterum mensem integram habeat facultatem ; verum tam diu post mensem secundum non communicet, donec purgetur. Si autem ad concilium universale anniversarium occurrere noluerit, quamvis vel ibi causa ejus terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse judicetur, tempore sane, quo non communicat, nec in sua ecclesia vel parœcia communicet. Accusator autem ejus, si nunquam diebus causæ dicendæ defuerit, a communione non removeatur : si vero aliquando defuerit subtrahens se restituto in communione episcopo, ipse removeatur a communione accusator : ita tamen (86), ut nec ipsi adimatur facultas causæ peragendæ, si se ad diem occurrere non noluisse, sed non potuisse probaverit. Placuit illud vero, ut cum agere cœperit in episcoporum judicio, si fuerit accusatoris persona culpabilis, ad arguendum non admittat, nisi proprias causas, non tamen ecclesiasticas, asserere voluerit (87).

Περὶ πρεσβυτέρων καὶ κληρικῶν κατηγορουμένων.

κ'. Ἐὰν δὲ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι κατηγορηθῶσι, προσζευγνυμένου τοῦ νομίμου ἀριθμοῦ τῶν ἐκ τῆς πλησιαζούσης τοποθεσίας αἱρετῶν ἐπισκόπων, οὓς οἱ κατηγορούμενοι αἰτήσονται, τουτέστιν ἐπ' ὀνόματι τοῦ πρεσβυτέρου ἕξ, καὶ τοῦ διακόνου τριῶν, σὺν τούτοις αὐτὸς ὁ ἴδιος τῶν κατηγορουμένων ἐπίσκοπος, τὰς αἰτίας αὐτῶν ἐξετάσει· τοῦ αὐτοῦ τῶν ἡμερῶν καὶ ὑπερθέσεων καὶ ἐξετάσεων καὶ προσώπων, μεταξὺ τῶν κατηγορούντων, καὶ κατηγορουμένων τύπου φυλαττομένου· τῶν δὲ λοιπῶν κληρικῶν τὰς αἰτίας, καὶ μόνος ὁ ἐντόπιος ἐπίσκοπος διαγνῷ καὶ περαιώσει.

De presbyteris et clericis accusatis.

20. Si autem [19] (88) presbyteri vel diaconi fuerint accusati, adjuncto sibi ex vicinis locis cum proprio episcopo (89), legitimo numero collegarum, quos ab eodem accusati petierint, id est una secum in presbyteri nomine sex, in diaconi tres, ipsorum causam discutiant, eadem dierum et dilationum, et a communione remotionum, et discussione personarum **237** inter accusatores et eos qui accusantur, forma servata. Reliquorum autem clericorum causas etiam solus episcopus loci agnoscat, et finiat.

Περὶ κατηγοροῦντος καὶ κατηγορουμένου.

λ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁ κατηγορούμενος ἢ ὁ κατήγορος, ἐν τῷ τόπῳ ὅθεν ἐστὶν ὁ κατηγορούμενος,

De accusato et accusatore.

30. Item placuit (90), ut accusatus vel accusator in eo loco, unde est ille qui accusatur, si metuit

[18] Carthag. III, cap. 7. [19] Carthag. III, cap. 8.

(85) Ms. *intra* : et ita Græc.
(84) Ms. « quibus tum non potuisse.
(85) Ms. « causæ suæ discendæ. »
(86) Hæ duæ voces non sunt in ms.
(87) Ms. agendum.
(88) Ferrandus cap. 51, ex concil. Carth. c. 17.
(89) Ms. melius, « ex vicinis locis proprius episcopus. »
(90) Hunc quoque Canonem Hipponensi Concilio eadem ms. collectio Canonum tribuit, et Codex Petri Pithœi, et Ferrandus cap. 198, ex Concil. Hipponensi tit. 5.

aliquam vim temerariæ multitudinis, locum sibi eligat proximum (91), quo non sit difficile testes producere, et ubi causa finiatur.

Quod excommunicati ad accusationem admitti non debeant.

128. Placuitque [17] omnibus, quoniam superioribus conciliorum decretis de personis quæ admittendæ non sunt ad accusationem clericorum, jam constitutum est, et quæ personæ non admitterentur, non expressum est : idcirco definimus eum rite ad accusationem non admitti, qui posteaquam excommunicatus fuerit, in ipsa adhuc excommunicatione constitutus, sive sit clericus, sive laicus accusare voluerit.

Quod servi et liberti, omnesque infames personæ non debeant accusare.

129. Item placuit [18] ut omnes servi, vel proprii liberti ad accusationem non admittantur; vel omnes, quos ad accusanda publica crimina leges publicæ non admittunt : omnes etiam infamiæ maculis aspersi, id est histriones, ac turpitudinibus subjectæ personæ, hæretici etiam, sive pagani, seu Judæi, sed tamen omnibus, quibus accusatio denegatur, in causis propriis accusandi licentia non neganda.

238 *Ut qui unum crimen non probaverit ad alterum admitti non debeat.*

130. Item placuit, ut quotiescunque clericis [19] ab accusatoribus multa crimina objiciuntur, et unum ex ipsis, de quo prius egerint, probare non valuerint, ad cætera jam non admittantur.

Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 1.

Unaquæque res nostra, etc., *ut pag.* 491.

Generaliter de iis qui de publico crimine quamcunque personam accusare prohibentur, tractat lib. IX, cod. tit. 1, et lib. XLVIII, dig. tit. II, de criminalibus vero, et pecuniariis, et canonicis quæstionibus dicitur in codice et Novellis. Ait autem lib. I, tit. 2, const. 6, quod si quid in universo Illyrico canonicæ dubietatis emerserit, id non absque scientia antistitis urbis Constantinopolitanæ, quæ Romæ veteris prærogativa lætatur, ejusque [sacerdotalis] conventus oporteat decidi. Et tit. 3, const. 22, quod si quis per calumniam episcopum accusando, [ipsum se] exhibere apud competentem judicem [cogat], triginta pondo [auri] det. Et const. 25, ejusdem tit. quod clerici Constantinopolitani, si actores nolint ipsos apud patriarcham convenire, apud solos præfectos litigent : [idque sive] conveniant, sive conveniantur : [tum etiam sive] pecuniaria, sive criminalis [item sive,] de

A ἐὰν φοβῆταί τινα βίαν προπετοῦς πολυπληθείας, τόπον ἑαυτῷ ἐπιλέξηται ἔγγιστον, ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν αὐτῷ δυσχέρεια μάρτυρας προκομίσαι, ἔνθα τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ περατοῦται.

Ὅτι οἱ ἀπὸ κοινωνίας ὄντες, εἰς κατηγορίαν οὐκ ὀφείλουσι προσδεχθῆναι.

ρκη'. Ἤρεσε τοίνυν πᾶσιν, ἐπειδὴ τοῖς ἀνωτέροις τῶν συνόδων ψηφίσμασι περὶ προσώπων κληρικῶν τῶν μὴ ὀφειλόντων εἰς κατηγορίαν προσδεχθῆναι ὡρίσθη, καὶ οὐκ ἐπεξειργάσθη, ποῖα πρόσωπα μὴ προσδεχθῶσι, διὰ τοῦτο ὁρίζομεν, τοῦτον ὀρθῶς πρὸς κατηγορίαν μὴ εἰσδέχεσθαι, ὅστις μετὰ τὸ ἀπὸ κοινωνίας γενέσθαι ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ ἀφορισμῷ ὑπάρχει, εἴτε κληρικὸς εἴη, εἴτε λαϊκὸς ὁ κατηγορῆσαι βουλόμενος.

B *Ὅτι δοῦλοι καὶ ἀπελεύθεροι καὶ πάντα τὰ ἠτιμωμένα πρόσωπα, κατηγορεῖν οὐκ ὀφείλουσιν.*

ρκθ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα πάντες οἱ δοῦλοι καὶ οἱ ἴδιοι ἀπελεύθεροι, εἰς κατηγορίαν μὴ προσδεχθῶσι· καὶ πάντες οἷς προκατηγορητέα ἐγκλήματα, ἃ καὶ οἱ δημόσιοι νόμοι οὐ προσδέχονται· καὶ πάντες ἔτι μὴν οἱ τῆς ἀτιμίας τοῖς σπίλοις ἐῤῥαντισμένοι, τουτέστι μῖμοι καὶ ὅσα ταῖς αἰσχρότησιν ὑποβέβληνται πρόσωπα, αἱρετικοὶ ἔτι μὴν, εἴτε Ἕλληνες, εἴτε Ἰουδαῖοι, ὅμως πᾶσιν οἷς ἡ τοιαύτη κατηγορία ἀρνεῖται ἐν ταῖς ἰδίαις αἰτίαις, τὴν τοῦ κατηγορεῖν ἄδειαν μὴ ὀφείλειν ἀρνεῖσθαι.

Ἵνα ὁ περὶ ἑνὸς ἐγκλήματος ἀποδεῖξαι μὴ δυνάμενος, πρὸς ἕτερον μὴ εἰσδεχθῇ.

C ρλ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁσακισδήποτε κληρικοῖς ἀπὸ κατηγόρων πολλὰ ἐγκλήματα ὑποβάλλονται, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν περὶ οὗ πρῶτον ἐπράχθη, ἀποδειχθῆναι οὐκ ἠδυνήθη, πρὸς τὰ λοιπὰ μετὰ ταῦτα μὴ προσδεχθῶσιν.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. α'.

Ἕκαστα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, κ. τ. λ.

Γενικῶς περὶ τῶν κωλυομένων κατηγορεῖν οἱουδήποτε προσώπου ἐπὶ δημοσίῳ ἐγκλήματι, διαλαμβάνει βιβλίον θ' τοῦ κώδ. τίτ. α', καὶ βιβλ. μη' τῶν Διγ. τίτ. β'· περὶ δὲ ἐγκληματικῶν καὶ κανονικῶν καὶ χρηματικῶν ζητήσεων εἴρηται ἐν τῷ κώδ. καὶ ταῖς Νεαραῖς· φησὶ γὰρ βιβλ. α', τίτ. β', διάτ. ς' ὅτι τὰς ἀναφυομένας κανονικὰς ἀμφισβητήσεις ἐν ὅλῳ τῷ Ἰλλυρικῷ, οὐ D δεῖ τέμνεσθαι παρὰ γνώμην τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς αὐτοῦ συνόδου, ἥτις ἔχει τὰ προνόμια τῆς ἀρχαίας Ῥώμης· καὶ τίτ. γ' διάτ. κβ', ὅτι ὁ κατὰ συκοφάντου ἐπὶ παραστάσει παρὰ δικαστῇ προσφόρῳ αἰτιώμενος ἐπίσκοπον, λ' δίδωσι λίτρας· διάτ. κε' τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι οἱ κληρικοὶ Κωνσταντινουπόλεως τῶν ἐναγόντων μὴ βουλομένων αὐτοῖς ἐνάγειν παρὰ τῷ πατριάρχῃ, παρὰ μόνοις τοῖς ἐπάρχοις δικάζονται, ἐνάγοντες καὶ ἐναγόμενοι χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς ὑπὲρ ἰδικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν· καὶ οἱ μὲν κληρικοὶ, τὸν οἰκα

[17] Conc. Carth. VII, cap. 4 ; Afric. c. 95; Carth. II, cap. 6; Carth. III, cap. 7 et 8. [18] Conc. Carth. VII, cap. 2; Afric. c. 96. Vide August. epist. 212. [19] Conc. Carth. VII, cap. 3; Afric. c. 7.

(91) Ms. « Proximum foro, ut non sit. »

νόμον ἢ τὸν ἐκκλησιέκδικον διδόασιν ἐγγυητήν, καὶ οὐχ ἕτερον ἕως ν' λιτρῶν· καὶ ἐὰν ὑπερβαίνῃ τὸ πρᾶγμα ὁμολογίαν ἀνώμοτον ἐπὶ τῷ ὑπερβαίνοντι ποσῷ ποιοῦσι.

Καὶ οἱ νόμοι γὰρ καὶ οἱ κανόνες κωλύουσι κληρικὸν ὀμνύναι· ὁ δὲ οἰκονόμος ἐναγόμενος οὐ δίδωσιν ἐγγυητήν, καὶ αὐτὸς δὲ καὶ οἱ κληρικοί, δύο νομίσματα ὑπὲρ ὑπομνήσεως καὶ προβολῆς ἐντολέως διδόασι, καὶ τὰ λοιπὰ δαπανήματα φειδωλότερον ποιοῦσι· καὶ ἡ λβ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησίν, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι, καὶ οἱ κληρικοὶ καὶ οἱ μοναχοὶ οὐ γίνονται διάξιμοι, ἀλλὰ παρὰ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν αὐτῶν ἐνάγονται· ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ εὑρισκόμενοι, παρὰ μόνοις τοῖς ἐπάρχοις ἐνάγονται, ἔνθα καὶ ἡ τιμὴ αὐτοῖς φυλάττεται, καὶ συνηγόρους λαμβάνουσιν· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ὑπὲρ ἰδίων πραγμάτων ἐναγόμενοι, μόνους τοὺς οἰκονόμους ἢ τοὺς ἐκκλησιεκδίκους διδόασιν ἐγγυητάς· παρὰ δὲ τοῖς ὑπάρχοις χρηματικῶς ἐναγόμενοι, ἢ ἀλλήλους ἐγγυῶνται, ἢ ἐνυποθήκους ποιοῦσιν ὁμολογίας· ὑπὲρ δὲ τῶν ἐκκλησιαστικῶν, μόνος ὁ οἰκονόμος ἐνάγεται, ὃν χρὴ παρὰ τοῦ ἐπισκόπου γίνεσθαι, καὶ δίδωσι τὸν ἐκκλησιέκδικον ἐγγυητήν· καὶ ἐν μὲν τοῖς ἥττοσι δικαστηρίοις, ὑπὲρ ὑπομνήσεως διδόασιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ τοῖς ἐκβιβασταῖς οὐ πλέον τοῦ νομίσματος· εἰ δὲ δι' ἐκβιβαστοῦ τῶν ὑπάρχων ἀπὸ ψήφου αὐτῶν ὑπομνησθῶσιν ἐν ἐπαρχίαις οὐ πλέον β' νομίσματα διδόασιν ὑπὲρ σπορτούλων. Ἐν Βυζαντίῳ δὲ νομίσματα δίδωσιν ὁ ἐξωτικὸς κληρικὸς ὑπὲρ σπορτούλων ἐφ' ὁσῃδήποτε ποσότητι ἐναγόμενος· ὁ ἐκβιβαστὴς οἱονδήποτε κληρικὸν ὑβρίζων ἢ σκύλλων, ἀποζώννυται καὶ ἐσχάτως τιμωρεῖται. Εἰ δέ τινες φανῶσιν ἀδίκως αὐτοῖς ἐνάγοντες, διδόασιν αὐτοῖς πάσας τὰς κατὰ πρόφασιν αὐτῶν ἐκ προοιμίου τῆς δίκης προσγενομένας αὐτοῖς δαπάνας.

Ἡ δὲ ν' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησίν, ὅτι καὶ οἱ κληρικοὶ καλῶς ἐν συμβολαίοις ἀπολέγουσι τῇ τοῦ φόρου ἀπογραφῇ· γενικῶς γὰρ ἔξεστιν ἑκάστῳ τῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καταφρονεῖν· καὶ διάτ. β' τοῦ δ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. ὅτι ἐὰν πρὸ τελείας ψήφου κληρικὸς ἐκκαλέσηται, τὴν ὡρισμένην ἐκ τοῦ νόμου ποινὴν κατὰ τῶν ἄλλων τῶν ν' ἀργυρίου λιτρῶν, ὁ φίσκος οὐ λαμβάνει παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῖς πένησι διανέμεται· ἡ δὲ ζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησίν, ὅτι ἐπὶ μόνων χρηματικῶν μεταξὺ συναινούντων, οὐ μὴν καὶ ἀκόντων, ἰσχυρῶς ὁ ἐπίσκοπος δικάζει· καὶ διάτ. η' ὅτι ἡ τῶν ἐπισκόπων ψῆφος ἔῤῥωται μεταξὺ τῶν ἐπιλεξαμένων αὐτούς, καὶ ἔοικε ταῖς ψήφοις τῶν ὑπάρχων, ἀφ' ὧν ἐκκαλεῖσθαι οὐκ ἔξεστι· καὶ διάτ. ιγ', ὅτι βουλόμενος ὁ ἐνάγων, οὐ μὴν καὶ ἄκων, ἐνάγει παρὰ τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως τῷ οἰκονόμῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις αὐτοῦ κληρικοῖς, εἴτε πρὸς αὐτοὺς εἴτε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἔχει· καὶ ἡ κθ' διάτ., ὅτι μηδεὶς ἐκ πρώτης αἰτιάσθω κληρικὸν παρὰ τῷ πατριάρχῃ, ἀλλὰ παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ αὐτοῦ· εἰ δὲ

A [rebus ipsorum] propriis sive ecclesiasticis [iis instituatur. Similiter quod] clerici usque ad quinquaginta libras [auri] œconomum aut ecclesiæ defensorem, non autem alium, fidejussorem dent: et si res [eam quantitatem] excedat, pro residuo citra jusjurandum caveant.

Textus. Etenim leges atque canones clericum jurare prohibent. [Postremo vero, quod] in jus vocatus œconomus fidejussorem non det, et tum ipse tum clerici **239** pro monitione ac procuratoris institutione duos solidos, exsecutori dent, reliquosque sumptus parcius faciant. Et const. 32, ejusdem tit. ait: Quod episcopi, clerici, et monachi [ad extranea judicia] non traducantur, sed apud rectores provinciarum conveniantur: et Constantinopoli reperti, apud præfectos duntaxat judicio pulsentur, B ubi et honor ipsis servetur, et advocatos accipiant. Si vero in provinciis ob proprias res in jus vocentur, œconomos duntaxat aut ecclesiæ defensores fidejussores dent: apud præfectos autem de rebus pecuniariis conventi, aut vicarias fidejussiones præstent, aut sub facultatum suarum obligatione cautiones faciant. [Quod] de ecclesiasticis [rebus] solus œconomus conveniatur, quem ab episcopo ordinari oportet, atque [ille] Ecclesiæ defensorem fidejussorem præbeat. [Quod] in minoribus judiciis episcopi et clerici pro monitione exsecutoribus non amplius solido sportularum nomine dent. Si vero ab præfectorum ex sententia C ipsorum admoneantur in provincia, non amplius duobus solidis præbeant. Byzantii autem peregrinus clericus sportularum gratia tres aureos det, ob quantamcunque [summæ] quantitatem conventus fuerit. [Quod] exsecutor, qui cujusmodicunque clericum contumeliis affecerit, aut vexaverit, cingulo privetur, et supremo supplicio feriatur. [Quod denique] si qui sine justa causa ipsos lacessiisse videantur, [illi] ipsis omnes expensas, quas occasione illorum ab exordio litis subierint, reddant.

Textus. Const. 50, ejusdem tit. dicit, quod clerici recte in instrumentis fori præscriptioni renuntient. Generaliter enim cuique licet contemnere, quæ pro se [indulta sunt]. Et const. 2, tit. 4, ejusdem lib. quod si ante finem sententiæ clericus provo- D caverit, multam **240** quinquaginta librarum argenti in hoc adversus alios constitutam, ab ipso fiscus non accipiat, sed pauperibus eroget. Const. autem 7, ejusdem tit. quod in pecuniariis duntaxat [causis] inter consentientes, non autem etiam invitos efficaciter episcopus judicet. Et const. 8, quod episcoporum judicium ratum sit inter eos qui ipsos elegerint, ac simile sit præfectorum sententiis, a quibus provocare non licet. Et const. 13, quod actor volens, at non etiam invitus, apud episcopum Constantinopolis lite pulset œconomum, aut alios ejus clericos, sive adversus ipsos, sive adversus Ecclesiam [actionem] habeat. Et 29, constit. Nemo prima vice apud patriarcham, sed episcopum suum, clericum accusato; si vero suspectum illum habeat,

apud metropolitanum. Qui si quoque suspectus sit, oportet cum illo judicare loco totius synodi tres secundum ordinationis ordinem primores: et si judicatis non acquiescatur, [illius] tractus patriarcham advocari, atque tanquam ipse ab initio causam cognovisset, ejus judicatis obtemperari. Non enim patriarcharum sententiæ provocationem recipiunt. Idem etiam de iis qui episcopos in jus vocant [dicendum est].

Licet autem a patriarcha petere, ut per litteras suas controversiam episcopis transmittat, et [ille] pro sportulis non plus quam quatuor siliquas: clericus [vero] qui a patriarcha aut ad metropolitanum, aut ubi episcopus delegatus fuerit, mittitur, non plus quam sex solidos accipit: [idque] in cujusmodicunque causa et [summæ] quantitate. Audit etiam patriarcha provocationes [ab] episcopis aut metropolitanis, qui ex ipsius mandato judicarunt, [factas]. Qui vero contra hæc fecerit, quod amplius exactum est, [ejus] duplum dat, **241** hæcque [illi] a patriarcha aut metropolitano ecclesiastica pœna infligitur, ut extra ecclesiasticos catalogos ejiciatur. [Atque] hæc quidem, quando controversia ecclesiasticum statum concernit. At si civilis sit, non cogitur actor aut accusator hæc custodire: sed apud præsides movendæ [actionis] facultatem habet. Const. autem 4, ejusdem tit. Novellarum ait: Si quis adversus clericum actionem pecuniariam habeat, episcopum sub quo ille censetur, interpellato. Is non interveniente scriptura citra [ullos] sumptus judicato. Et si partes velint, sententia in litteras refertur. Verum si propter aliquam causam episcopus controversiam decidere non possit, tunc servatis clericis [suis] privilegiis apud [civiles] magistratus lis instituitur. At si de criminibus quæratur, et illis quidem civilibus, [civiles] magistratus et Byzantii et in provinciis judicant: [ut tamen] lis post contestationem duos menses non transcendat. Et si clericus pœna dignus [esse] videatur, prius per episcopum sacra dignitate nudatur, ac deinde legis manibus subjicitur. Sane si delictum ecclesiasticum sit, secundum canones, quos leges etiam sequuntur, episcopus judicato, nec cognitioni [civiles] magistratus [se] immiscento. Et const. 15, ejusdem tit. Qui (inquit) adversus monachum aliquem, aut consecratam virginem, aut mulierem monasterio mancipatam, [actionem] habet: ipsorum episcopum accedito. Is vero illum aut illam per præsules, apocrisiarios, aliosve [homines] probos honeste perducito, [causam] que considerato. Qui [civilis] magistratus [huic rei] se immiscere tentaverit, non admittitur, et una cum cohorte sua decem libris [auri] fisco [inferendis] multatur. Exsecutores vero in cancellos includuntur, et pro merito **242** castigantur, atque per episcopos de reliquo exsecutorum officio fungi prohibentur.

Scias vero, quod const. 2, ejusdem tit. 1, quæ harum omnium validissima est, utpote quæ posterius nata sit, dicat: Si quis episcopum aut cleri--

A πρὸς αὐτὸν ὑπόπτως ἔχει, παρὰ τῷ μητροπολίτῃ. Εἰ δὲ κἀκεῖνος ὕποπτός ἐστι, δεῖ συνδικάζειν αὐτῷ ἐκ προσώπου τῆς ὅλης συνόδου τρεῖς τοὺς κατὰ τὴν τάξιν τῆς χειροτονίας πρωτεύοντας· καὶ εἰ μὴ στερχθῇ τὰ κεκριμένα, τὸν τῆς διοικήσεως πατριάρχην ἐπικαλεῖσθαι, καὶ τοῖς παρ' αὐτοῦ κεκριμένοις ἐμμένειν, ὡς ἂν εἰ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸς ἐδίκασεν· οὐδὲ γὰρ ἐκκαλοῦνται αἱ τῶν πατριαρχῶν ψῆφοι· τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν τοῖς ἐπισκόποις ἐναγόντων.

Ἔξεστι δὲ παρὰ τῷ πατριάρχῃ αἰτιᾶσθαι, ἐφ' ᾧ διὰ γραμμάτων αὐτοῦ τὴν ὑπόθεσιν ἐπισκόπῳ παραπεμφθῆναι· καὶ οὐ πλέον τεσσάρων κερατίων ὑπὲρ σπορτούλων λαμβάνει ὁ παρὰ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου πεμπόμενος κληρικός· ἢ ἔνθα ὁ ἐπίσκοπος ὁ πεμφθεὶς εἴη, οὐ πλέον τῶν ἓξ λιτ. ἐφ' οἱᾳδήποτε
B αἰτίᾳ ἢ ποσότητι. Ὁ δὲ πατριάρχης ἀκροᾶται τῆς ἐκκλησίας τούτων ἐξ ἐπιτροπῆς αὐτοῦ δικασάντων ἐπισκόπων ἢ μητροπολιτῶν· ὁ παρὰ ταῦτα ποιῶν, διπλοῦν δίδωσι τὸ ὑπερπραχθὲν, καὶ γίνεται παρὰ τοῦ πατριάρχου ἢ τοῦ μητροπολίτου ὑπὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπιτίμιον, ἐκβαλλόμενος τῶν ἐκκλησιαστικῶν καταλόγων· ταῦτα μὲν ἔνθα πρὸς ἐκκλησιαστικὴν ὁρᾷ τὸ πρᾶγμα κατάστασιν· εἰ δὲ πολιτικὴ εἴη ἡ ἀμφισβήτησις, οὐκ ἀναγκάζεται ὁ ἐνάγων ἢ ὁ κατηγορῶν ταῦτα φυλάττειν, ἀλλ' ἄδειαν ἔχει παρὰ τοῖς ἄρχουσι κινεῖν· ἡ δὲ διάτ. δ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐάν τις ἔχῃ δίκην χρηματικὴν πρὸς κληρικὸν, ἐντυγχανέτω τῷ ἐπισκόπῳ ὑφ' ὃν τελεῖ ὁ εναγόμενος, καὶ ἀγράφως κρινέτω ἀζημίως· καὶ εἰ βούλονται τὰ μέρη, γίνεται ψῆφος ἔγγραφος.
C Εἰ δὲ κατά τινα πρόφασιν οὐ δύναται τεμεῖν τὴν ὑπόθεσιν ὁ ἐπίσκοπος, τότε παρὰ τοῖς ἄρχουσιν ἡ δίκη λέγεται, φυλαττομένων τοῖς κληρικοῖς τῶν προνομίων. Εἰ δὲ περὶ ἐγκλημάτων ζητεῖται, εἰ μὲν πολιτικῶν, οἱ ἄρχοντες δικάζουσιν ἐν τῷ Βυζαντίῳ καὶ ταῖς ἐπαρχίαις, τῆς δίκης μετὰ προκάταρξιν μὴ ὑπερβαινούσης δύο μῆνας· καὶ ἐὰν φανῇ ποινῆς ἄξιος ὁ κληρικὸς, πρότερον γυμνούσθω διὰ τοῦ ἐπισκόπου τῆς ἱερατικῆς ἀξίας, καὶ οὕτως ὑπὸ τὰς χεῖρας γινέσθω τοῦ νόμου· εἰ δὲ τὸ ἁμάρτημα ἐκκλησιαστικόν ἐστιν, ὁ ἐπίσκοπος κρινέτω κατὰ τοὺς κανόνας, οἷστισι καὶ οἱ νόμοι ἕπονται. Καὶ μὴ ἐπικοινωνείτωσαν οἱ ἄρχοντες τῇ ζητήσει· καὶ ἡ ιε' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι ὁ ἔχων πρός τινα τῶν ἀσκητῶν, ἢ παρθένων ἱερωμένων, ἢ γυναικῶν οὐσῶν
D ἐν μοναστηρίοις, τῷ ἐπισκόπῳ αὐτῶν προσίτω. Ὁ δὲ μετὰ σεμνότητος αὐτὸν ἢ αὐτὴν ἀγαγέτω διὰ τῶν ἡγουμένων, ἢ τῶν ἀποκρισιαρίων, ἢ ἑτέρων ἐπιεικῶς, καὶ σκοπείτω· ἄρχων δὲ πειρώμενος παρεμβαλεῖν ἑαυτὸν, διαδέχεται καὶ ζημιοῦται τῷ φίσκῳ ι' λίτρας, ἅμα τῇ αὐτοῦ τάξει· οἱ δὲ ἐκβιβασταὶ ἐγκλείονται εἰς τὸ κάγκελλον, καὶ προσηκόντως σωφρονίζονται, καὶ διὰ τῶν ἐπισκόπων κωλύονται τοῦ λοιποῦ ἐκβιβάζειν.

Γίνωσκε δὲ, ὅτι ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τούτων πασῶν ἰσχυροτέρα οὖσα, ὡς καὶ μεταγενεστέρα, φησὶν,ὅτι Ἐάν τις τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπι-

σκόπου ἢ κληρικοῦ κατηγορήσῃ ἐπὶ αἰτίᾳ δυναμένῃ A κατὰ τοὺς νόμους ἢ τοὺς κανόνας ἐμποδίσαι τῇ χειροτονίᾳ, ἐπεχέσθω αὕτη, καὶ ὁ μέλλων χειροτονεῖν ἐξεταζέτω τὴν αἰτίαν, παρόντος καὶ ἐπεξιόντος τοῦ κατηγόρου, ἢ ἀναβαλλομένου ἐπὶ τρεῖς μῆνας πληρῶσαι τὴν κατηγορίαν· καὶ εἰ μὲν ἀνεύθυνος φανῇ, χειροτονείσθω· εἰ δὲ ὑπεύθυνος, ἐμποδιζέσθω· ὁ δὲ κατήγορος μὴ ἀποδείξας ἢ ἀποφυγὼν, ἐκβάλλεται τῆς ἐπαρχίας ἐν ᾗ οἰκεῖ· τῆς δὲ χειροτονίας πρὸ ἐξετάσεως γινομένης, ὁ μὲν χειροτονηθεὶς ἐξωθεῖται· ὁ δὲ χειροτονήσας, ἐπὶ ἐνιαυτὸν τῆς λειτουργίας χωρίζεται, καὶ πᾶσα ἡ οὐσία αὐτοῦ τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ προσκυροῦται· τὰ αὐτά φησι καὶ ἡ ιζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐ μόνον ἐπὶ χειροτονίας ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ ἡγουμένων· διαλλάττει δὲ λέγουσα, ὅτι, Ὁ κατήγορος μὴ ἀποδείξας ἀλλ' B ἀποστὰς, εἰ μὲν κληρικός ἐστιν, ἐξωθεῖται τοῦ βαθμοῦ αὐτοῦ· εἰ δὲ λαϊκὸς, σωφρονίζεται· καὶ ὅτι γινομένης τῆς χειροτονίας πρὸ ζητήσεως, ὁ χειροτονήσας καὶ ὁ χειροτονηθεὶς τῆς ἱερωσύνης ἐξωθοῦνται. Ἡ δὲ αὐτὴ διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ὁ ἔχων δίκην πρὸς κληρικὸν, ἢ διακόνισσαν, ἢ μοναχὸν, ἢ μονάστριαν, ἢ ἀσκήτριαν, τῷ ἐπισκόπῳ αὐτοῦ προσίτω, κἀκεῖνος κρινέτω· καὶ ἐὰν ἐφησυχάσῃ μέρος ἑκάτερον, ὁ ἐκβιβασμὸς διὰ τοῦ ἄρχοντος γινέσθω. Εἰ δέ τις τῶν δικαζομένων εἴσω δέκα ἡμερῶν ἀντείποι, ὁ τῶν τόπων ἄρχων ἐξεταζέτω τὸ πρᾶγμα, καὶ ἢ βεβαιούτω τὴν ψῆφον καὶ ἐκβιβαζέτω, μὴ δυναμένου τοῦ δεύτερον ἐπὶ τούτῳ ἡττηθέντος, ἐκκαλεῖσθαι· ἐναντίως δὲ τῷ ἐπισκόπῳ τοῦ ἄρχοντος ψηφιζομένου, C ἡ τοῦ ἄρχοντος ψῆφος ὑπόκειται ἐκκλήτῳ, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀναφέρεται καὶ ἐξετάζεται· ἐὰν δὲ ἀπὸ κελεύσεως ἢ προστάξεως δικάσῃ ὁ ἐπίσκοπος, ἡ ἔκκλητος τὴν ψῆφον αὐτοῦ ἐπὶ τὸν παραπέμψαντα τὴν ὑπόθεσιν ἀναφέρει.

A cum qui ordinandus est, de causa [quapiam], quæ secundum leges aut canones ordinationem impedire possit, accuset, ipsa suspenditor : et qui ordinaturus erat præsente accusatore ac judicium urgente, aut ad tres menses accusationem adimplere differente, causam examinato : [et] si quidem [ille] insons apparuerit, ordinator : si vero sons, impeditor. Accusator autem qui [criminationem] non probaverit aut deseruerit, ejicitur provincia in qua habitat. Quod si ordinatio ante examinationem fiat, ordinatus [sacerdotio] expellitur : qui vero ordinavit, ad annum a ministerio arcetur, omnisque ejus substantia ipsius ecclesiæ applicatur. Eadem quoque dicit const. 17 ejusdem tit. [et quidem] non solum de ordinatione episcopi et cle- B rici, verum etiam præsulis monasterii. Variat autem dicens, quod accusator qui [crimen] non probaverit, sed destiterit, si clericus sit, suo gradu depellatur : si laicus, castigetur. Et quod, si ordinatio ante inquisitionem fiat, tam qui ordinavit, quam qui ordinatus est, sacerdotio depellatur. Eadem const. 2, tit. 1 Novellarum dicit : Qui contra clericum, vel diaconissam, vel monachum, vel monastriam, vel ascetriam, actionem habet, illorum episcopum adito : atque is judicato : et si utraque pars acquieverit, exsecutio per magistratum peragitor. Quod si quis litigatorum intra decem dies [judicatis] contradicat, locorum magistratus negotium examinato : et [si recte judicatum esse videat], sententiam confirmato et exsequitor : C **243** neque qui iterum in hoc victus fuerit, [amplius] provocandi potestatem habeto. Si vero magistratus contrario modo, atque episcopus, judicet, magistratus sententia provocationi obnoxia esto. atque secundum legem refertor, et examinator. Plane si ex jussione aut mandato episcopus judicet, provocatio sententiam ejus ad eum qui controversiam delegavit, referto.

Ἐὰν ἔγκλημα κινῆται κατά τινος τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν παρὰ ἐπισκόπῳ καὶ εὕροι τὴν ἀλήθειαν, ἐκβαλλέτω αὐτὸν τοῦ βαθμοῦ· καὶ τηνικαῦτα ὁ πρόσφορος δικαστὴς αὐτὸν συνεχέτω, καὶ τὴν δίκην νομίμως ἐξετάζων, ἐπιτιθέτω αὐτῇ πέρας· εἰ δὲ πρῶτον παρὰ τῷ ἄρχοντι κινηθῇ καὶ ἀποδειχθῇ, φανερούσθω τὰ ὑπομνήματα τῷ ἐπισκόπῳ· καὶ εἰ ἐξ αὐτῶν εὕροι τὸ πλημμέλημα, χωριζέτω αὐτὸν τοῦ βαθμοῦ, καὶ ὁ D δικαστὴς ἐπιφερέτω αὐτῷ νόμιμον ἐκδίκησιν· εἰ δέ γε μὴ νομίσοι ὁ ἐπίσκοπος, μὴ δικαίως συστῆναι τὰ πεπραγμένα, γινέσθω ὁ κατηγορηθεὶς ὑπὸ νόμιμον ἀσφάλειαν, μὴ ἐξωθούμενος τοῦ ἰδίου βαθμοῦ, ἕως ἂν ἡ βασιλεία τῆς ὑποθέσεως ἐν εἰδήσει διὰ τοῦ ἐπισκόπου καὶ τοῦ ἄρχοντος γινομένη, κελεύσῃ τὸ φαινόμενον αὐτῇ· ἐὰν ὁ ἐπίσκοπος ὑπερτίθηται ἐπὶ τοῖς χρηματικοῖς δικάσαι, ἄδειαν ἔχει ὁ ἐνάγων προσιέναι τῷ ἄρχοντι· ὁ δὲ αἰτιαθεὶς οὐ δίδωσιν ἐγγυητὴν, ἀλλ' ὁμολογίαν ποιεῖ ἐνυπόθηκον ἄνευ ὅρκου· ἐπὶ μὲν τοῖς ἐγκληματικοῖς, ὑπὸ τὴν νόμιμον ἀσφάλειαν τὸ κατηγορούμενον πρόσωπον γίνεται· ἐπὶ δὲ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς, ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τοὺς κανόνας σκοπεῖ, τοῦ ἄρχοντος μηδεμίαν ἔχοντος μετουσίαν.

[At] si crimen contra dictorum quempiam moveatur, si quidem apud episcopum, [is]que veritatem deprehendat, gradu ipsum dejicito : ac tunc competens judex eum comprehendito, et legitime causam examinans illi finem imponito. Si vero primum apud [civilem] magistratum [crimen] motum atque comprobatum fuerit, episcopo actorum D monumenta exhibentor : qui si ex illis delictum deprehendat, reum a gradu separato, ac illi judex legitimam vindictam inferto. Verum si episcopus putaverit acta non juste constitisse, accusatus, donec imperatoria majestas ab episcopo et judice de causa certior facta, quod justum ipsi videbitur, jubeat : a suo gradu non depulsus, sub legitima fidejussione constituitor. [Proinde] si in pecuniariis judiciis [judicare] episcopus differat, actor [civilem] magistratum adeundi facultatem habeto ; reus autem fidejussorem non dato, sed absque jurejurando pignoratitiam cautionem facito. In criminalibus vero sub legitima cautione persona quæ accusatur, constituitor. In ecclesiasticis autem episcopus [civili] magistratu nullam communionem habente, se-

cundum canones dijudicato. Episcopi ejusdem synodi inter se [actionem] habentes, apud metropolitanum suum et alios ejusdem synodi episcopos litiganto : et nisi utraque pars [judicatis] **244** insistat, ipsorum patriarcha [causam] cognoscito : ac nulli contradicendi illis quæ ab illo statuuntur, potestas esto. Si clericus adversus episcopum suum actionem movere velit, idem esto. Cum autem contra metropolitanum interpellatio instituitur, patriarcha ipsius similiter cognoscito. Episcopus litigans neque fidejussiones dato, neque confessionem facito. Œconomi, ptochotrophi, nosocomi. et similes suo episcopo subsunto : et quod ipsos debere patuerit, exiguntor : neque ante exactionem ad aliud judicium recedendi potestatem habento. At si post exactionem injuria se affectos esse existimaverint, si quidem episcopus judicavit, metropolitanus [rem] examinato; si vero metropolitanus, patriarcha cognoscito. Quod si quis prædictorum ante rationum confectionem et exactionem mortuus fuerit, hæredes ejus obnoxii sunto.

A 'Επίσκοποι τῆς αὐτῆς συνόδου πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, παρὰ τῷ μητροπολίτῃ αὐτῶν, καὶ ἑτέροις ἐπισκόποις τῆς αὐτῆς συνόδου δικάζονται· καὶ εἰ μὴ μέρος ἑκάτερον ἐμμένοι, ὁ πατριάρχης αὐτῶν σκοπεῖ, οὐδενὸς τοῖς παρ' αὐτοῦ τυπουμένοις δυναμένου ἀντιλέγειν· τὸ αὐτό ἐστι κἂν κληρικὸς κατὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτοῦ προσέλθοι· προσελεύσεως δὲ κατὰ μητροπολίτου γινομένης, ὁ πατριάρχης αὐτοῦ ὁμοίως σκοπεῖ· ἐπίσκοπος δικαζόμενος, οὔτε ἐγγύας δίδωσιν οὔτε ὁμολογίαν ποιεῖ· οἱ οἰκονόμοι καὶ πτωχοτρόφοι καὶ νοσοκόμοι καὶ οἱ τοιοῦτοι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ ὑπόκεινται· καὶ τὸ φαινόμενον ἐποφείλειν αὐτοὺς, ἀπαιτοῦνται, μὴ δυνάμενοι πρὸ τῆς ἀπαιτήσεως, εἰς ἄλλο δικαστήριον ἀναχωρεῖν, ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀπαίτησιν ἐὰν νομίσωσι βεβλάφθαι· εἰ μὲν ἐπίσκοπός B ἐστιν ὁ κρίνας, ὁ μητροπολίτης ἐξετάζει· εἰ δὲ μητροπολίτης ἔκρινεν, ὁ πατριάρχης σκοπεῖ· εἰ δὲ πρὸ τῆς τῶν λογισμῶν ποιήσεως καὶ τῆς ἀπαιτήσεως τελευτήσει τις τῶν εἰρημένων, οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ ὑπόκεινται.

Textus. Similiter lib. I, const. 41, quæ ait : Quod unoquoque anno œconomus rationem administrationis suæ reddat episcopo. Constit. vero 24, tit. 2, ejusdem libri dicit, quod œconomos urbis Constantinopolitanæ singulis, aut summum alternis mensibus apud arcarios rationes conficere oporteat, alioquive periclitentur.

'Ομοίως βιβλ. α' τίτ. α' διάτ. μα', ἥτις φησὶν, ὅτι, Κατ' ἐνιαυτὸν ὁ οἰκονόμος τὸν λόγον τῆς αὐτοῦ διοικήσεως παρατίθεται τῷ ἐπισκόπῳ· ἡ δὲ κβ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. λέγει, ὅτι Δεῖ τοὺς οἰκονόμους Κωνσταντινουπόλεως, κατὰ μῆνα ἢ τὸ μήκιστον ὑπὲρ δύο, λογοποιεῖν πρὸς τοὺς ἀρκαρίους, ἐπεὶ κινδυνεύουσιν ἐξ ἐπαρχίας.

Qui episcopus aut clericus ex provincia Constantinopoli ab adversariis invenitur, apud prætoriorum præfectos solummodo, aut eum qui ab imperatoria majestate [ad hoc] designatur, [se] tuebitur : extra quam si in provincia lis cœpta fuerit, tunc enim illic impletur. Religiosi ecclesiarum apocrisiarii pro episcopis aut clericis propter publicum privatumve debitum non conveniuntur aut exiguntur : nisi si ex mandatis episcoporum aut œconomorum aliquos [ipsi] conveniant. Tunc enim ab iisdem [et iis] solis actiones suscipiunt. [Sed] etsi dum [in judicio] respondent, se obnoxios reddiderint, [etiam] **245** inde exsistentes actiones excipiunt. Episcopi et clerici per causam legationis [aut ordinationis peregre agentes, non conveniuntur donec reversi fuerint : [ut tamen] qui ipsos obnoxios habent, ex absentia ipsorum circa longi temporis præscriptionem non lædantur.

'Εν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμενος ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς τοῖς ἐνάγουσι, παρὰ μόνῳ τῷ ἐπάρχῳ τῶν C πραιτωρίων, ἢ τῷ παρὰ τῆς βασιλείας ἀφοριζομένῳ, ἀπολογεῖται· εἰ μὴ ἐπὶ χώρας ἤρχθη ἡ ὑπόθεσις, τότε γὰρ ἐκεῖ πληροῦται· οἱ τῶν 'Εκκλησιῶν εὐλαβεῖς ἀποκρισιάριοι, οὐκ ἐνάγονται ἢ ἀπαιτοῦνται ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν 'Εκκλησιῶν, χάριν δημοσίου ἢ ἰδιωτικοῦ χρέους, εἰ μὴ ἐξ ἐντολῶν τῶν ἐπισκόπων ἢ τῶν οἰκονόμων ἐνάγουσί τι· τότε γὰρ μόνων αὐτῶν τὰς ἐναγωγὰς ὑποδέχονται· εἰ δὲ καὶ ἐνόχους ἑαυτοὺς καταστήσουσιν ἐν τῷ ποιεῖν τὰς ἀποκρίσεις δέχονται τὰς περὶ τούτων ἐναγωγάς· οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ διὰ πρεσβείαν ἢ χειροτονίαν ἀποδημοῦντες, οὐκ ἐνάγονται μέχρις ἂν ὑποστρέψωσι, μὴ βλαπτομένων τῶν ἐχόντων αὐτοὺς ὑπευθύνους, ἐκ τῆς αὐτῶν ἀπολείψεως περὶ χρονίαν παραγραφήν.

Citationes atque exsecutiones clericis, monachis, ascetriis et ascetis, in pecuniariis [causis sive] publicis [sive] privatis reverenter inferuntor. Nulla monastria vel ascetria e monasterio abstrahitor : sed per procuratorem causam dicito. Monachus proprias aut monasterii [causas] sive per se, sive per procuratorem agit. Si vero contra hæc fiat, judex cingulo denudatur, et quinque libras [auri rebus principis] privatis dat : exsecutor autem tormentis subditur, et in exsilium mittitur : [idque] cura episcopi, qui etiam magistratu ultionem [irrogare] differente, [id ad principem] refert. Pro citatione pecuniaria vel criminali hujusmodi personæ

D Αἱ ὑπομνήσεις καὶ οἱ ἐκβιβασμοὶ μετὰ τιμῆς προσαγέσθωσαν τοῖς κληρικοῖς καὶ μοναχοῖς καὶ ἀσκητρίαις καὶ ἀσκητηρίοις, ἐπὶ τοῖς χρηματικοῖς ἰδιωτικοῖς καὶ δημοσίοις· καὶ μονάστρια μὲν ἢ ἀσκήτρια τοῦ μοναστηρίου μὴ ἀφελκέσθω, ἀλλὰ δι' ἐντολέως κρινέσθω· ὁ δὲ μοναχὸς τὰς ἰδίας ἢ τὰς τοῦ μοναστηρίου, εἴτε δι' ἑαυτοῦ εἴτε δι' ἐντολέως θέλει· εἰ δὲ παρὰ ταῦτα γένηται, ὁ δικαστὴς ἀποζώννυται, καὶ ε' λίτρας τοῖς πριβάτοις δίδωσι· καὶ ὁ ἐκβιβαστὴς βασανίζεται καὶ ἐξορίζεται προνοίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, ὅστις καὶ ἀναφέρει, τοῦ ἄρχοντος ὑπερτιθεμένου τὴν ἐκδίκησιν· ὑπὲρ δὲ ὑπομνήσεως, τὰ τοιαῦτα πρόσωπα χρηματικῆς ἢ ἐκκλησιαστικῆς

αἰτίας, ἔν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ ὁπουδήποτε, οὐ πλέον δ' κερατίων διδόασιν· εἰ δὲ κατὰ βασιλικὴν κέλευσιν, ἢ παρὰ ἄρχοντος ἢ πατριάρχου, σταλῇ τὶς εἰς ὑπόμνησιν αὐτῶν, οὐ πλέον λήψεται ἑνὸς νομίσματος· εἰ δὲ πολλὰ τοιαῦτα πρόσωπα ἐπὶ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ αἰτίᾳ ὑπομνησθῶσιν, ἑνὸς μόνου προσώπου διδόασιν· ἐπίσκοπος ὑπὲρ τῶν ἰδίων πραγμάτων ἐναγόμενος δίδωσι σπόρτουλα, ὑπὲρ δὲ τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ μὴ ὀχλείσθω, ἀλλ' ὁ οἰκονόμος ἢ ὁ ἐπὶ τούτῳ προβαλλόμενος· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα σπόρτουλα λαβὼν, τὸ διπλοῦν ἀναδίδωσι, καὶ ὑπὸ στρατείαν μὲν ὢν ἀποζώννυται, κληρικὸς δὲ καθαιρεῖται· ἐπίσκοπος οὔτε ἐπὶ χρηματικῇ οὔτε ἐγκληματικῇ δίκῃ, χωρὶς κελεύσεως βασιλικῆς, διάγεται ἢ παρίσταται· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα προστάξας ἐγγράφως ἢ ἀγράφως, ἀποζώννυται, καὶ κ' λίτρας ζημιοῦται τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ ὁ ἐκβιβαστὴς ἀποζώννυται, καὶ βασανιζόμενος ἐξορίζεται· καὶ ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ἐπισκόπου κατηγορουμένου, ὁ μητροπολίτης κρίνει· εἰ δὲ μητροπολίτης κατηγορεῖται, ὁ πατριάρχης αὐτοῦ σκοπεῖ· εἰ δὲ κληρικὸς ἢ μοναχὸς, ὁ ἐπίσκοπος αὐτοῦ· καὶ ὁ πταίσας, κανονικῶς σωφρονίζεται τῷ κρίματι τοῦ ἐξετάζοντος· ἡ δὲ περὶ τοποτηρητῶν ρλ' νεαρὰ λέγει, ὅτι μονάστρια, διὰ οὐδεμίαν ἀγωγὴν, ἐκ τοῦ ἰδίου μοναστηρίου ἕλκεται.

ΚΕΦΑΛ. Β'.— *Πόσοι καὶ τίνες καταμαρτυροῦσιν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν;*

Ἀποστόλων κανὼν οε'.

οε'. Εἰς μαρτυρίαν τὴν κατὰ ἐπισκόπου, αἱρετικὸν μὴ προσδέχεσθαι, ἀλλὰ μηδὲ πιστὸν ἕνα· *ἐπὶ στόματος γὰρ δύο ἢ τριῶν μαρτύρων σταθήσεται πᾶν ῥῆμα.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κ' νθ' ρλα'.

Περὶ πρεσβυτέρων καὶ κληρικῶν κατηγορουμένων.

κ'. Ἐὰν δὲ πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι κατηγορηθῶσι, κ. τ. λ.

Περὶ τοῦ κληρικοὺς, χάριν διαγνώσεως τῆς οἰκείας αὐτῶν κρίσεως, μὴ ἀναγκάζεσθαι δημοσίως μαρτυρεῖν.

νθ'. Δεῖ αἰτῆσαι ἔτι μὴν ἵνα ὁρίσαι καταξιώσωσιν, ὥστε ἐάν τινες ἐν Ἐκκλησίᾳ οἱανδήποτε αἰτίαν ἀποστολικῷ δικαίῳ τῷ ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπικειμένῳ γυμνάσαι θελήσωσι, καὶ ἴσως ἡ τομὴ τῶν κληρικῶν τῷ ἑνὶ μέρει ἀπαρέσοι, μὴ ἐξεῖναι πρὸς δικαστήριον εἰς μαρτυρίαν προκαλεῖσθαι τὸν κληρικὸν ἐκεῖνον, τὸν πρότερον τὸ αὐτὸ πρᾶγμα σκοπήσαντα ἢ καὶ σκοπουμένῳ παρατυχόντα· καὶ ἵνα μηδὲ προσώπῳ τις προσήκων ἐκκλησιαστικῷ, ἐναχθείη περὶ τοῦ ὀφείλειν μαρτυρεῖν.

Τίνας δεῖ προσδέχεσθαι εἰς μαρτυρίαν.

ρλα'. Μάρτυρας δὲ πρὸς μαρτυρίαν μὴ προσδέχεσθαι

A Constantinopoli, atque alibicunque, non ultra quatuor siliquas dant. Quod si quis imperiali jussione aut a magistratu, aut a patriarcha ad citandos illos missus fuerit, non ultra unum solidum capiet. Quin si multæ istiusmodi personæ in una eademque causa citentur, unius tantum personæ [sportulas] dant. Episcopus rerum suarum nomine in jus vocatus, dat sportulas : sed pro rebus Ecclesiæ suæ ne inquietatur [quidem], sed œconomus, quive ad id designatus est. Qui vero contra hæc sportulas ceperit, duplum reddit : et si in militia [quapiam] sit, cingulo privatur : si clericus, deponitur. Episcopus neque propter pecuniariam neque propter criminalem causam, citra imperatoriam jussionem, ducitur aut sistitur. Qui vero contra B hoc aut per scripturam aut citra scripturam jusserit, **246** et cingulo spoliatur, et viginti libris Ecclesiæ episcopi [applicandis] multatur : exsecutor autem cingulo denudatur, et tormentis subditus exsulare jubetur. Et const. 17, tit. 1 Novellarum : Cum episcopus [inquit] accusatur, metropolitanus judicat. Si vero metropolitanus accusetur, ipsius patriarcha cognoscit. Sed si clericus aut monachus, ejus episcopus. Qui autem deliquit, judicio ejus qui [causam] examinat, secundum canones castigatur. Porro novella 134, de vicariis dicit, quod monastria per nullam actionem e suo monasterio trahatur.

CAP. II. — *Quot vel quinam dicere testimonium*
C *queant adversus episcopos aut clericos.*

Apostolorum canon 75.

75 [74]. In testimonium adversus episcopum hæreticus ne admittatur ; sed nec unus solus fidelis : *In ore enim duorum vel trium testium stabit omne verbum.*

Concilii Carthaginensis canones 20, 59, 131.

De presbyteris et clericis accusatis.

20. Si presbyteri et diaconi, etc, *ut pag.* 706.

Ut clerici de judicii sui cognitione non cogantur in publico dicere testimonium (91).

59. Petendum ** etiam, ut statuere dignentur,
D ut si qui forte in ecclesia quamlibet causam jure apostolico ecclesiis imposito agere voluerint, et fortasse decisum [*ms.* decisio] clericorum uni parti displicuerit; non liceat clericum in judicium ad testimonium devocari **247** eum, qui cognitor vel præsens fuerit : et [*ms.* ut] nulla ad testimonium dicendum ecclesiastici cujuslibet persona pulsetur.

Qui ad testimonium admittendi.

131. Testes autem ad testimonium non admit-

** Conc. Carthag. v, cap. 13. Afric. c. 6.

(91) Al. *De clericis ad testimonium non pulsandis.*

tendos [21], qui nec ad accusationem admitti præcepti sunt, vel etiam quos ipse accusator de sua domo produxerit. Ad testimonium autem intra annos 14 ætatis suæ non admittantur.

Textus. Quales esse oporteat qui in judicio testimonium dicunt, docet tit. 5, lib. XXII, et tit. 20, lib. IV, Cod. et novella 90 de testibus. Const. autem 9 ejusdem 20 tit. ait, quod unus solus non audiatur, etiamsi honore præfulgeat. Hæreticus autem omnino contra orthodoxum non dicit testimonium, nisi propter curialem statum orthodoxus in jus vocétur : ut [tradit] lib. I, Cod. tit. 5, const. 25, et novella, de decurionibus et cohortalibus hæreticis, 45, quæ relata est inter paratitla tit. 3 Novellarum.

A τοὺς μηδὲ πρὸς κατηγορίαν εἰσδεχθῆναι παραγγελθέντας, ἢ ἔτι μὴν οὓς αὐτὸς ὁ κατήγορος οἴκος ἐκ τοῦ ἰδίου οἴκου προκομίσει· μαρτυρία δὲ ἐντὸς χεἰρας ἐνιαυτῶν ιδ' μὴ προσδεχθείη.

Ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς ἐν δίκῃ μαρτυροῦντας, διδάσκει ὁ ε' τίτ. τοῦ κβ' βιβλ. καὶ ὁ κ' τίτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ κώδ. καὶ ἡ περὶ μαρτύρων νεαρά· ἡ δὲ θ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ κ' τίτ. φησὶν, ὅτι εἷς μόνος οὐκ ἀκούεται, κἂν μέγας εἴη ἀξιωματικός· αἱρετικὸς δὲ καθόλου οὐ καταμαρτυρεῖ ὀρθοδόξου, εἰ μὴ περὶ βουλευτικῆς καταστάσεως ὁ ὀρθόδοξος ἐνάγηται, ὡς βιβλ. α' τοῦ κώδ. τίτ. ε' διάτ. κα' καὶ ἐν τῇ περὶ βουλευτῶν καὶ ταξεωτῶν αἱρετικῶν με' νεαρᾷ, ἥτις ἀνήνεκται ἐν τοῖς παρατίτλοις τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν.

CAP. III. — *Quid vero si quis de criminibus multis clericum accusans, primum ex his demonstrare nequeat?*

B ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Ἐὰν τις ἐπὶ πολλοῖς ἐγκλήμασι κληρικοῦ κατηγορήσας, μὴ ἀποδείξῃ τὸ προτεθὲν πρῶτον κεφάλαιον.*

Concilii Cathaginensis canon 130.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρλ'.

Ut qui unum crimen non probaverit ad alterum admitti non debeat.

Ἵνα ὁ περὶ ἑνὸς ἐγκλήματος ἀποδεῖξαι μὴ δυνάμενος, πρὸς ἕτερον μὴ εἰσδεχθῇ.

Item placuit ut quotiescunque, etc., *ut pag.* 707.

Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα ὁσαχισδήποτε, κ. τ. λ.

248 CAP. IV. — *De iis qui propriis non obediunt episcopis. Et de episcopis, qui hominem a proprio episcopo pulsum vel excommunicatum recipiunt.*

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τῶν μὴ πειθαρχούντων τοῖς οἰκείοις ἐπισκόποις· καὶ περὶ ἐπισκόπου δεχομένου τὸν ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἐκβληθέντα ἢ ἀπὸ κοινωνίας γενόμενον.*

Concilii Antiocheni canon 6.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ς'.

Si quis a proprio episcopo fuit excommunicatus, ne prius ab aliis suscipiatur, quam fuerit a proprio episcopo susceptus, vel facta synodo accedens se defenderit, et persuasa synodo aliam sententiam retulerit. Idem autem decretum adversus laicos, et presbyteros, et diaconos, et eos qui sunt in cleri catalogo observetur.

Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέ- C γονε, μὴ πρότερον αὐτὸν παρ' ἑτέρων δεχθῆναι, εἰ μὴ ὑπ' αὐτοῦ παραδεχθείη τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἢ συνόδου γενομένης ἀπαντήσας ἀπολογήσεται· πείσας τε τὴν σύνοδον, καταδέξοιτο ἑτέραν ἀπόφασιν· ὁ αὐτὸς δὲ ὅρος ἐπὶ λαϊκῶν καὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῷ κλήρῳ καταλεγομένων κρατείτω.

Concilii Carthaginensis canones 9, 29, 79, 132.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν θ' κθ' ξβ' οθ' ρκβ'.

De his qui merito facinorum suorum ab ecclesiæ congregatione pelluntur.

Περὶ τῶν κατ' ἀξίαν τῶν οἰκείων ἀτοπημάτων ἐκ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συλλόγου ἐκβαλλομένων.

9. Augustinus episcopus [22], legatus provinciæ Numidiæ, dixit : Hoc statuere dignamini, ut si qui forte merito facinorum suorum ab Ecclesia pulsi [*ms.* expulsi] sunt, et sive ab aliquo episcopo vel presbytero fuerint in communionem suscepti, etiam ipse pari cum eis crimine teneatur obnoxius (92) refugientes (93) sui episcopi regulare judicium. Ab universis episcopis dictum est : Omnibus placet.

θ'. Αὐγουστῖνος ἐπίσκοπος τοποτηρητὴς τῆς Νουμηδικῆς χώρας εἶπεν· Τοῦτο ὁρίσαι καταξιώσατε, ὥστε τοὺς ἀξίως τῶν οἰκείων ἐγκλημάτων ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας διωχθέντας, ἐάν τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτε- D ρος δέξηται εἰς κοινωνίαν, καὶ αὐτὸς ἔτι μὴν τῷ ἴσῳ ἐγκλήματι ὑπεύθυνος γένηται, ἅμα τοῖς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου τὴν κανονικὴν ψῆφον ἀποφυγοῦσιν.

Si quis excommunicatus ante audientiam communicare præsumpserit, ipse in se damnationem protulit.

Εἴ τις ἀπὸ κοινωνίας ὢν, πρὸ τοῦ ἀκουσθῆναι, κοινωνῆσαι τολμήσοι, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν καταδίκην προήγαγεν.

29. Item (94) placuit universo concilio, ut qui

κθ'. Ὁμοίως ἤρεσε σὺν πάσῃ τῇ συνόδῳ, ἵνα ὁ διὰ

[21] Conc. Carth. VII, cap. 4; Afric. c. 98. [22] Carth. II, cap. 7.

(92) Ms. « ipsi pari . . . . teneantur obnoxii. »

(93) Burchardus et Ivo, *refugientibus*, Gratianus, *refugiens.*

(94) II, quæst. 3, cap. 9, ubi citatur sub nomine concilii Africani : sed non reperitur nisi in codice canonum, et refertur in V synodo sessione 7, in epist. Vigilii papæ. — Est e concilio Hipponiregiensi tit. 3 (pro quarto) apud Ferrandum cap. 54. In codice P. Pithæi, et in Collectione canonum ms. collegii Paris. sic legitur : « Pierio, et Ardabore coss. Octavo Cal. Octobris in Basilica Leontina : Placuit universo concilio, » etc., ubi Hipponensis basilica designatur : sed et consules anni 427, ut quidem Fasti notant.

ῥᾳθυμίαν αὐτοῦ ἀπὸ κοινωνίας γενόμενος, εἴτε A ἐπίσκοπος, εἴτε οἱοσδήποτε κληρικὸς, ἐὰν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀκοινωνησίας αὐτοῦ, πρὸ τοῦ ἀκουσθῆναι, εἰς κοινωνίαν τολμήσοι, αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ τὴν ψῆφον τῆς καταδίκης ἐξενηνοχέναι κριθῇ.

Περὶ τῶν καταδικαζομένων κληρικῶν.

ξβ'. Κἀκεῖνο δεῖ αἰτῆσαι ἵνα ὁρίσαι καταξιώσωσιν, ὥστε κληρικὸν οἱασδήποτε τιμῆς τυγχάνοντα, ἐπὶ οἱῳδήποτε ἐγκλήματι τῇ τῶν ἐπισκόπων κρίσει καταδικασθέντα, μὴ ἐξεῖναι τὸν αὐτὸν, εἴτε παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἧς ὑπῆρχεν, εἴτε παρὰ οἱουδήποτε ἀνθρώπου, διεκδικεῖσθαι· ποινῆς ἐπὶ τούτῳ παρατεθείσης, ζημίας χρημάτων τε καὶ τιμῆς· ὅπως μηδὲ κεῖραν μηδὲ φύσιν ἀπολογητέαν εἶναι κελεύωσιν.

οθ'. *Περὶ τῶν μὴ φροντιζόντων κληρικῶν ἐντὸς* B *ἐνιαυτοῦ πρᾶξαι τὸ ἴδιον πρᾶγμα.*

Πάλιν ὡρίσθη ἵνα ὁσάκις κληρικῶν ἐλεγχθέντων, καὶ καταθεμένων τινὰ ἐγκλήματα, εἴτε διὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ὄνειδος, εἴτε διὰ τὴν αἰδεσιμότητα, ὧν χάριν τούτοις φειδὼ γίνεται, εἴτε διὰ τὴν ἀλαζόνα τῶν αἱρετικῶν καὶ ἐθνικῶν ἐπιγαυρίασιν, ἐὰν ὡς εἰκὸς ἐπαγωνίσασθαι τῷ ἰδίῳ πράγματι, καὶ τῆς ἰδίας ἀβλαβείας φροντίσαι θελήσωσιν, ἐντὸς ἀκοινωνησίας ἐνιαυτοῦ τοῦτο ποιήσωσιν· ἐὰν δὲ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ τὸ πρᾶγμα αὐτῶν καθάραι καταφρονήσωσι, μηδεμία τούτων τοῦ λοιποῦ φωνὴ παντελῶς προσδεχθείη.

Ὅτι οὐκ ὀφείλει τῶν ἐπιλεγομένων δικαστῶν ἡ γνώμη ἐξουθενεῖσθαι.

ρκβ'. Κατὰ δὲ τῶν δικαστῶν τῶν κατὰ κοινὴν συναίνεσιν ἐπιλεγέντων, μὴ ἐξεῖναι ἐκκαλεῖσθαι, ὅστις δὲ C δήποτε ἀποδειχθείη διὰ μονοτονίαν μὴ θέλειν τοῖς δικασταῖς πειθαρχῆσαι· τοῦτο γινώσκων ὁ τῆς πρώτης καθέδρας ἐπίσκοπος, δώσει γράμματα, ὥστε μηδένα τῶν ἐπισκόπων αὐτῷ κοινωνῆσαι, ἕως οὗ πειθαρχῇ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ δικῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν οδ'.

οδ. Ἐπίσκοπον κατηγορηθέντα, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιδ' ιε'.

ιδ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπί τισιν ἐγκλήμασι κρίνοι, ἔπειτα συμβαίη περὶ αὐτοῦ διαφωνεῖν τοὺς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους, τῶν μὲν ἀθῷον αὐτὸν κρινόμενον D ἀποφαινόντων, τῶν δὲ ἔνοχον, ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς πάσης ἀμφισβητήσεως ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τὸν τῆς μητροπόλεως ἐπίσκοπον, ἀπὸ τῆς πλησιοχώρου ἐπαρχίας μετακαλεῖσθαι ἑτέρους τινὰς τοὺς ἐπικρινοῦντας καὶ τὴν ἀμφισβήτησιν διαλύσοντας, τοῦ βεβαιῶσαι σὺν τοῖς ἐκ τῆς ἐπαρχίας τὸ παριστάμενον.

ιε'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπί τισιν ἐγκλήμασι κατηγορηθεὶς, κριθείη ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπι-

excommunicatus fuerit pro suo neglectu, sive episcopus, sive quilibet clericus, et tempore excommunicationis **249** suæ ante audientiam communionem præsumpserit, ipse in se damnationis judicetur protulisse sententiam.

De clericis damnatis.

62. Et illud [23] petendum, ut statuere dignentur, ut si quis cujuslibet honoris clericus judicio episcoporum quocunque crimine fuerit damnatus, non liceat eum sive ab Ecclesiis quibus præfuit, sive a quolibet homine defensari, interposita pœna damni, pecuniæ, atque honoris, quo nec ætatem, nec sexum excusandum esse præcipiant.

De clericis qui intra annum causam suam agere non procurarint.

79. Rursus constitutum est,[24] (95), ut quoties clericis convictis et confessis in aliquo crimine, vel propter eorum, quorum verecundiæ parcitur, vel propter Ecclesiæ opprobrium, aut insolentem insultationem hæreticorum atque gentilium, si forte causæ suæ adesse voluerint, et innocentiam suam asserere, intra annum excommunicationis hoc faciant: si vero intra annum causam suam purgare contempserint, nulla eorum vox postea penitus audiatur.

Quod electorum judicum sententia sperni non debeat.

122. A judicibus autem [25], quos communis consensus elegerit, non liceat provocare. Et quisquis provocatus repertus fuerit per contumaciam nolle obtemperare judicibus, cum hoc primæ sedis episcopo fuerit probatum, det litteras, ut nullus ei communicet episcoporum, donec obtemperet.

250 CAP. V. — *De episcoporum et clericorum judiciis.*

Apostolorum canon 74.

74 [73.] Episcopum a viris fide, etc., *ut pag.* 698.

Concilii Antiocheni canones 14, 15.

14. Si quis episcopus ob aliqua crimina judicetur, deinde contingat episcopos, qui sunt in provincia, de eo dissentire, illis quidem eum, de quo fertur sententia, innocentem pronuntiantibus, his vero reum: pro tota componenda controversia visum est sanctæ synodo, ut metropolitanus episcopus ex propinqua provincia alios evocet judicaturos, et controversiam decisuros, et cum provincialibus quod probatum fuerit, confirmet.

15. Si quis episcopus aliquorum criminum accusatus, fuerit ab omnibus provinciæ episcopis con-

[23] Conc. Carthag. cap. 2; Afric. c. 29. [24] Conc. Carthag. v, c. 12; Afric. c. 46. [25] Conc. Milevit. ii, cap. 24; Afric. c. 89.

(95) Consule Hincmarum in epist. 54, tom. II, pag. 821. Capitulare Benedicti lib. v, cap. 37, et lib. vii, cap. 43: « Manifestum est confiteri cum de crimine, qui indulto et delegato judicio purgandi se occasione non utitur. » Item Gratianus, 10, III, quæst. 9, Decernimus, etc.

demnatus, et omnes unam consentientem adversus eum sententiam tulerint, is ne amplius ab aliis judicetur, sed provinciæ episcoporum firma maneat sententia.

Concilii Chalcedonensis canon 9, 17.

9. Si quis clericus habet cum clerico litem, etc., *ut pag.* 702.

17. Quæ sunt in unaquaque provincia rurales parochias, etc., *ut pag.* 650.

Concilii Sardicensis canones 3, 5, 14.

3. Osius episcopus dixit : Hoc quoque necessario est adjiciendum, etc., *ut pag.* 471.

5. Osius episcopus dixit : Placuit, ut si quis episcopus delatus fuerit, etc., *ut pag.* 471.

251 Responderunt episcopi : Quæ dicta sunt placuerunt.

14. Osius episcopus dixit : Quod autem me undequaque movet, reticere non debeo. Si inveniatur quis episcopus ad iram propensus (quod quidem ab ejusmodi homine abesse debet) et adversus presbyterum vel diaconum cito commotus, eum Ecclesia ejicere voluerit; providendum est ne is repente condemnetur, et communione privetur.

Omnes episcopi dixerunt : Qui ejicitur, potestatem habet confugiendi ad episcopum metropolis ejusdem provinciæ : si autem metropolitanus abest, ad finitimum concurrendi, et rogandi ut suum negotium accurate examinetur. Neque enim non sunt aures præbendæ iis qui rogant. Ille quoque episcopus, qui jure vel injuria eum expulit, æquo animo ferre debet ut rei fiat examinatio, et vel ejus confirmetur sententia, vel corrigatur. Priusquam autem diligenter et ex fide singula examinata fuerint, qui communionem non habet, non debet ante rei cognitionem sibi communionem arrogare. Si autem clerici aliqui convenerint, et ejus superbiam et arrogantiam viderint; quia non convenit contumeliam vel injustam expostulationem pati, acerbioribus et gravioribus verbis eum debent corrigere, ut ei qui jubet quæ decent, inserviant et obediant. Sicut enim debet episcopus ministris sinceram dilectionem et affectum præbere; eodem modo et subjecti debent episcopis non fraudulenter ministerium et obsequium exhibere.

252 *Concilii Carthaginensis canones* 15, 28, 120, 121.

De diversis ordinibus Ecclesiæ servientibus, etc., *ut pag.* 703.

15. Item placuit ut quisquis episcoporum, etc., *ut pag.* 703.

Presbyteri, diaconi, vel clerici, qui in causa sua ad transmarina putaverint appellandum, in communionem minime suscipiantur.

28. Item placuit [26] (96), ut presbyteri, diaconi,

σκόπων, πάντες τε σύμφωνοι μίαν κατ' αὐτοῦ ἐξενέγκοιεν ψῆφον, τοῦτον μηκέτι παρ' ἑτέροις δικάζεσθαι, ἀλλὰ μένειν βεβαίαν τὴν σύμφωνον τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόπων ἀπόφασιν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν θ' ιζ'.

θ'. Εἴ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, κ. τ. λ.

ιζ'. Τὰς καθ' ἑκάστην Ἐκκλησίαν ἀγροικικὰς παροικίας, κ. τ. λ.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ' ε' ιδ'.

γ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο προστεθῆναι, κ. τ. λ.

ε'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἤρεσεν, ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος καταγγελθείη, κ. τ. λ.

Ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι· Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

ιδ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν, ἀποσιωπῆσαι οὐκ ὀφείλω· εἴ τις ἐπίσκοπος ὀξύχολος εὑρίσκοιτο, ὅπερ οὐκ ὀφείλει ἐν τοιούτῳ ἀνδρὶ πολιτεύεσθαι, καὶ τραχέως ἀντικρὺ πρεσβυτέρου ἢ διακόνου ἐκβληθεὶς, ἐκβαλεῖν Ἐκκλησίας αὐτὸν θελήσοι, προνοητέον ἐστὶ, μὴ ἀθρόον τὸν τοιοῦτον καταχρίνεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας ἀποστερεῖσθαι.

Πάντες εἰρήκασιν· Ὁ ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν ἐπίσκοπον τῆς μητροπόλεως, ἤτοι τὸν μητροπολίτην, καταφυγεῖν· εἰ δὲ ὁ τῆς μητροπόλεως ἄπεστιν, ἐπὶ τὸν πλησιόχωρον κατατρέχειν, καὶ ἀξιοῦν ἵνα μετὰ ἀκριβείας, αὐτοῦ ἐξετάζηται τὸ πρᾶγμα· οὐ χρὴ γὰρ μὴ ὑπέχειν τὰς ἀκοὰς τοῖς ἀξιοῦσιν· ἐκεῖνος δὲ ὁ ἐπίσκοπος, ὁ δικαίως ἢ ἀδίκως ἐκβαλὼν τὸν τοιοῦτον, γενναίως φέρειν ὀφείλει, ἵνα ἡ ἐξέτασις τοῦ πράγματος γένηται, καὶ ἢ κυρωθῇ αὐτοῦ ἡ ἀπόφασις, ἢ διορθώσεως τύχῃ· πρὶν δὲ ἐπιμελῶς ἕκαστα ἐξετασθῇ, ὁ μὴ ἔχων τὴν κοινωνίαν, πρὸ τῆς διαγνώσεως τοῦ πράγματος, ἑαυτῷ οὐκ ὀφείλει ἐκδικεῖν τὴν κοινωνίαν· ἐὰν δὲ συνεληλυθότες τῶν κληρικῶν τινες κατίδωσι τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ, ἐπειδὴ οὐ προσῆκόν ἐστιν ὕβριν ἢ μέμψιν ἄδικον ὑπομένειν, πικροτέροις καὶ βαρυτέροις ῥήμασιν ἐπιστρέφειν τοῦτον ὀφείλουσιν· ἵνα τῷ τὰ πρέποντα κελεύοντι ὑπηρετῶνται καὶ ὑπακούωσιν· ὥσπερ γὰρ ὁ ἐπίσκοπος τοῖς ὑπηρέταις εἰλικρινῆ ὀφείλει τὴν ἀγάπην καὶ τὴν διάθεσιν παρέχειν, τὸν αὐτὸν τρόπον οἱ ὑποτεταγμένοι, ἀδόλως τοῖς ἐπισκόποις τὰ τῆς ὑπηρεσίας ἐκτελεῖν ὀφείλουσιν.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιε' κη' ρκ' ρκα'.

Περὶ διαφόρων τάξεων τῇ Ἐκκλησίᾳ δουλευουσῶν, κ. τ. λ.

ιε'. Ὁμοίως ἤρεσεν· ἵνα ὁστισδήποτε τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

Πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ κληρικοὶ, οἱ ἐν τῷ ἰδίῳ πράγματι ἔκκλητον παρέχοντες, ἐπὶ τὰ πέραν τῆς θαλάσσης εἰς κοινωνίαν μηδαμῶς δεχθῶσιν.

κη'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ

[26] Conc. Milevit. II, sub Innoc. c. 22.

(96) Innuit Hincmarus in opusc. *De divortio Loth. et Thetb.* pag. 686, hunc canonem primo fuisse in concilio Hipponensi sancitum.

κόπο., καὶ οἱ λοιποὶ κατώτεροι κληρικοὶ, ἐν αἷς ἔχουσιν αἰτίαις, ἐὰν τὰ δικαστήρια μέμφωνται τῶν ἰδίων ἐπισκόπων, οἱ γείτονες ἐπίσκοποι ἀκροάσωνται αὐτῶν, καὶ μετὰ συναινέσεως τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, τὰ μεταξὺ αὐτῶν διαθῶσιν οἱ προσκαλούμενοι παρ' αὐτῶν ἐπίσκοποι· εἰ δὲ καὶ περὶ αὐτῶν ἔκκλητον παρέχειν νομίσουσι, μὴ ἐκκαλέσωνται εἰς τὰ πέραν τῆς θαλάσσης δικαστήρια, ἀλλὰ πρὸς τοὺς πρωτεύοντας τῶν ἰδίων ἐπαρχῶν, ὡς καὶ περὶ τῶν ἐπισκόπων πολλάκις ὥρισται· οἱ δὲ πρὸς περαματικὰ δικαστήρια διεκκαλούμενοι, παρ' οὐδενὸς ἐν τῇ Ἀφρικῇ δεχθῶσιν εἰς κοινωνίαν.

Περὶ τῶν τοῖς λαοῖς οὓς νομίζουσιν αὐτοῖς ἀνήκειν ἐπιβαλλόντων παρὰ γνώμην τῶν αὐτοὺς κατεχόντων.

ρκ'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα οἱοιδήποτε ἐπίσκοποι τὰ πλήθη ἃ νομίζουσι τῷ θρόνῳ αὐτῶν ἀνήκειν, μὴ οὕτως ἀναζητῶσιν ὥστε ἄλλων ἐπισκόπων κρινόντων τοῦτο πράττειν, ἀλλ' ὑπὸ ἑτέρου κατεχομένοις ἐπέλθωσι τοῖς λαοῖς, εἴτε θελήσουσιν, εἴτε μὴ θελήσουσι, τοῦ ἰδίου πράγματος τὴν ζημίαν ὑπομείνωσι· καὶ οἱ τινεσδήποτε τοῦτο ἐποίησαν, εἰ μὴ ἡ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων συνέλευσις ἐπερατώθη, ἀλλ' ἀκμὴν περὶ τοῦ αὐτοῦ φιλονεικοῦσιν, ἐκεῖνος ἀποστῇ ἐκεῖθεν περὶ οὗ δειχθείη, ὅτι παρεάσας τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς δικαστὰς ἔφοδον ἐποίησε· καὶ μὴ ἑαυτόν τις κολακεύσῃ, εἰ ἐκ τοῦ πρωτεύοντος γράμματα περὶ τοῦ κατέχειν ἔλαβεν, ἀλλὰ, εἴτε γράμματα ἔχει εἴτε οὐκ ἔχει, συνέλθοι τῷ κατέχοντι, καὶ παρ' αὐτοῦ γράμματα λάβοι, ὥστε φανῆναι τοῦτον εἰρηνικῶς τὴν αὐτῷ ἀνήκουσαν κατασχεῖν Ἐκκλησίαν· ἐὰν δὲ κἀκεῖνός τινα ζήτησιν ἀντεπαγάγῃ, καὶ αὕτη περατωθῇ μεταξὺ ἐπισκόπων κρινόντων, εἴτε οὓς ὁ πρωτεύων αὐτῆς δῷ, εἴτε οὓς γειτνιῶντας κατὰ συναίνεσιν ἐπιλέξονται.

Περὶ τῶν ἀμελούντων τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων λαῶν.

ρκα'. Ὁμοίως ἤρεσεν ἵνα οἵτινεσδήποτε ἀμελοῦσι, κ. τ. λ.

Τὰ ὀφείλοντα ἐν τούτῳ τῷ κεφ. παραγραφῆναι, συνῆψα ταῖς παραγραφαῖς τοῦ προλαβόντος κεφ. ζητῶν οὖν περὶ χρηματικῶν ἢ ἐγκληματικῶν δικῶν, ἐκεῖνα ἀνάγνωθι.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. — *Περὶ ἀναψηλαφήσεως ψήφων ἐπισκόπων.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ϛ'.

Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονε, κ. τ. λ.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ' δ' ε' ιδ'.

γ' Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο, κ. τ. λ.

δ'. Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν, κ. τ. λ.

ε'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἤρεσεν ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος καταγγελθείη, κ. τ. λ.

A vel cæteri inferiores clerici, in causis quas habuerint, si de judiciis episcoporum suorum questi fuerint, vicini episcopi eos cum consensu sui episcopi audiant et inter eos definiant asciti ab eis episcopi: quod si et ab eis provocandum putaverint, non provocent ad transmarina judicia, sed ad primates suarum provinciarum, aut ad universale concilium, sicut et de episcopis (97) sæpe constitutum est. Ad transmarina autem qui putaverit appellandum, a nullo intra Africam ad communionem suscipiatur.

De his qui in plebes, quas ad se pertinere putant, inconventis his a quibus tenentur, irruerint.

B 120. Item placuit [27] (98), ut quicunque episcopi plebes, quas ad suam cathedram existiment pertinere, non ita repetunt, ut causas suas episcopis judicantibus agant, sed alio retinente irruerint, sive volentibus, **253** sive nolentibus plebibus, causæ suæ detrimentum patiantur, et quicunque jam hoc fecerunt, si nondum est inter episcopos finita contentio, sed adhuc contendunt; ille inde discedat, quem constiterit prætermissis judiciis ecclesiasticis irruisse. Nec sibi quisquam blandiatur, si a primate, ut retineat, litteras impetrarit; sed sive habeat litteras, sive non habeat, conveniat eum qui tenet, et ejus litteras accipiat, ut eum appareat pacifice tenuisse Ecclesiam ad se C pertinentem. Si autem ille aliquam quæstionem retulerit, per episcopos judices causa finiatur, sive quos eis primates dederint, sive quos ipsi vicinos ex consensu delegerint.

De his qui plebes ad se pertinentes negligunt.

121. Item placuit ut quicunque negligunt, etc., *ut supra pag.* 679.

254 Quæ in hoc capite annotari debeant conjunxi annotationibus præcedentis. Illic igitur de pecuniariis aut criminabilibus causis quærens, lege.

CAP. VI. — *De examine sententiarum episcopa-* D *lium.*

Concilii Antiocheni canon 6.

Si quis a proprio episcopo excommunicatus, etc., *ut pag.* 719.

Concilii Sardicensis canones 3, 4, 5, 14.

3. Osius episcopus dixit: Hoc quoque necessario, etc., *ut pag.* 471.

4. Gaudentius episcopus dixit, etc., *ut pag.* 471.

5. Osius episcopus dixit: Placuit, ut si quis episcopus delatus fuerit, etc., *ut pag.* 471.

[27] Conc. Milevitanum II, c. 22; Afric. c. 87.

(97) Non sunt hæc verba, *sicut et de episcopis*, etc., in can. 125, qui ad verbum huic simillimus est; nec apud Cresconium tit. 285, sed ab Aurelio Carthag. adjecta videri possunt, cum hunc canonem a synodo confirmandum recitaret.

(98) Ferrandus cap. 25, ex conc. Carthag. tit. 12: unde canones 118 et 119, in unum conflasse intelligitur: quod et inferius patebit.

Responderunt episcopi : Quæ dicta sunt placuerunt. A

14. Osius episcopus dixit : Quod autem me undequaque movet, etc., *ut pag.* 723.

Concilii Carthaginensis canones 14, 15, 28, 79, 99, 121, 125.

Ut de Tripoli unus episcopus in legationem, etc., *ut pag.* 703.

14. Item placuit de Tripoli, etc., *ut pag.* 234.

255 *De diversis ordinibus Ecclesiæ servientibus*, etc., *ut pag.* 703.

15. Item placuit, ut quisquis episcoporum, etc., *ut pag.* 703.

Presbyteri et diaconi vel clerici, etc., *ut pag.* 252.

28. Item placuit ut presbyteri, etc., *ut pag.* 723. B

De clericis qui intra annum causam suam agere non procurarunt.

79. Rursus constitutum, etc., *ut pag.* 722.

Ut ab electis judicibus provocare non liceat.

96. Si autem fuerit provocatum [18], eligat, qui provocaverit, judices, et cum eo et ille, contra quem provocaverit, ut ab ipsis deinceps nulli liceat provocare.

Quod electorum judicum sententia sperni non debeat.

121 [122]. A judicibus autem, etc., *ut pag.* 722.

256 *De presbyteris et clericis, ut non appellent nisi ad Africana concilia.* C

125. Item placuit, ut presbyteri, diaconi, etc., *ut pag.* 723.

Textus. Const. 8, tit. 4, lib. I, ait, quod sententiæ episcoporum similes sint sententiis præfectorum, a quibus provocare non licet. Et constit. 29 ejusdem tit. : Sive solus metropolitanus, sive cum synodo sua episcopi aut clerici [causam] judicet, et sententiæ non acquiescatur, [ejus] ditionis patriarcha cognoscit ; ipsiusque judicatis, perinde atque ab initio judicasset, insistitur. A patriarcharum namque sententiis non provocatur. Idem etiam const. 2, tit. 1 Novellarum [tradit] quæ dicit : Quod si quis eorum qui apud episcopos litigant, intra decem dies [judicatis] contradicat, lo- D corum magistratus negotium examinato : et [si recte judicatum esse videat] sententiam confirmato et exsequitor : neque qui iterum in hoc victus fuerit, [amplius] provocandi potestatem habeto. Si vero magistratus contrario modo atque episcopus judicet, magistratus sententia provocationi obnoxia esto : atque secundum legem refertor et examinator. Cæterum si ex jussione aut mandato episcopus judicet, provocatio sententiam ejus ad eum qui controversiam delegavit, referto.

CAP. VII.—*Quid si episcopus cum coepiscopo controversiam habens, non judicio contendat, sed manu agat?*

Concilii Carthaginensis canon 120.

[18] Conc. Afric. c. 63.

Ἀπεκρίναντο οἱ ἐπίσκοποι · Τὰ λεχθέντα ἤρεσεν.

ιδʹ. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε · Τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιδʹ ιεʹ κηʹ οθʹ ϛϛʹ ρκαʹ ρκεʹ.

Ὥστε ἀπὸ Τριπόλεως ἕνα ἐπίσκοπον εἰς τοποτηρησίαν, κ. τ. λ.

ιδʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν ἀπὸ Τριπόλεως, κ. τ. λ.

Περὶ διαφόρων τάξεων τῇ Ἐκκλησίᾳ δουλευουσῶν, κ. τ. λ.

ιεʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁστισδήποτε, κ. τ. λ.

Πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι καὶ κληρικοί, κ. τ. λ.

κηʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα οἱ πρεσβύτεροι, κ. τ. λ.

Περὶ τῶν μὴ φροντιζόντων κληρικῶν, ἐντὸς ἐνιαυτοῦ πρᾶξαι τὸ ἴδιον πρᾶγμα.

οθʹ. Πάλιν ὡρίσθη, κ. τ. λ.

Ἵνα αἱρετοὺς δικαστὰς μὴ ἐξὸν εἴη ἐκκαλεῖσθαι.

ϛϛʹ. Ἐὰν δὲ γένηται ἔκκλητος, καὶ ἐπιλέξηται ὁ ἐκκαλεσάμενος δικαστὰς, καὶ μετ' αὐτοῦ κἀκεῖνος καθ' οὗ ἐξεκαλέσατο, τοῦ λοιποῦ κατὰ τούτων μηδενὶ ἐξέστω ἐκκαλέσασθαι.

Ὅτι οὐκ ὀφείλει τῶν ἐπιλεγομένων δικαστῶν ἡ γνώμη ἐξουθενεῖσθαι.

ρκαʹ. Κατὰ δὲ τῶν δικαστῶν, κ. τ. λ.

Περὶ πρεσβυτέρων καὶ κληρικῶν, ἵνα μὴ ἐκκαλῶνται, εἰ μὴ πρὸς τὰς τῆς Ἀφρικῆς συνόδους.

ρκεʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα πρεσβύτεροι, κ. τ. λ.

Ἡ ηʹ διάταξις τοῦ δʹ τίτ. τοῦ αʹ βιβλ. φησὶν, ὅτι Αἱ τῶν ἐπισκόπων ψῆφοι, ταῖς τῶν ἐπάρχων ἐοίκασιν, ἀφ' ὧν ἐκκαλεῖσθαι οὐκ ἔξεστι · καὶ ἡ κθʹ διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι Εἴτε μόνος μητροπολίτης, εἴτε μετὰ τῆς συνόδου αὐτοῦ, δικάσει ἐπισκόπῳ ἢ κληρικῷ · καὶ εἰ μὴ στερχθῇ τὰ τετυπωμένα, ὁ τῆς διοικήσεως πατριάρχης σκοπεῖ, καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ κρινομένοις ἐμμένουσιν, ὡς ἂν εἰ αὐτὸς ἐξ ἀρχῆς ἐδίκασεν · οὐ γὰρ ἐκκαλοῦνται αἱ τῶν πατριαρχῶν ψῆφοι · τὸ αὐτὸ καὶ ἡ βʹ διάτ. τοῦ αʹ τίτ. τῶν Νεαρῶν ἥτις φησὶν, ὡς εἴ τις τῶν παρὰ ἐπισκόπῳ δικαζομένων, εἴσω δέκα ἡμερῶν ἀντείποι, ὁ τῶν τόπων ἄρχων ἐξεταζέτω τὸ πρᾶγμα, καὶ ἢ βεβαιούτω τὴν ψῆφον καὶ ἐκβιβαζέτω, μὴ δυναμένου τοῦ δεύτερον ἐπὶ τούτῳ ἡττηθέντος ἐκκαλεῖσθαι · ἐναντίως δὲ τῷ ἐπισκόπῳ τοῦ ἄρχοντος ψηφιζομένου, ἡ τοῦ ἄρχοντος ψῆφος ὑπόκειται ἐκκλήτῳ, καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀναφέρεται καὶ ἐξετάζεται · ἐὰν δὲ ἀπὸ κελεύσεως ἢ προστάξεως δικάσῃ ἐπίσκοπος, ἡ ἔκκλητος τὴν ψῆφον αὐτοῦ ἐπὶ τὸν παραπέμψαντα τὴν ὑπόθεσιν ἀναπέμπει.

ΚΕΦΑΛ. Ζʹ. — *Ἐὰν ἐπίσκοπος ἔχων πρὸς συνεπίσκοπον, μὴ δικάσηται, ἀλλὰ χειρὶ πράξῃ;*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρκʹ.

Περὶ τῶν τοῖς λαοῖς οὓς νομίζουσιν αὐτοῖς ἀνήκειν, ἐπιβαλλόντων παρὰ γνώμην τῶν αὐτοὺς κατεχόντων.

Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα οἱοιδήποτε ἐπίσκοποι, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Πότε δύναται ἐπίσκοπος κινεῖν ἐπισκόπῳ παρὰ ἄρχοντι πολιτικῷ.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη'.

Περὶ ἀναβαπτισμάτων καὶ ἀναχειροτονιῶν ἢ μεταβάσεως ἐπισκόπων.

μη' Ἐκεῖνο δὲ ἀναφέρομεν ἐνταλθὲν ἡμῖν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τῶν ἀδίκως ἐκβαλλομένων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιδ' ιη' ιθ'.

ιδ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν, κ. τ. λ.

ιη'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ὑποβάλλοντος καὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Ὀλυμπίου, καὶ τοῦτο ἤρεσεν· ἵνα εἴ τις ἐπίσκοπος, βίαν ὑπομείνας ἀδίκως ἐκβληθείη, ἢ διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἢ διὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἢ διὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐκδικίαν, καὶ φεύγων τὸν κίνδυνον, ἀθῶος καὶ καθωσιωμένος ὤν, εἰς ἑτέραν ἔλθοι πόλιν, μὴ κωλυέσθω ἐκεῖ ἐπὶ τοσοῦτον διάγειν, ἕως ἂν ἐπανέλθῃ, ἢ τῆς ὕβρεως τῆς γεγενημένης αὐτῷ ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι δυνηθῇ· σκληρὸν γὰρ καὶ βαρύτατον, ἐλασίαν ἄδικον ὑπομεμενηκότα μὴ ὑποδέχεσθαι ὑφ' ἡμῶν· πλείστῃ γὰρ καλοκαγαθίᾳ καὶ φιλοφρονήσει ὀφείλει παραδέχεσθαι ὁ τοιοῦτος.

Ἅπαντες εἰρήκασιν· Ἤρεσε καὶ τοῦτο.

ιθ'. Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Οἶδας, ἀδελφὲ Ἀέτιε, ὡς τὸ τηνικαῦτά ποτε κατασταθέντος σου ἐπισκόπου, ἡ εἰρήνη λοιπὸν ἐβράβευσεν· ἵνα μή τινα λείψανα διχονοίας περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐναπομείνῃ, ἔδοξε καὶ τοὺς παρὰ Μουσαίου κατασταθέντας, καὶ τοὺς παρὰ Εὐτυχιανοῦ, ἐπειδὴ αὐτῶν οὐδεμία αἰτία εὑρίσκοιτο, πάντας ὑποδεχθῆναι.

Ἡ κγ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. δέχεται τὴν μνήμην Φλαβιανοῦ, καὶ ἐκβάλλει Εὐτυχέα· ἡ δὲ λη' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησίν, ὅτι, Οὐ δεῖ τοὺς ἐπισκόπους καὶ κληρικούς, ἀναγκάζειν τινὰς καρποφορεῖν, ἢ ἀγγαρείας διδόναι, ἢ ἐπηρεάζειν, ἢ ἀφορίζειν, ἢ ἀναθεματίζειν, ἢ μὴ βαπτίζειν, ἢ μὴ διδόναι κοινωνίαν διὰ ταῦτα, κἂν ἔθος τοιοῦτον ἐκράτησεν· ὁ δὲ παραβαίνων, ἐκπίπτει τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς διοικήσεως αὐτῆς, καὶ δίδωσι ι' λίτρας· ταῦτα δὲ κρατεῖ ἐν μόνῃ τῇ βασιλευούσῃ καὶ τῇ ἐνορίᾳ αὐτῆς, καὶ τοῖς ἀνήκουσι τόποις μητροπολίτου, ὑπὸ τοῦ πατριάρχου χειροτονουμένοις, ἢ τοῖς ἐξ ἐκείνων γινομένοις ἐπισκόποις· καὶ ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, χωρὶς κανονικῆς αἰτίας, ἀφορίζων τινὰ τῆς κοινωνίας, λυομένου τοῦ χωρισμοῦ ὑπὸ τοῦ μείζονος ἱερέως, αὐτὸς ἀκοινώνητος γίνεται, ἐφ' ὅσον χρόνον ἱερεὺς ὑφ' ὃν τελεῖ συνίδοι.

A *De his qui in plebes, quas ad se putant pertinere, inconventis his a quibus tenentur irruerint.*

Item placuit, ut quicunque episcopi, etc., *ut pag.* 726.

257 CAP. VIII. — *Quandonam liceat episcopo actionem intendere contra episcopum apud civilem judicem.*

Concilii Carthaginensis canon 48.

De rebaptizationibus et reordinationibus, vel translationibus episcoporum.

Illud autem suggerimus mandatum, etc., *ut pag.* 539.

CAP. IX. — *De episcopis et clericis inique expulsis.*

B

Concilii Sardicensis canones 14, 18, 19.

14. Osius episcopus dixit: Quod autem undequaque me movet, etc., *ut pag.* 723.

18 [17] Osius episcopus dixit: Suggerente fratre nostro Olympio, hoc quoque placuit; ut si quis episcopus vim passus, injuste ejectus sit, vel propter scientiam, vel propter catholicæ Ecclesiæ confessionem, vel propter veritatis defensionem, et fugiens periculum, innocens exsecrationi subjectus in aliam urbem venerit; ne prohibeatur **258** illic tandiu agere, donec revertatur, vel a facta sibi injuria possit liberationem invenire. Durum enim est, atque adeo gravissimum, eum qui injustam ejectionem passus est, a nobis non suscipi. Is enim C debet a nobis plurima humanitate et benignitate excipi.

Omnes dixerunt: Hoc etiam placuit.

19 [18]. Gaudentius episcopus dixit: Scis, frater Aetie, quod tunc cum episcopus constitutus es, pax deinceps viguit; ne aliquæ dissidii reliquiæ remaneant, visum est, ut qui a Musæo et Eutychiano constituti sunt, quia nulla eorum culpa inveniebatur, omnes suscipiantur.

Textus. Const. 23, tit. 3, lib. I Cod. facit mentionem Flaviani, et ejicit Eutychetem. Constit. vero 38 ejusdem tit. ait, Quod non oporteat episcopos aut clericos cogere aliquos, ut fructus offerant D aut angarias præstent: vel propterea vexare, vel excommunicare, vel anathemate ferire, vel Eucharistiæ sacramentum non porrigere: tametsi consuetudine id invaluerit. Transgressorem autem ab Ecclesia ejusque administratione excidere, ac decem libras dare. Atque hæc quidem in sola regia urbe, ejusque territorio, et locis aut ad metropolitanos qui a patriarcha ordinantur, aut ad episcopos qui ab hisce [metropolitanis] creantur, pertinentibus, obtinere. Et const. 2, tit. I Novellarum ait: Quod episcopus aut presbyter, qui citra causam in canonibus comprehensam a communione quempiam segregat, resoluta separatione per majorem sacerdotem, ipse quantocunque tempore sacerdoti cui subest visum fuerit, a communione excludatur.

259 CAP. X. — *De separatis aut pulsis Ecclesia vel communione.*

Apostolorum canones 12, 13, 32, 51.

12. Si quis [28*] clericus vel laicus segregatus, sive non recipiendus, discedens, in altera urbe receptus fuerit absque litteris commendatitiis, segregetur, et qui excipit, et qui exceptus est.

13. Sin autem est segregatus, ejus intendatur segregatio.

32. Si quis presbyter vel diaconus ab episcopo sit segregatus, non liceat alii eum suscipere, quam qui ipsum segregavit: nisi forte sit mortuus episcopus qui ipsum segregavit.

51. Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, carnibus et vino, non propter exercitationem, sed propter abominationem abstinet, oblitus quod omnia valde bona, et quia masculinum et femininum fecit Deus hominem: sed blasphemans calumniatur opificium; vel corrigatur, vel deponatur, et ex Ecclesia ejiciatur. Similiter et laicus.

Concilii Nicæni canones 5, 12, 13, 16.

5. De iis qui a communione segregati sunt, etc., *ut pag.* 674.

12. Qui autem a gratia [29] quidem evocati, et primum suum ardorem ostenderunt, et cingula deposuerunt, postea autem ut canes ad suum vomitum reversi sunt, ut nonnulli etiam pecuniam profunderent, et beneficiis malitiam assequerentur, hi decem annis prosternantur supplices, etiam post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus examinare convenit consilium et speciem 260 pœnitentiæ. Quicunque enim et metu, et lacrymis, et tolerantia, et bonis operibus conversionem et opere et habitu ostendunt, hi impleto auditionis tempore quod præfinitum est, merito orationum communionem habebunt, cum eo quod liceat etiam episcopo humanius aliquid de eis statuere [30]. Quicunque autem non adeo graviter tulerunt, nec multum sua referre existimarunt, satisque esse putarunt in ecclesias ingredi ad conversionem, tempus omnino impleant.

13. De iis qui excedunt [31], antiqua et canonica lex nunc quoque servabitur, ut si quis vita excedat, ultimo et maxime necessario viatico ne privetur. Si autem deploratus et communionem assecutus rursus in vivos relatus sit cum iis qui orationum sunt tantum communionis participes. In summa autem, de quolibet excedente et Eucharistiæ participationem petente, cum examinatione oblationem impertiat.

16. Quicunque temere, etc., *ut pag.* 542.

A ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ τῶν ἀφοριζομένων ἢ ἐκβαλλομένων τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς κοινωνίας.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ' ιγ' λβ' να'.

ιβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος, ἀπελθὼν ἐν ἑτέρᾳ πόλει δεχθῇ, ἄνευ γραμμάτων συστατικῶν, ἀφοριζέσθω καὶ ὁ δεξάμενος καὶ ὁ δεχθείς.

ιγ'. Εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἴη, ἐπιτεινέσθω αὐτῷ ὁ ἀφορισμός.

λβ'. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος ὑπὸ ἐπισκόπου γένηται ἐν ἀφορισμῷ, τοῦτον μὴ ἐξεῖναι παρ' ἑτέρου δεχθῆναι ἀλλ' ἢ παρὰ τοῦ ἀφορίσαντος αὐτόν· εἰ μὴ ἂν κατὰ συγκυρίαν τελευτήσῃ ὁ ἀφορίσας αὐτὸν ἐπίσκοπος.

B να'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου καὶ κρεῶν καὶ οἴνου οὐ δι' ἄσκησιν, ἀλλὰ διὰ βδελυρίαν ἀπέχεται, ὅτι πάντα καλὰ λίαν καὶ ὅτι ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποιήσεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ βλασφημῶν διαβάλλει τὴν δημιουργίαν, ἢ διορθούσθω ἢ καθαιρείσθω καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαλλέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ε' ιβ' ιγ' ις'.

ε'. Περὶ τῶν ἀκοινωνήτων γενομένων, κ. τ. λ.

ιβ'. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, καὶ τὴν πρώτην ὁρμὴν ἐνδειξάμενοι, καὶ ἀποθέμενοι τὰς ζώνας, μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τὸν οἰκεῖον ἔμετον ἀναδραμόντες ὡς κύνες, ὥς τινας καὶ ἀργύρια προέσθαι, C καὶ βενεφικίοις κατορθῶσαι τὸ ἀναστρατεύσασθαι, οὗτοι δέκα ἔτη ὑποπιπτέτωσαν, μετὰ τὸν τῆς τριετοῦς ἀκροάσεως χρόνον· ἐφ' ἅπασι δὲ τούτοις προσήκει ἐξετάζειν τὴν προαίρεσιν καὶ τὸ εἶδος τῆς μετανοίας· ὅσοι μὲν γὰρ φόβῳ καὶ δάκρυσι καὶ ὑπομονῇ καὶ ἀγαθοεργίαις τὴν ἐπιστροφὴν, ἔργῳ καὶ οὐ σχήματι ἐπιδείκνυνται, οὗτοι πληρώσαντες τὸν χρόνον τὸν ὡρισμένον τῆς ἀκροάσεως, εἰκότως τῶν εὐχῶν κοινωνήσουσι, μετὰ τοῦ ἐξεῖναι τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσασθαι· ὅσοι δὲ ἀδιαφόρως ἤνεγκαν, καὶ τὸ σχῆμα τοῦ εἰσιέναι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀρκεῖν αὐτοῖς ἡγήσαντο πρὸς τὴν ἐπιστροφὴν, οὗτοι ἐξάπαντος πληρούτωσαν τὸν χρόνον.

C ιγ'. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, ὥστε εἴ τις ἐξοδεύοι, τοῦ τελευταίου καὶ ἀναγκαιοτάτου ἐφοδίου τοῦτον μὴ ἀποστερεῖσθαι· εἰ δὲ ἀπογνωσθεὶς καὶ κοινωνίας τυχὼν, μετὰ τῶν κοινωνούντων τῆς εὐχῆς μόνης ἔστω, ἄχρις ἂν πληρωθῇ ὁ ὁρισθεὶς ὑπὸ τῆς μεγάλης συνόδου χρόνος· καθόλου δὲ καὶ περὶ παντὸς οὑτινοσοῦν ἐξοδεύοντος, αἰτοῦντος τοῦ μετασχεῖν εὐχαριστίας, ὁ ἐπίσκοπος μετὰ δοκιμασίας μεταδιδότω τῆς προσφορᾶς.

ις'. Ὅσοι ῥιψοκινδύνως, κ. τ. λ.

[28*] Can. Nicæn. [29] Neoc. 3; Afric. 10; Siric. 5; Innoc. 10; Leonis 24. [30] Valent. 19. [31] Arel. 6, Carth. 7; Valent. 21; Innoc. 22; Cœlest. 15; Leonis 24.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ς'.

Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γεγόνε, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λς'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους ἢ ἐπαοιδοὺς εἶναι, ἢ μαθηματικοὺς, ἢ ἀστρολόγους, ἢ ποιεῖν τὰ λεγόμενα φυλακτήρια, ἅτινά ἐστι δεσμωτήρια τῶν ψυχῶν αὐτῶν· τοὺς δὲ φοροῦντας, ῥίπτεσθαι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκελεύσαμεν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ' ις'.

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς τὸν μονήρη μετιόντες βίον, τῆς προσηκούσης ἀξιούσθωσαν τιμῆς· ἐπειδή δέ τινες τῷ μοναχικῷ κεχρημένοι προσχήματι, τάς τε Ἐκκλησίας καὶ τὰ πολιτικὰ διαταράσσουσι πράγματα, περιιόντες διαφόρως ἐν ταῖς πόλεσιν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μοναστήρια συνιστᾷν ἑαυτοῖς ἐπιτηδεύοντες, ἔδοξε μηδένα μὲν μηδαμοῦ οἰκοδομεῖν, μὴ δὲ συνιστᾷν μοναστήριον ἢ εὐκτήριον οἶκον, παρὰ γνώμην τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· τοὺς καθ' ἑκάστην πόλιν καὶ χώραν μονάζοντας ὑποτετάχθαι τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ τὴν ἡσυχίαν ἀσπάζεσθαι, καὶ προσέχειν μόνῃ τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, ἐν οἷς τόποις ἀπετάξαντο προσκαρτεροῦντες· μήτε δὲ ἐκκλησιαστικοῖς, μήτε βιωτικοῖς παρενοχλεῖν πράγμασιν ἢ ἐπικοινωνεῖν, καταλιμπάνοντας τὰ ἴδια μοναστήρια, εἰ μή ποτε ἄρα ἐπιτραπεῖεν διὰ χρείαν ἀναγκαίαν ὑπὸ τοῦ τῆς πόλεως ἐπισκόπου· μηδένα δὲ προσδέχεσθαι ἐν τοῖς μοναστηρίοις δοῦλον ἐπὶ τῷ μονάσαι, παρὰ γνώμην τοῦ ἰδίου δεσπότου· τὸν δὲ παραβαίνοντα τοῦτον ἡμῶν τὸν ὅρον, ὡρίσαμεν ἀκοινώνητον εἶναι, ἵνα μὴ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημῆται· τὸν μέν τοι ἐπίσκοπον τῆς πόλεως, χρὴ τὴν δέουσαν πρόνοιαν ποιεῖσθαι τῶν μοναστηρίων.

ις'. Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ Δεσπότῃ Θεῷ, ὡσαύτως δὲ καὶ μονάζοντα, μὴ ἐξεῖναι γάμῳ προσομιλεῖν· εἰ δέ γε εὑρεθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, ἔστωσαν ἀκοινώνητοι· ὡρίσαμεν δὲ ἔχειν τὴν αὐθεντίαν τῆς ἐπ' αὐτοῖς φιλανθρωπίας τὸν κατὰ τόπον ἐπίσκοπον.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιγ' ιδ'.

ιγ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο πᾶσιν ἀρεσάτω, ἵνα εἴτε διάκονος, εἴτε πρεσβύτερος, ἢ καί τις τῶν κληρικῶν ἀκοινώνητος γένηται, καὶ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον τὸν εἰδότα αὐτὸν καταφύγοι, γινώσκοντα ἀποκεκινῆσθαι αὐτὸν τῆς κοινωνίας παρὰ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, μὴ χρῆναι τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ καὶ ἐπισκόπῳ ὕβριν ποιοῦντα, παρέχειν αὐτῷ κοινωνίαν· εἰ δὲ τολμήσοι τοῦτο ποιῆσαι γινωσκέτω, συνελθόντων ἐπισκόπων, ἀπολογίᾳ ἑαυτὸν ὑπεύθυνον καθεστάναι.

Ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον· Αὕτη ἡ κρίσις καὶ τὴν εἰρήνην πάντοτε διαφυλάξει, καὶ διατηρήσει τὴν πάντων ὁμόνοιαν.

ιδ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τὸ δὲ πάντοτέ με κινοῦν, κ. τ. λ.

Πάντες εἰρήκασιν· Ὁ ἐκβαλλόμενος ἐχέτω ἐξουσίαν, κ. τ. λ.

A *Concilii Antiocheni canon 6.*

Si quis a proprio episcopo fuerit excommunicatus, etc., *ut pag.* 248.

Concilii Laodiceni canon 36.

Quod non oportet eos qui sunt sacrati, vel clerici, esse magos, vel incantatores, vel mathematicos, vel astrologos, vel facere ea quæ dicuntur amuleta, quæ quidem sunt ipsarum animarum vincula : eos autem qui ferunt, ejici Ecclesia jussimus.

Concilii Chalcedonensis canones 4, 16.

4. Qui vere et sincere monasticam vitam aggrediuntur, **261** digni convenienti honore habeantur. Quoniam autem nonnulli monachico prætextu
B utentes, et Ecclesias, et negotia civilia perturbant, et temere, citra ullam discriminis rationem, in urbibus circumcursantes, quinetiam monasteria sibi constituere studentes, visum est nullum usquam ædificare nec construere posse monasterium, vel oratoriam domum, præter sententiam ipsius civitatis episcopi : monachos autem, qui sunt in unaquaque regione et civitate, episcopo subjectos esse, et quietem amplecti, et soli jejunio et orationi vacare, in quibus ordinati sunt locis fortiter perseverantes, nec ecclesiasticis, nec sæcularibus negotiis se ingerere, vel communicare, propria relinquentes monasteria, nisi quandoque a civitatis episcopo eis permissum fuerit : nullum autem in
C monasterii servum recipi, ad hoc ut sit monachus, præter voluntatem sui domini. Eum autem qui hanc nostram definitionem transgreditur, definimus esse excommunicatum, ne nomen Dei blasphemetur : civitatis autem episcopum oportet eam quam par est monasteriorum curam gerere.

16. Virginem, quæ se Domino Deo dedicavit, similiter et monachos non licere matrimonio conjungi. Sin autem hoc fecisse inventi fuerint, sint excommunicati. Ostendendæ autem in eos humanitatis auctoritatem habere statuimus episcopum ejus loci.

Concili Sardicensis canones 13, 14.

13. Osius episcopus dixit : Hoc quoque omnibus
D placeat : ut si diaconus vel presbyter, vel etiam aliquis ex clericis sit excommunicatus, et ad alium episcopum, qui eum novit, confugerit, scientem eum a proprio episcopo esse **262** communione motum, non oportere episcopo et fratri suo injuriam facientem, ei communionem præbere. Sin autem hoc facere ausus fuerit, sciat cum convenerint episcopi, seipsum causam esse dicturum.

Omnes episcopi dixerunt : Hoc judicium et pacem usque custodiet, et omnium concordiam tuebitur.

14. Osius episcopus dixit : Quod quidem me undequaque movet, etc., *ut pag.* 723.

Omnes dixerunt : Qui ejicitur, potestatem habet, etc., *ut pag.* 723.

Concilii Carthaginensis canon 65.

De Equitio (99) *episcopo damnato.*

65. Aurelius [32] episcopus dixit : Equitii (1) etiam olim merito suo episcopali sententia damnati, non arbitror prætereundam esse legationis causam, ut si forte eum in illis partibus reperit, sit eidem fratri nostro curæ pro Ecclesiæ statu quod oportuerit, vel ubi licuerit, adversus eum peragere.

Ab universis episcopis dictum est : Multum placet et ista prosecutio; maxime cum olim damnatus sit Equitius, et ejus impudens inquietudo pro statu et salute Ecclesiæ magis magisque ubique repellenda.

Et subscripserunt : Aurelius episcopus Ecclesiæ Carthaginensis, huic decreto consensi, et prælecto subscripsi : similiter et cæteri episcopi subscripserunt.

263 *Concilii œcumenici* VI *canon* 21.

21. Qui canonice quorumdam criminum rei facti, propterea perfectæ ac perpetuæ depositioni subjecti, in laicorum locum detrusi sunt, si quidem ad conversionem sua sponte respicientes peccatum deflent, propter quod a gratia exciderunt, et ab eo se penitus alienos efficiunt, clerici habitu tondeantur. Sin autem non sua sponte hoc elegerint, comam sicut laici nutriant, utpote qui mundanam conversationem vitæ cœlesti præposuerint.

Textus. Const. 14, tit. 3, lib. I. Si (inquit) qui judicio episcoporum ab episcopatu detrusus est, contra quietem publicam aliquid faciat, et invadere eumdem episcopatum velit; procul ab urbe ad centum [passuum] millia propellitur : nec adeundi principem, aut accipiendi rescriptum facultatem habet : quin etsi [rescriptum] impetrarit, nullum [inde] commodum capit : ac defensor [ejus] indignationem subit. Et 23 const. ejusdem tit. Eutychetem ejicit. Et const. 5, tit. I Novellarum, Petrum, Anthimum, Severum et Zooram expellit : iis qui Severi scripta habent, nec comburunt, alias pœnas et abscissionem manuum interminata. Const. vero 2, tit. I Novellarum ait, quod si episcopus, qui ob causam canonibus agnitam sacerdotio excidit, ingrediatur urbem ex qua ejectus est, aut derelinquat locum in quo degere jussus est, in monasterium alterius provinciæ conjiciatur.

264 CAP. XI.— *Quas ob causas segregetur episcopus, aut clericus, aut laicus. Quid si episcopus accusatus, per libellum se abdicet episcopatu? Et quod non expediat, episcopum jure aut immerito depulsum, ad presbyteri gradum redigere.*

A *Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν* ξε'.

Περὶ Ἀκυτίου τοῦ ἐπισκόπου τοῦ καταδικασθέντος.

ξε'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τοῦ Ἀκυτίου ἔτι μὴν τοῦ ἔκπαλαι κατὰ τὴν ἰδίαν ἀξίαν τῇ τῶν ἐπισκόπων γνώμῃ καταδικασθέντος, τὸ πρᾶγμα οὐχ οἶμαι παρεατέον τῇ πρεσβείᾳ, ἵνα ἐὰν τυχὸν τοῦτον εὕροι ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσιν, ἔστω πρὸς φροντίδος τῷ αὐτῷ ἡμῶν ἀδελφῷ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως, ὡς χρὴ καὶ ὅπου ἐξὸν εἴη κατ' ἐκείνου διαπράξασθαι.

Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη· Πολὺ ἀρέσκει καὶ αὕτη ἡ ἐξακολούθησις, μάλιστα ὅτι ἔκπαλαι καταδεδίκασται ὁ αὐτὸς Ἀκύτιος, καὶ ἡ τούτου ἀναίσχυντος ἡσυχία ὑπὲρ τῆς καταστάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς, καὶ σωτηρίας τῆς Ἐκκλησίας μᾶλλον καὶ B μᾶλλον πανταχοῦ καταμαχητέα ἐστί.

Καὶ ὑπέγραψαν· Αὐρήλιος ἐπίσκοπος τῆς ἐν Καρχηδόνι Ἐκκλησίας τῷ παρόντι ψηφίσματι συνῄνεσα, καὶ ἀναγνωσθέντι ὑπέγραψα. Ὁμοίως καὶ οἱ λοιποὶ ἐπίσκοποι ὑπέγραψαν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κα'.

κα'. Οἱ ἐπ' ἐγκλήμασι κανονικοῖς ὑπεύθυνοι γινόμενοι, καὶ διὰ τοῦτο παντελεῖ τε καὶ διηνεκεῖ καθαιρέσει ὑποβαλλόμενοι, καὶ ἐν τῷ τῶν λαϊκῶν ἀπωθούμενοι τόπῳ, εἰ μὲν ἑκουσίως πρὸς ἐπιστροφὴν ὁρῶντες, ἀθετοῦσι τὴν ἁμαρτίαν δι' ἧς τῆς χάριτος ἐκπεπτώκασι, καὶ ταύτης τέλεον ἑαυτοὺς καθιστῶσιν ἀλλοτρίους, τῷ τοῦ κληρικοῦ κειρέσθωσαν σχήματι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο αὐθαιρέτως αἱρήσονται, καθάπερ οἱ C λαϊκοὶ τὴν κόμην ἐπιτρεφέτωσαν, ὡς τὴν ἐν κόσμῳ ἀναστροφὴν, τῆς οὐρανίου ζωῆς προτιμήσαντες.

Ἡ ιδ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. λέγει, ὅτι Ὁ κατὰ δοκιμασίαν ἐπισκόπων ἐκβληθεὶς ἐπισκοπῆς, ἐάν τι ποιῇ ταραχῶδες καὶ θέλῃ ἐπιβῆναι τῇ αὐτῇ ἐπισκοπῇ, πόῤῥω τῆς πόλεως ρ' μίλια ἐκβάλλεται, καὶ οὐκ ἔχει ἄδειαν προσιέναι βασιλεῖ ἢ λαμβάνειν ἀντίγραφον· ἀλλ' εἰ καὶ λάβοι, οὐκ ἀπολαύει, καὶ ὁ βοηθῶν αὐτῷ ἀγανακτεῖται· καὶ ἡ κγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἐκβάλλει Εὐτυχέα· καὶ ἡ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐκβάλλει Πέτρον, Ἄντιμον, Σεβῆρον καὶ Ζωόραν, ἀπειλοῦσα τοῖς ἔχουσι συγγράμματα Σεβήρου καὶ μὴ καίουσιν αὐτὰ, ποινὰς ἑτέρας καὶ χειρὸς ἀποκοπήν· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐπίσκοπος κανονικῶς τῆς ἱερωσύνης D ἐκπεσὼν, καὶ ἐπιβαίνων τῇ πόλει ἀφ' ἧς ἐξεβλήθη, ἢ καταλιμπάνων τὸν τόπον ἐν ᾧ διάγειν ἐκελεύσθη, μοναστηρίῳ ἄλλης ἐπαρχίας ἐμβάλλεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν ἀφορίζεται ἐπίσκοπος, ἢ κληρικὸς, ἢ λαϊκός· καὶ ἐὰν ἐπίσκοπος κατηγορούμενος, διὰ λιβέλλου παραιτῆται τὴν ἐπισκοπήν· καὶ ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἐπίσκοπον ἐκβαλλόμενον ἀλόγως ἢ εὐλόγως, εἰς πρεσβυτέρου κατάγεσθαι βαθμόν.*

[32] Conc. Afric. c. 32.

(99) Epitome canonum Adriani papæ : « Ut Equitius damnatus quomodocunque expelleretur, ne statum Ecclesiæ inquietaret. »

(1) Ms. *Æquiti*, episcopi Hipponensium Diarrhytorum, de quo iterum in conc. Carth. anni 404.

A

Ἀποστόλων κανὼν ε, η', θ', ι', ιβ', ιγ', ιε', ις', κδ', λς', μγ', με', μη', νδ', νς', νζ', νη', νθ', ξε', ξζ', ο', οα', οβ', ογ', ος', πδ'.

ε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

η'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κ. τ. λ.

θ'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς, κ. τ. λ.

ι'. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξεται, οὗτος ἀφοριζέσθω.

ιβ', ιγ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος, κ. τ. λ.

ιε'. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, κ. τ. λ.

ις'. Εἰ δὲ ὁ ἐπίσκοπος, παρ' ᾧ τυγχάνουσι, παρ' B οὐδὲν λογισάμενος τὴν κατ' αὐτῶν ὁρισθεῖσαν ἀργίαν, δέξεται αὐτοὺς ὡς κληρικοὺς, ἀφοριζέσθω ὡς διδάσκαλος ἀταξίας.

κδ'. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας ἀφοριζέσθω ἔτη τρία· ἐπίβουλος γάρ ἐστι τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς.

λς'. Εἴ τις χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος, κ. τ. λ.

μγ'. Ὑποδιάκονος ἢ ἀναγνώστης ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω ἢ ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

με'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, κ. τ. λ.

μη'. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν C ἑτέραν λάβοι, ἢ παρὰ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

νδ'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, ἀφοριζέσθω, πάρεξ τοῦ ἐν πανδοχείῳ ἐν ὁδῷ δι' ἀνάγκην καταλύοντος

νς'. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

νζ'. Εἴ τις κληρικὸς χωλὸν ἢ κωφὸν ἢ τυφλὸν ἢ τὰς βάσεις πεπληγμένον χλευάσει, ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

νη'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος ἀμελῶν τοῦ κλήρου ἢ τοῦ λαοῦ, κ. τ. λ.

νθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κ. τ. λ.

ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθοι εἰς συν- D αγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

ξζ'. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχει, ἀφοριζέσθω· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ ἑτέραν λαμβάνειν, ἀλλ' ἐκείνην κατέχειν ἣν καὶ ᾑρετίσατο, κἂν πενιχρὰ τυγχάνῃ.

ο'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, ἢ ἑορτάζοι μετ' αὐτῶν, ἢ δέχεται παρ' αὐτῶν τὰ τῆς ἑορτῆς ξένια, οἷον ἄζυμα, ἢ τι τοιοῦτο, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Apostolorum canones 5, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 24, 36, 43, 45, 48, 54, 56, 57, 58, 59, 65, 66, 70, 71, 72, 73, 76, 84.

5. Episcopus (2), vel presbyter, vel diaconus uxorem suam ne ejiciat religionis prætextu; sin autem ejecerit, segregetur; et si perseveret, deponatur.

8. Si quis episcopus, presbyter vel diaconus, etc., *ut pag.* 606.

9. Quicunque fideles ingrediuntur, etc., *ut p.* 606.

10. Si quis cum excommunicato, vel in domo, una precatus fuerit, is segregetur.

12, 13. Si quis clericus vel laicus segregatus sive non recipiendus, etc., *ut pag.* 731.

265 15 [14]. Si quis presbyter, vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, etc., *ut pag.* 658.

16 [15]. Sin [33] autem episcopus nihili faciens adversus eos decretam a munere cessationem, eos ut clericos receperit, segregetur ut immodestiæ et insolentiæ magister.

24 [23]. Laicus qui seipsum mutilavit, tribus annis segregetur; est enim suæ ipsius vitæ insidiator.

36 [35]. Si quis ordinatus episcopus, etc., *ut pag.* 506.

43 [42]. Hypodiaconus, vel lector, vel cantor similia faciens, vel cesset, vel segregetur. Itidem et laicus.

45 [44]. Episcopus vel presbyter, vel diaconus, qui cum hæreticis vel solum comprecatus est, etc., *ut pag.* 610.

48 [47]. Si quis laicus sua ejecta uxore aliam acceperit, vel ab alio solutam, segregetur.

54 [53]. Si quis clericus in caupona comedens deprehensus fuerit, segregetur, præterquam si in publico diversorio in via propter necessitatem diverterit.

56 [55]. Si quis clericus presbyterum vel diaconum injuria affecerit, segregetur.

57 [56]. Si quis clericus claudum, vel surdum, vel eum, cui vitiosus est incessus, irriserit, separetur. Similiter et laicus.

58 [57]. Episcopus vel presbyter, qui cleri vel populi curam non gerit, etc., *ut pag.* 682.

59 [58]. Si quis episcopus vel presbyter, etc., *ut pag.* 674.

266 65 [63]. Si quis clericus vel laicus in Judæorum vel hæreticorum synagogam ingessus sit ad orandum, deponatur et segregetur.

67 [66]. Si quis virginem non desponsatam vi allata habet, segregetur; ei autem aliam accipere non liceat, sed illam retinere quam elegit, etiam si pauper sit.

70 [69]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalogo, jejunat cum Judæis, vel cum ipsis festos dies agit, vel ab ipsis xenia accipit; ut, verbi gratia, azyma, vel aliud quale, deponatur. Si vero sit laicus, segregetur.

[33] Conc. Nic. can. 16.

(2) Citatur a sancto Greg. lib. VII Reg., epist. 30.

71 [70]. Si quis Christianus oleum deferat, etc., A *ut pag.* 631.

72 [71]. Si quis clericus, vel laicus a sancta Ecclesia ceram vel oleum auferat, segregetur.

73 [72]. Vas aureum, vel argenteum, vel velum sanctificatum, etc., *ut pag.* 575.

76 [75]. Quod non oportet episcopum fratri, etc., *ut pag.* 507.

84 [83]. Quisquis regem vel principem præter jus contumelia affecerit, pœnas luat : et si sit quidem clericus, deponatur : si vero laicus, segregetur.

Concilii Chalcedonensis ex actione de Photio Tyrorum episcopo et Eustathio Berytensi episcopo.

B

1. Magnificentissimi et gloriosissimi principes dixerunt : De episcopis **267** a Photio religiosissimo episcopo ordinatis et ab Eustathio religiosissimo episcopo depositis ac post episcopatum jussis esse presbyteris, quid videtur sanctæ synodo ?

Concilii Ancyrani canon 18.

8. Si quis constituti episcopi, etc., *ut pag.* 506.

Concilii Neocæsareensis canon 1.

1. Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moveatur. Si autem fornicatus fuerit, vel adulterium commiserit, penitus extrudatur, et ad pœnitentiam deducatur.

Cyrilli ex epistola ad Domnum, cap. 1, 3. C

1. Unaquæque res nostra, etc., *usque ad* te salutat, *ut pag.* 491.

CAP. XII. — *Ut quandiu episcopus cum segregato a se non communicat, ne cæteri quidem episcopi cum segregante communicent.*

Concilii Carthaginensis canon 133.

Ut non temere quemquam communione privet episcopus.

Quandiu [24] excommunicato non communicaverit suus episcopus, eidem episcopo ab aliis non communicetur episcopis, ut magis caveat episcopus, ne dicat in quemquam, quod aliis documentis convincere non potest. D

Aurelius [25] episcopus dixit : Juxta statuta totius concilii congregati, et meæ mediocritatis sententiam, placet facere rerum omnium conclusionem, universi titulum designati, **268** et digesti hujus diei tractatum Ecclesiæ gesta suscipiant, quæ vero adhuc expressa non sunt, die sequenti per fratres nostros Faustinum episcopum, Philippum et Asellum presbyteros, venerabili fratri et coepiscopo nostro Bonifacio rescribemus.

Et subscripserunt.

οα'. Εἴ τις Χριστιανὸς ἔλαιον ἀπενέγκοι, κ. τ. λ.

οβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω, καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν.

ογ'. Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν ἢ ὀθόνην, κ. τ. λ.

ος'. Ὅτι μὴ χρὴ τὸν ἐπίσκοπον τῷ ἀδελφῷ, κ. τ. λ.

οδ'. Ὅς τις ὑβρίσει βασιλέα ἢ ἄρχοντα παρὰ τὸ δίκαιον, τιμωρίαν τιννύτω· καὶ εἰ μὲν κληρικὸς, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου Χαλκηδόνος ἐκ τῆς πράξεως τῆς περὶ Φωτίου ἐπισκόπου Τύρου, καὶ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Βηρυτοῦ.

α'. Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες εἶπον· Περὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν χειροτονηθέντων μὲν παρὰ Φωτίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου, ἀποκινηθέντων δὲ παρὰ Εὐσταθίου τοῦ εὐλαβεστάτου ἐπισκόπου, καὶ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν κελευσθέντων εἶναι πρεσβυτέρων, τί παρίσταται τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ;

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'.

ιη'. Εἴ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες, κ. τ. λ.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α'.

α'. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι· ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον, καὶ ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. α' γ'.

α'. Ἕκαστα τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Ὅτι ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ ἐπίσκοπος οὐ κοινωνεῖ τῷ παρ' αὐτοῦ ἀφορισθέντι, οὔτε οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι κοινωνοῦσι τῷ ἀφορίσαντι.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρλγ'.

Ἵνα μὴ ὡς ἔτυχε τινὰ στερήσῃ τῆς κοινωνίας ὁ ἐπίσκοπος.

ρλγ'. Ἐφ' ὅσον τῷ ἀφωρισμένῳ μὴ κοινωνεῖ ὁ ἴδιος ἐπίσκοπος, τῷ αὐτῷ ἐπισκόπῳ ἄλλοι μὴ συγκοινωνήσωσιν ἐπίσκοποι· ὥστε μᾶλλον παραφυλάττεσθαι τὸν ἐπίσκοπον μὴ λέγειν κατά τινος, ὅπερ ἀποδείξεσιν ἐλέγξαι παρ' ἑτέροις οὐ δύναται.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Κατὰ τὰ ὁρισθέντα τῇ γνώμῃ πάσης τῆς συναθροισθείσης συνόδου καὶ τῆς ἐμῆς μετριότητος, ἀρέσκει πάντων τῶν πραγμάτων τοῦ προδηλωθέντος ὁλοτελοῦς τίτλου ποιῆσαι τὸ συμπέρασμα, καὶ τὴν συζήτησιν τῆς διατυπώσεως τῆς παρούσης ἡμέρας τὰ ἐκκλησιαστικὰ πεπραγμένα ἀναδέξονται· ἅτινα δὲ ἀκμὴν οὐκ ἐπεξειργάσθησαν, τῇ ἑξῆς ἡμέρᾳ διὰ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν Φαυστίνου τοῦ ἐπισκόπου, Φιλίππου καὶ Ἀσέλλου τῶν πρεσβυτέρων, τῷ προσκυνητῷ ἀδελφῷ ἡμῶν καὶ συνεπισκόπῳ Βονιφατίῳ ἀντιγράφομεν.

[24] Conc. Carth. VII, c. 5 ; Afric. c. 99. [25] Conc. Afric. cap. 100.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ. — *Πόσοι ἐπίσκοποι ποιοῦσι καθαίρεσιν ἐπισκόπου.* A

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τῆς κατὰ τοὺς ἐπισκόπους Ἀραβίας.

Ἀραβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀγκύρας εἶπεν· Οὐ τῆς παρούσης ἕνεκα δίκης, ἀλλὰ τοῦ ἐφεξῆς βίου παντὸς δεδοικὼς τοῦτο, ἀξιῶ τὴν ἁγίαν σύνοδον διαλαλῆσαι· ἔξεστι γενέσθαι καθαίρεσιν παρὰ δύο ἐπισκόπων, ἢ οὔ; καὶ κατὰ ἀπόντος ἔξεστιν, ἢ οὔ; Οὐδὲν πρόκριμαι πρὸς τὴν παροῦσαν ὑπόθεσιν, δέδοικα δὲ μὴ ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τούτων τινὲς λαβόμενοι ἐξουσίαν, τοιαῦτα τολμήσωσιν· ἀξιῶ ὑμᾶς ἀποκρίνασθαι.

Νεκτάριος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπεν· Ἐπαινετῶς εἰσηγήσατο ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος Ἀραβιανός· οὐ μὴν δυναμένης δίκης ἐξομοιοῦσθαι, τὸ παρελθὸν μὴ καταχρίναντες, τὸ ἑξῆς ἀσφαλισώμεθα. B

Ἀραβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀγκύρας εἶπε· Τὸ παρελθὸν ἡ τῶν μακαρίων Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ σύνοδος κατακρινεῖ, ἡ κελεύουσα μὴ ἐλάττους εἶναι τριῶν τοὺς χειροτονοῦντας, μὴ δὲ ἀπόντος μητροπολίτου· τοῦ δὲ μέλλοντος ἕνεκεν δεδοικὼς ἐγὼ, τὴν ἐρώτησιν ἐποιησάμην· ἀξιῶ οὖν ὑμᾶς σαφῶς διαλαλῆσαι, καὶ μήτε ἠρτημένως μήτε ἀμφιβόλως, ὥστε μὴ ἐξεῖναι ὑπὸ δύο ἀνθρώπων μήτε χειροτονεῖσθαι μήτε καθαιρεῖσθαι ἐπίσκοπον ἀκολούθως τῇ ἐν Νικαίᾳ συνόδῳ.

Καὶ μεθ' ἕτερα.

Θεόφιλος Ἀλεξανδρείας εἶπεν· Ἐπὶ τῶν ἀπελθόντων, οὐ δυνατὸν ψῆφον ἐκφέρειν ἀγανακτήσεως, ἐπειδήπερ μὴ παρόντες κατεκρίθησαν· εἰ μέν τοί γε περὶ τῶν μελλόντων διασκοποίη τίς, τῶν ὀφειλόντων καθελεῖν, φαίνεταί μοι μὴ μόνον τρεῖς παρεῖναι προσήκειν, ἀλλὰ καὶ εἰ δυνατὸν τοὺς πάντας ἐπαρχιώτας, ἵνα τῇ τῶν πολλῶν ψήφῳ, ἀκριβεστέρα ἡ κατάκρισις τοῦ ἀξίου τῆς καθαιρέσεως δεικνύηται, παρόντος καὶ κρινομένου. C

Νεκτάριος ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶπε· Νομίμων εἰσηγήσεων καὶ δογμάτων πρυτανευομένων ἀκόλουθον, οὐ διὰ προσώπων τινὰς αἰτίας τὰ τοιαῦτα δογματίζεσθαι· τοιγαροῦν καθάπερ ὁ ἁγιώτατος ἐπίσκοπος Ἀραβιανὸς εἰσηγήσατο, τὰ μέλλοντα ἀσφαλίσασθαι βουλόμενος, ἀκόλουθος καὶ φιλάνθρωπος ἡ τοῦ ἁγιωτάτου ἐπισκόπου Θεοφίλου ψῆφος διορισαμένη, μὴ χρῆναι πρὸς τὸ ἑξῆς μὴ δὲ παρὰ τριῶν, μή τοί γε παρὰ δύο, τὸν ὑπεύθυνον δοκιμαζόμενον καθαιρεῖσθαι· ἀλλὰ γὰρ πλείονος συνόδου ψήφῳ, καὶ τῶν τῆς ἐπαρχίας, καθὼς καὶ οἱ ἀποστολικοὶ κανόνες διωρίσαντο. D

Φλαβιανὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας εἶπεν· Ἅπερ κατέθεντο οἱ περὶ τὸν ἁγιώτατον καὶ ὁσιώτατον ἐπίσκοπον Νεκτάριον, καὶ τὸν ἁγιώτατον καὶ ὁσιώτατον ἐπίσκοπον Θεόφιλον δῆλα, καὶ στέργομεν πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοί.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν καθαιρεῖται;*

Ἀποστόλων κανὼν γ', ε', ς', ζ', ια', κγ', κε', κζ', κθ', λ', λα', λε', μβ', μδ', με', μς', μζ', μθ', ν', να', νβ', νγ', νε', νθ', ξ', ξβ', ξγ', ξδ', ξε', ξς', ξη', ξθ', ο', πα', πγ', πδ'.

γ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος παρὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν, κ. τ. λ.

CAP. XIII. —*Quot episcopi episcopum deponunt.*

Concilii Constantinopolitani de episcopis Arabiæ.

Arabianus Ancyræ episcopus dixit : Non propter hoc judicium, sed de tota deinceps vita metuens, cupio sanctam synodum de hoc statuere, licetne a duobus episcopis fieri depositionem, annon, et adversus absentem licet, aunon? Ad præsentem quidem causam nihil est præjudicii. Vereor autem ne ex his actis aliqui potestate accepta talia audeant : velim ergo vos respondere.

Nectarius episcopus Constantinopolitanus dixit : Laudabiliter intulit religiosissimus episcopus Arabianus. Sed cum non possit judicium recusare, id quod est præteritum non condemnantes, quod est deinceps futurum, stabiliamus.

Arabianus Ancyræ episcopus dixit : Id quod est præteritum, beatorum, qui Nicææ convenerunt, damnat synodus, jubens non esse pauciores tribus qui ordinent, nec absente metropolitano : sed de futuro ego metuens feci interrogationem. Velim ergo vos aperte edicere, et nec **269** suspense, nec dubie, ut a duobus hominibus, nec ordinari, nec deponi episcopum liceat, Nicænæ synodo convenienter.

Et post alia.

Theophilus episcopus Alexandriæ dixit : Adversus eos qui excesserunt, fieri non potest ut indignationis sententia feratur, quoniam præsentes non fuere condemnati. Sed si quis de iis qui in futurum debent deponi, consideret, mihi videtur non solum tres debere accedere, sed si fieri possit, omnes provinciales, ut multorum sententia accuratior condemnatio reddatur ejus qui dignus est deponi, præsentis et judicati.

Nectarius episcopus Constantinopolitanus dixit : Cum de legitimis institutis et decretis agitur, consequens est non propter personarum causas aliquas talia decerni. Quamobrem, sicut sanctissimum episcopus Arabianus intulit, volens futura stabilire, consequenter et humane sanctissimi episcopi Theophili sententia decrevit, non licere imposterum, nec a tribus quidem, nedum a duobus, eum qui reus examinatur, deponi : sed majoris synodi et provinciæ episcoporum sententia, sicut apostolici definiere canones.

Flavianus episcopus Antiochiæ dixit : Quæ exposuerunt sanctissimus episcopus Nectarius et sanctissimus Theophilus episcopus, aperta sunt. Et omnes ecclesiastici hic acquiescimus.

270 CAP. XIV. —*Quot ob causas fiat depositio.*

Apostolorum canones, 3, 5, 6, 7, 11, 23, 25, 27, 29, 30, 31, 35, 42, 44, 45. 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 81, 83, 84.

3. Si quis episcopus, vel presbyter præter Domini de sacrificio ordinationem, etc., *ut pag.* 595.

5. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus uxorem suam ne rejiciat religionis prætextu : sin autem ejecerit, segregetur; et si perseveret, deponatur (3).

6. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus sæculares curas non suscipiat : alioqui deponatur.

7. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, sacrum Paschæ diem ante vernum æquinoctium cum Judæis celebraverit, deponatur.

11. Si quis, cum sit clericus, una cum eo qui est depositus, oraverit, deponatur et ipse.

23 [22]. Si quis cum sit clericus [36], seipsum mutilaverit, deponatur : est enim sui homicida.

25 [24]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, fornicationis, vel perjurii, vel furti convictus, deponatur, et non segregetur. Dicit enim Scriptura : *Non vindicabis bis in idipsum* [37]. Similiter reliqui quoque clerici.

27 [26] Episcopum, vel presbyterum, vel diaconum, qui verberat eos qui peccant, vel infideles qui injuriam fecerunt, et per hæc vult perterrefacere, deponi jubemus. Dominus enim nos nequaquam hoc docuit; contra autem ipse verberatus non repercussit; maledictis appetitus, maledicta non retulit; patiens, non minatus est.

29 [28]. Si quis episcopus per pecunias, etc.,
271 *ut supra*, *pag.* 515.

30. [29]. Si quis episcopus sæcularibus principibus usus, etc., *ut supra pag.* 511.

31 [30]. Si quis presbyter, contempto proprio episcopo, seorsim congregationem fecerit, etc., *ut pag.* 583.

35. [34]. Episcopus ne audeat extra suos fines facere ordinationes in urbibus et pagis non ei subjectis. Sin autem hoc fecisse convictus fuerit, præter eorum sententiam qui tenent pagos illos vel civitatem, deponatur et ipse, et ii quos ordinavit.

42 [41]. Episcopus [38], vel presbyter, vel diaconus, aleis et ebrietatibus vacans, vel cesset, vel deponatur.

44 [43]. Episcopus [39], vel presbyter, vel diaconus, pecunias mutuo datas cum fenore exigens, vel cesset, vel deponatur.

45 [44] Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, qui cum hæreticis vel solum comprecatus est, etc., *ut supra, pag.* 610.

46 [45]. Episcopum, vel presbyterum, qui hæreticorum baptismum, vel sacrificium, etc., *ut supra, pag.* 610.

47 [46]. Episcopus, vel presbyter, eum qui vere habet baptismum etc., *ut supra pag.* 622.

49 [4] Si quis episcopus presbyter ex Domini ordinatione, etc., *ut supra, pag.* 442.

A ε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα μὴ ἐκβαλλέτω προφάσει εὐλαβείας· ἐὰν δὲ ἐκβάλῃ, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω, κ. τ. λ.

ϛ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κοσμικὰς φροντίδας μὴ ἀναλαμβανέτω· εἰ δὲ μὴ, καθαιρείσθω.

ζ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἁγίαν τοῦ Πάσχα ἡμέραν πρὸ τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας μετὰ Ἰουδαίων ἐπιτελέσει, καθαιρείσθω.

ια'. Εἴ τις καθῃρημένῳ, κληρικὸς ὢν, ὡς κληρικῷ συνεύξεται, καθαιρείσθω καὶ αὐτός.

κγ'. Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσει, καθαιρείσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ.

κε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ B πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς, καθαιρείσθω καὶ μὴ ἀφοριζέσθω. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή· *Οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τὸ αὐτό*· ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ λοιποὶ κληρικοί.

κζ'. Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας καὶ διὰ τοιούτων φοβεῖν ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέτυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

κθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων, κ. τ. λ.

λ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος, κ. τ. λ.

C λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς συναγάγῃ, κ. τ. λ.

λε'. Ἐπίσκοπον μὴ τολμᾷν ἔξω τῶν ἑαυτοῦ ὅρων, χειροτονίας ποιεῖσθαι εἰς τὰς μὴ ὑποκειμένας αὐτῷ πόλεις καὶ χώρας· εἰ δὲ ἐλεγχθείη τοῦτο πεποιηκὼς παρὰ τὴν τῶν κατεχόντων τὰς πόλεις ἐκείνας ἢ τὰς χώρας γνώμην, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ οὓς ἐχειροτόνησε.

μβ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

μδ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἀπαιτῶν τοὺς δανειζομένους, ἢ παυσάσθω, ἢ D καθαιρείσθω.

με'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος μόνον, κ. τ. λ.

μϛ'. Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα ἢ θυσίαν, κ. τ. λ.

μζ'. Ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, τὸν κατὰ ἀλήθειαν ἔχοντα βάπτισμα, κ. τ. λ.

μθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου διάταξιν, κ. τ. λ.

[36] Nic. conc. can. I. [37] Job XXXIII, 14. [38] Dist. 35. [39] Dist. 47.

(3). Citatur a S. Greg. lib. VII Reg. epist. 30.

ν'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, μὴ τρία βαπτίσματα μιᾶς μυήσεως ἐπιτελέσει, κ. τ. λ.

να'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου, κ. τ. λ.

νβ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλὰ ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω, ὅτι λυπεῖ Χριστὸν τὸν εἰπόντα· *Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.*

νγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν, οὐ μεταλαμβάνει κρεῶν καὶ οἴνου, βδελυσσόμενος καὶ οὐ δι' ἄσκησιν, καθαιρείσθω, ὡς κεκαυτηριασμένος τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αἴτιος σκανδάλου πολλοῖς γινόμενος.

νε'. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω· *Ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.*

νθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, τινὸς τῶν κληρικῶν ἐνδεοῦς ὄντος, κ. τ. λ.

ξ'. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα, κ. τ. λ.

ξβ'. Εἴ τις κληρικὸς, διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου, ἢ Ἕλληνος ἢ αἱρετικοῦ ἀρνήσεται, εἰ μὲν τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἀποβαλλέσθω· εἰ δὲ τὸ ὄνομα τοῦ κληρικοῦ, καθαιρείσθω· μετανοήσας δὲ, ὡς λαϊκὸς δεχθήτω.

ξγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγῃ κρέα ἐν αἵματι ψυχῆς αὐτοῦ, ἢ θηριάλωτον, ἢ θνησιμαῖον, καθαιρείσθω· τοῦτο γὰρ ὁ νόμος ἀπεῖπεν· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω.

ξδ'. Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

ξς'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσει, καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος ἀποκτείνει, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

ξη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, δευτέραν χειροτονίαν δέξεται παρά τινος, καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς καὶ ὁ χειροτονήσας· εἰ μή γε ἄρα συσταίη, ὅτι παρὰ αἱρετικῶν ἔχει τὴν χειροτονίαν· τοὺς γὰρ παρὰ τῶν τοιούτων χειροτονηθέντας ἢ βαπτισθέντας, οὔτε πιστοὺς, οὔτε κληρικοὺς εἶναι δυνατόν.

ξθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἀναγνώστης ἢ ψάλτης, τὴν ἁγίαν Τεσσαρακοστὴν, κ. τ. λ.

ο'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, κ. τ. λ.

50 [49]. Si quis episcopus vel presbyter, non tria unius mysterii baptismata perfecerit, etc., *ut supra pag.* 442 et 615.

51 [50]. Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero, a nuptiis, etc., *ut supra pag.* 731.

52 [51]. Si quis episcopus, presbyter vel diaconus eum, qui a eccatis convertitur, non recipit, sed ejicit, deponatur. Quoniam Christum molestia afficit, qui dixit: *Gaudium est in cœlo propter unum peccatorem pœnitentiam agentem* [40].

272 53 [52]. Si quisepiscopus, vel presbyter, vel diaconus in festis diebus carnem et vinum non sumit, abhorrens, et non propter exercitationem, deponatur, ut qui habeat injustam conscientiam propriam, et sit multis offensionis causa.

55 [54]. Si quis clericus episcopum contumelia affecerit, deponatur: *Principi enim populi tui non maledices* [41].

59 [58]. Si quis episcopus vel presbyter, cum sit aliquis ex clericis egenus, etc., *ut supra pag.* 674.

60 [59]. Si quis falso inscriptos, etc., *ut pag.* 590.

62 [61]. Si quis clericus propter metum humanum, vel Judæi, vel Græci, vel hæretici, negaverit, si quidem nomen Christi, ejiciatur, si autem nomen clerici, deponatur [42]. Pœnitentiam autem agens, ut laicus recipiatur.

63 [62]. Si quis episcopus vel presbyter, vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali catalogo, comederit carnes in sanguine animæ ipsorum, vel quid a feris captum, vel morticinum, deponatur. Hoc enim lex prohibuit: si autem sit laicus, segregetur.

64 [65]. Si quis clericus inventus fuerit die Domi- jejunare, vel Sabbato, præterquam uno solo, deponatur: sin autem laicus, segregetur.

65 [63]. Si quis clericus vel laicus in Judæorum vel nico hæreticorum synagogam ingressus sit ad orandum, deponatur et segregetur.

66 [64]. Si quis clericus vel in pugna pulsatum aliquem uno ictu occiderit, deponatur propter suam proclivitatem et temeritatem; laicus vero si fuerit, segregetur.

68 [67]. Si quis episcopus (4), vel presbyter, vel diaconus secundam ordinationem ab alio susceperit, deponatur et ipse, **273** et qui ordinavit, nisi utique constiterit, quod ab hæreticis ordinationem habeat. Qui enim ab eis baptizati et ordinati sunt, ut fideles vel clerici sint, fieri non potest.

69 [68]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus vel subdiaconus, lector vel cantor sanctam Paschæ Quadragesimam, etc., *ut supra pag.* 635.

70 [69]. Si quis episcopus, vel diaconus, vel quis omnino ex clericorum catalogo, jejunat cum Judæis etc., *ut pag.* 738.

[40] Luc. xv, 7. [41] Act. xxiii, 5. [42] Nic. can. 10.

(4) Intelligitur de Cataphrygibus, ut cap. 19 concil. Nic. et 95 sextæ synodi.

81 [80]. Diximus non oportere episcopum vel A presbyterum seipsum ad publicas administrationes demittere, sed in ecclesiasticis negotiis versari. Vel ergo ita non facere persuadeatur, vel deponatur: *Nemo* enim *potest duobus dominis servire* [43], secundum Domini præceptum.

83 [82]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus exercitui vacans, et utraque obtinere volens, Romanum scilicet magistratum, et sacerdotalem administrationem, deponatur: *Quæ sunt* enim *Cæsaris, Cæsari; et quæ sunt Dei, Deo* [44].

84. Quisquis regem, etc., *ut pag.* 739.

Concilii Nicæni canones 2, 10, 17.

2. Quoniam multa, vel necessitate, etc., *ut pag.* 499.

10. Quicunque ex iis qui lapsi sunt, etc., *ut* B *pag.* 547.

17. Quoniam multi [45] qui in canone recensentur, plura habendi studium et turpe lucrum persequentes, divinæ Scripturæ obliti sunt, quæ dicit: *Argentum suum non dedit ad usuram* [46]: **274** et fenerantes centesimas exigunt; æquum censuit sancta et magna synodus, ut si quis inventus fuerit post statutum usuras ex mutuo sumere, vel eam rem aliter persequi, vel sesquialteras [sescuplas] exigere, vel aliquid aliud excogitare turpis quæstus gratia, e clero deponatur, et sit alienus a canone.

Concilii Ancyrani canones 10, 14, 18.

10. Quicunque diaconi constituti, in ipsa constitutione testificati sunt et dixerunt oportere se C uxores ducere, cum non possint sic manere, ii si uxorem postea duxerint, sint in ministerio, eo quod hoc sit illis ab episcopo concessum. Si qui autem hoc silentio præterito, et in ordinatione, ut ita manerent, suscepti sunt, postea autem ad matrimonium venerunt, ii a diaconatu cessent.

14. Qui in clero sunt, presbyteros vel diaconos a carnibus abstinentes, visum est eas attingere, et sic, ut velint, ab eis abstinere. Si autem nolint olera, quæ cum carnibus apponuntur, comedere, et canoni non cedant, ab ordine cessare.

18. Si qui constituti episcopi, etc., *ut pag.* 506.

D *Concilii Cæsareensis canon* 1.

1. Presbyter si uxorem duxerit, etc., *ut pag.* 739.

Concilii Antiocheni canones 1, 3, 4, 5, 13.

1. Omnes qui audent, etc., *ut pag.* 639.

3. Si quis presbyter, vel diaconus, vel quis omninó ex sacerdotali ordine relicta sua parochia, etc., *ut pag.* 658.

275 4. Si quis episcopus a synodo depositus, etc., *ut pag.* 201.

5. Si quis presbyter vel diaconus proprio contempto episcopo, ab Ecclesia seipsum segregaverit, etc., *ut pag.* 583.

πα'. Εἴπομεν ὅτι μὴ χρὴ ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον καθιέναι ἑαυτὸν εἰς δημοσίας διοικήσεις, ἀλλὰ προσευκαιρεῖν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς χρείαις· ἢ πειθέσθω οὖν τοῦτο μὴ ποιεῖν, ἢ καθαιρείσθω· *Οὐδεὶς γὰρ δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν*, κατὰ τὴν Κυριακὴν παρακέλευσιν.

πγ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, στρατείᾳ σχολάζων, καὶ βουλόμενος ἀμφότερα κατέχειν, Ῥωμαϊκὴν ἀρχὴν καὶ ἱερατικὴν διοίκησιν, καθαιρείσθω· *Τὰ γὰρ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ.*

πδ'. Ὅς τις ὑβρίσει βασιλέα, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν β' ι' ιζ'.

β'. Ἐπειδὴ πολλὰ ἤτοι ὑπὸ ἀνάγκης, κ. τ. λ.

ι'. Ὅσοι προεχειρίσθησαν τῶν παραπεπτωκότων, κ. τ. λ.

ιζ'. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι, τὴν πλεονεξίαν καὶ τὴν αἰσχροκέρδειαν διώκοντες, ἐπελάθοντο τοῦ θείου Γράμματος λέγοντος· *Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἐπὶ τόκῳ*, καὶ δανείζοντες ἑκατοστὰς ἀπαιτοῦσιν, ἐδικαίωσεν ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ὡς εἴ τις εὑρεθείη μετὰ τὸν ὅρον τοῦτον τόκους λαμβάνων, ἐκ μεταχειρίσεως, ἢ ἄλλως μετερχόμενος τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡμιολίας ἀπαιτῶν, ἢ ὅλως ἕτερόν τι ἐπινοῶν αἰσχροῦ κέρδους ἕνεκα, καθαιρεθήσεται τοῦ κλήρου, καὶ ἀλλότριος τοῦ κανόνος ἔσται.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι', ιδ', ιη'.

ι'. Διάκονοι ὅσοι καθίστανται, παρ' αὐτὴν τὴν κατάστασιν εἰ ἐμαρτύραντο καὶ ἔφασαν χρῆναι γαμῆσαι, μὴ δυνάμενοι οὕτως μένειν, οὗτοι μετὰ ταῦτα γαμήσαντες, ἔστωσαν ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου· τοῦτο δὲ εἴ τινες σιωπήσαντες καὶ καταδεξάμενοι ἐν τῇ χειροτονίᾳ μένειν οὕτως, μετὰ ταῦτα ἦλθον ἐπὶ γάμον, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς διακονίας.

ιδ'. Τοὺς ἐν κλήρῳ πρεσβυτέρους ὄντας ἢ διακόνους, καὶ ἀπεχομένους κρεῶν, ἔδοξεν ἐφάπτεσθαι· καὶ οὕτως, εἰ βούλοιντο κρατεῖν ἑαυτῶν· εἰ δὲ βδελύσσοιντο ὡς μὴ δὲ τὰ μετὰ τῶν κρεῶν βαλλόμενα λάχανα ἐσθίειν, καὶ μὴ ὑπείκοιεν τῷ κανόνι, πεπαῦσθαι αὐτοὺς τῆς τάξεως.

ιη'. Οἵ τινες ἐπίσκοποι κατασταθέντες καὶ μὴ δεχθέντες κ. τ. λ.

Συνόδου Καισαρείας κανὼν α'.

α'. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν α', γ', δ', ε', ιγ'.

α'. Πάντας τοὺς τολμῶντας, κ. τ. λ.

γ'. Εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τῶν τοῦ ἱερατείου, καταλιπὼν τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν, κ. τ. λ.

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, κ. τ. λ.

ε'. Εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος, καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἀφώρισεν ἑαυτὸν τῆς Ἐκκλησίας, κ. τ. λ.

[43] Matth. vi, 24. [44] Matth. xxii, 21. [45] Apost. 44; Laod. 5; Leonis 5; Gelas. 15. [46] Psal. xiv, 5.

ιγ'. Μηδένα ἐπίσκοπον τολμᾷν, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν β'·

β'. Εἴ τινες ἐπαρχεῶται ἐπίσκοποι, ἀπελείφθησαν τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ τῇ ἀποστασίᾳ προσετέθησαν, ἢ προστεθῆναι πειραθεῖεν, ἢ καὶ ὑπογράψαντες τῇ Νεστορίου καθαιρέσει ἐπαλινδρόμησαν πρὸς τὸ τῆς ἀποστασίας συνέδριον, τούτους πάντη κατὰ τὸ δόξαν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ἀλλοτρίους εἶναι τῆς ἱερωσύνης καὶ τοῦ βαθμοῦ ἐκπίπτοντας.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β', ιη', κζ'.

β'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, κ. τ. λ.

ιη'. Τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φατρίας ἔγκλημα, καὶ παρὰ τῶν ἔξω νόμων πάντη κεκώλυται, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεσθαι ἀπαγορεύειν προσήκει. Εἴ τινες τοίνυν κληρικοὶ, ἢ μονάζοντες εὑρεθεῖεν, ἢ συνομνύμενοι, ἢ φατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς, ἐκπιπτέτωσαν πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

κζ'. Τοὺς ἁρπάζοντας γυναῖκας ἐπ' ὀνόματι συνοικεσίου, ἢ συμπράττοντας, ἢ συναιρομένους τοῖς ἁρπάζουσιν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν κα'.

Γαυδέντιος ἐπίσκοπος εἶπε· ταῦτα τὰ σωτηριωδῶς, κ. τ. λ.

Καὶ τοῦτο δὲ ἐκεῖθεν μάλιστα γνώριμον γενήσεται καὶ πληρωθήσεται, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν γ', δ', ε', θ', ι', ια', πζ', ϟς'.

Περὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν.

γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς, κ. τ. λ.

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης, ἢ θυρωρὸς, γυναικὶ ἀφιερωμένῃ Θεῷ μιχθείη, καταιρείσθω, ὡς τὴν νύμφην τοῦ Χριστοῦ διαφθείρας· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ε'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι κ. τ. λ.

θ'. Μηδενὶ ἐξεῖναι κληρικῷ καπηλικὸν ἔχειν ἐργαστήριον. Εἰ γὰρ τῷ τοιούτῳ εἰσιέναι ἐν καπηλείῳ οὐκ ἐπιτέτραπται, πόσῳ μᾶλλον ἄλλοις ἐν τούτῳ διακονεῖσθαι, καὶ ἃ μὴ θέμις αὐτῷ ἐγχειρεῖν; Εἰ δέ τι τοιοῦτον διαπράξαιτο, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

ι'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους ἢ τὰς λεγομένας ἑκατοστὰς λαμβάνων, παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.

ια'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, ἢ λαϊκὸς τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθιέτω, ἢ τούτοις προσοικειούσθω, ἢ ἐν νόσοις προσκαλείσθω, καὶ ἰατρείας παρ' αὐτῶν λαμβανέτω, ἢ ἐν βαλανείοις τούτοις παντελῶς συλλουέσθω· εἰ δέ τις τοῦτο πρᾶξαι ἐπιχειροίη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

A 13. Nullus episcopus audeat, etc., *ut pag.* 175.

Concilii Ephesini canon 2.

2. Si qui autem provinciales episcopi a sancta synodo abfuerint, et deficientibus adhæserint, aut adhærere tentaverint, vel etiam postquam subscripserunt Nestorii depositioni, rursus ad defectionis consessum recurrerunt, istos placuit sanctæ synodo penitus alienos esse sacerdotio, et a gradu cecidisse.

Concilii Chalcedonensis canones 2, 18, 27.

2. Si quis episcopus propter pecunias ordinationem fecerit, etc., *ut pag.* 515.

18. Conjurationis vel sodalitatis crimen ab externitatis etiam legibus est omnino prohibitum: multo magis hoc autem in Dei ecclesia fieri prohibere oportet. B Si qui ergo clerici vel monachi inventi fuerint, se jactantes, vel sodalitates comparantes, vel aliquid struentes ac molientes adversus episcopos ac clericos, proprio gradu omnino excident.

27. Eos qui nomine conjugii mulieres rapiunt vel opem ferunt, ac consentiunt iis qui rapiunt, statuit synodus, si sint quidem clerici, proprio gradu excidere; sin autem laici, anathematizari.

Concilii Sardicensis canon 21.

21. Gaudentius episcopus dixit: Hæc salutariter, etc., *ut pag.* 666.

Porro autem hoc quoque illius erit maxime notum, C etc., *ut pag.* 666.

276 *Concilii œcumenici* VI *canones* 3, 4, 5, 9, 10, 11, 86, 97.

De presbyteris et clericis.

3. Quoniam vero quis pius Christique amator, etc., *ut pag.* 511.

4. Si quis [47] episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel subdiaconus, vel lector, vel cantor, vel ostiarius, cum muliere Deo dicata coierit, deponatur, ut qui Christi sponsæ vitium attulerit; sin autem laicus, segregetur.

5. Nullus enim qui in sacerdotem, etc., *ut pag.* 219.

9. Nulli licere [48] clerico cauponariam habere tabernam. Si enim in cauponam ingredi non est D permissum, quanto magis aliis in ea ministrare, et ea quæ non licet ipsi tractare? Si quid autem tale fecerit, vel cesset, vel deponatur.

10. Episcopus [49], presbyter, vel diaconus, qui usuras, vel quæ dicuntur centesimas accipit, vel cesset, vel deponatur.

11. Nemo eorum [50] qui in sacerdotali ordine enumerantur, vel laicus, Judæorum azyma comedat, vel ullam cum eis familiaritatem ineat, vel in morbis accersat, vel ab eis medicinas accipiat, vel una cum eis in balneis lavetur. Si quis autem hoc facere aggressus fuerit, si sit quidem clericus, deponetur: si autem laicus, segregetur.

[47] Confer can. apost. 28. [48] Can. apost. 51, 42; Laodic. 24. [49] Can. apost. 43. [50] Can. apost. 69; Laodic. 37, 38.

277 86. Eos qui ad animarum lapsus meretrices cogunt et alunt, si sint quidem clerici, jubemus deponi : si vero laici, segregari.

97. Eos qui vel cum uxore coitant, etc., *ut pag.* 630.

CAP. XV. — *Quas ob causas quisviam segregetur simul et deponatur, vel deponatur et communione aut Ecclesia abscindatur?*

Apostolorum canones 28, 29, 30, 65.

28 [27]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, juste ob manifesta crimina depositus, sibi aliquando creditum ministerium attingere audeat, ab Ecclesia omnino abscindatur.

29 [28]. Si quis episcopus per pecunias, etc., *ut pag.* 515.

30 [29]. Si quis episcopus sæcularibus principibus, etc., *ut pag.* 511.

65 [63]. Si quis clericus vel laicus in Judæorum vel hæreticorum synagogam ingressus sit ad orandum, deponatur et segregetur.

CAP. XVI. — *Quas ob causas clericus vel laicus anathematizetur.*

Concilii Gangrensis canon 20.

20. Si quis arrogantia utens et martyrum congregationes, **278** abhorrens et sacra quæ in eis celebrantur, et eorum memorias accuset, sit anathema.

Concilii Chalcedonensis canones 2, 7.

2. Si quis episcopus propter pecunias ordinationes fecerit, etc., *ut pag.* 515.

7. Eos qui in clero semel ordinati sunt, et itidem monachos, statuimus nec ad militarem expeditionem, nec ad sæcularem dignitatem posse venire. Qui autem hoc audent, et non pœnitentia ducti ad id revertuntur, quod propter Deum prius elegerant, anathematizari.

Basilii ex epistola ad Gregorium presbyterum.

Legi tuas litteras cum omni patientia, etc., *ut pag.* 687.

Synodi unionis canones 5, 6.

5. Qui Ecclesiam sanctam calumniantur quod quartas nuptias permiserit, divina hoc ita instituente prudentia, quæ fratres adunari voluit scandalorum pessimo exemplo antea separatos, anathema sit.

6. Qui asserere præsumunt quod Ecclesia puritatem et castitatem sanctimoniamque minus servet, imo prolis fovendæ causa gratiæ a Deo datæ maculam asperserit liberis ob scandalum divisis, quos postea conjunxerit, anathema esto.

CAP. XVII. — *Ne bis vindicetur in eadem re.*

Apostolorum canon 25.

25. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, fornicationis, etc., *ut pag.* 743.

A πς'. Τοὺς ἐπὶ ψυχῶν ὀλέθρῳ πόρνας ἐπισυνάγοντας, καὶ ἐκτρέφοντας, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθαι ὁρίζομεν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι.

ϞΖ'. Τοὺς ἢ γαμετῇ συνοικοῦντας, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Ἐκ ποίων τίς αἰτιῶν ἐν τῷ αὐτῷ ἀφορίζεται καὶ καθαιρεῖται, ἢ καθαιρεῖται καὶ τῆς κοινωνίας ἢ καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόπτεται.*

Ἀποστόλων κανὼν κη', κθ', λ', ξε'.

κη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος καθαιρεθεὶς δικαίως ἐπὶ ἐγκλήμασι φανεροῖς, τολμήσειεν ἅψασθαι τῆς ποτε ἐγχειρισθείσης αὐτῷ λειτουργίας, οὗτος παντάπασιν ἐκκοπτέσθω τῆς Ἐκκλησίας.

B κθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος διὰ χρημάτων, κ. τ. λ.

λ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι, κ. τ. λ.

ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀναθεματίζεται.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν κ'.

Εἴ τις αἰτιῷτο ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος, καὶ βδελυσσόμενος τὰς συνάξεις τῶν μαρτύρων, ἢ τὰς ἐν αὐταῖς γινομένας λειτουργίας καὶ τὰς μνήμας αὐτῶν, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β', ζ'.

C β'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἐπὶ χρήμασι χειροτονίαν ποιήσαιτο, κ. τ. λ.

ζ'. Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ τεταγμένους, ἢ καὶ μοναστὰς, ὡρίσαμεν μήτε ἐπὶ στρατείαν μήτε ἐπὶ ἀξίαν κοσμικὴν ἔρχεσθαι· ἢ τοῦτο τολμῶντας καὶ μὴ μεταμελουμένους, ὥστε ἐπιστρέψαι ἐπὶ τοῦτο ὃ διὰ Θεὸν πρότερον εἵλοντο, ἀναθεματίζεσθαι.

Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον πρεσβύτερον ἐπιστολῆς.

Ἐνέτυχόν σου τοῖς γράμμασι μετὰ πάσης μακροθυμίας, κ. τ.λ.

Συνόδου τῆς ἑνώσεως κανὼν ε', ς'.

D ε'. Τοῖς συκοφαντοῦσι τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν, ὅτι τετραγαμίαν ἐδέξατο, χάριν τῆς εὐδοκίᾳ Θεοῦ γενομένης οἰκονομίας, καὶ τῆς προσλήψεως καὶ ἑνώσεως τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, οὓς ἡ τῶν προλαβόντων σκανδάλων αἰτία ἐχώριζεν, ἀνάθεμα.

ς'. Τοῖς τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία τὸ καθαρὸν καὶ ἄχραντον οὐ σώζει τῆς ἁγιστείας αὐτῆς, ἀλλὰ μολυσμόν τινα προσετρίψατο διὰ τὴν χάριτι Θεοῦ γενομένην σύναψιν τῶν τέκνων, οὓς διεμέρισε μὲν τὸ ἤδη προγεγονὸς σκάνδαλον, συνῆψε δὲ ἡ τούτου παρὰ πάντων ὁμοῦ ἀθέτησις καὶ ἀποκήρυξις, ἀνάθεμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Ὅτι οὐ χρὴ δὶς ἐκδικεῖν ἐπὶ τῷ αὐτῷ.*

Ἀποστόλων κανὼν κε'.

κε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν γ', λβ', να'. A

γ'. Διάκονος μετὰ τὴν διακόνισσαν πορνεύσας, ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται· εἰς δὲ τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον, τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται· διότι ἀρχαῖός ἐστι κανὼν, τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας, τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς κολάσεως ὑποβάλλεσθαι, ἀκολουθησάντων, ὡς οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ, τῷ, *Οὐκ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τῷ αὐτῷ*· καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι ἐκβεβλημένοι τοῦ τόπου τῶν πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἀφ' οὗ ἐξέπεσον τόπον ἀναλαμβάνονται· ὁ δὲ διάκονος ἅπαξ ἔχει τὴν δίκην τῆς καθαιρέσεως διαρκῆ· ὡς οὖν οὐκ ἀποδιδομένης αὐτῷ τῆς διακονίας, ἐπὶ ταύτης ἔστησαν μόνης τῆς ἐκδικήσεως· ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων· καθόλου δὲ ἀληθέστερόν ἐστιν ἴαμα, ἡ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρη- B σις· ὥστε ὁ διὰ σαρκὸς ἡδονὴν ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ τῆς σαρκὸς, καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν ἀποστὰς τῶν ἡδονῶν ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς ἰάσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀμφότερα τοίνυν ἡμᾶς εἰδέναι δεῖ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συνηθείας· ἕπεσθαι δὲ, ἐπὶ τῶν καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα, τῷ παραδοθέντι τύπῳ.

λβ'. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ, τοῦ βαθμοῦ κατάγονται· τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται· *Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δὶς ἐπὶ τῷ αὐτῷ.*

να'. Τὸ κατὰ τοὺς κληρικοὺς, ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο, κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς πεσοῦσιν C ὁρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν, εἴτε καὶ ἀχειροθέτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν τελείως ἐκβάλλεται.*

Ἀποστόλων κανὼν κη', να', ξβ'.

κη'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, καθαιρεθεὶς δικαίως, κ. τ. λ.

να'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου καὶ κρεῶν, κ. τ. λ.

ξβ'. Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου, κ. τ. λ.

D *Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν δ'.*

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ὑπὸ συνόδου καθαιρεθεὶς, κ.τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λϛ'.

λϛ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν κα'.

κα'. Οἱ ἐπ' ἐγκλήμασι κανονικοῖς ὑπεύθυνοι, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Πότε τις καθέδρας μὲν ἢ στάσεως ἱερατικῆς μετέχει, οὐκ ἐνεργεῖ δέ τι τῶν λοιπῶν.*

[81] Nahum I, 9.

279 *Basilii canones* 3, 32, 51.

3. Diaconus post diaconatum fornicatus, diaconatu ejicietur quidem, sed in laicorum detrusus locum, a communione non arcebitur. Quoniam antiquus est canon, ut ii qui gradu exciderunt, huic soli pœnæ generi subjiciantur, antiquis, opinor, secutis legem illam, *Non vindicabis bis in idipsum*[81]: atque etiam propter aliam causam; quod qui in ordine sunt laico, si a loco fidelium ejiciantur, rursus in eum, ex quo ceciderunt, locum recipiuntur; diaconus vero semel habet semper mansuram pœnam depositionis. Quoniam igitur diaconatus ei non restituitur, in ea sola multa steterunt. Atque hæc quidem sunt quæ ex constitutionibus habentur. In omnibus autem verior medicina est recessus a peccato. Quare qui propter carnis voluptatem gratiam abjecit, is si carnem conterendo et in omnem, secundum continentiæ præscripta, servitutem redigendo, secedat a voluptatibus, a quibus victus et prostratus est, plenum nobis suæ curationis specimen dabit. Itaque scire nos utraque oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis: sequi autem in iis quæ summum jus non admittunt, formam traditam.

32. Peccatum ad mortem peccantes clerici, de gradu dejiciuntur, a laicorum autem communione non arcentur. *Non enim vindicabis bis in idipsum.*

51. Quod ad clericos attinet, indefinite canones exposuerunt, unam lapsis jubentes pœnam infligi, ejectionem a ministerio, sive in gradu fuerint, sive etiam in ministerio, quod manuum impositione non datur, permaneant.

280 CAP. XVIII. — *Quas ob causas omnimoda expulsio fiat.*

Apostolorum canon 28, 51, 62.

28 [27]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus juste ob manifesta crimina depositus, etc., *ut pag.* 751.

51 [50]. Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnino ex sacerdotali numero a nuptiis, vino et carnibus, etc., *ut pag.* 731.

62 [61]. Si quis clericus propter metum humanum, vel Judæi, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Antiocheni canon 4.

4. Si quis episcopus a synodo depositus, etc., *ut pag.* 201.

Concilii Laodiceni canon 36.

36. Quod non oportet eos qui sunt sacrati, etc., *ut pag.* 734.

Concilii œcumenici VI *canon* 21.

21. Quid canonice quorumdam criminum rei facti, etc., *ut pag.* 735.

CAP. XIX. — *Quandonam aliquis cathedram quidem statumque ecclesiasticum retinet, nullatenus tamen ministerium exercet.*

Concilii Ancyrani canon 1, 2.

1. Presbyteros qui sacrificaverunt, etc., *ut pag.* 595.

2. Diaconos similiter qui sacrificarunt, postea autem reluctati sunt, alium quidem honorem habere, ipsos autem ab omni sacerdotali (5) ministerio cessare, et panem vel calicem offerendi, vel prædicandi: sed si ex episcopis aliqui in iis vel afflictionem aliquam, vel humilitatem ac mansuetudinem viderint, et aliquid amplius dare vel offerre voluerint, in eorum potestate id esse.

281 *Concilii Neocæsariensis canon* 9.

9. Si presbyter qui corpore prius peccaverat, etc., *ut pag.* 547.

Concilii œcumenici VI *canones* 3, 26.

De presbyteris et clericis.

3. Quoniam vero pius Christique amator, etc., *ut pag.* 511.

26. Presbyterum, qui per ignorantiam illicitis nuptiis est implicatus, esse quidem cathedræ participem, secundum ea quæ sunt nobis a sacro canone decreta: a reliquis autem operationibus abstinere. Ei enim, qui est talis, satis est si venia detur. Ut is autem alii benedicat qui debet propria curare vulnera, non est consentaneum. Benedictio enim est sanctificationis impertitio: qui autem id non habet propter delictum ex ignorantia, quomodo alteri impertiet? Nec ergo publice, nec privatim benedicat, nec Christi corpus aliis distribuat (nec aliquod aliud ministerium obeat), sed præsidentia contentus domino defleat, ut illi ex ignorantia peccatum remittatur. Manifestum enim est quod nefarium conjugium dissolvetur, nec vir cum ea ullo modo consuetudinem habebit, propter quam sacra operatione privatus est.

Basilii canones 27, 70.

27. De presbytero qui insciens illicitis nuptiis implicatus est, etc. *ut pag.* 547.

70. Diaconus qui pollutus est in labris, seque eo usque peccasse confessus est, a ministerio amovebitur; sed ei concedetur, ut cum diaconis particeps sit sacramentorum. Id ipsum autem presbyter quoque. Si quid autem amplius quis peccasse deprehensus fuerit, in quocunque sit gradu, deponetur.

282 CAP. XX. — *Non esse credendum episcopo affirmanti privatim sibi clericum de crimine esse confessum.*

Concilii Carthaginensis canon 132.

De episcopo, qui excommunicat eum, quem sibi soli crimen dicit esse confessum.

132. Item placuit [53], ut si quando episcopus dicit aliquem sibi soli proprium crimen fuisse confessum, atque ille neget et pœnitere noluerit; non putet ad injuriam suam episcopus pertinere, quod

A *Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β'.*

α'. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, κ. τ. λ.

β'. Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπαλαίσαντας, τὴν μὲν ἄλλην τιμὴν ἔχειν, πεπαῦσθαι δὲ αὐτοὺς πάσης τῆς ἱερατικῆς λειτουργίας τοῦ ἄρτον, ἢ ποτήριον ἀναφέρειν, ἢ κηρύσσειν· εἰ μέντοι, τινὲς τῶν ἐπισκόπων τούτους συνίδοιεν κάματόν τινα ἢ ταπείνωσιν πραότητος, καὶ ἐθέλοιεν πλέον τι διδόναι ἢ ἀφαιρεῖν, ἐπ' αὐτοῖς εἶναι τὴν ἐξουσίαν.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'.

θ'. Πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς σώματι, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν γ', κϛ'.

Περὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν.

B γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς, κ. τ. λ.

κϛ'. Πρεσβύτερον τὸν κατὰ ἄγνοιαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντα, καθέδρας μὲν μετέχειν, κατὰ τὰ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ κανόνος ἡμῖν νομοθετηθέντα, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι· ἀρκετὸν γὰρ τῷ τοιούτῳ ἡ συγγνώμη· εὐλογεῖν δὲ ἕτερον τὸν τὰ οἰκεῖα τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον· εὐλογία γὰρ ἁγιασμοῦ μετάδοσίς ἐστιν· ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα, πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; μήτε τοίνυν δημοσίᾳ, μήτε ἰδίᾳ εὐλογείτω, μήτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις, μήτε τι ἄλλο λειτουργείτω· ἀλλ' ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ, προσκλαιέτω τῷ κυρίῳ συγχωρηθῆναι C αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα· πρόδηλον γὰρ ὡς ὁ τοιοῦτος γάμος διαλυθήσεται, καὶ οὐδαμῶς ὁ ἀνὴρ μετουσίαν ἕξει πρὸς τὴν δι' ἣς τῆς ἱερᾶς ἐνεργείας ἐστέρηται.

Βασιλείου κανὼν κζ', ο'.

κζ'. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ κατὰ ἄγνοιαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντος, κ. τ. λ.

ο'. Διάκονος ἐν χείλεσι μιανθεὶς, καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας, τῆς λειτουργίας ἐπισχεθήσεται· τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων, μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθήσεται· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πρεσβύτερον· εἰ δέ τι τούτου πλεῖον φωραθείη τις ἡμαρτηκὼς, ἐν οἵῳ ἂν ᾖ βαθμῷ, καθαιρεθήσεται.

D ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ πιστεύεσθαι τὸν ἐπίσκοπον λέγοντα ἰδιαζόντως αὐτῷ τὸν κληρικὸν συνομολογῆσαι τὸ ἁμάρτημα.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρλβ'.

Περὶ ἐπισκόπου τοῦ ἀπὸ κοινωνίας ποιοῦντος τὸν αὐτῷ μόνῳ τὸ ἴδιον ἔγκλημα ὁμολογήσαντα.

ρλβ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐάν ποτε ἐπίσκοπος λέγῃ τινὰ αὐτῷ μόνῳ τὸ ἴδιον ἔγκλημα ὁμολογῆσαι, καὶ ἐκεῖνος ἀρνῆται, μὴ λογίσηται ὁ ἐπίσκοπος εἰς ἰδίαν ὕβριν συντείνειν, ὅτι αὐτὸς μόνος οὐ πιστεύε-

[53] Conc. Carth. VII, c. 53, Afric. c. 99.

(5) *Sacro* aptius reddidit Dionysius, habeturque in veteri interpretatione.

ται· εἰ καὶ τῷ σκανδαλμῷ τῆς ἰδίας συνειδήσεως λέγει μὴ θέλειν ἑαυτὸν κοινωνεῖν τῷ ἀρνουμένῳ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐσθίοντος κρέας ἐν αἵματι, ἢ θνησιμαῖον ἢ θηριάλωτον.*

Ἀποστόλων κανὼν ξγ'.

ξγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγη κρέα, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γ'.

γ'. Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, ἢ ὑπὸ οἰκείων παραδοθέντας, ἢ ἄλλως τὰ ὑπάρχοντα ἀφαιρεθέντας, ἢ ὑπομείναντας βασάνους, ἢ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθέντας, βοῶντάς τε ὅτι εἰσὶ Χριστιανοί, καὶ περισχισθέντας, ἤτοι εἰς τὰς χεῖρας πρὸς βίαν ἐμβαλλόντων τῶν βιαζομένωνά, ἢ βρῶμά τι πρὸς ἀνάγκης δεξαμένους, ὁμολογοῦντας δὲ διόλου ὅτι εἰσὶ Χριστιανοί, καὶ τὸ πένθος τοῦ συμβάντος ἀεὶ ἐπιδεικνυμένους τῇ πάσῃ καταστολῇ καὶ τῷ σχήματι, καὶ τῇ τοῦ βίου ταπεινότητι, τούτους ὡς ἔξω ἁμαρτήματος ὄντας, τῆς κοινωνίας μὴ κωλύεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ἐκωλύθησαν ὑπό τινος, περισσοτέρας ἀκριβείας ἕνεκεν, ἢ καί τινων ἀγνοίᾳ, εὐθὺς προσδεχθῆναι· τοῦτο δὲ ὁμοίως ἐπί τε τῶν ἐκ τοῦ κλήρου καὶ τῶν ἄλλων λαϊκῶν· προσεξητάσθη δὲ κἀκεῖνο, εἰ δύνανται καὶ λαϊκοὶ τῇ αὐτῇ ἀνάγκῃ ὑποπεσόντες, προάγεσθαι εἰς τάξιν· ἔδοξεν οὖν καὶ τούτους ὡς μηδὲν ἡμαρτηκότας, εἰ καὶ ἡ προλαβοῦσα εὑρίσκοιτο ὀρθὴ τοῦ βίου πολιτεία, προχειρίζεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξζ'.

ξζ'. Θεία ἡμῖν Γραφὴ ἐνετείλατο, ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας· τοῖς οὖν διὰ τὴν λίχνον γαστέρα, αἷμα οἱουδήποτε ζώου τέχνῃ τινὶ κατασκευάζουσιν ἐδώδιμον, καὶ οὕτω τοῦτο ἐσθίουσι, προσφόρως ἐπιτιμῶμεν· εἴ τις οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν, αἷμα ζώου ἐσθίειν ἐπιχειρήσοι οἱῳδήποτέ τινι τρόπῳ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ τοῦ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ πάντας τοὺς τὰ ἱερὰ ψηλαφῶντας, ὀφείλειν ἀπέχεσθαι καὶ τῶν οἰκείων γαμετῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν γ', δ', κε', ο'.

Περὶ ἐγκρατείας.

γ'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν τῇ προλαβούσῃ συνόδῳ, ὡς περὶ ῥυθμοῦ ἐγκρατείας καὶ ἁγνείας ἐζητεῖτο, ἤρεσεν ὥστε τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τούτους, τοὺς συνδέσμῳ τινὶ τῆς ἁγνείας διὰ τῆς καθιερωσύνης συμπεπλεγμένους, φημὶ δὲ ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, ὡς πρέπει ὁσίοις ἐπισκόποις, καὶ ἱερεῦσι Θεοῦ, καὶ λευΐταις, καὶ ὑπουργοῦσι θείοις καθιερώμασιν, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυνηθῶσι τοῦ ὃ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν, ἐπιτυχεῖν·

A illi soli non creditur, etsi scrupulo (5*) propriæ cognitionis se dicit neganti nolle communicare.

CAP. XXI. — *De episcopo aut clerico qui vescatur carne cum sanguine, vel morticino, vel a fera suffocato.*

Apostolorum canon 63.

63 [62]. Si quis episcopus vel presbyter, vel diaconus vel omnino ex sacerdotali numero comederit carnes, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Ancyrani canon 3.

3. Eos qui fugientes comprehensi sunt, vel sunt a suis traditi, vel suis alioqui facultatibus privati, vel tormenta perpessi, vel in carcerem conjecti sunt, clamantes se esse Christianos, et divulsi ac distracti sunt, vel iis qui vim afferebant thus in B manus immittentibus, vel cibo aliquo per necessitatem suscepto, se tamen esse Christianos perpetuo fatentes, et ejus quod accidit dolorem et amictu, et habitu, et vitæ **283** humilitate præ se ferentes, a communione non arceri. Sin autem etiam ab aliquo sunt prohibiti, majoris cautionis gratia, vel etiam propter aliquorum ignorantiam, statim admittantur. Hoc autem similiter in clericis et aliis laicis. Hoc quoque est examinatum, an possint etiam laici, qui in eamdem necessitatem inciderunt, ad ordinem promoveri. Visum est ergo, et eos ut qui nihil peccassent, si etiam præcedens eorum vitæ instituendæ ratio recta inveniatur, promoveri.

C *Concilii œcumenici* VI *canon 67.*

67. Divina nobis Scriptura mandavit, a sanguine, et suffocato, et fornicatione abstinere. Eos ergo, qui propter delicatum ventrem cujuscunque animalis sanguinem arte aliqua esculentum condiunt ac instruunt, atque ita illo vescuntur, convenienter punimus. Si quis deinceps animalis sanguinem quovis modo comedere aggrediatur, si sit quidem clericus, deponatur : sin autem laicus, segregetur.

CAP. XXII. — *Quod episcopi, et presbyteri, et diaconi, omnesque qui sacra tractant, a conjugibus debeant se continere.*

Concilii Carthaginensis canones 3, 4, 25, 70.

D *De continentia.*

3. Aurelius episcopus dixit : Cum præterito concilio de continentia et castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres, qui constrictione (6) quadam castitatis per consecrationes adnexi sunt, episcopos (7), inquam, presbyteros et diaconos, ita complacuit (8), ut condecet sacros antistites ac Dei sacerdotes, **284** nec non et Levitas (9), vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus, quo possint simpliciter quod a

(5*) Hæc pars ultima canonis, subsequenti canoni attexenda est, ut Hincmarus recte attexuit in opusc. *De divortio Loth. et Teib.* tom. I, pag. 572.

(6) Ms. conscriptione.

(7) Ms. episcopi, inquam, presbyteri, et diaconi.

(8) Ms. placuit.

(9) Ms. et vel si qui : *al.* vel si qui ; nempe subdiaconi.

Domino (10) postulant, impetrare : ut quod apostoli A docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus.

De diversis ordinibus ab uxoribus abstinendis.

4. Faustinus episcopus Ecclesiæ Potentinæ, provinciæ Piceni, legatus Romanæ Ecclesiæ, dixit : Placet ut episcopus, presbyter et diaconus, vel qui sacramenta contrectant, pudicitiæ custodes, ab uxoribus se abstineant.

De episcopis, vel sequentibus ordinibus, qui sacrosancta mysteria contrectant, placuit ab uxoribus contineri [*abstineri*].

25. Aurelius episcopus dixit[33] : Addimus, fratres charissimi, præterea, cum de quorumdam clerico- B rum, quamvis lectorum, erga uxores propria incontinentia referretur, placuit, quod in diversis conciliis firmatum est, ut subdiaconi, qui sacra mysteria [*ms.* ministeria] contrectant et [*ms.* item] diaconi, et presbyteri, sed et episcopi secundum priora [*ms.* propria] statuta etiam ab uxoribus se contineant, ut tanquam non habentes videantur esse : quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros autem clericos ad hoc non cogi, nisi maturiori ætate. Ab universo concilio dictum est : Quæ vestra sanctitas est juste moderata, et sancta, et Deo placita sunt confirmamus.

Qui clerici ab uxoribus debeant abstinere? C

285 70. Præterea[34] (11), cum de quorumdam clericorum, quamvis erga uxores proprias incontinentia referretur; placuit episcopos, et presbyteros, et diaconos secundum priora statuta etiam ab uxoribus continere : quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. Cæteros autem clericos ad hoc non cogi, sed secundum uniuscujusque Ecclesiæ consuetudinem observari debere.

Concilii œcumenici VI *canones* 12, 13.

12. Porro hoc quoque ad cognitionem nostram pervenit, etc., *ut pag.* 514.

13.[35] Quoniam Romanæ Ecclesiæ pro canone traditum esse coguovimus, ut promovendi ad diaconatum, vel presbyteratum, profiteantur se non am- D plius suis uxoribus conjungendos; nos antiquum canonem apostolicæ perfectionis ordinisque servantes, hominum qui sunt in sacris legitima conjugia deinceps quoque firma et stabilia esse volumus, nequaquam eorum cum uxoribus conjunctionem dissolventes, vel eos mutua tempore convenienti consuetudine privantes. Quamobrem si quis dignus inventus fuerit, qui hypodiaconus, vel diaconus, vel presbyter ordinetur, is ad talem gradum assumi nequaquam prohibeatur, si cum legitima uxore

A ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχαιότητος κρατηθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν.

Περὶ διαφόρων τάξεων ὀφειλουσῶν ἀπέχεσθαι γυναικῶν.

δ'. Φαυστῖνος ἐπίσκοπος Πικένου τῆς Ποτεντηνῆς χώρας, τοποτηρητὴς τῆς Ἐκκλησίας Ῥώμης, εἶπεν· Ἀρέσκει ἵνα ἐπίσκοπος, καὶ πρεσβύτερος, καὶ διάκονος, καὶ πάντες οἱ τὰ ἱερὰ ψηλαφῶντες, τῆς σωφροσύνης ὑπάρχωσι φύλακες, καὶ γυναικῶν ἀπέχωνται.

Περὶ ἐπισκόπων καὶ τῶν ἑπομένων τάξεων, τῶν τὰ ἅγια μυστήρια ψηλαφουσῶν, ὥρισεν ἀπὸ γυναικῶν ἐγκρατεύεσθαι.

κε'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Προστίθημι, ἀδελ- B φοὶ τιμιώτατοι, προσεπιτούτοις, ἐν τῷ ἀναφέρεσθαι ἕνεκεν ἐγκρατείας τῆς περὶ τὰς ἰδίας γυναῖκας τινῶν τῶν κληρικῶν, ἐξαιρέτως ἀναγνωστῶν, τὸ καὶ ἐν διαφόροις συνόδοις βεβαιωθὲν, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους, καὶ πρεσβυτέρους, ἀλλὰ καὶ ἐπισκόπους κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι, ἵνα ὡς μὴ ἔχοντες ὦσιν· ὅπερ εἰ μὴ ποιήσουσι, τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἀποκινηθῶσι καθήκοντος· τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς πρὸς τοῦτο μὴ ἀναγκάζεσθαι, εἰ μὴ ἐν προβεβηκυίᾳ κείρᾳ. Ἀπὸ πάσης ἐλέχθη τῆς συνόδου. Ἅπερ ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη δικαίως ἐρύθμισεν ἱεροπρεπῆ ὄντα καὶ θεάρεστα, βεβαιοῦμεν.

C *Περὶ τοῦ ποῖοι ὀφείλουσι κληρικοὶ γαμετῶν ἀπέχεσθαι.*

ο'. Προσεπιτούτοις ἐν τῷ περὶ ἐκγρατείας τῆς περὶ τὰς οἰκείας γαμετὰς, τινῶν μνημονεύεσθαι κληρικῶν ἤρεσεν· ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἐκ τῶν ἰδίων ἔτι μὴν ἀπέχεσθαι γαμετῶν· ὅπερ εἰ μὴ ποιήσαιεν, ἀπὸ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀποκινηθῶσι τάξεως· τοὺς δὲ λοιποὺς κληρικοὺς πρὸς τοῦτο μὴ ἀναγκάζεσθαι, ἀλλ' ὀφείλειν κατὰ τὴν ἑκάστης Ἐκκλησίας συνήθειαν παραφυλάττεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιβ', ιγ'.

ιβ'. Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, κ. τ. λ.

ιγ'. Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, ἐν τάξει κανόνος παραδεδόσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας D διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χειροτονίας, καθομολογεῖν ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γυναιξὶν, ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια, καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐῤῥῶσθαι βουλόμεθα, μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες, ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους κατὰ καιρὸν τὸν προσήκοντα ὁμιλίας· ὥστε εἴ τις ἄξιος εὑρεθείη πρὸς χειροτονίαν ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τοιοῦτον βαθμὸν ἐμβιβάζεσθαι,

[33] Carthag. v, can. 3 et 10. [34] Conc. Carthag. v, can. 3; Afric. c. 37. [35] Can. apost. 5.

(10) MS. quod omnino.

(11) Et in hoc ipso codice superius can. 25.

γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ· μήτε μὲν ἐν τῷ τῆς χει- A ροτονίας καιρῷ ἀπαιτείσθω ὁ τοιοῦτος ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου πρὸς τὴν οἰκείαν γαμετὴν ὁμιλίας· ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον, καθυβρίζειν ἐκβιασθῶμεν· τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς βοώσης· *Ἃ ὁ Θεὸς ἔζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω*· καὶ τοῦ Ἀποστόλου διδάσκοντος, *Τίμιον τὸν γάμον καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον*· καὶ, *Δέδεσαι γυναικί; μὴ ζήτει λύσιν*· ἴσμεν δὲ ὅπως καὶ οἱ ἐν Καρθαγέννῃ συνελθόντες τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν τιθέμενοι πρόνοιαν ἔφασαν· ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους τοὺς τὰ ἱερὰ μυστήρια ψηλαφῶντας, καὶ τοὺς διακόνους καὶ πρεσβυτέρους, κατὰ τοὺς ἰδίους ὅρους, καὶ ἐκ τῶν συμβίων ἐγκρατεύεσθαι· ἵνα καὶ τὸ διὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθὲν, καὶ ἡμεῖς ὁμοίως φυλάξωμεν, B καιρὸν ἐπὶ παντὸς ἐπιστάμενοι πράγματος, καὶ μάλιστα νηστείας καὶ προσευχῆς. Χρὴ γὰρ τοὺς τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρίσεως, ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν πᾶσιν, ὅπως δυνηθῶσιν οὗ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἁπλῶς αἰτοῦσιν ἐπιτυχεῖν· εἴ τις οὖν τολμήσει, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων φαμὲν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων, ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω· ὡσαύτως καὶ εἴ τις πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τὴν ἑαυτοῦ γύναῖκα προφάσει εὐλαβείας ἐκβάλλει, ἀφοριζέσθω· ἐπιμένων δὲ, καθαιρείσθω.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ κληρικοῦ χλευάζοντος τοὺς ἀσθενεῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν νζ'. C

νζ'. Εἴ τις κληρικὸς, χωλὸν ἢ κωφὸν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ κληρικοῦ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάζοντος.*

Ἀποστόλων κανὼν κγ'.

κγ'. Εἴ τις κληρικὸς ὢν ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσει, καθαιρείσθω· φονεὺς γάρ ἐστιν ἑαυτοῦ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α'.

α'. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, κ. τ. λ.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν η'.

η'. Ὁ θεῖος καὶ ἱερὸς τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν D τοὺς ἐκτέμνοντας ἑαυτοὺς αὐτοφονευτὰς κρίνει, καὶ ἱερεῖς μὲν ὄντας καθαιρεῖ, μέλλοντας δὲ καὶ τῆς ἐπὶ ἱερωσύνην προκοπῆς ἀπείργει· δῆλον ἐντεῦθεν καθιστῶν, ὡς εἴπερ ὁ ἑαυτὸν ἐκτέμνων αὐτοφονευτής ἐστιν, ὁ ἕτερον ἐκτέμνων πάντως φονευτής ἐστι· θείη δ' ἄν τις τὸν τοιοῦτον δικαίως καὶ τῆς δημιουργίας αὐτῆς ὑβριστήν. Διόπερ ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ὡς εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, εὐνουχίζων τινὰ ἐλεγχθῇ, ἢ αὐτοχειρίᾳ, ἢ ἐξ ἐπιτάγματος, τοῦτον καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι· εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφορίζεσθαι· πλὴν εἰ μήπω νόσημά τινι

cohabitet. Sed neque ordinationis temqore ab eo postuletur, ut profiteatur se a legitima cum uxore consuetudine abstenturam : ne ex eo a Deo constitutas et sua præsentia benedictas nuptias injuria afficere cogamur, evangelica voce exclamante : *Quæ Deus conjunxit, homo non separet* [56] : et Apostolo docente, *Honorabiles nuptias et torum immaculatum* [57], et, *Alligatus es* **286** *uxori ? ne quære solutionem* [58] : scimus autem, sicut et qui Carthagine convenerunt [58*], et vitæ ministrorum honestatis curam gerentes dixerunt, ut subdiaconi, qui sacra mysteria contrectant, et diaconi, et presbyteri secundum proprios terminos a consortibus abstineant : ut et quod per apostolos traditum est, et ab ipsa usque antiquitate servatum, nos quoque similiter servemus, tempus in omni re scientes, et maxime in jejunio et oratione. Oportet enim eos qui divino altari assident, in sanctorum tractandorum tempore esse omnino continentes, ut possint id quod a Deo simpliciter petunt obtinere. Si quis ergo fuerit ausus præter apostolicos canones incitatus aliquem eorum qui sunt in sacris, presbyterorum, inquimus vel diaconorum, vel hypodiaconorum, conjunctione cum legitima uxore et consuetudine privare, deponatur. Similiter .et si quis presbyter vel diaconus suam uxorem pietatis prætextu ejecerit, segregetur : et si perseveret, deponatur.

CAP. XXIII. — *De clerico infirmos irridente.*

Apostolorum canon 57.

57 [56]. Si quis clericus claudum vel surdum, etc. *ut paq.* 738.

CAP. XXIV. — *De clerico qui seipsum mutilat.*

Apostolorum canon 23.

23 [22]. Si quis cum sit clericus, seipsum mutilaverit, deponatur : est enim sui homicida.

287 *Concilii Nicæni canon* 1.

1. Si quis a medicis in morbo excisus, etc. *ut pag.* 503.

Synodi quæ prima et secunda nuncupatur Constantinopoli in templo Sanctorum Apostolorum congregata canon 8.

8. Divinus et sacer sanctorum apostolorum canon [59], eos qui se ipsos castrant esse sui homicidas judicat. Et si sint quidem sacerdotes, deponit; si non sint autem, ne ad sacerdotium promoveantur prohibet, ex eo aperte statuens, quod si is qui se ipsum exsecavit sui est homicida, qui alium exsecat, est omnino homicida. Merito autem statuerit quispiam eum quoque in opificium contumeliosum videri. Quamobrem decrevit sancta synodus, ut si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, castrare aliquem convictus fuerit, vel manu propria, vel suo jussu, is depositioni subjiciatur : si sit autem laicus, segre-

[56] Matth. XIX, 6. [57] Hebr. XIII, 4. [58] I Cor. VII, 27. [58*] Conc. Carthag. II, can. 2. [59] Can. apost. 22, 23 et 24.

getur, præter quam si morbus, qui alicui accidit, ad illum exsecandum, qui castratus est, coegerit. Quemadmodum enim Nicænæ primæ synodi canon, eos qui in morbo exsecti sunt, non punit, propter morbum, sic, et nos, nec sacerdotes, qui ægrotos castrari mandant, condemnamus, nec laicos, qui propriis manibus ad castrationem utuntur, reprehendimus. Hoc enim morbi esse medelam, non autem creaturæ insidias fieri, vel opificium injuria affici existimamus.

Lege quæ superius annotata sunt in cap. 14, tit. 1 præsentis operis.

288 CAP. XXV. — *De clericis apostatis, et sacrificantibus et magis, et incantatoribus, et astrologis, ac mathematicis, et divinis, et veneficis, et de amuletis.*

Apostolorum canon 62.

62 [61]. Si quis clericus propter metum humanum, vel Judæi, vel hæretici negaverit, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Ancyrani canones 1, 2.

1. Presbyteros qui sacrificaverunt, etc. *ut pag.* 595.

2. Diaconos similiter qui sacrificaverunt, postea autem reluctati sunt, etc., *ut pag.* 755.

Concilii Laodiceni canon 36.

36. Quod non oportet eos qui sunt sacrati, etc., *ut pag.* 734.

Textus. De veneficis, mathematicis, similibusque tit. 18, lib. IX. cod. Const. 1 : hæc statuit : Plus est veneno, quam gladio occidere. Const. 2 : Geometriam scire utile est : ars autem mathematica interdicta est, et damnata. Const. 3 : Nullus artifex, aut sacerdos, aut eorum quisquam qui huic ritui ministrant, ob ullam omnino causam ad aliquem, tametsi amicus ipsius sit, introeat : alioquin et ipse concrematur : et qui ipsum evocaverit, post bonorum confiscationem deportatur : et quilibet accusat. Const. 4 : Qui magicis artibus saluti hominum aut pudicitiæ insidiantur, puniuntur : non autem qui [per illas] hominibus medentur, aut fructuum proventum uberem conservant, imbres aut grandines avertentes. Const. 5 : Nemo aut vatem, aut aruspicem, aut augurem consulat : neque divinet Chaldæus, aut mathematicus, aut quispiam similis. Qui contra hæc fecerit, **289** decollatur.

Textus. Const. 6 : Qui elementa turbant, aut inimicos suos per manes occidunt, a feris absumuntur. Const. 7. Cum ubique maleficia odiosa sint, qui in imperatorio [comitatu] magi, arioli, in enarrandis somniis divinantes, aut aruspices inveniuntur, torquentur, et negantes ac [facinus] probantibus repugnantes [in aculeo ungulis] incidunt, nullum valentes habere privilegium. Const. 8. Similia sunt prohibita discere, et docere. Const. 9. Qui noverit præstigiatorem aliquem, ipsumque in præstigiatura occupaverit : [illum] tradito. Si quis vero [agitatorum sive] aurigarum, aliusve quispiam contra hoc fecerit, aut clandestinis suppliciis

A προσπεσὸν, πρὸς ἐκτομὴν τοῦ πεπονθότος ἐκβιάζοιτο· ὥσπερ γὰρ ὁ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου πρῶτος κανὼν, τοὺς ἐν νόσῳ χειρουργηθέντας οὐ κολάζει διὰ τὸ νόσημα, οὕτω καὶ ἡμεῖς· οὔτε τοὺς ἱερεῖς ἐπιτάττοντας εὐνουχίζεσθαι τοὺς νοσοῦντας καταχρίνομεν, οὔτε μὴν τοὺς λαϊκοὺς αὐτοχειρίᾳ πρὸς τὴν ἐκτομὴν χρωμένους, ὑπευθύνους τιθέμεθα· τοῦτο γὰρ ἰατρείαν τοῦ νοσήματος, ἀλλ' οὐχ ἐπιβουλὴν τοῦ πλάσματος, ἢ τῆς πλάσεως ὕβριν, λογιζόμεθα.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἀνωτέρω ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'.— *Περὶ κληρικῶν ἀποστατῶν, καὶ θυτῶν, καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν, καὶ ἀστρολόγων, μαθηματικῶν, καὶ περὶ μαντειῶν, καὶ φαρ-* B *μακειῶν, καὶ περιάπτων.*

Ἀποστόλων κανὼν ξβ'.

ξβ'. Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον Ἰουδαίου, ἢ Ἕλληνος, ἢ αἱρετικοῦ, ἀρνήσεται, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β'.

α'. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, κ. τ. λ.

β'. Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, μετὰ δὲ ταῦτα ἀναπαλαίσαντας, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λς'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, μάγους, κ. τ. λ.

Περὶ φαρμακῶν καὶ μαθηματικῶν καὶ τῶν ὁμοίων, C διαλαμβάνει ὁ ιη' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. ταῦτα. Διάτ. α'· Μεῖζόν ἐστι τὸ φαρμάκῳ ἢ ξίφει φονεῦσαι· Διάτ. β'· Τὴν γεωμετρίαν χρήσιμόν ἐστιν· εἰδέναι, ἡ δὲ μαθηματικὴ ἀπηγόρευται καὶ κατακέκριται. Διάτ. γ'· Μηδεὶς οἰωνοσκόπος, ἢ ἱερεὺς, ἢ τῶν ὑπουργούντων τοιαύτῃ θρησκείᾳ, εἰσίτω πρός τινα ἐφ' οἱᾳδήποτε αἰτίᾳ, κἂν αὐτοῦ φίλος ἦν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς καίεται, καὶ ὁ προτρεψάμενος αὐτὸν δεπορτατεύεται δημευόμενος, καὶ ὁ βουλόμενος κατηγορεῖ. Διάτ. δ'· Οἱ διὰ μαγείας τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων ἢ τῇ σωφροσύνῃ ἐπιβουλεύοντες τιμωροῦνται, οὐ μὴν οἱ πρὸς θεραπείαν τῶν σωμάτων, ἢ τῇ εὐετηρίᾳ τῶν καρπῶν ποιοῦντες, οἷον βροχὴν ἢ χάλαζαν ἐπέχοντες. Διάτ. ε'· Μηδεὶς ἐρωτάτω μάντιν ἢ θύτην ἢ οἰωνοσκόπον, μήτε χρηματιζέτω Χαλδαῖος ἢ μαθηματικὸς ἤ τίς παραπλήσιος· ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν, ἀποτέμνεται. D

Διάτ. ς'· Οἱ τὰ στοιχεῖα ταράσσοντες, ἢ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν διὰ δαιμόνων φονεύοντες, θηρίοις ἀναιροῦνται. Διάτ. ζ'· Πανταχοῦ μὲν τὰ ἁμαρτήματα μυσαρά ἐστιν, ἐν δὲ τῇ βασιλευούσῃ οἱ εὑρισκόμενοι γόητες, ἢ μάντεις, ἢ ἐν ἀφηγήσει ὀνείρων μαντευόμενοι, ἢ οἰωνοσκόποι, βασανίζονται καὶ ξέονται ἀρνούμενοι, καὶ τοῖς ἐλέγχουσιν ἀνθιστάμενοι μὴ δυνάμενοι προνόμιον ἔχειν. Διάτ. η'· Ἶσόν ἐστι τὸ τὰ ἀπηγορευμένα μαθεῖν καὶ διδάξαι. Διάτ. θ'· Ὁ εἰδὼς γόητά τινα, καὶ κατασχὼν αὐτὸν ἐπὶ γοητείᾳ, παραδιδότω· εἰ δὲ ἡνίοχος, ἤ τις ἕτερος παρὰ ταῦτα ποιήσει, ἢ λαθραίως αὐτὸν τιμωρήσεται, ἐσχάτως τιμωρεῖται· ὑπολαμβάνεται γὰρ τοῦτο πρᾶξαι ὡς

εἰς ἐχθρὸν, ἢ ἵνα ἐκεῖνος μὴ δημοσιεύσῃ τοὺς συνίστορας.

Λέγει δὲ καὶ βιβλ. α' τοῦ κώδ. τίτ. δ' διάτ. γ', ὅτι οἱ γόητες καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς Πασχαλίας ἐγκλείονται καὶ δεσμοῦνται· καὶ διάτ. α' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι οἱ μαθηματικοὶ μὴ καίοντες τὰς βίβλους αὐτῶν, καὶ προσιόντες τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων, πάσης ἀπωθοῦνται πόλεως· εἰ δὲ ἐν πόλει εὑρεθῶσιν, ἢ τὰ τῆς ἰδίας θρησκείας δημοσιεύοντες, δεπορτατεύονται.

Καὶ τίτ. ια' τοῦ αὐτοῦ βιβλ. διάτ· β'. Μηδεὶς διὰ σπλαγχνοσκοπίας μαντευέσθω· πικρῶς γὰρ τιμωρεῖται ὁ τῶν ἐνεστώτων καὶ μελλόντων, παρὰ τὸ κεκωλυμένον, ἐκζητῶν τὴν ἀλήθειαν· βιβλ. ε' τίτ. ιζ' διάτ. η'· Εὐλόγως ὁ ἀνὴρ εὑρίσκων τὴν ἑαυτοῦ γαμετὴν φαρμακὸν, ῥεπουδίῳ λύει τὸν γάμον, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου ἡ γυνὴ, τοῦ ἀνδρὸς ὄντος φαρμακοῦ. ὁμοίως καὶ ἡ περὶ ῥεπουδίων νεαρὰ, βιβλ. ζ' τίτ. ξε' διάτ. β'· Ὁ ἐπὶ γοητείᾳ καταδικασθεὶς, εἰ μὲν ἀπὸ τεκμηρίων καὶ μαρτύρων καὶ ἰδίας ἐλεγχθῇ καταθέσεως, ὁ ἐπὶ γοητείᾳ καταδικασθεὶς, οὐ δύναται ἐκκαλεῖσθαι· εἰ δὲ ἀπὸ μαρτύρων καὶ δικαιωμάτων καὶ ἄλλων τεκμηρίων, οὐ μὴν καὶ ἐξ οἰκείας καταθέσεως, ἢ φόβῳ τῶν βασάνων κατέθετο, δύναται ἐκκαλεῖσθαι. Βιβλ. θ' τίτ. μα', διάτ. γ'· Πρῶτοι βασανίζονται οἱ ἀλλότριοι δοῦλοι, καὶ ὅτε δόξουσι λέγειν πιθανὰ περὶ τοῦ ἐγκλήματος, τότε καὶ ὁ λεγόμενος φαρμάξαι βασανίζεται· καὶ τίτ. μζ' τοῦ αὐτοῦ βιβλ. διάτ. ις'· Οὐ δεῖ ψηφίζεσθαι περὶ γοητείας, ἕως ἂν ἀποδειχθῇ τὸ ἔγκλημα διὰ καταθέσεως τοῦ κατηγορουμένου, καὶ βασάνων καὶ συμφώνων καταθέσεων.

Καὶ βιβλ. ι', τίτ. ιε', διάτ. α', ὅτι Ἔξεστιν ἑκάστῳ ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ ζητεῖν θησαυρὸν, ἄνευ θυσιῶν ἢ τινὸς παρανόμου τέχνης· καὶ ἀπολαύει ὁ εὑρίσκων, καὶ περὶ τῶν τοιούτων οὐκ ἔξεστι προσαγγέλλειν.

Περὶ δὲ ἀποστατῶν, φησὶν ὁ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. διάτ. α', ὁ ἀπὸ Χριστιανῶν γινόμενος Ἰουδαῖος, δημεύεται· διάτ. β', ὁ λέγων τὸν τελευτήσαντα μὴ δύνασθαι διατίθεσθαι, διὰ τὸ ἀπὸ Χριστιανῶν αὐτὸν Ἰουδαῖον ἢ Ἕλληνα γενέσθαι, εἴσω πενταετίας ἐνάγει· διάτ. γ', ὅτι ὁ ἐξ ὀρθοδόξου γινόμενος αἱρετικὸς, οὐ συναναστρέφεται τοῖς ἀνθρώποις, καὶ οὐ μαρτυρεῖ ἢ διατίθεται, οὔτε κληρονομεῖ, καὶ οὐκ ἔχει μετάνοιαν ὡς ἐν τοῖς ἄλλοις ἁμαρτήμασιν· ἡ δὲ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς διαλεγομένη ριδ' νεαρὰ, δίδωσι καιρὸν μετανοίας τοῖς ἐξ ὀρθοδόξων ὑπὸ αἱρετικῶν βαπτισθεῖσι· διάτ. δ', ὁ Χριστιανὸς ἀποστὰς καὶ θύσας, ἢ ἐντειλάμενος ἑτέρῳ θῦσαι, παρὰ παντὸς κατηγορεῖται, μὴ ἀντιτιθεμένης χρονίας παραγραφῆς· καὶ οὔτε δωρεῖται ἐξότου ἀποστῇ, οὔτε ἐν σχήματι πράσεως περιγράφει τὸν νόμον, οὔτε διατίθεται, ἀλλ' ἐξ ἀδιαθέτου πάντα τοῖς αὐτοῦ συγγενέσιν ἁρμόζει, οἷς καὶ μετὰ θάνατον ἐφεῖται κατηγορεῖν, εἰ καὶ μὴ γέγονε κατὰ ζῶντος τοῦ μιαροῦ προκάταρξις· καὶ ἀνατρέπονται καὶ αἱ δωρεαὶ καὶ αἱ διαθῆκαι αὐτῶν, καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ νόμου καλου-

A oppresserit, ultimo supplicio afficitur. Suspicio est enim, ipsum hoc tanquam inimico fecisse, aut [certe ideo], ne ille facinoris socios publicaret.

Dicit vero etiam lib. I cod. tit. 4, const. 3, quod præstigiatores in diebus Paschalibus et includantur et vinciantur. Et const. 10 ejusdem tit. quod mathematici qui non concrematis coram episcopo libris suis ad orthodoxam fidem accesserint, omni civitate pellantur : et, si in civitate [aliqua] fuerint deprehensi, vel cæremoniarum suarum professionem publicaverit, deportentur.

Textus. Et tit. 11 ejusdem lib. constit. 2. Nemo per extorum sectionem divinato. Acerbe enim punitur, qui contra vetitum præsentium vel futurarum [rerum] explorat veritatem. Lib. v, tit. 17, B constit. 8 : Maritus deprehendens uxorem suam veneficam [esse, misso] repudio recte solvit matrimonium : et e diverso mulier, si vir veneficus fuerit. Similiter etiam novella, quæ de repudiis [tractat.] lib. VII, tit. 65, constit. 2 : Veneficii condemnatus, si quidem argumentis, testibus, atque sua ipsius confessione convictus fuerit, non potest **290** appellare : si vero testibus, instrumentis, aliisque argumentis, non autem sua confessione [convictus,] vel formidine tormentorum confessus sit, provocare non impeditur. Lib. IX, tit. 41, constit. 3 : Primum servi alieni torquentur, et quando de crimine verisimilia dicere videntur, tunc qui venenum porrexisse dicitur, torquetur. C Et tit. 47 ejusdem libri, constit. 16 : Non est in veneficos ferenda sententia, priusquam per rei confessionem, tormenta, atque concordantia testimonia probatum fuerit crimen.

Textus. Et lib. x, tit. 15, const. 1 : Licet unicuique in suo loco sine sacrificiis aliquave legibus odiosa arte thesaurum quærere, ac fruitur invento, neque licet de ea [re ad principem] referre.

De apostatis dicit tit. 7, lib. I cod. const. 1, quod qui ex Christiano Judæus factus est, [ejus bona] confiscentur. Constit. 2. Qui dicit defunctum testari non potuisse, quod ex Christiano Paganus aut Judæus factus sit, intra quinquennium agit. Const. 3. Qui ex orthodoxo hæreticus D factus est, non conversatur cum hominibus, neque testimonium dicit, neque testamenti factionem habet, neque in hæreditatibus succedit, neque ut in aliis criminibus, pœnitentiæ [remedium] habet. Novella tamen 37, quæ de Ecclesiis Africanis disserit, orthodoxis qui ab hæreticis baptizati sunt, pœnitentiæ tempus tribuit. Const. 4. Qui Christianus [a fide] defecerit, et sacrificaverit, aliive sacrificare mandaverit, non oppositurus longi temporis præscriptionem a quocunque accusatur, et neque ex quo desciverit donat, neque venditionis specie legi fraudem facit : [insuper] non testatur, sed ab intestato cuncta ipsius cognatis competunt, quibus etiam post mortem permittitur accusare, **291** tametsi adversus profanum [adhuc] vivum

nulla facta sit contestatio. Evertuntur ipsorum donationes et testamenta, atque iis qui a lege vocantur, competunt. Const. 5. Quicunque servum vel ingenuum Christianum, invitum vel suasione ad nefandum religionis ritum traduxerit, capite punitur, bonaque ejus confiscantur. Const. 6. Qui clericus aut monachus orthodoxus Eutychetis aut Apollinaris dogmata sectatus fuerit, tenetur legibus adversus hæreticos [latis :] et prout de Manichæis sancitum est, extra Romanam rempublicam profligatur.

A μένοις ἁρμόζουσι· διάτ. ε', ὁ δοῦλον ἢ εὐγενῆ Χριστιανὸν, ἄκοντα ἢ διὰ συμβουλῆς μεταγαγὼν εἰς ἀθέμιτον θρησκείαν, κεφαλικῶς τιμωρεῖται καὶ δημεύεται· διάτ. ς', ὀρθόδοξος κληρικὸς ἢ μοναχὸς, θρησκεύων τὰ Εὐτυχοῦς ἢ Ἀπολιναρίου, ὑπόκειται τοῖς κατὰ αἱρετικῶν νόμοις, καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐξωθεῖται πολιτείας, κατὰ τὰ κατὰ Μανιχαίων νομοθετηθέντα.

Textus. Lib. I, tit. 9, const. 18. Judæus, qui eum qui Judaicæ religionis non esset, contraria doctrina ad illam traduxerit, bonorum proscriptione damnatur, miserumque in modum punitur.

Cæterum de istiusmodi in dig. etiam tractatur. Ait enim lib. IX, tit. 2, digest. 7, quod qui servo venenum pro medicamento dedit, ad ipsius pretium [præstandum] teneatur, ut qui causam mortis præbuerit. Scias autem, quod actioni [etiam] locus [sit,] si medicamentum perperam dederit, ut digest. 8 [ait]. Similiter etiam de obstetrice digest. 9, lib. X, tit. 2, digest. 4. In hæreditate reperta mala medicamenta, aut magici similesve libri inter hæredes non dividuntur : sed judicis arbitrio corrumpuntur. Lib. XVIII, tit. 1, digest. 35. Venena mala non venduntur. Si tamen [aliis materiis] mista, utilia sint, ut de antidoto [dici debet], venduntur. Lib. XLVII, tit. 10, digest. 15. Qui medicamento alicujus mentem alienaverint, tenentur injuriarum actione. Si vero qui astrologiam aliamve vetitam divinationem exercet, consultus, [aliquem] furem dixerit, qui non erat : tenetur constitutionibus. Lib. XLIII, tit. 8, digest. 2. Tenetur lege [Cornelia] de sicariis, qui
292 venenum necandi hominis causa [vel] facit, vel vendit, vel habet. Sunt autem etiam venena quæ sanant, et quæ amatoria dicuntur. Si vero quispiam licet non malo animo mulieri medicamentum ad conceptionem dederit, eaque [ex eo] mortua sit, relegatur. [Similiter] etiam pigmentarius, qui temere alicui cicutam, salamandram, aconitum, pityocampam, buprestum, mandragoram, aut cantharidas dederit.

Βιϐλ. α', τίτ. θ', διάτ. ιη', Ἰουδαῖος τὸν μὴ ὄντα τῆς αὐτῆς θρησκείας ἐναντίᾳ διδασκαλίᾳ μεταγαγὼν εἰς αὐτὴν, δημεύεται, καὶ κεφαλικῶς τιμωρεῖται.

B Διαλαμϐάνει δὲ περὶ τῶν τοιούτων καὶ ἐν τοῖς διγέστοις· φησὶ γὰρ βιϐλ. θ', τίτ. β', δίγ. ζ', ὅτι ὁ φάρμακον ἀντὶ ἰατρείας δούλῳ δεδωκὼς, ὑπόκειται εἰς τὴν αὐτοῦ τιμὴν, ὡς αἰτίαν θανάτου παρασχών· ἴσθι δὲ ὅτι χώρα τῷ ἐγκλήματι, καὶ εἴ τις προπετῶς δοίη φάρμακον· ὡς δίγ. η'. Ὅμοιον καὶ περὶ ἰατραίνης, δίγ. θ', βιϐλ. ι' τίτ. β'· δίγ· δ', οὐ διαιροῦνται μεταξὺ τῶν κληρονόμων, τὰ ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρεθέντα κακὰ φάρμακα, ἢ μαγικὰ βιϐλία, ἢ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ κατὰ δοκιμασίαν τοῦ δικαστοῦ φθείρονται, βιϐλ. ιη' τίτ. α' δίγ. λε', τὰ κακὰ φάρμακα οὐ πιπράσκεται· εἰ μέν τοι δεχόμενα μίξιν χρησιμεύουσιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἀντιδότου πιπράσκονται· βιϐλ. μζ' τίτ. ι' δίγ' ιε', οἱ παραφρονῆσαί τινα φαρμάκῳ ποιοῦντες, ἐνέχονται τῷ περὶ ὕϐρεων νόμῳ· εἰ δὲ
C καὶ ἀστρολόγος, ἢ ἑτέραν ἀπηγορευμένην μαντείαν μετιὼν, ἐρωτηθεὶς εἴπῃ κλέπτην τὸν μὴ ὄντα, ὑπόκειται ταῖς διατάξεσι· βιϐλ. μη' τίτ. η', δίγ. β', τῷ περὶ φονέων νόμῳ κατέχεται, ὁ διὰ τὸ φονεῦσαι ἄνθρωπον ποιῶν φάρμακον, ἢ πιπράσκων, ἢ ἔχων· εἰσὶ δὲ φάρμακα ὑγείαν ἐμποιοῦντα, καὶ τὰ λεγόμενα φίλτρα· εἰ δὲ καί τις μὴ κακῷ λογισμῷ παράσχῃ γυναικὶ συλληπτικὸν, καὶ τελευτήσει ἡ λαϐοῦσα, ἐξορίζεται· καὶ ὁ πημεντάριος προπετῶς διδούς τινι κώνειον, ἢ σαλαμάνδραν, ἀκόνιτον, ἢ πιτυοκάμπην, ἢ βούϐρωστιν, ἢ μανδραγόραν, ἢ κανθαρίδας.

Textus. Digest. 13. Qui vetita sacrificia facit, lege [Cornelia] de sicariis tenetur. Lib. XLVIII, tit. 19, dig. 28, Venenarii dignitate præditi deportantur, reliqui capite puniuntur. Digest. 38. Qui amatorium aut abortionis poculum sine dolo dedit : si vilis sit, in metallum damnatur : si honestus, amissa parte bonorum relegatur sed si quis inde mortuus sit, summum supplicium infligitur.

Δίγ. ιγ', ὁ ποιῶν θυσίας ἀπηγορευμένας, τῷ περὶ φονέων ὑπόκειται· βιϐλ. μη', τίτ. ιθ', δίγ. κη', οἱ
D φαρμακοὶ ἀξιωματικοὶ ὄντες, δεπορτατεύονται· οἱ δὲ λοιποὶ, εἰς κεφαλὴν τιμωροῦνται· καὶ δίγ. λη', ὁ δεδωκὼς πόμα πρὸς φίλτρον, ἢ ἀμϐλωθρίδιον χωρὶς δόλου, εὐτελὲς μὲν ὢν μεταλλίζεται· τίμιος δὲ, ἐξορίζεται μετὰ μερικῆς δημεύσεως· ἐσχάτῃ δὲ τιμωρίᾳ ἐπάγεται, ἐάν τις ἐκ τούτου τελευτήσῃ.

CAP. XXVI. — *De episcopis aut clericis percussoribus vel homicidis.*

Apostolorum canon 27, 66.

27 [28]. Episcopum, vel presbyterum, vel diaconum qui verberat eos qui peccant, vel infideles qui injuriam fecerunt, et per hæc vult perterrere, deponi jubemus. Dominus enim nos nequaquam hoc docuit; contra autem ipse verberatus, non repercus-

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν τυπτόντων ἢ φονευόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν κζ', ξς'.

κζ'. Ἐπίσκοπον, ἢ πρεσϐύτερον, ἢ διάκονον, τύπτοντα πιστοὺς ἁμαρτάνοντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καὶ διὰ τοιούτων φοϐεῖν ἐθέλοντα, καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· οὐδαμοῦ γὰρ ὁ Κύριος τοῦτο ἡμᾶς ἐδίδαξε· τοὐναντίον δὲ αὐτὸς τυπτόμενος, οὐκ ἀντέ

τυπτε· λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει.

ξς'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσει, καὶ ἀπὸ τοῦ ἑνὸς κρούσματος ἀποκτείνει, καθαιρείσθω διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ· ἐὰν δὲ λαϊκὸς ᾖ, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει κανὼν θ'.

θ'. Τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ θείου κανόνος, τοὺς ἱερεῖς τύπτειν ἐπιχειροῦντας πιστοὺς ἁμαρτήσαντας, ἢ ἀπίστους ἀδικήσαντας, καθαιρέσει καθυποβάλλοντος, οἱ τὸν οἰκεῖον ἀποθεραπεύειν μηχανώμενοι θυμὸν, καὶ τὰς ἀποστολικὰς διατάξεις παραχαράττοντες, τοὺς αὐτοχειρίᾳ τύπτειν ἐπιχειροῦντας, ἐξειλήφασι· μήτε τοῦ κανόνος μηδὲν τοιοῦτον ὑποσημαίνοντος, μήτε τοῦ ὀρθοῦ λόγου τοῦτο νοεῖν ἐπιτρέποντος· μάταιον γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ λίαν ἐπισφαλὲς, τὸν αὐτοχειρίᾳ μὲν ἐν τῷ τύπτειν τρὶς ἢ τετράκις πλήξαντα, καθαιρεῖσθαι· ἀδείας δὲ διδομένης τύπτειν ἐξ ἐπιτάγματος, τὸν ἀπηνῶς καὶ μέχρι θανάτου τὴν τιμωρίαν ἐπαύξοντα, παρορᾶσθαι ἀτιμώρητον· ὥσπερ τοῦ κανόνος τὸ τύπτειν ἁπλῶς κολάζοντος, καὶ ἡμεῖς οὕτω συμψηφιζόμεθα· χρὴ γὰρ τὸν τοῦ Θεοῦ ἱερέα, καὶ διδασκαλίαις καὶ νουθεσίαις, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἐπιτιμίοις, τὸν ἀτακτοῦντα παιδαγωγεῖν· ἀλλὰ μὴ ταῖς μάστιξι καὶ ταῖς πληγαῖς, εἰς τὰ τῶν ἀνθρώπων σώματα ἐπιπηδᾷν· εἰ δέ τινες εἶεν παντελῶς ἀνυποτακτοῦντες, καὶ τῷ σωφρονισμῷ τῶν ἐπιτιμίων μὴ ὑπείκοντες, τούτους διὰ τῆς πρὸς τοὺς κατὰ τὸν τόπον ἄρχοντας ἐγκλήσεως, οὐδεὶς κωλύει σωφρονίζεσθαι· καὶ γὰρ καὶ ὁ τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ συνόδου πέμπτος κανὼν, τοὺς θορυβοῦντας καὶ στάσεις τῇ Ἐκκλησίᾳ παρεισάγοντας, διὰ τῆς ἔξωθεν χειρὸς ἐκανόνισεν ἐπιστρέφεσθαι.

Βασιλείου κανὼν νε'.

νε'. Οἱ τοῖς λῃσταῖς ἀντεπεξιόντες, ἔξω μὲν ὄντες, τῆς κοινωνίας εἴργονται τοῦ ἀγαθοῦ· κληρικοὶ δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαιροῦνται· *Πᾶς γὰρ*, φησὶν, *ὁ λαβὼν μάχαιραν, ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖται.*

Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἀπαγορεύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις πλήττειν χερσὶν οἰκείαις· οὐχ ὥρισε δὲ ποινήν· γενικῶς δὲ περὶ παντὸς τύπτοντος ἢ ὑβρίζοντος, ὁ πολιτικὸς διορίζει νόμος· βιβλ. μζ', τίτ. ι', κανὼν βιβλ. θ' τοῦ κώδ. τίτ. α', ὁ διδοὺς κατ' αὐτῶν τὴν περὶ ὕβρεως ἀγωγὴν, ἥ τις καὶ χρηματικῶς κινεῖται καὶ ἐγκληματικῶς, γραφῆς ἐκτιθεμένης, καὶ διορίζει ποία ἐστὶ τραχεῖα ὕβρις, ποία δὲ ἐλαφρά· περὶ δὲ φόνων διαλαμβάνει ὁ η' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. καὶ ὁ ις' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ φόνος ἀπὸ τῆς διαθέσεως σκοπεῖται, εἰ σκοπὸν ἔσχε φονεῦσαι· ὅθεν ἔστιν εὑρεῖν, ὅτι καὶ ὁ πλήξας μὲν, μὴ φονεύσας δὲ, ὡς φονεὺς τιμωρεῖται· καὶ ὁ φονεύσας οὐ τιμωρεῖται ὡς φονεὺς, ἂν μόνον ἠθέλησε πλῆξαι· ἡ δὲ τοιαύτη διάθεσις σκοπεῖται ἀπὸ τοῦ πλήξαντος ὀργάνου· καὶ ἔστι τοῦ μὲν ἑκουσίου φόνου, ἐπὶ μὲν ἐντίμου φονεύσαντος, δεπορτατίων καὶ τελεία δήμευσις· ἐπὶ δὲ τῶν εὐτε-

A sit; maledictis appetitus, maledicta non retulit; patiens, non minatus est.

66 [64]. Si quis clericus in pugna pulsatum aliquem uno ictu occiderit, deponatur propter suam proclivitatem et temeritatem; si laicus segregetur.

Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum canon 9.

9. Cum apostolicus et sacer canon sacerdotes**, qui verberare **293** aggrediuntur, vel fideles, qui peccarunt, vel infideles qui injuriam fecerunt, depositioni subjiciat : ii qui suæ iræ mederi moliuntur, et apostolicas constitutiones detorquent, eos intellexerunt, qui sua manu verberant, nec canone B tale quid significante, nec recta ratione hoc intelligere permittente. Etenim revera ineptum, et valde lubricum, ut qui sua quidem manu ter, vel quater percusserit, deponatur, data autem facultate jussu verberandi, eum qui immaniter, et usque ad mortem supplicium inflicturus est, impune id ferre negligi. Quamobrem canone ipsum verberare absolute puniente, nos quoque simul cum eo ita decernimus. Oportet enim Dei sacerdotem doctrinis, et admonitionibus, nonnunquam autem et pœnis canonicis eum qui se immodeste et insolenter gerit, instituere, sed non flagellis, et verberibus in hominum corpora insultare. Si qui autem sunt morem omnino non gerentes, et pœnarum C correctioni non cedentes, eos per vocationem ad ejus loci magistratus nemo castigari prohibet. Antiochenæ enim synodi canon 5, eosque tumultus excitant et seditiones in Ecclesia introducunt, per manum externam converti oportere statuit.

Basilii canon 55.

55. Qui in latrones ex adverso feruntur, si sint quidem laici, a boni communione arcentur; si vero clerici, a gradu dejiciuntur. *Quisquis enim*, inquit, *gladium accepit, gladio peribit.*

Textus. Constit. 2, tit. 1 Novellarum episcopis quidem manibus suis percutere prohibet : sed **294** pœnam non definit. Generaliter autem de D quocunque qui verberat vel injuriam facit, civilis lex statuit, lib. XLVII, tit. 10; lib. IX, tit. 35, cod. dans adversus illos injuriarum actionem, quæ deposita scriptura tum pecunarie, tum criminaliter instituitur. Quæ etiam [lex] cujusmodi injuria atrox sit, cujusmodi levis, determinat. De homicidis autem tractat tit. 1, lib. XLVIII, et [tit.] 16, lib. IX cod. Scias vero, quod homicidium ex affectu consideretur. Unde invenire est, quod qui percussit, tametsi non occidit, ut homicida tamen puniatur : et qui occidit, modo tantum percutere voluit, ut homicida non puniatur. Atque istiusmodi [quidem] affectus ex instrumento, quo percussum est, consideratur. Cæterum voluntarii homicidii pœna in honestis est deportatio, et omnium bonorum publi-

catio : in humilibus, ut gladio et bestiis tradantur : in eo qui per negligentiam sive socordiam occidit, quinquennale exsilium. In non voluntario autem venia datur. Cum igitur de homicidio quæres, legas dictos titulos cum ipsorum paratitlis. Dictum est autem generaliter lib. XLIII, tit. 19, digest. 5, quod in omnibus criminibus quæri oporteat, consultone, an casu [aliquid] admissum sit, atque ita aut ad legem aut mitiorem pœnam inferri. Et digest. 11, quod aliquis delinquat aut proposito, ut qui factionem excitat : aut impetu, ut qui iratus est : aut casu, ut qui in venatione in feram [telo] misso hominem occidit.

295 CAP. XXVII. — *De episcopis et clericis aleatoribus, aut ebriosis, aut spectaculorum studiosis, bustorum expilatoribus furibus, perjuris, fœneratoribus, aut sesquialteras accipientibus, aut aliud turpe lucrum sibi excogitantibus.*

Apostolorum canones 25, 42, 43.

25 [24]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, fornicationis, vel perjurii, vel furti convictus, etc., *ut pag.* 743.

42 [41]. Episcopus vel presbyter vel diaconus aleis et ebrietatibus vacans vel cesset, vel deponatur.

43 [42]. Hypodiaconus, vel lector vel cantor similia faciens, vel cesset vel segregetur. Itidem et laicus.

Concilii Nicæni canon 17.

17. Quoniam multi qui in canone recensentur etc., *ut pag.* 747.

Concilii Laodiceni canones 4, 54.

4. Non oportere hominem sacratum fenerari, et usuras et quæ dicuntur sesquialteras accipere.

54. Quod non oportet sacratos et clericos in nuptiis vel conviviis aliqua spectacula contemplari, sed priusquam ingrediantur thymelici, surgere et secedere.

296 *Concilii Carthaginensis canones* 5, 16.

De avaritia.

5. Aurelius episcopus dixit: Avaritiæ (12) cupiditas, quam rerum omnium malarum matrem esse, nemo qui (13) dubitet, proinde inhibenda est, ne quis alienos fines usurpet (14), aut per præmium terminos Patrum statutos transcendat, nec omnino cuiquam clericorum liceat de qualibet re fenus accipere. Quanquam novellæ suggestiones, quæ vel obscuræ sunt, vel sub genere latent (15) inspectæ a nobis formam accipiant : cæterum de quibus apertissime divina Scriptura sanxit, non est ferenda sententia, sed potius exsequenda. Proinde quod in laicis reprehenditur, id multo magis debet in clericis prædamnari. Universum concilium dixit : Nemo contra prophetas, nemo contra Evangel[ia] facit sine periculo (16).

λῶν, ξίφει καὶ θηρίοις ὑποβληθῆναι· ἐπὶ δὲ τοῦ κατὰ βλακείαν ἤγουν ἀμέλειαν φονεύοντος, πενταετὴς ἐξορία· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀκουσίου, συγγνώμη δίδοται· ζητῶν οὖν περὶ φόνων, ἀναγίνωσκε τοὺς εἰρημένους τίτ. σὺν τοῖς αὐτῶν παρατίτλοις. Εἴρηται δὲ γενικῶς βιβλ. μγ', τίτ. ιθ', δίγ. ε', ὅτι ἐν πᾶσι τοῖς ἐγκλήμασι δεῖ ζητεῖν, ἐκ προνοίας τίς ἢ κατὰ τύχην ἥμαρτε, καὶ οὕτως ἢ πρὸς τὸν νόμον, ἢ πραοτέραν τιμωρίαν ἐπιφέρειν· καὶ δίγ. ια', ὅτι ἢ ἀπὸ προνοίας ἁμαρτάνει τις, ὡς ὁ φατρίαν συνιστῶν· ἢ ἐξ ὀργῆς, ὡς ὁ θυμούμενος· ἢ κατὰ τύχην, ὡς ὁ ἐν θήρᾳ κατὰ θηρίου ῥίψας καὶ φονεύσας ἄνθρωπον.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κυβευόντων, ἢ μεθυσκομένων, ἢ θέαις παρεμβαλλόντων, τυμβωρυχούντων, κλεπτόντων, ἐπιορκούντων, τοκιζόντων, ἢ λαμβανόντων ἡμιολίας, ἢ ἕτερον ἑαυτοῖς αἰσχρὸν ἐπινοούντων κέρδος.*

Ἀποστόλων κανὼν κε', μβ', μγ'.

κε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ, ἢ ἐπιορκίᾳ, ἢ κλοπῇ ἁλοὺς, κ. τ. λ.

μβ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κύβοις σχολάζων καὶ μέθαις, ἢ παυσάσθω, ἢ καθαιρείσθω.

μγ'. Ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω ἢ ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιζ'.

ιζ'. Ἐπειδὴ πολλοὶ ἐν τῷ κανόνι ἐξεταζόμενοι.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν δ', νδ'.

δ'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ἱερατικοὺς δανείζειν, καὶ τόκους καὶ τὰς λεγομένας ἡμιολίας λαμβάνειν.

νδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικούς τινας θεωρίας θεωρεῖν ἐν γάμοις ἢ δείπνοις, ἀλλὰ πρὸ τοῦ εἰσέρχεσθαι θυμελικοὺς, ἐγείρεσθαι αὐτοὺς καὶ ἀναχωρεῖν ἐκεῖθεν.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ε', ις'.

Περὶ ἀπληστίας.

ε'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τὴν τῆς ἀπληστίας ἐπιθυμίαν, ἣν πάντων τῶν κακῶν μητέρα εἶναι οὐδεὶς ἀμφιβάλλει, δέον ἐπέχειν, ἵνα μή τις τοῖς ἀλλοτρίοις ὅροις καταχέχρηται, μὴ δὲ ἵνα διὰ κέρδος τοὺς τῶν Πατέρων ὅρους τις ὑπερβαίνῃ, μὴ δὲ ἵνα παντοίως τινὶ κληρικῷ ἐξὸν εἴη ἀπὸ οἱουδήποτε πράγματος τόκον λαμβάνειν· καὶ τὰ μὲν νεωστὶ ἀνενεχθέντα ἀμαυρὰ ὄντα καὶ καθόλου λανθάνοντα, σκοπούμενα παρ' ἡμῶν τυπωθήσονται· περὶ δὲ ὧν φανερώτατα θεία Γραφὴ ἐθέσπισεν, οὐ δεῖ ψηφίζεσθαι· ἀλλὰ μᾶλλον ἕπεσθαι· ἀκολούθως γὰρ τὸ ἐν λαϊκοῖς ἐπιλήψιμον πολλῷ μᾶλλον ἐν κληρικοῖς ὀφείλει καταδικάζεσθαι.

(12) Ms. Avaritia et cupiditas.
(13) Ms. nemo quis.
(14) Citatur in concil. Aquisgran. anni 789. cap. 33. Est ex concil. Carthag. sub Grato an. 348. can. 10 et 13.
(15) Ms. al vel sub diverso genere.
(16) *al.* Ms. sine suo periculo, ut in concil. Illibe[r.] et alibi.

Ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἐκληψίν τινα λαμβάνειν, κ. τ. λ.

ις'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, ἐκλήπτορες μὴ γίνωνται. κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ι', κγ', κδ', ν'.

ι'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, τόκους, κ. τ. λ.

κγ'. Περὶ τοῦ μηδένα τῶν εἴτε ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων, κ. τ. λ.

κδ'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι, ἢ μοναχῶν, ἐν ἱπποδρομίαις ἀνιέναι, ἢ θυμελικῶν παιγνίων ἀνέχεσθαι· ἀλλ' εἰ καί τις κληρικὸς κληθείη ἐν γάμῳ, ἡνίκα δ' ἂν τὰ πρὸς ἀπάτην εἰσέλθοιεν παίγνια, ἐξαναστήτω καὶ παραυτίκα ἀναχωρείτω, οὕτω τῆς Πατέρων ἡμῶν προσταττούσης διδασκαλίας· εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ ἁλῷ, ἢ παυσάσθω ἢ καθαιρείσθω.

ν'. Μηδένα τῶν ἁπάντων εἴτε λαϊκῶν εἴτε κληρικῶν κυβεύειν ἀπὸ τοῦ νῦν· εἰ δέ τις τοιοῦτο φωραθείη πράττων, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν δ'.

Περὶ τοῦ ἀπέχεσθαι τοὺς ἐπισκόπους πάσης δωροληψίας.

δ'. Ὁ κῆρυξ τῆς ἀληθείας Παῦλος, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν ι', ιδ', ιζ'.

ι'. Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, κ. τ. λ.

ιδ'. Ὁ τόκους λαμβάνων, ἐὰν καταδέξηται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι, καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

ιζ'. Ἠρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου, εἰ δεκτός ἐστιν εἰς τὸν κλῆρον διὰ τὸν ὅρκον· ἐγὼ δὲ ἤδη τινὰ καὶ κοινὸν ὅρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὀμωμοκότων τοῖς κατὰ Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἶδα ἐκτεθεικώς· ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοὺς ἀπέχεσθαι συλλόγων, ἰδίᾳ δὲ ἐνεργεῖν τὰ τῶν πρεσβυτέρων· τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν, ἄδειαν αὐτῷ παρέχει· διότι οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ, ἣν ὡς αὐτὸς ἐπέστειλας ἡμῖν τῆς Ἀντιοχείας εἰς οἴκησιν ἀντηλλάξατο· ἔστιν οὖν δεκτὸς ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἀπαιτούμενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου, μεταμέλεσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὅρκου, ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βαστάξαι τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου μὴ δυνηθείς.

Ἡ λδ' διάταξις τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησίν· Ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς, κυβεύων ἢ κοινωνῶν τοῖς κυβεύουσιν ἢ παρακαθήμενος, ἢ θέατρον ἢ κυνήγιον θεωρῶν, ἀφορίζεται πάσης ἱερατικῆς λειτουργίας, καὶ τῶν σιτήσεων αὐτοῦ στερεῖται, καὶ ὁρίζεται αὐτῷ χρόνος εἰς μετάνοιαν· καὶ ἐὰν ἀξίως εἴσω τοῦ χρόνου φανῇ μετανοήσας, ἱερατικῆς ἀξιοῦται φιλανθρωπίας· εἰ δὲ μετὰ τὸν χρόνον ἐπιμείνοι, τελείως

Ut nullus episcopus, presbyter et diaconus conductor exsistat, etc., *ut pag.* 550.

16. Item placuit ut episcopi, presbyteri et diaconi non sint conductores, etc., *ut pag.* 550.

Concilii œcumenici VI *canones* 10, 23, 24, 50.

10. Episcopus, presbyter, vel diaconus qui usuras, etc., *ut pag.* 750.

23. Ut nullus sive episcopus, sive presbyter, etc., *ut pag.* 515.

24. Ne cui liceat eorum, qui in sacerdotali ordine enumerantur, vel monachorum, in equorum curriculis **297** subsistere, vel scenicos ludos sustinere. Sed et si quis clericus ad nuptias vocetur, quando ad deceptionem comparata ludicra ingressa fuerint, surgat et discedat, Patrum nostrorum sic jubente doctrina. Si quis autem ejus rei convictus fuerit, vel cesset, vel deponatur.

50. Nullum omnium [89], sive clericum, sive laicum, ab hoc deinceps tempore alea ludere. Si quis autem hoc deinceps facere deprehensus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur; si laicus, segregetur.

Concilii Nicæni II *canon* 4.

Quod episcopi ab omni avaritia sese abstinere debeant.

4. Veritatis præco Paulus, etc., *ut pag.* 515.

Basilii canones 10, 14, 17.

10. Qui jurant se ordinationem non accepturos etc., *ut pag.* 503.

14. Qui usuras accipit, si voluerit injustum lucrum in pauperes insumere, et deinceps ab avaritiæ morbo liberari, ad sacerdotium admitti potest.

17. Interrogasti nos de Bianore presbytero, an in clerum admitti possit, propter jusjurandum. Ego autem me jam communem aliquam regulam de omnibus qui una cum eo juraverant, Antiochenis clericis edidisse memini: ut ipsi a publicis quidem conventibus abstineant, privatim vero munia obeant presbyterorum. Id ipsum autem etiam ei muneris sui peragendi præbet libertatem, quod non sit Antiochiæ sacerdotium, sed Iconii: quam urbem, ut ipse ad nos scripsisti, Antiochia ad habitandum permutavit. Ergo vir ille suscipi potest; postulante ab eo pietate tua, ut pœnitentiam agat, ob facilem et promptum ad jusjurandum animum, quod coram infideli viro juravit, molestiam ferre exigui illius periculi non valens.

Textus. **298** Const. 34, tit. 4, lib. I cod. Episcopus aut clericus, inquit, qui aut alea ludit, aut cum aleatoribus commercium habet, vel [iis] assidet, aut spectacula arenariasve venationes spectat: ab omni sacro segregatur ministerio, annonariis suis privatur pensionibus: et constituitur illi pœnitentiæ tempus, intra quod si digne pœnitere videatur, sacerdotali benignitate dignus habetur: at si [in

[89] Can. apost. 42, 43.

vitiis istis] perstiterit, omnino e clero ejicitur, et cujus civitatis clericus erat, ejus cum substantia sua curiæ mancipatur : aut si ea civitas curiam non habet, concedit in destitutam [aliquam curiam] vicinarum [civitatum]. Quod si nullas facultates habeat, fit apparitor. Custodiunt autem hæc patriarchæ, episcopi, ecclesiæ defensores, cujusque jurisdictionis præfecti et præsides. Atque defensores hæc sacerdotibus annuntiant. Oportet etiam hæc summa cum diligentia coram Evangeliis inquiri, et in calumniatores indignationem concipi : ac in præsides, cohortes, atque defensores, si ubi hæc didicerint, competentibus sacerdotibus non annuntiarint, diversas pœnas statui. Verum const. 2, tit. 1 Novellarum dicit, ut triennio illi a ministerio prohibeantur, ac in monasterium conjiciantur : facultatem sacerdotibus præbens, ut, si pœnitentia compareat, tempus imminuant.

Textus. Non modo pejerare, verum etiam jurare in universum clericis prohibetur. Dicitur enim lib. I cod. tit. 3, const. 25, quod clerici litigantes, fidejussiones dent usque ad quinquaginta libras [auri] et si res [hanc summam] excedat, pro exsuperanti cautionem injurati faciant : eo quod et leges et canones clericum jurare prohibeant, quanquam [vel] maxime dicatur eodem lib. tit. 12, const. 3, quod oporteat eos qui [ad ecclesias] confugiunt, **299** admonitos, et de securitate jurejurando accepto, deponere quæ [in illas] intulerint arma : et constit. 6, ejusdem XII lib. dicat : Quod si suspicio sit de clerico, tanquam res [aliquas] confuge habeat, jussu episcopi sui juret. De prohibitione autem, ne clerici usuras accipiant ubique, [ubi] de pecuniæ creditæ sive pacti [actionibus], quinetiam iis quæ ex dilatione actionum bonæ fidei tacite competunt [agitur.] mihi esse dictum videtur.

Textus. Atqui const. 3, tit. 2 Novellarum in piis legatis propter dilationem usuras atque fructus exigi dicit.

Proinde de furtis clericorum speciatim lex non disserit. Generaliter autem de furtis tractat tit. 2, lib. VI cod. et tit. 5, lib. XLVII, dig. Furtorum autem duæ sunt species, quarum altera manifestum furtum dicitur : altera nec manifestum. Manifestus fur est, qui cum furtiva re a qualicunque persona, priusquam eam perferat, quo eo die [perferre] destinarat, sive in loco publico sive in privato deprehenditur. Sed si pertulerit quo destinavit, tametsi postmodum cum re furtiva deprehendatur : non est fur manifestus. Qui vero talis non [est,] fur nec manifestus. Cæterum pœna furis manifesti procedit ad quadruplum pretii rei furtivæ, interdum etiam ejus quod interest : non manifesti, ad duplum. Et ab utroque exacta ea pœna, datur [insuper] res [furtiva] ejusve æstimatio.

Textus. Qui ex incendio aut naufragio [quidpiam] capit, extra rem [captam] intra utilem annum quadruplum ei cui furatus est, et quadruplum fisco dat : post annum vero simplum, ut lib. VI cod.

A ἐκβάλλεται τοῦ κλήρου, καὶ γίνεται βουλευτὴς μετὰ τῆς αὐτοῦ περιουσίας τῆς πόλεως ἧς ἦν κληρικὸς, ἢ τῆς πόλεως ἐκείνης οὐκ ἐχούσης βουλευτήριον, γίνεται εἰς τὴν χρῄζουσαν ἐκ τῶν πλησιαζουσῶν· εἰ δὲ μὴ ἔχει ἐξουσίαν, γίνεται ταξεώτης· παραφυλάττουσι δὲ ταῦτα οἱ πατριάρχαι καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐκκλησιέκδικοι, καὶ οἱ ἑκάστης διοικήσεως ὕπαρχοι, καὶ οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἔκδικοι ταῦτα τοῖς ἱερεῦσι προσαγγέλλουσι· δεῖ δὲ τοιαῦτα μετὰ ἀκριβείας, ἐπὶ τῶν Εὐαγγελίων ζητεῖσθαι, καὶ τοὺς συκοφάντας ἀγανακτεῖσθαι· ποινὰς δὲ διαφόρους ὁρίζει κατὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν τάξεων καὶ τῶν ἐκδίκων, εἰ ταῦτα μαθόντες μὴ προσαγγείλωσι τοῖς προσφόροις ἱερεῦσιν· ἡ μέντοι β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐπὶ τριετίαν εἶπεν αὐτοὺς τῆς λειτουργίας κωλύεσθαι, B καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι· ἄδειαν παρασχοῦσα τοῖς ἱερεῦσι μετανοίας ἐπιδεικνυμένης, ἐλαττοῦν τὸν χρόνον.

Οὐ μόνον ἐπιορκεῖν κωλύεται κληρικὸς, ἀλλὰ καθόλου ὀμνύναι· εἴρηται γὰρ τοῦ κώδ. βιβλ. α', τίτ. γ', διάτ. κε', ὅτι οἱ κληρικοὶ δικαζόμενοι διδόασιν ἐγγύας μέχρι ν' λιτρῶν· εἰ δὲ τὸ πρᾶγμα ὑπερβαίνει, ὁμολογίαν ἐπὶ τῷ ὑπερβαίνοντι ποιοῦσιν ἀνώμοτον· διότι καὶ οἱ νόμοι καὶ οἱ κανόνες, κωλύουσι κληρικὸν ὀμνύειν· εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἴρηται βιβλ. τῷ αὐτῷ, τίτ. ιβ', διάτ. γ', ὅτι δεῖ τοὺς προσφεύγοντας, προτρεπομένους καὶ ὅρκον ἐπὶ τῇ ἀσφαλείᾳ λαμβάνοντας, ἀποτίθεσθαι ἅπερ ἐπιφέρονται ὅπλα· καὶ ἡ ς' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐὰν ἔστιν ὑπόνοια περὶ κληρικοῦ ὡς ἔχοντος πράγματα C τοῦ προσφεύγοντος, κελεύσει τοῦ ἐπισκόπου ὀμνύει· ἡ δὲ κώλυσις τοῦ λαμβάνειν κληρικὸν τόκους, ἐμοὶ φαίνεται πανταχοῦ περὶ τῶν ἀπὸ δανείου ἤγουν συμφώνου λελέχθαι, οὐ μὴν περὶ τῶν σιωπηρῶς ἁρμοζόντων ἐξ ὑπερθέσεως ἐπὶ τῶν βόνα φίδε ἀγωγῶν.

Ἀμέλει καὶ ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐπὶ ληγάτων εὐσεβῶν ἐξ ὑπερθέσεως εἶπεν ἀπαιτεῖσθαι καὶ τόκους καὶ καρπούς.

Περὶ δὲ κλοπῆς κληρικῶν, ἰδικῶς ὁ νόμος οὐ διαλέγεται, γενικῶς δὲ διαλαμβάνει περὶ κλοπῆς, οβ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διγ. Δύο δὲ εἴδη τῆς κλοπῆς, καὶ τὸ μὲν αὐτῆς λέγεται φανερὰ κλοπὴ, τὸ δὲ ἀφανής· φανερὸς κλέπτης ἐστὶν, ὁ μετὰ τοῦ ἐπικλοπιμαίου πράγματος D ἐξ οἱουδήποτε προσώπου λαμβανόμενος πρὶν ἢ τὸ πρᾶγμα ἐπαγάγοι, ἔνθα προέθετο ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ, εἴτε ἐν δημοσίῳ εἴτε ἐν ἰδιωτικῷ τόπῳ· εἰ δὲ ἀπήγαγεν ἔνθα προέθετο αὐτὸ, κἂν λοιπὸν συλληφθῇ μετ' αὐτοῦ, οὐκ ἔστι φανερὸς κλέπτης· ὁ δὲ μὴ τοιοῦτος, ἀφανὴς κλέπτης ἐστίν· ἡ δὲ ποινὴ τοῦ μὲν φανεροῦ κλέπτου γίνεται, εἰς τὸ τετραπλοῦν τοῦ τιμήματος τοῦ κλαπέντος· ἔστιν ὅτε καὶ τοῦ διαφέροντος· τοῦ δὲ ἀφανοῦς, εἰς τὸ διπλοῦν· καὶ ἐφ' ἑκατέρου, ἔξωθεν τῆς τοιαύτης δίδοται τὸ πρᾶγμα ἢ ἡ διατίμησις αὐτοῦ.

Ὁ δὲ ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ ναυαγίου λαμβάνων ἔξωθεν τοῦ πράγματος, δίδωσιν εἴσω μὲν οὐτιλίου ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν τῷ κλαπέντι, καὶ τῷ φίσκῳ τὸ τετραπλοῦν· μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν, τὸ ἁπλοῦν, ὡς βιβλ. ς' τοῦ

κώδ. τίτ., β', διάτ. ιη', καὶ ἐν τῷ θ' τίτ. τοῦ μζ βιβλ. A

Ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ ἐγκληματικῶς οἱ κλέπται κατηγοροῦνται, κλοπῆς ἡγουμένης, ὡς δίγ. ϞΓ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ ἡ τοῦ διπλοῦ ἢ τοῦ τετραπλοῦ ποινὴ ἀργεῖ· εἴρηται γὰρ δίγ. νζ' τοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἐάν τις τὸν κλέπτην παραδῷ νυκτεπάρχῳ ἢ τῷ ἄρχοντι, καὶ καταδικασθεὶς παράσχῃ τὸ πρᾶγμα ἢ τὴν διατίμησιν αὐτοῦ, ἀναιρεῖται ἡ κατ' αὐτοῦ ἀγωγὴ ὡς αὐτοῦ κινδυνεύσαντος· ὁ δὲ καταδικασθεὶς ἐπὶ κλοπῇ, ἢ φιλικῶς ἀπαλλαγεὶς ἐπὶ δόσει χρημάτων, ἄτιμος γίνεται, ὡς βιβλ. γ', τίτ. β', δίγ. β', κανὼν ς'.

Περὶ τυμβωρύχων γενικῶς διαλαμβάνει ὁ ιβ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. ἐν ᾧ φησιν, ὅτι. Καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς ὑπόκεινται· καὶ ἔστιν ἡ χρηματικὴ ποινὴ, ποτὲ μὲν εἰς ρ', ποτὲ δὲ εἰς σ', ποτὲ δὲ εἰς τὸ διαφέρον τῆς γενομένης ζημίας, καὶ ἄτιμος γίνεται B ὁ καταδικαζόμενος.

Οἱ δὲ τυμβωρυχοῦντες, εἰ μὲν μετὰ ὅπλων, κεφαλικῶς τιμωρουνται· εἰ δὲ χωρὶς ὅπλων, μέχρι μετάλλων· οἱ δὲ τὰ λείψανα ἢ τὰ ὀστᾶ μετακινοῦντες, εὐτελεῖς μὲν ὄντες, ἄκρως τιμωροῦνται· οἱ δὲ ἄλλως περὶ μνημεῖον πλημμελοῦντες, ἐξορίζονται, ἢ εἰς μέταλλον καταδικάζονται· πῶς δὲ δυνατὸν ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως μεταφέρειν λείψανα, καὶ φιλοκαλεῖν μνημεῖον, διδάσκει ὁ αὐτὸς τίτ. καὶ ὁ ζ' τοῦ ια' βιβλ. τῶν διγ. ὑπόκεινται δὲ οἱ τυμβώρυχοι, καὶ τῷ περὶ ἱεροσυλίας νόμῳ, ὡς βιβλ. μη', τίτ. ιγ', διάτ. ε' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἐν ᾧ καὶ τὰς χρηματικὰς αὔξει ποινὰς, ποτὲ μὲν στέρησιν κτήματος ἢ ἀγροῦ ἢ οἴκου ἐπάγων, ἐὰν εἰς αὐτοὺς ὕλη C ἀπενεχθῇ ἀπὸ μνημείου· ποτὲ δὲ ι' λιτρῶν ποινὴν ἐπάγων, καὶ κ' τῷ ἄρχοντι μὴ ἐπεξιόντι· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις δὲ τοῦ Πάσχα οἱ τυμβωρύχοι ἐγκλείονται καὶ δεσμοῦνται, ὡς βιβλ. α' τοῦ κώδ., τίτ. δ', διάτ. γ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῶν βδελυττομένων τὸν γάμον ἢ τὸν οἶνον ἢ τὰ κρέα.*

Ἀποστόλων κανὼν να', νγ'.

να'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, γάμου καὶ κρεῶν, κ. τ. λ.

νγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, D ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἑορτῶν, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιδ'.

ιδ'. Τοὺς ἐν κλήρῳ πρεσβυτέρους ὄντας ἢ διακόνους, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ιγ', λ'.

ιγ'. Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, κ. τ. λ.

λ'. Πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς Ἐκκλησίας βουλόμενοι διαπράττεσθαι, καὶ τοὺς ἐν ταῖς βαρβαρικαῖς Ἐκκλησίαις ἱερέας οἰκονομεῖν διεγνώκαμεν· ὥστε εἰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα, τὸν περὶ τοῦ προφάσει εὐλαβείας τὴν οἰκείαν γαμετὴν μὴ ἐκβάλλειν, ὑπεραναβαίνειν οἴονται δεῖν, καὶ πέρα τῶν ὁρισθέντων ποιεῖν, ἐκ τούτου τε μετὰ τῶν οἰκείων συμφωνοῦντες συμβίων, τῆς πρὸς ἀλλήλους ὁμιλίας ἀπ-

tit. 2, const. 18, et tit. 9, lib. XLVII [dicunt]. 300

Plerumque criminaliter scriptura præcedente fures accusantur, quemadmodum digest. 93, ejusdem tit. [de furtis traditur,] et cessat dupli aut quadrupli pœna. Dicitur enim digest. 57, ejusdem [tit.] quod si quis furem tradat præfecto vigilum aut præsidi, et [ille] condemnatus rem ejusve pretium dederit: tollatur adversus ipsum actio, [ideo] quod [de majore pœna] periclitetur. Qui autem furti damnatus est, aut amice datis pecuniis [de eo] transegit: infamis redditur, ut lib. III, tit. 2, digest. 2, canon 6.

Textus. De sepulcrorum violatoribus generaliter tractat tit. 12, lib. XLVIII, cum dicit: [Sepulcri violati reus] tum pecuniarie tum criminaliter tenetur. Ac pecuniaria [quidem] pœna alias in centum aureos, alias in ducentos, alias ad id quod interest damnum factum esse procedit. Condemnatus autem infamis fit.

Qui sepulcra violant, si armati [id faciant], capite plectantur: si sine armis, usque ad metalli [pœnam proceditur.] Qui vero reliquias aut ossa removerint, si humilis fortunæ sint, summo supplicio afficiuntur: si honesti, deportantur. Qui aliter in monumentum [quidpiam] commiserint, aut relegantur, aut in metallum damnantur. Qui idem tit. ac 7, lib. II Dig. [etiam] docet, quomodo citra periculum et damnum mortuorum corpora transferri et monumenta exornari possint. Qui sepulcra violant, etiam sacrilegii lege tenentur, ut lib. XLVIII, tit. 13, et const. 5, tit. 19, lib. IX, cod. [traditur] in quo [posteriore tit.] pœnæ etiam augentur, alias possessionum, agri, aut domus, si in ea materia [aliqua] de monumento [detracta] asportata fuerit, privatione inducta: alias decem pondo [auri reis], et viginti magistratui multa irrogata. Denique in diebus Paschatis sepulcrorum violatores [in carcerem] includuntur atque vinciuntur, ut lib. I, cod. tit. 4, const. 3, [traditur.]

301 **CAP. XXVIII.** — *De vituperatoribus nuptiarum, vini et carnium.*

Apostolorum canones 51, 53.

51 [50]. Si quis episcopus, presbyter, vel diaconus, vel omnio ex sacerdotali numero, etc. *ut pag.* 731.

52 [53]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus in festis diebus, etc. *ut pag.* 746.

Concilii Ancyrani canon 14.

14. Qui in clero sunt, presbyteros vel diaconos, *ut pag.* 747.

Concilii œcumenici VI, *canones* 13, 30.

13. Quoniam Romanæ Ecclesiæ, etc. *ut pag.* 759.

30. Ad Ecclesiæ ædificationem omnia facere volentes, etiam sacerdotes, qui sunt in Barbaricis Ecclesiis, complecti cura constituimus. Quare si apostolicum canonem de uxore non ejicienda pietatis ac religionis prætextu, se supergredi debere existimant; et ultra ea quæ sunt constituta, facere, et ideo communi cum suis consortibus conventione et consensu inito, a mutua consuetudine abstinent,

statuimus eos non amplius cum illis ullo modo cohabitare debere, ut eo nobis perfectam sui promissi demonstrationem præbeant. Hoc autem illis non propter aliud quam propter eorum pusillanimitatem, extraneosque ac non satis firmos mores concessimus.

302 CAP. XXIX. — *De licitis et illicitis nuptiis. Et quod lectores jam puberes interrogari oporteat utrum nubere velint. Et de concubinatu, fornicatione, et adulterio.*

Apostolorum canones 17, 18, 19, 25, 26.

17 [16]. Qui post sanctum baptismum duobus conjugibus fuerit implicitus, etc., *ut pag.* 511.

B 18 [17]. Qui viduam accepit, vel ejectam, vel meretricem, vel servam, etc., *ut pag.* 511.

19 [18]. Qui duas sorores duxit, vel consobrinam, non potest esse clericus.

25 [24]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus fornicationis vel perjurii, etc., *ut pag.* 743.

26 [25]. Ex iis, qui non ducta uxore ad clerum promoti sunt, jubemus, si velint uxorem ducere lectores et cantores solos.

Concilii Ancyrani canon 10.

10. Quicunque diaconi constituti, etc. *ut pag.* 747.

Concilii Neocæsariensis canones 1, 9, 10

1. Presbyter si uxorem duxerit, ordine suo moveatur. **303** Si autem fornicatus fuerit, vel adulte- C rium commiserit, penitus extrudatur, et ad pœnitentiam deducatur.

9. Si presbyter, qui corpore prius peccaverat, etc. *ut pag.* 547.

10. Similiter et diaconus, si in idem peccatum inciderit, ministri ordinem habeat.

Concilii Chalcedonensis canones 14, 15.

14. Quoniam in nonnullis, provinciis concessum est lectoribus et cantoribus uxores ducere, decrevit sancta synodus nulli eorum licere diversæ a recta opinionis uxorem ducere : eos autem qui ex ejusmodi matrimonio liberos susceperunt, si eos quidem baptizare apud hæreticos præveneriut, ad catholicæ Ecclesiæ communionem adducere : si autem D non baptizaverint, non posse eos apud hæreticos baptizare. Sed neque hæretico, vel pagano, vel Judæo, matrimonio conjungere, nisi utique persona, quæ orthodoxæ conjungitur, se ad orthodoxam fidem convertendam spondeat. Si quis autem hoc sanctæ synodi decretum transgressus fuerit, canonicis pœnis subjiciatur.

15. Diaconissam non esse mulierem ordinandam, etc., *ut pag.* 550.

Concilii Carthaginensis canon 16.

Ut nullus episcopus, presbyter, et diaconus conductor exsistat, etc., *ut pag.* 550.

Itam placuit, ut episcopi, presbyteri et diaconi non sint conductores, etc., *ut pag.* 550.

A ἔχονται, ὁρίζομεν τούτους μηκέτι ταύταις συνοικεῖν καθ' οἱονδήποτε τρόπον, ἕως ἂν ἡμῖν ἐντεῦθεν ἐντελῆ τῆς ὑποσχέσεως παρέξοιεν τὴν ἀπόδειξιν· πρὸς τοῦτο δὲ αὐτοῖς, οὐ δι' ἄλλο τι ἢ διὰ τὴν τῆς γνώμης μικροψυχίαν, καὶ τὸ τῶν ἠθῶν ἀπεξενωμένον καὶ ἀπαγὲς ἐνδεδώκαμεν.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ ἐπιτετραμμένων ἢ κεκωλυμένων γάμων· καὶ περὶ τοῦ ἐρωτᾶσθαι τοὺς ἀναγνώστας ἐφήβους γινομένους, εἰ βούλονται γαμεῖν· καὶ περὶ παλλακισμοῦ, καὶ πορνείας, καὶ μοιχείας.*

Ἀποστόλων κανὼν ιζ', ιη', ιθ', κε', κς'.

ιζ'. Ὁ δυσὶ γάμοις συμπλακεὶς μετὰ τὸ βάπτισμα, κ. τ. λ.

ιη'. Ὁ χήραν λαβὼν, ἢ ἐκβεβλημένην, ἢ ἑταίραν, ἢ οἰκέτην, κ. τ. λ.

ιθ'. Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγόμενος ἢ ἀδελφὴν, οὐ δύναται εἶναι κληρικός.

κε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἐπὶ πορνείᾳ ἢ ἐπιορκίᾳ, κ. τ. λ.

κς'. Τῶν εἰς κλῆρον προελθόντων ἀγάμων, κελεύομεν βουλομένους γαμεῖν, ἀναγνώστας καὶ ψάλτας μόνον.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι'.

ι'. Διάκονοι ὅσοι καθίστανται παρ' αὐτὴν κατάστασιν, κ. τ. λ.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α', θ', ι'.

α'. Πρεσβύτερος ἐὰν γήμῃ, τῆς τάξεως αὐτὸν μετατίθεσθαι· ἐὰν δὲ πορνεύσῃ ἢ μοιχεύσῃ, ἐξωθεῖσθαι αὐτὸν τέλεον καὶ ἄγεσθαι εἰς μετάνοιαν.

θ'. Πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς, κ. τ. λ.

ι'. Ὁμοίως καὶ ὁ διάκονος, ἐὰν τῷ αὐτῷ ἁμαρτήματι περιπέσῃ, τὴν τοῦ ὑπηρέτου τάξιν ἐχέτω.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιδ', ιε'.

ιδ'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις καὶ ψάλταις γαμεῖν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, μὴ ἐξεῖναί τινι αὐτῶν ἑτερόδοξον γυναῖκα λαμβάνειν· τοὺς ἤδη ἐκ τοιούτου γάμου παιδοποιήσαντας, εἰ μὲν ἔφθασαν βαπτίσαι τὰ ἐξ αὐτῶν τεχθέντα παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς, προσάγειν αὐτὰ τῇ κοινωνίᾳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· μὴ βαπτίσαντας δὲ, μὴ δύνασθαι ἔτι βαπτίζειν αὐτὰ παρὰ τοῖς αἱρετικοῖς· μήτε μὴν συνάπτειν πρὸς γάμον αἱρετικῷ ἢ Ἰουδαίῳ ἢ Ἕλληνι, εἰ μὴ ἄρα ἐπαγγέλλοιτο μετατίθεσθαι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν τὸ συναπτόμενον πρόσωπον τῷ ὀρθοδόξῳ· εἰ δέ τις τοῦτον τὸν ὅρον παραβαίη τῆς ἁγίας συνόδου, κανονικῷ ὑποκείσθω ἐπιτιμίῳ.

ιε'. Διακόνισσαν μὴ χειροτονεῖσθαι γυναῖκα, κ.τ.λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανων ις'.

Ὥστε μηδένα ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον, ἐκλήπτορα τινα λαμβάνειν.

ις'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐπίσκοποι, καὶ πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἐκλήπτορες μὴ γίνωνται, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν γ', δ', ϛ', ιβ', ιγ', μη', νθ'. A

Περὶ ἱερέων καὶ κληρικῶν.

γ'. Ἐπειδὴ δὲ ὁ εὐσεβὴς καὶ φιλόχριστος ἡμῶν βασιλεὺς, κ. τ. λ.

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κ. τ. λ.

ϛ'. Ἐπειδὴ παρὰ τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσιν εὕρηται, τῶν εἰς κλῆρον προαγομένων ἀγάμων, μόνους ἀναγνώστας καὶ ψάλτας γαμεῖν, καὶ ἡμεῖς τοῦτο παραφυλάττοντες ὁρίζομεν, ἀπὸ τοῦ νῦν μηδαμῶς ὑποδιάκονον, ἢ διάκονον, ἢ πρεσβύτερον, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ προερχομένην χειροτονίαν, ἔχειν ἄδειαν γαμικὸν ἑαυτῷ συνιστᾷν συνοικέσιον· εἰ δὲ τοῦτο τολμήσοι ποιῆσαι, καθαιρείσθω· εἰ δὲ βούλοιτό τις τῶν εἰς κλῆρον προερχομένων, γάμου νόμῳ συνάπτεσθαι γυναικὶ, πρὸ τῆς τοῦ ὑποδιακόνου, ἢ διακόνου, ἢ πρεσβυτέρου χειροτονίας, τοῦτο πραττέτω. B

ιβ'. Καὶ τοῦτο δὲ εἰς γνῶσιν ἡμετέραν ἦλθεν, ὡς ἐν τῇ Ἀφρικῇ, κ. τ. λ.

ιγ'. Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, κ. τ. λ.

μη'. Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ, κατὰ κοινὴν συμφωνίαν τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς προδιαζευχθεῖσα, μετὰ τὴν ἐπ' αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς χειροτονίαν, ἐν μοναστηρίῳ εἰσίτω, πόῤῥω τῆς τοῦ ἐπισκόπου καταγωγῆς ᾠκοδομημένῳ, καὶ τῆς ἐκ τοῦ ἐπισκόπου προνοίας ἀπολαυέτω· εἰ δὲ καὶ ἀξία φανείη, καὶ πρὸς τὸ τῆς διακονίσσης ἀναβιβαζέσθω ἀξίωμα.

C

νθ'. Μηδεὶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν γ', ϛ', ξθ', ο'.

γ'. Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας, κ. τ. λ.

ϛ'. Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾷν αὐτῶν τὴν συνάφειαν· τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν λυσιτελὲς, καὶ τοῖς αἱρετικοῖς οὐ δώσει καθ' ἡμῶν λαβὴν, ὡς διὰ τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἄδειαν, ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτούς.

ξθ'. Ἀναγνώστης εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῇ πρὸ γάμου συναλλάξειεν, ἐνιαυτὸν ἀργήσας εἰς τὸ ἀναγινώσκειν δεχθήσεται, μένων ἀπρόσκοπος· κλεψιγαμήσας δὲ ἄνευ μνηστείας, παυθήσεται τῆς ὑπηρεσίας· τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑπηρέτης. D

ο'. Διάκονος ἐν χείλεσι μιανθεὶς, κ. τ. λ.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε'.

δ'. Περὶ δὲ Πανοὺφ, κ. τ. λ.

ε'. Περὶ Ἰακὼβ ζητῆσαι, κ. τ. λ.

Ἡ α' τοῦ κώδ., τίτ. γ', διάτ. ε', ἐάν τις μόνον πειραθῇ λαβεῖν γαμετὴν παρθένον ἱερὰν, κεφαλικῶς τιμωρεῖται· καὶ διάτ. μδ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι ἐὰν πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος γαμήσῃ, ὑπόκειται μὲν τοῖς κανόσιν, οἵτινες οὐχ ἧττον τῶν νόμων ἰσχύουσι, καὶ τῆς ἱερωσύνης ἐκπίπτει, καὶ οἱ παῖδες ὡς ἐξ ἀθεμίτων γάμων τεχθέντες, οὔτε

304 *Concilii œcumenici* VI, *canones* 3, 4, 6, 12, 13, 48, 49.

De sacerdotibus et clericis.

3. Quoniam vero pius Christique amator imperator noster, etc., *ut pag.* 511.

4. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, etc., *ut pag.* 750.

6. Quoniam in** apostolicis canonibus dictum est eorum qui non ducta uxore in clerum promoventur, solos lectores et cantores uxorem posse ducere; et nos hoc servantes decernimus, ut deinceps nulli penitus hypodiacono, vel diacono, vel presbytero post sui ordinationem contrahere liceat. Si autem fuerit hoc ausus facere, deponatur. Si quis autem eorum, qui in clerum accedunt, velit lege matrimonii mulieri conjungi antequam hypodiaconus, vel presbyter ordinetur, hoc faciat.

12. Porro hoc quoque ad nostram cognitionem pervenit, quod in et Africa, etc., *ut pag.* 514.

13. Quoniam Romanæ Ecclesiæ, etc. *ut pag.*, 759.

48. Uxor ejus qui ad episcopalem dignitatem promovetur, communi sui viri consensu prius separata, postquam in episcopum ordinatus est ac consecratus, monasterimm ingrediatur procul ab episcopi habitatione exstructum, et episcopi providentia fruatur. Sin autem digna visa fuerit, etiam ad diaconatus dignitatem provehetur.

59. In æde oratoria etc., *ut pag.* 607.

305 *Basilii canones* 3, 6, 69, 70,

3. Diaconus post diaconatum fornicatus, etc., *ut pag.* 753.

6. Canonicarum supra pro matrimonio non reputentur, sed earum conjunctio omnino divellatur. Hoc enim et Ecclesiæ ad securitatem est utile, et hæreticis non dabit adversus nos ansam, quasi per peccandi libertatem ad nos attrahamus.

69. Lector, si cum sua sponsa ante matrimonium commercium habuerit, postquam anno cessaverit, ad legendum suscipietur; non tamen ultra promovendus. Quod si absque desponsatione furtim colerit, cessabit a ministerio. Eadem et ministri ratio.

306 70. Diaconus qui pollutus est in labris, etc., *ut pag.* 755.

Theophili ex Commonitorio canones 4, 5.

4. De Panuph, etc. *ut pag.* 550.

5. De Jacob quærere, etc., *ut pag.* 550.

Textus. Lib. I, cod. tit. 3, const. 5. Si quis sacram virginem uxorem ducere tantummodo tentarit, capitali pœna feritur. Et constit. 44, ejusdem tit. Si presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus nuptias contraxerit, canonibus tenetur, qui non minus valent quam leges, et sacerdotio excidit. Liberi autem, tanquam ex illicitis nuptiis nati,

neque naturales neque nothi sunt, et neque ex donatione, successione, ficto debito, aut aliorum obligatione quiquam percipiunt a patribus suis: sed neque matres ipsorum: verum illa capit Ecclesia, in qua illi deservierint. Dicit vero etiam const. 13, tit. 1 Novellarum: Si monachus clericus factus sit, ad matrimonium devenire ne audeto: tametsi in clero eum gradum nactus sit, in quo clericis matrimonium, contrahere licet, [qualem videlicet] cantores, et lectores [obtinent]. Aliis enim omnibus in universum nuptiæ interdictæ sunt. At si aut nuptias contrahat, aut concubinam habeat, aut impudice vivat, ejicitor, ac plebeius esto. Ad militiam [vero] vel aliud officium devenire ne audeto. Et constit. 1, ejusdem tit. Nullus qui matrimonium iteravit, presbyter aut diaconus ordinator: neque etiam qui uxori cohabitat, quæ maritum suum [facto divortio] reliquit: neque qui concubinam habet. At [talis] castam vitam agat, aut etiam uxori cohabitet, vel unius [uxoris ejusdemque] castæ, ac ex virginitate [assumptæ] maritus fuerit. Cæterum si quis cum presbyter sit, aut diaconus aut hypodiaconus, vel palam, vel clam, vel sub aliquo prætextu [ad se] uxorem aut concubinam introduxerit: sacro confestim ordine excidito, et privatus atque plebeius **307** esto. Lector autem matrimonium iterans [ad altiora] ne progreditor, neque ad tertias nuptias devenito. Ac si post iteratum conjugium progredi enitatur, plebeius esto.

A φυσικοὶ οὔτε νόθοι εἰσὶ, καὶ οὔτε κατὰ διαδοχὴν, ἢ δωρεὰν, ἢ ἐσχηματισμένον δάνειον, ἢ ἑτέραν ἐνοχὴν, λαμβάνουσί τι παρὰ τῶν πατέρων αὐτῶν, ἢ αἱ μητέρες αὐτῶν, ἀλλὰ ταῦτα λαμβάνει ἡ κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησία· λέγει δὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὅτι ἐὰν μοναχὸς κληρωθῇ, μὴ θαῤῥείτω πρὸς γάμον ἐλθεῖν, κἂν τοιούτου βαθμοῦ τετύχηκεν ἐν τῷ κλήρῳ ἐν ᾧ τοῖς κληρικοῖς ἔξεστι γαμεῖν, τουτέστι ψάλτῃ καὶ ἀναγνώστῃ· τοῖς γὰρ ἄλλοις ἅπασι καθάπαξ ὁ γάμος ἀπηγόρευται· εἰ δὲ γαμήσει, ἢ παλλακὴν σχῇ, ἢ ἀσελγῶς ζήσει, ἐκβαλλέσθω τοῦ κλήρου, καὶ ἰδιώτης ἔστω, πρὸς στρατείαν ἢ ἑτέραν ἐπιτήδευσιν ἐλθεῖν οὐ θαῤῥῶν· καὶ ἡ α' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι μηδεὶς δευτερογαμήσας χειροτονείσθω πρεσβύτερος ἢ διάκονος, μήτε μὲν εἰ γυναικὶ συνοι- B κεῖ τὸν ἴδιον ἄνδρα καταλιπούσῃ, μήτε εἰ παλλακὴν ἔχοι, ἀλλὰ σωφροσύνῃ συζῶν, καὶ ἢ γαμετῇ συνοικῶν, ἢ μιᾶς ἀνὴρ γενόμενος σώφρονος καὶ ἐκ παρθενίας· εἰ δέ τις πρεσβύτερος ὢν, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος γαμετὴν ἢ παλλακὴν εἰσάγοιτο φανερῶς ἢ ἐσχηματισμένως, εὐθέως τῆς ἱερᾶς ἐκπιπτέτω τάξεως, καὶ ἰδιώτης καὶ λαϊκὸς ἔστω· ἀναγνώστης δὲ δευτερογαμῶν, μὴ προκοπτέτω, μὴ μὴν καὶ τριγαμείτω· εἰ δὲ δευτερογαμήσας σπεύσει προκόψαι, γίνεται ἰδιώτης.

Dicit item: Quæ diaconissæ ordinantur, admonentor: [ac] sciunto, quod si contracto matrimonio aliave vitæ ratione [suscepta] dedecorare ordinationem ausæ fuerint, reæ mortis fient, et facultates suæ monasteriis aut Ecclesiis suis applicabuntur. Qui vero ducere illas aut constuprare ausi fuerint, gladio obnoxii erunt, eorumque substantiam fiscus capiet.

Λέγει δὲ ὅτι χειροτονούμεναι αἱ διάκονοι, νουθε- C τείσθωσαν· εἰδυῖαι ὡς εἰ θαῤῥήσαιεν καταισχῦναι τὴν χειροτονίαν, προσομιλοῦσαι γάμῳ ἢ ἄλλου βίου πορείᾳ, θανάτῳ γενήσονται ἔνοχοι· καὶ τοῖς αὐτῶν ἐκκλησίαις αἱ περιουσίαι αὐτῶν προσκυρωθήσονται· οἱ δὲ γῆμαι ἢ φθεῖραι αὐτὰς τολμήσαντες, ὑπεύθυνοί εἰσι ξίφει, καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν τὸ δημόσιον λήψεται.

Textus. Constit. 2, ejusdem tit. Si decurio aut cohortalis, ubi quindecim annis monachus fuerit, clericus fiat, [ac] deinde nuptias contrahat, [pristinæ] suæ fortunæ restituitur. [Quod] idem et in aliis qui ex monachis clerici [facti sunt, obtinet]: tametsi decuriones aut cohortales non fuerint. Et: Qui cælibem ordinat, interrogato illum, an sine legitima uxore caste vivere possit. Qui vero tempore ordinationis diacono post ordinationem matrimonium contrahere permiserit, ab episcopatu ejicitur. Porro presbyter, aut diaconus, aut hypodiaconus qui post ordinationem matrimonium contrahit, e clero ejicitur, et cum rebus suis curiæ civitatis in qua clericus erat, traditur. Item lector qui nuptias iterat, aut viduam, vel divortio disjunctam, vel legibus canonibusve interdictam [in uxorem] assumit, in alium gradum ne procedito. Quin et si processerit, priori restituitur.

Καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι ἐὰν βουλευτὴς ἢ ταξεώτης, ἐπὶ ιε' μονάσας ἔτη γένηται κληρικὸς, εἶτα γαμήσῃ, ἀποδίδοται τῇ ἰδίᾳ τύχῃ· τὰ αὐτὰ δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων κληρικῶν τῶν ἀπὸ μοναχῶν, κἂν μὴ γεγόνασι βουλευταὶ ἢ ταξεῶται· καὶ ὅτι ὁ χειροτονῶν ἄγαμον, ἐρωτάτω αὐτὸν εἰ δύναται χωρὶς νομίμου γαμετῆς σεμνῶς βιοῦν· ὁ δὲ τῷ καιρῷ τῆς χειροτονίας ἐπιτρέπων διακόνῳ ἢ ὑποδιακόνῳ γαμῆ- D σαι μετὰ τὴν χειροτονίαν, τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβάλλεται· πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, μετὰ τὴν χειροτονίαν γαμῶν ἐκβάλλεται τοῦ κλήρου, καὶ μετὰ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων δίδοται τῇ βουλῇ τῆς πόλεως ἐν ᾗ κληρικὸς ἦν· δευτερογαμῶν δὲ ἀναγνώστης, ἢ χήραν ἢ διεζευγμένην λαμβάνων, ἢ τοῖς νόμοις ἢ τοῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην, εἰς ἄλλον μὴ προβαινέτω βαθμὸν, ἀλλὰ καὶ προβὰς ἀποκαθίσταται τῷ προτέρῳ.

Dicit insuper: Qui ascetriam, aut monastriam, aut diaconissam, aut alium religiosum habitum gestantem [mulierem] rapiunt, corrumpunt, vel constuprant, quique [illis sese] associant: capitali supplicio afficiuntur, ac res illorum injuria affectæ

Λέγει δὲ ὅτι οἱ ἁρπαζόντες, ἢ ὑπονοθεύοντες, ἢ διαφθείροντες ἀσκήτριαν ἢ μονάστριαν, ἢ διακόνισσαν, ἢ ἄλλο εὐλαβὲς ἔχουσαν σχῆμα, καὶ οἱ μετασχόντες, κεφαλικῶς τιμωροῦνται, καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τῷ μοναστηρίῳ τῆς ὑβρισθείσης περι-

ποιοῦνται διὰ τοῦ ἐπισκόπου ἢ τοῦ οἰκονόμου καὶ A τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν τάξεων· αὕτη δὲ μετὰ τῶν αὐτῆς πραγμάτων, μοναστηρίῳ ἐμβάλλεται ἀσφαλῶς φυλαχθησομένη· εἰ δὲ διακόνισσά ἐστιν ἔχουσα νομίμους παῖδας, τὸ νόμιμον μέρος λαμβάνουσιν· εἰ δὲ ἐπὶ ἐνιαυτὸν μετὰ τὸ γνωσθῆναι τὸ μῦσος μὴ ἐκδικήσουσι τὰ πράγματα οἱ εὐαγεῖς οἶκοι, ὁ φίσκος αὐτὰ λαμβάνει, τοῦ ἀμελοῦντος αὐτὰ ἐκδικηθῆναι ἄρχοντος ἀποζωννυμένου, καὶ ε' λίτρας τοῖς πριβάτοις προστιμωμένου.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ γυναῖκας ἁρπαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν ξζ'.

ξζ'. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχει, κ. τ. λ. B

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια', κε'.

ια'. Τὰς μνηστευθείσας κόρας, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ ἄλλων ἁρπαγείσας, ἔδοξεν ἀποδίδοσθαι τοῖς προμνηστευσαμένοις, εἰ καὶ βίαν ὑπ' αὐτῶν πάθοιεν.

κε'. Μνηστευσάμενός τις κόρην, προσεφθάρη τῇ ἀδελφῇ αὐτῆς, ὡς καὶ ἐπιφορῆσαι αὐτήν· ἔγημε δὲ τὴν μνηστὴν μετὰ ταῦτα, ἡ δὲ φθαρεῖσα ἀπήγξατο· οἱ συνειδότες ἐκελεύσθησαν ἐν δεκαετίᾳ δεχθῆναι εἰς τοὺς συνεστῶτας, κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κζ'.

κζ'. Τοὺς ἁρπάζοντας γυναῖκας, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϟβ'. C

ϟβ'. Τοὺς ἁρπάζοντας γυναῖκας ἐπ' ὀνόματι συνοικεσίου, ἢ συμπράττοντας, ἢ συναιρομένους τοῖς ἁρπάζουσιν, ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, ἐκπίπτειν τοῦ οἰκείου βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀναθεματίζεσθαι.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν β'.

β'. Περὶ Βήστου καταστάντος ἐν Ἐρέβῃ πρεσβυτέρου ζητητέον, καὶ εἰ μὲν ἀποταξαμένην τινὰ ζῶντος τοῦ ἀνδρὸς ἐβιάσατο, μὴ συγχωρείσθω εἶναι πρεσβύτερος· ὅπου γε οὐδὲ ὡς λαϊκὸς ὀφείλει συνάγεσθαι, τῆς Ἐκκλησίας εἰωθυίας τοὺς τοιούτους χωρίζειν· οὐ φέρει γὰρ τοῦτο πρόκριμα τῷ ἐπισκόπῳ Ἀπόλλωνι, εἰ ἐξ ἀγνοίας αὐτὸν κατέστησε, τῆς ἁγίας συνόδου κελευσάσης τοὺς ἀναξίους μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐλεγχομένους ἐπὶ ἐγκλήμασιν ἐκβάλλεσθαι. D

Βιβλ. α', τίτ. γ', διάτ. ε', ἐάν τις ἁρπάσῃ, ἢ μόνον πειραθῇ λαβεῖν γαμετὴν παρθένον ἱεράν, κεφαλικῶς τιμωρεῖται· καὶ διάτ. νγ' τοῦ αὐτοῦ τίτ., τοῖς γονεῦσι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, καὶ τοῖς κηδεμόσι τῶν παρθένων, καὶ διακονισσῶν, καὶ τῶν ἀνειμένων τῷ θεῷ χηρῶν, ἔξεστι τοὺς ἅρπαγας αὐτῶν, καὶ τοὺς ἐν καιρῷ τῆς ἐφόδου βοηθοῦντας αὐτοῖς, ἐπ' αὐτοφώρῳ φονεύειν· εἰ δὲ διαφύγωσιν, ἀναζητοῦσιν αὐτοὺς, ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲν οἱ ὕπαρχοι καὶ ὁ ἔπαρχος, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις, πάντες οἱ ἄρχοντες, πολιτικοί τε καὶ στρατιωτικοὶ, καὶ μετὰ σύστασιν

[mulieris] ecclesiæ aut monasterio per œconomum, **308** episcopum præsides et cohortes vindicantur: ipsa vero cum rebus suis in monasterium conjicitur, [ibidem] caute asservanda. Plane si diaconissa sit, et legitimos liberos habeat, [illi] legitimam partem capiunt. Quod si intra annum quo istiusmodi scelus innotuit, [eas] facultates venerabiles domus non vindicent: fiscus illas accipit. Quas si præses vindicare neglexerit, singulo privatur, atque quinque libris [auri rebus principis] privatis [applicandis] multatur.

CAP. XXX. — *De iis qui matrimonii causa mulieres rapiunt.*

Apostolorum canon 67.

67 [66]. Si quis virginem non desponsatam, vi allata habet, etc. *ut pag.* 838.

Concilii Ancyrani canones 11, 25.

11. Desponsatas aliis puellas, et ab aliis postea raptas, visum est iis, quibus desponsatæ erant, reddi, etiam si vim passæ sunt.

25. Quidam cui erat puella desponsata, ejus sorori vitium attulit, ita ut ea etiam conciperet. Sponsam autem postea uxorem duxit. Ea autem cui vitium erat allatum, se suffocavit. Qui conscii fuerant, jussi sunt decennio in eos qui consistunt, recipi per gradus definitos.

Concilii Chalcedonensis canon 27.

27. Eos qui nomine conjugii, etc., *ut pag.* 750.

Concilii œcumenici VI *canon* 92.

92. Eos qui nomine matrimonii mulieres rapiunt [60], quique opera opeque sua raptores adjuvant, statuit sancta synodus: si sint quidem clerici, proprio gradu excidere; si vero laici, anathemate percuti.

309 *Theophili ex Commonitorio canon* 2.

2. De Bisto, qui in Ereba constitutus est presbyter, quærendum est; et si alicui quidem mulieri separatæ, vivente marito, vim attulit, non sinatur esse presbyter; nam ne ut laicus quidem debet communicare, cum eos qui tales sunt separare consueverit Ecclesia. Hoc autem nullum affert episcopo Apollini præjudicium, si eum per ignorantiam constituit; cum sancta synodus jusserit eos, qui post ordinationem propter crimen indigni esse convincuntur, expelli.

Textus. Lib. I, tit. 3, const. 5. Si quis rapuerit, aut saltem in uxorem capere sacratam virginem conatus sit, capitali pœna feritur. Et const. 53, ejusdem tit. Parentibus fratribus, et tutoribus sive curatoribus virginum, diaconissarum, et consecratarum Deo viduarum, licet raptores earum, et qui eis auxilium tempore invasionis præbent, in ipso actu deprehensos occidere. Sin autem fuga evaserint, investigant ipsos Constantinopoli præfecti [prætorio] et præfectus [urbis]: in provinciis vero quicunque magistratus et civiles et militares: et

[60] Basil. canon 30; Chalced. 27.

post [testium] coactionem illos nulla admissa fori præscriptione ultimo supplicio afficiunt : ac bona raptoris, ejusque qui (ut dictum est) illi suppetias tulit, capit monasterium aut asceterium, ut inde vim passa illic alatur. Si vero quæ vim passa est, diaconissa duntaxat sit, non autem ascetria, neque monastria : proprietatem ipsius ecclesia, ipsa vero usumfructum capit. Cæterum qui alio modo ipsis adjumento fuerunt, aut ministerium præbuerunt, aut conscii fuerunt, aut susceperunt, aut quamcunque opem attulerunt, ultimo tantummodo supplicio subjacent. Locum autem prædicta [habent,] tametsi volens dictarum mulierum aliqua rapta sit. Lib. I, tit. 4, **310** const. 3, Et in diebus Paschalis virginum raptores [in carcerem] includuntur et vinciuntur. Lib. III, tit. 24, const. 1. Qui illustris non est, sed tantummodo clarissimus, si raptum virginis in provincia commiserit : illic legibus subjugatur, nec fori præscriptione utitur.

Textus. Tit. 41, const. 4. Qui dicit a servo uxorem suam raptam esse, non dominum, sed ipsum accusare debet. Lib. VII, tit. 3, const. 3. Si servus detulerit virginis raptum, pacto aut dissimulatione celatum, libertate donatur. Lib. IX, tit. 9, const. 7. Maritus de violenta virginis constupratione, ante matrimonium [facta], nisi [illa] sponsa ejus fuerat, [actionem] movere, tanquam maritus, non potest. ipsa autem una cum curatoribus movet. Tit. 10, const. 1. Si quis eam cujus tutor fuit, stupraverit, deportatur, ejusque universæ facultates publicantur. Tit. 11, const. 3. Si rapta fuerit sponsa filii mei, legem [Juliam] de vi moveo. Lib. IX, tit. 13, const. 1, et unica. Si quis qualemcunque mulierem, sive ingenuam sive servam, rapuerit : tam etsi ipsi desponsa fuerit, capitali sententia condemnatus moritur, et pariter cum eo qui in raptu auxilium tulerint. Raptarum autem patribus, fratribus, tutoribus vel curatoribus, patronis et dominis invasionis tempore hos interficere licet. Sin autem fuga evaserint, investigant ipsos Byzantii præfecti [prætorio] et præfectus [urbis :] in provinciis vero quicunque magistratus, magistri militum, et duces : atque post [testium] coactionem interimunt, fori præsciptione aut provocatione uti non queuntes.

Et si quidem ancilla vel libertina rapta fuerit, interficiuntur raptores : sed nullam substantiæ imminutionem sustinent. At si ingenua rapta sit, omnes res raptoris, **311** eorumque qui ipsi auxilium præbuerunt applicantur raptæ : quæ ne consentiente quidem patre raptori suo nubere potest. Eamdem autem pœnam et mortis et [amissionis] rerum excipiunt, qui ad aggressuram raptorem comitati sunt. Sed conscii, et ministri, et susceptores, et qui quomodocunque raptoribus opem tulerint, [utriuscunque] sexus, et cujuscunque aut fortunæ, aut gradus, aut dignitatis sint : pœnam tantummodo capitalem subeunt, [idque] etiamsi mulier volens rapta sit. Plane si parentes raptæ

μὴ χρωμένους παραγραφῇ, τιμωροῦνται ἐσχάτως· καὶ τὰ πράγματα τοῦ ἅρπαγος, καὶ τοῦ, ὡς εἴρηται, βοηθήσαντος αὐτῷ, λαμβάνει τὸ μοναστήριον ἢ τὸ ἀσκητήριον, ἐφ' ᾧ καὶ τὴν βιασθεῖσαν ἐξ αὐτῶν ἐκεῖ τρέφεσθαι· εἰ δὲ μόνον διακόνισσά ἐστιν ἡ βιασθεῖσα καὶ οὐκ ἀσκήτρια ἢ μονάστρια, τὴν μὴν δεσποτείαν ἡ κατ' αὐτὴν Ἐκκλησία λαμβάνει, αὐτὴ δὲ τὴν χρῆσιν· οἱ δὲ ἄλλως αὐτῇ βοηθήσαντες, ἢ ὑπουργήσαντες, ἢ συνειδότες, ἢ ὑποδεξάμενοι, ἢ σπουδὴν οἱανδήποτε συνεισαγαγόντες, μόνῃ τῇ ἐσχάτῃ τιμωρίᾳ ὑπόκεινται· χώρα δὲ τοῖς εἰρημένοις, κἂν ἑκοῦσά τις τῶν εἰρημένων γυναικῶν ἁμαρτηθῇ, βιβλ. α', τίτ. δ', διάτ. γ'· καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Πάσχα οἱ τῶν παρθένων ἅρπαγες ἐγκλείονται καὶ δεσμοῦνται· βιβλ. γ', τίτ. κδ', διάτ. α', ὁ μὴ ὢν ἰλλούστριος ἀλλὰ μόνον λαμπρότατος, ἁρπαγὴν ἐν ἐπαρχίᾳ παρθένου πλημμελήσας, ἐκεῖ τοῖς νόμοις ὑποβάλλεται, μὴ χρώμενος φόρου παραγραφῇ.

Τίτ. μα', διάτ. δ', ὁ λέγων παρὰ δούλου τὴν αὐτοῦ γαμετὴν ἁρπαγῆναι, οὐ τοῦ δεσπότου ἀλλ' αὐτοῦ κατηγορεῖν ὀφείλει· βιβλ. ζ', τίτ. γ', διάτ. γ', ἐὰν δοῦλος καταμηνύσῃ ἁρπαγὴν παρθένου λαθοῦσαν, πάκτῳ ἢ ἀποπροσποιήσει ἐλευθεροῦται· βιβλ. θ', τίτ. θ', διάτ. ζ', ὁ ἀνὴρ οὐ δύναται κινεῖν ὡς ἀνὴρ περὶ τῆς πρὸ τοῦ γάμου βιαίας τῆς παρθένου φθορᾶς, εἰ μὴ ἦν αὐτοῦ μνηστή· αὐτὴ δὲ κινεῖ συνόντων τῶν κουρατώρων· τίτ. ι', διάτ. α', ἐάν τις φθείρῃ τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπιτροπευθεῖσαν δεπορτατεύεται, καὶ εἰς ὁλόκληρον δημεύεται· τίτ. ια', διάτ. γ', ἐὰν ἁρπαγῇ ἡ μνηστὴ τοῦ υἱοῦ μου, κινῶ τὸν περὶ βίας νόμον· βιβλ. θ', τίτ. ιγ', διάτ. α' καὶ μόνη, ἐάν τις ἁρπάσῃ οἱανδήποτε γυναῖκα δούλην ἢ ἐλευθέραν, κἂν ἦν αὐτῷ μεμνηστευμένη, κεφαλικῶς καταδικαζόμενος ἀποθνήσκει, καὶ οἱ ἐν τῇ ἁρπαγῇ βοηθήσαντες αὐτῷ. καὶ τοῖς πατράσι τῶν ἁρπαγεισῶν ἔξεστι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς κηδεμόσι καὶ πάτρωσι καὶ δεσπόταις, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐφόδου τούτους φονεύειν· εἰ δὲ διαφύγωσιν, ἀναζητοῦσιν αὐτοὺς, ἐν μὲν Βυζαντίῳ οἱ ὕπαρχοι καὶ ὁ ἔπαρχος, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις πάντες οἱ ἄρχοντες, καὶ στρατηλάται, καὶ δοῦκες, καὶ μετὰ σύστασιν ἀναιροῦσι, μὴ δυναμένους χρήσασθαι φόρου παραγραφῇ ἢ ἐκκλήτῳ.

Καὶ εἰ μὲν δούλη ἢ ἀπελευθέρα ἁρπαγῇ, ἀναιροῦνται οἱ ἅρπαγες, οὐ μὴν καὶ μείωσιν τῆς οὐσίας ὑφίστανται· εἰ δὲ εὐγενὴς ἡρπάγη, πάντα τὰ πράγματα τοῦ ἁρπάσαντος καὶ τῶν βοηθησάντων αὐτῷ, προσκυροῦνται τῇ ἁρπαγείσῃ· οὔτε δὲ συναινοῦντος τοῦ πατρὸς, δύνανται γαμεῖσθαι τῷ ἁρπάσαντι· τὴν αὐτὴν δὲ ποινὴν τοῦ θανάτου καὶ τῶν πραγμάτων ὑφίστανται, οἱ πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτῆς ἀκολουθήσαντες· οἱ δὲ συνίστορες καὶ οἱ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ὑποδοχεῖς, καὶ οἱ ὁπωσοῦν αὐτοῖς σπουδάσαντες, οἵας ἂν εἶεν φύσεως καὶ τύχης καὶ βαθμοῦ ἢ ἀξίας, μόνην τὴν κεφαλικὴν ὑφίστανται τιμωρίαν, εἰ καὶ ἑκοῦσα ἡ γυνὴ ἡρπάγη· εἰ δὲ οἱ γονεῖς τῆς ἁρπαγείσης ἀνάσχωνται καὶ παραχωρήσουσι, δεπορτατεύονται· οἱ δὲ

ὑπουργήσαντες δοῦλοι καίονται· καὶ ἀργεῖ πάντα τὰ περὶ ἁρπαγῆς γυναικῶν ἀλλαχοῦ νενομοθετημένα, τῆς παρούσης διατάξεως ἀρκούσης ἐπὶ αὐτῶν καὶ ἱερῶν καὶ χηρῶν.

Καὶ μζ', τίτ. β', δίγ. λθ', ὁ δούλην ἀλλοτρίαν πόρνην οὖσαν ἁρπάζων ἢ κρύπτων, οὔτε ὡς κλέπτης, οὔτε ὡς ἀνδραποδιστὴς ἐνέχεται· οὐ γὰρ κλοπῆς ἀλλ' ἡδονῆς χάριν τοῦτο ἐποίησε· βιβλ. μη', τίτ. ε', δίγ. κθ', ὁ ὡρισμένος εἰς κατηγορίαν τῆς μοιχείας χρόνος τῆς πενταετίας, οὐκ ἔχει χώραν ἐπὶ τῆς κατὰ βίαν γενομένης φθορᾶς· ἀπροσδιορίστως γὰρ κινεῖται, ἐπειδὴ καὶ δημοσίᾳ βίᾳ πλημμελεῖται. Ὁμοίως δίγ. ε' τοῦ ς' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. ἐν ᾧ φησιν, ὅτι Ἡ ἁρπαγὴ μείζων ἐστὶ τῆς μοιχείας, καὶ ὁ ἁρπάσας γεγαμημένην ἢ μὴ γεγαμημένην, ἐσχάτως τιμωρεῖται, καὶ ἐξωτικοῦ κατηγοροῦντος, ἐὰν ὁ τῆς κόρης πατὴρ παρακληθεὶς συγχωρήσῃ.

Λέγει δὲ καὶ διάτ. α' τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὅτι οἱ φθείροντες διακόνισσαν, ὑπεύθυνοί εἰσι ξίφει, καὶ τὰς οὐσίας αὐτῶν λαμβάνει τὸ δημόσιον· ἡ δὲ περὶ μανδάτων τῶν ἀρχόντων διαλεγομένη ιζ' Νεαρὰ, ἀπαγορεύει ὅρους ἀσυλίας φυλάττεσθαι τοῖς ἅρπαξι τῶν παρθένων· καὶ ἡ β' τοῦ αὐτοῦ διατάγ. φησὶν, ὅτι οἱ ἁρπάζοντες, ἢ ὑπονοθεύοντες, ἢ διαφθείροντες ἀσκήτριαν, ἢ διακόνισσαν, ἢ μονάστριαν, ἢ ἄλλην εὐλαβὲς ἔχουσαν σχῆμα, καὶ οἱ μετέχοντες, κεφαλικῶς τιμωροῦνται· καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἢ τῷ μοναστηρίῳ τῆς ὑβρισθείσης περιποιοῦνται διὰ τοῦ ἐπισκόπου, καὶ τοῦ οἰκονόμου, καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν τάξεων· αὐτὴ δὲ μετὰ τῶν πραγμάτων αὐτῆς ἐμβάλλεται μοναστηρίῳ ἀσφαλῶς φυλαχθησομένη· εἰ δὲ διακόνισσά ἐστιν ἔχουσα νομίμους παῖδας, τὸ νόμιμον μέρος λαμβάνουσιν· εἰ δὲ ἐπὶ ἐνιαυτὸν μετὰ τὸ γνωσθῆναι τὸ μύσος, μὴ ἐκδικήσουσι τὰ πράγματα οἱ εὐαγεῖς οἶκοι, ὁ φίσκος αὐτὰ λαμβάνει· τοῦ ἀμελοῦντος αὐτὰ ἐκδικηθῆναι ἄρχοντος ἀποζωννυμένου καὶ ε' λίτρας τοῖς πριβάτοις προστιμωμένου· ἡ δὲ ρμα' νεαρὰ διαλεγομένη περὶ γυναικὸς ἁρπαγείσης, καὶ γαμηθείσης τῷ ἁρπάσαντι, φησὶ, τὴν τοιαύτην μὴ δύνασθαι λαβεῖν τὰ πράγματα αὐτοῦ, μήτε τῶν μετασχόντων τοῦ μύσους, ἀλλ' οἱ γονεῖς αὐτῆς λαμβάνουσιν αὐτὰ, εἰ μὴ τῷ γάμῳ ἰδικῶς συνήνεσαν· εἰ γὰρ συνήνεσαν, εἰ μὴ περίεισι, φισκοῦνται τὰ τοιαῦτα πράγματα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Περὶ ἱερατικῶν συλλουομένων γυναιξίν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'.

λ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἢ ἀσκητὰς ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μήτε ὅλως Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν· αὕτη γὰρ πρώτη κατάγνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν οζ'.

οζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν· αὕτη γὰρ πρώτη κατά-

A [mulieris] patientiam præbuerint et conniverint, deportantur. Servi et ancillæ, qui [in raptu] ministerium præbuerint, concremantur. Porro cum hæc constitutio de raptu mulierum et sacratarum et viduarum sufficiat: cessant quæ de eo alibi constituta sunt omnia.

Textus. Et lib. XLVI, tit. 2, digest. 39. Qui meretricem alienam ancillam rapuit, vel celavit: neque ut fur neque ut plagiarius tenetur. Non enim furti, sed libidinis causa hoc fecit. Lib. XLVIII, tit. 5, digest. 26. Quinquennii tempus accusationi adulterii præfinitum, in stupro per vim facto locum non habet. Nam cum vis publica committatur, citra temporis præfinitionem [illa] instituitur. Similiter digest. 5, tit. 6, ejusdem libri, cum dicit, quod raptus enormior B sit adulterio. Et, quod qui nuptam aut innuptam rapuit, ultimo supplicio puniatur: [idque] extraneo etiam postulante, si pater mulieris exoratus connixerit.

Dixit vero etiam constit. I, tit. Novellarum, quod qui diaconissam constuprant, obnoxii sint gladio, eorumque facultates fiscus capiat. Novella 17, quæ de mandatis præsidum disserit, interdicit, ne virginum raptoribus asyli termini serventur. Et constit. 2, ejusdem **312** tit. ait: Qui diaconissam, aut monastriam, aut aliam religiosum habitum gestantem [mulierem] rapiunt, corrumpunt, vel constuprant: quique [illis sese] associant, capitali supplicio afficiuntur, ac res illorum injuria affectæ C [mulieris ecclesiæ aut monasterio per œconomum, episcopum, præsides et cohortes vindicantur. Ipsa vero cum rebus suis in monasterium conjicitur [ibidem] caute asservanda. Plane si diaconissa sit, et legitimos liberos habeat, [illi] legitimam partem capiunt. Quod si intra annum quam istiusmodi scelus innotuit, [eas] facultates venerabiles domus non vindicent: fiscus illas accipit. Quas si præses vindicare neglexerit, cingulo privatur, atque quinque libris [auri rebus principis] privatis [applicandis] multatur. Novella autem 141, quæ de muliere rapta, quæ raptori nupsit, disserit, istiusmodi [mulierem] res raptoris neque ex lege, neque ex ipsius testamento, nec [item res] eorum qui sceleris socii fuerunt, capere posse: sed illas parentes ipsius, D nisi specialiter matrimonio consenserint, percipere: et si consenserint, aut [non] supersint, easdem confiscari dicit.

CAP. XXXI. — *De sacri ordinis hominibus qui se cum mulieribus lavant.*

Concilii Laodiceni canon 30.

30. Quod non oportet eum qui est sacratus, vel clericus, vel excitator, in balneo cum mulieribus lavari, neque omnem penitus Christianum vel laicum. Hæc est enim prima apud gentes condemnatio.

Concilii œcumenici VI canon 77.

77. Quod non oportet sacris initiatos, vel clericos, vel ascetas, id est, exercitatores seu monachos, lavari cum mulieribus, nec omnem Christia-

num **313** laicum. Hæc est enim prima condemnatio apud gentes. *Si* quis autem hac in re deprehensus fuerit, si sit quidem clericus, deponatur; sin autem laicus, segregetur.

Textus. Novella 117, quæ de repudiis [tractat,] facultatem marito dat, ut si præter voluntatem ejus cum viris se uxor lavet, ipsi repudium mittat, et matrimonium dissolvat, ejusque lucretur dotem.

CAP. XXXII. — *De episcopis et clericis, qui transeunt ad laicum statum, aut dignitates civiles aut militiam.*

Apostolorum canon 83.

83 [82]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus exercitui vacans, etc. *ut pag.* 747.

Concilii Nicæni canon 12.

12. Qui autem a gratia quidem avocati, etc. *ut pag.* 731.

Concilii Chalcedonensis canon 7.

7. Eos qui in clero semel ordinati sunt et itidem monachos, etc. *ut pag.* 751.

Textus. Lib. I, cod. tit. 3, const. 37. Servi qui voluntate dominorum monachi fiunt, libertatem consequuntur. At si relicto [monachali] exercitio ad alium statum transeant, in servitutem retrahuntur. Et constit. 52, ejusdem tit. Si quis cum clericus sit, armatam militiam obeat, aut [jam] depositus in militiam concedat, exauctoratur, confestim suæ civitatis, aut alterius intra unam provinciam, si ipsius civitas multos decuriones habet, decurio fit. Quod si delitescat, ipsius bona decuriones involant, et semissem ex reditibus [jam] constitutis aut emendis percipiunt; alter autem **314** semis præfectorum mensæ infertur. Idem etiam monacho, qui quomodocunque militat, aut dignitatem assumit, aut forensem vitam sectatur, [obtinet.]

Textus. Const. 53, ejusdem tit. Non licet parentibus ut impediant quominus liberi volentes monachi aut clerici fiant : aut propter hoc solum [illos] exhæredent. Sed si ipsi testamentum condant, necesse habent, ut illis quadrantem relinquant : sin autem, locus [est] ab intestato. Quod si [illi] ecclesias aut monasteria relinquant, atque mundani fiant : omne ipsorum jus ad monasterium aut ecclesiam pertinet. Dicit vero etiam const. 1, tit. 1 Novellarum, quod sive presbyter, sive diaconus, aut hypodiaconus, aut lector clericalem habitum relinquere, et ad aliud vitæ genus transire voluerit : vel cum bonis curiæ, vel egenus cohortali conditioni ascribatur. Et const. 2 ejusdem tit. Nemo, inquit, [ecclesiasticam] suam sortem deserens, mundanus efficitor. Alioqui dignitate, quæ forte ipsi obvenerit, aut militia privabitur, et suæ civitatis curiæ tradetur. Si servus sciente neque contradicente domino clericus factus fuerit : liber et ingenuus fit. At si dominus ignoraverit, atque intra annum fortunam comprobet, illum recipit. Quod si ita liber factus, ad mundanam vitam transeat, traditur domino in servitutem. Item, si qui per mo-

A γνωσις παρὰ τοῖς ἔθνεσιν· εἰ δέ τις ἐπὶ τούτῳ φωραθείη, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Ἡ περὶ ῥεπουδίων Νεαρὰ ριζ', δίδωσιν ἄδειαν τῷ ἀνδρὶ, τῆς αὐτοῦ γαμετῆς παρὰ γνώμην αὐτοῦ συλλουομένης ἀνδράσι, στέλλειν αὐτῇ ῥεπούδιον, καὶ λύειν τὸν γάμον καὶ κερδαίνειν τὴν αὐτῆς προῖκα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — *Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν γινομένων λαϊκῶν ἢ ἀξιωματικῶν ἢ στρατευομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν πγ'.

πγ'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, στρατείᾳ σχολάζων, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιβ'.

B ιβ'. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ἀπὸ τῆς χάριτος, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ζ'.

ζ'. Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ τεταγμένους ἢ καὶ μοναστὰς, κ. τ. λ.

Βιβλ. α' τοῦ κώδ., τίτ. γ', διάτ. λζ', οἱ δοῦλοι γνώμῃ τῶν δεσποτῶν μονάζοντες ἐλευθεροῦνται· εἰ δὲ καταλιπόντες τὴν ἄσκησιν, εἰς ἑτέραν κατάστασιν μετέλθωσιν, ἀναδουλοῦνται· καὶ διάτ. νβ' τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι ἐάν τις ὢν κληρικὸς ἐνόπλως στρατεύσηται, ἢ καθαιρεθεὶς μετέλθῃ στρατείαν, ἀποστρατεύεται, καὶ βουλευτὴς παραχρῆμα γίνεται τῆς ἰδίας πόλεως, ἢ ἑτέρας μέχρι μιᾶς ἐπαρχίας, ἐὰν ἡ πόλις αὐτοῦ πολλοὺς ἔχῃ βουλευτάς· εἰ δὲ λανθάνοι, C ἐπιλαμβάνονται οἱ βουλευταὶ τῶν πραγμάτων αὐτοῦ, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ ἐν προσόδῳ οὔσῃ ἢ ὠνουμένῃ λαμβάνουσι, τὸ δὲ ἥμισυ τῇ τραπέζῃ τῶν ὑπάρχων εἰσκομίζεται· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ μοναχοῦ ὁπωσοῦν στρατευομένου ἢ λαμβάνοντος ἀξίαν, ἢ τὸν ἐν δικαστηρίοις βίον μεταδιώκοντος.

Διάτ. νγ' τοῦ αὐτοῦ τίτ., οὐκ ἔξεστι τοῖς γονεῦσι βουλομένους τοὺς παῖδας μονάσαι ἢ κληρωθῆναι κωλύειν, οὔτε διὰ τοῦτο μόνον ἀποκληρονόμους ποιεῖν· ἀλλ' εἰ μὲν τὰ καθ' ἑαυτοὺς διατυποῦσιν, ἀνάγκην ἔχουσι τρεῖς ὀγκίας ἐᾶν αὐτοῖς· εἰ δὲ μὴ διατυπώσουσι, χώρα τοῖς ἐξ ἀδιαθέτου· εἰ δὲ τὰς Ἐκκλησίας ἢ τὰ μοναστήρια καταλίπωσι, καὶ κοσμικοὶ γένωνται, πάντα τὰ δίκαια αὐτῶν τῷ μοναστηρίῳ D καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφέρει· λέγει δὲ καὶ ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὅτι εἴτε πρεσβύτερος, εἴτε διάκονος, ἢ ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἀπολιπεῖν βουληθῇ τὸ σχῆμα τοῦ κληρικοῦ, καὶ εἰς ἕτερον βίον μετελθεῖν, ἢ εἰς βουλευτήριον μετὰ τῆς οὐσίας, ἢ ἄπορος ὢν εἰς ταξεωτικὴν καταχθήσεται τύχην· καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶ, μηδεὶς τὸν οἰκεῖον κλῆρον ἐῶν, γινέσθω κοσμικὸς, ἐπεὶ καὶ τῆς ὡς εἰκὸς προσούσης αὐτῷ ἀξίας ἢ στρατείας στερεῖται, καὶ τῇ βουλῇ τῆς ἰδίας πόλεως ἀποδίδοται· καὶ ἐὰν δοῦλος εἰδότος καὶ μὴ ἀντιλέγοντος τοῦ δεσπότου κληρωθῇ, ἐλεύθερος καὶ εὐγενὴς γίνεται· ἀγνοῶν δὲ ὁ Δεσπότης, εἴσω ἑνὸς ἐνιαυτοῦ τὴν τύχην ἀποδεικνὺς, λαμβάνει αὐτόν· ὁ δὲ οὕτως ἐλευθερούμενος, ἐὰν εἰς κοσμικὸν βίον μετέλθοι, παραδίδοται τῷ

δεσπότη αὐτοῦ εἰς δουλείαν· καὶ ὅτι ὁ διὰ τοῦ μονάσαι ἐλευθερωθεὶς, ἐὰν κοσμικὸς γένηται, ἢ ἐν ἀγροῖς περιέρχηται, ἀποδίδοται τῇ ἰδίᾳ τύχῃ· καὶ ἡ ιγ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. διάτ. φησὶν, ὅτι δοῦλος κατὰ τὴν ἐν αὐτῷ παρατήρησιν μονάσας, ἐὰν πειραθῇ τὸ μοναστήριον ἀπολιπεῖν, καὶ βίου ἑτέρου σχῆμα μετελθεῖν, ἔξεστι τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ τὴν τύχην ἀποδεικνύντι, ἕλκειν αὐτὸν καὶ εἰς οἰκέτας ὑπάγειν· λέγει δὲ καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὅτι ἐὰν μοναχὸς γένηται λαϊκὸς, γυμνοῦται τῆς στρατείας καὶ τῆς τιμῆς, καὶ διὰ τοῦ ἐπισκόπου, μεθ' ὧν ἐπεκτήσατο, εἰς μοναστήριον βάλλεται· εἰ δὲ πάλιν καταλίποι τὸ μοναστήριον, ὁ ἄρχων τῆς ἐπαρχίας ἐν ᾗ συνελήφθη, ἑνοῖ αὐτὸν τῇ ἐπιχωρίῳ τάξει.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τῶν συνεπισταμένων ἁμαρτάνουσι κληρικοῖς, καὶ μὴ φανερούντων.*

Βασιλείου κανὼν οα'.

οα'. Ὁ συνεγνωκὼς ἑκάστῳ τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων, καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, τοῦ τοσούτου χρόνου εἰς ὃν ὁ ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτετίμηται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτιμίῳ.

Περὶ τῶν ὑποδεχομένων ἢ κρυπτόντων λῃστὰς, ἢ δυναμένων καὶ μὴ παραδιδόντων, ἢ ἑτέροις ἐγκλήμασιν ὑποκειμένων, διαλαμβάνει ὁ λθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ Κώδ. καὶ ὁ ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν Διγ. πῆ μὲν αὐτοὺς ὑποβάλλοντες ταῖς κατ' ἐκείνων ἁρμοζούσαις τιμωρίαις, πῆ δὲ διαφόρους ποινὰς ἐπάγοντες· καὶ πῶς ἀποσπῶνται οἱ ὑπεύθυνοι διάγοντες ἐν χωρίοις· ὁ δὲ συγγενῆ ἢ ἀγχιστέα λῃστὴν φυλάξας καὶ διασώσας, μέσως πως τιμωρεῖται, ὡς δίγ. β' τοῦ ις' τίτ. τοῦ εἰρημένου τοῦ μζ' βιβλ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — *Περὶ τοῦ καθαιρεῖσθαι τοὺς κληρικοὺς διδόντας ἐγγύας.*

Ἀποστόλων κανὼν κ'.

κ'. Κληρικὸς ἐγγύας διδοὺς, καθαιρείσθω.

Ἡ κε' καὶ ἡ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ Κώδ. λέγουσι τοὺς κληρικοὺς δικαζομένους διδόναι ἐγγύας· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, τοὺς μὲν κληρικοὺς δικαζομένους, μὴ διδόναι ἐγγυητὴν, ἀλλ' ὁμολογίαν ἐνυπόθηκον ποιεῖν ἄνευ ὅρκου· τοὺς δὲ ἐπισκόπους δικαζομένους, μήτε ἐγγύας διδόναι, μήτε ποιεῖν ὁμολογίαν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ κληρικῶν ἐσθιόντων ἐν καπηλείῳ ἢ πανδοχείῳ.*

Ἀποστόλων κανὼν νδ'.

νδ'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν καπηλείῳ φωραθείη ἐσθίων, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'.

κδ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἀπὸ πρεσβυτέρων ἕως διακόνων, καὶ ἑξῆς.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μ'.

Περὶ τοῦ μὴ καπηλεύεσθαι τοὺς κληρικοὺς, εἰ μὴ ἐπιξενουμένους.

μ'. Ὥστε τοὺς κληρικοὺς χάριν τοῦ τρώγειν ἢ πίνειν, μὴ εἰσιέναι εἰς καπηλεῖα, εἰ μή γ' ἂν ξενίας ἀνάγκῃ συνωθουμένους.

nachatum liber factus est, mundanus fiat, aut in civitatibus vel in agris circumerret, suæ fortunæ restituitur. Et const. 13, ejusdem tit. ait : Si servus secundum observationem in illa [traditam] monachus factus, monasterium relinquere, aliamque vitæ rationem sectari tentaverit : **315** licebit domino, posteaquam fortunam comprobarit, ut ipsum trahat, et inter servos subjiciat. Sed et const. I, tit. I Novellarum dicit : Si monachus laicus factus fuerit, denudatur militia : et cum iis quæ acquisiverit, per episcopum in monasterium mittitur. Præses autem provinciæ in qua comprehensus fuerit, adjungit ipsum provinciali cohorti.

CAP. XXXIII. — *De consciis scelerum clericorum, neque revelantibus.*

Basilii canon 71.

71. Qui uniuscujusque prædictorum peccatorum conscius est, nec confessus, sed convictus est, tanto tempore, quanto malorum auctor punitus est, ipse quoque punietur.

Textus. De iis qui fures, aliisve criminibus obnoxios, aut recipiunt, aut occultant, aut cum possunt non tradunt, tractant tit. 39, lib. IX cod. et tit. 16, lib. XLVII Digest. jam ipsos pœnis quæ contra illos competunt, subjicientes : jam diversas pœnas inferentes. [Qui] etiam [tractant], quomodo rei qui in agris degunt, abstrahantur. Qui vero latronem cognatum aut propinquum custodit et conservat, medio quodam modo punitur : ut dig. 2, dicti 16 tit. lib. XLVII [docet.]

CAP. XXXIV. — *Ut deponantur clerici qui fidejussiones dederunt.*

Apostolorum canon 20.

20 [19]. Clericus fidejubens deponatur.

316 *Textus.* Const. 25 et 32, tit. 3, lib. I cod. clericos litigantes fidejussiones dare dicunt. Et constit. 2, tit. I Novellarum, clericos litigantes fidejussorem non dare, sed confessionem pignoraticiam sine juramento facere : episcopos autem litigantes neque fidejussiones dare, neque confessionem facere dicit.

CAP. XXXV. — *De clericis in popina vel diversorio vescentibus.*

Apostolorum canon 54.

54 [53]. Si quis clericus in caupona comedens, etc. *ut pag.* 838.

Concilii Laodiceni canon 24.

24. Quod non oportet sacratos a presbyteris usque ad diaconos, etc. *ut pag.* 555.

Concilii Carthaginensis canon 40.

Ut clerici tabernas, nisi in peregrinis, non ingrediantur.

40. Ut clerici edendi vel bibendi [11] causa tabernas non ingrediantur, nisi peregrinationis necessitate compulsi [ms. *compulsi sunt*].

[11] Conc. Afric. c. 7.

Concilii œcumenici VI *canon* 9.

9. Nulli licere clerico cauponariam habere tabernam, etc., *ut pag.* 750.

Textus. Const. 14, tit. I Novellarum ait, quod monachum in caupona conversantem castigari oporteat, in provinciis quidem a civitatum defensoribus, Constantinopoli vero a prætoriorum præfecto : et a **317** monasteriorum antistite expelli. [Tunc etiam hanc] legem ubique valere, eamque observandam præfectos atque præsides curare [debere.]

CAP. XXXVI. — *De clericis contumeliosis in imperatorem, aut episcopum, aut magistratum, aut presbyterum.*

Apostolorum canones, 55, 56, 84.

55 [54]. Si quis clericus episcopum contumelia affecerit, deponatur. *Principi enim populi tui non maledices.*

56 [55]. Si quis clericus presbyterum vel diaconum injuria affecerit, segregetur.

84 [85]. Quisquis regem, etc. *ut pag.* 739.

De Photio synodi canon 3.

3. Si quis laicus divina ac regia contemnens mandata, tremendasque constitutiones et leges Ecclesiæ contemnens, propria auctoritate ausus fuerit episcopum verberare aut in carcerem conjicere, vel sine causa, vel ficta causa, anathema esto.

Textus. De clericis contumelia afficientibus civilis lex specialiter nihil tractat. Dicit autem in lib. IX, cod. tit. 7, constit. I, eaque unica, quod qui imperatorem conviciis incesserit, non puniatur, neque durum aliquid nec asperum sustineat. Aut enim [inquit] ex levitate dixit, et contemnitur : aut ex insania, et miseratione dignus habetur : aut tanquam injuriam passus, et condonatur. [Eam] autem [rem] ad imperatorem referri, eumque ex qualitate personæ judicare, veniane dignanda, aut vero punienda sit. Nam dicitur etiam lib. XLVIII, tit. 4, digest. 7, judices principalis [majestatis] veneratione abuti non debere, sed veritatem spectare, an [videlicet] **318** persona [illa id] facere potuerit, et an ante fecerit, et an cogitaverit, et an sanæ mentis fuerit. Neque enim facile garrulum puniri debere nisi si tale delictum sit, quod ex certa lege, aut ad exemplum puniatur. Acerbius autem in milites insurgi. Generaliter [vero] de iis qui contumelia afficiunt, vel verberant, vel famosos [libellos] conficiunt, vel legunt et non disrumpunt, tractat liber XLVII, tit. X, 10; et lib. IX, cod. tit. 35 et 36; et Instit. [lib] IV, tit. 4, in quibus dicitur, quod [injuriarum actio] tum pecuniarie tum criminaliter moveatur. Et quod injuriarum damnatus infamis fiat : tametsi servum alienum injuria affecerit, aut amice datis pecuniis [de ea actione] transegerit, uti lib. III, tit. 2, digest. 2 et 6 [traditur]. Et, quod atrox injuria sit, quæ magistratui, consuli, sacerdoti, [alioqui] vel honore prædito fit. Et quod

A *Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν θ'.*

θ'. Μηδενὶ ἐξεῖναι κληρικῷ καπηλικὸν ἔχειν ἐργαστήριον, κ. τ. λ.

Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶν, ὅτι, τὸν μοναχὸν ἀναστρεφόμενον ἐν καπηλείῳ δεῖ σωφρονίζεσθαι, ἐν μὲν ταῖς ἐπαρχίαις παρὰ τῶν ἐκδίκων, ἐν δὲ Κωνσταντινουπόλει παρὰ τοῦ ἐπάρχου τῶν πραιτωρίων, ἐξωθούμενον τῶν μοναστηρίων παρὰ τῶν ἡγουμένων · πανταχοῦ δὲ κρατεῖ ὁ νόμος · καὶ προνοοῦσι τῆς φυλακῆς αὐτοῦ οἱ ὕπαρχοι καὶ οἱ ἄρχοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων βασιλέα ἢ ἐπίσκοπον, ἢ ἄρχοντα, ἢ πρεσβύτερον.*

B *Ἀποστόλων κανὼν* νε', νϛ', πδ'.

νε'. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει τὸν ἐπίσκοπον, καθαιρείσθω · *Ἄρχοντα γὰρ τοῦ λαοῦ σου οὐκ ἐρεῖς κακῶς.*

νϛ'. Εἴ τις κληρικὸς ὑβρίσει πρεσβύτερον ἢ διάκονον, ἀφοριζέσθω.

πδ'. Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα, κ. τ. λ.

Τῆς ἐπὶ Φωτίῳ συνόδου κανὼν γ'.

γ'. Εἴ τις τῶν λαϊκῶν αὐθεντήσας, καὶ καταφρονήσας μὲν τῶν θείων καὶ βασιλικῶν προσταγμάτων, καταγελάσας δὲ καὶ τῶν φρικτῶν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν τε καὶ νόμων, τολμήσειεν ἐπίσκοπόν τινα τύψαι, ἢ φυλακίσαι, ἢ χωρὶς αἰτίας, ἢ καὶ συμπλασάμενος αἰτίαν, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω.

C Ἰδικῶς μὲν καὶ περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων ὁ πολιτικὸς νόμος οὐ διαλαμβάνει · λέγει δὲ βιβλ. θ' τοῦ κώδ., τίτ. ζ', διάτ. α' καὶ μόνη, ὅτι ὁ τὸν βασιλέα ὑβρίζων οὐ τιμωρεῖται, οὔτε τι σκληρὸν ἢ ταχὺ ὑπομένει · ἢ γὰρ ἀπὸ κουφότητος εἶπε, καὶ περιφρονεῖται · ἢ ἐξ ἀνοίας, καὶ ἐλεεῖται · ἢ ὡς ἀδικούμενος, καὶ συγχωρεῖται · ἀναφέρεται δὲ τῷ βασιλεῖ, καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς ποιότητος τοῦ προσώπου κρίνει εἰ ὀφείλει συγχωρηθῆναι ἢ τιμωρηθῆναι · εἴρηται γὰρ καὶ βιβλ. μη', τίτ. δ', δίγ. ζ', ὅτι οὐ χρὴ τοὺς δικαστὰς ἀποκεχρῆσθαι τῇ βασιλικῇ τιμῇ, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς σκοπεῖν, καὶ εἰ δυνατὸν ἦν τὸ πρόσωπον ποιῆσαι, καὶ εἰ πρὸ τούτου ἐποίησε, καὶ εἰ ἐνεθυμήθη, καὶ εἰ ἔνηφεν · οὔτε γὰρ εὐχερῶς ὀφείλει τιμωρεῖσθαι ὁ φλύαρος · εἰ μὴ τοιοῦτόν ἐστι τὸ
D ἁμάρτημα, ὅπερ ὁ νόμος ῥητῶς ἐξ ὁμοίου τιμωρεῖται · τραχύτερον δὲ κατὰ στρατιωτῶν κινεῖται · γενικῶς δὲ περὶ τῶν ὑβριζόντων ἢ τυπτόντων ἢ ποιούντων φάμοσα, καὶ τῶν εὑρισκόντων αὐτὰ καὶ ἀναγινωσκόντων, καὶ μὴ διαῤῥηγνύντων διαλαμβάνει βιβλ. μζ', τίτ. ι', καὶ βιβλ. θ' τοῦ κώδ., τίτ. λε' καὶ λϛ' · καὶ Ἰνστιτουτίων δ' τίτ. δ', ἐν οἷς εἴρηται, ὅτι καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς κινεῖται, καὶ ὅτι ὁ περὶ ὕβρεως καταδικαζόμενος ἄτιμος γίνεται, κἂν ἀλλότριον δοῦλον ὕβρισεν, ἢ φιλικῶς, ἢ ἐπὶ δόσει χρημάτων ἀπηλλάγη, ὡς βιβλ. γ', τίτ. β', δίγ. β', καὶ ϛ' · καὶ ὅτι τραχεῖα ὕβρις ἐστὶν ἡ γινομένη ἄρχοντι ἢ ὑπάτῳ, καὶ ἱερεῖ καὶ ἀξιωματικῷ · καὶ ὅτι εἴσω τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνου κινεῖται · κεφαλικὴ δὲ τιμωρία ὥρισται κατὰ τῶν ποιούντων φάμοσα, καὶ

τῶν ἀναγινωσκόντων αὐτὰ, καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν λεγόντων τισὶν, ὡς βιβλ. θ', τίτ. λς'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ τῶν ποιούντων συνωμοσίας ἢ φατρίας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιη'.

ιη'. Τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φατρίας ἔγκλημα, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν νγ'.

Ὥστε τὰς διοικήσεις, εἰ μὴ κατὰ συναίνεσιν τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, ἐπίσκοπον ἕτερον μὴ δέχεσθαι.

νγ'. Ἐπιγόνιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν πολλαῖς συνόδοις ὥρισται συνεδρίῳ ἱερατικῷ, κ. τ. λ.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συνεπισκόπου ἡμῶν τῇ ἐξακολουθήσει, κ. τ. λ.

Ὁνωράτος καὶ Οὐρβανὸς ἐπίσκοποι εἶπον· Ἡ μεγίστη πρόνοια τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης, κ. τ. λ.

Σύμπαντες ἐπίσκοποι εἶπον. — Ἀρέσκει, ἀρέσκει.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λδ'.

λδ'. Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κανόνος σαφῶς διαγορεύοντος, ὡς τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φατρίας ἔγκλημα, καὶ παρὰ τῶν ἔξω νόμων πάντη κεκώλυται, πολλῷ δὴ μᾶλλον ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τοῦτο γίνεσθαι ἀπαγορεύειν προσήκει, καὶ ἡμεῖς παραφυλάττειν σπουδάζομεν· ὥστε εἴ τινες κληρικοὶ ἢ μοναχοὶ εὑρεθεῖεν, ἢ συνομνύμενοι, ἢ φατριάζοντες, ἢ κατασκευὰς τυρεύοντες ἐπισκόπων, ἢ συγκληρικῶν, ἐκπιπτέτωσαν πάντη τοῦ οἰκείου βαθμοῦ.

Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος τιμωρεῖται τὰς φατρίας καὶ τὰς συνωμοσίας, ὡς βιβλ. μη' τίτ. δ', δίγ. δ', καὶ τίτ. ιθ', δίγ. α' καὶ ις'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. — *Ποῖα ἁμαρτήματα ἡ χειροθεσία λύει.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'.

θ'. Πρεσβύτερος ἐὰν προημαρτηκὼς, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — *Περὶ μετανοίας, καὶ τίνες ἄδειαν ἔχουσι διδόναι τοῖς μετανοοῦσι καταλλαγὴν, καὶ ὅτι ἔξεστι τῷ ἱερεῖ μειοῦν καὶ αὔξειν τὰ ἐπιτίμια.*

Ἀποστόλων κανὼν νβ'.

νβ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλὰ ἀποβάλλεται, καθαιρείσθω, ὅτι λυπεῖ Χριστὸν τὸν εἰπόντα· *Χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ια', ιβ'.

ια'. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, ἢ χωρὶς ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων, ἢ χωρὶς κινδύνου, ἢ τινος τοιούτου, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῆς τυραννίδος Λικιννίου, ἔδοξε τῇ συνόδῳ, εἰ καὶ ἀνάξιοι ἦσαν φιλανθρωπίας, ὅμως χρηστεύσασθαι εἰς αὐτούς· ὅσοι οὖν γνησίως μεταμελοῦνται, γ' ἔτη ἐν ἀκρ[ο]ωμένοις ποιήσουσιν οἱ

A intra annum duntaxat [hæc actio] moveatur. Cæterum in eos qui famosos [libellos] componunt, quive illos legunt, quive vim eorum aliquibus dicunt, capitalis pœna constituta est: quemadmodum lib. IX, tit. 36 [docet.]

CAP. XXXVII. — *De conjurantibus et sodalitia facientibus.*

Concilii Chalcedonensis canon 18.

18. Conjurationis vel sodalitatis crimen, etc., *ut pag.* 750.

Concilii Carthaginenis canon 53.

Ut diœceses, nisi ex consensu episcopi proprii, episcopum non accipiant.

53. Epigonius episcopus dixit: Multis conciliis
B hoc statutum est a cœtu sacerdotali, etc., *ut pag.* 650.

319 Aurelius episcopus dixit: Fratres et consacerdotes nostri prosecutioni, etc., *ut pag.* 650.

Honoratus et Urbanus episcopi dixerunt: Summa provisio sanctitatis tuæ, etc., *ut pag.* 651.

Universi episcopi dixerunt: Placet, placet.

Concilii œcumenici VI *canon* 34.

34. Porro autem [61] cum et hoc canon sacerdotalis aperte edicat, quod conjurationis vel sodalitatis crimen etiam ab externis legibus vetitum, multo autem magis hoc fieri in Ecclesia prohibere oportet: nos quoque observare studemus, ut si qui clerici aut monachi inventi sint vel conju-
C rantes, vel sodalitates ineuntes, vel adversus episcopos vel conclericos aliquid struentes, a proprio gradu omnino excidant.

Textus. Civilis etiam lex factiones atque conjurationes punit: quemadmodum lib. XLVIII, tit. 4, dig. 4, et tit. 19. digest. 1, et lib. XVI, [docent.]

CAP. XXXVIII. — *Quænam peccata per ordinationem solvantur.*

Concilii Neocæsareensis canon 9.

9. Si presbyter qui corpore prius peccaverat, etc., *ut pag.* 547.

320 CAP. XXXIX. — *De pœnitentia; et quinam habeant potestatem pœnitentes reconciliandi; et quod sacerdoti liceat minuere vel augere pœnam canonicam.*

D

Apostolorum canon 52.

52 [51]. Si quis episcopus, presbyter vel diaconus eum qui a peccatis convertitur non recipit, sed ejicit, deponatur; quoniam Christum molestia afficit, qui dixit: *Gaudium est in cœlo propter unum peccatorem pœnitentiam agentem* [62].

Concilii Nicæni canones 11, 12.

11. De iis, qui sine necessitate [63], vel sine facultatum suarum ablatione, vel sine ullo periculo, vel aliquo ejusmodi, transgressi sunt, quod sub Licinii tyrannide factum est, synodo visum est, et si humanitate indigni sunt, clementia tamen et benignitate in eos uti. Quicunque ergo germane et

[61] Conc. Calched. c. 18. [62] Luc. XV, 7. [63] Ancyr. 2 et 3; Syric. 3.

vere pœnitentia ducuntur, tres annos inter auditores exigent, ut fideles, et septem annis prosternentur supplices; duobus autem annis absque oblatione erunt orationum cum populo participes.

12. Qui autem a gratia quidem evocati, etc. *ut pag.* 731.

Concilii Ancyrani canones 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

1. Presbyteros, qui sacrificarunt, deinde contra reluctati sunt, etc., *ut pag.* 595.

2. Diaconos similiter, qui sacrificarunt, etc. *ut pag.* 755.

3. Eos qui fugientes comprehensi sunt, etc. *ut pag.* 758.

4. De iis qui vi sacrificarunt, et præterea ad idola pransi sunt, quicunque abducti, quidem, et lætiore habitu accesserunt, et veste sumptuosiore usi sunt, et parati prandii, non ægre id ferentes, participes fuerunt, visum est anno audire, tribus autem annis substerni ac supplices esse, **321** soli autem orationi duobus annis communicare, et tunc ad id quod est perfectum accedere.

5. Quicunque (13) autem cum veste lugubri accesserunt, et accumbentes comederunt, interea toto accubitus tempore lacrymas fundentes, si triennale substrationis tempus impleverunt, sine oblatione recipientur. Si autem non comederunt, cum duobus annis supplices substratique fuerint, tertio anno communicent sine oblatione, ut id quod perfectum est, triennio accipiant. Statuimus autem ut episcopi, modo conversationis [conversionis] examinato, potestatem habeant vel utendi clementia, vel plus temporis adjiciendi. Ante omnia autem et præcedens vita, et quæ consecuta est, examinetur, et sic eis clementia impertiatur.

6. De iis, qui supplicii minis, et bonorum ablationis, vel exterminationis tantum cesserunt, et sacrificaverunt, et ad præsens usque tempus pœnitentiam non egerunt, nec conversi sunt; nunc autem circa tempus synodi processerunt, et conversionis cogitationem induerunt: visum est ad magnum usque diem eos ad auditionem admitti, et post magnum diem tribus annis esse supplices et substerni, et post alios duos annos communicare sine oblatione, et sic ad id quod perfectum est venire, ut totum sexennium impleant: si qui autem ante hanc synodum ad pœnitentiam admissi sunt, ab illo tempore eis sexennium reputari. Sed si periculum, mortisque exspectatio ex morbo, vel aliqua alia occasione evenerit, ii sub definitione recipiantur.

7. De iis qui in festo ethnico in loco gentilibus deputato, convivati sunt, et proprios cibos attulerunt, et comederunt: visum est, cum biennio substrati fuerint, esse recipiendos. **322** An unum-

A πιστοὶ, καὶ ἑπτὰ ἔτη ὑποπεσοῦνται· δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνήσουσι τῷ λαῷ τῶν προσευχῶν.

ιβ'. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ'.

α'. Πρεσβυτέρους τοὺς ἐπιθύσαντας, εἶτα ἀναπαλαίσαντας, κ. τ. λ.

β'. Διακόνους ὁμοίως θύσαντας, κ. τ. λ.

γ'. Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, κ. τ. λ.

B δ'. Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, ἐπὶ δὲ τούτοις καὶ τῶν δειπνησάντων εἰς τὰ εἴδωλα, ὅσοι μὲν ἀπαγόμενοι καὶ σχήματι φαιδροτέρῳ ἀνῆλθον, καὶ ἐσθῆτι ἐχρήσαντο πολυτελεστέρᾳ, καὶ μετέσχον τοῦ παρασκευασθέντος δείπνου ἀδιαφόρως, ἔδοξεν ἐνιαυτὸν ἀκροᾶσθαι, ὑποπεσεῖν δὲ τρία ἔτη, εὐχῆς δὲ μόνης κοινωνῆσαι ἔτη δύο, καὶ τότε ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον.

ε'. Ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετὰ ἐσθῆτος πενθικῆς, καὶ ἀναπεσόντες ἔφαγον, μεταξὺ δι' ὅλης τῆς ἀνακλίσεως δακρύοντες, εἰ ἐπλήρωσαν τὸν τῆς ὑποπτώσεως τριετῆ χρόνον, χωρὶς προσφορᾶς δεχθήτωσαν· εἰ δὲ μὴ ἔφαγον, δύο ὑποπεσόντες ἔτη, τῷ τρίτῳ κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς, ἵνα τὸ τέλειον τῇ τετραετίᾳ λάβωσι· τοὺς δὲ ἐπισκόπους ἐξουσίαν C ἔχειν τὸν τρόπον τῆς ἐπιστροφῆς δοκιμάσαντας, φιλανθρωπεύεσθαι ἢ πλείονα προστιθέναι χρόνον· πρὸ πάντων δὲ καὶ ὁ προέχων βίος καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐξεταζέσθω, καὶ οὕτως ἡ φιλανθρωπία ἐπιμετρείσθω.

ς'. Περὶ τῶν ἀπειλῇ μόνον εἰξάντων κολάσεως, καὶ ἀφαιρέσεως ὑπαρχόντων ἢ μετοικίας, καὶ θυσάντων, καὶ μέχρι τοῦ παρόντος καιροῦ μὴ μετανοησάντων, μηδὲ ἐπιστρεψάντων, νῦν δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τῆς συνόδου προσελθόντων, καὶ εἰς διάνοιαν τῆς ἐπιστροφῆς γενομένων, ἔδοξε μέχρι τῆς μεγάλης ἡμέρας εἰς ἀκρόασιν δεχθῆναι, καὶ μετὰ τὴν μεγάλην ὑποπεσεῖν τρία ἔτη, καὶ μετὰ ἄλλα δύο ἔτη κοινωνῆσαι χωρὶς προσφορᾶς, καὶ οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ τέλειον· ὥστε D τὴν πᾶσαν ἑξαετίαν πληρῶσαι· εἰ δέ τινες πρὸ τῆς συνόδου ταύτης ἐδέχθησαν εἰς μετάνοιαν ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου λελογίσθαι αὐτοῖς τὴν ἀρχὴν τῆς ἑξαετίας· εἰ μέντοι κίνδυνος, καὶ θανάτου προσδοκία ἐν νόσου ἢ ἄλλης τινὸς προφάσεως συμβαίη, τούτους ἐπὶ ὅρῳ δεχθῆναι.

ζ'. Περὶ τῶν συνεστιαθέντων ἐν ἑορτῇ ἐθνικῇ, ἐν τόπῳ ἀφωρισμένῳ τοῖς ἐθνικοῖς, ἴδια βρώματα ἐπικομισαμένων καὶ φαγόντων, ἔδοξε διετίαν ὑποπεσόντας δεχθῆναι· τὸ δὲ εἰ χρὴ μετὰ τῆς προσφορᾶς,

(13) In codice Ecclesiæ Romanæ edito Moguntiæ hic canon Græcorum v, non sejungitur a quarto superiore.

ἑκάστῳ τῶν ἐπισκόπων ἐξέστω δοκιμάσαι, καὶ τὸν ἄλλον βίον ἐφ' ἑκάστου ἐξετάσαι.

η'. Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες μετὰ βίας, τετραετίαν ὑποπεσέτωσαν, δύο δὲ ἔτη χωρὶς προσφορᾶς κοινωνησάτωσαν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ τελείως δεχθήτωσαν.

θ'. Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν ἀλλὰ καὶ ἐπανέστησαν καὶ ἠνάγκασαν ἀδελφοὺς, καὶ αἴτιοι ἐγένοντο τοῦ ἀναγκασθῆναι, οὗτοι ἔτη μὲν τρία τὸν τῆς ἀκροάσεως δεξάσθωσαν τόπον· ἐν δὲ ἄλλῃ ἑξαετίᾳ τὸν τῆς ὑποπτώσεως· ἄλλον δὲ ἐνιαυτὸν κοινωνησάτωσαν χωρὶς προσφορᾶς· ἵνα τὴν δεκαετίαν πληρώσαντες, τοῦ τελείου μετάσχωσιν· ἐν μέντοι τούτῳ τῷ χρόνῳ, καὶ τὸν ἄλλον αὐτῶν ἐπιτηρεῖσθαι βίον.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν β'.

β'. Γυνὴ ἐὰν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, ἐξωθείσθω μέχρι θανάτου· πλὴν ἐν τῷ θανάτῳ διὰ φιλανθρωπίαν εἰποῦσα ὡς ὑγιάνασα λύσει τὸν γάμον, ἕξει τὴν μετάνοιαν· ἐὰν δὲ τελευτήσῃ ἡ γυνὴ ἐν τοιούτῳ γάμῳ οὖσα, ἤτοι ὁ ἀνὴρ, δυσχερὴς τῷ μείναντι ἡ μετάνοια.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν β'.

β'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐξαμαρτάνοντας ἐν διαφόροις πταίσμασι, καὶ προσκαρτεροῦντας τῇ προσευχῇ τῆς ἐξομολογήσεως καὶ μετανοίας, καὶ τὴν ἀποστροφὴν τῶν κακῶν τελείαν ποιουμένους, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ πταίσματος καιροῦ μετανοίας δοθέντος, τοὺς τοιούτους διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ προσάγεσθαι τῇ κοινωνίᾳ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ς', ζ' κζ', μγ', με'.
Ὥστε χρίσμα ἀπὸ πρεσβυτέρων μὴ γίνεσθαι.

ς'. Φουρτουνάτος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐν ταῖς προλαβούσαις συνόδοις μεμνήμεθα *usque ad* ἀπὸ πάντων ἐπισκόπων ἐλέχθη· Πᾶσιν ἀρέσκει. Χρίσματος ποίησις καὶ κορῶν καθιέρωσις, κ.τ.λ.

Περὶ τῆς τῶν ἐν κινδύνῳ καθεστώτων καταλλαγῆς.

ζ'. Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐάν τις ἐν κινδύνῳ καθεστὼς, αἰτήσῃ ἑαυτὸν καταλλαγῆναι τοῖς ἱεροῖς θυσιαστηρίοις, τοῦ ἐπισκόπου ἀπόντος, ὀφείλει εἰκότως ὁ πρεσβύτερος ἐρωτῆσαι τὸν ἐπίσκοπον, καὶ οὕτως τὸν ἐν κινδύνῳ καταλλάξαι κατὰ τὴν ἐκείνου παραγγελίαν· τοῦτο δὲ τὸ πρᾶγμα ὀφείλομεν σωτηριώδει βουλῇ κυρῶσαι. Ἀπὸ πάντων τῶν ἐπισκόπων ἐλέχθη· Ἀρέσκει ὅπερ ἡ ὑμετέρα ἁγιωσύνη ἀναγκαίως ἡμᾶς ὠφελῆσαι κατηξίωσεν.

Πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι ἐπὶ βαρυτέρῳ ἁμαρτήματι ἐλεγχθέντες, χειροθεσίαν ὡς λαϊκοὶ μηδαμῶς ὑπεδέξονται.

κζ'. Ὁμοίως ἐβεβαιώθη ὡς ἐάν ποτε πρεσβύτεροι ἢ διάκονοι, ἐπί τινι βαρυτέρᾳ ἁμαρτίᾳ ἐλεγχθῶσι, τῇ ἀνάγκῃ αὐτοὺς τῆς λειτουργίας ἀποκινούσῃ, μὴ ἐπιτίθεσθαι αὐτοῖς χεῖρας ὡς μετανοοῦσιν, ἢ ὡς πι-

[11] Carthag. v, c. 23.

(14) Genethlii sententiam Aurelius, et sic alii aliorum episcoporum e superioribus conciliis sententias synodo firmandas nomine suo proponere nunc videntur.

A quemque autem cum oblatione recipere oporteat, est episcoporum examinare, et aliam vitam in unoquoque inquirere.

8. Qui autem his vel ter sacrificarunt per vim, triennio substernantur, duobus autem annis sine oblatione communicent, et septimo perfecte suscipiantur.

9. Quicunque autem non solum desciverunt, sed etiam insurrexerunt, et fratres suos coegerunt, et causæ fuerunt ut cogerentur, ii annis quidem tribus auditionis locum suscipiant, sex substrationis, alio autem anno sine oblatione communicent, ut decennio expleto, ejus quod est perfectum, sint participes. Eorum autem in eo quoque tempore vitam examinare oportet.

B

Concilii Neocæsariensis canon. 2.

2. Femina si duobus fratribus nupserit, extrudatur usque ad mortem. Sed in morte, propter humanitatem, si dixerit, quod ubi convaluerit, solvet matrimonium, habebit pœnitentiam. Sed si mortua fuerit mulier exsistens, vel ejus maritus, in tali conjugio difficilis est pœnitentia.

Concilii Laodiceni canon 2.

2. Eos qui in diversis delictis peccant, et in oratione confessioneque et pœnitentia fortiter perseverant, et se a malis perfecte convertunt, tempore pœnitentiæ eis pro delicti proportione dato, propter Dei miserationes et bonitatem, offeri communioni.

C

Concilii Carthaginensis canones 6, 7, 27, 43, 45.
Ut chrisma a presbyteris non fiat.

6. Fortunatus episcopus dixit: In præteritis conciliis, etc. **323** *usque ad :* Ab universis episcopis dictum est : Omnibus placet. Chrismatis confectio et puellarum consecratio, etc. *ut pag.* 562.

De his qui in periculo positi reconciliantur.

7. Aurelius (14) episcopus dixit: Si quisquam in periculo fuerit constitutus, et se reconciliari (15) divinis altaribus petierit: si episcopus absens fuerit, debet utique presbyter consulere episcopum, et sic periclitantem ejus præcepto reconciliare: quam rem debemus salubri consilio roborare.

D Ab universis episcopis dictum est: Placet quod sanctitas vestra necessario nos instruere dignata est.

Presbyteri et diaconi in graviore culpa convicti, manus impositionem tanquam laici nequaquam suscipiant.

27. Item confirmatum est [11], ut si quando presbyteri vel diaconi in aliqua graviori culpa convicti fuerint, qua eos a ministerio necesse sit removeri, non eis manus tanquam pœnitentibus laicis, impo-

(15) MS. « et se conciliare. »

natur; neque permittendum, ut rebaptizati ad clericatus gradum promoveantur (16).

De pœnitentibus.

43. Ut pœnitentibus [66] secundum differentiam peccatorum episcopi arbitrio pœnitentiæ tempora decernantur: et ut presbyter inconsulto episcopo non reconciliet pœnitentem, nisi absentia episcopi necessitate cogente. Cujuscunque autem **324** pœnitentis publicum et vulgatissimum crimen est, quod universam Ecclesiam commoverit, ante (17) absidem manus ei imponantur.

De ægrotantibus qui prorsus respondere non possunt.

45. Ut ægrotantes, *ut pag.* 619.

Concilii œcumenici VI *canon* 102.

102. Oportet autem eos [67], qui solvendi et ligandi potestatem a Deo accepere, peccati qualitatem considerare, et ejus qui peccavit ad conversionem promptum studium, et sic morbo convenientem afferre medicinam: ne si in utroque immoderatione utatur, ab ejus, qui laborat, salute excidat. Non enim simplex est morbus peccati, sed varius et multiformis, et multas incommodi propagines germinans: ex quibus malum multum diffunditur, et ulterius progreditur, donec viribus medentis consistat. Quare qui medicinæ scientiam in spiritu profitetur, oportet eum primum ejus qui peccavit, affectionem considerare et sive vergit ad sanitatem, sive contra, propriis moribus provocat in se morbum, aspicere, quomodo ejus quæ intercedit vitæ rationis conversionisque curam gerat: et si artifici non reluctatur, et ulcus animæ auget per impositorum medicamentorum adjectionem; et sic misericordiam, prout dignus est, impertiri. Omnem enim rationem init Deus, isque cui pastoralis traditus est principatus, ut errantem ovem reducat; et ei, quod est a serpente vulneratum, medeatur; et neque per desperationis præcipitia impellat, nec ad vitæ dissolutionem, et contemptum frena relaxet: sed una quidem **325** omnino ratione, sive per acriora et astringentia, sive per meliora et leniora medicamenta affectioni resistat, et ad ulceris obductionem animatur, fructus pœnitentiæ examinans, et sapienter dispensans et gubernans hominem, qui ad superiorem illuminationem vocatur. Nos enim utraque scire oportet, et quæ sunt summi juris, et quæ sunt consuetudinis: in iis autem, qui extrema non admittant, sequi formam traditam, quemadmodum sanctus nos docet Basilius.

Basilii canones 5, 34, 74, 75, 76, 82, 84.

5. Hæreticos in exitu pœnitentiam agentes recipere oportet. Recipere autem, non sine judicio,

A στικοῖς, μηδὲ ἐπιτρέπεσθαι αὐτοῖς ὥστε ἀναβαπτιζομένους πρὸς τὸν τοῦ κλήρου βαθμὸν προκόπτειν.

Περὶ τῶν μετανοούντων.

μγ'. Ὥστε τοῖς μετανοοῦσι κατὰ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων διαφορὰν τῇ τῶν ἐπισκόπων κρίσει τὰς μετανοίας ἐν καιρῷ ψηφίζεσθαι· πρεσβύτερος δὲ παρὰ γνώμην τοῦ ἐπισκόπου, μὴ καταλλάσσῃ μετανοοῦντα, εἰ μή γ' ἂν ἀνάγκης συνωθούσης, ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τοῦ ἐπισκόπου· οὑτινοσδήποτε δὲ μετανοοῦντος, εἰ πούβλικον καὶ τεθρυλλημένον ἐστὶ τὸ ἔγκλημα τὸ σύμπασαν τὴν ἐκκλησίαν κινοῦν, πρὸ τῆς ἀψῖδος τούτῳ ἡ χεὶρ ἐπιτεθῇ.

Περὶ τῶν ἀσθενούντων, καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀποκρίνεσθαι μὴ δυναμένων.

με'. Ὥστε τοὺς ἀσθενοῦντας, κ. τ. λ.

B *Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν* ρβ'.

ρβ'. Δεῖ δὲ τοὺς ἐξουσίαν λύειν καὶ δεσμεῖν παρὰ Θεοῦ λαβόντας, σκοπεῖν τὴν τῆς ἁμαρτίας ποιότητα, καὶ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος πρὸς ἐπιστροφὴν ἑτοιμασίαν, καὶ οὕτω κατάλληλον τὴν θεραπείαν προσάγειν τῷ ἀῤῥωστήματι· ἵνα μὴ τῇ ἀμετρίᾳ καθ' ἑκάτερον χρώμενος, ἀποσφαλείη πρὸς τὴν σωτηρίαν τοῦ κάμνοντος· οὐ γὰρ ἁπλῆ τῆς ἁμαρτίας ἡ νόσος, ἀλλὰ ποικίλος καὶ πολυειδής, καὶ πολλὰς τῆς βλάβης παραφυάδας βλαστάνουσα, ἐξ ὧν τὸ κακὸν ἐπὶ πολὺ διαχεῖται καὶ πρόσω βαίνει, μέχρις ἂν σταίη τῇ δυνάμει τοῦ θεραπεύοντος· ὥστε τὸν τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην ἐν πνεύματι ἐπιδεικνύμενον, πρότερον χρὴ τὴν τοῦ ἡμαρτηκότος διάθεσιν ἐπισκέπτεσθαι, καὶ εἴτε πρὸς τὴν ὑγίειαν νεύει, ἢ τοὐναντίον διὰ τῶν οἰκείων C τρόπων προσκαλεῖται καθ' ἑαυτοῦ τὸ ἀῤῥώστημα ἐφορᾷν, ὅπως τε τῆς ἐν τῷ μεταξὺ προνοεῖται ἀναστροφῆς, καὶ εἰ μὴ τῷ τεχνίτῃ ἀντιπαλαίει, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἕλκος διὰ τῆς τῶν ἐπιτιθεμένων φαρμάκων αὔξάνει προσαγωγῆς, καὶ οὕτω τὸν ἔλεον κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν· πᾶς γὰρ λόγος Θεῷ καὶ τῷ τὴν ποιμαντικὴν ἐγχειρισθέντι ἡγεμονίαν, τὸ πλανώμενον πρόβατον ἐπαναγαγεῖν, καὶ τὸ τρωθὲν ὑπὸ τοῦ ὄφεως ἐξιάσασθαι, καὶ μήτε κατὰ κρημνῶν ὠθῆσαι τῆς ἀπογνώσεως, μήτε τὸν χαλινὸν ἐνδοῦναι πρὸς τὴν βίου ἔκλυσίν τε καὶ καταφρόνησιν· ἀλλ' ἑνί γε τρόπῳ πάντως, εἴτε διὰ τῶν αὐστηροτέρων τε καὶ στυφόντων, εἴτε διὰ τῶν ἁπαλωτέρων τε καὶ πραοτέρων φαρμάκων, κατὰ τοῦ πάθους, καὶ πρὸς συνούλωσιν τοῦ ἕλκους ἀνταγωνίσασθαι, τοὺς τῆς μετανοίας D καρποὺς δοκιμάζοντι, καὶ οἰκονομοῦντι σοφῶς τὸν πρὸς τὴν ἄνω λαμπροφορίαν καλούμενον ἄνθρωπον· ἀμφότερα τοίνυν εἰδέναι ἡμᾶς χρὴ, καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας, καὶ τὰ τῆς συμπαθείας· ἕπεσθαι δὲ, ἐπὶ τῶν καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα παραδέξασθαι τῷ παραδοθέντι τύπῳ, καθὼς ὁ ἱερὸς ἡμᾶς ἐκδιδάσκει Βασίλειος.

Βασιλείου κανὼν ε', λδ', οδ', οε', ος', πβ', πδ'.

ε'. Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας τῶν αἱρετικῶν, δέχεσθαι χρή· δέχεσθαι δὲ δηλονότι οὐκ ἀκρίτως,

[66] Conc. Afric. cap. 10. [67] Vid. cap. 7, conc. Vormatien.; Basil. can. 74 et 84; Nyssen. 8.

(16) Ferrandus cap. 118, ex concil. Carthag. tit. 12.

(17) *Absis*, vel *absida*, sanctuarium est; vulgo chorum dicimus.

ἀλλὰ δοκιμάζοντας εἰ ἀληθινὴν ἐπιδείκνυνται τὴν μετάνοιαν, καὶ εἰ τοὺς καρποὺς ἔχουσι μαρτυροῦντας τῇ πρὸς τὸ σωθῆναι σπουδῇ.

λδ'. Τὰς μοιχευθείσας καὶ ἐξαγορευούσας δι' εὐλάβειαν, ἢ ὁπωσοῦν ἐλεγχομένας, δημοσιεύειν μὲν ἐκώλυσαν οἱ Πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παράσχωμεν ἐλεγχθείσαις· ἵστασθαι δὲ αὐτὰς ἄνευ κοινωνίας προσέταξαν, μέχρι τοῦ συμπληροῦσθαι τὸν χρόνον τῆς μετανοίας.

οδ'. Ἐὰν μέντοιγε ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων, σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, φιλανθρωπότερος γένοιτο, τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττῶσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμίων, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος· τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωριζούσης ἡμῖν, τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογουμένους, ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν.

οε'. Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθεὶς, εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παρεῖναι, ἕως ἂν ἀποστῇ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως· μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας, τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκὼς, καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχήν· ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς Κύριον προσευχάς· παρὰ δὲ τοῦτο, ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῶν Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας, ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς· ἔπειτα εἴπερ μετὰ δακρύων ἐξεζήτησεν αὐτὸν καὶ προσέπεσε τῷ Κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ἡ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι· καὶ οὕτως ἐπειδὰν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξίους ἐπιδείξηται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς· καὶ δύο ἔτη συστὰς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτως λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

ος'. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων.

πβ'. Καὶ περὶ τῶν ἐπιορκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὅρκους, κουφοτέροις ὑπόκεινται τοῖς ἐπιτιμίοις, ὥστε μετὰ ἓξ ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτούς· εἰ δὲ ἄνευ ἀναγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέντε ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοι, ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δηλαδὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

πδ'. Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας· οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας προσέχομεν· ἐὰν δὲ δυσαποσπάστως ἔχωσι τῶν ἰδίων ἐθῶν, καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς μᾶλλον δουλεύειν ἐθέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ

A **sed examinantes an veram pœnitentiam ostendant, fructusque habeant, qui salutis studium testificentur.**

34. Mulieres adulterio pollutas, et ob pietatem confitentes, aut quoquomodo convictas publicari Patres nostri noluerunt, ne causam mortis præbeamus convictis; consistere autem illas sine communione jusserunt, donec impleatur tempus pœnitentiæ.

74. Quod si unusquisque eorum qui in prædictis peccatis fuere, pœnitentiam agens, bonus evaserit, is cui a Dei benignitate ligandi atque solvendi credita potestas, si clementior fiat, perspecta illius qui peccavit pœnitentiæ magnitudine, ad diminuendum pœnarum tempus, non erit dignus B **condemnatione, cum ea quæ est in Scripturis historia nos doceat, eos qui cum majore labore pœnitentiam agunt, cito Dei misericordiam consequi.**

75. Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, in domum orationis ne permittatur accedere, donec 326 ab iniqua et nefaria actione desistat. Postquam autem in horrendi peccati sensum et animadversionem venerit, triennio fleat, stans propter fores domus orationis, et rogans populum ingredientem ad orationem, ut unusquisque misericorditer pro ipso intensas ad Dominum preces fundat. Postea autem alio triennio ad solam C **auditionem admittatur, et Scripturis doctrinaque auditis ejiciatur, nec dignus habeatur oratione. Deinde, si modo illam cum lacrymis exquisierit, et Domino cum cordis contritione et valida humiliatione supplex prociderit, detur ei substratio per alios tres annos. Et postquam pœnitentiæ fructus dignos ostenderit, anno decimo in fidelium orationes suscipiatur sine oblatione: et ubi annis duobus una cum fidelibus steterit ad orationem, ita demum dignus habeatur boni communione.**

76. Eadem est ratio de iis quoque qui suas nurus accipiunt.

82. De iis etiam qui pejerarunt, si vi quidem atque necessitate juramenta transgressi sunt, pœnis D **levioribus subjiciuntur, sic ut post sex annos possint suscipi. Sin autem, vi non illata, fidem suam prodiderunt, ubi duobus annis fleverint et duobus annis audierint, et per quinque oraverint in substratione, et per alios duos sine oblatione ad precationis communionem fuerint admissi, ita demum, digna videlicet pœnitentia ostensa, in corporis Christi communionem restituentur.**

84. Hæc autem omnia scribimus, ut fructus probentur pœnitentiæ. Non enim omnino tempore 327 dijudicamus res ejusmodi, sed ad modum pœnitentiæ attendimus. Quod si qui difficile avellantur a propriis moribus, carnisque voluptatibus servire malint quam Domino, et vitam secundum

Evangelium instituere nolint, nulla est nobis cum illis communis ratio. Nos enim in populo inobsequenti et contradicenti edocti sumus audire : *Servans serva animam tuam* [68]. Ne igitur committamus, ut cum talibus pereamus : sed grave judicium formidantes, et terribilem retributionis Domini diem ob oculos habentes, ne velimus una cum alienis peccatis perire. Si enim nos non erudierunt terribilia Domini, nec tales plagæ adduxerunt, ut nos a Domino propter nostram iniquitatem derelictos, Barbarorumque in manus traditos sentiremus, et populum apud hostes captivum abductum esse, ac dispersioni traditum, quia hæc audebant qui Christi nomen circumferunt : si non noverunt, neque intellexerunt, propterea venisse in nos iram Dei : quæ res nobis cum his communis est? Sed tamen obtestari eos et noctu et interdiu, et publice et privatim debemus ; nos autem simul abripi eorum improbitatibus, ne feramus, maxime quidem optantes eos lucrifacere, et a maligni laqueo eripere; sed si hoc non possumus, studeamus saltem animas nostras ab æterna condemnatione servare.

Gregorii Nysseni canones 3, 4, 7, 8.

3 [4]. Eorum autem quæ ad cupiditatem et voluptatem fiunt peccatorum, hæc est divisio : hoc enim vocatur adulterium, illud vero fornicatio. Ac nonnullis quidem eorum qui sunt subtiliores, placuit etiam fornicationis peccatum adulterium esse existimare, **328** quoniam una est legitima conjunctio et mulieris cum viro, et viri cum muliere. Quidquid ergo non est legitimum, est omnino injustum et legi contrarium : et qui non habet proprium, habet omnino alienum. Homini enim una tantum data est auxiliatrix a Deo, et mulieri unum appositum est caput. Ergo *si quis*, quidem, *proprium vas suum*, ut divinus Apostolus nominat, *possederit* [69], ei lex naturæ justum usum concedit. Si quis autem extra proprium conversus fuerit, erit omnino in alieno : est autem unicuique alienum quidquid non est proprium, etiamsi id non confiteatur qui est dominus. Non longe ergo a peccato adulterii fornicatio, ab iis qui rem paulo accuratius examinant, suscepta est, cum dicat etiam Scriptura : *Ne multus sis cum aliena* [70]; sed cum imbecillioribus indulgenter agendum censuerunt Patres, distinctum est peccatum hac generali divisione, quod fornicatio quidem dicatur cupiditatis seu libidinis expletio, quæ fit sine alia alicujus injuria; adulterium vero, insidiæ et injuria quæ alteri affertur. In eo autem et cum animalibus coitum et pædicatum esse existimant; quoniam hæc sunt naturæ adulterium. In id enim quod est alienum, et quod est præter naturam, fit injustitia. Cum hæc ergo divisio in hac etiam peccati specie fiat, universale est remedium, ut a concitata in hujusmodi voluptatis rabie, per pœnitentiam homo

A Εὐαγγέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν κοινὸς πρὸς αὐτοὺς λόγος· ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα ἀκούειν, ὅτι *Σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχήν*· μὴ τοίνυν καταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις· ἀλλὰ φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρῖμα, καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες, μὴ θελήσωμεν ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις συναπόλλυσθαι· εἰ γὰρ μὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φοβερὰ τοῦ Κυρίου, μηδὲ αἱ τηλικαῦται πληγαὶ εἰς αἴσθησιν ἡμᾶς ἤγαγον, ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας Βαρβάρων, καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς, καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα ἐτόλμων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες· εἰ μὴ ἔγνωσαν μηδὲ συνῆκαν, B ὅτι διὰ ταῦτα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τούτους λόγος, ἀλλ' ἢ διαμαρτύρασθαι αὐτοῖς καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν; συναπάγεσθαι δὲ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχώμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδῆσαι αὐτοὺς καὶ ἐξελέσθαι τῆς παγίδος τοῦ πονηροῦ· ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυνηθῶμεν σπουδάσωμεν τὰς γοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.

Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ', δ', ζ', η'.

γ'. Τῶν δὲ δι' ἐπιθυμίαν τε καὶ ἡδονὴν γινομένων ἁμαρτημάτων, τοιαύτη ἐστὶν ἡ διαίρεσις· τὸ μὲν γὰρ καλεῖται μοιχεία, τὸ δὲ πορνεία· τισὶ μὲν οὖν τῶν ἀκριβεστέρων ἤρεσε, καὶ τὸ κατὰ πορνείαν πλημμέλημα, μοιχείαν εἶναι νομίζειν, διότι μία ἐστὶν ἡ C νόμιμος συζυγία, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ἀνδρὶ πρὸς γυναῖκα· πᾶν οὖν τὸ μὴ νόμιμον, παράνομον πάντως· καὶ ὁ μὴ τὸ ἴδιον ἔχων, δηλαδὴ τὸ ἀλλότριον ἔχει· τῷ γὰρ ἀνθρώπῳ μία δέδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθὸς, καὶ τῇ γυναικὶ μία ἐφήρμοσται κεφαλή· οὐκοῦν εἰ *μέν τις τὸ ἴδιον ἑαυτοῦ σκεῦος*, καθὼς ὀνομάζει ὁ θεῖος Ἀπόστολος, *ἑαυτῷ κτήσαιτο*, συγχωρεῖ ὁ νόμος τῆς φύσεως τὴν δικαίαν χρῆσιν· εἰ δέ τις ἔξω τοῦ ἰδίου τραπείη, ἐν ἀλλοτρίῳ πάντως γενήσεται· ἀλλότριον δὲ ἑκάστῳ πᾶν τὸ μὴ ἴδιον, κἂν μὴ ὁμολογούμενον ἔχῃ τὸν κυριεύοντα· οὐκοῦν οὐ πόῤῥω τοῦ κατὰ τὴν μοιχείαν πλημμελήματος καὶ ἡ πορνεία, τοῖς τὸν ἀκριβέστερον ἐξετάζουσι λογισμὸν ἐδείχθη, λεγούσης καὶ τῆς θείας Γραφῆς, ὅτι *Μὴ* D *πολὺς ἴσθι πρὸς ἀλλοτρίαν*· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὰν τοῖς ἀσθενεστέροις ἐγένετό τις παρὰ τῶν Πατέρων συμπεριφορὰ, διεκρίθη τὸ πλημμέλημα τῇ γενικῇ διαιρέσει ταύτῃ· ὡς πορνείαν μὲν λέγεσθαι, τὴν χωρὶς ἀδικίας ἑτέρου γινομένην τινὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐκπλήρωσιν· μοιχείαν δὲ, τὴν ἐπιβουλήν τε καὶ ἀδικίαν τοῦ ἀλλοτρίου· ἐν ταύτῃ δὲ τὴν ζωοφθορίαν καὶ τὴν παιδεραστίαν εἶναι λογίζονται· διότι καὶ ταῦτα φύσεώς ἐστι μοιχεία· εἰς γὰρ τὸ ἀλλότριόν τε καὶ παρὰ φύσιν γίνεται ἡ ἀδικία· ταύτης τοίνυν τῆς διαιρέσεως καὶ ἐν τούτῳ τῷ εἴδει τῆς ἁμαρτίας γεγενημένης, καθολικὴ μέν ἐστι θεραπεία τὸ τῆς ἐμπαθοῦς λύσσης, τῆς περὶ τὰς τοιαύτας ἡδονὰς, καθαρὸν ἐκ μεταμε-

[68] Gen. XIX, 17. [69] I Thessal. IV, 4. [70] Eccles. IX, 12.

λείᾳ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον· ἐπεὶ δὲ τῶν ἐν πορνείᾳ A μολυνθέντων, ἀδικία τις τῇ ἁμαρτίᾳ ταύτῃ οὐ καταμέμικται· διὰ τοῦτο διπλασίων ὡρίσθη τῆς ἐπιστροφῆς ὁ χρόνος τοῖς ἐν μοιχείᾳ μιανθεῖσι καὶ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις κακοῖς, ζωοφθορίᾳ τε καὶ τῇ κατὰ τοῦ ἄρρενος λύσσῃ· διπλασιάζεται γάρ, ὡς εἶπον, ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡ ἁμαρτία, μία μὲν ἡ κατὰ τὴν ἄθεσμον ἡδονήν, ἑτέρα δὲ ἡ κατὰ τὴν τοῦ ἀλλοτρίου ἀδικίαν συνισταμένη· διαφορὰ δέ τίς ἐστιν ἐν τῷ λόγῳ τῆς μετανοίας καὶ ἐπὶ τῶν καθ' ἡδονὴν πλημμελούντων τοιαύτην· ὁ μὲν γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὴν ἐξαγόρευσιν τῆς ἁμαρτίας ὁρμήσας, αὐτῷ τῷ καταδέξασθαι δι' οἰκείας ὁρμῆς γενέσθαι τῶν κρυφίων κατήγορος, ὡς ἤδη τῆς θεραπείας τοῦ πάθους ἀρξάμενος, καὶ σημεῖον τῆς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολῆς ἐπιδειξάμενος, ἐν φιλανθρωποτέροις γίνεται B τοῖς ἐπιτιμίοις· ὁ δὲ φωραθεὶς ἐπὶ τῷ κακῷ, ἢ διά τινος ὑποψίας, ἢ κατηγορίας ἀκουσίως ἐλεγχθείς, ἐν ἐπιτεταγμένῃ γίνεται τῇ ἐπιστροφῇ· ὥστε καθαρισθέντα δι' ἀκριβείας αὐτὸν, οὕτως ἐπὶ τὴν τῶν ἁγιασμάτων κοινωνίαν παραδεχθῆναι· ἔστι τοίνυν ὁ κανὼν τοιοῦτος, ὥστε τοὺς ἐν πορνείᾳ μολυνθέντας, ἐν τρισὶ μὲν, τῆς ἀκροάσεως μετέχειν μόνης· ἐν ἄλλοις δὲ τρισὶν ἔτεσι, μετὰ τῶν ἐν τῇ ἐπιστροφῇ ὑποπιπτόντων προσεύχεσθαι, καὶ τότε μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων· ἐπὶ δὲ τῶν σπουδαιότερον κεχρημένων τῇ ἐπιστροφῇ, καὶ τῷ βίῳ δεικνύντων τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπάνοδον, ἔξεστι τῷ οἰκονομοῦντι πρὸς τὸ συμφέρον τῇ ἐκκλησιαστικῇ οἰκονομίᾳ συντεμεῖν τὸν χρόνον τῆς ἀκροάσεως, καὶ τάχιον εἰς ἐπιστροφὴν ἀγαγεῖν· καὶ C πάλιν καὶ τοῦτον συντεμεῖν τὸν χρόνον, καὶ τάχιον ἀποδοῦναι τὴν κοινωνίαν, ὅπως ἂν τῇ ἑαυτοῦ δοκιμασίᾳ ἐγκρίνοι τὴν τοῦ θεραπευομένου κατάστασιν· ὥσπερ γὰρ τὸ τοῖς χοίροις ῥίπτειν τὸν μαργαρίτην ἀπείρηται, οὕτως τὸ ἀποστερεῖν τοῦ τιμίου μαργαρίτου τὸν ἤδη ἄνθρωπον διὰ τῆς καθαρότητός τε καὶ ἀπαθείας γενόμενον, τῶν ἀτόπων ἐστίν· ἡ δὲ κατὰ μοιχείαν ἤτοι κατὰ τὰ λοιπὰ εἴδη τῆς ἀκαθαρσίας γινομένη παρανομία, καθὼς προείρηται, κατὰ πάντα ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι θεραπευθήσεται, ἐν ᾧ καὶ τὸ τῆς πορνείας ἄγος· τῷ δὲ χρόνῳ μόνῳ διπλασιάζεται· παρατηρηθήσεται δὲ καὶ ἐπ' αὐτῷ ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, ὃν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν τῷ μολυσμῷ τῆς πορνείας συνενεχθέντων· ὥστε ἢ θᾶττον ἢ βραδύτερον γενέσθαι αὐτοῖς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν. D

δ'. Λείπεται πρὸς τούτοις τὸ θυμοειδὲς τῆς ψυχῆς προθεῖναι εἰς ἐξέτασιν, ὅταν παρασφαλεῖσα τῆς ἀγαθῆς τοῦ θυμοῦ χρήσεως, εἰς ἁμαρτίαν ἐκπέσῃ· πολλῶν δὲ ὄντων τῶν κατὰ θυμὸν εἰς ἁμαρτίαν ἐνεργουμένων, καὶ πάντων κακῶν, ἤρεσέ πως τοῖς Πατράσιν ἡμῶν, ἐν τοῖς ἄλλοις μὴ λίαν ἀκριβολογεῖσθαι, μηδὲ πολλῆς ἄξιον ἡγεῖσθαι σπουδῆς, τὸ θεραπεύειν πάντα τὰ ἐκ τοῦ θυμοῦ παραπτώματα· καίτοι γε τῆς Γραφῆς οὐ μόνον τὴν ψιλὴν ἀπαγορευούσης πληγήν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν λοιδορίαν ἢ βλασφημίαν, καὶ εἴ τι ἄλλο τοιοῦτον ὁ θυμὸς ἀπεργάζεται· μόνον δὲ τοῦ κατὰ τὸν φόνον ἄγους τὴν παραφυλακὴν ἐποιήσαντο διὰ τῶν ἐπιτιμίων· διῄρηται δὲ τὸ τοιοῦτον κακὸν τῇ διαφορᾷ τοῦ ἑκουσίου τε καὶ

purus efficiatur; sed quia eorum qui in fornicatione polluti sunt, injuria aliqua cum hoc peccato non commista est, propterea duplum conversionis tempus iis præscriptum est qui in adulterio inquinati sunt; et in aliis itidem vetitis malis, animalium initu, et rabie in masculos. In iis enim, ut 329 dixi, peccatum duplicatur; unum quidem [in illicita et nefaria voluptate; alterum autem] quod injuria quæ fit alteri, consistit. Est autem quædam differentia in ratione pœnitentiæ in iis qui voluptate peccarunt, ejusmodi. Qui enim ex se ipso ad sua proferenda peccata impulsus est, eo quod sua sponte occultorum accusator esse voluerit, ut qui jam affectioni medicinam adhibere cœperit, et signum mutationis in id quod est melius ostenderit, in mitioribus pœnis versatur. Qui autem in malo deprehensus est, vel propter aliquam suspicionem vel accusationem in gratiis convictus est, longius illi conversionis tempus datur, ut ipse perfecte purgatus, sic ad sacramentorum communionem admittatur. Est ergo canon ejusmodi, ut qui in fornicatione polluti sunt, in tribus quidem annis ab oratione omnino expellantur; in tribus autem sint solius auditionis participes, in tribus autem aliis, cum iis qui in conversione substernuntur, precentur, et tunc sint sacramentorum participes. In iis autem qui diligentiori conversione usi fuerint, et vita, ad id quod bonum est, reditum ostenderint, licet ei qui dispensat, pro ecclesiasticæ œconomiæ utilitate, tempus auditionis, contrahere, et celerius ad conversionem deducere: et rursus hoc quoque tempus contrahere, et celerius communionem reddere, ut sua probatione, ejus cui medela adhibetur, constitutionem dijudicet. Quemadmodum enim porcis margaritas projicere est vetitum, ita et pretiosa margarita privare eum qui jam per alienationem a vitio et purgationem homo sit factus, absurdum est. Quæ autem in adulterio et in reliquis immunditiæ generibus fit iniquitas, ut dictum est, eodem 330 judicio punietur quo et fornicationis scelus, sed tempore duplicabitur. In eo autem, ejus etiam cui medela adhibetur, affectio considerabitur, quo modo et in iis qui fornicationis inquinamento illaqueati sunt, ut vel citius vel tardius eis sit boni participatio.

4 [5]. Restat ad hæc ut irascentem animæ partem examinandam proponamus, quando lapsa a bono iræ usu in peccatum ceciderit. Cum autem multa sint quæ per iram fiunt peccata et omnis generis mala, placuit omnibus nostris Patribus in aliis quidem non nimium subtiliter agere, nec nimium in eo studii operæque ponere, ut omnia quæ ex ira nascerentur delicta curarent; quamvis Scriptura non solum vulnus prohibeat, sed etiam omne convicium vel maledictum, et si quid aliud ejusmodi ita efficit; sed solam cædis cautionem suis pœnis introduxerunt. Dividitur autem hoc malum, differentiæ voluntariæ et involuntariæ: et est cædes quidem voluntaria, quæ præmeditate suscepta est ab eo qui

se ad hoc comparaverat ut hoc facinus perpetraret. Deinde illud quoque in voluntariis existimatum est, quando quis in congressu verberans et verberatus manu plagam mortiferam intulerit. Qui enim ira semel victus est, et animi appetitioni cedit, nihil eorum quæ malum possent amputare, ei in mentem venit. Quare et illic quoque qui ex concertatione profectus est, cædis eventus, in factum voluntarium, non in casum confertur. Involuntariæ autem habent manifesta indicia, quando quis **331** alicui alteri rei studium applicans, casu gravissimum aliquod malum patraverit. In his ergo cædes quidem in triplex tempus extenditur iis qui per conversionem voluntario facinori remedium afferunt. Ter novem etiam sunt anni, novennario annorum numero in unoquoque gradu præfinito, ut in perfecta quidem segregatione novem annorum tempore versetur ab Ecclesia prohibitus; alios autem tot annos in auditione permaneat, sola doctorum et Scripturarum auditione et conversatione cum populo dignus habitus, in tertio autem novennario cum substratis in conversione orans, ut perveniat ad communionem sacramenti scilicet; et in eodem eadem erit observatio ab eo qui Ecclesiam administrat, et pro ratione conversionis illi quoque pœnæ extensio rescindetur, ut pro novem annis in unoquoque gradu, vel octo, vel septem, vel quinque solum anni fiant, si pœnitentiæ magnitudo tempus vincat, et superet correctionis studio eos qui in longo tempore præstituto susceptas a se maculas segniter eluunt. Involuntarium autem venia quidem dignum, sed non laudabile judicatum est. Hoc autem dixi, ut sit apertum, quod etiam si quis involuntarie fuerit in scelere homicidii : eum tanquam jam profanum, piaculum redditum, a sacerdotali gratia ejiciendum pronuntiavit canon. Quantum autem est expiationis tempus ob simplicem fornicationem, tantum etiam recte habere existimatum est in iis qui cædem involuntariam fecissent; scilicet, in iis quoque, pœnitentis voluntate examinata; ut si sit fide quidem digna conversio, non servetur annorum numerus; sed temporis prolixitate resecata, ad **332** Ecclesiæ restitutionem et boni participationem compendio reducatur.

ἀκουσίου· ἐν οἷς ἑκούσιος μέν ἐστι φόνος, πρῶτον μὲν ὁ ἐκ παρασκευῆς τετολμημένος τοῦ εἰς αὐτὸ τοῦτο εὐτρεπισμένου, ὅπως ἂν τὸ ἄγος ἐργάσηται· ἔπειτα δὲ κἀκεῖνος ἐν τοῖς ἑκουσίοις ἐνομίσθη, ὅταν τις ἐν συμπλοκῇ καὶ μάχῃ τύπτων τε καὶ τυπτόμενος, ἐνέγκῃ κατά τινος καιρίου τὴν διὰ τῆς χειρὸς πληγήν· ὁ γὰρ ἅπαξ τῷ θυμῷ κρατηθεὶς, καὶ τῇ ὁρμῇ τῆς ὀργῆς χαριζόμενος, οὐδὲν ἂν παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους τῶν ἀνακόψαι τὸ κακὸν δυναμένων, ἐπὶ νοῦν λάβοι· ὥστε καὶ τὸ ἐκ τῆς συμπλοκῆς ἀποτέλεσμα τοῦ φόνου, εἰς ἔργον προαιρέσεως καὶ οὐκ εἰς ἀποτυχίαν ἀνάγεται· οἱ δὲ ἀκούσιοι φανερὰ ἔχουσι τὰ γνωρίσματα, ὅταν τις πρὸς ἕτερόν τι τὴν σπουδὴν ἔχων, ἐξ ἀποτυχίας τι τῶν ἀνηκέστων δράσῃ· ἐπὶ τούτων τοίνυν, ὁ μὲν φόνος εἰς τριπλασίονα χρόνον παρατείνεται τοῖς δι' ἐπιστροφῆς θεραπευομένοις τὸ ἑκούσιον ἄγος· τρὶς ἐννέα γάρ εἰσιν ἐνιαυτοὶ, καθ' ἕκαστον βαθμὸν τῆς ἐννάδος τῶν ἐτῶν ὁρισθείσης· ὥστε ἐν μὲν τῷ παντελεῖ ἀφορισμῷ, ἐνναετῆ χρόνον διαγενέσθαι ἀπειργόμενον τῆς Ἐκκλησίας· ἄλλα δὲ τοσαῦτα ἔτη ἐν τῇ ἀκροάσει παραμεῖναι, μόνης τῶν διδασκάλων καὶ τῆς τῶν Γραφῶν ἀκροάσεως, καὶ μετὰ τῆς τοῦ λαοῦ συστάσεως ἀξιούμενον· ἐν δὲ τῇ τρίτῃ ἐννάδι μετὰ τῶν ὑποπιπτόντων ἐν ἐπιστροφῇ προσευχόμενον, οὕτως ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν μετουσίαν τοῦ ἁγιάσματος· δηλαδὴ καὶ ἐπὶ τοῦ τοιούτου ἡ αὐτὴ παρατήρησις ἔσται παρὰ τοῦ οἰκονομοῦντος τὴν Ἐκκλησίαν· καὶ πρὸς λόγον τῆς ἐπιστροφῆς, συντμηθήσεται αὐτῷ καὶ ἡ τοῦ ἐπιτιμίου παράτασις· ὥστε ἀντὶ ἐννέα ἐτῶν ἐφ' ἑκάστῳ βαθμῷ, ὀκτὼ ἢ ἑπτὰ, ἢ ἕξ, ἢ πέντε μόνα γενέσθαι, εἴπερ τὸ μέγεθος τῆς ἐπιστροφῆς νικῴη τὸν χρόνον, καὶ ὑπερβάλλοιτο τῇ σπουδῇ τῆς διορθώσεως τοὺς ἐν τῇ μακρᾷ προθεσμίᾳ ῥαθυμότερον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῆς κηλῖδος καθαίροντας· τὸ δὲ ἀκούσιον, συγγνωστὸν μὲν, οὐ μὴν ἐπαινετὸν ἐκρίθη· τοῦτο δὲ εἶπον, ὥστε δῆλον γενέσθαι ὅτι κἂν ἀκουσίως τις γένηται ἐν τῷ τοῦ φόνου μιάσματι, ὡς ἤδη βέβηλον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἄγους γενόμενον, ἀπόβλητον ἱερατικῆς χάριτος ὁ κανὼν ἀπεφήνατο· ὅσος δέ ἐστιν ἐπὶ τῇ ψιλῇ πορνείᾳ τοῦ καθαρσίου ὁ χρόνος, τοσοῦτος καὶ ἐπὶ τῶν ἀκουσίως πεφονευκότων ἐδοκιμάσθη καλῶς ἔχειν· δηλαδὴ καὶ ἐν τούτῳ τῆς προαιρέσεως τοῦ μετανοοῦντος δοκιμαζομένης, ὥστε ἀξιόπιστος γένοιτο ἡ ἐπιστροφὴ, μὴ πάντως συντομίας ἀγαγεῖν αὐτὸν εἰς τὴν τῆς Ἐκκλησίας παραφυλαχθῆναι τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐτῶν, ἀλλὰ διὰ ἀποκατάστασιν, καὶ εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν.

7. Sepulcrorum autem effossio, ipsa quoque dividitur in id quod veniam meretur, et id quod non meretur. Si enim quis mortuorum parcens facultatibus et tectum corpus intactum relinquens, ut nec soli ostendatur turpitudo corporis; lapidibus aliquot ex iis qui ante sepulcrum projecti sunt, ad aliquod opus construendum usus est; ne hoc quidem est laudabile; sed ut esset dignum venia, effecit consuetudo, quando ad aliquid melius et reipublicæ utilius materia traducta sit. Sed carnis in terram redactæ pulverem perscrutari, et ossa movere; spe aliquem ex defossis lucrifaciendi ornatum, in eodem judicio condemnatum est, quo simplex fornicatio,

ζ'. Ἡ δὲ τυμβωρυχία καὶ αὕτη διῄρηται εἰς τὸ συγγνωστόν τε καὶ ἀσύγγνωστον· εἰ μὲν γάρ τις τῆς ὁσίας φειδόμενος, καὶ ἄσυλον ἀφεὶς τὸ κεκρυμμένον σῶμα, ὡς μὴ ἀναδειχθῆναι ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, λίθοις τισὶ τῶν τῷ τάφῳ προβεβλημένων συγχρήσαιτο, εἰς ἔργου τινὸς κατασκευὴν, ἐπαινετὸν μὲν οὐδὲ τοῦτό ἐστι, πλὴν ἀλλὰ συγγνωστὸν ἐποίησεν ἡ συνήθεια, ὅταν εἰς προτιμότερόν τι καὶ κοινωφελέστερον ἡ τῆς ὕλης μετάθεσις γίνηται· τὸ δὲ διερευνᾶσθαι τὴν κόνιν ἀπὸ τῆς γεωθείσης σαρκὸς, καὶ ἀνακινεῖν τὰ ὀστᾶ, ἐλπίδι τοῦ κόσμον τινὰ τῶν συγκατορυχθέντων κερδᾶναι, τοῦτο τῷ αὐτῷ κρίματι κατεδικάσθη, ᾧ καὶ ἡ ψιλὴ πορ-

κεία, καθὼς ἐν τῷ προλαβόντι διῄρηται λόγῳ · ἐπισκοποῦντος δηλαδὴ τοῦ οἰκονόμου, ἐξ αὐτοῦ τοῦ βίου τὴν ἰατρείαν τοῦ θεραπευομένου, ὥστε συντεμεῖν τὴν ἐκ τῶν κανόνων ὁρισθεῖσαν τοῦ ἐπιτιμίου προθεσμίαν.

η'. Ἡ δὲ ἱεροσυλία παρὰ μὲν τῇ ἀρχαίᾳ Γραφῇ οὐδὲν ἐνομίσθη τῆς φονικῆς κατακρίσεως ἀνεκτοτέρα · ὁμοίως γὰρ ὅτε ἐπὶ φόνῳ ἁλοὺς, καὶ τὰ ἀνατεθέντα τῷ Θεῷ ὑφελόμενος, τὴν διὰ τῶν λίθων τιμωρίαν ὑπεῖχον · ἐπὶ δὲ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας οὐκ οἶδ' ὅπως συγκατάβασίς τις ἐγένετο καὶ συμπεριφορὰ, ὥστε ἀνεκτότερον νομισθῆναι τὸ τῆς τοιαύτης νόσου καθάρσιον · ἐν ἐλάττονι γὰρ χρόνῳ παρὰ τὴν μοιχείαν, τοῖς τοιούτοις τὸ ἐπιτίμιον διετάξατο ἡ τῶν Πατέρων παράδοσις · πανταχοῦ δὲ ἐν πλημμελήματος εἴδει τοῦτο καθορᾷν προσήκει πρὸ πάντων, οἵα ἐστὶν ἡ τοῦ θεραπευομένου διάθεσις, μὴ τὸν χρόνον οἴεσθαι πρὸς θεραπείαν ἀρκεῖν· τίς γὰρ ἂν ἐκ τοῦ χρόνου ἴασις γένοιτο; ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἑαυτὸν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς θεραπεύοντος.

Ταῦτά σοι, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, κατὰ σπουδὴν πολλὴν ἐκ τῶν προχείρων συνθέντες, διὰ τὸ δεῖν τοῖς τῶν ἀδελφῶν ἐπιτάγμασι πείθεσθαι, κατὰ σπουδὴν ἀπεστείλαμεν· σὺ δὲ τὰς συνήθεις ὑπὲρ ἡμῶν εὐχὰς τῷ Θεῷ προσάγων μὴ διαλείπῃς · χρεωστεῖς γὰρ, ὡς εὐγνώμων υἱὸς, τῷ κατὰ Θεόν σε γεννήσαντι τὴν διὰ τῶν προσευχῶν γηρωκομίαν · κατὰ τὴν ἐντολὴν τὴν κελεύουσαν τιμᾷν τοὺς γονέας, *ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς*· δῆλον δὲ ὅτι ὡς σύμβολον ἱερατικὸν δέξῃ τὸ γράμμα, καὶ οὐκ ἀτιμάσεις τὸ ξένιον κἂν σμικρότατον τῆς σῆς μεγαλοφυΐας ᾖ.

Ἡ γ' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' κώδ. ἀνεῖλε τὴν μετάνοιαν τῷ ἐξ ὀρθοδόξων εἰς αἱρετικοὺς ἀποστάντι· ἡ δὲ λζ' νεαρὰ, ἡ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς διαλεγομένη, καὶ τοῖς τοιούτοις καιρὸν δέδωκε μετανοίας · ἡ δὲ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἄδειαν τῷ ἐπισκόπῳ δέδωκε, θεωροῦντι μετάνοιαν τοῦ κυβεύσαντος κληρικοῦ, ἢ θέαις παρεμβαλόντος, μειοῦν τὸ ἐπιτίμιον, καὶ πρὸ συμπληρώσεως τοῦ ὁρισθέντος χρόνου ἀποκαθιστᾷν αὐτὸν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ · τοῦτο δὲ περὶ ἐπισκόπων ἰδικόν ἐστιν · οἱ γὰρ πολιτικῶς δικάζοντες ἄδειαν ἔχουσι, τὴν ἀρχὴν ψηφιζόμενοι, αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινήν · ὥστε μέν τοι ἐπὶ ἑκατέρου μὴ παρεξιέναι τὴν συμμετρίαν, ὡς βιβλ. μη', τίτ. θ', διάτ. ιβ', ιγ' · εἰ καὶ τὰ μάλιστα εἴρηται βιβλ. τῷ αὐτῷ τίτ. ς', διάτ. α', καὶ βιβλ. ν', τίτ. α', διάτ. ιε', ὅτι ἡ τοῦ φάκτου ζήτησις, ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ, οὐ μὴν ἡ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις· ὅμως μέν τοι ψηφισάμενος, οὐκέτι δύναται τὴν ψῆφον ἀνατρέπειν· εἴρηται γὰρ βιβλ. ζ' τοῦ κώδ. τίτ. ν', διάτ. α', ὅτι οὔτε τὴν ἰδίαν ψῆφον, οὔτε τὴν τοῦ διαλεχθέντος δύναταί τις ἀνατρέπειν· καὶ βιβλ. θ' τίτ. μζ' διάτ. ιε', ὅτι ὁ ἄρχων τὴν παρ' αὐτοῦ ἀνατρέπειν οὐ δύναται ὁρισθεῖσαν ποινήν.

Ἐν δὲ τῷ με' διατάγ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ.

A quemadmodum in præcedente oratione divisio facta est; considerante scilicet œconomo seu dispensatore, ex ipsa vita ejus, cui medela adhibetur, medicinam, ut spatium a canonibus præstitutum possit contrahere.

8. Sacrilegium autem in antiqua quidem Scriptura, ne cædis quidem condemnatione visum est tolerabilius. Similiter enim, et qui cædis convictus erat, et qui res Deo dedicatas abstulerat, lapidationis supplicium subibat. In ecclesiastica autem consuetudine, de pœnæ gravitate nescio quomodo aliquid detractum, et eo lenitatis descensum est, ut illius morbi existimaretur tolerabilius piaculum; in minori enim tempore quam adulterium, ii a Patrum traditione pœnam susceperunt. Ubique autem hoc B in supplicii genere ante omnia videndum est, qualis sit ejus cui adhibetur affectio; et non existimare tempus ad medelam sufficere (quænam enim fuerit ex tempore medicina?), sed ejus, qui sibi per conversionem medetur, animum et institutum.

333 Hæc tibi, o homo Dei, ex iis quæ erant ad manum studiose composita, quod oporteat fratrum mandatis parere, studiose misimus. Tu vero consuetas pro nobis preces Deo offerre ne intermittas. Debes enim ut gratus filius, ei qui te secundum Deum genuit, in senectute per tuas orationes alimentum, convenienter præcepto quod jubet honorare parentes, *ut tibi bene sit, et sis longævus super terram* [71]. Clarum est autem quod ut symbolum sa- C cerdotale, litteras accipies, munusque hospitale non contemnes, etiamsi sit minus quam pro summa tui ingenii bonitate.

Textus. Constit. 3, tit. 7, lib. I, cod. sustuli pœnitentiam orthodoxorum ad hæreticos deficientium. Novella autem 37, quæ de Africanis Ecclesiis disserit, talibus pœnitentiæ tempus dedit. Constit. porro 34, tit. 4, lib. I, cod. et const. 2, tit. I, Novellarum, episcopo videnti pœnitentiam clerici qui alea lusit, aut spectaculis [se] immiscuit, potestatem facit, ut pœnam minuat, et antequam statutum tempus completum sit, ipsum sacro ministerio restituat. Verum hoc in episcopis speciale est. Nam civiles judices facultatem habent, ut in ipsa sententia pœnam tum augeant, tum D minuant : ut tamen in utroque [modo] rationem non excedant : quemadmodum lib. XLVIII, tit. 19, dig. 12 [traditur], tametsi ejusdem lib., tit. 16, dig. 1, et lib. L, tit. 1, digest. 15, [vel] maxime dicatur, quod judici facti quæstio, non autem legis persecutio commissa sit. Certe quidem qui judicavit, sententiam evertere non potest. Dicitur namque lib. VII, cod. tit. 50, constit. 1, quod neque suam neque decessoris sui sententiam quisquam rescindere possit. Et lib. IX, tit. 47, **334** const. 15, quod præsidi pœnam sua dictam sententia revocare non liceat.

Textus. In digest. 45, tit. 1, lib. XLII, pœnam

[71] Exod. xx, 12; Deut. v, 16; Matth. xv, 4.

sententia dictam, sine principali auctoritate neque ampliari neque minui posse dicitur. Et lib. XLVIII, tit. 18, dig. 1. ait : Si servus metu ad dominum revertendi [crimen aliquod] in se confingat, et post condemnationem eo de consciis quæsito, veritas appareat : liberatur pœna, eaque conditione ne ad dominum revertatur a cohorte divenditur, et pretium domino datur. Judex autem qui aliquem damnavit tanquam sontem, liberare insontem compertum non potest. Neque enim quisquam sententiam suam revocat, etiamsi pecuniaria sit. In criminibus igitur de eo ad principem referre [judicem] oportet. Et digest. 9 et 27. tit. 19, ejusdem lib. Decurio neque in metallum, neque in opus metalli damnatur, nec furcæ subjicitur, neque exuritur. Sed tametsi tale quidpiam judicatum sit, liberatur : non [quidem] per judicem, sed per principem, qui [eam rem] edoctus pœnam aut permutat, aut remittit, et præsides sententias suas non rescindunt. Se tamen in se quis mentitus, aut ob defectum testificationum condemnatus fuerit, et postmodum probationes quæ ipsum juvent inveniantur, princeps aut liberat eum aut pœnam minuit.

Textus. [Atque] hæc [quidem] de perfectis sententiis dicta sint. Siquidem quæ judex in parte [aliqua judicii] interlocutus fuerit, ea prorsus tollere et immutare potest : quemadmodum lib. XLII, tit. 1. digest. 14, et lib. IV, tit. 8, digest. 19, 20. [traditur]. Et merito [quidem]. Nam qui interlocutus est, manet judex : qui vero sententiam dixit, in eadem [illa] re judex esse desiit : ut lib. XLII, tit. 1, dig. 55 [docetur].

A φησὶν, ὅτι τὴν ψηφισθεῖσαν ποινὴν αὔξειν ἢ μειοῦν ὁ ἄρχων χωρὶς βασιλικῆς αὐθεντίας οὐ δύναται· καὶ βιβλ. μη', τίτ. ιη', διάτ. α' φησὶν, ὅτι ἐὰν δοῦλος φοβούμενος πρὸς τὸν Δεσπότην ὑποστρέψαι, εἴπῃ καθ' ἑαυτοῦ πλαστῶς, καὶ μετὰ καταδίκην ἐρωτωμένου αὐτοῦ περὶ τῶν συνιστόρων, φανῇ ἡ ἀλήθεια, ἐλευθεροῦται τῆς ποινῆς, καὶ διὰ τῆς τάξεως πιπράσκεται, ἐφ' ᾧ μὴ ὑποστρέψαι πρὸς τὸν Δεσπότην, καὶ τὸ τίμημα τῷ Δεσπότῃ δίδοται· αὐτὸς δὲ ὁ καταδικάσας ὡς αἴτιόν τινα, οὐ δύναται ἐλευθεροῦν ἀναίτιον εὑρισκόμενον· οὔτε γάρ τις τὴν οἰκείαν ψῆφον ἀνακαλεῖται, κἂν χρηματικὴ εἴη· δεῖ οὖν περὶ τούτου βασιλεῖ ἀναφέρειν ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων· καὶ διάτ. θ', καὶ κζ' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. ὅτι βουλευτὴς οὔτε εἰς μέταλλον, οὔτε εἰς
B ἔργον μετάλλου καταδικάζεται, οὔτε φουλκίζεται, οὔτε καίεται, ἀλλ' εἰ καί τι τοιοῦτον ψηφισθῇ, ἐλευθεροῦται, οὐ διὰ τοῦ ἄρχοντος, ἀλλὰ διὰ τοῦ βασιλέως διδασκομένου, τὴν τιμωρίαν ἐναλλάσσοντος ἢ ἐλευθεροῦντος· καὶ οἱ ἄρχοντες οὐκ ἀνατρέπουσι τὰς ἰδίας ψήφους· εἰ μέντοι τις καθ' ἑαυτοῦ ψευσάμενος, ἢ ἀπορίᾳ συστάσεως καταδικασθῇ, καὶ ὕστερον εὑρεθῶσι βοηθοῦντα αὐτῷ δικαιώματα, ὁ βασιλεὺς ἢ ἐλευθεροῖ αὐτὸν ἢ μειοῖ τὴν ποινήν.

Ταῦτα περὶ αὐτοτελῶν εἴρηται ψήφων· τὰ γὰρ κατὰ μέρος διαλαλούμενα, δύναται ὁ δικαστὴς καὶ τελείως ἀναιρεῖν καὶ ἐναλλάσσειν, ὡς βιβλ. μβ', τίτ. α', διάτ. ιδ', καὶ βιβλ. δ', τίτ. η', διάτ. ιθ', κ'· ὁ μὲν γὰρ διαλαλήσας, μένει δικαστής· ὁ δὲ ψηφισά-
C μενος, πέπαυται ἐπ' αὐτῷ τῷ πράγματι εἶναι δικαστὴς, ὡς βιβλ. μ', τίτ. η', διάτ. κ', καὶ βιβλ. μβ', τίτ. α', διάτ. νε'.

ΤΙΤΛΟΣ Ι'.

ΠΕΡΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΚΩΝ ΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.

—

TITULUS X.

335 DE ADMINISTRATIONE PATRIMONII ECCLESIASTICI, ET DE RE PROPRIA EPISCOPI.

CAPUT I. — *Oportere œconomum de Ecclesiæ clero fieri.*

Concil. Chalcedonensis canon 26.

26. Quoniam in nonnullis Ecclesiis, ut sæpe a nobis auditum est, episcopi atque œconomi tractant res ecclesiasticas, placuit omnem Ecclesiam episcopum habentem, ex proprio clero, œconomum habere, ut sine testibus sit Ecclesiæ administratio, nec ideo res ejus dissipentur, et probrum ac dedecus sacerdotio inuratur. Si autem hoc non fecerit, eum divinis etiam canonibus subjici.

D ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τὸν οἰκονόμον ἐκ τοῦ κλήρου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κς'.

κς'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν Ἐκκλησίαις, ὡς περιηχήθημεν, δίχα οἰκονόμων οἱ ἐπίσκοποι τὰ ἐκκλησιαστικὰ χειρίζουσι πράγματα, ἔδοξε πᾶσαν Ἐκκλησίαν ἐπίσκοπον ἔχουσαν, καὶ οἰκονόμον ἔχειν ἐκ τοῦ ἰδίου κλήρου, οἰκονομοῦντα τὰ ἐκκλησιαστικὰ κατὰ γνώμην τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου· ὥστε μὴ ἀμάρτυρον εἶναι τὴν οἰκονομίαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐκ τούτου σκορπίζεσθαι τὰ τῆς αὐτῆς Ἐκκλησίας πράγματα, καὶ λοιδορίαν τῇ ἱερωσύνῃ προστρίβεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ποιῇ, ὑποκεῖσθαι αὐτὸν τοῖς θείοις κανόσιν.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ια'. A

Ὅτι δεῖ οἰκονόμους εἶναι ἐν τοῖς ἐπισκοπείοις καὶ τοῖς μοναστηρίοις.

ια'. Ὑπόχρεοι ὄντες πάντας τοὺς θείους κανόνας φυλάττειν, καὶ τὸν λέγοντα οἰκονόμους εἶναι ἐν ἑκάστῃ Ἐκκλησίᾳ, παντὶ τρόπῳ ἀπαράτρωτον διατηρεῖν ὀφείλομεν· καὶ εἰ μὲν ἕκαστος μητροπολίτης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ καθιστᾷ οἰκονόμον, καλῶς ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή γε, ἐξ αὐθεντίας ἰδίας τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπῳ ἄδειά ἐστι προχειρίζεσθαι οἰκονόμον ἐν τῇ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ· ὡσαύτως καὶ τοῖς μητροπολίταις, εἰ οἱ ὑπ' αὐτοὺς ἐπίσκοποι οὐ προαιροῦνται οἰκονόμους ἐγκαταστῆσαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν Ἐκκλησίαις· τὸ αὐτὸ δὲ φυλάττεσθαι καὶ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν θ'. B

θ'. Ὥστε γνώμῃ παντὸς τοῦ ἱερατείου, οἰκονόμον ἀποδειχθῆναι ἕτερον, ἐφ' ᾧ συντίθεται καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἀπόλλων, πρὸς τὸ τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς δέον ἀναλίσκεσθαι.

Ἡ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. λέγει τὸν οἰκονόμον χρῆναι παρὰ τοῦ ἐπισκόπου γίνεσθαι· καὶ ἡ μα' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι κατὰ δοκιμασίαν γίνεται· ἡ δὲ κδ' τοῦ β' τίτ. ὅτι δεῖ τοὺς οἰκονόμους κατὰ μῆνα ἢ τὸ μήκιστον ὑπὲρ δύο, λογοθετεῖν πρὸς τοὺς ἀρκαρίους, ἐπεὶ κινδυνεύουσι, καὶ ὅτι ἕκαστος μὲν οἰκονόμος ζητεῖ τὰ τῆς ὑφ' ἑαυτὸν διοικήσεως, οἱ δὲ λοιποὶ κατὰ πρόσταξιν ἄγραφον τοῦ πατριάρχου τοῖς λογισμοῖς ὑπογράφουσι, τὸ ἀνέγνων· καὶ τὸ χωρὶς τῆς τοιαύτης παρατηρήσεως C λογιζόμενον, οἴκοθεν οἱ οἰκονόμοι διδόασι· καὶ ἡ μα' τοῦ γ' τίτ. ὅτι κατ' ἐνιαυτὸν ὁ οἰκονόμος παρατίθεται λόγον τῆς αὐτοῦ διοικήσεως τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἀποδίδωσιν εἴ τι φανῇ βλάψας ἢ κερδήσας· εἰ δὲ τελευτήσει πρὸ τῶν λογισμῶν, ὑπόκεινται τούτοις οἱ κληρονόμοι αὐτοῦ· ὑπόκειται γὰρ καὶ ἀπὸ ῥᾳθυμίας, καὶ ἐὰν ἀπόροις ἐκδώσει· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἀπαγορεύει τοῖς οἰκονόμοις, καὶ ὀρφανοτρόφοις, καὶ διοικηταῖς τῶν λοιπῶν εὐαγῶν οἴκων, ἔτι μὴν καὶ τοῖς πάντων χαρτουλαρίοις, καὶ τοῖς τούτων γονεῦσι καὶ παισὶ, καὶ τοῖς κατὰ γένος ἢ γάμον αὐτοῖς συναπτομένοις, ἐμφυτεύσεις, καὶ μισθώσεις, καὶ ὑποθήκας πραγμάτων τῶν εὐαγῶν οἴκων, ἢ δι' ἑαυτῶν, ἢ διὰ παρενθέτων προσώπων λαμβάνειν· ἐπεὶ καὶ τὸ συνάλλαγμα ἀκυροῦται, καὶ πᾶσα D ἡ περιουσία τῶν οἰκονόμων καὶ χαρτουλαρίων καὶ διοικητῶν οἷς κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον συνάπτονται, εἰς τὸν εὐαγῆ οἶκον, ἐξ οὗ τὸ πρᾶγμα λαμβάνουσι, περιέρχεται μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτήν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', μ', μα'.

λη'. Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς τοῦ Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι δὲ αὐτῷ σφε-

[12] Conc. Chalced., can. 26.

Concilii Nicæni II canon 11.

Oportet œconomos esse in episcopiis et in monasteriis.

11. Cum omnes [12] divinos canones servare teneamur, eum quoque, qui jubet œconomos esse in singulis Ecclesiis, illæsum omnino servare debemus. Et si quidem unusquisque **336** metropolitanus in sua Ecclesia œconomum constituit, bene habet: sin minus, Constantinopolitano episcopo speciali auctoritate licebit œconomum in ejus Ecclesia præficere. Similiter et metropolitanis, si qui eis subsunt episcopi, nolint in suis Ecclesiis œconomos constituere. Hoc ipsum autem servari etiam in monasteriis.

Theophili ex Commonitorio canon 9.

9. Ut totius sacerdotalis ordinis sententia alius renuntietur œconomus, in quo Apollo quoque episcopus consensit, ut bona Ecclesiæ in ea quæ oportet impendantur.

Textus. Const. 32, tit. 3, lib. I, cod. œconomum ab episcopo fieri oportere dicit. Et const. 41 ejusdem tit. per explorationem fieri. * Const. 24, tit. 2, quod oporteat œconomus singulis, vel summum alternis mensibus apud arcarios rationes conficere, alioqui periclitari. Et, quod quisque œconomus quærat quæ suæ administrationis sunt: reliqui vero secundum jussionem patriarchæ non scriptam rationibus, subscribant, legi: quodque citra hanc observationem in rationem deducitur, id de suo œconomi dent. Et 41, tit. 3, quod singulis qu busque annis œconomus rationes reddat tractus sui episcopo, et restituat, si quod damnum dedisse, aut lucrum fecisse videatur. Si vero ante [redditas] rationes moriatur, illis hæredes ejus teneri. Teneri enim ob negligentiam, aut si [quid] iis qui solvendo non sunt elocaverit. Porro 2 const., tit. I Novellarum, interdicit œconomis, et orphanotrophis, et reliquarum venerabilium domuum dispensatoribus, atque insuper quarumcunque [domuum] chartulariis, et horum parentibus simul et liberis, et aliis **337** genere ipsis aut affinitate conjunctis, ne emphyteuses, aut locationes, aut hypothecas rerum venerabilibus domibus [competentium] vel per se vel per interpositas personas suscipiant. Alioquin [inquiens] et contractus irritus erit, et œconomorum, et chartulariorum, et dispensatorum, quibus [illi] prædicto modo conjuncti sunt, universum patrimonium post ipsorum mortem ad venerabilem domum, unde rem susceperunt, perveniet.

CAP. II. — *De patrimonii ecclesiastici administratione.*

Apostolorum canones 38, 40, 41.

38. [37] Omnium rerum ecclesiasticarum episcopus curam gerat, et eas administret tanquam Deo intuente. Ne liceat autem ex eis aliquid sibi vindi-

care, vel propriis cognatis, quæ Dei sunt, largiri. Sin autem sunt pauperes, ut pauperibus suppeditet : sed non eorum prætextu vendat quæ sunt Ecclesiæ.

40. [39] Manifestæ sint episcopi res propriæ, siquidem res habet proprias, et manifestæ res Dominicæ : ut sit in potestate morientis episcopi, propria quibus vult et vult relinquere, et non relinquere, et non rerum ecclesiasticarum prætextu res episcopi intercipiunt, qui nonnunquam uxorem habet et liberos, vel cognatos, vel famulos. Est enim justum [73] apud Deum et homines, ut nec Ecclesia damnum aliquod accipiat propter rerum episcopi ignorationem : nec episcopus vel ejus cognati Ecclesiæ prætextu proscribantur, vel in negotia litesque incidant, qui ad eum attinent, et ejus mortem maledictis infaustisque verbis prosequantur.

338 41 [40]. Jubemus episcopum rerum Ecclesiæ potestatem habere [74]. Si enim pretiosæ hominum animæ sunt ei credendæ, multo magis ei sunt committendæ pecuniæ, et in ejus sit facultate omnia administrare, et iis qui egent per presbyteros et diaconos subministare cum Dei timore, et omni religione, et etiam, si sit opus, in necessarium suum usum accipere, et fratrum qui hospitio excipiuntur, ita ut ipse nullo modo egeat. Lex enim Dei hoc habet, ut qui altari assident, ex altari alantur [75] : quandoquidem nec miles unquam suo viatico adversus hostes progreditur.

Concilii Antiocheni canones 24, 25.

24. Recte habet, ut ea quæ Ecclesiæ, Ecclesiæ serventur cum omni boni conscientia, et fide in omnium præsidem et judicem Deum : quæ etiam administrari convenit cum judicio, et potestate episcopi, cui est omnis populus creditus, et eorum animæ quæ in Ecclesiam conveniunt. Sint autem manifesta quæ ad Ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum et diaconorum, qui sunt circa eum, ut sciant et non ignorent quæ sunt propria Ecclesiæ, ut nihil ipsos lateat : ut si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis exsistentibus quæ ad Ecclesiam pertinent, ne ea intercidant et pereant : nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur. Est enim justum, et apud Deum et homines acceptum, ut episcopus propria quibus velit relinquat. Quæ sunt autem Ecclesiæ, ipsi serventur, et **339** nec Ecclesia damnum aliquod sustineat, nec episcopus Ecclesiæ prætextu proscribatur, vel qui ad eum attinent, in negotia incidant cum eo, quod et ipsum post mortem malis omnibus prosequantur.

25. Episcopus habeat rerum Ecclesiæ potestatem, ut eas in omnes egentes dispenset cum multa cau-

A τερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἢ ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι · εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν · ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω.

μ'. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἴ γε καὶ ἴδια ἔχει · καὶ φανερὰ τὰ Κυριακά, ἵν' ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται καταλεῖψαι · καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν Ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν, ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς, προφάσει τῆς Ἐκκλησίας, δημεύεσθαι · ἢ καὶ B εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

μα'. Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν ἐξουσίαν τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων · εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι · ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας · μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴγε δέοιτο εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας, καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι· ὁ γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο, τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι · ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίοις ὀψωνίοις, C ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ', κε'.

κδ'. Τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῇ Ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔχειν φυλάττεσθαι δεῖ, μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν πάντων ἔφορον καὶ κριτὴν Θεόν· ἃ καὶ διοικεῖσθαι προσήκει μετὰ κρίσεως καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πεπιστευμένου πάντα τὸν λαὸν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν συναγομένων · φανερὰ δὲ εἶναι τὰ διαφέροντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ γνώσεως τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων · ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν τίνα ποτέ ἐστι τὰ ἴδια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν · ἵν' εἰ συμβαίη τὸν ἐπίσκοπον μεταλλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν διαφερόντων D τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι, προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων · δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βούληται καταλιμπάνεσθαι, τὰ μέντοι τῆς Ἐκκλησίας αὐτῇ φυλάττεσθαι · καὶ μήτε τὴν Ἐκκλησίαν ὑπομένειν τινὰ ζημίαν, μήτε τὸν ἐπίσκοπον προφάσει τῆς Ἐκκλησίας δημεύεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, μετὰ τοῦ καὶ αὐτὸν μετὰ θάνατον δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

κε'. Ἐπίσκοπον ἔχειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων ἐξουσίαν, ὥστε διοικεῖν εἰς πάντας τοὺς δεομέ-

[73] Antioch. can. 24. [74] Quæsit. 12, c. *Præcipimus* ; Antioch. can. 25. [75] Deut. xviii, 1 ; I Cor. ix, 13.

νους μετὰ πάσης εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιτο, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν· ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα, *Ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα*· εἰ δὲ μὴ τούτοις ἀρκοῖτο, μεταβάλλοι δὲ τὰ πράγματα εἰς οἰκείας ἑαυτοῦ χρείας, καὶ τοὺς πόρους τῆς Ἐκκλησίας, ἢ τοὺς τῶν ἀγρῶν καρποὺς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ διακόνων χειρίζοι, ἀλλ' οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς παράσχοιτο τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὸ διὰ τῶν τοιούτων λεληθότως βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτον εὐθύνας παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δὲ καὶ ἄλλως διαβάλλοιτο ὁ ἐπίσκοπος, ἢ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι, ὡς τὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφέροντα, ἤτοι ἐξ ἀγρῶν, ἢ ἐξ ἑτέρας προφάσεως ἐκκλησιαστικῆς, εἰς ἑαυτοὺς ἀποφερόμενοι, ὡς θλίβεσθαι μὲν τοὺς πένητας, διαβολὴν δὲ καὶ δυσφημίαν προστρίβεσθαι τῷ τε λόγῳ καὶ τοῖς οὕτω διοικοῦσι, καὶ τούτους διορθώσεως τυγχάνειν· τὸ πρέπον δοκιμαζούσης τῆς ἁγίας συνόδου.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς, κεφ. β'.

β'. Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα, κ. τ. λ.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κεφ. ι'.

ι'. Αἱ χῆραι καὶ οἱ πένητες καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες ξένοι πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαυέτωσαν· καὶ μή τις τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰδιοποιείσθω· ἀφιλάργυρον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ.

Πολλὰ μὲν εἴρηται καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἐν τῷ β' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. καὶ ἐν διαφόροις τῶν Νεαρῶν διατ., καὶ ἀνάγνωθι τὸν β' τίτ. τῶν αὐτῶν Νεαρῶν, καὶ μάλιστα τὴν β' αὐτοῦ καὶ γ' διατ. περιεχούσας πάντα τὰ περὶ ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων καὶ προνομιῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.— *Περὶ πραγμάτων καὶ προσόδων τῶν ἀνεπισκόπων Ἐκκλησιῶν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'.

ιε'. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ Κυριακῷ, ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖσθαι τὸ Κυριακόν· ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴτε προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν τοὺς κακῶς ὠνησαμένους, εἴτε καὶ μὴ, διὰ τὸ πολλάκις τὴν πρόσοδον τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τὴν τιμήν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'.

κε'. Ἐπειδήπερ τινὲς τῶν μητροπολιτῶν ὡς περιηχήθημεν, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λε'.

λε'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν πάντων μητροπολιτῶν, τελευτῶντος ἐπισκόπου, τελοῦντος ὑπὸ τὸν κατ' αὐτὸν θρόνον, τὰ αὐτοῦ πράγματα, ἢ τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἀφαιρεῖσθαι ἢ σφετερίζεσθαι· ἀλλ' ὑπὸ παραφυλακὴν ἔστωσαν τοῦ κλήρου τῆς Ἐκκλησίας ἧς ὁ τελευτήσας ἐτύγχανε πρόεδρος, μέχρι τῆς ἑτέρου ἐπισκόπου προαγωγῆς, ἐκτὸς εἰ μὴ κληρικοὶ ἐν τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ οὐχ ὑπελείφθησαν· τηνικαῦτα γὰρ ὁ μητροπολίτης ταῦτα παραφυλάξει ἀμείωτα, τῷ χειροτονηθησομένῳ ἐπισκόπῳ πάντα ἀποδούς.

A tione et Dei timore : ipse autem eorum, quæ opus est, sit particeps ad usus necessarios, et fratrum qui apud eum hospitio excipiuntur, ut ipsi nullo modo priventur secundum divinum Apostolum, qui dicit : *Habentes autem alimenta et quibus tegamur, iis contenti erimus* [78]. Sin autem iis non sit contentus, et res in proprios usus convertat, et Ecclesiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum sententia administret, sed suis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, ut per rationes Ecclesiæ latenter lædantur, is det synodo provinciæ rationem. Sin autem etiam alias insimuletur episcopos, vel qui sunt cum eo presbyteri, quod quæ pertinent ad Ecclesiam, vel ex agris, vel ex quacunque alia causa ecclesiastica, ad seipsos
B referant, ut pauperes quidam opprimantur, et invidia ac infamia verbo inuratur, et iis qui sic administrant : ii quoque correctionem assequantur sancta synodo id quod decet examinante.

Cyrilli ex epistola ad Domnum, cap. 2.

2. Pecuniam autem quæ per injustitiam, etc., *ut pag.* 579.

340 *Theophili commonitorio, cap.* 10.

10. Viduæ et pauperes et peregrinantes hospites omni quiete fruantur, et nemo ea quæ sunt Eccle-
C siæ, ut sua usurpet.

Textus. Multa de rerum ecclesiasticarum administratione dicta sunt in tit. 2, lib. 1, cod. et multis Novellarum constitutionibus. Legas vero tit. 2 Novellarum, et præsertim 2 et 3 ejus const. quæ comprehendunt quæcunque ad ecclesiasticas administrationes et privilegia pertinent.

CAP. III. — *De rebus et redditibus Ecclesiarum vacantium.*

Concilii Ancyrani canon 15.

15. Ex iis quæ pertinent ad Dominicum, quæcunque, dum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, revocare Dominicum : episcopi autem judicio relinqui, an oporteat pretium recipere, an
D non : utpote quod eorum quæ sunt vendita, eis ipsis majus pretium reddiderit.

Concilii Chalcedonensis canon 25.

25. Quoniam nonnulli metropolitani, etc., *ut pag.* 498.

Concilii œcumenici VI *canon* 35.

35. Nulli omnium metropolitanorum liceat, mortuo episcopo, qui ejus throno subest, res ipsius, vel Ecclesiæ ejus auferre, vel sibi vindicare : sed sint sub custodia cleri **341** Ecclesiæ, cui defunctus præfuit, usque ad alterius episcopi promotionem; præterquam si in eadem Ecclesia non relicti sint clerici. Tunc enim metropolitanus ea non diminuta servabit, ordinando episcopo omnia reddens.

[78] I Tim. VI, 8.

CAP. IV. — *De alienatione rerum ecclesiasticarum.*

Apostolorum canones 38, 73.

38 [37]. Omnium rerum ecclesiasticarum, etc., *ut pag.* 818.

73 [72]. Vas aureum vel argenteum, etc., *ut pag.* 575.

Concilii Ancyrani canon 15.

15. Ex iis quæ pertinent ad Dominicum, etc., *ut pag.* 822.

Concilii Nicæni II *canon* 12.

Ecclesiæ præpositus non debet prædia Ecclesiæ alienare.

12. Si quis episcopus vel monasterii præfectus inventus fuerit ex episcopatus vel monasterii agris, in principis alicujus manus alienare, vel alteri personæ tradere, nullius sit momenti traditio, ut sanctorum apostolorum vult canon qui dicit [77] : Omnium rerum ecclesiasticarum episcopus curam gerat, et ea administret tanquam Deo intuente. Ne liceat autem quidquam ex eis sibi vindicare, vel propriis cognatis quæ Dei sunt elargiri. Si autem sint pauperes, ut pauperibus suppeditet, sed non eorum prætextu res Ecclesiæ venumdet. Sin autem detrimentum afferre causetur, nec quidquam ex agro emolumenti percipi, ne sic quidem principibus, qui sunt in eo loco, alienet prædium, sed clericis vel agricolis. Sin autem aliqua improba calliditate utentur, et **342** ab agricola vel clerico agrum princeps emerit, sic quoque nullius sit momenti venditio, et episcopatui vel monasterio restituatur. Porro episcopus vel monasterii præfectus qui hoc fecerit, exturbetur quidem episcopus ab episcopatu, monasterii vero præfectus a monasterio, ut qui male dissipent quæ non congregavere.

Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 2.

2. Pecuniam autem quæ per injustitiam etc., *ut pag.* 579.

Lege quæ annotata sunt in cap. 2 præsentis tituli.

CAP. V. *De re ab episcopis aut clericis post ordinationem acquisita.*

Concilii Carthaginensis canon 32.

Si quis clericorum pauper promotus in ordine, postea habuerit aliquid, Ecclesiæ potestati subjaceat.

32. Item (18) placuit, ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui, agros vel quæcunque prædia nomine suo comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur : nisi admoniti in Ecclesiam eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprie aliquid liberalitate alicujus, vel successione co-

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐκποιήσεως ἐκκλησιαστικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', ογ'.

λη'. Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κ. τ. λ.

ογ'. Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'.

ιε'. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ Κυριακῷ κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιβ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐκποιεῖσθαι ἡγούμενον ἐκ τῶν προαστείων τῆς Ἐκκλησίας.

ιβ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος εὑρεθείη ἢ ἡγούμενος, ἐκ τῶν αὐτουργείων τοῦ ἐπισκοπείου ἢ τοῦ μοναστηρίου, ἐκποιούμενος εἰς ἀρχοντικὴν χεῖρα, ἢ ἑτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδοὺς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἔκδοσιν, κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν λέγοντα, Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω· εἰ δὲ προφασίζοιτο, ζημίαν ἐμποιεῖν· καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρὸν, μὴ δ' οὕτω τοῖς κατὰ τόπον ἄρχουσιν ἐκδιδόναι τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς· εἰ δὲ πανουργίᾳ πονηρᾷ χρήσοιντο, καὶ ἐκ τοῦ γεωργοῦ ἢ τοῦ κληρικοῦ ὠνήσεται ἄρχων τὸν ἀγρὸν, καὶ οὕτως ἄκυρον εἶναι τὴν πρᾶσιν, καὶ ἀποκαθίστασθαι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ἢ ἐν τῷ μοναστηρίῳ· καὶ ἐπίσκοπος δὲ ἢ ἡγούμενος τοῦτο ποιῶν ἐκδιωχθήτω, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τοῦ ἐπισκοπείου, ὁ δὲ ἡγούμενος μοναστηρίου, ὡς διασκορπίζοντες κακῶς ἃ οὐ συνήγαγον.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'.

β'. Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ.

ΚΕΦΑΛ Ε'. — *Περὶ τῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν κτωμένων ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λβ'.

Ἐάν τις τῶν κληρικῶν πενιχρὸς προκόψας εἴς τινα τάξιν κτήσηταί τι, ὑποκείσθω τῇ ἐξουσίᾳ τῶν ἐπισκόπων.

λβ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι, ἢ καὶ οἱοιδήποτε κληρικοὶ, οἱ μηδὲν ἔχοντες, ἐὰν προκόψαντες τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, ἢ τῆς κληρώσεως αὐτῶν ἀγροὺς ἢ οἱαδήποτε χωρία ἐπ' ὀνόματι ἰδίῳ ἀγοράσωσιν, ἵνα ὡς κατὰ Δεσποτικῶν πραγμάτων ἔφοδον πεποιηκότες ἐνέχωνται, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ὑπομνησθέντες, τῇ Ἐκκλησίᾳ ταῦτα εἰσκομίσουσιν· ἐὰν δὲ εἰς αὐτοὺς κυρίως, φιλοτιμίᾳ

[77] Canon. 39.

(18) Hipponensi concilio tit. 8 tribuitur a Ferrando cap. 35.

τινὸς ἢ διαδοχῇ συγγενείας περιέλθῃ, ἐξ αὐτοῦ ποιήσουσιν ὃ ἔχει ἡ πρόθεσις αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ προθέσθαι εἰς τοὐπίσω μετατραπῶσι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ἀνάξιοι ὡς ἀδόκιμοι κριθῶσιν.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ζ'.

ζ'. Πολλὰς τῶν ἐπισκοπῶν ὁρῶμεν καταπιπτούσας καὶ ἀφανισμῷ τελείῳ κινδυνευούσας παραδίδοσθαι, ὅπερ οἱ τούτων προεστηκότες, τὴν περὶ αὐτῶν φροντίδων καὶ ἐπιμέλειαν εἰς νεουργίας μοναστηρίων καταναλίσκουσι, καὶ ταύτας διασπῶντες, καὶ τὸν σφετερισμὸν τῶν εἰσόδων ἐκμηχανώμενοι, τὴν ἐκείνων ἐπαύξησιν πραγματεύονται· ὥρισεν οὖν διὰ τοῦτο ἡ ἁγία σύνοδος, μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξεῖναι μοναστήριον ἴδιον ἐπὶ καταλύσει τῆς οἰκείας ἐπισκοπῆς νεουργεῖν· εἰ δέ τις φωραθείη τοῦτο τολμῶν, αὐτὸν μὲν τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι, τὸ δὲ νεουργηθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν μοναστηρίου δίκαιον ἀπειληφὸς, ὡς ἰδιωτικὸν τῷ ἐπισκοπείῳ προσκυροῦσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν παρανόμως καὶ ἀτάκτως παρυφισταμένων, τὸ πρόκριμα τῶν κανονικῶς συνισταμένων ἀποφέρεσθαι δύναται.

Ἡ λγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιϐλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι, Οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ, ὅπερ ἂν ἐν τῷ καιρῷ κτήσωνται, καὶ ὑπεξούσιοι ὄντες ἴδιον ἔχουσι, καὶ οὐ συνεισφέρουσιν αὐτὰ, ἀλλ' ἄδειαν ἔχουσι καὶ ζῶντες ἐκποιεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῶν εἰς ἐξωτικοὺς διατίθεσθαι, ἢ κατιοῦσιν αὐτὰ παραπέμπειν· καὶ ἡ μα' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι, Τὰ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν κτηθέντα ὁ ἐπίσκοπος οὐ δύναται ἐκποιεῖν, ἢ διατίθεσθαι ἐπ' αὐτοῖς, εἰ μὴ ἀπὸ γονέων ἢ θείων ἢ ἀδελφῶν εἰς αὐτὸν περιῆλθον· ἀλλὰ τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ διαφέρουσι· καὶ μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν λογισμοὺς τῶν τοιούτων πραγμάτων οἱ οἰκονόμοι ἀπαιτοῦνται· τὰ δὲ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς κτηθέντα, καὶ ἐκποιοῦσι καὶ διατίθενται ἐπ' αὐτοῖς· καὶ ἡ μθ' ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, *quasi castrension* ἔχουσι, καὶ διατίθενται νομίμως ἐπ' αὐτῷ· καὶ οὐχ ὑπόκειται ἡ διαθήκη τῇ *de inofficioso*. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶν, ὅτι, Οἱ ἐπίσκοποι τὰ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῖς κτηθέντα κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἰς ἰδίους συγγενεῖς ἢ ἄλλους οἱῳδήποτε τρόπῳ οὐ μεταφέρουσιν, ἀλλὰ δαπανάτωσαν αὐτὰ εἰς λύσιν αἰχμαλώτων καὶ πτωχῶν ἀποτροφὴν, ἢ εἰς συμφέρον τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας· τὰ δὲ μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν ἐκ τούτων περιττεύοντα, ἡ κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησία οἰκειοῦται· ἄδειαν δὲ ἔχουσιν ἐκποιεῖν ἅτινα πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἐσχηκότες ἀποδειχθῶσι, καὶ ὅσα μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν εἰς αὐτοὺς περιέλθοι ἀπὸ συγγενῶν, οὓς ἐξ ἀδιαθέτου μέχρι τετάρτου βαθμοῦ διαδέχεσθαι δύνανται· ταῦτα δὲ κρατεῖ ἐπὶ ὀρφανοτρόφων καὶ πτωχοτρόφων, καὶ νοσοκόμων, καὶ γεροντοτρόφων, καὶ ξενοδόχων, καὶ πάντων τῶν ἄλλων διοικητῶν τῶν σεβασμίων οἴκων ἐπὶ τοῖς εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῶν διοικήσεως κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον περιελθοῦσιν· ἡ

gnationis obvenerit, faciant inde, quod eorum (19) proposito congruit: quod si a suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni, tanquam reprobi, judicentur.

343 *Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum habiti canon 7.*

7. Multos episcopatus ruere, et perpetuo exitio tradi videmus, quod qui eis præsunt, omnem de eis curam, et sollicitudinem in recentes monasteriorum exstructiones conferunt, et eos divellentes ac distrahentes, et ut ad se pertineant reditus molientes, ut ipsa augeantur laborant. Hoc ergo statuit sancta synodus, nulli licere episcopo privatum monasterium ad proprii episcopatus perniciem recens excogitare. Si quis autem hoc audere deprehensus fuerit, ipsum quidem convenienti pœnæ subjici: quod ab ipso autem recens exstructum est, ut quod nec est ab initio jus monasterii sortitum, ut privatum episcopatui ascribit. Nihil enim eorum quæ præter leges et inordinate consistunt, iis quæ canonice constituta sunt, præjudicium afferre potest.

Textus. Const. 33, tit. 3, lib. 1 cod. ait: Quæcunque episcopi et clerici et orthodoxi quo tempore in patria potestate essent acquisierint: ea tametsi in potestate [adhuc] degant, propria habent, neque conferunt. Atque facultatem habent, ut [aut] vivi illa alienent, aut testamento extraneis relinquant, vel ad posteros transmittant. Et const. 41 ejusdem tit. Quæ post episcopatum acquisita sunt, alienare, aut de illis testamentum facere episcopus non potest (extra quam si a parentibus, aut patruis, vel avunculis, aut fratribus ad ipsum pervenerint), sed ad ipsius Ecclesiam pertinent, et post ejus mortem rationes harum rerum ab œconomis exiguntur. Quæ vero ante episcopatum acquisita sunt, et alienat, et de iis testamentum condit. Et const. 49, episcopi, clerici, et 344 diaconi quasi castrensia [peculia] habent, et jure super illis testantur, neque testamentum de inofficioso [querelæ] est obnoxium. Const. 3, tit. 2 Novellarum: Quæ post episcopatum, inquit, [aut] mobiles aut se moventes res acquisitæ sunt, eas episcopi ad cognatos aliosve nullo modo transferunto: sed ad redemptionem captivorum, aut pauperum alimoniam, aut in utilitatem Ecclesiæ suæ expendunto. Quæ vero ex his post illorum obitum superfuerint, ipsorum Ecclesia vindicato. At quæ ante episcopatum habuisse comprobati fuerint, aut post episcopatum a cognatis, quibus ab intestato usque ad quartum gradum succedere poterant, ad ipsos pervenerint: [eorum] alienandorum facultatem habent. Atque hæc [quidem] in orphanotrophis etiam obtinent, et ptochotrophis, et nosocomis, et gerontocomis, et xenodochis, et omnibus aliis venerabilium domuum dispensatoribus: in [rebus videlicet,] quæ dispen-

(19) Hoc est, *vocationi*, *professioni*, *statui*.

sationis suæ tempore prædicto modo ad ipsos pervenerint. Const. 2, tit. 1 Novellarum, quæ post ordinationem ab episcopis acquisita sunt, ea ad Ecclesias ipsorum pertinere, simplicius dicit: Omnes, inquiens, clerici (hoc est, presbyteri, diaconi, lectores, cantores) quas res quomodocunque acquisierint, tam etsi sub patria potestate sint, proprias habent, [eas] que donare, ac de iis testari [possunt:] ita tamen, ut ipsorum filii, aut his non subsistentibus, parentes, legitimam portionem ferant. Const. 3, tit. 2 Novellarum ait: Quod si episcopus, aut clericus cujuscunque gradus, aut Ecclesiæ diaconissa sine testamento vel legitimis decedat successoribus: horum successio Ecclesiæ, in quam ordinati fuerunt, applicatur.

A δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἁπλούστερόν φησιν, ὅτι Τὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν κτηθέντα τοῖς ἐπισκόποις, ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις διαφέρει, ἥτις λέγει ὅτι Πάντες οἱ κληρικοὶ, τουτέστι πρεσβύτεροι, διάκονοι, ἀναγνῶσται, καὶ ψάλται, τὰ ὁπωσοῦν αὐτοῖς κτηθέντα πράγματα, κἂν ὑπεξούσιοί εἰσιν, ἴδια ἔχουσι, καὶ δωροῦνται, καὶ διατίθενται ἐπ' αὐτοῖς· οὕτω μέντοι ὥστε τοὺς αὐτῶν παῖδας, ἢ τούτων οὐχ ὑπόντων, τοὺς γονεῖς αὐτῶν κομίζεσθαι τὸ νόμιμον μέρος· ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ἐὰν ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ Ἐκκλησίας διακόνισσα τελευτήσῃ ἄνευ διαθηκῶν ἢ νομίμων διαδοχῶν, ἡ τούτων διαδοχὴ προσκυροῦται τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ κεχειροτόνηνται.

B

345 CAP. VI. *De re familiari propria episcopis et quod eum non oporteat intestatum vita decedere.*

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'.— *Περὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, καὶ ὅτι οὐκ ὤφειλεν ἀδιάθετος τελευτᾷν.*

Apostolorum canon 40.

40 [39]. Manifestæ sunt episcopis propriæ, etc., *ut pag.* 819.

Ἀποστόλων κανὼν μ'

μ'. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, κ. τ. λ.

Concilii Antiocheni canon 24.

24. Recte habet ut ea quæ sunt Ecclesiæ, etc., *ut pag.* 819.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ'.

κδ'. Τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῇ Ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔχειν, κ. τ. λ.

Concilii Chalcedonensis canon 22.

22. Non licere clericis, post mortem proprii episcopi, res quæ ad ipsum pertinent, rapere, quemadmodum et iis qui assumunt (20), prohibitum est: eo autem qui faciunt, de proprio gradu in periculum venire.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κβ'.

κβ'.(22) Μὴ ἐξεῖναι κληρικοῖς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου διαρπάζειν τὰ διαφέροντα αὐτῷ πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόσιν ἀπηγόρευται· ἢ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, κινδυνεύειν εἰς τοὺς ἰδίους C βαθμούς.

Concilii Sardicensis canon 12.

22. Osius episcopus dixit: Quia nihil est permittendum, etc., *ut pag.* 659.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιβ'.

ιβ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι παραλειπτέον, κ. τ. λ.

Concilii Carthaginensis canones 22, 81.

Ut episcopi vel clerici in eos qui non sunt catholici, nihil conferant.

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κβ', πα'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς μηδὲν συνεισάγειν τοῖς μὴ ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς, εἰ καὶ συγγενεῖς ἔτι μὴν ὦσιν.

22. Et ut in eos qui catholici Christiani non sunt[78] (20*), etiamsi consanguinei fuerint, per donationes rerum suarum episcopi vel clerici nihil conferant.

κβ'. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς τούτοις συνεισάγειν.

De episcopis qui hæreticos vel paganos hæredes constituunt.

Περὶ ἐπισκόπων τῶν αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας κληρονόμους καταλιμπανόντων.

81. Item constitutum est[79] (21), ut si quis episcopus hæredes 346 extraneos a consanguinitate sua, vel hæreticos etiam consanguineos, aut paganos, Ecclesiæ prætulerit, saltem post mortem, anathema ei dicatur, atque ejus nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur. Nec excusari possit, si intestatus decesserit, quia utique debuit, factus episcopus, rei suæ ordinationem congruam suæ professioni nequaquam differre.

D πα'. Ὁμοίως ὡρίσθη ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος κληρονόμους συγγενεῖς, ἢ ἐκτὸς τῆς ἰδίας συγγενείας, αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας προτιμήσῃ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τῷ τοιούτῳ λεχθείη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μηδαμῶς παρὰ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἱερεῦσιν ἀνενεχθῇ· μὴ δὲ δυνηθῇ ἀπολογηθῆναι, ἐὰν ἀδιάθετος ἀπογένηται· ἐπειδὴ γενόμενος ἐπίσκοπος, εἰκότως ὀφείλει τῶν πραγμάτων αὐτοῦ τὴν διατύπωσιν ἁρμοδίαν τῷ ἑαυτοῦ ἐπαγγέλματι ποιήσασθαι.

Legas quæ in 5 cap. præsentis tit. annotata sunt.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ παρόντος τίτλου.

[78] Carthag. III, cap. 13. [79] Conc. Afric. c. 48.

(20) At antiquis quoque canonibus.

(20*) Et Ferrandus cap. 35 ex concil. Carthag. tit. 23.

(21) Bonifacius Carthag. loc cit. ex conc. VI, sub Aurelio.

(22) Pars canonis hujus posita in ipso titulo est ab interprete Græco.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ τὰς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσιν οὔσας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν κρατήσασαν διοικεῖσθαι συνήθειαν.* A

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β'.

β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη'.

Ψῆφος τῆς αὐτῆς ἁγίας συνόδου ἐκφωνηθεῖσα χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

κη'. Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λζ', λθ'.

λζ'. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιρούς, κ. τ. λ.

λθ'. Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου, κ. τ. λ. B

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νβ'.

Περὶ τοῦ τὰς ἐπαρχίας ἐπισκέπτεσθαι.

νβ'. Ὀνωράτος καὶ Οὐρβανὸς ἐπίσκοποι, εἶπον· Κἀκεῖνο ἡμῖν διὰ λόγου ἐντέταλται, ὥστε καὶ ὑμᾶς καταξιῶσαι τὸ ὁρισθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἱππῶνι συνόδου, ὀφείλειν ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνόδου ἐπισκέπτεσθαι· καὶ ὅτι ἐν τούτῳ καὶ τῷ ἄλλῳ ἐνιαυτῷ ὑπερέθεσθε κατὰ τάξιν ἐπισκέψασθαι τὴν Μαυριτανίαν.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τότε περὶ τῆς τῶν Μαυριτανῶν χώρας οὐδὲν ὡρίσαμεν, διὰ τὸ εἰς τὰ τέλη τῆς Ἀφρικῆς κεῖσθαι αὐτὴν, καὶ ὅτι τῷ βαρβαρικῷ παράκειται· ὁ δὲ Θεὸς παράσχοι ἐκ περιουσίας δύνασθαι ἡμᾶς, καὶ μὴ ἐπαγγειλαμένους τοῦτο ποιεῖν, καὶ παραγενέσθαι εἰς τὴν χώραν ὑμῶν· ὀφείλετε γὰρ ἐννοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι ἐὰν λογισμὸς ἀπαιτῇ τοῦτο περὶ ἑαυτῶν διεξελθεῖν, ἠδύναντο καὶ οἱ Τριπολιτανοὶ καὶ οἱ Ἀρζουϊτανοὶ ἀδελφοί. C

Συνόδου Χαλκηδόνος ἐκ τῆς τετάρτης πράξεως, ἔνθα σκοπεῖται τὸ κεφάλαιον τὸ κατὰ τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες, καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν.

α'. Ἐπειδὴ οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Αἰγυπτίων, κ. τ. λ.

Πασχασῖνος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος, τοποτηρητὴς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ῥώμης εἶπεν·

β'. Εἰ προστάττει ἡ ὑμετέρα ἐξουσία, καὶ κελεύετέ τί ποτε αὐτοῖς παρασχεθῆναι φιλανθρωπίας ἐχόμενον, ἐγγύας δότωσαν, ὅτι οὐκ ἐξέρχονται ταύτης τῆς πόλεως, ἕως οὗ ἡ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπον δέξηται. D

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν.

γ'. Ἡ τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Πασχασίνου ψῆφος βεβαία ἔστω· ὅθεν μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυ-

** Conc. Afric. c. 19.

(22*) Visitandis ab episcopo Carthagin. Nihil hic de visitatore episcopo agitur. *Visitare* hoc loco est adesse concilio plenario, quod nunc in una provincia, nunc in altera cogere debebat episcopus Carthag. ex decreto concil. Hippon.

CAP. VII. —*Dei Ecclesias inter barbaras gentes administrandas esse pro vigente consuetudine.*

Concilii Constantinopolitani canon 2.

2. Episcopi ad Ecclesias quæ sunt extra suam diœcesim, etc., *ut pag.* 470.

Concilii Chalcedonensis canon 28.

Decretum ejusdem sanctæ synodi promulgatum in gratiam sacerdotum throni sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ.

28. Sanctorum Patrum decreta ubique sequentes, etc., *ut pag.* 470.

Concilii œcumenici VI *canones* 37, 39.

37. Quoniam diversis temporibus, etc., *ut pag.* 487.

39. Cum frater et comminister noster Joannes, etc., *ut pag.* 474.

Concilii Carthaginensis canon 52

De visitandis provinciis.

52. Honoratus ** et Urbanus episcopi dixerunt : Et illud nobis verbo mandatum est, **347** ut quia constitutum est in concilio Hipponensi, singulas provincias tempore concilii visitandas esse (22*), dignemini etiam, quod hoc anno secundum ordinem distulistis, vel alio anno Mauritaniam provinciam visitare.

Aurelius episcopus dixit : Tunc de provincia Mauritania, propterea quod in finibus Africæ posita sit, nihil statuimus, siquidem vicinæ [*ms.* vicini] sunt Barbarico : sed præstet Deus, ut ex abundanti non pollicentes venire possimus ad vestram provinciam. Cogitare enim debetis, fratres, quia hoc sibi et Tripolitani et Arzugitani fratres potuerunt exigere, si ratio pateretur.

Concilii Chalcedonensis ex actione quarta in capite de episcopis Ægypti.

Magnificentissimi et gloriosissimi judices et amplissimus senatus dixerunt :

1. Quoniam reverendissimi episcopi Ægyptiorum, etc., *ut pag.* 694.

Paschasinus reverendissimus episcopus, vicarius sedis apostolicæ, dixit :

2. Si præceperit (23) gloria vestra, et jubetis illis aliquid præstari humanitatis, fidejussoribus datis, non exeant de ista civitate, quandiu Alexandria (24) episcopum accipiat.

Magnificentissimi et gloriosissimi judices et amplissimus senatus dixerunt :

348 3. Sanctissimi [*Div. et Paris.* Reverendissimi.] Paschasini sit firmum [*Id.* certum] judicium. Unde permanentes in proprio habitu reverendis-

(23) Corb. *Si præcepit ;* quod Crabbus ita emendavit : *Si præceperit.* Legendum : *Si præcipit.* Atque ita habent codices Parisiensis et Divionensis.

(24) Divion. *Alexandriæ Episcopum accipiant.*

simi episcopi Ægyptiorum, aut dent fidejussores, si hoc illis est possibile; aut per (25) sacramentum eis credatur, quia exspectant ordinationem futuri episcopi magnæ civitatis Alexandriæ.

CAP. VIII.—*Ne episcopus vel clericus donationis vel testamenti nomine tribuat aliquid homini hæretico, etiamsi propinquus ejus sit.*

Concilii Carthaginensis canones 22, 81.

Ut episcopi vel clerici in eos qui non sunt clerici non conferant.

22. Et ut in eos qui catholici, *ut pag.* 827.

De episcopis qui hæreticos vel paganos hæredes instituunt.

81. Item constitutum est, ut si quis episcopus, etc., *ut pag.* 827.

Textus. Nedum ab episcopis et clericis accipere hæretici prohibentur, verum etiam ab aliis. Dicitur enim lib. I, tit. 5, const. 10, quod orthodoxus rem immobilem quæ orthodoxam Ecclesiam habeat, nullo modo in hæreticum transferre possit: [aut] alioqui [illam] confiscari. Rursus const. 3, tit. 2 Novellarum ait: Si orthodoxus habens possessionem in qua sancta sit Ecclesia, [illam] alienaverit, vel reliquerit, vel in emphyteusin dederit, vel locaverit, vel quocunque administrationis genere præbuerit aut Judæo, aut Samaritano, aut Pagano, aut **349** Montanistæ, aut Ariano, aut breviter alii hæretico, ejus oppiduli Ecclesia ipsius dominium vindicato. Lib. I, tit. 5, const. 18. Si hæreticus, ut militiam vel dignitatem consequatur, aut publico munere fungatur, aut doceat, aut causis patrocinetur, orthodoxum [se] simulet, et uxorem aut filios hæreticos [ipsum] habere constet, ejicitur. Sed etsi lateat, non potest quidquam rerum suarum donare, alioquive alienare in hæreticum. Verum illas ipsiusque hæreditatem quæ hæretico defertur, vindicat fiscus. In universum enim qui militiam [aliquam] dignitatemque obtinent: qui advocationibus [vacant:] qui publico munere, militarive magistratu [funguntur:] solos orthodoxos hæredes habent: et quæ ab illis quomodocunque ad hæreticos perveniunt, exigit fiscus. Rursus eadem const. dicit: Si filiorum alii sint hæretici, alii orthodoxi: soli orthodoxi hæredes sunt. Quod si omnes sint hæretici, cognati orthodoxi hæreditatem capiunt. Si vero nulli sint, succedit fiscus. Const. 19. Hæreticus hæretici filius neque donationem neque hæreditatem patris percipit. Const. 22. Neque ex militis testamento hæreticus hæreditatem aut legatum capit.

Textus. Quæ exhæreditationis causas ordinat Novella 102, ait: Si parens orthodoxus sentiat filios suos non esse orthodoxos, ipsos exhæredandi facultatem habet. Quod si e diverso parens hæreticus sit, non alios, quam orthodoxos filios, aut his non subsistentibus orthodoxos cognatos, hæredes scri-

A τίων, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστευθήσονται, ἀναμένοντες τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐσομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπίσκοπον μήτε κληρικὸν διδόναι, διὰ δωρεᾶς ἢ διαθήκης, αἱρετικῷ, κἂν εἴη συγγενὴς αὐτοῦ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς, μηδὲν συνεισάγειν τοῖς μὴ ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς, εἰ καὶ συγγενεῖς ἔτι μὴν ὦσιν.

κβ'. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, κ. τ. λ.

Περὶ ἐπισκόπων τῶν αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας κληρονόμους καταλιμπανόντων.

B πα'. Ὁμοίως ὡρίσθη, ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος κληρονόμους συγγενεῖς, κ. τ. λ.

Οὐ μόνον ἀπὸ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κωλύονται λαμβάνειν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων· εἴρηται γὰρ βιβλ. α' τίτ. ε', διάτ. ι', ὅτι Οὔτε ὀρθόδοξος δύναται καθ' οἱονδήποτε τρόπον μεταφέρειν εἰς αἱρετικὸν ἀκίνητον πρᾶγμα, ἔχων ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐπεὶ φισκοῦται· ἡ μέν τοι γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν, ὅτι, Ἐὰν ὀρθόδοξος ἔχων κτῆσιν, ἐν ᾗ ἁγία ἐστὶν Ἐκκλησία, ἐκποιήσῃ ἢ καταλίπῃ, ἢ ἐμφυτεύσῃ, ἢ μισθώσῃ, ἢ καθ' οἱανδήποτε διοίκησιν παράσχῃ Ἰουδαίῳ, ἢ Σαμαρείτῃ, ἢ Ἕλληνι, ἢ Μοντανιστῇ, ἢ Ἀρειανῷ ἢ ἁπλῶς ἄλλῳ αἱρετικῷ, ἡ Ἐκκλησία τῆς αὐτῆς κώμης τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἐκδικείτω· βιβλ. α', τίτ. ε', διάτ. ιη'· Ἐὰν αἱρετικὸς ὑπὲρ C τοῦ τυχεῖν ἀξίας ἢ στρατείας, ἢ δημόσιον πρᾶξαι φρόντισμα, ἢ παιδεῦσαι, ἢ συνηγορῆσαι προσποιήσηται τὸν ὀρθόδοξον, καὶ φανῇ γαμετὴν ἢ παῖδας ἔχων αἱρετικοὺς, ἐκβάλλεται· εἰ δὲ καὶ λάθῃ, οὐ δύναται τι τῶν αὐτοῦ δωρεῖσθαι, ἢ ἄλλως ἐκποιεῖν αἱρετικῷ, ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὴν αἱρετικῷ καταφερομένην αὐτοῦ κληρονομίαν ἐκδικεῖ τὸ δημόσιον· καθόλου γὰρ οἱ μετασχόντες στρατείας, ἢ ἀξίας συνηγορίας, ἢ δημοσίας φιλοτιμίας, ἢ συγκροτήσεως, παρὰ μόνων ὀρθοδόξων κληρονομοῦνται· καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ὁπωσοῦν εἰς αἱρετικὸν ἐρχόμενα, τὸ δημόσιον ἐκδικεῖ· ἡ δὲ αὐτὴ διάτ. φησὶν, ὅτι, Ἐὰν τῶν παίδων, οἱ μέν εἰσιν αἱρετικοὶ, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι, μόνοι οἱ ὀρθόδοξοι κληρονομοῦσιν· εἰ δὲ πάντες εἰσὶν αἱρετικοὶ, συγγε- D νεῖς ὀρθόδοξοι κληρονομοῦσιν· ἢ μὴ ὄντων, ὁ φίσκος διαδέχεται· διάτ. ιθ', οἱ αἱρετικοὶ τοῦ αἱρετικοῦ παῖδες, οὔτε δωρεὰν οὔτε κλῆρον αὐτοῦ λαμβάνουσι· διάτ. κβ', οὔτε ἀπὸ στρατιωτικῆς διαθήκης αἱρετικὸς κληρονομεῖ ἢ ληγάτον λαμβάνει.

Ἡ δὲ τὰς αἰτίας τῶν ἐξερεδατιόνων τάττουσα ρβ' νεαρά φησιν, ὅτι Ἐὰν γονεὺς ὀρθόδοξος ὢν, αἴσθηται τοὺς ἰδίους παῖδας μὴ ὄντας ὀρθοδόξους, ἄδειαν ἔχει ποιεῖν αὐτοὺς ἀποκληρονόμους· εἰ δὲ τοὐναντίον ὁ γονεύς ἐστιν αἱρετικὸς, μὴ ἐχέτω ἄδειαν ἄλλους γράφειν κληρονόμους, εἰ μὴ τοὺς ὀρθοδόξους

(25) Veteres libri et editiones, *sacramenta*, quod certe melius est.

παῖδας· ἢ μὴ ὄντων αὐτῶν, συγγενεῖς ὀρθοδόξους· εἰ δέ τινες τῶν παίδων εἰσὶν ὀρθόδοξοι, τινὲς δὲ οὔ, ἡ οὐσία εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἔρχεται, κἂν ὁ πατὴρ ἄλλους ἔγραψε κληρονόμους· εἰ δὲ μετὰ ταῦτα οἱ αἱρετικοὶ ἀδελφοὶ ὀρθόδοξοι γένωνται, δίδοται τὸ αἱροῦν αὐτοῖς μέρος, οὐ μὴν καὶ οἱ προλαβόντες καρποί, οὔτε λόγους ἀπαιτοῦσι τῆς διοικήσεως· τέως δὲ τὰ πράγματα οἱ ὀρθόδοξοι ἐκποιεῖν οὐ δύνανται· εἰ μέν τοι μέχρι τελευτῆς ἐπιμείνωσι τῇ πλάνῃ, πλήρη τὴν δεσποτείαν κτῶνται οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ κληρονόμοι· εἰ δὲ πάντες οἱ παῖδες αἱρετικοὶ εἰσιν, ὀρθόδοξοι συγγενεῖς κληρονομοῦσιν· εἰ δὲ μὴ εἰσί, τότε, εἰ μὲν κληρικοί εἰσιν οἱ γονεῖς, ἡ Ἐκκλησία τῆς πόλεως ἐν ᾗ τὴν οἴκησιν εἶχον, λαμβάνει τὰ πράγματα· εἰ δὲ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δι' ἐνιαυτοῦ ἀμελήσουσι διεκδικῆσαι τὰ πράγματα, ὁ φίσκος B αὐτὰ λαμβάνει· εἰ δὲ λαϊκοί εἰσιν, ὁ φίσκος αὐτὰ λαμβάνει, εἴτε διέθεντο εἴτε μή· τὰ αὐτὰ κρατεῖ, ἐὰν ὁ παῖς ὀρθόδοξος ὤν, αἴσθηται τοὺς γονεῖς αἱρετικούς, ὅταν αὐτὸς ὁ παῖς διατίθηται ἢ κληρονομῆται.

Ἡ α' περὶ τῶν Σαμαρειτῶν, δευτέρα οὖσα τοῦ τίτ. τοῦ γ' τῶν Νεαρῶν, συνεχώρησε τοὺς Σαμαρείτας λαμβάνειν δωρεὰς καὶ ἐκ διαθηκῶν, καὶ διδόναι καὶ παραπέμπειν Σαμαρείταις αὐτῶν παισὶ καὶ γονεῦσι καὶ συγγενέσιν· ἡ μέν τοι τελευταία περὶ Σαμαρειτῶν, γ' οὖσα τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Οἱ Σαμαρεῖται οὐ κληρονομοῦσιν ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, οὔτε ληγάτα ἢ δωρεὰς λαμβάνουσιν· ἀλλ' οὔτε διαδόχους ἕξουσιν ἐξ ἀδιαδόχου Σαμαρείτας, ἢ σχηματιζομένους μὲν τοὺς ὀρθοδόξους, οὐχ οὕτω C δὲ φρονοῦντας· οὔτε δὲ διατίθεσθαι ἢ δωρεῖσθαι, εἰ μὴ τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ πίστει καὶ ἔργοις· τούτων δὲ μὴ ὄντων, αἱ οὐσίαι μετὰ θάνατον εἰς τὸν φίσκον ἔρχονται· οἱ δὲ γῆν διαγεωργοῦντες Σαμαρεῖται, δύνανται γράφειν κληρονόμους ἀνιόντας καὶ κατιόντας αὐτῶν, καὶ ληγατεύειν αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐκ πλαγίου, κἂν ὦσι Σαμαρεῖται· τούτων δὲ μὴ ὄντων, ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης, ἐν ᾧ ἐγεώργει ὁ τελευτήσας, τὴν οὐσίαν λαμβάνει, τὸν τόπον ἐν τούτῳ τοῦ φίσκου ἐπέχων.

Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μηδεὶς αἱρετικὸς μὴ κατὰ μίσθωσιν ἢ ἐμφύτευσιν, ἢ ἀγορασίαν ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ ἀκίνητα πράγματα λαμβανέτω ἀπὸ Ἐκκλησίας, ἢ ἄλλου σεβασμίου τόπου· ἐπεὶ ὁ μὲν αἱρετικὸς τὰ παρ' αὐτοῦ δοθέντα ἐπὶ τῇ D τοιαύτῃ αἰτίᾳ ἀπολλύτω, τὸ δὲ πρᾶγμα ἐπανατρεχέτω εἰς τὸν τόπον ἐξ οὗ ἐδόθη· ὁ δὲ δεδωκὼς διοικητὴς εἰργέσθω τοῦ λοιποῦ πάσης τῆς διοικήσεως, καὶ μοναστηρίῳ ἐμβαλλέσθω, καὶ ἐπὶ ἐνιαυτὸν τῆς ἁγίας κοινωνίας χωριζέσθω· ἡ αὐτὴ δὲ διάτ. φησίν, ὅτι, Ἐάν τις τῶν αἱρετικῶν, οἷς συναριθμοῦνται Νεστοριανοὶ καὶ Εὐτυχιανισταὶ καὶ Ἀκέφαλοι, τολμήσοι καταγώγιον τῆς ἰδίας θρησκείας ποιῆσαι, ἢ Ἰουδαῖοι νέαν συναγωγήν, ἐκδικείτω αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία· εἰ δὲ ἐνεφύτευσεν, ἢ ἐμίσθωσεν, ἢ ὁπωσοῦν εἰς διοίκησιν δέδωκε τοιούτῳ προσώπῳ, εἰ μὲν εἰδὼς ὁ δεσπότης αἱρετικὸς ἔπραξε τοῦτο, πάσας τὰς προσόδους τοῦ χρόνου τοῦ συναλλάγματος ἡ Ἐκκλησία τῆς πόλεως, ὑφ' ἣν ἡ κτῆσις διάκειται, ἐκδικεῖ· ἀγνοοῦντι δὲ τῷ

A bendi facultatem habeto. Sed si ex liberis aliqui sint orthodoxi, aliqui vero non: substantia ad orthodoxos pervenit: tametsi pater alios [etiam] hæredes scripserit. Si vero postmodum hæretici fratres orthodoxi fiant, datur ipsis competens portio: non autem **350** etiam præteriti fructus neque administrationis rationes exigunt. Interim tamen res [hæreditarias] orthodoxi alienare non possunt. At si ad mortem usque in errore permanserint, plenum dominium orthodoxi [eorumque] hæredes acquirunt. Plane si omnes liberi hæretici sint, cognati orthodoxi hæredes fiunt. Qui si nulli sint, tum si clerici parentes fuerint, Ecclesia civitatis, in qua domicilium habuerunt, facultates percipit. Sed si ecclesiastici intra annum illas vindicare neglexerint, B capit eas fiscus. At si laici fuerint, sive testati sint sive non, facultates fiscus capit. Eadem obtinent, si filius orthodoxus parentes hæreticos [esse] sentiat, quando [videlicet] ipse testamentum facit, sive succeditur.

Const. de Samaritanis 1, quæ 2 est tit. 3 Novellarum, permisit Samaritanis tum ex donatione atque testamento capere, tum donare, et ad liberos suos, parentes, cognatos Samaritanos transmittere. At de Samaritanis ult. quæ est 3, tit. 3 Novellarum, dicit: Samaritani ex testamento aut ab intestato hæredes non fiunt, neque legata donationesve capiunt: sed nec Samaritanos, aut qui orthodoxos se simulant, non ita autem sentiunt, ab intestato successores habebunt. Neque [vero] testamentum C faciunt aut legant, aut donant, nisi orthodoxis et fide et operibus: quibus non subsistentibus, bona post mortem ad fiscum perveniunt. Cæterum qui Samaritani terras colunt, parentes atque liberos suos hæredes scribere, atque ipsis et ex transverso [cognatis], tametsi Samaritani sint, legare possunt. Quod si horum nullus sit, prædii in quo **351** defunctus agricolabatur, dominus substantiam capit: [quippe qui] vicem fisci in hoc obtineat.

Constit. 3, tit. 2 Novellarum dicit: Nullus hæreticus per conductionem aut emphyteusim, aut emptionem, aut alio modo ab Ecclesia aliove venerabili loco res immobiles capito. Alioqui hæreticus quæ D hac de causa dedit, amittito: res autem ad locum ex quo data est recurrito: dispensator autem qui dedit de cætero a dispensatione arcetor, et in monasterium conjicitor, et per annum a sancta communione segregator. Rursus eadem constit. ait: Si quis hæreticorum, quibus connumerantur Nestoriani, Eutychianistæ, et Acephali, speluncam ausit religionis suæ exædificare, aut Judæi novam Synagogam exstruere: hæc Ecclesia vindicato. Si [quis] vero [quippiam] hujusmodi personæ in emphyteusin dederit, aut locaverit, aut quomodocunque administrandum concesserit: et quidem hæreticum illum [esse] sciens id fecerit: omnes reditus quandiu contractus durat, Ecclesia civitatis, sub qua possessio sita est, vindicat: sin ignorans, nullum illi

damnum obvenit. Hæreticus autem in utroque casu et possessione abigitur, et [ejus bona] publicantur.

A δεσπότη, οὐδεμία προσγίνεται ζημία· ὁ δὲ αἱρετικὸς ἐφ' ἑκατέρου θέματος, καὶ τῆς κτήσεως ἀπελαύνεται καὶ δημεύεται.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ.

—

TITULUS XI.

DE MONASTERIIS ET MONACHIS.

352 CAPUT I.—*De monasteriorum ædificatione, et ne hæc privati juris sint, et de monachorum rebus.* B

Concilii Chalcedonensis canones 4, 24.

4. Qui vere et sincere, *ut pag.* 734.

24. Quæ semel voluntate episcopi consecrata sunt monasteria, et res quæ ad ea pertinent servari, eaque non amplius fieri sæcularia habitacula. Eos autem, qui hoc fieri permittunt, canonum pœnis subjici.

ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ ποιήσεως μοναστηρίων· καὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι αὐτὰ ἰδιωτικά· καὶ περὶ πραγμάτων τῶν μοναζόντων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', κδ'.

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς, κ. τ. λ.

κδ'. Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια· καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι γενέσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια· τοὺς δὲ συγχωροῦντας τοῦτο γίνεσθαι, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

Concilii œcumenici VI *canon* 49.

49. Hunc sacrum etiam canonem renovantes decernimus, ut quæ episcopali voluntate semel consecrata fuerint monasteria, semper monasteria maneant, et res quæ ad ipsa pertinent, monasteria serventur, et ea non possint esse amplius sæcularia habitacula, nec ab ullo ex omnibus sæcularibus tradi hominibus. Sed etiam si hoc hucusque factum est, hoc nequaquam servandum decernimus; eos autem, qui deinceps hoc facere aggrediuntur, canonum pœnis subjici.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν μθ'.

μθ', Ἀνανεούμενοι καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν κανόνα ὁρίζομεν, ὥστε τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια C κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια, μήτε δὲ ὑπό τινος τῶν ἁπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδίδοσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ μέχρι νῦν γέγονε τοῦτο, μηδαμῶς κρατεῖσθαι ὁρίζομεν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος πράττειν τοῦτο ἐπιχειροῦντας, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

353 *Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum habiti canones* 1 *et* 6.

1. Res adeo veneranda et honorabilis, etc. *ut pag.* 118.

6. Monachi nihil debent habere proprium: sed omnia eorum monasterio ascribi. Dicit enim beatus Lucas de iis qui credunt in Christum, et monachorum institutionem describunt, quod nemo quidquam eorum quæ aderant, proprium esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et ideo iis qui monachi esse volunt, prius datur facultas de suis rebus testandi, ac disponendi, et quibuscunque velint personis, lege scilicet non prohibitis, sua transmittendi. Postquam enim monachi facti fuerint, omnium bonorum dominium monasterium habebit, et nullam de rebus propriis curam gerere, vel disponere eis permissum est. Si quis autem deprehensus fuerit, possessionem aliquam, quæ

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν α' καὶ ς'.

α'. Πρᾶγμα σεμνὸν οὕτω καὶ τίμιον, κ. τ. λ.

D ς'. Οἱ μοναχοὶ οὐδὲν ἴδιον ὀφείλουσιν ἔχειν, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν προσκληροῦσθαι τῷ μοναστηρίῳ· φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, καὶ τὴν τῶν μοναστῶν πολιτείαν διατυπούντων, ὡς οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· διὸ τοῖς ἐθέλουσι μονάζειν ἄδεια δίδοται περὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς διατίθεσθαι πρότερον, καὶ οἷς ἂν βούλοιντο προσώποις, μὴ κεκωλυμένοις δηλονότι παρὰ τοῦ νόμου τὰ αὐτῶν παραπέμπεσθαι· μετὰ γάρ τοι τὸ μονάσαι, τῶν προσόντων αὐτοῖς ἁπάντων τὸ μοναστήριον ἔχει τὴν κυριότητα, καὶ οὐδὲν περὶ τῶν οἰκείων φροντίζειν ἢ διατάσσεσθαι τούτοις παρακεχώρηται· εἰ δέ τις φωραθείη κτῆσίν τινα, ἤ τις οὐκ ἀπεκληρώθη

τῷ μοναστηρίῳ ἰδιοποιούμενος, καὶ φιλοκτησίας πάθει δουλούμενος, ταύτην μὲν παρὰ τοῦ ἡγουμένου ἢ τοῦ ἐπισκόπου ἀναλαμβάνεσθαι, καὶ πολλῶν παρουσίᾳ πιπράσκεσθαι, καὶ πτωχοῖς ἀπόροις διανέμεσθαι· τὸν δέ γε τὴν τοιαύτην κτῆσιν, κατὰ τὸν πάλαι Ἀνανίαν ὑποσυλᾷν μελετήσαντα, τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισε σωφρονίζεσθαι· δῆλον δὲ, ὡς ἅ τινα περὶ μοναζόντων ἀνδρῶν ἡ ἁγία σύνοδος ἐκανόνισε, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ μοναζουσῶν γυναικῶν κρατεῖσθαι ἐδικαίωσεν.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιγ'.

Ὅτι μεγάλης κατακρίσεως ἄξιοί εἰσιν οἱ τὰ μοναστήρια κοινοῦντες.

γ'. Ἐπειδὴ διὰ τὴν γενομένην κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν συμφορὰν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις καθηρπάγησάν τινες εὐαγεῖς οἶκοι ὑπό τινων ἀνδρῶν, ἐπισκοπεῖά τε καὶ μοναστήρια, καὶ ἐγένοντο κοινὰ καταγώγια, εἰ μὲν οἱ διακρατοῦντες ταῦτα προαιροῦνται ἀποδιδόναι, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή γε, εἰ μὲν τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ εἰσι, τούτους καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· εἰ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι, ὡς ὄντας κατακρίτους ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τετάχθωσαν ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται, ὅτι τῇ τοῦ Κυρίου φωνῇ ἐναντιοῦνται τῇ λεγούσῃ· *Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.*

Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, ὅτι Ὁ βουλόμενος οἰκοδομῆσαι μοναστήριον, πρότερον προσδιαλεγέσθω τῷ ἐπισκόπῳ τῶν τόπων, ὅπως ἂν ἐκεῖ γενόμενος, εὐχὴν ποιήσοιτο καὶ σταυρὸν πήξοι, καὶ τότε τοῦ κτίσματος ἡ ἀρχὴ γινέσθω· καὶ ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ὁ θέλων κτίσαι μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχέσθω τοῦ οἰκοδομήματος, εἰ μὴ ὁ τῶν τόπων ἐπίσκοπος εὐχὴν ἐκεῖσε ποιήσει, καὶ τὸν τίμιον πήξει σταυρόν· ὁ δὲ ἀρξάμενος νέον κτίζειν ἢ παλαιὸν ἀνανεοῦν, ἀναγκάζεται πληρῶσαι· ἀνάγνωθι καὶ τὰ προγραφέντα ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. κεφ. τε τεσσαρεσκαιδεκάτῳ τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μηδεὶς μοναστήριον πωλείτω, ἢ ἀμειβέτω, ἢ δωρείσθω, ἔνθα θυσιαστήριον καθιδρύθη καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία καὶ μοναχικὴ ἄσκησις· ἐπεί τοι γε τὸ γενόμενον ἄκυρον ἔσται, καὶ τῶν τιμημάτων ὁ λαβὼν ἐκπεσεῖται, καὶ ὁ πιπράσκων ζημιωθήσεται τῇ τε τοῦ πράγματος ἐκπτώσει καὶ τῇ τοῦ τιμήματος ἀπωλείᾳ, τῇ κατὰ τόπον ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τόπον εὐαγέσι μοναστηρίοις, τούτων προσνεμομένων· ὥστε αὐτοὺς προνοεῖν τοῦ τὸ κακῶς ἐκποιηθὲν, αὖθις ἐπαναγαγεῖν εἰς μοναχικὸν σχῆμα· μήτε ὑποθήκη ἐπὶ τούτοις ἐῤῥώσθω, ἀλλὰ ἀκυρούσθω, καὶ τὸ μοναστήριον τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ προσκυρούσθω· καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐκποίησις μοναστηρίων μὴ γινέσθω ἐπὶ τῷ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν μετασχηματίζεσθαι, ἐπεὶ ἄδειαν ἔχου-

A monasterio ascripta fuerit, sibi privatim attribuere, et acquirendarum possessionum cupiditati servire, ea quidem ab episcopo seu præfecto recipiatur, et in multorum præsentia vendita, pauperibus et mendicis distribuatur. Eum autem qui eam possessionem, ut olim Ananias, subripere meditatus est, convenienti pœna castigandum esse sancta synodus statuit. Clarum est autem, quod quæ de viris monachis sancta synodus canonice constituit, ea in monachis quoque feminis valere, et observari æquum censuit.

Concilii Nicæni II *canon* 13.

Quod magna damnatione digni sunt qui monasteria communia faciunt diversoria.

B 13. Quoniam per eam quæ fuit propter peccata nostra in Ecclesiis calamitatem sacrosanctæ quædam ædes **354** a quibusdam viris arreptæ sunt, et episcopatus, et monasteria, et facta sunt communia diversoria: si qui ea quidem tenent, volunt reddere, ut in pristinum statum restituantur, bene et pulchre habet; sin minus, si sunt quidam sacerdotalis catalogi, eos deponi jubemus: sin autem monachi vel laici, segregari, ut qui sint condemnati a Patre, et Filio, et Spiritu sancto, et ponantur ubi vermis non moritur, nec ignis exstinguitur, quia voci Domini adversantur, quæ dicit: *Ne facite domum Patris mei domum negotiationis* [81].

C *Textus*. Const. 13, tit. 1 Novellarum ait: Qui monasterium ædificare vult, prius cum locorum episcopo agito, quo ille veniens votum faciat, et crucem figat: atque tum [demum] ædificii fundamentum jacitor. Et const. 3, tit. 2 Novellarum ait: Qui monasterium exstruere vult non aliter ædificationem incipito, nisi locorum episcopus preces illic profuderit, et pretiosam crucem fixerit. Certe qui semel exstruere, vel vetus renovare cœpit, consummare cogitur. Legas [vero] etiam quæ annotata sunt in cap. 1, tit. 2, et cap. 14, tit. 3 præsentis operis. Constit. 1, tit. 2 Novellarum ait: Nemo monasterium, in quo altare erectum, aut sacrum ministerium exhibitum, aut monachalis exercitatio fuerit: [vel] vendito, vel permutato, vel donato. Alioqui quod factum fuerit, irritum erit:
D et qui ceperit, pretiis excidet: qui autem vendiderit, et rei et pretii amissione multabitur: atque illa sanctissimæ ejus loci Ecclesiæ, venerabilibusque ejus loci monasteriis attribuentur. **355** Quamobrem [Ecclesiarum atque monasteriorum dispensatores] dispiciant, ut quod male alienatum est, ad monasticæ [habitationis] formam reducant. Neque [vero] hypotheca in his valeto, sed irrita esto, et monasterium sancto ministerio addicitor. Et constit. 2, tit. 2 Novellarum ait: Monasterium in hoc ne alienator, ut sacrata forma in privatam conversationem transformetur. Alioqui episcopi id monasterium vindicandi, et ad pristinam formam

[81] Joan. II, 16.

care, vel propriis cognatis, quæ Dei sunt, largiri. Sin autem sunt pauperes, ut pauperibus suppeditet : sed non eorum prætextu vendat quæ sunt Ecclesiæ.

40. [39] Manifestæ sint episcopi res propriæ, siquidem res habet proprias, et manifestæ res Dominicæ : ut sit in potestate morientis episcopi, propria quibus vult et vult relinquere, et non relinquere, et non rerum ecclesiasticarum prætextu res episcopi intercipiunt, qui nonnunquam uxorem habet et liberos, vel cognatos, vel famulos. Est enim justum [73] apud Deum et homines, ut nec Ecclesia damnum aliquod accipiat propter rerum episcopi ignorationem : nec episcopus vel ejus cognati Ecclesiæ prætextu proscribantur, vel in negotia litesque incidant, qui ad eum attinent, et ejus mortem maledictis infaustisque verbis prosequantur.

338 41 [40]. Jubemus episcopum rerum Ecclesiæ potestatem habere [74]. Si enim pretiosæ hominum animæ sunt ei credendæ, multo magis ei sunt committendæ pecuniæ, et in ejus sit facultate omnia administrare, et iis qui egent per presbyteros et diaconos subministare cum Dei timore, et omni religione, et etiam, si sit opus, in necessarium suum usum accipere, et fratrum qui hospitio excipiuntur, ita ut ipse nullo modo egeat. Lex enim Dei hoc habet, ut qui altari assident, ex altari alantur [75] : quandoquidem nec miles unquam suo viatico adversus hostes progreditur.

Concilii Antiocheni canones 24, 25.

24. Recte habet, ut ea quæ Ecclesiæ, Ecclesiæ serventur cum omni boni conscientia, et fide in omnium præsidem et judicem Deum : quæ etiam administrari convenit cum judicio, et potestate episcopi, cui est omnis populus creditus, et eorum animæ quæ in Ecclesiam conveniunt. Sint autem manifesta quæ ad Ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum et diaconorum, qui sunt circa eum, ut sciant et non ignorent quæ sunt propria Ecclesiæ, ut nihil ipsos lateat : ut si contingat episcopum e vita migrare, iis manifestis exsistentibus quæ ad Ecclesiam pertinent, ne ea intercidant et pereant : nec quæ sunt propria episcopi, prætextu rerum ecclesiasticarum vexentur. Est enim justum, et apud Deum et homines acceptum, ut episcopus propria quibus velit relinquat. Quæ sunt autem Ecclesiæ, ipsi serventur, et **339** nec Ecclesia damnum aliquod sustineat, nec episcopus Ecclesiæ prætextu proscribatur, vel qui ad eum attinent, in negotia incidant cum eo, quod et ipsum post mortem malis omnibus prosequantur.

25. Episcopus habeat rerum Ecclesiæ potestatem, ut eas in omnes egentes dispenset cum multa cau-

A τερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἢ ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν· ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων, τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω.

μʹ. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, εἴ γε καὶ ἴδια ἔχει· καὶ φανερὰ τὰ Κυριακὰ, ἵν' ἐξουσίαν ἔχῃ τῶν ἰδίων τελευτῶν ὁ ἐπίσκοπος, οἷς βούλεται καὶ ὡς βούλεται καταλεῖψαι· καὶ μὴ προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, διαπίπτειν τὰ τοῦ ἐπισκόπου, ἔσθ' ὅτε γυναῖκα καὶ παῖδας κεκτημένου, ἢ συγγενεῖς ἢ οἰκέτας· δίκαιον γὰρ τοῦτο παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὸ μήτε τὴν Ἐκκλησίαν ζημίαν τινὰ ὑπομένειν, ἀγνοίᾳ τῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, μήτε τὸν ἐπίσκοπον ἢ τοὺς αὐτοῦ συγγενεῖς, προφάσει τῆς Ἐκκλησίας, δημεύεσθαι· ἢ καὶ
B εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, καὶ τὸν αὐτοῦ θάνατον δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

μαʹ. Προστάσσομεν τὸν ἐπίσκοπον ἔχειν ἐξουσίαν τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων· εἰ γὰρ τὰς τιμίας τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς αὐτῷ πιστευτέον, πολλῷ ἂν δέοι περὶ τῶν χρημάτων ἐντέλλεσθαι· ὥστε κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐξουσίαν πάντα διοικεῖσθαι τοῖς δεομένοις διὰ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, καὶ ἐπιχορηγεῖσθαι μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ πάσης εὐλαβείας· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴγε δέοιτο εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας, καὶ τῶν ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν, ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι· ὁ γὰρ νόμος τοῦ Θεοῦ διετάξατο, τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας, ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τρέφεσθαι· ἐπείπερ οὐδὲ στρατιώτης ποτὲ ἰδίοις ὀψω-
C νίοις, ὅπλα κατὰ πολεμίων ἐπιφέρεται.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδʹ, κεʹ.

κδʹ. Τὰ τῆς Ἐκκλησίας, τῇ Ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔχειν φυλάττεσθαι δεῖ, μετὰ πάσης ἐπιμελείας καὶ ἀγαθῆς συνειδήσεως καὶ πίστεως τῆς εἰς τὸν πάντων ἔφορον καὶ κριτὴν Θεόν· ἃ καὶ διοικεῖσθαι προσήκει μετὰ κρίσεως καὶ ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πεπιστευμένου πάντα τὸν λαὸν καὶ τὰς ψυχὰς τῶν συναγομένων· φανερὰ δὲ εἶναι τὰ διαφέροντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ γνώσεως τῶν περὶ αὐτὸν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων· ὥστε τούτους εἰδέναι, καὶ μὴ ἀγνοεῖν τίνα ποτέ ἐστι τὰ ἴδια τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε μηδὲν αὐτοὺς λανθάνειν· ἵν' εἰ συμβαίη τὸν ἐπίσκοπον μεταλλάττειν τὸν βίον, φανερῶν ὄντων τῶν διαφερόν-
D των τῇ Ἐκκλησίᾳ πραγμάτων, μήτε αὐτὰ διαπίπτειν καὶ ἀπόλλυσθαι, μήτε τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου ἐνοχλεῖσθαι, προφάσει τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων· δίκαιον γὰρ καὶ ἀρεστὸν παρά τε Θεῷ καὶ ἀνθρώποις, τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου, οἷς ἂν αὐτὸς βούληται καταλιμπάνεσθαι, τὰ μέντοι τῆς Ἐκκλησίας αὐτῇ φυλάττεσθαι· καὶ μήτε τὴν Ἐκκλησίαν ὑπομένειν τινὰ ζημίαν, μήτε τὸν ἐπίσκοπον προφάσει τῆς Ἐκκλησίας δημεύεσθαι, ἢ καὶ εἰς πράγματα ἐμπίπτειν τοὺς αὐτῷ διαφέροντας, μετὰ τοῦ καὶ αὐτὸν μετὰ θάνατον δυσφημίᾳ περιβάλλεσθαι.

κεʹ. Ἐπίσκοπον ἔχειν τῶν τῆς Ἐκκλησίας πραγμάτων ἐξουσίαν, ὥστε διοικεῖν εἰς πάντας τοὺς δεομέ-

[73] Antioch. can. 24. [74] Quæsit. 12, c. *Præcipimus* ; Antioch. can. 25. [75] Deut. xviii, 1 ; I Cor. ix, 13.

νους μετὰ πάσης εὐλαβείας, καὶ φόβου Θεοῦ· μεταλαμβάνειν δὲ καὶ αὐτὸν τῶν δεόντων, εἴ γε δέοιτο, εἰς τὰς ἀναγκαίας αὐτοῦ χρείας καὶ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπιξενουμένων ἀδελφῶν· ὡς κατὰ μηδένα τρόπον αὐτοὺς ὑστερεῖσθαι, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον λέγοντα, *Ἔχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα*· εἰ δὲ μὴ τούτοις ἀρκοῖτο, μεταβάλλοι δὲ τὰ πράγματα εἰς οἰκείας ἑαυτοῦ χρείας, καὶ τοὺς πόρους τῆς Ἐκκλησίας, ἢ τοὺς τῶν ἀγρῶν καρποὺς, μὴ μετὰ γνώμης τῶν πρεσβυτέρων ἢ διακόνων χειρίζοι, ἀλλ' οἰκείοις αὐτοῦ, καὶ συγγενέσιν, ἢ ἀδελφοῖς, ἢ υἱοῖς παράσχοιτο τὴν ἐξουσίαν, εἰς τὸ διὰ τῶν τοιούτων λεληθότως βλάπτεσθαι τοὺς λόγους τῆς Ἐκκλησίας, τοῦτον εὐθύνας παρέχειν τῇ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· εἰ δὲ καὶ ἄλλως διαβάλλοιτο ὁ ἐπίσκοπος, ἢ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι, ὡς τὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ διαφέροντα, ἤτοι ἐξ ἀγρῶν, ἢ ἐξ ἑτέρας προφάσεως ἐκκλησιαστικῆς, εἰς ἑαυτοὺς ἀποφερόμενοι, ὡς θλίβεσθαι μὲν τοὺς πένητας, διαβολὴν δὲ καὶ δυσφημίαν προστρίβεσθαι τῷ τε λόγῳ καὶ τοῖς οὕτω διοικοῦσι, καὶ τούτους διορθώσεως τυγχάνειν· τὸ πρέπον δοκιμαζούσης τῆς ἁγίας συνόδου.

A tione et Dei timore : ipse autem eorum, quæ opus est, sit particeps ad usus necessarios, et fratrum qui apud eum hospitio excipiuntur, ut ipsi nullo modo priventur secundum divinum Apostolum, qui dicit : *Habentes autem alimenta et quibus tegamur, iis contenti erimus* [76]. Sin autem iis non sit contentus, et res in proprios usus convertat, et Ecclesiæ reditus, vel agrorum fructus non cum presbyterorum vel diaconorum sententia administret, sed suis cognatis, vel fratribus, vel filiis præbeat facultates, ut per rationes Ecclesiæ latenter lædantur, is det synodo provinciæ rationem. Sin autem etiam alias insimuletur episcopos, vel qui sunt cum eo presbyteri, quod quæ pertinent ad Ecclesiam, vel ex agris, vel ex quacunque alia causa ecclesiastica, ad seipsos B referant, ut pauperes quidam opprimantur, et invidia ac infamia verbo inuratur, et iis qui sic administrant : ii quoque correctionem assequantur sancta synodo id quod decet examinante.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς, κεφ. β'.

β'. Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα παρ' αὐτοῦ χρήματα, κ. τ. λ.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κεφ. ι'.

ι'. Αἱ χῆραι καὶ οἱ πένητες καὶ οἱ παρεπιδημοῦντες ξένοι πάσης ἀναπαύσεως ἀπολαυέτωσαν· καὶ μή τις τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἰδιοποιείσθω· ἀφιλάργυρον γὰρ εἶναι δεῖ τὸν λειτουργὸν τοῦ Θεοῦ.

Πολλὰ μὲν εἴρηται καὶ περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, ἐν τῷ β' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. καὶ ἐν διαφόροις τῶν Νεαρῶν διατ., καὶ ἀνάγνωθι τὸν β' τίτ. τῶν αὐτῶν Νεαρῶν, καὶ μάλιστα τὴν β' αὐτοῦ καὶ γ' διατ. περιεχούσας πάντα τὰ περὶ ἐκκλησιαστικῶν διοικήσεων καὶ προνομιῶν.

Cyrilli ex epistola ad Domnum, cap. 2.

2. Pecuniam autem quæ per injustitiam, etc., *ut pag.* 579.

340 *Theophili commonitorio, cap. 10.*

10. Viduæ et pauperes et peregrinantes hospites omni quiete fruantur, et nemo ea quæ sunt Ecclesiæ, ut sua usurpet.

C

Textus. Multa de rerum ecclesiasticarum administratione dicta sunt in tit. 2, lib. 1, cod. et multis Novellarum constitutionibus. Legas vero tit. 2 Novellarum, et præsertim 2 et 3 ejus const. quæ comprehendunt quæcunque ad ecclesiasticas administrationes et privilegia pertinent.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.— *Περὶ πραγμάτων καὶ προσόδων τῶν ἀνεπισκόπων Ἐκκλησιῶν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'.

ιε'. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ Κυριακῷ, ὅσα ἐπισκόπου μὴ ὄντος πρεσβύτεροι ἐπώλησαν, ἀνακαλεῖσθαι τὸ Κυριακόν· ἐν δὲ τῇ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου εἶναι, εἴτε προσήκει ἀπολαβεῖν τὴν τιμὴν τοὺς κακῶς ὠνησαμένους, εἴτε καὶ μὴ, διὰ τὸ πολλάκις τὴν πρόσοδον τῶν πεπραμένων ἀποδεδωκέναι αὐτοῖς τούτοις πλείονα τὴν τιμήν.

CAP. III. — *De rebus et redditibus Ecclesiarum vacantium.*

Concilii Ancyrani canon 15.

15. Ex iis quæ pertinent ad Dominicum, quæcunque, dum non esset episcopus, presbyteri vendiderunt, revocare Dominicum : episcopi autem judicio relinqui, an oporteat pretium recipere, an D non : utpote quod eorum quæ sunt vendita, eis ipsis majus pretium reddiderit.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'.

κε'. Ἐπειδήπερ τινὲς τῶν μητροπολιτῶν ὡς περιηχήθημεν, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λε'.

λε'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν πάντων μητροπολιτῶν, τελευτῶντος ἐπισκόπου, τελοῦντος ὑπὸ τὸν κατ' αὐτὸν θρόνον, τὰ αὐτοῦ πράγματα, ἢ τῆς κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἀφαιρεῖσθαι ἢ σφετερίζεσθαι· ἀλλ' ὑπὸ παραφυλακὴν ἔστωσαν τοῦ κλήρου τῆς Ἐκκλησίας ἧς ὁ τελευτήσας ἐτύγχανε πρόεδρος, μέχρι τῆς ἑτέρου ἐπισκόπου προαγωγῆς, ἐκτὸς εἰ μὴ κληρικοὶ ἐν τῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ οὐχ ὑπελείφθησαν· τηνικαῦτα γὰρ ὁ μητροπολίτης ταῦτα παραφυλάξει ἀμείωτα, τῷ χειροτονηθησομένῳ ἐπισκόπῳ πάντα ἀποδούς.

Concilii Chalcedonensis canon 25.

25. Quoniam nonnulli metropolitani, etc., *ut pag.* 498.

Concilii œcumenici VI *canon* 35.

35. Nulli omnium metropolitanorum liceat, mortuo episcopo, qui ejus throno subest, res ipsius, vel Ecclesiæ ejus auferre, vel sibi vindicare : sed sint sub custodia cleri **341** Ecclesiæ, cui defunctus præfuit, usque ad alterius episcopi promotionem; præterquam si in eadem Ecclesia non relicti sint clerici. Tunc enim metropolitanus ea non diminuta servabit, ordinando episcopo omnia reddens.

[76] I Tim. VI, 8.

CAP. IV. — *De alienatione rerum ecclesiasticarum.*

Apostolorum canones 38, 73.

38 [37]. Omnium rerum ecclesiasticarum, etc., *ut pag.* 818.

73 [72]. Vas aureum vel argenteum, etc., *ut pag.* 575.

Concilii Ancyrani canon 15.

15. Ex iis quæ pertinent ad Dominicum, etc., *ut pag.* 822.

Concilii Nicæni II *canon* 12.

Ecclesiæ præpositus non debet prædia Ecclesiæ alienare.

12. Si quis episcopus vel monasterii præfectus inventus fuerit ex episcopatus vel monasterii agris, in principis alicujus manus alienare, vel alteri personæ tradere, nullius sit momenti traditio, ut sanctorum apostolorum vult canon qui dicit [77]: Omnium rerum ecclesiasticarum episcopus curam gerat, et ea administret tanquam Deo intuente. Ne liceat autem quidquam ex eis sibi vindicare, vel propriis cognatis quæ Dei sunt elargiri. Si autem sint pauperes, ut pauperibus suppeditet, sed non eorum prætextu res Ecclesiæ venumdet. Sin autem detrimentum afferre causetur, nec quidquam ex agro emolumenti percipi, ne sic quidem principibus, qui sunt in eo loco, alienet prædium, sed clericis vel agricolis. Sin autem aliqua improba calliditate utentur, et **342** ab agricola vel clerico agrum princeps emerit, sic quoque nullius sit momenti venditio, et episcopatui vel monasterio restituatur. Porro episcopus vel monasterii præfectus qui hoc fecerit, exturbetur quidem episcopus ab episcopatu, monasterii vero præfectus a monasterio, ut qui male dissipent quæ non congregavere.

Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 2.

2. Pecuniam autem quæ per injustitiam etc., *ut pag.* 579.

Lege quæ annotata sunt in cap. 2 præsentis tituli.

CAP. V. *De re ab episcopis aut clericis post ordinationem acquisita.*

Concilii Carthaginensis canon 32.

Si quis clericorum pauper promotus in ordine, postea habuerit aliquid, Ecclesiæ potestati subjaceat.

32. Item (18) placuit, ut episcopi, presbyteri, diaconi, vel quicunque clerici, qui nihil habentes ordinantur, et tempore episcopatus vel clericatus sui, agros vel quæcunque prædia nomine suo comparant, tanquam rerum Dominicarum invasionis crimine teneantur : nisi admoniti in Ecclesiam eadem ipsa contulerint. Si autem ipsis proprie aliquid liberalitate alicujus, vel successione co-

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐκποιήσεως ἐκκλησιαστικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', ογ'.

λη'. Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, κ. τ. λ.

ογ'. Σκεῦος χρυσοῦν ἢ ἀργυροῦν ἁγιασθὲν, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'.

ιε'. Περὶ τῶν διαφερόντων τῷ Κυριακῷ κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιβ'.

Ὅτι οὐ δεῖ ἐκποιεῖσθαι ἡγούμενον ἐκ τῶν προαστείων τῆς Ἐκκλησίας.

ιβ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος εὑρεθείη ἢ ἡγούμενος, ἐκ τῶν αὐτουργείων τοῦ ἐπισκοπείου ἢ τοῦ μοναστηρίου, ἐκποιούμενος εἰς ἀρχοντικὴν χεῖρα, ἢ ἑτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδοὺς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἔκδοσιν, κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων τὸν λέγοντα, Πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἐχέτω τὴν φροντίδα, καὶ διοικείτω αὐτὰ ὡς Θεοῦ ἐφορῶντος· μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ σφετερίζεσθαί τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγενέσιν ἰδίοις τὰ τοῦ Θεοῦ χαρίζεσθαι· εἰ δὲ πένητες εἶεν, ἐπιχορηγείτω ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω· εἰ δὲ προφασίζοιτο, ζημίαν ἐμποιεῖν· καὶ μηδὲν πρόσοδον τυγχάνειν τὸν ἀγρὸν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τόπον ἄρχουσιν ἐκδιδόναι τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς· εἰ δὲ πανουργίᾳ πονηρᾷ χρήσοιντο, καὶ ἐκ τοῦ γεωργοῦ ἢ τοῦ κληρικοῦ ὠνήσεται ἄρχων τὸν ἀγρὸν, καὶ οὕτως ἄκυρον εἶναι τὴν πρᾶσιν, καὶ ἀποκαθίστασθαι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ἢ ἐν τῷ μοναστηρίῳ· καὶ ἐπίσκοπος δὲ ἢ ἡγούμενος τοῦτο ποιῶν ἐκδιωχθήτω, ὁ μὲν ἐπίσκοπος τοῦ ἐπισκοπείου, ὁ δὲ ἡγούμενος μοναστηρίου, ὡς διασκορπίζοντες κακῶς ἃ οὐ συνήγαγον.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'.

β'. Τὰ δὲ ἀδίκως ληφθέντα κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ.

ΚΕΦΑΛ Ε'. — *Περὶ τῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν κτωμένων ἐπισκόποις ἢ κληρικοῖς.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λβ'.

Ἐάν τις τῶν κληρικῶν πενιχρὸς προκόψας εἴς τινα τάξιν κτήσηταί τι, ὑποκείσθω τῇ ἐξουσίᾳ τῶν ἐπισκόπων.

λβ'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι, ἢ καὶ οἱοιδήποτε κληρικοὶ, οἱ μηδὲν ἔχοντες, ἐὰν προκόψαντες τῷ καιρῷ τῆς ἐπισκοπῆς, ἢ τῆς κληρώσεως αὐτῶν ἀγροὺς ἢ οἱαδήποτε χωρία ἐπ' ὀνόματι ἰδίῳ ἀγοράσωσιν, ἵνα ὡς κατὰ Δεσποτικῶν πραγμάτων ἔφοδον πεποιηκότες ἐνέχωνται, εἰ μὴ ἄρα λοιπὸν ὑπομνησθέντες, τῇ Ἐκκλησίᾳ ταῦτα εἰσκομίσουσιν· ἐὰν δὲ εἰς αὐτοὺς κυρίως, φιλοτιμίᾳ

[77] Canon. 39.

(18) Hipponensi concilio tit. 8 tribuitur a Ferrando cap. 35.

τινὸς ἢ διαδοχῇ συγγενείας περιέλθῃ, ἐξ αὐτοῦ ποιήσουσιν ὃ ἔχει ἡ πρόθεσις αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ μετὰ τὸ προθέσθαι εἰς τοὐπίσω μετατραπῶσι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς τιμῆς ἀνάξιοι ὡς ἀδόκιμοι κριθῶσιν.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ζ'.

ζ'. Πολλὰς τῶν ἐπισκοπῶν ὁρῶμεν καταπιπτούσας καὶ ἀφανισμῷ τελείῳ κινδυνευούσας παραδίδοσθαι, ἅιπερ οἱ τούτων προεστηκότες, τὴν περὶ αὐτῶν φροντίδα καὶ ἐπιμέλειαν εἰς νεουργίας μοναστηρίων καταναλίσκουσι, καὶ ταύτας διασπῶντες, καὶ τὸν σφετερισμὸν τῶν εἰσόδων ἐκμηχανώμενοι, τὴν ἐκείνων ἐπαύξησιν πραγματεύονται· ὥρισεν οὖν διὰ τοῦτο ἡ ἁγία σύνοδος, μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξεῖναι μοναστήριον ἴδιον ἐπὶ καταλύσει τῆς οἰκείας ἐπι- B σκοπῆς νεουργεῖν· εἰ δέ τις φωραθείη τοῦτο τολμῶν, αὐτὸν μὲν τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι, τὸ δὲ νεουργηθὲν ὑπ' αὐτοῦ, ὡς μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν μοναστηρίου δίκαιον ἀπειληφὸς, ὡς ἰδιωτικὸν τῷ ἐπισκοπείῳ προσκυροῦσθαι· οὐδὲν γὰρ τῶν παρανόμως καὶ ἀτάκτως παρυφισταμένων, τὸ πρόκριμα τῶν κανονικῶς συνισταμένων ἀποφέρεσθαι δύναται.

Ἡ λγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι, Οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι καὶ κληρικοὶ, ὅπερ ἂν ἐν τῷ καιρῷ κτήσωνται, καὶ ὑπεξούσιοι ὄντες ἴδιον ἔχουσι, καὶ οὐ συνεισφέρουσιν αὐτὰ, ἀλλ' ἄδειαν ἔχουσι καὶ ζῶντες ἐκποιεῖν, καὶ ἐπ' αὐτῶν εἰς ἐξωτικοὺς διατίθεσθαι, ἢ κατιοῦσιν αὐτὰ παραπέμπειν· καὶ ἡ μα' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι, Τὰ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν κτηθέντα ὁ ἐπίσκοπος οὐ δύναται ἐκ- C ποιεῖν, ἢ διατίθεσθαι ἐπ' αὐτοῖς, εἰ μὴ ἀπὸ γονέων ἢ θείων ἢ ἀδελφῶν εἰς αὐτὸν περιῆλθον· ἀλλὰ τῇ κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίᾳ διαφέρουσι· καὶ μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν λογισμοὺς τῶν τοιούτων πραγμάτων οἱ οἰκονόμοι ἀπαιτοῦνται· τὰ δὲ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς κτηθέντα, καὶ ἐκποιοῦσι καὶ διατίθενται ἐπ' αὐτοῖς· καὶ ἡ μθ' ὅτι οἱ ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, *quasi castrension* ἔχουσι, καὶ διατίθενται νομίμως ἐπ' αὐτῷ· καὶ οὐχ ὑπόκειται ἡ διαθήκη τῇ *de inofficioso*. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησὶν, ὅτι, Οἱ ἐπίσκοποι τὰ μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῖς κτηθέντα κινητὰ ἢ αὐτοκίνητα εἰς ἰδίους συγγενεῖς ἢ ἄλλους οἱῳδήποτε τρόπῳ οὐ μεταφέρουσιν, ἀλλὰ δαπανάτωσαν αὐτὰ εἰς λύσιν αἰχμαλώτων καὶ πτωχῶν D ἀποτροφὴν, ἢ εἰς συμφέρον τῆς ἰδίας Ἐκκλησίας· τὰ δὲ μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν ἐκ τούτων περιττεύοντα, ἡ κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησία οἰκειοῦται· ἄδειαν δὲ ἔχουσιν ἐκποιεῖν ἅτινα πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἐσχηκότες ἀποδειχθῶσι, καὶ ὅσα μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν εἰς αὐτοὺς περιέλθοι ἀπὸ συγγενῶν, οὓς ἐξ ἀδιαθέτου μέχρι τετάρτου βαθμοῦ διαδέχεσθαι δύνανται· ταῦτα δὲ κρατεῖ ἐπὶ ὀρφανοτρόφων καὶ πτωχοτρόφων, καὶ νοσοκόμων, καὶ γεροντοτρόφων, καὶ ξενοδόχων, καὶ πάντων τῶν ἄλλων διοικητῶν τῶν σεβασμίων οἴκων ἐπὶ τοῖς εἰς αὐτοὺς ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῶν διοικήσεως κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον περιελθοῦσιν· ἡ

A gnationis obvenerit, faciant inde, quod eorum (19) proposito congruit : quod si a suo proposito retrorsum exorbitaverint, honore ecclesiastico indigni, tanquam reprobi, judicentur.

343 *Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum habiti canon* 7.

7. **Multos episcopatus** ruere, et perpetuo exitio tradi videmus, quod qui eis præsunt, omnem de eis curam, et sollicitudinem in recentes monasteriorum exstructiones conferunt, et eos divellentes ac distrahentes, et ut ad se pertineant reditus molientes, ut ipsa augeantur laborant. Hoc ergo statuit sancta synodus, nulli licere episcopo privatum monasterium ad proprii episcopatus perniciem recens exco- B gitare. Si quis autem hoc audere deprehensus fuerit, ipsum quidem convenienti pœnæ subjici : quod ab ipso autem recens exstructum est, ut quod nec est ab initio jus monasterii sortitum, ut privatum episcopatui ascribit. Nihil enim eorum quæ præter leges et inordinate consistunt, iis quæ canonice constituta sunt, præjudicium afferre potest.

Textus. Const. 33, tit. 3, lib. I cod. ait : Quæcunque episcopi et clerici et orthodoxi quo tempore in patria potestate essent acquisierint : ea tametsi in potestate [adhuc] degant, propria habent, neque conferunt. Atque facultatem habent, ut [aut] vivi illa alienent, aut testamento extraneis relinquant, vel ad posteros transmittant. Et const. 41 ejusdem C tit. Quæ post episcopatum acquisita sunt, alienare, aut de illis testamentum facere episcopus non potest (extra quam si a parentibus, aut patruis, vel avunculis, aut fratribus ad ipsum pervenerint), sed ad ipsius Ecclesiam pertinent, et post ejus mortem rationes harum rerum ab œconomis exiguntur. Quæ vero ante episcopatum acquisita sunt, et alienat, et de iis testamentum condit. Et const. 49, episcopi, clerici, et **344** diaconi quasi castrensia [peculia] habent, et jure super illis testantur, neque testamentum de inofficioso [querelæ] est obnoxium. Const. 3, tit. 2 Novellarum : Quæ post episcopatum, inquit, [aut] mobiles aut se moventes res acquisitæ sunt, eas episcopi ad cognatos aliosve nullo modo transferunto : sed ad redemptionem D captivorum, aut pauperum alimoniam, aut in utilitatem Ecclesiæ suæ expendunto. Quæ vero ex his post illorum obitum superfuerint, ipsorum Ecclesia vindicato. At quæ ante episcopatum habuisse comprobati fuerint, aut post episcopatum a cognatis, quibus ab intestato usque ad quartum gradum succedere poterant, ad ipsos pervenerint : [eorum] alienandorum facultatem habent. Atque hæc [quidem] in orphanotrophis etiam obtinent, et ptochotrophis, et nosocomis, et gerontocomis, et xenodochis, et omnibus aliis venerabilium domuum dispensatoribus : in [rebus videlicet,] quæ dispen-

(19) Hoc est, *vocationi*, *professioni*, *statui*.

sationis suæ tempore prædicto modo ad ipsos pervenerint. Const. 2, tit. 1 Novellarum, quæ post ordinationem ab episcopis acquisita sunt, ea ad Ecclesias ipsorum pertinere, simplicius dicit : Omnes, inquiens, clerici (hoc est, presbyteri, diaconi, lectores, cantores) quas res quomodocunque acquisierint, tam etsi sub patria potestate sint, proprias habent, [eas] que donare, ac de iis testari [possunt :] ita tamen, ut ipsorum filii, aut his non subsistentibus, parentes, legitimam portionem ferant. Const. 3, tit. 2 Novellarum ait : Quod si episcopus, aut clericus cujuscunque gradus, aut Ecclesiæ diaconissa sine testamento vel legitimis decedat successoribus : horum successio Ecclesiæ, in quam ordinati fuerunt, applicatur.

345 CAP. VI. *De re familiari propria episcopis et quod eum non oporteat intestatum vita decedere.*

Apostolorum canon 40.

40 [39]. Manifestæ sunt episcopis propriæ, etc., *ut pag.* 819.

Concilii Antiocheni canon 24.

24. Recte habet ut ea quæ sunt Ecclesiæ, etc., *ut pag.* 819.

Concilii Chalcedonensis canon 22.

22. Non licere clericis, post mortem proprii episcopi, res quæ ad ipsum pertinent, rapere, quemadmodum et iis qui assumunt (20), prohibitum est : eo autem qui faciunt, de proprio gradu in periculum venire.

Concilii Sardicensis canon 12.

22. Osius episcopus dixit : Quia nihil est permittendum, etc., *ut pag.* 659.

Concilii Carthaginensis canones 22, 81.

Ut episcopi vel clerici in eos qui non sunt catholici, nihil conferant.

22. Et ut in eos qui catholici Christiani non sunt[78] (20*), etiamsi consanguine fuerint, per donationes rerum suarum episcopi vel clerici nihil conferant.

De episcopis qui hæreticos vel paganos hæredes constituunt.

81. Item constitutum est[79] (21), ut si quis episcopus hæredes **346** extraneos a consanguinitate sua, vel hæreticos etiam consanguineos, aut paganos, Ecclesiæ prætulerit, saltem post mortem, anathema ei dicatur, atque ejus nomen inter Dei sacerdotes nullo modo recitetur. Nec excusari possit, si intestatus decesserit, quia utique debuit, factus episcopus, rei suæ ordinationem congruam suæ professioni nequaquam differre.

Legas quæ in 5 cap. præsentis tit. annotata sunt.

A δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἁπλούστερόν φησιν, ὅτι Τὰ μετὰ τὴν χειροτονίαν κτηθέντα τοῖς ἐπισκόποις, ταῖς αὐτῶν Ἐκκλησίαις διαφέρει, ἥτις λέγει ὅτι Πάντες οἱ κληρικοὶ, τουτέστι πρεσβύτεροι, διάκονοι, ἀναγνῶσται, καὶ ψάλται, τὰ ὁπωσοῦν αὐτοῖς κτηθέντα πράγματα, κἂν ὑπεξούσιοί εἰσιν, ἴδια ἔχουσι, καὶ δωροῦνται, καὶ διατίθενται ἐπ' αὐτοῖς· οὕτω μέντοι ὥστε τοὺς αὐτῶν παῖδας, ἢ τούτων οὐχ ὑπόντων, τοὺς γονεῖς αὐτῶν κομίζεσθαι τὸ νόμιμον μέρος· ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ἐὰν ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ Ἐκκλησίας διακόνισσα τελευτήσῃ ἄνευ διαθηκῶν ἢ νομίμων διαδοχῶν, ἡ τούτων διαδοχὴ προσκυροῦται τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ κεχειροτόνηνται.

B

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, καὶ ὅτι οὐκ ὤφειλεν ἀδιάθετος τελευτᾷν.*

Ἀποστόλων κανὼν μ'

μ'. Ἔστω φανερὰ τὰ ἴδια τοῦ ἐπισκόπου πράγματα, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ'.

κδ'. Τὰ τῆς Ἐκκλησίας τῇ Ἐκκλησίᾳ καλῶς ἔχειν, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κβ'.

κβ'. (22) Μὴ ἐξεῖναι κληρικοῖς μετὰ θάνατον τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου διαρπάζειν τὰ διαφέροντα αὐτῷ πράγματα, καθὼς καὶ τοῖς πάλαι κανόσιν ἀπηγόρευται· ἢ τοὺς τοῦτο ποιοῦντας, κινδυνεύειν εἰς τοὺς ἰδίους
C βαθμούς.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιβ'.

ιβ'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι παραλειπτέον, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς μηδὲν συνεισάγειν τοῖς μὴ ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς, εἰ καὶ συγγενεῖς ἔτι μὴν ὦσιν.

κβ'. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, ὡς εἴρηται, τοὺς ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς τούτοις συνεισάγειν.

Περὶ ἐπισκόπων τῶν αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας κληρονόμους καταλιμπανόντων.

πα'. Ὁμοίως ὡρίσθη ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος κλη-
D ρονόμους συγγενεῖς, ἢ ἐκτὸς τῆς ἰδίας συγγενείας, αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας προτιμήσῃ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ μετὰ θάνατον ἀνάθεμα τῷ τοιούτῳ λεχθείη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μηδαμῶς παρὰ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἱερεῦσιν ἀνενεχθῇ· μὴ δὲ δυνηθῇ ἀπολογηθῆναι, ἐὰν ἀδιάθετος ἀπογένηται· ἐπειδὴ γενόμενος ἐπίσκοπος, εἰκότως ὀφείλει τῶν πραγμάτων αὐτοῦ τὴν διατύπωσιν ἁρμοδίαν τῷ ἑαυτοῦ ἐπαγγέλματι ποιήσασθαι.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ε' κεφ. τοῦ παρόντος τίτλου.

[78] Carthag. III, cap. 13. [79] Conc. Afric. c. 48.

(20) At antiquis quoque canonibus.

(20*) Et Ferrandus cap. 35 ex concil. Carthag. tit. 23.

(21) Bonifacius Carthag. loc cit. ex conc. VI, sub Aurelio.

(22) Pars canonis hujus posita in ipso titulo est ab interprete Græco.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ τὰς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσιν οὔσας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν κρατήσασαν διοικεῖσθαι συνήθειαν.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β'.

β'. Τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη'.

Ψῆφος τῆς αὐτῆς ἁγίας συνόδου ἐκφωνηθεῖσα χάριν τῶν πρεσβείων τοῦ θρόνου τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως.

κη'. Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὅροις ἑπόμενοι, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λζ', λθ'.

λζ'. Ἐπειδὴ κατὰ διαφόρους καιρούς, κ. τ. λ.

λθ'. Τοῦ ἀδελφοῦ καὶ συλλειτουργοῦ ἡμῶν Ἰωάννου, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νβ'.

Περὶ τοῦ τὰς ἐπαρχίας ἐπισκέπτεσθαι.

νβ'. Ὀνωράτος καὶ Οὐρβανὸς ἐπίσκοποι, εἶπον· Κἀκεῖνο ἡμῖν διὰ λόγου ἐντέταλται, ὥστε καὶ ὑμᾶς καταξιῶσαι τὸ ὁρισθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἱππῶνι συνόδου, ὀφείλειν ἑκάστην ἐπαρχίαν ἐν τῷ καιρῷ τῆς συνόδου ἐπισκέπτεσθαι· καὶ ὅτι ἐν τούτῳ καὶ τῷ ἄλλῳ ἐνιαυτῷ ὑπερέθεσθε κατὰ τάξιν ἐπισκέψασθαι τὴν Μαυριτανίαν.

Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν· Τότε περὶ τῆς τῶν Μαυριτανῶν χώρας οὐδὲν ὡρίσαμεν, διὰ τὸ εἰς τὰ τέλη τῆς Ἀφρικῆς κεῖσθαι αὐτήν, καὶ ὅτι τῷ βαρβαρικῷ παράκειται· ὁ δὲ Θεὸς παράσχοι ἐκ περιουσίας δύνασθαι ἡμᾶς, καὶ μὴ ἐπαγγειλαμένους τοῦτο ποιεῖν, καὶ παραγενέσθαι εἰς τὴν χώραν ὑμῶν· ὀφείλετε γὰρ ἐννοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι ἐὰν λογισμὸς ἀπαιτῇ τοῦτο περὶ ἑαυτῶν διεξελθεῖν, ἠδύναντο καὶ οἱ Τριπολιτανοὶ καὶ οἱ Ἀρζουΐτανοὶ ἀδελφοί.

Συνόδου Χαλκηδόνος ἐκ τῆς τετάρτης πράξεως, ἔνθα σκοπεῖται τὸ κεφάλαιον τὸ κατὰ τοὺς ἐπισκόπους τοὺς ἀπ' Αἰγύπτου.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες, καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν.

α'. Ἐπειδὴ οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῆς Αἰγυπτίων, κ. τ. λ.

Πασχασῖνος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος, τοποτηρητὴς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ῥώμης εἶπεν·

β'. Εἰ προστάττει ἡ ὑμετέρα ἐξουσία, καὶ κελεύετέ τί ποτε αὐτοῖς παρασχεθῆναι φιλανθρωπίας ἐχόμενον, ἐγγύας δότωσαν, ὅτι οὐκ ἐξέρχονται ταύτης τῆς πόλεως, ἕως οὗ ἡ Ἀλεξανδρέων ἐπίσκοπον δέξηται.

Οἱ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ ἐνδοξότατοι ἄρχοντες καὶ ἡ ὑπερφυὴς σύγκλητος εἶπεν.

γ'. Ἡ τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου Πασχασίνου ψῆφος βεβαία ἔστω· ὅθεν μένοντες ἐπὶ τοῦ οἰκείου σχήματος οἱ εὐλαβέστατοι ἐπίσκοποι τῶν Αἰγυ-

CAP. VII. —*Dei Ecclesias inter barbaras gentes administrandas esse pro vigente consuetudine.*

Concilii Constantinopolitani canon 2.

2. Episcopi ad Ecclesias quæ sunt extra suam diœcesim, etc., *ut pag.* 470.

Concilii Chalcedonensis canon 28.

Decretum ejusdem sanctæ synodi promulgatum in gratiam sacerdotum throni sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ.

28. Sanctorum Patrum decreta ubique sequentes, etc., *ut pag.* 470.

Concilii œcumenici VI *canones* 37, 39.

37. Quoniam diversis temporibus, etc., *ut pag.* 487.

39. Cum frater et comminister noster Joannes, etc., *ut pag.* 474.

Concilii Carthaginensis canon 52

De visitandis provinciis.

52. Honoratus [**] et Urbanus episcopi dixerunt : Et illud nobis verbo mandatum est, **347** ut quia constitutum est in concilio Hipponensi, singulas provincias tempore concilii visitandas esse (22*), dignemini etiam, quod hoc anno secundum ordinem distulistis, vel alio anno Mauritaniam provinciam visitare.

Aurelius episcopus dixit : Tunc de provincia Mauritania, propterea quod in finibus Africæ posita sit, nihil statuimus, siquidem vicinæ [*ms.* vicini] sunt Barbarico : sed præstet Deus, ut ex abundanti non pollicentes venire possimus ad vestram provinciam. Cogitare enim debetis, fratres, quia hoc sibi et Tripolitani et Arzugitani fratres potuerunt exigere, si ratio pateretur.

Concilii Chalcedonensis ex actione quarta in capite de episcopis Ægypti.

Magnificentissimi et gloriosissimi judices et amplissimus senatus dixerunt :

1. Quoniam reverendissimi episcopi Ægyptiorum, etc., *ut pag.* 694.

Paschasinus reverendissimus episcopus, vicarius sedis apostolicæ, dixit :

2. Si præceperit (23) gloria vestra, et jubetis illis aliquid præstari humanitatis, fidejussoribus datis, non exeant de ista civitate, quandiu Alexandria (24) episcopum accipiat.

Magnificentissimi et gloriosissimi judices et amplissimus senatus dixerunt :

348 3. Sanctissimi [*Div. et Paris.* Reverendissimi.] Paschasini sit firmum [*Id.* certum] judicium. Unde permanentes in proprio habitu reverendis-

[**] Conc. Afric. c. 19.

(22*) Visitandis ab episcopo Carthagin. Nihil hic de visitatore episcopo agitur. *Visitare* hoc loco est adesse concilio plenario, quod nunc in una provincia, nunc in altera cogere debebat episcopus Carthag. ex decreto concil. Hippon.

(23) Corb. *Si præcepit ;* quod Crabbus ita emendavit : *Si præceperit.* Legendum : *Si præcipit.* Atque ita habent codices Parisienses et Divionensis.

(24) Divion. *Alexandriæ Episcopum accipiant.*

simi episcopi Ægyptiorum, aut dent fidejussores, aut per (25) sacramentum eis credatur, quia exspectant ordinationem futuri episcopi magnæ civitatis Alexandriæ.

CAP. VIII.—*Ne episcopus vel clericus donationis vel testamenti nomine tribuat aliquid homini hæretico, etiamsi propinquus ejus sit.*

Concilii Carthaginensis canones 22, 81.

Ut episcopi vel clerici in eos qui non sunt clerici non conferant.

22. Et ut in eos qui catholici, *ut pag.* 827.

De episcopis qui hæreticos vel paganos hæredes instituunt.

81. Item constitutum est, ut si quis episcopus, etc., *ut pag.* 827.

Textus. Nedum ab episcopis et clericis accipere hæretici prohibentur, verum etiam ab aliis. Dicitur enim lib. I, tit. 5, const. 10, quod orthodoxus rem immobilem quæ orthodoxam Ecclesiam habeat, nullo modo in hæreticum transferre possit : [aut] alioqui [illam] confiscari. Rursus const. 3, tit. 2 Novellarum ait : Si orthodoxus habens possessionem in qua sancta sit Ecclesia, [illam] alienaverit, vel reliquerit, vel in emphyteusim dederit, vel locaverit, vel quocunque administrationis genere præbuerit aut Judæo, aut Samaritano, aut Pagano, aut **349** Montanistæ, aut Ariano, aut breviter alii hæretico, ejus oppiduli Ecclesia ipsius dominium vindicato. Lib. I, tit. 5, const. 18. Si hæreticus, ut militiam vel dignitatem consequatur, aut publico munere fungatur, aut doceat, aut causis patrocinetur, orthodoxum [se] simulet, et uxorem aut filios hæreticos [ipsum] habere constet, ejicitur. Sed etsi lateat, non potest quidquam rerum suarum donare, alioquive alienare in hæreticum. Verum illas ipsiusque hæreditatem quæ hæretico defertur, vindicat fiscus. In universum enim qui militiam [aliquam] dignitatemque obtinent : qui advocationibus [vacant :] qui publico munere, militarive magistratu [funguntur :] solos orthodoxos hæredes habent : et quæ ab illis quomodocunque ad hæreticos perveniunt, exigit fiscus. Rursus eadem const. dicit : Si filiorum alii sint hæretici, alii orthodoxi : soli orthodoxi hæredes sunt. Quod si omnes sint hæretici, cognati orthodoxi hæreditatem capiunt. Si vero nulli sint, succedit fiscus. Const. 19. Hæreticus hæretici filius neque donationem neque hæreditatem patris percipit. Const. 22. Neque ex militis testamento hæreticus hæreditatem aut legatum capit.

Textus. Quæ exhæreditationis causas ordinat Novella 102, ait : Si parens orthodoxus sentiat filios suos non esse orthodoxos, ipsos exhæredandi facultatem habet. Quod si e diverso parens hæreticus sit, non alios, quam orthodoxos filios, aut his non subsistentibus orthodoxos cognatos, hæredes scri-

A τίων, ἢ ἐγγύας παρέξουσιν, εἰ τοῦτο αὐτοῖς δυνατὸν, ἢ ἐξωμοσίᾳ καταπιστευθήσονται, ἀναμένοντες τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐσομένου ἐπισκόπου τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπίσκοπον μήτε κληρικὸν διδόναι, διὰ δωρεᾶς ἢ διαθήκης, αἱρετικῷ, κἂν εἴη συγγενὴς αὐτοῦ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς, μηδὲν συνεισάγειν τοῖς μὴ ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς, εἰ καὶ συγγενεῖς ἔτι μὴν ὦσιν.

κβ'. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, κ. τ. λ.

Περὶ ἐπισκόπων τῶν αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας κληρονόμους καταλιμπανόντων.

B πα'. Ὁμοίως ὡρίσθη, ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος κληρονόμους συγγενεῖς, κ. τ. λ.

Οὐ μόνον ἀπὸ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κωλύονται λαμβάνειν οἱ αἱρετικοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑτέρων· εἴρηται γὰρ βιβλ. α' τίτ. ε', διάτ. ι', ὅτι Οὔτε ὀρθόδοξος δύναται καθ' οἱονδήποτε τρόπον μεταφέρειν εἰς αἱρετικὸν ἀκίνητον πρᾶγμα, ἔχων ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, ἐπεὶ φισκοῦται· ἡ μέν τοι γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν, ὅτι, Ἐὰν ὀρθόδοξος ἔχων κτῆσιν, ἐν ᾗ ἁγία ἐστὶν Ἐκκλησία, ἐκποιήσῃ ἢ καταλίπῃ, ἢ ἐμφυτεύσῃ, ἢ μισθώσῃ, ἢ καθ' οἱανδήποτε διοίκησιν παράσχῃ Ἰουδαίῳ, ἢ Σαμαρείτῃ, ἢ Ἕλληνι, ἢ Μοντανιστῇ, ἢ Ἀρειανῷ ἢ ἁπλῶς ἄλλῳ αἱρετικῷ, ἡ Ἐκκλησία τῆς αὐτῆς κώμης τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν ἐκδικείτω· βιβλ. α', τίτ. ε', διάτ. ιη'· Ἐὰν αἱρετικὸς ὑπὲρ
C τοῦ τυχεῖν ἀξίας ἢ στρατείας, ἢ δημόσιον πρᾶξαι φρόντισμα, ἢ παιδεῦσαι, ἢ συνηγορῆσαι προσποιήσηται τὸν ὀρθόδοξον, καὶ φανῇ γαμετὴν ἢ παῖδας ἔχων αἱρετικοὺς, ἐκβάλλεται· εἰ δὲ καὶ λάθῃ, οὐ δύναταί τι τῶν αὐτοῦ δωρεῖσθαι, ἢ ἄλλως ἐκποιεῖν αἱρετικῷ, ἀλλὰ ταῦτα καὶ τὴν αἱρετικῷ καταφερομένην αὐτοῦ κληρονομίαν ἐκδικεῖ τὸ δημόσιον· καθόλου γὰρ οἱ μετασχόντες στρατείας, ἢ ἀξίας συνηγορίας, ἢ δημοσίας φιλοτιμίας, ἢ συγκροτήσεως, παρὰ μόνων ὀρθοδόξων κληρονομοῦνται· καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν ὁπωσοῦν εἰς αἱρετικὸν ἐρχόμενα, τὸ δημόσιον ἐκδικεῖ· ἡ δὲ αὐτὴ διάτ. φησὶν, ὅτι, Ἐὰν τῶν παίδων, οἱ μέν εἰσιν αἱρετικοὶ, οἱ δὲ ὀρθόδοξοι, μόνοι οἱ ὀρθόδοξοι κληρονομοῦσιν· εἰ δὲ πάντες εἰσὶν αἱρετικοὶ, συγγε-
D νεῖς ὀρθόδοξοι κληρονομοῦσιν· ἢ μὴ ὄντων, ὁ φίσκος διαδέχεται· διάτ. ιθ', οἱ αἱρετικοὶ τοῦ αἱρετικοῦ παῖδες, οὔτε δωρεὰν οὔτε κλῆρον αὐτοῦ λαμβάνουσι· διάτ. κβ', οὔτε ἀπὸ στρατιωτικῆς διαθήκης αἱρετικὸς κληρονομεῖ ἢ ληγάτον λαμβάνει.

Ἡ δὲ τὰς αἰτίας τῶν ἐξερεδατιόνων τάττουσα ρβ' νεαρά φησιν, ὅτι Ἐὰν γονεὺς ὀρθόδοξος ὢν, αἴσθηται τοὺς ἰδίους παῖδας μὴ ὄντας ὀρθοδόξους, ἄδειαν ἔχει ποιεῖν αὐτοὺς ἀποκληρονόμους· εἰ δὲ τοὐναντίον ὁ γονεύς ἐστιν αἱρετικὸς, μὴ ἐχέτω ἄδειαν ἄλλους γράφειν κληρονόμους, εἰ μὴ τοὺς ὀρθοδόξους

(25) Veteres libri et editiones, *sacramenta*, quod certe melius est.

παῖδας· ἢ μὴ ὄντων αὐτῶν, συγγενεῖς ὀρθοδόξους· εἰ δέ τινες τῶν παίδων εἰσὶν ὀρθόδοξοι, τινὲς δὲ οὔ, ἡ οὐσία εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ἔρχεται, κἂν ὁ πατὴρ ἄλλους ἔγραψε κληρονόμους· εἰ δὲ μετὰ ταῦτα οἱ αἱρετικοὶ ἀδελφοὶ ὀρθόδοξοι γένωνται, δίδοται τὸ αἱροῦν αὐτοῖς μέρος, οὐ μὴν καὶ οἱ προλαβόντες καρποὶ, οὔτε λόγους ἀπαιτοῦσι τῆς διοικήσεως· τέως δὲ τὰ πράγματα οἱ ὀρθόδοξοι ἐκποιεῖν οὐ δύνανται· εἰ μέν τοι μέχρι τελευτῆς ἐπιμείνωσι τῇ πλάνῃ, πλήρη τὴν δεσποτείαν κτῶνται οἱ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ κληρονόμοι· εἰ δὲ πάντες οἱ παῖδες αἱρετικοί εἰσιν, ὀρθόδοξοι συγγενεῖς κληρονομοῦσιν· εἰ δὲ μή εἰσι, τότε, εἰ μὲν κληρικοί εἰσιν οἱ γονεῖς, ἡ Ἐκκλησία τῆς πόλεως ἐν ᾗ τὴν οἴκησιν εἶχον, λαμβάνει τὰ πράγματα· εἰ δὲ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δι' ἐνιαυτοῦ ἀμελήσουσι διεκδικῆσαι τὰ πράγματα, ὁ φίσκος αὐτὰ λαμβάνει· εἰ δὲ λαϊκοί εἰσιν, ὁ φίσκος αὐτὰ λαμβάνει, εἴτε διέθεντο εἴτε μή· τὰ αὐτὰ κρατεῖ, ἐὰν ὁ παῖς ὀρθόδοξος ὤν, αἴσθηται τοὺς γονεῖς αἱρετικοὺς, ὅταν αὐτὸς ὁ παῖς διατίθηται ἢ κληρονομῆται.

Ἡ α' περὶ τῶν Σαμαρειτῶν, δευτέρα οὖσα τοῦ τίτ. τοῦ γ' τῶν Νεαρῶν, συνεχώρησε τοὺς Σαμαρείτας λαμβάνειν δωρεὰς καὶ ἐκ διαθηκῶν, καὶ διδόναι καὶ παραπέμπειν Σαμαρείταις αὐτῶν παισὶ καὶ γονεῦσι καὶ συγγενέσιν· ἡ μέν τοι τελευταία περὶ Σαμαρειτῶν, γ' οὖσα τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Οἱ Σαμαρεῖται οὐ κληρονομοῦσιν ἐκ διαθήκης ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, οὔτε ληγάτα ἢ δωρεὰς λαμβάνουσιν· ἀλλ' οὔτε διαδόχους ἕξουσιν ἐξ ἀδιαδόχου Σαμαρείτας, ἢ σχηματιζομένους μὲν τοὺς ὀρθοδόξους, οὐχ οὕτω δὲ φρονοῦντας· οὔτε δὲ διατίθεσθαι ἢ δωρεῖσθαι, εἰ μὴ τοῖς ὀρθοδόξοις καὶ πίστει καὶ ἔργοις· τούτων δὲ μὴ ὄντων, αἱ οὐσίαι μετὰ θάνατον εἰς τὸν φίσκον ἔρχονται· οἱ δὲ γῆν διαγεωργοῦντες Σαμαρεῖται, δύνανται γράφειν κληρονόμους ἀνιόντας καὶ κατιόντας αὐτῶν, καὶ ληγατεύειν αὐτοῖς καὶ τοῖς ἐκ πλαγίου, κἂν ὦσι Σαμαρεῖται· τούτων δὲ μὴ ὄντων, ὁ τοῦ χωρίου δεσπότης, ἐν ᾧ ἐγεώργει ὁ τελευτήσας, τὴν οὐσίαν λαμβάνει, τὸν τόπον ἐν τούτῳ τοῦ φίσκου ἐπέχων.

Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μηδεὶς αἱρετικὸς μὴ κατὰ μίσθωσιν ἢ ἐμφύτευσιν, ἢ ἀγορασίαν ἢ ἑτέρῳ τρόπῳ ἀκίνητα πράγματα λαμβανέτω ἀπὸ Ἐκκλησίας, ἢ ἄλλου σεβασμίου τόπου· ἐπεὶ ὁ μὲν αἱρετικὸς τὰ παρ' αὐτοῦ δοθέντα ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ αἰτίᾳ ἀπολλύτω, τὸ δὲ πρᾶγμα ἐπανατρεχέτω εἰς τὸν τόπον ἐξ οὗ ἐδόθη· ὁ δὲ δεδωκὼς διοικητὴς εἴργεται τοῦ λοιποῦ πάσης τῆς διοικήσεως, καὶ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεται, καὶ ἐπὶ ἐνιαυτὸν τῆς ἁγίας κοινωνίας χωρίζεται· ἡ αὐτὴ δὲ διάτ. φησὶν, ὅτι, Ἐάν τις τῶν αἱρετικῶν, οἷς συναριθμοῦνται Νεστοριανοὶ καὶ Εὐτυχιανισταὶ καὶ Ἀκέφαλοι, τολμήσοι καταγώγιον τῆς ἰδίας θρησκείας ποιῆσαι, ἢ Ἰουδαῖοι νέαν συναγωγὴν, ἐκδικείτω αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία· εἰ δὲ ἐνεφύτευσεν, ἢ ἐμίσθωσεν, ἢ ὁπωσοῦν εἰς διοίκησιν δέδωκε τοιούτῳ προσώπῳ, εἰ μὲν εἰδὼς ὁ δεσπότης αἱρετικὸς ἔπραξε τοῦτο, πάσας τὰς προσόδους τοῦ χρόνου τοῦ συναλλάγματος ἡ Ἐκκλησία τῆς πόλεως, ὑφ' ἣν ἡ κτῆσις διάκειται, ἐκδικεῖ· ἀγνοοῦντι δὲ τῷ

A bendi facultatem habeto. Sed si ex liberis aliqui sint orthodoxi, aliqui vero non : substantia ad orthodoxos pervenit : tametsi pater alios [etiam] hæredes scripserit. Si vero postmodum hæretici fratres orthodoxi fiant, datur ipsis competens portio : non autem **350** etiam præteriti fructus neque administrationis rationes exigunt. Interim tamen res [hæreditarias] orthodoxi alienare non possunt. At si ad mortem usque in errore permanserint, plenum dominium orthodoxi [eorumque] hæredes acquirunt. Plane si omnes liberi hæretici sint, cognati orthodoxi hæredes fiunt. Qui si nulli sint, tum si clerici parentes fuerint, Ecclesia civitatis, in qua domicilium habuerunt, facultates percipit. Sed si ecclesiastici intra annum illas vindicare neglexerint, B capit eas fiscus. At si laici fuerint, sive testati sint sive non, facultates fiscus capit. Eadem obtinent, si filius orthodoxus parentes hæreticos [esse] sentiat, quando [videlicet] ipse testamentum facit, sive succeditur.

Const. de Samaritanis 1, quæ 2 est tit. 3 Novellarum, permisit Samaritanis tum ex donatione atque testamento capere, tum donare, et ad liberos suos, parentes, cognatos Samaritanos transmittere. At de Samaritanis ult. quæ est 3, tit. 3 Novellarum, dicit : Samaritani ex testamento aut ab intestato hæredes non fiunt, neque legata donationesve capiunt : sed nec Samaritanos, aut qui orthodoxos se simulant, non ita autem sentiunt, ab intestato successores habebunt. Neque [vero] testamentum C faciunt aut legant, aut donant, nisi orthodoxis et fide et operibus : quibus non subsistentibus, bona post mortem ad fiscum perveniunt. Cæterum qui Samaritani terras colunt, parentes atque liberos suos hæredes scribere, atque ipsis et ex transverso [cognatis], tametsi Samaritani sint, legare possunt. Quod si horum nullus sit, prædii in quo **351** defunctus agricolabatur, dominus substantiam capit : [quippe qui] vicem fisci in hoc obtineat.

Constit. 3, tit. 2 Novellarum dicit : Nullus hæreticus per conductionem aut emphyteusim, aut emptionem, aut alio modo ab Ecclesia aliove venerabili loco res immobiles capito. Alioqui hæreticus quæ D hac de causa dedit, amittito : res autem ad locum ex quo data est recurrito : dispensator autem qui dedit de cætero a dispensatione arcetor, et in monasterium conjicitor, et per annum a sancta communione segregator. Rursus eadem constit. ait : Si quis hæreticorum, quibus connumerantur Nestoriani, Eutychianistæ, et Acephali, speluncam ausit religionis suæ exædificare, aut Judæi novam Synagogam exstruere : hæc Ecclesia vindicato. Si [quis] vero [quippiam] hujusmodi personæ in emphyteusin dederit, aut locaverit, aut quomodocunque administrandum concesserit : et quidem hæreticum illum [esse] sciens id fecerit : omnes reditus quandiu contractus durat, Ecclesia civitatis, sub qua possessio sita est, vindicat : sin ignorans, nullum illi

damnum obvenit. Hæreticus autem in utroque casu et possessione abigitur, et [ejus bona] publicantur.

A δεσπότῃ, οὐδεμία προσγίνεται ζημία· ὁ δὲ αἱρετικὸς ἐφ' ἑκατέρου θέματος, καὶ τῆς κτήσεως ἀπελαύνεται καὶ δημεύεται.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΑ'.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΝ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ.

TITULUS XI.

DE MONASTERIIS ET MONACHIS.

352 CAPUT I.—*De monasteriorum ædificatione, et ne hæc privati juris sint, et de monachorum rebus.*

B ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ ποιήσεως μοναστηρίων· καὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι αὐτὰ ἰδιωτικά· καὶ περὶ πραγμάτων τῶν μοναζόντων.*

Concilii Chalcedonensis canones 4, 24.

4. Qui vere et sincere, *ut pag.* 734.

24. Quæ semel voluntate episcopi consecrata sunt monasteria, et res quæ ad ea pertinent servari, eaque non amplius fieri sæcularia habitacula. Eos autem, qui hoc fieri permittunt, canonum pœnis subjici.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', κδ'.

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς, κ. τ. λ.

κδ'. Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια· καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι γενέσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια· τοὺς δὲ συγχωροῦντας τοῦτο γίνεσθαι, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

Concilii œcumenici VI *canon* 49.

49. Hunc sacrum etiam canonem renovantes decernimus, ut quæ episcopali voluntate semel consecrata fuerint monasteria, semper monasteria maneant, et res quæ ad ipsa pertinent, monasteria serventur, et ea non possint esse amplius sæcularia habitacula, nec ab ullo ex omnibus sæcularibus tradi hominibus. Sed etiam si hoc hucusque factum est, hoc nequaquam servandum decernimus; eos autem, qui deinceps hoc facere aggrediuntur, canonum pœnis subjici.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν μθ'.

μθ', Ἀνανεούμενοι καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν κανόνα ὁρίζομεν, ὥστε τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια C κατὰ γνώμην ἐπισκόπου, μένειν εἰς τὸ διηνεκὲς μοναστήρια καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μηκέτι δύνασθαι αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια, μήτε δὲ ὑπό τινος τῶν ἁπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδίδοσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ μέχρι νῦν γέγονε τοῦτο, μηδαμῶς κρατεῖσθαι ὁρίζομεν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος πράττειν τοῦτο ἐπιχειροῦντας, ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίοις.

353 *Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum habiti canones* 1 *et* 6.

1. Res adeo veneranda et honorabilis, etc. *ut pag.* 118.

6. Monachi nihil debent habere proprium: sed omnia eorum monasterio ascribi. Dicit enim beatus Lucas de iis qui credunt in Christum, et monachorum institutionem describunt, quod nemo quidquam eorum quæ aderant, proprium esse dicebat, sed erant illis omnia communia. Et ideo iis qui monachi esse volunt, prius datur facultas de suis rebus testandi, ac disponendi, et quibuscunque velint personis, lege scilicet non prohibitis, sua transmittendi. Postquam enim monachi facti fuerint, omnium bonorum dominium monasterium habebit, et nullam de rebus propriis curam gerere, vel disponere eis permissum est. Si quis autem deprehensus fuerit, possessionem aliquam, quæ

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν α' καὶ ς'.

α'. Πρᾶγμα σεμνὸν οὕτω καὶ τίμιον, κ. τ. λ.

D ς'. Οἱ μοναχοὶ οὐδὲν ἴδιον ὀφείλουσιν ἔχειν, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν προσκληροῦσθαι τῷ μοναστηρίῳ· φησὶ γὰρ ὁ μακάριος Λουκᾶς περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πιστευόντων, καὶ τὴν τῶν μοναστῶν πολιτείαν διατυπούντων, ὡς οὐδείς τι τῶν ὑπαρχόντων ἔλεγεν ἴδιον εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ἅπαντα κοινά· διὸ τοῖς ἐθέλουσι μονάζειν ἄδεια δίδοται περὶ τῶν ὑπαρχόντων αὐτοῖς διατίθεσθαι πρότερον, καὶ οἷς ἂν βούλοιντο προσώποις, μὴ κεκωλυμένοις δηλονότι παρὰ τοῦ νόμου τὰ αὐτῶν παραπέμπεσθαι· μετὰ γάρ τοι τὸ μονάσαι, τῶν προσόντων αὐτοῖς ἁπάντων τὸ μοναστήριον ἔχει τὴν κυριότητα, καὶ οὐδὲν περὶ τῶν οἰκείων φροντίζειν ἢ διατάσσεσθαι τούτοις παρακεχώρηται· εἰ δέ τις φωραθείη κτῆσίν τινα, ἢ τις οὐκ ἀπεκληρώθη

τῷ μοναστηρίῳ ἰδιοποιούμενος, καὶ φιλοκτησίας πάθει δουλούμενος, ταύτην μὲν παρὰ τοῦ ἡγουμένου ἢ τοῦ ἐπισκόπου ἀναλαμβάνεσθαι, καὶ πολλῶν παρουσίᾳ πιπράσκεσθαι, καὶ πτωχοῖς ἀπόροις διανέμεσθαι· τὸν δέ γε τὴν τοιαύτην κτῆσιν, κατὰ τὸν πάλαι Ἀνανίαν ὑποσυλᾷν μελετήσαντα, τῷ προσήκοντι ἐπιτιμίῳ ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισε σωφρονίζεσθαι· δῆλον δὲ, ὡς ἅ τινα περὶ μοναζόντων ἀνδρῶν ἡ ἁγία σύνοδος ἐκανόνισε, τὰ αὐτὰ καὶ περὶ μοναζουσῶν γυναικῶν κρατεῖσθαι ἐδικαίωσεν.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιγ'.

Ὅτι μεγάλης κατακρίσεως ἄξιοί εἰσιν οἱ τὰ μοναστήρια κοινοῦντες.

ιγ'. Ἐπειδὴ διὰ τὴν γενομένην κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν συμφορὰν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις καθηρπάγησάν τινες εὐαγεῖς οἶκοι ὑπό τινων ἀνδρῶν, ἐπισκοπεῖά τε καὶ μοναστήρια, καὶ ἐγένοντο κοινὰ καταγώγια, εἰ μὲν οἱ διακρατοῦντες ταῦτα προαιροῦνται ἀποδιδόναι, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, εὖ ἂν ἔχοι· εἰ δὲ μή γε, εἰ μὲν τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ εἰσι, τούτους καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν· εἰ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι, ὡς ὄντας κατακρίτους ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τετάχθωσαν ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται, ὅτι τῇ τοῦ Κυρίου φωνῇ ἐναντιοῦνται τῇ λεγούσῃ· ***Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.***

Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, ὅτι Ὁ βουλόμενος οἰκοδομῆσαι μοναστήριον, πρότερον προσδιαλεγέσθω τῷ ἐπισκόπῳ τῶν τόπων, ὅπως ἂν ἐκεῖ γενόμενος, εὐχὴν ποιήσοιτο καὶ σταυρὸν πήξοι, καὶ τότε τοῦ κτίσματος ἡ ἀρχὴ γινέσθω· καὶ ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Ὁ θέλων κτίσαι μοναστήριον, μὴ ἄλλως ἀρχέσθω τοῦ οἰκοδομήματος, εἰ μὴ ὁ τῶν τόπων ἐπίσκοπος εὐχὴν ἐκεῖσε ποιήσει, καὶ τὸν τίμιον πήξει σταυρόν· ὁ δὲ ἀρξάμενος νέον κτίζειν ἢ παλαιὸν ἀνανεοῦν, ἀναγκάζεται πληρῶσαι· ἀνάγνωθι καὶ τὰ προγραφέντα ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. κεφ. τε τεσσαρεσκαιδεκάτῳ τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει· Μηδεὶς μοναστήριον πωλείτω, ἢ ἀμειβέτω, ἢ δωρείσθω, ἔνθα θυσιαστήριον καθιδρύθη καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία καὶ μοναχικὴ ἄσκησις· ἐπεί τοι γε τὸ γενόμενον ἄκυρον ἔσται, καὶ τῶν τιμημάτων ὁ λαβὼν ἐκπεσεῖται, καὶ ὁ πιπράσκων ζημιωθήσεται τῇ τε τοῦ πράγματος ἐκπτώσει καὶ τῇ τοῦ τιμήματος ἀπωλείᾳ, τῇ κατὰ τόπον ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τόπον εὐαγέσι μοναστηρίοις, τούτων προσνεμομένων· ὥστε αὐτοὺς προνοεῖν τοῦ τὸ κακῶς ἐκποιηθὲν, αὖθις ἐπαναγαγεῖν εἰς μοναχικὸν σχῆμα· μήτε ὑποθήκη ἐπὶ τούτοις ἐῤῥώσθω, ἀλλὰ ἀκυρούσθω, καὶ τὸ μοναστήριον τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ προσκυρούσθω· καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι ἐκποίησις μοναστηρίων μὴ γινέσθω ἐπὶ τῷ τὸ ἱερατικὸν σχῆμα εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν μετασχηματίζεσθαι, ἐπεὶ ἄδειαν ἔχου-

monasterio ascripta fuerit, sibi privatim attribuere, et acquirendarum possessionum cupiditati servire, ea quidem ab episcopo seu præfecto recipiatur, et in multorum præsentia vendita, pauperibus et mendicis distribuatur. Eum autem qui eam possessionem, ut olim Ananias, subripere meditatus est, convenienti pœna castigandum esse sancta synodus statuit. Clarum est autem, quod quæ de viris monachis sancta synodus canonice constituit, ea in monachis quoque feminis valere, et observari æquum censuit.

Concilii Nicæni II *canon* 13.

Quod magna damnatione digni sunt qui monasteria communia faciunt diversoria.

13. Quoniam per eam quæ fuit propter peccata nostra in Ecclesiis calamitatem sacrosanctæ quædam ædes **354** a quibusdam viris arreptæ sunt, et episcopatus, et monasteria, et facta sunt communia diversoria : si qui ea quidem tenent, volunt reddere, ut in pristinum statum restituantur, bene et pulchre habet; sin minus, si sunt quidam sacerdotalis catalogi, eos deponi jubemus : sin autem monachi vel laici, segregari, ut qui sint condemnati a Patre, et Filio, et Spiritu sancto, et ponantur ubi vermis non moritur, nec ignis exstinguitur, quia voci Domini adversantur, quæ dicit : *Ne facite domum Patris mei domum negotiationis*[81].

Textus. Const. 13, tit. 1 Novellarum ait : Qui monasterium ædificare vult, prius cum locorum episcopo agito, quo ille veniens votum faciat, et crucem figat : atque tum [demum] ædificii fundamentum jacitor. (Et const. 3, tit. 2 Novellarum ait : Qui monasterium exstruere vult non aliter ædificationem incipito, nisi locorum episcopus preces illic profuderit, et pretiosam crucem fixerit. Certe qui semel exstruere, vel vetus renovare cœpit, consummare cogitur. Legas [vero] etiam quæ annotata sunt in cap. 1, tit. 2, et cap. 14, tit. 3 præsentis operis. Constit. 1, tit. 2 Novellarum ait : Nemo monasterium, in quo altare erectum, aut sacrum ministerium exhibitum, aut monachalis exercitatio fuerit : [vel] vendito, vel permutato, vel donato. Alioqui quod factum fuerit, irritum erit : et qui ceperit, pretiis excidet : qui autem vendiderit, et rei et pretii amissione multabitur : atque illa sanctissimæ ejus loci Ecclesiæ, venerabilibusque ejus loci monasteriis attribuentur. **355** Quamobrem [Ecclesiarum atque monasteriorum dispensatores] dispiciant, ut quod male alienatum est, ad monasticæ [habitationis] formam reducant. Neque [vero] hypotheca in his valeto, sed irrita esto, et monasterium sancto ministerio addicitor. Et constit. 2, tit. 2 Novellarum ait : Monasterium in hoc ne alienator, ut sacrata forma in privatam conversationem transformetur. Alioqui episcopi id monasterium vindicandi, et ad pristinam formam

[81] Joan. II, 16.

reducendi facultatem habent. Lib. I, tit. 3, const. 38, ait: Qui monasteria sua relinquunt, non recipiunt quas ad illa [res] mobiles adduxerunt, cujuscunque quantitatis fuerint: tametsi de illis nulla actorum monumenta confecta sint. In immobilibus autem jus servari oportet, quoniam illi qui dedit, illarum vindicatio non interit.

Et const. 13, tit. 1 Novellarum dicit: Si quis monachus recedere velit, quascunque res, quando [monasterium] ingressus est, habuit, in monasterii dominium cadent. Et: Cum monasterium ingreditur, quemque de rebus suis statuere oportet. Ingredientem enim [illæ] comitantur: tametsi id non expresse dixerit. Verum si cum liberos habeat, illis res aliquas, quæ legitimam portionem substantiæ ejus conficiant, dotis donationisve ante nuptias nomine donaverit: in reliquis illi nullam communicationem habento. Sin nihil ipsis, aut minus legitima donaverit: etiam postquam ipse monachus factus fuerit, debetur illis legitima. Plane si maritus aut uxor lucratur. Et: Si monachus in militiam, aut ad aliam vitæ formam habeat: substantia ejus apud monasterium remanet, ipse vero provincialis cohortalis sit. **356** Sed et si quis in aliud monasterium transeat: facultates ipsius ad primum monasterium pertinent. Cæterum præsules ipsum ne suscipiunto: atque hoc [ipsum] tum episcopi tum archimandritæ prohibento.

Dicit vero etiam const. 52, tit. 3, lib. I. Si quis ex casu si liberi non exsistent, restitutione vel substitutione gravatus fuerit, et quod vitam monasticam præferat, matrimonium contrahere nolit: res [assignatas] retinet, atque dum vivit, insumit illas, aut quomodo vult relinquit dummodo in pias causas. Sed et si sub conditione procreandorum liberorum ipsi relictæ sint, habet illas liberis non procreatis. Idem etiam de virginitatem sectantibus [mulieribus] eadem const. dicit. Quod si unus conjugum vitam monasticam suscipiat, alter repudium mittit, locusque [est] ex morte pactis, et quod inde lucrum provenit, servatur ex eodem matrimonio forte exsistentibus liberis, aut id lucratur [ea] persona quæ ad secundum matrimonium non devenit. Cæterum si sponsus quispiam in monasterium concedat, simplices arrhæ adduntur, nullumque damnum subitur: ut ejusdem tit. const. 54.

Textus. Et quæ de repudio tractat Novella 117 ait: Si præter causas ab ipsa dictas mulier repudium miserit: dos marito aut in dominium, aut si liberi subsint, in usum fructum datur. Mulier autem per judicem episcopo civitatis in qua habitat traditur, et per ipsum ad omnem ejus vitam in monasterium conjicitur. Atque si quidem liberos habeat, bessem substantiæ ejus [illi] capiunt, trientem vero monasterium. Sin vero non liberos, sed parentes habeat: bessem monasterio, trientem autem parentibus dato: extra quam si qui illam in potestate habent, injusto repudio assensum præbuerint. **357** Tunc

σιν οἱ ἐπίσκοποι τὸ τοιοῦτον μοναστήριον ἐκδικεῖν, καὶ εἰς τὸ πρότερον ἐπανάγειν σχῆμα· βιβλ. α', τίτ. α', διάτ. λη' φησὶν, ὅτι, Οἱ τὰ ἴδια μοναστήρια καταλιμπάνοντες, οὐ λαμβάνουσιν ἅπερ αὐτοῖς προσήγαγον, κινητὰ ὁσησδήποτε ποσότητος ὄντα, κἂν μὴ σύνεστι πρᾶξις ὑπομνημάτων ἐπ' αὐτοῖς· περὶ δὲ τῶν ἀκινήτων δεῖ τὰ νόμιμα φυλάττεσθαι, ἐπεὶ οὐκ ἀναιρεῖται τῷ δωρησαμένῳ ἡ ἐκνίκησις αὐτῶν.

Καὶ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν λέγει, ὅτι Εἴτις μονάσας ἀναχωρῆσαι βουληθῇ, τὰ πράγματα ὅσα παρεῖχεν ἡνίκα εἰσῄει, τῆς δεσποτείας ἔσται τοῦ μοναστηρίου· καὶ ὅτι Δεῖ τὸν θέλοντα μονάσαι, διατυποῦν περὶ τῶν ἰδίων πραγμάτων· εἰσελθόντι γὰρ αὐτῷ συνακολουθοῦσι, κἂν μὴ τοῦτο ῥητῶς εἴπῃ· εἰ μέν τοι παῖδας ἔχων, ἔτυχέ τινα πράγματα δωρησάμενος, ἢ δωρησαμένη αὐτοῖς, ἢ ὑπὲρ προικὸς, ἢ πρὸ γάμου δωρεᾶς, καὶ ποιεῖ ταῦτα τὸ νόμιμον μέρος τῆς αὐτοῦ περιουσίας, μὴ ἐχέτωσαν οἱ παῖδες πρὸς τὰ λοιπὰ μετουσίαν· εἰ δὲ μηδὲν αὐτοῖς, ἢ ἔλαττον τοῦ νομίμου ἐδωρήσατο, καὶ μετὰ τὸ μονάσαι αὐτὸν ὀφείλεται τοῖς παισὶ τὸ νόμιμον· εἰ δὲ ἀνὴρ ἢ γυνὴ μονάσει, τὸν ἀπὸ τελευτῆς κάσον ὁ ἕτερος κερδαίνει· καὶ ὅτι Ἐὰν μοναχὸς εἰς στρατείαν ἔλθῃ, ἢ ἕτερον βίου σχῆμα, ἡ μὲν οὐσία μένει παρὰ τῷ μοναστηρίῳ, αὐτὸς δὲ ταξεώτης ἐπιχώριος γίνεται· εἰ δὲ καί τις εἰς μοναστήριον ἀπὸ μοναστηρίου μετέλθοι, ἡ οὐσία αὐτοῦ τῷ πρώτῳ μοναστηρίῳ διαφέρει· οἱ μέντοι ἡγούμενοι μὴ δεχέσθωσαν αὐτόν· κωλυέτωσαν δὲ τοῦτο καὶ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἀρχιμανδρῖται.

Λέγει δὲ καὶ διάτ. νβ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. ὅτι Ἐάν τις βαρηθῇ ὑποκαταστάσει ἢ ἀποκαταστάσει ἐξ ἀπαίδου, καὶ μὴ βουληθῇ γαμῆσαι δι' ἄσκησιν, μένει ἔχων τὰ πράγματα· καὶ περιὼν αὐτὰ δαπανᾷ, ἢ καταλιμπάνει ὡς θέλει εὐσεβῶς μέντοι· εἰ δὲ καὶ ὑπὸ αἵρεσιν παιδοποιΐας αὐτῷ καταλειφθῇ, ἔχει αὐτὰ καὶ μὴ παιδοποιῶν· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ παρθενευούσαις· ἡ αὐτὴ διάτ. φησὶν, ὅτι, Ἐάν τις τῶν συνοικούντων μονάσῃ, πέμπει ῥεπούδιον ὁ ἄλλος, καὶ χώρα τοῖς ἀπὸ τελευτῆς συμφώνοις· καὶ τὸ ἐντεῦθεν κέρδος φυλάττεται τοῖς ὡς εἰκὸς οὖσιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ γάμου παισίν· ἢ τὸ κερδᾶναν πρόσωπον μὴ ἐλθὸν εἰς δεύτερον γάμον· καὶ τοῦ ἀνδρὸς μονάζοντος ἡ γυνὴ ἑτέρῳ οὐ γαμεῖται ἐπὶ ἕνα ἐνιαυτόν· εἰ μέντοι τις τῶν μνηστήρων μονάσει, οἱ ἀῤῥαβῶνες ἁπλοῖ ἀποδίδονται, καὶ οὐδὲν ζημιοῦνται, ὡς ἡ νδ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.

Καὶ ἡ περὶ ῥεπουδίων διαλαμβάνουσα ριζ' νεαρὰ φησιν, ὅτι ἐὰν παρὰ τὰς εἰρημένας αὐτῇ αἰτία, γυνὴ πέμψῃ ῥεπούδιον, ἡ μὲν προὶξ τῷ ἀνδρὶ δίδοται, ἢ κατὰ δεσποτείαν, ἢ παίδων ὑπόντων κατὰ χρῆσιν· ἡ δὲ γυνὴ διὰ τοῦ δικάσαντος παραδίδοται τῷ ἐπισκόπῳ τῆς πόλεως ἐν ᾗ οἰκεῖ, καὶ δι' αὐτοῦ μοναστηρίῳ ἐμβάλλεται πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῆς· καὶ εἰ μὲν ἔχει παῖδας, τὸ δίμοιρον μέρος τῆς οὐσίας αὐτῆς λαμβάνουσι· τὸ δὲ τρίτον, τὸ μοναστήριον· εἰ δὲ παῖδας οὐκ ἔχει ἀλλὰ γονεῖς, τὸ δίμοιρον δίδοται τῷ μοναστηρίῳ· καὶ τὸ τρίτον, τοῖς γονεῦσιν· εἰ μὴ ὑπ' ἐξουσίαν αὐτὴν ἔχοντες τῷ ἀλόγῳ ῥεπουδίῳ συνῄνεσαν,

τότε γὰρ πάντα τῷ μοναστηρίῳ προσκυροῦται· ὥσπερ A καὶ ὅτε μήτε παῖδας, μήτε γονεῖς ἡ γυνὴ ἔχει.

Καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Δούλου, ἢ ἐναπογράφου κατὰ τὴν διάστιξιν αὐτῆς μονάζοντος, τὰ πράγματα ἅπερ εἰς τὸ μοναστήριον ἤγαγε, λαμβάνει ὁ δεσπότης· οὐ μένουσι δὲ ἅμα μοναχοὶ καὶ μονάστριαι, ἀλλ' οἱ ἄνδρες εἰς ἑτέρους μεθίστανται τόπους, καὶ διαιροῦνται εἰς αὐτοὺς τὰ πράγματα πρὸς τὸ ἁρμόζον αὐτοῖς δίκαιον· ὁ δὲ βεβαρημένος ληγάτῳ ἢ ἀποκαταστάσει, ὑπὸ αἵρεσιν γάμου ἢ ἀπαιδίας, ἢ ἐὰν οὕτω δωρηθῇ ἢ ἔλθῃ τινὶ, καὶ γένηται μοναχὸς ἢ ἀσκήτρια, σβέννυται ἡ ἀποκατάστασις· κἂν γὰρ τῶν μοναστηρίων ἐξέλθωσιν, ὅμως τὰ τοιαῦτα πράγματα μετὰ τῶν ἄλλων αὐτῶν τοῖς μοναστηρίοις διαφέρει· εἰ δὲ ἐπὶ B ἀναῤῥύσει αἰχμαλώτων, ἢ ἀποτροφῇ πτωχῶν, ἡ τοιαύτη ὑπόστασις γένηται, ἐξ οὐδενὸς τῶν εἰρημένων τρόπων ἀποκλείεται· τοῦ εἰσιόντος εἰς τὸ μοναστήριον, εἴπερ οὐκ ἔχει παῖδας, τὰ πράγματα τῷ μοναστηρίῳ διαφέρουσιν· εἰ δὲ παῖδας ἔχει, καὶ οὐ διετύπωσε περὶ τῶν αὐτοῦ πραγμάτων πρὶν εἰσέλθῃ, ἄδειαν ἔχει καὶ μετὰ ταῦτα διατυποῦν· καὶ οὐ δύναται τὸ νόμιμον μέρος μειοῦν, καὶ ἑαυτῷ δὲ φυλάττει παιδὸς ἑνὸς ἀναλογίαν, ὀφείλουσαν τῷ μοναστηρίῳ προσκυρωθῆναι· εἰ δὲ τελευτήσει ἐν τῷ μοναστηρίῳ πρὶν ποιήσῃ τὴν διατύπωσιν, τὸ μὲν νόμιμον οἱ παῖδες λαμβάνουσι, τὰ δὲ λοιπὰ τὸ μοναστήριον· οὐδεὶς τῶν μνηστήρων προφάσει τῶν ἀῤῥαβώνων ζημιοῦται μονάζων· καὶ ὁ γάμος ἐκ τοῦ λαβεῖν ἕνα τῶν συνοικούντων C τὸ μοναχικὸν σχῆμα, λύεται χωρὶς ῥεπουδίου, καὶ ἀναλαμβάνει ἡ γυνὴ τὴν προῖκα καὶ τὰ ἄλλα αὐτῆς πράγματα· τῷ δὲ μὴ μονάσαντι τὸ ἀπὸ τελευτῆς συμφωνηθὲν κέρδος ἁρμόζει· εἰ δὲ ἅμα οἱ δύο ἀποτάξονται, οὐδεὶς αὐτῶν ἐκ τοῦ ἑτέρου κερδαίνει, εἰ μὴ ἑκὼν τις τῷ ἑτέρῳ δωρήσεται.

Ἡ δὲ περὶ τοποτηρητῶν διαλεγομένη ρλδ' νεαρά φησιν, ὅτι, Ἐὰν γυνὴ ἐπὶ μοιχείᾳ καταδικασθῇ, ταῖς προσηκούσαις πληγαῖς ὑποβαλλομένη, μοναστηρίῳ ἐμβάλλεται, καὶ ἄδειαν ἔχει ὁ ἀνὴρ εἴσω διετίας αὐτὴν ἀναλαβεῖν, μὴ βλαπτομένου τοῦ γάμου ἐκ τῶν ἐν τῷ μέσῳ· εἰ δὲ παρέλθοι ὁ χρόνος, ἢ τελευτήσει μὴ ἀναλαβὼν αὐτὴν, τὸ σχῆμα λαμβάνει· D καὶ εἰ μὲν ἔχει παῖδας, λαμβάνουσι τὰς ὀκτὼ ὀγγίας, καὶ τὸ μοναστήριον τὰς δ'· εἰ δὲ μόνους ἀνιόντας ἔχει μὴ συνεργήσαντας τῷ ἀτοπήματι, λαμβάνουσι τὰς δ' ὀγγίας, καὶ τὸ μοναστήριον τὰς η'· εἰ δὲ συνήργησαν ἢ μὴ δὲ ὅλως εἰσὶν ἀνιόντες ἢ κατιόντες, λαμβάνει πάντα τὸ μοναστήριον, τῶν ἐν τοῖς προικῴοις συμφώνων ἐπὶ πάντων τῶν θεμάτων τῷ ἀνδρὶ φυλαττομένων· ἐὰν δέ τις ἐπὶ μοιχείᾳ κατηγορηθεὶς, καὶ κατὰ προδοσίαν τοῦ δικαστοῦ, ἢ ἑτέραν αἰτίαν ἀποφύγοι τὰς ποινὰς, καὶ μετὰ ταῦτα ζῶντος ἢ τελευτήσαντος τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, αἰσχρῶς αὐτῇ συναναστρέφηται, ἢ πρὸς γάμον αὐτὴν λάβῃ, οὔτε ὁ γάμος ἔῤῥωται, ἀλλ' ὁ μὲν ἀνὴρ ὡς μοιχὸς ὑπὸ παντὸς ἄρχοντος κολάζεται, ἡ δὲ γυνὴ σωφρονιζομένη ἐμ-

enim omnia monasterio applicantur, quemadmodum etiam quando neque liberos neque parentes mulier habet.

Textus. Et const. 2, tit. 1 Novellarum ait: Cum servus aut ascriptitius secundum hanc distinctionem monachus factus fuerit, res quas in monasterium attulerit, capit dominus. Non cohabitant monachi simul et monastriæ. Alioqui in alia loca transferuntur viri, et res [communes] inter ipsos pro eo quantum cuique juris competit dividuntur. Si qui sub conditione matrimonii aut non suscipiendorum liberorum, legato vel restitutione gravatus est, aut si cui quidquam hac conditione donatum est, ad quemve [quidquam] pervenerit, monachus aut monastria fiat, exstinguitur restitutio. Nam tametsi monasteriis [postmodum illi] egrediantur, istiusmodi tamen res cum ipsorum aliis ad monasteria pertinent. Si tamen ad redemptionem captivorum, aut exhibitionem pauperum istiusmodi restitutio mandata sit, nullo prædictorum modorum excluditur. Ejus bona qui monasterium intrat, si liberos non habet, ad monasterium pertinent. Sed si habet, nec de rebus suis priusquam intret statuit: statuendi postmodum facultatem habet. Non potest autem minuere legitimam. Sibi vero unius filiorum portionem servat, quæ monasterio applicari debet. Quod si priusquam dispositionem faciat, in monasterio decedat, legitimam liberi capiunt, residuum vero monasterium. Nullus sponsus occasione arrharum dispendium facit, si vitam monasticam suscipit. [Porro] matrimonium etiam, cum alter [conjugum] monachalem habitum sumit, citra repudium dirimitur: et mulier dotem aliasque suas res recipit. Verum qui in monasterium non concedit, ei lucrum quod in mortem pactum est competit. Plane si ambo [mundum] **358** valere jusserint, neuter ab altero [quidquam] lucri sentit, nisi si sponte alter alteri [aliquid] donet.

Textus. Quæ de vicariis disserit constit. 134 ait: Si mulier adulterii condemnata sit, competentibus subdita pœnis in monasterium conjicitur. Potestatem autem maritus habet, ut illam intra biennium recipiat: neque per ea quæ medio tempore [facta sunt,] matrimonium læditur. Sed si [id] tempus prætereat, aut non recepta illa [maritus] decedat, assumit habitum: et si quidem liberos habet, octo [illi] uncias capiunt, monasterium autem quatuor, sin ascendentes duntaxat, qui ad istam insolentiam opem non tulerint, capiunt [illi] uncias quatuor, monasterium autem octo. Sed si opem tulerint, aut omnino nulli neque ascendentes neque descendentes fuerint, monasterium omnia percipit. [Interim tamen] quæ in nuptialibus pactionibus [comprehensa sunt,] in omnibus casibus marito servabuntur. Quod si quis de adulterio accusatus per proditionem judicis vel aliam causam pœnas effugerit, et postmodum [vel] vivo vel mortuo adulteræ marito, cum illa turpiter conversetur, aut in matrimonium ipsam assumpserit, matrimonium nullius est mo-

menti : atque vi quidem a magistratu punitur, mulier vero castigata et tonsa in omne vitæ tempus in monasterium conjicitur. [Utriusque] autem res periculo (quomodo dictum est) comitis [rerum] privatarum atque præsidis loci dividuntur.

359 CAP. II. — *De monachis qui ex alienis monasteriis assumuntur ad clericatum vel ad dignitatem hegumeni.*

Concilii Carthaginensis canon 80.

Ut de alieno monasterio susceptos nec præpositos monasterii nec clericos liceat ordinare.

80. Item placuit [82] ut, si quis de alterius monasterio susceptum vel ad clericatum promovere voluerit, vel in suo monasterio majorem monasterii constituerit, episcopus qui hoc fecerit, a cæterorum communione sejunctus, suæ tantum plebis communione contentus sit, et ille neque clericus, neque præpositus perseveret.

Concilii Nicæni II *canon* 21.

Quod non oportet monachos, propriis relictis monasteriis, in alia transire.

21. Non oportet monachum vel monacham proprium relinquere monasterium, et ad aliud se conferre. Si hoc autem contigerit, ipsum ut hospitem accipi est necessarium : sed eum recipi sine mente monasterii ejus præfecti, non convenit.

CAP. III. — *De servis qui monachi fiunt, vel religionis prætextu famulatum dominorum defugiunt.*

Concilii Gangrensis canon 3.

3. Si quis docet servum pietatis prætextu dominum contemnere, et a ministerio recedere, et non cum **360** benevolentia et omni honore domino suo inservire, sit anathema.

Concilii Chalcedonensis canon 4.

4. Qui vere et sincere, etc., *ut pag.* 734.

Concilii œcumenici VI *canones* 43, 85.

43. Licet omni Christiano vitam exercitatricem eligere, et rerum ad vitam pertinentium deposita tempestate, monasterium ingredi, et habitu monachi tonderi, in quacunque prolapsione deprehensus fuerit. Salvator enim noster Deus inquit : *Eum qui venit ad me non ejiciam foras* [83]. Tanquam ergo monachali vitæ agendæ instituto in pœnitentia nobis vitam describente, ei, qui ad illud germane ac sincere accedit, acquiescimus ac favemus, nec ulli ei mores impedimentum afferent, quominus proprium scopum adimpleat.

85. In duobus vel tribus testibus confirmari omne verbum ex Scriptura accepimus [84]. Servos ergo, qui a suis dominis manu mittuntur, tribus testibus eo frui honore decernimus, qui præsentes libertati vires et firmitatem afferent; et ut iis, quæ ipsis testibus facta sunt, fides habeatur, efficient.

Textus. Const. 36, tituli tertii libri primi cod. ait, quod qui ascriptitii citra consensum dominorum

A βάλλεται μοναστηρίῳ ὅλον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτῆς· καὶ τὰ πράγματα ὡς εἴρηται διαιροῦνται κινδύνῳ τοῦ κόμητος τῶν πριβάτων, καὶ τῶν κατὰ τόπον ἀρχόντων.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τῶν ἐξ ἑτέρων μοναστηρίων γινομένων ἡγουμένων ἢ κληρικῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν π'.

Ὥστε τοὺς ἀπὸ ἀλλοτρίου μοναστηρίου ὑποδεχθέντας, μηδὲ ἡγουμένους τοῦ μοναστηρίου μηδὲ κληρικοὺς, ἐξεῖναι χειροτονεῖν.

π'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐάν τις ἀπὸ ἀλλοτρίου μοναστηρίου ὑποδέξηταί τινα, καὶ πρὸς κλήρωσιν προαγαγεῖν ἐθελήσοι, ἢ τοῦ ἰδίου μοναστηρίου ἡγούB μενον καταστήσοι, ὁ τοῦτο ποιῶν ἐπίσκοπος, ἀπὸ τῆς τῶν λοιπῶν κοινωνίας χωριζόμενος, τῇ τοῦ ἰδίου λαοῦ κοινωνίᾳ ἀρκεσθῇ μόνῃ· ἐκεῖνος δὲ μηδὲ κληρικὸς μηδὲ ἡγούμενος ἐπιμείνῃ.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν κα'.

Ὅτι οὐ δεῖ τοὺς μοναχοὺς καταλιμπάνειν τὰ οἰκεῖα μοναστήρια καὶ ἑτέροις μεταβαίνειν.

κα'. Μὴ δεῖν μοναχὸν ἢ μονάστριαν καταλιμπάνειν τὴν οἰκείαν μονὴν καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἀπέρχεσθαι· εἰ δὲ συμβῇ τοῦτο, ξενοδοχεῖσθαι αὐτὸν ἀναγκαῖον· προσλαμβάνεσθαι δὲ ἄνευ γνώμης τοῦ ἡγουμένου αὐτοῦ, οὐ προσήκει.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ δούλων μοναζόντων, ἢ προφάσει εὐλαβείας καταφρονούντων, καὶ μὴ δουC λευόντων τοῖς δεσπόταις.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν γ'.

γ'. Εἴ τις δοῦλον, προφάσει θεοσεβείας, διδάσκοι καταφρονεῖν δεσπότου, καὶ ἀναχωρεῖν τῆς ὑπηρεσίας, καὶ μὴ μετ' εὐνοίας καὶ πάσης τιμῆς τῷ αὐτοῦ δεσπότῃ ἐξυπηρετεῖσθαι, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ'.

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν μγ', πε'.

μγ'. Ἐξὸν ὑπάρχει παντὶ Χριστιανῷ τὸν ἀσκητικὸν ἑλέσθαι βίον, καὶ τὴν πολυτάραχον ζάλην τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἀποθέμενον, ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι, καὶ κατὰ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἀποκαρῆναι, κἂν ἐν οἱῳδήποτε πταίσματι ἁλῷ· ὁ γὰρ Σωτὴρ ἡμῶν Θεὸς ἔφη· *Τὸν ἐρχόμενον πρός με οὐ μὴ* D *ἐκβάλω ἔξω*· ὡς οὖν τῆς μοναχικῆς πολιτείας, τὴν ἐν μετανοίᾳ ζωὴν στηλογραφούσης ἡμῖν, τῷ γνησίως ταύτῃ προστιθεμένῳ συνευδοκοῦμεν, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν παρεμποδίσοι τρόπος πρὸς τὴν τοῦ οἰκείου σκοποῦ ἀποπλήρωσιν.

πε'. Ἐπὶ δύο καὶ τριῶν μαρτύρων βεβαιοῦσθαι πᾶν ῥῆμα γραφικῶς παρελάβομεν· τοὺς οὖν ὑπὸ τῶν οἰκείων δεσποτῶν ἐλευθερουμένους δούλους ἐπὶ τρισὶ μάρτυσι, τῆς τοιαύτης τιμῆς ἀπολαύειν διοριζόμεθα, οἳ τὸ κῦρος παρόντες τῇ ἐλευθερίᾳ προσοίσουσι, καὶ τὸ πιστὸν ἐξ ἑαυτῶν τοῖς γινομένοις παρέξουσιν.

Ἡ λς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι, Οἱ ἐναπόγραφοι, χωρὶς συναινέσεως τῶν δεσποτῶν μο-

[82] Conc. Carthag. V, cap. 13; Concil. Afric. c. 47. [83] Joan. VI, 37. [84] Matth. XVIII, 16; Deut. XIX, 15

νάζοντες, οὕτως αὐτοῖς ὑπόκεινται, ὡς μὴ τοῦτο γενόμενοι· διάτ. λζ', δοῦλοι γνώμῃ τῶν δεσποτῶν μονάσαντες ἐλευθεροῦνται· εἰ δὲ τὴν ἄσκησιν καταλιπόντες, εἰς ἑτέραν μετέλθωσι κατάστασιν ἀναδουλοῦνται· ἡ δὲ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, ὅτι, Οἱ παραγενόμενοι εἰς μονήρη βίον, εἴτε ἐλεύθεροι εἴτε δοῦλοι, πρότερον τριετίαν προσκαρτερείτωσαν, κουρᾷ τε καὶ ἐσθῆτι χρώμενοι τῶν λαϊκῶν, καὶ τὰς Γραφὰς μανθάνοντες, καὶ τὴν τύχην αὐτῶν ὁμολογοῦντες, καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ θέλειν μονάσαι, μή ποτε πονηρά ἐστι· καὶ νουθετείσθωσαν· καὶ εἰ προσκαρτερήσουσι τὴν τριετίαν, καὶ ἄξιοι φανῶσι τοῦ μονάσαι, τότε κειρέσθωσαν, καὶ δουλείας ἐλευθεροῦνται· εἰ δέ τις εἴσω τριετίας αὐτὸν δουλαγωγεῖ, λέγων αὐτὸν ὑφελόμενόν τινα προσδραμεῖν τῷ μοναστηρίῳ, μὴ προχείρως αὐτὸν ἀφελκέτω, ἀλλὰ δεικνύτω πρότερον, ὅτι καὶ δοῦλός ἐστι, καὶ ἐπὶ κλοπῇ ἢ πταίσμασιν ἀτόποις ἀπέδρα· καὶ τότε αὐτὸν λαμβανέτω μεθ' ὧν ὡς εἰκὸς εἰς τὸ μοναστήριον εἰσήγαγε· διδότω δὲ αὐτῷ πίστιν, ὡς οὐδὲν ἐπὶ τούτῳ κακὸν αὐτῷ δράσει· εἰ δὲ μὴ ταῦτα διδαχθείη, κἀκεῖνος ἐκ τῆς ἀσκήσεως φανῇ σεμνὸς, κἂν μήπω παρῆλθεν ἡ τριετία, μενέτω ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ μετὰ τὴν τριετίαν ἄξιος φαινόμενος, προσκαρτερείτω τῇ ἀσκήσει, εἴτε δοῦλος ἦν εἴτε ἐλεύθερος, ὑπ' οὐδενὸς τὸ λοιπὸν περὶ τούτου πολυπραγμονούμενος, κἂν προημαρτηκὼς εἴη· τὰ μέντοι ὡς εἰκὸς κλαπέντα ὁπουδήποτε ὄντα, τῷ πάλαι δεσπότῃ ἀποδίδονται.

A monachi facti sunt, ita ipsis obnoxii sunt, tanquam monachi facti non essent. Constit. 37. Servi voluntate dominorum monachi facti, libertatem consequuntur. Sed si relicta vita solitaria ad alium [vitæ] statum transierint, servituti denuo subjugantur. Constitutio decima tertia tituli primi Novellarum ait : Monasticæ vitæ candidati, sive liberi sive servi sint, [admissionem] per triennium toleranter exspectanto. [Interea tamen] tonsura et vestitu laicorum utuntor, Scripturas **361** discunto, conditionem suam et causam quare monachi fieri cupiant, ne forte mala sit, fatentor et admoventor. Etsi triennium exspectarint, dignique qui monachi fiant videantur, tunc tondentor, atque servitute liberantor. Si quis vero intra triennium in servitutem B quemquam afferat, ipsum quod nonnulla subripuisset, ad monasterium accurrisse dicens, ne confestim illum abstrahito, sed prius et servum ipsum esse, et propter furtum vel enormia delicta aufugisse, probato : atque tum [demum] cum iis, quæ in monasterium intulisse constabit, ipsum recipito. [Prius] tamen se nihil illi propter hoc mali facturum, fidem dato. Sin vero hæc non probentur, et ille ex vita monastica honestus appareat, quanquam triennium necdum elapsum sit, maneto in monasterio. Sane qui post triennium dignus apparuerit, sive servus sive liber sit, in monastica vita perseverato : neque ea de [causa], etiamsi antea quidpiam commiserit, a quoquam deinceps molestia afficitor. Verumtamen quæ furto sublata esse constabit, ubicunque fuerint, domino redduntor.

C Καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι, Τῷ βουλομένῳ σχῆμα μοναχικὸν λαβεῖν, εἰ μὲν γινώσκεται ὡς οὐχὶ ὑπόκειται τύχῃ, ὁ ἡγούμενος ὅτε νομίσοι, διδότω αὐτῷ τὸ σχῆμα· εἰ δ' ἀγνοεῖται, ἐπεχέτω· καὶ ἐάν τις εἴσω τριετίας ἀποδείξῃ αὐτὸν δοῦλον, ἢ ἐναπόγραφον, ἢ κολωνὸν, λαμβάνει αὐτὸν μεθ' ὧν ὡς εἰκὸς ὑφείλετο πραγμάτων, διδοὺς αὐτῷ λόγον· μηδενὸς δὲ εἴσω τῆς τριετίας ἐνάγοντος, εἴπερ ἄξιον αὐτὸν κρίνῃ, διδότω τὸ σχῆμα αὐτῷ καὶ οὐκ ὀχλεῖται· τὰ δὲ πράγματα ἅπερ εἰς τὸ μοναστήριον ἤγαγε, λαμβάνει ὁ δεσπότης.

Et const. 2 ejusdem tit. ait : Si quis monasticum habitum assumere velit, si quidem [servili] conditioni ipsum non esse obnoxium constet, præsul quando visum fuerit, illi habitum dato : sin ignoretur, differto. Et si quis intra triennium probet ipsum [suum] servum, ascriptitium, aut colonum [esse :] data illi fide, [una] cum rebus quas surbipuisse constabit, ipsum recipit. Quod si nullus intra triennium [istum] conveniat, [atque præsul] dignum ipsum judicet, habitum illi dato, neque [ille] inquietator. Quas autem res in monasterium intulit, dominus capit.

Ἡ δὲ αὐτὴ διάτ. φησὶν, ὅτι, Ὁ ἐπίσκοπος τὸν ἀββᾶν ἢ τὸν ἀρχιμανδρίτην ἑκάστου μοναστηρίου, μὴ πάντως κατὰ τὸν βαθμὸν προβαλλέσθω, ἀλλ' ὃν οἱ μοναχοὶ πάντες εὐϋπόληπτοι ἐπιλέξονται, ἐπὶ τῶν D Εὐαγγελίων λέγοντες, ὡς οὐ διὰ φιλίαν ἢ χάριν αὐτὸν ἐπελέξαντο, ἀλλὰ γινώσκοντες αὐτὸν ὀρθόδοξον καὶ σώφρονα καὶ τῆς διοικήσεως ἄξιον, καὶ δυνάμενον φυλάξαι τὴν ἐπιστήμην τῶν μοναχῶν καὶ τὴν τοῦ μοναστηρίου κατάστασιν· τὰ αὐτὰ καὶ περὶ τῶν γυναικείων μοναστηρίων καὶ ἀσκητηρίων· τὰ αὐτά φησι καὶ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. προστιθεῖσα ὅτι δεῖ τὴν ἐπιλογὴν τοῦ ἀξίου ποιεῖσθαι ἀπὸ τοῦ πρώτου, καὶ οὕτω κατὰ βαθμὸν διὰ τῶν ἑξῆς· οἱ γὰρ πρῶτοι ἄξιοι φαινόμενοι, προτιμῶνται τῶν μετ' αὐτοὺς, ὡς ἡ μϛ' διάτ. τοῦ γ' τοῦ α' βιβλ. ἡ δὲ λθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. διορίζει, ὅτι τοὺς μὲν ἡγουμένους ἐπιβλέπουσιν οἱ ἐπίσκοποι, τοὺς δὲ μοναχοὺς οἱ ἡγού-

Textus. Eadem const. dicit : Episcopus abbatem aut archimandritam cujusque monasterii **362** neutiquam secundum monachorum gradum creato : sed quem omnes monachi, aut qui bonæ existimationis sunt, elegerint, coram Evangeliis agentes, quod non per amicitiam aut gratiam ipsum elegerint, sed [ideo quod] orthodoxum ipsum et honestum noverint, et administratione dignum, [quod item] monachorum disciplinam atque monasterii statum conservare possit. Eadem etiam in mulieribus monasterii atque asceteriis [servari debere dicit.] Eadem quoque dicit ejusdem tit. const. 13, addens, dignam electionem a primo, et sic deinceps per alios gradatim oportere fieri. Qui enim primi digni videntur, præferuntur inferioribus, ut const. 46, tit. 3, lib. 1, [traditur.] Ejusdem autem tit. const. 39, statuit, ut episcopi præsules, præsules autem monachos

inspiciant : et ne duorum monasteriorum [unus] A idem [que] præsul sit.

CAP. IV. — *Ne monachus temere monasterio exeat vel negotia tractet; et quod monachi in episcopi potestate sunt.*

Concilii Chalcedonensis canones 3, 4, 8, 23.

3. Pervenit ad sanctam synodum quod eorum qui in clerum cooptati sunt, etc., *ut pag.* 683.

4. Qui vere et sincere, etc., *ut pag.* 734.

8. Clerici ptochotrophiorum, etc., *ut pag.* 659.

23. Pervenit ad aures sanctæ synodi, etc., *ut pag.* 558.

Concilii œcumenici VI *canones* 41, 42, 46.

41. Eos qui in urbibus vel vicis in clausuras volunt secedere, et sibi ipsis separatim attendere, prius **363** quidem in monasterium ingredi oportet, B et anachoreticam, hoc est, ab aliis separatam ac semotam vivendi rationem exercere, et spatio triennii ei, qui mansioni præest, in Dei timore parere, et obedientiam in omnibus, ut æquum est, implere, et ita hujus vitæ eligendæ institutum profitentes; et quod eam ex toto corde sua sponte amplectuntur, ab ejus loci præsule examinari: deinde sic alio anno extra clausuram fortiter se gerere, ut scopus eorum evadat manifestior. Tunc enim plene ac perfecte significabunt, quod non inanem gloriam captantes, sed propter ipsum revera pulchrum ac honestum hoc otium persequuntur, post autem temporis complementum, si in eodem eligendæ vitæ instituto permaneant, includi ipsos, et eis non amplius licere, quando vo- C luerint, ex tali mansione egredi, præterquam si propter communem utilitatem vel aliam necessitatem ad mortem urgentem, ad id trahentur; et ita cum benedictione ejus loci episcopi. Qui autem sine his jam dictis causis ex suis habitaculis exire aggrediuntur, primo quidem vel invitos dicta clausura coerceri, deinde jejuniis et aliis afflictionibus ipsos curare scientes, quemadmodum scriptum est [68], quod nemo qui manum aratro immisit, et retro conversus est, aptus est regno cœlorum.

42. Eos qui dicuntur eremitæ, qui quidem nigris vestibus induti, et capite comati urbes obeunt, et cum viris sæcularibus ac mulieribus versantur, et D propriæ professioni faciunt injuriam, statuimus, si elegerint quidem tonsis comis reliquorum monachorum amictum suscipere, eos in monasterio constitui, et inter **364** fratres referri. Quod si hoc non elegerint, ex urbibus expelli, et solitudines habitare, ex quibus sibi etiam denominatione continxere.

46. Quæ vitam exercitatoriam eligunt, et in monasteriis sunt constitutæ, ne omnino progrediantur. Si qua autem inexorabilis necessitas eas ad hoc trahit cum benedictione et permissione ejus

[68] Luc. IX, 62.

μενοι, καὶ ὅτι δύο μοναστηρίων οὐ γίνεται ὁ αὐτὸς ἡγούμενος.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχε μοναχὸν ἐξιέναι τοῦ μοναστηρίου, ἢ πράγματα πράττειν, καὶ ὅτι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπόν εἰσιν.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ', δ', η', κγ'.

γ'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς, κ. τ. λ.

δ'. Οἱ ἀληθῶς καὶ εἰλικρινῶς, κ. τ. λ.

η'. Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων, κ. τ. λ.

κγ'. Ἦλθεν εἰς ἀκοὰς τῆς ἁγίας συνόδου, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛ' *κανὼν* μα', μβ' μϛ'.

μα'. Τοὺς ἐν πόλεσιν ἢ χωρίοις ἐν ἐγκλείστραις βουλομένους ἀναχωρεῖν, καὶ ἑαυτοῖς καταμόνας προσέχειν, πρότερον ἐν μοναστηρίῳ εἰσιέναι δεῖ, καὶ τὴν ἀναχωρητικὴν παιδοτριβεῖσθαι διαγωγὴν, καὶ ἐπὶ τριετῆ χρόνον τῷ τῆς μονῆς ἐξάρχοντι ἐν φόβῳ Θεοῦ ὑποτάττεσθαι, καὶ τὴν κατὰ πάντα ὡς προσῆκεν ὑπακοὴν ἐκπληροῦν, καὶ οὕτως ὁμολογοῦντας περὶ τῆς ἐν τῷ τοιούτῳ βίῳ προαιρέσεως, καὶ ὡς ἐξ ὅλης καρδίας ἑκουσίως τοῦτον ἀσπάζονται, ὑπὸ τοῦ κατὰ τὸν τόπον δοκιμάζεσθαι προέδρου· εἶθ' οὕτως ἐφ' ἕτερον ἐνιαυτὸν, ἔξωθεν τῆς ἐγκλείστρας προσκαρτερεῖν, ὡς ἂν ὁ σκοπὸς αὐτῶν πλειόνως φανερωθείη· τηνικαῦτα γὰρ πληροφορίαν παρέξουσιν· ὡς οὐ κενὴν θηρώμενοι δόξαν, ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ὄντως καλὸν, τὴν ἡσυχίαν ταύτην μεταδιώκουσι· μετὰ δὲ τὴν τοῦ τοσούτου χρόνου συμπλήρωσιν, εἰ τῇ αὐτῇ προαιρέσει ἐμμένοιεν, ἐγκεκλεῖσθαι αὐτοὺς, καὶ μηκέτι τούτους ἐξεῖναι ὅτε βούλονται τῆς τοιαύτης καταμονῆς ἀφίστασθαι, ἐκτὸς εἰ μὴ διὰ κοινὴν λυσιτέλειαν καὶ ὠφέλειαν, ἢ ἑτέραν ἀνάγκην πρὸς θάνατον αὐτοὺς βιαζομένην πρὸς τοῦτο ἕλκοιντο· καὶ οὕτω μετ' εὐλογίας τοῦ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκόπου· τῶν δὲ εἰρημένων προφάσεων δίχα, ἐγχειροῦντας ἐκ τῶν καταγωγίων αὐτῶν ἐξιέναι, πρωτοτύπως μὲν ἄκοντας καθειργνύειν ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐγκλείστρᾳ, ἔπειτα δὲ νηστείαις καὶ ἑτέραις σκληραγωγίαις αὐτοὺς θεραπεύειν, εἰδότας κατὰ τὸ γεγραμμένον, ὡς οὐδεὶς βαλὼν τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω, εὔθετός ἐστιν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

μβ'. Τοὺς λεγομένους ἐρημίτας, οἵ τινες μελανειμονοῦντες, καὶ τὰς κεφαλὰς κομῶντες περιάγουσι τὰς πόλεις, μεταξὺ ἀνδρῶν λαϊκῶν καὶ γυναικῶν ἀναστρεφόμενοι, καὶ τὸ οἰκεῖον ἐπάγγελμα καθυβρίζοντες, ὁρίζομεν, εἰ μὲν αἱροῦνται τὰς κόμας ἀποκειράμενοι, τὸ τῶν λοιπῶν μοναχῶν ἀναδέξασθαι σχῆμα, τούτους ἐν μοναστηρίῳ ἐγκαθίστασθαι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ἐγκαταλέγεσθαι· εἰ δὲ μὴ τοῦτο προέλοιντο, παντάπασιν αὐτοὺς τῶν πόλεων ἀπελαύνεσθαι, καὶ τὰς ἐρήμους οἰκεῖν, ἐξ ὧν καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἑαυτοῖς ἀνεπλάσαντο.

μϛ'. Αἱ τὸν ἀσκητικὸν αἱρούμεναι βίον, καὶ ἐν μοναστηρίῳ καταταττόμεναι, καθόλου μὴ προϊέτωσαν· εἰ δέ τις ἀπαραίτητος αὐτὰς ἀνάγκη πρὸς τοῦτο ἕλκοι, μετ' εὐλογίας καὶ ἐπιτροπῆς τῆς προεστώσης

τοῦτο πραττέτωσαν· καὶ τότε μὴ μόναι καθ' ἑαυτὰς, ἀλλὰ μετά τινων πρεσβυτίδων καὶ πρωτευουσῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, μετ' ἐντολῆς τῆς καθηγουμένης· παντελῶς δὲ αὐτὰς ἔξω κοιτεῖν οὐκ ἔξεστιν· ἀλλὰ καὶ ἄνδρες οἱ τὸν μονήρη βίον μετερχόμενοι, χρείας ἐπειγούσης, καὶ αὐτοὶ μετ' εὐλογίας τοῦ τὴν ἡγουμενείαν ἐμπεπιστευμένου προϊέτωσαν· ὥστε οἱ παραβαίνοντες τὸν νῦν ὁρισθέντα παρ' ἡμῶν ὅρον, εἴτε ἄνδρες εἶεν εἴτε γυναῖκες, προσφόροις ἐπιτιμίοις ὑποβληθήτωσαν.

Συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν β', γ', δ', ε'.

β'. Ἐπειδή τινες τὸν μονήρη βίον ὑποδύεσθαι σχηματίζονται, οὐχ ἵνα Θεῷ καθαρῶς δουλεύωσιν, ἀλλ' ἵνα τῇ σεμνότητι τοῦ σχήματος δόξαν εὐλαβείας προσλάβωσι, καὶ τῶν οἰκείων ἐντεῦθεν ἡδονῶν ἄφθονον εὑρήσωσι τὴν ἀπόλαυσιν· τῶν τριχῶν γὰρ μόνων τὴν ἀποβολὴν ποιούμενοι, ἐν τοῖς οἰκείοις οἴκοις παρεδρεύουσι, μηδεμίαν τῶν μοναχῶν ἀποπληροῦντες ἀκολουθίαν ἢ κατάστασιν· ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τῶν ἁπάντων τοῦ μοναχικοῦ σχήματος ἀξιοῦν, ἄνευ παρουσίας τοῦ ὀφείλοντος αὐτὸν εἰς ὑποταγὴν ἀναδέχεσθαι, καὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ ἡγεμονίαν καὶ τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ σωτηρίας τὴν πρόνοιαν ἐπαγγέλλεσθαι, ἀνδρὸς δηλονότι θεοφιλοῦς ὄντος, καὶ μονῆς προεστηκότος, καὶ ἱκανοῦ σώζειν ψυχὴν ἀρτίως τῷ Χριστῷ προσαγομένην· εἰ δέ τις φωραθείη ἀποκουρεύων τινὰ χωρὶς παρουσίας τοῦ εἰς ὑποταγὴν αὐτὸν ὀφείλοντος ἀναλαμβάνειν ἡγουμένου, τοῦτον μὲν καθαιρέσει καθυποβάλλεσθαι, ὡς ἀπειθοῦντα τοῖς κανόσι, καὶ τὴν μοναχικὴν εὐταξίαν διαλύοντα· τὸν δὲ παραλόγως καὶ ἀτάκτως ἀποκουρευθέντα, ἐν ὑποταγῇ καὶ μοναστηρίῳ, ἐν ᾧ ἂν ὁ κατὰ τὸν τόπον ἐπίσκοπος δοκιμάσῃ, παραδίδοσθαι· αἱ γὰρ ἄκριτοι καὶ ἐπισφαλεῖς ἀποκουραὶ, καὶ τὸ μοναχικὸν σχῆμα ἠτίμωσαν, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα βλασφημεῖσθαι πεποιήκασιν.

γ'. Καὶ τοῦτο κακῶς πραττόμενον, κατὰ πολὺ δὲ χεῖρον παροράσει καὶ ἀμελείᾳ παραπεμπόμενον, τυχεῖν ἐκρίθη διορθώσεως· ἵνα εἴ τις μονῆς προϊστάμενος, τοὺς ὑπ' αὐτῷ τεταγμένους μοναχοὺς ἀποδιδράσκοντας, οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἀναζητοίη, ἢ ἐφευρίσκων οὐκ ἀναλαμβάνοιτο, καὶ τῇ προσηκούσῃ καὶ καταλλήλῳ τοῦ πταίσματος ἰατρείᾳ τὸ νενοσηκὸς ἀνακτᾶσθαι καὶ ἐπιρωννύειν ἀγωνίζοιτο, τοῦτον ὥρισεν ἡ ἁγία σύνοδος, ἀφορισμῷ ὑποκεῖσθαι. Εἰ γὰρ ὁ ζώων ἀλόγων τὴν προστασίαν ἐγχειριζόμενος, καὶ τοῦ ποιμνίου καταμελῶν, οὐκ ἀτιμώρητος καταλιμπάνεται, ὁ τῶν Χριστοῦ θρεμμάτων τὴν ποιμαντικὴν ἀρχὴν καταπιστευθεὶς, καὶ ῥᾳστώνῃ καὶ ῥᾳθυμίᾳ τὴν αὐτῶν σωτηρίαν ἀπεμπολῶν, πῶς οὐ δίκας τοῦ τολμήματος εἰσπραχθήσεται;

δ'. Πολυτρόπως ὁ πονηρὸς τοῦ μοναχικοῦ σχήματος τὸ σεβάσμιον, ἐπονείδιστον θεῖναι κατηγωνίσατο· καὶ πολλὴν εὗρεν εἰς τοῦτο συνδρομὴν, τῆς προκατασχούσης αἱρέσεως τὸν καιρόν· τὰς γὰρ ἰδίας μονὰς τῇ ἀνάγκῃ τῆς αἱρέσεως οἱ μονάζοντες καταλιμπάνοντες,

A quæ præest, hoc agant, tuneque non solæ per se, sed cum aliquibus vetulis, et quæ in monasterio primæ sint, cum mandato ejus quæ præfecta est. Eis autem omnino extra cubare non licet. Sed et viri, qui vitam monasticam persequuntur, urgente necessitate et ipsi cum benedictione ejus, cui regimen creditum est, procedant. Quamobrem qui transgrediuntur id, quod est nunc a nobis decretum, sive sint viri, sive mulieres, convenientibus pœnis subjiciantur.

Concilii primi et secundi Constantinopoli in æde Sanctorum Apostolorum canones 2, 3, 4, 5.

2. Quoniam nonnulli vitam monasticam subire præ se ferunt, non ut Deo pure serviant, sed
B ut propter habitus honestatem, pietatis opinionem consequantur, et ea ratione propriis voluptatibus uberius fruantur (solorum enim pilorum jactura facta, propriis domibus assident, nullam monachorum vitæ administrationem, vel constitutionem implentes), statuit sancta synodus, ne ullus ex omnibus monastico habitu dignus censeatur, sine præsentia ejus, qui illum debet ad obedientiam suscipere, et se principatum in illum obtenturum, et ejus animæ salutis curam gesturum profiteri: qui scilicet est vir pius, et præest monasterio, et est idoneus ad **365** servandam animam, quæ Deo offertur. Si quis autem deprehensus fuerit aliquem tondens sine præsentia ejus, qui ipsum debet ad obedientiam suscipere, præfecti,
C ille quidem depositioni subjiciatur, ut qui canonibus non pareat, et monasticum ordinem bene compositum dissolvat. Qui vero inordinate, et præter rationem tonsus est, in subjectionem, et monasterium, in quo illius loci episcopus melius esse duxerit, tradatur. Citra judicium enim factæ, et temerariæ ac præcipites tonsuræ, monasticum quoque habitum ignominia affecerunt, et ut Christi nomen blasphemiis appeteretur effecerunt.

3. Id quoque quod male fit, et multo pejus despicatui, et negligentiæ mandatur, correctionem oportere assequi judicatum est. Si quis ergo qui præest monasterio, eos qui ei subjecti sunt monachos non cum multa diligentia requirat, vel inve-
D niens non recipiat, et convenienle lapsuique congruente medicina id quod morbo affectum est non recuperat, et confirmare contendit, statuit sancta synodus eum segregationi subjici. Si enim, cui animalium ratione carentium præfectura credita est, gregem negligit, id non impune aufert, is cujus fidei Christi pecoris imperium commissum est, et socordia ac negligentia eorum salutem venundat, quidni audacis ejus incepti pœnæ ab eo exigentur?

4. Multis modis malignus monasticum venerabilem habitum probrosum efficere contendit, et magnum eam ad rem auxilium invenit ejus, quæ præcessit, hæresis tempus. Propria enim monasteria hæresis necessitate relinquentes monachi,

hi quidem ad alia, illi vero etiam ad sæcularium virorum habitacula se transferebant. Verumenimvero, **366** quod tunc ab illis propter pietatem factum, eos laudandos beandosque efficiebat, in mores a ratione alienos conversum, eos jure deridendos efficit. Cum enim jam ubique terrarum propagata sit religio, et Ecclesia a scandalis et offensionibus liberata, quidam adhuc e suis monasteriis excedentes, et tanquam fluentum aliquod, quod cohiberi non potest, nunc illuc se conferentes, et confluentes, monasteria quidem multa immodestia replent, et multam sibi confusionem petulantiamque afferunt, obedientiæque honestatem convellunt ac perdunt. Sed eorum instabilem et non ferendam appetitionem resecans sancta synodus, statuit ut, si quis monachus a proprio aufugiens monasterio, vel se in aliud monasterium conferat, vel in sæculare habitaculum ingrediatur, ipse et qui eum suscepit segregatus sit, donec qui aufugit, in id monasterium a quo improbe recesserat, revertatur. Sed si episcopus quidem de nonnullorum monachorum pietate et vitæ probitate ab idoneis testibus certior factus, in aliud monasterium ad ejus constitutionem eos transferre voluerit, vel in domum sæcularem, ad eorum, qui inhabitant, salutem, traducendos eos censuerit, vel in alio quovis loco præficiendos cæteris duxerit, hoc neque iis, qui suscipiunt, nec ipsis monachis fraudi erit.

οἱ μὲν εἰς ἑτέρας, οἱ δὲ καὶ εἰς κοσμικῶν ἀνδρῶν μετέπιπτον καταγώγια· ἀλλὰ γὰρ ὅπερ αὐταῖς δι' εὐσέβειαν τότε πραττόμενον, μακαριστοὺς ἀπέφαινεν, εἰς ἔθος ἄλογον μεταπεσὸν, καταγελάστους παρίστησι· πανταχοῦ γὰρ νῦν τῆς εὐσεβείας ἐξηπλωμένης, καὶ σκανδάλων τῆς Ἐκκλησίας ἀπηλλαγμένης, ἔτι τινὲς τῶν οἰκείων μοναστηρίων ἀποφοιτῶντες, καὶ καθάπερ τι ῥεῦμα δυσκάθεκτον, ὧδε κἀκεῖσε μεταγγιζόμενοί τε καὶ μεταῤῥέοντες; πολλῆς μὲν τῆς ἀκοσμίας πληροῦσι τὰ μοναστήρια, πολλὴν δὲ τὴν ἀταξίαν ἑαυτοῖς συνεισκωμάζουσι, καὶ τῆς ὑποταγῆς τὸ σεμνὸν διασπῶσί τε καὶ καταλυμαίνονται· ἀλλὰ τούτων τὸ ἄστατον τῆς ὁρμῆς καὶ ἀνυπότακτον ἡ ἁγία σύνοδος ἀνακόπτουσα, ὥρισεν ἵνα εἴ τις μοναχὸς τῆς ἰδίας ἀποδράσας μονῆς, ἢ εἰς ἕτερον μεταπέσῃ μοναστήριον, ἢ εἰς κοσμικὸν εἰσκωμάσῃ καταγώγιον, αὐτός τε καὶ ὁ τοῦτον ὑποδεξάμενος ἀφωρισμένος εἴη, ἕως ἂν ὁ ἀποφυγὼν ἐπανέλθῃ, ἐξ ἧς κακῶς ἐξέπεσε μονῆς· εἰ μέν τοι γε ὁ ἐπίσκοπός τινας τῶν μοναχῶν ἐπὶ εὐλαβείᾳ καὶ βίου σεμνότητι μαρτυρουμένους, εἰς ἕτερον μοναστήριον ἐπὶ καταστάσει τῆς μονῆς θελήσοι μετακομίσαι, ἢ καὶ εἰς κοσμικὴν οἰκίαν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ἐνοικούντων δοκιμάσοι καταστῆσαι, ἢ ἀλλαχόσε εὐδοκήσοι ἐπιστῆσαι, τοῦτο οὔτε τοὺς ὑποδεχομένους, οὔτε τοὺς μοναχοὺς, ὑποδίκους ποιήσει.

5. Quæ temere, et sine judicio ac probatione fiunt, renuntiationes, bono monastico ordini magnum afferre incommodum invenimus. In monasticam enim vitam se facile injicientes, et ad asperam et laboriosam exercitationem se segniter gerentes, ad carnalem et voluptariam vitam rursus misere revertuntur. Propterea ergo statuit sancta synodus, ut nemo monastico habitu dignus putetur, prius quam triennii tempus ad experiendum eis relictum, eos esse probatos et tali esse vita dignos **367** ostenderit; et hæc omni modo observari præcepit, præterquam si gravis aliquis morbus incidens probationis tempora contrahi coegerit, vel si nondum quis sit vir religiosus, et tamen vitam monasticam in habitu sæculari peragat. Tali enim viro ad absolutam experientiam tempus semestre suffecerit. Si quis autem præter hæc fecerit, præfectus quidem præfectura excidens, perperam observati ordinis correctionem, in obedientia et subjectione conversationem inveniat. Qui est autem in alio monasterio monachus, alii monasterio tradatur, quod monasticam disciplinam accurate perfecteque observet.

ε'. Τὰς ἀκρίτους καὶ ἀδοκιμάστους ἀποταγὰς, ἐπὶ πολὺ τὴν μοναχικὴν εὐταξίαν λυμαινομένας εὑρίσκομεν· προπετῶς γὰρ εἰς τὸν μονήρη βίον ἑαυτοὺς ἐπιῤῥίπτοντες, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ καὶ ἐπίπονον κατολιγωροῦντες τῆς ἀσκήσεως, ἐπὶ τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον ἀθλίως πάλιν ἐπαναστρέφουσιν· ὥρισεν οὖν διὰ τοῦτο ἡ ἁγία σύνοδος, μηδένα τοῦ μοναχικοῦ καταξιοῦσθαι σχήματος, πρὶν ἂν ὁ τῆς τριετίας χρόνος εἰς πεῖραν αὐτοῖς ἀφεθεὶς, δοκίμους αὐτοὺς καὶ ἀξίους τῆς τηλικαύτης βιοτῆς παραστήσῃ· καὶ τοῦτο κρατεῖν παντὶ τρόπῳ παρεκελεύσατο, πλὴν εἰ μήπω τίς βαρεῖα προσπεσοῦσα νόσος τὸν χρόνον ἀναγκάσει συσταλῆναι τῆς δοκιμασίας· ἢ εἰ μήπω τίς εἴη ἀνὴρ εὐλαβὴς, καὶ τὸν μοναχικὸν βίον ἐν τῷ κοσμικῷ διανύων σχήματι· ἐπὶ γὰρ τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς, εἰς ἀπόπειραν παντελῆ καὶ ὁ ἑξαμηνιαῖος ἐξαρκέσει χρόνος· εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα διαπράξεται, τὸν μὲν ἡγούμενον τῆς ἡγουμενείας ἐκπίπτοντα, παιδείαν τῆς ἀταξίας, τὴν ἐν ὑποταγῇ διαγωγὴν ἐφευρίσκειν· τὸν δὲ μονάσαντα, ἐν ἑτέρᾳ μονῇ τὴν μοναχικὴν ἀκρίβειαν φυλαττούσῃ παραδίδοσθαι.

Textus. Const. 29, tit. 3, lib. I cod. ait: Soli apocrisiarii monasteriis exire et civitates ingredi possunt. Qui si docendo aut consulendo commovere simpliciores conspiciantur, castigantur. Et const. 38 ejusdem tit.: Qui monasteria sua relinquunt, non recipiunt quas ad illa [res] mobiles adduxerunt, cujuscunque quantitatis fuerint, quanquam nulla de illis actorum monumenta confecta sint. In [rerum] autem immobilium donationibus jus servari

Ἡ κθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὡς, Οἱ ἀποκρισιάριοι μόνοι δύνανται τῶν μοναστηρίων ἐξιέναι, καὶ ἐν ταῖς πόλεσιν εἰσιέναι· εἰ δὲ φανῶσι διὰ δογμάτων ἢ συμβουλῆς τοὺς ἁπλουστέρους ταράσσοντες, νομίμως σωφρονίζονται· καὶ διάτ. λη' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι, Οἱ τὰ ἴδια μοναστήρια καταλιμπάνοντες, οὐ λαμβάνουσιν ἅπερ αὐτοῖς προσήγαγον κινητὰ, ὁσησδήποτε ποσότητος ὄντα, κἂν μὴ συνέστη πρᾶξις ὑπομνημάτων ἐπ' αὐτοῖς· ἐπὶ δὲ ταῖς δωρεαῖς

τῶν ἀκινήτων, δεῖ τὰ νόμιμα φυλάττεσθαι· ἐπεὶ οὐκ ἀναιρεῖ τῷ δωρησαμένῳ ἡ ἐκνίκησις· λέγει δὲ καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ὅτι Προνοίᾳ τοῦ ἐπισκόπου μήτε μοναχοὶ μήτε μονάστριαι, ἐν ταῖς πόλεσι περιερχέσθωσαν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀποκρισιαρίων τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν ποιείτωσαν, ἐν τοῖς μοναστηρίοις μένοντες· μεθισταμένου δὲ μοναχοῦ εἰς μοναστήριον ἕτερον, ἅπερ ἔχει πράγματα ἐν τῷ ἐξιέναι, τῷ πρώτῳ μοναστηρίῳ διαφέρει· ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ μὴ γαμεῖν μοναχούς, ἢ τισὶν ὡς ἀδελφαῖς συνεῖναι, μήτε τὰς ἐπαγγελλομένας παρθενίαν ἑτέροις συνοικεῖν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιθ'.

ιθ'. Ὅσοι παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι ἀθετοῦσι τὴν ἐπαγγελίαν, τὸν τῶν διγάμων ὅρον ἐκπληρούτωσαν· τὰς μέντοι συνερχομένας παρθένους τισὶν ὡς ἀδελφὰς ἐκωλύσαμεν.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ις'.

ις'. Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν τῷ Δεσπότῃ Θεῷ, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν μδ', μζ'.

μδ'. Μοναχὸς ἐπὶ πορνείᾳ ἁλοὺς, ἢ πρὸς γάμου κοινωνίαν καὶ συμβίωσιν γυναῖκα ἀγόμενος, τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίοις κατὰ τοὺς κανόνας ὑποβληθήσεται.

μζ'. Μήτε ἐν ἀνδρῴῳ μοναστηρίῳ γυνὴ, μήτε ἐν γυναικείῳ ἀνὴρ καθευδέτω· παντὸς γὰρ προσκόμματος καὶ σκανδάλου ἔξω εἶναι δεῖ τοὺς πιστοὺς, καὶ πρὸς τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ Κυρίῳ τὸν ἑαυτῶν εὐθετίζειν βίον· εἰ δέ τις τοῦτο πράξοι, εἴτε κληρικὸς εἴη εἴτε λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Βασιλείου κανὼν ιθ', κ', ξ'.

ιθ'. Ἀνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μή τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν, οἳ κατὰ τὸ σιωπώμενον, δοκοῦσι παραδέχεσθαι τὴν ἀγαμίαν· πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων, ἐκεῖνο ἡγοῦμαι προηγεῖσθαι προσήκειν, ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ· ὥστε ἐπειδὰν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίῳ.

κ'. Ὅσαι γυναῖκες ἐν αἱρέσει οὖσαι παρθενίαν ὡμολόγησαν, κ. τ. λ.

ξ'. Ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βίον μοναζόντων ἐπαγγειλαμένων καὶ ἐκπιπτόντων.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ τοῦ η' τίτ. ιδ' κεφ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ τῷ κθ' κεφ. τοῦ θ' τίτ.

A oportet, quoniam illi qui dedit, vindicatio non interit. Dicit vero etiam const. 2, tit. 1 Novellarum: Providentia episcopi neque monachi neque monastriæ in civitatibus circumerranto, sed in monasteriis manentes, per apocrisiarios respondento. Cum monachus in aliud monasterium transmigrat, quas res habuit cum ingrederetur, ad primum monasterium pertinent. Legas quoque quæ in 1 cap. hujus tit. et in cap. 32, tit. 9 præsentis operis perscripta sunt.

368 CAP. V. — *Ne monachi nubant, neque cum quibusvis tanquam sororibus congregentur. Item ne*
B *virginitatem professæ cum viris habitent.*

Concilii Ancyrani canon 19.

19. Quicunque virginitatem profitentes, professionem suam irritam reddunt, ii bigamorum definitionem impleant. Virgines quidem certe, cum quibusdam tanquam cum fratribus congrediuntur prohibuimus.

Concilii Chalcedonensis canon 16.

16. Virginem quæ se Domino Deo dedicavit, etc., *ut pag.* 734.

Concilii œcumenici VI canones 44, 47.

44. Monachus fornicationis convictus, vel qui ad matrimonii communionem vitæque societatem
C uxorem duxit, fornicatorum pœnis secundum canones subjicietur.

47. Neque mulier in virorum monasterio, neque vir in mulierum cœnobio dormiat. Extra offendiculum enim et scandalum fideles esse oportet, et ad id quod decorum ac honestum, Deoque gratum, vitam suam componere. Si quis autem hoc fecerit, sive sit clericus, sive laicus, segregetur.

Basilii canones 19, 20, 60.

19. Virorum autem professiones non novimus, præterquam si qui se ipsi monachorum ordini ascripserint: qui quidem tacite vitam cælibem videntur suscepisse. Verumtamen in illis quoque illud opinor præmitti oportere, ut ipsi interrogentur, accipia-
D turque eorum professio clara ac perspicua, ut, cum se ad libidinosam et voluptariam vitam converterint, eorum qui fornicantur punitioni subjiciantur.

369 20. Quæcunque mulieres cum essent in hæresi virginitatem professæ sunt, etc., *ut pag.* 619.

60. Quæ virginitatem professa, a suo promisso lapsa est, peccati adulterii tempus in continentiæ præscripto complebit. Idem et in iis qui vitam monasticam professi sunt et labuntur.

Legas quæ annotata sunt in cap. 14, tit. 8, et cap. 29, tit. 9 præsentis operis.

CAP. VI. — *De monachis sodalitates vel conjurationes facientibus.* A

Concilii Chalcedonensis canon 18.

18. Conjurationis vel sodalitatis crimen, etc., *ut pag.* 750.

Concilii œcumenici VI *canon* 34.

34. Porro autem cum et hoc canon sacerdotalis, etc., *ut pag.* 798.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 37, tit. 9 hujus operis.

CAP. VII. — *Ne vir asceticus cum muliere sit in balneo.*

Concilii Laodiceni canon 30.

30. Quod non oportet eum qui est sacratus, vel clericus vel exercitatus, etc., *ut pag.* 790. B

Concilii œcumenici VI *canon* 77.

77. Quod non sacris initiatos, vel clericos, vel ascetas, etc., *ut pag.* 790.

370 CAP. VIII. — *De sacrarum virginum custodia.*

Concilii Carthaginensis canon 44.

De virginibus.

44. Ut virgines sacræ [84] cum parentibus, a quibus custodiebantur, privatæ fuerint, episcopi vel presbyteri (26), ubi episcopus absens est, providentia gravioribus feminis commendentur, ut simul habitantes invicem se custodiant, ne passim vagando Ecclesiæ lædant existimationem.

Concilii œcumenici VI *canones* 46, 47, 48.

46. Quæ vitam exercitatoriam eligunt, etc., *ut pag.* 847. C

47. Neque mulier in virorum monasterio, etc., *ut pag.* 853.

48. Uxor ejus qui ad episcopalem dignitatem promovetur, etc., *ut pag.* 782.

371 *Concilii Nicæni* II *canones* 18, 20, 22.

Quod mulieres non debeant in episcopiis vel virorum monasteriis versari.

18. Sine offensione esse etiam iis qui extra sunt, ait divinus Apostolus, etc., *ut pag.* 686.

Quod de præsenti non fieri debeat duplex monasterium, et de monasteriis duplicibus.

20. A præsenti statuimus non fieri duplex monasterium, quoniam hoc fit multis scandalum et offensio. D Si qui autem volunt cum cognatis mundo renuntiare, et vitam sequi monasticam, viros quidem oportet in virorum monasteria discedere; feminas autem ingredi in mulierum monasteria : hoc enim est Deo acceptum. Quæ autem huc usque duplicia fuerunt, serventur secundum canonem sancti Patris nostri Basilii, et secundum ejus constitutionem ita regantur. In uno autem monasterio ne versentur monachi et monachæ. Adulterium enim inest media conversatione. Nec monachus libere

ΚΕΦΑΛ. Ϛʹ. — *Περὶ μοναχῶν ποιούντων φατρίας ἢ συνωμοσίας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιηʹ.

ιηʹ. Τὸ τῆς συνωμοσίας ἢ φατρίας ἔγκλημα, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛʹ κανὼν λδʹ.

λδʹ. Καὶ τοῦτο δὲ τοῦ ἱερατικοῦ κανόνος, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λζʹ κεφ. τοῦ θʹ τίτ. τούτου τοῦ συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ζʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι ἀσκητὴν γυναικί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λʹ.

λʹ. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛʹ κανὼν οζʹ.

οζʹ. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς ἢ ἀσκητὰς, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ηʹ. — *Περὶ φυλακῆς ἱερῶν παρθένων.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μδʹ.

Περὶ παρθένων.

μδʹ. Ὥστε τὰς ἱερὰς παρθένους, ὅτε τῶν πατέρων χωρίζονται ἐξ ὧν ἐφυλάττοντο, τῇ τοῦ ἐπισκόπου, ἢ αὐτοῦ ἀπόντος τῇ τοῦ πρεσβυτέρου προνοίᾳ, ταῖς τιμιωτέραις γυναιξὶ παρατίθεσθαι· ἢ ἅμα κατοικούσας ἀλλήλας φυλάττειν, ἵνα μὴ πανταχοῦ πλαζόμεναι, τὴν ὑπόληψιν βλάψωσι τῆς Ἐκκλησίας.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ϛʹ κανὼν μϛʹ, μζʹ, μηʹ.

μϛʹ. Αἱ τὸν ἀσκητικὸν αἱρούμεναι βίον, κ. τ. λ.

μζʹ. Μήτε ἐν ἀνδρῴῳ μοναστηρίῳ γυνὴ, κ. τ. λ.

μηʹ. Ἡ τοῦ πρὸς ἐπισκοπῆς προεδρίαν ἀναγομένου γυνὴ, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ βʹ, κανὼν ιηʹ, κʹ, κβʹ.

Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκα ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν ἐπισκοπείοις, ἢ ἐν ἀνδρῴοις μοναστηρίοις.

ιηʹ Ἀπρόσκοποι γίνεσθε, φησὶν ὁ θεῖος Ἀπόστολος, κ. τ. λ.

Ὅτι οὐ δεῖ ἀπὸ τοῦ παρόντος γίνεσθαι διπλοῦν μοναστήριον, καὶ περὶ τῶν διπλῶν μοναστηρίων.

κʹ. Ἀπὸ τοῦ παρόντος ὁρίζομεν, μὴ γίνεσθαι διπλοῦν μοναστήριον, ὅτι σκάνδαλον καὶ πρόσκομμα τοῖς πολλοῖς τοῦτο γίνεται· εἰ δέ τινες μετὰ συγγενῶν προαιροῦνται ἀποτάξασθαι, καὶ τῷ μονήρει βίῳ κατακολουθεῖν, τοὺς μὲν ἄνδρας δέον ἀπιέναι εἰς ἀνδρῷον μοναστήριον, καὶ τὰς γυναῖκας εἰσιέναι ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ· ἐπὶ τούτῳ γὰρ εὐαρεστεῖται ὁ Θεός· τὰ δὲ ὄντα ἕως τοῦ νῦν διπλᾶ, κρατείτωσαν κατὰ τὸν κανόνα τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, καὶ κατὰ τὴν διαταγὴν αὐτοῦ, οὕτω διατυπούσθωσαν. Μὴ διαιτάσθωσαν δὲ ἐν ἑνὶ μοναστηρίῳ μοναχοὶ καὶ μονάστριαι· μοιχεία γὰρ μεσολαβεῖ τὴν συνδιαίτη-

[84] Conc. Afric. c. 11; Conc. Carthag. III, can. 33, et Ferrandus cap. 48, ex conc. Carthag. 40.

(26) Ms. « Episcopi vel presbyteri : et ubi episcopus absens est, presbyteri providentia, » etc.

σιν· μὴ ἐχέτω μοναχὸς παῤῥησίαν πρὸς μονάστριαν, ἢ μονάστρια πρὸς μοναχὸν ἰδίᾳ προσομιλείτω· μὴ καταζέσθω μοναχὸς ἐν γυναικείῳ μοναστηρίῳ, μηδὲ συνεσθιέτω μοναστρίᾳ κατὰ μόνας· καὶ ὅτε τὰ ἀναγκαῖα τοῦ βίου παρὰ τοῦ ἀνδρῴου μέρους πρὸς τὰς κανονικὰς ἀποκομίζονται, ἔξωθεν τῆς πύλης ταῦτα λαμβανέτω ἡ ἡγουμένη τοῦ γυναικείου μοναστηρίου, μετὰ γραός τινος μοναστρίας. Εἰ δὲ συμβῇ καὶ συγγενῆ τινα θέλει θεάσασθαι ὁ μοναχὸς, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς ἡγουμένης ταύτῃ προσομιλείτω διὰ μικρῶν καὶ βραχέων λόγων, καὶ συντόμως ἐξ αὐτῆς ἀπαναχωρείτω.

Ὅτι δεῖ μετ' εὐχαριστίας καὶ πάσης φειδοῦς καὶ εὐλαβείας μοναχοὺς εἰ συμβῇ μετὰ γυναικῶν ἐσθίειν.

κβ'. Θεῷ μὲν τὸ πᾶν ἀνατίθεσθαι, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ φθορᾶς ἱερῶν παρθένων.*

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν δ'.

δ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν ιη', κ', ξ'.

ιη'. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων, τῶν καθομολογησαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα διὰ τὸ ὑποπεσεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς, ἀθετουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν Πατέρες ἡμῶν ἁπλῶς καὶ πρᾴως συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων, ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν, καθ' ὁμοιότητα τῶν διγάμων διαταξάμενοι· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι προϊοῦσα ἡ Ἐκκλησία κραταιοτέρα γίνεται, καὶ πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθένων, προσέχειν ἀκριβῶς τῷ κατ' ἔννοιαν φαινομένῳ πράγματι, καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ, ἣν δυνατὸν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου· χηρεία γὰρ παρθενίας ἐλάττων· οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν χηρῶν ἁμάρτημα, πολλῷ δεύτερόν ἐστι τοῦ τῶν παρθένων· ἴδωμεν τοίνυν τί γέγραπται Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ Παύλου· *Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ· ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρῖμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.* Εἰ τοίνυν ἡ χήρα κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτῳ ὡς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετήσασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἡμᾶς περὶ τῆς παρθένου, ἥτις νύμφη ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ σκεῦος ἱερὸν ἀνατεθὲν τῷ Δεσπότῃ; Μέγα μὲν ἁμάρτημα καὶ δούλην λαθραίοις γάμοις ἑαυτὴν ἐπιδιδοῦσαν, φθορᾶς ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον, καὶ καθυβρίζειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον· πολλῷ δὲ δήπου χαλεπώτερον, τὴν νύμφην μοιχαλίδα γενέσθαι, καὶ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον ἕνωσιν ἀτιμάσασαν, ἡδοναῖς ἀκολάστοις ἑαυτὴν ἐπιδοῦναι· οὐκοῦν ἡ μὲν χήρα ὡς δούλη διεφθαρμένη καταδικάζεται, ἡ δὲ παρθένος τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται· ὥσπερ οὖν τὸν ἀλλοτρίᾳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὐ πρότερον παραδεχόμενοι εἰς κοινωνίαν πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἁμαρτίας, οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τὴν παρθένον ἔχοντος διατεθησόμεθα· ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιωμολογῆσθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἡ ἑκουσίως ἑαυτὴν προσαγαγοῦσα τῷ Κυρίῳ, καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ,

cum monacha, vel monacha cum monacho seorsum confabuletur, nec cubet monachus in feminarum monasterio, nec cum monacha seorsum comedat. Et quando quæ sunt vitæ necessaria a parte virorum ad regulares feminas deferuntur, extra portam hæc accipiat monasterii muliebris præfecta cum aliqua anu monacha. Si autem eveniat, ut aliquam velit cognatam monachus aspicere, præsente præfecta cum ea colloquatur exiguo et brevi sermone, et mox ab ea recedat.

372 *Quod cum gratiarum actione et cum omni verecundia ac religione debeant monachi cum mulieribus, si accidat, manducare.*

22. Deo quidem universum dedicare, etc., *ut pag.* 690.

CAP. IX. — *De sacrarum virginum stupro.*

Concilii œcumenici VI *canon* 4.

4. Si quis episcopus, vel presbyter, etc., *ut pag.* 750.

Basilii canones 18, 20, 60.

18. De lapsis virginibus, quæ vitam castam professæ Domino, deinde carnis libidinibus victæ, pacta sua irrita faciunt, Patres quidem nostri, cum simpliciter ac leniter sese ad eorum qui labuntur infirmitatem accommodarent, censuerunt ipsas post annum admitti posse, de illis ad similitudinem digamorum dijudicantes. Verum mihi quidem videtur, quoniam Dei dono progrediens Ecclesia fit fortior, at nunc multiplicatur ordo virginum, diligenter considerandam esse et rem ipsam, prout consideranti manifesta est, et Scripturæ sententiam quæ ex consecutione inveniri potest. Viduitas enim virginitati inferior; ergo et viduarum delictum longe minus quam virginum. Videamus ergo quid ad Timotheum a Paulo scriptum sit: *Juniores autem viduas devita. Postquam enim lascivierunt adversus Christum, nubere volunt, habentes condemnationem, quod primam fidem irritam fecerunt* [87]. Itaque si vidua judicio subjicitur gravissimo, ut quæ fidem in Christum irritam fecerit, quid nobis putandum **373** de virgine, quæ sponsa est Christi, et sacrum vas Domino dedicatum? Magnum quidem est peccatum, vel ancillam clandestinis matrimoniis sese dantem, stupro domum implere, et deteriore vita injuriam possessori facere: longe autem gravius est sponsam fieri adulteram, ac suæ cum sponso conjunctioni dedecus ferentem, impudicis voluptatibus se dedere. Proinde vidua quidem, ut corrupta ancilla, condemnatur; virgo vero adulteræ judicio subjicitur. Quemadmodum igitur eum qui cum aliena est muliere, adulterum nominamus, non prius admittentes ad communionem, quam a peccato cessaverit, ita profecto et de eo qui virginem habet statuemus. Illud autem nunc in antecessum statuere nobis necesse est, virginem vocari, quæ se sua sponte obtulit Domino, ac nuntium nuptiis remisit, et sanctimoniæ institutum amplexa

[87] I Tim. v, 11, 12.

est. Professiones autem ab eo tempore admittimus, quo ætas rationis complementum habuerit. Neque enim pueriles voces omnino ratas in ejusmodi rebus habere convenit: sed quæ supra sexdecim vel septemdecim annos nata, ratiocinationum suarum arbitra, diu examinata ac probata, deinceps perseveravit, et ut admittatur constanter rogaverit, tum demum inter virgines referenda, ejusque rata habenda professio, ac illius violatio inexorabiliter punienda. Multas enim parentes adducunt et fratres et propinquorum nonnulli ante ætatem, non sua sponte ad cælibem vitam incitatas, sed ut sibi ipsi aliquod in vita commodum provideant. Tales non facile admittendæ, donec aperte ipsarum perscrutati fuerimus sententiam.

374 20. Quæcunque mulieres, cum essent in hæresi, etc., *ut pag.* 619.

60. Quæ virginitatem professa, etc., *ut pag.* 854.

Lege adnotationes 30 cap. tit. 9 præsentis operis.

CAP. X. — *De ætate suscipientium habitum religiosum. Item quænam dicatur virgo?*

Concilii Carthaginensis canon 126.

De virginibus etiam minoribus velandis.

126. Item placuit [88], ut quicunque episcoporum necessitate periclitantis pudicitiæ virginalis, cum vel petitor potens, vel raptor aliquis formidatur; vel si etiam aliquo mortis periculoso scrupulo compuncta fuerit, ne non velata moriatur; aut exigentibus parentibus, aut his ad quorum curam pertinet, velaverit virginem, seu velavit intra viginti quinque annos ætatis, non ei obsit concilium [89], quod de isto annorum numero constitutum est.

Concilii œcumenici VI *canones* 40, 45.

De monachis et monialibus.

40. Quoniam Deo hærere [90] per secessum ex vitæ strepitu ac perturbatione valde est salutare, oportet nos non sine examinatione eos qui vitam monasticam eligunt, non intempestive admittere, sed nobis a Patribus traditum terminum in eis quoque servare, ut vitæ secundum Deum professionem jam firmam, et a scientia ac judicio factam tunc admittamus, post rationis complementum. Qui ergo **375** monachicum jugum est subiturus, ne sit minor quam decem annorum natus, ejus quoque rei examinatione in præsulis arbitrio sita, an augeri tempus conducibilius existimet ad introductionem et constitutionem in vita monastica. Etsi enim magnus Basilius [91] in sacris suis canonibus eam, quæ sua sponte Deo se offert, et virginitatem complectitur, si septimum decimum annum compleverit, in virginum ordinem referendam esse statuit; sed tamen de viduis et diaconissis exemplum secuti, in dictum

A καὶ τὸν ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα· τὰς δὲ ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἀφ' οὗπερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν ἔχῃ· οὐ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς, πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἡγεῖσθαι προσήκει, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δεκαὲξ ἢ καὶ δέκα καὶ ἑπτὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὖσαν τῶν λογισμῶν, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλεῖον, εἶτα παραμείνασαν καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρὴ ταῖς παρθένοις, καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν, καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν· πολλὰς γὰρ γονεῖς προσάγουσι καὶ ἀδελφοὶ, καὶ τῶν προσηκόντων τινὲς πρὸ τῆς ἡλικίας, οὐκ οἴκοθεν ὁρμηθείσας πρὸς ἀγαμίαν, ἀλλά τι βιωτικὸν ἑαυτοῖς διοικούμενοι· ἃς οὐ ῥᾳδίως προσδέχεσθαι δεῖ, ἕως ἂν φανερῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν
B ἐρευνήσωμεν γνώμην.

κ'. Ὅσαι γυναῖκες ἐν αἱρέσει οὖσαι, κ. τ. λ.

ξ'. Ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰς παραγραφὰς τοῦ λ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ χρόνου τῆς ἡλικίας τῶν λαμβανουσῶν τὸ σχῆμα· καὶ ποία λέγεται παρθένος.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρκς'.

Περὶ παρθένων μικρῶν, ὅτι μὴν καλυπτέον.

ρκς'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁστισδήποτε τῶν ἐπισκόπων, δι' ἀνάγκην τῆς παρθενικῆς σωφροσύνης κινδυνευούσης, ὅτε ἢ ἐραστὴς δυνατὸς, ἢ ἅρπαξ τίς
C ἐστιν ἐν ὑποψίᾳ, ἢ ἔτι μὴν ὑπό τινος θανατηφόρου κινδύνου αὕτη ἔσηται νυχθεῖσα, παρακαλούντων ἢ τῶν γονέων αὐτῆς, ἢ ὧν τῇ φροντίδι ἀνάκειται, διὰ τὸ μὴ χωρὶς τοῦ σχήματος τελειωθῆναι, καλύψῃ παρθένον ἢ ἐκάλυψεν ἐντὸς κείρας ἐνιαυτῶν κε', μηδὲν τὸν τοιοῦτον βλάψῃ περὶ τούτου τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐνιαυτῶν κατασταθεῖσα σύνοδος.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ς' κανὼν μ', μς'.

Περὶ μοναχῶν καὶ μοναστριῶν.

μ'. Ἐπειδὴ τῷ Θεῷ κολλᾶσθαι, διὰ τῆς ἐκ τῶν τοῦ βίου θορύβων ἀναχωρήσεως, λίαν ἐστὶ σωτήριον, χρὴ μὴ ἀνεξετάστως ἡμᾶς, ἢ παρὰ τὸν καιρὸν τοὺς τὸν μονήρη βίον αἱρουμένους προσίεσθαι, ἀλλὰ τὸν παραδοθέντα ἡμῖν παρὰ τῶν Πατέρων, καὶ ἐν αὐτοῖς φυλάττειν ὅρον· ὥστε τὴν ὁμολογίαν τοῦ κατὰ Θεὸν
D βίου τότε προσίεσθαι δεῖ, ὡς ἤδη βεβαίαν καὶ ἀπὸ γνώμης οἰκείας καὶ κρίσεως γινομένην, μετὰ τὴν τοῦ λόγου συμπλήρωσιν· ἔστω τοίνυν ὁ μέλλων τὸν μοναχικὸν ὑπέρχεσθαι ζυγὸν, οὐχ ἧττον ἢ δεκαετής· ἐν τῷ προέδρῳ κειμένης καὶ τῆς ἐπὶ τούτῳ δοκιμασίας, εἰ τὸν χρόνον αὐτῷ αὐξηθῆναι λυσιτελέστερον ἡγεῖται, πρὸς τὴν ἐν τῷ μονήρει βίῳ εἰσαγωγὴν καὶ κατάστασιν· εἰ γὰρ καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ἐν τοῖς ἱεροῖς αὐτοῦ κανόσι τὴν ἑκουσίως ἑαυτὴν προσάγουσαν τῷ Θεῷ καὶ τὴν παρθενίαν ἀσπαζομένην, τὸν ἑπτακαιδέκατον διανύουσαν χρόνον, τῷ τῶν παρθένων τάγματι ἀριθμεῖσθαι νομοθετεῖ, ἀλλ' οὖν τῷ

[88] Conc. Milevit. II, can 26; Afric. c. 95. [89] Carthag. III, can. 4. [90] Basilii, can. 18; Chalced. can. 19.
[91] Vide Basilium magnum, canon. 18 Epist. ad Amphilochium.

περὶ τῶν χηρῶν τε καὶ διακονισσῶν παραδείγματι A κατακολουθήσαντες, εἰς τὸν εἰρημένον χρόνον ἀναλόγως τοὺς τὸν μονήρη βίον ἑλομένους περιεστήσαμεν· ἐν γὰρ τῷ θείῳ Ἀποστόλῳ γέγραπται· *Ἑξήκοντα ἐτῶν τὴν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καταλέγεσθαι χήραν*. Οἱ δὲ ἱεροὶ κανόνες μʹ ἐτῶν τὴν διακόνισσαν χειροτονεῖσθαι παραδεδώκασι, τὴν Ἐκκλησίαν χάριτι θείᾳ κραταιοτέραν γινομένην, καὶ ἐπὶ τὰ πρόσω βαίνουσαν ἑωρακότες, καὶ τὸ τῶν πιστῶν πρὸς τὴν τῶν θείων ἐντολῶν τήρησιν πάγιόν τε καὶ ἀσφαλές· ὅπερ καὶ ἡμεῖς ἄριστα κατανοήσαντες, ἀρτίως διωρισάμεθα τὴν εὐλογίαν τῆς χάριτος, τῷ μέλλοντι τῶν κατὰ Θεὸν ἀγώνων ἐνάρχεσθαι, ὥσπερ τινὰ σφραγῖδα ταχέως ἐνσημαινόμενοι, ἐντεῦθεν αὐτὸν πρὸς τὸ ἐπὶ μήκιστον μὴ ὀκνεῖν καὶ ἀναδύεσθαι προσβιβάζοντες, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ πρὸς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ B παρορμῶντες ἐκλογὴν καὶ κατάστασιν.

μεʹ. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν, ἔν τισι γυναικείοις μοναστηρίοις τὰς μελλούσας τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου καταξιοῦσθαι σχήματος, πρότερον σηρικαῖς καὶ παντοίαις στολαῖς, ἔτι μὴν καὶ κοσμίοις χρυσῷ καὶ λίθῳ πεποικιλμένοις ὑπὸ τῶν προσαγόντων αὐτὰς περιστέλλεσθαι, καὶ οὕτω τῷ θυσιαστηρίῳ προσιούσας, ἐκδιδύσκεσθαι τὴν τοσαύτην τῆς ὕλης ἀμφίασιν, παραχρῆμά τε γίνεσθαι ἐπ' αὐταῖς τὴν τοῦ σχήματος εὐλογίαν, καὶ τὸ μέλαν αὐτὰς ἔνδυμα ἀμφιέννυσθαι, ὁρίζομεν ὥστε μηκέτι ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο γίνεσθαι· οὐδὲ γὰρ εὐαγὲς ὑπάρχει τὴν ἤδη διὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ἀποθεμένην πᾶσαν τὴν τοῦ βίου φροντίδα τε καὶ τερπνότητα, καὶ ἀσπασαμένην τὴν C κατὰ Θεὸν πολιτείαν, καὶ βεβαιώσασαν ταύτην λογισμοῖς ἀκλινέσι, καὶ οὕτω τῷ μοναστηρίῳ προσελθοῦσαν, αὖθις εἰς ἀνάμνησιν διὰ τοῦ τοιούτου φθαρτοῦ τε καὶ ῥέοντος κόσμου ἐλθεῖν, ὧν ἤδη ἐποιήσατο λήθην· ἐκ τούτου τε ἀμφίβολον καταστῆναι καὶ τὴν ψυχὴν ἐκταραχθῆναι, δίκην κυμάτων ἐπικλυζόντων, καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιστρεφόντων· ὡς μήτε δάκρυόν ἐστιν ὅτε λοιπὸν ἀφιεῖσαν τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ διὰ τοῦ σώματος κατάνυξιν ἐπιδείξασθαι· ἀλλ' εἰ καὶ βραχύ τι, ὡς εἰκὸς, ἐκπηδήσειε δάκρυον, μὴ μᾶλλον τῆς διὰ τὴν ἀσκητικὸν ἀγῶνα διαθέσεως χάριν, ἢ διὰ τὸ τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ καταλιπεῖν, παρὰ τοῖς ὁρῶσι τοῦτο προελθὸν λογισθῆναι.

Βασιλείου κανὼν ιηʹ.

ιηʹ. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑʹ. — *Περὶ μοναχῶν γινομένων κληρικῶν, ἢ λαϊκῶν ἀξιωματικῶν, ἢ στρατευομένων.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιβʹ.

ιβʹ. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ζʹ.

ζʹ. Τοὺς ἅπαξ ἐν κλήρῳ τεταγμένους, κ. τ. λ.

Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς Λιβύης καὶ Πενταπόλεως ἐπισκόπους ἐπιστολῆς.

Ἐτεροι δέ τινες ἐξ αὐτῶν τῶν μοναστηρίων, ὡς ἄτακτοι ἐκβαλλόμενοι, πάλιν ὑποτρέχουσι τὰς χει-

tempus, analogia et proportione habita, eos qui vitam monasticam elegerunt, deduximus. In divino enim Apostolo scriptum est [92] sexaginta annorum viduam in Ecclesia eligendam: sacri autem canones quadraginta annorum diaconissam ordinandam esse statuerunt, cum Dei ecclesiam Dei gratia potentiorem ac robustiorem evasisse, et ulterius procedere vidissent, fideliumque ad divinorum mandatorum observationem firmitatem ac stabilitatem. Quod quidem cum nos quoque optime intellexissemus, modo statuimus benedictionem gratiæ ei, qui certamina secundum Deum aggressurus est, veluti quoddam signaculum celeriter imprimentes, hinc eum ad non diu cunctandum et tergiversandum inducentes, vel potius eam ad boni electionem et constitutionem incitantes.

45. Quoniam intelleximus [93] in nonnullis mulierum monasteriis mulieres, quæ sacro illo amictu sunt induendæ, prius sericis et omnis generis vestibus; præterea autem et mundis auro et gemmis variatis ab iis qui illas ducunt exornari, et sic ad altare accedentes, exui tanto opum apparatu, **376** et statim in illis fieri habitus benedictionem, illasque nigro amictu indui, statuimus ne hoc deinceps fiat. Neque enim fas est, ut quæ jam propria voluntate omnem vitæ jucunditatem deposuit, et eam quæ est secundum Deum vitæ agendæ rationem amplexa est, firmisque ac stabilibus rationibus eam confirmavit, et ita ad monasterium accessit, per eum, qui interit ac fluit, mundum, quorum jam oblita erat memoriam revocet; et ex eo anceps reddatur, et ejus anima perturbetur instar exundantium fluctuum, hucque et illuc versantium: ut nec nonnunquam lacrymam emittens, cordis per corpus compunctionem ostendat; sed et si exigua aliqua, ut est consentaneum, lacryma exsilierit, non magis propter exercitatorium certamen, quam propterea quod mundum et mundana relinquant, ea a videntibus profluxisse putetur.

D

Basilii canon 18.

18. De virginibus lapsis, etc., *ut pag.* 858.

CAP. XI. — *De monachis ad clericalem statum transeuntibus, vel ad laicas dignitates, vel ad militiam.*

Concilii Nicæni canon 12.

12. Qui autem a gratia quidem evocati, etc., *ut pag.* 731.

Concilii Chalcedonensis canon 7.

7. Eos qui in clero semel ordinati sunt, etc., *ut pag.* 751.

377 *Cyrilli ex epistola ad episcopos qui sunt in Libya et Pentapoli.*

Aliqui autem alii ex ipsis monasteriis, ut immodesti insolentesque ejecti, rursus ordinationes

[92] I Tim. v, 9. [93] Basil. can. 60.

faciant; et facti clerici, in ea ipsa monasteria ingrediuntur ex quibus ejecti sunt, et volunt oblationem agere et ea omnia facere quæ mos est clericis, ut etiam aliqui eorum qui ipsos norunt, synaxes devitent, et communicare in animum non inducant illis ministrantibus.

Lege annotationes cap. 32. tit. 9 præsentis operis.

CAP. XII. — *De iis qui usurpant monachalem habitum vituperantque utentes veste communi.*

Concilii Gangrensis canon 12.

12. Si quis vir propter eam quæ existimatur exercitationem amiculo utitur, et tanquam habens ex eo justitiam, eos condemnet qui cum pietate (27) beros ferunt, et alia communi et consueta veste utuntur, sit anathema.

Textus. Dicitur lib. I, tit. 4, constit. 4 : Mimi, et quæ corpore publice quæstum faciunt, habitu sacratarum virginum ne utantor. Et constit. 2, tit. 1 Novellarum ait : Nemo laicus, minime vero scenici et meretrices, habitu monastico utitor, [eum] vel imitator. Alioqui et corporali pœna feritur, et exterminatur.

378 CAP. XIII. — *De muliere quæ asceticæ vitæ causa veste virili induitur.*

Concilii Gangrensis canon 13.

13. Si qua mulier propter eam, quæ existimatur, exercitationem, et vestem mutet, et pro consueto muliebri indumento virile accipiat, sit anathema.

CAP. XIV. — *Ne mulieres asceticæ vitæ causa tondeantur.*

Concilii Gangrensis canon 17.

17. Si qua mulier, propter eam quæ existimatur, pietatem, tondeat comam, quam Deus ei dedit ad recordationem subjectionis, ut quæ subjectionis præceptum dissolvat, sit anathema.

CAP. XV. —*De eo qui asceticæ vitæ obtentu, filios vel parentes non alit.*

Concilii Gangrensis canon 15, 16.

15. Si quis suos liberos relinquit, nec eos alit, nec, quantum in se est, ad convenientem pietatem religionemque adducit, sed exercitationis prætextu negligit, sit anathema.

16. Si qui filii a parentibus, maxime fidelibus, prætextu pietatis recesserint, et parentibus quem par est honorem non tribuerint, apud eos scilicet præposita in Deum pietate, sint anathema.

379 CAP. XVI. — *Quasnam civili negotio curas monachis tractare liceat.*

Concilii Chalcedonensis canon 3.

3. Pervenit ad sanctam synodum et quod eorum qui in clerum cooptati sunt, etc., *ut pag.* 683.

Lege adnotationes cap. 3, tit. 8 præsentis operis.

A ροτονίας· καὶ γενόμενοι κληρικοὶ, εἰσέρχονται καὶ ἐν αὐτοῖς μοναστηρίοις ὅθεν ἐξεβλήθησαν, καὶ βούλονται προσφέρειν, καὶ ὅσα κληρικοῖς ἔθος πληροῦν, καὶ ταῦτα δρᾷν· ὡς καί τινας τῶν εἰδότων αὐτοὺς, παραιτεῖσθαι καὶ τὰς συνάξεις, καὶ μὴ ἀνέχεσθαι κοινωνεῖν λειτουργούντων ἐκείνων.

Ἀνάγνωθι τὰς παραγραφὰς τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ τῶν χρωμένων σχήματι μοναχικῷ, καὶ καταψηφιζομένων τῶν κοινῇ χρωμένων ἐσθῆτι.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιβ'.

ιβ'. Εἴ τις ἀδρῷ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν περιβολαίῳ χρῆται, καὶ ὡς ἂν ἐκ τούτου τὴν δικαιοσύνην ἔχων καταψηφίζοιτο τῶν μετὰ εὐλαβείας τοὺς βήρους B φορούντων, καὶ τῇ ἄλλῃ κοινῇ καὶ ἐν συνηθείᾳ οὔσῃ ἐσθῆτι κεχρημένων, ἀνάθεμα ἔστω.

Εἴρηται βιβλ. α', τίτ. δ', διάτ. δ', ὅτι, Οἱ μῖμοι καὶ αἱ πόρον ἐκ τοῦ σώματος δημοσίᾳ ποιούμεναι, τῷ σχήματι τῶν ἱερῶν παρθένων μὴ κεχρήσθωσαν· καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν· Μηδεὶς λαϊκὸς καὶ μάλιστα οἱ σκηνικοὶ καὶ αἱ πόρναι κεχρήσθω τῷ μοναχικῷ σχήματι, ἐπεὶ καὶ σωματικῶς τιμωρεῖται καὶ ἐξορίζεται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ γυναικὸς δι' ἄσκησιν φορούσης ἀνδρῷα.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Εἴ τις γυνὴ διὰ νομιζομένην ἄσκησιν, μεταβάλοι τὸ ἀμφίασμα, καὶ ἀντὶ τοῦ εἰωθότος γυναικείου ἀμφιάσματος, ἀνδρῷον ἀναλάβοι, ἀνάθεμα ἔστω.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκας ἀποκείρεσθαι δι' ἄσκησιν.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιζ'.

ιζ'. Εἴ τις γυναικῶν διὰ νομιζομένην θεοσέβειαν ἀποκείροιτο τὰς κόμας ἃς ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς ὑπόμνησιν τῆς ὑποταγῆς, ὡς ἂν παραλύουσα τὸ πρόσταγμα τῆς ὑποταγῆς, ἀνάθεμα ἔστω.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ προφάσει ἀσκήσεως μὴ τεκνοτροφοῦντος ἢ πατροτροφοῦντος.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιε', ις'.

ιε'. Εἴ τις καταλιμπάνει τὰ ἑαυτοῦ τέκνα, καὶ μὴ τεκνοτροφοίη, καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ πρὸς θεοσέβειαν τὴν προσήκουσαν ἀναγάγοι, ἀλλὰ προφάσει τῆς ἀσκήσεως ἀμελοίη, ἀνάθεμα ἔστω.

D ις'. Εἴ τινα τέκνα γονέων, μάλιστα πιστῶν, ἀναχωροίη προφάσει θεοσεβείας, καὶ μὴ τὴν καθήκουσαν τιμὴν τοῖς γονεῦσιν ἀπονέμοι, προτιμωμένης παρ' αὐτοῖς δηλονότι τῆς θεοσεβείας, ἀνάθεμα ἔστω.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Ποῖα πολιτικὰ πράγματα ἢ κηδεμονίας οἱ μοναχοὶ δύνανται μετιέναι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ'.

γ'. Ἦλθεν εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον, ὅτι τῶν ἐν κλήρῳ κατειλεγμένων τινὲς, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰς παραγραφὰς τοῦ γ' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

(27) *Beros* videtur Balsamon episcopus Antiochenus, hunc locum interpretans, vocare vestes ex serico contextas.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΒ'.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ, ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ.

—

TITULUS XII.

DE HÆRETICIS ATQUE ETHNICIS.

ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Τί ἐστιν αἵρεσις καὶ τί σχίσμα, καὶ τί παρασυναγωγή.* A

Βασιλείου κανὼν α'.

α'. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα, καὶ εἴρηται πρότερον, καὶ καλῶς ἀπεμνημόνευσας· ὅτι δεῖ τῷ ἔθει τῶν καθ' ἑκάστην χώραν ἕπεσθαι, διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν, τοὺς τότε περὶ τούτων διαλαβόντας· τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνῶν οὐδένα λόγον ἔχειν δοκεῖ· καὶ ἐθαύμασα πῶς κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν· ἐκεῖνο γὰρ ἔκριναν οἱ παλαιοὶ δέχεσθαι βάπτισμα, τὸ μηδὲν τῆς πίστεως παρεκβαῖνον· ὅθεν τὰ μὲν, αἱρέσεις ὠνόμασαν· τὰ δὲ, σχίσματα· τὰ δὲ, παρασυναγωγάς· αἱρέσεις μὲν, τοὺς παντελῶς ἀπεῤῥηγμένους, καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους· σχίσματα δὲ, τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ B ζητήματα ἰάσιμα, πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας· παρασυναγωγὰς δὲ, τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων, παρὰ τῶν ἀπαιδεύτων λαῶν γινομένας, οἷον· εἴ τις ἐν πταίσματι ἐξετασθεὶς, ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας, καὶ μὴ ὑπέκυψε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν, καὶ τὴν λειτουργίαν, καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς, καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτο· σχίσμα δὲ, τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας· αἵρεσις δὲ, οἷον ἡ τῶν Μανιχαίων καὶ Οὐαλεντίνων καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν· εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεώς ἐστιν ἡ διαφορά· ἔδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ C ἀρχῆς, τὸ μὲν τῶν αἱρετικῶν, παντελῶς ἀθετῆσαι· τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παρασυναγωγαῖς μετανοίᾳ ἀξιολόγῳ καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ Ἐκκλησίᾳ· ὥστε πολλάκις, καὶ τοὺς ἐν βαθμῷ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὰν μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτῶν παραδέχεσθαι τάξιν.

Οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ προδήλως εἰσὶν αἱρετικοί· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐβλασφήμουν, Μοντανῷ καὶ Πρισκίλλῃ τὴν τοῦ Παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως ἐπιφημίσαντες· εἴτε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποιοῦντες κατάκριτοι, εἴτε ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῇ πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσει καθυβρίζοντες· καὶ οὕτω τῇ αἰωνίᾳ καταδίκῃ ὑπεύθυνοι, διὰ τὸ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα D τὸ ἅγιον βλασφημίαν· τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι, τῶν βαπτιζόντων εἰς

CAPUT I. — *Quid sit hæresis, quid schisma, quid illegitimus conventus.*

Basilii canon 1.

1. Quod igitur ad Catharos pertinet, et prius dictum est, et recte admonuisti uniuscujusque regionis morem sequi oportere: quod ii, qui tunc de illis statuerunt, in varias de ipsorum baptismate sententias abierint. Pepuzenorum autem baptisma nullam mihi habere rationem videtur, et miratus sum quomodo hoc Dionysium, hominem canonum peritum, fugerit. Antiqui enim illud baptisma suscipiendum putavere, quod nihil a fide recedit; unde alias quidem hæreses, alia schismata, alias parasynagogas appellarunt. Hæreses quidem **380** eos, qui penitus resecti sunt, et in ipsa fide abalienati; schismata vero, eos, qui propter ecclesiasticas quasdam causas et quæstiones inter utramque partem non insanabiles dissident; parasynagogas autem, conventibus illos qui ab immorigeris presbyteris aut episcopis et a populis disciplinæ expertibus fiunt, velut, si quis in delicto deprehensus, a ministerio arceatur, nec se canonibus submittat, sed sibi principatum et ministerium vindicet, ac nonnulli una cum eo, relicta catholica Ecclesia, discedant; hoc dicitur parasynagoga. Schisma autem est, de pœnitentia ab iis qui ex Ecclesia sunt, dissentire. Hæreses autem, velut Manichæorum, et Valentinianorum, et Marcionistarum, et horum ipsorum Pepuzenorum; statim enim de ipsa in Deum fide dissensio est. Visum est ergo antiquis hæreticorum quidem baptisma penitus rejicere; schismaticorum vero, ut adhuc ex Ecclesia exsistentium, admittere; eos tandem qui sunt in parasynagogis, justa pœnitentia et animadversione emendatos rursus Ecclesiæ conjungere; adeo ut sæpe et ii qui in gradu collocati una cum rebellibus abierant, postquam pœnitentiam egerint, in eumdem ordinem admittantur.

Pepuzeni ergo sunt aperte hæretici: nam in Spiritum sanctum blasphemaverunt, Montano et Priscillæ Paracleti appellationem nefarie impudenterque attribuentes. Igitur, sive quia hominibus divinitatem attribuunt, condemnandi sunt: sive quia Spiritum sanctum afficiunt injuria, dum eum comparant cum hominibus, sic etiam sunt æternæ condemnationi obnoxii, quod condonari non possit blasphemia in Spiritum sanctum. Qua igitur ratione eorum baptisma **381** admittatur, cum in

Patrem et Filium et Montanium aut Priscillam baptizent? non enim baptizati sunt qui in ea, quæ nobis tradita non sunt, baptizati fuere. Quare, etsi hoc Dionysium magnum latuit, servanda nobis non est imitatio erroris. Hoc enim quam absurdum sit, sua sponte perspicuum est, ac omnibus evidens, qui vel leviter ratiocinari possunt.

Cathari sunt et ipsi ex iis qui sunt abscissi. Cæterum antiquis visum est, Cypriano dico, et nostro Firmiliano, hos omnes uni calculo subjicere, Catharos, et Encratitas, et Hydroparastatas; propterea quod principium quidem separationis per schisma factum fuerat: qui autem ab Ecclesia se separaverant, non habebant amplius in se gratiam Spiritus sancti: defecerat enim communicatio, interrupta continuatione. Qui enim primi recesserant, ordinationem a Patribus habebant, et per manuum eorum impositionem habebant donum spirituale; qui autem resecti sunt, laici effecti, nec baptizandi, nec ordinandi habebant potestatem, ut qui non possent amplius Spiritus sancti gratiam aliis præbere, a qua ipsi exciderant. Quare eos, qui ab ipsorum partibus stabant, tanquam a laicis baptizatos, jusserunt vero Ecclesiæ baptismate ad Ecclesiam venientes expurgari. Sed quoniam nonnullis Asiaticis omnino visum est eorum baptisma, pluribus consulendi causa, suscipiendum esse, suscipiatur. Encratitarum autem facinus oportet nos intelligere. Nimirum, ut reditum sibi in Ecclesiam intercluderent, aggressi sunt deinceps proprio baptismate præoccupare: unde et suam ipsorum consuetudinem violarunt. Existimo itaque, quoniam **382** nihil de illis aperte dictum est, eorum baptisma a nobis rejiciendum esse; ac si quis ab eis acceperit, accedentem ad Ecclesiam baptizandum. (Quod si hoc generali œconomiæ impedimento erit, rursus consuetudine utendum est, et sequi oportet Patres, qui quæ ad nos pertinent, dispensaverunt. Vereor enim ne, dum eos volumus ad baptizandum tardos facere, impedimento propter sententiæ seeritatem simus iis qui salvantur.) Quod si illi nostrum baptismum servant, hoc nos non moveat. Neque enim debemus par pari referre, sed accuratæ canonum observationi servire. Omni autem ratione statuatur, ut ii qui ab illorum baptismo veniunt, ungantur coram fidelibus videlicet, et ita demum ad mysteria accedant. Scio autem, fratres, Izoinum, et Saturninum, qui erant ex illorum ordine, in episcoporum cathedram a nobis esse susceptos. Quare eos qui illorum ordini conjuncti sunt, non possumus amplius ab Ecclesia separare: qui scilicet communionis cum ipsis quasi canonem quemdam, episcopos suscipiendos, ediderimus.

CAP. II. — *Quid sit hæreticus?*

Concilii Constantinopolitani canon 6.

6. Quoniam multi ecclesiasticum ordinem, etc., *ut pag.* 699.

A Πατέρα, καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα Μοντανὸν καὶ Πρίσκιλλαν; οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες· ὥστε εἰ καὶ τὸν μέγαν τοῦτο παρῆλθε Διονύσιον, ἀλλ' ἡμῖν οὐ φυλακτέον τὴν μίμησιν τοῦ σφάλματος· τὸ γὰρ ἄτοπον αὐτόθι πρόδηλον, καὶ πᾶσιν ἐναργὲς οἷς τι καὶ μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν.

Οἱ δὲ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπεσχισμένων εἰσί· πλὴν ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον, τούτους πάντας μιᾷ ψήφῳ ὑποβάλλειν, Καθαροὺς καὶ Ἐγκρατίτας καὶ Ὑδροπαραστάτας· διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ, διὰ σχίσματος γέγονεν· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες, οὐκ ἔτι ἔσχον τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτούς· ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆ-B ναι τὴν ἀκολουθείαν· οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες, παρὰ τῶν Πατέρων ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν· οἱ δὲ ἀποῤῥαγέντες λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν οὔτε τοῦ χειροτονεῖν, εἶχον τὴν ἐξουσίαν· οὐκέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος ἁγίου ἑτέροις παρέχειν, ἧς αὐτοὶ ἐκπεπτώκασι. διὸ ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκέλευσαν ἐρχομένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι· ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν, οἰκονομίας ἕνεκα, τῶν πολλῶν δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν· τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι ἵνα ἀπροσδέκτους αὐτοὺς ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεχείρησαν λοιπὸν C ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι, ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν· νομίζω τοίνυν, ὅτι ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι περὶ αὐτῶν φανερῶς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσῆκεν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα, κἄν τις ᾖ παρ' αὐτῶν εἰληφώς, προσιόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦτον ἀναβαπτίζειν. Ἐὰν μέντοι μέλλοι τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ τοῦτο ἐμπόδιον ἔσεσθαι, πάλιν τῷ ἔθει χρηστέον, καὶ τοῖς οἰκονομήμασι τὰ καθ' ἡμᾶς Πατράσιν ἀκολουθητέον· ὑφορῶμαι γὰρ μή ποτε, ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως αὐστηρόν· εἰ δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς δυσωπείτω· οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτῆς ὑπεύθυνοι χάριν ἐσμέν, ἀλλὰ D δουλεύειν ἀκριβείᾳ κανόνων· παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω, τοὺς ἀπὸ τοῦ βαπτισμοῦ ἐκείνων προσερχομένους, χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι, καὶ οὕτως προσιέναι τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ἰζόην καὶ Σατορνῖνον, ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδεξάμεθα εἰς τὴν τάξιν καὶ καθέδραν τῶν ἐπισκόπων· ὥστε τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους, οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι, διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Τί ἐστιν αἱρετικός.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ς'.

ς'. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν, κ. τ. λ.

Ἡ α διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιϐλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὡς, Ὁ μὴ δοξάζων τὴν ἁγίαν Τριάδα ἐν μιᾷ θεότητι ἰσοδύναμον, οὔτε Χριστιανὸς λέγεται, ἀλλ' ἄφρων ἐστὶ καὶ αἱρετικὸς ἄτιμος καὶ τιμωρεῖται· καὶ τίτ. ε' τοῦ αὐτοῦ βιϐλ., ὅτι, Αἱρετικός ἐστι καὶ τοῖς κατὰ αἱρετικῶν ὑπόκειται νόμοις, ὁ μικρὸν γοῦν ἐκκλίνων τῆς ὀρθοδόξου πίστεως· καὶ διάτ. ιβ' τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι, Αἱρετικός ἐστιν ὁ μὴ ὢν ὀρθόδοξος· ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ γ' τιτ. τῶν Νεαρῶν, αἱρετικοὺς λέγει πάντας τοὺς μὴ ὄντας κοινωνικούς.

Ἐν πλάτει δὲ τὰ περὶ τῶν αἱρετικῶν ἀνήνεκται ἐν τῷ ε' τίτ. τοῦ κώδ., ἐν ᾧ κωλύονται ἔχειν προνόμια, ἢ διδάσκειν, ἢ ποιεῖν κληρικούς, ἢ λιτανεύειν δημοσίᾳ ἢ ἐν οἴκῳ· ἐπεὶ τινὸς τοιούτου γενομένου, ἡ τάξις τοῦ ἐπάρχου λίτρας δίδωσιν ρ'· αἱ δὲ ἐπιχώριοι ν'· καὶ ὅτι τὰ συνακτήρια αὐτῶν, ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία λαμϐάνει· καὶ ὅτι οἱ Μανιχαῖοι καὶ οἱ Δονατισταὶ ἐσχάτως τιμωροῦνται καὶ δημεύονται, καὶ οὔτε διατίθενται, ἢ ὁπωσοῦν συναλλάσσουσι, καὶ οὔτε ὑπὸ παίδων μὴ ὄντων ὀρθοδόξων κληρονομοῦνται, καὶ μετὰ θάνατον κατηγοροῦνται καὶ ἀκυροῦνται αἱ διαθῆκαι αὐτῶν· καὶ ὅτι τῶν πόλεων ἐκϐάλλονται, καὶ ὅτι ταῖς Ἐκκλησίαις προσκυροῦνται οἱ οἶκοι ἐν οἷς αἱρετικοὶ γνώμῃ τῶν δεσποτῶν συνάγονται· καὶ ὅτι τῶν βουλευτικῶν ἢ ταξεωτικῶν λειτουργιῶν οὐκ ἀπολύονται· καὶ ὅτι οὐ ποιοῦσι μοναστήρια οὔτε στρατεύονται· καὶ πῶς τιμωροῦνται οἱ κατὰ τῶν ἁγίων συνόδων γράφοντες, ἢ ἔχοντες, ἢ ἀναγινώσκοντες αὐτά· καὶ ὅτι οὐ θάπτονται νομίμως· καὶ ὅτι οὐ γίνονται ἀξιωματικοὶ, ἢ συνήγοροι, ἢ ἔκδικοι, ἢ πατέρες πόλεων, γίνονται δὲ κορτελῖνοι· καὶ πῶς ἀναγκάζονται τοὺς παῖδας ὀρθοδόξους ὄντας τρέφειν, καὶ γράφειν κληρονόμους, καὶ διδόναι αὐτοῖς προῖκα, καὶ πρὸ γάμου δωρεάς· καὶ ὅτι τῶν γονέων ἀμφισϐητούντων, ἐπικρατέστερός ἐστιν ὁ θέλων τῇ ὀρθοδοξίᾳ τοὺς παῖδας προσαγαγεῖν, καὶ ὅτι οἱ ὀρθόδοξοι παῖδες πλημμελοῦντες εἰς αἱρετικοὺς γονεῖς τιμωροῦνται· καὶ ὅτι οὔτε βαπτίζουσιν οἱ αἱρετικοὶ, οὔτε φροντίζουσιν ἢ διοικοῦσι χωρία δι' ἑαυτῶν ἢ παρενθέτων, οὔτε παιδεύουσιν, οὔτε κληρονομοῦσιν, οὔτε πραγματεύονται ἐντὸς ἱερῶν περιϐόλων· καὶ ὅτι ἐν δικαστηρίῳ οὐ καταμαρτυροῦσιν ὀρθοδόξου, εἰ μὴ εἰς βουλευτήριον ὀρθόδοξος ἕλκοιτο· ὡς διάτ. β' τοῦ η' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι δὲ ἀριθμοῦ τῶν ὅλων μβ'· ἐν δὲ τελευταίαις βουλήσεσι καὶ συμϐουλίαις μαρτυροῦσιν. Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ ι' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος· περὶ δὲ Ἰουδαίων διαλαμϐάνει ὁ θ' τίτ. τοῦ α' βιϐλ. τοῦ Κώδ. ἐν ᾧ καὶ τὰς συναγωγὰς αὐτῶν λέγει μὴ μιτατεύεσθαι, μήτε αὐτοὺς ἐν τοῖς Σάϐϐασιν ἢ ἐν ταῖς ἑορταῖς αὐτῶν σωματικῶς λειτουργεῖν· οὔτε ἐνάγονται, οὔτε παρὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπηρεάζονται, οὔτε γαμοῦσι Χριστιανὰς, καὶ ὅτι αὐτοὶ τὰ ἴδια ἀγορανομοῦσι, καὶ ὅτι ἐπὶ τῶν γάμων οὐ φυλάττουσι τὸν νόμον αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐπὶ μόνοις χρηματικοῖς δικαστὰς Ἰουδαίους αἱρεῖσθαι δύνανται· καὶ ὅτι τὸν στεφανητικὸν κανόνα οἱ ἔξαρχοι αὐτῶν ἰδιοκινδύνως εἰσάγουσι ταῖς λαργιτιόσι, καὶ ὅτι οὐδὲν αὐτοὺς δεῖ τολμᾷν κατὰ Χριστιανῶν.

Textus. Const. 1, tit. 1. lib. cod. ait : Qui sanctam Trinitatem in una deitate pari potestate præditam non credit, Christianus non dicitur, sed vesanus, hæreticus, et infamis est, ac punitur. Et tit. 5 ejusdem libri, const. 2. **383** Hæreticus est, ac latis adversus hæreticos legibus succumbit, qui vel paululum ab orthodoxa declinat fide. Et const. 12 ejusdem tit., Hæreticus est qui non est orthodoxus. Const. 1, tit. 1 Novellarum hæreticos dicit, qui communicare non possunt.

Textus. Porro quæ de hæreticis [dici debeant] in tit. 5, lib. I cod. prolixe relata sunt, ubi privilegium habere, docere, clericos creare, et publice vel in ædibus supplicationes facere prohibentur. Alioqui officium præfecti [prætorio] centum libras [auri] : provinciales vero [officiales] quinquaginta dant : si [ipsorum permissu] tale quidpiam factum sit. [Habetur ibidem], quod ipsorum congregationis loca orthodoxa Ecclesia capiat. Item, quod Manichæi et Donatistæ ultimo supplicio afficiantur, [bona ipsorum] publicentur, testamentum non faciant, nullo modo contrahant, liberos si orthodoxi non sint hæredes non habeant, post mortem accusentur, et ipsorum testamenta irrita sint : quod [insuper] ab urbibus ejiciantur : quod ædes in quibus hæretici consensu domini congregantur, Ecclesiis applicentur. Item, quod a curialium aut cohortalium officiis non liberentur. Item, quod non construant monasteria, neque militent. Item, quomodo qui adversus sacrosancta concilia scribunt, aut [talia scripta] habent vel legunt, puniantur. Item, quod legitime sepeliantur. Item, quod honores non consequantur, neque patroni causarum aut defensores, aut civitatum patres, sed viles et abjecti fiant. Item quomodo liberos orthodoxos alere ac hæredes scribere, ipsisque dotem et donationem propter nuptias dare compellantur. Item, quod [ex] parentibus [inter se] contendentibus is prævaleat, qui liberos ad orthodoxam fidem adducere vult. Item, quod liberi orthodoxi, si quid in parentes hæreticos delinquant, puniantur. Item quod hæretici non baptizent, neque per se vel inter **384** positas [personas] regiones curent aut administrent, neque doceant, neque hæredes fiant, neque intra sacra septa negocientur. Item, quod in judicio adversus orthodoxum testimonium non dicant, nisi si in curiam orthodoxus protrahatur : ut const. 2, tit. 8 Novellarum, quæ in [Novellarum] corpore 42 est, [tradit.] In ultimis autem voluntatibus et contractibus testes sint. Lege quæ adnotata sunt in cap. 8, tit. 10 præsentis operis. Cæterum de Judæis tit. 9, lib. I cod. tractat, in quo dicitur, Synagogas ipsorum hospitii immunitatem habere, neque ipsos in Sabbatis aut festis suis corporaliter operari, neque in jus vocari, neque a Christianis vexari. [Item, quod Judæi mulieres] Christianas in matrimonium non accipiant. Item, quod ipsi rerum suarum pretia statuant. Item, quod in pecuniariis [causis] duntaxat privatos judices eligere possint. Item, quod

primates ipsorum suo periculo auri coronarii canonem largitionibus inferant. Item, quod adversum Christianos nihil illos audere oporteat.

CAP. III. — *De libris hæreticorum.*

Apostolorum canon 60.

60 [59.] Si quis falso inscriptos, etc., *ut pag.* 590.

Concilii Nicæni II *canon* 9.

Quod non oporteat libros hæreticorum celare.

69. Puerilia omnia ludibria, furiosaque ac insana dicta et scripta, quæ adversus sanctas imagines edita sunt, oportet dari episcopo Constantinopolitano, **385** ut cum reliquis libris hæreticis reponantur. Si quis autem hæc celare inventus fuerit, si sit quidem episcopus, vel presbyter, vel diaconus, deponatur: sin autem laicus vel monachus, segregetur.

Textus. Const. 3, tit. 1, lib. I, cod. ait: Porphyrii aliorumque hæreticorum adversus Christianos libri comburuntor. [Sic] Nestorii etiam, et quicunque Nicæno Ephesinoque; conciliis, et Cyrillo [episcopos] Alexandrino, quorum fidem excedere non licet, non consonant. Qui vero dictos libros habent et legunt, ultimo supplicio afficiuntur. Tit. 4, constit. 10: Qui mathematici coram episcopis libros suos non concremant, neque ad orthodoxam fidem accedunt, omnibus pelluntur civitatibus; inventi deportantur. Tit. 5, const. 5: Quæ Nestorius adversus concilium Ephesinum scripsit nemini habere, aut describere licet, sed comburi [debent.] Cum autem de fide disputatur, non est illorum mentio facienda: neque [item] ullo privato sunt suscipienda loco. Qui legem transgreditur, [ejus substantia] publicatur, Porro Nestoriani non Christiani vocantur, sed Nestoriani, quemadmodum Ariani, Porphyriani. Const. 8: Nulli licet contra Chalcedonensem synodum scribere, legere, dictare, aut libros habere: alioqui in perpetuum deportatur. Qui [aliquem illorum] discendi causa adit, fisco decem libras [auri] dat. Qui vero vetita docet, supremo afficitur supplicio. Ad hæc omnes Eutychetis atque Apollinaris libri concremantor. Quod si [provinciarum] moderatores, eorumque apparitores, et [civitatum] defensores non observaverint, in denas libras [auri] fisco multantur. Constit. 16: Qui Manichæorum libros habet, neque in propatulum profert ut concrementur, punitur. Et const. 5, tit. 1 Novellarum, eos qui Severi scripta habent, **386** nec comburunt, manibus mutilari jubet. Dicit vero etiam lib. x, tit. 2, digest. 4: Inter hæredes non dividuntur reperti in hæreditate magici libri, sed arbitrio judicis corrumpuntur. Constit. 5, tit. 3 Novellarum permittit Judæis ut in synagogis suis Græce aliisque linguis pro locorum [ratione] Scripturas legant: [idque] secundum Septuaginta et Aquilæ interpretationem. Qui vero hanc lectionem prohibet, publicatis [bonis] exterminatur.

A ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ βιβλίων αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξ'.

ξ'. Εἴ τις τὰ ψευδεπίγραφα, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν θ'.

Περὶ τοῦ μὴ κρύπτειν τινὰ τῆς Χριστιανοκατηγορικῆς αἱρέσεως βιβλίον.

ξθ'. Πάντα τὰ μειρακιώδη ἀθύρματα, καὶ μανιώδη βακχεύματα τὰ ψευδοσυγγράμματα τὰ κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γενόμενα, δέον δοθῆναι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ τῶν λοιπῶν αἱρετικῶν βιβλίων· εἰ δέ τις εὑρεθείη ταῦτα κρύπτων, εἰ μὲν ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς ἢ μοναχός, B ἀφοριζέσθω.

Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησιν· Τὰ κατὰ Χριστιανῶν Πορφυρίου καὶ ἄλλων συγγράμματα καιέσθωσαν, καὶ τὰ Νεστορίου, καὶ ὅσα μὴ συμφωνεῖ ταῖς ἐν Νικαίᾳ καὶ Ἐφέσῳ συνόδοις, καὶ Κυρίλλῳ τῷ Ἀλεξανδρείας, ὧν οὐκ ἔξεστι παρεξιέναι τὴν πίστιν· οἱ δὲ τὰ λεχθέντα βιβλία ἔχοντες καὶ ἀναγινώσκοντες, ἐσχάτως τιμωροῦνται. Τίτ. δ' διάτ. ι'· Οἱ μαθηματικοὶ μὴ καίοντες ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων τὰς βίβλους αὐτῶν, καὶ τῇ ὀρθοδοξίᾳ προσιόντες πάσης ἀπωθοῦνται πόλεως· εὑρισκόμενοι δὲ ἐν πόλεσι, δεπορτατεύονται. Τίτ. ε' διάτ. ς'· Τὰ γραφέντα Νεστορίῳ κατὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου οὐκ ἔξεστιν ἔχειν, ἢ ἀναγινώσκειν, ἢ μεταγράφεσθαι, C ἀλλὰ καίονται· ἐν τῷ ζητεῖν αὐτῶν περὶ πίστεως, οὐ δεῖ αὐτῶν μεμνῆσθαι· οὔτε δεῖ αὐτοὺς ἐν οἱῳδήποτε ἰδίῳ τόπῳ δέχεσθαι· ὁ δὲ παραβαίνων τὸν νόμον, δημεύεται· οὐ λέγονται δὲ οἱ Νεστοριανοὶ, Χριστιανοὶ, ἀλλὰ Συμωνιανοί· ὥσπερ οἱ Ἀρειανοὶ, Πορφυριανοί. Διάτ. η'· Οὐδενὶ ἔξεστι κατὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου γράφειν ἢ ἀναγινώσκειν ἢ ὑπαγορεύειν ἢ ἔχειν γράμματα, ἐπεὶ διηνεκῶς δεπορτατεύεται· καὶ ὁ προσελθὼν ἐπὶ τῷ μαθεῖν, ι' λίτρας δίδωσι τῷ φίσκῳ· καὶ ὁ διδάσκων τὰ κεκωλυμένα, ἐσχάτως τιμωρεῖται· πάντα δὲ τὰ συγγράμματα Εὐτυχοῦς καὶ Ἀπολιναρίου, καιέσθωσαν· εἰ δὲ ταῦτα παρίδωσιν οἱ ἄρχοντες, ἢ αἱ τάξεις αὐτῶν, ἢ οἱ ἔκδικοι, ἀπὸ δέκα λιτρῶν τῷ φίσκῳ προστιμῶνται. Διάτ. ις'· Ὁ ἔχων βιβλία Μανιχαϊκὰ, καὶ μὴ φανερῶν D αὐτὰ ἐπὶ τῷ καυθῆναι, τιμωρεῖται. Καὶ ἡ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν κελεύει τοὺς ἔχοντας τὰ Σεβήρου συγγράμματα καὶ μὴ καίοντας αὐτὰ, χειροκοπεῖσθαι. Λέγει δὲ καὶ βιβλ. ι' τίτ. β', διάτ. δ', ὅτι, Οὐ διαιροῦνται μεταξὺ τῶν κληρονόμων τὰ ἐν τῇ κληρονομίᾳ εὑρεθέντα μαγικὰ βιβλία, ἀλλὰ δοκιμασίᾳ τοῦ δικαστοῦ φθείρονται. Ἡ δὲ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐπιτρέπει τοῖς Ἰουδαίοις ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν καὶ Ἑλληνιστὶ καὶ ταῖς ἄλλαις διαλέκτοις πρὸς τοὺς τόπους τὰς Γραφὰς ἀναγινώσκειν, κατὰ τὴν τῶν Ο' καὶ τὴν Ἀκύλα παράδοσιν· ὁ δὲ τὴν τοιαύτην κωλύων ἀνάγνωσιν, δημεύεται καὶ ἐξορίζεται.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — Περὶ καθαιρέσεως ξοάνων. A

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νη', πδ'.

Περὶ τῶν ἐγκαταλειμμάτων τῶν εἰδώλων, καὶ ναῶν τῶν ὀφειλόντων ἐξαλειφθῆναι, ὧν χάριν αἰτῆσαι δεῖ τοὺς θρησκευτικωτάτους βασιλεῖς.

νη'. Ὥστε τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν εἰδώλων τὰ κατὰ πᾶσαν τὴν Ἀφρικὴν, κελεῦσαι παντελῶς ἀνακοπῆναι· καὶ γὰρ ἐν πολλοῖς τόποις παραθαλασσίοις καὶ διαφόροις κτήσεσιν, ἀκμάζει ἔτι τῆς πλάνης ταύτης ἡ ἀδικία· ἵνα παραγγελθῶσι καὶ αὐτὰ ἀπαλειφθῆναι, καὶ οἱ ναοὶ αὐτῶν οἱ ἐν τοῖς ἀγροῖς καὶ ἐν ἀποκεκρυμμένοις τόποις, χωρίς τινος εὐκοσμίας καθεστῶτες, παντὶ τρόπῳ κελευσθῶσι καταστραφῆναι.

Περὶ τοῦ τὰ λείψανα τῶν εἰδώλων ἐκριζωθῆναι. B

πδ'. Ὁμοίως ἤρεσεν αἰτηθῆναι ἀπὸ τῶν ἐνδοξοτάτων βασιλέων, ἵνα τὰ λείψανα τῆς εἰδωλολατρείας μὴ μόνον τὰ ἐν ξοάνοις, ἀλλὰ καὶ ἐν οἱοισδήποτε τόποις, ἢ ἄλσεσιν, ἢ δένδροις, παντὶ τρόπῳ ἐξαλειφθῶσιν.

Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. κελεύει τὰ ἱερὰ κλείεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.—Περὶ Νεστορίου, Μουσαίου, Εὐτυχιανοῦ, Μαξίμου, Πορφυρίου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν καταστάντων αἱρετικῶν, ἢ ὀρθοδόξων ἐκβληθέντων.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν δ'.

δ'. Περὶ Μαξίμου τοῦ κυνικοῦ καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἀταξίας, τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλεως γενομένης· ὥστε μήτε Μάξιμον ἐπίσκοπον ἢ γενέσθαι ἢ εἶναι, μηδὲ τοὺς παρ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας ἐν οἱῳδήποτε βαθμῷ κλήρου, πάντων καὶ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων ἀκυρωθέντων. C

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν α', β', γ', δ', ε'.

α'. Ἐπειδὴ δὲ ἐχρῆν καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς ἁγίας συνόδου, καὶ μείναντας κατὰ χώραν ἢ πόλιν, διά τινα αἰτίαν ἐκκλησιαστικὴν ἢ σωματικὴν, μὴ ἀγνοῆσαι τὰ περὶ αὐτῶν τετυπωμένα, γνωρίζομεν τῇ ὑμετέρᾳ ἁγιότητί τε καὶ ἀγάπῃ, ὅτιπερ εἴτε ὁ μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας ἀποστατήσας τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου, προσέθετο τῷ τῆς ἀποστασίας συνεδρίῳ, ἢ μετὰ τοῦτο προστεθείη, ἢ τὰ Κελεστίνου ἐφρόνησεν ἢ φρονῇ, οὗτος κατὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας D ἐπισκόπων διαπράττεσθαί τι οὐδαμῶς δύναται, πάσης ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας ἐντεῦθεν ἤδη ὑπὸ τῆς συνόδου ἐκβεβλημένος, καὶ ἀνενέργητος ὑπάρχων· ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῆς ἐπαρχίας ἐπισκόποις, καὶ τοῖς πέριξ μητροπολίταις, τοῖς τὰ τῆς ὀρθοδοξίας φρονοῦσιν, ὑποκείσεται εἰς τὸ πάντη καὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἐπισκοπῆς ἐκβληθῆναι.

β'. Εἰ δέ τινες ἐπαρχιῶται ἐπίσκοποι, κ. τ. λ.

γ'. Εἰ δέ τινες καὶ τῶν ἐν ἑκάστῃ πόλει ἢ χώρᾳ κληρικῶν, ὑπὸ Νεστορίου καὶ τῶν σὺν αὐτῷ ὄντων

CAP. IV. — *De destruendis idolis seu delubris.*

Concilii Carthaginensis canones 58, 84.

De reliquiis idolorum, et templis abolendis, quorum causa imperatores piissimi sunt precibus adeundi.

58. Instant [24] etiam aliæ necessitates religiosis imperatoribus postulandæ, ut reliquias idolorum per omnem Africam jubeant penitus amputari; nam plerisque in locis maritimis, atque possessionibus diversis adhuc erroris istius iniquitas viget: ut præcipiantur et ipsas deleri, et templa eorum quæ in agris, vel in locis abditis constituta nullo ornamento sunt, jubeantur omnimodo destrui.

De idolorum reliquiis exstirpandis.

84. Item placuit [25] etiam ab imperatoribus gloriosissimis peti, ut reliquiæ idololatriæ non solum in simulacris, sed in quibuscunque locis, vel lucis, vel arboribus omni modo deleantur.

387 Constitutio 1, tit. 2, lib. I Cod. jubet ut templa claudantur.

CAP. V. — *De Nestorio, Musæo, Eutychiano Maximo, Porphyrio et de hæreticis ex horum fonte derivatis et de orthodoxis expulsis.*

Concilii Constantinopolitani canon 4.

4. Statuerunt etiam de Maximo Cynico, et ejus petulantia et insolentia, quæ fuit Constantinopol', ut Maximus episcopus nec fuerit vel sit, nec qui ab eo ordinati fuerunt in ullo, quicunque is sit, gradu cleri omnibus, et quæ circa ipsum fuerunt, et quæ ab illo facta sunt, infirmatis.

Concilii Ephesini canones 1, 2, 3, 4, 5.

1. Quoniam autem (28) oportebat et absentes a sancta synodo, morantesque in urbibus et provinciis ob aliquod impedimentum, sive ecclesiasticum sive corporeum, non ignorare, quæ de ipsis sunt constituta; significamus sanctitati vestræ ac dilectioni ut, si quispiam metropolita provinciæ, derelicta sancta et œcumenica synodo, aut accedet in posterum, sive cum Cœlestio sensit, aut sentiet, ipse nihil amplius poterit agere adversus provinciæ episcopos, ut qui jam inde a synodo totius ecclesiasticæ communionis expers sit factus, et prorsus inutilis [ad functiones inhabilis]; sed et ipsis episcopis illius provinciæ circumque vicinis metropolitis recta sentientibus subjacebit, ut omnino dejectus sit a sede [etiam a gradu] episcopatus.

2. Si qui autem provinciales, etc., *ut pag.* 750.

388 3. Si qui vero clerici in singulis urbibus, aut regionibus a Nestorio et cum eo conspirantibus

[24] Conc. Afric. c. 25. [25] Conc. Carthag. V cap. 15; Afric. cap. 51.

(28) Versionem aliam Laurentii Sifani exhibent Crabbus, Surius, aliique.

sacerdotio prohibiti sunt, quod recte sentirent; A justum putavimus hos quoque proprium gradum recipere. In summa autem clericos orthodoxæ et œcumenicæ synodo consentientes jubemus, eis, qui defecerunt, aut defecturi sunt, episcopis nullo pacto aut ratione subjectos esse debere.

4. Si qui autem clericorum defecerint, et ausi fuerint vel privatim, vel publice, quæ sunt Nestorii aut Celestii sapere, sancitum est a sancta synodo, istos quoque depositos esse.

5. Quicunque autem ob turpia gesta sunt a synodo condemnati, vel a propriis eorum episcopis, quibus præter canones Nestorius, qui nullum rerum discrimen habebat, et qui cum illo eadem sentiunt, restituere conati sunt gradum vel communionem, B aut conabuntur; istos censuimus nihil profecisse, et manere et esse nihilominus depositos.

Concilii Sardicensis canon 19.

19. Osius episcopus dixit : Meæ mediocritatis hæc est sententia; quia quieti et patientes esse debemus, et perennem in omnes habere misericordiam, eos qui semel in clerum ecclesiasticum ab aliquibus fratribus nostris promoti sunt, si nolint redire ad eas ad quas nominati sunt Ecclesias, deinceps non admitti : Eutychianum **389** autem ne episcopi quidem sibi nomen usurpare; sed neque Musæum ut episcopum existimari : si autem laicam communionem petiverint : non oportere eis denegari. Omnes dixerunt : Placet. C

CAP. VI. — *Ne fiat sacra oblatio præsente hæretico.*

Timothei canon 9.

Interrogatio. 9. An debet clericus, præsentibus, etc., *ut pag.* 611.

CAP. VII. — *De clericis hæreticis, qui ad orthodoxæ Ecclesiæ gremium accedunt.*

Concilii Carthaginensis canones 57, 68.

Ut parvuli apud Donatistas baptizati, in catholica Ecclesia clerici ordinentur.

57. Unde [94] quoniam superiori (29) concilio statutum esse mecum recognoscit unanimitas vestra, ut hi qui apud Donatistas parvuli baptizati sunt, D nondum scire valentes erroris eorum interitum : et posteaquam ad ætatem rationis capacem pervenerunt, agnita veritate falsitatem eorum abhorrentes, ad Ecclesiam Dei catholicam per universum mundum diffusam, ordine antiquo, per manus impositionem recepti sunt, debere talibus suscipiendum munus clericatus non impedire nomen erroris, cum veram Ecclesiam illorum putaverint, ad fidem accedendo, et ibi Christo crediderint, et Trinitatis sacramenta perceperint; quæ omnia vera et sancta

[94] Conc. Afric. c. 24.

(29) Conc. nimirum Carthag. III, can. 48.

τῆς ἱερωσύνης ἐκωλύθησαν διὰ τὸ ὀρθῶς φρονεῖν, ἐδικαιώσαμεν καὶ τούτους τὸν ἴδιον ἀπολαβεῖν βαθμόν· κοινῶς δὲ τῇ ὀρθοδόξῳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ συμφρονοῦντας κληρικοὺς κελεύομεν τοῖς ἀποστατήσασιν ἢ ἀφισταμένοις ἐπισκόποις μηδόλως ὑποκεῖσθαι κατὰ μηδένα τρόπον.

δʹ. Εἰ δέ τινες ἀποστατήσαιεν τῶν κληρικῶν, καὶ τολμήσαιεν, ἢ κατ' ἰδίαν ἢ δημοσίᾳ, τὰ Νεστορίου ἢ τὰ Κελεστίνου φρονῆσαι, καὶ τούτους εἶναι καθῃρημένους, ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου δεδικαίωται.

εʹ. Ὅσοι δὲ ἐπὶ ἀτόποις πράξεσι κατεκρίθησαν ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου, ἢ ὑπὸ τῶν οἰκείων ἐπισκόπων, καὶ τούτοις ἀκανονίστως κατὰ τὴν ἐν ἅπασιν ἀδιαφορίαν αὐτοῦ ὁ Νεστόριος, ἢ οἱ τὰ αὐτοῦ φρονοῦντες, ἀποδοῦναι ἢ ἐπειράθησαν ἢ πειραθεῖεν κοινωνίαν ἢ βαθμὸν, ἀνωφελήτους μένειν καὶ τούτους, καὶ εἶναι οὐδὲν ἧττον καθῃρημένους ἐδικαιώσαμεν.

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιθʹ.

ιθʹ. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Τῆς ἐμῆς μετριότητος ἡ ἀπόφασίς ἐστιν αὕτη· ἐπειδὴ ἥσυχοι καὶ ὑπομονητικοὶ ὀφείλομεν εἶναι, καὶ διαρκῆ τὸν πρὸς πάντας ἔχειν οἶκτον, ἅπαξ τούτους τοὺς εἰς κλῆρον ἐκκλησιαστικὸν παραχθέντας ὑπό τινων ἀδελφῶν ἡμῶν, ἐὰν μὴ βούλοιντο ἐπανέρχεσθαι εἰς ἃς κατωνομάσθησαν Ἐκκλησίας, τοῦ λοιποῦ μὴ ὑποδέχεσθαι· Εὐτυχιανὸν δὲ, μήτε ἐπισκόπου ἑαυτῷ διεκδικεῖν ὄνομα· ἀλλ' οὐδὲ Μουσαῖον ὡς ἐπίσκοπον ὀνομάζεσθαι· εἰ δὲ λαϊκὴν κοινωνίαν ἀπαιτοῖεν, μὴ χρῆναι αὐτοὺς ἀρνεῖσθαι. Πάντες εἶπον· Ἀρέσκει.

ΚΕΦΑΛ. Ϛʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν ἀναφορὰν γίνεσθαι παρόντος αἱρετικοῦ.*

Τιμοθέου κανὼν θʹ

Ἐρώτησις θʹ. Εἰ ὀφείλει κληρικὸς εὔχεσθαι παρόντων Ἀρειανῶν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ζʹ. *Περὶ κληρικῶν αἱρετικῶν τῇ ὀρθοδόξῳ προσιόντων Ἐκκλησίᾳ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νζʹ, ξηʹ.

Ὥστε τοὺς μικροὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένους, ἐν τῇ καθολικῇ κληρικοὺς χειροτονεῖσθαι.

νζʹ. Διὸ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται ἅμα ἐμοὶ ἡ ὑμετέρα ὁμοψυχία, ὥστε τοὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς μικροὺς βαπτιζομένους, καὶ μηδέπω δυναμένους γινώσκειν τῆς πλάνης αὐτῶν τὸν ὄλεθρον, μετὰ τὸ εἰς κεῖραν λογισμοῦ δεκτικὴν παραγενέσθαι, ἐπιγνωσθείσης τῆς ἀληθείας, τὴν φαυλότητα ἐκείνων βδελυττομένους, πρὸς τὴν καθολικὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, τὴν ἀνὰ πάντα τὸν κόσμον διακεχυμένην, τάξει ἀρχαίᾳ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἀναδεχθῆναι τοὺς τοιούτους, καὶ ἐκ τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος μὴ ὀφείλειν ἐμποδίζεσθαι εἰς τάξιν κληρώσεως, ὁπόταν τὴν ἀληθινὴν Ἐκκλησίαν ἰδίαν ἑαυτῶν ἐλογίσαντο πίστει προσερχόμενοι,

καὶ ἐν αὐτῇ τῷ Χριστῷ πιστεύσαντες, τῆς Τριάδος τὰ ἁγιάσματα ὑπεδέξαντο· ἅτινα πάντα εὐσεβῆ καὶ ἅγια καὶ θεῖα εἶναι δῆλόν ἐστι, καὶ ἐν τούτοις πᾶσαν τὴν τῆς ψυχῆς ἐλπίδα ὑπάρχειν· κἂν εἰ τὰ μάλιστα ὧν καὶ ἡ τῶν αἱρετικῶν προληφθεῖσα τόλμα, τῷ ὀνόματι τῆς ἀληθείας ἐναντιούμενά τινα παραδιδόναι προπετεύεται, ταῦτα ἐπειδὴ ἁπλᾶ εἰσιν, ὡς διδάσκει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων· *Εἷς Θεὸς, μία πίστις, ἓν βάπτισμα*, καὶ ὀφεῖλον προσάπαξ δίδοσθαι, ἐπαναληφθῆναι οὐκ ἔξεστιν, ἀναθεματιζομένου τοῦ τῆς πλάνης ὀνόματος, διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῆς χειρὸς ἀναδεχθῶσιν εἰς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν, τὴν, ὡς εἴρηται, περιστερὰν καὶ μόνην μητέρα τῶν Χριστιανῶν· ἐν ᾗ πάντα τὰ ἁγιάσματα σωτηριωδῶς αἰώνια καὶ ζωτικὰ παραλαμβάνονται, ἅτινα τοῖς ἐπιμένουσιν ἐν τῇ αἱρέσει, μεγάλην τῆς καταδίκης τὴν τιμωρίαν πορίζουσιν· ἵνα ὅπερ ἦν αὐτοῖς ἐν τῇ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν αἰωνίαν ζωὴν ἀκολουθητέον φωτεινότερον, τοῦτο γένηται αὐτοῖς ἐν τῇ πλάνῃ σκοτεινότερον, καὶ πλέον καταδεδικασμένον· ὅπερ τινὲς ἔφυγον, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς καθολικῆς μητρὸς τὰ εὐθύτατα ἐπιγνόντες, πάντα ἐκεῖνα τὰ ἅγια μυστήρια, φίλτρῳ τῆς ἀληθείας ἐπίστευσαν καὶ ὑπεδέξαντο· τοῖς οὖν τοιούτοις, ὅταν δοκιμὴ χρηστοῦ βίου προσέλθοι, ἀναμφιβόλως καὶ κλῆρος πρὸς ὑπουργίαν τῶν ἁγίων προσκυρωθήσεται· καὶ μάλιστα ἐν τῇ τοσαύτῃ τῶν πραγμάτων ἀνάγκῃ, οὐδείς ἐστιν ὁ μὴ τοῦτο παραχωρῶν. Εἰ δέ τινες τοῦ αὐτοῦ δόγματος κληρικοὶ, μετὰ τοῦ πλήθους καὶ τῶν τιμῶν αὐτῶν πρὸς ἡμᾶς μετελθεῖν ποθήσουσιν, οἵτινες τῷ ἔρωτι τῆς τιμῆς συμβουλεύουσι πρὸς ζωὴν, καὶ κατέχουσι πρὸς σωτηρίαν, ἀλλὰ τοῦτο καταλειπτέον κρίνω τῇ μείζονι κατανοήσει, ψηφισομένων τῶν προλεχθέντων ἀδελφῶν, ἵνα τῇ συνετωτέρᾳ αὐτῶν βουλῇ τῆς ἡμετέρας ἀναφορᾶς τὸν λόγον διαγνῶσιν· καὶ ἡμᾶς βεβαιῶσαι καταξιώσωσιν, εἰς τὸ ὀφεῖλον περὶ τούτου τοῦ πράγματος παρ' ἡμῶν τυπωθῆναι· μόνον δὲ περὶ τῶν ἐν νηπιότητι βαπτισθέντων, ἀρκούμεθα, ἵνα εἰ ἀρέσκει αὐτοῖς, τῇ ἡμετέρᾳ συναινέσωσι προαιρέσει περὶ τοῦ χειροτονεῖσθαι τούτους· πάντα τοίνυν ἃ ἀνωτέρω συνηγάγομεν παρὰ τοῖς ἁγιωτάτοις ἐπισκόποις πρακτέα εἶναι δικαιοῖ ἅμα ἐμοὶ ἡ ἔντιμος ὑμῶν ἀδελφότης.

atque divina **390** esse certissimum est, et in his omnem animæ spem constitutam. Quanquam et hæreticorum præsumpta audacia, veritatis nomine palliata, hæc tradere audeat, quæ quoniam simplicia sunt, ut præmonet beatus Apostolus dicendo: *Unus Deus, una fides, unum baptisma* [97]; et iterari non liceat, quod semel dari oportet, anathematizato nomine erroris recipiantur per manus impositionem in unam Ecclesiam, columbam, ut dictum est, et unam matrem omnium Christianorum, ubi omnia illa sacramenta salubriter, et æterna, et vitaliter accipiuntur: quæ perseverantibus in hæresi magnam damnationis pœnam conquirunt, ut quod est in veritate ad æternam vitam consequendam esset luminosius, hoc in errore sit tenebrosius atque damnosius. Quod fugientes nonnulli, et matris Ecclesiæ ubera cognoscentes, qui illa omnia sancta mysteria amore veritatis crediderunt, atque perceperunt, quibus sacramentorum rebus cum vitæ bonæ probitas accesserit, sine dubio ad officium clericatus tales esse applicandos, et maxime in tanta rerum necessitate, nullus est qui non concedat. Quanquam nonnulli ejusdem sectæ clerici cum plebibus atque honoribus suis ad nos transire desiderent: qui amore honoris aut persuadent ad vitam, aut retinent ad salutem. Sed hoc majori fratrum supradictorum considerationi dimittendum censeo; ut prudentiori suo consilio nostræ suggestioni sermonem cum **391** perpenderint, quid de hac re eis placeat nos informare dignentur. Tantum de his qui infantes baptizati sunt, satagimus, ut nostræ, si placet, in iisdem ordinandis consentiant voluntati. Omnia ergo quæ superius comprehendimus apud sanctos episcopos, agenda esse mecum honorabilis fraternitas vestra perpendat.

Περὶ τοῦ τοὺς κληρικοὺς τῶν Δονατιστῶν ἐν τῷ κλήρῳ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀναδέχεσθαι.

ξη'. Ἐς ὕστερον ἤρεσεν, ἵνα γράμματα πεμφθῶσι πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνεπισκόπους ἡμῶν, καὶ μάλιστα πρὸς τὴν ἀποστολικὴν καθέδραν, ἐν ᾗ προκάθηται ὁ μνημονευθεὶς προσκυνητὸς ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς ἡμῶν Ἀναστάσιος, ἐπειδὴ γινώσκει τὴν Ἀφρικὴν, μεγάλην ἔχειν ἀνάγκην· ὥστε διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας εἰρήνην καὶ χρησιμότητα, καὶ αὐτῶν τῶν Δονατιστῶν οἵτινες δήποτε κληρικοὶ, διορθουμένης τῆς βουλῆς πρὸς τὴν καθολικὴν ἑνότητα μετελθεῖν θελήσαιεν, κατὰ τὴν ἑνὸς ἑκάστου καθολικοῦ ἐπισκόπου προαίρεσιν, καὶ βουλὴν τοῦ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ κυβερνῶντος τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν τοῦτο συμβάλλεσθαι τῇ τῶν Χριστιανῶν εἰρήνῃ φανείη, ἐν ταῖς ἰδίαις τιμαῖς αὐτοὺς ἀναδεχθῆναι· καθὼς καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις περὶ τῆς αὐτῆς

Ut clerici Donatistarum in Ecclesia catholica suscipiantur in clero.

68. Deinde placuit [98], ut litteræ mittantur ad fratres et coepiscopos nostros, et maxime ad sedem apostolicam. in qua præsidet memoratus venerabilis frater et collega noster Anastasius, quo noverit habere Africam magnam necessitatem, propter Ecclesiæ pacem et utilitatem: ut et [forte ex] ipsis Donatistis, quicunque clerici correcto consilio ad catholicam unitatem transire voluerint, secundum uniuscujusque episcopi catholici voluntatem atque consilium, qui in eodem loco gubernat Ecclesiam: si hoc paci Christianæ prodesse visum fuerit, in suis honoribus suscipiantur, sicut prioribus ejusdem divisionis temporibus factum esse manifestum est. Quod multarum et pene omnium Africanarum Ecclesiarum, in quibus talis error exortus est,

[97] Ephes. IV, 5. [98] Conc. Afric. c. 35.

exempla testantur : non ut concilium quod in transmarinis partibus de hac re factum est, dissolvatur ; sed ut illud maneat circa eos qui sic transire ad catholicam Ecclesiam volunt ut nulla per eos unitatis concisio procuretur. Per quos autem vel omni modo perfici, vel adjuvari **392** manifestis fraternarum animarum lucris catholica unitas in locis in quibus degunt, visa fuerit, non eis obsit, quod contra honores eorum, quamvis salus nulli interclusa sit, in transmarino concilio statutum est, id est, ut ordinati in parte Donati si ad catholicam correcti transire voluerint, non suscipiantur in honoribus suis secundum transmarinum concilium : sed exceptis his, per quos catholicæ unitati consulitur.

A διαστάσεως γενέσθαι φανερόν ἐστιν· ὅπερ πολλῶν καὶ σχεδὸν πασῶν, τῶν ἐν τῇ Ἀφρικῇ Ἐκκλησιῶν, ἐν αἷς ἡ τοιαύτη πλάνη ἀνεφύη, τὰ παραδείγματα μαρτύρονται· οὐχ ἵνα ἡ σύνοδος ἡ ἐν τοῖς περαματικοῖς μέρεσι περὶ τούτου τοῦ πράγματος γενομένη διαλυθῇ, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνο μείνῃ περὶ τοὺς οὕτως μετελθεῖν πρὸς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν βουλομένους· ὥστε μηδεμίαν ἐπὶ τούτων τῆς ἑνότητος συντομίαν περιεργάζεσθαι, δι' ὧν δὲ παντὶ τρόπῳ ἐκτελεσθῆναι, ἡ καθολικὴ ἑνότης φανερῷ κέρδει τῶν ἀδελφικῶν ψυχῶν φανείη, ἐν τοῖς τόποις οἷς διάγουσι μὴ ἐμποδίσῃς τούτοις τὸ ὁρισθὲν κατὰ τῶν τιμῶν αὐτῶν ἐν τῇ περαματικῇ συνόδῳ· ὁπόταν τὸ σωθῆναι οὐδενὶ προσώπῳ ἀποκέκλεισται· τουτέστιν ἵνα οἱ χειροτονηθέντες ἐν τῷ τῶν Δονατιστῶν μέρει, ἐὰν πρὸς τὴν καθολικὴν σύνοδον μὴ δεχθῶσιν ἐν ταῖς οἰκείαις τιμαῖς, ἀλλὰ μᾶλλον οὗτοι προσδεχθῶσι, δι' ὧν τῇ καθολικῇ ἑνότητι γίνεται πρόνοια.

Basilii canon 1.

1. Quod igitur ad Catharos pertinet, etc., *ut pag.* 866.

Pepuzeni ergo, etc., *ut pag.* 866.

Cathari sunt, etc., *ut pag.* 867.

B *Βασιλείου κανὼν α'.*

α'. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα, κ. τ. λ.

Οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ, κ. τ. λ.

Οἱ δὲ Καθαροὶ, κ. τ. λ.

Theophili ex commonitorio, cap. 1.

1. De iis qui Arianis communicaverunt et Ecclesias huc usque detinent, ut se habet consuetudo, fiat ; ita tamen ut alii constituantur, qui in orthodoxia testificentur, et illi permaneant. His quoque ita dispensatis, ut aliis urbibus orthodoxi in Thebaide episcopi fecerunt, qui ab episcopo Apolline constituti, et qui cum Arianis Ecclesias habentibus communicantes, puniantur ; si quidem ipsorum voluntate hoc fecerunt ; sin autem proprio episcopo obedierunt, permaneant, etsi quod justum est non noverint. Et si omnes quidem populi eos cum aliis rejiciant, alii ordinentur ; sin autem eos retinent cum illis quibus communicarunt, ii quoque eam consuetudinem experiantur, qua usi sunt omnes orthodoxi in Thebaide episcopi.

Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κεφ. α'.

α'. Περὶ τῶν κοινωνησάντων τοῖς Ἀρειανοῖς, καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰς Ἐκκλησίας κατεχόντων, ὡς ἔθει τὸ ἔθος γινέσθω· οὕτω μέντοι, ὥστε ἑτέρους καταστῆναι μαρτυρουμένους ἐν ὀρθοδοξίᾳ κἀκείνους ἀλίζεσθαι· οὕτως οἰκονομουμένων καὶ τούτων, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πόλεσι πεποιήκασιν οἱ ἐν Θηβαΐδι ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι, οἱ καταστάντες παρὰ Ἀπόλλωνος τοῦ ἐπισκόπου, καὶ κοινωνήσαντες τοῖς ἔχουσι τὰς Ἐκκλησίας Ἀρειανοῖς ἐπιτιμάσθωσαν εἴ γε γνώμῃ C αὐτῶν πεποιήκασι τοῦτο· εἰ δὲ ὑπήκοοι γεγόνασι τῷ οἰκείῳ ἐπισκόπῳ, ἀλιζέσθωσαν, ὡς μὴ ἐπεγνωκότες τὸ εὔλογον· καὶ εἰ μὲν πάντες οἱ λαοὶ τούτους ἀποποιοῦνται μετὰ τῶν ἄλλων, ἕτεροι χειροτονείσθωσαν· εἰ δὲ ἀντιποιοῦνται αὐτῶν μετ' ἐκείνων οἷς κεκοινωνήκασι ταύτης, οὗτοι ἀποπειράσθωσαν τῆς συνηθείας, ᾗ ἐχρήσαντο οἱ ἐν Θηβαΐδι πάντες ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι.

393 CAP. VIII. — ***De episcopis aut clericis qui communicant vel orant cum hæreticis, vel eis ministerium sacrum permittunt, vel eorumdem baptismum aut sacrificium recipiunt.***

ΚΕΦΑΛ. Η'. — ***Περὶ ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν συγκοινωνούντων, ἢ συνευχομένων αἱρετικοῖς, ἢ ἐπιτρεπόντων αὐτοῖς ἐνεργεῖν, ἢ δεχομένων αὐτῶν βάπτισμα ἢ θυσίαν.***

Apostolorum canones 10, 45, 46.

10. Si quis cum excommunicato, vel in domo, una precatus fuerit, is segregetur.

45 [44]. Episcopus, vel presbyter, vel diaconus, qui cum hæreticis vel solum comprecatus est, etc., *ut pag.* 610.

46 [45]. Episcopum, vel presbyterum qui hæreticorum baptismum, etc., *ut pag.* 610.

Concilii Antiocheni canon 2.

2. Omnes qui ingrediuntur in Ecclesiam Dei, etc. *ut pag.* 606.

Concilii Laodiceni canon. 33.

33. Quod non oportet una cum hæreticis vel schismaticis orare.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 15, tit. 3 præsentis operis.

Ἀποστόλων κανὼν ι', με', μς'.

ι'. Εἴ τις ἀκοινωνήτῳ κἂν ἐν οἴκῳ συνεύξηται, οὗτος ἀφοριζέσθω.

D με'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, αἱρετικοῖς συνευξάμενος, κ. τ. λ.

μς'. Ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον αἱρετικῶν δεξαμένους βάπτισμα, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'.

β'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λγ'.

λγ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικοῖς ἢ σχισματικοῖς συνεύχεσθαι.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν λαμβανόντων εὐλογίας ἐξ αἱρετικῶν ἢ Ἰουδαίων, ἢ εὐχομένων ἐν ἐκκλησίαις ἢ μοναστηρίοις αἱρετικῶν, ἢ ἐθνικῶν, ἢ σαββατιζόντων, ἢ συνεορταζόντων τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ προσφερόντων συναγωγαῖς ἢ ἱεροῖς ἐθνῶν, καὶ περὶ Ἀγγελιτῶν.* A

Ἀποστόλων κανὼν ξε', ο'.

ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων ἢ αἱρετικῶν προσεύξασθαι, καθαιρείσθω καὶ ἀφοριζέσθω.

ο'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν θ', κθ', λβ', λε', λζ', λη', λθ'. B

θ'. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, ἢ εἰς τὰ λεγόμενα μαρτυρεῖα πάντων τῶν αἱρετικῶν, ἀπιέναι τοὺς τῆς Ἐκκλησίας, εὐχῆς ἢ θεραπείας ἕνεκα· ἀλλὰ τοὺς τοιούτους, ἐὰν ὦσι πιστοὶ, ἀκοινωνήτους γίνεσθαι μέχρι τινός· μετανοοῦντας δὲ καὶ ἐξομολογουμένους ἐσφάλθαι, παραδέχεσθαι.

κθ'. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς Ἰουδαΐζειν, κ. τ. λ.

λβ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, αἵτινές εἰσιν ἀλογίαι μᾶλλον ἢ εὐλογίαι.

λε'. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς, ἐγκαταλείπειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπιέναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξεις ποιεῖν· ἅπερ ἀπηγόρευται. C Εἴ τις οὖν εὑρεθῇ ταύτῃ τῇ κεκρυμμένῃ εἰδωλολατρείᾳ σχολάζων, ἔστω ἀνάθεμα· ὅτι ἐγκατέλιπε τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰδωλολατρείᾳ προσῆλθεν.

λζ'. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν αἱρετικῶν, ἢ Ἰουδαίων τὰ πεμπόμενα ἑορταστικὰ λαμβάνειν, μηδὲ συνεορτάζειν αὐτοῖς.

λη'. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.

λθ'. Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἔθνεσι συνεορτάζειν καὶ κοινωνεῖν τῇ ἀθεότητι αὐτῶν.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ια'.

ια'. Μηδεὶς τῶν ἐν ἱερατικῷ καταλεγομένων τάγματι ἢ λαϊκὸς, τὰ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα ἐσθιέτω, κ. τ. λ. D

Ἡ α' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι τὸ τῇ ὁμάδι τῶν Ἰουδαίων ληγατευόμενον, οὐκ ἀπαιτεῖται· λέγει δὲ βιβλ. λδ', τίτ. ε', διάτ. η', ὅτι τὸ ληγατευόμενον θεμιτῷ σωματείῳ ἢ συστήματι, ἔῤῥωται· τὸ ἐναντίον δὲ ἐπὶ ἀθεμίτου, πλὴν εἰ μὴ τοῖς ἐν τῷ αὐτῷ καθέκαστον ληγατευθῇ· τότε γὰρ ἔῤῥωται. Πολλὰ δὲ τοιαῦτα θέματα ἔχει ὁ μη' τίτ. τοῦ ς' βιβλ. τοῦ κώδ. ἡ δὲ θ' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐάν τι δωρηθῇ ἢ καταλειφθῇ τόποις ἢ προσώποις ἐπὶ συστάσει τῆς τῶν Ἑλλήνων πλάνης, ἡ πόλις αὐτὸ λαμβάνει ἐν ᾗ τὰ πρόσωπα οἰκεῖ· ἢ ὑφ' ἣν οἱ τόποι διάκεινται καὶ δαπανῶνται, καθ' ὁμοιότητα τῶν πολιτικῶν προσόδων.

CAP. IX. — *De episcopis aut clericis qui eulogias ab hæreticis vel Judæis accipiunt, aut orant in ecclesiis vel monasteriis hæreticorum aut ethnicorum, vel Sabbatum aliaque festa cum Judæis celebrant, aut oblationes faciunt synagogis vel fanis ethnicorum: item de Angelitis.*

Apsotolorum canones 65, 70.

65 [63]. Si quis clericus vel laicus in Judæorum **394** vel hæreticorum synagogam ingressus sit ad orandum, deponatur et segregetur.

70 [69]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, vel omnino ex clericorum catalago, jejunat cum Judæis, etc., *ut pag.* 738.

Concilii Laodiceni canones 9, 29, 32, 35, 37, 38, 39.

9. Non concedendum esse, ut in cœmeteria, vel in ea quæ dicuntur martyria quorumvis hæreticorum, abeant ii qui sunt Ecclesiæ, orationis vel venerationis gratia. Sed tales si sint fideles, esse aliquantisper excommunicatos: sin autem pœnitentia ducantur, et se deliquisse confiteantur, suscipi.

29. Quod non oportet Christianos judaizare.

32. Quod non oportet hæreticorum benedictiones accipere quæ sunt potius maledictiones, quam benedictiones.

35. Quod non oportet Christianos, relicta Dei Ecclesia, abire, et angelos nominare, vel congregationes facere; quod est prohibitum. Si quis ergo inventus fuerit huic occultæ idololatriæ vacare, sit anathema, quia reliquit Dominum nostrum Jesum Christum, et accessit ad idololatriam.

37. Quod non oportet quæ a Judæis vel hæreticis mittuntur festiva accipere, neque una cum eis festum agere.

38. Quod non oportet a Judæis azyma accipere, vel eorum impietatibus communicare.

39. Quod non oportet cum gentibus festum agere, et eorum impietati communicare.

Concilii œcumenici VI *canon* 11.

11. Nemo eorum qui in sacerdotali ordine enumerantur vel laicus Judæorum eomedat, etc., *ut pag.* 738.

Textus. **395** Const. 1, tit. 9, lib. I Cod. ait: Quod universitati Judæorum legatur, non petitur. Dicit vero etiam lib. XXXIV, tit. 5, digest. 8: Quod licito corpori aut collegio legatur, valet. Contrarium autem est in illicito: præterquam si in illo singulis legetur, tunc enim valet. Multas autem istiusmodi [juris] positiones tit. 48, lib. VI, Cod. habet. Const. porro 9, tit. 2, lib. 1, ait: Si quid [quibuspiam] locis aut personis ad constituendum paganorum errorem donatum aut relictum fuerit: civitas in qua personæ habitant, vel sub qua loca sita sunt, illud percipit, et ad similitudinem civilium proventuum insumitur.

CAP. X. — *De episcopo qui scire se dicit hæreticum communicasse.*

Concilii Carthaginensis canon 124.

De episcopis qui Donatistas communicasse mentiti fuerint.

124. Si autem probatum fuerit, eum de communione illorum fuisse mentitum, etc., *ut pag.* 682.

CAP. XI. — *Non esse abeundum ad hæreticorum pseudomartyres.*

Concilii Laodiceni canon 34.

34 Quod non oportet omnem Christianum Christi martyres relinquere, **396** et ad falsos martyres, hoc est, hæreticos abire, vel eos qui prius hæretici fuere. Hi enim sunt a Deo alieni. Sint ergo anathema qui ad eos abeunt.

CAP. XII. — *Ne hæretici ecclesiam ingrediantur.*

Concilii Laodiceni canon 6.

6. Non permittere hæreticis, ut in domum Domini ingrediantur, si in hæresi permaneant.

CAP. XIII. — *De hæreticorum nuptiis cum orthodoxis.*

Concilii Laodiceni canones 10, 31.

10. Non oportere eos qui sunt Ecclesiæ, indiscriminatim suos filios hæreticis matrimonio conjungere.

31. Quod non oportet cum omni hæretico matrimonium contrahere, vel dare filios aut filias: sed magis accipere si se Christianos futuros profiteantur.

Concilii Chalcedonensis canon 14.

14. Quoniam in nonnullis provinciis concessum est lectoribus, etc. *ut pag.* 779.

Concilii Carthaginensis canon 21.

Ut filii clericorum in matrimonio non jungantur hæreticis.

21. Iterum placuit ut filii clericorum gentilibus, vel hæreticis, matrimonio non jungantur.

397 *Concilii œcumenici* VI *canon 72.*

72. Non licere virum orthodoxum cum muliere hæretica conjungi, neque vero orthodoxam cum viro hæretico copulari. Sed etsi quid ejusmodi ab ullo ex omnibus factum apparuerit, irritas nuptias existimare, et nefarium conjugium dissolvi. Neque enim ea quæ non sunt miscenda misceri, nec ovem cum lupo, nec peccatorum sortem cum Christi parte conjungi oportet. Si quis autem ea, quæ a nobis decreta sunt, transgressus fuerit, segregetur. Si autem aliqui qui adhuc sunt infideles, et in orthodoxorum gregem nondum relati sunt, sunt inter se legitimo matrimonio conjuncti: deinde hic quidem eo quod est honestum electo, ad lucem veritatis accurrerit, ille vero erroris vinculo detentus fuerit, nolens divinos radios fixis oculis intueri, fideli vero homini placeat cum infideli co-

A KΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ ἐπισκόπου ἐν εἰδήσει λέγοντος κοινωνικὸν τὸν αἱρετικόν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρκδ'.

Περὶ τῶν τοὺς Δονατιστὰς κοινωνῆσαι ψευδομένων ἐπισκόπων.

ρκδ'. Ἐὰν δὲ ἀποδειχθῇ τὸν τοιοῦτον ψευσάμενον παρὰ τῆς ἐκείνων κοινωνίας, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ἀπιέναι πρὸς τοὺς τῶν αἱρετικῶν ψευδομάρτυρας.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λδ'.

λδ'. Ὅτι οὐ δεῖ πάντα Χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστοῦ, καὶ ἀπιέναι πρὸς τοὺς ψευδομάρτυρας, τουτέστιν αἱρετικῶν ἢ αὐτοὺς πρὸς τοὺς προειρημένους αἱρετικοὺς γενομένους· οὗτοι γὰρ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ τυγχάνουσιν, ἔστωσαν οὖν ἀνάθεμα B οἱ ἀπερχόμενοι πρὸς αὐτούς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι τοὺς αἱρετικοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ς'.

ς'. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν τοῖς αἱρετικοῖς εἰσιέναι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἐπιμένοντας τῇ αἱρέσει.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ γάμων αἱρετικῶν πρὸς ὀρθοδόξους.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ι', λα'.

ι'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς.

λα'. Ὅτι οὐ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικοὺς ἐπιγαμίαν C ποιεῖν, ἢ διδόναι υἱοὺς ἢ θυγατέρας, ἀλλὰ μᾶλλον λαμβάνειν, εἴ γε ἐπαγγέλλοιντο Χριστιανοὶ γενέσθαι.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιδ'.

ιδ'. Ἐπειδὴ ἔν τισιν ἐπαρχίαις συγκεχώρηται τοῖς ἀναγνώσταις, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κα'.

Ὥστε τὰ τέκνα τῶν κληρικῶν ἐν συνοικεσίῳ μὴ συνάπτεσθαι αἱρετικοῖς.

κα'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ὥστε τὰ τέκνα τῶν κληρικῶν, ἐθνικοῖς ἢ αἱρετικοῖς γαμικῶς μὴ συνάπτεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν οβ'.

οβ'. Μὴ ἐξέστω ὀρθόδοξον ἄνδρα αἱρετικῇ συνD άπτεσθαι γυναικὶ, μήτε μὴν αἱρετικῷ ἀνδρὶ γυναῖκα ὀρθόδοξον ζεύγνυσθαι· ἀλλ' εἰ καὶ φανῇ τι τοιοῦτον ὑπό τινος τῶν ἁπάντων γινόμενον, ἄκυρον τὸν γάμον ἡγεῖσθαι, καὶ τὸ ἄθεσμον διαλύεσθαι συνοικέσιον· οὐ γὰρ χρὴ τὰ ἄμικτα μιγνύναι, οὐδὲ τῷ προβάτῳ λύκον συμπλέκεσθαι, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ μερίδι τὸν τῶν ἁμαρτωλῶν κλῆρον. Εἰ δὲ παραβῇ τις τὰ παρ' ἡμῶν ὁρισθέντα, ἀφοριζέσθω· εἰ δέ τινες ἔτι ἐν τῇ ἀπιστίᾳ τυγχάνοντες, καὶ οὔπω τῇ τῶν ὀρθοδόξων ἐγκαταλεγέντες ποίμνῃ, ἀλλήλοις γάμῳ νομίμῳ ἡρμόσθησαν, εἶτα ὁ μὲν τὸ καλὸν ἐκλεξάμενος τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας προσέδραμεν, ὁ δὲ ὑπὸ τοῦ τῆς πλάνης κατεσχέθη δεσμοῦ, μὴ πρὸς τὰς θείας ἀτενίσαι ἀκτῖνας ἑλόμενος, εὐδοκεῖ δὲ τῷ πιστῷ ἡ ἄπιστος συνοικεῖν, ἢ τὸ ἔμπαλιν ὁ ἄπιστος τῇ πιστῇ, μὴ χωριζέσθωσαν,

κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον· *Ἡγίασται γὰρ ὁ ἄπιστος ἀνὴρ ἐν τῇ γυναικὶ, καὶ ἡγίασται ἡ ἄπιστος γυνὴ ἐν τῷ ἀνδρί.*

Ὁ πολιτικὸς νόμος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸν γάμον ὁριζόμενος φησὶν, βιβλ. κγ', τίτ. β', διάτ. α', ὅτι γάμος ἐστὶν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς συνάφεια, καὶ συγκλήρωσις πάσης τῆς ζωῆς, θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνία, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν ὅρον ἔδει τοὺς γάμῳ συναπτομένους, ὁμοθρήσκους εἶναι· ὅμως οἶδε καὶ δέχεται μεταξὺ ὀρθοδόξου καὶ αἱρετικοῦ γάμον· φησὶ γὰρ βιβλ. α' τοῦ κώδ. τίτ., ε', διάτ. ιβ', ὅτι ἀμφισβητούντων τῶν γονέων, ἐπικρατέστερος ἐστὶν ὁ θέλων τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει τοὺς παῖδας προσαγαγεῖν· καὶ διάτ. ιη' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι ἐὰν θάτερος τῶν συνοικούντων ὀρθόδοξος εἴη, καὶ ὁ ἄλλος αἱρετικὸς, δεῖ B γίνεσθαι τοὺς παῖδας αὐτῶν ὀρθοδόξους· καὶ βιβλ. ε', τίτ. α', διάτ. ε', ἐὰν ἡ μνηστὴ παραιτῆται τὸν γάμον διὰ τὸ τῆς θρησκείας διάφορον, εἰ μὲν προῄδει τὴν αἰτίαν, ἡ γυνὴ ἢ οἱ γονεῖς αὐτῆς ὑπόκεινται· εἰ δὲ ἠγνόουν, ἢ μετὰ τὸ λαβεῖν τοὺς ἀῤῥαβῶνας ἡ αἰτία συνέβη, τὸ ἁπλοῦν ἀναδίδοται· τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ μνηστῆρος. Ἡ δὲ ς' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν, ὅτι Χριστιανὸς λαμβάνων Ἰουδαίαν γαμετὴν, ἢ Χριστιανὴν Ἰουδαῖος, ἐπὶ μοιχείᾳ κατηγορεῖται.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ τῶν ἐξ αἱρετικῶν εἰς ὀρθοδοξίαν ἐπιστρεφόντων, καὶ εἰ δυνατὸν τούτους κληροῦσθαι, καὶ τίνες αὐτῶν βαπτίζονται, καὶ τίνες μόνον χρίονται, καὶ ὅτι πράως δεῖ τοῖς* C *αἱρετικοῖς κεχρῆσθαι διὰ τὸ ἐπιστρέψαι αὐτούς.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν η', ιθ'.

η'. Περὶ τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς Καθαροὺς, κ. τ. λ.

ιθ'. Περὶ τῶν Παυλιανισάντων, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ζ', η'.

ζ'. Περὶ τοῦ τοὺς ἐκ τῶν αἱρέσεων, τουτέστι Ναυατιανῶν ἤτοι Φωτεινιανῶν ἢ Τεσσαρεσκαιδεκατιτῶν ἐπιστρεφομένους, κ. τ. λ.

η'. Περὶ τοῦ τοὺς ἀπὸ τῆς αἱρέσεως τῶν λεγομένων Φρυγῶν ἐπιστρέφοντας, κ. τ. λ.

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ'.

ζ'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ, κ. τ. λ. D

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μζ', νζ', ξς'.

Περὶ Δονατιστῶν παιδίων τῶν παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένων.

μζ'. Ἤρεσεν, ἵνα ἐρωτήσωμεν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ συνιερεῖς ἡμῶν Σιρίκιον καὶ Σιμπλικιανὸν, κ. τ. λ.

Ὥστε τοὺς μικροὺς παρὰ τοῖς Δονατισταῖς βαπτιζομένους, ἐν τῇ καθολικῇ κληρικοὺς χειροτονεῖσθαι.

νζ'. Διὸ ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀνωτέρω συνόδῳ ὁρισθὲν μέμνηται, κ. τ. λ.

A habitare, vel et contra, ne a se invicem separentur. Ex divini enim Pauli sententia : *Sanctificatus est vir infidelis in muliere, et sanctificata est mulier infidelis in viro*[99].

Textus. — Civilis lex tametsi, cum exactissime nuptias definit, dicat, lib. XXIII, tit. 3, digest. 1 : Nuptiæ sunt conjunctio maris et feminæ, consortium omnis vitæ, divini et humani juris communicatio : secundum quam definitionem eos qui matrimonio conjunguntur, ejusdem esse religionis oportet : agnoscit tamen atque admittit inter orthodoxum atque hæreticum, matrimonium. Dicit namque lib. 1 Cod., tit. 5, const. 12, quod, Cum parentes litigant, potior sit qui liberos ad orthodoxam fidem adducere vult. Et const. 18 ejusdem tit, quod, Si alter conjugum orthodoxus sit, et alter hæreticus, liberos illorum **398** orthodoxos fieri oporteat. Et lib. V, tit. 1 const. 5 : Si sponsa propter religionis diversitatem conjugium recuset, si quidem [eam] rem illa præscivit, parentes ejus tenentur : sin ignoravit, aut postquam arrhas cepit, [ea] res incidit, simplum redditur. [Quod] ipsum et in sponso [obtinet.] Const. autem 6, tit. 9, lib. I Cod. ait : Qui Christianus Judæam [in matrimonium] accipit, aut qui Judæus Christianam, adulterii accusatur.

CAP. XIV. — *De hæreticis ad orthodoxiam se convertentibus, et utrum hi in clerum admitti possint, et quinam ex his baptizentur, qui autem tantummodo ungantur ; et quod mansuete cum hæreticis est agendum, ob spem conversionis.*

Concilii Nicæni canones 8, 507.

8. De his qui se catharos, etc., *ut pag.* 59.

19. De Paulianistis, etc., *ut pag.* 559.

Concilii Laodiceni canon 7, 8.

7. Eos qui ex hæresibus, hoc est Novatianis, sive Photinianis, vel Tessaradecatitis convertuntur, etc., *ut pag.* 623.

8. Eos qui ab eorum hæresi qui Phryges dicuntur, etc., *ut pag.* 623.

399 *Concilii Constantinopolitani canon* 7.

7. Eos qui rectæ fidei adjiciuntur, etc., *ut pag.* 623.

Concilii Carthaginensis canones 47, 57, 66.

De parvulis qui apud Donatistas baptizati sunt.

47. De Donatistis placuit, ut consulamus fratres et consacerdotes nostros Siricium et Simplicianum, etc., *ut pag.* 595.

Ut parvuli apud Donatistas baptizati in catholica Ecclesia clerici ordinentur,

57. Unde quoniam superiori concilio statutum, etc., *ut pag.* 875.

[99] I Cor. VII, 14.

Ut cum Donatistis leniter agatur.

66. Deinde [1] pertractatis et consideratis omnibus, quæ utilitati Ecclesiæ convenire **400** videbantur, annuente atque admonente Spiritu Dei, elegimus cum memoratis hominibus, quamvis de Dominici corporis unitate inquieta dissensione præcisis, leniter et pacifice agere; ut quantum in nobis est, omnibus qui eorum communione et societate irretiti sunt, per universas provincias Africanas penitus innotescat, quam miserabili errore devincti sunt: *Ne forte*, sicut dicit Apostolus, nobis in mansuetudine corripientibus diversa sentientes, *det illis Deus pœnitentiam ad cognoscendam veritatem, et resipiscant de diaboli laqueis, captivati ab ipso ad ipsius voluntatem* [2].

Concilii œcumenici VI *canon* 95.

95. Eos qui ex hæreticis ad rectam fidem accedunt, etc., *ut pag.* 626.

Basilii canones 1, 47.

1. Quod igitur ad Catharos pertinet, etc., *ut pag.* 866.

Pepuzeni ergo sunt, etc , *ut pag.* 866.

Cathari sunt et ipsi, etc., *ut pag.* 867.

49. Encratitæ et Saccophori, etc., *ut pag.*466.

Theophili ex epistola ad Aphyngium episcopum.

De his qui dicuntur Cathari.

Declaravit mihi tua pietas, quod quidam horum qui se Catharos nominant, volunt ad Ecclesiam accedere. Quoniam ergo magna synodus, quæ Nicææ habita est a sanctis Patribus nostris, statuit, ut ordinentur qui accedunt, velis juxta hanc formam eos qui ad Ecclesiam accedere volunt ordinare, si quidem vita eorum recta est, et nihil eis adversatur.

401 Concilium Cypriani [temporibus habitum] statuit, ut quicunque hæreticus ad rectam fidem devenit, baptizetur: hæreticorum [lotionem], non esse baptismum dicens.

CAP. XV. — *Non oportere ab episcopis vel clericis donari re aliqua, vel heredes aut legatarios institui hæreticos, etiamsi sint eorum propinqui.*

Concilii Carthaginensis canones 22, 81.

Ut episcopi vel clerici, etc., *ut pag.* 827.

22. Et ut in eos qui catholici, etc., *ut pag.* 827.

De episcopis qui hæreticos vel paganos hæredes instituunt.

81. Item placuit ut si quis episcopus hæredes, etc., *ut pag.* 827.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 8, tit. 10 præsentis operis.

[1] Conc. Afric. 33. [2] II Tim. II, 25, 26.

A *Περὶ τοῦ μετὰ τῶν Δονατιστῶν πρᾴως διαπράξασθαι.*

ξϛ'. Μετὰ ταῦτα ψηλαφηθέντων καὶ κατανοηθέντων πάντων, τῶν τῇ ἐκκλησιαστικῇ χρησιμότητι συντρέχειν δοκούντων, ἐπινεύσαντος καὶ ἐνηχήσαντος τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, ἐπελεξάμεθα ἠπίως καὶ εἰρηνικῶς διαπράξασθαι μετὰ τῶν μνημονευθέντων ἀνθρώπων, κἂν εἰ τὰ μάλιστα ἐκ τῆς τοῦ Κυριακοῦ σώματος ἑνώσεως ἀνησυχάστῳ διχονοίᾳ ἀποσχίζωσιν· ἵνα ὅσον τὸ ἐν ἡμῖν, πᾶσι καθόλου γνωσθῇ τοῖς τῇ ἐκείνων κοινωνίᾳ καὶ ἑταιρίᾳ σαγηνευθεῖσιν ἀνὰ πάσας τὰς τῆς Ἀφρικῆς ἐπαρχίας, πῶς ἐλεεινῇ πλάνῃ κατεδέθησαν· *Ἴσως*, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ἡμῶν ἐν ἡμερότητι συναγόντων τοὺς τὰ διάφορα φρονοῦντας, B *δώσει αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν πρὸς τὸ ἐπιγνῶναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἀνασφήλωσιν οἱ ἐκ τῶν τοῦ διαβόλου βρόχων αἰχμαλωτισθέντες αὐτῷ εἰς τὸ αὐτοῦ θέλημα.*

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϞΕ'.

ϞΕ'. Τοὺς προστιθεμένους τῇ ὀρθοδοξίᾳ, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν α', μζ'.

α'. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα, κ. τ. λ.

Οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ, κ. τ. λ.

Οἱ δὲ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ, κ. τ. λ.

μθ'. Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι, κ. τ. λ.

Θεοφίλου ἐκ τῆς πρὸς Ἀφύγγιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς.

C *Περὶ τῶν λεγομένων Καθαρῶν.*

Δεδήλωκέ μοι ἡ σὴ εὐλάβεια, ὥς τινες τῶν ὀνομαζόντων ἑαυτοὺς Καθαροὺς προσελθεῖν βούλονται τῇ Ἐκκλησίᾳ· ἐπειδὴ τοίνυν ἡ μεγάλη σύνοδος, ἡ γενομένη ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων ἡμῶν, ὥρισεν ὥστε χειροτονεῖσθαι τοὺς προσερχομένους, θέλησον κατὰ τὸν τύπον τοῦτον τοὺς ἐθέλοντας προσέρχεσθαι τῇ Ἐκκλησίᾳ χειροτονεῖν, εἴ γε ὁ βίος αὐτῶν ὀρθός ἐστι, καὶ μηδὲν τούτων ἀντίκειται.

Ἡ κατὰ Κυπριανὸν σύνοδος πάντα αἱρετικὸν ἐρχόμενον εἰς ὀρθοδοξίαν ὁρίζει βαπτίζεσθαι, λέγουσα τὸ τῶν αἱρετικῶν μὴ εἶναι βάπτισμα.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπισκόπους μήτε* D *κληρικοὺς δωρεῖσθαι, ἢ ἐν διαθήκῃ διδόναι τι αἱρετικοῖς, κἂν ὦσιν αὐτῶν συγγενεῖς.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κβ', πα'.

Ὥστε τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς κληρικοὺς, κ. τ. λ.

κβ'. Μηδὲν διὰ δωρεᾶς τῶν οἰκείων πραγμάτων, κ. τ. λ.

Περὶ ἐπισκόπων τῶν αἱρετικοὺς ἢ Ἕλληνας κληρονόμους καταλιμπανόντων.

πα'. Ὁμοίως ὡρίσθη, ἵνα ἐάν τις ἐπίσκοπος, κληρονόμους συγγενεῖς, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ ι' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚʹ. — *Περὶ αἱρετικῶν μετανοούντων.* A

Βασιλείου κανὼν εʹ.

εʹ. Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λθʹ τοῦ θʹ τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖʹ. — *Πῶς ἐκδικοῦσιν οἱ ἐπίσκοποι τοὺς ἁρμόζοντας αὐτοῖς, τόπους παρὰ αἱρετικῶν κατεχομένους.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανων ριθʹ, ρκαʹ.

Περὶ τοῦ ἐάν τινα διοίκησιν ἐξ αἱρέσεως ἐλευθερώσῃ ἐπίσκοπος, καὶ ἐπὶ τριετίαν κατάσχῃ, μηδένα ταύτην ἀναζητεῖν.

ριθʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ἐάν τις μετὰ τοὺς νόμους, τόπον τινὰ πρὸς τὴν καθολικὴν ἑνότητα μεταστρέψῃ, B καὶ τοῦτο ἐπὶ τριετίαν μηδενὸς ἀναζητοῦντος κατάσχοι, τοῦ λοιποῦ παρ' αὐτοῦ μὴ ἀναζητηθῇ, ἐὰν μέντοι ἐντὸς τῆς αὐτῆς τριετίας ὑπῆρχεν ἐπίσκοπος ὁ ὀφείλων ἀναζητῆσαι καὶ ἡσύχασεν· εἰ δὲ μὴ ἦν, προκριματισθῇ ἐν τῇ μάτρικι· ἀλλ' ὅτε ὁ χηρεύων τόπος λάβῃ ἐπίσκοπον, ἐξὸν εἴη αὐτῷ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐντὸς τριετίας ἀναζητῆσαι. Ὁμοίως δὲ καὶ ἐὰν ἐπίσκοπος ἐκ τῶν τοῦ Δονάτου μερῶν πρὸς τὴν καθολικὴν ἐπιστρέψῃ, μὴ προκριματισθῇ περὶ τοῦ προορισθέντος χρόνου, ἀλλ' ἐξ ἧς ἡμέρας ἐπέστρεψεν, ἐχέτω ἐξουσίαν ἐντὸς τριετίας ἀναζητεῖν τοὺς τόπους τοὺς τῇ αὐτοῦ ἀνήκοντας καθέδρᾳ.

Περὶ τῶν ἀμελούντων τῶν αὐτοῖς ἀνηκόντων λαῶν.

ρκαʹ. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα οἵτινες δήποτε ἀμελοῦσι C τῶν τόπων τῶν ἀνηκόντων τῇ αὐτῶν καθέδρᾳ, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιʹ κεφ. τοῦ ηʹ τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗʹ. — *Περὶ τῶν πειρωμένων ἀθετεῖν τὰ ἐν Ἐφέσῳ πραχθέντα.*

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ϛʹ.

ϛʹ. Ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τινες βουληθεῖεν τὰ περὶ ἑκάστου πεπραγμένα ἐν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ τῇ ἐν Ἐφέσῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ παρασαλεύειν, ἡ ἁγία σύνοδος ὥρισεν, εἰ μὲν ἐπίσκοποι εἶεν ἢ κληρικοὶ, τοῦ οἰκείου παντελῶς ἀποπίπτειν βαθμοῦ· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀκοινωνήτους τυγχάνειν.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ γʹ τοῦ παρόντος τίτ. D

CAP. XVI. — *De hæreticis erroris sui pœnitentibus.*

Basilii canon 5.

5. Hæreticos in exitu pœnitentiam, etc., *ut pag.* 803.

Lege quæ in præsentis operis cap. 39, tit. 9, adnotata sunt.

402 CAP. XVII. — *Quomodo episcopi vindicent pertinentia ad se loca, quæ hæretici occupaverint.*

Concilii Carthaginensis canones 119, 121.

Ut si quam diœcesim episcopus, ab hæresi liberans, triennio possederit, nullus eum repetat.

119. Item [a] placuit, ut etiamsi quisquam post leges aliquem locum ad catholicam unitatem converterit, eumque per triennium nemine repetente retinuerit, ulterius ab eo non repetatur. Si tamen per ipsum triennium fuit episcopus qui posset repetere, et tacuit, præjudicium patietur. Si autem non fuit, non præjudicetur matrici, sed liceat, cum locus acceperit episcopum quem non habebat, ex ipso die intra triennium repetere. Itemque si fuerit episcopus ad catholicam ex Donati parte conversus, non ei præjudicet præfinitum tempus, sed ex quo die conversus est, habeat per triennium potestatem repetendi loca, quæ ad ipsam pertinebant cathedram.

De his qui plebes ad se pertinentes negligunt.

121. Item placuit ut quicunque negligunt loca ad suam cathedram pertinentia, etc., *ut pag.* 679.

Lege quæ adnotata sunt in 10 cap. tit. 81 præsentis operis.

403 CAP. XVIII. — *De iis quæ acta Ephesina abolere nituntur.*

Concilii Ephesini canon 6.

6. Similiter autem et si qui velint ea, quæ de singulis per sanctam synodum Ephesinam gesta sunt, quocunque modo movere : sancta synodus ipsa decrevit, si quidem episcopi aut clerici fuerint, eos omnino a proprio cadere gradu : si vero laici, excommunicatos esse.

Lege quæ in cap. 3 præsentis tituli sunt adnotata.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΓʹ.

ΠΕΡΙ ΛΑΙΚΩΝ.

TITULUS XIII.

DE LAICIS.

ΚΕΦΑΛ. Αʹ. — *Περὶ τοῦ ἀποκινεῖσθαι τὸν λαϊκὸν τῆς ἁγίας κοινωνίας, ἐπὶ τρεῖς Κυριακὰς ἐν πόλει διάγοντα, καὶ μὴ συνελθόντα τῇ ἐκκλησίᾳ.*

CAP. I. — *Ut laicus qui in urbe versans, per tres hebdomadas ad ecclesiam non convenerit, a sancta communione removeatur.*

[a] Conc. Afric. c. 86.

Concilii Sardicensis canon 11.

11. Osius episcopus dixit : Hoc quoque definire debemus, etc., *ut pag.* 606.

Concilii œcumenici VI *canon* 80.

80. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, etc., *ut pag.* 606.

404 CAP. II. — *De laicis secundo vel pluries nubentibus, et de illicitis nuptiis et copula.*

Apostolorum canones 19, 48.

19 [18]. Qui duas sorores duxit, vel consobrinam, non potest esse clericus.

48 [47]. Si quis laicus sua ejecta uxore aliam acceperit vel ab alio solutam, segregetur.

Concilii Ancyrani canones 16, 17.

16. De iis, qui rationis expertia animalia inierunt, vel ineunt (30). Quicunque priusquam viginti quidem annos nati essent, peccarunt, postquam quindecim annis substrati ac supplices fuerint, communionem ad preces assequantur. Deinde et cum in communione quinque annis perseveraverint, oblationem attingant. Examinetur autem et eorum in substratione vita, et ita humanitatem consequantur. Si qui autem improbe ac maligne in peccatis fuerunt, longe substrationem habeant. Quicunque autem hanc ætatem transgressi, et habentes uxores, in hoc peccatum inciderunt, viginti annis substrati, communionem ad preces assequantur. Deinde cum in precum communione quinque annos peregerint, oblationem assequantur. Si qui autem et mulieres habentes, et quinquagesimum annum transgressi, peccavernnt, in vitæ exitu communionem assequantur.

17. Eos qui rationis expertia animantia inierunt, et qui leprosi sunt vel fuerunt, jussit sancta synodus inter hiemantes orare.

405 *Concilii Neocæsariensis, canones* 2, 3, 4, 7.

2. Femina si duobus fratribus nupserit, etc., *ut pag.* 802.

3. De iis qui in plurima matrimonia incidunt, tempus quidem præstitutum esse manifestum est. Sed conversio et pœnitentia eorum tempus contrahit.

4. Si quis proposuerit concupiscere mulierem ad condormiendum cum ipsa, ejus autem desiderium ad opus non venerit, videtur esse a gratia liberatus.

7. Presbyter in nuptiis ejus qui duas uxores ducit, ne convivetur, etc., *ut pag.* 691.

Concilii Laodiceni canones 1, 10, 31.

1. Oportere ex ecclesiastico canone eos qui libere et legitime secundo matrimonio conjuncti sunt, et non clam uxores duxerunt cum exiguum tempus præterierit, et orationibus et jejuniis vacaverint, eis ex venia dari communionem.

A *Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια'.*

ια'. Ὅσιος ἐπίσκοπος εἶπε· Καὶ τοῦτο δὲ ὁρίσαι ὀφείλομεν, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν π'.

π'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ λαϊκῶν δευτερογαμούντων, ἢ πολυγαμούντων, καὶ κεκωλυμένων γάμων, καὶ μίξεως.*

Ἀποστόλων κανὼν ιθ', μη'.

ιθ'. Ὁ δύο ἀδελφὰς ἀγόμενος ἢ ἀδελφιδᾶς, οὐ δύναται εἶναι κληρικός.

μη'. Εἴ τις λαϊκὸς τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐκβαλὼν ἑτέραν λάβοι, ἢ παρὰ ἄλλου ἀπολελυμένην, ἀφοριζέσθω.

B *Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ις', ιζ'.*

ις'. Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων ἢ καὶ ἀλογευομένων, ὅσοι πρὶν εἰκοσαετεῖς γενέσθαι ἥμαρτον, πεντεκαίδεκα ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐν τῇ κοινωνίᾳ διατελέσαντες ἔτη πέντε, τότε καὶ τῆς προσφορᾶς ἐφαπτέσθωσαν· ἐξεταζέσθω δὲ αὐτῶν καὶ ὁ ἐν τῇ ὑποπτώσει βίος, καὶ οὕτως τυγχανέτωσαν τῆς φιλανθρωπίας· εἰ δέ τινες κατακόρως ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι γεγόνασι, τὴν μακρὰν ἐχέτωσαν ὑπόπτωσιν· ὅσοι δὲ ὑπερβάντες τὴν ἡλικίαν ταύτην, καὶ γυναῖκας ἔχοντες περιπεπτώκασι τῷ ἁμαρτήματι, πέντε καὶ εἴκοσι ἔτεσιν ὑποπεσόντες, κοινωνίας τυγχανέτωσαν τῆς εἰς τὰς προσευχάς· εἶτα ἐκτελέσαντες πέντε ἔτη ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν εὐχῶν, τυγχανέτωσαν τῆς προσφορᾶς· C εἰ δέ τινες καὶ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ ὑπερβάντες τὸν πεντηκονταετῆ χρόνον ἥμαρτον, ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ τοῦ βίου τυγχανέτωσαν τῆς κοινωνίας.

ιζ'. Τοὺς ἀλογευσαμένους καὶ λεπροὺς ὄντας, ἤτοι λεπρώσαντας τούτους, προσέταξεν ἡ ἁγία σύνοδος εἰς τοὺς χειμαζομένους εὔχεσθαι.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν β', γ', δ', ζ'.

β'. Γυνὴ ἐὰν γήμηται δύο ἀδελφοῖς, κ. τ. λ.

γ'. Περὶ τῶν πλείστοις γάμοις περιπιπτόντων, ὁ μὲν χρόνος σαφὴς ὁ ὡρισμένος· ἡ δὲ ἀναστροφὴ καὶ ἡ πίστις αὐτῶν συντέμνει τὸν χρόνον.

D δ'. Ἐὰν πρόθηταί τις ἐπιθυμήσας γυναικὸς, συγκαθευδῆσαι αὐτῇ, μὴ ἔλθῃ δὲ εἰς ἔργον αὐτοῦ ἡ ἐνθύμησις, φαίνεται ὅτι ὑπὸ τῆς χάριτος ἐῤῥύσθη.

ζ'. Πρεσβύτερον εἰς γάμον διγαμοῦντος μὴ ἑστιᾶσθαι, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν α', ι', λα'.

α'. Περὶ τοῦ δεῖν κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τοὺς ἐλευθερίως καὶ νομίμως συναφθέντας δευτέροις γάμοις, μὴ λαθρογαμίαν ποιήσαντες, ὀλίγου χρόνου παρελθόντος σχολασάντων ταῖς προσευχαῖς καὶ νηστείαις, κατὰ συγγνώμην ἀποδίδοσθαι αὐτοῖς τὴν κοινωνίαν ὡρίσαμεν.

(30) Hoc intelligi potest de his qui vel cum pecoribus, vel more pecudum cum propinquo sanguine misti sunt.

ι'. Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας ἀδιαφόρως πρὸς γάμου κοινωνίαν συνάπτειν τὰ ἑαυτῶν παιδία αἱρετικοῖς. A

λα'. Ὅτι οὐ δεῖ πρὸς πάντας αἱρετικούς, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ις'.

ις'. Παρθένον ἑαυτὴν ἀναθεῖσαν, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν νγ', νδ', οβ', ϟη'.

νγ'. Ἐπειδὴ μείζων ἡ κατὰ πνεῦμα οἰκειότης τῆς τῶν σωμάτων συναφείας, ἔγνωμεν δὲ ἔν τισι τόποις τινὰς ἐκ τοῦ ἁγίου καὶ σωτηριώδους βαπτίσματος παῖδας ἀναδεχομένους, μετὰ τοῦτο ταῖς ἐκείνων μητράσι χηρευούσαις γαμικὸν συναλλάσσοντας συνοικέσιον, ὁρίζομεν ἀπὸ τοῦ παρόντος μηδὲν τοιοῦτον B πραχθῆναι. Εἰ δέ τινες μετὰ τὸν παρόντα κανόνα φωραθεῖεν τοῦτο ποιοῦντες, πρωτοτύπως μὲν οἱ τοιοῦτοι ἀφιστάσθωσαν τοῦ παρανόμου τούτου συνοικεσίου, ἔπειτα δὲ καὶ τοῖς τῶν πορνευόντων ἐπιτιμίοις ὑποβληθήτωσαν.

νδ'. Τῆς θείας ἡμᾶς οὕτω σαφῶς ἐκδιδασκούσης Γραφῆς· *Οὐκ εἰσελεύσῃ πρὸς πάντα οἰκεῖον σαρκός σου, ἀποκαλύψαι ἀσχημοσύνην αὐτοῦ*, ὁ θεοφιλὴς Βασίλειος τινὰ τῶν ἀπηγορευμένων γάμων ἐν τοῖς οἰκείοις κανόσιν ἀπηριθμήσατο, σιωπῇ τὰ πλεῖστα παραδραμών, καὶ κατ' ἀμφότερα κατασκευάσας ἡμῖν τὸ ὠφέλιμον. Τὸ γὰρ τῶν αἰσχρῶν ὀνομασιῶν πλῆθος παραιτησάμενος, ὡς ἂν μὴ τὸν λόγον καταῤῥυπαίνοι, τοῖς ῥήμασι γενικοῖς ὄνομα τῆς ἀκαθαρσίας διέλαβε. C δι' ὧν περιεκτικῶς ἡμῖν τοὺς παρανόμους γάμους ὑπέδειξεν· ἐπειδὴ τῇ τοιαύτῃ σιωπῇ, καὶ τῷ ἀδιαγνώστῳ τῆς τῶν ἀθέσμων γάμων ἀπαγορεύσεως ἑαυτὴν ἡ φύσις συνέχεε, συνείδομεν γυμνότερον τὰ περὶ τούτου ἐκθέσθαι, ὁρίζοντες ἀπὸ τοῦ νῦν τὸν τῇ οἰκείᾳ ἐξαδέλφῃ πρὸς γάμου κοινωνίαν συναπτόμενον, ἢ πατέρα καὶ υἱὸν μητρὶ καὶ θυγατρί, ἢ δύο κόραις ἀδελφαῖς πατέρα καὶ υἱόν, ἢ ἀδελφοῖς δυσὶ μητέρα καὶ θυγατέρα, ἢ ἀδελφοὺς δύο δυσὶν ἀδελφαῖς, ὑπὸ τὸν τῆς ἑπταετίας πίπτειν κανόνα, ἀφισταμένων αὐτῶν προδήλως τοῦ παρανόμου συνοικεσίου.

οβ'. Μὴ ἐξέστω ὀρθόδοξον ἄνδρα, αἱρετικῇ συνάπτεσθαι γυναικί, κ. τ. λ.

ϟη'. Ὁ ἑτέρῳ μνηστευθεῖσαν γυναῖκα, ἔτι τοῦ D μνηστευσαμένου ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκείσθω ἐγκλήματι.

Συνόδου τῆς ἑνώσεως κανὼν α', β', γ'.

α'. Τέταρτον γάμον μηδενὶ τολμᾶσθαι, ἀλλ' εἶναι ἀπόβλητον παντελῶς, εἴ τις ἐπὶ τοιοῦτον ἐλθεῖν συνοικέσιον προθυμηθείη, πάσης ἀπεστερημένον εἶναι συνάξεως ἐκκλησιαστικῆς, καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τὸν ἅγιον ναὸν εἰσόδου ἀλλότριον, μέχρις ἂν ἐπιμένοι τῷ συνοικεσίῳ. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς πρὸ ἡμῶν ἁγίοις ἔδοξε Πατράσι, καὶ ἡμεῖς δὲ τὴν γνώμην ἐνδηλοτέραν ποιοῦντες, ὡς ἀλλότριον αὐτὸν τῆς Χριστιανικῆς πολιτείας ἀποκηρύττομεν· ἀλλ' οὕτω μὲν περὶ τοῦ τετάρτου γάμου.

10. Non oportere eos qui sunt Ecclesiæ, indiscriminatim suos filios hæreticis matrimonio conjungere.

31. Quod non oportet cum omni hæretico, etc., *ut pag.* 883.

Concilii Chalcedonensis canon 16.

16. Virginem quæ se Domino Deo dedicavit, etc., *ut pag.* 734.

Concilii œcumenici VI canones 53, 54, 72, 98.

53. Quoniam spiritalis necessitudo seu affinitas corporum conjunctione major est, in nonnullis autem locis cognovimus quosdam, qui ex sancto et salutari baptismate infantes suscipiunt, postea quoque cum matribus illorum viduis matrimonium contrahere, statuimus ut in posterum nihil fiat ejusmodi. Si qui autem post præsentem canonem hoc facere deprehensi fuerint, ii quidem **406** primo ab hoc illicito matrimonio desistant, deinde et fornicatorum pœnis subjiciantur.

54. Cum divina Scriptura nos aperte doceat: *Non ingredieris ad omnem consanguineam carnis tuæ ad revelandam ejus turpitudinem* [4], divinus Basilius [5] nonnullas prohibitas nuptias in suis canonibus enumeravit, multis silentio prætermissis, et his utrisque nobis utilitatem attulit. Turpium enim nominum multitudine evitata, ne verbis orationem pollueret, generalibus nominibus impuritates complexus est, per quas legibus vetitas nuptias nobis in summa ostendit. Quoniam autem propter ejusmodi silentium, et quod non discerni posset illicitarum nuptiarum prohibitio, seipsam natura confudit: nobis visum est ea paulo apertius exponere, ab hoc deinceps tempore decernentes, ut qui cum patrui sui filia matrimonii societatem inierit; vel pater et filius, qui cum matre et filia; vel cum duabus puellis sororibus pater et filius; vel cum duobus fratribus mater et filia, vel fratres duo cum duabus sororibus, in septennii canonem incidant, iis procul dubio separatis a nefario contubernio [6].

72. Non licere virum orthodoxum cum muliere hæretica conjungi, etc., *ut pag.* 883.

98. Qui alteri desponsatam mulierem eo adhuc vivo cui desponsata est, in nuptiarum ducit societatem, adulterii crimini subjiciatur.

Concilii unionis canones 1, 2, 3.

407 1. Tribus nuptiis quartas adjicere nemo præsumat, sed prorsus ab iis abstineat, ac recordetur se per tale facinus ab omni communi ecclesiastica, imo ab omni aditu domus sacræ exclusum iri per omne tempus quo isto vitæ genere utatur. Sic enim sanctis prius etiam quam nobis, placuit. Quam quidem sententiam dilucidaturi confirmamus ejusmodi nuptias moribus Christianis repugnare.

[4] Levit xviii, 6. [5] Can. 88 et 68. [6] Vide can. 23 Basilii ad Amphiloch.

2. Sed secundarum quoque tertiarumque nuptiarum conditiones excusatione opus habent utpote Christianorum moribus minus congruentes. Et tertiæ quidem a Patribus ipsis minus bene et non sine nota sorditatis commendabantur. Cum enim ob majorem verecundiam ea res pudore non vacabat, nec, ut nunc quidem, in mores ipsos transierat. Quod enim accidit ei qui rem obscenam in parte domus recondita viderit, ut flocci faciat, imo cum libertate de ea verba faciat, sic et nos quidquid sordidi inhæserit, ejicimus ac minus odiosum reddimus. Igitur debilitatis humanæ ratione habita et ea quæ Christianos decet, verecundia usi, ejusmodi nuptiis abstinendum esse existimamus. Nam qui quadragesimum attigerit annum, et nullo naturæ et decori quod a Christiana nunquam abesse vita potest, respectu ad tertiam curret uxorem, solo voluptatis stimulo excitatus, cum per quinquennium sacramentorum participatione privari jubemus cum omni severitate. Qui enim non erubuit in Christi Ecclesia hominis impuri partes re et verbo agere, parum dignus est qui clementia fruatur factorumque indulgentiam persequatur. Licet enim in sacrum cœtum receptus fuerit per gratiam, ista tamen receptio perfecta non erit sine resurrectionis Salvatoris nostri et Dei beneficio; quare abstinentiæ continentiæque **408** operam dando ad puritatis statum revertetur; puta ubi e prioribus connubiis liberi procreati non adsunt, post quadragesimum vitæ annum ad tertias convolare nuptias, fas esse, quod facere nefas erit ubi nati superstites priora connubia annuntiant. Quid enim injustius quam libidini inopportunæ deditum, liberos a prioribus susceptos uxoribus negligere tanquam onus, molestiam, præsertim ubi liberorum abundantia est? Qui igitur triginta annos natus post susceptos ex uxoribus liberos tertias inierit nuptias, per quatuor annos sacrorum particeps ne esto mysteriorum, quippe quem nihil aliud, ut clarum est, nisi concupiscentia et effrenata libido ad nuptias compulit. Quod si postea mysteriis ei frui concedetur, ter per annum ad eucharistiam accedet, primo, tempore salutaris resurrectionis Jesu Christi et Dei; altera vice in assumptione immaculatæ Deiparæ; tertia vice in festo Jesu Christi Deique natalitio; quibus diebus jejunium erit exercendum. Deficientibus autem liberis tertias inire nuptias nemini probrum, siquidem paternitatis jura exercere honestum ac reprehensione haud dignum. Hæc de tertiis nuptiis disseruisse sufficiat.

β'. Ἵνα δὲ καὶ τὰ τῶν ἄλλων γάμων εὐσχημονέστερον τυπωθῇ, καὶ τοῦ τῶν Χριστιανῶν βίου μὴ ἀνάξιον ἔχῃ τὴν προσαγωγὴν, καὶ περὶ τοῦ τρίτου ὁρίζομεν γάμου ὥστε μὴ ἁπλῶς μηδὲ ὡς ἔτυχεν ἐπιτελεῖσθαι αὐτόν· καὶ γὰρ συγκεχώρηται μὲν ὡς ῥύπασμα τοῖς Πατράσιν, οὐπώποτε καθὼς νῦν γινομένου τοῦ πράγματος ἀπηρυθριασμένου, οὐδ' εἰς πλάτος ἐξηπλωμένου, ἀλλ' ὥσπερ εἴ τις ἐν οἴκῳ παραπεπτωκὸς ἐν γωνίᾳ παρίδοι πολλάκις κείμενον ῥύπασμα· νῦν ὅτι χώραν ἔλαβε παῤῥησίας, καὶ ὡς οὐδὲν ἔχον εἰς ἀσχημοσύνην οὐδὲ ῥυπαῖνον λογίζεται, ἐκ τοῦ προβῆναι εἰς πληθυσμὸν, καλῶς ἔδοξεν ἀνακαθαίρειν αὐτὸ ὥσπερ καὶ αἶσχος οὐκ ἐν γωνίᾳ παῤῥιμμένον ἀλλ' ἐξηπλωμένον ἐπὶ τῆς οἰκίας, οὐδαμῶς ἐῶμεν, ἀλλὰ καθαίρομεν, καὶ τὸ ἐκ τούτου ἀηδὲς ἀποβάλλομεν· καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ τοίνυν συνυπείκοντες ἀσθενείᾳ, καὶ τῆς πρεπούσης αἰσχύνης φροντίδα ποιούμενοι τῇ Χριστιανῶν ζωῇ, τοῦτο ἐπὶ τῶν τριγάμων παραφυλάττεσθαι διορίζομεν, ὥστε εἴ τις πρὸς τεσσαρακοστὸν ἀναβεβηκὼς ἔτος, καὶ μήτε τὴν φύσιν αἰδούμενος, μήτε τῆς ὀφειλομένης Χριστιανοῖς εὐκόσμου ζωῆς φροντίδα ποιούμενος, ἀλλὰ μόνης τῆς ἐμπαθοῦς ἐπιθυμίας γενόμενος, πρὸς τρίτον ἑαυτὸν ἐπιῤῥίπτοι γάμον, τοῦτον μετὰ πάσης ἀκριβείας καὶ παρατηρήσεως, μέχρι πενταετίας ἀμέτοχον εἶναι τῆς τοῦ ἁγιασμοῦ μεταλήψεως, καὶ μηδαμῶς ἐπ' αὐτῷ συντέμνεσθαι τὸν χρόνον. Ὃς γὰρ μετὰ τεσσαρακοστὸν ἔτος τὸ ῥύπασμα ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἠγάπησε, τίνα παρέξει πληροφορίαν τῆς περὶ τὸν βίον αὐτοῦ σπουδῆς, δι' ἣν ὁ χρόνος τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων αὐτῷ συντμηθήσεται; Ἀλλὰ γὰρ καὶ μετὰ τὸ ἀξιωθῆναι τῆς ἀχράντου μεταλήψεως, οὐκ ἔσται συγκεχωρημένον αὐτῷ ἐν ἄλλῳ καιρῷ τῇ μεταλήψει προσιέναι, ἢ ἐν μόνῃ τῇ τοῦ Σωτῆρος καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσει, διὰ τὴν ἐκ τῆς προηγουμένης ἐγκρατείας τῶν νηστειῶν ὅσον δυνατὸν ἀνακάθαρσιν. Ταῦτα δέ φαμεν, ὅταν μὴ τέκνα παρῇ ἐκ τῶν προτέρων γάμων, τοῖς ἤδη μετὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔτος, τρίτην ἄγεσθαι προῃρημένοις γυναῖκα· ἐπεὶ ἐὰν τέκνα παρῇ, ἀσυγχώρητος αὐτοῖς ἡ τριγαμία· λίαν γάρ ἐστιν ἄδικον, τὸν μὲν χαρίζεσθαι τῇ ἐξώρῳ ἐπιθυμίᾳ, τοῖς δὲ παισὶ τῶν προτέρων γάμων μὴ προνοεῖσθαι τὸ ἀσφαλὲς καὶ τὸ ἄλυπον καὶ ἀτάραχον, καὶ ὅσον οἶδε τὸ ἀνθρώπινον καταλαμβάνειν ἐκ τῆς πολυσπόρου τεκνώσεως. Καὶ εἴ τις δὲ τριακονταετὴς ὢν, καὶ τέκνα ἔχων ἐκ τῶν προλαβόντων γάμων, τρίτῃ συνάπτοιτο γυναικὶ, καὶ οὗτος ἀσυγχώρητος μέχρι τετάρτου ἔτους τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων, καὶ ἀμέτοχος ἔστω· διότι δῆλός ἐστιν ἐξ οὐδενὸς ἑτέρου, ἀλλ' ὑπὸ ἀκρασίας κινούμενος, καὶ τοῦ δοῦλος εἶναι σαρκικῆς ἐπιθυμίας, ἐπὶ τὸν τοιοῦτον γάμον ἐλθών· καὶ μετὰ τὸ τυχεῖν δὲ τῆς μεταλήψεως τῶν μυστηρίων, τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον ἀξιωθήσεται ἀπολαῦσαι· ἅπαξ μὲν, ἐν σωτηρίῳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀναστάσει· δεύτερον, ἐν τῇ κοιμήσει τῆς ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου· καὶ τρίτον, ἐν τῇ γενεθλίῳ ἡμέρᾳ τοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν· διὰ τὸ καὶ ἐν ταύταις προηγεῖσθαι νηστείαν, καὶ τὸ ἐκ ταύτης ὄφελος. Εἰ δὲ παῖδες μὴ παρείησαν, ἐπειδὴ τὸ τεκνογονίας ἐπιθυμεῖν οὐκ ἀσύγγνωστον, τὸ τηνικαῦτα συγγνώμης ἀξιωθήσεται ὁ τοιοῦτος γάμος, καὶ μόνῳ τῷ ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ νῦν κρατήσαντι ἐπιτιμίῳ θεραπευθήσεται· ταῦτα μὲν καὶ περὶ τοῦ τρίτου γάμου.

3. Nec primus nec secundus torus periculis caret suis; alteruter enim ita comparatus esse debet ut

γ'. Οὐ μὴν οὐδὲ τὸν δεύτερον οὐδὲ τὸν πρῶτον ἐκτὸς ἀσφαλείας ἐῶμεν, ἀλλὰ κἀκείνους ὁρίζομεν οὕτως

συνίστασθαι, ὥστε μηδεμίαν ἔχειν πονηρὰν αἰτίαν, A ἢ ἐξ ἁρπαγῆς, ἢ ἐκ προηγησαμένης λαθραίου φθορᾶς, ἀλλὰ νομίμως καὶ καθαρεύοντας τῶν τοιούτων μολυσμάτων καὶ τῆς πορνικῆς ἀκαθαρσίας· εἴ τις οὖν τῶν εἰρημένων καταφρονήσας τύπων, πρὸς γαμικὴν ὁμιλίαν πρώτην ἢ δευτέραν συνέλθοι, τοῦτον ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἡ καθαρά, καὶ μηδένα σπῖλον ἔχουσα ἢ ῥυτίδα, τοῖς σωτηρίοις ὑποβάλλουσα ἐτασμοῖς, οὐ πρὶν εἰς μετάληψιν παραδέξεται μυστηρίων, ἢ τὸν ὡρισμένον ἐπὶ τῇ πορνείᾳ χρόνον ἀκριβῶς ἐκπληρώσῃ· εἰ μὴ ἄρα ἡ τοῦ βίου ἀναγκαία κατεπείγει ἀναχώρησις, τουτέστι μέχρις ἂν τὸ ἕβδομον ἐκπληρωθῇ ἔτος· ὁ δὲ τολμῶν ἱερεὺς παρὰ τὸν διατετυπωμένον ὅρον μεταλήψεως θείας τινὰ τούτων ἀξιῶσαι, περὶ τὸν ἴδιον κινδυνεύσει βαθμόν, δηλονότι τοῦ ἀξιωθέντος παρὰ τὸν ὡρισμένον τύπον τῆς θείας B κοινωνίας πάλιν εἰς τὸ ἀκοινώνητον περιισταμένου, μέχρι τῆς συμπληρώσεως τοῦ ἑβδόμου ἔτους· ἀλλὰ τὰ σκάνδαλα δῆλον ταῦτα μὲν ὡς δεδήλωται ὑπὸ τῶν πάλαι βασιλευσάντων ἐπράχθησαν. Νῦν δὲ τῇ τοῦ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος εὐδοκίᾳ καὶ χάριτι, καὶ ταῖς τῆς πανάγνου καὶ θεομήτορος, καὶ ταῖς τοῦ μεγάλου ἀρχιστρατήγου πρεσβείαις, τοὺς ἤδη πρὸ ἐνενήκοντα χρόνων ἕνεκεν τῆς προδηλωθείσης αἰτίας καὶ ἀφορμῆς ἀποῤῥαγέντας ἱερεῖς καὶ μονάζοντας, ἡ παγγάληνος βασιλεία τῶν θεοστεφῶν βασιλέων ἡμῶν Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου συνῆψέ τε καὶ συνήνωσε, καὶ μίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν εἰργάσατο· ὅθεν χρεὼν ἀνακηρύττεσθαί τε καὶ μεγαλύνεσθαι τοὺς τοιοῦτον θεοφιλὲς καὶ ἀξιόλογον ἔργον πεπληρωκότας.

causa prava non **409** subsit, ut raptus aut corruptio per seductionem. Suprema namque lex puritas et artium meretriciarum absentia. Si quis igitur iis quæ præmisimus, spretis primas aut secundas celebrat nuptias, cum Ecclesia Christi pura et immaculata salutariter experietur, nec prius ad mysteria admittet, quam fornicationem suam expiarit, ad septimum annum. Presbyter autem qui contra terminum redintegrationis aliquem in cœtum piorum receperit, cum suo ipsius periculo id facit. Nam homo ita receptus de statu gratiæ dejicietur per septennium. Hæc porro scandala eorum qui antiquitus regni habenas tenebant, opus erant. Nunc autem Patris, et Filii, et Spiritus sancti benevolentia et gratia, necnon sanctissimæ Deiparæ et magni exercituum ducis auxilio sacerdotes solitarios inde a nonaginta annis ob causam quam commemoravimus regnum placidum imperatorum nostrorum Basilii et Constantini conjunxit in unamque catholicam et apostolicam Ecclesiam coadunavit. Oportet igitur maximis laudibus efferri eos qui hoc opus divinum et excelsum perpetrarunt.

Βασιλείου κανὼν δ', ιη', κγ', κδ', μα', ν', νγ', ξζ', ξη', οε', ος', οη', οθ', π'.

δ'. Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων, τὸν αὐτὸν ὥρισαν κανόνα, ὃν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως· C ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη· τοὺς δὲ τριγάμους, ἐν τρισὶ καὶ τέτρασι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. Ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκέτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην· διὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι πέντε ἄνδρας διαμειψάσῃ, *Ὃν νῦν*, φησίν, *ἔχεις, οὐκ ἔστι σου ἀνήρ*· ὡς οὐκέτι ἀξίων ὄντων τῶν ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας, τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι· συνήθειαν δὲ κατειλάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων, πενταετίας ἀφορισμόν, οὐκ ἀπὸ κανόνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκόλουθον. Δεῖ δὲ μὴ πάντη αὐτοὺς ἀπείργειν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκροάσεως αὐτοὺς ἀξιοῦν ἐν δύο D που ἔτεσιν ἢ τρισί· καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστήκειν μέν, τῆς δὲ κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι· καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένους καρπόν τινα μετανοίας, ἀποκαθιστᾷν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας.

ιη'. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων, κ. τ. λ.

κγ'. Περὶ δὲ τῶν δύο ἀδελφὰς γαμούντων ἢ ἀδελφοῖς δυσὶ γαμουμένων, ἐπιστολίδιον ἡμῖν ἐκπεφώνηται, οὗ τὸ ἀντίγραφον ἀπεστείλαμέν σου τῇ εὐλαβείᾳ· ὁ δὲ ἀδελφοῦ ἰδίου γυναῖκα λαβών, οὐ πρότερον δεχθήσεται πρὶν ἀποστῆναι αὐτῆς.

κδ'. Χήραν τὴν καταλεγεῖσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τουτέστι τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκρινεν ὁ Ἀπόστολος γαμουμένην παροράσθαι·

Basilii canones 4, 18, 23, 24, 41, 50, 53, 67, 68, 75, 76, 78, 79, 80.

410 4. De trigamis et polygamis definiere eumdem canonem, quem et de digamis, servata proportione: annum videlicet in digamis, alii vero duos annos. Trigamos autem tribus, et sæpe quatuor annis segregant. Id autem non amplius conjugium, sed polygamiam appellant, vel potius moderatam fornicationem. Quapropter et Dominus Samaritanæ, quæ maritos quinque per vices habuerat, *Quem nunc*, inquit, *habes, maritus non est* [1] : quippe quod ii qui digamiæ mensura exciderunt, digni non sint qui vel mariti vel uxoris nomine appellentur. Jam vero consuetudine accepimus in trigamis quinquennii segregationem, non a canonibus, sed eos qui præcesserunt sequendo. Oportet autem eos non omnino arcere ab Ecclesia, sed auditione dignari duobus vel tribus annis: ac posthac ipsis permittere, ut consistant quidem, abstineant vero a boni communione, et sic, exhibito pœnitentiæ aliquo fructu, communionis loco restituere.

18. De lapsis virginibus, etc., *ut pag.* 858.

23. De iis autem qui duas sorores uxores ducunt, vel de iis quæ duobus fratribus nubunt, a nobis edita est epistola, cujus misimus exemplar tuæ pietati. Qui autem sui fratris uxorem acceperit, non prius admittetur, quam ab ea recesserit.

411 24. Viduam, quæ in viduarum numerum relata est, hoc est, quæ ab Ecclesia alitur, judicavit Apostolus nubentem contemni debere [2]. Viro

[1] Joan. IV, 18. [2] I Tim. V, 11, 12.

autem viduo lex imposita non est, sed tali sufficit A pœna digamorum. Porro vidua sexaginta annos nata, si rursus una cum viro habitare voluerit, boni communione non dignabitur, donec ab impuritatis vitio destiterit. Sed si ante sexaginta annos eam ascripserimus, nostra est, non mulieris culpa.

41. Quæ in viduitate habet sui potestatem, una cum viro habitare potest sine reprehensione, si nemo est qui conjugium divellat, cum Apostolus dicat: *Si mortuus sit maritus, libera est ut nubat cui velit; tantum in Domino* *.

50. Trigamiæ lex non est. Quare lege matrimonium tertium non contrahitur. Ac talia quidem, ut Ecclesiæ inquinamenta, habemus. Sed condemnationibus publicis non subjicimus ut soluta fornicatione magis eligenda. B

53. Vidua ancilla fortasse non multum lapsa est, quæ secundas nuptias per raptus speciem elegit. Quamobrem ob id incusanda non est. Non enim prætextus judicantur, sed voluntas. Illam autem, ut perspicuum est, manet digamiæ pœna.

67. Cum sorore coitus, homicidæ tempus in pœnitentia explebit.

68. Cognationis in humanis nuptiis prohibitæ conjunctio, si in peccatis deprehendatur, adulterorum pœnas subibit.

412 75. Qui cum sua ex patre vel ex matre sorore pollutus est, etc., *ut pag.* 806.

76. Eadem est ratio de iis quoque qui suas nurus accipiunt. C

78. Eadem autem forma observetur et in eos qui sorores duas in matrimonium ducunt, etsi diversis temporibus.

79. Qui autem in suas novercas insaniunt, sunt eidem canoni obnoxii, cui et ii, qui insaniunt in suas sorores.

80. Polygamiam Patres silentio prætermisere, ut belluinam, prorsusque ab hominum genere alienam. Ea autem nobis videtur peccatum esse fornicatione majus. Quapropter consentaneum est eos subjici canonibus, ut scilicet postquam anno fleverint, et tribus substrati fuerint, sic suscipiantur.

Ejusdem ex epistola ad Diodorum Tarsensem de iis qui duas sorores ducunt, vel de feminis quæ duobus fratribus matrimonio conjunguntur. D

Venerunt nobis litteræ nomine Diodori inscriptæ, etc., *ut pag.* 455.

Theophili archiepiscopi Alexandrini ad Agathonem.

Maximus asserit se Ecclesiæ leges ignorantem illicito matrimonio conjunctum esse, et quia hoc cum male habet quod non recte et ex ordine agat, affirmavit, qui contra leges fecit per ignorantiam, se ab illicita vitæ societate ex consensu abstenturum, illa etiam hoc volente. Si ergo probaveris, quod hoc ex consensu faciant, et non fallant, quia

ἀνδρὶ δὲ χηρεύσαντι, οὐδεὶς ἐπίκειται νόμος, ἀλλ' ἱκανὸν τῷ τοιούτῳ τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον. Ἡ μέντοι χήρα ἑξηκονταετὴς γεγονυῖα, ἐὰν ἕληται πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιωθήσεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσηται· ἐὰν μέντοι πρὸ ἑξήκοντα ἐτῶν ἀριθμήσωμεν αὐτήν, ἡμέτερον τὸ ἔγκλημα οὐ τοῦ γυναίου.

μα'. Ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ἐξουσίαν ἑαυτῆς ἔχουσα συνοικεῖν ἀνδρὶ ἀνέγκλητος, εἰ μηδείς ἐστιν ὁ διασπῶν τὸ συνοικέσιον· τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· *Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνήρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ.*

ν'. Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν, ὥστε νόμῳ τρίτος γάμος οὐκ ἄγεται· τὰ μέντοι τοιαῦτα, ὡς ῥυπάσματα τῆς Ἐκκλησίας ὁρῶμεν· δημοσίαις δὲ καταδίκαις οὐχ ὑποβάλλομεν, ὡς τῆς ἀνειμένης πορνείας αἱρετώτερα.

νγ'. Ἡ χήρα δούλη οὐ μέγα τι ἔπταισεν, ἑλομένη δεύτερον γάμον ἐν σχήματι ἁρπαγῆς· ὥστε οὐδὲν τούτου ἕνεκεν ἐγκαλεῖσθαι χρή· οὐ γὰρ τὰ σχήματα κρίνεται, ἀλλ' ἡ προαίρεσις· δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῆς διγαμίας μένειν αὐτὴν ἐπιτίμιον.

ξζ'. Ἡ ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται.

ξη'. Ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων σύστασις, εἰ φωραθείη ἐν ἁμαρτήμασι γεγενημένη, τὰ τῶν μοιχῶν ἐπιτίμια δέξεται.

οε'. Ὁ ἀδελφῇ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμιανθείς, κ. τ. λ.

ος'. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων.

οη'. Ὁ αὐτὸς δὲ κρατείτω τύπος καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικέσιον, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

οθ'. Οἱ δὲ ταῖς μητρυιαῖς ἑαυτῶν ἐπιμαινόμενοι, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ᾧ καὶ οἱ ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς ἐπιμαινόμενοι.

π'. Τὴν δὲ πολυγαμίαν οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν, ὡς κτηνώδη, καὶ παντελῶς ἀλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων· ἡμῖν δὲ παρίσταται, πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἁμάρτημα· δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ ἐν τρισὶν ἀκροασαμένους, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Διόδωρον ἐπιστολῆς τὸν Ταρσοῦ, κατὰ τῶν δύο ἀδελφὰς γαμούντων, ἢ ἀδελφοῖς δυσὶ γαμουμένων.

Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματα, τὴν ἐπιγραφὴν ἔχοντα Διοδώρου, κ. τ. λ.

Θεοφίλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῆς πρὸς Ἀγάθιον ἐπιστολῆς.

Ἀγνοῶν τοὺς τῆς Ἐκκλησίας νόμους Μάξιμος, διισχυρίσατο παρανόμῳ συμβιώσει συνῆφθαι· καὶ ἐπειδὴ θορυβεῖ αὐτὸν τὸ ἀσύνακτον εἶναι, διεβεβαιώσατο, ἐπειδὴ ἀγνοίᾳ τὸ παράνομον ἔδρασεν, ἐκ συμφωνίας ἀπέχεσθαι τῆς παρανόμου συμβιώσεως ἐκείνης ἀγαπώσης καὶ τοῦτο· ἐὰν τοίνυν δοκιμάσῃς ὅτι τοῦτο ποιοῦσιν ἐκ συμφωνίας, καὶ μὴ ἀπατῶσιν,

* I Cor. VII, 39.

ἐπειδὴ δεκαέτης ἐστὶ χρόνος, εἰ σκοπεῖς μετὰ κατηχουμένων αὐτοὺς συνάγεσθαι τέως, οὕτως διοίκησον· εἰ δὲ συνορᾷς ὅτι ἀπατῆσαι βεβούληνται, καὶ δεῖται τὰ κατ' αὐτοὺς ἔτι στύψεως, ὅπερ ὁ Θεὸς ὑποβάλλει σοι, τοῦτο ποίησον, πανταχοῦ πρὸς τὸ ἐπέχον ὁδηγούμενος· ἐπὶ γὰρ τῶν τόπων τυγχάνων, τὰς γνώμας αὐτῶν μᾶλλον εἰδέναι δύνασαι.

Ὁ πολιτικὸς νόμος οὐ κολάζει τὴν δευτερογαμίαν ἢ πολυγαμίαν, ἔκπτωσιν δὲ κερδῶν ἐπάγει τοῖς γονεῦσι δευτερογαμοῦσιν, ὑπόντων αὐτοῖς παίδων ἐκ τοῦ προτέρου συνοικεσίου· περὶ δὲ ὧν ἐν πλάτει διαλαμβάνει ὁ θ' τίτ. τοῦ ε' βιβλ. τοῦ κώδ. καὶ ἡ περὶ γάμων Νεαρά· Ἡ δὲ γυνὴ πρὸς τούτοις ἀναγκάζεται μεῖναι τὸν πένθιμον χρόνον, τουτέστιν ἐνιαυτὸν, διὰ τὴν σύγχυσιν τῆς γονῆς· ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς οὐκ ἔστι. Γαμοῦσα τοίνυν πρὸ συμπληρώσεως τοῦ ἐνιαυτοῦ μετὰ θάνατον τοῦ ἀνδρὸς, ἀτιμοῦται, καὶ οὐ δύναται πλέον τοῦ τρίτου τῆς οὐσίας αὐτῆς διδόναι τῷ δευτέρῳ ἀνδρὶ, ἢ ἐν διαθήκῃ καταλιπεῖν· καὶ αὐτὴ οὐδὲν ἕξει ἀπὸ κληρονομίας ἢ ληγάτου, ἢ *mortis causa* δωρεᾶς· ἀλλὰ ταῦτα λαμβάνουσιν οἱ κληρονόμοι τοῦ καταλιπόντος· καὶ εἴ τι κατέλιπεν αὐτῇ ὁ πρῶτος ἀνὴρ, λαμβάνουσι κατὰ βαθμὸν τὰ δέκα πρόσωπα, ἀνιόντες καὶ κατιόντες καὶ ἐκ πλαγίου, μέχρι δευτέρου βαθμοῦ· ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομεῖ τῶν συγγενῶν αὐτῆς μέχρι μόνου τρίτου βαθμοῦ, καὶ πάσης ἀξίας στερεῖται, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς εἰς αὐτὴν ἐλθόντων προφάσει *sponson*, ἢ κατὰ βούλησιν τοῦ τελευτήσαντος· μηδενὸς τῶν εἰρημένων δέκα προσώπων εὑρισκομένου, χώρα τῷ φίσκῳ· οὔτε τῆς πρὸς γάμου δωρεᾶς ἀπολαύει. Εἰ δὲ καὶ κληρονόμος ἐγράφη, εἰ μὲν μερικὴ, τὸ μέρος αὐτῆς παρὰ τοῖς συγκληρονόμοις μένει· εἰ δὲ μόνη ἐγράφη, εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου ὁ κλῆρος ἔρχεται· ἡ δὲ ἀτιμία λύεται, δεήσεως παρ' αὐτῆς τῷ βασιλεῖ προσαγομένης, καὶ φιλοτιμουμένου τοῦτο· παίδων δὲ αὐτῇ ἐκ τοῦ προτέρου συνοικεσίου ὑπόντων, οὐκ ἄλλως τῆς τοιαύτης τεύξεται φιλοτιμίας, καὶ τῶν ἄλλων ποινῶν καὶ τῆς ἀτιμίας ἀπαλλαγήσεται, εἰ μὴ τῆς οὔσης αὐτῇ οὐσίας ἐν τῷ δευτερογαμεῖν, τοῖς παισὶ δωρήσεται κατὰ χρῆσιν καὶ δεσποτείαν, ὡς βιβλ. ε' τοῦ κώδ., τίτ. θ', διάτ. α' καὶ β', καὶ ἐν τῇ περὶ γάμων Νεαρᾷ· Ἔστι δὲ καὶ ἀκινδύνως καὶ ἀζημίως ἐντὸς τοῦ πενθίμου χρόνου γαμεῖν, τουτέστιν ἀπὸ κελεύσεως· καὶ ὅτε ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ τέκῃ, ὡς βιβλ. γ' τῶν διατ., τίτ. β', διάτ. ι', ια'· περὶ δὲ ἀθεμίτων καὶ κεκωλυμένων γάμων, διαλαμβάνει ὁ ε' καὶ ς' καὶ ὁ ζ' τίτ. τοῦ ε' βιβλ. τοῦ κώδ., καὶ βιβλ. κγ', τίτ. β', διάτ. λη', να', νε', ξζ'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — ***Περὶ τῶν ὑπονοουσῶν ἀποθανεῖν τοὺς ἄνδρας αὐτῶν ἀπολιμπανομένους, καὶ γαμουσῶν.***

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϞΓ'.

ϞΓ'. Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἑτέρῳ συνοικοῦσα μοιχᾶται· ὡσαύτως καὶ στρατιώτιδες αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμηθεῖσαι, τῷ

A est tempus decennale; si consideres eos debere versari cum catechumenis, nunc eos sic dispensa. Sin autem vides quod decipere velit, et acerbitate adhuc in eo opus sit, fac id quod Deus tibi suggesserit; id semper sequens quod in usu est vimque obtinet. Nam cum iis sis in locis, eorum mentes melius nullo cognoscere potes.

Textus. **413** Civilis lex iterum sæpiusve repetitas non punit nuptias. [Interim] tamen parentibus qui superstitibus ex priore conjuge liberis nuptias iterant, lucrorum amissionem inducit. De quibus late tractat tit. 9, lib. 5. Cod., et Novella de nuptiis. Ad hæc vero mulier propter commistionem sanguinis, annum lugubrem exspectare cogitur: quod in viris locum non habet. Quæ itaque post mortem B viri ante completum annum nubit, infamis redditur: deque amplius triente substantiæ suæ secundo marito donare, aut in testamento relinquere non potest. Quin ipsa etiam ex hæreditate, aut legato, aut mortis causa donatione nil consequitur: sed hæc ejus qui reliquit hæredes capiunt. Et si quid ipsi prior maritus reliquerit, capiunt [illud] gradatim decem personæ, hoc est ascendentes et descendentes; et ex transverso usque ad secundum gradum. Ab intestato vero cognatis ipsius ad tertium duntaxat usque gradum succedit. [Denique] etiam omni dignitate, quæque a priore marito [vel] occasione sponsalium munerum, vel [ipsius] morientis voluntate ad illam pervenerint, privatur. Quod si nullus dictarum decem personarum inveniatur, locus C [fit] fisco. Neque [vero] donatione propter nuptias fruitur. Atque si hæres etiam scripta fuerit, si quidem ex parte, ejus portio apud cohæredes manet: sin ex asse, ad [successores] ab intestato hæreditas abit. Cæterum infamia aboletur, si ipsa imperatori preces offerat, illeque istud largiatur. At si ipsi liberi ex priore matrimonio supersint, non aliter ea benignitate potietur, nec aliis pœnis aut infamia liberabitur, quam si semissem substantiæ suæ, nam cum nuptias iteraret habuit, [et] ususfructu et dominii [jure] illis donet: **414** quemadmodum lib. 5. Cod. tit. 9, const. 1 et 2, et novella de nuptiis traditur.] Interdum tamen citra periculum et damnum intra annum lugubrem nubit: ex principis D videlicet jussu, et quando in lugubri anno peperit: ut lib. 3. Dig., tit. 2, digest. 10, 11 [docetur.] De illicitis porro et interdictis nuptiis tractant tit. 5, 6, 7, lib. V Cod., et lib. 23, tit. 2, digest. 38, 51, 55, 67.

CAP. III. — ***De feminis, quæ viros suos absentes obiisse putantes nubunt.***

Concilii œcumenici VI *canon* 93.

93. Uxor [10] viri qui secessit et non apparet, antequam de ejus morte certior facta sit, alteri cohabitans adulteratur. Similiter et militum uxores, quæ non apparentibus maritis nupserunt, in eam-

[10] Ex Basil. can. 31, 36, 46.

dem rationem incidunt; quemadmodum et quæ propter mariti peregrinationem, reditum non exspectant. Sed res hic quidem aliquam veniam habet, quod sit major ejus mortis suspicio. Ea autem, quæ illi qui ad tempus erat ab uxore relictus, nupsit per ignorantiam, deinde dimissa est quod prior ad ipsum redierit, est quidem fornicata, sed per ignorantiam; a matrimonio ergo non arcebitur, rectius autem, si sic manserit. Sin autem miles aliquanto post tempore redierit, cujus uxor propter longam illius absentiam alteri viro conjuncta est, is si velit, propriam uxorem recipiat, ipsi venia propter ignorantiam data, eique qui illam in secundis nuptiis domum duxit.

415 *Basilii canones* 31, 36, 46.

31. Cujus vir discessit, nec comparet, ea antequam de ejus morte certior facta sit, una cum alio habitans mœchatur.

36. Militum uxores, quæ maritis suis non comparentibus, nupserunt, rationi eidem subjiciuntur, cui et illæ, quæ ob peregrinationem maritorum, reditum non exspectavere: sed tamen res nonnullam hic veniam admittit, quod major sit mortis suspicio.

46. Quæ viro ad tempus ab uxore derelicto insciens nupsit, si deinde dimissa est, quod prior ad ipsum reversa sit, fornicata quidem est, sed imprudens. A matrimonio ergo non arcebitur, sed melius est si sic permaneat.

Quæ de repudiis disserit novella 117, ait: Si miles, scholaris, fœderatus, aliusve [quispiam] armatus in expeditionibus degat, quotcunque annis [abfuerit,] ipsum ejus uxor exspectato, tametsi nullas ab ipso litteras accipiat. Quod si ipsum decessisse audierit, ne [adhuc quidem] nubito, nisi prius [vel] per se, vel per parentes suos, aliumve fide dignum primores et chartularios numeri, in quo ille] militare [solet], et tribunum interrogarit, an revera mortuus sit, et illi propositis sacrosanctis Evangeliis ipsum mortuum esse in instrumento deposuerint. [Ea] autem acta mulier capito, ac dein [adhuc] annum exspectato, tumque [denique] legitime nubito. Si vero contra hoc præscriptum nupserit, et ipsa, et qui ipsam duxit, ut adulteri, puniuntur. At si qui deposuerunt mentiti esse probentur, militia privantur, et decem librarum [auri] multam dant [illi] quem mortuum esse dixerunt, atque [is] si velit, **416** uxorem suam recipiendi facultatem habet. Si scholaris erat, a primoribus scholæ et actuario dicta depositio fiat: sin fœderatus, ab ipsius optione.

CAP. IV. — *De iis qui divortium faciunt.*

Apostolorum canon 5.

5. Episcopus, vel presbyter vel diaconus, etc., *ut pag.* 738.

Concilii Gangrensis canon 14.

14. Si qua mulier relinquit maritum, et vult recedere, matrimonium abhorrens, sit anathema.

A αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ᾧπερ καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ ἀνδρὸς μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον· πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν· ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικὸς κατὰ ἄγνοιαν γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα, διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ, γάμου γοῦν οὐκ εἰρχθήσεται· κάλλιον δὲ ἐὰν μείνῃ οὕτως. Εἰ δέ γε ὁ στρατιώτης ἐπανέλθοι χρόνῳ ποτὲ, οὗ ἡ γυνὴ διὰ τὴν ἐπὶ πολὺ ἐκείνου ἀπόλειψιν ἑτέρῳ συνήφθη ἀνδρὶ, οὗτος εἰ προαιρεῖται, τὴν οἰκείαν αὖθις ἀπολαβέτω γυναῖκα, συγγνώμης αὐτῇ ἐπὶ τῇ ἀγνοίᾳ διδομένης, καὶ τῷ ταύτην εἰσοικισαμένῳ κατὰ δεύτερον γάμον ἀνδρί.

Βασιλείου κανὼν λα', λϛ', μϛ'.

B λα'. Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἑτέρῳ συνοικήσασα, μοιχᾶται.

λϛ'. Στρατιώτιδες αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμηθεῖσαι, τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ, ᾧπερ καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον· πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα, διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν.

μϛ'. Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικὸς κατὰ ἄγνοιαν γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ· γάμου οὖν οὐκ εἰρχθήσεται· κάλλιον δὲ ἐὰν μείνῃ οὕτως.

C Ἡ περὶ ῥεπουδίων διαλεγομένη ρδ' Νεαρὰ φησ
ὡς ἐὰν στρατιώτης, ἢ σχολάριος, ἢ φοιδεράτος
ἄλλως ἔνοπλος, ἐν ἐξπεδίτῳ διάγει ὁσουσδήποτε ἐνι
τοὺς, περιμενέτω αὐτὸν ἡ αὐτοῦ γαμετὴ, κἂν
γράμματα ἢ ἀπόκρισιν ἐδέξατο παρ' αὐτοῦ·
ἀκούσει αὐτὸν τελευτῆσαι, μὴ γαμείτω, εἰ μὴ
τερον δι' ἑαυτῆς, ἢ τῶν γονέων αὐτῆς, ἢ ἐ
ἀξιοπίστου τοὺς πριόρας τοῦ ἀριθμοῦ, καὶ τοὺ
τουλαρίους ἐν ᾧ στρατεύεται, καὶ τριβοῦνον ἐρ
εἰ τῇ ἀληθείᾳ ἐτελεύτησε· κἀκεῖνοι τῶν ἁγίων
γελίων προκειμένων κατάθωνται αὐτὸν τελευ
καὶ τὴν πρᾶξιν ἡ γυνὴ λαμβανέτω, καὶ μετὰ
δεῖν μενέτω ἐνιαυτὸν, καὶ τότε νομίμως γα
εἰ δὲ παρὰ ταύτην τὴν διάστιξιν γαμήσει, κα
καὶ ὁ λαβὼν αὐτὴν, ὡς μοιχοὶ τιμωροῦνται. Ε
D καταθέμενοι δειχθῶσι ψευσάμενοι, ἀποστρατεύ
καὶ δέκα λιτρῶν ποινὴν διδόασιν ᾧ εἶπον ἀποθα
καὶ ἔχει ἄδειαν, εἰ βούλοιτο, τὴν ἰδίαν ἀναλαβεῖν
μετήν. Εἰ δὲ σχολάριος ἦν, παρὰ τῶν πρώτων
σχολῆς καὶ τοῦ ἀκτουαρίου ἡ λεχθεῖσα γινέσθω κα
θεσις· εἰ δὲ φοιδεράτος, παρὰ τοῦ ὀπτίονος αὐτοῦ

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τῶν διαζευγνυμένων.*

Ἀποστόλων κανὼν ε'.

ε'. Ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κ. τ. λ.

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιδ'.

ιδ. Εἴ τις γυνὴ καταλιμπάνει τὸν ἄνδρα, καὶ ἀναχωρεῖν ἐθέλοι βδελυττομένη τὸν γάμον, ἀνάθεμα ἔστω.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρβ'.

Περὶ τῶν τοὺς ἄνδρας ἢ τὰς γυναῖκας ἀπολυόντων ἵνα οὕτως μείνωσιν.

ρβ'. Ἤρεσεν ὥστε κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐπιστήμην, μήτε ὁ ἀπὸ γυναικὸς ἐαθεὶς, μήτε ἡ ἀπὸ ἀνδρὸς καταλειφθεῖσα ἑτέρῳ συζευχθῇ, ἀλλ' ἢ οὕτως μείνωσιν, ἢ ἑαυτοῖς καταλλαγῶσιν· ὅπερ ἐὰν καταφρονήσωσι, πρὸς μετάνοιαν καταναγκασθῶσιν· ἐν ᾧ πράγματι, νόμον βασιλικὸν ἐκτεθῆναι χρεὼν ἐστιν αἰτῆσαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν πζ'.

πζ'. Ἡ τὸν ἄνδρα καταλιποῦσα μοιχαλίς ἐστιν, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθε, κατὰ τὸν ἱερὸν καὶ θεῖον Βασίλειον, τῆς Ἱερεμίου προφητείας ἄριστα τοῦτο ἀναλεξάμενον, ὅτι *Ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μιαινομένη μιανθήσεται*· καὶ πάλιν· *Ὁ ἔχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβής*· εἰ οὖν φανῇ τοῦ ἀνδρὸς ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἄξιός ἐστιν, ἡ δὲ ἐπιτιμίου· ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθήσεται· ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως συναφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα, καὶ ἑτέραν ἀγόμενος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι· κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν, τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, καὶ τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν.

Βασιλείου κανὼν θ', λε', μη', οζ'.

θ'. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολουθίαν, ἐξ ἴσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἁρμόζει περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτὸς λόγου πορνείας· ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει· ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν, πολλὴν εὑρίσκομεν τὴν ἀκριβολογίαν, τοῦ μὲν Ἀποστόλου λέγοντος, ὅτι *Ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἓν σῶμά ἐστι*· τοῦ δὲ Ἱερεμίου, ὅτι *Ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μιαινομένη μιανθήσεται*· καὶ πάλιν· *Ὁ ἔχων μοιχαλίδα, ἄφρων καὶ ἀσεβής*· ἡ δὲ συνήθεια, καὶ μοιχεύσαντας ἄνδρας, καὶ ἐν πορνείαις ὄντας, κατέχεσθαι ὑπὸ γυναικῶν προστάσσει· ὥστε ἡ τῷ ἀφειμένῳ ἀνδρὶ συνοικοῦσα, οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν· τὸ γὰρ ἔγκλημα ἐνταῦθα, τῆς ἀπολυσάσης τὸν ἄνδρα ἅπτεται, κατὰ ποίαν αἰτίαν ἀπέστη τοῦ γάμου· εἴτε γὰρ τυπτομένη μὴ φέρουσα τὰς πληγὰς, ὑπομένειν ἐχρῆν μᾶλλον, ἢ διαζευχθῆναι τοῦ συνοικοῦντος· εἴτε τὴν εἰς τὰ χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα, οὐδὲ αὕτη ἡ πρόφασις ἀξιόλογος· εἰ δὲ διὰ τὸ ἐν πορνείᾳ αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔσχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνηθείᾳ τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα· ἀλλὰ καὶ ἀπίστου ἀνδρὸς χωρίζεσθαι οὐ προσετάχθη γυνὴ, ἀλλὰ παραμένειν διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως· *Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;* ὥστε ἡ καταλιποῦσα, μοιχαλὶς

Concilii Carthaginensis canon 102.

De his qui uxores, aut quæ viros dimittunt, ut sic maneant.

102. Placuit [11], ut secundum evangelicam et apostolicam disciplinam, neque dimissus ab uxore, neque dimissa a marito, alteri conjungatur; sed ita maneant, aut sibimet reconcilientur: quod si contempserint, ad pœnitentiam redigantur [12]. In qua causa legem imperialem (31) petendum est promulgari.

Concilii œcumenici VI canon 87.

87. Quæ [13] maritum reliquit, est adultera, si venerit ad alium, ut vult sacer et divinus Basilius, qui ex Jeremia propheta hoc optime collegit: *Quod si alii viro uxor fuerit, ad maritum suum non convertetur, sed polluta polluetur* [14]. Et rursus: *Qui autem detinet adulteram, est insipiens et impius* [15]. Si ergo præter rationem a marito 417
recessisse visa sit, ille quidem venia dignus est, hæc vero pœna. Illi autem venia dabitur, ut Ecclesiæ communicet. Sed ei qui legitime sibi datam uxorem relinquit, et aliam ducit, e Domini sententia [16] est adulterii judicio obnoxius. A Patribus enim nostris statutum est, ut qui sunt ejusmodi [17], annum defleant, biennio audiant, triennio substernantur, et septimo cum fidelibus consistant, et sic oblatione digni habeantur.

Basilii canones 9, 35, 48, 77.

9. Æque viris et mulieribus convenit secundum sententiæ consecutionem quod a Domino pronuntiatum est, non licere a matrimonio discedere, nisi ob fornicationem. Consuetudo autem non sic se habet, sed mulieribus quidem multa accurate observari deprehendimus, cum Apostolus quidem dicat: *Quod qui adhæret meretrici, fit unum corpus* [18]; Jeremias vero: *Quod si fuerit mulier cum, alio viro, non revertetur ad virum suum, sed polluta polluetur* [19]; et iterum: *Qui habet adulteram, stultus est et impius* [20]. Consuetudo autem etiam adulteros viros et in fornicationibus versantes jubet a mulieribus retineri. Quare quæ una cum viro dimisso habitat, nescio an possit adultera appellari. Crimen enim hic attingit mulierem, quæ virum dimisit, quanam de causa a conjugio discesserit. Sive enim percussa plagas non ferat, ferre satius erat quam a conjuge separari: sive damnum in pecuniis non ferat, ne hæc quidem justa excusatio: sin autem, quoniam ipse vivit in fornicatione, non habemus hanc in ecclesiastica consuetudine observationem, imo vero ab infideli viro non jussa est mulier separari, sed propter eventum incertum remanere. *Quid enim scis, mulier, an virum salvum sis factura* [21]? Quare, quæ reliquit, est adultera, si ad

[11] Conc Milevit. II, cap. 7.; Afric. 69 c. [12] Matth. v, 32; I Cor. vii, 10, 11. [13] Can. 9, 21. [14] Jerem. iii, 1. [15] Prov. xviii, 22 [16] Matth. v, 32. [17] Can. 57. Basilii Magni. [18] I Cor. vi, 16. [19] Jerem. iii, 1. [20] Prov. xviii, 22. [21] I Cor. vii, 16.

(31) Quæ non legitur tunc impetrata. Vide August. serm. 49, inter 50 hom.

alium virum accessit. Qui autem relictus est, dignus est venia, et quæ una cum eo habitat, non condemnatur. **418** Sed si vir, qui ab uxore discessit, accessit ad aliam, est et ipse adulter, quia facit ut ipsa adulterium committat; et quæ una cum ipso habitat, est adultera, quia alienum virum ad se traduxit.

35. In marito ab uxore derelicto considerand**a** derelictionis causa: ac si eam præter rationem secessisse constiterit, ille quidem dignus venia, hæc vero multa. Venia autem ei, ut Ecclesiæ communicet, dabitur.

48. Quæ a marito relicta est, mea quidem sententia, manere debet. Si enim Dominus dixit: *Si quis relinquat uxorem, excepta fornicationis causa, facit eam mæchari* [22]: ex eo quod eam adulteram vocet, præclusit ei conjunctionem cum alio. Quomodo enim possit vir quidem esse reus, ut adulterii causa, mulier vero inculpata, quæ adultera a Domino ob conjunctionem cum alio appellata est?

77. Qui relinquit legitime sibi copulatam mulierem, et aliam ducit, ex Domini sententia adulterii subjicitur judicio. Sed statutum est Patrum nostrorum canonibus, ut ii anno fleani, biennio audiant, triennio substernantur, septimo consistant cum fidelibus, et ita oblatione digni habeantur, si cum lacrymis pœnitentiam egerint.

Textus. De disjunctione matrimoniorum multis locis civilis **419** lex disserit, maxime autem in lib. xxv, tit. 2, et lib. v, cod. tit. 17 et Novella de nuptiis. Perfectius autem Novella 117 [ut quæ] expresse causas exponit ob quas [aut] maritus aut uxor repudium mittere possint. Atque [maritus quidem] dotem lucratur, ejus dominium liberis ex eo matrimonio superstitibus servaturus, si [cum mulier] aliquos imperatoriæ majestatis insidiari sciret, [id] marito suo non manifestaverit: illam [maritus] de adulterio accusaverit, et convicerit: si quocunque modo vitæ mariti insidias collocaverit aut aliis id [agentibus] conscia illi non manifestaverit: si [una] cum extraneis viris nolente marito agitet convivia, aut cum [iis se] lavet: si nolente marito extra ædes maneat, non [tamen] apud suos parentes, extra quam si ipse citra dictas causas ipsam expulerit. Mulier autem mittit repudium, donationemque propter nuptias, ejus dominium ex eo matrimonio superstitibus liberis servatura, lu-

εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα· ὁ δὲ καταλειφθεὶς συγγνωστὸς, καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιούτῳ οὐ κατακρίνεται· εἰ μέντοι ὁ ἀνὴρ ὁ ἀποστὰς τῆς γυναικὸς ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός· διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ μοιχαλὶς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ἑαυτὴν μετέστησεν.

λε'. Ἐπὶ δὲ τοῦ καταλειφθέντος ἀνδρὸς ὑπὸ τῆς γυναικὸς, τὴν αἰτίαν χρὴ σκοπεῖν τῆς ἐγκαταλείψεως, κἂν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἡ δὲ ἐπιτιμίου· ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθήσεται.

μη'. Ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρὸς, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην μένειν ὀφείλει ἄγαμος· εἰ γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν· *Ἐάν τις καταλίπῃ γυναῖκα ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι*, ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι, ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἕτερον κοινωνίας· πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι ὡς μοιχείας αἴτιος, ἡ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἡ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν προσαγορευθεῖσα;

οζ'. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως συναφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα, καὶ ἑτέραν ἀγόμενος, κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν, τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι· κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν, τοὺς τοιούτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, τῷ ἑβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιοῦσθαι, ἐὰν μετὰ δακρύων μετανοήσωσιν.

Περὶ διαζεύξεως γάμου, ἐν πολλοῖς τόποις ὁ πολιτικὸς διαλέγεται νόμος (32), καὶ μάλιστα βιβλ. κε' τίτ. β', καὶ βιβλ. ε' τοῦ κώδ., τίτ. ιζ', καὶ ἐν τῇ περὶ γάμων Νεαρᾷ· τελειότερον δὲ ἡ ριζ' Νεαρα, ῥητῶς ἐκτιθεμένη τὰς αἰτίας καθ' ἃς ὁ ἀνὴρ ἢ ἡ γυνὴ δύναται ῥεπουδίου στελλομένου, εὐλόγως λῦσαι τὸν γάμον· εἰσὶ δὲ αἰτίαι καθ' ἃς ὁ ἀνὴρ εὐλόγως στέλλει ῥεπούδιον, καὶ τὴν προῖκα κερδαίνει, τὴν δεσποτείαν αὐτῆς φυλάττων τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γάμου παισὶν εἴπερ εἰσὶν, ἐὰν σύνοιδέ τινας ἐπιβουλεύοντας τῇ βασιλείᾳ, καὶ τῷ ἰδίῳ μὴ φανερώσῃ ἀνδρί· ἐὰν αὐτῆς περὶ μοιχείας κατηγορῇ καὶ ἀποδείξῃ· ἐὰν ἐν οἱῳδήποτε τρόπῳ τῇ ζωῇ τοῦ ἀνδρὸς ἐπιβουλεύσῃ, ἢ τοῦτο ἑτέροις συγγινώσκουσα, μὴ φανερώσῃ αὐτῷ· ἐὰν ἐξωτικοῖς ἀνδράσι συμποσιάζῃ ἢ συλλούηται μὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρός· ἐὰν μὴ βουλομένου αὐτοῦ, ἔξω τοῦ οἴκου μείνῃ παρὰ τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς· εἰ μὴ αὐτὸς χωρὶς τῶν εἰρημένων αἰτιῶν αὐτὴν ἐξωθῇ· ἡ δὲ γυνὴ στέλλει ῥεπούδιον, καὶ τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν κερδαίνει, τὴν δεσποτείαν φυλάττουσα τοῖς ἐκ τοῦ

[22] Matth. v, 32.

(32) Leges civiles, ad divortium quod attinet, haud raro repugnasse juri ecclesiastico, imo et evangelico, nimis heu exploratum est. Cæteroqui pro doctrina et constante traditione ecclesiastica legantur, compendii gratia, quæ docte scribuntur in insigni opere: *Tradition ou histoire de l'Eglise sur le sacrement du mariage*, t. III, p. 164, seqq. præcipueque p. 224, verba Nazianzeni ex orat. 31: *Lex quidem omnes ob causas libellum dat repudii: at Christus non ob omnem causam, sed separari tantum ab adultera uxore permittit:* Ὁ μὲν νόμος κατὰ πᾶσαν αἰτίαν τὸ ἀποστάσιον δίδωσι, Χριστὸς δ' οὐ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν, ἀλλὰ συγχωρεῖ μὲν μόνην χωρίζεσθαι τῆς πόρνης. Idem infra dicendum ad ea quæ de concubinatu referuntur ex legibus.

αὐτοῦ γάμου παισὶν, εἴπερ εἰσὶν, ἐάν τι κατὰ τῆς βασιλείας βουλεύσηται· ἢ τοῦτο συνειδὼς ἑτέροις, μὴ φανερώσῃ τῇ βασιλείᾳ δι' ἑαυτοῦ ἢ δι' ἑτέρου· ἐὰν οἱῳδήποτε τρόπῳ τῇ ζωῇ αὐτῆς ἐπιβουλεύσῃ, ἢ τοῦτο συνειδὼς ἑτέροις, μὴ φανερώσῃ αὐτῇ καὶ σπουδάσῃ κατὰ τοὺς νόμους ἐκδικῆσαι· ἐὰν τῇ σωφροσύνῃ αὐτῆς εἰς τὸ μοιχευθῆναι σπουδάσῃ ἐπιβουλεῦσαι· ἐὰν κατηγορήσας αὐτῆς ὁ ἀνὴρ περὶ μοιχείας, μὴ ἀποδείξῃ· ἐπὶ τούτου δὲ οὐ μόνον τὴν πρὸ γάμου δωρεὰν ὁ ἀνὴρ ζημιοῦται, ἀλλὰ καὶ ἕτερον τρίτον αὐτῆς, ἐκ τῆς ἄλλης αὐτοῦ περιουσίας· καὶ τὰς τιμωρίας ὑφίσταται, ἃς ἔμελλεν ἡ γυνὴ καταδικαζομένη ὑφίστασθαι· ἐὰν ἑτέρᾳ συνοικῇ ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ ἢ τῇ αὐτῇ πόλει, καὶ παρ' αὐτῆς, ἢ δι' ἑτέρου ὑπομνησθεὶς μὴ ἀπόσχοιτο· καὶ ἐπὶ τούτου δὲ ἕτερον μέρος τῆς πρὸ γάμου δωρεᾶς κερδαίνει, καὶ αὐτοῦ τὴν δεσποτείαν φυλάττουσα τοῖς ἐπὶ γάμου παισίν· ἐὰν οὖν παρὰ ταύτας τὰς αἰτίας ἀνὴρ στείλῃ ῥεπούδιον, ἀπόλλει τὴν δωρεὰν καὶ ἄλλο τρίτον αὐτῆς· εἰ δὲ ἡ γυνὴ στείλῃ ἄλογον ῥεπούδιον, ἀπόλλει τὴν προῖκα, καὶ πρὸς τούτοις μοναστηρίῳ ἐμβάλλεται πᾶσαν τὴν ζωὴν αὐτῆς, καὶ τὰ πράγματα αὐτῆς διαιροῦνται· καὶ οἱ μὲν παῖδες λαμβάνουσιν οὐγγίας η', τὸ δὲ μοναστήριον οὐγγίας δ'· εἰ δὲ οὐκ εἰσὶ παῖδες ἀλλὰ γονεῖς μὴ συναινέσαντες τῷ ῥεπουδίῳ, αὐτοὶ μὲν λαμβάνουσιν οὐγγίας δ', τὸ δὲ μοναστήριον οὐγγίας η'· εἰ δὲ συνῄνεσαν, ὅλην τὴν οὐσίαν τὸ μοναστήριον λαμβάνει· δυνατὸν δὲ ταῦτα λέγειν καὶ ἐπὶ ἀνδρὸς ἀλόγως ῥεπουδιατεύοντος ἐκ τῆς ριζ' Νεαρᾶς, λεγούσης ἴσας εἶναι τὰς ποινὰς τῶν ἀλόγων ῥεπουδίων· καὶ τὸν ἄνδρα ὁμοίως ὑποκεῖσθαι τοῖς κατὰ γυναικὸς ὁρισθεῖσιν· ἀζημίως διαλύεται γάμος, ἐὰν ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τριετίαν μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ γάμου μὴ δυνηθῇ τῇ γαμετῇ συγγενέσθαι, καὶ διὰ τὸ μονάσαι, καὶ ἐὰν ὁ ἀνὴρ αἰχμάλωτος γένηται, καὶ ἄδηλον μείνῃ ἐπὶ πενταετίαν εἰ ζῇ.

Τὸ δὲ κατὰ συναίνεσιν πρὸς τὸ συμφωνούμενον λύειν τὸν γάμον, εἴρητο μὲν πρώην· ἀνῃρέθη δὲ ἐκ τῆς εἰρημένης ριζ' Νεαρᾶς, αὖθις δὲ ἀνεκαινίσθη ὑπὸ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως· καὶ τὴν ἄπροικον γαμετὴν ὁ ἀνὴρ ἀλόγως ἐκβάλλων, δίδωσιν αὐτῇ τὸ τέταρτον τῆς αὐτοῦ περιουσίας τῆς καθαρᾶς· εἰ δὲ συμβῇ παῖδας εἶναι πλείονας τῶν τριῶν, οὐ τὸ τέταρτον ἀλλὰ παιδὸς ἑνὸς ἀναλογίαν λαμβάνει· οὐ δύναται δὲ τὸ διδόμενον αὐτῇ, ὑπερβαίνειν τὰς ρ' τοῦ χρυσοῦ λίτρας· οὐχ ὑπόκειται δὲ τούτοις ἡ ἄπροικος γυνὴ, ἀλόγως τοῦ ἀνδρὸς ἀναχωροῦσα, ὡς ἡ αὐτὴ ριζ' Νεαρά.

Τοσοῦτον δὲ ἀκώλυτός ἐστιν ἡ τῶν γάμων διάλυσις, ὅτι εἴρηται βιβλ. με', τίτ. α', διάτ. ιθ', ὡς ἐάν τις τῶν συνοικούντων ὁμολογῇ ποινὴν, ἐκ τοῦ παρ' αἰτίαν αὐτοῦ λυθῆναι τὸν γάμον, οὐκ ἔῤῥωται· ἀρκεῖ γὰρ ἡ τῷ νόμῳ ἐπὶ τῶν τοιούτων ὡρισμένη ποινή· εἰ μὴ ἄρα καὶ ἡ ἐπερώτησις τοσαύτην περιέχει· καὶ διάτ. ρλδ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι οὐ καλῶς ἐπερωτῶ τινα ποινὴν ἐκ τοῦ μὴ γαμηθῆναί μοι·

A cratur, si contra majestatem imperatoriam [maritus] consilium captaverit, vel ejus conscius, majestati non manifestaverit per ipsum vel per alium : **420** si quelibet modo maritus uxoris vitæ insidias posuerit, aut aliis de hoc consultantibus sciens prudensque non manifestaverit ipsi, nec secundum leges vindicare studuerit : si castitati ipsius, ut adulterio polluatur, insidiari tentaverit : si maritus, ubi uxorem de adulterio accusaverit, [crimen] non probaverit. His vero de [causis] maritus non solum donatione propter nuptias multatur, verum etiam alterum ejus trientem ex aliis suis bonis [amittit :] [cum] et pœnas sustinet, quas mulier damnata sustentura fuisset. Si [maritus] alteri in eadem domo eademve civitate cohabitet, et ab uxore aut ab alio B admonitus non abstineat : etiam de hac [causa] trientem donationis ante nuptias alterum [uxor] lucratur, donationem ejus matrimonii liberis servatura. Si igitur extra has causas maritus repudium miserit, donationem [propter nuptias] ejusque alterum trientem perdit. Sin mulier citra rationem repudium mittat, dotem perdit et insuper per omnem vitam suam in monasterium conjicitur, bonaque ejus [ita] dividuntur, ut liberi octo uncias, monasterium vero quatuor capiat. At si liberi non fuerint, parentes autem [sint,] qui repudio non consenserint, illi uncias quatuor, monasterium octo capit. Sin vero consenserint, monasterium universam substantiam percipit. Possunt autem C hæc etiam de viro citra causam repudiante dici, [idque] ex Novella 117, quæ pœnas temerariorum repudiorum æquales, et virum statutis in mulierem [pœnis] ex æquo obnoxium esse, dicit. Cæterum, sine damno solvitur matrimonium, si maritus per triennium post initum matrimonium cum uxore coire non potuerit, propter vitam monasticam etiam, et si maritus ab hostibus captus fuerit, ac an vivat ad quinquennium ignoretur.

Textus. Quod porro consensu **421** conjuges inter se matrimonium dirimere [possint] dictum fuit olim, abrogatum autem est per dictam 117 Novellam, sed postmodum renovatum ab imperatore Justino. Plane qui maritus indotatam uxorem citra rationem ejicit, dat illi puræ substantiæ suæ quadrantem. D At si forte plures tribus liberi sint, non quadrantem, sed unius liberorum portionem [illa] accipit. Non potest autem, quod illi datur, centum auri libras excedere. Huic [dationi] tamen quæ dotem non intulit mulier, si citra rationem a marito divertat (quomodo eadem 117 Novella [tradit]) non est obnoxia.

Textus. Usque adeo autem matrimoniorum dissolutio impediri nequit, ut lib. XLV, tit. 1, digest. 19 dicatur : Quod si quis conjugum pœnam spoponderit, si culpa sua divortium fiat, [promissio] non valet. Sufficit enim in talibus a lege constituta pœna : nisi si stipulatio tantumdem comprehendat et ejusdem tit. digest. 134. Non recte stipulor ab aliqua pœnam, si mihi non nubat, neque item quæ

mihi jam nupta est, ab ea pœnam stipulari possum, si divortium fecerit. Eadem etiam de muliere a marito stipulante [intelligenda sunt] et lib. VIII, cod. tit. 38, const. 2. Invalide quis paciscitur, ne sibi divortium facere non liceat : et quæ pœna in hac stipulatione constituta est, irrita est.

CAP. V. — *De fornicatione, adulterio, stupro et masculorum concubitu.*

Apostolorum canon 61.

60. Si adversus fidelem aliqua accusatio intendatur, ut fornicationis, vel adulterii, vel alicujus alius prohibitæ actionis, et convictus fuerit, ad clerum non provehatur.

422 *Concilii Ancyrani canon* 20.

20. Si alicujus uxor adulterata fuerit, vel quis eam adulteraverit, oportet eum in septem annis quod perfectum est assequi, per gradus qui eo deducunt.

Concilii Neocæsariensis canon 8.

8. Si alicujus uxor, etc., *ut pag.* 555.

Concilii œcumenici VI *canones* 86, 87, 98.

86. Eos qui ad animarum lapsus, etc., *ut pag.*754.

87. Quæ maritum reliquit est adultera etc., *ut pag.* 906.

98. Qui alteri desponsam mulierem, etc., *ut pag.* 894.

Basilii canones 7, 18, 21, 22, 25, 26, 30, 34, 37, 39, 49, 58, 59, 62, 77.

7. Masculorum et animalium corruptores, et homicidæ, et venefici, et adulteri, et idololatræ, eadem condemnatione digni habentur. Quare quam in aliis habes formam, in iis quoque serva. Ii autem qui triginta annos pœnitentiam egerunt propter immunditiam, quam in ignorantia fecerunt, quin recipiendi sint, ne dubitare quidem nos oportet. Nam eos venia dignos efficit et ignoratio, et spontanea confessio, et temporis tanta diuturnitas. Fere enim totam hominis ætatem Satanæ traditi sunt, ut discant non gerere se turpiter. Quamobrem jube eos absque dilatione suscipi, maxime si lacrymas habent, quæ tuam clementiam flectant, et vitam ostendunt commiseratione dignam.

423 18. De virginibus lapsis, etc., *ut pag.* 858.

21. Si vir una cum uxore habitans, postea matrimonio non contentus, in fornicationem inciderit; fornicatorem eum judicamus, ipsumque longius producimus in impositis pœnis : sed tamen canonem non habemus, qui eum adulterii crimini subjiciat, si in solutam a matrimonio peccatum commissum sit : propterea quod adultera quidem, inquit, *Polluta polluetur* et ad virum suum non revertetur [23]; et, *Qui adulteram detinet, stultus est et impius* [24] : sed qui fornicatus est, non excludetur quominus cum uxore habitet. Quare uxor quidem a fornicatione revertentem virum suum excipiet : vir vero pollutam e suis ædibus ejiciet. Atque

[23] Jerem. III, 1. [24] Proverb. XVIII, 22.

A οὔτε μὴν τὴν ἤδη γαμηθεῖσάν μοι, ποινὴν ἐπερωτᾷν δύναμαι, ἐὰν λύσῃ τὸν γάμον · τὰ αὐτὰ καὶ περὶ γυναικὸς ἐπερωτώσης τὸν ἄνδρα · καὶ βιβλ. η' τοῦ κώδ., τίτ. λη', διάτ. β', ὅτι ἀνισχύρως τις πακτεύει μὴ ἐξεῖναι αὐτῷ λῦσαι τὸν γάμον, καὶ οὐκ ἔῤῥωται ἡ ἐπὶ τούτῳ ἐπερωτηθεῖσα ποινή.

ΚΕΦΑΛ'. Ε. — *Περὶ πορνείας, καὶ μοιχείας, καὶ φθορᾶς, καὶ ἀῤῥενοκοιτίας.*

Ἀποστόλων κανὼν ξα'.

ς' Εἴ τις κατηγορία γένηται κατὰ πιστοῦ πορνείας ἢ μοιχείας ἢ ἄλλης τινὸς ἀπηγορευμένης πράξεως, καὶ ἐλεγχθείη, εἰς κλῆρον μὴ προαγέσθω.

B *Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν* κ'.

κ'. Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ, ἢ μοιχεύσῃ τις, ἐν ἑπτὰ ἔτεσι δεῖ αὐτὸν τοῦ τελείου τυχεῖν, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς προάγοντας.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'.

η'. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν πς', πζ', ϟη'.

πς'. Τοὺς ἐπὶ ψυχῶν ὀλίσθῳ, κ. τ. λ.

πζ'. Ἡ τὸν ἄνδρα καταλιποῦσα μοιχαλίς ἐστιν, κ. τ. λ.

ϟη' Ὁ ἑτέρῳ μνηστευθεῖσαν γυναῖκα, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν ζ', ιη', κα', κβ', κε', κς', λ', λδ', λζ', λθ', μθ', νη', νθ', ξβ', οζ'.

C ζ'. Ἀῤῥενοφθόροι, καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, καὶ φαρμακοὶ, καὶ μοιχοὶ, καὶ εἰδωλολάτραι, τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι · ὥστε ὃν ἔχεις ἐπὶ τῶν ἄλλων τύπον, καὶ ἐπὶ τούτων φύλαξον · τοὺς δὲ ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐδ' ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσῆκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι · ἥ τε γὰρ ἄγνοια συγγνώμης αὐτοὺς ἀξίους ποιεῖ, καὶ τὸ ἑκούσιον τῆς ἐξαγορεύσεως, καὶ ἡ παράτασις ἡ ἐν τοσούτῳ χρόνῳ γενομένη · σχεδὸν γὰρ ὅλην γενεὰν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν · ὥστε κέλευσον αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερθέτως δεχθῆναι, μάλιστα εἰ καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωποῦντά σου τὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ βίον ἐπιδείκνυνται ἄξιον συμπαθείας. D

ιη'. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων, κ. τ. λ.

κα'. Εἰ ἀνὴρ γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὰν μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ γάμῳ εἰς πορνείαν ἐμπέσῃ, πόρνον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον · καὶ πλεῖον αὐτὸν παρατείνομεν ἐν τοῖς ἐπιτιμίοις · οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα τῷ τῆς μοιχείας αὐτὸν ὑπαγαγεῖν ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέραν γάμου ἡ ἁμαρτία γένηται · διότι ἡ *μοιχαλὶς μὲν μιαινομένη*, φησὶ *μιανθήσεται*, καὶ οὐκ ἀναστρέψει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ *Ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής* · ὁ μέντοι πορνεύσας, οὐκ ἀποκλεισθήσεται τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ συνοικήσεως · ὥστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐπανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέξεται, ὁ δὲ ἀνὴρ τὴν μιανθεῖσαν, τῶν οἴκων ἑαυτοῦ ἀποπέμψει · καὶ

τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ ῥᾴδιος, ἡ δὲ συνήθεια οὕτω A κεκράτηκεν

κβ'. Τοὺς ἐξ ἁρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, εἰ μὲν ἄλλοις προμεμνηστευμένας εἶεν ἀφῃρημένοι, οὐ πρότερον χρὴ παραδέχεσθαι, πρὶν ἢ ἀφελέσθαι αὐτὰς αὐτῶν, καὶ ἐπ' ἐξουσίᾳ τῶν ἐξ ἀρχῆς μνηστευσαμένων ποιῆσαι, εἴτε βούλοιντο λαβεῖν αὐτὰς, εἴτε ἀποστῆναι· εἰ δὲ σχολάζουσάν τις λάβοι, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾷν· ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἶεν, εἴτε ἀδελφοὶ, εἴτε οἱτινεσοῦν προεστῶτες τῆς κόρης· κἂν μὲν ἕλωνται αὐτῷ παραδοῦναι, ἵστασθαι τὸ συνοικέσιον· ἐὰν δὲ ἀνανεύωσι, μὴ βιάζεσθαι· τὸν μέντοι ἐκ διαφορᾶς εἴτε λαθραίας εἴτε βιαιοτέρας γυναῖκα ἔχοντα, ἀνάγκη τὸ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμιον· ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ὡρισμένη τοῖς B πορνεύουσιν ἡ ἐπιτίμησις· χρὴ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν, καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας· τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν· τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν· τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ, ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς, εἶτα αὐτοὺς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

κε'. Ὁ τὴν διεφθαρμένην ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς γυναῖκα κατέχων, τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται, τὴν δὲ γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται.

κς'. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή· ὥστε ἐὰν ᾖ δυνατὸν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον· ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ C μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωριζέτωσαν, ἀφιέσθωσαν δὲ ἵνα μὴ χεῖρόν τι γένηται.

λ'. Περὶ τῶν ἁρπαζόντων, κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποιησάμεθα, τρία ἔτη καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς, ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι· τὸ δὲ μὴ βιαίως γενόμενον, ἀνεύθυνόν ἐστιν ὅταν μὴ φθορὰ ᾖ, μηδὲ κλοπὴ ἡγουμένη τοῦ πράγματος· αὐτεξουσία δὲ ἡ χήρα καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ ἀκολουθῆσαι· ὥστε τῶν σχημάτων ἡμῖν οὐ φροντιστέον.

λδ'. Τὰς μοιχευθείσας καὶ ἐξαγορευούσας, κ. τ. λ.

λζ'. Μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὴν ἀλλοτρίαν ὁ γαμήσας, ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείᾳ, ἐγκληθήσεται· ἐπὶ δὲ D τῇ δευτέρᾳ, ἀνεύθυνος ἔσται.

λθ'. Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα, μοιχαλίς ἐστι πάντα τὸν χρόνον.

μθ'. Αἱ πρὸς ἀνάγκην γενόμεναι φθοραὶ, ἀνεύθυνοι ἔστωσαν· ὥστε καὶ ἡ δούλη εἰ ἐβιάσθη παρὰ τοῦ οἰκείου δεσπότου, ἀνεύθυνός ἐστιν.

νη'. Ὁ μοιχεύσας, ἐν δέκα καὶ πέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίων ἔτεσιν, ἐν πέντε δὲ ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυσὶ συνεστὼς, ἄνευ κοινωνίας.

νθ'. Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων, δύο προσκλαίων, καὶ δύο ἀκροώμενος, καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἑνὶ συνεστώς· μόνον τῷ ὀγδόῳ δεχθήσεται εἰς κοινωνίαν.

horum quidem ratio non facilis, sed consuetudo sic invaluit.

22. Qui ex raptu mulieres habent, siquidem aliis jam desponsas abripuerint, ante admittendi non sunt, quam ab eis ablatæ sint et eorum quibus ab initio desponsæ erant, potestati redditæ, utrum eas velint accipere an desistere. Si quis autem vacantem acceperit, auferre quidem oportet, suisque restituere, et ipsorum voluntati permittere, sive sint parentes, sive fratres, sive quivis alii puellæ moderatores: ac si ei quidem tradere velint, oportet matrimonium constituere: sin autem renuerint, nequaquam vim inferre. Eum autem qui ex stupro, sive latenti sive violento, uxorem habet, necesse est fornicationis pœnam agnoscere. Est autem in quatuor annis præfinita fornicantibus pœna. Oportet eos anno primo a precibus expelli, et flere ad fores ecclesiæ: secundo ad auditionem admitti, tertio ad pœnitentiam: **424** quarto ad standum una cum populo, abstinentes ab oblatione: deinde eis permitti boni communionem.

25. Qui a se stupratam pro uxore detinet, stupri quidem pœnam subibit, sed ei licebit eam uxorem habere.

26. Fornicatio matrimonium non est, sed ne matrimonii quidem initium. Quare si fieri potest, ut qui per fornicationem conjuncti sunt, separentur, id quidem optimum est. Sin autem eis omnino placeat conjugium, fornicationis quidem pœnam agnoscant; sed minime separentur, ne quid deterius accidat.

30. De iis qui rapiunt, canonem quidem antiquum non habemus, sed propriam sententiam proferimus, ut et ipsi et qui una cum ipsis rapiunt, tribus annis sint extra preces. Quod autem violenter non sit, pœnæ nulli obnoxium est, si nec stuprum nec furtum rem præcesserit. Est autem vidua sui juris, et sequendi potestas penes ipsam est. Quare simulationum ac prætextuum cura nulla nobis habenda est.

34. Mulieres adulterio pollutas, etc., *ut pag.* 806.

37. Qui aliena sibi ablata uxorem duxit, in prima quidem adulterii crimen sustinebit, in secunda vero reus non agetur.

39. Quæ vivit cum adultero, adultera est omni tempore.

49. Stupra quæ per vim inferuntur, non sint accusationi obnoxia. Quare etiam serva, si vis ei a proprio hero illata sit, libera est a culpa.

58. Qui mœchatus est, per quindecim annos sacramentorum non erit particeps: quatuor annis flens, quinque audiens, quatuor substratus, per duos consistens sine communione.

425 59. Fornicator septem annis sacramentorum non erit particeps, duobus flens, et duobus audiens, et duobus substratus, et uno consistens: tantum octavo ad communionem admittetur.

62. Qui turpitudinem in maribus patravit, tempus illius qui adulterii scelus admisit, ei dispensabitur.

77. Qui relinquit, etc., *ut pag.* 907.

Gregorii Nysseni cap. 3.

Eorum autem quæ ad cupiditatem et voluptatem fiunt peccatorum, etc., *ut pag.* 807.

Textus. De stupro, adulterio, atque pædicatione tractat lex in lib. IX cod. tit. 9, et lib. XLVIII, titulo 5, talia delinquentibus pœnam inducens capitalem. Ubi [etiam] dicitur, quod adulterii accusatio non solum ob stupratam legitimam conjugem, verum etiam de instabili atque illegitimo matrimonio et sponsalibus, et de concubinatu instituatur.

Textus. Proinde fornicatio non laudatur quidem a civili lege, neque tamen prohibetur. Etenim dicitur lib. XII, tit. 5, dig. 4 : Quod meretrici datur, non redditur. Cum enim meretrix sit, non turpe est ipsam accipere, tametsi meretricem esse turpe sit. Et lib. XXXIX, tit. 5, digest. 6, quod etiam ob inhonestam causam recte donetur, veluti [si] meretrici [quippiam detur] : atque [id] ratum sit. Et lib. XLVII, tit. 2, digest. 39. Qui alienam ancillam meretricem rapuit, aut celavit, neque tanquam plagiarius, neque tanquam fur tenetur. Non enim furti, sed libidinis causa id fecit. Nam si quis fores meretricis effregerit, et alii ingressi, non [autem] ab ipso inducti, res ejus furati fuerint : [is] non tenetur tanquam fur.

Textus. Dicit vero etiam lib. XXXVIII tituli 8, quod **426** vulgo quæsiti non modo matri, sed etiam cognatis materni generis succedant, et [ipsis] ab his succedatur. Illustris autem [mulier] quæ liberos legitimos et spurios habet : non potest spuriis, neque inter vivos, neque cum moritur, quidquam suppeditare : quomodo lib. VI, C. tit. 57, const. 5. [tradit.] Plane vulgo conceptus neque patrem habere dicitur : quemadmodum lib. I, tit. 5, dig. 23. Porro concubinatus legitimus est, et eas sine crimine concubinas habere possumus, in quas illicita non committuntur : veluti [fit] in concubina patris, vel avi aut in filia sororis : ut lib. XXV, tit. 7, et lib. XXIII, tit. 2, digest. 55, et lib. XLVIII, tit. 5, digest. 11 [docent.] In concubinatu autem esse possunt libertinæ, et ingenuæ obscuro loco natæ. Qui vero ingenuam [eamdem] honestamque in concubinatu habet, contestationem super hoc facere debet : alioquin uxorem ipsam habet ; vel si hoc recusat, stuprum cum ea committit, nam concubinatus nomen a legibus agnoscitur; unde lib. VI, cod. tit. 57, const. 5, dicitur, quod [mulier] libera, quæ legitime cum homine libero in concubinatu est, [liberos] ex illa consuetudine natos, cum legitimis liberis hæredes habitura sit. Breviter, permulta [de] concubinarum liberis, sive illegitimis et naturalibus lex in cod. et Novellis complectitur, docens, quinam [illi] sint, et quomodo patri legitimi fieri, et quando ac quantum ex paternis bonis percipere possint.

A ξβ'. Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄῤῥεσιν ἐπιδειξάμενος, τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται.

οζ'. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων, κ. τ. λ.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. γ'.

Τῶν δὲ δι' ἐπιθυμίαν τε καὶ ἡδονὴν γινομένων ἁμαρτημάτων τοιαύτη ἐστὶν ἡ διαίρεσις, κ. τ. λ.

Κείμενον. Περὶ φθορᾶς καὶ μοιχείας καὶ ἀῤῥενοκοιτίας διαλαμβάνει ὁ νόμος, βιβλ. θ' τοῦ κώδ., τίτ. θ', καὶ βιβλ. μη', τίτ. ε', κεφαλικὴν τοῖς ταῦτα πλημμελοῦσιν ἐπάγων τιμωρίαν· ἔνθα εἴρηται ὅτι τὸ μοιχικὸν, οὐ μόνον ἐπὶ φθορᾷ νομίμου γαμετῆς κινεῖται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀσυστάτου καὶ ἀθεμίτου γάμου καὶ μνηστείας καὶ παλλακισμοῦ

B *Κείμενον.* Ἡ μέντοι πορνεία οὐκ ἐπαινεῖται μὲν παρὰ τῷ πολιτικῷ νόμῳ, οὐκ ἀπηγόρευται δέ· ἀμέλει εἴρηται βιβλ. ιβ', τίτ. ε', διάτ. δ', ὅτι τὸ διδόμενον πόρνῃ, οὐκ ἀποδίδοται· ἐπειδὴ γάρ ἐστι πόρνη, οὐκ ἔστιν αἰσχρὸν τὸ λαβεῖν αὐτὴν, εἰ καὶ αἰσχρόν ἐστι τὸ εἶναι αὐτὴν πόρνην· καὶ βιβλ. λθ', τίτ. ε', διάτ. ς', ὅτι καὶ διὰ ἄσεμνον αἰτίαν γίνεται καλῶς δωρεὰ, οἷον εἰς πόρνην, καὶ ἔῤῥωται· καὶ βιβλ. μζ', τίτ. β' διάτ. λθ', ὅτι ὁ ἁρπάζων ἢ ἀποκρύπτων ἀλλοτρίαν δούλην πόρνην οὖσαν, οὔτε ὡς ἀνδραποδιστὴς, οὔτε ὡς κλέπτης ἐνέχεται· οὐ γὰρ κλοπῆς, ἀλλ' ἡδονῆς χάριν ἐποίησε τοῦτο· εἰ γὰρ καὶ θυρίδας τις κλάσει, καὶ εἰσελθόντες ἕτεροι μὴ παρ' αὐτοῦ εἰσαχθέντες κλέψουσι τὰ πράγματα αὐτῆς, οὐκ ἐνέχεται ὡς κλέπτης.

C *Κείμενον.* Λέγει δὲ καὶ βιβλ. λη', τίτ. η', ὅτι οἱ πορνογεννεῖς οὐ μόνον τῆς μητρὸς, ἀλλὰ καὶ τῶν κατὰ μητέρα συγγενῶν κληρονομοῦσι, καὶ ὑπ' αὐτῶν κληρονομοῦνται· ἡ δὲ ἰλλουστρία νομίμους ἔχουσα παῖδας πορνογεννεῖς, οὐδὲν δύναται παρασχεῖν τοῖς πορνογεννέσιν, οὔτε ζῶσα, οὔτε τελευτῶσα, ὡς βιβλ. ς' τοῦ κώδ., τίτ. νζ', διάτ. ε'· ὁ δὲ ἀπὸ πορνείας, οὔτε λέγεται ἔχειν πατέρα, ὡς βιβλ. α', τίτ. κγ'· ὁ μέντοι παλλακισμὸς νόμιμός ἐστι, κἀκείνας ἔχειν δυνάμεθα παλλακὰς ἄνευ ἐγκλήματος, πρὸς ἃς οὐ πλημμελεῖται ἀθέμιτον, οἷον τὴν παλλακὴν τοῦ ἰδίου πατρὸς ἢ πάππου, ἢ τὴν θυγατέρα τῆς ἰδίας ἀδελφῆς, ὡς βιβλ. κε', τίτ. ζ', καὶ βιβλ. κγ', τίτ. β', διάτ. νε', καὶ βιβλ. μη', τίτ. α', διάτ. ια'· παλλακεύονται δὲ αἱ ἀπελεύθεροι καὶ εὐγενεῖς ἄσημοι· ὁ D γὰρ εὐγενῆ καὶ σεμνὴν παλλακευόμενος, χρήζει περὶ τούτου ποιεῖν ἐκμαρτύριον, ἐπεὶ γαμετὴν αὐτὴν ἔχει· καὶ ἢ τοῦτο παραιτούμενος, ἀθέμιτον πρὸς αὐτὴν πλημμελεῖ, οὐ μὴν καὶ μοιχείαν, ἐπειδὴ τὸ τῆς παλλακῆς ὄνομα τοῖς νόμοις ἔγνωσται· ὅθεν εἴρηται βιβλ. ς' τοῦ κώδ., τίτ. νζ', διάτ. ε', ὅτι ἡ ἐλευθέρα νομίμως ἐλευθέρῳ παλλακευθεῖσα, τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης συναφείας τεχθέντας, ἕξει κληρονόμους μετὰ τῶν νομίμων παίδων· καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν πολλὰ περὶ τῶν ἀπὸ παλλακῶν τικτομένων, ἤγουν νόθων καὶ φυσικῶν, ὁ νόμος ἐν τῷ κώδ. καὶ ταῖς Νεαραῖς διαλαμβάνει, διδάσκων τίνες εἰσὶ, καὶ πῶς δύνανται γενέσθαι τῷ πατρὶ γνήσιοι, καὶ πότε καὶ πόσον δύνανται λαβεῖν τῶν τοῦ πατρὸς πραγμάτων.

κείμενον. Καὶ δούλας δὲ ἰδίας δυνάμεθα παλλακεύεσθαι· εἴρηται γὰρ βιβλ. ς', τίτ. ς', διάτ. δ', ὅτι ἡ τῷ δεσπότῃ μέχρι τελευτῆς αὐτοῦ παλλακευθεῖσα, μὴ ἔχοντα γαμετὴν νόμιμον, ἁρπάζεται μετὰ τῶν παίδων αὐτῆς εἰς εὐγένειαν, καὶ λαμβάνει τὸ πεκούλιον ὅπερ εἶχεν ἐν τῷ τελευτᾷν τὸν δεσπότην πρὸς τὸ νόμιμον μέτρον· καὶ οὐκ ἔχουσι κατ' αὐτῆς πατρωνικὸν δίκαιον οἱ παῖδες, ἢ οἱ κληρονόμοι, ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ τελευτήσαντος· καὶ βιβλ. ζ' τοῦ αὐτοῦ κώδ., τίτ. ιε', διάτ. γ' φησὶν, ὅτι ὁ δούλην παλλακὴν μέχρι τελευτῆς ἐσχηκὼς, δύναται περιὼν, ὅπερ ἐθέλει ποιεῖν ἐπ' αὐτῇ, καὶ τοῖς ὡς εἰκὸς ἐξ αὐτῆς τεχθεῖσι, καὶ ἐν τελευταίᾳ βουλήσει καταλιμπάνειν ἄλλῳ, ἢ ῥητῶς τῷ κληρονόμῳ· εἰ δὲ τελευτήσει μηδὲν εἰπὼν, ἀναρπάζονται εἰς ἐλευθερίαν καὶ οἱ ὡς εἰκὸς τεχθέντες· ταῦτα ἐν ᾧ μὴ ἔσχεν ὁ τελευτήσας νόμιμον γαμετήν· ὁ γὰρ νόμιμον ἔχων γαμετὴν, οὔτε ἐλευθέραν, οὔτε δούλην δύναται παλλακεύεσθαι· τὸ δὲ μοιχικὸν κινεῖται καὶ περὶ φθορᾶς παλλακῆς, ὡς βιβλ. μη', τίτ. ε', διάτ. ιβ', ιγ'· παλλακὴ δέ ἐστιν ἡ νομίμως τινὶ συζῶσα χωρὶς γάμου· ἡ δὲ ἧττον τιμιωτέρα, παράκοιτις λέγεται, ὡς βιβλ. ν', τίτ. ιβ', διάτ. ρμδ'.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. — *Ἐὰν γυνὴ λαϊκοῦ μοιχευθῇ.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κ'.

κ'. Ἐάν τινος γυνὴ μοιχευθῇ ἢ μοιχεύσῃ τις, κ. τ. λ.

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'.

η'. Γυνή τινος μοιχευθεῖσα λαϊκοῦ ὄντος, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ φθορᾶς, καὶ γάμου χήρας, καὶ τίς λέγεται χήρα.*

Βασιλείου κανὼν ιη', κδ'.

ιη'. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων, κ. τ. λ.

κδ'. Χήραν τὴν καταλεγεῖσαν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ γυναῖκας ἁρπαζόντων, ἢ βιαζομένων, ἢ φθειρόντων παρθένους, καὶ περὶ συνιστόρων αὐτῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξζ'.

ξζ'. Εἴ τις παρθένον ἀμνήστευτον βιασάμενος ἔχει, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια', κε'.

ια'. Τὰς μνηστευθείσας κόρας, κ. τ. λ.

κε'. Μνηστευσάμενός τις κόρην, κ. τ. λ.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κζ'.

κζ'. Τοὺς ἁρπάζοντας γυναῖκας, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϙβ'.

ϙβ'. Τοὺς ἁρπάζοντας γυναῖκας, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν κβ', λ', νγ'.

κβ'. Τοὺς ἐξ ἁρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, κ. τ. λ.

A *Textus.* Proinde et ancillas nostras in concubinatu habere possumus. Dicitur namque lib. VI, tit. 4, const. 4, quæ [ancilla] domini sui legitimam uxorem non habentis, usque ad mortem ejus concubina fuerit, [eam] cum liberis suis in ingenuitatem rapi, et supra legitimam portionem peculium, quod **427** cum dominus moreretur habebat, capere : neque liberos, aut hæredes, aut cognatos defuncti in illam jus patronatus habere. Et lib. VII ejusdem cod. tit. 15, const. 3, ait : Qui ancillam ad mortem usque in concubinatu habet : potest dum vivit, de illa, et qui forte ex ipsa nati erunt, quod visum fuerit, statuere, et in ultima voluntate nominatim alii hæredi relinquere. Sed si moriens nihil dixerit, in libertatem [illa], et qui forte ex ea B nati fuerint, eripiuntur : dummodo [tamen] defunctus legitimam uxorem non habuerit. Etenim qui uxorem habet, neque liberam, neque servam in concubinatu habere potest. Plane adulterii accusatio ob stupratam concubinam etiam instituitur : quomodo lib. XLVIII, tit. 5, digest. 12 [et] 13 [docent]. Cæterum concubina est, quæ legitime cum aliquo sine nuptiis vivit : et quæ minus honesta est, pellex vocatur : ut lib. L, tit. 16, digest. 144 [traditur].

CAP. VI. — *Quid si laici uxor fiat adultera.*

Concilii Ancyrani canon 20.

20. Si alicujus uxor adulterata fuerit, etc., *ut pag.* 911.

Concilii Neocæsariensis canon 8.

C 8. Si alicujus uxor, etc., *ut pag.* 555.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 32, tit. 1, præsentis operis.

CAP. VII. — *De stupro, et de viduæ nuptiis et quænam dicatur vidua.*

Basilii canones 18, 24.

18. De lapsis virginibus, etc., *ut pag.* 858.

24. Viduam quæ in viduarum numerum, etc., *ut pag.* 898.

428 CAP. VIII.— *De iis qui matrimonii causa rapuerint mulieres, vel violentum stuprum virginibus inferunt et de consciis ipsorum.*

Apostolorum canon 67.

67 [66]. Si quis virginem non deponsatam vi al- D lata habet, etc., *ut pag.* 786.

Concilii Ancyrani canones 18, 25.

18. Desponsatas aliis puellas, etc. *ut pag.* 786.

25. Quidam cui erat puella desponsata, etc., *ut pag.* 786.

Concilii Chalcedonensis canon 27.

27. Eos qui nomine conjugii mulieres rapiunt, etc., *ut pag.* 750.

Concilii œcumenici VI canon 92.

92. Eos qui nomine matrimonii mulieres rapiunt, etc., *ut pag.* 786.

Basilii canones 22, 30, 53.

22. Qui ex raptu mulieres habent, etc., *ut pag.* 914.

30. De iis qui rapiunt canonem quidem antiquum non habemus, etc., *ut pag.* 914.

53. Vidua ancilla fortasse, etc., *ut pag.* 899.

Lege quæ annotata sunt in cap. 32 tit 1 præsentis operis.

429 CAP. IX. — *De iis qui præter parentum aut dominorum sententiam nubunt.*

Basilii canones 38, 40, 42.

38. Puellæ, quæ præter patris sententiam secutæ sunt, fornicantur: reconciliatis autem parentibus videtur res remedium accipere; non tamen statim in communionem restituuntur, sed triennio punientur.

40. Quæ præter heri sententiam se viro tradit, fornicata est; quæ vero postea matrimonio libero usa est, nupsit: quare illud quidem fornicatio est: hoc vero matrimonium. Nam pacta eorum, qui sunt in alterius potestate, nihil habent firmi.

42. Matrimonia sine iis qui potestatem habent, fornicationes sunt. Neque ergo vivente patre, neque hero, qui conveniunt extra reprehensionem sunt, quemadmodum si annuant cohabitationi, quos penes hujus rei est arbitrium, tunc firmitatem conjugii accipit cohabitatio.

Textus. Quæ quive in alterius potestate sunt, non possunt legitimo matrimonium contrahere, non consentiente eo qui illos in potestate habet: ut lib. v cod. tit. 4, et lib. xxiii, tit. 2 [traditur]: extra quam si [quis] filiam viginti quinque annos natam [in matrimonium] elocare differat. Tunc enim [illa] liberæ conditionis homini seipsum [matrimonio] jungere potest: quemadmodum quæ de ingratitudine hæredum [spectat] Novella 112 [docet].

CAP. X — *De feminis quæ partus suos interimunt ex fornicatione conceptos.*

Concilii Ancyrani canon 21.

21. De mulieribus, quæ sunt fornicatæ, et fetus in utero perimunt, et fetuum necatoriis medicamentis faciendis dant operam, prior quidem 430 definitio usque ad vitæ exitum prohibebat, et ei quidam assentiuntur. Sed humanitate tamen utentes, decrevimus, ut decennium per gradus præfinitos impleant.

Concilii œcumenici vi *canon* 91.

91. Eas quæ dant abortionem facientia medicamenta, et quæ fetus necantia venena accipiunt, homicidæ pœnis subjicimus.

Basilii canones 2, 8, 52.

2. Quæ de industria fetum corrupit, cædis pœnas luit. De formato autem aut informi subtilius non inquirimus. Hic enim non id modo quod nasciturum erat, vindicatur, sed etiam illa ipsa, quæ sibi insidias paravit, quoniam ut plurimum intereunt in ejusmodi inceptis mulieres. Huc autem accedit et fetus interitus, cædes altera, saltem si consilii eorum qui hæc audent, ratio habeatur. Oportet autem non ad obitum usque pœnitentiam earum extendere, sed decem quidem annorum mensuram

λ'. Περὶ τῶν ἁρπαζόντων, κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, κ. τ. λ.

νγ'. Ἡ χήρα δούλη, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τούτου τοῦ συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τῶν παρὰ γνώμην τῶν οἰκείων γονέων ἢ δεσποτῶν γαμούντων.*

Βασιλείου κανὼν λη', μ', μβ'.

λη'. Αἱ κόραι αἱ παρὰ γνώμην Πατρὸς ἀκολουθήσασαι, πορνεύουσι· διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων, δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν τὸ γεγονός· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη.

μ'. Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδιδοῦσα, ἐπόρνευσεν· ἡ δὲ μετὰ ταῦτα πεπαῤῥησιασμένῳ γάμῳ χρησαμένη, ἐγήματο· ὥστε ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος· αἱ γὰρ συνθῆκαι τῶν ὑπεξουσίων, οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

μβ'. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι, πορνεῖαί εἰσιν· οὔτε οὖν πατρὸς ζῶντος, οὔτε δεσπότου, οἱ συνιόντες ἀνεύθυνοί εἰσιν· ὥστε ἐὰν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν, τότε λαμβάνει ὁ γάμος τὸ βέβαιον.

Ἡ ὑπεξουσία ἢ ὁ ὑπεξούσιος, οὐ δύνανται νομίμως γαμεῖν, μὴ συναινοῦντος τοῦ ἔχοντος αὐτοὺς ὑπεξουσίους, ὡς βιβλ. ε' τοῦ κώδ., τίτ. δ', καὶ βιβλ. κγ', τίτ. β'· εἰ μὴ γεγονυῖαν τὴν θυγατέρα κε' ἐνιαυτῶν ὑπερέθετο ζεῦξαι· τότε γὰρ ἑαυτὴν ἐλευθέρῳ ζεῦξαι δύναται, ὡς ἡ περὶ τῶν ἐπὶ κλήρῳ ἀχαριστιῶν ρβ'.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.—*Περὶ πορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ τικτόμενα.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κα'.

κα'. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα, καὶ σπουδαζουσῶν φθόρια ποιεῖν, ὁ μὲν πρότερος ὅρος μέχρις ἐξόδου ἐκώλυε, καὶ τούτῳ συντίθενται· φιλανθρωπότερον δέ τι εὑρόντες, ὡρίσαμεν δεκαετῆ χρόνον κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους πληρῶσαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϟα'

ϟα'. Τὰς τὰ ἀμβλωθρίδια διδούσας φάρμακα, καὶ τὰς δεχομένας τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια, τῷ τοῦ φονέως ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλομεν.

Βασιλείου κανὼν β', η', νβ'.

β'. Ἡ φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν, φόνου δίκην ὑπέχει· ἀκριβολογία γὰρ ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γεννησόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ἑαυτῇ ἐπιβουλεύσασα· διότι ὡς ἐπὶ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες· πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος κατά γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων· δεῖ μέντοι μὴ μέχρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν τῶν

δέκα ἐτῶν τὸ μέτρον· ὁρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ, ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν.

η'. Ὁ ἀξίνῃ παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος, φονεύς ἐστιν· καλῶς δέ με ὑπεμνήσας καὶ ἀξίως τῆς ἑαυτοῦ συνέσεως, εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον· διότι πολλαὶ ἐν τοῖς ἑκουσίοις καὶ τοῖς ἀκουσίοις διαφοραί· ἀκούσιον μὲν γάρ ἐστι παντελῶς καὶ πόῤῥω τοῦ κατάρξαντος, τὸ ἀκοντίσαι λίθον ἐπὶ κύνα ἢ δένδρον, καὶ ἀνθρώπου τυχεῖν· ἡ μὲν γὰρ ὁρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνασθαι, ἢ τὸν καρπὸν κατασεῖσαι· ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ πάροδον ὁ παραπεσών· ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον· ἀκούσιον μέντοι, καὶ εἴ τις βουλόμενος ἐπιστρέψαι τινὰ, ἱμάντι ἢ ῥάβδῳ μὴ σκληρῶς τύπτοι, ἀποθάνοι δὲ ὁ τυπτόμενος· ἡ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἠβούλετο τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐχ ἀνελεῖν· ἐν τοῖς ἀκουσίοις ἐστὶ κἀκεῖνο, τὸ ἀμυνόμενόν τινα ἐν μάχῃ, ξύλῳ, ἢ χειρὶ, ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν ὥστε κακῶσαι αὐτὸν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν· ἀλλὰ τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἑκουσίῳ· ὁ γὰρ τοσούτῳ χρησάμενος ὀργάνῳ πρὸς ἄμυναν, ἢ ὁ μὴ πεφεισμένως τὴν πληγὴν ἐπαγαγὼν, δῆλός ἐστι διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀφειδῶς τοῦ ἀνθρώπου· ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ καὶ ὁ λίθῳ μείζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος, τοῖς ἀκουσίοις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μέν τι προελόμενος, ἄλλο δέ τι ποιήσας· ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε τὴν πληγήν· ὥστε ἀνελθεῖν τὸν πληγέντα, καίτοι ἡ σπουδὴ ἦν αὐτῷ συντρίψαι τυχὸν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανατῶσαι· ὁ μέντοι ξίφει χρησάμενος, ἢ ᾧτινιοῦν τοιούτῳ, οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν· καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίνην ἀκοντίσας· καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλήξας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἠκόντισεν· ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου, καὶ τῇ ἀκμῇ, καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾷ, ὀλεθρίαν ἀναγκαίως τὴν πληγὴν γενέσθαι· ἑκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς, καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχον, οἷόν ἐστι τὸ τῶν λῃστῶν καὶ τὸ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων· οὗτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι, τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοντες· οἵ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι, οὔτε σωφρονῆσαι, ἀλλ' ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιουμένους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι· καὶ μέντοι κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργον, φάρμακόν τις ἐγκεράσῃ, ἀνέλῃ δὲ, ἑκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον, οἷον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολλάκις ἐπαοιδαῖς, τισὶ καὶ καταδέσμοις, πρὸς τὸ ἑαυτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι πειρώμεναι, καὶ προδιδοῦσαι αὐτοῖς φάρμακα, σκότωσιν ἐμποιοῦντα ταῖς διανοίαις· αἱ τοιαῦται ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως, ἐν τοῖς ἑκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται· καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα, φονεύτριαί εἰσι καὶ αὐταὶ καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβροκτόνα δηλητήρια.

νβ'. Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν, ἢ συγκαλύψειν τὴν ἁμαρτίαν ἐντεῦθεν νομίζουσα, ἢ

A accipiant, definiatur autem curatio non tempore, sed pœnitentiæ modo.

8. Qui ob iracundiam securi adversus uxorem suam usus est, est homicida. Recte autem me admonuisti, et uti tuam sapientiam decuit, ut fusius de his dicerem, propterea quod multa in voluntariis et involuntariis discrimina. Est enim involuntarium omnino, et longe a consilio ejus qui incepit, remotum, dum lapis jacitur in canem aut arborem, hominem attingere. Propositum enim fuit bestiam propulsare aut fructum excutere: sed ictum fortuito subiit qui transiens occurrit, quare hoc involuntarium est. Et illud quoque involuntarium est, si quis volens aliquem castigare, loro vel virga non dura eum percutiat, moriatur autem qui per-
B cussus est. **431** Propositum enim hic consideratur, quia peccantem corrigere voluit, non interimere. Recensetur et illud inter involuntaria, cum quis in pugna aliquem ligno vel manu repellens, non parce in præcipuas partes ictum torquet, ut eum lædat, non ut omnino interficiat. Sed hoc quidem accedit ad voluntarium. Qui enim ejusmodi instrumento ad se defendendum usus est, vel qui non parce ictum inflixit, liquet eum ideo homini non pepercisse, quod ira victus fuerit. Sic et qui gravi ligno, et qui lapide majore quam pro viribus humanis usus est, in involuntariis numeratur, ut qui aliud voluerit, aliud fecerit. Nam præ ira ictum talem intulit, ut etiam percussum interficeret;
C quanquam forte in animo habebat eum conterere, non autem omnino interimere. Qui autem ense vel quavis re simili usus est, nullam habet excusationem: et maxime, qui securim jaculatus est. Manifestum est enim illum manu non percussisse, ita ut ictum ad arbitrium moderari posset: sed jaculatus est, ita ut et gravitate ferri et acie et motu e longinquo, ictus necessario lethalis fieret. Rursus autem omnino est voluntarium, ac nullam habens dubitationem, quod fit a latronibus, et in bellicis incursionibus. Hi enim propter pecunias interimunt, caventes ne convincantur: et qui in bellis ad cædem feruntur, his nec terrere, nec castigare, sed adversarios interficere aperte propositum est. Atque etiamsi quis propter aliquam aliam
D causam curiosum pharmacum miscuerit, et interfecerit, id pro voluntario ducimus; ut sæpe faciunt mulieres, quæ quibusdam incantationibus et amuletis ad sui amorem aliquos attrahere conantur, dantque **432** eis pharmaca mentibus tenebras offundentia. Hæ ergo, si interfecerint, etiamsi aliud volentes, aliud fecerint, tamen propter curiosum et prohibitum opus inter voluntarios homicidas reputantur. Itaque et quæ præbent pharmaca abortum cientia, sunt et ipsæ homicidæ, sicut et quæ venena fetum necantia accipiunt. Hæc quidem huc usque.

52. Quæ fetum in via editum neglexit, si cum servare posset, contempsit, aut peccatum inde celaturam se existimans, aut belluina et inhumana

cogitatione utens, tanquam in homicidio judicetur. Sin autem eum fovere non potuit, et propter solitudinem rerumque necessariarum inopiam fetus interiit, matri est ignoscendum.

Textus. Dicitur lib. XLVII, tit. 11, dig. 4, quod quæ data opera abortierit, in temporale exsilium detur. Idem etiam lib. XLVIII, tit. 8, dig. 8. In dig. vero 39, tit. 19, lib. XLVIII, dicitur, quod quæ acceptis pecuniis partum abegerit, capite plectatur: quæ vero post divortium odio mariti id fecerit, ad tempus exsulare jubetur. Et dig. 38, ejusdem tit. Qui abortionis poculum dederit, si vilis sit, in metallum damnatur: si honestus, amissa parte bonorum relegatur. Si quis vero inde enecatus fuerit, summum supplicium infligitur. [Atque] hæc [etiam], tametsi citra dolum abortionis medicamentum datum sit.

CAP. XI — *De vituperantibus nuptias, carnem vinumque.*

Apostolorum canon 51.

51 [50] Si quis episcopus vel presbyter, etc. *ut pag.* 731.

433 *Concilii Gangrensis canones* 1, 2, 4, 9, 10.

1. Si quis matrimonium vituperet et eam quæ cum marito suo dormit, quæ est fidelis et religiosa, abhorreat et insimulet, tanquam quæ non possit regnum Dei ingredi, sit anathema.

2. Si quis eum qui carnem præter sanguinem, et idolothytum, et suffocatum, cum pietate et fide comedit, condemnat, tanquam eum qui quod illa vescatur, spem non habeat, sit anathema.

4. Si quis de presbytero qui uxorem duxit, contendat, non oportere, eo sacra celebrante, oblationi communicare, sit anathema.

9. Si quis virgo sit, vel continens, a matrimonio tanquam abominando recedens, et non propter ipsam virginitatis pulchritudinem et sanctitatem, sit anathema.

10. Si quis eorum qui sunt virgines propter Dominum, insultet in eos qui uxores duxerunt, anathema sit.

Basilii canones 28, 85.

28. Illud quidem mihi visum est ridiculum, vovere aliquem se a suillis carnibus abstenturum. Quamobrem dignare eos docere ut ab ineptis votis et promissis abstineant, sed usum nihilominus indifferentem esse sine. Nulla enim Dei creatura, quæ cum gratiarum actione percipitur, rejicienda est [28]. Quare votum est ridiculum, abstinentia non necessaria.

85. Lepidis autem Encratitis ad præclaram eorum quæstionem, cur nos etiam non omnibus vescimur, hoc detur responsi, nos etiam excrementa nostra aversari. Ac quantum quidem ad dignitatem, olera herbæ nobis sunt carnes: quantum vero ad utilium discretionem, quemadmodum et in oleribus noxium a salubri separamus, ita et in **434** carnibus ab

[28] I Tim. IV, 4.

A ὅλως θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω· εἰ δὲ οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι, καὶ διὰ ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρη τὸ γεννηθὲν, συγγνωστὴ ἡ μήτηρ.

Εἴρηται βιβλ. μζ', τίτ. ια', διάτ. δ', ὅτι ἡ ἐπίτηδες ἐκτρώσασα, προσκαίρως ἐξορίζεται· τὸ αὐτὸ καὶ βιβλ. μη', τίτ. η', διάτ. η'· ἐν δὲ τῇ λθ' διατ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐπὶ χρήμασιν ἐκτρώσασα, κεφαλικῶς τιμωρεῖται· ἡ δὲ μετὰ διαζύγιον πρὸς μῖσος τοῦ ἀνδρὸς τοῦτο ποιήσασα, προσκαίρως ἐξορίζεται· καὶ διάτ. λη' τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅτι ὁ πόμα δεδωκὼς πρὸς ἀμβλωθρίδιον, εὐτελὴς μὲν ὢν μεταλλίζεται, τίμιος δὲ ἐξορίζεται μετὰ μερικῆς δημεύσεως· ἐσχάτη δὲ τιμωρία ἐπάγεται, ἐάν τις ἀπέθανεν ἐκ τούτου· ταῦτα, κἂν χωρὶς δόλου B τὸ πόμα δέδωκεν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τῶν βδελυττομένων τὸν γάμον καὶ κρέας καὶ οἶνον.*

Ἀποστόλων κανὼν να'.

να'. Εἴ τις ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, κ. τ. λ.

Συνόδου Γάγγρας κανὼν α', β', δ', θ', ι'.

α'. Εἴ τις τὸν γάμον μέμφοιτο, καὶ τὴν καθεύδουσαν μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, οὖσαν πιστὴν καὶ εὐλαβῆ, βδελύσσοιτο ἢ μέμφοιτο, ὡς ἂν μὴ δυναμένους εἰς βασιλείαν εἰσελθεῖν, ἀνάθεμα ἔστω.

β'. Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα, χωρὶς αἵματος καὶ εἰδωλοθύτου καὶ πνικτοῦ μετ' εὐλαβείας καὶ πίστεως κατακρίνοι, ὡς ἂν διὰ τὸ μεταλαμβάνειν ἐλπίδα μὴ C ἔχοντα, ἀνάθεμα ἔστω.

δ'. Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρου γεγαμηκότος, μὴ χρῆναι λειτουργήσαντος αὐτοῦ προσφορᾶς μεταλαμβάνειν, ἀνάθεμα ἔστω.

θ'. Εἴ τις παρθενεύοι ἢ ἐγκρατεύοιτο, ὡς ἂν βδελυκτῶν τῶν γάμων ἀναχωρήσας, καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν καὶ ἅγιον τῆς παρθενίας, ἀνάθεμα ἔστω.

ι'. Εἴ τις τῶν παρθενευόντων διὰ τὸν Κύριον, κατεπαίροιτο τῶν γεγαμηκότων, ἀνάθεμα ἔστω.

Βασιλείου κανὼν κη', πε'.

κη'. Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖον κατεφάνη, τὸ εὔξασθαί τινα ὑείων ἀπέχεσθαι κρεῶν· ὥστε καταξίωσον διδάσκειν αὐτοὺς τῶν ἀπαιδεύτων προσευχῶν καὶ D ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μέντοι χρῆσιν, ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον· οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον· ὥστε ἡ εὐχὴ καταγέλαστος, οὐχ ἡ ἀποχὴ ἀναγκαία.

πε'. Τοῖς δὲ κομψοῖς Ἐγκρατίταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα, διὰ τί καὶ οὐχ ἡμεῖς πάντα ἐσθίομεν ἐκεῖνο λεγέσθω· ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσόμεθα· κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν, λάχανα χόρτου ἡμῖν ἐστι τὰ κρέα· κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν· οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι

τοῦ χρησίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπεὶ λάχανόν ἐστι καὶ τὸ κώνειον, ὥσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὑοσκύαμον φάγοι ἄν τις νοῦν ἔχων· οὔτε κυνὸς ἅψαιτο, μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης· ὡς ὅ γε φαγὼν οὐχ ἠνόμησε.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ λαϊκῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν κβ', κδ'.

κβ'. Ὁ ἀκρωτηριάσας ἑαυτὸν, κ. τ. λ.

κδ'. Λαϊκὸς ἑαυτὸν ἀκρωτηριάσας, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν α'.

α'. Εἴ τις ἐν νόσῳ ὑπὸ ἰατρῶν ἐχειρουργήθη, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ α' τιτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ λαϊκῶν ἐσθιόντων εἰδωλόθυτα, ἢ κρέας ἐν αἵματι, ἢ πνικτὰ, ἢ θηριάλωτα ἢ θνησιμαῖα*

Ἀποστόλων κανὼν ξγ'.

ξγ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, φάγῃ κρέα, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γ'.

β'. Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, κ. τ. λ.

Συνόδου Γάγγρας κανὼν β'.

β'. Εἴ τις ἐσθίοντα κρέα χωρὶς αἵματος κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξζ'.

ξζ'. Θεία ἡμῖν Γραφὴ ἐνετείλατο, κ. τ. λ.

Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ἐκ τῆς περὶ τῶν εἰδωλόθυτα φαγόντων κανὼν α'.

α'. Οὐ τὰ βρώματα ἡμᾶς βαρεῖ, ἱερὲ πάππα, εἰ ἔφαγον οἱ αἰχμάλωτοι ταῦτα, ἅπερ παρετίθεσαν αὐτοῖς οἱ κρατοῦντες αὐτῶν· μάλιστα ἐπειδὴ εἷς λόγος παρὰ πάντων, τοὺς καταδραμόντας τὰ ἡμέτερα μέρη βαρβάρους, εἰδώλοις μὴ τεθυκέναι· ὁ δὲ Ἀπόστολός φησιν· *Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν, ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσει*· ἀλλὰ καὶ ὁ Σωτὴρ ὁ πάντα καθαρίζων τὰ βρώματα, οὐ τὸ εἰσπορευόμενον, φησὶ, κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸ ἐκπορευόμενον.

Βασιλείου κανὼν πα'.

πα'. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν Βαρβάρων καταδρομῇ παρέβησαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ὅρκους ἐθνικοὺς τελέσαντες, καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι, τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τοῖς μαγικοῖς προσενεχθέντων αὐτοῖς, οὗτοι κατὰ τοὺς ἤδη παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐξενεχθέντας κανόνας, εἰ μὲν ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες, καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους, καὶ αἰκισθέντες πρὸς τὴν ἄρνησιν ἦλθον, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἀδέκτους εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροᾶσθαι, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτως δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν· εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, καὶ ἁψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων, καὶ ὀμόσαντες ὅρκους Ἑλληνικοὺς, ἐκβάλλεσθαι μὲν ἐν τρισὶν ἔτεσι, καὶ ἐν δυσὶν ἔτεσιν ἀκροᾶσθαι, ἐν ὑποπτώσει

A utili noxium secernimus. Nam certe et cicuta olus est, sicut etiam caro est vulturina caro; sed tamen nec hyoscyamum sanus quisquam comedet, nec cane vescetur, nisi urgente summa necessitate: qui tamen comedit, non peccat.

CAP. XII — *De laicis semet mutilantibus.*

Apostolorum canones 22, 24,

22 [21]. Qui seipsum mutilaverit, etc., *ut pag.* 502.

24 [23]. Laicus qui seipsum mutilaverit, etc. *ut pag.* 738.

Concilii Nicæni canon 1.

1. Si quis in morbo a medicis excisus fuerit, etc. Lege quæ annotata sunt in cap. 14, tit. 1 præsentis operis.

CAP. XIII. — *De laicis idolothyta edentibus, vel* B *carnem cum sanguine, vel a fera captum vel morticinum.*

Apostolorum canon 63.

63 [62]. Si quis episcopus vel presbyter, vel diaconus vel omnino ex sacerdotali catalogo comederit carnes, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Ancyrani canon 3.

3. Eos qui fugientes comprehensi sunt, etc. *ut pag.* 758.

Concilii Gangrensis canon 2.

2. Si quis eum qui carnem. etc., *ut pag.* 923.

435 *Concilii œcumenici* VI *canon* 67.

67. Divina nobis Scriptura mandavit, etc., *ut pag.* 758.

C *Gregorii Thaumaturgi ex epistola de iis qui idolothyta comedunt canon* 1.

1. Non cibi nos gravant, sanctissime papa, si captivi ea comederint quæ qui in eos dominium obtinent eis apposuerunt, maxime quando una de omnibus fama est, Barbaros qui in nostras regiones incursiones fecerunt, idolis non sacrificasse. Dicit autem Apostolus: *Escæ ventri, et venter escis; Deus autem et hunc et has destruet* [26]. Sed Servator quoque omnes cibos mundans: *Non quod intrat* inquit, *coinquinat hominem, sed quod egreditur* [27].

Basilii canon 81.

81. Quoniam autem multi in Barbarorum incursione fidem in Deum violarunt, sacramenta D gentilia jurantes, et nefanda quædam gustantes, quæ ipsis in magicis idolorum templis apposita fuere, iis secundum canones jam a Patribus nostris editos dispensetur. Nam qui vim gravem per tormenta sustinuere, nec ferentes labores, ad negationem tracti sunt, tribus annis non recipiantur, et duobus audiant, et ubi annis tribus substrati fuerint, sic ad communionem admittantur. Qui vero sine magna vi fidem in Deum prodiderunt, mensamque attigerunt dæmoniorum, et gentilium sacramenta jurarunt, ejiciantur quidem tribus annis, duobus audiant: ubi vero annis tribus in substratione oraverint, et per alios tres cum fidelibus

[26] I Cor. VI, 13. [27] Matth. XV, 11.

ad orationem steterint, sic admittantur ad boni communionem.

436 CAP. XIV. — *De laico qui regi maledicit.*

Apostolorum canon 84.

84 [83]. Quisquis regem vel principem, etc., *ut pag.* 739.

Photii synodi canon 3.

3. Si quis laicus Dei ac imperatorum contemnens mandata, tremendasque deridens Ecclesiæ constitutiones legesque, audeat episcopum quemdam vel cædere vel in carcerem tradere, sine causa, vel ficta de causa, anathema sit.

Lege quæ sunt annotata in cap. 36, tit 9. præsentis operis.

CAP. XV. — *De orthodoxis eulogias recipientibus ab hæreticis aut Judæis, vel Judæorum festis communicantibus. Et quod Sabbato non sit feriandum, sed prout fieri poterit die Dominica, Et de iis qui in hæreticorum monasteriis vel ecclesiis orant.*

Apostolorum canones 65, 70.

65 [63]. Si quis clericus vel laicus in Judæorum, etc., *ut pag.* 738.

70 [69]. Si quis episcopus vel presbyter, vel diaconus vel omnino ex sacerdotali catalogo, jejunet cum Judæis, etc , *ut pag.* 738.

Concilii Laodiceni canones 9, 29, 32, 34, 37, 38, 39.

9. Non concedendum esse. etc.; *ut pag.* 883.

437 29. Quod non oportet Christianos judaizare, etc , *ut pag.* 643.

32. Quod non oportet hæreticorum benedictiones accipere, etc., *ut pag.* 882.

34. Quod non oportet omnem Christianum Christi martyres relinquere, etc., *ut pag.* 883,

37. Quod non oportet quæ a Judæis vel hæreticis mittuntur festiva accipere, neque una cum eis festum agere.

38. Quod non oportet a Judæis azyma accipere vel eorum impietatibus communicare.

39. Quod non oportet festa agere cum gentibus et earum impietati communicare.

Concilii Carthaginensis canon 60.

De paganorum conviviis.

60. Illud etiam petendum[28], ut quoniam contra præcepta divina convivia multis in locis exercentur, quæ ab errore gentili attracta sunt, ita ut nunc a paganis Christiani ad hæc celebranda cogantur; ex qua re temporibus Christianorum imperatorum persecutio altera fieri occulte videatur : vetari talia jubeant, et de civitatibus et de possessionibus imposita pœna prohibere : maxime cum etiam in Natalibus beatissimorum martyrum per nonnullas civitates, et in ipsis locis sacris talia committere

A δὲ εὐξαμένους ἐν τρισὶν ἔτεσιν, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάντας τοῖς πιστοῖς εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ λαϊκοῦ ὑβρίζοντος βασιλέα.*

Ἀποστόλων κανὼν πδ'.

πδ'. Ὅστις ὑβρίσει βασιλέα, κ. τ. λ.

Τῆς ἐπὶ Φωτίου συνόδου κανὼν γ'.

γ'. Εἴ τις τῶν λαϊκῶν αὐθεντήσας, καὶ καταφρονήσας μὲν τῶν θείων καὶ βασιλικῶν προσταγμάτων, καταγελάσας δὲ καὶ τῶν φρικτῶν τῆς Ἐκκλησίας θεσμῶν τε καὶ νόμων, τολμήσειεν ἐπίσκοπόν τινα τύψαι, ἢ φυλακίσαι, ἢ χωρὶς αἰτίας, ἢ καὶ συμπλασάμενος αἰτίαν, ὁ τοιοῦτος ἀνάθεμα ἔστω.

B Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λς' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ ὀρθοδόξων λαμβανόντων εὐλογίας ἀπὸ αἱρετικῶν ἢ Ἰουδαίων, ἢ συνεορταζόντων Ἰουδαίοις· καὶ ὅτι οὐ δεῖ τοῖς Σαββάτοις σχολάζειν, ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατὸν τῇ Κυριακῇ· καὶ περὶ τῶν εὐχομένων ἐν μοναστηρίοις ἢ ἐκκλησίαις αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανων ξε', σ'.

ξε'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς εἰσέλθοι εἰς συναγωγὴν Ἰουδαίων, κ. τ. λ.

ο'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ὅλως τοῦ καταλόγου τῶν κληρικῶν, νηστεύοι μετὰ Ἰουδαίων, κ. τ. λ.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν θ', κθ', λβ', λδ', λζ', λη', λθ'.

C θ'. Περὶ τοῦ μὴ συγχωρεῖν εἰς τὰ κοιμητήρια, κ. τ. λ.

κθ'. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς Ἰουδαΐζειν, κ. τ. λ.

λβ'. Ὅτι οὐ δεῖ αἱρετικῶν εὐλογίας λαμβάνειν, κ. τ. λ.

λδ'. Ὅτι οὐ δεῖ πάντα Χριστιανὸν ἐγκαταλείπειν μάρτυρας Χριστοῦ, κ. τ. λ.

λζ'. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν αιρετικων ἢ Ἰουδαίων τὰ πεμπόμενα ἑορταστικὰ λαμβάνειν, μηδὲ συνεορτάζειν αὐτοῖς.

λη'. Ὅτι οὐ δεῖ παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἄζυμα λαμβάνειν, ἢ κοινωνεῖν ταῖς ἀσεβείαις αὐτῶν.

λθ'. Ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ἔθνεσι συνεορτάζειν καὶ κοινωνεῖν τῇ ἀθεότητι αὐτῶν.

D *Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ξ'.*

Περὶ τοῦ ἀφελέσθαι τὰ τῶν Ἑλλήνων συμπόσια.

ξ'. Κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι παρὰ τῶν Χριστιανῶν βασιλέων, ἐπειδὴ παρὰ τὰ θεῖα παραγγέλματα ἐν πολλοῖς τόποις συμπόσια οὕτως ἐπιτελοῦνται, ἐκ τῆς ἐθνικῆς πλάνης προενεχθέντα, ὡς καὶ Χριστιανοὺς τοῖς Ἕλλησι λάθρα προσσυνάγεσθαι ἐπὶ τῇ τούτων τελετῇ, ἵνα κελεύσωσι τὰ τοιαῦτα κωλυθῆναι καὶ ἐκ τῶν πόλεων καὶ ἐκ τῶν κτήσεων, μάλιστα ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς γενεσίοις τῶν μακαρίων μαρτύρων ἀνά τινας πόλεις καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς τόπους τοιαῦτα πλημμελεῖν οὐχ ὑφορῶνται· ἐν αἷς

[28] Conc. Afric. c. 27.

ἡμέραις, ὃ καὶ λέγειν αἰσχύνη ἐστὶν, ὀρχήσεις μυσαρὰς εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ εἰς τὰς πλατείας ἐκτελοῦσιν, ὥστε τῇ τῶν οἰκοδεσποινῶν τιμῇ, καὶ ἄλλων ἀναριθμήτων γυναικῶν τῇ αἰδοῖ τῶν εὐλαβῶς εἰς τὴν ἁγίαν ἡμέραν παραγενομένων, λάγναις ὕβρεσιν ἐφορμᾷν, ὡς καὶ αὐτῆς τῆς ἁγίας πίστεως σχεδὸν φεύγεσθαι τὴν προσέλευσιν.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ δ' κεφ. τοῦ ζ' τίτ.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ.' — *Περὶ λαϊκῶν πειρωμένων μὴ εἶναι τοὺς κληρικοὺς τῶν μοναστηρίων καὶ πτωχείων καὶ μαρτυρείων, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἐν ταῖς πόλεσιν ἐπισκόπων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν η'.

B η'. Οἱ κληρικοὶ τῶν πτωχείων καὶ μοναστηρίων καὶ μαρτυρείων, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ.' — *Περὶ λαϊκῶν προστιθεμένων τοῖς ἀφοριζομένοις ἢ ἀποσχίζουσι πρεσβυτέροις, καὶ χωρὶς τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν, θυσιαστήρια πηγνυμένοις.*

Ἀποστόλων κανὼν λα'.

λα'. Εἴ τις πρεσβύτερος καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ ἐπιόρκων, καὶ ἐν ποίοις δεῖ τοὺς ὀμνύοντας μὴ εὐορκεῖν.*

Βασιλείου κανὼν ι', ιζ', κθ', ξδ', πβ'.

ι'. Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, C κ. τ. λ.

ιζ'. Ἠρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος, κ. τ. λ.

κθ'. Ἄρχοντας μέντοι ὀμνύειν ἐπὶ τῷ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, καὶ πάνυ θεραπεύεσθαι προσῆκεν· ὧν ἡ θεραπεία διττή, μία μὲν μὴ ὀμνύειν αὐτοὺς διδάσκεσθαι προχείρως· ἑτέρα δὲ, μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρίσεσιν· ὥστε ὅρκῳ προληφθείς τις εἰς κακοποιΐαν ἑτέρου, τὴν ἐπὶ τῇ προπετείᾳ τοῦ ὅρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μέντοι προσχήματι εὐλαβείας, τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιούτω· οὐδὲ γὰρ Ἡρώδῃ συνέφερεν εὐορκήσαντι; ὃς ἵνα μὴ ἐπιορκήσῃ δῆθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ προφήτου· ἅπαξ μὲν ὁ ὅρκος ἀπηγόρευται, πολλῷ δέ που εἰκὸς τὸν ἐπὶ κακῷ γινόμενον κατακεκρίσθαι· ὥστε μεταφρονεῖν χρὴ τὸν ὀμνύοντα, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιοῦν D αὐτοῦ τὸ ἀνόσιον· ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτοπίαν· εἴ τις ὀμόσειεν ἐξορύξειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τῷ τοιούτῳ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτό· εἴ τις φονεῦσαι, εἴ τις ὅλως δι' ὅρκου ἐντολήν τινα παραβήσεσθαι· ὤμοσα γὰρ καὶ ἔστησα οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου· ὥσπερ δὲ τὴν ἐντολὴν ἀμεταθέτοις κρίμασι προσῆκε βεβαιοῦσθαι, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν παντοίως καθῆκει ἀκυροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι.

A non reformident. Quibus diebus etiam, quod pudoris est dicere, saltationes sceleratissimas per vicos atque plateas exerceant: ut matronalis honor, et innumerabilium feminarum pudor, devote venientium ad sacratissimum diem, injuriis lascivientibus appetatur; ut etiam ipsius sanctæ religionis (33) pene fugiatur accessus.

438 Lege quæ annotata sunt in cap. 15, tit. 3, præsentis operis, et cap. 4, tit. 7.

CAP XVI. — *De laicis qui dant operam quominus clerici monasteriorum, ptochodochiorum, et martyriorum in potestate urbani episcopi sint.*

Concilii Chalcedonensis canon 8.

8. Clerici ptochorum, monasteriorum, etc., *ut pag.* 558.

CAP. XVII. — *De laicis qui adhærent presbyteris segregatis vel schismaticis, qui sine episcoporum suorum venia altaria constituunt.*

Apostolorum canon 31.

31 [30] Si quis presbyter contempto proprio episcopo, etc., *ut pag.* 583.

Lege quæ annotata sunt in cap. 14 tit. 9, præsentis operis.

CAP. XVIII. — *De perjuriis, et quandonam jurantes contingat non recte jurare.*

Basilii canones 10, 17, 29, 64, 82.

10. Qui jurant se ordinationem non acceptaturos, etc., *ut pag.* 503.

17. Interrogasti nos de Bianore presbytero, etc., *ut pag.* 774.

29. Quod homines potestate præditi jurant, **439** se male iis quibus præsunt facturos, illud et maxime curatum oportet. Medela autem eorum est duplex: una quidem, ut doceantur non facile jurare; altera vero, ne in malis consiliis persistant. Idcirco qui jurejurando ad alterius maleficium præoccupatus est, is suæ in jurando temeritatis pœnitentiam ostendat, non autem per causam pietatis improbitatem suam confirmet. Neque enim Herodi jusjurandum observasse profuit, qui videlicet, ne pejeraret, prophetam occidit [29]. Omnino quidem jusjurandum prohibitum est [30]: sed multo magis consentaneum est, ut quod ad malum interponitur, condemnetur. Quare is qui juravit, sententiam mutare debet, non id studio habere ut proprium nefas confirmet. Fac enim latius consideres absurditatem. Si quis juret effossurum se oculos fratris, an præclarum est ejusmodi jusjurandum ad opus perducere? si quis se interfecturum? si quis omnino mandatum aliquod transgressurum? Juravi enim et statui, non peccatum patrare, sed servare judicia justitiæ tuæ [31]. Quemadmodum enim præceptum immutabilibus consiliis confirmandum est, ita peccatum omnino infirmare et delere convenit.

[29] Matth. XIV, 10. [30] Matth. V, 34. [31] Psal. CXVIII, 106.

(33) Græce, *sanctæ fidei*, hoc est, locorum sacrorum, in quibus religiosum cultum fideles exercent.

64. Perjurus annis decem non erit communionis particeps: annis duobus flens, tribus audiens, quatuor substratus, uno consistens tantum; et tunc communione dignus habebitur.

82. Et de perjuris, etc., *ut pag.* 806.

Textus. **440** De perjuris dicitur in lib. XII, tit. 2, et lib. cod. IV, tit. 1: Atque generalis quidem sermo vult, ne [in] perjuria inquiratur. Sunt tamen quædam exceptiones. Dicitur enim lib. XII, tit. 2, dig. 31: In dubiis [causis] solet judex jusjurandum deferre, et sic [deinde] judicare. Si igitur eo modo condemnatus, postmodum [se] instrumenta invenisse dicat, iisque solis uti velit, ex integro causam agit. Quod si adversarius jusjurandum deferat, non retractatur controversia.

Textus. Est tamen lib. IV, cod. tit. 1, const. 13, invenire, jusjurandum deferente adversario præstitum retractari. Ait enim: Si qui legatum exigeret, cum testamentum non appareret, hærede deferente, deberi sibi juravit, et acceperit: [ac] vero postmodum [invento testamento] nihil ei derelictum fuisse: aut derelictum quidem, sed propter Falcidiam non totum capere debuisse, deprehensum fuerit, reddit.

Textus. Item quæ de judicialis jurisjurandi puritate tractat Novella 124 retractandi, sive jurati mendacium arguendi potestatem facit. Quin et lib. XII, tit. 2, digest. 13, dicitur: Qui in re pecuniaria [se] non debere, aut [sibi] deberi per principem juraverit, et forte pejeraverit: vel intra statum tempus [se] daturum, [nec fecerit]: fustigatur. Et lib. II cod. tit. 4, const. 41. Qui major annis transactionem, per Deum aut principem jurando libera voluntate confectam, principem vel magistratus interpellando, aut quæ placuerint non faciendo transgreditur: infamia notatur, et actione iisque quæ ex transactione lucraturus erat, excidit, atque [insuper] constitutam pœnam dat. [Qui vero in pactis] persstiterint, **441** omnia capiunt. Et constit. 42: Si ex falsis instrumentis pactum aut transactio inita fuerit, quamvis jusjurandum adhibitum sit, evertitur [tamen], etiamsi civiliter falsum investigatum sit: nisi de eo ipso transactio facta fuerit.

Textus. Et lib. IV, cod. tit. 1, const. 2: Tametsi per salutem principis calore [quodam] quis juratus pejerarit, non punitur, neque majestatis crimine tenetur. Et lib. cod. IX, tit. 8, const. 2. [Se] semper servo suo iratum fore juratus, si iram remittat, majestatis crimine non tenetur. Dicit vero etiam lib. II, tit. 14, digest. 7: Adversus commune jus pacisci aut legare non licet. Et si quis de his [se] non acturum jurarit, non est ratum. Plane, De scenicis, Novella 51, ait, quod scenicæ, tametsi se nunquam a fornicatione destituras jurarint, [ab ea] recedant, perjurii pœnas non verituræ. Et in regulæ modum addit, in [rebus] turpibus jusjurandum servari non oportere.

A ξδ'. Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται, δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων· ἐνιαυτὸν συνεστὼς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.

πβ'. Καὶ περὶ τῶν ἐπιορκησάντων, κ. τ. λ.

Περὶ ἐπιόρκων εἴρηται βιβλ. ιβ', τίτ. β', καὶ βιβλ. δ', τίτ. α'· καὶ ὁ μὲν γενικὸς λόγος βούλεται μὴ ζητεῖσθαι περὶ ἐπιορκίας· εἰσὶ δέ τινες ἐξαιρέσεις· εἴρηται γὰρ βιβλ. ιβ', τίτ. β', διάτ. λα', ὅτι ἐν ταῖς ἀμφιβόλοις εἴωθεν ὁ δικαστὴς ἐπιφέρειν ὅρκον, καὶ οὕτω ψηφίζεσθαι· ἐὰν οὖν ὁ οὕτω καταδικασθεὶς, εὑρηκέναι μετὰ ταῦτα δικαιώματα λέγῃ, καὶ μόνοις αὐτοῖς θέλῃ χρήσασθαι, ἄνωθεν κινεῖ· εἰ δὲ ὁ ἀντίδικος αὐτοῦ ἐπάγει τὸν ὅρκον, οὐκ ἀναψηλαφᾶται ἡ ὑπόθεσις.

B Ἔστι δὲ εὑρεῖν βιβλ. δ' τοῦ κώδ. τίτ. α, διάτ. ιγ, καὶ ὅρκον ὀμοθέντα ἐξ ἐπαγωγῆς τοῦ ἀντιδίκου ἀναψηλαφώμενον· φησὶ γὰρ, ὅτι Ἐὰν ὁ ληγάτον ἀπαιτῶν, τῆς διαθήκης μὴ φαινομένης, ἐξ ἐπαγωγῆς τοῦ κληρονόμου ὀμόσῃ κεχρεωστῆσθαι, καὶ λάβῃ, μετὰ ταῦτα δὲ εὑρεθῇ μὴ κεχρεωστημένος, ἢ κεχρεωστημένος μὲν, μὴ ὀφείλων δὲ τὸ πᾶν λαβεῖν, διὰ τὸν Φαλκίδιον ἀναδίδωσιν.

Ἡ δὲ περὶ τῆς καθαρότητος τῶν ὅρκων τῶν δικῶν διαλαμβάνουσα ρκ' Νεαρὰ, δίδωσιν ἄδειαν ἐντὸς τεσσάρων μηνῶν ἀναψηλαφᾶσθαι, ἤγουν ἐλέγχεσθαι τὸ ψεῦδος τοῦ ὀμόσαντος· εἴρηται δὲ καὶ βιβλ. ιβ', τίτ. β', διάτ. ιγ', ὅτι ὁ ἐπὶ χρήμασι κατὰ τοῦ βασιλέως ὀμόσας, καὶ ἐπιορκήσας τυχὸν, ὅτι οὐ χρεωστεῖ, ἢ ὅτι χρεωστεῖ, ἢ ὅτι δίδωσιν εἴσω προθεσμίας, ῥοπαC λίζεται· ἐν δὲ τῷ β' βιβλ. τοῦ κώδ., τίτ. α', διάτ. μα' φησὶν, ὅτι ὁ τέλειος τὴν κατὰ τοῦ Θεοῦ ἢ τοῦ βασιλέως ἐνωμότως χωρὶς ἀνάγκης γενομένην παρ' αὐτοῦ διάλυσιν παραβαίνων, ἐν τῷ προσιέναι βασιλεῖ ἢ ἄρχουσιν, ἢ μὴ ποιεῖν τὰ δόξαντα, ἀτιμοῦται, καὶ τῆς ἀγωγῆς ἐκπίπτει, καὶ ὧν ἔμελλεν ἐκ τῆς διαλύσεως κερδαίνειν, καὶ δίδωσι τὴν ὁρισθεῖσαν ποινὴν, καὶ πάντα λαμβάνουσιν οἱ ἐμμένοντες· καὶ διάτ. μβ', ὅτι ἐὰν ἀπὸ πλαστῶν δικαιωμάτων, πάκτον ἢ διάλυσις γένηται, καὶ ὅρκον ἔχει προκείμενον, ἀνατρέπεται, εἰ καὶ χρηματικῶς ἐζητήθη τὸ πλαστὸν, εἰ μὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ γέγονε διάλυσις.

D Καὶ βιβλ. δ' τοῦ κώδ., τίτ. α', διάτ. β', ὅτι εἰ καὶ κατὰ τῆς σωτηρίας τοῦ βασιλέως κατὰ θερμότητά τις ὀμόσας ἐπιορκήσει, οὐ βασανίζεται, οὔτε καθοσιώσει ὑπόκειται· καὶ βιβλ. θ' τοῦ κώδ., τίτ. η', διάτ. β', ὅτι ὁ διὰ παντὸς ὀργίζεσθαι τῷ ἰδίῳ δούλῳ ὀμόσας, οὐχ ὑπόκειται καθοσιώσει παυσάμενος τῆς ὀργῆς· λέγει δὲ καὶ βιβλ. β', τίτ. ιδ', διάτ. ζ', ὅτι παρὰ τὰ κοινὰ νόμιμα πακτεύειν ἢ ληγατεύειν οὐκ ἔξεστι· καὶ ἐάν τις ἐπὶ τούτοις ὀμόσῃ μὴ ἐνάγειν, οὐκ ἔρρωται· ἡ δὲ περὶ τῶν σκηνικῶν μς' Νεαρὰ φησὶν, ὅτι Αἱ σκηνικαὶ κἂν ὀμόσωσιν ὡς οὐκ ἀποστήσονται τῆς πορνείας, ἀναχωροῦσι, μὴ φοβούμεναι τὴν ἐκ τῆς ἐπιορκίας ποινήν· καὶ κανονικῶς προστίθησιν, ὅτι ἐπὶ τοῖς αἰσχροῖς οὐ δεῖ τὸν ὅρκον φυλάττειν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τῶν ὀμνυόντων Ἑλληνικοὺς ὅρκους.* A

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ϟδ'.

ϟδ'. Τοὺς ὀμνύοντας ὅρκους Ἑλληνικοὺς ὁ κανὼν ἐπιτιμίοις καθυποβάλλει· ὅθεν καὶ ἡμεῖς τούτοις τὸν ἀφορισμὸν ὁρίζομεν.

Βασιλείου κανὼν πα'.

πα'. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν Βαρβάρων καταδρομῇ, κ. τ. λ.

Ἐν τῷ ε' διατάγ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ιβ' βιβλ. φησὶν, ὅτι καλῶς ἐπιφέρω σοι κατὰ τῆς σωτηρίας σου ὀμόσαι· πᾶς γὰρ θεμιτὸς ὅρκος ἐξ ἐπαγωγῆς ὀμοθεὶς φυλάττεται, καὶ ὃν τις ὀμόσει κατὰ τῆς ἰδίας θρησκείας· ὁ δὲ κατὰ ἀδοκίμου θρησκείας ὀμοθεὶς ὅρκος, οὐ φυλάττεται.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ ἀποστατῶν, καὶ θυτῶν, καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν, καὶ ἀστρολόγων, μαθηματικῶν, μάντεων, καὶ περιάπτων.* B

Ἀποστόλων κανὼν ξβ'.

ξβ'. Εἴ τις κληρικὸς διὰ φόβον ἀνθρώπινον, κ. τ. λ.

Συνόδου Νικαίας κανὼν ια', ιβ'.

ια'. Περὶ τῶν παραβάντων χωρὶς ἀνάγκης, κ. τ. λ.

ιβ'. Οἱ δὲ προσκληθέντες μὲν ὑπὸ τῆς χάριτος, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γ', δ', ε', ς', η', θ', ιβ', κδ'.

γ'. Τοὺς φεύγοντας καὶ συλληφθέντας, κ. τ. λ.

δ'. Περὶ τῶν πρὸς βίαν θυσάντων, κ. τ. λ.

ε'. Ὅσοι δὲ ἀνῆλθον μετὰ ἐσθῆτος πενθικῆς κ. τ. λ. C

ς'. Περὶ τῶν ἀπειλῇ μόνον εἰξάντων κολάσεως, κ. τ. λ.

η'. Οἱ δὲ δεύτερον καὶ τρίτον θύσαντες, κ. τ. λ.

θ'. Ὅσοι δὲ μὴ μόνον ἀπέστησαν, κ. τ. λ.

ιβ'. Τοὺς πρὸ τοῦ βαπτίσματος τεθυκότας, καὶ μετὰ ταῦτα βαπτισθέντας, ἔδοξεν εἰς τάξιν προάγεσθαι ὡς ἀπολουσαμένους.

κδ'. Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, ἢ εἰσάγοντές τινας εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ ἀνευρέσει φαρμακειῶν ἢ καὶ καθάρσει, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς πενταετίας, κατὰ τοὺς βαθμοὺς τοὺς ὡρισμένους, τρία ἔτη ὑποπτώσεως, καὶ δύο ἔτη εὐχῆς, χωρὶς προσφορᾶς. D

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λς'.

λς'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς μάγους, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν με'.

Περὶ τῶν ἀσθενούντων καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν ἀποκρίνεσθαι μὴ δυναμένων.

με'. Ὥστε τοὺς ἀσθενοῦντας, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξα', ξε'.

ξα'. Οἱ μάντεσιν ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες, ἢ τοῖς λεγομένοις ἑκατοντάρχαις, ἢ τισι τοιούτοις, ὡς ἂν παρ'

CAP. XIX. — *De iis qui jusjurandum et hellenice jurant.*

Concilii œcumenici VI canon 94.

94. Eos qui gentilium sacramenta jurant canon pœnis subjicit, et nos iis quoque segregationem decernimus.

Basilii canon 81.

81. Quoniam autem multi in Barbarorum incursione, etc., *ut pag.* 926.

Textus. In dig. 5, tit. 2, lib. XII, dicitur: Recte tibi defero, ut per salutem tuam jures. Omne enim **442** licitum jusjurandum ex delatione præstitum, servatur. Item [illud] quod quis per propriam religionem juratum est, non servatur

CAP. XX. — *De apostatis, sacrificantibus, magis, incantatoribus, astrologis, mathematicis, divinis et amuletis.*

Apostolorum canon 62.

62[61]. Si quis clericus propter metum humanum, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Nicæni canones 11, 12.

11. De iis, qui sine necessitate, etc., *ut pag.* 798.

12. Qui autem a gratia quidem avocati, etc., *ut pag.* 731.

Concilii Ancyrani canones 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 24.

3. Eos qui fugientes comprehensi sunt, etc., *ut pag.* 758.

4. De iis qui vi sacrificarunt, etc., *ut pag.* 799.

5. Quicunque autem cum veste lugubri, etc., *ut pag.* 799.

6. De iis qui supplicii minis, etc., *ut pag.* 799.

8. Qui autem bis vel ter sacrificaverunt, etc., *ut pag.* 802.

9. Quicunque autem non solum desciverunt, etc., *ut pag.* 802.

12. Eos qui ante baptismum sacrificaverunt et postea baptizati sunt, visum est ad ordinem promoveri, ut qui abluti sunt.

24. Qui vaticinantur, et gentium consuetudines sequuntur, vel in suas ædes aliquos introducunt ad medicamentorum inventionem, vel lustrationem, in quinquennii canonem incidant, secundum gradus præfinitos, tres annos substrationis, et duos annos orationis sine oblatione.

443 *Concilii Laodiceni canon 36.*

36. Quod non oportet eos qui sunt sacrati, etc., *ut pag.* 734.

Concilii Carthaginensis canon 45.

De ægrotantibus qui pro se respondere non possunt.

45. Ut ægrotantes, si pro se respondere, etc., *ut pag.* 619.

Concilii œcumenici VI canon 61, 65.

67. Qui vatibus seipsos tradiderunt [29], vel qui hecatontarchæ seu centuriones dicuntur, vel alus

[29] II Cor. VI, 14-16.

ejusmodi ut ab iis discant, si quid sibi revelari velint, convenienter iis, quæ de ipsis a Patribus constituta sunt, sexennii canoni subjiciantur (34). Ipsi autem eos quoque subjici oportet, qui ursas, vel ejusmodi animalia ad ludum et simpliciorum noxam circumferunt, et fortunam ac fatum, et genealogiam, et quorumdam ejusmodi verborum multitudinem ex fallaciæ imposturæque nugis proferunt : eosque qui nubium expulsores, et incantatores, et amuletorum præbitores, et vates appellantur. Eos autem, qui in iis persistunt, et non ab ejusmodi perniciosis gentilibusque studiis avertuntur et aufugiunt, Ecclesia omnino exturbandos decernimus, sicut et sacri canones dicunt. *Quæ enim est luci cum tenebris communicatio?* ut ait Apostolus : *vel quæ templo Dei cum idolis consensio? vel quæ fideli cum infideli pars est? Quæ autem Christo est cum Belial concordia ac conventio* [33]*?*

65. Qui in noviluniis a quibusdam ante suas officinas et domos accenduntur rogi, supra quos etiam antiqua quadam consuetudine salire inepte ac delire solent, jubemus deinceps cessare. Quisquis ergo tale quid fecerit, si sit quidem clericus, deponatur ; sin autem laicus, **444** segregetur. In quarto enim libro Regum scriptum est : *Et ædificavit Manasses altare universæ militiæ cœli in duobus atriis domus Dei, et filios suos traduxit per ignem, sortibusque et auguriis auspiciisque usus est, et fecit ventriloquos seu pythones, et divinatores multiplicavit, ut faceret malum coram Domino, ut eum ad iram provocaret* [34].

Beati Petri archiepiscopi Alexandrini et martyris canones 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, *qui feruntur in sermone ejus de pœnitentia.*

1. Quoniam autem quartum Pascha persecutionem jam apprehendit, satis est in iis qui delati quidem sunt in custodiamque conjecti, tormentaque non sufferenda, et intolerabilia flagella et multas alias graves necessitates sustinuerunt, postea autem sunt a carnis imbecillitate proditi, etiamsi non ab initio suscepti sunt propter gravem lapsum consecutum : tamen quia multum decertarunt et diu restiterunt, non enim sponte ad ea devenerunt, sed a carnis imbecillitate proditi, nam et stigmata Jesu in suis corporibus ostentant, et nonnulli anno jam tertio deflent : eis ab Adventu per revocationem in memoriam alii quadraginta dies injungantur, quos cum jejunasset Dominus et Servator noster Jesus Christus, postquam baptizatus fuerat, tentatus est a diabolo. In quibus et ipsi cum valde exercitati fuerint, et constantius jejunaverint, deinceps in orationibus vigilabunt, meditantes quod dictum est a Domino ad eum qui illum tentat, ut ipsum adoret : *Abi pone, Satana,* **445** *scriptum est enim :*

ἐκείνων μάθοιεν ὅ τι ἂν ἐκκαλύπτεσθαι αὐταῖς βούλοιντο, κατὰ τὰ πρώην ὑπὸ τῶν Πατέρων περὶ αὐτῶν ὁρισθέντα, ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέτωσαν τῆς ἑξαετίας· τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ ἐπιτιμίῳ καθυποβάλλεσθαι δεῖ καὶ τοὺς τὰς ἄρκτους ἐπισυρομένους ἢ τοιαῦτα ζῶα πρὸς παίγνιον καὶ βλάβην τῶν ἁπλουστέρων· καὶ τύχην καὶ εἱμαρμένην καὶ γενεαλογίαν, καὶ τοιούτων τινῶν ῥημάτων ὄχλον, κατὰ τοὺς τῆς πλάνης λήρους φωνοῦντας· τούς τε λεγομένους νεφοδιώκτας καὶ γυτευτὰς καὶ φυλακτηρίους καὶ μάντεις· ἐπιμένοντας δὲ τούτοις καὶ μὴ μετατιθεμένους καὶ ἀποφεύγοντας τὰ ὀλέθρια ταῦτα καὶ Ἑλληνικὰ ἐπιτηδεύματα, παντάπασιν ἀποῤῥίπτεσθαι τῆς Ἐκκλησίας ὁρίζομεν, καθὰ καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες διαγορεύουσι. *Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος*, ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος; *Ἢ τίς συγκατάθεσις ναῷ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαρ;*

ξε'. Τὰς ἐν ταῖς νεομηνίαις ὑπό τινων πρὸ τῶν οἰκείων ἐργαστηρίων καὶ οἴκων ἀναπτομένας πυρκαϊὰς, ἃς καὶ ὑπερβάλλεσθαί τινες κατά τι ἔθος ἀρχαῖον ἐπιχειροῦσιν, ἀπὸ τοῦ παρόντος καταργηθῆναι προστάσσομεν· ὅστις οὖν τοιοῦτόν τι πράξοι, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη, καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω· γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασιλειῶν· *Καὶ ᾠκοδόμησε Μανασσῆς θυσιαστήριον πάσῃ τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ ἐν ταῖς δύο αὐλαῖς οἴκου Κυρίου, καὶ διήγαγε τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐν πυρὶ, καὶ ἐκληδονίζετο, καὶ οἰωνίζετο, καὶ ἐποίησεν ἐγγαστριμύθους, καὶ γνώστας ἐπλήθυνε, καὶ ἐπλήθυνε τοῦ ποιῆσαι τὸ πονηρὸν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ παροργίσαι αὐτόν.*

Πέτρου Ἀλεξανδρέως *κανόνες* α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ', ι', ια', ιβ', ιγ', ιδ', *φερόμενοι ἐν τῷ περὶ μετανοίας αὐτοῦ λόγῳ.*

α'. Ἐπεὶ τοίνυν τέταρτον ἤδη Πάσχα ἐπικατείληφε τὸν διωγμὸν, αὐτάρκως ἔχει τοῖς μὲν προσενεχθεῖσι καὶ φυλακισθεῖσι, βασάνους τε ἀνηκέστους ὑπομεμενηκόσι, καὶ ἀφορήτους μάστιγας, καὶ πολλὰς ἑτέρας δεινὰς ἀνάγκας, ὕστερον δὲ προδεδομένοις ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς, εἰ καὶ μὴ ἐξ ἀρχῆς παρεδέχθησαν διὰ τὴν παρακολουθήσασαν μεγίστην πτῶσιν, ὅμως διὰ τὸ πολλὰ αὐτοὺς ἠθληκέναι, καὶ ἐπὶ πολὺ ἀντιμαχέσασθαι· οὐ γὰρ κατὰ προαίρεσιν εἰς τοῦτο ἐληλύθασιν, ἀλλὰ καταπροδοθέντες ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς, ἐπειδὴ καὶ στίγματα τοῦ Ἰησοῦ ἐνδείκνυνται ἐν τοῖς σώμασιν ἑαυτῶν, καὶ ἤδη τρίτον τινὲς ἔτος ἔχουσι καταπενθοῦντες, προσεπιτιμηθῆναι αὐτοῖς ἀπὸ τῆς προσελεύσεως καθ' ὑπόμνησιν, ἄλλας μ' ἡμέρας, ἃς καίπερ νηστεύσας ὁ Κύριος καὶ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, ἐπειράσθη ὑπὸ τοῦ διαβόλου· εἰς ἃς καὶ αὐτοὶ κατὰ περισσὸν διαγυμνασθέντες, εὐτονώτερόν τε νήψαντες, γρηγορήσουσιν εἰς προσευχὰς τοῦ λοιποῦ, καταμελετῶντες τὸ λελεγμένον ὑπὸ τοῦ

[33] II Cor. VI, 14,15. [34] IV Reg. XXIII, 12 seqq.

(34) Legi sexennii subjici, est sexennio excommunicari.

Κυρίου πρὸς τὸν πειράζοντα αὐτὸν, ἵνα προσκυνήσῃ A αὐτὸν, Ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ· γέγραπται γὰρ· Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.

β'. Τοῖς δὲ μετὰ τὸ φυλακισθῆναι μόνον, καὶ ὑπομεμενηκέναι τὰς ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ, ὡς ἂν ἐν πολιορκίᾳ, θλίψεις τε καὶ δυσωδίας, ὕστερον δὲ χωρὶς πολέμου βασάνων γενομένοις αἰχμαλώτοις, κατὰ πολλὴν πτωχείαν δυνάμεως, καὶ κατά τινα τυφλότητα τεθραυσμένοις, ἐπαρκέσει ἐνιαυτὸς πρὸς τῷ ἑτέρῳ χρόνῳ, ἐπεὶ ὅλως καὶ αὐτοὶ ἐπιδεδώκασιν ἑαυτοὺς ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος θλιβῆναι, εἰ καὶ ἀπήλαυσαν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τῆς παρὰ τῶν ἀδελφῶν πολλῆς ἀναπαύσεως, ἅπερ πολλαπλασίονα ἀποδώσουσι, ποθοῦντες λυτρωθῆναι ἀπὸ τῆς πικροτάτης αἰχμαλωσίας τοῦ διαβόλου, μεμνημένοι μάλιστα τοῦ λέ- B γοντος· *Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με· — Εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν, ἀποστεῖλαι τεθραυσμένους ἐν ἀφέσει, κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως.*

γ'. Τοῖς δὲ μηδ' ὅλως μηδέν τι τοιοῦτον πεπονθόσι, μηδὲ ἐνδειξαμένοις καρπὸν πίστεως, ἀλλ' αὐτομολήσασι πρὸς τὴν κακίαν, προδεδομένοις ὑπὸ δειλίας καὶ φόβου, νῦν δὲ εἰς μετάνοιαν ἐρχομένοις, ἀναγκαῖόν ἐστι καὶ ἁρμόζον τὴν τῆς ἀκάρπου συκῆς παραβολὴν παραθέσθαι, ὡς ὁ Κύριος λέγει· *Συκῆν εἶχέ τις πεφυτευμένην ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ, καὶ ἦλθε ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ, καὶ οὐχ εὗρεν.* Εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελουργὸν, *Ἰδοὺ τρία* C *ἔτη ἀφ' οὗ ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ, καὶ οὐχ εὑρίσκω· ἔκκοψον αὐτὴν, ἵνα τί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἄφες αὐτὴν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος, ἕως ὅτου σκάψω τὰ περὶ αὐτὴν καὶ βάλω κόπρια· κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν· εἰ δὲ μή γε, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν·* ἣν πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες, ἐνδειξάμενοί τε καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, ἐν τῷ διαστήματι τοῦ τοσούτου χρόνου μᾶλλον ὠφεληθήσονται.

δ'. Τοῖς γὰρ παντάπασιν ἀπεγνωσμένοις καὶ ἀμετανοήτοις, δέρμα τε Αἰθίοπος ἀμετάβλητον κεκτημένοις, καὶ ποικίλματα παρδάλεως, λεχθήσεται τὸ τῆς ἑτέρας συκῆς· *Μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται εἰς τὸν αἰῶνα*, διὸ καὶ παραχρῆμα ξηραίνεται· ἀποπληροῦται γοῦν ἐπ' αὐτοῖς, καὶ τὸ D ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ εἰρημένον· *Διεστραμμένον οὐ δυνηθήσεται ἐπικοσμηθῆναι, καὶ ὑστέρημα οὐ δυνήσεται ἀριθμηθῆναι*· εἰ μὴ γὰρ πρότερον τὸ διεστραμμένον διορθωθῇ, ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ἐπικοσμηθῆναι· καὶ εἰ μὴ πρότερον τὸ ὑστέρημα ἀναπληρωθῇ, ἀδύνατόν ἐστιν αὐτὸ ἀριθμηθῆναι· ὅθεν καὶ ἐπὶ τέλους συμβήσεται αὐτοῖς τὸ λελεγμένον ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου· *Καὶ ὄψονται*, φησὶ, *τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί· ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται, καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί·* ἐπεὶ καὶ ὡς προλέλεκται ὑπ' αὐτοῦ,

A *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies*[35].

2. Iis autem qui postquam in custodiam traditi sunt, et in carcere, tanquam in obsidione, afflictiones gravesque fetores passi sunt; postea autem sine bello tormentorum captivi facti sunt, nimia virium inopia et quadam cæcitate confracti, annus ad aliud tempus injunctus sufficiet : nam ipsi quoque se omnino pro nomine Christi affligendos dedere : si etiam a fratribus in carcere multam consolationem assecuti sunt. Quæ quidem multiplicata reddent, liberari cupientes ab acerbissima captivitate diaboli, ejus maxime recordantes qui dicit : *Spiritus Do-* B *mini super me, quam ob causam unxit me : ut pauperibus evangelizarem misit me, et annuntiarem captivis liberationem, et cæcis visus recuperationem, et mitterem fractos in remissionem, prædicare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis*[36].

3. Iis autem qui nihil ejusmodi passi sunt, nec fidei fructum ostenderunt, sed ad vitium ultro transfugerunt, a metu et timiditate proditi, nunc autem veniunt ad pœnitentiam, necesse est et conveniens infrugiferæ ficus parabolam proponere, ut Dominus dicit : *Habebat quis ficum plantatam in suo vineto : et venit quærens in ea fructum, et non invenit. Dixit autem vinitori : Ecce tres annos, ex quo ego venio* C *quærens fructum in hac ficu, et non invenio; exscinde eam : cur terram inaniter occupat ? Ille vero respondens dicit illi : Domine, dimitte illam hoc quoque anno, donec circa eam fodero, et lætamen injecero; si quidem fructum fecerit;* **446** *sin minus, eam in futurum exscindes*[37] : qua ante oculos accepta, et ostenso digno fructu pœnitentiæ, in tanto temporis intervallo magis juvabuntur.

4. Iis enim qui sunt omnino desperati, et pœnitentiam non agunt, et pellem Æthiopis immutabilem possident et pardi varietates, dicetur, quod alii ficui dictum est : *Nequaquam ex te fructus fiat in æternum*[38], et ideo statim quoque exarescit. In iis D enim impletur quod ab Ecclesiaste dictum est : *Quod perversum est, non poterit exornari, et defectus numerari non poterit*[39]. Nisi enim quod perversum est prius rectum fuerit, fieri non potest ut id exornetur; et nisi prior defectus expletus fuerit, fieri non potest ut is numeretur. Unde et in fine eis eveniet quod a propheta Isaia dicitur : *Et videbuntur*, inquit, *membra eorum qui transgressi sunt in me. Vermis enim ipsorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur : et erunt in aspectum omnis carnis*[40]. Quandoquidem, ut et ab ipso prædictum est : *Injusti autem quasi mare fervens sic fluctuabunt, et requiescere non poterunt. Non est gaudere impiis, dicit Deus*[41].

[35] Matth. IV, 10. [36] Isa. LXI, 1, 2; Luc. IV, 18, 19. [37] Luc. XIII, 6-9. [38] Matth. XXI, 19. [39] Eccle. I, 15. [40] Isa. LXVI, 24. [41] Isa. LVII, 20, 21.

οἱ δὲ ἄδικοι ὡς θάλασσα ἀναβεβρασμένη, οὕτω κλυδωνισθήσονται, καὶ ἀναπαύσασθαι οὐ μὴ δυνήσονται· καὶ οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσιν, εἶπεν ὁ Θεός.

5. Iis autem qui simularunt sicut et David [42], qui se epilepticum fingebat, ne moreretur, quamvis revera epilepticus non esset; et non nude negationem inscripserunt, sed in multis angustiis, tanquam pueri consilio et prudentia præditi inter pueros insipientes, inimicorum insidias ludificati sunt, vel ut qui altaria pervaserint, vel tanquam qui chirographum dederint, vel ut qui pro se ethnicos immiserint; etiamsi nonnulli eorum qui confessi sunt, ut audivi, aliquibus eorum ignoverunt, quoniam maxima **447** cautione vitarunt, ne ipsi suis manibus ignem facerent, et dæmonas impuros suffirent: licet vero ex agentis ignorantia eos latuit, semestris tamen pœnitentiæ pœna illis imponetur. Sic enim ipsi quoque magis juvabuntur, prophetæ dictum meditantes, et dicentes: *Puellus genitus est nobis, filius et datus est nobis, cujus principatus est in humero suo, et vocatur nomen ejus, magni consilii Angelus* [43]. Qui, ut scitis, in sexto mense conceptionis, cum alius infans prædicasset *ante adventum ejus pœnitentiam in remissionem peccatorum* [44], conceptus est et ipse ad prædicandam pœnitentiam. Etenim utrosque audimus in primis prædicantes non solum de pœnitentia, sed et de regno cœlorum: quod quidem, ut didicimus: *intra nos est* [45], quod *prope nos sit verbum* quod credimus *in ore nostro* et corde nostro, quod Jesus est Christus: *credentes in corde nostro, quod Deus ipsum suscitavit ex mortuis*: ut qui audiant quod *corde quidem creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem* [46].

A ε'. Τοῖς δὲ καθυποκριναμένοις κατὰ τὸν ἐπιληπτευσάμενον Δαβὶδ ἵνα μὴ ἀποθάνῃ, οὐκ ὄντα ἐπίληπτον· καὶ μὴ γυμνῶς ἀπογραψαμένοις τὰ πρὸς ἄρνησιν, ἀλλὰ διαπαίξασι κατὰ πολλὴν στενοχωρίαν, ὡς ἂν παιδία βουλευτικὰ ἔμφρονα ἐν παιδίοις ἄφροσι τὰς τῶν ἐχθρῶν ἐπιβουλὰς, ἤτοι ὡς διελθόντας βωμοὺς, ἤτοι ὡς χειρογραφήσαντας, ἤτοι ὡς ἀνθ' ἑαυτῶν βαλόντας ἐθνικοὺς, εἰ καί τισιν αὐτῶν συνεχώρησάν τινες τῶν ὁμολογητῶν, ὡς ἤκουσα· ἐπεὶ μάλιστα κατὰ πολλὴν εὐλάβειαν, ἐξέφυγον αὐτόχειρες γενέσθαι τοῦ πυρὸς καὶ τῆς ἀναθυμιάσεως τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων· ἐπεὶ τοίνυν ἔλαθεν αὐτοὺς ἀνοίᾳ τοῦτο πράξαντας, ὅμως ἑξάμηνος αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται τῆς ἐν μετανοίᾳ ἐπιστροφῆς· οὕτω γὰρ μᾶλλον καὶ αὐτοὶ ὠφεληθήσονται, καταμελετῶντες B τὸ προφητικὸν ῥητὸν καὶ λέγοντες· *Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ, μεγάλης βουλῆς Ἄγγελος*· ὅπερ, ὡς ἴστε, ἐν τῷ ἕκτῳ μηνὶ τῆς συλλήψεως τοῦ ἑτέρου παιδίου, τοῦ προκηρύξαντος πρὸ προσώπου τῆς εἰσόδου αὐτοῦ μετάνοιαν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, συνελήφθη καὶ αὐτὸ κηρύξαι μετάνοιαν· καὶ γὰρ καὶ τῶν ἀμφοτέρων ἀκούομεν ἐν πρώτοις κηρυσσόντων οὐ μόνον περὶ μετανοίας, ἀλλὰ καὶ περὶ βασιλείας οὐρανῶν· ἥτις, καθὼς μεμαθήκαμεν, ἐντὸς ἡμῶν ἐστι, τῷ ἐγγὺς ἡμῶν εἶναι τὸ ῥῆμα ὃ πιστεύομεν ἐν τῷ στόματι ἑαυτῶν, καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν· περὶ ἧς καὶ αὐτοὶ ὑπομνησθέντες, μαθήσονται ὁμολογεῖν ἐν τῷ στόματι ἑαυτῶν, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς· πιστεύοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ἑαυτῶν, ὅτι ὁ Θεὸς αὐτὸν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἅτε δὴ ἀκούοντες, ὅτι καρδίᾳ μὲν πιστεύετε εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖτε εἰς σωτηρίαν.

6. Ii autem qui servos Christianos pro se submiserunt, servi quidem, ut qui ipsi sub manu essent, et quodammodo ipsi quoque in dominorum custodia essent, minisque ab ipsis territi, et propter eorum metum eo compulsi et lapsi, anno opera pœnitentiæ ostendent, et deinceps discentes, ut servi Christi, facere Christi voluntatem et eum timere: audientes maxime, quod *unusquisque, si quid boni fecerit, hoc feret a Domino, sive servus sive liber sit* [47].

C ϛ'. Τοῖς δὲ δούλους Χριστιανοὺς ἀνθ' ἑαυτῶν ὑποβεβληκόσιν, οἱ μὲν δοῦλοι ὡς ἂν ὑποχείριοι ὄντες, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτοὶ φυλακισθέντες ὑπὸ τῶν δεσποτῶν, καταπειληθέντες τε ὑπ' αὐτῶν, καὶ διὰ τὸν φόβον αὐτῶν εἰς τοῦτο ἐληλυθότες καὶ ὀλισθήσαντες, ἐν ἐνιαυτῷ τὰ τῆς μετανοίας ἔργα δείξουσι· μανθάνοντες τοῦ λοιποῦ, ὡς δοῦλοι Χριστοῦ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ φοβεῖσθαι αὐτὸν ἀκούοντες μάλιστα, ὅτι ἕκαστος ἐάν τι ποιήσῃ ἀγαθὸν, τοῦτο κομίσεται παρὰ Κυρίου, εἴτε δοῦλος εἴτε ἐλεύθερος.

448 7. Liberi autem tribus annis in pœnitentia examinabuntur, tum quod dissimulaverint, tum quod effecerint ut conservi sacrificarent, ut qui Apostolo non obedierint, qui vult *dominos eadem facere quæ servi, remittentes minas. Scientes*, inquit, *quod noster quoque et ipsorum Dominus est in cœlis, et non est apud eum personarum acceptio* [48-14]. Si unum autem omnes habemus Dominum, *apud quem non est personarum acceptio* [15]; quoniam *et omnia, et in omnibus est Christus, in Barbaris et Scythis, servis et liberis* [16]: debent considerare quod fecerunt, volentes suam ipsorum animam servare; qui conser-

ζ'. Οἱ δὲ ἐλεύθεροι, ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἐξετασθήσονται ἐν μετανοίᾳ, καὶ ὡς ὑποκρινάμενοι καὶ ὡς καταναγκάσαντες τοὺς ὁμοδούλους θῦσαι· ἅτε δὴ παρακούσαντες τοῦ Ἀποστόλου, *Τὰ αὐτὰ* θέλοντος D *ποιεῖν τοὺς δεσπότας τοῖς δούλοις, ἀνιέντας τὴν ἀπειλήν· Εἰδότες*, φησὶν, *ὅτι καὶ ὑμῶν αὐτῶν ὁ Κύριος ἐν οὐρανοῖς, καὶ προσωποληψία παρ' αὐτῷ οὐκ ἔστιν*· εἰ δὲ ἕνα Κύριον ἔχομεν οἱ πάντες ἀπροσωπόληπτον, ἐπεὶ *Καὶ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἐστιν ὁ Χριστὸς ἔντε Βαρβάροις καὶ Σκύθαις, δούλοις καὶ ἐλευθέροις*, σκοπεῖν ὀφείλουσιν ὃ κατειργάσαντο, θελήσαντες τὴν ψυχὴν ἑαυτῶν σῶσαι· τοὺς δὲ συν-

[42] I Reg. xxi, 13. [43] Isa. ix, 6. [44] Luc. i, 76, 77. [45] Luc. xvii, 21. [46] Rom. x, 8-10. [47] Ephes vi, 8. [48-14] Ephes. vi, 9. [15] Rom. ii, 11. [16] Coloss. iii, 11.

δούλους ἑαυτῶν ἑλκύσαντες ἐπὶ εἰδωλολατρίαν, δυναμένους καὶ αὐτοὺς ἐκφυγεῖν, εἰ τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα ἦσαν αὐτοῖς παρασχόντες, ὡς πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγει.

η'. Τοῖς δὲ παραδεδομένοις ἐκπεπτωκόσι, τοῖς τε ἑαυτοῖς προσεληλυθόσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὁμολογοῦσιν εἶναι Χριστιανοῖς, ἐμβεβλημένοις τε ἐν τῇ φυλακῇ μετὰ βασάνων, εὔλογόν ἐστιν ἐν ἀγαλλιάσει καρδίας συνεπισχύειν καὶ κοινωνεῖν ἐν πᾶσιν ἔν τε ταῖς προσευχαῖς, καὶ τῇ μεταλήψει τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῇ παρακλήσει τοῦ λόγου, ἵνα εὐτονώτερον ἀγωνισάμενοι, καταξιωθῶσι καὶ αὐτοὶ *τοῦ βραβείου τῆς ἄνω κλήσεως*· καὶ γὰρ *ἑπτάκις*, φησὶ, *πεσεῖται ὁ δίκαιος καὶ ἀναστήσεται*· ὅπερ εἰ καὶ πάντες οἱ ἐκπεπτωκότες πεποιήκεσαν, τελειοτάτην καὶ ὁλοκάρδιον μετάνοιαν ἐνεδείξαντο.

θ'. Καὶ τοῖς δὲ ὡς ἂν ἐξ ὕπνου ἑαυτοὺς παραπηδῶσιν εἰς τὸν ἀγῶνα, ὠδίνοντα καὶ μέλλοντα ἑλκύσαι, ἑαυτοῖς δὲ πειρασμὸν ἐπισπασαμένοις θαλαττομαχίας καὶ πολλῆς κυματώσεως, μᾶλλον δὲ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς προσεκκαίοντες ἄνθρακας ἁμαρτωλῶν, καὶ αὐτοῖς κοινωνητέον, ἅτε δὴ ἐν ὀνόματι Χριστοῦ παρερχομένοις εἰς τοῦτο, εἰ καὶ προσέχουσιν αὐτοῦ τοῖς λόγοις, καὶ πάλιν ἐν εὐχῇ λέγειν τῷ Πατρὶ, *Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*· ἴσως δὲ καὶ ἀγνοοῦσι τὰς γενομένας πολλάκις ἀναχωρήσεις τοῦ οἰκοδεσπότου καὶ διδασκάλου ἡμῶν ἀπὸ τῶν θελόντων ἐπιβουλεύειν· καὶ ὅτι ἔσθ' ὅτε οὐδὲ παῤῥησίᾳ περιεπάτει δι' αὐτούς· καὶ ὅτι ὅτε ὁ καιρὸς τοῦ πάθους αὐτοῦ προσήγγισεν, οὐχ ἑαυτὸν παρέδωκεν, ἀλλ' ἐδέξατο, ἕως ἦλθον ἐπ' αὐτὸν μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων· λέγει γοῦν πρὸς αὐτούς· *Ὡς ἐπὶ λῃστὴν ἐξήλθετε μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων συλλαβεῖν με*· *οἳ καὶ παρέδωκαν αὐτὸν*, φησὶ, *Πιλάτῳ*· καθ' ὁμοιότητα γοῦν αὐτοῦ, καὶ οἱ κατὰ σκοπὸν αὐτοῦ βαίνοντες πεπόνθασι, μεμνημένοι τῶν θείων αὐτοῦ λόγων, δι' ὧν ἐπιστηρίζων ἡμᾶς περὶ τῶν διωγμῶν λέγει· *Προσέχετε ἑαυτοῖς· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς· παραδώσουσι* δὲ εἶπεν, ἀλλ' οὐχὶ, ἑαυτοὺς παραδώσετε· *καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας* δὲ, φησὶ, *καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε διὰ τὸ ὄνομά μου*, ἀλλ' οὐχὶ, ἑαυτοὺς ἄξετε· ἐπεὶ καὶ μεταπηδᾷν ἡμᾶς βούλεται ἀπὸ τόπων εἰς τόπους διωκομένους διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ὡς πάλιν ἀκούομεν αὐτοῦ λέγοντος· *Καὶ ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἑτέραν*· οὐ γὰρ θέλει αὐτομολεῖν ἡμᾶς πρὸς τοὺς τοῦ διαβόλου ὑπασπιστὰς καὶ δορυφόρους, ὅπως μὴ καὶ πλειόνων θανάτων αἴτιοι αὐτοῖς γενώμεθα, ὡς ἂν καταναγκάζοντες αὐτοὺς μᾶλλον κατατραχύνεσθαι καὶ τελεσιουργεῖν τὰ θανατηφόρα ἔργα, ἀλλ' ἐκδέχεσθαι καὶ προσέχειν ἑαυτοῖς, *Γρηγορεῖν τε καὶ προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ εἰσέλθωμεν εἰς πειρασμόν*· οὕτω Στέφανος πρῶτος, κατ' ἴχνος αὐτοῦ μαρτύριον ἀναδεξάμενος, ἐν Ἱεροσολύμοις συναρπασθεὶς ὑπὸ τῶν παρανόμων,

A vos nostros traxerunt ad idololatriam, qui poterant et ipsi effugere, si jus et æqualitatem ipsis præbuissent, ut rursus dicit Apostolus.

8. Iis autem qui proditi sunt, et exciderunt, qui et ipsi ad certamen accesserunt, se esse Christianos confitentes, et in custodiam cum tormentis conjecti sunt: æquum est in exsultatione cordis vires simul addere, et eis in omnibus communicare, et in orationibus, et in participatione corporis et sanguinis Christi, et sermonis adhortatione: ut qui constantius decertaverint, ipsi quoque *supernæ vocationis brabio* [17] dignentur. Etenim *septies*, inquit, *cadet justus et resurget* [18]; quod quidem si omnes quoque lapsi fecissent, perfectissimam et toto corde susce- B ptam pœnitentiam ostendissent.

9. Iis quoque qui tanquam ex somno ipsi ad certamen parturiens, et trahere differens, prosiliunt, sibi autem pugnæ maritimæ, et multæ fluxuum inundationis tentationem attrahunt, vel potius fratribus peccatorum carbonem accendunt, ipsis quoque communicandum est, ut qui in nomine **449** Christi ad id veniant: etsi verba ejus non animadvertant, qui docet *orare ne ingrediamur in tentationem* [19], et eum rursus in oratione Patri dicere, *Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo* [20]. Forte autem etiam ignorant patremfamilias et Dominum nostrum, sæpe ab iis qui illi insidiari volebant, secessisse, et quod quandoque etiam C libere apud eos non incedebat, et quod etiam quando passionis tempus appropinquavit, non se ipsum tradidit, sed exspectavit donec ad eum venirent cum gladiis et fustibus. Dicit ergo eis: *Tanquam ad latronem exiistis cum gladiis et fustibus ad me comprehendendum* [21]. Qui etiam *tradiderunt ipsum*, inquit, *Pilato* [22]. Ad ejus quoque similitudinem iis accidit, qui ejus scopum sibi proponentes incedunt, divinorum ejus verborum recordati, quibus nos confirmans, de persecutionibus dicit: *Attendite vobis ipsis: tradent enim vos in concilia, et in suis synagogis vos flagellabunt* [23]. *Tradent* autem, dixit, non, vos ipsos tradetis: *et ad principes et reges ducemini propter nomen meum* [24], non, vos D ipsos ducetis. Nam nos quoque vult a loco in locum transilire, dum sunt qui nos persequuntur propter nomen ejus. Sicut rursus eum dicentem audimus: *Et quando vos in hac civitate persecuti fuerint, fugite in aliam* [25]. Non vult enim nos ad diaboli stipatores satellitesque confugere, ne ipsis quoque multifariæ mortis causa simus, ut qui ipsos et asperiores esse cogamus, et opera mortifera peragere: sed exspectare, et nobis cavere, *vigilareque et orare, ne intremus in tentationem* [26]. Ita Stephanus primus, ejus vestigiis insistens, **450** martyrium passus, Hierosolymis ab iniquis correptus, et in concilium ductus, lapidibus obrutus, in nomine Christi glori-

[17] Philipp. III, 14. [18] Prov. XXIV, 16. [19] Matth. XXVI, 41. [20] Matth. VI, 13. [21] Matth. XXVI, 55. [22] Matth. XXVII, 2. [23] Matth. X, 17. [24] ibid. 18. [25] ibid. 23. [26] Matth. XXVI, 47.

ficatus est, rogans, et dicens : *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* [27]. Ita Jacobus secundus ab Herode comprehensus, gladio capite truncatus est. Ita Petrus apostolorum primus, sæpe comprehensus, et custodiæ traditus, ignominiaque affectus, postremo Romæ crucifixus est. Similiter et inclytus Paulus, sæpe traditus, et ad mortem usque in periculum adductus, multa mala perpessus, et in multis persecutionibus afflictionibusque gloriatus, in eadem urbe ipse quoque gladio capite multatus est; qui in quibus gloriatus est, ipse in iis vitam finit; et quod Damasci in sporta noctu per murum demissus est, et effugit ejus manus qui eum conabatur opprimere. Erat enim eis in primis propositum evangelizare, et verbum Dei docere : in quibus *fratres confirmantes ut manerent in fide* [28], hoc quoque dicebant, *quod per multas afflictiones oportet in regnum Dei ingredi*. Quærebant enim non quod sibi erat utile, sed quod multis, ut servarentur, et multa ipsis liceret ad hæc facientia dicere, ut verbo Dei convenienter facerent : *Nisi*, ut dicit Apostolus, *nos tempus narrantes deficeret* [29].

10. Unde non est æquum, ut vel clerici qui sua sponte aufugerunt, lapsi autem et reluctati sunt, amplius in sacro ministerio maneant, ut qui Domini gregem reliquerint, et se ipsos vituperaverint : quod nullus fecit ex apostolis. Etenim cum multas persecutiones obiisset, et multa certaminum præmia ostendisset beatus apostolus Paulus, sciens esse longe melius *dissolvi et esse cum Christo* [30], infert et dicit : *In carne autem manere, magis necessarium*
451 *propter vos*. Considerans enim non suam, sed multorum utilitatem, ut serventur, magis quam suam quietem, necessarium existimavit, apud fratres manere, et eorum curam gerere. Qui etiam vult eum qui docet, esse *in doctrina exemplum* [31] fidelibus. Unde qui in carcere contendentes, a ministerio exciderunt, et reluctati sunt, sensus plane sunt expertes. Quomodo enim petunt quod reliquerunt, cum in ea tempestate esse possent fratribus suis utiles? Quandiu itaque firmi stabilesque manserunt, ejus quod præter rationem fecerant, eis venia dabatur. Quando autem lapsi sunt, ut qui perperam se gesserunt et se ipsos vituperaverunt, non possunt amplius sacra ministeria obire. Et ideo magis curam gerant, quomodo in humilitate vitam peragant a vana gloria cessantes. Eis enim sufficit communio, quæ diligenter et accurate fit duabus de causis, tum ne videantur molestia affici, hinc dissolutionem vi arripientes : tum ne lapsi aliqui causentur se propter pœnæ occasionem fuisse remissos : qui quidem plusquam omnes probrum et ignominiam habebunt : sicut ille qui fundamentum posuit, et non potuit perficere : *Incipient* enim, inquit, *omnes qui prætergredientur, eum illudere*,

A καὶ ἀχθεὶς ἐν τῷ συνεδρίῳ, λιθοβολούμενος ἐν ὀνόματι Χριστοῦ ἐδοξάσθη παρακαλῶν καὶ λέγων· *Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν*· οὕτως Ἰάκωβος δεύτερος συλληφθεὶς ὑπὸ Ἡρώδου, μαχαίρᾳ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη· οὕτως ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, πολλάκις συλληφθεὶς καὶ φυλακισθεὶς καὶ ἀτιμασθεὶς, ὕστερον ἐν Ῥώμῃ ἐσταυρώθη· ὁμοίως καὶ ὁ περιβόητος Παῦλος πλεονάκις παραδοθεὶς, καὶ ἕως θανάτου κινδυνεύσας, πολλά τε ἀθλήσας καὶ καυχησάμενος ἐν πολλοῖς διωγμοῖς καὶ θλίψεσιν,) ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ αὐτὸς μαχαίρᾳ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη, ὃς ἐν οἷς ἐκαυχήσατο κατέλεξεν, ὅτι καὶ ἐν Δαμασκῷ σπυρίδι ἐχαλάσθη διὰ τοῦ τείχους νυκτὸς, καὶ ἐξέφυγε τὰς χεῖρας τοῦ ζητοῦντος αὐτὸν πιάσαι· τὸ γὰρ προκείμενον ἦν αὐτοῖς, ἐν
B πρώτοις εὐαγγελίζεσθαι καὶ διδάσκειν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς ἐπιστηρίζοντες τοὺς ἀδελφοὺς ἐμμένειν ἐν τῇ πίστει· καὶ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι *Διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν* τοῦ *Θεοῦ*· ἐζήτουν γὰρ οὐ τὸ ἑαυτῶν συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι· καὶ ἦν πολλὰ λέγειν αὐτοῖς εἰς ταῦτα πρὸς τὸ κατὰ λόγον πράσσειν, *Εἰ μὴ*, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος, *ἐπιλείψῃ δ' ἂν ἡμᾶς διηγουμένους ὁ χρόνος*.

ι'. Ὅθεν οὐκ ἔστιν εὔλογον, οὐδὲ τοὺς ἀπὸ κλήρου αὐτομολήσαντας, ἐκπεπτωκότας τε καὶ ἀναπαλαίσαντας, ἔτι ἐν τῇ λειτουργίᾳ εἶναι, ἅτε δὴ καταλείψαντας τὸ ποίμνιον Κυρίου καὶ μωμησαμένους ἑαυτοὺς, ὅπερ οὐδεὶς τῶν ἀποστόλων πεποίηκε· καὶ γὰρ ὁ πολλοὺς διωγμοὺς ἐξαντλήσας, πολλά
C τε ἆθλα ἀγωνισμάτων ἐνδειξάμενος, ὁ μακάριος Παῦλος, ἐγνωκὼς ὅτι κάλλιόν ἐστιν ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, ἐπιφέρει καὶ λέγει· *Τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς*· σκοπῶν γὰρ οὐ τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν, ἀναγκαιότερον τῆς ἑαυτοῦ ἀναπαύσεως ἡγήσατο τὸ παραμένειν τοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἐπιμελεῖσθαι αὐτῶν· ὃς καὶ τὸν διδάσκοντα θέλει εἶναι ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τύπον γινόμενον τῶν πιστῶν· ὅθεν οἱ ἐν τῇ εἱρκτῇ ἐπιδικαζόμενοι, τῆς λειτουργίας ἐκπεπτωκότες καὶ ἀναπαλαίσαντες, πάνυ ἀναισθητοῦσι· πῶς γὰρ αἰτοῦσιν ὃ κατέλειψαν, δυνάμενοι τοῖς ἀδελφοῖς εὔχρηστοι εἶναι ἐν καιρῷ τοιούτῳ; ἕως μὲν οὖν ἄπταιστοι ἦσαν, συγγνώμην εἶχον, ἐπὶ τῇ παρὰ λόγον
D αὐτῶν πράξει· ὅτε δὲ ἔπταισαν, ὡς ἂν περπερευσάμενοι, καὶ ἑαυτοὺς μωμησάμενοι, οὐκέτι δύνανται λειτουργεῖν· διὸ φροντιζέτωσαν μᾶλλον ἐν ταπεινοφροσύνῃ πῶς ἐκτελέσουσι παυσάμενοι τῆς κενοδοξίας· ἀρκεῖ γὰρ αὐτοῖς ἡ κοινωνία μετ' ἐπιτάσεως καὶ ἀκριβείας πρὸς ἀμφότερα γινομένη· καὶ ἵνα μὴ δόξωσι λυπεῖσθαι μετὰ βίας περιδρασσόμενοι τῆς ἐντεῦθεν ἀναλύσεως, καὶ ἵνα μή τινες ἐκπεσόντες προφασίσωνται, ὡς ἂν διὰ τὴν ἀφορμὴν τῆς ἐπιτιμίας ὑπεκλελυμένοι· οἵτινες πλέον ἁπάντων αἰσχύνην καὶ ὄνειδος ἕξουσι κατ' ἐκεῖνον τὸν τεθεικότα θεμέλιον καὶ μὴ ἰσχύσαντα ἐκτελέσαι· *Ἄρξονται* γὰρ φησὶ, *πάντες οἱ παραπορευόμενοι ἐμπαίζειν* αὐτῷ

[27] Act. VII, 59. [28] Act. XIV, 21. [29] Hebr. XI, 32. [30] Philipp. I, 23, 24. [31] Tit. II, 7.

λέγοντες· *Οὗτος ὁ ἄνθρωπος θεμέλιον τέθεικε, καὶ οὐκ ἴσχυσεν ἐκτελέσαι.*

ια'. Οἱ γὰρ πρῶτοι παραπηδήσαντες ἐν τῷ βράσματι τοῦ διωγμοῦ, περιεστῶτες εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ θεωροῦντες τοὺς ἁγίους μάρτυρας σπεύδοντας ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως, ἐν καλῷ τῷ ζήλῳ προθυμούμενοι, ἐπεδίδουν ἑαυτοὺς εἰς τοῦτο, πολλῇ τῇ παῤῥησίᾳ χρώμενοι· ἐμβλέποντες μάλιστα τοὺς ὑποσυρομένους καὶ ἐκπίπτοντας, δι' οὓς ὑποθερμαινόμενοι ἔσωθεν καὶ ἐνηχούμενοι, ἔσπευδον εἰς τοῦτο, ἵνα μὴ δοχῇ παρ' ἑαυτῷ φρόνιμος εἶναι ἐφ' οἷς κατὰ πανουργίαν ἔδοξεν ἡττᾷν, εἰ καὶ ἐλάνθανεν ἑαυτὸν νικώμενον ὑπὸ τῶν ἐγκαρτερούντων τὰς τῶν ξυστήρων καὶ μαστίγων βασάνους, τήν τε ὀξύτητα τῆς μαχαίρας, καὶ τὰς καταφλέξεις τοῦ πυρὸς, καὶ τὰς τῶν ὑδάτων καταποντώσεις· καὶ τοῖς κατὰ πίστιν ὑπεξιοῦσιν, εὐχὰς δὲ καὶ δεήσεις γίνεσθαι, ἤτοι ὑπὲρ τῶν ἐν φυλακῇ κατατιμωρηθέντων καὶ προδεδομένων ὑπὸ λιμοῦ καὶ δίψους, ἤτοι ὑπὲρ τῶν ἔξωθεν τῆς φυλακῆς ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου καταβασανισθέντων διὰ ξυστήρων καὶ μαστίγων, ὕστερον δὲ ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς ἀσθενείας τῆς σαρκὸς, δεξιόν ἐστιν ἐπινεῦσαι· συμπάσχειν γὰρ καὶ συναλγεῖν τοῖς ὀδυρομένοις καὶ στενάζουσιν ὑπὲρ τῶν ἐν τῷ ἀγῶνι ἡττηθέντων ὑπὸ τῆς πολλῆς βίας τοῦ κακομηχάνου διαβόλου, ἤτοι ὑπὲρ γονέων ἢ ἀδελφῶν ἢ τέκνων, οὐδένα οὐδὲν καταβλάπτει· ἴσμεν γὰρ καὶ δι' ἑτέρων πίστιν, ἀπολαύσαντάς τινας τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ἐπί τε ἀφέσει ἁμαρτιῶν, καὶ ὑγείᾳ σώματος, καὶ ἀναστάσει νεκρῶν· μεμνημένοι τοίνυν τῶν πολλῶν αὐτῶν καμάτων, ὧν προϋπήνεγκαν ἐν ὀνόματι Χριστοῦ, καὶ τῶν τανταλισμῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μεταγνόντων αὐτῶν, καὶ ἀποδυρομένων τὸ πεπραγμένον αὐτοῖς κατὰ προδοσίαν, ἐν ἀτονίᾳ καὶ νεκρότητι τοῦ σώματος, ἔτι τε καὶ μεμαρτυρημένων εὐπολιτεύτων γενομένων ἐν τῷ βίῳ αὐτῶν, συνευχόμεθα καὶ συμπαρακαλοῦμεν ὑπὲρ ἱλασμοῦ αὐτῶν μετὰ τῶν ἄλλων καθηκόντων, διὰ τοῦ γινομένου ὑπὲρ ἡμῶν παρακλήτου πρὸς τὸν πατέρα, ἱλασκομένου ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν· *Καὶ ἐάν τις* γὰρ, φησὶν, *ἁμάρτῃ παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἱλασμός ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν.*

ιβ'. Τοῖς γὰρ ἀργύρια δεδωκόσι πρὸς τὸ ἀνενοχλήτους αὐτοὺς τὸ παντάπασι γενέσθαι ἀπὸ πάσης κακίας, οὐκ ἔστιν ἔγκλημα προσαγαγεῖν· ζημίαν γὰρ καὶ ἀπώλειαν χρημάτων ὑπήνεγκαν, ἵνα μὴ τὴν ψυχὴν αὐτῶν ζημιωθῶσιν ἢ ἀπολέσωσιν· ὅπερ ἄλλοι κατὰ αἰσχροκέρδειαν οὐ πεποιήκασι· καίτοι γε τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδήσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτοῦ ζημιωθῇ ἢ ἀπολέσῃ;* καὶ ὅτι *Οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾷ*· ἐφάνησαν γὰρ παρ' ἐκεῖνον τῷ Θεῷ δουλεύοντες· τὰ γὰρ ἀργύρια μισήσαντες καὶ καταφρονήσαντες αὐτῶν, ἀπεπλήρωσάν τε καὶ ἐν τούτῳ τὸ γεγραμμένον, *Λύτρον ἀνδρὸς ψυχῆς ὁ ἴδιος*

A dicentes : *Hic homo posuit fundamentum, et non potuit perficere* [33].

11. Qui enim primum in persecutionis fervore prosilierunt judicium circumstantes, et sanctos martyres qui *ad brabium supernæ vocationis* [33] festinabant, aspicientes, honesta æmulatione incitati se ipsos ad hoc tradiderunt, magna libertate utentes, maxime videntes eos qui subtrahebantur, labi, propter quos interius excitati, et quodam veluti sono impulsi ad debellandum se efferentem et adversarium, ad id contendebant, **452** ne *apud se prudens esse* [34] videretur, ob ea in quibus ejus calliditate inferiores esse visi sunt, etiamsi se ipsum vinci ab iis, qui scuticarum flagellorumque tormenta, B et gladii aciem, et ignis ustulationem, et aquarum immersiones constanter tulerunt, eum latuit : iis quoque qui, ut ex fide preces et orationes fiant, persequuntur, vel pro iis qui in custodia puniti sunt, et a fame et siti traditi sunt, vel pro iis qui extra custodiam scuticis et flagellis in judicio torti sunt, postea autem a carnis imbecillitate victi fuere, æquum est annuere. Cum iis enim qui lugent et mœrent, pro iis qui in certamine victi sunt a magnis maligni diaboli viribus, sive pro parentibus, vel fratribus, vel liberis, una dolere, et tristitia affici neminem quidquam penitus lædit. Scimus enim propter aliorum fidem, quosdam esse Dei bonitatem assecutos, et in peccatorum remissione, et corporis sanitate, et mortuorum resurrectione. Memores itaque C multorum laborum et miseriarum, quas pro Christi nomine sustinuerunt, cum ipsi etiam pœnitentiam egerint, et quod a se factum est per proditionem in corporis languore et mortificatione defleverint, et se præterea testentur, in vita sua fuisse a civitate alienos, simul oremus, et postulemus pro eorum reconciliatione cum aliis quæ decet per eum qui est nobis *advocatus apud Patrem*, se nostris peccatis propitium exhibentem. *Et si quis*, inquit, *peccaverit, habemus advocatum apud Patrem Jesum Christum justum : et is est propitiatio pro peccatis nostris* [35].

12. Iis enim qui pecuniam dederunt, ut ipsi omni ex D parte ab omni malitia imperturbati essent, crimen intendi non potest. Damnum enim et jacturam pecuniarum sustinuerunt, ne ipsi animæ detrimento afficerentur, vel ipsam etiam perderent, quod alii propter turpe lucrum non fecerunt : quamvis Dominus dicat [36] : *Quid enim hominem juvabit, si universum mundum lucratus fuerit, animæ autem detrimento fuerit affectus, vel eam etiam perdiderit?* Et rursus [36*] : **453** *Non potestis Deo servire et mammonæ :* in illis enim apparuerunt qui Deo servirent, exosis, conculcatis, contemptisque pecuniis, et in eo compleverunt quod scriptum est : *Pretium*

[32] Luc. XIV, 29, 30. [33] Philipp. III, 14. [34] Rom. XII, 16. [35] I Joan. II, 1. [36] Matth. XVI, 26. [36*] Matth. VI, 24.

redemptionis animæ hominis, propriæ divitiæ [37]. Nam A et in Actibus quoque apostolorum legimus, eos qui pro Paulo et Sila Thessalonicæ ad magistratus trahebantur, cum multis pecuniis fuisse dimissos. Postquam enim ipsos propter nomen multum onerassent, et multitudinem magistratusque perturbassent, *ab Jasone*, inquit, *et reliquis satisfactione accepta, eos dimiserunt. Fratres autem noctu protinus Paulum et Silam miserunt in Berrœam* [38].

13. Unde nec eos qui omnia reliquerunt propter salutem animæ, et secesserunt, licet accusare tanquam aliis propter ipsos detentis. Nam et Ephesi pro Paulo Gaium et Aristarchum in theatro comprehenderunt, una cum Paulo peregrinantes [39], qui volebat ad populum adire : quoniam propter ipsum qui persuaserat, et multam turbam ad Dei cultum B traduxerat, seditio facta fuerat. *Non siverunt eum*, inquit, *discipuli*. Quin etiam nonnulli ex Asiarchis qui ei erant amici, miserunt ad eum et suaserunt ne se theatro daret. Si qui autem **454** cum iis contendere perrexerint, qui animum sincerum ei adhibent, qui dicit : *Diligenter serva animam tuam, et ne retro aspexeris* [40]. Petrus quoque apostolorum princeps eis in mentem revocetur, qui *jam in custodiam erat conjectus, et traditus quatuor quaternionibus militum ad eum servandum* [41] : qui cum noctu fugisset, et ex Judæorum manu servatus esset, jussu angeli [Domini : *Facto*, inquit, *die erat non parvus tumultus inter milites, quidnam factum esset Petro. Herodes autem cum eum quæsivisset, et* C *non invenisset, interrogatos custodes jussit suffocari* [42], propter quos nulla culpa in Petrum confertur : licebat enim eis illo viso quod factum fuerat effugere; sicut et omnes infantes qui erant in Bethlehem [43] et in omnibus ejus finibus, si scivissent eorum parentes quod erat futurum : qui a crudeli homicida Herode sublati sunt, ut unus qui ab eo quærebatur infans periret, qui et ipse jussu angeli Dei effugit, qui celeriter jam cœperat spolia accipere, et acriter præpascere, secundum appellationem nominis, quemadmodum scriptum est : *Voca nomen ejus, celeriter spolia, velociter depopulare, eo quod priusquam infans sciat vocare patrem et matrem, capiet potestatem Damasci et spolia Samariæ, coram rege Assyriorum* [44]. Magi ergo, ut jam spoliati et D prædationibus infestati, infantem humiliter et suppliciter adorant, thesauros suos aperientes, et ei offerentes maxime opportuna et magnifica dona, aurum et thus et myrrham [45], ut regi et Deo et homini : unde ad regem Assyrium non amplius reverti voluerunt, a Providentia vetiti. **455** *Divinitus* enim *admoniti*, inquit, *in somnio ne reverterentur ad Herodem, per aliam viam regressi sunt in regionem suam*. Unde cum vidisset sanguinolentus Herodes se a magis illusum, valde fuit commotus. *Et mittens*, inquit, *interfecit omnes infantes qui erant*

πλοῦτος· ἐπεὶ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων ἀνέγνωμεν τοὺς συρέντας ἀντὶ Παύλου καὶ Σίλα ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐπὶ τοὺς πολιτάρχας, μετὰ πλησμονῆς ἀπολυθέντας· μετὰ γὰρ τὸ καταβαρῆσαι αὐτοὺς πολλὰ διὰ τὸ ὄνομα, καὶ ταράξαι τὸν ὄχλον καὶ τοὺς πολιτάρχας, *Λαβόντες*, φησὶ, *τὸ ἱκανὸν παρὰ τοῦ Ἰάσονος καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπέλυσαν αὐτούς· οἱ δὲ ἀδελφοὶ εὐθέως διὰ νυκτὸς ἐξέπεμψαν τόν τε Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν εἰς Βέροιαν.*

ιγ'. Ὅθεν οὐδὲ τοῖς καταλείψασι πάντα διὰ τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν καὶ ἀναχωρήσασιν ἔστιν ἐγκαλεῖν, ὡς ἂν ἑτέρων δι' αὐτοὺς κατασχεθέντων· καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ Ἐφέσῳ ἀντὶ Παύλου πάλιν συνήρπασαν Γάϊον εἰς τὸ θέατρον καὶ Ἀρίσταρχον συνεκδήμους Παύλου οὐ βουλομένου εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον· ἐπεὶ καὶ δι' αὐτὸν πείσαντα καὶ μεταστήσαντα πολὺν ὄχλον ἐπὶ τὴν θεοσέβειαν, ἡ στάσις ἦν γενομένη, καὶ *οὐκ εἴων αὐτὸν οἱ μαθηταί*, φησίν· οὐ μὴν ἀλλὰ καί τινες τῶν ἀσιαρχῶν, ὄντες αὐτοῦ φίλοι, πέμψαντες πρὸς αὐτὸν παρεκάλουν μὴ δοῦναι ἑαυτὴν εἰς τὸ θέατρον· εἰ δὲ ἐπιμένοιέν τινες ἐρεσχελοῦντες τοῖς εἰλικρινῶς προσέχουσι, *Σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, μὴ περιβλέψῃ εἰς τὰ ὀπίσω*, ὑπομνησθήτωσαν καὶ τοῦ προκρίτου τῶν ἀποστόλων Πέτρου, *Βεβλημένου τε ἤδη εἰς φυλακὴν, καὶ παραδοθέντος τέσσαρσι τετραδύοις στρατιωτῶν φυλάσσειν αὐτόν*· οὗ ἐν νυκτὶ φυγόντος καὶ ῥυσθέντος ἐκ χειρὸς τοῦ φονώδους Ἡρώδου, καὶ πάσης τῆς προσδοκίας τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, κατ' ἐντολὴν ἀγγέλου Κυρίου, *Γενομένης*, φησὶν, *ἡμέρας, ἦν τάραχος οὐκ ὀλίγος ἐν τοῖς στρατιώταις, τί ἄρα ὁ Πέτρος ἐγένετο· Ἡρώδης δὲ ἐπιζητήσας αὐτὸν καὶ μὴ εὑρὼν, ἀνακρίνας τοὺς φύλακας ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι*· δι' οὓς οὐδεμία αἰτία τῷ Πέτρῳ προσάπτεται· ἐξῆν γὰρ καὶ αὐτοὺς ἑωρακότας τὸ γενόμενον ἐκφυγεῖν· ὡς καὶ πάντα τὰ παιδία τὰ ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, εἰ ἐγνώκεισαν οἱ γονεῖς αὐτῶν τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ἅπερ ἀνῃρέθησαν ὑπὸ τοῦ μιαιφόνου Ἡρώδου διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ζητούμενον ἀπολέσθαι ἓν παιδίον, ὅπερ καὶ αὐτὸ κατ' ἐντολὴν ἀγγέλου Κυρίου ἐξέφυγεν, ἤδη ἀρξάμενον ὀξέως σκυλεύειν καὶ ὀξέως προνομεύειν, κατὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος, καθὼς γέγραπται· *Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ταχέως σκύλευσον, ὀξέως προνόμευσον· διότι πρὶν γνῶναι καλεῖν τὸ παιδίον πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκῦλα Σαμαρείας, ἔναντι βασιλέως Ἀσσυρίων*· οἱ γοῦν μάγοι ὡς ἤδη σκυλευθέντες καὶ προνομευθέντες, ὑποτεταγμένως καὶ τιμητικῶς προσκυνοῦσι τῷ παιδίῳ, ἀνοίγοντες τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν, καὶ προσφέροντες αὐτῷ καιριώτατα καὶ πρεπωδέστατα δῶρα, χρυσὸν, καὶ λίβανον, καὶ σμύρναν, ὡς βασιλεῖ καὶ Θεῷ καὶ ἀνθρώπῳ· ὅθεν οὐκέτι πρὸς τὸν Ἀσσύριον βασιλέα ἠξίωσαν ὑποστρέψαι, συνεργούμενοι ὑπὸ τῆς προνοίας· *Χρηματισθέντες* γὰρ, φησὶ, *κατ' ὄναρ μὴ ἀνακάμψαι πρὸς Ἡρώδην, δι' ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησαν* εἰς τὴν

[37] Prov. XIII, 8 [38] Act. XVII, 9, 10. [39] Act. XIX, 26-30. [40] Gen. XIX, 17. [41] Act. XII, 4. [42] Ibid. 18, 19. [43] Matth. II, 13-16. [44] Isa. VIII, 3, 4. [45] Matth. II, 11-13.

χώραν αὐτῶν· ἔνθεν ἰδὼν ὁ αἱμοβόρος Ἡρώδης, ὅτι ἐνεπαίχθη ὑπὸ τῶν μάγων, ἐθυμώθη λίαν· καὶ ἀποστείλας, φησὶν, ἀνεῖλε πάντας τοὺς παῖδας τοὺς ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίοις αὐτῆς, ἀπὸ διετοῦς καὶ κατωτέρω, κατὰ τὸν χρόνον ὃν ἠκρίβωσε παρὰ τῶν μάγων· μεθ' ὧν καὶ τὸ πρὸ αὐτοῦ γεννηθὲν ἕτερον παιδίον ζητήσας ἀποκτεῖναι, καὶ μὴ εὑρὼν, τὸν πατέρα αὐτοῦ Ζαχαρίαν ἐφόνευσε, μεταξὺ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, ἐκφυγόντος τοῦ παιδίου μετὰ τῆς μητρὸς Ἐλισάβετ· ἐφ' ὧν οὐδεμίαν μέμψιν ἔσχον.

in Bethlehem et in omni ejus confinio, a bimatu et infra, juxta tempus quod a magis diligenter didicerat [46]. Cum quibus, et alium prius natum infantem, cum interfecturus quæsivisset et non invenisset, patrem ejus Zachariam interfecit inter templum et altare, cum effugisset filius cum matre Elisabeth. Unde nec ullo modo reprehenduntur.

ιδ'. Εἰ δέ τινες βίαν πολλὴν καὶ ἀνάγκην πεπόνθασι, χάμον λαβόντες ἐν τῷ στόματι καὶ δεσμοὺς, καὶ ἐπιμείναντες καρτερῶς τῇ διαθέσει τῆς πίστεως, καὶ τὰς χεῖρας καῆναι προσαγομένων ἄκοντι τῷ ἀνιέρῳ θύματι, ὥσπερ οὖν ἔγραψάν μοι οἱ ἀπὸ τῆς φυλακῆς τρισμακάριοι μάρτυρες περὶ τῶν ἐν τῇ Λιβύῃ, καὶ ἕτεροι δὲ συλλειτουργοὶ, οἱ τοιοῦτοι συμμαρτυρούντων αὐτοῖς μάλιστα καὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν λοιπῶν, δύνανται εἶναι ἐν τῇ λειτουργίᾳ, ταχθέντες ἐν τοῖς ὁμολογηταῖς, ὡς καὶ οἱ κατανεκρωθέντες ἐν ταῖς πολλαῖς βασάνοις, καὶ μηκέτι ἐξισχύσαντες λαλῆσαι, ἢ φθέγξασθαι, ἢ κινηθῆναι, εἰς τὸ ἀντιστῆναι τοῖς εἰς μάτην ἐκβιαζομένοις· οὐδὲ γὰρ συγκατέθεντο τῇ βδελυρίᾳ αὐτῶν, ὥσπερ οὖν παρὰ συλλειτουργῶν πάλιν ἤκουσα· ταχθήσεται δὲ ἐν τοῖς ὁμολογηταῖς καὶ πᾶς ὁστισοῦν κατὰ Τιμόθεον πολιτεύεται· πειθόμενος καὶ αὐτὸς τῷ λέγοντι, *Δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονὴν, προσπάθειαν, ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης καὶ ὡμολόγησας τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐνώπιον πολλῶν μαρτύρων.*

F. 14. Si qui autem vim multam et necessitatem passi sunt, quique et in ore ferrum et vincula acceperunt, et propter bonam fidei affectionem, suas quoque manus uri fortiter pertulerunt, ad profanum sacrificium eis invitis adductas. Quemadmodum igitur mihi scripserunt ex custodia beatissimi martyres de iis qui sunt in Libya, et alii etiam in sacris comministri; ii simul testificantibus reliquis quoque fratribus, possunt esse in sacro ministerio inter confessores collocati, ut et qui in multis tormentis fortificati fuerint, non amplius potuerint, vel loqui, vel dicere, vel moveri, ut resisterent iis qui vim frustra afferebant. Neque enim eorum improbitati assensi sunt. Quemadmodum ergo a comministris rursus audivi annumerabuntur inter confessores; et quicunque secundum Timotheum vitam instituit, parens ei quoque qui dicit : *Persequere justitiam, pietatem, fidem, dilectionem, tolerantiam, lenitatem : certa pulchrum certamen fidei : apprehende vitam cœlestem in quam vocatus es; et confessus coram multis testibus confessionem* [47].

Βασιλείου κανὼν ζ', η', μα', μδ', με', ξε', οβ', ογ', πα', πγ'.

ζ'. Ἀῤῥενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, κ. τ. λ.

η'. Ὁ ἀξίνῃ παρὰ τὸν θυμὸν, κ. τ. λ.

μα'. Ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ἐξουσίαν ἑαυτῆς ἔχουσα, κ. τ. λ.

μδ'. Ἡ διάκονος ἡ τῷ Ἕλληνι συμπορνεύσασα, δεκτή ἐστιν εἰς τὴν μετάνοιαν· εἰς δὲ τὴν προσφορὰν δεχθήσεται τῷ ἑβδόμῳ ἔτει, δηλονότι ἐν ἁγνείᾳ ζῶσα· ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν Ἕλλην πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιὼν, ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφει· ἡμεῖς δὲ τῆς διακόνου τὸ σῶμα ὡς καθιερωμένον, οὐκέτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.

με'. Ὃς ἐὰν τις τὸ ὄνομα λαβὼν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐνυβρίζῃ τὸν Χριστὸν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ ἀπὸ τῆς προσηγορίας.

ξε'. Ὁ γοητείαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἐξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομούμενος, ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

οβ'. Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν ἐπιδιδοὺς ἤ τισι τοιούτοις, τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ αὐτὸς οἰκονομηθήσεται.

ογ'. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρνησάμενος, καὶ παραβὰς

456 *Basilii canones* 7, 8, 41, 44, 45, 65, 72, 73, 81, 83.

7. Masculorum et animalium corruptores, etc., *ut pag.* 819.

8. Qui ob iracundiam securi, etc., *ut pag.* 922.

41. Quæ in viduitate habet sui potestatem, etc., *ut pag.* 899.

44. Diaconissa quæ cum Græco fornicata est, ad pœnitentiam admittenda est: ad oblationem vero admittetur anno septimo, si videlicet in castitate vitam agat. Græcus autem qui post fidem receptam rursus ad sacrilegium accedit, ad vomitum revertitur. Nos porro diaconissæ corpus, utpote consecratum, non amplius permittimus in usu esse carnali.

45. Si quis, accepto nomine Christianismi, Christum contumelia afficit, nihil ei prodest appellatio.

65. Qui præstigias vel veneficium confitetur, is homicidæ tempus in pœnitentia ducet; et cum illo agetur, velut cum eo qui se ipse in hoc peccato prodit.

72. Qui se vatibus vel ejusmodi aliis tradit, ipse quoque homicidæ tempore punietur.

73. Qui negavit Christum et salutis mysterium

[46] Matth. II, 16. [47] I Tim. VI, 11, 12.

violavit, toto vitæ suæ tempore flere, et pœnitentiam agere debet, sic tamen, ut tempore quo e vita excedit, sacramento dignus habeatur ob fidem in Dei clementiam.

81. Quoniam autem multi in Barbarorum incursione, etc., *ut pag.* 926.

83. Qui vaticinantur et consuetudines gentium, etc., *ut pag.* 934.

457 *Gregorii Nysseni cap.* 1. 2.

1. His itaque hoc modo distinctis, quæcunque quidem peccata ratione præditam animæ partem attingunt, esse graviora a Patribus judicata sunt, et majori ac sufficientiori et laboriosiori conversione digna : quemadmodum si quis fidem in Christum negavit, vel ad Judaismum, vel idolorum cultum, vel Manichæismum, vel aliquod aliud impietatis genus descivisse visus sit, qui voluntarie quidem se ad id malum contulit, deinde seipsum condemnavit, totum tempus vitæ habet pœnitentiæ tempus. Nunquam enim, si mystica peragatur oratio, Deum una cum populo adorare dignus censebitur, sed seorsum precabitur; a sacramentorum autem communione omnino erit alienus; in hora autem sui e vita excessus, sacramenti communionis erit particeps. Sin autem contigerit ut is præter spem vivat, in eodem rursus vivet judicio, mysticorum sacramentorum ad vitæ exitum usque expers. Qui autem tormentis et gravibus suppliciis excruciati, ii præstituto tempore puniuntur, sanctis Patribus sic in eos clementia usis, tanquam anima non lapsa sit, sed corporalis imbecillitas tormentis non restiterit. Quare mensura eorum qui in fornicatione peccarunt, et vi doloreque expressa transgressio, in conversione, eodem spatio dimensa est.

2 [3]. Qui ad præstigiatores, vel vates abierunt, vel eos qui per dæmones se piacula quædam et aversiones operaturos pollicentur; ii exacte interrogantur et examinantur, utrum in fide in Christum permanentes, a necessitate aliqua ad illud peccatum **458** impulsi sunt, cum afflictio aliqua vel intolerabilis jactura hunc illis animum indidisset; an omnino neglecto quod nobis creditum est testimonio, ad dæmonum societatem se contulerunt. Si enim ad fidem infirmandam, et quod Deum esse non crederent, qui a Christianis creditur et adoratur, illud fecerunt, erunt scilicet apostatarum judicio obnoxii. Sin autem non ferenda necessitas aliqua, pusillo et abjecto eorum animo superato, eo deduxit falsa aliqua spe deductos; similiter erit et in ipsos clementia, instar eorum qui tormentis in tempore confessionis resistere non potuerunt.

Lege quæ annotata sunt in cap. 25 tit. 9 præsentis operis.

A τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον, ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἐξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ· ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει τοῦ βίου, τοῦ ἁγιάσματος ἀξιούμενος πίστει τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

πα'. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ, κ. τ. λ.

πγ'. Οἱ καταμαντευόμενοι, καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν ἐξακολουθοῦντες, κ. τ. λ.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. α', β'.

α'. Τούτων τοίνυν κατὰ τὸν εἰρημένον διευκρινηθέντων τρόπον, ὅσα μὲν ἁμαρτήματα τοῦ λογιστικοῦ τῆς ψυχῆς ἅπτεται μέρους, χαλεπώτερα παρὰ τῶν Πατέρων ἐκρίθη, καὶ μείζονος καὶ διαρκεστέ- B ρας καὶ ἐπιπονωτέρας τῆς ἐπιστροφῆς ἄξια· οἷον εἴ τις ἠρνήσατο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, ἢ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν, ἢ πρὸς εἰδωλολατρίαν, ἢ πρὸς Μανιχαϊσμὸν, ἢ πρὸς ἄλλο τι τοιοῦτον ἀθεΐας εἶδος, αὐτομολήσας ἐφάνη· ὁ μὲν ἑκουσίως ἐπὶ τὸ τοιοῦτον ὁρμήσας κακὸν, εἶτα καταγνοὺς ἑαυτοῦ, χρόνον τὸν τῆς μετανοίας ἔχει ὅλον τὸν τῆς ζωῆς αὐτοῦ· οὐδέ ποτε γὰρ μυστικῆς ἐπιτελουμένης εὐχῆς, μετὰ τοῦ λαοῦ προσκυνῆσαι τὸν Θεὸν καταξιοῦται, ἀλλὰ καταμόνας μὲν εὔξεται, τῆς δὲ κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων, καθόλου ἀλλότριος ἔσται· ἐν δὲ τῇ ὥρᾳ τῆς ἐξόδου αὐτοῦ, τότε τῆς τοῦ ἁγιάσματος μερίδος ἀξιωθήσεται· εἰ δὲ συμβαίη παρ' ἐλπίδα ζῆσαι αὐτὸν, πάλιν ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι διαβιώσεται ἀμέτοχος τῶν μυστικῶν C ἁγιασμάτων μέχρι τῆς ἐξόδου γινόμενος· οἱ δὲ βασάνοις καὶ τιμωρίαις χαλεπαῖς αἰκισθέντες, ἐν ῥητῷ χρόνῳ ἐπετιμήθησαν· οὕτω τῶν ἁγίων Πατέρων φιλανθρωπίᾳ ἐπ' αὐτῶν χρησαμένων, ὡς οὐχὶ ψυχῆς γεγενημένης ἐν πτώματι, ἀλλὰ τῆς σωματικῆς ἀσθενείας πρὸς τὰς αἰκίας οὐκ ἀντισχούσης· διὸ τῷ μέτρῳ τῶν ἐν πορνείᾳ πλημμελησάντων, καὶ ἡ βεβιασμένη τε καὶ ἐπώδυνος παράβασις ἐν τῇ ἐπιστροφῇ συνεμετρήθη.

β'. Οἱ δὲ πρὸς γόητας ἀπιόντες, ἢ μάντεις, ἢ τοὺς διὰ δαιμόνων καθάρσιά τινα καὶ ἀποτροπιασμοὺς ἐνεργεῖν ὑπισχνουμένους, οὗτοι ἐρωτῶνται δι' ἀκριβείας καὶ ἀνακρίνονται, πότερον ἐπιμένοντες τῇ εἰς Χριστὸν πίστει ὑπ' ἀνάγκης τινὸς συνηνέχθησαν ἐκείνῃ τῇ ἁμαρτίᾳ, κακώσεώς τινος ἢ ἀφορήτου ζημίας D ταύτην αὐτοῖς τὴν ὁρμὴν ἐμποιούσης, ἢ καθόλου καταφρονήσαντες τοῦ πεπιστευμένου παρ' ἡμῶν μαρτυρίου, τῇ τῶν δαιμόνων συμμαχίᾳ προσέδραμον· εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ ἀθετήσει τῆς πίστεως, καὶ πρὸς τὸ μὴ πιστεύειν εἶναι Θεὸν τὸν παρὰ τῶν Χριστιανῶν προσκυνούμενον, ἐκεῖνο ἐποίησαν, δηλαδὴ τῷ κρίματι τῶν παραβάντων ὑπαχθήσονται· εἰ δέ τις ἀβάστακτος ἀνάγκη κατακρατήσασα τῆς μικροψυχίας αὐτῶν, εἰς τοῦτο προήγαγε διά τινος ἠπατημένης ἐλπίδος παρακρουσθέντας, ὡσαύτως ἔσται καὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ φιλανθρωπία, καθ' ὁμοιότητα τῶν πρὸς τὰς βασάνους ἐν τῷ καιρῷ τῆς ὁμολογίας ἀντισχεῖν μὴ δυνηθέντων.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ κε' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ σκηνικῶν καὶ μίμων καὶ τῶν ὁμοίων μετανοούντων.* A

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μς', ξγ'.

Περὶ σκηνικῶν μετανοούντων καὶ ἐπιστρεφόντων πρὸς Κύριον.

μς'. Ὥστε τοῖς σκηνικοῖς καὶ μίμοις καὶ τοῖς λοιποῖς τοιουτοτρόποις προσώποις ἢ ἀποστάταις, μετανοοῦσι καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς Θεὸν, χάριν ἢ καταλλαγὴν μὴ ἀρνεῖσθαι.

Περὶ τῶν μίμων τῶν γινομένων Χριστιανῶν.

ξγ'. Περὶ τούτων ἔτι μὴν αἰτῆσαι δεῖ, ἵνα ἐάν τις ἐξ οἱουδήποτε παιγνιώδους ἐπιτηδεύματος, πρὸς τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ χάριν ἐλθεῖν θελήσοι, καὶ ἐλεύθερος ἀπ' ἐκείνων τῶν σπίλων διαμεῖναι, μὴ ἐξὸν εἶναί τινι τὸν τοιοῦτον πρὸς τὰ αὐτὰ γυμνάσματα πάλιν προτρέπεσθαι ἢ καταναγκάζειν. B

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν να'.

να'. Καθόλου ἀπαγορεύει ἡ ἁγία αὕτη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, τοὺς λεγομένους μίμους καὶ τὰ τούτων θέατρα, ἔτι γε μὴν καὶ τὰ τῶν κυνηγίων θεώρια, καὶ τὰς ἐπὶ σκηνῆς ὀρχήσεις ἐπιτελεῖσθαι· εἰ δέ τις τοῦ παρόντος κανόνος καταφρονήσει, καὶ πρός τι ἑαυτὸν τῶν ἀπηγορευμένων τούτων ἐκδῷ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη καθαιρείσθω· εἰ δὲ λαϊκὸς, ἀφοριζέσθω.

Ἡ λγ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. καὶ ἡ κγ', καὶ ἡ κθ' τοῦ δ' τίτ. τοῦ ε' βιβλ. καὶ ἡ λβ' καὶ μς', μεγάλας ποινὰς ἐπιφέρουσαι τοῖς πορνοβοσκοῖς καὶ τοῖς ἀναγκάζουσι δούλας ἢ ἐλευθέρας συνεῖναι μίμοις ἢ θεάτροις προΐστασθαι, καὶ διδόασιν ἄδειαν αὐταῖς ἀναχωρεῖν, καὶ μετὰ προικῶν ζεύγνυσθαι C καὶ ἀξιωματικοῖς, εἰ δυνηθεῖεν, καὶ τῆς ἀτιμίας ἀπαλλάττεσθαι· περὶ δὲ σκηνικῶν καὶ θεωριῶν καὶ πορνοβοσκῶν, ἰδικός ἐστι τίτ. ὁ μα' τοῦ ια' βιβλ. τοῦ κώδ. σκηνὴ δέ ἐστιν, ἔνθα τις ἵσταται ἢ κινεῖται σκηνικὴν ἐπιδεικνύμενος τέχνην, εἴτε ἐν δημοσίῳ ἢ ἰδιωτικῷ τόπῳ ἢ ἀγρῷ, ἔνθα μέντοι χύδην οἱ ἄνθρωποι διὰ θέαν εἰσίασιν· ἄτιμοι δέ εἰσι πάντες, οἱ διὰ πόρον εἰς ἀγῶνα κατιόντες, καὶ οἱ διὰ φιλοτιμίαν ἐπὶ σκηνῆς προσιόντες· ὁ δὲ μισθώσας ἑαυτὸν εἰς παιγνικὴν τέχνην, καὶ μὴ ἐπιδειξάμενος, οὐκ ἀτιμοῦται· καὶ ὁ ἑαυτὸν μισθώσας εἰς τὸ θηριομαχῆσαι, εἰ μὴ τὸ θηρίον τυχὸν λέων ἥμερος γέγονεν, ἀτιμοῦται· οὐ μὴν ὁ ἄνευ μισθοῦ θηριομαχήσας, εἰ μὴ λαβεῖν ἐν τῷ κυνηγίῳ φιλοτιμίαν ἠνέσχετο· ὁ δὲ D μισθώσας ἑαυτὸν, κἂν μὴ θηριομαχήσῃ, ἀτιμοῦται· οὐ μὴν ὁ μισθὸν λαμβάνων ἐπὶ τῷ καταπολεμῆσαι θηρίον ἔξωθεν κυνηγίου τὴν ἐπαρχίαν βλάπτον· οὐκ ἔστι δὲ παιγνικὴ τέχνη οὔτε ἀτιμοποιὸς ἡ τῶν ἀθλητῶν καὶ τῶν λεγόντων ἐν τοῖς Ὀλυμπίοις τὰ ἐνθύρια, καὶ τῶν ἐν ξυστῷ ἀγωνιζομένων, καὶ τῶν ἡνιόχων, καὶ τῶν ἄλλως ὑπουργούντων ἐν τοῖς ἱεροῖς ἀγῶσι, καὶ τῶν ῥαινόντων ὕδωρ τοῖς ἵπποις, καὶ τῶν βραβευτῶν· προαγωγός ἐστιν ὁ πόρον αἰσχρὸν ἀπὸ δούλων ἢ ἐλευθέρων ποιούμενος, εἴτε πρωτοτύπως τοῦτο πραγματεύεται, εἴτε προσχήματι πραγματείας ἑτέρας ἔχει τὰ τοιαῦτα πρόσωπα, ὡς

[48] Conc. Afric. c. 30.

CAP. XXI. — *De scenicis et mimis atque aliis hujusmodi, siquando eos pœniteat.*

Concilii Carthaginensis canones 46, 63.

De scenicis qui veniunt ad pœnitentiam et ad Dominum convertuntur.

46 [?] Ut scenicis et mimis atque aliis hujusmodi vel apostatis qui ad pœnitentiam veniunt, et ad Deum convertuntur gratia et absolutio non denegentur.

De histrionibus Christianis factis.

73. Et de his [48] etiam petendum, ut si quis ex qualibet ludicra arte ad Christianitatis gratiam venire voluerit, ac liber ab illa macula permanere, non eum liceat a quoquam iterum ad eadem exercenda reduci vel cogi.

Concilii œcumenici VI *canon* 51.

51. Omnino prohibet hæc sancta et universalis synodus **459** eos, qui dicuntur mimos, et eorum spectacula; deinde venationum quoque spectationes, atque in scena saltationes fieri. Si quis autem præsentem canonem contempserit, et se alicui eorum quæ sunt vetita, dederit, si sit quidem clericus, deponatur; si vero laicus, segregetur.

Textus. Constit. 33, tit. 4, lib. I cod. et 123 et 129, tit. 4, lib. V, et 32, et 46, magnas pœnas irrogant lenonibus, iisque qui ancillas vel liberas cum mimis vel [in] theatris conversari, aut prostrare cogunt: et recedendi, dotalibusque [instrumentis intervenientibus] etiam illustribus si possint, nubendi potestatem faciunt. De scenicis vero spectaculis et lenonibus specialis tit. est 41, lib. II cod. Porro scena est, ubi quis consistit, moveturque histrionicam artem exhibens, sive in publico privatove loco, sive in vico: in quem tamen locum passim homines spectaculi causa conveniunt. Infames autem sunt, quicunque quæstus causa in certamen descendunt, et propter præmium in scenam prodeunt. Verum qui se ad artem ludicram [exhibendam] locat, neque prodit, non notatur. Et qui seipsum locat, ut cum bestiis depugnet: nisi bestia leo forte, aliave quæpiam sit, quæ mansueta facta est. Non item qui sine mercede cum bestiis depugnarit: nisi in arena honorarium [quiddam] capere sustinuerit. Qui se locavit, etiamsi cum bestiis non depugnet, notatur. Non tamen etiam qui mercedem capit, ut feram quæ regioni nocet, extra arenam depugnet. Plane athletarum, et qui in Olympiis oblectantia dicunt, et qui in xysto decertant, agitatorum item, et qui aquam equis spargunt, **460** aliorumque qui in sacris certaminibus deserviunt, et [postremo] designatorum ars ludicra non est neque ignominiosa. Leno est, qui turpem quæstum ex servis vel liberis facit: sive principaliter hoc negotium gerat, sive alterius negotiationis prætextu istiusmodi personas habeat; ut [puta, si] caupo,

vel stabularius, vel balneator [sit]. Etiam qui in servitute leno fuit, ubi liber factus est, infamia notatur. Hæc omnia sunt in lib. III, tit. 1, digest. 1; et tit. 2, digest. 4; et lib. 23, tit. 2, digest. 48. Leno quoque est, qui adulterio pollutam conjugem suam non dimittit, non etiam qui [tantummodo] suspectam habet; ut lib. IX cod. tit. 9, const. 2.

CAP. XXII. — *De spectaculis et ludicris.*

Concilii Carthaginensis canones 15, 60, 61.

De diversis ordinibus Ecclesiæ servientibus, etc., *ut pag.* 703.

15. Item placuit ut quisquis episcoporum, etc., *ut pag.* 703.

De paganorum conviviis.

60. Illud etiam petendum, etc., *ut pag.* 927.

De spectaculis, ut die Dominico, vel cæteris sanctorum festivitatibus minime celebrentur.

61. Nec non et illud petendum, ut spectacula theatrorum, cæterumque ludorum, etc., *ut pag.* 646.

Concilii œcumenici canones 52, 62, 65, 71, 96, 100.

461 52. In omnibus sanctæ Quadragesimæ jejunii diebus, etc., *ut pag.* 638.

62. Kalendas quæ dicuntur, et vota, et brumalia quæ vocantur; et qui in primo Martii mensis die fit conventum ex fidelium universitate omnino tolli volumus: sed et publicas mulierum saltationes multam noxam exitiumque afferentes: quin etiam eas, quæ nomine eorum qui falso apud gentiles dii nominati sunt, vel nomine virorum ac mulierum fiunt, saltationes ac mysteria more antiquo et a vita Christianorum alieno, amandamus et expellimus; statuentes ut nullus vir deinceps muliebri veste induatur, vel mulier veste viro conveniente. Sed neque comicas, vel satyricas, vel tragicas personas induat: neque exsecrandi Bacchi nomen, uvam in torcularibus exprimentes, invocent; neque vinum in doliis effundentes, risum moveant, ignorantia vel vanitate ea, quæ ab insaniæ impostura procedunt, exercentes. Eos ergo qui deinceps aliquid eorum [quæ scripta sunt,] aggredientur, ubi ad horum cognitionem pervenerint, si sint quidem clerici, deponi jubemus: si vero laici, segregari.

65. Quæ in noviluniis, etc. *ut pag.* 935.

462 71. Eos, qui docentur leges civiles, gentilium moribus uti non oportere, neque in theatrum induci, neque eas quæ dicuntur cylistras peragere, vel præter usum communem sibi vestes induere, nec quo tempore disciplinam aggrediuntur, vel ad finem ejus perveniunt, vel, ut in summa dicam, in ejus doctrinæ dimidio. Si quis autem deinceps hoc facere ausus fuerit, segregetur.

96. Qui Christum per baptismum induerunt, ejus in carne vitæ agendæ rationem imitari professi sunt. Eos ergo, qui capillos ad videntium detrimentum, scite excogitatis nexibus, adornant et

A κάπηλος, ἢ πανδοχεὺς, ἢ βαλανεὺς, καὶ ὁ γενόμενος ἐν δουλείᾳ προαγωγὸς, ἀτιμοῦται μετὰ τὸ ἐλευθερωθῆναι· ταῦτα πάντα κεῖται βιβλ. γ', τίτ. α', διάτ. α', καὶ τίτ. β', διάτ. δ', καὶ βιβλ. κγ', τίτ. β', διάτ. μβ'· πορνοβοσκὸς δέ ἐστι καὶ ὁ πορνευθεῖσαν τὴν ἰδίαν γαμετὴν μὴ ἀπολύσας· οὐ μὴν ὁ μόνον ὑποπτεύσας, ὡς βιβλ. θ' τοῦ κώδ. τίτ. θ', διάτ. β'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ θεωρίων καὶ παιγνίων.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιε', ξ', ξα'.

Περὶ διαφόρων τάξεων τῇ Ἐκκλησίᾳ δουλευουσῶν.

ιε'. Ὁμοίως ἤρεσεν, ἵνα ὁστισδήποτε τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

Περὶ τοῦ ἀφελέσθαι τὰ τῶν Ἑλλήνων συμπόσια.

B ξ'. Κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, κ. τ. λ.

Περὶ θεωρίων ἐν τῇ Κυριακῇ καὶ ἐν ταῖς λοιπαῖς τῶν ἁγίων ἑορταῖς μηδαμῶς ἐπιτελοῦνται.

ξα'. Κἀκεῖνο ἔτι μὴν δεῖ αἰτῆσαι, ἵνα τὰ θεώρια τῶν θεατρικῶν παιγνίων, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν νβ', ξβ', ξε', οα', ϟϛ', ρ'.

νβ'. Ἐν πάσαις ταῖς τῆς ἁγίας Τεσσαρακοστῆς τῶν νηστειῶν ἡμέραις, κ. τ. λ.

ξβ'. Τὰς οὕτω λεγομένας καλάνδας, καὶ τὰ λεγόμενα βότα, καὶ τὰ καλούμενα βρουμάλια, καὶ τὴν ἐν τῇ πρώτῃ τοῦ Μαρτίου μηνὸς ἡμέρᾳ ἐπιτελουμένην πανήγυριν, καθάπαξ ἐκ τῆς τῶν πιστῶν πολιτείας περιαιρεθῆναι βουλόμεθα· ἀλλὰ μὴν καὶ τὰς τῶν γυναίων δημοσίας ὀρχήσεις ὡς ἀσέμνους, καὶ πολ-
C λὴν λύμην καὶ βλάβην ἐμποιεῖν δυναμένας· ἔτι μὴν καὶ τὰς ὀνόματι τῶν παρ' Ἕλλησι ψευδῶς ὀνομασθέντων θεῶν ἢ ἐξ ἀνδρῶν ἢ γυναικῶν γινομένας ὀρχήσεις καὶ τελετὰς κατά τι ἔθος παλαιὸν καὶ ἀλλότριον τοῦ τῶν Χριστιανῶν βίου, ἀποπεμπόμεθα· ὁρίζοντες μηδένα γυναικείαν στολὴν ἐνδιδύσκεσθαι, ἢ γυναῖκα τὴν ἀνδράσιν ἁρμόδιον· ἀλλὰ μήτε προσωπεῖα κωμικὰ ἢ σατυρικὰ ἢ τραγικὰ ὑποδύεσθαι· μήτε τὸ τοῦ βδελυκτοῦ Διονύσου ὄνομα τὴν σταφυλὴν ἐκθλίβοντας ἐν ταῖς ληνοῖς ἐπιβοᾷν· μηδὲ οἶνον ἐν τοῖς πίθοις ἐκχέοντας, γέλωτα ἐπικινεῖν, ἀγνοίας τρόπῳ ἢ ματαιότητος τὰ τῆς δαιμονιώδους πλάνης ἐνεργοῦντας· τοὺς οὖν ἀπὸ τοῦ νῦν τι τῶν προειρημένων ἐπιτελεῖν ἐπιχειροῦντας, ἐν γνώσει τούτων καθισταμένους, τούτους, εἰ μὲν κληρικοὶ εἶεν, καθαιρεῖσθαι
D προστάσσομεν· εἰ δὲ λαϊκοὶ, ἀφορίζεσθαι.

ξε'. Τὰς ἐν ταῖς νεομηνίαις κ. τ. λ.

οα'. Τοὺς διδασκομένους τοὺς πολιτικοὺς νόμους, μὴ δεῖν τῆς Ἑλληνικοῖς ἔθεσι κεχρῆσθαι, μήτε μὴν ἐπὶ θεάτρων ἀνάγεσθαι, ἢ τὰς λεγομένας κυλίστρας ἐπιτελεῖν, ἢ παρὰ τὴν χρῆσιν στολὰς ἑαυτοῖς περιτιθέναι, μήτε καθ' ὃν καιρὸν τῶν μαθημάτων ἐνάρχονται, ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῶν καταντῶσιν, ἢ καθόλου φάναι διὰ μέσου τῆς τοιαύτης παιδεύσεως· εἰ δέ τις ἀπὸ τοῦ νῦν τοῦτο πρᾶξαι τολμήσοι, ἀφοριζέσθω.

ϟϛ'. Οἱ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐνδυσάμενοι, τὴν ἐν σαρκὶ αὐτοῦ πολιτείαν μιμεῖσθαι καθωμολόγησαν· τοὺς οὖν τὰς ἐν τῇ κεφαλῇ τρίχας πρὸς λύμην τῶν ὁρώντων ἐν ἐπινοίαις ἐμπλοκῆς

εὐθετίζοντας καὶ διασκευάζοντας, καὶ δέλεαρ προσ-τιθέντας ἐντεῦθεν ταῖς ἀστηρίκτοις ψυχαῖς, ἐπιτιμίῳ προσφόρῳ πατρικῶς θεραπεύομεν, παιδαγωγοῦντες αὐτοὺς, καὶ σωφρόνως βιοῦν ἐκδιδάσκοντες, πρὸς τὸ ἀφέντας τὴν ἐκ τῆς ὕλης ἀπάτην καὶ ματαιότητα, πρὸς τὴν ἀνώλεθρον καὶ μακαρίαν ζωὴν τὸν νοῦν μετάγειν διηνεκῶς, καὶ ἐν φόβῳ ἁγνὴν ἔχειν ἀναστροφὴν, καὶ Θεῷ πλησιάζειν κατὰ ἐφικτὸν, διὰ τῆς ἐν βίῳ καθάρσεως· καὶ τὸν ἔνδον ἢ τὸν ἔξω ἄνθρωπον μᾶλλον κοσμεῖν ἀρεταῖς, καὶ χρηστοῖς καὶ ἀμώμοις τοῖς ἤθεσιν· ὥστε μηδὲν λείψανον φέρειν ἐν ἑαυτοῖς τῆς τοῦ ἐναντίου σκαιότητος· εἰ δέ τις παρὰ τὸν παρόντα κανόνα διαγίνοιτο, ἀφοριζέσθω.

ρ'. *Οἱ ὀφθαλμοί σου ὀρθὰ βλεπέτωσαν, καὶ πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν*, ἡ σοφία διακελεύεται· ῥᾳδίως γὰρ τὰ ἑαυτῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν, αἱ τοῦ σώματος αἰσθήσεις εἰσκρίνουσι· τὰς οὖν τὴν ὅρασιν καταγοητευούσας γραφὰς, εἴτε ἐν πίναξιν εἴτε ἄλλως πως ἀνατεθειμένας, καὶ τὸν νοῦν διαφθειρούσας, καὶ κινούσας πρὸς τὰ τῶν αἰσχρῶν ἡδονῶν ὑπεκκαύματα, οὐδαμῶς· ἀπὸ τοῦ νῦν ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ προστάσσομεν ἐγχαράττεσθαι· εἰ δέ τις τοῦτο πράσσειν ἐπιχειρήσοι, ἀφοριζέσθω.

Πῶς τὰ θεώρια τελοῦνται, καὶ πῶς γίνεται ἡ δαπάνη αὐτῶν, καὶ ὅτι δύναται ὁ ἄρχων τὰ θεωρικὰ πρὸς καιρὸν ἀφορίζειν εἰς ἀνανέωσιν τειχῶν, εἴρηται βιβλ. ια' τοῦ κώδ., τίτ. μα', μβ', μδ', μς'· ὁ δὲ με' τίτ. ἀναιρεῖ τὴν θέαν τῶν μονομάχων.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ κλεπτῶν καὶ τυμβωρύχων καὶ λῃστῶν.*

Βασιλείου κανὼν ξα', ξς'.

ξα'. Ὁ κλέψας εἰ μὲν ἀφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσῃ ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνον τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἐλεγχθείη, ἐν δυσὶν ἔτεσι· μερισθήσεται δὲ αὐτῷ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν· καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας.

ξς'. Ὁ τυμβωρύχος, ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται, ἐν δυσὶ προσκλαίων, ἐν τρισὶν ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνὶ δὲ συνεστὼς· καὶ τότε δεχθησόμενος.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. ς', ζ', η'.

ς'. Τὸ δὲ ἕτερον εἶδος τῆς εἰδωλολατρίας (οὕτω γὰρ ὀνομάζει τὴν πλεονεξίαν ὁ θεῖος Ἀπόστολος), οὐκ οἶδα ὅπως ἀθεράπευτον ὑπὸ τῶν Πατέρων ἡμῶν περιώφθη· καίτοι γε δοκεῖ τὸ τοιοῦτον κακὸν, τῆς τριττῆς ἐν τῇ ψυχῇ καταστάσεως πάθος εἶναι· καὶ γὰρ ὁ λογισμὸς τῆς τοῦ καλοῦ κρίσεως ἁμαρτάνων, ἐν τῇ ὕλῃ τὸ καλὸν εἶναι φαντάζεται, οὐ πρὸς ἄϋλον ἀναβλέπων κάλλος· καὶ ἡ ἐπιθυμία πρὸς τὰ κάτω ῥεῖ, τοῦ ἀληθοῦς ὀρεκτοῦ ἀποῤῥέουσα· καὶ ἡ φιλόνεικός τε καὶ θυμώδης διάθεσις πολλὰς ἐκ τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας τὰς ἀφορμὰς λαμβάνει· καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν συμφωνεῖ ἡ τοιαύτη νόσος τῷ ἀποστολικῷ τῆς πλεονεξίας ὅρῳ· ὁ γὰρ θεῖος Ἀπόστολος οὐ μόνον αὐτὴν εἰδωλολατρίαν, ἀλλὰ καὶ ῥίζαν πάντων τῶν κακῶν ἀπεφήνατο· καὶ ὅμως τὸ τοι-

A componunt, et infirmis animis escam ea ratione objiciunt, convenienti supplicio paterne curamus; ipsos instituentes et temperanter vivere docentes, ut relicta fraude et vanitate, quæ ex materia oritur, ad exitio carentem beatamque vitam, mentem assidue traducant; et in timore puram et sanctam conversationem habeant, et Deo, quoad ejus fieri potest, appropinquent per vitæ puritatem; et internum magis quam externum hominem virtutibus et bonis inculpatisque moribus exornent; ut nullas in se ferant reliquias diabolicæ perversitatis. Si quis autem præter hunc canonem versatus fuerit, excommunicetur.

100. *Oculi tui recto aspiciant, et omni custodia serva cor tuum.*, jubet Sapientia [49]. Corporis enim sensus sua facile in animam effundunt. Picturas ergo quæ oculos præstringunt sive in tabulis, sive quovis alio modo fiant, et mentem corrumpunt, et ad turpium voluptatum movent incendia, nullo modo deinceps **463** exprimi jubemus. Si quis autem hoc facere aggressus fuerit, deponatur.

Textus. Quomodo spectacula peragantur, quomodo in illa sumptus fiat, et quod spectaculorum impensas præses ad murorum refectionem ad tempus derivare possit, dicitur lib. cod. 11, tit. 41, 42, 45 et 46. Tit, 43, tollit spectacula gladiatorum.

CAP. XXIII. — *De furibus, sepulcrorum expilatoribus, et latronibus.*

C *Basilii canones* 61, 66.

61. Qui furatus est, siquidem sponte pœnitentia motus, seipsum accusarit; annum a sola sacramentorum communione arcebitur: sin autem convictus fuerit, annos duos. Dividetur autem ei tempus in substrationem et consistentiam: et tunc communione dignus habeatur.

65. Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, idem tempus in pœnitentia servabit.

Gregorii Nysseni canones 6, 7, 8.

6. Altera autem idololatriæ species (sic enim divinus Apostolus avaritiam appellat [50]), nescio quomodo absque ulla pœnæ medela a Patribus prætermissa sit. Atqui hoc malum quidem videtur esse trium animi constitutionum affectio. Nam et ratio, ab ejus quod pulchrum est judicio, aberrans, esse in materia quod pulchrum est existimat, non ad pulchritudinem a materia separatam aspiciens, et desiderium ad ea quæ sunt inferiora inclinatur, ab eo quod vere est expetendum dilabens. Jam vero et contentiosa animosaque animæ affectio ex hoc peccato **464** multas occasiones accipit. Et ut in universum dicam, hic morbus cum apostolica avaritiæ definitione consentit. Divinus enim Apostolus eam non solum idololatriam, sed etiam omnium malo-

[49] Prov. IV, 23. [50] Ephes. V, 5.

rum radicem pronuntiavit [81]; et tamen hæc morbi species, inconsiderata et absque ulla ejus cura prætermissa est : quo fit, ut hic morbus valde in Ecclesia redundet, et nemo in iis qui ad clerum adducuntur, inquirit, num qui eo idololatriæ genere polluti sint. Sed de iis quidem, quoniam id a Patribus prætermissum est sufficere existimo publica doctrinæ ratione, ea quomodo fieri potest curare, veluti quosdam morbos ex repletione ortos, inexplebilis avaritiæ affectiones oratione purgantes. Solum autem furtum, et sepulcrorum effossionem, et sacrilegium vitia existimamus, quod sic a Patrum consequentia, hæc nobis traditio facta sit. Atqui apud divinam Scripturam et fenus et usura sunt prohibita, et per quamdam potentiam, ad suam possessionem aliena traducere, etiamsi sub contractus aut transactionis specie hoc fortasse factum sit. Quoniam ergo nos quidem ad canonum potestatem assequendam fide digni non sumus, in iis, quæ ex confesso prohibita sunt, canonicam sententiam dictis jam adjiciemus. Dividitur autem furtum in latrocinium seu deprædationem, et in murorum effossionem. Idem autem utriusque est institutum, videlicet aliena auferre : in animo autem ipsorum, magna est inter se differentia. Latro enim, etiam homicidium ad id quod studet assequi assumit, ad id paratus et armis, et copiis, et opportunitate loci, adeo ut is homicidarum judicio subjiciatur, si per pœnitentiam ad **465** Dei Ecclesiam reversus fuerit. Qui autem latenti ablatione, sibi alienum usurpat, si deinde per enuntiationem peccatum suum sacerdoti aperuerit, vitii studio in contrarium mutato ægritudinem curabit : dico autem largiendo quæ habet pauperibus, ut, dum quæ habet profundit, se ab avaritiæ morbo liberum aperte ostendat. Sin autem nihil aliud præterquam solum corpus habeat, jubet Apostolus per laborem corporalem ei morbo mederi. Dictionis autem ita habet contextus : *Qui furatur, non amplius furetur : sed potius laboret bonum operans, ut possit ei largiri qui indiget* [82].

7. Sepulcrorum autem effossio, etc., *ut pag.* 811.

8. Sacrilegium autem, etc., *ut pag.* 814.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 27, tit. 9 præsentis operis. *Textus.* De latronibus dicitur lib. XLVIII, tit. 19, Digest. 28 : Qui prædandi causa aggressuras faciunt, similes sunt latronibus. Et si cum ferro id faciant, et sæpius, atque in itineribus, capite puniuntur : cæteri in exsilium mittuntur, aut deportantur. Famosi vero, quibus locis latrocinati sunt, furca figuntur, aut cum bestiis depugnant. Mirabile [quiddam] ait const. 2, tit. 18, lib. VII cod. de latronum familia nempe descendentibus, ex largitione principali, vel auctoritate fiscali servis factis, interimi libertatem.

A οὗτον εἶδος παρώφθη τῆς νόσου ἀνεπίσκεπτόν τε ἀτημέλητον· διὸ καὶ πλεονάζει κατὰ τὰς Ἐκκλησίας τὸ τοιοῦτον ἀῤῥώστημα· καὶ οὐδεὶς τοὺς ἐπὶ τὸν κλῆρον ἀγομένους περιεργάζεται, μή πως τῷ τοιούτῳ εἴδει τῆς εἰδωλολατρίας κατεμιάνθησαν· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων διὰ τὸ παρεῖσθαι τοῖς Πατράσιν ἡμῶν, ἀρκεῖν ἡγούμεθα, τῷ δημοσίῳ τῆς διδασκαλίας λόγῳ, ὅπως ἂν οἷόν τε ᾖ, θεραπεύειν ὥσπερ τινὰ πάθη πληθωρικὰ τὰς πλεονεκτικὰς ἀῤῥωστίας, διὰ τοῦ λόγου καθαίροντος· μόνην δὲ τὴν κλοπὴν καὶ τυμβωρυχίαν καὶ τὴν ἱεροσυλίαν πάθη νομίζομεν, διὰ τὸ οὕτως ἐκ τῆς τῶν Πατέρων ἀκολουθίας, τὴν παράδοσιν ἡμῖν περὶ τούτου γενέσθαι· καίτοι γε παρὰ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ὁ πλεονασμὸς καὶ ὁ τόκος, τῶν ἀπειρημένων ἐστὶ καὶ τὸ ἐκ δυναστείας τινὸς τῇ ἰδίᾳ κτήσει προσαγαγεῖν τὰ ἀλλότρια, κἂν ἐν προσχήματι πραγματείας τὸ τοιοῦτον τύχῃ γινόμενον· ἐπειδὴ τοίνυν τὸ καθ' ἡμᾶς εἰς ἐξουσίαν κανόνων ἀξιόπιστον, τὴν ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένως ἀπηγορευμένων κανονικὴν κρίσιν ἤδη τοῖς εἰρημένοις προσθήσομεν· διῄρηται ἡ κλοπὴ εἴς τε λῃστείαν καὶ εἰς τοιχωρυχίαν· καὶ εἷς μὲν ἐπ' ἀμφοτέρων σκοπὸς, ἡ τῶν ἀλλοτρίων ἀφαίρεσις· πολλὴ δὲ κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἡ πρὸς ἀλλήλους ἐστὶ διαφορά· ὁ μὲν γὰρ λῃστὴς, καὶ τὴν μιαιφονίαν εἰς συμμαχίαν τοῦ σπουδαζομένου παραλαμβάνει, πρὸς αὐτὸ τοῦτο παρασκευαζόμενος καὶ ὅπλοις καὶ πολυχειρίᾳ καὶ τοῖς ἐπικαίροις τῶν τόπων· ὥστε τὸν τοιοῦτον τῷ κρίματι τῶν ἀνδροφόνων ὑπάγεσθαι, εἰ διὰ μεταμελείας ἑαυτὸν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐπαναγάγοι· ὁ δὲ δι' ὑφαιρέσεως λανθανούσης σφετεριζόμενος τὸ ἀλλότριον, εἶτα δι' ἐξαγορεύσεως τὸ πλημμέλημα ἑαυτοῦ τῷ ἱερεῖ φανερώσας, τῇ περὶ τὸ ἐναντίον τοῦ πάθους σπουδῇ, θεραπεύσει τὴν ἀῤῥωστίαν, λέγω δὲ διὰ τοῦ τὰ προσόντα παρέχειν τοῖς πένησιν, ἵνα τῷ προέσθαι ἃ ἔχει, φανερῶς γένηται καθαρεύων τῆς κατὰ πλεονεξίαν νόσου· εἰ δὲ καὶ μηδὲν ἔχοι, μόνον δὲ τὸ σῶμα ἔχοι, κελεύει ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦ σωματικοῦ κόπου, τὸ τοιοῦτον ἐξιάσασθαι πάθος· ἔχει δὲ ἡ λέξις οὕτως· *Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν, ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῷ χρείαν ἔχοντι.*

ζ'. Ἡ δὲ τυμβωρυχία, κ. τ. λ.

η'. Ἡ δὲ ἱεροσυλία, κ. τ. λ.

D Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ κζ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος· περὶ δὲ λῃστῶν εἴρηται βιβλ. μη', τίτ. ιθ', διάτ. κη', ὅτι οἱ τὰς ἐφόδους ποιοῦντες διὰ τὸ προοδεῦσαι, ἐοίκασι τοῖς λῃσταῖς· καὶ ἐὰν τοῦτο μετὰ σιδήρου ποιῶσι, καὶ πολλάκις, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς, εἰς κεφαλὴν κολάζονται· οἱ δὲ λοιποὶ ἐξορίζονται, ἢ δεπορτατεύονται· οἱ δὲ περιβόητοι φουρκίζονται ἢ θηριομαχοῦσιν ἐν οἷς ἐλῄστευσαν τόποις· παράδοξον δέ φησιν, ἡ β' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τοῦ κώδ., ὅτι τοῖς οὖσι τῆς φαμιλίας τῶν λῃστῶν, καὶ ἐκ βασιλικῆς φιλοτιμίας ἢ αὐθεντίας τοῦ φίσκου γενομένοις δούλοις, ἀρνεῖται ἡ ἐλευθερία.

[81] I Timoth. VI, 10. [82] Ephes. IV, 28.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ τοῦ μὴ βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι ἐν γάμοις.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νγ'.

νγ'. Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανοὺς εἰς γάμους ἀπερχομένους, βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι, ἀλλὰ σεμνῶς δειπνεῖν ἢ ἀριστᾷν, ὡς πρέπει Χριστιανοῖς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. — *Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι γυναιξὶν ἄνδρας.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'.

λ'. Ὅτι δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν οζ'.

B

οζ'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς, ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς, ἐν βαλανείῳ μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λα' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'. — *Περὶ τοῦ χλευάζοντος τοὺς ἀσθενεῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν νζ'.

νζ'. Εἴ τις κληρικὸς χωλὸν ἢ κωφὸν ἢ τυφλὸν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι γυναῖκας εἰς θυσιαστήριον, καὶ ὅτι μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἔξεστι κοινωνεῖν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ', μδ'.

ιθ'. Περὶ τοῦ δεῖν ἰδίᾳ πρῶτον, μετὰ τὰς ὁμιλίας τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ.

C

μδ'. Ὅτι οὐ δεῖ γυναῖκας ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ εἰσέρχεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξθ'.

ξθ'. Μὴ ἐξέστω τινὶ τῶν ἁπάντων ἐν λαϊκοῖς τελοῦντι, ἔνδον ἱεροῦ εἰσιέναι θυσιαστηρίου, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν ἀπὸ συμβολῆς συμπόσια*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νε'.

νε'. Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, ἐκ συμβολῆς συμπόσια ἐπιτελεῖν, ἀλλ' οὐδὲ λαϊκούς.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ κυβευόντων ἢ μεθυσκομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν μγ'.

D

μγ'. Ὑποδιάκονος, ἢ ἀναγνώστης, ἢ ψάλτης τὰ ὅμοια ποιῶν, ἢ παυσάσθω, ἢ ἀφοριζέσθω· ὡσαύτως καὶ λαϊκός.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ν'.

ν'. Μηδένα τῶν ἁπάντων εἴτε λαϊκῶν εἴτε κληρικῶν κυβεύειν ἀπὸ τοῦ νῦν, κ. τ. λ.

Ἡ α' διάτ. τοῦ μγ' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδ. φησὶν ὅτι ὁ ἡττηθεὶς εἰς κότταν οὐκ ἀπαιτεῖται, καὶ καταλαβὼν ἀναλαμβάνει μετὰ διαδόχων ἀπὸ τοῦ νικήσαντος καὶ κληρονόμων αὐτοῦ διηνεκῶς καὶ πέρα τριακονταετίας· εἰ δὲ μὴ θέλουσιν ἀναλαβεῖν, ὁ θέλων καὶ μάλιστα ὁ τῆς πόλεως ἐν ᾗ τοῦτο γέγονε πατὴρ ἢ ἔκδικος ἀπαιτεῖ καὶ δαπανᾷ εἰς ἔργα τῆς πόλεως, καὶ ἡ γενομένη ἐπὶ κόττῳ ἀσφάλεια ἄκυρός ἐστι καὶ ἀποδίδοται· εἰ δὲ καί τις ἐν σχήματι κότ-

CAP. XXIV. — *Ne choreæ in nuptiis, saltationesve fiant.*

Concilii Antiocheni canon 53.

53. Quod non oportet Christianos ad nuptias venientes, **468** se turpiter et indecore gerere vel saltare; sed modeste cœnare, et prandere, ut decet Christianos.

CAP. XXV. — *Ne viri cum mulieribus in balneo sint.*

Concilii Laodiceni canon 30.

30. Quod non oportet eum qui est sacratus vel clericus, vel exercitator, in balneo cum mulieribus lavari, etc., *ut pag.* 790.

Concilii œcumenici VI *canon* 77.

77. Quod non oportet sacris initiatos, vel clericos vel ascetas, lavari cum mulieribus, etc., *ut pag.* 790.

Lege quæ annotata sunt in cap. 31, tit. 9 præsentis operis.

CAP. XXVI. — *De eo qui infirmos irridet*

Apostolorum canon 57.

57 [56]. Si quis clericus claudum, vel surdum, etc., *ut pag.* 738.

CAP. XXVII. — *Ne mulieres ad altare ingrediantur; et quod solis ecclesiasticis liceat communicare in altari.*

Concilii Laodiceni canones 19, 44.

19. Oportere seorsum primum, post episcoporum sermones, etc., *ut pag.* 587.

44. Quod non oportet mulieres ad altare ingredi.

467 *Concilii œcumenici* VI *canon* 69.

69. Nulli omnium liceat, qui quidem sit in laicorum numero, intra septa sacri altaris ingredi, etc., *ut pag.* 602.

CAP. XXVIII. — *Ne potationes collata symbola fiant.*

Concilii Laodiceni canon 55.

55. Quod non oportet sacratos et clericos et collationi convivia peragere, sed neque laicos.

CAP. XXIX. — *De aleatoribus et ebriosis.*

Apostolorum canon 43.

43 [42]. Hypodiaconus, vel lector, vel cantor, similia faciens, vel cesset, vel segregetur. Itidem et laicus.

Concilii œcumenici VI *canon* 50.

50. Nullum omnium, sive laicum sive clericum deinceps alea ludere, etc., *ut pag.* 774.

Textus. Const. 1, tit. 43, lib. III cod. ait : Qui in cotto victus est, non tenetur; et si solvit, cum successoribus a victore ejusque hæredibus perpetuo, etiam post triginta annos recipere [potest. Qui] si recupare nolint, quicunque, et præcipue civitatis in qua id factum est, pater aut defensor exigit, atque in civitatis opera insumit. Quæ vero in cotto cautio facta est, irrita est et redditur. Quod si quis etiam cotto in speciem [repræsentata] lapidi-

aliave [qua] materia victus fuerit non tenetur. Episcopi [autem] auxilio præsidum, patrum atque defensorum in hoc inquirendi facultatem habent. Proinde **468** μονόβολον duntaxat, et κοντομονόβολον, et κυντανὸν κόνταχα sive fibula, et περιχυτὴν et ἱππικὴν, sine dolo atque callidis adinventionibus ludere est licitum. Ac valde quidem divites in unum solidum unaquaque appositione ludunt : reliqui vero in multo minus. [In] quod autem amplius [lusum est], non exigitur, et datum redditur. Harum [autem rerum] curam habent præsides, atque decem librarum multa incumbit transgressoribus et transgressionem permittentibus. Const. vero 2 ejusdem tit. ait : Neque ligneis equestribus [quomodo] vocantur, neque alium [quemcunque] aleæ ludum fas est ludere : præterquam iis quæ in præcedente constitutione permissa sunt. [Alioquin] et loca in quibus hujusmodi equestribus luditur, publica fiunt, et data restituuntur : aut si qui dederunt, recipere nolint, per præfectum et provinciarum præsides exiguntur, atque civitatum operibus applicantur.

CAP. XXX. — *De dæmoniacis, aut id simulantibus.*

Apostolorum canon 79.

79. Si quis dæmonem habeat, ne fiat clericus, etc., *ut pag.* 503.

Concilii œcumenici VI *canon* 60.

60. Cum clamet Apostolus, quod *qui Domino adhæret, unus est spiritus* [33] ; clarum est, quod qui etiam cum contrario init familiaritatem ac consuetudinem, cum illo conjunctione unum sit. Eos ergo, qui se dæmone correptos esse simulant, et morum improbitate eorum figuram et habitum simulate præ se ferunt, visum est omnimodo puniri ; et ejusmodi afflictionibus laboribusque eos subjici oportere, quibus ii qui vere a dæmone correpti sunt, ut a dæmonis operatione liberentur, jure subjiciuntur.

Timothei canones 2, 3, 14, 15.

Interrogatio. Si catechumenus a dæmone corripiatur, etc., *ut pag.* 627.

469 *Responsio.* Si is qui a dæmone corripitur, etc., *ut pag.* 627.

Interrogatio. Si quis cum sit fidelis, etc., *ut pag.* 607.

Responsio. Si mysterium non enuntiet, etc., *ut pag.* 607.

Interrogatio. Si quis, cum sui compos non esset, *ut pag.* 614.

Responsio. Hoc debet clericus discernere, etc., *ut pag.* 614.

Interrogatio. Si alicujus uxor spiritu corripitur, ut ferreos etiam compedes gestet, vir autem dicat, non possum continere, et velit aliam accipere ; debetne aliam accipere an non ?

[33] I Cor. VI, 17.

A του ἡττηθῇ θερμίοις ἢ ἑτέρᾳ ὕλῃ, οὐκ ἀπαιτεῖται, τῶν ἐπισκόπων ἄδειαν ἐχόντων ταῦτα ζητεῖν, βοηθούντων αὐτοῖς τῶν Πατέρων καὶ ἀρχόντων καὶ ἐκδίκων· μόνον δὲ παίζειν ἔξεστι μονίβολον καὶ κονδομονίβολον, καὶ κυϊντανὸν, καὶ κόνδακα χωρὶς τῆς ὀρπῆς, καὶ περιχύτην, καὶ ἱππικὸν ἄνευ τέχνης καὶ ἐπινοίας· καὶ οἱ μὲν σφόδρα πλούσιοι, ἑνὸς νομίσματος ἑκάστην σύνθεσιν παίζουσιν· οἱ δὲ λοιποὶ, πάνυ ἥττονος· τὸ δὲ πλέον ἀπαίτησιν οὐκ ἔχει, καὶ διδόμενον οὐκ ἀποδίδοται· προνοοῦσι τούτων οἱ ἄρχοντες, δέκα λιτρῶν ποινῆς ἐπικειμένης τοῖς παραβαίνουσιν, ἢ συγχωροῦσι παραβαίνεσθαι· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὅτι οὔτε τοῖς καλουμένοις ξυλίνοις ἱππικοῖς, οὔτε ἄλλῃ κυβείᾳ παίζειν ἔξεστι, πλὴν τῶν ἐπιτραπέντων ἐν τῇ προλαβούσῃ διάτ. καὶ οἱ τόποι καθ' B οὓς ἐν τοῖς τοιούτοις ἱππικοῖς παίζουσι δημόσιοι γίνονται, καὶ τὰ διδόμενα ἀποδίδονται· ἢ μὴ βουλομένων ἀναλαβεῖν τῶν δεδωκότων, ἀπαιτοῦνται διὰ τοῦ ἐπάρχου καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ προσκυροῦνται τοῖς ἔργοις τῶν πόλεων.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ δαιμονιζομένων ἢ προσποιουμένων.*

Ἀποστόλων κανὼν οθ'.

οθ'. Ἐάν τις δαίμονα ἔχῃ κληρικὸς, μὴ γινέσθω, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξ'.

ξ'. Τοῦ ἀποστόλου βοῶντος, ὅτι ὁ *κολλώμενος τῷ* C *Κυρίῳ ἓν Πνεῦμά ἐστι*, πρόδηλον ὡς καὶ ὁ τῷ ἐναντίῳ ἑαυτὸν οἰκειῶν ἓν γίνεται τῇ πρὸς αὐτὸν συναφείᾳ· τοὺς τοίνυν δαιμονᾷν ὑποκρινομένους, καὶ τρόπων φαυλότητι προσποιητῶς τὰ ἐκείνων σχηματιζομένους, ἔδοξε τρόπῳ ἐπιτιμᾶσθαι παντὶ, καὶ τοιαύταις αὐτοὺς σκληραγωγίαις καὶ πόνοις ὑποβάλλειν, οἷς ἂν οἱ ἀληθῶς δαιμονῶντες πρὸς ἀπαλλαγὴν τῆς τοῦ δαίμονος ἐνεργείας ἀξίως ὑποβάλλοιντο.

Τιμοθέου κανὼν β', γ', ιδ', ιε.

Ἐρώτησις. Ἐὰν δαιμονιζόμενός τις κατηχούμενος ᾖ, κ. τ. λ.

β'. *Ἀπόκρισις.* Ἐὰν ὁ δαιμονιζόμενος μὴ καθα- D ρισθῇ, κ. τ. λ.

Ἐρώτησις. Ἐάν τις πιστὸς ὢν δαιμονίζηται, κ. τ. λ.

γ'. *Ἀπόκρισις.* Ἐὰν μὴ ἐξαγορεύῃ τὸ μυστήριον, κ. τ. λ.

Ἐρώτησις. Ἐάν τις μὴ ἔχων ἑαυτὸν, κ. τ. λ.

ιδ'. *Ἀπόκρισις.* Διακρίναι ὀφείλει ὁ κληρικὸς, κ. τ. λ.

Ἐρώτησις. Ἐάν τινος γυνὴ πνευματιᾷ πάνυ, ὥστε καὶ σίδηρα φορεῖν, ὁ ἀνὴρ δὲ λέγει ὅτι οὐ δύναται ἐγκρατεύεσθαι, καὶ θέλει λαβεῖν ἄλλην, εἰ ὀφείλει λαβεῖν, ἢ οὔ ;

ιϛ'. Ἀπόκρισις. Μοιχείᾳ μεσολαβεῖ τὸ πρᾶγμα, καὶ περὶ τούτου τί ἀποκρίνασθαι οὐχ εὑρίσκω· κατὰ δὲ πνευματικὴν ἀπόφασιν, οὐκ ὀφείλει.

Εἴρηται βιβλ. ε' τοῦ κώδ., τίτ. ο', διάτ. δ', ὅτι Ἐὰν γυνὴ μαίνηται αὐτεξουσία οὖσα, μόνος ὁ ἀνὴρ δύναται πέμπειν ῥεπούδιον· ἐν δὲ τῷ κβ' διατάγ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κδ' βιβλ. φησὶν, ὅτι ἐὰν ὁ εἷς τῶν συνοικούντων μανῇ, αὐτὸς μὲν οὐ δύναται στέλλειν διαίσιον· εἰ δὲ φορητή ἐστιν ἡ μανία, εἴτε διηνεκὴς, εἴτε ἐκ διαλειμμάτων, οὐκ ὀφείλει ὁ νήφων τῷ μαινομένῳ στέλλειν ῥεπούδιον· εἰ δὲ στείλῃ, ὑποπίπτει τοῖς ἐπιτιμίοις τῆς ἀλόγου διαζεύξεως· εἰ δὲ ἀνύποιστός ἐστιν ἡ μανία, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλπὶς ἀνανήψεως, ἔξεστι διὰ τὸν ἐντεῦθεν φόβον καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ παιδοποιῆσαι, ῥεπουδίῳ λύειν τὸν γάμον, μηδετέρου ζημιουμένου· εἰ μέντοι μὴ λύει γάμον, ἀλλὰ περιφρονεῖ αὐτῆς, ἀναγκάζεται διὰ τοῦ ἄρχοντος στρέφειν αὐτὴν, καὶ φροντίζειν τῆς ἰατρείας αὐτῆς, καὶ μηδὲν παραλιπεῖν τῶν ἀνδρὶ πρεπόντων πρὸς τὸ ποσὸν τῆς προικός· εἰ δὲ σκορπίζει τὴν προῖκα, μεσεγγυᾶται ἐφ' ᾧ τὴν γυναῖκα καὶ τὴν φαμιλίαν αὐτῆς ἀξίαν σχεῖν ἐντεῦθεν παραμυθίαν, φυλαττομένων τῶν ἐξ ἀρχῆς συμφώνων· ἀλλὰ ταῦτα σήμερον οὐ προβαίνει, οὔτε διὰ μανίαν εὐλόγως λύεται γάμος, τῆς περὶ ῥεπουδίων ριζ' νεαρᾶς, ῥητὰς αἰτίας λεγούσης, καὶ ὑποβαλλούσης τὸν παρ' αὐτὰς στέλλοντα ῥεπούδιον τῇ ἐκπτώσει τῶν γαμικῶν ἐπιδόσεων καὶ ἄλλαις ἐπιτιμίοις.

A *Responsio.* In hac re quidem adulterium intercedit, nec habeo, aut invenio quid de ea respondeam.

Textus. Dicitur lib. v cod. tit. 70, const. 4, quod si mulier sui juris constituta furiosa sit, solus maritus repudium mittere possit. Digest. vero 22, tit. 3, lib. XXIV, ait : Si alter conjugum furere cœperit, ipse quidem [furiosus] nuntium mittere non potest : atque si furor, sive perpetuus, sive per intervalla [accedens] tolerabilis sit, neque compos mentis fuerit, nuntium mittere debet. Si tamen miserit, in pœnas injusti divortii incidit. Quod si furor **470** intolerabilis sit nec ulla resipiscentiæ spes supersit : propter furoris metum, ac procreandæ sobolis desiderium, citra utriusque damnum, matrimonium repudio dissolvere licet. Sane B si [maritus] matrimonium [quidem] non dirimat, sed furentem [uxorem] negligat : compellitur per magistratum secundum dotis quantitatem alere illam ac sanandam curare, nihilque eorum quæ maritum [præstare] conveniat, prætermittere. Sed si dotem dissipet, sequestratur [illa], quatenus ex ea mulier, ejusque familia competens habeat solatium : servandis [videlicet] ab initio [initis dotalibus] pactis. Verum hæc hodie non procedunt, neque propter furorem recte matrimonium solvitur : cum de repudiis novella 117 certas causas recitet, atque præter eas, repudium mittentem nuptialium contributionum amissioni, aliisque pœnis subjiciat.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Περὶ λαϊκοῦ ἀφορισθέντος, καὶ δεχθέντος ἐξ ἑτέρου παρὰ γνώμην τοῦ ἀφορίσαντος.*

C CAP. XXXI. — *De laico segregato, qui receptus fuerit ab alio, præter voluntatem ejus qui illum segregaverat.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιγ'.

ιβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς, ἀφωρισμένος ἤτοι ἄδεκτος, κ. τ. λ.

ιγ'. Εἰ δὲ ἀφωρισμένος εἴη, κ. τ. λ.

Apostolorum canones 12, 13.

12. Si quis clericus vel laicus, segregatus vel non recipiendus, etc., *ut pag.* 671.

13 [12]. Si autem est segregatus, etc., *ut pag.* 731.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν, ϛ'.

ϛ'. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου ἀκοινώνητος γέγονε, κ. τ. λ.

Concilii Antiocheni canon 6.

6. Si quis a proprio episcopo fuerit excommunicatus etc., *ut pag.* 719.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — *Περὶ τῶν ἐν Κυριακῇ ἢ Σαββάτῳ νηστευόντων.*

471 CAP. XXXII. — *De jejunantibus in Sabbato vel die Dominica.*

Ἀποστόλων κανὼν, ξδ'.

ξδ'. Εἴ τις κληρικὸς εὑρεθῇ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων, κ. τ. λ.

Apostolorum canon 64.

D 45. Si quis clericus inventus fuerit die Dominica jejunare, etc., *ut pag.* 635.

Συνόδου Γάγγρας κανὼν, ιη'.

ιη'. Εἴ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύοι, ἀνάθεμα ἔστω.

Concilii Gangrensis canon 18.

18. Si quis propter eam quæ existimatur, exercitationem in Dominico jejunet, sit anathema.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν νε', νϛ'.

νε'. Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς Τεσσαρακοστῆς ἡμέραις, κ. τ. λ.

νϛ'. Ὡσαύτως μεμαθήκαμεν ἐν τῇ Ἀρμενίων χώρᾳ, κ. τ. λ.

Concilii œcumenici VI *canones* 55, 56.

55. Quoniam intelleximus in Romanorum civitate in sanctis quadragesimæ jejuniis, etc., *ut pag.* 638.

56. Similiter accepimus et in Armeniorum regione, etc., *ut pag.* 658.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τῶν διδασκόντων τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς συνάξεις, εὐκαταφρονήτους εἶναι.*

CAP. XXXIII. — *De iis qui docent domum Dei ibique congregatas synaxes flocci esse faciendas.*

Concilii Gangrensis canones 5, 20.

5. Si quis docet domum Dei esse contemnendam, etc., *ut pag.* 630.

20. Si quis arrogantia utens, etc., *ut pag.* 630.

CAP. XXXIV. — *De laicis qui Ephesina acta infirmare student.*

Concilii Ephesini canon 6.

6. Similiter et si qui velint, etc., *ut pag.* 890.

472 Lege quæ adnotata sunt in cap. 14, tit. 3, præsentis operis.

CAP. XXXV. — *De iis qui audita Scripturarum lectione, non exspectant liturgiæ finem, neque communicant.*

Apostolorum canones 8, 9.

8. Si quis episcopus vel presbyter, vel diaconus, vel ex sacerdotali catalogo, etc., *ut pag.* 606.

9. Quicunque fideles ingrediuntur et Scripturas audiunt, etc., *ut pag.* 606.

Concilii Antiocheni canon 2.

2. Omnes qui ingrediuntur Ecclesiam Dei, etc., *ut pag.* 606.

Concilii Carthaginensis canon 46.

De passionibus martyrum.

40. Liceat etiam legi passiones martyrum, cum anniversarii dies eorum celebrantur.

CAP. XXXVI. — *De iis qui privatum congregantur.*

Concilii Gangrensis canon 6.

6. Si quis præter Ecclesiam vult ecclesiam habere, etc., *ut pag.* 607.

473 *Concilii œcumenici* VI *canones* 31, 59.

31. Clericos, qui in oratoriis, quæ sunt intra domos, etc., *ut pag.* 583.

59. In æde oratoria, quæ est intra domum, etc., *ut pag.* 607.

Lege quæ annotata sunt in cap. 14, tit. 3 præsentis operis.

CAP. XXXVII. — *De illo qui concupivit rem habere cum femina, neque tamen fecit.*

Concilii Neocæsariensis canon 4.

4. Si quis proposuerit concupiscere mulierem, etc., *ut pag.* 891.

CAP. XXXVIII. — *De non jejunantibus in sacra Quadragesima, vel quarta die, vel in parasceve.*

Apostolorum canon 69.

69 [68]. Si quis episcopus, vel presbyter, vel diaconus, etc., *ut pag.* 635.

CAP. XXXIX. — *De auferentibus ecclesiæ ceram vel oleum.*

Apostolorum canon 72.

72 [71]. Si quis clericus vel laicus a sancta ecclesia ceram vel oleum auferat, segregetur.

474 CAP. XL. — *De laicis qui ob suam injustitiam extra communionem facti sunt. Et quod laici nequaquam doceant.*

A

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ε', κ'.

ε'. Εἴ τις διδάσκει τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ εὐκαταφρόνητον εἶναι, κ. τ. λ.

κ'. Εἴ τις αἰτιῷτο ὑπερηφάνῳ διαθέσει κεχρημένος, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'.—*Περὶ λαϊκῶν πειρωμένων ἀθετεῖν τὰ τῆς ἐν Ἐφέσῳ συνόδου.*

Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ς'.

ς'. Ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τινες βουληθεῖεν, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ γ' κεφ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ τῶν ἀκροωμένων τῶν Γραφῶν, καὶ μέχρι τέλους μὴ προσκαρτερούντων, ἢ μὴ κοινωνούντων.*

B

Ἀποστόλων κανὼν η', θ'.

η'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, ἢ ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ, κ. τ. λ.

θ'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας πιστοὺς καὶ τῶν Γραφῶν ἀκούοντας, μὴ παραμένοντας, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'.

β'. Πάντας τοὺς εἰσιόντας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, κ. τ. λ.

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ν'.

Περὶ τῶν παθῶν τῶν μαρτύρων.

ν'. Ἐξέστω ἔτι μὴν ἀναγινώσκεσθαι τὰ πάθη τῶν μαρτύρων, ἡνίκα αἱ ἐτήσιαι αὐτῶν ἡμέραι ἐπιτελοῦνται.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ τῶν ἰδίᾳ ἐκκλησιαζόντων.*

C

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ς'.

ς'. Εἴ τις παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἰδίᾳ ἐκκλησιάζοι, κ. τ. λ.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν λα', νθ'.

λα'. Τοὺς ἐν τοῖς εὐκτηρίοις οἴκοις, κ. τ. λ.

νθ'. Μηδεὶς ἐν εὐκτηρίῳ οἴκῳ, ἔνδον οἰκίας τυγχάνοντι, κ. τ. λ.

Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. *Περὶ τοῦ ἐπιθυμήσαντος συγκαθευδῆσαι γυναικὶ, καὶ μὴ πράξαντος.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν δ'.

δ'. Ἐὰν πρόθηται τις ἐπιθυμήσας γυναικὸς, κ. τ. λ.

D

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.—*Περὶ τῶν μὴ νηστευόντων τὴν μ', καὶ τετράδα, καὶ παρασκευήν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξθ'.

ξθ'. Εἴ τις ἐπίσκοπος, ἢ πρεσβύτερος, ἢ διάκονος, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — *Περὶ τῶν ἀφαιρουμένων τῆς ἐκκλησίας κηρὸν ἢ ἔλαιον.*

Ἀποστόλων κανὼν οβ'.

οβ'. Εἴ τις κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀπὸ τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ἀφέληται κηρὸν ἢ ἔλαιον, ἀφοριζέσθω· καὶ τὸ ἐπίπεμπτον προστιθέτω μεθ' οὗ ἔλαβεν.

ΚΕΦΑΛ. Μ'. — *Περὶ λαϊκῶν διὰ ἀδικίαν ἀκοινωνήτων γινομένων· καὶ περὶ τοῦ μὴ διδάσκειν λαϊκούς.*

Θεοφίλου ἐκ τῆς πρὸς Μηνᾶν ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς.

Νόμιμον πρᾶγμα πεποιήκασιν οἱ πρεσβύτεροι οἱ ἐν Γεμίνῳ κώμῃ, εἰ ἀληθεύει ἡ κομίζουσα τὸ πρᾶγμα Εὐσταθία· φάσκει γάρ, ὅτι Κυράδιον ἀδικοῦσαν, καὶ μὴ βουλομένην ἀναστεῖλαι τὴν ἀδικίαν, ἐχώρισαν τῆς συνάξεως. Ἐπειδὴ τοίνυν εὗρον, ὡς τὸ ἑαυτῆς κακὸν θεραπεύσασα, βούλεται συναχθῆναι, θέλησον παρασκευάσαι αὐτὴν ἀποθέσθαι πρῶτον τὴν ἀδικίαν καὶ πεῖσαι μετανοῆσαι, ἵνα οὕτως, εἰ συνίδοις ὅτι νόμῳ Θεοῦ προσέρχεται τῆς συνάξεως ὀρεγομένη, ἐπιτρέψῃς αὐτῇ μετὰ τῶν λαῶν συνάγεσθαι.

Συνόδου οἰκουμενικῆς ἕκτης κανὼν ξδ'.

ξδ'. Ὅτι οὐ χρὴ δημοσίᾳ λαϊκὸν, λόγον κινεῖν δογματικὸν ἢ διδάσκειν, ἀξίωμα ἑαυτῷ διδασκαλικὸν ἐντεῦθεν περιποιούμενον· ἀλλ' εἴκειν τῇ παραδοθείσῃ B παρὰ τοῦ Κυρίου τάξει, καὶ τὸ οὖς τοῖς τὴν χάριν τοῦ διδασκαλικοῦ λόγου λαβοῦσι διανοίγειν, καὶ τὰ θεῖα παρ' αὐτῶν ἐκδιδάσκεσθαι· Ἐν γὰρ τῇ μιᾷ Ἐκκλησίᾳ διάφορα μέλη πεποίηκεν ὁ Θεὸς κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου φωνήν, ἣν ὁ θεολόγος ἑρμηνεύων Γρηγόριος, σαφῶς τὴν ἐν τούτοις τάξιν παρίστησι φάσκων· *Ταύτην αἰδώμεθα τὴν τάξιν, ἀδελφοί, ταύτην φυλάττωμεν· ὁ μὲν ἔστω τίς ἀκοή, ὁ δὲ γλῶσσα· ὁ δὲ χείρ, ὁ δὲ ἄλλο τι· ὁ μὲν διδασκέτω, ὁ δὲ μανθανέτω·* καὶ μετὰ βραχέα· *Καὶ ὁ μανθάνων ἐν εὐπειθείᾳ, καὶ ὁ χορηγῶν ἐν ἱλαρότητι, καὶ ὁ ὑπουργῶν ἐν προθυμίᾳ· μὴ πάντες ὦμεν γλῶσσα τὸ ἑτοιμότατον, μὴ πάντες ἀπόστολοι, μὴ πάντες προφῆται, μὴ πάντες διερμηνεύωμεν·* καὶ μετά τινα· *Τί σεαυτὸν ποιεῖς* C *ποιμένα, πρόβατον ὤν; τί γίνῃ κεφαλή, πούς τυγχάνων; τί στρατηγεῖν ἐπιχειρεῖς, τεταγμένος ἐν στρατιώταις;* Καὶ ἑτέρωθι· Ἡ σοφία διακελεύεται· *Μὴ ἴσθι ταχὺς ἐν λόγοις, μὴ συμπαρεκτείνου πένης ὢν πλουσίῳ, μηδὲ ζήτει τῶν σοφῶν εἶναι σοφώτερος·* εἰ δέ τις ἁλῷ τὸν παρόντα παρασαλεύων κανόνα, ἐπὶ ἡμέρας μ' ἀφοριζέσθω.

Theophili ex epistola ad Menam episcopum.

Rem justam fecerant presbyteri in Gemino pago, si verum dicit, quæ defert litteras Eustathia. Dicit enim, quod Cyradium facientem injuriam, nec ab ea desistere volentem, a communione separaverunt. Quia ergo inveni, quod suo malo curam adhibens vult communicare, fac ea ita se comparet, ut injuriam primum deponat, et pœnitentiam agere in animum inducat, ut si sic intellexeris, quod accedit, communionem desiderans, permittas ei ut cum populis communicet.

Concilii œcumenici VI canon 64.

64. Quod non oportet laicum publice disputare vel docere, docendi auctoritatem ex eo sibi vindicantem, sed ordini a Domino tradito cedere; et aurem iis, qui docendi gratiam acceperunt, aperire; et divina ab eis doceri: *In una enim Ecclesia diversa membra fecit Deus* [14], ut est vox Apostoli. Quam aperte interpretans Gregorius Theologus [15], eum qui in iis est, ordinem commendat, dicens: Hunc ordinem revereamur, fratres, hunc servemus. Hic quidem sit auris, ille vero lingua: hic autem manus, hic vero aliquid aliud: hic quidem doceat, ille vero discat. Et paulo post: Et discens in docilitate, et suppeditans in hilaritate, et ministrans in alacritate. Ne simus omnes lingua, quod est promptius: ne omnes apostoli, ne omnes prophetæ, ne omnes interpretemur. Et post quædam: **475** Cur te pastorem facis, cum sis ovis? cur caput efficeris, cum sis pes? cur imperator esse conaris, cum relatus sis in numerum militum? Et alibi: Jubet Sapientia: *Ne sis velox in sermonibus, ne cum sis pauper, una cum divite extendaris; ne quæras sapientibus esse sapientior* [16]. Si quis autem præsentem canonem labefactans deprehensus fuerit quadraginta diebus segregetur.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΔ'.

ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.

TITULUS XIV.

DE CULPIS QUÆ IN OMNES HOMINES CADERE QUEUNT.

ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ πλεονεξίας.*

Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ς'.

ς'. Τὸ δὲ ἕτερον εἶδος τῆς εἰδωλολατρίας, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ ἀλογευομένων.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ις' ιζ'.

ις'. Περὶ τῶν ἀλογευσαμένων ἢ καὶ ἀλογευομένων, κ. τ. λ.

D CAPUT I. — *De avaritia.*

Gregorii Nysseni canon 6.

6. Altera idololatriæ species, etc., *ut pag.* 958.

CAP. II. — *De concumbentibus cum brutis.*

Concilii Ancyrani canones 16, 17.

16. De iis qui rationis expertia animalia inierunt vel ineunt, etc., *ut pag.* 891.

[14] II Cor. XII, 18. [15] Orat. *de servanda in disputationibus moderatione.* [16] Eccl. V, 1.

17. Eos qui rationis expertia animantia, etc., ut A *ut pag.* 891.

Basilii canon 63.

63. Qui suam in brutorum concubitu impietatem confitetur, idem tempus in pœnitentia servabit.

476 *Gregorii Nysseni cap.* 3.

3. Eorum autem quæ ad cupiditatem et voluptatem fiunt peccatorum, etc., *ut pag.* 807.

CAP. III. — *De homicidis et latronibus.*

Apostolorum canon 66.

66 [64]. Si quis clericus in pugna pulsatum aliquem, etc., *ut pag.* 746.

Concilii Ancyrani canones 21, 22, 23, 25.

21. De mulieribus quæ sunt fornicatæ, etc., *ut pag.* 919.

22. De voluntariis cædibus, supplices quidem B substernantur: eo autem quod perfectum est, in fine vitæ digni habeantur.

23. De involuntariis cædibus, prior quidem constitutio jubet in septennio per præfinitos gradus esse perfecti participes: secunda vero, quinquennium implere.

25. Quidam cui erat puella desponsata, etc., *ut pag.* 786.

Basilii canones 7, 8, 11, 13, 33, 43, 52, 54, 56, 55, 56, 57.

7. Masculorum et animalium corruptores, etc., *ut pag.* 911.

8. Qui ob iracundiam securi adversus uxorem, etc., *ut pag.* 922.

11. Qui autem involuntariam cædem fecit, un- C decim annorum spatio abunde judicio satisfecit. Nam dubio procul, erga eos qui percussi sunt, Moysis præscripta observabimus, ac eum qui decubuit quidem post acceptas plagas, sed iterum baculo suo innixus ambulavit, non concedimus occisum fuisse. Sin autem non surrexit post plagas, quia tamen non voluit occidere is qui percussit, homicida quidem est, sed involuntarius propter propositum.

13. Cædes in bellis factas patres nostri pro cædibus non habuere; illis, ut mihi videtur, qui 477 pro pudicitia ac pietate pugnant, ignoscentes. Fortasse tamen recte suadebitur, ut ipsi cum manus eorum puræ non sint, per tres annos a sola com- D munione abstineant.

33. Mulier quæ in via peperit, et fetus sui curam non suscepit, cædis crimini subjiciatur.

43. Qui mortis ictum dedit proximo, est homicida, sive percutere incepit, sive ultus est.

52. Quæ fetum in via editum neglexit, etc., *ut pag.* 922.

54. Involuntariarum cædium discrimina scio me ante tempus pietati tuæ pro viribus descripsisse, neque his amplius quidquam dicere queo; est autem tuæ prudentiæ, pro casus cujusque ratione pœnas intendere, aut etiam remittere.

ιζ'. Τοὺς ἀλογευσαμένους, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν ξγ'.

ξγ'. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων, τὸν αὐτὸν λόγον ἐξομολογούμενος παραφυλάξεται.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. γ'.

γ'. Τῶν δὲ δι' ἐπιθυμίαν τε καὶ ἡδονὴν γινομένων ἁμαρτημάτων, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ φονέων καὶ λῃστῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξϛ'.

ξϛ'. Εἴ τις κληρικὸς ἐν μάχῃ τινὰ κρούσει, κ. τ. λ.

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κα', κβ', κγ', κε'.

κα'. Περὶ τῶν γυναικῶν τῶν ἐκπορνευουσῶν καὶ ἀναιρουσῶν τὰ γεννώμενα κ. τ. λ.

κβ'. Περὶ ἑκουσίων φόνων, ὑποπιπτέτωσαν μέν· τοῦ δὲ τελείου, ἐν τῷ τέλει τοῦ βίου καταξιούσθωσαν.

κγ'. Ἐπὶ ἀκουσίων φόνων ὁ μὲν πρότερος ὅρος, ἐν ἑπταετίᾳ κελεύει τοῦ τελείου μετασχεῖν κατὰ τοὺς ὡρισμένους βαθμούς· ὁ δὲ δεύτερος, τὸν πενταετῆ χρόνον πληρῶσαι.

κε'. Μνηστευσάμενός τις κόρην, κ. τ. λ.

Βασιλείου κανὼν ζ', η', ια', ιγ', λγ', μγ', νβ', νδ', νε, νϛ', νζ'.

ζ'. Ἀρρενοφθόροι, καὶ ζωοφθόροι, καὶ φονεῖς, κ. τ. λ.

η'. Ὁ ἀξίνῃ παρὰ τὸν θυμὸν, κ. τ. λ.

ια'. Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιον ποιήσας φόνον, ἀρκούντως ἐξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἕνδεκα ἔτεσι· δῆλον γὰρ ὅτι ἐπὶ τῶν πληγέντων τὰ Μωϋσέως παρατηρήσομεν· καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ὑπὸ τῶν πληγῶν ἃς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ῥάβδῳ ἑαυτοῦ, οὐ λογισόμεθα πεφονεῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προελέσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν ὁ τυπτήσας, φονευτὴς μὲν ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

ιγ'. Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν, ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις· τάχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαροὺς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωνίας μόνης ἀπέχεσθαι.

λγ'. Ἡ γυνὴ ἡ διὰ τῆς ὁδοῦ κυήσασα, καὶ ἀμελήσασα τοῦ κυήματος, τῷ τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω.

μγ'. Ὃς θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον ἔδωκε, φονεύς ἐστιν, εἴτε ἦρξε τῆς πληγῆς, εἴτε ἠμύνατο.

νβ'. Ἡ τοῦ κυήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, κ. τ. λ.

νδ'. Τὰς τῶν ἀκουσίων καὶ ἑκουσίων διαφορὰς, πρὸ χρόνου οἶδα ἐπιστείλας τῇ θεοσεβείᾳ σου, κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατὸν, καὶ πλέον ἐκείνων οὐδὲν εἰπεῖν δύναμαι· τῆς δὲ σῆς συνέσεώς ἐστι κατὰ τὸ ἰδίωμα ὑφιέναι τῆς περιστάσεως, ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια ἢ καὶ ὑφιέναι.

νε'. Οἱ τοῖς λῃσταῖς ἀντεπεξιόντες, κ. τ. λ. A

νς'. Ὁ ἑκουσίως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μεταμεληθεὶς, εἴκοσι ἔτεσι ἀκοινώνητος ἔσται τοῖς ἁγιάσμασι· τὰ δὲ εἴκοσι ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. Ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσκλαίειν ὀφείλει, ἔξω τῆς θύρας ἑστὼς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου, καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν· μετὰ δὲ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκροωμένους δεχθήσεται. Ἐν ἑπτὰ ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύσεται· ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήψεται· πληρωθέντων δὲ τούτων, μεθέξει τῶν ἁγιασμάτων.

νζ'. Ὁ ἀκουσίως φονεύσας, ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων οἰκονομηθήσεται δὲ B τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῷ οὕτως· δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει· τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις· ἐν τέσσαρσιν, ὑποπίπτων, καὶ ἐν ἐνιαυτῷ συσταθήσεται μόνον, καὶ τῷ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. δ', ε'.

δ'. Λείπεται πρὸς τούτοις τὸ θυμοειδὲς, κ. τ. λ.

ε'. Εἰ δέ τις μὴ πληρώσας τὸν χρόνον τὸν ἐκ τῶν κανόνων ἀφωρισμένον ἐξοδεύοι τοῦ βίου, κελεύει ἡ τῶν Πατέρων φιλανθρωπία μετασχόντα τῶν ἁγιασμάτων, μὴ κενὸν τοῦ ἐφόδου πρὸς τὴν ἐσχάτην ἐκείνην καὶ μακρὰν ἀποδημίαν ἐκπεμφθῆναι· εἰ δὲ μετασχὼν τοῦ ἁγιάσματος, πάλιν εἰς τὴν ζωὴν ἐπανέλθοι, ἀναμένειν τὸν τεταγμένον χρόνον, ἐν ἐκ- C είνῳ τῷ βαθμῷ γενόμενον, ἐν ᾧ ἦν πρὸ τῆς κατὰ ἀνάγκην αὐτῷ δοθείσης κοινωνίας.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ τοὺς ἐπιτίμιον ἀκοινωνησίας ἔχοντας ὀφείλειν κοινωνεῖν μέλλοντας τελευτᾷν· καὶ τί γίνεται ἐὰν διὰ τοῦτο μεταλαβόντες, μὴ ἀποθάνωσιν;*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιγ'.

ιγ'. Περὶ δὲ τῶν ἐξοδευόντων, ὁ παλαιὸς καὶ κανονικὸς νόμος φυλαχθήσεται καὶ νῦν, κ. τ. λ.

Γρηγορίου Νύσσης κεφ. ε'.

ε'. Εἰ δέ τις μὴ πληρώσας τὸν χρόνον, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ ὀνειρασθέντος, ἢ ἀπὸ κοίτης τῆς ἰδίας γαμετῆς ὄντος, καὶ θέλοντος κοινωνῆσαι· καὶ ποίας ἡμέρας δεῖ τῆς πρὸς ἀλλήλους μίξεως διὰ τοῦτο ἀπέχεσθαι.* D

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. γ, δ'.

Αὐτάρκεις δὲ καὶ οἱ γεγαμηκότες, κ. τ. λ.

δ'. Οἱ δὲ ἐν ἀπροαιρέτῳ νυκτερινῇ ῥύσει, κ. τ. λ.

Τιμοθέου κανὼν ε', ιβ', ιγ'.

ε'. *Ἐρώτησις.* Ἐὰν γυνὴ συγγένηται, κ. τ. λ.

ιβ'. *Ἐρώτησις.* Ἐὰν ὀνειρασθεὶς λαϊκὸς, κ. τ. λ.

ιγ'. *Ἐρώτησις.* Τοῖς ζευγνυμένοις εἰς γάμου κοινωνίαν, κ. τ. λ.

55. Qui in latrones, etc. *ut pag.* 770.

56. Qui voluntarie interfecit, et postea pœnitentiam doctus est, annis viginti sacramentorum non erit particeps. Viginti autem anni sic in eo dispensabuntur. Annis quatuor flere debet. stans extra fores domus orationis, et ingredientes fideles rogans, ut pro ipso precentur, suamque iniquitatem confitens. Post quatuor autem annos inter audientes recipietur, et quinque annis cum ipsis exibit. Annos septem una cum iis, qui in substratione sunt, orans egredietur. Annos quatuor stabit solum cum fidelibus, sed oblationis non erit particeps. His autem expletis particeps erit sacramentorum.

57. Qui non voluntarie interfecit, per decem annos sacramentorum non erit papticeps. Anni autem decem sic in eo dispensabuntur. Duos quidem annos flebit, tres autem annos inter audientes perseverabit. **478** quatuor substratus, et anno uno consistet tantum; et deinceps ad sancta admittetur.

Gregorii Nysseni canones 4, 5.

4. Restat ad hæc ut irascentem, etc., *ut pag.* 810.

5. Si quis autem non expleto tempore a canonibus præstituto vita excedat, jubet Patrum clementia ut effectus sacramentorum particeps, non viatico vacuus ad extremam illam et longam peregrinationem mittatur. Sin autem, postquam sacramenti particeps factus fuerit, rursum ad vitam reversus sit: statutum tempus exspectet, in illo gradu exsistens in quo erat ante communionem illi ex necessitate datam.

CAP. IV. — *Quod ii qui excommunicationis pœna multati sunt, in mortis articulo tamen debent communicare. Quid vero iis faciendum, si ob eam causam ad communionem admissi, postea convaluerint?*

Concilii Nicæni canon 13.

13. De iis qui excedunt, antiqua et canonica lex nunc quoque servabitur, etc., *ut pag.* 731.

Gregorii Nysseni cap. 5.

5. Si quis autem non expleto tempore, etc., *ut supra.*

CAP. V. — *De eo qui nocturnam illusionem passus est; vel qui post habitam cum uxore rem communicare vult; quotque ideo diebus invicem abstinere debeant?*

Dyonisii ex epistola ad Basilidem, cap. 3, 4.

3. Porro qui satis ad id instructi sunt, etc., *ut pag.* 614.

479 4. Qui autem in non voluntario nocturno fluxu, etc., *ut pag.* 611.

Timothei canones 5, 12, 13.

5. *Interrogatio.* Si uxor cum suo marito, etc., *ut pag.* 614.

12. *Interrogatio.* Si laicus qui somniavit, etc., *ut pag.* 611.

13. *Interrogatio.* Iis qui matrimonii societate junguntur, etc., *ut pag.* 614.

CAP. VI. — *Utrum fiat oblatio pro eo qui semel interemit.*

Timothei canon 14.

14. *Interrogatio.* Si quis, cum sui compos non esset, etc., *ut pag.* 611.

CAP. VII. — *De eo qui habens uxorem dæmoniacam, alteram ducere vellet.*

Timothei canon 15.

15. *Interrogatio.* Si alicujus uxor spiritu corripitur, etc., *ut pag.* 963.

Finis titulorum 14.

A

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Πῶς γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτὸν ἀνελόντος.*

Τιμοθέου κανὼν ιδ'.

ιδ'. *Ἐρώτησις.* Ἐάν τις μὴ ἔχων ἑαυτὸν, κ. τ. λ.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ ἔχοντος γαμετὴν δαιμονιζομένην, καὶ διὰ τοῦτο θέλοντος ἄλλην λαβεῖν.*

Τιμοθέου κανὼν ιε'.

ιε'. Ἐὰν γυνὴ πνευματιῇ πάνυ, κ. τ. λ.

Τέλος τῶν ιδ' τίτλων.

PHOTII
PATRIARCHÆ CONSTANTINOPOLITANI
NOMOCANON
CUM COMMENTARIIS THEODORI BALSAMONIS PATRIARCHÆ ANTIOCHENI.

Christophorus Justellus ex Bibliotheca Palatina primus Græce edidit, Lutetiæ Parisiorum, anno 1615, in-4°.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ
ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΚΑΙ ΘΕΙΩΝ ΚΑΝΟΝΩΝ

Τῶν τε ἁγίων, καὶ πανευφήμων ἀποστόλων, καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, ἀλλὰ μὲν καὶ τῶν τοπικῶν ἤτοι μερικῶν, καὶ τῶν λοιπῶν ἁγίων Πατέρων. Πρὸς δὲ καὶ δήλωσις τῶν ἐνεργούντων νόμων καὶ μὴ ἐνεργούντων τῶν ἀνατατιομένων ἐν τοῖς δέκα πρὸς τοῖς τέσσαρσι τίτλοις τοῖς κατ' ἀρχὴν τῶν κανόνων κειμένοις, ποιηθεῖσα κατὰ πρόσταξιν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν Θεοδώρῳ τῷ εὐτελεῖ διακόνῳ τῆς ἁγιοτάτης τοῦ Θεοῦ μεγάλης Ἐκκλησίας, νομοφύλακι, χαρτοφύλακι, καὶ πρώτῳ τῶν Βλαχερνῶν τῷ Βαλσαμὼν, τῷ μετὰ χρόνους τινὰς γεγονότι πατριάρχῃ Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας, καὶ πάσης Ἀνατολῆς.

EXPOSITIO
SACRORUM DIVINORUMQUE CANONUM

Sanctorum celebratissimorumque apostolorum, et sacrorum œcumenicorum atque etiam provincialium sive particularium conciliorum, reliquorumque sanctorum Patrum : insuper et declaratio efficacium atque inefficacium legum in quatuordecim ante canones positis titulis collocatarum : elaborata jussu imperatorio atque patriarchali, à Theodoro Balsamone, humili sanctisimæ Dei Magnæ ecclesiæ diacono, nomophylace et chartophylace, præfecto Blachernarum, qui etiam post aliquot annos Theopolis [sive] magnæ Antiochiæ totiusque Orientis patriarcha factus est.

Obedite iis qui vobis præsunt, atque morem gerite: illi enim excubias agunt pro animabus vestris, ait magnus ille apostolus Paulus, Ecclesiæ doctor. Sacratissimis autem principibus sanctisque patriarchis jubentibus, uti servilem in modum obtemperetur atque pareatur multo magis requiritur, utpote quod debeatur. Quapropter sane nos quoque, ubi a divinitus coronato sancto nostro imperatore D. Manuele Com-

B

Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε. Αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, φησὶν μέγας ἀπόστολος Παῦλος ὁ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλος· βασιλεῦσι δὲ θειοτάτοις καὶ πατριάρχαις ἁγιωτάτοις κελεύουσιν, δουλικῶς ὑπείκειν καὶ πείθεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἀπητημένον ἐστὶν, ὡς ὀφειλόμενον. Τοῦτο καὶ ἡμεῖς ὁρισθέντες παρὰ τοῦ θεοστεφοῦς ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος κυρίου Μανουὴλ Κομνηνοῦ, καὶ

τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου, καὶ οἰκουμενικοῦ A πατριάρχου τοῦ γεγονότος ὑπάτου τῶν φιλοσόφων κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου, τοὺς ἱεροὺς κανόνας κατασκέψασθαι, καὶ τὰ ἐν τούτοις ἀσαφῆ, καὶ τοῖς νόμοις τὸ δοκεῖν ἐναντιούμενα σαφηνῖσαι, καὶ ἑρμηνεῦσαι, ὡσαύτως καὶ τὰ παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Φωτίου συγγραφέντα, καὶ εἰς δέκα πρὸς τοῖς τέσσαρσι τίτλοις θεωρούμενα, καὶ πρὸ τῶν κανόνων συγκεφαλαιωθέντα μετ' ἐπιστασίας πολυπραγμονῆσαι, καὶ τὰ μὲν ἐν τούτοις τεθέντα νόμιμα καὶ ἐνεργοῦντα παραδηλῶσαι, τὰ δὲ σχολάσαντα καὶ μὴ δεχθέντα κατὰ τὴν τελευταίαν ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων τὴν γενομένην παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου, αὖθις ἀναδιδάξαι ὡς ἂν μή τινες ἐντυγχάνωσι τούτοις, καὶ τὰ ἀπρακτήσαντα νόμιμα ὡς ἐνεργοῦντα καὶ ἔμ- B πρακτα δέχονται, κἀντεῦθεν ὡς πλανῆται τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ὁδοῦ ἀποτρέχωσιν ὅπερ κἂν τῷ ῥηθέντι παναγιωτάτῳ δεσπότῃ ἡμῶν τῷ ὑπὲρ πάντας τοὺς κατὰ τὴν ἡμετέραν τέως γενεὰν ὄντας σοφούς, σοφωτέρῳ συμπεσεῖν ἐκινδύνευσεν ἐπὶ τῇ ὑποθέσει τοῦ μητροπολίτου ἐκείνου Ἀμασείας κυρίου Λέοντος, πρὸς τὸ παρὸν ἀπετολμήσαμεν πόνημα θαρσήσαντες ἐπὶ τῇ ἀντιλήψει καὶ τῇ εὐχῇ τῶν ἐπιστρεψάντων τοῦτο ἡμῖν. Καὶ πρῶτα μὲν τὰ ἐν τοῖς εἰρημένοις δέκα πρὸς τοῖς τέσσαρσι τίτλοις συγγραφέντα νόμιμα παρὰ τοῦ πατριάρχου τοῦ συνθεμένου τὸ νομοκάνονον πρὸ τῆς τῶν νόμων ἀνακαθάρσεως, ὡς εἴρηται κατασκεψάμενοι, εἰς δύο αὐτὰ διείλομεν καὶ ἐσαφηνίσαμεν ποῖα ἐξ αὐτῶν ἐνεργοῦντά εἰσιν, ὡς καὶ ἐν τῷ βασιλικῷ ἐδάφει, τῶν ἑξήκοντα νομίμων βιβλίων κείμενα, C καὶ τίνα τελείως ὡς μὴ δεχθέντα ἐν τῇ ἀνακαθάρσει, ἠπράκτησαν. Εἶτα παρεδηλώσαμεν τίνα ἐκ τούτων ἐν τοῖς πεντήκοντα βιβλίοις τῶν Διγέστων, καὶ τοῖς ιβ' βιβλίοις τῶν Κωδίκων πρὸ τούτου κείμενα. Ἄρτι ἐν ποίοις βιβλίοις καὶ τίτλοις τῶν βασιλικῶν κατεστρωμένα εὑρίσκονται, ὡσαύτως καὶ τὰ ἐν τούτοις δοκοῦντα ἐναντιοφανῆ ἐλύσαμεν κατὰ τὰς παλαιὰς ἑρμηνείας, καὶ κατὰ τὴν προσοῦσαν ἡμῖν οὐδαμινὴν γνῶσιν. Ὥσπερ καὶ τὰ ἀπὸ τῶν Ἰουστινιανείων Νεαρῶν μὴ δεχθέντα ἐν τῇ ἀνακαθάρσει, καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου ὡς ἐνεργοῦντα καταγραφέντα ὡς πέτραν σκανδάλου περιείλομεν. Καὶ ἄλλα δέ τινα χρειώδη καὶ ἐνεργοῦντα θεσπίσματα μετὰ τὴν ἀνακάθαρσιν ἐξενεχθέντα ἀπό τε βασιλικῶν προσταγμάτων καὶ D Νεαρῶν θεσπισμάτων, εἴγε μὲν καὶ συνοδικῶν πράξεων, ἐν τῷ τοιούτῳ πονήματι κατεστρώσαμεν, ὡς ἂν ἔχωσι πανταχόθεν οἱ ἐντυγχάνοντες τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀπερικλόνητον. Εἴ τι τοίνυν μὴ καθῆκον ἴσως γέγραπται ἢ ἐν τούτοις ἢ ἐν ταῖς τῶν κανόνων ἑρμηνείαις ἀξιούσθω συγγνώμης. Οὐδὲ γὰρ ἡμέτερόν ἐστι τόλμημα, τὸ τοῦ πονήματος μέγεθος, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀνάγκης ὑπακοῆς ἀποκύημα.

neno, et sanctissimo domino nostro atque œcumenico patriarcha D. Michaele Anchialio, qui philosophorum princeps fuit, decretum esset, ut sacros canones diligenter perspiceremus, et quæ in illis obscuriora essent, modoque aliquo legibus adversari viderentur, declararemus atque interpretaremur: similiter etiam quæ a sanctissimo illo patriarcha D. Photio conscripta, et in quatuor decim titulis tractata canonibusque compendiose præposita sunt, summa adhibita cura excuteremus, ex posito in illis jure quod efficax sit ostendentes, quod vero vacet nec secundum ultimam legum repurgationem a celeberrimo imperatore D. Constantino Porphyrogenneta factam receptum sit diverso modo docentes quo videlicet lectores non impingant, nec jus inefficax tanquam efficax suscipiant, indeque ceu errones a recta atque regia via recedant (quod ipsum parum abfuit quinetiam dicto sanctissimo domino nostro, [*eidemque*] omnium qui nostra hac ætate sapientum sapientissimo, in causa illius Amaseni metropolitani D. Leonis acciderit) audacter hunc laborem suscepimus, eorum qui illum nobis injunxissent, subsidio atque precibus confisi. Ac primum quidem, quod jus in quatuordecim titulis ab eo patriarcha qui *Nomocanonum* composuit conscriptum est, ad legum repurgationem (quomodo dictum est) excutientes, bifariam id divisimus: et quod ex eo vim obtineat ideo quod in imperatorio sexaginta legalium librorum [*velut*] solo collocatum sit, quodque omnino quia in repurgatione receptum non sit vigore destitutum vacet, planum atque manifestum fecimus. Deinde [*vero*] quæ in quinquaginta libris Digestorum, et duodecim libris Codicum antehac posita, in quibus nunc libris et titulis Basilicorum constrata inveniantur indicavimus. Similiter etiam quæ inter hæc in speciem esse contraria viderentur, secundum veteres interpretationes, ac pro tenui qua præditi sumus scientia dissolvimus. Quem [*sane*] admodum et quæ ex Justinianeis *Novellis* in repurgationem non admissa, a patriacha autem tanquam efficacia descripta sunt, velut offensionis lapidem sustulimus. [*Postremo*] vero nonnullas quoque alias utiles efficacesque ex imperatoriis jussionibus, commentariis, Novellisque constitutionibus, atque etiam ex synodalibus Actis post repurgationem editas sanctiones huic labori inseruimus: quo [*videlicet*] undique lectores inconcussam habeant certitudinem. Cæterum si quid forte aut in his, aut in canonum interpretationibus, præter decorum scriptum sit, venia dignum habetor. Neque enim hæcce lucubrationum moles audciæ nostræ, sed necessariæ obedientiæ partus est.

ΤΙΤΛΟΣ Α'.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ, ΚΑΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΙΣΤΕΩΣ, ΚΑΙ ΚΑΝΟΝΩΝ, ΚΑΙ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΩΝ.

TITULUS PRIMUS.

DE THEOLOGIA, ORTHODOXA FIDE, CANONIBUS, ET ORDINATIONIBUS.

CAPUT PRIMUM — *De theologia et orthodoxa fide.* A

Apostolorum canon 49 et 50; concilii Constantinopolitani canon 1, 5; concilii Ephesini canon 7; concilii Carthaginensis canon 2 : concilii sexti canon 1, 73, 81.

Textus. Liber I, Codicis titulo I, constitutione 1, 5, 6, 7, 8, 9.

Scholium. Prima constitutio tit. 1, lib. I Codicis est 1, caput I lib. Basilicorum, quod sic ait : Christianus est, qui credit Patris, Filii et Spiritus sancti sub pari majestate unam esse deitatem. Qui vero contra [*jam*] dicta edocet, hæreticus est, 5, 6, 7, 8 et 9 constitutiones non sunt positæ in Basilicis.

CAPUT II. — *Quot canones valere oporteat?* B

Concilii Chalcedonensis canon I; concilii Carthaginensis canon I; concilii sexti canon 2; concilii Nicæni secundi canon 2.

Textus. Constitutio 3, tit. 2 Novellarum, etc., *usque ad* irritas esse habet., *ut pag.* 451.

Scholium. Const. 3, tit. 2 Novellarum, est novella Justiniani 131 [*quæ*] posita [*est*] in lib. V Basil. tit. 3, cap. I, themate I, quod sic habet : Sancimus igitur, ut sancti ecclesiastici canones, qui a sanctis septem conciliis promulgati aut confirmati sunt vicem legum obtineant. Nempe a Nicæno trecentorum duodevigenti Patrum concilio, in quo Arius, cui a furore cognomen inditum est anathemate est percussus ; Constantinopolitano Patrum centum C quinquaginta, a quibus Spiritus sancti oppugnator Macedonius infamia notatus est ; Ephesino primo, in quo Nestorius condemnatus est ; Chalcedonensi, in qua Eutyches cum Nestorio anathemate percussus est : adhæc, Constantinopolitano secundo, a quo Origenes una cum operibus suis, et alii quidam impii, ignominia affectus est : præterea Constantinopolitano tertio, quod de multis hæresibus triumphans, vetustiorum sanctorum conciliorum placita confirmavit ; ad extremum vero, Nicæno secundo, in quo illi qui adversus sacras imagines insaniebant, pariter cum anterioribus hæreticis Dei Ecclesia abdicati sunt. Prædictorum etenim sanctorum conciliorum decreta perinde ut sacras Scripturas suscipimus, et canones ut leges custo- D dimus. Const. 44, tit. 3, lib. I Codicis non est posita in Basil. neque vero 1 aut 4 const. tit. 1 Novella-

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ θεολογίας καὶ ὀρθοδόξου πίστεως.*

Ἀποστόλων κανὼν μθ' καὶ ν'· συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν α', ε'· συνόδου Ἐφέσου κανὼν ζ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν β'· συνόδου ς' κανὼν α', ογ', πα'.

Κείμενον. Βιβλίον α' τοῦ Κώδικος, τίτ. α', διάταξις ε', ς', ζ', η', θ'.

Σχόλιον. Ἡ πρώτη διάταξις τοῦ α' τιτ' τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος, ἔστι κεφ. α', τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον· Χριστιανός ἐστιν ὁ πιστεύων μίαν εἶναι θεότητα ἐν ἴσῃ ἐξουσίᾳ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ γὰρ παρὰ τὰ εἰρημένα δοξάζων αἱρετικός ἐστιν. Ἡ δὲ ε', ς', ζ', καὶ η' διατ. οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Πόσους δεῖ κρατεῖν κανόνας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν α', συνόδου Καρθαγένης κανὼν α'· συνόδου ς' κανὼν β'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν β'.

Κείμενον. Ἡ γ' διάταξις τοῦ β', κ. τ. λ. usque ad τύποι ἄκυροί εἰσιν.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάταξις τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε', τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', κεφ. α', θέματι α', οὕτως ἔχοντι· Θεσπίζομεν τοίνυν, νόμων τάξιν ἐπέχειν τοὺς ἁγίους ἐκκλησιαστικοὺς κανόνας τοὺς ὑπὸ τῶν ἁγίων ζ' συνόδων ἐκτεθέντας ἢ βεβαιωθέντας· τοῦτ' ἔστι τοὺς ἐν Νικαίᾳ τῶν τιη'. καθ' ἣν ὁ Ἄρειος ὁ τῆς μανίας ἐπώνυμος ἀνεθεματίσθη, καὶ τῆς ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει τῶν ἁγίων ρν' Πατέρων, ὑφ' ὧν ὁ πνευματομάχος Μακεδόνιος ἐστηλιτεύθη, καὶ τῆς ἐν Ἐφέσῳ α' ἐν ᾗ Νεστόριος κατεκρίθη, καὶ τῆς ἐν Χαλκηδόνι καθ' ἣν Εὐτυχὴς μετὰ Νεστορίου ἀνεθεματίσθη. Πρὸς δὲ ταύταις τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ β'. δι' ἧς Ὠριγένης μετὰ τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, καὶ ἕτεροί τινες δυσσεβεῖς παρεδειγματίσθησαν, καὶ ἔτι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ γ', ἥτις διαφόρους αἱρέσεις θριαμβεύσασα τὰ τῶν προγενεστέρων ἁγίων συνόδων θεῖα δόγματα ἐπεκύρωσε, καὶ ἐπὶ πᾶσι τῆς ἐν Νικαίᾳ τὸ β', ἐξ ἧς οἱ κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων λυττήσαντες ἐξ ἴσου τοῖς προλαβοῦσιν αἱρετικοῖς τῆς καθολικῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀπεκηρύχθησαν. Τῶν γὰρ προειρημένων ἁγίων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας Γραφὰς δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν. Ἡ μδ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά, οὐδὲ ἡ α' καὶ δ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν

Νεαρῶν ὧν ἡ μὲν ἕκτη ἐστὶ νεαρὰ Ἰουστινιάνειος, ἡ δὲ π' ὡσαύτως οὐδὲ ἡ ιβ' διάταξις τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος. Καὶ μηδὲ σὺ ταύταις προσχῇς, πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ ἐναντιοῦνται τῇ ρλα' Ἰουστινιανείῳ νεαρᾷ, εἶτα ὅτι οὐδὲ ἐδέχθησαν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς.

rum, quarum haec quidem est 6 Justiniani novella illa vero 80 ejusdem. Neque [item] const. 12, tit. 2, lib. I Cod. Neque vere tu illis animum applices. Primum, quia non adversantur 131 Justiniani novellæ. Deinde, quia in Basilicis non sunt receptæ.

Ἕτερον σχόλιον. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἐν τῷ παρόντι β' κεφ. δηλωθέντων νομίμων, ἐγράφησαν τὰ εἰκότα. Γίγνωσκε δὲ ὅτι διαφόρως εἶπόν τινες καὶ ταῦτα ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἡμῶν τοῦ ἁγίου μὴ ὀφείλειν κρατεῖν τοὺς κανόνας, ἔνθα νόμοις ἐναντιοῦνται, διὰ τὸ πρὸ τῆς ἀνακαθάρσεως τούτοις συγγραφῆναι καὶ οὕτω σχολάσασθαι τοὺς αὐτοῖς μὴ συνᾴδοντας. Ἄλλοι δὲ προκομίσαντες κανόνας τοῖς νόμοις ἐναντιουμένους, καὶ χρησάμενοι τῇ παρούσῃ ρλα' νεαρᾷ τῇ κειμένῃ ἐν βιβλίῳ ε' τῶν βασιλικῶν τίτ. γ' κεφ. α', λεγούσῃ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττεσθαι καὶ ὡς θείας Γραφὰς, ἐπεστόμισαν τοὺς ἀντιθετοῦντας αὐτοῖς, ὅτε κἀκείνων εἰπόντων ἀνένδεκτον εἶναι τὴν τοιαύτην νεαρὰν ὡς παρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ λεγομένην γενέσθαι, καὶ μεμνημένην καὶ τῶν μετὰ τὸν Ἰουστινιανὸν συνόδων, καὶ οὕτω ἄτοπόν τι δῆθεν κατασκευαζόντων, αὐτοὶ μᾶλλον κἀκ τούτου καταλαμβάνεσθαι εἶπον, τὸ οἰκειώσασθαι τὰ τῆς νεαρᾶς τὸν τὴν ἀναθεώρησιν καὶ ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων ποιησάμενον βασιλέα. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν οὐκ ἂν καὶ τοὺς τῶν μεταγενεστέρων συνόδων κανόνας ὡς νόμοις κρατεῖν προσέθετο, καὶ ὡς θείας Γραφάς. Ἀλλὰ καὶ ταύτην ὡς καὶ ἄλλας Ἰουστινιανείους νεαρὰς ἵνα ἐσχόλασεν ἐκ τοῦ μὴ καταστρῶσαι αὐτὴν εἰς τὰ βασιλικὰ, ὅπερ ἐδέχθη, καὶ παρὰ τῷ βασιλεῖ τῷ ἁγίῳ. Σημείωσαι τὴν παροῦσαν νεαρὰν ὡς νόμοις κρατεῖν μὴ μόνον τοὺς παρὰ τῶν ζ' ἁγίων συνόδων ἐκτεθέντας κανόνας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρὰ τούτων βεβαιωθέντας, ἤγουν τοὺς κανόνας τῶν τοπικῶν συνόδων. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν β' κάνονα τῆς ς' συνόδου, βεβαιοῦντα μὴ μόνον τὰς τοπικὰς συνόδους, ἀλλὰ καὶ ἑτέρων ἁγίων συγγράμματα. Ἐπισημείωσαι τὴν παροῦσαν ἑρμηνείαν, καὶ ἔχων αὐτὴν ἐπὶ μνήμης, λέγε τοὺς κανόνας ἰσχύειν πλέον τῶν νόμων. Οἱ μὲν γὰρ ἤγουν κανόνες παρὰ βασιλέων, καὶ ἁγίων Πατέρων ἐκτεθέντες καὶ στηριχθέντες ὡς αἱ θεῖαι Γραφαὶ δέχονται. Οἱ δὲ νόμοι παρὰ βασιλέων μόνον ἐδέχθησαν ἢ συνετέθησαν καὶ διὰ τοῦτο οὐ κατισχύουσι τῶν θείων Γραφῶν οὐδὲ τῶν κανόνων.

Aliud Scholium. De jure quidem, quod in præsenti 2 capite declaratum est, scripta sunt decentia. Scias tamen, quod aliter nonnulli dixerint, idque in præsentia sancti nostri imperatoris [nempe canones non debere valere, quando adversantur legibus : propterea quod ante [*legum*] repurgationem illi conscripti sunt : atque ita qui (*canones*) cum [*legibus*] non conveniunt, otiosos esse. Alii vero prolatis, qui legibus adversantur, canonibus et præsenti 131 novella, quæ in v lib. Basil., tit. 3, cap. 1, posita est, [*in medium*] producta, adversariis os obturarunt : [*cum illa*] canones tanquam leges atque sacras Scripturas custodiendos esse, dicat. Quod vero illi dicerent, non suscipiendam esse illam novellam, ut quæ, cum a Justiniano edita dicatur conciliorum post Justinianum [*habitorum*] mentionem faciat, atque ita absurditatem quamdam constituerent : se inde etiam magis [*illam*] amplecti aiebant, quod quæ novella tradit, is imperator qui leges repurgavit atque recognovit, sibi vindicavit. Nam si id [*ita*] non esset, non etiam posteriorum conciliorum canones, ut leges atque sacras Scripturas, valere [*debere*] adjecisset. Atque hanc etiam [*inquiebant*] ut alias Justiniani novellas, velut otiosam reddidit, quod ipsam Basilicis non aspersit. Quod sane sanctus imperator etiam probabat. Nota vero præsentem novellam, quæ non modo a septem sanctis conciliis promulgatos canones, verum etiam qui ab illis confirmati sunt (provincialium conciliorum canones nempe) ut leges valere dicit. Lege etiam secundum canonem sexti concilii qui non solum provincialia concilia, sed etiam aliorum sanctorum scripta confirmat. Nota igitur præsentem interpretationem, eamque in memoria habens dic : canones majoris auctoritatis esse, quam leges. Illi enim canones, nempe eum ab imperatoribus atque sanctis Patribus promulgati confirmative sint, ut sacræ Scripturæ suscipiuntur : leges vero a solis imperatoribus susceptæ sunt, atque idcirco sacris Scripturis sive canonibus non prævalebunt.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τοῦ φυλάττεσθαι τὸ ἄγραφον ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ὡς νόμον, καὶ ὅτι οὐκ ἔχομεν ἀνάγκην φυλάττειν τὰ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου.*

CAPUT III. — *Ut consuetudo ecclesiastica non scripta servetur, ut lex. Et quod necesse non sit servare leges Mosaicas.*

Συνόδου ς' κανὼν πα'. Βασίλειος ἀπὸ τῆς πρὸς Διόδωρον ἐπιστολῆς, καὶ ἐκ τοῦ κζ', καὶ ἐκ τοῦ κθ' κεφ. τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπιστολῶν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Concilii sexti canon 81, Basilius ex epistola ad Diodorum et ex cap. 27 et 29 epistolarum ad Amphilochium, de Spiritu sancto.

Κείμενον. Καὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου, κ. τ. λ. usque ad τὴν συνήθειαν.

Textus. Et in jure civili consuetudo etc., *usque, ad* consuetudinem transgredimur, *ut pag.* 466.

Σχόλιον. Τὸ δ' διάταγμα τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Διατάξεών ἐστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν β', τίτ. α', κεφ. μα', οὕτω λέγον· Περὶ ὧν ἔγγραφος οὐ κεῖται

Scholium. Digestum 4, tit. 3, lib. I Digest. est lib. Basil. II, tit. I, cap. 41, quod sic ait : De quibus causis nulla scripta lex est, custodiri oportet

mores et consuetudinem. Quod si hæc defecerint, proxima propositæ quæstioni similia sunt sequenda. Si ne hæc quidem inveniantur, tunc jus quo urbs Roma utitur, servari oportet. Et them. 2, inveterata consuetudo pro lege custoditur.

Aliud scholium. Quære 6 them. cap. 41, tit.] 1, lib. II, quod ait: Quemadmodum latio legis [aut] in scripta refertur, aut non refertur, ita ejus etiam abrogatio aut] per legem scriptam fit, aut non scriptam, id est, per desuetudinem. Et cap. 42 : De quibus causis lex scripta non est, inveterata consuetudo pro lege valet. Et cap. 43. Tunc alicujus urbis aut regionis consuetudine utimur, quando in disceptationem vocata, in judicio firmata est. Et cap. 44 : Quæ longa consuetudine comprobata sunt, ac per multos annos observata, non minus quam [ea, quæ] scripta [sunt jura] servantur. Et cap. 45 : Ut quæ in tantum probata sint, ut non fuerit necesse scripto comprehendere. Et cap. 46 : In legum interpretatione civitatis consuetudo animadvertenda est. Et cap. 47 : [Inspiciendum etiam,] quomodo in similibus perpetuo judicatum sit.

A νόμος, παραφυλάττειν δεῖ τὸ ἔθος, καὶ τὴν συνήθειαν. Εἰ δὲ καὶ τοῦτο ἐλλείπει, ἀκολουθεῖν τοῖς πλησιάζουσι καὶ ἐοικόσι τῷ ζητουμένῳ. Εἰ δὲ μήτε ταῦτα εὑρίσκεται, τότε τὸ νόμιμον ᾧτινι ἡ Ῥώμη κέχρηται φυλάττειν δεῖ, καὶ θέμα β' ἡ παλαιὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου φυλάττεται,

Καὶ θέμα ς' ὥσπερ ἡ θέσις τοῦ νόμου ἔγγραφος καὶ ἄγραφός ἐστι, οὕτω καὶ ἡ ἀναίρεσις ἢ δι' ἐγγράφου γίνεται νόμου ἢ δι' ἀγράφου, τοῦτ' ἔστι τῆς ἀχρησίας. Καὶ κεφ. μβ', ἡ μακρὰ συνήθεια ἀντὶ νόμου κρατεῖ ἐν οἷς οὐκ ἔστιν ἔγγραφος, καὶ κεφ. μγ' τότε κεχρήμεθα τῇ συνηθείᾳ τινὸς πόλεως ἢ ἐπαρχίας, ὅτε ἀμφισβητηθεῖσα ἐν δικαστηρίῳ ἐβεβαιώθη, καὶ κεφ. μδ', καὶ τὰ μακρᾷ συνηθείᾳ δοκιμασθέντα, καὶ ἐπὶ πολλοῖς ἐνιαυτοῖς φυλαχθέντα οὐχ B ἧττον τῶν ἐγγράφων κρατοῦσι, καὶ κεφ. με', ὡς τοσοῦτο δοκιμασθέντα ὥστε καὶ μὴ δεηθῆναι ἐγγράφου, καὶ κεφ. μς' ἐν τῇ τῶν νόμων ἑρμηνείᾳ, τῇ συνηθείᾳ δεῖ προσέχειν τῆς πόλεως, καὶ κεφ. μζ', καὶ ὅπως ἐπὶ τῶν ὁμοίων διὰ παντὸς ἐψηφίσθη.

Docet porro Stephanus, cap. 42, quiddam optimum, et quæ circa consuetudinem non scriptam diversitas apparet, solvit: Diuturna consuetudo (inquiens) tunc ut lex valet, quando legi scriptæ non repugnat. Neque vero hoc fini præmissi digesti adversari existimes. Illic enim de desuetudine loquens, quod illa legem possit abrogare, dicit : hic vero de consuetudine loquitur dicens, quod consuetudo jus novum non introducit, si veteri cuipiam legi repugnet. Fieri enim potest, ut per desuetudinem jure aliquo non utamur : non autem, ut contrario modo utamur. Nota igitur hanc doctrinam, ut quæ et speciosa sit, et in judiciis frequentetur. Const. 1, 2, 3, tit. 52, lib. VIII Cod. in Basil. positæ non sunt. Digestum vero 102, tit 17, lib. L Digest. est caput 183, tit. 3, lib. II Basil. quod sic habet : Ægre quidem, at [certe] tamen æquitate exigente mutamus consuetudinem. Verum tu hanc legem, secundum postmodum præsenti huic 3 cap. [insertas] leges interpretare, atque dic, tum propter utilitatem aliquam consuetudinem mutari, quando in judicio confirmata non est : [alioqui vero] tanquam legem scriptam valituram. Propterea enim hic adjectum est : Ægre quidem, attamen æquitate exigente consuetudinem immutamus. Non est lex scripta, quæ statuat, ut si qua tonderi atque divortium facere cum marito velit, ne confestim tondeatur : sed in monasterium abducatur, et trimestri spatio exploretur, num forte in [ipso velut] pugnæ initio tonsuram deprecetur. Sed ex inscripta consuetudine, sæpenumero in judicio probata et confirmata receptum est, ne aliter mulieri tonsura permittatur, quam si post tres menses interrogata sit, an in hoc bono proposito permanere [velit]. Ac [sane] hac de re coram imperatorio tribunali [abunde] satis certatum est. Cum enim multi dicerent, debere [cuidam] mulieri vos istos crines confestim detonderi, quod firmi

Διδάσκει δὲ ὁ Στέφανος ἐν τῷ μβ' κεφ. διδασκαλίαν ἀρίστην, καὶ λύει τὰς περὶ ἀγράφου συνηθείας ἐναντιοφανείας, λέγων οὕτως, Ἡ χρονία συνήθεια τότε ὡς νόμος κρατεῖ, ὅτε μὴ ἐγγράφῳ διαμάχηται νόμῳ. Καὶ μὴ νόμιζε τοῦτο ἐναντίον εἶναι τῷ τέλει τοῦ προλαβόντος διατάγματος. Ἐκεῖ μὲν γὰρ περὶ συνηθείας λέγον, φησὶν ὅτι δύναται αὐτὴ νόμον ἀνελεῖν. Ἐνταῦθα δὲ περὶ συνηθείας φησὶ καὶ λέγει ὅτι καινὸν οὐκ εἰσάγει C νόμιμον ἡ συνήθεια εἰ παλαιῷ τινι νόμῳ μάχηται, νομίμῳ, οὐ μὲν ἐναντίως κεχρῆσθαι. Δυνατὸν μὲν γὰρ ἐκ τῆς ἀσυνηθείας μὴ κεχρῆσθαι. Σημείωσαι οὖν τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν ὡραίαν οὖσαν, καὶ ἐν τοῖς δικαστηρίοις συχνάζουσαν. Ἡ α', β' καὶ γ' διάταξις τοῦ νβ' τίτ. τοῦ η' βιβλίου τοῦ Κώδικος, οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ ρβ' διάταξις τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ν' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι κεφ. ρπγ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ἔχον οὕτως· Δυσχερῶς μὲν, ὅμως δὲ τοῦ δικαίου ἀπαιτοῦντος ἐναλλάσσομεν τὴν συνήθειαν. Πλὴν σὺ τὸν τοιοῦτον νόμον ἑρμήνευε κατὰ τοὺς ὄπισθεν καταστρωθέντας νόμους, ἤγουν ἐν τῷ παρόντι γ' κεφ., καὶ λέγε τότε τὴν μακρὰν συνήθειαν ἐναλλάσσεσθαι διά τι χρήσιμον ὅτε μὴ βεβαιωθῇ αὐτὴ ἐν δικαστηρίῳ, καὶ ὡς D νόμος ἔγγραφος κρατήσει. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα προσέθετο, τὸ δυσχερῶς μὲν, ὅμως δὲ τοῦ δικαίου ἀπαιτοῦντος ἐναλλάσσομεν τὴν συνήθειαν. Νόμος ἄγραφος οὐκ ἔστι διοριζόμενος τὴν θέλουσαν ἀποκαρῆναι καὶ διαζυγῆναι τοῦ οἰκείου ἀνδρὸς μὴ ἀπεντεῦθεν ἀποκείρεσθαι, ἀλλ' εἰς μοναστήριον ἀπάγεσθαι καὶ διὰ τριμηναίου καιροῦ δοκιμάζεσθαι, μή ποτε κατὰ ἀψιμαχίαν τὴν ἀπόκαρσιν ἐξῃτήσατο. Ἀλλὰ ἐξ ἀγράφου συνηθείας δοκιμασθείσης πολλάκις ἐπὶ δικαστηρίου καὶ βεβαιωθείσης νενόμισται μὴ ἄλλως τὴν ἀπόκαρσιν ἐπιτρέπεσθαι τῆς γυναικὸς εἰ μὴ μετὰ τρίμηνον ἐρωτωμένη, τῷ ἀγαθῷ τούτῳ σκοπῷ ἐμμένει. Καὶ ἐγυμνάσθησαν τὰ περὶ τούτου ἐφ' ἱκανὸν ἐπὶ βασιλικοῦ βήματος. Πολλῶν γὰρ λεγόντων

ὀφείλειν τὴν γυναῖκα τοῦ Πυῤῥογεωργίου ἐκείνου ἀπεντεῦθεν ἀποχαρῆναι διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν φρονήματος στερεοῦ ὡς καὶ τεσσαράκοντα ἔτη οὖσαν, μὴ εἶναι δὲ νόμον ἔγγραφον χάριν τοῦ τριμήνου ὁ θεοστεφὴς, κράτιστος, καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς τὴν μακρὰν συνήθειαν κυρωθεῖσαν ὡς εἴρηται ἀντὶ νόμου ἐγγράφου ἐδέξατο, καὶ σημειώματι ἐστήριξεν ὥστε τότε ἄγραφος συνήθεια παραβαίνεται τοῦ δικαίου ἀπαντοῦντος, ἤγουν αἰτιῶν προκειμένων εὐλόγων ὅτε μὴ ἐβεβαιώθη διὰ δικαστικῆς διαγνώσεως. Εἶδον γὰρ καὶ ἄγραφον συνήθειαν μὴ οὕτω κυρωθεῖσαν ἀθετηθεῖσαν. Συνηθείας γὰρ οὔσης τοὺς ἀπὸ ἱερέων λαϊκοὺς μονάσαντας, καὶ ὄντας πρότερον καταγεγραμμένους, εἰς διακονίας ἱερέων, καὶ μετὰ τὸν μονάδα βίον τῷ τῶν διακονιῶν συγκαταλέγεσθαι σώματι, καὶ μετὰ λαϊκῶν ἱερέων συναναστρέφεσθαι ὁ παναγιώτατος ἡμῶν δεσπότης κύριος Μιχαὴλ, τὴν μακρὰν τοιαύτην συνήθειαν ὡς οὐδὲν ἐλογίσατο, καὶ διωρίσατο ἀπὸ μόνων λαϊκῶν ἱερέων τὰς διακονίας συνίστασθαι, καὶ τοὺς μοναχοὺς παρὰ ταῖς οἰκείαις προσεδρεύειν μοναῖς. Συνηθείας οὔσης τοὺς Ἰουδαίους δικάζεσθαι παρὰ μόνῳ τῷ στρατηγῷ τοῦ στενοῦ, ὁ κραταιὸς καὶ ἅγιος ἡμῶν βασιλεὺς διωρίσατο παρὰ παντὸς δικαστηρίου κατὰ νόμους τούτους δικάζεσθαι. Καὶ ἡ συνήθεια ἐλογίσθη ὡσεὶ οὐδὲν μὴ στηριχθεῖσα νομίμως.

Σημείωσαι τὴν παροῦσαν ἑρμηνείαν χάριν ἀγράφου συνηθείας ὡς ἀναγκαιοτάτην διαφόρων νόμων περὶ μακρᾶς συνηθείας νομοθετούντων, καὶ ἐναντιουμένων ἀλλήλοις ὡς τῶν μὲν λεγόντων τὴν μακρὰν συνήθειαν ἐν δικαστηρίῳ στηριχθεῖσαν ἄκυρον εἶναι ὅτε νόμῳ ἐναντιοῦται ἐγγράφῳ, τῶν δὲ παρακελευομένων ταύτην κρατεῖν κἂν ἐγγράφῳ ἐναντιοῦται τὸ παρὸν ἕκτον θέμα τοῦ μη' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν λύει τὴν ἐναντιοφάνειαν, φησὶ γὰρ τὴν θέσιν τοῦ νόμου ἄγραφον εἶναι καὶ ἔγγραφον, ὡσαύτως καὶ τὴν ἀναίρεσιν καὶ τὴν μὲν θέσιν διὰ τῆς ὑπὸ ἀγράφου συνηθείας ἀχρηστίας ὡς ἐπιβαρῆ τοῖς ὑπηκόοις ἀναιρεῖσθαι διὰ τὸ φιλάνθρωπον, τὴν δὲ ἀναίρεσιν διὰ συνηθείας ἤτοι ἀγράφου νόμου μὴ ἀπρακτεῖν, διὰ τὸ ἐναντιοῦσθαι φιλανθρώπῳ νόμῳ οὕτω λύσον τὴν ἐναντιοφάνειαν ἀκολούθως τῷ διαλεχθέντι κεφαλαίῳ, τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ Στεφάνου, καὶ τῷ νόμῳ τῷ λέγοντι, πρὸς τὸ φιλανθρωπότερον τοὺς νόμους ἑρμηνεύεσθαι. Περὶ ἐκείνης μέντοι τῆς συνηθείας ἐκδαλοῦ ταῦτα τῆς ἐν δικαστηρίῳ στηριχθείσης.

ΚΕΦΑΛ Δ'. — *Ὅτι οὐχ ὑφ' ἑνὸς ἐπισκόπου ἀλλ' ὑπὸ τῆς κοινότητος οἱ κανόνες ἐκτίθενται.*

Βασιλείου κανὼν περὶ τὸ τέλος μζ' · Γρηγορίου Νύσσης περὶ τὰ μέσα κανὼν ς'.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ πατριαρχῶν καὶ μητροπολιτῶν, καὶ τῶν ἐν Ἀφρικῇ λεγομένων πριβάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν λδ' · συνόδου Νικαίας κανὼν δ', ς', ζ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν θ' · συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β', γ' · συνόδου Ἐφέσου κανὼν η' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν θ', ιζ', κη' ·

A [plenique] judicii esset, ut quæ etiam quadraginta annos haberet : ac vero nulla lex scripta de trimestri [isto] ageret : a Deo coronatus optimus et sanctus noster imperator longam consuetudinem, ut dictum est, confirmatam pro scripta lege suscepit, atque tunc æquitate postulante, sive justis causis propositis, non scriptam consuetudinem transgredi [licere], quando judiciali sententia non est corroborata, scripto confirmavit. Novi autem non scriptam [quamdam] consuetudinem, quæ quia ita corroborata non esset, reprobata [et rejecta] est. Cum enim moris fuisset, ut qui ex laicis sacerdotibus monachi facti essent, quoniam prius ministerio sacerdotum ascripti fuissent, post [susceptam] vitam monachicam in corpore [et collegio] B ministeriorum recenserentur, et cum sacerdotibus laicis conversarentur : sacrosanctissimus noster D. Michael hanc longam consuetudinem pro nihilo reputavit, ac [vero] decrevit, ut ex laicis sacerdotibus solum ministeria constituerentur, monachi autem in recessibus suis assidui essent. Cum [item] moris esset, ut Judæi coram solo angiportus præfecto litigarent : optimus atque sanctus noster imperator statuit, ut coram quocunque tribunali secundum leges causas agerent. Ac consuetudo [quidem] pro nihilo habita est, ut quæ legitime non fuisset confirmata.

Aliud scholium. Cum multæ leges de longa consuetudine præscribant, et sibi invicem adversentur, C quod aliæ dicant, longam consuetudinem [tametsi] in judiciis confirmatam, esse irritam, si scriptæ legi repugnet; aliæ vero illam, etiamsi scriptæ legi repugnet, valere jubeant ; præsens 6 thema, cap. 42, tit. 1, lib. II Basil. solvit quæ his inesse videtur contrarietatem : latio legis, inquiens, aut in scripta refertur, aut non refertur : [sic] similiter [ejus] abrogatio. Et legislatio quidem, si gravis subditis sit, humanitatis contemplatione per desuetudinem a non scripta consuetudine abrogatur ; abrogatio vero per consuetudinem seu legem non scriptam otiosa [et irrita] non fit, propterea quod benignæ legi adversetur. [Atque] sic [quidem] apparentem [in his] contrarietatem solve, sequens explicatum caput, interpretationem 6 them. et legem quæ benignius leges interpretandas esse præcipit. De illa autem consuetudine hæc intellige, quæ in judiciis confirmata est.

D **CAP. IV.** — *Quod non ab uno episcopo, sed a communi episcoporum cœtu canones promulgentur.*

Basilii canon 47, circa finem. Gregorii Nysseni canon 6, circa medium.

CAP. V. — *De patriarchis, metropolitanis, et privatis Africæ, ut vocantur.*

Apostolorum canon 34, concilii Nicæni canon 4, 6, 7, concilii Antiocheni canon 59, concilii Constantinopolitani canon 2, 3 ; concilii Ephesini canon 8 ; concilii Chalcedonensis canon 9, 17, 29 ; concilii

Sardicensis canon 3, 4, 5; concilii Carthaginensis canon 17, 39; concilii sexti canon 36, 39.

Textus. De ordine patriarcharum, etc., *usque ad* provincias [sub se] habeat, *ut pag.* 475.

Scholium. Const. 7, tit. 1, lib. I Cod. non est posita in Basil. Const. vero 6, tit. 2, ejusdem lib. est cap. 6 tit. 1, lib. V, Basil. dicitque in hunc modum : Oportet illos qui in Illyrico de [re] quapiam canonica quæstionem movet, de ea ad archiepiscopum Constantinopolitanum referre, et ab ipso ad sacerdotalem conventum, qui sancto judicio et divina lege [illam] dijudicet. Const. 20, etiam et 24 ejusdem tit. et lib. posita non est in Basil. Verum constit. 2, tit. 1 Novellarum est Justiniani novella 123, [ac] posita [est] in lib. III Basil. tit. 1, cap. 9, qui sic habet : Præ omnibus autem illud custodiri sancimus, ut nemo per largitionem auri, aut aliarum rerum ordinetur episcopus. Si quid tale delinquatur, tam qui dant, quam qui accipiunt, et mediatores eorum, ipsi seipsos condemnationi secundum divinas Scripturas et divinos canones subjiciunt. Ac propterea tam is qui dat, quam qui accipit, et mediator exsistens a sacerdotio aut clericali honore removetor. Quod vero per hanc causam datum fuerit, illi Ecclesiæ vindicator, cujus sacerdotium voluit redimere. Si mundanus sit qui per hanc causam accipit, aut mediator in negotio factus est, datas res in duplum ab eo exigi jubemus vindicandas [scilicet] Ecclesiæ. Non solum autem quæ hoc modo data sunt, vindicari præcipimus : sed etiam omnem cautionem pro hoc quocunque modo expositam, aut pignorum ac fidejussoris obligationem ; omnem denique aliam quamcunque actionem vacare sancimus. Atque insuper qui promissionem acceptavit, non solum confessionem reddito : sed etiam alterum tantum, quantum confessione continetur, exigitor, quod ipsum dari debet Ecclesiæ. Si quis tamen ex episcopis, sive ante ordinationem suam, sive post ordinationem, voluerit proprias res suas, aut ex iis partem Ecclesiæ, cujus sacerdotium suscepit, offerre : non solum id non prohibemus, et omni eum condemnatione ac pœna liberum esse per hanc legem sancimus : sed etiam omni laude dignum judicamus : quandoquidem id non emptio, sed oblatio est. Constit. 16, tit. 2, lib. I, non est posita in Basil. neque [etiam] constit. 8, tit. 1 Novellarum, quæ est 11 Justiniani novella. Constit. vero 3, tit. 2 Novellarum, est Justiniani novella 131, quæ in lib. V, tit. 3, cap. 1, themate 2, hunc in modum posita est : Ac propterea sancimus, ut secundum eorum definitiones sanctiss. veteris Romæ papa, primus omnium sacerdotum sit : beatissimus vero archiepiscopus Constantinopolis novæ Romæ, secundum locum post sanctam apostolicam veteris Romæ sedem obtineat, cæterisque omnibus præferatur. Beatissimus autem pro tempore archiepiscopus Justinianeæ primæ patriæ nostræ, semper sub jurisdictione sua habeat episcopos provinciarium Daciæ

συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', δ', ε'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιζ', λθ'· συνόδου ϛ' κανὼν λϛ', λθ'.

Κείμενον. Περὶ τῆς τάξεως τῶν πατριαρχῶν, κ. τ. λ. usque ad καὶ ποίας ἐπαρχίας ἔχει.

Σχόλιον. Ἡ ζ', διάταξις τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά. Ἡ δὲ ϛ' διάταξις τοῦ β' τιτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου ἐστι κεφ. ϛ' τοῦ α' τίτ. τοῦ ε'. βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καί φησιν οὕτω· Δεῖ τοὺς ἐν τῷ Ἰλλυρικῷ περὶ κανονικοῦ τινος ζήτησιν ποιουμένους ἀναφέρειν τοῦτο ἐπὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, καὶ παρ' αὐτοῦ τῇ ἱερατικῇ συνόδῳ καὶ ἁγίᾳ κρίσει καὶ θείῳ διακρίνεσθαι. Ἡ δὲ κ' καὶ κδ' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ μέντοι β' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. θ', οὕτως ἔχοντι· Πρὸ δὲ πάντων ἐκεῖνο θεσπίζομεν φυλαχθῆναι ἵνα μηδεὶς διὰ δόσεως χρυσίου ἢ ἄλλων πραγμάτων ἐπίσκοπος χειροτονηθῇ. Εἰ δέ τι τοιοῦτον ἁμαρτηθείη αὐτοὶ ἑαυτοὺς οἱ διδόντες καὶ οἱ λαμβάνοντες καὶ οἱ μέσοι αὐτῶν κατὰ τὰς θείας Γραφὰς καὶ τοὺς θείους κανόνας κατακρίσει ὑποβάλλουσι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ διδοὺς καὶ ὁ λαμβάνων καὶ ὁ μέσος γινόμενος τῆς ἱερωσύνης, ἢ τῆς τοῦ κλήρου τιμῆς ἀποκινείσθω. Τὸ δὲ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας δοθὲν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκείνῃ ἐκδικείσθω ἧς ἐβουλήθη τὴν ἱερωσύνην ὠνήσασθαι. Εἰ δὲ καὶ κοσμικὸς εἴη ὁ ὑπὲρ ταύτης τῆς αἰτίας ἀντιλαμβάνων ἢ μέσος τῷ πράγματι γινόμενος, τὰ δοθέντα τὰ πράγματα ἐν διπλῷ αὐτὸν ἀπαιτεῖσθαι κελεύομεν, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐκδικηθησόμενα, οὐ μόνα δὲ τὰ κατὰ τὸν τοῦτον δεδομένα τρόπον ἐκδικεῖσθαι προστάττομεν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ἀσφάλειαν ὑπὲρ τούτου καθ' οἷον δήποτε τρόπον ἐκτεθεῖσαν, καὶ τὴν τῶν ἐνεχύρων ἢ τὴν τοῦ ἐγγυητοῦ ἐνοχὴν καὶ πᾶσαν ἄλλην οἱανδήποτε ἀγωγὴν ἀργεῖν θεσπίζομεν. Καὶ πρὸς τούτοις ὁ τὴν ὑπόσχεσιν λαμβάνων μὴ μόνον τὴν ὁμολογίαν ἀποδιδότω, ἀλλὰ καὶ ἄλλο τοσοῦτον ὅσον ἡ ὁμολογία περιέχει ἀπαιτείσθω ὀφεῖλον τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθῆναι. Εἴ τις μέντοι ἐκ τῶν ἐπισκόπων εἴτε πρὸ τῆς ἰδίας χειροτονίας, ἢ μετὰ τὴν χειροτονίαν βουληθῇ τὰ ἴδια πράγματα ἢ μέρος ἐξ αὐτῶν προσαγαγεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἧς τὴν ἱερωσύνην λαμβάνει, οὐ μόνον οὐ κωλύομεν, καὶ πάσης καταδίκης καὶ ποινῆς ἐλεύθερον εἶναι θεσπίζομεν τοῦ παρόντος νόμου, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐπαίνου ἄξιον κρίνομεν ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἀγορὰ, ἀλλὰ προσφορά. Ἡ ιϛ' διατ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά. Οὐδὲ ἡ η' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν.... οὖσα Ἰουστινιάνειος νεαρά. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. α', θέματι β', οὕτως ἔχουσα· Καὶ διὰ τοῦτο θεσπίζομεν κατὰ τοὺς αὐτῶν ὅρους τὸν ἁγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης πάπαν, πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων, τὸν δὲ μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως τῆς νέας Ῥώμης δευτέραν τάξιν ἐπέχειν, μετὰ τὸν ἁγιώτατον ἀποστολικὸν θρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δὲ ἄλλων πάντων προτιμᾶσθαι, τὸν δὲ κατὰ καιροὺς

μακαριώτατον ἀρχιεπίσκοπον τῆς α' Ἰουστινιανῆς τῆς ἡμετέρας πατρίδος ἔχειν ἀεὶ ὑπὸ τὴν οἰκείαν δικαιοδοσίαν τοὺς ἐπισκόπους τῶν ἐπαρχιῶν Δακίας, Μεδιτερανίας, καὶ Δακίας Ῥιπενσίας, Πραιβαλέας, καὶ Δαρδανίας, καὶ Μυσίας τῆς ἀνωτέρας, καὶ παρ' αὐτοῦ τούτους χειροτονεῖσθαι, καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς ὑποκειμέναις αὐτῷ ἐπαρχίαις τὸν τόπον ἐπέχειν αὐτὸν τοῦ ἀποστολικοῦ Ῥώμης θρόνου, κατὰ τὰ ὁρισθέντα ὑπὸ τοῦ ἁγίου πάπα Βασιλείου. Καὶ τὸν ὅμοιον τρόπον τὸ δίκαιον τῆς ἀρχιερωσύνης ὅπερ τῷ ἐπισκόπῳ Ἰουστινιανῆς Καρχηδόνος τῆς Ἀφρικῆς διοικήσεως δεδώκαμεν ἐξ οὗπερ ὁ Θεὸς ταύτην ἡμῖν ἀποκατέστησε φυλάττεσθαι κελεύομεν. Σημείωσαι ἀπὸ τῆς παρούσης Ἰουστινιανείου νεαρᾶς τὰ προνόμια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας, οὗτος γάρ ἐστιν ἀρχιεπίσκοπος τῆς α' Ἰουστινιανῆς τῆς πατρίδος τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ. Καὶ ἡ μὲν Βουλγαρία διὰ τοῦτο καλεῖται Ἰουστινιανὴ διὰ τὸ τὸν βασιλέα Ἰουστινιανὸν ἀποκαταστῆσαι τῇ βασιλείᾳ τῶν Ῥωμαίων τὴν τοιαύτην χώραν. Διὰ γὰρ τοῦτο μέμνηται τὸ παρὸν κεφ. εἰς τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τῶν πριβάτων τῆς ἐν τῇ Ἀφρικῇ Καρχηδόνος, δηλονότι τῶν προνομίων αὐτῆς. Πρίβατον γὰρ λέγεται κατὰ Λατίνους τὸ ἰδικόν. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ τέλος τοῦ σχολαίου τοῦ παρόντος κεφ. μέρος ὂν τῆς ρλα' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, καὶ διοριζόμενον ἔχειν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καρχηδόνος τὰ προνόμια τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου.

A mediterraneæ, et Daciæ Ripensis, item Prævaliæ, ac Dardaniæ, et Mysiæ superioris : et ab ipso hi ordinentur, et in provinciis ipsi subjectis locum teneat apostolicæ sedis Romanæ, secundum ea quæ sanctus papa Vigilius constituit. Consimili modo et archiepiscopale munus, quod episcopo Justinianeæ Carthaginis Africanæ diœceseos dedimus, ex quo Deus nobis hanc restituit, conservari jubemus. Nota vero ex præsenti Justinianea novella, privilegia archiepiscopi Bulgariæ. Hic namque est archiepiscopus primæ Justinianeæ, patriæ imperatoris Justiniani. Atque Bulgaria quidem propterea Justinianea dicitur. Cæterum Justinianea Carthago Africanæ diœceseos, nuncupata Justinianea est, quod imperator Justinianus regionem illam restituerit
B Romanorum imperio. Ac idcirco etiam præsens caput in inscriptione meminit privatorum Africanæ Carthaginis, quod est privilegiorum ejus. Secundum Latinos enim privatum dicitur τὸ ἰδικόν. Lege vero etiam finem scholii præsentis capitis, qui pars est 131 Justinianeæ novellæ, et statuit, ut Ecclesia Carthaginensis apostolicæ sedis privilegia habeat.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. — *Περὶ τοῦ τίνας καὶ ποῦ χειροτονοῦσιν ἐπισκόπους ἢ κληρικούς, καὶ ἐὰν ὁ χειροτονηθεὶς διὰ λιβέλλου παραιτεῖται τὴν ἐπισκοπήν.*

Ἀποστόλων κανὼν α', β', λε'· συνόδου Νικαίας κανὼν δ', συνόδου Ἀντιοχείας ιγ', ιθ', κβ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ε', ιβ'· συνόδου Ἐφέσου κανὼν η'· καὶ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἐν Παμφυλίᾳ σύνοδον· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ϛ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιγ', ιη', μθ', νϛ', ϟη'· συνόδου ϛ' κανὼν λγ', λζ'· συνόδου Νικαίας τῆς β' κανὼν β'· συνόδου α' καὶ β', συγκροτηθείσης ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ιϛ'· Βασιλείου ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κανὼν α', γ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ἐπισκόπους ἐπιστολῆς κανὼν α', γ'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν ϛ'.

Κείμενον. Βιβλίον α' τοῦ Κώδικος, τιτ. γ', διάταξις ιβ', λ', μβ', μζ', νβ', καὶ τίτ. α' τῶν Νεαρῶν διάταξις α', β', ιζ'.

Σχόλιον. Ἡ ιβ' διάταξις καὶ ἡ λ', μβ', μζ' καὶ νβ' τοῦ γ' τίτλου τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ βασιλικά. Ὁ δὲ α' τίτλος τῶν Νεαρῶν καὶ ἡ αὐτοῦ α' καὶ β' καὶ ιζ', διατάξεις ἐτέθησαν εἰς νεαρὰς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ϛ', ρκγ' καὶ ρλζ'. Πλὴν ἡ μὲν οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ ρκγ' ἐστὶ κεφ. θ', τοῦ α' τίτ., τοῦ γ' βιβλίου ὅπερ καὶ ἐτέθη παρ' ἡμῶν εἰς κεφ. ε' τοῦ παρόντος τίτ. καὶ ζήτει αὐτό. Ἡ δὲ ρλζ', νεαρά ἐστι κεφ. η' τοῦ α' τιτ., τοῦ γ' βιβλίου ὅπερ κατετέθη εἰς σχόλιον τοῦ η' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. περὶ τὸ τέλος, καὶ ζήτει τοῦτο.

CAP. VI. — *Qui, et ubi ordinentur episcopi, aut clerici, et si ordinatus per libellum episcopatum recuset.*

C

Apostolorum canon 1, 2, 35; concilii Nicæni canon 4, concilii Antiocheni canon 13, 19, 22, concilii Laodiceni canon 5, 12; concilii Ephesini canon 8, et epistola ad Pamphiliense concilium [missa]; concilii Sardicensis canon 6; concilii Chalcedonensis canon 28; concilii Carthaginensis canon 13, 18, 49, 56, 98; concilii sexti canon 33, 37; concilii Nicæni secundi canon 2; concilii primi et secundi Constantinopoli in æde sanctorum Apostolorum coacti canon 16; Basilii epistola ad ditionis suæ episcopos, Cyrilli ex epistola ad Domnum canon 1, 3; Cyrilli ex epistola ad episcopos Libyæ et Pentapolis canon 1, 3; Theophili ex commonitorio canon 3.

D

Textus. Lib. Cod. 1, tit. 3, constit. 12, 30, 42, 47, 52, et tit. 1 Novellarum constit. 1, 2 et 17.

Scholium. Constit. 12, 30, 42, 47, 52 tit. 1, lib. I, Cod. in Basil. non sunt positæ. Primus vero tit. Novellarum, ejusdemque 1, 2 et 17 constit. sunt in Novellis Justiniani 6, 123 et 137. Interim 6, non est in Basil. posita. 123 vero est cap. 9, tit. 1, lib. III, quod a nobis positum est in cap. 5 præsentis tit. quod quæras. Novella autem 137 est cap. 8, tit. 1, lib. III, quod aspersum est scholio 8, cap. præsentis tit. circa finem, quod etiam quæras.

CAP. VII. — *Electionem sacerdotum promiscuæ plebi permittendam non esse.*

ΚΕΦΑΛ. Ζʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆν τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὴν τῶν ἱερέων ἐπιλογήν.*

Concilii Laodicensis canon 13; concilii Nicæni secundi canon 3.

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιγʹ· συνόδου Νικαίας τὸ βʹ κανὼν γʹ.

CAP. VIII. — *De contradictione, quæ in episcopi ordinatione fit.*

ΚΕΦΑΛ. Ηʹ. — *Περὶ τῆς γενομένης ἀντιλογίας ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ ἐπισκόπου.*

Concilii Antiocheni canon 19; concilii Carthaginensis canon 49, 53.

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιθʹ· συνόδου Καρθαγένvης κανὼν μθʹ.

Textus. Tit. 1 Novellarum, const. 1, 2, 17, etc., *usque ad* et præsulum [monasteriorum], *ut pag.* 495.

Κείμενον. Τίτλος α τῶν Νεαρῶν, διάταξις αʹ, βʹ, ιζʹ, κ. τ. λ. usque ad, κληρικῶν καὶ ἐπισκόπων καὶ ἡγουμένων.

Scholium. Constit. 1, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 6, quæ in Basil. non est posita. Constit. 2 ejusdem 1 tit. Novellarum, est novella Justiniani 123. Illud vero ejus caput etiam non est positum in Basil. constit. 17, est novella Justiniani 123, posita [quæ est] in lib. III Basil. tit. 1, cap. 8, quod hunc in modum habet: Cæterum si quis contra eum qui episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aut alius clericus, aut etiam præsul monasterii ordinandus est, accusationem aliquam instituat quacunque de causa, quæ possit secundum leges aut canones ejus impedire ordinationem: differtor hujusmodi ordinatio, et interponitor prius examinatio accusationis: præsente etiam accusatore, et ea quæ ab ipso in crimen delata sunt, ad terminum usque persequente. Imo quamvis accusator se absentet, aut moras nectat, nihilominus sic quoque is qui ordinationem facturus est, intra menses tres exactissimam ea de re quæstionem habeto. Et si quidem eum qui accusatione in crimen vocatus fuit, sive secundum sacros canones, sive secundum nostras leges obnoxium invenerit, prohibetor ordinatio. Si vero innoxius apparuerit, celebrator ordinatio, sive præsente sive absente accusatore. Accusator autem, si præsens non probaverit, sive [institutam accusationem] deseruerit: si quidem clericus sit, proprio gradu depellitor; si laicus, competentem coercitionem sustineto. At si quis accusatum ante examinationem ordinaverit: tam qui ordinavit, quam qui ordinatus est, uterque sacerdotio depellitor. Nota autem præsentem novellam, quod eum qui episcopi ordinationem calumniandi animo impedierit, perpetuæ excommunicationi subjiciat. Quod sane novum est, et propterea etiam abrogatum. Neque enim novella Justiniani 6, neque 123 novellæ [illud] caput, quod accusatorem extra provinciam in qua habitat, ejici præcipit, in Basil. recepta sunt. Sed benignius ejusdem novellæ caput, quod talem calumniatorem, si laicus sit, esse castigandum: s'n clericus, deponendum statuit [receptum est].

Σχόλιον. Ἡ αʹ διάτ. τοῦ αʹ τιτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ςʹ, ἥτις οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ βʹ διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγʹ, τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ ιζʹ διάτ. ἐστιν νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγʹ, κειμένη ἐν βιβλίῳ γʹ τῶν Βασιλικῶν, τίτ. αʹ, κεφ. ηʹ, οὕτως ἔχοντι· Εἰ δέ τις κατηγορίαν ποιήσῃ τινὰ κατὰ τοῦ μέλλοντος χειροτονεῖσθαι ἐπισκόπου, ἢ πρεσβυτέρου, ἢ διακόνου, ἢ ἄλλου κληρικοῦ, καὶ ἡγουμένου ἐφ' οἱᾳδήποτε αἰτίᾳ, ἀναβαλλέσθω ἡ τοιαύτη χειροτονία, καὶ γινέσθω πρότερον ἐξέτασις τῆς κατηγορίας παρόντος τοῦ κατηγόρου καὶ ἐπεξιόντος τοῖς παρ' αὐτοῦ προσαγγελθεῖσιν. Εἰ δὲ ἀπολιμπάνοιτο, ἢ ἀναβάλλοιτο ὁ κατήγορος, καὶ οὕτως ὁ τὴν χειροτονίαν μέλλων ποιεῖν ζήτησιν ἀκριβεστάτην ποιείσθω μηνῶν εἴσω τριῶν, καὶ εἰ μὲν ὑπεύθυνον εὕρῃ τὸν τὴν κατηγορίαν ὑπομείναντα εἴτε κατὰ τοὺς θείους κανόνας, εἴτε κατὰ τοὺς ἡμετέρους νόμους κωλυέσθω ἡ χειροτονία. Εἰ δὲ ἀνεύθυνος φανείη εἴτε παρόντος τοῦ κατηγόρου ἢ καὶ ἀπόντος γινέσθω ἡ χειροτονία. Ὁ δὲ κατήγορος εἴτε παρὼν μὴ ἀποδείξῃ, εἴτε ἀποφεύγῃ, εἰ μὲν κληρικὸς εἴη ἐξωθείσθω τοῦ οἰκείου βαθμοῦ, εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη τὸν προσήκοντα σωφρονισμὸν ὑπομενέτω. Εἰ δέ τις πρὸ ἐξετάσεως τὸν κατηγορηθέντα χειροτονήσῃ, ὅτε χειροτονήσας καὶ ὁ χειροτονηθεὶς τῆς ἱερωσύνης ἐκβαλλέσθω. Σημείωσαι τὴν παροῦσαν νεαρὰν διηνεκεῖ ἀφορισμῷ καθυποβάλλουσαν τὸν συκοφαντικῇ ψυχῇ κωλύσαντα τὴν τοῦ ἐπισκόπου χειροτονίαν. Ὅπερ ἐστὶ καινὸν καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀνῃρέθη. Ἔτι σημείωσαι ὅτι οὔτε ἡ ςʹ νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἡ διηνεκεῖ ἀφορισμῷ τὸν κατήγορον καθυποβάλλουσα οὔτε τὸ τῆς ρκγʹ νεαρᾶς κεφ. διοριζόμενον ἐκβάλλεσθαι τῆς ἐπαρχίας ᾗ ἐνοικεῖ τὸν κατήγορον, ἐδέχθησαν εἰς τὰ Βασιλικά, ἀλλὰ τὸ φιλανθρωπότερον κεφ. τῆς αὐτῆς νεαρᾶς τὸ διοριζόμενον τὸν τοιοῦτον συκοφάντην λαϊκὸν μὲν ὄντα σωφρονίζεσθαι, κληρικὸν δὲ καθαιρεῖσθαι.

Alind scholium. Quod intra tres menses introductam adversus ordinandum accusationem, sive præsente sive absente accusatore, decidi [oporteat], speciale est, [atque] propter utilitatem ordinationis [constitutum]. Existimo itaque posteriores leges, quæ triginta edictis scripto comprehensis accusato-

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἐντὸς μηνῶν τριῶν τέμνεσθαι τὴν κατὰ τοῦ χειροτονηθῆναι ὀφείλοντος εἰσαγομένην κατηγορίαν ἢ παρόντος τοῦ κατηγόρου ἢ καὶ ἀπόντος ἰδικόν ἐστι διὰ τὸ χρήσιμον τῆς χειροτονίας. Νομίζω οὖν ὅτι οἱ μεταγενέστεροι νόμοι οἱ διοριζόμενοι διὰ τριακονθημέρων ἐπιφωνημάτων μετακαλεῖσθαι τοὺς κατη-

γόρους καὶ τὰ λοιπὰ τὰ περὶ κατηγόρων νομοθετηθέντα οὐκ ἔχουσι χώραν ἐπὶ τοῦ παρόντος θέματος. Εἰ γὰρ δοθείη τοῦτο σχολάσει τὸ γίνεσθαι τὴν ἐξέτασιν ἐντὸς τριμηναίου καιροῦ. Ἡ μέντοι τῶν ἐγγράφων δόσις ἀπαραίτητος γενήσεται, τοῦ κατηγόρου δι' ὀλιγοημέρων μηνυμάτων ἐγγράφων μετακαλουμένου.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τοῦ χρόνου οὗ ἐντὸς δεῖ τοὺς ἐπισκόπους χειροτονεῖσθαι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'· συνόδου ς' κανὼν ιδ'.

Κείμενον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν, κ. τ. λ., usque ad παραφυλαττομένων.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ'. Τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, ἔσο δὲ εἰδὼς ὡς τῷ νομίμῳ χρώμενος ὁ ἁγιώτατος ἡμῶν δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης κύριος Μιχαὴλ ἐπεφωνήσατο τὸν μητροπολίτην ἐκεῖνον Ἀμασείας κύριον Λέοντα ἐκ τρίτου χάριν τοῦ μὴ ψηφίσασθαι τὴν ἐπισκοπὴν τὴν Ἀμινσὸν πρὸ χρόνου ἑνὸς ἤδη χηρεύσασαν. Ἔλεγε γὰρ ὡς ἐπεὶ χρονιαῖος παρῆλθε καιρὸς καὶ ἡ Ἀμινσὸς οὐκ ἐψηφίσθη παρὰ τοῦ μητροπολίτου, ἀλλὰ καὶ τρία γεγόνασι πρὸς αὐτὸν ἐπιφωνήματα ἐξ ὁρισμοῦ τούτου, ὡς ἂν ψηφίσηται τὴν ἐπισκοπήν, ὁ δὲ οὐκ ἐποίησε τοῦτο καλῶς αὐτὸς κατὰ τὴν περίληψιν τοιούτου νόμου, ἵνα ψηφίσηται αὐτὴν καὶ ποιήσῃ τὴν χειροτονίαν τοῦ ψηφισθησομένου, ὅτε καί τινων λεγόντων μὴ δεχθῆναι εἰς τὰ βασιλικὰ τὴν τοιαύτην τῆς νεαρᾶς διάστιξιν κἀντεῦθεν ἄπρακτον εἶναι αὐτὸς ἐπέμενε λέγων μὴ δίκαιον εἶναι κεραίαν ἀθετηθῆναι ἐκ τῶν ἐν τῷ νομοκανόνῳ γεγραμμένων τῷ ὡς θεογράφοις πλάκας τῇ ἐκκλησίᾳ λογιζομένῳ, ἀλλ' ὕστερον μαθὼν ἔκ τε τῶν βασιλικῶν χειλέων, καὶ ἐκ τῶν προκρίτων τῆς συγκλήτου βουλῆς. Ὅπερ καὶ πρότερον ἤκουεν εἰς τὴν τοῦ παρόντος πονήματος ἐπέσπευσε συγγραφὴν καθὼς καὶ ἐν τῷ προοιμίῳ παρεδηλώσαμεν. Τῆς γοῦν τοιαύτης νεαρᾶς μὴ ἐνεργούσης κρατεῖ ὁ κε', κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου.

Σχόλιον. Ὁ χάριν τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου τῷ παρόντι κανόνι περιεχόμενος χρόνος διττῶς ἑρμηνεύεται. Ὁ μὲν γὰρ κε' κανὼν, τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου διορίζεται, ἐντὸς τριῶν μηνῶν εἰς τὰς χηρευούσας ἐκκλησίας ἐπισκόπους ἀποκηρύττεσθαι. Ὁ δὲ ιδ', κανὼν τῆς ς' συνόδου περὶ τοῦ χρόνου τῆς ἡλικίας τοῦ ἐπισκόπου διδάσκει. Ἡ δὲ παράβασις ἐκείνου μὲν ἐκκλησιαστικῷ καθυποβάλλει ἐπιτιμίῳ, τούτῳ δὲ καθαιρέσει.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι τινὰ ἐπίσκοπον, ἢ πρεσβύτερον, ἢ διάκονον πρὶν ἢ πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους ποιῆσαι.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λς'.

Κείμενον. Καὶ ἡ ιη' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α', κ. τ. λ., usque ad τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι.

A res evocandos esse statuunt, ac [insuper] reliqua quæ de accusatoribus legibus prodita sunt, in præsenti specie non habere locum. Nam si hoc concedatur, superfluum erit quod intra trimestre spatium examinatio fieri debeat. Verumenimvero, cum accusator paucorum dierum scripto comprehensis edictis evocari debeat, inevitabiliter [et necessario] illa dari oportebit.

CAP. IX. — *Intra quod tempus episcopi ordinandi sint.*

Concilii Chalcedonensis canon 25; concilii VI canon 14;

Textus. Const. 2, tit. 1 Novellarum ait, etc., *usque ad* alia omnia servantor, *ut pag.* 498.

B ℥ *Scholium*. Constit. 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123. Hoc autem jus cap. in Basil. positum non est. Verum scias sanctiss. dominum nostrum et universalem patriarcham dominum Michaelem hoc jure usum, cum tribus vicibus metropolitanum illum Amasenum dominum Leonem, edicto impeteret, quod Aminsi episcopatum ultra annum [jam] vacantem nemini decerneret. Dicebat enim, quia [jam] diutino tempore Aminius a metropolitano [nemini] decreta esset, ac insuper tribus edictis ut episcopatum [cuiquam] decerneret præcipientibus ad ipsum emissis, ipse tamen hoc non fecisset: se recte ex præscripto istius legis episcopum decreturum, ac [jam] decretum ordinaturum. Cum autem [tum] nonnulli dicerent, no-
C vellum illud præscriptum non esse in Basil. receptum, ideoque nullarum virium esse; [nihilominus] permansit [in sententia], atque indignum esse dixit, si [vel unus] apex eorum quæ in Nomocanone, [id est, in libro ex legibus et canonibus consarcinato], scripta sunt cum [ille] tanquam a Deo scriptæ tabulæ in Ecclesia æstimetur, reprobaretur. Verum cum postmodum idem, quod ante, ex imperatoris ore, et præcipuis senatoribus audisset, se confestim ad præsentis operis compositionem contulit, quemadmodum [etiam] in procemio significavimus. Atque ita sane inefficaci isti novellæ Chalcedonensis concilii canon 25 prævalet.

Scholium. De ordinatione episcoporum in præ-
D senti cap. tempus comprehensum duplicem habet interpretationem. Siquidem 25 canon Chalcedonensis concilii statuit, ut intra tres menses in vacantes ecclesias episcopi præconio declarati [introducantur.] Concilii vero 6 canon 14 de ætatis episcoporum tempore docet. Ac transgressio quidem illius, ecclesiasticæ pœnæ [reum] subjicit: hujus vero, [a sacerdotio] remotioni.

CAP. X. — *Ne quisquam aut episcopus, aut presbyter, aut diaconus, ordinetur, priusquam omnes domesticos suos effecerit Christianos orthodoxos.*

Concilii Carthaginensis canon 36.

Textus. Etiam const. 18, tit. 5, lib. 1, etc., *usque ad* non adducant, *ut pag.* 498.

Scholium. Const. 18, tit. 5, lib. I, Cod. in Basil. non est posita, neque const. 10, tit. 11 ejusdem lib. Quæret fortasse aliquis, cum 36 canon concilii Carthaginensis statuat, ne quisquam in clericorum numerum recipiatur, nisi omnes domesticos suos Christianos faciat, quomodo præsentes constitutiones, cum dicant eos qui ex paganis Christiani facti sunt, puniri, nisi uxores suas et liberos, omnesque domesticos suos ad sacrosanctum baptisma adducant, positæ non sunt in Basil. cum [tamen] in his cum canone conveniant. Constit. in Basil. assumptæ non sunt, propter sancti Pauli apostoli præceptum statuentis, ne infidelium matrimonium solvatur, si alter illorum fidelis fiat. Qui namque scis, inquit, an fidelis infidelem conjugem suam ad fidem sit deducturus, et e contrario? Canon autem vult, eum qui nunquam infidelis, sed [semper] orthodoxæ fidei fuit, cohabitare infideli : [et] multo quidem minus, postquam in clerum [allectus sit): ac idcirco in clerum assumi non permittit. Quin alii quoque canones fidelem [in matrimonium] conjungi infideli non sinunt. Est ergo differentia inter eum qui cum infidelis fuisset, ad fidem conversus est, et eum qui a nativitate fidelis fuit. Ille enim venia dignus habetur, si cognatos [et necessarios] infideles non ejiciat, quod se illos etiam ad orthodoxam fidem conversurum speret : hic vero punitur, tanquam cum infidelibus commercium habeat, et ut in clerum assumatur non permittitur.

Σχόλιον. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ ι τοῦ ια' τίτ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου. Ἐρωτήσει τις ὡς τοῦ λς' κανόνος τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου διοριζομένου μὴ κληροῦσθαί τινα εἰ μὴ ποιήσῃ Χριστιανοὺς πάντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πῶς αἱ παροῦσαι διατάξεις αἱ λέγουσαι τοὺς ἐξ Ἑλλήνων γεγονότας πιστοὺς τιμωρεῖσθαι, εἰ μὴ προσάγουσι τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι γαμετὰς αὐτῶν, καὶ παῖδας καὶ πάντας τοὺς ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν, οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ σύνδεσμοι οὖσαι, καὶ ταῦτα τῷ κανόνι. Λύσις. Αἱ μὲν διατάξεις οὐ παρελήφθησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ διὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου παραγγελίαν τὴν διοριζομένην μὴ λύεσθαι τὴν τῶν ἀπίστων συνοίκησιν, ἐὰν ὁ εἷς ἐξ αὐτῶν πιστὸς γένηται. Τί γὰρ, φησὶν, οἶδας ἐὰν ὁ πιστὸς μεταγάγῃ πρὸς τὴν πίστιν τὴν ἄπιστον σύζυγον αὐτοῦ.... Ὁ δὲ κανὼν οὐ θέλει συνοικεῖν οὐ μηδέποτε γεγονότα ἄπιστον, ἀλλ' ὀρθοδοξοῦντα μετὰ ἀπίστου, πολλῷ δὲ πλέον μετὰ κλήρωσιν διὰ τοῦτο οὐ παραχωρεῖ αὐτὸν κληρωθῆναι. Καὶ ἕτεροι δὲ κανόνες οὐ παραχωροῦσι τῷ πιστῷ συναφθῆναι μετὰ ἀπίστου. Διαφορὰ οὖν ἐστιν ἀπίστου εἰς τὴν πίστιν ἐπιστρέψαντος, καὶ τοῦ ἐκ γενετῆς ὄντος πιστοῦ. Ὁ μὲν γὰρ συγγνώμης ἀξιοῦται μὴ ἐκβάλλων τοὺς προσγενεῖς αὐτῷ ἀπίστους, μεταστρέψαι κἀκείνους ἐλπιζόμενος εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὁ δὲ τιμωρεῖται ὡς μετὰ ἀπίστων συγκοινωνῶν, καὶ οὐ παραχωρεῖται κληροῦσθαι. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν οβ' κανόνα τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου οὕτω διαιροῦντα τοὺς πιστοὺς καὶ πρὸς τῷ τέλει ταῦτα διεξιόντα, ἡγίασται γὰρ ὁ ἄπιστος ἀνὴρ ἐν τῇ γυναικὶ, καὶ ἡγίασται ἡ ἄπιστος γυνὴ ἐν τῷ ἀνδρί. Ἀνάγνωθι καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους Ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου τὸ περὶ τούτου πρόσφορον χωρίον λέγον. Ἀδελφοὶ, εἴ τις ἀδελφὴν γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ εἰπὲ ἀπὸ πάντων καλῶς ἱερωσύνης ἀξιοῦσθαι βαπτισθέντα καὶ ἁγιάζοντα ἄλλους καὶ πρὸ τοῦ βαπτίσαι τοὺς σὺν αὐτῷ οἰκοῦντας.

CAP. XI. — *De his qui ex laicorum statu episcopi fiunt.*

Concilii Sardicensis canon 10; concilii primi et secundi in sanctorum Apostolorum æde coacti, canon 17.

Scholium. Const. 2 ejusdem 1 tit. Novellarum est (ut superius dictum est) Justiniani novella 123. Hoc vero ejus caput non est positum in Basil. Et const. 1, tit. I Novellarum, est novella Justiniani 6. Et neque hæc, cum [tamen] de his qui ex laicis episcopi fiunt, tractet, inserta est Basil., quemadmodum neque quæcunque Justitiniani novella alia, quæ hac de re disserit. Hujus igitur [rei] causa uni 17 canoni 1 et 2 concilii in sanctorum Apostolorum æde coacti, animum adhibe. Illic enim omnino dicetur, quomodo canon interpretandus sit, et quid ex Justiniani imperatoris novellis obtineat.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τῶν ἀπὸ λαϊκῶν γινομένων ἐπισκόπων.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ι'· συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ιζ'.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστιν ὡς ἄνωθεν εἴρηται νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, καὶ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ς'. Καὶ οὐδὲ αὐτὴ περὶ τῶν ἀπὸ λαϊκῶν γινομένων ἐπισκόπων διαλαμβάνουσα, κατεστρώθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, ὥσπερ ἄλλη οἱαδήτις Ἰουστινιανὴ νεαρὰ περὶ τούτου μόνῳ τῷ ιζ' κανόνι τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων συγκροτηθείσης α' καὶ β' συνόδου. Ἐκεῖσε δὲ πάντως εἰρήσεται ὅπως τὰ τοῦ κανόνος ἐκλαμβάνονται, καὶ ἀπὸ τῶν Νεαρῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ τοῦ βασιλέως τι κρατεῖ.

CAP. XII. — *Quomodo gentilis, aut ægrotus, aut recens baptizatus, aut [quisquam] ex mala conversatione [prodiens] ordinetur [aut] episcopus, aut clericus.*

Apostolorum canon 80; concilii Nicæni canon 2; concilii Neocæsariensis canon 12; concilii Laodicensis canon 3.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Πῶς ὁ ἐθνικὸς, ἢ ὁ ἐν νόσῳ, ἢ ὁ νεωστὶ βαπτισθεὶς καὶ ὁ ἐκ φαύλης διαγωγῆς χειροτονεῖται ἐπίσκοπος, ἢ κληρικός.*

Κανὼν ἀποστόλων π'· συνόδου Νικαίας κανὼν β'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιβ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν γ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. *Πῶς ὁ σχολάζων ἐπίσκοπος γίνεται εἰς σχολάζουσαν ἐπισκοπήν.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ις'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Πότε γίνεται ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς εὐνοῦχος, ἢ ἄλλως ἐμπαθὴς τὸ σῶμα.*

Ἀποστόλων κανὼν κα', κβ', οζ', οη' · συνόδου Νικαίας κανὼν α'.

Κείμενον. Ὁ πολιτικὸς νόμος τοὺς ἑαυτοὺς ἢ ἑτέρους εὐνουχίζοντας, κ. τ. λ. usque ad εὐνουχιζόντων ρμβ' νεαρᾷ.

Σχόλιον. Ἡ α' καὶ β' διάτ. τοῦ μβ' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τοῦ Κώδικος ἐτέθησαν ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ιθ', τίτ. α', κεφ. ιζ', ὃ καὶ ἔχει οὕτως· Ἡ διάταξις κελεύει ὥστε μηδένα Ῥωμαῖον εὐνουχίζεσθαι, μηδὲ ἔξω τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐδάφους, μηδὲ ἀγοράζειν μηδένα τὸν εὐνουχισθέντα Ῥωμαῖον, ἀλλὰ καὶ τὸν εὐνουχίσαντα, καὶ αὐτὸν ἀγοράσαντα καὶ τὸν συμβολαιογράφον τὸν συγγράψαντα αὐτοῦ τὸ συμβόλαιον, καὶ τὸν τελώνην τὸν κομισάμενον τέλος τι ὑπὲρ τούτου τιμωρεῖσθαι. Τὰ δὲ βάρβαρα ἀνδράποδα τὰ εὐνουχιζόμενα ἔξωθεν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐδάφους ἐξέστω πᾶσι τοῖς ἐμπόροις καὶ ἀγοράζειν καὶ πιπράσκειν. Τοῦ δὲ μη' βιβλίου τοῦ Κώδικος ὁ η' τίτλος κεῖται ἐν βιβλίῳ ξ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. λθ', τὰ δὲ κεφάλαια ταῦτα παρελείφθησαν καὶ οὐκ ἐτέθησαν. Ἡ δὲ ρμα' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ', τίτλον να', κεφ. δ' · ὃ καὶ ἔχει οὕτως · Θεσπίζομεν ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἡμετέρας πολιτείας εὐνουχίζειν τολμῶντας ἢ τολμήσοντας οἱονδήποτε πρόσωπον, εἰ μὲν ἄνδρες εἶεν οἱ τοῦτο τολμήσαντες, ἢ καὶ τολμῶντες, ταὐτὸ τοῦτο παθεῖν ὃ πεποιήκασι, καὶ εἰ περισωθεῖεν, τὰ πράγματα αὐτῶν τῷ δημοσίῳ προσκυροῦσθαι, διὰ τοῦ κατὰ καιρὸν τὴν τῆς σῆς ἐνδοξότητος ἀνύοντος ἀρχήν, κἀκείνους ἐν γύψῳ πέμπεσθαι, ὀφείλοντας τὸν ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτῶν χρόνον ἐκεῖ εἶναι. Εἰ δὲ γυναῖκες εἶεν αἱ τοῦτο ποιοῦσαι, καὶ ταύτας τιμωρεῖσθαι, καὶ τὰ πράγματα αὐτῶν διὰ τοῦ κατὰ καιρὸν τὴν αὐτὴν ἀνύοντος ἀρχὴν τῷ δημοσίῳ προσκυροῦσθαι, καὶ εἰς ἐξορίαν πέμπεσθαι, ἵνα ἐξ ἧς ἐνόμισαν ἢ ἐνόησαν ἀσεβείας κέρδος αὐτοῖς περιποιεῖν ἐξ αὐτῆς τιμωρίαν καὶ ἔκπτωσιν τῶν ἰδίων πραγμάτων ὑποστῶσι. Τοὺς μέντοι ἐπιτάξαντας, καὶ ἐπὶ τούτῳ πρόσωπον παραδεδωκότας, ἢ καὶ οἴκους, ἢ τόπον τινὰ ἐπὶ τούτῳ παρεχομένους εἴτε παρέχοντας, εἴτε ἄνδρες εἶεν, εἴτε γυναῖκες τὰς αὐτὰς κελεύομεν ὑποστῆναι τιμωρίας ὡς συνίστορας γινομένους τῆς ἀδίκου ταύτης πράξεως, αὐτοὺς δὲ τοὺς εὐνουχισθέντας ἐχρῆν μὲν ἀπὸ παλαιοτέρων χρόνων. Πλὴν κελεύομεν τοὺς ἀπὸ τῆς ι' ἐπινεμήσεως τοῦ νῦν ἐπελθόντος · κύκλου εὐνουχισθέντας παρ' οὑτινοσοῦν ἐν τόποις τῆς ἡμετέρας πολιτείας ἐλευθέρους εἶναι, καὶ κατὰ μηδένα τρόπον ἢ οἱονδήποτε εἶδος συναλλάγματος εἰς δουλείαν καθέλκεσθαι, μηδὲ συμβόλαιον ἐπ' αὐτοῖς ἀγοραῖον, ἢ ἰδιόχειρον καθ' οἱονδήποτε τρόπον ἢ κατὰ περίνοιαν γινόμενον ἢ γενησόμενον κρατεῖν, ἀλλὰ μηδὲ τὰς λεγομένας ἀνακρίσεις ἐπὶ τοιούτοις γίνεσθαι προσώποις ἢ γινομένας κρατεῖν. Ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τοιούτους συναλ-

A **CAP. XIII.** — *Quomodo episcopus episcopatum non habens, ad vacantem episcopatum perveniat.*

Concilii Antiocheni canon 16.

CAP. XIV. — *Quando eunuchus, aut qui alioqui male affecto corpore est, episcopus, aut clericus creetur.*

Apostolorum canon 21, 22, 77, 78; concilii Nicæni canon 1.

Textus. Civilis lex eos qui seipsos aut alios castrant, etc., *usque ad* qui eunuchos faciunt, *ut pag.* 503.

Scholium. Const. 1 et 2, tit. 42, lib. IV cod. positæ sunt in lib. Basil XIX, tit. 1, cap. 17, quod ad hunc modum habet: Constitutio jubet, ne quis Romanus eunuchus fiat, ne extra Romanum quidem solum; et ne [quis] Romanum eunuchum factum emat: sed ut qui eunuchum fecit, ac ipse emptor, [tum] et tabellio qui de ea [re] instrumentum conscripsit, et publicanus [denique] qui vectigalis aliquid pro eo suscepit, puniantur. Barbara vero mancipia, extra Romanum solum castrata, quibuscunque negotiatoribus emere liceat et vendere. Tit. porro 8, lib. XLVIII Dig. est in lib. LX Basil, tit. 38. Hæc vero capita omissa sunt, et non posita. Novella autem Justiniani 142, posita est in lib. Basil. 17, tit. 51, cap. 4; quod sic habet: Sancimus, ut qui in quocunque reipublicæ nostræ loco quamcunque personam castrare præsumunt, aut etiam præsumpserunt, si quidem viri sunt qui hoc facere præsumpserint, aut etiam præsumunt, idem hoc quod aliis fecerunt, et ipsi patiantur. Et si incolumes evaserunt, tam bona eorum addicantur fisco, per eum qui pro tempore magistratum obit gloriæ tuæ: quam ipsi mittantur in gypsum, ubi locorum per omne vitæ suæ tempus esse debebunt. Sin vero mulieres sunt quæ id egerunt, afficiantur et ipsæ supplicio, et bona earum per eum qui pro tempore gerit magistratum tuum, addicantur fisco, mittanturque in exsilium, ut ex quo putarint aut cogitarint impium se lucrum assecuturas, ex eo suplicia simul et bonorum suorum amissionem sustineant. Porro et eos qui ad hoc mandatum dederint, obtulerintve personas, aut etiam domos vel locum aliquem ad hoc præbuerint, aut præbent, sive viri sint sive mulieres, eadem subire supplicia jubemus: utpote qui injustæ hujus actionis testes facti sunt. Verum ipsos castratos tametsi a vetustioribus temporibus liberos esse oportebat: jubemus tamen, ut qui jam inde a decima indictione ineuntis circuli per quemcunque in locis nostræ reipublicæ castrati fuerunt, liberi sint: neque ullo modo, aut quovis genere contractus in servitutem retrahantur: neque item instrumentum de ipsis vel publicum, vel privata manu conscriptum, quocunque tandem modo, aut per fraudem factum, aut fiendum, valeat. Sed neque inquirendi illorum status causa cognitiones, quæ ἀνακρίσεις dicuntur, de istiusmodi personis interponantur, aut interpositæ valeant. Sed et omnes

eos qui tali contractui in posterum ministerium præbent, superius traditas subire pœnas jubemus. Præterea si usuveniat, ut servus propter morbum castretur, jubemus, ut et ille libertatem nanciscatur. Qui enim ab initio liberi sunt, si forte in hoc genus morbi incidunt, sui potestatem habent, ut quod velint, sibi remedium adhibeant. Jubemus igitur, ut in nostra republica castrati jam inde a memorato tempore, apud quamcunque personam sint, perquirantur, et liberi sint, neque unquam in servitutem retrahantur. Cæterum si qui eorum post præsentem nostram legem aliquos destinere apud se castratos præsumpserint, damus etiam ipsis castratis licentiam, nimirum qui semel ex præsente nostra lege libertatem promeruerint, ut hic quidem majestatem imperatoriam, et sanctissimum pro tempore patriarcham adeant, neque non apud gloriosissimos imperii nostri proceres relationem ea de re instituant: in provinciis vero, apud religiosissimos locorum episcopos, et horum præsides: quo omnino providentia nostrorum magistratuum, et periculo obtemperantium ipsis cohortium (sive Constantinopoli, sive alibicunque locorum nostræ reipublicæ) his secundum libertatem dentur vindiciæ, libertasque ex præsente nostra lege ipsis largita conservetur. Nam tot cædes conniventibus oculis accipere per causam eorum qui talia præsumunt, in nostra republica, neutiquam sustinuerimus. Si enim Barbari, simulatque nostra de hoc audierunt mandata, hæc custodierunt: quomodo tandem permittemus, ut post tot retro principum sanctiones tale quid denuo delinquatur, aut etiam inultum relinquatur in nostra republica?

CAP. XV. — *Ut qui dæmonem habet, clericus non fiat.*

Apostolorum canon 78.

CAP. XVI. — *De eo qui suo episcopo non obedit volenti ipsum ordinare in altiorem gradum.*

Concilii Carthaginensis canon 34, Basilii canon 10.

CAP. XVII. — *De episcopo, aut clerico ordinato, qui ab incolis non suscipitur, aut non suscipit, aut abire non potest.*

Apostolorum canon 36; concilii Ancyrani canon 18; concilii Antiocheni canon 17, 18; concilii VI canon 17.

CAP. XVIII. — *Quod episcopus moriens non possit alium pro se ordinare.*

Apostolorum canon 76; concilii Antiocheni canon 23.

CAP. XIX. — *Ne temere in parva civitate aut pago episcopus fiat.*

Concilii Laodicensis canon 57; concilii Sardicensis canon 6.

A λάγμασι τὸ λοιπὸν ὑπουργοῦντας, τὰς ἀνωτέρω κελεύομεν εἰρημένας ὑποστῆναι ποινάς. Εἰ μέντοι διὰ πάθος συμβῇ δοῦλον εὐνουχισθῆναι, κἀκεῖνον κελεύομεν τῆς ἐλευθερίας τυγχάνειν. Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὄντες ἐλεύθεροι πάθει ὡς εἰκὸς τοιούτῳ περιπίπτοντες ἑαυτῶν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἣν ἂν θέλωσι θεραπείαν ἑαυτοῖς προσάγειν. Τοὺς εὐνουχισθέντας τοίνυν ἀπὸ τοῦ μνημονευθέντος χρόνου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ παρ' οἱῳδήποτε προσώπῳ ὄντας κελεύομεν ἀναζητηθῆναι, καὶ ἐλευθέρους εἶναι καὶ μηδέποτε εἰς δουλείαν τούτους καθέλκεσθαι. Εἰ μέντοι θαῤῥήσουσί τινες ἐξ αὐτῶν τῶν εὐνουχισθέντων, τινὰς μετὰ τὸν παρόντα ἡμῶν ἐπισχεῖν νόμον, διδόαμεν ἄδειαν καὶ τοῖς εὐνουχισθεῖσι αὐτοῖς ὡς ἅπαξ ἐλευθερίας ἐκ τοῦ παρόν- B τος ἡμῶν τυχοῦσι νόμου, ἐνταῦθα μὲν τῇ τε βασιλείᾳ προσιέναι, τῷ τε κατὰ καιρὸν ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἡμῶν ἄρχουσι προσαγγέλλειν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τοῖς κατὰ τόπον ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις καὶ τοῖς τούτων ἄρχουσιν ἐφ' ᾧ προνοίᾳ πάντως τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων, καὶ κινδύνῳ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων, εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἡμετέρας πολιτείας τούτους ἐκδικεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὴν ἐκ τοῦ παρόντος ἡμῶν νόμου δεδομένην αὐτοῖς ἐλευθερίαν. Παριδεῖν γὰρ φόνους τοσούτους γινομένους κατὰ πρόφασιν τῶν τοιαῦτα τολμώντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ οὐδαμῶς ἀνεχόμεθα. Εἰ γὰρ Βάρβαροι ἀκούσαντες τῶν ἡμετέρων περὶ τούτου C παραγγελμάτων ταῦτα ἐφύλαξαν, πῶς ἂν ἡμεῖς συγχωρήσωμεν μετὰ τοσαύτας τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων νομοθεσίας τοιοῦτόν τι ἁμαρτάνεσθαι, ἢ καὶ ἀνεκδίκητον τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ καταλιμπάνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ τὸν δαιμονιζόμενον μὴ κληροῦσθαι.*

Ἀποστόλων κανὼν οη'.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ πειθαρχοῦντι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, βουλομένῳ χειροτονεῖν αὐτὸν εἰς μείζονα βαθμόν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λα'· Βασιλείου κανὼν ι'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ ἐπισκόπου, ἢ κληρικοῦ* D *χειροτονηθέντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ τῆς παροικίας, ἢ μὴ καταδεξαμένου, ἢ μὴ δυναμένου ἀπελθεῖν.*

Ἀποστόλων κανὼν λς'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιζ', ιη'· συνόδου ς' κανὼν ιζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν τελευτῶντα ἐπίσκοπον ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖν.*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ος'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ἁπλῶς ἐν πόλει βραχείᾳ, ἢ κώμῃ γίνεσθαι ἐπίσκοπον.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ς.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ δύο μητροπολίτας, ἢ ἐν μιᾷ πόλει δύο ἐπισκόπους, ἢ ἐν δυσὶ πόλεσιν ἕνα κληρικόν.* A

Συνόδου Νικαίας κανὼν η'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ι', ιβ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιε'.

Κείμενον. Ὁ Ἑλενόποντος δύο ἔχει μητροπολίτας, κ. τ. λ., usque ad διάτ. λθ' τοῦ αὐτοῦ τίτλου.

Σχόλιον. Ἡ κη' νεαρὰ κεῖται εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ς', τίτ. ιβ', κεφ. α', ἥτις ἐνταῦθα οὐκ ἐτέθη παρ' ἡμῶν διὰ τὸ μεγάλως ἀλλοιωθῆναι τὴν τῶν ἐν ταύτῃ δηλουμένων χωρῶν κατάστασιν ὑπὸ τῶν ἀθέων Βαρβάρων, καὶ διὰ τοῦτο ἀπρακτῆσαι καὶ τὰ τῆς νεαρᾶς. Καὶ ἡ κθ' νεαρὰ ἐγράφη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ς', τίτ. ιγ', κεφ. α', ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐτέθη διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. B Ἡ λε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικός ἐστι κεφ. γ', τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτω λέγον· Τὸν ἀφαιρούμενον πόλεως οἱασδήποτέ τινος πάλαι οὔσης, ἢ νῦν πολισθείσης τὸ τῆς ἰδικῆς ἐπισκοπῆς δίκαιον ἢ ἕτερον προνόμιον κἂν ἀπὸ βασιλικῆς ἐπιτροπῆς, ἀτιμοῖ καὶ δημεύει ἡ διάταξις, ἀκυροῦσα καὶ τὴν ἐγχείρησιν, ὑπεξαιρεῖ δὲ τὰς ἐν Σκυθίᾳ ἐπαρχίας καὶ Λεοντόπολιν τῆς Ἰσαυρίας. Ἡ δὲ λθ' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Σημείωσαι τῷ ἐνταῦθα καταστρωθέντι νόμῳ ἤγουν τῷ γ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου μὴ πρόσχῃς. Ἀνῃρέθη γὰρ ὑπὸ τοῦ ιζ' κανόνος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ τοῦ λη' κανόνος τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν τοιοῦτον λη' κανόνα καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ· C κατεστρώθησαν γὰρ ἐν αὐτῇ σημείῳ μετὰ βασιλικὰ ῥήματα διαλαμβάνοντα πῶς τοῖς βασιλεῦσι ἐφεῖται ἐκκλησιαστικὰ μετασκευάζειν δίκαια καὶ προνόμια. Σημείωσαι· Ἡ λθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἡ διοριζομένη μὴ γίνεσθαί τινα δύο μοναστηρίων, μὴ ὀφείλουσα ἐνεργεῖν διὰ τὸ μὴ τεθῆναι εἰς τὰ βασιλικά, ἐνεργεῖ ἀκολούθως τῷ ιε' κανόνι τῆς ζ' συνόδου τῷ διοριζομένῳ μὴ γίνεσθαί τινα κληρικὸν εἰς δύο ἐκκλησίας μιᾶς πόλεως. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφεῖται κληροῦσθαί τινα εἰς δύο ἐκκλησίας, πολλῷ πλέον οὐδὲ ἡγούμενος δύο μοναστηρίων προστήσεται, ὥσπερ οὐδὲ κεφαλὴ μία δύο σωμάτων. Τὸ δὲ προΐστασθαι τὸν Παντοκρατορηνὸν ἡγούμενον πολλῶν μοναστηρίων οὐκ ἐναντιοῦται τῷ κανόνι· τὸ γὰρ πολλὰ μοναστήρια ὡς ἓν λογίζονται, διὰ τὸ κατ' ἐπίδοσιν D περιελθεῖν εἰς τὸν παντοκράτορα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ τῶν χειροτονούντων ἐν ταῖς μὴ οὔσαις ὑπ' αὐτοὺς πόλεσιν ἢ ἐπαρχίαις.*

Ἀποστόλων κανὼν λε'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιγ', κβ'· συνόδου Ἐφέσου κανὼν η'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ τῶν διὰ προστασίας ἀρχόντων γινομένων ἐγκρατῶν ἐκκλησιῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λ'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν γ'.

Ἀνάγνωθι τὸ α' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ παραγεγραμμένα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ τῶν διὰ γάμον ἢ παλλακισμὸν μὴ χειροτονουμένων ἐπισκόπων.*

CAP. XX. — *Ne in una provincia duo metropolitani sint, aut in una civitate duo episcopi, aut in duabus civitatibus unus clericus.*

Concilii Nicæni canon 7; concilii Chalcedonensis canon 10, 12; concilii Nicæni secundi canon 15.

Textus. Helenopontus duos metropolitanos habet, etc., *usque ad* ut const. 39, ejusdem tit., *ut pag.*510.

Scholium. Novella 28 posita est in lib. VI. Basil. tit. 12, cap. 1, quæ hic a nobis [ideo] non est posita, quod quarum regionum mentionem facit, illarum multum ab impiis Barbaris immutatus sit status, eaque ratione irritæ factæ sint novellæ. Novella vero 29 scripta est in lib. Basil. 6, tit. 13, cap. 1; hic autem propter eamdem causam non est posita. Porro 35 const. tit. 3 lib. I, cod. est cap. 3, tit. 1 lib. 3, Basil., quod sic ait: Eum, qui quamcunque veterem aut recens conditam civitatem proprii episcopatus jure, aliove privilegio privat, tametsi principis permissu [id faciat]: infamia notat multatque bonis constitutio, ac simul inceptum facit irritum. Excipit autem Scythiæ provincias, et Leontopolim in Isauria. [Deinceps] vero huic loco insertæ legi (cap. videlicet 3, tit. I, lib. 3) animum ne advertas. Siquidem a canone 7 Chalcedonensis concilii, et canone 38 in Trullo [habiti] concilii, est abrogata. Legas autem 38 illum canonem, ejusque expositionem. Inserta sunt enim illi scripti imperatorii verba, quæ, quomodo imperatoribus jura privilegiaque ecclesiastica transmutare concedatur, explicant. Constit. 39, tit. 3, lib. I, cod. quæ statuit ne quis præsul duorum monasteriorum fiat, [quanquam] nullius efficaciæ esse debeat, quod in Basilicis posita non sit: efficaciam [tamen] habet ex interpretatione 14 canonis concilii septimi constituentis, ne quis in duabus ecclesiis unius urbis clericus fiat. Si namque non permittitur cuiquam in duabus ecclesiis clericum fieri, multo magis præsul duo monasteria non moderabitur: quemadmodum neque unum caput duo corpora. Quod autem Pantocratorenus præsul multis monasteriis præest, non adversatur canoni. Nam multa illa monasteria ut unum reputantur, quod auctarii instar ad illum devenerunt.

CAP. XXI. — *De his qui ordinant in civitatibus, aut provinciis, quæ sub ipsis non sunt.*

Apostolorum canon 35; concilii Antiocheni canon 13, 22; concilii Ephesini canon 8.

CAP. XXII.—*De his qui patrocinio magistratuum ecclesias occupant.*

Apostolorum canon 30; concilii Nicæni secundi canon 3.

Scholium. Lege cap. 1, tit. 8, præsentis operis, et quæ in illo annotantur.

CAP. XXIII. — *De his qui propter matrimonium aut concubinatum non ordinantur episcopi aut clerici.*

Apostolorum canon 17, 18, 19; concilii sexti canon 3, 12; Basilii canon 12.

Textus. Lege tit. 1. Novellarum const. 1, 2, 17, in quibus dicitur, etc., *usque ad* virginem duxisse, *ut pag*. 515.

Scholium. Const. 1, 2 et 17, tit. 1 Novellarum, sunt posita in Novellis Justiniani 6, 123 et 137. Verumtamen quæ ad novellam 6 [pertinent] posita non sunt in Basil. Quæ autem ad novellam 123 [pertinent] posita sunt in lib. Basil. III, tit. I, cap. 27, quod sic inquit : Clericos autem non aliter ordinari concedimus, nisi litteras sciant, et recta fide ac honesta vita sint, et neque concubinam, neque naturales habuerint aut habeant liberos : sed qui vel caste vivunt vel uxorem habuerint aut habent legitimam, et eam unam et primam, neque viduam, neque [divortio] separatam a viro, neque alioqui legibus aut sacris interdictam canonibus. Quæ vero 137 const. sunt, posita sunt in cap. 7 ejusdem lib. et tit. quod sic habet : Sancimus, ut quoties opus fuerit ordinare episcopum, coeant in unum clerici et primates civitatis cui episcopus ordinandus est, et propositis sacrosanctis Evangeliis de tribus personis decreta faciant, et quisque eorum juret per sacra Eloquia, idque ipsis decretis inserant, quod neque per largitionem, neque promissionem, neque amicitiam, aut gratiam, aut quamcunque aliam affectionem, sed quod sciant ipsos rectæ et catholicæ fidei ac honestæ vitæ esse, et supra tricesimum ætatis annum hos elegerunt : et quod neque uxorem aut concubinam, aut naturales liberos noverunt ipsos habuisse, aut habere : sed et si quis ipsorum prius uxorem habuerit, tamen eam solam, et neque viduam, neque sejunctam a viro, neque legibus sacrisve [canonibus interdictam habuerit. Sed neque curiæ muneribus addictum, neque cohortalem aliquem ex his noverint, qui decretis electus est : præterquam si curiæ muneribus addictus, aut cohortalis, non minus annis quindecim monachicam in monasterio vitam extra omnem calumniam transegerit : videlicet observatione, quæ prius a nobis dicta est, per facienda de ipsis decreta, et in his personis custodienda : ut ex tribus illis personis, quæ decretis hoc modo eliguntur, melior ordinetur, electione et judicio ejus qui ordinandi jus habet. Quæret [fortasse] quispiam, cum præsens Justiniani novella in Basil. recepta sit, ac statuat, ne aliter quisquam episcopus ordinetur, quam si a clericis et primoribus civitatis de tribus personis decretum fiat, et quisque illorum jurejurando per sacra Evangelia concepto de iis ea asserat, quæ in novella comprehenduntur : quomodo nihil horum hodie [in usu] obtineat? Per canonem 4 concilii Nicæni; canonem 19 concilii Antiocheni, et 12 Laodiceni, statuentes, episcopum ab episcopis ipsorum judicio decerni atque ordinari debere : irritum redditur, quod propositis sacrosanctis Evangeliis a clericis et civibus de episcopis decreta fieri [debeant]. Idcirco enim (ut videtur) etiam illa in VII lib. po-

A

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιη', ιθ'· συνόδου ς', κανὼν γ, ιβ'.

Κείμενον. Τίτλος α' τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad μονογαμήσας παρθένον.

Σχόλιον. Ἡ α', β' καὶ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐτέθησαν εἰς Νεαρὰς Ἰουστινιανείους ς', ρκγ καὶ ρλζ', πλὴν τὰ τῆς ς' νεαρᾶς οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Τὰ δὲ τῆς ρκγ' νεαρᾶς ἐτέθησαν ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ' τίτ. α' κεφ. κζ' οὕτω λέγοντι· Κληρικοὺς δὲ οὐκ ἄλλως χειροτονεῖσθαι συγχωροῦμεν εἰ μὴ γράμματα ἴσασι, καὶ ὀρθὴν πίστιν καὶ βίον σεμνὸν ἔχουσι, καὶ οὐδὲ παλλακήν, οὐ φυσικὸν ἔσχον ἢ ἔχουσι παῖδα, ἀλλὰ ἢ σωφρόνως βιοῦντας, ἢ γαμετὴν νόμιμον, καὶ αὐτὴν μίαν, καὶ πρώτην ἐσχηκότας, ἢ ἔχοντας καὶ μηδὲ διαζευχθεῖσαν

B

ἀνδρὸς, μηδὲ ἄλλως τοῖς νόμοις, ἢ τοῖς θείοις κανόσιν ἀπηγορευμένην. Τὰ δὲ τῆς ρλζ' νεαρᾶς ἐτέθησαν ἐν κεφ. ζ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. οὕτως ἔχοντος· Θεσπίζομεν ὁσάκις χρεία γίνηται ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι συνιέναι τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως ἧς μέλλει ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, καὶ προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων ἐπὶ τρισὶ προσώποις, ψήφισμα ποιεῖν καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύναι κατὰ τῶν θείων Λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς ὅτι τε οὐ διὰ δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν, οὔτε διὰ φιλίαν, ἢ χάριν, ἢ ἄλλην οἵαν δή τινα προσπάθειαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς, καὶ καθολικῆς πίστεως, καὶ σεμνοῦ βίου, καὶ ὑπὲρ τὸ λ' ἔτος εἶναι τούτους ἐπελέξαντο, καὶ ὅτι οὐδὲ γαμετὴν ἔχειν, ἢ

C

παλλακήν, ἢ παῖδας φυσικοὺς αὐτοὺς γιγνώσκουσιν ἐσχηκέναι ἢ ἔχειν, ἀλλ' εἰ καὶ πρότερόν τις ἐξ αὐτῶν γαμετὴν εἶχε, καὶ αὐτὴν μίαν καὶ οὐδὲ χήραν, οὐδὲ ἀνδρὸς ἀποζευχθεῖσαν, οὐδὲ τοῖς νόμοις, οὐδὲ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην, ἀλλ' οὐδὲ πολιτευόμενον ἢ ταξεώτην τινὰ τῶν ψηφιζομένων εἶναι γινώσκουσι. Πλὴν εἰ μὴ ἐν μοναστηρίῳ οὐχ ἧττον δεκάπεντε ἐτῶν, μοναχικὸν ὁ πολιτευόμενος ἢ ὁ ταξεώτης βίον ἀδιαβλήτως ἐξετέλεσε, δηλαδὴ τῆς ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένης παρατηρήσεως. Καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων ἐν τοῖς γενομένοις περὶ αὐτῶν ψηφίσμασι φυλαττομένης· ἵνα ἐκ τῶν οὕτω ψηφιζομένων τριῶν προσώπων ὁ βελτίων χειροτονηθῇ τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῷ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος. Σημείωσαι εἰ καὶ ἀπὸ

D

τῆς παρούσης ρλζ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ἤτοι τοῦ ζ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κωλύεται τὸ ψηφίζεσθαί τινα εἰς ἐπισκοπὴν ἔχοντα γαμετὴν νόμιμον, ἀλλὰ σὺ μὴ πρόσχῃς ταύτῃ, πρόσχες δὲ μᾶλλον τῷ μη' κανόνι τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, ὃν καὶ ἀνάγνωθι καὶ λέγε καὶ ἀπὸ τούτου προτιμᾶσθαι τῶν νόμων τοὺς κανόνας. Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὰ γραφέντα παρ' ἡμῶν εἰς τὸν διαληφθέντα κανόνα. Σημείωσαι· Ἐρωτήσει δέ τις ὡς τῆς παρούσης Ἰουστινιανείου νεαρᾶς δεχθείσης εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς διοριζομένης, μὴ ἄλλως χειροτονεῖσθαί τινα ἐπίσκοπον εἰ μὴ ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψήφισμα γένοιτο παρά τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἐπομόσεται κατὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων περὶ αὐτοῦ ὅσα τῇ νεαρᾷ περι-

ἔχονται, πῶς οὐδέν τι ἐκ τούτων σήμερον ἐνεργεῖ ἀπὸ τοῦ δ' κανόνος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τοῦ ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ τοῦ ιη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ διοριζομένων τὰς ψήφους τῶν ἀρχιερέων, καὶ τὰς χειροτονίας παρὰ ἐπισκόπων ἐπὶ τῷ κρίματι τούτων γίνεσθαι, ἠπράκτησε τὸ, προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων γίνεσθαι τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων παρὰ τῶν κληρικῶν, καὶ τῶν πολιτῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἐνεργεῖ καὶ δὲν τῷ ζ' βιβλίῳ κείμενος νόμος, καὶ διοριζόμενος δικάζειν τοὺς δικαστὰς προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων. Τὸ δὲ ἐπὶ τρισὶ προσώποις γίνεσθαι τὰς ψήφους παρὰ τῶν ἐπισκόπων τὴν σήμερον, ὡς νομίζω, ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἠναγκασμένον ἐστί.

A sita lex, quæ statuit ut judices propositis sacrosanctis Evangeliis judicent, nullam vim et auctoritatem habet. Quod vero de tribus personis ab episcopis [etiam] hodie decreta fiunt : ad id, ni fallor, præsens novella [ipsos] adigit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων ὀφφίκια.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β'· ἀποστόλων κανὼν κθ'· συνόδου ς', κανὼν κβ', κγ'. Ταρασίου ἀρχιεπισκόπου πρὸς Ἀδριανὸν πάπαν Ῥώμης ἐπιστολή, συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν δ', ε', ιθ', Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολῆς· Γενναδίου καὶ τῆς σὺν αὐτῷ συνόδου ἐκ τῆς ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς ὁσιωτάτους μητροπολίτας ἐπιστολῆς.

Κείμενον. Βιβλίον α', τίτ. γ', διάταξις λ', μα', καὶ τίτ. α', τῶν Νεαρῶν διάταξις α', β', ια', ἐν αἷς εἴρηται, κ. τ. λ., usque ad ταῖς Ἐκκλησίαις προσφέρειν.

Σχόλιον. Ἡ λ' καὶ μα'. διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά, καὶ διὰ τοῦτο ἠπράκτησαν. Ἡ μέντοι α', β' καὶ ια' διάτ. τοῦ α'. τίτ. τῶν Νεαρῶν εἰσιν Νεαραὶ Ἰουστινιάνειοι ς', ρκγ' καὶ νς'· καὶ τῆς μὲν ς' τὸ παρὸν κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, ὡσαύτως οὐδὲ ἡ νς' νεαρὰ διδάσκουσα περὶ τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ διδομένων ἐμφανιστικῶν παρὰ τῶν ἐν τούτῳ γινομένων κληρικῶν. Ἡ δὲ ρκγ' νεαρὰ ἐτέθη, ὡς πολλάκις εἴρηται ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. θ', καὶ ἐφ' ἑξῆς, ὅπερ θ' κεφ. κατεστρώθη ἔξωθεν τοῦ ε' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ., ὃ καὶ ἀνάγνωθι διδάσκον περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων. Περὶ δὲ τῶν διδομένων διαρίων ζήτει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. κεφ. λε' καὶ λς', οὕτως ἔχον· Ἀλλ' οὐδὲ κληρικὸν οἱουδήποτε βαθμοῦ διδόναι τι ἐκείνῳ ὑφ' οὗ χειροτονεῖται ἢ ἄλλῳ οἱῳδήτινι προσώπῳ οὐ συγχωροῦμεν, μόνοις δὲ παρέχειν αὐτὸν τὰς συνηθείας τοῖς τῷ χειροτονοῦντι ὑπηρετουμένοις, καὶ ἐξ ἔθους κομιζομένοις ἑνὸς ἐνιαυτοῦ διάρια μὴ ὑπερβαινούσας. Ἐν δὲ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ᾗ κατατάττεται τὴν θείαν πληροῦν λειτουργίαν, καὶ μηδὲν παντελῶς τοῖς ἰδίοις συγκληρικοῖς διδόναι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐμφανείας, μηδὲ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τῶν ἰδίων παραμυθιῶν, ἢ τῶν ἄλλων μεριτικῶν αὐτὸν ἀποστερεῖσθαι, ἀλλὰ μηδὲ ξενοδόχον ἢ πτωχοτρόφον, ἢ νοσοκόμον, ἢ ἄλλου εὐαγοῦς οἱουδήποτε οἴκου διοικητήν, ἢ οἱονδήποτε ἐκκλησιαστικὸν φρόντισμα χειρίζοντα διδόναι τι ἐκείνῳ ὑφ' οὗ προβάλλεται, ἢ ἄλλῳ οἱῳδήποτε προσώπῳ ὑπὲρ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ διοικήσεως, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ἅπερ διετυπώσαμεν ἢ διδοὺς ἢ λαμβάνων ἢ μεσίτης γενόμενος τῆς ἱερωσύνης ἤτοι τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ οἱασδήποτε διοικήσεως, γυμνωθήσεται τῶν διδομένων, ἐκδικουμένων τῷ εὐαγεῖ τόπῳ οὗτινος τὸ τοιοῦτον πρόσωπον τὴν χειροτονίαν ἢ φρόντισμα ἢ διοίκησιν ἔλαβεν. Εἰ δὲ κοσμικὸς εἴη ὁ λαμβάνων, ἢ μεσίτης γινόμενος, τὸ δοθὲν διπλοῦν ἀπαιτηθήσεται, καὶ τῷ εὐαγεῖ τόπῳ

CAP. XXIV. — *De his qui datis pecuniis ordinantur, aut suscipiunt officia.*

Concilii Chalcedonensis canon 2; apostolorum canon 29; concilii sexti canon 22, 23; Tarasii archiepiscopi ad Adrianum papam Rom. epistola; B concilii Nicæni secundi canon 4, 5, 19; Basilii ex epist. ad suos episcopos; Gennadii et [coacti] cum ipso concilii, ex encyclica ad sanctissimos metropolitanos epistola.

Textus. Lege lib. 1, tit. 3, const. 30, 41 et tit. 1. Novellarum, etc., *usque ad* Ecclesiis [quidlibet] offerant, *ut pag.* 539.

Scholium. Const. 30 et 41, tit. 3, lib. I cod. positæ non sunt in Basil. atque ideo irritæ factæ sunt. Const. autem 1, 2, 11, tit. 1 Novellarum, sunt Novellæ Justiniani 6, 123 et 56. Atque 6 quidem const. præsens caput non est positum in Basil. neque item novella 56, quæ de insinuativis quæ Byzantii a clericis illic ordinandis dantur, docet. Novella vero 123, ut sæpe dictum est, posita est in III lib. Basil. C tit. 1, cap. 9, et deinceps. Quod [quidem] 9 cap. præsentis tit. cap. 5 extrinsecus [in Scholio nempe] insertum est : quod legas, [utpote] quod de iis qui datis pecuniis ordinantur, doceat. Porro de diariis quæ dantur, quære ejusdem lib. et tit. cap. 35 et 36, quæ sic habent : Cæterum neque clericum cujuscunque gradus dare quippiam illi a quo ordinatur, vel cuicunque alii personæ permittimus. Tantummodo ejus qui ordinat, ministris, et qui ex more accipere [solent], consuetudines dabit, quæ tamen unius anni diaria non exsuperent. In sanctissima Ecclesia in quam allegitur, sacrum munus explebit, et nihil omnino collegis suis pro sua insinuatione dabit, neque per hanc causam, aut solida sua mercede, aut aliis quæ particulatim obve- D niunt, frustrabitur. Sed neque xenodocho, aut ptochotropho, aut nosocomo, aut alius cujuscunque sacræ domus dispensatori, aut [denique] ei qui qualemcunque ecclesiasticam curam suscipit, pro concredita ipsi administratione quidquam illi a quo præficitur, aliive qualicunque personæ, dare [concedimus]. Qui vero præter hæc quæ constituimus, aut dederit, aut ceperit, aut mediator factus fuerit, sacerdotio sive clericatu, aut concredita ipsi qualicunque administratione nudabitur : quæ autem data erunt, vindicabuntur sacro loco, cujus talis persona aut ordinationem, aut curam, aut administrationem suscepit. Sed si mundanus sit, qui capit, aut mediator [negotio] intervenerit : quod datum est, ejus duplum exigotur, sacroque loco in quo

illa persona vel administrationem, vel ordinationem, vel curam suscepit, præbebitur. Si quis tamen clericus cujuscunque gradus, aut dispensator cujuscunque sacræ domus, aut ante ordinationem, aut ante concreditam ipsi qualemcunque administrationem vel curam [aut etiam] postmodum voluerit aliquid rerum suarum offerre ecclesiæ in quam ordinatur, vel loco cujus administrationem curamve suscipit: non solum id fieri non prohibemus, verum etiam ut id pro salute animæ suæ faciant, etiam atque etiam ipsos hortamur. Illa enim dari prohibemus, quæ privatis quibuspiam hominibus præbentur, non etiam quæ sanctissimis ecclesiis aliisque sacris locis offeruntur. Lege etiam finem cap. 9, tit. 1, lib. III, in cap. 5 præsentis tit. quod illis præsens lex inserta sit.

Aliud scholium. Præsens novella remotioni subjicit canonicos, qui datis pecuniis ordinantur, aliamve quampiam ecclesiasticam suscipiunt curam: atque laicos qui in his [rebus] mediatores facti sunt, ejus quod ipsis datum est, in duplum exactioni facit obnoxios. Canon autem 2 concilii Chalcedonensis, laicos qui in his mediatores interveniunt, anathemati subjicit. Verum quod laici qui datis pecuniis sacrorum locorum administrationes suscipiunt, puniantur, ex præsenti novella constat. [At] quisnam [tandem] laicus citra dationem aut procurationem sacri loci, ministeriumve ecclesiasticum suscipiat, aut clericus fiat, aut in cellam monasticam admittatur, [equidem] ignoro; ac propterea flexis genibus Deum oro ut nos ab istiusmodi minis liberare velit [clamans]: *Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit*[1]?

CAP. XXV. — *Ne ordinationes iterentur.*

Apostolorum canon 68; concilii Carthaginensis canon 53.

CAP. XXVI. — *Ne episcopus aut clericus ex una civitate in aliam transeat.*

Concilii Nicæni canon 15, 16; concilii Antiocheni canon 21; concilii Chalcedonensis canon 5, 12, 20; concilii Sardicensis canon 1, 2, 15; concilii Carthaginensis canon 54, 90; concilii sexti canon 17, 18, 20.

Textus. Lege Const. 9 et 10, tit. 1 Novellarum etc., *usque ad* clerici transferantur, *etc.*, *ut p.* 547.

Scholium. Const. 9, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 3, propositaque est in lib. Basil. 3, tit. 2, cap. 1, quæ ubi enumeravit, quot clerici in Magna ecclesia aliisque sacris ædibus esse debeant, et transitionem clericorum ex una ecclesia in aliam prohibuit: in hæc verba loquitur: Nam si in sacris monasteriis prohibemus, ne quis de uno ad aliud transeat: multo minus id reverendissimis clericis permittemus, rati hujusmodi cupiditatem speciem præ se ferre quæstus et nundinationis. Cæterum si quando et hoc transitionis genus vel beatitudini

[1] Psal. CXXIX, 3.

A ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον πρόσωπον τὴν διοίκησιν ἢ τὴν χειροτονίαν ἢ τὴν φροντίδα ἔλαβε παρεχέσθω. Εἰ δέ τις κληρικὸς οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ διοικητὴς οἱουδήποτε εὐαγοῦς οἴκου, ἢ πρὸ τῆς χειροτονίας, ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ οἱασδήποτε διοικήσεως ἢ φροντίδος μετὰ ταῦτα βουληθῇ τι τῶν ἰδίων πραγμάτων προσαγαγεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ χειροτονεῖται, ἢ τῷ τόπῳ οὗτινος τὴν διοίκησιν, ἢ τὴν φροντίδα ἀναδέχεται, οὐ μόνον οὐ κωλύομεν τοῦτο γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προτρέπομεν αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ἰδίας ψυχῆς ποιεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ἐκεῖνα μόνα δίδοσθαι κωλύομεν ἅτινα ἰδικοῖς τισι προσώποις παρέχονται, οὐ μὲν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς ἄλλοις εὐαγέσιν οἴκοις προσφερόμενα. Ἀνάγνωθι
B καὶ τὸ τέλος τοῦ θ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου εἰς κεφ. ε' τοῦ παρόντος τίτ., διὰ τὸ ἐκεῖ καταστρωθῆναι τὸν παρόντα νόμον.

[al. *Ἕτερον σχόλιον.*] Σημείωσαι· Ἡ μὲν παροῦσα νεαρὰ καθαιρέσει καθυποβάλλει τοὺς κανονικοὺς χειροτονουμένους, ἢ ἕτερόν τι φρόντισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ χρήμασι λαμβάνοντας, καὶ τοὺς μεσάσαντας ἐπὶ τούτοις λαϊκούς, τῇ εἰς τὸ διπλάσιον ἀπαιτήσει τοῦ δοθέντος αὐτοῖς ἐνοχοποιεῖ. Ὁ δὲ β', κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀναθέματι καθυποβάλλει τοὺς τὰ τοιαῦτα μεσάζοντας λαϊκούς. Τὸ μέν τοι τιμωρεῖσθαι τοὺς λαϊκοὺς ἐπὶ χρήμασιν ἀναδεχομένους διοικήσεις εὐαγῶν οἴκων ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἀναφαίνεται. Ποῖος οὖν ἐστιν ὁ ἀναδεχόμενος λαϊκὸς διοίκησιν εὐαγοῦς οἴκου, ἢ δουλείαν ἐκκλη-
C σιαστικήν, ἢ κληρικὸς γινόμενος, ἢ ἐν κελλιωτικῇ μονῇ καταταττόμενος ἀδοτί, ἀγνοῶ. Καὶ διὰ τοῦτο γονυπετῶ πρὸς Θεὸν πάντας ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης ῥυσθῆναι ἀπειλῆς, *Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃ Κύριος, τίς ὑποστήσεται;*

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. — *Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι ἀναχειροτονήσεις.*

Ἀποστόλων κανὼν ξη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη'.

ΚΕΦΑΛ. Κϛ'. — *Περὶ τοῦ μὴ μετιέναι ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιε', ιϛ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κα'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ε', ιβ', κ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν α', β', ιε'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν νδ', ϙ'· συνόδου ϛ', κανὼν ιζ', ιη' καὶ κ'.
D *Κείμενον.* Ἡ θ' καὶ ι' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ.τ.λ., usque ad μετατίθενται.

Σχόλιον. Ἡ θ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος γ', καὶ ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. β', κεφ. α', ἥτις μετὰ τὸ ἀπαριθμῆσαι τοὺς ὀφείλοντας εἶναι κληρικοὺς εἴς τε τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ εἰς θείους ἑτέρους ναούς, καὶ κωλῦσαι τὴν ἐξ ἑτέρας ἐκκλησίας εἰς ἑτέραν μετάβασιν τῶν κληρικῶν, φησὶ καὶ ταῦτα ῥητῶς· εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων κωλύομεν ἐξ ἑτέρου μοναστηρίου πρὸς ἕτερον μεταβαίνειν, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς τοῦτο ἐφήσομεν κέρδους τε καὶ ἐμπορίας ἀπόδειξιν

ἔχειν τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἡγούμενοι. Εἰ δὲ καί ποτε τοιαύτην μετάστασιν ἡ σὴ μακαριότης ἢ ἡ κατὰ καιρὸν βασιλεία γενέσθαι συνίδῃ μὴ ἄλλως τοῦτο πράττεσθαι, πρὶν ἂν εἰς τὸν εἰρημένον ἡμῖν ἀριθμὸν περισταίη, ὥστε τὴν τοῦ λείποντος τάξιν γίνεσθαι. Ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τὸν ἀριθμόν τινα παντελῶς ἐμβαίνοντα· τοῦτο γὰρ ἐξ οὐδεμιᾶς μηχανῆς, οὐδὲ ἔκ τινος τρόπου γίνεσθαι συγχωροῦμεν. Ἡ δὲ ι' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ιϛ', καὶ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. α', ὃ καὶ ἀνάγνωθι, διδάσκον τὰ αὐτὰ σχεδὸν καὶ τὸ τοὺς λείποντας κληρικούς, ἀπὸ τῶν περισσῶν δουλευτῶν γίνεσθαι. Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἐνεδόθη τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ καὶ καὶ μόνῳ ἑτέρας ἐνορίας καὶ δίχα γνώμης τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Ἔχει δὲ τοῦτο προνόμιον καὶ ὁ Καρθαγέννης ἐπίσκοπος καὶ ζήτει ἀπὸ ἑτέρων Ἐκκλησιῶν δέχεσθαι κληρικούς, καὶ τῷ ἰδίῳ κλήρῳ ἐγκαταλέγειν, ἢ καὶ ἐπισκόπους ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ἐνεδόθη καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος. Ἀνάγνωθι καὶ τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου κανόνα νε', καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ζ' συνόδου κανόνα ι', καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γραφέντα, τότε δὲ λέγεσθαι δύνασθαι τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν Καρχηδόνος ἀπὸ ἑτέρων ἐνοριῶν κληρικοὺς σφετερίζεσθαι παρὰ γνώμην τῶν χειροτονησάντων αὐτοὺς ὅτε ἐν ἐνδείᾳ εἰσὶ κληρικοῦ. Ὅπερ τέως εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλεως χώραν οὐχ ἔχει διὰ τὸ πλῆθος τοῦ κλήρου αὐτοῦ, καὶ τὸ πάντως ἐπὶ πᾶσιν ἀνενδεὲς καὶ ὅταν δὲ ἀνάγκη συνωθῇ τούτους ἀλλότριον λαβεῖν κληρικὸν ἄλλως οὐ δυνήσονται τοῦτο ποιῆσαι εἰ μὴ ἐλλιπὴς ἐστιν ἀριθμὸς τῶν κληρικῶν αὐτῶν. Ὅπως δὲ σήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κληρικῶν ἡ ἀθέτησις, ἀκινδύνως γίνεται, ἀγνοῶ.

A tuæ, vel pro tempore majestati imperatoriæ probabitur : ne aliter id fiat, nisi prius [res ipsa] ad numerum quem prædiximus, redigatur, ut ea transitio in deficientis locum fiat, neque supernumerarius omnino aliquis irrepat. Nulla enim id machinatione, neque ullo modo fieri permittimus. Porro 10 const. 1 tit. Novellarum, est Justiniani novella 16, positaque est in lib. Basil. III, tit. 3, cap. 1, quod lege, quia eadem ferme; et ut [quo loco] clerici desunt, ex superfluis ministeriis [defectus] suppleatur docet. Nota vero, quod a præsenti novella [archiepiscopo] Constantinopolitano ex aliis ecclesiis clericos suscipere, suoque clero accensere, aut etiam episcopos efficere conceditur. Quod etiam a canone conceditur episcopo Carthaginensi.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ ὑποκειμένου ἁμαρτήματι καὶ χειροτονηθέντος.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ', ι'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ', ι'· Βασιλείου κανὼν κζ'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε', η'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῆς ἡλικίας τῶν χειροτονουμένων ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιϛ'· συνόδου ϛ', κανὼν ια', ιε'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ια'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιε'.

Κείμενον. Ἡ θ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος οὐ συγχωρεῖ, κ. τ. λ., usque ad ὑπερβεβηκέναι τὰ λ' ἔτη.

Σχόλιον. Ἡ θ' διάτ. τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ α' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ϛ', οὖσα νεαρὰ Ἰουστινιάνειος, ὡς διείληπται. Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τίτλου τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κεῖται δὲ ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. κθ', ἔχοντι οὕτως· Διακόνισσαν δὲ ἐν ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ μὴ χειροτονεῖσθαι, ἥτις ἐλάττων ἐστὶν ἐνιαυτῶν μ', ἢ εἰς δεύτερον ἦλθε γάμον. Ὡσαύτως, φησί, τοῦ αὐτοῦ τίτ. κεφ. κη', μέρος ὂν τῆς αὐτῆς νεαρᾶς, ταῦτα· Πρεσβύτερον δὲ ἐλάττονα τῶν λ' ἐνιαυτῶν γενέσθαι, οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἀλλ' οὐδὲ διάκονον ἢ ὑποδιάκονον ἧττονα τῶν κε' ἐνιαυτῶν, οὔτε ἀναγνώστην ἐλάττονα τῶν ιη' ἐνιαυτῶν. Πλὴν γίνωσκε ὅτι ἡ μὲν νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς πλάτος εὑρισκομένη, λέγει γίνεσθαι ἀναγνώστην τὸν ὄντα χρόνων η', καὶ ἐπίσκοπον τὸν ὄντα χρόνων λε'. Καθὼς τοῦτό φησι, καὶ τὸ παρὸν βιβλίον, ἐν δὲ τῇ ἀνακαθάρσει ὁ μὲν χρόνος τοῦ ἐπισκόπου, παρελείφθη τελείως, ὁ δὲ χρόνος τοῦ ἀναγνώστου ἐπλεόνασεν· ἀντὶ γὰρ η' χρόνων, ιη' χρόνων εἶναί φησι τὸν ἀναγνώστην. Ὀφείλεις οὖν προσέχειν πλέον τοῖς

B **CAP. XXVII.** — *De eo, qui dum obnoxius peccato esset, ordinatus est.*

Concilii Nicæni canon 9, 10; concilii Neocæsariensis canon 9; Basilii canon 27; Theophili ex commonitorio canon 4, 5, 8.

CAP. XXVIII. — *De ætate ordinandorum sive mares sive feminæ sint.*

Concilii Carthaginensis canon 16; concilii sexti canon 14, 15; concilii Neocæsariensis canon 11; concilii Chalcedonensis canon 15.

Textus. Lege const. 9, tit. 1, lib. 1. cod. Non concedit, etc., *usque ad* annum excesserit. *ut pag.* 555.

Scholium. Const. 9, tit. 1, lib. I, cod. posita non est in Basil. neque vero const. 1, tit. 1 Novellarum

C quæ novella sexta Justiniani est, ut explicatum est. Const. autem 2, tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, habeturque lib. Basil. 3, tit. 1, cap. 29, quod sic habet : Diaconissa autem in sancta Ecclesia non ordinator, quæ minor quadraginta annis sit, aut ad secundas pervenit nuptias. Similiter ejusdem tit. cap. 28, quod ejusdem novellæ pars est, hæc dicit : Presbyterum vero minorem annis triginta fieri non concedimus. Sed neque diaconum aut subdiaconum minorem viginti quinque : neque item lectorem minorem annis decem et octo. Verumtamen scias, quod Justiniani novella, ut ad longum invenitur, lectorem fieri dicit, qui est annorum octo : et episcopum, qui est triginta quinque : quemadmodum hoc etiam præsens liber dicit.

D Enimvero in [legum] repurgatione episcopi tempus perfecte est exceptum [ac descriptum] : lectoris autem tempus, superabundanter. Pro octo namque annis, octodecim [habet ac tot] annorum lectorem

[debere] esse dicit. Debes itaque magis audire quæ in Basil. scripta sunt, quam quæ comprehenduntur in libris qui ante repurgationem auctoritatem obtinuerunt, [nunc] autem irriti sunt.

Aliud scholium. Const. 17, tit. 1, Novellarum, est novella Justiniani 137, quæ posita est in lib. Basil. II, tit. 1, cap. 8, quod [ipsum] caput aspersum est 23, cap. præsentis tit. ad hunc modum incipiens : Sancimus, ut quoties opus fuerit ordinare episcopum. De eo autem, qui episcopus ordinandus est, illud caput ex parte hæc diserte dicit : Sed quod sciant ipsos rectæ et catholicæ fidei, ac honestæ vitæ esse, et supra trigesimum ætatis annum, hos elegerint. Abrogat igitur hæc novella, quantum ad ætatem episcopi [attinet] novellam 123.

B *Aliud scholium.* Ex præsenti 28 cap. ac in eo scriptis, didicisti ætates ordinandorum. De iis autem qui in imperfecta ætate officia aut dignitates suscipiunt, repositum est in publicis secretis edictum DN. Alexii Comneni semper celebrandi imperatoris. [Tu vero] illud etiam cognosce. Habet [autem] ita ad verbum : Multi ubi, ob denuntiatam reipublicæ aliquam utilitatem, aut per ambitionem, qualemcunque dignitatem vel officium aut capere, aut permutare, aut vendere petierunt : ea in parvos pueros transferunt. Ne igitur hoc fiat, neque tales imponere [nobis] aut decipere conspiciantur : statuit imperatoria mea majestas ut quicunque dignitatem vel officium sive propter denuntiationem, sive propter benevolentiam aliquam, sive per commutationem, sive in munus et per largitionem, aut dum C animum nostrum oblectamus, ab imperatoria majestate acceperit : ne [is] quempiam qui honoretur, viginti annis minorem [in locum suum] admittat. Quin omnes quicunque per easdem causas aut dignitatem aut officium accipiunt, majores viginti annis sunto. Quando vero imperatoria mea majestas non propter talem causam, sed nulla causa interveniente honoraverit quempiam, aut officio donaverit : tametsi honoratus viginti annis minor fuerit, citra dubitationem tamen illi [insignia] insternuntor. Reponatur igitur præsens hæc tabella inter chartas secretorum nostrorum, ad ostendendam imperandi gubernandique imperatoriæ meæ majestatis rationem, [et] ut hoc modo deinceps in omne futurum D tempus efficaciam habeat. Debet autem in ejus qui citra [causam] mediam honoratur, tabula adjici : Insternitor. [Atque ita] non impedietur per edictum de iis qui minores viginti annis honorantur, ab

A γεγραμμένοις ἐν τοῖς Βασιλικοῖς παρὰ τοῖς περιεχομένοις ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἐνεργοῦσι πρὸ τῆς ἀνακαθάρσεως καὶ σχολάσασιν.

Ἕτερον σχόλιον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλζ', ἥτις ἐτέθη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. η', ὅπερ κεφάλαιον κατεστρώθη ἐν τῷ κγ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ., ἔχον κατὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως· Θεσπίζομεν ὁσάκις χρεία γένηται χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπον, ταῦτα ῥητῶς ἐν μέρει. Ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως, καὶ σεμνοῦ βίου καὶ ὑπὲρ τὸ λ' ἔτος εἶναι τούτους ἐπελέξαντο. Ἀναιρεῖ γοῦν τοιαύτη νεαρὰ ὅσον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἐπισκόπου τὴν ρκγ νεαράν.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τοῦ παρόντος κη' κεφ. καὶ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων, ἔμαθες τοὺς χρόνους τῶν ὀφειλόντων χειροτονεῖσθαι· ὅτι δὲ χάριν τῶν λαμβανόντων ὀφφίκια ἢ ἀξιώματα ἀτελῶν κατέστρωται εἰς τὸ δημοσίακον σέκρετον πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Γίνωσκε καὶ τοῦτο ἔχον κατὰ ῥῆμα· Πολλοὶ προσαγγείλαντες ὠφέλειαν τοῦ δημοσίου τινὰ ἢ αἰτούμενοι κατὰ φιλοτιμίαν λαβεῖν, ἢ ἀνταλλάξαι, ἢ πωλῆσαι ἀξίωμα οἱονδήποτε ἢ ὀφφίκιον, μεταβιβάζουσι ταῦτα εἰς παῖδας μικρούς. Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται μηδὲ δοκῶσι φεναχίζειν ἢ ἀπατᾷν οἱ τοιοῦτοι, διορίζεται ἡ βασιλεία μου ἵνα ὅστις λάβῃ ἀξίωμα ἢ ὀφφίκιον εἴτε διὰ προσαγγελίαν, εἴτε δι' εὔνοιάν τινα, εἴτε κατὰ ἐναλλαγήν, εἴτε κατὰ δωρεὰν καὶ φιλοτιμίαν τῆς βασιλείας μου, ἢ ψυχικὸν αὐτῆς μὴ δέχεσθαι πρόσωπον τὸ τιμώμενον ἔλαττον τῶν η' χρόνων. Ἀλλὰ πάντες οἱ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας ἢ ἀξίωμα ἢ ὀφφίκιον λαμβάνοντες, ἔστωσαν μείζους τῶν κ' χρόνων. Ὅτε δὲ ἡ βασιλεία μου, οὐ διὰ τοιαύτην αἰτίαν, ἀλλὰ ἀμέσως τιμήσῃ τινὰ ἢ δωρήσεται ὀφφίκιόν τινι, κἂν ἐλάττων ᾖ τῶν κ' χρόνων ὁ τιμώμενος, καταστρωννυέσθω οὕτως ἀναμφιβόλως. Καταστρωθήτω οὖν τὸ παρὸν πιττάκιον ἐν τοῖς τῶν ὑφ' ἡμᾶς σεκρέτων χαρτίοις, εἰς δήλωσιν τῆς προστάξεως καὶ οἰκονομίας τῆς βασιλείας μου, ὡς ἂν οὕτως ἐνεργεῖται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν. Ὀφείλει δὲ προκεῖσθαι εἰς τὸ πιττάκιον τοῦ ἀμέσως τιμωμένου, τὸ καταστρωθήτω, μὴ κωλυόμενον ἀπὸ τῆς γεγονυίας προστάξεως παρὰ τῆς βασιλείας μου περὶ τῶν τιμωμένων ἐλαττόνων τῶν κ' ἐτῶν. Καὶ ἔστω γνώρισμα τοῦτο τῶν ἀμέσως, ὡς εἴρηται, τιμωμένων ὡς ἐν εἰδήσει τούτου γινομένης τῆς βασιλείας μου τῷ μηνὶ Ἰανουαρίῳ Ἰνδικτιῶνος ιε', διὰ τοῦ βασιλέως.

imperatoria mea majestate factum. Ac vero esto hoc signum eorum, qui (ut dictum est) citra causam mediam honorantur : tanquam imperatoria mea majestas hoc sciverit. Mense Januario indictione quinta, per imperatorem.

Aliud scholium. Alia quidem [certe] legum hic de episcoporum, sacerdotum, diaconorum, atque subdiaconorum ætatis annis aspersarum [capita], quod eadem et canonibus placuerunt, [in republica] obtinent atque rata sunt : illud autem de ætate lectorum qua de causa non obtineat, non video. Tametsi enim lex dicat, octodecim annorum lectorem

Ἕτερον σχόλιον. Τὰ μὲν ἄλλα τῶν καταστρωθέντων ἐνταῦθα νόμων χάριν τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἱερέων, τῶν διακόνων, καὶ τῶν ὑποδιακόνων περὶ τῶν χρόνων τῆς ἡλικίας αὐτῶν, κρατοῦσι καὶ ἐνεργοῦσιν, ὅτι καὶ τοῖς κανόσι ταῦτα ἔδοξαν. Τὸ δὲ περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ χρόνου τῶν ἀναγνωστῶν ὅπως οὐκ ἐνεργεῖ, ἀγνοῶ· τοῦ γὰρ νόμου λέγοντος ιη' χρόνων ὀφείλειν εἶναι τὸν ἀναγνώ-

στην, σήμερον σφραγίζονται ἀναγνῶσται κληρικοὶ ἑξαετεῖς, ἔστι δ' ὅτε καὶ τριετεῖς. Ἀνάγνωθι οὖν τὸν ιδ' καὶ ιε' κανόνα τῆς ς' συνόδου καθαιρέσει καθυποβάλλοντα τοὺς χειροτονοῦντας διακόνους καὶ ὑποδιακόνους πρὸ συμπληρώσεως τοῦ κε' χρόνου αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ τοὺς ἱερεῖς πρὸ τοῦ λ' χρόνου. Οἱ δὲ λέγοντες μὴ βλάπτεσθαι τοὺς σφραγιζομένους ἀναγνώστας πρὸ συμπληρώσεως τοῦ ιη' χρόνου τῆς ἡλικίας αὐτῶν διὰ τὸ μὴ μεμνῆσθαι καὶ τούτων τοὺς κανόνας κακῶς λέγουσιν. Ἔνθα μὲν γὰρ οὐδέν τι οἱ κανόνες διορίζονται, ὀφείλομεν τοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν, ἢ ἐκ τῶν ὁμοίων τέμνειν τὰ ὅμοια.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ ποιήσεως χωρεπισκόπων, καὶ πότε, καὶ πῶς προσφέρουσιν ἢ μεταδιδόασι, καὶ τίνας χειροτονοῦσιν ἢ οὔ.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιγ' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ι' · Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους ἐπιστολῆς.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τοῦ ζ' καὶ μόνους εἶναι διακόνους, κἂν ἡ πόλις μεγάλη ᾖ.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιε' · συνόδου ς', κανὼν ιβ'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad ψάλται κε', θυρωροὶ σε'.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ς', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. αὐτῆς οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, τοῦ αὐτοῦ δὲ τίτ. ἡ θ' διάτ. ἐστὶ νεαρὰ Ἰουστινιάνειος γ' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. β', κεφ. α', θέματι προτελευταίῳ, οὕτως ἔχοντι · Ὥστε θεσπίζομεν μὴ περαιτέρω μὲν ξ' πρεσβυτέρων κατὰ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι, διακόνους δὲ ἄρρενας ρ', καὶ μ' θηλείας, καὶ ὑποδιακόνους ϟ', ἀναγνώστας δὲ ρι', καὶ ψάλτας κε', ὡς εἶναι τὸν ἅπαντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἐν υκε' προσώποις, καὶ ρ' πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν, καὶ ἡ ι' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ις' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', κεφ. α', ὃ καὶ ἀνάγνωθι εἰ θέλεις· οὐ κατεστρώθη γὰρ ἐνταῦθα διὰ τὸ παντελῶς ἀχρηστῆσαι. Οὐ μόνα δὲ τὰ τοῦ τοιούτου νόμου ἠχρήστησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Ἡρακλείου νεαρᾶς τῆς μνημονευομένης ἐν τῷ παρόντι συντάγματι καὶ ἐδέξατο ἀπὸ συνηθείας ἀριθμὸν κληρικῶν ἡ Ἐκκλησία ἕτερον διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν. Οὐδενὶ γὰρ ἠγνόηται ὡς εἰ μὴ τὸ ἔλεος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, καὶ τοῦ ἁγίου βασιλέως ἡμῶν καὶ πατρὸς αὐτοῦ προέφθασεν εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν ὡς καὶ παντάπου εἰς ὀλίγον παντάπασιν ἵνα περιέστη ὁ τῶν κληρικῶν ἀριθμὸς διὰ τὴν τῶν πραγμάτων στενοχωρίαν. Διὸ καὶ αὐτῶν μὲν ὑπερεύχεσθαι χρεών, ταῖς δὲ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κληρικῶν παλαιοτέραις νομοθεσίαις μὴ προσέχειν, ἀρκετὸν γὰρ εἰ τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ ἑπόμεθα, καὶ κατὰ ταύτην ποιοῦμεν.

A esse debere : insigniuntur tamen hodie lectorum clericorum [titulo], qui sex annorum, et interdum etiam trium [tantummodo] sunt. Lege igitur 14 et 15 canones concilii sexti, qui remotioni subjiciunt eos, qui diaconos aut subdiaconos ordinant ante completum vigesimum quintum [ætatis] ipsorum annum : aut sacerdotes ante trigesimum annum. Qui vero dicunt non peccari, si lectores ante completum duodevigesimum ætatis suæ annum insigniantur, quod ipsorum canones mentionem non faciant, male dicunt. Ubi enim canones nihil determinant, sequi debemus leges, et similia ex similibus dedicere.

CAP. XXIX. — *De creatione episcoporum, qui episcopis subsunt, et quando, et quomodo offerant, aut communicent, et quos ordinent, aut non.*

B

Concilii Ancyrani canon 13, concilii Neocæsariensis canon 13, 14; concilii Antiocheni canon 10; Basilius ex epistola ad episcopos ipsi subjectos.

CAP. XXX. — *Ut septem duntaxat diaconi sint, etiamsi civitas magna sit.*

Concilii Neocæsariensis canon 15; concilii sexti canon 12, 16.

Textus. Const. 1, tit. 1 Novellarum, etc. *usque ad* ostiarii septuaginta quinque, *ut pag.* 555.

Scholium. Const. 1, tit. 1. Novellarum, est novella Justiniani 6. Hoc autem ejus caput non est positum in Basil. Ejusdem vero tit. const. 9, est novella 3 Justiniani posita [que est] in lib. Basil. 3 tit. 2, cap. 1, themate penultimo, quod sic habet : Quapropter sancimus, ne quando in Magna ecclesia ultra sexaginta presbyteros, diaconos vero mares centum, feminas quadraginta, et subdiaconos nonaginta, lectores autem ultra centum et decem, cantores ultra viginti quinque exsistant : ut universus reverendissimorum clericorum Majoris ecclesiæ numerus in quadringentis viginti quinque personis, et centum præterea ostiariis (ut vocant) consistat. Et const. 10, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 16, posita [que est] in Basil. III, tit. 3, cap. 1, quod etiam legas, si visum sit. Quia enim omnino in usu esse desiit, hic non inseritur. Neque vero hæc lex sola in usu esse desiit, verum etiam Heraclii novella, cujus in præsenti capite mentio fit. Propter rerum namque inæqualitatem Ecclesia ex consuetudine numerum clericorum alium suscepit. Nemo enim non novit, quod nisi misericordia optimi atque sancti imperatoris nostri, ejusque patris [similiter] sancti nostri imperatoris, Magnæ ecclesiæ succurrisset, clericorum numerus propter rerum angustias in exiguam omnino quantitatem, ut ubique [locorum] redactus fuisset. Quamobrem pro illis [Deus] precandus est, veteribusque de clericorum numero legislationibus non auscultandum. Sufficit enim, si longam consuetudinem sequamur, ac secundum illam faciamus.

CAP. XXXI. — *Quinam clerici ecclesiasticive ordinis sint.* A

Concilii Laodiceni canon 24.

Textus. Const. 2 tit. 14. Novellarum, presbyteros, diaconos, lectores, cantores, clericos [esse] dicit. Quin exorcistarum etiam et ostiariorum const. 6, tit. 3, lib. 1 cod. meminit.

Scholium. Const. 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. Basil. 3, tit. 1, cap. 42, quod tale quiddam, quale cap. 31 in textu dicit, non complectitur. Tradit autem hæc, in hæc verba : Presbyteri autem et diaconi, nec non subdiaconi, et lectores, ac cantores, quos omnes clericos appellamus, ut res quocunque modo ad ipsorum dominium devolutas sub potestate sua habeant ad instar castrensium peculiorum, præcipimus : ut et donare eas possint, et de his testari tametsi sub potestate parentum sint. Ita tamen, ut horum filii, aut his non subsistentibus, parentes eorum legitimam portionem ferant. B

Const. 6, tit. 3, lib I cod. posita est in lib. Basil. III, cap. 5; verum exorcistæ omissi sunt in repurgatione; habet enim illud caput hunc in modum : Omnis clericus usque ad ostiarios a personalibus excusator muneribus. Atque hæc quidem hoc modo. Interim etiam scias, quod hodie Ecclesia alios agnoscat ostiarios. Quapropter non iis quæ de his scripta sunt, sed inveteratæ consuetudini est obtemperandum. Clerici autem etiamnum hodie illi vocantur, quos 42 cap. tit. 1, lib. 3, enumeravit, quod et superius partim insertum est. C

Ex præsente hac, eaque sola lege constat, non liberari quemquam a patria potestate, eo quod in clerum asciscitur. Quod vero [dicitur] clericum patriæ potestati obnoxium, pleno dominii atque usus fructus jure ad instar castrensium peculiorum habere res quocunque modo ipsi acquisitas; [id] ne intelligas de iis quæ ipsi ex legatis, hæreditatibus, vel donationibus obvenere, quæ peculia profectitia vel adventitia appellantur : sed de iis modo, quæ ipsi occasione clericatus accessere. Ita enim illud, D Quocunque modo, intelligendum est. Nam a præsente lege leges de peculiis non evertuntur. Quære vero etiam 35 canonem concilii Carthaginensis, qui de rebus quæ clericatus occasione ad clericos devolvuntur, et quæ ab ipsis in testamentis relinqui debent, diversum quiddam ab hac præsente docet. Existimo enim canonis [præscriptum] prælatum iri, quanquam id non faciat mala consuetudo. Atque hæc quidem de bonis clericorum, atque patria potestate in ipsos. Porro patriarchæ Constantinopolitani, [eius] que solius magistratuum insignia, patria potestate clericos liberant. Qua de re lege quæ in cap. 36 præsentis tit. a nobis scripta sunt. Episcopatus vero dignitas in ipsa confestim ordinatione a patria

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Τίνες εἰσὶ κληρικοὶ ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'.

Κείμενον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν κληρικοὺς λέγει, πρεσβυτέρους, διακόνους, ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, ἡ μέντοι ς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, καὶ ἐξορκιστῶν καὶ πυλωρῶν μέμνηται.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. μβ', τοιοῦτον μὲν οἷον ἐντός φησι, τὸ λα' κεφ., μὴ περιέχοντι, διαλαμβάνοντι δὲ ταῦτα ῥητῶς· Τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας οὓς πάντας κληρικοὺς καλοῦμεν, τὰ πράγματα ἀφ' οἱουδήποτε τρόπου εἰς τὴν αὐτῶν δεσποτείαν περιελθόντας ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἔχειν ἐξουσίαν προστάττομεν καθ' ὁμοιότητα τῶν στρατιωτικῶν πεκουλίων ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς καὶ δωρεῖσθαι κατὰ νόμους καὶ ἐπ' αὐτοῖς διατίθεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ τὴν τῶν γονέων εἰσὶν ἐξουσίαν, οὕτω μέντοι γε ὥστε τοὺς τούτων παῖδας, ἢ τούτων μὴ ὑπόντων τοὺς γονεῖς αὐτῶν τὸ νόμιμον μέρος κομίζεσθαι.

Ἡ ς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', κεφ. ε'. Πλὴν τὸ περὶ τῶν ἐξορκιστῶν παρελείφθη ἐν τῇ ἀνακαθάρσει. Ἔχει γὰρ οὕτω τὸ κεφ. Πᾶς κληρικὸς ἄχρι καὶ τῶν ὀστιαρίων, προσωπικῶν ἐξκουσσατευέσθω λειτουργιῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι ἄλλους σήμερον ἐπιγινώσκει ἡ Ἐκκλησία ὀστιαρίους καὶ πυλωρούς, διὸ οὐκ ὀφείλομεν προσέχειν τοῖς περὶ τούτων γεγραμμένοις, ἀλλὰ τῇ κρατούσῃ συνηθείᾳ. Κληρικοὶ δὲ ἐκεῖνοι καλοῦνται καὶ σήμερον οὓς τὸ μβ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου ἀπηριθμήσατο, ὅπερ καὶ κατεστρώθη ἐν μέρει ἄνωθεν.

Σημείωσαι. Ἀπὸ τοῦ παρόντος νόμου καὶ μόνου ἀναφαίνεσθαι τὸ μὴ ἀπολύεσθαι ἐκ τῆς ὑπεξουσιότητος διὰ τὸ κληρωθῆναι. Τὸ δὲ ἔχειν ὑπεξούσιον κληρικὸν τὰ ἀφ' οἱουδήποτε τρόπου ἐπικτηθέντα αὐτῷ πράγματα κατὰ δεσποτείαν καὶ χρῆσιν καθ' ὁμοιότητα τῶν στρατιωτικῶν πεκουλίων μὴ ἐκλαβοῦ, καὶ εἰς τὰ ἀπὸ ληγάτων ἢ κληρονομιῶν ἢ δωρεῶν περιελθόντα αὐτοῖς τὰ καὶ λεγόμενα πεκούλια ἀπροσπόριστα. Ἀλλὰ εἰς μόνα τὰ προφάσει τοῦ κλήρου ἐπικτηθέντα αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ ἐκληπτέον τὸ ἀφ' οἱουδήτινος τρόπου, ὅτι οὐδὲ ἀνετράπησαν ὑπὸ παρόντος νόμου, οἱ περὶ τῶν πεκουλίων νόμοι. Ζήτει δὲ καὶ τὸν λβ' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου ἕτερόν τι διδάσκοντα παρὰ τὸν παρόντα νόμον χάριν τῶν προφάσει τοῦ κλήρου περιελθόντων πραγμάτων εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ χάριν τῶν ἐνδιαθήκοις καταλιμπάνεσθαι ὀφειλόντων ὑπὸ τούτων πραγμάτων· νομίζω γὰρ ὡς προτιμηθήσονται τὰ τοῦ κανόνος κἂν ἀπὸ συνηθείας τοῦτο οὐ γίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν χάριν τῶν πραγμάτων τῶν κληρικῶν, καὶ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτῶν τὰ δὲ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μόνον ἀρχοντίκια ἀπολύουσι τῆς ὑπεξουσιότητος τοὺς κληρικούς, καὶ ἀνάγνωθι τὰ περὶ τούτου παρ' ἡμῶν γραφέντα εἰς τὸ λς' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. Τὸ δὲ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ἀπ-

νεῦθεν ἀπαλλάττει τοὺς χειροτονουμένους ἐκ τῆς ὑπεξουσιότητος, καθὼς καὶ τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. πλατύτερον παρεδηλώσαμεν.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι. Ὁ μὲν συνθέμενος τὸ νομοκάνονον πατριάρχου μέλλων διδάξαι τίνες εἰσὶ κληρικοὶ παρέπεμψεν αὐτὸ εἰς τὸν κδ' κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου συναριθμοῦντα τοῖς κληρικοῖς καὶ τοὺς μοναχούς. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀφίσταμαι ὧν ἔγραψα εἰς τὸν ιδ' κανόνα τῆς ζ' συνόδου, καὶ ἀνὰ ταῦτα. Προστίθημι δὲ τοῖς γραφεῖσιν καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ δοθῇ ἀπὸ μόνης τῆς ἀποκάρσεως ἀναγνώστας εἶναι τοὺς μοναχοὺς ἀδιαστίκτως τὰ τῶν ἀναγνωστῶν ἐνεργήσουσι πάντες μοναχοὶ ἀποκεκαρμένοι κἂν παρὰ μοναχῶν ἱερέων ἀπεκάρησαν μήτε ἡγουμένων ὄντων, μήτε ἀπὸ ἐπισκόπου λαβόντων τὸ ἐνδόσιμον, ὅπερ ἄτοπον καὶ γυναιξὶ δὲ μοναχαῖς τοῦτο τὸ δίκαιον ἐπιφιλοτιμηθήσεται διὰ τὴν ἀπόκαρσιν, ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ πλέον ἀτοπώτατον. Μὴ γοῦν πρόσχῃς τῇ κακῇ συνηθείᾳ, ζήτει δὲ τὴν διάλυσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — ***Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι οὗτινος ἡ γυνὴ ἐμοιχεύθη, καὶ ἐὰν γυνὴ κληρικοῦ μοιχευθῇ.***

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'.

Κείμενον. Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος κ. τ. λ., usque ad ῥεπουδίου ρλδ' νεαρᾶς.

Σχόλιον. Ὁ θ' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ ξ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. λζ', κεφ. μβ', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. παρελείφθη· ἡ ρλδ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ζ', κεφ. α', θ', να', τίτ. ζ', ἐν μέρει οὕτως ἔχοντι· Τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα ταῖς προσηκούσαις ὑποβαλλομένην ποιναῖς ἐν μοναστηρίῳ ἐμβάλλεσθαι, καὶ εἰ μὲν εἴσω διετίας ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ἀναλαβεῖν βουληθείη ἐξουσίαν αὐτῷ διδόαμεν τοῦτο ποιεῖν, καὶ συνοικεῖν αὐτῇ μηδένα κίνδυνον ἐντεῦθεν εὐλαβουμένῳ, μήτε διὰ τῶν ἐν μέσῳ γινομένων καταβλαπτομένου τοῦ γάμου, καὶ ταῦτα μέν φησιν ὁ πολιτικὸς νόμος. Καὶ ἔχε τὰ τῆς νεαρᾶς ταύτης ἐπὶ τῶν λαϊκῶν, ὁ γὰρ ἐκκλησιαστικὸς νόμος ἤτοι ὁ η' κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου οὔτε τὸν ἄνδρα τῆς μοιχευθείσης γυναικὸς εἰς ὑπηρεσίαν ἱερατικὴν παραχωρεῖ ἔρχεσθαι, οὔτε τὸν ἱερέα τὸν σύζυγον τῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθείσης παραχωρεῖ καὶ αὖθις εἶναι ἱερέα, ἀλλὰ ἀναγκάζει τοῦτον ἀπολῦσαι τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ θέλει τέως ἱερατεύειν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — ***Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι κληρικὸν ἀπολελυμένως, ἀλλὰ πάντως εἰς ἐκκλησίας, ἢ μοναστήρια.***

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ς'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — ***Περὶ περιοδευόντων, καὶ τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἐκκλησιῶν.***

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

Κείμενον. Ἡ ια' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, λέγει, κ. τ. λ., usque ad ὑποκαταστάτων λειτουργεῖν.

Σχόλιον. Ἡ ια' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς βιβ. γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. ς', οὕτως ἔχον· Ἐξ αὐτῆς τῆς κώμης ἐν ᾗ ἐστιν ἡ ἐκκλη-

A potestate liberat, quemadmodum hoc etiam in eodem capite latius demonstravimus.

Aliud scholium. Patriarcha, qui nomocanonem composuit, docturus quinam sint clerici, [lectorem] mox remisit ad canonem 24 concilii Laodiceni, qui clericis etiam monachos connumerat. Ego vero non recedo ab iis quæ in canonem 14 concilii septimi scripsi, quæ lege. Quin scriptis adjicio, quod si concedatur per solam tonsionem monachos fieri lectores, citra distinctionem quicunque monachi tonsi, quæ lectorum [propria] sunt, facient: tametsi a monachis sacerdotibus, qui [monasteriorum] præsules non sunt, neque ab episcopo [tondendi] facultatem acceperunt, tonsi sint: quod ab
B surdum est. Imo vero mulieribus monachis hoc jus propter tonsionem etiam indulgeri debebit, quod longe absurdissimum est. Ne igitur auscultes malæ consuetudini, sed correctionem quæras.

CAP. XXXII. — ***Ne ordinetur, cujus uxor adulterium commisit, et si clerici uxor adulterium commiserit.***

Concilii Neocæsariensis canon 8.

Textus. Etiam lex civilis etc., *usque ad* novellæ 134 de repudiis. *ut pag.* 555.

Scholium. Tit. 9 lib. IX cod. positus est in lib. Basil. LX, tit. 37, cap. 42. Hoc vero caput omissum est. Novella [autem] Justiniani 134 posita est in lib. Basil. XXVIII, tit. 7, cap. 1, the-
C mate 7, quod pro parte ita habet: Mulier vero quæ adulterium commisit, competentibus subdita pœnis, in monasterium conjiciatur; atque si maritus intra biennium eam recipere voluerit, damus ei hujus agendi licentiam, ut et in matrimonio eam habeat, neque ullum ex hoc revereatur periculum: matrimonio quoque per ea quæ medio tempore facta sunt, non lædendo. Atque hæc quidem civilis lex. Intellige vero hanc novellam de laicis. Ecclesiastica namque lex, sive canon 8 concilii Neocæsariensis, neque maritum mulieris adulteræ ad sacerdotale ministerium devenire, neque sacerdotem maritum mulieris, quæ post [ipsius] ordinationem adulterium commisit deinceps sacerdotem esse
D sinit: sed hunc uxorem adulteram, si modo sacerdotio fungi velit, repudiare cogit.

CAP. XXXIII. — ***Ne clericus in liberum ministerium, sed omnino in [certam] ecclesiam aut monasterium ordinetur.***

Concilii Chalcedonensis canon 6.

CAP. XXXIV. — ***De circuitoribus, et vicorum ecclesiis.***

Concilii Laodiceni canon 57.

Textus. Const. 11, tit. 3, lib. I, dicit, etc., *usque ad* per dominos compellantur, *ut pag.* 558.

Scholium. Constit. 11, tit. 3, lib. I cod. posita est in lib. Basil. 3, cap. 6, quod sic habet: Ex eodem vico, in quo est ecclesia, secundum proportionem

eos qui tali contractui in posterum ministerium præbent, superius traditas subire pœnas jubemus. Præterea si usuveniat, ut servus propter morbum castretur, jubemus, ut et ille libertatem nanciscatur. Qui enim ab initio liberi sunt, si forte in hoc genus morbi incidunt, sui potestatem habent, ut quod velint, sibi remedium adhibeant. Jubemus igitur, ut in nostra republica castrati jam inde a memorato tempore, apud quamcunque personam sint, perquirantur, et liberi sint, neque unquam in servitutem retrahantur. Cæterum si qui eorum post præsentem nostram legem aliquos destinere apud se castratos præsumpserint, damus etiam ipsis castratis licentiam, nimirum qui semel ex præsente nostra lege libertatem promeruerint, ut hic quidem majestatem imperatoriam, et sanctissimum pro tempore patriarcham adeant, neque non apud gloriosissimos imperii nostri proceres relationem ea de re instituant: in provinciis vero, apud religiosissimos locorum episcopos, et horum præsides: quo omnino providentia nostrorum magistratuum, et periculo obtemperantium ipsis cohortium (sive Constantinopoli, sive alibicunque locorum nostræ reipublicæ) his secundum libertatem dentur vindiciæ, libertasque ex præsente nostra lege ipsis largita conservetur. Nam tot cædes conniventibus oculis accipere per causam eorum qui talia præsumunt, in nostra republica, neutiquam sustinuerimus. Si enim Barbari, simulatque nostra de hoc audierunt mandata, hæc custodierunt: quomodo tandem permittemus, ut post tot retro principum sanctiones tale quid denuo delinquatur, aut etiam inultum relinquatur in nostra republica?

CAP. XV. — *Ut qui dæmonem habet, clericus non fiat.*

Apostolorum canon 78.

CAP. XVI. — *De eo qui suo episcopo non obedit volenti ipsum ordinare in altiorem gradum.*

Concilii Carthaginensis canon 34, Basilii canon 10.

CAP. XVII. — *De episcopo, aut clerico ordinato, qui ab incolis non suscipitur, aut non suscipit, aut abire non potest.*

Apostolorum canon 36; concilii Ancyrani canon 18; concilii Antiocheni canon 17, 18; concilii VI canon 17.

CAP. XVIII. — *Quod episcopus moriens non possit alium pro se ordinare.*

Apostolorum canon 76; concilii Antiocheni canon 23.

CAP. XIX. — *Ne temere in parva civitate aut pago episcopus fiat.*

Concilii Laodicensis canon 57; concilii Sardicensis canon 6.

A λάγμασι τὸ λοιπὸν ὑπουργοῦντας, τὰς ἀνωτέρω κελεύομεν εἰρημένας ὑποστῆναι ποινάς. Εἰ μέντοι διὰ πάθος συμβῇ δοῦλον εὐνουχισθῆναι, κἀκεῖνον κελεύομεν τῆς ἐλευθερίας τυγχάνειν. Οἱ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ὄντες ἐλεύθεροι πάθει ὡς εἰκὸς τοιούτῳ περιπίπτοντες ἑαυτῶν ἔχουσιν ἐξουσίαν ἣν ἂν θέλωσι θεραπείαν ἑαυτοῖς προσάγειν. Τοὺς εὐνουχισθέντας τοίνυν ἀπὸ τοῦ μνημονευθέντος χρόνου ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ παρ' οἱῳδήποτε προσώπῳ ὄντας κελεύομεν ἀναζητηθῆναι, καὶ ἐλευθέρους εἶναι καὶ μηδέποτε εἰς δουλείαν τούτους καθέλκεσθαι. Εἰ μέντοι θαῤῥήσουσί τινες ἐξ αὐτῶν τῶν εὐνουχισθέντων, τινὰς μετὰ τὸν παρόντα ἡμῶν ἐπισχεῖν νόμον, διδόαμεν ἄδειαν καὶ τοῖς εὐνουχισθεῖσι αὐτοῖς ὡς ἅπαξ ἐλευθερίας ἐκ τοῦ παρόν- B τος ἡμῶν τυχοῦσι νόμου, ἐνταῦθα μὲν τῇ τε βασιλείᾳ προσιέναι, τῷ τε κατὰ καιρὸν ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, καὶ τοῖς ἐνδοξοτάτοις ἡμῶν ἄρχουσι προσαγγέλλειν. Ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις τοῖς κατὰ τόπον ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις καὶ τοῖς τούτων ἄρχουσιν ἐφ' ᾧ προνοίᾳ πάντως τῶν ἡμετέρων ἀρχόντων, καὶ κινδύνῳ τῶν πειθομένων αὐτοῖς τάξεων, εἴτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἴτε ἐν ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἡμετέρας πολιτείας τούτους ἐκδικεῖσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὴν ἐκ τοῦ παρόντος ἡμῶν νόμου δεδομένην αὐτοῖς ἐλευθερίαν. Παριδεῖν γὰρ φόνους τοσούτους γινομένους κατὰ πρόφασιν τῶν τοιαῦτα τολμώντων ἐν τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ οὐδαμῶς ἀνεχόμεθα. Εἰ γὰρ Βάρβαροι ἀκούσαντες τῶν ἡμετέρων περὶ τούτου C παραγγελμάτων ταῦτα ἐφύλαξαν, πῶς ἂν ἡμεῖς συγχωρήσωμεν μετὰ τοσαῦτα; τῶν πρὸ ἡμῶν βεβασιλευκότων νομοθεσίας τοιοῦτόν τι ἁμαρτάνεσθαι, ἢ καὶ ἀνεκδίκητον τῇ ἡμετέρᾳ πολιτείᾳ καταλιμπάνεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ τὸν δαιμονιζόμενον μὴ κληροῦσθαι.*

Ἀποστόλων κανὼν οη'.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ πειθαρχοῦντι τῷ ἰδίῳ ἐπισκόπῳ, βουλομένῳ χειροτονεῖν αὐτὸν εἰς μείζονα βαθμόν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λα'· Βασιλείου κανὼν ι'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ ἐπισκόπου, ἢ κληρικοῦ* D *χειροτονηθέντος, καὶ μὴ δεχθέντος ὑπὸ τῆς παροικίας, ἢ μὴ καταδεξαμένου, ἢ μὴ δυναμένου ἀπελθεῖν.*

Ἀποστόλων κανὼν λς'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιζ', ιη'· συνόδου ς' κανὼν ιζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸν τελευτῶντα ἐπίσκοπον ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ χειροτονεῖν.*

Τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ος'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ἁπλῶς ἐν πόλει βραχείᾳ, ἢ κώμῃ γίνεσθαι ἐπίσκοπον.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ς.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ εἶναι ἐν μιᾷ ἐπαρχίᾳ δύο μητροπολίτας, ἢ ἐν μιᾷ πόλει δύο ἐπισκόπους, ἢ ἐν δυσὶ πόλεσιν ἕνα κληρικόν.* A

Συνόδου Νικαίας κανὼν η'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ι', ιβ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιε'.

Κείμενον. Ὁ Ἑλενόποντος δύο ἔχει μητροπολίτας, κ. τ. λ., usque ad διάτ. λθ' τοῦ αὐτοῦ τίτλου.

Σχόλιον. Ἡ κη' νεαρὰ κεῖται εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ς', τίτ. ιβ', κεφ. α', ἥτις ἐνταῦθα οὐκ ἐτέθη παρ' ἡμῶν διὰ τὸ μεγάλως ἀλλοιωθῆναι τὴν τῶν ἐν ταύτῃ δηλουμένων χωρῶν κατάστασιν ὑπὸ τῶν ἀθέων βαρβάρων, καὶ διὰ τοῦτο ἀπρακτῆσαι καὶ τὰ τῆς νεαρᾶς. Καὶ ἡ κθ' νεαρὰ ἐγράφη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ς', τίτ. ιγ', κεφ. α', ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐτέθη διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Ἡ λε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικός ἐστι κεφ. γ', τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτω λέγον· Τὸν ἀφαιρούμενον πόλεως οἱασδήποτέ τινος πάλαι οὔσης, ἢ νῦν πολισθείσης τὸ τῆς ἰδικῆς ἐπισκοπῆς δίκαιον ἢ ἕτερον προνόμιον κἂν ἀπὸ βασιλικῆς ἐπιτροπῆς, ἀτιμοῖ καὶ δημεύει ἡ διάταξις, ἀκυροῦσα καὶ τὴν ἐγχείρησιν, ὑπεξαιρεῖ δὲ τὰς ἐν Σκυθίᾳ ἐπαρχίας καὶ Λεοντόπολιν τῆς Ἰσαυρίας. Ἡ δὲ λθ' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Σημείωσαι τῷ ἐνταῦθα καταστρωθέντι νόμῳ ἤγουν τῷ γ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου μὴ πρόσχῃς. Ἀνῃρέθη γὰρ ὑπὸ τοῦ ιζ' κανόνος τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου, καὶ τοῦ λη' κανόνος τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν τοιοῦτον λη' κανόνα καὶ τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν αὐτῇ σημείῳ μετὰ βασιλικὰ ῥήματα διαλαμβάνοντα πῶς τοῖς βασιλεῦσι ἐφεῖται ἐκκλησιαστικὰ μετασκευάζειν δίκαια καὶ προνόμια. Σημείωσαι· Ἡ λθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἡ διοριζομένη μὴ γίνεσθαί τινα δύο μοναστηρίων, μὴ ὀφείλουσα ἐνεργεῖν διὰ τὸ μὴ τεθῆναι εἰς τὰ βασιλικά, ἐνεργεῖ ἀκολούθως τῷ ιε' κανόνι τῆς ζ' συνόδου τῷ διοριζομένῳ μὴ γίνεσθαί τινα κληρικὸν εἰς δύο ἐκκλησίας μιᾶς πόλεως. Εἰ γὰρ οὐκ ἐφεῖται κληροῦσθαί τινα εἰς δύο ἐκκλησίας, πολλῷ πλέον οὐδὲ ἡγούμενος δύο μοναστηρίων προστήσεται, ὥσπερ οὐδὲ κεφαλὴ μία δύο σωμάτων. Τὸ δὲ προΐστασθαι τὸν Παντοκρατορηνὸν ἡγούμενον πολλῶν μοναστηρίων οὐκ ἐναντιοῦται τῷ κανόνι· τὸ γὰρ πολλὰ μοναστήρια ὡς ἓν λογίζονται, διὰ τὸ κατ' ἐπίδοσιν περιελθεῖν εἰς τὸν παντοκράτορα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ τῶν χειροτονούντων ἐν ταῖς μὴ οὔσαις ὑπ' αὐτοὺς πόλεσιν ἢ ἐπαρχίαις.*

Ἀποστόλων κανὼν λε'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιγ', κβ'· συνόδου Ἐφέσου κανὼν η'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ τῶν διὰ προστασίας ἀρχόντων γινομένων ἐγκρατῶν ἐκκλησιῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λ'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν γ'.

Ἀνάγνωθι τὸ α' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ παραγεγραμμένα.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ τῶν διὰ γάμον ἢ παλλακισμὸν μὴ χειροτονουμένων ἐπισκόπων.*

CAP. XX. — *Ne in una provincia duo metropolitani sint, aut in una civitate duo episcopi, aut in duabus civitatibus unus clericus.*

Concilii Nicæni canon 7; concilii Chalcedonensis canon 10, 12; concilii Nicæni secundi canon 15.

Textus. Helenopontus duos metropolitanos habet, etc., *usque ad* ut const. 39, ejusdem tit., *ut pag.* 510.

Scholium. Novella 28 posita est in lib. VI. Basil. tit. 12, cap. 1, quæ hic a nobis [ideo] non est posita, quod quarum regionum mentionem facit, illarum multum ab impiis Barbaris immutatus sit status, eaque ratione irritæ factæ sint novellæ. Novella vero 29 scripta est in lib. Basil. 6, tit. 13, cap. 1; hic autem propter eamdem causam non est posita. Porro 35 const. tit. 3 lib. I, cod. est cap. 3, tit. 1 lib. 3, Basil., quod sic ait: Eum, qui quamcunque veterem aut recens conditam civitatem proprii episcopatus jure, aliove privilegio privat, tametsi principis permissu [id faciat]: infamia notat multatque bonis constitutio, ac simul inceptum facit irritum. Excipit autem Scythiæ provincias, et Leontopolim in Isauria. [Deinceps] vero huic loco insertæ legi (cap. videlicet 3, tit. I, lib. 3) animum ne advertas. Siquidem a canone 7 Chalcedonensis concilii, et canone 38 in Trullo [habiti] concilii, est abrogata. Legas autem 38 illum canonem, ejusque expositionem. Inserta sunt enim illi scripti imperatorii verba, quæ, quomodo imperatoribus jura privilegiaque ecclesiastica transmutare concedatur, explicant. Constit. 39, tit. 3, lib. I, cod. quæ statuit ne quis præsul duorum monasteriorum fiat, [quanquam] nullius efficaciæ esse debeat, quod in Basilicis posita non sit: efficaciam [tamen] habet ex interpretatione 14 canonis concilii septimi constituentis, ne quis in duabus ecclesiis unius urbis clericus fiat. Si namque non permittitur cuiquam in duabus ecclesiis clericum fieri, multo magis præsul duo monasteria non moderabitur: quemadmodum neque unum caput duo corpora. Quod autem Pantocratorenus præsul multis monasteriis præest, non adversatur canoni. Nam multa illa monasteria ut unum reputantur, quod auctarii instar ad illum devenerunt.

CAP. XXI. — *De his qui ordinant in civitatibus, aut provinciis, quæ sub ipsis non sunt.*

Apostolorum canon 35; concilii Antiocheni canon 13, 22; concilii Ephesini canon 8.

CAP. XXII. — *De his qui patrocinio magistratuum ecclesias occupant.*

Apostolorum canon 30; concilii Nicæni secundi canon 3.

Scholium. Lege cap. 1, tit. 8, præsentis operis, et quæ in illo annotantur.

CAP. XXIII. — *De his qui propter matrimonium aut concubinatum non ordinantur episcopi aut clerici.*

Apostolorum canon 17, 18, 19; concilii sexti A canon 3, 12; Basilii canon 12.

Textus. Lege tit. 1. Novellarum const. 1, 2, 17, in quibus dicitur, etc., *usque ad* virginem duxisse, *ut pag*. 515.

Scholium. Const. 1, 2 et 17, tit. 1 Novellarum, sunt posita in Novellis Justiniani 6, 123 et 137. Verumtamen quæ ad novellam 6 [pertinent] posita non sunt in Basil. Quæ autem ad novellam 123 [pertinent] posita sunt in lib. Basil. III, tit. I, cap. 27, quod sic inquit : Clericos autem non aliter ordinari concedimus, nisi litteras sciant, et recta fide ac honesta vita sint, et neque concubinam, neque naturales habuerint aut habeant liberos : sed qui vel caste vivunt vel uxorem habuerint aut habent legitimam, et eam unam et primam, neque viduam, B neque [divortio] separatam a viro, neque alioqui legibus aut sacris interdictam canonibus. Quæ vero 137 const. sunt, posita sunt in cap. 7 ejusdem lib. et tit. quod sic habet : Sancimus, ut quoties opus fuerit ordinare episcopum, coeant in unum clerici et primates civitatis cui episcopus ordinandus est, et propositis sacrosanctis Evangeliis de tribus personis decreta faciant, et quisque eorum juret per sacra Eloquia, idque ipsis decretis inserant, quod neque per largitionem, neque promissionem, neque amicitiam, aut gratiam, aut quamcunque aliam affectionem, sed quod sciant ipsos rectæ et catholicæ fidei ac honestæ vitæ esse, et supra tricesimum ætatis annum hos elegerunt : et quod neque C uxorem aut concubinam, aut naturales liberos noverunt ipsos habuisse, aut habere : sed et si quis ipsorum prius uxorem habuerit, tamen eam solam, et neque viduam, neque sejunctam a viro, neque legibus sacrisve canonibus interdictam habuerit. Sed neque curiæ muneribus addictum, neque cohortalem aliqnem ex his noverint, qui decretis electus est : præterquam si curiæ muneribus addictus, aut cohortalis, non minus annis quindecim monachicam in monasterio vitam extra omnem calumniam transegerit : videlicet observatione, quæ prius a nobis dicta est, per facienda de ipsis decreta, et in his personis custodienda : ut ex tribus illis personis, quæ decretis hoc modo eliguntur, melior ordinetur, electione et judicio ejus qui ordinandi jus D habet. Quæret [fortasse] quispiam, cum præsens Justiniani novella in Basil. recepta sit, ac statuat, ne aliter quisquam episcopus ordinetur, quam si a clericis et primoribus civitatis de tribus personis decretum fiat, et quisque illorum jurejurando per sacra Evangelia concepto de iis ea asserat, quæ in novella comprehenduntur : quomodo nihil horum hodie [in usu] obtineat? Per canonem 4 concilii Nicæni; canonem 19 concilii Antiocheni, et 12 Laodiceni, statuentes, episcopum ab episcopis ipsorum judicio decerni atque ordinari debere : irritum redditur, quod propositis sacrosanctis Evangeliis a clericis et civibus de episcopis decreta fieri [debeant]. Idcirco enim (ut videtur) etiam illa in VII lib. po-

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιη', ιθ' · συνόδου ς', κανὼν γ, ιβ'.

Κείμενον. Τίτλος α' τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad μονογαμήσας παρθένον.

Σχόλιον. Ἡ α', β' καὶ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐτέθησαν εἰς Νεαρὰς Ἰουστινιανείους ς', ρκγ καὶ ρλζ', πλὴν τὰ τῆς ς' νεαρᾶς οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Τὰ δὲ τῆς ρκγ' νεαρᾶς ἐτέθησαν ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ' τίτ. α' κεφ. κζ' οὕτω λέγοντι · Κληρικοὺς δὲ οὐκ ἄλλως χειροτονεῖσθαι συγχωροῦμεν εἰ μὴ γράμματα ἴσασι, καὶ ὀρθὴν πίστιν καὶ βίον σεμνὸν ἔχουσι, καὶ οὐδὲ παλλακὴν, οὐ φυσικὸν ἔσχον ἢ ἔχουσι παῖδα, ἀλλὰ ἢ σωφρόνως βιοῦντας, ἢ γαμετὴν νόμιμον, καὶ αὐτὴν μίαν, καὶ πρώτην ἐσχηκότας, ἢ ἔχοντας καὶ μηδὲ διαζευχθεῖσαν ἀνδρὸς, μηδὲ ἄλλως τοῖς νόμοις, ἢ τοῖς θείοις κανόσιν ἀπηγορευμένην. Τὰ δὲ τῆς ρλζ' νεαρᾶς ἐτέθησαν ἐν κεφ. ζ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. οὕτως ἔχοντος· Θεσπίζομεν ὁσάκις χρεία γίνηται ἐπίσκοπον χειροτονηθῆναι συνιέναι τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πρώτους τῆς πόλεως ἧς μέλλει ἐπίσκοπον χειροτονεῖσθαι, καὶ προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων ἐπὶ τρισὶ προσώποις, ψήφισμα ποιεῖν καὶ ἕκαστον αὐτῶν ὀμνύναι κατὰ τῶν θείων Λογίων, καὶ ἐγγράφειν ἐν αὐτοῖς ὅτι τε οὐ διὰ δόσιν, οὔτε διὰ ὑπόσχεσιν, οὔτε διὰ φιλίαν, ἢ χάριν, ἢ ἄλλην οἵαν δή τινα προσπάθειαν, ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς, καὶ καθολικῆς πίστεως, καὶ σεμνοῦ βίου, καὶ ὑπὲρ τὸ λ' ἔτος εἶναι τούτους ἐπελέξαντο, καὶ ὅτι οὐδὲ γαμετὴν ἔχειν, ἢ παλλακὴν, ἢ παῖδας φυσικοὺς αὐτοὺς γιγνώσκουσιν ἐσχηκέναι ἢ ἔχειν, ἀλλ' εἰ καὶ πρότερόν τις ἐξ αὐτῶν γαμετὴν εἶχε, καὶ αὐτὴν μίαν καὶ οὐδὲ χήραν, οὐδὲ ἀνδρὸς ἀποζευχθεῖσαν, οὐδὲ τοῖς νόμοις, οὐδὲ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἀπηγορευμένην, ἀλλ' οὐδὲ πολιτευόμενον ἢ ταξεώτην τινὰ τῶν ψηφιζομένων εἶναι γινώσκουσι. Πλὴν εἰ μὴ ἐν μοναστηρίῳ οὐχ ἧττον δεκάπεντε ἐτῶν, μοναχικὸν ὁ πολιτευόμενος ἢ ὁ ταξεώτης βίον ἀδιαβλήτως ἐξετέλεσε, δηλαδὴ τῆς ἔμπροσθεν ἡμῖν εἰρημένης παρατηρήσεως. Καὶ ἐπὶ τούτων τῶν προσώπων ἐν τοῖς γενομένοις περὶ αὐτῶν ψηφίσμασι φυλαττομένης· ἵνα ἐκ τῶν οὕτω ψηφιζομένων τριῶν προσώπων ὁ βελτίων χειροτονηθῇ τῇ ἐπιλογῇ καὶ τῷ κρίματι τοῦ χειροτονοῦντος. Σημείωσαι εἰ καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης ρλζ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ἤτοι τοῦ ζ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κωλύεται τὸ ψηφίζεσθαί τινα εἰς ἐπισκοπὴν ἔχοντα γαμετὴν νόμιμον, ἀλλὰ σὺ μὴ πρόσχῃς ταύτῃ, πρόσχες δὲ μᾶλλον τῷ μη' κανόνι τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, ὃν καὶ ἀνάγνωθι καὶ λέγε καὶ ἀπὸ τούτου προτιμᾶσθαι τῶν νόμων τοὺς κανόνας. Ἀνάγνωθι δὲ καὶ τὰ γραφέντα παρ' ἡμῶν εἰς τὸν διαληφθέντα κανόνα. Σημείωσαι· Ἐρωτήσει δέ τις ὡς τῆς παρούσης Ἰουστινιανείου νεαρᾶς δεχθείσης εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς διοριζομένης, μὴ ἄλλως χειροτονεῖσθαί τινα ἐπίσκοπον εἰ μὴ ἐπὶ τρισὶ προσώποις ψήφισμα γένοιτο παρά τε τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πρώτων τῆς πόλεως, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ἐπομόσεται κατὰ τῶν θείων Εὐαγγελίων περὶ αὐτοῦ ὅσα τῇ νεαρᾷ περι-

ἔχονται, πῶς οὐδέν τι ἐκ τούτων σήμερον ἐνεργεῖ ἀπὸ τοῦ δ' κανόνος τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, τοῦ ιθ' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ, καὶ τοῦ ιη' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ διοριζομένων τὰς ψήφους τῶν ἀρχιερέων, καὶ τὰς χειροτονίας παρὰ ἐπισκόπων ἐπὶ τῷ κρίματι τούτων γίνεσθαι, ἠπράκτησε τὸ, προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων γίνεσθαι τὰς ψήφους τῶν ἐπισκόπων παρὰ τῶν κληρικῶν, καὶ τῶν πολιτῶν. Διὰ γὰρ τοῦτο, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἐνεργεῖ καὶ ὁ ἐν τῷ ζ' βιβλίῳ κείμενος νόμος, καὶ διοριζόμενος δικάζειν τοὺς δικαστὰς προκειμένων τῶν ἁγίων Εὐαγγελίων. Τὸ δὲ ἐπὶ τρισὶ προσώποις γίνεσθαι τὰς ψήφους παρὰ τῶν ἐπισκόπων τὴν σήμερον, ὡς νομίζω, ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἠναγκασμένον ἐστί.

A sita lex, quæ statuit ut judices propositis sacrosanctis Evangeliis judicent, nullam vim et auctoritatem habet. Quod vero de tribus personis ab episcopis [etiam] hodie decreta fiunt : ad id, ni fallor, præsens novella [ipsos] adigit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων ὀφφίκια.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β'· ἀποστόλων κανὼν κθ'· συνόδου ς', κανὼν κβ', κγ'. Ταρασίου ἀρχιεπισκόπου πρὸς Ἀδριανὸν πάπαν Ῥώμης ἐπιστολή, συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν δ', ε', ιθ', Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἐπιστολῆς· Γενναδίου καὶ τῆς σὺν αὐτῷ συνόδου ἐκ τῆς ἐγκυκλίου πρὸς τοὺς ὁσιωτάτους μητροπολίτας ἐπιστολῆς.

Κείμενον. Βιβλίον α', τίτ. γ', διάταξις λ', μα', καὶ τίτ. α', τῶν Νεαρῶν διάταξις α', β', ια', ἐν αἷς εἴρηται, κ. τ. λ., usque ad ταῖς Ἐκκλησίαις προσφέρειν.

Σχόλιον. Ἡ λ' καὶ μα'. διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ, καὶ διὰ τοῦτο ἠπράκτησαν. Ἡ μέντοι α', β' καὶ ια' διάτ. τοῦ α'. τίτ. τῶν Νεαρῶν εἰσιν Νεαραὶ Ἰουστινιάνειοι ς', ρκγ' καὶ νς'· καὶ τῆς μὲν ς' τὸ παρὸν κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, ὡσαύτως οὐδὲ ἡ νς' νεαρὰ διδάσκουσα περὶ τῶν ἐν τῷ Βυζαντίῳ διδομένων ἐμφανιστικῶν παρὰ τῶν ἐν τούτῳ γινομένων κληρικῶν. Ἡ δὲ ρκγ' νεαρὰ ἐτέθη, ὡς πολλάκις εἴρηται ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. θ', καὶ ἐφ' ἑξῆς, ὅπερ θ' κεφ. κατεστρώθη ἔξωθεν τοῦ ε' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ., ὃ καὶ ἀνάγνωθι διδάσκον περὶ τῶν ἐπὶ χρήμασι χειροτονουμένων. Περὶ δὲ τῶν διδομένων διαρίων ζήτει τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. κεφ. λε' καὶ λς', οὕτως ἔχον· Ἀλλ' οὐδὲ κληρικὸν οἱουδήποτε βαθμοῦ διδόναι τι ἐκείνῳ ὑφ' οὗ χειροτονεῖται ἢ ἄλλῳ οἱῳδήτινι προσώπῳ οὐ συγχωροῦμεν, μόνας δὲ παρέχειν αὐτὸν τὰς συνηθείας τοῖς τῷ χειροτονοῦντι ὑπηρετουμένοις, καὶ ἐξ ἔθους κομιζομένοις ἑνὸς ἐνιαυτοῦ διάρια μὴ ὑπερβαινούσας. Ἐν δὲ τῇ ἁγιωτάτῃ Ἐκκλησίᾳ ᾗ κατατάττεται τὴν θείαν πληροῦν λειτουργίαν, καὶ μηδὲν παντελῶς τοῖς ἰδίοις συγκληρικοῖς διδόναι ὑπὲρ τῆς ἰδίας ἐμφανείας, μηδὲ διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν τῶν ἰδίων παραμυθιῶν, ἢ τῶν ἄλλων μεριτικῶν αὐτὸν ἀποστερεῖσθαι, ἀλλὰ μηδὲ ξενοδόχον ἢ πτωχοτρόφον, ἢ νοσοκόμον, ἢ ἄλλου εὐαγοῦς οἱουδήποτε οἴκου διοικητὴν, ἢ οἱονδήποτε ἐκκλησιαστικὸν φρόντισμα χειρίζοντα διδόναι τι ἐκείνῳ ὑφ' οὗ προβάλλεται, ἢ ἄλλῳ οἱῳδήποτε προσώπῳ ὑπὲρ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ διοικήσεως, ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ἅπερ διετυπώσαμεν ἢ διδοὺς ἢ λαμβάνων ἢ μεσίτης γενόμενος τῆς ἱερωσύνης ἤτοι τοῦ κλήρου ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ οἱασδήποτε διοικήσεως, γυμνωθήσεται τῶν διδομένων, ἐκδικουμένων τῷ εὐαγεῖ τόπῳ οὗτινος τὸ τοιοῦτον πρόσωπον τὴν χειροτονίαν ἢ φρόντισμα ἢ διοίκησιν ἔλαβεν. Εἰ δὲ κοσμικὸς εἴη ὁ λαμβάνων, ἢ μεσίτης γινόμενος, τὸ δοθὲν διπλοῦν ἀπαιτηθήσεται, καὶ τῷ εὐαγεῖ τόπῳ

CAP. XXIV. — *De his qui datis pecuniis ordinantur, aut suscipiunt officia.*

Concilii Chalcedonensis canon 2; apostolorum canon 29; concilii sexti canon 22, 23; Tarasii archiepiscopi ad Adrianum papam Rom. epistola; B concilii Nicæni secundi canon 4, 5, 19; Basilii ex epist. ad suos episcopos; Gennadii et [coacti] cum ipso concilii, ex encyclica ad sanctissimos metropolitanos epistola.

Textus. Lege lib. 1, tit. 3, const. 30, 41 et tit. 1. Novellarum, etc., *usque ad* Ecclesiis [quidlibet] offerant, *ut pag.* 539.

Scholium. Const. 30 et 41, tit. 3, lib. I cod. positæ non sunt in Basil. atque ideo irritæ factæ sunt. Const. autem 1, 2, 11, tit. 1 Novellarum, sunt Novellæ Justiniani 6, 123 et 56. Atque 6 quidem const. præsens caput non est positum in Basil. neque item novella 56, quæ de insinuativis quæ Byzantii a clericis illic ordinandis dantur, docet. Novella vero 123, ut sæpe dictum est, posita est in III lib. Basil. C tit. 1, cap. 9, et deinceps. Quod [quidem] 9 cap. præsentis tit. cap. 5 extrinsecus [in Scholio nempe] insertum est : quod legas, [utpote] quod de iis qui datis pecuniis ordinantur, doceat. Porro de diariis quæ dantur, quære ejusdem lib. et tit. cap. 35 et 36, quæ sic habent : Cæterum neque clericum cujuscunque gradus dare quippiam illi a quo ordinatur, vel cuicunque alii personæ permittimus. Tantummodo ejus qui ordinat, ministris, et qui ex more accipere [solent], consuetudines dabit, quæ tamen unius anni diaria non exsuperent. In sanctissima Ecclesia in quam allegitur, sacrum munus explebit, et nihil omnino collegis suis pro sua insinuatione dabit, neque per hanc causam, aut solida sua mercede, aut aliis quæ particulatim obve- D niunt, frustrabitur. Sed neque xenodocho, aut ptochotropho, aut nosocomo, aut alius cujuscunque sacræ domus dispensatori, aut [denique] ei qui qualemcunque ecclesiasticam curam suscipit, pro concredita ipsi administratione quidquam illi a quo præficitur, aliive qualicunque personæ, dare [concedimus]. Qui vero præter hæc quæ constituimus, aut dederit, aut ceperit, aut mediator factus fuerit, sacerdotio sive clericatu, aut concredita ipsi qualicunque administratione nudabitur : quæ autem data erunt, vindicabuntur sacro loco, cujus talis persona aut ordinationem, aut curam, aut administrationem suscepit. Sed si mundanus sit, qui capit, aut mediator [negotio] intervenerit : quod datum est, ejus duplum exigetur, sacroque loco in quo

illa persona vel administrationem, vel ordinationem, vel curam suscepit, præbebitur. Si quis tamen clericus cujuscunque gradus, aut dispensator cujuscunque sacræ domus, aut ante ordinationem, aut ante concreditam ipsi qualemcunque administrationem vel curam [aut etiam] postmodum voluerit aliquid rerum suarum offerre ecclesiæ in quam ordinatur, vel loco cujus administrationem curamve suscipit: non solum id fieri non prohibemus, verum etiam ut id pro salute animæ suæ faciant, etiam atque etiam ipsos hortamur. Illa enim dari prohibemus, quæ privatis quibuspiam hominibus præbentur, non etiam quæ sanctissimis ecclesiis aliisque sacris locis offeruntur. Lege etiam finem cap. 9, tit. 1, lib. III, in cap. 5 præsentis tit. quod illis præsens lex inserta sit.

Aliud scholium. Præsens novella remotioni subjicit canonicos, qui datis pecuniis ordinantur, aliamve quampiam ecclesiasticam suscipiunt curam: atque laicos qui in his [rebus] mediatores facti sunt, ejus quod ipsis datum est, in duplum exactioni facit obnoxios. Canon autem 2 concilii Chalcedonensis, laicos qui in his mediatores interveniunt, anathemati subjicit. Verum quod laici qui datis pecuniis sacrorum locorum administrationes suscipiunt, puniantur, ex præsenti novella constat. [At] quisnam [tandem] laicus citra dationem aut procurationem sacri loci, ministeriumve ecclesiasticum suscipiat, aut clericus fiat, aut in cellam monasticam admittatur, [equidem] ignoro; ac propterea flexis genibus Deum oro ut nos ab istiusmodi minis liberare velit [clamans]: *Si iniquitates observaveris, Domine, quis sustinebit* [1]?

CAP. XXV. — *Ne ordinationes iterentur.*

Apostolorum canon 68; concilii Carthaginensis canon 53.

CAP. XXVI. — *Ne episcopus aut clericus ex una civitate in aliam transeat.*

Concilii Nicæni canon 15, 16; concilii Antiocheni canon 21; concilii Chalcedonensis canon 5, 12, 20; concilii Sardicensis canon 1, 2, 15; concilii Carthaginensis canon 54, 90; concilii sexti canon 17, 18, 20.

Textus. Lege Const. 9 et 10, tit. 1 Novellarum etc., *usque ad* clerici transferantur, *etc.*, *ut p.* 547.

Scholium. Const. 9, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 3, propositaque est in lib. Basil. 3, tit. 2, cap. 1, quæ ubi enumeravit, quot clerici in Magna ecclesia aliisque sacris ædibus esse debeant, et transitionem clericorum ex una ecclesia in aliam prohibuit: in hæc verba loquitur: Nam si in sacris monasteriis prohibemus, ne quis de uno ad aliud transeat: multo minus id reverendissimis clericis permittemus, rati hujusmodi cupiditatem speciem præ se ferre quæstus et nundinationis. Cæterum si quando et hoc transitionis genus vel beatitudini

[1] Psal. CXXIX, 3.

A ἐν ᾧ τὸ τοιοῦτον πρόσωπον τὴν διοίκησιν ἢ τὴν χειροτονίαν ἢ τὴν φροντίδα ἔλαβε παρεχέσθω. Εἰ δέ τις κληρικὸς οἱουδήποτε βαθμοῦ, ἢ διοικητὴς οἱουδήποτε ἐναγοῦς οἴκου, ἢ πρὸ τῆς χειροτονίας, ἢ τῆς ἐμπιστευθείσης αὐτῷ οἱασδήποτε διοικήσεως ἢ φροντίδος μετὰ ταῦτα βουληθῇ τι τῶν ἰδίων πραγμάτων προσαγαγεῖν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ χειροτονεῖται, ἢ τῷ τόπῳ οὕτινος τὴν διοίκησιν, ἢ τὴν φροντίδα ἀναδέχεται, οὐ μόνον οὐ κωλύομεν τοῦτο γίνεσθαι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον προτρέπομεν αὐτοὺς τὰ τοιαῦτα ὑπὲρ σωτηρίας τῆς ἰδίας ψυχῆς ποιεῖν. Ἡμεῖς γὰρ ἐκεῖνα μόνα δίδοσθαι κωλύομεν ἅτινα ἰδικοῖς τισι προσώποις παρέχονται, οὐ μὲν ταῖς ἁγιωτάταις ἐκκλησίαις, καὶ τοῖς ἄλλοις εὐαγέσιν οἴκοις προσφερόμενα. Ἀνάγνωθι

B καὶ τὸ τέλος τοῦ θ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου εἰς κεφ. ε' τοῦ παρόντος τίτ., διὰ τὸ ἐκεῖ καταστρωθῆναι τὸν παρόντα νόμον.

[al. *Ἕτερον σχόλιον.*] Σημείωσαι· Ἡ μὲν παροῦσα νεαρὰ καθαιρέσει καθυποβάλλει τοὺς κανονικοὺς χειροτονουμένους, ἢ ἕτερόν τι φρόντισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐπὶ χρήμασι λαμβάνοντας, καὶ τοὺς μεσάσαντας ἐπὶ τούτοις λαϊκοὺς, τῇ εἰς τὸ διπλάσιον ἀπαιτήσει τοῦ δοθέντος αὐτοῖς ἐνοχοποιεῖ. Ὁ δὲ β', κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἀναθέματι καθυποβάλλει τοὺς τὰ τοιαῦτα μεσάζοντας λαϊκούς. Τὸ μέντοι τιμωρεῖσθαι τοὺς λαϊκοὺς ἐπὶ χρήμασιν ἀναδεχομένους διοικήσεις εὐαγῶν οἴκων ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἀναφαίνεται. Ποῖος οὖν ἐστιν ὁ ἀναδεχόμενος λαϊκὸς διοίκησιν εὐαγοῦς οἴκου, ἢ δουλείαν ἐκκλη-

C σιαστικὴν, ἢ κληρικὸς γινόμενος, ἢ ἐν κελλιωτικῇ μονῇ κατατασσόμενος ἀδοτί, ἀγνοῶ. Καὶ διὰ τοῦτο γονυπετῶ πρὸς Θεὸν πάντας ἡμᾶς ἐκ τῆς τοιαύτης ῥυσθῆναι ἀπειλῆς, *Ἐὰν γὰρ ἀνομίας παρατηρήσῃ Κύριος, τίς ὑποστήσεται;*

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. — *Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι ἀναχειροτονήσεις.*

Ἀποστόλων κανὼν ξη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μη'.

ΚΕΦΑΛ. Κϛ'. — *Περὶ τοῦ μὴ μετιέναι ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιε', ιϛ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κα'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ε', ιβ', κ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν α', β', ιε'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νδ', ϟ'· συνόδου ϛ', κανὼν ιζ', ιη' καὶ κ'.

D *Κείμενον.* Ἡ θ' καὶ ι' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ.τ.λ., usque ad μετατίθενται.

Σχόλιον. Ἡ θ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος γ', καὶ ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. β', κεφ. α', ἥτις μετὰ τὸ ἀπαριθμῆσαι τοὺς ὀφείλοντας εἶναι κληρικοὺς εἴς τε τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν, καὶ εἰς θείους ἑτέρους ναοὺς, καὶ κωλῦσαι τὴν ἐξ ἑτέρας ἐκκλησίας εἰς ἑτέραν μετάβασιν τῶν κληρικῶν, φησὶ καὶ ταῦτα ῥητῶς· εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων κωλύομεν ἐξ ἑτέρου μοναστηρίου πρὸς ἕτερον μεταβαίνειν, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ τοῖς εὐλαβεστάτοις κληρικοῖς τοῦτο ἐφήσομεν κέρδους τε καὶ ἐμπορίας ἀπόδειξιν

ἔχειν τὴν τοιαύτην ἐπιθυμίαν ἡγούμενοι. Εἰ δὲ καί ποτε τοιαύτην μετάστασιν ἢ σὴ μακαριότης ἢ ἡ κατὰ καιρὸν βασιλεία γενέσθαι συνίδῃ μὴ ἄλλως τοῦτο πράττεσθαι, πρὶν ἂν εἰς τὸν εἰρημένον ἡμῖν ἀριθμὸν περιστάιη, ὥστε τὴν τοῦ λείποντος τάξιν γίνεσθαι. Ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ τὸν ἀριθμόν τινα παντελῶς ἐμβαίνοντα· τοῦτο γὰρ ἐξ οὐδεμιᾶς μηχανῆς, οὐδὲ ἔκ τινος τρόπου γίνεσθαι συγχωροῦμεν. Ἡ δὲ ι' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ις', καὶ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. α', ὃ καὶ ἀνάγνωθι, διδάσκον τὰ αὐτὰ σχεδὸν καὶ τὸ τοὺς λείποντας κληρικοὺς, ἀπὸ τῶν περισσῶν δουλευτῶν γίνεσθαι. Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τῆς παρούσης νεαρᾶς ἐνεδόθη τῷ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ καὶ καὶ μόνῳ ἑτέρας ἐνορίας καὶ δίχα γνώμης τοῦ ἐπισκόπου αὐτῶν. Ἔχει δὲ τοῦτο προνόμιον καὶ ὁ Καρθαγέννης ἐπίσκοπος καὶ ζήτει ἀπὸ ἑτέρων Ἐκκλησιῶν δέχεσθαι κληρικοὺς, καὶ τῷ ἰδίῳ κλήρῳ ἐγκαταλέγειν, ἢ καὶ ἐπισκόπους ποιεῖν. Τοῦτο δὲ ἐνεδόθη καὶ τῷ ἐπισκόπῳ Καρχηδόνος. Ἀνάγνωθι καὶ τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου κανόνα νε', καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ζ' συνόδου κανόνα ι', καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς γραφέντα, τότε δὲ λέγεσθαι δύνασθαι τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸν Καρχηδόνος ἀπὸ ἑτέρων ἐνοριῶν κληρικοὺς σφετερίζεσθαι παρὰ γνώμην τῶν χειροτονησάντων αὐτοὺς ὅτε ἐν ἐνδείᾳ εἰσὶ κληρικοῦ. Ὅπερ τέως εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλεως χώραν οὐχ ἔχει διὰ τὸ πλῆθος τοῦ κλήρου αὐτοῦ, καὶ τὸ πάντως ἐπὶ πᾶσιν ἀνενδεὲς καὶ ὅταν δὲ ἀνάγκῃ συνωθῇ τούτους ἀλλότριον λαβεῖν κληρικὸν ἄλλως οὐ δυνήσονται τοῦτο ποιῆσαι εἰ μὴ ἐλλιπὴς ἐστιν ἀριθμὸς τῶν κληρικῶν αὐτῶν. Ὅπως δὲ σήμερον τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κληρικῶν ἡ ἀθέτησις, ἀκινδύνως γίνεται, ἀγνοῶ.

tuæ, vel pro tempore majestati imperatoriæ probabitur : ne aliter id fiat, nisi prius [res ipsa] ad numerum quem prædiximus, redigatur, ut ea transitio in deficientis locum fiat, neque supernumerarius omnino aliquis irrepat. Nulla enim id machinatione, neque ullo modo fieri permittimus. Porro 10 const. 1 tit. Novellarum, est Justiniani novella 16, positaque est in lib. Basil. III, tit. 3, cap. 1, quod lege, quia eadem ferme ; et ut [quo loco] clerici desunt, ex superfluis ministeriis [defectus] suppleatur docet. Nota vero, quod a præsenti novella [archiepiscopo] Constantinopolitano ex aliis ecclesiis clericos suscipere, suoque clero accensere, aut etiam episcopos efficere conceditur. Quod etiam a canone conceditur episcopo Carthaginensi.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ ὑποκειμένου ἁμαρτήματι καὶ χειροτονηθέντος.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ', ι' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ', ι' · Βασιλείου κανὼν κζ' · Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε', η'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῆς ἡλικίας τῶν χειροτονουμένων ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ις' · συνόδου ς', κανὼν ια', ιε' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ια' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιε'.

Κείμενον. Ἡ θ' διάταξις τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος οὐ συγχωρεῖ, κ. τ. λ., usque ad ὑπερβεβηκέναι τὰ λ' ἔτη.

Σχόλιον. Ἡ θ' διάτ. τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ α' διάταξις τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ς', οὖσα νεαρὰ Ἰουστινιάνειος, ὡς διείληπται. Ἡ β' διάταξις τοῦ α' τίτλου τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κεῖται δὲ ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. κθ', ἔχοντι οὕτως· Διακόνισσαν δὲ ἐν ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ μὴ χειροτονεῖσθαι, ἥτις ἐλάττων ἐστὶν ἐνιαυτῶν μ', ἢ εἰς δεύτερον ἦλθε γάμον. Ὡσαύτως, φησὶ, τοῦ αὐτοῦ τίτ. κεφ. κη', μέρος ὂν τῆς αὐτῆς νεαρᾶς, ταῦτα· Πρεσβύτερον δὲ ἐλάττονα τῶν λ' ἐνιαυτῶν γενέσθαι, οὐκ ἐπιτρέπομεν, ἀλλ' οὐδὲ διάκονον ἢ ὑποδιάκονον ἥττονα τῶν κε' ἐνιαυτῶν, οὔτε ἀναγνώστην ἐλάττονα τῶν ιη' ἐνιαυτῶν. Πλὴν γίνωσκε ὅτι ἡ μὲν νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἰς πλάτος εὑρισκομένη, λέγει γίνεσθαι ἀναγνώστην τὸν ὄντα χρόνων η', καὶ ἐπίσκοπον τὸν ὄντα χρόνων λε'. Καθὼς τοῦτό φησι, καὶ τὸ παρὸν βιβλίον, ἐν δὲ τῇ ἀνακαθάρσει ὁ μὲν χρόνος τοῦ ἐπισκόπου, παρελείφθη τελείως, ὁ δὲ χρόνος τοῦ ἀναγνώστου ἐπλεόνασεν· ἀντὶ γὰρ η' χρόνων, ιη' χρόνων εἶναί φησι τὸν ἀναγνώστην. Ὀφείλεις οὖν προσέχειν πλέον τοῖς

CAP. XXVII. — *De eo, qui dum obnoxius peccato esset, ordinatus est.*

Concilii Nicæni canon 9, 10; concilii Neocæsariensis canon 9; Basilii canon 27; Theophili ex commonitorio canon 4, 5, 8.

CAP. XXVIII. — *De ætate ordinandorum sive mares sive feminæ sint.*

Concilii Carthaginensis canon 16 ; concilii sexti canon 14, 15; concilii Neocæsariensis canon 11 ; concilii Chalcedonensis canon 15.

Textus. Lege const. 9, tit. 1, lib. 1. cod. Non concedit, etc., *usque ad* annum excesserit. *ut pag.* 555.

Scholium. Const. 9, tit. 1, lib. I, cod. posita non est in Basil. neque vero const. 1, tit. 1 Novellarum quæ novella sexta Justiniani est, ut explicatum est. Const. autem 2, tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, habeturque lib. Basil. 3, tit. 1, cap. 29, quod sic habet : Diaconissa autem in sancta Ecclesia non ordinator, quæ minor quadraginta annis sit, aut ad secundas pervenit nuptias. Similiter ejusdem tit. cap. 28, quod ejusdem novellæ pars est, hæc dicit : Presbyterum vero minorem annis triginta fieri non concedimus. Sed neque diaconum aut subdiaconum minorem viginti quinque : neque item lectorem minorem annis decem et octo. Verumtamen scias, quod Justiniani novella, ut ad longum invenitur, lectorem fieri dicit, qui est annorum octo : et episcopum, qui est triginta quinque : quemadmodum hoc etiam præsens liber dicit. Enimvero in [legum] repurgatione episcopi tempus perfecte est exceptum [ac descriptum] : lectoris autem tempus, superabundanter. Pro octo namque annis, octodecim [habet ac tot] annorum lectorem

[debere] esse dicit. Debes itaque magis audire quæ in Basil. scripta sunt, quam quæ comprehenduntur in libris qui ante repurgationem auctoritatem obtinuerunt, [nunc] autem irriti sunt.

Aliud scholium. Const. 17, tit. 1, Novellarum, est novella Justiniani 137, quæ posita est in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 8, quod [ipsum] caput aspersum est 23, cap. præsentis tit. ad hunc modum incipiens : Sancimus, ut quoties opus fuerit ordinare episcopum. De eo autem, qui episcopus ordinandus est, illud caput ex parte hæc diserte dicit : Sed quod sciant ipsos rectæ et catholicæ fidei, ac honestæ vitæ esse, et supra trigesimum ætatis annum, hos elegerint. Abrogat igitur hæc novella, quantum ad ætatem episcopi [attinet] novellam 123.

Aliud scholium. Ex præsenti 28 cap. ac in eo scriptis, didicisti ætates ordinandorum. De iis autem qui in imperfecta ætate officia aut dignitates suscipiunt, repositum est in publicis secretis edictum DN. Alexii Comneni semper celebrandi imperatoris. [Tu vero] illud etiam cognosce. Habet [autem] ita ad verbum : Multi ubi, ob denuntiatam reipublicæ aliquam utilitatem, aut per ambitionem, qualemcunque dignitatem vel officium aut capere, aut permutare, aut vendere petierunt : ea in parvos pueros transferunt. Ne igitur hoc fiat, neque tales imponere [nobis] aut decipere conspiciantur : statuit imperatoria mea majestas ut quicunque dignitatem vel officium sive propter denuntiationem, sive propter benevolentiam aliquam, sive per commutationem, sive in munus et per largitionem, aut dum animum nostrum oblectamus, ab imperatoria majestate acceperit : ne [is] quempiam qui honoretur, viginti annis minorem [in locum suum] admittat. Quin omnes quicunque per easdem causas aut dignitatem aut officium accipiunt, majores viginti annis sunto. Quando vero imperatoria mea majestas non propter talem causam, sed nulla causa interveniente honoraverit quempiam, aut officio donaverit : tametsi honoratus viginti annis minor fuerit, citra dubitationem tamen illi [insignia] insternuntor. Reponatur igitur præsens hæc tabella inter chartas secretorum nostrorum, ad ostendendam imperandi gubernandique imperatoriæ meæ majestatis rationem, [et] ut hoc modo deinceps in omne futurum tempus efficaciam habeat. Debet autem in ejus qui citra [causam] mediam honoratur, tabula adjici : Insternitor. [Atque ita] non impedietur per edictum de iis qui minores viginti annis honorantur, ab imperatoria mea majestate factum. Ac vero esto hoc signum eorum, qui (ut dictum est) citra causam mediam honorantur : tanquam imperatoria mea majestas hoc sciverit. Mense Januario indictione quinta, per imperatorem.

Aliud scholium. Alia quidem [certe] legum hic de episcoporum, sacerdotum, diaconorum, atque subdiaconorum ætatis annis aspersarum [capita], quod eadem et canonibus placuerunt, [in republica] obtinent atque rata sunt : illud autem de ætate lectorum qua de causa non obtineat, non video. Tametsi enim lex dicat, octodecim annorum lectorem

A γεγραμμένοις ἐν τοῖς Βασιλικοῖς παρὰ τοῖς περιεχομένοις ἐν τοῖς βιβλίοις τοῖς ἐνεργοῦσι πρὸ τῆς ἀνακαθάρσεως καὶ σχολάσασιν.

Ἕτερον σχόλιον. Ἡ ιζʹ διάτ. τοῦ αʹ τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλζʹ, ἥτις ἐτέθη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γʹ, τίτ. αʹ, κεφ. ηʹ, ὅπερ κεφάλαιον κατεστρώθη ἐν τῷ κγʹ κεφ. τοῦ παρόντος τίτ., ἔχον κατὰ τὰς ἀρχὰς οὕτως· Θεσπίζομεν ὁσάκις χρεία γένηται χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπον, ταῦτα ῥητῶς ἐν μέρει. Ἀλλ' εἰδότες αὐτοὺς τῆς ὀρθῆς καὶ καθολικῆς πίστεως, καὶ σεμνοῦ βίου καὶ ὑπὲρ τὸ λʹ ἔτος εἶναι τούτους ἐπελέξαντο. Ἀναιρεῖ γοῦν τοιαύτη νεαρὰ ὅσον εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἐπισκόπου τὴν ρκγ νεαράν.

B *Ἕτερον σχόλιον.* Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τοῦ παρόντος κηʹ κεφ. καὶ τῶν ἐν αὐτῷ γραφέντων, ἔμαθες τοὺς χρόνους τῶν ὀφειλόντων χειροτονεῖσθαι· ὅτι δὲ χάριν τῶν λαμβανόντων ὀφφίκια ἢ ἀξιώματα ἀτελῶν κατέστρωται εἰς τὸ δημοσίακον σέκρετον πρόσταγμα τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ. Γίνωσκε καὶ τοῦτο ἔχον κατὰ ῥῆμα· Πολλοὶ προσαγγείλαντες ὠφέλειαν τοῦ δημοσίου τινὰ ἢ αἰτούμενοι κατὰ φιλοτιμίαν λαβεῖν, ἢ ἀνταλλάξαι, ἢ πωλῆσαι ἀξίωμα οἱονδήποτε ἢ ὀφφίκιον, μεταβιβάζουσι ταῦτα εἰς παῖδας μικρούς. Ἵνα οὖν μὴ τοῦτο γένηται μηδὲ δοκῶσι φεναχίζειν ἢ ἀπατᾷν οἱ τοιοῦτοι, διορίζεται ἡ βασιλεία μου ἵνα ὅστις λάβῃ ἀξίωμα ἢ ὀφφίκιον εἴτε διὰ προσαγγελίαν, εἴτε δι' εὔνοιάν τινα, εἴτε κατὰ ἐναλλαγήν, εἴτε κατὰ δωρεὰν καὶ
C φιλοτιμίαν τῆς βασιλείας μου, ἢ ψυχικὸν αὐτῆς μὴ δέχεσθαι πρόσωπον τὸ τιμώμενον ἔλαττον τῶν ηʹ χρόνων. Ἀλλὰ πάντες οἱ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας ἢ ἀξίωμα ἢ ὀφφίκιον λαμβάνοντες, ἔστωσαν μείζους τῶν κʹ χρόνων. Ὅτε δὲ ἡ βασιλεία μου, οὐ διὰ τοιαύτην αἰτίαν, ἀλλὰ ἀμέσως τιμήσῃ τινὰ ἢ δωρήσεται ὀφφίκιόν τινι, κἂν ἐλάττων ᾖ τῶν κʹ χρόνων ὁ τιμώμενος, καταστρωννυέσθω οὕτως ἀναμφιβόλως. Καταστρωθήτω οὖν τὸ παρὸν πιττάκιον ἐν τοῖς τῶν ὑφ' ἡμᾶς δεκρέτων χαρτίοις, εἰς δήλωσιν τῆς προστάξεως καὶ οἰκονομίας τῆς βασιλείας μου, ὡς ἂν οὕτως ἐνεργεῖται ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν. Ὀφείλει δὲ προκεῖσθαι εἰς τὸ πιττάκιον τοῦ ἀμέσως τιμωμένου, τὸ καταστρωθήτω, μὴ κωλυόμενον ἀπὸ τῆς
D γεγονυίας προστάξεως παρὰ τῆς βασιλείας μου περὶ τῶν τιμωμένων ἐλαττόνων τῶν κʹ ἐτῶν. Καὶ ἔστω γνώρισμα τοῦτο τῶν ἀμέσως, ὡς εἴρηται, τιμωμένων ὡς ἐν εἰδήσει τούτου γινομένης τῆς βασιλείας μου τῷ μηνὶ Ἰανουαρίῳ Ἰνδικτιῶνος εʹ, διὰ τοῦ βασιλέως.

Ἕτερον σχόλιον. Τὰ μὲν ἄλλα τῶν καταστρωθέντων ἐνταῦθα νόμων χάριν τῶν ἐπισκόπων, τῶν ἱερέων, τῶν διακόνων, καὶ τῶν ὑποδιακόνων περὶ τῶν χρόνων τῆς ἡλικίας αὐτῶν, κρατοῦσι καὶ ἐνεργοῦσιν, ὅτι καὶ τοῖς κανόσι ταῦτα ἔδοξαν. Τὸ δὲ περὶ τῆς ἡλικίας τοῦ χρόνου τῶν ἀναγνωστῶν ὅπως οὐκ ἐνεργεῖ, ἀγνοῶ· τοῦ γὰρ νόμου λέγοντος ιηʹ χρόνων ὀφείλειν εἶναι τὸν ἀναγνώ-

στην, σήμερον σφραγίζονται ἀναγνῶσται κληρικοὶ ἑξαετεῖς, ἔστι δ' ὅτε καὶ τριετεῖς. Ἀνάγνωθι οὖν τὸν ιδ' καὶ ιε' κανόνα τῆς ς' συνόδου καθαιρέσει καθυποβάλλοντα τοὺς χειροτονοῦντας διακόνους καὶ ὑποδιακόνους πρὸ συμπληρώσεως τοῦ κε' χρόνου αὐτῶν, ὡσαύτως καὶ τοὺς ἱερεῖς πρὸ τοῦ λ' χρόνου. Οἱ δὲ λέγοντες μὴ βλάπτεσθαι τοὺς σφραγιζομένους ἀναγνώστας πρὸ συμπληρώσεως τοῦ ιη' χρόνου τῆς ἡλικίας αὐτῶν διὰ τὸ μὴ μεμνῆσθαι καὶ τούτων τοὺς κανόνας κακῶς λέγουσιν. Ἔνθα μὲν γὰρ οὐδέν τι οἱ κανόνες διορίζονται, ὀφείλομεν τοῖς νόμοις ἀκολουθεῖν, ἢ ἐκ τῶν ὁμοίων τέμνειν τὰ ὅμοια.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ ποιήσεως χωρεπισκόπων, καὶ πότε, καὶ πῶς προσφέρουσιν ἢ μεταδιδόασι, καὶ τίνας χειροτονοῦσιν ἢ οὔ.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιγ' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιγ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ι' · Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς χωρεπισκόπους ἐπιστολῆς.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τοῦ ζ' καὶ μόνους εἶναι διακόνους, κἂν ἡ πόλις μεγάλη ᾖ.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιε' · συνόδου ς', κανὼν ιβ'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad ψάλται κε', θυρωροὶ σε'.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ς', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. αὐτῆς οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, τοῦ αὐτοῦ δὲ τίτ. ἡ θ' διάτ. ἐστὶ νεαρὰ Ἰουστινιάνειος γ' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. β', κεφ. α', θέματι προτελευταίῳ, οὕτως ἔχοντι · Ὥστε θεσπίζομεν μὴ περαιτέρω μὲν ξ' πρεσβυτέρων κατὰ τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν εἶναι, διακόνους δὲ ἄῤῥενας ρ', καὶ μ' θηλείας, καὶ ὑποδιακόνους ϟ', ἀναγνώστας δὲ ρι', καὶ ψάλτας κε', ὡς εἶναι τὸν ἅπαντα ἀριθμὸν τῶν εὐλαβεστάτων κληρικῶν τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἐν υκε' προσώποις, καὶ ρ' πρὸς τούτοις τῶν καλουμένων πυλωρῶν, καὶ ἡ ι' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ις' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', κεφ. α', ὃ καὶ ἀνάγνωθι εἰ θέλεις· οὐ κατεστρώθη γὰρ ἐνταῦθα διὰ τὸ παντελῶς ἀχρηστῆσαι. Οὐ μόνα δὲ τὰ τοῦ τοιούτου νόμου ἠχρήστησαν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς Ἡρακλείου νεαρᾶς τῆς μνημονευομένης ἐν τῷ παρόντι συντάγματι καὶ ἐδέξατο ἀπὸ συνηθείας ἀριθμὸν κληρικῶν ἡ Ἐκκλησία ἕτερον διὰ τὴν τῶν πραγμάτων ἀνωμαλίαν. Οὐδενὶ γὰρ ἠγνόηται ὡς εἰ μὴ τὸ ἔλεος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως, καὶ τοῦ ἁγίου βασιλέως ἡμῶν καὶ πατρὸς αὐτοῦ προέφθασεν εἰς τὴν Μεγάλην ἐκκλησίαν ὡς καὶ πανταχοῦ εἰς ὀλίγον παντάποσον ἵνα περιέστη ὁ τῶν κληρικῶν ἀριθμὸς διὰ τὴν τῶν πραγμάτων στενοχωρίαν. Διὸ καὶ αὐτῶν μὲν ὑπερεύχεσθαι χρεών, ταῖς δὲ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κληρικῶν παλαιοτέραις νομοθεσίαις μὴ προσέχειν, ἀρκετὸν γὰρ εἰ τῇ μακρᾷ συνηθείᾳ ἑπόμεθα, καὶ κατὰ ταύτην ποιοῦμεν.

A esse debere : insigniuntur tamen hodie lectorum clericorum [titulo], qui sex annorum, et interdum etiam trium [tantummodo] sunt. Lege igitur 14 et 15 canones concilii sexti, qui remotioni subjiciunt eos, qui diaconos aut subdiaconos ordinant ante completum vigesimum quintum [ætatis] ipsorum annum : aut sacerdotes ante trigesimum annum. Qui vero dicunt non peccari, si lectores ante completum duodevigesimum ætatis suæ annum insigniantur, quod ipsorum canones mentionem non faciant, male dicunt. Ubi enim canones nihil determinant, sequi debemus leges, et similia ex similibus dedicere.

CAP. XXIX. — *De creatione episcoporum, qui episcopis subsunt, et quando, et quomodo offe-* B *rant, aut communicent, et quos ordinent, aut non.*

Concilii Ancyrani canon 13, concilii Neocæsariensis canon 13, 14; concilii Antiocheni canon 10; Basilius ex epistola ad episcopos ipsi subjectos.

CAP. XXX. — *Ut septem duntaxat diaconi sint, etiamsi civitas magna sit.*

Concilii Neocæsariensis canon 15; concilii sexti canon 12, 16.

Textus. Const. 1, tit. 1 Novellarum, etc. *usque ad* ostiarii septuaginta quinque, *ut pag.* 555.

Scholium. Const. 1, tit. 1. Novellarum, est novella Justiniani 6. Hoc autem ejus caput non est posi- C tum in Basil. Ejusdem vero tit. const. 9, est novella 3 Justiniani posita [que est] in lib. Basil. 3 tit. 2, cap. 1, themate penultimo, quod sic habet : Quapropter sancimus, ne quando in Magna ecclesia ultra sexaginta presbyteros, diaconos vero mares centum, feminas quadraginta, et subdiaconos nonaginta, lectores autem ultra centum et decem, cantores ultra viginti quinque exsistant : ut universus reverendissimorum clericorum Majoris ecclesiæ numerus in quadringentis viginti quinque personis, et centum præterea ostiariis (ut vocant) consistat. Et const. 10, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 16, posita [que est] in Basil. III, tit. 3, cap. 1, quod etiam legas, si visum sit. Quia enim omnino in usu esse desiit, hic non D inseritur. Neque vero hæc lex sola in usu esse desiit, verum etiam Heraclii novella, cujus in præsenti capite mentio fit. Propter rerum namque inæqualitatem Ecclesia ex consuetudine numerum clericorum alium suscepit. Nemo enim non novit, quod nisi misericordia optimi atque sancti imperatoris nostri, ejusque patris [similiter] sancti nostri imperatoris, Magnæ ecclesiæ succurrisset, clericorum numerus propter rerum angustias in exiguam omnino quantitatem, ut ubique [locorum] redactus fuisset. Quamobrem pro illis [Deus] precandus est, veteribusque de clericorum numero legislationibus non auscultandum. Sufficit enim, si longam consuetudinem sequamur, ac secundum illam faciamus.

CAP. XXXI. — *Quinam clerici ecclesiasticive ordinis sint.* A

Concilii Laodiceni canon 24.

Textus. Const. 2 tit. 14. Novellarum, presbyteros, diaconos, lectores, cantores, clericos [esse] dicit. Quin exorcistarum etiam et ostiariorum const. 6, tit. 3, lib. 1 cod. meminit.

Scholium. Const. 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. Basil. 3, tit. 1, cap. 42, quod tale quiddam, quale cap. 31 in textu dicit, non complectitur. Tradit autem hæc, in hæc verba : Presbyteri autem et diaconi, nec non subdiaconi, et lectores, ac cantores, quos omnes clericos appellamus, ut res quocunque modo ad ipsorum dominium devolutas sub potestate sua habeant ad instar castrensium peculiorum, præcipimus : ut et donare eas possint, et de his testari tametsi sub potestate parentum sint. Ita tamen, ut horum filii, aut his non subsistentibus, parentes eorum legitimam portionem ferant. B

Const. 6, tit. 3, lib I cod. posita est in lib. Basil. III, cap. 5; verum exorcistæ omissi sunt in repurgatione; habet enim illud caput hunc in modum : Omnis clericus usque ad ostiarios a personalibus excusator muneribus. Atque hæc quidem hoc modo. Interim etiam scias, quod hodie Ecclesia alios agnoscat ostiarios. Quapropter non iis quæ de his scripta sunt, sed inveteratæ consuetudini est obtemperandum. Clerici autem etiamnum hodie illi vocantur, quos 42 cap. tit. 1, lib. 3, enumeravit, quod et superius partim insertum est. C

Ex præsente hac, eaque sola lege constat, non liberari quemquam a patria potestate, eo quod in clerum asciscitur. Quod vero [dicitur] clericum patriæ potestati obnoxium, pleno dominii atque ususfructus jure ad instar castrensium peculiorum habere res quocunque modo ipsi acquisitas; [id] ne intelligas de iis quæ ipsi ex legatis, hæreditatibus, vel donationibus obvenere, quæ peculia profectitia vel adventitia appellantur : sed de iis modo, quæ ipsi occasione clericatus accessere. Ita enim illud, D Quocunque modo, intelligendum est. Nam a præsente lege leges de peculiis non evertuntur. Quære vero etiam 35 canonem concilii Carthaginensis, qui de rebus quæ clericatus occasione ad clericos devolvuntur, et quæ ab ipsis in testamentis relinqui debent, diversum quiddam ab hac præsente docet. Existimo enim canonis [præscriptum] prælatum iri, quanquam id non faciat mala consuetudo. Atque hæc quidem de bonis clericorum, atque patria potestate in ipsos. Porro patriarchæ Constantinopolitani, [eius] que solius magistratuum insignia, patria potestate clericos liberant. Qua de re lege quæ in cap. 36 præsentis tit. a nobis scripta sunt. Episcopatus vero dignitas in ipsa confestim ordinatione a patria

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Τίνες εἰσὶ κληρικοὶ ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'.

Κείμενον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν κληρικοὺς λέγει, πρεσβυτέρους, διακόνους, ὑποδιακόνους, ἀναγνώστας, ψάλτας, ἡ μέντοι ς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, καὶ ἐξορκιστῶν καὶ πυλωρῶν μέμνηται.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. μβ', τοιοῦτον μὲν οἷον ἐντὸς φησι, τὸ λα' κεφ., μὴ περιέχοντι, διαλαμβάνοντι δὲ ταῦτα ῥητῶς· Τοὺς δὲ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους, καὶ ἀναγνώστας, καὶ ψάλτας οὓς πάντας κληρικοὺς καλοῦμεν, τὰ πράγματα ἀφ' οἱουδήποτε τρόπου εἰς τὴν αὐτῶν δεσποτείαν περιελθόντας ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἔχειν ἐξουσίαν προστάττομεν καθ' ὁμοιότητα τῶν στρατιωτικῶν πεκουλίων ὥστε δύνασθαι αὐτοὺς καὶ δωρεῖσθαι κατὰ νόμους καὶ ἐπ' αὐτοῖς διατίθεσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὑπὸ τὴν τῶν γονέων εἰσὶν ἐξουσίαν, οὕτω μέντοι γε ὥστε τοὺς τούτων παῖδας, ἢ τούτων μὴ ὑπόντων τοὺς γονεῖς αὐτῶν τὸ νόμιμον μέρος κομίζεσθαι.

Ἡ ς' διάτ· τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', κεφ. ε'. Πλὴν τὸ περὶ τῶν ἐξορκιστῶν παρελείφθη ἐν τῇ ἀνακαθάρσει. Ἔχει γὰρ οὕτω τὸ κεφ. Πᾶς κληρικὸς ἄχρι καὶ τῶν ὀστιαρίων, προσωπικῶν ἐξκουσσατευέσθω λειτουργιῶν. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω. Σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι ἄλλους σήμερον ἐπιγινώσκει ἡ Ἐκκλησία ὀστιαρίους καὶ πυλωρούς, διὸ οὐκ ὀφείλομεν προσέχειν τοῖς περὶ τούτων γεγραμμένοις, ἀλλὰ τῇ κρατούσῃ συνηθείᾳ. Κληρικοὶ δὲ ἐκεῖνοι καλοῦνται καὶ σήμερον οὓς τὸ μβ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου ἀπηριθμήσατο, ὅπερ καὶ κατεστρώθη ἐν μέρει ἄνωθεν.

Σημείωσαι. Ἀπὸ τοῦ παρόντος νόμου καὶ μόνου ἀναφαίνεσθαι τὸ μὴ ἀπολύεσθαι ἐκ τῆς ὑπεξουσιότητος διὰ τὸ κληρωθῆναι. Τὸ δὲ ἔχειν ὑπεξούσιον κληρικὸν τὰ ἀφ' οἱουδήποτε τρόπου ἐπικτηθέντα αὐτῷ πράγματα κατὰ δεσποτείαν καὶ χρῆσιν καθ' ὁμοιότητα τῶν στρατιωτικῶν πεκουλίων μὴ ἐκλαβοῦ, καὶ εἰς τὰ ἀπὸ ληγάτων ἢ κληρονομιῶν ἢ δωρεῶν περιελθόντα αὐτοῖς τὰ καὶ λεγόμενα πεκούλια ἀπροσπόριστα. Ἀλλὰ εἰς μόνα τὰ προφάσει τοῦ κλήρου ἐπικτηθέντα αὐτοῖς. Οὕτω γὰρ ἐκληπτέον τὸ ἀφ' οἱουδήτινος τρόπου, ὅτι οὐδὲ ἀνετράπησαν ὑπὸ παρόντος νόμου, οἱ περὶ τῶν πεκουλίων νόμοι. Ζήτει δὲ καὶ τὸν λβ' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου ἕτερόν τι διδάσκοντα παρὰ τὸν παρόντα νόμον χάριν τῶν προφάσει τοῦ κλήρου περιελθόντων πραγμάτων εἰς τοὺς κληρικοὺς καὶ χάριν τῶν ἐνδιαθήκοις καταλιμπάνεσθαι ὀφειλόντων ὑπὸ τούτων πραγμάτων· νομίζω γὰρ ὡς προτιμηθήσονται τὰ τοῦ κανόνος κἂν ἀπὸ συνηθείας τοῦτο οὐ γίνεται. Καὶ ταῦτα μὲν χάριν τῶν πραγμάτων τῶν κληρικῶν, καὶ τῆς ὑπεξουσιότητος αὐτῶν τὰ δὲ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ μόνον ἀρχοντίκια ἀπολύουσι τῆς ὑπεξουσιότητος τοὺς κληρικούς, καὶ ἀνάγνωθι τὰ περὶ τούτου παρ' ἡμῶν γραφέντα εἰς τὸ λς' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. Τὸ δὲ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς ἀπέ-

ναθεν ἀπαλλάττει τοὺς χειροτονουμένους ἐκ τῆς ὑπεξουσιότητος, καθὼς καὶ τὰ περὶ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ κεφ. πλατύτερον παρεδηλώσαμεν.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι. Ὁ μὲν συνθέμενος τὸ νομοκάνονον πατριάρχου μέλλων διδάξαι τίνες εἰσὶ κληρικοὶ παρέπεμψεν αὐτὸ εἰς τὸν κδ' κανόνα τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου συναριθμοῦντα τοῖς κληρικοῖς καὶ τοὺς μοναχούς. Ἐγὼ δὲ οὐκ ἀφίσταμαι ὧν ἔγραψα εἰς τὸν ιδ' κανόνα τῆς ζ' συνόδου, καὶ ἀνὰ ταῦτα. Προστίθημι δὲ τοῖς γραφεῖσιν καὶ ταῦτα, ὅτι εἰ δοθῇ ἀπὸ μόνης τῆς ἀποκάρσεως ἀναγνώστας εἶναι τοὺς μοναχοὺς ἀδιαστίκτως τὰ τῶν ἀναγνωστῶν ἐνεργήσουσι πάντες μοναχοὶ ἀποκεκαρμένοι κἂν παρὰ μοναχῶν ἱερέων ἀπεκάρησαν μήτε ἡγουμένων ὄντων, μήτε ἀπὸ ἐπισκόπου λαβόντων τὸ ἐνδόσιμον, ὅπερ ἄτοπον καὶ γυναιξὶ δὲ μοναχαῖς τοῦτο τὸ δίκαιον ἐπιφιλοτιμηθήσεται διὰ τὴν ἀπόκαρσιν, ὅπερ ἐστὶν ἐπὶ πλέον ἀτοπώτατον. Μὴ γοῦν πρόσχῃς τῇ κακῇ συνηθείᾳ, ζήτει δὲ τὴν διάλυσιν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — ***Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι οὗτινος ἡ γυνὴ ἐμοιχεύθη, καὶ ἐὰν γυνὴ κληρικοῦ μοιχευθῇ.***

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'.

Κείμενον. Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος κ. τ. λ., usque ad ῥεπουδίου ρλδ' νεαρᾶς.

Σχόλιον. Ὁ θ' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ ξ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. λζ', κεφ. μβ', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. παρελείφθη· ἡ ρλδ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ζ', κεφ. α', θ', να', τίτ. ζ', ἐν μέρει οὕτως ἔχοντι· Τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα ταῖς προσηκούσαις ὑποβαλλομένην ποιναῖς ἐν μονασνηρίῳ ἐμβάλλεσθαι, καὶ εἰ μὲν εἴσω διετίας ὁ ἀνὴρ αὐτὴν ἀναλαβεῖν βουληθείη ἐξουσίαν αὐτῷ δίδόαμεν τοῦτο ποιεῖν, καὶ συνοικεῖν αὐτῇ μηδένα κίνδυνον ἐντεῦθεν εὐλαβουμένῳ, μήτε διὰ τῶν ἐν μέσῳ γινομένων καταβλαπτομένου τοῦ γάμου, καὶ ταῦτα μέν φησιν ὁ πολιτικὸς νόμος. Καὶ ἔχε τὰ τῆς νεαρᾶς ταύτης ἐπὶ τῶν λαϊκῶν, ὁ γὰρ ἐκκλησιαστικὸς νόμος ἤτοι ὁ η' κανὼν τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ συνόδου οὔτε τὸν ἄνδρα τῆς μοιχευθείσης γυναικὸς εἰς ὑπηρεσίαν ἱερατικὴν παραχωρεῖ ἔρχεσθαι, οὔτε τὸν ἱερέα τὸν σύζυγον τῆς μετὰ τὴν χειροτονίαν μοιχευθείσης παραχωρεῖ καὶ αὖθις εἶναι ἱερέα, ἀλλὰ ἀναγκάζει τοῦτον ἀπολῦσαι τὴν μοιχευθεῖσαν γυναῖκα αὐτοῦ, εἰ θέλει τέως ἱερατεύειν.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — ***Περὶ τοῦ μὴ χειροτονεῖσθαι κληρικὸν ἀπολελυμένως, ἀλλὰ πάντως εἰς ἐκκλησίας, ἢ μοναστήρια.***

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ϛ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — ***Περὶ περιοδεύοντων, καὶ τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἐκκλησιῶν.***

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

Κείμενον. Ἡ ια' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, λέγει, κ. τ. λ., usque ad ὑποκαταστάτων λειτουργεῖν.

Σχόλιον. Ἡ ια' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς βιβ. γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. ϛ', οὕτως ἔχον· Ἐξ αὐτῆς τῆς κώμης ἐν ᾗ ἐστιν ἡ ἐκκλη-

potestate liberat, quemadmodum hoc etiam in eodem capite latius demonstravimus.

Aliud scholium. Patriarcha, qui nomocanonem composuit, docturus quinam sint clerici, [lectorem] mox remisit ad canonem 24 concilii Laodiceni, qui clericis etiam monachos connumerat. Ego vero non recedo ab iis quæ in canonem 14 concilii septimi scripsi, quæ lege. Quin scriptis adjicio, quod si concedatur per solam tonsionem monachos fieri lectores, citra distinctionem quicunque monachi tonsi, quæ lectorum [propria] sunt, facient: tametsi a monachis sacerdotibus, qui [monasteriorum] præsules non sunt, neque ab episcopo [tondendi] facultatem acceperunt, tonsi sint: quod ab surdum est. Imo vero mulieribus monachis hoc jus propter tonsionem etiam indulgeri debebit, quod longe absurdissimum est. Ne igitur ausculles malæ consuetudini, sed correctionem quæras.

CAP. XXXII. — ***Ne ordinetur, cujus uxor adulterium commisit, et si clerici uxor adulterium commiserit.***

Concilii Neocæsariensis canon 8.

Textus. Etiam lex civilis etc., *usque ad* novellæ 134 de repudiis. *ut pag.* 555.

Scholium. Tit. 9 lib. IX cod. positus est in lib. Basil. LX, tit. 37, cap. 42. Hoc vero caput omissum est. Novella [autem] Justiniani 134 posita est in lib. Basil. XXVIII, tit. 7, cap. 1, themate 7, quod pro parte ita habet: Mulier vero quæ adulterium commisit, competentibus subdita pœnis, in monasterium conjiciatur; atque si maritus intra biennium eam recipere voluerit, damus ei hujus agendi licentiam, ut et in matrimonio eam habeat, neque ullum ex hoc revereatur periculum: matrimonio quoque per ea quæ medio tempore facta sunt, non lædendo. Atque hæc quidem civilis lex. Intellige vero hanc novellam de laicis. Ecclesiastica namque lex, sive canon 8 concilii Neocæsariensis, neque maritum mulieris adulteræ ad sacerdotale ministerium devenire, neque sacerdotem maritum mulieris, quæ post [ipsius] ordinationem adulterium commisit deinceps sacerdotem esse sinit: sed hunc uxorem adulteram, si modo sacerdotio fungi velit, repudiare cogit.

CAP. XXXIII. — ***Ne clericus in liberum ministerium, sed omnino in [certam] ecclesiam aut monasterium ordinetur.***

Concilii Chalcedonensis canon 6.

CAP. XXXIV. — ***De circuitoribus, et vicorum ecclesiis.***

Concilii Laodiceni canon 57.

Textus. Const. 11, tit. 3, lib. I, dicit, etc., *usque ad* per dominos compellantur, *ut pag.* 558.

Scholium. Constit. 11, tit. 3, lib. I cod. posita est in lib. Basil. 3, cap. 6, quod sic habet: Ex eodem vico, in quo est ecclesia, secundum proportionem

loci, judicio episcopi clerici ordinantor: ac propriam capitationem agnoscunto. Constit. 16 ejusdem tit. et lib. in Basil. non est posita. Constit. autem 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, positaque est in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 38, quod sic habet: Ascriptitios vero in his solis possessionibus quarum ascriptitii sunt, clericos citra voluntatem dominorum fieri concedimus: ea tamen conditione, ut clerici facti nihilominus impositam sibi agricolationem adimpleant. Scias autem, quod hæc novella, quæ de ascriptitiis [tractat] aliter habuit, priusquam componeretur corpus Novellarum, et aliter in corpore scripta, et in Basil. transposita est. Antea enim et capitationis (quod etiam capita Latinis dicitur) mentio facta, et ascriptitios per substitutos ruralia officia exsequi [debere] statutum fuerat. In corpore vero [Novellarum] alterum ipsorum (de capitatione nempe) non est positum. Quapropter etiam quantum ad capitationem sive canonarium [tributum] attinet, ad legem superius insertam, atque in lib. III, cap. 6, positam: quantum vero ad ascriptitios, ad canonem 57 Laodiceni concilii, et novellam Justiniani 123, sive caput 38, tit. 1, lib. III Basil. quod itidem superius insertum est, te referre debes. De canonario autem [tributo], et consuetudinibus quæ pro ordinatione dantur, huc usque [in republica] vim habet aurea bulla celebris istius imperatoris Isaaci Comneni, quæ partim ita habet: Statuit vero imperatoria mea majestas, ut etiam in ordinatione sacerdotum et canonariis [tributis] vetus forma auctoritatem obtineat: et nihil in ordinatione episcopus qui ordinat, amplius accipiat, quam prææstimatæ monetæ imperatoriæ meæ majestatis septem aureos nummos duntaxat: unum videlicet, quando ordinandum faciat simplicem papam sive lectorem; tres, quando ordinat diaconum; alteros tres, quando sacerdotem sive presbyterum perficit, sic similiter pro canonario [tributo] a vico triginta infumibula habente, similem aureum unum, argenteos duos, arietem unum, hordei modios sex, vini mensuras sex, farinæ modios sex, gallinas triginta: a vico vero qui viginti infumibula habet, aurei bessem, pro duobus argenteis argenteum [unum], agnum dimidiatum, hordei modios quatuor, vini mensuras quatuor, farinæ modios quatuor, et gallinas viginti: a vico denique qui decem infumibula habet, argenteos quinque, agnellum unum, hordei modios duos, vini mensuras duas, farinæ modios duos, et gallinas decem: quemadmodum [hæc] in veterum Actuariorum sigillis etiam perscripta sunt. Atque [hæc quidem dandarum] specierum conveniens ordinatio imperatoriæ meæ majestati placuit. Cum hac vero aurea formali bulla confectus est etiam 15 mensis Januarii indictionis 10, a sanctissimo illo patriarcha domino Nicolao synodalis commentarius, qui jubet, ut secundum hanc auream bullam canonaria [tributa], ac pro ordinatione [dari solita] dentur.

A σία κατὰ ἀναλογίαν τῶν τόπων κληρικοὶ κρίσει τοῦ ἐπισκόπου χειροτονείσθωσαν, καὶ τὴν οἰκείαν ἐπιγινωσκέτωσαν κεφαλιτιῶνα. Ἡ ις' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', καὶ ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. λη', οὕτως ἔχον· Τοὺς ἐναπογράφους ἐν αὐταῖς μόνον ταῖς κτήσεσιν ἐν αἷς εἰσιν ἐναπόγραφοι, κληρικοὺς καὶ παρὰ γνώμην τῶν δεσποτῶν γίνεσθαι συγχωροῦμεν, ἐφ' ᾧ μέντοι ὥστε κληρικοὺς αὐτοὺς γινομένους τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς γεωργίαν πληροῦν. Πλὴν γίνωσκε ὅτι αὕτη ἡ νεαρὰ ἡ περὶ τῶν ἐναπογράφων ἄλλως εἶχε πρὸ τοῦ συντεθῆναι τὸ πλάτος τῶν Νεαρῶν, καὶ ἄλλως ἐγράφη εἰς τὸ πλάτος, καὶ μετετέθη εἰς τὰ Βασιλικά· πρότερον μὲν B γὰρ καπιτιῶνός τε ἐμέμνητο ἤτοι κεφαλιτιῶνος, ὅτι καὶ καπίτους ἡ κεφαλὴ κατὰ Λατίνους λέγεται, καὶ δι' ὑποκαταστάτων λειτουργεῖν τοὺς ἐναπογράφους διωρίζετο. Εἰς δὲ τὸ πλάτος καὶ εἰς τὰ Βασιλικὰ τὸ ἓν ἐξ αὐτῶν ἤτοι τῆς κεφαλιτιῶνος οὐκ ἐτέθη. Διὸ καὶ ὀφείλεις προσέχειν χάριν μὲν τῆς κεφαλιτιῶνος ἤτοι τοῦ κανονικοῦ τῷ ἄνωθεν καταστρωθέντι νόμῳ καὶ κειμένῳ ἐν βιβλίῳ γ', τίτ. γ', κεφ. ς', χάριν δὲ τῶν ἐναπογράφων τῷ νζ', κανόνι τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου, καὶ τῇ ρκγ'. Ἰουστινιανείῳ νεαρᾷ, ἤγουν τῷ λη' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, τῷ καὶ ἄνωθεν καταστρωθέντι. Χάριν δὲ τοῦ κανονικοῦ, καὶ τῶν ὑπὲρ χειροτονίας διδομένων συνηθειῶν, ἐνεργεῖ μέχρι τοῦ νῦν χρυσόC βουλλον τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Κυρίου Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ οὕτως ἔχον ἐν μέρει· Τυποῖ δὲ ἡ βασιλεία μου, καὶ ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τῶν ἱερέων, καὶ ἐπὶ τῷ κανονικῷ τὸν παλαιὸν ἐνεργεῖν τύπον, καὶ μηδὲν ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ λαμβάνειν πλέον τὸν χειροτονοῦντα τοῦτον ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἢ μόνα τὰ ζ' χρυσᾶ νομίσματα τῆς προτιμωμένης χαραγῆς τῆς βασιλείας μου, ἤγουν ἓν μὲν ὅτε ποιεῖ αὐτὸν λιτὸν παπᾶν ἤτοι ἀναγνώστην, τρία δὲ ὅτε χειροτονεῖ αὐτὸν διάκονον, καὶ ἕτερα τρία ὅτε πληροῖ αὐτὸν ἱερέα, ἤτοι πρεσβύτερον. Ὡσαύτως καὶ ὑπὲρ τοῦ κανονικοῦ ἀπὸ τοῦ ἔχοντος χωρίου λ' καπνούς, νόμισμα ἓν χρυσοῦ ὅμοιον, ἀργυρᾶ δύο, κριὸν ἕνα, καρπὸν μοδίους ἕξ, οἴνου μέτρα ἕξ, ἀλεύρου μόδια ἕξ, καὶ ὀρνίθια λ', ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος κ' καπνούς, τὸ δίμοιρον τοῦ νομίσματος, D καὶ ἀντὶ τῶν δύο ἀργυρῶν ἀργυροῦν α' μέσαρνον ἕν, καρπὸν μόδια δ', οἴνου μέτρα δ', ἀλεύρου μόδια δ', καὶ ὀρνίθια κ'· ἀπὸ δὲ τοῦ ἔχοντος ι', καπνοὺς χωρίου, ἀργυρᾶ ε', ἄρνα ἕν, καρπὸν μόδια β', οἴνου μέτρα β', ἀλεύρου μόδια β', καὶ ὀρνίθια ι'. Καθὼς καὶ ἐν τοῖς σιγίλλοις τῶν παλαιῶν πραιτόρων ἀναγράφονται, καὶ ἡ σύμφωνος κατάθεσις τῶν ὅλων θεματικῶν παρέστησε τῇ βασιλείᾳ μου. Σὺν τῷ τοιούτῳ δὲ χρυσοβούλλῳ τυπικῷ γέγονε καὶ σημείωμα συνοδικὸν κατὰ τὴν ιε' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς τῆς ι'. ἰνδικτιόνος παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Νικολάου παρακελευόμενον κατὰ τὸ τοιοῦτον χρυσόβουλλον δίδοσθαι τὰ κανονικά, καὶ τὰ ὑπὲρ χειροτονίας.

Σημείωσαι. Ἀναγκαῖον διὰ τὰ ζητούμενα κανονικὰ παρὰ τῶν ἀρχιερέων, καὶ μὴ διδόμενα ἴσως, οἱ πλείους γὰρ τῶν λαϊκῶν οὐ διδόασι καλοθελῶς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς αὐτῶν τὰ κανονικὰ, λέγοντες τὸ εὐαγγελικὸν ῥῆμα, *Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε*, ὅπερ ἐστὶν ἀμέτοχον, οὐδὲ γάρ ἐστι μισθὸς τὸ χάριν ἀπὸ τροφῆς διδόμενον τῷ ἀρχιερεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. *Περὶ τοῦ ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον τῆς πόλεως εἶναι τοὺς κληρικοὺς τῶν πτωχείων, καὶ μοναστηρίων, καὶ μαρτυρίων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν η'.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ δούλων κληρουμένων.*

Ἀποστόλων κανὼν πβ'.

Κείμενον. Ἡ λϛ' διάταξις, τοῦ γ' τίτ., τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ὑπεξουσιότητος.

Σχόλιον. Ὁ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν κεφ. β'. Πλὴν τὸ κεφ. τοῦτο παρελείφθη εἰς τὴν ἀνακάθαρσιν, καὶ οὐκ ἐτέθη. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ'. Καὶ ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. λζ, οὕτως ἔχον, ὡς συνοψίσθη. Τὸ δὲ ἐλευθεροῦσθαι τοὺς ἐναπογράφους μέρος ἐστὶ τῆς αὐτῆς ρκγ' νεαρᾶς, καὶ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. ια', ἔχοντι οὕτως· Μετὰ δὲ τὴν χειροτονίαν καὶ δουλικῆς ἐναπογράφου τύχης τοὺς ἐπισκόπους εἶναι ἐλευθέρους κελεύομεν, εἰ μὴ ταξεώτης παρὰ τὴν προειρημένην χειροτονηθείη παρατήρησιν. Τοὺς γὰρ τοιούτους τῆς ἐπισκοπῆς ἀποκινουμένους τῇ τάξει ἀποκαθίστασθαι κελεύομεν, ἵνα μὴ ἐκ τῆς τοιαύτης τύχης τῇ ἱερωσύνῃ ὕβρις γένηται. Ἡ μέντοι πα' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ κεῖται εἰς βιβλίον λα' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ε', κεφ. α', οὕτως ἔχον περὶ τὴν ἀρχήν· Θεσπίζομεν τούς τε ἐμβάθμους ὑπάτους. Καὶ ἐφ' ἑξῆς παρακελεύεται ἡ αὐτὴ νεαρὰ ἵνα πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ἔχοντες ὀφφίκια ἄρχοντες αὐτεξούσιοι ὦσι, κἂν τῆς πατρικῆς χειρὸς οὐκ ἔφθασαν ἀπολυθῆναι. Ἡ μέντοι θ', ι' καὶ ια' νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου παρακελεύονται τὸν κληρωθέντα δοῦλον ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν μονάσαντα καὶ τὸν γεγονότα ἐπίσκοπον ἀποκαθίστασθαι τῷ προτέρῳ δεσπότῃ. Σὺ γοῦν μαθὼν ἀπὸ τοῦ ια' κεφ. τοῦ α' τίτλου τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὅτι καὶ δουλικῆς ἐναπογράφου τύχης οἱ ἐπισκοπικῷ τετιμημένοι ἀξιώματι ἐλευθεριάζουσι, μὴ ἐναντιωθῇς τῷ λζ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου, λέγοντι, μὴ ἄλλως τὸν δοῦλον ἐλευθεροῦσθαι κἂν κληρωθῇ, εἰ μὴ παρακολουθήσει καὶ τοῦ δεσπότου εἴδησις, ἀλλὰ κατὰ τοῦτο νόει καὶ ἐκεῖνο τὸ κεφ. οἱ γὰρ λέγοντες, ὅτι διὰ τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξίωμα ἐλευθεροῦται ὁ δοῦλος κἂν παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου ἐπίσκοπος γένηται, οὐ καλῶς λέγουσιν. Ἑρμηνεύεται γὰρ τὸ τοιοῦτον κεφ. ἀπὸ τοῦ ἐφ' ἑξῆς κεφ. μιᾶς γὰρ εἰσι νεαρᾶς καὶ ἀμφότερα, καὶ πάντως ἀπὸ τοῦ μεταγενεστέρου ἤτοι τοῦ λζ' κεφ. τὸ προγενέστερον κεφ. ἤτοι τὸ ια' ἑρμηνευθήσεται. Αἱ Νεαραὶ δὲ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ἃς καὶ ἀνάγνωθι μετ' ἐπιμελείας, καὶ τὸν κληρωθέντα, καὶ τὸν μονάσαντα, καὶ τὸν ἐπίσκοπον γεγονότα δοῦλον ἀποκαθιστῶσι πρὸς τὴν προτέραν δουλικὴν τύχην, ἂν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ δεσπότου τοιούτου τινὸς ὁ δοῦλος ἀξιωθῇ.

A CAP. XXXV. — *Ut ptochiorum, monasteriorum, et martyriorum clerici sub episcopo civitatis sint.*

Concilii Chalcedonensis cap. 8.

CAP. XXXVI. — *De servis qui clerici fiunt.*

Apostolorum canon 82.

Textus. Const. 36, tit. 3, lib. I cod. ait, servum, etc., *usque ad* quis liberetur, *ut pag.* 559.

Scholium. Tit. 3, lib. I cod. positus est in lib. III Basil. cap. 2. Verumtamen hoc cap. in repurgatione omissum, et non positum est. Const. 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, positaque est in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 37, quod sic habet, uti in compendio propositum est. Quod vero B ascriptitii liberentur, pars est ejusdem novellæ 123, positumque est in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 11, quod sic habet : Post ordinationem vero servili ascriptitiorum fortuna episcopos liberos esse jubemus : nisi cohortalis præter prædictam observationem ordinatus sit. Ejusmodi enim remotos ab episcopatu cohorti suæ restitui jubemus, ne qua ex tali fortuna sacerdotio oboriatur contumelia. Cæterum Justiniani 81 novella posita est in lib. XXXI Basil. tit. 5, cap. 1, quod sic in initio habet : Sancimus, ut ordinarii consules. Ac deinceps jubet eadem novella, ut quicunque magistratus, dignitates et officia habet, sui juris sit, tametsi a patre emancipatus non fuerit. Atqui 9, 10, 11, C imperatoris domini Leonis Philosophi Novellæ jubent, ut qui servus ignorante domino aut clericus, aut monachus, aut episcopus factus fuerit, is pristino domino restituatur. Tu igitur ubi ex 11 cap. tit. 1 lib. III Basil. didicisti, servili ascriptitiorum fortunæ obnoxios, posteaque episcopali dignitate fuerint honorati, liberos esse : ne adverseris 39 cap. ejusdem tit. et lib. quod non aliter servum, tametsi clericus factus sit, liberum fieri dicit, quam si domini cognitio [ad eam rem] accesserit : sed secundum hoc illud etiam caput intelligas. Siquidem qui servum, licet præter voluntatem domini episcopum factum, et liberum esse dicunt : non recte dicunt. Hoc namque caput ex posteriore capite interpretationem accipit. Etenim [quanquam] ambo ejusdem D novellæ sint, omnino [tamen] a posteriore, nempe 37 capite, prius, nempe 11 caput, interpretationem accipiet. Novellæ porro imperatoris domini Leonis Sapientis quas [tu] diligenter lege, servum clericum, monachum, aut episcopum factum, si ignorante domino, aliquo horum dignus habitus est, in pristinam servilem restituunt conditionem. Verum enim vero postquam novellam 10 ejusdem imperatoris domini Leonis Sapientis inveni (quæ olim dominum ad tres usque annos fugitivum servum monachum factum revocare potuisse ; hoc autem tem-

pore exacto, exclusum fuisse dicit : atque ut servus tali consilio monachus factus, quocunque tandem tempore inveniatur, in pristini domini potestatem subigatur : neque quod servus lateat, ex triennii decursu dominus lædatur, statuit) summa diligentia legem de triennio docentem quæsivi, sed non inveni : extra quam id solum, quod superius insertum, dominum intra annum servum suum citra voluntatem suam clericum factum investigare posse dicit. Quocirca etiam sequi cogor, quæ a Sapiente sunt constituta. Existimo vero, quod si quis novellam illam extenuare velit, [non] magnam omnino ambiguitatem inventurus sit. Etenim si, ut hæc dicit, dominus fugitivum servum monachum factum, donec [is] compareat, investigat : omnino ex contraria oppositione servum monachum non in fuga exsistentem, sed manifestum, intra triennium tantummodo dominus revocabit : atque si ita non fecerit, ab hoc excludetur : id quod dicta Justiniani novella intra annum fieri [debere] statuit. Si hæc ita dixeris atque interpreteris, conciliabuntur imperatorum novellæ, præterquam in solo tempore, quod consolandi domini causa in triennium protenditur. Ex Justiniani novella 123 [quæ] (ut dictum est) posita [est] in lib. III Basil. tit. 1, ac statuit, ut post ordinationem a servili ascriptitiorum fortuna episcopi liberi sint : itemque ex novella 81 [quæ] posita [est] in lib. Basil. XXXI, tit. 5, cap. 1, quæque jubet ut quicunque ab imperatoribus, dignitatibus officiisve præfectoriis honorati fuerint, patria potestate etiam citra patris voluntatem liberentur [hinc inquam,] dixerunt nonnulli, ecclesiasticos etiam magistratus, simulatque [dignitate] insigniti fuerint, illustres et esse et vocari, ac sui juris fieri : utentes etiam novello oraculo percelebris imperatoris et apostolorum similis sancti Constantini ad sanctum Sylvestrum, qui tunc Romanus papa erat, misso, quod a nobis in scholio, cap. 1, tit. 8 præsentis operis insertum est, quod statuit, ut papa Romanus facultatem habeat honorandi dignitatibus clericos qui sub ipso sunt, qualibus imperator sub se constitutos honorat : et, ut sancta synodus esset qualis imperatoribus senatus : itidemque legibus similiter a nobis insertis, quæ statuunt, ut Ecclesia Constantinopolitana veteris Romæ privilegia habeat. Alii vero [contra], fine novellæ 81 usi, quæ posita est in tit. 5 lib. XXXI atque hæc ad verbum dicit : Palam vero est, neminem exsistere qui ignoret, præ omnibus utique religiosissimis etiam episcopis una cum ordinatione suæ potestatis jus accedere (nam qui omnium spirituales Patres sunt, quomodo aliorum adhuc potestati subditi sint?), asserere conati sunt, ex sola episcopali dignitate episcopos a patria potestate liberos esse : non vero etiam ecclesiasticos magistratus ex patriarchico sigillo sui juris fieri. Nam profecto, inquiunt, hoc etiam novellæ additum esset. Verum mihi videtur hos non recte dicere. Non enim novellum sancti Constantini oraculum,

A Πλὴν εὑρίσκων τὴν ι' νεαρὰν τοῦ αὐτοῦ βασιλέως Κυρίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ λέγουσαν ὅτι τὸ παλαιὸν μέχρι τριῶν χρόνων ἠδύνατο ὁ δεσπότης τὸν μονάσαντα φυγάδα δοῦλον αὐτοῦ ἀνακαλεῖσθαι, τούτου δὲ τοῦ χρόνου παρελθόντος ἀπεκλείετο, καὶ διοριζομένην τὸν γνώμῃ τοιαύτῃ μονάσαντα οἰκέτην κατὰ πάντα καθ' ὃν ἂν εὑρίσκηται καιρὸν ὑπὸ τὸν πρότερον δεσπότην τάττεσθαι, καὶ διὰ τὸ εἶναι τὸν δοῦλον ἀφανῆ μὴ βλάπτεσθαι τὸν δεσπότην ἐκ τῆς παραδρομῆς τῆς τριετίας· ἐσπούδασα εὑρεῖν τὸν περὶ τῆς τριετίας διδάσκοντα νόμον, καὶ οὐχ εὗρον αὐτὸν ἄνευ μόνου τοῦ καταστρωθέντος ἄνωθεν, καὶ λέγοντος ἐντὸς ἐνιαυτοῦ δύνασθαι τὸν δεσπότην ἀναζητεῖν τὸν κληρωθέντα δοῦλον δίχα γνώμης αὐτοῦ. B Διὸ καὶ ἀναγκάζομαι ἀκολουθεῖν τοῖς παρὰ τοῦ Σοφοῦ νομοθετηθεῖσι. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ τὰ τῆς τοιαύτης νεαρᾶς εἴπερ θελήσει τις ἀπολειφθῆναι μεγάλας ἵνα εὑρήσῃ ἀμφιβολίας. Εἰ, γὰρ ὡς αὕτη φησὶν, τὸν ἐν φυγῇ ὄντα δοῦλον καὶ μονάσαντα μέχρι τῆς ἐμφανείας αὐτοῦ ὁ δεσπότης ἀναζητεῖ, πάντως ἐξ ἀντιδιαστολῆς τὸν μὴ ἐν φυγῇ μοναχὸν ὄντα δοῦλον, ἀλλ' ἐμφανιζόμενον ἐντὸς μόνης τριετίας ὁ δεσπότης ἀνακαλέσεται, τοῦτο δὲ μὴ ποιήσας ἀποκλεισθήσεται. Τοῦτο ὅπερ διορίζεται γίνεσθαι ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ἡ ῥηθεῖσα Ἰουστιάνειος νεαρὰ ι', εἰ ταῦτα οὕτως εἴπῃς καὶ ἑρμηνεύσῃς συμβιβασθήσονται αἱ τῶν βασιλέων νεαραὶ ἄνευ μόνου τοῦ χρόνου ἐπὶ τριετίαν διικνουμένου διὰ περίθαλψιν τοῦ δεσπότου ἀπὸ τῆς ρκγ' Ἰουστιανείου νεαρᾶς τῆς κειμένης, ὡς C εἴρηται ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', καὶ διοριζομένης μετὰ τὴν χειροτονίαν, καὶ δουλικῆς ἐναπογράφου τύχης τοὺς ἐπισκόπους ἐλευθέρους εἶναι. Ὡσαύτως καὶ ἀπὸ τῆς πα' νεαρᾶς τῆς κειμένης ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν λα', τίτ. ε', κεφ. α', καὶ παρακελευομένης πάντας τοὺς μὴ τεθέντας παρὰ βασιλέων ἀξιώμασιν ἢ ὀφφικίοις ἀρχοντικοῖς ἀπαλλάττεσθαι τῆς ὑπεξουσιότητος, καὶ δίχα γνώμης τοῦ πατρὸς, εἶπόν τινες καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας ἅμα τῷ σφραγισθῆναι, ἀξιωματικοὺς εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι καὶ αὐτεξουσίους γίνεσθαι. Χρώμενοι δὲ καὶ τῷ παρὰ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως καὶ ἰσαποστόλου ἁγίου Κωνσταντίνου ἀπολυθέντι νεαρᾶς θεσπίσματι πρὸς τόν τε πάπαν Ῥώμης ἅγιον Σίλβεστρον, τῷ καὶ καταστρωθέντι παρ' ἡμῶν ἔξωθεν τοῦ α', κεφ. D τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ διοριζομένῳ ἔχειν ἐπ' ἀδείας τὸν πάπαν Ῥώμης ἀξιώμασι τιμᾷν τοὺς ὑπ' αὐτὸν κληρικοὺς, ὁποίοις καὶ ὁ βασιλεὺς τιμᾷ τοὺς ὑπ' αὐτὸν, καὶ εἶναι τὴν ἱερὰν σύνοδον οἵαν καὶ τὴν βασιλικὴν σύγκλητον. Ὡσαύτως καὶ τοῖς νόμοις τοῖς καταστρωθεῖσι παρ' ἡμῶν ὁμοίως καὶ διοριζομένοις ἔχειν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς Ῥώμης. Ἕτεροι δὲ τῷ τέλει τῆς πα' νεαρᾶς χρησάμενοι τῆς κειμένης ἐν τῷ ε' βιβλίῳ τοῦ λα' τίτ., καὶ λεγούσης ταῦτα ῥητῶς, Πρόδηλον δὲ ὡς οὐκ ἔστιν ὃς ἀγνοεῖ, πρός γε ἁπάντων τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις ἅμα τῇ χειροτονίᾳ καὶ τὴν αὐτεξουσιότητα προσγίνεσθαι. Οἱ γὰρ πάντων ὄντες πνευματικοὶ Πατέρες, πῶς ἂν ὑπὸ τὴν ἑτέρων ἐξουσίαν τελοῖεν

ἐπεχείρησαν εἰπεῖν ἀπὸ μόνου τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος ἐλευθεριάζειν τοὺς ἐπισκόπους τῆς ὑπεξουσιότητος. Οὐ μὴν δὲ καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας αὐτεξουσίους γίνεσθαι τῆς πατριαρχικῆς σφραγῖδος, ἡ γὰρ ἄν, φασὶ, καὶ τοῦτο τῇ νεαρᾷ προσετέθη. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ μὴ καλῶς λέγειν τούτους, οὐδὲ γὰρ ἀνῃρέθη τὸ νεαρὸν θέσπισμα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου ὑπὸ τῆς Ἰουστινιανείου νεαρᾶς τὸν διοριζόμενον ἐπίσης τῇ βασιλείᾳ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης ἐν ἀξιώμασι σεμνύνεσθαι, ἀλλὰ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος διδομένου μὴ μόνον παρὰ τῶν πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ παρὰ μητροπολιτῶν, κἀντεῦθέν τινων ἀμφιβαλλόντων μὴ γίνεσθαι αὐτεξουσίους τοὺς ἐπισκόπους πάντας, ἡ Ἰουστινιάνειος νεαρὰ πάντας τοὺς ἐπισκόπους αὐτεξουσίους γίνεσθαι διωρίσατο, κἂν μὴ παρὰ πατριαρχῶν χειροτονῶνται, ὅθεν καὶ ἀνενδοιάστως φημὶ ἀξιωματικοὺς εἶναι τοὺς τῆς Μεγάλης ἐκκλησίας ἄρχοντας, καὶ ὀφείλειν αὐτοὺς τιμᾶσθαι ὡς τῆς ἱερᾶς συγκλήτου λογάδας, κατὰ τὸ θέσπισμα τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τὰ λοιπὰ νόμιμα τὰ ἄνωθεν μνημονευθέντα. Τοῦτο δὲ ἰδικόν ἐστι προνόμιον τοῖς ἄρχουσι τοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλησίας τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν διὰ τὸ τοῦ ἁγίου Κωνσταντίνου θέσπισμα. Οἱ γὰρ ἄρχοντες τῶν ἄλλων πατριαρχῶν προσέτι γε μὴν καὶ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῶν ἐπισκόπων τῶν αὐτῶν προνομίων οὐκ ἀξιωθήσονται.

A quod perinde atque imperatoriam majestatem, Romanam Ecclesiam in dignitatibus gloriosam esse statuit, a Justiniani novella abrogatum est. Cum vero episcopalis dignitas non modo a patriarchis, verum etiam a metropolitanis conferatur : atque hinc [tum] nonnulli ambigerent, num omnes episcopi sui juris fierent : Justiniani novella omnes episcopos, etiamsi a patriarchis non ordinentur, sui juris fieri statuit. Unde indubitanter dico illustres esse Magnæ ecclesiæ magistratus, et debere ipsos honorari, tanquam sacrosancti senatus patres conscriptos : [idque] secundum oraculum divi Constantini, et reliqua jura superius commemorata. Atque hoc [quidem] peculiare privilegium est, [solisque] magistratibus solii Constantinopolitanæ B Ecclesiæ per divi Constantini sanctionem [datum est]. Nam aliorum patriarcharum, insuper et metropolitanorum et episcoporum magistratus iisdem privilegiis digni non habebuntur.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι λς', κεφ. καταστρωθεισῶν Νεαρῶν συνάγαγε καὶ εἰπὲ, ὅτι οἱ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότου κληρούμενοι δοῦλοι, ἢ ἐπισκοπεύοντες εἰς τὸν πρότερον δεσπότην καὶ ἄκοντες ἀντιστρέφονται ἐκ τῆς χειροτονίας μὴ ὠφελούμενοι. Ὡσαύτως εἰπὲ, ὅτι οὐκ ἀπροσδιορίστως δύναται ὁ δεσπότης ἀνακαλεῖσθαι τούτους, ἀλλ' ἐντὸς τριετίας μετὰ τὸ λαβεῖν αὐτοὺς εἴδησιν τοῦ γεγονότος ψηφιζομένης. Ἔτι εἰπὲ ὅτι τοῦ νόμου λέγοντος τὸν ἐπερωτώμενον, καὶ μὴ ἀντιλέγοντα, ἀλλὰ σιωπῶντα, κερδαίνοντα μὲν ἀντὶ συναινοῦντος παραλαμβάνεσθαι, ζημιούμενον δὲ ἀντὶ ἀρνουμένου. Ἐπὶ τοῦ παρόντος θέματος, ὁ εἰδὼς τὴν χειροτονίαν τοῦ δούλου αὐτοῦ καὶ μὴ ἀντιλέγων ἀντὶ συναινοῦντος λογίζεσθαι, καὶ ταῦτα βλαπτόμενος, καὶ ἔστι τοῦτο ἰδικὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ἔτι εἰπὲ ὅτι ἀπὸ μόνης τῆς ἐπισκοπικῆς χειροτονίας οἱ ὑπεξούσιοι αὐτεξούσιοι γίνονται, οὐ μὴν ἀπὸ κληρώσεως οἱασδήτινος. Τὰ δὲ ἀρχοντίκια τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως καὶ μόνου αὐτεξουσίους ποιοῦσι τοὺς ὑπεξουσίους. Τὸ δὲ εἰς τριετίαν παρεκτείνεσθαι τῷ δεσπότῃ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ χειροτονηθέντος δούλου ἀπὸ τῆς νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Σοφοῦ ἐστι καὶ κρατεῖ, κἂν ἐπιβλαβὲς τῇ ἐλευθερίᾳ ἐστὶ, διὰ τὸ δίκαιον.

Aliud scholium. Ex novellis præsenti huic 36 cap. insertis collige, et dic servos præter voluntatem domini clericos aut etiam episcopos factos, ad pristinum dominum quamvis invitos reverti, nihilque ex ordinatione utilitatis capere. Dic similiter dominum C hos non indistincte revocare posse, sed intra triennium, posteaquam rem cognoverit, supputandum. Insuper dic, [quanquam] lex tradat, interrogatum non contradicentem, sed tacentem in re ipsi lucrosa pro consentiente, damnosa vero pro negante haberi : in præsenti [tamen] specie, scientem ordinationem servi sui et non contradicentem, tametsi damno afficiatur, pro consentiente reputari. Atque est hoc [quidem] speciale propter libertatem. Denique dic, per solam ordinationem in episcopum patriæ potestati subditos ab ea liberari : non autem [per ordinationem] in qualiscumque gradus clericum. Insignia vero magistratuum patriarchæ Constantinopolitani, ejusque solius patriæ potestati obnoxios emancipant. Quod vero D domino revocatio ordinati servi in triennium protenditur, [id] ex novella imperatoris domini Leonis Sapientis [desumptum] est : et quanquam libertati grave sit [eique impedimentum afferat], propter jus [tamen et æquitatem] vigorem habet.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ διακονισσῶν, καὶ ὅτι γυνὴ οὐ γίνεται πρεσβυτέρα.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιθ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ια'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιε'· συνόδου ς' κανὼν ιδ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. — *Περὶ τῶν διὰ τῆς χειροτονίας λυομένων ἁμαρτημάτων.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'.

CAP. XXXVII. — *De diaconissis, et quod mulier presbytera non fiat.*

Concilii Nicæni canon 19 ; concilii Laodiceni canon 11 ; concilii Chalcedonensis canon 15 ; concilii sexti canon 14.

CAP. XXXVIII. — *De peccatis quæ per ordinationem remittuntur.*

Concilii Neocæsariensis canon 9.

ΤΙΤΛΟΣ Β'.

ΠΕΡΙ ΠΟΙΗΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΙΕΡΩΝ ΣΚΕΥΩΝ, ΚΑΙ ΑΝΑΘΗΜΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ ΠΑΡΑ ΓΝΩΜΗΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ ΙΣΤΩΝΤΩΝ ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΑ.

—

TITULUS SECUNDUS.

DE EXSTRUENDIS ECCLESIIS. DE SACRIS VASIS, ATQUE DONARIIS, ET DE CLERICIS CITRA VOLUNTATEM EPISCOPORUM ALTARIA ERIGENTIBUS.

CAPUT PRIMUM. — *De exstruendis ecclesiis, et dedicatione martyriorum nullas sanctorum reliquias habentium.* A

Concili Carthaginensis canon 6, 85; concilii Nicæni secundi canon 7, 17.

Textus. In cap. 14, tit. 3, præsentis operis, etc., *usque ad* magistratus cogere [debere], *ut pag.* 663.

Scholium. Const. 15, tit. 2, lib. I, cod. posita est in lib. V Basil. tit. 1. cap. 7, ad eum modum habens, ut in textu compendiose proposita est. Legas vero 9 cap. tit. 3, lib. V Basil. quod est novella Justiniani 131, eademque fere statuit, ac proxime sequenti scholio insertum est. Const. 45, tit. 3, lib. I cod. in Basil. non est posita, neque vero tu illi inhæreas. Mense autem Martio indict. 14, facta B est [quædam] novella sancti nostri imperatoris domini Manuelis Comneni, quæ partim hæc statuit: Cum his hoc etiam, iis quæ ante scripta sunt, sanciendo conjungimus. Multi homines in extremis suis dispositionibus procuratores sive exsecutores eorum quæ præscripserunt relinquunt, iisque Christo, dulci isto ac mundo salutari nomine, hærede scripto, rerum suarum dispensationem atque administrationem injungunt. Hoc autem videntur facere, cum pauperibus substantias suas dividi præcipiunt. Cum enim mendicans accipit, astat Christus, ac una cum illo [dantis] manum vacuat. *Quatenus namque*, inquit, [ipse] *uni ex minimis husce fratribus fecistis, mihi fecistis* [1]. Jubemus igi- C tur, ut quando hujusmodi procuratoriæ dispensationes, et in pias causas distributiones, quæ ad animæ rectum ductum, ac pupillorum, senum atque pauperum educationem, et exhibitionem, tendunt, proponuntur: in his judiciorum prolationes, atque qui hinc exsistunt inanes temporum decursus, locum non habeant. Contingit hinc enim, ut defunctorum animæ damnum subeant, et communis omnium boni utilitatisque causa latæ leges commutentur in contrarium. Tum neque justum [esse] imperatoria mea majestas judicat, ut qui ordo in reliquis judiciis obtinet, [is] etiam in istiusmodi usurpari [debeat]: sed ut talium specierum ambi-

[1] Matth. XXV, 40.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ ποιήσεως ἐκκλησιῶν, καὶ περὶ καθιερώσεως ἐκκλησιῶν καὶ μαρτυρίων μὴ ἐχόντων λείψανα ἁγίων.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ς', πγ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ζ', ιζ'.

Κείμενον. Ἐν τῷ δ' κεφαλαίῳ τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, κ. τ. λ., usque ad ἀναγκάζουσι ταῦτα πληροῦσθαι.

Σχόλιον. Ἡ ιε' διάταξις τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἐτέθη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφαλαίῳ ζ', οὕτως ἔχουσα, ὡς ἐντὸς συνωψίσθη. Ἡ με' διάταξις τοῦ γ' τίτλου τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, καὶ μηδὲ σὺ ταύτῃ πρόσχῃς, ἀνάγνωθι δὲ τὸ θ' κεφάλαιον, τοῦ γ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν μέρος ὂν τῆς ρλα' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς τὰ αὐτὰ σχεδὸν νομοθετοῦν καὶ καταστρωθὲν εἰς τὸ ἐπιὸν κατάβατόν. Κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος γέγονε νεαρὰ τοῦ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος κυρίου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐν μέρει τάδε διεξιοῦσα· Σὺν τούτοις καὶ τοῦτο θεσπίζοντες τοῖς προγραφεῖσι προστίθεμεν· Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιτελευτίοις αὐτῶν διατάγμασιν, ἐπιτρόπους ἤγουν διοικητὰς, τῶν παρ' αὐτῶν διορισθέντων καταλιμπάνουσι, καὶ τούτοις ἀνατιθέασι τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν, τὸν Χριστὸν κληρονόμον γράφοντες, τὸ γλυκὺ τοῦτο καὶ κοσμοτήριον ὄνομα. Τοῦτο δὲ δοκοῦσι ποιεῖν δι' ὧν τοῖς πένησι τὰς περιουσίας αὐτῶν καταμερισθῆναι προστάττουσι, τοῦ γὰρ αἰτοῦντος λαμβάνοντος ἵσταται ὁ Χριστὸς συγκοιλαίνων τούτῳ τὴν χεῖρα. *Ἐφόσον* γὰρ, φησὶν, *ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων ἀδελφῶν ἐποιήσατε, ἐμοὶ ἐποιήσατε.* Παρακελευόμεθα οὖν ὅταν ἐπιτροπικαὶ τοιαῦται διοικήσεις πρόκεινται, καὶ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας διανομαὶ, καὶ πρὸς ψυχικὰς οἰκονομίας, καὶ ὀρφανῶν ἀφηλίκων τε καὶ πενήτων ἀναγωγὰς καὶ διατροφὰς τείνωσι, μὴ χώραν ἔχειν ἐν ταύταις τοὺς τῶν δικαστηρίων ὑπερβιβασμοὺς, καὶ τὰς ἐντεῦθεν χρονοτριβήσεις. Συμβαίνει γὰρ ἐντεῦθεν τὰς τῶν τελευτώντων ζημιοῦσθαι ψυχὰς, καὶ τοὺς ἐπ' ἀγαθῷ καὶ κοινῇ λυσιτελείᾳ τοῦ παντὸς τεθέντας νόμους εἰς τοὐναντίον περιίστασθαι. Οὐ γὰρ δίκαιον κρίνει ἡ βασιλεία μου τὴν ἐπὶ τοῖς λοιποῖς δικαστηρίοις

κρατοῦσαν ἀκολουθίαν, καὶ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πολιτεύεσθαι, ἀλλὰ τὰς ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσιν ἀμφιβολίας, ἀπεντεῦθεν λύεσθαι, μὴ λιβέλλου διδομένου, εἰδήσεως δὲ τριημέρου ἢ καὶ ἐπὶ τέταρτον παρεκτεινομένης, μήτινος γὰρ δικαστικῆς ὑποθέσεως ἐπεισαγομένης, ἡ τῶν προσόντων ἑκάστῳ δικαίων γενήσεται κατεξέτασις, καὶ μετακληθήσονται. καὶ ἄμφω τὰ μέρη δίχα τινὸς ὑπερημερίας, καὶ ἀπαιτηθήσονται ἑκάτερα τὰ μέρη δίχα τινὸς τὰ δοκοῦντα συντείνειν αὐτοῖς προβαλέσθαι, καὶ οὕτω δι' ὀλίγου καιροῦ μηνιαίου τυχὸν, ἢ καὶ εἰς δεύτερον παρεκτεινομένου κατὰ τὸ δόξαν τῷ δικαστῇ, προσήκουσαν δέξοιτο λύσιν τὸ ἀναχύψαν ἀμφίβολον, τηρουμένων δηλονότι τῶν νόμων ἐπὶ τῆς οἰκείας ἕδρας καὶ παγιότητος. Ὅσοι μὴ μετὰ τὸν τοῦ τελευτήσαντος θάνατον, εὐθὺς τοὺς ἐκείνου διαδόχους εἰς δικαστήριον ἕλκεσθαι διακελεύονται, ἀλλὰ μετὰ παραδρομὴν ἡμερῶν τινων, καθὼς τὰ περὶ τούτων πλατύτερον τοῖς βασιλικοῖς διηγόρευται. Εἰ δέ γε ἐπίτροπος εἰς ὑπερθέσεις φανείη χωρῶν, καὶ τοιαῦτα σκαιωρῶν φωραθείη, καὶ πρὸς ὑπερβιβασμοὺς χωρήσῃ, μὴ ποιῶν καθὼς ὁ διαθέμενος διετάξατο, τῆς ἐπιτροπῆς καὶ οἰκονομίας τῶν τοῦ τελευτήσαντος πραγμάτων μετακινηθήσεται, ἀνατεθήσεται δὲ αὕτη, οἷς ἂν ὁ βασιλεὺς διορίσηται, ἢ τούτου ἴσως ἀποδημοῦντος, ὁ τῆς πόλεως ἔπαρχος ἅμα τῷ τῆς ἁγιωτάτης Ἐκκλησίας οἰκονόμῳ, τὴν τούτου ποιήσεται οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν ὀφείλοντες εἴδησιν διδόναι τῶν ἐπὶ ταῖς τοιαύταις ὑποθέσεσιν οἰκονομουμένων τῷ βασιλεῖ καὶ τῷ κατὰ τὴν ἡμέραν ἁγιωτάτῳ πατριάρχῃ, εἰ τύχῃ τὸν βασιλέα ἀπόδημον εἶναι, καὶ μὴ κατὰ πρόσταξιν αὐτοῦ τὰ τοῦ τελευτήσαντος πληρῶσι θελήματα.

A guitates confestim solvantur, [ita ut] neque libellus detur, et cognitio in tres aut [summum] quatuor dies differatur : nulla judiciaria dilatione introducenda, quid cuique jure competat, disquiratur : citra omnem dilationem utraque pars accersatur, atque ut quid juris se habere putet, proponat, exigatur : tumque demum per breve tempus in mensem forte [unum] aut etiam alterum extendendum, res in controversiam deducta, prout judici visum fuerit, convenienter dirimatur : [ut tamen] in sua [quasi] sede ac soliditate firmiter maneant [eæ] leges, quæ non mox a defuncti morte, sed post aliquot dierum decursum successores ipsius in judicium trahi statuunt, quemadmodum quæ huc pertinent fusius in Basilicis tractata sunt. Si vero procurator ad
B dilationem vergere videatur, eaque dolo evertere deprehendatur, nec quemadmodum testator præcepit, procrastinationes nectendo faciat : a rerum defuncti procuratione ac dispensatione removeatur, eaque quibus imperator statuerit, injungatur : aut si is forte peregre sit, præfectus urbis una cum sanctissimo Ecclesiæ œconomo res illas procuret ac dispenset, qui de his quæ in hujusmodi speciebus administrarunt, imperatori, aut si fortassis hic peregre erit, sanctissimo patriarchæ reddere rationem debebunt. Non tamen prout imperator jusserit, defuncti voluntas adimplebitur.

Κείμενον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν κ. τ. λ., usque ad διατάξει διατυποῖ.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάταξις, τοῦ β' τίτλου τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε', τίτλῳ γ'. Τὰ δὲ συνοψισθέντα, εἰσὶ τοῦ αὐτοῦ τίτλου, κεφάλαιον θ' οὕτως ἔχον· Εἰ δὲ ὑπὲρ ἀναῤῥύσεως αἰχμαλώτων τι καταλέλειπται, καὶ μὴ ὀνόματι ὁ διαθέμενος εἴπῃ, διά τινος χρὴ γένεσθαι τὴν ἀνάῤῥυσιν, καὶ οὕτως κελεύομεν τὰ πράγματα τὰ ἐπὶ τούτου καταλειφθέντα, τούτων τόπων ἐπίσκοπον, καὶ τὸν τούτου οἰκονόμον λαβεῖν καὶ τὸ τοιοῦτον εὐσεβὲς ἔργον πληροῦν. Ἐν πάσαις γὰρ ταῖς τοιαύταις εὐσεβέσι βουλήσεσι, τοὺς ὁσιωτάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους βουλόμεθα προνοεῖν, ὥστε πάντα κατὰ τὴν τοῦ τελευτήσαντος βούλησιν προβαίνειν, εἰ καὶ τὰ μάλιστα παρὰ τῶν διαθεμένων ἢ τῶν δωρησαμένων, ἀπαγορευθῇ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς αὐτά τινα μετουσίαν. Εἰ δὲ οἱ ταῦτα ποιῆσαι κελευσθέντες, ἅπαξ καὶ δὶς παρὰ τοῦ μακαριωτάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου καὶ τῶν τούτων οἰκονόμων διὰ δημοσίων προσώπων ὑπομνησθέντες, ὑπερθῶνται τὰ διατυπωθέντα πληρῶσαι, κελεύομεν τούτους ἅπαν κέρδος καταλειφθὲν αὐτοῖς παρὰ τοῦ ταῦτα κελεύσαντος ἀπολλύναι, τοὺς δὲ ὁσιωτάτους τῶν τόπων ἐπισκόπους, πάντα τὰ πράγματα τὰ πάσαις, ὡς εἴρηται, ταῖς εὐσεβέσιν αἰτίαις ἀφορισθέντα, μετὰ καρπῶν καὶ ἐπαυξήσεων τοῦ μέσου χρόνου, καὶ τοῦ μνημονευθέντος χρόνου κέρδους, ἐκδικεῖν, καὶ ἅπερ ὁ διαθέμενος διετύπωσε, πληροῦν, εἰδότας ὡς εἰ

C *Textus*. Const. 3, tit. 2 Novellarum, etc., *usque ad* 45 const. instituit, *ut pag.* 566.

Scholium. Const. 3, tit. 2 Novellarum, est novella Justiniani 131 [et est] posita in lib. v, tit. 3. Quæ vero in compendio proposita sunt, ejusdem tit. sunt cap. 9, quod sic habet : Item si pro redemptione captivorum aliquid relictum sit, neque testator nominatim dixerit, per quem redemptionem fieri oporteat : itidem jubemus, ut res in hoc relictas, locorum episcopus et hujus œconomus capiat, et hujusmodi pium opus impleat. In omnibus enim istis piis voluntatibus volumus etiam ipsos religiosissimos locorum episcopos providentiam accommodare, ut omnia secundum testatoris voluntatem procedant : etsi maxime a testatoribus aut do-
D natoribus interdictum ipsis sit, ne quid in iis habeant commercii. Certe si illi qui hæc exsequi jussi sunt, semel atque iterum a beatissimo locorum episcopo, et ejus œconomis per publicas personas admoniti, ea quæ disposita sunt implere distulerint : jubemus ut ii omne lucrum, quod ab eo qui ista jussit relictum est, amittant : religiosissimi vero locorum episcopi omnes res, quæ quibuscunque (ut dictum est) piis causis deputatæ sunt, cum fructibus et medii temporis accessionibus, atque item memorato temporali lucro vindicent : et quæ testator disposuit, adimpleant scituri, quod si et ipsi negligentius egerint, pro omnibus his rationem Deo reddituri sint. Sane si religiosissimus locorum

episcopus aliquid eorum quæ a nobis dicta sunt, A prætermiserit : licitum esto religiosissimo ejus metropolitano, hæc exigere atque implere. Sed et cuivis alii licentia erit, ea de re quæstionem movere, dareque operam ut omnibus modis id genus piæ causæ exsequantur. Si vero hæres ea quæ in pias causas relicta sunt, non impleat, dicens non sufficere ad has relictum sibi patrimonium, jubemus, ut omni lucro quod ex Falcidia provenit, vacante, quidquid in ejuscemodi facultatibus inventum fuerit, providentia sanctissimi locorum episcopi totum in causas in quas relictum est, procedat. Quod si legatum ab aliquo ad pias causas relictum fuerit : jubemus, ut intra sex menses ab insinuatione testamenti numerandos, omnibus hoc modis præstetur his quibus relictum est. Sin autem, qui hoc gravati B sunt hujusmodi legatum præstare distulerint : et fructus et usuræ, et omnis legitima accessio, ab ipsis jam inde a tempore mortis ejus qui reliquit, exigentur. Si legatum annuum cuicunque venerabili domui relictum fuerit, si quidem hi, qui hoc dare jussi sunt, aut locus ex quo id præstari jussum est, in eadem aut vicina provincia est : jubemus, neque modo tale legatum alienetur. Sin loca, aut personæ, ex quibus, aut a quibus hoc dari jussum est, in remotioribus sint partibus : tunc integrum illis esto, quibus id relictum est, ut si obligata etiam pars consentit, legatum permutent, et vicinum aliquem pro hoc reditum capiant uberem, et cum accessione, quæ non minus quarta relictæ quantitatis parte continet, et neque multis publicis C præstationibus onustum. Sed et si vendere tale legatum voluerint, non minus pretii nomine capiant, quam ex tali legato per triginta quinque annos colligatur : ita tamen, ut ejusmodi pretium ad utilitatem prædictæ venerabilis domus procedat, cui relictum est. [Similiter] etiam cap. 7 ejusdem lib. et tit., quod sic habet : Si quis oratorium, templum, aut xenonem, aut ptochium, aut orphanotrophium, aut nosocomium, aut aliam venerabilem domum exstrui in ultima voluntate disposuerit, jubemus, ut oratorium intra quinque annos perficiatur, providentia locorum episcopi et civilis magistratus : xenon vero, aut ptochium, aut alia venerabilis domus intra unum annum exstruatur. Si intra an- D num hæredes xenonem, aut quamcunque venerabilem domum, quam testator exstrui disposuit, non fecerint, jubemus, ut domum ii vel emant, vel conducant, ubi jussa queant exsequi, tantisper dum ejusmodi venerabilis domus absolvatur. Ac si quidem ipse testator definierit, quinam xenodochi, aut ptochotrophi, aut id genus alii dispensatores fieri debeant, aut hæredibus suis hujus rei optionem præbuerit : jubemus, ut omnibus modis hæredes ipsius his quæ ab ipso disposita sunt, satisfaciant : beatissimis locorum episcopis inspecturis an dispensatio pulchre procedat : et si deprehenderint eos qui dispensationem habent nequam homines et nullius bonæ rei esse, licentiam habituris, ut sine damno

A ῥᾳθυμήσαιεν, ὑπὲρ πάντων τούτων λόγον τῷ Θεῷ παρέξουσιν. Εἰ μέντοι, ὁ ὁσιώτατος τῶν τόπων ἐπίσκοπος, παραλείπῃ τι τῶν ἡμῖν εἰρημένων ἐξέστω καὶ τῷ ὁσιωτάτῳ αὐτοῦ μητροπολίτῃ, ταῦτα ἀπαιτεῖν καὶ πληροῦν, καὶ παντὶ δὲ ἑτέρῳ ἄδεια ἔστω, τὴν τοιαύτην ζήτησιν κινεῖν, καὶ σπουδάζειν ἵνα πᾶσι τρόποις αἱ τοιαῦται εὐσεβεῖς αἰτίαι πληρωθῶσιν. Εἰ δὲ ὁ κληρονόμος τὰ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλελειμμένα μὴ πληρώσῃ, λέγων τὴν καταλειφθεῖσαν αὐτῷ κληρονομίαν μὴ ἀρκεῖν εἰς ταύτας, κελεύομεν παντὸς τοῦ ἐκ τοῦ φαλκιδίου κέρδους σχολάζοντος ὁσονδήποτε εὑρεθῇ ἐν τῇ τοιαύτῃ οὐσίᾳ προχωρεῖν ἐν τῇ προνοίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου εἰς τὰς αἰτίας ἃς καταλέλειπται. Εἰ δὲ ληγάτον παρά τινος, εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλειφθείη, κελεύομεν εἴσω μη- B νῶν ἓξ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τῆς διαθήκης ἀριθμουμένων, τοῦτο πᾶσι τρόποις παρέχεσθαι οἷς καταλέλειπται. Εἰ δὲ ὑπερθῶνται οἱ τούτῳ βεβαρημένοι τὸ τοιοῦτον ληγάτον παρέχειν, καὶ καρποὺς καὶ τόκους καὶ πᾶσαν νόμιμον ἐπαύξησιν ἀπαιτηθήσονται ἀπὸ τοῦ καιροῦ τῆς τελευτῆς ταῦτα καταλιπόντος. Εἰ δὲ ληγάτον ἐτήσιον οἱῳδήποτε σεβασμίῳ οἴκῳ καταλειφθείη, εἰ μὲν οἱ τοιοῦτοι δοῦναι κελευσθέντες, ἢ ὁ τόπος ἐξ οὗ ἐκελεύσθη τοῦτο παρέχεσθαι, ἐν τῇ αὐτοῦ ἢ τῇ γείτονι ἐπαρχίᾳ εἴη, κελεύομεν μὴ ἐπιτρόπῳ τὸ τοιοῦτον ληγάτον ἐκποιεῖσθαι. Εἰ δὲ οἱ τόποι ἢ τὰ πρόσωπα ἐξ ὧν τοῦτο δοθῆναι προσετάχθη, πορρωτέρω εἴησαν, τηνικαῦτα ἐξέστω ἐκείνοις οἷς τοῦτο καταλέλειπται, εἰ καὶ τὸ ἐνεχόμενον μέρος συναινεῖ, ἀμείβειν τὸ ληγάτον, καὶ πλησίον λαμβά- C νειν ὑπὲρ τούτου πρόσοδον εὔπορον, καὶ μετὰ προσθήκης οὐκ ἐλάττονος τοῦ τετάρτου μέρους τῆς καταλειφθείσης ποσότητος, καὶ μηδὲ πολλοῖς δημοσίοις τελέσμασι βεβαρημένης. Εἰ δὲ καὶ πωλῆσαι βούλεται τοιοῦτον, μὴ ἔλαττον εἰς τὸ τίμημα λαβεῖν, τοῦ ὅσον ὑπὲρ τοιούτου τοῦ ληγάτου, ἐπὶ λε' ἐνιαυτοῖς συνάγεται, οὕτω μέντοι ὥστε τὸ τοιοῦτον τίμημα εἰς τὸ συμφέρον τοῦ προειρημένου σεβασμίου οἴκου, ὅπου κατελείφθη προχωρεῖν, καὶ κεφάλαιον ζ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτλου οὕτως ἔχον· Εἴ τις κατασκευὴν εὐκτηρίου, ναοῦ, ἢ ξενῶνος, ἢ πτωχείου, ἢ ὀρφανοτροφείου, ἢ νοσοκομείου, ἢ ἄλλου σεβασμίου οἴκου, ἐν τελευταίᾳ βουλήσει γενέσθαι διατυπώσει, τὸ εὐκτήριον μὲν πέντε εἴσω ἐνιαυτῶν πληροῦσθαι κελεύο- D μεν προνοίᾳ τῶν τόπων ἐπισκόπου, καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος, τὸν δὲ ξενῶνα καὶ τὸ πτωχεῖον, ἢ ἄλλον σεβάσμιον οἶκον, εἴσω ἑνὸς ἐνιαυτοῦ γίνεσθαι. Εἰ δὲ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ μὴ ποιήσωσιν οἱ κληρονόμοι τὸν ξενῶνα, ἢ οἱονδήποτε σεβάσμιον οἶκον, ὑπὸ τοῦ διαθεμένου διατυπωθέντα γενέσθαι, κελεύομεν τούτους οἶκον ἢ ἀγοράζειν, ἢ μισθοῦσθαι, ὅπου δύνανται τὰ κελευσθέντα πληρῶσαι, ἕως ἂν ὁ τοιοῦτος σεβάσμιος οἶκος πληρωθῇ, καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ὁ διαθέμενος ὁρίσῃ τοὺς ὀφείλοντας ξενοδόχους γενέσθαι, ἢ πτωχοτρόφους ἢ ἄλλους τοιούτους διοικητάς, εἴτε τοῖς ἰδίοις κληρονόμοις τὴν τοιαύτην ἐπιλογὴν παράσχῃ, κελεύομεν τρόποις ἅπασι τοὺς κληρονόμους αὐτοῦ, τὰ παρ' αὐτοῦ διατυπωθέντα πληροῦν, τῶν κατὰ τόπον μακαριωτάτων ἐπισκόπων ἐποπτευόντων

εἰ καλῶς ἡ διοίκησις προβαίνει, καὶ εἰ εὕρωσι μὴ A χρησίμους ὄντας τοὺς διοικητὰς, ἄδειαν ἐχόντων ἄνευ ζημίας, ἄλλους ἀντὶ τοιούτων ἐπιτηδείους ποιεῖν. Σημείωσαι, ἀπὸ τῶν ἐνταῦθα καταστρωθεισῶν νεαρῶν ὅτι τὰ παρὰ τῶν κτητόρων γινόμενα τυπικὰ εἰ μὴ τοῖς κανόσιν ἐναντιοῦνται, κρατοῦσιν ὅτι ὁ κατὰ χώραν ἐπίσκοπος, καὶ οἰκονόμος αὐτοῦ, καταναγκάζουσι καὶ μὴ βουλομένους μὴ μόνους τοὺς διαδόχους τῶν δωρησαμένων πράγματά τινα χάριν εὐσεβοῦς αἰτίας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς δωρησαμένους, δοῦναι τὰ δωρηθέντα, κἂν μὴ ἐνεδόθη τοῦτο παρὰ τοῦ διαθεμένου, ἢ κἂν καὶ ἐκωλύθη, ὅτι τὰ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλιμπανόμενα, οὐ φεικιδοῦνται, ὅτι ἔξεστι τοῖς ἐπισκόποις μετακινεῖν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῶν οἴκων, τοὺς καταλιμπανομένους παρὰ τῶν κτητόρων διοικητὰς κακοὺς ἀναφαινομένους, B καὶ ἄλλους ποιεῖν. Καὶ ταῦτα σημειωσάμενος λέγε, ἀνυπόστατα εἶναι τὰ ἐν τοῖς τυπικοῖς γραφόμενα παρὰ τῶν κτητόρων χάριν τοῦ μὴ μετέχειν ὅλως τοὺς ἐγχωρίους ἀρχιερεῖς εἰς τὰ παρ' αὐτῶν κτιζόμενα μοναστήρια. Ὡσαύτως καὶ τὰ τῶν ἀρχιερέων ὑπομνήματα τὰ διαλαμβάνοντα μὴ μετέχειν εἰς τὰ μοναστήρια τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς παρὰ τοῦτο ἐπισειομένους ἐκ παραβασίας ἀφορισμοὺς στρέφεσθαι ὡς ἀνευλόγους εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀφορισάντων.

alios in illorum locum magis idoneos sufficiant. Nota ex novellis hic insertis, valere formas a possessoribus de [exstruendis] monasteriis factas, extra quam si canonibus adversentur, et loci episcopum ejusque œconomos cogere invitos non solum successores eorum, qui res aliquas in pias causas donarunt, verum etiam ipsos donatores, ut dent quæ donata sunt, tametsi hoc ipsis a testatore concessum non sit: imo tametsi vetitum sit, et, quæ in pias causas relinquuntur, Falcidiam non admittere, et, licere episcopos removere ab administratione venerabilium domorum relictos a possessoribus dispensatores, si nequam [eos] esse constet, et alios sufficere. His vero notatis dic, non subsistere, quod a possessoribus in formis scribitur, ne omnino locorum episcopi se immisceant negotiis monasteriorum a se exstructorum. Item, pontificum commentarios complectentes, ne qui ipsis succedent episcopi monasteriorum negotiis se immisceant: propterque id ex transgressione incussas excommunicationes, tanquam ratione destituta converti in capita eorum qui excommunicarunt.

Κείμενον. Λέγει δὲ βιβλίον α' τῶν Διατάξεων τίτ. η' κ. τ. λ. usque ad οὐδὲ πωλεῖται.

Textus. Lib. vero I Dig., tit. 8 etc., *usque ad* neque venire potest, *ut pag.* 566-567.

Σχόλιον. Τὸ α' Διάταγμα τοῦ η' τίτλου τοῦ α' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι βιβλίον μϛ' τῶν Βασιλικῶν, τίτλος γ', κεφάλαιον α', οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Τὸ ϛ' διάταγμά ἐστι κεφάλαιον η' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου C καὶ τίτλου, ὅμοιον κατὰ πάντα τῷ διατάγματι. Ὡσαύτως καὶ τὸ η', θ' καὶ ι', τὰ παρὰ τοῦ α' καὶ ϛ' τίτλου, τῆς β' Ἰνστιτουτιῶνος, οὕτως ἔχουσιν, ὡς ἐν τοῖς Ἰνστιτούτοις ἐγράφη. Ζήτει οὖν ἀπὸ τούτων μαθεῖν τελειότερον τὰ ἐκ τούτων γραφέντα ἐν τῷ παρόντι συντάγματι. Τὸ δὲ παρὰ γνώμην τῶν ἱερέων γεγονὸς ἱερὸν παρά τινος, οὐκ ἔστιν ἱερὸν, ὡς οἶμαι, νοεῖται δὲ ὅσον εἰς τὸ λογίζεσθαι ἐπισκοπικὸν, καὶ ἔχειν προνόμια καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ μὴ λογίζεσθαι ἰδιωτικὸν, ἐπείτοιγε εἰς τὸ μὴ κοινωθῆναι, κἂν μὴ ἱερὸν ὀνομάζηται, ἀλλὰ ἅγιόν ἐστι. Καὶ τὸ οἰκοδομηθὲν δίχα εὐχῆς ἱερέως, κἂν καταπέσῃ ὡς ἅγιον, οὐκ ἔτι κοινωθήσεται. Τὸ ζ' διάταγμα τοῦ ιϛ' τίτλου τοῦ α' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ϛ', τίτλος β', κεφάλαιον θ', οὕτως ἔχον D ὡς ἐγράφη. Τὸ ξ' διάταγμα τοῦ ιδ' τίτλου τοῦ β' βιβλίου ἐστι βιβλίον ια', κεφ. ξ', λέγον τὰ αὐτά. Τὸ κγ' διάταγμα τοῦ β' τίτλου τοῦ ϛ' βιβλίου ἐστι βιβλίον ιε', τίτλος α', κεφάλαιον κγ', θέμα β', οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Τὸ ιδ' διάταγμα τοῦ α' τίτλου τοῦ η' βιβλίου ἐστὶ βιβλίον νη', τίτλος α', κεφάλαιον ιδ', θέμα τελευταῖον ὁμοίως ἔχον. Τὸ λϛ' διάταγμα τοῦ ζ' τίτ. τοῦ ια' βιβλίου τῶν Διατάξεων ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν νθ', τίτ. α', κεφάλαιον ξγ', θέμα τελευταῖον, λέγον. Λύεται ἡ κοινωνία φθειρομένων τῶν προσώπων, ἢ τοῦ πράγματος, ἢ τῆς ἀγωγῆς, ἢ τῆς γνώμης. Προσώπου μὲν ἐπὶ τῆς μεγάλης ἢ μέσης καταστάσεως, ἐναλλαγῆς καὶ θανάτου. Φθείρεται δὲ τὸ πρᾶγμα, ὅταν ἢ παντελῶς οὐχ' ὑπέστιν, ἢ

Scholium. Digestum 1 tit. 8, lib. I Digest. est lib. XLVI Basil., tit. 3, cap. 1, quod sic habet, ut scriptum est. Digestum 6 est cap. 8 ejusdem lib. et tit., quod digest. per omnia simile est. Similiter et [digest.] 8, 9 et 10. Quæ vero ex tit. 1 et 6 secundi [lib.] Instit. [desumpta sunt] sic habent, ut in Instit. scriptum est. Da igitur operam ut perfectius ex his ea quæ inde in præsens opus transcripta sunt, discas. [Quod] vero [res] sacra, quæ ab aliquo citra sacerdotum suffragium [sacra] facta est, sacra non est, intelligitur (uti arbitror) quantum ad [id attinet, ut] episcopalis reputetur ac catholicæ Ecclesiæ privilegium habeat, neque privata censeatur. Quandoquidem quo ne ad vulgares usus revocetur, licet sacra non nominetur, attamen sancta est. Ac [sane] quod non intervenientibus sacerdotis precibus ædificatum est, si collabatur, tanquam sanctum, non iterum ad vulgares usus deducetur. Digestum 7 tit. 16 lib. I Dig. est lib. Basil. VI, tit. 2, cap. 9, quod habet, ut scriptum est. Digestum 60, tit. 14, lib. II est lib. XI, tit. 1, cap. 60, quod eadem dicit. Digestum 23 tit. 2 lib. VI est lib. XV, tit. 1 cap. 23, thema 2, quod habet, quemadmodum scriptum est. Digestum 14 tit. 1 lib. VIII est liber LVIII, tit. 1, cap. 14, thema ult. quod simili modo habet. Digestum 36 tit. 7, lib. XI Dig. est liber Basil. LIX, tit. 1, cap. 36, quod habet quomodo scriptum est. Digest. 63 tit. 2 lib. XVII Digest. est lib. Basil. XII, tit. 1, cap. 63, thema ult., quod dicit: Solvitur societas, cum aut personæ, aut res, aut actio, aut voluntas interit. [Intereunt autem] personæ maxima aut media capitis deminutione et morte. Res perit, quando aut omnino non subsistit, aut conditionem mutavit, [quod

vel] consecrata vel publicata sit. Digestum 5, 6 et 62 tit. 1, lib. XVIII, Dig. est lib. XIX, tit. 1, cap. 4, quod eadem dicit. Digestum 73 ejusdem tit. et lib. est ejusdem XIX lib. tit. 1, cap. 73, quod sic habet, ut scriptum est.

A τὴν κατάστασιν ἐνήλλαξεν ἀνιερωθὲν ἢ καὶ δημευθέν. Ἀκούων δὲ τοῦ νόμου μεμνημένου βεβηλότητος, μὴ ἐκλαβοῦ αὐτὴν εἰς ἀκαθαρσίαν, ἀλλὰ εἰς ἰδιωτείαν. Τὸ ε', ς' καὶ ξβ' διατάγματα τοῦ α' τίτ. τοῦ ιη' βιβ. τῶν Διατάξεων, ἔστι βιβλίον ιθ', τίτ. α', κεφάλαιον δ, τὰ αὐτὰ λέγον. Καὶ τὸ ογ' διάταγμα τοῦ αὐτοῦ τίτλου καὶ βιβλίου ἐστὶ τοῦ αὐτοῦ ιθ' βιβ. τίτ. α', κεφάλαιον ογ', οὕτως ἔχον ὡς γέγραπται.

Scias vero quod [res] sanctæ non consecratæ veneant, donantur, et usucapiantur, sive per [longum] tempus dominio subjiciantur: sacræ autem nullo modo in [cujusquam] dominium concedant; et, quod qui rem sacram fura tur, tanquam sacrilegus puniatur: qui vero sanctam privati hominis imaginem, tanquam fur teneatur. Sed sunt etiam aliæ multæ harum rerum differentiæ. Quod si quis interroget quomodo veneant monasteria et sacrorum vasorum capsæ? audiat, nihil istiusmodi neque emi neque vendi: quanquam jus, quod cuipiam in his competit, et vendatur et ematur. Qui enim sciens locum aut vas sacrum emerit, perdit pretium, et punitur. Interdum tamen propter justas aliquas causas res sacræ etiam veneunt. Quorsum quæras 1 et 2 tit. 5 lib. Docent enim de ecclesiis, monasteriis, et venerabilibus domibus: [tum] etiam de rebus et jure ipsarum: ac [postremo] de alienatione, et emphyteusi rerum ecclesiasticarum.

Γίνωσκε δὲ ὅτι τὰ μὲν μὴ ἱερωθέντα ἅγια, καὶ πωλοῦνται καὶ δωροῦνται καὶ οὐσουκαπιτεύονται, καὶ *διὰ χρόνου κυριεύονται, τὰ δὲ ἱερά, ὁπωσδήποτε οὐ δεσπόζονται, καὶ ὅτι ὁ μὲν κλέψας ἱερόν, ὡς ἱερόσυλος κολάζεται, ὁ δὲ κλέψας ἰδιωτικὴν B ἁγίαν εἰκόνα, ὡς κλέπτης ἐνέχεται. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι πολλαὶ τούτων διαφοραί· εἰ δέ τις ἐρεῖ, Καὶ πῶς πωλοῦνται μοναστήρια καὶ σκευοφυλάκια; ἀκουσάτω ὅτι τοιοῦτόν τι οὔτε ἀγοράζεται οὔτε πωλεῖται. Τὸ δὲ δίκαιον τὸ ἐπὶ τούτοις προσαρμόζον τινὶ καὶ πωλεῖται καὶ ἀγοράζεται. Ὁ γὰρ ἀγοράζων ἱερὸν τόπον ἢ σκεῦος ἐν εἰδήσει ἀπόλλυσι τὸ τίμημα, καὶ κολάζεται. Καὶ ζήτει βιβλίον, τίτλον, κεφάλαιον. Ἐξ εὐλόγων δέ τινων αἰτιῶν πωλεῖται, ἔστιν ὅτε καὶ τὰ ἱερά. Καὶ ζήτει τὸν α' καὶ β' τίτλον τοῦ ε' βιβλίου. Διδάσκουσι γὰρ περὶ ἐκκλησιῶν, καὶ μοναστηρίων, καὶ εὐαγῶν οἴκων καὶ περὶ τῶν πραγμάτων καὶ δικαιωμάτων αὐτῶν, καὶ περὶ ἐκποιήσεως, καὶ ἐμφυτεύσεως ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἱερῶν. Τὰ δὲ ἐπὶ καρποφορίᾳ προσαγόμενα οὐκ εἰσὶν ἱερά, καὶ ζήτει βιβλίον νδ', τίτλον γ' κεφάλαιον α'.

Textus. Et lib. XXIV, tit. digest. 5. Recte, etc., *usque ad* illo potentiori, *ut pag*. 567.

Κείμενον. Καὶ βιβλίον κδ', τίτ. α', διάτ. ε'· Καλῶς, κ. τ. λ., usque ad ἀντιδίκῳ αὐτοῦ παρεδόθη.

Scholium. Digestum 5 tit. 1 lib. XXIV Digest. est lib. XXX, tit. 1, cap. 5, thema 8. Si magni pretii monumentum purum uxori meæ donavero valet [donatio], posteaquam in eo sepelierit. Sed si ipsa in eo sepulta fuerit, fiet sepulturæ nomine religiosum; [proinde] et ad oblationem Dei recte dono uxori meæ: vel locum, in quo opus publicum, quod promiserit, faciat, aut sacram ædem: ac fit locus sacer. Digest. 12 tit. 10 lib. XXVII est lib. XXXVIII, tit. 10, them. 2, cap. [et] 11 et 12, quæ sic habent: Curator furiosi recte rem suam quasi furiosi, alienat: non autem furiosi, quasi suam. Potest tamen in furiosi utilitatem oppignorare, dedicare autem ipsius rem non potest. Digest. 39 lib. XXX est lib. XLIV, tit. 1, cap, 39, thema ult.: Si quis publica sacra, vel privata principis legaverit, furere videtur: nec æstimatio eorum præstatur, quoniam alia neutiquam distrahuntur. Principis vero [privata] non nisi ipsius jussu. Digest. 1, tit. 1, lib. XXXIX Digest. est lib. LVIII, tit. 10, cap. 1, thema 2. Novi operis mutatio in futuris operibus competit. Nam si jam [aliquid] factum sit, [interdictum] *quod vi* aut clam, quod factum erit [ut restituatur,] aut [illud] de loco religioso, aut de loco sacro, aut de flumine publico, aut de ripa publica locum habet. Digest. 17, tit. 3, est lib. LVIII, tit. 13, cap. 17, thema 14, circa finem: Si nter nos locus sacer, aut sepulcri, aut sanctus, situs est, servitus consistere non potest. Dig. 31 tit, 2 lib. XLI est tit. 2, cap. 30, thema 2, lib. L. Desino possidere, quod alius mihi ademit et [ubi] monumentum [positum est], et quod [illegible] crum factum est. Animadverte autem, in

Σχόλιον. Τὸ ε' διάταγμα τοῦ α' τίτλου τοῦ κδ' C βιβλίου τῶν διατάξεών ἐστι βιβλίον λ', τίτλος α', κεφάλαιον ε', θέμα η'. Εἰ καὶ πολύτιμον κενοτάφιον δωρήσωμαι τῇ γαμετῇ μου, ἔῤῥωται, μεθὸ μέντοι θάψει ἐν αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ αὕτη ἐν αὐτῷ ταφῇ, γίνεται εἰς ταφὴν ἐνιερωμένον, καὶ ἐπὶ τῷ προσαγαγεῖν τῷ Θεῷ, καλῶς δωροῦμαι τῇ γαμετῇ μου ἢ τόπον, ἐφ' ᾧ ποιῆσαι ἐν αὐτῷ δημόσιον ἔργον ὅπερ ἐπηγγείλατο, ἢ ναόν, καὶ γίνεται ὁ τόπος ἱερός. Τὸ ιβ' διάταγμα τοῦ ι' τίτλου τοῦ κζ' βιβλίου, ἔστι βιβλίον λη', τίτλος ι', κεφάλαιον ι', θέμα β', κεφάλαιον ια' καὶ ιβ', οὕτως ἔχον· Ὁ κουράτωρ τοῦ μαινομένου, καλῶν ἴδιον πρᾶγμα ὡς τοῦ μαινομένου ἐκποιεῖ, οὐ μὲν τὸ τοῦ μαινομένου ὡς ἴδιον. Δύναται δὲ ἐπὶ συμφέροντι τοῦ μαινομένου ἐνεχυριάζειν. Καθιεροῦν δὲ αὐτοῦ πρᾶγμα οὐ δύναται. Τὸ λθ' D διάταγμα τοῦ λ' βιβλίου ἔστι βιβλίον μδ', τίτλος α', κεφάλαιον λθ', θέμα τελευταῖον· Εἰ δέ τις τὰ δημόσια ἢ τὰ ἱερά, ἢ τὰ ἰδικὰ τοῦ βασιλέως ληγατεύσει, μαίνεσθαι δοκεῖ, καὶ οὔτε τὸ τίμημα αὐτοῦ δίδοται, ἐπειδὴ τὰ μὲν οὐδ' ὅλως πωλεῖται, τὰ δὲ Βασιλικὰ οὐ παρὰ γνώμην τοῦ βασιλέως. Τὸ α' διάταγμα τοῦ α' τίτλου τοῦ λθ' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι βιβλίον νη', τίτλος ι', κεφάλαιον α', θέμα β', τὸ δὲ περὶ τῆς καινοτομίας παράγγελμα, ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἔργοις ἁρμόζει. Εἰ γὰρ ἤδη γέγονε τὸ ὅπερ βίᾳ ἢ λάθρα πραχθέν, ἢ τὸ περὶ τόπου σεβασμίου, ἢ τὸ περὶ τόπου ἱεροῦ, ἢ τὸ περὶ ποταμοῦ δημοσίου, ἢ τὸ περὶ ὄχθης δημοσίας, χώραν ἔχει. Τὸ ιζ' διάταγμα τοῦ γ' τίτλου ἐστὶ βιβλίον νη', τίτλος ιγ', κεφάλαιον ιζ', θέμα δ', περὶ τὸ τέλος· Εἰ δὲ κεῖται μεταξὺ ἡμῶν

τόπος ἱερὸς, ἢ εἰς ταφὴν, ἢ ἅγιος, οὐ δύναται συστῆναι δουλεία. Τὸ λα' διάταγμα τοῦ β' τίτλου τοῦ μα' βιβλίου ἐστὶ τίτλος β', κεφάλαιον λ', θέμα β', τοῦ ν' βιβλίου· Παύομαι νέμεσθαι ὅπερ ἄλλος ἀφείλετό μου, καὶ τὸ μνημεῖον ἱερὸν γένομενον. Πρόσχες οὖν ὅτι ἐν τῇ ἀνακαθάρσει, οὐκ ἐτέθη τὸ ἐντὸς κείμενον μέρος τοῦ νόμου τὸ λέγον. Κἂν μὴ ὡς τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς ἰδιωτικὸν αὐτὸν ἔχωμεν. Καὶ διὰ τοῦτο ὀφείλεις προσέχειν πλέον τοῖς ἐν τῷ βασιλικῷ περιερχομένοις. Τὸ θ' διάταγμα τοῦ γ' τίτλου ἔστι βιβλίον ν', τίτλος γ', κεφάλαιον θ'· Διὰ χρονίας νομῆς δεσπόζονται τὰ σωματικὰ, χωρὶς ἱερῶν ἢ ἁγίων, ἢ δημοσίων, ἢ δήμου Ῥωμαίων, ἢ πόλεως, ἢ ἐλευθέρων ἀνθρώπων. Τὸ α', καὶ β' διάταγμα τοῦ α' τίτλου τοῦ μγ' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι βιβλίον νη', τίτλος ιδ', κεφάλαιον β', θέμα παρατέλευτον· Τὰ νόμιμα παραγγέλματα ἁρμόζουσιν ἢ διὰ θεῖον δίκαιον, ὥσπερ *Ἵνα μὴ γένηται ἐν ἱερῷ τόπῳ*, ἢ *κἂν γένηται, ἵνα ἀποκατασταθῇ*. Καὶ *περὶ τοῦ εἰσκομίσαι νεκρὸν, ἢ κτίσαι τάφον*. Τὸ α' διάταγμα τοῦ ς' τίτλου ἐστὶ τίτλος ιε', κεφάλαιον α', τοῦ νη' βιβλίου, οὕτως ἔχον· Ὁ πραίτωρ· *Ἐν ἱερῷ τόπῳ ἢ ποιεῖν ἢ εἰσπέμπειν τι κωλύω*. Τοῦτο περὶ ἱεροῦ τόπου, οὐ περὶ βεβήλου ἁρμόζει, οὐ διὰ τὸ κοσμεῖσθαι αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βλάπτεσθαι. Ἡ δὲ φροντὶς τῶν ἱερῶν τόπων τοῖς φροντίζουσιν αὐτῶν ἀνήκει. Τὸ β' διάταγμα τοῦ η' τίτλου τοῦ μγ' βιβλίου ἐστι βιβλίον νη' τίτλος η', κεφάλαιον ε', θέμα ια', οὕτως ἔχον ὡς καὶ ἐν τῷ κειμένῳ ἐγράφη. Τὸ γ' διάταγμα τοῦ ς' τίτλου τοῦ μδ' βιβλίου, ἔστι βιβλίον κζ', κεφάλαιον θ', λέγον οὕτως ὡς ἐγράφη εἰς τὸ κείμενον. Ἐρωτήσει τις· Καὶ τίνος χάριν οὐ προετέθη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς τὸ μέρος τούτου τοῦ νόμου, τὸ λέγον· Κἂν μὴ ὡς τοιοῦτον, ἀλλ' ὡς ἰδιωτικὸν αὐτὸ ἔχωμεν; Ἐνομοθετήθη ἐν κεφαλαίῳ ιγ' τοῦ δ' τίτλου τοῦ μ' βιβλίου, μὴ περικόπτεσθαι τὴν οὐσουκαπητίαν, ἐκ τοῦ λαβεῖν διὰ παραγγελίας εἴδησιν, τὸν καλῇ πίστει νομέα, ὅτι ἀλλότριον νέμεται. Ἔδοξεν οὖν διὰ τοῦτο ποιοῦντι τὴν ἀκάθαρσιν, ἄδικον εἶναι τὸ περικόπτεσθαι τὴν νομὴν, τοῦ καλῇ πίστει νομέως ἐκ τοῦ ἀνατεθῆναι τῷ Θεῷ τὸ παρὰ τοῦ καλῇ πίστει νομέως νεμόμενον, καὶ μᾶλλον εἰ μηδὲ τὴν περὶ τούτου εἴδησιν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ δικαστηρίου, ἄλλως ἰδιωτικὸν αὐτὸ ἐνέμετό· διά τοι τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου τὸ λέγον, Κἂν μὴ ὡς ἱερὸν, ἄλλως ἰδιωτικὸν αὐτὸν νεμόμεθα, οὐκ ἐδέχθη Ἅγια ἐνταῦθα μὴ τὰ ἰδιωτικὰ ἅγια εἴπῃς, ἀλλὰ τὰ μνημεῖα, τὰ καὶ ῥελεγιόσσα λεγόμενα, τὰ γὰρ ἰδιωτικὰ ἅγια, ὡς τὰ μὴ ἱερωθέντα δεσπόζονται.

repurgatione positam non esse eam in textu positam legis partem, quæ dicit : Tametsi non ut talem, sed privatum eum habeamus. Ac idcirco adhærere illis debes, quæ in Basil. continentur. Digestum 9, tit. 3, est lib. L, tit. tertii cap. 9 : Per diuturnam possessionem usucapiuntur [res] corporales, exceptis [rebus] sacris, sanctis, publicis, populi Romani, civitatum, item liberis hominibus. Digestum 1 et 2 tit. 1 lib. XLIII Digestorum est lib. LVIII, tit, 14, cap 2, thema penult : Legitima interdicta competunt divini juris causa, sicut [est] : *Ne quid in loco sacro fiat* : vel, *Quod factum est, ut restituatur* : et *de mortuo inferendo*, vel *sepulcro ædificando*. Digestum 1, tit. 6 est tit. 15 libri LVIII, cap. 1, quod sic habet : Ait prætor : *In loco sacro facere, inve eum immittere quid veto*. Hoc de loco sacro, non de profano competit. [Neque huc spectat] ne sacer locus adornetur, sed ne [illi] noceatur. Sacrorum locorum cura ad eos pertinet, qui illa curant. Digestum 2 tit. 8, lib. XLIII, est lib. LVIII, tit. 8, cap. 5, thema 11 et 12, quæ sic habent, ut in textu scripta sunt. Digestum 3 tit. 6 libri XLIV est lib. XXVII, cap. 9, quod dicit, quemadmodum in textu scriptum est. Sed rogabit [fortasse] quispiam, quamobrem hæc legis pars quæ habet : Tametsi non ut talem, sed privatum eum habeamus, in Basil. non sit apposita ? Lege cautum est in cap. 13 tit. 4 lib. XL, non rumpi usucapionem inde, quod bonæ fidei possessor per denuntiationem se aliena possidere intelligat. Propter hoc igitur repurgationis auctori iniquum esse visum est, si bonæ fidei possessoris possessio rumpatur, eo quod Deo consecratum sit, quod bona fide possidet. Atque (id quidem multo) magis [iniquum visum est], si ex judice hoc non intellexerit, et quasi privatum illud possederit, [Ac]propter hoc [quidem] legis [ea) pars quæ habet : Tametsi non ut sacrum, sed ut privatum eum possideamus : non est recepta. Sancta vero hic ne privata sancta dixeris : sed monumenta, quæ etiam religiosa dicuntur. Privata enim sancta, sive non consecrata, dominio subjiciuntur.

Κείμενον. Βιβλίον με', τίτ. α', διάτ. λη', Καλῶς ἐπερωτῶ σε κ. τ. λ. usque ad τὸ δίκαιον αὐτοῦ.

Σχόλιον. Τὸ λη' διάταγμα τοῦ α' τίτλου τοῦ με' βιβλίου, ἔστι βιβλίον μγ', τίτ. α', κεφ. ιζ', θέμα ε', οὕτως ἔχον, Καλῶς ἐπερωτῶ σε παριστᾷν τόδε, ἢ κτίζειν ἱερὸν ἢ μνημείου τόπον. Καὶ ἡ ἐπὶ τῶν τοιούτων γὰρ τόπων μίσθωσις ἔῤῥωται. Καὶ τὸ πγ' διάταγμα τούτου ἐστὶ βιβλίον μγ', τίτλος α', κεφάλαιον πγ', θέμα δ'· Οὔτε ἱερὸν, οὔτε μνημείου πρᾶγμα, οὔτε τὸ διηνεκῶς τῇ δημοσίᾳ χρήσει ἀφορισθὲν, ἐπερωτᾷν δύναμαι· οὔτε τὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον, κἂν εἰ δύναται δοῦλος ὁ ἐλεύθερος γενέσθαι, καὶ ὁ ἱερὸς ἢ ὁ δημόσιος ἰδιωτικός. Εἰ γὰρ καὶ ἰδιωτικὸν ἐπερωτηθῶ τόπον, ἢ δοῦλον καὶ συμβῇ τὸν τόπον καθιερωθῆναι ἢ τὸν δοῦλον ἐλευθερωθῆναι χωρὶς δόλου μου ἐλευ-

Textus. Lib. XLV, tit. 1, digest. 38 : Recte abs te, etc., *usque ad* jus mutetur, *ut pag*. 567.

Scholium. Dig. 38 tit. 1 lib. XLV, est lib. XLIII, tit 1, cap. 17, thema 5, quod sic habet : Recte stipulor abs te, ut illum sistas, aut [ædem] sacram vel locum religiosum ædifices. Nam et in istiusmodi locis locatio valet. Et 83 digest. 1 tit. XLV lib. est lib. XLIII, tit. 1, cap. 83, thema 4 : Neque rem sacram, neque religiosam, neque publicis usibus in perpetuum segregatam stipulari possum. Neque [vero etiam] hominem liberum, tametsi ex libero servus, et res sacra publicave, privata fieri possit. Nam licet locum profanum aut servum promisero, ac locum sine meo dolo consecrari contingat, liberor ; nec in obligationem revocor, si rursus

lege aliqua locus profanus, aut [homo] liber servus esse cœperit. Et thema 7 ejusdem capitis, quod dicit: [Hominem] liberum stipulari non possum sub conditione, quando servus effectus erit: neque locum sacrum, religiosumve, quando profanus [erit]. Illa enim [duntaxat] stipulari possumus, quæ tempore stipulationis subjici usibus dominioque nostro possunt. Digestum 91 est lib. XLIII, tit. 1, cap. 91, thema 2, quod eadem ferme comprehendit, quæ patriarcha fusius scripsit. Digestum 137 est ejusdem LIII lib. et tit. cap. 137, thema 4, quod ait: Invalide stipulor sub conditione, quæ lege prohibita est: veluti: *Dabis si Petrus rem sacram, vel religiosam, vel publicis usibus in perpetuum segregatam vendiderit?* Tametsi fieri potest, ut earum rerum jus mutetur. Idem [est,] si conditio natura impossibilis sit. Locatio autem de sacra [æde] valet quæ de ea ædificanda, non autem [in locatum] tradenda, est inita. Si quis enim monasterium conduxerit, non modo non ex conductione, tum jure destituta, tum invalida, utilitatem sentiet, verum etiam punietur. Qui enim conducunt, ac intervenientibus pactis suscipiunt monasteria, ut qui jure improbatum contractum inierint, Dei legisque condemnationem metuunto.

A θεροῦμαι, καὶ εἰ συμβῇ ἔκ τινος νόμου πάλιν τόπον ἰδιωτικὸν, ἢ τὸν ἐλεύθερον δοῦλον γενέσθαι οὐκ ἐνέχομαι. Καὶ θέμα ζ' τοῦ αὐτοῦ κεφαλαίου λέγον· Τὸν ἐλεύθερον οὐ δύναμαι ἐπερωτῆν ὑπὸ αἵρεσιν τὴν ὅτε δοῦλος γένηται οὔτε τὸ ἱερὸν ἢ μνημεῖον ὅτε γένωνται ἰδιωτικά. Ἐκεῖνα γὰρ ἐπερωτᾷν δυνάμεθα, ὅσον κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἐπερωτήσεως, τῆς χρήσεως, καὶ τῆς δεσποτείας ἡμῶν γενέσθαι δύναται. Τὸ ϟα' διάταγμά ἐστι βιβλίον μγ', τίτ. α', κεφάλαιον ϟα', θέμα β', τὰ αὐτὰ σχεδὸν διαλαμβάνον ὅσα καὶ ὁ πατριάρχης περιφραστικῶς ἔγραψε. Τὸ ρλζ' διάταγμα, ἔστι τοῦ μγ' βιβλίου καὶ τίτλου, κεφαλαίου ρλζ', θέματος δ', λέγον· Ἀνισχύρως ἐπερωτῶμαι περὶ αἵρεσιν ὑπὸ τοῦ νόμου κεκωλυμένην, οἷον *Δίδως ἐὰν Πέτρος πωλήσῃ τὸ* B *ἱερὸν, ἢ τὸ μνημεῖον ἢ τὸ τῇ δημοσίᾳ χρήσει ἀφωρισμένον*, εἰ καὶ δυνατόν ἐστι τὸ δίκαιον τῶν τοιούτων ἐναλλαγῆναι πραγμάτων· Τὸ αὐτὸ κἂν τῇ φύσει ἀδύνατός ἐστιν ἡ αἵρεσις. Σημείωσαι· μίσθωσις δὲ ἡ ἐπὶ τῷ ἱερῷ ἔῤῥωται, ἡ συστᾶσα χάριν τοῦ κτισθῆναι τὸ ἱερὸν, οὐ μὴν ἡ ἐπὶ ἐκδόσει τοῦ ἱεροῦ· ἐὰν γάρ τις ἐκλάβηται μισθωτικῶς μοναστήριον, οὐ μόνον οὐκ ὠφεληθήσεται ἀπὸ τῆς μισθώσεως ὡς οὔσης παρανόμου καὶ ἀνισχύρου, ἀλλὰ καὶ κολασθήσεται. Οἱ γὰρ μισθούμενοι καὶ οἱ πακτωτικῆς ἐκλαμβανόμενοι μοναστήρια, ὡς παράνομον συνάλλαγμα πεποιηκότες, ὑφοράσθωσαν τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ νόμου κατάκρισιν.

Textus. Lib. XLVII, tit. 22, et lib. LVII, tit. 4, Dig. Qui cum armis etc., *usque ad* non sunt publica, *ut pag.* 570.

Scholium. Digestum 2 tit. 22 lib. XLVII est lib. LX, tit. 32, cap. 2: Quisquis contra legem collegium fecerit, tenetur ea pœna, qua [tenentur hi] qui cum armis locum publicum vel sacrum occupant. Digestum 1, tit. 4, lib. XLVIII Digest. est lib. LX, tit. 36, cap. 1: Lex de [majestatis] insidiatoribus similis est legis de sacrilegio. Et tenetur illa, qui adversus populum Romanum [aliquid] commisit. Et qui dolo [malo] effecit, ut obsides injussu principis intercideriut: ut armati homines in urbe adversus urbem sint, ut locus [aliquis] aut templa occupata, vel seditiosus conventus factus sit: ut magistratus occideretur. Et qui hostibus nuntium aut litteras misit, signumve dedit, aut alioqui ipsos juvit, atque adulatus est. Qui denique milites adversus rempublicam ad seditionem tumultumve concitaverit. Digest. 17 tit. 16 lib. XXX est lib. II, tit. 2, cap. 17, quod sic ait, circa initium: Inter publica non continentur, neque sacra, neque religiosa, neque quæ publicis usibus sunt destinata: sed si qua sunt civitatum, velut [earum] bona.

Κείμενον. Βιβ. μζ', τίτ. κβ', διάτ. β', κ. τ. λ. usque ad οὐκ εἰσὶ δημόσια.

C *Σχόλιον*. Τὸ β' διάταγμα τοῦ κβ' τίτλου τοῦ μζ' βιβλίου ἐστὶ βιβλίον ξ', τίτλος λβ', κεφάλαιον β'· Ὁ παράνομον ποιῶν σύστημα, τῇ κατὰ τῶν σὺν ὅπλοις τόπον δημόσιον, ἢ ἱερὸν κατεχόντων, ὑπόκειται ποινῇ. Τὸ α' διάταγμα, τοῦ δ' τίτλου, τοῦ μη' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἐστι βιβλίον ξ' τίτλος λς', κεφάλαιον α'· Ὁ περὶ τῶν ἐπιβούλων νόμος, ὅμοιός ἐστι τῷ περὶ ἱεροσυλίας, καὶ ἐνέχεται αὐτῷ ὁ κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου πλημμελήσας, καὶ ὁ σπουδάσας κατὰ δόλον παρὰ κέλευσιν βασιλέως ἀναιρεθῆναι τοὺς ὁμήρους, ἢ ἵνα ἔνοπλοι ἄνθρωποι ἐν πόλει κατὰ τῆς πόλεως ὦσιν, ἢ ἵνα τόπος ἢ ἱερὰ κατασχεθῶσιν, ἢ στασιώδης γένηται σύνοδος, ἢ ἵνα φονευθῇ ὁ ἄρχων, καὶ ὁ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄγγελον ἢ γράμ- D ματα πέμψας, καὶ σημεῖον αὐτοῖς δεδωκὼς, ἢ ἄλλως βοηθήσας αὐτοῖς, καὶ ὑπονοθεύσας, ἢ ἐρεθίσας στρατιώτας πρὸς στάσιν ἢ θόρυβον κατὰ τῆς πολιτείας. Τὸ ιζ' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ λ' βιβλίου ἐστὶ βιβλίον β', τίτ. β', κεφ. ιζ', οὕτω λέγον περὶ τὰς ἀρχάς· Ἐν δὲ τοῖς δημοσίοις οὐ περιέχεται, οὔτε τὰ ἱερὰ, οὔτε τὰ μνημεῖα, οὔτε τὰ ταῖς δημοσίαις χρήσεσιν ἀφωρισμένα, ἀλλ' εἴ τινα ἔστι πόλεων, οἷον αἱ οὐσίαι.

Textus. Lib. 33, tit. 1, digest. 20: Si legavero, etc., *usque ad* facere hæres cogetur, *ut pag.* 570.

Κείμενον. Βιβ. λγ', τίτ. α', διάτ. κ', ἐὰν λεγατεύσω, κ. τ. λ. usque ad κληρονόμος ἀναγκάζεται.

Scholium. Digest. 20, tit. 1, lib. XXXIII Digest. est thema ult. cap. 20 tit. 4 lib. XLIV, quod sic habet, ut in compendio propositum est. Digest. 17 tit. 1 lib. XXXIV est Basil. lib. XLIV, tit. 14, cap.

Σχόλιον. Τὸ κ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ λγ' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι θέμα τελευταῖον τοῦ κ' κεφ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ μδ' βιβ. οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Τὸ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. λδ' βιβλίου, ἔστι τῶν Βασιλικῶν

βιβλίον μδ', τίτ. ιδ', κεφ. ιζ', οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Τὸ λε' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ., τοῦ μ' βιβλίου, ἔστι βιβλίον μη', τίτ. η', κεφ. λε'· Κτίζων τις εὐκτήριον ἀφώρισεν αὐτῷ δούλους, τοῦ κληρονόμου ἔσονται οὗτοι. Τὸ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ κδ' βιβ. ἐστὶ βιβλίον τῶν Βασιλικῶν λ', τίτ. α', κεφ. ε', θέμα η', ἔχον ἐν μέρει καθὼς εἰς τὸ κείμενον ἐτέθη. Τὸ λζ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ λδ' βιβ., ἔστι βιβλίον μδ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. ιε', κεφ. λζ', θέμα τελευταῖον οὕτως ἔχον· Ἐὰν εἴπω γενέσθαι σταυροὺς ἀπὸ ρ' λιτρῶν καὶ ἀνατεθῆναι ἐν τῷδε τῷ ἱερῷ, πάντες δὲ ἐν τῷ αὐτῷ ἱερῷ ὄντες, ἀργυροὶ καὶ χαλκοί εἰσιν, ἀργυροὺς ὁ κληρονόμος ἀναγκάζεται ποιεῖν, οὐ μὲν χαλκοὺς δίδωσιν, οὔτε χρυσούς.

Κείμενον. Βιβλ. λε', τίτ. β', διάτ. α'· Καὶ ἐπὶ τοῖς τῷ Θεῷ ληγατευομένοις, κ. τ. λ. usque ad καὶ καθ' ὁμάδα.

Σχόλιον. Τὸ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου τῶν Διάτ., ἔστι βιβλίον μα' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. α', θέμα γ', λέγον ἐν μέρει φαλκιδιοῦσθαι καὶ τὰ τῷ Θεῷ λεγατευόμενα· Ἔξωθεν δὲ τοῦ αὐτοῦ κεφ. φησὶν ὁ Παλαιὸς ταῦτα ῥητῶς. Ἡ περὶ διαφόρων κεφαλαίων ἐκκλησιαστικῶν ρλα' νεαρὰ οὐ συγχωρεῖ τῷ φαλκιδίῳ περικόπτεσθαι τὰ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας ληγατευόμενα. Ὁ δὲ σχολιαστής φησι· Ταῦτα, οἶμαι, ὡς τὸ παρὸν διάτ. ἀνῃρέθη παρὰ τῆς ρλα' νεαρᾶς τῆς κειμένης ἐν τῷ γ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου καὶ αὐτίκα διδάσκει πλατύτερον πῶς ἀνῃρέθη ὁ νόμος οὗτος. Καὶ ταῦτα μὲν εἶπον ὁ σχολιαστὴς καὶ ὁ Παλαιός· ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὅτι οὐ καλῶς αὐτοῖς ἐξελήφθησαν τὰ τῆς νεαρᾶς. Οὐδὲ γὰρ ἀδιαστίκτως ἀφαλκιδίωτα δίδονται τὰ εἰς ἀσεβεῖς αἰτίας καταλειφθέντα· ἀλλ' εἰ μὲν καιροπραγμονήσει ὁ κληρονόμος περὶ τὴν δόσιν τοῦ ληγατευθέντος, ἀπόλλυσι τὸν ἀνήκοντα τούτῳ φαλκίδιον, καὶ δίδωσι τὰ ληγατευθέντα, ὡς ἡ νεαρά φησιν· εἰ δὲ εὐγνωμονήσει, περὶ τὴν δόσιν τούτων, λαμβάνει τὸν ἀνήκοντα αὐτῷ φαλκίδιον. Φησὶ γὰρ ἡ αὐτὴ νεαρὰ κειμένη ἐν βιβλίῳ ε', τίτ. γ', κεφ. θ', οὕτω ῥητῶς· Εἰ δὲ ὁ κληρονόμος τὰ εἰς εὐσεβεῖς αἰτίας καταλελειμμένα μὴ πληρώσει λέγων τὴν καταλειφθεῖσαν αὐτῷ περιουσίαν μὴ ἀρκεῖν εἰς ταύτας, παντὸς τοῦ ἐκ τοῦ φαλκιδίου κέρδους σχολάζοντος ὁσονδήποτε εὑρεθῇ ἐν τῇ τοιαύτῃ οὐσίᾳ, προχωρεῖν προνοίᾳ τοῦ ἁγιωτάτου τῶν τόπων ἐπισκόπου εἰς τὰς αἰτίας εἰς ἃς καταλέλειπται. Ζήτει καὶ τὸ ὅλον θ' κεφ., καὶ ἀνάγνωθι αὐτὸ ἀναγκαῖον ὄν. Τὸ β' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ., τοῦ ν' βιβλίου τῶν Διάτ. ἐστὶ βιβλίον τῶν Βασιλικῶν νδ', τίτ. ιδ', κεφ. β', οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη. Ἡ α' διάτ., τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, τοῦ Κώδικός ἐστι κεφ. α', τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου, οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

Κείμενον. Διάτ. ιθ'· Αἱ γινόμεναι μέχρι φ' νομισμάτων, κ. τ. λ., usque ad οἴκων λαμβάνει τὸ καταλειφθέν.

Σχόλιον. Ἡ ιθ' διάτ. τοῦ β' τίτ., τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι κεφ. η' τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον ἐπιλέξεων ὡς εἰς τὸ

17, quod ita habet, quemadmodum compendiose propositum est. Digest. 35 tit. 12 lib. XL est lib. XLVIII, tit. 8, cap. 35 : Cum quidam ædificaret oratorium, destinavit illi servos, hi hæredis erunt. Digest. 5 tit. 1 lib. XXIV est lib. Basil. XXX, tit. 1, cap. 5, thema 8, quod partim ita habet, ut in textu positum est. Digest. 37 tit. 2 lib. XXXIV est lib. XLIV Basil., tit. 15, cap. 37, thema ult., quod sic habet : Si dixerim, ut fiant cruces ex centum libris, et in illa sacra æde statuantur, ac vero quæ in eo [cruces] sunt, omnes argenteæ et æreæ sunt, argenteas facere hæres cogetur : non autem æreas aut aureas dare [poterit].

Textus. Lib. XXXV, tit. 2, digest. 1 : In iis, etc., *usque ad* monachis, aut pauperibus, *ut pag*. 570.

Scholium. Digest. 1 tit. 2 lib. XXXV Digest. est lib. XLI Basil., tit. 1, cap. 1, thema 3, quod partim dicit, etiam quæ Deo legantur, Falcidiæ obnoxia esse. Verum in scholio ad idem cap. dicit hæc expresse Palæus : De diversis ecclesiasticis capitulis novella 131 non permittit Falcidia accidi, quæ in pias causas legata sunt. Scholiastes vero hæc dicit : Existimo præsens [hoc] digestum abrogatum esse a novella 131, quæ posita est in tit. 3. lib. V, et mox latius docet, quomodo hæc lex abrogata sit. Atque hæc quidem dixerunt scholiastes et Palæus. Mihi autem videtur, illos non recte novellam intellexisse Non enim indistincte retenta Falcidia dantur, quæ in pias causas relicta sunt. Sed si hæres dolum in dandis legatis committat, perdit competentem sibi Falcidiam, et dat legata, quemadmodum novella dicit : si vero probe in illis dandis versetur, percipit competentem sibi Falcidiam. Loquitur enim ipsa novella, lib. V, tit. 3, cap. 9, posita, hunc ad modum expressis verbis : Si vero hæres ea quæ in pias causas relicta sunt, non impleat, dicens, non sufficere ad has relictum sibi patrimonium : jubemus ut omni lucro quod ex Falcidia provenit vacante, quiquid in hujusmodi facultatibus inventum fuerit, providentia sanctissimi locorum episcopi totum in causas, ad quas relictum est, procedat. Quæras vero totum 9 cap. atque legas, cum [cognitu] necessarium sit. Digest. 2 tit. 12 lib. L Digest. est lib. Basil. LIV, tit. 14, cap. 2, quod sic habet, ut in textu scriptum est. Constit. 1 tit. 2 lib. I Cod. est cap. 1 tit. 1 lib. V, quod ita habet, ut in textu sub compendio est propositum. Const. 13 ejusdem tit. et lib. in Basil. non est posita.

Textus. Const. 19 : Quæ donationes, etc., *usque ad* accepit relictum, *ut pag*. 570-571.

Scholium. Const. 19 tit. 2 lib. I Cod. est cap. 8 tit. 1 lib. V Basil., quod sic ad verbum habet, quemadmodum in textu scriptum est. Nota vero, quod

const. 22, in lib. v, tit. 1, cap. 10, posita est, verumtamen non ut in textu habetur, sed aliter. Dicit enim : Ne describatur ecclesia, aut venerabilis domus, aut monasterium in lucrum. Observa igitur hoc, quod multum utilitatis affert, adversus eos qui monasteria donant, et vendunt aut emunt venerabiles domus. Const. 23 et 25 in Basil. non sunt positæ. Tu vero scias quod, tametsi illa const. statuat, solo centum annorum curriculo venerabiles domus rejici : [contra] tamen 1 cap. novellæ 111 Justiniani, sive ult. cap. tit. 2, lib. v Basil. hæc in hæc verba sanciat : Nulla actio, quæ venerabili cuipiam domui competit, sive personalis sive hypothecaria sit, transcendit quadraginta annos temporalium præscriptionum, quæ unicuique istiusmodi sacræ domui competunt, et quidem sua tempora servant.

Textus. Et tit. 3 ejusdem lib., const. 24, ait ratum, etc., *usque ad* Const. 55 [tradit], *ut pag.* 572 574.

Scholium. Const. 24, tit. 3 lib. I Cod. est lib. XLIV, tit. 18, cap. 34. Non autem in Basil. positum est, ut Cod. tradit, sed dicit illud ita : Quod pauperibus relinquitur, ne incertum existimator. Const. 28 in Basil. non est posita. Const. 3, tit. 2 Novellarum, est novella Justiniani 131 [ac] posita [est] in lib. Basil. v, tit. 3, cap. 8, quod sic habet : Sed et si quis pro redemptione captivorum, aut alimonia pauperum, hæreditatem vel legatum, in rebus mobilibus, aut sese moventibus, aut immobilibus, sive semel sive annuum reliquerit : et hoc modis omnibus secundum testatoris voluntatem per eos qui id exsequi jussi sunt præstator. Si specialiter non dixerit, cujus loci pauperibus hæc reliquerit, jubemus, ut religiosissimus civitatis episcopus, in qua testator domicilium habuit, eas res ad se recipiat, et inter pauperes suæ civitatis distribuat. Cæterum const. 45, tit. 2 Novellarum in Basil. non est posita, similiter neque const. 55 ejusdem tit. et lib.

Textus. Const. vero 3, tit. 2 Novellarum de ejusmodi legato dicit. Si qui, etc., *usque ad* relictum est, procedat, *ut pag.* 574.

Scholium. Const. 3, tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131 [ac] posita [est) in lib. v Basil., tit. 3, cap. 9, quod et integrum in initio præsentis cap. insertum est, ita incipiens : Sed et si quis pro redemptione captivorum.

Textus. Const. 48 tit. 3 lib. I ait : Quod quis, etc., *usque ad* modorum [hanc] excludi, *ut pag.* 574-575.

Scholium. Const. 48 tit. 3, lib. III, Cod. non est posita in Basil.; const. vero 3, lib. II Novellarum, est novella Justiniani 131, posita [quæ est] in lib. Basil. v, tit. 3, cap. 8, quod et secundo abhinc superiori scholio incertum est. Const. 52 tit. 2 lib. I Cod. in Basil. non est posita. Verum const.

A κείμενον ἐγράφη. Σημείωσαι δὲ ὅτι ἡ κβ' διάτ. ἐτέθη εἰς βιβλίον ε', τίτ. α', κεφ. ι', πλὴν οὐχ ὡς εἰς τὸ κείμενον κεῖται, ἀλλὰ ἄλλως : φησὶ γάρ· Μὴ διαγραφέσθω ἐκκλησία, ἢ εὐσεβὴς οἶκος ἢ μοναστήριον ἐπὶ κέρδει. Σημείωσαι οὖν τοῦτο πολλὰ χρησιμεῦον εἰς τοὺς ἐκπροικίζοντας μοναστήρια, καὶ πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας εὐαγεῖς οἴκους. Ἡ κγ' διάτ. καὶ ἡ κε', οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι κἂν ἡ τοιαύτη διάτ. διορίζηται μόνῃ ἑκατονταετίᾳ τοὺς εὐαγεῖς οἴκους ἐκβάλλεσθαι, ἀλλὰ τὸ α' κεφ., τῆς ρια' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ἤτοι τὸ τελευταῖον κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ταῦτα ῥητῶς θεσπίζει· Πᾶσα ἀγωγὴ προσήκουσα σεπτῷ οἴκῳ, εἴτε προσωπικὴ εἴτε ὑποθηκάριός ἐστιν, οὐχ ὑπερβαίνει τὰ μ' ἔτη τῶν ἁρμοζουσῶν ἑκάστῳ οἴκῳ τοιούτῳ εὐαγεῖ προσκαίρων παραγραφῶν, φυλαττουσῶν μέντοιγε τοὺς οἰκείους χρόνους. B

Κείμενον. Καὶ τίτ. γ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, διάτ. κδ', φησὶν ἐῤῥῶσθαι, κ. τ. λ., usque ad διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτλου.

Σχόλιον. Ἡ κδ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι βιβλίον μδ', τίτ. ιη', κεφ. λδ'· οὐκ ἐτέθη δὲ ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ὡς ὁ Κώδιξ διελάμβανεν, ἀλλ' οὕτω φησὶν ὁ Βασιλικός· Τὸ τοῖς πτωχοῖς καταλιμπανόμενον μὴ νομιζέσθω ἄδηλον. Ἡ κη' διάτ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα', κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. η', οὕτως ἔχοντι· Εἰ δὲ καί τις ὑπὲρ ἀναῤῥύσεως αἰχμαλώτων, C ἢ ἀποτροφῆς πενήτων κληρονομίαν ἢ ληγάτον καταλείπῃ ἐν πράγμασι κινητοῖς, ἢ αὐτοκινήτοις, ἢ ἀκινήτοις, εἴτε ἅπαξ, εἴτε ἐτήσιον καὶ τοῦτο τρόποις ἅπασι κατὰ τὴν τοῦ διαθεμένου γνώμην ἀπὸ τῶν κελευσθέντων τοῦτο ποιῆσαι, πληρούσθω. Εἰ δὲ μὴ ἰδικῶς εἴπῃ ποίου τόπου πένησι ταῦτα κατέλιπεν, κελεύομεν τὸν ὁσιώτατον τῆς πόλεως ἐπίσκοπον ἐν ᾗ οἰκίαν ὁ διαθέμενος εἶχε παραλαμβάνειν τὰ αὐτὰ πράγματα, καὶ τοῖς τῆς αὐτῆς πόλεως πένησι διανέμειν. Ἡ δὲ με' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὡσαύτως οὐδὲ ἡ νε' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ.

Κείμενον. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ. usque ad κατελείφθη προχωρῆσαι.

D *Σχόλιον*. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα', κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. θ', ὃ δὴ καὶ κατεστρώθη ἐξ ὁλοκλήρου ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ παρόντος κεφ. ἀρχόμενον οὕτως· Εἰ δὲ ὑπὲρ ἀναῤῥύσεως αἰχμαλώτων.

Κείμενον. Ἡ δὲ μη' διάτ. τοῦ γ' τίτ., τοῦ α' βιβλίου φησὶν, κ. τ. λ. usque ad ἀποκλείεται τρόπων.

Σχόλιον. Ἡ μη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά. Ἡ δὲ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', τίτ. γ', κεφ. η', ὃ καὶ κατεστρώθη εἰς τὸ παρελθὸν καταβατόν. Ἡ νβ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ

ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ μέντοι β' διάτ. τοῦ α' A τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν δ', τίτ. α', κεφ. ε' καὶ ς', οὕτω σχεδὸν ὡς ἐνταῦθα κεῖται.

Κείμενον. Λέγει δὲ ἡ α' καὶ μόνη διάτ. τοῦ μη' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ Κώδικος, κ. τ. λ. usque ad συμβᾶσαν ζημίαν.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ μη' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ Κώδικος κεῖται ἐν βιβλίῳ μδ', τίτ. ιη', κεφ. λ', καὶ ζήτει τοῦτο περὶ, τὰ μέσα διαλαμβάνον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Τὰ δὲ λεγόμενα περιέχεσθαι ἐν τῷ κζ' τίτ. τῆς γ' ἰνστιτουτιῶνος οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ μέντοι β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι ιη' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου καὶ φησι σχεδὸν τὰ αὐτά. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τῶν Νεαρῶν οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά. B

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀναθημάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν ογ' · συνόδου α' καὶ β' συγκροτηθείσης ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν α', ι'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'.

Κείμενον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικὸς φησιν, κ. τ. λ., usque ad εἰ μὴ διὰ λύσιν αἰχμαλώτων.

Σχόλιον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ κα'. Τὸ μέντοι ξβ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ιη' βιβλίου ἐστὶ βιβλίον ιθ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', κεφ. ξβ', θέμα β', οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη. Ὁ C α' τίτ. τῆς β' ἰνστιτουτιῶνος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ' · τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

Κείμενον. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶν, ὥστε τὰ ἱερὰ σκεύη, κ. τ. λ., usque ad καὶ οὐχ ἁρμόζει ἐκ τούτου ἀγωγή.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ', κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. β', κεφ. κα', οὕτως ἔχοντι καθὼς εἰς τὸ κείμενον διελήφθη. Τὸ ιγ' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ α' βιβλίου ἐστὶ βιβλίον ς', τίτ., α', κεφ. μβ', οὕτως ἔχον· Ὁ ἄρχων φροντιζέτω τῆς εἰρήνης ζητῶν τοὺς ἱεροσύλους καὶ ἀνδραποδιστὰς, καὶ κλέπτας καὶ ὑποδοχεῖς καὶ πρὸς τὸ πλημμέλημα ἐπεξιὼν αὐτοῖς. D Τὸ δ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ι' βιβλίου, ἔστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον μβ', τίτ. γ', κεφ. δ', θέμα β', λέγον· Ἐξῃρημένων τῶν χρεῶν τὰ λοιπὰ πράγματα κατάγονται εἰς τὸ διαιροῦν τῇ φαμιλίᾳ τὸν κλῆρον δικαστήριον, καὶ τὰ κακὰ φάρμακα, καὶ τὰ μαγικὰ βιβλία, καὶ τὰ ὅμοια. Ὀφφίκιον δὲ δικαστοῦ παραχρῆμα τὰ τοιαῦτα διαφθείρειν. Οὐ διαιρεῖται δὲ τὰ ἀπὸ ἱεροσυλίας κτηθέντα, ἢ τὰ ἀπὸ δήμου κλαπέντα ἢ ἀπὸ βίας κτηθέντα, ἢ ἐφόδου. Σὺ δὲ γίνωσκε ὅτι πάντα ὅσα κακῇ πίστει νέμεται ὁ τελευτήσας οὐ κατάγεται εἰς τὸ διαιρετικὸν δικαστήριον, ἀλλὰ φυλάττεται τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ ἀμείωτα. Τὸ κς' διάτ τοῦ α' τίτ. τοῦ με' βιβλίου ἐστὶ κεφ. κδ' τοῦ α' τίτ. τοῦ μγ' βιβλίου λέγον τὰ αὐτά.

2 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, ac posita est in lib. Basil. IV, tit. 1, cap. 5 et 6, ad eumdem prope modum, quo hic.

Textus. Dicit porro 1, eaque unica, const. tit. 48 lib. VI Cod. : Valere, etc., *usque ad* obvenerit, resarciet, *ut pag.* 574.

Scholium. Const. 1 tit. 48 lib. VI Cod. posita est in lib. XLIV, tit. 18, cap. 30, quod quære. Circa medium enim tractat, quæcunque in textu scripta sunt. Quæ vero dicuntur comprehendi in 27 tit. [lib.] III, et 16 tit. [lib.] IV Instit. in Basil. non sunt posita. Sane vero const. 2 tit. 2 Novellarum est cap. 18 tit. 2 lib. V, quod fere eadem dicit. Const. autem 1 ejusdem lib. Novellarum in Basil. non est posita.

CAP. II. — *De sacris vasis, et donariis.*

Apostolorum canon 73; concilii 1 et 2 in æde Sanctorum Apostolorum coacti, canon 1, 10; ex epistola Cyrilli ad Domnum caput 2.

Textus. Const. 17 tit. 2 lib. I Cod. ait : Quod dum extra, etc., *usque ad* redemptionem captivorum, *ut pag.* 579.

Scholium. Const. 17, tit. 2, lib. I Cod. non est posita in Basil., neque 21. Verum digest. 62 tit. 1 lib. XVIII, est lib. XIX Basil., tit 1, cap. 62, thema 2, quod habet, ut in textu scriptum est. Tit. 1 [lib.] II Instit. in Basil. non est positus. Const. 1 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120. Hoc autem ejus caput non est positum in Basil.

Textus. Const. 2 ejusdem tit. dicit : Ut ne sacra, etc., *usque ad* inde actio non competat, *ut pag.* 579-582.

Scholium. Constit. 2 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120, posita [que est] in lib. V Basil., tit. 2, cap. 21, quod habet, ut in textu comprehensum est. Digest. 13 tit. 18 lib. I est lib. VI, tit. I, cap. 42, quod sic habet : Præses pacis curam habeto, sacrilegos, plagiarios, fures, ac [eorum] receptores conquirens, eorumque delictum [supplicio] persequens. Digest. 4 tit. 2 lib. X est Basil. lib. XLII, tit. 3, cap. 4, thema 2, quod dicit : Exceptis enim nominibus, reliquæ res in judicium familiæ erciscundæ deducuntur, etiam mala medicamenta et libri magici ac similes : sed officium judicis est, ut protinus hæc corrumpat. Porro quæ sacrilegio, peculatu, vi aut aggressura quæsita sunt, non dividuntur. Tu vero scias quod quæcunque mala fide defunctus possedit, non deducantur in familiæ erciscundæ judicium, sed custodiantur domino.

Textus. Et lib. 48, tit. 4, digest. 1 : Quod crimen A læsæ majestatis, etc., *usque ad* delicti puniuntur, *ut pag.* 582.

Scholium. Digestum 26, tit. 1, lib. XLV Digest. est lib. Basil. XLIII, tit. 1, cap. 25, quod ait : Turpes stipulationes nullius sunt momenti : veluti si quis homicidium vel sacrilegium promittat se facturum. Neque enim ex hujusmodi [obligationibus] actio competit.

Aliud scholium. Digest. 1 tit. 4 lib. XLVIII Digest. est Basil. lib. LX, tit. 36, cap. 1, quod dicit : Lex de [majestatis] insidiatoribus similis est legis de adulterio, et tenetur illa, qui adversus populum Romanum [aliquid] commisit; et qui dolo [malo] effecit, ut obsides injussu principis interciderint, ut armati homines in urbe adversus urbem sint, ut lo- B cus [aliquis] aut templa occupata, vel seditiosus conventus factus sit, ut magistratus occideretur; et qui hostibus nuntium aut litteras misit, signumve dedit, aut alioqui ipsos juvit, et adulatus est; qui [denique] milites adversus rempublicam ad seditionem tumultumve concitaverit. Dig. 1, tit. 13 ejusdem lib. Digest., est lib. LX, tit. 45, cap. 2 : Peculatus [actio] movetur adversus illum, qui ex pecunia sacra, religiosa publicave [quid] abstulit, vel in rem suam convertit, quive dolo effecit, ut horum quidpiam fieret : nisi si cui a lege [id] permissum sit. [Denique] qui auro argentove publico æs vel aliud [quidpiam] quo ea pejora fiant, immiscuit. Digest. autem 4 in Basil. non est posi- C tum.

Jus positivum. Digest. 6 : Ex sacra æde privatas, etc., *usque ad* [in judicio] conveniri, 182.

Scholium. Digest. 6 tit. 4 lib. XLVIII Digest. est Basil. lib. LX, tit. 45, cap. 6, et ait : Subripere ex sacra æde pecunias privatas, non sacrilegium, sed furtum est. Dig. 16 tit. 59 lib. XLVIII Digest. est lib. Basil. LX, tit 51, cap. 16, quod ait : Locum facere [ut idem vel] furtum sacrilegium [sit]. Et videntur quidem contraria esse [hæc] capita, non sunt tamen. Ac [certe] quidem privatas pecunias qui furatur, tametsi ex loco sacro furetur, fur est : qui autem Deo dedicata furatur, tametsi ex loco privato furetur, tanquam sacrilegus tenetur. Verumtamen quia sunt res quædam sacræ Deo non D dedicatæ, veluti simulacra quæ privatim ad nos pertinent, et reliqua necdum templis aut monasteriis dedicata : secundum hoc dicit 16 cap. tit. 51, lib. LX, locum facere furtum aut sacrilegium. Qui enim sacram imaginem in cella nostra furatur, non sacrilegus est, sed fur. [Siquidem] si hoc ita non interpretabuntur, eum qui numismata imaginem Christi aut Dei Genitricis habentia furatur, tanquam sacrilegum in jus vocari, omnino [necesse est, ut] dicamus quod [sane et] absurdum [est] et falsum. Const. 3, tit 2, lib. VI cod. est Basil. lib. LX, tit. 6, cap. 20, quod dicit : Qui rem hauddum dedicatam furatur, furti tenetur. Non enim sacrilegus est, qui rem nondum consecratam furatur.

Κείμενον. Καὶ βιβλίον μη', τίτ. δ', διάτ. α'· ὅτι ὁμοιόν ἐστι, κ. τ. λ., usque ad ἁμαρτήματος τιμωροῦνται.

Σχόλιον. Τὸ κς' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ με' βιβλίου τῶν Διατάξ. ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν μγ', τίτ. α', κεφ. κε', λέγον· Αἱ αἰσχραὶ ἐπερωτήσεις ἀνίσχυροί εἰσιν, ὡς ὅταν τις ὁμολογῇ φόνον ποιεῖν ἢ ἱεροσυλίαν, οὔτε γὰρ ἀγωγὴ ἐκ τῶν τοιούτων ἁρμόζει.

Ἕτερον σχόλιον. Τὸ α' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν Διάταξ. ἔστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον ξ', τίτ. λς', κεφ. α', λέγον· Ὁ περὶ τῶν ἐπιβούλων νόμος ὁμοιός ἐστι τῷ περὶ ἱεροσυλίας, καὶ ἐνέχεται αὐτῷ ὁ κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δήμου πλημμελήσας· καὶ ὁ σπουδάσας κατὰ δόλον παρὰ κέλευσιν βασιλέως ἀναιρεθῆναι τοὺς ὁμήρους, ἢ ἵνα ἔνοπλοι ἄνθρωποι κατὰ τῆς πόλεως ἐν πόλει ὦσιν, ἢ ἵνα τόπος ἢ ἱερὰ κατασχεθῶσιν, ἢ στασιώδης γένηται σύνοδος, ἢ ἵνα φονευθῇ ὁ ἄρχων· καὶ ὁ πρὸς τοὺς πολεμίους ἄγγελον ἢ γράμματα πέμψας ἢ σημεῖον αὐτοῖς δεδωκὼς, ἢ ἄλλως βοηθήσας αὐτοῖς· καὶ ὑπονοθεύσας ἢ ἐρεθίσας στρατιώτας πρὸς στάσιν ἢ θόρυβον κατὰ τῆς πολιτείας. Τὸ α' διάτ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τῶν Διάτ. ἐστι βιβλίον ξ', τίτ. με', κεφ. β'· Ὁ δὲ πεκουλάτους κινεῖται κατὰ τοῦ ὑφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν, ἢ τῶν μνημείων ἢ δημοσίων, ἢ χρημάτων, ἢ στρέψαντος εἰς ἰδίας χρήσεις. Πλὴν τῶν ἀπὸ νόμου ἐπιτετραμμένων, καὶ τῶν παρασκευασάντων κατὰ δόλον γίνεσθαί τι τούτων, καὶ τοῦ μίξαντος τῷ δημοσίῳ χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ χαλκὸν, ἢ ἕτερον βλάπτον αὐτά. Τὸ δ' διάτ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

Κείμενον. Διάτ. ς', Τὸ ἐξ ἱεροῦ ἰδιωτικὰ χρήματα, κ. τ. λ. usque ad κλέπτης ἐνάγεται.

Σχόλιον. Τὸ ς' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν Διάτ. ἔστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον ξ', τίτ. με', κεφ. ς', καί φησι· Τὸ ὑφελέσθαι ἀπὸ ἱεροῦ χρήματα ἰδιωτικὰ οὐκ ἔστιν ἱεροσυλία, ἀλλὰ κλοπή. Τὸ ις' διάτ. τοῦ νθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν Διατάξεων, ἔστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον ξ', τίτ. να', κεφ. ις', λέγον· Τὸν τόπον ποιεῖν τὴν κλοπὴν, ἢ τὴν ἱεροσυλίαν. Καὶ φαίνονται μὲν ἐναντία τὰ κεφ., οὐκ εἰσὶ δὲ, ἀλλ' ὁ μὲν ἰδιωτικὰ χρήματα κλέπτων, κἂν ἐξ ἱεροῦ τόπου, κλέπτης ἐστίν. Ὁ δὲ τὰ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ κλέπτων, κἂν ἐξ ἰδιωτικοῦ τόπου κλέψῃ, ὡς ἱερόσυλος ἐνέχεται. Πλὴν ἐπεὶ εἰσί τινα ἱερὰ μὴ ἀνατεθειμένα τῷ Θεῷ ὡς τὰ ἰδικῶς ἡμῖν διαφέροντα εἰκονίσματα, καὶ λοιπὰ μήπω ναοῖς ἢ μοναστηρίοις ἀνατεθέντα, κατὰ τοῦτο λέγει τὸ ις' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, τὸν τόπον ποιεῖν τὴν κλοπὴν, ἢ τὴν ἱεροσυλίαν. Ὁ γὰρ τὴν ἐν τῷ κελλίῳ ἡμῶν οὖσαν ἁγίαν εἰκόνα κλέπτων οὐκ ἔστιν ἱερόσυλος, ἀλλὰ κλέπτης. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο οὕτως ἑρμηνεύσομεν, εἴπωμεν πάντως καὶ τὸν κλέπτοντα νομίσματα ἔχοντα εἰκόνα Χριστοῦ, ἢ Θεοτόκου, ὡς ἱερόσυλον ἐνάγεσθαι· ὅπερ ἄτοπον καὶ ψευδές. Ἡ γ', διάτ., τοῦ β' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον ξ', τίτ. ς', κεφ. κ', λέγον· Ὁ τὸ μήπω καθιερωθὲν κλέψας κατέχεται τῇ φούρτῳ· οὔπω γὰρ ἱερόσυλός ἐστιν ὁ κλέψας τὸ μηδέπω καθιερωθέν. Ἐκ

τοῦ τοιούτου οὖν κεφ. φαίνεται ὡς καλῶς ἐλύθη ἀνωτέρω ἡ δοκοῦσα ἐναντιοφωνία τῶν κεφαλαίων.

Ex hoc igitur capite apparet, recte solutam esse, quæ superius esse videbatur, capitum contrarietatem.

Κείμενον. Βιβλίον μη', τίτ. ιγ', διάτ. η'· Ἡ τοῦ ἱεροσύλου, κ. τ. λ. usque ad περὶ γὰρ χρημάτων ὑφαιρεθέντων ἔστιν ἐν αὐτῷ ζήτησις.

Textus. Lib. XLVIII, tit. 13, const. 7 : Sacrilegii pœna, etc., *usque ad* in eo est quæstio, *ut pag.* 582.

Σχόλιον. Τὸ ζ' διάτ. τοῦ ιγ' τίτλου τοῦ μη' βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ τὸ ια', τὸ δὲ ιβ' ἔστι κεφ. ιγ' τοῦ με' τοῦ ξ' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον δηλοῦται. Ὡσαύτως καὶ τὸ ις' ἔστι κεφ. ις' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τὰ αὐτὰ διεξιόν.

Scholium. Digestum 7 tit. 13 lib. XLVIII, non est positum in Basil., neque [etiam] 11. Verum 12 est caput decimum tertium, tit. 45 lib. LX, quod habet, ut in textu scriptum est. Similiter 16 est cap. 16 ejusdem lib. et tit., quod eadem recenset.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ κληρικῶν ἀποσχιζόντων καὶ παρὰ γνώμην τῶν ἐπισκόπων ἱστώντων θυσιαστήρια.*

CAP. III. — *De clericis schisma facientibus, et citra voluntatem episcoporum altaria erigentibus.*

Ἀποστόλων κανὼν λα'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ι'· συνόδου ς' κανὼν λα'· συνόδου α' καὶ β' ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιγ', ιδ', ιε'.

Apostolorum canon 31; concilii Antiocheni canon 5; concilii Carthaginensis canon 10; concilii sexti canon 31; concilii 1 et 2 in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 12, 13, 14, 15.

ΤΙΤΛΟΣ Γ'.

ΠΕΡΙ ΕΥΧΩΝ ΚΑΙ ΨΑΛΜΩΔΙΑΣ, ΚΑΙ ΑΝΑΓΝΩΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΑΝΑΦΟΡΑΣ, ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ, ΚΑΙ ΥΠΟΥΡΓΙΑΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ, ΨΑΛΤΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΤΩΝ.

TITULUS TERTIUS.

DE PRECIBUS, CANTU, LECTIONE, OBLATIONE, COMMUNIONE, ET VESTITU, ATQUE MINISTERIO LECTORUM, CANTORUM ET MINISTRORUM.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Ποίων ὁ λαὸς εὐχῶν ἀκροᾶται καὶ διὰ τί πρὸς ἀνατολὰς ὁρῶντες εὐχόμεθα.*

CAPUT PRIMUM. — *Quales preces populus audiat, et quapropter in orientem prospicientes precemur.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ε' καὶ ιθ'· Βασιλείου ἐκ τοῦ κζ' κεφ. τοῦ Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Concilii Laodiceni canon 5, 19; Basilii ex cap. 27 De sancto Spiritu.

Κείμενον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, λέγον Τὴν ἀρχὴν τῆς ἁγίας κοινωνίας καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ὀφείλειν ἐξακούεσθαι τῷ λαῷ.

Textus. Const. 17 tit. 1 Novellarum dicit : Preces sacrosanctæ communionis et sacrosancti baptismatis a populo exaudiri debere.

Σχόλιον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι κεφ. κα' τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον· Πρὸς τούτοις κελεύομεν πάντας ἐπισκόπους τε καὶ πρεσβυτέρους μὴ μετὰ τὸ σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς τῷ πιστοτάτῳ λαῷ διακουομένης τὴν θείαν προσκομιδὴν, καὶ τὴν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ βαπτίσματι προσευχὴν ποιεῖσθαι, πρὸς τὸ κἀντεῦθεν τὰς τῶν ἀκουόντων ψυχὰς εἰς πλείονα κατάνυξιν καὶ τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην Θεὸν διανίστασθαι δοξολογίαν.

Scholium. Const. 17, tit. 1 Novellarum est cap. 21 tit. 1 lib. III Basil., quod sic habet : Ad hæc jubemus, ut omnes episcopi pariter et presbyteri, non tacito modo, sed clara voce, quæ a fidelissimo populo audiatur, sacram oblationem, et preces in sancto baptismate adhibitas celebrent : quo ad majorem exinde compunctionem ac Domini Dei glorificationem audientium animi efferantur.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ τίνας, καὶ πῶς, καὶ ποῖα δεῖ ψάλλειν, ἢ εὔχεσθαι, ἢ ἀναγινώσκειν.*

CAP. II. — *Quos, quomodo, qualia canere, precari, aut legere oporteat.*

Ἀποστόλων κανὼν ξ', πε'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιε', ιζ', ιη', ιθ', κγ', νθ'· συνόδου Καρθαγένης

Apostolorum canon 60, 85; concilii Laodiceni canon 15, 17, 18, 19, 23, 59; concilii Carthagi-

nensis canon 24, 46, 103; concilii sexti canon 33, A 63, 75, 81; concilii Nicæni secundi canon 14.

CAP. III. — *In Sabbatis Evangelium cum aliis [sacris] Scripturis legi oportere.*

Concili Laodiceni canon 16.

CAP. IV. — *De sacra oblatione atque communione.*

Apostolorum canon 3, 4, 31; concilii Nicæni canon 18; concilii Ancyrani canon 1; concilii Neocæsariensis canon 13; concilii Laodiceni canon 19, 49; concilii Carthaginensis canon 37, 41, 47; concilii sexti canon 21, 23, 28, 57, 58, 62 et 101.

CAP. V. — *Quomodo clerici et laici pacem dent.* B

Concilii Laodiceni canon 19.

CAP. VI. — *De his qui dubitant Eucharistiæ sacramentum sumere a presbyteris conjugatis.*

Concilii Gangrensis canon 4.

CAP. VII. — *Quod iis solis qui sacerdotalis ordinis sunt, in altari communicare liceat, et ne mulier ad altare ingrediatur.*

Concilii Laodiceni canon 19, 44; concilii sexti canon 69, 78.

CAP. VIII. — *Quando offerant ac communionem exhibeant episcoporum vicarii.*

Concilii Neocæsariensis canon 13.

CAP. IX. — *Ne diaconus offerat, neque presbytero communionem exhibeat.* C

Concilii Nicæni canon 18.

CAP. X. — *De vestitu et ministerio lectorum, cantorum et ministrorum; et quod non oporteat ministrum panem [sacratum] dare, aut calicem consecrare.*

Concilii Laodiceni canon 21, 22, 23, 25, 43; concilii sexti canon 27; concilii Nicæni secundi canon 14, 16.

CAP. XI. — *De iis qui cum in civitate sunt, in tribus hebdomadibus non communicant.*

Concilii Sardicensis canon 11; concilii sexti canon 80.

D

CAP. XII. — *De his qui Scripturas audiunt, et in postremis precibus non permanent, neque communicant.*

Apostolorum canon 8, 9; concilii Antiocheni canon 2.

CAP. XIII. — *De his qui dæmone obsessi sunt, quomodo communicent, aut non.*

Apostolorum canon 79; Timothei canon 3.

CAP. XIV. — *De his qui extra ecclesias offerunt, aut cœtus convocant.*

Apostolorum canon 10, 45, 46; concilii Antiocheni canon 2; concilii Laodiceni canon 33.

κανὼν κδ′, μϛ′, ργ′· συνόδου ϛ′ κανὼν λγ′, ξγ′, οε′, πα′· συνόδου Νικαίας τὸ β′ κανὼν ιδ′.

ΚΕΦΑΛ. Γ′. — *Περὶ τοῦ χρῆναι κατὰ Σάββατον ἀναγινώσκεσθαι Εὐαγγέλιον μετὰ ἑτέρων Γραφῶν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ἓξ καὶ δέκατος.

ΚΕΦΑΛ. Δ′. — *Περὶ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς καὶ κοινωνίας.*

Ἀποστόλων κανὼν γ′, δ′, λα′· συνόδου Νικαίας κανὼν ιη′· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α′· συνόδου Νεοκαισαρείας, κανὼν ιγ′· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ′, μθ′· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λζ′, μα′, μζ′· συνόδου ϛ′ κανὼν κα′, κγ′, κη′, νζ′, νη′, ξβ′ καὶ ρα′.

ΚΕΦΑΛ. Ε′. — *Πῶς διδόασι τὴν εἰρήνην οἱ λαϊκοί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ἐννεακαιδέκατος.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ′. — *Περὶ τῶν διακρινομένων κοινωνεῖν ἀπὸ πρεσβυτέρων γεγαμηκότων.*

Συνόδου Γαγγραίνας κανὼν τέταρτος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ′. — *Περὶ τοῦ μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἐξεῖναι κοινωνεῖν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι γυναῖκα εἰς τὸ θυσιαστήριον.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθ′, μδ′· συνόδου ϛ′ κανὼν ξθ′, οη′.

ΚΕΦΑΛ. Η′. — *Πότε προσφέρουσι καὶ διδόασι κοινωνίαν οἱ χωρεπίσκοποι.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν τρισκαιδέκατος.

ΚΕΦΑΛ. Θ′. — *Περὶ τοῦ μὴ προσφέρειν διάκονον, μήτε διδόναι πρεσβυτέρῳ κοινωνίαν.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη′.

ΚΕΦΑΛ. Ι′. — *Περὶ φορεσίας καὶ ὑπουργίας ἀναγνωστῶν, ψαλτῶν καὶ ὑπηρετῶν, καὶ ὅτι οὐ δεῖ ὑπηρέτην ἄρτον διδόναι, ἢ ποτήριον εὐλογεῖν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κα′, κβ′, κγ′, καὶ μγ′· συνόδου ϛ′ κανὼν κζ′· συνόδου Νικαίας τὸ δεύτερον κανὼν τεσσαρεσκαιδέκατος, ἑξακαιδέκατος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ′. — *Περὶ τῶν διαγόντων ἐν πόλει καὶ ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας μὴ κοινωνούντων.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια′, συνόδου ϛ′ κανὼν ὀγδοηκοστός.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ′. — *Περὶ τῶν ἀκουόντων τῶν Γραφῶν καὶ μὴ προσκαρτερούντων ἐν τῇ τελευταίᾳ εὐχῇ καὶ μεταλαμβανόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν η′, θ′· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β′.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ′. — *Περὶ δαιμονιζομένων πῶς κοινωνοῦσι.*

Ἀποστόλων κανὼν οθ′· Τιμοθέου κανὼν γ′.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ′. — *Περὶ ἔξωθεν ἐκκλησίας προσφερόντων, ἢ ἐκκλησιαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν λα′· συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ϛ′· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β′, ε′· συνόδου Λαοδικείας κανὼν νη′· συνόδου ἕκτης κανὼν λα′, νθ′.

Κείμενον. Ἡ ζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, A κ. τ. λ., usque ad τὸ ἀρχθὲν πληρῶσαι.

Σχόλιον. Ἡ ζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ξζ', καὶ οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. γ', κεφ. δ' καὶ ε', ἃ καὶ ἔχουσιν ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν.

Κείμενον. Εἰ δέ τις ἐν ἰδιωτικῷ οἴκῳ, προαστείῳ, ἢ χωρίῳ, κ. τ. λ., usque ad εἰρημένα ποιεῖν.

Σχόλιον. Περὶ τῆς γ' διατάξ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν διελάβομεν εἰς τὸ διελθὸν σχόλιον. Ἡ ϛ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἡ λέγουσα φισκοῦσθαι ἤτοι B δημοσιεύεσθαι τὸν τόπον ἐν ᾧ γίνεταί τι ἱερὸν παρὰ γνώμην τῶν ἐπισκόπων, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος νη', ἥτις καὶ ἠπράκτησεν ὡς μὴ τεθεῖσα εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ ιε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν συγκοινωνούντων, ἢ συνευχομένων αἱρετικοῖς ἢ Ἰουδαίοις, ἢ ἐπιτρεπόντων αὐτοὺς ἐνεργεῖν, ἢ δεχομένων αὐτῶν θυσίας.*

Ἀποστόλων κανὼν ι', με', νϛ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β' · συνόδου Λαοδικείας κανὼν λγ'.

Κείμενον. Ἡ δ' διάτ. τοῦ ϛ' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν Ὅτι, κ. τ. λ., usque ad Ἐκκλησίᾳ προσκυροῦνται.

Σχόλιον. Ἡ δ' διάτ. τοῦ ϛ' τίτ., τῶν Νεαρῶν C ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλβ', κειμένη ἐν βιβλίῳ α' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. τελευταίῳ καλουμένη Ἴδικτον περὶ πίστεως, Κωνσταντινουπολίταις, κωλύουσα τὰς παρασυνάξεις, καὶ τὰ παραβαπτίσματα τῶν αἱρετικῶν, καὶ διαλαμβάνουσα ὅσα εἰς τὸ κείμενον διελήφθησαν.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν τὰ ἅγια λόγῳ εὐλογιῶν, εἰς τὰς παροικίας πέμπεσθαι.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν τεσσαρεσκαιδέκατος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ τοῦ μὴ διδόναι τοῖς σώμασι τῶν τελευτώντων κοινωνίαν.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιη' · συνόδου ἕκτης κανὼν πγ'. D

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκα ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς καθάρσεως αὐτῆς κοινωνεῖν.*

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. β', δ' · Τιμοθέου κανὼν ϛ', ζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Πῶς ὁ ὀνειρασθεὶς κοινωνεῖ.*

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. δ' · Τιμοθέου κανὼν ιβ'.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ γενέσθαι ἀναφορὰν παρόντων αἱρετικῶν.*

Τιμοθέου κανὼν ἔννατος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Πότε δεῖ τῆς γαμετῆς διὰ τὴν κοινωνίαν ἀπέχεσθαι.*

Textus. Const. 7, tit. 1 Novellarum, etc., *usque ad* hæredibus cogatur, *ut pag.* 860.

Scholium. Const. 7, tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 67, et non est posita in Basil. Const. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131, [atque] est in lib. v Basil., tit. 3, cap. 4 et 5, quæ etiam habent ut in textu compendiose proposita sunt.

Textus. Quod si quis in privato, etc., *usque ad* dicta exsequantur, *ut pag.* 610.

Scholium. De const. 3 tit. 2 Novellarum tractavimus in præcedenti scholio. Const. 6 tit. 1 Novellarum, quæ confiscari dicit locum, in quo præter scientiam episcoporum sacrum aliquod celebratur, est novella Justiniani 58, quæ etiam irrita facta est, ut quæ in Basil. posita non sit. Constit. 15 tit. 3 lib. I Cod. in Basil. non est posita.

CAP. XV. — *De episcopis, aut clericis, qui cum hæreticis aut Judæis communicant, vel preces conjungunt, aut ipsis operari* [*sacris*] *permittunt, vel ipsorum sacrificium suscipiunt.*

Apostolorum canon 10, 45, 56 ; concilii Antiocheni canon 2 ; concilii Laodiceni canon 33.

Textus. Const. 4, tit. 6 Novellarum ait : Quod qui, etc., *usque ad* Ecclesiæ addicantur, *ut pag.* 610.

Scholium. Const. 4 tit. 6 Novellarum est novella Justiniani 132, [quæ] posita [est] in lib. I Basil., tit. 1, cap. ult., [ac] vocatur Edictum de fide, Constantinopolitanis : quæ interdicta conventicula et adulterata baptismata hæreticorum prohibet. Tradit autem, quæcunque in textu comprehensa sunt.

CAP. XVI. — *Quod non conveniat sanctas* [*oblationes*] *benedictorum munerum nomine in* [*alias*] *parochias mitti.*

Concilii Laodiceni canon 14.

CAP. XVII. — *Ne corporibus defunctorum sacramentum Eucharistiæ detur.*

Concilii Carthaginensis canon 18 ; concilii sexti canon 83.

CAP. XVIII. — *Quod non conveniat mulierem in diebus purgationis suæ communicare.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem cap. 2, 4 ; Timothei canon 6, 7.

CAP. XIX. — *Quomodo communicet, cui in somnis semen fluxit.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem caput 4 ; Timothei canon 12.

CAP. XX. — *Ne præsentibus hæreticis peragatur oblatio.*

Timothei archiepiscopi Alexandrini canon 8.

CAP. XXI. — *Quando propter communionem ab uxore abstinere oporteat.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem caput 3; Timothei canon 5, 14.

CAP. XXII. — *Quomodo oblatio celebretur pro eo qui se ipsum interfecit.*

Timothei canon 13.

Textus. Lex civilis eum qui sibi, etc , *usque ad* tit. 50 [traditur], *ut pag.* 614.

Scholium. Tit. 21, lib. XLVIII Dig. est cap. 3 et et 4, tit. 53, lib. LX Basil., quæ eadem tradunt. Tit. 50 lib. IX Cod. in Basil. non est positus.

A Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κεφ. γ'· Τιμοθέου κανὼν ε', ιγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Πῶς γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτὸν ἀνελόντος.*

Τιμοθέου κανὼν τεσσαρεσκαιδέκατος.

Κείμενον. Ὁ πολιτικὸς νόμος τὸν ἑαυτὸν ἀνελόντα, κ. τ. λ., usque ad τοῦ Κώδικος τίτ. ν'.

Σχόλιον. Ὁ κα' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν Διατάξ. ἔστι κεφ. γ' καὶ δ' τοῦ νγ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ διεξιόντος. Ὁ δὲ ν' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

ΤΙΤΛΟΣ Δ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ.

TITULUS QUARTUS.

DE IMBUENDIS RELIGIONE, ET DE SACROSANCTO BAPTISMATE.

CAPUT PRIMUM. — *Neminem duabus septimanis post Quadragesimam ad baptismum suscipi debere.*

Concilii Laodiceni canon 45.

CAP. II. — *De iis qui infideles religionem docent.*

Concilii Laodiceni 26.

CAP. III. — *Quomodo baptizandum sit.*

Apostolorum canon 49, 50; concilii sexti canon 59.

CAP. IV.—*Quod qui [ad baptismum recipiendum] illuminantur, eos fidei [articulos] recitare oporteat.*

Concilii Laodiceni canon 46, 47; concilii sext. canon 78.

Textus. Const. 10 tit. 8 lib I Cod. jubet, etc. *usque ad* digni habeantur, *ut pag.* 615.

Scholium. Const. 10 tit. 8 lib. I Cod. non est in Basil. Constit. 3, tit. 3 Novellarum, est novella Justiniani 144, posita [que est] in lib. Basil. I, tit. 1, cap. 51; quæ etiam scribetur in fine cap. 7, tit. 4.

CAP. V. — *Ut baptizentur, qui ignorant an baptizati sint.*

Concilii Carthaginensis canon 72; concilii sexti canon 84.

CAP. VI. — *Ne defuncti baptizentur.*

Concilii Carthaginensis canon 18.

CAP. VII. — *De iis qui ante baptismum peccant, et de iis qui, dum fidei initiis imbuuntur, impingunt.*

Concilii Nicæni canon 14: concilii Ancyrani canon 12; concilii Neocæsariensis canon 5; Basilii canon 20; Theophili ex Commonitorio, canon 4;

B ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς Τεσσαρακοστῆς δέχεσθαι πρὸς τὸν φωτισμόν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν με'.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τῶν ἐπιορκιζόντων.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν εἰκοστὸς ἕκτος.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Πῶς δεῖ βαπτίζειν.*

Ἀποστόλων κανὼν μθ', ν'· συνόδου ἕκτης κανὼν νθ'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι φωτιζομένους ἀπαγγέλλειν τὴν πίστιν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μς', μζ'· συνόδου ἕκτης κανὼν οη'.

Κείμενον. Ἡ ι' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ α' βιβλίου

C τοῦ Κώδικος, κ. τ. λ., usque ad, τοῦ ἁγίου βαπτίσματος.

Σχόλιον. Ἡ ι' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ α' βιβλίου Κώδικος οὐκ ἔστιν εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρμδ', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν α', τίτ. α', κεφ. να', ἥτις καὶ γραφήσεται εἰς τὸ τέλος τοῦ ζ' κεφ. τοῦ δ' τίτ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ βαπτίζεσθαι τοὺς ἀγνοοῦντας εἰ ἐβαπτίσθησαν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν οβ'· συνόδου ς' κανὼν πδ'.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τοῦ μὴ βαπτίζεσθαι τοὺς τελευτήσαντας.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ὀκτωκαιδέκατος.

D ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἁμαρτανόντων, καὶ κατηχουμένων παραπιπτόντων.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιδ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιβ'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ε'· Βασιλείου κανὼν κ', Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ'·

Κυρίλλου ἐκ τῶν πρὸς τοὺς ἐν Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ἐπισκόπους ἐπιστολῶν κανὼν δ'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος, "Ὅτι ἐὰν Ἰουδαῖος, κ. τ. λ., usque ad εἰσκατηχεῖσθαι.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι κεφ. μδ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτω λέγον καθὼς εἰς τὸ κείμενον ἐδηλώθη. Ἡ ι' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ μέντοι γ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρμδ', κειμένη ἐν βιβλίῳ α', τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. να', θεσπίζουσα, Σαμαρείτας μηδέν τι λαμβάνειν ἀπὸ διαθήκης, ἢ ἐξ ἀδιαθέτου, ἢ ἐκ δωρεᾶς, μηδὲ διατίθεσθαι αὐτούς, ἢ δωρεῖσθαι αἱρετικοῖς, μόνους δὲ τοὺς γεωργοὺς Σαμαρείτας κληρονομεῖν καὶ ἐξ ἀδιαθέτου, καὶ ἐκ διαθήκης ἀλλήλοις· ἀλλὰ μηδὲ γίνεσθαί τινα ἐκ τούτων στρατιώτην, ἢ συνήγορον, ἢ ἕτερόν τι ὀφφίκιον αὐτοὺς ἐγχειρίζεσθαι· κατηχεῖσθαι δὲ αὐτοὺς ἐπὶ διετίαν, δεκτικοὺς ὄντας τῆς κατηχήσεως, ἔτι μὴν ἐλευθεροῦσθαι καὶ τοὺς παρ' αὐτῶν ἐξωνουμένους δούλους Χριστιανοὺς ὄντας.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν δεχομένων βάπτισμα αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν μς'.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.— *Περὶ τῶν ἐν νόσῳ βαπτιζομένων.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ιβ' · συνόδου Λαοδικείας κανὼν μζ' · συνόδου Καρθαγέννης κανὼν με' · Τιμοθέου κανὼν δ'.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ ἐγκύου βαπτιζομένης.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ς'.

Κείμενον. Καίτοι ἐν τῇ α' διατ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ κε' βιβλίου τῶν Διατάξεών φησι, τὸ κυοφορούμενον εἶναι μέρος τῆς ἐγκύου, ἐν δὲ τῇ ι' διατ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ μα' βιβλίου, καὶ βιβλίου ν', τίτ. ις', διάτ. κς', ὅτι κυοφορούμενον οὐκ ἔστι μέρος τῆς μητρὸς, καὶ ἄλλα δὲ διάφορα νόμιμα περὶ τούτου συνήγαγον ἐν τῷ γραφέντι μοι περὶ ἐναντιοφανῶν μόνῃ βίβλῳ.

Σχόλιον. Τὸ α' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ κε' βιβλίου τῶν Διατάξ. ἐστι θέμα β' τοῦ α' κεφ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ λα' βιβλίου, οὕτως ἔχον, Τὸ ἐγκυομονούμενον πρὶν ἢ τεχθῇ μέρος ἐστὶ τῆς γυνῆς, καὶ διὰ τοῦτο, ἕως ἂν τεχθῇ ἁρμόζει τῷ πατρὶ τὸ περὶ παίδων δόγμα. Τὸ ι' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ μα' βιβλίου τῶν Διατάξεών ἐστι θέμα γ' τοῦ ι' κεφ., τοῦ μ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον· Τὸ τεχθὲν ἀπὸ βοὸς ἢ δούλης κλεψίμου, καὶ κληρονομίας τοῦ κλέπτου, καὶ ἀγοραστὴς ἀγνοῶν διὰ χρονίας νομῆς θεσπίζει. Τὸ γὰρ τεχθὲν οὐκ ἔστι μέρος τοῦ κλεψιμαίου. Τὸ κς' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ ν' βιβλίου τῶν Διατ. ἐστι κεφ. κς' τοῦ β' τίτ. τοῦ β' βιβλίου, τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Ὁ τοκετὸς κλεψιμαίας δούλης οὐκ ἔστι μέρος αὐτῆς. Τούτων οὕτως ἐχόντων ἐρωτήσει τις, τίνος χάριν τοῦ ι' κεφ. τοῦ παρόντος συντάγματος περὶ ἐγκύου βαπτιζομένης διδάσκοντος, ἐμνήσθη πατριάρχης τῶν ῥηθέντων κεφ. ὡς δοκούντων ἐναντιοφανῶν. Ἀμφιβολία ἦν περὶ τοῦ εἰ χρὴ τὴν κυοφοροῦσαν βαπτίζεσθαι. Ἔλεγον γάρ τινες ὡς ἐπεὶ τὸ κυοφορούμενον τοῖς μητρικοῖς ἐγκάτοις κρυπτόμενον συνήνωται τῇ μητρὶ διόλου ὡς

A Cyrilli ex epistola ad Africæ et Pentapolis episcopos canon 4.

Textus. Const. 1 tit. 12 lib. 1 Cod. ait: Quod etc., *usque ad* institui vult, *ut pag*. 619.

Scholium. Const. 1 tit. 12 lib. 1 Cod. est cap. 44 tit. 1 lib. 1 Basil., quod ita dicit, ut in textu declaratum est. Const. 10 tit. 11 lib. 1 Cod. non est posita in Basil. Verum const. 3 tit. 3 Novellarum est novella Justiniani 144, [quæ] lib. 1 Basil., tit. 1, cap. 51, posita [est, ac] sancit: Ne Samaritani ex testamento, aut ab intestato, aut per donationem quidquam capiant, neque hæreticis testamento [quidquam] perscribant aut donent. Sama-B ritani tamen rustici [et illi quidem] soli, et ab intestato et ex testamento sibi invicem hæredes sint. Ne [item] horum quispiam miles patronusve causarum fiat, aut aliud aliquod officium assumat. [Ut denique] qui eruditionis capaces sunt, per biennium in fide instituantur: et insuper quos Christianos servos emerint, liberi fiant.

CAP. VIII. — *De episcopis et clericis, qui hæreticorum baptismum suscipiunt.*

Apostolorum canon 46.

CAP. IX. — *De iis qui in morbo baptizantur.*

Concilii Neocæsariensis canon 12; concilii Laodiceni canon 47; concilii Carthaginensis canon 45 Timothei canon 4.

C CAP. X. — *De prægnante baptizanda.*

Concilii Neocæsariensis canon 6.

Textus. Quanquam in digesto 1 tit. 4 lib. XXV Dig. dicatur partum esse portionem prægnantis: in digesto tamen 10 tit. 3 lib. XLI, et lib. L, tit. 16, digest. 26, quod partus pars matris non sit. Verum etiam alia hac de [re] diversa jura in libro meo, dein speciem contrariis, singulari collegi.

Scholium. Digest. 1 tit. 4 lib. XXV Dig. est thema 2 cap. 1 tit. 7 lib. XXXI, quod sic habet: Partus ante quam edatur, mulieris portio est. Atque idcirco donec editus sit, non competit patri s. c. De liberis [agnoscendis.] Dig. 10 tit. 3 D lib. XLI Dig. est thema 3 cap. 10 lib. XL Basil. quod sic dicit: Partum bovis aut ancillæ furtivæ et furis hæres et bonæ fidei emptor diuturna possessione usucapit. Partus enim [rei] furtivæ pars non est. Dig. 26 tit. 16 lib. L Dig. est cap. 26 tit. 2 lib. II Basil, quod sic habet: Partus ancillæ furtivæ ipsius pars non est. Hæc [igitur] cum ita [sese] habeant, quæret [fortasse] aliquis, cum 10 cap. præsentis tractatus de prægnante baptizanda doceat, qua de causa patriarcha dictorum cap. tanquam in speciem contraria esse videantur, mentionem fecerit? Dubium [aliquando] fuit, an prægnantem baptizari oporteret. [Fuerunt] enim qui dicerent, quoniam fœtus [in] maternis visceribus absconditus, matri, tanquam omnino pars ipsius, counitus est: non posse [ipsum una] cum

illa illuminari, ideo quod nondum in lucem prodierit, neque ad assentiendum sacrosancto baptismati voluntatem habeat: nec [ipsam] prægnantem debere baptizari, sed exspectare [oportere] fetus in lucem editionem, ut ne aliud ipsius membrum baptizetur, aliud non illuminatum maneat. Et, quod si fetus (una] cum prægnante baptizatus, postquam in lucem prodierit, baptizetur, inveniatur bis [esse] baptizatus, quod [est] insolens. Ac idcirco Neocæsariense concilium in 6 canone solvit ambiguitatem, ita de prægnante constituens, ut quando velit, [illam] illuminari oporteat. Neque enim hac in re prægnans cum partu communionem habet, eo quod propria utriusque ad assentiendum [baptismati] voluntas ostendatur. Cum igitur sacer hic canon dicat, partum cum prægnante communicationem non habere, patriarcha, qui præsens opus composuit, memoratas jam leges alias præter vim canonis partum portionem prægnantis esse, alias non esse, dicere inveniens, posuit in textu in speciem contraria, solutionem (ut conjicere est) in nostram imperitiam suspendens. Dicimus itaque dicta jura sibi invicem non adversari. Nam partus, priusquam edatur, matris semper portio est, ut lib. XXXI cap. Atque eapropter non potest pater illum deposcere ut suum. Atqui posteaquam editus est, [recte] ipsum deposcit, utpote qui non [amplius] matris portio sit. Et qui bona fide partum ancillæ furtivæ possidet, illum usucapit, uti qui furtivus non sit. Verum canon non propterea quod fetus non sit pars prægnantis, permisit illuminationem hujus (est enim [omnino] ipsius pars ante partum), sed quia prægnans cum fetu communionem non habet, sive non existimatur non illuminata, eo quod fetus baptismi professionem suscipere nequeat. Cæterum quando ancillæ furtivæ partus usucapiatur, et quando non, diversæ tractant leges. Quæras autem, quæ scripta sunt ex 26 cap. tit. 2, lib. II Basil. superius inserto.

CAP. XI. — ***Quod post sacrosanctum baptisma ungi debeamus.***

Concilii Laodiceni canon 48.

CAP. XII. — ***De confectione sacræ unctionis.***

Concilii Carthaginensis canon 6.

CAP. XIII. — ***De iis qui bis, aut non rite baptizantur, et qui infirmos non baptizant.***

Apostolorum canon 47, 49, 50.

Textus. De iis qui rebaptizant et rebaptizantur, etc., *usque ad* locum habere, *ut pag.* 622.

Scholium. Const. 1 et 2 tit. 6 lib. I Cod. in Basil. non sunt positæ. Dig. 14 tit. 5 lib. XXIX Digest. est cap. 14 tit. 16 lib. XXXV Basil., quod sic habet: Si impubes pubertati appropinquans, prope dominum dormierit, cum occideretur, neque eam rem evulgarit, punitur. His enim impuberibus

A μέρος αὐτῆς, καὶ οὐ δύναται σὺν τῇ μητρὶ φωτισθῆναι διὰ τὸ μηκέτι εἰς φῶς ἐλθεῖν, μηδὲ προαίρεσιν ἔχειν τῆς ὁμολογίας τοῦ θείου βαπτίσματος, οὐδὲ ἡ ἐγκυομονοῦσα ὀφείλει βαπτίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν εἰς τὸ φῶς τοῦ κυοφορουμένου ἐξέλευσιν, ἵνα μὴ τὸ μὲν ἐκ μερῶν αὐτῆς βαπτισθῇ, τὸ δὲ μείνῃ ἀφώτιστον, καὶ ὅτι ἂν σὺν τῇ ἐγκυομονούσῃ τὸ κυοφορούμενον βαπτισθῇ μετὰ τὸ εἰς φῶς ἐξελθεῖν, ἐὰν βαπτισθείη, εὑρεθείη δὲ βαπτιζόμενον· ὅπερ ἄτοπον, καὶ ἡ ἐν Νεοκαισαρείᾳ σύνοδος ἔλυσε ἐν ϛ' κανόνι τὸ ἀμφίβολον, οὕτω διορισαμένη περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὁπότε βούλεται, οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινωνεῖ ἡ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ διὰ τὸ ἑκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι. Τοῦ γοῦν θείου τούτου κανόνος λέγοντος μὴ B ἐπικοινωνεῖν τῇ τικτούσῃ τὸ τικτόμενον, ὁ τὸ παρὸν σύνταγμα συνθέμενος πατριάρχης εὑρίσκων τοὺς διαληφθέντας νόμους, ποτὲ μὲν λέγοντας μέρος εἶναι τῆς ἐγκύου τὸ κυοφορούμενον παρὰ τὴν δύναμιν τοῦ κανόνος, ποτὲ δὲ μὴ εἶναι, τέθεικεν ἐν τῷ ὕφει τὰ ἐναντιοφανῆ, τὴν λύσιν ὡς ἔοικεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀναρτήσας ἀμάθειαν. Φαμὲν τοίνυν ὡς οὐκ ἐναντιοῦνται ἀλλήλοις τὰ ῥηθέντα νόμιμα. Τὸ γὰρ κυοφορούμενον ἀεὶ πρὸ τοῦ τεχθῆναι μέρος ἐστὶ τῆς μητρὸς, ὡ, καὶ τὸ τοῦ λα' βιβλίου κεφ. φησὶ, καὶ διὰ τοῦτο οὐ δύναται πατὴρ ἀνακαλεῖσθαι αὐτὸς ὡς ὑπεξούσιον. Μετὰ μέντοι τὸ γεννηθῆναι ἀνακαλεῖται τοῦτο, ὡς μὴ ὂν μέρος τῆς μητρός. Καὶ ὁ καλῇ δὲ πίστει νεμηθεὶς τὸ τεχθὲν ἀπὸ κλοπιμαίας δούλης δεσπόζει αὐτοῦ ὡς μὴ ὄντος κλοπιμαίου. Τὸ μέντοι κεφ. ι', οὐχὶ διὰ τὸ C μὴ εἶναι μέρος τῆς κυοφορούσης τὸ κυοφορούμενον, ἐπέτρεψε τὸ βάπτισμα ταύτης, μέρος γάρ ἐστιν αὐτῆς πρὸ τοῦ τεχθῆναι, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐπικοινωνεῖν τὴν τίκτουσαν τῷ τικτομένῳ, ἤγουν μὴ λογίζεσθαι, καὶ ταύτην ἀφώτιστον ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι τὸ κυοφορούμενον βαπτίσματος ὁμολογίαν ἀναδέχεσθαι, ποτὲ δὲ ὁ τοκετὸς τῆς κλοπίμου δούλης δεσπόζεται, καὶ ποτὲ οὔ, φασὶ νόμοι διάφοροι. Καὶ ζήτει τὰ γραφέντα ἔξωθεν τοῦ ἄνωθεν καταστρωθέντος κϛ' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — ***Περὶ τοῦ ὀφείλειν μετὰ τὸ ἅγιον βάπτισμα χρίεσθαι.***

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν μη'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — ***Περὶ ποιήσεως τοῦ ἁγίου χρί-***

D ***σματος.***

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ϛ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — ***Περὶ τῶν δὶς, ἢ μὴ δεόντως βαπτιζομένων, καὶ τῶν τοὺς ἀσθενεῖς μὴ βαπτιζόντων.***

Ἀποστόλων κανὼν μζ', μθ', ν'.

Κείμενον. Περὶ τῶν ἀναβαπτιζόντων, καὶ ἀναβαπτιζομένων, κ. τ. λ. usque ad μεταμέλου δὲ χώραν ἔχουσιν.

Σχόλιον. Ἡ α' καὶ β' διάτ. τοῦ ϛ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ ιδ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ κθ' βιβλίου τῶν Διατ. ἐστὶ κεφ. ιδ' τοῦ ιϛ' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον· Ἐὰν πλησιάζων τῇ ἥβῃ ἄνηβος παρακαθεύδων τῷ ἀναιρεθέντι δεσπότῃ μὴ δημοσιεύσῃ

τὸ γεγονὸς, τιμωρεῖται· τοῖς γὰρ ὑπὸ τὴν αὐτὴν στέγην ἀνήβοις συγχωρεῖ, οὐ μὲν τοῖς ὑπηρέταις, ἢ μετόχοις εἰ δύνανται νοεῖν τὸ πραττόμενον. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι οὐδὲ ἐφ' ἑτέρας αἰτίας βοηθοῦνται. Τὸ ε' διάτ. τοῦ α' τίτλου τοῦ κη' βιβλίου ἐστὶ θέμα τελευταῖον τοῦ ε' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου οὕτω διεξιόν· Ὁ ἄῤῥην πληρώσας τὰ ιδ' ἔτη διατίθεται, ἡ δὲ θήλεια τὰ ιβ', ὁ δὲ γεννηθεὶς Καλένδαις Ἰανουαρίαις δοκεῖ πληροῦν τὸν ἐνιαυτὸν ἀπὸ ς' ὥρας τῆς νυκτὸς τῆς πρὸ μιᾶς Καλενδῶν Ἰανουαρίων τοῦ ἑξῆς ἔτους. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ξ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ Κώδικός ἐστι κεφ. γ' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ λη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον, Τὸ παλαιὸν ἡ μὲν τῶν θηλειῶν ἥβη ἀπὸ μόνων τῶν ιβ' ἐνιαυτῶν ἐκρίνετο, ἡ δὲ τῶν ἀῤῥένων ἐκ τοῦ πληρωθῆναι τὸν ιδ' ἐνιαυτὸν μετὰ τοῦ συντρέχειν καὶ τὴν τοῦ σώματος ἕξιν, ὡς ἔγνως καὶ ἐν τοῖς Ἰντιστούτοις. Ἡ διάτ. οὖν κελεύει καὶ ἐπὶ τῶν ἀῤῥένων ἀπὸ τῶν ιδ' ἐνιαυτῶν κρίνεσθαι μὴ ἐπιζητούντων ἡμῶν τὸ σχῆμα τοῦ σώματος, διὰ ἀπρεπές. Ὁ δὲ κβ' τίτ. τῆς α' Ἰνστιτουτιῶνος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὁ α' τίτ. τοῦ λδ' βιβλίου τῶν Διατ. ἐτέθη εἰς βιβλίον μδ' τίτ. ιδ'. Καὶ ζήτει κεφ. αὐτοῦ ιδ' οὕτω λέγον· Ἐὰν ἀνήβοις ληγατεύσω διατροφὰς, καὶ μὴ δείκνυται ἕως πότε ἡ θέλησις λαμβάνειν αὐτὰς, ἕως οὗ ζῶσι λαμβάνουσιν. Εἰ δὲ εἶπον μέχρι τῆς ἥβης, ὁ μὲν ἄῤῥην μέχρι τοῦ ιη' ἔτους, ἡ δὲ θήλεια τοῦ ιδ' λαμβάνουσιν, ἐπὶ μόνων δὲ τῶν διατροφῶν φιλαγάθως οὕτως ἡ ἥβη ὁρίζεται. Τὸ κβ' διάτ. τοῦ ι' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου ἐστὶ κεφ. κβ' τοῦ μα' τίτ., τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω διαλαμβάνον· Οὔτε τῷ Λιβανείῳ δόγματι, οὔτε τῷ ἐγκλήματι τοῦ πλαστοῦ ἄνηβος ὑποπίπτει. Τὸ λς' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου ἐστὶ κεφ. μ' τοῦ λζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, λέγον· Μετὰ τὴν ἥβην πλημμελεῖ ὁ νέος μοιχείαν, καὶ ὑπόκειται τῷ νόμῳ. Ἡ δὲ λζ' νεαρὰ ἐτέθη εἰς βιβλίον α', τίτλον α', κεφάλαιον με', οὕτως ἔχον· Αἱρετικὸς μὴ βαπτιζέτω, μήτε πολιτευέσθω, μήτε μετελθέτω οἱονδήποτε πολιτικὸν ὀφφίκιον. Ὁ ἀναβαπτισθεὶς στρατείας μόνης κωλύεται, Ἰουδαῖος Χριστιανὸν ἀνδράποδον μὴ ἐχέτω, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ταῦτα μὲν διδάσκουσα τὰ κεφ. περὶ τῶν ἀνήβων καὶ τῶν ἀναβαπτιζομένων, ἢ ἄλλως ἁμαρτανόντων, πότε συγγινώσκονται καὶ πότε οὐ συγγινώσκονται, καὶ ποῖος χρόνος ὁ μετὰ τὴν ἥβην ἐστί. Σὺ δὲ συναγαγὼν εἰπὲ, ὅτι ἡ ἀνηβότης εἰς τρία διαιρεῖται εἰς ἔμφαντα ἄνηβον τὸν ἐστερημένον φωνῆς, καὶ ἤδη συμπληροῦντα τὴν τριετίαν, εἰς πράξιμον ἴμφαντα τὸν πλησιάζοντα τῇ φωνῇ, καὶ συμπληροῦντα τὸν ζ' ἐνιαυτὸν, καὶ εἰς πράξιμον πουβέρτατον τὸν πλησιάζοντα τῇ ἡλικίᾳ, καὶ δεκτικὸν ὄντα δόλου, ὅστις ἀπὸ τοῦ ζ' ἐνιαυτοῦ καὶ μέχρι τοῦ ιδ' καὶ αὐτοῦ προβαίνει, καὶ οἱ μὲν μὴ δεκτικοὶ δόλου ἄνηβοι ἀπὸ ἁμαρτήματος οὐκ εὐθύνονται, οἱ δὲ παρὰ τούτους ἤγουν οἱ πληρώσαντες τὸν ζ' ἐνιαυτὸν, καὶ ἀναβαπτιζόμενοι εὐθύνονται, καὶ ἄλλως ἁμαρτήσαντες τιμωροῦνται κατὰ τὸ ιδ' κεφ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου, ὅπερ καὶ ἐνταῦθα κατεστρώθη, καθ' ὃν δὴ κεφ. ἑρμηνεῦσαι ὀφείλεις καὶ τὸ κβ' κεφ. τοῦ μα' τίτ. τοῦ ξ' βι-

A [s. c. duntaxat] parcit, qui [tantum] sub eodem tecto fuissent : non etiam ministris vel participibus [cædis], si modo rem intelligere potuerint. Nam talibus neque in aliis causis subvenitur. Digest. 5 tit. 1 lib. XXVIII est thema ult. cap. 5, tit. 1, lib. XXXV, quod sic narrat : Masculus ubi complevit quatuordecim annos, testamentum facit : femina vero, ubi duodecim. Qui natus est Kalend. Januar. videtur complere annum ab hora sexta noctis pridie Kalend. Januar. subsequentis anni. Const. 3 tit. 60 lib. V Cod. est cap. 3 tit. 19 lib. XXXVIII Basil., quod sic habet : Olim feminarum pubertas solum ex duodecim annis judicabatur. Masculorum vero ex completo anno decimoquarto, ut tamen concurreret corporis habitus, quemadmodum in Instit. didicisti. B Const. itaque jubet, ut etiam in masculis ex quatuordecim annis judicetur, nulla in corporis habitum propter [rei] indecentiam inquisitione habita. Tit. vero 22 [lib.] I Instit. in Basil. non est positus. Tit. 1 lib. XXXIV Dig. positus est in lib. XLIV, tit. 14, cujus 14 cap. quære, quod sic habet : Si impuberibus alimenta legavero, neque pateat, quam diu [ipsos] illa percipere voluerim, donec vivunt, percipiunt. Quod si usque ad pubertatem dixerim, masculus usque ad decimum octavum annum, femina [usque ad] decimum quartum percipit. Verum in solis alimentis pietatis intuitu ita pubertas definitur. Digest. 22 tit. 10 lib. XLVIII est cap. 22 tit. 41 lib. LX Basil., quod sic tradit : Neque in Libonianum C s. c. neque in falsi crimen impubes incidit. Dig. 36, tit. 5 lib. XLVIII est cap. 40, tit. 37 lib. LX Basil., quod dicit : Post pubertatem committit minor annis adulterium, legique est obnoxius. Novella 37, posita est in lib. I, tit. 1, cap. 45, quod sic habet : Hæreticus ne baptizato, neque rempublicam gubernato, neque qualecunque civile officium subito. Rebaptizatus sola militia arcetor. Judæus Christianum mancipium ne habeto, etc. Atque hæc quidem docent capita [illa] de impuberibus et rebaptizatis, aliterve peccantibus, interdum ignoscentia, interdum non ignoscentia, et cujusmodi sit post pubertatem tempus. Tu vero altius repetito sermone, impuberem ætatem trifariam D dividi dicas : in infantiam, [cum] impubes [articulata] voce privatus est, et jam triennium complet : in proximam infantiæ, [cum] voci [articulatæ] appropinquat, et septimum annum complet : ac [denique] in proximam pubertati, [cum maturiori] ætati appropinquat, atque doli capax est : [quod de eo intelligitur] qui a septimo anno ad ipsum decimum quartum procedit. Atque impuberes quidem doli non capaces ob delictum non subeunt judicium. Præter hos vero [alii,] sive qui septimum annum complevere, tum rebaptizati judicium subeunt, tum aliter delinquentes puniuntur : secundum 14 cap. tit. 16 lib. XXXV, quod hic etiam insertum est. Secundum quod sane caput interpretari etiam debes 22 cap. tit. 41 lib. LX, ac illum

impuberem in falsi crimen non incidere dicas, qui A minor septem annorum est. Quinetiam cap. 40 tit. 37 lib. LX hunc ad modum interpretare. Quod enim post pubertatem minor annis adulterii crimini obnoxius redditur, tale est, quod videlicet teneatur ille qui delinquit non modo in impubere ætate, verum etiam postmodum. Illud porro de alimentis est a lege propter summam alimentorum necessitatem [introductum], quemadmodum etiam ipsum 14 cap. 14 tit. XLIV lib. dicit : quod etiam huic tit. insertum est. Verumtamen scias, quod tales impuberes non ut adulti, sed moderate puniuntur. Quæras vero lib. XXXV, tit. 16, cap. 1, thema ult., et lib. LX, tit. 50, cap. 15, thema 2, et lib. II, tit. 3, cap. 108.

CAP. XIV. — *Quinam hæreticorum ad orthodoxam* B *fidem transeuntes baptizentur, et quinam tantummodo ungantur.*

Concilii Nicæni canon 19; concilii Laodiceni canon 7, 8 ; concilii Constantinopolitani canon 7; concilii sexti canon 95; concilii Nicæni secundi canon 18 : Basilii canon 47.

CAP. XV. — *Quomodo dæmone obsessus, aut in morbo mente captus, baptizetur.*

Timothei canon 2, 4.

CAP. XVI. — *Quod non conveniat mulierem tempore purgationis suæ baptizari.*

Timothei canon 6.

CAP. XVII. — *Si qui in fide instituitur ante baptismum communicaverit.*

Timothei canon 1.

A βλίου. Καὶ εἰπὲ ἐκεῖνον τὸν ἄνηβον μὴ ὑποπίπτειν τῷ ἐγκλήματι τοῦ πλαστοῦ τὸν ἥττονα τοῦ ζ' ἐνιαυτοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ μ' κεφ. τοῦ λζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου οὕτως ἑρμήνευσον· τὸ γὰρ μετὰ τὴν ὕβριν ὑποκεῖσθαι τὸν νέον τῷ περὶ μοιχείας ἐγκλήματι, τοιοῦτόν ἐστιν ἤγουν τὸ ἐνέχεσθαι αὐτὸν πλημμελοῦντα οὐ μόνον ἐν ἀνηβότητι, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα. Τὸ δὲ περὶ τῶν διατροφῶν, ἔτι παρὰ κανόνας διὰ τὸ ἀναγκαιότατον τῶν διατροφῶν, καθὼς καὶ αὐτὸ τὸ ιδ' κεφ. τοῦ ιδ' τίτ. τοῦ μδ' βιβλίου φησὶν, ὅπερ κατεστρώθη ἐνταῦθα. Πλὴν γίνωσκε ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἄνηβοι οὐ κολάζονται ὡς οἱ τέλειοι, ἀλλὰ μετρίως τιμωροῦνται. Καὶ ζήτει βιβλίον λε', τίτ. ιϛ', κεφ. α', θέμα τελευταῖον, καὶ βιβλίον ξ', τίτ. ν', κεφ. ιε', θέμα β', καὶ βιβλίον β', τίτ. γ', κεφ. ρη'.

B ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Τίνες ἐξ αἱρετικῶν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν μετιόντες βαπτίζονται, καὶ τίνες μόνον χρίονται.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιθ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ζ', η'· συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ'· συνόδου ϛ' κανὼν ϟε'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν ιη'· Βασιλείου κανὼν μζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Πῶς ὁ δαιμονιζόμενος, ἢ ἐν νόσῳ παραφρονῶν, βαπτίζεται.*

Τιμοθέου κανὼν β', δ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκας ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς καθάρσεως αὐτῶν βαπτισθῆναι.*

Τιμοθέου κανὼν ϛ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Ἐὰν ὁ κατηχούμενος πρὸ τοῦ* C *βαπτίσματος κοινωνήσῃ.*

Τιμοθέου κανὼν α'.

ΤΙΤΛΟΣ Ε'.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤΑΦΡΟΝΟΥΝΤΩΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΝΑΞΕΩΝ, ΚΑΙ ΜΝΗΜΩΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΕΣΘΙΟΝΤΩΝ ΕΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΩΝ.

—

TITULUS QUINTUS.

DE IIS QUI ECCLESIAS, CŒTUS ATQUE MEMORIAS CONTEMNUNT, ET QUI IN ECCLESIA COMEDUNT, ET DE CONVIVIIS PAUPERIBUS EXHIBENDIS.

CAPUT PRIMUM. — *De his qui docent domum* D *Dei, cœtus, et memorias [res] contemptibiles [esse].*

Concilii Gangrensis canon 5, 19; concilii sexti canon 76, 88, 97.

CAP. II. — *Ne pauperibus in ecclesiis convivia exhibeantur, neque in iis comedatur.*

Concilii Laodiceni canon 28 ; concilii Carthaginensis canon 42; concilii sexti canon 74, 76. 97.

Textus. Et const. 3 tit. 12 lib. I Cod. vetat, etc., *usque ad* et hostis degant, *ut pag.* 631.

D ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ τῶν διδασκόντων τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς συνάξεις, καὶ τὰς μνήμας εὐκαταφρονήτους.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ε', ιθ'· συνόδου ϛ' κανὼν οϛ, πη', ϟζ'.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ ἀγάπας, καὶ ἐν αὐτῇ ἐσθίειν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν κη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μβ'· συνόδου ϛ' κανὼν οδ', οϛ', ϟζ'.

Κείμενον. Καὶ ἡ γ' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ., τοῦ α' βιβλίου τοῦ Κώδικος, κ.τ. λ., usque ad καὶ στοαῖς, καὶ λούτροις, καὶ κήποις.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι βιβλίον ε' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', κεφ. ια', οὕτως ἔχον· Μέχρι τῶν πρὸ τῆς δημοσίας ἀγορᾶς τῆς Ἐκκλησίας ὅρον, τὸ ἀσφαλὲς ἐχέτωσαν οἱ προσφυγόντες ἐνδοτέροις λουτροῖς, ἢ κήποις, ἢ οἰκήμασιν, ἢ αὐλαῖς, ἢ στοαῖς χρώμενοι, καὶ κωλυέσθωσαν ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ ἐσθίειν, ἢ ὑπνοῦν. Ὅπλοις δὲ ἑαυτοὺς μὴ ἀσφαλιζέσθωσαν, ἀλλ' ἀποτιθέσθωσαν ταῦτα παρὰ τῷ ἐπισκόπῳ, ἢ πειθόμενοι πρῶτον, ἢ μετὰ ταῦτα ἐκβαλλόμενοι κατὰ κέλευσιν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν δικαστῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῶν εὐτελιζόντων τὰς γινομένας ἀγάπας, καὶ ὅτι οὐ δεῖ μέρη λαμβάνειν εἰς ἀγάπην.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ια'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν κζ'.

A *Scholium.* Constit. 3, tit. 12, lib. I cod. est lib. V Basil. tit. 1, cap. 11, quod sic habet: Qui ad ecclesiam confugiunt, usque ad ejus terminos, qui ante publicum forum sunt, securitatem habento. Interioribus balneis, hortis, domibus, atriis, aut porticibus utuntor, intra templum aut edere aut dormire vetantor. Ne se armis muniunto: sed illa apud episcopum deponunto: et ni quamprimum pareant, mox jussu episcopi et magistratuum ejiciuntor.

CAP. III. — *De his qui contemnunt pastiones pauperum, et, quod non conveniat ad eas* [*vocatos*] *partem sumere.*

Concilii Grangrensis canon 11; concilii Laodiceni B canon 27.

ΤΙΤΛΟΣ Ϛ'.

ΠΕΡΙ ΚΑΡΠΟΦΟΡΙΩΝ.

TITULUS SEXTUS.

DE FRUCTUUM OBLATIONIBUS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ καρποφοριῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν γ', δ', νδ', οα'· συνόδου ϛ', κανὼν κη', νζ', οθ', ϟθ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον κανὼν β'.

Κείμενον. Ἡ λη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, φησὶν ὅτι οὐ δεῖ, κ. τ. λ. usque, ad εὐαγέσιν οἴκοις,

Σχόλιον. Ἡ λη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Τίνας δεῖ λαμβάνειν, ἢ διδόναι καρποφορίαν, καὶ περὶ τῶν λαμβανόντων ἀπὸ ἐκκλησίας κηρὸν, ἢ ἔλαιον.*

Ἀποστόλων κανὼν οβ'· συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ζ', ξη'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν ζ'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. *Περὶ τῶν προσφερόντων συναγωγαῖς ἢ ἱεροῖς ἐθνῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν οα', οβ'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος φησὶν, κ. τ. λ. usque ad ἡ πόλις αὐτὸ λαμβάνει.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ ἐννάτη διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν α', τίτ. α', κεφ. ιδ', οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη.

C CAP. PRIMUM. — *De fructuum oblationibus.*

Apostolorum canon 3, 4, 54, 71; concilii sexti canon 28, 57, 79, 99. Cyrilli ex epistola ad Domnum canon 2.

Textus. Const. 38, tit. 3, lib. I cod. ait: Quod non, etc., *usque ad* venerabilibus domibus, *ut pag.* 634.

Scholium. Const. 38, tit. 3, lib. I cod. in Basil. non est posita.

CAP. II. — *Quosnam oporteat accipere, aut dare fructuum oblationes, et de iis qui ex ecclesia ceram aut oleum subripiunt.*

Apostolorum canon 72; concilii Gangrensis canon 7, 6, 8; Theophili ex commonitorio canon 7.

CAP. III. — *De iis qui offerunt synagogis, aut templis gentium.*

D Apostolorum canon 71, 72.

Textus. Const. 1, tit. 9, lib. I cod. ait: Quod, etc., *usque ad* civitas capiat, *ut pag.* 635.

Scholium. Const. 1, tit. 9, lib. I cod. in Basil. non est posita. Sed const. 9, tit. 11, lib. I cod. est lib. I Basil. tit. 1, cap. 14, quod sic habet. Ut in textu sub compendio propositum est.

ΤΙΤΛΟΣ Ζ'.

ΠΕΡΙ ΝΗΣΤΕΙΑΣ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΣ, ΚΑΙ ΚΥΡΙΑΚΗΣ, ΚΑΙ ΣΑΒΒΑΤΟΥ, ΚΑΙ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑΣ.

TITULUS SEPTIMUS.

DE JEJUNIO, QUADRAGESIMA, PASCHATE, PENTECOSTE, DOMINICO DIE, SABBATO, ET GENICULATIONE.

CAPUT PRIMUM. — *De jejunio, et iis quæ in Quadragesima jejuniorum vetita aut permissa sunt.*

Apostolorum canon 61, 69; concilii Gangrensis, canon 18, 19; concilii Laodiceni canon 49, 50, 51, 52; concilii sexti canon 29, 52, 55, 56, 89; Petri canon 15.

Textus. Const. 5, tit. 12, lib. III cod. ait : Quod Quadraginta, etc., *usque ad* duntaxat ignosci, *ut pag.* 639.

Scholium. Const. 5, tit, 12, lib. III cod. est cap. 22, tit. 17; lib, VII Basil. const. 6 ejusdem tit. est cap. ejusdem lib. et tit. 23; const. 7 est cap. 24 ejusdem lib. et tit. const. 8 est cap. 25 ; ejusdem lib. et tit. quod in textu comprehensa dicit const. 3, tit. 4, lib. I cod. est cap. 26, tit. 17, lib. VII Basil. quod ita fere habet : Quemadmodum a patriarcha in compendium est contractum. Cæterum si quonam die judicia cessent, exacte discere velis : lege adorandam illam divinitus coronati, optimi [maximi], ac sancti nostri imperatoris, domni Manuelis Comneni novellam, mense Martio, indictione 14, anno a Christo passo 674 emissam, atque hæc post proœmium complectentem : sancimus igitur ut illi dies feriati sint, quos in præsenti constitutione nominatim enumerabimus. Quorum alii omnino toti feriati sint, ut nullo modo ulla ipsorum parte constitui judicium possit, extra quam si forte imperator dispensationis modo, aut [propter] necessitatem (ut multa sæpenumero rerum vicissitudo noviter introducit) in illis etiam judicium constituere velit : alii vero ex parte a judiciis cessent, a mane videlicet usque ad ipsum divini ministerii tempus, ut judicibus precationibus atque glorificando Deo vacare liceat, ac [deinde] post divinum sacrificium justitiæ operam naveut, secundumque legum vim injuriam passis auxilium ferant. Verumenimvero quibus ita post divinum ministerium judicare permissum est, in conficiendis a se instrumentis, temporis quo illa confecta sunt, mentionem facient. Ac primum quidem de omnino feriatis est agendum.

Natalis itaque dies purissimæ Dominæ ac Dei genitricis, qui est octava Septembris, feriatus est.

A ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ νηστείας, καὶ τῶν κεκωλυμένων, ἢ ἐπιτετραμμένων γίνεσθαι ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῶν νηστειῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξα', ξθ'· συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ιη', ιθ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν μθ', ν', να', νβ'· συνόδου ς' κανὼν κβ', νβ', νε', νς', πθ'· Πέτρου κανὼν ιε'.

Κείμενον. Ἡ ε' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad οἱ λοιποὶ συγγινώσκονται.

Σχόλιον. Ἡ ε' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κβ' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Ἡ ς' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἔστι κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Ἡ ς' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἔστι κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. B κγ'. Ἡ ζ' διάτ. ἔστι κεφ. κδ' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτλου. Ἡ η' διάτ. ἔστι κεφ. κε' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τὰ τῷ κειμένῳ περιεχόμενα λέγον. Καὶ ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ., α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κς' τοῦ ιζ' τιτ. τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον σχεδὸν ὡς παρὰ τοῦ πατριάρχου συνωψίσθη. Εἰ θέλεις δὲ μαθεῖν ἀκριβῶς κατὰ ποίαν ἡμέραν ἀπρακτοῦσι τὰ δικαστήρια, ἀνάγνωθι τὴν κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ,ςχοδ' ἔτους ἀπολυθεῖσαν προσκυνητὴν Νεαρὰν τοῦ θεοστεφοῦς, κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, καὶ ταῦτα μετὰ τὸ προοίμιον διαλαμβάνουσαν. Θεσπίζομεν οὖν ἐκείνας εἶναι τῶν ἡμερῶν ἀπράκτους ἃς ἐν τῇ παρούσῃ διατάξει ῥητῶς ἀπαριθμησόμεθα, καὶ τινὰς μὲν αὐτῶν τὸ πάντη ἄπρακτον ἔχειν ὡς μηδαμῶς C διόλου τοῦ αὐτῶν διαστήματος συνίστασθαι δικαστήριον, εἰ μὴ βασιλεὺς ἴσος οἰκονομίας τρόπῳ, ἢ ἀνάγκης ὁποῖα πολλάκις τὸ περιπετὲς τῶν πραγμάτων νεανιεύεται, θελήσῃ καθῖσαι καὶ ἐν αὐταῖς δικαστήρια, τινὰς δὲ ἀπὸ μέρους ἄγειν τῶν δικαστηρίων σχολὴν, ὡς οἷον ἕωθεν μέχρι καὶ εἰς αὐτὸν τῆς θείας λειτουργίας καιρὸν, ἵνα τοῖς δικασταῖς ἐξείη προσανέχειν εὐχῇ, καὶ τῇ περὶ τὸ θεῖον δοξολογίᾳ, καὶ μετὰ τὴν θείαν ἱεροτελεστίαν ἐπιμελεῖσθαι καὶ τῆς δικαιοσύνης, καὶ τοῖς ἄδικα πεπονθόσιν ἐπαρήγειν κατὰ τὴν τῶν νόμων ἰσχύν. Οἱ μέντοι οὕτω μετὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἐπιτετραμμένοι δικάζειν ἐν τοῖς γινομένοις παρ' αὐτῶν σημειώμασι μεμνήσονται τοῦ καιροῦ καθ' ὃν τὰ σημειώματα πράττονται. Καὶ δὴ πρῶτον περὶ τῶν τελέως ἀπράκτων διαληπτέον.

Ἡ τοίνυν κατὰ τὴν η' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς γενεθλίου ἡμέραν τῆς παναχράντου Δεσποίνης, καὶ θεομήτορος, ἄπρακτός ἐστιν.

Ὡσαύτως καὶ ἡ ιδ' τῇ ὑψώσει τετιμημένη τοῦ ζωοφόρου σταυροῦ.

Καὶ ἡ κς' διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου καὶ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου Θεολόγου μετάστασιν.

Ἡ ς' τοῦ ὀκτωβρίου διὰ τὸ τὴν μνήμην ἐν αὐτῇ τελεῖσθαι τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θωμᾶ.

Ἡ θ' διὰ τὸν τοῦ Ἀλφαίου Ἰάκωβον τὸν ἀπόστολον.

Καὶ ἡ ιη' διὰ τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Λουκᾶν.

Ἡ ιγ' τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ὅτι ἐν αὐτῇ ἡ μνήμη τοῦ Χριστοῦ Πατρὸς τελεῖται.

Ἡ ιδ' ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ ἀπόστολος Φίλιππος ἑορτάζεται.

Ἡ ις' ὅτι ὁ εὐαγγελιστὴς καὶ ἀπόστολος τιμᾶται Ματθαῖος.

Ἡ κα' ὅτι τὰ εἰς τὸν ναὸν εἰσόδια τῆς Θεομήτορος ἐν ταύτῃ πανηγυρίζεται.

Καὶ ὁ λ' ὅτι ὁ ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐν αὐτῇ ἑορτάζεται.

Ἡ θ' τοῦ Δεκεμβρίου ὡς τῆς συλλήψεως ἐν αὐτῇ τελουμένης τῆς ὑπεραγίας Μητρὸς τοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

Ἡ κ' μέχρι καὶ αὐτῆς ταῖς ς' τοῦ Ἰανουαρίου ὡς ἐν αὐταῖς ἑορταζομένων τῶν γενεθλίων, καὶ τοῦ βαπτίσματος τοῦ Κυρίου, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἡ ιη' τοῦ αὐτοῦ Ἰανουαρίου διὰ τοὺς θείους Πατέρας καὶ διδασκάλους πατέρας Ἀθανάσιον καὶ Κύριλλον.

Ἡ κε' τοῦ αὐτοῦ μηνὸς διὰ τὴν μνήμην τοῦ μεγάλου Πατρὸς Γρηγορίου Θεολόγου.

Ἡ β' τοῦ Φευρουαρίου διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ὑπαπαντήν.

Καὶ ἡ γ' διὰ τὴν τῆς μνήμης τοῦ θεοδόχου Συμεὼν τελετήν.

Ἡ κε' Μαρτίου, διὰ τὸν τῆς Θεομήτορος εὐαγγελισμόν.

Αἱ πασχάλιοι τῶν ἡμερῶν ἀπ' αὐτῆς τῆς τοῦ Λαζάρου ἐγέρσεως μέχρι καὶ ἐς αὐτὴν τὴν μετὰ τὸ ἅγιον Πάσχα ὀγδόην.

Ἡ κε' τοῦ Ἀπρίλλου διὰ τὸν ἀπόστολον καὶ εὐαγγελιστὴν Μάρκον.

Καὶ ἡ λ' διὰ τὸν ἀπόστολον Ἰάκωβον τὸν τοῦ Θεολόγου καὶ εὐαγγελιστοῦ ἀδελφόν.

Ἡ η' τοῦ Μαΐου διὰ τὴν μνήμην τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου.

Ἡ ι' διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Σίμωνος τοῦ ζηλωτοῦ.

Ἡ κα' διὰ τὴν μνήμην τῶν ἁγίων καὶ ἰσαποστόλων καὶ μεγάλων βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης.

Καὶ ἡ κς' διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Ἀλφαίου τοῦ Ἰούδα.

Ἡ ια' τοῦ Ἰουνίου διὰ τὸν ἀπόστολον Βαρθολομαῖον.

Ἡ ιθ' διὰ τὸν ἀπόστολον Ἰούδαν τὸν καὶ Θαδδαῖον, καὶ Λεββαῖον, καὶ Ἰάκωβον.

Ἡ κδ' διὰ τὸ τοῦ Προδρόμου γενέθλιον.

A Item decimus quartus, qui propter exaltationem vivificæ crucis honoratur.

Item vicesimus sextus, propter apostoli et evangelistæ Joannis Theologi transmutationem.

Item sextus Octobris, quod tum memoria sancti Thomæ apostoli celebretur.

Item nonus, in honorem Jacobi Alphæi apostoli.

Item decimus, in honorem Lucæ apostoli et evangelistæ.

Item decimus tertius Novembris, quod tum memoria patris Christi celebretur.

Item decimus quartus, quod tum Philippus apostolus festiviter honoretur.

Item decimus sextus, quod [tum] Matthæus evangelista et apostolus honoretur.

B Item vicesimus primus, quod tum Dei Genitricis in templum introitus celebretur.

Item tricesimus, quod tum Andreas apostolus festiviter honoretur.

Item nonus Decembris : quippe quia tunc Genitricis Dei nostri Conceptio celebretur.

Item vicesimus, usque ad ipsum sextum Januarii, utpote quod diebus illis natalitia et baptismus Domini et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi celebrentur.

Item ejusdem Januarii duodevicesimus, divinorum Patrum et doctorum Athanasii et Cyrilli gratia.

Item ejusdem mensis vicesimus quintus propter C memoriam magni Patris Gregorii Theologi.

Item secundus Februarii, quod tum Servatori obviam itum sit.

Item tertius, celebrandæ memoriæ Simeonis Dei susceptoris causa.

Item vicesimus quintus Martii, boni nuntii ergo ad Dei Genitricem [delati.]

Item dies Paschales ab ipsa Lazari resurrectione, usque ad ipsum post sacrum Pascha octavum.

Item decimus quintus Aprilis, in honorem apostoli et evangelistæ Marci.

Item tricesimus, in honorem fratris Theologi et evangelistæ, Jacobi apostoli.

Item octavus Maii, ob memoriam evangelistæ D Joannis Theologi.

Item decimus, propter [memoriam] Simonis Zelotæ apostoli.

Item vicesimus primus, propter memoriam sanctorum ac apostolis æqualium, magnorum imperatorum, Constantini et Helenæ.

Item vicesimus sextus, propter [memoriam] apostoli Alphæi Judæ.

Item undecimus Junii, in honorem Bartholomæi apostoli.

Item undevicesimus in honorem apostoli Judæ qui et Thaddæus et Lebæus et Jacobus [nominatur].

Item vicesimus quartus, propter Præcursoris natalitium.

Item undetricesimus, propter principum apostolorum Petri et Pauli celebrationem.

Item tricesimus, propter duodecim [Apostolorum celebrationem.]

Item vicesimus quintus Julii, propter sanctæ Annæ, Matris Dei Genitricis, obdormitionem.

Item sextus Augusti, propter Servatoris nostri Jesu Christi Transformationem.

Item nonus, propter memoriam sancti Matthiæ apostoli.

Item decimus quintus, propter gloriosam sanctæ Dei Genitricis emigrationem.

Item vicesimus propter memoriam sancti Thaddæi apostoli.

Item vicesimus quartus, propter Bartholomæi apostoli [memoriam].

Item undetricesimus, propter venerabilis Præcursoris Decollationem.

Hisce omnino feriatis [diebus] connumerabuntur medietates quadragesimalis jejunii et Pentecostæ, [tum] etiam Servatoris Assumptio, et omnes totius anni Dominici dies, ut in illis omnis in judicium aditus præcludatur, ac nemo judicium judiciale quiddam faciat. Sane vero qui [dies] ex parte judicium sistent, neque toti (uti antea diximus) feriati erunt, hi sunto.

Mensis Septembris sextus, quoniam tunc per infundibula summi ducis Michaelis miraculum prodigiose peragitur.

Item vicesimus tertius Octobris, quoniam memoriam fratris Dei Jacobi celebramus.

Item vicesimus sextus, quia magnum illum martyrem et unguento scaturientem festiviter veneramur Demetrium.

Item primus Novembris, quod miraculosi illi pauperes, Cosmas et Damianus festive colantur.

Item octavus, quod conventus defunctorum celebretur.

Item duodetricesimus, quod sanctus Stephanus martyr junior celebretur.

Item quartus Decembris, in honorem egregiæ martyris Barbaræ.

Item sextus, in honorem miraculis celebris unguentoque scaturientis Nicolai.

Item decimus Januarii, in honorem divini Gregorii Nysseni.

Item decimus sextus, propter Adorationem venerabilium principis apostolorum Petri vinculorum.

Item decimus nonus, propter Recuperationem venerabilis defuncti Gregorii Theologi.

Item vicesimus septimus, propter Recuperationem venerandarum reliquiarum Chrysostomi.

Item septimus Februarii, in honorem magnifici martyris, ducis exercitus, Theodori.

Item decimus septimus, in honorem præmiis decorati Theodori tironis.

A Ἡ κθ' διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς κορυφαίοις τῶν ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου πανήγυριν.

Καὶ ἡ λ' διὰ τὴν ἐπὶ τοῖς ιβ'.

Ἡ κε', τοῦ Ἰουλίου διὰ τὴν τῆς ἁγίας Ἄννης τῆς μητρὸς τῆς Θεομήτορος κοίμησιν.

Ἡ ς' τοῦ Αὐγούστου διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεταμόρφωσιν.

Ἡ θ' διὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ματθαίου.

Ἡ ιε' διὰ τὴν ὑπερένδοξον τῆς ἁγίας Θεοτόκου μετάστασιν.

Ἡ κ' διὰ τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Θαδδαίου.

B Ἡ κδ' διὰ τὴν τοῦ ἀποστόλου Βαρθολομαίου.

Καὶ ἡ κθ' διὰ τὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου ἀποτομήν.

Ταύταις ὡς τέλεον ἀπράκτοις συνεξετασθήσονται καὶ αἱ μεσότητες τῆς τεσσαρακονθημέρου νηστείας καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ἡ τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψις, καὶ αἱ πᾶσαι τῶν ἐν τῷ ἐνιαυτῷ ἡμερῶν κυριώνυμαι, ὡς ἐν αὐταῖς ἀποκεκλεῖσθαι πᾶσαν πάροδον εἰς τὸ δικαστήριον, καὶ μηδέν τι μηδένα τῶν δικάζειν λαχόντων δικαστικὸν διαπράττεσθαι, αἵ γε μὴν τῶν δικαστηρίων ἀπὸ μέρους σχολάζουσαι καὶ μὴ καθ' ὁλόκληρον ὡς προειλήφαμεν ἀπρακτήσουσαι εἶεν ἂν αὗται.

C Ἡ ς' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὅτι ἐν αὐτῇ τὸ ἐν Χώνοις τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ θαῦμα τετεράτούργηται.

Ἡ κγ' τοῦ Ὀκτωβρίου, ὅτι τὴν μνήμην τοῦ ἀδελφοθέου Ἰακώβου τελοῦμεν.

Ἡ κς' ὅτι τὸν μεγαλομάρτυρα καὶ μυρόβλητον Δημήτριον ἑορτάζομεν.

Ἡ α' τοῦ Νοεμβρίου διὰ τὸ τοὺς θαυματουργοὺς καὶ ἀναργύρους Κοσμᾶν, καὶ Δαμιανὸν ἑορτάζεσθαι.

Ἡ η' διὰ τὴν σύναξιν τῶν ἀσωμάτων τελεῖσθαι.

Καὶ ἡ κη' διὰ τὸ τὸν ὁσιομάρτυρα Στέφανον τὸν νέον πανηγυρίζεσθαι.

Ἡ δ' τοῦ Δεκεμβρίου διὰ τὴν καλλιμάρτυρα Βαρβάραν.

D Καὶ ἡ ς' διὰ τὸν ἐν θαύμασι περιώνυμον καὶ μυροβλύτην Νικόλαον.

Ἡ ι' τοῦ Ἰανουαρίου διὰ τὸν Νύσσης θεῖον Γρηγόριον.

Ἡ ις' διὰ τὴν προσκύνησιν τῆς τιμίας τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου ἁλύσεως.

Ἡ ιθ' διὰ τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ τιμίου νεκροῦ τοῦ Θεολόγου.

Καὶ ἡ κζ' διὰ τὴν ἀνακομιδὴν τοῦ σεβασμίου λειψάνου τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ ζ' τοῦ Φευρουαρίου διὰ τὸν μεγαλομάρτυρα στρατηλάτην Θεόδωρον.

Καὶ ἡ ιζ' διὰ τὸν ἀθληφόρον Θεόδωρον τὸν Τήρωνα.

A Ἡ θ' τοῦ Μαρτίου, ὡς τῆς μνήμης τελουμένης τῶν ἁγίων μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ μ'.

Ἡ κγ' τοῦ Ἀπριλλίου ὡς τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τιμωμένου.

Ἡ β' τοῦ Μαΐου διὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον.

Ἡ η' τοῦ Ἰουνίου διὰ τὸν μεγαλομάρτυρα στρατηλάτην Θεόδωρον.

Ἡ θ' διὰ τὸν ὅσιον Πατέρα ἡμῶν Κύριλλον Ἀλεξανδρείας.

Καὶ ἡ κζ' διὰ τὸν ὅσιον καὶ θαυματουργὸν Σαμψών.

Ἡ α' τοῦ Ἰουλλίου ὅτι ἐν αὐτῇ τῶν ἁγίων καὶ θαυματουργῶν καὶ ἀναργύρων τὴν μνήμην τελοῦμεν.

B Ἡ β' ὅτι τῆς καταθέσεως τῆς τιμίας ἐσθῆτος τῆς Θεομήτορος μνημονεύομεν.

Ἡ η' ὅτι τὸν μεγαλομάρτυρα Προκόπιον ἑορτάζομεν.

Ἡ ια' ὅτι τὴν καλλιμάρτυρα Εὐφημίαν πανηγυρίζομεν.

Ἡ κ' ὅτι προφήτην Ἠλίαν τιμῶμεν.

Ἡ κζ' ὅτι τὸν ἀθλοφόρον καὶ θαυματουργὸν Παντελεήμονα ἑορτάζομεν.

Καὶ ἡ τοῦ Αὐγούστου λα', διὰ τὴν τῆς τιμίας ζώνης τῆς ἀχράντου Θεοτόκου κατάστασιν.

C Αὗται δὴ αἱ πῶς μὲν ἄπρακτοι, πῶς δὲ ἔμπρακτοι. Τὰς μέντοι διὰ βασιλικὴν ἢ γέννησιν, ἢ ἀναγόρευσιν σχολαζούσας τῶν ἡμερῶν, καὶ ταύτας ταῖς ἐμπράκτοις ἐγκρίνει ἡ βασιλεία μου, ἀφ' ἑαυτῆς ἀρχομένη τοῦ παρόντος θεσμοθετήματος, καὶ ἐν οἷς αὐτῇ διαπράξαιτο διδάσκουσα τοὺς λοιπούς. Οὐχ οὕτω γὰρ ὁ τῆς παρούσης διατάξεως λόγος πείσει τοὺς αὐτῷ προσανέχοντας, ὡς ἡ παρὰ τῆς βασιλείας μου πρᾶξις· αὐτὰς γὰρ τὰς ἡμέρας ἐν αἷς ἡ βασιλεία μου καὶ εἰς τὸν τῇδε βίον προεισῆκται, καὶ εἰς βασιλέα προνοίᾳ Θεοῦ ἀνηγόρευται, ἐμπράκτους εἶναι θεσπίζει, καὶ μηδεμίαν ἐκεχειρίαν ἐν ταύταις ἄγειν τὰ δικαστήρια. Πᾶσαι μέντοι αἱ παρὰ τὰς ἄνω καταστραφείσας ἡμέρας τοῦ χρόνου, καὶ ἔμπρακτοι ἔσονται, καὶ δικαστήρια ἐν αὐταῖς γενήσονται, καὶ ἐκ- D βιβασμοὶ ἀκολούθως ταῖς δικαστικαῖς ἀποφάσεσι. Πέπεισμαι δὲ ὅτι καὶ Θεῷ φίλον ἔσται τὸ παρὸν τῆς βασιλείας μου θεσμοθέτημα. Ταλανίζων γὰρ τοὺς Φαρισαίους ὁ Κύριος, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐλέου τὴν κρίσιν προσέταξε.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μήτε τὴν λεχὼ, μήτε τὸν ἐκ νόσου μὴ δυνάμενον ἀναγκάζεσθαι τὸ πάσχα νηστεύειν.*

Τιμοθέου κανὼν η', ι'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ὥρας τῆς Πασχαλίου, καὶ τῶν Θεοφανίων.*

Ἀποστόλων κανὼν ζ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν α'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ογ'· συνόδου ς',

Item nonus Martii, nempe quod [tum] sanctorum quadraginta Christi martyrum memoria celebretur.

Item vicesimus tertius Aprilis, quippe quia [tum] magnificus martyr Georgius honoretur.

Item secundus Maii, in honorem magni Athanasii.

Item octavus Junii, in honorem magnifici martyris Theodori, exercitus ducis.

Item nonus, in honorem sancti Patris nostri Cyrilli Alexandrini.

Item vicesimus septimus, in honorem sancti et miraculosi Samsonis.

Item primus Julii, quia tum sanctorum et miraculosorum pauperum illorum memoriam colimus.

Item secundus, quia depositionem pretiosæ vestis Dei Genitricis recolimus.

Item octavus, quia magnificum martyrem Procopium festiviter honoramus.

Item undecimus, quia eximiam martyrem Euphemiam concelebramus.

Item vicesimus, quia prophetam Eliam honoramus.

Item vicesimus septimus, quoniam præmiis decoratum et miraculosum Panteleemonem festive colimus.

Item tricesimus primus Augusti, propter pretiosi cinguli immaculatæ Dei Genitricis depositionem.

Atque hi [quidem dies sunt], qui quodammodo feriati, et quodammodo non feriati sunt. Quibus vero [diebus] propter Nativitatem aut creationem principis feriamur, hos imperatoria mea majestas inter non feriatos collocat : ac præsentem sanctionem a se inchoans, iisdem ipsamet reliquis in exemplum [quidpiam] peractura est. Non perinde enim præsentis constitutionis sermo [quantumvis] in illum attentis, atque imperatoriæ majestatis meæ actio persuadeat. Mea itaque imperatoria majestas, quibus diebus tum in hanc vitam producta, tum divina Providentia in imperatorem designata est, ne [illi] feriati sint neque ullas inducias in illis judicia habeant, sancit. Sane præter supra descriptos anni dies, omnes [alii] fasti erunt, et in illis judicia, judiciariisque sententiis consentaneæ exsecutiones exercebuntur. Persuasum autem habemus Deo etiam hanc imperatoriæ meæ majestatis sanctionem fore gratam. Cum enim Pharisæos exsecraretur Dominus, [neglectum ab ipsis] misericordiæ judicium ante omnia causatus est.

CAP. II. — *Ne puerpera, neque qui per morbum non possit, Pascha jejunare cogatur.*

Timothei canon 8, 10.

CAP. III. — *De die atque tempore Paschali, et Theophaniis.*

Apostolorum canon 7; concilii Antiocheni canon 1; concilii Carthaginensis canon 73; concilii sexti ca-

non 66, 89; Dionysii ex epistola ad Basiliden canon 1; Theophili ex compellatione de Theophaniis.

CAP. IV. — *Dominico die spectacula edi, aut Dominico die vel Pentecostes diebus genua flecti non debere, et, quoad [ejus] fieri potest, Dominico die ab operibus vacandum esse, non item Sabbato, et Sabbati die Scripturas legi oportere.*

Concilii Nicæni canon 20; concilii Laodiceni canon 29; concilii Carthaginensis canon 61; concilii sexti canon 19, 66, 90; Petri canon 15; Theophili ex compellatione de theophaniis.

Textus. Const. 6, tit. 12, lib. III cod. Dominicum diem, etc., *usque ad* in jus vocant, *ut pag.* 647.

Scholium. Const, 6, tit. 12, lib. III cod.' et const. 9 ejusdem lib. et tit, sunt cap. ult. tit. 17, lib. VII Basil. quod sic prope habet, ut in textu comprehensum est. Verumtamen ipsæ constitutiones diei Dominici duntaxat mentionem faciunt: Basilicum vero, uti omnis dies divinæ majestati assignatus, similiter honoretur, statuit. Ac addit [etiam], ut apparitores, advocati, atque præcones taceant, et licite quæcunque pacta conciliativa ineantur, [idque] non solum per forensia scripta, verum etiam per acta judicialia. Νατόλια autem sunt imperatorum natalitia, eorumque designatio. Const. 2, tit. 9, lib. I cod. non est posita in Basil.; const. vero 13 ejusdem lib. et tit. est lib. Basil. I, tit. 1, cap. 38, quod habet, ut in textu scriptum est.

CAP. V. — *Quæ sit causa geniculationis, et, ne genua flectantur [die] Dominico, aut diebus Pentecostes, et, quare versus Orientem spectantes precemur.*

Basilii ex cap. 27 eorum quæ ad Amphilochium, de Spiritu sancto scripta sunt.

A κανὼν ξς', πθ'· Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς, κανὼν α'· Θεοφίλου ἐκ τῆς περὶ τῶν Θεοφανίων προσφωνήσεως.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι ἐν Κυριακῇ θεώρια γίνεσθαι, ἢ γόνυ κλίνειν ἐν Κυριακῇ, ἢ ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἐγχωροῦν δεῖ σχολάζειν τὴν Κυριακὴν, οὐ μὲν τὸ Σάββατον, καὶ ὅτι δεῖ Γραφὰς ἀναγινώσκειν τὸ Σάββατον.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν η'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν κθ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ξα'· συνόδου ς', κανὼν ιθ', ξς'· Πέτρου κανὼν ιε'· Θεοφίλου ἐκ τῆς περὶ τῶν Θεοφανίων προσφωνήσεως.

Κείμενον. Ἡ ς' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τοῦ κώδικος λέγει τὴν Κυριακὴν ἄπρακτον εἶναι, κ.
B τ. λ., usque ad ἢ Χριστιανοῖς ἐνάγουσιν.

Σχόλιον. Ἡ ς' διάτ., τοῦ ιβ' τίτ., τοῦ γ' βιβλίου τοῦ κώδικος, καὶ ἡ θ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. εἰσὶ κεφ. τελευταῖον τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον σχεδὸν ὡς ἐντὸς διελήφθη, πλὴν τὸ μὲν πλάτος Κυριακῆς μόνης ἐμέμνητο, ὁ δὲ βασιλικὸς πᾶσαν ἡμέραν ἀφωρισμένος εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν παρομοίως τιμᾶσθαι διορίζεται. Προστίθησι δὲ σιωπᾷν καὶ τοὺς ταξεώτας, καὶ τοὺς δικολόγους, καὶ τοὺς κήρυκας, γίνεσθαι δὲ πάντα τὰ συναλλαγματικὰ σύμφωνα ἀκωλύτως οὐ μόνον διὰ ἀγοραίων ἐγγράφων, ἀλλὰ καὶ διὰ σημειωμάτων δικαστῶν. Νατάλια δέ εἰσι τὰ τῶν βασιλέων γενέθλια, καὶ ἡ τούτων ἀναγόρευσις. Ἡ β' διάτ. τοῦ θ' τίτ.
C τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ ιγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν α', κεφ. λη', οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — Τίς ἡ αἰτία γονυκλυσίας, καὶ τοῦ μὴ τοῦτο γίνεσθαι ἐν Κυριακῇ, καὶ ταῖς ἡμέραις τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ διὰ τί πρὸς ἀνατολὰς εὐχόμεθα.

Βασιλείου ἐκ τοῦ κζ' κεφ. τῶν πρὸς Ἀμφιλόχιον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

ΤΙΤΛΟΣ Η'.

ΠΕΡΙ ΠΑΡΟΙΚΙΩΝ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΔΙΑΓΟΥΣΙΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΙ, ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ ΑΥΤΩΝ, ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΚΑΤ' ΕΤΟΣ ΣΥΝΟΔΩΝ, ΚΑΙ ΞΕΝΟΔΟΧΙΑΣ, ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ, ΚΑΙ ΣΥΣΤΑΤΙΚΩΝ, ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ, ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΠΡΑΤΤΟΥΣΙ ΙΔΙΩΤΙΚΑ, Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΠΡΑΓΜΑΤΑ, ΚΑΙ ΠΩΣ ΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΑΛΛΗΛΟΥΣ ΤΙΜΩΣΙ.

—

TITULUS OCTAVUS.

DE PAROCHIIS, ET QUOMODO EPISCOPI ET CLERICI VIVERE DEBEANT, ET DE PEREGRINATIONE IPSORUM: DE CONCILIIS QUOTANNIS HABENDIS, ET DOCTRINA, ET HOSPITALITATE, ET COMMENDATITIIS PACIFICISQUE LITTERIS, ET QUALES RES, SIVE PRIVATAS, SIVE PUBLICAS GERANT, ET QUOMODO CLERICI SE INVICEM HONORENT.

—

CAP. PRIMUM. — *De parochiis, et, de novationibus, quæ per imperatorias formas fiunt.*

Concilii Chalcedonensis canon 17; concilii Cartha-

D ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Περὶ παροικιῶν, καὶ τῶν ἀπὸ βασιλικῶν τύπων γενομένων καινισμῶν.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιζ' · συνόδου Καρθα-

γέννης κανὼν νγ, νς, οε· συνόδου ς', κανὼν κε', λς', λζ', λη', λθ'.

Κείμενον. Ἡ ς' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν ὅτι τὰς, κ. τ. λ., usque ad Ῥώμην αὐτὴν ὀνομάζεσθαι λέγει.

Σχόλιον. Ἡ ς' διάτ., τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. ς', τοῦ α' τίτ., τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς κατεστρώθη. Τὸ δὲ ἔχει τὸν Κωνσταντινουπόλεως τὰ προνόμια τῆς παλαιᾶς Ῥώμης, οὐ προσετέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν κη' κανόνα τῆς δ' συνόδου, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ γραφέντα. Ἡ ις' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ λε' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. γ' τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνοψίσθη ἄνευ τοῦ ἔχειν τὸν Κωνσταντινουπόλεως τὰ προνόμια τῆς ἀρχαίας Ῥώμης. Ἡ α' διά. τοῦ κα' τίτ. τοῦ ια' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. ς' τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Ἡ Κωνσταντινούπολις μὴ μόνον τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς Ῥώμης προνομίοις κεχρήσθω. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κ' τοῦ ς' τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον· Τῇ συνηθείᾳ τῆς Ῥώμης ἀκολουθεῖν ὀφείλει. Οἷα δέ εἰσι τὰ προνόμια τῆς ἐν τῇ παλαιᾷ Ῥώμῃ ἁγίας Ἐκκλησίας, παρίστησιν ἡμῖν τὸ παρὰ τοῦ ἰσαποστόλου ἁγίου μεγάλου Κωνσταντίνου γεγονὸς ἔγγραφον θέσπισμα πρὸς τὸν ἅγιον Σίλβεστρον τὸν τότε πάπαν τῆς Ῥώμης, ὃ καὶ ἔχει οὕτως.

A ginensis canon 53, 56, 71; concilii sexti canon 25, 36, 37, 38, 39.

Textus. Const. 6, tit. 2, lib. 1 cod. ait: Quod quæ, etc., *usque ad* nominari dicit, *ut pag*. 655, 658.

Scholium. Const. 6, tit. 2, lib. I, cod. est cap. 6, tit. 1, lib. I Basil. quod habet, ut propositum est. Quod vero Constantinopolitanus prærogativas veteris Romæ habeat, in Basil non est additum. Const. 16, tit. 2, lib. I, cod in Basil. non est posita Constit. 35, tit. 3, lib. I, cod. est cap. 3, tit. I, lib. III. Basil. quod habet, vt in textu compendiose positum est: præterquam [quod non habeat], Constantinopolitanum prærogativas veteris Romæ habere. Constit. 1, tit. 21, lib. II, cod. est tit. 1, lib. B v Basil., cap. 6, quod sic ait: Urbs Constantinopolitana non solum juris Italici, sed etiam ipsius Romæ prærogativa fruitor. Const. vero 1, tit. 17, lib. I cod. est cap. 20, tit. 6, lib. II, Basil. quod sic ait: Omnis civitas consuetudinem Romæ sequi debet. Cæterum cujusmodi sint privilegia sanctæ Ecclesiæ veteris Romæ, evidenter tradit nobis scriptum illud oraculum ab apostolis æquali sancto Constantino Magno ad sanctum Sylvestrum eo tempore papam Romanum emissum, quod in hunc habet modum.

Δέον ἐκρίναμεν μετὰ πάντων τῶν σατραπῶν ἡμῶν καὶ πάσης τῆς συγκλήτου, καὶ τῶν ἀρχόντων, καὶ μετὰ παντὸς τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς δόξης, ἵνα ὡς ὁ ἅγιος Πέτρος ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστιν εἰς τὴν γῆν, οὕτω καὶ οἱ ἐπίσκοποι οἱ διάδοχοι τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, ἀρχικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν γῆν ἔχωσι. Πλέον παρέχει ἡ βασιλεία τῆς δόξης ἡμῶν, καὶ τοῦτο παρεχωρήθη ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἀπὸ τῆς βασιλείας ἡμῶν, καὶ θέλομεν ἡμεῖς αὐτὸν τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, καὶ τοὺς διαδόχους αὐτοῦ ἐκ προσώπου αὐτοῦ πρώτους πρὸς τὸν Θεὸν πατέρας εἶναι καὶ δεφένσωρας. Καὶ ὥσπερ ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἡμῶν εἰς τὴν γῆν σέβεται, καὶ τιμᾶται, οὕτω θεσπίζομεν σέβεσθαι καὶ τιμᾶσθαι τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, καὶ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸν γήϊνον θρόνον ἁγίαν καθέδραν τοῦ ἁγίου Πέτρου δοξάζεσθαι, καὶ ὑψοῦσθαι, διδόντες αὐτῇ δύναμιν καὶ δόξης ἀξίωμα, καὶ διακρίνοντες θεσπίζομεν ἵνα ἐξουσίαν ἔχῃ ἀρχικὴν, καὶ εἶναι ταύτην κεφαλὴν τῶν τεσσάρων θρόνων, ἤτοι τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἁπλῶς εἰς ὅλας τὰς Ἐκκλησίας ἁπάσης τῆς οἰκουμένης. Καὶ ὁ ἐπίσκοπος ὁ μέλλων εἶναι εἰς τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ὀφείλει εἶναι ἔνδοξος καὶ ὑψηλότερος παρὰ πάντας τοὺς ἱερεῖς τοῦ κόσμου, καὶ εἴτι ἐστὶ πρὸς θεραπείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ πρὸς διόρθωσιν καὶ στερέωσιν τῆς πίστεως τῶν Χριστιανῶν ἵνα κρίνηται παρ' αὐτοῦ· δίκαιον γάρ ἐστι ἵνα ἐκεῖσε ὁ ἅγιος νόμος ἔχῃ τὴν κεφαλὴν, καὶ ἀρχὴν, ὅπου ὁ ἅγιος νομοθέτης ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χρι-

Cum omnibus satrapis nostris, cum universo senatu, C cum præfectis, denique cum omni populo potestati Romanæ majestatis subdito, conveniens esse judicavimus, ut quemadmodum sanctus Petrus ex persona Filii Dei [ecclesiæ caput] est in terris: ita etiam episcopi, qui successores sunt Principis apostolorum, primariam in terris potestatem habeant: [et quidem] amplius quam nostra imperatoria majestas habeat. Atque id [quidem] concessum est a nobis, Augustaque nostra conjuge: ac volumus ut ipse Princeps apostolorum, ejusque successores, ex ipsius persona primi apud Deum patres sint atque defensores. Et quemadmodum imperatoriæ nostræ majestatis potestas colitur et honoratur: ita sancimus, ut et sancta Romanorum Ecclesia colatur et honoretur; atque supra quam imperatoria nostra majestas, D terrenumque solium, sancta sedes sancti Petri laudibus, cumuletur atque exaltetur. [Ac] data [jam] ipsi potestate, majestatisque dignitate, confirmato [deinde judicio sancimus ut primariam illam habeat potestatem, atque caput sit quatuor soliorum Alexandrini videlicet, Antiocheni, Hierosolymitani et Constantinopolitani: ac [vero] breviter omnium Ecclesiarum universi terrarum orbis. [Ut] etiam qui sanctæ Romanorum Ecclesiæ episcopus futurus est, gloriosus esse debeat, et supra omnes [totius] mundi sacerdotes excelsus. Ut [postremo] si quid ad cultum Dei, Christianamque fidem instaurandam ac constabiliendam pertineat, [id] ab ipso dijudicetur. Æquum enim est, ut illic sacra lex originem et initium sumat, ubi sacrosanctus legislator Ser-

vator noster Jesus Christus beatum apostolum Petrum sedem obtinere jussit, crucis afflictionem sustinuit beatæque mortis calicem bibit : et ubi [ille] etiam imitator Magistri atque Domini sui factus est. Ut [item] illic inclinent gentes capita sua propter confessionem nominis Christi, ubi illarum doctor beatus apostolus Paulus extenso propter Christum collo martyrii coronam accepit : ut [insuper] usque ad finem mundi [illæ] doctorem quærant, ubi sanctorum ejus reliquiæ quiescunt. [Ad extremum vero ut], quo loco superbo illi regi servivimus, eodem supini ac in terram expansi cœlestis Regis et Dei et Servatoris nostri Jesu Christi officii deserviamus. Tradimus itaque ipsis sanctis apostolis, beatis dominis meis Petro et Paulo, ac post illos beato Sylvestro, Patri nostro, magno episcopo, et catholico papæ urbis Romæ, omnibusque successoribus ejus, qui ab hodierno [die usque ad finem mundi in solio beati Petri præsidebunt, imperatorium nostrum palatium Lateranense, quod superat atque vincit totius mundi palatia : præterea etiam diadema, sive coronam capitis nostri : tum lorum quoque et humerale, quod imperatoriæ majestatis collum cingit : simul etiam purpuream chlamydem, et tunicam coccineam, omniaque imperatoria indumenta, necnon imperatoriorum jumentorum insignia : similiter etiam imperatoria sceptra, omnia signa, banta, reliquaque imperatoriæ majestatis ornamenta, et potentiæ nostræ gloriam. Insuper sancimus ut viri religiosissimi clerici multorum ordinum, qui eidem sanctæ Romanæ Ecclesiæ deserviunt, ornentur et habeant illam sublimitatem et magnificentiam qua ornatus est magnus noster senatus, patricii nempe, et consules, et reliquæ dignitates. Et [quemadmodum] imperialis exercitus ornatus est : ita sancimus ut et sanctæ Romanæ Ecclesiæ clerus ornetur. Ad hæc quo modo imperatoria potestas multis officiis exornatur, cubiculariis, ostiariis et excubitoribus sic etiam sanctam Romanorum Ecclesiam exornari volumus. At [vero] ut episcopalis splendor in omnibus præluceat, etiam hoc sancimus ut clerici sanctæ Romanorum Ecclesiæ caballos candidis linteis ornatos equitent, et quemadmodum senatus noster calciamenta sive sandalia, ex linteis candida gestat, [ita etiam illi : ut] eodem modo cœlestia, quo terrestia, ad laudem Dei [spectent.] Supra omnia in honorem et gloriam ipsius Domini et Servatoris nostri Jesu Christi, ipsi sanctissimo Patri nostro Sylvestro episcopo et papæ urbis Romæ, omnibusque successoribus ejus beatis episcopis, in eadem magna atque apostolica Ecclesia potestatem damus ac concedimus, ut si quis ex senatu suapte sponte ac libente voluntate clericus fieri, numeroque sanctorum clericorum numerari velit, nullus omnium illi impedimento esse audeat. Sancivimus ad hæc ut et ipse pius Pater noster Sylvester magnus episcopus, et omnes episcopi successores ejus, gestarent diadema sive coronam ex puro [puto] auro et

A στὸς τὸν μακάριον ἀπόστολον Πέτρον ἐκέλευσε κρατεῖν τὴν καθέδραν, καὶ ὅπου τὸ πάθος τοῦ σταυροῦ ἔπαθε, καὶ μακαρίου θανάτου ποτήριον ἔπιε, καὶ ἐγένετο τοῦ Μαΐστορος ἀκόλουθος καὶ Κυρίου αὐτοῦ, καὶ ἐκεῖ τὰ ἔθνη ἵνα κλίνωσι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν διὰ τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπου ὁ διδάσκαλος αὐτῶν ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλος διὰ τὸν Χριστὸν ἐκτείνας τὸν τράχηλον στέφανον τοῦ μαρτυρίου ἐδέξατο, καὶ ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου ἵνα ἀναζητῶσιν ὅπου τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ λείψανα ἀναπαύονται, καὶ ἐκεῖ ὕπτιοι, καὶ εἰς τὴν γῆν ἡπλωμένοι τοῦ οὐρανίου, καὶ βασιλέως, καὶ Θεοῦ, καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ δουλεύομεν ὀφφίκια ὅπου ἐδουλεύσαμεν τῷ ὑπερηφάνῳ ἐκείνῳ βασιλεῖ. Παραδιδόαμεν οὖν αὐτοῖς τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις τοῖς μα-
B καρίοις κυρίοις μου τῷ Πέτρῳ, καὶ τῷ Παύλῳ, καὶ μετ' αὐτοὺς τῷ μακαρίῳ Σιλβέστρῳ, καὶ Πατρὶ ἡμῶν τῷ μεγάλῳ ἐπισκόπῳ καθολικῷ πάπᾳ τῆς πόλεως Ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ, οἵτινες ἕως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου μέλλουσι προκαθῆσθαι εἰς τὸν θρόνον τοῦ μακαρίου Πέτρου ἀπὸ τῆς σήμερον τὸ ἡμέτερον βασιλικὸν παλάτιον τὸ Λατερανέσιον τὸ ὑπερβαῖνον καὶ ὑπερνικῶν τὰ ὅλα τοῦ κόσμου παλάτια. Ἐπ' ἐκεῖνα δὲ καὶ τὸ διάδημα ἤτοι τὸν στέφανον τῆς κεφαλῆς ἡμῶν, ἅμα καὶ τὸν λῶρον καὶ τὸ ὠμοφόριον ὅπερ περικυκλοῖ τὸν βασιλικὸν τράχηλον, ἅμα δὲ καὶ πορφυρὰν χλαμύδα, καὶ χιτῶνα κόκκινον, καὶ πάντα τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα καὶ ἀξιώματα τῶν βασιλικῶν ἀλόγων, ὁμοίως καὶ τὰ βασιλικὰ σκῆπτρα, καὶ πάντα τὰ σίγνα, καὶ τὰ βάντα, καὶ
C τὰ λοιπὰ κοσμήματα τῆς βασιλικῆς μεγαλειότητος, καὶ τὴν δόξαν τῆς ἡμῶν ἐξουσίας ἄνδρας τε εὐσεβεστάτους κληρικοὺς πολλῶν τάξεων τῇ αὐτῇ ἁγίᾳ Ῥωμαϊκῇ Ἐκκλησίᾳ δουλεύοντας θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι, καὶ ἔχειν ἐκείνην τὴν ὑψηλότητα καὶ μεγαλωσύνην, ἣν κεκόσμηται ἡ μεγάλη σύγκλητος ἡμῶν, ἤτοι οἱ πατρίκιοι, καὶ οἱ κόνσουλοι, ἤτοι οἱ ὕπατοι, καὶ τὰ λοιπὰ ἀξιώματα, καὶ ὡς ἡ βασιλικὴ στρατιὰ κεκόσμηται, οὕτω θεσπίζομεν κοσμεῖσθαι καὶ τὸν κλῆρον τῆς ἁγίας Ῥωμαίων Ἐκκλησίας. Καὶ οἷον τρόπον ἡ βασιλικὴ δύναμις διὰ πολλῶν ὀφφικίων κεκόσμηται, ἤτοι κουβικουλαρίων, πορταρίων, ἐξκουβίτων, οὕτω καὶ τὴν ἁγίαν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν κοσμεῖσθαι θέλομεν, καὶ ἵνα κατὰ πλά-
D τος τὸ ἐπισκοπικὸν φῶς ὑπερλάμπῃ, θεσπίζομεν καὶ τοῦτο, ἵνα οἱ κληρικοὶ τῆς ἁγίας Ῥωμαίων Ἐκκλησίας καβαλικεύωσιν ἄλογα κεκοσμημένα διὰ ὀθονίων λευκῶν. Καὶ ὡς ἡ ἡμετέρα σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα, ἤτοι σανδάλια λευκὰ διὰ ὀθονίων, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια, ὡς καὶ τὰ γήϊνα πρὸς αἴνεσιν τοῦ Θεοῦ. Ἐπέκεινα δὲ πάντων διδόαμεν ἄδειαν, καὶ παραχωροῦμεν αὐτῷ τῷ ἁγιωτάτῳ Πατρὶ ἡμῶν τῷ Σιλβέστρῳ ἐπισκόπῳ καὶ πάπᾳ τῆς πόλεως Ῥώμης, καὶ πᾶσι τοῖς διαδόχοις ἐπισκόποις ὀρθοδόξοις μακαρίοις εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Κυρίου, καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὴν αὐτὴν μεγάλην καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν, ἵνα ἐάν τις τῆς συγκλήτου βουληθῇ μετὰ ἰδίου θελήματος, καὶ εὐαρέστου γενέσθαι κληρικὸς, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἁγίων κληρι-

κῶν συναριθμεῖσθαι, μή τις τολμᾷ ἀπὸ πάντων ἐμποδίζειν τούτῳ. Ἐθεσπίσαμεν δὲ καὶ πρὸς τούτοις ἵνα καὶ ὁ αὐτὸς θεοσεβὴς πατὴρ ἡμῶν Σίλβεστρος μέγας ἐπίσκοπος, καὶ πάντες οἱ ὀρθόδοξοι διάδοχοι αὐτοῦ καὶ ἐπίσκοποι ἵνα φορῶσι τὸ διάδημα ἤτοι τὴν στεφάνην, ἣν παρεδώκαμεν αὐτῷ ἐκ κεφαλῆς ἡμῶν ἐκ χρυσίου καθαροῦ καὶ μαργαριταρίων ἀτιμήτων, καὶ ἵνα αὐτοὶ χρήσωνται εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν εἰς τὴν αἴνεσιν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ ἁγίου καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων. Αὐτὸς ὁ μακάριος πάπας Σίλβεστρος ὑπὲρ τὴν στεφάνην ἤτοι τὴν παπαλίθραν ἣν εἶχε πρὸς δόξαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου οὐκ ἔθελε βαστάζειν στεφάνην ἐκ χρυσίου, ἢ μαργαριταρίων, ἡμεῖς, διότι οὐκ ἔθελεν ὁ ἅγιος Σίλβεστρος ἐκ χρυσίου στεφάνην τὸν ὑπέρλαμπρον λῶρον, σημαίνοντα τὴν ἁγίαν ἀνάστασιν τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ αὐτοῦ ἰδίαις χερσὶν ἐπεθήκαμεν, καὶ κρατοῦντες τοῦ χαλινοῦ τοῦ ἵππου αὐτοῦ διὰ τὴν προσκύνησιν, καὶ τὸν φόβον τοῦ ἁγίου Πέτρου στράτωρος ὀφφίκιον ἐποιήσαμεν, θεσπίζοντες ἵνα πάντες οἱ διάδοχοι αὐτοῦ τῷ λώρῳ χρήσωνται εἰς τὰς προελεύσεις πρὸς μίμησιν τῆς βασιλείας. Διὰ τοῦτο δὲ ἵνα μὴ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς καταφρονῆται, ἀλλὰ πλέον παρὰ τὴν βασιλείαν ἡμῶν τὴν γηΐνην, καὶ κράτους δόξαν κοσμεῖται, ἰδοὺ τὸ παλάτιον ἡμῶν ὡς προείπομεν, καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν, καὶ ταύτης τῆς Ἰταλίας, ἢ δυσμῶν χωρῶν ἐπαρχίας τόπους, καὶ κάστρα τῷ προγεγραμμένῳ μακαριωτάτῳ ἐπισκόπῳ ἡμῶν, καὶ Πατρὶ Σιλβέστρῳ καθολικῷ πάπᾳ παραδιδόαμεν καὶ ἀφήκαμεν αὐτῷ, καὶ τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐξουσίαν καὶ δύναμιν στερεὰν βασιλικοῦ προστάγματος διὰ ταύτην τὴν θείαν κέλευσιν, καὶ πραγματικὸν σύστημα ἐθεσπίσαμεν διαμένειν καὶ τοῖς ἀνδράσι τῆς ἁγίας τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίας εἰς τὸν αἰῶνα παρεχωρήσαμεν. Διὰ τοῦτο δὲ χρήσιμον ἐνοήσαμεν τὴν βασιλείαν ἡμῶν, καὶ τὸ κράτος τῆς βασιλείας εἰς τὰς ἀνατολικὰς χώρας μεταφέρειν, καὶ ἐν τῇ Βυζαντίῳ χώρᾳ τόπῳ χρησίμῳ τὴν πόλιν ἐπὶ τῷ ὀνόματι ἡμῶν ἰδιωθῆναι, καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν ἐκεῖ συστῆναι. Διότι ὅπου ἐστὶν ἀρχικὴ ἱερατεία, καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας ἀπὸ τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανίων διδομένη, ἄδικόν ἐστιν ἵνα ἐκεῖ ὁ γήϊνος βασιλεὺς ἔχῃ ἐξουσίαν. Τοῦτο δὲ τὸ ὕφος τῆς βασιλείας ἡμῶν ἰδίαις χερσὶ καταστρώσαντες εἰς τὰ τίμια λείψανα τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, καὶ κορυφαίου Πέτρου ἐθήκαμεν καὶ ἐκεῖ ὠμόσαμεν ταῦτα πάντα ἀπαράθραυστα διαφυλάττειν, καὶ τοὺς διαδόχους ἡμῶν ταῦτα φυλάττειν παραδεδώκαμεν τῷ Πατρὶ ἡμῶν τῷ ἁγίῳ, καὶ καθολικῷ ἐπισκόπῳ, καὶ πάπᾳ, καὶ δι' αὐτοῦ πᾶσι τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἐπισκόποις τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ Σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ προσνεύοντος παραδιδόαμεν ὅλα τὰ προγεγραμμένα καλῶς εἰς τὸν αἰῶνα διαφυλάττεσθαι.

A inæstimabilibus margaritis [confectam], quam ex capite nostro ipsi tradidimus : gestarent autem in capitibus suis ad laudem Dei, et in honorem sancti principis apostolorum. Verum ipse beatissimus papa Sylvester super coronam sive papalethram, quam ad gloriam Dei et sancti Petri habebat, nolebat portare coronam meam vel margaritarum plenam. Nos vero, propterea quod sanctus Sylvester auream coronam respuit : sancto ipsius capiti radiantissimum lorum, sacrosanctam resurrectionem denotans, nostris manibus imposuimus : et arrepto, adorationis timorisque sancti Petri ergo, equi ipsius freno, stratoris officium fecimus : sancientes ut omnes successores ejus ad imitationem imperatoriæ majestatis loro utantur in processionibus.
B Ac vero [id] ideo, ut ne dignitas episcopalis contemnatur. Quinetiam [ut] ampliore, quam imperatoria nostra terrena majestas, potentiæ quoque splendore adornetur : ecce palatium nostrum (ut prædiximus) et urbem Romam, necnon universæ Italiæ occidentaliumque regionum præfecturas, loca atque castra prædicto beatissimo episcopo, et Patri nostro Silvestro papæ tradimus, et ipsi ejusque successoribus imperatoriam imperandi auctoritatem ac potestatem permittimus [atque eam] per hanc divinam jussionem ac pragmaticam constitutionem firmam permanere sancimus, virisque sanctæ Romanorum Ecclesiæ in æternum concedimus. Quorsum [etiam] utile [fore] consideravi-
C mus si imperatoriam nostram majestatem ejusque potentiam in orientales regiones transferremus, et in Byzantico agro loco commodo sub nomine nostro civitatem erigeremus, atque ibi nostram majestatem collocaremus. Quandoquidem ubi primarium saderdotium, Christianæque religionis caput cœlitus est constitutum, ut ibidem terrenus princeps domi natum habeat, haud justum fuerit. [Qua sane etiam de causa] hoc [orationis] imperatoriæ nostræ majestatis contextu propriis manibus in venerandas sancti apostoli et principis Petri reliquias prostrato ac reposito, hæc nos omnia illæsa conservaturos illic juravimus, et successoribus nostris imperatoribus in commentariis nostris eadem servanda tradidimus. Patri [itaque] nostro sancto et catholico
D episcopo et papæ, atque per ipsum omnibus successoribus ejus episcopis, annuente Domino nostro et Servatore Jesu Christo, omnia ante scripta recte in æternum conservanda tradidimus.

Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τοῦ παρόντος ἐδίκτου, ἤτοι βασιλικοῦ προστάγματος τοῦ ἁγίου μεγάλου Κωνσταντίνου δικαιοῦται ὁ πάπας Ῥώμης διὰ πάντων τῶν βασιλικῶν προνομίων μεγαλύνεσθαι ἄνευ μόνου τοῦ στέμματος· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐν ταῖς ὁπουδήποτε γινομέναις προελεύσεσιν αὐτοῦ, καὶ ταῖς θείαις αὐτοῦ ἱεροτελεστίαις διὰ βασιλικοῦ λώρου τὴν κεφαλὴν κατακαλύπτεται, ἀμφιέννυται δὲ καὶ ἀληθινὰ ὑποδήματα, καὶ καβαλικεύει μετὰ ἀληθινοῦ σελοχαλίνου, κατὰ τοὺς βασιλεῖς, τιμᾷ δὲ καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ διὰ ἀξιωμάτων βασιλικῶν. Ὅταν δὲ ἡ δευτέρα σύνοδος δέδωκε τῷ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ προνόμια πάντα τοῦ πάπα Ῥώμης, ἐπεχείρησάν τινες τῶν πατριαρχῶν ὡς ὁ Κύρουλλος ἐκεῖνος κύριος Μιχαὴλ, καὶ ἕτεροι τοῖς αὐτοῖς ἀποσεμνύνεσθαι προνομίοις, οὐ γέγονε δὲ αὐτοῖς εἰς καλὸν ἡ ἐγχείρησις.

Τιμᾶσθαι δὲ διὰ ἀξιωμάτων τοὺς κληρικοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως κεκώλυται. Πλὴν καὶ ταῦτα κεκολοβωμένα εἰσίν. Ὁ δὲ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἀπὸ τοῦ παρόντος ἰνδίκτου δικαιοῦται καβαλικεύειν κατὰ τὴν λιτὴν τῶν ἁγίων νοταρίων τὸ πατριαρχικὸν ἄλογον μετὰ ὀθονίου λευκοῦ. Ἔδει δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὡς καδδηναρίου πατριαρχικοῦ σκέπεσθαι μετὰ χρυσῆς τιάρας, ἥτις καὶ ἐν χαρτοφυλακίῳ ἀπόκειται. Ἀλλὰ καὶ ὁ κατὰ καιροὺς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ παρόντος ἰνδίκτου δικαιοῦται μετὰ λώρου λειτουργεῖν, ἔλαβε γὰρ τὴν ἐξουσίαν ταύτην ὁ ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας ἀπὸ τοῦ πάπα Ῥώμης Κελεστίνου, ὅτε ἡ ἐν Ἐφέσῳ γέγονε σύνοδος κατὰ Νεστορίου· τοῦ γὰρ Κελεστίνου μὴ δυναμένου παρουσιάσαι εἰς Ἔφεσον, καὶ κρῖναι τὸν Νεστόριον, συνέδοξε ἐπιτραπῆναι τὸν ἅγιον Κύριλλον ὑπὸ τοῦ Κελεστίνου προκαθῆσαι τῆς συνόδου, ἀντ' αὐτοῦ. Εἰς γοῦν παράστασιν τοῦ ἔχειν αὐτὸν τὸ δίκαιον τοῦ πάπα Ῥώμης Κελεστίνου ἐκάθησε μετὰ λώρου, καὶ κατεδίκασε τὸν Νεστόριον. Ἐκ τότε οὖν μετὰ τοῦ αὐτοῦ λώρου ἱερουργοῦσι, [καὶ προοδεύουσιν οἱ πατριάρχαι Ἀλεξανδρείας καὶ αἰτίασιν οὐχ ὑποπτεύουσιν. Ἀνάγνωθι τὴν περὶ τούτου ἐπιστολὴν τοῦ ἁγίου Κελεστίνου κατεστρωμένην οὖσαν εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς γ' συνόδου.

CAP II. — *Ne episcopus temere peregrinetur, aut clericus in alia provincia degat.*

Apostolorum canon 14, 15; concilii Ancyrani canon 18; concilii Antiocheni canon 3, 13, 22; concilii Laodiceni canon 41, 42; concilii Constantinopolitani canon 2; concilii Chalcedonensis canon 13, 23; concilii Sardicensis canon 3, 11, 12, 16, 17; concilii Carthaginensis canon 23, 71; concilii sexti canon 17, 18, 20; concilii Nicæni secundi canon 10; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 16.

Textus. Const. 42, tit. 3 lib. I, cod. ait: Ob multum, etc., *usque ad* fiat erogatio, *ut pag.* 197, 198, 663, 666.

Scholium. Const. 43, tit. 3, lib. I cod. in Basil. non est posita: neque constit. 1, lib. I Novellarum quæ est novella Justiniani 6, neque constit. 7 ejusdem 1 tit. Novellarum, quæ est novella Justiniani 67; constit. 3 ejusdem 1, tit., est novella Justiniani 86, posita [que est] in lib. VI Basil. tit. 22, qui circa finem sic habet: Sed jubemus ut neque monachus, neque clericus, neque episcopus sive religiosissimi patriarchæ sui [litteris] huc accedat: aut certi sunto quod religionis habitu se indignos facient. Nota vero quod integræ novellæ episcopi duntaxat mentionem faciant; Basilica vero neque clericum neque episcopum Constantinopolim inscio patriarcha accedere sinant. Const. 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, [ac est] posita in lib. III Basil. tit. 1, cap. 18 et 19, quæ habent, ut [in compendio proposita sunt. Tu vero potius adhærescas 16 canoni [concilii] primi et secundi in templo Sanctorum Apostolorum [habiti], in sex menses [peregrinationis tempus coarctanti. Const. 12 ejusdem tit. Novellarum, est novella Justiniani 57 posita [quæ est] in lib. Basil. 3, tit. 4, atque ita fere de perceptione [annonæ] habet, ut in textu scriptum est. Hanc igitur lege. Legas [vero] etiam sanctissimi illius ac universalis patriarchæ domini [Nicolai synodicum commentarium quartodecimo mensis Martii [die,] indictione tertia confectum: qui constituit, [quanto tempore Magnæ ecclesiæ sacerdotes et diaconi abesse citra præjudicium debeant. Verum dicunt nonnulli, hinc

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχε ἐπίσκοπον ἀποδημεῖν, ἢ καὶ κληρικὸν ἐν ἑτέρᾳ διάγειν ἐπαρχίᾳ.*

Ἀποστόλων κανὼν ιδ', ιε'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν γ', ιγ', κβ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα' μβ'· συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιγ', κγ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', ια', ιβ', ις', ιζ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν κγ', οα'· συνόδου ς', κανὼν ιζ', ιη', κ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ι'· συνόδου α' καὶ β', ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ις'.

Κείμενον. Ἡ μβ' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν ὅτι ἐπίσκοπο, κ. τ. λ., usque ad ὥστε τὴν χορηγίαν τῆς σιτήσεως ἐκεῖθεν γίνεσθαι.

Σχόλιον. Ἡ μγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὖσα Ἰουστινιάνειος ξζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἐστὶ Νεαρὰ Ἰουστινιάνειος πς' κειμένη ἐν βιβλίῳ ς' τῶν Βασιλικῶν τίτ. κβ'. Περὶ τὸ τέλος οὕτως ἔχοντι· οὔτε δὲ μοναχὸν, οὔτε κληρικὸν, οὔτε ἐπίσκοπον κελεύομεν ἔρχεσθαι ἐνταῦθα ἄνευ τοῦ ὁσιωτάτου αὐτῶν πατριάρχου· καὶ εἰδέτωσαν ὡς ἀναξίους ἑαυτοὺς τοῦ σχήματος ποιήσουσι. Καὶ σημείωσαι ὅτι τὸ μὲν πλάτος τῶν Νεαρῶν μόνου ἐπισκόπου ἐμνήσθη, τὰ δὲ Βασιλικὰ οὔτε ἐπίσκοπον, οὔτε κληρικὸν παραχωροῦσι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιδημεῖν ἄνευ γνώμης τοῦ πατριάρχου. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι Νεαρὰ Ἰουστινιανοῦ ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τιτ. α', κεφ. ιη', καὶ ιθ', ἃ καὶ ἔχουσιν οὕτω καθὼς συνωψίσθησαν. Σὺ δὲ πρόσχες μᾶλλον τῷ ις' κανόνι τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων α' καὶ β' συνόδου ἑξάμηνον στενοχωρήσαντα τὸν τῆς ἀποδημίας χρόνον. Ἡ ιβ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι Νεαρὰ Ἰουστινιάνειος νζ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. δ', καὶ οὕτω σχεδὸν περὶ λήψεως ἔχουσα, ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐδηλώθη. Ἀνάγνωθι οὖν ταύτην, ἀνάγνωθι καὶ τὴν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου Νικολάου, συνοδικὴν σημείωσιν, τὴν γεγονυῖαν κατὰ τὴν ιδ', τοῦ Μαρτίου μηνὸς τῆς γ' ἰνδικτιόνος, καὶ ὑποτυποῦσαν πόσον καιρὸν ὀφείλουσιν ἀπολιμπάνεσθαι ἀπροκριματίστως οἱ μεγάλης Ἐκκλησίας ἱερεῖς τε καὶ διάκονοι. Λέγουσι δέ τινες ἐκ ταύτης μὴ ἀναιρεῖσθαι τοὺς περὶ τῶν ἀποδήμων

κληρικῶν κανόνας, μηδὲ τὴν ἄνωθεν καταστρωθεῖσαν Ἰουστινιάνειον Νεαράν. Σημείωσαι ὅτι ἀπὸ τῶν ἐν τῷ παρόντι κεφ. κατεστρωμένων δύο Ἰουστινιανείων Νεαρῶν, ἤγουν τῆς πς' καὶ τῆς ρκγ' δύο ταῦτα ἐνομοθέτησαν ἓν μὲν τὸ μὴ ἐνδημεῖν εἰς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ἀρχιερεῖς, ἢ μοναχοὺς ἢ κληρικοὺς ἄνευ γραμμάτων τοῦ πατριάρχου αὐτῶν, ἕτερον δὲ τὸ μὴ διατρίβειν ἀρχιερέα ἐπὶ πολὺ ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἄμφω βλέπομεν ἀθετούμενα, οὔτε γὰρ οἱ ἀρχιερεῖς διὰ γραμμάτων πατριαρχικῶν εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐνδημοῦσι, ἀλλ' οἰκειοθελῶς εἰς τὴν θύραν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐρχόμενοι διδόασιν εἴδησιν τῷ πατριάρχῃ, καὶ οὕτω τῆς μεγαλοπόλεως ἀκινδύνως ἐπιβαίνουσι, καὶ ἐπὶ πολὺν δὲ χρόνον ἐν αὐτῇ διατρίβοντες οὐδεμίαν κάκωσιν ὑπομένουσι, ζητητέον ὅπως τοῦτο γίνεται. Οἶμαι οὖν ὡς ἡ μὲν πς' Νεαρὰ ἡ διοριζομένη καθαιρεῖσθαι τοὺς ἐπισκόπους, κληρικούς τε καὶ μοναχοὺς παρὰ γνώμην τοῦ πατριάρχου αὐτῶν ἐνταῦθα ἐπιδημοῦντας, ἀνῃρέθη διὰ τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου Νεαρᾶς μεταγενεστέρας οὔσης, καὶ διοριζομένης μὴ χορηγεῖσθαι δαπάνας τοῖς τοιοῦτό τι ποιοῦσιν ἐπισκόποις ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῶν, καὶ εἰς τοῦτο μόνον περικλειούσης τὴν τιμωρίαν. Τὸ δὲ καθαιρεῖσθαι τοὺς ἐπέκεινα χρόνου κατὰ τὴν τοιαύτην ρκγ' Νεαράν, ἢ ἐπέκεινα ἑξαμήνου κατὰ τὸν ις' κανόνα τῆς ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συστάσης α' καὶ β' συνόδου, διατρίβοντας ἐπισκόπους εἰς Κωνσταντινούπολιν χωρὶς εὐλόγου αἰτίας, ἀνῃρέθη διὰ προστάξεως τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπολυθείσης κατὰ μῆνα Σεπτέμβριον Ἰνδικτιῶνος ζ', καὶ διοριζομένης ταῦτα ῥητῶς. Ταῦτα τοίνυν ἀναλογισαμένη ἡ βασιλεία μου πρὸς τὴν παροῦσαν ἐλθεῖν οἰκονομίαν ἠναγκάσθη καὶ ἄκουσα, καὶ θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος ταύτης προστάγματος μὴ πλείονα τοῦ παρά τε τῶν φιλευσεβῶν νόμων, καὶ τῶν θείων κανόνων ὑφαπλωθέντος καιροῦ τοῖς ἱερωτάτοις ἀρχιερεῦσιν ἐνδιατρίβειν δίχα τινὸς ἀπαραιτήτου ἐμποδισμοῦ ἐν τῇ μεγαλοπόλει, καὶ προφανοῦς εὐλόγου προφάσεως, ἢ μὲν καὶ ἄκοντες τῆς μεγαλοπόλεως ἐκβληθήσονται. Ἡ μέντοι γε ἐν τῇ μεγαλοπόλει εἰσέλευσις αὐτῶν ὀφείλει γίνεσθαι κατὰ τὴν ἔκπαλαι κανονικῶς, καὶ νομίμως κρατήσασαν συνήθειαν.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τοὺς ἐπισκόπους τὰς αἰτίας τῆς ὁδοιπορίας τῶν δι' αὐτῶν παριόντων ἐπισκόπων πολυπραγμονεῖν.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν ἀπιόντων πρὸς βασιλέα, ἢ τοὺς περὶ αὐτόν.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ια', ιβ'· Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ζ', η', θ', ια'· Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρδ', ρς'.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ ὑποδοχῆς ξένων, καὶ περὶ εἰρηνικῶν καὶ συστατικῶν ἐπιστολῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', λγ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ζ', η', ια'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν μα', μβ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιγ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν θ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κγ'· συνόδου ς', κανὼν ιζ'.

A canones de absentibus clericis, neque Justiniani novellam superius insertam, non abrogari. Nota vero quod ex duabus præsenti capiti insertis Justiniani constitutionibus, 86 videlicet et 123, hæc duo constituta sunt: unum, ne antistes diu Constantinopoli hæreat; alterum, ne antistes, monachi, aut clerici sine litteris patriarchæ sui urbem urbium accedant. Sed quoniam utrumque rejectum [esse] videmus (neque enim antistites per litteras patriarchales [urbium] dominatricem accedunt: sed ad Constantinopolitanam portam venientes, suapte sponte patriarcham [de adventu suo] certiorem faciunt, atque ita citra periculum magnam urbem ingrediuntur, multoque tempore in illa commorantes nullam vexationem sustinent) quo id pacto
B fiat, quærendum est. [Atque ego] quidem puto novellam 86, quæ statuit ut episcopi, clerici, et monachi, qui citra scientiam patriarchæ sui huc accedunt, deponantur, abrogatam esse per novellam Justiniani 123, quæ recentior est, et statuit, ne episcopis tale quidpiam facientibus ex ipsorum ecclesiis sumptus suppeditentur, in hoc unum pœnam concludens. Ut autem episcopi, illi qui citra rationabilem causam ultra annum secundum novellam 123, aut ultra semestre tempus secundum canonem 160 concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum coacti, Constantinopoli hærent, deponantur: [id vero] abrogatum est per jussionem celeberrimi imperatoris domni Manuelis
C Comneni, quæ edita est mense Septembri, indictione septima, et hæc constituit in hæc verba: Ubi igitur imperatoria mea majestas hæc expendit, ad præsentem dispositionem etiam invita descendere coacta est: ac sancit per præsentem hanc jussionem, ne sacerrimi episcopi citra inevitabile aliquod impedimentum et evidenter rationabilem causam, longiore tempore, quam a piis legibus divinisque canonibus præfinitum est, in magna urbe commorentur: aut alioqui vel inviti ab illa ejicientur. Verum ipsorum in magnam urbem introitus secundum veterem ex canonibus et legibus ortam fieri debet consuetudinem.

CAP. III. — *Episcopos itineris episcoporum suas
D ditiones transeuntium causas inquirere oportere.*

Concilii Sardicensis canon 11.

CAP. IV. — *De episcopis et clericis qui ad imperatorem ejusve comitatum abeunt.*

Concilii Antiocheni canon 11, 12: concilii Sardicensis canon 7, 8, 9, 11; concilii Carthaginensis canon 104, 106.

CAP. V. — *De peregrinorum susceptione, et de pacificis commendatitiisque litteris.*

Apostolorum canon 12, 33; concilii Antiocheni canon 7, 8, 11; concilii Laodiceni canon 41, 42; concilii Chalcedonensis canon 9; concilii Sardicensis canon 9; consilii Carthaginensis canon 23; concilii sexti canon 17.

CAP. VI. — *De differentia pacificarum et commendatitiarum litterarum.* A

Concilii Chalcedonensis canon 11; concilii Carthaginensis canon 106.

CAP. VII. — *Quibus episcopos subvenire oporteat, et de episcopis, presbyteris et diaconis, qui indigentibus ecclesiastici [ordinis hominibus necessaria] non suppeditant.*

Apostolorum canon 59; concilii Sardicensis canon 7.

Textus. Indigentes hæretici non accipiunt e judiciis aut ecclesiis ea quæ honoraria dicuntur, ut lib. I, tit. 5, const. 8 [traditur].

Scholium. Const. 8, lib. I cod. est cap. 28, tit. 1, lib. I Basil. quod habet, ut in textu compendiose propositum est. B

CAP. VIII. — *De synodis, et qui ad eas non accedunt.*

Apostolorum canon 37; concilii Nicæni canon 5; concilii Antiocheni canon 20; concilii Laodiceni canon 40; concilii Chalcedonensis canon 19, 21; concilii Carthaginensis canon 18, 73, 76, 95; concilii sexti canon 8; concilii Nicæni secundi canon 6.

Textus. Const. 2 et 17, tit. 1 Novellarum volunt, etc., *usque ad* afficiantur supplicio, *ut pag.* 679.

Scholium. Const. 2 et 17, tit. 1 Novellarum, sunt novellæ 123, cap. 13; et novellæ 137, cap. 7. Inserta sunt autem ambo lib. Basil. III, tit. 1, cap. 20 et 21, quæ etiam illic legas. Nam hic inserta non sunt, ut quæ efficaciam non habeant. C

CAP. IX. — *Ne temere episcopi aut clerici (liberos suos) emancipent.*

Concilii Carthaginensis canon 35.

CAP. X. — *Quomodo episcopi competentia sibi loca, quæ ab hæreticis detinentur, vindicent.*

Concilii Carthaginensis canon 121.

Textus. Novella 37, ait Ecclesias Africæ, etc. *usque ad* auferre [posse], *ut pag.* 679, 682.

Scholium. Novella 57 posita est in Basil. Hoc autem ipsius cap. non est positum. Quamobrem ne inanem laborem suscipias. D

CAP. XI. *Quod lectores plebem versus geniculari non debeant.*

Concilii Carthaginensis canon 16.

CAP. XII. *De episcopis, qui non convertunt hæreticos, et de episcopis et clericis, qui non docent populum, et quod episcopus pro populo Deo rationem reddat; et quando cum populus peccavit, clerus excommunicatur.*

Apostolorum canon 36, 39, 58; concilii Carthaginensis canon 123, 124; concilii sexti canon 19, 64.

ΚΕΦΑΛ. ϛ'. — *Περὶ διαφορᾶς εἰρηνικῶν, καὶ συστατικῶν ἐπιστολῶν.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ια'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρϛ'.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Τίσι δεῖ τοὺς ἐπισκόπους βοηθεῖν, καὶ περὶ ἐπισκόπων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ διακόνων μὴ χορηγούντων τοῖς ἐνδεέσιν ἐκκλησιαστικοῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν νθ'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ζ'.

Κείμενον. Οἱ πενόμενοι αἱρετικοὶ οὐ λαμβάνουσι τὰ λεγόμενα ἀξιωματικὰ ἀπὸ τῶν δικαστηρίων, ἢ τῶν Ἐκκλησιῶν ὡς βιβλίον α', τίτ. ε', διάτ. η'.

Σχόλιον. Ἡ η' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κη', τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη εἰς τὸ κείμενον.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ συνόδων, καὶ τῶν εἰς αὐτὰς μὴ ἀπιόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν λζ', συνόδου Νικαίας κανὼν ε'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν η', συνόδου Λαοδικείας κανὼν μ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιθ', κα'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιη', ογ', οϛ', ϙε'· συνόδου ϛ', κανὼν η'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ϛ'.

Κείμενον. Ἡ β' καὶ ιζ' διάτ., τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν βούλονται, κ. τ. λ., usque ad ἢ μὴ μηνύοντες τῇ βασιλείᾳ, ἐσχάτως τιμωροῦνται.

Σχόλιον. Ἡ β' καὶ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, εἰσὶ τῆς μὲν ρκγ' Νεαρᾶς κεφ. ιγ', τῆς δὲ ρλζ', κεφ. ζ'. Κατεστρώθησαν δὲ ἄμφω ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. κ', καὶ κα'· ἃ καὶ ἀνάγνωθι ἐκεῖ· ἐνταῦθα γὰρ οὐ κατεστρώθησαν ὡς μὴ ἐνεργοῦντα.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχεν ἐπίσκοπον ἢ κληρικὸν ἐμμαγκιπατεύειν.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λε'.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. *Πῶς ἐκδικοῦσιν οἱ ἐπίσκοποι τοὺς ἁρμόζοντας αὐτοῖς τύπους παρὰ αἱρετικῶν κατεχομένους.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρκα'.

Κείμενον. Ἡ λζ' Νεαρῶν, φησὶ τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀφρικῆς, κ. τ. λ., usque ad χρονίας παραγραφῆς.

Σχόλιον. Ἡ νζ' νεαρὰ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη, καὶ μὴ ματαιοπονήσῃς.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν τοὺς ἀναγνώστας τῷ δήμῳ προσκυνεῖν.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιϛ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ.' — *Περὶ ἐπισκόπων μὴ ἐπιστρεφόντων τοὺς αἱρετικούς, καὶ περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν, μὴ διδασκόντων τὸν λαόν, καὶ ὅτι ἐπίσκοπος ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀπολογεῖται τῷ Θεῷ, καὶ πότε τοῦ λαοῦ ἁμαρτήσαντος ὁ κλῆρος ἀφορίζεται.*

Ἀποστόλων κανὼν λϛ', λθ', νη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρκγ', ρκδ'· συνόδου ϛ', κανὼν ιθ', ξδ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κοσμικόν τι πραττόντων δημόσιον, ἢ ἰδιωτικὸν, ἢ ἐπιτροπήν.* A

Ἀποστόλων κανὼν ς', πα'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν ις· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ι'· συνόδου α' καὶ β' ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ια'.

Κείμενον. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κώδικος, κ. τ. λ., usque ad θείας λειτουργίας.

218.

Σχόλιον. Ἡ ιζ' διάτ. γ' τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ μ' οὐδὲ ἡ να' καὶ μάτην μὴ κοπία.

Κείμενον. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶ ὅτι ἐπίσκοπος κ. τ. λ., usque ad οἴκοθεν ἀποθεραπεύουσι. B

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι Νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ'· κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. ιγ', ιδ', ιε'. Ἔχουσι δὲ ταῦτα καθὼς συνωψίσθησαν. Ζήτει ἀναγκαίως καὶ τὴν κατὰ τὴν η' τοῦ Δεκεμβρίου μηνὸς τῆς ς' Ἰνδικτιόνος γενομένην συνοδικὴν σημείωσιν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Λουκᾶ χάριν τῶν ἐνεργούντων κληρικῶν δημοσιακὰς δουλείας καὶ προσωπικὰς, καὶ καταστρωθεῖσαν ἐν τῷ ις' κανόνι τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου. Ἐπὶ τῆς πατριαρχείας δὲ τοῦ μακαρίτου κυρίου Ἰωάννου κατὰ μῆνα Φευρουάριον Ἰνδικτιόνος η' γέγονε σημείωμα συνοδικὸν διορίζόμενον μὴ συνηγορεῖν διακόνους, ἢ ἁπλῶς ἐκκλησιαστικοὺς, ἢ μοναχοὺς, ὃ καὶ ἀνάγνωθι καταστρωθὲν ἐν τῷ ις' κανόνι τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου. Κατὰ δὲ τὸν Ἰανουάριον μῆνα τῆς δ' Ἰνδικτιόνος, πατριαρχεύοντος τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου γέγονε σημείωμα συνοδικὸν διαλαμβάνον παρ' ὁμοίου τῷ ἱερεῖ, καὶ τῷ διακόνῳ, καὶ τὸν ἀναγνώστην, καὶ πάντα ἱερωμένον ἀπέχεσθαι τῆς ἐνεργείας τῶν κοσμικῶν ὀφφικίων, καὶ τῶν δουλειῶν. Οὗ δὴ σημειώματος ἡ δύναμις κατεστρώθη ἐν τῷ αὐτῷ κανόνι. Ἡ μέντοι ξη' Νεαρὰ τοῦ κυρίου βασιλέως Λέοντος τοῦ φιλοσόφου παρακελεύεται μὴ ἀναδέχεσθαι ἐπιτροπὰς, ἢ κουρατωρίας ὀρφανῶν κληρικοὺς ἢ μοναχοὺς, ἐπιτρόπους δὲ γίνεσθαι καὶ διοικητὰς ἐπὶ τελευταίων βουλημάτων παραχωρεῖ, καὶ μᾶλλον εἴπερ ψυχικαὶ διαδόσεις ὀφείλουσι παρὰ τούτων προβαίνειν. Καὶ σημείωσαι τοῦτο· οὐδὲ γὰρ εὑρήσεις ἀλλαχοῦ κειμένην τὴν τοιαύτην διάτ. ἀλλὰ καὶ ἡ πς' Νεαρὰ τοῦ αὐτοῦ βασιλέως θεσπίζει μήτε ἐπίσκοπον, μήτε τινὰ κληρικὸν συνηγορίας, ἢ μισθώσεσιν, ἢ ἐγγύαις ἐνασχολεῖσθαι. Τὸν δὲ τοιοῦτόν τι ποιοῦντα ἐπὶ χρόνον μέν τινα ἀφορίζεσθαι, ἐπιμένοντα δὲ καθαιρεῖσθαι, καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Διάκονος δέ τις κωλυθεὶς ποτε παρὰ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου Κυρίλλου Λουκᾶ τοῦ συνηγορεῖν χρωμένου τοῖς διαληφθεῖσι κανόσι, καὶ λοιπαῖς νομοθεσίαις, εἶπεν ἐπὶ βασιλικοῦ βήματος, παρόντος καὶ τοῦ πατριάρχου μὴ ἔχειν χώραν τὰ τῶν τοιούτων κανόνων καὶ νόμων εἰς τοὺς σήμερον συνηγοροῦντας, ἀλλ' εἰς τοὺς τεταγμένους εἰς πολιτικὰ δικαστήρια, καὶ λαμβά-

CAP. XIII. *De episcopis et clericis mundanum aliquid exercentibus, (sive id) publicum sive privatum (sit) aut (etiam) redempturam aut tutelam.*

Apostolorum canon 6, 81; concilii Chalcedonensis canon 3; concilii Carthaginensis canon 16: concilii Nicæni secundi canon 10; concilii primi et secundi in templo Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 11.

Textus. Const. 17, tit. 3, lib. I cod. vetat, etc., *usque ad* ministerium negligant, *ut pag.* 683, 686.

Scholium. Const. 17, tit. 3, lib. I cod. non est posita in Basil. neque 40, neque 51, ne frustra labores.

Textus. Const. 2, tit. 1 Novellarum ait, quod, etc., *usque ad* de suo resarciant, *ut pag.* 686.

Scholium. Const. 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [quæ est] in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 13, 14, 15. Habent autem hæc, quemadmodum compendiose proposita sunt. Quæras [vero] necessario synodicum etiam commentarium [die], octavo mensis Septembris indictionis sextæ a sanctissimo patriarcha domino Luca, de clericis publica et personalia munera subeuntibus, confectum: qui decimo sexto canoni concilii Carthaginensis insertus est. Item sub patriarchatu felicis memoriæ domni Joannis patriarchæ mense Februario indictionis octavæ factus est synodicus commentarius, qui, ne diaconi, aut summatim ecclesiastici [homines] vel monachi patroni causarum sint, constituit: quem etiam sexto decimo canoni concilii Carthaginensis insertum legas. Mense autem Januario indictionis quartæ, cum patriarchatum gereret felicis memoriæ dominus Michael Anchialus patriarcha, confectus est synodicus commentarius, qui similiter atque sacerdotem et diaconum, lectorem etiam sacrique ordinis quemcunque complectitur, ut ab actione mundanorum officiorum atque munerum abstineat: cujus quidem commentarii vis eidem est inserta canoni. Rursus novella 68 imperatoris domni Leonis philosophi jubet, ne clerici aut monachi pupillorum tutelam aut curam suscipiant: sed permittit ut extremarum voluntatum procuratores atque executores fiant. Ac [vero] magis, si pro anima erogationes ab his fieri debeant. Quod sane nota. Nusquam enim alibi hujuscemodi distinctionem invenies. Sed et novella ejusdem imperatoris 86 sancit, ne episcopus, neque quicunque clericus, advocationibus, redempturis, aut sponsionibus occupetur: et qui tale quidpiam fecerit, ad aliquod tempus [a communione] segregetur: qui vero [in iis] perseveraverit [a sacris functionibus], removeatur. Atque hæc quidem ad hunc modum. Verum diaconus quidam a felicis memoriæ patriarcha domnus Luca, commemoratis canonibus reliquisque legislationibus utente, advocatum agere aliquando prohibitus, coram imperatorio tribunali

præsente patriarcha dixit, canones illos atque leges in hodiernis advocatis non habere locum : sed in illius temporis advocatis, qui in civilibus judiciis stationes habebant, imperiales frumentarias tesseras accipiebant, sub primiceriis erant, atque a mundanis magistratibus confirmabantur : quo tempore omnino recte clerici mundanis advocatorum officiis fungi prohibebantur. At quoniam qui hodie advocati sunt, tanquam liberalem aliquam artem, advocationem exercent; neque sacri ordinis homines [in jure] patrocinari, impediri [debere]. Et sermonem suum astruens, non actionem, sed modum a canonibus puniri, causabatur. Non solum enim [inquit] clerici, verum etiam episcopi pro amicis [in jure] certantes, veniam consequentur : neque qui in controversia [rei] ecclesiasticæ patrocinium præstant, notabuntur : quemadmodum ipsum etiam jus hoc evidenter docet. Ut autem clericus, quemadmodum mundani officiales, advocatum agat, et ab [homine] profano confirmetur : odiosum est, atque punitur. Verum quod advocati officium aliquando mundanum fuerit, et ordinarii advocati imperatorias annonæ pensiones ceperint, atque sub primiceriis fuerint : [id vero] ex multis constat. Lege autem postremum cap. tit. 1, lib. VIII Basil. et quæ in præfecti libro *De advocatis* digesta sunt. Tradunt enim advocatos collegium esse, atque cujuscunque temporis præfecto confirmari. [Atque] hæc [quidem] cum dixisset, applausumque ipsi esset, etiam a patriarcha [porro causis] patrocinari, ut antea [fecisset], permissum illi est.

A νοντας βασιλικὰ σιτηρέσια, καὶ ὑπὸ πριμμικηρίους ὄντας, καὶ σφραγιζομένοις ὑπὸ κοσμικῶν ἀρχόντων ὅτε πάντως καλῶς οἱ κληρικοὶ ἐκωλύοντο συνηγόρων ὀφφίκια κοσμικὰ ἐνεργεῖν. Ἐπεὶ δὲ οἱ σήμερον συνηγοροῦντες ὡς ἐλευθέριόν τι σπούδασμα τὸ συνηγορεῖν μετέρχονται, οὐδὲ οἱ ἱερωμένοι ἐμποδισθήσονται συνηγορεῖν, καὶ κατασκευάζων τὸν οἰκεῖον λόγον ἐδικαιολογήσατο μὴ τὴν πρᾶξιν, ἀλλὰ τὸν τρόπον κολάζεσθαι παρὰ τῶν κανόνων. Οὐ μόνοι γὰρ κληρικοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐπίσκοποι ὑπὲρ φίλων ἀντιποιούμενοι συγγνωσθήσονται, καὶ ὑπὲρ ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως συνηγοροῦντες οὐκ αἰσχυνθήσονται, ὡς καὶ αὐτὰ τὰ νόμιμα τοῦτο διατρανοῦσι. Τὸ δὲ συνηγορῆσαι κληρικὸν ὡς οἱ κοσμικοὶ ὀφφικιάλιοι, καὶ δέξασθαι σφραγῖδα λαϊκοῦ, μισεῖται καὶ κολάζεται. Ὅτι δὲ τὸ συν-B ηγορεῖν ὀφφίκιον ἦν ποτε κοσμικὸν, καὶ σιτηρέσια ἐλάμβανον δημοσιακὰ οἱ τεταγμένοι συνήγοροι, καὶ ὑπὸ πριμμικήριον ἦσαν δῆλόν ἐστι ἀπὸ πολλῶν. Καὶ ἀνάγνωθι τὰ τελευταῖα κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ η' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ ἐπάρχου περὶ συνηγόρων ἀνατεταττόμενα· διαλαμβάνουσι γὰρ τοὺς συνηγόρους σύστημα εἶναι, καὶ ὑπὸ τοῦ κατὰ καιροὺς ἐπάρχου σφραγίζεσθαι. Ταῦτα εἰπὼν καὶ παραδεχθεὶς ἐξεχωρήθη καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου συνηγορεῖν ὡς καὶ πρότερον.

CAP. XIV.—*De episcopis et clericis, qui ascititiis mulieribus cohabitant.*

Concilii Nicæni canon 3; concili sexti canon 5; concilii Nicæni secundi canon 18; Basilii ex epistola ad Gregorium episcopum.

Textus. Const. 19, tit. 3, lib. I cod. ait : Sacerdotes, etc. *usque ad* ex æquo illas partiuntur, *ut pag.* 687, 690.

Scholium. Const. 19, tit. 3, lib. I cod., non est posita in Basil., neque etiam const. 1, tit. 1 Novellarum. Const. vero 2 ejusdem tit. est novella Justiniani 123, posita [quæ est] in lib. III, tit. 1, cap. 54, 55 et 56. Quæ capita ita habent, ut in compendio proposita sunt.

C ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν συνόντων γυναιξὶ συνεισάκτοις.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν γ' · συνόδου ϛ' κανὼν ε' · συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιη' · Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον ἐπιστολῆς.

Κείμενον. Ἡ ιθ' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α', ιβ', τοῦ κώδικος φησιν, ὅτι οἱ ἱερεῖς, κ. τ. λ., usque ad τὸ μοναστήριον ἐξ ἴσης αὐτὰ μερίζονται.

Σχόλιον. Ἡ ιθ' διάτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά· ἀλλ' οὐδὲ ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἐστι Νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ', τίτ. α', κεφ. νδ, νε', νϛ', ἅτινα κεφ. οὕτως ἔχουσιν ὡς συνωψίσθησαν.

CAP. XV. — *Quomodo episcopos, clericos, aut castitatis voto obstrictos, ad mulieres ingredi oporteat.*

Concilii Carthaginensis canon 38; concilii Nicæni secundi canon 22.

D ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Πῶς δεῖ ἐπισκόπους ἢ κληρικοὺς ἢ ἐγκρατευομένους, εἰσιέναι πρὸς γυναῖκας.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λη' · συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν κϐ'.

CAP. XVI. —*Quod clericus cum nuptias iterante aut præter leges uxorem ducente, convivari non debeat.*

Concilii Neocæsariensis canon 7; Timothei canon 11.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν κληρικὸν συνεστιᾶσθαι τῷ δευτερογαμοῦντι, ἢ παρανόμως γαμοῦντι.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν ζ' · Τιμοθέου κανὼν ια'.

CAP. XVII.—*Ne clerici sine episcopis suis quidquam faciant.*

Apostolorum canon 39; concilii Laodiceni canon 57.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ τοῦ μηδὲν ποιεῖν τοὺς κληρικοὺς ἄνευ τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λθ' · συνόδου Λαοδικείας κανὼν νζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν τοὺς κληρικοὺς ἐκ συμβολῆς συμπόσια.* A

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νε'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τῆς ἐκ χρόνου τάξεως τῶν ἐπισκόπων, καὶ πῶς οἱ κληρικοὶ καθέζονται, καὶ τιμῶσιν ἀλλήλους.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιη'· συνόδου Λαοδικείας η', νς'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν πς', πθ'· συνόδου ς', κανὼν ζ'.

CAP. XVIII. — *Ne clerici ex contributione commune instituant.*

Concilii Laodiceni canon 55.

CAP. XIX. — *De diuturno ordine episcoporum, et quomodo clerici sedeant, et se invicem honorant.*

Concilii Nicæni canon 18; concilii Laodiceni canon 8, 56; concilii Carthaginensis canon 86, 89; concilii sexti canon 7.

ΤΙΤΛΟΣ Θ'.

ΠΕΡΙ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΩΝ, ΚΑΙ ΔΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΩΝ, ΚΑΙ ΚΛΗΡΙΚΩΝ, ΚΑΙ ΑΦΟΡΙΣΜΟΥ, ΚΑΙ ΚΑΘΑΙΡΕΣΕΩΣ, ΚΑΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ, ΚΑΙ ΠΟΙΑ ΑΜΑΡΤΗΜΑΤΑ ΗΣΧΕΙΡΟΘΕΣΙΑ ΛΥΕΙ.

TITULUS NONUS.

DE DELICTIS, ACCUSATIONIBUS, EXCOMMUNICATIONE, DEPOSITIONE, POENITENTIA EPISCOPORUM ET CLERICORUM, ET CONJUSMODI PECCATA ORDINATIO REMITTAT.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ. — *Τίνες καὶ παρὰ τίσι κατηγοροῦσιν ἐπισκόπων ἢ κληρικῶν.* B

Ἀποστόλων κανὼν οδ'· συνόδου τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κανὼν ς'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν θ', κα'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν η', ια', ιβ', ιε'. λ', ρκη', ρκθ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. α'.

Κείμενον. Γενικῶς περὶ τῶν κωλυομένων κατηγορεῖν, κ. τ. λ. usque ad τῷ ὑπερβαίνοντι ποσῷ ποιοῦσιν.

Σχόλιον. Ὁ α' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ', τίτ. λδ', κεφ. κγ', καὶ μετὰ τὸ αὐτὸ κεφ. εἰσὶν ἕτερα κεφ. διδάσκοντα τίνες δύνανται κινεῖν ἐγκληματικὰ δικαστήρια, καὶ τίνες οὐ δύνανται. Ἃ καὶ ἀνάγνωθι, ὁ β' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι βιβλίον ξ' τίτ. λδ', καὶ ζήτει τὸ α'. τούτου κεφ. καὶ ἐφ' ἑξῆς διάφορα περὶ C ἐγκληματικῶν κατηγοριῶν διδάσκοντα. Ἡ ς' διάτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι τῶν Βασιλικῶν βιβλίον ε', τίτ. α', κεφ. ς' οὕτως ἔχον, ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη. Τὸ παρὸν δὲ κεφ. διαλαμβάνει παρὰ τίσιν ὀφείλονται ἐνάγεσθαι χάριν ἐγκληματικῶν, καὶ χρηματικῶν ὑποθέσεων, ἐπίσκοποι καὶ κληρικοί. Γίνωσκε δὲ ὅτι ἔστι Νεαρὰ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἡρακλείου διοριζομένη, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε κληρικὸν, μήτε μοναχὸν, χρηματικῆς ἢ ἐγκληματικῆς χάριν αἰτίας παρὰ πολιτικῷ ἢ στρατιωτικῷ ἐνάγεσθαι ἄρχοντι, ἀλλὰ παρὰ μόνοις τοῖς ἰδίοις ἐπισκόποις, ἢ μητροπολίταις ἢ πατριάρχαις, τὰ αὐτὰ διορίζεται καὶ τὸ μετὰ τὸν D Ἰούλιον μῆνα τῆς δ, ἰνδικτιόνος τοῦ ςφηθ' ἔτους ἀπολυθὲν χρυσόβουλλον τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ προστιθέμενον ταῦτα ῥητῶς. Εἰ δὲ μερισμὸς ἐν τοῖς διαμαχομένοις ἐστὶ, καὶ

CAP. PRIMUM. — *A quibus et apud quos accusentur episcopi aut clerici.*

Apostolorum canon 74; concilii Constantinopolitani canon 6; concilii Chalcedonensis canon 9, 21; concilii Carthaginensis canon 8, 11, 12, 15, 30, 128, 129; Cyrilli ex epistola ad Domnum caput 1.

Textus. Generaliter de iis qui de publico, etc, *usque ad* jusjurandum caveant, *ut pag.* 707, 710.

Scholium. Tit. 1, lib. IX cod. est lib. Basil. LX, tit. 34, cap. 23. Et post illud ipsum cap. sunt alia cap. quæ docent, quinam possint movere ecclesiastica judicia, et quinam possint: quæ lege. Tit. 2, lib. XLVIII Dig. est lib. LX, tit. 34, cujus 1 cap. quære, et deinceps [alia] multa, quæ de criminalibus actionibus docent. Constit. 6, tit. 2, lib. I cod. est Basil. lib. V, tit. 1, cap. 6, quod sic habet, quemadmodum in textu scriptum est. Cæterum præsens cap. tractat, apud quos conveniri debeant de criminalibus pecuniariisque controversiis episcopi et clerici. Scias autem esse novellam piorum imperatorum Heraclii et Constantini, quæ statuit, ne episcopus, neque clericus, neque monachus ob pecuniariam criminalemve causam apud civilem vel militarem conveniatur magistratum: sed apud suos episcopos duntaxat, aut metropolitanos, aut patriarchas. Eadem etiam statuit aurea bulla celeberrimi imperatoris domni Alexii Comneni vulgata mense Julio, indictione 4, anno [ab orbe condito] 6589, quæ hæc in hæc verba addit: Si vero partitio inter adversarios fuerit, et alterum mundani status esse appareat, alter in sacrum clerum allectus sit: [tunc] actor foro rei per omnia subjacebit, et uter-

que ad competens judicium abibit : nisi si quando tribunal imperatorium aliquis requiret. Tunc enim omnibus cessantibus imperatoria majestas litem dijudicabit, et decidet controversiam. Verum hujus aureæ bullæ segmentum, quod statuit, ut quicunque ad qualecunque tribunal trahuntur, si imperatorii tribunalis auditorium requirant, admittantur : irritum factum est ex posteriore jussione ejusdem imperatoris domni Alexii Comneni, quæ evulgata est mense Maio, indictione 3, et statuit post prooemium hæc, in hæc verba : Præscribit igitur omnibus vobis, qui judiciis præestis, imperatoria mea majestas, ne unquam posthac obtemperetis cujusmodicunque rescripto, quod judicum quempiam judicium ad ipsum transmissum exercere prohibeat, tametsi cinnabari subsignatum sit, tametsi ceræ bullæ sigillum habeat. Sed si quidem post libelli oblationem intra viginti cognitionis dies, qui in judicium pertractus est; dimissionem imperatoriæ nostræ majestatis impetret, quæ alterum judicem illi cui prius causa transmissa est, adjungat: in unum conveniant constituti judices, et legitimam decisionem [rebus] controversis imponant. Si vero viginti dierum tempus decurrerit, ne alter judex admittatur (quoniam hoc etiam legi videtur): neque vero [hoc] prætextu, quod fortasse postmodum statui possit ut causa ad imperatoriæ majestatis tribunal introducatur, nullo modo [judex], quominus judicium ferat, impediatur; sed transmissam sibi controversiam ad legis præscripta exacte decidat; ut tamen litigator, si se injuria affectum putet, a provocatorio judicio neutiquam excludatur. Atque hoc [quidem] omnes vos judices cognoscentes, nitimini commissas vobis lites servare, et legitimum illis finem imponere. Non vult enim imperatoria mea majestas, ut posteaquam ex jussione ipsius ad judicem quempiam [aliqua] controversia transmissa fuerit, per cujusmodicunque posterius scriptum, quod controversiam ad imperatoriam meam majestatem introduci demandet, cognitio impediatur; sed ut illa apud eumdem judicem, aut (ut superius dictum est) [apud] judices intra viginti cognitionis dies [una] cum ipso datos, usque ad finem, ita ut subtrahi non possit, procedat; ac post judicium finitum ei qui fortasse injuria se affectum putabit, facultas sit, ut per provocationem aliud tribunal imploret, aut potentiæ nostræ audientiam requirat. Legas etiam 15 canonem concilii Carthaginensis, et quæ in illo [comprehenduntur.] Const. 22, tit. 3, lib. I cod. est cap. 2, tit. 1, lib. II Basil. quod quære insertum expositioni 41, canonis concilii Laodiceni. Const. vero 25, tit. 3, lib. I, cod. in Basil. non est posita.

A ὁ μὲν τῆς κοσμικῆς φαίνεται καταστάσεως, ὁ δὲ τῷ θείῳ κλήρῳ ἐγκατείλεκται, ὁ ἐνάγων τηνικαῦτα τῷ φόρῳ τοῦ ἐναγομένου ἐξάπαντος ὑποκείσεται, καὶ ἕκαστος εἰς τὸ πρόσφορον δικαστήριον ἀπελεύσεται, εἰ μήπου πολλάκις τις τῶν ἁπάντων τὸ βασιλικὸν δικαστήριον ἐπιζητοίη· τότε γὰρ σχολαζόντων ἁπάντων ἡ βασιλικὴ μεγαλειότης δια... τῇ δίκῃ, καὶ τεμεῖ τὸ ἀμφίβολον. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν ιε' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Ἡ κβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. β' τοῦ α', τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ζήτει τοῦτο καταστρωθὲν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ μα' κανόνος τῆς ἐν Λαοδικείᾳ συνόδου. Ἡ δὲ κε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Σημείωσαι· Τοῦ B τοιούτου δὲ χρυσοβούλλου ἡ περικοπὴ ἡ διοριζομένη προσδέχεσθαι πάντας τοὺς ἑλκομένους εἰς οἱονδηποτοῦν δικαστήριον, καὶ ζητοῦντας τοῦ βασιλικοῦ βήματος τὴν ἀκρόασιν, ἐσχόλασεν ἀπὸ μεταγενεστέρας προστάξεως τοῦ αὐτοῦ βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ἀπολυθείσης κατὰ μῆνα Μάϊον ἰνδικτιόνος γ'· καὶ διοριζομένης μετὰ τὸ προοίμιον ταῦτα ῥητῶς· Διορίζεται οὖν πᾶσιν ὑμῖν τοῖς τῶν δικαστηρίων προεστῶσιν ἡ βασιλεία μου, μηκέτι τὸ ἀπὸ τοῦδε προσέχειν οἱᾳδήτινι ἀντιγραφῇ κωλυούσῃ τινὰ τῶν δικαστῶν τὴν ἐπ' αὐτῷ καταπεμφθεῖσαν δίκην γυμνάζειν, κἂν διὰ κινναβάρεως ὑποσεσημασμένη τυγχάνῃ, κἂν τὴν κηρόβουλλον σφραγῖδα φέρηται, ἀλλὰ μετὰ τὴν τοῦ λιβέλλου δόσιν, εἰ μὲν ἐντὸς τῶν C εἴκοσιν ἡμερῶν τῆς διασκέψεως ὁ ἐπὶ τὸ δικαστήριον ἑλκόμενος λύσιν τῆς βασιλείας ἡμῶν πορίσεται, καὶ ἕτερον δικαστὴν τῷ ἐφ' ὃν πρότερον παρεπέμφθη ἡ δίκη παραζευγνύουσαν συνιέναι τοὺς ὁρισθέντας κατὰ ταυτὸν δικαστὰς καὶ τὴν τὸ μὲν ἐπάγειν τοῖς ἀμφιβόλοις ἔννομον. Εἰ δ' ὁ τῶν εἴκοσι ἡμερῶν παραδράμῃ χρόνος, μετὰ συνδικαστὴν ἕτερον παραδέχεσθαι, ὅτι καὶ τῷ νόμῳ τούτῳ δοκεῖ, μήτε μὴν προφάσει τοῦ ἐπὶ τὸ τῆς βασιλείας μου βῆμα ὁρισθῆναι ἴσως ἐς ὕστερον τὴν δίκην γίνεσθαι εἰσαγώγιμον ἐμποδίζεσθαι ὅλως εἰς τὴν διάγνωσιν, ἀλλὰ τέμνειν τὴν καταπεμφθεῖσαν τούτου ἀμφιβολίαν μετὰ τὴν τοῦ νόμου ἀκρίβειαν, μὴ ἀποκλειομένου πάντως τῷ δικαζομένῳ τοῦ τῆς ἐκκλήτου δικαστηρίου. Εἴγε βεβλάφθαι οἴεται, καὶ τοῦτο πάντες ὑμεῖς D γινώσκοντες οἱ δικάζοντες σπεύδετε τὰς ἀνατεθειμένας ὑμῖν δίκας τηρεῖν, ὡς τέλος, ταύταις ἐπάγειν ἔννομον. Οὐ βούλεται δὲ ἡ βασιλεία μου μετὰ τὸ παραπεμφθῆναι ὅλως τινὶ τῶν δικαστῶν ὑπόθεσιν κατὰ πρόσταξιν αὐτῆς, ἐξ οἱασδήτινος μεταγενεστέρας γραφῆς ἐπιτρεπούσης εἰς τὴν βασιλείαν μου εἰσαχθῆναι τὴν δίκην, τὴν διάγνωσιν ἐμποδίζεσθαι, ἀλλὰ προβαίνειν ταύτην ἕως τέλους ἀνυποστόλως παρὰ τῷ αὐτῷ δικαστῇ, ἢ τοῖς ὡς ἀνωτέρω εἴρηται συνδεδομένοις τούτῳ συνδικασταῖς, ἐντὸς δηλαδὴ τῆς τῶν κ' ἡμερῶν διασκέψεως· μετὰ δὲ τὴν τῆς δίκης περαίωσιν τῷ ἀδικηθῆναι ἴσως οἰομένῳ ἐπ' ἀδείας εἶναι καὶ ἕτερον ἐπικαλέσασθαι κατ' ἔκκλητον δικαστήριον, ἢ τὴν τοῦ κράτους ἡμῶν ζητῆσαι ἀκρόασιν.

Textus. Etenim leges atque canones clericum, etc., *usque ad* subierint, reddant, *ut pag.* 710.

Κείμενον. Καὶ οἱ νόμοι γὰρ, καὶ οἱ κανόνες κωλύουσι κληρικὸν ὀμνῦναι, κ. τ. λ., usque ad προσγενομένας αὐτοῖς δαπάνας.

Σχόλιον. Οὐχ εὑρίσκων νόμον ἢ κανόνα κωλύοντα, ἢ ἐπιτρέποντα τοὺς κληρικοὺς ὀμνύειν, μήποτε οὖν ἡ παροῦσα νομοθεσία ἀπεῖδε πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν Εὐαγγελίοις εἰρημένον περὶ τοῦ μὴ ὀμνύειν τινά, καὶ ἀντὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς νόμου καὶ κανόνος ἐμνήσθη. Ἡ δὲ λβ' διάτ., τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη, εἰς τὰ βασιλικά ἀνάγνωθι καὶ τὸ β' σχόλιον τοῦ κζ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ.

Σχόλιον. Ἡ ν' διάτ., τοῦ γ', τίτ. τοῦ α', βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. θ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Τὸ δὲ ῥῆμα τὸ λεγόμενον ἐν τῷ κώδικι, γενικῶς γὰρ ἔξεστιν ἑκάστῳ τῶν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καταφρονεῖν, οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ., τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἔστιν εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ ζ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου, οὐδὲ ἡ η', οὐδὲ ἡ ιγ'. Ἀνάγνωθι δὲ τὸ μδ' κεφ. τοῦ α τίτ. τοῦ γ' βιβλίου μέρος ὂν τῆς ρκγ' νεαρᾶς, καὶ λέγε μετὰ τοῦτο γίνεσθαι τοὺς ἑλκυσμοὺς πρότερον παρὰ τοῖς ἐπισκόποις. Τῷ δὲ ς' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου μὴ προσχῇς, διάτ. γάρ ἐστι τοῦτο, καὶ ἀνῃρέθη ὑπὸ τῆς ῥηθείσης μεταγενεστέρας νεαρᾶς, ἀλλὰ μηδὲ ἑτέρᾳ Ἰουστινιανείῳ νεαρᾷ προσχῇς ἕτερόν τι λεγούσῃ, ὅτι οὐδὲ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, κἂν εὑρίσκησαι, ἀλλ' ὅσοι μὲν εἰς τὸ πρώτως παρὰ τοῖς ἐπισκόποις, καὶ τοῖς μητροπολίταις λαλεῖσθαι τὰς ὑποθέσεις, καὶ οὕτως ἔρχεσθαι αὐτὰς εἰς τὸν πατριάρχην, πρόσχες τῷ ῥηθέντι μδ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου. Ὅσον δὲ εἰς τὸ μὴ ἔχειν μετουσίαν τινὰ τοὺς πολιτικοὺς, ἢ στρατιωτικοὺς ἄρχοντας μετὰ τῶν ἱερωμένων, πρόσχες τῇ νεαρᾷ τῶν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Ἡρακλείου, καὶ τῇ νεαρᾷ τοῦ βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὧν μνείαν ἐποιησάμεθα ἐν τῇ καταρχῇ τοῦ παρόντος τίτ., ἀνάγνωθι καὶ τὸν ιε' κανόνα τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου, καὶ τὸν θ' κανόνα τῆς ἐν Χαλκηδόνι, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ λύοντα πᾶσαν ἀμφιβολίαν. Τὸ πλάτος δὲ τῆς κθ' διάτ. ἥτις οὐ κεῖται εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὕτως ἔχει, κατὰ γὰρ τῶν τοιούτων ἐπισκοπικῶν ἀποφάσεων οὐκ εἶναι χώραν ἐκκλήτου τοῖς πρὸ ἡμῶν νενομοθέτηται. Ἡ μέντοι δ' διάτ. ἐστι νεαρὰ πγ' τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά. Καὶ ἡ ιε' διάτ. ἐστι νεαρὰ οθ', καὶ οὐδὲ αὐτὴ ἐπεγνώσθη.

A *Scholion.* Non invenio legem aut canonem prohibentem, aut permittentem, ut clerici jurent. [Haud scio] itaque, an præsens legislatio ad illud quod a Domino in Evangeliis dicitur, ne quis juret, respexerit, et pro sancta Scriptura legis atque canonis mentionem fecerit. Const. autem 32, tit. 3, lib. I, cod. non est posita in Basil., [proinde] legas etiam secundum Scholium cap. 27 præsentis tit.

Scholium. Const. 50, tit. 3, lib. I, cod. est cap. 9. tit. 3, lib. III Basil. Illud vero codicis : generaliter enim licet cuique contemnere quæ pro se [indulta sunt :] in Basil. non est positum. Const. 2, tit. 4, lib. I, cod. non est in Basil; neque [vero] 7 ejusdem tit. et lib. neque 8, neque 13. Legas autem cap. 44 tit. I, lib. III, quod pars est novellæ 123, ac dicas secundum illud prius B actiones institui apud episcopos. Cap. autem 6 ejusdem tit. et lib. ne auscultes. Est enim hujus constitutio atque per dictam recentiorem novellam abrogatum est. Sed neque alteram Justinianæam novellam, quæ adversum quiddam dicit, audias. Nam non est posita in Basil. tametsi inveniatur ; sed quantum ad [id attinet, ut] primum apud episcopos et metropolitanos controversiæ proponantur et sic ad patriarcham deveniant : animum dicto 44 cap. tit. I lib. III applica. Quantum vero ad [id,] ne civiles aut militares magistratus commercium aliquod adversus consecratos habeant : novellam imperatorum Constantini et Heraclii, ac novellam imperatoris domni Alexii Comneni, quarum in initio præsentis tit. mentionem fecimus, audias Legas C insuper 15 canonem concilii Carthaginensis, et 9 canonem Chalcedonensis, quæque in ipso comprehenduntur, quæ omnem ambiguitatem solvunt. Ipsa autem 29 const. quæ in Basil. posita non est, hunc ad modum habet : adversus enim tales episcopales sententias provocationi locum non esse, a prædecessoribus nostris lege cautum est. Sane 4 const. est novella imperatoris Justiniani 83, non autem in Basil. posita est. Et const. 15, est novella 79, quæ ipsa etiam non est agnita.

Κείμενον. Γίνωσκε δὲ ὅτι ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τούτων πασῶν, κ. τ. λ., usque ad τῆς ἱερωσύνης ἐξωθοῦνται. Supra pag. 242.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ'. Τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλζ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. η', θέματι η', καταστρωθέντι περὶ τὸ τέλος τοῦ η' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Κείμενον. Ἡ δὲ αὐτὴ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν φησὶν ὅτι ὁ ἔχων δίκην, κ. τ. λ., usque ad εἰρημένων κληρονόμοι αὐτοῦ ὑπόκεινται. Supra pag. 242, 243, 244.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν ὡς εἴπομεν οὖσα νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ'. Καὶ κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. λζ',

Textus. Scias vero quod const. 2, ejusdem tit. 1, quæ harum omnium, etc., *usque ad* sacerdotio depellatur, *ut pag.* 242.

D *Scholium.* Const. 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123. Verum hoc ejus cap. non est positum in Basil. Const. autem 17 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 137, posita[que est] in lib. III Basil., tit. 1, cap. 8, themate 8, quod insertum est cap. 8 tit. 1 præsentis operis circa finem.

Textus. Eadem const. 2, tit. 1 Novellarum dicit : Qui contra, etc., *usque ad* obnoxii sunto, *ut pag.* 242, 243, 244.

Scholium. Const. 2, tit. 1 Novellarum (quemadmodum diximus) novella Justiniani 123 exsistens, ac in lib. Basil. tit. 1, cap. 37, 38, 39 usque ad

40 posita, complectitur quæcunque in compendio proposita sunt.

Textus. Similiter lib. I, const. 41, quæ ait : Quod unoquoque anno, etc., *usque ad* alioquive periclitentur, *ut pag*. 715.

Scholium. Const. 41, tit. 3, lib. I cod. non est posita in Basil., neque const. 24 tit. 2 ejusdem libri.

Textus. Qui episcopus aut clericus ex provincia, etc., *usque ad* e suo monasterio trahatur, *ut pag*. 715.

Scholium. A præsenti loco incipit novella 123, quæ est in lib. Basil. lib. III, tit. 1, cap. 47, 48, 49, 50, 51, 52 et 53, quæ in compendio [jam] proposita, quemadmodum ad longum [in ipsa novella] comprehenduntur, habent : atque illa [quidem] lege. Quod vero episcopus citra imperiale jussum non ducatur, vel sistatur, positum est in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 17, quod sic habet, ut in compendio propositum est. Constit. autem 17, tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 137, posita[que est] in lib. III Basil. tit. 1 cap. 20, quod circa medium ita habet, quemadmodum in textu scriptum est. Novella 134 posita est in lib. VI, tit. 19, cap. 9, themate 5. Dicit autem 8 hujus cap. ita ad verbum : Monastriam plane, aut ascetriam, nullo actionis genere e suis abstrahi monasteriis aut asceteriis concedimus.

CAP. II. — *Quot et qui adversus episcopos aut clericos testimonium dicant.*

Apostolorum canon 75; concilii Chalcedonensis canon 21 ; concilii Carthaginensis canon 31, 59, 128, 129, 130.

Textus. Quales esse oporteat qui in judicio, etc., *usque ad* tit. 3 Novellarum, *ut pag*. 719.

Scholium. Tit. 5, lib. XXII, dig. est tit. 1, lib. XX Basil. ac primum [quidem] ejus caput dicit : Fide dignos oportet esse testes, ac producuntur et in pecuniariis et in criminalibus qui [quidem] lege non prohibentur aut excusantur. Tit. 20, lib. IV, cod. est cap. 21, tit. 1, lib. XXI, quod sic habet : Rejiciendus a [dicendo] testimonio est, qui tumultuosam petulantiam designasse judicatus est. Novella 96, de testibus, posita est in lib. Basil. XXI, cap. 46, quæ sic incohat : Sancimus, et maxime in magna hac et felice urbe : quam lege, uti quæ valde necessaria sit, et de iis qui testimonium ferre debeant, permulta doceat. Const. 9, tit. 20, lib. IV, cod. posita est in lib. Basil. XXI, tit. 1, cap. 33, themate 2, quod ita habet : Jurare testes prius oportet, quam testimonium perhibeant. Oportet autem honestioribus potius fidem haberi. Proinde unius testimonium in nulla causa admittendum est, etiamsi senator sit. Const. 25, lib. I, cod. tit. 5, est lib. XXI Basil. tit. 1, cap. 45, quod sic habet : Ex hæreticis Manichæi, Borboritæ, Pagani, Samaritæ, Montanistæ, Ascodrogitæ, Ophitæ, vel qui Judaicam superstitionem colunt, in nulla [re] testi-

A λη', λθ', μέχρι τοῦ μ', Διαλαμβάνει ὅσα συνωψίσθησαν.

Κείμενον. Ὁμοίως βιβλίον α', τίτ. α', διάτ. μα', ἥτις φησὶ, κ. τ. λ., usque ad ἐπεὶ κινδυνεύουσιν.

Σχόλιον. Ἡ μα' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ κδ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου.

Κείμενον. Ἐξ ἐπαρχίας ἐν Κωνσταντινουπόλει εὑρισκόμενος ἐπίσκοπος, κ. τ. λ., usque ad ἰδίου μοναστηρίου ἕλκεται.

Σχόλιον. Ἀπὸ τοῦ παρόντος χωρίου ἄρχεται ἡ ρκγ' νεαρὰ κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. μζ', μη', μθ', ν', να', νβ' καὶ νγ', καὶ ἔχουσι τὰ συνωψισθέντα, ὡς ἐν τῷ πλάτει περιέχονται.
B Καὶ ἀνάγνωθι ταῦτα. Τὸ δὲ ἐπίσκοπον χωρὶς κελεύσεως βασιλικῆς μὴ διάγεσθαι, ἢ παρίστασθαι, κεῖται ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. ιζ', ἔχοντι ὡς συνωψίσθη. Ἡ ιζ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. κ', περὶ τὰ μέσα οὕτως ἔχοντι ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη. Ἡ ρλδ' νεαρὰ κεῖται ἐν βιβλίῳ ς', τίτ. ιθ', κεφ. θ', θέματι ε', λέγει δὲ τὸ η' ταύτης κεφ. οὕτω ῥητῶς· Μονάστριαν μέντοι, ἢ ἀσκήτριαν δι' οὐδεμίαν ἀγωγὴν ἀφέλκεσθαι συγχωροῦμεν ἐκ τῶν οἰκείων ἢ μοναστηρίων ἢ ἀσκητηρίων.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Πόσοι καὶ τίνες καταμαρτυροῦσιν ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν.*

C Ἀποστόλων κανὼν οε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κα'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν νθ', ρλα', ρκθ', καὶ ρλ'.

Κείμενον. Ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς ἐν δίκῃ μαρτυροῦντας, κ. τ. λ., usque ad τοῦ γ' τίτλου τῶν Νεαρῶν.

Σχόλιον. Ὁ ε' τίτ. τοῦ κβ' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι τίτ. α' τοῦ κα' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ λέγει τὸ αὐτὸ α' κεφ., ἀξιοπίστους εἶναι δεῖ τοὺς μάρτυρας, καὶ παράγονται καὶ ἐπὶ χρηματικοῖς οἱ μὴ κεκωλυμένοι ἀπὸ τοῦ νόμου ἢ ἐξκουσσατευόμενοι. Ὁ κ' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κα', τοῦ α' τίτ. τοῦ κα' βιβλίου οὕτως ἔχον, ἀπόβλητος εἰς μαρτυρίαν γίνεται ὁ καταδικασθεὶς ἐπὶ τὸ
D ποιῆσαι ταραχώδη φλυαρίαν. Ἡ περὶ μαρτύρων ϟ' νεαρὰ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν κα', κεφ. μς', οὕτως ἔχουσα περὶ τὴν ἀρχήν· Θεσπίζομεν, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς μεγάλης πόλεως ταύτης καὶ εὐδαίμονος. Καὶ ἀνάγνωθι ταύτην σφόδρα οὖσαν ἀναγκαίαν, καὶ πολλὰ περὶ τῶν ὀφειλόντων μαρτυρεῖν διδάσκουσαν. Ἡ θ διάτ. τοῦ κ' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν κα', τίτ. α', κεφ. λς', θέματι β', οὕτως ἔχοντι· Δεῖ τοὺς μάρτυρας πρότερον ὀμνῦναι, πρὶν ἢ μαρτυρήσουσι. Δεῖ δὲ τοῖς τιμιωτέροις μᾶλλον πιστεύειν. Ἑνὸς δὲ μαρτυρία οὐκ ἔστι δεκτὴ ἐν οἱᾳδήποτε δίκῃ, κἂν συγκλητικὸς εἴη. Ἡ κα' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι βιβλίον κα' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. με', οὕτως ἔχον· Τῶν αἱρετικῶν οἱ

μὲν Μανιχαῖοι, ἢ Ἕλληνες, ἢ Σαμαρεῖται, ἢ Μοντανισταὶ, ἢ Τασκοδρουγῖται, ἢ Ὀφῖται, ἢ οἱ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν σέβοντες, ἐν μηδενὶ μαρτυρείτωσαν. Οἱ δὲ λοιποὶ πάντες ἐν δικαστηρίῳ μὲν ὀρθόδοξον ἔχοντι ἀντίδικον μὴ δεχέσθωσαν, ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς πᾶσι συναλλάγμασιν, ἢ διαθήκαις, ἢ δικαστηρίοις αἱρετικοὺς ἔχουσιν ἀντιδίκους, ἀδιαστίκτως μαρτυρείτωσαν τοῦ πλάτους χάριν τῶν ἀποδείξεων. Τὰ δὲ ἐν τῇ τοιαύτῃ διατάξει περιεχόμενα περὶ τῶν βουλευτικῆς τάξεως, καὶ καταστάσεως οὐκ ἐτέθησαν ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ἀλλὰ οὐδὲ ἡ με'. Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἡ ἐν τοῖς παρατίτλοις κειμένη.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Ἐάν τις ἐπὶ πολλοῖς ἐγκλήμασιν κληρικοῦ κατηγορήσας, μὴ ἀποδείξῃ τὸ προτεθὲν πρῶτον κεφάλαιον.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρλδ'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τῶν μὴ πειθαρχούντων τοῖς οἰκείοις ἐπισκόποις, καὶ περὶ ἐπισκόπου δεχομένου τὸν ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐκβληθέντα ἐπισκόπου ἢ ἀπὸ κοινωνίας γενόμενον.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ε', ς' · συνόδου Καρθαγένης κανὼν θ', κθ', ξβ', οθ', ρκβ' καὶ ρλη'.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ δικῶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν οδ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ιδ', ιε' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν θ', ιζ' · συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', ε', ιδ' · συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιε', κη', ρκ', ρκα' καὶ ρκη' ·

Κείμενον. Τὰ ὀφείλοντα ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ, κ. τ. λ., usque ad ἐκεῖνα ἀνάγνωθι.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ ἀναψηλαφήσεως ψήφων ἐπισκόπων.*

Συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ς' · συνόδου Σαρδικῆς κανὼν γ', δ', ε', ιδ' · συνόδου Καρθαγένης κανὼν ιδ', ιε', κη', οθ', ϟς', ρκβ', ρκε'.

Κείμενον. Ἡ η' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου φησὶν ὅτι αἱ τῶν ἐπισκόπων, κ. τ. λ., usque ad τὴν ὑπόθεσιν ἀναπέμπει.

Σχόλιον. Ἡ η' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου οὐ κεῖται εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ κθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι κεφ. λγ' τῆς ρκγ' νεαρᾶς, ὅπερ ἐτέθη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. μδ', καί φησι τὰ αὐτὰ σχεδὸν ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Πλὴν ἐν τῷ τέλει τοῦ αὐτοῦ κεφ. φησὶν ἡ νεαρὰ ταῦτα · Εἰ δὲ ἐκκλησιαστικὸν εἴη τὸ πρᾶγμα, μηδεμίαν κοινωνίαν ἐχέτωσαν οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόθεσιν, ἀλλ' οἱ ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῷ πράγματι πέρας ἐπιτιθέτωσαν. Ἀνάγνωθι καὶ τὸ με' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν μέρος ὂν τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, καὶ λέγον ταῦτα · Εἴ τινες δὲ ὁσιώτατοι ἐπίσκοποι τῆς αὐτῆς συνόδου ἀμφισβήτησίν τινα πρὸς ἀλλήλους ἔχοιεν, εἴτε ὑπὲρ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, εἴτε ὑπὲρ ἄλλων τινῶν πραγμάτων, πρότερον ὁ μητροπολίτης αὐτῶν μεθ' ἑτέρων δύο ἐκ τῶν αὐτῆς συνόδου ἐπισκόπων τὸ πρᾶγμα κρινέτω, καὶ εἰ μὴ ἐμμένοιεν, ἑκάτερον μέρος τοῖς κεκριμένοις τηνικαῦτα ὁ μακαριώτατος πατριάρχης τῆς διοικήσεως

A monium perhibento : reliqui vero omnes in judicio quod orthodoxum litigatorem habet, ne admittuntor : in cæteris autem omnibus contractibus, testamentis aut judiciis, quæ hæreticos litigatores habent, quo latior facultas probationum sit, sine distinctione testantor. Quæ vero in tali constitutione de decurionum ordine et statu continentur, non sunt posita in Basil., sed neque novella Justiniani 45, quæ inter paratitla [est].

CAP. III. — *Si quis ubi de multis criminibus clericum accusavit, primum propositum caput non probet.*

B Concilii Carthaginensis canon 134.

CAP. IV. — *De iis qui suis episcopis non obediunt, et de episcopo, qui a suo episcopo ejectum aut a communione exclusum recipit.*

Concilii Antiocheni canon 5, 6; concilii Carthaginensis canon 9, 29, 62, 79, 122 et 138.

CAP. V. — *De controversiis episcoporum et clericorum.*

Apostolorum canon 74; concilii Antiocheni canon 14, 15; concilii Chalcedonensis canon 9, 17; concilii Sardicensis canon 3, 5, 14; concilii Carthaginensis canon 15, 28, 120, 121, 128.

Textus. Quæ in hoc cap. annotari, etc., *usque ad* quærens lege, *ut pag.* 726.

C CAP. VI. — *De retractatione sententiarum episcopalium.*

Concilii Antiocheni canon 6; concilii Sardicensis canon 3, 4, 5, 14; concilii Carthaginensis canon 14, 15, 28, 79, 96, 122, 125.

Textus. Const. 8, tit. 5, lib. I, ait : Quod sententiæ episcoporum, etc., *usque ad* delegavit, referto, *ut pag.* 727.

Scholium. Const. 8 tit. 4 lib. I non est posita in Basil. neque ejusdem tit. const. 29, const. 2, tit. 1 Novellarum, est cap. 33 novellæ 123, quod positum est in lib. III Basil. tit. 1, cap. 44, ac dicit eadem fere, quæ in textu sub compendio sunt proposita. Verumtamen in fine ejusdem cap. novella hæc
D dicit : Si ecclesiasticum negotium sit, nullam communionem habento civiles magistratus cum ea controversia : sed religiosissimi episcopi secundum sacros canones negotio finem imponunto. Legas etiam 45 cap. tit. 1 lib. III Basil. quod pars est 123 Justinianeæ novellæ, atque hæc dicit : Præterea si qui ejusdem synodi religiosissimi episcopi aliquam inter se controversiam habeant, sive de jure ecclesiastico, sive de quibusdam aliis rebus : prius metropolitanus ipsorum cum aliis duobus ejusdem synodi episcopis rem dijudicato. Et nisi utraque pars judicatis insistat : tunc beatissimus patriarcha illius diœceseos audientiam ipsis accommodato, et illo statuito quæ ecclesiasticis canonibus et legibus concinunt, neutra parte sententiæ ejus contradicere queunte, etc.

ἐκείνης μεταξὺ αὐτῶν ἀκροάσθω, κἀκεῖνα ὁριζέτω, ἅτινα τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς κανόσι, καὶ τοῖς νόμοις συνᾴδει, οὐδενὸς μέρους κατὰ τῆς ψήφου αὐτοῦ ἀντιλέγειν δυναμένου, καὶ τὰ ἑξῆς.

CAP. VII. — *Si episcopus adversus collegam* [*actionem*] *habens, non agat, sed* [*cum illo*] *tractat.*

Concilii Carthaginensis canon 20.

CAP. VIII. — *Quando episcopus contra episcopum apud civilem magistratum* [*actionem*] *movere possit.*

Concilii Carthaginensis canon 48.

CAP. IX. — *De episcopis et clericis qui injuste* [*ex ecclesiastico ordine*] *ejiciuntur.*

Concilii Nicæni secundi canon 4; concilii Sardicensis canon 14, 18, 19.

Textus. Const. 23 tit. 3 lib. I cod. facit mentionem, etc., *usque ad* a communione excludatur, *ut pag.* 258.

Scholium. Const. 23 tit. 3 lib. I, cod. non est posita in Basil., neque const. 38 ejusdem tit., nec vero illis animum advertas. Const. autem 2, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, ac est in lib. Basil. III, tit. I, cap. 24, et sic habet: Omnibus episcopis et presbyteris interdicimus, ne quempiam a sacra communione prius segregent, quam causa monstretur, quamobrem ecclesiastici hoc canones fieri jubent. Si quis autem hæc contra a sancta communione aliquem separaverit: ille quidem qui injuste a communione separatus fuit, resoluto vinculo per majorem sacerdotem, sancta dignus habeatur communione. Is vero qui injuste aliquem a sancta separare communione ausus fuerit, omnibus modis per sacerdotem sub quo collocatus est, a communione separabitur, quantocunque tempore illi visum erit: ut quod injuste alii fecit, ipse juste sustineat.

CAP. X. — *De his qui ab Ecclesia vel communione separantur, aut ejiciuntur.*

Apostolorum canon 12, 13, 51; concilii Nicæni canon 5, 12, 13; concilii Antiocheni canon 6; concilii Laodiceni canon 36; concilii Chalcedonensis canon 4, 16; concilii Sardicensis canon 13, 14; concilii Carthaginensis canon 65; concilii sexti canon 21.

Textus. Const. 14 tit. 3 lib. I. Si (inquit) qui judicio, etc., *usque ad* conjiciatur, *ut pag.* 263.

Scholium. Const. 14 tit 3 lib. I cod. est lib. III Basil. tit. I, cap. I, quod eadem dicit. Const. 23, tit. 3, lib. I cod. non est posita in Basil. Const. 5, tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 41. Hoc autem ejus cap. non est positum in Basil. Const. 2, tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, positaque est in lib. III Basil. tit. I, cap. 26, quod sic habet: Certe si quis episcopus cum secundum sacros canones sacerdotio ejectus est, ingredi civitatem ausit ex qua ejectus, aut locum derelinquere in quo degere jussus est: jubemus hunc in monasterium in alia provincia constitutum tradi.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Ἐὰν ἐπίσκοπος ἔχων πρὸς συνεπίσκοπον, μὴ δικάσηται, ἀλλὰ χειρὶ πράξῃ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Πότε δύναται ἐπίσκοπος κινεῖν ἐπισκόπῳ παρὰ ἄρχοντι πολιτικῷ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μη'.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τῶν ἀδίκως ἐκβαλλομένων ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν.*

Συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν δ'· συνόδου Σαρδικῆς ιδ', ιη', ιθ'.

Κείμενον. Ἡ κγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, κ. τ. λ. usque ad ὁ ἱερεὺς ὑφ' ὃν τελεῖ συνεῖδεν. Supra pag. 258.

Σχόλιον. Ἡ κγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ λη' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ μὴ προσχῇς τούτοις. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', καὶ κεῖται ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν γ', τίτ. α', κεφ. κδ', οὕτως ἔχουσα· Πᾶσι δὲ τοῖς ἐπισκόποις, ἢ καὶ πρεσβυτέροις ἀπαγορεύομεν μὴ ἀφορίζειν τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας, πρὶν ἢ αἰτία δειχθῇ δι' ἣν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες τοῦτο γενέσθαι κελεύουσιν, εἰ δέ τις παρὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας τινὰ χωρίσῃ, ἐκεῖνος μὲν ὃς ἀδίκως ἀπὸ τῆς κοινωνίας ἐχωρίσθη, λυομένου τοῦ δεσμοῦ ὑπὸ τοῦ μείζονος ἱερέως τῆς ἁγίας ἀξιούσθω κοινωνίας, ὁ δὲ ἀδίκως τινὰ τῆς ἁγίας κοινωνίας τολμήσας χωρίσαι πᾶσι τρόποις ὑπὸ τοῦ ἱερέως ὑφ' ὃν τέτακται χωρισθήσεται τῆς κοινωνίας ἐφ' ὅσον συνίδῃ ἐκεῖνος, ἵνα ὅπερ ἀδίκως ἐποίησε, ἀδίκως ὑπομείνῃ.

ΚΕΦΑΛ'. Ι'. — *Περὶ τῶν ἀφοριζομένων, ἢ ἐκβαλλομένων τῆς Ἐκκλησίας ἢ τῆς κοινωνίας.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιγ', λβ', να'· συνόδου Νικαίας κανὼν ε', ιβ', ιγ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ς'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν λς'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', ις'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ι', ιγ', ιδ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ξε'· συνόδου ς' κανὼν κα'.

Κείμενον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου λέγει, κ. τ. λ., usque ad ἄλλης ἐπαρχίας ἐμβάλλεται. Supra pag. 263.

Σχόλιον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι βιβλίον γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', κεφ. α', καὶ λέγει τὰ αὐτά. Ἡ κγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος μα', τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ κεῖται ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', κεφ. κς', οὕτως ἔχοντι· Εἴτις δὲ ἐπίσκοπος κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἱερωσύνης ἐκβληθεὶς τολμήσει ἐπιβῆναι τῆς πόλεως ἐξ ἧς ἐξεβλήθη, ἢ καταλιπεῖν τὸν τόπον ἐν ᾧ ἐκελεύσθη διάγειν, κελεύομεν τοῦτον μοναστηρίῳ ἐν ἄλλῃ ἐπαρχίᾳ καθεστῶτι παραδίδοσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν ἀφορίζεται ἐπίσκοπος, καὶ κληρικὸς, ἢ λαϊκὸς, καὶ ἐὰν ἐπίσκοπος κατηγορούμενος διὰ λιβέλλου παραιτεῖται τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ ὅτι οὐ δεῖ τὸν ἐπίσκοπον γενόμενον, ἐκβαλλόμενον εὐλόγως ἢ ἀλόγως εἰς πρεσβυτέρων κατάγεσθαι βαθμόν.* A

Ἀποστόλων κανὼν ε', η', θ', ι', ια', ιβ', ιγ', ιε', ις', κ', κδ', λ', λς', μγ', με', μη', να', νς', νζ', νη', νθ', ξε', ξζ', ο', οα', οβ', ογ', ος', πδ' · συνόδου Χαλκηδόνος ἐκ τῆς πράξεως τῆς περὶ Φωτίου τοῦ ἐπισκόπου Τύρου, καὶ Εὐσταθίου ἐπισκόπου Βηρυτοῦ · συνόδου ς' κανὼν η'. Καὶ τὰ ἐν αὐτῷ λύοντα τὴν ἐναντιοφανείαν τῶν κανόνων · συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιη' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α' · Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. α', γ'.

CAP. XI. — *Ob cujusmodi causas episcopus, aut clericus, aut laicus [a communione] segregetur, et, si episcopus accusatus per libellum episcopatum recuset, et, quod non oporteat [semel] episcopum factum, [postmodum autem sive] justa sive injusta de causa ejectum, ad presbyteri gradum deduci.*

Apostolorum canon 5, 8, 9, 11, 12, 13, 15, 16, 20, 24, 30, 36, 43, 45, 48, 51, 57, 58, 59, 65, 67, 70, 71, 72, 73, 76, 84; concilii Chalcedonensis ex actis Photii episcopi Tyri, et Eustathii episcopi Beryti; concilii sexti canon 20, et quæ in eo apparentem in canonibus contrarietatem solvunt; concilii Ancyrani canon 18; concilii Neocæsariensis canon I; Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 1, 3.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Ὅτι ἐφ' ὅσον χρόνον ὁ ἐπίσκοπος οὐ κοινωνεῖ τῷ παρ' αὐτοῦ ἀφορισθέντι, οὔτε οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι κοινωνοῦσι τῷ ἀφορίσαντι.* B

CAP. XII. — *Quod quanto tempore episcopus non communicat cum eo qui ab ipso [sine justa causa] excommunicatus est, [tanto] etiam alii episcopi cum ipso qui excommunicavit, non communicent.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρλγ'.

Concilii Carthaginensis canon 137.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Πόσοι ἐπίσκοποι καθαιροῦσιν ἐπίσκοπον.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως τῆς κατὰ τοὺς ἐπισκόπους Ἀραβίας· τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου κανὼν ιβ', καὶ κ', περὶ ιβ', καὶ ς', καὶ γ', ἐπισκόπων.

CAP. XIII. — *Quot episcopi episcopum deponant.*

Concilii Constantinopolitani adversus Arabiæ episcopos [habiti]; concilii Carthaginensis canon 12, et 20 a duodecim [videlicet], et sex, et tribus episcopis.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Ἐκ ποίων τις αἰτιῶν καθαιρεῖται.*

Ἀποστόλων κανὼν γ', ε', ς', ζ', ια', κ', κγ', κε', κζ', κθ', λ', λα', λε', μβ', μδ', με', μς', μζ', μθ', ν', C να', νβ', νγ', νε', νθ', ξ', ξβ', ξγ', ξδ', ξε', ξς', ξη', ξθ', ο', πα', πγ', πδ' · συνόδου Νικαίας κανὼν β', ι', ιγ' · συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι', ιδ', ιη' · συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν α', γ', δ', ε', ιγ' · συνόδου Ἐφέσου κανὼν β' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ά, ιη', κζ' · συνόδου Σαρδικῆς κανὼν κα' · συνόδου ς' κανὼν γ', δ' ε', θ', ια', πς', ϞΖ' · Βασιλείου κανὼν ο'.

CAP. XIV. — *Propter cujusmodi causas aliquis deponatur.*

Apostolorum canon 3, 5, 6, 7, 11, 20, 23, 25, 27, 29, 30, 31, 35, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 59, 60, 62, 63, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 81, 83, 84; concilii Nicæni canon 2, 10, 13; concilii Ancyrani canon 10, 14, 18; concilii Neocæsariensis canon I; concilii sexti canon 3, 4, 5, 9, 11, 86, 97; Basilii canon 70.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Ἐκ ποίων τις αἰτιῶν ἐν τῷ αὐτῷ καὶ ἀφορίζεται, καὶ καθαιρεῖται · ἢ καθαιρεῖται, καὶ τῆς κοινωνίας ἢ τῆς Ἐκκλησίας ἐκκόπτεται.*

Ἀποστόλων κανὼν κε', κθ', λ', ξε'.

CAP. XV. — *Ob quales causas aliquis simul et excommunicetur et deponatur: aut deponatur, et a communione vel Ecclesia separetur.*

Apostolorum canon 28, 29, 30, 65.

ΚΕΦΑΛ. Ις'. — *Ἐκ ποίων αἰτιῶν κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἀναθεματίζεται.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ιη', συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν β', ζ' · Βασιλείου ἐκ τῆς πρὸς Γρηγόριον πρεσβύτερον ἐπιστολῆς.

CAP. XVI. — *Quas ob causas clericus aut laicus* D *anathemate feriatur.*

Concilii Gangrensis canon 18; concilii Chalcedonensis canon 2, 7; Basilii ex epistola ad Gregorium presbyterum.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Ὅτι οὐ δεῖ δὶς ἐκδικεῖν ἐπὶ τὸ αὐτό.*

Ἀποστόλων κανὼν κε' · Βασιλείου κγ', λβ', να'.

CAP. XVII. — *De eodem [delicto] bis non esse exigendam vindictam.*

Apostolorum canon 25; Basilii canon 3, 32, 51.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Ἐκ ποίων τις αἰτιῶν τελείως ἐκβάλλεται.*

Ἀποστόλων κανὼν κη', να', ξβ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν δ' · συνόδου Λαοδικείας κανὼν λς' · συνόδου ς', κανὼν κα'.

CAP. XVIII. — *Ob quas causas aliquis omnino [ab Ecclesia] ejiciatur.*

Apostolorum canon 28, 51, 62; concilii Antiocheni canon 4; concilii Laodiceni canon 36; concilii sexti canon 21.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Πότε τις καθέδρας μὲν ἢ στάσεως ἱερατικῆς μετέχει, οὐκ ἐνεργεῖ δέ τι τῶν λοιπῶν.*

CAP. XIX. — *Quando aliquis sedem stationemque sacerdotalem retineat, non autem reliquorum quidquam facit.*

Concilii Ancyrani canon 1, 2; concilii Neocæsariensis canon 59; concilii sexti canon 3, 26; Basilii [canon] 27, 70.

CAP. XX. — *Ne credatur episcopo dicenti clericum privatim confessum esse peccatum.*

Concilii Carthaginensis canon 132.

CAP. XXI. — *De episcopis aut clericis carnes in sanguine, aut a bestiis captas, aut morticinas edentibus.*

Apostolorum canon 63; concilii Ancyrani canon 3; concilii sexti canon 67.

CAP. XXII. — *Quod episcopi, presbyteri, diaconi, et quotquot sacra tractant, ab uxoribus suis abstinere debeant.*

Concilii Carthaginensis canon 3, 4, 25, 70; concilii sexti canon 12, 13.

CAP. XXIII. — *De clerico debiles subsannante.*

Apostolorum canon 57.

CAP. XXIV. — *De clerico sibi virilia amputante.*

Apostolorum canon 23; concilii Nicæni canon 1; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 8. Lege scripta supra in capite 14 tit. 1 præsentis syntagmatis.

CAP. XXV. — *De clericis apostatis, immolatoribus, magis, incantatoribus, astrologis, mathematicis, divinatoribus, veneficis, et amuleta appendentibus.*

Apostolorum canon 62; concilii Ancyrani canon 1, 2; concilii Laodiceni canon 36; sancti Basilii canon 73.

Textus. De veneficis, mathematicis, etc., *usque ad* decollatur, *ut pag.* 763.

Scholium. Const. 1 tit. 18 lib. IX cod. posita est in lib. LX Basil. tit. 39, cap. 21, quod etiam ita habet, ut in compendio propositum est. Constit. 2 ejusdem tit. et lib. est ejusdem tit. et lib. cap. 22. Similiter constit. 3 ejusdem tit. et libri, est ejusdem tit. et libri cap. 23. Verumtamen non scriptum est in Basil. quemadmodum prius legebatur, sed ita habetur : Et per mactationes vaticinari. Talis vero gladio punitor. Et qui hunc evocaverit aut suasionibus, aut præmio, confiscationi et exsilio obnoxius est. Accusator autem hujus criminis non delator est, sed magis præmio dignus habetur. Considera igitur, ad clementiorem formam recidisse vetera jura, nec qua prius vi prædita erant, [cum ea] in repurgatione esse posita. Abrogatum est enim, ut auctor sceleris concremetur, et illi qui evocarunt deportentur. Ad eumdem etiam modum omissum est aruspicum [nomen] : et, ne quis horum ad quemquam, licet amicus ipsius sit, introeat. Prohibitum autem tantum est per mactationes vaticinari. Hoc igitur nota. Constit. 4. ejus-

A Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν θ'· συνόδου ϛ' κανὼν γ', κϛ'· Βασιλείου κανὼν κζ', ο'.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ τοῦ μὴ πιστεύεσθαι τὸν ἐπίσκοπον λέγοντα ἰδιαζόντως αὐτῷ τὸν κληρικὸν συνομολογῆσαι τὸ ἁμάρτημα.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρλϐ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'. — *Περὶ ἐπισκόπου ἢ κληρικοῦ ἐσθίοντος κρέα ἐν αἵματι, ἢ θηριάλωτον ἢ θνησιμαῖον.*

Ἀποστόλων κανὼν ξγ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γ'· συνόδου ϛ' κανὼν ξζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ τοῦ τοὺς ἐπισκόπους, καὶ πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ πάντας τοὺς τὰ ἱερὰ ψηλαφῶντας, ὀφείλειν ἀπέχεσθαι τῶν* B *οἰκείων γαμετῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν γ', δ', κε', ο'· συνόδου ϛ' κανὼν ιβ', ιγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ κληρικοῦ χλευάζοντος τοὺς ἀσθενεῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν πεντηκοστὸς ἕβδομος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ. — *Περὶ κληρικοῦ ἑαυτὸν ἀκρωτηριάζοντος.*

Ἀποστόλων κανὼν κγ'· συνόδου Νικαίας κανὼν α'· συνόδου α' καὶ β', ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν η'. Ἀνάγνωθι ἀνωτέρω τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. — *Περὶ κληρικῶν ἀποστατῶν,* C *καὶ θυτῶν, καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν, καὶ ἀστρολόγων, καὶ μαθηματικῶν, καὶ περὶ μαντειῶν, καὶ φαρμακειῶν, καὶ περιάπτων.*

Ἀποστόλων κανὼν ξβ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν λϛ'· τοῦ ἁγίου Βασιλείου κανὼν ογ'.

Κείμενον. Περὶ φαρμακῶν, καὶ μαθηματικῶν, καὶ τῶν ὁμοίων, κ. τ. λ., usque ad ὁ δὲ παρὰ ταῦτα ποιῶν ἀποτέμνεται.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος κεῖται ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ξ', τίτ. λθ', κεφ. κα', οὕτως ἔχοντι, ὡς συνεψίσθη. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου ἔστι τοῦ αὐτοῦ καὶ τίτ. κεφ. κβ'. Ἡ γ' διάταξις τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου ἔστι τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου κεφάλαιον κγ'. Πλὴν D οὐκ ἐγράφη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ὡς εἶχε λέξεως πρότερον, ἀλλ' οὕτω φησί· Καὶ τὸ διὰ θυσιῶν μαντεύεσθαι, ὁ δὲ τοιοῦτος ξίφει τιμωρείσθω. Καὶ ὁ τοῦτον προτρεψάμενος, ἢ παρακλήσει, ἢ μισθῷ, ἐξορίᾳ καὶ δημεύσει ὑπόκειται. Καὶ ὁ κατηγορῶν τούτου τοῦ ἐγκλήματος οὐκ ἔστι δηλάτωρ, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπάθλου ἀξιοῦται. Βλέπε οὖν ὅτι τὸ φιλανθρωπότερον μετέπεσον τὰ παλαιότερα νόμιμα, καὶ οὐχ ὡς εἶχον δυνάμεως πρότερον κατεστρώθησαν ἐν τῇ ἀνακαθάρσει. Ἀνῃρέθη γὰρ καὶ τὸ καίεσθαι τοὺς αὐτουργούς, καὶ τὸ δεπορτατεύεσθαι τοὺς προτρεψαμένους. Ὡσαύτως παρείθη καὶ τὸ τῶν οἰωνοσκόπων, καὶ τὸ μὴ εἰσιέναι τινὰ ἐκ τούτων πρός τινα, κἂν ᾖ φίλος αὐτοῦ. Ἐκωλύθη δὲ μόνον τὸ διὰ θυσιῶν μαντεύεσθαι. Σημείωσαι οὖν τοῦτο. Ἡ δ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τοῦ

κώδικος, ἔστι τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κεφ. κδ'. Πλὴν οὐδὲ τοῦτο κατεστρώθη ὡς ἔκειτο ἐν τῷ πλάτει, ἀλλὰ παρείθη τὸ μὴ τιμωρεῖσθαι τοὺς πρὸς θεραπείαν τῶν σωμάτων, ἢ πρὸς εὐετηρίαν τῶν καρπῶν ποιοῦντάς τι μαγικὸν, καὶ ἐπέχοντας βροχὴν, ἢ χάλαζαν καὶ κατεστρώθη τὸ κεφ. οὕτω. Ἡ διάτ. φησὶ τὸν ἐπιτηδευσάμενον γοητείαν ἕλκουσαν εἰς ἔρωτα τοὺς σώφρονας λογισμοὺς, ἢ κατὰ σωτηρίας ἀνθρώπων μηχανησάμενον δημεύσει καὶ ἐξορίᾳ τιμωρεῖσθαι. Μὴ προσχῇς οὖν τοῖς ἐν τῷ κειμένῳ γεγραμμένοις, ἀλλὰ τοῖς τεθεῖσιν ἐν τῷ Βασιλικῷ ὅτι καὶ ἀπὸ τῶν νόμων, καὶ ἀπὸ τῶν ἐντὸς κειμένων κανόνων ὥρισται τιμωρεῖσθαι μὴ μόνον τοὺς διά τινα αἰτίαν μαγικά τινα ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς προσερχομένους αὐτοῖς, κἂν δῆθεν ἀγαθοῦ τινος χάριν ποιῶσι ζήτησιν, ὡς ὅταν περὶ εὐφορίας καρπῶν ἐρωτῶσιν. Ὡσαύτως καὶ ἡ ε' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τοῦ κώδικος, ἔστι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τῶν Βασιλικῶν κεφ. κε', οὕτω φάσκων· Μηδεὶς ἐρωτάτω τινὰ μαντικὴν ἐπαγγελλόμενον· οἱ δὲ Χαλδαῖοι καὶ οἱ μάγοι μηδὲ ἐν αὐταῖς ταῖς μαντείαις ἑαυτοὺς παρεχέτωσαν, ἀλλὰ κεφαλικῶς τῇ διὰ σιδήρου τιμωρίᾳ ὑποκείσθωσαν.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι ἀπὸ τῶν καταστρωθεισῶν διάτ. ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ τοῦ παρόντος κεφ. ὅτι κἂν ὑπὸ τῶν διγέστων, καὶ ἀπὸ τῶν κωδίκων τῶν πρὸ τῆς ἀνακαθάρσεως πολιτευομένων τῇ κεφαλικῇ τιμωρίᾳ περιείχετο καὶ τὸ καίεσθαι, καὶ ἀποτέμνεσθαι καὶ φουλκίζεσθαι, ἀλλὰ ὁ ποιήσας τὴν ἀνακάθαρσιν τῶν νόμων Βασιλικῶν, καὶ συνθέμενος τὰ Βασιλικὰ οὐκ ἐδέξατο ταῦτα, ἀλλὰ τὰς ἀπὸ τῶν κωδίκων διατάξεις καταστρώσας ἐν τοῖς Βασιλικοῖς τὰ τρία ταῦτα οὐ προσέθετο. Μὴ γοῦν ἐναντιωθῇς τοῖς ἐν τῷ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου κειμένοις νόμοις, διγέστοις οὖσι, καὶ λέγουσι κεφαλικὴν εἶναι τιμωρίαν, καὶ τὸ καίεσθαί τινας, ἀποτέμνεσθαι, καὶ φουλκίζεσθαι. Εἰ γὰρ αἱ διατάξεις αἱ μεταγενέστεραι αἱ ταῦτα διοριζόμεναι οὐκ ἐδέχθησαν, πολλῷ πλέον τὰ δίγεστα. Πρόσεχε οὖν τοῖς ἐν τῷ λθ' κεφ. κατεστρωμένοις νόμοις μεταγενεστέροις οὖσι, καὶ μὴ τοῖς διγέστοις ὡς παλαιοτέροις καὶ σχολάσασι.

Ἕτερον σχόλιον. Σημείωσαι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος κε' κεφ. ὅτι ὥσπερ τὸ καίεσθαί τινας οὐκ ἐδέξατο ὁ βασιλεὺς καθὼς εἴπομεν εἰς τὴν τοῦ παρόντος κεφ. ἑρμηνείαν, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀποτέμνεσθαι ἤτοι ἀποκεφαλίζεσθαι τοὺς Χαλδαίους καὶ τοὺς μάγους, ἀντὶ τούτου διὰ σιδήρου τιμωρία ἐτράπη. Ἁπλῶς οὖν συναγαγὼν καὶ ἀπὸ ἄλλων πολλῶν, οὐ μὲν δὲ καὶ ἀπὸ τούτων μὴ εἶναι τιμωρίαν κεφαλικὴν τὸν ἀποκεφαλισμὸν, τὸ καίεσθαι, τὸ φουλκίζεσθαι, τὸ λιθοβολεῖσθαι, τὸ εἰς βαθὸν ῥίπτεσθαι, ἀλλὰ ἀπ' ἀνθρώπινον θάνατον, τιμωρίαν δὲ κεφαλικὴν εἶναι τὸν περιορισμὸν, τὴν τύφλωσιν, τὴν ἐκτομὴν τῆς χειρὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα καὶ ἐς τροφῆς καιρὸν διδόασι τῷ τιμωρουμένῳ, καὶ τοῦ ἐπταισμένου ἀπόστασιν, διὰ τὸ ἐπίπολυ τιμωρεῖσθαι, εἰπὲ ὅτι ὅσα νόμιμα εὑρίσκονται ἐν τοῖς Βασιλικοῖς ὑπεναντία τῇ παρούσῃ διδασκαλίᾳ δίγεστά εἰσι, καὶ οὐκ ὀφεί-

A dem tit. et lib. cod. est ejusdem tit. et lib. Basil. cap. 24. Verum neque hoc insertum est, quemadmodum positum fuerat ad longum : sed prætermissum est, ne punirentur, qui medendi corporibus, aut fructuum proventum uberem conservandi causa magicum quidpiam facerent, et imbres aut grandines prohiberent. Atque [illud quidem] caput hunc ad modum insertum est. Const. ait, quod qui magicarum artium exercitio pudicos animos ad libidinem traxerit, aut contra salutem hominum [aliquid] molitus fuerit, confiscatione et exsilio puniatur. Ne ergo animum illis adhibeas, quæ in textu scripta sunt, sed quæ posita sunt in Basil. Quoniam et a legibus, et ab illis quæ in textu B posita sunt, definitum est, ut puniantur non solum qui propter aliquam causam magica quæpiam faciunt, verum etiam qui ipsos accedunt : tametsi tanquam boni cujuspiam causa [quidquam] exquirant, velut quando de ubertate fructuum consulunt. Similiter etiam constit. 5 ejusdem tit. et lib. cod. est ejusdem lib. et tit. Basil. cap. 5, quod ita ait : Nemo divinandi artem profitentem consulat. Chaldæi et magi ne in ipsis quidem divinationibus se [consulendos] præbeant, et in capitale supplicium ferri obnoxii sint.

Aliud scholium. Nota etiam ex insertis præsentis 25 cap. interpretationi constitutionibus, quod tametsi ex dig. et cod. quæ ante repurgationem in republica obtinuerunt, capitali supplicio compre- C henderetur concremari, decollari, et in furcas suspendi : non tamen imperator qui legum repurgationem fecit, et Basilica composuit, illa recepit, et constitutionibus ex cod. basilicis insertis hæc tria non apposuit. Ne igitur adverseris positis in tit. 1 lib. LX, legibus, quæ digesta sunt : et capitale supplicium esse concremari, decollari, et in furcas suspendi, dicunt. Si enim quæ hæc statuunt constitutiones, cum recentiores sint, non receptæ sunt : multo [profecto] minus [sunt recepta] digesta. Applica igitur animum cap. 38 insertis legibus, ut quæ juniores sint : non autem digestis, quæ vetustiora sunt, nec ullam amplius functionem habent.

Aliud scholium. Nota item ex præsenti 25 cap. D quod quemadmodum ut aliqui concrementur, ab imperatore (quomodo in præsentis cap. interpretatione diximus) non receptum est : ita neque u Chaldæi et magi decollentur, sed pro hoc ferr pœna injuncta est. Breviter igitur, decollari, concremari, in furcam suspendi, lapidari, in profundum projici, non capitalem pœnam, sed diram mortem esse : capitalem autem pœnam esse deportationem, excæcationem, manus exsectionem, et reliqua quæ reditus tempus punito dant, et ut diu qui deliquit, puniatur, [illum omnino] exterminant : cum ex aliis multis, tum vero etiam ex his colligens, dic, quod quæcunque jura præsenti doctrinæ contraria in Basil. inveniuntur, digesta sint, nec (quia jure receptum sit; ut, quando constitutiones

et digesta de una eademque [re diversa] statuunt, illæ digestis præferantur) auctoritatem juris obtinere debeant : et, quod legibus omnibusque Novellis, ut benignius leges interpretemur, atque ita sententias feramus, placeat. Ne itaque mireris, concilium Constantinopolitanum temporibus sanctissimi illius patriarchæ domni Michaelis Oxitæ, ut Bogomili concremarentur, et statuisse et mandasse. Veri enim simile est, de legibus tunc tractatum non fuisse. Quin potius, quod Bogomili mordicus et obstinate suæ hæresi inhærentes, tanquam [constantiæ suæ] testimonium, concremationem præcipuerint, Ego autem sciens nullum unquam canonem supplicium permisisse (non enim ecclesiastica lex, sed civilis, corporales pœnas novit), etiamnum miror, quomodo concilium istiusmodi tum tulerit sententiam. Siquidem excidere e Christianorum corpore hæreticos docti sumus : supplicio autem ipsos afficere non didicimus. Verum cum obstinati sunt, civili legi tradimus, atque a magistratibus in illos sententiæ feruntur.

Textus. Const. 6. Qui elementa turbant, etc., *usque ad* deportentur, *ut pag*. 289.

Scholium. Nota etiam ex 'præsenti cap. quod neque ut a bestiis interimantur, qui per manes inimicos suos occidunt, receperit const. 6. Basil. inserta : sed etiam hos gladio puniri constituerit. Attendas igitur paulo ante scriptæ nostræ interpretationi. Const. 6, ejusdem tit. et lib. cod. est tit. 39, lib. LX Basil. 29, quod sic habet : qui ad nocendum hominibus manes evocant, gladio puniuntor. Constitutio 7, est cap. ejusdem tit. et lib. XXVII, quod ita ait : Dignitatibus præditi tormentis non sunt obnoxii, nisi in crimine læsæ majestatis. Sed et si qui magi, aut qualemcunque divinandi artem modice profiteri deprehensi fuerint, nullo dignitatis privilegio utuntor. Convenit enim ipsorum facinori, ut pœnas luant, si in comitatu [principis] id committant. Vide igitur, quomodo hic quoque aruspices quique ex somniis divinant, omissi sint, ac qualiscunque divinatio latius prohibeatur. Similiter etiam,' ut negantes contra generalem regulam, quæ accusatores [criminationem] probare vult, omnino [in aculeo ungulis] sulcentur, omissum est. Constit. 8 est cap. 28 ejusdem 39, tit. quod sic habet, ut in compendio propositum est. Const. 9, est ult. cap. tit. 39 ejusdem L lib., quod eadem narrat. Constit. 3 tit. 4 lib. I cod. est cap. 26 tit. 17 lib. VII, quod ita habet : Primo Paschali die, etiam nulla speciali imperatoria jussione in hoc præveniente, omnes qui in carceribus sunt, absolvantor : nisi si aut sacrilegus, aut adulter, aut virginum raptor, aut sepulcrorum violator, aut veneficus sit : nisi falsam monetam exceptet : nisi vel homicida vel parricida, vel adversus principem urbemve [quidpiam] molitus sit. Const. vero 10 tit. 4 lib. I, cod. est

A λουσι κρατεῖν· νενόμισται γὰρ προτιμοτέρας εἶναι τὰς διατάξεις τῶν διγέστων ἔνθα περὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἑνὸς νομοθετοῦσί τι. Καὶ ὅτι τοῖς νόμοις δοκεῖ καὶ πάσαις ταῖς Νεαραῖς ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον τοὺς νόμους ἑρμηνεύεσθαι, καὶ οὕτω τὰς ἀποφάσεις γίνεσθαι. Μὴ γοῦν θαυμάσῃς ὅτι ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει σύνοδος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ὀξειτ. διέγνω, καὶ ἐπέτρεψε καυθῆναι Βωγομίλους. Εἰκὸς γάρ ἐστι μὴ πραχταισθῆναι τότε τοὺς νόμους, καὶ μᾶλλον ὅτι τότε ἀμεταθέτως ἔχοντες τῆς οἰκείας αἱρέσεως οἱ Βωγόμιλοι ὡς μαρτύριον προήρπαζον τὴν καῦσιν. Ἐγὼ δὲ εἰδὼς μηδένα κανόνα ἐπιτρέψαι ποτὲ τιμωρίαν, ὅτι μηδὲ οἶδεν ὁ ἐκκλησιαστικὸς νόμος σωματικὰς ποινάς, ἀλλ' ὁ πολιτικός. Καὶ ἔτι θαυμάζω πῶς τοιαύτην
B διάγνωσιν τότε ἡ συνόδος ἐξέθετο, ἐκκόπτειν γὰρ ἐκ τοῦ σώματος τῶν Χριστιανῶν τοὺς αἱρετικοὺς δεδιδάγμεθα, τιμωρεῖν δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐμάθομεν, ἀλλὰ ἀμεταθέτους ὄντας παραδιδόναι τῷ πολιτικῷ νόμῳ, καὶ παρὰ τῶν ἀρχόντων τὰς κατὰ τούτων ἀποφάσεις ἐκφέρεσθαι.

Κείμενον. Διάτ. ϛ' Οἱ τὰ στοιχεῖα ταράσσοντες, ἢ τοὺς ἐχθρούς, κ. τ. λ., usque ad ἢ τὰ τῆς ἰδίας θρησκείας δημοσιεύοντες, δεπορτατεύονται. Supra pag. 289.

Σχόλιον. Σημείωσαι καὶ ἀπὸ τοῦ παρόντος κεφ. ὅτι οὐδὲ τὸ θηρίοις ἀναιρεῖσθαι τοὺς διὰ δαιμόνων φονεύοντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἐδέξατο ἡ διάτ. ἡ καταστρωθεῖσα ἐν τοῖς Βασιλικοῖς, ἀλλὰ καὶ τούτους ξίφει τιμωρεῖσθαι διωρίσατο, πρόσχες οὖν τῇ ὄπισθεν γε-
C γραμμένῃ ἑρμηνείᾳ ἡμῶν. Ἡ ϛ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι τοῦ λθ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κεφ. κϛ', οὕτως ἔχον· Οἱ εἰς βλάβην ἀνθρώπων δαίμονας ἐπικαλούμενοι ξίφει τιμωρείσθωσαν. Ἡ ζ' διάτ. ἔστι κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. βιβλίου κζ' λέγον οὕτως· Οἱ ἀξιωματικοὶ οὐχ ὑπόκεινται βασάνοις εἰ μὴ ἐπὶ τῆς καθοσιώσεως. Εἰ δὲ καί τινες εὑρεθῶσι γόητες, ἢ οἱανδήποτε μετρίαν ἐπαγγελλόμενοι μαντείαν μηδενὶ προνομίῳ ἀξιώματος κεχρήσθωσαν. Πρέπει γὰρ τῷ γινομένῳ παρ' αὐτῶν ἁμαρτήματι τὸ τιμωρεῖσθαι αὐτοὺς ἐὰν ἐν τῷ κομιτάτῳ τοιοῦτον ἁμαρτήσουσιν. Ἴδε γοῦν ὡς καὶ ἐνταῦθα παρείθη τὸ τῶν οἰωνοσκόπων καὶ τὸ τῶν μαντευομένων δι' ὀνείρων, καὶ ἐκολάσθη πλατότερον τὸ ὁπωσ-
D δήποτε μαντεύεσθαι. Ὡσαύτως παρείθη καὶ τὸ ξέεσθαι τοὺς ἀρνουμένους πάντως κατὰ τὴν καθόλου παράδοσιν τὴν ἀπαιτοῦσαν ἀποδεικνύειν τοὺς κατηγόρους. Ἡ η' διάτ. ἔστι κεφ. κη' τοῦ αὐτοῦ λθ' τίτ. οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Ἡ θ' διάτ. ἔστι κεφ. τελευταῖον τοῦ λθ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ ξ' βιβ. τὰ αὐτὰ διεξιόν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κϛ' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου οὕτως ἔχον· Τῇ πρώτῃ τῶν Πασχαλίων ἡμερῶν, καὶ μὴ βασιλικῆς ἰδικῆς ἐπὶ τούτῳ καταλαβούσης κελεύσεως, πάντες οἱ ἐν φυλακαῖς ἀπολυέσθωσαν, εἰ μὴ ἄρα ἱερόσυλός ἐστιν, ἢ μοιχός, ἢ παρθένων ἅρπαξ, ἢ τυμβωρύχος, ἢ φαρμακός, ἢ μονίταν πλάστην ἔστι καταδεξάμενος, ἢ φονεύς, ἢ πατροκτόνος, ἢ κατὰ βασιλέως, ἢ πόλεως μηχανησάμενος. Καὶ ἡ ι' διάτ.

τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. A ιζ' τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον, ὡς συνωψίσθη.

Κείμενον. Καὶ τίτ. ια' τοῦ αὐτοῦ βιβλίου διάτ. β' Μηδεὶς διὰ σπλαγχνοσκοπίας, κ. τ. λ., usque ad καὶ βασάνων καὶ συμφώνων καταθέσεων. Supra pag. 289, 290.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐστι κεφ. ζ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν λέγον. Μηδεὶς ἧπαρ καὶ ἔγκατα καθορῶν ζητείτω τὰ μέλλοντα τὴν ἐκ τῆς σταυρώσεως τιμωρίαν ἀγωνιῶν. Ἡ η' διάτ. τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ ὡς ἀρκούντων τῶν περιεχομένων ἐν τῇ περὶ ῥεπουδίων ριζ' νεαρᾷ τῇ κειμένῃ ἐν βιβλίῳ κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ζ' καὶ τῇ ριζ' τῇ κειμένῃ. Ὁμοίως αὗται γὰρ διδάσκουσι διαζεύγνυσθαι τοὺς ὁμοζύγους, καὶ ἐκ τοῦ βουλεύσασθαι θάτερον ἐξ αὐτῶν διὰ γοητείας ἢ φαρμακείας κατὰ τῆς τοῦ ἑτέρου ζωῆς. Ἡ β' διάτ. τοῦ ξε' τίτ. ζ' βιβλίου, ἔστι κεφ. ρλς' τοῦ α' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, λέγον οὕτως. Οἱ φανερῶς ἐπὶ ἁμαρτήμασιν ἐλεγχθέντες, καὶ καταθέμενοι οὐκ ἔτι δύνανται ἐκκαλέσασθαι, οὔτε δὲ χρὴ προπετῶς πιστεύειν τῇ φωνῇ τῶν κρινομένων, καὶ σημείωσαι ὅτι κἂν τὸ πλάτος περὶ μόνων τῶν ἐπὶ γοητείᾳ καταδικασθέντων διελάμβανεν, ἀλλ' ὁ τὰ Βασιλικὰ συνθέμενος περὶ πάντων τῶν ἐπὶ ἁμαρτήμασι κριθέντων τὸ νόμιμον ἐξέθετο. Σημείωσαι δὲ καὶ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ τέλει, περὶ τοῦ μὴ πιστεύεσθαι εὐχερῶς τοὺς καθ' ἑαυτῶν ὁμολογοῦντας. Ζήτει καὶ βιβλίον ξ' τίτ. ν' κεφ. α' θέμα ζ' λέγον, οὐ δεῖ πιστεύειν καταθέσεσι τῶν κρινομένων, εἰ μὴ καὶ ἀπόδειξις διδάσκει τὸν δικαστήν. Καὶ τοῦ θ' βιβλίου τίτ. δ' κεφ. α' καὶ τὰ ἐκεῖ παραγεγραμμένα. Ἡ γ' διάτ. τοῦ μα' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κε' τοῦ ν' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν λέγον· ἐὰν γυνὴ ἐγκαλεῖται ὡς φαρμάκοις φονεύσασα τὸν ἴδιον ἄνδρα, καὶ δοῦλοι κατ' αὐτῆς οὐ μόνον ἴδιοι, ἀλλὰ καὶ ἀλλότριοι ἐξετάζονται, πρῶτον δὲ οἱ ἀλλότριοι, καὶ ἐὰν δεῖγμα δειχθῇ ἀληθὲς, καὶ αὐτὴ ἡ γυνὴ βασανίζεται. Ἡ ις' διάτ. τοῦ μζ' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. νς' τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου λέγον, μὴ προχείρως ὁ ἄρχων κεφαλικὴν τιμωρίαν ἐκφερέτω εἰ μὴ πρῶτον ὁ ἐναγόμενος διὰ τῆς οἰκείας ὁμολογίας, ἢ διὰ τῆς τῶν μαρτύρων ἐρωτήσεως ἤτοι τῶν βασάνων οὕτως ἐλεγχθῇ, ὥστε σχεδὸν μηδὲ ἑαυτῷ δύνασθαι. Πλὴν καὶ τὸ παρὸν κεφ. πρὸς τὸ ζ' θέμα τοῦ α' κεφ. τοῦ ν' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου ἑρμήνευσεν.

cap. 17 tit. 1 lib. I Basil. quod sic habet, ut in compendio propositum est.

Textus. Et tit. 11, ejusdem lib. constit. 2. Nemo etc., *usque ad* probatum fuerit crimen, *ut pag.* 289-290.

Scholium. Const. 2 tit. 11 lib. I, cod. est cap. 7, tit. 1, lib. I Basil. quod ait : Nemo jecur et exsta inspiciens, crucifixionis pœnam formidans futura explorato. Constit. 8 tit. 17 lib. V cod. non est posita in Basil., quod [videlicet,] quæ in novella 117 de repudiis comprehenduntur, sufficiant. Docet enim inde etiam dirimi conjuges, quod alter alterius vitæ malis artibus aut veneficio B insidiatus sit. [Est autem] posita in lib. Basil. 28, tit. et. Similiter 117, const. 2, tit. 65, lib. VII, est cap. 136, tit. 1, lib. IX Basil. quod ita dicit : Qui manifeste de criminibus convicti sunt, et confessi, non amplius provocare possunt. Neque vero temere rei voci credendum est. Nota autem quod, quanquam ipsa const. de iis solum qui veneficii damnantur, tractet : is tamen qui Basil. composuit, de quibuscunque criminum reis legem hanc proposuerit. Nota item quod in fine dicitur, ne facile iis credatur, qui adversum se confitentur. Quæras [vero] etiam lib. LX, tit. 50, cap. 1, thema 7, quod sic ait : Non est credendum confessionibus reorum, nisi etiam evidens probatio judicem instruat, C et lib. IX, tit. 4, cap. 1, quæque illic annotata sunt. Const. 3 tit. 41 lib. IX cod. est cap. 25 tit. 50 lib. LX Basil. quod dicit : Si mulier accusetur, tanquam veneno maritum suum occiderit, et adversus illam servi non solum proprii, sed et alieni examinentur : primum autem alieni, sitque verum demonstratum argumentum : ipsa quoque mulier torqueatur. Const. 16 tit. 47 lib. IX cod. est cap. 56 tit. 51 lib. LX, quod ait : Ne facile judex capitalis pœnæ [sententiam] proferto : nisi prius reus per suam confessionem, aut testium interrogationem sive tormenta ita convictus sit, ut vix sibi ipsi adversari possit. Cæterum præsens cap. etiam ad thema 7, cap. 1, tit. 50, lib. LX, interpretare.

Κείμενον. Καὶ βιβλίον ι', τίτ. ιε', διάτ. α', ὅτι Ἔξεστιν ἑκάστῳ, κ. τ. λ., usque ad περὶ Μανιχαίων νομοτηθέντα. Supra pag. 290, 291.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ιε' τίτ. τοῦ ι' βιβλίου ἔστι κεφ. ιγ' τοῦ ζ' τίτ. τοῦ νς' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτω λέγον. Μηδεὶς ἐπιδιδότω δεήσεις ἐφ' ᾧ τε ἐπιτραπῆναι ἐν ἰδίοις τόποις ἢ ἐν ἀλλοτρίοις ἀναζητεῖν θησαυρὸν, μήτε ὡς εὑρὼν αὐτὸς θησαυρὸν, μήτε ὡς ἑτέρου τινὸς εὑρόντος διδότω δεήσεις· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἰδίοις τόποις τις χωρὶς πάσης μυσαρᾶς θυσίας, ἢ ἄλλης τινὸς τέχνης νόμοις ἀπηγορευμένοις εὕρῃ θησαυρὸν, τοῦτ' ἔστι χρήματα ἀποτεθέντα παρά τινων ἠγνοημένα τῷ χρόνῳ, κεχρῆσθαι τοῖς εὑρεθεῖσιν

D *Textus*. Et lib. 10, tit. 15, const. 1. Licet unicuique, etc., *usque ad* profligatur, *ut pag.* 290, 291.

Scholium. Const. 1, tit. 15, lib. X, cod. est cap. 13, tit. 7, lib. Basil. LVI, quod sic ait : Ut in suis aut alienis locis thesaurum quærere permittatur, nemo preces offerto. Neque tanquam ipse, vel tanquam alius quispiam thesaurum invenerit, [quisquam] supplicato. Nam si quidem in suis locis, sive nullo scelerato sacrificio aut alia quapiam arte legibus vetita thesaurum (id est, conditas ab aliquibus pecunias [longo] tempore ignoratas) invenerit, inventis libere fruitor : neque ulli Dei be-

neficium ad illum calumniandum convertunto. Postquam vero hoc lege concessum est, superfluum fuerit de eo preces offerre: quippe cum princeps omnium preces prævenerit. In alieno porro loco, neque invito neque [non] volente aut ignorante domino, quisquam thesaurum quærere audeto: sed sive preces obtulerit, sive non oblatis precibus contra hanc legem in alieno loco scrutando thesaurum invenerit: inventa ad loci dominum pertinento: inventor autem tanquam qui legem temeraverit, vehementer punitor. Quod si cum neque quæsisset, neque preces obtulisset, sed dum forte araret, aliasve alienam terram coleret, non perscrutandi studio in alieno loco aliquis thesaurum repererit: inventorum dimidium ipse lucrator, alterum vero loci domino dato. Quæras etiam lib. Basil. xv, tit. 1, cap. 67, const. 1, tit. 7, lib. I cod. est cap. 23, tit. 54, lib. Basil. LX, quod expresse habet, ut scriptum est. Const. 2 ejusdem tit. et lib. est cap. 24, ejusdem tit. et lib. Basil., quod sic habet, ut in compendio propositum est. Const. 3 est cap. 25, quod sic habet: Qui sanctum baptisma prodit, testimonium non dicit, neque testamentum facit, neque ulli in hæreditate succedit. Apostata enim habetur. Animadverte igitur, id quod in textu positum est, ne [videlicet] istiusmodi cum hominibus conversentur, et, ne ipsi pœnitentiæ tempus habeant, non esse additum in Basil., sed tanquam ab humanitate alienum, expulsum. Itaque propter hæc etiam Basil. architecto sunt agendæ gratiæ. Novella Justiniani 37, quæ de Ecclesiis Africanis [tractat], non est inserta Basil. Const. 4 memorati 7 tit. lib. I cod. est cap. 26, dicti 54 tit. lib. LX, quod sic habet, ut in compendio propositum est. Const. 5 est cap. 27 ejusdem tit. et lib. quod eadem recenset. Const. 6 est cap. 28 illius tit. quod similiter jubet.

Textus. Lib. I tit. 9, const. 18: Judæus, etc., *usque ad* cantharidas dederit, *ut pag.* 767.

Scholium. Const. 18 tit. 9 lib. I cod. est cap. 41 tit. 1 lib. I Basil. quod habet, ut in compendio propositum est: excepto, quod Judæus capitaliter puniatur. Id namque in Basil. non est positum. Digest. 7, tit. 2, lib. IX, dig. est thema 7, tit. 3, lib. LX, quod ait: Qui non occidit, sed mortis causam præstitit (puta, qui venenum pro medicamento, aut gladium furenti dedit) in factum, non [autem] lege Aquilia tenetur digest. 8, est 8 cap. ejusdem tit. et lib. Similiter etiam 9 dig. 4, tit. 2, lib. X, dig. est thema 2, cap. 4, tit. 3 lib. XLII, quod sic habet: Exceptis nominibus reliquæ res deducuntur in judicium familiæ erciscundæ. Mala etiam medicamenta, et magici similesque libri: sed judicis officium est, ut hæc protinus corrumpat. Non dividuntur autem, quæ ex sacrilegio vel peculatu quæsita sunt, vel vi, aut aggressura. Animadvertas

A ἀδεῶς, καὶ μὴ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλοτιμίαν εἰς τὴν κατ' αὐτοῦ συκοφαντίαν πρεπέτωσάν τινες. Ἐπειδὴ τοίνυν τοῦτο νόμῳ ἐπιτέτραπται, καὶ περιττόν ἐστι δεήσεις ἐπιδιδόναι περὶ τούτου, ὡς τοῦ βασιλέως τὰς πάντων δεήσεις προφθάνοντες. Ἐν ἀλλοτρίῳ δὲ τόπῳ μηδὲ ἄκοντος, μήδε βουλομένου τοῦ δεσπότου, ἢ ἀγνοοῦντος τολμάτω τις ἀναζητεῖν θησαυρὸν, ἀλλὰ εἴτε δέησιν ἐπιδεδωκὼς, εἴτε καὶ χωρὶς δεήσεως ἐρευνήσας παρὰ τοῦτον τὸν νόμον εὕρῃ τις ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ θησαυρὸν, διαφερέτω μὲν τῷ δεσπότῃ τοῦ τόπου τὰ εὑρεθέντα, ὁ δὲ εὑρὼν ὡς παραβὰς τὸν νόμον σφοδρῶς τιμωρείσθω. Ἐὰν δὲ οὐδὲ ζητήσας, οὐδὲ δεήσεις ἐπιδεδωκὼς, ἀλλὰ ἐν τῷ τυχὸν ἀροτριῶν τὴν γῆν ἢ ἄλλως πῶς γεωργῶν τὴν ἀλλοτρίαν γῆν οὐ κατὰ σπουδὴν ἐρευνῶν εὕρῃ τις ἐν ἀλλοτρίῳ τόπῳ B θησαυρὸν, τὸ μὲν ἥμισυ τῶν εὑρεθέντων αὐτὸς κερδαινέτω, τὸ δὲ ἥμισυ διδότω τῷ δεσπότῃ τοῦ τόπου. Ζήτει καὶ βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ιε', τίτ. α', κεφ. ξζ', ἡ α' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κγ' τοῦ νδ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ῥητῶς, ὡς ἐγράφη. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου ἔστι κεφ. κδ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Ἡ γ' διάτ. ἔστι κεφ. κε' οὕτως ἔχον· Ὁ προδιδοὺς τὸ ἄγτον βάπτισμα οὐ μαρτυρεῖ, οὔτε διατίθεται, οὔτε ἄλλον διαδέχεται, ἀποστάτης γὰρ νοεῖται. Πρόσχες οὖν ὅτι τὸ κείμενον ἐν τῷ πλάτει περὶ τοῦ μὴ συναναστρέφεσθαι τοὺς τοιούτους, καὶ περὶ τοῦ μὴ ἔχειν αὐτοὺς καιρὸν μετανοίας, οὐ C προσετέθη ἐν τοῖς Βασιλικοῖς, ἀλλ' ἐδιώχθη ὡς ἀφιλανθρωπότερον, εὐχαριστέον οὖν τῷ συνθεμένῳ τὰ Βασιλικὰ, καὶ διὰ τοῦτο, ἡ λζ' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἡ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς οὐ κατεστρώθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δ' διάτ. τοῦ διαληφθέντος ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κς' τοῦ ῥηθέντος νδ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Ἡ ε' διάτ. ἔστι κεφ. κζ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου τὰ αὐτὰ διεξιὸν, καὶ ἡ ς' διάτ. ἔστι κεφ. κη' τοῦ τοιούτου τίτ. ὁμοίως παρακελευόμενον.

Κείμενον. Βιβλίον α', τίτ. θ', διάτ. ιη', Ἰουδαῖος, κ. τ. λ., usque ad ἢ μανδραγόραν, ἢ κανθαρίδας.

Σχόλιον. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. μα' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου οὕτως ἔχον D ὡς συνωψίσθη, ἄνευ τοῦ κεφαλικῶς τιμωρεῖσθαι τὸν Ἰουδαῖον. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ ζ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τῶν διάτ. ἔστι θέμα ζ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, λέγον· Ὁ μὴ φονεύσας, ἀλλὰ αἰτίαν θανάτου δεδωκὼς τῇ ἰμφακτοὺμ, οὐ τῷ Ἀκουιλίῳ ὑπόκειται, ὡς ὁ δεδωκὼς φάρμακον ἀντὶ ἰατρείας, ἢ ξίφος τὸ μαινομένῳ. Τὸ η' διάτ. ἔστι η' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου, ὡσαύτως καὶ τὸ θ', τὸ δ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ι' βιβλίου τῶν διάτ. ἔστι θέμα β' τοῦ δ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ μβ' βιβλίου οὕτως ἔχον· Ἐξῃρημένων τῶν χρεῶν τὰ λοιπὰ πράγματα κατάγονται εἰς τὸ διαιροῦν τῇ φαμιλίᾳ τὸν κλῆρον δικαστήριον, καὶ τὰ κακὰ φάρμακα, καὶ τὰ μαγικὰ βιβλία καὶ τὰ ὅμοια, ἀλλὰ ὀφφίκιόν ἐστι τοῦ δικαστοῦ παραχρῆμα τὰ τοιαῦτα φθείρειν. Οὐ

διαιρεῖ δὲ τὰ ἀπὸ ἱεροσυλίας κτηθέντα, ἢ τὰ ἀπὸ δήμου κλαπέντα, ἢ ἐφόδου. Πρόσχες τοίνυν ὅτι ἐν μὲν τοῖς διγέστοις γέγραπται μὴ διαιρεῖσθαι τὰ μαγικὰ βιβλία, καὶ τὰ κατὰ φάρμακα. Ὁ δὲ βασιλικὸς λέγει διαιρεῖσθαι ταῦτα, καὶ ἔστι κατὰ πολὺ ἀκριβέστερον τὸ τοῦ Βασιλικοῦ, καὶ ταῦτα γὰρ ὡς δεσπότας γινόμενα, καλῶς διαιροῦνται. Ἑτέρου δὲ λόγου ἐστὶ τὸ καίεσθαι αὐτὰ ὀφφικίῳ τοῦ δικαστοῦ διὰ τὰ τὸ μή τινας ἐκ τούτων βλαβῆναι. Τὸ λε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ιη' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι θέμα γ' τοῦ λε' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ιθ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ὁμοίως ἔχον. Τὸ ιε' διάτ. τοῦ ι' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. ιε' τοῦ κα' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ λέγον, ἄνευ τοῦ ὑπόκεισθαι ταῖς διατάξεσι τὸν δι' ἀστρολογίας, ἢ ἑτέρας μαντείας εἰπόντα κλέπτην τὸν μὴ ὄντα. Τοῦτο γὰρ οὐκ ἐτέθη εἰς τὸ αὐτὸ κεφ. ἀλλὰ εἰς θέμα η' τοῦ αὐτοῦ κεφ. Τὸ β' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι κεφ. γ' τοῦ λθ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ σχεδὸν λέγον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ὁ δὲ Βασιλικὸς προστίθησι τὴν μετὰ δημεύσεως ἐξορίαν κατὰ τῶν ποιούντων τὰ φίλτρα. Τὰ δὲ γραφέντα περὶ τοῦ πημενταρίου ἀνετάχθησαν εἰς τὸ γ' θέμα τοῦ αὐτοῦ γ' κεφ. λέγοντος· Καὶ ὁ πημεντάριος προπετῶς διδούς τινι κώνειον, ἢ σαλαμάνδραν, ἢ ἀκόνιτον, ἢ πιτυοκάμπην, ἢ βούβρωστιν, ἢ μανδραγόραν, ἢ κανθαρίδας.

Κείμενον. Διάτ. ιγ', Ὁ ποιῶν θυσίας ἀπηγορευμένας, κ. τ. λ., usque ad ἐάν τις ἐκ τούτου τελευτήσῃ.

Σχόλιον. Τὸ ιγ' διάτ. ἔστι τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. κεφ. θ' τὰ αὐτὰ λέγον. Τὸ κη' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, καὶ τὸ λη' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ μη' βιβλίου τῶν διατάξεων, ἔστι θέμα ς' τοῦ λη' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Ἀνάγνωθι καὶ τοὺς κειμένους κανόνας ἐν τῷ κ' κεφ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος τοῦ διδάσκοντος περὶ ἀποστατῶν, καὶ θυτῶν, καὶ μάγων, καὶ ἀστρολόγων, μαθηματικῶν, μαντέων, καὶ περιάπτων.

ΚΕΦΑΛ. ΚϚ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, τυπτόντων ἢ φονευόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν κζ', ξς'· συνόδου α' καὶ β' ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν θ'· Βασιλείου κανὼν νε'.

Κείμενον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἀπαγορεύει μὲν τοῖς ἐπισκόποις, κ. τ. λ., usque ad καὶ φονεύσας ἄνθρωπον.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν, τίτ. α', κεφ. κε', ὁ καὶ ἔχει οὕτως ὡς ἐδηλώθη. Ὁ ι' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. καὶ ὁ λε' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος, καὶ ὁ λζ' ἐτέθησαν εἰς τὸν κα' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Ἀπ' αὐτῆς ἀρχῆς καὶ ζήτει διάφορα τούτου κεφ. Ὁ α' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διατάξεων ἐτέθη εἰς τὸ ξ' βιβλίον, τίτ. λγ', κεφ. α', καὶ ἐφ' ἑξῆς. Ὁ ις' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος κεῖται εἰς βιβλίον ξ' καὶ τίτ. λθ' κεφ. ιγ' καὶ ἐφ' ἑξῆς Ἀνάγνωθι οὖν ἀπὸ τούτων τῶν βιβλ. τίτ. καὶ κεφ. διάφορα, καὶ τὸν η' κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ τεθεῖσαν περὶ

igitur, quod in Dig. scriptum sit, ne magici libri malaque medicamenta dividantur : Basil. autem illa dividi dicat. Atque illud [quidem] Basil. multo est exactius. Recte enim dividuntur illa, ut quæ in dominio fuerint. Ut autem officio judicis comburantur, alterius rationis est : ne [videlicet] ex illis aliquibus noceatur. Digest. 35, tit. 1, lib. XVIII, dig. est thema 3, cap. 35, tit. 1, lib. XIX Basil. quod eumdem admodum habet. Digest. 15, tit. 10, lib. XLVII, dig. est cap. 15, tit. 21, lib. LX Basil. quod eadem dicit, excepto quod constitutionibus teneatur, qui per astrologiam aliamve divinationem furem dixerit, qui non erat. Hoc enim in eodem cap. non est positum, sed in themate 8 ejusdem cap. digest. 2, tit. 8, lib. XLVIII, dig. est cap. 3, tit. 39, lib. LX Basil. quod eadem fere dicit, quæ in textu scripta sunt. Addit autem Basil. ut qui amatoria conficiunt, post publicationem bonorum relegentur. Quæ vero de pigmentario scripta sunt, collocata sunt in themate 3 ejusdem cap., quod ait : Et pigmentarius [etiam] qui temere alicui cicutam, salamandram, aconitum, pityocampam, buprestim, mandragoram, aut cantbaridas dedit.

Textus. Digest. 13. Qui vetita, etc., *usque ad* supplicium infligitur, *ut pag.* 767.

Scholium. Digest. 13, est ejusdem lib. et tit. cap. 9, quod eadem dicit. Digest. 28, tit. 19, lib. XLVIII, non est positum in Basil. Et dig. 38, tit. 19, ejusdem XLVIII lib. dig. est thema 6, cap. 38, tit. 51, lib. LX, quod habet ut scriptum est. Legas [vero] etiam canones in cap. 20, tit. 13 præsentis operis positos, quod de apostatis, sacrificatoribus, magis, incantatoribus, astrologis, mathematicis, divinatoribus, et amuleta appendentibus docet.

CAP. XXVI. —*De episcopis et clericis, qui percutiunt, aut occidunt.*

Apostolorum canon 27, 65; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 9; Basilii canon 55.

Textus. Const. 2, tit. 1 Novellarum, etc., *usque ad* hominem occidit, *ut pag.* 770.

Scholium. Constit. 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123 posita[que est] in lib. Basil. III, tit. 1, cap. 25, quod habet, ut significatum est. Tit. 10, lib. XLVII Digest. et 35, lib. IX cod. positi sunt in tit. 21, lib. Basil. LX, ab ipso initio, cujus multa cap. quære. Tit. 1 lib. XLVIII digest. positus est in lib. LX, tit. 31, cap. 1, et deinceps. Tit. 16 lib. IX cod. positus est in lib. LX, tit. 39, cap. 13 et deinceps. Ex his igitur lib. et tit. diversa cap. lege. Ac [lege etiam] 8 canonem sancti Basilii, positamque in eo de homicidis novellam imperatoris domni Manuelis Comneni. Digest. 5, tit. 19, lib. XLVIII est thema 2, cap. 5, tit. 51, lib. LX, quod expresso

eadem dicit. Digest. 11, est thema 3, cap. 11, ejusdem 51, tit. quod omnino eadem narrat.

A φονέων νεαρὸν τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ε' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίον, ἔστι θέμα β' τοῦ ε' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τὰ αὐτὰ λέγον ῥητῶς. Τὸ δὲ ια' διάτ. ἔστι θέμα γ' τοῦ ια' κεφ. τοῦ αὐτοῦ να' τίτ. τὰ αὐτὰ διεξιὸν ἀπαραλλάκτως.

CAP. XVII. — *De episcopis et clericis, qui alea ludunt, inebriantur, spectacula visunt, sepulcra violant, furantur, pejerant, fœnerantur, semisses [usuras] capiunt, aut aliud sibi turpe lucrum excogitant.*

Apostolorum canon 25, 42, 43, 44; concilii Nicæni canon 17; Laodiceni canon 4, 54; Carthaginensis canon 5, 16; concilii sexti canon 10, 23, 24, 50, 51; concilii Nicæni secundi canon 4; Basilii canon 14, 17, 29.

Textus. Const. 34 tit. 4 lib. 1 cod. Episcopus, etc., *usque ad* imminuant, *ut pag*. 298, 299.

Scholium. Const. 34 tit. 4 lib. I cod. non est posita in Basil. Constit. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. III Basil. tit. 1, cap. 2, quod complectitur quæcunque in textu comprehensa sunt.

Textus. Non modo pejerare, etc., *usque ad* dictum videtur, *ut pag*. 298, 299.

Scholium. Constit. 25 tit. 3 lib. I cod. non est excepta in Basil. Const. 3 tit. 12 lib. I cod. est cap. 11, tit. 1, lib. V Basil. quod insertum est interpretationi cap. 2, tit. 5, præsentis operis, quod nihil de jurejurando tractans lege. Const. 6 ejusdem lib. et tit. cod. est thema ult. cap. 13, tit. 1, lib. V Basil. nihilque de jurejurando tractat. Quærendum est igitur an episcopi et clerici conceptis verbis jurare debeant. Et existimo, quod postquam quæ capita ex codicibus excerpta et in Basil. posita sunt, quorum etiam Photius in textu mentionem fecit, omnino jurisjurandi non meminerunt, prorsus vetitum sit ne episcopus aut clericus juret. Idcirco enim etiam pro concepto jurejurando adinventa scripta [cautio] est, quæ et confessionis locum obtineat, et quod conceptum jusjurandum præstiturum erat adimpleat. Lectores itaque conceptis verbis jurare perperam coguntur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν κυβευόντων, ἢ μεθυσκομένων, ἢ θέαις παραβαλλόντων, τυμβωρυχούντων, κλεπτόντων, ἐπιορκούντων, τοκιζόντων ἢ λαμβανόντων ἡμιολίας, ἢ ἕτερον αἰσχρὸν ἑαυτοῖς ἐπινοούντων κέρδος.*

Ἀποστόλων κανὼν κε', μβ', μγ', μδ'· συνόδου Νικαίας κανὼν ιζ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ κανὼν δ', νδ' τῆς ἐν Καρθαγέννῃ κανὼν ε', ιϛ'· συνόδου ϛ' κανὼν ι', κγ', κδ', ν', να'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν δ'· Βα-
B σιλείου κανὼν ιδ', ιζ', κθ'.

Κείμενον. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ἐπιδεικνυμένης ἐλαττοῦν τὸν χρόνον. Supra pag. 298.

Σχόλιον. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. κβ', διαλαμβάνοντι ὅσα εἰς τὸ κείμενον διελήφθησαν.

Κείμενον. Οὐ μόνον ἐπιορκεῖν κωλύεται κληρικὸς, κ. τ. λ., usque ad ὑπερθέσεως ἐπὶ τῶν βοναφίδι ἀγωγῶν. Supra pag. 298, 299.

Σχόλιον. Ἡ κε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐξελήφθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ
C γ' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. ια' τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὅπερ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ β' κεφ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο μηδὲν περὶ ὅρκου διαλαμβάνον. Ἡ ϛ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τοῦ κώδικος θέμα οὖσα τελευταῖον τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὐδέν τι περὶ ὅρκου διαλαμβάνει. Ζητητέον οὖν εἰ ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ ὅρκους διδόναι σωματικοὺς, καὶ νομίζω ὅτι ἐπεὶ τὰ ἀπὸ τῶν κωδίκων ἐκληφθέντα κεφ. καὶ τεθέντα εἰς τὰ Βασιλικὰ, περὶ ὧν καὶ ὁ Φώτιος μνείαν εἰς τὸ κείμενον ἐποίησεν, οὐ μέμνηνται ὅλως ὅρκων. Ἐκωλύθη τὸ ὀμνύειν ὅλως ἐπίσκοπον ἢ κληρικόν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀντὶ σωματικοῦ ὅρκου, ἐπενοήθη ἡ ἔγγραφὴ
D καταθέσεως τόπον ἐπέχουσα, καὶ ἀναπληροῦσα ὅσα ὁ σωματικὸς ὅρκος ποιῆσαι ἔμελλε. Οἱ γοῦν ἀναγνῶσται καλῶς ἀναγκάζονται ὅρκους σωματικοὺς διδόναι, κληρικοὶ γάρ εἰσιν.

Textus. Atqui const. 3 tit. 2 Novellarum, etc., *usque ad* ejusve æstimatio, *ut pag*. 299.

Scholium. Const. 3 tit. 2 Novellarum, est novella Justiniani 131, posita [que est] in lib. Basil. V, tit. 3, cap. 9, quod insertum est scholio cap. 1, tit. 2, præsentis operis circa initium. Gratias igitur age patriarchæ Photio, qui recte interpretatus est episcopos et clericos, tanquam id quod interest, usuras exigere. Tit. 2 lib. VI cod. positus est in lib. Basil. LX, tit. 6, cap. 18, ac quæras varia hujus

Κείμενον. Ἃ μέλει καὶ ἡ γ' διάτ· τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐπὶ ληγάτων εὐσεβῶν, κ. τ. λ., usque ad δίδοται τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡ διατίμησις αὐτοῦ. Supra pag. 299.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', τίτ. γ', κεφ. θ' καταστρωθέντι εἰς σχόλαιον τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος περὶ τὰς ἀρχάς. Εὐχαρίστησον οὖν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ καλῶς ἑρμηνεύσαντι ἀπαιτεῖν ὡς διαφέρον τόκους, τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς κληρικούς. Ὁ β' τίτ. τοῦ ϛ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς

βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ' τίτ. ς' κεφ ιη' καὶ ζήτει διάφορα τούτου κεφ. περὶ κλοπῶν καὶ κλεπτῶν. Ὁ δὲ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ' τίτ. ιβ' κεφ. α', καὶ ἐφ' ἑξῆς ζήτει κεφ. β', γ', δ', ε', τὰ αὐτὰ λέγοντα ῥητῶς ὅσα καὶ εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ζήτει δὲ καὶ ἕτερον κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. διδάσκον τὰ περὶ ἀφανοῦς κλοπῆς καὶ φανερᾶς, καὶ εἰπὲ ὅτι κἂν ἱερωμένων κλεπτῶν οὐ μέμνηνται οἱ τοιοῦτοι τίτ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀφ' ὧν νομίμων ἐνάγονται οἱ λαϊκοὶ, ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ κληρικοὶ ἐνάγονται, προνόμια δὲ οὐκ ἐδόθη τούτοις ἀπὸ κλοπῆς μὴ ἐνάγεσθαι ἐξ ἀνάγκης τῷ κοινῷ νομίμῳ τῷ περὶ τῆς κλοπῆς καὶ αὐτοὶ συσφιγχθήσονται.

A cap. de furtis et furibus. Tit. 2 lib. XLVII dig. positus est in lib. Basil. LX, tit. 12, cap. 1, ac deinceps quæras cap. 2, 3, 4, 5, quæ expresse eadem dicunt quæ in textu scripta sunt. Sed quæras etiam alia ejusdem tit. cap. quæ de nec manifesto et manifesto furto docent, ac dicas, quod tametsi hi tituli sacerdotum furum non meminerint, attamen quia ex quibus legibus conveniantur, neque vero privilegium his datum sit, ne de furto convenire possint: necessario communi de furtis jure et ipsi constringentur.

Κείμενον. Ὁ δὲ ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ ναυαγίου λαμβάνων ἔξωθεν, κ. τ. λ., usque ad ὡς βιβλίον γ' τίτ. β', διάτ. α', δ' καὶ ς', supra pag. 299.

B *Textus*. Qui ex incendio aut naufragio, etc., *usque ad* tit. 2, digest. 26, *ut pag.* 300.

Σχόλιον. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι θέμα λε' τοῦ ς' τίτ. τοῦ ξ' βιβ. τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον. Ἐάν τις ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ ναυαγίου ἀφέληταί τι, ἢ μειώσῃ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ὡρισμένου εἰς τὸ τετραπλοῦν καρέχεται. Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν πρὸς τῇ ἤδη ὡρισμένῃ ποινῇ. Τὸ δὲ δίδοσθαι καὶ τῷ φίσκῳ ἤγουν τῷ δημοσίῳ τὸ τετραπλοῦν καθὼς ἐν τῷ κώδικι περιείχετο, οὐ προσετέθη ἐν τῷ Βασιλικῷ. Λέγουσι γοῦν τινες διὰ τοῦτο μὴ ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τοῦ δημοσίου τὸ τετραπλοῦν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν Βασιλικὸν ἔνοχον εἶναι τὸν οὕτως ἡμαρτηκότα σὺν τῷ τετραπλῷ καὶ τῇ ὡρισμένῃ ποινῇ, παρίσταται δύνασθαι καὶ τὸν δημόσιον ἀπαιτεῖν τὸ τετραπλοῦν. Φησὶ δὲ καὶ C τὸ λα' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ νγ' βιβλίου ταῦτα· Ὁ ἁρπάζων ἢ κατὰ δόλον κερδαίνων ἐκ ναυαγίου, εἰς ὅσον ὑπόκειται τῷ ζημιωθέντι, τοσοῦτον καὶ τῷ δημοσίῳ δίδωσιν. Ὁ δὲ θ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τίτ. κ' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν διαλαμβάνοντα περὶ τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ ἐμπρησμοῦ καὶ καταπτώσεως. Λέγει δὲ τὸ τέλος τοῦ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἁρμόζειν ἐπέκεινα τῆς χρηματικῆς ποινῆς, καὶ ἐγκληματικὴν ἐπεξέλευσιν. Καὶ ἔστι τοῦτο ἰδικὸν εἰς τοὺς ἁρπάζοντας ἀπὸ ἐμπρησμοῦ, καὶ καταπτώσεως καὶ ναυαγίου. Τιμωροῦνται γὰρ καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων οὐκ ἔστι. Καὶ φησὶ τὸ νζ' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ὅ ἐστι θέμα β' τοῦ νζ' κεφ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν D Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Ἐὰν γὰρ ὁ ὑβριστὴς, ἢ ὁ κλέπτης ἐγκληματικῶς ἑλκυσθεὶς τιμωρηθῇ, ποινὴν οὐ δίδωσι χρηματικήν. Τὸ μέντοι λγ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατάξεων οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Σημείωσαι δὲ ὅτι ὅταν ἐγκληματικῶς κινηθῇ ἡ ἀπὸ ἁμαρτήματος ἀγωγὴ δίδονται καὶ ἐγγραφαί. Ὁ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν καὶ τίτ. β' διδάσκων ἐκ ποίων τρόπων ἐπάγεται ἀτιμία. Καὶ ἀνάγνωθι θέμα γ' τοῦ α' κεφ. λέγον· Ἄτιμός ἐστι καὶ ὁ ἰδίῳ ὀνόματι καταχριθεὶς τῇ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ, ἢ τῇ περὶ ἁρπαγῆς πραγμάτων, καὶ τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ, καὶ τῇ περὶ δόλου ἢ συμφωνήσας ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀγωγῶν, καὶ χρήματα δοὺς μήπω προκατάρξεως γενομένης.

Scholium. Constit. 18 tit. 2 lib. VI cod. est cap. 35, tit. 6, lib. LX Basil., quod sic dicit: Si quis ex incendio vel naufragio quidpiam abstulerit aut imminuerit, intra definitum annum præter pœnam olim statutam, in quadruplum, post annum in simplum tenetur. Ut autem fisco etiam quadruplum detur, quemodo [id] in cod. comprehendatur, non positum est in Basil. Dicunt ergo nonnulli idcirco fiscum quadruplum non exigere. Verum, quomodo mihi videtur, inde quod Basil. dicit eum qui ita peccarit, eum quadruplo etiam statutæ pœnæ obnoxium esse: constituitur etiam fiscum quadruplum exigere posse. Ait vero et 31 cap. tit. 3, lib. L, hæc: Qui rapit, aut dolo lucrum percipit ex naufragio, in quantum tenetur ei qui damno affectus est, tantumdem etiam fisco dat. Porro tit. 9, lib. XLVII Dig. positus est in tit. 20, lib. LX Basil. Qui complectitur tractatum eorum quæ ex incendio et ruina subripiuntur. Dicit autem finis cap. 1 ejusdem tit. competere supra pecuniariam pœnam etiam actionem criminalem. Atque est hoc speciale in iis qui ex incendio, ruina, naufragio [quid] rapiunt. Puniuntur enim tum pecuniarie, tum criminaliter: quod in aliis delictis non fit, quemadmodum dicit digest. 7, tit. 9, lib. XLVII dig. quod ipsum est thema 2, cap. 57, tit. 12, lib. LX Basil. quod habet, ut in compendio propositum est. Neque enim injurius aut fur, si criminali actione impetitus punitus sit, pœnam pecuniariam dat. Sane dig. 93, tit. 2, lib. XLVII dig. non est positum in Basil. Nota tamen, quod quando criminaliter de delicto actio mota fuerit, in crimen subscriptiones dentur. Tit. 2 lib. III dig. est lib. Basil. XXI, tit. 2, qui docet quibus modis infamia irrogetur, ac lege thema 3, cap. 1, quod dicit: Infamis est, qui suo nomine furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo [malo] damnatus, aut nondum lite contestata super his actionibus datis pecuniis pactus fuerit.

Κείμενον. Περὶ τυμβωρύχων γενικῶς διαλαμβάνει ὁ ιβ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου, κ. τ. λ., usque ad τοῦ κώδικος τίτ. δ' διάτ. γ', ξς'. Supra pag. 300.

Textus. De sepulcrorum violatoribus, etc., *usque ad* const. 3 [traditur], *ut pag.* 300.

Scholium. Tit. 12 lib. XLVII dig. est tit. 23, lib. LX Basil. qui de violatione monumentorum, sive corporum sepulturæ traditorum docet. Dicit autem ejusdem tit. cap. 8 : Sepulcri violati crimen ad legem [Juliam] de vi publica refertur. Competit vero etiam [actio] pecuniaria. Verum pœnæ quantitas in Basil. non est transsumpta. Cap. [autem] 1, dicit : Sepulcri violati crimen infamiam irrogat. Thema 7 cap. 4, ait : Qui sepulcra violant, et cadavera spoliant, si armati [id faciant], capite plectuntur : si sine armis, usque ad metalli [pœnam proceditur]. Cap. 10 dicit : Qui reliquias vel ossa moverint, et quæ deinceps in textu comprehenduntur. Tit. 7 lib. XI dig. est tit. 1 lib. XLIX Basil. qui de monumentis et sumptibus funerum docet. Thema [vero] 4 cap. 3 tit. 23 lib. LX, ait : Reliquiæ mortuorum non sunt contrectandæ aut vexandæ : sed quæ aliquandiu reconditæ fuerint, eas transferri licet. Cap. 7 ejusdem tit. ait : Monumentum deterius faciendum non est : sed tamen reliquiis non contactis illud reficere licet. Cap. 7 tit. 1 lib. IX Basil. in fine : Quod si loci dominus (inquit) citra jussum sacerdotis vel principis ejiciat ab alio sepultum, aut recondita ossa, actione injuriarum convenitur. Et cap. 90 tit. 3 ejusdem lib. dicit : Justa de causa magistratum adire, et corpus sepulturæ traditum, in alium locum transferre, etiamsi commisceri debeat, licet. Et cap. 14 : Nemo, inquit, humanum corpus citra jussionem imperatoriam in alium locum transferto. Atque vetus [quidem lex] non est contraria const. 1. Hæc enim ob justam causam ad decretum magistratus reliquias transferri permisit. Illa vero justæ causæ nusquam meminit, quod citra jussionem imperatoriam illas transferri non liceat. Tit. 13 lib. XLVIII dig. positus est in tit. 45 lib. LX Basil. cujus 2 cap. ait : [Lex Julia] peculatus movetur adversus eum qui ex [locis] sacris, aut religiosis, etc. [quidpiam] subripuerit. Cap. 4 dicit : [Lege Julia] peculatus tenetur qui sacra ex monumentis aut pecunias capit, aut [etiam] quod donatum est Deo. Const. 5 tit. 19 lib. IX cod. posita est in cap. 12, tit. 23, lib. LX, et lege 11, 12, 13 et 14 cap. quæ eadem dicunt, quæ in compendio proposita. Const. 3 tit. 4 lib. I cod est cap. 26, tit. 17, lib. VII Basil., quod etiam legas insertum interpretationi cap. 25 præsentis 9 tit. Hæc [autem] cum ita [sese] habeant, notabis, quod sepulcri violati lege teneantur, qui corpora defunctorum plenis justis sepulta, citra imperatoriam episcopalemve jussionem vel magistratus decretum removerint. Verum magistratus citra justam causam illorum tralationem permittere nequeunt : sed imperator et episcopi illam indistincte permittere possunt. Qui ergo dicunt, citra præjudicium illam a quocunque fieri, modo turpis lucri causa non subsit : quomodo mihi videtur, male dicunt. Propterea enim quidam venerandæ sancti Mocii capsæ præfectus cum citra istiusmodi permissionem reliquias transposuis-

A *Σχόλιον*. Ὁ ιβ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐστὶ τίτ. κγ' τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν περὶ καταφθορᾶς μνήματος, ἤτοι τῶν ἐνταφείων λειψάνων διδάσκων. Φησὶ δὲ τὸ ὄγδοον κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τὸ ἔγκλημα τῆς τυμβωρυχίας ὑπὸ τὸν περὶ βίας δημόσιον ἀναφέρεται νόμον. Ἁρμόζει δὲ καὶ χρηματικῶς. Ἡ ποσότης δὲ τῆς ποινῆς οὐκ ἐξελήφθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ α' κεφ. φησὶ τὸ τῆς τυμβωρυχίας ἔγκλημα ἀτιμίαν ἐπιφέρει. Τὸ ζ' θέμα τοῦ δ' κεφ. φησίν· Οἱ τυμβωρυχοῦντες, καὶ γυμνοῦντες τὰ τῶν τελευτώντων σώματα, εἰ μὲν μετὰ ὅπλων κεφαλικῶς τιμωροῦνται, εἰ δὲ χωρὶς ὅπλων μέχρι μετάλλου. Τὸ ι' κεφ. λέγει οἱ τὰ λείψανα, ἢ τὰ ὀστᾶ μετακινοῦντες, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα τῷ κειμένῳ περιέχονται. Ὁ ζ' τίτ. τοῦ ια' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι τίτ. α' τοῦ νθ' βιβλίου B τῶν Βασιλικῶν διδάσκων περὶ μνημάτων καὶ δαπάνης τῶν κηδειῶν. Τὸ δ' θέμα τοῦ γ' κεφ. τοῦ κγ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου φησίν· Οὐ δεῖ τὰ λείψανα τῶν τελευτώντων ψηλαφᾶσθαι ἢ σκύλλεσθαι. Τὰ δὲ προσκαίρως ἀποτεθέντα μεταφέρειν ἔξεστι. Τὸ ζ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶ, χεῖρον οὐ δεῖ τὸ μνῆμα γίνεσθαι, φιλοκαλεῖν μέντοι αὐτῷ ἔξεστι μὴ ἐφαπτομένων τῶν λειψάνων. Τὸ ζ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ιβ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν περὶ τὸ τέλος φησί. Ἐὰν δὲ ὁ τοῦ τόπου δεσπότης παρὰ κέλευσιν ἱερέως, ἢ κέλευσιν βασιλέως ἐκβάλλῃ τὸν ἐξ ἄλλου ταφέντα ἢ τὰ τεθέντα ὀστέα, ἐνάγεται τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ. Καὶ κεφ. α' τοῦ γ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου λέγει· Ἔξεστιν ἐξ εὐλόγου αἰτίας προσιέναι τῷ ἄρχοντι, καὶ μεταφέρειν εἰς C ἕτερον τόπον τὸ ἀποκείμενον λείψανον παρενοχλούμενον. Καὶ κεφ. ιδ' φησί· Μηδεὶς ἀνθρώπινον σῶμα χωρὶς κελεύσεως Βασιλικῆς εἰς ἕτερον τόπον μεταφερέτω, καὶ τὸ παρὸν οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῇ α' διατ· ἐκείνη γὰρ ἀπὸ εὐλόγου αἰτίας ἐπέτρεψε μεταφέρεσθαι τὰ λείψανα κατὰ διάγνωσιν τῶν ἀρχόντων. Αὕτη δὲ μηδαμοῦ μνημονεύουσα εὐλόγου αἰτίας, ὅτι χωρὶς κελεύσεως Βασιλικῆς οὐκ ἔξεστιν αὐτὰ μεταφέρειν. Ὁ ιγ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τίτ. με' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Φησὶ τὸ β' κεφ. ὁ δεπεκουλάτους κινεῖται κατὰ τοῦ ἀφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν, ἢ τῶν μνημείων, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ δ' κεφ. λέγει τῷ δεπεκουλάτῳ ὑπόκειται, καὶ ὁ ἱερὰ ἐκ μνημείων ἢ χρήματα λαμβάνων, ἢ τῷ δωρηθὲν τῷ Θεῷ. Ἡ ε' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ D κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. ιβ' τοῦ κγ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, καὶ ἀνάγνωθι τὸ ια', ιβ', ιγ' καὶ ιδ' κεφ. τὰ αὐτὰ λέγοντα ὅσα συνωψίσθησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κς' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὃ καὶ ἀνάγνωθι κατεστρωθὲν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κε' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ. τούτων οὕτως ἐχόντων, σημείωσαι ὅτι τῷ περὶ τυμβωρυχίας νόμῳ ἐνέχονται καὶ οἱ χωρὶς κελεύσεως βασιλικῆς, ἢ ἐπισκοπικῆς, ἢ διαγνώσεως ἀρχοντικῆς μετακινοῦντες λείψανα τεθνεώτων μετὰ τελείας ὁσίας ταφέντα. Πλὴν οἱ μὲν ἄρχοντες χωρὶς εὐλόγου αἰτίας οὐ δύνανται ἐπιτρέπειν τὴν τούτων μετάθεσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι δύνανται ταύτην ἀδιαστίκτως ἐπιτρέπειν. Οἱ γοῦν λέγοντες ἀπροκριματίστως ταύτην γίνεσθαι παρὰ τοῦ βουλο-

μένου μὴ προκειμένης αἰτίας αἰσχροκερδοῦς, κακῶς λέγουσι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καί τις καθηγούμενος ἐξεβλήθη συνοδικῶς ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας καὶ καθῃρέθη.

A set, per synodum a præfectura dejectus est, et depositus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῶν βδελυσσομένων τὸν γάμον, ἢ τὸν οἶνον, ἢ τὰ κρέα.*

Ἀποστόλων κανὼν να', νγ', ξς'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιδ'· συνόδου ς' κανὼν ιγ', λ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἢ κεκωλυμένων γάμων, καὶ περὶ τοῦ ἐρωτᾶσθαι τοὺς ἀναγνώστας ἐφήβους γενομένους εἰ βούλωνται γαμεῖν, καὶ περὶ παλλακισμοῦ, καὶ πορνείας, καὶ μοιχείας.*

Ἀποστόλων κανὼν ιζ', ιη', ιθ', κε', κς'. συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α', θ', ι'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιδ', ιε'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ις'· συνόδου ς', κανὼν γ', δ', ς', ιβ', ιγ', μη', νη'· Βασιλείου κανὼν γ, ς', ις', ξθ'· ὁ Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε'.

Κείμενον. Βιβλίον α' τοῦ κώδικος, τίτ. γ', διάτ. ε'· Ἐάν τις μόνον πειραθῇ, κ. τ. λ., usque ad καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν τὸ δημόσιον λήψεται.

Σχόλιον. Ἡ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος, καὶ ἡ μδ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν μέρος οὖσα τῆς Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, οὐδὲ ἡ α' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν μέρος οὖσα τῆς ς' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς.

CAP. XXVIII.— *De his qui matrimonium, vinum, aut carnes abominantur.*

Apostolorum canon 51, 53, 66; concilii Ancyrani canon 14; concilii sexti canon 13, 30.

CAP. XXIX. — *De permissis aut prohibitis nuptiis, et quod lectores puberes facti interrogentur an matrimonium contrahere velint, et de concubinatu, scortatione, atque adulterio.*

Apostolorum canon 17, 18, 19, 25, 26; concilii B Ancyrani canon 10; concilii Neocæsariensis canon 1, 9, 10; concilii Chalcedonensis canon 14, 15; concilii Carthaginensis canon 16; concilii sexti canon 3, 4, 6, 12, 13, 48, 58; Basilii canon 3, 6, 16, 69, 70; Theophili ex commonitorio canon 4, 5.

Textus. Lib. 1 cod. tit. 3, const. 5. Si quis, etc., *usque ad* fiscus capiet, *ut pag.* 782.

Scholium. Constit. 5 tit. 3 lib. I cod. et constit. 44 ejusdem tit. non sunt positæ in Basil. Neque [etiam] constit. 13, tit. 1 Novellarum, quæ pars est novellæ Justinianeæ 5. Neque [item] const. 1 ejusdem tit. Novell. quæ pars est novellæ Justinianeæ 6.

C

Σημείωσαι περὶ τῶν ἐκπεσόντων τῆς ἱερωσύνης, καὶ γυναιξὶ συνοικησάντων καὶ τούτων τεκνοποιησάντων, μὴ συγχωρουμένων εἰς κληρονόμον αὐτῶν κληθῆναι, μήθ' ὅλως δύνασθαι τὰ τοιαῦτα παιδία ἢ γνήσια τούτων κληθῆναι ἢ φυσικὰ, ἢ καθ' οἷον δήποτε τρόπον περιελθεῖν τινα τῶν πραγμάτων αὐτῶν πρὸς αὐτούς, ἢ τοὺς μητροπολίτας αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ προσόντα πάντα αὐτῷ λαμβάνειν τὰς κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησίας ἢ τοὺς κλήρους. Τοὺς δὲ τοιοῦτόν τι τολμῶντας μετὰ τὴν τῆς ἱερωσύνης γύμνωσιν μὴ δυναμένους εἴς τι κοσμικὸν ἀξίωμα, ἢ στρατείαν ἀναχθῆναι, ἀλλὰ ἰδιωτεύοντας πάντα τὸν χρόνον. Ὅπως δὲ σήμερον οὐ φυλάττεται τοῦτο ἀγνοῶ.

Κείμενον. Καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι Ἐὰν βουλευτὴς, κ. τ. λ., usque ad καὶ πέντε λίτρας τοῖς πριβάτοις προστιμωμένου.

Σχόλιον. Ἡ β' διατ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι κεφ. κς' τῆς ρκγ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, ἤτοι κεφ. λγ' τοῦ γ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ διαλαμβάνον ὅσα συνωψίσθησαν. Λέγει δὲ καὶ τὸ κδ' κεφ. τῆς αὐτῆς νεαρᾶς, ἤτοι τὸ λα' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ λβ' περὶ τοῦ ἐρωτᾶσθαι τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι εἰ δύνανται σωφρονεῖν, καὶ περὶ γαμούντων ἱερωμένων, καὶ δευτερογαμούντων ἀναγνωστῶν. Ὅσα παρὰ τοῦ πατριάρχου διελήφθησαν περιφραστικῶς. Περὶ δὲ τῶν ἁρπαζόντων, ἢ διαφθειρόντων, ἢ ὑπονοθευόντων τὰς τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένας, διδάσκει ἡ αὐτὴ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὖσα ξγ' κεφ. τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, ἤτοι κεφ. ιβ' τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, τὰ αὐτὰ λέγον ὅσα συνωψίσθησαν, πλὴν τῆς ποινῆς. Ὁ μὲν γὰρ βασιλικός φησι τὸν ἐκ τοῦ νόμου κίνδυνον ὑπομένειν τοὺς πλημμελήσαντας, καὶ τοὺς μετασχόντας τοῦ τοιούτου μύσους. Ὁ δὲ συνθέμενος τὸ Νομοκάνονον λέγει κεφαλικῶς αὐτοὺς τιμω-

Textus. Constit. 2, ejusdem tit. Si decurio, etc., *usque ad* multatur, *ut pag.* 783.

Scholium. Const. 2 ejusdem 1 tit. Novellarum est cap. 26 novellæ Justiniani 123, sive cap. 33 tit. 1 lib. III Basil., quod eadem complectitur quæ in compendio proposita sunt. Loquitur autem 24 cap. ejusdem novellæ, sive 31 cap. ejusdem tit., quinetiam 32 [cap.] de eo quod ordinandi interrogentur an caste vivere possint: et de sacerdotibus nuptias contrahentibus et lectoribus nuptias iterantibus, quæcunque a patriarcha fusius comprehensa sunt. D De iis vero qui Deo consecratas [mulieres aut] rapiunt, aut constuprant, aut corrumpunt, docet eadem 2 const. tit. 1 Novellarum, quæ est cap. 63 novellæ Justiniani 123, sive cap. 12 tit. 1 lib. IV Basil., quod eadem dicit quæ in compendio sunt proposita, excepta pœna. Siquidem Basil. eos qui [id scelus] committunt, ac eorum in scelere socios, ex lege periculum sustinere: qui vero Nomocanonem composuit, illos capitaliter puniri dicit. Tu interim Basil. magis audi, et si discere velis

cujusmodi legitimæ pœnæ sint, lege lib. LX, tit. 58, cap. 1, quod sic habet : Qui rapuerint mulierem, aut sponsam aut nondum sponsam, aut viduam, sive ingenua sit, sive ancilla, aut [etiam] libertina, et maxime si mulier Deo consecrata sit, legitime puniuntur. Nempe si cum armis sive gladiis, aut fustibus raptum fecerint, hujusmodi gladio puniuntor. Qui vero ipsis ministerium præbuerint, aut conscii fuerint, aut voluntarii receperint, aut qualemcunque opem tulerint : verberati et tonsi, naribus mutilantor. Quoniam qui cum armis rapere statuunt, parati sunt etiam occidere, si qui obsistant. Si vero omnino sine armis raptus factus sit, qui illum fecit, manu mutilator : qui vero in raptu auxiliati sunt, aut [ejus] conscii fuerunt, aut ministerium præstiterunt, aut sponte receperunt, aut qualemcunque opem tulerunt, verberati et tonsi exsulanto. Quæras etiam novellam imperatoris domini Leonis philosophi 35, quæ propemodum eadem sancit.

CAP. XXX.— *De iis qui matrimonii causa mulieres rapiunt.*

Apostolorum canon 67; concilii Ancyrani canon 11, 25; concilii Chalcedonensis canon 27; concilii sexti canon 92; Theophili ex commonitorio canon 2.

Textus. Lib. 1, tit.3, const. 5. Si quis, etc., *usque ad* præscriptione utitur, *ut pag.* 309.

Scholium. Const. 5 tit. 3 lib. I cod. non est posita in Basil., neque [etiam] 53, neque vero tu illis auscultes. Const. 3 tit. 4 lib. I cod. est cap. 26, tit. 17, lib. VII Basil. insertaque est interpretationi cap. 25 præsentis 9 tit., quod legas. Const. 1 tit. 24 lib. III cod. posita est in cap. 91 tit. 5 lib. VII Basil. Hoc autem cap. prætermissum est.

Textus. Tit. 41 const. 4, qui dicit A servo, etc., *usque ad* sunt omnia, *ut pag.* 310, 311.

Scholium. Constit. 4 tit. 41 lib. III cod. est cap. 46 tit. 5 lib. LX, quod dicit : Constitutio similis secundæ est et tertiæ ; et dicit, quod dominus ignorans delictum servi [judicio] duntaxat noxali teneatur : non ignorans autem, suo nomine. Universum vero constitutionis jus hujusmodi est, ut si alienus servus rapuerit, intra annum quadruplum [vi] bonorum raptorum actio exigat : post annum vero simplum, quo dominus servum noxæ dedat aut ipse in id quantum ad eum pervenit teneatur. At si conscio [servus] rapuit, ad id quod competit, is omnino obstringatur, id est, ad quadruplum aut ad simplum. Quod si uxorem tuam rapuit, contra ipsum servum publicam accusationem instituas. Const. 3 tit. 13 lib. VII cod. est cap. 3 tit. 18 lib. XLVIII Basil., quod sic habet : Si servus raptum virginis detulerit, aut per conniven-

A ρεῖσθαι. Σὺ δὲ μᾶλλον τῷ Βασιλικῷ πρόσχες, καὶ εἰ θέλεις ποῖαί εἰσιν αἱ νόμιμοι ποιναί. Ἀνάγνωθι βιβλ. ξ' τίτ. νη' κεφ. α', οὕτως ἔχον· Οἱ ἁρπάσαντες γυναῖκα, ἢ μνηστευομένην, ἢ ἀμνήστευτον, ἢ χήραν, εἴτε εὐγενής ἐστι εἴτε δούλη, ἢ ἀπελευθέρα, καὶ μάλιστα ἐὰν τῷ Θεῷ ὦσιν αἱ γυναῖκες καθιερωμέναι νομίμως τιμωρείσθωσαν, τοῦτ' ἔστιν εἰ μὲν μεθ' ὅπλων, εἴτε ξιφῶν, ἢ ῥοπάλων τὴν ἁρπαγὴν ἐποιήσαντο, οἱ τοιοῦτοι ξίφει τιμωρείσθωσαν, οἱ δὲ συνυπουργοῦντες αὐτοῖς, ἢ συνειδότες, ἢ ἑκόντες ὑποδεξάμενοι, ἢ οιανδήποτε σπουδὴν εἰσενεγκόντες τυπτόμενοι, καὶ κουρευόμενοι ῥινοκοπείσθωσαν, ἐπειδὴ οἱ προθέντες παρ' ἑαυτοῖς ἁρπᾶσαι, ἕτοιμοί εἰσι καὶ φονεύειν τοὺς ἀνθισταμένους. Εἰ δὲ χωρὶς οἱωνδήποτε ὅπλων τὴν ἁρπαγὴν ἐποιήσαντο, ὁ μὲν τὴν ἁρπαγὴν ποιή-
B σας, χειροκοπείσθω, οἱ δὲ βοηθήσαντες τοῖς τοιούτοις ἐν τῇ ἁρπαγῇ, ἢ συνειδότες, ἢ ὑπηρετήσαντες, ἢ ἑκόντες ὑποδεξάμενοι, ἢ οιανδήποτε σπουδὴν εἰσενεγκόντες αὐτοῖς, τυπτόμενοι ἐξοριζέσθωσαν. Ζήτει καὶ τὴν λε' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου τὰ αὐτὰ σχεδὸν νομοθετοῦσαν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ γυναῖκας ἁρπαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν ξζ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια', κε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κζ'· συνόδου ς' κανὼν ϟβ'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν β'.

Κείμενον. Βιβλ. α', τίτ. γ', διάτ. ε', Ἐάν τις ἁρπάσῃ, κ. τ. λ., usque ad μὴ χρώμενος φόρου παραγραφῇ. Supra pag. 309.

C *Σχόλιον*. Ἡ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ νγ', καὶ μὴ σὺ προσχῇς ταύταις· Ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κς' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, καὶ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κε' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ., ὃ καὶ ἀνάγνωθι. Ἡ α' διάτ. τοῦ κδ' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. ϟα' τοῦ ε' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, τοῦτο δὲ κεφ. παρελείφθη.

Κείμενον. Τίτλος μα', διάτ. δ', ὁ λέγων Παρὰ δούλου κ. τ. λ., usque ad καὶ ἱερῶν, καὶ χηρῶν. Supra pag. 310, 311.

Σχόλιον. Ἡ δ' διάτ. τοῦ μα' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. μς' τοῦ ε' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγουσα·
D Ἡ διάτ. ὁμοία τῇ β' ἐστι καὶ τῇ γ' καὶ λέγει· ὅτι Ὁ δεσπότης ἀγνοῶν τὸ πταῖσμα τοῦ οἰκέτου νοξάλια μόνον κατέχεται, εἰδὼς δὲ ἰδίῳ ὀνόματι. Ὅλον δὲ τὸ τῆς διατ. νόμιμον τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι ἐὰν οἰκέτης ἀλλότριος ἁρπάσῃ, εἴσω μὲν ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν ζητεῖ ἡ περὶ ἁρπαγῆς χρημάτων ἀγωγή, μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν τὸ ἁπλοῦν, ἤτοι ἐφ' ᾧ δοῦναι τὸν οἰκέτην εἰς νόξαν, ἢ κατέχεσθαι τὸν δεσπότην αὐτοῦ, καὶ εἰς περιελθὸν εἰς αὐτόν. Εἰ δὲ συνειδότος τοῦ δεσπότου ἥρπασεν εἰς τὸ διαφέρον ἐνέχεται ὁ δεσπότης πάντως, τοῦτ' ἐστιν εἰς τὸ τετραπλοῦν, ἢ εἰς τὸ ἁπλοῦν. Εἰ δὲ τὴν σὴν γαμετὴν ἥρπασε, κατ' αὐτοῦ τοῦ οἰκέτου κίνησον τὸ δημόσιον ἔγκλημα. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. γ' τοῦ ιη' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον· Ἐὰν δοῦλος

ἁρπαγὴν παρθένου καταμηνύσῃ ἐλεύθερος γίνεται, ἢ ἐὰν τὴν ἤδη συγχωρηθεῖσαν ἀπελλέγξῃ.' Ἡ ξ'. διατ. τοῦ θ'. τίτ. τοῦ βιβ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ὁ ι' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβ., οὐδὲ ὁ ια'. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. α' τοῦ νη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ., καὶ αὐτὸ μὲν κατεστρώθη περὶ τὸ τέλος τοῦ κθ' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ. τὸ δὲ β' θέμα τούτου λέγει ταῦτα· ἐὰν οὖν ἐν αὐτῇ τῇ ἁρπαγῇ εἷς ἐκ τούτων καταληφθῇ ἢ παρὰ τῶν πατέρων τῶν γυναικῶν, ἢ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ἢ ἐπιτρόπων, ἢ κουρατώρων, ἢ πατρώνων, ἢ δεσποτῶν ἐλεγχθέντες φονευέσθωσαν αὐτοχειρὶ, μάλιστα ἐὰν καὶ γεγαμημένας γυναῖκας ἐπειράθησαν ἁρπᾶσαι. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ εἰ μνηστὴν τις ἰδίαν ἥρπασεν. Εἰ δὲ δυνηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι διαφυγεῖν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ οἱ ἐν πάσῃ χώρᾳ ἄρχοντες καὶ στρατηλάταις ἐκδικείτωσαν τὸ γενόμενον. Κατέχοντες αὐτοὺς καὶ τιμωρούμενοι καὶ μὴ συγχωροῦντες αὐτοῖς ἐκκαλέσασθαι· καὶ εἰ μὲν δοῦλαί εἰσιν αἱ ἁρπαγεῖσαι ἢ ἀπελεύθεραι, οἱ ἁρπάσαντες ὑποκείσθωσαν, εἰ δὲ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν, τὰ πράγματα τῶν ἁρπασάντων, καὶ τῶν βοηθούντων ἐν αὐτοῖς, τῆς δεσποτείας αὐτῶν γινέσθωσαν προνοίᾳ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν γονέων εἰς προῖκα, ἢ ἐὰν μὴ βουληθῶσι γαμῆσαι κατέχειν ταῦτα τὰ πράγματα. Μὴ ἐξέστω δὲ τῇ γυναικὶ αὐτὸν τὸν ἁρπάσαντα ἄνδρα λέγειν, μηδὲ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦτο αὐτῇ κελεύειν. Αἱ δὲ τιμωρίαι τῆς διάτ. πᾶσαι ἔστωσαν κατ' αὐτῶν τῶν ἁρπασάντων, καὶ βοηθησάντων αὐτοῖς ἐν τῇ ἁρπαγῇ· οἱ μέν τοι συνειδότες καὶ ὑπηρετήσαντες, καὶ οἱ ὑποδεξάμενοι, καὶ οἱανδήτινα σπουδὴν αὐτοῖς συνενεγκόντες τῇ εἰρημένῃ τιμωρίᾳ ὑποκείσθωσαν, εἴτε βουλομένων τῶν γυναικῶν, εἴτε μὴ βουλομένων ἡ ἁρπαγὴ γέγονεν. Καὶ οἱ γονεῖς δὲ τῆς γυναικὸς κἂν ἀνεξικακήσωσι περιοριζέσθωσαν. Εἰ δὲ καὶ δοῦλος εὑρεθῇ ἐν τῷ πράγματι, καιέσθω, πασῶν τῶν ἄλλων τιμωριῶν σχολαζουσῶν.

Κείμενον. Καὶ βιβλ. μζ'. τίτ. β', διάτ. λθ', ὁ δούλην ἀλλοτρίαν, κ. τ. λ., usque ad εἰ γὰρ συνῄνεσαν ἢ μὴ περίεισι φισκοῦνται τὰ τοιαῦτα πράγματα.

Σχόλιον. Τὸ λθ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ., ἔστι κεφ. λθ' τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος κἂν μὴ ἐνέχηται ὡς κλέπτης ἢ ὡς ἀνδραποδιστὴς, ἀλλὰ χρηματικῶς τιμωρεῖται παρὰ τοῦ ἄρχοντος, καὶ σωφρονίζεται. Καὶ ζήτει θέμα παρατέλευτον τοῦ λζ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ ξ' βιβλ. λέγον περὶ τὸ τέλος, Ὁ δὲ εἰς ἀλλοτρίαν δούλην πορνεύων τῶν μὲν εὐπόρων ὑπάρχων, παρεχέτω ὑπὲρ τοῦ πταίσματος τῷ δεσπότῃ τῆς δούλης νομίσματα λϛ'. Εἰ δὲ εὐτελὴς εἴη, τυπτέσθω, καὶ καθ' ὅσον εὐπορεῖ κατὰ ἀναλογίαν τῶν λϛ' νομισμάτων διδότω. Τὸ κθ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα τελευταῖον τοῦ κθ' κεφ. τοῦ λζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Τὸ δὲ ε' διάτ. τοῦ ϛ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατ. ἔστι θέμα β' τοῦ ε' κεφ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. ιβ' τῆς ϛ'. νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὐχ

tiam suppressum arguerit, liber fit. Const. 7 tit. 9 lib. IX Cod. non est posita in Basil. Neque [etiam] tit. 10 ejusdem lib. neque 11. Const. 1 tit. 13 lib. IX Cod. est cap. 1 tit. 58 lib. LX, atque ipsum quidem insertum est 29 cap. præsentis 9 tit. circa finem : ejus autem 2 thema hæc dicit : Si itaque ex his quispiam aut a mulierum parentibus, aut fratribus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut patronis, aut dominis in ipso raptu fuerit comprehensus : convictus propriis ipsorum manibus interficitor : præsertim [vero] si mulieres nuptas rapere conati fuerint. Atque hoc ipsum dicimus, si quis saltem sponsam suam rapuerit. Sed si tales effugere potuerint : et Constantinopoli et ubicunque terrarum magistratus atque magistri militum eam rem vindicanto, ipsoque comprehensos puniunto, provocare ipsis non concedentes. Et si quidem [mulieres] raptæ ancillæ vel libertinæ sint, raptores utique [supplicio] obnoxii sunto; si vero ingenuæ, res raptorum, eorumque qui eis auxilium præbuerint, ipsarum dominio cedunto : [idque] providentia divitum judicum atque parentum : [ut] illæ res in dotem [ipsis procedant, aut] si nubere nolint, [pleno jure ab ipsis] possideantur. Ut autem mulier ipsum raptorem in maritum deligat, aut parentes ejus id ipsi jubeant, illicitum esto. Raptoribus porro, et qui in raptu auxilium ipsis præbuerunt, omnes constitutionis pœnæ incumbunto : conscii autem et ministri, quique illos susceperunt, aut quamcunque opem attulerunt, [prius] dictæ pœnæ, sive volentibus mulieribus sive nolentibus raptus factus sit, subjacento. Quinetiam mulieris parentes, si [raptum] patienter tulerint, deportantor. Si vero servus etiam in ea re deprehendatur, [is] omnibus aliis pœnis cessantibus concremator.

Textus. Et lib. 47, tit. 2, digest. 39 : Qui meretricem, etc., *usque ad* confiscari dicit, *ut pag*. 790.

Scholium. Digest. 39 tit. 2 lib. XLVII est cap. 39 tit. 12 lib. LX, [quod habet], ut in compendio propositum est. Scias tamen, quod tametsi talis ut fur aut plagiarius non teneatur : pecuniarie tamen a magistratu puniatur et castigetur. Quæras etiam thema ultimum tit. 37 lib. LX, quod circa finem dicit : Qui alienam ancillam stuprat, si dives est, pro delicto aureos triginta sex ancillæ domino præbeto : si vero vilis, verberator, et quatenus facere potest, triginta sex aureos dato. Digest. 29, tit. 5 lib. XLVIII est thema ult. cap. 29 tit. 37 lib. LX, quod ita habet, ut scriptum est. Dig. 5 tit. 6 lib. XLVIII Dig. est thema 2 cap. 5 tit. 18 lib. LX, quod habet, quomodo scriptum est. Constit. 1 tit. 1 Novellarum est cap. 12 novellæ Justiniani 6, sed non est posita in Basil. Novella 17, quæ de mandatis disserit, est cap. 21 tit. 3 lib. VI Basil , quod hæc ad verbum dicit : Cæterum homicidis, et adulteris, et raptum virginum

committentibus intra [sacros] terminos securitatem non servabis : sed inde eos abstrahes, et supplicium illis irrogabis. Neque enim his qui ad hunc delinquunt modum : sed cæteris, ne ab improbioribus talia patiantur, convenit parcere. Præsertim [vero cum] sacrorum [locorum] immunitas a lege non injuriantibus, sed affectis injuria concessa sit. Atque [adeo] ne possibile [quidem] sit, ut uterque, tam qui injuriam facit, quam qui patitur, [ex æquo] in sacrosanctorum locorum immunitate protegatur. Constit. 2 ejusdem tit. Novellarum, est novella Justiniani 123, [atque] posita in lib. IV Basil., tit. I, cap. 12, hæc dicit : Si quis [ascetriam] rapuerit, etc., ut scripta sunt in textu. Novella 143, posita est in cap. 2 tit. 58 lib. LX, quod tradit quemadmodum manifestatum est. Legas vero eumdem 58 tit. etiam totum, ut qui speciosa quædam ac multa de quarumcunque mulierum raptoribus doceat.

οὕτω διαλαμβάνον ὡς ἐδηλώθη. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν διάφορα περὶ τῶν ἁρπαζόντων οἱασδήτινας γυναῖκας.

CAP. XXXI. — *De sacri ordinis hominibus, qui se cum mulieribus lavant.*

Concilii Laodiceni canon 30 ; concilii sexti canon 77 ;

Textus. Novella 117, quæ de repudiis, etc., *usque ad* lucretur dotem, *ut pag.* 791.

Scholium. Novella Justiniani 117 posita est in lib. XXVIII, tit. 7, atque 4 thema cap. I, hæc dicit in hæc verba : Si una cum extraneis viris nolente marito agitet convivia, aut cum iis se lavet. Atque est hæc etiam una causarum, quæ matrimonium solvunt.

CAP. XXXII. — *De episcopis et clericis, qui laici facti fuerint, aut ad [mundanas] dignitates pervenerint, aut militaverint.*

Apostolorum canon 83 ; concilii Nicæni canon 12 ; concilii Chalcedonensis canon 7.

Textus. Lib. I Cod., tit. 3, const. 37 : Servi qui, etc., *usque ad* vitam sectatur [obtinet], *ut pag.* 791.

Scholium. Const. 37 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil. neque ejusdem tit. 52, neque 53. Quæras autem lib. Basil. IV, tit. I, cap. 11, thema 3, quod sic ait : Quod si monachus monasterium reliquerit, et ad sæcularem vitam transierit : hic militia primum et honore, si quem habet, denudatus per locorum episcopum et provinciæ præsidem in monasterium remittitor : et res quas postea habere monstratus fuerit, ad monasterium, in quod immittitur, pertinento. Si denuo quoque monasterium relinquat : tunc præses eum provinciæ, in qua inventus fuerit, detineto, et subjectæ sibi cohorti accenseto. Et cap. 3 ejusdem lib. et tit. quod sic habet : Cæterum si quis ad monasticam venire vitam voluerit, jubemus, ut si quidem de eo constet, quod nulli [servili] conditioni obnoxius sit, præsul monasterii habitum illi, quando sibi visum fuerit, adhibeat. Si de eo non constet cui-

A ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ περὶ μανδάτων διαλεγομένη ιζʹ νεαρὰ, ἔστι κεφ. ιαʹ τοῦ γʹ τίτ. τοῦ ϛʹ βιβλ. τῶν Βασιλικῶν λέγον ταῦτα ῥητῶς· Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἅρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν, ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις. Οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιόντων ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν. Ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δέδοται παρὰ τοῦ νόμου, καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἀσφαλίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα, καὶ τὸν ἀδικούμενον. Ἡ βʹ διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγʹ κειμένη ἐν βιβλ. δʹ B τῶν Βασιλικῶν τίτ. αʹ οὗ κεφ. ιβʹ ταῦτά φησιν, Εἴ τις ἁρπάσει, καὶ τὰ ἑξῆς ἐγράφησαν εἰς τὸ κείμενον. Ἡ ρμγʹ νεαρὰ κεῖται εἰς κεφ. βʹ τοῦ νηʹ τίτ. τοῦ ξʹ βιβλ. αὐτὸν νηʹ τίτ. ὅλον ὡραῖά τινα διδάσκοντα, καὶ

ΚΕΦΑΛ. ΛΑʹ. — *Περὶ ἱερατικῶν συλλουομένων γυναιξί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λʹ· συνόδου ϛʹ κανὼν οζʹ.

Κείμενον. Ἡ περὶ ῥεπουδίων νεαρὰ ριζʹ δίδωσιν, κ. τ. λ, usque ad τὴν αὐτῆς προῖκα.

Σχόλιον. Ἡ ριζʹ νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κεῖται εἰς βιβλ. κηʹ τίτ. ζʹ καὶ λέγει τὸ δʹ θέμα τοῦ αʹ κεφ. C ταῦτα ῥητῶς· Ἐὰν ἀνδράσιν ἐξωτικοῖς γυνὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρὸς συμποσιάζῃ, ἢ συλλούηται, καὶ ἔστι μία τῶν λυουσῶν τὸν γάμον αἰτιοῦσα καὶ αὕτη.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒʹ. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν γινομένων λαϊκῶν, ἢ ἀξιωματικῶν ἢ στρατευομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν πγʹ· συνόδου Νικαίας κανὼν ιβʹ· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ζʹ.

Κείμενον. Βιβλ. αʹ τοῦ κώδικος τίτ. γʹ, διάτ. λζʹ, οἱ δοῦλοι γνώμῃ, κ. τ. λ., usque ad βίον μεταδιώκοντος.

Σχόλιον. Ἡ λζʹ διάτ. τοῦ γʹ τίτ. τοῦ αʹ βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ νβʹ διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐδὲ ἡ νγʹ. Ζήτει δὲ βιβλ. τῶν Βασιλικῶν D δʹ, τίτ. αʹ, κεφ. ιαʹ, θέμα γʹ, οὕτω λέγον, Ἐὰν μοναχὸς καταλείψῃ τὸ μοναστήριον, καὶ εἰς κοσμικὸν βίον ἐπέλθῃ, τοῦτον τῆς στρατείας καὶ τῆς τιμῆς εἴ τινα ἔχῃ πρῶτον γυμνωθέντα ἐκ τοῦ ἐπισκόπου τῶν τόπων, καὶ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, εἰς μοναστήριον βάλλεσθαι, καὶ τὰ πράγματα ὅσα μετὰ ταῦτα ἔχειν δειχθείη τῷ μοναστηρίῳ ἐν ᾧ ἐμβάλλεται διαφέρει. Εἰ δὲ καὶ πάλιν καταλείψει τὸ μοναστήριον, τότε αὐτὸν ὁ ἄρχων τῆς ἐπαρχίας ἐν ᾗ ἂν εὑρεθείη κρατείτω, καὶ τῇ ὑποκειμένῃ αὐτῷ τάξει συναριθμείτω. Καὶ κεφ. γʹ τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ. οὕτως ἔχον· Εἴ τις δὲ καὶ εἰς μοναχικὸν βίον ἐλθεῖν βουληθείς, κελεύομεν ἵνα εἰ μὲν γνώριμός ἐστιν ὅτι οὐδεμιᾷ τύχῃ ὑπόκειται, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου ὅτε συνίδῃ, τὸ σχῆμα αὐτῷ παρασχῇ. Εἰ δὲ μὴ γνωρί-

ζεται εἰ οἱᾳδήποτε ὑπόκειται τύχῃ, ἐντὸς τριῶν ἐνιαυτῶν μὴ λαμβάνειν αὐτὸν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ εἰρημένου χρόνου ἀποπειράσθω τῆς τούτου ἀναστροφῆς ὁ τοῦ μοναστηρίου ἡγούμενος. Καὶ εἰ ἐντὸς τριετίας ἀναφύῃ τις λέγων ἢ δοῦλον, ἢ κολωνὸν, ἢ ἐναπόγραφον τούτων ἴδιον εἶναι, ἢ καὶ ὡς φεύγοντα τὴν γεωργίαν, ἢ ὥς τι κλέψαντα, ἢ διά τι πταῖσμα εἰς τὸ μοναστήριον αὐτὸν εἰσεληλυθέναι. Καὶ ταῦτα ἀποδειχθείη τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ τοῦτον ἀποκαθίστασθαι μετὰ πραγμάτων ὑπὲρ ὧν ἀποδειχθείη εἰς τὸ μοναστήριον εἰσαγαγὼν λόγον πρότερον ὡς οὐδὲν ὑπομενεῖ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου λαμβάνοντα. Εἰ δὲ ἐντὸς τριετίας μηδεὶς ἐναγάγῃ τινὶ τῶν εἰρημένων προσώπων, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου μετὰ τὴν παραδρομὴν τοῦ τριετοῦς χρόνου. εἰ τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἄξιον κρινεῖ, τότε διδότω αὐτῷ τὸ σχῆμα, καὶ μηδεὶς αὐτῷ ὄχλησιν μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τῆς τύχης εἰσφερέτω ἐν ὅσῳ μέντοι γε ἐν τῷ μοναστηρίῳ διάγει. Τὰ δὲ πράγματα ἅπερ εἰς τὸ μοναστήριον εἰσαγαγὼν φανείη τῷ δεικνυμένῳ δεσπότῃ ἀποδιδόσθω. Εἰ δέ τις τῶν εἰρημένων προσώπων καταλείψει τὸ μοναστήριον, καὶ εἰς κοσμικὸν ἔλθῃ βίον, ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ ἐν τοῖς ἀγροῖς περιέρχηται, τῇ ἰδίᾳ τύχῃ παραδιδόσθω. Καὶ κεφ. ι' τοῦ αὐτοῦ τίτ. λέγον· Ἀπαγορεύομεν δὲ τοῖς γονεῦσι τοὺς ἰδίους παῖδας μοναχικὸν βίον ἐπιλεγομένους ἐκ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἀφέλκειν.

Κείμενον. Διάτ. νδ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. Οὐκ ἔξεστι τοῖς γονεῦσι βουλομένοις, κ. τ. λ., usque ad ἑνοῖ αὐτὸν τῇ ἐπιχωρίῳ τάξει.

Σχόλιον. Ἡ νγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, ὡς καὶ ὄπισθεν ἐγράψαμεν. Ζήτει δὲ βιβλ. δ', τίτ. α', κεφ. θ', οὕτως ἔχον· Οὐδεμίαν δὲ ἄδειαν δίδοαμεν ἢ τοῖς γονεῦσι τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς παισὶ τοὺς γονέας τὴν κοσμικὴν διαγωγὴν καταλιμπάνοντας ὡς ἀχαρίστους ἀποκλείειν τῆς ἰδίας κληρονομίας ὑπὲρ αἰτίας πρὸ τοῦ μοναχικοῦ βίου παρακολουθησάσης· α', διάτ. τοῦ α', τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ς', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κειμένη ἐν βιβλ. γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', καὶ λέγον τὸ λδ' κεφ. τούτου ὅσα εἰς τὸ κείμενον περιέχονται. Ἀνάγνωθι τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ. κεφ. λζ', ὅπερ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ λς' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ε'· τοῦτο δὲ τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλ. τῶν Βασιλικῶν δ', τίτ. α', κεφ. ια', καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο κατασπρωθὲν ῥητῶς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος λβ' κεφ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τῶν συνεπισταμένων ἁμαρτάνουσι κληρικοῖς, καὶ μὴ φανερούντων.*

Βασιλείου κανὼν οα'.

Κείμενον. Περὶ τῶν ὑποδεχομένων, ἢ κρυπτόντων λῃστὰς, ἢ δυναμένων, κ. τ. λ., usque ad β' τοῦ εἰρημένου ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ.

Σχόλιον. Ὁ λθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. ἐτέθη

nam conditioni obnoxius sit, intra tres annos habitum is monasticum non assumat, sed intra prædictum tempus monasterii præsul periculum facito, si pedem referre velit. Et si intra triennium emergat aliquis, qui hunc vel servum, vel colonum, vel ascriptitium suum esse dicat, quodque vel agricolationis laborem fugiens, vel aliquid furatus, vel propter aliquod delictum in monasterium ingressus sit, et hæc comprobata fuerint : restituitor is domino suo cum rebus quas in monasterium intulisse probatus fuerit, data prius, et accepta fide, quod nihil a domino suo mali perpetietur. Si nemo intra triennium contra aliquam prædictarum personarum actionem et controversiam moverit : monasterii præsul post triennii decursum tunc illi habitum præbeto, si istiusmodi hominem dignum judicaverit : neque postea quisquam ei negotium de statu ac conditione sua facessito, quandiu tamen in monasterio degit. Res vero quas in monasterium intulisse videbitur, probanti id domino restituuntor. At si quis prædictarum personarum reliquerit monasterium, et ad sæcularem vitam transierit, sive in urbibus sive per agros oberrans : suæ fortunæ ac conditioni redditor. Et cap. 10 ejusdem tit., quod dicit : Interdicimus item parentibus, ne filios suos, simulatque monasticam vitam elegerint, e venerabilibus monasteriis abstrahant.

Textus. Const. 54 ejusdem tit. : Non licet, etc., *usque ad* provinciali cohorti, *ut pag.* 791.

Scholium. Constit. 53 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., quemadmodum etiam antea diximus. Quæras tamen lib. IV, tit. I, cap. 9, quod sic habet : Nullam autem licentiam damus aut patribus, ut liberos : aut liberis, ut parentes, qui sæcularem conversationem relinquunt, tanquam ingratos hæreditate sua excludant, per causam aliquam quæ monasticam vitam præcesserit. Const. 2 tit. I Novellarum, est novella Justiniani 6. Hoc autem ejus cap. non est positum in Basil. Const. 2 ejusdem tit. Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [quæ est] in lib. Basil. III, tit. I, cujus 34 cap. dicit, quæcunque in textu comprehenduntur. Legas [etiam] ejusdem lib. et tit. cap. 37, quod insertum est interpretationi cap. 36 tit. I præsentis operis. Const. 13 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 5. Hoc autem cap. non est positum in Basil. Const. 2 ejusdem tit. est similiter novella 123, posita [quæ est] in lib. Basil. IV, tit. 1, cap. 11, quod ad verbum initio præsentis 32 cap. insertum legas.

CAP. XXXIII. — *De iis qui clericos delinquere sciunt, et non manifestant.*

Basilii canon 71 :

Textus. De iis qui fures aliisve criminibus, etc. *usque ad* lib. XLVII [docet], *ut pag.* 794.

Scholium. Tit. 39 lib. IX Cod. positus est in cap. 3,

tit. 27 lib. LX Basil., et ait in hunc modum : A Qui sciens quempiam obnoxium crimini receperit : eamdem pœnam sustinebit. Qui fures receperit, et in judicium non adduxerit : [subantia ejus] publicator : aut pro qualitate personæ, prout judici visum fuerit, punitor. Tit. 16 lib XLVII Dig. positus est in cap. 1 ejusdem 27 tit. lib. LX, et ait : Latronum receptores, et qui cum apprehendere latrones possent, pecunia vel subreptorum parte accepta, [illos] dimiserunt : perinde atque latrones puniuntur. Digest. 2 tit. 16 lib. XLVII Dig. est cap. 2 dicti 27 tit., quod expresse habet, ut scriptum est. Legas etiam 4 ejus cap. quod docet, quomodo criminibus obnoxii, qui in prædiis [rusticis] degunt, [inde] abstrahantur : et, quod nisi prædii domini hos magistratui offerant, ejus dominio priventur : B primates autem prædii et procuratores, [nisi id faciant,] in exsilium mittantur. Verum tu quæras totum 27 tit. LX lib., [ac] legas etiam lib. I, tit. 1, cap. 22, 50, 90, et lib. LX, tit. 39, cap. ult. Complectuntur enim, quod perinde atque hæretici et incantatores, ii qui illos recipiunt et occultant, puniantur.

CAP. XXXIV. — *Quod qui clerici fidejussiones dant, deponantur.*

Apostolorum canon 20.

Textus. Constit. 25 et 32 tit. 3 lib. I Cod. : Clericos, etc., *usque ad* facere dicit, *ut pag.* 794.

Scholium. Constit. 25 et 32 tit. 3 lib. I Cod., C non sunt positæ in Basil. Constit. autem 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123 posita [quæ est] in lib. III Basil., tit. 1, cujus 44 et 45 cap. circa finem dicunt quæcunque a Photio in compendio proposita sunt. Cæterum quæ scripta sunt in expositione 20 canonis sanctorum apostolorum, ad solutionem ambiguitatis quæ de fidejussionibus episcoporum et clericorum inducitur, sufficiunt : quæ legas.

CAP. XXXV. — *De clericis, qui in caupona, vel publico diversorio cibum capiunt.*

Apostolorum canon 54 ; concilii Laodiceni canon 24 ; concilii Carthaginensis canon 40 ; concilii sexti canon 9.

D *Textus.* Constit. 14 tit. 1 Novellarum ait, quod monachum, etc., *usque ad* curare [debere], *ut pag.* 795.

Scholium. Const. 14 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 133, posita [quæ est] in lib. IV Basil., tit. 1, cap. 16, quod sic habet, quemadmodum in compendio propositum est. Quæras [vero] etiam sanctorum apostolorum canonem 42 et 43.

CAP. XXXVI. — *De clericis imperatorem, episcopum, magistratum aut presbyterum contumelia afficientibus.*

Apostolorum canon 55, 56, 84.

Textus. De clericis contumelia afficientibus, etc.,

εἰς κεφ. γ' τοῦ κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, καί φησιν οὕτως, Ὁ ὑποδεξάμενός τινα ἐνεχόμενον ἐγκλήματι ἐν εἰδήσει, τὴν αὐτὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν. Ὁ δὲ ὑποδεξάμενος λῃστὰς καὶ μὴ προσαγαγὼν αὐτοὺς δικαστηρίῳ, δημευέσθω, ἢ τιμωρείσθω κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου, ὡς ἂν ὁ δικαστὴς συνίδῃ. Ὁ ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διάτ. ἐτέθη εἰς κεφ. α' τοῦ αὐτοῦ κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. καί φησιν· Οἱ ὑποδοχεῖς τῶν λῃστῶν ὡς λῃσταὶ τιμωροῦνται, καὶ οἱ δυνάμενοι κρατῆσαι τοὺς λῃστὰς καὶ ἀπολύσαντες χρήματα λαβόντες, ἢ μέρος τῶν λῃστευθέντων. Τὸ β' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. β' τοῦ ῥηθέντος κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ῥητῶς ὡς ἐγράφη. Ἀνάγνωθι καὶ τὸ δ' αὐτοῦ κεφ. διδάσκον πῶς ἀποσπῶνται οἱ ἐνεχόμενοι ἐγκλήμασι, καὶ διατρίβοντες ἐν κτήμασι, καὶ ὅτι εἰ μὴ διδόασι τούτους οἱ δεσπόται τοῦ κτήματος τῷ ἄρχοντι, στερίσκονται τῆς δεσποτείας αὐτοῦ, καὶ οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ φροντισταὶ τούτου ἐξορίζονται. Σὺ δὲ ζήτει τὸν ὅλον κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. Ἀνάγνωθι καὶ βιβλ. α' τίτ. β' κεφ. κβ' καὶ ν' καὶ ϟ', βιβλ. ξ' τίτ. λθ' κεφ. τελευταῖον. Διαλαμβάνουσι γὰρ ὅτι ἐπίσης τοῖς αἱρετικοῖς καὶ τοῖς γόησι κολάζονται οἱ αὐτοὺς ὑποδεχόμενοι καὶ συγκαλύπτοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — *Περὶ τοῦ καθαιρεῖσθαι τοὺς κληρικοὺς διδόντας ἐγγύας.*

Ἀποστόλων κανὼν κ'.

Κείμενον. Ἡ κε' καὶ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ., κ. τ. λ., usque ad μήτε ποιεῖν ὁμολογίαν.

Σχόλιον. Ἡ κε' καὶ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθησαν εἰς Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλ. γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' καί φησι τὸ μδ' κεφ. καὶ με' αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη ὅσα συνωψίσθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου. Τὰ μέντοι γραφέντα εἰς ἑρμηνείαν τοῦ κ' κανόνος τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀρκοῦσιν εἰς διευλύτωσιν τῆς εἰσαγομένης ἀμφιβολίας χάριν τῶν ἐγγυῶν τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κληρικῶν· καὶ ἀνάγνωθι ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ κληρικῶν ἐσθιόντων ἐν καπηλείῳ, ἢ πανδοχείῳ.*

Ἀποστόλων κανὼν νδ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μ'· συνόδου ς', κανὼν θ'.

Κείμενον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν ὅτι τὸν μοναχὸν, κ. τ. λ., usque ad οἱ ὕπαρχοι καὶ οἱ ἄρχοντες.

Σχόλιον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλγ'. Κειμένη ἐν βιβ. δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. ις', οὕτως ἔχοντι ὡς συνωψίσθη. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο. Ζήτει καὶ κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων μβ', μγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΣΤ'. — *Περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων βασιλέα, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ ἄρχοντα, ἢ πρεσβύτερον.*

Ἀποστόλων κανὼν νε', νς', πδ'.

Κείμενον. Ἰδικῶς μὲν περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων

ὁ πολιτικὸς νόμος, κ. τ. λ., usque ad λεγόντων τισὶν, ὡς βιβλ. θ' τίτ. λϛ'.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι βιβλ. ξ' τίτ. λϛ' κεφ. ιγ' οὕτως ἔχον ὡς συνοψίσθη. Τὸ α' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα β' τοῦ η' κεφ. τοῦ λϛ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. διαλαμβάνον ῥητῶς ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Σημείωσαι οὖν καὶ ἀμφότερα ξένα ὄντα, καὶ χρήσιμα κατὰ πολύ. Ὁ ι' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διατάξεων ἐτέθη εἰς τίτ. κα' τοῦ ξ' βιβ. τῶν Βασιλικῶν ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς, καὶ ζήτει κεφ. διάφορα τούτου περὶ ὕβρεων, καὶ φαμούσων διαλεγόμενα. Τὸ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. λέγει ταῦτα ῥητῶς. Γενικῶς μὲν ὕβρις λέγεται τὸ παράνομον, ἰδικῶς δὲ ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ζημία ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀκουιλίου, καὶ ἡ ἀδικία ὡς ἐπὶ τοῦ ἀδίκως καὶ παρανόμως ψηφισαμένου. Ὁ λε' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. ἐτέθη εἰς κεφ. μγ' τοῦ κα' τίτ. τοῦ ξ' βιβ. λέγον· Ὁ κατὰ συκοφαντίαν κινήσας τὴν περὶ ὕβρεως ἀγωγὴν, ἢ ἐξορίζεται, ἢ τοῦ ἀξιώματος ἀποκινεῖται. Καὶ ὁ λϛ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. κεῖται εἰς τίτ. ξγ' τοῦ ξ' βιβλ., καί φησι τὸ α' κεφ. ταῦτα· Πᾶς ὁ εὑρίσκων φλυαρίαν ἐσφραγισμένην, ἢ ἀσφράγιστον, καὶ μὴ παραχρῆμα καίων, ἀλλὰ καὶ ἀναγινώσκων, ὑποκείσθω τιμωρίᾳ ᾗ τινι ὑπέκειτο καὶ ὁ συντεθεικὼς τὴν φλυαρίαν. Καὶ κεφ. β' Ὁ εὑρὼν φλυαρίαν μηδενὶ ἑτέρῳ λεγέτω τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀλλὰ διαῤῥήξει αὐτὴν ἢ καύσει· ὁ δὲ μὴ ταῦτα ποιήσας κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβληθήσεται. Πᾶς γὰρ θαῤῥῶν ἅπερ ἐντάττει ἐν τῇ φλυαρίᾳ κατηγορείτω γινώσκων ὅτι ἐὰν ἀποδείξῃ, τιμῆς ἀξιοῦται, μὴ ἀποδείξας δὲ τιμωρεῖται. Ὁ δὲ τοιοῦτος χάρτης τὴν καθ' οὗ ἐτέθη ὑπόληψιν μὴ βλάψῃ. Ὁ δὲ δ' τίτ. τῆς δ' Ἰνστιτουτιῶνος οὐκ ἐτέθη μὲν εἰς τὰ Βασιλικὰ, φησὶ δὲ τὴν περὶ ὕβρεως ἀγωγὴν καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς κινεῖσθαι. Τὸ β' καὶ ϛ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τῶν διατάξεων ἐτέθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ κα' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ζήτει διάφορα κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ., ἀνάγνωθι καὶ γ' θέμα τοῦ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. καταστρωθὲν εἰς τὸ κζ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. περὶ τὰ μέσα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ τῶν ποιούντων συνωμοσίας ἢ φρατρίας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιη'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν νγ'· συνόδου ϛ' κανὼν λδ'.

Κείμενον. Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος τιμωρεῖται τὰς φρατρίας, καὶ τὰς συνωμοσίας, ὡς βιβλ. μη', τίτ. δ', καὶ τίτ. ιθ', διάτ. ια' καὶ ιϛ'.

Σχόλιον. Ὁ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τὸν λϛ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ζήτει κεφ. δ'. Λέγει γὰρ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ πρὸ αὐτοῦ κεφ. τίνες ἐνέχονται τῷ περὶ καθοσιώσεως ἐγκλήματι, ταῦτα ῥητῶς, καὶ ὁ συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας παρασκευάσας γενέσθαι, καὶ ὁ ἐπιβουλεύσας ἐν στρατοπέδῳ, ἢ τοῖς πολεμίοις αὐτὰ προδοὺς, καὶ ὁ κατὰ δόλον ἐμποδίσας ὑπὸ Ῥωμαίους γενέσθαι τοὺς πολεμίους, ἢ παρασκευάσας αὐτοὺς βοηθῆναι, πλήθει, ἢ ὅπλοις, ἢ ἵπποις, ἢ χρήμασιν ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ, ἢ τοὺς φίλους τῆς πολιτείας

A usque ad lib. IX, tit. 36 [docet], *ut supra pag.* 795.

Scholium. Constit. 1 tit. 7 lib. IX Cod. est lib. LX tit. 36, cap. 13, quod habet, quomodo in compendio propositum est. Digest. 1 tit. 4 lib. XLVIII est thema 2 cap. 8 tit. 36 lib. LX, quod expresse complectitur, quæcunque in textu scripta sunt. Nota itaque utrumque, ut admirandum, et sane quam utile. Tit. 10 lib. XLVII Dig. positus est in tit. 21 lib. LX Basil. ab initio, cujus diversa capita quæras de injuriis et famosis [libellis] disserentia. Primum autem ejusdem tit. cap. hæc ad verbum dicit: Generaliter injuria dicitur, quidquid non jure fit: specialiter contumelia, et damnum [culpa datum], ut in [lege] Aquilia: et iniqui-
B tas, ut in eo qui inique et injuste sententiam dixit. Tit. 35 lib. IX Cod. positus est in cap. 43 tit. 21 lib. LX, quod dicit: Qui injuriarum actionem per calumniam instituit, aut relegatur, aut a dignitate amovetur. Tit. 36 ejusdem lib. positus est in lib. LX, tit. 63, cujus 1 cap. hæc dicit: Quicunque libellum famosum obsignatum aut non signatum reperiens, non statim combusserit, sed legerit: subjaceto pœnæ, quam auctor ejus [deprehensus] subiret. Et cap. 2. Qui libellum famosum repererit, nulli alteri vim ejus dicito: sed disrumpito, aut comburito. Qui hoc non fecerit, capitali pœnæ subjugabitur. Sane vero quisque, quæ in famoso libello ponere velit, cum fiducia deferto: sciens
C quod si [illa] probaverit, honore dignandus: si non probaverit, puniendus erit. Istiusmodi autem libellus, ejus in quem editus est existimationem non lædit. Tit. 7 [lib.] IV Instit. non est positus in Basil. Dicit autem injuriarum actionem et pecuniarie et criminaliter moveri. Digest. 2 et 6, tit. 2 lib. III Dig. posita sunt in initio cap. 1 tit. 2 lib. XXI Basil., cujus ejusdem tit. diversa cap. quæras, ac [simul] legas thema 3 cap. 1 ejusdem tit. et lib., quod insertum est 27 cap. præsentis tit. circa medium.

CAP. XXXVII. — *De iis qui conjurationes aut factiones faciunt.*

Concilii Chalcedonensis canon 18; concilii Car-
D thaginensis canon 53; concilii VI canon 34.

Textus. Civilis etiam lex factiones atque conjurationes punit; quemadmodum lib. 48, tit. 4 et tit. 19, digestum 11, et lib. XVI [docent].

Scholium. Tit. 4 lib. XLVIII Dig. positus est in tit. 36 lib. LX Basil., cujus 4 cap. quære. Ait autem illud, posteaquam ipsum præcedentia cap. quinam læsæ majestatis crimine teneantur, dixerunt hæc in hæc verba: et qui effecit, ut adversus rempublicam conjuraretur: et qui in exercitu insidias struxit, eumve hostibus prodidit: et qui dolo [malo] impediit, quominus hostes in potestatem Romanorum devenirent: aut cujus opera hostes [commeatus] copia, armis, equis, pecunia, aliove modo adjuti fuerint: aut ex reipublicæ amicis hostes

fecit : aut qui impedivit, quominus alia natio reipublicæ obtemperet : aut qui effecit, ut obsides, pecuniæ, aut jumenta hostibus darentur. Digest. 11 et 16 tit. 19 lib. XLVIII Digest. est thema 3 cap. 11 tit. 51 lib. LX, et cap. 16 ejusdem tit. et libri. Utrumque enim eos qui conjurationes aut factiones faciunt, punit.

CAP. XXXVIII. — *Cujusmodi delicta ordinatio diluat.*

Concilii Nicæni canon 9; concilii Ancyrani canon 12; et quæ in eo a nobis scripta sunt.

CAP. XXXIX. — *De pœnitentia, et quinam facultatem habeant dandi pœnitentibus absolutionem, et quod sacerdoti liceat minuere et augere pœnas.*

Apostolorum canon 51, 52; concilii Nicæni canon 11, 12; concilii Ancyrani canon 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; concilii Neocæsariensis canon 1, 2, 11, 12; concilii Carthaginensis canon 6, 7, 27, 47, 48; concilii Laodiceni canon 2; concilii sexti canon 102; Basilii canon 5, 34, 74, 75, 76, 82, 84; Gregorii Nysseni canon 3, 4, 7, 8.

Textus. Constit. 3 tit. 7 lib. I Cod. : Sustulit, etc., *usque ad* revocare non liceat, *ut pag.* 814.

Scholium. Constit. 3 tit. 7 lib. I Cod. non est posita in Basil., quanquam istiusmodi tit. in lib. LX positus, tit. 54, cap. 43. Novella Justiniani 37, quæ de Ecclesiis Africanis disserit, non est posita in Basil.; dat [interim] tamen his pœnitentiæ tempus. Constit. 34 tit. 4 lib. I Cod. non est posita in Basil. Constit. 2 tit. 1 Novellarum, est cap. 22 tit. 1 lib. III Basil., quod habet, ut in compendio propositum est, [quod idem] e novella Justiniani 123, cujus 15 cap. est exemptum [est.] Digest. 12 et 13 tit. 19 lib. XLVIII Dig. est cap. 11 tit. 51 lib. LX, quod sic habet : Pro qualitate delicti oportet pœnam pronuntiari : et vero judicem neque severum, neque mitem apparere : sed in levioribus lenem esse ipsum oportet, ac in gravioribus cum benigno temperamento severum. Et cap. 14 : Qui extra ordinem de criminibus cognoscit, augere et minuere pœnam potest : ita tamen, ut in utroque [modo] rationem non excedat. Digest. 1 tit. 16 lib. XLVIII Dig. est cap. 10 tit. 1 lib. LX, quod circa finem dicit, quod facti quidem quæstio judici commissa sit; legis autem persecutio non item. Tit. 1, lib. L Dig. positus est in lib. LIV Basil., tit. 1, cap. 1; dig. autem 15 omissum est. Constit. 1 tit. 50 lib. VII Cod. est cap. 86 tit. 1 lib. IX Basil., quod sic habet : Neque decessoris neque suam sententiam quemquam revocare posse, in dubium non venit : nec ab hujusmodi decreto provocationem proponi, explorati juris est. Constit. 15 tit. 47 lib. IX Cod. est cap. 55 tit. 51 lib. LX Basil., quod sic dicit : Pœnam revocare præsidi non licet. Quæras etiam tit. 50 ejusdem LX lib., cap. 1, thema

A ἐχθροὺς ποιήσας, ἢ κωλύσας ἕτερον ἔθνος πειθαρχῆσαι τῇ πολιτείᾳ, ἢ παρασκευάσας τοῖς ἐχθροῖς δεχθῆναι ὁμήρους ἢ χρήματα, ἢ ὑποζύγια. Τὸ ια' καὶ ις' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τοῦ διάτ. εἰσὶ θέμα γ' τοῦ ια' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ., καὶ κεφ. ις' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. Καὶ ἄμφω γὰρ κολάζουσι τοὺς ποιοῦντας τὰς συνωμοσίας ἢ φρατρίας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'.— *Ποῖα ἁμαρτήματα λύει ἡ χειροθεσία.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ', καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιβ' καὶ τὰ ἐν αὐτῷ παρ' ἡμῶν γραφέντα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — *Περὶ μετανοίας, καὶ τίνες ἄδειαν ἔχουσι διδόναι μετανοοῦσι καταλλαγήν,*
B *καὶ ὅτι ἔξεστι τῷ ἱερεῖ μειοῦν καὶ αὔξειν τὰ ἐπιτίμια.*

Ἀποστόλων κανὼν να', νβ'· συνόδου Νικαίας κανὼν ια', ιβ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α', β', ια', ιβ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ς', ζ', κζ', μγ', μη'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν β'· συνόδου ς', κανὼν ρβ'· Βασιλείου κανὼν ε', λδ', οδ', οε', ος', πβ', πδ'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ', δ', ζ', η'.

Κείμενον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. Ἀνεῖλε, κ. τ. λ., usque ad καὶ βιβλ. θ' τίτ. μζ' διάτ. ιε'.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐχ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ κἂν ὁ τοιοῦτος τίτ.
C κεῖται ἐν βιβλ. ξ' τίτ. νδ'· ἡ δὲ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς διαλεγομένη λζ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Δέδωκε δὲ τούτοις καιρὸν μετανοίας. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. κβ' τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη ἀπὸ τῆς ρκγ' νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκκοπὲν, καὶ κεφ. ὂν αὐτῆς ιε'. τὸ ιβ' διάτ. καὶ τὸ ιγ' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. ια' τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον· Πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ ἁμαρτήματος δεῖ τὴν τιμωρίαν ἐκφέρεσθαι, καὶ μήτε σκληρὸν, μήτε μὲν ἐλαφρὸν φαίνεσθαι τὸν δικαστὴν, πλὴν ἐν τοῖς ἐλαφροῖς ἐλαφρὸν εἶναι αὐτὸν δεῖ, καὶ ἐν τοῖς βαρυτέροις σφοδρὸν μετὰ χαλοθελοῦς
D συμμετρίας. Καὶ κεφ. ιδ' Ὁ ἐξτραορδίνεμ δικάζων ἐγκλήματι αὔξειν, καὶ μειοῦν τὴν ποινὴν δύναται, ὥστε μέντοι ἐπὶ ἑκατέρου μὴ παρεξιέναι τὴν συμμετρίαν. Τὸ α' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διάτ. ἔστι κεφ. ι' τοῦ α' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγον περὶ τὸ τέλος ὡς ἡ μὲν τῆς ὑποθέσεως ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ οὐ μὲν ἡ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις. Ὁ δὲ α' τίτ. τοῦ ν' βιβλ. τῶν διατ. ἐτέθη εἰς βιβλ. νδ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. α' τὸ ιε' διάτ. παρείθη. Ἡ α' διάτ. τοῦ ν' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι κεφ. πς' τοῦ α' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Οὔτε τὴν τοῦ προηγησαμένου ἀπόφασιν, οὔτε τὴν ἰδίαν δύνασθαί τινα ἀνακαλεῖσθαι εἰς ἀμφιβολίαν οὐ φέρεται. Μηδὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως προτιθέναι ἔκκλητον φανεροῦ νομίμου ἐστίν.

Ἢ ιε' διάτ. τοῦ μζ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι κεφ. νε' τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον· Τὴν τιμωρίαν οὐκ ἔξεστι τῷ ἄρχοντι ἀναχαλεῖσθαι. Ζήτει καὶ τίτ. ν' τοῦ αὐτοῦ ξ' βιβλ· κεφ. α' θέμα τελευταῖον καὶ βιβλ. ζ' τίτ. β' κεφ. κ' καὶ βιβλ. θ' τίτ. α' κεφ. πδ' καὶ ρκζ', καὶ βιβλ. νς', τίτ. η', κεφ. κθ'.

Κείμενον. Ἐν δὲ τῷ με' διατάγματι τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ. φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ἢ ἐλευθεροῖ αὐτὸν, ἢ μειοῖ τὴν ποινήν.

Σχόλιον. Τὸ με' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ., ἔστι θέμα παρατέλευτον τοῦ μς' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Ἐρωτήσει δέ τις καὶ μὲν τὸ καταστρωθὲν ὄπισθεν ιγ' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγει δύνασθαι τὴν δικαστὴν αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινήν. Πῶς οὖν ἐνταῦθα λέγει τὸ ἐναντίον, ὁ μὲν δικάζων ἐξτραορδιναρίου ἔγκλημα δύναται αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινὴν, ὁ δὲ διὰ τῶν ἐγκληματικῶς ἐνορδίνῳ ὑποθέσει ἀπὸ νόμου ἐχούσῃ ὡρισμένην ποινὴν οὐ δύναται τοῦτο ποιεῖν. Ἢ εἰπὲ ὅτι πρὸ μὲν ἀποφάσεως δύναται αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινὴν, κἂν ὡρισμένη ἀπὸ τοῦ νόμου ἔστι. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν οὐ δύναται. Πέπαυται γὰρ τοῦ εἶναι δικαστής. Καὶ ζήτει κεφ. ιδ', τοῦ αὐτοῦ να', τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτω λύσον, καὶ τὸ η' θέμα τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ κα' βιβλ., καὶ τὸ γ' καὶ δ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. Τὸ α' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα ιθ' τοῦ α' κεφ. τοῦ ν' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τὰ αὐτὰ λέγον ὅσα συνωψίσθησαν. Τὸ θ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. τῶν διατ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ κζ' κεφ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι θέμα β' τοῦ κζ' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον, Ἐὰν οἱ πολιτευόμενοι, ἢ οἱ τῆς πόλεως πρωτεύοντες ἁμάρτωσί τι κεφαλικὸν ὡς ἀξίους αὐτοὺς εἶναι ἐξορίας, ἢ περιορισμοῦ, ἢ κεφαλικῆς τιμωρίας, δεῖ τὸν ἄρχοντα δεδεμένους αὐτοὺς φυλάττειν, καὶ ἀναφέρειν τῷ Βασιλεῖ προσζευγνύντα τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ψῆφον. Τὸ δὲ α' θέμα τοῦ αὐτοῦ κεφ. κζ' φησὶν, Οἱ ἄρχοντες τὰς ἰδίας ἀποφάσεις ἀνατρέπειν οὐ δύναται, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα συνωψίσθησαν.

Κείμενον. Ταῦτα περὶ αὐτοτελῶν εἴρηται ψήφων, κ. τ. λ., usque ad δικαστής, ὡς βιβλ. μβ', διάτ. νε'.

Σχόλιον. Τὸ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. ιδ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. ὅ φησιν, Ὁ κελεύσει, ἢ κωλύσει ὁ πραίτωρ δύναται ἀνατρέπειν, οὐ μὴν ψῆφον οἰκείαν. Τὸ ιθ' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ δ' βιβλ. τῶν διατ. καὶ τὸ κ' εἰσὶ τοῦ τίτ. β' τοῦ βιβλ. ζ' κεφ. ιθ' οὕτως ἔχον· Ὁ αἱρετὸς δικαστὴς τὸ δοκοῦν αὐτῷ ψηφίζεται, καὶ οὐ πολυπραγμονεῖ τὴν ψῆφον ὁ πραίτωρ. Εἰ δὲ δόξειε τοῖς αἱρετικοῖς δικαστηρίοις ὥστε τόδε ψηφίσασθαι, οὐκ ἔῤῥωται οὐδὲ ἀναγκάζεται ψηφίσασθαι. Ψηφίζεται δὲ ὁ γνώμην ἐσχηκὼς διὰ τοῦ διαλαλουμένου πᾶσαν τὴν δίκην τεμεῖν. Εἰ δὲ ἐπὶ πολλοῖς προσελήφθη κεφαλαίοις οὐ δοκεῖ ψηφίζεσθαι εἰ μὴ πάσας τὰς φιλονεικίας περατώσει. Καὶ εἰ μὲν ψηφίζεται δοῦναί τι ἢ ἀπολυθῆναι τὸν ἐναγόμενον οὐ δύναται μετὰ ταῦτα ψηφίζεσθαι τἀναντία. Τὰ δὲ διαλαλούμενα ἐπὶ παρασκευῇ τῆς δίκης, ἀμείβειν δύναται, οἷον διελά-

ult., et lib. VII, tit., 2, cap. 20, et lib. IX, tit. 1, cap. 84 et 127, et lib. LVI, tit. 8, cap. 29.

Textus. In digest. 45 tit. 1 lib. XLII, pœnam sententia, etc., *usque ad* aut pœnam minuit, *ut pag.* 814, 815.

Scholium. Digest. 45 tit. 1 lib. XLII est thema penult. cap. 46 tit. 3 lib. IX Basil., quod habet, quomodo scriptum est. Interrogabit vero quispiam, cum cap. 13 tit. 51 lib. LX, paulo ante insertum, judicem augere et minuere pœnam posse dicat, qua ratione hic dicatur contrarium; [sane vero qui extraordinarie de crimine judicat, augere et minuere pœnam potest: qui autem de ordinaria causa, quæ ex lege definitam et certam pœnam habet, criminaliter judicat, id facere non potest. Aut dicas, quod ante sententiam quidem augere et minuere pœnam, etiam a lege definitam, possit: post sententiam autem non possit: desiit enim esse judex. Quorsum quæras cap. 14 ejusdem 51 tituli lib. LX. [Atque] in hunc [quidem] modum solvas et 8 thema cap. 13 tit. 2 lib. XXI et 3 atque 4 cap. tit. 3 ejusdem libri. Digest. 1 tit. 18 lib. XLVIII est thema 19 cap. 1 tit. 50 lib. LX, quod eadem dicit, quæ in compendio sunt proposita. Digest. 9 tit. 19 ejusdem lib. Dig. non est positum in Basil. Digest. 27 ejusdem tit. et lib. Dig. est thema 2 cap. 27 tit. 51 lib. LX, quod sic habet: Si decuriones vel principales civitatum capitale aliquid committant, uti exsilio, relegatione, aut capitali pœna digni sint, oportet præsidem eos vinctos custodire, et ad principem referre, relationi adjuncta in ipsos lata sententia. Thema autem 1 ejusdem tit. ait: Præsides sententias suas rescindere nequeunt: et quæ deinceps in compendio sunt proposita.

Textus. [Atque] hæc [quidem] de perfectis, etc., *usque ad* [docetur], *ut pag.* 815.

Scholium. Digest. 14 tit. 1 lib. XLII Digest. est cap. 14 tit. 3 lib. IX, quod paulo ante insertum est. Dig. 19 tit. 8 lib. IV Dig., et 20, sunt tit. 2 lib. VII, cap. 19, quod sic habet: Arbiter prout sibi videtur judicat, neque in [ejus] sententiam inquirit prætor. Quod si in arbitrum [ita] compromissum sit, ut certam sententiam dicat: non valet [arbitrium], nec sententiam dicere cogitur. Dicit autem sententiam, qui in animo habet pronuntiato suo omnem controversiam decidere. Sed si de multis rebus [arbiter] sumptus sit: sententiam dicere non videtur, nisi omnes controversias finiat. Cæterum si judicaverit aliquid dari, aut reum absolvi: non potest postmodum contrariam sententiam dicere. Quæ vero de præparatione causæ interlocutus est, mutare potest: ut puta si jusserit Kalendis [judicium] observare, et mox Idibus jubeat. Et

cap. 20 : Et si erravit in sententia dicenda, non corrigit, quandoquidem qui judicavit, judex esse desiit.

A λησε Καλένδαις παραφυλάξαι, καὶ ὕστερον διελάλησε τοῖς Εἴδοῖς. Καὶ κεφ. κ' κἂν πλανηθῇ ἐν τῷ ψηφίζεσθαι οὐ διορθοῦται. Ψηφισάμενος γὰρ πέπαυται εἶναι δικαστής. Τὸ δὲ νε', διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ., ἔστι κεφ. νε', τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. οὕτως ἔχον· Ὁ ψηφισάμενος πέπαυται εἶναι δικαστὴς καὶ οὐκέτι διορθοῦται τὴν ψῆφον.

ΤΙΤΛΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.

TITULUS DECIMUS.

DE ADMINISTRATIONE RERUM ECCLESIASTICARUM, ET DE [REBUS] EPISCOPORUM PROPRIIS.

CAPUT PRIMUM. — *Quod œconomum ex clero ecclesiæ, [cujus œconomus est] esse oporteat.*

Concilii Chalcedonensis canon 26; concilii Nicæni secundi canon 11; Theophili ex Commonitorio canon 9.

Textus. Const. 39 tit. 3 lib. 1, Cod. Œconomum, etc., *usque ad* perveniet, *ut pag.* 818.

Scholium. Const. 22 tit. 3 lib. 1 Cod. non est posita in Basil., neque 21, neque 41, neque 42. Legas autem et 3 Justiniani novellam, sive cap. ult. tit. 2 lib. III Basil., quod sic habet : Quemadmodum autem ad eam [ecclesiam] pertinentes sumptus certa fine descripsimus, ita convenit, ut sanctissimus pro temporibus patriarcha et reverendissimi clerici circumspiciant, ne reliqui sumptus, qui ex ecclesiasticis reditibus fiunt, aliter quam in pias et Deo placitas causas insumantur : et ut in illos conferantur, qui et revera egent, nec aliunde habent unde vivant. (Hæc enim Dominum Deum conciliare solent); non vero per patrocinia et hominum studia in locupetes distribuant ea quæ ad ecclesiasticos sumptus suppetunt, ut exinde egentes vitæ necessariis defraudentur. Noverint enim Dei amantissimi œconomi, tam qui nunc, quam qui olim pro temporibus futuri sunt, quod si quid in his deliquerint, non tantum pœnis cœlestibus erunt obnoxii, sed etiam de substantia sua sacrosanctæ ecclesiæ indemnitatem præstabunt. Notes ergo præsentem Justiniani novellam propter formas, quæ a patriarchis fraternitatem reliquarumque frumentariarum pensionum nomine ad divites atque potentes personas emittuntur : atque duas has secundum ejus præscriptum esse invalidas : quæ vero ad egenos mittuntur, esse ratas. Const. 2 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120, sive thema 2 cap. 7 tit. 2

B ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τὸν οἰκονόμον ἐκ τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας εἶναι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κς'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν ια'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανων θ'.

Κείμενον. Ἡ λθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, λέγει κ. τ. λ., usque ad περιέρχεται μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτήν.

Σχόλιον. Ἡ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. α' βιβλίου τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ κα', οὐθὲ μα' οὐδὲ ἡ μβ'. Ἀνάγνωθι δὲ τὴν γ' Ἰουστινιανοῦ νεαράν· ζήτει κεφ. τελευταῖον τοῦ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Ὥσπερ δὲ τὴν περὶ τοῦτο δαπάνην ὡρίσαμεν, οὕτως προσήκει τὸν κατὰ καιC ροὺς ἁγιώτατον πατριάρχην, καὶ τοὺς εὐλαβεστάτους οἰκονόμους περισκοπεῖν τοῦτο, καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας τὰς γινομένας ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πόρων περὶ εὐσεβεῖς δαπανᾶσθαι πράξεις, καὶ Θεῷ ἀρεσκούσας, καὶ εἰς ἐκείνους ταύτας χορηγεῖν, τοὺς ταῖς ἀληθείαις δεομένους, καὶ οὐκ ἔχοντας ἑτέρωθι τροφῆς ἀφορμήν. Ταῦτα γὰρ τὸν Δεσπότην Θεὸν θεραπεύει, ἀλλὰ μὴ προστασίαις, καὶ σπουδαῖς ἀνθρώπων τὰς ἐκκλησιαστικὰς δαπάνας εἰς ἀνθρώπους εὐποροῦντας ἐπιδιδόναι, καὶ ἐντεῦθεν τοὺς ἀπορουμένους μὴ τυγχάνειν τῶν ἀναγκαίων. Ἴστωσαν γὰρ οἱ θεοφιλέστατοι οἰκονόμοι οὔτε νῦν, οὔτε κατὰ καιροὺς ἐσόμενοι ὡς εἴ τι παρὰ ταῦτα πράξαιεν, ταῖς τε ἐκ Θεοῦ ποιναῖς ὑποκείσονται, καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν οὐσίας τὸ ἀζήμιον τῇ ἁγιοτάτῃ περιποιήσουσιν Ἐκ-D κλησίᾳ. Ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ'. ἤτοι θέμα β' τοῦ ζ' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Σημείωσαι τὴν παροῦσαν Ἰουστινιάνειον νεαρὰν διὰ τὰ γινόμενα τυπώματα παρὰ τῶν πατριαρχῶν χάριν ἀδελφάτων, καὶ λοιπῶν σιτηρεσίων πρὸς πρόσωπα πλουτοῦντα καὶ παραδυνα-

στεύοντα. Καὶ λέγε ταῦτα μὲν εἶναι ἀνίσχυρα κατὰ A τὴν ταύτης περίληψιν, τὰ δὲ πρὸς ἐνδεεῖς γινόμενα εἶναι βέβαια.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', μ', μα'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ', κε'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κεφ. ις'.

Κείμενον. Πολλὰ μὲν εἴρηται περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν, κ. τ. λ., usque ad διοικήσεων καὶ προνομίων.

Σχόλιον. Ὁ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς βιβλίον ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' ἀπὸ τοῦ α' κεφ. μέχρι τοῦ ια'. Ἡ δὲ β' καὶ γ' διάτ. τοῦ β' τιτ. τῶν Νεαρῶν, εἰσὶ νεαραὶ Ἰουστινιάνειοι ρκ'. καὶ B ρλα'· ὧν ἡ μὲν κεῖται ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. β', ἡ δὲ ἐν βιβλίῳ τῷ αὐτῷ τίτ. γ'· καὶ ἀνάγνωθι τοὺς τοιούτους τίτλους.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ πραγμάτων, καὶ προσόδων τῶν ἀνεπισκόπων Ἐκκλησιῶν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'· συνόδου ς' κανὼν λε'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐκποιήσεως ἐκκλησιαστικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', ογ'. Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', κγ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιβ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'· ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. C

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν κτωμένων ἐπισκόπῳ, ἢ κληρικῷ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν λβ'· συνόδου α' καὶ β' ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ζ'.

Κείμενον. Ἡ λγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, κ. τ. λ., usque ad ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ κεχειροτόνηται.

Σχόλιον. Ἡ λγ' διάτ. τοῦ ς' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. η' τοῦ γ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Καὶ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὁ διάκονος ὅσα κτήσεται καὶ ἐν ὑπεξουσιότητι ἐκποιείτω, καὶ διατιθέσθω ἐπ' αὐτοῖς ὡς βούλεται, καὶ μὴ ἐκδικείσθωσαν παρὰ τῶν ἐχόντων αὐτὸν ὑπεξούσιον, ἢ D συνεισφερέσθω τοῖς ἀδελφοῖς, ἢ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ἀλλ' οἱ παῖδες αὐτῶν λαμβανέτωσαν αὐτὰ κἂν μὴ διαθέμενοι τελευτήσωσι. Ἡ μα' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α'. βιβ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὡσαύτως οὐδὲ ἡ μθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβ. ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε', τίτ. γ', ἧς δὲ νεαρᾶς τὸ ι' κεφ. αὐτὰ ταῦτα διδάσκει ὅσα καὶ συνεψήφισθησαν προστιθέμενον μόνη σημασίαν τῶν ἀκινήτων. Λέγει γὰρ μήτε κινητὰ, ἢ ἀκίνητα, ἢ αὐτοκίνητα, παρὰ τῶν ἐπισκόπων μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν κτηθέντα ἐκποιεῖσθαι. Ὁ δὲ ι' τίτ. τῶν Νεαρῶν ὡς παρίσταται ἀπὸ τοῦ κειμένου μόνων κινητῶν καὶ μέμνηται ἡ β'. διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι

A lib. v Basil., quod habet, ut in compendio propositum est.

CAP. II. — *De rerum ecclesiasticarum administratione.*

Apostolorum canon 38, 40, 41; concilii Antiocheni canon 24, 25; Cyrilli ex epistola ad Domnum caput 2; Theophili ex Commonitorio caput 16.

Textus. Multa de rerum, etc., *usque ad* pertinent, *ut pag.* 822.

Scholium. Tit. 2 lib. I Cod. positus est in lib. v Basil., tit. 1, a cap. 1 usque ad 11. Const. 2 et 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120 et 131, B quarum altera posita est in lib. Basil. v, tit. 2, altera in eodem lib. tit. 3, quos tit. legas.

CAP. III. — *De rebus et reditibus ecclesiarum, quæ sine episcopo sunt.*

Concilii Ancyrani canon 15; concilii Chalcedonensis canon 25; concilii sexti canon 35.

CAP. IV. — *De alienatione* [*rerum*] *ecclesiasticarum.*

Apostolorum canon 38, 73; concilii Ancyrani canon 15; concilii Carthaginensis canon 22, 23; concilii Nicæni secundi canon 12; Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 2. Lege quæ adnotata sunt in C cap. 2 præsentis tit.

CAP. V. — *De bonis episcoporum et clericorum post ordinationem acquisitis.*

Concilii Carthaginensis canon 32; concilii primi et secundi in æde sanctorum Apostolorum [habiti] canon 7.

Textus. Const. 33 tit. 3 lib. I Cod. ait: Quæcunque, etc., *usque ad* fuerunt, applicatur, *ut pag.* 826, 827.

Scholium. Constit. 33 tit. 6 lib. I Cod. est cap. 8 tit. 3 lib. III Basil., quod sic habet: Quæcunque presbyter et diaconus sub patria potestate acquisierit, quolibet modo alienato, ac de iis testator: neque illa ab iis qui ipsum in potestate habent, D vindicantor, aut cum fratribus eorumve filiis conferuntor: sed ipsius liberi, tametsi intestatus decesserit, capiunto. Const. 41 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil.; similiter neque const. 49 ejusdem tit. et lib. Const. 3 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 131 [ac] posita [est] in lib. v, tit. 3. Cujus sane novellæ cap. 10 hæc eadem docet, quæ in compendio sunt proposita, voce, immobiles, tantummodo adjecta. Dicit enim, neque mobilia, neque immobilia, neque se moventia, ab episcopis post episcopatum acquisita, alienari. At tit. 10 Novellarum, ut ex textu constat, mobilium et se moventium duntaxat meminit. Const. 2 tit. 1 Novella um, est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. III Basil., tit. 1, atque 42 ejus cap. dicit,

quæcunque in textu scripta sunt. Constit. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. v Basil., tit. 3, ac circa 10 cap. in fine dicit, quæcunque in textu compendiose proposita sunt.

CAP. VI. — *De propriis episcopi rebus, et quod intestatus decedere non debeat.*

Apostolorum canon 40; concilii Antiocheni canon 24; concilii Chalcedonensis canon 22; concilii Sardicensis canon 12; concilii Carthagenensis canon 22, 81. Lege quæ in 5 cap. præsentis tit. adnotata sunt.

CAP. VII. — *Ut quæ in barbaris gentibus sunt Dei Ecclesiæ, secundum obtinentem consuetudinem administrentur.*

Concilii Constantinopolitani canon 2; concilii Chalcedonensis canon 28; concilii sexti canon 30, 37, 39.

CAP. VIII. — *Ne episcopus, neque clericus per donationem aut testamentum* [*quidquam*] *hæretico det, tametsi ipsius cognatus sit.*

Concilii Carthaginensis canon 22, 81.

Textus. Nedum ab episcopis et clericis, etc., *usque ad* legatum capit, *ut pag.* 831.

Scholium. Constit. 10 tit. 5 libri I Cod. non est posita in Basil. Const. 3, tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 135 posita[que est] in lib. v Basil. tit. 3, atque 3 thema cap. 11 ejusdem tit. dicit, quæcunque in textu scripta sunt. Constit. 18 tit. 5 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque 19, neque 22.

Textus. Quæ exhæreditationis causas ordinat, etc., *usque ad* publicantur, *ut pag.* 831, 834.

Scholium. Novella 115 imperatoris Justiniani posita est in cap. 38 tit. 8 lib. xxxv Basil. Dicit autem ejus 14 cap. hæc ad verbum: Si quis ex memoratis parentibus, cum ipse orthodoxus sit, sentiat filium suum aut filios non esse catholicæ Ecclesiæ, etc., quomodo sub compendio in textu sunt proposita. De Samaritanis constit. 1, quæ est 2 tit. 3 Novellarum, est novella Justiniani 129, sed non est posita in Basil., neque novella 3, quæ est Justiniani 144. Quæras autem cap. 51 tit. 1 lib. I, ac legas illud cum reliquis cap. usque ad finem tit., quæ complectuntur quæcunque in textu compendiose sunt proposita, et [insuper] de hæreticis alia multa atque necessaria. Ex his enim integra castra (uti constat) et regiones Bogomilicas errare, atque in hæresi sua mori sinimus: unum vero et vilis conditionis talem hæreticum in regia urbe commorantem invenientes, vehementer punimus. Constit. 3 tit. I Novellarum, est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. Basil. III, cujus 11 cap. dicit quæ-

A νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', καί φησι τὸ μϐ αὐτῆς κεφ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', καὶ λέγουσα περὶ τὸ ι' κεφ. κατὰ τὸ τέλος ὅσα συνοψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, καὶ ὅτι οὐκ ὤφειλεν ἀδιάθετος τελευτᾷν.*

Ἀποστόλων κανὼν μ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κβ' · συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιβ' · συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα' · ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ε' κεφ. παρόντος τίτ.

B ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοὺς τὰς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσιν οὔσας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας μετὰ τὴν κρατήσασαν διοικεῖσθαι συνήθειαν.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β' · Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη' · συνόδου ϛ' κανὼν λ', λζ', λθ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπίσκοπον, μήτε κληρικὸν διδόναι διὰ δωρεᾶς ἢ διαθέσεως αἱρετικῷ κἂν εἴη συγγενὴς αὐτῷ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα'.

Κείμενον. Οὐ μόνον ἀπὸ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κωλύονται λαμβάνειν, κ. τ. λ., usque ad ἢ ληγάτον λαμβάνει.

Σχόλιον. Ἡ ι' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου C τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκε' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ' καί φησι τὸ γ' θέμα τοῦ ια' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ ιθ', οὐδὲ κβ'.

Κείμενον. Ἡ δὲ τὰς αἰτίας ἐξερεδιτατιώνων τάκτους ρε', νεαρὰ, κ. τ. λ., usque ad καὶ τῆς κτήσεως ἀπελαύνεται, καὶ δημεύεται.

Σχόλιον. Ἡ ριε' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς κεφ. λη', τοῦ η' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, λέγει δὲ τὸ ιδ' κεφ. αὐτῆς ταῦτα ῥητῶς, Εἴ τις ἐκ τῶν μνημονευθέντων γονέων ὀρθόδοξος ὑπάρχων αἴσθηται τὸν ἴδιον παῖδα ἢ παῖδας μὴ εἶναι D τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς εἰς κείμενον συνοψίσθησαν. Ἡ περὶ τῶν Σαμαρειτῶν α', διάτ. β', οὖσα τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκθ' οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ βασιλικά, οὐδὲ ἡ γ' νεαρὰ οὖσα Ἰουστινιάνειος ρμδ' ζήτει δὲ τὸ να' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ τὰ ἐφ' ἑξῆς κεφ. μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τίτ. διαλαμβάνοντα ὅσα συνοψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον, καὶ ἕτερα πολλὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα περὶ αἱρετικῶν. Ἀπὸ γὰρ τούτων, ὡς, ἔοικεν, ἀκέραια κάστρα τε καὶ χωρία βωγομιλικὰ παραχωροῦμεν πλανᾶσθαι, καὶ μετὰ τῆς ἰδίας ἀποθνήσκειν αἱρέσεως. Ἕνα δὲ καὶ τυχόντα τοιοῦτον αἱρετικὸν εὑρίσκοντες ἐν τῇ βασιλευούσῃ διατρίβοντα μεγάλως αὐτὸν κολάζομεν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι

νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', τὸ δὲ ια' κεφ. τοῦ τοιούτου τίτ. λέγει ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον, καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο μέχρι τοῦ ιβ' κεφ. τὰ γὰρ ὅλα θέματα τοῦ αὐτοῦ ια' κεφ. περὶ τούτων διδάσκουσι.

A cunque in textu compendiose proposita sunt. Legas [autem] illud usque ad cap. 12; nam omnia ejusdem 11 cap. themata istiusmodi docent.

ΤΙΤΛΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ.

—

TITULUS UNDECIMUS.

DE MONASTERIIS ET MONACHIS.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ ποιήσεως μοναστηρίων, καὶ τοῦ μὴ γενέσθαι αὐτὰ ἰδιωτικὰ, καὶ πραγμάτων τῶν μοναζόντων.* B

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', κδ'· συνόδου ς', κανὼν μθ'· συνόδου Νικαίας τὸ α', κανὼν ιγ'· συνόδου α' καὶ β'· ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων ἀποστόλων κανὼν α' καὶ ς'.

Κείμενον. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad ὡς ἡ νδ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.

Σχόλιον. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ ἐτέθη τὸ νβ' κεφ. αὐτῆς εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν δ' τίτ., α' κεφ. α' ἐκεῖνα διδάσκον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', C τίτ. γ'· λέγει δὲ τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ τίτλου ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Ἡ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. ι' τῆς Ἰουστινιανείου ζ' νεαρᾶς, οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε' τίτ. β', φησὶν δὲ τὸ ιε' τοῦ αὐτοῦ τίτ. κεφ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ λη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὖσα Ἰουστινιάνειος ε', οὐδὲ ἡ νβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, οὐδὲ ἡ νδ'.

Κείμενον. Καὶ ἡ περὶ ῥεπουδίων διαλαμβάνουσα ριζ' νεαρὰ, κ. τ. λ., usque ad ὥσπερ καὶ ὅτε μὴ παῖδας μήτε γονεῖς ἢ γυνὴ ἔχῃ.

Σχόλιον. Ἡ ριζ' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ θ' κεφ. εἰς τὸν ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Τοῦτο δὲ τὸ κεφ. παρελείφθη, καὶ οὐ κατεστρώθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἐτέθησαν ἀντὶ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ ζ' τίτ. χάριν τῶν εὐλόγως λυομένων συνοικεσίων, καὶ τῶν ἐπαγομένων ποινῶν κατὰ τῶν ἀνευλόγως λυόντων αὐτὰ διάφορα κεφ. ἔκ τε τῆς ρια' νεαρᾶς τῆς κβ' καὶ ἑτέρων· καὶ ζήτει τὸν ὅλον τοῦτον ζ' τίτ. περὶ λύσεως γάμων διαλαμβάνοντα.

CAPUT PRIMUM. — *De exstructione monasteriorum, et ne illa privati [juris] fiant, et de rebus monachorum.*

Concilii Chalcedonensis canon 4, 24, concilii sexti canon 49; concilii Nicæni primi canon 13; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 1 et 6.

Textus. Const. 13 tit. 1 Novellarum ait : Qui monasterium, etc., *usque ad* const. 54, *ut pag.* 838, 839.

Scholium. Constit. 13 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, positaque est 52 ejus cap. in lib. Basil. IV, tit. 1, cap. 1, atque illa docet quæ in textu scripta sunt. Constit. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. Basil. V, tit. 3. Dicit autem 4 ejusdem tit. cap. quæcunque in textu compendiose sunt proposita. Const. 1 tit. 2 Novellarum est cap. 10 Justinianeæ 7 novellæ. Non est autem positum in Basilic. Constit. 2 tit. 2 Novellarum est novella 120, posita[que est] in lib. Basil. V, tit. 2. Dicit autem 15, ejusdem tit. cap. quæcunque in textu scripta sunt. Const. 38 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque const. 13 tit. 1 Novellarum, quæ est novella Justiniani 5; neque const. 52 tit. 3 lib. I Cod., neque 54.

Textus. Et quæ de repudio, etc., *usque ad* mulier habet, *ut pag.* 839.

D

Scholium. Novella imperatoris Justiniani 117 posita est ab initio cap. 9 in 7 tit. lib. XXVIII Basil. Hoc autem cap. omissum est, et non insertum Basil. Sed pro hoc in eodem 7 tit. de matrimoniis justa de causa dissolvendis, ac de pœnis quæ citra rationem illa dirimentibus infliguntur, multa ex 111 novella et 22, et aliis posita sunt cap. Quæras autem 7 tit. totum de solutione matrimoniorum tractantem.

Textus. Et const. 2 tit. 1 Novellarum ait : Cum servus, etc., *usque ad* [aliquid] donet, *ut pag.* 842, 842.

Scholium. Constit. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123 positaque est ab initio 52 sui cap. in tit. 1 lib. 4 Basil. Legas autem cap. 3 hujus tit. sive novellæ cap. 54, quod insertum est scholio 32 cap. tit. 9 præsentis operis. Proinde ne monachi et monastriæ simul habitent', dicit thema 2 cap. 4 tit. 1 lib. IV Basil., quod est thema 2 cap. 55 novellæ Justinianæ 123, quæcunque in textu compendiose proposita sunt. De iis qui sub conditione matrimonii aut non suscipiendorum liberorum legato vel restitutione gravati sunt, compendiose proposuit patriarcha, circa finem cap. 1 tit. 2 præsentis operis, novellam Justiniani 123, sive 5 cap. tit. 1 lib. IV Basil., quod legas, atque insuper quæ hic compendiose proposita sunt, quæ ejusdem cap. pars sunt.

Textus. Quæ de vicariis disserit, etc., *usque ad* dividuntur, *ut pag.* 842.

Scholium. De vicariis Justinianea 134. const. posita est in themate 2 cap. 1 tit. 7 lib. XXVIII Basil., quod legas. Hic enim inserta non sunt, quoniam tum hic, tum in 4 cap. tit. 13 præsentis operis, in compendio sunt proposita. Ac similiter novella 117 in compendio est proposita : quam etiam legas. Illa vero de adulterii accusato, qui per proditionem judicis pœnas effugerit, non sunt posita in Basil. Legas [vero] etiam novellam 32 Imperatoris domni Leonis philosophi [cognitu sane] maxime necessariam.

CAP. II. — *De iis qui ex aliis monasteriis præsules aut clerici fiunt.*

Concilii Carthaginensis canon 80; concilii Nicæni secundi canon 21.

CAP. III. — *De servis qui monachi fiunt, et pietatis prætextu dominos contemnunt, neque* [*illis*] *serviunt.*

Concilii Gangrensis canon 3; concilii sexti canon 85; concilii Chalcedonensis canon 4.

Textus. Const. 36 tit. 3 lib. 1 Cod. ait : Quod qui, etc., *usque ad* dominus capit, *ut pag.* 843, 846.

Scholium. Constit. 36 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque 37, neque [item] const. 13, tit. 1 Novellarum, quæ est novella Justiniani 5. De servis autem, qui clerici vel monachi fiunt, aut ad episcopalem dignitatem procedunt, lege 36 cap. tit. 1 præsentis operis, quæque in ipso [comprehenduntur], et novellas imperatoris domni Leonis philosophi 9, 10, 11. Etenim horum etiam in dicto 36 cap. mentionem fecimus.

Scholium. Const. 2 tit. 1 Novellarum est novella

A *Κείμενον*. Καὶ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad εἰ μὴ ἑκὼν τις τῷ ἑτέρῳ δωρήσηται.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ ἐτέθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ νβ' κεφ. αὐτῆς εἰς τίτ. α' τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ γ' κεφ. τοῦ τοιούτου τίτ. ἤτοι κεφ. νδ' τῆς νεαρᾶς καταστρωθὲν εἰς τὸ σχόλιον τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Περὶ δὲ τοῦ μὴ οἰκεῖν ἅμα τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναστρίας, φησὶ τὸ β' θέμα τοῦ δ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν θέμα β' ὂν τοῦ νε' κεφ. τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Περὶ δὲ τῶν βεβαρημένων ληγάτων, ἢ ἀποκαταστάσει ὑπὸ αἵρεσιν γάμου ἢ ἀπαιδίας, συν-B ωψίσεν ὁ πατριάρχης περὶ τὰ τέλη τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος τὴν ρκγ' Ἰουστινιάνειον νεαρὰν, ἤτοι τὸ ε' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο. Πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐνταῦθα συνοψισθέντα μέρος ὄντα τοῦ αὐτοῦ κεφ.

Κείμενον. Ἡ δὲ περὶ τοποτηρητῶν διαλεγομένη ρλδ' νεαρὰ, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad καὶ τῶν κατὰ τόπον ἀρχόντων.

Σχόλιον. Ἡ περὶ τοποτηρητῶν ρλδ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς θέμα β' τοῦ α' κεφ, τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἀνάγνωθι ταύτην· ἐνταῦθα γὰρ οὐ κατεστρώθη, ὅτι συνωψίσθη ὧδέ τε καὶ εἰς τὸ δ' κεφ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Ὡσαύτως συνωψίσθη καὶ ἡ ριζ' νεαρὰ C ἣν καὶ ἀνάγνωθι. Τὰ δὲ περὶ τοῦ κατηγορηθέντος ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ κατὰ προδοσίαν τοῦ δικαστοῦ ἀποφυγόντος τὰς ποινὰς, οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ βασιλικά. Ἀνάγνωθι καὶ τὴν λβ' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου ἀναγκαιοτάτην οὖσαν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τῶν ἐξ ἑτέρων μοναστηρίων γινομένων ἡγουμένων ἢ κληρικῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν π'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν κα'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ δούλων μοναζόντων, ἢ προφάσει εὐλαβείας καταφρονούντων, καὶ μὴ δουλευόντων τοῖς δεσπόταις.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν γ'· συνόδου ς' κανὼν πε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ'.

D *Κείμενον*. Ἡ λς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος φησὶν, κ. τ. λ. usque ad καὶ δύο μοναστηρίων οὐ γίνεται αὐτὸς ἡγούμενος.

Σχόλιον. Ἡ λς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ λζ' οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, νεαρὰ οὖσα Ἰουστινιάνειος ε'· περὶ δούλων κληρουμένων μοναζόντων, ἢ καὶ εἰς ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προβιβαζομένων, ἀνάγνωθι τὸ λς' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Πρὸς δὲ τὴν θ', ι' καὶ ια' τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου νεαρὰν καὶ τούτων γὰρ μνείαν ἐποιησάμεθα εἰς τὸ ῥηθὲν λς' κεφ.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἐστι

νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. γ' καὶ ἔχουσι τὰ τοῦ τοιούτου κεφ. ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν· κατεστρώθη δὲ παρ' ἡμῶν τὸ τοιοῦτον κεφ. ἔξωθεν τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Καὶ ζήτει τὰ περὶ τούτου ἐκεῖσε. Ἡ αὐτὴ δὲ ρκγ' νεαρὰ διὰ τοῦ β' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φησιν ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Περὶ δὲ τὸ τέλος λέγει, ὅτι ταῦτα δὲ πάντα τὰ παρ' ἡμῶν διατυπωθέντα διὰ τὴν προβολὴν τῶν ἡγουμένων κρατεῖν παρακελευόμεθα καὶ ἐπὶ τῶν γυναικείων μοναστηρίων· πρὸς δὲ καὶ τοῦτο, τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου ὑφ' ὃν τὸ μοναστήριον τέτακται τὸν οὕτως ἐπιλεγόμενον πᾶσι τρόποις ἡγούμενον προβαλλομένου. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ε'· οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά, ἀλλ' οὐδὲ ἡ μς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, οὐδὲ ἡ λθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ.

vella Justiniani 123, posita [que est] in lib. IV Basil., tit. 1, cap. 3, et habent quæ in hoc cap. [continentur], quemadmodum in textu compendiose proposita sunt. Insertum est autem a nobis hoc cap. in scholio cap. 32 tit. 9 præsentis operis : cujus illic explicationem quæras. Eadem 123 novella, per 2 cap. tit. 1 lib. IV Basil. ait, quæcunque in textu compendiose proposita sunt. Circa finem autem dicit : Atque omnia hæc quæ de præsulum promotione a nobis disposita sunt, præcipimus item valere in muliebribus monasteriis. Insuper hoc etiam religiosissimo episcopo, sub quo monasterium constitutum est, omnibus modis præsulem, qui eo modo electus est, promoturo. Const. 13 ejusdem tit. Novellarum est novella Justiniani 5. Non est autem posita in Basil., neque const. 46 tit. 3 lib. I Cod., neque const. 39 ejusdem lib. et tit.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχε μοναχὸν ἐξιέναι τοῦ μοναστηρίου, καὶ πράγματα πράττειν, καὶ ὅτι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπόν εἰσι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ', δ', η', κγ'· συνόδου ς' κανὼν μα', μβ', μς'· συνόδου α' καὶ β', ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν β', δ'.

Κείμενον. Ἡ κθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησίν, κ. τ. λ., usque ad θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Σχόλιον. Ἡ κθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ λη' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α'· καί φησι τὸ ξγ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ νεαρᾶς, ἤτοι τὸ ια' κεφ. τοῦ ῥηθέντος τίτ. τοῦ δ' βιβλίου ὅσα συνωψίσθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου.

CAP. IV. — *Ne temere monachus monasterium exeat, et negotia agat, et quod monachi episcopo subsint.*

Concilii Chalcedonis canon 3, 4, 8, 23; concilii sexti canon 41, 42, 46; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 2, 4.

Textus. Const. 29 tit. 3 lib. I Cod. ait : Soli apocrisiarii, etc., *usque ad* perscripta sunt, *ut pag.* 851, 854.

Scholium. Constit. 29 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque ejusdem tit. const. 38. Const. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justinianea 123, posita [que est] in lib. Basil. 4, tit. 1, ac dicit 63 cap. ejusdem novellæ, sive 11 cap. dicti tit. lib. IV, quæcunque per patriarcham compendiose proposita sunt.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ μὴ γαμεῖν μοναχούς, ἢ τισιν ὡς ἀδελφαῖς συνεῖναι, μήτε τὰς ἐπαγγελλομένας παρθενίαν ἑτέροις συνοικεῖν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιθ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ις'· συνόδου ς', κανὼν μ', μδ', μζ'· Βασιλείου κανὼν ιθ', κ', ξ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν ιδ' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ ἐν τῷ κθ' κεφ. τοῦ θ' τίτ.

CAP. V. — *Ne monachi matrimonium contrahant, aut cum aliquibus [mulieribus] tanquam sororibus conversentur, et ne virginitatem professæ viris cohabitent.*

Concilii Ancyrani canon 19; concilii Chalcedonensis canon 16; concilii sexti canon 40, 44, 47; Basilii canon 19, 20, 60. Legas quæ adnotata sunt in cap. 14 tit. 8, et cap. 29 tit. 9 præsentis operis.

ΚΕΦΑΛ. ς'. — *Περὶ μοναχῶν ποιούντων φρατρίας, καὶ συνωμοσίας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιη'· συνόδου ς', κανὼν λδ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λζ' κεφ., τοῦ θ' τίτ. τούτου συντάγματος.

CAP. VI. — *De monachis qui factiones aut conjurationes faciunt.*

Concilii Chalcedonensis canon 18; concilii sexti canon 34. Lege quæ adnotata sunt in cap. 37 tit. 9 hujus operis.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι ἀσκητὴν γυναιξί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'· συνόδου ς' κανὼν οζ'.

CAP. VII. — *Ne monachi laventur cum mulieribus.*

Concilii Laodiceni canon 30; concilii VI canon 77.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ φυλακῆς ἱερῶν παρθένων.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μδ'· συνόδου ς' κανὼν μς', μζ', μη'· συνόδου Νικαίας τὸ β, κανὼν ιη', κ', κβ'.

CAP. VIII. — *De custodia sacratarum virginum.*

Concilii Carthaginensis canon 44; concilii sexti canon 46, 47, 48; concilii Nicæni secundi canon 18, 20, 22.

eadem dicit. Digest. 11, est thema 3, cap. 11, ejusdem 51, tit. quod omnino eadem narrat.

φονέων νεαρὸν τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ. Τὸ ε' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίον, ἔστι θέμα β' τοῦ ε' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τὰ αὐτὰ λέγον ῥητῶς. Τὸ δὲ ια' διάτ. ἔστι θέμα γ' τοῦ ια' κεφ. τοῦ αὐτοῦ να' τίτ. τὰ αὐτὰ διεξιὸν ἀπαραλλάκτως.

CAP. XVII. — *De episcopis et clericis, qui alea ludunt, inebriantur, spectacula visunt, sepulcra violant, furantur, pejerant, fœnerantur, semisses [usuras] capiunt, aut aliud sibi turpe lucrum excogitant.*

Apostolorum canon 25, 42, 43, 44; concilii Nicæni canon 17; Laodiceni canon 4, 54; Carthaginensis canon 5, 16; concilii sexti canon 10, 23, 24, 50, 51; concilii Nicæni secundi canon 4; Basilii canon 14, 17, 29.

Textus. Const. 34 tit. 4 lib. 1 cod. Episcopus, etc., *usque ad* imminuant, *ut pag.* 298, 299.

Scholium. Const. 34 tit. 4 lib. I cod. non est posita in Basil. Constit. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. III Basil. tit. 1, cap. 2, quod complectitur quæcunque in textu comprehensa sunt.

Textus. Non modo pejerare, etc., *usque ad* dictum videtur, *ut pag.* 298, 299.

Scholium. Constit. 25 tit. 3 lib. I cod. non est excepta in Basil. Const. 5 tit. 12 lib. I cod. est cap. 11, tit. 1, lib. V Basil. quod insertum est interpretationi cap. 2, tit. 5, præsentis operis, quod nihil de jurejurando tractans lege. Const. 6 ejusdem lib. et tit. cod. est thema ult. cap. 13, tit. 1, lib. V Basil. nihilque de jurejurando tractat. Quærendum est igitur an episcopi et clerici conceptis verbis jurare debeant. Et existimo, quod postquam quæ capita ex codicibus excerpta et in Basil. posita sunt, quorum etiam Photius in textu mentionem fecit, omnino jurisjurandi non meminerunt, prorsus vetitum sit ne episcopus aut clericus juret. Idcirco enim etiam pro concepto jurejurando adinventa scripta [cautio] est, quæ et confessionis locum obtineat, et quod conceptum jusjurandum præstiturum erat adimpleat. Lectores itaque conceptis verbis jurare perperam coguntur.

Textus. Atqui const. 3 tit. 2 Novellarum, etc., *usque ad* ejusve æstimatio, *ut pag.* 299.

Scholium. Const. 3 tit. 2 Novellarum, est novella Justiniani 131, posita [que est] in lib. Basil. V, tit. 3, cap. 9, quod insertum est scholio cap. 1, tit. 2, præsentis operis circa initium. Gratias igitur age patriarchæ Photio, qui recte interpretatus est episcopos et clericos, tanquam id quod interest, usuras exigere. Tit. 2 lib. VI cod. positus est in lib. Basil. LX, tit. 6, cap. 18, ac quæras varia hujus

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν κυβευόντων, ἢ μεθυσκομένων, ἢ θέαις παραβαλλόντων, τυμβωρυχούντων, κλεπτόντων, ἐπιορκούντων, τοκιζόντων ἢ λαμβανόντων ἡμιολίας, ἢ ἕτερον αἰσχρὸν ἑαυτοῖς ἐπινοούντων κέρδος.*

Ἀποστόλων κανὼν κε', μβ', μγ', μδ'· συνόδου Νικαίας κανὼν ιζ' τῆς ἐν Λαοδικείᾳ κανὼν δ', νδ' τῆς ἐν Καρθαγέννῃ κανὼν ε', ις'· συνόδου ς' κανὼν ι', κγ', κδ', ν', να'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν δ'· Βασιλείου κανὼν ιδ', ιζ', κθ'.

Κείμενον. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ἐπιδεικνυμένης ἐλαττοῦν τὸν χρόνον. Supra pag. 298.

Σχόλιον. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. κβ', διαλαμβάνοντι ὅσα εἰς τὸ κείμενον διελήφθησαν.

Κείμενον. Οὐ μόνον ἐπιορκεῖν κωλύεται κληρικὸς, κ. τ. λ., usque ad ὑπερθέσεως ἐπὶ τῶν βοναφίδι ἀγωγῶν. Supra pag. 298, 299.

Σχόλιον. Ἡ κε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐξελήφθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. ια' τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὅπερ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ β' κεφ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο μηδὲν περὶ ὅρκου διαλαμβάνον. Ἡ ς' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τοῦ κώδικος θέμα οὖσα τελευταῖον τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὐδέν τι περὶ ὅρκου διαλαμβάνει. Ζητητέον οὖν εἰ ὀφείλουσιν οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ κληρικοὶ ὅρκους διδόναι σωματικοὺς, καὶ νομίζω ὅτι ἐπεὶ τὰ ἀπὸ τῶν κωδίκων ἐκληφθέντα κεφ. καὶ τεθέντα εἰς τὰ Βασιλικὰ, περὶ ὧν καὶ ὁ Φώτιος μνείαν εἰς τὸ κείμενον ἐποίησεν, οὐ μέμνηνται ὅλως ὅρκων. Ἐκωλύθη τὸ ὀμνύειν ὅλως ἐπίσκοπον ἢ κληρικόν. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀντὶ σωματικοῦ ὅρκου, ἐπενοήθη ἡ ἔγγραφὴ καταθέσεως τόπον ἐπέχουσα, καὶ ἀναπληροῦσα ὅσα ὁ σωματικὸς ὅρκος ποιῆσαι ἔμελλε. Οἱ γοῦν ἀναγνῶσται καλῶς ἀναγκάζονται ὅρκους σωματικοὺς διδόναι, κληρικοὶ γάρ εἰσιν.

Κείμενον. Ἃ μέλει καὶ ἡ γ' διάτ· τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐπὶ ληγάτων εὐσεβῶν, κ. τ. λ., usque ad δίδοται τὸ πρᾶγμα, ἢ ἡ διατίμησις αὐτοῦ. Supra pag. 299.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', τίτ. γ', κεφ. θ' καταστρωθέντι εἰς σχόλαιον τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος περὶ τὰς ἀρχάς. Εὐχαρίστησον οὖν τῷ πατριάρχῃ Φωτίῳ καλῶς ἑρμηνεύσαντι ἀπαιτεῖν ὡς διαφέρον τόκους, τοὺς ἐπισκόπους, καὶ τοὺς κληρικούς. Ὁ β' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς

βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ' τίτ. ϛ' κεφ ιη' καὶ ζήτει διάφορα τούτου κεφ. περὶ κλοπῶν καὶ κλεπτῶν. Ὁ δὲ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν ξ' τίτ. ιβ' κεφ. α', καὶ ἐφ' ἑξῆς ζήτει κεφ. β', γ', δ', ε', τὰ αὐτὰ λέγοντα ῥητῶς ὅσα καὶ εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ζήτει δὲ καὶ ἕτερον κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. διδάσκον τὰ περὶ ἀφανοῦς κλοπῆς καὶ φανερᾶς, καὶ εἰπὲ ὅτι κἂν ἱερωμένων κλεπτῶν οὐ μέμνηνται οἱ τοιοῦτοι τίτ. Ἀλλ' ἐπεὶ ἀφ' ὧν νομίμων ἐνάγονται οἱ λαϊκοὶ, ἐξ αὐτῶν καὶ οἱ κληρικοὶ ἐνάγονται, προνόμια δὲ οὐκ ἐδόθη τούτοις ἀπὸ κλοπῆς μὴ ἐνάγεσθαι ἐξ ἀνάγκης τῷ κοινῷ νομίμῳ τῷ περὶ τῆς κλοπῆς καὶ αὐτοὶ συσφιγχθήσονται.

A cap. de furtis et furibus. Tit. 2 lib. XLVII dig. positus est in lib. Basil. LX, tit. 12, cap. 1, ac deinceps quæras cap. 2, 3, 4, 5, quæ expresse eadem dicunt quæ in textu scripta sunt. Sed quæras etiam alia ejusdem tit. cap. quæ de nec manifesto et manifesto furto docent, ac dicas, quod tametsi hi tituli sacerdotum furum non meminerint, attamen quia ex quibus legibus conveniantur, neque vero privilegium his datum sit, ne de furto convenire possint: necessario communi de furtis jure et ipsi constringentur.

Κείμενον. Ὁ δὲ ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ ναυαγίου λαμβάνων ἔξωθεν, κ. τ. λ., usque ad ὡς βιβλίον γ' τίτ. β', διάτ. α', δ' καὶ ϛ', supra pag. 299.

Textus. Qui ex incendio aut naufragio, etc., *usque* B *ad* tit. 2, digest. 26, *ut pag.* 300.

Σχόλιον. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ϛ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι θέμα λε' τοῦ ϛ' τίτ. τοῦ ξ' βιβ. τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον. Ἐάν τις ἀπὸ ἐμπρησμοῦ ἢ ναυαγίου ἀφέληταί τι, ἢ μειώσῃ ἐντὸς ἐνιαυτοῦ ὡρισμένου εἰς τὸ τετραπλοῦν καρέχεται. Μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν εἰς τὸ ἁπλοῦν πρὸς τῇ ἤδη ὡρισμένῃ ποινῇ. Τὸ δὲ δίδοσθαι καὶ τῷ φίσκῳ ἤγουν τῷ δημοσίῳ τὸ τετραπλοῦν καθὼς ἐν τῷ κώδικι περιείχετο, οὐ προσετέθη ἐν τῷ Βασιλικῷ. Λέγουσι γοῦν τινες διὰ τοῦτο μὴ ἀπαιτεῖσθαι παρὰ τοῦ δημοσίου τὸ τετραπλοῦν. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ὅτι ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τὸν Βασιλικὸν ἔνοχον εἶναι τὸν οὕτως ἡμαρτηκότα σὺν τῷ τετραπλῷ καὶ τῇ ὡρισμένῃ ποινῇ, παρίσταται δύνασθαι καὶ τὸν δημόσιον ἀπαιτεῖν τὸ τετραπλοῦν. Φησὶ δὲ καὶ C τὸ λα' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ νγ' βιβλίου ταῦτα· Ὁ ἁρπάζων ἢ κατὰ δόλον κερδαίνων ἐκ ναυαγίου, εἰς ὅσον ὑπόκειται τῷ ζημιωθέντι, τοσοῦτον καὶ τῷ δημοσίῳ δίδωσιν. Ὁ δὲ θ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τίτ. κ' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν διαλαμβάνοντα περὶ τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ ἐμπρησμοῦ καὶ καταπτώσεως. Λέγει δὲ τὸ τέλος τοῦ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἁρμόζειν ἐπέκεινα τῆς χρηματικῆς ποινῆς, καὶ ἐγκληματικὴν ἐπεξέλευσιν. Καὶ ἔστι τοῦτο ἰδικὸν εἰς τοὺς ἁρπάζοντας ἀπὸ ἐμπρησμοῦ, καὶ καταπτώσεως καὶ ναυαγίου. Τιμωροῦνται γὰρ καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς ὅπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁμαρτημάτων οὐκ ἔστι. Καὶ φησὶ τὸ νζ' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ὅ ἐστι θέμα β' τοῦ νζ' κεφ. τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου τῶν D Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Ἐὰν γὰρ ὁ ὑβριστὴς, ἢ ὁ κλέπτης ἐγκληματικῶς ἑλκυσθεὶς τιμωρηθῇ, ποινὴν οὐ δίδωσι χρηματικήν. Τὸ μέντοι ϟγ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατάξεων οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Σημείωσαι δὲ ὅτι ὅταν ἐγκληματικῶς κινηθῇ ἡ ἀπὸ ἁμαρτήματος ἀγωγὴ δίδονται καὶ ἔγγραφαι. Ὁ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι βιβλίον τῶν Βασιλικῶν καὶ τίτ. β' διδάσκων ἐκ ποίων τρόπων ἐπάγεται ἀτιμία. Καὶ ἀνάγνωθι θέμα γ' τοῦ α' κεφ. λέγον· Ἄτιμός ἐστι καὶ ὁ ἰδίῳ ὀνόματι καταχριθεὶς τῇ περὶ κλοπῆς ἀγωγῇ, ἢ τῇ περὶ ἁρπαγῆς πραγμάτων, καὶ τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ, καὶ τῇ περὶ δόλου ἢ συμφωνήσας ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἀγωγῶν, καὶ χρήματα δοὺς μήπω προκατάρξεως γενομένης.

Scholium. Constit. 18 tit. 2 lib. VI cod. est cap. 35, tit. 6, lib. LX Basil., quod sic dicit: Si quis ex incendio vel naufragio quidpiam abstulerit aut imminuerit, intra definitum annum præter pœnam olim statutam, in quadruplum, post annum in simplum tenetur. Ut autem fisco etiam quadruplum detur, quomodo [id] in cod. comprehendatur, non positum est in Basil. Dicunt ergo nonnulli idcirco fiscum quadruplum non exigere. Verum, quomodo mihi videtur, inde quod Basil. dicit eum qui ita peccarit, eum quadruplo etiam statutæ pœnæ obnoxium esse: constituitur etiam fiscum quadruplum exigere posse. Ait vero et 31 cap. tit. 3, lib. L, hæc: Qui rapit, aut dolo lucrum percipit ex naufragio, in quantum tenetur ei qui damno affectus est, tantumdem etiam fisco dat. Porro tit. 9, lib. XLVII Dig. positus est in tit. 20, lib. LX Basil. Qui complectitur tractatum eorum quæ ex incendio et ruina subripiuntur. Dicit autem finis cap. 1 ejusdem tit. competere supra pecuniariam pœnam etiam actionem criminalem. Atque est hoc speciale in iis qui ex incendio, ruina, naufragio [quid] rapiunt. Puniuntur enim tum pecuniarie, tum criminaliter: quod in aliis delictis non fit, quemadmodum dicit digest. 7, tit. 9, lib. XLVII dig. quod ipsum est thema 2, cap. 57, tit. 12, lib. LX Basil. quod habet, ut in compendio propositum est. Neque enim injurius aut fur, si criminali actione impetitus punitus sit, pœnam pecuniariam dat. Sane dig. 93, tit. 2, lib. XLVII dig. non est positum in Basil. Nota tamen, quod quando criminaliter de delicto actio mota fuerit, in crimen subscriptiones dentur. Tit. 2 lib. III dig. est lib. Basil. XXI, tit. 2, qui docet quibus modis infamia irrogetur, ac lege thema 3, cap. 1, quod dicit: Infamis est, qui suo nomine furti, vi bonorum raptorum, injuriarum, de dolo [malo] damnatus, aut nondum lite contestata super his actionibus datis pecuniis pactus fuerit.

Κείμενον. Περὶ τυμβωρύχων γενικῶς διαλαμβάνει ὁ ιβ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου, κ. τ. λ., usque ad τοῦ κώδικος τίτ. δ' διάτ. γ', ξϛ'. Supra pag. 300.

Textus. De sepulcrorum violatoribus, etc., *usque ad* const. 3 [traditur], *ut pag.* 300.

Scholium. Tit. 12 lib. XLVII dig. est tit. 23, lib. LX Basil. qui de violatione monumentorum, sive corporum sepulturæ traditorum docet. Dicit autem ejusdem tit. cap. 8 : Sepulcri violati crimen ad legem [Juliam] de vi publica refertur. Competit vero etiam [actio] pecuniaria. Verum pœnæ quantitas in Basil. non est transsumpta. Cap. [autem] 1, dicit : Sepulcri violati crimen infamiam irrogat. Thema 7 cap. 4, ait : Qui sepulcra violant, et cadavera spoliant, si armati [id faciant], capite plectuntur : si sine armis, usque ad metalli [pœnam proceditur]. Cap. 10 dicit : Qui reliquias vel ossa moverint, et quæ deinceps in textu comprehenduntur. Tit. 7 lib. XI dig. est tit. 1 lib. XLIX Basil. qui de monumentis et sumptibus funerum docet. Thema [vero] 4 cap. 3 tit. 23 lib. LX, ait : Reliquiæ mortuorum non sunt contrectandæ aut vexandæ : sed quæ aliquandiu reconditæ fuerint, eas transferri licet. Cap. 7 ejusdem tit. ait : Monumentum deterius faciendum non est : sed tamen reliquiis non contactis illud reficere licet. Cap. 7 tit. 1 lib. IX Basil. in fine : Quod si loci dominus (inquit) citra jussum sacerdotis vel principis ejiciat ab alio sepultum, aut recondita ossa, actione injuriarum convenitur. Et cap. 90 tit. 3 ejusdem lib. dicit : Justa de causa magistratum adire, et corpus sepulturæ traditum, in alium locum transferre, etiamsi commisceri debeat, licet. Et cap. 14 : Nemo, inquit, humanum corpus citra jussionem imperatoriam in alium locum transferto. Atque vetus [quidem lex] non est contraria const. 1. Hæc enim ob justam causam ad decretum magistratus reliquias transferri permisit. Illa vero justæ causæ nusquam meminit, quod citra jussionem imperatoriam illas transferri non liceat. Tit. 13 lib. XLVIII dig. positus est in tit. 45 lib. LX Basil. cujus 2 cap. ait : [Lex Julia] peculatus movetur adversus eum qui ex [locis] sacris, aut religiosis, etc. [quidpiam] subripuerit. Cap. 4 dicit : [Lege Julia] peculatus tenetur qui sacra ex monumentis aut pecunias capit, aut [etiam] quod donatum est Deo. Const. 5 tit. 19 lib. IX cod. posita est in cap. 12, tit. 23, lib. LX, et lege 11, 12, 13 et 14 cap. quæ eadem dicunt, quæ in compendio proposita. Const. 3 tit. 4 lib. I cod est cap. 26, tit. 17, lib. VII Basil., quod etiam legas insertum interpretationi cap. 25 præsentis 9 tit. Hæc [autem] cum ita [sese] habeant, notabis, quod sepulcri violati lege teneantur, qui corpora defunctorum plenis justis sepulta, citra imperatoriam episcopalemve jussionem vel magistratus decretum removerint. Verum magistratus citra justam causam illorum tralationem permittere nequeunt : sed imperator et episcopi illam indistincte permittere possunt. Qui ergo dicunt, citra præjudicium illam a quocunque fieri, modo turpis lucri causa non subsit : quomodo mihi videtur, male dicunt. Propterea enim quidam venerandæ sancti Mocii capsæ præfectus cum citra istiusmodi permissionem reliquias transposuis-

Σχόλιον. Ὁ ιβ' τίτ. τοῦ μζ' βιβλίου τῶν διατ. ἐστὶ τίτ. κγ' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν περὶ καταφθορᾶς μνήματος, ἤτοι τῶν ἐνταφείων λειψάνων διδάσκων. Φησὶ δὲ τὸ ὄγδοον κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τὸ ἔγκλημα τῆς τυμβωρυχίας ὑπὸ τὸν περὶ βίας δημόσιον ἀναφέρεται νόμον. Ἁρμόζει δὲ καὶ χρηματικῶς. Ἡ ποσότης δὲ τῆς ποινῆς οὐκ ἐξελήφθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ α' κεφ. φησὶ τὸ τῆς τυμβωρυχίας ἔγκλημα ἀτιμίαν ἐπιφέρει. Τὸ ζ' θέμα τοῦ δ' κεφ. φησίν· Οἱ τυμβωρυχοῦντες, καὶ γυμνοῦντες τὰ τῶν τελευτώντων σώματα, εἰ μὲν μετὰ ὅπλων κεφαλικῶς τιμωροῦνται, εἰ δὲ χωρὶς ὅπλων μέχρι μετάλλου. Τὸ ι' κεφ. λέγει οἱ τὰ λείψανα, ἢ τὰ ὀστὰ μετακινοῦντες, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα τῷ κειμένῳ περιέχονται. Ὁ ζ' τίτ. τοῦ ια' βιβλίου τῶν διατ. ἐστι τίτ. α' τοῦ νθ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν διδάσκων περὶ μνημάτων καὶ δαπάνης τῶν κηδειῶν. Τὸ δ' θέμα τοῦ γ' κεφ. τοῦ κγ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου φησίν· Οὐ δεῖ τὰ λείψανα τῶν τελευτώντων ψηλαφᾶσθαι ἢ σκύλλεσθαι. Τὰ δὲ προσκαίρως ἀποτεθέντα μεταφέρειν ἔξεστι. Τὸ ζ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. φησὶ, χεῖρον οὐ δεῖ τὸ μνῆμα γίνεσθαι, φιλοκαλεῖν μέντοι αὐτῷ ἔξεστι μὴ ἐφαπτομένων τῶν λειψάνων. Τὸ ζ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ιβ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν περὶ τὸ τέλος φησί. Ἐὰν δὲ ὁ τοῦ τόπου δεσπότης παρὰ κέλευσιν ἱερέως, ἢ κέλευσιν βασιλέως ἐκβάλλῃ τὸν ἐξ ἄλλου ταφέντα ἢ τὰ τεθέντα ὀστέα, ἐνάγεται τῇ περὶ ὕβρεως ἀγωγῇ. Καὶ κεφ. α' τοῦ γ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου λέγει· Ἔξεστιν ἐξ εὐλόγου αἰτίας προσιέναι τῷ ἄρχοντι, καὶ μεταφέρειν εἰς ἕτερον τόπον τὸ ἀποκείμενον λείψανον παρενοχλούμενον. Καὶ κεφ. ιδ' φησί· Μηδεὶς ἀνθρώπινον σῶμα χωρὶς κελεύσεως Βασιλικῆς εἰς ἕτερον τόπον μεταφερέτω, καὶ τὸ παρὸν οὐκ ἔστιν ἐναντίον τῇ α' διατ· ἐκείνη γὰρ ἀπὸ εὐλόγου αἰτίας ἐπέτρεψε μεταφέρεσθαι τὰ λείψανα κατὰ διάγνωσιν τῶν ἀρχόντων. Αὕτη δὲ μηδαμοῦ μνημονεύουσα εὐλόγου αἰτίας, ὅτι χορὶς κελεύσεως Βασιλικῆς οὐκ ἔξεστιν αὐτὰ μεταφέρειν. Ὁ ιγ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τίτ. με' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Φησὶ τὸ β' κεφ. ὁ δεπεκουλάτους κινεῖται κατὰ τοῦ ἀφελομένου ἐκ τῶν ἱερῶν, ἢ τῶν μνημείων, καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ δ' κεφ. λέγει τῷ δεπεκουλάτῳ ὑπόκειται, καὶ ὁ ἱερὰ ἐκ μνημείων ἢ χρήματα λαμβάνων, ἢ τῷ δωρηθὲν τῷ Θεῷ. Ἡ ε' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. ιβ' τοῦ κγ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, καὶ ἀνάγνωθι τὸ ια', ιβ', ιγ' καὶ ιδ' κεφ. τὰ αὐτὰ λέγοντα ὅσα συνωψίσθησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κς' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὃ καὶ ἀνάγνωθι κατεστρωθὲν εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κε' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ. τούτων οὕτως ἐχόντων, σημείωσαι ὅτι τῷ περὶ τυμβωρυχίας νόμῳ ἐνέχονται καὶ οἱ χωρὶς κελεύσεως βασιλικῆς, ἢ ἐπισκοπικῆς, ἢ διαγνώσεως ἀρχοντικῆς μετακινοῦντες λείψανα τεθνεώτων μετὰ τελείας ὁσίας ταφέντα. Πλὴν οἱ μὲν ἄρχοντες χωρὶς εὐλόγου αἰτίας οὐ δύνανται ἐπιτρέπειν τὴν τούτων μετάθεσιν. Ὁ βασιλεὺς δὲ καὶ οἱ ἐπίσκοποι δύνανται ταύτην ἀδιαστίκτως ἐπιτρέπειν. Οἱ γοῦν λέγοντες ἀπροκριματίστως ταύτην γίνεσθαι παρὰ τοῦ βουλο-

μένου μὴ προκειμένης αἰτίας αἰσχροκερδοῦς, κακῶς λέγουσι, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ. Διὰ γὰρ τοῦτο καί τις καθηγούμενος ἐξεβλήθη συνοδικῶς ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας καὶ καθῃρέθη.

A set, per synodum a præfectura dejectus est, et depositus.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'. — *Περὶ τῶν βδελυσσομένων τὸν γάμον, ἢ τὸν οἶνον, ἢ τὰ κρέα.*

Ἀποστόλων κανὼν να', νγ', ξς'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιδ'· συνόδου ς' κανὼν ιγ', λ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'. — *Περὶ τῶν ἐπιτετραμμένων ἢ κεκωλυμένων γάμων, καὶ περὶ τοῦ ἐρωτᾶσθαι τοὺς ἀναγνώστας ἐφήβους γενομένους εἰ βούλωνται γαμεῖν, καὶ περὶ παλλακισμοῦ, καὶ πορνείας, καὶ μοιχείας.*

Ἀποστόλων κανὼν ιζ', ιη', ιθ', κε', κς'. συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α', θ', ι'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιδ'. ιε'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ις'· συνόδου ς', κανὼν γ', δ', ς', ιβ', ιγ', μη', νη'· Βασιλείου κανὼν γ, ς', ις', ξθ'· ὁ Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν δ', ε'.

CAP. XXVIII.— *De his qui matrimonium, vinum, aut carnes abominantur.*

Apostolorum canon 51, 53, 66; concilii Ancyrani canon 14; concilii sexti canon 13, 30.

CAP. XXIX. — *De permissis aut prohibitis nuptiis, et quod lectores puberes facti interrogentur an matrimonium contrahere velint, et de concubinatu, scortatione, atque adulterio.*

Apostolorum canon 17, 18, 19, 25, 26; concilii B Ancyrani canon 10; concilii Neocæsariensis canon 1, 9, 10; concilii Chalcedonensis canon 14, 15; concilii Carthaginensis canon 16; concilii sexti canon 3, 4, 6, 12, 13, 48, 58; Basilii canon 3, 6, 16, 69, 70; Theophili ex commonitorio canon 4, 5.

Κείμενον. Βιβλίον α' τοῦ κώδικος, τίτ. γ', διάτ. ε'· Ἐάν τις μόνον πειραθῇ, κ. τ. λ., usque ad καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν τὸ δημόσιον λήψεται.

Textus. Lib. 1 cod. tit. 3, const. 5. Si quis, etc., *usque ad* fiscus capiet, *ut pag.* 782.

Σχόλιον. Ἡ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος, καὶ ἡ μδ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν μέρος οὖσα τῆς Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, οὐδὲ ἡ α' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν μέρος οὖσα τῆς ς' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς.

Scholium. Constit. 5 tit. 3 lib. I cod. et constit. 44 ejusdem tit. non sunt positæ in Basil. Neque [etiam] constit. 13, tit. 1 Novellarum, quæ pars est novellæ Justinianeæ 5. Neque [item] const. 1 ejusdem tit. Novell. quæ pars est novellæ Justinianeæ 6.

C Σημείωσαι περὶ τῶν ἐκπεσόντων τῆς ἱερωσύνης, καὶ γυναιξὶ συναφησάντων καὶ τούτων τεκνοποιησάντων, μὴ συγχωρουμένων εἰς κληρονόμον αὐτῶν κληθῆναι, μήθ' ὅλως δύνασθαι τὰ τοιαῦτα παιδία ἢ γνήσια τούτων κληθῆναι ἢ φυσικά, ἢ καθ' οἷον δήποτε τρόπον περιελθεῖν τινα τῶν πραγμάτων αὐτῶν πρὸς αὐτούς, ἢ τοὺς μητροπολίτας αὐτῶν, ἀλλὰ τὰ προσόντα πάντα αὐτῷ λαμβάνειν τὰς κατ' αὐτοὺς Ἐκκλησίας ἢ τοὺς κλήρους. Τοὺς δὲ τοιοῦτόν τι τολμῶντας μετὰ τὴν τῆς ἱερωσύνης γύμνωσιν μὴ δυναμένους εἴς τι κοσμικὸν ἀξίωμα, ἢ στρατείαν ἀναχθῆναι, ἀλλὰ ἰδιωτεύοντας πάντα τὸν χρόνον. Ὅπως δὲ σήμερον οὐ φυλάττεται τοῦτο ἀγνοῶ.

Κείμενον. Καὶ ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ὅτι Ἐὰν βουλευτὴς, κ. τ. λ., usque ad καὶ πέντε λίτρας τοῖς πριβάτοις προστιμωμένου.

Textus. Constit. 2, ejusdem tit. Si decurio, etc., *usque ad* multatur, *ut pag.* 783.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν ἐστι κεφ. κς' τῆς ρκγ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, ἤτοι κεφ. λγ' τοῦ γ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ διαλαμβάνον ὅσα συνωψίσθησαν. Λέγει δὲ καὶ τὸ κδ' κεφ. τῆς αὐτῆς νεαρᾶς, ἤτοι τὸ λα' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ., ἀλλὰ μὲν καὶ τὸ λβ' περὶ τοῦ ἐρωτᾶσθαι τοὺς μέλλοντας χειροτονεῖσθαι εἰ δύνανται σωφρονεῖν, καὶ περὶ γαμούντων ἱερωμένων, καὶ δευτερογαμούντων ἀναγνωστῶν. Ὅσα παρὰ τοῦ πατριάρχου διελήφθησαν περιφραστικῶς. Περὶ δὲ τῶν ἁρπαζόντων, ἢ διαφθειρόντων, ἢ ὑπονοθευόντων τὰς τῷ Θεῷ ἀνατεθειμένας, διδάσκει ἡ αὐτὴ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὖσα ξγ' κεφ. τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς, ἤτοι κεφ. ιβ' τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, τὰ αὐτὰ λέγον ὅσα συνωψίσθησαν, πλὴν τῆς ποινῆς. Ὁ μὲν γὰρ βασιλικός φησι τὸν ἐκ τοῦ νόμου κίνδυνον ὑπομένειν τοὺς πλημμελήσαντας, καὶ τοὺς μετασχόντας τοῦ τοιούτου μύσους. Ὁ δὲ συνθέμενος τὸ Νομοκάνονον λέγει κεφαλικῶς αὐτοὺς τιμω-

Scholium. Const. 2 ejusdem 1 tit. Novellarum est cap. 26 novellæ Justiniani 123, sive cap. 33 tit. 1 lib. III Basil., quod eadem complectitur quæ in compendio proposita sunt. Loquitur autem 24 cap. ejusdem novellæ, sive 31 cap. ejusdem tit., quin-etiam 32 [cap.] de eo quod ordinandi interrogentur an caste vivere possint: et de sacerdotibus nuptias contrahentibus et lectoribus nuptias iterantibus, quæcunque a patriarcha fusius comprehensa sunt. D De iis vero qui Deo consecratas [mulieres aut] rapiunt, aut constuprant, aut corrumpunt, docet eadem 2 const. tit. 1 Novellarum, quæ est cap. 63 novellæ Justiniani 123, sive cap. 12 tit. 1 lib. IV Basil., quod eadem dicit quæ in compendio sunt proposita, excepta pœna. Siquidem Basil. eos qui [id scelus] committunt, ac eorum in scelere socios, ex lege periculum sustinere: qui vero Nomocanonem composuit, illos capitaliter puniri dicit. Tu interim Basil. magis audi, et si discere velis

cujusmodi legitimæ pœnæ sint, lege lib. LX, tit. 58, cap. 1, quod sic habet : Qui rapuerint mulierem, aut sponsam aut nondum sponsam, aut viduam, sive ingenua sit, sive ancilla, aut [etiam] libertina, et maxime si mulier Deo consecrata sit, legitime puniuntur. Nempe si cum armis sive gladiis, aut fustibus raptum fecerint, hujusmodi gladio puniuntor. Qui vero ipsis ministerium præbuerint, aut conscii fuerint, aut voluntarii receperint, aut qualemcunque opem tulerint : verberati et tonsi, naribus mutilantor. Quoniam qui cum armis rapere statuunt, parati sunt etiam occidere, si qui obsistant. Si vero omnino sine armis raptus factus sit, qui illum fecit, manu mutilator : qui vero in raptu auxiliati sunt, aut [ejus] conscii fuerunt, aut ministerium præstiterunt, aut sponte receperunt, aut qualemcunque opem tulerunt, verberati et tonsi exsulanto. Quæras etiam novellam imperatoris domini Leonis philosophi 35, quæ propemodum eadem sancit.

CAP. XXX.— *De iis qui matrimonii causa mulieres rapiunt.*

Apostolorum canon 67; concilii Ancyrani canon 11, 25; concilii Chalcedonensis canon 27; concilii sexti canon 92; Theophili ex commonitorio canon 2.

Textus. Lib. 1, tit.3, const. 5. Si quis, etc., *usque ad* præscriptione utitur, *ut pag.* 309.

Scholium. Const. 5 tit. 3 lib. I cod. non est posita in Basil., neque [etiam] 53, neque vero tu illis ausculteS. Const. 3 tit. 4 lib. I cod. est cap. 26, tit. 17, lib. VII Basil. insertaque est interpretationi cap. 25 præsentis 9 tit., quod legas. Const. 1 tit. 24 lib. III cod. posita est in cap. 91 tit. 5 lib. VII Basil. Hoc autem cap. prætermissum est.

Textus. Tit. 41 const. 4, qui dicit A servo, etc., *usque ad* sunt omnia, *ut pag.* 310, 311.

Scholium. Constit. 4 tit. 41 lib. III cod. est cap. 46 tit. 5 lib. LX, quod dicit : Constitutio similis secundæ est et tertiæ ; et dicit, quod dominus ignorans delictum servi [judicio] duntaxat noxali teneatur : non ignorans autem, suo nomine. Universum vero constitutionis jus hujusmodi est, ut si alienus servus rapuerit, intra annum quadruplum [vi] bonorum raptorum actio exigat : post annum vero simplum, quo dominus servum noxæ dedat aut ipse in id quantum ad eum pervenit teneatur. At si conscio [servus] rapuit, ad id quod competit, is omnino obstringatur, id est, ad quadruplum aut ad simplum. Quod si uxorem tuam rapuit, contra ipsum servum publicam accusationem instituas. Const. 3 tit. 13 lib. VII cod. est cap. 3 tit. 18 lib. XLVIII Basil., quod sic habet : Si servus raptum virginis detulerit, aut per conniven-

ρεῖσθαι. Σὺ δὲ μᾶλλον τῷ Βασιλικῷ πρόσχες, καὶ εἰ θέλεις ποῖαί εἰσιν αἱ νόμιμοι ποιναί. Ἀνάγνωθι βιβλ. ξ' τίτ. νη' κεφ. α', οὕτως ἔχον· Οἱ ἁρπάσαντες γυναῖκα, ἢ μνηστευομένην, ἢ ἀμνήστευτον, ἢ χήραν, εἴτε εὐγενής ἐστι εἴτε δούλη, ἢ ἀπελευθέρα, καὶ μάλιστα ἐὰν τῷ Θεῷ ὦσιν αἱ γυναῖκες καθιερωμέναι νομίμως τιμωρείσθωσαν, τοῦτ' ἔστιν εἰ μὲν μεθ' ὅπλων, εἴτε ξιφῶν, ἢ ῥοπάλων τὴν ἁρπαγὴν ἐποιήσαντο, οἱ τοιοῦτοι ξίφει τιμωρείσθωσαν, οἱ δὲ συνυπουργοῦντες αὐτοῖς, ἢ συνειδότες, ἢ ἑκόντες ὑποδεξάμενοι, ἢ οἱανδήποτε σπουδὴν εἰσενεγκόντες τυπτόμενοι, καὶ κουρευόμενοι ῥινοκοπείσθωσαν, ἐπειδὴ οἱ προθέντες παρ' ἑαυτοῖς ἁρπᾶσαι, ἕτοιμοί εἰσι καὶ φονεύειν τοὺς ἀνθισταμένους. Εἰ δὲ χωρὶς οἱωνδήποτε ὅπλων τὴν ἁρπαγὴν ἐποιήσαντο, ὁ μὲν τὴν ἁρπαγὴν ποιήσας, χειροκοπείσθω, οἱ δὲ βοηθήσαντες τοῖς τοιούτοις ἐν τῇ ἁρπαγῇ, ἢ συνειδότες, ἢ ὑπηρετήσαντες, ἢ ἑκόντες ὑποδεξάμενοι, ἢ οἱανδήποτε σπουδὴν εἰσενεγκόντες αὐτοῖς, τυπτόμενοι ἐξοριζέσθωσαν. Ζήτει καὶ τὴν λε' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ Φιλοσόφου τὰ αὐτὰ σχεδὸν νομοθετοῦσαν.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ γυναῖκας ἁρπαζόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν ξζ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια', κε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κζ'· συνόδου ς' κανὼν ϙβ'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ ὑπομνηστικοῦ κανὼν β'.

Κείμενον. Βιβλ. α', τίτ. γ', διάτ. ε', Ἐάν τις ἁρπάσῃ, κ. τ. λ., usque ad μὴ χρώμενος φόρου παραγραφῇ. Supra pag. 309.

Σχόλιον. Ἡ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ νγ', καὶ μὴ σὺ προσχῇς ταύταις· Ἡ γ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. κς' τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, καὶ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ κε' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ., ὃ καὶ ἀνάγνωθι. Ἡ α' διάτ. τοῦ κδ' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. ϙα' τοῦ ε' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, τοῦτο δὲ κεφ. παρελείφθη.

Κείμενον. Τίτλος μα', διάτ. δ', ὁ λέγων Παρὰ δούλου κ. τ. λ., usque ad καὶ ἱερῶν, καὶ χηρῶν. Supra pag. 310, 311.

Σχόλιον. Ἡ δ' διάτ. τοῦ μα' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. μς' τοῦ ε' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγουσα· Ἡ διάτ. ὁμοία τῇ β' ἔστι καὶ τῇ γ' καὶ λέγει· ὅτι Ὁ δεσπότης ἀγνοῶν τὸ πταῖσμα τοῦ οἰκέτου νοξάλια μόνον κατέχεται, εἰδὼς δὲ ἰδίῳ ὀνόματι. Ὅλον δὲ τὸ τῆς διατ. νόμιμον τοιοῦτόν ἐστιν ὅτι ἐὰν οἰκέτης ἀλλότριος ἁρπάσῃ, εἴσω μὲν ἐνιαυτοῦ τὸ τετραπλοῦν ζητεῖ ἡ περὶ ἁρπαγῆς χρημάτων ἀγωγή, μετὰ δὲ τὸν ἐνιαυτὸν τὸ ἁπλοῦν, ἤτοι ἐφ' ᾧ δοῦναι τὸν οἰκέτην εἰς νόξαν, ἢ κατέχεσθαι τὸν δεσπότην αὐτοῦ, καὶ εἰς περιελθὸν εἰς αὐτόν. Εἰ δὲ συνειδότος τοῦ δεσπότου ἥρπασεν εἰς τὸ διαφέρον ἐνέχεται ὁ δεσπότης πάντως, τοῦτ' ἔστιν εἰς τὸ τετραπλοῦν, ἢ εἰς τὸ ἁπλοῦν. Εἰ δὲ τὴν σὴν γαμετὴν ἥρπασε, κατ' αὐτοῦ τοῦ οἰκέτου κίνησον τὸ δημόσιον ἔγκλημα. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τοῦ κώδικος ἔστι κεφ. γ' τοῦ ιη' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον· Ἐὰν δοῦλος

ἁρπαγὴν παρθένου καταμηνύσῃ ἐλεύθερος γίνεται, ἢ ἐὰν τὴν ἤδη συγχωρηθεῖσαν ἀπελλέγξῃ. Ἡ ζ'. διατ. τοῦ θ'. τίτ. τοῦ βιβ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ὁ ι' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβ., οὐδὲ ὁ ια'. Ἡ δὲ α' διάτ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. α' τοῦ νη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ., καὶ αὐτὸ μὲν κατεστρώθη περὶ τὸ τέλος τοῦ κθ' κεφ. τοῦ παρόντος θ' τίτ. τὸ δὲ β' θέμα τούτου λέγει ταῦτα· ἐὰν οὖν ἐν αὐτῇ τῇ ἁρπαγῇ εἷς ἐκ τούτων καταληφθῇ ἢ παρὰ τῶν πατέρων τῶν γυναικῶν, ἢ παρὰ τῶν ἀδελφῶν, ἢ ἐπιτρόπων, ἢ κουρατώρων, ἢ πατρώνων, ἢ δεσποτῶν ἐλεγχθέντες φονευέσθωσαν αὐτοχειρὶ, μάλιστα ἐὰν καὶ γεγαμημένας γυναῖκας ἐπειράθησαν ἁρπᾶσαι. Τὸ αὐτὸ δὲ λέγομεν καὶ εἰ μνηστήν τις ἰδίαν ἥρπασεν. Εἰ δὲ δυνηθῶσιν οἱ τοιοῦτοι διαφυγεῖν, καὶ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ οἱ ἐν πάσῃ χώρᾳ ἄρχοντες καὶ στρατηλάταις ἐκδικείτωσαν τὸ γενόμενον. Κατέχοντες αὐτοὺς καὶ τιμωρούμενοι καὶ μὴ συγχωροῦντες αὐτοῖς ἐκκαλέσασθαι· καὶ εἰ μὲν δοῦλαί εἰσιν αἱ ἁρπαγεῖσαι ἢ ἀπελεύθεραι, οἱ ἁρπάσαντες ὑποκείσθωσαν, εἰ δὲ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν, τὰ πράγματα τῶν ἁρπασάντων, καὶ τῶν βοηθούντων ἐν αὐτοῖς, τῆς δεσποτείας αὐτῶν γινέσθωσαν προνοίᾳ τῶν ἀρχόντων, καὶ τῶν γονέων εἰς προῖκα, ἢ ἐὰν μὴ βουληθῶσι γαμῆσαι κατέχειν ταῦτα τὰ πράγματα. Μὴ ἐξέστω δὲ τῇ γυναικὶ αὐτὸν τὸν ἁρπάσαντα ἄνδρα λέγειν, μηδὲ τοὺς γονεῖς αὐτοῦ τοῦτο αὐτῇ κελεύειν. Αἱ δὲ τιμωρίαι τῆς διάτ. πᾶσαι ἔστωσαν κατ' αὐτῶν τῶν ἁρπασάντων, καὶ βοηθησάντων αὐτοῖς ἐν τῇ ἁρπαγῇ· οἱ μέν τοι συνειδότες καὶ ὑπηρετήσαντες, καὶ οἱ ὑποδεξάμενοι, καὶ οἱανδήτινα σπουδὴν αὐτοῖς συνενεγκόντες τῇ εἰρημένῃ τιμωρίᾳ ὑποκείσθωσαν, εἴτε βουλομένων τῶν γυναικῶν, εἴτε μὴ βουλομένων ἡ ἁρπαγὴ γέγονεν. Καὶ οἱ γονεῖς δὲ τῆς γυναικὸς κἂν ἀνεξικακήσωσι περιορίζέσθωσαν. Εἰ δὲ καὶ δοῦλος εὑρεθῇ ἐν τῷ πράγματι, καιέσθω, πασῶν τῶν ἄλλων τιμωριῶν σχολαζουσῶν.

A liam suppressam arguerit, liber fit. Const. 7 tit. 9 lib. IX Cod. non est posita in Basil. Neque [etiam] tit. 10 ejusdem lib. neque 11. Const. 1 tit. 13 lib. IX Cod. est cap. 1 tit. 58 lib. LX, atque ipsum quidem insertum est 29 cap. præsentis 9 tit. circa finem : ejus autem 2 thema hæc dicit : Si itaque ex his quispiam aut a mulierum parentibus, aut fratribus, aut tutoribus, aut curatoribus, aut patronis, aut dominis in ipso raptu fuerit comprehensus : convictus propriis ipsorum manibus interficitor : præsertim [vero] si mulieres nuptas rapere conati fuerint. Atque hoc ipsum dicimus, si quis saltem sponsam suam rapuerit. Sed si tales effugere potuerint : et Constantinopoli et ubicunque terrarum magistratus atque magistri militum B eam rem vindicanto, ipsoque comprehensos puniunto, provocare ipsis non concedentes. Et si quidem [mulieres] raptæ ancillæ vel libertinæ sint, raptores utique [supplicio] obnoxii sunto; si vero ingenuæ, res raptorum, eorumque qui eis auxilium præbuerint, ipsarum dominio cedunto : [idque] providentia divitum judicum atque parentum : [ut] illæ res in dotem [ipsis procedant, aut] si nubere nolint, [pleno jure ab ipsis] possideantur. Ut autem mulier ipsum raptorem in maritum deligat, aut parentes ejus id ipsi jubeant, illicitum esto. Raptoribus porro, et qui in raptu auxilium ipsis præbuerunt, omnes constitutionis pœnæ incumbunto : conscii autem et ministri, quique illos C susceperunt, aut quamcunque opem attulerunt, [prius] dictæ pœnæ, sive volentibus mulieribus sive nolentibus raptus factus sit, subjacento. Quinetiam mulieris parentes, si [raptum] patienter tulerint, deportantor. Si vero servus etiam in ea re deprehendatur, [is] omnibus aliis pœnis cessantibus concremator.

Κείμενον. Καὶ βιβλ. μζ'. τίτ. β', διάτ. λθ', ὁ δούλην ἀλλοτρίαν, κ. τ. λ., usque ad εἰ γὰρ συνῄνεσαν ἢ μὴ περίεισι φισκοῦνται τὰ τοιαῦτα πράγματα.

Textus. Et lib. 47, tit. 2, digest. 39 : Qui meretricem, etc., *usque ad* confiscari dicit, *ut pag.* 790.

Σχόλιον. Τὸ λθ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ., ἔστι κεφ. λθ' τοῦ ιβ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ τοιοῦτος κἂν μὴ ἐνέχηται ὡς κλέπτης ἢ ὡς ἀνδραποδιστὴς, ἀλλὰ χρηματικῶς τιμωρεῖται παρὰ τοῦ ἄρχοντος, καὶ σωφρονίζεται. Καὶ ζήτει θέμα παρατέλευτον τοῦ λζ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ ξ' βιβλ. λέγον περὶ τὸ τέλος, Ὁ δὲ εἰς ἀλλοτρίαν δούλην πορνεύων τῶν μὲν εὐπόρων ὑπάρχων, παρεχέτω ὑπὲρ τοῦ πταίσματος τῷ δεσπότῃ τῆς δούλης νομίσματα λς'. Εἰ δὲ εὐτελὴς εἴη, τυπτέσθω, καὶ καθ' ὅσον εὐπορεῖ κατὰ ἀναλογίαν τῶν λς' νομισμάτων διδότω. Τὸ κθ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα τελευταῖον τοῦ κθ' κεφ. τοῦ λζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Τὸ δ' ε' διάτ. τοῦ ς' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατ. ἔστι θέμα β' τοῦ ε' κεφ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. ιβ' τῆς ς'. νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, οὐχ

Scholium. Digest. 39 tit. 2 lib. XLVII est cap. 39 tit. 12 lib. LX, [quod habet], ut in compendio propositum est. Scias tamen, quod tametsi talis D ut fur aut plagiarius non teneatur : pecuniarie tamen a magistratu puniatur et castigetur. Quæras etiam thema ultimum tit. 37 lib. LX, quod circa finem dicit : Qui alienam ancillam stuprat, si dives est, pro delicto aureos triginta sex ancillæ domino præbeto : si vero vilis, verberator, et quatenus facere potest, triginta sex aureos dato. Digest. 29, tit. 5 lib. XLVIII est thema ult. cap. 29 tit. 37 lib. LX, quod ita habet, ut scriptum est. Dig. 5 tit. 6 lib. XLVIII Dig. est thema 2 cap. 5 tit. 18 lib. LX, quod habet, quomodo scriptum est. Constit. 1 tit. 1 Novellarum est cap. 12 novellæ Justiniani 6, sed non est posita in Basil. Novella 17, quæ de mandatis disserit, est cap. 21 tit. 3 lib. VI Basil , quod hæc ad verbum dicit : Cæterum homicidis, et adulteris, et raptum virginum

committentibus intra [sacros] terminos securitatem non servabis : sed inde eos abstrahes, et supplicium illis irrogabis. Neque enim his qui ad hunc delinquunt modum : sed cæteris, ne ab improbioribus talia patiantur, convenit parcere. Præsertim [vero cum] sacrorum [locorum] immunitas a lege non injuriantibus, sed affectis injuria concessa sit. Atque [adeo] ne possibile [quidem] sit, ut uterque, tam qui injuriam facit, quam qui patitur, [ex æquo] in sacrosanctorum locorum immunitate protegatur. Constit. 2 ejusdem tit. Novellarum, est novella Justiniani 123, [atque] posita in lib. IV Basil., tit. I, cap. 12, hæc dicit : Si quis [ascetriam] rapuerit, etc., ut scripta sunt in textu. Novella 143, posita est in cap. 2 tit. 58 lib. LX, quod tradit quemadmodum manifestatum est. Legas vero eumdem 58 tit. etiam totum, ut qui speciosa quædam ac multa de quarumcunque mulierum raptoribus doceat.

ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ περὶ μανδάτων διαλεγομένη ιζ' νεαρὰ, ἔστι κεφ. κα' τοῦ γ' τίτ. τοῦ ς' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν λέγον ταῦτα ῥητῶς· Οὔτε δὲ ἀνδροφόνοις, οὔτε μοιχοῖς, οὔτε παρθένων ἅρπαξιν ἁμαρτάνουσι τὴν ἐκ τῶν ὅρων φυλάξεις ἀσφάλειαν, ἀλλὰ κἀκεῖθεν ἐξελκύσεις, καὶ τιμωρίαν αὐτοῖς ἐπάξεις. Οὐ γὰρ τῶν τὰ τοιαῦτα ἁμαρτανόντων φείδεσθαι προσήκει, ἀλλὰ τῶν περιόντων ἵνα μὴ τοιαῦτα ὑπὸ τῶν τολμηροτέρων πάσχοιεν. Ἄλλως τε ἡ ἐκ τῶν ἱερῶν ἀσφάλεια οὐ τοῖς ἀδικοῦσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀδικουμένοις δέδοται παρὰ τοῦ νόμου, καὶ οὐκ ἂν εἴη δυνατὸν ἑκάτερον ἀσφαλίζεσθαι τῇ παρὰ τῶν ἀσύλων τόπων ἀσφαλείᾳ, καὶ τὸν ἀδικοῦντα, καὶ τὸν ἀδικούμενον. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλ. δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' οὗ κεφ. ιβ' ταῦτά φησιν, Εἴ τις ἁρπάσει, καὶ τὰ ἑξῆς ἐγράφησαν εἰς τὸ κείμενον. Ἡ ρμγ' νεαρὰ κεῖται εἰς κεφ. β' τοῦ νη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτω διαλαμβάνον ὡς ἐδηλώθη. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν αὐτὸν νη' τίτ. ὅλον ὡραῖά τινα διδάσκοντα, καὶ διάφορα περὶ τῶν ἁρπαζόντων οἱασδήτινας γυναῖκας.

CAP. XXXI. — *De sacri ordinis hominibus, qui se cum mulieribus lavant.*

Concilii Laodiceni canon 30 ; concilii sexti canon 77 ;

Textus. Novella 117, quæ de repudiis, etc., *usque ad* lucretur dotem, *ut pag.* 791.

Scholium. Novella Justiniani 117 posita est in lib. XXVIII, tit. 7, atque 4 thema cap. I, hæc dicit in hæc verba : Si una cum extraneis viris nolente marito agitet convivia, aut cum iis se lavet. Atque est hæc etiam una causarum, quæ matrimonium solvunt.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Περὶ ἱερατικῶν συλλουομένων γυναιξί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'· συνόδου ς' κανὼν οζ'.

Κείμενον. Ἡ περὶ ῥεπουδίων νεαρὰ ριζ' δίδωσιν, κ. τ. λ, usque ad τὴν αὐτῆς προῖκα.

Σχόλιον. Ἡ ριζ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ κεῖται εἰς βιβλ. κη' τίτ. ζ' καὶ λέγει τὸ δ' θέμα τοῦ α' κεφ. ταῦτα ῥητῶς· Ἐὰν ἀνδράσιν ἐξωτικοῖς γυνὴ βουλομένου τοῦ ἀνδρὸς συμποσιάζῃ, ἢ συλλούηται, καὶ ἔστι μία τῶν λυουσῶν τὸν γάμον αἰτιοῦσα καὶ αὕτη.

CAP. XXXII. — *De episcopis et clericis, qui laici facti fuerint, aut ad [mundanas] dignitates pervenerint, aut militaverint.*

Apostolorum canon 83; concilii Nicæni canon 12 ; concilii Chalcedonensis canon 7.

Textus. Lib. I Cod., tit. 3, const. 37 : Servi qui, etc., *usque ad* vitam sectatur [obtinet], *ut pag.* 791.

Scholium. Const. 37 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil. neque ejusdem tit. 52, neque 53. Quæras autem lib. Basil. IV, tit. I, cap. 11, thema 3, quod sic ait : Quod si monachus monasterium reliquerit, et ad sæcularem vitam transierit : hic militia primum et honore, si quem habet, denudatus per locorum episcopum et provinciæ præsidem in monasterium remittitor : et res quas postea habere monstratus fuerit, ad monasterium, in quod immittitur, pertinento. Si denuo quoque monasterium relinquat : tunc præses eum provinciæ, in qua inventus fuerit, detineto, et subjectæ sibi cohorti accenseto. Et cap. 3 ejusdem lib. et tit. quod sic habet : Cæterum si quis ad monasticam venire vitam voluerit, jubemus, ut si quidem de eo constet, quod nulli [servili] conditioni obnoxius sit, præsul monasterii habitum illi, quando sibi visum fuerit, adhibeat. Si de eo non constet cui-

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, καὶ κληρικῶν γινομένων λαϊκῶν, ἢ ἀξιωματικῶν ἢ στρατευομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν πγ'· συνόδου Νικαίας κανὼν ιβ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ζ'.

Κείμενον. Βιβλ. α' τοῦ κώδικος τίτ. γ', διάτ. λζ', οἱ δοῦλοι γνώμῃ, κ. τ. λ., usque ad βίον μεταδιώκοντος.

Σχόλιον. Ἡ λζ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ νβ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. οὐδὲ ἡ νγ'. Ζήτει δὲ βιβλ. τῶν Βασιλικῶν δ', τίτ. α', κεφ. ια', θέμα γ', οὕτω λέγον, Ἐὰν μοναχὸς καταλείψῃ τὸ μοναστήριον, καὶ εἰς κοσμικὸν βίον ἐπέλθῃ, τοῦτον τῆς στρατείας καὶ τῆς τιμῆς εἴ τινα ἔχῃ πρῶτον γυμνωθέντα ἐκ τοῦ ἐπισκόπου τῶν τόπων, καὶ τοῦ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντος, εἰς μοναστήριον βάλλεσθαι, καὶ τὰ πράγματα ὅσα μετὰ ταῦτα ἔχειν δειχθείη τῷ μοναστηρίῳ ἐν ᾧ ἐμβάλλεται διαφέρει. Εἰ δὲ καὶ πάλιν καταλείψει τὸ μοναστήριον, τότε αὐτὸν ὁ ἄρχων τῆς ἐπαρχίας ἐν ᾗ ἂν εὑρεθείη κρατείτω, καὶ τῇ ὑποκειμένῃ αὐτῷ τάξει συναριθμείτω. Καὶ κεφ. γ' τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ. οὕτως ἔχον· Εἴ τις δὲ καὶ εἰς μοναχικὸν βίον ἐλθεῖν βουληθεὶς, κελεύομεν ἵνα εἰ μὲν γνώριμός ἐστιν ὅτι οὐδεμιᾷ τύχῃ ὑπόκειται, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου ὅτε συνίδῃ, τὸ σχῆμα αὐτῷ παρασχῇ. Εἰ δὲ μὴ γνωρί-

ζεται εἰ οἱᾳδήποτε ὑπόκειται τύχῃ, ἐντὸς τριῶν ἐνιαυτῶν μὴ λαμβάνειν αὐτὸν τὸ μοναχικὸν σχῆμα, ἀλλ' ἐντὸς τοῦ εἰρημένου χρόνου ἀποπειράσθω τῆς τούτου ἀναστροφῆς ὁ τοῦ μοναστηρίου ἡγούμενος. Καὶ εἰ ἐντὸς τριετίας ἀναφύῃ τις λέγων ἢ δοῦλον, ἢ κολωνὸν, ἢ ἐναπόγραφον τούτων ἴδιον εἶναι, ἢ καὶ ὡς φεύγοντα τὴν γεωργίαν, ἢ ὥς τι κλέψαντα, ἢ διά τι πταῖσμα εἰς τὸ μοναστήριον αὐτὸν εἰσεληλυθέναι. Καὶ ταῦτα ἀποδειχθείη τῷ ἰδίῳ δεσπότῃ τοῦτον ἀποκαθίστασθαι μετὰ πραγμάτων ὑπὲρ ὧν ἀποδειχθείη εἰς τὸ μοναστήριον εἰσαγαγὼν λόγον πρότερον ὡς οὐδὲν ὑπομενεῖ παρὰ τοῦ ἰδίου δεσπότου λαμβάνοντα. Εἰ δὲ ἐντὸς τριετίας μηδεὶς ἐναγάγῃ τινὶ τῶν εἰρημένων προσώπων, ὁ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου μετὰ τὴν παραδρομὴν τοῦ τριετοῦς χρόνου. εἰ τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἄξιον κρινεῖ, τότε διδότω αὐτῷ τὸ σχῆμα, καὶ μηδεὶς αὐτῷ ὄχλησιν μετὰ ταῦτα ὑπὲρ τῆς τύχης εἰσφερέτω ἐν ὅσῳ μέντοι γε ἐν τῷ μοναστηρίῳ διάγει. Τὰ δὲ πράγματα ἅπερ εἰς τὸ μοναστήριον εἰσαγαγὼν φανείη τῷ δεικνυμένῳ δεσπότῃ ἀποδιδόσθω. Εἰ δέ τις τῶν εἰρημένων προσώπων καταλείψει τὸ μοναστήριον, καὶ εἰς κοσμικὸν ἔλθῃ βίον, ἢ ἐν ταῖς πόλεσιν, ἢ ἐν τοῖς ἀγροῖς περιέρχηται, τῇ ἰδίᾳ τύχῃ παραδιδόσθω. Καὶ κεφ. ι' τοῦ αὐτοῦ τίτ. λέγον· Ἀπαγορεύομεν δὲ τοῖς γονεῦσι τοὺς ἰδίους παῖδας μοναχικὸν βίον ἐπιλεγομένους ἐκ τῶν εὐαγῶν μοναστηρίων ἀφέλκειν.

Κείμενον. Διάτ. νδ' τοῦ αὐτοῦ τίτ. Οὐκ ἔξεστι τοῖς γονεῦσι βουλομένοις, κ. τ. λ., usque ad ἑνοῖ αὐτὸν τῇ ἐπιχωρίῳ τάξει.

Σχόλιον. Ἡ νγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, ὡς καὶ ὄπισθεν ἐγράψαμεν. Ζήτει δὲ βιβλ. δ', τίτ. α', κεφ. θ', οὕτως ἔχον· Οὐδεμίαν δὲ ἄδειαν δίδομεν ἢ τοῖς γονεῦσι τοὺς παῖδας, ἢ τοῖς παισὶ τοὺς γονέας τὴν κοσμικὴν διαγωγὴν καταλιμπάνοντας ὡς ἀχαρίστους ἀποκλείειν τῆς ἰδίας κληρονομίας ὑπὲρ αἰτίας πρὸ τοῦ μοναχικοῦ βίου παρακολουθησάσης· α', διάτ. τοῦ α', τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ς', τοῦτο δὲ τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ', κειμένη ἐν βιβλ. γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', καὶ λέγον τὸ λδ' κεφ. τούτου ὅσα εἰς τὸ κείμενον περιέχονται. Ἀνάγνωθι τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ. κεφ. λζ', ὅπερ κατεστρώθη εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ λς' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ε'· τοῦτο δὲ τὸ κεφ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλ. τῶν Βασιλικῶν δ', τίτ. α', κεφ. ια', καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο κατεστρωθὲν ῥητῶς ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ παρόντος λβ' κεφ.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τῶν συνεπισταμένων ἁμαρτάνουσι κληρικοῖς, καὶ μὴ φανερούντων.*

Βασιλείου κανὼν οα'.

Κείμενον. Περὶ τῶν ὑποδεχομένων, ἢ κρυπτόντων λῃστὰς, ἢ δυναμένων, κ. τ. λ., usque ad β' τοῦ εἰρημένου ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ.

Σχόλιον. Ὁ λθ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. ἐτέθη

A nam conditioni obnoxius sit, intra tres annos habitum is monasticum non assumat, sed intra prædictum tempus monasterii præsul periculum facito, si pedem referre velit. Et si intra triennium emergat aliquis, qui hunc vel servum, vel colonum, vel ascriptitium suum esse dicat, quodque vel agricolationis laborem fugiens, vel aliquid furatus, vel propter aliquod delictum in monasterium ingressus sit, et hæc comprobata fuerint : restituitor is domino suo cum rebus quas in monasterium intulisse probatus fuerit, data prius, et accepta fide, quod nihil a domino suo mali perpetietur. Si nemo intra triennium contra aliquam prædictarum personarum actionem et controversiam moverit : monasterii præsul post triennii decursum tunc illi habi-
B tum præbeto, si istiusmodi hominem dignum judicaverit : neque postea quisquam ei negotium de statu ac conditione sua facessito, quandiu tamen in monasterio degit. Res vero quas in monasterium intulisse videbitur, probanti id domino restituuntor. At si quis prædictarum personarum reliquerit monasterium, et ad sæcularem vitam transierit, sive in urbibus sive per agros oberrans : suæ fortunæ ac conditioni redditor. Et cap. 10 ejusdem tit., quod dicit : Interdicimus item parentibus, ne filios suos, simulatque monasticam vitam elegerint, e venerabilibus monasteriis abstrahant.

Textus. Const. 54 ejusdem tit. : Non licet, etc., *usque ad* provinciali cohorti, *ut pag.* 791.

C

Scholium. Constit. 53 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., quemadmodum etiam antea diximus. Quæras tamen lib. IV, tit. I, cap. 9, quod sic habet : Nullam autem licentiam damus aut patribus, ut liberos : aut liberis, ut parentes, qui sæcularem conversationem relinquunt, tanquam ingratos hæreditate sua excludant, per causam aliquam quæ monasticam vitam præcesserit. Const. 2 tit. I Novellarum, est novella Justiniani 6. Hoc autem ejus cap. non est positum in Basil. Const. 2 ejusdem tit. Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [quæ est] in lib. Basil. III, tit. I, cujus 34 cap. dicit, quæcunque in textu comprehenduntur. Legas [etiam] ejusdem lib. et tit. cap. 37, quod insertum
D est interpretationi cap. 36 tit. I præsentis operis. Const. 13 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 5. Hoc autem cap. non est positum in Basil. Const. 2 ejusdem tit. est similiter novella 123, posita [quæ est] in lib. Basil. IV, tit. 1, cap. 11, quod ad verbum initio præsentis 32 cap. insertum legas.

CAP. XXXIII. — *De iis qui clericos delinquere sciunt, et non manifestant.*

Basilii canon 71 :

Textus. De iis qui fures aliisve criminibus, etc. *usque ad* lib. XLVII [docet], *ut pag.* 794.

Scholium. Tit. 39 lib. IX Cod. positus est in cap. 3,

tit. 27 lib. LX Basil., et ait in hunc modum : Qui sciens quempiam obnoxium crimini receperit : eamdem pœnam sustinebit. Qui fures receperit, et in judicium non adduxerit : [substantia ejus] publicator : aut pro qualitate personæ, prout judici visum fuerit, punitor. Tit. 16 lib XLVII Dig. positus est in cap. 1 ejusdem 27 tit. lib. LX, et ait : Latronum receptores, et qui cum apprehendere latrones possent, pecunia vel subreptorum parte accepta, [illos] dimiserunt : perinde atque latrones puniuntur. Digest. 2 tit. 16 lib. XLVII Dig. est cap. 2 dicti 27 tit., quod expresse habet, ut scriptum est. Legas etiam 4 ejus cap. quod docet, quomodo criminibus obnoxii, qui in prædiis [rusticis] degunt, [inde] abstrahantur : et, quod nisi prædii domini hos magistratui offerant, ejus dominio priventur : primates autem prædii et procuratores, [nisi id faciant,] in exsilium mittantur. Verum tu quæras totum 27 tit. LX lib., [ac] legas etiam lib. I, tit. 1, cap. 22, 50, 90, et lib. LX, tit. 39, cap. ult. Complectuntur enim, quod perinde atque hæretici et incantatores, ii qui illos recipiunt et occultant, puniantur.

CAP. XXXIV. — *Quod qui clerici fidejussiones dant, deponantur.*

Apostolorum canon 20.

Textus. Constit. 25 et 32 tit. 3 lib. I Cod. : Clericos, etc., *usque ad* facere dicit, *ut pag.* 794.

Scholium. Constit. 25 et 32 tit. 3 lib. I Cod., non sunt positæ in Basil. Constit. autem 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123 posita [quæ est] in lib. III Basil., tit. 1, cujus 44 et 45 cap. circa finem dicunt quæcunque a Photio in compendio proposita sunt. Cæterum quæ scripta sunt in expositione 20 canonis sanctorum apostolorum, ad solutionem ambiguitatis quæ de fidejussionibus episcoporum et clericorum inducitur, sufficiunt : quæ legas.

CAP. XXXV. — *De clericis, qui in caupona, vel publico diversorio cibum capiunt.*

Apostolorum canon 54 ; concilii Laodiceni canon 24 ; concilii Carthaginensis canon 40 ; concilii sexti canon 9.

Textus. Constit. 14 tit. 1 Novellarum ait, quod monachum, etc., *usque ad* curare [debere], *ut pag.* 795.

Scholium. Const. 14 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 133, posita [quæ est] in lib. IV Basil., tit. 1, cap. 16, quod sic habet, quemadmodum in compendio propositum est. Quæras [vero] etiam sanctorum apostolorum canonem 42 et 43.

CAP. XXXVI. — *De clericis imperatorem, episcopum, magistratum aut presbyterum contumelia afficientibus.*

Apostolorum canon 55, 56, 84.

Textus. De clericis contumelia afficientibus, etc.,

A εἰς κεφ. γ' τοῦ κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, καί φησιν οὕτως, Ὁ ὑποδεξάμενός τινα ἐνεχόμενον ἐγκλήματι ἐν εἰδήσει, τὴν αὐτὴν ὑποστήσεται τιμωρίαν. Ὁ δὲ ὑποδεξάμενος λῃστὰς καὶ μὴ προσαγαγὼν αὐτοὺς δικαστηρίῳ, δημευέσθω, ἢ τιμωρείσθω κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ προσώπου, ὡς ἂν ὁ δικαστὴς συνίδῃ. Ὁ ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διάτ. ἐτέθη εἰς κεφ. α' τοῦ αὐτοῦ κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. καί φησιν· Οἱ ὑποδοχεῖς τῶν λῃστῶν ὡς λῃσταὶ τιμωροῦνται, καὶ οἱ δυνάμενοι κρατῆσαι τοὺς λῃστὰς καὶ ἀπολύσαντες χρήματα λαβόντες, ἢ μέρος τῶν λῃστευθέντων. Τὸ β' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. β' τοῦ ῥηθέντος κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον ῥητῶς ὡς ἐγράφη. Ἀνάγνωθι καὶ τὸ δ' αὐτοῦ κεφ. διδάσκον πῶς ἀποσπῶνται οἱ ἐνεχόμενοι ἐγκλήμασι, καὶ διατρίβοντες ἐν κτήμασι, καὶ ὅτι εἰ μὴ B διδόασι τούτους οἱ δεσπόται τοῦ κτήματος τῷ ἄρχοντι, στερίσκονται τῆς δεσποτείας αὐτοῦ, καὶ οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ φροντισταὶ τούτου ἐξορίζονται. Σὺ δὲ ζήτει τὸν ὅλον κζ' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. Ἀνάγνωθι καὶ βιβλ. α' τίτ. β' κεφ. κβ' καὶ ν' καὶ ϟ', βιβλ. ξ' τίτ. λθ' κεφ. τελευταῖον. Διαλαμβάνουσι γὰρ ὅτι ἐπίσης τοῖς αἱρετικοῖς καὶ τοῖς γόησι κολάζονται οἱ αὐτοὺς ὑποδεχόμενοι καὶ συγκαλύπτοντες.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — *Περὶ τοῦ καθαιρεῖσθαι τοὺς κληρικοὺς διδόντας ἐγγύας.*

Ἀποστόλων κανὼν κ'.

Κείμενον. Ἡ κε' καὶ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ., κ. τ. λ., usque ad μήτε ποιεῖν ὁμολογίαν.

C *Σχόλιον.* Ἡ κε' καὶ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθησαν εἰς Βασιλικά. Ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλ. γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' καί φησι τὸ μδ' κεφ. καὶ με' αὐτοῦ περὶ τὰ τέλη ὅσα συνωψίσθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου. Τὰ μέντοι γραφέντα εἰς ἑρμηνείαν τοῦ κ' κανόνος τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἀρκοῦσιν εἰς διευλύτωσιν τῆς εἰσαγομένης ἀμφιβολίας χάριν τῶν ἐγγυῶν τῶν ἐπισκόπων, καὶ τῶν κληρικῶν· καὶ ἀνάγνωθι ταῦτα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ κληρικῶν ἐσθιόντων ἐν καπηλείῳ, ἢ πανδοχείῳ.*

Ἀποστόλων κανὼν νδ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν κδ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μ'· συνόδου ς', D κανὼν θ'.

Κείμενον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν φησιν ὅτι τὸν μοναχὸν, κ. τ. λ., usque ad οἱ ὕπαρχοι καὶ οἱ ἄρχοντες.

Σχόλιον. Ἡ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλγ'. Κειμένη ἐν βιβ. δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', κεφ. ις', οὕτως ἔχοντι ὡς συνωψίσθη. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο. Ζήτει καὶ κανόνα τῶν ἁγίων ἀποστόλων μβ', μγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων βασιλέα, ἢ ἐπίσκοπον, ἢ ἄρχοντα, ἢ πρεσβύτερον.*

Ἀποστόλων κανὼν νε', νς', πδ'.

Κείμενον. Ἰδικῶς μὲν περὶ κληρικῶν ὑβριζόντων

ὁ πολιτικὸς νόμος, κ. τ. λ., usque ad λεγόντων τισὶν, ὡς βιβλ. θ' τίτ. λς'.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι βιβλ. ξ' τίτ. λς' κεφ. ιγ' οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Τὸ α' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα β' τοῦ η' κεφ. τοῦ λς' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. διαλαμβάνον ῥητῶς ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Σημείωσαι οὖν καὶ ἀμφότερα ξένα ὄντα, καὶ χρήσιμα κατὰ πολύ. Ὁ ι' τίτ. τοῦ μζ' βιβλ. τῶν διατάξεων ἐτέθη εἰς τίτ. κα' τοῦ ξ' βιβ. τῶν Βασιλικῶν ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς, καὶ ζήτει κεφ. διάφορα τούτου περὶ ὕβρεων, καὶ φαμούσων διαλεγόμενα. Τὸ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. λέγει ταῦτα ῥητῶς. Γενικῶς μὲν ὕβρις λέγεται τὸ παράνομον, ἰδικῶς δὲ ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ ζημία ὡς ἐπὶ τοῦ Ἀκουιλίου, καὶ ἡ ἀδικία ὡς ἐπὶ τοῦ ἀδίκως καὶ παρανόμως ψηφισαμένου. Ὁ λε' τίτ. B τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ. ἐτέθη εἰς κεφ. μγ' τοῦ κα' τίτ. τοῦ ξ' βιβ. λέγον· Ὁ κατὰ συκοφαντίαν κινήσας τὴν περὶ ὕβρεως ἀγωγὴν, ἢ ἐξορίζεται, ἢ τοῦ ἀξιώματος ἀποκινεῖται. Καὶ ὁ λς' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. κεῖται εἰς τίτ. ξγ' τοῦ ξ' βιβλ., καί φησι τὸ α' κεφ. ταῦτα· Πᾶς ὁ εὑρίσκων φλυαρίαν ἐσφραγισμένην, ἢ ἀσφράγιστον, καὶ μὴ παραχρῆμα καίων, ἀλλὰ καὶ ἀναγινώσκων, ὑποκείσθω τιμωρίᾳ ᾗ τινι ὑπέκειτο καὶ ὁ συντεθεικὼς τὴν φλυαρίαν. Καὶ κεφ. β' Ὁ εὑρὼν φλυαρίαν μηδενὶ ἑτέρῳ λεγέτω τὴν δύναμιν αὐτῆς, ἀλλὰ διαῤῥήξει αὐτὴν ἢ καύσει· ὁ δὲ μὴ ταῦτα ποιήσας κεφαλικῇ τιμωρίᾳ ὑποβληθήσεται. Πᾶς γὰρ θαῤῥῶν ἅπερ ἐντάττει ἐν τῇ φλυαρίᾳ κατηγορεῖτω γινώσκων ὅτι ἐὰν ἀποδείξῃ, τιμῆς ἀξιοῦται, μὴ C ἀποδείξας δὲ τιμωρεῖται. Ὁ δὲ τοιοῦτος χάρτης τὴν καθ' οὗ ἐτέθη ὑπόληψιν μὴ βλάψῃ. Ὁ δὲ δ' τίτ. τῆς δ' Ἰνστιτουτιῶνος οὐκ ἐτέθη μὲν εἰς τὰ Βασιλικὰ, φησὶ δὲ τὴν περὶ ὕβρεως ἀγωγὴν καὶ χρηματικῶς καὶ ἐγκληματικῶς κινεῖσθαι. Τὸ β' καὶ ς' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τῶν διατάξεων ἐτέθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ κα' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ζήτει διάφορα κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. καὶ τίτ., ἀνάγνωθι καὶ γ' θέμα τοῦ α' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. καταστρωθὲν εἰς τὸ κζ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. περὶ τὰ μέσα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ τῶν ποιούντων συνωμοσίας ἢ φρατρίας*.

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιη'· συνόδου Καρθαγένν;ς κανὼν νγ'· συνόδου ς' κανὼν λδ'.

Κείμενον. Καὶ ὁ πολιτικὸς νόμος τιμωρεῖται τὰς φρατρίας, καὶ τὰς συνωμοσίας, ὡς βιβλ. μη', τίτ. δ', καὶ τίτ. ιθ', διάτ. ια' καὶ ις'.

Σχόλιον. Ὁ δ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατ. ἐτέθη εἰς τὸν λς' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ζήτει κεφ. δ'. Λέγει γὰρ τοῦτο μετὰ τὸ εἰπεῖν τὰ πρὸ αὐτοῦ κεφ. τίνες ἐνέχονται τῷ περὶ καθοσιώσεως ἐγκλήματι, ταῦτα ῥητῶς, καὶ ὁ συνωμοσίαν κατὰ τῆς πολιτείας παρασκευάσας γενέσθαι, καὶ ὁ ἐπιβουλεύσας ἐν στρατοπέδῳ, ἢ τοῖς πολεμίοις αὐτὰ προδοὺς, καὶ ὁ κατὰ δόλον ἐμποδίσας ὑπὸ Ῥωμαίους γενέσθαι τοὺς πολεμίους, ἢ παρασκευάσας αὐτοὺς βοηθῆναι, πλήθει, ἢ ὅπλοις, ἢ ἵπποις, ἢ χρήμασιν ἢ ἑτέρῳ οἱῳδήποτε τρόπῳ, ἢ τοὺς φίλους τῆς πολιτείας

A usque ad lib. IX, tit. 36 [docet], *ut supra pag.* 795.

Scholium. Constit. 1 tit. 7 lib. IX Cod. est lib. LX tit. 36, cap. 13, quod habet, quomodo in compendio propositum est. Digest. 1 tit. 4 lib. XLVIII est thema 2 cap. 8 tit. 36 lib. LX, quod expresse complectitur, quæcunque in textu scripta sunt. Nota itaque utrumque, ut admirandum, et sane quam utile. Tit. 10 lib. XLVII Dig. positus est in tit. 21 lib. LX Basil. ab initio, cujus diversa capita quæras de injuriis et famosis [libellis] disserentia. Primum autem ejusdem tit. cap. hæc ad verbum dicit : Generaliter injuria dicitur, quidquid non jure fit : specialiter contumelia, et damnum [culpa datum], ut in [lege] Aquilia : et iniquitas, ut in eo qui inique et injuste sententiam dixit. Tit. 35 lib. IX Cod. positus est in cap. 43 tit. 21 lib. LX, quod dicit : Qui injuriarum actionem per calumniam instituit, aut relegatur, aut a dignitate amovetur. Tit. 36 ejusdem lib. positus est in lib. LX, tit. 63, cujus 1 cap. hæc dicit : Quicunque libellum famosum obsignatum aut non signatum reperiens, non statim combusserit, sed legerit : subjaceto pœnæ, quam auctor ejus [deprehensus] subiret. Et cap. 2. Qui libellum famosum repererit, nulli alteri vim ejus dicito : sed disrumpito, aut comburito. Qui hoc non fecerit, capitali pœnæ subjugabitur. Sane vero quisque, quæ in famoso libello ponere velit, cum fiducia deferto : sciens quod si [illa] probaverit, honore dignandus : si non probaverit, puniendus erit. Istiusmodi autem libellus, ejus in quem editus est existimationem non lædit. Tit. 7 [lib.] IV Instit. non est positus in Basil. Dicit autem injuriarum actionem et pecuniarie et criminaliter moveri. Digest. 2 et 6, tit. 2 lib. III Dig. posita sunt in initio cap. 1 tit. 2 lib. XXI Basil., cujus ejusdem tit. diversa cap. quæras, ac [simul] legas thema 3 cap. 1 ejusdem tit. et lib., quod insertum est 27 cap. præsentis tit. circa medium.

CAP. XXXVII. — *De iis qui conjurationes aut factiones faciunt*.

Concilii Chalcedonensis canon 18; concilii Car-
D thaginensis canon 53; concilii VI canon 34.

Textus. Civilis etiam lex factiones atque conjurationes punit; quemadmodum lib. 48, tit. 4 et tit. 19, digestum 11, et lib. XVI [docent].

Scholium. Tit. 4 lib. XLVIII Dig. positus est in tit. 36 lib. LX Basil., cujus 4 cap. quære. Ait autem illud, postcaquam ipsum præcedentia cap. quinam læsæ majestatis crimine teneantur, dixerunt hæc in hæc verba : et qui effecit, ut adversus rempublicam conjuraretur : et qui in exercitu insidias struxit, eumve hostibus prodidit : et qui dolo [malo] impediit, quominus hostes in potestatem Romanorum devenirent : aut cujus opera hostes [commeatus] copia, armis, equis, pecunia, aliove modo adjuti fuerint ; aut ex reipublicæ amicis hostes

fecit : aut qui impedivit, quominus alia natio reipublicæ obtemperet : aut qui effecit, ut obsides, pecuniæ, aut jumenta hostibus darentur. Digest. 11 et 16 tit. 19 lib. XLVIII Digest. est thema 3 cap. 11 tit. 51 lib. LX, et cap. 16 ejusdem tit. et libri. Utrumque enim eos qui conjurationes aut factiones faciunt, punit.

CAP. XXXVIII. — ***Cujusmodi delicta ordinatio diluat.***

Concilii Nicæni canon 9; concilii Ancyrani canon 12; et quæ in eo a nobis scripta sunt.

CAP. XXXIX. — ***De pœnitentia, et quinam facultatem habeant dandi pœnitentibus absolutionem, et quod sacerdoti liceat minuere et augere pœnas.***

Apostolorum canon 51, 52; concilii Nicæni canon 11, 12; concilii Ancyrani canon 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9; concilii Neocæsariensis canon 1, 2, 11, 12: concilii Carthaginensis canon 6, 7, 27, 47, 48; concilii Laodiceni canon 2; concilii sexti canon 102; Basilii canon 5, 34, 74, 75, 76, 82, 84; Gregorii Nysseni canon 3, 4, 7, 8.

Textus. Constit. 3 tit. 7 lib. I Cod. : Sustulit, etc., *usque ad* revocare non liceat, *ut pag.* 814.

Scholium. Constit. 3 tit. 7 lib. I Cod. non est posita in Basil., quanquam istiusmodi tit. in lib. LX positus, tit. 54, cap. 43. Novella Justiniani 37, quæ de Ecclesiis Africanis disserit, non est posita in Basil.; dat [interim] tamen his pœnitentiæ tempus. Constit. 34 tit. 4 lib. I Cod. non est posita in Basil. Constit. 2 tit. 1 Novellarum, est cap. 22 tit. 1 lib. III Basil., quod habet, ut in compendio propositum est, [quod idem] e novella Justiniani 123, cujus 15 cap. est exemptum [est.] Digest. 12 et 13 tit. 19 lib. XLVIII Dig. est cap. 11 tit. 31 lib. LX, quod sic habet : Pro qualitate delicti oportet pœnam pronuntiari : et vero judicem neque severum, neque mitem apparere : sed in levioribus lenem esse ipsum oportet, ac in gravioribus cum benigno temperamento severum. Et cap. 14 : Qui extra ordinem de criminibus cognoscit, augere et minuere pœnam potest : ita tamen, ut in utroque [modo] rationem non excedat. Digest. 1 tit. 16 lib. XLVIII Dig. est cap. 10 tit. 1 lib. LX, quod circa finem dicit, quod facti quidem quæstio judici commissa sit; legis autem persecutio non item. Tit. 1, lib. L Dig. positus est in lib. LIV Basil., tit. 1, cap. 1; dig. autem 15 omissum est. Constit. 1 tit. 50 lib. VII Cod. est cap. 86 tit. 1 lib. IX Basil., quod sic habet : Neque decessoris neque suam sententiam quemquam revocare posse, in dubium non venit : nec ab hujusmodi decreto provocationem proponi, explorati juris est. Constit. 15 tit. 47 lib. IX Cod. est cap. 55 tit. 51 lib. LX Basil., quod sic dicit : Pœnam revocare præsidi non licet. Quæras etiam tit. 50 ejusdem LX lib., cap. 1, thema

A ἐχθροὺς ποιήσας, ἢ κωλύσας ἕτερον ἔθνος πειθαρχῆσαι τῇ πολιτείᾳ, ἢ παρασκευάσας τοῖς ἐχθροῖς δεχθῆναι ὁμήρους ἢ χρήματα, ἢ ὑποζύγια. Τὸ ια' καὶ ις' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τοῦ διάτ. εἰσὶ θέμα γ' τοῦ ια' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ., καὶ κεφ. ις' τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. Καὶ ἄμφω γὰρ κολάζουσι τοὺς ποιοῦντας τὰς συνωμοσίας ἢ φρατρίας.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. — ***Ποῖα ἁμαρτήματα λύει ἡ χειροθεσία.***

Συνόδου Νικαίας κανὼν θ', καὶ τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ συνόδου κανὼν ιβ' καὶ τὰ ἐν αὐτῷ παρ' ἡμῶν γραφέντα.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — ***Περὶ μετανοίας, καὶ τίνες ἄδειαν ἔχουσι διδόναι μετανοοῦσι καταλλαγὴν,***
B ***καὶ ὅτι ἔξεστι τῷ ἱερεῖ μειοῦν καὶ αὔξειν τὰ ἐπιτίμια.***

Ἀποστόλων κανὼν να', νβ'· συνόδου Νικαίας κανὼν ια', ιβ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν α', β', γ', δ', ε', ς', ζ', η', θ'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν α', β', ια', ιβ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ς', ζ', κζ', μγ', μη'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν β'· συνόδου ς', κανὼν ρβ'· Βασιλείου κανὼν ε', λδ', οδ', οε', ος', πβ', πδ'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ', δ', ζ', η'.

Κείμενον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. Ἀνεῖλε, κ. τ. λ., usque ad καὶ βιβλ. θ' τίτ. μζ' διάτ. ιε'.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ κἂν ὁ τοιοῦτος τίτ.
C κεῖται ἐν βιβλ. ξ' τίτ. νδ'· ἡ δὲ περὶ τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀφρικῆς διαλεγομένη λζ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Δέδωκε δὲ τούτοις καιρὸν μετανοίας. Ἡ λδ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. α' βιβλ. τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. κβ' τοῦ α' τίτ. τοῦ γ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη ἀπὸ τῆς ρκγ' νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐκκοπὲν, καὶ κεφ. δν αὐτῆς ιε'. τὸ ιβ' διάτ. καὶ τὸ ιγ' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. ια' τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον· Πρὸς τὴν ποιότητα τοῦ ἁμαρτήματος δεῖ τὴν τιμωρίαν ἐκφέρεσθαι, καὶ μήτε σκληρὸν, μήτε μὲν ἐλαφρὸν φαίνεσθαι τὴν δικαστὴν, πλὴν ἐν τοῖς ἐλαφροῖς ἐλαφρὸν εἶναι αὐτὸν δεῖ, καὶ ἐν τοῖς βαρυτέροις σφοδρὸν μετὰ καλοθελοῦς
D συμμετρίας. Καὶ κεφ. ιδ' Ὁ ἐξτραορδίνεμ δικάζων ἐγκλήματι αὔξειν, καὶ μειοῦν τὴν ποινὴν δύναται, ὥστε μέντοι ἐπὶ ἑκατέρου μὴ παρεξιέναι τὴν συμμετρίαν. Τὸ α' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διάτ. ἔστι κεφ. ι' τοῦ α' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγον περὶ τὸ τέλος ὡς ἡ μὲν τῆς ὑποθέσεως ζήτησις ἐπιτέτραπται τῷ δικαστῇ οὐ μὲν ἡ τοῦ νόμου ἐπεξέλευσις. Ὁ δὲ α' τίτ. τοῦ ν' βιβλ. τῶν διατ. ἐτέθη εἰς βιβλ. νδ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. α' τὸ ιε' διάτ. παρείθη. Ἡ α' διάτ. τοῦ ν' τίτ. τοῦ ζ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι κεφ. πς' τοῦ α' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Οὔτε τὴν τοῦ προηγησαμένου ἀπόφασιν, οὔτε τὴν ἰδίαν δύνασθαί τινα ἀνακαλεῖσθαι εἰς ἀμφιβολίαν οὐ φέρεται. Μηδὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως προτιθέναι ἔκκλητον φανεροῦ νομίμου ἐστιν.

Ἡ ιε' διάτ. τοῦ μζ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τοῦ κώδ., ἔστι κεφ. νε' τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον· Τὴν τιμωρίαν οὐκ ἔξεστι τῷ ἄρχοντι κεφ. α' θέμα τελευταῖον καὶ βιβλ. ζ' τίτ. β' κεφ. κ' τίτ. η', κεφ. κθ'.

Κείμενον. Ἐν δὲ τῷ με' διατάγματι τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ. φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ἢ ἐλευθεροῖ αὐτὸν, ἢ μειοῖ τὴν ποινήν.

Σχόλιον. Τὸ με' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ., ἔστι θέμα παρατέλευτον τοῦ μς' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη. Ἐρωτήσει δέ τις καὶ μὲν τὸ καταστρωθὲν ὄπισθεν ιγ' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. λέγει δύνασθαι τὴν δικαστὴν αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινήν. Πῶς οὖν ἐνταῦθα λέγει τὸ ἐναντίον, ὁ μὲν δικάζων ἐξτραορδιναρίου ἔγκλημα δύναται αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινήν, ὁ δὲ διὰ τῶν ἐγκληματικῶς ἐνορδίνῳ ὑποθέσει ἀπὸ νόμου ἐχούσῃ ὡρισμένην ποινὴν οὐ δύναται τοῦτο ποιεῖν. Ἢ εἰπὲ ὅτι πρὸ μὲν ἀποφάσεως δύναται αὔξειν καὶ μειοῦν τὴν ποινὴν, κἂν ὡρισμένη ἀπὸ τοῦ νόμου ἔστι. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόφασιν οὐ δύναται. Πέπαυται γὰρ τοῦ εἶναι δικαστής. Καὶ ζήτει κεφ. ιδ', τοῦ αὐτοῦ να', τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτω λύσον, καὶ τὸ η' θέμα τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ κα' βιβλ., καὶ τὸ γ' καὶ δ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλ. Τὸ α' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ μη' βιβλ., ἔστι θέμα ιθ' τοῦ α' κεφ. τοῦ ν' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. τὰ αὐτὰ λέγον ὅσα συνωψίσθησαν. Τὸ θ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλ. τῶν διατ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ κζ' κεφ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι θέμα β' τοῦ κζ' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλ. οὕτως ἔχον, Ἐὰν οἱ πολιτευόμενοι, ἢ οἱ τῆς πόλεως πρωτεύοντες ἁμάρτωσί τι κεφαλικὸν ὡς ἀξίους αὐτοὺς εἶναι ἐξορίας, ἢ περιορισμοῦ, ἢ κεφαλικῆς τιμωρίας, δεῖ τὸν ἄρχοντα δεδεμένους αὐτοὺς φυλάττειν, καὶ ἀναφέρειν τῷ Βασιλεῖ προσαζευγνύντα τῇ ἀναφορᾷ καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ψῆφον. Τὸ δὲ α' θέμα τοῦ αὐτοῦ κεφ. κζ' φησὶν, Οἱ ἄρχοντες τὰς ἰδίας ἀποφάσεις ἀνατρέπειν οὐ δύνανται, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα συνωψίσθησαν.

Κείμενον. Ταῦτα περὶ αὐτοτελῶν εἴρηται ψήφων, κ. τ. λ., usque ad δικαστής, ὡς βιβλ. μβ', διάτ. νε'.

Σχόλιον. Τὸ ιδ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ. τῶν διατάξεων, ἔστι κεφ. ιδ' τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. ὅ φησιν, Ὁ κελεύσει, ἢ κωλύσει ὁ πραίτωρ δύναται ἀνατρέπειν, οὐ μὴν ψῆφον οἰκείαν. Τὸ ιθ' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ δ' βιβλ. τῶν διατ. καὶ τὸ κ' εἰσὶ τοῦ τίτ. β' τοῦ βιβλ. ζ' κεφ. ιθ' οὕτως ἔχον· Ὁ αἱρετὸς δικαστὴς τὸ δοκοῦν αὐτῷ ψηφίζεται, καὶ οὐ πολυπραγμονεῖ τὴν ψῆφον ὁ πραίτωρ. Εἰ δὲ δόξειε τοῖς αἱρετικοῖς δικαστηρίοις ὥστε τόδε ψηφίσασθαι, οὐκ ἔῤῥωται οὐδὲ ἀναγκάζεται ψηφίσασθαι. Ψηφίζεται δὲ ὁ γνώμην ἐσχηκὼς διὰ τοῦ διαλαλουμένου πᾶσαν τὴν δίκην τεμεῖν. Εἰ δὲ ἐπὶ πολλοῖς προσελήφθη κεφαλαίοις οὐ δοκεῖ ψηφίζεσθαι εἰ μὴ πάσας τὰς φιλονεικίας περατώσει. Καὶ εἰ μὲν ψηφίζεται δοῦναί τι ἢ ἀπολυθῆναι τὸν ἐναγόμενον οὐ δύναται μετὰ ταῦτα ψηφίζεσθαι τἀναντία. Τὰ δὲ διαλαλούμενα ἐπὶ παρασκευῇ τῆς δίκης, ἀμείβειν δύναται, οἷον διελά-

A ult., et lib. VII, tit., 2, cap. 20, et lib. IX, tit. 1, cap. 84 et 127, et lib. LVI, tit. 8, cap. 29.

ἀναχαλεῖσθαι. Ζήτει καὶ τίτ. ν' τοῦ αὐτοῦ ξ' βιβλ· καὶ βιβλ. θ' τίτ. α' κεφ. πδ' καὶ ρκζ', καὶ βιβλ. νς',

Textus. In digest. 45 tit. 1 lib. XLII, pœnam sententia, etc., *usque ad* aut pœnam minuit, *ut pag.* 814, 815.

Scholium. Digest. 45 tit. 1 lib. XLII est thema penult. cap. 46 tit. 3 lib. IX Basil., quod habet, quomodo scriptum est. Interrogabit vero quispiam, cum cap. 13 tit. 51 lib. LX, paulo ante insertum, judicem augere et minuere pœnam posse dicat, qua ratione hic dicatur contrarium; [sane vero qui extraordinarie de crimine judicat, augere et
B minuere pœnam potest: qui autem de ordinaria causa, quæ ex lege definitam et certam pœnam habet, criminaliter judicat, id facere non potest. Aut dicas, quod ante sententiam quidem augere et minuere pœnam, etiam a lege definitam, possit: post sententiam autem non possit: desiit enim esse judex. Quorsum quæras cap. 14 ejusdem 51 tituli lib. LX. [Atque] in hunc [quidem] modum solvas et 8 thema cap. 13 tit. 2 lib. XXI et 3 atque 4 cap. tit. 3 ejusdem libri. Digest. 1 tit. 18 lib. XLVIII est thema 19 cap. 1 tit. 50 lib. LX, quod eadem dicit, quæ in compendio sunt proposita. Digest. 9 tit. 19 ejusdem lib. Dig. non est positum in Basil. Digest. 27 ejusdem tit. et lib. Dig. est thema 2 cap. 27 tit. 51 lib. LX, quod sic habet:
C Si decuriones vel principales civitatum capitale aliquid committant, uti exsilio, relegatione, aut capitali pœna digni sint, oportet præsidem eos vinctos custodire, et ad principem referre, relationi adjuncta in ipsos lata sententia. Thema autem 1 ejusdem tit. ait: Præsides sententias suas rescindere nequeunt: et quæ deinceps in compendio sunt proposita.

Textus. [Atque] hæc [quidem] de perfectis, etc., *usque ad* [docetur], *ut pag.* 815.

Scholium. Digest. 14 tit. 1 lib. XLII Digest. est cap. 14 tit. 3 lib. IX, quod paulo ante insertum
D est. Dig. 19 tit. 8 lib. IV Dig., et 20, sunt tit. 2 lib. VII, cap. 19, quod sic habet: Arbiter prout sibi videtur judicat, neque in [ejus] sententiam inquirit prætor. Quod si in arbitrum [ita] compromissum sit, ut certam sententiam dicat: non valet [arbitrium], nec sententiam dicere cogitur. Dicit autem sententiam, qui in animo habet pronuntiato suo omnem controversiam decidere. Sed si de multis rebus [arbiter] sumptus sit: sententiam dicere non videtur, nisi omnes controversias finiat. Cæterum si judicaverit aliquid dari, aut reum absolvi: non potest postmodum contrariam sententiam dicere. Quæ vero de præparatione causæ interlocutus est, mutare potest: ut puta si jusserit Kalendis [judicium] observare, et mox Idibus jubeat. Et

cap. 20 : Et si erravit in sententia dicenda, non corrigit, quandoquidem qui judicavit, judex esse desiit.

A λησε Καλένδαις παραφυλάξαι, καὶ ὕστερον διελάλησε τοῖς Εἴδοις. Καὶ κεφ. κ' κἂν πλανηθῇ ἐν τῷ ψηφίζεσθαι οὐ διορθοῦται. Ψηφισάμενος γὰρ πέπαυται εἶναι δικαστής. Τὸ δὲ νε', διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μβ' βιβλ., ἔστι κεφ. νς', τοῦ γ' τίτ. τοῦ θ' βιβλ. οὕτως ἔχον· Ὁ ψηφισάμενος πέπαυται εἶναι δικαστὴς καὶ οὐκέτι διορθοῦται τὴν ψῆφον.

ΤΙΤΛΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΔΙΟΙΚΗΣΕΩΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΔΙΚΩΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ.

—

TITULUS DECIMUS.

DE ADMINISTRATIONE RERUM ECCLESIASTICARUM, ET DE [REBUS] EPISCOPORUM PROPRIIS.

—

CAPUT PRIMUM. — *Quod œconomum ex clero ecclesiæ, [cujus œconomus est] esse oporteat.*

Concilii Chalcedonensis canon 26; concilii Nicæni secundi canon 11; Theophili ex Commonitorio canon 9.

Textus. Const. 39 tit. 3 lib. I, Cod. Œconomum, etc., *usque ad* perveniet, *ut pag.* 818.

Scholium. Const. 22 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque 21, neque 41, neque 42. Legas autem et 3 Justiniani novellam, sive cap. ult. tit. 2 lib. III Basil., quod sic habet : Quemadmodum autem ad eam [ecclesiam] pertinentes sumptus certa fine descripsimus, ita convenit, ut sanctissimus pro temporibus patriarcha et reverendissimi clerici circumspiciant, ne reliqui sumptus, qui ex ecclesiasticis reditibus fiunt, aliter quam in pias et Deo placitas causas insumantur : et ut in illos conferantur, qui et revera egent, nec aliunde habent unde vivant. (Hæc enim Dominum Deum conciliare solent); non vero per patrocinia et hominum studia in locupletes distribuant ea quæ ad ecclesiasticos sumptus suppetunt, ut exinde egentes vitæ necessariis defraudentur. Noverint enim Dei amantissimi œconomi, tam qui nunc, quam qui olim pro temporibus futuri sunt, quod si quid in his deliquerint, non tantum pœnis cœlestibus erunt obnoxii, sed etiam de substantia sua sacrosanctæ ecclesiæ indemnitatem præstabunt. Notes ergo præsentem Justiniani novellam propter formas, quæ a patriarchis fraternitatem reliquarumque frumentariarum pensionum nomine ad divites atque potentes personas emittuntur : atque duas has secundum ejus præscriptum esse invalidas : quæ vero ad egenos mittuntur, esse ratas. Const. 2 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120, sive thema 2 cap. 7 tit. 2

B ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ τοῦ χρῆναι τὸν οἰκονόμον ἐκ τοῦ κλήρου τῆς ἐκκλησίας εἶναι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κς'· συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν ια'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανων θ'.

Κείμενον. Ἡ λθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, λέγει κ. τ. λ., usque ad περίερχεται μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτήν.

Σχόλιον. Ἡ λβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. α' βιβλίου τοῦ κώδ. οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ κα', οὐδὲ μα' οὐδὲ ἡ μβ'. Ἀνάγνωθι δὲ τὴν γ' Ἰουστινιανοῦ νεαράν· ζήτει κεφ. τελευταῖον τοῦ β' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Ὥσπερ δὲ τὴν περὶ τοῦτο δαπάνην ὡρίσαμεν, οὕτως προσήκει τὸν κατὰ καιC ροὺς ἁγιώτατον πατριάρχην, καὶ τοὺς εὐλαβεστάτους οἰκονόμους περισκοπεῖν τοῦτο, καὶ τὰς ἄλλας δαπάνας τὰς γινομένας ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πόρων περὶ εὐσεβεῖς δαπανᾶσθαι πράξεις, καὶ Θεῷ ἀρεσκούσας, καὶ εἰς ἐκείνους ταύτας χορηγεῖν, τοὺς ταῖς ἀληθείαις δεομένους, καὶ οὐκ ἔχοντας ἑτέρωθι τροφῆς ἀφορμήν. Ταῦτα γὰρ τὸν Δεσπότην Θεὸν θεραπεύει, ἀλλὰ μὴ προστασίαις, καὶ σπουδαῖς ἀνθρώπων τὰς ἐκκλησιαστικὰς δαπάνας εἰς ἀνθρώπους εὐποροῦντας ἐπιδιδόναι, καὶ ἐντεῦθεν τοὺς ἀπορουμένους μὴ τυγχάνειν τῶν ἀναγκαίων. Ἴστωσαν γὰρ οἱ θεοφιλέστατοι οἰκονόμοι οἵτε νῦν, οἵτε κατὰ καιροὺς ἐσόμενοι ὡς εἴ τι παρὰ ταῦτα πράξαιεν, ταῖς τε ἐκ Θεοῦ ποιναῖς ὑποκείσονται, καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν οὐσίας τὸ ἀζήμιον τῇ ἁγιοτάτῃ περιποιήσουσιν Ἐκ-D κλησίᾳ. Ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ'. ἤτοι θέμα β' τοῦ ζ' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς συνωψίσθη. Σημείωσαι τὴν παροῦσαν Ἰουστινιάνειον νεαρὰν διὰ τὰ γινόμενα τυπώματα παρὰ τῶν πατριαρχῶν χάριν ἀδελφάτων, καὶ λοιπῶν σιτηρεσίων πρὸς πρόσωπα πλουτοῦντα καὶ παραδυνα-

στεύοντα. Καὶ λέγε ταῦτα μὲν εἶναι ἀνίσχυρα κατὰ τὴν ταύτης περίληψιν, τὰ δὲ πρὸς ἐνδεῖς γινόμενα εἶναι βέβαια.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', μ', μα'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ', κε'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κεφ. ις'.

Κείμενον. Πολλὰ μὲν εἴρηται περὶ τῆς διοικήσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν, κ. τ. λ., usque ad διοικήσεων καὶ προνομίων.

Σχόλιον. Ὁ β' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς βιβλίον ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' ἀπὸ τοῦ α' κεφ. μέχρι τοῦ ια'. Ἡ δὲ β' καὶ γ' διάτ. τοῦ β' τιτ. τῶν Νεαρῶν, εἰσὶ νεαραὶ Ἰουστινιάνειοι ρκ'. καὶ ρλα'· ὧν ἡ μὲν κεῖται ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. β', ἡ δὲ ἐν βιβλίῳ τῷ αὐτῷ τίτ. γ'· καὶ ἀνάγνωθι τοὺς τοιούτους τίτλους.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ πραγμάτων, καὶ προσόδων τῶν ἀνεπισκόπων Ἐκκλησιῶν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κε'· συνόδου ς' κανὼν λε'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ ἐκποιήσεως ἐκκλησιαστικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν λη', ογ'. Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιε'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν κβ', κγ'· συνόδου Νικαίας τὸ β', κανὼν ιβ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς Δόμνον ἐπιστολῆς κεφ. β'· ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ β' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τῶν μετὰ τὴν χειροτονίαν κτωμένων ἐπισκόπῳ, ἢ κληρικῷ.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν λβ'· συνόδου α' καὶ β' ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων ἀποστόλων κανὼν ζ'.

Κείμενον. Ἡ λγ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, κ. τ. λ., usque ad ἐκκλησίᾳ ἐν ᾗ κεχειροτόνηται.

Σχόλιον. Ἡ λγ' διάτ. τοῦ ς' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. η' τοῦ γ' τίτ. τοῦ γ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον· Καὶ ὁ πρεσβύτερος, καὶ ὁ διάκονος ὅσα κτήσεται καὶ ἐν ὑπεξουσιότητι ἐκποιείτω, καὶ διατιθέσθω ἐπ' αὐτοῖς ὡς βούλεται, καὶ μὴ ἐκδικείσθωσαν παρὰ τῶν ἐχόντων αὐτὸν ὑπεξούσιον, ἢ συνεισφερέσθω τοῖς ἀδελφοῖς, ἢ τοῖς τέκνοις αὐτῶν, ἀλλ' οἱ παῖδες αὐτῶν λαμβανέτωσαν αὐτὰ κἂν μὴ διαθέμενοι τελευτήσωσι. Ἡ μα' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α'. β. β. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὡσαύτως οὐδὲ ἡ μθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβ. ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε', τίτ. γ', ἧς δὲ νεαρᾶς τὸ ι' κεφ. αὐτὰ ταῦτα διδάσκει ὅσα καὶ συνεψίσθησαν προστιθέμενον μόνη σημασίαν τῶν ἀκινήτων. Λέγει γὰρ μήτε κινητά, ἢ ἀκίνητα, ἢ αὐτοκίνητα, παρὰ τῶν ἐπισκόπων μετὰ τὴν ἐπισκοπὴν κτηθέντα ἐκποιεῖσθαι. Ὁ δὲ ι' τίτ. τῶν Νεαρῶν ὡς παρίσταται ἀπὸ τοῦ κειμένου μόνων κινητῶν καὶ μέμνηται ἡ β'. διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι

lib. v Basil., quod habet, ut in compendio propositum est.

CAP. II. — *De rerum ecclesiasticarum administratione.*

Apostolorum canon 38, 40, 41; concilii Antiocheni canon 24, 25; Cyrilli ex epistola ad Domnum caput 2; Theophili ex Commonitorio caput 16.

Textus. Multa de rerum, etc., *usque ad* pertinent, *ut pag.* 822.

Scholium. Tit. 2 lib. I Cod. positus est in lib. v Basil., tit. 1, a cap. 1 usque ad 11. Const. 2 et 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 120 et 131, quarum altera posita est in lib. Basil. v, tit. 2, altera in eodem lib. tit. 3, quos tit. legas.

CAP. III. — *De rebus et reditibus ecclesiarum, quæ sine episcopo sunt.*

Concilii Ancyrani canon 15; concilii Chalcedonensis canon 25; concilii sexti canon 35.

CAP. IV. — *De alienatione* [*rerum*] *ecclesiasticarum.*

Apostolorum canon 38, 73; concilii Ancyrani canon 15; concilii Carthaginensis canon 22, 23; concilii Nicæni secundi canon 12; Cyrilli ex epistola ad Domnum cap. 2. Lege quæ adnotata sunt in cap. 2 præsentis tit.

CAP. V. — *De bonis episcoporum et clericorum post ordinationem acquisitis.*

Concilii Carthaginensis canon 32; concilii primi et secundi in æde sanctorum Apostolorum [habiti] canon 7.

Textus. Const. 33 tit. 3 lib. I Cod. ait: Quæcunque, etc., *usque ad* fuerunt, applicatur, *ut pag.* 826, 827.

Scholium. Constit. 33 tit. 6 lib. I Cod. est cap. 8 tit. 3 lib. III Basil., quod sic habet: Quæcunque presbyter et diaconus sub patria potestate acquisierit, quolibet modo alienato, ac de iis testator: neque illa ab iis qui ipsum in potestate habent, vindicantor, aut cum fratribus eorumve filiis conferuntor: sed ipsius liberi, tametsi intestatus decesserit, capiunto. Const. 41 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil.; similiter neque const. 49 ejusdem tit. et lib. Const. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131 [ac] posita [est] in lib. v, tit. 3. Cujus sane novellæ cap. 10 hæc eadem docet, quæ in compendio sunt proposita, voce, immobiles, tantummodo adjecta. Dicit enim, neque mobilia, neque immobilia, neque se moventia, ab episcopis post episcopatum acquisita, alienari. At tit. 10 Novellarum, ut ex textu constat, mobilium et se moventium duntaxat meminit. Const. 2 tit. 1 Novellarum, est novella Justiniani 123, posita [que est] in lib. III Basil., tit. 1, atque 42 ejus cap. dicit,

quæcunque in textu scripta sunt. Constit. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. v Basil., tit. 3, ac circa 40 cap. in fine dicit, quæcunque in textu compendiose proposita sunt.

CAP. VI. — *De propriis episcopi rebus, et quod intestatus decedere non debeat.*

Apostolorum canon 40; concilii Antiocheni canon 24; concilii Chalcedonensis canon 22; concilii Sardicensis canon 12; concilii Carthagenensis canon 22, 81. Lege quæ in 5 cap. præsentis tit. adnotata sunt.

CAP. VII. — *Ut quæ in barbaris gentibus sunt Dei Ecclesiæ, secundum obtinentem consuetudinem administrentur.*

Concilii Constantinopolitani canon 2; concilii Chalcedonensis canon 28; concilii sexti canon 30, 37, 39.

CAP. VIII. — *Ne episcopus, neque clericus per donationem aut testamentum [quidquam] hæretico det, tametsi ipsius cognatus sit.*

Concilii Carthaginensis canon 22, 81.

Textus. Nedum ab episcopis et clericis, etc., *usque ad* legatum capit, *ut pag.* 831.

Scholium. Constit. 10 tit. 5 libri i Cod. non est posita in Basil. Const. 3, tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 135 posita[que est] in lib. v Basil. tit. 3, atque 3 thema cap. 11 ejusdem tit. dicit, quæcunque in textu scripta sunt. Constit. 18 tit. 5 lib. i Cod. non est posita in Basil., neque 19, neque 22.

Textus. Quæ exhæreditationis causas ordinat, etc., *usque ad* publicantur, *ut pag.* 831, 834.

Scholium. Novella 115 imperatoris Justiniani posita est in cap. 38 tit. 8 lib. xxxv Basil. Dicit autem ejus 14 cap. hæc ad verbum: Si quis ex memoratis parentibus, cum ipse orthodoxus sit, sentiat filium suum aut filios non esse catholicæ Ecclesiæ, etc., quomodo sub compendio in textu sunt proposita. De Samaritanis constit. 1, quæ est 2 tit. 3 Novellarum, est novella Justiniani 129, sed non est posita in Basil., neque novella 3, quæ est Justiniani 144. Quæras autem cap. 51 tit. 1 lib. i, ac legas illud cum reliquis cap. usque ad finem tit., quæ complectuntur quæcunque in textu compendiose sunt proposita, et [insuper] de hæreticis alia multa atque necessaria. Ex his enim integra castra (uti constat) et regiones Bogomilicas errare, atque in hæresi sua mori sinimus: unum vero et vilis conditionis talem hæreticum in regia urbe commorantem invenientes, vehementer punimus. Constit. 3 it. i Novellarum, est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. Basil. iii, cujus 11 cap. dicit quæ-

A νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ γ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α', καί φησι τὸ μδ αὐτῆς κεφ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', καὶ λέγουσα περὶ τὸ ι' κεφ. κατὰ τὸ τέλος ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τῶν ἰδικῶν τοῦ ἐπισκόπου πραγμάτων, καὶ ὅτι οὐκ ὤφειλεν ἀδιάθετος τελευτᾷν.*

Ἀποστόλων κανὼν μ' · συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν κδ' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κβ' · συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ιβ' · συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα' · ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ε' κεφ. παρόντος τίτ.

B ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοὺς τὰς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἔθνεσιν οὔσας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας μετὰ τὴν κρατήσασαν διοικεῖσθαι συνήθειαν.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν β' · Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κη' · συνόδου Ϛ' κανὼν λ', λζ', λθ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπίσκοπον, μήτε κληρικὸν διδόναι διὰ δωρεᾶς ἢ διαθέσεως αἱρετικῷ κἂν εἴη συγγενὴς αὐτῷ.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κβ', πα'.

Κείμενον. Οὐ μόνον ἀπὸ ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν κωλύονται λαμβάνειν, κ. τ. λ., usque ad ἢ ληγάτον λαμβάνει.

Σχόλιον. Ἡ ι' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου C τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκε' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ' καί φησι τὸ γ' θέμα τοῦ ια' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά, οὐδὲ ἡ ιθ', οὐδὲ κβ'.

Κείμενον. Ἡ δὲ τὰς αἰτίας ἐξερεδιτατιώνων τάκτους ρε', νεαρὰ, κ. τ. λ., usque ad καὶ τῆς κτήσεως ἀπελαύνεται, καὶ δημεύεται.

Σχόλιον. Ἡ ριε' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς κεφ. λη', τοῦ η' τίτ. τοῦ λε' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, λέγει δὲ τὸ ιδ' κεφ. αὐτῆς ταῦτα ῥητῶς, Εἴ τις ἐκ τῶν μνημονευθέντων γονέων ὀρθόδοξος ὑπάρχων αἴσθηται τὸν ἴδιον παῖδα ἢ παῖδας μὴ εἶναι D τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὰ ἑξῆς, ὡς εἰς κείμενον συνωψίσθησαν. Ἡ περὶ τῶν Σαμαρειτῶν α', διάτ. β', οὖσα τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκθ' οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ βασιλικά, οὐδὲ ἡ γ' νεαρὰ οὖσα Ἰουστινιάνειος ρμδ' ζήτει δὲ τὸ να' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου, καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο, καὶ τὰ ἐφ' ἑξῆς κεφ. μέχρι τοῦ τέλους τοῦ τίτ. διαλαμβάνοντα ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον, καὶ ἕτερα πολλὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα περὶ αἱρετικῶν. Ἀπὸ γὰρ τούτων, ὡς, ἔοικεν, ἀκέραια κάστρα τε καὶ χωρία βωγομιλικὰ παραχωροῦμεν πλανᾶσθαι, καὶ μετὰ τῆς ἰδίας ἀποθνήσκειν αἱρέσεως. Ἕνα δὲ καὶ τυχόντα τοιοῦτον αἱρετικὸν εὑρίσκοντες ἐν τῇ βασιλευούσῃ διατρίβοντα μεγάλως αὐτὸν κολάζομεν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι

νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ ε' τῶν Βασιλικῶν τίτ. γ', τὸ δὲ ια' κεφ. τοῦ τοιούτου τίτ. λέγει ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον, καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο μέχρι τοῦ ιβ' κεφ. τὰ γὰρ ὅλα θέματα τοῦ αὐτοῦ ια' κεφ. περὶ τούτων διδάσκουσι.

A cunque in textu compendiose proposita sunt. Legas [autem] illud usque ad cap. 12; nam omnia ejusdem 11 cap. themata istiusmodi docent.

ΤΙΤΛΟΣ ΕΝΔΕΚΑΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΑΧΩΝ.

—

TITULUS UNDECIMUS.

DE MONASTERIIS ET MONACHIS.

—

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ ποιήσεως μοναστηρίων, καὶ τοῦ μὴ γενέσθαι αὐτὰ ἰδιωτικὰ, καὶ πραγμάτων τῶν μοναζόντων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ', κδ'· συνόδου ς', κανὼν μθ'· συνόδου Νικαίας τὸ α', κανὼν ιγ'· συνόδου α' καὶ β'· ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων ἀποστόλων κανὼν α' καὶ ς'.

Κείμενον. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, κ. τ. λ., usque ad ὡς ἡ νδ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.

Σχόλιον. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ ἐτέθη τὸ νβ' κεφ. αὐτῆς εἰς βιβλίον τῶν Βασιλικῶν δ' τίτ., α' κεφ. α' ἐκεῖνα διδάσκον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ γ' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρλα' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε', C τίτ. γ'· λέγει δὲ τὸ δ' κεφάλαιον τοῦ αὐτοῦ τίτλου ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Ἡ α' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι κεφ. ι' τῆς Ἰουστινιανείου ζ' νεαρᾶς, οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ β' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκ' κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν ε' τίτ. β', φησὶν δὲ τὸ ιε' τοῦ αὐτοῦ τίτ. κεφ. ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ λη' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὖσα Ἰουστινιάνειος ε', οὐδὲ ἡ νβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, οὐδὲ ἡ νδ'.

B CAPUT PRIMUM. — *De exstructione monasteriorum, et ne illa privati [juris] fiant, et de rebus monachorum.*

Concilii Chalcedonensis canon 4, 24, concilii sexti canon 49; concilii Nicæni primi canon 13; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 1 et 6.

Textus. Const. 13 tit. 1 Novellarum ait : Qui monasterium, etc., *usque ad* const. 54, *ut pag.* 838, 839.

Scholium. Constit. 13 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123, positaque est 52 ejus cap. in lib. Basil. IV, tit. 1, cap. 1, atque illa docet quæ in textu scripta sunt. Constit. 3 tit. 2 Novellarum est novella Justiniani 131, posita[que est] in lib. Basil. V, tit. 3. Dicit autem 4 ejusdem tit. cap. quæcunque in textu compendiose sunt proposita. Const. 1 tit. 2 Novellarum est cap. 10 Justinianeæ 7 novellæ. Non est autem positum in Basilic. Constit. 2 tit. 2 Novellarum est novella 120, posita[que est] in lib. Basil. V, tit. 2. Dicit autem 15, ejusdem tit. cap. quæcunque in textu scripta sunt. Const. 38 tit. 3 lib. I Cod. non est posita in Basil., neque const. 13 tit. 1 Novellarum, quæ est novella Justiniani 5; neque const. 52 tit. 3 lib. I Cod., neque 54.

Κείμενον. Καὶ ἡ περὶ ῥεπουδίων διαλαμβάνουσα ριζ' νεαρὰ, κ. τ. λ., usque ad ὥσπερ καὶ ὅτε μὴ παῖδας μήτε γονεῖς ἡ γυνὴ ἔχῃ.

D

Σχόλιον. Ἡ ριζ' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς ἀπ' ἀρχῆς τοῦ θ' κεφ. εἰς τὸν ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Τοῦτο δὲ τὸ κεφ. παρελείφθη, καὶ οὐ κατεστρώθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἐτέθησαν ἀντὶ τούτου ἐν τῷ αὐτῷ ζ' τίτ. χάριν τῶν εὐλόγως λυομένων συνοικεσίων, καὶ τῶν ἐπαγομένων ποινῶν κατὰ τῶν ἀνευλόγως λυόντων αὐτὰ διάφορα κεφ. ἔκ τε τῆς ρια' νεαρᾶς τῆς κβ' καὶ ἑτέρων· καὶ ζήτει τὸν ὅλον τοῦτον ζ' τίτ. περὶ λύσεως γάμων διαλαμβάνοντα.

Textus. Et quæ de repudio, etc., *usque ad* mulier habet, *ut pag.* 839.

Scholium. Novella imperatoris Justiniani 117 posita est ab initio cap. 9 in 7 tit. lib. XXVIII Basil. Hoc autem cap. omissum est, et non insertum Basil. Sed pro hoc in eodem 7 tit. de matrimoniis justa de causa dissolvendis, ac de pœnis quæ citra rationem illa dirimentibus infliguntur, multa ex 111 novella et 22, et aliis posita sunt cap. Quæras autem 7 tit. totum de solutione matrimoniorum tractantem.

Textus. Et const. 2 tit. 1 Novellarum ait : Cum servus, etc., *usque ad* [aliquid] donet, *ut pag.* 842, 842.

Scholium. Constit. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justiniani 123 positaque est ab initio 52 sui cap. in tit. 1 lib. 4 Basil. Legas autem cap. 3 hujus tit. sive novellæ cap. 54, quod insertum est scholio 32 cap. tit. 9 præsentis operis. Proinde ne monachi et monastriæ simul habitent', dicit thema 2 cap. 4 tit. 1 lib. IV Basil., quod est thema 2 cap. 55 novellæ Justinianæ 123, quæcunque in textu compendiose proposita sunt. De iis qui sub conditione matrimonii aut non suscipiendorum liberorum legato vel restitutione gravati sunt, compendiose proposuit patriarcha, circa finem cap. 1 tit. 2 præsentis operis, novellam Justiniani 123, sive 5 cap. tit. 1 lib. IV Basil., quod legas, atque insuper quæ hic compendiose proposita sunt, quæ ejusdem cap. pars sunt.

Textus. Quæ de vicariis disserit, etc., *usque ad* dividuntur, *ut pag.* 842.

Scholium. De vicariis Justinianea 134. const. posita est in themate 2 cap. 1 tit. 7 lib. XXVIII Basil., quod legas. Hic enim inserta non sunt, quoniam tum hic, tum in 4 cap. tit. 13 præsentis operis, in compendio sunt proposita. Ac similiter novella 117 in compendio est proposita : quam etiam legas. Illa vero de adulterii accusato, qui per proditionem judicis pœnas effugerit, non sunt posita in Basil. Legas [vero] etiam novellam 32 Imperatoris domni Leonis philosophi [cognitu sane] maxime necessariam.

CAP. II. — *De iis qui ex aliis monasteriis præsules aut clerici fiunt.*

Concilii Carthaginensis canon 80 ; concilii Nicæni secundi canon 21.

CAP. III. — *De servis qui monachi fiunt, et pietatis prætextu dominos contemnunt, neque [illis] serviunt.*

Concilii Gangrensis canon 3; concilii sexti canon 85; concilii Chalcedonensis canon 4.

Textus. Const. 36 tit. 3 lib. 1 Cod. ait : Quod qui, etc., *usque ad* dominus capit, *ut pag.* 843, 846.

Scholium. Constit. 36 tit. 3 lib. 1 Cod. non est posita in Basil., neque 37, neque [item] const. 13, tit. 1 Novellarum, quæ est novella Justiniani 5. De servis autem, qui clerici vel monachi fiunt, aut ad episcopalem dignitatem procedunt, lege 36 cap. tit. 1 præsentis operis, quæque in ipso [comprehenduntur], et novellas imperatoris domni Leonis philosophi 9, 10, 11. Etenim horum etiam in dicto 36 cap. mentionem fecimus.

Scholium. Const. 2 tit. 1 Novellarum est no-

A *Κείμενον.* Καὶ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad εἰ μὴ ἑκὼν τις τῷ ἑτέρῳ δωρήσηται.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' καὶ ἐτέθη ἀπ' ἀρχῆς τοῦ νβ' κεφ. αὐτῆς εἰς τίτ. α' τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ γ' κεφ. τοῦ τοιούτου τίτ. ἤτοι κεφ. νδ' τῆς νεαρᾶς καταστρωθὲν εἰς τὸ σχόλιον τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Περὶ δὲ τοῦ μὴ οἰκεῖν ἅμα τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναστρίας, φησὶ τὸ β' θέμα τοῦ δ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν θέμα β' ὂν τοῦ νε' κεφ. τῆς ρκγ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Περὶ δὲ τῶν βεβαρημένων ληγάτων, ἢ ἀποκαταστάσει ὑπὸ αἵρεσιν γάμου ἢ ἀπαιδίας, συνB ωψίσεν ὁ πατριάρχης περὶ τὰ τέλη τοῦ α' κεφ. τοῦ β' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος τὴν ρκγ' Ἰουστινιάνειον νεαρὰν, ἤτοι τὸ ε' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο. Πρὸς δὲ καὶ τὰ ἐνταῦθα συνοψισθέντα μέρος ὄντα τοῦ αὐτοῦ κεφ.

Κείμενον. Ἡ δὲ περὶ τοποτηρητῶν διαλεγομένη ρλδ' νεαρὰ, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad καὶ τῶν κατὰ τόπον ἀρχόντων.

Σχόλιον. Ἡ περὶ τοποτηρητῶν ρλδ' νεαρὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς θέμα β' τοῦ α' κεφ. τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἀνάγνωθι ταύτην· ἐνταῦθα γὰρ οὐ κατεστρώθη, ὅτι συνωψίσθη ὧδέ τε καὶ εἰς τὸ δ' κεφ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Ὡσαύτως συνωψίσθη καὶ ἡ ριζ' νεαρὰ
C ἣν καὶ ἀνάγνωθι. Τὰ δὲ περὶ τοῦ κατηγορηθέντος ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ κατὰ προδοσίαν τοῦ δικαστοῦ ἀποφυγόντος τὰς ποινὰς, οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ βασιλικά. Ἀνάγνωθι καὶ τὴν λβ' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου ἀναγκαιοτάτην οὖσαν.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ τῶν ἐξ ἑτέρων μοναστηρίων γινομένων ἡγουμένων ἢ κληρικῶν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν π' · συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν κα'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ δούλων μοναζόντων, ἢ προφάσει εὐλαβείας καταφρονούντων, καὶ μὴ δουλευόντων τοῖς δεσπόταις.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν γ' · συνόδου ς' κανὼν πε' · συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν δ'.

D *Κείμενον.* Ἡ λς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος φησὶν, κ. τ. λ. usque ad καὶ δύο μοναστηρίων οὐ γίνεται αὐτὸς ἡγούμενος.

Σχόλιον. Ἡ λς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ λζ' οὐδὲ ἡ ιγ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, νεαρὰ οὖσα Ἰουστινιάνειος ε' · περὶ δούλων κληρουμένων μοναζόντων, ἢ καὶ εἰς ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα προβιβαζομένων, ἀνάγνωθι τὸ λς' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ. Πρὸς δὲ τὴν θ', ι' καὶ ια' τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου νεαρὰν καὶ τούτων γὰρ μνείαν ἐποιησάμεθα εἰς τὸ ῥηθὲν λς' κεφ.

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι

νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α' κεφ. γ' καὶ ἔχουσι τὰ τοῦ τοιούτου κεφ. ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν· κατεστρώθη δὲ παρ' ἡμῶν τὸ τοιοῦτον κεφ. ἔξωθεν τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος. Καὶ ζήτει τὰ περὶ τούτου ἐκεῖσε. Ἡ αὐτὴ δὲ ρκγ' νεαρὰ διὰ τοῦ β' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φησιν ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Περὶ δὲ τὸ τέλος λέγει, ὅτι ταῦτα δὲ πάντα τὰ παρ' ἡμῶν διατυπωθέντα διὰ τὴν προβολὴν τῶν ἡγουμένων κρατεῖν παρακελευόμεθα καὶ ἐπὶ τῶν γυναικείων μοναστηρίων· πρὸς δὲ καὶ τοῦτο, τοῦ ὁσιωτάτου ἐπισκόπου ὑφ' ὃν τὸ μοναστήριον τέτακται τὸν οὕτως ἐπιλεγόμενον πᾶσι τρόποις ἡγούμενον προβαλλομένου. Ἡ ιγ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ε'· οὐκ ἐτέθη δὲ εἰς τὰ Βασιλικὰ, ἀλλ' οὐδὲ ἡ μς' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, οὐδὲ ἡ λθ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὡς ἔτυχε μοναχὸν ἐξιέναι τοῦ μοναστηρίου, καὶ πράγματα πράττειν, καὶ ὅτι ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπόν εἰσι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν γ', δ', η', κγ'· συνόδου ς' κανὼν μα', μβ', μς'· συνόδου α' καὶ β', ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων κανὼν β', δ'.

Κείμενον. Ἡ κθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Σχόλιον. Ἡ κθ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, οὐδὲ ἡ λη' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ.· ἡ δὲ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ δ' τῶν Βασιλικῶν τίτ. α'· καί φησι τὸ ξγ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ νεαροῦ, ἤτοι τὸ ια' κεφ. τοῦ ῥηθέντος τίτ. τοῦ δ' βιβλίου ὅσα συνωψίσθησαν παρὰ τοῦ πατριάρχου.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ μὴ γαμεῖν μοναχοὺς, ἤ τισιν ὡς ἀδελφαῖς συνεῖναι, μήτε τὰς ἐπαγγελλομένας παρθενίαν ἑτέροις συνοικεῖν.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ιθ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ις'· συνόδου ς', κανὼν μ', μδ', μζ'· Βασιλείου κανὼν ιθ', κ', ξ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν ιδ' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ ἐν τῷ κθ' κεφ. τοῦ θ' τίτ.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ μοναχῶν ποιούντων φρατρίας, καὶ συνωμοσίας.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιη'· συνόδου ς', κανὼν λδ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λζ' κεφ., τοῦ θ' τίτ. τούτου συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι ἀσκητὴν γυναικί.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'· συνόδου ς' κανὼν οζ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ φυλακῆς ἱερῶν παρθένων.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν μδ'· συνόδου ς' κανὼν μς', μζ', μη'· συνόδου Νικαίας τὸ β, κανὼν ιη', κ', κβ'.

A vella Justiniani 123, posita [que est] in lib. IV Basil., tit. 1, cap. 3, et habent quæ in hoc cap. [continentur], quemadmodum in textu compendiose proposita sunt. Insertum est autem a nobis hoc cap. in scholio cap. 32 tit. 9 præsentis operis : cujus illic explicationem quæras. Eadem 123 novella, per 2 cap. tit. 1 lib. IV Basil. ait, quæcunque in textu compendiose proposita sunt. Circa finem autem dicit : Atque omnia hæc quæ de præsulum promotione a nobis disposita sunt, præcipimus item valere in muliebribus monasteriis. Insuper hoc etiam religiosissimo episcopo, sub quo monasterium constitutum est, omnibus modis præsulem, qui eo modo electus est, promoturo. Const. 13 ejusdem tit. Novellarum est novella Justiniani 5.
B Non est autem posita in Basil., neque const. 46 tit. 3 lib. I Cod., neque const. 39 ejusdem lib. et tit.

CAP. IV. — *Ne temere monachus monasterium exeat, et negotia agat, et quod monachi episcopo subsint.*

Concilii Chalcedonis canon 3, 4, 8, 23; concilii sexti canon 41, 42, 46; concilii primi et secundi in æde Sanctorum Apostolorum [habiti] canon 2, 4.

Textus. Const. 29 tit. 3 lib. I Cod. ait : Soli apocrisiarii, etc., *usque ad* perscripta sunt, *ut pag.* 851, 854.

Scholium. Constit. 29 tit. 3 lib. I Cod. non est
C posita in Basil., neque ejusdem tit. const. 38. Const. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justinianea 123, posita [que est] in lib. Basil. 4, tit. 1, ac dicit 63 cap. ejusdem novellæ, sive 11 cap. dicti tit. lib. IV, quæcunque per patriarcham compendiose proposita sunt.

CAP. V. — *Ne monachi matrimonium contrahant, aut cum aliquibus [mulieribus] tanquam sororibus conversentur, et ne virginitatem professæ viris cohabitent.*

Concilii Ancyrani canon 19; concilii Chalcedonensis canon 16; concilii sexti canon 40, 44, 47; Basilii canon 19, 20, 60. Lege quæ adnotata sunt in cap. 14 tit. 8, et cap. 29 tit. 9 præsentis
D operis.

CAP. VI. — *De monachis qui factiones aut conjurationes faciunt.*

Concilii Chalcedonensis canon 18; concilii sexti canon 34. Lege quæ adnotata sunt in cap. 37 tit. 9 hujus operis.

CAP. VII. — *Ne monachi laventur cum mulieribus.*

Concilii Laodiceni canon 30; concilii VI canon 77.

CAP. VIII. — *De custodia sacratarum virginum.*

Concilii Carthaginensis canon 44; concilii sexti canon 46, 47, 48; concilii Nicæni secundi canon 18, 20, 22.

CAP. IX. — *De vitiatione virginum.*

Concilii sexti canon 4; Basilii canon 18, 20, 60. Lege adnotationes 30 cap. tit. 9 præsentis operis.

CAP. X. — *De ætate eorum qui habitum sumunt, et cujusmodi virgo dicatur.*

Concilii Carthaginensis canon 122, 126; concilii sexti canon 40, 41, 43, 45; Basilii canon 18.

CAP. XI. — *De monachis qui clerici fiunt, aut profanos honores consequuntur, aut militant.*

Concilii Nicæni canon 12; concilii Chalcedonensis canon 7; Cyrilli ex epistola ad Libyæ et Pentapolis episcopos canon 2. Lege adnotationes cap. 32 tit. 9 præsentis operis.

CAP. XII. — *De iis qui monastico habitu utuntur, ac damnant eos qui vestitu communi utuntur.*

Concilii Gangrensis canon 12.

Textus. Dicitur lib. I, tit. 4, const 4: Mimi, etc., *usque ad* exterminatur, *ut pag.* 863.

1 *Scholium.* Constit. 4 tit. 4 lib. I Cod. non est posita in Basil. Const. 2 tit. 1 Novellarum est novella Justinianea 123, posita[que est] in lib IV Basil. Ejusdem vero novellæ cap. 64, sive 13 cap. ejusdem lib. et tit. dicit ad longum, quæ in præsenti 12 cap. compendiose proposita sunt: addens eos qui in sanctum habitum illudunt, per episcopos et magistratus puniri.

CAP. XIII. — *De muliere virilia [indumenta] gestante.*

Concilii Gangrensis canon 13.

CAP. XIV. — *Ne mulieres religionis ergo detondeantur.*

Concilii Gangrensis canon 17.

CAP. XV. — *De eo qui prætextu religionis liberos aut parentes non alit.*

Concilii Gangrensis canon 15, 16.

CAP. XVI. — *Cujusmodi civilia negotia vel procurationes monachi obire possint.*

Concilii Chalcedonensis canon 3. Lege adnotationes cap. 3 tit. 8 præsentis operis.

A ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ φθορᾶς ἱερῶν παρθένων.*

Συνόδου ς', κανὼν δ', Βασιλείου κανὼν ιη', κ', ξ', ἀνάγνωθι τὰς παραγραφὰς τοῦ λ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ χρόνου τῆς ἡλικίας τῶν λαμβανόντων τὸ σχῆμα, καὶ ποία λέγεται παρθένος.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρκβ', ρκς'· συνόδου ς' κανὼν μ', μα', μγ', με'· Βασιλείου κανὼν ιη'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ μοναχῶν, γινομένων κληρικῶν, ἢ λαϊκῶν ἀξιωματικῶν, ἢ στρατευομένων.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιβ'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ζ'· Κυρίλλου ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἐν Λιβύῃ, καὶ Πενταπόλει ἐπισκόπους ἐπιστολῆς, κανὼν β'. Ἀνά-
B γνωθι τὰς παραγραφὰς τοῦ λβ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ τῶν χρωμένων σχήματι μοναχικῷ, καὶ καταψηφιζομένων τῶν κοινῇ χρωμένων ἐσθῆτι.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιβ'.

Κείμενον. Εἴρηται βιβλίῳ α', τίτ. δ', διάτ. δ', ὅτι οἱ μῖμοι, κ. τ. λ., usque ad τιμωρεῖται, καὶ ἐξορίζεται.

Σχόλιον. Ἡ δ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρκγ' κειμένη ἐν βιβλίῳ δ' τῶν Βασιλικῶν. Τὸ δὲ ξδ' κεφ. τῆς αὐτῆς νεαρᾶς ἤτοι τὸ ιγ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου
C καὶ τίτ. φησὶν εἰς πλάτος τὰ συνοψισθέντα εἰς τὸ παρὸν ιβ' κεφ. προστιθέμενον διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν ἀρχόντων κολάζεσθαι τοὺς τὸ ἅγιον σχῆμα ἐμπαίζοντας.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ γυναικὸς φορούσης ἀνδρεῖα.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν δέκατος τρίτος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ τοῦ μὴ χρῆναι γυναῖκας ἀποκείρεσθαι διὰ ἄσκησιν.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιζ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ προφάσει ἀσκήσεως μὴ τεκνοτροφοῦντος, ἢ πατροτροφοῦντος.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ιε', ις'.

ΚΕΦΑΛ. ΙϚ'. — *Ποῖα πολιτικὰ πράγματα, ἢ κη-*
D *δεμονίας οἱ μοναχοὶ δύνανται μετιέναι.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κεφ. γ'. Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ γ' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΤΙΤΛΟΣ ΔΩΔΕΚΑΤΟΣ.

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΤΙΚΩΝ, ΚΑΙ ΙΟΥΔΑΙΩΝ, ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΩΝ.

TITULUS DUODECIMUS.

DE HÆRETICIS, JUDÆIS ET PAGANIS.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Τί ἐστιν αἵρεσις καὶ τί σχίσμα καὶ τί παρασυναγωγή.*

Βασιλείου κανὼν α'.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Τί ἐστιν αἱρετικός.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ς'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad λέγει τοὺς μὴ ὄντας κοινωνικούς.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. α' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη. Ἡ β' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ αὐτοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι θέμα β' τοῦ ιη' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ διαλαμβάνον. Ἡ ιβ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ α' διάτ. τοῦ γ' τιτ. τῶν Νεαρῶν ἐτέθη εἰς κεφ. ν' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν νεαρὰ οὖσα Ἰουστινιάνειος ρθ'· διαλαμβάνουσα ὡς ἐν συνόψει εἰπεῖν, μηδεμίαν στρατείαν, ἢ τὴν οἱανοῦν δημοσιακὴν φροντίδα μετιέναι τοὺς αἱρετικούς. Λέγει δὲ αἱρετικοὺς εἶναι πάντας τοὺς μὴ μεταλαμβάνοντας τῶν ἁγιασμάτων ἀπὸ τῶν ἱερέων μετὰ τὴν ἁγίαν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ὅτι ταῖς αἱρετικαῖς γυναιξὶν οὐ δίδονται τὰ δοθέντα προνόμια ταῖς ὀρθοδόξοις χάριν τοῦ ἔχειν σιωπηρὰς ὑποθήκας κατὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτῶν πραγμάτων, νικᾷν δὲ καὶ τοὺς προγενεστέρους ἐνυποθήκους δανειστὰς εἰς ἱκάνωσιν τῶν προικιμαίων πραγμάτων αὐτῶν, καὶ τῶν γαμικῶν κερδῶν.

A CAP. I. — *Quid sit hæresis, quid schisma, quid adulteratum conventiculum.*

Basilii canon 1.

CAP. II. — *Quid sit hæreticus.*

Concilii Constantinopolitani canon 6.

Textus. Const. 1 tit. 1 lib. Cod. ait: Qui sanctam, etc., *usque ad* non possunt, *ut pag.* 870.

Scholium. Constit. 1 tit. 1 lib. 1 Cod. est cap. 1 tit 1 lib. 1 Basil., quod sic habet, ut in textu compendiose propositum est. Constit. 2 tit. 5 ejusdem lib. 1 Cod. est thema 2 cap. 18 tit. 1 lib. 1 Basil., quod eadem complectitur. Const. 12 ejusdem lib. et tit. Cod. non est posita in Basil. Const. 1 tit. 3 Novellarum posita est in cap. 50 tit. 1 lib. 1 Basil., B [atque] est novella Justiniani 109, comprehendens (ut in compendio dicam) nullam militiam aut qualemcunque publicam functionem hæreticos obire. Dicit autem hæreticos esse, quicunque in sancta Dei Ecclesia per sacerdotes participes non fiunt sanctificationum. Item: Hæreticis mulieribus non dantur privilegia, quæ data sunt orthodoxis: ut [videlicet] vice sufficientis de dotalibus suis rebus nuptialibusque lucris cautionis, tacitas contra maritorum suorum res habeant hypothecas, atque in hypothecis etiam antiquiores vincant creditores.

C

Κείμενον. Ἐν πλάτει δὲ τὰ περὶ τῶν αἱρετικῶν ἀνήνεκται ἐν τῷ ε' τίτ., κ. τ. λ., usque ad καὶ ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς δεῖ τολμᾷν κατὰ Χριστιανῶν.

Σχόλιον. Ὁ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἀπ' ἀρχῆς τῆς β' διάτ. εἰς τὸν α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καί φησι τὸ ιη' κεφ. αὐτοῦ μὴ διδάσκειν τοὺς αἱρετικοὺς, μηδὲ χειροτονίας ποιεῖν. Τὸ ιθ' μὴ λιτανεύειν αἱρετικοὺς, καὶ ἐκδικεῖσθαι τοὺς παρὰ τούτων κατεχομένους τόπους παρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν. Τὸ κ' μὴ ἔχειν τοὺς Μανιχαίους καὶ τοὺς Δονατιστὰς τὰ προνόμια τῶν ὀρθοδόξων, ἀλλὰ καὶ ἐσχάτως τιμωρεῖσθαι. Τὸ κα' ἐκβάλλεσθαι ἀπὸ τῶν πόλεων τοὺς αἱρετικοὺς καὶ ἐκδικεῖσθαι παρὰ τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας τὰ καταλιμπανόμενα ὁπωσδήποτε ταῖς τολμηραῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομέναις Ἐκκλησίαις. Ἡ περὶ τῶν βουλευτικῶν

Textus. Porro quæ de hæreticis, etc., *usque ad* audere oporteat, *ut pag.* 870, 871.

Scholium. Tit. 5 lib. 1 Cod. positus est ab initio const. 2 in tit. 1 lib. 1 Basil., cujus 18 cap. ait: Hæretici ne doceant, neque ordinationes faciant. 19: Hæretici supplicationes ne faciant: et quæ ab ipsis loca detinentur, ab Ecclesiis vindicentur. 20: Manichæi et Donatistæ orthodoxorum privilegia ne habeant, at vero supremo afficiantur supplicio. 21: Hæretici de civitatibus pellantur, et quæ quocunque modo Ecclesiis, quæ [quidem] ab illis audacter [ita] vocantur, relicta sunt, a catholica Ecclesia vindicentur. Quæ de curialium officiis disserit constit. 7 tit. 5 lib. 1 Cod. non est posita in Basil., neque const. 8 ejusdem tit. et lib., quæ

statuit, ne ab hæreticis monasteria construantur, neque ad militiam aspiretur. [Interim] tamen cap. 23 tit. 1 lib. I Basil. ait : Apollinaristæ, qui sanctis quatuor conciliis non obediant, et quicunque contra sanctum Chalcedonense concilium aut dicere quidpiam vel docere, aut scripta retinere audent, a præsenti constitutione dictis subjiciuntur pœnis. Cap. 24 ait : Legitimis hæretici traduntor sepulturis. Ejusdem [vero] cap. thema 2 dicit : Manichæus in loco Romano degere deprehensus, decollator. Et : Hæretici honores non consequuntur, et deinceps [cætera] quæ in textu compendiose sunt proposita. Cap. 25 hæc statuit : Si parentes diversæ fidei atque religionis sint, ejus voluntas [atque desiderium in successione] prævaleto, qui inter filios orthodoxam fidem suscipit : tametsi pater sit qui contradicat. Neque vero [is filiis] idcirco succensens, necessaria ipsos alimonia aliisve necessariis sumptibus privato : sed neque ullam aliam [suæ] in illos iræ causam prætexens, data dote propterve nuptias donatione, orthodoxis ipsos personis in matrimonium conjungito. Ut autem liberi orthodoxi si quid in parentes hæreticos peccent, puniantor, non est transumptum in Basil., cujus [profecto] etiam rei causa illorum architecto gratiæ [debentur]. Cap. 18 tit. 1 lib. I Basil. ait : Nulli omnino hæretici neque interdicta conventicula, neque adulterata baptismata celebranto : nec ullo modo adorandam communionem attingere audento : nec in quibus locis officinas habent, eorum privilegiis utuntor : [alioqui] eorum qui legibus adversantur, pœnas metuunto : qui [vero illis] ædes suas præbet, prædictis pœnis obnoxius est. Omnium minime Montanistæ quemquam eorum qui ab ipsis aut patriarchæ aut communicatores, aut episcopi, aut presbyteri, aut diaconi nuncupantur, Constantinopoli habento : atque intra fines ejus propter subjectas cuique [rei] rationes negotiari, lascivos cœtus impiave convivia celebrare, et mancipia mercari prohibentor. 29 cap. ejusdem lib. et tit. insertum est ad finem cap. 1 tit. 9, quod legas. Statuit [autem] ne hæretici contra orthodoxos testimonium dicant. Constit. 2 tit. 8 Novellarum est novella Justiniani 42. Hoc autem ejus cap. non est positum in Basil. Tit. 9 lib. I Cod. positus est in cap. 32 tit. 1 lib. I Basil. Et quæ in compendio a patriarcha sunt proposita, sunt ejusdem tit. et lib., cap. 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43.

A λειτουργιῶν ζ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Οὐδὲ ἡ η' διάτ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβ. ἡ διοριζομένη μὴ γίνεσθαι παρὰ τῶν αἱρετικῶν μοναστήρια, μηδὲ στρατεύεσθαι. Τὸ κγ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φησιν, οἱ Ἀπολιναρισταὶ μὴ ταῖς ἁγίαις τέσσαρσι συνόδοις πειθόμενοι, καὶ ὅσοι κατὰ τῆς ἁγίας ἐν Χαλκηδόνι συνόδου ἢ λέγειν τι, ἢ διδάσκειν, ἢ συγγράμματα κεκτῆσθαι τολμῶσι, ταῖς εἰρημέναις τῇ παρούσῃ διάτ. τιμωρίαις ὑποβαλλέσθωσαν. Τὸ κδ' κεφ. φησὶν, ταῖς νενομισμέναις αἱρετικοὶ παραδιδόσθωσαν ταφαῖς. Τὸ β' θέμα τοῦ αὐτοῦ κεφ. λέγει, Μανιχαῖος ἐν Ῥωμαϊκῷ τόπῳ διάγων ὀφθεὶς ἀποτεμνέσθω, καὶ ὅτι οἱ αἱρετικοὶ οὐ γίνονται ἀξιωματικοὶ, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον. Τὸ κε' κεφ. διορίζεται B ταῦτα· Γονέων δὲ διαφόρου πίστεως ὄντων καὶ θρησκείας, ἐκείνου μᾶλλον ἡ γνώμη κρατείτω τοῦ τὴν ὀρθόδοξον ἐπ' αὐτοῖς ἀναιρουμένου πίστιν, κἂν εἴη πατὴρ ὁ ἀντιλέγων, μὴ ἐντεῦθεν δὲ ἀγανακτῶν τῆς ἀναγκαίας αὐτοὺς στερείτω τροφῆς, ἢ τῶν ἄλλων ἀναγκαίων δαπανημάτων· ἀλλὰ καὶ προῖκα διδοὺς, ἢ προγάμου δωρεὰν ὀρθοδόξοις αὐτοὺς συνοικιζέτω προσώποις, μηδεμίαν ἑτέραν ὀργῆς κατ' αὐτῶν προβαλλόμενος πρόφασιν. Τὸ δὲ τιμωρεῖσθαι τοὺς ὀρθοδόξους παῖδας πλημμελοῦντας κατὰ αἱρετικῶν γονέων οὐκ ἐξελήφθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, καὶ χάρις τῷ ταῦτα συνθεμένῳ, καὶ ὑπὲρ τούτου. Τὸ κη' κεφ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φησι, πάντες γενικῶς οἱ αἱρετικοὶ μήτε παρασυνάξεις, ἢ παραβαπτίσματα ποιείτωσαν, μήτε τῆς προσκυνητῆς ὅλως κοινωνίας τολμάτωσαν ἅπτεσθαι, C ἢ τοῖς τῶν ὅρων προνομίοις, ἐφ' οἷς ἔχουσιν ἐργαστηρίοις κεχρήσθωσαν, τὰς τῶν ἐναντιουμένων τοῖς νόμοις ποινὰς ὑφορώμενος τοῦ χορηγοῦντος τὸν οἶκον ταῖς προειρημέναις τιμωρίαις ὑποκειμένου· Μοντανισταὶ ἐξαιρέτως μηδένα τῶν καλουμένων παρ' αὐτοῖς πατριαρχῶν, ἢ κοινωνῶν ἢ ἐπισκόπων, ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἐντὸς ἐχέτωσαν Κωνσταντινουπόλεως, κωλυέσθωσαν δὲ ἐντὸς πραγματεύεσθαι τῶν ὅρων αὐτῆς, καὶ τὰ ἀσελγῆ συσσίτια, ἢ τὰ ἀσεβῆ συμπόσια ποιεῖν, ἢ ἀνδράποδα ἐμπορεύεσθαι διὰ τοὺς ὑποκειμένους ἐφ' ἑκάστῳ λογισμούς. Τὸ κθ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. κατεστρώθη εἰς τὸ τέλος τοῦ α' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος· καὶ ἀνάγνωθι τοῦτο διοριζόμενον μὴ μαρτυρεῖν κατὰ ὀρθοδόξου αἱρετικούς. Ἡ β' διάτ. τοῦ D η' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος μ'β' τοῦτο δὲ τὸ κεφ. αὐτῆς οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ὁ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. λ'β' τοῦ α' τίτ. α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ εἰσὶ τὰ συνοψισθέντα παρὰ τοῦ πατριάρχου τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου κεφ. λβ', λγ', λδ', λε', λς', λζ', λη', λθ', μ', μα', μβ', μγ'.

CAP. III. — *De libris hæreticorum.*

Apostolorum canon 7, 60 ; concilii sexti canon 68 ; concilii Nicæni secundi canon 9.

Textus. Const. 3 tit. 1 lib. I Cod. ait : Porphyrii, etc., *usque ad* exterminatur, *ut pag.* 871.

Scholium. Const. 3 tit. 1 lib. I Cod. est cap. 3 tituli 1 lib. I Basil., ac docet quæcunque in textu

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ βιβλίων αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ζ', ξ' · συνόδου ς' κανὼν ξη' · συνόδου Νικαίας τὸ β' κανὼν θ'.

Κείμενον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικός φησιν, κ. τ. λ., usque ad δημεύεται καὶ ἐξορίζεται.

Σχόλιον. Ἡ γ' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. γ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν

Βασιλικῶν, καὶ διδάσκει ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψί- A σθησαν. Ἡ ι' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κβ', τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἔχει οὕτως ὡς ἐγράφη. Ἡ ς' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κβ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν ἔχον ὁμοίως. Ἡ η' διάτ. ἔστι κεφ. κγ' τοῦ αὐτοῦ καὶ τίτ. τῶν Βασιλικῶν καὶ κατεστρώθη εἰς τὸ β' κεφ. Ἀνάγνωθι οὖν τοῦτο, καὶ τὰ ἐπέκεινα αὐτοῦ γεγραμμένα παράτρεχε ὡς μὴ ἐνεργοῦντα, ἀλλὰ σχολάσαντα ἐκ τοῦ μὴ τεθῆναι εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ ις' διάτ. ἔστι θέμα τελευταῖον τοῦ κζ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ., καί φησι πρὸς τούτοις πάντα τὰ Μανιχαίων καιέσθωσαν βιβλία, καὶ μηδεὶς αὐτὰ τὴν οἱανδήποτε προβαλλόμενος πρόφασιν ἐχέτω ἁρμοδίαν καὶ οὗτος ποινὴν εὐλαβούμενος. Ἡ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τῶν Νεαρῶν οὐ κεῖται εἰς τὰ Βα- B σιλικά. Ὁ β' τίτ. τοῦ ι' βιβλίου τῶν διάτ. κεῖται εἰς τίτ. γ' τοῦ μβ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν. Πλὴν τὸ πρὸ τῆς ἀνακαθάρσεως κείμενον διάτ. τοῦ τοιούτου τίτ. φησὶν ὅτι Οὐ διαιροῦνται τὰ μαγικὰ βιβλία καθὼς καὶ συνωψίσθη. Τὸ β' θέμα τοῦ δ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ μβ' βιβλίου κατεστρώθη εἰς τὸ κε' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος ὃ καὶ ἀνάγνωθι. Ἡ ε' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τῶν Νεαρῶν, ἔστι νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρμς' κειμένη ἐν κεφ. νε', τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, ὃ καὶ ἀνάγνωθι.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ καθαιρέσεως ξοάνων.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν νη', πδ'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος κελεύει τὰ ἱερὰ κλείεσθαι, ἥτις οὐχ ἐτέθη C εἰς τὰ Βασιλικά.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ Νεστορίου, Μουσαίου, Εὐτυχιανοῦ, Πορφυρίου, Μαξίμου, καὶ Κελεστίνου, καὶ τῶν ὑπ' αὐτῶν καταστάντων αἱρετικῶν, ἢ ὀρθοδόξων ἐκβληθέντων.*

Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν δ'· συνόδου Ἐφέσου κανὼν α', β', γ', δ', ε'· συνόδου Σαρδικῆς κανὼν κ'.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ὀφείλειν ἀναφορὰν γίνεσθαι παρόντος αἱρετικοῦ.*

Τιμοθέου κανὼν θ'.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ κληρικῶν αἱρετικῶν τῇ ὀρθοδόξῳ προσιόντων Ἐκκλησίᾳ.*

Συνόδου Καρθαγένης, κανὼν νζ', ξη'· Βασιλείου κανὼν α'· Θεοφίλου ἐκ τοῦ Ὑπομνηστικοῦ κανὼν α'. D

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ ἐπισκόπων συγκοινωνούντων, ἢ συνευχομένων αἱρετικοῖς ἢ ἐπιτρεπόντων αὐτοῖς ἐνεργεῖν, ἢ δεχομένων βάπτισμα αὐτῶν, ἢ θυσίαν.*

Ἀποστόλων κανὼν ι', με', μς'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν β'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν λγ'. Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιε' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν λαμβανόντων εὐλογίας ἐξ αἱρετικῶν· ἢ Ἰουδαίων, ἢ εὐχομένων Ἐκκλησίαις, ἢ ἐν μοναστηρίοις αἱρετικῶν, ἢ ἐθνικῶν, ἢ σαββατιζόντων, ἢ συνεορταζόντων τοῖς Ἰουδαίοις, ἢ προσφερόντων συναγωγαῖς, ἢ ἱεροῖς ἐθνῶν, καὶ περὶ ἀγγελιτῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξε', σ'· συνόδου Λαοδικείας κα-

A compendiose sunt proposita. Constit. 14, tit. 1, lib. 1 cod. est cap. 17, tit. 1, lib. 1 Basil. et habet quemadmodum scriptum est. Const. 4, tit. 5, lib. 1 cod. est cap. 22, tit. 1, lib. 1 Basil., sunt ad eumdem modum habet. Constit. 8. est cap. 25 ejusdem libri et tituli Basil. insertumque est cap. 2. Hoc igitur legas, quæque ultra illud scripta sunt transcurras, ut quæ nihil operentur: sed eo quod in Basil. non sint posita, vacent. Const. 16, est thema ult. cap. 27 ejusdem lib. et tit. quod ait: Ad hæc omnes Manichæorum libri concremantor. Nullus illos ulla omnino causa prætexta habeto. [Alioqui] et ipse competentem pœnam metuito. Constit. 5, tit. 1 Novellarum, non est posita in Basil. Tit. 2, lib. x Dig. situs est in tit. 3, lib. XLII B Basil. Sed quod illius tit. dig. 4, ante repurgationem positum fuit, ait: Quod magici libri non dividantur, quemadmodum compendiose propositum fuit: thema [vero] 2, cap. 24, tit. 3, lib. XLII, insertum est cap. 25, tit. 9 præsentis operis, quod etiam legas. Const. 5, tit 3 Novellarum, est novella Justiniani 146 posita [quæ est] in cap. 55, tit. 1, lib. I Basil., quod itidem legas.

CAP. IV. — *De tollendis simulacris.*

Concilii Carthaginensis canon 58, 84.

Textus. Const. 1, tit. 2, lib. I cod. jubet, ut templa claudantur: quæ non est posita in Basil.

CAP. V. — *De Nestorio, Musæo, Eutychiano, Porphyrio, Maximo, Celestio, et hæreticis qui ab ipsis [in Ecclesiis] constituti sunt, atque orthodoxis qui ejecti sunt.*

Concilii Constantinopolitani canon 4; concilii Ephesini canon 1, 2, 3, 4, 5; concilii Sardicensis canon 20.

CAP. VI. — *Oblationem non esse faciendam præsente hæretico.*

Timothei canon 9.

CAP. VII. — *De clericis hæreticis, qui orthodoxæ Ecclesiæ accedunt.*

Concilii Carthaginensis canon 57, 68; Basilii canon 1; Theophili ex Commonitorio canon 1.

CAP. VIII. — *De episcopis et clericis qui communicant vel preces conjungunt cum hæreticis, aut ipsis [sacris] operari concedunt, aut ipsorum baptismum vel sacrificium suscipiunt.*

Apostolorum canon 10, 45, 46; concilii Antiocheni canon 2; concilii Laodiceni canon 33. Lege quæ annotata sunt in cap. 15, tit. 3 præsentis operis.

CAP. IX. — *De episcopis et clericis qui ab hæreticis vel Judæis benedictionem accipiunt: aut in Ecclesiis vel monasteriis hæreticorum, ethnicorumve orant: aut cum Judæis Sabbata eorumve festa observant: aut synagogis templisve gentium offerunt, et de angelitis.*

Apostolorum canon 65, 70; concilii Laodiceni

canon, 9, 29, 32, 35, 37, 38, 39, 42; concilii sexti canon 11.

Textus. Const. 1, tit. 9, lib. I cod. ait : Quod universitati, etc., *usque ad* proventuum insumitur, *ut pag*. 882.

Scholium. Constit. 1, tit. 9, lib. I, cod. non est posita in Basil. Digest. 8, tit. 5, lib. XXXIV Digest. est cap. 20, tit. 8, lib. XLIV, quod dicit quæcunque in textu compendiose sunt proposita. Tit. 48, lib. VI cod. positus est in cap. 54 ejusdem 18 tituli, lib. XLIV, quod quæras, atque [insuper] sequentia cap. Const. 9, tit. 2, lib. I cod. est cap. 14, tit. 1, lib. I Basil. quod eadem jubet.

CAP. X.—*De episcopo qui sciens hæreticum ad communionem idoneum [esse] dicit.*

Concilii Carthaginensis canon 124.

CAP. XI. — *Non eundum esse ad hæreticorum falsos martyres.*

Concilii Laodiceni canon 34.

CAP. XII. — *Ne hæretici ecclesiam ingrediantur.*

Concilii Laodiceni canon 6.

CAP. XIII. — *De matrimonio hæreticorum cum orthodoxis.*

Concilii Laodiceni canon 10, 31; concilii Chalcedonensis canon 14; concilii Carthaginensis canon 21, 24; concilii sexti canon 72.

νὼν θ', κθ', λβ', λε', λζ', λη', λθ', μβ'· συνόδου ς' κανὼν ια'.

Κείμενον. Ἡ α' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ὁμοιότητα τῶν πολιτικῶν προσόδων.

Σχόλιον. Ἡ α' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ η' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ λδ' βιβλίου τῶν διατ. ἔστι κεφ. α' τοῦ ιη' τίτ. τοῦ μδ' βιβλίου λέγον ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Ὁ μη' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. λ', τοῦ αὐτοῦ ιη' τίτ. τοῦ μδ' βιβλίου· καὶ ζήτει τοῦτο, καὶ τὰ μετ' αὐτὸ κεφ. Ἡ θ' διάτ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. ιδ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ παρακελευόμενον.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.— *Περὶ ἐπισκόπου ἐν εἰδήσει λέγοντος κοινωνικὸν τὸν αἱρετικόν.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μκδ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τοῦ μὴ ἀπιέναι πρὸς τοὺς τῶν αἱρετικῶν ψευδομάρτυρας.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λδ'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.— *Περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι τοὺς αἱρετικοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ς'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ γάμων αἱρετικῶν πρὸς ὀρθοδόξους.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ι', λα'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ιδ'· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν κα'· συνόδου ς', κανὼν οβ'.

Quæras vero hac de [re] sane quam pulchrum ex canonibus Basilii Magni ad Amphilochium, canonem 9, circa finem.

Textus. Civilis lex tametsi, etc., *usque ad* adulterii accusatur, *ut pag*. 886.

Scholium. Tit. 2, lib. XXIII Dig. positus est in tit. 4, lib. XXVIII Basil. atque digest. 1, dicit de nuptiis ad eumdem modum. Const. 12, tit. 5, lib. I cod. sive cap. 25, tit. 1, lib. I Basil. insertum est medio scholio cap. 2 præsentis tit. Legas [vero] etiam 72, canonem concilii sexti in Trullo [habiti]: ex quo discas fidelem cum muliere infideli matrimonii lege non conjungi : tametsi nonnulli ex fine ejusdem canonis, de infidelibus qui post [initum] matrimonium crediderunt, docente, in errorem delapsi, diversum quiddam audacter dixerunt. Verum enimvero cum Hispanos [esse] orthodoxos, nostraque omnia amplecti sciam, atque illos filias suas Sarracenis nuptum elocare videam : miror et addubito, quamobrem ab ipsis antistitibus qui divinorum canonum oracula [et] sciunt et legunt, istud non prohibeatur. Quocirca hoc etiam opto, ut consilio et auctoritate optimi atque sancti imperatoris nostri corrigatur. Const. 18, tit. 5, lib. I cod. non est in Basil. Const. vero 5, tit. 1, lib. V cod. est cap. 2, tit. 2, lib. XXVIII Basil. Animadvertas autem illud. Propter religionis diversitatem, non esse additum in Basil. Dicit enim 2 istud cap. hæc: Si mulier quæ sui juris perfectæque ætatis est, ubi arrhas acceperit, conjugium recuset : in duplum

[5] *Κείμενον*. Ὁ πολιτικὸς νόμος, εἰ καὶ τὰ μάλιστα τὸν γάμον ὁριζόμενος, κ. τ. λ., usque ad ἐπὶ μοιχείᾳ κατηγορεῖται.

Σχόλιον. Ὁ β' τίτ. τοῦ κγ' βιβλίου τῶν διάτ. ἐτέθη εἰς τίτ. δ' τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ φησι τὸ α' διάτ. περὶ γάμου ὁμοίως. Ἡ ιβ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος ἤτοι τὸ κε' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κατεστρώθη εἰς τὰ μέσα τοῦ σχολίου τοῦ β' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ. Ἀνάγνωθι καὶ οβ' κανόνα τῆς ἐν τῷ Τρούλλῳ συνόδου, καὶ μάθῃς ὅτι πιστὸς μετὰ ἀπίστου γυναικὸς οὐ συνάπτεται νόμῳ γάμου, κἂν τινες πλανηθέντες ἐκ τοῦ τέλους τοῦ αὐτοῦ κανόνος περὶ ἀπίστων πιστευσάντων μετὰ τὸν γάμον διδάσκοντα ἕτερόν τι τολμηρῶς εἶπον. Ἐγὼ δὲ εἰδὼς τοὺς Ἴβηρας ὀρθοδόξους, καὶ τὰ ἡμέτερα πάντα δεξαμένους, καὶ ὁρῶν αὐτοὺς τοῖς Ἀγαρηνοῖς ἐκγαμίζοντας τὰς οἰκείας θυγατέρας θαυμάζω καὶ ἀπορῶ πῶς παρὰ τῶν ἀρχιερέων αὐτῶν εἰδότων καὶ ἀναγινωσκόντων τὰ τῶν θείων κανόνων θεσπίσματα τὰ τοιαῦτα οὐ κωλύονται. Εὔχομαι οὖν καὶ τοῦτο διορθωθῆναι δι' εὐχῆς καὶ ἀντιλήψεως τοῦ κρατίστου καὶ ἁγίου ἡμῶν αὐτοκράτορος. Ἡ ιη' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ ε' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. β', τοῦ β' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν· καὶ πρόσχες ὅτι τὸ ῥητὸν τὸ λέγον διὰ τὸ τῆς θρησκείας διάφορον οὐ προσετέθη εἰς τὰ Βασιλικά· φησὶ γὰρ τὸ τοιοῦτον β' κεφ. ταῦτα· Ἐὰν γυνὴ

αὐτεξουσίᾳ τελείαν ἄγουσα τὴν ἡλικίαν ἀῤῥαβῶνας δεξαμένη παραιτήσῃ τὸν γάμον, διπλοὺς ἀντιδιδότω τοὺς ἀῤῥαβῶνας· εἰ δὲ καὶ ἐλάττων οὖσα συγγνώμην ἡλικίας ᾔτησε, καὶ ἀῤῥαβῶνας ἔλαβε πάλιν, τὸ διπλάσιον ἀναδιδότω. Ἐὰν δὲ καὶ ἀφῆλιξ ἐστὶ καὶ αὐτὴ συγγνώμην ἡλικίας οὐκ ᾔτησε τὸ ἁπλοῦν αὐτῷ ὅπερ ἔλαβεν ἀποκαταστήσει. Εἰ δὲ καὶ πατὴρ κόρης, ἢ μήτηρ ἀῤῥαβῶνας ἔλαβον ὑπὲρ θυγατρὸς, ἢ πάππος ὑπὲρ ἐγγόνης τελείας ὄντες ἡλικίας καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ διπλάσιον κατεχέσθωσαν, εἴπερ δυνάμενον προβῆναι τὸν γάμον παραιτοῦνται ποιῆσαι. Εἰ δὲ καὶ ἀνυπόστατος μέλλει ὁ γάμος εἶναι, αὐτοὶ οἱ ἀῤῥαβῶνες ἀναδιδόσθωσαν ἁπλοῖ. Εἰ δὲ μὴ ᾖν ἀνυπόστατος ὁ γάμος δι' εὔλογον δὲ αἰτίαν παραιτεῖται, εἰ μὲν ᾔδεισαν κἂν πρὸ τῆς μνηστείας τὴν αἰτίαν ἑαυτοῖς ἐγκαλείτωσαν διά τι τὸν τοιοῦτον ἐμνηστεύσαντο. Εἰ δὲ ἠγνόουν ἢ πολλάκις μετὰ τὴν μνηστείαν ἡ αἰτία συνέβη τὸ ἁπλοῦν ἀποδιδόσθω. Τὰ δὲ αὐτὰ καὶ ἐπὶ τοῦ μνηστῆρος λέγομεν τὴν μνηστείαν παραιτησαμένου. Τὸ δὲ τετραπλασιάζεσθαι τοὺς ἀῤῥαβῶνας ὅτε ἡ μνηστὴ παραιτεῖται γάμον νῦν οὐ κρατεῖ, εἰ μὴ ἄρα ἰδικῷ αὐτὸ τοῦτο συμφωνηθῇ. Πᾶσα δὲ ἀσφάλεια παρὰ τὴν διάτ. ταύτην γινομένη ἀνυπόστατος ἔστω. Ἡ δὲ ϛ' διάτ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. λγ' τοῦ α' τίτ. τοῦ α' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καί φησι τὰ αὐτά.

A arrhas reddito. Si vero cum minor sit, veniam ætatis petierit, atque arrhas ceperit: rursum duplum reddito. Sin minor sit, nec ætatis veniam petiit: ipsa quod cepit, simplum restituito. Quod si puellæ pater, aut etiam mater arrhas pro illa ceperit, vel avus pro nepte: [si quidem] perfectæ ætatis fuerint, ipsi quoque in duplum tenentor: si modo cum matrimonium procedere possit, [illud] recusent. At si matrimonium consistere nequeat, ipsæ arrhæ simplæ redduntor. Verum si cum matrimonium consistere queat, ob justam [id] causam recusetur, si quidem [eam] causam ante sponsalia sciverint, sibi imputanto, quod istiusmodi sponsum delegerint: sin ignoraverint, aut post sponsalia [hujusmodi] causa sæpe inciderit, tunc simplum redditor. B Eadem etiam de sponso, si sponsalia recusaverit, dicimus. Plane uti arrhæ, quando sponsa connubium recusat, quadruplentur, nunc non obtinet: extra quam si specialiter hoc ipsum pacto convenerit. Porro nulla extra hujus constitutionis definitionem cautio facta, subsistere quito. Const. 6, tit. 9, lib. 1 cod. est cap. 33, tit. 1, lib. 1 Basil. quod eadem dicit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ τῶν ἐξ αἱρετικῶν εἰς ὀρθοδοξίαν ἐπιστραφέντων, καὶ εἰ δυνατὸν τούτους κληροῦσθαι, καὶ τίνες αὐτῶν βαπτίζονται, καὶ τίνες μόνον χρίονται, καὶ ὅτι πρᾴως δεῖ τοῖς αἱρετικοῖς μὴ κεχρῆσθαι διὰ τὸ ἐπιστρέφεσθαι αὐτούς.*

CAP. XIV. — *De hæreticis ad rectam fidem conversis, et, an hi in clerum allegi possint, et, quinam illorum baptizentur, quinam vero duntaxat ungantur, et, quod benigne cum hæreticis agi oporteat, ut convertantur.* C

Συνόδου Νικαίας κανὼν η', ιθ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν ξη'· συνόδου Κωνσταντινουπόλεως κανὼν ζ'· συνόδου Καρθαγένης κανὼν μζ', νζ', ξϛ'· συνόδου ϛ', κανὼν ϟε'· Βασιλείου κανὼν α', μζ'· Θεοφίλου ἐκ τῆς πρὸς Ἀφύγγιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς. Ἡ κατὰ Κυπριανὸν σύνοδος πάντα αἱρετικὸν ἐρχόμενον εἰς ὀρθοδοξίαν ὁρίζει βαπτίζεσθαι, λέγουσα τὸ τῶν αἱρετικῶν μὴ εἶναι βάπτισμα.

Concilii Nicæni canon 8, 19; concilii Laodiceni canon 68; concilii Constantinopolitani canon 7; concilii Carthaginensis canon 47, 57, 66; concilii sexti canon 95; Basilii canon 1, 47; Theophili ex epistola ad Aphyngium episcopum. Concilium Cypriani [temporibus habitum] statuit ut quicunque hæreticus ad rectam fidem devenit baptizetur: hæreticorum [lotionem] non esse baptismum dicens.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ τοῦ μήτε ἐπισκόπους, μήτε κληρικοὺς δωρεῖσθαι, ἢ ἐν διαθέσει διδόναι τι αἱρετικοῖς, κἂν ὦσιν αὐτῶν συγγενεῖς.*

CAP. XV. — *Ne episcopi aut clerici hæreticis [quidpiam] donent, aut in testamentis dent, tametsi ipsorum cognati sint.* D

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν κγ', πα'. Ἀνάγνωθι τὰ προγεγραμμένα ἐν τῷ η' κεφ. τοῦ ι' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Concilii Carthaginensis canon 23, 81. Lege quæ annotata sunt in cap. 8, tit. 10 præsentis operis.

ΚΕΦΑΛ. Ιϛ'. — *Περὶ αἱρετικῶν μετανοούντων.*

CAP. XVI. — *De hæreticis pœnitentiam agentibus.*

Βασιλείου κανὼν ε'. Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λθ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Basilii canon 5. Lege quæ in præsentis operis cap. 39, tit. 9, annotata sunt

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Πῶς ἐκδικοῦσιν οἱ ἐπίσκοποι τοὺς ἁρμόζοντας αὐτοῖς τόπους, παρὰ αἱρετικῶν κατεχομένους.*

CAP. XVII. — *Quomodo episcopi quæ ipsis competunt, sed ab hæreticis detinentur, loca vindicent.*

Συνόδου Καρθαγένης κανὼν ρκα'. Ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ ι' κεφ. τοῦ η' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Concilii Carthaginensis canon 121. Lege quæ annotata sunt in 10 cap. tit. 8 præsentis operis.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ τῶν πειρωμένων ἀθετεῖν τὰ ἐν Ἐφέσῳ πραχθέντα.*

CAP. XVIII. — *De iis qui reprobare conantur, quæ Ephesi acta sunt.*

Concilii Ephesini canon 6. Lege quæ in cap. 3 præsentis tituli sunt annotata.

A Συνόδου Ἐφέσου κανὼν ς'. Ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ γ' κεφ. τοῦ παρόντος τίτ.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΓ'.

ΠΕΡΙ ΛΑΙΚΩΝ.

—

TITULUS XIII.

DE LAICIS.

—

CAP. PRIMUM. — *Ut qui laicus, tribus Dominicis diebus in civitate degens, in ecclesiam non convenerit, a sancta communione removeatur.*

Concilii Sardicensis can. 11; concilii sexti canon 80.

CAP. II. — *De laicis iterum sæpiusve matrimonium contrahentibus, et vetitis nuptiis, ac commistione.*

Apostolorum canon 19, 48; concilii Ancyrani canon 16, 17; concilii Neocæsariensis canon 2, 3, 4, 7; concilii Laodiceni canon 1, 10, 31; concilii Chalcedonensis canon 16; concilii sexti canon 53, 54, 72, 98; Basilii canon 4, 18, 23, 24, 41, 50, 53, 66, 67, 75, 76, 78, 79, 80; ejusdem ex epistola ad Diodorum; Theophili ex epistola ad Agathium episcopum.

Textus. Civilis lex iterum sæpiusve, etc., *usque ad* digest. 38, 51, 55, 67, *ut pag.* 902.

Scholium. Tit. 9, lib. v cod., non est positus in Basil. Novella de nuptiis, est novella imperatoris Justiniani 22, posita [que est] in lib. Basil. xxviii, tit. 14. cap. i, [ac] jubet quæcunque compendiose sunt proposita. Legas autem totum illum 14 tit. 28 lib. [ut qui et] maxime necessarius sit, et de viris mulieribusque nuptias iterantibus multa summæ utilitatis doceat. Digest. 10 et 11, tit. 2, lib. iii, dig., est lib. Basil. xxi, tit. 2, cap. 10, quod ita dicit : Ex principis jussu mulier intra luctus tempus nuptias iterare potest; et cap. 11, thema 2, quod circa finem sic habet : Quæ vero in lugubri [anno] peperit, statim nubere potest. Tit. 5, lib. v, cod., est lib. Basil. 28, tit. 5, cap. 23, quod sic habet : Neminem qui sub ditione sit Romani nominis duas uxores habere posse, patet : cum et in edicto prætoris hujusmodi homines infamia notati sint, quam rem competens judex inultam esse non patietur. Tit. 6 ejusdem lib. 5, cod. est lib. Basil. xxviii, tit. 4, cap. 41, et ejusdem tit. cap. 44, quod est Const. 6. hæc ait : Si cui puellæ a tutore vel curatore tutelæ vel curæ ratio reddita sit, eaque vigesimum quin-

B ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. — *Περὶ τοῦ ἀποκινεῖσθαι τὸν λαϊκὸν τῆς ἁγίας κοινωνίας ἐπὶ τρεῖς κυριακὰς ἐν πόλει διάγοντα, καὶ μὴ συνελθόντα τῇ ἐκκλησίᾳ.*

Συνόδου Σαρδικῆς κανὼν ια'· συνόδου ς', κανὼν π'.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ λαϊκῶν δευτερογαμούντων, ἢ πολυγαμούντων, καὶ κεκωλυμένων γάμων, καὶ μίξεως.*

Ἀποστόλων κανὼν ιθ', μη'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ις', ιζ'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν β', γ', δ', ζ'· συνόδου Λαοδικείας κανὼν α', ι', λα'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν ις'· συνόδου ς', κανὼν νγ', νδ', οβ', ςη· Βασιλείου κανὼν δ', ιη', κγ' κδ', μα', ν', νγ', ξς', ξζ', ξη', οε', ος', οη', οθ', π'· τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς C Διόδωρον ἐπιστολῆς, Θεοφίλου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἐκ τῆς πρὸς Ἀγάθιον ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς.

Κείμενον. Ὁ πολιτικὸς νόμος οὐ κολάζει τὴν δευτερογαμίαν, ἢ πολυγαμίαν, κ. τ. λ., usque ad καὶ βιβλίον κγ', τίτ. β', διάτ. λη', να' νε', ξζ'.

Σχόλιον. Ὁ θ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἡ δὲ περὶ γάμων νεαρά ἐστι τοῦ Βασιλέως Ἰουστινιανοῦ νεαρὰ κβ', κειμένη ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν κη', τίτ. ιδ', κεφ. α'. παρακελευομένη ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνοψίσθησαν. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν ὅλον τοιοῦτον ιδ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου ἀναγκαιότατον ὄντα, καὶ πολλὰ διδάσκοντα χρησιμώτατα χάριν δευτερογαμούντων ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν. Τὸ ι', καὶ ια' διάτ. τοῦ β' τίτ. τοῦ γ' βι- D βλίου τῶν διατάξεων, ἐστι τοῦ κα' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τίτ. β', κεφ. ι', οὕτω λέγον, Κατὰ κέλευσιν βασιλέως δύναται ἡ γυνὴ ἐν τῷ πενθίμῳ χρόνῳ γαμεῖν· καὶ κεφ. ια', θέμα β', περὶ τὸ τέλος οὕτως ἔχον, Ἡ δὲ τεκοῦσα ἐν τῷ πενθίμῳ παραυτίκα δύναται γαμεῖν. Ὁ ε' τίτ. τοῦ ε' βιβ. τοῦ κώδικος, ἐστι βιβλίον κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ιε', κεφ. κγ', οὕτως ἔχον, Οὐδένα ὅστις ὑπὸ τὴν πολιτείαν ἐστὶ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ὀνόματος δύο γαμετὰς δύνασθαι ἔχειν φανερόν ἐστιν ὁπότε καὶ ἐν τῷ διάτ. τοῦ πραίτωρος οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ἠτιμῶνται, ὅπερ πρᾶγμα ὁ Ἁρμόδιος δικαστὴς ἀτιμώρητον εἶναι οὐκ ἀνέξεται. Ὁ ς' τίτ. τοῦ αὐτοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἐστι

τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τίτ. δ', κεφ. μα', καί φησι τὸ μδ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. διάτ. ὃν ς'. Ταῦτα, ἐὰν ἡ ἐπιτροπευθεῖσα παρά τινος, καὶ λόγους λάβῃ τῆς διοικήσεως, καὶ ὑπερβῇ τὸν κε' ἐνιαυτὸν, καὶ παραδράμῃ ὁ ὡρισμένος ἐνιαυτὸς δύναται αὐτὴν ὁ τοῦ ἐπιτροπεύσαντος υἱὸς ἀγαγέσθαι. Εἰ δὲ καὶ ὁ πατὴρ τῆς κόρης τελευτῶν τοῦτο ᾔτησεν ὥστε συναφθῆναι τὴν κόρην τῷ τοῦ ἐπιτρόπου παιδὶ, καὶ οὕτως ὁ γάμος ἔῤῥωται. Ὁ ζ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος κεῖται εἰς βιβλίον κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ε' κεφ. κζ' καί φησι τὸ τοιοῦτον κεφ. ταῦτα· Ἐάν τις οἱανδήποτε πράττων ἀρχὴν παραθείη γῆμαι ἄκουσαν κόρην, ἢ ἀκόντων τῶν γονέων τὴν οἱανδήποτε δέκα λιτρῶν χρυσοῦ πρόστιμον ὑπὲρ αὐτῆς ἐγχειρίσεως διδότω. Καὶ ὁτεδήποτε παυόμενος τῆς ἀρχῆς μὴ ἐπιχειρείτο τοῖς τῆς ἀρχῆς προνομίοις· εἰ δὲ ἐπιχειρήσει χρήσασθαι, ἐπὶ διετίαν ἐκβαλλέσθω τῆς πόλεως ἐκείνης, ἐν ᾗ τοῖς προνομίοις χρήσασθαι ἐβουλήθη· ἔξεστι δὲ καὶ τῇ κόρῃ, καὶ τῷ ταύτης πατρὶ διαμαρτύρασθαι περὶ τούτου, ὅτι ἐβουλήθη ποιήσασθαι τὸν γάμον ὁ ἄρχων καὶ τῆς διαμαρτυρίας γενομένης ἔξωθεν ἔσονται τῆς τοῦ ἄρχοντος δικαιοδοσίας ἐπί τε ἐγκλήμασι καὶ χρήμασι· καὶ εἰ μὲν ἄρχων ἐπαρχίας ἢ ἄρχων στρατιωτικός ἐστι, γινέσθωσαν ὑπὸ τὸν ἄρχοντα· οἱ ἑκάτεροι ἔστωσαν ὑπὸ τὸν ἔπαρχον τῶν πραιτωρίων. Τὸ λη' διάτ. τὸ να' καὶ νε' καὶ τὸ ξζ' τοῦ β' τίτ. τοῦ κγ' βιβλίου τῶν διατ. εἰσὶ διάφορα κεφ. τοῦ δ', καὶ ε', τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν· ἐτέθη γὰρ ὁ β' τίτ. τοῦ κγ' βιβλίου τῶν διατάξεων εἰς κεφ. ιθ' τοῦ δ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καί φησι τὸ κβ' κεφ. διάτ. ὃν λη' ὁ ἐπαρχίᾳ χειρίζων ὀφφίκια, οὐ δύναται γαμεῖν τὴν ἐν αὐτῇ γεννηθεῖσαν, ἢ τὴν οἴκησιν ἔχουσαν ἐκεῖ. Μνηστεύεσθαι δὲ οὐ κωλύεται, καὶ ἐὰν ἡ γυνὴ μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ ὀφφικίου μὴ θελήσῃ γαμῆσαι, μόνους ἀῤῥαβῶνας ἀποδίδωσι, τὴν δὲ προμνηστευθεῖσαν δύναται λαβεῖν, καὶ οὐ γίνεται ἡ προὶξ ἰσπωμένη, ἤτοι ἐξητονεμένη, ἀλλ' ἰσχυρά. Τὸ κε', κεφ. ταῦτα, ἐπὶ τοῦ ἀθεμίτων γάμων οὔτε προὶξ εἶναι τὰ ἐπιδοθέντα δοκεῖ· καὶ διὰ τοῦτο πᾶν ὅπερ ἐκ τῶν ἐπιδοθέντων λόγῳ προικὸς ἔλαβεν ὁ δῆθεν ἀνὴρ, ἀφαιρεῖται παρ' αὐτοῦ κἂν τὰ μάλιστα καρποὺς ἔτυχεν εἰληφώς. Τὸ γ' θέμα τοῦ αὐτοῦ κε' κεφ. ταῦτα, ἐὰν ὁ ἐπίτροπος, ἢ ὁ γενόμενος κουράτωρ υἱοθετήσηται τὸν ἄνδρα τῆς ἐπιτροπευθείσης, ἢ κουρατωρευομένης, ἢ τὸν πατέρα αὐτῆς, ἡ θέσις ἄκυρός ἐστιν, οὐ μὲν ὁ γάμος λύεται, ὥσπερ λύεται ἡνίκα τις τὸν ἴδιον γαμβρὸν υἱοθετήσηται. Καὶ τὸ μβ' κεφ. διάτ. ὃν β' τοῦ ς' τίτ. τοῦ ε' βιβ. τοῦ κώδικος ταῦτα· ἔχων τις αὐτεξούσιον παῖδα, καὶ νύμφην αὐτῷ ἀγόμενος μετὰ τὴν τοῦ γάμου σύστασιν ἤδη παίδων τεχθέντων ἀπὸ τῆς νύμφης ὠνομάσθη κουράτωρ τῇ ἰδίᾳ νύμφῃ· ὁ δὲ τούτου παῖς ὁ τῆς νύμφης ἀνὴρ εὐλαβηθεὶς μήποτε ἀσύστατος ὁ γάμος γένηται προφάσει τῆς τοῦ πατρὸς κουρατωρείας ἐδεήθη βασιλέως, καὶ ἀντιγράφει τὸν μὲν γάμον ἐῤῥῶσθαι πλὴν παύσασθαι τὸν πατέρα τῆς κουρατωρείας, καὶ ἄλλων κατασταθέντα λογοθετηθῆναι ὑπ' αὐτοῦ τὸν πατέρα. Ἐπεὶ δὲ διάφορα κεφ. κατεστρώσαμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ παρόντος β', κεφ.

A tum annum excesserit, atque [insuper] constitutus [annus utilis] decurrerit: potest ipsam tutoris vel curatoris filius [uxorem] ducere. Sane si pater puellæ cum decederet, ut illa [in matrimonium] tutoris vel curatoris filio jungeretur, postulavit: valet sic quoque matrimonium. Tit. 7, lib. v cod. situs est in lib. Basil. xxviii, tit. 5, cap. 27, quod caput hæc dicit: Si quis qualemcunque gerens magistratum, puellam invitam, aut invitis parentibus qualemcunque uxorem ducere conatus fuerit: pro isto conamine decem librarum auri multam pendito. Quando vero magistratu abierit, ne magistratus privilegiis [uti] tentato. Quod si faciat, illa civitate in qua privilegiis uti voluit, ad biennium ejicitor. Licet autem puellæ, ejusque patri, quod B magistratus matrimonium perficere voluerit, de hoc contestari. Atque [ea] contestatione facta, tum in criminalibus tum in pecuniariis [negotiis] extra ipsius jurisdictionem erunt. Et si quidem [qui hoc tentat] præses provinciæ aut magistratus militaris sit, vicarii: sin uterque, [et magistratus ordinarius et vicarius], præfecti prætorio [jurisdictioni] subsunto. Digest. 38, 51, 55 et 67, tituli 2, libri xxiii Digest., sunt divorsa capita 4 et 5 tituli, libri Basil. xxviii. Positus est enim tit. 2, lib. xxiii Digest. in cap. 19, tit. 4, lib. xxviii Basil. atque cap. 22, quod est digest. 38, dicit: Qui in provincia officium administrat: inde oriundam, vel ibi domicilium habentem uxorem ducere non potest, non tamen C sponsare prohibetur. At si mulier post officii dispositionem nuptias contrahere nolit, arrhas tantummodo reddit. Verum antea desponsam, [in matrimonium] assumere potest; neque dos caduca fit, sed rata [manet.] Cap. 25, hæc: Quæ in illicitis nuptiis data sunt, dos esse non videntur, atque idcirco quæcunque ex iis quæ ratione dotis data sunt, maritus ceperit: tametsi præcipue fructus ceperit, ab illo auferuntur. Ejusdem 25 cap. thema 3, hæc: Si tutor aut curator, dum curam gerit, adoptaverit maritum quondam pupillæ, aut cujus curator est, vel [etiam] mariti patrem: adoptio irrita est, non autem perimuntur nuptiæ; quemadmodum fit, quando quis generum suum adoptaverit. Et cap. 42, quod est constit. 2, tituli 6, lib. v. D cod. hæc: Emancipatum quidam filium habens, postquam ipsi uxorem duxerat, matrimonio jam inito, atque susceptis liberis, designatus est nurui suæ curator. Ergo hujus filius, nurus maritus, ne idcirco matrimonium perimatur metuens, supplicavit imperatori. Is rescripsit matrimonium quidem ratum esse, sed patrem a cura desistere [debere]: ac substituto alio, ab illo rationes repetere. Enim vero quoniam de illegitimis nefariisque nuptiis multa [jam] cap. in fine præsentis 2 cap. posuimus, quorum alia legitime constitutum matrimonium ex postmodum superveniente malo non dissolvi aiunt, alia vero illud dissolvunt: quæro, de quo sæpe in conciliis quæstio mota est, si quis postquam recte matrimonium contraxerit, cum so-

cru sua [alia] ve qua uxorem suam contingente persona se incestet, solvetur [ne] matrimonium, an non? Nequaquam; sed incesti punientur. Dicit namque lex in lib. II, tit. 3, cap. 85, themate 2. Quæ ab initio rata [fuerunt,] ex post facto non infirmantur. Verum si cum nondum solemne sacrificium celebratum fuerit, sed sponsalia duntaxat intervenerint, [futurus] maritus cum socru aliave sponsam suam sanguine contingente persona se polluerit, mortificabitur matrimonium : [idque] propter regulam quæ dicit, si res [quæpiam] in [eum] statum deveniat, quo in [statu] initio consistere nequisset, irrita est : [tum ideo] etiam, quod incestus scienter non permittatur. Atque hæc quidem eorum quæ a patriarcha compendiose proposita sunt, interpretandorum causa scripta sint. Scias vero quod hoc præsens secundum caput multa expositione indigeat. Multæ siquidem et diversæ leges de prohibitis nuptiis latæ sunt. Cæterum quoniam tractatum de nuptias iterantibus jam explanavimus : discas etiam quæ sæpius matrimonium contrahentes, vetitasque nuptias concernunt. A veteri [itaque] lege ternæ agnoscebantur nuptiæ. Posteaquam autem temporibus imperatoris domni Leonis Sapientis in Ecclesia inter principes sacerdotum schisma factum esset (major enim pars tertias nuptias non concedebat), eaque divisio usque ad [tempora] filii ejus imperatoris domni Constantini Porphyrogennetæ durasset : evulgata tunc decisio est, quæ reconciliationis dicitur, quæ tractat, quando tertiæ nuptiæ permittantur, et quando non; quam decisionem interpretationi 4 canonis sancti Basilii insertam lege. Supra tertias autem nuptias haud unquam alias fieri dixeris. Nam tertiæ etiam nuptiæ a veteribus legibus πολυγαμία dicebantur. Porro de vetitis nuptiis lege 1 et 2 cap., tituli 5, libri XXVIII. Dividunt enim cognationem trifariam, in ascendentes, descendentes, et qui [contingunt] ex transverso. Ex quibus ascendentes, quidem sint, parentes, avi, et deinceps : descendentes vero, filii, nepotes, pronepotes, et deinceps : ex transverso autem fratres, fratris sororisve filii, patrui vel avunculi, patrueles, et deinceps. [Ac] deinde alteram etiam abusive cognationem dicunt, quæ ex affinitate sive συμπενθερίας est. Ubi autem hac de [re] sermonem habuerunt, atque cujusque cognationis gradus docuerunt : ascendentium atque descendentium nuptias, etiamsi ex legitimis nuptiis [nati] non sint, in infinitum prohiberi asserunt : ex transverso autem cognatorum conjunctionem ab octavo gradu liberam faciunt, ac similiter affinium nuptias usque ad sextum gradum connumerandum impediunt. Verum postquam temporibus sanctissimus illius patriarchæ domni Alexii, de septimo gradu consanguineorum dubitatio incidit (negabant enim quidam posse quempiam patrui magni nepotis filiam ducere uxorem, propterea quod a legibus consanguineorum nuptiæ ab initio octavi gradus permittantur : alii vero opponebant cognationis

A χάριν παρανόμων, καὶ ἀθεμίτων γάμων, καὶ τινὰ μὲν ἐκ τούτων φασὶν μὴ λύεσθαι τὸν ἤδη νομίμως συστάντα γάμον ἐκ τοῦ γενομένου κακοῦ μετὰ ταῦτα, τινὰ δὲ λύουσι τὸν γάμον. Ἐρωτῶ περὶ τοῦ πολλάκις ἐρωτηθέντος συνοδικῶς, ἐὰν μετὰ τὸν καλῶς συστάντα γάμον συμφθαρῇ τις μετὰ τῆς οἰκείας πενθερᾶς, ἤτινος προσώπου συγγενικοῦ τῇ γαμετῇ αὐτοῦ λυθήσεται ὁ γάμος, ἢ οὐ οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐπιτιμηθήσονται οἱ τὴν αἱμομιξίαν ποιησάμενοι. Φησὶ γὰρ ὁ νόμος ἐν βιβλίῳ β' τίτ. γ' κεφ. πε' θέματι ι'· Τὰ ἐξ ἀρχῆς βέβαια ἐκ τῶν ἐπισυμβαινόντων οὐκ ἀκυροῦνται. Εἰ δὲ οὐκ ἔφθασε γενέσθαι τελεία ἱεροτελεστία, ἀλλὰ μόνη μνηστεία παρηκολούθησε, καὶ μετὰ ταύτην συνεφθάρη ὁ γαμβρὸς τῇ πενθερᾷ, ἢ ἑτέρῳ συγγενικῷ προσώπῳ τῆς μνηστῆς αὐτοῦ, ἐμ-
B ποδισθήσεται ὁ γάμος διὰ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα θέμα περιϊστᾶν εἰς τάξιν ἐξῆς τὴν ἀρχὴν οὐκ ἐδύνατο συστῆναι, ἄκυρόν ἐστι, καὶ διὰ τὸ μὴ παραχωρηθῆναι ἐν εἰδήσει αἱμομιξίαν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐγράφησαν εἰς ἑρμηνείαν τῶν συνοψισθέντων παρὰ τοῦ πατριάρχου. Γίνωσκε δὲ ὅτι τὸ παρὸν β' κεφ. πολλῆς ἐξηγήσεως δέεται· πολλὰ γὰρ καὶ διάφορα νόμιμα ἐξηνέχθησαν χάριν γάμων κεκωλυμένων. Καὶ ἐπεὶ τὰ περὶ τῶν δευτερογαμούντων ἐδηλώσαμεν ἄνωθεν, μάθε καὶ τὰ περὶ τῶν πολυγαμούντων καὶ κεκωλυμένων γάμων. Ἀπὸ τοῦ παλαιοῦ νόμου τρεῖς γάμοι ἐπεγινώσκοντο, ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου γέγονε σχίσμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μέσον τῶν ἀρχιερέων· οἱ πλείους γὰρ οὐ παρεχώρουν τὴν τριγαμίαν, καὶ ἔφθασεν ἡ διαίρεσις
C μέχρι καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως κυρίου Κωνσταντίνου Πορφυρογενήτου. Ἐξηνέχθη τηνικαῦτα τόμος ὁ λεγόμενος τῆς ἑνώσεως διαλαμβάνων πότε ὁ τρίτος γάμος παραχωρεῖται, καὶ πότε οὔ. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν τοιοῦτον τόμον καταστρωθέντα εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ δ' κανόνος τοῦ ἁγίου Βασιλείου. Ἐπέκεινα δὲ τοῦ γ' γάμου μὴ εἴπῃ γίνεσθαί ποτε ἕτερον γάμον, ὅτι καὶ ὁ γ' γάμος παρὰ τοῖς παλαιοῖς νόμοις πολυγαμία ἐλέγετο· περὶ δὲ κεκωλυμένων γάμων ἀνάγνωθι τὸ α' καὶ β' κεφάλαιον τοῦ ε' τίτλου τοῦ κη' βιβλίου. Διαιροῦσι γὰρ τὴν συγγένειαν εἰς τρία, εἰς ἀνιόντας, κατιόντας, καὶ τοὺς ἐκ πλαγίου. Καὶ ἀνιόντες μέν εἰσιν οἱ γονεῖς, οἱ πάπποι, καὶ τὰ ἑξῆς· κατιόντες οἱ παῖδες, οἱ ἔγγονοι, οἱ διέγγονοι, καὶ ἐφ'
D ἑξῆς. Ἐκ πλαγίου δὲ οἱ ἀδελφοί, οἱ ἀνεψιοί, οἱ θεῖοι, οἱ πρῶτοι ἐξάδελφοι, καὶ ἐφεξῆς. Εἶτα λέγουσι καὶ ἑτέραν καταχρηστικῶς συγγένειαν τὴν ἐξ ἀγχιστείας, ἤτοι συμπενθερίας. Καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τὸν περὶ τούτου λόγον καὶ διδάξαι τοὺς βαθμοὺς τῆς ἑκάστης συγγενείας διορίζονται τῶν μὲν ἀνιόντων, καὶ κατιόντων τοὺς γάμους εἰς ἀπέραντον κωλύεσθαι, κἂν μὴ ἐξ εὐνόμων ὦσι γάμων· τῶν δὲ ἐκ πλαγίου συγγενῶν ἀπολύουσι τὴν συνάφειαν ἀπὸ τοῦ η' βαθμοῦ, καὶ τῶν ἐξ ἀγχιστείας τοὺς γάμους ἐμποδίζουσι μέχρις ς' βαθμοῦ καὶ αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Ἀλεξίου γέγονεν ἀμφιβολία χάριν τοῦ ζ βαθμοῦ τοῦ ἐξ αἵματος. (Τινὲς μὲν γὰρ ἔλεγον μὴ δύνασθαι τὸν δεύτερον ἐξάδελφον λαμβάνειν τὴν θυγατέρα τοῦ διεξαδέλφου

αὐτοῦ εἰς γυναῖκα διὰ τὸ ἐπιτραπῆναι ὑπὸ τῶν νόμων τοὺς γάμους τῶν ἐξ αἵματος συγγενῶν ἀπ' ἀρχῆς τοῦ η' βαθμοῦ. Ἕτεροι δὲ ἀντετίθεντο τὸν ἐκ συγγενείας ς' βαθμὸν κωλυθῆναι μόνον, καὶ ὀφείλειν τὸν ζ' εἶναι ἀκώλυτον, ὡς μηδὲ κωλυθέντα) διέγνω ὁ ῥηθεὶς πατριάρχης μετὰ τῆς τηνικαῦτα παρευρεθείσης συνόδου ταῦτα ῥητῶς. Ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν Βασίλειος ζ' βαθμοῦ τῇ Θεοκτίστῃ καθέστηκεν, ὁ δὲ νόμος ἐπιτρέπει τοῖς η' βαθμοῦ πρὸς ἀλλήλους οὖσι τὸν γάμον· ἀπαγορεύει δὲ τοῖς ς' τοῖς γε μὲν ζ' οὐδαμοῦ ᾠκονόμηται τὸν τοιοῦτον γάμον πρὸ μὲν τοῦ προβῆναι, μὴ ἐπιτρέπεσθαι, μετὰ δὲ τὸ προβῆναι μὴ διασπᾶσθαι μὲν, ἐπιτιμίοις δὲ καθυποβάλλεσθαι. Ἐκράτει οὖν τὸ τοιοῦτον συνοδικὸν θέσπισμα μέχρι τῆς ἐφημερίας τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Λουκᾶ. Τηνικαῦτα δὲ ἤτοι κατὰ τὸν Ἀπρίλλιον μῆνα τῆς ιδ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ςχος' ἔτους ἀνενεγκόντος συνοδικῶς τοῦ ἀποιχομένου ἱερωτάτου μητροπολίτου Ἀθηνῶν, καὶ ὑπερτίμου κυρίου Νικολάου τοῦ Ἁγιοθεοδωρήτου μεγάλην ἐντεῦθεν ψυχικὴν βλάβην γίνεσθαι εἰς τινὰς τῶν ὑπὸ τὴν ἐνορίαν αὐτοῦ κρυφογάμους ζ' βαθμοῦ πεποιηκότας διὰ τὸν φόβον τῶν ἐπιτιμίων, διάγνωσις γέγονε συνοδικὴ ταῦτα διαλαμβάνουσα. Διὰ γοῦν ταῦτα ἡ μετριότης ἡμῶν μετὰ τῆς ἱερᾶς ἀδελφότητος τὴν γεγονυῖαν παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Ἀλεξίου συνοδικὴν οἰκονομίαν ἐπὶ τῷ ῥητῶς ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ νόμου μὴ κωλυθέντι ἐπὶ τῶν ἐξ αἵματος ζ' βαθμοῦ γάμων, μήτε καθαρῶς ἐπιτραπέντι κρατύνουσα, καὶ στηρίζουσα, καὶ οἷον ἑρμηνεύουσα, καὶ σαφηνίζουσα, ἅμα δὲ καὶ τὸ τῶν πολλῶν κακοῦργόν τε καὶ περίεργον περικόπτουσα, καὶ οἷον ἐκ ῥίζης αὐτῆς ἀνασπῶσα, ἵνα μὴ καὶ ἔτι παρανομίας ἐξανατείλῃ βλαστήματα, καὶ τέκνα μωμητὰ πληθυνθῇ, καὶ υἱοὶ τῶν θείων νόμων αὐξηθῶσιν ἀλλότριον τὸν ἐκ τοῦ τοιούτου βαθμοῦ γάμον οὐ μόνον ἐρωτώμενον προβαίνειν κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐρωτήσεως γεγενημένον διασπᾶσθαι διακελεύεται παντελῆ τοῦ τοιούτου γάμου ἀργίαν καταψηφιζομένη ἀπὸ τῆς σήμερον τῶν φθασάντων γενέσθαι τοιούτων γάμων μένει πάντων ὀφειλόντων ἀδιασπάστων. Τὸ γοῦν ἀπὸ τοῦδε οἱ τοιοῦτον γάμον συστῆσαι τολμήσοντες, οὐ μόνον τοῦ οἰκείου σκοποῦ οὐδαμῶς ἀπολαύσουσι, ἀλλὰ καὶ μετὰ τῆς τοῦ τοιούτου συναλλάγματος διασπάσεως, καὶ ἀφορισμῷ καθυποβληθήσονται, ὡς τοῦ παρόντος συνοδικοῦ ὁρισμοῦ καταφρονηταὶ, καὶ ὡς συγγενικὰ συγχέοντες αἵματα, οἵτε τοῖς οὕτω συναλλάττουσι συναινέσοντες αὐστηρίας κανονικῆς πειραθήσονται, καὶ οἱ ἱερολογῆσαι τολμήσοντες καθαιρέσει ὑποβληθήσονται. Γέγονε δὲ ἐπὶ τούτοις καὶ πρόσταγμα τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως ἀπολυθὲν κατὰ τὸν Μάϊον μῆνα τῆς αὐτῆς ἰνδικτιῶνος διοριζόμενον ἐν μέρει ταῦτα, τοιγάρτοι καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν τὴν συνοδικὴν ταύτην ἐπὶ τῷ ζητηθέντι ἀπόκρισιν ἤτ' ἀληθὲς εἰπεῖν ὁροθέτησιν, ὡς ἑπομένως τοῖς θείοις κανόσι, καὶ τοῖς πολιτικοῖς ἐκτεθεῖσαν νόμοις ἐπέκρινε καὶ κρατεῖν εἰς τὸ ἑξῆς, καὶ ἀμετατρέπτως ἔχειν εἰς τὸ διηνεκὲς διορίζεται, τῆς αὐτῆς κοινωνοῦσα γνώμης ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ προκειμένου ζητή-

A sextam gradum prohiberi dumtaxat, ac [proinde] septimum gradum impedimento vacare debere, utpote qui prohibitus non sit) statuit dictus sanctissimus patriarcha cum synodo tunc coacta hæc ad verbum : Quandoquidem igitur Basilius Theoctisten septimo gradu contingit, et lex octavo gradu se invicem contingentibus matrimonium permittit,[3] ac vero sexto contingentibus interdicit, septimo autem nequaquam, ordinatum est ut istiusmodi matrimonium, priusquam procedat, non permittatur : postquam autem processerit, non divellatur : sed qui ita conjuncti fuerint, pœnis subjiciantur. Obtinuit itaque synodicum hoc oraculum usque ad tempora sanctissimi illius patriarchæ domni Lucæ. Tunc autem, sive mense Aprili, indictione 14, anno [ab

B orbe condito] 6676, ubi quondam sacratissimus metropolitanus Atheniensis et venerabilis domnus Nicolaus Hagiotheodoritus, magnam inde animarum jacturam aliquibus, qui in jurisdictione sua pœnarum metu clam in septimo gradu matrimonium contraxissent, obvenire in concilio retulissent ; factum est synodicum statutum, quod hæc complectitur. Propter hæc igitur [moderatio nostra cum sanctorum] fratrum cœtu, factam a sanctissimo illo patriarcha domno Alexio de consanguineorum in septimo gradu matrimonio, a civili lege neque expresse prohibito, neque evidenter permisso, synodicam ordinationem corroborans et confirmans, ac veluti interpretans et explanans, simul

C vero quod multis noxium est et supervacaneum resecans, quasique ab ipsa radice revellens : ut ne amplius illegitima suppullulent germina, neque vituperabiles multiplicentur liberi, neque filiorum a divinis legibus alienorum inaugescat [numerus] : istius gradus matrimonium non modo cum ejus [contrahendi] facultas petitur, prohibet : verum etiam ante petitionem contractum distrahi jubet : ut ab hodierno die hujusmodi matrimonium prorsus cesset, censens : tamen ut jam contracta istiusmodi matrimonia modis omnibus indivulsa manere debeant. Qui itaque hujusmodi matrimonium de cætero contrahere audebunt, non solum proposito sibi [fine] omnino non fruentur ; verum post ejus contractus distractionem, tanquam præsentis sy-

D nodalis statuti contemptores, quique cognatum sanguinem confundunt, excommunicationi etiam subjicientur. Qui vero ita [matrimonium] contrahentibus assensum præbuerint, austeritate canonica tentabuntur. Et qui [tale matrimonium] consecrare ausi fuerint, dejectioni [de sacerdotio] subjicientur. Edita est etiam præterea mense Maio ejusdem indictionis potentis atque sancti nostri imperatoris jussio, quæ partim hæc statuit : Quocirca etiam imperatoria nostra majestas, eamdem de solutione propositæ quæstionis sententiam cum sanctissimo domino meo œcumenico patriarcha et sancta divinaque synodo sustinens, synodale hoc ad eamdem quæstionem responsum, aut ut quod res est dicam, statutum, uti quod secundum divinos canones ci-

vilesque leges editum sit, in posterum obtinere [oportere] judicavit, et ut nullo unquam tempore subvertatur statuit. Atque hoc quidem modo hæc acta sunt, atque obtinent. Scias tamen quod, licet synodalis hæc decisio, et ipsam confirmans imperatoria jussio, consanguineorum in septimo gradu matrimonium minanter prohibeat, indictione tamen 4, anno [ab orbe condito] 6694, cum domnus Basilius Camaterus patriarcha esset, ab imperatore nostro sancto domno Isaacio Angelo jussio facta sit, quæ statuit, ne ex dictis actis matrimonio post illa inter longe felicissimos Cæsares, domnum Joannem Cantacuzenum videlicet, atque germanam imperatoris sororem dominam Irenen contracto, quanquam in septimum consanguinitatis gradum referatur, præjudicetur : sed quantum ad illos, et [quidem] solos, quæ a synodo atque imperatore domno Manuele de istiusmodi nuptiis determinata sunt, inefficacia sint. Quod etiam a synodo approbatum est. Atque de septimi quidem gradus nuptiis controversia hunc in modnm concilietur. Cæterum quoniam matrimonio affinium in sexto gradu conjunctorum (ut diximus) prohibito, temporibus sanctissimi illius patriarchæ domni Sisinnii duo patrueles (uti videtur) duas sorores uxores ducebant : proposita a patriarcha decisio est, quæ circa finem hæc complectitur : moderatio nostra decrevit, ne istiusmodi matrimonia inter Christianos de reliquo amplius locum habeant, neque ullo unquam tempore contrahantur. Ac suadet [ipse illam] in universum omnibus, et potestate sacrosancti spiritus in patris dominique morem statuit, ne de cætero quisquam omnium, quanquam ex potestatibus aliquis sit, quanquam facultatibus ac divitiis superbiat quanquam ex multis [unus] et ex plebe sit, ad istiusmodi matrimonium deveniat. Quod si quis deinceps [inquit] hoc statutum floccifaciens, in tale matrimonium se præcipitet, liberosve collocet : hic omnibus diebus vitæ suæ ab Ecclesia pelletur : neque prius ad pœnitentiam recipietur, quam distraxerit matrimonium, tametsi ex illa liberos susceperit. Quicunque vero sacerdos tali matrimonio preces adhibuerit, plenæ [e sacerdotio] ejectioni succumbet. Cum itaque hoc modo hæc se haberent, atque de istiusmodi contractu apud imperatorium divinum tribunal [quædam] ambiguitas incidisset, emissa est mense Julio indictione 8, ab optimo et sancto nostro imperatore novella sanctio, quæ circa finem hæc narrat : Ut itaque utrumque, et imperatoriam pontificaliumque ordinationum majestas, et legum canonumque cautio recte conservetur, atque veneratione afficiatur : neque omnino hæc decisio dissolvenda, neque rursus omnino illi efficacia concedenda est. Sed [via] media (quod aiunt) atque regia eundum est, et utrumque conservandum, erga decisionis scriptorem illum patriarcham, ac imperatores qui istius decisionis mentionem fecerunt, reverentia nempe, et ne quis legibus canonibusque dissona præcipiat, quale [quiddam] hæc decisio [in medium] adduxit. Oportet autem ab hac

A ματος τῷ τε ἁγιωτάτῳ μου δεσπότῃ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ, καὶ τῇ θείᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ. Καὶ τὰ μὲν περὶ τοῦ ζ' γάμου οὕτω διευλυτητώθησαν. Ἐπεὶ δὲ τοῦ γάμου ἀπὸ ἀγχιστείας ἕκτου βαθμοῦ συνημμένων κωλυομένου ὡς εἴπομεν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου κυρίου Σισινίου, ἐλάμβανον, ὡς ἔοικε, δύο πρῶτοι ἐξάδελφοι δύο ἀδελφὰς, ἐξετέθη τόμος παρὰ τοῦ αὐτοῦ πατριάρχου διαλαμβάνων περὶ τὸ τέλος ταῦτα, ἡ μετριότης ἡμῶν διωρίσατο μηκέτι τοὺς τοιούτους γάμους χώραν ἐν τοῖς Χριστιανοῖς τοῦ λοιποῦ ἔχειν, μηδὲ παρά τινος μηδέποτε καταπραχθῆναι. Εἰσηγεῖται δὲ πᾶσι κοινῶς καὶ τῇ ἀπὸ τοῦ πνεύματος ἐξουσίᾳ πατρικῶς καὶ δεσποτικῶς διορίζεται ὥστε μηδένα τῶν ἁπάντων ἀπό γε τοῦ νῦν κἂν τῶν ἐν δυναστείαις ᾖ τις καὶ ἐξουσίαις, κἂν πλούτῳ B κομᾷ, κἂν τῶν πολλῶν καὶ τοῦ δήμου πρὸς τοιοῦτον γάμον ἐλθεῖν. Εἰ δέ τι ἀπὸ τοῦ παρόντος τὰ διορισάμενα ταῦτα θέμενος παρ' οὐδὲν πρὸς τοιοῦτον ἑαυτὸν ἐπιῤῥίψει γάμον, ἢ ἐπιδῷ τέκνα τῆς ἐκκλησίας οὗτος ἐκκήρυκτος ἔσται πάσας ἡμέρας τοῦ βίου αὐτοῦ, καὶ οὐ πρότερον δεχθήσεται εἰς μετάνοιαν πρὶν ἂν διαπάσῃ τὸν γάμον, κἂν φθάσῃ παῖδας ἀποτεκεῖν. Ὁ δὲ τῷ τοιούτῳ γάμῳ εὐχὴν ἐπιδοὺς ἱερεὺς καθαιρέσει τελείᾳ ὑποπεσεῖται. Τούτων οὖν οὕτως ἐχόντων, καὶ ἀμφιβολίας γινομένης περὶ τοιούτου συναλλάγματος παρὰ τῷ βασιλικῷ θείῳ βήματι ἀπελύθη θέσπισμα νεαρὸν τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κατὰ μῆνα Ἰούνιον ἰνδικτιόνος η'. Ταῦτα περὶ τὸ τέλος διεξιὸν ὡς Ἂν οὖν καὶ ἀμφότερα καλῶς περιφυλαχθῶσι καὶ σεβασθῶσιν, ἥτε μεγαλειότης τῶν C Βασιλικῶν καὶ ἀρχιερατικῶν διαταγμάτων, καὶ ἡ τῶν νόμων καὶ τῶν κανόνων ἀκρίβεια μήτε παντελῶς δοτέον τῷ τόμῳ τούτῳ τὴν λύσιν, μήτε πάντως ἐπιτρεπτέον αὐτῷ καὶ αὖθις τὸ ἐνεργὸν, ἀλλὰ τὴν μέσην βαδιστέον ὅ φασι καὶ βασιλικὴν καὶ ἄμφω συντηρητέον. Τότε περὶ τὸν τομογράφον ἐκεῖνον ἀρχιερέα σέβας καὶ τοὺς ἐπιμνησθέντας τοῦ τόμου αὐτοῦ βασιλεῖς καὶ τὸ μηδένα τοῖς νόμοις ἀπᾷδον καὶ τοῖς κανόσι προτρέψασθαι ὅπερ ὁ τοιοῦτος τόμος εἰσήνεγκε. Χρὴ γὰρ τὸ ἀπὸ τοῦ τοιούτου τόμου εἰσηνεγμένον συνάλλαγμα ἤδη μὲν συντελεσθὲν καὶ πρὸ ἐρωτήσεως μὴ διασπᾶσθαι, ἐπιτιμίοις δὲ τοὺς οὕτως εἰς γάμον ἁρμοσθέντας βαρύνεσθαι κατὰ τὴν κρίσιν καὶ δοκιμασίαν τοῦ κατὰ τόπον ἀρχιερέως ὡς συντηρεῖσθαι τούτοις τὸ συνοικέσιον, D φθάσαν δὲ πεσεῖν εἰς ἐρώτησιν μὴ ἐνδίδοσθαι χωρὶς τῶν ἀνηκόντων ἐπιτιμίων καὶ ἐντολῶν. Διὸ σέβας ἄνωθεν εἴρηται μηδὲ ἀδεῶς καὶ ἀνυπούλως καὶ ἐναντίως τοῖς ἐρωτήσασιν ἐπιτρέπεσθαι ἀλλὰ μετὰ ἐντολῆς μᾶλλον δὲ καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ῥηθέντος τόμου παρὰ τῆς ἐκκλησίας λαμβάνειν αὐτοὺς καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαπτομένων καὶ εἰ μὲν τὸ θέσπισμα τιμᾶν προαιρούμενοι καὶ τὰ ἐν αὐτῷ διειλημμένα φυλάττειν ἀπαρασάλευτα βούλοιντο ἐπαινετέοι πάντως εἰσίν. Εἰ δὲ τὸ παρ' αὐτοῦ κεκωλυμένον διαπράττεσθαι προαιροῖντο ἐκχωρηθήσονται μὲν τοῦτο ποιεῖν. Πλὴν ὅμως τοῖς προσήκουσιν ἐπιτιμίοις καθυπαγόμενοι ταῦτα τοῦ τόμου τοῦ πατριάρχου κυρίου Σισινίου· πρὸς δὲ καὶ τοῦ Βασιλικοῦ προστάγματος διοριζομένων μὴ εἴπῃς

πάντα τὰ ἐξ ἀγχιστείας ἕκτου βαθμοῦ γαμικὰ συναλλάγματα ὑπὸ τούτων ἁλίσκεσθαι· πρόσταγμα γάρ ἐστι τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐξενεχθὲν ἐπὶ ὑπομνήσει τοῦ προέδρου ἐκείνου Βάρδα καὶ ἑταιριάρχου, τοῦ ξηροῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον ἰνδικτιῶνος ιε'. Καταπεμφθὲν εἰς τὸν τότε ἁγιώτατον πατριάρχην κύριον Νικόλαον καὶ τὴν ἱερὰν καὶ θείαν σύνοδον διοριζόμενον ἀκωλύτως συνάπτεσθαι θεῖον καὶ ἀνεψιὸν, θεῖα καὶ ἀνεψιὰ κἂν ἕκτου βαθμοῦ συγγένειαν ἐξ ἀγχιστείας ἔχωσι. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ τοιοῦτον πρόσταγμα καταστρωθὲν εἰς σημείωμα συνοδικὸν εὑρισκόμενον εἰς τὰ κωδίκια τοῦ διαληφθέντος πατριάρχου κυρίου Νικολάου. Ὅτι δὲ λόγος γέγονέ ποτε παρὰ τῷ Βασιλικῷ βήματι περὶ τοῦ εἰ δύναται ὁ αὐτὸς καὶ εἷς δύο δευτέρας ἐξαδέλφας λαμβάνειν κατὰ λόγον γάμου, ὡς δῆθεν εἰς ζ'. Ἐξ ἀγχιστείας βαθμὸν ἀναγομένου τοῦ συναλλάγματος ἀπελύθη πρόσταγμα τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως μὴ γίνεσθαί ποτε τοῦτο διοριζόμενον διὰ τὸ ἑνὸς βαθμοῦ λογίζεσθαι τὸν ἄνδρα μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ καταντᾷν τὸ συνάλλαγμα εἰς ἕκτον βαθμὸν ἐξ ἀγχιστείας. Ἐπεὶ δὲ τὸ τοιοῦτον πρόσταγμα οὐκ ἔφθασε καταστρωθῆναι εἰς τὰ πρόσφορα σέκρητα· ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω τι γράψαι πλέον. Ἡ δὲ Ἐκκλησία κωλύει τὸν τοιοῦτον γάμον. Ἀνάγνωθι καὶ τὸν ξζ' κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου, καὶ τὰ εἰς τὴν ἑρμηνείαν αὐτοῦ γραφέντα. Ἐπὶ τούτοις γίνωσκε ὅτι πρὸ μὲν τῆς βασιλείας τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἄλλως ἐγίνοντο αἱ μνηστεῖαι κατὰ δὲ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς ζ' ἰνδικτιῶνος τοῦ ςφϞβ' ἔτους ἀπελύθη νεαρὰ νομοθεσία τοῦ αὐτοῦ βασιλέως οὕτως ἔχουσα. Ἡ μὲν παλαιὰ καὶ πρεσβυτέρα νομοθεσία πόῤῥω τὰ μνηστείας καὶ γάμου ὁρίσματα ἔθετο. Καὶ μᾶλλον τούτων τὸ μέρος ἧπερ τὰ Φρυγῶν καὶ Μυσῶν ἡ παροιμία ἐγνώρισε. Ἡ δὲ ἐπὶ τοῦ μακαρίτου πατριάρχου κυρίου Ἰωάννου τοῦ Ξιφιλίνου συνοδικῇ διασκέψει συντελεσθεῖσα σημείωσις, ᾗ καὶ ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἀοίδιμος κύριος Νικηφόρος ὁ Βοτανειάτης διὰ χρυσοβούλλου γραφῆς τὸ κῦρος εὑρίσκεται χαρισάμενος τὰ διεστῶτα χωρὶς ἀλλήλων εἰς ἓν συνάπτουσα φαίνεται κἀντεῦθεν ὅπερ ἐπὶ τῶν γάμων ὁ συνοδικὸς ἐθέσπισε τόμος τοῦτο ἐπὶ τῆς μνηστείας διαῤῥήδην αὐτὴ ἀποφαίνεται, δύο ἀδελφοῖς ἐξαδέλφας δύο μὴ ἐφιεῖσα μνηστεύεσθαι, καὶ ὁ μὲν πολὺς ἄνθρωπος ἀνεξετάστως τῷ πράγματι ἐπιβάλλων καὶ βάπτειν ὅλως μὴ ἐξικνούμενος εἰς τὸν νοῦν τῆς συνοδικῆς διαγνώσεως ἀσυλλογίστως ἐπελάζετο, ὅτι πότε μνηστεία ἐστὶ καὶ ὅπως ἔχει τὸ ἀσφαλὲς μᾶλλον ἀκριβοῦν μὴ δυνάμενος, καί που τάχα τὸ τῆς ἰδίας ἀνεπίσκεπτον διανοίας κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐπεγράφετο ἀκριβείας. Ἡ δὲ τῆς ἡμετέρας βασιλείας εὐσέβεια ἐπιστατικώτερον ἐπιβαλοῦσα τῇ διασκέψει καὶ τῇ ἐναντιοφανείᾳ καλῶς διαιτήσασα ἀρίστην τὴν συμφωνίαν διὰ τῆς παρούσης νομοθεσίας ἐξεύρηκεν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ παλαιὸς νόμος τὴν μνηστείαν ἐν μόνῃ τῇ τῶν συναλλαττόντων ὁρίζει βουλήσει, καὶ πλέον οὐδὲν συναινέσεως, καὶ συμβολαίου, καὶ μνήστρων παρεργάζεται. Ἡμῖν δὲ χάριτι Θεοῦ πρὸς κοσμιωτέραν πολλῷ καὶ ἱερωτέραν

A decisione introductum [matrimonii] contractum, si jam consummatus sit, etiamsi ejus faciendi facultas petita non fuerit, non distrahi : sed judicio atque approbatione loci antistitis ita in matrimonium conjunctis pœnis gravari iisdemque conjugium conservari. Quod vero [istiusmodi matrimonium] petitur, non sine convenientibus pœnis et præceptis, cujus causa superius [reverentia] dicta est, concedi : neque [id] petentibus pro [ipsorum] arbitrio, aut prompte, aut citra criminationem, sed adhibita commonefactione permitti, quinimo dictæ decisionis, quæque in ea ordinantur ab Ecclesia ipsos suggestionem accipere : et si quidem oraculum [illud] venerari constituentes, quæ in illo comprehenduntur, inconcussa custodire velint,
B omnibus modis laudandi sunt : sin quod ab illo vetitum est, peragere malint, permittetur quidem id illis facere, sed nonnisi competentibus pœnis subactis. Nota, quod quæ in præsenti imperatoria jussione ad abrogandam Sisinnii decisionem continentur, interea nostris temporibus nullam habuerint efficaciam. Atque precor equidem, ne unquam ullam habeant : cum causam ob quam statuta sunt, in nuda voluntate sitam esse, ac propterea nihil boni afferre sciam. Hæc [autem] quanquam sanctissimi patriarchæ Sisinnii decisio, insuperque imperatoria jussio constituant : ne [tamen] omnes consanguineorum sexti gradus nuptiales contractus ab his perimi dixeris. Exstat enim jussio semper celebrandi imperatoris domni Alexii Comneni, ad
C suggestionem proedri illius et hetæriarchi Bardæ Zeri, mense Martio indictione decima quinta edita, et ad illius temporis sanctissimum patriarcham dominum Nicolaum ac sanctam divinamque synodum missa, quæ amitam et ex fratre neptem cum patruo et ex fratre nepote, tametsi sexti gradus cognationem ex affinitate obtineant, citra impedimentum jungi statuit. Quam jussionem synodali commentario, qui in memorati patriarchæ domini Nicolai codice reperitur, insertam legas. Proinde quoniam apud imperatorium tribunal sermo aliquando incidit, an unus atque idem duorum fratrum neptes in matrimonium sumere possit, quod videlicet in septimum affinitatis gradum contractus
D referatur, emissa est jussio potentis atque sancti nostri imperatoris, quæ ne id unquam fiat statuit : propterea quod maritus et uxor unius [esse] gradus existimentur, et [matrimonii] contractus in sextum affinitatis gradum incurrat. Verum quia hæc jussio in competentem librum relata non est, non habeo equidem quod amplius scribam. Ecclesia interim istiusmodi matrimonium prohibet. Legas vero etiam sexagesimum septimum canonem sancti Basilii, quæque in illius interpretatione scripta sunt. Ad hæc scias quod cum ante imperium semper celebrandi imperatoris domni Alexii Comneni aliter fieri sponsalia [solerent :] mense Julio indictionis septimæ anni [ab orbe condito] 6592 emissa sit ejusdem imperatoris novella lex quæ hunc in mo-

dum habet : Sponsalium nuptiarumque terminos vetusta superiorisque ætatis legislatio susque deque habuit. Eorum autem efficientes causas magis quam Mysorum et Phrygum [terminos ut] proverbium [habet] indicavit. Verum qui sub felicis memoriæ patriarcha domno Joanne Xiphilino synodi opera confectus est commentarius, cui etiam perpetuo inter imperatores celebrandum domnum Nicephorum Botaniatam per aureæ bullæ scripturam auctoritatem largitum esse compertum est, quæ multum inter se distabant, in unum contraxisse cernitur. Qua ratione quod synodica decisio de nuptiis promulgaverat, hoc ille disertis verbis de sponsalibus censet, duobus fratribus duas patrueles sponsare non permittens. Atque promiscua quidem plebs indiscriminatim rem aggrediens, et [se] in synodalis statuti sensum mergere prorsus nequiens, sine ratione quidnam sponsalia essent fingebat, neque quo pacto cautius firmarentur exacte constituere valebat. [Quin] interdum etiam mentis suæ inconsiderantiam adversus absolutam ecclsiæ normam venditabat. Verum imperatoriæ nostræ majestatis pietas scientius considerationem [illam] auspicata, ubi apparentem contrarietatem recte dijudicasset, per præsentem legislationem optimam adinvenit consonantiam. Posteaquam enim vetus lex sponsalia in sola contrahentium voluntate constituit, nihilque amplius [quam de] consensu, instrumentis, atque sponsalitiis arrhis elaborat : nostris autem [temporibus communis] vitæ negotia ad longe ornatius magisque sacrum divina gratia devenerunt incrementum, atque hinc non nuptiæ solum, verum etiam sponsalia peragendam sacram benedictionem sibi conjunctam habent : ac [vero] certum tempus primæ c onjugum conjunctioni per recentiorem sapientissimi imperatoris domni Leonis sanctionem est promulgatum (in maribus nempe, annus ætatis decimus quintus : in feminis, decimus tertius : quod prefecto tempus ad perfectam conjugum cohabitationem vetus lex sufficiens esse jussit) necessarium esse potentia nostra judicavit, ut per præsens oraculum firmiter definiat, proprie illa esse sponsalia, et revera secundum exactæ synodalis normæ considerationem cum nuptiis æquipollere, quæcunque tempus quod imperatoris domni Leonis sanctio determinavit, integrum sibi [conjunctum habuerunt, et [quæ] sacra [insuper] benedictio consecuta est : atque in illis synodalis decisionis observationem valere debere. Si namqne [sponsalia] contrahentium alteram partem [aut] morte forte aliove fortunæ casu, aut sententiæ mutatione recedere, ad aliudque vitæ consortium transferri contingat : non exiguus [profecto] hic absurditatis tractus exsistet, [si] præambulæ nuptiarum preces in sponsalibus peractæ, tanquam vanum aliquid [temere] que accumulatum, reputentur, et indiscriminatim ea res intelligatur, quasi si Deus per sponsalia inter conjungendas personas introductus non esset. Hoc

A ἐπίδοσιν τὰ τοῦ βίου περιεληλύθασι πράγματα, κἀντεῦθεν οὐχ ὁ γάμος μόνον ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ μνηστεία ἱερὰν εὐλογίαν ἐπιτελουμένην ἔχει παρ' ἑαυτῇ καὶ ὁ καιρὸς ὡρισμένος διὰ νεαρωτέρου θεσπίσματος τοῦ φιλοσοφωτάτου βασιλέως κυρίου Λέοντος ἐπὶ τῇ πρώτῃ τῶν ξυμβάντων συναρμογῇ ἐξετέθη ἤγουν ἐπὶ μὲν ἀῤῥένων, ὁ πέντε καὶ δέκατος τῆς ἡλικίας ἐνιαυτὸς, ἐπὶ δὲ θηλειῶν ὁ τρισκαιδέκατος ὃν δήπου χρόνον καὶ πρὸς γαμικὴν συναυλίαν τελείαν ἀποχρώντως ἔχειν ὁ παλαιὸς νόμος ἐπέσκεψε δεῖν, ἔγνω διὰ τοῦ παρόντος θεσπίσματος τὸ ἡμέτερον κράτος ἀσφαλῶς ἀποφήνασθαι ἐκείνας εἶναι κυρίως μνηστείας καὶ ἰσοδυναμούσας τῷ γάμῳ κατὰ τὴν συνοδικῆς ἀκριβείας διάσκεψιν ὅσαι καὶ τὸν χρόνον ὃν ἡ βασιλέως κυρίου Λέοντος θεσμοθεσία ὡρίσατο B ἀκέραιον ἔσχον καθ' ἑαυτὰς, καὶ τὴν ἱερὰν εὐλογίαν ἐπακολουθοῦσαν ἐγνώρισαν, καὶ ἐπ' ἐκείνων τὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου κρατεῖν ὀφείλειν παρατήρησιν. Εἰ γὰρ καὶ θάτερον ἴσως τῶν συμβαλλόντων μερῶν θανάτῳ ἢ περιστάσει τύχης ἑτέρᾳ ἢ γνώμης μεταβολῇ ἀποδιαστῆναι συμβαίη, καὶ πρὸς ἑτέρου βίου συγκλήρωσιν μετατάξασθαι οὐκ ὀλίγον ἐνταῦθα τὸ ἄτοπον ἐπισύρεται τὰς προσεισοδίους τῶν γάμων εὐχὰς ἐπὶ μνηστείᾳ συντελεσθείσας ὥς τι τῶν εἰκαίων καὶ συμφερομένων λογίσασθαι καὶ διαφόρως ἐκλαβέσθαι τόδε τὸ πρᾶγμα, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ Θεὸς μέσος τῶν συναπτομένων προσώπων διὰ τῆς μνηστείας εἰσήγετο. Τούτῳ γὰρ καὶ ὁ προμνημονευθεὶς ἀοίδιμος βασιλεὺς εὐεπηβόλως ἀνακολουθήσας τὸν τῆς ἁγίας καὶ καθολικῆς ϛ' συνόδου κανόνα ὃς τὴν C μνηστευσαμένην ἔτι τοῦ μνηστῆρος ἐν ἀνθρώποις ὄντος πρὸς γαμικὴν ὁμιλίαν ἑτέρῳ συνέρχεσθαι ἀπεκώλυσε μοιχείαν τὸ πρᾶγμα διορισαμένης σαφῶς πρὸς τὴν ἐμφαινομένην τοῦ παλαιγενοῦς ἐναντίωσιν νόμου καλῶς συνεβίβασεν ὅτι καὶ ἡ μετὰ τὴν τοῖς μνηστῆρσι γινομένην εὐλογίαν διάστασις τοῦτό ἐστι κατὰ τὴν ἐκείνου φωνὴν μνηστείας ἀληθοῦς λύσις. Εἰ δὲ μνηστεῖαί τινες κατὰ τὴν τῶν πολλῶν συνήθειαν ἀκολούθως ἤδη γεγόνασι καὶ συμβόλαια μὲν ἐξετέθησαν, οὔπω δὲ ὁ τακτὸς ἐπέστη καιρὸς καθ' ὃν ἡ τοῖς Χριστιανοῖς ὀφειλομένη εὐλογία εἴωθε γίνεσθαι, καὶ οὐδὲ αἱ συνήθεις ἐπὶ τοῖς μνηστευσαμένοις οὐχαὶ διὰ τοῦ ἱερέως ἐξεφωνήθησαν ταύτας μνηστείας μὲν ἀληθεῖς ὅσον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀκριβολογίαν, μηδὲ εἶναι, μηδὲ ὀνομάζεσθαι, μήτε D μὲν τὴν συνοδικὴν σημείωσιν κατὰ τούτων ἔχειν τὸ ἐνεργὸν, ὡς ἁπλῶς δὲ ἀρεσκείας ἀνθρώπων δι' ἐπερωτήσεως κατησφαλισμένας τὸ ἐνεργὸν ἀποφέρεσθαι καὶ τὴν παλαιὰν ἔχειν νομοθεσίαν ἐπὶ τούτων τὸ πάγιον. Τούτῳ γὰρ τῷ τρόπῳ καὶ ὁ πρεσβυγενὴς φυλαχθήσεται νόμος ἀκέραιος ὡς ἐπὶ τῶν νηστειῶν τὸ πρώην ἐξεφωνήθη. Καὶ ἡ τῆς συνόδου διάγνωσις ἀθιγὴς καθόλου καὶ ἀνεπιχείρητος συντηρηθήσεται νοουμένη καὶ ἑρμηνευομένη κατὰ τὴν ἐνταῦθα παρατήρησιν. Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα καὶ μνηστεῖαι μὲν ἀληθεῖς ἐτυπώθησαν ὅσαι μετὰ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας κατὰ τὸν ὡρισμένον καιρὸν συντελεσθεῖσαι γνωρίζονται· αἱ δὲ κατὰ τὴν πρεσβυτέραν νομοθεσίαν γινόμεναι, ὡς ἀνθρώπων ἀρέσκει κατησφαλισμέναι δι'

ἐπερωτήσεων τὸ ἐνεργὸν ἔχειν ἀφείθησαν. Καὶ μόνος ὁ παλαιγενὴς ἐπὶ τούτων ἀφείθη νόμος κρατεῖν ὡς ὡρισμένα τὰ κεχωλυμένα ἐπὶ τὴν ἀποζυγεῖσαν μνηστὴν εἰσέρχεσθαι πρόσωπα διετάξατο δεῖ τι προθεῖναι καὶ νῦν τῷ παρόντι θέματι τῆς Χριστιανοῖς πρεπούσης εὐκοσμίας ἐχόμενον· ἐπεὶ γὰρ οὖν κατὰ τὸν ἀκριβῆ καὶ προσήκοντα λόγον τὰ τῆς παλαιᾶς τε καὶ νέας νομοθεσίας ἐπράττετο. Ἀλλ' ὁ μὲν πολὺς ὄχλος τῆς πρεσβυτέρας τῶν νόμων αὐθεντείας ἐχόμενος μετὰ τὸν ἑπταετῆ χρόνον τελεσιουργῶν τὰς μνηστείας ἀνυποστόλως ἐτύγχανε καὶ ἀδεῶς ἐπὶ τὰς μνηστευομένας εἰσήρχοντο ἕκαστος τῇ συνεχεῖ συνηθείᾳ καὶ τῷ ἐλευθερίῳ τῆς εἰς ὁμιλίαν συνόδου τὸ τοῦ ἔρωτος φλεγμαῖνον προσανακαίοντες. Ἡ δὲ ἱερωτέρα μερὶς τῆς νεαρᾶς τοῦ βασιλέως ἀκολουθοῦσα διαταγῇ διαστολὴν μὲν μνηστείας καὶ γάμου ἐτίθετο, τὰς ἐπὶ τοῖς μνήστροις εὐχὰς πρῶτον, καὶ οὕτω τὰς ἐπὶ τῷ γάμῳ τοῖς συναπτομένοις ἐπᾴδουσα, ταῦτα δὲ ἑνωμένως ἅμα καὶ κατὰ ταυτὸν ἐτελεῖτο, καὶ μνηστεία καὶ γάμος ἑνὶ διαστήματι κατεπράττετο ἀκαριαίου τινὸς ἐν τῷ μεταξὺ συνεμπίπτοντος διορθουμένη τοῦτο ὡς ἀβασανίστως γινόμενον. Ἡ ἡμετέρα εὐσέβεια θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος γενικοῦ διατάγματος, τὰ μὲν κατὰ τὸν ἑπταετῆ τῶν συμβαλλόντων χρόνον, καὶ εἰς τὸν ἑξῆς ἄχρι τοῦ ιδ' ἢ ιβ' τῆς ἡλικίας ἐνιαυτοῦ γινόμενα ὡς ἐν τύπῳ μνηστείας συμβόλαια μὴ τάξιν ὅλως μνηστείας ἐννόμου καὶ ἀσφαλοῦς ἀποφέρεσθαι ἀλλ' ὡς ἐπερωτήσεις μόνον ἐσφαλισμένας κρίνεσθαί τε καὶ ἐνεργεῖν κατὰ τὴν φύσιν τῶν ἄλλων συναλλαγμάτων, καὶ οὕτως αὐτὰ παρὰ πᾶσι τοῖς ὑφ' ἡμᾶς πολιτεύεσθαι τοῦ παλαιοῦ νόμου ὡς ἐπὶ τῶν μνηστειῶν ἐξεφωνήθη τὸ ἐνέργὸν εἰς τὰ κεχωλυμένα ἐπὶ τὴν ἀποζευχθεῖσαν μνηστὴν εἰσέρχεσθαι πρόσωπα ἔχειν ὀφείλοντος τέλεον διὰ τὸ περιούσιον τῆς παρὰ Χριστιανοῖς πρεπούσης ἐμπολιτεύεσθαι καταστάσεως· εἰ γὰρ καὶ μὴ μνηστεία ἐστὶ κατὰ τὸ ἀκριβὲς ἐντελὴς τὸ γινόμενον ἀλλ' ὅτι σχοπὸν ἔχειν μνηστείας δοκεῖ τὸ πραττόμενον, καὶ θεμέλιον γάμου προκαταβάλλεσθαι ἄρχεται πολὺ ἂν εἴη εὔλογον τὰ κεχωλυμένα τῷ νόμῳ πρόσωπα, καὶ αὖθις ἔχειν τὸ κώλυμα, καὶ μηδένα θαῤῥεῖν νεανιεύεσθαι ἀναιδῶς ὡς εἰς γυναῖκα λαμβάνειν ἀποτολμᾷν ἣν ὁ παλαιὸς νόμος μνηστήν τινος γινομένην οὐκ ἀφῆκεν ἑτέρῳ λυομένων τῶν μνηστειῶν κατὰ γάμον συνέρχεσθαι. Ἱχνουμένου μέντοι τοῦ χρόνου ὃν εἰς μνηστείαν ἅμα καὶ γάμον ἁρμόδιον εἶναι γνωρίζομεν, ἤγουν τῆς μὲν θηλείας δωδεκαετῆ χρόνον διατρεχούσης, τοῦ ἄῤῥενος δὲ τὸν τεσσαρεσκαιδέκατον ὑπερβαίνοντος, τηνικαῦτα τὴν μνηστείαν πρώτως μετὰ τῆς ἱερᾶς τῶν εὐχῶν ἐπῳδῆς ἐκτελεῖσθαι καὶ τῶν συνήθων ταύτῃ παρατηρήσεων ἤγουν τοῦ ἀῤῥαβῶνος καὶ τοῦ φιλίου τοῖς μνηστῆρσι φιλήματος, καὶ οὕτω βραχέως ἢ πλείονος καιροῦ διαλείποντος καθὼς ἂν δόξῃ τοῖς συναλλάττουσιν ἀπαραιρήτως καὶ τὸν ἔννομον γάμον προβαίνειν, καὶ μὴ κατὰ ταυτὸν συμβαίνειν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πολλάκις καὶ ὥρᾳ πραγμάτων διῃρημένων ἐκ πλείονος ἀποτέλεσμα. Οὕτω γὰρ τῆς ἀκολουθίας προβαινούσης ἐν γάμοις ὅτε ὁ παλαιὸς νόμος φυλαχθήσεται ὡς κεχωλυμένων

A autem commemoratus celebris imperator recte secutus, sancti universalisque sexti concilii [eum] canonem, qui sponsam, dum sponsus adhuc in vivis est, cum alio in matrimonii consuetudinem coire vetuit, adulterium [eam] rem [esse] manifeste statuens: cum aperta veteris legis | contrarietate pulchre conciliavit. Quoniam [quæ] post benedictionem sponsis factam [intervenit] separatio, ea [demum] secundum ejus vocem justorum sponsaliorum est solutio. Quod si sponsalia quædam secundum multorum consuetudinem congruenter jam contracta fuerint, et instrumenta confecta sint: nondum autem statutum tempus, quo Christianis debita benedictio fieri consuevit, advenerit, B neque solemnes super desponsatos preces per sacerdotem pronuntiatæ fuerint: hæc sponsalia quantum ad exactam ecclesiæ dissertationem [attinet], neque esse, neque dici justa [possunt] neque vero adversus hæc synodalis commentarius efficaciam habet: sed tanquam hominum placita simpliciter per stipulationes confirmata, auctoritatem ferunt, vetusque legislatio in illis firmitatem obtinet. Hoc enim pacto cum vetusta lex, quæ antea de sponsalibus promulgata est, integra conservabitur: tum synodi judicium secundum hic [positam] observationem et intellectum et interpretatum, intactum atque intentatum custodietur. Quandoquidem vero hæc ad hunc modum [constituta], et hæc vera [esse) sponsalia designata sunt, quæ cum C sacra benedictione, statutoque tempore peracta esse noscuntur: quæ vero secundum antiquiorem legislationem fiunt, [iis] velut hominum placita stipulationibus constabilita vim habere, atque [insuper] soli priscæ legi, quæ certas personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibitas recensuit, in his valere concessum est: quiddam cum convenienti Christianis, honestate conjunctum, præsenti oraculo nunc etiam addi oportet. Quia enim non secundum exactam convenientemque rationem veteris novæque legislationis [decreta] peragebantur, sed promiscuum vulgus antiquiori legum auctoritati adhærescens, post septennale tempus citra dilationem sponsalia celebrabat, ac pro arbitrio quisque ad desponsatas ingrediebatur, continua D consuetudine atque libertate ad colloquia congressus amoris flammam accendens: sacratior autem pars novellam imperatoris jussionem secuta, inter sponsalia et nuptias distinctionem ponebat, primum preces sponsalitias, ac deinde matrimoniales conjungendas accinens: atque [inde etiam] conjunctim simul et eodem [tempore] quando interea [vel] minimum quiddam incideret, isthæc perficiebantur, et sponsalia nuptiæque uno [eodemque temporis] spatio peragebantur: hoc tanquam sine disquisitione fiat, nostra pietas corrigens, per præsentem generalem jussionem sancit, [ut] qui ad annum contrahentium septimum, et deinceps usque ad decimum quartum aut duodecimum velut imaginarii sponsaliorum contractus fiunt,

legitimorum firmorumque sponsaliorum vicem non obtineant : sed saltem tanquam confirmatæ stipulationes habeantur, atque secundum aliorum contractuum naturam operentur. Et ad hunc [quidem] modum apud omnes subditos nostros illa obtineant : [ut tamen interim] vetus lex, quæ desponsalibus promulgata est, in personas ad sejunctam sponsam ingredi prohibitas, plenam efficaciam habere debeat : idque quo [is] status quem in Christianorum republica vigere convenit, augmentum accipiat. Nam tametsi ea] res secundum exactam rationem, perfecta sponsalia non sint : attamen quia quod agitur, sponsaliorum propositum habere videtur, atque inde nuptiarum fundamentum jaci incipit : magna profecto ratio est, quamobrem a lege prohibitæ personæ iterum impediantur, [adeo] que nemo impudenter procari præsumat, ut in uxorem assumere audeat, quam vetus lex sponsam alicujus factam, diremptis sponsalibus in alterius manum convenire non sinebat. Verumtamen ubi [id] tempus advenerit, quod sponsalibus simul et nuptiis convenire judicavimus [ubi] (nempe femina duodecimum annum, masculus vero decimum quartum excesserit), tunc in primus sponsalia decantandis sacris precibus, illorumque solemnibus (arrha videlicet, gratoque desponsatis osculo) observandis perficiantur : atque deinde exiguo longioreve tempore, quomodo contrahentibus visum fuerit, intermisso, citra recusationem legitimæ etiam nuptiæ procedant : non autem multum [inter se] disjunctæ res simul uno die, et [ut] sæpe [fieri solet, una] hora effectum sortiantur. Taliter enim ordine in nuptiis procedente, cum lex vetus, quæ probibitarum personarum catalogum fecit, illis non permittens ad sejunctam cognatæ personæ sponsam ingredi, observabitur : tum sapientissimi imperatoris novella jussio decore in omnibus et valere et in republica obtinere conspicietur : [quin] et contrahentes personæ ab intempestivis et indecoris [congressibus coercitæ, castam vitam ducent, opportuno tempore, quando sponsalia nuptiasque ipsis perfici conveniet, cum sacra invocatione invicem congressuræ. Quod si quis contra atque præsenti potentiæ nostræ constitutione prohibitum est, sponsalia conficere præsumpserit, neque hæc generaliter (et adversus omnes promulgata, quæ in posterum obtinere debent, ab ipsis Kalendis ineuntis mensis Julii, instantis 7 indictionis, anni [ab orbe condito] 6592, sequi visus fuerit, et ante legitimum tempus sacramque benedictionem arrhas pacisci fuerit ausus, aut etiam in mutuum coospectum contrahentibus personis convenire, atque inter se [omnia] promiscua habere permiserit : tabellio qui arrhabonicum contractum conscripserit, a sua statione removebitur, qui vero ante tempus sponsalia confecerint, humanæ divinæque iræ se obnoxios reddiderunt. Fiscus namque propter præsentis jussionis contemptum per rerum domesticarum secretarium positam ex

A προσώπων ἀπαρίθμησιν ἐποιήσατο μὴ ἐφιεὶς ταῦτα εἰς τὴν ἀποζευχθεῖσαν μνηστὴν τοῦ ἐγγίζοντος προσώπου εἰσέρχεσθαι, καὶ τὸ νεαρὸν τοῦ φιλοσοφωτάτου διάτ. κοσμίως ἐν ἅπασι δόξει κρατοῦν καὶ πολιτευόμενον, καὶ τὰ συμβάλλοντα πρόσωπα τῶν ἀώρων ἀπρεπῶν κωλυόμενα συνελεύσεων ἁγνεύουσαν ποιήσονται τὴν ἀναστροφὴν ἐν εὐθέτῳ καιρῷ μεθ' ἱερᾶς ἐπικλήσεως εἰς ἄλληλα συνερχόμενα. Ὁπηνίκα δὲ ἢ μνηστείαν καὶ γάμον αὐτοῖς καταρτίζεσθαι, καὶ εἴ τις παρὰ τὰ διηγορευμένα τῇ παρούσῃ τοῦ κράτους ἡμῶν διάτ. μνηστείας τολμήσει διαπράξασθαι καὶ μὴ ταύταις γενικῶς κατὰ πάντων ἐκφωνηθείσαις καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ὀφειλούσαις κρατεῖν φανείη ἑπόμενος ἀπ' αὐτῆς τῆς α' ἡμέρας τοῦ εἰσιέναι μέλλοντος Ἰουλίου μηνὸς τῆς ἐνεστώσης ζ' ἐπινεμήσεως τοῦ
B ςφϞβ' ἔτους καὶ ἀῤῥαβῶνας πρὸ τοῦ νενομισμένου καὶ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας τολμήσει διαπράξασθαι ἢ καὶ εἰς θέαν ἀλλήλοις ἐφήσει τὰ συναλλάσσοντα συνέχεσθαι πρόσωπα καὶ ἀδιαφορίαν ἔχειν ἐν αὐτοῖς, ὁ μὲν συμβολαιογράφος ὁ τὸ ἀῤῥαβωνικὸν συμβόλαιον ἐκτιθέμενος τῆς ἰδίας στατιῶνος μετακινηθήσεται, οἱ δὲ τὴν μνηστείαν πρὸ ὥρας κατεργαζόμενοι ἀνθρωπίνῳ καὶ θείῳ ἴστωσαν ἑαυτοὺς ἐνοχοποιοῦντας μηνίματι. Ὁ μὲν δημόσιον διὰ τοῦ σεκρέτου τῶν οἰκειανῶν τὸ τοῖς συμβολαίοις ἐγκείμενον ἐξ ἐπερωτήσεως πρόστιμον ἐφ' ἑκάστῳ αὐτῶν εἰσπράξεται καθ' ὁλόκληρον διὰ τὴν τοῦ παρόντος διάτ. περιφρόνησιν πιστεύομεν δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Θεὸν κατὰ τούτων διαναστήσεσθαι ὅτι πονηρίαν κατὰ προαίρεσιν ἄντικρυς ἐπὶ μέσον τῶν νέων εἰσαγαγεῖν οὐκ ἐνάρκη-
C σαν. Εἰ μὲν γὰρ ὁ παλαιὸς νόμος οὐ κατήργηται, καὶ μνηστείας τελείας οὐ δύναται καταπράξασθαι. Τὰ δὲ τῆς νεωτέρας νομοθεσίας εἰς ἔργον ἐξαγαγεῖν οἱ συναλλάσσοντες ἀπαναίνοντί τι ἄλλο ποιοῦσιν ἢ ἀνθρώπους οὐδὲν ἀλλήλοις κατὰ νόμους προσήκοντας ἑαυτοῖς συγχωροῦσι παρὰ τὸν νόμον συμφθείρεσθαι ἔρωτας ἀσελγεῖς ταῖς τῶν νέων ψυχαῖς διὰ τῆς ἀνιέρου κατεργαζόμενοι συναναστροφῆς. Ὡσαύτως ἀπελύθη καὶ ἑτέρα πρόσταξις τοῦ αὐτοῦ βασιλέως χάριν τῆς αὐτῆς νομοθεσίας οὕτω δυνάμεως ἔχουσα, ἴσμεν κατὰ τὸν Ἰούλιον μῆνα τῆς ε' ἰνδικτιόνος τοῦ ςφϞβ ἔτους νομοθετήσαντες περὶ γάμου τε καὶ μνηστείας ὅσα τῇ τε τοιαύτῃ νομοθεσίᾳ καὶ τῇ ἀναφορᾷ περιείληπται, καὶ τούτων οὐδὲν παρακινηθῆναι ἀνεχό-
D μεθα, ἀλλὰ μένειν ἀπαρεγχείρητα βουλόμεθα καὶ ἀναλλοίωτα μέχρι παντὸς, καὶ τήν τε σύστασιν τῆς μνηστείας καὶ τοῦ γάμου ὥσπερ εἴρηται γίνεσθαι, τόν τε χρόνον τηρεῖσθαι ἀκαινοτόμητον, καὶ τῶν συναρμοζομένων τῶν μὲν τῶν ιδ' ἐτῶν εἶναι μείζονα, τὴν δὲ τῶν ιβ' ἐπεὶ δὲ οὐδὲν τότε διατετύπωται, εἴτε λυόμεναι προστίμων ἔσονται καταβολαῖς αἱ τοιουτοτρόπως συνιστάμεναι μνηστεῖαι, εἴτε καὶ ἀδιάλυτοι μενοῦσι τὸ παράπαν. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ περὶ τούτου αὐτὸς ἐρωτήσας θεσπίζομεν τὰς τοιαύτας μνηστείας αἳ κυρίως μνηστεῖαι τυγχάνουσι ἀμετακινήτους μένειν καὶ ἀμεταπτώτους καὶ τὸ ὅλον ἀλύτους ἅς τε Θεοῦ μέσον τῶν συναπτομένων εἰσαγομένου καὶ τὴν τοιαύτην συναρμογὴν διὰ τῶν εὐχῶν ἱεροτελεστίας κρατύνοντος, καὶ μηδέποτε ταύτας

προστίμῳ ἀναλύεσθαι δόσεσιν, ὅτε οὐδὲ τοῖς συμβολαίοις τὸ λοιπὸν ἐγγραφήσονται, ὅτι μηδὲ παρ' αὐτῶν αἱ μνηστεῖαι κρατύνονται, ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπικλήσεως, αἵπερ καὶ ἄμιτοι τὸ παράπαν μενοῦσι μόναις λυόμεναι ταῖς αἰτίαις αἷς καὶ οἱ γάμοι οἷς ἰσοδυνάμους εἶναι ταύτας νενομοθέτηται. Καὶ τὰ κεκωλυμένα δὲ γενικὰ πρόσωπα πρὸς γάμον ἢ μνηστείαν κατὰ τὸ δόξαν ἕξει τὴν κώλυσιν καὶ παρὰ τῇ διηγορευμένῃ τῇ δε τῇ διάτ. ὑπ' οὐδενός τι διαπραχθήσεται εἰ μήπω βασιλεὺς οἰκονομικῷ τινι λόγῳ τήν τε μνηστείαν καὶ τὴν ἐξ ἱερολογίας συναρμογὴν ἐντὸς τῶν ὁρισθέντων ἐτῶν ἐπιτρέψειε. Βασιλεῦσι γὰρ ἔξεστιν ὑπερτέρως ἢ κατὰ νόμους οἰκονομεῖν, ὥσπερ ὁ σοφός τε εἴρηκε βασιλεύς, καὶ τῶν νομοθεσιῶν αἱ πρεσβύτεραι. Καὶ αὐτοὶ δὲ τὸν χρόνον συντέμνοντες οὐχὶ καὶ τὴν φυσικὴν ἐφήσουσι σύνοδον ἕως τῶν ἁρμοζομένων. Ὁ μὲν τὸν ιδ' ἐνιαυτόν, ἡ δὲ τὸν ιβ' ὑπερβῇ τῶν γονέων ἐπιμελῆ τίθεσθαι φυλακὴν ὀφειλόντων τοῦ μήτι πρὸ τοῦ ῥηθέντος πραχθῆναι χρόνου ὡς τοῦ τε διαπραξαμένου τὴν ἄωρον μίξιν, καὶ τῶν γενητόρων αὐτοῦ τοῖς κατὰ τῶν φθορέων νόμοις ὑποκεισομένου. Καὶ ὅτε δὲ βασιλεὺς μνηστείας ἢ γάμου καινοτομοίη καιρὸν ἀθανάτῳ διασταῖεν οἱ ἁρμοζόμενοι πρὸ τοῦ ὁρισθέντος τῷ πράγματι χρόνου ἕξει καὶ οὕτω τὴν κώλυσιν τὰ κωλυόμενα πρόσωπα καὶ οὐκ ἔσται τούτοις ἐνάφορμον πρὸς τὸ τολμᾷν τὰ ἀτόλμητα τὸ πρὸ τοῦ δοκοῦντος ταῖς ἡμετέραις διατάξεσι χρόνου τὴν μνηστείαν ἢ τὸν γάμον τὴν λύσιν θανάτου δέξασθαι. Τὸ γὰρ ἐλλεῖπον τοῦ τελείου χρόνου τῆς μνηστείας ἢ τοῦ γάμου ἡ τοῦ βασιλέως ἀναπληροῦσα οἰκονομία ἀπαράβατον τηρήσει τοῖς κεκωλυμένοις τὴν κώλυσιν καὶ οὐδαμῶς θήσουσι συνάλλαγμα κωλυόμενον ἀλλ' ὅσα ἐξ ἀκριβοῦς μνηστείας ἢ τελείου γάμου κωλύονται συναλλάγματι ταῦτα καὶ ὑπὸ τῶν ἐντὸς τοῦ νενομισμένου χρόνου τὴν σύστασιν οἰκονομικῶς καὶ τὴν λύσιν φυσικῶς δεξαμένων εἰρχθήσεται. Σημείωσαι τὴν παροῦσαν ἑρμηνείαν τοῦ β' κεφ. τοῦ ιγ' διδάσκουσαν πολλὰ χρήσιμα χάριν γάμων κεκωλυμένων καὶ ἐκκεχωρημένων. Ἔτι σημείωσαι τὴν δύναμιν τοῦ γραφέντος συνοδικοῦ τόμου ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου κυρίου Ἀλεξίου καὶ τεθέντος ἐν τῇ παρούσῃ ἑρμηνείᾳ. Γίνωσκε ὅτι κἂν ὁ τοιοῦτος τόμος, καὶ ἡ τοῦτον ἐπικυροῦσα βασιλικὴ πρόσταξις, μετ' ἐμβριθείας κωλύῃ τὸν ἐξ αἵματος ζ' βαθμοῦ γάμον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν δ' ἰνδικτιόνα τοῦ ςχλδ' ἔτους πρόσταξις γέγονε τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρίου Ἰσαακίου τοῦ ἀγγέλου πατριαρχεύοντος τοῦ χαματηροῦ κυρίου Βασιλείου διοριζομένη μὴ προκριματίζεσθαι ἐκ τῶν ῥηθεισῶν πράξεων τὸν μετὰ τὴν ποίησιν αὐτῶν συστάντα γάμον μέσον τῶν πανευτυχεστάτων καισάρων ἤγουν τοῦ Καταχουζηνοῦ κυρίου Ἰωάννου καὶ τῆς αὐταδέλφης τοῦ βασιλέως τῆς κυρίας Εἰρήνης καὶ εἰς ζ' βαθμὸν ἐξ αἵματος ἀναγόμενον, ἀλλ' ὅσον τὸ εἰς αὐτοὺς καὶ μόνους ἀπρακτῆσαι τὰ παρὰ τῆς συνόδου καὶ τοῦ βασιλέως κυρίου Μανουὴλ διορισθέντα χάριν τοῦ τοιούτου καὶ ἐδείχθη καὶ παρὰ τῆς συνόδου. Ἔτι σημείωσαι ὅτι τὰ ἐν τῷ Βασιλικῷ προστάγματι περιεχόμενα εἰς ἀναίρεσιν δῆθεν τοῦ

A stipulatione in instrumentis pœnam ab ipsorum singulis integram exiget. Credimus vero etiam ipsum Deum adversus hos insurrecturum, quod inter juvenes nequitiam palam [atque] destinato introducere non erubuerint. Etenim si vetus lex irrita facta est, et perfecta sponsalia confici nequeunt: [ac] vero recentioris legislationis præscriptum ad effectum deducere contrahentes recusant: quid aliud faciunt, quam homines sibi mutuo secundum legem non obstrictos, contra legem inter se corrumpi sinunt, juvenum [que] animis lascivos amores per pollutam conversationem ingenerant? Nota vero ex præsenti novella, quod male permissum fuit bellicoso domno Michaeli [matrimonio] conjungi cum rarissimæ formæ do-B mina Anna, quæ patruelis erat Mariæ Serblii [filiæ] antea illi desponsæ. Nam tametsi lege mortis ante nuptias ab ea sponsa separatus est, neque cum illa se commiscuit, attamen ipsius patruelem uxorem ducere non debuit. Neque enim conjunctio, sed precationum cæremoniæ, ut sponsalia tanquam nuptiæ reputentur, faciunt. Si igitur laicus tale quidpiam facere prohibetur, [profecto] consecratus multo magis. Tali namque temporibus sanctissimi illius patriarchæ domni Michaelis Anchiali per synodalem commentarium vetitum est legitime conjungi cum [ea] muliere, quæ cognata ejus fuerit, quæ obligatoriis scriptis duntaxat illi obstricta fuisset, neque sponsaliorum preces cum C ipso excepisset, quod aut mortua, aut pœnitudine ducta alteri viro conjuncta esset: extra quam si eam necdum sexennem mors arrhabonis instar abstulerit. Visum est enim concilio in sexennem mulierem copulæ concupiscentiam non concipi. Verum hoc in laicis non obtinebit. Nam qui altari [deserviunt] soli unius uxoris, ejusdemque virginis viri nominari, ipsique ejusdem status esse debent. Porro quæ [hac] novella de sponsalibus comprehenduntur, ex ipsa manifesta sunt. Scias vero quod in chartophylacii septo sanctissimi illius patriarchæ domni Nicolai (quidam] commentarius asservatur qui hæc ad verbum complectitur: mensis Julii die 4, indictione 15. Cum sanctissimus noster dominus et œconomicus patriarcha Nicolaus in Thomaita præ-D sideret, ac cum ipso Dei amantissimi metropolitani ille et ille, Dei amantissimus metropolitanus Cyzici Simeon cum nostra moderatione considens, dixit, quomodo [[quidam]]matricis suæ urbis clericus nomine Joannes] Diabatenus sponsalia inierat cum quadam Maria Theophili dicta, quæ esset ætate septennis: atque intellecto], propter sponsæ impubertatem præter jus sponsalia esse [inita], tunc ab illa recesserat, ac post annos octo legitime ipsam in matrimonium assumpserat. Atque hæc cum dixisset, quid de clerico [illo] faciendum esset, discere voluit. Audivit igitur a nostra moderatione, considentiumque fratrum cœtu, quod non solum in nuptiali contractu arrhas dari receptum sit: verum etiam in [cæteris] contractibus omni-

bus: atque [id quidem] non coacte, sed sponte. Quemadmodum igitur in aliis contractibus non dicimus quod actum est, si arrhæ datæ non fuerint, esse irritum: ita quoque in contractu nuptiali, tametsi arrha sive sponsalia [non] processerint [quod actum fuerit], firmum atque indivulsum erit. Itaque [quanquam, quæ inter clericum et Mariam (ut dictum est) sponsalia processerunt, subsistere nequeant : habebit [tamen] indissolubiliter clericus uxorem ipsi per solam nuptialem consecrationem (ut explicatum est) conjunctam. De donatione tamen propter nuptias, propter quam sponsalia etiam fieri consuevere inter conjuges ipsorumve partes, non tractabitur : sed perinde atque si sponsalia non processissent, neque ante nuptias donatio subsecuta esset, firmum erit matrimonium atque indisruptum. Similiter alia etiam ejusdem imperatoris de eadem legislatione edita jussio est, quæ hanc vim habet: De nuptiis atque sponsalibus mense Julio indictionis 5, anni ab orbe condito 6592, statuisse (nos) scimus, quæ in illa legislatione atque relatione comprehensa sunt. Atque eorum [quidem] nihil labefactari sustinemus, sed in æternum intentata et immutabilia manere volumus. Ut [videlicet] sponsalia [et] nuptiæ [quemadmodum dictum est) coagmententur : ut in [statuto] tempore nihil innovetur, et ex consociandis mas quatuordecim annis major sit, femina vero duodecim. Quoniam vero nihil tum statutum est, an eo modo inita sponsalia, si [forte] dirimantur, solvendæ pœnæ [obnoxia] futura, an vero omnino indissolubilia mansura sint atque ideo etiam ea de [re nos] ipse interrogasti: sancimus ut istius modi sponsalia, quæ proprie [ac vere] sponsalia sunt, immota, immutabilia, et omnino insolubilia maneant (quippe [quia] Deus inter consociandos inducatur, eamque conjunctionem per precum cæremonias communiat) et nunquam illa pœnis dandis solvantur, quæ [pœnæ] neque contractibus deinceps inscribentur : quia non ab illis, sed per Dei invocationem sponsalia corroborantur, cujuscemodi [sponsalia] omnino etiam insolubilia manebunt [iisque] duntaxat de causis solventur, quibus matrimonia, quibus illa ut viribus æqualia sunt, statutum est. Cognatæ vero personæ in [contrahendis] nuptiis vel sponsalibus prout [jam] placitum est, impedientur, neque contra quam hac constitutione vetitum est, quidquam a quoquam contiet, nisi si quando imperator quodam dispensationis modo et sponsalia et consecratione peragendam conjunctionem intra præstitutos annos permiserit. Licitum est enim imperatoribus uti aliter quam secundum leges dispensent: quemadmodum et sapiens imperator et vetustiores legislationes dixere. Neque vero ipsi cum tempus abbreviabunt, priusquam qui conjungentur, eorum masculus quartum decimum, femina vero duodecimum annum excesserit, naturalem congressum permittent. [Quin et] parentes, nequid

A τόμου τοῦ Σισινίου οὐκ ἐνηργήθησαν τέως ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἡμερῶν. Εὔχομαι οὖν μηδὲ ἐνεργηθῆναί ποτε ὡς εἰδὼς τὴν αἰτίαν δι' ἣν διωρίσθησαν θεληματικὴν οὖσαν καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τελεσφορήσασιν ἀγαθόν τι. Ἔτι σημείωσαι ἀπὸ τῆς νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ὅτι κακῶς ἐξεχωρήθη ὁ πλευρῆς κυρίου Μιχαὴλ συζυγῆναι τῇ σπανσπουλίνᾳ κυρίᾳ Ἄννῃ πρώτῃ οὔσῃ ἐξαδέλφῃ τῆς προμνηστευθείσης αὐτῷ Μαρίας τῆς τοῦ Σερκλίου· κἂν γὰρ νόμῳ θανάτου πρὸς τοῦ γάμου διεζύγη τῆς τοιαύτης μνηστῆς καὶ οὐδὲ συνεμίγη ταύτῃ ἀλλ' οὐκ ὤφειλεν ἐξαδέλφην αὐτῆς πρώτην λαβεῖν. Οὐδὲ γὰρ ἡ συνάφεια, ἀλλὰ ἡ τῆς εὐχῆς τελετὴ ποιεῖ τὴν μνηστείαν ὡς γάμον λογίζεσθαι. Εἰ γοῦν λαϊκὸς τοιοῦτόν τι ποιεῖν κεκώλυται, πολλῷ B μᾶλλον ἱερωμένος. Ὁ τοιοῦτος γὰρ ἐκωλύθη διὰ σημειώματος συνοδικοῦ ἐπὶ τῆς ἐφημερίας ἁγιωτάτου ἐκείνου πατριάρχου κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Ἀγχιάλου συνάπτεσθαι νομίμως γυναικὶ συγγενεῖ οὔσῃ τῇ διὰ δεσμωτικῶν μόνον ἐγγράφων κατεγγυηθείσῃ τούτῳ καὶ μὴ φθασάσῃ λαβεῖν μνηστείας εὐχὴν μετ' αὐτοῦ, ἢ ὡς θανούσῃ, ὡς ἑτέρῳ συναφθείσῃ ἐκ μεταμέλου ἀνδρὶ εἰ μήπω ταύτην ἑξαετῆ οὖσαν ὁ θάνατος ἠῤῥαβωνίσατο. Ἔδοξε γὰρ τῇ συνόδῳ μετὰ ἑξαετοῦς γυναικὸς ἐπιθυμίαν φθορᾶς μὴ μεσολαβεῖν, τοῦτο δὲ ἐπὶ λαϊκῶν οὐ κρατήσει. Μόνοι γὰρ οἱ τοῦ βήματος μιᾶς γυναικὸς καὶ τῆς αὐτῆς παρθένου ἄνδρες ὀφείλουσι ὀνομάζεσθαι, καὶ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς εἶναι καταστάσεως. Ἔτι σημείωσαι ὅτι τὰ μὲν τῇ C νεαρᾷ παρεχόμενα χάριν τῆς μνηστείας δηλά εἰσιν ἐκ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου κυρίου βασιλέως δευτέρας προστάξεως. Γίνωσκε δὲ ὅτι τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακίου σημείωμα κατέστρωται τοῦ ἁγιωτάτου ἐκείνου κυρίου Νικολάου πατριάρχου. Τὰ δὲ κατὰ ῥῆμα διαλαμβάνων μηνὶ Ἰουλίῳ κα', ἡμέρᾳ δ' Ἰνδικτιόνος ιε', προκαθημένου τοῦ ἁγιωτάτου ἡμῶν δεσπότου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου Νικολάου ἐν τῷ..... συνεδριαζόντων αὐτῷ μητροπολιτῶν τοῦ δεῖνος καὶ δεῖνος, ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης τοῦ Κυζίκου Συμεὼν συνεδριάζων τῇ ἡμῶν μετριότητι εἶπεν, ὡς κληρικὸς τῆς κατ' αὐτὸν μητροπόλεως Ἰωάννης Διαβαχτηνὸς ὀνομαζόμενος ἐμνηστεύσατο γυναῖκά τινα Μαρίαν τοῦ Θεοφίλου καλουμένην ἡλικίας οὖσαν ἑπταετοῦς, μαθὼν δὲ τὴν μνηστείαν D εἶναι παράνομον διὰ τὴν τῆς μνηστῆς ἀνηβότητα, τότε μὲν ἀπέστη ταύτης, μετὰ δὲ χρόνους ὀκτὼ νομίμως ταύτην πρόσγαμον ἠγάγετο, καὶ ταῦτα λέγων ἤθελε τὸ ποιητέον ἐπὶ τὸ κληρωθῆναι μαθεῖν, ἤκουσεν οὖν ἀπὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος, καὶ τῆς συνεδριαζούσης ἀδελφότητος ὡς οὐκ ἐπὶ μόνου τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος ἀῤῥαβῶνας νενόμισται δίδοσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν συναλλαγμάτων, πλὴν οὐκ ἠναγκασμένως ἀλλ' αὐθαιρέτως, ὥσπερ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἄλλων συναλλαγμάτων οὐ λέγομεν ἄκυρον εἶναι τὸ γεγονὸς μὴ δοθέντων ἀῤῥαβώνων, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ γαμικοῦ συναλλάγματος κἂν ἀῤῥαβὼν ἤτοι μνηστεία οὐ προβῇ, βέβαιον ἔσται καὶ ἀδιάσπαστον· τῆς γοῦν προβάσης μνηστείας ὡς εἴρηται μέσον τοῦ κληρικοῦ καὶ τῆς μανίας οὔσης ἀν-

ὑποστάτου ἐσεῖται ὁ κληρικὸς ἔχων ἀδιασείστως τὴν διὰ μόνης γαμικῆς ἱερολογίας ἁρμοσθεῖσαν αὐτῷ σύζυγον ὡς διείληπται· προγάμου δὴ δωρεᾶς δι' ἣν καὶ τὴν μνηστείαν νενομοθέτηται γίνεσθαι μέσον τῶν ὁμοζύγων, ἢ τῶν μερῶν αὐτῶν οὐ τραχταισθήσεται, ἀλλ' ὥσπερ εἰ μηδὲ προέδη μνηστεία μηδὲ προγάμου παρηκολούθησε δωρεὰ, βέβαιος ὁ γάμος ἔσται καὶ ἀδιάῤῥηκτος.

A ante dictum tempus fiat. diligentem curam adhibere debebunt. Alioqui et qui intempestivum coitum peregerit, et parentes ipsius legibus, adversus stupratores (latis] obnoxii erunt. Porro si quando imperator sponsaliorum nuptiarumve tempus innovavit, conjungendi ante præfinitum [ei] rei tempus morte disjuncti fuerint : impedientur tunc etiam prohibitæ personæ, neque illis ad audendum non audenda bonam occasionem suppeditabit, quod sponsalia nuptiæve ante tempus quod nostris constitutionibus placuit, morte dissoluta sint. Quod enim perfecto sponsaliorum nuptiarumve tempori deest, [id) supplens imperatoris dispensatio perpetuum servabit prohibitis impedimentum ut [illi] nullo modo vetitum contractum inire [possint]. Quare quicunque contractus ex justis sponsalibus perfectisve nuptiis impediuntur, hi etiam ab illis ;quæ intra legitimum tempus per dispensationem constituta et naturaliter dissoluta sunt, arcebuntur.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ τῶν ὑπονοουσῶν ἀποθανεῖν τοὺς ἄνδρας αὐτῶν, καὶ γαμουσῶν.* B

Συνόδου ς', κανὼν ϞΓ' · Βασιλείου κανὼν λα', λς', μς'.

Κείμενον. Ἡ περὶ ῥεπουδίου διαλεγομένη ριζ' νεαρὰ, κ. τ. λ., usque ad εἰ δὲ φοιδεράτος παρὰ τοῦ ὀπτίοντος αὐτοῦ.

Σχόλιον. Ἡ περὶ διαζυγίου ριζ νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ, ἔστι κεφ' γ' τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου, καί φησι τῶν γυναικῶν τῶν ὑπονοουσῶν τελευτῆσαι τοὺς ἀποδημοῦντας ἄνδρας στρατιώτας αὐτῶν, ὅσα συνωψίσθησαν εἰς τὸ κείμενον.

CAP. III. — *De mulieribus, quæ absentes maritos suos obiisse suspicantes nubunt.*

Concilii sexti canon 93; Basilii canon 31, 36, 46.

Textus. Quæ de repudiis disserit novella 117, etc., *usque ad* ab ipsius optione, *ut pag.* 903.

Scholium. De repudiis 117 imperatoris Justiniani novella, est cap. 3, tit. 7, lib. XXVIII Basil. et dicit de mulieribus maritos suos milites absentes obiisse suspicantibus, quæcunque in textu compendiose proposita sunt.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τῶν διαζευγνυμένων.*

Ἀποστόλων κανὼν ε' συνόδου Γάγγρας κανὼν δ' · συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ρβ' · συνόδου ς', κανὼν πζ' · Βασιλείου κανὼν θ', λε', μη', οζ'. C

Κείμενον. Περὶ διαζεύξεως γάμου ἐν πολλοῖς τόποις, κ. τ. λ., usque ad γυναικὸς ὁρισθεῖσι.

Σχόλιον. Ὁ β' τίτ. τοῦ κε' βιβλίου τῶν διατ. κεῖται εἰς τὸν ια', τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ὁ ιζ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη εἰς κεφ. ι' τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἡ ριζ' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἐτέθη ὡς πολλάκις εἴπομεν εἰς βιβλίον κη' τίτ. ζ' κεφ. α' οὕτως ἔχουσα ἐν μέρει ὡς συνωψίσθη εἰς τὸ κείμενον. Ἡ δὲ περὶ γάμων κα' νεαρὰ ἐτέθη εἰς βιβλίον κη' τίτ. ιδ' καὶ τίτ. δ' τὸ τῆς ρκζ' νεαρᾶς κεφ. τὸ περὶ ῥεπουδίου διαλεγόμενον οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικὰ, ἀλλ' ἐδέχθη μᾶλλον τὸ ιγ' κεφ. τῆς ρλδ' νεαρᾶς καὶ ἔστι κεφ. δ' τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου, καὶ λέγει ἴσας εἶναι τὰς ποινὰς τῶν ἀλόγων ῥεπουδίων, καὶ ἐπ' ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι. D

CAP. IV. — *De iis qui divortium faciunt.*

Apostolorum canon 5; concilii Gangrensis canon 14; concili Carthaginensis canon 106; concili sexti canon 87; Basilii canon 9, 35, 48, 77.

Textus. De disjunctione matrimoniorum, etc., *usque ad* ignoretur, *ut pag.* 907.

Scholium. Tit. 2, lib. XXV Dig. est in tit. 11 lib. Basil. XXVIII. Tit. vero 17, lib. V, cod. positus est in cap. 10, tit. 7, lib. XXVIII. Basil. Justiniani autem novella 117, posita est (ut sæpius diximus) in lib. XXVIII, tit. 7, cap. I, quæ sic pro parte habet, ut in textu compendiose propositum est. De nuptiis novella 22, posita est in lib. XXVIII, tit. 4 et 14. Quod [vero] novellæ 127, caput de repudiis disserit, non est positum in Basil., sed magis approbatum est cap. 13 novellæ 134 : quod cap. 4, tit. 7, lib. XXVIII est, ac temerariorum repudiorum in utraque parte æquales esse pœnas dicit.

Κείμενον. Ἀζημίως δὲ λύεται, κ. τ. λ., usque ad πενταετίᾳ μείνῃ, εἰ ζῇ.

Σχόλιον. Τὸ δ' κεφ. τῆς κβ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς ἐν τῷ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου κείμενόν φησι· Ταῖς δὲ εἰρημέναις αἰτίαις συνείδομεν καὶ ταῦτα ὀνομαστὶ προσθεῖναι ἐξ ὧν τοὺς γάμους ἔξεστι δίχα ποινῆς διαλύειν. Καὶ αὐτίκα ἐπιφέρει καὶ τὰς αἰτίας τὴν τῆς ἀσκήσεως δηλαδὴ, τὴν ἐπὶ τριετίᾳ ἀσύναπτον ὁμοζωίαν, καὶ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας. Πλὴν ἀπὸ μὲν τῶν δύο αἰτιῶν χωρὶς ποινῆς καὶ δόσεως οἱασδήτινός φησι λύεσθαι τὸ συνοικέσιον. Ἀπὸ δὲ τοῦ μονάσαι θάτερον τῶν ὁμοζύγων φησὶ ταῦτα, τηνικαῦτα

Textus. Impune autem solvitur, etc., *usque ad*, quinque annos maneat, si vivat. ut *pag.* 910.

Scholium. Novellæ Justiniani 22, 4 cap. in tit. 7, lib. XXVIII, positum, ait : Prædictis causis visum nobis est nominatim et hasce apponere, ex quibus matrimonia dissolvere vel citra pœnam licet : atque continuo causas etiam adducit, vitæ monasticæ nempe, [et si qui] intra triennium conjugem non attingat, et captivitatis [causam denique.] Verumtamen ex duabus causis citra pœnam atque qualemcunque dationem conjugium solvi, ait : Quando vero alter conjugum vitam monasticam suscipit,

hæc dicit : Nam hoc casu jubemus, ut tam viro quam mulieri, ad meliora migranti, solvendi matrimonii simul et divertendi potestas sit : [prius tamen] brevi aliquo desertæ parti solatio derelicto. Quidquid enim contrahentes pacti sunt, ut post mortem alterius lucro cederet, id ab altera obtinere debet pars deserta, sive vir sive mulier exsistat : propterea quod et iste (quantum ad conjugem) mori videatur, cum alterum vitæ iter pro altero capessit. Sed et novella Justiniani 123, sive 8 cap., 1 tit. lib. Basil. IV jubet, ut uter conjugum in mundo relictus est, a parte quæ tonsa est capiat, quidquid ex morte ejus ratione pacti [conventi] ipsi competiturum fuisset. Quod quidem novella 22, omnino ad dandam ex aliis causis pœnam respiciens, parvum etiam solatium nominavit. Siquidem quod ex pacto [datur] pœna non reputatur. Atque hæc quidem ad hunc [se] modum habent. Quæro autem, cum novella imperatoris domni Leonis Philosophi 117, ob tonsuram mariti uxori donationem propter nuptias non dari dicat : ac [vero] novella imperatoris Justiniani 22, quæ superius scripta sunt statuat, repeteturne a muliere quidpiam nomine donationis propter nuptias a marito tonso [datæ,] an non? Quondam (non ex pacto, sed ex lege donatio propter nuptias dabatur. Si quid enim mulier dotis nomine dabat, tantumdem in communes facultates maritus objicere cogebatur : unde etiam ὑπόβολον [(id est, objectio, oppositio, suppositio, et tanquam contraria obligatio)] est nominatum. Verum hoc abrogatum est, atque istiusmodi donationem propter nuptias maritus hodie non dat : sed ex pacto partem aliquam dat, quantam [videlicet si ipse] præmoriatur, uxori pacto promiserit. Quod si nihil se donationis propter nuptias nomine daturum promiserit, neque dare quidquam compelletur. Novellam igitur imperatoris domni Leonis Philosophi de donatione propter nuptias, quæ ex veteri lege cognita est, atque necessario datur : imperatoris autem Justiniani de lucro quod ex morte secundum pactum datur, loqui arbitror. Quod ergo ex morte alterius conjugum superstiti dari convenit, exiget post alterius tonsionem, qui in [communi] vita relictus est, qualecunque [tandem] sit, ac quomodocunque nuncupetur. Atque id contingit [quidem] hoc modo, ut si mulier tondeatur, maritus ex morte ejus [sibi] superstiti dari promissam quantitatem tametsi ὑπόβολον abusive vocetur, exigat.

Textus. Quod porro consensu, etc., *usque ad* non est obnoxia, *ut pag.* 910.

Scholium. Const. 9, tit. 17, lib. V. cod. consensu matrimonium solvi statuit, quæ in Basil. non est. Sed neque [illud] 117 novellæ cap. quod consensu [faciendas] matrimonii dissolutiones abrogat, in Basil. positum est, sed pro eo positum est novellæ 134, cap. 13, quod est cap. 4, tit. 7, lib. Basil. XXVIII; quod cum imperatoris Justiniani 117, legislatione idem valet. Est autem novella Justiniani 140,

A γὰρ κελεύομεν παῤῥησίαν εἶναι καὶ ἀνδρὶ καὶ γυναικὶ πρὸς τὰ καλλίω μεθισταμένοις διαλύειν τὸ συνοικέσιον, καὶ ἀναχωρεῖν μετά τινος βραχείας ὑπολελειμμένης τῷ καταλελειμμένων παραμυθίας. Ὅπερ γὰρ ἂν συμφωνήσαιεν οἱ συμβάλλοντες ἀπὸ τελευτῆς γίνεσθαι κέρδος, τοῦτο ἔχειν δεῖ τὸν καταλελειμμένον παρὰ θατέρου εἴτε ἀνὴρ, εἴτε γυνὴ καθεστήκει. Διότι καὶ οὗτος τό γε ἐπὶ τῷ συνοικήσαντι δοκεῖ τελευτᾷν, ἑτέραν ἀνθ' ἑτέρας βίου πορείαν ἑλόμενος. Ἀλλὰ καὶ ρκγ' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ ἤτοι τὸ η' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν παρακελεύεται τὸν ἐν τῷ κόσμῳ περιλειφθέντα ἐκ τῶν ὁμοζύγων λαμβάνειν ἀπὸ τοῦ μέρους τοῦ ἀποκαρέντος, εἴ τι ἐκ τῆς προτελευτῆς τούτου ἀπὸ συμφώνου ἔμελλε προσαρμόσαι αὐτῷ· ὅπερ καὶ βραχεῖαν παραμυθίαν ἐκά-B λεσεν. Ἡ κβ' νεαρὰ πάντως πρὸς τὴν ἐκ τῶν ἑτέρων αἰτιῶν διδομένην ποινὴν ἀποβλέψασα. Τὸ γὰρ ἀπὸ συμφώνου οὐδὲ ποινὴ λέγεται. Καὶ ταῦτα μὲν ἔχουσιν οὕτω. Ἐρωτῶ δὲ τῆς ιζ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου λεγούσης ἐξ ἀποκάρσεως τοῦ ἀνδρὸς μὴ δίδοσθαι ὑπόβολον τῇ γυναικί. Καὶ τῆς ρβ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ διοριζομένης τὰ γραφέντα ἄνωθεν, ἀπαιτηθήσεταί τι παρὰ τῆς γυναικὸς χάριν ὑποβόλου ἐκ τοῦ ἀποκαρέντος ἀνδρὸς, ἢ οὔ· τὸ παλαιὸν οὐκ ἀπὸ συμφώνου ἐδίδοτο τὸ ὑπόβολον ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ νόμου. Εἴ τι γὰρ ἡ γυνὴ ἐδίδου χάριν προικὸς, τοσοῦτον καὶ ὁ ἀνὴρ ὑποβάλλειν ποσὸν εἰς τὴν κοινὴν περιουσίαν ἠναγκάζετο, ὅθεν καὶ ὑπόβολον ὠνοματίσθη. Τοῦτο δὲ ἀνῃρέθη.
C Καὶ σήμερον τοιοῦτον ὑπόβολον ὁ ἀνὴρ οὐ δίδωσιν, ἀλλὰ ἀπὸ συμφώνου δίδωσί τι μέρος ὅσον συμφωνήσῃ ἐκ προτελευτῆς τῇ γυναικί. Εἰ δὲ μὴ συμφωνήσῃ δοῦναί τι ὑπὲρ ὑποβόλου οὐκ ἀναγκασθήσεται δοῦναί τι. Νομίζω οὖν ὅτι ἡ μὲν νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου περὶ τοῦ ὑποβόλου φησὶ τοῦ ἐκ τοῦ παλαιοῦ νόμου ἐπιγινωσκομένου, καὶ ἐξ ἀνάγκης διδομένου. Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ περὶ τοῦ κέρδους τοῦ ἐκ προτελευτῆς κατὰ τὸ σύμφωνον διδομένου. Τὸ γοῦν ἐκ προτελευτῆς ἑνὸς τῶν ὁμοζύγων συμφωνηθὲν δίδοσθαι ποσὸν πρὸς τὸν ἐναπομείναντα ἀπατήσει μετὰ τὴν ἐκ τοῦ ἑτέρου ἀπόκαρσιν, ὁ εἰς τὸν βίον περιληφθεὶς οἷον ἂν καὶ ἔστι, καὶ ὅπως ἂν καλεῖται, καὶ συμβαίνει τοιούτῳ τρόπῳ ἐὰν ἀποκαρῇ ἡ γυνὴ ἀπαιτεῖν τὸν ἄνδρα τὸ ἐκ
D προτελευτῆς ἐκείνῳ συμφωνηθὲν δοθῆναι τῷ περιόντι ποσὸν κἂν ὑπόβολον καλεῖται καταχρηστικῶς.

Κείμενον. Τὸ δὲ κατὰ συναίνεσιν πρὸς τὸ συμφωνούμενον, κ. τ. λ., usque ad ἀναχωροῦσα, ὡς ἡ αὐτὴ ριζ' νεαρά.

Σχόλιον. Ἡ θ' διάτ. τοῦ ιζ' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος διορίζεται κατὰ συναίνεσιν λύεσθαι τὸν γάμον, ἥτις οὐ κεῖται εἰς τὰ Βασιλικά, ἀλλ' οὐδὲ τὸ τῆς ριζ' νεαρᾶς κεφ. τὸ ἀναιροῦν τὰς κατὰ συναίνεσιν λύσεις τοῦ γάμου, ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐτέθη ιγ' κεφ. τῆς ρλδ' νεαρᾶς. Ὅπερ ἐστι κεφ. δ' τοῦ ζ' τίτ. τοῦ κη' βιβλίου ἰσοδυναμοῦν τῇ ριζ' νεαρᾷ. Ἡ νομοθεσία τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου

ἐστὶ νεαρὰ Ἰουστινιάνειος ρμ', ἥτις οὐδὲ ὅλως ἐτέθη εἰς Βασιλικά. Καὶ τὸ τὴν ἄπροικον γαμετὴν λαμβάνειν τὸ τῆς ἀνδρώας περιουσίας ἐκ τοῦ ἀλόγως ῥεπουδιατεῦσαι αὐτὸ, μέρος ἐστὶ τῆς ριζ' νεαρᾶς τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ. Πλὴν οὐδὲ τοῦτο ἐτέθη εἰς τὰ βασιλικά.

Κείμενον. Τοσοῦτον δὲ ἀκώλυτόν ἐστιν ἡ τῶν γάμων διάλυσις, κ. τ. λ. usque ad ἐπερωτηθεῖσα ποινή.

quæ nullo modo in Basil. posita est. Quod autem indotata uxor ex maritalibus bonis, cum ille [ipsam] citra rationem repudiat, quadrantem capit, est pars novellæ imperatoris Justiniani 117, sed neque hæc in Basil. posita est.

Textus. Usque adeo autem matrimoniorum, etc. *usque ad* irrita est, *ut pag*. 910.

Scholium. Dig. 18, tit. 1, lib. Dig. XLV, est cap. 18, tit. 1, lib. XLIII Basil. quod sic habet : Irrita est stipulatione constituta pœna, si culpa alterius conjugum divortium factum fuerit, ut ne privatorum hominum pactis pœna publica perimatur. Quæras lib. XXIX, tit. 5, cap. 5, et tit. 6, lib. XLIII, cap. 2, et thema 3, cap. 97, tit. 1, lib. XLIII, et thema 1, cap. 134 ejusdem lib. et tit., et thema 2, cap. 121, et lib. II, tit. 2, cap. 243, et lib. XXVIII, tit. 7, cap. 7, 8, 9. Digest. 134, tit. 1, lib. XLV. Digest. est cap. 134, tit. 1, lib. XLIII. Basil. quod habet quemadmodum in textu scriptum est. Chumnus in margine scholium ascripsit, quod paucis [illud] cap. interpretatur : et docet, quando de futuro matrimonio conscriptæ obligationes efficaciam habere debeant, et quando non. Verum tu illi scholio ne auscultaveris ; sed notes ex hoc cap. quod matrimoniorum obligatoria instrumenta, si quidem a solis futuris conjugibus confecta fuerint, quantum ad pœnam ob illorum transgressionem exigendam, invalida sunt : si vero ab illis quibuspiam efficaciam habeant, et si culpa utriuscunque futurorum conjugum matrimonium perfectum non fuerit, ab eo qui se effecturum, ut ille matrimonium ineat, promiserit, pœna exigatur. Quæras etiam Palæum [in] cap. 1, tit. 1, lib. XXVIII, et cap. 14 et 15 ejusdem lib. et tit. Const. 2, tit. 38, lib. VIII cod. est cap. 2, tit. 6, lib. XLIII, quod habet ut in textu scriptum est. Atque in his [quidem] civilis lex [vertitur.] Scias vero quod sæpenumero quæsitum sit, an qui istiusmodi obligatoria de nuptiis instrumenta, aut etiam in infirmis sponsalibus, nuptiales pactiones cum muliere aliqua interposuit, postquam obligatoria instrumenta, vel præter jus [inita] sponsalia reprobarit, aliam uxorem ducere, aut in presbyteri statum evehi possit. Tu igitur dic, quod si persona, quæ ei qui sacerdos fieri vult, desponsa est, tempore reprobationis instrumentorum sextum annum excesserit, non permittetur ei qui instrumenta vel a lege non confirmata sponsalia interposuit, ut alteri mulieri conjungatur, aut sic sacerdos fiat, tanquam bis matrimonium contraxisse reputetur ; [idque propter concupiscentiam, et quod mulier amoris capax sit. Si vero cum pacta reprobarentur, persona illa sex annis minor fuerit : firmiter talis alteri mulieri conjungatur, aut ex eo tempore sacerdos fiat. Astruas vero hæc etiam ex novella legislatione imperatoris domni Alexii Comneni, quæ legitima sponsalia insolubilia esse statuit : et jubet, ut si sponsalia, tanquam legitimis temporibus non facta, solvi contingat, facultatem non habeant cognatæ eorum, qui adversantibus legibus in conjugii societatem conjuncti fuerant, prohibitæ personæ, ut [cum illis] conjungantur. Quam [quidem] novellam cap. 2 præsentis tituli insertam etiam legas.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ πορνείας, μοιχείας, καὶ φθορᾶς, καὶ ἀῤῥενοκοιτίας.*

Ἀποστόλων κανὼν ξα'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν η'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'· συνόδου ς', κανὼν πς', πζ'· Βασιλείου κανὼν ζ', ιη', κα', κβ', κε', κς', λ', λδ', λζ', μθ', νη', νθ', ξβ', οζ'. Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ'.

Κείμενον. Περὶ φθορᾶς, μοιχείας, καὶ ἀῤῥενοκοιτίας κ. τ. λ. usque ad, καὶ μνηστείας, καὶ παλλακισμοῦ.

CAP. V. — *De fornicatione, adulterio, stupro et pædicatione.*

Apostolorum canon 61 ; concilii Ancyrani canon 8 ; concilii Neocæsariensis canon 8 ; concilii sexti canon 86, 87 ; Basilii canon 7, 18, 21, 22, 25, 26, 30, 34, 37, 39, 41, 58, 59, 62, 77. Gregorii Nysseni canon 3.

Textus. De stupro, adulterio etc., *usque ad* instituatur, *ut pag*. 915.

Scholium. Tit. 9, lib. IX Cod. positus est in cap. 47 tit. 37 lib. Basil. LX, et tit. 5 lib. Digest. XLVIII positus est in cap. 3 tit. 37 ejusdem LX libri. Cujus tit. diversa cap. legas, quæ multa istiusmodi docent, cujusmodi compendiose sunt proposita. Verum quod adulteri, pædicones, aut stupratores capitali supplicio afficiantur, non est positum in Basil., sed 73 cap. dicti 37 tit. ait. Adulteri verberati et tonsi naribus mutilantor : qui vero internuntii atque administri in impio illo scelere fuerint, verberati et tonsi in perpetuum exsilium mittuntor. Novella autem imperatoris Justiniani 134, sive ejus 12 cap. quod in tit. 7 lib. XXVIII positum est, circa initium hæc dicit : Si de adulterio maritus putet suam convinci posse uxorem, convenit, ut maritus p ius contra uxorem, aut etiam adulterum in crimen subscribat. Et si quidem adulterii crimen manifeste probatum fuerit, tunc transmisso libello repudii, jubemus, ut illæ pœnæ delinquentibus irrogentur quas præscribunt leges : illis quoque legitimas sustinentibus pœnas, qui quidem vel internuntii vel ministri tam impio crimini exstiterunt. [Præterea] de substantia adulteri, si uxorem habeat, dos

ei donatioque ante nuptias conservetur : aut si dotalia instrumenta [non] intervenerunt, portio quæ nostra defertur lege. Reliquam ejus substantiam descendentes aut ascendentes (si qui sunt) usque ad tertium gradum, capiant secundum ordines et gradus suos. Si nulli hujusmodi supersint, fisco hæc addici jubemus. Mulier vero quæ adulterium commisit, competentibus subdita pœnis, in monasterium conjiciatur : et [sic] deinceps, quæ patriarcha in compendium contraxit. Legas [vero] etiam novellam imperatoris domni Leonis philosophi 32, quæ quid adultero et adulteræ fieri debeat, statuit. Proinde de incestu cap. 76 tit. 37 lib. LX, hæc dicit : Incesti, sive parentes cum liberis, sive liberi cum parentibus, sive fratres cum sororibus [se commisceant], gladio puniuntor. Qui vero in alia cognatione se invicem incestarint, puta pater et filii uxor, aut filius et patris uxor sive noverca, aut vitricus et privigna, aut frater et fratris uxor, aut patruus et ex fratre neptis, aut ex fratre nepos et amita, aut [extraneus] et duæ sorores, aut [extraneus] et mater una cum filia : hi et mares et feminæ (si [quidem] scientes [sese] commiscuerint) verberati naribus mutilantor. Similiter etiam 77 cap. dicit : Si patrueles horumve liberi, nec ultra [inter sese], vel pater et filius cum matre et filia, vel duo fratres cum duabus sororibus, vel duo fratres cum matre et filia, vel ex fratre nepos cum patrui sui quondam uxore, matrimonio conjungantur, alioquive carnaliter commercium habeant, supra separationem verberantor. [Et] cap. 78 ait : Qui cum monachis, diaconissis, aut ascetriis libidinem exercent, tanquam qui Ecclesiam sponsam Christi coinquinent, et ipsi et quæ cum ipsis se contaminant, naribus mutilantor. Cap. autem 79 : Qui, inquit, cum concubina filii sui aut matrimonii prætextu [se] commiscet, aut alioqui clam commercium habet, una cum ipsa naribus mutilator : ut tamen prius a se invicem separentur. Verum si cum filii concubina maritata id perpetret, pœna eodem modo procedito, atque [illi] insuper verberantor. Legas etiam 6 thema cap. 10 tit. 5 lib. Basil. XXVIII quod ait : Qui virginem aut viduam rapuit, hanc neque consentiente ipsius patre ac delictum condonante, ducere uxorem potest. Cæterum qui de sancto baptismate aliquam suscepit, non potest ipsam postmodum in matrimonium assumere : quippe quæ tanquam ipsius filia facta sit : neque [item] ejus matrem aut filiam : quin neque ipsius filius. Quandoquidem nihil aliud perinde paternum affectum justumque matrimonii impedimentum introducere potest, atque hoc vinculum, quo animæ ipsorum mediante Deo coalescunt. Lege ejusdem lib. et tit. cap. 3, thema 2 et 3, et cap. 11, et lib. VII, tit. 8, cap. 4, et lib. XLV, tit. 2, cap. 6, thema 3, et cap. 10, thema 2 et 3, et lib. II, tit. 3, cap. 8 et cap. 197.

Textus. Proinde fornicatio non laudatur, etc. *usque ad* tanquam fur, *ut pag.* 915.

A *Κείμενον.* Ἡ μέντοι πορνεία οὐκ ἐπαινεῖται μὲν παρὰ τῷ πολιτικῷ νόμῳ, κ. τ. λ. usque ad οὐκ ἐνέχεται ὡς κλέπτης.

Scholium. Digest. 4, tit. 5, lib. XII, est thema 2, cap. 5 tit. 2 lib. Basil. XXIV, quod eadem dicit. Digest. 6, tit. 5, lib. XXXIX, est cap. 5 tit. 1 lib. Basil. XLVII, quod habet, quemadmodum declaratum est. Recte autem dixit, quod qui alienam ancillam meretricem rapit, non teneatur tanquam plagiarius, sive in metallum non condemnetur, ut est in Basil. Nam qui ancillam quæ meretrix non est, rapit, in metallum condemnatur, [cujus rei causa] lib. LX, totum 38 tit. quæras.

Σχόλιον. Τὸ δ′ διάτ. τοῦ ε′ τίτ. τοῦ ιβ′ βιβλίου ἔστι θέμα β′ τοῦ ε′ κεφ. τοῦ β′ τίτ. τοῦ κδ′ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν τὰ αὐτὰ λέγον. Τὸ ς′ διάτ. τοῦ ε′ τίτ. τοῦ λθ′ βιβλίου ἔστι κεφ. ε′ τοῦ α′ τίτ. τοῦ μζ′ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη. Τὸ λθ′ διάτ. τοῦ β′ τίτ. τοῦ μζ′ βιβλίου ἔστι κεφ. λθ′ τοῦ ιβ′ τίτ. τοῦ ξ′ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς ἐδηλώθη· καλῶς δὲ εἶπεν ὅτι ὁ ἁρπάζων ἀλλοτρίαν δούλην πόρνην οὖσαν οὐκ ἐνέχεται ὡς ἀνδραποδιστής, ἤγουν οὐ μεταλλίζεται ὡς ἐν τῷ βασιλικῷ κεῖται. Ὁ γὰρ ἁρπάζων δούλην μὴ οὖσαν πόρνην, μεταλλίζεται, καὶ ζητεῖ τὸν μὴ ὅλον τίτ. τοῦ ξ′ βιβλίου.

Textus. Dicit vero etiam lib. XXXVIII, tit. 8, etc. *usque ad* percipere possint, *ut pag.* 915.

B *Κείμενον.* Λέγει δὲ καὶ βιβλίον λη′ τίτ. η′ ὅτι οἱ πορνογενεῖς, κ. τ. λ. usque ad λαβεῖν τῶν τοῦ πατέρος πραγμάτων.

Scholium. Tit. 8 lib. XXXVIII Digest. positus est in cap. 6 tit. 2 lib. XLV Basil., atque ait ejusdem tit. cap. 7 : Hæc bonorum possessio omnes vocat cognatos, licet [jure] civili non vocentur. Unde et vulgo quæsiti fratres inter se, et in [bonis] matris, cognationis subsidium habent, et mater in illorum [bonis]. Eadem quoque de ancilla prægnante manumissa dicimus. Et cap. 9, spurii hæreditas ad cognatos paternæ stirpis non pertinet; nam patrem non habet. Ejus autem matri, eademque matre natis fratribus proximitatis subsidium datur. Atque hæc quidem aiunt leges, eorum differentiam qui per fornicationem conjunguntur docentes, ac spuriis succedi a maternæ stirpis cognatis : patrem autem, aut paternæ stirpis cognatos, ipsos non agnoscere : sed ex una duntaxat unica illegitimum filium patri hæredem fieri dicentes. Verum [quæ] de nuptiis [tractant] leges atque canones, et agnoscunt, ex fornicatione cognationem, et qui ex fornicatione [invicem se] contingunt, cognatos, si incestum committant, tanquam legitimos cognatos puniunt. Quorsum legas in 5 cap. positos canones, et novellam imperatoris Justiniani 118, quæ est in fine tit. 3 lib. Basil. XLV.

Const. 5 tit. 57, lib. VI Cod. est cap. 42 tit. 1 lib. Basil. XLV, quod dicit : Si qua illustris mulier filium ex justis nuptiis procreaverit, et alterum spurium habuerit, cui pater incertus sit : quemadmodum res maternæ ad eos perveniant, sive tantummodo ad liberos justos, sive etiam ad spurios, dubitatur. Sancimus itaque, ut neque ex testamento, neque ab intestato, neque ex liberalitate inter vivos habita, justis liberis exsistentibus, aliquid penitus ab illustribus matribus ad spurios perveniat : cum in mulieribus ingenuis et illustribus, quibus castitatis observatio præcipuum debitum est, nominari spurios, satis injuriosum, satisque acerbum, et nostris temporibus indignum judicemus : et hanc legem ipsi pudicitiæ, quam semper colendam censemus, merito dedicamus. Sin autem concubina liberæ conditionis constituta, filium aut filiam ex licita consuetudine cum homine libero habita procreaverit, eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quæ illa jure legitimo et in patrimonio suo possidet, nulla invidia est. Digest. 23 tit. 5 lib. I Dig. est cap. 19 tit. 1 lib. XLVI, quod ait : Qui ex legitimo matrimonio natus est, patrem sequitur; vulgo quæsitus autem, matrem. Et 24 cap. ejusdem lib. et tit. : Qui non ex legitimo matrimonio nascitur, matrem sequitur : nisi lex specialis aliud quidpiam statuat. Tit. 7 lib. XXV Dig. non est positus in Basil. Tit. 5 lib. XLVIII Digest. est in lib. Basil. LX tit. 37. Digest. autem 11 non est transcriptum. Verum ait thema 2 cap. 1 tit. 37 lib. LX : Qui mulierem honestam et ingenuam in concubinatu habet, neque per contestationem hoc manifestum facit, vel uxorem eam habet : vel si hoc recusat, stuprum, atque adeo adulterium cum ea committit : dum videlicet corpore suo quæstum [illa] non fecerit. Const. 5 tit. 57 lib. VI Cod. non est integra posita, cujus initium est cap. 42 tit. 1 lib. XLV Basil. Cap. 2 novellæ Justiniani 12, et cap. 13 [novellæ] 18, et novella 19, et cap. 3, 78, et cap. 3, 89 novellarum imperatoris Justiniani, et alia cap. quæ de iis docent, qui ex legitimis [postmodum uxoribus, aut] etiam ex concubinis [nati], et ex nothis legitimi filii [fiunt :] posita sunt in tit. 1 et 2 lib. XXXII Basil. quos legas.

Κείμενον. Καὶ δούλας δὲ ἰδίας δυνάμεθα παλλακεύεσθαι, κ. τ. λ. usque ad λέγεται, ὡς βιβλίον ν', τίτ. ις', διάτ. ρμδ'.

Σχόλιον. Τὸ δ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ ς' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι θέμα τοῦ κη' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ μθ' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθη. Ἡ γ' διάταξις τοῦ ιε' τίτλου τοῦ ζ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. γ' τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου λέγον οὕτως, Ἐάν τις δούλην ἔχῃ ἐν τῇ ἰδίᾳ συναφείᾳ μὴ ἔχων γαμετὴν, καὶ μείνῃ μετ' αὐτῆς μέχρι τελευτῆς, εἴτε ἔχων παῖδας ἐξ αὐτῆς, εἴτε μὴ, καὶ μηδὲν εἴπῃ περὶ αὐτῆς ἐν τῇ ἰδίᾳ διαθήκῃ, γίνεται κἀκείνη ἐλευθέρα. Ἀκούων δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος κανόνος, ὅτι γίνεται ἐκείνη ἐλευθέρα, μὴ νομίσῃς ὅτι οἱ παῖδες αὐτῆς δουλείᾳ ὑπόκεινται· ἐλευθεροῦνται γὰρ αὐτοὶ, ὡς τὸ ἀνώτερον κεφ. τοῦ μθ' βιβλίου φησὶν, καὶ οἱ τοῦ παρόντος κεφ. παράτιτλοι. Τὸ ιβ' καὶ ιγ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Τὸ ρμδ' διάτ. τοῦ ις' τίτ. τοῦ ν' βιβλίου τῶν διατάξεων ἐστι κεφ. ρμδ' τοῦ β τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον, Παλλακή ἐστιν ἡ συζῶσά τινι ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ νομίμου χωρὶς γάμου· ἡ δὲ ἧττον τιμιωτέρα φίλη λέγεται.

ΚΕΦΑΛ. ς'. — *Ἐὰν γυνὴ λαϊκοῦ μοιχευθῇ.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κ'· συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν η'· ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λβ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ φθορᾶς, καὶ γάμου χήρας, καὶ τίς λέγεται χήρα.*

Βασιλείου κανὼν ιη', κδ'.

ΚΕΦΑΛ. Η'. — *Περὶ τῶν ἐπὶ γάμῳ γυναῖκας ἁρπαζόντων, ἢ βιαζομένων ἢ φθειρόντων παρθένους, καὶ περὶ συνιστόρων αὐτῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξζ'· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ια', κε'· συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν κζ'· συνόδου ς' κανὼν ϟβ'· Βασιλείου κανὼν κβ', λ', λγ', λη', νγ'·

Textus. Proinde et ancillas nostras in concubinatu, etc. *usque ad* digest. 144 [traditur], *ut pag.* 918.

Scholium. Const. 4 tit. 4 lib. VI Cod. est thema 4 cap. 28 tit. 1 lib. XLI, quod habet, ut in compendio propositum est. Const. 3, tit. 14. lib. VII Cod. est cap. 3 tit. 19, lib. XLVIII, quod sic dicit : Si quis uxorem non habens, cum ancilla [sua] consuetudinem habeat, ac cum illa ad mortem usque permaneat, neque quidquam de illa in testamento suo dicat, sive liberos ex ea habeat, sive non, illa libera evadit. Cum autem liberam illam fieri ex præsenti capite audis : liberos ejus servituti obnoxios esse ne existimes. Nam et ipsi liberi fiunt, quomodo superius cap. lib. XLI, et præsentis cap. veteres [leges] aiunt. Digest. 12 et 13 tit. 5 lib. XLVIII non sunt posita in Basil. Digest. 144 tit. 16 lib. L Digest. est cap. 1414 tit. 2 lib. II Basil., quod sic habet : Concubina est, quæ cum aliquo in domo ejus extra legitimas nuptias vivit. Minus autem honesta, amica appellatur.

CAP. VI. — *Si laici uxor adulterium passa sit.*

Concilii Ancyrani canon 20; concilii Neocæsariensis canon 8. Lege quæ adnotata sunt in cap. 32, tit. 1 præsentis operis.

CAP. VII. — *De stupro et nuptiis viduæ, et quæ vidua dicatur.*

Basilii canon 10, 24.

CAP. VIII. — *De iis qui matrimonii causa mulieres rapiunt, aut violant, aut virgines constuprant, et de iis qui illis conscii sunt.*

Apostolorum canon 67; concilii Ancyrani canon 11, 25; concilii Chalcedonensis canon 27; concilii sexti canon 92; Basilii canon 22, 30, 33, 38, 53.

Legas quæ adnotata sunt in cap. 30, tit. 9 præsentis operis.

CAP. IX. — *De his quæ præter voluntatem parentum aut dominorum nubunt.*

Basilii canon 38, 41, 42.

Textus. Qui quæve in alterius potestate sunt, non possunt legitime matrimonium contrahere, non consentiente eo qui illos in potestate habet : ut lib. v Cod., tit. 4, et lib. xxv, tit. 2 [traditur] : extra quam si [quis] filiam viginti quinque annos natam [in matrimonium] elocare differat. Tunc enim [illa] liberæ conditionis homini seipsam [matrimonio] jungere potest : quemadmodum quæ de ingratitudine hæredum [tractat] novella 115 [docet].

A ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τούτου συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. Θ'. — *Περὶ τῶν παρὰ γνώμην τῶν οἰκείων γονέων ἢ δεσποτῶν γαμουσῶν.*

Βασιλείου κανὼν λη', μα', μβ'.

Κείμενον. Ὑπεξουσία, ἢ ὁ ὑπεξούσιος οὐ δύναται νομίμως γαμεῖν μὴ συναινοῦντος τοῦ ἔχοντος αὐτοὺς ὑπεξουσίως, ὡς βιβλίον ε' τοῦ κώδικος τίτ. δ'· καὶ βιβλίον κγ', τίτ. β', εἰ μὴ γεγονυῖαν τὴν θυγατέρα κε' ἐνιαυτῶν ὑπερέθετο ζεῦξαι· τότε γὰρ ἑαυτὴν ἐλευθέρως ζεῦξαι δύναται ὡς ἡ περὶ τῶν ἐν κλήρῳ εὐχαριστιῶν ρ ιε' νεαρά.

Scholium. Tit. 4 lib. v Cod. positus est in cap. 27 tit. 4 lib. Basil. xxviii. Quale tamen cap. in textu scriptum est, nullum in toto [illo] tit. est. Quod autem qui quæve in potestate sunt, circa consensum ejus qui eos in potestate habet, legitime matrimonium contrahere non possint : [id vero] ex multis cap. manifestum est. Tit. 2 lib. xxiii Dig. est in cap. 1 tit. 4 lib. xxviii ; atque ejusdem tit. cap. 2 ait : Non consistunt nuptiæ, nisi qui conjungantur, quique eos in potestate habent, consentiant. Novella 115 est in cap. 38 tit. 8 lib. xxv, Basil., atque 12 ejus cap. hæc dicit : Si cui ex prædictis parentibus filiæ neptive suæ maritum dare, et secundum vires patrimonii sui pro ea dotem offerre volenti, illa non consenserit, sed turpem vitam delegerit : sed si filia ad annum ætatis vicesimum quintum pervenerit, et parentes differant marito eam conjungere, et ex hoc contingat ut in corpus forte suum peccet, hoc ad ingratitudinem imputari filiæ nolumus : quandoquidem non sua, sed parentum culpa hoc deliquisse dignoscitur. Atque hæc quidem [habet] Basil. inserta novella. Tu vero animadvertas, quod filia post vicesimum quintum annum se præter voluntatem patris sui liberæ conditionis homini connubii jure jungere possit, [id] in Basil. non esse assumptum, ideoque efficaciam non habere. *Aliud Scholium*. Nota quæ in præsenti 9 cap. de filiabus in potestate constitutis scripta sunt. Quoniam vero nonnulli dixerunt, filiam quæ post vicesimum quintum annum fornicatur, secundum 12 cap. tit. 8 lib. xxxv Basil., quod hic etiam insertum est, non posse exhæredari ; quæ vero nubit, posse : quod filiam post vicesimum quintum annum præter voluntatem patris sui se connubii jure viro jungere posse, non sit insertum Basil., dico, quod cum eadem, quæ causas ob quas parentes liberos exhæredare possunt enumerat, Justinianea novella statuat, ut qui filius præter [consensum] patris cum mimis aut arenariis venatoribus conversatur, exhæredetur, debeamus dicere, fornicationem atque nuptias alias venia dignandas, alias non. Siquidem si filia, sive ante perfectam ætatem sive post, matrimonii lege cum viro [non omnino] vituperabili conjuncta fuerit, ut non gravem pater ex nuptiis injuriam accipiat, matrimonium quidem tanquam quod consistere nequeat, ex aditione patris [ad judicem] dissolvetur, sed filia non exhæredabitur. Quod ipsum sane futurum etiam est, si simili modo fornicata fuerit. At sive per nuptias, sive per fornicationem [omnino] gravem patri injuriam intulerit, exhæredabitur. Idem vero et in filio fiet. De fornicatione autem adhibito discrimine quæretur. Alia enim diuturna, alia temporaria est.

CAP. X. — *De mulieribus fornicantibus, fetum perimentibus, vel ad necandos fetus medicamenta conficientibus.*

Concilii Ancyrani canon 21 ; concilii sexti canon 91 ; Basilii canon 2, 8, 52.

Textus. Dicitur lib. xlvii, tit. 11, Dig. 4, etc. *usque ad* datum sit, *ut pag.* 923.

B ΚΕΦΑΛ. Ι'. — *Περὶ τῶν πορνευουσῶν, καὶ ἀναιρουσῶν τὰ τικτόμενα, ἢ ποιουσῶν φθόρια.*

Συνόδου Ἀγκύρας κανὼν κα'· συνόδου ς' κανὼν ϟα'· Βασιλείου κανὼν β', η', νβ'.

Κείμενον. Εἴρηται βιβλίῳ μζ', τίτ. ια', διάτ. δ', ὅτι ἡ ἐπιτηδὲς, κ. τ. λ. usque ad, κἂν χωρὶς δόλου τὸ πόμα δέδωκεν.

Scholium. Digest. 4 tit. 11 lib. xlvii Dig. est cap. 24 tit. 22 lib. lx Basil., quod dicit, ut scriptum est. Dig. 8 tit. 8 lib. xlviii non positum est in Basil. Dig. 39 tit. 19 lib. xlviii Dig. est cap. 29 tit. 51 lib. lx Basil., ac dicit quæcunque scripta sunt. Dig. 38 ejusdem lib. et tit. est thema 6 cap. 38 tit. 51 lib. lx Basil., quod, quæ compendiose proposita sunt, narrat.

CAP. XI. — *De iis qui abominantur matrimonium, carnem et vinum.*

Apostolorum canon 51 ; concilii Gangrensis canon 1, 2, 4, 9 ; Basil. canon 28, 85.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ'. — *Περὶ τῶν βδελυσσομένων τὸν γάμον, καὶ κρέα, καὶ οἶνον.*

C Ἀποστόλων κανὼν να'· συνόδου Γάγγρας κανὼν α', β', δ', θ'· Βασιλείου κανὼν κη', πε'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'. — *Περὶ λαϊκῶν ἑαυτοὺς ἀκρωτηριαζόντων.* A

Ἀποστόλων κανὼν κβ', κδ' · συνόδου Νικαίας κανὼν α' · ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ α' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'. — *Περὶ λαϊκῶν ἐσθιόντων εἰδωλόθυτα, ἢ κρέα ἐν αἵματι, ἢ πνικτὰ, ἢ θηριάλωτα, ἢ θνησιμαῖα.*

Ἀποστόλων κανὼν ξς'. συνόδου Ἀγκύρας κανὼν ι' · συνόδου Γάγγρας κανὼν β' · συνόδου ς' κανὼν ξζ' · Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς περὶ τῶν τὰ εἰδωλόθυτα φαγόντων, Βασιλείου κανὼν πα'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'. — *Περὶ λαοῦ ὑβρίζοντος βασιλέα.*

B

Ἀποστόλων κανὼν πδ' · ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ λς' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'. — *Περὶ ὀρθοδόξων λαμβανόντων εὐλογίας ἀπὸ αἱρετικῶν, ἢ Ἰουδαίων, ἢ συνεορταζόντων, ἢ συννηστευόντων Ἰουδαίοις, καὶ ὅτι οὐ δεῖ τῷ σαββάτῳ σχολάζειν, ἀλλὰ κατὰ τὸ δυνατὸν τὴν κυριακὴν, καὶ περὶ εὐχομένων ἐν μοναστηρίῳ, ἢ ἐκκλησίαις αἱρετικῶν.*

Ἀποστόλων κανὼν ξε', σ' · συνόδου Λαοδικείας κανὼν θ', κθ', λβ', λδ', λζ', λη', λθ' · συνόδου Καρθαγένης κανὼν ξ', λη', λθ' · ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ νε' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ δ' κεφ. τοῦ ζ' τίτ.

C

ΚΕΦΑΛ. Ις'. — *Περὶ λαϊκῶν πειρωμένων μὴ εἶναι τοὺς κληρικοὺς τῶν μοναστηρίων, καὶ πτωχείων, καὶ μαρτυρίων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων.*

Συνόδου Χαλκηδόνος κανὼν η'.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'. — *Περὶ λαϊκῶν προστιθεμένων τοῖς ἀφοριζομένοις, ἢ ἀποσχίζουσι πρεσβυτέροις, καὶ χωρὶς τῶν ἐπισκόπων αὐτῶν θυσιαστήρια πηγνυόντων.*

Ἀποστόλων κανὼν λα' · ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'. — *Περὶ ἐπιόρκων, καὶ ἐν ποίοις δεῖ τοὺς ὀμνύοντας μὴ εὐορκεῖν.*

D

Βασιλείου κανὼν ι', ιζ', κθ', ξδ' πβ'.

Κείμενον. Περὶ ἐπιόρκων εἴρηται βιβλίῳ ιβ', τίτ. β', καὶ βιβλίῳ, κ. τ. λ. usque ad, οὐκ ἀναψηλαφᾶται ἡ ὑπόθεσις.

CAP. XII. — *De laicis sibi virilia amputantibus.*

Apostolorum canon 22, 24; concilii Nicæni canon 1. Lege quæ adnotata sunt in cap. 14 tit. 1 præsentis operis.

CAP. XIII. — *De laicis qui comedunt idolis immolata, vel carnes in sanguine, vel suffocata, vel a bestiis capta, vel morticina.*

Apostolorum canon 66; concilii Ancyrani canon 3; concilii Gangrensis canon 2; concilii sexti canon 67; Gregorii miraculis clari ex epistola de comedentibus idolis immolata; Basilii canon 81.

CAP. XIV. — *De laico imperatorem contumelia afficiente.*

Apostolorum canon 84. Lege quæ adnotata sunt in cap. 36 tit. 9 præsentis operis.

CAP. XV. — *De orthodoxis, qui ab hæreticis aut Judæis benedictiones accipiunt, vel cum illis festos dies agunt, vel cum Judæis jejunant, et, quod Sabbati die feriandum non sit, sed quoad ejus fieri potest, Dominica, et, de iis qui in monasteriis aut ecclesiis hæreticorum orant.*

Apostolorum canon 65, 70; concilii Laodiceni canon 9, 29, 32, 34, 37, 38, 39; concilii Carthaginensis canon 60, 38, 39. Lege quæ adnotata sunt in cap. 15, tit. 3 præsentis operis.

CAP. XVI. — *De laicis, qui clericos monasteriorum, ptochiorum, aut martyriorum sollicitant, ne sub potestate episcoporum maneant.*

Concilii Chalcedonensis canon 8.

CAP. XVII. — *De laicis, qui excommunicatis vel schisma facientibus presbyteris adhærent, et sine [consensu] episcoporum suorum altaria erigunt.*

Apostolorum canon 31. Lege quæ adnotata sunt in cap. 14 tit. 9 præsentis operis.

CAP. XVIII. — *De perjuris, et in cujusmodi [casibus] eos qui jurant, non recte jurare oporteat.*

Basilii canon 10, 17, 29, 64, 82.

Textus. De perjuris dicitur, etc. *usque ad* controversia, *ut pag.* 931.

Scholium. Tit. 2 lib. XII Dig., qui de jurejurando, sive voluntario, hoc est delato, sive necessario, sive judiciali docet, est in principio tit. 5 lib. XXII Basil., et ait 4 thema cap. 3: Mulier jurans se prægnantem esse, mittitur in possessionem: neque post [præstitum] jusjurandum convenitur, quasi calumniæ causa in possessionem missa sit: neque in possessione vim patitur. Sed si adversarius ipsam non prægnantem esse juraverit, non mittitur. Verum ex hujusmodi jurejurando non præjudicatur quæstioni de partu. Alterius namque jusjurandum alteri neque prodest neque obest. Et tit. 1 lib. IV Cod. est cap. 43 ejusdem 5 tit. lib. XXII Basil., et ait: Causa jurejurando ex consensu utriusque partis, vel adversario inferente, præstito, vel remisso, decisa: nec perjurii prætextu retractari potest, nisi specialiter hoc lege excipiatur. Digest. 31 tit. 2 lib. XII Dig. est cap. 31 ejusdem 5 tit. lib. XXII Basil., ac dicit, quæcunque compendiose proposita sunt.

Textus. Est tamen lib. IV, etc. *usque ad* reddit, *ut* A *pag*. 931.

Κείμενον. Ἔστι δὲ εὑρεῖν βιβλίον δ' τοῦ κώδικος τίτ. α', διάτ, κ. τ. λ. usque ad, διὰ τὸν φαλκίδιον, ἀναδίδωσι.

Scholium. Meminimus superius legis jusjurandum præstitum non retractari docentis. Item et alterius legis meminimus, nempe cap. 31 tit. 5 lib. XXII [similiter] præstitum jusjurandum non retractari, docentis. At sancti Basilii permulti canones perjuros valde puniri statuunt. Quærendum est igitur, quando præstitum jusjurandum retractetur, ut adversus pejerantes canonicæ pœnæ locum habeant : et quando non. Dicimus itaque proprie quadruplex esse jusjurandum : voluntarium [nempe], quod videlicet de voluntate partium extra judicium præstatur : necessarium, quod deferente actore, et ex interlocutione judicis datur : judiciale, quod ex sententia judicis vel invitis litigatoribus controversiam decidit ; et [jusjurandum] in litem, quod litigiosæ rei pretium, quando illa dolo contumaciave rei non datur, in certam quantitatem redigit. Est [tamen] etiam jusjurandum, [quod] propter calumniam [datur.] Ac voluntarium quidem nunquam retractatur. Necessarium vero in uno eoque solo casu retractatur, nempe ultimi cap. tit. 5 lib. XXII Basil. Nam tametsi Gobidas et Stephanus, cum interpretantur cap. 31 tit. 5 lib. XXII, solum voluntarium non retractari dicant : tu tamen illi Dig. ascriptæ interpretationi ne auscultes. Etenim 43 cap., tit. 5 lib. XXII, quod est const. 1 tit. 1 lib. IV Cod., ad hunc modum ait : Causa jurejurando ex consensu utriusque partis vel adversario inferente, delato et præstito, vel remisso decisa, nec perjurii prætextu retractari potest, nisi specialiter hac lege excipiatur : sustulit Gobidæ et Stephani ad Dig. conscriptam interpretationem. Reliquæ autem jurisjurandi [species], quemadmodum id memoratum 31 cap. ait, novis instrumentis repertis retractantur. Hæc igitur cum ita [sese] habeant, quodcunque jusjurandum retractari, quo si qui forte perjuri inveniantur, canonicis pœnis plectantur, ne dixeris. Sed illos secundum legum tenorem, tanquam perjuros [canonicis] pœnis feriri dicas, qui ex jurisjurandi retractatione condemnantur. Atque ad hunc [quidem] modum canones [cum legibus] concilia. Nam neque sanctus Basilius in jurejurando quod ex consensu datur, de perjurio tractat : sed eos qui jurarint, Deum vindicem habere asserit, atque in reliquis [casibus] quæstionem de perjurio instituit, et pœnas proponit. [Cæterum hinc] mihi excipias, quod a nonnullis per pusillanimitatem, non [autem] ad delationem adversarii, neque ex judiciaria necessitate præstatur jusjurandum : puta, quando quis (se aut) non esurum carnes, (aut Hierosolyma profecturum, aut aliud boni quidpiam facturum jurat, nec id facit : similiter etiam quando quis hoc aut illud malum (se) facturum cum jurejurando negat, et facit nihilominus. Tunc enim tanquam perjurus non puniendus, sed quomodocunque a loci episcopo (velut adhibita medicina) curandus erit.

Const. 13 tit. 1 lib. IV Cod. est cap. ult. tit. B 5 lib. XXII Basil., atque explicata est superius.

Σχόλιον. Ἡ ιγ' διάταξις τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι τελευταῖον κεφ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ κβ' τῶν βασιλικῶν, καὶ ἐδηλώθησαν τὰ περὶ τούτου εἰς τὸ προλαβὸν σχόλιον.

Textus. Item quæ de judicialis, etc. *usque ad* facta fuerit. *ut pag*. 931.

Κείμενον. Ἡ δὲ περὶ τῆς καθαρότητος τῶν ὅρκων τῶν δικῶν, κ. τ. λ. usque ad, εἰ μὴ καὶ ἐπ' αὐτῷ γέγονε διάλυσις.

Scholium. Novella Justinianea 124 est in lib. Basil. 7, tit. 4, cap. 6, quod insertum est interpretationi can. 15 conc. Carthaginens. quod de judiciali jusjurando hinc retractando agens, legas. Digest. 13 tit, 2 lib. XII habet perinde atque scriptum est. Const. 41 tit, 4 lib. II Cod. est cap. 58 [tit. 2 lib. II quod dicit, quæcunque compenuiose proposita sunt. Cæterum illud etiam jusjurandum judiciale [esse] dixit. Propterea enim C ex reprobatione ejus [una] cum damno infamia etiam consequitur. Const. 42 ejusdem lib. et tit. est cap. 59 tit. 2 lib. II, quod perinde habet atque scriptum est.

Σχόλιον. Ἡ ρκδ' Ἰουστινιάνειος νεαρὰ κεῖται ἐν βιβλίῳ ζ', τίτ. δ', κεφ. ς', καταστρωθέντι εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ ιε' κανόνος τῆς ἐν Καρθαγέννῃ συνόδου, καὶ ἀνάγνωθι καὶ τοῦτο περὶ ἰουδικαλίου ὅρκου διαλαμβάνον κἀντεῦθεν ἀναψηλαφωμένου. Τὸ ιγ' διάτ. τοῦ β τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν διατάξεων, ἔστι θέμα τελευταῖον τοῦ ιγ' διάτ. τοῦ ε' τίτ. τοῦ κβ' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφη. Ἡ μα', διάτ. τοῦ α', τίτ. τοῦ β' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. νη' τοῦ β' τίτ. τοῦ ια' βιβλίου λέγον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Πλὴν καὶ τὸν τοιοῦτον ὅρκον ἰουδικάλιον εἰπέ· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐξ ἀθετήσεως αὐτοῦ σὺν τῇ ζημίᾳ καὶ ἀτιμίᾳ ἐπακολουθεῖ. Ἡ μβ' διάτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου καὶ τίτ. ἔστι κεφ. νθ' τοῦ β τίτ. τοῦ ια' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς ἐγράφη.

Textus. Et lib. IV Cod., tit. 1, const. 2. Tametsi etc. *usque ad* oportere, *ut pag*. 931.

Κείμενον. Καὶ βιβλίον δ' τοῦ κώδικος τίτ. α', διάτ. β', ὅτι εἰ καὶ κατὰ, κ. τ. λ., usque ad οὐ δεῖ τὸν ὅρκον φυλάττειν.

Scholium. Const. 2 tit. 1 lib. IV Cod. est cap,

Σχόλιον. Ἡ β' διάτ. τοῦ α' τίτ. τοῦ δ' βιβλίου τοῦ

A κώδικος, ἔστι κεφ. μδ', τοῦ ε' τίτ. τοῦ κβ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον, Οὐδεὶς κατὰ Θεοῦ ὀμόσας, κινδυνεύει· ἱκανὸς γὰρ ὁ ὅρκος ἔχει τιμωρὸν τὸ θεῖον, εἰ γέγονε κατὰ Θεοῦ. Εἰ δὲ κατὰ βασιλέως κατά τινα θερμότητα ὤμοσέ τις, συγχωρεῖται ἄρα οὖν ὅτι κἂν τὸ κεφ. διελάμβανε πρότερον τὸν κατὰ θερμότητα ὀμόσαντα κατὰ βασιλέως ἤτοι εἰς ὄνομα βασιλέως μὴ ὑπόκεισθαι καθοσιώσει, μηδὲ βασιλικὰ ἐκθέμενος τελείως συγχωρεῖσθαι τοῦτον εἶπε, τὸν δὲ μὴ διὰ θερμότητα ἐπιορκήσαντα λέγει παλίζεσθαι κατὰ τὸ τελευταῖον θέμα τοῦ ιγ' κεφ. τοῦ αὐτοῦ τίτ. καὶ βιβλίου οὕτως ἔχον· Ὁ ἐπὶ χρήμασι κατὰ βασιλέως ὀμόσας καὶ ἐπιορκήσας ὅτι οὐ χρεωστεῖ ἢ χρεωστεῖται, ἢ ὅτι δίδωσι εἴσω προθεσμίας, ῥοπαλίζεται. Τὰ δὲ περὶ τοῦ ἔχειν τὸ θεῖον τιμωρὸν τὸν ἐπίορκον γραφέντα εἰς τὸ ῥηθὲν μδ' κεφ. ἑρμήνευσον κατὰ τὸ B ὄπισθεν γραφθὲν παρ' ἡμῶν μέγα σχόλιον, καὶ εἰπὲ ὅτι τοιοῦτος ὅρκος βουμλυπτάριος ἦν, ἢ νεκεσσάριος· ὁ γὰρ μὴ τοιούτου ὅρκου ἐπιορκήσας μεγάλως κολάζεται. Καὶ ζήτει τὸν πα' κανόνα τοῦ ἁγίου Βασιλείου καὶ τὸ τελευταῖον· κεφ. τοῦ λη' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, καὶ τὸ δ' κεφ. τοῦ λ' τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, καὶ ἑρμήνευσον καθὼς εἴπομεν καὶ εἰς τὸ ῥηθὲν σχόλιον ἄλλως καὶ ἄλλως κολάζεσθαι τοὺς διὰ θερμότητα ἐπιορκήσαντας καὶ τοὺς μὴ τοιούτους. Ἡ β' διάτ. τοῦ η' τίτ. τοῦ θ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. ιε' τοῦ λς' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου οὕτως ἔχον ὡς εἰς κείμενον ἐγράφη. Εἰπὲ δὲ καὶ περὶ τούτου ὅτι εἰ μὲν κατὰ θερμότητα ὤμοσεν οὐχ ὑπόκειται, εἰ δὲ μὴ ὑπόκειται ὡς ἄνωθεν εἴρηται. Τὸ ζ' διάτ. τοῦ δ' τίτ. τοῦ β' βιβλίου τῶν διάτ. ἔστι θέμα ιγ' τοῦ α' τίτ. τοῦ ια' τῶν C Βασιλικῶν οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐδηλώθη. Εἰπὲ τοίνυν ἀπὸ τοιούτου ὅρκου μηδένα κολάζεσθαι ὡς ἐπίορκον, διὰ τὸ προφανῶς εἶναι τοῦτον παράνομον καὶ ἀνυπόστατον, καὶ ὡς μηδὲ γενόμενον λογίζεσθαι. Ἡ να' νεαρὰ τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ ἐτέθη εἰς τίτ. λη' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν κωλύουσα πᾶσαν πορνοβοσκίαν. Ἐν δὲ τῷ τέλει τοῦ τίτ. ἔστι κεφ. οὕτως ἔχον, Ἡ ἐπὶ σκηνῆς οὖσα γυνὴ κἂν ὀμόσῃ καὶ ἐγγύας δώσῃ μὴ ἀναχωρεῖν τῆς πορνείας, ἀκινδύνως ἀφίσταται, καὶ εἰ ἀπαιτήσει τις τὰς τοιαύτας ἐγγύας, ὑπόκειται τῷ τῆς ἐπιορκείας ἐγκλήματι. Σημείωσαι οὖν τὸ κεφ. διδάσκον τὴν μὲν ἐπιορκήσασαν μὴ τιμωρεῖσθαι, τὸν δὲ τιμωροῦντα αὐτὴν διὰ τὴν ἐπιορκίαν ὡς ἐπίορκον τιμωρεῖσθαι· ὅπερ D ἔστι καινόν. Ἔτι σημείωσαι ὅτι ἔγκλημά ἐστιν ἡ ἐπιορκία, καὶ οἴομαι τόδε πεκουλάτον.

44 tit. 5 lib. XXII Basil., quod sic habet : Nemo qui per Deum jurat, periclitatur. Satis enim jusjurandum Deum ultorem habet, si per illum præstitum sit. Quod si [quis] per principem quodam calore juraverit, connivetur. Animadverte igitur, quod tametsi cap. [illud] prius haberet, eum qui calore quodam per principem, sive per principis nomen jurasset, non teneri majestatis crimine, neque puniri : Basil. architectus omnino conniveri dixerit. Qui vero non calore [quodam] pejerarit, [hunc] fustigari dicas : [idque] secundum thema ult. 13 cap. ejusdem tit. et lib., quod sic habet : Qui in re pecuniaria [se] non debere, aut [sibi] deberi per principem juraverit, et pejeraverit : vel intra certum tempus [se] daturum, [nec fecerit :] fustigatur. Porro quæ de eo quod perjurus Deum ultorem habeat, in dicto 44 cap. scripta sunt, interpretabere secundum superius a nobis scriptum magnum scholium, ac dices, quod istiusmodi jusjurandum sit [aut] voluntarium, aut necessarium. Nam qui in jusjurando non tali pejerat, graviter punitur. Quorsum quæras 81 canonem Basilii Magni, et cap. ult. tit. 38 lib. LX ; et cap. 4 tit. 30 ejusdem lib., ac interpreteris, quemadmodum in dicto scholio diximus, eos qui calore [quodam], et qui nullo pejerant, alio atque alio puniri modo. Const. 2 tit. 8 lib. IX Cod. est cap. 15 tit. 36 lib. LX, quod habet, ut in textu scriptum est. Dicas itaque de hoc, quod si calore [quodam] juraverit, non teneatur : si nullo teneatur, ut superius dictum est. Digest. 7 tit. 14 lib. II Dig. est thema 15 tit. 1 lib. XI Basil., quod sic habet, ut in textu scriptum est. Dicas igitur ob istiusmodi jusjurandum neminem puniri, ut perjurum : propterea quod id adversus leges præstitum esse, nec subsistere, manifestum sit : atque tanquam præstitum non esset, reputetur. Novella imperatoris Justiniani 51, quæ omne lenocinium prohibet, posita est in tit. 38 lib. Basil. LX. Est autem in fine tit. cap. quod sic sonat : In tabernis prostituta mulier tametsi [se] a fornicatione non recessuram jurarit, datisque fidejussoribus [caverit] : citra periculum desistit. Qui vero istiusmodi fidejussiones exegerit, perjurii crimine tenetur, et denis pondo auri multatur. Nota igitur cap. [illud] quod pejerantem mulierem non puniri, sed eum qui illam propter perjurium affligat, tanquam perjurum puniri docet. quod novum est. Item nota, quod perjurium crimen sit, et [quidem, ut] arbitror, peculatus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'. — *Περὶ τῶν ὀμνυόντων ὅρκους Ἑλληνικούς.*

Συνόδου ἕκτης κανὼν ϙδ'· Βασιλείου κανὼν πα'.

Κείμενον. Ἐν τῷ ε' διατάγματι τοῦ β' τίτ. τοῦ ιβ' βιβλίου φησὶν, κ. τ. λ., usque ad ὁμοθεὶς ὅρκος οὐ φυλάττεται. Supra pag. 441, 442.

CAP. XIX. — *De iis qui profanæ superstitionis jusjurandum jurant.*

Concilii VI canon 94 ; Basil. canon 81.

Textus. In digest. 5 tit. 2 lib. XII, etc. *usque ad* non servatur, *ut pag.* 441, 442.

Scholium. Digest. 5 tit. 2 lib. XII Dig. est cap. 5, 11 et 3 tit. 5 lib. XXII Basil., quod eadem dicit.

ΚΕΦΑΛ. Κ'. — *Περὶ ἀποστατῶν, καὶ θυτῶν,*

CAP. XX. — *De apostatis, immolatoribus, magis,*

incantatoribus, mathematicis, divinatoribus, et amuleta appendentibus.

Apostolorum canon 62; concilii Nicæni canon 11, 12; concilii Ancyrani canon 3, 4, 5, 6, 8, 9, 12, 24; concilii Laodiceni canon 36; concilii Carthaginensis canon 45; concilii sexti canon 61, 65; Petri Alexandrini canon 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14; Basilii canon 7, 8, 44, 48, 49, 65, 66, 72, 73, 81, 83; Gregorii Nysseni canon 1, 2. Lege quæ adnotata sunt in cap. 25 tit. 9 præsentis operis.

CAP. XXI. — *De histrionibus, mimis et similibus pænitentiam agentibus.*

Concilii Carthaginensis canon 45, 63; concilii sexti canon 50, 51.

Textus. Constit. 33 tit. 4 lib. 1 Cod., etc. *usque ad* tit. 9, const. 2, *ut pag.* 934, 955.

Scholium. Tit. 4 lib. I Cod., et tit. 4 lib. V Cod. transsumpti sunt in lib. Basil. XXVIII, tit. 4. Hæ autem const. non sunt positæ in Basil. Tit. 41 lib. II Cod. est tit. 37 lib. LIV Basil., cujus 1 cap. ita habet : De reliquo certamina libere peragantur. Nemo invitus certamina edito, voluntarios enim sumptus facere volo. Legas etiam cap. 2 et 3 Tit. 1 lib. III. Digest. est lib. Basil. VIII; tit. 2 lib. III Digest. est lib. Basil. XXI, tit. 2 tit. 2 lib. XXIII Digest. positus est in lib. XXVIII Basil., tit. 5. Digest. autem ejus 48 non est positum in Basil. Sane thema ult. cap. 2 tit. 2 lib. XXI, ait : Porro scena est, ubi quis consistit : et deinceps quæcunque de histrionibus in textu scripta sunt. De iis qui cum bestiis pugnant, loquitur 8, 9 et 10 thema cap. 1, tit. I, lib. Basil. VIII, quæ in textu compendiose proposita sunt. Quod athletarum ars famosos non faciat, est in cap. 4 tit. 2 lib. XXI Basil. Et, quod leno sit, qui istiusmodi quæstum, etc., est thema 2 et 3 ejusdem cap., quæ ita expresse habent, quemadmodum [id] textui insertum est. Quæret fortasse quispiam, quapropter qui operam suam in artem ludicram locavit, neque [eam] exhibuit, non notetur; qui vero ut cum bestiis depugnaret, se locavit, tametsi non pugnarit, famosus fiat? In arte ludicra ipsum factum, non autem propositum, infamiam irrogat. Quod manifestum fit ex eo, quod non [modo] qui pro mercede, sed [etiam] gloriæ causa artem ludicram fecerunt, infames reddantur. In eo vero qui cum bestiis pugnat, non factum, sed propositum, odiosum est. Nam reges etiam atque milites, generositatem suam ostentantes, cum bestiis depugnant. Ac propterea quidem, qui turpis lucri causa vitam suam prodidit, tametsi cum bestiis non pugnarit, famosus fit ; qui vero rei ludicræ faciendæ causa pecuniam cepit, si eam non fecerit, non notatur. Tit. 9 lib. IX Cod. positus est in lib. Basil. LX, tit. 33, cap. 48; constit. autem 2 omissa est. Est interim simile [quiddam] in lib. IV Cod., tit. 7, const. 5; Basil. vero lib. XXIV, tit. 2, cap. 14, quod sic habet in initio : Qui

καὶ μάγων, καὶ ἐπαοιδῶν, καὶ ἀστρολόγων, καὶ μαθηματικῶν, μάντεων, καὶ περιάπτων.

Ἀποστόλων κανὼν ξβʹ· συνόδου Νικαίας κανὼν ιαʹ, ιβʹ· συνόδου Ἀγκύρας κανὼν γʹ, δʹ, εʹ, ςʹ, ηʹ, θ, ιβʹ, κδʹ· συνόδου Λαοδικείας κανὼν λςʹ· συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μεʹ· συνόδου ς κανὼν ξαʹ, ξεʹ· Πέτρου Ἀλεξανδρείας κανὼν αʹ, βʹ, γʹ, δʹ, εʹ, ςʹ, ζʹ, ηʹ, θʹ, ιʹ, ιαʹ, ιβʹ, ιγʹ, ιδʹ· Βασιλείου κανὼν ζʹ, ηʹ, μδʹ, μηʹ, νεʹ, ξεʹ, ξςʹ, οβʹ, ογʹ, παʹ, πγʹ· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν αʹ, βʹ· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ κεʹ κεφ. τοῦ θʹ τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑʹ. — *Περὶ σκηνικῶν, καὶ μίμων, καὶ τῶν ὁμοίων μετανοούντων.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν μεʹ, ξγʹ· συνόδου ςʹ κανὼν ναʹ.

Κείμενον. Ἡ λγʹ διάτ. τοῦ δʹ τίτ. τοῦ αʹ βιβλίου τοῦ κώδικος, κ. τ. λ., usque ad, ὡς βιβλίον θʹ τοῦ κώδικος τίτ. θʹ, διάτ. βʹ.

Σχόλιον. Ὁ δʹ τίτ. τοῦ αʹ βιβλίου τοῦ κώδικος, καὶ ὁ δʹ τίτ. τοῦ εʹ βιβλίου τοῦ κώδικος ἐξελήφθησαν ἐν βιβλίῳ τῶν Βασιλικῶν κηʹ, τίτ. αʹ. Αἱ δὲ διατάξεις αὗται οὐκ ἐτέθησαν εἰς τὰ Βασιλικά. Ὁ μαʹ τίτ. τοῦ ιαʹ βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι τίτ. λζʹ τοῦ μδʹ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἔχει τὸ αʹ αὐτοῦ κεφ. οὕτως, Ἐπιτελείσθωσαν μὲν οἱ ἀγῶνες ἀκωλύτως τοῦ λοιποῦ· μηδεὶς δὲ ἀγωνιζέσθω ἄκων· ἑκόντας γὰρ βουλόμεθα δαπανᾷν. Ἀνάγνωθι καὶ κεφ. βʹ, καὶ γʹ. Ὁ αʹ τίτ. τοῦ γʹ βιβλίου τῶν διατάξεων, ἔστι βιβλίον ηʹ τῶν Βασιλικῶν... τίτ. βʹ. Ὁ βʹ τιτ. τοῦ κγʹ βιβλίου ἐτέθη εἰς βιβ. κηʹ τῶν Βασιλικῶν τίτ. εʹ. τὸ δὲ μηʹ διάτ. τοῦ αὐτοῦ οὐκ ἐτέθη εἰς τὰ Βασιλικά. Φησὶ δὲ τὸ τελευταῖον θέμα τοῦ βʹ τίτ. τοῦ καʹ βιβλίου, Σκηνή ἐστιν ἔνθα τις ἵσταται, καὶ ἐφ' ἑξῆς ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν χάριν τῶν σκηνικῶν. Τὸ ηʹ, θʹ καὶ ιʹ θέμα τοῦ αʹ κεφ. τοῦ αʹ τίτ. τοῦ ηʹ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν φησι χάριν τῶν θηριομάχων ὅσα εἰς τὸ κείμενον συνωψίσθησαν. Τὸ μὴ εἶναι ἀτιμοποιὸν τὴν τέχνην τῶν ἀθλητῶν, ἔστι κεφ. δʹ τοῦ βʹ τίτ. τοῦ καʹ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ τὸ προαγωγός ἐστιν ὁ πόρον τοιοῦτον, καὶ τὰ ἑξῆς εἰσι θέματα βʹ καὶ γʹ τοῦ αὐτοῦ κεφ. οὕτω ῥητῶς ἔχοντα ὡς κατεστρώθησαν εἰς τὸ κείμενον. Ἐρωτήσει δέ τις διὰ τί ὁ μὲν μισθώσας ἑαυτὸν εἰς παιγνικὴν τέχνην καὶ μὴ ἐπιδειξάμενος οὐκ ἀτιμοῦται, ὁ δὲ μισθώσας ἑαυτὸν εἰς τὸ θηριομαχῆσαι κἂν μὴ θηριομαχήσῃ ἀτιμοῦται. Ἐπὶ μὲν τῆς παιγνικῆς τέχνης τὸ ἔργον ἐπάγει τὴν ἀτιμίαν, οὐ μὲν ὁ σκοπός· καὶ τοῦτο δηλοῦται ἀπὸ τοῦ ἀτιμοῦσθαι καὶ τὸν μὴ ἐπὶ μισθῷ, ἀλλὰ κατὰ φιλοτιμίαν ἐπιδειξάμενον παιγνικὴν τέχνην. Ἐπὶ δὲ τοῦ θηριομαχοῦντος οὐ τὸ ἔργον μισεῖται, ἀλλ' ὁ σκοπός. Θηριομαχοῦσι γὰρ καὶ βασιλεῖς στρατιῶται τὴν οἰκείαν γενναιότητα ἐπιδεικνύμενοι. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ μὲν διὰ μισθὸν καὶ αἰσχροκέρδειαν προδοὺς τὴν οἰκείαν ζωὴν κἂν μὴ θηριομαχήσῃ ἀτιμοῦται. Ὁ δὲ λαβὼν χρήματα χάριν τοῦ ἐπιδείξασθαι παιγνικὴν τέχνην, εἰ μὴ ἐπιδείξηται αὐτὴν, οὐκ ἀτιμοῦται. Ὁ θʹ τίτ. τοῦ θʹ βιβλίου τοῦ κώδικος ἐτέθη ἐν βιβλίῳ ξ τῶν Βασιλικῶν τίτ. λζʹ κεφ. μηʹ· ἡ δὲ βʹ διάτ. παρελείφθη. Κεῖται δὲ ὅμοιον ἐν βιβλίῳ δʹ τοῦ κώδικος τίτλῳ

ζ', διάτ. β', τῶν δὲ Βασιλικῶν βιβλίον κδ' τίτ. β,' κεφ. ιδ', οὕτως ἔχοντι κατὰ τὰς ἀρχάς, Ὁ εἰδὼς πορνεύεσθαι τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, καὶ σιωπῶν πορνοβοσκίαν ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'. — *Περὶ θεωριῶν καὶ παιγνίων.*

Συνόδου Καρθαγέννης κανὼν ιε', ξ', ξα'· συνόδου ς' κανὼν να', νβ', ξβ', ξε', οα', ϟς', ρ'.

Κείμενον. Πῶς τὰ θεώρεια τελοῦνται, καὶ πῶς γίνεται ἡ δαπάνη αὐτῶν, κ. τ. λ., usque ad τὴν θέαν τῶν μονομάχων.

Σχόλιον. Ὁ μα' τίτλος τοῦ ια' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι τίτλος λζ' τοῦ νδ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, καὶ ἐδηλώθη τὰ περὶ τούτου ὄπισθεν. Ὁ μὲν τίτ. τοῦ αὐτοῦ βιβλίου κεῖται εἰς τίτ. λη' τοῦ ῥηθέντος νδ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν· πλὴν τὰ τούτου κεφ. εἰς τὰ βασιλικὰ οὐκ ἐτέθησαν. Οὐδὲ ὁ μδ' τίτ. οὐδὲ ὁ με' τοῦ δὲ μα', τὰ μὲν ε' κεφ. τὰ πρῶτα ἐτέθησαν ὡς εἴρηται εἰς τὸν λζ' τίτ. τοῦ νδ' βιβλίου. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐτέθησαν εἰς τὸν λη' τοῦ ξ' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν περὶ πορνοβοσκῶν διδάσκοντα καὶ παρακελευόμενα ἐλευθεροῦσθαι διὰ τοῦ κατὰ χώραν ἐπισκόπου τοὺς ἀναγκαζομένους δούλους ποιῆσαί τι αἰσχρόν. Καὶ ἀνάγνωθι τὸν ὅλον τίτλον, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ Ἰουστινιανείου νεαρᾶς κολάζουσαν μεγάλως τὸ τῆς πορνείας ἐπιτήδευμα, καὶ πάντα πορνοβοσκόν.

A uxorem suam fornicari sciens tacet, lenocinium facit.

CAP. XXII. — *De spectaculis, et rebus ludicris.*

Concilii Carthaginensis canon 15, 60, 61; concilii VI canon 51, 52, 62, 65, 71, 96, 105.

Textus. Quomodo spectacula, etc. *usque ad* gladiatorum, *ut pag.* 958.

Scholium. Tit. 41 lib. II Cod. est tit. 37 lib. LIV Basil. ac declaratus est superius. Tit. 42, ejusdem lib. est in tit. 38, dicti 54, lib. Basil.; verum ejus cap. non sunt posita in Basil. Neque [vero] tit. 44, neque 45, neque 46. Tit. autem 41 5 priora cap. posita sunt (ut dictum est) in tit. 37 lib. LIV; reli-
B qua in tit. 38 lib. LX Basil. quæ de lenonibus docent, ac jubent, ut qui servi turpe aliquid facere coguntur, a regionis episcopo liberentur. Quem tit. totum lege, et [insuper] quæ in eo est Justinianea novella, quæ lenocinii exercitium et quemcunque lenonem graviter punit.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'. — *Περὶ κλεπτῶν, καὶ τυμβωρύχων, καὶ λῃστῶν καὶ ἱεροσύλων.*

Βασιλείου κανὼν ξα', ξς'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ζ', η', θ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ κζ' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

Κείμενον. Περὶ δὲ λῃστῶν εἴρηται βιβλίῳ μη', τίτ. ιθ', διάτ. κη', κ. τ. λ. usque ad, δούλοις ἀναιρεῖται ἡ ἐλευθερία.

Σχόλιον. Τὸ κη' διάτ. τοῦ ιθ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν διάτ. ἔστι θέμα ι', τοῦ κη' κεφ. τοῦ να' τίτ. τοῦ ξ' βιβλίου, τὰ αὐτὰ λέγον ὅσα εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Ἡ β' διάτ. τοῦ ιη' τίτ. τοῦ ζ' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. γ' τοῦ θ' τίτ. τοῦ μη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτως ἔχον, ὡς εἰς τὸ κείμενον συνοψίσθη. Περὶ δὲ τῶν ψηλαφώντων θήκας τελευτησάντων χάριν τοῦ ἐναποσυλῆσαι τὰ ἐν τούτοις, ἀνάγνωθι τὴν ϟς' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος αὐτοῦ σοφοῦ διοριζομένου τοὺς ἅπαξ μὲν εἰς τοῦτο ἁλόντας συγγνώμης τυγχάνειν, τοὺς δὲ τολμῶντας καὶ αὖθις τὸ κακὸν σωφρονίζεσθαι διὰ μαγκλαβίων καὶ κουρᾶς. Οἴομαι δὲ τὰ τῆς τοιαύτης νεαρᾶς μὴ ἔχειν χώραν εἰς τοὺς τυμβωρύχους· ἄλλο γάρ ἐστι τὸ μεταθεῖναι λείψανα τεθνεώτων, καὶ ἕτερον τὸ κλεπτικῇ διαθέσει ὑφελέσθαι τι ἐκ τῶν ἐν αὐτοῖς ὄντων, κἂν καταχρηστικῶς καὶ τοῦτο τυμβωρυχία λέγεται. Καὶ ἀνάγνωθι τὸ κζ' κεφ. τοῦ θ' τίτλου τοῦ παρόντος συντάγματος περὶ τὸ τέλος διδάσκον περὶ τῆς κυρίως τυμβωρυχίας.

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ'. — *Περὶ τοῦ μὴ βαλλίζειν ἢ ὀρχεῖσθαι ἐν γάμοις.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νγ'.

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ'. — *Περὶ τοῦ μὴ συλλούεσθαι γυναιξὶν ἄνδρας.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν λ'· συνόδου ς'. κανὼν οζ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ λα' κεφ. τοῦ θ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

CAP. XXIII. — *De furibus, sepulcrorum violatoribus, latronibus et sacrilegis.*

Basilii canon 61, 66; Gregorii Nysseni canon 7, 8, 9. Lege quæ adnotata sunt in cap. 27, tit. 9 præsentis operis.

Textus. De latronibus dicitur, etc. *usque ad* liber-
C tatem, *ut pag.* 959.

Scholium. Digest. 28 tit. 19 lib. XLVIII Digest. est thema 10 cap. 28, tit. 51 lib. LX, quod eadem dicit, quæ in textu scripta sunt. Const. 2 tit. 18 lib. VII Cod. est cap. 3 tit. 9 lib. XLVIII Basil. quod sic habet, ut in textu compendiose est propositum. De iis vero qui mortuorum capsas investigant, ut quæ in illis sunt prædentur : lege novellam imperatoris domni Leonis Sapientis 96, quæ statuit, ut qui semel in hoc deprehensi fuerint, veniam consequantur : qui iterum id mali ausi sint, dorsi verberatione tonsioneque castigentur. Existimo autem hanc novellam in sepulcrorum violatoribus non habere locum. Aliud enim est re-
D liquias mortuorum transferre, et aliud furandi animo aliquid eorum quæ inter ipsas sunt subripere : tametsi illud quoque sepulcrorum violatio abusive dicatur. Legas etiam 27 cap. tit. 9 præsentis operis, quod circa finem de sepulcrorum violatione proprie docet.

CAP. XXIV. — *Ne in nuptiis ad instrumenta musica saltetur, aut tripudietur.*

Concilii Laodiceni canon 53.

CAP. XXV. — *Ne viri cum mulieribus se lavent.*

Concilii Laodiceni canon 30, concilii sexti canon 73. Lege quæ adnotata sunt in cap. 31, tit. 9 præsentis operis.

CAP. XXVI. — *De imbecillos subsannante.*

Apostolorum canon 57.

CAP. XXVII. — *Ne mulieres ad altare introeant, et quod solis sacri ordinis hominibus in altari communicare liceat.*

Concilii Laodiceni canon 19, 44; concilii sexti canon 69.

CAP. XXVIII. — *Ne ex contributione convivia instituantur.*

Concilii Laodiceni canon 55.

CAP. XXIX. — *De iis qui alea ludunt, aut inebriantur.*

Apostolorum canon 43; concilii sexti canon 50.

Textus. Const. 1 tit. 43 lib. III Cod ait: Qui in cotto etc. *usque ad* applicantur, *ut pag.* 962, 963.

Scholium. Const. 1 tit. 43 lib. III Cod. est cap. 5 tit. 8 lib. Basil. LX, quod sic loquitur: Constitutio lusus prohibet: ac quinque exceptis, quasdam etiam pœnas adversus eos qui alea ludunt, constituit: præfecto urbis, provinciarum præsidibus et episcopis [uti hæc] inquirant et quicunque de iis contractus initi sint, evertant, injungens. Ex permissis autem lusibus actionem, eorumque quæ inde debentur, exactionem dat [Ac denique] adversus eos qui constitutionem temerari permittunt, decem librarum multam constituit. Constit. 2 tit. 43 lib. III Cod. est cap. 6 tit. 8 lib. Basil. LX, quod ita ad verbum ait: Constitutio ligneorum equestrium (quæ vocantur) [lusionem] interdicit: periculum adversus lusores, atque publicationem adversus domos, in quibus hujusmodi lusus peracti sunt, deposcens. Victo autem qui solvit [id quod dedit], restituitur. Alioqui si recuperare nolit, id in ejus civitatis publica opera expendi jubet. Unde nota, in Basil. non esse positum, quod eorum quæ ex prohibito lusu data sunt, exactio triennium excedat. Similiter neque quod divites ad unum usque solidum in ludum constituant, multaque alia. Quæ ubi ita sese habent, dicere debes quod quæ ex hujusmodi lusibus actiones [exsistunt], quemadmodum omnis personalis actio, triennio terminentur, atque in quinque concessis lusibus deponere in certamen liceat, quemadmodum partibus videatur, non autem secundum veterem legislationem usque ad unum [duntaxat] solidum. Scias porro quod μονόβολον dicatur cursus: κοντομονόβολον, saltus: κυντανὸς κόνταξ sine fibula, jaculatio sine fibula, sive ferro, a quodam Quinto ita nominata, περιχυτὴ, lucta: et ἱππικὴ, *circenses ludi.* Cæterum de equestri ligneo aliquando coram imperatorio tribunali [quædam] incidit ambiguitas. Nonnulli enim id esse dicebant lusum illum, qui frequenter a pueris extra circum peragitur, cum in aurigatione equorum vice hominibus utuntur. Alii autem id ligneam quamdam esse fabricam, quæ per ligneos gradulos multa per medium foramina habentes, protendatur in altum. Qui enim in hoc

ΚΕΦΑΛ. ΚϚʹ. — *Περὶ τοῦ χλευάζοντος τοὺς ἀσθενεῖς.*

Ἀποστόλων κανὼν νζʹ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ εἰσιέναι γυναῖκα εἰς θυσιαστήριον, καὶ ὅτι μόνοις τοῖς ἱερατικοῖς ἔξεστι κοινωνεῖν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν ιθʹ, μδʹ· συνόδου ϛʹ κανὼν ξθʹ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗʹ. — *Περὶ τοῦ μὴ ποιεῖν ἀπὸ συμβολῆς συμπόσια.*

Συνόδου Λαοδικείας κανὼν νεʹ.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘʹ. — *Περὶ κυβευόντων ἢ μεθυσκομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν μγʹ· συνόδου ϛʹ κανὼν νʹ.

Κείμενον. Ἡ αʹ διάτ. τοῦ μγʹ τίτ. τοῦ γʹ βιβ. τοῦ κώδικος, φησὶν, κ. τ. λ. usque ad καὶ προσκυροῦνται τοῖς ἔργοις τῶν πόλεων.

Σχόλιον. Ἡ αʹ διάτ. τοῦ μγʹ τίτ. τοῦ αʹ βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. εʹ τοῦ ηʹ τίτ. τοῦ ξʹ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν οὕτω λέγον, Ἡ διάτ. κωλύει τὰ παίγνια, καὶ εʹ ὑπεξαιρουμένων ὁρίζει καί τινα ἐπιτίμια κατὰ τῶν κυβευόντων, ἐπιτρέπουσα τῷ ἐπάρχῳ τῆς πόλεως καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν ἐπαρχιῶν, καὶ τοῖς ἐπισκόποις ζητεῖν καὶ κωλύειν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς γινόμενα συναλλάγματα ἀποτρέπειν. Δίδωσι δὲ ἀγωγὰς ἐκ τῶν ἐπιτετραμμένων παιγνίων, καὶ ἀπαίτησιν τῶν ἐντεῦθεν χρεωστηθεισῶν δέκα λιτρῶν ἐπιτίμιον ὁρίζουσα κατὰ τῶν συγχωρούντων παραβῆναι τὴν διάτ. Ἡ δὲ διάτ. βʹ τοῦ μγʹ τίτ. τοῦ γʹ βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. ϛʹ τοῦ ηʹ τίτ. τοῦ ξʹ βιβλίου τῶν Βασιλικῶν λέγον οὕτω ῥητῶς· Ἡ διάτ. κωλύει τὰ λεγόμενα ξυλικὰ ἱππικὰ, ἀπαιτοῦσα κίνδυνον ἀπὸ τῶν παιζόντων, καὶ δήμευσιν κατὰ τῶν οἴκων ἐν οἷς τὰ τοιαῦτα γένηται παίγνια. Δίδοται δὲ καὶ ἀνάδοσις τῷ ἡττηθέντι καὶ καταβάλλοντι· ἢ ἐὰν μὴ βούληται ἀναλαβεῖν, κελεύει ταῦτα εἰς ἔργα δημόσια τῆς πόλεως δαπανᾶσθαι. Ὥστε σημείωσαι ὅτι ἐν τῷ Βασιλικῷ οὐκ ἐτέθη τὸ ὑπερβαίνειν τὴν τριακονταετίαν τὴν ἀπαίτησιν τῶν χάριν παιγνίου κωλυομένου δοθέντων. Ὡσαύτως οὐδὲ τὸ συνθηκίζειν τοὺς πλουσίους μέχρις ἑνὸς νομίσματος καὶ ἄλλα πολλά. Καὶ ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἔχουσιν ὀφείλεις εἰπεῖν ὅτι καὶ αἱ περὶ τοιούτων παιγνίων ἀγωγαὶ τῇ τριακονταετίᾳ κλείονται, καθὼς καὶ πᾶσα προσωπικὴ ἀγωγὴ, καὶ ἐπὶ τῷ εʹ δὲ παιγνίῳ τῶν ἐπιτετραμμένων, ἔξεστι συνθηκίζειν καθὼς τοῖς μέρεσι δόξει, καὶ οὐ μέχρι νομίσματος ἑνὸς κατὰ τὴν παλαιὰν νομοθεσίαν. Γίνωσκε δὲ ὅτι μονόβολον λέγεται ὁ δρόμος· κοντομόβολον, πήδημα· κυντανὸς κόνταξ χωρὶς τῆς πόρπης, θὸ ἀκοντισμὸς ἄνευ περόνης ἤτοι σιδήρου ἀπὸ κυΐντου τινὸς οὕτω κληθεὶς, περιχυτὴ ἡ πάλη. Καὶ ἱππικὸν τὸ ἱπποδρόμιον. Περὶ δὲ τοῦ ξυλίνου ἱππικοῦ ποτε γέγονεν ἀμφιβολία παρὰ τῷ βασιλικῷ βήματι. Καὶ τινὲς μὲν εἶπον εἶναι τοῦτο τὸ συνήθως παρὰ τῶν παίδων γινόμενον παίγνιον ἔξωθεν τοῦ ἱππικοῦ, ἀντὶ ἵππων χρωμένων ἀνθρώποις εἰς διφρηλασίαν. Τινὲς δὲ εἶπον εἶναι τοῦτο ξύλινόν τι κατασκεύασμα διὰ κλιμάκων ξυλοειδῶν ἀνυψούμενον ἐχουσῶν διὰ μέσου ὀπὰς διαφόρους. Οἱ γὰρ συνθηκί-

ζοντες ἐπὶ τῷ τοιούτῳ παιγνίῳ βώλους τέσσαρας ἑτεροβαφεῖς ἄνωθεν τῶν κλιμάκων τιθέμενοι πρὸς τὸ κάταντες ἀπομύουσι. Καὶ ὁ πρώτως ἀπὸ τῶν βώλων ἐξερχόμενος διὰ τῶν ὀπῶν ἐκ τῆς τελευταίας ὀπῆς τὴν νικῶσαν δίδωσι τῷ ἔχοντι αὐτόν. Ἔοικεν οὖν κἀμοὶ τοῦτο τὸ δεύτερον παίγνιον παρὰ τοῦ νόμου ἀποτρέπεσθαι ὡς ἔχον αἰτίαν κόττον· Περὶ δὲ κυβευόντων κληρικῶν ἀνάγνωθι καὶ τὴν πζ' νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος φιλοσόφου.

ΚΕΦΑΛ. Λ'. — *Περὶ δαιμονιζομένων.*

Ἀποστόλων κανὼν οθ'· συνόδου ς' κανὼν ξς', ξζ'· Τιμοθέου κανὼν β', γ', ιδ', ιε'.

Κείμενον. Εἴρηται βιβλίῳ ε' τοῦ κώδικος τίτ. ο', διάτ. δ', κ. τ. λ., usque ad καὶ ἄλλοις ἐπιτιμίοις.

Σχόλιον. Διέσιόν ἐστι φθόγγος μουσικὸς οὕτω λεγόμενος παρὰ φιλοσόφοις καὶ χωρίζων τὴν διὰ πασῶν ἁρμονίαν ἐξ οὗ καὶ διέχει ἃ εἴρηται, τῶν ὁμοζύγων μιᾶς ἁρμονίας τόπον ἐπεχόντων· ἔσονται γάρ, φησὶν, εἰς σάρκα μίαν ἐὰν ἐξ εὐλόγου αἰτίας ὁπωσδήποτε διάστασις καὶ χωρισμὸς γένηται μέσον αὐτῶν λέγομεν γίνεσθαι διέσιον ὅπερ ἐπὶ τῶν μνηστήρων χώραν οὐκ ἔχει κυρίως, ἀλλὰ διαζύγιον, μήπω γὰρ γενομένου γάμου καὶ συναφείας, κἂν δοκῶσι συναφθῆναι οἱ μνηστῆρες, ἀλλὰ τοῖς σώμασι κεχωρισμένοι εἰσὶν ὡς τὰ ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὄντα ζῶα· πλὴν ἤρεσε τοῖς νομοθέταις ἀδιαφόρως καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοζύγων τὸ διαζύγιον λέγεσθαι ὅπερ ὠνόμασται παρὰ Λατίνοις ῥεπούδιον. Καὶ ἀνάγνωθι βιβλίου β' τίτ. β', κεφ. ρβ'.

Ἡ δ' διάτ. τοῦ ο' τίτ. τοῦ ε' βιβλίου τοῦ κώδικος, ἔστι κεφ. κα' τοῦ ι' τίτ. τοῦ λη' βιβλίου τὰ, αὐτὰ λέγον ὅσα εἰς κείμενον ἐγράφησαν. Τὸ κβ' διάτ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ κδ' βιβλίου τῶν διάτ. ἔστι θέμα θ', κβ' κεφ τοῦ η', τίτ. τοῦ κη' βιβλίου τῶν Βασιλικῶν, οὕτως ἔχον ὡς εἰς τὸ κείμενον ἐγράφησαν. Πλὴν γίνωσκε ὅτι τὸ τοιοῦτον κεφ. ἀνῃρέθη ὑπὸ τῆς ριζ' Ἰουστινιανείου νεαρᾶς τῆς κειμένης ἐν βιβλίῳ κη' τῶν Βασιλικῶν τίτ. ζ', καὶ λεγούσης τὰς αἰτίας δι' ἃς ῥεπούδιον πέμπεται, τῆς δὲ μανίας ὅλως μὴ ἐπιμνησθείσης. Ἡ μέντοι ρ' καὶ ρα' νεαρὰ τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ σοφοῦ διορίζονται τὸν μὲν ἄνδρα καρτερεῖν ἐπὶ τριετίᾳ καὶ ἐντὸς ταύτης μὴ διαλύειν τὴν μετὰ γυναικὸς αὐτοῦ μανείσης συζυγίαν, τὴν δὲ γυναῖκα μὴ διαζεύγνυσθαι τοῦ μανέντος ἀνδρὸς αὐτῆς εἰ μὴ παρέλθῃ πενταετία. Ἀνάγνωθι καὶ τὴν νεαρὰν τοῦ βασιλέως κυρίου Νικηφόρου Βοτανειάτου.

ΚΕΦΑΛ. ΛΑ'. — *Περὶ λαϊκοῦ ἀφορισθέντος, καὶ δεχθέντος ἐξ ἑτέρου παρὰ γνώμην τοῦ ἀφορίσαντος.*

Ἀποστόλων κανὼν ιβ', ιγ'· συνόδου Ἀντιοχείας κανὼν ς'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΒ'. — *Περὶ τῶν ἐν Κυριακῇ ἢ Σαββάτῳ νηστευόντων.*

A lusu deposito pignore certant, quatuor diversicolores globulos supra gradulos ponentes, [eos] per declive demittunt : et qui globulorum primus per foramina ex ultimo foramine egreditur, ei qui illum habet, victoriam defert. Videtur igitur mihi quoque, alterum hunc ludum a lege aversabunde vitari et puniri : utpote qui cottum confirmet. Porro de clericis qui alea ludunt, lege 87 novellam imperatoris domni Leonis philosophi.

CAP. XXX. — *De obsessis a dæmone.*

Apostolorum canon 79; concilii sexti canones 66, 67; Timothei canones 2, 3, 14, 15.

B *Textus.* Dicitur lib. 5 Cod., tit. 70, const. 4, etc. *usque ad* subjiciat, *ut pag.* 966.

Διέσιον autem est sonus musicus ita a philosophis nuncupatus, qui omnium [tonorum] concentum separat : unde et διέχεια [id est distantia] dicitur. Cum itaque conjuges unius concentus vicem obtineant (*erunt* enim, inquit [sacra Scriptura], *in carne una*), si ex justa causa divisio et separatio inter illos quomodocunque interveniat, διέσιον fieri dicimus, quod in sponsis proprie locum non habet, sed [pro eo] repudium. Nam tametsi [inter se] desponsi, matrimonio conjunctioneque nondum initis, conjuncti esse videantur : attamen corpori-
C bus sunt separati, quemadmodum quæ sub jugo [sunt] animantia. Interim tamen de conjugibus etiam dici διαζύγιον, quod apud Latinos repudium nominatur, legislatoribus placuit. [Qua de re] legas lib. II, cap. 102.

Scholium. Constit. 4 tit. 70 lib. V Cod. est cap. 21, tit. 10, lib. XXXVIII quod eadem dicit quæ in textu scripta sunt. Digest. 22 tit. 3 lib. XXIV Digest. est thema 9, cap. 22, tit. 8, lib. Basil. XXVIII, quod habet, quomodo in textu scriptum est. Verumtamen scias, quod illud caput abrogatum sit a novella Justiniani 117, quæ in lib. Basil. XXVIII, tit. 7, posita est, et [cum] causas ob quas repudia mittuntur recenseat, nullam [tamen] omnino furoris mentionem facit. At vero 100 et 101 imperatoris domni Leonis philosophi No-
D vellæ statuunt, ut vir triennium duret, neque intra illud, postquam uxor furere cœperit conjugium dirimat; mulier autem, nisi quinquennium præterierit, a furente marito non separetur. Legas quoque novellam imperatoris domni Nicephori Botaniatæ, quæ de furentibus conjugibus eadem disserit.

CAP. XXXI. — *De laico excommunicato, et ab altero præter voluntatem ejus qui excommunicavit, recepto.*

Apostolorum canon 12, 13; concilii Antiocheni canon 6.

CAP. XXXII. — *De iis qui Dominico Sabbative die jejunant.*

Apostolorum canon 66; concilii Gangrensis canon 18; concilii VI canon 55, 56.

CAP. XXXIII. — *De iis qui docent, domum Dei atque conventus esse despiciendos.*

Concilii Gangrensis canon 5, 20.

CAP. XXXIV. — *De laicis, qui acta concilii Ephesini reprobare conantur.*

Concili Ephesini canon 6.

Lege quæ adnotata sunt in cap. 6 tit. 11 præsentis operis.

CAP. XXXV. — *De iis qui Scripturas audiunt, et ad finem usque non manent, aut non communicant.*

Apostolorum canon 9; concili sexti canon 2.

CAP. XXXVI. — *De iis qui privatim cœtus cogunt.*

Concilii Ephesini canon 6; concilii sexti canon 31, 59. Lege quæ adnotata sunt in cap. 14, tit. 3 præsentis operis.

CAP. XXXVII. — *De eo qui cum muliere constumbere concupivit, non tamen fecit.*

Concilii Neocæsariensis canon 4.

CAP. XXXVIII. — *De iis qui Quadragesimam, quartam feriam et Paresceven non jejunant.*

Apostolorum canon 69.

CAP. XXXIX. — *De iis qui ex sacra æde ceram aut ol um auferunt.*

Apostolorum canon 72.

CAP. XL. — *De laicis incommunicabilibus factis.*

Theophili ex epistola ad Menam episcopum.

CAP. XLI. — *Ne laici doceant.*

Concilii sexti canon 64.

A 'Αποστόλων κανὼν ξϛ'· συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ιη'· συνόδου ϛ', κανὼν νε', νϛ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΓ'. — *Περὶ τῶν διδασκόντων τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς συνάξεις εὐκαταφρονήτους.*

Συνόδου Γαγγρῶν κανὼν ε', κ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΔ'. — *Περὶ λαικῶν πειρωμένων ἀθετεῖν τὰ τῆς ἐν 'Εφέσῳ συνόδου.*

Συνόδου 'Εφέσου κανὼν ϛ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγραφέντα ἐν τῷ ϛ' κεφ. τοῦ ια' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΕ'. — *Περὶ τῶν ἀκροωμένων τῶν Γραφῶν, καὶ μέχρι τέλους μὴ προσκαρτερούντων, ἢ μὴ κοινωνούντων.*

'Αποστόλων κανὼν θ'· συνόδου 'Αντιοχείας κα-
B νῶν β'.

ΚΕΦΑΛ. ΛϚ'. — *Περὶ τῶν ἰδίᾳ ἐκκλησιαζόντων.*

Συνόδου Γάγγρας κανὼν ϛ'· συνόδου ϛ' κανὼν λα', νθ'· ἀνάγνωθι τὰ παραγεγραμμένα ἐν τῷ ιδ' κεφ. τοῦ γ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος.

ΚΕΦΑΛ. ΛΖ'. — *Περὶ τοῦ ἐπιθυμήσαντος συγκαθευδῆσαι γυναικὶ καὶ μὴ πράξαντος.*

Συνόδου Νεοκαισαρείας κανὼν δ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΗ'. — *Περὶ μὴ νηστευόντων τὴν τεσσαρακοστὴν καὶ τετράδα παρασκευήν.*

'Αποστόλων κανὼν ξθ'.

ΚΕΦΑΛ. ΛΘ'. — *Περὶ τῶν ἀφαιρουμένων τῆς ἐκκλησίας κηρὸν ἢ ἔλαιον.*

C 'Αποστόλων κανὼν οβ'.

ΚΕΦΑΛ. Μ'. — *Περὶ λαϊκῶν ἀκοινωνήτων γινομένων.*

Θεοφίλου ἐκ τῆς πρὸς Μηνᾶν ἐπίσκοπον ἐπιστολῆς.

ΚΕΦΑΛ. ΜΑ'. — *Περὶ τοῦ μὴ διδάσκειν λαϊκούς.*

Συνόδου ϛ' κανὼν ξδ'.

ΤΙΤΛΟΣ ΙΔ'.

ΠΕΡΙ ΚΟΙΝΩΝ ΠΑΝΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.

TITULUS QUARTUS,

DE OMNIBUS HOMINIBUS PROMISCUE.

CAP. I. — *De avaritia.*

Gregorii Nicæni canon 6.

CAP. II. — *De iis qui cum brutis animantibus commercium habent.*

Concilii Ancyrani canon 16, 17; Basilii canon 63; Gregorii Nysseni canon 3.

CAP. III. — *De homicidis et latronibus.*

Apostolorum canon 65; concilii Ancyrani ca-

D ΚΕΦΑΛ. Α'. — *Περὶ πλεονεξίας.*

Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ϛ.

ΚΕΦΑΛ. Β'. — *Περὶ ἀλογευομένων.*

Συνόδου 'Αγκύρας κανὼν ιϛ', ιζ'· Βασιλείου κανὼν ξγ'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν γ'.

ΚΕΦΑΛ. Γ'. — *Περὶ φονέων καὶ λῃστῶν.*

'Αποστόλων κανὼν ξϛ· συνόδου 'Αγκύρας κανὼν

κα', κβ', κγ', κε'· Βασιλείου κανὼν ζ', η', ια', ιγ', λγ', μγ', νβ', νδ', νε', νς, νζ'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν δ'.

ΚΕΦΑΛ. Δ'. — *Περὶ τοῦ τοὺς ἐπιτίμιον ἀκοινωνησίας ἔχοντας ὀφείλειν κοινωνεῖν μέλλοντας τελευτᾷν, καὶ τί γίνεται, ἐὰν διὰ τοῦτο μεταλαβόντες μὴ ἀποθάνωσι.*

Συνόδου Νικαίας κανὼν ιγ'· Γρηγορίου Νύσσης κανὼν ε'.

ΚΕΦΑΛ. Ε'. — *Περὶ τοῦ ὀνειρασθέντος ἢ ἀπὸ κοίτης τῆς ἰδίας γαμετῆς ὄντος καὶ θέλοντος κοινωνῆσαι, καὶ ποίας ἡμέρας δεῖ τῆς πρὸς ἀλλήλους μίξεως διὰ τοῦτο ἀπέχεσθαι.*

Διονυσίου ἐκ τῆς πρὸς Βασιλείδην ἐπιστολῆς κανὼν γ', δ'· Τιμοθέου κανὼν ε', ιβ', ιγ'.

ΚΕΦΑΛ. Ϛ'. — *Πῶς γίνεται προσφορὰ ὑπὲρ τοῦ ἑαυτὸν ἀνελόντος.*

Τιμοθέου κανὼν ιδ'.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'. — *Περὶ τοῦ ἔχοντος γαμετὴν δαιμονιζομένην καὶ διὰ τοῦτο θέλοντος ἄλλην λαβεῖν.*

Τιμοθέου κανὼν ιε'.

Σχόλιον. Περὶ τοῦ παρόντος κεφ. ἐγράψαμεν ἀρκούντως ἐν τῷ λ' κεφ. τοῦ ιγ' τίτ. τοῦ παρόντος συντάγματος, καὶ ἀνάγνωθι τὰς εἰς τὸ σχόλιον τοῦτο συνοψισθείσας νεαρὰς τοῦ βασιλέως κυρίου Λέοντος τοῦ φιλοσόφου, καὶ κατ' ἐκείνας λέγε τὰ τῶν δαιμονώντων γίνεσθαι διαζύγια.

A non 21, 22, 23, 25; Basilii canon 7, 8, 11, 13, 33, 43, 52, 54, 55, 56, 57; Gregorii Nysseni canon 4.

CAP. IV. — *Ut qui in pœnam incommunicabilitatis inciderunt, morituri communicare debeant, et quid fiat, si postquam ideo communicarunt, non moriantur.*

Concilii Nicæni canon 13; Gregorii Nysseni canon 5.

CAP. V. — *De eo cui in somnis semen fluxerit, et de eo qui ab uxore sua secubat, volens communicare, et quo die propter hoc a mutua mistione [conjuges] debeant abstinere.*

Dionysii ex epistola ad Basilidem canon 3, 4;

B Timothei canon 5, 12, 13.

CAP. VI. — *Quomodo oblatio fiat pro eo qui seipsum interemit.*

Timothei canon 14.

CAP. VII. — *De eo qui uxorem dæmone obsessam habet, ac propterea aliam ducere vult.*

Timothei canon 15.

Scholium. De præsente cap. sufficienter scripsimus in cap. 30 tit. 13 præsentis operis. In cujus scholio compendiose propositas imperatoris domni Leonis philosophi Novellas legas, et secundum eas dæmoniis obsessorum divortia fieri dicas.

ΦΩΤΙΟΥ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ ΔΕΚΑ

ΣΥΝ ΙΣΑΙΣ ΤΑΙΣ ΑΠΟΚΡΙΣΕΣΙ.

—

PHOTII PATRIARCHÆ

INTERROGATIONES DECEM

CUM TOTIDEM RESPONSIONIBUS.

—

ΦΩΤΙΟΥ

Τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου συναγωγαί, καὶ ἀποδείξεις ἀκριβεῖς συνηλεγμέναι ἐκ τῶν συνοδικῶν καὶ ἱστορικῶν γραφῶν περὶ ἐπισκόπων, καὶ μητροπολιτῶν, καὶ λοιπῶν ἑτέρων ἀναγκαίων ζητημάτων.

PHOTII

Sanctissimi* (1) *patriarchæ collectiones, accuratæque demonstrationes de episcopis et metropolitis, et reliquis aliis necessariis quæstionibus ex synodicis, et historicis monumentis excerptæ.

A

INTERROGATIO I.

Quanam in re secus quam rationi consentaneum est, Romani egisse apparent?

RESPONSIO.

Sub Constantio Liberius Romæ episcopus post reditum ab exsilio, fidei in Antiochia expositæ scripto consensit. Seorsim vero fidei professionem ab eodem receperunt Basilius Ancyræ, et Eustathius Sebastiæ episcopi, æque ac Eleusius, qua secundum omnia similem Patri Filium non esse asseverantes damnabat, et nihilominus ab eorum communione non secessit. Sed et Felix in ejus locum suffectus, sedemque una cum Liberio regens postquam hic ab exsilio rediit, ordinationem ab hæreticis accepit, et cum eis libere communionem servavit. Præterea
B quæ apud Carthaginem ab episcopis qui illic convenerant adversus utrumque gesta fuere, eorum animi infirmitatem, malosque simul mores et dominandi libidinem apte redarguunt. Canonum enim sanctiones ipsis astipulantur, ut et sequentibus temporibus alteri Felici Romano episcopo, qui Zenone imperante vivebat, ut aperte colligitur ex litteris ab ipso ad Vitalium et Emesium episcopos scriptis, qui etiam ab ipso Constantinopolim adversus Acacium missi fuerant. In ea enim epistola canonem dicentem Romanæ urbis episcopum in unaquaque synodo supremam confirmandi potesta-

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Α'.

Ἐν ποίῳ φαίνονται πεπραχότες οἱ Ῥωμαῖοι παραλόγως;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπὶ Κωνσταντίου Λιβέριος ὁ Ῥώμης μετὰ τὴν ἐκ τῆς ὑπερορίας ἐπάνοδον, τῇ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐκτεθείσῃ πίστει ἐγγράφως συνῄνεσεν. Ἐμέρει δὲ καὶ ὁμολογίαν παρ' αὐτοῦ ἐκομίσατο Βασιλεῖός τε ὁ Ἀγκύρας, καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, ἔτι γε μὴν καὶ Ἐλεύσιος, ἀποκηρύττουσαν τοὺς μὴ κατὰ πάντα ὅμοιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν λέγοντας, καὶ τῆς κοινωνίας δὲ αὐτῶν οὐ διΐστατο. Ἀλλὰ καὶ Φῆλιξ ὁ ἀντ' αὐτοῦ χειροτονηθεὶς, ὕστερον μετὰ τὸ ἐκ τῆς ὑπερορίας αὐτὸν ἐπανελθεῖν τὸν θρόνον αὐτῷ συνδιέπων, ὑπὸ αἱρετικῶν ἐχειροτονήθη, καὶ τούτοις ἀδεῶς ἐκοινώ-
B νει. Πρὸς οἷς καὶ τὰ ἐν Καρθαγένῃ κατ' αὐτῶν παρὰ τῶν ἐκεῖ συνεληλυθότων πραχθέντα, ἱκανῶς τὸ ἀσθενὲς αὐτῶν, καὶ κακότροπον ἅμα καὶ φίλαρχον ἀπελέγχει. Πράττονται γὰρ αὐτοῖς καὶ κανόνες, ὥσπερ καὶ ὕστερον τῷ ἑτέρῳ Φήλικι τῷ Ῥώμης, ὃς ἦν ἐπὶ Ζήνωνος, καθὼς δηλοῦται διὰ τῶν πρὸς Βιτάλιον, καὶ Ἐμέσιον τοὺς ἐπισκόπους γραφέντων αὐτοῦ γραμμάτων, οἳ καὶ παρ' αὐτοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς Ἀκάκιον ἀπεστάλησαν· ἀναιδῶς γὰρ ἐκεῖ τὸν κανόνα τὸν λέγοντα τὸν Ῥώμης ἐπίσκοπον ἐν ἑκάστῃ συνόδῳ τὸ κῦρος ἔχειν, τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου εἶναι ἀποφαίνεται. Ἀλλὰ καὶ Ὀνώριος ὁ Ῥώμης

(1) Honoris nomen et dignitatis, non pietatis putes hoc penes Græcos, a quibus ad nos derivavit, eoque etiam nunc compellamus Romanæ urbis pontificem.

τὴν τῶν Μονοθελητῶν ἀσπασάμενος αἵρεσιν, τῆς τῶν ἀρχιερέων τιμῆς, καὶ τῆς τῶν πιστῶν ἀποβέβληται. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν Σαρδικῇ σύνοδος Ὅσιον ἔχουσα τὸν τόπον ἐπέχοντα Ῥώμης, τὸν αἱρετικὸν ἐδικαίωσε Μάρκελλον.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Β'.

Πόσους καὶ ποίους οὐκ ἐδέξαντο οἱ Ῥωμαῖοι ὀρθῶς πατριάρχας· οὐδὲν δὲ ἡ ἀπερίσκεπτος αὐτῶν ἔβλαψεν αὐτοὺς ἀποστροφή;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Φλαυιανὸν τὸν Ἀντιοχείας τρεῖς ἐφ' ἑξῆς τῆς Ῥώμης οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλ' οὐδὲ Ἀλέξανδρος Θεόφιλος κατ' ἀρχάς· ὕστερον δὲ αὐτῶν ὁ τρίτος μόλις ἐδέξατο, καὶ ὁ Ἀλέξανδρος. Οὗτος δέ ἐστιν ὁ χειροτονήσας τὸν ἐν ἁγίοις καὶ ἀρχιερεῦσιν ἀσύγκριτον θεῖον Χρυσόστομον, πρεσβύτερον. Οὐκ ἐδέξατο δὲ Φραυίταν, οὐδὲ τὸν ἐν ἁγίοις Εὐφήμιον, οὐδὲ Μακεδόνιον, διότι τὸν Ἀκάκιον οὗτοι τῶν διπτύχων οὐκ ἐξέβαλλον. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι ἀγαπητὸν πανίερον Χρυσόστομον, κατ' ἀρχὰς ἐδέξαντο, ὅτι, φασὶν, ἀπὸ Ἀντιοχείας αὐτὸν οὐκ ἔδει εἰς Κωνσταντινούπολιν χειροτονηθῆναι· ὕστερον δὲ καὶ ὑπερήσπισαν. Οὐκ οἶδα δὲ εἰ καὶ Μελέτιον ἐδέξαντο τὸν Ἀντιοχείας· μήποτε γὰρ ἐκεῖνον ἀποστρέφωνται διὰ Παυλῖνον τὸν ὑπὸ τῶν δυτικῶν χειροτονηθέντα· καὶ γὰρ καὶ ἐπιστολὴν οἶδα τοῦ μεγάλου Βασιλείου πρὸς Τερέντιον κόμητα, ἐν ᾗ διαβάλλει τοὺς δυτικοὺς διὰ τὴν κατὰ Μελετίου ἀποστροφὴν, ὡς οὐχ ὑγιῶς κρίνοντες τὰ πράγματα. Ἴσως δὲ αὐτὸν διὰ τὸ ἐν τῇ δευτέρᾳ καθεσθῆναι συνόδῳ οὐκ ἀποστρέφονται.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Γ'.

Ποίων ἐκβληθέντων πατριαρχῶν, τῇ τῶν κρατούντων πρὸς αὐτοὺς ἀπεχθείᾳ βασιλέων, οἱ μετ' αὐτοὺς ὀρθόδοξοι ὄντες ἀποδέχονται;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἀναστασίου ἐκβληθέντος τοῦ θαυμαστοῦ, ὁ θαυματουργὸς Γρηγόριος ἐκράτησεν τὴν Ἀντιοχείας Ἐκκλησίαν ἔτη κδ'. Καὶ ἀπεδέχθη, καὶ μετὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς Κύριον μετάστασιν αὖθις εἰσῆλθεν Ἀναστάσιος. Ἀντὶ τοῦ σωτῆρος τοῦ κόσμου τιμίου Χρυσοστόμου ὁ Ἀρσάκιος, ὁ Ἀττικὸς, καί τοι ἄμφω εἰς τὴν αὐτοῦ καθαίρεσιν εὐδόκησαν, καὶ τῶν αὐτῷ ἐπιβουλευσάντων, ἦσαν ἑκάτεροι. Ἀντὶ Εὐτυχίου Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννης ἀπεδέχθη, καὶ μετὰ θάνατον, Εὐτύχιος πάλιν. Ἀντὶ Ἠλία Ἱεροσολύμων Ἰωάννης, καίτοι δι' εὐσέβειαν Ἠλία διωχθέντος. Οὐκ οἶδα εἰ δεῖ καταριθμεῖν ἐν τούτοις καὶ τὸν μετὰ Καλλίνικον τὸν παρὰ Ἰουστινιανοῦ τοῦ κακοῦ τυφλωθέντα, ὅτε καὶ τὸ δεύτερον τῆς βασιλείας ἐκράτησεν, προβληθέντα Κῦρον τὸν ἐξ Ἀμάστριδος, ὃς καὶ ἔγκλειστος ὢν ἐκεῖ, προεῖπεν αὐτῷ, ὡς πάλιν εἰς τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἐπανελεύσηται. Ἐκβέβληται δὲ καὶ παρὰ Βελλισαρίου ὡς ἐπιβου-

A tem habere, Nicænæ synodi esse impudenter declaratur. Sed et Honorius papa Monothelitarum amplexus hæresim a pontificia dignitate et fidelium communione dejectus fuit. Sardicensis quoque synodus Hosium locum Romani episcopi obtinentem habens, hæreticum absolvit Marcellum Ancyranum.

INTERROGATIO II.

Quot quosse legitimos patriarchas Romani non receperint, nihilque ipsis nocuerit eorum inconsiderata rejectio.

RESPONSIO.

Flavianum Antiochenum tres sibi ordine succedentes Romanæ sedis episcopi in communionem non receperunt, æque ac initio Alexandrinus Theo- B philus; deinde vero illorum tertius, et Theophilus vix susceperunt. Hic ille Flavianus est qui sanctum archiepiscopum incomparabilem et divinum Chrysostomum ordinavit presbyterum. Præterea Romani pontifices nec Fravitam recepere, nec sanctum Euphemium, nec Macedonium eo quia Acacium e diptychis non ejecerint. Sed nec sanctæ Trinitati charum, omnique sacerdotali virtute præditum Chrysostomum initio quidem susceperunt, dicentes illum Antiochena relicta, non debuisse ad Constantinopolitanam sedem promoveri; deinde vero ejus quoque tutelam gessere. Nescio vero an et Meletium Antiochenum aversati sint: fieri enim potuit ut illum non receperint Paulini ergo, quem Occidentales ordinarunt. Nam et epistolam magni C Basilii esse novi ad Terentium comitem, in qua ob aversum a Meletio animum Occidentales exagitant, vel se de rebus minus recte judicarent. Verum forte Meletium, quod in secunda consederit synodo, sua ipsorum communione non censuerunt indignum.

INTERROGATIO III.

Quinam patriarchæ imperatorum odio a sua ipsorum sede deturbati, deinde ab Orthodoxis principibus recepti sunt?

RESPONSIO.

Admirabili Anastasio ejecto Thaumaturgus Gregorius Antiochenam Ecclesiam 24 annis obtinuit omnibus acceptus, verum post ejus ad Dominum D migrationem, iterum Antiochiam reversus est Anastasius. Loco venerandi, ac mundi salutem operantis Chrysostomi, Arsacius et Atticus suscepti fuere, quamvis ambo ejus depositionem probaverint, et ex ipsius inimicorum numero essent. Pro Eutychio Constantinopolitano pari modo Joannes susceptus est, et post ejus obitum rursus Eutychius. Pro Helia Hierosolymitano Joannes, quamvis pietatis ergo Elias persecutionem toleraret. Nescio an oporteat et his accenseri Cyrum ab Amastride, qui post Callinicum a Justiniano malo, cum secundo imperium recepit, excæcatus, in patriarcham Constantinopolitanum est electus, eo quod, dum illa urbe pœnitentiæ causa inclusus degeret, Justiniano sui ipsius imperii recuperationem prædixisset. Expulsus est

etiam a Belisario Silverius, quasi, ut mihi videtur, adversus Romanorum res machinaretur, atque alter in ejus locum suffectus est.

INTERROGATIO IV.

Quibusnam damnatis episcopis, ordinati ab ipsis nihil detrimenti passi sunt?

RESPONSIO.

Damnato Paulo Samosateno, nemo eorum qui sub ipso erant, dignitatis suæ jacturam fecit, licet eorum criminum participes essent, quibus Paulus deponi meruit. Nestorio deposito nemo ex illis, qui ab ipso ordinati fuere, ab ordinatione descivit. Petrus Mongus adhuc presbyter a sancto Proterio depositus, mox in ejusdem necem cum Timotheo conspiravit occisore, deinde Alexandrinam sedem invasit, et Chalcedonensem synodum in omnibus anathemati subjecit, et nihilominus ordinati ab ipso licet deposito, occisore, et hæretico, præterea et ipsi hæresim profitentes, cum pœnitentiam egissent, in communionem recepti fuere. Felix quoque Romæ episcopus ad Zenonem imperatorem scribens, constitutionem ejus, qua Petrum quidem Ecclesia ejecit, ordinatos vero ab eo, pœnitentia acta, suscepit, divinum typum vocat: cum ipso autem in suis litteris expostulat cujus rei gratia Petrum in Ecclesiam induxerit, a qua eumdem ante pepulerat, et Joannem persequeretur. Meletius Antiochenus in Eustathii Sebasteni episcopi locum ab hæreticis ordinatus, indeque Berrhœam translatus, deinde iterum ab ipsis Antiochiæ episcopus est constitutus, illisque hæresi notatis hunc Ecclesia suscepit. Qui a Sergio, Pyrrho et Macario ob hæresim ab Ecclesia pulsis ordinationem consecuti fuerant, pœnitentia peracta, in Ecclesia manserunt. Idem sane et observatum fuit erga eos quibus Macedonius Pneumatomachus manus imposuit. Acacium inter vivos adhuc Romani depositione atque anathemate perculerunt, post obitum vero, imperante Justino Anastasii successore, et Joanne Constantinopolitanam sedem obtinente, eumdem Acacium, legatione ad imperatorem missa, e diptychis tolli mandarunt, sed ordinatos ab illo confratrum loco habuerunt, et cum iis communicarunt. Eos præterea quibus Anastasius et Niceta hæretici sacramentum ordinis ministraverant, septima synodus ecclesiastica communione nequaquam censuit indignos. Denique Meletius innumerorum reus exstitit criminum, alienos thronos invasit, martyres mœrore affecit, contra suum patriarcham rebellavit, eique thronum rapuit, cum Ario societatem iniit, imo et persecutionis tempore, ut inquit Socrates, idolis immolavit, easque ob res a Petro depositus fuit; nihilo tamen minus, quamvis ejus depositio multoties confirmata fuerit, si non ordinandi facultatem, attamen episcopi nomen recuperavit.

INTERROGATIO V.

Quando nonnulli simultate adacti, alter in alterum sententiam tulit, neuter vero ipsorum quid damni passus est, nec lacessens, nec lacessitus?

RESPONSIO.

Divinus Joannes contra Cyrillum egit, placide

A λεύων τοῖς Ῥωμαϊκοῖς πράγμασι, Σιλβέριος, οἶμαι, καὶ ἀντεισῆκται ἀντ' αὐτοῦ ἕτερος.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Δ'.

Τίνων καταχριθέντων οἱ ὑπ' αὐτῶν χειροτονηθέντες οὐδὲν ἐβλάβησαν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Παύλου τοῦ ἐκ Σαμοσατέων κατακριθέντος, οὐδεὶς τῶν ὑπ' αὐτοῦ καθῄρηται, καίτοι συμπεπραχότων αὐτῷ ἐκεῖνα, δι' ἃ ἐκεῖνος καθῃρέθη. Τοῦ Νεστορίου καθαιρεθέντος, οὐδεὶς τῶν ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντων καθῄρηται. Πέτρου τοῦ Μόγγου ἔτι πρεσβυτέρου ὄντος, καὶ καθαιρεθέντος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Προτερίου, εἶτα εἰς τὸν αὐτὸν αὐτοῦ θάνατον Τιμοθέῳ τῷ φονεῖ συνδεδραμηκότος, καὶ μετὰ ταῦτα τὸν θρόνον τῆς B Ἀλεξανδρείας μετὰ θάνατον ἐκείνου ἁρπάσαντος, καὶ τὴν ἐν Καλχηδόνι σύνοδον καθ' ἑκάστην τῷ ἀναθέματι ὑποβάλλοντος, οἱ ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντες, καίπερ καθῃρημένου καὶ φονέως καὶ αἱρετικοῦ, αἱρετικοὶ ὄντες καὶ αὐτοὶ ἔτι, μετανοοῦντες ἐδέχθησαν. Καὶ Φῆλιξ ὁ Ῥώμης γράφων πρὸς Ζήνωνα τὸν βασιλέα, τὴν διάταξιν αὐτοῦ, ἥτις Πέτρον μὲν τῆς Ἐκκλησίας ἐξέβαλλεν, ἐκείνους δὲ μετανοοῦντας ἐδέξατο, θεῖον ἀποκαλεῖ τύπον. Ἐγκαλεῖ δὲ αὐτῷ δι' ὧν γέγραφε, τίνος χάριν τὸν Πέτρον ἐκβαλὼν τῆς Ἐκκλησίας, αὖθις αὐτὸν εἰσήγαγε, καὶ τὸν Ἰωάννην ἐδίωξε. Μελέτιος ὁ Ἀντιοχεὺς ὑπὸ αἱρετικῶν χειροτονηθεὶς ἀντὶ Εὐσταθείου Σεβαστείας ἐπισκόπου, κἀκεῖθεν μετενεχθεὶς εἰς Βέῤῥοιαν, εἶτα πάλιν ὑπ' αὐτῶν καταστὰς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἐκείνων ὡς C αἱρετικῶν δυσφημουμένων, οὗτος παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀπεδέχθη. Οἱ ὑπὸ Σεργίου καὶ Πύῤῥου χειροτονηθέντες καὶ Μακαρίου, τούτων ὡς αἱρετικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐκδιωχθέντων μετανοήσαντες προσεδέχθησαν. Καὶ οἱ ὑπὸ Μακεδονίου τοῦ πνευματομάχου χειροτονηθέντες ὡσαύτως. Τὸν Ἀκάκιον οἱ Ῥωμαῖοι ἔτι μὲν περιόντα καθαιρέσει ὑπέβαλλον καὶ ἀναθέματι· μετὰ τελευτὴν δὲ, Ἰουστίνου μετὰ τὸν Ἀναστάσιον βασιλεύσαντος, πρεσβευσάμενοι πρὸς αὐτὸν, καὶ τῶν διπτύχων ἐκβαλόντες, Ἰωάννου τηνικαῦτα τὸν θρόνον διέποντος Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονηθέντας συλλειτουργοὺς εἶχον, καὶ ἐκοινώνουν αὐτοῖς. Οἱ ὑπὸ Ἀναστασίου καὶ Νικήτα τῶν αἱρετικῶν χειροτονηθέντες παρὰ τῆς ἑβδόμης D ἐδέχθησαν συνόδου. Καὶ Μελέτιος δὲ μυρίων ἔνοχος γέγονεν, ἐπεπήδησε θρόνοις ἀλλοτρίοις, ἐλύπησε μάρτυρας, ἐπανέστη τῷ οἰκείῳ πατριάρχῃ, καὶ τὸν αὐτοῦ θρόνον ἥρπασε, συναπήχθη Ἀρείῳ· ὡς δὲ λέγει Σωκράτης, καὶ εἰς τὸν διωγμὸν ἐπέθυσε. Καὶ διὰ ταῦτα ὑπὸ τοῦ Πέτρου καθῃρέθη· ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ καθῃρέθη πολλάκις, ὕστερον εἰ καὶ μὴ τὴν ἱερωσύνην, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ ἐπισκόπου ἀπείληφεν.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ε'.

Πότε κινηθέντες εἰς ἔχθραν κατ' ἀλλήλων, τινὲς ἀπεφήναντο, καὶ οὐδέτερος αὐτῶν ἐκ τούτου τι παρεβλάβη, οὔθ' ὁ ποιήσας, οὔθ' ὁ καθ' οὗ πεποίηκεν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ὁ θεῖος Ἰωάννης κατὰ Κύριλλον πλὴν ἡσύχως

καὶ ἀπροσώπως καὶ μετὰ τοῦ προσήκοντος ἐκείνῳ καὶ φρονήματος καὶ λόγου, καὶ σχήματος, καὶ Κύριλλος κατὰ τούτου, καὶ Κύριλλος καὶ Θεοδώριτος κατ' ἀλλήλων. Φασὶ δὲ ὅτι ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀπεχθείας διαῤῥήδην ἐβόα Κύριλλος· Ἰωάννης ἐν πατριάρχαις, καὶ Ἰούδας ἐν ἀποστόλοις.

A tamen, nec directe ad ejus personam, imo ea quæ illum deceret prudentia, aptaque tum loquendi tum agendi ratione. Cyrillus etiam cum ipso simultates exercuit et cum Theodoreto. Quin et dissidii tempore aiunt Cyrillum clara voce inclamasse : Joannes inter patriarchas, et Judas inter apostolos.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ϛʹ.

Πόσοι οἰκουμενικαῖς συνόδοις ὑπακούειν ἀπέστησαν, ἀλλ' οὐδὲν αὐτὰς ἔβλαψαν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Νουάτος ὁ Ῥώμης ὑπὸ ἐπισκόπων καθῄρηται, Παῦλος ὁ Σαμωσατεὺς ὑπὸ ιβʹ ἐπισκόπων, ὡς ψιλὸν τὸν Χριστὸν λέγων ἄνθρωπον κατεκρίθη. Τὰ κατὰ Σύμμαχον καὶ Λαυρέντιον ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ βασιλέως ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοποι τὸν ἀριθμὸν ρʹ ἐζήτησαν· καὶ τὸν μὲν Σύμμαχον, ὡς ἕνα τῶν ἑπτὰ διακόνων ὄντα, καὶ κατὰ θεσμὸν ἐκκλησιαστικὸν τὸν θρόνον διέποντα, ἐδικαίωσαν αὐτὸν κατέχειν· Λαυρέντιον δὲ, Νουκερίας ἐπίσκοπον, καίπερ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη τὴν Ῥώμην ταράξαντα, εἶναι ὥρισαν. Ὕστερον δὲ στάσεις κινῶν αὖθις καὶ ταραχὰς, ὑπὸ Συμμάχου ἐννόμως καθῄρηται. Τὸν πνευματομάχον Μακεδόνιον ἐπίσκοποι καθεῖλον ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὧν ἐξῆρχεν Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτόν. Τὸν καὶ τῶν ἀγγέλων ὑπέρτερον πανάγιον Χρυσόστομον κρατεῖν τὸν θρόνον, ἐπίσκοποι μετὰ τὴν παράλογον καθαίρεσιν, τὴν ὑπὸ Θεοφίλου γενομένην, ἐδικαίωσαν, τὴν τούτου παρ' οὐδὲν θέμενοι κατὰ τοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων κρείττονος ἁγίου ψῆφον. Ἀλλὰ καὶ ὅτε αὖθις ἐξεβλήθη παρὰ τῆς βασιλίσσης, Λεοντίου τοῦ Ἀγκύρας ἐπισκόπου τῶν τότε ἀνεληλυθότων ἐξάρχοντος, οἰμώζων καὶ στενάζων ὅτι γε δίκης τυχεῖν οὐκ ἠξίωται, ἧς καὶ τυμβωρύχους καὶ λῃστὰς ἀξιοῦσθαι προσῆκεν, ὅπως τῶν κατ' αὐτῶν λεγομένων διδῶσι λόγον, ἐκβέβληται. Οὐκ ἂν δὲ οὗτος ᾐτεῖτο, καίτοι γε τίς ἐν τοῖς τοιούτοις αὐτοῦ ἐπιστημονικώτερος; Εἰ ἦν τοῦτο παράλογον, τὸ ὑπὸ ἐπισκόπων κρίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ Ἀθανάσιος ὁ μέγας μετὰ τὴν ἐν Σαρδικῇ ἀθώωσιν, καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ὑπὸ Μαξίμου γενομένην τοῦ ὁμολογητοῦ, ἡνίκα σύνοδον συγκροτήσας σύμψηφος καὶ αὐτὸς τοῖς ὑπὲρ αὐτοῦ δεδογμένοις ἐγένετο, εἰδὼς ὡς μέγα ἑκάστη ἐνορίᾳ ἰσχύει εἰς τὰ κατ' αὐτὴν ὡς εἰκὸς συμβαίνοντα, σύνοδον τῶν κατ' Αἴγυπτον συγκροτήσας ἐπισκόπων, παρεσκεύασε καὶ αὐτοὺς ὁμοίως τοῖς ἐν Σαρδικῇ καὶ Παλαιστίνῃ περὶ αὐτοῦ ψηφίσασθαι, καὶ χωρὶς ὢν πατριάρχου.

INTERROGATIO VI.

Quot œcumenicis parere synodis recusarunt, sed earum auctoritatem nihil læserunt?

RESPONSIO.

Novatus Romanus ab episcopis exauctoratus fuit. Paulus Samosatenus a 12 episcopis, quod nudum hominem esse Christum diceret, depositionis B sententia multatus est. Symmachi et Laurentii causam sub Anastasio imperatore centum in urbe episcopi expenderunt, et Symmachum quidem, utpote unum ex septem diaconis, et juxta ecclesiasticas sanctiones sedem obtinentem, in ejusdem possessione retinendum esse censuerunt; Laurentium vero qui quatuor annis Romam turbaret, Nuceriæ episcopum esse decreverunt; cumque deinceps seditiones rursus ac turbas moveret, a Symmacho juste depositus fuit. Macedonium Spiritus sancti hostem episcopi Constantinopoli congregati dignitate abdicarunt, inter quos Acacius Cæsareæ Palæstinæ episcopus, ejusque fautores emicuere. Angelis ipsis præstantiorem sanctissimumque Chrysostomum in pristina sedem restitui debere post ejus iniquam C depositionem a Theophilo factam episcopi judicarunt, sententiam ab illo adversus angelis ipsis meliorem sanctum latam pro nihilo putantes. Sed et cum iterum ab imperatoris conjuge de episcopali sede deturbaretur, Leontio Ancyrano, primas inter episcopos qui tunc convenerant agente, ipse ejulans atque ingemiscens, quod justitiam consequi sibi non liceret, qua et sepulcrorum effossores, latronesque non fraudari par erat (ut scilicet eorum de quibus accusarentur rationem redderent) in exsilium missus fuit. Porro non ita conquestus fuisset; nam quis ejusmodi rerum ipso doctior? Si ab episcopis judicari absurdum contrariumque ecclesiasticis legibus esset. Sed et magnus Athanasius post ejus absolutionem in Sardicensi concilio, aliamque D Hierosolymis a Maximo confessore factam (quando et ipse sententiæ de Athanasio apud Sardicam latæ, synodo coacta, consensit) probe sciens quanta, ut par est, auctoritate comprovinciales episcopi polleant in causis uniuscujusque provinciæ dijudicandis, synodum Ægypti episcoporum congregans, curavit ut et ipsi haud diversa a Sardicensis et Hierosolymitani concilii sententiis de se decernerent, quamvis nulli patriarchæ subesset.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ζʹ.

Ποῖοι βασιλεῖς ἠγωνίσαντο περὶ εἰρήνης τῶν Ἐκκλησιῶν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἐδήλωσεν Ἀρείῳ τὴν κατ' Ἀλέξανδρον καταλῦσαι ἔχθραν, καὶ διαιτητὴν αὐτῷ

INTERROGATIO VII.

Quinam imperatores pro tuenda Ecclesiarum pace dimicarunt?

RESPONSIO.

Constantinus magnus Ario declaravit se velle, ut quas gerebat cum Alexandro inimicitias exstingueret,

et quæstionis arbitrum Osium confessorem ad ipsum misit, quo tempore etiam scripsit se, cum vellet sancta Hierosolymitanæ urbis loca venerabundus petere, et ibi Pascha efficere ob mutuas illas dissensiones vetitum fuisse. Ario autem dictis non parente, magnam synodum indixit. Theodosius Demophilo Ariano significavit, si Ecclesias obtinere vellet, pacifice erga Ecclesiam se gereret, sin minus Ecclesia excederet : id quod factum fuit, ordinatusque est Nectarius. Idem hic imperator, Innocentio ac Flaviano invicem dissidentibus, per se inimicitiam sustulit e medio, ac profligavit.

INTERROGATIO VIII.

Quibusnam in synodis, ex diversis licet archiepiscopalibus thronis collecti fuerint episcopi, illorum sanctiones suo robore caruerunt, eo quia nec juste, nec secundum ecclesiasticas regulas conditæ fuerint.

RESPONSIO.

Accidit hoc episcopis apud Antiochiam Constantio imperante in speciem dedicandæ Ecclesiæ ibi ab ipso ædificatæ congregatis. Ili enim Athanasium quidem jam antea a synodo Tyrio episcopatu spoliatum, rursus deposuere; Gregorium vero in ejus locum ordinarunt episcopum, quorum neutrum firmum aut stabile permansit. Interfuerunt autem huic synodo Eusebius tunc Constantinopolis, et Flaccillus Antiochiæ episcopi, cumque iis alii numero nonaginta septem. Idem pariter accidit his qui in Ephesina urbe adversus magnum Flavianum convenerant; aderant enim in illa synodo Dioscorus Alexandrinus, Juvenalis Hierosolymitanus, et Antiochiæ episcopus cum aliis doctis orthodoxisque, qui Eutychem quidem hæreticum innocentem pronuntiarunt, ac sacerdotale ipsi munus reddiderunt, sanctum vero Flavianum condemnaverunt. Sed et adversus Theodoretum, Cyrillo Alexandrino post obitum gratificantes, sententiam tulere, quorum nihil inconcussum exstitit, omnia enim paulo post quarta synodus, aliaque apud Byzantium coacta subvertit, nulla habita absurdi illic convenientium episcoporum consensus ratione. Idem dicendum de iis qui contra divum Chrysostomum concilium egere, cui adfuit Theophilus Alexandrinus cum aliis quibusdam episcopis, nonnullisque etiam ex ipsa Chrysostomi diœcesi depositionem ejus urgentibus atque adjuvantibus. Quinimo non secus actum est de episcopis 76 orientalibus apud Philippopolim Thraciæ convenientibus, cum Sardicæ synodus celebranda erat. Celebriores enim et doctiores episcopi ex universis propemodum Orientis sedibus illic congregati Julium quidem Romanum pontificem, et Osium confessorem, aliosque nonnullos damnarunt; Athanasii vero et Pauli magnorum virorum depositionem, ut sibi videbatur, confirmarunt, quæ omnia deinceps mutata et infirmata fuere. Marcello quoque Ancyrano episcopo nihil profuit, unanimis episcoporum synodum apud Sardicam agentium, in eo ab illatis criminibus absolvendo, consensus,

Ὅσιον τὸν ὁμολογητὴν ἔστειλεν, ὅτε καὶ ἔγραψεν, ὡς βουλόμενος προσκυνητὴς τῶν ἁγίων τόπων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις γενέσθαι, κἀκεῖ τὸ Πάσχα ἐκτελέσαι, διὰ τοὺς πρὸς ἀλλήλους στασιάζοντας ἐκωλύθη. Εἶτα μὴ πείσας, τὴν μεγάλην ἐκρότησε σύνοδον. Θεοδόσιος ἐμήνυσε Δημοφίλῳ τῷ Ἀρειανῷ εἰ βούλοιτο κρατεῖν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρηνεῦσαι πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν· εἰ δὲ μὴ εἰρηνεύοι, ἀναχωρῆσαι· ὃ καὶ ἐγένετο, καὶ ἐχειροτονήθη Νεκτάριος. Ὁ αὐτὸς οὗτος, κατ' ἀλλήλων γενομένων Ἰννοκεντίου καὶ Φλαυϊανοῦ, τὴν ἀναμεταξὺ αὐτῶν ἔχθραν ἐκ ποδῶν ἐποίησε καὶ ἠφάνισε.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Η'.

Ἐν ποίαις συνόδοις, καίπερ ἐκ διαφόρων ἀρχιερατικῶν θρόνων συνειλεγμένων τῶν συνελθόντων, οὐκ ἔσχεν ἰσχὺν τὰ δεδογμένα, διὰ τὸ μὴ ἐνδίκως καὶ κατὰ θεσμὸν ἐκκλησιαστικὸν γενέσθαι.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐπὶ τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ συνελθόντων ἐπὶ Κωνσταντίου, προφάσει τῶν ἐγκαινίων τῆς ἐκεῖ κτισθείσης ὑπ' αὐτοῦ ἁγίας Ἐκκλησίας· οὗτοι γὰρ Ἀθανάσιον μὲν αὖθις καθεῖλον, ἤδη καὶ πρότερον ὑπὸ τῶν ἐν Τύρῳ καθαιρεθέντα· Γρηγόριον δὲ ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτοῦ θρόνον ἐχειροτόνησαν, ὧν οὐδέτερον ἔμεινε βέβαιον. Ἦσαν δὲ ἐν αὐτῇ Εὐσέβιος ὁ τότε Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Πλάκιτος ὁ Ἀντιοχείας, μεθ' ὧν ἐπίσκοποι ἐνενήκοντα καὶ ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν ἐτέλουν. Ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Ἐφέσῳ κατὰ τοῦ μεγάλου συνεληλυθότων Φλαυϊανοῦ· παρῆσαν γὰρ ἐν αὐτῇ Διόσκορος Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἰουβενάλιος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Ἀντιοχείας σὺν ἱκανοῖς ὀρθοδόξοις ἐπισκόποις, οἳ Εὐτυχῆ μὲν τὸν αἱρετικὸν ἀθῷον ἀπέφηναν, καὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτῷ ἀπέδωκαν· Φλαυϊανὸν δὲ τὸν ἅγιον κατεδίκασαν. Ἀλλὰ καὶ Θεοδώριτον, Κυρίλλῳ μετὰ τελευτὴν χαριζόμενοι, κατέκριναν, ὧν οὐδὲν ἀσάλευτον ἔμεινε· πάντα γὰρ μετ' ὀλίγον ἡ τετάρτη σύνοδος ἡ εἰς τὸ Βυζάντιον μετέστρεψε, τὴν παράλογον τῶν ἐκεῖσε συνεληλυθότων συμφωνίαν ἐν οὐδενὶ θέμενοι λόγῳ. Ὁμοίως ἐπὶ τῶν κατὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Χρυσοστόμου συνεληλυθότων· παρῆν γὰρ ἐν αὐτῇ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας σὺν καί τισι τῶν αὐτοῦ ἐπισκόπων, καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἐν ἁγίοις Κωνσταντινουπόλεως τινες τῇ καθαιρέσει συνήργησαν ταύτῃ. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐν Φιλιππουπόλεως τῆς Θρᾴκης ἐκ τῆς ἕω συνελθόντων ος' ἐπισκόπων, ὅτε ἡ ἐν Σαρδικῇ σύνοδος ἔμελλε συγκροτεῖσθαι· οἱ λογιώτεροι γὰρ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς ἐκεῖσε συναθροισθέντες ἐκ πάσης ἐπισκοπῆς, Ἰούλιον μὲν τῆς ἀνατολῆς ἐκεῖσε σὺν τῷ Ῥώμης καθεῖλον, καὶ Ὅσιον τὸν ὁμολογητὴν, καὶ ἄλλους. Ἐπεκύρωσαν δὲ, ὡς ἐδόκουν, τὴν τῶν μεγάλων Ἀθανασίου καὶ Παύλου τοῦ ὁμοληγητοῦ καθαίρεσιν, ὧν οὐδὲν ἄτρεπτον ἢ ἀμετάβλητον ἔμεινε· καὶ Μάρκελλον δὲ τὸν Ἀγκύρας ἡ τούτων τῶν ἐν Σαρδικῇ συνελθόντων συμφωνία ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀθωώσει, καίπερ αὐτοῦ τοῦ Ῥώμης δι' Ὁσίου τοῦ ὁμολογητοῦ παραγεγονότος, ὃς τὸν αὐτοῦ τόπον ἀνεπλήρου, καὶ τῆς συνόδου δεκτέας οὔσης, οὐδὲν ὤνησε,

διὰ τὸ παραλόγως αὐτὴν γενέσθαι· φανερῶς γὰρ αὐτὸν ἡ δευτέρα σύνοδος ἀποκηρύττει.

A quamvis Romanus ipse episcopus per ustum confessorem ejus vices gerentem præsens exstitisset, ac præterea synodus illa suscepta fuerit, quia nimirum nec rite nec juste Marcellum absolvit; aperte enim ipsi secunda synodus excommunicationem inflixit.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Θ'.

Πότε καθῃρέθησαν ἐπίσκοποι, καὶ πάλιν ἐδέχθησαν κανονικῇ εὐθύτητι, ἢ τῇ τοῦ ἰδίου λαοῦ παρακλήσει;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Ἐν διαφόροις μὲν συνόδοις καὶ ὑπὸ διαφόρων τοῦτο πολλάκις ἐγένετο, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου γέγονε, καὶ ἐπὶ Μαρκέλλου ἐπισκόπου Ἀγκύρας, καὶ Μακαρίου, καὶ ἑτέρων πολλῶν, ὡς εἴρηται. Παρακλήσει δὲ λαοῦ ζητοῦντος τὸν ἴδιον ποιμένα ἐγένετο ἐπὶ Ἡρακλᾶ τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, οὗ διάδοχος Διονύσιος, εἶτα Μάξιμος, ἔπειτα Θεωνᾶς, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ ἅγιος ἱερομάρτυρ Πέτρος. Ἐγένετο δὲ τοιῶσδε· Ἦν ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ αὐτοῦ ἁγιωτάτου Ἡρακλᾶ Ὠριγένης ὁ καλούμενος Ἀδαμάντιος, τὴν ἰδίαν φανερῶς ἐξηγούμενος αἵρεσιν, τετράδι καὶ παρασκευῇ. Τοῦτον τοίνυν ὡς παραποιοῦντα τὴν ὑγιαίνουσαν διδασκαλίαν, καὶ παραχαράσσοντα τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἐχώρησεν ὁ αὐτὸς ἅγιος ἐπίσκοπος Ἡρακλᾶς καὶ ἐδίωξε τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὁ δὲ αὐτὸς ἐκκήρυκτος Ὠριγένης, ἀπερχόμενος εἰς τὰς τῆς Συρίας πόλεις, κατήντησεν εἰς πόλιν ὀνομαζομένην Θμούην, ἐπίσκοπον ἔχουσαν ὀρθόδοξον ὀνόματι Ἀμμώνιον, ὃς καὶ ἐπέτρεψε τῷ αὐτῷ Ὠριγένει ὁμιλῆσαι λόγον διδακτικὸν ἐν τῇ αὐτοῦ ἐκκλησίᾳ. Τοῦτο δὲ ἀκούσας ὁ πάπας Ἡρακλᾶς ὁ εἰρημένος, ἐξῆλθεν εἰς Θμούην, καὶ δι' αὐτὸ τοῦτο καθῄρεσε τὸν Ἀμμώνιον, καὶ παρέδωκεν ἀμφοτέροις, τῷ Ἀμμωνίῳ, φημὶ, καὶ τῷ Φιλίππῳ, τὴν ἐπισκοπὴν Θμούης. Μετὰ δὲ τὸ ἀποστῆναι τὸν ἅγιον Ἡρακλᾶν ἐκεῖθεν, ὁ μὲν θαυμαστὸς Φίλιππος οὐδ' ὅλως ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ συνθρόνου· ἀλλ' ἐξημένου τοῦ Ἀμμωνίου, ἤγουν λειτουργοῦντος, ἵστατο ὀπίσω αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς τοῦ Ἀμμωνίου ζωῆς. Ὅτε δὲ ἐκοιμήθη ὁ Ἀμμώνιος, τότε ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ Φίλιππος, καὶ ἐγένετο τῶν ἐπισήμων ἐν ἀρετῇ, καὶ θαυμαζομένων ἐπισκόπων. Ὅτι τὸν Ἄρειον διάκονον ὄντα καθῄρεσεν ὁ ἐν ἁγίοις ὁσιομάρτυρ Πέτρος, καὶ ἐξωστράκισε τῆς Ἐκκλησίας τελείως. Ἀχιλλᾶς δὲ ὁ ἐν ἁγίοις διάδοχος αὐτοῦ τοῦ ἱερομάρτυρος Πέτρου Ἀλεξανδρείας τοῦτον οὐ μόνον ἐδέξατο, ἀλλὰ καὶ πρεσβύτερον ἐχειροτόνησε, καὶ φροντίζειν τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ διδασκαλείου ἔταξεν. Ὅτι τὸν Εὐτυχῆ καθαιρεθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν ἁγίοις Φλαυϊανοῦ, ὁ Ἀλεξανδρείας, καὶ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων ἐδέξαντο μετὰ θάνατον ἐκείνου. Ὅτι τὸν ἥλιον καὶ φωστῆρα τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν τὸν ἁγιώτατον Χρυσόστομον, καθαιρεθέντα (πῶς ἔφερε δίκη;) ὑπὸ Θεοφίλου ὁμοδόξου ἐπισκόπου χωρὶς τῶν ἄλλων πατριαρχῶν, ἐδέξαντο καὶ συναπεδέξαντο. Ὅτι Πέτρον τὸν Μηλίτου, καθαιρεθέντα ὑπὸ τοῦ ἁγίου Μεθοδίου, οὐ μόνον ἐδικαιώσαμεν ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸν Σάρδεων μητροπολίτην πεποιήκαμεν. Ὅτι καὶ ἑτέρους πλείστους καθ-

INTERROGATIO IX.

Quando abdicati episcopi, iterum juxta canones, vel populo sibi commisso postulante, pristinam dignitatem receperunt?

RESPONSIO.

In diversis quidem synodis, et a diversis episcopis id sæpenumero factum fuit, quemadmodum et sancto Anastasio et Marcello episcopo Ancyræ, et Macario, aliisque multis, ut ante diximus, accidit. Favore autem populi proprium pastorem petentis B idem evenit Heraclæ sanctissimi Alexandriæ patriarchæ, cui successit Dionysius, deinde Maximus, mox Theonas, et post hunc sanctus martyr Petrus. Res autem ita se habuit: agebat in humanis ejusdem sanctissimi Heraclæ temporibus Origenes cognomine Adamantius, et quarta et sexta feria in suis ad populum sermonibus excogitatam a se hæresim manifeste declarabat. Hunc utpote subvertentem sanam doctrinam, et adulterantem orthodoxam fidem e fidelium cœtu segregavit idem sanctus episcopus Heraclas, et Alexandria pepulit. Ejectus autem eo pacto Origenes in Syriam abiit, pervenitque ad urbem nomine Thmuim, cui orthodoxus episcopus præerat nomine Ammonius. C Hic sermonem præceptorium in Ecclesia Origenem habere permisit. Quod cum ante dictus papa Heraclas intellexisset, Thmuim accessit, et eam ob causam deposuit Ammonium, tradiditque ambobus, Ammonio inquam et Philippo, illius urbis episcopatum. Postquam autem sanctus Heraclas inde discessit, eximius quidem Philippus nullo pacto adduci potuit ut in communi throno consideret; sed Ammonio sedente, hoc est sacra mysteria celebrante, stetit retro ipsum cunctis diebus, quibus in humanis degit Ammonius; verum eo obeunte, tunc in throno sedit Philippus, unusque ex episcopis virtute insignibus, et a cunctis admirationi habitis evasit. Arium, cum adhuc diaconus esset, sanctus martyr Petrus deposuit, et extra Ecclesiam D penitus eliminavit. Sanctus vero Achillas ejusdem martyris Petri Alexandrini successor, hunc non modo in communionem recepit, sed et presbyterum fecit, eumque Alexandrini gymnasii curam gerere voluit. Eutychem a sancto Flaviano depositum, Alexandrinus, Antiochenus, et Hierosolymitanus episcopi post ejus obitum in suam ipsorum communionem recepere. Sanctissimum Chrysostomum humanarum animarum solem et luminare a Theophilo ejusdem cum ipso fidei episcopo, cæteris patriarchis insciis atque inconsultis (quomodo passa est justitia?), depositum, universa Ecclesia pro episcopo habuit, et unanimi consensu in sua communione retinuit. Petrum Meliti episcopum a sancto Methodio damnatum non modo nos absolvimus,

sed et Sardium metropolitam creavimus. Denique alios plurimos ob delicta a sancto Ignatio depositos, nos suscepimus, aliosque a nobis depositos idem sanctus Ignatius in sui communionem recepit.

INTERROGATIO X.

Quot ab œcumenicis synodis defecere?

RESPONSIO.

A prima utique duodeviginti, et hi quidem celebriores. Plures vero ab altera, qui una convenientes triginta sex numerum explebant. A tertia triginta, et pontifex Antiochenus. A quarta infinita multitudo, imo et omnes qui Dioscoro studebant, quique nec subscripserunt.

A αιρεθέντας ἐπὶ ἐγκλήμασι παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου Ἰγνατίου ἡμεῖς ἐδεξάμεθα, καὶ τοὺς ὑφ' ἡμῶν καθαιρεθέντας ὁ ἐν ἁγίοις Ἰγνάτιος ἐδέξατο.

ΕΡΩΤΗΣΙΣ Ι'.

Πόσοι τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων ἀπέστησαν;

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ.

Τῆς μὲν πρώτης ὀκτὼ καὶ δέκα οἱ λογιωτέροι· τῆς δὲ δευτέρας πλείονες, οἳ καὶ συνελθόντες ἅμα τριάκοντα καὶ ἓξ ἐτέλουν. Τῆς τρίτης τριάκοντα καὶ ὁ τῆς Ἀντιοχείας. Τῆς τετάρτης πλῆθος ἄπειρον, καὶ οἱ τοῦ Διοσκούρου πάντες, οἳ οὐδ' ὑπέγραψαν.

ANNIS DOMINI DCCCLXX — DCCCXC.

PETRUS SICULUS,

ET

PETRUS, ARGORUM EPISCOPUS.

NOTITIA.

(MONGITORIUS, *Bibliotheca Sicula* t. II, *pag.* 158-160.)

Petrus Siculus, ita dictus quia in Sicilia ortus, vir genere clarus, doctissimus ac celeberrimus. Ut Saracenorum tyrannidem in Sicilia incrudescentem declinaret, in Orientem fugit anno 830, ex Octavio Caetano in *Animad. ad tom. II SS. Siculor.* pag. 18, ibi diuturnam protraxit moram; et ob eximiam doctrinam Basilio imperatori ejusque filiis Constantino et Leoni gratissimus fuit. Apud ipsos permagna valuit auctoritate, qui et nonnullis beneficiis Petrum exornarunt. Ab ipsis legatus missus Timbricam Armeniæ urbem anno 870, ut captivos Christi fideles permutaret, ibique nonimestre spatium exegit, ac demandatam sibi provinciam feliciter absolvit. Cum autem plenam hæresis Manichæorum cognitionem accepisset, hujus historiam scripsit erroresque docte impugnavit. De eo Baronius, *tom. X Annal.* an. 870, n. 66.; hujus etiam meminit tom. VIII, an. 653, n. 14. At tom. IX, ann. 722, n. 1; anno 810, n. 4, et an. 685, n. 2, Lucam Siculum vocat. De eo etiam Caetanus cit. pag. 18 et 27; Possevinus in *Appar. Sacr.* tom. III, pag. 69. At tom. II, *pag.* 354, sub Lucæ Siculi nomine; diversum enim Lucam Siculum a Petro Siculo ex Baronii errore putavit: sed ut oculatissimus Gerardus Jo. Vossius *De hist. Græcis*, lib. IV, cap. 19, p. 490, Casimirus Oudinus in *Supplemento ad Bellarminum De scriptor. ecclesiasticis*, pag. 261, et Nicolaus Antonius in *Biblioth. Hispana vet.* tom. I, lib. V, cap. 7, n. 395, animadvertunt, idem est. Vide etiam Joannem Bollandum in *Actis SS. Januarii* tom. II die 25. Januar, 1125; Hautbertum Miræum, in *Auctar. Biblioth. Eccles.* cap. 256, p. 230: Matthæum Raderum in *Observat ad hist. Petri Siculi* qui in dubium revocat sitne ille, quem Joannes Carapotales in suæ historiæ exordio, Siculum magistrum vocet, et Petrum Siculum intelligendum suspicatur. At Caetanus cit. p. 18, putat de Michaele Glyca historico Siculo accipi debere, quod ex utriusque historiæ fine plane colligitur. Vossius vero cit. in *Addict. pag.* 542, dubitans an hic magister Siculus Carapotali et Cedreno in *Exordiis hist.* memoratus, sit Michael Glycas, Petrus Siculus, an Joannes Siculus, verisimilius putat de Joanne Siculo intelligi; at lib. IV, cap. 21, pag. 499, de Joanne Siculo historico scribens ait: Philippum Labbæum, in *Delineatione apparatus ad historiam Byzantinam*, p. 44, alibi nodum hunc dissoluturum promisisse. Vide etiam Franciscum Scorsum in Epistola ad Lectorem *Homil.* Theoph. Ceramæi; Philippum Labbæum in *SS. Patrum*, etc. *Bibliotheca Chronol.* p. 106; Guillelmum Cave, in *Scriptor. Ecclesiast. histor. litter.*, an. 870, p. 392; Lud. Morerium in *Dict.* tom. II, p. 857; et L. Ellies Dupin, in *Biblioth. auctor. eccles.* tom. VIII, cap. 17, pag. 194.

Scripsit Petrus Siculus *Historiam de vana et stolida Manichæorum hæresi* quam ms. Græce asservabat Vaticana bibliotheca (Bavarica, ait Vossius cit.). Hujus fragmenta quædam Latinitate donata a Jacobo Sirmondo Soc. Jesu edidit Baronius, t. VIII, IX, et X, loc. cit. et alibi, unde a Sirmondo Roma hæc Historia ad Marcum Velserum missa tunc Augustæ Vindelicorum, et ab isto ad Matthæum Raderum transmissa est, ut Latinam faceret, ac typis daret, quod effecit, prodiitque Græce et Latine notisque illustrata, hoc titulo insignita : *Petri Siculi Historia ex ms. codice bibliothecæ Vaticanæ Græce, cum Latina versione edita per Matthæum Raderum e soc. Jesu*, Ingolstadii ex typographia Adami Sartorii 1604, in-4. inde Latine tantum in tom. II *Supplementi ad Bibliothecam Patrum*, Parisiis apud Ægidium Morellum 1639, in-fol. cum hac inscriptione : *Petri Siculi Historia de vana et stolida Manichæorum hæresi archiepiscopo Bulgarorum nuncupata.* Et tandem in nova Bibliothecæ Patrum editione, Lugduni apud Anissonios 1677, in fol. exstat in tom. XVI, pag. 753.

Possevinus in *Appar.* tom. III, pag. 69, alterius operis Petri Siculi meminit, ait enim : *Petrus Siculus de Manichæis pulchrum et elegantem librum Græce conscripsit, quem aliquoties Baronius cardinalis tom. VIII et IX ann. citat, quem item ad se ab eodem cardinali missum vertit noster Matthæus Raderus et Augustæ utraque lingua vulgavit. Idem quoque Græce Historiam scripsit, quam Græce et Latine a se versam Matthæus ipse Raderus Soc. Jesu protulit in lucem an. 1604, Ingolstadii.*

Ideoque præter Historiam supra relatam aliud Petri Siculi opus de Manichæis vertisse ac edidisse Raderum Augustæ opinatur Possevinus : at in errorem lapsum puto Possevinum; nunquam enim editum existimant viri eruditi : nec auctores allati de ipsius editione aliquid innuunt. Solummodo hoc opus a Radero memoratur in Epistola ad lectorem, Historiæ præfixa, ubi ait, quod Petrus Siculus in eadem Historia aliam lucubrationem promittit, in qua ad sex capita omnes Manichæorum errores reducit, eosque impugnat ; additque Jacobum Sirmundum ipsi dixisse, in Vaticana Bibliotheca duo eorumdem errorum capita servari, a Petro doctissime expugnata. Id ipsum tradit Du Pin citatus.

Petrus alter et ipse Siculus, ut ex Oratione edita in sanctum Athanasium patet, fuit Argivorum episcopus in Peloponneso. Octavius Caetanus in *Animad. ad tom. II SS. Sicul.* p. 18, incertum esse ait, an idem sit iste et supra relatus Petrus Siculus, qui de Manichæorum historia scripsit; sed leviter indicia, ut addit, hoc suadent, nempe idem nomen, eadem natio, idem tempus in quo floruere. At pag. 27, in sententiam quod diversi fuerint, propendet. In supradictam suspicionem incidit Franciscus Blanditius Catanensis Soc. Jesu apud Joannem Bollandum in *Actis SS.* tom. II, Januar. die 25, p. 1125 ; sed eumdem esse absolute affirmant Petrus Carrera in *Mem. Catanen.* vol. II, lib. VI, *pag.* 37 ; et lib. II, pag. 351, et Jo. Bapt. de Grossis in sua *Agathia*, cap. 30, p. 238, 242 seq. At ego cum Augustino Invoges in *Panormit. Sacr.* p. 207 et 208, et Josepho Bonafide Lucensi in libro *Palermo Patria di S. Agatha*, part. I, cap. 17, p. 129 ; et in *Supplem.* p. 74, puto alium omnino esse : quod hæ rationes suadent ; primo, quia Petri Siculi liber, *De erroribus Manichæorum*, tum in editione Raderi, tum in *Bibliotheca Patrum* titulum habet : *Petri Siculi Historia*, etc., oratio vero : *Petri humillimi Argivorum episcopi Epitaphium*, unde vides in hoc deficere verbum *Siculi;* etsi exstet apud Carreram, et Bollandum a Blanditio additum, ut idem Bollandus fatetur in *Actis SS.* Febr. I, p. 611, n. 105. At nationis nomen ex ipsius orationis narratione deducitur, ut Caetanus cit. observat, pag. 18. Secundo colligitur, quia qui de Petro Siculo supra relato scripsere, ut Baronius, Possevinus, Raderus, Miræus, Vossius, Oudin, Cave, Labbæus, aliique, nunquam affirmarunt, Petrum Argivorum episcopum fuisse. Tertio, quia utriusque operis stylus longe diversus. Quamvis autem Grossus, ut allatis rationibus respondeat vane desudet, attamen Grosso abunde respondit Bonafides *loc. cit.* Petrus igitur in Oriente vixit, litteris ac virtutibus clarus, et Argivorum episcopus fuit. Tempus quo vixit incertum , etsi Caetanus, cit. p. 18, primi Petri synchronum putet secundum. Hoc solummodo certum, quod cum in S. Athanasium Methones episcopum perorasset, qui anno 885 decessit, ex Caetano cit. tom. II *SS. Sicul.* p. 52; post annum 885 claruit, vel orationem in Athanasii morte, vel in anniversaria celebritate dixerit; quod incertum est. Scripsit Petrus orationem inscriptam : Petri humillimi Argivorum episcopi epitaphium in B. Athanasium Methones episcopum. Exstat in tom. II, *SS. Siculor.* Octavii Caetani pag. 52 et seq. ex codice ms. cœnobii S. Salvatoris apud Messanam. Quamvis autem Bollandus in *Actis SS.* Febr. tom. I, p. 611, n. 107, suspicetur, opus hoc forsan S. Petri Thaumaturgi ; at nostro Petro ascribit Caetanus, p. 52 ; et in *Animad.* p. 18 et 19. Aliique ex nostris supra citatis, et ex eadem Petri oratione non obscure eruit Caetanus. Allatam vero a Bollando conjectationem futilem esse ostendit Bonafides cit. loc. pag. 130. Exstant etiam apud Petrum Carreram vol. II, *Histor. Catanæ*, lib. I, p. 38 et seq., et apud Bollandum 31 Januarii pag. 1125, hoc apposito titulo : *De S. Athanasio episcopo Methonensi in Peloponneso vita, auctore Petro Siculo Argivorum episcopo, interprete Franc. Blanditio Soc. Jesu.* Quamvis autem hanc Vitam versam putet Bollandus a Blanditio, a quo accepit, attamen eadem est versio ab Augustino Florito Soc. Jesu edita, et a Caetano et Carrera delata , a Blanditio expolita, et in aliquibus corrupta, ut advertit Petrus Salernus in *Addict. ad animad.* cit. Caetani p. 9. Quod consideranti patet. Addo versionem a Carrera allatam non esse Leonardi Pate, ut putat Grossus loc. cit. pag. 239. Pate enim orationis Fragmentum solummodo vertit, ubi de D. Agatha : ita enim intelligendus Carrera, pag. 355.

NOTITIA ALTERA.

(LEQUIEN, *Or. Christ.* t. II, p. 184.)

Argus episcopus fuit Petrus genere Siculus Vitæ S. Athanasii Methonensis scriptor, sive Orationis funebris in beatum illum Methones episcopum : qui Athanasius eo tempore natus erat quo Saraceni primam in Siciliam incursionem fecerant, circa annum proinde 879. Scripsit et narrationem de Manichæis, quam Bulgarorum archiepiscopo nuncupavit. Initio operis se a primis temporibus Basilii imp. missum significat ad hæreticorum illorum progeniem, quæ in Armeniæ partibus pullularat: Ἐκεῖσε παραγενόμενος ἐν ἀρχῇ αὐτοκρατορίας Βασιλείου, τοῦ ἐκ Θεοῦ προκεχειρισμένου τοῦ μεγάλου βασιλέως ἡμῶν. Cui ejusque filiis imperatoribus multos annos apprecatur. Atqui historiam hanc edidit cum nondum esset Argivorum episcopus renuntiatus, quod post annum 890, Nicolao mystico patriarcha Constantinopolitano factum esse colligitur ex synaxariis Græcis. In eo quippe quod est collegii Parisiensis PP. Soc. Jesu die 3 Maii memoria fertur « S. P. N. Petri Argivorum episcopi thaumaturgi, qui patriam habuit Constantinopolim, piissimis illic parentibus natus, qui cum omni familia sua monasticæ vitæ sese dedidere. Cum autem ob virtutis excellentiam eo adigeretur ut Corinthi archiepiscopatum admitteret, præ modestia ét humilitate vinci non potuit ut consentiret. Quocirca ordinato illic fratre suo Paulo, eum illuc secutus est. Verum Argivorum suique fratris precibus inductus, Argus episcopus consecratur. In primis charitate erga pauperes fulsit, imminentem Peloponneso famem prænuntiavit. Demum annum agens septuagesimum post sexcentos agones spiritum Deo reddidit. » In Chronico brevi Græco quod typis editum est post historiam Ducæ Michaelis Nepotis, ad annum 6929, Christi 1421, indict. XIV Januarii 21, fer. 3 : « Siguntonanes Latinorum episcopus dicitur sanctissimi Petri Nauplii et Argorum episcopi pretiosas reliquias ab urbe Argis Nauplium quæ episcopalis sedes est, transtulisse. Qui tunc illic præsentes fuere, asseverant, ubi sanctum monumentum apertum est, terram motu concussam esse. Odor etiam suavis multus manavit locum illum et aerem implens, sed et sepulcrum lumine splenduit. Pretiosæ reliquiæ multo honore depositæ sunt, quarum particulis a fidelibus acceptis, complures per illas sanati fuere. » Sancti hujus Argivorum episcopi Petri Oratio exstat in SS. Anargyros Cosmam et Damianum.

DE PETRO SICULO EJUSQUE OPERE

MONITUM.

(ANG. MAI, Bibliotheca nova t. IV, par. II, pag. 1.)

—

1. De Petro Siculo, qui medio sæculo nono claruit, verba diu non faciam, postquam ejus notitiam satis uberem tradidit Mongitorius in Sicula bibliotheca t. II, p. 158-159. Nempe is patriam tyrannide Saracenorum oppressam fugiens, Byzantium mature se contulit, ibique Basilii Macedonis ejusque liberorum Cæsarum gratiam nactus, in Armeniam legatus abiit propter captivorum permutationem; atque illic in urbe Tibrica anno fere demoratus, Manichæorum multitudinem deprehendit, qui Pauliciani tunc dicebantur, ex Paulo scilicet quodam Samosatensi, qui aliquanto post Manetis supplicium, hæresim illam continuavit, perque discipulos ac successores late ampliavit. Ex illa igitur mora ac notitia ortum est Petro consilium scribendi historiam Manichæorum, a primo mali auctore usque ad suam ætatem, cum ipsius hæreseos refutatione. Fabricius quoque *B. G.* t. VII, p. 329, de Petri opere pro instituto suo breviter dixit. Wolfius denique in Præf. ad *Anecdot. Gr.* t. I, comparationem Petri cum Photio, paris argumenti scriptore, instituit. Jamdiu dixerat Montfauconius, *B. Coislin.* p. 349, Photium historicæ suæ lucubrationis partem maximam ex Petro Siculo desumpsisse. At Wolfius dubitare maluit, utrum Photius ex Petro, an ex Photio Petrus rem mutuatus sit. Ego vero in Montfauconii sententiam pedibus eo. Etenim quum Petrus non auctorem se libri tantummodo, sed rei gestæ actorem semet dicat; et quidem res atque arcana Manichæorum apud eos præsentem cognovisse, et disputationes cum illis habitas in commentarios contulisse, Basilii regnantis anno secundo, quis eum a Photio potius materiam hanc derivasse, credibiliter dicat? Cumque Petrus ad nobilissimum scribat præsulem, Bulgariæ videlicet archiepiscopum, quis eum tam impudentem fuisse existimet, ut opus ex alienis scriptis potius, et quidem hominis tunc viventis, compilatum quam proprium mitteret ? Photium contra plagiarii more se gerere solitum, satis me docuisse puto, cum ejus Amphilochia edidi. Quod si invidiosus plagiarii titulus displicet, at Photium certe alienorum sæpe scriptorum recitatorem dicere licet, veluti in Nomocanone ac Syntagmate, et in ipso clarissimi nominis Myriobiblo. Quid ? Tractatus ejus, ut vulgo creditur, adhuc

ineditus de Spiritus sancti processione, nonne in pervetere codice Vaticano inscribitur auctori Metrophani Smyrnarum ætate photiana episcopo?

2. Nunc ut ad rem nostram proprius accedamus, Paulicianorum sui temporis hæreticorum, qui Manichaicam doctrinam profitebantur, historiam scripsit Petrus uno libro comprehensam; quam altius repetens ut jam diximus, ab Manete ipso, imo et retro aliquantum, exorsus est. Hac elucubrata, reique argumento exposito, sex deinde sermones continuavit, quibus pessimos sectæ errores viriliter refutavit. Id vero præstans opus in unico conservatum fuit, quantum hactenus constat, Vaticano codice 511, membraneo, vetere, et ab auctoris temporibus parum distante. Partem ejus historicam, id est librum sermonibus sex præpositum, exscriptam hinc magnus Jac. Sirmundus ad Velserum in Germaniam misit; cujus nactus apographum Matth. Raderus typis cum Latina Interpretatione commisit Ingolstadii anno 1604 Cæteroqui Sirmondus monuerat, teste Radero, alia duo in Vaticano codice legi capitula, totidem refutantia Manichæorum errores, sed ea nudis propemodum divinarum Litterarum testimoniis constare. Revera tamen Sirmondi affirmatio (si forte is memoriæ lapsu ita dixit) bis laborat; primo quia non duo, sed tres, post historiam remanent in codice Vat. sermones: iterum, quia sacræ quidem Scripturæ testimonia his sermonibus subtexuntur, neque tamen eos constituunt. Interim dolendum est, quod sex sermonum a Petro compositorum priores tres tantummodo in Vaticano exemplari supersunt, ut postea dicemus, reliquis æterna fortasse nocte sepultis, aut temporis injuria consumptis.

3. Quæ cum ita sint, equidem observato ante hos annos Vaticano codice, qui cum sit unicus, magni pretii est, et periculis etiam fortunæ obnoxius, constitueram tres ineditos tantummodo post historiam sermones typorum munimento abs quovis fortuito interitu vindicare, et obrutam in his doctrinam ad communem usum perferre. Etenim ex quo Sirmondus codicis notitiam protulit, et historicum librum Raderus vulgavit, ducenti fere et quinquaginta anni effluxerunt, quin tamen operis reliqui, quantum ibi continetur, editio abs quovis curata sit. Quin adeo parti editæ nonnulli quidem doctissimi homines (loc. cit. apud Fabric. et Wolf.) secundas curas adhibere prout res poscebat optarunt; sed tamen casso semper effectu id promiserunt. Ego vero Raderi editionem cum Græco parumper conferens, dolendam valde et intolerandis mendis refertam comperiebam. Id autem contigisse puto, non quia Sirmondus Græcitatis et codicum peritissimus (si certe manu propria usus fuit) prave exscripserit, sed quia Raderi editio non ex ipso Sirmondi autographo, sed ex traditis typothetæ schedis derivata videtur; cujus rei mihi indicium erant loci nonnulli, ubi Latina Raderi editio a Græca ejusdem differt, id quod fieri sine diverso Græco exemplari non potuit. Præterea insigniora quædam menda inde manarunt, quod scripturæ compendia, seu verborum, ut dicimus, nexus non sunt intellecti, ideoque perperam explicati, id quod evidentibus deinde exemplis comprobabo. Sed enim ne Latina quidem Raderi interpretatio, quanquam bonæ Latinitatis ornatu se commendat, Græco textui quanta oporteret fidelitate respondet; manifestis imo erroribus a veritate non semel discedit: qua re mature intellecta Wolfius præf. cit. p. 6, dixit, novam Petri Siculi versionem omnino requiri. Hæc me rei momenta impulerunt, ut historiæ ipsius editionem novam ex originali codice perquam accurate exprimendam curarem; Latinam quoque interpretationem marte proprio stylo simplici adornarem: non quia me Radero anteferam, sed quia sic necessitas postulare videbatur: scholia etiam identidem adjungerem quæ vel instituti mei rationem reddunt, vel Raderi librum emendant, vel denique historiam aut philologiam respiciunt. Certe nisi totum Petri Siculi scriptum simul protulissem, editio admodum imperfecta foret; namque ut historia refutationem, ita hæc vicissim historiam illustrat, quæ conjunctim omnia ad lectoris eruditionem oculis subjicienda fuerunt.

4. Pars cæteroqui nova, ideoque nobilior, libri nostri est, insigne operis additamentum, nunc primum ex Vaticano codice sumptum, id est tres antirrhetici contra Manichæos Petri Sermones, ex numero senario superstites; quorum primus adversus capitalem sectæ de duobus principiis errorem: secundus, quo beatissimæ Virginis Deiparæ honor defenditur: tertius denique perbrevis de sacrosancta Eucharistia. Atque hic tertius, vix cœptis sacræ Scripturæ testimoniis, in codice abrumpitur, revulsis olim nescio quo casu quaternionibus, quibus tres posteriores sermones perscribebantur; nempe quartus, de sanctæ crucis veneratione; quintus, de Veteris Testamenti auctoritate; sextus de presbyteratu seu sacerdotio: namque hæc fuisse deperditorum argumenta sermonum, ex historia cap. 10, cognoscimus. Porro an hi postremi alicubi lateant, lucemve forte aspecturi sint, valde dubito, quandoquidem priores quoque ex codice, ut dixi, unico, vix tandem aliquando nunc emergunt.

ΠΕΤΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΧΡΕΙΩΔΗΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

ΑΙΡΕΣΕΩΣ [a] ΤΩΝ ΜΑΝΙΧΑΙΩΝ ΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΥΛΙΚΙΑΝΩΝ ΛΕΓΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΣΩΠΟΠΟΙΗΘΕΙΣΑ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ (1).

PETRI SICULI

HISTORIA UTILIS ET REFUTATIO ATQUE EVERSIO

HÆRESEOS MANICHÆORUM QUI ET PAULICIANI DICUNTUR

BULGARIÆ ARCHIEPISCOPO NUNCUPATA.

(Ang. Mai, *Nov. Biblioth. Patrum*, t. IV, p. 305.)

—

1-3 I. Etsi utiliter ignorantia silentio tegitur, A nihilominus necesse est haud diutina taciturnitate premere, quæ tacenda minime sunt. *Dominus enim erudit cæcos* [1], et simplicium verborum cum fide prolatorum gratiorem habet balbutiem, quam rhetoricorum sermonum casses labyrinthi instar complicatos. Ergo et ego, quanquam sermone rudis, attamen sanctam Trinitatem, solum verumque Deum nostrum invocans, qui super omnia et per omnia et in omnibus glorificatur, qui omne os ad ipsum patens replet [2]; vestras simul auxiliares habere preces postulans, o princeps pastorum sacri nuperque collecti ac pretiosi gregis Dominici, cum omnibus qui tibi adsunt venerandis pastoribus et universo Ecclesiæ cœtu; constitui deinceps ad vos scribere de Manichæorum, qui et Pauliciani B dicuntur, detestanda hæresi; undenam, et quomodo, et quamobrem in hanc furiose 4 defectionem evaserit. Neque enim hi diversi ab illis sunt, sed iidem Pauliciani ac Manichæi, qui inventas a se nefandas hæreses antiquioribus connexuerunt

[Cod. vat. DXI. f. 80. b.] Α'. Εἰ καὶ χρησίμως ἡ ἀγροικία τῇ σιωπῇ συγκαλύπτεται, ἀλλ' ἀναγκαῖόν ἐστι μὴ μακρᾷ σιωπῇ παραδοῦναι τὰ σιωπῆς οὐκ ἄξια. *Κύριος γὰρ σοφοῖ τυφλούς*, καὶ τῶν ἐκ πίστεως προερχομένων ἁπλῶν ῥημάτων μᾶλλον προσίεται τὰ ψελλίσματα [b], ἢ τῶν ῥητόρων τὰς ἐκ τῶν λόγων ἄρκυς διελιττομένας καθάπερ λαβύρινθον. Τοιγαροῦν κἀγὼ εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ τὴν ἁγίαν Τριάδα τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπικαλεσάμενος, τὸν ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι δοξαζόμενον, καὶ πληροῦντα πᾶν στόμα δι' αὐτὸν ἀνοιγόμενον, καὶ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς συμμάχους αἰτούμενος λήψεσθαι ὡς ἀρχιποίμην [c] τῆς νεολέκτου [d] ἱερᾶς καὶ τιμίας τοῦ Κυρίου ποίμνης (2), σὺν πᾶσι τοῖς περὶ σὲ θείοις ποιμέσι, καὶ παντὶ τῷ τῆς Ἐκκλησίας πληρώματι, συνεῖδον καθεξῆς γράψαι ὑμῖν περὶ τῆς τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων μυσαρᾶς αἱρέσεως, ὅθεν τε καὶ ὅπως καὶ διὰ τίνων ἐπὶ ταύτην ἤλασε μανιωδῶς τὴν ἀποστασίαν (3)· οὐ γὰρ ἄλλοι οὗτοι, καὶ ἄλλοι ἐκεῖνοι, ἀλλ' οἱ αὐτοὶ Παυλικιάνοι καὶ [cod. f. 81.] Μανιχαῖοι

[1] Psal. CXLV, 8. [2] Psal. LXXX, 11.

VARIÆ LECTIONES.

[a] Nescio cur Raderus in suo libro addiderit τῆς κενῆς καὶ ματαίας. [b] Rad. ψελίσματα, et mox ἄρκις. [c] Ita cod. [d] R. νεολέκτης.

NOTÆ.

(1) Dolendum est, quod ne noster quidem historicus nomen recitet hujus Bulgariæ archiepiscopi, quod reapse adhuc latet, deque eo disquiritur apud Coletum Illyr. sacr. T. VIII. p. 183, ubi de sede achridana.

(2) Bulgariæ ad Christianam fidem conversionem circa hæc tempora, id est medio fere sæculo nono, contigisse, cum alii passim dicunt, tum accurate narrat Coletus loc. cit.

(3) Ἀποστασία hoc loco dicitur non a religione sed ab imperio defectio. Nam diserte Cedrenus ed. Paris. p. 541, Manichæos dicit sævitia hostium Byzantinorum adactos, πρὸς ἀποστασίαν ἀπιδεῖν, *ad defectionem spectasse.*

ὑπάρχουσιν, ταῖς τῶν προηγησαμένων αἱρέσεσι τὰς A ἐξευρεθείσας αὐτοῖς μυσαρὰς αἱρέσεις ἐπισυνάψαντες, καὶ ἓν ἀπωλείας βάραθρον ἐπορύξαντες [e]· εἰ γὰρ καὶ τῶν αἰσχρουργιῶν [f] αὐτῶν εἰσιν, ὡς αὐτοί φασιν, ἀμέτοχοι, ἀλλὰ τῶν αἱρέσεων αὐτῶν ἀκριβεῖς εἰσι φύλακες.

Β'. Ἀναγκαίως δὲ τοῦτο πεποίηκα [g], ἐπειδὴ δουλείας τινὸς βασιλικῆς ἕνεκεν ἐκεῖσε παραγενόμενος ἐν ἀρχῇ τῆς αὐτοκρατορίας Βασιλείου τοῦ ἐκ Θεοῦ προκεχειρισμένου μεγάλου βασιλέως ἡμῶν, τοῦ πᾶσι τοῖς θείοις χαρίσμασιν ὑπερφυῶς κεκοσμημένου [h], τοῦ εὐσεβῶς καὶ θεοφιλῶς τὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς, ταὐτὸν δ' εἰπεῖν καὶ Χριστιανικωτάτης, ἀρχῆς τὰ σκῆπτρα διέποντος· ἀλλὰ καὶ εἰς πολλὰς ἐτῶν περιόδους διέψοντος [i] ἅμα [j] τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ υἱέσιν καὶ θεοστέπτοις βασιλεῦσιν ἡμῶν (4), ὧν ἀνεπίληστος καὶ ἄλ- B ληκτος [k] καὶ αἰωνία ἡ μνήμη καὶ ἐν τῷ νῦν αἰῶνι καὶ ἐν τῷ μέλλοντι διαφυλαχθείη, εὐχαῖς καὶ πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἡ δὲ δουλεία ἡμῶν, αἰχμαλώτων ἦν ὑπαλλαγή (5), ἥτις καὶ καλῶς γεγένηται ἐν τῇ ζωῇ καὶ χαρᾷ τῆς ἁγίας βασιλείας αὐτῶν. Χρονοτριβήσας τοίνυν ἐν τῇ αὐτῇ δουλείᾳ πρὸς τοὺς Παυλικιάνους ἐν Τιβρικῇ (6), καὶ πολλάκις αὐτοῖς διαλεχθείς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρὰ πολλῶν ὀρθοδόξων ἐκεῖσε [l] κατοικούντων ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτῶν μαθών· [cod. f. 81. b.] πάλιν δὲ καὶ τῶν ἀσεβῶν ἐκείνων ἀκούσας φληναφούντων ὡς μέλλουσιν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀποστέλλειν ἐν τοῖς τόποις Βουλγαρίας τοῦ ἀποστῆσαί τινας τῆς ὀρθοδόξου C πίστεως καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ μεμιαμμένην αἵρεσιν ἐπισπάσασθαι, τῇ ἀρχῇ τοῦ θείου κηρύγματος θαῤῥοῦντες, καὶ οἰόμενοι ὡς εὐκόλως δυνήσονται τῷ ἀδόλῳ [m] καὶ ἀληθινῷ σίτῳ τὰ οἰκεῖα σπεῖραι ζιζάνια [n]· εἰώθασι γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν οἱ ἀνόσιοι, καὶ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους προθύμως ἀναδέχεσθαι πρὸς τὸ μεταδιδόναι τῆς οἰκείας λοίμης [o] τοῖς παρατυγχάνουσι διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐπὶ ταύτην τὴν ὑπόθεσιν· κἀγὼ μὲν ὁ εὐτελὴς καὶ πάσης ἀρετῆς ἀμέτοχος, τὰ γνωρισθέντα μοι πεπονημένως τῆς τῶν πολλῶν ἀσφαλείας ἕνεκεν [p], ὑμῖν τοῖς [q] δο-

hæresibus, unumque simul perditionis barathrum effoderunt. Quanquam enim priorum turpitudines ut certe ipsi aiunt, non participant, eorumdem tamen errores mordicus tenent.

II. Hanc autem lucubrationem necessario confeci, postquam regiæ cujusdam legationis officio ad illas regiones veni, circa initia regnantis Basilii a Deo electi, magni nostri imperatoris, omni divinorum munerum genere magnifice exornati, qui pie religioseque Romani, id est Christianissimi imperii sceptrum tenet, multisque annorum periodis cum sanctis liberis suis tenebit, a Deo coronatis regibus nostris, quorum incessabilis nullaque oblivione delenda, immortalis, inquam, memoria, tum hoc tum futuro ævo, precibus et intercessione sanctissimæ Dominæ nostræ Deiparæ semperque virginis Mariæ omniumque sanctorum, perseverabit. Nostra vero legatio pro commutandis captivis fuit, quæ et felicem exitum nacta est, viventibus atque gratulantibus sanctis imperatoribus. Ergo diu per hanc legationem apud Paulicianos in urbe Tibrica commoratus, et sæpe 5 cum iis disputando locutus, necnon ab orthodoxis, qui multi illic habitant perquam accurate edoctus; præterea cum ab illis quoque impiis ac delirantibus cognovissem, fore ut aliquos de suo cœtu in Bulgariam mitterent, qui incolarum partem ad suam impuram traducerent hæresim, fundamento divinæ prædicationis fidentes, putantesque facile se posse sincero veroque tritico zizania sua superseminare: solent enim hoc sæpe facere impii, multosque labores ac pericula alacriter adire, ut pestilentiam suam iis qui occurrerint afflent: propterea hoc ego cepi consilium, quanquam abjectus homo et cujuslibet virtutis expers, ea quæ non sine labore cognovi, communis tutelæ causa, vobis egregiis trapezitis tradendi [a]. Tu vero, sacrum venerandumque caput, vocabulorum invenustatem dissimulans, munus nostrum

[a] Matth. xxv, 27.

VARIÆ LECTIONES.

[e] R. addit ἀπορύξαντες. [f] R. αἰσχροεργιῶν. [g] R. παρεποίηκα. [h] R. κεκοσμημένος. [i] R. διέχοντος. [j] Cod. αἷμα. [k] R. ἄνηκτος. [l] R. κεῖσε. [m] R. ἀδήλῳ. [n] Cod. ζηζάνια hic et alibi. [o] R. λοίμην. [p] R. ἕνεκα. [q] Deest τοῖς apud R.

NOTÆ.

(4) De his Basilii filiis augustis dicetur inferius.

(5) Basilii nuper imperantis bella adversus Manichæos et eorum protectores Saracenos, narrant passim historici Byzantini. Et quidem ingens vitæ aut libertatis discrimen adiit ipse imperator apud Tibricam cum illis pugnans; cujus rei meminit Leo grammaticus ed. Paris. p. 471, ubi scribit ἐν τοῖς Τιβρικοῖς, quam urbem ignorans Latinus interpres, ridicule transtulit *Africam*. Sed rem belle corrigit etiam Georgius Hamartolus, vel ejus continuator, in codice Vatic. f. 204. b, ubi eam narraturus sic incipit: Ἐστράτευσεν ὁ βασιλεὺς κατὰ τῶν ἐν τῇ Τιβρικῇ Ἀγαρηνῶν, καὶ διαφόροις πολέμοις τούτοις συμβαλὼν ἡττήθη, καὶ πολλοὺς τῶν Ῥωμαίων ἀπέβαλε, κ. τ. λ. *Bellum gerebat imperator apud Tibricam cum Agarenis, variisque præliis patratis, victus est, multosque de Romanis amisit, etc.* Apud Leonem gramm. corrigendum est etiam cum Hamartolo Ἀβάσταχτος pro Ἀθήσταχτος, quod cognomentum erat Theophylacti, qui Basilium in fuga servavit.

(6) Hanc urbem in Armenia a Manichæis ædificatam narrabit postea noster historicus.

suscipe, nihil te dignum exigens: neque enim ullum in nobis comperies virtutis vestigium, aut orationis elegantiam, ut reapse in sequentibus exploratum tibi fiet.

AD BULGARIÆ PRIMATEM PETRI PROLOGUS.

III. Lucis adventu dissipantur tenebræ, et pastorum cura fures ac ferarum insidiæ pelluntur. Genuinus rationalium ovium pastor ille est, qui veri pastoris imitator fit; *qui propriam animam, ut ille, pro ovibus suis ponit* [b]: cujus justitia lucis instar diffunditur, qui sollicito animo et conatu omni, diaboli malis artibus apte adversatur. B Etsi enim multæ sunt veteratoris insidiæ, ne tamen ejus cogitata ignoremus, magistra adest divina Scriptura: scilicet tanquam telas araneorum, laqueos ipsius debere nos reputare, fretos auxilio gloriosæ Trinitatis, Dei unius cœli terræque, invisibilium 6 et visibilium creatarum rerum conservatoris ac Domini. Porro haud perfunctorie his quæ dicentur auscultandum est; etenim hinc ii qui perfectiore conditione sunt, validiores vires ad luctam contra diabolum pugnamque ciendam accipient, dum adversus contraria dogmata manus conserent, eaque in ecclesiastico divinorum dogmatum pelago victa submergent. Simplicioribus autem, et adhuc lacte, ut cum Apostolo dicam, nutritis infantibus tuta parabitur statio, ne ali- C quando succumbant boni deterioribus [c]. Nam rudioribus hoc optimum præsidium erit, si profanos illos aversentur atque abominentur, neque illorum interrogationes responso dignentur: sed si quid ii sciscitati fuerint, idiotæ quidem auditores sileant, ac pro viribus ceu serpentem devitent. Nihil enim emolumenti capiet qui cum illis colloquetur: idcirco enim cum idiotis miscere sermones avent, *ut res sanctas pedibus suis conculcent* [d], et cœlestia atque augusta dogmata lacerent, si forte qui prudenter contradicat desit. Quomodo enim quempiam omnino hominem audient hi, qui Deum unicum singulis et diebus et horis, innumeris injuriis et contumeliis ac maledictis D pulsant? Et perutile quidem est, ut eos idiotæ dignoscant; haud ideo tamen in colloquium cum iis veniant, ne forte periclitentur qui imperite sermones conserunt: vix enim ab iis transversi non agentur, siqui sunt indocti. Etenim illi cuncta utique Evangelii Apostolique oracula ore crepant:

A κίμοις τραπεζίταις προστίθημι. Αὐτὸς, ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, τὸ ἀκαλλὲς τῶν λέξεων παραδραμὼν [r], δέχοις τὴν πρόθεσιν ἡμῶν, μὴ τὰ πρὸς ἀξίαν ἐπιζητῶν· οὐδαμῶς γὰρ εὑρήσεις ἐν ἡμῖν ἀρετῆς ἴχνος, οὐδὲ καλλονὴν λόγου, καθὼς γνώσῃ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις.

ΤΩ ΠΡΟΕΔΡΩ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΠΕΤΡΟΥ [r'] ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Γ'. Φωτὸς παρουσία λύει σκότος· καὶ ποιμένων ἐπιστασία ἀπελαύνει κλεπτῶν καὶ θηρίων συστήματα. Ποιμὴν λογικῶν ἀληθὴς ἐκεῖνός ἐστιν ὁ τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένος ἀκόλουθος· [cod. f. 82.] *ὁ τὴν ἰδίαν ὥσπερ ἐκεῖνος τιθεὶς ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων αὐτοῦ*· οὗ ἡ δικαιοσύνη ὡς φῶς ἐκπορεύε- B ται· ὁ μεμεριμνημένῃ ψυχῇ, πάσῃ μηχανῇ [s] ταῖς τοῦ διαβόλου κακίαις εὐστόχως ἀντιτεχνώμενος. Εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ ἔνεδρα τοῦ δολίου, ἀλλ' οὐκ ἀγνοεῖν τὰ νοήματα αὐτοῦ παρὰ τῆς θείας [t] Γραφῆς ἐξεπαιδεύθημεν, ὡς δὲ ἱστὸν ἀράχνου τὰς αὐτοῦ ἡγεῖσθαι [u] παγίδας, τῇ βοηθείᾳ τῆς ζωαρχικῆς καὶ πανυμνήτου Τριάδος τοῦ μόνου Θεοῦ ποιητοῦ τοῦ οὐρανοῦ [v] καὶ τῆς γῆς, πάσης τε ἀοράτου καὶ ὁρατῆς κτίσεως, συνοχέως τε καὶ ἐξουσιαστοῦ νενομοθετήμεθα [x]· προσέχειν δ' ἄξιον, καὶ μὴ παρέργως τῶν ῥηθησομένων ἀκούειν. Γενήσεται γὰρ τοῖς μὲν τελεωτέροις τὴν ἕξιν προσθήκη νικητικὴ τῆς κατὰ τοῦ διαβόλου πάλης καὶ μάχης, ἐν τῷ τοῖς ἐναντίοις συμπλέκεσθαι δόγμασιν, καὶ ταῦτα ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ τῶν θείων δογμάτων πελάγει ποιεῖν ὑποβρύχια· τοῖς δ' C ἁπλουστέροις ἔτι καὶ γαλαποτιζομένοις, ἀποστολικῶς εἰπεῖν, ὡς νηπίοις ἀσφαλὴς ἕδρα τὸ μὴ περιπίπτειν, ὡς καλοῖς τοῖς χείροσιν. Ἀρίστη γὰρ αὕτη μηχανὴ τοῖς ἁπλουστέροις τὸ τοὺς μιαροὺς ἐκείνους ἀποτρέπεσθαι μὲν καὶ βδελύττεσθαι· μὴ πειρᾶσθαι δὲ ταῖς αὐτῶν πεύσεσιν ἀνταποκρίνεσθαι· ἀλλ' ἐν τῷ πυνθάνεσθαι αὐτοὺς, σιγᾷν καὶ φεύγειν εἰ δυνατὸν [y] ἐξ αὐτῶν τὸν ἰδιώτην ἀκροατὴν ὡς ἐξ ὄφεως· οὐδὲν γὰρ ὠφελεῖ ὁ τοιοῦτος πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενος (7)· [cod. f. 82. b.] διὰ τοῦτο γὰρ τοῖς ἰδιώταις προσδιαλέγονται, *ὥστε τὰ ἅγια τοῖς ἑαυτῶν συμπατεῖν ποσὶ*, καὶ διασπαράττειν τὰ οὐράνια καὶ θεοπρεπῆ δόγματα, μὴ ὄντος τοῦ ἐμφρόνως ἀντιμαχομένου αὐτοῖς· πῶς γὰρ ὅλως ἀνθρώπων ἀκούσουσιν, οἱ [z] τὸν μόνον Θεὸν κατὰ πᾶσαν ἡμέραν τε καὶ ὥραν μυρίαις ὕβρεσι D καὶ ὀνειδισμοῖς καὶ ἀραῖς περιβάλλοντες; ἄριστον οὖν ἐστι τὸ διαγινώσκειν αὐτοὺς τὸν ἰδιώτην· εἰς λόγους δὲ αὐτῶν μὴ ἔρχεσθαι, μήποτε καὶ κινδυνεύσωσιν οἱ ἀπείρως πρὸς αὐτοὺς διαλεγόμενοι· χαλεπὸν γὰρ τὸ μὴ συναρπασθῆναι ὑπ' αὐτῶν τοὺς ἁπλουστέρους· διότι πάντα τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ

[b] Joan. x, 11. [c] I Cor. iii, 2; I Petr. 2, 2. [d] Matth. vii, 6.

VARIÆ LECTIONES.

[r] R. ὤν. [r'] cod. Πέτρος. [s] Vocabulum μηχανῇ alio transfertur a R. [t] R. θειῶν. [u] R. ἡγῆσθαι. [v] R. ὁ pro οὐρανοῦ. [x] R. νενομοθεθήμεθα. [y] R. δυνατῶν. [z] R. hic et sæpe deinceps ponit absurde compendiariam litteram καὶ vel κι, pro οἱ.

NOTÆ.

(7) Exemplo est Simeon palatinus, de quo in hac historia sermo fiet.

Ἀποστόλου λόγια διαλέγονται· καὶ μόνοι διαγινώσκουσι τὸν δόλον αὐτῶν, οἱ ἐν πολλῇ τριβῇ τῆς θείας Γραφῆς ὑπάρχοντες.

Δ'. Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ μιαροὶ, ὅτε τινὶ ἐξ ἀρχῆς διαλέγονται, χρηστὸν σχηματίζονται[a] ἔχειν τὸ ἦθος, καὶ[b] πάντα τὰ παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις Χριστιανοῖς δόγματα ἐπικυροῦσι[c] δολίως καὶ ἀναφωνοῦσιν[d]· ἀλληγοροῦντες[e] ἀθέσμως καὶ λίαν ἀμαθῶς τὴν ἁγίαν Τριάδα Θεὸν ὁμολογεῖν λέγουσι· καὶ ἀναθεματίζουσι τοὺς μὴ ὁμολογοῦντας αὐτήν· τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν ἡμῶν ἐνανθρωπῆσαι ἐν παρθένῳ λέγουσιν, εἰ καὶ ἀσεβῶς καὶ ἀθέως· καὶ ἀναθεματίζουσι[f] τοὺς μὴ οὕτως ὁμολογοῦντας· καὶ πάντα τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Κυρίου ἰδιώματα, ἄλλως μὲν τῷ στόματι, ἄλλως[g] δὲ τῇ καρδίᾳ λέγοντες, Μάνεντα καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ μιαροὺς αἱρετικοὺς, [cod. f. 83.] ἔτι δὲ καὶ Παῦλον τὸν Σαμοσατέα, ἀναθεματίζουσι προθύμως· ἄλλους γὰρ ἔσχον πολὺ χείρους αὐτῶν τῆς κακίας διδασκάλους καὶ ἀρχηγέτας ὑπάρξαντας, καθὼς μετὰ μικρὸν δηλωθήσεται· καὶ ἁπλῶς δίκην πολύποδος ἢ χαμαιλέοντος (8) τῷ καιρῷ καὶ τῷ τρόπῳ καὶ τῷ προσώπῳ συμμεταβάλλονται, ὅπως τινὰ τῶν κουφοτέρων θηρεύσωσι· καὶ ὅτε γνῶσιν αὐτὸν προσέχοντα ταῖς ματαιολογίαις αὐτῶν, τότε μικρὸν παρεκφαίνουσιν αὐτῷ καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια. Διὰ τοῦτο χρησίμη καὶ ἡ τῶν βλαβερῶν διάγνωσις, οὐχ ἧττον τῶν ὑγιεινῶν. Διαγνωστέον γὰρ ταῦτα, οὐχ ὥστε χρᾶσθαι αὐτοῖς, ἀλλ' ὥστε διαφεύγειν τὸν δι' αὐτῶν προσγινόμενον ὄλεθρον· ἰτέον τοίνυν ἐπὶ τὸ προκείμενον.

ΙΣΤΟΡΙΑ.

Ε'. Ὁ ἀρχέκακος ὄφις καὶ πονηρότατος δράκων, ὁ τῶν ζιζανίων σπορεὺς, καὶ πάσης ἀδικίας ἀρχηγὸς καὶ διδάσκαλος, ὁ τοῦ ψεύδους καθηγεμὼν[h] καὶ πατὴρ αὐτοῦ, ἡ τῆς ὑπερηφανίας βορβορώδης λίμνη, τὸ τῆς ἀλαζονείας[i] σαθρότατον ὕψωμα, ὁ δίκην[j] νηπίου τοῖς ποσὶ τῶν πιστῶν συμπατούμενος, τῇ οἰκείᾳ συμβουλῇ[k] τοῦ Θεοῦ χωρίσας τὸ αὐτοῦ τίμιον πλάσμα τὸν ἄνθρωπον, καὶ τῆς ἐν παραδείσῳ μακαρίας διαγωγῆς δι' ὑπερβολὴν κακίας ἐκβληθῆναι τοῦτον παρασκευάσας, ὁ πανάθλιος τῆς κακίας τὴν ἡδονὴν ἀντιδοὺς πεπραμένον αὐτὸν ὥσπερ ἀνδράποδον [cod. f. 83. b.] ἐκ τῆς ἑκουσίου αὐτοῦ προαιρέσεως, τῇ ἁμαρτίᾳ οἴμοι ὠνήσατο· τοῦ μόνου Θεοῦ τοῦτο διὰ τὴν ἁμαρτίαν συγχωρήσαντος, καὶ ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ ἐν τῷ τοῦ ᾅδου χωρίῳ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων φυλάττεσθαι ἐάσαντος, μέχρι τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας καὶ

A soli tamen dolos hæreticorum ii discernunt, qui magnopere in divinis se Scripturis exercent.

IV. Illi quippe nefarii cum primum affantur aliquem, bonos simulant se habere mores, et omnia orthodoxorum Christianorum dogmata dolose approbant et proclamant: verumtamen impie atque inscitissime 7 sanctam Trinitatem cum allegoria confiteri se aiunt; imo si qui eam non confitentur, anathematizare se aiunt. Dominum quoque et Deum nostrum factum hominem in virgine dicunt, sed hoc ipsum impie et irreligiose; et anathema haud ita confitentibus dicunt; verumtamen omnes incarnationis Dominicæ proprietates aliter voce, aliter corde, affirmant. Tum etiam Manetem et
B reliquos cum eo nefarios hæreticos, necnon Paulum Samosatensem ultro anathematizant: alios quippe habuerunt multoque pejores improbitatis suæ magistros, prout paulo post ostendetur: et omnino polypi instar et chamæleontis, pro tempore et usu personaque mutantur: ut aliquem scilicet levioris ingenii hominem venentur; quem si suis nugis attendentem noverint, huic se pedetemptim cum suis mysteriis revelant. Propterea utilis est noxiarum quoque rerum notitia haud secus quam salutarium. Sunt enim cognoscendæ, non ut illis utamur, sed ut manantem ex his perniciem vitemus. Igitur ad propositum argumentum veniendum.

C

HISTORIA.

V. Malorum initium serpens ac scelestissimus draco, zizaniorum seminator et omnis malitiæ princeps ac magister, mendacii antesignanus ejusdemque pater, superbiæ cœnosa palus, jactantiæ infirmissum culmen, is qui pueri instar a fidelium pedibus conculcatur, qui propria suasione a Deo abstraxit pretiosam ejus creaturam hominem; dedítque operam, ut hunc beato paradisi incolatu, summo malitiæ artificio depelleret; hic, inquam, ærumnossissimus, voluptate vitium compensans, Adamum quasi venundatum mancipium, non 8 sine ejusdem voluntario consensu, peccati heu! tanquam pretio coemit, Deo unico id propter
D Adami culpam permittente; et tanquam carcere in inferorum regionibus animas hominum detineri sinente, usque ad adventum in carne Filii Dei, Domini Deique nostri Jesu Christi, unius de sancta et laudatissima Trinitate. Veterator idem mul-

VARIÆ LECTIONES.

[a] R. τες. [b] R. δὲ pro καί. [c] R. ἐπικροῦσι. [d] R. omisso καὶ, scribit ἐπαναφωνοῦσιν. [e] R. ἀνηγορεῦντες. [f] R. omisso καὶ ait ἐπαναθεματίζουσι. [g] R. ἄνως. [h] R. καθ' ἡγεμών. [i] R. ἀλαζονίας. [j] R. νίκην, et mox νηπίων. [k] R. βουλῇ.

NOTÆ.

(8) Plinius Hist. Nat. VIII, 51: *Colorem mutat chamæleon subinde, redditque semper quemcunque proxime attingit.* De chamæleonte et polypo Theophrastus quoque in fragmento de animalibus colorem mutantibus.

tis variisque idolorum cultibus, flagitiis, turpitudinibus ac voluptatibus captivatum hominem, ceu nunquam revocandum, apud se retinere sperabat, cum tamen ipse potius sit admodum facile superabilis. Sed non diu potietur dolosus præda sua : ecce enim spe sua falsus est qui semper fallit. Namque unigenitus Filius Verbumque Dei, Patri conregnator, et cum vivifico sanctissimo consubstantiali sibi Spiritu sempiternus, pro sua ineffabili bonitate volens iterum instaurare quem formaverat ex humo hominem, suoque flatu digna Deo ratione condecoraverat ; postea beneplacito Patris et sancti Spiritus cooperatione, semet demittens, et ex Virgine sancta carnem sumens rationali anima et intellectuali animatam, homo factus est ; non id quod erat immutans, est enim inconvertibilis ; sed id quod non erat assumens, quia benignus est, Virginem quam clausam ingressus erat, reliquit pariter virginitatis luce splendentem et gloriosam, ut prophetice loquar, ab intus : cujus virginis præludia lex et prophetæ omnes insolitis olim modis prænuntiaverunt, gloriamque ejus præoccupante oculo visam præmonstrarunt. Et alius quidem *clausam januam solique Deo reservatam* prædixit [7] : alius *fontem sigillo munitum* [8] : alius : *Erit*, inquit, *de radice Jessæ virgo, et flos de radice ejus ascendet Dominus Deus noster ex ipsa corporatus* [9]. Idem insuper : *Ecce Virgo*, inquit, *in utero habebit, et pariet filium* [10], **9** videlicet ex se Dominum incarnatum, facticio opere in ipsa habitantem, carne vestitum Deum ex ipsa procedentem. Sed cur jam cuncta hæc testimonia enumerem, quæ studiosis potius reservanda sunt ?

VI. Neque tamen quisquam existimet, de semper virgine ac Deipara Maria testimonia hactenus a nobis in medium frustra esse prolata : etenim veritatis hostes divinum ejus partum apparenter, non autem vere, peractum censent : et quidem post divinum partum alios quoque ipsam liberos ex Josepho suscepisse fabulantur : prophetarum denique circa ipsam testimonia non admittunt, veluti postea diligentius demonstrabitur. Dicunt profecto se sancti Evangelii apostolique dictamina sequi, cæteroqui dolose ac simulate stultissimi homines ovium vellus lupo circumponunt. Atqui tum evangelicus divinus liber, tum etiam apostolicus, continenter recitant testimonia prophetarum, eosque testes fide dignos demonstrant, qui omnia sine mendacio

A πανυμνήτου Τριάδος· πολλαῖς δὲ καὶ ποικίλαις τὸν ἄνθρωπον ὁ δόλιος εἰδωλολατρείαις [l] καὶ μιάσμασιν εἰδωλικοῖς, αἰσχρουργίαις τε [m] καὶ ἡδοναῖς δουλωσάμενος, ὡς οὐκέτ' ἀνακληθησόμενον ᾤετο ἐν ἑαυτῷ κατέχειν ὁ εὐχείρωτος. Ἀλλ' οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος θήρας· ἔψευσται γὰρ τῶν ἑαυτοῦ ἐλπίδων ὁ ἀείψευστος. Ὁ γὰρ μονογενὴς Υἱὸς καὶ [n] Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ συνάναρχος τῷ Πατρὶ καὶ συναΐδιος τῷ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ παναγίῳ Πνεύματι, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ βουληθεὶς πάλιν ἀνακτήσασθαι ὃν διέπλασεν ἐκ γῆς ἄνθρωπον καὶ τῷ οἰκείῳ ἐμφυσήματι [o] θεοπρεπῶς ἐδόξασεν, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος καθεὶς ἑαυτὸν, ἐκ Παρθένου τε ἁγίας σάρκα ἀνειληφὼς ἐψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ τε B καὶ νοερᾷ, ἄνθρωπος [p] γίνεται, οὐχ ὃ ἦν μεταβαλὼν, ἄτρεπτος γάρ· ἀλλ' ὅπερ οὐκ ἦν προσλαβὼν, φιλάνθρωπος [q] γάρ· ἣν διελθὼν [r] κεκλεισμένην [s] πάλιν κατέλιπεν τῷ τῆς παρθενίας φωτὶ κατηγλαϊσμένην καὶ δεδοξασμένην, προφητικῶς εἰπεῖν, ἔσωθεν (9)· ἧς ὁ νόμος [t] καὶ οἱ προφῆται πάντες τὰ σήμαντρα πάλαι ξενοπρεπῶς προκατήγγειλαν· καὶ τὴν δόξαν αὐτῆς προβλεπτικῷ ὄμματι, προϋπέφηναν· [cod. f. 84.] καὶ ὁ μὲν *πύλην κεκλεισμένην, μόνῳ τῷ Θεῷ τηρουμένην* προείρησεν· ὁ δὲ, *πηγὴν ἐσφραγισμένην*· ἕτερος δέ φησιν, *Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ ἡ παρθένος· καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἐξ αὐτῆς σωματούμενος*· ὁ δὲ αὐτὸς, *Καὶ ἰδοὺ ἡ παρθένος*, ἔφη, *ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται Υἱὸν*, δῆλον ὅτι ἐξ C αὐτῆς τὸν Κύριον σαρκολογούμενον δημιουργικῶς (10) ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντα· καὶ σαρκοφόρον ἐξ αὐτῆς [u] Θεὸν προερχόμενον· καὶ τί δὴ [v] πάσας τὰς τοιαύτας μαρτυρίας ἀπαριθμεῖν, αἳ τοῖς φιλοπόνοις τετήρηνται;

Ϛ'. Μή τις δὴ ἡμᾶς οἰέσθω τὰς περὶ τῆς ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας μαρτυρίας, μάτην ἀρτίως εἰς μέσον παραγαγεῖν· οἱ [x] γὰρ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ τὸν θεῖον αὐτῆς τόκον ἐν δοκήσει καὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ γεγενῆσθαι δογματίζουσιν· καὶ μετὰ τὸν θεῖον τόκον καὶ [y] ἄλλους υἱοὺς αὐτὴν ἐσχηκέναι ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ φληναφοῦσιν· τὰς δὲ περὶ αὐτῆς τῶν προφητῶν μαρτυρίας οὐ προσδέχονται, καθὼς ὕστερον ἀκριβέστερον δηλωθήσεται· φάσκουσι δὲ τοῖς τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου λόγοις ἐξ- D ακολουθεῖν, δολερῶς καὶ ὑπούλως τῷ κῳδίῳ τὸν λύκον περικαλύπτοντες οἱ ἀνοητότατοι· καίτοι τῆς εὐαγγελικῆς καὶ θείας πτυκτῆς [z], οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῆς ἀποστολικῆς, ἐπισυχνῶς [a] προσφερόντων [cod. f. 84 b] τὰς τῶν προφητῶν μαρτυρίας, καὶ δεικνύν-

[7] Ezech. XLIV, 2. [8] Cantic. IV, 12. Isa. XI, 1. [10] Isa. VII, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[l] R. sine diphthongo. [m] R. ταῖς. [n] R. δέ. [o] R. ἐμφισ. [p] R. αὔτος. [q] R. φιλαντος. [r] R. διεχθών. [s] Exin novem vocabula prætermittit Raderus. [t] R Cod. mendose μόνος pro νόμος. [u] R. ἀντῆς. [v] Ita cod. fortasse pro δεῖ. [x] R. καὶ pro οἱ. [y] R. sine καί. [z] R. πυκτῆς. [a] Cod. ἐπισυχνῶ

NOTÆ.

(9) Psal. XLIV, 14 : *Gloria filiæ regis ab intus.*

(10) Gal. IV, 4 : *Factum ex muliere, factum sub lege.* Ita hic intelligo δημιουργικῶς.

των αὐτοὺς ὡς ἀξιοπίστους μάρτυρας, πάντα ἀψευδῶς A προκαταγγείλαντας, καὶ μαρτυροῦντας τῇ ἀληθείᾳ, καὶ πρὸς ὀξυοπίαν καὶ ἀγχίνοιαν τοὺς ἀκροατὰς διεγείροντας τοῦ μὴ σφάλλεσθαι τῆς ἀληθείας ἐπερχομένης ὥσπερ στοιχείοις τισὶ ταῖς αὐτῶν ἀποῤῥήσεσιν ἐντετυπωμένους, καὶ θεωρίας ἐπίβασιν τὴν πρᾶξιν ποιουμένους· ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τῆς ἀειπαιδος κυρίως καὶ ἀληθῶς δεδοξασμένης Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας λόγος, μικρὸν ἀναμεινάτω· κἂν οἱ δεινοὶ Παυλικιάνοι διαῤῥήγνυντο. Ἐπαναχτέον δ' ἡμᾶς ὅθεν μικρὸν ἀνεκφοιτήτως ἀπέστημεν.

Ζ'. Τοῦ μεγάλου τοίνυν Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθέντος καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντος, πᾶσα μὲν ἐκ ποδῶν εἰδωλολατρεία οἴχεται· *Θεογνωσία δὲ ἀληθὴς πᾶσαν τὴν γῆν ὥσπερ ὕδωρ πολὺ κατεκάλυψεν·* B ἐντεῦθεν ἡ τῶν οὐρανίων ἐπὶ γῆς ἀρετὴ πολιτεύεται, καὶ τοῖς ἀγγέλοις ταῖς ἀρεταῖς θεοχλυθούμενοι συναμιλλῶνται οἱ ἄνθρωποι· τοῦ σταυροῦ γὰρ ἐπὶ γῆς παγέντος, καὶ τοῦ ἄρτου τῆς ζωῆς τοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φιλανθρώπως τῇ θεότητι συγκαταβάντος, οὐ τὸ σῶμα καταβάσαντος, ἀλλ' ἐκ γῆς τοῦτο προσλαβομένου ὁμοιοπαθὲς ἡμῖν, καὶ ἐν τῷ ξύλῳ τοῦ σταυροῦ ὑψωθέντος, καὶ ταῖς τοῦ θείου αὐτοῦ αἵματος ῥανίσι τὴν γῆν καταρδεύσαντος [cod. f. 85] ὀσμὴν εὐωδίας (11) ταύτην διαπνέειν πεποίηκεν· ἥτις τῷ ἁγιασμῷ τοῦ τιμίου αἵματος καὶ ὕδατος αὐτοῦ πιανθεῖσα, λογικὰ ἡδύπνοα καὶ ποικίλα ἄνθη βλαστάνουσα πανταχοῦ καὶ νῦν οὐ διαλιμπάνει. Προσκυνεῖται τοίνυν ξύλον, δι' οὗ σωτηρία τῷ γένει μὲν τῶν ἀνθρώπων δεδώρηται, δι' οὗ ὁ ἀρχέκακος ἐχθρὸς εἰς γῆν καταρC ῥαγεὶς καιρίαν ἐν καρδίᾳ τὴν πληγὴν εἰσεδέξατο. Ἐν οὐδενὶ γὰρ ἑτέρῳ συμβόλῳ τοῦ Χριστοῦ παθημάτων φοβερὰ τεράστια τοιαῦτα γέγονεν, οἷα ἐν τῷ τιμίῳ καὶ ζωοποιῷ τοῦ Κυρίου σταυρῷ· νεκροὶ ἀνιστάμενοι καὶ πρὸ τῆς ἐν τῷ ᾅδῃ καθόδου τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν, καταπέτασμα ῥηγνύμενον, γῆ σειομένη, ἥλιος σκοτιζόμενος καὶ πάλιν ἀναφλεγόμενος, τῷ μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων δεικνὺς σκοτόμαιναν, τῷ δὲ τῆς ἀναστάσεως προδεικνὺς τὴν φαιδρότητα. Τέλος ἡ πάντων ἐν τῷ ᾅδῃ κατεχομένων ψυχῶν ἀπολύτρωσις τῇ ἐπιφανείᾳ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς γενομένη· καὶ ἡ τοῦ ᾅδου κατάλυσις [b], τοῦ μηκέτι κατέχειν τὰς τῶν ἐν Κυρίῳ κεκοιμημένων ψυχάς. Ταῦτα πάντα ἡ τοῦ θείου σταυροῦ ἀήττητος D δύναμις τὰ φοβερὰ εἰργάσατο τεράστια, τῇ δυνάμει τοῦ ἐν αὐτῷ προσπαγέντος Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Αἰσχυνθήτωσαν οὖν καὶ ἐντραπήτωσαν καὶ ἀπολέσθωσαν οἱ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαρνούμενοι καὶ μὴ προσκυνοῦντες αὐτὸν ἀδιστάκτῳ πίστει [c] ὡς [cod.

narraverint, veritatemque testantes, ad perspicaciam mentisque acumen auditores suos excitaverint, quominus a veritate jam adveniente aberrarent, quam quibusdam veluti elementis, prædictionibus nimirum suis, impresserunt; et ostensæ rei fundamentum ipso eventu comprobarunt. Sed enim de perpetua puella, proprie vereque gloriosa Deipara semperque virgine Maria, oratio aliquantum differatur; etiamsi diris Paulicianis ilia rumpantur. Illuc enim nobis, unde paulo ante discessimus, redeundum est.

VII. Postquam magnus itaque Deus ac Servator noster Jesus Christus in terra apparuit, et nobiscum hominibus versatus est, omnis quidem idolorum cultus e medio cessit; *Dei* autem *vera notitia universam terram tanquam aquæ inundatio occupavit* [11]. **10** Exin cœlestium honesta vita cœpit in terra frequentari, Deoque familiares facti homines angelos virtutibus æmulari. Cruce enim in terram defixa, vitæque pane de cœlo benigne simul cum deitate demisso, haud sane corpore illinc delato, sed de terra sumpto, æque ac nos passibili, et in lignum sublato, divinique sanguinis guttis tellurem irrigantibus, contigit ut hæc suavitatis odorem exspiraret, quæ nimirum sanctificatione ipsius pretiosi sanguinis et aquæ pinguescens, rationalia odoramenta variosque flores nunc etiam ubique germinare non desinit. Adoratur itaque lignum, per quod salus humano generi donata fuit; per quod malorum auctor hostis humi afflictus lethale visceribus vulnus accepit. Etenim nullo in alio Christi cruciatuum symbolo hæc tremenda prodigia patrata fuerunt, cujusmodi in veneranda et vivifica Domini cruce: mortui nimirum suscitati ante etiam quam ad inferos Dominus ac Deus noster descenderet, velum discissum, terra commota, sol obscuratus et rursus illuminatus; ut priore statu significaret Judæorum tenebras, altero autem resurrectionis lætitiam portenderet. Postremo omnium apud inferos detentarum animarum Christo Domino ac Deo nostro illic apparente redemptio, et ipsius orci destitutio, quominus diutius illorum, qui in Domino dormierant, animas retineret. Hæc omnia divinæ crucis invicta vis tremenda effecit prodigia, virtute scilicet confixi in ea Christi Dei nostri. Pudefiant igitur et in fugam vertantur ac pereant, qui crucis gloriam negant, neque eam indubia fide ceu divinitus datum invictumque tropæum adorant. Ergo invidus atque pessimus et boni osor diabolus, capite eliso et corde a crucis hasta transfixo, jam

[11] Isa. xi, 9.

VARIÆ LECTIONES.

[b] R. κατάλλυσις. [c] R. δίστει.

NOTÆ.

(11) In textu Græco Raderi additur πνευματικῆς, quod vocabulum in interpretatione latina ejusdem omittitur. Ergo exemplar typothetæ Ingolstadiensi traditum videtur interdum fuisse diversum ab illo quod Raderus Latinum faciebat. In codice certe vaticano deest voc. πνευματικῆς.

non **11** poterat tam aperte, ut solebat, jucunda animo suo scelera perpetrare: occulte tamen infelicium nonnullorum animas furiis agitans, mentesque illudens decepit, *per falsorum magistrorum hypocrisim, cauteriatam conscientiam habentium* [11], dignum illos fomitem inexstinguibilis ignis secum faciens.

A f. 85 b] θεοδώρητον καὶ ἀκαταμάχητον τρόπαιον· ὁ γοῦν βάσκανος καὶ παμπόνηρος καὶ μισόκαλος διάβολος τὴν κεφαλὴν συνθλασθεὶς καὶ τὴν καρδίαν τῷ σταυρικῷ δόρατι διαπαρεὶς, οὐχ οἷός τε ἦν φανερῶς οὕτως τὰ ἑαυτῷ καταθύμια ὡς εἰώθει ἐργάζεσθαι βδελύγματα· λάθρα δέ τινων ἀθλίων τὰς ψυχὰς ἐκβακχεύσας καὶ τὸν νοῦν φενακίσας ἠπάτησεν [d] *ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων κεκαυτηριασμένων* [e] *τὴν οἰκείαν συνείδησιν*, ἄξια τοῦ ἀσβέστου πυρὸς σὺν ἑαυτῷ ὑπεκκαύματα.

VIII. Sed bonus optimusque, imo supremum bonum, Deus a consueto suo more non desiit bene faciendi homini pretiosæ creaturæ suæ: sed posuit in Ecclesia primum apostolos, qui fuerant spectatores ejus atque ministri, ut ipsius corporalem infinitæ potentiæ condescensionem publice denuntiarent, et divina oracula verissime enarrarent, B neque corporalem Christi passionem erubescentes, neque prodigiis fraudem ullam tribuentes, sed ubique veritatis curam gerentes, et Dei Verbi incarnationem veraciter prædicantes. Secundo loco prophetas, qui occultas insanabilesque passiones divino atque potenti sancti Spiritus gladio radicitus amputarent, et bonos atque vigentes virtutum surculos insererent. Tertio loco doctores utrisque prædictis auxiliares, quæque ab illis et acta et dicta fuerant perfectius explicantes. Horum divinis dogmatibus cuncta Christianorum Ecclesia ut olim sic nunc firmatur, adversus quam portas inferi, exitiosas scilicet hæreses, nunquam prævaluisse aut prævalituras, probe scimus, juxta effatum divinum [12]. C Despumaverunt autem fluctus hæreticæ loquacitatis, et omnino depulsi sunt. Quippe per tempora singulis orthodoxiæ propugnatoribus singuli congressi sunt hæresiarchæ; sed veritatis lumini hæreticorum tenebræ cesserunt, atque ita Dei Ecclesiæ inconcussæ manserunt. At miserrimi hæretici, etiamsi aliquanto tempore abominabilium suarum opinionum malitiam parturiverunt, attamen haud multo post nequitiæ ipsorum falsitas dissipata fuit; **12** eaque re omnibus patefacta et exterminata, Ecclesiæ Dei splenduerunt, eædemque et nunc et in perpetuum splendebunt.

Η'. Ἀλλ' οὐκ ἐνέλιπεν ὁ ἀγαθὸς καὶ πανάγαθος καὶ ὑπεράγαθος Κύριος συνήθως εὐεργετεῖν τὸ ἑαυτοῦ τίμιον πλάσμα τὸν ἄνθρωπον [f]· ἀλλ' ἔθετο ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πρῶτον ἀποστόλους, ὡς αὐτόπτας καὶ ὑπηρέτας τὴν αὐτοῦ ἀπειροδύναμον σωματικὴν συγκατάβασιν ἀριδήλως διαγγέλλοντας, καὶ τὰς θεοσημείας παναληθῶς ἐκφράζοντας· μήτε τοῖς σωματικοῖς τοῦ Χριστοῦ ἐπαισχυνομένους παθήμασιν, μήτε τοῖς θαύμασι ψεῦδος ἐπιφημίζοντας, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς ἀληθείας φροντίζοντας, καὶ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου ἀψευδῶς κηρύττοντας. Δεύτερον προφήτας τὰ κεκρυμμένα καὶ ἀνίατα πάθη τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος θείᾳ [g] τῆς ἐξουσίας μαχαίρᾳ πρὸ ῥιζῶν ἀναστέλλοντας· καὶ τὰ χρηστὰ καὶ [h] τεθηλότα τῶν ἀρετῶν φυτουργοῦντας βλαστήματα. Τρίτον διδασκάλους, ἀμφοῖν τοῖν δυοῖν [cod. f. 86] συνηγοροῦντας, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς πραχθέντα καὶ λεχθέντα, τελεώτερον σαφηνίζοντας· τούτων τοῖς θείοις δόγμασι πᾶσα τῶν Χριστιανῶν Ἐκκλησία, πάλαι καὶ νῦν κρατύνεται, ἧς πύλαι ᾅδου αἱ φθοροποιαὶ αἱρέσεις κατίσχυσαν οὐδέποτε, οὐδὲ κατισχύσουσιν εὖ ἴσμεν, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν· εἰς ἀφρὸν δὲ τὰ κύματα τῆς τῶν αἱρετικῶν γλωσσαλγίας πάντοτε διαλέλυνται· κατὰ καιρὸν ἑκάστοις τῆς ὀρθοδοξίας προμάχοις, ἕκαστοι συμπλακέντες αἱρεσιάρχαι, καὶ τῆς ἀληθείας τῷ φωτὶ τοῦ ζόφου τῶν αἱρέσεων ὑποχωρήσαντος, αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι διέμειναν ἀσάλευτοι· ἀλλ' οἱ μὲν πανάθλιοι αἱρετικοὶ εἰ καὶ πρὸς ὀλίγον τῶν μυσαρῶν αὐτῶν διανοιῶν τὰς κακίας ὤδινον, ὅμως μετ' οὐ πολὺ τῆς αὐτῶν κακουργίας τὸ ψεῦδος διεῤῥήσσετο. Καὶ τούτου τοῖς πᾶσι διαγνωσθέντος καὶ ἐκ ποδῶν γινομένου, αἱ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαι κατηυγάζοντο· ἀλλὰ καὶ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα, καταυγασθήσονται.

IX. Tenebrosa interim, cœnosa, turbulenta, immundissima Manichæorum hæresis a cunctis gentibus exagitata, propter desperatam ejus medelam, et cujuslibet improbitatis cinnum, alto silentio observabatur a suis et colebatur. Hoc enim illis præcipue cordi est, ut mysteria sua hæresimque nequaquam omnibus consectaneis, nedum externis, communicent; sed paucis, quos in suorum numero sciunt impietate magis perfectos. Quibusdam vero rerum adjunctis, haud multos ante annos, apostaticis viribus satis confirmata et instructa, et

Θ'. Ἡ δὲ ἐσκοτισμένη καὶ βορβορώδης καὶ στασιώδης καὶ παμμίαρος καὶ αἰσχρουργὸς τῶν Μανιχαίων αἵρεσις ὑπὸ πάντων ἐθνῶν διωκομένη διὰ τὸ ἀνίατον αὐτὴν ὑπάρχειν καὶ πάσης βδελυρίας ἀνάμεστον καὶ σιγῇ βαθείᾳ παρ' αὐτῶν τιμωμένη καὶ σεβομένη. Τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτοῖς τὸ περισπούδαστον, τὸ μὴ τὰς τελετὰς αὐτῶν καὶ τὰς αἱρέσεις εἰς πάντας καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς οἰκείους, οὔπω [cod. f. 86 b] λέγω τοὺς ξένους, αὐτῶν δημοσιεύεσθαι· ἀλλ' εἰς ὀλίγους οὓς ἂν ἴδοιεν παρ' αὐτοῖς τελεωτέρους τὴν ἀσέβειαν· καιροῖς δέ τισι πρὸ χρόνων οὐ

[11] I Tim. IV, 2. [12] Matth. XVI, 18.

VARIÆ LECTIONES.

[d] R. ἠπάτησιν. [e] R. κεκατηριασμένων. [f] R. αὐτόν. [g] Deest θείᾳ apud R. [h] R. καὶ τά.

πολλῶν ταῖς ἀποστατικαῖς δυνάμεσι τελείως ἐνεργηθεῖσα [i] καὶ μαθητευθεῖσα καὶ τοῦ ἀρχεκάκου Σατανᾶ τῇ πεπλανημένῃ ὁδηγίᾳ προβιβασθεῖσα, τὴν αὐτοῦ πρόδρομον ἀποστασίαν ὠδίνασα ἐκύησεν, ἑτέρους δαίμονας σαρκίνους σὺν τῷ καθηγεμόνι αὐτῶν διαβόλῳ ἀναδείξασα· οὓς μηδεὶς ἀπιστήσοι δαίμονας ὑπάρχειν. Τὰ γὰρ μὴ τολμώμενα παρὰ τῶν δαιμόνων λέγεσθαι ἢ πράττεσθαι, αὐτοὶ ἀναιδῶς καὶ ἀπηρυθριασμένως κατά τε τοῦ Θεοῦ τοῦ παντοκράτορος καὶ πάντων ἀνθρώπων πράττουσί τε καὶ λέγουσιν· ὡς ἔστιν ἀθρῆσαι αὐτοὺς ἀνεπιμίκτους τοῖς ἀνθρώποις ὑπάρχοντας δι' ἄκραν αἰσχρουργίαν, καὶ τὴν ἔρημον οἰκοῦντας ὥσπερ τοὺς δαίμονας· καὶ ξένα τινὰ καὶ ἀλλόκοτα ἐπιφημίζοντας προβλήματα, ὡς δῆθεν τοῖς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου λόγοις ἐπερειδόμενοι οἱ [j] συκοφάνται καὶ παμμίαροι· ἀλλὰ τίνα ταῦτα καὶ πόθεν καὶ πότε, ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος διηγήσομαι, κεφαλαιώσας ὀλίγα τινὰ εἰς ἀριθμοὺς ἐν ψιλῇ τέως ἀπαριθμήσει, διὰ τὸ εὐμνημόνευτον. Εἶθ' ὕστερον μετὰ τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν, καὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπλοκῆς ἀπαρξόμεθα, τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀντιμαχησάμενοι, ὅση δύναμις, εὐθύς τε τὰς Γραφικὰς ἀποδείξεις τε καὶ [k] [cod. f. 87] μαρτυρίας ἑνὸς ἑκάστου κεφαλαίου ἐν παραλλήλων τάξει ὑποθήσομεν.

A malorum principis Satanæ erroneo ducatu provecta, primam suam apostasiam peperit, alios carnales dæmones cum duce ipsorum diabolo efferens, quos certe nemo esse dæmones dubitabit. Nam quæ ne dæmones quidem dicere vel agere ausint, ipsi impudenter sine ullo rubore, tum adversus Deum omnipotentem, tum contra homines agunt et dicunt, uti reapse videre est hos hominum societate extorres, propter summam morum fœditatem deserta loca incolere, ut dæmones faciunt, et peregrina quædam atque absurda pronuntiare problemata, quasi ea sacri Evangelii apostolique dictis confirmare queant hi sycophantæ ac detestabiles. Jam vero quæ sint hæc, et unde et quando exstiterint, hoc sermonis nostri loco exponemus, pauca B quædam compendiose complectentes distincta numeris, brevi interim descriptione, ut facilius memoriæ mandentur. Deinde post conscriptam de his hæreticis historiam, eorumdem quoque refutationem auspicabimur, Deo auxiliante prœlium cum ipsis viriliter conserentes; continuoque ex sacra Scriptura demonstrationes ac testimonia ad singula capita ordinatim opposita subjungemus.

Ι'. Πρῶτον μὲν γάρ ἐστι τὸ κατ' αὐτοὺς γνώρισμα, τὸ δύο ἀρχὰς ὁμολογεῖν, πονηρὸν Θεὸν καὶ ἀγαθόν· καὶ ἄλλον εἶναι τοῦδε τοῦ κόσμου ποιητήν τε καὶ ἐξουσιαστήν, ἕτερον δὲ τοῦ μέλλοντος. Καὶ τοῦτό ἐστιν εἰς αὐτοὺς πολλάκις ἐπισημειώσασθαι ἀστειότητος χάριν, ἐν [l] ἐλευθερίᾳ ὄντων αὐτῶν λεγόμενον πρός τινα, ὁποῖός ἐστιν ὁ προσδιαλεγόμενος· Εἰπέ [m] μοι, φησίν, τί ἐστι τὸ χωρίζον ἡμᾶς ἐκ τῶν Ῥωμαίων; ἑαυτοὺς οἱ ἄσπονδοι καὶ ἄχρηστοι καὶ ἄπιστοι [n] καὶ ἀχάριστοι καὶ ἀφιλάγαθοι, Χριστιανοὺς ἀποκαλοῦντες· ἡμᾶς δὲ τοὺς ἀληθῶς ἐπωνύμους Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, Ῥωμαίους ὀνομάζοντες, τῷ ἐθνικῷ ὀνόματι τὸ κύριον ἀμεῖψαι πειρώμενοι· ᾧτινι μᾶλλον ἡμεῖς οἱ ἀψευδεῖς [o] Χριστιανοὶ σεμνυνόμεθα, ἢ χιλιάδων καὶ μυριάδων [p] χρυσίου καὶ ἀργυρίου καὶ λίθων τιμίων τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων εἰ ἦν ἕκαστος ἡμῶν κύριος. Λέγουσι δὲ τοῦτο εἶναι τὸ χωρίζον αὐτούς, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄλλον Θεὸν λέγουσιν εἶναι τὸν τοῦ κόσμου ποιητήν· καὶ ἕτερον Θεόν, ὃν καὶ Πατέρα ἐπουράνιον λέγουσι, μὴ ἔχοντα δὲ ἐξουσίαν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ, ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ἡμεῖς δὲ τὸν αὐτὸν ἕνα Θεὸν ὁμολογοῦμεν καὶ παντουργὸν καὶ παμβασιλέα καὶ παντοκράτορα· καὶ λέγουσι πρὸς ἡμᾶς, ὅτι Ὑμεῖς, φησί, πιστεύετε εἰς τὸν κοσμοποιητήν, [cod. f. 87 b] ἡμεῖς δὲ εἰς ἐκεῖνον περὶ οὗ ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος λέγει, ὅτι **Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε**· ματαίως καὶ ἀνοήτως [q] κενοφωνούμενοι, καθὼς ὕστερον δηλωθήσεται.

X. **13** Primum est apud illos axioma principia duo confiteri, malum scilicet Deum et bonum; et alterum quidem esse mundi hujus factorem ac Do- C minum, alterum futuri. Atque hoc sæpe apud illos observare licet, cum liberi sunt, et cum aliquo quolibet colloquuntur, lepide dicere solitos : Dic mihi, inquam, quid nos a Romanis discernit? Se ipsos enim hi fœdifragi, pravi, increduli, ingrati, virtutis osores, appellant Christianos; nos autem qui vere sumus Christi veri Dei nostri cognomines, Romanos nuncupant; gentili nomine proprium nostrum commutare conantes : quo tamen nos, qui veri Christiani sumus, magis gloriamur, quam si millia aut etiam myriadas auri argentive aut lapidum pretiosorum, quotquot in urbe sunt, possideremus. Dicunt autem id nos ab ipsis discernere, quia ipsi alium affirmant esse Deum mundi Conditorem, alium vero quem cœlestem vocant Deum, D qui nullam hujus mundi, sed sæculi tantum futuri potestatem habet : nos vero unum eumdemque Deum confitemur, rerum omnium factorem, universalem regem et omnipotentem. Aiuntque nobis : Vos in mundi Conditorem creditis, nos vero in illum de quo in Evangeliis Dominus dicit, quod *Neque vocem ejus audistis, neque speciem vidistis* [14]. Qua in re stulte stolideque blaterant, ut postea demonstrabitur.

[14] Joan. v, 37.

VARIÆ LECTIONES.

[i] Abhinc desunt apud R. vocabula decem, usque ad τὴν αὐτοῦ. [j] R. ἐπορειδόμενοι οὐ. [k] Hic apud R. inseritur προφητειῶν, quod deest in codice. [l] Deest ἐν apud R. [m] R. ἐλπέ. [n] Deest ἄπιστοι apud R. [o] R. ἡμᾶς καὶ ἀψευδεῖς. [p] R. κυριάδων. [q] R. νοήτως.

Secundum est, quod celebratissimam et perpetuo virginem Deiparam, ab ipso etiam bonorum hominum numero rabide excludunt; neque genitum ex ea Dominum, sed hunc de cœlo corpus suum detulisse, illam autem post Domini partum, alios quoque dicunt liberos ex Josepho suscepisse.

Tertium est quod divinam verendamque sanctorum mysteriorum corporis ac sanguinis Domini Dei nostri participationem aversantur; **14** neque hoc contenti, aliis quoque hanc sententiam suadendam putant dicentes, haud panem ac vinum a Domino discipulis suis in cœna propositum, sed symbolice verba sua tantummodo, panis vinique loco, dedisse.

Quartum est, quod figuram atque efficaciam et virtutem pretiosæ vivificæque crucis non admittunt, sed conviciis plurimis eam pulsant; quam tamen ipsi per aerem diffusi dæmones, si modo descriptam viderint, pavidi fugiunt, cum malorum principe dæmone.

Quintum est, quod nullum recipiunt Veteris Testamenti librum, deceptores ac fures prophetas appellantes, sicut postea proprio in loco accuratius ostendetur; nec nisi sancta quatuor Evangelia, et apostoli Pauli quatuordecim Epistolas, Jacobi catholicam, Joannis tres, sancti Judæ catholicam, et apostolorum Actus uti sunt apud nos sine ullius verbi mutatione. Habent insuper magistri sui Sergii Deo invisas epistolas, omnimoda superbia et impietate plenas. Nam duas catholicas magni ac solidi Ecclesiæ fundamenti, regnique cœlorum clavigeri Petri protapostoli, non recipiunt, quia infenso adversus eum animo sunt, et maledictis conviciisque plurimis prosequuntur, nescio cujus mali sibi conscii: fortasse tamen, ut ego arbitror, atque ut sæpe ipsis coram dixi, quia eventura peculiariter ipsis improbitatis eorum causa vaticinatus est, quæ beatus apostolus **15** in secunda Epistola scribit his verbis: *Propterea, dilecti mei, hæc omnia exspectantes, nempe quæ in secundo adventu Domini fient, satagite immaculati in pace; et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, veluti et dilectus frater noster Paulus secundum datam sibi sa-*

A Δεύτερον, τὸ τὴν πανύμνητον καὶ ἀειπάρθενον Θεοτόκον μηδὲ κἂν ἐν ψιλῇ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων τάττειν ἀπεχθῶς ἀπαριθμήσει· μηδὲ ἐξ αὐτῆς γεννηθῆναι τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐρανόθεν τὸ σῶμα κατενεγκεῖν· καὶ ὅτι μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου τόκον, καὶ ἄλλους, φησὶν, υἱοὺς ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ.

Τρίτον, τὸ τὴν θείαν καὶ φρικτὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετάληψιν (12) ἀποτρέπεσθαι [r]. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἄλλους περὶ τούτου πείθειν οἴεσθαι· λέγοντες ὅτι οὐκ ἦν ἄρτος καὶ οἶνος, ὃν ὁ Κύριος ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δείπνου, ἀλλὰ συμβολικῶς τὰ ῥήματα αὐτοῦ αὐτοῖς ἐδίδου, ὡς ἄρτον καὶ οἶνον.

Τέταρτον, τὸ τὸν τύπον καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ δύ-B ναμιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ μὴ ἀποδέχεσθαι, ἀλλὰ μυρίαις ὕβρεσι περιβάλλειν, ἣν καὶ οἱ δαίμονες ἐν ἀέρι καὶ μόνον χαραττομένην βλέποντες τρόμῳ δραπετεύουσι, σὺν τῷ ἀρχηγῷ αὐτῶν τῷ διαβόλῳ.

Πέμπτον, τὸ μὴ ἀποδέχεσθαι αὐτοὺς τὴν οἱανοῦν Βίβλιον Παλαιὰν, πλάνους καὶ λῃστὰς τοὺς προφήτας ἀποκαλοῦντες, καθὼς ὕστερον ἐν ἰδίῳ χωρίῳ δηλωθήσεται τελεώτερον· ἢ μόνον [cod. f. 88] τὴν θείαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου τετρακτὴν· καὶ τὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς· καὶ τὴν Ἰακώβου καθολικὴν (13)· καὶ τὰς Ἰωάννου τρεῖς· καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰούδα καθολικήν· καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὡς εἰσὶ παρ' ἡμῖν, ἀπαραλλάκτως ἐν λέξεσιν. Ἔχουσι δὲ καὶ τοῦ δι-C δασκάλου αὐτῶν Σεργίου ἐπιστολὰς θεοστυγεῖς, πάσης ὑπερηφανίας καὶ ἀσεβείας ἀναμέστους. Τὰς γὰρ δύο καθολικὰς τοῦ μεγάλου καὶ ἀκραιφνοῦς θεμελίου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κλειδούχου τῆς τῶν οὐρανῶν [s] βασιλείας Πέτρου τοῦ πρωταποστόλου οὐ δέχονται, ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν διακείμενοι, καὶ ὕβρεσι καὶ ὀνειδισμοῖς μυρίοις περιβάλλοντες· οὐκ οἶδ' ὅ τι συνιδόντες· τάχα δὲ, ὡς ἐγὼ ὑπολαμβάνω, ὅπερ αὐτοῖς καὶ πολλάκις κατὰ πρόσωπον εἶπον, διὰ τὸ προφητεῦσαι αὐτὸν τὸ μέλλον εἰς αὐτοὺς ἔσεσθαι ἐκ τῆς ἀνοσιουργοῦ αὐτῶν κακίας ἰδίωμα, ἐν οἷς φησιν ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ αὐτοῦ· *Δι' ὅ, ἀγαπητοί μου, ταῦτα πάντα προσδοκῶντες,*

VARIÆ LECTIONES.

[r] R. ἀποτρέψαι. [s] R. αὐτῶν.

NOTÆ.

(12) Μετάληψιν vocabulum perperam Raderus hic interpretatus, loci sententiam subvertit, scribens: *Quod corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi conversionem negent.* Atqui præter vocabuli μετάληψις notum sensum, ipse auctor in tertio refutationum sermone ait Manichæos censuisse μὴ δεῖν τῆς ἱερᾶς τροφῆς τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετέχειν· *non oportere sacrum pretiosi corporis Domini Deique nostri nutrimentum participare.*

(13) In hunc locum in margine adnotatur antiqua manu: Οὐκ οἶδα εἰ τότε ἐχρῶντο τῇ Ἰακώβου ἢ ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ, καὶ ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων· οἱ γὰρ νῦν μόνοις τοῖς δύο χρῶνται Εὐαγγελίοις, καὶ D μᾶλλον τῷ κατὰ Λουκᾶν· καὶ ιε' (mendose Raderus ἐπὶ pro ιε', et mox idem male ἐπιστολῇ) τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαῖς· ἔχουσι γὰρ καὶ πρὸς Λαοδικεῖς ἑτέραν ἐπιστολήν· *haud scio an illius temporis Manichæi usi sint Jacobi Epistola an alia, et apostolorum Actibus. Namque hodierni duobus tantummodo utuntur Evangeliis, et quidem Lucæ potissimum, necnon XV sancti Pauli Epistolis; habent enim etiam aliam epistolam ad Laodicenses.* Epistolam ad Laodicenses citari nos vidimus in S. Augustini quod edidimus Speculo; item in Cavensis monasterii prisco bibliorum codice, necnon in aliquot Vaticanis; præter alia testimonia vetera a Fabricio laudata.

τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ δῆλον, A ὅτι σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἄμωμοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ· καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε· καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων· [cod. f. 88. b.] ἐν αἷς ἐστι δυσνόητά τινα ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλώσουσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν. Οὗτός ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς μὲν ψόγος τῷ Ἀποστόλῳ προσφερόμενος· παρὰ δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἐγκώμιον αὐτῷ ὑπάρχον πεπαῤῥησιασμένης προφητείας, πάσης ῥητορικῆς πλοκῆς ὑπεξῃρημένον [1].

pientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus Epistolis suis loquens in eis de his : in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles distorquebunt, sicut et reliquas scripturas, ad propriam ipsorum perditionem [11]. Hæc illi vituperio vertunt Apostolo, quæ tamen laudi sunt; utpote a libero vaticinio profecta, et omni rhetorico artificio remota.

Ἕκτον, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας ἀποτρέπεσθαι· φησὶ δὲ ὅτι οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τοῦ Κυρίου συνήχθησαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρὴ αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι, ψιλῷ τῷ ὀνόματι καὶ μόνῳ ἀπεχθανόμενοι· B περὶ ὧν ὕστερον ἐν τῇ κατὰ βάθους ἐξετάσει ἐν ἰδίῳ ἑκάστῳ κεφαλαίῳ σαφέστερον λεχθήσεται· ἤδη δὲ λοιπὸν καὶ τῶν ὑπομνηματικῶν ἱστοριῶν ἀπάρξασθαι καιρός ἐστιν· ἀπάρξομαι δ' οὕτως, τά τε παρὰ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐν ταῖς κατηχήσεσιν ῥηθέντα (14) προθεὶς, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀρτίως διαγνωσθέντα ὑποθεὶς, ὡς ἂν ἄρα οἰκειοτέρα ἡ σκέψις γενήσεται.

Sextum est, quod seniores (presbyteros) ab Ecclesia arcent. Etenim dicunt quia seniores adversus Dominum conspirarunt, idcirco id nomen non esse usurpandum : quare vel solo hujus nominis sono exasperantur. Ac de his singulis posthinc in plena disputatione, proprio cujusque rei capitulo, lucidius dicetur. Nunc superest ut historicum commentarium exordiamur. Incipiemus autem a præponendis iis, quæ beatus Cyrillus in catechesibus dicit; quibus postea, quæ nuperius nos cognovimus, adjiciemus, ut rei disquisitio intimior fiat.

ΙΑ'. Ὁ δυσώνυμος Μάνης οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν, μὴ γένοιτο! οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ τῆς τοιαύτης κακίας διδάσκαλοι· κλέπτης γάρ ἐστιν, ἀλλοτρίων αἱρέσεων ἰδιοποιούμενος τὰ κακά· πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀκουστέον· Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τῷ γένει, οὐδὲν κοινὸν οὐδὲ C πρὸς Ἰουδαϊσμὸν οὐδὲ πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος· οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξεν, μίαν καλουμένην *Τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον*, νεκροποιεῖς [a] οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἁπλῶς [v] μόνην τὴν προσηγορίαν· καὶ ἄλλην καλουμένην *Κεφάλαιον*· καὶ τὴν τρίτην *Τῶν μυστηρίων*, ἥτις ἐστὶ πρὸς τὴν ἐπιτηδευθεῖσαν αὐτοῖς ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· τετάρτην ἣν περιφέρουσι *Θησαυρὸν ζωῆς* καλοῦντες, ἥπερ ἐστὶ θησαυρὸς θανάτου· μαθητὴς δὲ ἦν τούτῳ Τερέβινθος ὀνόματι· ἀλλὰ τὸν προειρημένον Σκυθιανὸν ἐλθόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λυμαινόμενον τὴν χώραν νόσῳ θανατώσας ὁ Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν· D ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσίου καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος, καὶ παρὰ πάντων καταγινωσκόμενος, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Περσίδα μετῆλθεν· εἶτα ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν ὠνόμασεν ἑαυτόν· ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ

XI. Infausti nominis Manes Christianus non fuit, absit! neque ut Simon Ecclesia ejectus, neque ipse scilicet neque priores illo hujus nequitiæ magistri. Furis enim instar, ex alienis hæresibus suam conflavit iniquitatem. Quomodo autem et qua ratione, audiendum est. Scythianus quidam in Ægypto fuit, genere Saracenus, nihil commune sive cum Judæis sive cum Christianis habens. Hic habitans Alexandriæ, **16** Aristotelicæ æmulator vitæ, quatuor composuit libros: unum dictum *Sanctum Evangelium*, mortiferos, non autem Christi, actus continentem, sed nomine tenus ita appellatum; alterum dictum *Capitulum* ; tertium dictum *Mysteriorum*, qui favet legis ac prophetarum, quam Manichæi volunt, destructioni. Quartum circumferunt, *Vitæ thesaurum* vocantes, qui est potius mortis thesaurus. Huic erat discipulus Terebinthus nomine. Sed enim Scythianum quidem cum in Judæam ad inficiendam lue regionem abiisset, morbo Dominus exstinguens, finem pestilenti instituto imposuit. Nequitiæ autem discipulus Terebinthus, auri, librorum, atque hæreseos hæres, cum in Palæstinam pariter venisset, et in Judæa palam innotuisset, inde in Persidem migravit. Deinde ne ex nomine illic quoque agnosceretur, Buddam semet appellavit. Verumtamen ibi nactus est adversarios Mithriacos; multisque commotis sermonibus et altercationibus, convictus fuit : postremoque

[11] II Petr. III, 14-16.

VARIÆ LECTIONES.

[1] Deest ὑπεξῃρημένον apud R. [a] Deest νεκροποιεῖς apud R. [v] R. ὡς.

NOTÆ.

(14) Scilicet Cyrillus Hierosol. in Catechesi sexta a cap. 21 et deinceps, in editione Tuttæi qui Petro nostro ob corrigendum quandoque Cyrilli textum usus est.

pulsus, ad viduam quamdam mulierem confugit. Mox domus tecto conscenso, ibique aerios dæmones advocans, quos Manichæi usque ad hodiernam diem in sua nefaria confarreatione invocant, fanatismo percitus, de tecto semet ejaculans, exanimatus est; atque ita secunda fera excisa fuit.

XII. Cæteroqui manserunt hæreticorum commentariorum libri, et horum hæres simulque pecuniæ femina vidua : quæ cum cognatione et alio quolibet familiari careret, pecunia illa puerum nomine Cubricum emere decrevit, eumque adoptans, Persarum doctrinis exquisite erudiendum curavit, atque adversus humanum genus ceu malum telum exacuit. Malus itaque verna Cubricus inter philosophos adolevit; mortuaque vidua, opum adiit hæreditatem atque librorum. Postea ne servile nomen Cubricus sibi probro esset, Manetem semet **17** nominavit, quod in Persica dialecto *sermonem* significat : nimirum quia sermocinandi arte valere videbatur, Manetem se nuncupavit, quasi optimum sermocinatorem. Et ille quidem gloriam sibi in Persarum lingua conciliabat, sed Dei providentia ipsum, licet invitum, suimet accusatorem fieri parabat; ut qui in Perside semet hoc nomine honorare putabat, apud Græcos maniacum se esse nuntiaret. Ausus etiam est dicere se Paracletum. Blasphemavit igitur, Spiritum sanctum se dicens, prout scriptum est : *Qui adversus Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur ei* [16]. Sic etiam ex præcessoribus ejus, Scythianus quidem ausus est Patrem se nominare; alius autem Buddam Dei Patris Filium, et quidem de virgine natum, et in montibus educatum; unde etiam, discipulos duodecim factus Antichristus, prædicatores erroris emisit. Qui ergo illis communicat, videat quibuscum se collocet. Perturbavit mundum servus; et in medium procedens, res supra hominis conditionem promisit.

XIII. Ægrotabat regis Persarum filius, neque medicorum copia deerat; sed Manes sanaturum se spopondit : recesserunt medici, simulque puer vita excessit. Convicta est hominis improbitas, et in vincula conjectus : eratque in carcerem trusus philosophus, non quia regi veritatem persuasisset, non quia idola prostravisset; sed quia sanitate promissa,

A τοὺς ἀνταγωνιστὰς τοὺς [x] τοῦ Μίθρα· καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ ἰδιαπληκτισμῶν, ἠλέγχετο· καὶ πέρας ἐλαυνόμενος προσφεύγει τινὶ γυναικὶ χήρᾳ· εἶτ' ἐπὶ δώματος ἀνελθὼν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς Μανιχαῖοι μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται, θεόπληκτος γενόμενος, καὶ καταβληθεὶς ἐκ τοῦ δώματος, ἐξέψυξεν· καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ δεύτερον θηρίον.

ΙΒ'. Ἀλλ' ἔμεινεν τὰ ὑπομνηματικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα καὶ τῶν βιβλίων καὶ χρημάτων· μήτε δὲ συγγένειαν, μήτε ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον [y] λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν, ὥς οἷόν τε, καὶ ὤξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος [z]· καὶ B Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης, μέσον φιλοσόφων ἤκμαζεν· καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας, ἐκληρονόμει, καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ βιβλία· εἶτα ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου [a] ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ [b], ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν τῶν Περσῶν διάλεκτον *τὴν ὁμιλίαν* δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ διαλεκτικός τις εἶναι ἐδόκει, Μάνην ἑαυτὸν ὀνομάζει, οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν τῶν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι· ἵν' ἐν Περσίδι ἑαυτὸν νομίσας τιμᾷν, παρ' Ἕλλησι μανίας ἑαυτὸν ἐπώνυμον καταγγείλῃ (5)· ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλητον (6)· C ἐβλασφήμησεν οὖν Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπὼν, καθὼς γέγραπται· *Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ* [cod. f. 90.] *εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν.* Ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ὁ μὲν Σκυθιανὸς [c] ἐτόλμησε Πατέρα ἑαυτὸν ὀνομάσαι· ὁ δὲ Βουδδᾶς, υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ παρθένου τε γεγεννῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀνατρέφεσθαι· ὅθεν καὶ δώδεκα μαθητὰς ὁ ἀντίχριστος τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστειλεν· ὁ ἐκείνοις κοινωνῶν βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν ἐντάσσει· ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην καὶ μέσος ἐλθὼν [d] λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο.

ΙΓ'. Ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱὸς, καὶ ἰατρῶν δαψίλεια παρῆν· ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγέλλετο ἰάσασθαι· ἀπέστησαν οἱ ἰατροί· συναπέστη τοῦ D παιδὸς ἡ ζωή· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρὸς, καὶ δέσμιος ἦν· ὁ δὴ φιλόσοφος εἰς φυλακὴν κρατούμενος οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγξαι [e] τὸν βασιλέα βληθεὶς, οὐδὲ διὰ τὸ καταλῦσαι τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ διὰ

[16] Marc. III, 29.

VARIÆ LECTIONES.

[x] Addo τοὺς ex Cyrillo. [y] R. βούβρικον. [z] R. βέλιος. [a] In cod. est tantum κου. [b] R. ἦ. [c] R. hic mendose Σκυθανός. [d] R. ἐλθών. [e] R. ἐλένξαι.

NOTÆ.

(15) Idcirco apud Augustinum hær. 46 : *Manichæum, discipuli ejus appellare maluerunt, devitantes nomen insaniæ. Vel Mannichæum, quasi manna fundentem.*

(16) Augustinus hær. 46 : *Promissionem Domini nostri Jesu Christi de Paraclito Spiritu sancto in suo hæresiarcha Manichæo dicunt esse completam.*

τὸ ἐπαγγείλασθαι σῶσαι, καὶ ψεύσασθαι· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τὸ φονεῦσαι· τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς ἰατροὺς ἀποστήσας ἐφόνευσε, τῇ ἀμελείᾳ θανατώσας. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολλα κακὰ, μέμνησο πρῶτον τὴν βλασφημίαν, δεύτερον τὴν δουλείαν· οὐχ ὅτι αἰσχύνη ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι δοῦλον ὄντα ἐλευθερίᾳ ἀντιπράττεσθαι [f] κακόν· τρίτον, τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας· τέταρτον, τὸν τοῦ παιδὸς φόνον· καὶ πέμπτον, τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς· καὶ οὐχ ἦν αἰσχύνη τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή· ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον, ἔφυγεν· οὐχ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἑτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλ' οὗτος ἐναντίως φυγάς ἦν· εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι B τοὺς δεσμοφύλακας· αἴτιος ὁ Μάνης [g] δι' ὑπερηφανίαν θανάτου τῷ παιδὶ [h], καὶ αἴτιος θανάτου τοῖς δεσμοφύλαξι διὰ τὴν φυγήν· ὁ οὖν θανάτου παραίτιος οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει ὡς Παράκλητος; Οὐκ ἔδει μιμήσασθαι [i] Ἰησοῦν, καὶ εἰπεῖν· *Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν* [17]; οὐκ ἔδει κατὰ τὸν [j] Ἰωνᾶν εἰπεῖν· *Ἄρατέ με καὶ ἐμβάλατε εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος* [18];

ΙΔ'. Φεύγει [l] ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλὰ ἀπαντᾷ αὐτῷ ὅπλον δικαιοσύνης, Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος (17)· καὶ ἐπὶ φιλοσόφων κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ Χριστιανῶν κρινόντων, δόξωσιν οἱ κριταὶ χαρίζεσθαι. Λέγε [m], φησὶν ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν C Μάνεντα ὃ [n] κηρύσσεις· ὁ δὲ ὡς τάφον ἀνεῳγμένον ἔχων τὸ στόμα, ἀπὸ τῆς βλασφημίας πρῶτον τοῦ Ποιητοῦ τῶν ὅλων ἤρχετο φάσκων, ὅτι ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς, κακῶν ἐστιν εὑρετής· λέγων περὶ ἑαυτοῦ, *Ἐγὼ πῦρ καταναλίσκον* [20]· ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ἐξέλυε τὴν βλασφημίαν [cod. f. 91.] εἰπών· Εἰ ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνος υἱός ἐστιν ὁ λέγων, *Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν* [21]; καὶ εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ* [22], διὰ τί τιμᾷς Πέτρον [23], τὴν Ταβιθὰν μὲν ἐγείραντα, τὴν δὲ Σάπφειραν θανατώσαντα (18); εἰ δὲ καὶ μέμφῃ ὅτι πῦρ ἡτοίμασεν, διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*; εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Ἐγὼ Θεὸς* D *ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ*, διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα, *Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μάχαιραν*; ἀμφοτέρων τὰ ἴσα

A spem fefellerat; imo potius, ut verius dicam, homicida exstiterat: etenim eum qui medicinali cura sanari poterat, ipse submotis medicis interfecit, medelæ destitutione ad mortem redactum. Me vero multa ejusdem scelera narrare instituente, recordare, lector, primo blasphemiam ejus; deinde servitutem, non quod servitus probro sit, sed quia officia **18** liberi hominis a servo usurpari iniquum est: tertio loco promissionis falsitatem: quarto carceris ignominiam; neque carceris tantum ignominiam, verum etiam ex carcere fugam. Nam qui se Paracletum et veritatis defensorem dicebat, fugit: nec fuit profecto Christi imitator, qui sponte ad crucem venit; verum is contra fuga se proripuit: quo facto, rex Persarum duci ad supplicium custodes carceris jussit. Causa igitur fuit Manes tum obitus pueri ob jactantiam suam, tum etiam necis custodum propter fugam. Ergone hic mortis auctor et reus, adorari tanquam Paracletus debet? Nonne eum oportuit Christum imitari, ac dicere: *Si me quæritis, sinite hos abire* [17]? Nonne, ut Jonas, dicere debuit: *Tollite me et projicite in mare: propter me enim tempestas hæc* [18]?

XIV. Fugit ex carcere, et in Mesopotamiam venit. Verum illic occurrit ei telum justitiæ, Archelaus episcopus, præpositis judicio philosophis, et advocata Ethnicorum concione, ne si forte judicarent Christiani, videretur gratiosum esse judicium. Ille autem patentis sepulcri instar os habens [19], a blasphemia adversus omnium rerum Factorem exorsus est dicens: Veteris Testamenti Deum, malorum esse inventorem, quandoquidem de se ait: *Ego ignis consumens sum* [20]. Sapiens vero Archelaus blasphemiam dissolvebat dicens: Si veteris Testamenti Deus, ut ais, ignem se dicit, cujusnam Filius est qui ait: *Ignem veni mittere in terram* [21]? Quod si reprehendis dicentem: *Dominus mortificat et vivificat* [22]; cur Petrum honoras, qui Tabitham quidem resuscitavit, sed Saphiram leto tradidit [23]? **19** Tum si vituperas quod ignem paraverit [24], cur non reprehendis qui dicit: *Ite in ignem æternum* [25]? Si expostulas quod dixerit: *Ego Deus faciens pacem et creans mala* [26]; cur non castigas Jesum dicentem: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* [27]? Cum ambo paria loquantur, alterutrum stat; nempe ut vel ambo ob eamdem locutionem boni sint; vel

[17] Joan. XVIII, 8. [18] Jon. I, 12. [19] Psal. V, 11. [20] Deut. IV, 24. [21] Luc. XII, 49. [22] I Reg. II, 6. [23] Act. IX, 40; V, 5. [24] Deut. XXXII, 22. [25] Matth. XXV, 41. [26] Is. XLV, 7. [27] Matth. X, 34.

VARIÆ LECTIONES.

[f] Cyrillus ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, *libertatem simulare*. [g] R. Μάνην. [h] Deest τῷ παιδὶ apud R. [i] R. μιμίσασθαι. [j] Ita reapse codex, non autem κατ' αὐτόν. [k] R. ἐμβάλετε. [l] Interponit καὶ R. [m] R. λέγει. [n] R. ὁ.

NOTÆ.

(17) Archelai cum Manete multo copiosior disputatio exstat edita egregieque illustrata a cl. viro L. A. Zacagnio, bibliothecæ Vat. olim præfecto, in ejus collectione monum. vet. Romæ 1598.

(18) In codicis margine ita: καὶ μὴν κὐτὸς ἐδίδαξας, ὡς ἀτιμάζουσι Πέτρον, τὰς δὲ πράξεις οὐ δέχονται: *atqui tu ipse nos docuisti, ab ipsis contemni Petrum, et apostolorum Acta non recipi*. Tamen alite de apostolorum Actis supra p. 14.

si inculpabilis Jesus est ita loquens, cur illum vituperas qui similiter in vetere loquitur? Respondit huic Manes : Quisnam vero Deus excæcat? Atqui Paulus ait : *In quibus Deus hujus sæculi excæcavit infidelium mentes, ut non fulgeat ipsis illuminatio scientiæ gloriæ Evangelii Christi* [28]? Tum rursus Archelaus subdistinguens ait : Lege antea quid sibi velit : quod si etiam est opertum Evangelium nostrum, in iis qui pereunt opertum est. Viden' quod *iis qui pereunt opertum sit* [29]? *Non enim oportet Sancta dare canibus* [30]. Præterea num veteris tantummodo Testamenti Deus infidelium mentes excæcavit? an etiam Jesus ipse, qui Paulum quoque excæcavit; quoniam dixit : *Idcirco in parabolis illis loquor, ut videntes non videant* [31]? Num quia odisset, volebat eos visu carere? an potius ob indignitatem, quia oculos suos sponte occluserant? Ubi enim voluntaria malitia est, inde se subducit gratia illuminans. Etenim habenti, dabitur; ab eo autem qui non habet, etiam quod videtur habere, auferetur [32]. Quod si quidam recte interpretantur, licebit non inepte etiam dicere : Quanquam excæcavit infidelium mentes, ut etiam Pauli oculos Christus, utiliter id tamen egit, ut illi ad sanctitatem respicerent. Non enim dixit : Excæcavit animam illorum, sed *mentes infidelium*; ita ut verborum sensus sit: Excæca scortatoris scortantem mentem, ut homo sit salvus : excæca latronis latrocinantem rapacemque animum, ut homo salvetur. Quod si dictum intelligere sic nolueris, est alia quoque explanatio. Excæcat **20** hebetes oculos etiam sol, et lippientes excæcantur luce; non quod excæcantem naturam sol habeat, sed quia oculorum status infirmus est. Sic etiam infideles, laborantibus morbo animabus, spectare Divinitatis radios nequeunt. Et non dixit : Excæcavit illorum mentes, quominus Evangelium fulgeret; sed quominus illuminatio gloriæ Evangelii Christi fulgeret. Namque audire Evangelium, cunctis conceditur; sed tamen Evangelii Christi gloria fidelibus famulis reservatur. Loquebatur itaque per parabolas Christus iis, qui audire non poterant; discipulis vero privatim parabolas explicabat [33] : nempe gloriæ fulgor, illuminatis fit; excæcatio autem, infidelibus. Hæc nunc tibi mysteria edisserit Ecclesia, ex catechumenorum classe jam egresso : neque tamen ethnicis talia exponere mos noster est. Quippe ethnicis mysteria de Patre, Filio et Spiritu sancto non tradimus : nec ipsis quidem catechumenis lucide mysteria communicamus; sed tecte loquimur sæpe, ut ii qui norunt fideles intelligant; et qui ignorant, detrimentum non patiantur.

A λεγόντων, δυοῖν θάτερον · ἢ ἀμφότεροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν · ἢ εἰ [o] ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί λέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ Παλαιᾷ λέγοντα; Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς αὐτὸν λέγει · Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων · *Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ*. Ὁ δὲ Ἀρχέλαος πάλιν, ὑποστίξας [p] φησί· Προανάγνωθι ὃ λέγει νῦν · εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ *κεκαλυμμένον* · ὁρᾷς ὅτι *ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κεκάλυπται; οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν*. Εἶτα μόνον ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; ἢ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ὁ καὶ
B Παῦλον τυφλώσας οὐκ εἴρηκε, *Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι;* Μὴ μισῶν αὐτοὺς ἐβούλετο [cod. f. 91.] μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν; ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος [q] πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχὴ τῆς φωτιζούσης χάριτος · τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται · ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ δικαίως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστι καὶ οὕτως εἰπεῖν, οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα · Εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα, ὡς καὶ Παύλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστὸς, ἐπὶ καλῷ γὰρ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἅγια βλέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ, *τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων* · τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι · Τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέ-
C σωσται ὁ ἄνθρωπος · τύφλωσον τοῦ λῃστοῦ τὸ λῃστρικὸν καὶ ἁρπακτικὸν νόημα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θέλεις οὕτως νοῆσαι; ἔστι καὶ ἄλλη ἐξήγησις · τυφλοῖ καὶ ἥλιος τοὺς ἀμβλυωποῦντας, καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται βλαπτόμενοι ἐκ τοῦ φωτός · οὐχ ὅτι τυφλωτικὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀμμάτων σαθρά ἐστιν. Οὕτως καὶ οἱ ἄπιστοι νοσοῦντες τὰς ψυχὰς ἐνιδεῖν ταῖς τῆς θεότητος ἀκτῖσιν οὐ δύνανται · καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' *εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ*. Τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ Εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται · [cod. f. 92.] ἡ δὲ δόξα τοῦ Εὐαγγελίου Χριστοῦ, γνησίοις δούλοις
D ἀφώρισται · Ἔλεγεν οὖν ὁ Κύριος, τοῖς μὴ ἀκοῦσαι δυναμένοις, ἐν παραβολαῖς · τοῖς δὲ μαθηταῖς, ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς · ὁ αὐγασμὸς τῆς δόξης, τοῖς πεφωτισμένοις · ἡ δὲ τύφλωσις, τοῖς ἀπιστοῦσι. Ταῦτα τὰ μυστήρια νῦν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖταί σοι, τῷ ἐκ κατηχουμένων μεταβαλλλομένῳ · οὐκ ἔστι γὰρ ἔθος, ἐθνικοῖς διηγεῖσθαι ταῦτα · οὐ γαρ ἐθνικοῖς τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια · οὐδὲ περὶ μυστηρίων ἐπὶ κατηχουμένων

[28] II Cor. IV, 4. [29] ibid., 3. [30] Matth. VII, 6. [31] Matth. XIII, 13. [32] ibid. 12. [33] Marc. IV, 34.

VARIÆ LECTIONES.

[o] Sic corrigo ex Cyrillo. Cod. εἰ δέ. [p] Cyrillus ὑποκρούσας, *interpellans*; recte sane; atque ita fere explicandum videtur ὑποστίξας, quasi *obturbans, obsistens*. [q] R. αὐτὸ προαιρ.

λευκῶς λαλοῦμεν [r] ἀλλὰ πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως [s], ἵνα οἱ γινώσκοντες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.

ΙΕ'. Τούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλαιεν τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγών· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδρὰς, ἔρχεται εἰς κώμην εὐτελεστάτην, κατὰ τὸν ὄφιν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδὰμ, καὶ τῇ Εὔᾳ προσελθόντα· ἀλλ' ὁ [t] καλὸς ποιμὴν Ἀρχέλαος, τῶν προβάτων προνοούμενος, ἀκούσας τὴν φυγὴν, εὐθέως δρομαίως ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἐπείγετο ζήτησιν· Μάνης δὲ ἰδὼν τὸν ἀντίδικον, ἐξαίφνης [u] ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγήν. Οἱ γὰρ τοῦ Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἣν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ [cod. f. 92. b.] Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ οἱ [v] τοῦ βασιλέως ὑπηρέται· συλλαμβάνεται ὁ Μάνης ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ ὡς Παράκλητον, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα· ὠνείδισεν ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν φυγὴν ἐχλεύασεν καὶ [x] τὴν δουλείαν· ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον καὶ κατέκρινε· καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον, ἐκδαρῆναι τὸν Μάνην Περσικῷ νόμῳ προστάξας· καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα, θηρίοις παρεδόθη βορά· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον τὸ δέρμα, θυλάκου [y] δίκην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη· ὁ Παράκλητον ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ τὴν κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

XV. His aliisque pluribus argumentis draco refutatus est; talibus, inquam, luctaminibus Manetem debellabat Archelaus. Fugit igitur illinc etiam, qui olim carcere effugerat; et adversarium vitans, venit in quoddam obscurissimum oppidum, prout ille serpens, qui relicto in paradiso Adamo, accessit ad Evam. Sed enim bonus pastor Archelaus, ovium saluti consulens, intellecto effugio, statim concito cursu ad lupi persecutionem ferebatur. Manes tamen conspecto adversario, protinus fuga se subduxit, quæ cæteroqui postrema ei fuit : nam regis Persarum milites ubique indagantes, fugitivum deprehenderunt; et quam coram Archelao subiturus erat sententiam, hanc eidem regis ministri inflixerunt. Comprehenditur Manes, quem sui discipuli ut Paracletum adorant, atque ad **21** regem deducitur. Exprobravit ei rex mendacium suum, fugamque et captivitatem irrisit; de filii nece reum postulavit et condemnavit; atque ob hæc, et ob carcerariorum quoque supplicium, excoriari Manetem mandavit lege Persica, et corpus reliquum feris vorandum tradi : pessimæ demum mentis receptaculum, cutem, inquam, utriculi instar, portis suspendi. Sic itaque is, qui Paracletum se appellabat, et futura cognoscere dictitabat, fugam suam comprehensionemque non novit.

ΙϚ'. Ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κακίας διδάσκαλος ταύτης, Ζαράνης ὀνόματι, ὁμόφρων αὐτοῦ ὑπάρχων· μαθηταὶ δὲ τούτου τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος γεγόνασι δώδεκα (19)· Σισίννιος ὁ τούτου διάδοχος· καὶ Θωμᾶς ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν εὐαγγέλιον συντάξας· Βουδδᾶς [z] τε, καὶ Ἑρμᾶς, Ἄδαντος, καὶ Ἀδήμαντος, ὃν ἀπέστειλεν εἰς διάφορα κλίματα κήρυκα τῆς πλάνης· ἐξηγηταὶ δὲ αὐτῷ καὶ ὑπομνηματισταὶ γεγόνασιν, Ἱέραξ, καὶ Ἡρακλείδης, καὶ Ἀφθόνιος [a]· ὑπῆρχον δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς, Ἀγάπιος ὁ τὴν Ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρούας, καὶ Γαβριάβιος· [cod. f. 93.] μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον (20)· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν δώδεκα κακῶν τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος μαθητῶν· μήτε τὴν Ἑπτάλογον Ἀγαπίου· μήτε τὴν τῶν ἐπιστολῶν ὁμάδα· μήτε τὴν πᾶσαν παρὰ τούτων ἀσεβῶν ἐκτεθεῖσαν βίβλον ἀναγινωσκέτω, εἰς λύμην πολλῶν, καὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀπώλειαν· πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον ὡς ἀσεβῆ διδάγματα κατέχουσαν καὶ βλασφη-

XVI. Exstiterat tamen ante hunc alius quoque nequitiæ magister, Zaranes nomine, ejusdem atque hic sententiæ. Porro Antichristi Manetis duodecim fuere discipuli : Sisinnius ejus successor : Thomas qui Manichaicum secundum se ipsum Evangelium condidit : Buddas, Hermas, Adantus, et Ademantus, quem postremum ad diversa climata misit erroris prædicatorem. Hujus autem interpretes et a commentariis fuerunt Hierax, et Heraclides, et Aphthonius. Erant huic et alii discipuli tres : Agapius, qui Heptalogum composuit, et Zaruas, et Gabriabius. Cæterum nemo legat evangelium secundum Thomam; neque enim est hic unus de duodecim apostolis, sed ex duodecim improbis Antichristi Manetis discipulis. Neque rursus Agapii Heptalogum, neque epistolarum farraginem, neque ullum ab his impiis librum compositum legat ad multorum corruptelam propriæque animæ exitium. Cunctos enim illorum libros, ut impiis doctrinis imbutos, et omnimoda blasphemia scatentes; itemque omnes preces, ut in-

VARIÆ LECTIONES.

[r] R. λαλοῦμαι. [s] R. ἐπικεκαλλ. [t] R. ἡ. [u] R. ἐφέφνης. [v] R. καὶ pro οἱ. [x] R. δὲ pro καί. [y] R. θηλάκου. [z] Mendose apud Cyrillum Βαδδᾶς, de quo falso vocabulo frustra æstuat Tuttæus. [a] R. Ἀθόνιος.

NOTÆ.

(19) Augustinus hær. 46 : *Manichæus duodecim discipulos habuit, ad instar apostolici numeri, quem numerum Manichæi hodieque custodiunt : nam ex electis suis habent duodecim, quos appellant magistros, et tertium decimum principem ipsorum.*

(20) De Pseudevangelio Thomæ breviter Fabricius cod. apocryph. N. T. tom. I, p. 379, sive hoc a Manichæo auctore fuerit, sive ab alio quovis.

scribunt, revera præstigias potius, sancta nostra catholica et apostolica Ecclesia anathemate damnat, una cum illorum **22** scriptorum auctoribus, ceu multorum magnorumque malorum inventoribus ac ducibus perditionis.

XVII. Nemo igitur ab animarum corruptoribus Manichæis detrimentum capiat; qui jejunii tristitiam palearum decocto simulant: qui ciborum creatorem vituperant, dum helluantur; qui docent, eum qui talem herbam vulserit, in ipsam fore convertendum. Nam si is, qui herbam aut quodvis olus succidit, in id convertitur, profecto agricolæ et olitores in quodnam horum convertentur? Nam certe olitorem plurimas in herbas falcem mittere cernimus; at in quasnam potissime transformabitur? Risu hercle dignæ sunt hæ doctrinæ, vituperio atque omni ignominia plenæ. Idem, puta, vir pastoris officium gerens, et ovem mactavit, et lupum interfecit; in quodnam ergo transfigurabitur? Inertiæ filii Manichæi, nihil operantes aliorum opera devorant: qui illos, a quibus cibi eis offeruntur, renidente vultu excipiunt, et benedictionis loco maledicta rependunt. Nam cum eis quidquam stultus aliquis offert, Paululum absiste, aiunt, et tibi benedicam. Deinde panem manu capientes, sicuti narrant qui ex illorum cœtu sunt conversi, Ego te non feci, Manichæus inquit pani; et mox in unicum Deum altissimum maledicta jaculatur; maledicit, inquam, panis creatori, atque ita rem ab eo factam comedit. Atqui si oblata odisti, cur renidente vultu offerentem aspexisti? Si danti gratiam habes, cur Auctori et Creatori blasphemiam retribuis? Et insuper: Ego te non sevi, inquit; seratur, qui te sevit! Ego te non messui; falcibus metatur, qui te messuit! Ego te igne non assavi; assetur, qui te assavit! Præclaram enimvero beneficio mercedem reddis.

23 XVIII. Magna quidem hæc quoque mala sunt, exigua tamen si cum reliquis comparentur. Non audeo illorum lavacrum nec apud viros neque apud feminas prodere. Pudet me cuiquam enarrare, quibusnam miseris intinctam mariscam porrigant. Hæc tantum per conscia signa pandantur: viri enim quæ sibi in somniis eveniunt, cogitent; feminæ, quæ in menstruis. Vere os inquinamus talia dicentes.

A μίας πάσης πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀνεθεμάτισε, μετὰ δὲ τοὺς ἐκθεμένους αὐτὰς ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐφευρετὰς καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας· ἀνεθεμάτισε δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν.

ΙΖ'. Διὸ μηδεὶς προσφθειρέσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις· τοῖς στυγνὸν τῆς νηστείας, ἀχύρων ὕδασι προσποιουμένοις· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων [ποιητὴν,] λαιμαργοῦσι [δέ·] τοῖς διδάσκουσιν ὅτι ὁ τήνδε τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται· εἰ γὰρ ὁ ἐκτέμνων βοτάνην ἤ τι τῶν λαχάνων εἰς αὐτὸ μεταβάλλεται, γεωργοὶ [b] καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσα μεταβληθήσονται; κατὰ τοσούτων ὁ
B κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην, ὡς ὁρῶμεν [c], καὶ εἰς ποῖα μεταβάλλεται ἄρα; γέλωτος ἀληθῶς ταῦτα [cod. f. 93 b.] τὰ διδάγματα καὶ [d] καταγνώσεως πλήρη [e], καὶ πάσης αἰσχύνης· ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὢν προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθυσε, καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; ἀργίας ἔγγονα Μανιχαῖοι οἱ μὴ ἐργαζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες (21) οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογίας κατάρας αὐτοῖς ἀντιδιδόντες. Ὅταν γάρ τις αὐτοῖς τι προσενέγκῃ ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, στῆθι καὶ εὐλογῶ σε. Εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον, ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο, Ἐγώ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ, καὶ κατάρας πέμπει εἰς τὸν μόνον Θεὸν τὸν
C ὕψιστον, καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα αὐτόν· καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιημένον· εἰ μισεῖς τὰς τροφὰς, τί μειδιῶντι [f] προσώπῳ ἀπέβλεψας τῷ προσενέγκαντι; εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί [g] πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι Θεῷ τὴν βλασφημίαν; Καὶ πάλιν· Ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρα [h], φησίν· σπαρείη [i] ὁ σπείρας σε. Ἐγώ σε οὐκ ἐθέρισα, δρεπάναις θερισθείη ὁ θερίσας σε· ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα, ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε. Καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.

ΙΗ'. Μεγάλα μὲν κακὰ καὶ ταῦτα· ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα· οὐ τολμῶ ἐπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν (22) αὐτῶν διηγήσασθαι. Οὐ τολμῶ εἰπεῖν τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, τοῖς ἀθλίοις διδόασι·
D [cod. f. 94.] διὰ συσσήμων μόνον δηλούσθω· ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς ἐνθυμείσθωσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφέδροις· μιαίνομεν [k] ὡς ἀληθῶς τὸ [l] στόμα ταῦτα λέγοντες· μὴ Ἕλληνες τούτων μυσα-

VARIÆ LECTIONES.

[b] R. λεωργοί. [c] R. ὁρῶμαι. [d] Deest καὶ apud R. [e] Cod. πλήρης. [f] R. μειδιῶν τῷ. [g] R. ὀταί. [h] R. ἔπειρα. [i] R. παρίει. [k] R. μιαίνομαι. [l] R. τά.

NOTÆ.

(21) Augustinus hær. 46, de Manichæis ait: *Nihil in agris operantes, nec poma carpentes, nec saltem folia ulla vellentes, exspectant hæc afferri usibus suis ab auditoribus suis.*

(22) Recte Tutæus apud Cyrillum intelligit hic lavacrum baptismi potius quam balneationes, quoniam mox Eucharistia innuitur, quam veteres illico post baptismum sumebant. Utrumque autem sacramentum pessima parodia Manichæi profanabant. De secundo quidem tradit horrenda Augustinus hær. 46.

ρύτεροι; μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, μίαν ὥραν δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πρᾶξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως ὡς μιανθεὶς, οἶδε λουτροῦ ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει τῆς πράξεως τὸ μυσαρόν [m]· ὁ δὲ Μανιχαῖος, θυσιαστηρίου μέσον, ὡς νομίζει, ταῦτα τίθησι καὶ μιαίνει καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ στόμα· παρὰ τοιούτου στόματος, λέγε μοι, δέχῃ διδασκαλίαν; τοῦτον δὲ ὅλως ἀπαντήσας ἀσπάζῃ ἐν φιλήματι; ἄρα, χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀσεβείας, οὐ φεύγεις τοὺς μεμολυσμένους [n] καὶ πάντων ἀκολάστων χείρονας, τοὺς πάσης προεστώσης μυσαρωτέρους; παραγγέλλει ταῦτα λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία, καὶ διδάσκει καὶ ἅπτεται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῇς· λέγει τὰ τραύματα, ἵνα σὺ μὴ τραυματισθῇς. Ἀρκεῖ δέ σοι τὸ εἰδέναι [o] μόνον· τὸ δὲ πεῖραν λαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ Θεὸς, καὶ πάντες τρέμομεν [p], κἀκεῖνοι βλασφημοῦσι· ἀστράπτει Θεὸς, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλινόμεθα, κἀκεῖνοι περὶ οὐρανὸν τὰς δυσφήμους ἔχουσι γλώσσας· Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὅτι *Τὸν* [cod. f. 94 b.] *ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*, κἀκεῖνοι λέγουσιν ὅτι ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται· καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἔστι τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδὴς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς [q]. καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἢ λύκων καιρὸν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ· καὶ τὴν μὲν [r] φεύγειν, τὸν δὲ ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν. Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων βίβλοις. Ταῦτα ἡμεῖς ἀνέγνωμεν ἀπιστοῦντες τοῖς λεγομένοις [s]· ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν· ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης (23).

ΙΘ'. Καὶ Σωκράτης δὲ ὁ Σχολαστικὸς (24) ὁ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγραψάμενος, τὰ περὶ Σκυθιανοῦ καὶ Τερεβίνθου τοῦ μετονομασθέντος Βουδδᾶ (25) Μάνεντος ἐν ἐπιτόμῳ διεξερχόμενος, πάνυ συμφωνεῖ τῷ μεγάλῳ Πατρὶ ἡμῶν Κυρίλλῳ· ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἱερὰ καὶ θεία Γραφὴ, τὴν αὐτῶν αἵρεσιν σφοδρῶς ἐξελέγχει· ὅθεν οἱ μετέπειτα τούτων γεγονότες διάδοχοι, μὴ φέροντες τοὺς ἐλέγχους τήν τε κακίαν ἅμα καλύψαι σπεύδοντες, μηχανῶνται κακότεχνον μέθοδον· καὶ τὰς μνημονευθείσας ἀθέους Μα-

A Num ethnici his fœdiores? num Judæi his sceleστiores? num scorta his impuriora? Nam qui scortatur, una hora cupiditatis suæ actum peragit, et mox facti pœnitens, lavacro tanquam impurus se egere scit, et actæ rei fœditatem agnoscit. Manichæus autem medio in altari, ut putat, hæc exponit, linguamque simul et os conspurcat. Tunc igitur tali ab ore, dic, sodes, doctrinam suscipis? Hunc tu hominem cum ei occurris, osculo salutas? Num, omissa etiam qualibet alia impietate, non defugis fœdos hos, et quolibet cinædo pejores, atque omni prostibula detestabiliores? Cæterum denuntiat hæc Ecclesia, et cœnum quodammodo attingit, ne tu inquineris: vulnera narrat, ne tu vulnereris. Satis esto tibi rem novisse; experimentum capere cave.

B Tonat Deus, et cuncti tremiscimus; illi vero blasphemant. Fulgurat Deus, et omnes humi prosternimur; illi interim adversus cœlum blasphemas linguas exercent. Jesus Dominus ac Deus noster ait de Patre suo: quod *Solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* [34]: illi vero aiunt pluvias ex amatorio furore provenire; audentque dicere quamdam in cœlo pulchram virginem versari cum pulchro juvene: et qua anni tempestate cameli ac lupi libidinantur, eadem et illos œstro turpi **24** corripi; et hiemali præsertim tempore furiose illum virgini instare; et hanc quidem fugere, illum persequi, et persequendo sudare; ex ejus autem sudoribus pluviam fieri. Sunt hæc in

C Manichæorum libris perscripta: hæc nos legimus, quia narrantibus non credebamus; nam pro salute vestra pestem illorum scrutati sumus. Sed errore hujusmodi liberet nos Dominus!

XIX. Socrates quoque scholasticus, ecclesiasticæ historiæ scriptor, dum res Scythiani ac Terebinthi, qui se Buddam postea nominavit, necnon Manetis breviter narrat, cum magno nostro Patre Cyrillo valde consonat. Sed et sacra omnis divina Scriptura hæresim ipsorum vehementer castigat. Quamobrem priorum illorum successores, coargutionum impatientes suamque improbitatem celare studentes, malitiosum artificium excogitarunt, nempe ut memoratos Manichæorum libros abolerent; scopum tan-

D

[34] Matth. v, 45.

VARIÆ LECTIONES.

[m] R. μισαρόν. [n] R. μεμολισμ. [o] R. mendosissime εἰοτρύαι. [p] R. τρέμομαι. [q] R. εὐηδοῦς. [r] R. μετά. [s] Cod. λελομένοις.

NOTÆ.

(23) Hactenus ex Cyrillo Hierosol. Catech. 6, cap. 35.

(24) Lib. I, cap. 22.

(25) Cave intelligas illum ævo Christiano longe anteriorem Buddam, qui totum pene Orientem superstitione sua occupavit, et nunc innumeros adhuc habet asseclas; de quo scilicet loquuntur Clemens Alex. *Strom.* I, 15, et Hieronymus *Contra Jovinianum*, n. 42. Hic enim recentior Manichæus Buddas nonnisi ambitiose nomen veteris usurpavit. Et ille quidem priscus, ut aiunt prædicti Clemens ac Hieronymus, natum se de virgine dixit, et in montibus educatum; utrum autem hic Manichæus revera in omnibus, uti dictum est p. 17, veterem sit æmulatus, an potius Siculus noster historicus hunc cum illo, temporum errore, confundat, ambigere licet.

tummodo illorum, tradita inter se per ætates doctrina, communicarent. Præterea decernunt nullum alium legere librum licere, præter Evangelium et Apostoli sacrum volumen; ob hanc scilicet causam, ut deficientibus Manichæorum libris, et vetustis etiam nostris, continua Evangeliorum, et apostolici voluminis lectione, obviam patentemque accusandæ veritatis habeant occasionem, et rudes idiotasque decipiendi; quasi ipsi a Christo abominandam hujusmodi hæresim acceperint, **25** itemque a præconis orthodoxæ fidei Pauli apostoli magisterio: suaveolente in primis pretiosoque Christi nomine pessimum inter malos errorem, tanquam ovino vellere lupum contegere satagentes. Hos enim unice libros cum legant, interpretationem ipsorum ad suum libitum distorquere queunt; cæteras vero divinas Scripturas, nequaquam. Quo fit ut Veteris Testamenti libros abjiciant, ut dixi, propter obvenientes inde coargutiones; et deiferorum quoque Patrum nostrorum scripta, ne ab his malitiæ suæ caput debelletur: itaque ab iis tanquam igne cuncti defugiunt. At vero nos eo vehementius ad hanc sectam prosternendam incumbemus, atque ex alio libro ad abundantiorem legentium persuasionem testimonia hic proferemus.

A νιχαϊκὰς βίβλους ἀποῤῥίπτονται· [cod. f. 95.] τὴν ἐν αὐταῖς δὲ σκοπὸν καὶ μόνον ἀλλήλους κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν ἐκ παραδόσεως διδάσκουσι· δογματίζουσι δὲ καὶ τοῦτο, μὴ ἐξεῖναι ἑτέρας βίβλους τὸ παράπαν ἀναγινώσκειν, πλὴν μόνου τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἱερᾶς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου (26)· ποιοῦσι δὲ τοῦτο διὰ τοιαύτας αἰτίας, ὅπως τῇ ἀπουσίᾳ τῶν Μανιχαϊκῶν βίβλων, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ὄντων παλαιῶν βιβλίων, τῇ ἐπισυχνῷ [t] δὲ ἀναγνώσει τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῆς ἀποστολικῆς βίβλου, εὐλογοφανεῖς ἀφορμὰς ἔχωσι κατηγορεῖν τῆς ἀληθείας καὶ ἐξαπατᾷν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἰδιώτας, ὅτι ἀπὸ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην κατεβδελυγμένην αἵρεσιν παρέλαβον, καὶ ἐκ διδασκαλίας τοῦ κήρυκος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Παύλου τοῦ ἀποστόλου· τῷ δὲ εὐωδεστάτῳ Χριστοῦ καὶ τιμίῳ
B ὀνόματι τὴν ἐν κακοῖς ἐξαίρετον ἀπάτην ὡς ἐν κωδίῳ προβάτου λύκον περικαλύψαι σπουδάζουσι· ταύτας γὰρ τὰς βίβλους μόνας ἀναγινώσκοντες, τὴν ἑρμηνείαν πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα διαστρέψαι δύνανται· τὰς δὲ λοιπὰς θείας Γραφὰς, οὐδαμῶς· ὅθεν τῆς μὲν Παλαιᾶς τὰς βίβλους ἀποβάλλονται, ὡς ἔφην, διὰ τοὺς ἐλέγχους· τὰς δὲ τῶν θεοφόρων Πατέρων [u] ἡμῶν, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν θριαμβευθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς κακίας αὐτῶν, καὶ πάντες αὐτοὺς ὡς ἐκ πυρὸς ἀποφύγωσιν· ἡμεῖς δὲ ἐπιπλέον ταύτην θριαμβεῦσαι σπουδάζοντες, [cod. f. 95 b.] καὶ ἐξ ἑτέρας βίβλου μαρτυρίαν πρὸς περισσοτέραν τῶν ἐντυγχανόντων πίστωσιν ἐνταῦθα παραθησόμεθα.

XX. Etenim magnus Pater noster et thaumaturgus Epiphanius Cypri, Manetis in disputatione cladem, justumque Persarum regis de illata ei nece judicium memorans, hæc ait: Nono Valeriani et Gallieni Romanorum imperatorum anno, ascendit de Perside Manes carcere elapsus, propterea quod regis Persarum filio causa mortis exstitisset: quo tempore etiam cum Archelao Carcharorum in Mesopotamia episcopo disputatio ei obtigit; a qua victus discedens, clam fugit, et Diodoridem ingressus oppidum, in Carcharorum vicinia, ibique cum Tryphone quodam sanctissimo presbytero quæstione instituta, ab eo perfusus pudore fuit. Qua audita re Archelaus, quod idem nempe Manes se contulisset ad Tryphonem, et cum eo disceptaret, cursim illuc profectus est, denuoque cum Manete disputans, prorsus illum cum ignominia convicit: eratque Manes mox a populo interficiendus; sed ab episcopo Archelao redemptus, in Persidem rediit. Quod ubi rex Persarum audiit, jussit ei quasi saccum pellem **26** detrahi; atque ita Manes finem vitæ suæ fecit.

Κ'. Ὁ γὰρ μέγας Πατὴρ ἡμῶν καὶ θαυματουργὸς Ἐπιφάνιος τῆς Κύπρου περὶ τῆς ἐλέγξεως Μάνεν-
C τος καὶ τοῦ ἐκ δικαιοκρισίας Θεοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Περσῶν ἐπενεχθέντος αὐτῷ θανάτου ἐπιμνησθεὶς, τάδε φησὶν (27)· Ἐν τῷ ἐνάτῳ [v] ἔτι τῆς βασιλείας Οὐαλεριανοῦ καὶ Γαλλίνου [x] τῶν βασιλέων Ῥώμης ἀνέβη Μάνης ἀπὸ Περσίδος, τῆς φυλακῆς ἐκφυγὼν, διὰ τὸ θανατῶσαι τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Περσῶν· ὅτε καὶ πρὸς Ἀρχέλαον τὸν ἐπίσκοπον Καρχάρων τῆς Μεσοποταμίας συζητήσας τὸ ἧττον ἀπενεγκάμενος, λεληθότως ἀπέδρα· καὶ εἰσελθὼν εἰς Διοδωρίδα [y] κώμην τῆς Καρχάρων περιοικίδος, καὶ συζητήσας Τρύφωνί τινι τῷ ἁγιωτάτῳ πρεσβυτέρῳ, τελείως [z] παρ' αὐτοῦ κατῃσχύνθη. Ἀκούσας δὲ Ἀρχέλαος ὅτι οὗτος ἐκεῖνος ἔφθασε πρὸς Τρύφωνα καὶ διάλεξιν πρὸς αὐτὸν ποιεῖται, ἐπικαταλαμβάνει δρομαίως καὶ αὐτός· καὶ πρὸς τὴν Μάνην συζήτησιν
D αὖθις ποιήσας, τελείως αὐτὸν κατῄσχυνε· καὶ ἔμελλεν [a] εὐθὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ θανατοῦσθαι· λυτρωθεὶς [b] ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀρχελάου, ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Περσίδα· ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐκέλευσεν ὡς θύλακον αὐτὸν ἐκδαρῆναι· καὶ οὕτως τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Μάνης κατέστρεψεν.

VARIÆ LECTIONES.

[t] Ita cod. R. ἐπὶ συχνῷ. [u] πατρῶν. [v] Ita cod. At R. ἐννάτῳ. [x] Ita cod. [y] R. Διοδορ. [z] Ita cod. At R. πελείως. [a] R. ἔμηλεν. [b] Ita cod. At R. λυπρεθεὶς, quod tamen in marg. corr.

NOTÆ.

(26) Manichæos de ipso Testamento Novo, quod vellent accepisse, et quod nollent rejecisse (ut aliqui etiam faciunt hodierni hæretici) et nonnullas scripturas apocryphas anteposuisse, testis est Augustinus hær. 46.

(27) Hæres 46. Sed in Epiphanii textu edito dicitur anno *quarto*, non *nono*.

ΚΑ'. Τινὲς δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔφθασαν [cod. f. 96.] μέχρι Σαμωσάτου τῆς Ἀρμενίας, καὶ τὸ ζιζάνιον τοῦ πονηροῦ ἐν αὐτῷ κατασπείραντες, πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε Ἀρμενίων ἠπάτησαν· μετὰ δὲ χρόνους τινὰς τῆς κακίστης σπορᾶς ἡ ῥίζα βλαστήσασα, καρποῦ θανασίμου τοῖς πολλοῖς μετέδωκε, φθάσασα καὶ μέχρι Φαναροίας [c]. Γυνὴ γάρ τις ἐκ τοῦ Σαμωσάτου Καλλινίκη [d] τοὔνομα, δύο υἱοὺς ἔσχε, Παῦλον καὶ Ἰωάννην· τούτους οὖν τοὺς δύο ὄφεις [e] ἡ αὐτῶν γεννήτρια ἔχιδνα ἐκθρέψασα, καὶ τὴν παμμίαρον διδάξασα αἵρεσιν, κήρυκας τῆς πλάνης ἀπέστειλεν ἐκ τοῦ Σαμωσάτου· οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν ἐνορίαν Φαναροίας, ἦλθον εἴς τινα κώμην, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρίκτους εὑρόντες, ἐκεῖσε τὸν ἰὸν τῆς πονηρίας καὶ τὸ πικρὸν ζιζάνιον τοῦ ἐχθροῦ ἐνέσπειραν· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἡ μὲν κώμη Ἐπίσπαρις μετωνομάσθη, ἡ δὲ αἵρεσις κατὰ τὴν τῶν κηρυξάντων ὀνομασίαν· καὶ γὰρ ἐκ τότε ἐκ Μανιχαίων, ἐπεκλήθησαν Παυλικιάνοι. Οἱ οὖν εὐσεβέστατοι καὶ ὀρθόδοξοι ἡμῶν βασιλεῖς ἵνα μὴ ἐπιπλεῖον διανεμηθεῖσα ἡ λοιμώδης στάσις αὕτη, λυμήνηται πολλοὺς τῶν καθ' ἡμᾶς, θείῳ ζήλῳ κινούμενοι τοὺς κατὰ τόπον εὑρισκομένους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς Μανιχαίους κατὰ καιροὺς ἀποκτέννουσιν (28) κατὰ τὸ ὑπὸ Κυρίου εἰρημένον ἐν Εὐαγγελίοις· *Τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέγκατε ἔμπροσθέν μου* [f], *καὶ κατασφάξατε αὐτούς.*

XXI. Nonnulli vero discipulorum ejus venerunt usque Samosata Armeniæ urbem, pravum illic zizanium serentes, multosque Armeniæ incolas deceperunt. Post aliquot annos, pessimæ hujus sationis radix fructum germinavit mortiferum, ad Phanarœam usque propaginem porrigens. Nam Samosatensi mulieri, cui nomen Callinicæ, duo erant liberi, Paulus et Joannes, quos velut angues geminos genitrix vipera enutriens, et nefandam edoctos hæresim, prædicatores erroris Samosatis emisit. Hi vero in finitimam delati Phanarœam, venerunt in quemdam pagum, cujus incolas rudes et male firmos nacti, venenum ibi nequitiæ, et amara diaboli zizania disseminarunt: quamobrem is pagus Episparis (*Lat.* seminarium) appellatur. Hæresis quoque ab his prædicatoribus nomen contraxit; nam ex eo tempore pro Manichæis dicti sunt Pauliciani. Porro religiosissimi orthodoxique imperatores nostri, ne longius serpendo secta hæc pestilens multos nostrorum inficeret, divino zelo commoti quoscunque diversis locis in Romana ditione Manichæos per tempora deprehenderunt, suppliciis afficiebant, juxta Domini in Evangeliis effatum: *Qui nolunt me regnare supra se, huc adductos coram me interficite* [35].

ΚΒ'. Πολλοὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατὰ καιροὺς ὑπῆρξαν οἱ πολέμιοι, μυριοπλασίονες δὲ ταύτης αἱ νῖκαι τῇ αὐτοῦ χάριτι [cod. f. 96 b.] πάντοτε προσγίνονται· ὁ γὰρ μισόκαλος καὶ τῶν κακῶν ἐφευρετὴς διάβολος, ὡς οἷάπερ πάνδεινός τις ἐχθρὸς καὶ ἀνήμερος [g] τὴν ἑαυτοῦ φαρέτραν εἰς μάτην κενώσας ἐν ταῖς πρόσθεν αἱρέσεσι, τὸ καιριώτερον αὐτοῦ βέλος ἐν τοῖς ὑστέροις καιροῖς τοῖς ἀνθρώποις ἐπαφίησιν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κακίαν πρὸς τὰ τῶν αἰώνων τέλη οὐκ ἐπικεχρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς δρᾶσαι συγχωρηθήσεται παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, κατὰ τὰ θεόπνευστα καὶ ἱερώτατα Λόγια. Ποιήσει γὰρ, φησὶν, ὁ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐνεργούμενος Ἀντίχριστος σημεῖα, ὡς *πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς*. Διὸ ἐν πάσαις ταῖς αἱρέσεσι φρυαξάμενος, ἐν τῇ μυσαρᾷ αἱρέσει τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων μεγαλαυχήσας, ὥστε καὶ τοὺς τιτρωσκομένους παραπείσας μὴ ἐξαγορεύειν τὰ τραύματα, ἀλλὰ πίνειν τὰ δηλητήρια καθάπερ οἶνον εὐφρόσυνον· νῦν ὡς γελοῖον τοῖς πᾶσι πρόκειται σὺν τοῖς πειθομένοις αὐτῷ καθάπερ νήπιον ἐμπαιζόμενος· τῆς κακίας αὐτοῦ θριαμβευθείσης ἐν ταῖς ἡμέραις Βασιλείου

XXII. Multi sane exstitere per tempora hostes Ecclesiæ Dei, quæ plurimas de his victorias ubique retulit. Nam boni osor malique inventor diabolus, ceu quidam horrendus sævusque hostis, postquam pharetram suam in superioribus hæresibus frustra exhauserat, exitiosiorem sagittam suam his postremis temporibus jaculatus est. Siquidem totam suam malitiam circa sæculorum finem haud occulte sed publice **27** exercere sinetur ab universali Deo, prout inspiratæ aiunt sacratissimæ Litteræ. Faciet enim, inquiunt, a diabolo instinctus Antichristus signa multa, *ita ut decipiantur, si fieri potest, etiam electi* [36]. Quare cum in omnibus se hæresibus insolenter gessisset, in hac quidem nefanda Manichæorum, qui et Pauliciani dicuntur, exsultat adeo, ut etiam vulneratis suaserit, quominus vulnera fateri velint, sed exitiale potius venenum tanquam vinum exhilarans combibant. Attamen draco nunc omnium risui prostat cum suis asseclis, ceu puer cui illuditur, postquam ejus improbitas debellata fuit, temporibus Basilii et Constantini ac Leonis piorum orthodoxorum magnorumque regum nostrorum. Nam quæ olim latebant pessima venena,

[35] Luc. XIX, 27. [36] Matth. XXIV, 24.

VARIÆ LECTIONES.

[c] R. Φαναρίας. [d] R. Καιλνίκη. [e] R. ὄφις. [f] R. μοι. [g] R. ἀνήμενος.

NOTÆ.

(28) Præsertim jussu Theodoræ Augustæ, quæ imperium pro filio adolescente Michaele III (cui Basilius successit) administravit. Legesis Cedrenum ed. Paris. p. 541.

et cunctis prope hominibus ignota erant, nefandorum scilicet dogmata Paulicianorum, ea nunc publice patent; precibus nimirum, curis indefessis, Deoque acceptis vigiliis, sapientique regimine pacificorum et orthodoxorum magnorumque regum nostrorum. Nam cum superiores omnes principes latuisset occulta nefariæ hujus hæreseos fraus, justam tamen dominationem sanctorum, magnorumque mundi moderatorum, principum nostrorum, latere non potuit. Oportebat enim hæc demum tortuosa mala in triumphum publice duci: et quidem hoc plano regalique processu rectaque via principis revera optimi, summo amore dilecti, omnique ævo propter sua eximia facinora memorandi, cum a Deo coronatis filiis suis, magnis nostris regibus, Constantino et Leone perpetuis Augustis. Scilicet hæc **28** quæ sanctam et beatam vitæque auspicem divinam Trinitatem numero exæquat, sanctorum principum nostrorum trinitas, puro lumine illustrata, divinæ notitiæ radium per terrarum orbem diffundit, eique multimodis prodesse non desinit. Certe beneficiorum ejus magnitudinem gentes etiam lingua barbaræ, moribusque efferæ, sentiunt. Sed hæc hactenus.

A καὶ Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος (29), τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων [h] βασιλέων ἡμῶν. Τὰ γὰρ πάλαι κεκρυμμένα κάκιστα [i] δηλητήρια καὶ σχεδὸν πάντας ἀνθρώπους διαλανθάνοντα περὶ τῶν μυσαρῶν Παυλικιάνων, νῦν φανερῶς θριαμβεύονται, [cod. f. 97.] ταῖς ἀγρύπνοις προσευχαῖς καὶ ἀκοιμήτοις μερίμναις καὶ θεοδέκτοις ἐγρηγόρσεσι καὶ τῇ ἐπιστημονικῇ ποιμάνσει τῶν εἰρηνοποιῶν καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν. Πάντας γὰρ τοὺς προβεβασιλευκότας διαλαθὼν ὁ ἐγκεκρυμμένος δόλος τῆς μυσαρᾶς ταύτης αἱρέσεως, τὴν δικαίαν βασιλείαν τῶν κοσμοσυστάτων καὶ ἁγίων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν οὐ διέλαθεν. Ἔδει μὲν γὰρ ταῦτα τὰ σκολιὰ θριαμβευθῆναι.! Ἀλλὰ τῆς λείας καὶ βασιλικωτάτης βάσεως καὶ εὐθείας ὁδοῦ βασιλευούσης τῆς ὄντως B ἀγαθῆς καὶ ἐπεράστου καὶ εἰς αἰῶνα μνημονευομένης, διὰ πάντα τὰ τίμια αὐτῆς κατορθώματα· ἅμα τῶν θεοσέπτων υἱῶν αὐτῆς, καὶ μεγάλων βασιλέων ἡμῶν, Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, τῶν αἰωνίων αὐγούστων. Τῆς γὰρ ἁγίας καὶ μακαρίας ζωαρχικῆς θείας Τριάδος ἡ ἰσάριθμος αὕτη τῶν ἁγίων βασιλέων ἡμῶν Τριάς, τῷ ἀκηράτῳ φωτὶ λαμπρυνομένη, ἀκτῖνας θεογνωσίας τῇ οἰκουμένῃ ἐκπέμπει, καὶ ταύτην πολυειδῶς εὐεργετοῦσα οὐ διαλιμπάνει· καὶ γὰρ τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργεσιῶν αὐτῆς καὶ τὰ ἀλλόγλωσσα καὶ ἀνήμερα ἔθνη αἰσθάνονται (30). Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

XXIII. Sane quodnam habuerit nefaria hæc hæresis initium, copiose jam diximus, ubi de Manete et aliis, et de Paulo Samosatensi, Callinicæ [Manichææ filio, ejusque fratre Joanne verba fecimus. C Verum et hi, de quibus mox loquemur, etiamsi vana aliquot prioribus hæresibus addidere vocabula, sicut in sex sermonibus a nobis demonstratum est, nihilominus genuini superiorum hæresiarcharum alumni fuerunt, prout singillatim palam faciemus. Quinam porro hi sint nuper exorti, quibus Pauliciani innituntur, quosque ipsi sibi magistros inscribunt, modo dicendum est. Constantino Heraclii nepote imperium tenente, exstitit Armenius quidam, nomine Constantinus, in Samosatensis regionis pago Mananali, qui pagus nunc quoque Manichæos alit. Hic diaconum quemdam captivum, ad patriam suam de Syria revertentem (ut accurate rescivimus) et in pagum Mananalim delatum, hospitem diebus aliquot domi suæ] habuit. Is D

ΚΓʹ. Πῶς δὲ ἄρα ἡ ἀρχὴ τῆς μυσαρᾶς ταύτης αἱρέσεως γέγονεν, ἤδη ἐν τῇ διὰ πλάτους διηγήσει ἡμῖν λέλεκται (31) ἐν οἷς ἐλέγομεν περί τε Μάνεντος καὶ τῆς λοιπῶν καὶ Παύλου τοῦ [cod. f. 97 b.] Σαμωσατέως, τοῦ υἱοῦ Καλλινίκης τῆς Μανιχαίας, ἀδελφοῦ δὲ Ἰωάννου· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι περὶ ὧν διηγησόμεθα εἰ κενοφωνίας τινὰς ταῖς πρώταις ἐπισυνῆψαν αἱρέσεσι, καθὼς ἐν τοῖς ἓξ λόγοις ἡμῖν δεδήλωται, ἀλλὰ μαθηταὶ τῶν προηγησαμένων αἱρεσιαρχῶν ὑπῆρξαν γνήσιοι, καθώσπερ λεπτομερῶς δηλωθήσεται· τίνες δὲ οὗτοι οἱ νεωστὶ ἀναφανέντες εἰς οὓς οἱ Παυλικιάνοι ἐπερείδονται, καὶ οὓς ἑαυτῶν διδασκάλους ἐπιγράφονται, ἤδη λεκτέον· ἐν ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως τοῦ ἐγγόνου [j] Ἡρακλείου (32), γέγονέ τις Ἀρμένιος ὀνόματι Κωνσταντῖνος ἐν τῷ Σαμωσάτῳ τῆς Ἀρμενίας, ἐν κώμῃ Μανανάλει λεγομένῃ, ἥτις κώμη καὶ μέχρι τοῦ νῦν Μανιχαίους ἐκτρέφει [k] · οὗτος διάκονόν τινα αἰχμάλωτον πρὸς τὴν οἰκείαν πατρίδα ἐκ Συρίας ἐπανερ-

VARIÆ LECTIONES.

[h] Deest apud R. μεγάλων. [i] R. κάλλιστα. [j] Ita cod. [k] R. ἐντρέφει.

(29) Basilium anno sui imperii primo (Christi 867) Augustos fecisse liberos suos Constantinum (qui adolescentulus obiit an. 879.) et Leonem, notissimum est. Cedrenus ed. Paris. p. 569. et alii. Itaque hi duo apparent in nummis Byzantinis apud Bandurium. Idem Cedrenus loc. cit. aliique narrant a Basilio anno imperii tertio Alexandrum quoque tertio loco genitum purpura fuisse donatum. Jam vero cum noster Siculus hic et alibi duos tantum Constantinum et Leonem dicat cum patre Augustos, sequitur ut omnino hanc historiam scripserit anno imperantis Basilii secundo, ante Alexandri, de quo reticet, purpuram. Primo autem Basilii anno non potuit rem scribere, quam ipse nonnisi secundo egit.

(30) Innuit Bulgarorum præsertim conversionem sub Basilio imp.

(31) Superius cap. 11 seqq. Utinam vero haberemus vetus opusculum, quem Montfauconius *B. Mss.*, t. 1 p. 44 et 69 memorat ex catalogo veteris bibliothecæ qui est in codicibus reginæ Suecæ Christinæ, olim Petavianis! Sic ergo loco cit.: ***Sancti Salvii episcopi et martyris liber de eo quod Manes non sit auctor hæresis Manichæorum, sed quidam Scythianus tempore apostolorum.***

(32) Fuit hic Constantinus cognomento Pogonatus, patre Constante, avo Heraclio. Is imperium adiit an. 668.

A χόμενον, ὡς ἀκριβῶς ἐμάθομεν, καὶ τὴν κώμην Μανάναλιν φθάσαντα, ξενίζει ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ αἰχμάλωτος ἐκ Συρίας βίβλους ἐπιφερόμενος δύο, μίαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ ἑτέραν τὴν τοῦ Ἀποστόλου, ταύτας δωρεῖται τῷ Κωνσταντίνῳ, ἀμειβόμενος αὐτῷ τὴν τῆς ξενοδοχίας ἀντάμειψιν. Ὁ δὲ λαβὼν τὰς δύο βίβλους τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὴν ἀθέμιτον καὶ μυσαρὰν αὐτοῦ αἵρεσιν βλέπων βδελυκτὴν παρὰ πάντων καὶ φευκτὴν ὑπάρχουσαν διὰ τὰς ἐν αὐτῇ δυσφημίας τε καὶ αἰσχρουργίας, θέλων αὖθις ἀνανεώσασθαι τὸ κακὸν, μηχανᾶται ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας μὴ ἀναγινώσκεσθαι ἑτέραν βίβλον τὸ παράπαν, πλὴν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, ὅπως δυνηθῇ δι' αὐτῶν ἐπικαλύψαι τὴν τῆς κακίας βλάβην· ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια φάρμακα διδόντες
B πίνειν, διὰ μέλιτος ταῦτα [l] ἐπικαλύπτουσιν· καὶ δὴ ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν Μανιχαϊκῶν βίβλων τὰς ἀφορμὰς ἑκάστης βλασφημίας παρειληφὼς, ἠδυνήθη ἐκ συνεργίας σατανικῆς τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου νοήματα ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, πρὸς τὸ οἰκεῖον διαστρέψαι βούλημα. Τὰς δὲ πολλάκις μνημονευθείσας βίβλους τῶν Μανιχαίων, ὡς προείρηται, ἀπερρίψατο· διὰ τὸ καὶ μάλιστα πολλοὺς ὁρᾷς [m] ἕνεκα αὐτῶν ξίφεσιν ἀποκτενομένους [n]. Οἱ γὰρ θειότατοι καὶ ὀρθόδοξοι ἡμῶν τῶν ὄντως Χριστιανῶν βασιλεῖς μετὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν κατορθωμάτων θεσπίζουσι καὶ τοῦτο, Μανιχαίους καὶ Μοντανοὺς ξίφει τιμωρεῖσθαι· τὰς δὲ βίβλους αὐτῶν εὑρισκομένας, πυρὶ παραδίδοσθαι· εἰ δέ τις φωραθείη ταύτας ἀποκρύπτων, τὸν τοιοῦτον ψήφῳ θανάτου καθυποβάλλεσθαι· τὰ δὲ ὑπάρχοντα αὐτῷ ἐν τῷ τοῦ δημοσίου εἰσκομίζεσθαι μέρει (33).

autem captivus duos ex Syria libros attulerat, unum sancti Evangelii, alterum Apostoli, quos Constantino donavit, hospitii beneficium ei remunerans. Hic autem duobus his Evangelii et Apostoli acceptis libris, simulque videns impiam suam ac nefariam **29** hæresim omnibus exsecrationi ac detestationi haberi, propter infamias ejusdem ac turpitudines; capto consilio malum hoc renovandi, statuit instigante dæmone, nullum omnino alium legendum esse librum, præter Evangelium atque Apostolum, ut ita posset nequitiæ suæ labem velare; illorum instar qui venenata pharmaca propinantes, melle ea adoperiunt: imo sic etiam, quam ex memoratis Manichæorum libris singularum blasphemiarum ansam ceperat, eam distortis, cum satanico auxilio, Evangelii atque Apostoli ad proprium libitum interpretationibus confirmare valeret. Nihilo tamen minus prædictos Manichæorum libros, ut jam dictum fuit, abolevit: ob id potissimum, quod horum causa librorum, multos gladio videbat interfici. Etenim augusti et orthodoxi nostræ Christianæ vere gentis imperatores, inter cætera sua recte acta, hoc quoque edixerunt, ut in Manichæos ac Montanistas gladio animadverteretur; libri autem illorum comperti flammis traderentur; quos si quis celare deprehenderetur, is quidem capitali sententiæ subjiceretur, res autem ejusdem familiaris in fiscum redigeretur.

ΚΔ'. Ὁ γοῦν τοῦ Μάνεντος μαθητὴς Κωνσταντῖνος
C ἵνα τοὺς μαθητευομένους αὐτῷ τελείως δελεάσας ἀπολέσῃ, καὶ ποιήσῃ εὐπαράδεκτα τὰ [cod. f. 98 b.] παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, τὰς Οὐαλεντίου [o] βλασφημίας καὶ τερατολογίας, τῶν τριάκοντα αἰώνων, φημὶ, καὶ θεῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ Κουβρίκου περὶ τοῦ ὑετοῦ πλαστώδη μυθολογίαν, ὅς φησιν ἐξ ἱδρώτων νεανίσκου εὐειδοῦς κατατρέχοντος παρθένῳ γίνεσθαι τὸν ὑετὸν, καὶ ἄλλα τινὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς δυσπαράδεκτα, ἠθέλησεν ἀποσείσασθαι· οὐχ ἵνα τὴν μεγίστην λωφήσῃ κακίαν, ἀλλ' ἵνα πρὸς ἑαυτὸν πολλοὺς ἐφελκύσηται. Βασιλείδου δὲ τοῦ δυσωνύμου τὰς ἀσελγείας [p] τε καὶ τὰ μιάσματα, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων τὸν δυσώδη ὑποδεξάμενος βόρβορον, ἀναδείκνυται νέος τις ὁδηγὸς ἀπωλείας. Ὅθεν ἅπαντες οἱ νῦν περιόντες τῶν Μανιχαίων παῖδες, τὰς δραματουργίας ταύτας ἀγνοοῦντες,
D προθύμως ἀναθεματίζουσι Σκυθιανὸν, Βούδδαν τε, καὶ Μάνεντα, τοὺς τῆς κακίας γεγονότας ἀρχηγέτας· Κωνσταντῖνον δὲ τοῦτον τὸν καὶ Σιλουανὸν ἑαυτὸν ὀνομάσαντα, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἀναδειχθέντας ὡς ἀποστόλους Χριστοῦ καὶ ἰσοτίμους Παύλου ἡγοῦνται. Οὗτος τοίνυν ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ καὶ Σι-

XXIV. Manetis itaque discipulus Constantinus, ut suos discipulos omnino irretitos perderet, et doctrinam suam facilius oggereret, Valentini blasphemias atque præstigias, triginta æonum, inquam, atque deorum, prætereaque Cubrici de pluvia confictam mythologiam, qui ait ex formosi juvenis sudoribus virginem persequentis, pluviam confieri, et nonnulla alia, utpote creditu difficilia, antiquanda curavit; haud sane ut hanc de medio tolleret summam nequitiam, sed ut plures ad se pertraheret. Cæteroqui infamis Basilidæ et reliquorum **30** omnium fœtidum cœnum amplectens, novellus quidam apparuit perditionis dux. Atque hinc accidit, ut omnes qui nunc sunt Manichæorum discipuli, prædictas fabulas ignorantes, Scythiano, Buddæ, atque Maneti, mali hujus antesignanis, ultro anathema dicant; Constantinum autem hunc, qui se insuper Silvanum nominavit, nec non eos qui post illum apparuerunt, ut Christi apostolos pari ac Paulum honore prosequantur. Hic ergo Constantinus, qui et Silvanus, Mananali pago relicto, incolatum suum transtulit in castrum Cibossam prope Coloneam,

VARIÆ LECTIONES.

[l] Deest ταῦτα apud R. [m] Cod. ὁρῶν. [n] R. ἀποκτενομένους. [o] Ita cod. [p] R. ἀσελγίας.

NOTÆ.

(33) Lex civilis in Photii Syntagmate *Spicil. Rom.* t. VII p. 383: Οἱ Μανιχαῖοι ἐσχάτως τιμωροῦνται καὶ δημεύονται: *Manichæi extremo supplicio puniuntur, et eorum bona publicantur.* Ibidem p. 385, pœnæ exstant adversus libros hæreticorum.

Secundum est, quod celebratissimam et perpetuo virginem Deiparam, ab ipso etiam bonorum hominum numero rabide excludunt; neque genitum ex ea Dominum, sed hunc de cœlo corpus suum detulisse, illam autem post Domini partum, alios quoque dicunt liberos ex Josepho suscepisse.

Tertium est quod divinam verendamque sanctorum mysteriorum corporis ac sanguinis Domini Dei nostri participationem aversantur; **14** neque hoc contenti, aliis quoque hanc sententiam suadendam putant dicentes, haud panem ac vinum a Domino discipulis suis in cœna propositum, sed symbolice verba sua tantummodo, panis vinique loco, dedisse.

Quartum est, quod figuram atque efficaciam et virtutem pretiosæ vivificæque crucis non admittunt, sed conviciis plurimis eam pulsant; quam tamen ipsi per aerem diffusi dæmones, si modo descriptam viderint, pavidi fugiunt, cum malorum principe dæmone.

Quintum est, quod nullum recipiunt Veteris Testamenti librum, deceptores ac fures prophetas appellantes, sicut postea proprio in loco accuratius ostendetur; nec nisi sancta quatuor Evangelia, et apostoli Pauli quatuordecim Epistolas, Jacobi catholicam, Joannis tres, sancti Judæ catholicam, et apostolorum Actus uti sunt apud nos sine ullius verbi mutatione. Habent insuper magistri sui Sergii Deo invisas epistolas, omnimoda superbia et impietate plenas. Nam duas catholicas magni ac solidi Ecclesiæ fundamenti, regnique cœlorum clavigeri Petri protapostoli, non recipiunt, quia infenso adversus eum animo sunt, et maledictis conviciisque plurimis prosequuntur, nescio cujus mali sibi conscii: fortasse tamen, ut ego arbitror, atque ut sæpe ipsis coram dixi, quia eventura peculiariter ipsis improbitatis eorum causa vaticinatus est, quæ beatus apostolus **15** in secunda Epistola scribit his verbis: *Propterea, dilecti mei, hæc omnia exspectantes, nempe quæ in secundo adventu Domini fient, satagite immaculati in pace; et Domini nostri longanimitatem, salutem arbitremini, veluti et dilectus frater noster Paulus secundum datam sibi sa-*

A Δεύτερον, τὸ τὴν πανύμνητον καὶ ἀειπάρθενον Θεοτόκον μηδὲ κἂν ἐν ψιλῇ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων τάττειν ἀπεχθῶς ἀπαριθμήσει· μηδὲ ἐξ αὐτῆς γεννηθῆναι τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐρανόθεν τὸ σῶμα κατενεγκεῖν· καὶ ὅτι μετὰ τὸν τοῦ Κυρίου τόκον, καὶ ἄλλους, φησὶν, υἱοὺς ἐγέννησεν ἐκ τοῦ Ἰωσήφ.

Τρίτον, τὸ τὴν θείαν καὶ φρικτὴν τῶν ἁγίων μυστηρίων τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετάληψιν (12) ἀποτρέπεσθαι [r]. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἄλλους περὶ τούτου πείθειν οἴεσθαι· λέγοντες ὅτι οὐκ ἦν ἄρτος καὶ οἶνος, ὃν ὁ Κύριος ἐδίδου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ δείπνου, ἀλλὰ συμβολικῶς τὰ ῥήματα αὐτοῦ αὐτοῖς ἐδίδου, ὡς ἄρτον καὶ οἶνον.

Τέταρτον, τὸ τὸν τύπον καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ δύ-
B ναμιν τοῦ τιμίου καὶ ζωοποιοῦ σταυροῦ μὴ ἀποδέχεσθαι, ἀλλὰ μυρίαις ὕβρεσι περιβάλλειν, ἣν καὶ οἱ δαίμονες ἐν ἀέρι καὶ μόνον χαραττομένην βλέποντες τρόμῳ δραπετεύουσι, σὺν τῷ ἀρχηγῷ αὐτῶν τῷ διαβόλῳ.

Πέμπτον, τὸ μὴ ἀποδέχεσθαι αὐτοὺς τὴν οἱανοῦν Βίβλιον Παλαιὰν, πλάνους καὶ λῃστὰς τοὺς προφήτας ἀποκαλοῦντες, καθὼς ὕστερον ἐν ἰδίῳ χωρίῳ δηλωθήσεται τελεώτερον· ἢ μόνον [cod. f. 88] τὴν θείαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου τετρακτὴν· καὶ τὰς τοῦ ἁγίου Παύλου τοῦ ἀποστόλου δεκατέσσαρας Ἐπιστολάς· καὶ τὴν Ἰακώβου καθολικὴν (13)· καὶ τὰς Ἰωάννου τρεῖς· καὶ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰούδα καθολικήν· καὶ τὰς Πράξεις τῶν ἀποστόλων ὡς εἰσὶ παρ' ἡμῖν, ἀπαραλλάκτως ἐν λέξεσιν. Ἔχουσι δὲ καὶ τοῦ δι-
C δασκάλου αὐτῶν Σεργίου ἐπιστολὰς θεοστυγεῖς, πάσης ὑπερηφανίας καὶ ἀσεβείας ἀναμέστους. Τὰς γὰρ δύο καθολικὰς τοῦ μεγάλου καὶ ἀκραιφνοῦς θεμελίου τῆς Ἐκκλησίας τοῦ κλειδούχου τῆς τῶν οὐρανῶν [s] βασιλείας Πέτρου τοῦ πρωταποστόλου οὐ δέχονται, ἀπεχθῶς πρὸς αὐτὸν διακείμενοι, καὶ ὕβρεσι καὶ ὀνειδισμοῖς μυρίοις περιβάλλοντες· οὐκ οἶδ' ὅ τι συνειδόντες· τάχα δὲ, ὡς ἐγὼ ὑπολαμβάνω, ὅπερ αὐτοῖς καὶ πολλάκις κατὰ πρόσωπον εἶπον, διὰ τὸ προφητεῦσαι αὐτὸν τὸ μέλλον εἰς αὐτοὺς ἔσεσθαι ἐκ τῆς ἀνοσιουργοῦ αὐτῶν κακίας ἰδίωμα, ἐν οἷς φησιν ὁ μακάριος ἀπόστολος ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ αὐτοῦ· Δι' ὃ, ἀγαπητοί μου, ταῦτα πάντα προσδοκῶντες,

VARIÆ LECTIONES.

[r] R. ἀποτρέψαι. [s] R. αὐτῶν.

NOTÆ.

(12) Μετάληψιν vocabulum perperam Raderus hic interpretatus, loci sententiam subvertit, scribens: *Quod corporis et sanguinis Domini nostri Jesu Christi conversionem negent.* Atqui præter vocabuli μετάληψις notum sensum, ipse auctor in tertio refutationum sermone ait Manichæos censuisse μὴ δεῖν τῆς ἱερᾶς τροφῆς τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετέχειν· *non oportere sacrum pretiosi corporis Domini Deique nostri nutrimentum participare.*

(13) In hunc locum in margine adnotatur antiqua manu: Οὐκ οἶδα εἰ τότε ἐχρῶντο τῇ Ἰακώβου ἢ ἑτέρᾳ ἐπιστολῇ, καὶ ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων· οἱ γὰρ νῦν μόνοις τοῖς δύο χρῶνται Εὐαγγελίοις, καὶ
D μᾶλλον τῷ κατὰ Λουκᾶν· καὶ ιε' (mendose Raderus ἐπὶ pro ιε', et mox idem male ἐπιστολῇ) τοῦ ἁγίου Παύλου ἐπιστολαῖς· ἔχουσι γὰρ καὶ πρὸς Λαοδικεῖς ἑτέραν ἐπιστολήν· *haud scio an illius temporis Manichæi usi sint Jacobi Epistola an alia, et apostolorum Actibus. Namque hodierni duobus tantummodo utuntur Evangeliis, et quidem Lucæ potissimum, necnon XV sancti Pauli Epistolis; habent enim etiam aliam epistolam ad Laodicenses.* Epistolam ad Laodicenses citari nos vidimus in S. Augustini quod edidimus Speculo; item in Cavensis monasterii prisco bibliorum codice, necnon in aliquot Vaticanis; præter alia testimonia vetera a Fabricio laudata.

τὰ ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ δῆλον, A *ὅτι σπουδάσατε ἄσπιλοι καὶ ἄμωμοι αὐτῷ εὑρεθῆναι ἐν εἰρήνῃ· καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν μακροθυμίαν, σωτηρίαν ἡγεῖσθε· καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων·* [cod. f. 88. b.] *ἐν αἷς ἐστι δυσνόητά τινα ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλώσουσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.* Οὗτός ἐστιν ὁ παρ' αὐτοῖς μὲν ψόγος τῷ Ἀποστόλῳ προσφερόμενος· παρὰ δὲ τῇ ἀληθείᾳ ἐγκώμιον αὐτῷ ὑπάρχον πεπαῤῥησιασμένης προφητείας, πάσης ῥητορικῆς πλοκῆς ὑπεξῃρημένον [t].

Ἕκτον, τὸ τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας ἀποτρέπεσθαι· φησὶ δὲ ὅτι οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τοῦ Κυρίου συνήχθησαν, καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρὴ αὐτοὺς ὀνομάζεσθαι, ψιλῷ τῷ ὀνόματι καὶ μόνῳ ἀπεχθανόμενοι· B περὶ ὧν ὕστερον ἐν τῇ κατὰ βάθους ἐξετάσει ἐν ἰδίῳ ἑκάστῳ κεφαλαίῳ σαφέστερον λεχθήσεται· ἤδη δὲ λοιπὸν καὶ τῶν ὑπομνηματικῶν ἱστοριῶν ἀπάρξασθαι καιρός ἐστιν· ἀπάρξομαι δ' οὕτως, τά τε παρὰ τοῦ μακαρίου Κυρίλλου ἐν ταῖς κατηχήσεσιν ῥηθέντα (14) προθεὶς, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀρτίως διαγνωσθέντα ὑποθεὶς, ὡς ἂν ἄρα οἰκειοτέρα ἡ σκέψις γενήσεται.

ΙΑ'. Ὁ δυσώνυμος Μάνης οὐκ ἔστιν ἀπὸ Χριστιανῶν, μὴ γένοιτο! οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτὸς, οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ τῆς τοιαύτης κακίας διδάσκαλοι· κλέπτης γάρ ἐστιν, ἀλλοτρίων αἱρέσεων ἰδιοποιούμενος τὰ κακά· πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀκουστέον· Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τῷ γένει, οὐδὲν κοινὸν οὐδὲ C πρὸς Ἰουδαϊσμὸν οὐδὲ πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος· οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξεν, μίαν καλουμένην *Τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον*, νεκροποιεῖς [u] οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἁπλῶς [v] μόνην τὴν προσηγορίαν· καὶ ἄλλην καλουμένην *Κεφάλαιον*· καὶ τὴν τρίτην *Τῶν μυστηρίων*, ἥτις ἐστὶ πρὸς τὴν ἐπιτηδευθεῖσαν αὐτοῖς ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· τετάρτην ἣν περιφέρουσι *Θησαυρὸν ζωῆς* καλοῦντες, ἥπερ ἐστὶ θησαυρὸς θανάτου· μαθητὴς δὲ ἦν τούτῳ Τερέβινθος ὀνόματι· ἀλλὰ τὸν προειρημένον Σκυθιανὸν ἐλθόντα εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λυμαινόμενον τὴν χώραν νόσῳ θανατώσας ὁ Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη D κατάστασιν· ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τερέβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσίου καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος, καὶ παρὰ πάντων καταγινωσκόμενος, ἐκεῖθεν εἰς τὴν Περσίδα μετῆλθεν· εἶτα ἵνα μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν ὠνόμασεν ἑαυτόν· ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ

pientiam scripsit vobis, sicut et in omnibus Epistolis suis loquens in eis de his: in quibus sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles distorquebunt, sicut et reliquas scripturas, ad propriam ipsorum perditionem [18]. Hæc illi vituperio vertunt Apostolo, quæ tamen laudi sunt; utpote a libero vaticinio profecta, et omni rhetorico artificio remota.

Sextum est, quod seniores (presbyteros) ab Ecclesia arcent. Etenim dicunt quia seniores adversus Dominum conspirarunt, idcirco id nomen non esse usurpandum: quare vel solo hujus nominis sono exasperantur. Ac de his singulis posthinc in plena disputatione, proprio cujusque rei capitulo, lucidius dicetur. Nunc superest ut historicum commentarium exordiamur. Incipiemus autem a præponendis iis, quæ beatus Cyrillus in catechesibus dicit; quibus postea, quæ nuperius nos cognovimus, adjiciemus, ut rei disquisitio intimior fiat.

XI. Infausti nominis Manes Christianus non fuit, absit! neque ut Simon Ecclesia ejectus, neque ipse scilicet neque priores illo hujus nequitiæ magistri. Furis enim instar, ex alienis hæresibus suam conflavit iniquitatem. Quomodo autem et qua ratione, audiendum est. Scythianus quidam in Ægypto fuit, genere Saracenus, nihil commune sive cum Judæis sive cum Christianis habens. Hic habitans Alexandriæ, **16** Aristotelicæ æmulator vitæ, quatuor composuit libros: unum dictum *Sanctum Evangelium*, mortiferos, non autem Christi, actus continentem, sed nomine tenus ita appellatum; alterum dictum *Capitulum*; tertium dictum *Mysteriorum*, qui favet legis ac prophetarum, quam Manichæi volunt, destructioni. Quartum circumferunt, *Vitæ thesaurum* vocantes, qui est potius mortis thesaurus. Huic erat discipulus Terebinthus nomine. Sed enim Scythianum quidem cum in Judæam ad inficiendam lue regionem abiisset, morbo Dominus exstinguens, finem pestilenti instituto imposuit. Nequitiæ autem discipulus Terebinthus, auri, librorum, atque hæreseos hæres, cum in Palæstinam pariter venisset, et in Judæa palam innotuisset, inde in Persidem migravit. Deinde ne ex nomine illic quoque agnosceretur, Buddam semet appellavit. Verumtamen ibi nactus est adversarios Mithriacos; multisque commotis sermonibus et altercationibus, convictus fuit: postremoque

[18] II Petr. III, 14-16.

VARIÆ LECTIONES.

[t] Deest ὑπεξῃρημένον apud R. [u] Deest νεκροποιεῖς apud R. [v] R. ὡς.

NOTÆ.

(14) Scilicet Cyrillus Hierosol. in Catechesi sexta cap. 21 et deinceps, in editione Tuttæi qui Petro nostro ob corrigendum quandoque Cyrilli textum usus est.

pulsus, ad viduam quamdam mulierem confugit. Mox domus tecto conscenso, ibique aerios dæmones advocans, quos Manichæi usque ad hodiernam diem in sua nefaria confarreatione invocant, fanatismo percitus, de tecto semet ejaculans, exanimatus est; atque ita secunda fera excisa fuit.

XII. Cæteroqui manserunt hæreticorum commentariorum libri, et horum hæres simulque pecuniæ femina vidua : quæ cum cognatione et alio quolibet familiari careret, pecunia illa puerum nomine Cubricum emere decrevit, eumque adoptans, Persarum doctrinis exquisite erudiendum curavit, atque adversus humanum genus ceu malum telum exacuit. Malus itaque verna Cubricus inter philosophos adolevit; mortuaque vidua, opum adiit hæreditatem atque librorum. Postea ne servile nomen Cubricus sibi probro esset, Manetem semet
17 nominavit, quod in Persica dialecto *sermonem* significat : nimirum quia sermocinandi arte valere videbatur, Manetem se nuncupavit, quasi optimum sermocinatorem. Et ille quidem gloriam sibi in Persarum lingua conciliabat, sed Dei providentia ipsum, licet invitum, suimet accusatorem fieri parabat; ut qui in Perside semet hoc nomine honorare putabat, apud Græcos maniacum se esse nuntiaret. Ausus etiam est dicere se Paracletum. Blasphemavit igitur, Spiritum sanctum se dicens, prout scriptum est : *Qui adversus Spiritum sanctum blasphemaverit, non remittetur ei* [16]. Sic etiam ex prædecessoribus ejus, Scythianus quidem ausus est Patrem se nominare; alius autem Buddam Dei Patris Filium, et quidem de virgine natum, et in montibus educatum; unde etiam, discipulos duodecim factus Antichristus, prædicatores erroris emisit. Qui ergo illis communicat, videat quibuscum se collocet. Perturbavit mundum servus; et in medium procedens, res supra hominis conditionem promisit.

XIII. Ægrotabat regis Persarum filius, neque medicorum copia deerat; sed Manes sanaturum se spopondit : recesserunt medici, simulque puer vita excessit. Convicta est hominis improbitas, et in vincula conjectus : eratque in carcerem trusus philosophus, non quia regi veritatem persuasisset, non quia idola prostravisset; sed quia sanitate promissa,

A τοὺς ἀνταγωνιστὰς τοὺς [x] τοῦ Μίθρα· καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἠλέγχετο· καὶ πέρας ἐλαυνόμενος προσφεύγει τινὶ γυναικὶ χήρᾳ· εἶτ' ἐπὶ δώματος ἀνελθὼν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς Μανιχαῖοι μέχρι τῆς σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται, θεόπληκτος γενόμενος, καὶ καταβληθεὶς ἐκ τοῦ δώματος, ἐξέψυξεν· καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ δεύτερον θηρίον.

ΙΒ'. Ἀλλ' ἔμεινεν τὰ ὑπομνηματικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα καὶ τῶν βιβλίων καὶ χρημάτων· μήτε δὲ συγγένειαν, μήτε ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον [y] λεγόμενον· καὶ τοῦτον εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν, ὡς οἷόν τε, καὶ ὤξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος [z]· καὶ B Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης, μέσον φιλοσόφων ἤκμαζεν· καὶ τελευτησάσης τῆς χήρας, ἐκληρονόμει, καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ βιβλία· εἶτα ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου [a] ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ [b], ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην ἑαυτὸν ὠνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν τῶν Περσῶν διάλεκτον *τὴν ὁμιλίαν* δηλοῖ. Ἐπειδὴ δὲ διαλεκτικός τις εἶναι ἐδόκει, Μάνην ἑαυτὸν ὀνομάζει, οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν τῶν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο, ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι· ἵν' ἐν Περσίδι ἑαυτὸν νομίσας τιμᾷν, παρ' Ἕλλησι μανίας ἑαυτὸν ἐπώνυμον καταγγείλῃ (5)· ἐτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλητον (6)· C ἐβλασφήμησεν οὖν Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπὼν, καθὼς γέγραπται· *Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ* [cod. f. 90.] *εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν*. Ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, ὁ μὲν Σκυθιανὸς [c] ἐτόλμησε Πατέρα ἑαυτὸν ὀνομάσαι· ὁ δὲ Βουδδᾶς, υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ παρθένου τε γεγεννῆσθαι, καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀνατρέφεσθαι· ὅθεν καὶ δώδεκα μαθητὰς ὁ ἀντίχριστος τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστειλεν· ὁ ἐκείνοις κοινωνῶν βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν ἐντάσσει· ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην καὶ μέσος ἐλθὼν [d] λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο.

ΙΓ'. Ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱὸς, καὶ ἰατρῶν δαψίλεια παρῆν· ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγέλλετο ἰάσασθαι· ἀπέστησαν οἱ ἰατροί· συναπέστη τοῦ D παιδὸς ἡ ζωή· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρὸς, καὶ δέσμιος ἦν· ὁ δὴ φιλόσοφος εἰς φυλακὴν κρατούμενος οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγξαι [e] τὸν βασιλέα βληθεὶς, οὐδὲ διὰ τὸ καταλῦσαι τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ διὰ

[16] Marc. III, 29.

VARIÆ LECTIONES.

[x] Addo τοὺς ex Cyrillo. [y] R. βούβρικον. [z] R. βέλιος. [a] In cod. est tantum κου. [b] R. ᾗ. [c] R. hic mendose Σκυθανός. [d] R. ἐλθών. [e] R. ἐλένξαι.

NOTÆ.

(15) Idcirco apud Augustinum hær. 46 : *Manichæum, discipuli ejus appellare maluerunt, devitantes nomen insaniæ. Vel Mannichæum, quasi manna fundentem.*

(16) Augustinus hær. 46 : *Promissionem Domini nostri Jesu Christi de Paraclito Spiritu sancto in suo hæresiarcha Manichæo dicunt esse completam.*

A τὸ ἐπαγγείλασθαι σῶσαι, καὶ ψεύσασθαι· μᾶλλον δὲ, εἰ δεῖ τ' ἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τὸ φονεῦσαι· τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς ἰατροὺς ἀποστήσας ἐφόνευσε, τῇ ἀμελείᾳ θανατώσας. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ πάμπολλα κακὰ, μέμνησο πρῶτον τὴν βλασφημίαν, δεύτερον τὴν δουλείαν· οὐχ ὅτι αἰσχύνη ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι δοῦλον ὄντα ἐλευθερίᾳ ἀντιπράττεσθαι [f] κακόν· τρίτον, τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας· τέταρτον, τὸν τοῦ παιδὸς φόνον· καὶ πέμπτον, τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς· καὶ οὐχ ἦν αἰσχύνη τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή· ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον, καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον, ἔφυγεν· οὐχ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἑτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρὸν, ἀλλ' οὗτος ἐναντίως φυγὰς ἦν· εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι B τοὺς δεσμοφύλακας· αἴτιος ὁ Μάνης [g] δι' ὑπερηφανίαν θανάτου τῷ παιδὶ [h], καὶ αἴτιος θανάτου τοῖς δεσμοφύλαξι διὰ τὴν φυγήν· ὁ οὖν θανάτου παραίτιος οὗτος ἄρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει ὡς Παράκλητος; Οὐκ ἔδει μιμήσασθαι [i] Ἰησοῦν, καὶ εἰπεῖν· *Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν* [17]; οὐκ ἔδει κατὰ τὸν [j] Ἰωνᾶν εἰπεῖν· *Ἄρατέ με καὶ ἐμβάλατε εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος* [18];

ΙΔ'. Φεύγει [l] ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλὰ ἀπαντᾷ αὐτῷ ὅπλον δικαιοσύνης, Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος (17)· καὶ ἐπὶ φιλοσόφων κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ Χριστιανῶν κρινόντων, δόξωσιν οἱ κριταὶ χαρίζεσθαι. Λέγε [m], φησὶν ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν C Μάνεντα ὃ [n] κηρύσσεις· ὁ δὲ ὡς τάφον ἀνεῳγμένον ἔχων τὸ στόμα, ἀπὸ τῆς βλασφημίας πρῶτον τοῦ Ποιητοῦ τῶν ὅλων ἤρχετο φάσκων, ὅτι ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς, κακῶν ἐστιν εὑρετής· λέγων περὶ ἑαυτοῦ, *Ἐγὼ πῦρ καταναλίσκον* [20]· ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ἐξέλυε τὴν βλασφημίαν [cod. f. 91.] εἰπών· Εἰ ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνος υἱός ἐστιν ὁ λέγων, *Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν* [21]; καὶ εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ* [22], διὰ τί τιμᾷς Πέτρον [23], τὴν Ταβιθὰν μὲν ἐγείραντα, τὴν δὲ Σάπφειραν θανατώσαντα (18); εἰ δὲ καὶ μέμφῃ ὅτι πῦρ ἡτοίμασεν, διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*; εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, *Ἐγὼ Θεὸς* D *ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακὰ*, διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν Ἰησοῦν λέγοντα, *Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ μάχαιραν*; ἀμφοτέρων τὰ ἴσα

spem fefellerat; imo potius, ut verius dicam, homicida exstiterat: etenim eum qui medicinali cura sanari poterat, ipse submotis medicis interfecit, medelæ destitutione ad mortem redactum. Me vero multa ejusdem scelera narrare instituente, recordare, lector, primo blasphemiam ejus; deinde servitutem, non quod servitus probro sit, sed quia officia **18** liberi hominis a servo usurpari iniquum est: tertio loco promissionis falsitatem: quarto carceris ignominiam; neque carceris tantum ignominiam, verum etiam ex carcere fugam. Nam qui se Paracletum et veritatis defensorem dicebat, fugit: nec fuit profecto Christi imitator, qui sponte ad crucem venit; verum is contra fuga se proripuit: quo facto, rex Persarum duci ad supplicium custodes carceris jussit. Causa igitur fuit Manes tum obitus pueri ob jactantiam suam, tum etiam necis custodum propter fugam. Ergone hic mortis auctor et reus, adorari tanquam Paracletus debet? Nonne eum oportuit Christum imitari, ac dicere: *Si me quæritis, sinite hos abire* [17]? Nonne, ut Jonas, dicere debuit: *Tollite me et projicite in mare: propter me enim tempestas hæc* [18]?

XIV. Fugit ex carcere, et in Mesopotamiam venit. Verum illic occurrit ei telum justitiæ, Archelaus episcopus, præpositis judicio philosophis, et advocata Ethnicorum concione, ne si forte judicarent Christiani, videretur gratiosum esse judicium. Ille autem patentis sepulcri instar os habens [19], a blasphemia adversus omnium rerum Factorem exorsus est dicens: Veteris Testamenti Deum, malorum esse inventorem, quandoquidem de se ait: *Ego ignis consumens sum* [20]. Sapiens vero Archelaus blasphemiam dissolvebat dicens: Si veteris Testamenti Deus, ut ais, ignem se dicit, cujusnam Filius est qui ait: *Ignem veni mittere in terram* [21]? Quod si reprehendis dicentem: *Dominus mortificat et vivificat* [22]; cur Petrum honoras, qui Tabitham quidem resuscitavit, sed Saphiram leto tradidit [23]? **19** Tum si vituperas quod ignem paraverit [24], cur non reprehendis qui dicit: *Ite in ignem æternum* [25]? Si expostulas quod dixerit: *Ego Deus faciens pacem et creans mala* [26]; cur non castigas Jesum dicentem: *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium* [27]? Cum ambo paria loquantur, alterutrum stat; nempe ut vel ambo ob eamdem locutionem boni sint; vel

[17] Joan. XVIII, 8. [18] Jon. I, 12. [19] Psal. V, 11. [20] Deut. IV, 24. [21] Luc. XII, 49. [22] I Reg. II, 6. [23] Act. IX, 40; V, 5. [24] Deut. XXXII, 22. [25] Matth. XXV, 41. [26] Is. XLV, 7. [27] Matth. X, 34.

VARIÆ LECTIONES.

[f] Cyrillus ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, *libertatem simulare*. [g] R. Μάνην. [h] Deest τῷ παιδὶ apud R. [i] R. μιμίσασθαι. [j] Ita reapse codex, non autem κατ' αὐτόν. [k] R. ἐμβάλετε. [l] Interponit καὶ R. [m] R. λέγει. [n] R. ὁ.

NOTÆ.

(17) Archelai cum Manete multo copiosior disputatio exstat edita egregieque illustrata a cl. viro L. A. Zacagnio, bibliothecæ Vat. olim præfecto, in ejus collectione monum. vet. Romæ 1598.

(18) In codicis margine ita: καὶ μὴν αὐτὸς ἐδίδαξας, ὡς ἀτιμάζουσι Πέτρον, τὰς δὲ πράξεις οὐ δέχονται: *atqui tu ipse nos docuisti, ab ipsis contemni Petrum, et apostolorum Acta non recipi*. Tamen alite de apostolorum Actis supra p. 14.

si inculpabilis Jesus est ita loquens, cur illum vituperas qui similiter in vetere loquitur? Respondit huic Manes : Quisnam vero Deus excæcat? Atqui Paulus ait : *In quibus Deus hujus sæculi excæcavit infidelium mentes, ut non fulgeat ipsis illuminatio scientiæ gloriæ Evangelii Christi*[28]? Tum rursus Archelaus subdistinguens ait : Lege antea quid sibi velit : quod si etiam est opertum Evangelium nostrum, in iis qui pereunt opertum est. Viden' quod *iis qui pereunt opertum sit*[29]? *Non enim oportet Sancta dare canibus*[30]. Præterea num veteris tantummodo Testamenti Deus infidelium mentes excæcavit? an etiam Jesus ipse, qui Paulum quoque excæcavit; quoniam dixit : *Idcirco in parabolis illis loquor, ut videntes non videant*[31]? Num quia odisset, volebat eos visu carere? an potius ob indignitatem, quia oculos suos sponte occluserant? Ubi enim voluntaria malitia est, inde se subducit gratia illuminans. Etenim habenti, dabitur; ab eo autem qui non habet, etiam quod videtur habere, auferetur[32]. Quod si quidam recte interpretantur, licebit non inepte etiam dicere : Quanquam excæcavit infidelium mentes, ut etiam Pauli oculos Christus, utiliter id tamen egit, ut illi ad sanctitatem respicerent. Non enim dixit : Excæcavit animam illorum, sed *mentes infidelium*; ita ut verborum sensus sit : Excæca scortatoris scortantem mentem, ut homo sit salvus : excæca latronis latrocinantem rapacemque animum, ut homo salvetur. Quod si dictum intelligere sic nolueris, est alia quoque explanatio. Excæcat **20** hebetes oculos etiam sol, et lippientes excæcantur luce; non quod excæcantem naturam sol habeat, sed quia oculorum status infirmus est. Sic etiam infideles, laborantibus morbo animabus, spectare Divinitatis radios nequeunt. Et non dixit : Excæcavit illorum mentes, quominus Evangelium fulgeret; sed quominus illuminatio gloriæ Evangelii Christi fulgeret. Namque audire Evangelium, cunctis conceditur; sed tamen Evangelii Christi gloria fidelibus famulis reservatur. Loquebatur itaque per parabolas Christus iis, qui audire non poterant; discipulis vero privatim parabolas explicabat[33] : nempe gloriæ fulgor, illuminatis fit; excæcatio autem, infidelibus. Hæc nunc tibi mysteria edisserit Ecclesia, ex catechumenorum classe jam egresso : neque tamen ethnicis talia exponere mos noster est. Quippe ethnicis mysteria de Patre, Filio et Spiritu sancto non tradimus : nec ipsis quidem catechumenis lucide mysteria communicamus; sed tecte loquimur sæpe, ut ii qui norunt fideles intelligant; et qui ignorant, detrimentum non patiantur.

λεγόντων, δυοῖν θάτερον· ἢ ἀμφότεροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν· ἢ εἰ [o] ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί λέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ Παλαιᾷ λέγοντα; Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς αὐτὸν λέγει· Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων· *Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.* Ὁ δὲ Ἀρχέλαος πάλιν, ὑποστίξας [p] φησί· Προανάγνωθι ὃ λέγει νῦν· εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ *κεκαλυμμένον*· ὁρᾷς ὅτι *ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κεκάλυπται; οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν.* Εἶτα μόνον ὁ τῆς Παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; ἢ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς ὁ καὶ Παῦλον τυφλώσας οὐκ εἴρηκε, *Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι;* Μὴ μισῶν αὐτοὺς ἐβούλετο [cod. f. 91.] μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν; ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος [q] πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχὴ τῆς φωτιζούσης χάριτος· τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται ἀπ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ καὶ δικαίως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστι καὶ οὕτως εἰπεῖν, οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα· Εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα, ὡς καὶ Παύλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστὸς, ἐπὶ καλῷ γὰρ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἅγια βλέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ, *τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων*· τὸ δὲ λεγόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· Τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος· τύφλωσον τοῦ λῃστοῦ τὸ λῃστρικὸν καὶ ἁρπακτικὸν νόημα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θέλεις οὕτως νοῆσαι; ἔστι καὶ ἄλλη ἐξήγησις· τυφλοῖ καὶ ἥλιος τοὺς ἀμβλυωποῦντας, καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται βλαπτόμενοι ἐκ τοῦ φωτός· οὐχ ὅτι τυφλωτικὸς ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀμμάτων σαθρά ἐστιν. Οὕτως καὶ οἱ ἄπιστοι νοσοῦντες τὰς ψυχὰς ἐνιδεῖν ταῖς τῆς θεότητος ἀκτῖσιν οὐ δύνανται· καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' *εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.* Τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ Εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται· [cod. f. 92.] ἡ δὲ δόξα τοῦ Εὐαγγελίου Χριστοῦ, γνησίοις δούλοις ἀφώρισται· Ἔλεγεν οὖν ὁ Κύριος, τοῖς μὴ ἀκοῦσαι δυναμένοις, ἐν παραβολαῖς· τοῖς δὲ μαθηταῖς, ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς· ὁ αὐγασμὸς τῆς δόξης, τοῖς πεφωτισμένοις· ἡ δὲ τύφλωσις, τοῖς ἀπιστοῦσι. Ταῦτα τὰ μυστήρια νῦν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖταί σοι, τῷ ἐκ κατηχουμένων μεταβαλλομένῳ· οὐκ ἔστι γὰρ ἔθος, ἐθνικοῖς διηγεῖσθαι ταῦτα· οὐ γὰρ ἐθνικοῖς τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια· οὐδὲ περὶ μυστηρίων ἐπὶ κατηχουμένων

[28] II Cor. IV, 4. [29] ibid., 3. [30] Matth. VII, 6. [31] Matth. XIII, 13. [32] ibid. 12. [33] Marc. IV, 34.

VARIÆ LECTIONES.

[o] Sic corrigo ex Cyrillo. Cod. εἰ δέ. [p] Cyrillus ὑποκρούσας, *interpellans*; recte sane; atque ita fere explicandum videtur ὑποστίξας, quasi *obturbans, obsistens.* [q] R. αὐτὸ προαιρ.

λευκῶς λαλοῦμεν [r] ἀλλὰ πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως [s], ἵνα οἱ γινώσκοντες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.

ΙΕ'. Τούτοις καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ A δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλαιεν τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν ὁ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγών· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδρὰς, ἔρχεται εἰς κώμην εὐτελεστάτην, κατὰ τὸν ὄφιν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδὰμ, καὶ τῇ Εὔᾳ προσελθόντα· ἀλλ' ὁ [t] καλὸς ποιμὴν Ἀρχέλαος, τῶν προβάτων προνοούμενος, ἀκούσας τὴν φυγὴν, εὐθέως δρομαίως ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἐπείγετο ζήτησιν· Μάνης δὲ ἰδὼν τὸν ἀντίδικον, ἐξαίφνης [u] ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγήν. Οἱ γὰρ τοῦ Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἣν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ [cod. f. 92. b.] Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ B οἱ [v] τοῦ βασιλέως ὑπηρέται· συλλαμβάνεται ὁ Μάνης ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ ὡς Παράκλητον, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα· ὠνείδισεν ὁ βασιλεὺς αὐτοῦ τὸ ψεῦδος, καὶ τὴν φυγὴν ἐχλεύασεν καὶ [x] τὴν δουλείαν· ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον καὶ κατέκρινε· καὶ διὰ τοῦτο, καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον, ἐκδαρῆναι τὸν Μάνην Περσικῷ νόμῳ προστάξας· καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα, θηρίοις παρεδόθη βορά· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον τὸ δέρμα, θυλάκου [y] δίκην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη· ὁ Παράκλητον ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ τὴν κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

ΙϚ'. Ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κακίας διδάσκαλος ταύτης, Ζαράνης ὀνόματι, ὁμόφρων αὐτοῦ C ὑπάρχων· μαθηταὶ δὲ τούτου τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος γεγόνασι δώδεκα (19)· Σισίννιος ὁ τούτου διάδοχος· καὶ Θωμᾶς ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν εὐαγγέλιον συντάξας· Βουδδᾶς [z] τε, καὶ Ἑρμᾶς, Ἄδαντος, καὶ Ἀδήμαντος, ὃν ἀπέστειλεν εἰς διάφορα κλίματα κήρυκα τῆς πλάνης· ἐξηγηταὶ δὲ αὐτῷ καὶ ὑπομνηματισταὶ γεγόνασιν, Ἱέραξ, καὶ Ἡρακλείδης, καὶ Ἀφθόνιος [a]· ὑπῆρχον δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς, Ἀγάπιος ὁ τὴν Ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρούας, καὶ Γαβριάβιος· [cod. f. 93.] μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον (20)· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν δώδεκα κακῶν τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος μαθητῶν· μήτε τὴν Ἑπτάλογον Ἀγαπίου· μήτε τὴν τῶν ἐπιστολῶν ὁμάδα· μήτε τὴν πᾶσαν παρὰ τούτων ἀσεβῶν D ἐκτεθεῖσαν βίβλον ἀναγινωσκέτω, εἰς λύμην πολλῶν, καὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀπώλειαν· πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον ὡς ἀσεβῆ διδάγματα κατέχουσαν καὶ βλασφη-

XV. His aliisque pluribus argumentis draco refutatus est; talibus, inquam, luctaminibus Manetem debellabat Archelaus. Fugit igitur illinc etiam, qui olim carcere effugerat; et adversarium vitans, venit in quoddam obscurissimum oppidum, prout ille serpens, qui relicto in paradiso Adamo, accessit ad Evam. Sed enim bonus pastor Archelaus, ovium saluti consulens, intellecto effugio, statim concito cursu ad lupi persecutionem ferebatur. Manes tamen conspecto adversario, protinus fuga se subduxit, quæ cæteroqui postrema ei fuit : nam regis Persarum milites ubique indagantes, fugitivum deprehenderunt; et quam coram Archelao subiturus erat sententiam, hanc eidem regis ministri inflixerunt. Comprehenditur Manes, quem sui discipuli ut Paracletum adorant, atque ad **21** regem deducitur. Exprobravit ei rex mendacium suum, fugamque et captivitatem irrisit; de filii nece reum postulavit et condemnavit; atque ob hæc, et ob carcerariorum quoque supplicium, excoriari Manetem mandavit lege Persica, et corpus reliquum feris vorandum tradi : pessimæ demum mentis receptaculum, cutem, inquam, utriculi instar, portis suspendi. Sic itaque is, qui Paracletum se appellabat, et futura cognoscere dictitabat, fugam suam comprehensionemque non novit.

XVI. Exstiterat tamen ante hunc alius quoque nequitiæ magister, Zaranes nomine, ejusdem atque hic sententiæ. Porro Antichristi Manetis duodecim fuere discipuli : Sisinnius ejus successor : Thomas qui Manichaicum secundum se ipsum Evangelium condidit : Buddas, Hermas, Adantus, et Ademantus, quem postremum ad diversa climata misit erroris prædicatorem. Hujus autem interpretes et a commentariis fuerunt Hierax, et Heraclides, et Aphthonius. Erant huic et alii discipuli tres : Agapius, qui Heptalogum composuit, et Zaruas, et Gabriabius. Cæterum nemo legat evangelium secundum Thomam; neque enim est hic unus de duodecim apostolis, sed ex duodecim improbis Antichristi Manetis discipulis. Neque rursus Agapii Heptalogum, neque epistolarum farraginem, neque ullum ab his impiis librum compositum legat ad multorum corruptelam propriæque animæ exitium. Cunctos enim illorum libros, ut impiis doctrinis imbutos, et omnimoda blasphemia scatentes; itemque omnes preces, ut in-

VARIÆ LECTIONES.

[r] R. λαλοῦμαι. [s] R. ἐπικεκαλλ. [t] R. ἡ. [u] R. ἐφέφνης. [v] R. καὶ pro οἱ. [x] R. δὲ pro καί. [y] R. θηλάκου. [z] Mendose apud Cyrillum Βαδδᾶς, de quo falso vocabulo frustra æstuat Tuttæus. [a] R. Ἀθόνιος.

NOTÆ.

(19) Augustinus hær. 46 : *Manichæus duodecim discipulos habuit, ad instar apostolici numeri, quem numerum Manichæi hodieque custodiunt : nam ex electis suis habent duodecim, quos appellant magistros, et tertium decimum principem ipsorum.*

(20) De Pseudevangelio Thomæ breviter Fabricius cod. apocryph. N. T. tom. I, p. 379, sive hoc a Manichæo auctore fuerit, sive ab alio quovis.

scribunt, revera præstigias potius, sancta nostra catholica et apostolica Ecclesia anathemate damnat, una cum illorum **22** scriptorum auctoribus, ceu multorum magnorumque malorum inventoribus ac ducibus perditionis.

A μίας πάσης πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἀνεθεμάτισε, μετὰ δὲ τοὺς ἐκθεμένους αὐτὰς ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐφευρετὰς καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας· ἀνεθεμάτισε δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν.

XVII. Nemo igitur ab animarum corruptoribus Manichæis detrimentum capiat; qui jejunii tristitiam palearum decocto simulant: qui ciborum creatorem vituperant, dum helluantur; qui docent, eum qui talem herbam vulserit, in ipsam fore convertendum. Nam si is, qui herbam aut quodvis olus succidit, in id convertitur, profecto agricolæ et olitores in quodnam horum convertentur? Nam certe olitorem plurimas in herbas falcem mittere cernimus; at in quasnam potissime transformabitur? Risu hercle dignæ sunt hæ doctrinæ, vituperio atque omni ignominia plenæ. Idem, puta, vir pastoris officium gerens, et ovem mactavit, et lupum interfecit; in quodnam ergo transfigurabitur? Inertiæ filii Manichæi, nihil operantes aliorum opera devorant: qui illos, a quibus cibi eis offeruntur, renidente vultu excipiunt, et benedictionis loco maledicta rependunt. Nam cum eis quidquam stultus aliquis offert, Paululum absiste, aiunt, et tibi benedicam. Deinde panem manu capientes, sicuti narrant qui ex illorum cœtu sunt conversi, Ego te non feci, Manichæus inquit pani; et mox in unicum Deum altissimum maledicta jaculatur; maledicit, inquam, panis creatori, atque ita rem ab eo factam comedit. Atqui si oblata odisti, cur renidente vultu offerentem aspexisti? Si danti gratiam habes, cur Auctori et Creatori blasphemiam retribuis? Et insuper: Ego te non sevi, inquit; seratur, qui te sevit! Ego te non messui; falcibus metatur, qui te messuit! Ego te igne non assavi; assetur, qui te assavit! Præclaram enimvero beneficio mercedem reddis.

ΙΖ'. Διὸ μηδεὶς προσφθειρέσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις· τοῖς στυγνὸν τῆς νηστείας, ἀχύρων ὕδασι προσποιουμένοις· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων [ποιητὴν,] λαιμαργοῦσι [δὲ·] τοῖς διδάσκουσιν ὅτι ὁ τήνδε τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται· εἰ γὰρ ὁ ἐκτέμνων βοτάνην ἤ τι τῶν λαχάνων εἰς αὐτὸ μεταβάλλεται, γεωργοὶ [b] καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσα μεταβληθήσονται; κατὰ τοσούτων ὁ B κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην, ὡς ὁρῶμεν [c], καὶ εἰς ποῖα μεταβάλλεται ἄρα; γέλωτος ἀληθῶς ταῦτα [cod. f. 93 b.] τὰ διδάγματα καὶ [d] καταγνώσεως πλήρη [e], καὶ πάσης αἰσχύνης· ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὢν προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθυσε, καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἄρα μεταβάλλεται; ἀργίας ἔγγονα Μανιχαῖοι οἱ μὴ ἐργαζόμενοι, καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες (21) οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογίας κατάρας αὐτοῖς ἀντιδιδόντες. Ὅταν γάρ τις αὐτοῖς τι προσενέγκῃ ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, στῆθι καὶ εὐλογῶ σε. Εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον, ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο, Ἐγώ σε οὐκ ἐποίησα, φησὶν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ, καὶ κατάρας πέμπει εἰς τὸν μόνον Θεὸν τὸν C ὕψιστον, καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα αὐτόν· καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιημένον· εἰ μισεῖς τὰς τροφὰς, τί μειδιῶντι [f] προσώπῳ ἀπέβλεψας τῷ προσενέγκαντι; εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί [g] πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι Θεῷ τὴν βλασφημίαν; Καὶ πάλιν· Ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρα [h], φησίν· σπαρείη [i] ὁ σπείρας σε. Ἐγώ σε οὐκ ἐθέρισα, δρεπάναις θερισθείη ὁ θερίσας σε· ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα, ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε. Καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.

23 XVIII. Magna quidem hæc quoque mala sunt, exigua tamen si cum reliquis comparentur. Non audeo illorum lavacrum nec apud viros neque apud feminas prodere. Pudet me cuiquam enarrare, quibusnam miseris intinctam mariscam porrigant. Hæc tantum per conscia signa pandantur: viri enim quæ sibi in somniis eveniunt, cogitent; feminæ, quæ in menstruis. Vere os inquinamus talia dicentes.

ΙΗ'. Μεγάλα μὲν κακὰ καὶ ταῦτα· ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα· οὐ τολμῶ ἐπ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν (22) αὐτῶν διηγήσασθαι. Οὐ τολμῶ εἰπεῖν τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, τοῖς ἀθλίοις διδόασι· D [cod. f. 94.] διὰ συσσήμων μόνον δηλούσθω· ἄνδρες γὰρ τὰ ἐν τοῖς ἐνυπνιασμοῖς ἐνθυμείσθωσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφέδροις· μιαίνομεν [k] ὡς ἀληθῶς τὸ [l] στόμα ταῦτα λέγοντες· μὴ Ἕλληνες τούτων μυσα-

VARIÆ LECTIONES.

[b] R. λεωργοί. [c] R. ὁρῶμαι. [d] Deest καὶ apud R. [e] Cod. πλήρης. [f] R. μειδιῶν τῷ. [g] R. ὁταί. [h] R. ἔπειρα. [i] R. παρίει. [k] R. μιαίνομαι. [l] R. τά.

NOTÆ.

(21) Augustinus hær. 46, de Manichæis ait: *Nihil in agris operantes, nec poma carpentes, nec saltem folia ulla vellentes, exspectant hæc afferri usibus suis ab auditoribus suis.*

(22) Recte Tutæus apud Cyrillum intelligit hic lavacrum baptismi potius quam balneationes, quoniam mox Eucharistia innuitur, quam veteres illico post baptismum sumebant. Utrumque autem sacramentum pessima parodia Manichæi profanabant. De secundo quidem tradit horrenda Augustinus hær. 46.

A ρώτεροι; μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, μίαν ὥραν δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πρᾶξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως ὡς μιανθεὶς, οἶδε λουτροῦ ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει τῆς πράξεως τὸ μυσαρόν [m]· ὁ δὲ Μανιχαῖος, θυσιαστηρίου μέσον, ὡς νομίζει, ταῦτα τίθησι καὶ μιαίνει καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ στόμα· παρὰ τοιούτου στόματος, λέγε μοι, δέχῃ διδασκαλίαν; τοῦτον δὲ ὅλως ἀπαντήσας ἀσπάζῃ ἐν φιλήματι; ἄρα, χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀσεβείας, οὐ φεύγεις τοὺς μεμολυσμένους [n] καὶ πάντων ἀκολάστων χείρονας, τοὺς πάσης προεστώσης μυσαρωτέρους; παραγγέλλει ταῦτα λοιπὸν ἡ Ἐκκλησία, καὶ διδάσκει καὶ ἅπτεται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῇς· λέγει τὰ τραύματα, ἵνα σὺ μὴ τραυματισθῇς. Ἀρκεῖ δέ σοι τὸ εἰδέναι [o] μόνον· τὸ δὲ πεῖραν λαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ
B Θεὸς, καὶ πάντες τρέμομεν [p], κἀκεῖνοι βλασφημοῦσι· ἀστράπτει Θεὸς, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλινόμεθα, κἀκεῖνοι περὶ οὐρανὸν τὰς δυσφήμους ἔχουσι γλώσσας· Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, ὅτι *Τὸν* [cod. f. 94 b.] *ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*, κἀκεῖνοι λέγουσιν ὅτι ἐξ ἐρωτικῆς μανίας γίνονται· καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἔστι τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδὴς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς [q]. καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἢ λύκων καιρὸν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τοῦ χειμῶνος καιρὸν μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ· καὶ τὴν μὲν [r] φεύγειν, τὸν δὲ ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν.
C Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων βίβλοις. Ταῦτα ἡμεῖς ἀνέγνωμεν ἀπιστοῦντες τοῖς λεγομένοις [s]· ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν· ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης (23).

ΙΘ'. Καὶ Σωκράτης δὲ ὁ Σχολαστικὸς (24) ὁ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν συγγραψάμενος, τὰ περὶ Σκυθιανοῦ καὶ Τερεβίνθου τοῦ μετονομασθέντος Βουδδᾶ (25) Μάνεντος ἐν ἐπιτόμῳ διεξερχόμενος, πάνυ συμφωνεῖ τῷ μεγάλῳ Πατρὶ ἡμῶν Κυρίλλῳ· ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἱερὰ καὶ θεία Γραφὴ, τὴν αὐτῶν αἵρεσιν σφοδρῶς ἐξελέγχει· ὅθεν οἱ μετέπειτα τούτων γεγονότες διάδοχοι, μὴ φέροντες τοὺς ἐλέγχους τήν τε κακίαν ἅμα καλύψαι σπεύδοντες, μηχανῶνται κακότεχνον μέθοδον· καὶ τὰς μνημονευθείσας ἀθέους Μα-
D

Num ethnici his fœdiores? num Judæi his scelestiores? num scorta his impuriora? Nam qui scortatur, una hora cupiditatis suæ actum peragit, et mox facti pœnitens, lavacro tanquam impurus se egere scit, et actæ rei fœditatem agnoscit. Manichæus autem medio in altari, ut putat, hæc exponit, linguamque simul et os conspurcat. Tunc igitur tali ab ore, dic, sodes, doctrinam suscipis? Hunc tu hominem cum ei occurris, osculo salutas? Num, omissa etiam qualibet alia impietate, non defugis fœdos hos, et quolibet cinædo pejores, atque omni prostibula detestabiliores? Cæterum denuntiat hæc Ecclesia, et cœnum quodammodo attingit, ne tu inquineris: vulnera narrat, ne tu vulnereris. Satis esto tibi rem novisse; experimentum capere cave. Tonat Deus, et cuncti tremiscimus; illi vero blasphemant. Fulgurat Deus, et omnes humi prosternimur; illi interim adversus cœlum blasphemas linguas exercent. Jesus Dominus ac Deus noster ait de Patre suo: quod *Solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos et injustos* [24]: illi vero aiunt pluvias ex amatorio furore provenire; audentque dicere quamdam in cœlo pulchram virginem versari cum pulchro juvene: et qua anni tempestate cameli ac lupi libidinantur, eadem et illos œstro turpi **24** corripi; et hiemali præsertim tempore furiose illum virgini instare; et hanc quidem fugere, illum persequi, et persequendo sudare; ex ejus autem sudoribus pluviam fieri. Sunt hæc in Manichæorum libris perscripta: hæc nos legimus, quia narrantibus non credebamus; nam pro salute vestra pestem illorum scrutati sumus. Sed errore hujusmodi liberet nos Dominus!

XIX. Socrates quoque scholasticus, ecclesiasticæ historiæ scriptor, dum res Scythiani ac Terebinthi, qui se Buddam postea nominavit, necnon Manetis breviter narrat, cum magno nostro Patre Cyrillo valde consonat. Sed et sacra omnis divina Scriptura hæresim ipsorum vehementer castigat. Quamobrem priorum illorum successores, coargutionum impatientes suamque improbitatem celare studentes, malitiosum artificium excogitarunt, nempe ut memoratos Manichæorum libros abolerent; scopum tan-

[24] Matth. v, 45.

VARIÆ LECTIONES.

[m] R. μισαρόν. [n] R. μεμολισμ. [o] R. mendosissime ειοτρύαι. [p] R. τρέμομαι. [q] R. εὐηδοῦς. [r] R. μετά. [s] Cod. λελομένοις.

NOTÆ.

(23) Hactenus ex Cyrillo Hierosol. Catech. 6, cap. 35.

(24) Lib. I, cap. 22.

(25) Cave intelligas illum ævo Christiano longe anteriorem Buddam, qui totum pene Orientem superstitione sua occupavit, et nunc innumeros adhuc habet asseclas; de quo scilicet loquuntur Clemens Alex. *Strom.* I, 15, et Hieronymus *Contra Jovinianum*, n. 42. Hic enim recentior Manichæus Buddas nonnisi ambitiose nomen veteris usurpavit. Et ille quidem priscus, ut aiunt prædicti Clemens ac Hieronymus, natum se de virgine dixit, et in montibus educatum; utrum autem hic Manichæus revera in omnibus, uti dictum est p. 17, veterem sit æmulatus, an potius Siculus noster historicus hunc cum illo, temporum errore, confundat, ambigere licet.

tummodo illorum, tradita inter se per ætates doctrina, communicarent. Præterea decernunt nullum alium legere librum licere, præter Evangelium et Apostoli sacrum volumen; ob hanc scilicet causam, ut deficientibus Manichæorum libris, et vetustis etiam nostris, continua Evangeliorum, et apostolici voluminis lectione, obviam patentemque accusandæ veritatis habeant occasionem, et rudes idiotasque decipiendi; quasi ipsi a Christo abominandam hujusmodi hæresim acceperint, **25** itemque a præconis orthodoxæ fidei Pauli apostoli magisterio: suaveolente in primis pretiosoque Christi nomine pessimum inter malos errorem, tanquam ovino vellere lupum contegere satagentes. Hos enim unice libros cum legant, interpretationem ipsorum ad suum libitum distorquere queunt; cæteras vero divinas Scripturas, nequaquam. Quo fit ut Veteris Testamenti libros abjiciant, ut dixi, propter obvenientes inde coarguliones; et deiferorum quoque Patrum nostrorum scripta, ne ab his malitiæ suæ caput debelletur: itaque ab iis tanquam igne cuncti defugiunt. At vero nos eo vehementius ad hanc sectam prosternendam incumbemus, atque ex alio libro ad abundantiorem legentium persuasionem testimonia hic proferemus.

A νιχαϊκὰς βίβλους ἀποῤῥίπτονται· [cod. f. 95.] τὸν ἐν αὐταῖς δὲ σκοπὸν καὶ μόνον ἀλλήλους κατὰ γενεὰν καὶ γενεὰν ἐκ παραδόσεως διδάσκουσι· δογματίζουσι δὲ καὶ τοῦτο, μὴ ἐξεῖναι ἑτέρας βίβλους τὸ παράπαν ἀναγινώσκειν, πλὴν μόνου τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς ἱερᾶς βίβλου τοῦ Ἀποστόλου (26)· ποιοῦσι δὲ τοῦτο διὰ τοιαύτας αἰτίας, ὅπως τῇ ἀπουσίᾳ τῶν Μανιχαϊκῶν βίβλων, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ὄντων παλαιῶν βιβλίων, τῇ ἐπισυχνῷ [t] δὲ ἀναγνώσει τῶν Εὐαγγελίων καὶ τῆς ἀποστολικῆς βίβλου, εὐλογοφανεῖς ἀφορμὰς ἔχωσι κατηγορεῖν τῆς ἀληθείας καὶ ἐξαπατᾷν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἰδιώτας, ὅτι ἀπὸ Χριστοῦ τὴν τοιαύτην κατεβδελυγμένην αἵρεσιν παρέλαβον, καὶ ἐκ διδασκαλίας τοῦ κήρυκος τῆς ὀρθοδόξου πίστεως Παύλου τοῦ ἀποστόλου· τῷ δὲ εὐωδεστάτῳ Χριστοῦ καὶ τιμίῳ B ὀνόματι τὴν ἐν κακοῖς ἐξαίρετον ἀπάτην ὡς ἐν κωδίῳ προβάτου λύκον περικαλύψαι σπουδάζουσι· ταύτας γὰρ τὰς βίβλους μόνας ἀναγινώσκοντες, τὴν ἑρμηνείαν πρὸς τὸ οἰκεῖον βούλημα διαστρέψαι δύνανται· τὰς δὲ λοιπὰς θείας Γραφὰς, οὐδαμῶς· ὅθεν τῆς μὲν Παλαιᾶς τὰς βίβλους ἀποβάλλονται, ὡς ἔφην, διὰ τοὺς ἐλέγχους· τὰς δὲ τῶν θεοφόρων Πατέρων [u] ἡμῶν, ὅπως μὴ δι' αὐτῶν θριαμβευθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς κακίας αὐτῶν, καὶ πάντες αὐτοὺς ὡς ἐκ πυρὸς ἀποφύγωσιν· ἡμεῖς δὲ ἐπιπλέον ταύτην θριαμβεῦσαι σπουδάζοντες, [cod. f. 95 b.] καὶ ἐξ ἑτέρας βίβλου μαρτυρίαν πρὸς περισσοτέραν τῶν ἐντυγχανόντων πίστωσιν ἐνταῦθα παραθησόμεθα.

XX. Etenim magnus Pater noster et thaumaturgus Epiphanius Cypri, Manetis in disputatione cladem, justumque Persarum regis de illata ei nece judicium memorans, hæc ait: Nono Valeriani et Gallieni Romanorum imperatorum anno, ascendit de Perside Manes carcere elapsus, propterea quod regis Persarum filio causa mortis exstitisset: quo tempore etiam cum Archelao Carcharorum in Mesopotamia episcopo disputatio ei obtigit; a qua victus discedens, clam fugit, et Diodoridem ingressus oppidum, in Carcharorum vicinia, ibique cum Tryphone quodam sanctissimo presbytero quæstione instituta, ab eo perfusus pudore fuit. Qua audita re Archelaus, quod idem nempe Manes se contulisset ad Tryphonem, et cum eo disceptaret, cursim illuc profectus est, denuoque cum Manete disputans, prorsus illum cum ignominia convicit: eratque Manes mox a populo interficiendus; sed ab episcopo Archelao redemptus, in Persidem rediit. Quod ubi rex Persarum audiit, jussit ei quasi saccum pellem **26** detrahi; atque ita Manes finem vitæ suæ fecit.

K'. Ὁ γὰρ μέγας Πατὴρ ἡμῶν καὶ θαυματουργὸς Ἐπιφάνιος τῆς Κύπρου περὶ τῆς ἐλέγξεως Μάνεντος καὶ τοῦ ἐκ δικαιοκρισίας Θεοῦ ὑπὸ τοῦ βασιλέως C Περσῶν ἐπενεχθέντος αὐτῷ θανάτου ἐπιμνησθεὶς, τάδε φησίν (27)· Ἐν τῷ ἐνάτῳ [v] ἔτι τῆς βασιλείας Οὐαλεριανοῦ καὶ Γαλλίνου [x] τῶν βασιλέων Ῥώμης ἀνέβη Μάνης ἀπὸ Περσίδος, τῆς φυλακῆς ἐκφυγὼν, διὰ τὸ θανατῶσαι τὸν υἱὸν τοῦ βασιλέως Περσῶν· ὅτε καὶ πρὸς Ἀρχέλαον τὸν ἐπίσκοπον Καρχάρων τῆς Μεσοποταμίας συζητήσας τὸ ἧττον ἀπενεγκάμενος, λεληθότως ἀπέδρα· καὶ εἰσελθὼν εἰς Διοδωρίδα [y] κώμην τῆς Καρχάρων περιοικίδος, καὶ συζητήσας Τρύφωνί τινι τῷ ἁγιωτάτῳ πρεσβυτέρῳ, τελείως [z] παρ' αὐτοῦ κατῃσχύνθη. Ἀκούσας δὲ Ἀρχέλαος ὅτι οὗτος ἐκεῖνος ἔφθασε πρὸς Τρύφωνα καὶ διάλεξιν πρὸς αὐτὸν ποιεῖται, ἐπικαταλαμβάνει δρομαίως καὶ αὐτός· καὶ πρὸς τὸν Μάνην συζήτησιν D αὖθις ποιήσας, τελείως αὐτὸν κατῄσχυνε· καὶ ἔμελλεν [a] εὐθὺς ὑπὸ τοῦ λαοῦ θανατοῦσθαι· λυτρωθεὶς [b] ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀρχελάου, ἀνέκαμψεν εἰς τὴν Περσίδα· ἀκούσας δὲ ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐκέλευσεν ὡς θύλακον αὐτὸν ἐκδαρῆναι· καὶ οὕτως τὸ τέλος τοῦ βίου αὐτοῦ ὁ Μάνης κατέστρεψεν.

VARIÆ LECTIONES.

[t] Ita cod. R. ἐπὶ συχνῷ. [u] πατρῶν. [v] Ita cod. At R. ἐννάτῳ. [x] Ita cod. [y] R. Διοδορ. [z] Ita cod. At R. πελείως. [a] R. ἔμηλεν. [b] Ita cod. At R. λυπρεθεὶς, quod tamen in marg. corr.

NOTÆ.

(26) Manichæos de ipso Testamento Novo, quod vellent accepisse, et quod nollent rejecisse (ut aliqui etiam faciunt hodierni hæretici) et nonnullas scripturas apocryphas anteposuisse, testis est Augustinus hær. 46.

(27) Hæres 46. Sed in Epiphanii textu edito dicitur anno *quarto*, non *nono*.

ΚΑ'. Τινὲς δὲ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἔφθασαν [cod. f. 96.] μέχρι Σαμωσάτου τῆς Ἀρμενίας, καὶ τὸ ζιζάνιον τοῦ πονηροῦ ἐν αὐτῷ κατασπείραντες, πολλοὺς τῶν ἐκεῖσε Ἀρμενίων ἠπάτησαν· μετὰ δὲ χρόνους τινὰς τῆς κακίστης σπορᾶς ἡ ῥίζα βλαστήσασα, καρποῦ θανασίμου τοῖς πολλοῖς μετέδωκε, φθάσασα καὶ μέχρι Φαναροίας [c]. Γυνὴ γάρ τις ἐκ τοῦ Σαμωσάτου Καλλινίκη [d] τοὔνομα, δύο υἱοὺς ἔσχε, Παῦλον καὶ Ἰωάννην· τούτους οὖν τοὺς δύο ὄφεις [e] ἡ αὐτῶν γεννήτρια ἔχιδνα ἐκθρέψασα, καὶ τὴν παμμίαρον διδάξασα αἵρεσιν, κήρυκας τῆς πλάνης ἀπέστειλεν ἐκ τοῦ Σαμωσάτου· οἱ δὲ καταλαβόντες τὴν ἐνορίαν Φαναροίας, ἦλθον εἴς τινα κώμην, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ οἰκοῦντας ἀμαθεῖς καὶ ἀστηρίκτους εὑρόντες, ἐκεῖσε τὸν ἰὸν τῆς πονηρίας καὶ τὸ πικρὸν ζιζάνιον τοῦ ἐχθροῦ ἐνέσπειραν· διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον, ἡ μὲν κώμη Ἐπίσπαρις μετωνομάσθη, ἡ δὲ αἵρεσις κατὰ τὴν τῶν κηρυξάντων ὀνομασίαν· καὶ γὰρ ἐκ τότε ἐκ Μανιχαίων, ἐπεκλήθησαν Παυλικιάνοι. Οἱ οὖν εὐσεβέστατοι καὶ ὀρθόδοξοι ἡμῶν βασιλεῖς ἵνα μὴ ἐπιπλεῖον διανεμηθεῖσα ἡ λοιμώδης στάσις αὐτη, λυμήνηται πολλοὺς τῶν καθ' ἡμᾶς, θεϊκῷ ζήλῳ κινούμενοι τοὺς κατὰ τόπον εὑρισκομένους τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς Μανιχαίους κατὰ καιροὺς ἀποκτέννουσιν (28) κατὰ τὸ ὑπὸ Κυρίου εἰρημένον ἐν Εὐαγγελίοις· *Τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτοὺς, ἐνέγκατε ἔμπροσθέν μου* [f], *καὶ κατασφάξατε αὐτούς*.

XXI. Nonnulli vero discipulorum ejus venerunt usque Samosata Armeniæ urbem, pravum illic zizanium serentes, multosque Armeniæ incolas deceperunt. Post aliquot annos, pessimæ hujus sationis radix fructum germinavit mortiferum, ad Phanarœam usque propaginem porrigens. Nam Samosatensi mulieri, cui nomen Callinicæ, duo erant liberi, Paulus et Joannes, quos velut angues geminos genitrix vipera enutriens, et nefandam edoctos hæresim, prædicatores erroris Samosatis emisit. Hi vero in finitimam delati Phanarœam, venerunt in quemdam pagum, cujus incolas rudes et male firmos nacti, venenum ibi nequitiæ, et amara diaboli zizania disseminarunt: quamobrem is pagus Episparis (*Lat.* seminarium) appellatur. Hæresis quoque ab his prædicatoribus nomen contraxit; nam ex eo tempore pro Manichæis dicti sunt Pauliciani. Porro religiosissimi orthodoxique imperatores nostri, ne longius serpendo secta hæc pestilens multos nostrorum inficeret, divino zelo commoti quoscunque diversis locis in Romana ditione Manichæos per tempora deprehenderunt, suppliciis afficiebant, juxta Domini in Evangeliis effatum: *Qui nolunt me regnare supra se, huc adductos coram me interficite* [35].

ΚΒ'. Πολλοὶ μὲν οὖν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας κατὰ καιροὺς ὑπῆρξαν οἱ πολέμιοι, μυριοπλασίονες δὲ ταύτης αἱ νίκαι τῇ αὐτοῦ χάριτι [cod. f. 96 b.] πάντοτε προσγίνονται· ὁ γὰρ μισόκαλος καὶ τῶν κακῶν ἐφευρετὴς διάβολος, ὥς οἷάπερ πάνδεινός τις ἐχθρὸς καὶ ἀνήμερος [g] τὴν ἑαυτοῦ φαρέτραν εἰς μάτην κενώσας ἐν ταῖς πρόσθεν αἱρέσεσι, τὸ καιριώτερον αὐτοῦ βέλος ἐν τοῖς ὑστέροις καιροῖς τοῖς ἀνθρώποις ἐπαφίησιν· ἐπειδὴ καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν κακίαν πρὸς τὰ τῶν αἰώνων τέλη οὐκ ἐπικεχρυμμένως, ἀλλὰ φανερῶς δρᾶσαι συγχωρηθήσεται παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, κατὰ τὰ θεόπνευστα καὶ ἱερώτατα Λόγια. Ποιήσει γὰρ, φησὶν, ὁ ὑπὸ τοῦ πονηροῦ ἐνεργούμενος Ἀντίχριστος σημεῖα, ὡς *πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς*. Διὸ ἐν πάσαις ταῖς αἱρέσεσι φρυαξάμενος, ἐν τῇ μυσαρᾷ αἱρέσει τῶν Μανιχαίων τῶν καὶ Παυλικιάνων λεγομένων μεγαλαυχήσας, ὥστε καὶ τοὺς τιτρωσκομένους παραπεῖσαι μὴ ἐξαγορεύειν τὰ τραύματα, ἀλλὰ πίνειν τὰ δηλητήρια καθάπερ οἶνον εὐφρόσυνον· νῦν ὡς γελοῖον τοῖς πᾶσι πρόκειται σὺν τοῖς πειθομένοις αὐτῷ καθάπερ νήπιον ἐμπαιζόμενος· τῆς κακίας αὐτοῦ θριαμβευθείσης ἐν ταῖς ἡμέραις Βασιλείου

XXII. Multi sane exstitere per tempora hostes Ecclesiæ Dei, quæ plurimas de his victorias ubique retulit. Nam boni osor malique inventor diabolus, ceu quidam horrendus sævusque hostis, postquam pharetram suam in superioribus hæresibus frustra exhauserat, exitiosiorem sagittam suam his postremis temporibus jaculatus est. Siquidem totam suam malitiam circa sæculorum finem haud occulte sed publice **27** exercere sinetur ab universali Deo, prout inspiratæ aiunt sacratissimæ Litteræ. Faciet enim, inquiunt, a diabolo instinctus Antichristus signa multa, *ita ut decipiantur, si fieri potest, etiam electi* [36]. Quare cum in omnibus se hæresibus insolenter gessisset, in hac quidem nefanda Manichæorum, qui et Pauliciani dicuntur, exsultat adeo, ut etiam vulneratis suaserit, quominus vulnera fateri velint, sed exitiale potius venenum tanquam vinum exhilarans combibant. Attamen draco nunc omnium risui prostat cum suis asseclis, ceu puer cui illuditur, postquam ejus improbitas debellata fuit, temporibus Basilii et Constantini ac Leonis piorum orthodoxorum magnorumque regum nostrorum. Nam quæ olim latebant pessima venena,

[35] Luc. XIX, 27. [36] Matth. XXIV, 24.

VARIÆ LECTIONES.

[c] R. Φαναρίας. [d] R. Καιλνίκη. [e] R. ὄφις. [f] R. μοι. [g] R. ἀνήμενος.

NOTÆ.

(28) Præsertim jussu Theodoræ Augustæ, quæ imperium pro filio adolescente Michaele III (cui Basilius successit) administravit. Legesis Cedrenum ed. Paris. p. 541.

et cunctis prope hominibus ignota erant, nefandorum scilicet dogmata Paulicianorum, ea nunc publice patent; precibus nimirum, curis indefessis, Deoque acceptis vigiliis, sapientique regimine pacificorum et orthodoxorum magnorumque regum nostrorum. Nam cum superiores omnes principes latuisset occulta nefariæ hujus hæreseos fraus, justam tamen dominationem sanctorum, magnorumque mundi moderatorum, principum nostrorum, latere non potuit. Oportebat enim hæc demum tortuosa mala in triumphum publice duci: et quidem hoc plano regalique processu rectaque via principis revera optimi, summo amore dilecti, omnique ævo propter sua eximia facinora memorandi, cum a Deo coronatis filiis suis, magnis nostris regibus, Constantino et Leone perpetuis Augustis. Scilicet hæc **28** quæ sanctam et beatam vitæque auspicem divinam Trinitatem numero exæquat, sanctorum principum nostrorum trinitas, puro lumine illustrata, divinæ notitiæ radium per terrarum orbem diffundit, eique multimodis prodesse non desinit. Certe beneficiorum ejus magnitudinem gentes etiam lingua barbaræ, moribusque efferæ, sentiunt. Sed hæc hactenus.

A καὶ Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος (29), τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων [h] βασιλέων ἡμῶν. Τὰ γὰρ πάλαι κεκρυμμένα κάκιστα [i] δηλητήρια καὶ σχεδὸν πάντας ἀνθρώπους διαλανθάνοντα περὶ τῶν μυσαρῶν Παυλικιάνων, νῦν φανερῶς θριαμβεύονται, [cod. f. 97.] ταῖς ἀγρύπνοις προσευχαῖς καὶ ἀκοιμήτοις μερίμναις καὶ θεοδέκτοις ἐγρηγόρσεσι καὶ τῇ ἐπιστημονικῇ ποιμάνσει τῶν εἰρηνοποιῶν καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν. Πάντας γὰρ τοὺς προβεβασιλευκότας διαλαθὼν ὁ ἐγκεκρυμμένος δόλος τῆς μυσαρᾶς ταύτης αἱρέσεως, τὴν δικαίαν βασιλείαν τῶν κοσμοσυστάτων καὶ ἁγίων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν οὐ διέλαθεν. Ἔδει μὲν γὰρ ταῦτα τὰ σκολιὰ θριαμβευθῆναι. Ἀλλὰ τῆς λείας καὶ βασιλικωτάτης βάσεως καὶ εὐθείας ὁδοῦ βασιλευούσης τῆς ὄντως B ἀγαθῆς καὶ ἐπεράστου καὶ εἰς αἰῶνα μνημονευομένης, διὰ πάντα τὰ τίμια αὐτῆς κατορθώματα· ἅμα τῶν θεοσέπτων υἱῶν αὐτῆς, καὶ μεγάλων βασιλέων ἡμῶν, Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, τῶν αἰωνίων αὐγούστων. Τῆς γὰρ ἁγίας καὶ μακαρίας ζωαρχικῆς θείας Τριάδος ἡ ἰσάριθμος αὕτη τῶν ἁγίων βασιλέων ἡμῶν Τριὰς, τῷ ἀκηράτῳ φωτὶ λαμπρυνομένη, ἀκτῖνας θεογνωσίας τῇ οἰκουμένῃ ἐκπέμπει, καὶ ταύτην πολυειδῶς εὐεργετοῦσα οὐ διαλιμπάνει· καὶ γὰρ τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργεσιῶν αὐτῆς καὶ τὰ ἀλλόγλωσσα καὶ ἀνήμερα ἔθνη αἰσθάνονται (30). Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον.

XXIII. Sane quodnam habuerit nefaria hæc hæresis initium, copiose jam diximus, ubi de Manete et aliis, et de Paulo Samosatensi, Callinicæ Manichææ filio, ejusque fratre Joanne verba fecimus. Verum et hi, de quibus mox loquemur, etiamsi vana aliquot prioribus hæresibus addidere vocabula, sicut in sex sermonibus a nobis demonstratum est, nihilominus genuini superiorum hæresiarcharum alumni fuerunt, prout singillatim palam faciemus. Quinam porro hi sint nuper exorti, quibus Pauliciani innituntur, quosque ipsi sibi magistros inscribunt, modo dicendum est. Constantino Heraclii nepote imperium tenente, exstitit Armenius quidam, nomine Constantinus, in Samosatensis regionis pago Mananali, qui pagus nunc quoque Manichæos alit. Hic diaconum quemdam captivum, ad patriam suam de Syria revertentem (ut accurate rescivimus) et in pagum Mananalim delatum, hospitem diebus aliquot domi suæ habuit. Is

ΚΓ'. Πῶς δὲ ἄρα ἡ ἀρχὴ τῆς μυσαρᾶς ταύτης αἱρέσεως γέγονεν, ἤδη ἐν τῇ διὰ πλάτους διηγήσει ἡμῖν λέλεκται (31) ἐν οἷς ἐλέγομεν περί τε Μάνεντος καὶ τῆς λοιπῶν καὶ Παύλου τοῦ [cod. f. 97 b.] Σαμωσατέως τοῦ υἱοῦ Καλλινίκης τῆς C Μανιχαίας, ἀδελφοῦ δὲ Ἰωάννου· ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτοι περὶ ὧν διηγησόμεθα εἰ κενοφωνίας τινὰς ταῖς πρώταις ἐπισυνῆψαν αἱρέσεσι, καθὼς ἐν τοῖς ἓξ λόγοις ἡμῖν δεδήλωται, ἀλλὰ μαθηταὶ τῶν προηγησαμένων αἱρεσιαρχῶν ὑπῆρξαν γνήσιοι, καθώσπερ λεπτομερῶς δηλωθήσεται· τίνες δὲ οὗτοι οἱ νεωστὶ ἀναφανέντες εἰς οὓς οἱ Παυλικιάνοι ἐπερείδονται, καὶ οὓς ἑαυτῶν διδασκάλους ἐπιγράφονται, ἤδη λεκτέον· ἐν ταῖς ἡμέραις Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως τοῦ ἔγγονος [j] Ἡρακλείου (32), γέγονέ τις Ἀρμένιος ὀνόματι Κωνσταντῖνος ἐν τῷ Σαμωσάτῳ τῆς Ἀρμενίας, ἐν κώμῃ Μανανάλει λεγομένῃ, ἥτις κώμη καὶ μέχρι τοῦ νῦν Μανιχαίους ἐκτρέφει [k]· οὗτος διάκονόν τινα αἰχμ- D άλωτον πρὸς τὴν οἰκείαν πατρίδα ἐκ Συρίας ἐπανερ-

VARIÆ LECTIONES.

[h] Deest apud R. μεγάλων. [i] R. κάλλιστα. [j] Ita cod. [k] R. ἐντρέφει.

(29) Basilium anno sui imperii primo (Christi 867) Augustos fecisse liberos suos Constantinum (qui adolescentulus obiit an. 879.) et Leonem, notissimum est. Cedrenus ed. Paris. p. 569. et alii. Itaque hi duo apparent in nummis Byzantinis apud Bandurium. Idem Cedrenus loc. cit. aliique narrant a Basilio anno imperii tertio Alexandrum quoque tertio loco genitum purpura fuisse donatum. Jam vero cum noster Siculus hic et alibi duos tantum Constantinum et Leonem dicat cum patre Augustos, sequitur ut omnino hanc historiam scripserit anno imperantis Basilii secundo, ante Alexandri, de quo reticet, purpuram. Primo autem Basilii anno non potuit rem scribere, quam ipse nonnisi secundo egit.

(30) Innuit Bulgarorum præsertim conversionem sub Basilio imp.

(31) Superius cap. 11 seqq. Utinam vero haberemus vetus opusculum, quem Montfauconius *B. Mss.*, t. I p. 44 et 69 memorat ex catalogo veteris bibliothecæ qui est in codicibus reginæ Suecæ Christinæ, olim Petavianis! Sic ergo loco cit.: *Sancti Salvii episcopi et martyris liber de eo quod Manes non sit auctor hæresis Manichæorum, sed quidam Scythianus tempore apostolorum.*

(32) Fuit hic Constantinus cognomento Pogonatus, patre Constante, avo Heraclio. Is imperium adiit an. 668.

χόμενον, ὡς ἀκριβῶς ἐμάθομεν, καὶ τὴν κώμην Μανάναλιν φθάσαντα, ξενίζει ἐπὶ ἡμέρας τινὰς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Ὁ δὲ αἰχμάλωτος ἐκ Συρίας βίβλους ἐπιφερόμενος δύο, μίαν τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου, καὶ ἑτέραν τὴν τοῦ Ἀποστόλου, ταύτας δωρεῖται τῷ Κωνσταντίνῳ, ἀμειβόμενος αὐτῷ τὴν τῆς ξενοδοχίας ἀντάμειψιν. Ὁ δὲ λαβὼν τὰς δύο βίβλους τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ τὴν ἀθέμιτον καὶ μυσαρὰν αὐτοῦ αἵρεσιν βλέπων βδελυκτὴν παρὰ πάντων καὶ φευκτὴν ὑπάρχουσαν διὰ τὰς ἐν αὐτῇ δυσφημίας τε καὶ αἰσχρουργίας, θέλων αὖθις ἀνανεώσασθαι τὸ κακὸν, μηχανᾶται ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας μὴ ἀναγινώσκεσθαι ἑτέραν βίβλον τὸ παράπαν, πλὴν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, ὅπως δυνηθῇ δι' αὐτῶν ἐπικαλύψαι τὴν τῆς κακίας βλάβην· ὥσπερ οἱ τὰ δηλητήρια φάρμακα διδόντες πίνειν, διὰ μέλιτος ταῦτα [l] ἐπικαλύπτουσιν· καὶ δὴ ἐκ τῶν μνημονευθεισῶν Μανιχαϊκῶν βίβλων τὰς ἀφορμὰς ἑκάστης βλασφημίας παρειληφὼς, ἠδυνήθη ἐκ συνεργίας σατανικῆς τὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου νοήματα ἐν τῇ ἑρμηνείᾳ, πρὸς τὸ οἰκεῖον διαστρέψαι βούλημα. Τὰς δὲ πολλάκις μνημονευθείσας βίβλους τῶν Μανιχαίων, ὡς προείρηται, ἀπερρίψατο· διὰ τὸ καὶ μάλιστα πολλοὺς ὁρᾷς [m] ἕνεκα αὐτῶν ξίφεσιν ἀποκτενομένους [n]. Οἱ γὰρ θειότατοι καὶ ὀρθόδοξοι ἡμῶν τῶν ὄντως Χριστιανῶν βασιλεῖς μετὰ πάντων τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν κατορθωμάτων θεσπίζουσι καὶ τοῦτο, Μανιχαίους καὶ Μοντανοὺς ξίφει τιμωρεῖσθαι· τὰς δὲ βίβλους αὐτῶν εὑρισκομένας, πυρὶ παραδίδοσθαι· εἰ δέ τις φωραθείη ταύτας ἀποκρύπτων, τὸν τοιοῦτον ψήφῳ θανάτου καθυποβάλλεσθαι· τὰ δὲ ὑπάρχοντα αὐτῷ ἐν τῷ τοῦ δημοσίου εἰσκομίζεσθαι μέρει (33).

A autem captivus duos ex Syria libros attulerat, unum sancti Evangelii, alterum Apostoli, quos Constantino donavit, hospitii beneficium ei remunerans. Hic autem duobus his Evangelii et Apostoli acceptis libris, simulque videns impiam suam ac nefariam
29 hæresim omnibus exsecrationi ac detestationi haberi, propter infamias ejusdem ac turpitudines; capto consilio malum hoc renovandi, statuit instigante dæmone, nullum omnino alium legendum esse librum, præter Evangelium atque Apostolum, ut ita posset nequitiæ suæ labem velare; illorum instar qui venenata pharmaca propinantes, melle ea adoperiunt: imo sic etiam, quam ex memoratis Manichæorum libris singularum blasphemiarum ansam ceperat, eam distortis, cum satanico auxilio,
B Evangelii atque Apostoli ad proprium libitum interpretationibus confirmare valeret. Nihilo tamen minus prædictos Manichæorum libros, ut jam dictum fuit, abolevit: ob id potissimum, quod horum causa librorum, multos gladio videbat interfici. Etenim augusti et orthodoxi nostræ Christianæ vere gentis imperatores, inter cætera sua recte acta, hoc quoque edixerunt, ut in Manichæos ac Montanistas gladio animadverteretur; libri autem illorum comperti flammis traderentur; quos si quis celare deprehenderetur, is quidem capitali sententiæ subjiceretur, res autem ejusdem familiaris in fiscum redigeretur.

ΚΔ'. Ὁ γοῦν τοῦ Μάνεντος μαθητὴς Κωνσταντῖνος ἵνα τοὺς μαθητευομένους αὐτῷ τελείως δελεάσας ἀπολέσῃ, καὶ ποιήσῃ εὐπαράδεκτα τὰ [cod. f. 98 b.] παρ' αὐτοῦ λεγόμενα, τὰς Οὐαλεντίου [o] βλασφημίας καὶ τερατολογίας, τῶν τριάκοντα αἰώνων, φημὶ, καὶ θεῶν, ἔτι δὲ καὶ τὴν τοῦ Κουβρίκου περὶ τοῦ ὑετοῦ πλαστώδη μυθολογίαν, ὅς φησιν ἐξ ἱδρώτων νεανίσκου εὐειδοῦς κατατρέχοντος παρθένῳ γίνεσθαι τὸν ὑετὸν, καὶ ἄλλα τινὰ ἀφ' ἑαυτοῦ ὡς δυσπαράδεκτα, ἠθέλησεν ἀποσείσασθαι· οὐχ ἵνα τὴν μεγίστην λωφήσῃ κακίαν, ἀλλ' ἵνα πρὸς ἑαυτὸν πολλοὺς ἐφελκύσηται. Βασιλείδου δὲ τοῦ δυσωνύμου τὰς ἀσελγείας [p] τε καὶ τὰ μιάσματα, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων τὸν δυσώδη ὑποδεξάμενος βόρβορον, ἀναδείκνυται νέος τις ὁδηγὸς ἀπωλείας. Ὅθεν ἅπαντες οἱ νῦν περιόντες τῶν Μανιχαίων παῖδες, τὰς δραματουργίας ταύτας ἀγνοοῦντες, προθύμως ἀναθεματίζουσι Σκυθιανὸν, Βουδδᾶν τε, καὶ Μάνεντα, τοὺς τῆς κακίας γεγονότας ἀρχηγέτας· Κωνσταντῖνον δὲ τοῦτον τὸν καὶ Σιλουανὸν ἑαυτὸν ὀνομάσαντα, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν ἀναδειχθέντας ὡς ἀποστόλους Χριστοῦ καὶ ἰσοτίμους Παύλου ἡγοῦνται. Οὗτος τοίνυν ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ καὶ Σι-

C XXIV. Manetis itaque discipulus Constantinus, ut suos discipulos omnino irretitos perderet, et doctrinam suam facilius oggereret, Valentini blasphemias atque præstigias, triginta æonum, inquam, atque deorum, prætereaque Cubrici de pluvia confictam mythologiam, qui ait ex formosi juvenis sudoribus virginem persequentis, pluviam confieri, et nonnulla alia, utpote creditu difficilia, antiquanda curavit; haud sane ut hanc de medio tolleret summam nequitiam, sed ut plures ad se pertraheret. Cæteroqui infamis Basilidæ et reliquorum **30** omnium fœtidum cœnum amplectens, novellus quidam apparuit perditionis dux. Atque hinc accidit, ut omnes qui nunc sunt Manichæorum discipuli, prædictas fabulas ignorantes, Scythiano, Buddæ, atque Maneti, mali hujus antesignanis, ultro anathema dicant;
D Constantinum autem hunc, qui se insuper Silvanum nominavit, nec non eos qui post illum apparuerunt, ut Christi apostolos pari ac Paulum honore prosequantur. Hic ergo Constantinus, qui et Silvanus, Mananali pago relicto, incolatum suum transtulit in castrum Cibossam prope Coloneam,

VARIÆ LECTIONES.

[l] Deest ταῦτα apud R. [m] Cod. ὁρῶν. [n] R. ἀποκτενομένους. [o] Ita cod. [p] R. ἀσελγίας.

NOTÆ.

(33) Lex civilis in Photii Syntagmate *Spicil. Rom.* t. VII p. 383: Οἱ Μανιχαῖοι ἐσχάτως τιμωροῦνται καὶ δημεύονται: *Manichæi extremo supplicio puniuntur, et eorum bona publicantur.* Ibidem p. 385, pœnæ exstant adversus libros hæreticorum.

dicens se esse illum in Apostoli Epistolis nominatum Silvanum, quem Paulus ceu fidelem discipulum in Macedoniam misit. Ostendebat simul discipulis suis etiam illum Apostoli librum quem a memorato acceperat captivo diacono, aiebatque: Vos Macedones estis, ego vero missus a Paulo ad vos Silvanus. Et hoc quidem post sexcentos a Pauli testimonio annos affirmabat; cum is emerserit, ut jam diximus, sub Constantino Heraclii nepote.

A λουανός, τὴν Μανάναλιν καταλείψας [q], ἐλθὼν κατῴκησεν εἰς Κίβοσσαν τὸ κάστρον, πλησίον Κολωνείας, λέγων ἑαυτὸν εἶναι τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς τοῦ Ἀποστόλου ἐμφερόμενον Σιλουανόν· ὃν ἀπέστειλεν ὡς πιστὸν μαθητὴν Παῦλος εἰς [r] Μακεδονίαν. Ἐπεδείκνυε [s] δὲ τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ Ἀποστόλου [cod. f. 99] βίβλον ἥνπερ εἰλήφει παρὰ τοῦ προμνημονευθέντος διακόνου τοῦ αἰχμαλώτου, λέγων· Ὑμεῖς ἐστε οἱ Μακεδόνες, ἐγὼ δέ εἰμι Σιλουανὸς ὁ ὑπὸ Παύλου ὑμῖν ἀποσταλείς. Καὶ τοῦτο δὲ μετὰ χρόνους ἑξακοσίους τῆς μαρτυρίας Παύλου, ἀναφανεὶς ἔλεγεν, ὡς γὰρ [t] προείρηται ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ ἐγγόνου Ἡρακλείου.

XXV. Jam vero integris 27 illic versatus annis, multos loci incolis deceptis, dignum magisterio suo vitæ exitum habuit. Namque imperator nescio quomodo rebus illius cognitis, palatinum quemdam misit, nomine Simeonem, cum mandato, ut hominem nequitiæ auctorem lapidandum curaret: discipuli autem ejus, utpote ob inscitiam decepti, Ecclesiæ Dei traderentur convertendi atque emendandi; quamquam ii inemendati manserunt. Illuc ergo negotii hujus perficiendi causa profectus Simeon, socio assumpto quodam ex regionis principibus, cui nomen Tryphon, cum ad eum locum venisset, cunctos comprehendit; atque ad australem castri Coloneæ partem transferens, infelicem hominem in discipulorum suorum conspectu constituit, quibus mandavit ut eum lapidibus **31** appeterent: at hi sumptis lapidibus, ac veluti ad proprias zonas manus demittentes, lapides retrorsum jaciebant, magistro suo parcentes, quem a Deo ad se missum putabant. Jam hic Silvanus cum aliquot antea annis Justum quemdam nomine, filium sibi adoptasset, eumque Manichaica hæresi imbuisset, dignam alumnatus et magisterii tunc temporis ab eo mercedem retulit. A palatino enim jussus Justus, sumpto lapide, hominem ceu novum Goliathum percutiens interfecit: reciditque in eum Davidica vox quæ ait: *Lacum aperuit, et effodit eum, et convertetur labor ejus in caput ipsius* [27]. Ille demum locus, a congestis ibi lapidibus, usque ad hodiernum diem, acervus appellatur.

ΚΕ'. Καὶ δὴ ἐν ὅλοις ἔτεσιν εἴκοσι καὶ ἑπτὰ διατρίψας ἐκεῖσε, πολλοὺς τῶν ἐγχωρίων πλανήσας, ἀξίαν τῆς ἑαυτοῦ διδασκαλίας τὴν καταστροφὴν τοῦ B βίου ἐδέξατο. Ὁ γὰρ βασιλεὺς οὐκ οἶδ' ὅπως μαθὼν τὰ κατ' αὐτὸν, ἀποστέλλει βασιλικόν τινα, Συμεῶνα καλούμενον, παραγγείλας αὐτῷ λιθοβολῆσαι τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τοὺς δὲ μαθητὰς αὐτοῦ, ὡς ἐξ ἀγνοίας ἀπατηθέντας, ἐν Ἐκκλησίαις Θεοῦ πρὸς ἐπιστροφὴν παραδοθῆναι καὶ διόρθωσιν, εἰ καὶ ἀδιόρθωτοι ἔμειναν· ὅπερ καὶ γέγονεν. Ἐλθὼν γὰρ ὁ Συμεὼν καὶ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τινα τῶν ἐκεῖσε ἀρχόντων τοὔνομα Τρύφωνα, καὶ γενόμενος ἐπὶ τοῦ τόπου, συλλαμβάνει τοὺς πάντας καὶ ἐνέγκας αὐτοὺς κατὰ τὸ νότιον μέρος τοῦ κάστρου Κολωνείας, ἵστησι τὸν δείλαιον καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς κατέναντι αὐτοῦ, οἷς καὶ παρεκελεύσατο λιθοβολῆσαι αὐτόν. Οἱ δὲ τοὺς λίθους λαμβάνοντες, καὶ ὡς πρὸς τὰς ἑαυτῶν ζώνας τὰς χεῖρας προσκλίνοντες, ὀπισθοφανῶς τῆς χειρὸς τοὺς C λίθους ἠκόντιζον, φειδόμενοι τοῦ οἰκείου διδασκάλου, ὡς ἅτε δὴ ἐκ Θεοῦ ἀποσταλέντος αὐτοῖς [cod. f. 99 b.]. Οὗτος οὖν ὁ Σιλουανὸς [u] πρὸ χρόνων τινῶν Ἰοῦστόν τινα καλούμενον εἰς υἱοθεσίαν λαβὼν, καὶ τὴν Μανιχαϊκὴν διδάξας αἵρεσιν, ἀξίαν τῆς ἀνατροφῆς καὶ διδασκαλίας τὸ τηνικάδε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀμοιβὴν ἐδέξατο. Ἐπιταχθεὶς γὰρ παρὰ τοῦ βασιλικοῦ ὁ Ἰοῦστος καὶ δραξάμενος λίθον, ὡς νέον Γολιὰθ τοῦτον πατάξας ἀπέκτεινε, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτῷ ἡ Δαυϊτικὴ φωνὴ ἡ λέγουσα· *Λάκκον ὤρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν· καὶ ἐπιστρέψει ὁ πόνος αὐτοῦ εἰς κεφαλὴν αὐτοῦ.* Ὁ δὲ τόπος ἐκεῖνος διὰ τοὺς συναχθέντας ἐπ' αὐτῷ λίθους σωρὸς ἐκλήθη, μέχρι τῆς σήμερον.

XXVI. Porro Constantini discipulos Simeon, prout imperator mandaverat, Ecclesiæ convertendos tradidit; sed hi conversioni reluctantes, maluerunt in propria malitia mori, quam pœnitentia Deum propitiare atque æternam salutem consequi. Ecce autem dum in hos inquireret Simeon, quia divinæ erat institutionis expers, sed et levi mente præditus, perniciosam illam condidicit hæresim; reversusque ad imperatorem, et triennio Constantinopoli exacto, domi suæ manens, a diabolo mox percitus, cunctis relictis, clam aufugit, veniensque ad dictam Cibossam, discipulos Constantini collegit; factusque

D ΚϚ'. Κατὰ δὲ τὴν τοῦ βασιλέως κέλευσιν ὁ Συμεὼν τοὺς μαθητὰς Κωνσταντίνου ἐν Ἐκκλησίαις Θεοῦ πρὸς ἐπιστροφὴν παραδέδωκεν· ἀλλ' ἔμειναν ἀνεπίστροφοι, μᾶλλον ἑλόμενοι συναποθνήσκειν τῇ ἑαυτῶν κακίᾳ, ἢ διὰ μετανοίας τὸν Θεὸν ἐξιλεώσασθαι, καὶ σωτηρίας αἰωνίου ἐπιτυχεῖν· οὓς ἀνακρίνας ὁ Συμεὼν, καὶ ἀμύητος ὢν θεϊκῆς παιδεύσεως, μᾶλλον δὲ κοῦφος ταῖς φρεσὶν ὑπάρχων, τὴν ὀλεθρίαν ταύτην ἔμαθεν αἵρεσιν· καὶ ἀνακάμψας πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τριετῆ χρόνον ἐπιμείνας Κωνσταντινουπόλει, οἴκοι μένων, τελείως ἐνεργηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καταλιπὼν ἅπαντα, λαθραίως ἀπέδρα· καὶ

[27] Psal. VII, 16, 17.

VARIÆ LECTIONES.

[q] R. καταλλείψας. [r] Deest εἰς apud R. [s] R. ἀπεδ. [t] Deest γὰρ apud R. [u] R. et cod. Σαλουάνους.

ἐλθὼν εἰς τὴν λεχθεῖσαν Κίβοσσαν, τοὺς μαθητὰς ἐπισυνάγει Κωνσταντίνου, καὶ γίνεται τῆς κακίας διάδοχος· εὐδοξίαν τε, ὡς καὶ οἱ πρὸ τούτου, ἑαυτῷ πραγματευόμενος, [cod. f. 100.] Τίτον ἑαυτὸν ὀνομάζει. Ἐγὼ δὲ τοῦτον, οὐ Τίτον λέξω (οὐ γὰρ ἦν μιμητὴς Τίτου τοῦ ἐν Κρήτῃ ὑπὸ Παύλου τοῦ ἀποστόλου χειροτονηθέντος ἐπισκόπου), ἀλλὰ Κῆτον[v]· μιμητὴς γὰρ γέγονε τοῦ θαλασσίου κήτους τοῦ τοῖς ὕδασιν ἐμφωλεύοντος· περὶ γὰρ τοῦ θαλασσίου κήτους φασί[x] τινες, ὅτι τὸ θαλάσσιον κῆτος, ἀσπιδοχελώνη λέγεται· ἔστι δὲ τῷ μεγέθει, νήσῳ ἐοικὸς, καὶ φωνὴν ἔχει βαρεῖαν· ὅθεν ἀγνοοῦντες οἱ ναῦται ἐπ' αὐτῷ τὰς ἀγκύρας τιθέασι, καὶ πηγνύντες πασσάλους, τὰ πλοῖα δεσμεύουσιν· ἐπ' ἂν δὲ ἀνάψωσιν ἐπ' αὐτῷ κάμινον, θερμανθὲν τὸ ζῶον ἀθρόως καταδυὲν, πάντας εἰς βυθὸν ἀποπνίγει. Οὕτως οὖν καὶ οὗτος, τοὺς ἀγνοήσαντας αὐτοῦ τῆς κακίας τὸ μέγεθος, καὶ τὴν βαρεῖαν φωνὴν μὴ ἐκκλίναντας, ἀλλὰ μᾶλλον ὑπακούσαντας, ἐπ' αὐτῷ τε τῆς ἐλπίδος τὴν ἄγκυραν θεμένους, πάντας διὰ πυρὸς εἰς βυθὸν ᾅδου κατήγαγε· διὰ πυρὸς γὰρ λέλυται σὺν τοῖς μετ' αὐτοῦ πλανηθεῖσι, καὶ πρὸς πῦρ ἐξεδήμησεν ἄσβεστον.

A impietatis ejus successor, gloriam etiam, ut cæteri priores, ambiens, Titum se nominavit. Ego vero hunc Titum non dicam; non enim imitator erat illius in Creta a Paulo apostolo episcopi; sed Cetum appellabo, quia marino potius ceto similis evasit, qui sub aquis latet. Aiunt enim nonnulli hunc marinum cetum aspidochelonem appellari, tantæque magnitudinis, ut sit insulæ par, grandi etiam voce sonantem: quam rem nautæ ignorantes, ad eum anchoras jaciunt, clavisque confixis naves **32** religant; ubi postquam focum incenderint, calefactum animal repente se mergens, cunctos sub abysso suffocat. Sic et iste eos qui improbitatis ejus magnitudinem ignorabant, vocemque immanem non devitabant, sed potius auscultabant, in eoque spei suæ B anchoras defigebant, cunctos per ignem in inferni profunda deduxit: etenim igne cum omnibus a se deceptis consumptus fuit, atque ad flammam migravit inexstinguibilem.

ΚΖ'. Τριετῆ γὰρ ἐκεῖσε τελέσας χρόνον, καὶ πολλοὺς ἀπατήσας, ὕστερον συζητήσεως γενομένης καὶ λόγων πολλῶν κινουμένων μεταξὺ Ἰούστου τοῦ προμνημονευθέντος τοῦ τῇ τοῦ λίθου βολῇ[y] τὸν Κωνσταντῖνον πατάξαντος, καὶ Συμεῶνος, τοῦ καὶ Κήτους, περὶ τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ τοῦ ἐν τῇ πρὸς Κολασσεῖς Ἐπιστολῇ κειμένου φάσκοντος· [cod. f. 100 b.] *Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τά τε ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε Θρόνοι, εἴτε Ἀρχαὶ, εἴτε Ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἐκτίσθη· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν.* Εἶτα διανισταμένου τοῦ Ἰούστου καὶ λέγοντος, Ἆρα μήπως ἀπατῶμεν τοὺς λαοὺς, καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων ἀσυνέτως ἀπόλλομεν, ἕτερα διδάσκοντες παρὰ τὰ ἀποστολικὰ ῥήματα· ὧν ψυχῶν τὸ κρῖμα ἐπὶ τῆς φοβερᾶς δίκης ἡμεῖς ἀποτίσομεν· ὁ Συμεὼν οὐκ ἐπείθετο· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπέμενεν διαστρέφων, ὡς ἔθος ἦν αὐτῷ, ὧδε κἀκεῖσε τοῦ λόγου τὴν ἑρμηνείαν ἄγων· καὶ γενομένης φιλονεικίας μεγάλης μεταξὺ Ἰούστου καὶ τοῦ Συμεῶνος, ὁ Ἰοῦστος ἀνέρχεται πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Κολωνείας, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἀποστολικοῦ ῥητοῦ μαθεῖν βουλόμενος, ἀνήγγειλεν αὐτῷ πάντα περί τε ἑαυτοῦ καὶ τῶν λοιπῶν τῶν συνόντων αὐτῷ, καὶ τῆς διδασκαλίας αὐτῶν· ὁ δὲ ἐπίσκοπος μηδὲν μελλήσας, ἀνήγαγε περὶ τούτων τῷ βασιλεῖ Ἰουστινίῳ, τῷ μετὰ Ἡράκλειον βασιλεύσαντι· μαθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς, ἐκέλευσε πάντας ὑφὲν ἀνακριθῆναι· καὶ τοὺς ἐμμείναντας τῇ πλάνῃ, πυρὶ παραδοθῆναι[z], ὅπερ καὶ γέγονε· πλησίον γὰρ τῆς σωροῦ πυρὰν μεγάλην ἀνάψαντες, ἄρδην κατέφλεξαν ἅπαντας.

XXVII. Namque ibi triennio demorans, compluribus fraude deceptis, postremo orta controversia, multisque consertis sermonibus cum supra memorato Justo illo, a quo Constantinus saxo percussus fuerat; cum Simeon, qui et Cetus, de apostolico dicto dissereret ad Colossenses, quod ita se habet: *Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Prin-* C *cipatus, sive Potestates: omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant*[38]; mox instante Justo ac dicente: Agesis sis, ne diutius populos decipiamus, et animas hominum insipienter perdamus, diversa ab apostolicis verbis docentes; de quarum animarum damnatione nos in tremendo judicio pœnas dabimus; Simeon non est assensus, sed eo magis in more suo testimonia sacra distorquendi perseveravit, susdeque interpretationem versans. Orto itaque gravi inter Justum ac Simeonem dissidio, accessit ad Coloneæ episcopum Justus, ab eoque vim apostolici dicti discere volens, res suas cunctas et conjuratorum sociorum, nec non doctrinæ genus revelavit. At episcopus sine mora omnia hæc Justiniano post D Heraclium imperanti significavit: quibus imperator cognitis, mandavit de omnibus simul congregatis quæstionem fieri, et in errore pertinaces flammis tradi, quod et factum est: nam prope illum appellatum **33** acervum grandi rogo incenso, cunctos omnino exusserunt.

ΚΗ'. Εἷς δέ τις ἐξ αὐτῶν ὀνόματι Παῦλος Ἀρμένιος τῷ γένει, ἔχων δύο υἱοὺς, ὧν τὰ ὀνόματα [cod.

XXVIII. Ex his tamen unus, nomine Paulus, gente Armenius, cum duobus liberis Gegnesio ac

[38] Coloss. I, 16.

VARIÆ LECTIONES.

[v] R. et cod. Κῆτος, quod fortasse ferri potest. [x] R. φησί. [y] R. et cod. βουλῇ. Sed R. in marg. corr. [z] Ita cod. At R. παραδοθέντες.

Theodoro, fuga elapsus venit Episparim, de quo pago jam diximus, ubi fusius de Paulo ac Joanne Samosatensi verba fecimus, Callinicæ filiis; a quo Paulo Pauliciani pro Manichæis transnominati sunt. Promovet itaque Paulus filium suum Gegnesium ad impietatis magisterium, quem etiam Timotheum nuncupavit. Coortum est tamen inter duos fratres Gegnesium ac Theodorum dissidium, dum prior diceret se divinam Spiritus gratiam recepisse, alter vicissim se in eum gradum obtruderet. Atque ita mutuo dissidentes, summoque odio flagrantes, hi abominandæ sectæ præsides usque ad vitæ terminum perseverarunt.

XXIX. Imperator rebus horum hominum intellectis (erat is tunc Leo Isauricus) ad se Gegnesium accersivit, seu Timotheum vel potius Thymotheum (iram Dei) et ad Constantinopolitanum patriarcham misit: cui præsenti patriarcha ait: Cur tu fidem orthodoxam negasti? Is contra: Anathema fidem orthodoxam neganti; intelligebat autem fidem orthodoxam esse hæresim suam. Rursus patriarcha: Cur non credis, neque obsequium venerabili cruci exhibes? Et ille: Anathema non adoranti neque colenti venerandam vivificamque crucem. Porro crucem intelligebat Christum ipsum, quatenus manuum extensione crucem efformat. Rursus eum interrogabat: Cur non colis neque veneraris sanctam Deiparam? Ille autem: Anathema non colenti sanctissimam Deiparam, in quam[a] Dominus noster Jesus Christus introiit, nostrum omnium Matrem; intelligens scilicet supernam Jerusalem, in quam Præcursor noster ingressus est Christus. Denuo illi patriarcha: Cur Domini nostri Jesu Christi immaculatum **34** corpus ac pretiosum sanguinem non sumis, sed ea potius despicis? Thymotheus vero: Anathema non sumenti vel aspernanti corpus ac sanguinem Domini nostri Jesu Christi, verba scilicet illius intelligens. Insuper de sancta catholica et apostolica Ecclesia interrogatus, pari modo respondebat, catholicam tamen Ecclesiam appellans synedria Manichæorum. Et de baptismo similiter loquebatur, Dominum Jesum Christum baptismi nomine intelligens, et aliud nihil; quia scriptum est: *Ego sum aqua vivens* [39]. Atque ita omnia distorquens Thymotheus, et in singulis anathematizans, vitii expers creditus est; acceptoque ab imperatore sigillo, rediit Episparim, collectisque cunctis discipulis suis, migravit ad Deo invisam Mananalim, unde fuit oriundus prædictus Constantinus. Deinde multos annos ibi commoratus, et in summam in-

A f. 101.] Γεγνέσιος καὶ Θεόδωρος, μεθ' ὧν καὶ ἀποδιδράσκει, ἔρχεται εἰς Ἐπίσπαριν τὴν προλεχθεῖσαν ἡμῖν ἐν τοῖς διὰ πλάτους, ὅτε περὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου τῶν Σαμωσατέων, τῶν υἱῶν Καλλινίκης ἐλέγομεν, ἀφ' οὗ Παύλου, καὶ Παυλικιάνοι, ἀντὶ Μανιχαίων μετωνομάσθησαν. Προβάλλεται οὖν ὁ Παῦλος τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν Γεγνέσιον εἰς τὸ τῆς ἀθεότητος διδασκαλεῖον, ὃν καὶ Τιμόθεον μετονομάζει· καὶ γίνεται στάσις μεταξὺ ἀμφοτέρων τῶν ἀδελφῶν, Γεγνεσίου, φημὶ, καὶ Θεοδώρου· τοῦ μὲν λέγοντος χάριν εἰληφέναι θεϊκὴν τὴν τοῦ Πνεύματος· τὸ δὲ πάλιν ἑαυτὸν ἐπὶ τοῦτο προβαλλομένου· καὶ οὕτως εἰς ἑαυτοὺς στασιάζοντες καὶ τέλειον μῖσος ἀλλήλους μισήσαντες οἱ τοῦ μύσους προστάται, διέμειναν οὕτως μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν.

B ΚΘ'. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὰ περὶ τούτων ἀκούσας (ἦν δὲ τηνικαῦτα Λέων ὁ Ἴσαυρος), μεταστέλλεται τὸν Γεγνέσιον τὸν καὶ τὸν Τιμόθεον, μᾶλλον δὲ Θυμόθεον, καὶ παραπέμπει αὐτὸν πρὸς τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως· ὡς δὲ εἶδεν αὐτὸν ὁ πατριάρχης, λέγει αὐτῷ· Διὰ τί ἠρνήσω τὴν ὀρθόδοξον πίστιν; Ὁ δὲ λέγει· Ἀνάθεμα τὸν ἀρνησάμενον τὴν ὀρθόδοξον πίστιν· ἔλεγε δὲ ὀρθόδοξον πίστιν, τὴν οἰκείαν αἵρεσιν. Καὶ ὁ πατριάρχης πάλιν λέγει· Διὰ τί οὐ πιστεύεις καὶ προσκυνεῖς τὸν τίμιον σταυρόν; Ὁ δὲ λέγει· Ἀνάθεμα τὸν μὴ προσκυνοῦντα καὶ μὴ σεβόμενον τὸν τίμιον καὶ ζωοποιὸν σταυρόν· ἔλεγε δὲ σταυρὸν, [cod. f. 101 b.] τὸν Χριστὸν τῇ ἐκτάσει τῶν χειρῶν σταυρὸν ἀποτελοῦντα. Καὶ πάλιν ἐρωτᾷ αὐτόν· Διὰ τί οὐ σέβῃ καὶ προσκυνεῖς τὴν ἁγίαν Θεο- C τόκον; Ὁ δέ φησιν· Ἀνάθεμα τὸν μὴ προσκυνοῦντα τὴν παναγίαν Θεοτόκον, ἐν ᾗ εἰσῆλθεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τὴν μητέρα πάντων ἡμῶν· ἔλεγε δὲ ταύτην εἶναι τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ἐν ᾗ πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. Καὶ πάλιν πρὸς αὐτόν φησιν ὁ πατριάρχης· Διὰ τί οὐ μεταλαμβάνεις (34) τοῦ ἀχράντου σώματος καὶ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ ἀτιμάζεις αὐτό; Ὁ δὲ Θυμόθεος λέγει· Ἀνάθεμα τὸν μὴ μεταλαμβάνοντα, ἢ ἀτιμάζοντα τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἔλεγε δὲ τὰ ῥήματα αὐτοῦ. Πάλιν δὲ περὶ τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐρωτηθεὶς, ὡσαύτως ἔλε- D γεν· Ἐκκλησίαν καθολικὴν, τὰ συνέδρια τῶν Μανιχαίων ἀποκαλῶν· καὶ περὶ τοῦ βαπτίσματος ὁμοίως ἔλεγε, τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὑπάρχειν τὸ βάπτισμα, καὶ οὐκ ἄλλο· διότι γέγραπται· *Ἐγώ εἰμι τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν*· καὶ οὕτως πάντα διαστρέψας ὁ Θυμόθεος, καὶ καθ' ἕκαστον ἀναθεματίσας, ὡς ἀναίτιος κακοῦ ἐνομίσθη, καὶ λαβὼν παρὰ τοῦ βασιλέως σιγίλλιον (35) ἦλθε πάλιν εἰς Ἐπίσπαριν· καὶ συνάξας πάντας τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ φεύγει σὺν αὐτοῖς,

[39] Joan. IV, 10.

VARIÆ LECTIONES.

[a] R. ὡς αὐτός.

NOTÆ.

(34) Confer supra p. 13, adn., ubi Raderum correximus, qui tamen hoc posteriore loco recte interpretatur vocabulum μεταλαμβάνεις.

(35) Intellige *diploma erectionis*, Gall. *sauf-conduit*, *passeport*. De sigillo diu Cangius Gloss. med et inf. Latin.

καὶ κατῆλθεν εἰς τὴν θεόλευστον Μανάναλιν, ἐξ ἧς A ἀνεδείχθη ὁ προῤῥηθεὶς Κωνσταντῖνος. Εἶτα ἐκεῖσε χρόνους ἱκανοὺς ἐπιμείνας καὶ [cod. f. 102] εἰς ἄκρον μανίας ἐλάσας καὶ θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλῖψιν ἀποστολὴν δι' ἀγγέλων πονηρῶν δεξάμενος, θεόπληκτος γενόμενος, ὑπὸ τοῦ βουβῶνος τὸν βίον κατέστρεψεν ἐν ὅλοις τριάκοντα ἔτεσι καὶ αὐτὸς τῆς ἀσεβείας γενόμενος προστάτης.

Λ'. Οὗτος ἔσχεν υἱὸν, τοὔνομα Ζαχαρίαν· καὶ μίσθιον αἶγας νέμοντα, ὅν ποτε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εὗρε κείμενον ἐσπαργανωμένον, διὰ τὸ ἐκ παρανόμου καὶ μεμιαμμένης προελθεῖν κοίτης· οἶδε γὰρ πόρνη τῆς κοιλίας αὐτῆς τὰ ἔγγονα ἐν ὁδῷ ῥίπτειν, δεδιῶσα[b] τὸ πταῖσμα· ἀποθανόντος τοίνυν Γεγνεσίου, ἐσχίσθησαν οἱ τούτου μαθηταί· καὶ οἱ μὲν, προσεῤῥύησαν Ζαχαρίᾳ· οἱ δὲ, Ἰωσὴφ τῷ νόθῳ προσέδραμον· οὕτως γὰρ ὠνομάζετο. Στάσεως οὖν πολλῆς γενομένης μεταξὺ ἀμφοτέρων, ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πρὸ αὐτῶν, καὶ θάτερος ἑαυτὸν ψηφιζόμενος τὴν χάριν εἰληφέναι τοῦ B Πνεύματος, τὴν ἐνέργειαν μᾶλλον τοῦ ἀκαθάρτου ἐδέξαντο πνεύματος· εἶτα θυμωθεὶς Ζαχαρίας, ὡς τῆς πατρῴας κληρουχίας ἐκπίπτειν μέλλων, λίθῳ πατάξας Ἰωσὴφ τὸν Ἀφρόνητον, παρ' ὀλίγον ἀνεῖλεν. Μετὰ δέ τινα χρόνον λαβόντες ἑκάτεροι τοὺς οἰκείους μαθητὰς, ἠθέλησαν λαθραίως ἀποδρᾶσαι τοῦ τόπου· καὶ δὴ μικρὸν ἀποστάντες τῆς κώμης, ὑποπτευθέντες ὑπὸ τῶν Ἀγαρηνῶν πρὸς Ῥωμανίαν, ἐξέρχεσθαι, καὶ ὑπ' αὐτῶν ἀνερευνώμενοι[c], ὁ μὲν Ζαχαρίας ὡς εἶδε τὴν τῶν Ἀγαρηνῶν ἐπιδρομὴν, τοὺς οἰκείους ἐάσας [cod. f. 102 b.] μαθητὰς, μόνος ἐξέφυγεν· οὕσπερ φθάσαντες, οἱ Ἀγαρηνοὶ, ξίφεσιν ἀπέκτειναν· δι' ὃ[d] ὠνειδίσθη ὁ Ζαχαρίας παρὰ τῶν ἄλλων, ὡς μισθωτὸς, καὶ οὐχ ὢν ποιμήν.

ΛΑ'. Ἰωσὴφ δὲ ὁ καὶ Ἀφρόνητος γνοὺς τοῦτο, τὰς C ἁμάξας ἐνστρέφει ὡς πρὸς Συρίαν· καὶ ἐλθόντων[e] τῶν Σαρακηνῶν, φησὶ πρὸς αὐτοὺς, ὡς ἐπὶ γαλούργια καὶ βουκόλια ἐξεληλυθέναι· οἱ δὲ Ἀγαρηνοὶ, ταύτῃ τῇ ἀπολογίᾳ πληροφορηθέντες, ἐάσαντες αὐτοὺς ἀδικήτους ὑπεχώρησαν[f]· εὐκαίρου δὲ ὥρας ἐπιτυχὼν Ἰωσὴφ ὁ Ἀφρόνητος, μετὰ πάντων διαδρὰς, τοῦ τόπου ἐξέφυγεν· καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν πολλάκις μνημονευθεῖσαν κώμην Ἐπίσπαριν, ἀσμένως παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ κατοικούντων ἀπεδέχθη· πάντες γὰρ λαμπάδας ἀνάψαντες ἐν μεγάλῃ τιμῇ τὸν πολλῆς ἀτιμίας ἄξιον, ὡς ἅτε δὴ μαθητὴν Χριστοῦ ὑποδέχονται· γνοὺς τοῦτο θεοφιλής τις ἀνὴρ τῶν ἐκεῖσε ἀρχόντων Κρικοράχης λεγόμενος, μετὰ πλείστων στρατιωτῶν τὴν οἰκίαν ἐκύκλωσεν, ἐν ᾗ κατέλυσεν ὁ μαθητὴς τοῦ Μάνεντος· καὶ τοὺς μὲν μαθητὰς D αὐτοῦ συνέσχεν, αὐτὸς δὲ διαδρὰς φυγὰς ᾤχετο πρὸς τὴν Φρυγίαν· καὶ ἀπελθὼν κατῴκησεν εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Πισιδίας· ἐν ἔτεσι δὲ τριάκοντα καὶ αὐτὸς ἐπαγωνισάμενος τῇ κακίᾳ, ἔλεγε τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς, μαθητὴς εἶναι Παύλου τοῦ ἀποστόλου ὁ Ἐπαφρόδιτος, καὶ παρ' αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἀπεστάλθαι· [cod. f. 103.] ἐγὼ δὲ αὐτὸν εἰκότως καλέσω Ἀφρόνητον· λίαν γὰρ ὑπῆρχε καὶ γραμμάτων[g]

A saniam actus, iramque et rabiem atque anxietatem sibi ab angelis malis immissas experiens, bubone a Deo percussus interiit, postquam integris triginta annis impiæ sectæ præfuerat.

XXX. Huic erat filius nomine Zacharias, necnon mercenarius quidam caprarum custos, quem olim in via repererat fasciis involutum, propterea quod illegitima impuraque copula procreatus fuisset. Solet enim meretrix ventris sui partus, ob culpæ metum, in vias projicere. Mortuo igitur Gegnesio, schisma exstitit discipulorum ejus; aliis Zachariæ adhærentibus, aliis autem spurium Josephum sectantibus, sic enim is nominabatur. Magna ergo seditio inter hos duos conflata est, sicuti superioribus B etiam evenerat; dum uterque affirmaret se gratiam Spiritus esse sortitum, qui potius impuri spiritus operationem receperant. Mox furens Zacharias, ceu qui de paterna hæreditate jam excideret, saxo Josephum **35** Aphronetum appetens, propemodum occidit. Post aliquantum vero tempus, sumptis unusquisque propriis discipulis, moliti sunt clam ex eo loco aufugere: sed cum paululum a pago recessissent, oborta est Agarenis suspicio velle eos ad Romanam ditionem transire; ideoque ab his conquisiti. Zacharias quidem Agarenorum incursionem videns, desertis propriis discipulis solus fugit: quos occupatos Agareni, gladiis interemerunt: quæ res Zachariæ apud cæteros, ceu mercenario et non pastori, odium conciliavit.

C XXXI. Josephus autem Aphronetus, ea re cognita, currum convertit, tanquam si in Syriam pergeret; et supervenientibus Saracenis dixit se lactarii operis causa et armentorum in itinere esse. Qua defensione persuasi Saraceni, illum cum sociis abire impunem sinentes, discesserunt. Idonea posthinc captata hora, Josephus Aphronetus cum omnibus aufugiens, loco excessit; profectusque in sæpe memoratum pagum Episparim, libenter ab incolis exceptus fuit: cuncti enim incensis lampadibus magno honore hominem, multa ignominia dignum, tanquam Christi discipulum susceperunt. Ea re intellecta, pius quidam vir ex loci principibus, nomine Cricoraches, magna cum militum manu ædes, ubi Manetis discipulus versabatur, cinxit; D et asseclas quidem ejus comprehendit; sed Josephus elapsus venit in Phrygiam: indeque abscedens, in urbe Pisidiæ Antiochia resedit. Cumque et ipse triginta annis nequitiam suam exercuisset, ait discipulis suis, se Pauli apostoli discipulum esse Epaphroditum, seque ad illos ab eo missum fuisse. At ego pro Epaphrodito, Aphronitum merito eum appellabo: etenim litterarum prorsus atque phroneseo expers erat: cumque multos scelestis actibus æter-

VARIÆ LECTIONES.

[b] R. et cod. δεδειῶται. [c] Ita reapse cod. At R. ἀνερευνομένων, quod in marg. corr. [d] R. διό. [e] R. ἐξελθόντων. [f] R. ἀπεχ. [g] R. γραμμάτου.

næ pœnæ fecisset obnoxios, ipse quoque in loco qui dicitur Chortocopium vita **36** excessit. Hoc adhuc superstite, discipula ipsius in Armenia mulier quædam, ab uno ex ejus alumnis corrupta filium peperit, Hebraico, ut aiunt, genere, malitia insignem, spurcum videlicet Bahanem. Itaque hic Bahanes Aphroneti successor fuit, ejusque hæresim incolumem prout exceperat a prædecessoribus suis omni impuritate confertam retinens, multosque stultos ad extremam perditionem deducens, ipse quoque nequitiæ magister exstitit.

XXXII. Ecce autem paulo post alius item emersit ex urbis Tabiæ territorio veritatis adversarius. Est enim ibi proximus pagus, cui nomen Annia, quem vir quidam incolebat Dryinus appellatus. Huic filius erat, Sergius nomine, diaboli miles. Sergius, inquam, qui multos fecit de ovibus lupos, quorum opera Christi gregem dissipavit. Sergius in ovina pelle lupus, fraudulentus virtutum simulator, ac multorum proinde deceptor; Sergius crucis Christi inimicus, et atheismi os, Deiparæ omniumque sanctorum conviciator, Christi apostolorum adversarius, prophetarum osor, et divinarum Scripturarum corruptor quas ad fabulas mendaciumque distorquebat; Sergius Christi hostis, et Ecclesiæ oppugnator, qui Dei Filium pedibus conculcavit, et novi Testamenti sanguinem profanum judicavit, et in gratiæ Spiritum injurius fuit. Sergius qui seipsum dixit Paracletum, et Tychici sibi nomen imposuit, atque a suis discipulis ceu Spiritus sanctus adoratus fuit; Sergius tenebrarum amans, et se nihilominus relucentem stellam appellans. Sed quid plura? vel cur hæc haud citius abrumpo? Existimo enim ne universum quidem ævum, nequitiæ ejus digne enarrandæ satis fore. Hic ergo Sergius, juvenili adhuc ætate, familiaris factus Manichææ cuidam mulierculæ, atque ab ea deceptus, Antichristi **37** præcursor exstitit. Consentaneum quippe fuit ut hi turpissimæ hæreseos magistri, partim ex Saracenis stirpem ducerent, partim servili genere essent, partim de fornicatione crearentur, partim denique a feminis errorem condiscerent.

XXXIII. Ne vero videamur temere hunc accusare, res ipsius singulas exponemus. Et primo dicemus quomodo infelix homo ad hanc hæresim declinaverit; deinde ex ipsius sermonibus, quisnam hic miserrimus sit vel potius fuerit, palam faciemus. Huic

A καὶ φρονήσεως ἄμοιρος· πολλούς τε τῇ πονηρᾷ κακουργίᾳ ὑπευθύνους ποιήσας τῆς αἰωνίου κολάσεως, κατέστρεψε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε τὸν βίον, εἰς τόπον λεγόμενον Χορτοκοπεῖον. Τούτου ἔτι ὑπάρχοντος, μαθήτρια τούτου εἰς Ἀρμενίαν γυνή τις ἐκ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν μοιχευθεῖσα, ἔσχεν υἱὸν, ὥς φασιν, ἐξ Ἑβραίων, τὸν ἐπὶ κακίᾳ περιβόητον ῥυπαρὸν Βαάνην. Οὗτος οὖν ὁ Βαάνης διαδέχεται τὸν Ἀφρόνητον, καὶ τὴν αἵρεσιν σώαν ἣν παρειλήφει παρὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὴν πάσης ἀκαθαρσίας πλήρη [h] κατέχων· καὶ πολλοὺς τῶν ἀφρόνων εἰς τελείαν ἀπώλειαν ἄγων, γίνεται καὶ αὐτὸς τῆς κακίας διδάσκαλος.

ΛΒ'. Μετ' οὐ πολὺν δὲ χρόνον καὶ ἕτερός τις ἀναδείκνυται τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος ἐκ τῶν μερῶν
B Ταβίας τῆς πόλεως· ἔστι γὰρ ἐκεῖσε πλησιάζουσα κώμη Ἀννία καλουμένη, ἐν ᾗ κατῴκει ἀνήρ τις, Δρύϊνος ὀνομαζόμενος. Οὗτος ἔσχεν υἱὸν, Σέργιον καλούμενον, τὸν τοῦ διαβόλου ὑπέρμαχον· Σέργιον τὸν πολλοὺς ἐκ προβάτων λύκους ποιήσαντα, καὶ δι' [i] αὐτῶν σκορπίσαντα τὰς τοῦ Χριστοῦ ἀγέλας· Σέργιον τὸν δεινὸν προβατόσχημον λύκον, τὸν ἀρετὰς δολίως ὑποκριθέντα, κἀντεῦθεν πολλοὺς ἐξαπατήσαντα· Σέργιον τὸν ἐχθρὸν τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὸ τῆς ἀθεότητος στόμα, τὸν τῆς θεομήτορος καὶ πάντων τῶν ἁγίων ὑβριστήν· Σέργιον τὸν [cod. f. 130 b.] ἀντίμαχον τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων τὸν τοὺς προφήτας μισήσαντα, καὶ τὰς θείας Γραφὰς ἀποστραφέντα, καὶ πρὸς μύθους καὶ
C ψεύδη ἐκτραπέντα· Σέργιον τὸν τοῦ Χριστοῦ μισητὴν, τὸν τῆς Ἐκκλησίας πολέμιον, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσαντα, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν [j] ἡγησάμενον, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσαντα· Σέργιον τὸν ἑαυτὸν Παράκλητον λέγοντα (36), Τυχικόν τε ἑαυτὸν καλέσαντα καὶ ὑπὸ τῶν ἰδίων μαθητῶν ὡς Πνεῦμα ἅγιον προσκυνούμενον· Σέργιον τὸν τοῦ σκότους προσφιλῆ, τὸν ἑαυτὸν λυχνοφανῆ ἀστέρα λέγοντα· καὶ τί ἔτι λέγω, καὶ οὐ συμπεραίνω ταχέως; οἶμαι γὰρ ὅτι οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν τὴν αὐτοῦ κακίαν ἐπαξίως τῷ λέγοντι ἐπαρκέσοι· οὗτος τοίνυν ὁ Σέργιος ἔτι νέαν ἄγων τὴν ἡλικίαν, προσομιλεῖ τινι γυναικὶ οὔσῃ ἐκ Μανιχαίων· καὶ ἐξ αὐτῆς ἀπατηθεὶς, γίνεται πρόδρομος τοῦ Ἀντιχρίστου· ἔδει γὰρ τοὺς τῆς ἐχθίστης
D αἱρέσεως διδασκάλους, τοὺς μὲν ἐκ Σαρακηνῶν κατάγεσθαι, τοὺς δὲ ἐξ οἰκετῶν ὑπάρχειν, τοὺς ἄλλους ἐκ πορνείας γεγεννῆσθαι [k], καὶ ἑτέρους ἐκ γυναικῶν παρειληφέναι τὴν πλάνην (37).

ΛΓ'. Ἵνα δὲ μὴ δόξωμεν εἰς μάτην κατηγορεῖν αὐτοῦ, τὰ περὶ αὐτοῦ μερικῶς διηγησόμεθα· καὶ πρῶτον μὲν εἴπωμεν [l] πῶς ὁ ἄθλιος εἰς ταύτην ἐξετράπη τὴν αἵρεσιν· εἶθ' οὕτως ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοῦ λογίων παραστήσομεν ὁποῖός τίς ἐστι, μᾶλλον

VARIÆ LECTIONES.

[h] Cod. πλήρης. [i] R. διά. [j] Cod. καινόν. [k] R. γεγενῆσθαι. [l] Cod. εἴπομεν.

(36) Hoc loco Raderus defuisse dicit in exemplari Græco Sirmondi verba plura usque ad τοῦ σκότους inclusive. Sed utcunque ea res se habeat, in codice quidem Vat. unde exscripsit Sirmondus, nihil deest.

(37) Sunt hi Scythianus, Manes, Aphronetus Bathanes, Sergius, ut ex prædictis constat.

δὲ ἦν ὁ πανάθλιος· οὗτος τοίνυν ἔτι νέαν ἄγων τὴν A ἡλικίαν συνέβη ἐν συντυχίᾳ ἐλθεῖν ἀσέμνου τινὸς γυναικὸς, οὔσης ἐκ [cod. f. 104] Μανιχαϊκῆς, ὡς εἴρηται, αἱρέσεως· ἡ δὲ τοῦ διαβόλου μαθήτρια πανοῦργος ὑπάρχουσα καὶ ὕπουλος, λέγει αὐτῷ· Ἀκούω περὶ σοῦ, κύριε Σέργιε, ὅτι ἐν ἐπιστήμῃ γραμμάτων καὶ παιδεύσεως πέλεις, καὶ ἀγαθὸς κατὰ πάντα ὑπάρχεις ἄνθρωπος. Εἰπὲ οὖν μοι, ἵνα τί τὰ θεῖα οὐκ ἀναγινώσκεις Εὐαγγέλια; Ὁ δὲ τοῖς λόγοις αὐτῆς κεπφωθεὶς, μὴ γινώσκων μάλιστα τὸν ἐγκεκρυμμένον τῆς κακίας ἰὸν [m] ἐν αὐτῇ, λέγει· Οὐκ ἔξεστιν ἡμῖν κοσμικοῖς οὖσιν ταῦτα ἀναγινώσκειν, εἰ μὴ τοῖς ἱερεῦσι [n] μόνοις· ἡ δέ φησι πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἔστιν οὕτως, ὡς σὺ ὑπολαμβάνεις· οὐ γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ· *Πάντας γὰρ θέλει σωθῆναι ὁ Κύριος, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν*· ἀλλ' B ἐπειδὴ οἱ ἱερεῖς ὑμῶν καπηλεύονται τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, καὶ τὰ ἐν Εὐαγγελίοις μυστήρια ἀποκρύβουσιν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναγινώσκουσιν εἰς ὑπήκοον [o] ὑμῶν τὰ ἐν αὐτοῖς γεγραμμένα ἅπαντα· ἀλλὰ τὰ μὲν, ναὶ, τὰ δὲ, οὔ· ὅπως μὴ ἔλθητε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας· γέγραπται γὰρ ἐν αὐτοῖς, ὅτι *Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τινὲς ἐροῦσι, Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν;* καὶ ἀποκριθεὶς ὁ βασιλεὺς, ἐρεῖ αὐτοῖς· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἐρεύνησον καὶ ἴδε, οὐ γέγραπται οὕτως; καὶ τίνες εἰσὶν οὗτοι πρὸς οὓς ὁ Κύριος λέξει, Οὐκ οἶδα ὑμᾶς; ὁ δὲ ἀλογώτατος ἀμαθὴς ὢν, ἐξαπορηθεὶς ἐσιώπα.

ΛΔ'. Ἔστι δὲ τὴν ἑρμηνείαν τοῦ εὐαγγελικοῦ ῥητοῦ οὕτω; νοῆσαι (38)· εἰσί τινες μέχρι τῆς σή- C μερον ἡμέρας οἵτινες τὴν ἐν Χριστῷ πολιτείαν κατέχουσι, καὶ δοκοῦσιν εὐσεβῶς ζῆν· διὰ δὲ τῆς ἐπῳδῆς οἴδασι πολλάκις καὶ δαίμονας φυγαδεύειν, καὶ νοσήματα καὶ πάθη θεραπεύειν· καθάπερ πάλαι οἱ τοῦ Σκευᾶ υἱοὶ ἢ οἱ λεγόμενοι ἐξορκισταί· ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται, ὅτι ἐξορκίζοντες τοὺς δαιμονιζομένους ἔλεγον· Ἐξορκίζομεν ὑμᾶς τὸν Χριστὸν ὃν Παῦλος κηρύσσει [p], ἐξέλθετε ἐκ τῶν ἀνθρώπων· οἱ δὲ δαίμονες τῷ φόβῳ τῆς ὀνομασίας Χριστοῦ, ἐφυγαδεύοντο· οὕτως καὶ νῦν τινες ποιοῦσι, καὶ ἀγνοοῦσιν ὅτι διὰ τῆς ἐπῳδῆς ἐκπίπτουσι τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας· οἱ δὲ κράξονται μὲν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ λέγοντες, Κύριε, Κύριε, *οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν* [q], *καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν*; Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Κύριος, ἐρεῖ αὐτοῖς· D Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι, οἵτινες μοναδικὸν βίον καὶ ἀνεπίληπτον ἀνελάβοντο μὲν, ἐνέπεσον δὲ ἐξ ἀγνοίας καὶ ἀμαθείας εἰς αἱρέσεις, καὶ διὰ τοῦτο τῆς τῶν οὐρανῶν [r] οὐκ ἐπιτεύξονται βασιλείας. Ἵνα δὲ μηδὲν αὐτοῖς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ χρεωστῆ-

A itaque, juvenili adhuc ætate, contigit in consuetudinem incurrere inhonestæ cujusdam feminæ, secta ut diximus Manichææ, quæ diaboli callida ac dolosa discipula ait illi: Audio te, domine Sergi, litteris disciplinisque eruditum, et egregium usquequaque virum. Dic ergo mihi, cur divina Evangelia non legas. Ille vero hujus verbis deceptus, neque latens venenum sentiens, respondit: Non licet mundanis nobis hæc legere, sed tantummodo sacerdotibus. Respondit illa: Non ita se res habet, ut reris; quia non est personarum acceptio apud Deum: *Vult enim Dominus omnes salvos fieri, et ad veritatis agnitionem venire* [40]. Sed quia sacerdotes vestri divinum Verbum quæstui habent, et Evangeliorum mysteria celant, propterea ad aures vestras B non legunt, quæ in illis scribuntur omnia; sed alia quidem utique, alia minime, ne ad veritatis notitiam perveniatis. Scriptum enim in illis est fore ut illa die nonnulli dicant: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus, et virtutes multas patravimus* [41]? Respondebitque rex: Amen, amen dico vobis, nescio vos. Scrutare igitur et dispice, nonne ita scriptum est? Quinam vero sunt hi quibus Dominus dicet, non novi vos? Ille autem insipientissimus indoctusque cum esset, ambigens silebat.

38 XXXIV. Reapse tamen evangelici dicti hanc C esse interpretationem reputare licet. Nonnulli sunt usque ad tempora nostra, qui Christianos mores præ se ferunt, religioseque videntur vivere; cæterum et incantamentis quibusdam sæpe dæmones fugare solent, et ægritudines morbosque curare; sicut olim Scevæ filii [42], sive qui exorcistæ dicebantur, ut in apostolorum Actibus scribitur, quique dæmoniacos exorcizando aiebant: Adjuramus vos per Christum quem Paulus prædicat: exite de hominibus: dæmones autem metu nominis Christi fugiebant. Sic nunc etiam nonnulli agunt; nescii tamen, se propter incantamenta salutis suæ jacturam facere. Isti scilicet illa die clamabunt dicentes: *Domine, Domine, nonne in nomine tuo dæmonia ejecimus et virtutes multas patravimus?* Responde- D bitque Dominus: Amen, amen dico vobis, nescio vos. Sunt et alii quidam qui solitariam et irreprehensibilem vitam amplexi fuerant; sed tamen inscitia sua ac ruditate in hæreses inciderunt, ideoque cœlorum regnum non consequentur. Ne autem quidquam illa die justo judice debeatur, dona nunc sanitatum accipiunt; ut cum postea clamaverint:

[40] I Tim. II, 4. [41] Matth. VII, 22. [42] Act. XIX, 14, 15.

VARIÆ LECTIONES.

[m] R. υἱόν. [n] R. ἱερεῦσι. [o] R. ὑπήκοουν. [p] R. κηρύττει. [q] R. ἐκβάλομεν. [r] R. et cod. ἀνθρώπων.

NOTÆ.

(38) Hunc paragraphum 34 ore Manichææ feminæ facit recitari Raderus; mihi tamen auctor potius loqui videtur.

Domine, Domine, nonne in nomine tuo virtutes multas patravimus, audiant : *Amice, non facio tibi injuriam : quod tuum erat accepisti in vita tua : nunc tolle quod tuum est, et abi* [43].

XXXV. Hæc et alia hujusmodi ignorans Sergius, Evangelia cœpit scrutari ; compertisque illis verbis, quæ turpis mulier dixerat, ait eidem : Age dic mihi, de quibusnam hæc ait Dominus ? Illa vero tunc quidem responsum non reddidit ; sed ulterius pergens ait : De quibusnam dixit Dominus : *Quod multi ab Oriente et Occidente venient, et cum Abrahamo, Isaaco, et Jacobo recumbent in regno Dei* [44]. Filii autem **39** regni expellentur in tenebras exteriores ? Quinam sunt igitur regni filii ? Is autem dicere nesciens, hos esse Israelitas, quorum fuit adoptio et cultus et promissiones ; nam reapse Christus Israelitas nuncupavit filios, sicut ipsemet Chananææ dixit : *Non est bonum sumere panem filiorum* [45] ; fuerunt autem ejecti, quia ipsum crucifixerunt ; hæc, inquam, ignorans miser Sergius, existimansque mænadem illam fore sibi ad salutem ducem, cœpit eam instanter de modo dictis interrogare. Illa vero perditionis dux, os habens tanquam sepulcrum patens, initium blasphemandi fecit adversus sanctos dicens : Filii regni sunt isti tui, qui dæmones ex hominibus fugant, quosque tu deorum instar venerariş, vivente immortalique Deo derelicto. Hi sane illa die de ore justi judicis audient : Nullatenus ego novi vos. Atque ita evangelica scripta decurrens, singularum dictionum sensum, prout a Sergio capi posse videbat, subvertens, brevi hunc effecit diaboli officinam, horrendumque exacuit adversus humanum genus telum ; cujusmodi nemo in superioribus exstitit. Nam prædecessores ejus, etiamsi ob fetidum lasciviæ cœnum, turpia facta, et adversus Deum linguam blasphemam, insigni scelere fuerunt ; at saltem vitandi hominibus apparebant ; quo fiebat ut pauci ab eis deciperentur. At enim iste turpitudines multasque illorum libidines vitans, cunctas tamen simul blasphemias, ceu dogmata salutaria amplectens, pietatis persona induta, lupum sub ovina pelle celabat : cumque veræ religionis virtutem negaret, videbatur ignaris optimus salutis dux. Imitatur enim virtutem improbitas, et zizania videri triticum student. His ergo artibus usque ad hæc tempora infirmis illudunt. Sed utinam liberemur omnes ex horum artificiosa malitia, precibus et intercessione immaculatæ ac sanctissimæ **40** Dominæ nostræ proprie vereque Deiparæ semper virginis Mariæ, et omnium sanctorum ! Etenim donec miseros ad extremum exitium adegerint, nunquam his grande suum revelare solent mysterium quod est Dei negatio.

A ται [s], λαμβάνουσιν ἐνταῦθα χαρίσματα ἰαμάτων, ὅπως ἡνίκα κεκράξωνται, *Κύριε Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν ;* ἀκούσωσιν, *Ἑταῖρε, οὐκ ἀδικῶ σε, ἀπέλαβες τὰ σὰ ἐν τῇ ζωῇ σοῦ, νῦν ἆρον τὸ σὸν καὶ ὕπαγε.*

ΛΕ'. Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα ἀγνοῶν ὁ Σέργιος, ἐρευνᾷ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις, καὶ εὑρὼν ἐγγεγραμμένους [cod. f. 105.] τοὺς λόγους οὓς ἡ ἀθλία εἴρηκεν, λέγει αὐτῇ· Εἰπέ μοι περὶ τίνων, ταῦτα ὁ Κύριος εἴρηκεν; Ἡ δὲ τέως ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκεν αὐτῷ· ἀλλ' ἔτι προσθεῖσα λέγει. Περὶ τίνων εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι *πολλοὶ ἀπὸ Ἀνατολῶν καὶ Δυσμῶν ἥξουσι καὶ ἀνακλιθήσονται* [t] *μετὰ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν* ; οἱ δὲ υἱοὶ τῆς βασιλείας βληθήσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ; τίνες
B οὖν εἰσιν οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας ; ὁ δὲ μὴ εἰδὼς εἰπεῖν, ὅτι οὗτοί εἰσιν οἱ Ἰσραηλῖται [u], ὧν ἡ υἱοθεσία, καὶ ἡ λατρεία, καὶ ἡ ἐπαγγελία (καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ὀνομάζει τέκνα, καθὼς αὐτὸς πρὸς τὴν Χαναναίαν φησὶν, *Οὐκ ἔστι καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων*· ἐξεβλήθησαν δὲ, διότι ἐσταύρωσαν αὐτόν)· ταῦτα οὖν ἀγνοῶν ὁ ἄθλιος Σέργιος, καὶ νομίσας τὴν μαινάδα ἐκείνην ὁδηγὸν εἶναι σωτηρίας, ἤρξατο ἐμπόνως ἐπερωτᾷν αὐτὴν περὶ τῶν ἤδη λεχθέντων· ἡ δὲ τῆς ἀπωλείας ὁδηγὸς, ὡς τάφον ἀνεῳγμένον ἔχουσα τὸ στόμα, ἤρξατο τῆς κατὰ τῶν ἁγίων βλασφημίας λέγουσα· Υἱοὶ τῆς βασιλείας οὗτοί εἰσιν οἱ ἅγιοί σου, οἱ τοὺς δαίμονας φυγαδεύοντες, καὶ τὰ πάθη θεραπεύοντες τῶν ἀνθρώπων, οὓς σέβῃ ὡς θεοὺς, ἐγκαταλείψας τὸν ζῶντα καὶ ἀθάνατον Κύριον· οἳ καὶ ἀκούσονται ἐν
C ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκ στόματος τοῦ δικαίου κριτοῦ, ὅτι *Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς*· καὶ οὕτως τὰ ἐν Εὐαγγελίοις γεγραμμένα διεξερχομένη, ἑκάστης λέξεως νόημα, ὡς ἐγίνωσκεν αὐτὸν χωρεῖν, διαστρεβλοῦσα, κατὰ μικρὸν ἀπετέλεσεν αὐτὸν ἐργαλεῖον τοῦ διαβόλου, καὶ ὤξυνε δεινὸν κατὰ τῆς [cod. f. 105 b.] ἀνθρωπότητος καὶ αὐτὴ βέλος, οἷον οὐ γέγονε πᾶσι τοῖς ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Οἱ γὰρ πρὸ αὐτοῦ ἀναφανέντες, εἰ καὶ διὰ τὸν δυσώδη βόρβορον τῆς ἀκολασίας καὶ τὴν αἰσχρουργίαν τῶν μιασμάτων, καὶ τὰς εἰς Θεὸν βλασφημίας ἐξαίρετοι τῇ κακίᾳ ὑπῆρχον, ἀλλ' ὅμως φευκτέοι τοῖς ἀνθρώποις καὶ βδελυκτοὶ πᾶσιν ἐφαίνοντο· ὅθεν καὶ ὀλίγοι οἱ ἐξ αὐτῶν ἀπατώμενοι· Οὗτος δὲ τοὺς μὲν μιασμοὺς καὶ τὰς πολλὰς ἀκολασίας αὐτῶν ἀποβαλόμενος, τὰς δυσφημίας δὲ πάσας ὡς σωτήρια περιπτυ-
D ξάμενος δόγματα, ἀρετάς τινας δολίως ὑπεκρίνετο, καὶ εὐσεβείας μόρφωσιν περικαλύψας τὸν λύκον, ὡς ἐν κῳδίῳ προβάτου· τὴν δὲ δύναμιν τῆς εὐσεβείας ἀρνησάμενος, ἐδόκει τοῖς ἀγνοοῦσιν ἄριστος ὁδηγὸς σωτηρίας καταφαίνεσθαι· μιμεῖται γὰρ τὴν ἀρετὴν ἡ κακία, καὶ [x] τὸ ζιζάνιον βιάζεται σῖτος νομισθῆναι· ἐν τοιαύταις τοίνυν ταῖς μεθοδείαις μέχρι τῆς δεῦρο τοὺς ἀστηρίκτους ἐξαπατῶσιν· ἀλλὰ ῥυσθείημεν τῆς κακοτέχνου αὐτῶν μηχανουργίας ἅπαντες, εὐ-

[43] Matth. xx, 13, 14. [44] Matth. viii, 11. [45] Matth. xv, 26.

VARIÆ LECTIONES.

[s] Cod. χρεωστεῖται. [t] R. et cod. ἀνακληθήσονται. [u] R. Ἰσραηλῆται. [v] R. φευκταῖτο. [x] R. κατὰ pro καί.

χαῖς καὶ πρεσβείαις τῆς πανάγνου καὶ ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Καὶ γὰρ ἕως ἂν εἰς τελείαν ἀπώλειαν τοὺς ἀθλίους ἄξωσιν, οὐκ ἐξαγορεύουσιν αὐτοῖς τὸ μέγα αὐτῶν μυστήριον, ὅπερ ἐστὶν ἄρνησις Θεοῦ.

ΛϚʹ. Ὁ δὲ ὑπέρμαχος τοῦ διαβόλου Σέργιος διδαχθεὶς παρὰ [cod. f. 106.] τῆς ὀλεθρίου γυναικὸς τὴν αἵρεσιν, καὶ νομίσας πάντας ἀνθρώπους τοὺς τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀμώμητον ἡμῶν τῶν ὄντως Χριστιανῶν κατέχοντας καὶ εὐσεβῆ πίστιν ἐν ἀπωλείᾳ κεῖσθαι, διεγείρεται ζήλῳ Σατανικῷ, καὶ γίνεται νέος κήρυξ τῆς πλάνης· ἑαυτόν τε ἐπονομάσας Τυχικὸν τὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἐμφερόμενον τοῦ ἀποστόλου Παύλου, τοῖς πᾶσιν ἔλεγεν εἶναι μαθητὴς τοῦ Ἀποστόλου· καὶ παρ' αὐτοῦ ἀπεστάλθαι κηρύσσειν οὐ λόγον Θεοῦ, ἀλλὰ πλάνην ὀλεθρίαν. Οὗτος περιελθὼν τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς χώρας ἀόκνως ἐν αἷς ὁ Ἀπόστολος πρὸ ὀκτακοσίων ἐτῶν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας ἐκήρυξε, πολλοὺς ἀπέστησε τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, καὶ τῷ διαβόλῳ προσήγαγεν· ὡς αὐτὸς ἐν μιᾷ τῶν ἐπιστολῶν αὐτοῦ λέγει· Ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ μέχρι δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ νότου, ἔδραμον κηρύσσων τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ, τοῖς ἐμοῖς γόνασι βαρήσας· ἐν ὅλοις γὰρ τριακοντατέσσαρσι χρόνοις ἐπικρατήσας, ἀπὸ Εἰρήνης τῆς Αὐγούστης μέχρι Θεοφίλου τοῦ βασιλέως, συνεστήσατο τὴν νῦν περιοῦσαν ἀποστασίαν, ἣν προέφη Θεσσαλονικεῦσι Παῦλος, ὁ ἀπόστολος, δι' ἧς ἐλυμήνατο πλεῖστον μέρος τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας. Τοὺς μὲν γὰρ ἠλλοτρίωσε τῆς προσκαίρου ζωῆς, τῶν ἰδίων στερήσας, καὶ πρὸ καιροῦ θανατώσας· τοὺς δὲ καὶ τῆς αἰωνίου ἐξακολουθήσαντας αὐτοῦ ταῖς βδελυρίαις ἀπεξένωσε· πολλοὺς ὁμοζύγους [cod. f. 106. b.] διαζεύξας τὰς κοίτας αὐτῶν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐμίανεν· πολλὰ βρέφη τῶν μητρικῶν ἀποσπάσας μαζῶν διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, τὰ μὲν ἐθανάτωσε, τὰ δὲ τῶν γονέων στερήσας, καὶ Θεοῦ τοῦ ζῶντος ἀλλοτριώσας τοῦ τῷ ἰδίῳ αἵματι πάντας ἐλευθερώσαντος, Ἀγαρηνοῖς ἀπεμπόλησε· πολλοὺς εὐειδεῖς νεανίσκους καὶ νεάνιδας μονογενεῖς γονέων ἀποχωρήσας, εἰς δουλείαν Βαρβάροις παρέδωκε· πολλοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφὰς συγγενεῖς τε καὶ φίλους ἀλλήλων διέστησε, καὶ τῶν ἰδίων ξενώσας, ἀλλοδαπῇ γῇ [y] παρέπεμψεν, ὧν ὀδυρμὸς καὶ θρῆνος μέχρις οὐρανίων ἀψίδων ἀνῆκται· πολλοὺς μονάζοντας καὶ μοναζούσας Χριστῷ τὴν παρθενίαν ἀναθεμένους, διὰ τῶν οἰκείων μαθητῶν διέφθειρε· καὶ τοῦ μονήρους ἀπαλλοτριώσας βίου, τοῦ Θεοῦ ἀπεξένωσε· πολλοὺς ἱερεῖς καὶ Λευΐτας τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ἀποσπάσας καὶ ἐκ προβάτων θῆρας ἀποτελέσας, ἀνθρωποβόρους εἰργάσατο· πολλοὺς ἐν δεσμοῖς καὶ φυλακαῖς θανατωθῆναι πεποίηκε, καὶ ἄλλους ἐκ πλουσίων εἰργάσατο πένητας· καὶ ὁ τοσούτων κακῶν παραίτιος, προσκυνεῖσθαι ἄρα ὀφείλει ὡς Παράκλητος; καὶ γὰρ μαθηταὶ αὐτοῦ ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ εὐχόμενοι λέγουσιν· Ἡ εὐχὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐλεήσει ἡμᾶς.

XXXVI. Jam vero strenuus diaboli miles Sergius ab exitiosa femina hæresim edoctus, existimansque cunctos homines, qui puram et inculpabilem nostrum vere Christianorum rectamque fidem retinent, in perditione versari, satanico zelo corripitur, fitque novus erroris præco, semet Tychicum illum nominans, qui in apostoli Pauli epistolis scribitur; cunctisque aiebat se Pauli esse discipulum, ad verbum Dei prædicandum, vel pestilentem potius errorem, ab illo missum. Hic urbes cunctas pagosque impigre peragrans, in quibus Apostolus octingentos ante annos veritatis verbum prædicaverat, multos ab orthodoxa fide avertit, et ad diabolum adduxit, ut ipsemet in una epistolarum suarum narrat: Ab oriente ad occasum, a borea ad austrum decurri, Christi Evangelium prædicans, meis unice genibus nixus. Totis enim quatuor et triginta annis, ab Irene Augusta usque ad Theophilum imperatorem præsentem hanc apostasiam conflavit, quam Thessalonicensibus prædixerat Paulus, et quam plurimam Christi Ecclesiæ partem corrupit[46]. Alios enim temporali hac vita spoliavit, propriis bonis eversos, et ante tempus exstinctos; alios etiam æterna vita, utpote ipsius nequitiæ factos asseclas: multos conjuges dissociavit, illorum thalamos per suos discipulos polluens: infantes multos maternis uberibus avulsos discipulorum suorum manu interfecit: alios parentibus subtrahens, et a Deo vivente abalienans, qui eos proprio sanguine liberaverat, Agarenis vendendos curavit. Multos speciosa forma adolescentes, puellasque unicas a parentibus abstrahens, mancipia Barbaris vendidit. Multos fratres atque sorores, **41** cognatos amicosque, invicem distrahens, propriisque affinibus spolians, in alienas regiones amandavit, quorum gemitus ploratusque usque ad cœlestia lacunaria attolluntur. Complures moniales ac monachos, quorum virginitas Christo dicata fuerat, per suos discipulos corrupit, et cælibe vita abductos, Deo simul abalienavit. Sacerdotes multos atque levitas ab orthodoxa fide abstractos, et ex ovibus in feras mutatos, voratores hominum fecit: ut multi in vinculis atque carceribus necarentur, causa fuit; alios ex divitibus pauperes reddidit. Ergone tantorum auctor malorum adorari ceu Paracletus debet? Nam discipuli ejus dicunt orantes: Spiritus sancti oratio miserebitur nostri.

ΛΖʹ. Ὁ δέ φησιν, Ἐγὼ τῶν κακῶν τούτων ἀναίτιός εἰμι· πολλὰ γὰρ παρήγγελλον αὐτοῖς ἐκ τοῦ

XXXVII. At ille se malorum horum insontem dicit: nam sæpe adhortatus, inquit, fueram ut a

[46] II Thess. II, 3.

VARIÆ LECTIONES.

[y] R. ἀλλοδαπῇ γῇ.

captivandis Romanis abstinerent; neque mihi morem gesserunt. Verumtamen quomodo insontem te dicis? Nam si tibi non obaudiebant, cur populo contumaci annuebas, quem regere non valebas? Cur usque ad obitum cum iisdem versatus es? Quod si Christi viam illos docebas, cur non id docuisti quod Christus dixit: *Cum persecuti vos fuerint in hac civitate, fugite in aliam* [47]? Et quidem te tuismet verbis coarguam. Namque ad Coloneenses ita scripsisti: *Probationem vestræ fidei cum præsciatis, in memoriam vobis revoco, quod sicut præteriti temporis Ecclesiæ pastores atque magistros habuerunt* (dicit videlicet Constantinum et reliquos), *ita et vos lucentem lampadem, splendidumque sidus, et salutis ducem accepistis, prout scriptum est: « Quod si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus lucidum erit* [48]. » O infelicissime et omni nequitia plene? Si Pauli discipulus, ut jactas, es, cur magistrum non imitaris, qui se omnium peripsema, abortivum, minimumque apostolorum dicebat? **42** Tu vero tot auctor malorum, nullius rei bonæ effector, magis quam Pharisæus ille gloriaris? Nonne dictum illud legisti: *Quod nempe qui se commendat* [49], etiamsi forte vera dicat, nihil est? Tu vero obtenebrata omnino mente animoque cum sis, quomodo te mendaciter sidus splendidum, lucentemque lampadem, et salutis ducem dictitas? qui nempe tot animas pessumdedisti? Tune oculus corporis Christi, quod est Ecclesia, demens homo atque furiose? Tu, inquam, miser, cum cæcus sis, quomodo aliis ad salutem dux exstitisti? Nonne legisti; quod *si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foveam cadent* [50]? Qualem vero virtutem tuam imitabuntur, cum clamas: Imitatores mei estote, ac retinete acceptas a me traditiones? En itaque fidei ac magisterii tui germen grandem procreavit impietatem. Nam discipuli tui, ante quam te agnoscerent, oves erant; nunc te agnito, vel potius agniti a te, in feras sunt transformati hominum devoratrices. Et paulo inferius ait: *Nemo vos seducat ullo modo. Has itaque promissiones a Deo habentes, bono animo estote. Nos enim vestris cordibus confidentes ita scribimus vobis. Ostiarius pastorque bonus et dux corporis Christi, ac domus Dei lucerna ego sum; et vobiscum maneo cunctis diebus usque ad sæculi consummationem. Nam etsi corpore absum, attamen spiritu vobiscum sum. De cætero, gaudete; et Deus pacis vobiscum erit.*

A αἰχμαλωτίζειν τοὺς Ῥωμαίους ἀποστῆναι, καὶ οὐχ ὑπήκουσάν μοι· [cod. f. 107.] καὶ πῶς ἀναίτιον σαυτὸν ποιεῖς; Εἰ γὰρ οὐχ ὑπήκουόν σοι, ἵνα τί ἀπειθεῖ συνηυδόκεις λαῷ, ὃν κυβερνῆσαι οὐκ ἴσχυες; Τί δὲ καὶ μέχρι θανάτου μετ' αὐτῶν συνδιέτριβες; Εἰ δὲ καὶ τὴν Χριστοῦ ὁδὸν ὁδεύειν αὐτοὺς ἐδίδασκες, ἵνα τί καὶ τοῦτο οὐκ ἐδίδασκες αὐτούς, ὅπερ ἔφη ὁ Κύριος, *Ὅταν διώκωσιν ὑμᾶς ἐκ τῆς πόλεως ταύτης, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην*; Ἐλέγξω σε δ' οὖν ὅμως, καὶ ἐκ τῶν σῶν οἰκείων ῥημάτων· τοῖς γὰρ ἐν Κολωνείᾳ ἔγραφες [a] τάδε· *Τὸ δοκίμιον ὑμῶν* [a] *τῆς πίστεως προεγνωκότες, ὑπόμνησιν πρὸς ὑμᾶς ποιούμεθα, ὅτι ὥσπερ αἱ παρελθοῦσαι Ἐκκλησίαι ποιμένας καὶ διδασκάλους ἐδέξαντο* (λέγει δὲ Κωνσταντῖνον καὶ τοὺς λοιπούς), *οὕτω καὶ ὑμεῖς λαμπάδα φαεινὴν* B *καὶ λυχνοφανῆ ἀστέρα καὶ ὁδηγὸν σωτηρίας ἐδέξασθε, κατὰ τὸ γεγραμμένον· « Ὅτι ἐὰν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ, ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινὸν ἔσται. »* Ὦ τρισάθλιε καὶ πάσης ἀνομίας πεπληρωμένε· εἰ μαθητὴς Παύλου, ὡς λέγεις, ὑπάρχεις, ἵνα τί οὐ μιμῇ τὸν διδάσκαλον; Αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν πάντων περίψημα ἔλεγεν, ἔκτρωμα, καὶ ἐλάχιστον τῶν ἀποστόλων· σὺ δὲ τοσαῦτα δράσας κακὰ καὶ μηδὲν ἀγαθὸν κατορθώσας, ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον μεγαλαυχεῖς; οὐκ ἀνέγνως τὸ φάσκον λόγιον, ὅτι ὁ ἑαυτὸν συνιστῶν, οὐδέν ἐστιν, εἰ καὶ ἀληθῆ λέγει; αὐτὸς δὲ ἐσκοτισμένος τὸν νοῦν καὶ τὰς φρένας ὑπάρχων δι' ὅλου, πῶς ψευδῶς [cod. f. 107 b.] λυχνοφανῆ ἀστέρα σεαυτὸν καὶ λαμπάδα φαεινὴν καὶ ὁδηγὸν C σωτηρίας ἔλεγες, ὁ τοσαύτας ψυχὰς ἀπολέσας, καὶ ὀφθαλμὸν τοῦ σώματος τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ἔκφρων καὶ ἐμβρόντητε· Σὺ οὖν τυφλὸς ὑπάρχων, ἄθλιε, πῶς ἄλλοις ὁδηγὸς γέγονας σωτηρίας; οὐκ ἀνέγνως, ὅτι *τυφλὸς τυφλὸν ἐὰν ὁδηγῇ, ἀμφότεροι εἰς βόθρον ἐμπεσοῦνται;* ποίαν δέ σου ζηλώσουσιν ἀρετήν; ὅτι κράζεις· Μιμηταί μου γίνεσθε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς παρελάβετε παρ' ἐμοῦ. Ἰδοὺ τοίνυν τῆς πίστεώς σου καὶ διδασκαλίας καρπὸς ἐβλάστησε μεγάλην ἀσέβειαν· οἱ γὰρ μαθηταί σου πρὸ τοῦ σε γνωρίσαι, πρόβατα ὑπῆρχον· νῦν δὲ γνόντες σε μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ σοῦ, εἰς θῆρας μετεβλήθησαν ἀνθρωποβόρους· καὶ μετ' ὀλίγα φησίν· *Μηδεὶς ὑμᾶς ἐξαπατήσῃ κατὰ μηδένα τρόπον. Ταύτας* D *δὲ τὰς ἐπαγγελίας ἔχοντες ἐκ Θεοῦ, θαρσεῖτε· ἡμεῖς γὰρ πεπεισμένοι ὄντες ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, γράφομεν ὑμῖν· ὅτι ὁ θυρωρὸς καὶ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ ὁ ὁδηγὸς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ λύχνος τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ ἐγώ εἰμι· καὶ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· εἰ γὰρ καὶ τῷ σώματι ἄπειμι, ἀλλὰ τῷ πνεύματι σὺν ὑμῖν εἰμι· Λοιπὸν χαίρετε, καταρτίζεσθε, καὶ ὁ Θεὸς τῆς εἰρήνης ἔσται μεθ' ὑμῶν.*

XXXVIII. O veritatis hostis, fili diaboli, et omnimodæ malitiæ operator! quomodo ausus est hæc eloqui, æqualem te Deo faciens? Certe qui se exal-

ΛΗ'. Ὦ ἐχθρὲ τῆς ἀληθείας, υἱὲ διαβόλου, καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας ἐργάτα· πῶς ἐτόλμησας τοιαῦτα ἀποφθέγγεσθαι, ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ Θεῷ; ὁ γὰρ

[47] Matth. x, 23. [48] Matth. vi, 22. [49] II Cor. x, 18. [50] Matth. xv, 14.

VARIÆ LECTIONES.

[a] R. ἔγραφε. [a] R. ἡμῶν.

ὑψῶν ἑαυτὸν ταπεινωθήσεται· καὶ τοῦ [cod. f. 108.] A δοξάζοντος ἑαυτὸν ἡ δόξα οὐδέν ἐστι· καὶ ὁ βλασφημῶν δὲ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· σὺ δὲ πάντων τούτων ὑπεύθυνος ὑπάρχεις· καὶ πάλιν φησίν· *Ἔτι δὲ λέγω, τὴν ἐν Κορίνθῳ Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησε Παῦλος· τὴν δὲ Μακεδονίαν, Σιλουανὸς καὶ Τῖτος·* λέγει δὲ Μακεδονίαν, τὸ συνέδριον τὸ εἰς Κίβοσσαν· καὶ Κωνσταντῖνον δὲ καὶ Σιμεῶνα, Σιλουανὸν καὶ Τῖτον ἀποκαλεῖ· *Καὶ Ἀχαΐαν ἀνιστόρησε* [b] *Τιμόθεος·* λέγει δὲ τὴν Μανάναλιν· καὶ τὸν Γεγνέσιον, Τιμόθεον ὀνομάζει, τὸν ὄντως Θυμόθεον. *Τὴν τῶν Φιλιππησίων ἐκκλησίαν ἐλειτούργησεν Ἐπαφρόδιτος·* λέγει δὲ τὸν ἐκ πορνείας Ἰωσὴφ τὸν αἰπόλον, τὸν ὄντως ἀφρόνητον· καὶ Φιλιππησίους ὀνομάζει τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. B *Τὴν Λαοδικέων καὶ Ἐφεσίων ἐκκλησίαν, ἔτι δὲ καὶ τὴν τῶν Κολασσαέων, ἐμαθήτευσε Τυχικός.* Καὶ Κολασσαεῖς μὲν λέγει τοὺς Ἀργαούτας· Ἐφεσίους δὲ, τοὺς ἐν Μομψουεστίᾳ· Λαοδικεῖς δὲ τοὺς κατοικοῦντας Κύνας τὴν τοῦ Κυνὸς χώραν· περὶ τούτων πάντων λέγει, ὅτι αἱ [c] τρεῖς ἕν εἰσι, καὶ ὑφ' ἑνὸς τοῦ Τυχικοῦ μηνύονται. Ὁρᾷς πῶς ἑαυτὸν προβάλλεται διδάσκαλον εἰς τὰ τοῦ Ἀντιχρίστου συνέδρια, διὰ τὴν πολλῶν ἀπάτην κατὰ τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ, τῶν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Ἀποστόλου ἐμφερομένων, ὀνοματοθετῶν ἀλόγως [d] [cod. f. 108 b.] καὶ λίαν ἀφρόνως τὰ πρὸ πολλῶν χρόνων τὰς ὀνομασίας ἑαυτῶν κληρωθέντα;

lat, humiliabitur: et, glorificantis seipsum, nulla gloria est: et qui adversus Spiritum sanctum blasphemat, veniam non impetrat neque in hoc sæculo neque in futuro. Tu his omnibus culpis obnoxius es. Rursus ait Sergius: *Adhuc aio, Corinthi Ecclesiam Paulus ædificavit, Macedoniæ Silvanus ac Titus.* Dicit porro Macedoniam synedrium in urbe **43** Cibossa; Constantinum vero et Simeonem, Silvani Titique nominibus denotat. *Achaiam erudivit Timotheus.* Dicit vero Achaiam pro Mananali; et Gegnesium appellat Timotheum, vere Thymotheum. *Philippensium Ecclesiæ ministravit Epaphroditus.* Dicit videlicet spurium Josephum caprarium illum, vere Aphronitum; Philippenses appellat discipulos ejus. *Laodicensium, Ephesiorum, nec non Colossensium Ecclesias edocuit Tychicus.* Nempe Colossenses dicit Argautas; Ephesios, Mopsuestenos; Laodicenses, Cynopoleos, urbem atque provinciam. De his Ecclesiis generatim dicit, tres esse unam, et ab uno Tychico repræsentari. Viden' quomodo seipsum obtrudat magistrum in Antichristi synedria, ut multitudinem decipiat appellationibus Ecclesiarum Christi? illarum videlicet indigne stulteque nomina usurpans, quæ in Apostoli epistolis sic antiquitus appellatæ fuerunt.

ΛΘ'. Φράσον δέ μοι, συκοφάντα, τῆς ἀληθείας κατήγορε· Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἀπὸ Ἱεροσολύμων μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τὰ περὶ κύκλῳ διδάξας, πῶς C μόνην τὴν τῶν Κορινθίων Ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησεν; Καὶ εἰ [e] Παύλου μαθηταὶ ὑπῆρχον οἱ ὑπὸ σοῦ μνημονευθέντες, πῶς παρ' αὐτοῦ ἐδιδάχθησαν, καὶ ἐν ποίῳ τόπῳ, οἱ μετὰ ὀκτακόσια ἔτη γεννηθέντες ὑπῆρχον; Πῶς πολεμεῖς τὴν ἀλήθειαν; Πῶς οὐκ ἐρυθριᾷς τοσοῦτον ἐξαπατήσας λαὸν ἐν ἀπατηλοῖς ῥήμασι καὶ ὀνόμασι ψευδέσιν; Ἵνα τί ἠγάπησας τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐ τὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ παρακαλεῖς δεχθῆναι παρὰ πάντων ὡς ἀπόστολος Χριστοῦ, λέγων πρὸς Λέοντα τὸν Μοντανόν (39)· *Σὺ δὲ τήρησον σεαυτόν· ἔνδος τὸ τέμνειν τὴν ἀκλινῆ πίστιν. Τίνα γὰρ κατηγορίαν ἔχεις καθ' ἡμῶν; Μή τινα ἐπλεονέκτησα, ἢ ὑψηλοφρόνησα; Οὐ δύνασαι εἰπεῖν. Εἰ δὲ καὶ εἴπῃς· Ἡ μαρτυρία σου οὐκ ἔστιν ἀληθής, ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο μισῆσαί σε· ἀλλὰ παρακαλέσαι, ὥσπερ ἐδέξω ἀποστόλους καὶ προφήτας, οἵ τινές εἰσι τέσσαρες, δέξαι καὶ ποιμένας καὶ διδασκάλους, ἵνα μὴ θηριάλωτος γίνῃ.* Καὶ ἀλλαχοῦ [f-y] ἔφης· *Ἡ πρώτη πορνεία ἣν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ περιεκείμεθα, εὐεργεσία ἐστίν· ἡ δὲ δευτέρα, μείζων* [z] *πορνεία ἐστί.* περὶ

XXXIX. Age dic mihi, sycophanta, veritatis accusator; Paulus, qui abs Hierosolymis usque ad Illyricum finitima cuncta erudivit, quomodo solam Corinthiorum Ecclesiam ædificavit? Et si Pauli discipuli erant hi qui a te memorantur, quomodo ab ipso instituti fuerunt, quove in loco, qui octingentos post annos geniti fuerunt? Cur veritatem oppugnas? Cur te non pudet tantum populum ludificantibus falsisque vocabulis fallere? Cur hominum gloriam, non Dei, diligis? atque ab omnibus ceu Christi Apostolus recipi vis, quandoquidem ad Leonem Montanistam ita scribis, *Tu vero tibi cave: desine scindere veram fidem. Quid enim de nobis expostulas? Num ego quemquam spoliavi? Num cuiquam palpando fucum feci? Nihil hujusmodi dicere potes. Quod si etiam dixeris: Testimonium tuum non est verum,* **44** *a me absit ut te oderim: imo oro, ut* D *quemadmodum apostolos prophetasque recepisti, qui sunt quatuor, ita etiam pastores recipias atque magistros, ne ferarum præda fias.* Alibi quoque dixisti: *Prima fornicatio, quam ex Adamo contraximus, beneficium est. Secunda major fornicatio est, de qua dicit* (Paulus) [81]: « *Qui fornicatur, in proprium corpus peccat.* » Addisque dicens: *Nos Christi corpus*

[81] I Cor. VI, 18.

VARIÆ LECTIONES.

[b] R. ἀνιστόρισε. [c] R. to pro οἱ, quod æque est mendosum; nam codex habet αἱ, quod refertur ad tres prædictas ecclesias. [d] Cod. ὁ λόγως. R. ὁ λόγως, sed in marg. corr. [e] R. et cod. ἡ. [f-y] R. ἀλλοχοῦ. [z] R. et cod. μεῖζον.

NOTÆ.

(39) Μοντανὸν, vel *Montanum* proprium nomen, vel appellativum *montanistam.*

samus; si quis autem recedit a traditionibus corporis Christi, id est nostris, peccat, quia ad aliter docentes pergit sanæque doctrinæ non credit. Ain tu, impietatis antesignane, quo pacto beneficium est fornicatio? cujus fornicantem ipsum post rem peractam pœnitet, quamque universa divinitus inspirata Scriptura damnat. Quomodo item ausus es, propter tuam stupiditatem immodicam Domini verba infirmare, qui vel uni intuitui fornicationem imputat? dum ait: *Qui intuetur mulierem ob eam concupiscendam, jam illam mœchatus est* [32]. Tua vero verba fornicationem metiuntur ex vana hominum gloria, nempe ut ad te pellicias servilis et luxuriosi animi asseclas; ideoque ais, nihil aliud esse fornicationem, nisi a te discessum. Cuinam credendum est? veritatisne oraculo, an deceptori tibi et veritatis inimico?

A *ῆς λέγει* [31]· *Ὁ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει.* Ἐπάγεις λέγων· *Ἡμεῖς ἐσμεν σῶμα Χριστοῦ· εἴ τις δὲ ἀφίσταται τῶν παραδόσεων* [cod. f. 109] *τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, τουτέστι τῶν ἐμῶν, ἁμαρτάνει· ὅτι προστρέχει τοῖς ἑτεροδιδασκαλοῦσι, καὶ ἀπειθεῖ τοῖς ὑγιαίνουσι λόγοις.* Εἰπὲ σύ, τῆς ἀσεβείας προστάτα, πῶς ἐστιν ἡ πορνεία εὐεργεσία; Ἡ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ πορνεύοντος μετὰ τὴν πρᾶξιν καταγινωσκομένη, καὶ παρὰ πάσης θεοπνεύστου Γραφῆς ἐξουθενημένη [a]; πῶς δὲ ἐτόλμησας τὰ Δεσποτικὰ ἀκυρῶσαι ῥήματα διὰ τὴν σὴν ἀκόλαστον ἀναλγησίαν [b], τὰ μέχρι καὶ παροράματος τὴν μοιχείαν δηλοῦντα; ἐν οἷς φησιν [32]· *Ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν*, κ. τ. λ. Τὰ δὲ σὰ κυρῶσαι ῥήματα, διὰ τὴν κενὴν B τῶν ἀνθρώπων δόξαν, καὶ διὰ τὸ ἐπισπᾶσθαι πρὸς σεαυτὸν τοὺς ἀνδραποδώδεις καὶ ἀκολάστους, λέγων, μὴ εἶναι ἄλλην πορνείαν, εἰ μὴ τὴν ἐκ σοῦ ἀποφυγήν. Τίνι πιστευτέον; τοῖς ὑπὸ τῆς ἀληθείας λεγομένοις, ἢ [c] τοῖς ὑπὸ σοῦ τοῦ πλάνου καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροῦ;

XL. Has de numero blasphemiarum, ob Sergii discipulorumque ejus coargutionem, selectas hic exposuimus, ut pravum cordis ejus thesaurum panderemus: *Etenim ex abundantia cordis os loquitur* [33]. Cæterum nemo arbitretur Sergii hæresim ab illa Manetis differre: una enim eademque est. Cum autem docendi initium hic Sergius fecit, quo multos nancisceretur discipulos, magnumque numerum ab Ecclesia Christi post se abstraheret, bis terque Bahani turpi discipulo ac symmystæ suo in faciem restitit, pietatemque simulans cœpit eum reprehendere, cunctis audientibus, haud quidem **45** ob fidei rationem, sed ob scelerum immanitatem. Cui respondit Bahanes: Tu quidem nuper, Sergi, exortus es, neminemque magistrorum nostrorum nosti, aut cum ipsis versatus es. At ego domini Epaphroditi alumnus fui; et quemadmodum ille ab initio me erudiit, ita doceo. Sergius autem fetidum cœnum, cujus ille magister erat, stomachans, coramque objurgans, bifariam hæresim scidit. Qui cum illo itaque perseveraverunt, appellavit Baniotas; vicissimque ille Sergii discipulos dicebat Sergiotas. Post Sergii vero obitum, ignominiæ et conviciorum, quibus undique pulsabantur, impatientes, Baniotas cœperunt occidere, ut infamiam propriam eluerent. Quidam vero Theodotus, Sergii comperegrinus, ait: Nullum vobis cum his hominibus dissidium sit; universi enim, usque ad magistri nostri apparitionem, unam fidem tenuimus. Atque ita ab occidendo destiterunt.

Μʹ. Ταῦτα τοίνυν ἐκ τῶν βλασφημιῶν ὀλίγα συλλέξαντες πρὸς ἔλεγχον αὐτοῦ, καὶ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ἐνταῦθα παρεθέμεθα εἰς ἔνδειξιν τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ· *Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος*, φησί, *τῆς καρδίας, τὸ στόμα λαλεῖ* [33]. Ἀλλὰ μηδεὶς οἰέσθω ἑτέραν αἵρεσιν εἶναι ἣν ἐδίδαξεν Σέργιος, καὶ ἑτέραν τοῦ Μάνεντος· μία γάρ ἐστι καὶ ἡ αὐτή· ἡνίκα δὲ [cod. f. 109 b.] ἤρξατο διδάξαι οὗτος ὁ Σέργιος, θέλων ἐπισυνάξαι πολλοὺς μαθητὰς καὶ ἀποσπᾶσαι τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ C οὐκ ὀλίγους ὀπίσω αὐτοῦ, δισσῶς καὶ τρισσῶς ἀντέστη κατὰ πρόσωπον Βαάνῃ τῷ ῥυπαρῷ μαθητῇ τῷ καὶ συμμύστῃ αὐτοῦ· καὶ εὐλάβειαν ὑποκρινόμενος, ἤρξατο ἐλέγχειν αὐτὸν εἰς ὑπήκοον πάντων, οὐ διὰ πίστιν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀτοπίαν τῶν ἀθεμίτων αὐτοῦ πράξεων. Ὁ δὲ Βαάνης φησὶ πρὸς αὐτόν· Σὺ νεωστὶ κατεφάνης, καὶ οὐδένα τῶν διδασκάλων ἡμῶν ἑώρακας [d], ἢ συμπαρέμεινας· ἐγὼ δὲ τοῦ κυρίου Ἐπαφροδίτου μαθητὴς ὑπάρχω· καὶ καθὼς παρέδωκέν μοι ἀπ' ἀρχῆς, οὕτως καὶ διδάσκω· ὁ δὲ Σέργιος, διὰ τὸν δυσώδη βόρβορον ὃν ἐδίδασκε, βδελυξάμενος καὶ εἰς πρόσωπον καταισχύνας αὐτόν, ἔσχισε [e] τὴν αἵρεσιν εἰς δύο· τοὺς δὲ συμπαραμείναντας αὐτῷ, ἐκάλεσε Βανιώτας· κἀκεῖνος, Σεργιώτας τοὺς μαθητὰς ὠνόμασε Σεργίου. D Μετὰ δὲ τὸν θάνατον Σεργίου, μὴ φέροντες οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ ἑαυτῶν τὴν αἰσχύνην καὶ τὸν ὀνειδισμόν, ὃν παρὰ πάντων ὠνειδίζοντο, ἤρξαντο ἀποκτέννειν [f] τοὺς Βανιώτας, ὅπως ἐξαλείψωσιν ἐξ ἑαυτῶν τὸν ὀνειδισμὸν αὐτῶν· εἷς δέ τις Θεόδοτος ὀνόματι, ὁ συνέκδημος Σεργίου, λέγει· Μηδὲν ὑμῖν καὶ τοῖς ἀνθρώποις τούτοις· πάντες γὰρ μέχρις ἀναδείξεως τοῦ διδασκάλου ἡμῶν μίαν πίστιν εἴχομεν· καὶ οὕτως τοῦ φονεύειν ἐπαύσαντο.

XLI. Religiosus vero imperator Michael, cognomento Abuas (Rhangabes), et Leo post ipsum, cum

ΜΑʹ. Ἰδὼν δὲ Μιχαὴλ ὁ εὐσεβὴς βασιλεύς, ὁ Ἀβουᾶς [g], [cod. f. 110] καὶ Λέων ὁ μετ' αὐτὸν βα-

[32] Matth. v, 28. [33] Matth. xii, 34.

VARIÆ LECTIONES.

[a] R. et cod. ἐξουθένη. [b] Ita cod. Sed valde suspicor emendandum esse ἀσέλγειαν. [c] R. ἢ. [d] Cod. ἑόρακας hic et alibi postea. [e] R. ἔχισε. [f] R. ἀποκτένειν. [g] R. εὐσεβέστατος βασιλεὺς ὁ Ἀββᾶς.

σιλεύσας, ὅτι πολὺ μέρος [h] τῶν Χριστιανῶν ἡ τοιαύτη αἵρεσις ἐλυμήνατο, ἐκπέμψαντες κατὰ παντὸς τόπου τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς, τοὺς εὑρισκομένους ἐν ταύτῃ τῇ μυσαρᾷ αἱρέσει ἀπέκτεννον. [i] Ἦλθεν οὖν τὸ πρόσταγμα τοῦ βασιλέως, καὶ εἰς Ἀρμενιακοὺς πρὸς Θωμᾶν τὸν ἐπίσκοπον Νεοκαισαρείας, καὶ τὸν Παρακονδάκην ἔξαρχον ὄντα. Κατὰ οὖν τὴν τοῦ βασιλέως κέλευσιν, τοὺς εὑρισκομένους ἀξίους θανάτου καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας ἀπέκτεννον· ὕστερον δέ τινες τῶν τοῦ Σεργίου μαθητῶν, οἱ λεγόμενοι Ἄστατοι, διὰ προδοσίας καὶ δόλου τὸν ἔξαρχον κατέσφαξαν· καὶ οἱ Κυνοχωρῖται ὁμοίως, Θωμᾶν τὸν μητροπολίτην· καὶ οὕτως προσέφυγον οἱ Ἄστατοι ἐν Μελιτηνῇ· ἀμηρᾶς δὲ τότε τῶν ἐκεῖσε ὄντων Σαραχηνῶν ὑπῆρχεν ὁ Μονοχεράρης· λαβόντες τοίνυν παρ' αὐτοῦ οἱ Ἄστατοι, τὸν Ἀργαοῦν, κατῴκησαν ἐκεῖσε· καὶ οὕτως ἐπισυναχθέντες ἐκ πάντων τῶν μερῶν, ἤρξαντο πραιδεύειν τὴν Ῥωμανίαν· ὁ δὲ Σέργιος συνοικήσας μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀργαοῦν ἐπὶ χρόνους τινὰς, ὕστερον ἐκ δικαιοκρισίας Θεοῦ, ἀξίνῃ ἐκκοπεὶς, ὡς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διχοτομήσας, εἰς πῦρ αἰώνιον βάλλεται [j]· ὁ γὰρ Τζανίων ὁ ἀπὸ καστέλλου [k] τῆς Νικοπόλεως ὢν, εἰς ὄρος αὐτὸν εὑρηκὼς ἄνωθεν τοῦ Ἀργαοῦ σανίδας ἐργαζόμενον, τὴν ἀξίνην ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ λαβὼν, πατάξας τοῦτον ἀπέκτεινεν· καὶ οὕτως ἀπερράγη τὸ ἔσχατον καὶ μεῖζον πάντων [cod. f. 110 b.] τῶν θηρίων τούτιδε βίου, ἔτει τῷ ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἑξακισχιλιοστῷ τριακοσιοστῷ τρίτῳ (40)· μαθηταὶ δὲ τούτου ὑπῆρχον μυστικώτεροι, Μιχαὴλ, καὶ ὁ Κανακάρις, καὶ Ἰωάννης ὁ Ἀόρατος, οἱ [l] τρεῖς μιερεῖς (41), καὶ ὁ μνημονευθεὶς Θεόδοτος, Βασίλειός τε, καὶ Ζώσιμος, καὶ ἕτεροι πολλοί. Οὗτοι τοίνυν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἱ καὶ συνέκδημοι παρ' αὐτοῖς λεγόμενοι, ὡς μιερεῖς τινες, τὸν ἅπαντα λαὸν τὸν συναθροισθέντα ἐν τῷ Ἀργαοῦ, μετὰ τὸν τοῦ διδασκάλου αὐτῶν Σεργίου θάνατον, ταῖς διδασκαλίαις αὐτοῦ τε καὶ τῶν προηγησαμένων λυμαινόμενοι, ἰσότιμοι πάντες ὑπῆρχον· μηκέτι ἕνα διδάσκαλον ἀναχηρύξαντες καθάπερ οἱ πρώην, ἀλλὰ πάντες ἴσοι ὄντες· ἔχουσι δὲ καὶ ὑποβεβηκότας μιερεῖς, νοταρίους παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένους.

A multam cernerent Christianorum partem ab hac hæresi pessumdari, jussere per universam Romanam ditionem quotquot hujus detestabilis sectæ comperti fuissent, occidi. Pervenit itaque principum edictum in Armeniam quoque ad Cæsareæ episcopum Thomam, et Paracondacem præfectum. Quapropter quoscunque inveniebant, ceu perditionis duces ac morte dignos interficiebant. Nonnulli postea Sergii discipuli, Astati dicti, proditione doloque præfectum interemerunt; Cynopolitæ pariter Thomam metropolitam; atque ita Astati Melitenem confugerunt, ubi regulus Saracenorum erat Monocherares; a quo Astati pago Argauno donati, sedem ibi defixerunt; et mox undequaque numero aucti, Romanas terras deprædari cœperunt. Sergius B autem cum suis asseclis aliquanto tempore demoratus **46** Argauni, postea justo Dei judicio securi cæsus, velut ipse Ecclesiam bifariam diviserat, in ignem æternum projicitur. Nam Tzanio quidam, Nicopoleos castelli civis, cum hunc in monte, qui Argauno imminet, invenisset asseres operantem, securi de manu ejus erepta, percussum occidit. Atque hunc vitæ finem habuit postrema et pessima omnium fera, anno ab orbe condito 6303. Hujus porro discipuli magis intimi erant Michael, et Canacaris, et Joannes Aoratus, tres iniqui sacerdotes, cum jam memorato Theodoto, nec non Basilio et Zosimo, aliisque compluribus. Hi ergo Sergii discipuli, qui etiam comperegrini ejus dicebantur, velut impuri quidam sacerdotes, populum Argauni col- C lectum, post magistri sui Sergii obitum, doctrinis ejus et decessorum corrumpentes, æquali omnes gradu erant; nullum jam magistrum, sicut antea mos fuerat, creantes; sed paritate servata, alios quoque sacerdotes sub se habebant quos notarios appellabant.

ΜΒ'. Ὁ οὖν Καρβέας ἐν τοῖς τότε καιροῖς ἀναφανεὶς, καὶ τοῦ ὀλεθρίου ἐκείνου λαοῦ καθηγησάμενος, εἰς πλῆθος αὐτὸν ἐπηύξησεν, ὥστε, μὴ χωρουμένου αὐτοῦ ἐν τῷ Ἀργαοῦ, ἐλθεῖν καὶ κτίσαι τὴν Τιβρικὴν, καὶ αὐτῇ κατοικῆσαι· ὁμοῦ μὲν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς τυραννίδα τῶν Μελιτηνιατῶν Ἀγαρηνῶν ἐκφεύγων, ὁμοῦ δὲ καὶ αὐτῇ ἀνεπιμιξίᾳ τῶν ἀνθρώπων τοῖς δαίμοσι τελείως ἐξομοιούμενος, τῇ Ἀρμενίᾳ [m] τε πλησιάζειν θέλων, καὶ τῇ Ῥωμανίᾳ· ὥστε τοὺς μὲν πειθομένους αὐτῷ, ὑποσπόνδους ποιεῖσθαι, καὶ ἔχειν αὐτοὺς πρὸς τὸ αἰχμαλωτεύειν [cod. f. 111] συλλήπτορας· τοὺς δὲ μὴ πειθομένους,

XLII. Jam vero Carbeas, qui eo tempore emersit, et pestilentis illius populi rector fuit, numerum ejusdem tantopere auxit, ut cum Argauno oppido jam contineri haud posset, illinc profectus Tibricam urbem fundaverit et incoluerit; tum ut Melitenensium Agarenorum tyrannidem fugeret; tum etiam D ut facta ab hominibus separatione, dæmonibus similior evaderet; tum denique, ut Armeniæ et Romanæ ditioni propinquior fieret. Ergo sibi obsequentes, fœdere secum copulabat, et ad prædandos homines habebat adjutores : qui secus non obtemperarent, Saracenis vendebat, depopulans interim

VARIÆ LECTIONES.

[h] R. πολυμερῶς. [i] R. ἀπέκτενον. Ita et mox. [j] R. βάλεται. [k] R. et cod. καστέλλον. [l] R. καὶ pro οἱ. [m] Cod. ταῖς Ἀρμενίας.

NOTÆ.

(40) Annus hic in æra Constantinopolitana ab orbe condito respondet anno Christi DCCXCV, non autem anno DCCCXII, ut scribit Raderus nescio quem calculum secutus.

(41) De vocabulo μιερευς erudite disseritur in nova lexici Stephaniani editione, cujus verba, quoniam publica sunt, hic recitare non interest.

Romanas arces ad Pontum sitas; **47** simulque obvium perfugium parans iis qui in imperio Romano propter hæresim ad necem expetebantur, oblata loci opportunitate. Quin adeo vesanos homines, quicunque intemperantioris ac lascivioris vitæ erant in illis arcibus, quibus proxima erat Tibrica, turpium voluptatum licentia ad se illuc invitabat. Ergo Carbea vivente, partim ex prædictis ejus sacerdotibus vita excesserunt, partim adhuc supererant.

A Σαρακηνοῖς ἀπεμπολεῖν, ληλατῶν τὰς τῆς Ῥωμανίας ἄκρας, τὰς πρὸς τῷ Πόντῳ κειμένας· ἅμα δὲ τὸ πρὸς ἕτοιμον καταφύγιον τοῖς ἐν Ῥωμανίᾳ διὰ ταύτην τὴν αἵρεσιν ἀποκτεννομένοις[n] τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ τόπου παρασκευάζων· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τοὺς λιχνοτέρους καὶ ἀκολάστους ἀνθρώπους καὶ ἄφρονας τῶν ἄκρων ἐκείνων προσεγγιζόντων τῇ Τιβρικῇ, τῇ ἐλευθερίᾳ τῶν αἰσχίστων[o] παθῶν εἰς ἑαυτὸν ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκκαλούμενος· ζῶντος τοίνυν αὐτοῦ, οἱ μὲν ἐκ τῶν μνημονευθέντων μιερέων αὐτοῦ, τὸν ἑαυτῶν βίον κατέστρεψαν, οἱ δὲ ὑπελείφθησαν.

XLIII. Sed postquam is quoque obiit, pestilentis populi tyrannidem æque arripuit Chrysocheris, consobrinus generque ejus. Hujus nos ergo tempore Tibricam venimus, mandato regio, ut captivos duces permutaremus; quod et factum est, secundo imperantis Basilii anno et Constantini ac Leonis, piorum justorum magnorumque regum nostrorum. Ibi itaque novem mensibus demorati, viventibus adhuc impuris Basilio et Zosimo, vulgo dictis comperegrinis, supradictas res sedulo pervestigantes, et commentariis mandantes, eas universo urbi patefacere constituimus divino mandato ipsorum sanctorum orthodoxorum magnorumque regum nostrorum, ceu viles famuli indignique multo cum metu obsequentes. Quarumdam autem exquisitiorum apud eos hæreseon notitia in sequentibus vobis tradetur; modo nobis misellis faveat ille cui gloria, Pater scilicet et Filius et sanctus Spiritus, verus unusque Deus, reique omnis visibilis invisibilisque creator, conservator, ac Dominus in sæcula. Amen.

ΜΓʹ. Κἀκείνου τοίνυν τὸ ζῆν ἀποῤῥήξαντος, αὖθις διαδέχεται τὴν τυραννίδα τοῦ ὀλεθρίου λαοῦ αὐτοῦ Χρυσοχέρις ὁ ἀνεψιὸς καὶ γαμβρὸς αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἡμέραις οὖν αὐτοῦ, παρεβάλομεν ἡμεῖς ἐν τῇ Τιβρι- B κῇ, ἀποσταλέντες ἐκεῖσε δουλείας βασιλικῆς ἕνεκεν τοῦ ὑπαλλάξαι ἄρχοντας αἰχμαλώτους, ὅπερ γέγονεν ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς βασιλείας Βασιλείου καὶ Κωνσταντίνου καὶ Λέοντος, τῶν εὐσεβῶν καὶ δικαίων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν. Ἐκεῖσε οὖν ἐννεαμηνιαῖον[p] χρόνον διατρίψαντες, ἔτι περιόντος Βασιλείου καὶ Ζωσίμου τῶν μιαρῶν συνεκδήμων λεγομένων, καὶ περὶ τῶν προτεθέντων ἀκριβῶς ἐρευνήσαντες καὶ φιλοπονήσαντες, ταῦτα πᾶσιν ἐσπουδάσαμεν κατάδηλα γενέσθαι· [cod. f. 111, b.] τῇ ἐν Θεῷ κελεύσει τῶν αὐτῶν ἁγίων, καὶ ὀρθοδόξων μεγάλων βασιλέων ἡμῶν, ὡς δοῦλοι, εἰ καὶ εὐτελεῖς καὶ ἀνάξιοι, ἐν φόβῳ πολλῷ ὑπείξαντες. Καὶ περὶ μὲν τούτου, ἅλις· περὶ δέ τινων παρ' αὐτοῖς τῶν τελεωτέρων αἱρέσεων, ἐν τοῖς ἐφεξῆς ὑμῖν δηλωθήσεται· ἡμῖν τοῖς εὐτελέσιν C ὀρέγοντος[q] ᾧ ἡ δόξα, τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ μόνῳ ἀληθεῖ Θεῷ, καὶ πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου δημιουργῷ τε καὶ συνοχεῖ καὶ ἐξουσιαστῇ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Hactenus operis pars in Raderi libro jamdiu edita: cujus nos Græcum textum perquam accurate ad codicem exegimus, ut plurima et gravissima menda, sive Græcitatis, sive orthographiæ, sive etiam interpunctionis, excluderemus. Novam quoque Latinam fecimus interpretationem. Cæterum Raderi Latinum textum in singulis mendis nominatim objurgare, minime placuit. Nam neque nobis ipsis tantum tribuimus, ut erroribus, præsertim in opere festinato, immunes esse putemus.

VARIÆ LECTIONES.

[n] R. ἀποκτεννομένοισι. [o] R. ἐλαχίστων. [p] R. ἐννεαμηναῖον. [q] Cod. αὐτῷ, sed syntaxis videtur postulare potius ᾧ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

Κατὰ Μανιχαίων, τῶν καὶ Παυλικιάνων, τῶν δύο ἀρχὰς εἶναι λεγόντων, ἕνα Θεὸν τοῦδε τοῦ κόσμου ποιητὴν καὶ ἐξουσιαστὴν, καὶ ἕτερον Θεὸν εἶναι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

EJUSDEM PETRI SICULI

SERMO PRIMUS

Adversus Manichæos, qui et Pauliciani dicuntur, duo principia esse affirmantes; unum quidem, Deum hujus mundi creatorem et dominatorem; alterum vero, Deum esse futuri sæculi.

Α'. Ἀδόλῳ καὶ ἀδιστάκτῳ καὶ τελείᾳ τῇ πίστει, ἀκαταγνώστῳ τε καὶ καθαρῷ συνειδότι, τῆς πρὸς τὴν ὑπερούσιον θεαρχικωτάτην καὶ ζωαρχικὴν καὶ ἑνιαίαν Τριάδα τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν ποιητὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάσης ἀοράτου τε καὶ ὁρατῆς κτίσεως, συνοχέα τε καὶ ἐξουσιαστὴν, ἐκ γονέων τε καὶ προγόνων ἀκλινοῦς ὁμολογίας ὑπάρχων, μάρτυς ἡ αὐτὴ ἁγία Τριὰς, καὶ πάντες οἷς συνανεστράφημεν ἄνθρωποι, εἰ καὶ τοῖς οἰκείοις τῆς πίστεως ἔργοις ἐλλειπὴς εἰμι παντελῶς [cod. f. 112.] ἐγὼ ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ ἀνάξιος, ὦ ἱερώτατον ἄθροισμα (1). Πείθομαι γὰρ ὑμᾶς ὁμαδὸν συμπαρεῖναι τῇ τῶν προκειμένων λόγων ἀκροάσει τε καὶ ἐξετάσει, τοῖς προλαβοῦσι τὰ λείποντα ἐπισυνάψαι πειράσομαι· μᾶλλον δὲ τῶν προειρημένων οὐχ ἧττον ἐνταῦθα τὴν σκέψιν, ἀλλὰ καὶ οἰκειοτέραν ποιήσομαι. Καὶ πρῶτον μὲν τὰς προδήλους παρ' αὐτοῖς αἱρέσεις, ἐν κεφαλαίῳ ἑνὶ ἑκάστῳ θριαμβεύσω· εὐθύς τε ἐνστάσεις καὶ ἀντιθέσεις ἀκολούθως ἑκάστου ἐν ἰδίῳ χωρίῳ, ὡς ἐφικτὸν, ποιήσομαι· καὶ μετὰ τοῦτο τὴν πληθὺν τῶν τῆς θείας Γραφῆς μαρτυριῶν προσοίσω, ἔκ τε τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου δεκατεσσάρων ἐπιστολῶν, Ἰακώβου, καὶ Ἰωάννου, καὶ τοῦ ἁγίου Ἰούδα, καὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων ἐρανισάμενος· ὡς γὰρ προείρηται (2), ἐκεῖνοι ἄλλῳ τινὶ μὴ χρῆναι πείθεσθαι ἐπαγγέλλονται, εἰ μὴ τούτοις καὶ μόνοις.

Β'. Ἔστι γὰρ αὐτοῖς ἓν ἐκεῖνο καὶ λίαν πρόδηλον, τὸ δύο ἀρχὰς ὁμολογεῖν (3), πονηρόν τε Θεὸν καὶ ἀγαθόν· τὸν μὲν τοῦδε τοῦ κόσμου ποιητήν τε καὶ ἐξουσιαστὴν, τὸν δὲ τοῦ μέλλοντος, ὃν καὶ Πατέρα ἐπουράνιον ὀνομάζουσιν, ταῖς τοῦ δυσωνύμου Μάνεντος αἱρέσεσι τὰς ἰδίας ἀπάτας καταλλήλως ἐπισυνάψαν-

A **48** I. Sinceram et indubiam perfectamque fidem, irreprehensibilem puramque conscientiam erga supremam et divinitus dominantem, vivificam unamque Trinitatem, unicum verum Deum nostrum, cœli terræque creatorem, omnisque invisibilis visibilisque rei creatæ conservatorem ac Dominum, me jam inde a genitoribns progenitoribusque meis indeclinabiliter esse professum, testis est sancta ipsa Trinitas, et cuncti quibuscum versatus sum homines; quanquam propriis fidei operibus ego prorsus careo, peccator et indignus, o sacratissime conventus; quem quia confertim superiorum sermonum auscultationi et disquisitioni affuisse audio, nunc quæ dicenda supersunt, præcedentibus connectere nitar: vel potius accuratiorem quam antea, B nedum minorem, faciam commentationem. Et primo quidem patentes apud Manichæos hæreses singulis capitulis publice exponam: deinde contraria argumenta et contradictiones, ex ordine singularum, proprio in loco pro viribus exponam; **49** postremo plurima ex divina Scriptura testimonia proferam, ex Pauli quatuordecim epistolis, Jacobi item, et Joannis, ac sancti Judæ, et ex apostolorum Actibus collecta. Namque illi, ut jam dixi, nonnisi his solis credendum esse affirmant.

II. Notissimum apud ipsos caput illud est, quo duo principia confitentur, malum scilicet Deum, ac C bonum; illum quidem mundi hujus creatorem ac dominum, hunc vero futuri, quem etiam cœlestem Patrem nominant; infamis Manetis hæresibus errores suos vicissim connectentes. Et nobis quidem

(1) Loquitur auctor cum Bulgariæ sacerdotum cœtu, prout fecit etiam in epistola prævia historiæ; quos quia priorem operis partem studiose audire aut lectitare noverat, nunc aliis jam promissis muneratur sermonibus, id est hæreseos Manichaicæ refutationibus.

(2) In historia cap. 10.

(3) Item hist. loc. cit.

adversantes aiunt: Vos quidem creditis in Creatorem Deum mundi hujus; nos vero in illum de quo sanctum Evangelium dicit: *Neque vocem ejus audistis, neque speciem ejus vidistis, et verbum ejus non habetis in vobis manens* [54]. Sed enim de hoc quidem paulo post loquemur. Nunc Scripturæ testimonia quæ sint audiamus. Quid isti enim insani aiunt? Nos ex Evangelio et ex Apostolo didicimus existimare et dicere, alium esse Deum mundi hujus creatorem ac dominum, et alium futuri; juxta illud Apostoli effatum: *Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio gloriæ Evangelii Christi* [55]. Et alio loco: *Secundum principem potestatis aeris hujus* [56]. Tum etiam juxta Domini verba in sacris Evangeliis: *Venit princeps hujus mundi, et in nobis nihil inveniet* [57]. Imo sæpe mundi principem nuncupavit apostatam diabolum.

A τες. Καὶ πρὸς ἡμᾶς μὲν ἀποτεινόμενοι λέγουσιν, ὅτι Ὑμεῖς, φησὶν, πιστεύετε εἰς τὸν κοσμοποιητὴν τὸν Θεὸν τοῦ κόσμου τούτου, ἡμεῖς δὲ εἰς ἐκεῖνον περὶ οὗ τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι *Οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε,* [cod. f. 112 b.] *οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε, καὶ τὸν λόγον αὐτοῦ οὐκ ἔχετε μένοντα ἐν ὑμῖν.* Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτου μικρὸν ὕστερον ἐροῦμεν· τέως δὲ τὰ Γραφικὰ προβλήματα οἷά εἰσιν ἀκούσωμεν. Τί γάρ φασιν οἱ ἀνόητοι; Ἡμεῖς ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου παρελάβομεν νοεῖν τε καὶ λέγειν ἄλλον εἶναι Θεὸν τοῦδε τοῦ κόσμου ποιητήν τε καὶ ἐξουσιαστὴν, καὶ ἕτερον τοῦ μέλλοντος· κατὰ τὸ ῥητὸν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον, *Ὁ Θεὸς αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν* B *τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ·* καὶ ἐν ἑτέρῳ φησίν· *Κατὰ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος τούτου·* καὶ κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν τοῖς ἱεροῖς Εὐαγγελίοις λεγόμενον· *Ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἔρχεται, καὶ ἐν ἡμῖν εὑρήσει οὐδέν.* Καὶ πολλάκις ἄρχοντα τοῦ κόσμου τὸν ἀποστάτην διάβολον ἀποκαλοῦντα.

III. His quomodo nos occurremus? Quod hæc ita sint scripta, ne nos quidem negamus: nam mali servi officium est auctoritatem herilem repudiare, et contra Dominum insurgere; et quæ in iis libris pie justeque dicta sunt et acta, sententiæ improbitate falsare: veluti calumniari illum, qui fornicationem vetat, quasi contractas in Domino nuptias abominetur, omni vini **50** gustatu interdicere, quod alioqui bona Dei creatura est, neque repudiandum, sed cum gratiarum potius actione moderate sumendum. Hujusmodi et alias reperies in sacris divinisque Scripturis particulas, poetico modo vel ænigmatico et quandoque abrupto ob laconismum dictionis; quæ mysticum auditoribus sensum objiciunt, si modo sincero auditu, et non aurium pruritu ducti dictis attendant. Nos autem veraces Dei adoratores, Christianissima et rectissimæ sententiæ natio, sic illis respondebimus. Non ita se habet ut vos dicitis atque intelligitis divinæ Scripturæ locus, quem vos vestris terminis atque regulis conclusum tenetis; cum tamen pauci admodum sitis et facile numerabiles, et inconsiderate ac temere vestræ sectæ omnia retineatis, et in comestionibus semper crapulisque non autem sobrie hæc dictitetis. Sed ille demum sensus est, quem multorum sacerdotum et innumerabilium sapientium turba constituit, laboriose, prudenter, sobrie, non sine jejuniis ac precibus, cum lance omnia ac statera in sacris et œcumenicis synodis, prout Deo dignum est, rectum esse definivit. Namque et loco, et multitudine, et robore atque fiducia nos palmam ferimus: idque adeo multa benevolentia permoti vobiscum loquimur, quorum nonnulli membra nostra aliquando fuistis, atque iterum potestis inseri, ut ingenue dicamus, si quidem velitis, in bonam oleam [58].

Γ'. Πρὸς οὓς πῶς ἀπαντήσομεν; Ὅτι μὲν ταῦτα οὕτως γέγραπται, οὐδὲ ἡμεῖς ἀθετοῦμεν· δούλων γὰρ κακῶν ἀθετεῖν δεσποτείαν, καὶ ἐπανίστασθαι κυριότητι, καὶ τὰ παρ' αὐτῶν εὐσεβῶς καὶ δικαίως λεγόμενά τε καὶ πραττόμενα, μοχθηρίᾳ γνώμης παραγράφεσθαι· οἷον τὸν τὴν πορνείαν ἀποτρεπόμενον συκοφαντεῖν, ὡς τὸν ἐν Κυρίῳ γάμον βδελύττεσθαι· παντελοῦς γεύσεως οἴνου προστάττειν διακωλύεσθαι, ὅπερ κτίσμα καλόν ἐστι καὶ οὐκ ἀπόβλητον, μετὰ C εὐχαριστίας μετρίως λαμβανόμενον. [cod. f. 113.] Καὶ ἄλλα τινὰ τοιαῦτα μυρία εὑρήσεις ἐν ταῖς ἱεραῖς καὶ θείαις Γραφαῖς κατὰ ποιητικοὺς τρόπους αἰνιγματωδῶς μὲν καὶ ἐλλειπῶς ὅτε τύχοι τῇ φράσει διὰ τὸ ἀπέριττον λεγόμενα, μυστικῶς δὲ τοῖς ἀκροαταῖς δηλούμενα, εἴπερ ἀληθεῖ ἀκροάσει, καὶ οὐ κνησμονῇ τῆς ἀκοῆς ἀγόμενοι τοῖς λεγομένοις προσέχουσιν. Ἡμεῖς δὲ οἱ ἀληθινοὶ τοῦ Θεοῦ προσκυνηταὶ, τὸ Χριστιανικώτατον καὶ ὀρθοδοξότατον φῦλον, πρὸς αὐτοὺς οὕτως ἐροῦμεν· Οὐκ ἔστιν, ὥς φατε καὶ νοεῖτε τὸ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς χωρίον τοῖς ὑμετέροις ὅροις καὶ νόμοις περιειλημμένον ὀλίγοις οὖσι καὶ εὐαριθμήτοις, καὶ ἀνεξετάστως καὶ ἀβασανίστως τὰ τῆς παρ' ὑμῖν θρησκείας πάντα κατέχουσι, καὶ ἐν κώμοις ταῦτα καὶ μέθαις πάντοτε καὶ οὐ νηφαλέως προφέρουσιν· D ἀλλ' ὃ πολλῶν ἱερῶν καὶ ἀναριθμήτων λογάδων συνεστήσατο ὅμιλος, πεπονημένως καὶ ἐπιστημονικῶς καὶ νηφαλέως ἐν νηστείαις καὶ προσευχαῖς πάντα ζυγῷ καὶ στάθμῃ ἐν ἱεραῖς καὶ οἰκουμενικαῖς συνόδοις θεοπρεπῶς διϊθυνάντων· καὶ γὰρ καὶ τῷ τόπῳ καὶ τῷ πλήθει καὶ τῇ διακρατήσει καὶ τῇ παῤῥησίᾳ, ἡμεῖς κεκτήμεθα τὰ νικητήρια· καὶ τοῦτο ὑπ' εὐγνωμοσύνης πολλῆς πρὸς ὑμᾶς διαλεγόμεθα, μέλεσιν ἡμετέροις ποτέ τισιν ἐξ ὑμῶν γεγονόσι, καὶ ἐγκεντρισθῆναι δυναμένοις, φιλαλήθως εἰπεῖν, εἴπερ θελήσοιτε πάλιν εἰς καλλιέλαιον.

IV. Oportet itaque apostolicum dictum recapitu-

Δ'. Χρὴ οὖν ἀποστολικὸν ῥητὸν ἀνακεφαλαιῶσαι-

[54] Joan. v, 37, 38. [55] II Cor. iv, 4. [56] Ephes. ii, 2. [57] Joan. xiv, 30. [58] Rom. xi, 24.

σθαι [cod. f. 113 b] καὶ εἰπεῖν· ὅτι οὐχὶ Θεὸν ἢ ἐξουσιαστὴν τοῦ κόσμου τὸν ἀποστάτην καὶ ἀδρανέστερον πάσης ἀράχνης διάβολον ὁ θεῖος Ἀπόστολος ὑποφαίνει· ἀλλ' οὕτως ὅστις ἐὰν ᾖ, ἀνάγνωθι· ἔχει γάρ τι ἀμφίβολον ἡ λέξις τῇ στιγμῇ διαιρούμενον· *Εἰ δὲ καὶ ἔστι κεκαλυμμένον τὸ Εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον, ἐν οἷς ὁ Θεός*. Ἐνταῦθα δὴ ἀναπνευστέον καὶ οὕτως ἐπαγαγεῖν· τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, *Εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ*· ὅπερ συνταττόμενον, τοιοῦτόν ἐστι· Τῶν ἀπίστων τοῦ αἰῶνος τούτου τὰ νοήματα ὁ Θεὸς ἐτύφλωσε. Καὶ μάλιστα εἰκότως· ποία γὰρ ἴασις τοῖς βλαβησομένοις ἐξ ἀπιστίας καὶ ἑκουσίως τυφλώττουσιν; *Οὐ γὰρ ἦλθον*, φησὶν ὁ Κύριος, *καλέσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν*· τὴν δὲ μετάνοιαν οὐκ ἄλλοθεν ἢ ἐξ ἑκουσίου γνώμης ἴσμεν γινομένην. Τὸ γὰρ ἀκουσίως γινόμενον, οὐδὲ μόνιμον· δι' ὃ οὐδὲ μετάνοια ἀλλ' ἀνάγκη καὶ ἔστι καὶ λέγεται· τοῦ συναμφοτέρου τοίνυν δεῖται ἡ μετάνοια καὶ τῆς τοῦ θεραπευτοῦ δυνάμεως, καὶ τῆς τοῦ θεραπευομένου εἰλικρινοῦς ὑποπτώσεως· ἑκατέρου γὰρ ἐλλείποντος, δυσχερὴς ἡ τελείωσις· παντοδύναμος μέν ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα παραγαγὼν, καὶ δυνατός ἐστι πᾶσαν τὴν κτίσιν τῷ αὐτοῦ παραστῆσαι βουλήματι, κατὰ τὴν αὐτοῦ θέλησιν καὶ ἠναγκασμένως πορεύεσθαι. [cod. f. 114.] Οὐ βούλεται δὲ τοῦτο δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἀψύχοις καὶ ἀλόγοις τὸ ἀναγκαῖον ἀπένειμεν, τοῖς δὲ ἐμψύχοις τὸ ἐνδεχόμενον· δύο αὐτοῖς ὑποδείξας ὁδοὺς ἀκωλύτους· καὶ ἐάσας τέως τῇ αὐτεξουσιότητι πορεύεσθαι, ἐπαγγειλάμενός τε τὴν ἑκάστης ὁδοῦ ἀμοιβὴν ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ τῆς φρικτῆς δευτέρας παρουσίας τοῖς βουλομένοις οἷα θέλοιεν πορεύεσθαι, κατὰ τὴν ἀναλογίαν ἑκάστης λήψεσθαι· οὐ Θεὸν τὸν ἀποστάτην καὶ πονηρότατον δοῦλον παρεισάγει, ἀλλ' ἑαυτὴν [cod. ἑαυτὸν] δείκνυσιν δι' ὑπερβολὴν ἐλλάμψεως τῶν ἑκουσίως τυφλωττόντων περὶ τὴν ἀλήθειαν τὰς κόρας ἀμβλύνειν ἡ ἐνυπόστατος ἀλήθεια· καὶ γὰρ οὐδὲ τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας αἰτιάσαιτο ἄν τις τοὺς ἀσθενεῖς περὶ τὰς ὄψεις ἐπισκοτιζούσας, ἀτενὲς πειρωμένους αὐταῖς ἐνορᾷν, ὡς τῆς αὐτῶν τυφλώσεως αἰτίους γινομένας, ἀλλά τινος διαίτης πονηρᾶς ἢ νόσου τούτοις ἐπισκηψάσης ἀκουσίου· εἰ καὶ τῆς ψυχῆς πᾶσαι αἱ νόσοι ἑκουσίως τοῖς ἀνθρώποις ἐπισυμβαίνειν πεφύκασιν.

Ε'. Ἀλλ' εἰ καὶ δῶμεν τὸν θεῖον Ἀπόστολον Θεὸν ὀνομάσαι τὸν διάβολον, σκοπῶμεν αὐτὸν οὐκ ἐξουσίας ἢ κυριότητος τρόπῳ τοῦτο αὐτῷ ἀπονεῖμαι τὸ ὄνομα. Πῶς γάρ; ὁ τοῦ πράου καὶ εἰρηνικοῦ ποιμένος μαθητὴς πρὸς τὴν πρὸς αὐτὸν πάλην ἡμᾶς εὖ μάλα διεγείρει φάσκων· *Τοῦ λοιποῦ, ἀδελφοί μου, ἐνδυναμοῦσθε ἐν Κυρίῳ καὶ ἐν τῷ κράτει* [cod. f. 114 b.] *τῆς ἰσχύος αὐτοῦ· ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ δύνασθαι ὑμᾶς στῆναι πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ διαβόλου· ὅτι οὐκ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ*

A lare dicendo: quod nequaquam Deum et dominatorem mundi Apostolus denotat esse apostatam diabolum, qui qualibet aranearum tela debilior est. Nihilominus quomodocunque dictio se habeat, lege: habet enim hæc ambiguitatem quamdam, si interpunctione distinguitur: *Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt est opertum, in quibus est Deus* [89]: hic sane respirandum est, et deinde subjungendum: hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, *ut non fulgeat* **51** *illis illuminatio gloriæ Evangelii Christi*. Quod facta constructione, ita se habet: Infidelium hujus sæculi mentes Deus excæcavit. Profecto justissime; nam quod remedium eis superest, qui incredulitate laborant, et sponte cæcutiunt? *Non enim veni*, inquit Dominus, B *vocare justos sed peccatores ad pœnitentiam* [90]: pœnitentiam vero haud aliunde quam voluntaria deliberatione fieri scimus. Nam quod invite fit, ne stabile quidem est: ideoque haud pœnitentia sed necessitas et est et dicitur. Utraque igitur re indiget pœnitentia, nempe et sanantis virtute, et sanati ingenua humilitate: alterutra enim deficiente, difficilis erit rei successus. Omnipotens sane est Deus, qui ex non exstantibus omnia produxit, et creaturam omnem nutu suo regere potest, atque ad suum libitum vel invitam inflectere. Non ita tamen ob summam suam bonitatem vult; sed inanimatis quidem et irrationalibus necessitatem attribuit, animatis vero et rationalibus possibilitatem: duas his patentes vias ostendens, sinensque interim libero C cum arbitrio procedere; cæterum utrique viæ remunerationem spondens in regeneratione quæ fiet secundo ejus terribili adventu, prout homines maluerint alterutra incedere, pro suo quemque merito recepturum. Ecce Deum nobis non exhibet apostatam illum servum atque nequissimum, sed semetipsa demonstrat, splendore nimio, eorum qui sponte cæcutiunt ad veritatem, pupillas obtundens enhypostatica veritas. Nam neque radios solares quisquam accusabit, quasi oculos infirmos obscurent recta volentes solem spectare, et illorum cæcitatis causa sint; sed vel malo victui vel involuntario incidenti morbo rem imputabit: siquidem animæ morbi omnes volentibus hominibus evenire D solent.

V. Jam etsi forte concedamus apostolum Dei nomine diabolum vocitare, animadvertamus ipsum, nequaquam potestatis vel dominatus ratione hoc ei nomen attribuere. Quid? En mansueti pacificique pastoris discipulus ad pugnandum cum diabolo nos maxime concitat dicens: *De cætero, fratres mei, confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus: induite vos armatura Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli:* **52** *quoniam non est nobis colluctatio adversus sanguinem et carnem, sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores et sæculi*

[89] II Cor. IV, 3. [90] Luc. V, 32.

hujus [61]. Ergo ne adversus Deum nos pugnare instruit, ille qui nihil præter corpus in terra unquam possedit, docetque ut ne pro corpore sed pro anima bellum suscipiamus implacabile? Et qui ne hominibus quidem injuriosis aut percussoribus vel occisoribus resistere jubet, quomodo si novisset hunc esse Deum, nobis cum illo pugnare præciperet? Item Dominus in sacris Evangeliis dum ait: *Videbam Satanam tanquam fulgur cadentem* [62]; *Dumque ignem æternum ipsi et angelis ejus paratum denuntiat* [63]; fugitivum illum et apostatam servum atque creaturam demonstrat, ob suum superbiæ causa lapsum, inexstinguibili igni dedendum fore, cum apostaticis suis potestatibus. Age vero ubinam audisti, vel quando novisti Deum cadentem, aut sempiterno igne punitum? Sed hunc fortasse pari nomine Deum appellavit, audientium condescendens infirmitati, sensimque ab idolis retrahens, et ad unicum Deum adducens, dum quanta futura sit victoribus remuneratio demonstrat, ob luctam cum superbo et gloriabundo susceptam; si certe lutei mortales incorporeum, viles ac minimi magnum draconem apostatam debellaverint.

VI. Atque hoc comperies Corinthiis in priore epistola beatum Paulum scribentem dicere: *De escis itaque quæ idolis immolantur, scimus quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus alius est Deus, nisi unus. Nam etsi sunt qui dicantur dii, sive in cælo sive in terra* [64]. Observa dogmatis accuratam doctrinam: qui dicuntur, **53** inquit, non qui sunt. Propterea obscuratis mentibus homines miserrime hoc patiuntur, fabulis et figmentis atque idolis divinum nomen commutantes. Quod ut radicitus exstirpet sacer Apostolus contra ait: *Nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia* [65]; sed et unus Spiritus sanctus, in quo omnia. Porro locutiones *ex quo*, et *per quem*, et *in quo*, naturas non dividunt, sed personas denotant. Et cum prius dixisset *unus Deus* ob substantiæ unitatem, mox verbis *per quem et in quo* personarum differentiam subdidit. Unus ergo Deus in tribus, et tria unum, ut diximus, qui super omnia et per omnia, et in omnibus permeat. Alio autem loco humanum ventrem Deum nuncupat Apostolus, haud sane quasi mundi Creatorem, sed ob curam et cultum ei adhibitum: hac videlicet homonymia luxuriosos deterrens, atque ab illius cura avertere volens, ait Philippensibus: *Multi inordinate ambulant, quos sæpe vobis dicebam, nunc autem et flens dico, inimicos crucis Christi, quorum finis interitus, quorum Deus venter est, et gloria in ignominia ipsorum* [66]. Additque: *Qui terrena sapiunt; nostra enim conversatio in cælis est* [67]. Et iterum:

A *πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ κόσμου καὶ αἰῶνος τούτου.* Πρὸς Θεὸν πολεμεῖν ἡμᾶς παρασκευάζει, ὁ μηδὲν πλὴν τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς γῆς ποτε κτησάμενος, καὶ διδάσκων μὴ ὑπὲρ τοῦ σώματος ἀλλ' ὑπὲρ ψυχῆς ποιεῖσθαι πόλεμον ἄσπονδον; καὶ ὁ μηδὲ ἀνθρώποις ἀδικοῦσιν ἢ τύπτουσιν ἢ θανατοῦσιν ἀντιστῆναι κελεύων, πῶς εἰ ἔγνω τοῦτον εἶναι Θεὸν, μετ' αὐτοῦ πολεμεῖν ἡμᾶς ἐκέλευσεν; πάλιν δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν ἱεροῖς Εὐαγγελίοις λέγων· *Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν πεσόντα· καὶ τὸ πῦρ αἰώνιον αὐτῷ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἑτοιμασθὲν προεμφαίνων*, δραπέτην καὶ ἀποστάτην δοῦλον καὶ κτίσμα αὐτὸν ἀποδείκνυσιν, διὰ τὴν ἐξ ὑπερηφανίας αὐτοῦ ἔκπτωσιν, τοῦ ἀσβέστου πυρὸς ὑπόδικον ἔσεσθαι, σὺν ταῖς ὑπ' αὐτὸν
B ἀποστατικαῖς δυνάμεσιν· ποῦ δὲ ἀκήκοας ἢ ἔγνως ποτὲ Θεὸν ἐκπίπτοντα, ἢ ἐν πυρὶ αἰωνίῳ τιμωρούμενον; ἀλλ' ὁμωνύμως τοῦτον ἴσως προσηγόρευσεν, τῇ τῶν ἀκουόντων ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, καὶ λεληθότως ἐκ τῶν εἰδώλων ἀπάγων, καὶ πρὸς τὸν μόνον Θεὸν προσάγων, καὶ δεικνὺς οἵα τοῖς αὐτοῦ νικηταῖς ἡ ἀμοιβὴ τῆς πρὸς αὐτὸν πάλης γενήσεται τὸν μεγάλαυχον καὶ ἀλαζόνα, ἐάνπερ οἱ πήλινοι τὸν [cod. f. 115.] ἀσώματον, καὶ οἱ εὐτελεῖς καὶ ἐλάχιστοι τὸν δράκοντα τὸν μέγαν τὸν ἀποστάτην νικήσωσιν.

ϛ'. Καὶ τοῦτο εὑρήσεις τοῖς αὐτοῖς Κορινθίοις ἐν τῇ πρώτῃ ἐπιστολῇ τὸν μακάριον Ἀπόστολον ἐπιστέλλοντα καὶ λέγοντα· *Περὶ βρώσεως οὖν τῶν*
C *εἰδωλοθύτων, οἴδαμεν ὅτι οὐδὲν εἴδωλον ἐν κόσμῳ, καὶ ὅτι οὐδεὶς Θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς· καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ* [*εἴτε ἐν οὐρανῷ*] *εἴτε ἐπὶ γῆς.* Πρόσχες τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ δόγματος, λεγόμενοι γὰρ εἶπεν, οὐχ ὑπάρχοντες· δι' ὃ οἱ ἐσκοτισμένοι ταῖς διανοίαις ἄνθρωποι παναθλίως τοῦτο πεπόνθασι, μύθοις καὶ πλάσμασι καὶ εἰδώλοις τὸ θεῖον μεταβαλόντες ὄνομα· ὅπερ πρὸ ῥιζῶν ἀναστέλλων ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος ἀνθυποφέρει· *Ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα.* Ἀλλὰ καὶ ἓν Πνεῦμα ἅγιον, ἐν ᾧ τὰ πάντα (3*)· τοῦ *ἐξ οὗ*, καὶ *δι' οὗ*, καὶ *ἐν ᾧ*, μὴ φύσεις τεμνόντων, ἀλλ' ὑποστάσεις χαρακτηριζόντων· καὶ τὸ μὲν, *εἷς Θεὸς*, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ταυτότητα
D προσθεὶς, τὸ *ἐξ οὗ* καὶ *δι' οὗ* καὶ *ἐν ᾧ* διὰ τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν ὑπήνεγκεν. Εἷς οὖν Θεὸς ἐν τρισὶν, καὶ τὰ τρία ἓν, ὥσπερ ἔφαμεν, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι διϊκνούμενος· καὶ ἐν ἑτέρῳ δὲ τὴν ἀνθρωπίνην κοιλίαν, Θεὸν ὠνόμασεν ὁ Ἀπόστολος, οὐχ ὡς κόσμου ποιητὴν, ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ αὐτὴν σπουδῆς καὶ λατρείας· [cod. f. 115 b.] διὰ τῆς ὁμωνυμίας ἐκφοβῶν τοὺς ἀκολάστους, καὶ ἀνατρέψαι αὐτοὺς τῆς περὶ αὐτὴν σπουδῆς βουλόμενος, λέγων πρὸς Φιλιππησίους· *Πολλοὶ γὰρ ἀτάκτως περιπατοῦσιν, οὓς πολλάκις ἔλεγον ὑμῖν, νῦν δὲ καὶ κλαίων λέγω, τοὺς ἐχθροὺς τοῦ σταυροῦ Χριστοῦ, ὧν τὸ τέλος ἀπώλεια, ὧν ὁ Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ*

[61] Ephes. vi, 10, 12. [62] Luc. x, 18. [63] Matth. xxv, 41. [64] I Cor. viii, 4, 5. [65] ibid. [66] ibid. [67] Philip. iii, 18.

(3*) Videtur omnino hanc quoque de Spiritu sancto particulam legisse auctor apud Paulum.

αἰσχύνῃ αὐτῶν· προσθεὶς, *Οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες· ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει.* Καὶ πάλιν· *Ἐν σαρκὶ περιπατοῦντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατευόμεθα· τὰ γὰρ ὅπλα τῆς στρατείας ἡμῶν οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ δυνατὰ τῷ Θεῷ.* Οὐ γὰρ μάχαιραν ἢ τόξον ταῖς χερσὶν αἴρειν ἐκέλευσεν πρὸς τὴν ἀντιπαράταξιν, ἀλλὰ νοερῶς πρὸς ἀσωμάτους πολεμίους παρατάττεσθαι· καὶ τὰς βουλὰς αὐτῶν οὐχ ἠναγκασμένως τιτρώσκειν, ἀλλ' ὡς ἂν θελήσοι ὁ παρ' αὐτῶν βαλλόμενος· τοῦτο γὰρ ἐνηλλαγμένως τῶν σωματικῶν ὑπάρχει πολέμων· διότι ἐκεῖ μὲν, κἂν μὴ βούλοιτο, τὰς πληγὰς παρὰ τῶν ἀντιπάλων ὁ προσπολεμῶν εἰσδέχεται· ἐνταῦθα οὐχ ἀνάγκη ἕπεται· ἀλλὰ προσβάλλει μὲν ὁ πολέμιος, ἐν τῇ αὐτεξουσιότητι δὲ ἡμῶν ἐστι τὸ δέξασθαι τὴν πληγὴν ἢ μὴ δέξασθαι· εἰ γάρ τοι τὴν προσβολὴν εἰσδεξώμεθα, καὶ ταύτης ὡς ἀγαθῷ τινι τῇ πικροτάτῃ θελχθῶμεν ἡδύτητι, κατὰ μικρὸν τὴν σηπεδόνα τῶν λογισμῶν ἐπαύξοντες, τότε λοιπὸν καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς ἔργοις [cod. f. 116] ἀδεῶς καταχρώμεθα, ἅ τινά εἰσι πορνεῖαι, μοιχεῖαι, καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κακίας εἴδη· ὧνπερ εὐξώμεθα Κυρίῳ τῷ Θεῷ διὰ μετανοίας ῥυσθῆναι, καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν συνεισφέροντες.

Ζ'. Εἰ δ' αὖ γε τῇ συμβουλῇ τοῦ δολίου μηδὲ τὴν ἀκοὴν ὑποσχῶμεν, προσβαλεῖ μὲν ὡς τῷ Θεῷ καὶ Λόγῳ τρισσῶς ὁ πολέμιος, ἀποκρουσθεὶς δ' ὑφ' ἡμῶν ταῖς θεοφράστοις ἀποφάσεσι, ὁ μὲν ἐκποδὼν ἐν ἀνύδροις τόποις καὶ ξηροῖς θείας ἐπιῤῥοῆς ἀπελασθήσεται· ἡμεῖς δὲ τῇ τῶν ἁγίων ἀγγέλων ἐπιστασίᾳ τῷ θείῳ καὶ ζωτικῷ καὶ οὐρανίῳ τραφέντες ἄρτῳ, κατὰ μικρὸν τῇ πνευματικῇ ἡλικίᾳ ἐπαυξούμενοι, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ ἐλευσόμεθα, τοῖς καρποῖς τοῦ Πνεύματος στεφανούμενοι, οἵτινές εἰσιν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, καθ' ὧν οὐκ ἔστι νόμος· *Δικαίῳ γὰρ νόμος οὐ κεῖται·* ὅσα γὰρ ὁ νόμος λαλεῖ, τοῖς μὴ εὐνομοῦσι λαλεῖ. Τοὺς δὲ Πνεύματι Θεοῦ χρηματίσαντας χάριτι, ποῖος ἄρα νόμος παιδαγωγήσειεν; οὓς ἡ ἀνεξερεύνητος τῆς σοφίας ἄβυσσος τῇ ἑαυτῆς μετουσίᾳ θεοειδεῖς πηγὰς ἀναδίδωσιν τοῖς καλλίστοις νάμασιν τοὺς διαπορευομένους κατευφραίνοντας. Τὸ δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένον· *Ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἔρχεται*, οὕτως ὀπτέον· Πάντων τῶν αἰσθητῶν κτισμάτων περιοχὴ ὁ οὐρανός ἐστιν. Τὰ δὲ ἐπουράνια καὶ νοερὰ τάγματα πρότερα καὶ τιμιώτερα τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανὸν [cod. f. 116 b.] ἴσμεν, καὶ ἐνδοξότερα, τῇ πρὸς Θεὸν ἐγγύτητι ἐλλαμπόμενα, καὶ ἄφθαρτα. Τὰ δ' ἄλλα, ἐναντία τούτων. Ὁ γοῦν ὑπερήφανος καὶ παμπόνηρος διάβολος διὰ τὴν ἑαυτοῦ ὑπερηφανίαν καὶ ἀλαζονίαν τῶν ἐπουρανίων ἀπωσθεὶς περιβόλων σὺν τῷ οἰκείῳ τάγματι, ὑπὸ τῆς οὐρανίου σφαίρας περιέχεσθαι λέγεται. Ὡς οὖν κτίσμα ὄντα κἀκεῖνον καὶ τόνδε τὸν αἰσθητὸν κόσμον περιπολεύοντα, εἰκότως ὁ Κύριος ἄρχοντα αὐτὸν εἴρηκεν, ὡσανεὶ πρῶτον κτίσμα καὶ τιμιώτερον γενόμενον τοῦδε τοῦ αἰσθητικοῦ κόσμου. Ἦν γάρ ποτε κρείττω τῶν αἰσθητῶν, ὁ καὶ τῆς δυσώδους κόπρου ἀρτίως ὑπάρχων ἀκαθαρτότερος. Καὶ ἡμεῖς

A *In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: namque arma militiæ nostræ non carnalia sunt, sed potentia Deo* [68]. Etenim non gladium aut arcum manibus tollere jussit contra armatam aciem, sed intellectualiter contra incorporeos hostes prælium instruere: quorum ictus haud necessario feriunt, sed prout is voluerit qui ab iis appetitur. In hoc enim a corporalibus bellis differentia est, quod in his nolens etiam adversariorum ictus pugnans perpetitur, in illis nulla est necessitas, sed jaculatur quidem hostis, verumtamen utrum ictum necne excipiamus, liberi nostri arbitrii **54** est. Si quidem igitur ictum ceu plagam exceperimus, atque hujus peramara dulcedine ceu bono quodam delectati fuerimus, cogitationum sanie paulatim aucta, mox carnalibus operibus pro libito abutemur, cujusmodi sunt fornicationes, adulteria, et reliqua nequitiæ genera. A quibus sane rogemus Dominum ut per pœnitentiam nos eripiat, nostræ simul operæ partem conferre non detrectantes.

VII. Certe si deceptoris consiliis ne aurem quidem præbebimus, aggredietur quidem, ut ter olim Deum Verbum, hostis; sed a nobis divinis responsis repulsus, procul in aridis locis, et divino influxu carentibus, relegabitur: nos autem sanctorum angelorum ministerio, divino, vivifico cœlestique pane nutriti, paulatim spiritali ætate aucti usque ad mensuram plenæ ætatis Christi deveniemus, spiritus fructibus perornati, qui sunt charitas, gaudium, pax, longanimitas, mansuetudo, bonitas, contra quas nulla lex est: *Nam justo lex non constituitur* [69]: quidquid enim lex loquitur, non bene moratis loquitur. At illos qui Dei spiritu aguntur, et filii Dei per gratiam sunt, quæ lex erudiet? quibus C profunda sapientiæ abyssus, participatione sua, divinas scatebras affundit, optimis fluentis prætereuntes recreans. Jam Domini dictum: *Princeps hujus mundi venit* [70], sic est considerandum. Cunctarum sensibilium creaturarum receptaculum cœlum est. Cœlestes vero intellectuales ordines, superiores nobilioresque terrestribus esse scimus, et gloriosius ob Dei propinquitatem fulgentes, ad malitiam minime quidem proclives atque incorruptibiles. Alii vero his contrarii fuerunt ordines. Superbus ergo et nequissimus diabolus, ob elationem suam et jactantiam cœlestibus ejectus septis cum stipatoribus suis, infra cœlestem sphæram contineri dicitur. Ergo illum utpote pariter creaturam, et sensibilis mundi incolam, recte Dominus principem D dixit, primam veluti creaturam, et præ cæteris **55** mundi hujus nobiliorem. Fuit enim aliquando sensibilibus cunctis melior, qui nunc est fetente stercore impurior. Et nos quoque principium sensibilium omnium Dei creaturarum cœlum terramque esse dicimus, non quod hæc cæteris dominentur,

[68] II Cor. x, 3. [69] I Tim. i, 9. [70] Joan. xiv, 30.

sed quia principium divinæ creationis fuere. Principales item viros et honoratiores in urbibus aut pagis, proceres ac principes dicere solemus, etsi in neminem potestatem habeant. Sic ergo a me intelligitur hujus mundi princeps.

καὶ ἄρχοντας εἰώθαμεν λέγειν, καίπερ τινῶν μὴ τούτου.

VIII. Quod si forte concederemus ipsum huic mundo dominari, tunc ita dicendum est. Homo parvus mundus et est et dicitur : quam rem bene cognosces, si elementa singula quibus constat consideraveris, et cuinam singula mundano elemento respondeant, et unde unumquodque consistat : ita ut si, consilio aliquo, vel unum ex elementis mundanis, deficiat, jam non sit homo animal rationale mortale, neque item universa terræ fabrica diutius subsistat. Ergo cum semet homines ab uno purissimoque Deo sponte separaverint, blandis diaboli escis illecti, et carnalibus irretiti corruptelis, quarum ille magister est, ipsum consequenter apostatam sibi principem effecerunt : quem rerum exitus, non divina Providentia principem constituit mundi, id est inconstantium et sui arbitrii hominum improborum. Nam reapse solis improbis dominatur : secus vero bonis frugique hominibus adeo non imperat, ut cum metu potius iis serviat, et ipsorum jussibus timens tremensque obtemperet, si quid ipsi ut mancipio mandent. Veluti Pauli jussu pythonicus spiritus ejectus fuit [71] ; et homo ille qui Corinthi peccaverat diabolo ab eodem Paulo ad breve tempus traditus [72], mox non sine magna potestate receptus fuit. Res insuper fit explorata, quoniam sæpe nonnulli de recta via sponte declinant ad perversam ; et ex hac rursus in rectam redeunt : quod in mundanis elementis fieri nequit. Neque enim ignis **56** unquam in aquam vertetur, nec in ignem aqua ; aut terra in aerem, vel in terram aer, sed eadem semper sunt, Creatoris Dei concreta et conservata tremendo mandato usque ad extremam diem. Quorum elementorum si forte dominatum potestatemve ille improbus vel brevissimo tempore nactus esset, omnia jamdudum avertisset pessumque dedisset. Sed enim ne in porcos quidem potestatem habuit [73], ut ex Evangeliis audivimus, nisi permittente Deo. Cum autem potestatem adversus eos impetravit, quid eis fecerit, neminem eorum qui Dei Ecclesiam ingrediuntur, ignorare arbitror.

IX. Alias quoque similes accipe imagines. Veluti si qui flagitiosi et sanguinarii homines loco latrociniis idoneo congregentur, paulatimque numero aucti ducem sibi ex his aliquem creent, haud equidem Deo id fit annuente, sed suo cædium studio et morum iniquitate suadente. Et mecum hic considera, prorsus apparere sine Dei nutu hunc ab illis principatum creatum, quia multos scimus latrones et prædones resipuisse, alios mature, alios circa vitæ oc-

A γὰρ ἀρχὴν τῶν αἰσθητῶν τοῦ Θεοῦ κτισμάτων τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ;εἶναι λέγομεν, οὐχ ὅτι ἄλλων τινῶν ἐξουσιάζουσιν, ἀλλ' ὅτι ἀρχὴ τῆς τοῦ Θεοῦ δημιουργίας εἰσίν. Καὶ τοὺς πρώτους καὶ ἐντιμοτέρους ἐν ταῖς πόλεσιν ἢ ἐν ταῖς κώμαις προοίκους ἐξουσιάζοντας. Οὕτω νοεῖταί μοι ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου

Η'. Ἀλλ' εἰ καὶ δῶμεν αὐτὸν ἄρχειν καὶ ἐξουσιάζειν τοῦδε τοῦ κόσμου, ῥητέον οὕτως· Ὁ ἄνθρωπος μικρὸς κόσμος καὶ ἔστι καὶ λέγεται· καὶ τοῦτο ἀκριβῶς γνώσῃ τῶν περὶ αὐτὸν στοιχείων ἀναλογισάμενος τὴν σύνθεσιν, καὶ ποῖον ἕκαστον ποίῳ κοσμικῷ στοιχείῳ ἔοικεν, καὶ ἐκ ποίου ἕκαστον μεταλαμβάνει καὶ συνίσταται· [cod. f. 117.] ὥστε εἰ ἐπινοίᾳ τινὶ ἓν
B τῶν κοσμικῶν στοιχείων ἐκλείψει, οὐκ ἔσται ζῶον λογικὸν θνητὸν τὸ παράπαν, ἀλλ' οὐδὲ πᾶσα ἡ τῆς γῆς διακόσμησις. Ἑαυτοὺς οὖν οἱ ἄνθρωποι τοῦ μόνου καὶ καθαρωτάτου Θεοῦ ἑκουσίως ἀποχωρίσαντες, καὶ τοῖς τοῦ πονηροῦ θωπευτικοῖς προσρυέντες δελεάσμασι, καὶ τοῖς σαρκικοῖς συνδεθέντες μιάσμασι, ὧν αὐτός ἐστι διδάσκαλος, εἰκότως ἑαυτῶν ἄρχοντα τὸν ἀποστάτην πεποίηκαν· ὃν ἡ ἔκβασις τῶν πραγμάτων, οὐχ ἡ θεία πρόνοια ἀνέδειξε τοῦ κόσμου ἄρχοντα τῶν ἐθελοτρέπτων καὶ αὐτεξουσίων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων. Ἐν γὰρ τοῖς κακοῖς ἄρχει καὶ μόνον· καὶ ἐν δὲ τοῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνθρώποις οὐδέποτε ἦρξεν, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ φόβου αὐτοῖς δεδούλωται, τῇ προστάξει αὐτῶν φόβῳ καὶ τρόμῳ ὑπείκων, εἴ τι ἂν αὐτῷ ὡς ἀνδραπόδῳ προστάξωσιν.
C Ὡς Παύλου τῇ κελεύσει τὸ πυθώνιον πνεῦμα ἐξελήλαται· καὶ ὁ ἐν Κορίνθῳ παρανομήσας τῷ διαβόλῳ ὑπὸ Παύλου πρὸς μικρὸν παρεδόθη, καὶ πάλιν ἐλήφθη, κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν. Δῆλον δὲ καὶ τοῦτο διὰ τὸ πολλάκις ἐκ τῆς εὐθείας ὁδοῦ αὐτεξουσίως τινὰς ἐπὶ τὴν σκολιὰν ἐκκλίνειν, καὶ πάλιν ἀπὸ ταύτης ἐπὶ τὴν εὐθεῖαν· ὅπερ ἐπὶ τῶν κοσμικῶν στοιχείων ἀμήχανόν ποτε γενέσθαι. Οὐ γὰρ ἂν πώποτε τὸ πῦρ εἰς ὕδωρ μεταβληθείη, ἢ τὸ ὕδωρ εἰς πῦρ, ἢ ἡ γῆ εἰς ἀέρα, [cod. f. 117 b.] ἢ ὁ ἀὴρ εἰς γῆν, ἀλλ' ἀεὶ ὡσαύτως εἰσὶν ἀμετάβλητα, τῷ τοῦ δημιουργοῦ καὶ Θεοῦ συντηρούμενα ἐμφόβῳ προστάγματι, μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας. Ὧν εἰ ἐν ἀκαριαίῳ χρόνῳ ὁ πονηρὸς ἦρξέν ποτε ἢ ἐξουσίασεν, πάντα ἂν ἀνέτρεψεν καὶ συνέχεεν. Ἀλλ' οὐδὲ γὰρ κατὰ χοίρων
D ἐξουσίαν ἔχει, ὥσπερ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἠκούσαμεν, μὴ τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος. Ὅτε γὰρ καὶ ἐδέξατο κατ' αὐτῶν ἐξουσίαν, τὸ τί δέδρακεν εἰς αὐτούς, οἶμαι μὴ ἀγνοεῖν τινα ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ εἰσιόντων.

Θ'. Λάβε μοι δὲ καί τινας εἰκόνας τούτου παραπλησίους. Ὥσπερ ἐάν τινες ἀσελγεῖς καὶ μιαιφόνοι ἄνδρες ἐπὶ τὸ αὐτὸ πρὸς λῃστρικὸν τόπον συναθροισθῶσιν, καὶ κατὰ μικρὸν πλείους γινόμενοι ἑαυτοῖς ἕνα τινὰ ἀναδείξωσιν ἄρχοντα, οὐ τοῦ Θεοῦ αὐτοῖς τοῦτο ἐπινεύσαντος, ἀλλ' ἐξ οἰκείας μιαιφονίας αὐτῶν καὶ αἰσχρουργίας τοῦτο ἐπιτηδεύσαντες. Οὕτω μοι νόει κἀνταῦθα [*cod.* καὶ ταῦθα]· καὶ τοῦτο δῆλον ὅτι οὐκ ἐκ Θεοῦ αὐτοῖς τοῦτο ἐφηύρηται, ἐξ ὧν πολλοὺς ἴσμεν

[71] Act. xvi, 18. [72] I Cor. v, 5. [73] Matth. viii, 31.

λῃστὰς καὶ τυμβωρύχους μεταγνόντας, τοὺς μὲν ταχέως, τοὺς δὲ καὶ περὶ τὰς δυσμὰς τοῦ ἑαυτῶν βίου, καὶ διὰ μετανοίας τὸν Θεὸν ἐξιλεωσαμένους, καὶ τῆς σωτηρίας ἐπιτυχόντας· ὧν εἰ ἠναγκασμένως ἦν ἡ κίνησις, οὐκ ἂν οὕτως ταχέως μετεβάλλοντο. Καὶ πάλιν· Ὥσπερ εἴ τις δραπέτης δοῦλος ἔχων χρηστὸν καὶ ἀγαθὸν δεσπότην, τούτου ἀποχωρισθεὶς, [cod. f. 118.] πρὸς λῃστὰς ἢ ἐθνικοὺς αὐτομολήσει, καὶ ἕνα τινὰ τῶν παρ' αὐτοῖς γνωρίσει ἄρχοντα ἢ βασιλέα. Καὶ ἕως μὲν ἦν παρὰ τῷ χρηστῷ δεσπότῃ, ἐκεῖνον καὶ εἶχεν καὶ ὠνόμαζε Κύριον, ὅπερ ἦν ἀληθές· εἶτα πρὸς τοὺς ἐναντίους ἀπελθὼν, ἐκεῖνον εἶχεν ἄρχοντα ὃν ᾑρετίσατο. Πολλάκις δὲ μεταγνοὺς, καὶ ἐκ τῶν δυσμενῶν παλινδρομήσας, πάλιν εἶχε τὸν πρῶτον χρηστὸν καὶ ἀγαθὸν δεσπότην· οὕτω κἀνταῦθα. Ἕως μὲν τὴν ἐντολὴν ἐφυλάττομεν τῇ βουλῇ καὶ τῇ προστάξει τοῦ Θεοῦ πορευόμενοι, τὸν πλάσαντα Θεὸν καὶ εἴχομεν καὶ ὠνομάζομεν. Τῇ ἐντολῇ δὲ τοῦ Θεοῦ μὴ ἐμμείναντες, ἀλλὰ τῇ συμβουλῇ τοῦ ἐχθροῦ ἐξακολουθήσαντες, τὸν Θεὸν μὲν ἔχομεν, κἂν μὴ βουλώμεθα, ἄρχοντα· ᾧτινι ἠπειθαρχήσαμεν, ταῖς ἡδοναῖς καὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοδουλούμενοι· ἀλλ' οὐ πάντες. Εἰσὶν γὰρ παρ' ἡμῖν καὶ πρὸ τοῦ νόμου καὶ μετὰ νόμον ἄνδρες ἄπειροι, οἵτινες τῷ ἐχθρῷ στεῤῥῶς ἀντετάξαντο, καὶ τὸ τῆς δουλείας αὐτοῦ βάρος ἐξ ἑαυτῶν ἀπεσείσαντο, εἰ καὶ τῷ φυσικῷ τοῦ θανάτου κρίματι πάντες ὑπήχθησαν, πατρῷον ἀποτιννύοντες ὄφλημα, καὶ ἐκ Θεοῦ ταύτην τὴν τιμωρίαν δεξάμενοι. Καὶ εἰσὶν ἕτεροι οἵτινες τῷ ἐχθρῷ ἐξακολουθήσαντες, καὶ δουλωθέντες ἐξ ἀπιστίας καὶ ἡδονῶν, πάλιν τῷ ἀγαθῷ Θεῷ ἡμῶν διὰ μετανοίας οἰκειώθησαν.

A casum, et sua pœnitentia Deum placasse, salutemque consecutos: quorum si coacta et non libera commotio fuisset, non ita facile mutati essent. Rursus: Veluti si quis fugitivus servus qui clementi bonoque hero suberat, deinde hoc derelicto, ad latrones vel ethnicos transfugiat, et unum quemvis apud illos agnoscat principem aut regem. Hic donec quidem apud benignum herum erat, hunc et habebat dominum et appellabat, uti reapse erat: deinde ad contrarios transgressus, illum habebat principem quem delegerat. Pœnitens tamen, ut sæpe accidit, a sævis illis discedens, denuo primum habuit benignum bonumque dominum. Sic nobis usuvenit. Quandiu præceptum observavimus, ad nutum voluntatemque Dei viventes, eum qui nos creavit habuimus appel- B lavimusque Deum. Sed postquam in Dei mandatis non perstitimus, sed inimici consilia sectati sumus, Deum quidem **57** adhuc, volentes nolentes, principem habemus, cui non obedivimus dum voluptatibus et peccatis sponte serviebamus. Non ita tamen se cuncti gesserunt. Exstiterunt enim et ante legem et post legem innumeri homines, qui inimico firmiter restiterunt, ejusque servile jugum a se rejecerunt, etiamsi naturali mortis sententiæ omnes obnoxii fuerunt, patrium exsolventes debitum, Deo hanc pœnam ipsis imponente. Alii demum, qui inimico semet addixerant, incredulitate ac voluptatibus captivati, nihilominus Deo iterum per pœnitentiam renonciliati sunt.

Ι'. Ὅτι δὲ εἷς ἐστιν ὁ Θεὸς, ἀόρατος, ἀπερίληπτος, ἀκατανόητος, ἀσχημάτιστος, ἀνείδεος, ἀναφὴς, ἀπερίγραπτος, ἀπειροδύναμος, [cod. f. 118. b.] ἀσώματος, οὗ οὔτε εἶδός ποτέ τις ἑώρακε πώποτε, οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκήκοεν, οὔτε τὴν φύσιν αὐτοῦ ὁποία ἐστὶ κατέλαβεν, πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσι πρόδηλον· εἰς ὃν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν μόνον Θεὸν πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ ὄντως ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ τὸν τρισάγιον καὶ τρισυπόστατον, τὸν ἀφύρτως ἑνούμενον τῇ οὐσίᾳ, καὶ ἀτμήτως διαιρούμενον ταῖς ὑποστάσεσι· τὸν ἕνα δὲ τῆς αὐτῆς ἁγίας Τριάδος σαρκωθέντα δι' ἡμᾶς ἀναλλοιώτως καὶ ἀτρέπτως ὁραθέντα τε καὶ ψηλαφηθέντα σαρκὶ, καὶ σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα, καὶ ἀναστάντα, καὶ νῦν καθήμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καθὼς Παῦλος ὁ ἱερὸς ἀπόστολός φησιν· *Ὅτι συνήγειρεν καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν*. Οὐ γὰρ πάντας ἀνθρώπους τοὺς καθ' ἕκαστα (τοῦτο γὰρ οὐ νῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ αἰσθήσει καταληπτὸν), ἀλλὰ τὴν προσληφθεῖσαν ἐξ ἡμῶν ἀπαρχὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ καθ' ὑπόστασιν τῷ Χριστῷ ἑνωθεῖσαν ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης ἐν οὐρανοῖς ἐκάθισεν· ἐν ᾧ Κυρίῳ καὶ Θεῷ ἡμῶν τὰς ἐλπίδας ἡμῶν πάσας ἔχομεν· καὶ ὃν πάσης κτίσεως ὁρατῆς τε καὶ ἀοράτου τὴν ἐξουσίαν ἔχειν ὁμολογοῦμεν·

C X. Quod autem Deus unus sit, invisibilis, incomprehensibilis, intellectui impervius, sine figura, sine specie, non palpabilis, incircumscriptus, infinitæ potentiæ, incorporeus, cujus neque speciem quisquam vidit unquam, neque vocem audiit, neque naturam cujusmodi sit comprehendit, hoc, inquam, omnibus mente præditis exploratum est. In quem unum eumdemque solum Deum credimus nos qui vere Christiani sumus, ter sanctum, ter hypostaticum, inconfuse unitum substantia, indivise distinctum personis. Unum vero de sancta eadem Trinitate incarnatum pro nobis, in forma nostra immutabiliter et invertibiliter visum esse et palpatum in carne, crucifixum, sepultum, in vitam revocatum, et in Patris dextera sedentem, ut apostolus Paulus ait: D nempe *quod conressuscitavit et consedere fecit nos Deus Pater in cœlestibus in dextera majestatis, in Christo Jesu Domino nostro*[74]. Non tamen omnes singillatim homines (quæ res non mente solum, verum etiam sensu cognoscitur), sed assumptam ex nobis, veluti primitias humanæ naturæ, hypostatice Christo unitam carnem in dextera majestatis in cœlis fecit consedere. In quo Domino ac Deo nostro spes omnes nostras defiximus, quem in omnem rem creatam, visibilem atque invisibilem, potestatem habere confitemur; et quem firmiter vereque exspectamus

[74] Ephes. II, 6.

dominatum **58** potentatumque habiturum præsentis futurique temporis, et mundi et æternitatis, cum Patre principio carente regnantem, et cum omnipotente ejus Spiritu per sæcula sæculorum. Amen.

XI. Adhuc tamen necessarium est de prædicto argumento pauca disserere, sicut initio sermonis hujus promisimus, ad ignominiam increpationemque hostium Dei impurorum Manichæorum; qui se quod non sunt, nuncupant; quod autem sunt, audire non sustinent. Si enim ex sacra Scriptura demonstrabitur, unum eumdemque esse et non alium, qui cœlum terramque fecit per Filium; eumdemque Patrem esse Domini nostri Jesu Christi et non diversum, eumdemque sine specie et sine figura, quod ad divinam substantiam attinet, superest ut illi utique habeant apud se alium Deum, quem malefico ingenio et infelici mente sibi confingunt. Porro ille (noster) qui sit, patefiet veris Scripturarum testimoniis in medium allatis. Hic igitur proferantur, et evangelicam articulate sonantem tubam audiant palam dicentem. Dominus dixit: *Opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me, quod Pater me miserit*[75]. Et: *Qui me misit Pater, ipse testimonium perhibuit de me*[76]. Ubinam vero testatus sit, concorditer evangelistæ dicunt: *Baptizatus Dominus Jesus confestim ascendit de aqua; et ecce aperti sunt ei cœli, viditque Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens: Hic est Filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*[77]. Rursus de Christi transfiguratione iidem aiunt: *Suscipiens Dominus Jesus Petrum et Jacobum ac Joannem fratrem ejus, duxit eos in montem excelsum seorsum. Et transfiguratus est ante eos*[78]. Quibus etiam exhibuit speciem novam, quantum ipsi capere poterant: qui cum splendoris vehementiam non ferrent, humi procumbentes somno se tradiderunt. Et ecce vox de nube dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo* **59** *mihi bene complacui.* Hæc una voce evangelistæ tres. Joannes autem ait: Dominus dixit: *Clarifica me, Pater, claritate quam habui prius quam mundus fieret apud te*[79]. Ecce et apud ipsum testatur mundum fuisse hypostatica veritas, videlicet ante etiam mundi creationem clarificato Filio apud Patrem; non autem apud quemquam alium, ut vos dicitis, mundum fuisse. Statimque vox de cœlo delapsa ait: *Et clarificavi et iterum clarificabo*[80]. Vides auditam fuisse Patris vocem a præsentibus quotquot illa auditione digni fuerunt. Non tamen audierunt indigni: sicuti ne transfigurationis quidem lucem vidit proditor Judas. Reliqui vero apostoli digni sane erant ejus visione, sed tamen prudenti ratione a Domino prætermissi sunt, ne invidiosius et inexcusabilius ipsi fieret quod nonum exclusisset.

A καὶ ὃν βεβαίως καὶ ἀληθῶς προσδοκῶμεν τὴν κυρίαν καὶ δεσποτείαν ἔχειν καὶ τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος καὶ κόσμου καὶ αἰῶνος, σὺν [cod. f. 119.] τῷ ἀνάρχῳ Πατρὶ βασιλεύοντα, καὶ τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΙΑʹ. Ὅμως ἀναγκαῖον ἔτι καὶ περὶ τοῦ προκειμένου βραχέα διαλαβεῖν, καθὼς ἐν ἀρχῇ τοῦδε τοῦ λόγου ὑπεσχόμεθα, πρὸς αἰσχύνην καὶ ὀνειδισμὸν τῶν θεομάχων καὶ ἀνοσίων Μανιχαίων, τῶν ὀνομαζόντων μὲν ἑαυτοὺς ὅπερ οὐκ εἰσὶν, ὄντων δὲ ὅπερ ἀκούειν οὐκ ἀνέχονται. Εἰ γὰρ δειχθήσεται παρὰ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ὅτι ὁ αὐτὸς εἷς Θεός ἐστιν, καὶ οὐκ ἄλλος ὁ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ποιήσας δι' Υἱοῦ· αὐτὸς B δὲ καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑπάρχων καὶ οὐχ ἕτερος, ὁ αὐτὸς ἀνείδεος καὶ ἀσχημάτιστος ὑπάρχων κατὰ τὴν θείαν οὐσίαν, λείπεται αὐτοὺς ἄρα ἔχειν παρ' ἑαυτοῖς ἕτερον Θεὸν, ὃν κακούργου σκέψεως καὶ κακοδαίμονος διανοίας ἑαυτοῖς ἀναπλάττουσιν· ὃς καὶ φανερωθήσεται ὁποῖός ἐστι, τῶν Γραφικῶν ἀληθῶς μαρτυριῶν εἰς μέσον προτιθεμένων. Ἀγέσθωσαν τοίνυν ἐνταῦθα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς ἐνάρθρου σάλπιγγος σαφῶς λεγούσης ἀκουέτωσαν· εἶπεν ὁ Κύριος· *Τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ, ὅτι ὁ Πατήρ με ἀπέστειλεν· καὶ ὁ πέμψας με Πατὴρ, αὐτὸς μεμαρτύρηκεν περὶ ἐμοῦ·* ποῦ δὲ ἄρα μεμαρτύρηκεν, συμφώνως οἱ εὐαγγελισταί φασιν· *Βαπτισθεὶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀνέβη εὐθὺς ἀπὸ τοῦ ὕδατος· καὶ ἰδοὺ ἀνεῴχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδεν* C *τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ καταβαῖνον ὡσεὶ περιστερὰν, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν· καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα·* καὶ πάλιν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ μεταμορφώσεως, οἱ αὐτοί φασιν· *Παραλαβὼν Κύριος Ἰησοῦς τὸν Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἀνήνεγκεν αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατιδίαν· καὶ μετεμορφώθη ἔμπροσθεν αὐτῶν.* Οἷς καὶ παρεδείκνυ εἶδος ξένον, ὅσον χωρεῖν ἠδύναντο· οἳ καὶ τὴν ὑπερβολὴν αἴγλης μὴ ἐνεγκόντες ἐπὶ τὴν γῆν καταπεσόντες εἰς ὕπνον ἐτρέποντο. Καὶ ἰδοὺ φωνὴ ἐκ τῆς νεφέλης λέγουσα· *Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς ἐν ᾧ ηὐδόκησα.* Ταῦτα μὲν οἱ τρεῖς εὐαγγελισταὶ συμφώνως· D ὁ δὲ Ἰωάννης φησίν· Εἶπεν ὁ Κύριος, *Δόξασόν με, Πάτερ, τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοί.* Ἰδοὺ καὶ παρ' αὐτῷ τὸν κόσμον εἶναι μαρτυρεῖ ἡ ἐνυπόστατος ἀλήθεια, δηλονότι πρὸ τοῦ κτισθῆναι τὸν κόσμον δοξαζομένου τοῦ Υἱοῦ παρὰ τῷ Πατρί· καὶ οὐ παρ' ἑτέρῳ εἶναι τὸν κόσμον, καθὼς αὐτοί φατε· καὶ εὐθέως φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· *Καὶ ἐδόξασα, καὶ πάλιν δοξάσω.* Ἴδε ὅτι φωνὴν αὐτοῦ οἱ παρόντες ἀκηκόασιν οἱ ἀξίως χωρητικοὶ τῆς τοιαύτης ἀκοῆς· οὐκ ἀκηκόασι δὲ πάντως οἱ ἀνάξιοι, ὥσπερ οὐδὲ τὸ τῆς μεταμορφώσεως φῶς Ἰούδας ὁ προδότης· οἱ δὲ λοιποὶ

[75] Joan. v, 36. [76] ibid, 37. [77] Matth. iii, 16. [78] Matth. xvii, 1; Marc. ix, 1; Luc. ix, 28. [79] Joan. xvii, 5. [80] Joan. xvii, 28.

ἀπόστολοι ἄξιοι μὲν τοῦ ἰδεῖν αὐτὸν ὑπῆρχον, οἰκονομικῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀπελείφθησαν· ὥστε ἀνεπαχθέστερον αὐτῷ [cod. f. 120.] γενέσθαι καὶ ἀναπολόγητον τὸ ἔννατον ἀπολειφθῆναι.

ΙΒ'. Καὶ ὁ μακάριος ἀπόστολος Παῦλός φησιν· A ὅτι ὁ Κύριος ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν *ὤφθη Κηφᾷ, εἶτα τοῖς δώδεκα, ἔπειτα ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ, ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ, εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν*, δηλονότι *πρὸ τῆς ἐνδόξου αὐτοῦ εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως· ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί*· νοερῶς πάντως καὶ ὀπτανόμενος καὶ προσκαλούμενος αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν ἑαυτοῦ ὁ Κύριος· μετὰ γὰρ ἐνιαυσιαῖον σχεδὸν χρόνον τῆς Χριστοῦ πρὸς οὐρανοὺς ἀναλήψεως, πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς ὁ Ἀπόστολος, τῆς οἰκουμένης ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προεβλήθη διδάσκαλος· καὶ ἀναστὰς μὲν ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, σωματικῶς τοῖς ἀποστόλοις ὠπτάνετο, ὁρώμενός τε καὶ τῇ χειρὶ τοῦ πολυπράγμονος Θωμᾶ ψηλαφούμενος καὶ σὺν αὐτοῖς ἀλιζόμενος, B ὥστε μὴ νομισθῆναι φαντασία τις, ἀλλ' ἀληθῶς σώματος ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις· ὁμοίως καὶ τοῖς λοιποῖς ἀξίοις. Τῷ δὲ λοιπῷ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων οὐκ ὤφθη· οὐ γὰρ ἦσαν ἄξιοι ἀναστάντα ὡς Θεὸν ἐκ νεκρῶν ἰδεῖν ὃν ὡς κακοῦργον ἐσταύρωσαν. Ἀλλὰ καὶ νοερῶς τοῖς ἀξίοις ὠπτάνετο νῷ μόνῳ, εἰ καὶ λίαν ἀμυδρῶς σκιαγραφούμενος· καθὼς πρὸς τὸν Φίλιππον ὁ Κύριος ἔφη· *Ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα μου*, τουτέστιν ὁ νενοηκώς· οὐ γὰρ σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρᾶται τὸ Θεῖον [cod. f. 120. b.], ἀλλὰ νοΐ ὅσον ἐνδέχεται. Εἰ γὰρ καὶ τὸ Θεῖον ἀσχημάτιστόν ἐστι καὶ ἀπερίγραπτον, ἀλλ' οἷς οἶδεν τρόποις οἰκονομίας τοῖς ἀξίοις ὀπτάνεται, πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως τῆς σωτηρίας πάντων προνοούμενος.

C

ΙΓ'. Ὅτι δὲ ὁ αὐτὸς Θεός ἐστιν καὶ οὐκ ἄλλος ὁ ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐν αὐτοῖς ὄντων, ὁ αὐτὸς καὶ ἀόρατος τῇ θείᾳ οὐσίᾳ, καὶ Πατὴρ ὑπουράνιος ὑπάρχων, καὶ ἐν τῷ παντὶ ὢν καὶ ὑπὲρ τὸ ὕπαρ ὤν, ἀκριβῶς διὰ βραχέων ἄκουσον· εἶπεν ὁ Κύριος· *Ἐξομολογοῦμαί σοι, Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς*· καὶ πάλιν· *Γίνεσθε οἰκτίρμονες ὡς ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*. Καὶ πάλιν· *Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, μήτε ἐν τῇ γῇ ὅτι ὑποπόδιόν ἐστι τῶν ποδῶν αὐτοῦ*· Καὶ ὁ Ἀπόστολος· *Ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ γῆς*, D *εἴτε θρόνοι εἴτε ἀρχαί· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν*. Καὶ τὴν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους δὲ δημηγορίαν τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀνάγνωθι τὴν ἐν ταῖς Πράξεσι κειμένην τῶν ἀποστόλων· καὶ πάλιν ἐν ταῖς αὐταῖς Πράξεσι γέγραπται, ὅτι *Ἀπολυθέντες οἱ ἀπόστολοι ἦλθον πρὸς τοὺς ἰδίους*, δηλονότι ἐκ τοῦ συνεδρίου ἀπολυθέντες τῶν Ἰουδαίων, καὶ [cod. f. 121.] ἀπήγγειλαν αὐτοῖς ὅσα πρὸς αὐτοὺς οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύ-

[61] I Cor. xv, 58. [62] Joan. xiv, 9. [63] Luc. x, 21. [67] Act. xvii, 22.

XII. Beatus quoque apostolus Paulus ait, Dominum e mortuis suscitatum, *visum esse Cephæ, deinde duodecim, deinde plus quam quingentis fratribus simul: deinde visum esse Jacobo: deinde apostolis omnibus, videlicet ante gloriosam ejus in cælum assumptionem. Novissime autem omnium tanquam abortivo visus est et mihi* [61]: intellectualiter omnino, et semet ostendens Dominus et illum ad sui cognitionem invitans. Anno enim ferme exacto ex quo Christus in cœlum assumptus fuerat, fide ac baptismo suscepto Apostolus, mundi a Spiritu sancto constitutus est doctor. Et suscitatus quidem e mortuis Dominus apostolis apparuit, visusque et manu a curioso Thoma palpatus, et cum ipsis conversatus est ne phantasma quoddam existimaretur, sed vera potius corporis e mortuis resurrectio. Pari modo cum cæteris dignis egit. Verumtamen reliquo Judæorum populo non apparuit: non enim digni erant videre resuscitatum e mortuis ut Deum, quem uti maleficum crucifixerant. Sed enim intellectualiter quoque a dignis cernitur mente sola, etsi admodum exiliter adumbratus. (60) Sicuti Philippo aiebat Dominus: *Qui vidit me, vidit et Patrem meum* [62], id est qui intelligit. Neque enim corporeis oculis cernitur Deus, sed mente tantummodo, quantum fieri potest. Etsi vero caret figura et circumscriptione Deus, attamen ipse pro sua sapientia quibus vult modis fit conspicuus, variaque ratione ac plurifariam omnium saluti consulit.

XIII. Quod autem idem Deus, et non alius, cœli terræque et omnium quæ in eis sunt, creator sit, idemque invisibilis in divina substantia, Pater cœlestis, ubique exsistens, et omni veræ visioni superior; paucis accurate audi. Dominus dixit: *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli et terræ* [63]. Et rursus: *Estote misericordes sicuti Pater vester cælestis, qui solem suum oriri facit super malos et bonos, et pluit super justos atque injustos* [64]. Et denuo: *Ego autem dico vobis, ne juretis omnino neque per cælum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus* [65]. Item Apostolus: *Quoniam in ipso creata sunt universa in cælis et in terra, sive Throni, sive Dominationes: omnia per ipsum et in ipso creata sunt: et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant* [66]. Insuper legesis Pauli apostoli ad Athenienses concionem [67] quæ in apostolicis Actibus est. Rursusque in iisdem Actibus scriptum est: *Apostolos dimissos venisse ad suos*, id est dimissos a Judæorum synedrio; iisque nuntiavisse quæ sibi pontifices senioresque dixerant. Qua re audita vocem simul omnes extulerunt dicentes: *Dominator Domine, qui fecisti cælum, et terram ac mare, et omnia quæ in eis sunt;* qui per Spiritum sanctum ore Patris nostri Davidis pueri tui dixisti: *Quare fremuerunt gentes,*

[64] Luc. vi, 36. [65] Matth. v, 34. [66] Coloss. i, 16, 17.

et populi meditati sunt inania? Astiterunt reges terræ, et principes convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus? Convenerunt enim vere adversus puerum tuum Jesum, quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus cum gentibus et populis Israel, **61** *facere quæ manus tua et consilium tuum decreverunt fieri* [88]. Sexcenta alia ejusmodi sunt, ut paulo post demonstrabitur.

τεροι εἶπον· οἱ δὲ ἀκούσαντες ἦραν φωνὴν ὁμοθυμαδὸν λέγοντες· *Δέσποτα Κύριε, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς·* ὁ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν διὰ Πνεύματος ἁγίου, στόματος Δαβὶδ παιδός σου εἰπών, *Ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· συνήχθησαν γὰρ ἐπ' ἀληθείας ἐπὶ τὸν παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλᾶτος σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραὴλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χείρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι· καὶ ἄλλα δὲ* μυρία τοιαῦτά ἐστιν, ἅπερ μικρὸν ὕστερον δηλωθήσεται.

XIV. Vides itaque ut absurda tua dissoluta fuerunt argumenta ab evangelicis apostolicisque tonitribus, ceu grandinis quædam turris perpetuo dejecta, dum demonstratum est, a Patre Domini nostri Jesu Christi, invisibili et nulla figura prædito, per Filium ejus, cooperante sancto Spiritu, creaturam omnem tam apparentem quam invisibilem fuisse conditam. Quisnam sit itaque apud vos cultus Deus, edisserite. Utique illum esse dicetis quem Manes coluit. Certe vos imaginem quidem Dei nostri non vidistis, qui divinorum sermonum splendores, ceu ex sole imaginem, emittit. Imago enim solis, inquit, lux est. Visualis ergo vis cum sit debilis et infirma ad solare corpus sine aliquo intermedio spectandum, utitur intermedia imagine atque ita sine damno illustratur. Sic divinam quoque et incorpoream lucem existima puras mentes illustrare, ceu velox fulgur, dum jucunditate amatores suos ad majorem cupiditatem incendit, atque ad petendum adhortatur, ut is qui illustratus fuit, hac divina semper et incorrupta luce illustretur. Sed neque vocem ejus audire vultis quæ præceptorum observantiam imperat. Nam consecuti effectus demonstrant vos ejus sermonem haud habere in vobis manentem. Nam quem ipse misit, huic vos non creditis, neque Scripturas scrutari vultis. Non enim existimatis neque speratis vitam in illis æternam habere. Illæ enim de ipso testantur, ideoque illas non scrutamini, ne ad ipsum veniatis vitamque æternam consequamini. Satis quippe exploratum est vos Dei charitatem minime habere. Qui enim fieri potest, ut charitatem Dei habeatis, qui impiorum atque fallacium stultas doctrinas magistrorum sectamini, et eam quæ apud solum Deum est gloriam non quæritis?

ΙΔ. Ἴδε σοι τοίνυν διαλέλυνται τὰ τῶν προβλημάτων ἄτοπα ταῖς εὐαγγελικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς βρονταῖς, ὡς οἷά τις χαλάζης πύργος [cod. χαλάνης πυγὸς] εἰς τέλος καταβληθέντα, ἐν τῷ δειχθῆναι ὅτι ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ἀόρατος καὶ ἀσχημάτιστος, διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ τῇ συνεργείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος πᾶσαν τὴν κτίσιν φανεράν τε καὶ ἀόρατον συνεστήσατο. Τίς οὖν ἐστιν ὁ παρ' ὑμῶν Θεὸς σεβόμενος, εἴπατε· πάντως ἄρα ὅτι ὁ παρὰ τοῦ Μάνεντος σεβόμενος· ὅτι δὲ αὐτοὶ οὔτε εἶδος τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἑωράκατε τὰς τῶν θείων αὐτοῦ λόγων ἀστραπὰς ὡς οἷα ἐξ ἡλίου εἶδος ἐμπορευόμενον. Εἶδος γὰρ, φησὶν, ἡλίου τὸ φῶς· ἤγουν ὄψις ἄτονος οὖσα καὶ ἀσθενὴς πρὸς τὴν τοῦ ἡλιακοῦ σώματος [cod. f. 121. b.] ἀντωπὴν ἀμέσως, χρωμένη ἐν μέσῳ τῷ εἴδει καὶ ἀβλαβῶς καταλάμπεται· οὕτω καὶ τὸ θεῖον φῶς καὶ ἀσώματον ἐννόει μοι τὸν κεκαθαρμένον νοῦν περιλάμπειν καθάπερ ἀστραπῆς τάχος, τῇ γλυκύτητι τοὺς ἐραστὰς αὐτοῦ πρὸς μείζονα πόθον ἀναφλέγον καὶ παρακαλεῖν προτρεπόμενον, πάντοτε τῷ τοιούτῳ φωτὶ τῷ θείῳ καὶ ἀκηράτῳ, ἐλλάμπεσθαι τὸ ἐλλαμπόμενον· ἀλλ' οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκούειν θέλετε τὴν τῶν θείων ἐντολῶν συντήρησιν νομοθετοῦσαν. Τὰ γὰρ ἑπόμενα δείκνυσιν ὅτι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐν ὑμῖν οὐκ ἔχετε μένοντα. Ὃν γὰρ αὐτὸς ἀπέστειλεν, τούτῳ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε, οὐ γὰρ δοκεῖτε οὐδὲ θέλετε [cod. θέτε] ἐρευνᾷν τὰς Γραφάς· οὐ γὰρ δοκεῖτε οὐδὲ ἐλπίζετε ἐν αὐταῖς ζωὴν ἔχειν αἰώνιον· ἐκεῖναι γάρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ αὐτοῦ· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐρευνᾶτε αὐτὰς, ὅπως μὴ ἔλθητε πρὸς αὐτὸν, ἵνα ζωὴν αἰώνιον ἕξητε· ἔγνωσται γὰρ περὶ ὑμῶν ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς· πῶς γὰρ οἱ ταῖς κεναῖς καὶ ματαίαις δόξαις τῶν ἀνοσίων καὶ ἀπατεώνων ὑμῶν ἐξακολουθοῦντες, καὶ τὴν παρὰ τοῦ μόνου Θεοῦ δόξαν μὴ ἐπιζητοῦντες, ἀγάπην θείαν ἕξητε;

XV. Nos quidem etsi carneis oculis invisibilem Deum esse fatemur, namque **62** incorporeum a corporeo sensu spectari impossibile est; non idcirco tamen divinis operationibus communicare humanum genus negamus; sed intellectualiter pro suæ quemque puritatis gradu videre Deum censemus quantum homini fas est, ea nimirum ratione quæ nota Deo soli operanti est, et iis etiam in quibus Deus operatur: quanquam fieri non potest, ut qualis quantaque sit

ΙΕ'. Ἡμεῖς μὲν οὖν εἰ καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς ἀθεώρητον τὸν Θεὸν εἶναι ὁμολογοῦμεν (τὸν γὰρ ἀσώματον σωματικῇ αἰσθήσει ὁραθῆναι ἀδύνατον), ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο τῶν θείων ἐνεργειῶν ἀμέτοχον τὸ ἀνθρώπινον γένος [cod. f. 122.] ὑπάρχειν λέγομεν· ἀλλὰ νοερῶς κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς καθάρσεως ὁρᾷν τὸν Θεὸν, ὅσον ἐφικτόν ἐστιν ἀνθρώπῳ γινώσκομεν, τρόποις οἷς μόνος οἶδεν ὁ ταῦτα ἐνεργῶν, καὶ οἱ τοιαῦτα ἐνεργούμενοι· εἰ καὶ μὴ πᾶν ἐφικτὸν ὅσον

[88] Act. IV, 23-28.

ἐστιν τὸ ἀμήχανον ἐκεῖνο καὶ ἀκατάληπτον φῶς ἐνοπτρίζεσθαι· ἀγγέλοις γὰρ ἁγίοις δυσέφικτον τῆς θείας φωτοχυσίας πέλαγος, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἐστὶν σκεῦος κεκαθαρμένον ἐλλάμπεσθαι, ὥσπερ ἐν ἡλίῳ ἔστιν ἰδεῖν τὰ καθαρὰ καὶ ὑλώδη καὶ λεπτότερα καὶ ὑδατώδη σώματα, τρανοτέραν ἡλιακὴν λαμπηδόνα εἰσδεχόμενα· τὰ δ' ἐναντία τούτων ἀμυδρὰν ἐξεπιπολαίως καὶ μόνον αὐγάζουσαν, καὶ μὴ διὰ τὴν τῆς ὕλης ἀνεπιτηδειότητα· οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐπ' ἴσης φωτίζει, ἀλλ' ἡ διαφορὰ τῶν ὑλῶν δοκεῖ μὲν, οὐ καλῶς δὲ, τοὺς μὲν μᾶλλον, τοὺς δὲ ἧττον φωτίζειν. Θέλει γὰρ ὁ Θεὸς πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν, οὐ βιάζεται δέ τινα διὰ τὸ αὐτεξούσιον. Τάχα δὲ καὶ τὰς ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ Κυρίου σωματικὰς τῆς διατριβῆς θεοσημείας ἀοράτους εἶναί φημι, εἰ καὶ ἐδόκουν τισὶν ὁρᾶσθαι διὰ τὸ ἀνέκφραστον· ὅτι οὐ σμίλῃ, οὐ καυτῆρι, οὐ φαρμάκῳ, οὐκ ἄλλῳ τινὶ ἰατρικῷ βοηθήματι πρὸς τὰ τοιαῦτα ἐχρᾶτο· ἀλλὰ λόγῳ θάλασσαν ἐχαλίνου, δαίμονας ἀπήλαυνεν, νεκροὺς ἀνίστα, τυφλοῖς τὸ βλέπειν ἐχαρίζετο, παραλύτους ἔσφιγγεν [cod. f. 422. b.], λεπροὺς ἐκαθάριζεν, καὶ ἅπαξ ἁπλῶς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν λόγῳ ἐθεράπευσεν, τὸν Πατέρα ἔχων ἐν ἑαυτῷ, καὶ αὐτὸς ὢν σὺν τῷ Πατρὶ ἀδιαστάτως, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ συναϊδίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι· καὶ σωματικῶς ἐν τόπῳ τότε περιγραφόμενος, καὶ ἀπερίγραπτος τῇ θείᾳ οὐσίᾳ τοῖς πᾶσι παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν, ὅσα τε ἐν οὐρανῷ καὶ ὅσα τε ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ εἴ τίς ἐστιν ἑτέρα κτίσις τῶν οὐρανῶν ἐπέκεινα· καὶ δεικνὺς ὡς αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς λόγῳ ποιήσας. Ὁ αὐτὸς δὲ Θεὸς εἰ καὶ σάρκα προσέλαβεν, καὶ τὰ τοιαῦτα λόγῳ ἐνεργῶν θεοπρεπῆ θαύματα. Τίνι γὰρ ἄλλῳ εἰ μὴ τῷ Κτίστῃ ὑπακούει τὰ κτίσματα; ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους ἔσται αἰῶνας τῶν αἰώνων, τὰ πάντα διακυβερνῶν καὶ συνέχων τῷ παντοδυνάμῳ αὐτοῦ καὶ προνοητικῷ βουλήματι.

ΙϚ'. Τί τοίνυν ἐστὶν, ὦ οὗτοι, ὁ τὴν ὑμετέραν διάστασιν ἀφ' ἡμῶν ὑμῖν ἐμποιεῖ, τῆς ἀκριβείας τῶν ἱερῶν μαρτυριῶν προκειμένης, αἷς ὑμεῖς λέγετε ἐξακολουθεῖν, πρὸς τῆς ἀληθείας εἴπατε; εἰ μὲν οὖν ἀληθὴς λόγος ἐν ὑμῖν ἐστιν ὅτι τοῖς τοῦ ἁγίου Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου λόγοις ἐξακολουθεῖτε, δεῦτε καὶ διαλεχθῶμεν, κριτὰς καταστήσαντες ἀλλοεθνεῖς καὶ ἑτερογλώσσους, ἵνα μὴ δόξωμεν καταδυναστεύειν ὑμῶν, καὶ τὴν κρίσιν προαρπάζειν· ἀλλ' ἐξ ἀλλοπίστων κριθῶμεν, εἰς μέσον τοῦ δικαστηρίου προσθέντες [cod. f. 423] τὰ ἱερὰ λόγια καὶ τῆς δίκης γυμνασθείσης ἀκριβῶς, οἷον μέρος νικήσει, ἐν αὐτῷ οἱ πάντες προσδράμωμεν, ὥσπερ πάλαι Ἀρχέλαος ὁ ἐπίσκοπος Καρχάρων τῆς Μεσοποταμίας πρὸς Μάνεντα διαλεγόμενος πεποίηκεν· καὶ διὰ τί ἡμῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἐξ ἡμῶν διαστάσεως ὑμῶν διατρίβετε; δέον συμβῆναι ἡμᾶς φιλαδέλφως καὶ πνευματικῶς, εἴπερ θέλοιτε, καὶ δικαίως μᾶλλον ἢ φιλονείκως· καὶ ἡ παρ' ἡμῶν κρατουμένη ἀνόθευτος καὶ ἀμώμητος καὶ ἀληθὴς πίστις εὖ οἶδ' ὅτι συνήθως νικήσει, καὶ μετ' αὐτὴν ἡ ψῆ-

A simplex illa et incomprehensibilis lux, spectetur. Namque et angelis sanctis prope inaccessum est effusæ divinæ lucis pelagus, sed pro vasis sui puritate collustrantur: sicut de sole observare licet, cujus radium pura seu vitrea, subtilia, aut aquosa corpora facile excipiunt: contraria autem levem ac superficiarium ac vix illuminantem, non interius penetrantem recipiunt, quia ei rei inhabilis materia est. Sic etiam Deus omnia æqualiter collustrat, sed ob materialium objectorum differentiam videtur, quanquam haud recte, alios magis, alios vero minus illuminare. Vult enim Deus omnes homines salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire, etsi neminem cogit, ut liberum maneat arbitrium. Prope etiam
B ausim dicere invisibilia fuisse Domini cum in terra demoraretur miracula, licet ea nonnulli se videre putabant, quia reapse ineffabilia sunt. Non enim scalpro, aut cauterio, vel pharmaco, vel alio quovis medico adjutorio ad eas curationes utebatur; sed verbo mare compescebat, dæmones fugabat, mortuos suscitabat, cæcis visum donabat, paralyticos firmabat; et ut uno verbo dicam, omne morbi genus et languoris verbo sanabat, Patrem in se gerens, et ipse in Patre consistens indivise cum sancto et coæterno vivifico Spiritu. Et tunc quidem corporaliter circumscriptus, divina tamen substantia infinitus, cunctis præsens, omnia implens, quæcunque in cœlo terraque sunt, et si qua alia ultra cœlos est creatura:
C demonstransque eumdem se esse, qui cœlum terramque et mare et quidquid his continetur, verbo creavit. Idem Deus carnem quoque **63** assumpsit, et tanta verbo patravit Deo digna miracula. Porro cuinam alii præter quam Creatori obediunt creaturæ? Denique per infinita sæcula sæculorum manebit, cuncta gubernans, et omnipotenti sua providaque voluntate conservans.

XVI. Quid ergo, quæso, vestrum a nobis dissidium efficiat, cum tam accurata vobis sint exposita sacra testimonia, quibus vosmet obsequi dicitis, tandem aliquando sincere edisserite. Si certe vere affirmatis sanctum vos Evangelium et Apostoli dicta secta-
D ri, adeste ad disputandum, constitutis alienigenis et diversæ linguæ judicibus, ne vos opprimere videamur, et judicium præoccupare. Atque ita ab alienæ sectæ hominibus judicemur, propositis in medio tribunali sacris oraculis, factaque diligenti contentione, utra pars vicerit, una omnes concurramus. Sicut olim Archelaus Carcharorum in Mesopotamia episcopus cum Manete disputans egit. Cur nobis causam vestri a nobis dissensus imputatis, cum oporteat nos fraterne et ex animo, si quidem velletis, concordiam fovere, et juste potius quam contentiose agere? Nostra utique prædominans sincera, irreprehensibilis veraque fides palmam sine dubio, ut solet, referet, eique causa adjudicabitur. Vestra contra falsitas explodetur, ut tenebræ solis præsentia vincuntur. Cur jam contenditis,

atque universam terram ac cœlum vanis vestris blateratibus superare speratis? nam ne constat quidem utrum vos in terra versemini, propter vestri numeri tenuitatem, qui semper decrescitis, et apud omnes gentes fiduciam amittitis; et vix hirundinis nidus præ cæteris incolentibus orbem Christianis orthodoxis videmini: aut triangulo minimo a tellure in cœlestes regiones producto, ut mathematicorum more loquamur, præ populorum universitate conferendi: ac veluti si præsens tempus, cum utroque temporum præteritorum æque ac futurorum spatio, cujus longa series ignoratur, ita vos cum universa re creata comparemini: vel gutta unica cum tota aquarum natura; **64** vel si herbæ culmus cum universa terra conferatur: vel quidquid denique minimum inter minima est, et qualibet indignum comparatione. *Lex*, inquit Dominus, *de Sion exibit, et verbum Domini de Jerusalem* [89]; non autem de Tibrica. Quod si faustum hoc et optimum audire a nobis consilium non fertis, prorsus jam ostenditis vos sacrarum Scripturarum nullum usum habere, nisi quatenus ad aliarum hæreseon velamen prodest. Propterea ad veritatis lumen haud acceditis, quia vos magnopere pudet nocturna vestra quæ effari non licet opera, diurna luce illustrare palamque facere, sed adversus stolidos tantum simplicesque homines gladium vestrum melle illitum exserentes, omnia in tenebris profundaque nocte peragitis.

A φος γενήσεται· τὸ ψεῦδος ὑμῶν ἐκποδὼν οἰχήσεται, ὥσπερ τὸ σκότος τῇ τοῦ ἡλίου παρουσίᾳ μειούμενον. Καὶ τί φιλονεικεῖτε καὶ οἴεσθε πᾶσαν τὴν γῆν καὶ τὸν οὐρανὸν νικᾷν ταῖς ματαιολογίαις ὑμῶν; οἱ μηδὲ ὅτι ἐστὲ ἐν τῇ γῇ φαινόμενοι, τῇ εὐτελείᾳ τοῦτό που καὶ τῇ βραχύτητι τῶν ἐν αὐτῇ οἰκούντων· πάντοτε δ' ἐλαττούμενοι, καὶ πάσης παῤῥησίας ἀμέτοχοι παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπάρχοντες· καὶ μηδ' ὡς νοσσιὰ χελιδόνος πρὸς τοὺς ἐν γῇ οἰκοῦντας Χριστιανοὺς ὀρθοδόξους συγκρινόμενοι· ἢ ἀκαριαῖον τριγώνου σχήματος ἀπὸ γῆς πρὸς τὰς οὐρανίους μοίρας ἠγμένον, μαθηματικῶς εἰπεῖν, πρὸς πάντα τὰ ἔθνη ἀπεικαζόμενοι· ἢ τοῦ νῦν χρόνου τῇ καθ' ἑκάτερα τῶν χρόνων ἄμφω διαστάσει, τῇ ἀδηλότητι τῆς συνεχείας πρὸς πᾶσαν τὴν φύσιν παραλαμβανόμενοι· ἢ B ῥανὶς μία πρὸς πᾶσαν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν· ἢ [cod. f. 123 b.] βοτάνη μία πρὸς τὴν γῆν ἅπασαν· ἢ ὅ τι ἂν τις ἄλλο εἴποι τῶν ἐλαχίστων ἐλαχιστότατον, καὶ ἀνάξιον συγκρίσεως· *Νόμος* γάρ, φησί, *Κυρίου ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται, καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ*, μὴ ἀπὸ Τιβρικῆς. Εἰ δ' οὐκ ἀνέχεσθε ταύτης ἀκοῦσαι τῆς αἰσίας καὶ καλλίστης βουλῆς ἡμῶν, πάντως αὐτόθεν δείκνυται ὅτι τῶν ἱερῶν λόγων τὴν χρῆσιν καθ' ἑαυτὴν οὐκ ἔχετε, ἀλλὰ μόνον πρὸς ἐπικάλυψιν ἑτέρων [an pro ὑμετέρων] αἱρέσεων· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔρχεσθε πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ὥσπερ αἰσχυνόμενοι καὶ ἐρυθριῶντες τὰ νυκτὸς ἔργα τῶν ἀῤῥητοποιῶν τῷ τῆς ἡμέρας φωτὶ ἀνακαλύπτειν καὶ πᾶσι δημοσιεύειν, ἀλλὰ μόνον κατὰ τῶν ἀνοήτων καὶ ἀφελῶν ἀνθρώπων τὴν μάχαιραν μέλιτι κεχρισμένην προσφέρειν ἐν σκότει καὶ νυκτὶ βαθείᾳ πάντα διαπραττόμενοι.

XVII. Huc usque oratione perducta, aliud quoque disquirere conabor, ab iis ceu validum produci solitum. *Regnavit*, aiunt, *mors ab Adamo usque ad Moysen* [90]. Item: ut morte sua destrueret illum qui mortis potestatem tenebat, id est diabolum. Animadvertete, aiunt, quomodo Apostolus potestatem mortis haberi a diabolo dicat. Quid ergo nos ad hæc dicimus? Regum majestas timore et clementia firmatur. Et improbos quidem hostilesque verbera atque terrores, bonos autem et amicos lætitia et laus sequitur: et illos utique vincula et carceres atque carnifices his præpositi cohibent, regum jussu eis traditos; amicos autem optimo quovis beneficio reges prosequuntur: quod si aliqui interdum parumper errent, eos paterno amore breviter castigant. Quid tu vero existimas de adversario illo et superbo, qui nihil habet, et omnia se habere putat; qui mendaci jactantia ait hæc ipsi esse tradita, cum reapse ne contra porcos quidem absque Dei concessione potestatem habuerit? Prorsus nihil est aliud, quam rabidus quidam **65** carnifex, qui hominum animas mandato Dei vinctas tenuit ob peccatum progenitoris, usque ad Domini nostri cum carne adventum. Ipse enim Deus noster ut fortis victor inferni arcam prædatus est, vinctos carcere expedivit, hanc ipse viam resurrectione sua patefaciens,

C ΙΖ'. Ἐνταῦθα δὲ τοῦ λόγου γενόμενος, ἐξετάσαι πειράσομαι καὶ ἕτερον παρ' αὐτοῖς, ὡς ἰσχυρὸν λεγόμενον· *Ἐβασίλευσε*, φησίν, *ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως*. Καί, Ἵνα διὰ τοῦ θανάτου καταργήσῃ τὸν κράτος ἔχοντα τοῦ θανάτου, τουτέστι τὸν διάβολον, Ἴδε, φησί, πῶς τὸ κράτος τοῦ θανάτου τὸν διάβολον λέγει ἔχειν. Τί οὖν ἡμεῖς πρὸς τοῦτο ἐροῦμεν; τῶν βασιλέων τὸ κλέος φόβῳ καὶ πραΰτητι κρατύνεται· καὶ τοῖς μὲν φαύλοις καὶ ἐχθροῖς αἱ πληγαὶ καὶ οἱ [cod. f. 124] φόβοι, τοῖς ἀγαθοῖς δὲ καὶ φίλοις ἡ χαρὰ καὶ ὁ ἔπαινος ἕπεται· καὶ τοὺς μὲν δεσμὰ καὶ φυλακαὶ καὶ δήμιοι ἐπὶ τούτοις καθεστῶτες παιδεύουσι, τῇ τῶν βασιλέων προστάξει παραδιδομένους· τοὺς δὲ φίλους οἱ βασιλεῖς πᾶσι τοῖς παρ' ἑαυτῶν καλλίστοις θεραπεύουσιν· ἔστιν D ὅτε καὶ ἐξ αὐτῶν τινας ὀλισθαίνοντας ἐν τούτοις φιλοστόργως πρὸς μικρὸν παιδεύουσιν. Πῶς οὖν εἶναί σοι δοκεῖ ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος, ὁ μηδὲν ἔχων καὶ πάντα οἰόμενος κατέχειν, καὶ ψευδῶς φασμαλογῶν καὶ λέγων, ὅτι Ταῦτα ἐμοὶ παραδέδονται, ὁ μηδὲ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν ἔχων, ἄνευ Θεοῦ συγχωρήσεως; πάντως γὰρ ὡς δυσμενής τις δήμιός ἐστι, τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς προστάξει τοῦ Θεοῦ κατέχων διὰ τὴν τοῦ προπάτορος ἁμαρτίαν, μέχρι τῆς ἐν σαρκὶ παρουσίας τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν. Αὐτὸς γὰρ ὁ Θεὸς ἡμῶν ὡς κραταιὸς νικητὴς τὰ

[89] Isa. II, 3 [90] Rom. V, 14.

ᾅδου σκυλεύσας ταμιεῖα, τοὺς δεσμίους ἠλευθέρωσεν καὶ τὸ δεσμωτήριον, αὐτὸς ὁδοποιήσας τῇ ἀναστάσει αὐτοῦ τὴν τοιαύτην τρίβον, τῶν ἀπίστων δὲ κατοικητήριον μέχρι τῆς φρικτῆς καὶ δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας· καὶ οὐ μόνον ὁ Κύριος παρεδίδου ὡς ἐν δεσμωτηρίῳ δημίῳ τινὶ τῷ διαβόλῳ, καὶ πάλιν κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν τοὺς νεκροὺς εἰς ζωὴν ἐπανῆγεν· καὶ ὡς τὸν Λάζαρον καὶ τῆς χήρας τὸν Υἱὸν καὶ τοῦ ἀρχισυναγώγου τὸ θυγάτριον· ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀπόστολος τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα παραδοὺς [cod. f. 124 b.], *Τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον*, φησὶ, *τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα] σωθῇ*· πάλιν δὲ τοῦτον διὰ μετανοίας] βελτιωθέντα ἀνεκαλέσατο, καί φησιν· *Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην*, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· καὶ Ὑμέναιον δὲ καὶ Ἀλέξανδρον ἀμετανοήτους ὑπάρχοντας εἰς B τέλος παρεδίδου τῷ Σατανᾷ, καθὼς πρὸς Τιμόθεον γράφει, *Ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν*· ἀλλὰ καὶ Εὔτυχον κρημνῷ ποτε νεκρωθέντα ἐκ νεκρῶν εἰς ζωὴν ἐπανήγαγεν [94]. Ἴδε σοι τοίνυν τὸ ἰσχυρὸν πρόβλημα, ὡς ὁρᾷς γέγονεν ἀνίσχυρον. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Ἤδη δέ σοι καὶ τὰς τῆς Γραφῆς μαρτυρίας τὰς προδήλους καὶ ἀποιχίλους (5) εἰς μέσον προτίθημι, ὡς εἰσὶν ἐν ταῖς ἱεραῖς Βίβλοις ἀμεταφράστως, δι' αὐτῶν τε πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας προσκαλούμενος.

A incredulorum cæteroqui habitaculum secundo suo tremendo adventui reservans, Sed non Dominus tantum ceu vinctos carcere diabolo tradidit, et magna deinde potestate mortuos in vitam revocavit, ut Lazarum, et viduæ filium, et archisynagogi filiolam; verum etiam Apostolus Corinthium fornicatorem *Satanæ tradidit in interitum*, inquit, *carnis*, *ut spiritus salvaretur* [91]. Et deinde hunc pœnitentia emendatum revocavit dicens: *Confirmate in illum charitatem* [92], ut non circumveniamur a Satana. Hymenæum vero et Alexandrum impœnitentes, in perpetuum Satanæ tradidit, prout ad Timotheum scribit, *ut discerent non blasphemare* [93]. Sed et Eutychum præcipitio exanimatum vitæ restituit [94]. Videsis ergo quomodo validum tuum argumentum vires amisit. Sed hæc hactenus. Nunc age tibi divinæ Scripturæ testimonia evidentia minimeque variantia in medium profero, prout in divinis libris se habent sine ulla metaphrasi; his videlicet te ad veritatis lumen invitans.

Μαρτυρίαι τῆς θείας Γραφῆς συνεργοῦσαι τῷ ῥηθέντι λόγῳ.

Divinæ Scripturæ testimonia, quæ recitato sermoni astipulantur.

Τοῦ κατὰ Ματθαῖον ἁγίου Εὐαγγελίου.

Ex Matthæi sancto Evangelio.

Ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥήθη τοῖς ἀρχαίοις, *Οὐκ ἐπιορκήσεις*, κ. τ. λ.

Audistis dictum fuisse antiquis: *Non pejerabis*, etc.

Prosequitur in codice biblicorum testimoniorum ingens farrago. — I. ex Matthæo f. 124 b, 126 b. — II. Ex Luca f. 126 b. 127 b. — III. Ex Joanne f. 127 b. — III. Ex Pauli Epistolis f. 127 b. 130 b — IV. Ex Jacobi Epistola f. 130 b. — V. Ex Judæ Epistola f. 130 b, 131. — VI. Ex Actibus apostolorum f. 131-132. Nos tamen auctoritatum hanc nubem, Manichæis olim refutandis fortasse necessariam, sed nobis minime, chartæ parcentes et operæ, omittendam censuimus.

[91] Cor. v, 5. [92] II Cor. II, 8. [93] I Tim. I, 20. [94] Act. xx, 9.

(5) Codex ἀποχίλους hoc loco mendose, sed bene ἀποιχιλ. in tertio sermone.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

Κατὰ Μανιχαίων, τῶν καὶ Παυλικιάνων, τῶν μὴ ὁμολογούντων τὴν ὑπερευλογημένης καὶ Ἀειπαρθένου Δεσποίνης ἡμῶν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου Μαρίας δόξαν, ἀλλ' ἀτιμαζόντων αὐτὴν καὶ λεγόντων μὴ ἐξ αὐτῆς σαρκωθῆναι τὸν Κύριον, ἀλλ' οὐρανόθεν τὸ σῶμα κατενεγκεῖν, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος δι' αὐτῆς διελθεῖν· λεγόντων δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι μετὰ τὸν φρικτὸν τοῦ Κυρίου τόκον, καὶ ἄλλους υἱοὺς ἐκ τοῦ Ἰωσὴφ ἐγέννησεν ἡ Ἀειπάρθενος (6).

—

66 EJUSDEM PETRI SICULI

SERMO SECUNDUS

Adversus Manichæos, dictos etiam Paulicianos, qui non confitentur benedictæ præ omnibus semperque virginis Dominæ nostræ, proprie vereque Deiparæ, Mariæ dignitatem; sed illam potius contemnunt, dicentes haud ex ipsa carnem Dominum sumpsisse, sed de cœlo corpus suum detulisse, et veluti per fistulam ex ea prodiisse: affirmantes insuper eam, post venerabilem Domini partum, alios quoque liberos ex Josepho suscepisse; cum contra perpetua Virgo fuerit.

—

I. His a nobis præclare ad liquidum deductis, age A nunc de sanctissima immaculata Domina nostra vere proprieque Deipara semper virgine Maria, quæstiones nobis quidem non dubias, Manichæis tamen in controversiam vocatas, aggrediamur: etenim hanc secundam quidem post Deum; sed primam, non tempore dico sed gloria, inter invisibiles omnes visibilesque creaturas credimus. Sed nunc adsis, prout soles, cœlitus superveniens omnium regina, virginitatis immaculatum speculum, puritatis animata imago, benigna tuam opem implorantibus semper et ubique prompta auxiliatrix, quæ Deum Verbum incarnatum ex te ineffabiliter conceptum peperisti: da indignis famulis tuis ore facundo verba proferre, ut dignitatem tuam inimicis quoque B tuis splendide revelemus.

67 II. Importunas itaque ac stolidas contra ipsam ab his nebulonibus furiose jactatas blasphemias omittam, quia nullum hujusmodi tractationis emolumentum foret. Interea vero quæ de sacris Bibliis, ut isti egregii dicunt, testimonia habent, in medio statuam. *Et accepit Joseph*, aiunt, *conjugem suam* [95], et non cognoscebat eam, donec peperit filium suum primogenitum. Vocabulum *donec* aiunt, certum tempus denotare videtur, quod indefinitum sit revera, quasi deinde eam cognoverit: quam si reapse non co-

Α'. Τούτων δ' ἡμῖν καλῶς διευκρινηθέντων, φέρε τῶν περὶ τῆς ὑπεραγίας παναμώμου Δεσποίνης ἡμῶν κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας, παρ' ἡμῖν μὲν ἀναμφιβόλων, παρ' αὐτοῖς δὲ ἀμφιβαλλομένων ζητημάτων ἀπαρξώμεθα· ἐπειδὴ ταύτην δευτέραν μὲν Θεοῦ, οὐ χρονικῶς λέγω, τῇ δόξῃ δὲ, πρώτην πάντων ἀοράτων τε καὶ ὁρατῶν [cod. f. 132 b.] κτισμάτων εἶναι πιστεύομεν. Ἀλλ' ἴθι καὶ νῦν ὡς ἔθος σοι οὐρανόθεν φοιτῶσα παντάνασσα, τὸ τῆς παρθενίας ἀκηλίδωτον, τὸ τῆς ἁγνείας ἔμψυχον ἀπεικόνισμα, ἡ εὐήκοος τῶν ἐπικαλουμένων τὴν σὴν βοήθειαν πάντοτε καὶ πανταχοῦ ταχεῖα ἐπίκουρος, ἡ τὸν Θεὸν Λόγον σεσαρκωμένον ἐκ σοῦ ἀνερμηνεύτως κυήσασα· καὶ δίδου ἡμῖν τοῖς ἀναξίοις δούλοις σου λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, ὅπως τὴν σὴν δόξαν τηλαυγῶς καὶ τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνακαλύψωμεν.

β'. Τὰς μὲν οὖν ἀκαίρους καὶ ἀνοήτους βλασφημίας κατ' αὐτῆς παρὰ τῶν πλάνων ἐμμανῶς προσαγομένας ἐάσω, διὰ τὸ ἀνωφελὲς καὶ ἀνόνητον· τέως δὲ τὰς Γραφικὰς αὐτῶν, ὥς φασιν οἱ γεννάδαι, μαρτυρίας εἰς μέσον προθήσομαι. *Καὶ παρέλαβεν Ἰωσὴφ*, φησὶ, *τὴν γυναῖκα αὐτοῦ*, καὶ οὐκ ἐγίνωσκεν αὐτὴν, ἕως οὗ ἔτεκεν τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον [95]. Τὸ ἕως, φησὶν, ὑπόνοιαν ὡς χρόνου δηλωτικὸν παρέχει, ὅπερ ἀόριστόν ἐστι κατὰ ἀλήθειαν, τὸ μετὰ ταῦτα ἐγνωκέναι αὐτήν· καὶ ὅτι εἰ μὴ

[95] Matth. I, 24.

(6) Nescio quo fato accidit, ut et veteres passim hæretici adversus beatissimam Deiparam ejusque virginitatem debacchati sint; et item recentiorem temporum nonnulli hæretici parem aleam pertinaciter ludant; id quod in nuperis Germanicorum vel Helveticorum libellis aliquot memini me videre. Oret utinam Filium suum divinum pro omnium salute semper virgo Maria!

ἔγνω αὐτὴν, οὐκ ἂν ἀδελφοὶ αὐτοῦ Κυρίου ἐλέγοντο ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Ἰούδα; καὶ Ἰωσῆ, οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωσήφ. Ὢ τῆς ἀνοίας· τάχα ἂν σύ γε κατὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ τότε παρόντας ἀποστόλους καὶ λοιποὺς ὄχλους ὑπολάβοις γεννῆσαι τὴν Θεομήτορα· ἐπειδὴ ἐκτείνας ἐπ' αὐτοὺς ὁ Κύριος [cod. f. 133.] τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἶπεν· *Ἰδοὺ οἱ ἀδελφοί μου· ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου, οὗτός μου καὶ ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν·* ἢ πάλιν τοὺς ἀποστόλους καὶ τοὺς ὄχλους μητρικῶς ἀπογεννῆσαι τὸν Κύριον, ἐπειδὴ εἴρηκεν αὐτοὺς, ὡς τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦντας, ὅτι Μήτηρ μού ἐστιν; καὶ οὐχ ἕνα γεγεννηκέναι αὐτὸν, ἀλλὰ πολλοὺς, ὅπερ ἀμήχανον· καὶ ἐν τῇ ἀναστάσει εἰρηκότος πρὸς τὴν Μαγδαληνὴν Μαρίαν, *Πορεύθητι πρὸς τοὺς ἀδελφούς μου, καὶ εἰπὲ αὐτοῖς· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ Πατέρα ὑμῶν, καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν·* ὅτι δὲ περὶ τῶν ἀποστόλων τοῦτο ἔλεγεν καὶ οὐ περὶ τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ τῶν νομιζομένων εἶναι ἀδελφῶν αὐτοῦ, τὸ ἑπόμενον δείκνυσιν. Ἔρχεται γὰρ, φησὶ, Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ ἀπαγγέλλουσα τοῖς μαθηταῖς ὅτι ἑώρακε τὸν Κύριον, καὶ ταῦτα εἶπεν αὐτῇ. Τοίνυν καὶ τοὺς ἀποστόλους θεοὺς ἀποφήσῃ κατὰ τὸν σὸν λόγον γεγεννημένους ἐκ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας, ὅπερ ἀδύνατον· τοῦ γὰρ Υἱοῦ κυρίως μὲν Πατὴρ, οὐ κυρίως δὲ Θεός· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὴν σάρκα, Θεός· κατὰ δὲ τὴν τῆς θείας οὐσίας ταυτότητα, Πατήρ· τῶν δ' ἀποστόλων, κυρίως μὲν Θεὸς, οὐ κυρίως δὲ Πατήρ· ἀλλὰ κατὰ μὲν τὸ ποιητικὸν αἴτιον, Θεός· κατὰ δὲ χάριν, Πατήρ· Δι' ὃ καὶ ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν οὐκ ἀπηξίωσεν ἀδελφὸς ἡμῶν κληθῆναι λέγων, ὅτι Οὗτός μου ἀδελφός ἐστι, κατὰ χάριν δηλονότι, [cod. f. 133. b.] ὅστις ποιήσει τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ἐκ δὲ τοῦ τῆς Θεομήτορος πανάγνου σώματος ναὸν ἑαυτῷ ἀχειρότευκτον ὑπεστήσατο μόνος· καθὼς λέγει Παῦλος· *Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικός.* Καὶ Ματθαῖος ὁ εὐαγγελιστής φησιν, ὅτι *Ἐξ αὐτῆς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος Χριστός.*

A gnovisset, haud sane dicerentur ipsius Domini fratres Jacobus, et Judas, et Jose, qui Josephi filii fuerunt. O insaniam! Fortasse tu hoc utens ratiocinio, apostolos quoque et populum reliquum tunc in templo præsentem suspicaberis de Deipara natos, quia extentis erga eos manibus Dominus dixit: *Ecce fratres mei: quicunque enim voluntatem Patris mei fecerit, hic meus frater et soror et mater est* [96]. An rursus putabitis apostolos atque turbas matris instar ortum Domino dedisse, quoniam ipse dixit, eos qui voluntatem illius fecerint, matrem suam esse? tunc enim non ab uno sed a pluribus fuisset genitus, quod impossibile est. Insuper cum facta resurrectione dixit Mariæ Magdalenæ: *Perge ad fratres meos, et dic illis: Ascendo ad Patrem meum et Pa-* B *trem vestrum, Deum meum et Deum vestrum* [97]; quod hoc quidem de apostolis dixerit, non autem de Joseph filiis, qui ejus fratres existimabantur, demonstratur in sequentibus. Venit enim, ait, Maria Magdalene nuntians discipulis se vidisse Dominum, et sibi hæc diserte dixisse. Quin adeo etiam apostolos deos esse decernes, pro verborum tuorum sono, ex patris substantia genitos, quod est impossibile. Nam Filii proprie Pater est, improprie autem Deus; sed quatenus ille caro est, Deus; quatenus vero divinam habet eamdem substantiam, Pater est. Contra, apostolorum proprie est Deus, improprie Pater: nam quatenus creationis causa fuit, Deus **68** est; gratia autem Pater. Quapropter et Dominus ac Deus noster C non est dedignatus frater noster vocari, dum ait: Hic est frater meus, gratia nimirum, qui Patris mei cœlestis voluntatem fecerit. Jamvero ex Deiparæ sanctissimo corpore templum sibi non manufactum solus confecit, ut ait Paulus: *Misit Deus Filium suum natum ex muliere* [98]. Et Matthæus evangelista dicit: *Ex ipsa natum esse Jesum qui dicitur Christus* [99].

Γ'. Ἀλλὰ δεῦρο, ἀνόητε, καὶ τῆς κακουργίας τὴν λύτταν ἀφέμενος, λέγε τρανῶς τῆς σῆς αἱρέσεως τὸ ἄτοπον· οὐρανόθεν δοκήσει καὶ φαντασίᾳ λέγουσι καταγαγεῖν τὸ σῶμα τὸν Κύριον, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τῆς Θεομήτορος διεληλυθέναι· ἀρχαίαν καὶ ταύτην ὑπάρχουσαν αἵρεσιν, ἐρανιζόμενοι πάντα τὰ δηλητήρια, ὥσπερ οἱ ἐχέφρονες τὰ ἀλεξιτήρια. Πόθεν τοῦτο λαβόντες; ἐκ τοῦ τὸν Ἀπόστολον εἰρηκέναι· *Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς χοϊκός, ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ.* Ὢ τῆς ἀναιδοῦς πωρώσεως τῶν πάντοτε, ὡς οἴονται, μανθανόντων, καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυναμένων. Τοῦτο γάρ ἐστιν αὐτοῖς διὰ πολλῆς σπουδῆς ἀγόμενον, τὸ ἐπὶ στόματος ἀπὸ στήθους φέρειν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸν Ἀπόστολον, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, ἀστικούς τε καὶ τοὺς ἀγροίκους· ὡς ἔστι θαυμάσαι πολλάκις πῶς καὶ οἱ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχοντες [cod. f. 134.] Σκύθαι ὠνητοὶ δοῦλοι, ἐκ τού-

III. Sed huc adesto, insane, et omissa malitiæ rabie, explica clare hæreseos tuæ absurditatem. Aiunt Dominum corpus suum de cœlo apparenter tantum et phantasticum detulisse, et per Deiparam D quasi fistulam permeasse. Hanc quoque veterem hæresim, cum cæteris venenis sibi conquirentes, eodem studio quo cordati homines antidota comparant. Undenam porro id sibi sumpserunt? nempe Apostolus dixit: *Primus homo de terra terrenus, secundus homo Dominus de cœlo* [1]. O impudentem cæcitatem hominum semper ut putant discentium, et ad veritatis notitiam venire nunquam valentium! Hoc enim apud illos summo studio frequentatur, ut Evangelium et Apostolum a pectore ad os deferant, viri æque ac mulieres, urbani simul et agrestes: ita ut sæpe mirari liceat scythica etiam quæ apud ipsos sunt mancipia, ex his libris materiam disputandi sumere, etiamsi nondum lingua eorum

[96] Matth. xii, 49, 50. [97] Joan. xx, 17. [98] Gal. iv, 4. [99] Matth. i, 16. [1] I Cor. xv, 47.

ad Græcam dialectum satis sit inflexa, sed cespitet adhuc et vix articulate loquatur. Sic ergo ipsi. Nos vero dicimus, quod corpus suum de cœlo detulerit, nusquam esse scriptum aut credi. Nam si cœlitus advenisset, cur Davidis filius et Abrahami atque hominis nuncupatur, et ex his patribus secundum carnem natus? Alia plurima sunt hujusmodi, quæ in subjunctis propter summam quam postulant fidem dicentur.

των διαλέγονται, μήπω τῆς γλώττης αὐτῶν πρὸς τὴν Ἑλληνίδα διάλεκτον καθαρῶς ἀπευθυνθείσης, ἀλλὰ συγκεχομμένως μὲν καὶ ὡς εἰπεῖν ἀδιαρθρώτως· λέγουσι δ' οὖν· Ἡμεῖς δέ φαμεν ὅτι οὐρανόθεν τὸ σῶμα καταγαγεῖν τὸν Κύριον οὐδαμοῦ οὐδὲ γέγραπται, οὐδὲ πιστεύεται. Εἰ μὲν γὰρ οὐρανόθεν ἦν, τίνος χάριν υἱὸς Δαβὶδ καὶ Ἀβραὰμ καὶ ἀνθρώπου ὀνομάζεται, καὶ ἐκ τῶν πατέρων εἶναι τὸ κατὰ σάρκα; καὶ ἄλλα πολλὰ τοιαῦτα ἔστιν εὑρεῖν, ἅπερ ἐν τοῖς ὑποτεταγμένοις διὰ τὸ ἀξιοπιστότερον λελέξεται.

IV. Sed hoc apprime animadvertendum est, quod resurrectionis apud Corinthios assertor, mundi sol splendidissimus, vas electionis, sapientiæ inexhaustum pelagus, adhuc **69** illis discredentibus propterea quod ab alienis magistris et haud sana doctrina abrepti fuerant, primus, inquit, Adamus de terra terrenus, corruptelæ ac mortis hæreditatem natis suis reliquit, quia transgressionis auctor fuit. Non enim corpore tantum constabat de terra formato, verum etiam divino afflatu a quo anima creata fuit. Secundus homo Dominus de cœlo est, quatenus æternæ vitæ et incorruptibilitatis facit eos hæredes cœlestes, qui per aquam et Spiritum facti sunt familiares ejus in baptismate, quibus ipse tanquam obedientiæ magister præsidet. Quippe non est Deus simpliciter, sed incarnatus: neque vicissim est merus homo, sed hypostatice unitus. Ergo ut ille terrenus, sic et isti terreni sunt, nempe nondum baptismate in melius mutati. Atque ut ille cœlestis, sic isti similiter cœlestes, qui regeneratione per aquam et Spiritum sunt renati. *Atque ut portavimus terreni imaginem, ita cœlestis quoque portemus imaginem* [1]: sicuti corpore geniti fuimus, ita spiritu renascamur. Deinde concludens ait: *Quia caro et sanguis regnum Dei hæreditare non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit* [2]. Patet autem eum, qui natus est tantum in Adamo, et non renatus baptismate in Christo post novum hoc illius præceptum, regnum Dei hæreditare non posse, prout divinum vetitum fert. Hoc ergo significat dictio *Dominus de cœlo*, quod nempe regenerationis per aquam et Spiritum nobis fuerit auctor. Fortasse etiam hoc divina condescensione dictum esse recte æstimabis, quoniam Deus cœlitus descendens ad homines, humanitus conversatus est, manens tamen in sua claritate ac potentia ut nos ad se traheret infra positos. Nam idcirco hominem se ac Dominum nuncupavit duplici hac appellatione duas naturas et unam hypostasim innuens. Vocabulum autem *donec* nos hic non temporis demonstrativum dicimus sed indefinitum.

Δ'. Ἀλλὰ πάντως τοῦτο χρὴ σκοπεῖν ὅτι ὁ περὶ ἀναστάσεως τοῖς Κορινθίοις διαλεγόμενος, ὁ τῆς οἰκουμένης λαμπρότατος ἥλιος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸ τῆς σοφίας ἀνεξάντλητον πέλαγος, διαπιστοῦσιν ἔτι διὰ τὸ τοῖς ἑτεροδιδασκάλοις καὶ μὴ τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ συνεπάγεσθαι, ὁ πρῶτος, ἔφησεν, Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκός, τὴν τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου κληρονομίαν τοῖς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοις καταλιπών, ὡς τῆς παραβάσεως αἴτιος. Οὐδὲ γὰρ ἐκ σώματος μόνου συνέστη τοῦ ἐκ γῆς διαπλασθέντος, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ θείου ἐμφυσήματος ὃ τὴν ψυχὴν ἐδημιούργησεν· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ, ὡς τῆς αἰωνίου ζωῆς καὶ τῆς ἀφθαρσίας κληρονόμους οὐρανίους ποιῶν τοὺς δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος οἰκειουμένους αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, ὡς τῆς ὑπακοῆς διδάσκαλος καὶ [cod. f. 134 b.] ἀρχηγέτης. Οὐδὲ γὰρ γυμνὸς Θεός, ἀλλὰ σεσαρκωμένος· οὐδὲ πάλιν ψιλὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένος· οἷος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί, οἱ μὴ τῷ βαπτίσματι βελτιωθέντες· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος, τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι, οἱ τῇ παλιγγενεσίᾳ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἄνωθεν ἀναγεννηθέντες· *Καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου*· καθὼς σωματικῶς ἐγεννήθημεν, ἀναγεννηθῶμεν καὶ πνευματικῶς· εἶτα συμπεραίνων ἐπάγει, ὅτι *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται· οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομήσει.* Δῆλον ὅτι ὁ γεννηθεὶς τῇ φθορᾷ μόνον ἐν τῷ Ἀδάμ, καὶ μὴ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἀναγεννηθεὶς ἐν τῷ Χριστῷ μετὰ ταύτην τὴν καινὴν νομοθεσίαν αὐτοῦ, βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύναται, κατὰ τὴν θείαν ἀπόφασιν· καὶ τοῦτο δηλοῖ τό, *Ὁ Κύριος ἐξ οὐρανοῦ* ἀναγεννήσεως γέγονεν ἡμῖν αἴτιος· ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν θείαν συγκατάβασιν τοῦτο ὑπολάβοις λελέχθαι, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς οὐρανόθεν συγκαταβὰς τοῖς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος συνανεστράφη, ἐπὶ τῆς οἰκείας μένων περιωπῆς καὶ δυνάμεως, ἵν' ἡμᾶς ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτὸν κάτω κειμένους. Τούτου γὰρ χάριν αὐτὸν καὶ ἄνθρωπον καὶ Κύριον ὠνόμασεν, ἐκ τοῦ συναμφοτέρου τῶν κλήσεων τὰς δύο φύσεις καὶ τὴν μίαν ὑπόστασιν αἰνιττόμενος· τὸ δὲ ἕως, ἡμεῖς ἐνταῦθα [cod. f. 135.] οὐ χρόνου δηλωτικόν φαμεν ὑπάρχειν, ἀλλὰ ἀόριστον.

70 V. Et hoc probe vos cognoscetis, qui futurum unice sæculum exspectare vos dicentes, in præsenti autem voluptatibus et incredulitati perti-

Ε'. Καὶ τοῦτο γνώσεσθε μὲν ὑμεῖς ἀκριβῶς, ὦ οὗτοι, οἱ τὸν αἰῶνα τὸν μέλλοντα καὶ μόνον, ὥς φατε, ἐλπίζοντες, ἐν δὲ τῷ παρόντι ταῖς ἡδοναῖς καὶ τῇ

[1] I Thess. II, 4. [2] Sap. VI, 7. 1.

ἀπιστίᾳ ἀκορέστῳ ἕξει καταχρώμενοι, οἵτινες οὐχ A ἐπιτεύξεσθε τῆς τοῦ μέλλοντος γλυκύτητος. Ὁ παρὼν γὰρ τοῦ μέλλοντος πρόξενος, διαμερίζων ἑκάστῳ τῶν βεβιωμένων, εἴτε φαύλων εἴτε ἀγαθῶν, τὴν ἀνταπόδοσιν· πόθεν δὲ περὶ τοῦ ἕως γνώσεσθε; ἐν τῷ τὸν Κύριον εἰρηκέναι τοῖς ἁγίοις μαθηταῖς αὐτοῦ· *Καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας, ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος*. Τί δὲ ἄρα; μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος, οὐκ ἔσται μετ' αὐτῶν; καὶ τίς ὁ λόγος; καθ' ὑμᾶς γὰρ πάντως ἀπὸ τότε θέλει εἶναι μετ' αὐτῶν, καὶ οὐ νῦν· καθὼς λέγετε, ὅτι τοῦ μέλλοντος καὶ οὐ τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ κόσμου ἔχει τὴν ἐξουσίαν· ἀλλὰ καὶ ἕως τότε καὶ ἀπὸ τότε ἔσται ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσονται σὺν αὐτῷ μὴ ὅρῳ τινὶ περατούμενοι· γνώσονται δὲ τοῦτο καὶ οἱ ταῖς λοιπαῖς ἁγίαις Γραφαῖς ἐντυγχάνοντες, πολλὰς B καὶ ἄλλας μαρτυρίας ἔχοντες, κατὰ τὸ ἐν τῇ Γενέσει λεγόμενον, ὅτι οὐκ ἀνέστρεψεν ὁ κόραξ ἐν τῇ κιβωτῷ, *ἕως οὗ ἐξηράνθη τὸ ὕδωρ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς*· καίτοι γε οὐδὲ ὅτε ἐξηράνθη ἀνέστρεψεν· καί· *Ἕως πότε* (7), *Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος* [cod. f. 135 b.]; οὐ γὰρ ἐν τούτῳ χρόνον διορίζεται· καὶ ἄλλα μυρία εὑρήσεις.

Ϛ'. Ὃ δέ μοι ἐπὶ νοῦν ἦλθεν, ὅπερ αὐτόπτως αὐτοῖς πολλάκις προσωμίλησα, λέξων ἔρχομαι· ληρῳδούντων αὐτῶν πολλάκις καὶ φληναφούντων περὶ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας, ἔλεγον ἐγὼ πρὸς αὐτούς· Οὐ θαυμάζω, ὦ οὗτοι, ὑμῶν εἰς ταύτην βλασφημούντων τῶν καὶ τὸν Υἱὸν αὐτῆς τὸν ἀληθῆ C Θεὸν ἀνεπαισχύντως καὶ θρασέως ἔργοις ἐνυβριζόντων, εἰ καὶ λόγοις τιμᾷν σχηματίζεσθε, τὸν πάσης δόξης καὶ τιμῆς ὑπεραπείρως ἀνώτερον. Πῶς γὰρ οὐκ ἐναργῶς ὕβρεως ἄξιον, τὸ ἀποστερεῖν τὸν Κύριον τῆς δόξης τῆς δεσποτείας καὶ κυριότητος τῶν αὐτοῦ ποιημάτων, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, καὶ οὗ χωρὶς οὐδὲν τῶν ὄντων ἐγένετο; Εἰ γὰρ πεισθείητε ταῖς εὐαγγελικαῖς καὶ ἀποστολικαῖς παραινέσεσι, καὶ τὸν ὑμέτερον αὐχένα τὸν ἀκαμπῆ καὶ ἀγέρωχον τῷ χρηστῷ ζυγῷ ὑποκλίνοιτε, τοῦ εἰδέναι μόνον αὐτὸν Θεὸν σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν, οὐδὲν τὸ κωλῦσον ὑμᾶς καὶ ταύτην ὁμολογῆσαι ὡς ἔστι δεδοξασμένη καὶ ὑπερευλογημένη, οὐ Θεὸς, ἀλλὰ μόνον Θεοῦ ἥττων [cod. ἧττον], πάντων δὲ κτισμάτων ὑπέρ; Εἰ δὲ μὴ τὸν Υἱὸν αὐτῆς ἀληθῆ Θεὸν ὁμολο- D γεῖτε, πῶς τὴν τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ Μητέρα τιμήσοιτε; οἱ γὰρ μὴ Θεὸν ὁμολογοῦντες ἢ τιμῶντες, πῶς ἄνθρωπον τιμήσωσιν; πῶς δὲ καὶ τὰς ἑαυτῶν μητέρας παρ' ἄλλων ἀτιμαζομένας [cod. f. 136.] διεκδικεῖτε, καὶ τοὺς ὑβριστὰς αὐτῶν ἀμύνεσθε, καὶ σωφρονεῖν αὐτὰς παντοίῳ τρόπῳ μηχανᾶσθε, τοῦ Θεοῦ δὲ τὴν Μητέρα, τὴν ἀσχέτῳ φωτὶ τῆς θεότητος καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθαρμένην, καὶ διὰ τοῦτο ἀνέπαφον πάσης χειρὸς ἀνθρωπίνης ὑπάρξασαν, τὴν Ἀειπάρθενον καὶ ἀεισέβαστον, ἣν ἑαυτῷ ὁ Θεὸς εἰς κατοι-

A naciter dedití, futuri jucunditatem non consequemini. Nam præsens sæculum comparat nobis futurum, tribuens singulis qui vita sunt defuncti, malorum bonorumque actuum remunerationem. Undenam vero dictionis *donec* sensum cognoscetis? Nempe ex eo quod Dominus sanctis discipulis suis dixerit: *Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, donec sæculum consummetur* [4]. Quid ergo? post sæculi consummationem haud ulterius cum illis erit? Quid dicimus? Nam in vestra quidem sententia, ex illo prorsus tempore cum eis esse volet, non in præsenti; quoniam dicitis eum futuri, non præsentis sæculi ac mundi, habere potestatem. Atqui Christus et usque ad id tempus et exinde cum ipsis erit, et hi cum eo erunt nullo termino limitati. Cognoscent hoc etiam qui reliquas B sanctas Scripturas consulent, alia illic multa nanciscentes testimonia; velut illud in Genesi ubi corvus ad arcam dicitur non rediisse, *donec aquæ siccarentur in terræ superficie* [5]; quanquam ne postea quidem quam aquæ siccatæ fuerint rediit. Et illud: *Usquequo, Domine, oblivisceris mei in finem* [6]? non enim hac locutione tempus definit. Et plurima alia comperies.

VI. Nunc quod in mentem mihi venit, qui sæpe coram cum illis sum collocutus, dicere aggredior. Cum ii sæpe nugarentur ac blaterarent de semper virgine deipara Maria, equidem iis dicebam: Nil miror, vos in Mariam esse bla- C sphemos, qui Filio ejus, Deo vero audacter impudenterque conviciamini, verbis licet honorare simuletis, qui omni gloria et honore infinite superior est. Quidni enim manifesta injuria sit spoliare Dominum gloriæ potestate ac dominatu creaturarum suarum, per **71** quem omnia sunt facta, et sine quo nihil eorum quæ exstant productum fuit? Si enim evangelicis apostolicisque monitis pareretis, rigidamque vestram ac superbam cervicem suavi jugo supponeretis, ob cognoscendum solum ipsum Deum cum Patre et Spiritu, eum, inquam, qui vere Deus est; nihil jam vos impediret, quominus hanc quoque confiteremini, quod sit gloriosa et summe benedicta, haud sane Dea, sed uni Deo in- D ferior, omni autem creaturæ superior. Quod si Filium ejus verum Deum non confitemini, quomodo carnis ejus matrem honorabitis? Nam qui Deum nec confitentur nec honorant, qui fieri potest ut ei, quæ homo est, honorem tribuant? Cur autem matres quisque vestras a quibuslibet dedecore affectas defenditis, et earum offensores ulciscimini, easdemque omnino pudicas esse contenditis; Dei autem Matrem, cujus anima et corpus copiosissima deitatis lux purificavit, ideoque qualibet humana manu tangi non potuit, semper

[4] Matth. XIII, 48. [5] Act. XXVI, 29. [6] Matth. I, 20.

(7) Hic Latine dicere non potuimus *donec*, ex Græco ἕως πότε.

inquam, virginem semper augustam, quam sibi Deus ad inhabitandum delegit, quamque etiam in partu clausam esse sivit, virginitatis luce supra solis radios splendentem, impudenti vos audacique contumelia afficitis? Hanc sine dubio adversus vos ulciscetur Filius ejus et universi mundi Deus. Atque hinc patet nequitia vestra, dum non solum vestra panditis perversissima dogmata, verum etiam temere stultissimeque illam dehonestatis, quam ne cœlorum quidem virtutes digne unquam celebrare potuerunt.

VII. Aliud quoque considerandum est. Reges terreni, vel gentium principes vel præsides, aut liberi optimates, quædam habere solent vasa quibus ipsi soli utuntur, atque ab ipsorum subditorum manibus prorsus tangi non licet, quæ metum quemdam vel solo inspectu injiciunt. Sunt item nonnulli eorum cognati, eo magis ab omnibus honorandi, quo illos genere propius contingunt. Quid autem germanum magis aut propinquius matre? Quod si Dei **72** Mater est immutabiliter incarnati, novumque et mirum est patratum per eam mysterium, insuperque novum prorsus sub cœlo fuit virginem sine viri opera parere filium; quanta admiratione reverentiaque dignum sit sanctissimum illud et sacratissimum septum? Si ergo inanimata mortalium corruptibilium peccatorumque hominum vasa tanto honore dignamur, matresque eorum cunctis eorumdem subditis sunt inaccessæ, et cognatis omnibus honorabiliores; Creatoris omnium et Regnatoris sacratissimum habitaculum, animatum palatium, thronus sanctissimus mysticus ac sanctus regalis thalamus, quomodo abs? justo Josepho adeundus fuisset, a servo, inquam, fideli et justo incarnati ex ipsa Dei, quemadmodum vos nebulones blasphematis?

VIII. Multas ille quidem, utpote legis peritus, steriles audierat præter ætatem concepisse, non sine tamen virili opera. Verumenimvero virginem sine semine peperisse, nusquam noverat. Sed enim justus cum esset, divina visione dignus est habitus, qua monitus fuit ne verendo huic prodigio subservire metueret. Nisi enim ita fuisset, cur dociliter jubenti angelo credens, statim obtemperavit dicenti : Noli timere accipere Mariam conjugem tuam? Conjux enim illius interim prudenter dicebatur, ut mysterio velamen fieret, quod paulatim manifestandum erat, ceu sol sensim et non subito infirmis oculis objectus. Attamen post divinum partum, jam non ejus conjux, sed pueri mater ab angelo dicta est. Jamvero hinc apparet in metu et anxia dubitatione fuisse seniculum, atque ei prodigio obsecundare verentem. Ergo ait : Quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto in ea natum est, non autem aliunde ingressum [44]. Rursusque alibi dicit angelus Virgini : *Et ecce concipies in utero et paries filium, dabitque ei Dominus Deus thronum Davidis pa-*

[44] Matth. I, 20.

A κίαν ἐξελέξατο, καὶ πάλιν διελθὼν κεκλεισμένην κατέλιπεν, τῷ τῆς παρθενίας φωτὶ ὑπὲρ τὰς τοῦ ἡλίου μαρμαρυγὰς ἀπαστράπτουσαν, ἀνεπαισχύντως καὶ θρασέως ὑβρίζετε; ἣν διεκδικήσει πάντως ἐν ὑμῖν ὁ Υἱὸς αὐτῆς καὶ Θεὸς τοῦ παντός; Καίτοι γε ἐκ τούτου δείκνυται ἡ κακία ὑμῶν ἐν τῷ μὴ μόνον τὰ ὑμῖν δοκοῦντα διηγεῖσθαι πάνστρεβλα δόγματα, ἀλλὰ τὸ προχείρως καὶ ἀκορέστως μάτην ἐνυβρίζειν αὐτὴν, ἣν οὐδὲ τῶν οὐρανῶν αἱ δυνάμεις ἀξίως ὑμνῆσαι δεδύνηνται.

Ζ'. Σκεπτέον δὲ καὶ οὕτως · οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, ἢ ἐθνάρχαι, ἢ ἄρχοντες, ἢ αὐτεξούσιοι ἔχουσί τινα σκεύη, οἷς αὐτοὶ καὶ μόνοι χρῶνται, καὶ τοῖς ὑποχειρίοις αὐτῶν πάμπαν ὑπάρχουσιν ἀπρόσιτα καὶ ἀνεγ-
B χείρητα, δέος ἐμποιοῦντα καὶ μόνον ὁρώμενα. Καὶ εἰσί τινες συγγενεῖς αὐτῶν οἵτινες ὀφείλουσι παρὰ πάντων πλείονα τιμὴν εἰσδέχεσθαι, καθ' ὅσον τῇ συγγενείᾳ προσεγγίζουσιν. Τί δὲ μητρὸς [cod. f. 136. b.] γνησιώτερον ἢ ἐγγύτερον; Εἰ δὲ καὶ Θεοῦ Μήτηρ ἐστὶ σεσαρκωμένου ἀναλλοιώτως, καινὸν δὲ καὶ παράδοξον μυστήριον πρόσεστιν τὸ δι' αὐτῆς τελούμενον, τοῦτο δὲ ἔτι μόνον καινὸν γεγονὸς ὑπὸ τὸν ἥλιον, τὸ παρθένον ἄνευ ἀνδρὸς τεκεῖν υἱὸν, πόσου θαύματος καὶ τιμῆς ἄξιον τὸ πανάγιον ἐκεῖνο καὶ ἁγιαστικὸν ὑπάρχει τέμενος; Εἰ οὖν τὰ σκεύη τὰ ἄψυχα τῶν θνητῶν καὶ φθαρτῶν καὶ ἁμαρτωλῶν ἀνθρώπων τοιαύτης τιμῆς ἀξιοῦνται, καὶ αἱ μητέρες αὐτῶν τοῖς ὑπηκόοις αὐτῶν πᾶσιν ὑπάρχουσιν ἀπρό-
C σιτοι καὶ πάντων συγγενῶν τιμιώτεραι, τοῦ παντοκτίστου καὶ παμβασιλέως τὸ πανιερώτατον κατοικητήριον, τὸ ἔμψυχον παλάτιον, ὁ πανάγιος θρόνος, ἡ μυστικὴ καὶ ἁγία βασιλικὴ κλίνη, πῶς ἄρα προσιτὴ ἐγεγόνει Ἰωσὴφ τῷ δικαίῳ, δούλῳ πιστῷ καὶ δικαίῳ τοῦ ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντος Θεοῦ ὑπάρχοντι, καθὼς αὐτοὶ, ὦ πλάνοι, δυσφημεῖτε;

Η'. Πολλὰς μὲν γὰρ αὐτὸς ὡς νομομαθὴς στείρας ἠκηκόει παρ' ἡλικίαν κυοφορησάσας, ἀλλ' ἐξ ἀνδρῶν σπερμανθείσας · τὸ δὲ παρθένον ἀσπόρως τεκεῖν, οὐδέπω ἠπίστατο. Δίκαιος δὲ ὢν ἠξιώθη τῆς θείας ὀπτασίας λεγούσης ὥστε μὴ φοβηθῆναι διακονήσασθαι τῷ φρικτῷ τούτῳ θαύματι. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, διὰ τί εὐπειθῶς τῷ προστάττοντι ἀγγέλῳ πεισθεὶς, εὐθὺς ὑπήκουσεν εἰρηκότι, *Μὴ φοβηθῇς παραλα-*
D *βεῖν Μαριὰμ* (cod. f. 137.) *τὴν γυναῖκά σου*; Γυνὴ γὰρ αὐτοῦ τέως οἰκονομικῶς ἐλέγετο, ὥστε συσκιάζεσθαι τὸ μυστήριον, καὶ κατὰ μικρὸν παρεκφαίνεσθαι καθάπερ ἥλιος ἠρέμα καὶ οὐχ ἀθρόως ταῖς ἀσθενέσιν ὄψεσιν ἐκφαινόμενος · μετὰ δὲ τὸν θεῖον τόκον, οὐ γυνὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ μήτηρ τοῦ παιδίου ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου ἐλέγετο. Δείκνυσιν οὖν ἐντεῦθεν ὅτι ἐν φόβῳ καὶ ἀγωνίᾳ ἦν ὁ πρεσβύτης, μὴ τολμῶν διακονῆσαι τῷ θαύματι. *Τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ*, φησὶ, *γεννηθὲν, ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου* · ἐν αὐτῇ γεννηθὲν, οὐχ ἑτέρωθεν ὑπεισελθόν. Καὶ πάλιν ἑτέρωθι ὁ ἄγγελός φησι πρὸς τὴν Παρθένον · *Καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ Υἱὸν, καὶ δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ* · ὥστε

εἰ μὴ ἐκ τῆς παρθένου τὴν σάρκα προσέλαβεν, ἥτις θυγάτηρ ἦν τοῦ Δαβὶδ, οὐκ ἂν Δαβὶδ υἱὸν αὐτὸν ἐκάλεσεν. Δαβὶδ γὰρ γηγενὴς ἦν τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἀδὰμ ἀπόγονος, οὐκ οὐρανόθεν τὸ σῶμα ἐσχηκώς· καὶ πάλιν, *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον*, ἐξ αὐτῆς δηλονότι γεννώμενον, οὐκ ἤδη γεγεννημένον καὶ ὑπεισελθὸν ἐπείσακτον, ὥσπερ οἱ ἀπαίδευτοι φάσκουσιν.

Θ'. Πότε δὲ καὶ ἀνήρ τις δίκαιος τὴν ἑαυτοῦ μνῆστιν ὁρῶν ἐγκυμονοῦσαν, εἰ μὴ πληροφορίαν δέξοιτο ὡς ἐκ Πνεύματός ἐστιν ἁγίου τὸ τελούμενον, ἀνέχεται τῇ ἐγκυμονούσῃ συνοδεύειν καὶ συμπαραμένειν, καὶ συναπογράφεσθαι, [cod. f. 137 b.] καὶ συνοικεῖν; καὶ τὸν τεχθέντα παῖδα ἀφιεροῦν καὶ ἁγιάζειν κατὰ τὸν νόμον, τὸν τῶν ἁγίων ὑπεράγιον καὶ πάσης ἱεραρχίας δοτῆρα, ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὑπάρχοντα; καὶ φυγαδεύειν αὐτὸν, μᾶλλον δὲ φυγαδεύεσθαι; καὶ ἐκ τῆς φυγῆς σὺν αὐτῷ καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ ἐξ Αἰγύπτου ἐπανέρχεσθαι, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἑαυτῷ συναγαγεῖν εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἀπομένοντι ὀδυνᾶσθαι, οὐχ ὡς πλανηθέντι οἷα παιδὶ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὅτι τοιαύτης χαρᾶς τε καὶ δόξης κἂν πρὸς βραχὺ ἐχωρίσθη; καὶ ὁ τοιαῦτα φρικτὰ καὶ θαυμαστὰ ἰδὼν, πότε κἂν ἐννοῆσαι συνουσίαν, ἢ ἐνθυμηθῆναι κατὰ τῆς ἀειπαρθένου ἐτόλμησεν, ὁ ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ δούλοις εὐπειθέστατος ὑπάρχων καὶ δίκαιος; ἢ πότε ὁ Θεὸς Λόγος ἠνέσχετο ἵνα ἡ κατὰ σάρκα μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἄλλων τιθηνὸς γενήσεται; ἢ πότε ἡ παναγία Παρθένος, ἡ ψυχὴν καὶ σάρκα ὑπὲρ τὰς οὐρανίους δυνάμεις κεκαθαρμένη, φρίττω εἰπεῖν, τοῦτο κατεδέξατο; πολλαὶ γὰρ γυναῖκες παρ' ἡμῖν τοῖς Χριστιανοῖς εἰσι, τοῖς ἐπωνύμοις Χριστοῦ καὶ τῆς ἁγίας Μητρὸς αὐτοῦ δούλοις, τοῖς ἐξ αὐτῆς νομοθετηθεῖσιν πρὸς ἁγνείας καὶ παρθενίας ἀσφαλεστάτην συντήρησιν, αἵτινες ἑνὸς παιδὸς μητέρες γινόμεναι, ἑτέρου ἀνδρὸς συνάφειαν οὐ προσίενται. Καὶ εἰσὶν ἄλλαι αἳ παντελῶς ἀνέπαφοι διαμένουσιν πάσης ἀνδρικῆς συναφείας τε καὶ ἀφῆς καὶ ὁμιλίας· [cod. f. 138] καί περ τὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Μητρὸς ὑπὲρ πάντα εἰσὶ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, πλὴν μόνου Θεοῦ, ἐνδοξότερά τε καὶ ἐξαισιώτερα· καὶ οὐ μόνον γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ ἄνδρες ἄπειροι τοιοῦτοι παρθένοι γεγόνασι καὶ εἰσίν (8). Εἰ οὖν οἱ εὐτελεῖς καὶ ἀχρεῖοι δοῦλοι τοιούτων χαρισμάτων ἀξιοῦνται, ἡ πηγὴ τῶν χαρισμάτων καὶ θείων δωρεῶν ὑπάρξασα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς, Κυρίου δὲ καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἑνὸς τῆς ἁγίας Τριάδος, πῶς ἄμοιρος ὑπῆρξε

A *tris ejus*[7]. Quamobrem, nisi carnem ex Virgine sumpsisset, quæ Davidis filia erat, profecto eum filium Davidis non appellavisset. **73** David enim de stirpe Abrahami erat, et de Adami posteris, non autem cœlitus corpus adeptus. Et denuo: *Spiritus sanctus superveniet in te et virtus Altissimi obumbrabit tibi*[7*]. Ideo et quod nascetur sanctum, ex ipsa scilicet genitum, non jam antea factum, et per suppositionem subinductum, ut aiunt ineruditi.

IX. Quandonam autem vir justus desponsatam suam gravidam videns, nisi confirmatum ei fuisset, a Spiritu sancto id effectum, passus esset cum uterum ferente iter facere et comitari, et simul describi, atque habitare? quomodo natum Filium
B consecrare et sanctificare ex legis præscripto, Sanctum sanctorum et totius ordinis sacerdotalis in cœlo et in terra auctorem? et eumdem fuga subducere, vel potius simul fugari? Et de fuga cum eodem ac matre ejus ex Ægypto reverti, atque ad dies festos Hierosolymam ipsum secum deducere, et illic eo remanente dolere, haud sane de errabundo ut puero, absit, sed quia tanto gaudio et gloria vel brevi tempore orbatus fuisset? Jam qui tam reverenda ac mira vidisset, quomodo de copula cogitasset, vel quidquam agitare animo adversus semper Virginem ausus fuisset, cum ipse inter servos Dei obedientissimus esset ac justus? Vel quomodo Deus Verbum suam secundum carnem matrem,
C aliorum quoque liberorum fieri nutricem tolerasset? Vel quomodo denique sanctissima Virgo, cujus anima et caro plus quam cœlestes virtutes purificata fuerat, quomodo, inquam, id quod dicere horreo passa esset? Multæ enim sunt mulieres apud nos Christianos, qui sanctæ Matris ejus famuli sumus, atque ab eadem ad puritatem virginitatisque arctam custodiam instituti fuimus, multæ sunt, inquam, quæ filio uno suscepto, alterius viri conjugium non admittunt. Sunt aliæ quæ prorsus immunes permanent virilis copulæ et contactus atque convictus. Decus alioqui Deiparæ visibilia omnia et invisibilia excedit, Deo solo excepto, quantumvis **74** gloriosa et eximia. Sed et viri innumeri pa-
D riter virgines fuerunt et sunt. Si ergo viles inutilesque famuli hujusmodi charismatibus digni habentur, illa quæ charismatum divinorumque bonorum fons est, in nomine Filii sui, Domini nostri Deique Jesu Christi, qui unus de sancta Trinitate est, quomodo expers fuerit tam proprio et tam peculiari charismate, quod eam solam pro digni-

[7] Luc. I, 31, 39. [7*] ibid. 35.

(8) En adhuc novam pii cœlibatus laudationem. Et quidem nobilis laudator apparuit cælibum multorum sui temporis Christianorum magnus quoque cæsariensis Eusebius in nuper detecto Theophaniæ opere lib. III 21, 22. Nihilo tamen minus hodierni sparguntur libelli, qui piæ virginitatis instituto acriter detrahunt. Nihil ergo valet honor perpetuus virginitati ab ecclesiæ habitus? Frustra virginitatem laudaverunt, primo quidem in evangeliis Christus Dominus, deinde Paulus in epistolis, et Joannes in Apocalypsi? Nihil deinceps effecerunt tot luculentissimis, quæ exstant, pro virginitate scriptis Clemens Romanus, Basilius, Gregorius Nyssenus, Chrysostomus, Epiphanius, Hieronymus, Augustinus, Isidorus, aliique?

tate decebat, præ alio mortali quovis, nempe ut sine semine regem Dominum pareret? Atque ob id inaccessum foret, quod reverentiam vel unice cogitatum incutit, sanctum illud et tremendum animatum vas; ita ut maxima convenientia esset, eo quem solus ipse scit modo, cum ejus honoranda et sancta, quam de Maria sumpsit, incarnatione?

X. Hoc etiam animadverte, quod ante divinum quidem partum angelus Josepho ait: *Ne timeas accipere Mariam conjugem tuam.* Conjugem appellat, ne is existimaret, suspicionem aliquam esse de virgine. Post Servatorem autem partu editum, haud ulterius conjugem dixit: Ceu sene ex patratis tunc miraculis satis confirmato, quod divinum illud non humanum esset negotium: videlicet ex Magorum adventu, angelorum hymnodia, peregrinæ et exorbitantis stellæ cursu insolito, pastorum interventu, atque in primis partu sine dolore. Sed enim quid ait? *Surge et accipe puerum ac matrem ejus, et fuge in Ægyptum.* Et postea: *Surge,* inquit, *et accipe puerum, et vade in terram Israelis* [7**]. Quanam vero in Scriptura comperisti ipsam alium quoque peperisse aliquando puerum? Nisi forte ex multa vestra nequitia ac stupore 75 contra semper virginem Deiparamque Mariam nugas, latrantium more canum, ex impuro ore vestro in cassum effunditis.

XI. De filiis autem a Josepho sene ante Christi adventum genitis, quis fide dignior testis sit, quam ipsi illi sancti, qui servos se non fratres appellant? Quorum unus dicit: *Jacobus Dei et Domini nostri Jesu Christi servus* [8], videlicet nequaquam frater. Alter vero: *Judas Jesu Christi servus* et non dixit, frater. Statimque addit: *frater autem Jacobi* [8*], erroneam veluti corrigens multorum opinionem, palamque cunctis nuntians audire volentibus: Servus sum, o homines, Domini Jesu Christi. Cur me fratrem ejus vocatis, cujus stupenda nativitate cœlestes quoque virtutes attonitæ fuerunt, cum divinæ dispensationis mysterium enarrare nequirent? Etsi ille humanitus omnia audire non recusabat, infirmitatibus nostris indulgens. Nam et Josephi Filium appellari [9] se audiens, quanquam minime esset, non ægre ferebat: et quasi faber per contumeliam a mendacibus Judæis vocatus, non irascebatur. Et a nobis ante ejus adventum ex Josepho genitus, Jacobo, inquam, Jose, et Simone, et me quoque Juda [10], ob priorem nostram incredulitatem rejectus, non excanduit, sciens humanæ infirmitatis fragilitatem, dum eum alloqueremur tanquam ætate corporali priores, ideoque ei æmulantes, pro-

A τοιούτου ἰδιαιτάτου αὕτη καὶ ἐξαιρέτου χαρίσματος, ὅπερ αὐτῇ καὶ μόνῃ ἀξίως ἔπρεπεν, ἢ ἄλλῳ τινὶ, τὸ ἐξ αὐτῆς τεκεῖν ἀσπόρως τὸν βασιλέα Κύριον; καὶ διὰ τοῦτο ἀπρόσιτον, δέος ἐμποιοῦν καὶ μόνον νοούμενον, ἅγιον καὶ φοβερὸν ἔμψυχον σκεῦος, καὶ συγγένειαν ἀκροτάτην ὑπάρξαι τῆς αὐτοῦ τιμίας, ὡς αὐτὸς μόνος οἶδεν, καὶ ἁγίας ἐξ αὐτῆς σαρκώσεως;

Ι'. Σκόπει δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὸ μὲν τοῦ θείου τόκου ὁ ἄγγελος πρὸς τὸν Ἰωσὴφ φησιν· *Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου.* Γυναῖκα δὲ αὐτοῦ εἶπεν, ὥστε μὴ νομίζειν αὐτὸν ἐπιβουλευθεῖσαν ὑπάρχειν τὴν παρθένον. Μετὰ δὲ τὸν σωτήριον τόκον, οὐκέτι γυναῖκα αὐτοῦ εἶπεν, ὡς τοῖς θαύμασι τοῖς τότε γενομένοις τοῦ πρεσβύτου ἱκανῶς B βεβαιωθέντος θεῖον εἶναι τὸ πρᾶγμα καὶ οὐκ ἀνθρώπινον· λέγω δὲ τῇ τῶν μάγων ἐπιδημίᾳ, τῇ τῶν ἀγγέλων ὑμνῳδίᾳ, τῷ ξένου καὶ παρηλλαγμένου ἀστέρος ἐξαισίῳ δρόμῳ, τῇ τῶν ποιμένων ἐπιστασίᾳ, καὶ πρὸ τούτων, τῇ ἀνωδίνῳ λοχείᾳ· ἀλλὰ τί φησιν; *Ἐγερθεὶς παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ φεῦγε εἰς Αἴγυπτον·* καὶ πάλιν· *Ἐγερθεὶς,* φησὶ, *παράλαβε τὸ παιδίον, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ πορεύου εἰς γῆν Ἰσραήλ·* ἐν ποίᾳ δὲ γραφῇ εὗρες λεγούσῃ αὐτὴν καὶ ἕτερον υἱὸν γεννῆσαί ποτε; εἰ μὴ ἐκ κακουργίας καὶ πολλῆς ἐμβροντησίας κατὰ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ Θεοτόκου Μαρίας τὰς φλυαρίας, δίκην κυνῶν ὑλακτούντων ἐκ τῶν ἀνοσιουργῶν ὑμῶν στομάτων μάτην ἐκφέρετε.

C ΙΑ'. Περὶ δὲ τῶν υἱῶν Ἰωσὴφ τοῦ πρεσβύτου τῶν πρώην αὐτῷ γεννηθέντων τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τίς ἀξιοπιστότερος μάρτυς ἐκείνων αὐτῶν ἐστι δικαίων, δούλους ἑαυτοὺς ὁμολογούντων οὐδ' ἀδελφούς; ὧν ὁ μὲν ἔφησεν· *Ἰάκωβος Θεοῦ καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος,* καὶ οὐκ ἀδελφὸς δηλονότι· καὶ ὁ ἕτερος· *Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος,* οὐκ ἀδελφὸς εἰπών· καὶ εὐθὺς ἐπιφέρει, *ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου·* τὴν πεπλανημένην ἔννοιαν τῶν πολλῶν ὥσπερ ἐπιδιορθούμενος ἐν τῷ εἰπεῖν, *ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου.* καὶ σαφῶς πᾶσι διαγγέλλων τοῖς ἀκούειν ἐθέλουσιν ὅτι Δοῦλός εἰμι, ἄνθρωποι, τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τί με καλεῖτε ἀδελφὸν αὐτοῦ, οὗ ἐν τῷ φρικτῷ τόκῳ καὶ αἱ ὑπουράνιοι δυνάμεις ἐξεπλάγησαν, μὴ D εὐποροῦσαι τῆς θείας οἰκονομίας [cod. f. 139.] ἀναγγεῖλαι τὸ μυστήριον; εἰ καὶ ἀνθρωπίνως πάντα κατεδέχετο ἀκούειν, συγκαταβαίνων ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν· καὶ γὰρ καὶ υἱὸς Ἰωσὴφ ἀκούων, καίπερ μὴ ὢν υἱὸς αὐτοῦ, οὐκ ἐδυσχέρανεν· καὶ ὡς τέκτων ὀνειδισθεὶς ὑπὸ τῶν πλάνων Ἰουδαίων, οὐκ ὠργίσθη· καὶ παρ' ἡμῶν τῶν πρὸ τῆς αὐτοῦ παρουσίας γεννηθέντων τῷ Ἰωσὴφ (9) Ἰακώβου, καὶ Ἰωσῆ, καὶ Σίμωνος, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ Ἰούδα, ἐξ ἀπιστίας ἡμῶν τῆς πρώην ἀπελαυνόμενος, οὐκ ἐμηνίασεν, εἰδὼς τῆς

[7**] Matth. II, 20. [8] Jac. I, 1. [8*] Jud. 1. [9] Joan. VI, 42. [10] Matth. XIII, 55.

(9) Quod beatus Josephus ex priore conjuge, ante nuptias cum semper virgine Maria, liberos susceperit, qui idcirco latiore sensu fuerint fratres Domini, non Petri hujus tantummodo, sed et nonnullorum Patrum sententia fuit, quos citat ex Baronio Sandinius Hist. famil. sacr. p. 423; contradicente tamen apprime Hieronymo in Matth. cap. XII. his verbis: « Quidam fratres Domini de alia uxore Joseph filios « suspicantur, sequentes deliramenta apocrypho- « rum, et quamdam Esham mulierculam confin-

ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τὸ εὔόλισθον, λεγόντων ἡμῶν πρὸς αὐτὸν, ὡς ἅτε πρώτων τῇ σωματικῇ ἡλικίᾳ ὑπαρχόντων, καὶ διὰ τοῦτο ζηλοτυπούντων αὐτῷ διὰ τὸ ἀκμὴν πεπωρωμένην ἔχειν τὴν καρδίαν, ὥς φησιν ὁ εὐαγγελιστής· καὶ λεγόντων αὐτῶν, *Μετάδηθι ἐντεῦθεν, καὶ ἄπελθε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταί σου θεωρήσωσι τὰ ἔργα σου, ἃ σὺ ποιεῖς*· ἀπιστοῦντες αὐτῷ διὰ τὸ ἀτελῶς διακεῖσθαι, καὶ μήπω τῷ ἁγίῳ Πνεύματι βαπτισθέντες. Τῆς γοῦν θείας ἐπιφανείας τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀξιωθέντες, ὥς φησιν ἡ τοῦ ἀψευδοῦς ὑπόσχεσις, νῦν ὡς τέλειοι τελείοις ὑμῖν πᾶσι τοῖς ὑπὸ τὸν οὐρανὸν ἐπιστέλλομεν, ὅτι δοῦλοί ἐσμεν τοῦ Κυρίου, οὐκ ἀδελφοί· ἐγὼ δὲ Ἰούδας καὶ Ἰάκωβος, ἀδελφοὶ ἀλλήλων ὑπάρχομεν. Τάχα δὲ διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος ὡς προγνώστης οὐχ ἑνί τινι ἐξ αὐτῶν τὴν Ἀειπάρθενον καὶ Θεοτόκον ἐν τῷ σταυρῷ κρεμάμενος παρέθετο, ἀλλὰ τῷ [cod. f. 139. b.] Θεολόγῳ καὶ μαθητῇ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ Ζεβεδαίου, ἵνα τελείως τοὺς πλάνους ἀποδουκολήσῃ τῆς πεπλανημένης αὐτῶν ἐννοίας. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, πῶς ἐνεδέχετο ἵνα τοὺς υἱοὺς αὐτῆς, ὥς φατε, ἐάσασα μεθ' ἑτέρου συνοικήσει ἡ Ἀειπάρθενος; Ἀλλ' ὥσπερ οὗτος ὁ παρθένος καὶ Θεολόγος, ἀδελφὸς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐλέγετο, οὕτως κἀκεῖνοι διὰ τὴν οἰκονομίαν ἀδελφοὶ ἐλέγοντο, οὐχ ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὄχλων· οὐδαμοῦ γὰρ εὑρήσεις τὸν Κύριον ἀδελφοὺς αὐτοῦ τούτους ἀποκαλέσαντα, εἰ μὴ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ὄχλοι τούτους οὕτως ὠνόμαζον· τοῦτο γὰρ ἡ οἰκονομία. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον. Τῶν δὲ ἱερῶν μαρτυριῶν ἐντεῦθεν ἀπάρξομαι, δεικνύντων ἐκ σπέρματος Ἀβραὰμ καὶ Δαβὶδ γεγεννῆσθαι τὴν Θεοτόκον, καὶ ἐξ αὐτῆς γεννηθῆναι τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ οὐχ ἑτέρωθεν ἐσχηκότα τὸ σῶμα.

A pter summam nostri cordis cæcitatem, ut ait evangelista, eique dicentes : *Transi hinc, et vade in Judæam, ut et tui discipuli opera tua quæ facis videant* [11]. Nimirum ei non credentes, propter nostram imperfectionem, **76** et quia nondum sancti Spiritus baptismum receperamus. Sed enim postea divino sancti Spiritus adventu digni habiti, ut dixerat ejus qui non mentitur promissio, nunc ut perfecti perfectis vobis omnibus quotquot in terra vivitis [12] scribimus, nos Domini servos esse non fratres. Ego vero Judas et Jacobus, fratres sumus. Fortasse autem ob id ipsum Dominus, futuri non nescius, neutri ex his semper Virginem Deiparamque in cruce pendens commendavit, sed Joanni discipulo, Joan- B ni, inquam, Zebedæi filio, ut omnino mendaces Judæos a sua falsa opinione retraheret. Nisi enim res ita se haberet, quomodo passus esset, ut filiis suis ut vos dicitis omissis, cum alio habitaret Virgo? Verum ut hic virgo et theologus, frater a Domino appellabatur, ita et illi dispensationis causa fratres non a Domino sed a turbis vocitabantur. Nusquam enim comperies hos a Domino fratres appellatos, sed ab apostolis tantum turbisque eo titulo denotabantur. Sic enim dispensationis ratio ferebat. Sed hæc hactenus. Nunc sacrorum testimoniorum initium faciam, quæ demonstrant, de Abrahami Davidisque stirpe ortam Deiparam, atque ex ipsa Dominum nostrum Jesum Christum natum esse, neque aliunde corpus suum habuisse.

Μαρτυρίαι τῆς θείας Γραφῆς συνηγοροῦσαι τῷ ῥηθέντι λόγῳ.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, κ. τ. λ.

Divinæ Scripturæ testimonia, quæ recitato sermoni suffragantur.

Ex evangelio secundum Matthæum.

Liber generationis Jesu Christi, etc.

Sequuntur in codice a f. 139 b. ad f. 141, testimonia ex Genesi, Evangeliis Lucæ et Joannis, Pauli apostoli Epistolis ad Romanos, ad Galatas et ad Timotheum.

[11] Joan. VII, 3. [12] Matth. XXIV, 49.

« gentes. Nos autem, sicut in libro, quem contra « Helvidium scripsimus, continetur, fratres Domi- « ni, non filios Joseph, sed consobrinos Salvatoris, « intelligimus, etc. » Atque hoc vulgo pie jam creditur in tota Ecclesia.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ ΣΙΚΕΛΙΩΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ.

Κατὰ τῶν αὐτῶν Παυλικιάνων λεγόντων ὅτι ὁ Κύριος ἐπὶ τοῦ δείπνου τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν ἀληθῶς ἄρτον καὶ οἶνον, ἀλλὰ παραβολικῶς (10) εἶπεν, Λάβετε, φάγετε, τὰ ῥήματα αὐτοῦ λέγων· καὶ οὐδαμοῦ, φησὶ, παρείληπται τοῦτο ποιεῖν.

—

77 EJUSDEM PETRI SICULI

SERMO TERTIUS.

Contra eosdem Paulicianos, qui dicunt Dominum in cœna discipulis suis haud vere obtulisse panem ac vinum, sed parabolice locutum, Sumite, manducate; nempe verba sua denotando. Neque id usquam fecisse traditum dicunt.

—

I. En jam ad duas prædictas tertiam hanc adjungimus lucubrationem circa tremendam divinamque sanctorum mysteriorum initiationem, quæ media fuit inter Domini nativitatem et ejusdem crucifixionem. Jam vero quod evidens sit hæc institutio, sicut etiam sancti baptismi ex aqua et Spiritu sancto quo Christiani omnes imbuimur, neque ab ipsis fieri calumnia possit, propter ejus rei simplicissimam in divina Scriptura demonstrationem, cunctis est exploratum. Nihilominus in hoc etiam simpliciores decipere conantur hi scelesti dicentes, non oportere hanc liturgiam peragere, neque sacrum pretiosi corporis ac sanguinis Domini Deique nostri nutrimentum participare, causam quidem nullam prorsus afferentes, propter evangelicorum apostolicorumque testimoniorum minime variam sententiam; sed aientes tantummodo, dictum fuisse symbolice a Domino : *Sumite, manducate, et bibite ex eo omnes* [13]; ipsa sua videlicet verba denotante, quoniam nihil ibi reapse erat panis et vini. Quod commentum ideo fortasse ipsis excogitavit **78** invidus diabolus, ne divinæ communionis lumine illustrentur. Certe hoc ipsis jam non licet, quia divino baptismo non sunt perfecti, neque in fide orthodoxa confirmati. Nam divina communio a perfectis atque fidelibus participatur : imperfectis autem et non consignatis atque infidelibus prorsus est inaccessa et incommunicabilis, quia sponte ad veritatem cæcutiunt. *Omnis enim qui male agit*, ut ait sacrum oraculum, *lucem odit : ac propterea ad lucem non veniunt, ut non arguantur opera eorum* [14].

II. Nos ergo unius ejusdemque Dei credimus esse

A Α'. Ἰδοὺ πρὸς τοῖς δυσὶ τρίτον ἡμῖν προκείσθω κεφάλαιον περὶ τῆς φρικτῆς καὶ θείας τῶν ἁγίων μυστηρίων μυήσεως, ὅτι μέση τῆς τοῦ Κυρίου γεννήσεως καὶ τῆς σταυρώσεως αὐτοῦ αὕτη γέγονεν. Ὅτι μὲν γὰρ φανερόν ἐστι τοῦτο, ὡς καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα τὸ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος ἁγίου, ὃ πάντες Χριστιανοὶ βαπτιζόμεθα, καὶ μὴ διαβληθῆναι παρ' αὐτῶν δυνάμενον, ὡς ἁπλουστάτην ἔχον ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ τὴν δήλωσιν, πᾶσι πρόδηλον [cod. f. 141 b.]· ὅμως καὶ ἐν τούτῳ πειρῶνται τοὺς ἁπλουστέρους ὑποκλέπτειν οἱ ἀνόσιοι λέγοντες, μὴ δεῖν λειτουργίαν τοιαύτην ἐπιτελεῖσθαι, μηδὲ τῆς ἱερᾶς τροφῆς τοῦ τιμίου σώματος τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν μετέχειν αἰτίαν ἐντελῶς μὴ ἐπιφέροντες, διὰ τὸ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν μαρτυριῶν
B ἀποίκιλον γνώρισμα· λέγοντες δὲ μόνον ὅτι συμβολικῶς εἴρηται ὑπὸ τοῦ Κυρίου τὸ, *Λάβετε, φάγετε, καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες*· τὰ ῥήματα αὐτοῦ λέγων, ἐπεὶ οὐκ ἦν ἀληθῶς ἄρτος καὶ οἶνος· τάχα καὶ τοῦτο τοῦ πονηροῦ σόφισμα βασκαίνοντος αὐτοῖς πρὸς τὸ μὴ τῷ φωτισμῷ τῆς θείας ἐλλαμφθῆναι κοινωνίας· οὐδὲ γὰρ τοῦτο θεμιτὸν αὐτοῖς ὑπάρχει μὴ τῷ θείῳ βαπτίσματι τελεσθεῖσιν, καὶ τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει βεβαιωθεῖσιν· ἡ γὰρ θεία κοινωνία, τῶν τετελειωμένων καὶ πιστῶν ἐστι μετάληψις· τοῖς δὲ ἀτελέσι καὶ ἀσφραγίστοις (11) καὶ ἀπίστοις, πάμπαν ἀπρόσιτος ὑπάρχει καὶ ἀμέτοχος, διὰ τὸ ἐξ ἑκουσίου γνώμης τυφλώττειν αὐτοὺς περὶ τὴν ἀλήθειαν· *Πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράσσων*, ὥς φησι τὸ ἱερὸν λόγιον, *μισεῖ τὸ φῶς· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔρχονται πρὸς τὸ φῶς, ἵνα, μὴ ἐλεγχθῶσιν αὐτῶν τὰ ἔργα.*

Β'. Ἡμεῖς τοίνυν ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ εἶναι

[13] Matth. XXVI, 26. [14] Joan. III, 20.

(10) Ita hic codex. Sed tamen p. 14, nec non paulo infra συμβολικῶς

(11) Vides Manichæos sine Baptismo et sine Confirmatione, atque usu Eucharistiæ.

πιστεύομεν τὸ παντοδύναμον πρόσταγμα, ἐν τῇ τοῦ κόσμου γενέσει τοῦ ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντος εἰρηκότος· *Βλαστησάτω ἡ γῆ* [cod. f. 142] *βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα*· καὶ εἰσέτι καὶ νῦν τῷ θείῳ ὑπείκουσα προστάγματι πάντα τὰ φυτὰ ἀνελλειπῶς ἐτησίως ἐκφέρει· ἐν δὲ τῷ ἱερῷ δείπνῳ τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις ἄρτον ἀληθῶς καὶ οἶνον δόντος καὶ λέξαντος, *Λάβετε, φάγετε* [*τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*], *καὶ πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*· καὶ νῦν καὶ εἰσέτι τὸ αὐτὸ διαφυλάττεται πρόσταγμα τῇ τῶν ὑπηρετῶν ἱερουργίᾳ τελειούμενον· ὁρατῶς μὲν τοῦ ἄρτου προκειμένου, ἀοράτως δὲ τοῦ παναγίου ἐπιφοιτῶντος Πνεύματος, καὶ τὰ προτιθέμενα ἁγιάζοντος· καὶ οὐκ ἀντίτυπα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ πανάγιον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν ἀποτελοῦντος (12), ἐξ οὗ καὶ ἡμεῖς οἱ ἁμαρτωλοὶ ἁγιαζόμεθα, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν μεταλαμβάνοντες.

Γ'. Ἄγε δὴ καὶ τὰς περὶ τούτου ἱερὰς ῥήσεις, ὡς διάκεινται ἐν ταῖς ἱεραῖς πτυκταῖς ὑπογράψωμεν, τῷ ἁπλουστάτῳ καὶ ἀποικίλῳ τῆς φράσεως αὐτῶν πρὸς ἀξιοπιστίαν τοῦ παρόντος ζητήματος ἀρκούμενοι. Τίς γὰρ ἀξιοπιστότερος τοῦ Θεοῦ; τίς δὲ μετ' ἐκεῖνον ἕτερος, πλὴν τῶν αὐτοπτῶν αὐτοῦ καὶ ὑπηρετῶν [cod. f. 142. b.], τῶν εὐαγγελιστῶν λέγω καὶ ἀποστόλων, ὑπάρχει πιστότερος; ὄντως οὐδείς· καὶ μάρτυς καὶ ὁ λόγος καὶ ὁ βίος αὐτῶν καὶ τὰ θαύματα ἄληπτα παρὰ πᾶσιν ὑπάρχοντα καὶ ἀνεπίληπτα, καὶ δεικνύντα δούλους τοῦ Θεοῦ ἀληθινοὺς αὐτοὺς ὑπάρχειν καὶ μάρτυρας. Διὸ καὶ νῦν αὐτῶν λεγόντων ἀκούσωμεν.

Μαρτυρίαι τῆς θείας Γραφῆς συνηγοροῦσαι τῷ ῥηθέντι λόγῳ.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου.

Ἐποίησαν δὲ οἱ μαθηταὶ, ὡς συνέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἡτοίμασαν τὸ Πάσχα, κ. τ. λ.

A præceptum omnipotens, initio quidem mundi ab eo conditi, dicentis : *Germinet terra herbam feni, facientem semen in suo unamquamque genere ac specie*[14]. Et ea usque hodie divino præcepto obtemperans omne genus stirpium annuatim indeficienter producit. In sacra vero cœna sanctis apostolis panem vere vinumque cum exhibuerit Dominus, dixeritque: *Sumite, manducate* [*hoc est corpus meum*] ; *et bibite ex eo omnes, hic est sanguis meus novi testamenti, quod pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum : hoc facite in meam commemorationem*[15] ; nunc adhuc idem observatur mandatum divinorum ministrorum sacro officio consummatum ; visibiliter quidem pane proposito, invisibiliter autem superveniente sanctissimo Spiritu, et oblata B sanctificante ; nec sane antitypa, sed sanctum ipsum corpus pretiosumque sanguinem Domini ac Dei nostri efficiente ; ex quo nos quoque peccatores sanctificamur, dum in remissionem culparum sumimus.

III. Agesis de hoc quoque dogmate sacras locutiones, prout in sacris voluminibus jacent, infra scribamus, simplicissimo ipsarum et constante verborum tenore ad præsentis controversiæ auctoralem definitionem **79** contenti. Quis enim Deo fide dignior ? Quis post eum alius, præter eos qui ei oculati testes adfuerunt, evangelistas dico et apostolos majorem nostram fiduciam postulat ? Prorsus nemo. Testis sermo eorum et vita itemque miracula, quæ C apud omnes indubia sunt, nullique reprehensioni obnoxia, quæque ipsos veros Dei famulos testesque fuisse demonstrant. Ergo ipsos nunc loquentes audiamus.

Divinæ Scripturæ testimonia, quæ recitato sermoni suffragantur.

Ex Evangelio secundum Matthæum.

Fecerunt autem discipuli prout jusserat illis Jesus, et paraverunt Pascha, etc.

In hac pagina 142 b desinit abruptus tertius sermo, seu testimonia illum confirmantia, quæ certe petita fuerunt post Matthæum ex Marco et Luca Pauloque ubi de sanctissima Eucharistia loquuntur. In amissis autem reliquis operis quaternionibus perierunt tres posteriores libri, quos auctor promisit in historia p. 15-16, nempe de sanctæ crucis cultu, de Veteris Testamenti auctoritate, et de ecclesiastica hierarchia. Alium operis pleniorem codicem optare magis quam sperare licet. Sed antequam de hoc opere dicere desino, nequeo non mirari Joan. Christoph. Wolfium, qui in præf. ad anecd. Gr. t. II, Petrum nostrum Siculum facit Constantinopolitanum, sanctum Thaumaturgum, et Argivorum episcopum, citato Bollando t. II Febr., p. 610 (cum citare debuisset t. I Maii, p. 428). Sed reapse nihil commune habent Petrus Siculus et Petrus Argivus, non ætatem, non patriam, non miracula, non vitæ denique professionem.

[15] Matth. xxvi, 26, 27.

(12) Animadverte præclarum testimonium de sanctissima Eucharistia.

MONITUM.

Orationi sequenti ea tantum præmittenda censemus quæ de ms. Græco codice, deque auctore versionis quam Benedictus Piazza edidit, adnotata reperiuntur ad calcem exemplaris, quod in Panormitana Collegii Soc. Jesu bibliotheca asservatur. Sunt autem quæ sequuntur : TESTIMONIUM EXSCRIPTORIS ET INTERPRETIS : *Requisitus ab Adm. Rev. Patre Antonio Maria Portio Soc. Jesu, Ego infrascriptus Græcæ linguæ lector,*

et bibliothecæ hujus Magni et Regii monasterii SSmi Salvatoris Messanæ in lingua Phari custos, annuente Rmo S. Th. M. D. Basilio de Neapoli, ejusdem monasterii abbate, exscripsi ex codice XLII dictæ bibliothecæ, et Latine reddidi superiorem orationem S. P. N. Petri, episcopi Argorum, in Conceptionem S. Annæ, quando S. Dei Genitricem concepit.

Est autem codex hujusmodi, integer, membranaceus, in folio majori, Græco numero MB, id est XLII obsignatus, tabulisque leucophæa pelle a tergo contectis coopertus, inscriptusque exterius sic, MET. nempe Metaphrastæ. Cæterum qui illum scripsit Daniel, πανηγυρικὸν *vocat.*

Totum hoc opus πανηγυρικὸν *duobus voluminibus ejusdem ferme molis et characteris continetur; atque in iis varias per annum legendas, vel orationes, vel sanctorum historias reperies. In priori igitur volumine, quod festivitates exhibet ab Kal. Septembris usque ad* III *Non. Aprilis,* V *Idus Decembris habetur dicta Oratio S. P. N. Petri episcopi, undecim ferme columnis comprehensa : incipit ab ultimis decem lineis ultimæ columnæ quaternionis 20 usque ad lineam 30 columnæ 11 quaternionis sequentis. Singulæ vero columnæ lineis 43 ut plurimum concluduntur. Scriptus est autem codex hic anno 6816 ab O. C.* (hoc est sexmillesimo octingentesimo decimo sexto ab orbe condito) *ut Græci calligraphi supputant, id est anno Incarnationis Dominicæ 1308. Etenim in fine codicis legitur nota hæc :* « Ἐτελειώθη τὸ παρὸν Πανηγυρικὸν διὰ χειρὸς τοῦ ἁμαρτωλοῦ Δανιὴλ καὶ σκευώφυλας (*sic*) τῆς μεγάλης μάνδρας τοῦ Σωτῆρος ἀκρωτηρίου Μεσσήνης. Μηνὶ Σεπτεμβρίῳ εἰς β' ἡμέρᾳ Σαββάτου, ὥρᾳ θ', ἔτους ϛωις', ἰνδίκτου ϛ'. Εὔχεσθε, καὶ μὴ καταρᾶσθε, ὅτι ὁ γράφων παραγράφει. » *Scilicet* : « Explicitus est hic Panegyricus liber manu peccatoris Daniel, et Scevophylacis magnæ Mandræ Salvatoris promontorii Messanæ, IV Non. mens. Septembris, die Sabbati, hora 9, anno 6816, indictione VI, Orate pro me, et non maledicatis mihi, quoniam qui scribit, scribendo errat. »

In quorum fidem, etc. *Prid. Non. Februarii An. Domini 1744.*

BENEDICTUS MONALDINIUS HIEROMONACHUS.
Ita est, ABBAS BASILIUS DE NEAPOLI.

Locus † Sigilli.

PETRI ARGORUM EPISCOPI

ORATIO.

A *Sancti Patris nostri Petri Argorum episcopi oratio in Conceptionem sanctæ Annæ quando concepit sanctam Dei Genitricem.*

Benedic, Pater.

1. Cum magna maximis, inauditaque videam portentis præcurrere portenta, ingenti cordis gaudio gestiens in admirationem rapior, et Dominicæ erga nos misericordiæ viscera, providentiamque divinam omni cogitatione majorem stupens demiror. Hodie enim nostræ cum Deo reconciliationis aperta conspiciuntur indicia. Hodie natura nostra, olim rejecta, jam suæ in pristinum restitutionis primordia aspiciens hilarescit. Hodie primi parentes, dum assonat eorum auribus, jam solvendam illam esse sententiam, qua editum fuerat hominem in terram reversurum [16], lætissimam frontem explicant, certioresque dum fiunt, modo in agro sterili fragrantissimam illam rosam plantari, quæ odore suo quidquid sub sole est, perfundet, ac prævaricationis fetorem abiget, lætitiam gratulationemque ingeminant. Omnes quotquot sunt creaturæ dum purissimi templi Regis omnium Christi nunc jaci fundamenta cernunt, gratanter tripudiant, manibusque plaudunt et Deum bonorum omnium auctorem cum gratiarum actione laudibus prosequuntur. Nunc arido in

[16] Gen. III, 19.

Τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Πέτρου ἐπισκόπου Ἀργῶν λόγος εἰς τὴν Σύλληψιν τῆς ἁγίας Ἄννης, ὅταν συνέλαβεν τὴν ἁγίαν Θεοτόκον.

Εὐλόγησον, Πάτερ.

Α'. Μεγάλα βλέπων καὶ ξένα, μεγίστων προτρέχοντα θαύματα, μεγάλως ἄγαμαι τῇ καρδίᾳ γηθόμενος, καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς τοῦ Δεσπότου εὐσπλαγχνίαν καὶ ὑπὲρ λόγον προμήθειαν καταπλήττομαι. Σήμερον γὰρ τῆς ἡμετέρας πρὸς Θεὸν καταλλαγῆς τὰ μηνύματα· σήμερον ἡ ἀπωσθεῖσα φύσις ἡμῶν, τῆς ἀνακλήσεως τὰ προοίμια κατοπτεύουσα, γέγηθε· σήμερον οἱ προπάτορες τῆς εἰς γῆν ἀποστροφῆς τὴν ἀπόφασιν, ὅσον οὔπω, λύεσθαι μέλλουσαν ἐνωτιζόμενοι χαίρουσιν. Ἄρτι τὸ εὐωδέστατον ῥόδον ἐν ἀκάρπῳ φυτευόμενον ἀρούρᾳ, πάσῃ τῇ ὑφηλίῳ μέλλον εὐ-
B ωδιάζειν, καὶ τῆς παραβάσεως ἐλαύνειν τὸ δυσῶδες, εὐαγγελιζόμενοι γήθονται. Νῦν τὸ καθαρώτατον ἀνάκτορον τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ θεμελιούμενον, πᾶσα ἡ κτίσις ὁρῶσα σκιρτᾷ, χαριστήρια καὶ χεῖρας κροτεῖ, καὶ τῷ πάντων αἰτίῳ τῶν ἀγαθῶν εὐχαριστοῦσα γεραίρει Θεῷ. Νῦν ὁ θεῖος παράδεισος ἐν ἀνίκμῳ νηδύϊ φυτεύεται, τοὺς ἐκ τοῦ πρώτου ἐξορισθέντας ἡμᾶς καὶ θανάτῳ κατακριθέντας, πρὸς ζωὴν, διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ βλαστήσειν μέλλοντος, ἐπανάξων ζωηφόρου φυτοῦ· νῦν τοῦ πνευματικοῦ ἔαρος

τὰ ἄνθη μυρίζουσιν, καὶ τὴν αὐτοῦ προαγγέλλουσιν εἴσοδον· νάρδος, κρόκος, καὶ κρίνα κυπρίζουσι, καὶ τὴν ἡδίστην ὄψιν προδεικνύντα, τοὺς ἐν τῇ κατηφείᾳ τῆς ἁμαρτίας ἡμᾶς κατατέρπουσιν· προέκοψε μετὰ τῆς νυκτὸς τῆς ἁμαρτίας ὁ κατηφείας πλήρης χειμὼν, καὶ ἤγγικεν, μετὰ τῆς ἡμέρας τῆς εὐσεβείας, τὸ χαριέστατον ἔαρ, καὶ τὴν ἀλέαν τοῦ θείου συνεπαγόμενον Πνεύματος.

A utero divinus ille plantatur Paradisus, qui nos a priori expulsos, mortique damnatos, per vivificum germen ex ipso oriturum ad vitam revocabit. Nunc flores spiritualis veris spirant odorem, illiusque prænuntiant ingressum. Jam vernant cum nardo crocus et lilia ac suavissimo, quem exhibent, aspectu nos peccati pudore squalentes erigunt et oblectant. Præcessit jam cum nocte peccati plena tristitiæ hiems : jucundissimum autem ver cum pietatis die divini Spiritus calorem secum adducens appropinquavit.

Β'. Ἀγαλλιασώμεθα τοίνυν, καὶ *ψαλμικῶς ἀλαλάξωμεν* ἅπαντες, ὁρῶντες τὴν τῆς ἡμετέρας εὐγένειαν φύσεως ἀρχομένην ἐν τῇ γαστρὶ τῆς Ἄννης φυτεύεσθαι· κροτήσωμεν χεῖρας, καὶ πνευματικοὺς χοροὺς συστησώμεθα, τῆς αἰτίας ἡμῖν εὐφροσύνης ἁπάσης, καὶ χαρᾶς ἀνεκλαλήτου προξένου γενησομένης ἑορτάζοντες σύλληψιν.

Ἄσωμεν συμφώνως τῷ Θεῷ ἡμῶν, ᾄσωμεν· ὡς τὴν τῆς ἡμετέρας πρόξενον ἐλευθερίας τῶν καταδουλωθέντων τῇ ἁμαρτίᾳ Παρθένον διὰ τῆς Ἄννης καὶ τοῦ Ἰωακεὶμ πλουτοῦντες πανάμωμον Δέσποιναν· εἴπωμεν οὖν ἡμεῖς ὡς ἐν ἐκπλήξει μετὰ τοῦ θείου Δαβίδ· *Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!* Τίς γὰρ αὐτοῦ τὰς δυναστείας λαλῆσαι δυνήσεται; ποίας δὲ καὶ καρδίας πλάτος τῶν ἀνεξιχνιάστων αὐτοῦ κριμάτων ἀναμετρῆσαι τὴν ἄβυσσον; Οἱ προσκεκρουκότες, τῆς καταδίκης ἀπολυόμεθα· οἱ τῷ ἀρχεκάκῳ δαίμονι πεισθέντες διὰ τοῦ ὄφεως συμβουλεύοντι, παρὰ τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς Δεσπότου, καὶ παραχ[ρ]ουσθέντες προσλαμβανόμεθα· οἱ ἑκόντι τοῦ ἡμετέρου τραχήλου τὸν αὐτοῦ ζυγὸν ἀποῤῥίψαντες, καὶ τῷ δυσμενεῖ προσχωρήσαντες, πρὸς τὸν χρηστὸν ἐκείνου πάλιν διὰ σπλάγχνα ἐλέους ὑποβαλλόμεθα· οἱ τὰ δύσοιστα τῶν ἁμαρτάδων φορτία ἑαυτοὺς ἐπιφορτίσαντες, πρὸς τὴν ἀνάπαυσιν προσκεκλήμεθα.

II. Nobilitatis itaque ac decoris naturæ nostræ primam in Annæ utero plantationem intuentes, *exsultemus* omnes *et in psalmis jubilemus* [1]. Plaudamus manibus, spirituales choreas instituamus, Conceptionem illius festive celebrantes, quæ nobis omnis lætitiæ auctrix ineffabilisque gaudii conciliatrix exsistet.

B Cantamus concordi voce Deo nostro, cantemus; utpote qui per Annam et Joachimum plane immaculata Domina et Virgine ditemur, quæ nos peccati servitute pressos in libertatem asseret. Et nos igitur, stupore in exstasim veluti rapti, cum divino Davide clamemus : *Quam magnificata sunt opera tua, Domine! Omnia in sapientia fecisti!* Ecquis enim potentias ipsius eloqui poterit? Aut cujusnam amplitudo cordis investigabilium judiciorum ejus abyssum (poterit) dimetiri [3]? Qui (indignationem ejus) incurreramus, a damnatione absolvimur. Qui dæmoni, malorum omnium architecto, prava per serpentem consilia suggerenti obtemperaveramus, a Domino, Conditore nostro, utut prævaricatores, suscipimur. C Qui sponte jugum ipsius a cervice nostra excusseramus, et facta deditione ad inimici partes transiveramus, rursus suavi illius jugo propter misericordiæ suæ viscera subjicimur. Qui onere peccatorum miserrime opprimente nosmetipsos gravaveramus, ad refectionem vocati jam sumus.

Τούτων ἁπάντων ἀρχὴ καὶ αἰτία ἡ παροῦσα καθέστηκεν ἑορτὴ, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, καθάπερ τις ἡλίου ἑωσφόρος, προανατέλλουσα, καὶ δι' ἑαυτῆς ἁπάσας μηνύουσα.

Horum porro bonorum omnium origo et causa præsens exstitit solemnitas, quæ reliquis insuper omnibus, ceu quædam solis aurora, ortum parat, cæterasque seipsa solemnitates prænuntiat.

Γ'. Ἰωακεὶμ γάρ τις τῶν ἐξόχων, καὶ μέγα παρ' Ἑβραίοις ἔχων τὸ ὄνομα, ἐκ Δαβιδικοῦ φύλου κατάγων τὸ γένος, τὴν τῆς θείας χάριτος ἐπώνυμον Ἄνναν τῆς αὐτῆς συγγενείας οὖσαν ἐκτήσατο σύνοικον· οὐ γὰρ ἐξῆν κατ' ἐκείνους ἐξ ἄλλης φυλῆς τὰς συζυγίας ἁρμόζεσθαι· καὶ δὴ τὴν ἀρετὴν ὁμοτίμως καὶ ὁμοψύχως ἀμφότεροι ἐξασκήσαντες, οὐχ ἧττον θάτερος θατέρου, πάντας τοὺς κατ' ἐκεῖνον καιροῦ ἐν ταύτῃ, ὁπόσον οὐχ ἦν εἰπεῖν, ῥᾳδίως ὑπερηκόντισαν· καὶ τούτου σαφὴς τὰ μετὰ τὸν τόκον ἀπόδειξις. Μόνοι γὰρ τῶν ἄλλων ἁπάντων τοιούτῳ μυστηρίῳ διακονῆσαι κατηξιώθησαν, ὡς Θεοῦ Μητρὸς χρηματίσαι γεννήτορες, καὶ τούτου πρόγονοι τῆς κάτω γεννήσεως. Ἀλλά γε καίπερ τοιοῦτοι πρότερον ὄντες, ἄπαιδες κατεγήρων τὸν βίον, καὶ τὴν ἐκ τούτου λύπην συναύξουσαν παρ' ὅλον εἰσέκτηντο, ὡς τῶν παρ'

III. Joachim, unus e primoribus, magnique apud Hebræos nominis, et e Davidis familia ducens originem, Annam, a divina gratia nomen habentem et ortum ex eadem stirpe trahentem (neque enim apud eos ex diversa tribu matrimonia jungi fas erat), uxorem habuit. D Atque ambo sane concordi animo, parique studio virtutem excolentes, hujus præstantia unus æque atque altera omnes ætatis illius homines, quantum nec verbis dici posset, facile excesserunt. Cujus rei evidens suppeditabunt argumentum quæ post partum secuta sunt. Et sane ex aliis omnibus ipsi soli digni habiti sunt, qui hujus mysterii ministri forent, ut proinde Dei Matris genitores, ac Dei ipsius secundum generationem terrestrem avi exstiterint. Verum enimvero, licet tantis vel antea meritis insignes essent, sine liberis tamen senescebant;

[1] Psalm. xciv, 1, 2. [2] Psalm. ciii, 24. [4] Psalm. cv, 2. [5] Psalm. xxvii, 7.

et exinde dolore jugiter acerbiori conficiebantur, utpote eo bono carentes, quod inter promissa a Deo per illud tempus potissimum habebatur.

IV. Cum vero magna apud eos dies adventasset, (puto autem hanc esse scenopegiam, quæ mense Gorpiæo, Septembri scilicet, celebrabatur : oportebat vero, ut omnes ex universis tribubus secundum legem Hierosolymis congregarentur, ter anni ordine id præscribente, hac nempe recurrente solemnitate, tum decima quarta primi mensis, tum denique Pentecoste, qua de causa hæ festivitates *magnæ* vocabantur; et omnes quidem ad divinum illud et celeberrimum templum accurrentes, pro sua quisque facultate, Deo munera offerebant : illud enim, *Non apparebis in conspectu meo vacuus* [a], Deus ipse lege illis constituerat, periculum sic avertens, ne cui deorum eorum, qui nihil reipsa sunt, tanquam Deo vero honorem aut quidpiam aliud offerrent, sed ut sibi soli eos devinciret; nam cæterum haud indigus est bonorum nostrorum Deus, qui omnia ex non exstantibus creavit; sed tanquam omnis fons bonitatis per hæc sollicitam salutis nostræ curam gerit.

Cum omnes igitur, ut dixi, e singulis tribubus sua Deo munera offerrent, aderat et illud divinum par, Joachimus videlicet et Anna, legalis illud religionis firmamentum, et evangelicæ philosophiæ gloria, tribus Judæ nobilissimum ornamentum, atque præclarissima gloriatio, utpote Christi omnium Domini generationis secundum carnem principium ac radix, Davidis augustissimum decus, et nostræ omnium salutis tessera splendidissima. Aderant autem non sicut alii cervicem erigentes, nec supercilia insolenter attollentes ad Rubenis præsertim exemplar, qui et adversus alios sese efferebat, et horum oblata dona superbe metiebatur; sed quiete ac tacite et magis quam res sensibiles, cor contritum et humiliatum Deo, qui istud non despicit, offerentes.

V. At ore impudenti Ruben sese iis fert obviam, et eos quidem utpote nullam sobolem sortitos contumeliis lacessere non veretur; tum vero ipsorum dona oblata, quasi Deo indigna, rejicit.

Quid est quod ita agas, o Ruben? Quid hosce insontes ipse, qui multis probris inhonestaris, ceu reos publice criminari fidenter audes? Quis unquam de iis postulatur, quibus præstandis sit impos? Quisnam Deo leges ferenti potuit contradicere, et contra stimulos præsumit audacter calcitrare? Ubinam audisti Deum illos, qui careant prole, repellere? Nonne Abelem, quanquam liberorum expertem, cum offerret munera, acceptum habuit? Nonne Abrahæ et Saræ, utut filios non habentibus, benedixit? Nonne Annam Phenennæ æmulam, licet sobole destitutam, deprecantem demum exaudivit? Quandonam gignendis liberis operam dedere magnus ille Elias atque Elisæus, quorum tamen Deus et preces exaudivit, et oblata sacrificia maximis decoravit miraculis? Vel nonne saltem fateberis

[a] Exod. XXIII, 15.

αὐτοῖς ἐπηγγελμένων ἐκ Θεοῦ ἀγαθῶν ὑπάρχοντος τὸ κεφάλαιον ἐν τούτῳ ἐφυστερίζοντες.

Δ'. Ἐπεὶ δὲ τῆς παρ' ἐκείνοις φθασάσης μεγάλης ἡμέρας· ταύτην δὲ οἶμαι τὴν σκηνοπηγίαν εἶναι κατὰ τὸν Γορπιαῖον τελουμένην, ἤτοι Σεπτέμβριον· ἔδει δὲ πάντας ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν κατὰ τὸν νόμον ἐν Ἱεροσολύμοις ἀθροίζεσθαι· τρὶς τοῦ ἔτους τοῦτο προστάττοντος, ἐν ταύτῃ τε καὶ τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς, καὶ τῇ Πεντηκοστῇ, καὶ διὰ τοῦτο καλουμένας *μεγάλας*· πάντες, κατὰ τὸ ἐνὸν, εἰς τὸν θεῖον καὶ περιώνυμον ἐκεῖνον νεὼν προσερχόμενοι, δῶρά τε προσέφερον τῷ Θεῷ· *Οὐ γὰρ ὀφθήσῃ κενὸς ἐναντίον μου*, παρ' ἐκείνου τούτοις ἐνομοθετεῖτο· ἀπάγων αὐτοὺς, τοῦ μή τινι σέβας, ἢ ἄλλο τι προσφέρειν τῶν οὐκ ὄντων θεῶν, καὶ μόνῳ προσοικειῶν ἑαυτῷ· οὐ γὰρ τῶν ἡμετέρων ἐν χρείᾳ Θεὸς, ὁ ἐκ μὴ ὄντων τὰ πάντα παραγαγὼν, ἀλλ' ἡμῶν, ὡς πάσης ἀγαθότητος ὑπάρχων πηγὴ, τὴν σωτηρίαν ζητεῖ.

Πάντων τοίνυν, ὡς ἔφην, κατὰ φυλὰς προσφερόντων τὰ δῶρα Θεῷ, παρῆν καὶ τὸ θεῖον ζεῦγος, Ἰωακεὶμ, φημὶ, καὶ Ἄννα, τῆς νομικῆς λατρείας τὸ στήριγμα, καὶ τῆς εὐαγγελικῆς φιλοσοφίας τὸ καύχημα, τὸ τῆς Ἰούδα φυλῆς εὐγενέστατον γνώρισμα, καὶ τοῦ πάντων Δεσπότου Χριστοῦ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως περιφανέστατον, ὡς ἀρχὴ καὶ αἴτιον, σεμνολόγημα· τὸ τοῦ Δαβὶδ ἱερώτατον ἐγκαλλώπισμα, καὶ τῆς ἁπάντων ἡμῶν σωτηρίας ἀστειότατον γνώρισμα· καὶ παρῆν, οὐκ αἶρον κατὰ τοὺς ἄλλους τὸν τένοντα καὶ μάλιστα τὸν Ῥουβὶμ, οὐκ ἀνασπῶν τὰς ὀφρῦς, καὶ τῶν ἄλλων κατεπαιρόμενον καὶ τὰ τούτων δῶρα παραμετρούμενον· ἀλλ' ἠρέμα καὶ ἡσυχῇ, καὶ πρὸ τῶν αἰσθητῶν καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην τῷ ταύτην μὴ ἐξουθενοῦντι προσάγοντες.

Ε'. Ἀλλ' ἀναιδῶς κατὰ πρόσωπον ὁ Ῥουβὶμ ἀπαντᾷ, καὶ τούτους ὡς ἄπαιδας κατονειδίζειν καταθρασύνεται, καὶ τὰ τούτων δῶρα, ὡς παρ' ἀξίαν, ἐκκρούεται προσφερόμενα.

Τί ταῦτα πράττεις, Ῥουβίμ; τί τοὺς ἀναιτίους, ὁ πολλῶν αἴτιος ἀπηχεστάτων, θρασέως γράφειν αἰτίας κατατολμᾷς; τίς ὑπὲρ ὧν οὐ πέφυκε πράττειν εὐθύνεται; τίς Θεοῦ προστάττοντος ἀντιστῆναι δεδύνηται, καὶ πρὸς κέντρα λακτίζειν καταθρασύνεται; Ποῦ Θεὸν ἄπαιδας ἤκουσας ἀποστρέφεσθαι; οὐ τὸν Ἄβελ τὰ δῶρα προσφέροντα προσεδέξατο ἄπαιδα; οὐ τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὴν Σάῤῥαν εὐλόγησεν ἄπαιδας; οὐ τὴν Ἄνναν τῆς Φενάννης ἀντίθετον προσευχομένην, ὕστερον ὑπήκουσε τυγχάνουσαν ἄπαιδα; τὸν δὲ μέγαν Ἠλίαν, καὶ τὸν Ἐλισαῖον πότε τεκνογονήσαντας προσευχομένων ὑπήκουε, καὶ τὰς παρ' αὐτῶν προσαγομένας θυσίας ἀπείροις ἐδόξασε θαύμασιν; ἢ οὐδὲ Ζαχαρίαν ὁμολογήσεις ἀποδεκτέον εἶναι προσφέροντα, καὶ διὰ τοῦτο ἀρχιερέα γινόμενον, καὶ τὰ τῶν ἄλλων δῶρα δεχόμενον καὶ τῷ Δε-

σπότῃ προσάγοντα; ἄλλως δὲ ἱερέως ἀντικρὺς τὰ τοιαῦτα κρίνειν, οὐχὶ σοῦ τοῦ τὴν πατρῴαν εὐνὴν ὑβρίσαντος· Λευὶ τοῦτο τὸ γέρας δέδωκε Μωσῆς, οὐχὶ σοὶ, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου Θεός.

A Deo acceptum esse, dum offert, Zachariam, ac propterea summi sacerdotis munus obtinere atque aliorum etiam dona excipere et Domino dedicare? Cæterum palam est sacerdotis esse de ejusmodi judicare; non autem tui, qui paternum cubile violasti [6*]: Levi, non autem tibi, hocce munus Moyses, imo per Moysen Deus ipse demandavit.

ϛʹ. Πῶς οὐ φρίττεις τοῦ ἱερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ γένους κατεξανίστασθαι; μὴ γὰρ εὐλογῶν ὑμᾶς ὁ πατριάρχης, ἢ προλέγων τὰ μέλλοντα ὑμῖν ἀπαντήσασθαι, σὲ καὶ τοὺς ἀδελφοὺς αἰνέσειν προήγγειλεν, καὶ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ἡττήσειν προανεφώνησεν; Ἰούδᾳ τοῦτο τὸ γέρας ἀπένειμεν, σοῦ δὲ καὶ τὴν πρᾶξιν πικρῶς ἐστηλίτευσεν, καὶ ἥττονα τῶν ἄλλων φυλῶν ἀπέφηνεν ἔσεσθαι· ἐξ ἐκείνου δὲ καὶ τὸ ἀποκεκρυμμένον ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐκλάμπειν προεῖπεν μυστήριον, *τὴν τῶν ἐθνῶν προσδοκίαν* τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν χρόνον καθ' ὃν τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις ἡμῖν ὁ μέγας τῆς δικαιοσύνης ἐπιφανήσεται Ἥλιος, εἰρηκώς· *Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μερῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν*. Προλέγει καὶ τούτου τὸ πάθος, τὸ πᾶσιν ἀπάθειαν πρυτανεῦσαν, καὶ τὸν ἀθανασίας πρόξενον θάνατον καταλύσαντα θάνατον· *Ἀναπεσὼν*, φησὶν, *ὡς λέων ἐκοιμήθη, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Καὶ πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ*. Εἶτα τὸ τῆς ἀναστάσεως χαριέστατον· *Χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑπὲρ οἶνον, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ μᾶλλον ἢ γάλα*. Καὶ πάλιν τὸ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ ἐνεργέστατον· *Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ*, τῷ τῶν ἀποστόλων κηρύγματι τὰ ἔθνη παρασκευάζων ἀκολουθεῖν, *καὶ τῇ ἕλικι τῆς ἀμπέλου τὴν ὄνον αὐτοῦ*. Οὐ γάρτοι μόνοις τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλὰ καὶ Ἰουδαίοις οἱ θεῖοι μυσταγωγοὶ, καὶ τούτοις γε πρώτοις, τὸ σωτήριον διεπόρθμευσαν κήρυγμα.

VI. Quomodo adversus sacerdotale simul ac regale genus insurgere non penitus reformidas? Nunquid enim cum bene vobis patriarcha (Jacob) diceret, aut cum ea, quæ vobis eventura erant, prænuntiaret? nunquid, inquam, prædixit fore, ut te fratres tui laudarent, seu tibi universos hostes subjectum iri vaticinatus est? Judæ [7] hos honores attribuit; tua contra facinora amare redarguit, tuamque tribum
B inferiorem aliis futuram declaravit [8]. Ex illo autem (Juda) absconditum quoque mysterium, *exspectationem gentium* [9], nempe Christum Jesum Dominum nostrum, novissimis diebus proditum esse prædixit. Neque vero id solum, sed et tempus ipsum, quo nobis sedentibus in tenebris et in umbra mortis, Sol justitiæ oriturus esset [10], his verbis prænuntiavit: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat, cui repositum est, et ipse est exspectatio gentium* [11]. Prænuntiat etiam hujus passionem, quæ impassibilitatem omnibus suppeditavit, et mortem quæ mortem destruxit, atque immortalitatem conciliavit: *Recumbens*, inquit, *ut leo dormiit; quis suscitabit eum* [12]? *Et lavabit in vino*
C *stolam suam, et in sanguine uvæ pallium suum* [13]. Deinde et jucundissimam resurrectionis gratiam (vaticinatur inquiens): *Læti sunt oculi ejus præ vino, et dentes illius lacte candidiores* [14]. Et rursus efficacissimam prædicationis ejus virtutem, dicens: *Alligans ad vitem pullum suum* [15], præparans nempe gentes ad apostolorum prædicationem animo morigero excipiendam, *et ad helicem vitis asinam suam* [16]: quoniam non tantum gentibus, sed Judæis quoque, imo et ipsis prius, divini illi mysteriorum dispensatores salutare prædicationis verbum proposuerunt.

Ζʹ. Τί οὖν ἡ θεοχαρίτωτος καὶ ἁγία ἐκείνη δυὰς, Ἄννα, φημὶ, καὶ Ἰωακεὶμ, ἀντιτιθέασι ταῖς ἀγερωχίαις τοῦ ἀδικοῦντος τὰς ἰδίας εὐλόγους αἰτίας, καὶ συνιστάναι ἑαυτοὺς κρεῖττον ἐκείνου σπουδάζουσι, πολλὰ τὰ εἰς τοῦτο συντείνοντα ἔχοντες εὔλογα; Μηδαμῶς· ἀλλὰ δριμείαις μὲν καὶ πικροτάταις τὴν καρδίαν ὀδύναις κατατιτρώσκονται, οὐ τοσοῦτον διὰ τὸν ἔλεγχον, ὅσον διὰ τὸ ἀπρόσδεκτα μεῖναι τὰ δῶρα, καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ κατὰ τὸ φαινόμενον ἀποσόβησιν· ἡσυχῇ δ' ὅμως καὶ πραέως στένοντες καὶ δακρύοντες ὑποστρέφουσιν οἴκαδε· ἤδη γὰρ αὐτοῖς τὸ τοῦ κατὰ σάρκα ἀπογόνου Χριστοῦ κατηύγαζε θέλημα· *Ὃς λοιδορούμενος, οὐκ ἀντελοιδόρει· πάσχων, οὐκ ἠπείλει·* οὗ καὶ διὰ Ἡσαΐου βοῶντος πρότερον ἤκουον· *Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω,*

VII. Quid igitur? Num Deo accepti et sancti conjuges, Anna inquam et Joachim, arrogantiæ calumniatoris sui propriam opponunt eamque optimam causam? num tueri sese et commendare ni-
D tuntur, cum potiori id jure præ illo possent, multa scilicet, quæ huc spectarent, præclara ad manum habentes? Nullatenus; sed acerbis sane amarisque doloribus in corde suo excruciantur, non tam ob illatum sibi probrum, quam quod oblata dona non fuissent suscepta, atque adeo etiam a Deo, prout videri poterat, rejicerentur. Tranquillo nihilominus mansuetoque gemitu ac fletu sese continentes domum revertuntur. Jam enim eorum mentibus illucescebat voluntas Christi ipsorum secundum carnem nepotis, *Qui cum malediceretur, non maledicebat;*

[6*] Gen. XLIX, 4. [7] Ibid. 8: *Juda, te laudabunt fratres tui: manus tuæ in cervicibus inimicorum tuorum.* [8] Ibid. 4: *Effusus es sicut aqua; non crescas, quia ascendisti cubile patris tui.* [9] Ibid. 10. [10] Isa. IX, 2; Matth. IV, 16. [11] Gen. XLIX, 10. [12] Ibid. 9. [13] Ibid. 11. [14] Ibid. 12. [15] Ibid. 11. [16] Ibid.

cum pateretur, non comminabatur [17]? quem et antea per Isaiam clamantem audiverant: *Ad quem respiciam, nisi ad mansuetum, et tranquillum, et trementem sermones meos* [18]?

A *ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους μου;*

VIII. Cum vero domum reversi essent, ad Deum semet totos convertunt, ac reliquis omnibus votis posthabitis hoc unum ac solùm ab eo efflagitant, ut sibi prolem largiatur, in memoriam ipsi revocantes, quanta ab initio mirabilia fecerit; quod sterilitate sublata liberorum patres effecerit; quot omni spe gignendi prolem prorsus destitutos, propterea quod ad extremam devenissent senectutem, ipse exhibuerit, ut sic ex molesta quadam ac tristi conditione ad vitam lætitia plenam ac suavitate jucundissimam transferret.

Η'. Ἐπειδὴ ὑπέστρεψαν, ὅλους πρὸς Θεὸν ἑαυτοὺς ἐπιστρέφουσιν· καὶ πάντα λιπόντες, ἓν τοῦτο καὶ μόνον αἰτοῦσι, παῖδα αὐτοῖς χαρίσασθαι, ὑπομιμνήσκοντος αὐτὸν ὅσα παραδόξως πεποίηκεν ἐξ ἀρχῆς, ὅσων τὴν στείρωσιν λύσας, παίδων πατέρας ὀφθῆναι πεποίηκεν· ὅσους ἀπογνωσθέντας διὰ τὸ εἰς ἔσχατον γῆρας ἐληλακέναι, παρ' ἐλπίδας τεκνογονίας παρέσχετο· ὅπως ἐξ ὀδυνηρᾶς τινος καὶ κατηφοῦς διαθέσεως πρὸς εὐφροσύνης μετήγαγε βίον καὶ θυμηδίας ἀνάπλεων.

IX. Hunc in modum noctu diuque enixis ad Deum, qui justorum vota non despicit, precibus una cum jejuniis atque omni bono opere, incessanter insistunt; atque adjiciunt, si voti compotes fiant, Deo tribuenti se dono, quidquid accepissent, oblaturos. Exaudivit Deus, qui preces ratas habens *voluntatem timentium se facit* [19], et *prope est invocantibus illum in veritate* [20]. Et sane eos non genitores utcumque, sed genitoribus omnibus præstantiores efficit. Quanto enim reliquis omnibus liberis hæc ipsorum filia superexcelluit, tanto illi quibusvis genitoribus præcellentiores probantur. Et re quidem vera cum morti et corruptioni propter peccatum subacti, indigeremus, ut Deus carnem nostram assumeret; oporteret autem, ut quæ tam admirandi operis administra foret, quippe quæ (proh mirum!) Dei mater futura erat, universos homines puritate antecelleret; necesse profecto erat, ut parentes quoque ejusdem Deiparæ, utpote Dei, quæ ex illa nasciturus erat progenitores, aliis parentibus supereminerent. Neque enim res ferebat, ut aut alterius quam hujus illi parentes essent, aut aliorum quam istorum hæc filia nominaretur.

B Θ'. Οὕτω νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ τῷ τῆς δεήσεως τῶν δικαίων Θεῷ εἰσακούοντι ἀδιαλείπτως μετὰ νηστειῶν καὶ πάσης εὐποιίας, ταῖς ἀνενδότοις σχολάζουσι προσευχαῖς· καὶ προστιθέασιν, ὡς εἰ τοῦ αἰτουμένου τύχοιεν, προσάξωσι δῶρον τῷ δεδωκότι Θεῷ. Εἰσήκουσεν ὁ *θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶν*, καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούων Θεὸς, *ὁ τοῖς ἐν ἀληθείᾳ ἐπικαλουμένοις αὐτὸν ἐγγίζων*. Καὶ δὴ οὐχ ἁπλῶς γονεῖς, ἀλλ' ἁπάντων ὑπερέχοντας δείκνυσιν· ὅσῳ γὰρ τῶν ἄλλων παίδων ἡ τούτων ἀσυγκρίτως ὑπερανέστηκεν, τοσούτῳ τῶν γεννητόρων ἁπάντων οὗτοι γνωρίζονται προὔχοντες. Ἐπεὶ γὰρ ἐδεήθημεν Θεοῦ σαρκουμένου, διὰ τὴν ἁμαρτίαν θανάτῳ κατακριθέντες καὶ τῇ φθορᾷ, ἔδει δὲ τὴν τὸ C τοιοῦτον μεγαλεῖον διακονήσασαν κρείττονα πάντων ἀνθρώπων ὑπάρχειν εἰς καθαρότητα, ὡς γενησομένην, ὢ τοῦ θαύματος! Μητέρα Θεοῦ· ἔδει πάντως καὶ τοὺς ταύτης γεννήτορας Θεοτόκου, ὡς τῶν ἄλλων εἶναι κρείττονας, Θεοῦ τοῦ ἐξ αὐτῆς τεχθησομένου προπάτορας. Οὐ γὰρ ἄλλου ἐξῆν ἢ ταύτης εἶναι πατέρας ἐκείνους, οὐδὲ ταύτην ἄλλων θυγατέρα ἢ ἐκείνων ὀνομασθῆναι.

X. Hodie propterea universæ creaturæ gaudio gestiunt, et natura nostra laudis et gratiarum actionis voces ad Deum attollit, inquiens: Gratias tibi ago, Domine, quod me, quæ sterilis eram ac gignendi impos, ad sobolem procreandam excitasti: quod spinas, quibus germinandis damnata fueram, avellere a me cœpisti, et ad plantarum culturam per divinam Annam et Joachim me aptam effecisti. Gratias ago tibi, qui me castigasti, atque iterum hodie suscipis. Quid retribuam tibi, qui me ad pariendum in doloribus propter prævaricationem juste damnasti; ac deinde per hunc partum iterum fausta gaudii nuntia (mihi) præbes? Nunc in Annæ utero ex edita rosa, Maria, inquam, meum, qui est ex corruptione, fœtorem e medio tollit, suumque ipsa odorem tribuens, divinæ exsultationis participem me efficit. Per mulierem hucusque ipsa infelix, per mulierem modo beata effecta sum. Impleri enim cœpisse jam video, quæ de te per prophetas tuos prænuntiata sunt, perfectumque eorum exitum jamjam me visuram comperio.

Ι'. Διὰ τοῦτο χαρᾶς τὰ σύμπαντα γέγηθε σήμερον, καὶ ἡ φύσις ἡμῶν χαριστηρίους προσφέρει φωνὰς τῷ Θεῷ· Εὐχαριστῶ σοι, Δέσποτα, λέγουσα, ὅτι με στεῖραν οὖσαν καὶ ἄγονον πρὸς τεκνογονίαν διήγειρας· ὅτι μου τὰς τῆς κατακρίσεως ἀκάνθας καθαίρειν ἀπήρξω, καὶ πρὸς φυτουργίαν διὰ τῆς θείας Ἄννης καὶ τοῦ Ἰωακεὶμ καθωμάλισας. Εὐχαριστῶ σοι τῷ D παιδεύσαντι καὶ πάλιν προσλαμβανομένῳ σήμερον. Τί ἀνταποδώσω σοι τῷ ἐν λύπαις με τίκτειν διὰ τὴν παράβασιν κατακρίναντι, καὶ πάλιν με διὰ τοκετοῦ χαρᾶς εὐαγγελιζομένῳ μηνύματα; Νῦν ἐξ ἐμοῦ ῥόδον προφανὲν ἡ Μαριὰμ, ἐν νηδύϊ τῆς Ἄννης, τὴν ἐκ φθορᾶς μου δυσωδίαν ἐκ μέσου ποιεῖ, καὶ τὴν ἑαυτῆς εὐωδίαν διδοῦσα, θείας ἀγαλλιάσεως μεταδίδωσι· διὰ γυναικὸς μέχρι τοῦ νῦν ἀθλία ἐγώ· διὰ γυναικὸς ἄρτι μακαρία γεγένημαι. Ὁρῶ γὰρ τὰ διὰ τῶν σῶν περὶ σοῦ προφητῶν προλελεγμένα τελεῖσθαι ἀρχόμενα, καὶ τὸ τέλος τούτων ὅσον οὔπω κατιδεῖν ἀπεκδέχομαι.

[17] I Petr. II, 23. [18] Isa. LXVI, 2. [19] Psalm. CXLIV, 19. [20] Ibid. 18.

ΙΑ. Νῦν ἡ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν Παρθένος ἕξουσά σε τὸν Ἐμμανουὴλ καὶ τέξουσα, τῆς γῆς στείρας νηδύϊ φυτεύεται· καὶ ἡ κούφη νεφέλη συνίσταται καὶ ἡ ῥάβδος ῥιζοῦται, ἐφ' ᾗ στηριχθήσομαι. Νῦν ἡ κατὰ ἀνατολὰς κατὰ τὸν Ἰεζεκιὴλ βλέπουσα πύλη, καὶ σοὶ μόνῳ τηρουμένη πρὸς εἴσοδον, κατασκευάζεται· ἄρτι τὸ κατὰ τὸν Δανιὴλ ὄρος αὐξάνεται, ἐξ οὗ σὺ ὁ ἀλάξευτος λίθος τμηθεὶς, πάσας τὰς ἀντιπάλους σοι βασιλείας ἐκ μέσου ποιήσας, τὴν σὴν αἰώνιον δήλην ἀπεργάσειας ἅπασιν. Σήμερον τὸ ὄρος, ὃ *εὐδοκήσεις κατὰ τὸν Δαβὶδ κατοικεῖν*, ἐν γαστρὶ τῆς Ἄννης ἐπαίρεται, καὶ τὴν Δαβιδικὴν φυλὴν αὐξανομένην προδείκνυσιν ἅπασιν· σήμερον κατὰ τὸν μέγαν πατριάρχην πρὸς οὐρανὸν ἀπὸ γῆς ἡ κλίμαξ στηρίζεται, δι' ἧς ἑνωθήσῃ μοι καταβὰς, καὶ πρὸς τὸν πατρικόν με θρόνον ἀναβιβάσεις τὴν ἔκπτωτον.

XI. Nunc Virgo illa, quæ secundum Isaiæ oraculum te Emmanuel in utero habebit et pariet [21], in terræ sterilis (Annæ) sinu plantatur, et levis nubes [22] formatur, et radices agit virga [23] cui innitar. Nunc exstruitur porta illa quæ secundum Ezechielis oraculum ad orientem respicit [24], et cujus tibi uni servatur ingressus. Nunc exsurgit mons ille a Daniele prævisus [25], e quo delapsus, tu non excisus lapis, universis tibi repugnantibus regnis e medio sublatis, æternum regnum tuum omnibus manifestum exstrues. Hodie mons ille, *in quo*, juxta Davidis vaticinium, tibi *beneplacitum erit inhabitare* [26], in Annæ utero attollitur, ac Davidicæ tribus nomen usque præclarius apud omnes efficit. Hodie secundum magnum illum patriarcham Jacob e terra ad cœlos scala firmatur [27], per quam descendens mihi unieris et me lapsam ad paternum thronum provehes.

ΙΒ'. Χαίρετε, μετ' ἐμοῦ σήμερον, καὶ τῆς Ἄννης τῆς στείρας καὶ τοῦ μεγάλου Ἰωακεὶμ οἱ προπάτορες· ἡ ὑμῶν ἀνάκλησις ἤδη ἤγγικεν· ἡ ὑμῶν λύτρωσις πραγματεύεται· ἡ ὑμᾶς διὰ τοῦ ἑαυτῆς τοκετοῦ τῆς μακρᾶς καταδίκης ἐξάξουσα κτίζεται. Χαίρετε, ἅπαντες δίκαιοι· χαίρετε, πατριάρχαι καὶ προφῆται ἅπαντες· τὸ τοῦ γένους ἄνθος ἀνέτειλεν, τῶν ὑμετέρων προῤῥήσεων ἡ ἔκβασις ἤγγικεν· αἱ τῶν ἐπαγγελιῶν προθεσμίαι πεπλήρωνται· αἱ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως ὑμῖν ἐκ Θεοῦ λαληθεῖσαι ὑποσχέσεις πρὸς τὸ πέρας κατήντησαν· οὐκ ἔτι ἐν ἐλπίσι τὰ προσδεχόμενα, αὐταῖς ταῖς ὄψεσιν ὡς ὁρώμενα. Νῦν χαίρει καὶ ἡ οὐράνιος τῶν ἁγίων ἀγγέλων πληθύς· εἰσὶ γὰρ λίαν φιλάνθρωποι τὸν ἴδιον Δεσπότην μιμούμενοι. *Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαίρουσι*, πῶς τῆς πάντων ἡμῶν ἀνακλήσεως οὐ χαρήσουσι τὰ προοίμια βλέποντες; πῶς τὸ καθαρώτατον τοῦ Δεσπότου καὶ Παμβασιλέως Χριστοῦ βλέποντες ἀνάκτορον, οὐχ ἀγαλλιάσονται κατασκευαζόμενον; πῶς τὸν φραγμὸν ὁρῶντες λυόμενον καὶ εἰς ἓν τὰ διεστῶτα συνερχόμενα, καὶ μίαν ποίμνην ἅπαντας γινομένους Χριστοῦ, οὐχ εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ὑπὲρ λόγον καὶ νοῦν πληρωθήσονται;

XII. Congaudete nunc mecum, vos quoque, o sterilis Annæ et magni Joachim progenitores. Appropinquavit jam restauratio vestra: redemptio vestra jam ad opus deducitur: jam creatur ea, quæ partu suo a diuturna vos damnatione eripiet. Gaudete, justi omnes: gaudete, universi patriarchæ ac prophetæ: generis nostri flos ortus est: prope est vestrarum prædictionum exitus: præstituta promissionum tempora jam impleta sunt: quæ multifariam multisque modis Dei voce nobis promissa sunt, ad exitum suum jam adventarunt. Haud amplius mera spe continentur, quæ exspectabantur; sed oculis ipsis jam prope subjiciuntur. Lætatur nunc et cœlestis sanctorum angelorum multitudo, quippe qui Dominum suum imitantes, humanum genus impense diligunt. Sane si *gaudent super uno peccatore pœnitentiam agente* [28], quomodo non gaudebunt, restaurationis omnium nostrum initia intuentes? Quomodo non exsultabunt, purissimum Domini ac Regis omnium Christi palatium parari videntes? Quomodo jam disruptam cernentes sepem, atque adeo in unum coire quæ dissita erant, et universos in unum Christi gregem convenire, lætitia et gaudio supra quam dici cogitarique possit non replebuntur?

ΙΓ'. Χαίρετε, καὶ αὐτὴ ἡ συζυγία ἡ πανθαύμαστος, ἡ πᾶσι σήμερον τὴν χαρὰν προξενήσασα. Χαίροις, Ἄννα, χάρις ἡ ἔνθεος· χαίροις, ἡ στεῖρα, ἡ πάντως τὸ γένος τῇ εὐπαιδίᾳ νικήσασα· χαίροις, ἡ ἄνικμος γῆ, καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ παράδεισον καταρδεύσασα· χαίροις, ἡ ἄπαις διὰ τὴν στείρωσιν καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν Μητέρα βλαστήσασα· χαίροις, ἡ συλλαβοῦσα ἐν γαστρὶ τὴν συλλήψεσθαι μέλλουσαν τὸν κατέχοντα τὸ πᾶν τῇ δρακί· χαῖρε, τὴν τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς πλατυτέραν ἐν γαστρί σου χωρήσασα· χαῖρε, πασῶν ὑπερανεστηκυῖα μητέρων, ἄτερ τῆς σῆς θυγατρός· παρὰ ταύτης γὰρ μόνης τὰ πρῶτα φέρειν κεκώλυσαι· χαῖρε, τὴν ὄντως χαρὰν τῷ ἡμετέρῳ γένει γεννήσασα· χαίροις, ἡ ἐν νόμῳ καλῶς τῷ Θεῷ λειτουρ-

XIII. Gaudete et vos, conjuges plane admirandi, qui universis hodierna die gaudii auctores exstitistis. Gaude tu, Anna, cujus nomen cœlestem præfert gratiam: gaude, o sterilis, quæ universum genus fecunditate longe vicisti. Gaude, arida tellus, at quæ ipsum Dei paradisum irrigasti. Gaude, quæ, filiorum expers ob sterilitatem cum esses, nunc tandem Dei matrem progerminasti. Gaude, quæ in utero eam concepisti, quæ hoc universum pugillo continentem conceptura erat. Gaude, quæ (filiam) cœlo ac terra ampliorem utero tuo continuisti. Gaude, quæ matribus omnibus superemines præter filiam tuam; hæc enim una prohibet, ne prorsus inter omnes principem locum teneas. Gaude, quæ

[21] Isa. VII, 14. [22] Isa. XIX, 1. Deiparæ symbolum SS. Patres viderunt in nube illa, de qua Isaias: *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum.* [23] Is. XI, 1. [24] Ezech. XLIV, 1, 2. [25] Dan. II, 34. [26] Psal. LXVII, 7. [27] Gen. XXVIII, 12. [28] Luc. XV, 10.

genereri nostro verum genuisti gaudium. Salve, quæ in lege rite Deo servivisti, et ipsa uti a gratia nomen habens, sic vicissim gratiam nobis induxisti. Salve, o Mater Matris Domini, et Christi avia, et omnium matrum ornamentum. Salve, quæ senectutis pondus et sterilitatis mœrorem exuisti, novamque stolam divinitus contextam per tuum partum induisti.

XIV. Tu quoque salve, o Joachim, justorum omnium gloriatio, et patrum singulare decus. Salve, o Genitor Genitricis Dei, et Dei ipsius avus augustissimus. Salve, qui dignus effectus es, ut eam ulnis tuis complectereris, quæ incomprehensibilem, Deum quippe, ulnis suis comprehendit. Salve, qui per filiam tuam ad æqualem cum angelis honorem evectus es. Salve, qui patres omnes terrenos antecellis. Salve, qui diuturnis ad Deum precibus sobolem consecutus es, quæ uno excepto ejus Filio ac Deo sobolem omnem... superexcelluit. Salve, qui et secundum legem justissimus, et per gratiam, utpote hujus primitias consecutus per filiam tuam, sanctissimus fuisti.

Vos magno Abraham et Sara tanto præstantiores in generando fuistis, quanto germen vestrum præ Isaaco præcellentiorem honorem promeruit. Vos Rebecca ejusque conjuge nedum prolis præstantia sed et cæteris omnibus incomparabiliter eminentiores; neque enim, ut modo illum (Esau) improbitate famosum prætercam silentio, cum Dei Matre eorum filius (Jacob) in comparationem venire potest. Vos et Jacobum multa sobole ex Lia et Rachele auctum, quantum nec fari licet, excessistis. Longe sublimiores fuistis Phenenna et Elcana, ac vestris ipsis cognatis Zacharia et Elisabeth, utpote qui in lucem protulistis eam, quæ Dominum universorum peperit.

XV. At vos, o Dei Genitricis parentes Deique progenitores sanctissimi, o dulcissimum naturæ nostræ solatium, o legis et gratiæ primitiæ sacratissimæ et augustæ, nobis omnibus pacificum rerum statum largimini! Frenum gentium ferociæ imponite; earumque erectam in altum cervicem inclinate; elatum earum deprimite supercilium, quemque contra nos acuunt, gladium retundite. Deprecamini Christum, ut *levet manus in superbias eorum* [29], neque patiamini, ut nefaria eorum ac sanguinolenta manu tanquam fenum vastemur. Neque irruat rabie furens barbarus, clypeos, ensemque et arcus atque hastas contra nos intendens; nec ultra *supergaudeant nobis inimici nostri* [30]. Intuemini, quam multos, qualesque jaculis misere illi confoderint. Intuemini, quomodo innumerabilium sanguine effuso, insepultos eos pabulum bestiis terræ et cœli volucribus reliquerint, ac soli, et stellis, et hiemi, et æstati projecerint, iisque, qui reliqui sunt homines, miserum effusisque plorandum lacrymis spectaculum paraverint.

[29] Psal. LXXIII, 3. [30] Psal. XXXVII, 17.

A γήσασα, καὶ τὴν χάριν ὡς χάρις ἀντιπαρεισάξασα. Χαίροις, Μήτηρ τῆς τοῦ Δεσπότου Μητρὸς, καὶ προμήτωρ Χριστοῦ, καὶ μητέρων ἁπάντων τὸ σεμνολόγημα· χαίροις, ἡ τὸ γῆρας καὶ τῆς στειρώσεως ἄχθος ἀποθεμένη τῷ τόκῳ σου, καὶ νέαν ἐνδυσαμένη διὰ τοῦ τόκου σου στολὴν θεοΰφαντον.

ΙΔ. Χαίροις καὶ αὐτὸς Ἰωακεὶμ, ἁπάντων δικαίων ἐγκαλλώπισμα, καὶ πατέρων ἐξαίρετον σεμνολόγημα. Χαίροις, ὁ Πατὴρ τῆς Μητρὸς τοῦ Θεοῦ, καὶ προπάτορ τούτου σεβασμιώτατε· χαίροις, ὁ καταξιωθεὶς κρατῆσαι χειρὶ τὴν κρατήσασαν τὸν ὡς Θεὸν
B μηδαμοῦ χωρητόν· χαίροις, ὁ πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμοτιμίαν ἀναβιβασθεὶς διὰ τῆς σῆς θυγατρός· χαίροις, ὁ πάντας ὑπερακοντίσας πατέρας τοὺς ἐπὶ γῆς· χαίροις, ὁ διὰ τῆς ἐμμόνου προσευχῆς πρὸς Θεὸν θυγατέρα πασῶν ἐξ αὐτοῦ καὶ Υἱῷ ὑπεραίρουσαν κληρωσάμενος, πλὴν καὶ μόνου τοῦ ταύτης Υἱοῦ καὶ Θεοῦ· χαίροις, ὁ ἐν νόμῳ δικαιότατος, καὶ ἐν τῇ χάριτι, ὡς καὶ τὰς ταύτης ἀρχὰς διὰ τῆς σῆς θυγατρὸς παρασχόμενος, ἁγιώτατος.

Ὑμεῖς τοῦ μεγάλου Ἀβραὰμ καὶ Σάῤῥας κατὰ τὴν γέννησιν κρείττονες, ὅσον τὸ ὑμέτερον γέννημα τοῦ Ἰσαὰκ τιμιώτερον· ὑμεῖς Ῥεβέκκας καὶ ταύτης συνεύνου κατὰ τὴν γέννησιν, καὶ τἄλλα ἀσυγκρίτως ὑπερκείμενοι, ὅτι μηδὲ Μήτηρ Θεοῦ πρὸς τὸν ἐκείνων παῖδα συγκρίνεσθαι πέφυκεν· οὐ γὰρ ἐν τούτῳ τὸν
C ἐπὶ κακίᾳ κατατάξαιμι περιβόητον· ὑμεῖς Ἰακὼβ τὸν πολύπαιδα μετὰ Λίας καὶ Ῥαχὴλ, ὅσον οὐδ' εἰπεῖν ἔστιν, ὑπερηλάσατε· ὑπέρτεροι κατέστητε σφόδρα Φενάννας καὶ Ἐλκανᾶ, αὐτῶν τῶν ὑμῶν συγγενῶν Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, ὡς τὴν τὸν ἁπάντων Δεσπότην τετοκυῖαν γεννήσαντες.

ΙΕʹ. Ἀλλ', ὦ πατέρες τῆς Θεοτόκου καὶ Θεοῦ προπάτορες ἁγιώτατοι, ὦ τῆς ἡμετέρας φύσεως τὸ γλυκύτατον παρηγόρημα, ὦ νόμου καὶ χάριτος ἱερώτατα καὶ σεβάσμια ἀκροθίνια, νέμοιτε πᾶσιν ἡμῖν εἰρηναίαν κατάστασιν! Παύσατε τὸ φρύαγμα τῶν ἐθνῶν, καὶ τὸν εἰς ὕψος τούτων αἰρόμενον καταβάλλετε τένοντα, καὶ τὴν ἐπηρμένην αὐτῶν ὀφρὺν κατασπάσατε, τὴν αὐτῶν καθ' ἡμῶν τεθηγμένην μάχαιραν
D ἀμβλύνατε· *Ἐπᾶραι Χριστὸν τὰς χεῖρας ἐπὶ τὰς ὑπερηφανίας αὐτῶν* ἱκετεύσατε, καὶ μὴ ἐπὶ πλεῖον ἐάσητε ἡμᾶς λῄζεσθαι καθάπερ τινὰ χόρτον ὑπὸ τῆς ἀνοσίου καὶ μιαιφόνου αὐτῶν χειρός· μὴ λυσσῶν βάρβαρος ἐπέλθῃ καθ' ἡμῶν ἐπανατείνων ἀσπίδας καὶ μάχαιραν καὶ τόξα καὶ δόρατα· *Καὶ μὴ ἐπὶ πλεῖον ἡμῖν ἐπιχαρείησαν οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν*. Ὁρᾶτε ὅσους καὶ οἵους ἐλεεινῶς κατηκόντισαν· ὁρᾶτε ὡς ἀριθμοῦ κρειττόνων ἐκχέαντες αἵματα, τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ θοίνην ἀτάφους κατέλιπον καὶ ἡλίῳ καὶ ἄστροις, καὶ χειμῶνι καὶ θέρει, καὶ τοῖς ὑπολειφθεῖσιν ἀνθρώποις ἐλεεινὸν καὶ πολλῶν δακρύων ἄξιον προσέθηκαν θέαμα.

Ἀλλὰ διεγέρθητε, σπεύσατε, κινήσατε πρὸς τὴν A πρεσβείαν τὴν ὑμῶν θυγατέρα, καὶ Μητέρα Θεοῦ· οὐ γὰρ παρόψεται γονέας καθικετεύοντας· ὁμοῦ δὲ πρὸς τὸν ταύτης Υἱὸν, καὶ Θεὸν, καὶ ὑμέτερον, τὸν κατὰ σάρκα, ἀπόγονον. Ἴσμεν γὰρ ὡς οὐδαμῶς Μητρὸς καὶ προπατόρων ἐκκρούσηται δέησιν· ἀλλ' εἰσακούσεται καὶ σώσει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐπεμβαινόντων ἡμῖν ὁρατῶν καὶ ἀοράτων πικρῶς δυσμενῶν· καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἡμετέρας ζωῆς, εὐσταθὲς καὶ εἰρηνικὸν καὶ ἀτάραχον διατηρήσει λείψανον· ὅτι Θεὸς αὐτὸς ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας ἐστὶν, καὶ αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

At exsurgite, festinate: filiam vestram ac Dei Matrem ad supplicandum pro nobis excitate (neque enim genitores deprecantes despiciet): atque una (intercedite) apud hujus Filium, ac Deum, vestrumque secundum carnem nepotem. Non enim, certo id scimus, Matris, avorumque preces repellet, sed exaudiet, nosque tuebitur ab hostibus visibilibus atque invisibilibus, qui nefario odio incensi acerbissime nobis insultant; quodque in posterum reliquum est vitæ nostræ, incolume, pacificum, et a perturbationis vacuum conservabit. Quoniam ipse misericordiæ et benignitatis Deus est, et ipsum decet gloria omnis, honor et adoratio, cum coæterno ejus Patre, et cum sanctissimo et bono et vivificante ejus Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

MONITUM IN ORATIONEM SEQUENTEM.

(Bolland. *Acta Sanctorum,* Januarii tom. II, p. 1125.)

Methone, clarissima Messeniorum in Peloponneso civitas, insignem sanctitate episcopum sæculo Christiano nono Athanasium habuit. Is Catanæ in Sicilia natus, insula a Saracenis, Michaele Balbo imperante, circiter annum Christi 827 occupata, in Peloponnesum cum parentibus adolescens profugit. De eo Octavius Cajetanus noster in Idea operis de SS. Siciliæ 29 Julii ita scribit: *Catanæ commemoratio sancti Athanasii Catanensis, Methones episcopi et confessoris.* Cajetanum sequitur Ferrarius, nec alio die ejus meminerunt. Agi Catanæ illius natalem pridie Kalend. Februarii significavit nobis Franciscus Blanditius noster; qui et illius Vitam a Petro Siculo Argivorum episcopo scriptam, e mss. codicibus magni monasterii Sancti Salvatoris ordinis Sancti Basilii Messanæ, Latine a se versam, nobis transmisit: monuitque hunc illum videri Petrum Siculum esse, qui anno 2 Basilii Macedonis, Christi 868, Tibricam Armeniæ civitatem pro captivorum permutatione legatus, novemque isthic menses moratus, scripsit de Manichæorum, quos isthic didicit, erroribus librum, qui a Matthæo Radero nostro Latine versus, exstat t. IX *Bibliothecæ PP.* Meminit hujus Petri Baronius ad an. 870, num. 62. Hanc Vitam in capita, more nostro, distribuimus.

PETRI SICULI, ARGORUM EPISCOPI,

ORATIO FUNEBRIS IN S. ATHANASIUM, METHONES EPISCOPUM.

Interpretè Francisco Blanditio Societatis Jesu.

Cap. I. — *Exordium et Propositio.*

1. Qui heroicarum virtutum splendore vitam illustrarunt suam, seseque ab omni fæculenta, humique repente vitiositate secreverunt, atque ad divinum cœlesteque illud fastigium sustulerunt, congruum est beatos judicare, laudumque præconiis commendare; si quid aliud eorum inferioris ordinis, quæ vulgo bona existimantur: quæ cum facillimum B ad utramque partem habeant momentum, commutantur secundum utentium propensionem, eosque ad sui delectationem traducunt. Sic enim incrementum capiet virtus eorum, qui eam sectantur, quos admiratio consequitur: atque ejus luminum splendores disseminati per auditorum aures cum fausta acclamatione, ad eamdem virtutem capessendam diligentes ac vigiles animos exstimulant:

vitium autem exsulabit, atque omnino despectum A odio habebitur, si cum virtute conferatur; de loco etiam, veluti nocturnæ tenebræ diurnis splendoribus, illi concedet. Hujusce rei gratia vel ipse Christus Dominus humanæ reparator naturæ, ac solertissimus moderator eos viros (ut liquido suadet Evangelium) in album refert beatorum. Quamobrem et eos, qui Christum ipsum imitari student, pro virili parte laudibus prosequi debemus, utpote digna talis capitis membra, dignasque tali prototypo imagines, quasique munusculum animo quamvis inopi offerre, atque orationem habere commendatitiam.

2. Sed hisce me de causis excitans vereor, ne mihi audaciæ inuratur nota, dum laudare gestio B Athanasium, qui cognominem habuit immortalitatem (1). Tamen cum tantus ac talis sit, ejusdem bona tacere, atque utilitatem, quæ ab eo capi posset, haudquaquam decet compressis labris occultare, ne illi persimilis appaream, qui creditum sibi talentum per vanos timores celatum humo male commendavit. Atque alius quidem inter rhetores dicendi industria expolitus, qui nolit sese intra encomiorum fines continere, ex hisce laudibus, quas subjiciam, famosissimum hunc virum poterit pro dignitate celebrare. Quare de ejus luce vitæ, splendoreque natalium, de optima corporis constitutione, de florida puraque sermonum suavitate, et præ omnibus, sapientium more brevitatem affectans, de gradibus dignitatum, et his similibus commodis C eloqueretur: ut hisce enumeratis, quasi prius sparsis hujusmodi oblectamentis, sibi apud auditores benevolentiam conciliet. Nobis vero, qui, sicut pleraque alia vitæ ejus illustria, etiam hæc consulto præterimus, cum sola ac sincera veritas arrideat, cordique sint præclare facta, quæ orationi nostræ fidem faciant, quoquo modo hæc dabitur excusatio, cum probe noverimus nec illis ipsis, qui totius vitæ cursum dicendo, novaque semper audiendo exercuerunt, facile esse verbis assequi dignitatem ejus, qui nobis laudandus proponitur. Sed vero mihi contumaciæ crimen ac multam juxta metuenti, atque elationis humilitatem fugienti, quæ vel reipsa serpat, vel nutriri apud me existimetur, parcendum omnino si quid supra vires aggrediar: et- D enim non modo divites, sed egeni etiam jubemur dilargiri petentibus, quandoquidem vicissim non ingentium dignitatum ac munerum, sed promptæ voluntatis præmia a largitore Deo conferuntur. Quocirca ejus potentia fretus, qui ad primum oris hiatum facundiam subministrat, ad solidas illustris divinique viri laudes, qui me etiam invitat, oratione complectendas morem gerens accessi.

CAP. II. — *Sancti Athanasii ortus, exsilium, vita monastica.*

3. Patria igitur hujus, qui nunc mihi laudandus est, beati Patris Athanasii, prima quidem ac vera, illa est cœlestis, ubi una cum sanctis ab æternitate fuerat adscriptus, et a teneris unguiculis ab electione non excidit: altera vero patria, tantum a prima distans, quantum a veritatis luce caligo tenebrarum, vanaque simulacra rerum, Catana quidem urbs præclara in Sicilia excellens in primis. Igitur in præsenti si omnia eximia vellem recensere, situm, pulchritudinem, magnitudinem, aeris temperiem, saluberrimam aquarum naturam, ingentes feracium ac sterilium arborum silvas, frequentem virorum sapientia, prudentia, fortitudine, justitiaque illustrium multitudinem, ab incepto intempestive digrederer: quemadmodum longe celeberrimam Virginem Agatham martyrem (2), quæ ea in urbe et nata et educata, et cruciatibus affecta est propter Christum, quæque ut sacrosanctæ sui corporis reliquiæ ibidem conquiescerent gratum acceptumque habuit: quas quidem ignei torrentes ex superimpendente Ætna defluentes præter omnium exspectationem venerabundi sunt reveriti; quinimo (sicut priscis temporibus pium illud, Deoque gratum onus, id est, parentes senio confectos humeris filiorum, Amphinomi (3), inquam, et Anapiæ, grato animo ferentium impositos venerati) retro properare sunt jussi. De ipsa quoque Ætna ignem, et sulphureum fumum, ac nidorem eructante, piceasque flammas, et crassos nigrores de summis faucibus evomente, necnon et horrendos fragores, bombosque valde immoderatos promente (dabitur quippe his admirabile scrutinium) si orationem tenere velimus, ab instituto egredi videremur. Et quidem si is, qui nobis nunc laudatur Athanasius, alterius patriæ amoribus incensus mortalem hanc ut exsilium contempsit, ideoque beatum finem, ubi prima nobis domus, ac lætantium omnium habitatio, sortitus

(1) Idem infra repetit n. 6, Ἀθανασία, *immortalitas.*

(2) De S. Agathæ patria dissertatio est ad illius Acta 5 Febr

(3) « Amphinomus et Anapus patrem et matrem humeris per medios ignes Ætnæ portarunt, » inquit lib. V, cap. 4 Valerius Maximus. Strabo lib. VI, Ἀμφίνομον καὶ Ἀναπίαν *vocat.* De his Solinus, cap. 5: « Inter Catinam et Syracusas certamen est de illustrium fratrum memoria, quorum nomina sibi diversæ partes adoptant. Si Catinenses audiamus, Anapius fuit et Amphinomus: si quod malunt Syracusæ, Emantiam putabimus et Critonem. Catinensis tamen regio causam dedit facto, in quam se cum Ætnæ incendia protulissent, juvenes duo sublatos parentes evexerunt inter flammas illæsi ignibus. Horum memoriam ita posteritas muneratа est, ut sepulcri locus nominaretur Campus piorum. » De his Seneca, lib. III, *De beneficiis*, cap. 37: « Vicere Siculi juvenes, cum Ætna majore vi peragitata, in urbes, in agros, in magnam insulæ partem, effudisset incendium, vexerunt parentes suos: decessisse creditum est ignes, et utrinque flamma recedente limitem adapertum, per quem transcurrerent juvenes dignissimi qui magna tuto auderent. » Celebrant eos et alii, ac fere Anapim appellant, qui hic Anapias est.

est; qui fieri potest, ut quam despicere optimum factu censuit, ex eadem nunc deductis laudibus oblectetur?

4. Itaque ex hujus patriæ ruinis, atque occasu veluti quidam phosphorus exoriens, parentes suos æque religiosos ac Deo amicos inde a puero declaravit, cum ab iis filium Christo pie offerentibus, primumque fructum producentibus, optime per totius vitæ cursum fuerit Athanasius enutritus ad obsequium divinum. Quid autem refert singula eorum præclare facta recensere, cum ex fructu arborem admirari probe cognoscamus? Declararunt etenim celsum ac generosum animi sui robur vehementes obortæ contra eos tentationes, quasi procellosæ tempestates et grandines, sed minime illud labefactantes. Sicut enim fornax probat aurum; venti autem, et pluviæ, et grandines, et torrentes probant ædium fundamenta; ita inopinæ calamitates vel firmum ac munitum, vel imbecillum ac detritum animum detegunt: Ismaelitarum enim atque Agarenorum Barbara gens, per quam (sic nostris promerentibus peccatis) Sicilia insula devastata est, pœnas a nobis de prævaricationibus quasi carnifex exigens (siquidem Deo non ut patri obedivimus, neque facilem eidem vocanti cervicem inclinavimus) multas quidem diripuit civitates ac vastavit; earumque cives cum finitimis accolis, alios quidem amarissimo mortis genere, qua gladio, qua fame delevit, marique submersos suffocavit; hos autem gravissimis molestiis, ac vinculis damnavit; et alios procul a nutrice terra miserum in modum aufugere, et per exteras nationes coegit divagari.

5. Hisce tempestatibus Athanasii parentes una cum communi filio domesticis rebus valedicentes (neque enim poterant siccis oculis intueri hinc Christi ovile, gentem sanctam, et regale sacerdotium male habitum ab impiis, inde hos superbe despicientes, nostrasque calamitates deridentes, ut in injuriam rerum omnium conditoris Dei quas percusso fœdere exterminarent perfectum populum Christianum, utque nulla ejus memoria remaneret) in antiquam Peloponnesi Patrarum (4) urbem commigrarunt: ubi olim qui primus ad apostolatum vocatus fuerat Andreas (qui et Petrum germanum fratrem, et illius beatæ phalangis jam futurum principem advocavit ad Christum, qui se prius advocaverat) post longum evangelicæ prædicationis cursum, felicissimum vitæ finem actus in crucem consecutus est, ipsum quoque Dominum in morte, sicut etiam aliis in rebus omnibus, imitatus. Audiverant quippe Athanasii parentes divinum illud Abrahami patriarchæ oraculum, patriam terram, propriam domum, et cognationem sibi relinquentibus eo loci commigrandum. Quid vero in hisce? A aliquane hæsitatione, aut ingrati animi vitio fuerunt perculsi, aut adversus divina judicia murmurarunt quod non condigne, atque eorum totius anteactæ vitæ mores promerebantur, indigna paterentur? minime vero: imo vero etiam ex iis, quæ in nostra potestate non sunt, quod solum placere Deo arbitrabantur, illud unum sequebantur.

6. Eorum vero filius, qui ab immortalitate deduxit nomen, divini amoris incendio cor habens inflammatum, pene immemor ærumnarum, quibus obsidebatur, ad præclariora facinora aggrediebatur. Etenim firmus ac stabilis animus Athanasii, et ab omni perturbationum sorde expiatus non ad jam collectum, sed ad reliquum virtutum thesaurum oculos adjiciebat. B Illud etiam in seipso exsequi studebat, ut quæ retro essent ex magni Apostoli Pauli sensu oblivisceretur [1], et ad ea, quæ ante oculos essent sita, nunquam non aspiraret: atque identidem tametsi terreno adhuc pulvere involutus, ac terrena perlustrans, ad cœlum contendebat evolare. Monastico igitur jugo collum subjungit, quod cum a mundano strepitu, et intempestivis negotiorum vorticibus emancipat, tum suos candidatos in expeditam a rebus omnibus tranquillamque vitam, velut in portum undequaque tutum, adducere consuevit. Itaque rebus omnibus caducis, ipsis quoque parentibus valere jussis, ut remotis arbitris una cum Deo communicaret, cum eoque assidue versando divini particeps amoris fieret, illi operam dando contemplationi, quod Dominus ipse est Deus, inter primos C huic vitæ operam navantes plusquam secundas tulit, tametsi esset ætate adolescentulus. Etenim præter asceticas exercitationes, cum a mundanis negotiis abhorreret, simul cum iis, qui in desertis agebant, jucundissimam Deo operam dabat. Hoc enim laboriosum vitæ institutum, quasi jugum ferre a prima ætate, ac per solitudines vivere, mirum quantum exoptabat?

CAP. III. — *Monasterii præfectura.* — *Episcopatus.*

7. Diutius ergo ad vitæ genus callentem, atque luctam obeuntem non adversus carnem et sanguinem, sed adversus principes et potestates, contraque spiritualia nequitiæ, conspiciens ille, qui inibi monachorum erat Antistes (fortiter enim ac strenue, D et ex monasticæ legis instituto in arenam descendebat, et ad supernæ vocationis bravium quam celerrimo cursu, meritoque assequendum festinabat), collegio monachorum præfecit Athanasium. Cui quamvis recusanti, ut ne qua ratione sollicitudo circa illos cogitationem ejus ex altissima contemplatione avocaret, præfecturam tamen detulit. Non enim æquum erat multo tempore stabilitam spectatamque probitatem consenescere otiosam et im-

[1] Philipp. III, 13.

(4) Patræ, Πάτραι, urbs celebris Achaiæ proprie dictæ in Peloponneso, ubi, ut hic dicitur, martyrium subiit S. Andreas apostolus.

munificam, cumque iis, quibus opus erat, haudquaquam communicari. Etenim qui divitiarum copiam caducarum restricta tenacitate apud se retinet, neque eam in egenos diffundit, fons item aquas haurire negans sitientibus, ipsa quoque tellus suis celans arcanis adytis thesauros, non perinde sunt vituperabiles, atque is qui apud sese spiritales divitias celat, neque aliis impertitur: siquidem non tam sibi quisque, quam aliis percepit charismata gratis a Deo collata. Ideoque Christus Dominus dixit: *Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est* [2].

8. Ubi vero majores in Athanasio divitiarum cœlestium accessiones fieri perspexit, quæ compluribus locupletandis satis superque essent, ejusque splendorem idoneum ad illustrandos sibi adjungentes, post omnes honorum Ecclesiæ gradus rite citraque cujuspiam contentionem conscensos, eum ad summum archiepiscopalis dignitatis apicem sustollere decrevit, ut ex editiore veluti specula plurimos dirigendo, eis veritatis viam demonstraret, et per eam dispulsis tenebris, citraque offendiculum, veluti clara luce incedentes erudiret. Neque enim fas erat exiguis anguli angustiis magnam occultare facem, neque perenni ingentium fluminum inundatione pomariolum hortulumve exiguum irrigare. Quamobrem Methonensis Ecclesiæ cathedram ingressus (ea vero est clarissima Messeniorum civitas in Peloponneso) multis illam, ut diligentissimus agricola, Christianæ pietatis plantis consitam reddidit fecundiorem, atque adeo ad maturos jucundosque fructus procreandos perennibus suæ doctrinæ irrigationibus, nec non ad delicias, et amores rerum omnium Domino adornavit. Non enim turpi otio ac desidia languens, ut quis alius mercede conductus, assignatum sibi pensum explevit; sed ut bonus pastor Domini sui oves existimans quasi suas peculiares, vitam periculis exponere, cum res tempusque postularet, nihil sane verebatur. Quapropter in adversis casibus præcedebat reliquos, in periculosis propugnabat, et ægrotantibus medicus inveniebatur peritissimus, nudis item tegumentum, nutrimentum famelicis, mœstis consolatio, dolore exanimatis voluptas: atque, ut summatim complectar, spectandus erat pater orphanis, viduis patronus, nulloque habito delectu, omnibus omnia factus, ut plurimos Christo lucrifaceret. Quis autem commemoret nocturnas ac longas pervigilationes propter eos? assiduos labores ac sollicitudines, ne qua de suis ovibus ferarum præda interiret, neu qua (evangelicæ prædicationis tuba non canente) diabolico transfigeretur telo, atque abs se tandem, cujus fidei gregem crediderat, jugulatarum ovium sanguinis rationem repeteret Deus? Neque noster Athanasius aliquis ex iis censendus erat qui pinguia mactarent, fortiora divenderent, vellera induerent

A ut sanctus propheta loquitur [3]), quique dicerent, *Benedictus sit Dominus, divites facti sumus;* sed vere ex iis, qui infirmos corroborarent, excitarent prostratos, debiles ac mancos colligarent, et ad currendum exstimularent, animumque et vires sufficerent.

9. Agebat vero is dignitatem episcopalem non animi gratia, sed majorum causa certaminum ac laborum, quam superiore vita exantlaverat, sicut multo plures in fidem suam administrationemque susceperat: ideoque non verbis solis eos, quibus opus erat, erudiebat, sed exemplo multo magis ad ea quæ fuerat cohortatus trahebat. Et quidem illustrium virtutum partes ita recte egit, itaque subsequentibus eas reliquis usus est, ut nullo modo præ

B exsuperantia vel defectu contra illas pugnantibus, de regia rectaque illarum via deflectere, vel præfixos terminos unquam transilire visus sit. Et primo quidem menti, ubi vis consilii inest, eos addidit prudentiæ nervos, ut omnes illius motus in Deum evehere exoptaret. Eam deinde animi partem, quæ voluptate capitur, temperantiæ frenis moderatam, facili negotio ut a terrenis ad cœlestia subvolaret condocefecit: atque illuc omne suum desiderium ita traduxit, ut quasi ad res caducas, earumque amorem, qui ab imperitis innatus censetur, non natus esse, sed potius hac ex parte mortuus Athanasius videretur. Robore quoque animi eatenus iracundiam edomuit, quoad dimicaret contra serpentis astutiam, unde ad nos mortis venenum per-

C vasit; quoad etiam adversus malas perturbationum appetitiones, easque suggerentes cacodæmonas audacter castrametaretur, strenueque manus consereret. Tum si quid modum excederet, atque in vitæ partibus adulterinum censeretur, per justitiam resecuit, æquabilemque distributionem dividens omnibus, corpori, inquam, et animo opportuna tempestive subministrabat. Servabat vero ita firmum librile inter illud justitiæ lances interpositum jugum, ut ne tantillum quidem nutaret: atque ideo justum omnibus sententiæ suæ tulit suffragium, violentique commercii fraudes dissolvit. Itaque cadentibus fuit levatio, stantibus fulcimentum, uberrima omnibus ærumnosis liberalitas, corpore vel animo claudicantibus idem pes fuit et sustentacu-

D lum. Hominibus de via, secundum divinum Jobum [4], suæ domus fores patebant omnibus: nudorum humeros vestimenta ab Athanasio distributa ad vitam tutandam, mirum quantum fovebant.

CAP. IV. — *Efficaces ad suos exhortationes.*

10. Quas ob res a Deo tandem sortitus est gloriam sempiternam, communi omnium testimonio jam comprobatus unus inter omnes sine cujuspiam querimonia justus et verax. Atque eos qui superbam cervicem in altum efferrent, suavique Christi jugo nollent subjugare, magna cum prudentia con-

[2] Matth. v, 16. [3] Ezech. xxxiv, 1 seqq. [4] Job. xxxi, 32.

vincebat, qua exemplis, qua adhortationibus, qua etiam idoneis objurgationibus, nunc terrifica oratione delineans horribilis judicii tribunal, severissimam in throno sedentis Judicis æquitatem, acerbissimas pœnarum dissolutiones ab omnibus pro suis cujusque meritis exigentem : ipsas quoque angelicas mentes torvis ardentibusque oculis despicientes, neque miserantes vicem hominum æternis ignibus mancipatorum, eo quia tempus non pœnitentiæ, sed remunerationis advenisset. His igitur alloquiis complures ad bonam frugem correxit, in suaque coegit retia, itaque ad mensam Christi, cui in pretio ac deliciis est salus hominum, veluti opiparum obsonium transmisit. Sic igitur attributum sibi talentum multo pluribus adaugens Athanasius, vir jam spectatæ fidelitatis, multarum urbium obtinuit principatum : sic in Domini sui gaudium est ingressus [5], cum sese suæque curæ commissos filios intaminatos atque innocuos exhibuisset.

11. Eapropter gloriosos honores a Deo est consecutus, omnesque suppeditatam sibi bonorum affluentiam concelebrant mortales, insolitos utilitatis fructus ex una ejus memoria decerpentes. Sicut enim cogitatio et collocutio rerum sua natura vetitarum auditoribus pariter, pariterque colloquentibus, nec non etiam cogitantibus identidem nocuit ; sic e contrario bonarum rerum commemoratio non mediocres conciliavit utilitates. Itaque docens, et faciens (ut divinum inquit oraculum [6]), fecit omnes docibiles Dei, atque perspicaces ad discernendum bonum a malo, honestum a turpi. Non quemadmodum Zamolxes et Anacharsis olim, quorum quamvis barbarorum sapientiam Græci admirantes suspexerunt: neque etiam ut apud Spartiatas legumlator Lycurgus, Mnesion apud Argivos, apud Pylios Nestor, cujus sermonem melle dulciorem edixit Homerus ; non demum uti legum sanctores Solon et Clisthenes apud Athenienses : qui sane omnes non modo finitimis Græciæ populis ut suas reciperent leges, earumque præscripto viverent, non suaserunt ; sed ne illis quidem, apud quos leges tulerant, ut ad finem usque retinerent. Nunc etenim, cum easdem illorum leges velleribus coronarint, aut unguento velut hirundines perlinierint, nequaquam eas audire patiuntur. Sed vero Christi Domini, ejusque perpessionum leges suo ferens gregi, effusa admodum cum lætitia complecti, et illæsas ad finem usque vitæ custodire persuasit noster Athanasius. Vir enim vero beatus, quippe qui non rudem, et Deo servire aggredientium, sed perfectum ibi comparaverat divinum timorem : etenim vehementi Christum amore prosequebatur. Cujus propria rei nota, nobisque fide dignum esto argumentum, diligentissima in proprios greges vigilantia ac providentia, quam unam præ multis virtutum formis, Petrum interrogans Christus Dominus, in eo præoptavit [7], eamque aggrediendam præ reliquis discipulo sui amantissimo, jamjam Christianæ rei imperium capessenti, proposuit.

12. Operam etiam dabat Athanasius secundum Prophetæ oraculum [8], ut in divinis præceptis non quod esset satis, sed vere nimium ac summum concupisceret : ideoque in cœlestium mandatorum terra permansit semen ejus, sive id exstiterit sermo præceptoris in auditorum atque intuentium cordis agro per admirabilia opera disseminatus ; sive etiam ii, qui ab eo quasi concepti, in lucem editi, atque educati genuinos seminantis se filios reipsa comprobarent. Omnino gloria, maximæque divitiæ in domo ejus, in Ecclesia, inquam, cum ejus item justitia in æternum perseveret : non vacuus, inquam, gloriolæ inanis tumor, et quasi inflata aquarum bulla, quæ ocissime evanescit : neque etiam illæ divitiæ, quæ in cœleste regnum contendentibus reluctantur, quæ suis amatoribus sexcentas calamitates conciliant, quæ in laqueos et insidias diaboli impellunt eos, qui effrenata quadam cupiditate insaturabiliter se illis volunt mancipare : non demum illæ scelerum expeditæ administræ, quæ abunde materiam illorum suggerunt incendiis : sed illa, illa quidem gloria, quæ beatis angelorum mentibus pares honorum dignitate præstat ; quæ ter sanctum Deum inter sanctos degentem nobis quatumvis in terra vexatis, sancte tamen venerantibus, conciliat ; quæ præsens est pignus cœlestis gloriæ sanctorum ; quæ nostra mortalium præcordia eo complet gaudio, ut inde lætitiæ immortalis cumulus redundet. Divitiæ demum non inanes, quas nec fures, nec latrones effodiunt.

CAP. V. — *Heroicæ virtutes.* — *Miracula.*

13. Beatus, et re quidem vera sanctus Athanasius : etenim is, neque in concilio impiorum unquam versatus est, neque in blaterantium obscœna, turpiave perpetrantium cathedra consedit [9] ; sed tanquam immortalis arbor sata secus irriguum Christi Salvatoris profluentem, quem hic de ventre in se credentium emanaturum pollicitus est. Nullus in ore ejus dolus inveniebatur, sed sola Dei eloquia, in quibus sanctissimum sibi quoddam hospitium secreverat. Visus etiam est ter ille felicissimus, sicut mons Sion, qui habitat in nova Jerusalem, non enim commovebitur in æternum [10] ; oculosque ad Deum attollens non tardum inde sensit auxilium. Quapropter quæ gaudia, atque hodiernæ lucis lætitiæ proponuntur, iisdem non ad breve tempus, sed immortaliter hic frequens auditorum numerus oblectetur : quippe quæ cum animos voluptate quadam perfundant, ad Divinitatem ex Athanasii imitatione sustollunt. Eo quia etiam is adhuc mortalitatis pulvere obductus, ad hoc virtutis fastigium, tanquam procera, comataque arbor, pervenit, ad eos respi-

[5] Matth. xxv, 21. [6] Joan. vi, 45. [7] Joan. xxi, 20. [8] Psal. cxi, 1. [9] Psal. i, 1 seqq. [10] Psal. cxxiv, 1.

ciens, qui Deo fuerant gratiosi, atque eorum vitæ A exemplis, quasi luce quadam sibi viam gradiendo constravit.

14. Quis enim Athanasii hospitalitatem, fidei quoque inimitabilem puritatem intuendo, sibi patriarcham Abrahamum videre non videatur? quis constantem ejus tolerantiam, atque in rebus omnibus, quas destinarat Deus, tractabilem facilitatem considerans, alterum Isaacum oculis cernere sibi non persuadeat? Quis in adversis casibus ejus animi magnitudinem ac soliditatem, morum item sine fuco et fallaciis integritatem attendens, Jacob sibi jam adesse non opinetur? Quis in Athanasio Josephi temperantiam, modestiam et injuriarum tolerantiam, a fratribus odio se prosequentibus ac divendentibus B gratiam inire studentis, ante oculos habere non censeret? Quis ejus minime abjectum, sed vere generosum animum in occursantium ærumnarum repentinis molestiis patiendis perpendens, invictissimi Jobi imaginem ob oculos sibi obversari non diceret? Moysis etiam et Aaron placabilitatem, mores citra reprehensionem mites, divinamque eorum contemplationem, mortales rapientem sublimes, imitabatur. Justam quoque Phinees indignationem æmulabatur, non ferreo pugione legum violatores confodientem, sed nunc asperis et severis mulcentem, nunc mollibus et blandis alloquiis coercentem, scelerum cursus, et injuriosos in obvia quæque impetus. Verumenimvero eum se præstitit, qui nec dehiscentem terram efficeret sepulcra eorum, qui C in sacrosanctum sacerdotium audacter petulanterque per superbiam efferebantur; nec flammis addiceretur quod impius legum violator abstulerat; hujuscemodi enim prodigia id ætatis exposcebat. Sed vero hominem quemdam similia patrantem Athanasius suarum precum vi insensibilibus solum viduavit capillamentis, quæ quidem corpori ex superfluitate adnascuntur, neque cum adsunt ad humanæ essentiæ faciunt constitutionem, neque ablata nocent: sed cum piaculare nefas audaculo ac temerario solum indicent, ad pœnitendum adigunt, et ad nefarii sceleris fugam, et vitii succrescentis tonsuram.

15. Imitandam etiam suscepit Davidis malorum D atque injuriarum perpessionem, et eximiam erga Deum pietatem: qua de causa non modo in cacodæmonas occinuit, sed in eas, quæ, iisdem suggerentibus, exstimulantur magisque efferantur, animi perturbationes. Atque horum facinorum testes sunt complures, quorum quidem aliquot, dum adhuc superviveret, curavit, bonæque valetudini restituit Athanasius: aliquot etiam, qui ardenti cum fide ac desiderio accesserunt ad ejus sepulcrum, cum jam ad Christum, quem desideraverat, transmigrasset, propter quem exoptaverat corporeis vinculis exsolvi, uti liberius ac sanctius illi convivens ejusdem contemplatione frueretur. Eliæ atque Elisæi asceticam duramque vitæ rationem, zelum quoque, sed non ignes exspirantem, est imitatus, neque etiam flammas de superiore loco deducens, impiosque cœlestibus incendiis comburens: neque injuriosis contumeliis conviciantes exhibens epulum feris sanguinariis (nam etiam hæc antiqua illa exposcebat ætas, Deo vulneribus curandis severiora remedia adhibente), sed gravibus, quæ talem decebant doctorem, alloquiis, divinæ sapientiæ sale conditis, vitæque innoxiæ consonis, complures facinorosos ad bonam frugem corrigens: novit enim more Christi Domini pacificare eos qui sunt Spiritus filii [11]. Fuit etiam vir, beatum Danielem secutus [12], spiritalium desideriorum, viriliter corporeis illecebris obsistens, et sola divina deperiens, in quibus Deum manifestius inveniret. Idem quoque trium exemplo adolescentum apud Babylonem corporearum flammas voluptatum, veluti sopitas jam favillas despiciens, et subinde reviviscens incendium de subito conculcavit, ne qua ratione sibi in corde hujusmodi imagines immorarentur, ipsarumque lethifera contagiosaque idola venerari Athanasius videretur.

16. Quod si sanctissimi illius Joannis (quo nemo inter natos mulierum surrexit major, qui primum vivens apud vivos, deinde mortuus apud inferos verus Christi prodromus præcucurrit, qui venientem Salvatorem et liberatorem edixit, et in Jordane abluit illum, qui peccatorum nostrorum labes ibidem demersit) expressam imaginem, vivamque effigiem desideres intueri; tibi ponas, quæso, ob oculos fluxarum terrenarumque rerum despicientiam, cibi sobrietatem, uberem dicendi libertatem, mentem nullis perturbationibus obnoxiam; quomodo in primates ac dynastas invectus eos redargueret, quod sacrosanctæ Dei leges posthabitæ jam submoverentur, atque etiam conculcarentur. Attendas etiam adhortationes ad pœnitentiam, et indicantem digito Christum ab illo baptizatum, iterum venturum ad omnes judicandos, ac pro suis cujusque meritis condignas vices repensurum. Quod si Christi discipulorum vestigium aliquod expetat quis adinvenire, pergat is, ac speculetur; spectabitque in Athanasio totius vitæ aspernationem, ut Christum lucrifaciens inveniret: intentam quoque in Evangelii prædicatione sollicitudinem, in turbulentis rerum eventibus animi magnitudinem, familiaritatem cum Christo memoriæ beneficio assiduam, ut inde nullo modo abstrahi posset, vel avocari: spectabit etiam illum Christi crucem toto vitæ tempore bajulantem, Christoque famulantem, ac vestigia sequentem, reliqua vero omnia existimantem retrimenta et quisquilias. Apostolorum igitur vitam imitatus Athanasius, adeo ex eorum architypo vivam imaginem in seipso ad amussim effinxit, ut si quis intueri vellet singulorum characteres, attentius dispiciendo, nihil fere

[11] Matth. v. [12] Dan. ix, 23.

dissimiles, sed omnino veros atque ipsissimos inveniret.

CAP. VI. — *Extrema suis data monita.*

17. Sed tandem aliquando venit ejus profectionis tempus; neque enim alio censeam nomine ejus vitæ exitum appellandum, quam reditus in patriam ab exilio. Et quidem de seipso nonnulla obtestanti aderant complures graviter affecti, ejusque sejunctionem quasi summam jacturam lamentantes: audiebant vero illum vili lectulo jacentem, neque quod ad divitiarum thesauros attinet statuentem, neque auri argentique copiam tutoribus relinquentem, quorum egestatem, sicut alii adeptionem, ille magno studio consectatus fuerat: nec terræ jugera, B arborum silvas, vineas, greges, armentaque, a quibus, quoad vixit super terram, quam maxime is fuit alienus: sed ea, de quibus semper disputavit, quandoque propter morbi molestias concise recensentem (homo enim erat, quanquam magni animi ejus celsitudo humilitatem corpusculi superabat): Operæ pretium esset, inquiens, in meipsum conversum de præsenti solum digressu ab hac vita pensitare, et formidabile atque horrendum jussum capessere, quique meam suscepturi sint animam, et quonam locorum sit mihi iter faciendum, hostes etiam infestos in insidiis semper locatos, viamque nobis tanquam latrones ac prædones præpedientes, cogitare: sed quoniam et mea, et vestra commoda, ut semper, nunc etiam vehementer desidero, hoc C enim divinæ leges præscribunt, quæcunque permittit indulgentia temporis, et quod reliquum est vitæ, etiam nunc eloquar. Ego equidem, ut videtis, longam ad meos parentes ingredior viam; neque amplius in hac mortali vita me aspicietis: sed ne mea, (amabo vos) admonita per oblivionem contemnatis, quæ vobis pro eo divini amoris ardore, quo vos prosequor, sum impertitus. Apud vos ero, imo vero potius ipse vobis aderit Christus cum Deo Patre, ac divino Spiritu: itaque divinum eritis domicilium, animataque illius templa, cujus thronus est cœlum, cujus scabellum est terra. *Ego enim*, Salvator inquit, *et Pater ad eum veniemus, et mansionem faciemus apud eum* [13], qui nimirum ejus capessit jussa. At inter divina præcepta longe præclarissi- D mum, et quidem primum est, ex tota anima, conatu, mente, totoque pectore Deum peramare, et proximum sicut seipsum: hoc enim cætera omnia consequuntur, uno alterum complectente; et quod jubet amore prosequendos inimicos, idem pro amico propriam vitam, si tempus poscat, profundendam jubet. Debita item dimittenda nostris debitoribus, sicut et nobis nostra debita Pater cœlestis dimittit. Horrendum etiam pensitandum patrisfamilias decretum erga servum, apud quem plurima beneficia collocarat, magnamque æris vim jam condonarat, hic autem propter minuta æra conservum suffocabat suum. Miserendum etiam per innatum sanctumque animi sensum necessitudinum egenorum, uti benignas aures iis applicuimus, ut quantumvis terreni ac mortales (quoad fieri tamen potest) Deo similes efficiamur, qui ejusmodi homines in regnum introducit suum, seseque ipsum eleemosynæ ac misericordiæ indigum confitetur; at eos qui ferarum ritu insaniunt, et erga homines inhumaniter grassantur, in æternos ignes una cum nequissimo Satana, et angelis ejus conjiciendos interminatur. Igitur Jesum Christum Dominum nostrum identidem redigemus in memoriam, judicem æque incorruptum ac severum, formidabili solio insidentem, e cujus conspectu ignitum flumen erumpit, omnesque patefacta conscientia ad ejus tribunal sistendos, rationemque reddituros quæ recte, quæve secus patraverimus. Quotquot in Christo sacro fonte abluti sumus, Christum induimus: ne itaque propter propensionem ad res terrenas hujusmodi vestem rejiciamus, ne vicissim a cœlesti thalamo, sanctorum lætitia ac tripudiis repudiemur. Turpe verbum, ut divinus inquit Apostolus [14], ex ore vestro nullum dimanet, sed in solum, quod virtutum exemplar effingat, vel alienæ utilitatis fructum referat: neque enim de malefactis tantum, verum de otiosis etiam verbis, atque adeo de pravis cogitationibus, rationem nos Deo reddituri sumus. Unusquisque ab omnibus gratiam inire, honestisque in rebus comes esse curet: sic enim singuli animati esse debemus, ut de aliis per emolumenta bene mereri studeamus. Nemo profecto nostrum etiamsi ignorantiæ velamentum obtendat, divinum judicium evertet: omnes enim quotidie divina Evangeliorum præcepta, apostolorum admonita, prophetarum adhortationes exaudimus.

18. Quid mihi nunc recenseantur, si cum legitimis hisce nostræ philosophiæ disputationibus comparentur inveteratæ Socratis quæstiones? quarum gratia superbientes Græci supercilium attollunt, quod (ut ipsi se jactant) is philosophus timore mortis superior exstiterit. Hujusmodi enim disputationes auram vanæ captant gloriolæ, scenæque sunt figmenta, et solum induunt philosophiæ speciem, ejusque personam præseferunt, quod in se, non in alios convertat, quidquid elaborat. Atque hoc crocitat Æsculapio immolatus gallus a Socrate, ejusque hominibus placendi studio pleni sermones, quos (discipulis suadentibus, ut ipse periculum evitaret, quod ei Anytus et Melitus accusatores suscitarant) passim cæteri dictitabant. Sed vero noster hic Athanasius, rebus omnibus id temporis posthabitis, ad illud unum incumbebat, ad gloriam, inquam, Christi, rerum omnium inspectoris ac Ephori amplificandam; perinde æque nihil sibi esset antiquius studioque dignum, quam gregis sibi crediti salutem accurare, cujus studio mirandum in modum ipse Deus homo factus est, idemque studium

[13] Joan. XIV, 23. [14] Coloss. III, 8.

ut perspicuum symbolum, reliquit Deum amantibus. Atque ideo quanquam esset proximus occasui vitæ, jamjamque animæ corporis discidium, quæ natura optime conglutinarat, opperiretur; tamen ea, quæ effecerat vitam agens episcopalem, tanquam advena et peregrinus, in memoriam revocavit. Itaque cum in Deum, tum in homines charitatem arctissimo virtutis vinculo colligavit Athanasius, qui non solum recte factis, sed ad extremum usque habitum etiam verbis ea nobis reliquit virtutum exempla, ad quæ oculos attollentes, tanquam ad stellas dum per caliginosam noctem in vitæ hujus pelago miserabiliter jactamur, omnes ejus decumanos fluctus, obortasque tempestates, et a communis infestique hostis insidiis excitatas procellas eludendo enavigabimus, et ad tranquillum Christi regni portum applicabimus, habentes pro magistro Athanasium; qui quasi peritissimus gubernator clavum tenens ad puppim sedeat, nostram fiduciam excitet, et ad ea demum, unde nostra pendet salus, animos tollat.

CAP. VII. — *Mors, miracula.*

19. Hanc igitur filiis suis relinquens hæreditatem sanctissimus Athanasius, protensis speciosis pedibus, et innocuis compositis manibus, oculisque graviter ac religiose ad cœlum sublatis, atque ita extremum locutus: In manus tuas, Domine, commendo spiritum meum, jucundus et valde hilaris animam ab angelis jamjam adducendam exhalavit. Homo nimirum dierum Spiritus sancti plenus, plenus item divinæ munificentiæ donis, cum cœlestem laborum remunerationem liquido perspiceret jam affuturam, effecit, ut sapientem decet, ut minime se pœniteret vitæ anteactæ, sed potius lætaretur. Maturum dixisses frumentum in cœlestibus horreis condendum, ab omni collectarum frugum vitio alienum et incorruptum: atque ideo in concilio justorum vitam vivit immortalem, ejusque merces est multa nimis apud altissimum Deum. Floret igitur ut palma, utque cedrus augetur et amplificatur, qui nobis eum imitantibus fructus affert uberrimos, atque calore tentationum æstuantibus umbram saluberrimam exhibet. Quapropter memoriam apud nos immortalem consecutus, inexstincta etiam gloria perfruitur.

20. Reliquit vero nobis una cum ter beato corpore sepulcrum, quod veluti perennis fons curationum rivos omnibus cum fide accedentibus ubertim effundit. Quamobrem in eo inspicere existimemus Athanasium ipsum, quem dolore pariter, ac desiderio incomparabili ad illud accedentes complectamur, sicut Patrem venerantes, et qua par est pietate prosequentes; sicut benemerentissimo gratias agentes immortales; sicut medico cum animi ægritudines tum corporis exponentes, atque ad hujus medicamenta festinantes. Enimvero huc ad Athanasii sepulcrum invisendum veniunt etiam qui longioris peregrinationis iter instituunt, ubi prosperum item reditum beneprecati domum suam revertuntur. Mulieres quoque nunc viris, nunc filiis præsens medicamentum, et mortis prolationem precabundæ impetrant: qui rigida potentioris manus tyrannide opprimuntur, patronum invocant Athanasium: quibus per calumniam aliena facinora ascribuntur, atque injuste ad forum rapiuntur, strenuum propugnatorem sentiunt Athanasium. Denique, ut summatim dicam, omnes Athanasium, omnia factum, ejusque auxilium implorantes votorum jam compotes effecti, ac lætantes revertuntur. Hunc etenim experimur quasi alteram Siloen, omnia nobis perturbationum incendia exstinguentem, omniumque animos, et corpora irrigationibus unguentorum fragrantiam spirantibus recreantem. Atque horum beneficiorum nos quoque participes fieri exoptamus; bonorum omnium auctori, et in sanctis suis glorioso gratias agentes Deo: eum enim decet omnis gloria, honor, veneratio, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, nunc, et semper, et in omnium sæculorum æternitatem. Amen.

ANNO INCERTO.

BARTHOLOMÆUS,

EDESSENUS MONACHUS.

NOTITIA.

(CAVE, *Dissert. prim.*, pag. 168.)

Bartholomæus, gente, ni fallor, Syrus, civis, certe monachus, Edessenus; quin non raro se simpliciter Edessenum vocat; ætatis admodum incertæ scriptor, cujus ne levissima quidem, quod sciam, habetur mentio, cujusque in toto suo Opere nec vola, nec vestigium; vir non inelegantis ingenii, non contemnendæ eruditionis, in scriptis et ritibus Chaldæorum, Arabum, Muhammedanorum versatissimus. Scripsit *Elenchum* seu confutationem Agareni, qua non sine magno ingenii acumine et mordaci sale, Alcorani ineptias et Muhammedis ortum, vitam, mores, ritus et dogmata, eleganter exponit. Opus hoc ἀκέφαλον Gr. Lat. extulit Steph. Le Moinius, et inter *Varia* sua *Sacra* locum dedit, Lugd. Batav. 1685, p. 302; subnectitur, *ibid.* p. 429, tractatus alter Gr. Lat. *Contra Muhammedem*, an ejusdem auctoris, non liquet. Sunt quæ id suadere videantur materiæ affinitas, auctoris ingenium, accurata rerum Muhammedanarum peritia. Nec desunt quæ assensum plane retrahunt, præcipue haud levis in utroque discrepantia. Bartholomæus in recensendis Muhammedis uxoribus et liberis, cum anonymo, nec nominibus, nec numero, convenit. Monacho Nestoriano, primario Muhammedis in condendo Alcorano ἐργοδιώκτῃ nomen apud Bartholomæum est *Pachuras*, apud anonymum *Baira*, ut alia jam mittam. Ut ut sit, utrumque opus jucunditate et utilitate sua se magnopere commendat *.

* Conf. Fabric. *Biblioth. Græc.* ed. Harles t. VIII, p. 86 not. *mm*; t. LX, p. 586; et Catal. biblioth. Leidens. p. 340, n. 21.

MONITUM IN SEQUENTIA OPUSCULA.

(LEMOYNE, *Varia sacra*, Prolegomena, p. 17.)

Cum ex legato Warneriano, ad Scaligeranum pergerem, et desultoria quadam libidine, modo illo, modo isto oculos meos pascerem, et utriusque opes mirarer, ac explorarem, incidi in Disputationem Bartholomæi Edesseni, sequioris ævi, ni fallor, monachi, contra Saracenos. Opus Scaligero, Vulcanio, Mursio notum, illorumque doctis manibus diu tritum ac versatum, sed huc usque ineditum, nec Latinitate donatum. Cum vero illius lectio non leviter animum afficeret, ac in illo multa occurrerent, de Mahumete, de Mahumetanis, de religione Muhamedanorum, de variis apud illos ritibus, grata ac jucunda, quæ a lectoribus sicut nec a me, non sine quadam voluptate legi posse videbantur, statim de opere cum aliis jam paratis sociando cogitavi, versionem adornavi. Ad calcem vero istius codicis mss. Bartholomæi Edesseni, quædam addita legebantur, quæ Mahumetem ipsum spectabant. Quæ cum superiori disputationi, concilio quodam addita fuissent, ea in editione nostra noluimus desiderari.

ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΥ ΤΟΥ ΕΔΕΣΣΗΝΟΥ

ΕΛΕΓΧΘΣ ΑΓΑΡΗΝΟΥ.

—

BARTHOLOMÆI EDESSENI

ELENCHUS ET CONFUTATIO AGARENI

—

A

. . . .

Et hæc inveni scriptis mandata in tuo Alcorano. Quod vero dicis, quare Christum confiteris Deum quem cruci affixistis, et sepulcro condidistis? et rursus quomodo Deum rerum omnium opificem et creatorem in utero feminæ comprehendi potuisse existimatis, et generari et nasci, ut alii homines solent, et vocatis terrenam Mariam, Theotocon et Dei Genitricem? quomodo dicitis illam esse matrem Dei, et Filium Dei ab illa generatum? et si est Filius Dei, quomodo ea quæ illum peperit, potest esse Dei genitrix? Dicitis insuper Christiani: Deum agnoscimus substantiam sine causa, rerum omnium causam potentissimam, verissimam, omni alia substantia et natura superiorem, sine principio et fine: quod est vero sine principio est omnino increatum. Quandoquidem ergo est rerum omnium Deus, quomodo potest esse particeps ingenerationis et generationis, ut vos Christiani asseritis? Qui non habet genitum Patrem, quomodo factus est Pater? ostendatis etiam nobis quomodo Deus generavit Filium. Si dicatis ab æterno, quomodo vos recens et nudius tertius nati, ad cognitionem eorum quæ sunt ab æterno potuistis assurgere? Quis vobis revelavit talem generationem? Rursus vos Christiani dicitis quod Filius genitus, idem habet cum Patre principium, quomodo ergo habet aliam generationem et quidem increatam? sed quod genitum est, creatum et conditum esse debet. Et quoniam rerum omnium Deus exsistit ante sæcula, et unus est numero, non tres, sequitur commune illum habere nomen, non communia nomina, et quandoquidem communia nomina dicitis, quomodo commune nomen rursus potestis proferre et asserere; sequitur enim tres personas propriam habere naturam et substantiam. Iterum Christiani, quomodo docetis quod Deus vester sit unitus homini, et vocetur simul homo et verus et perfectus Deus. Non sic unitur substantia et essentia Divinitatis naturæ terrenæ et corruptibili, sicut ignis unitur ligno. Rursus audio vos dicentes dari Patrem, Filium, Spiritum, et tres personas et unum postea memorare, sed eadem ratione possetis et

Καὶ οὕτως εὗρον ταῦτα ἐν τῷ Κουρανίῳ σου γεγραμμένα. Καὶ ὅτι λέγεις· Διὰ τί τὸν Χριστὸν ὁμολογεῖς Θεὸν εἰς τὸν σταυρὸν ἀναβιβάσαντος, καὶ ἐν τῷ τάφῳ τεθείκατε; Καὶ αὖθις τὸν τὰ πάντα δημιουργήσαντα Θεὸν εἰς μήτραν γυναικὸς πῶς ἐχωρήσατε, καὶ τεχθέντα ὡς ἄνθρωπον, καὶ λέγετε καὶ τὴν χοϊκὴν Μαρίαν Θεοτόκον; πῶς καὶ λέγετε αὐτὴν Μητέρα Θεοῦ, καὶ Υἱὸν Θεοῦ ἐξ αὐτῆς γεννηθέντα; ἐπεὶ Υἱός Θεοῦ, πῶς καλεῖται Θεοτόκος ἡ τοῦτον γεννήσασα; λέγετε δὲ ὑμεῖς αὖθις οἱ Χριστιανοί· Τὸν Θεὸν γνωρίζομεν οὐσίαν ἀναίτιον· αἰτίαν οὖν παντοδύναμον, παναληθῆ, πάσης οὐσίας καὶ φύσεως ὑπερ-B οὐσιον, ἄναρχον καὶ ἀτελεύτητον. Τὸ γὰρ ἄναρχον, ἄκτιστον λέγεται. Ἐπεὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς παρὲξ ὤν, ὡς λέγετε οἱ Χριστιανοί, τῆς ἀγεννησίας καὶ τῆς γεννήσεως, πῶς γέγονεν; Γεννητὸν Πατέρα μὴ ἔχων, πῶς γέγονεν Πατήρ; Καὶ δείξατε ἡμῖν καὶ πῶς ἐγέννησεν ὁ Θεὸς Υἱόν· εἰ μὲν λέγετε πρὸ τῶν αἰώνων, ὑμεῖς χθεσινοὶ ὄντες, πόθεν οἴδατε τὰ πρὸ αἰώνων; Τίς ἔδειξεν ὑμῖν τοιαύτην γέννησιν; καὶ πάλιν φατὲ οἱ Χριστιανοί· Ὁ γεγεννημένος Υἱὸς, σύναρχος τῷ Πατρὶ, καὶ πῶς ἄλλην γένεσιν, καὶ ἄκτιστον; ἀλλὰ τὸ γεννητὸν κτιστόν. Καὶ ἐπεὶ ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ὑπάρχει πρὸ αἰώνων, καὶ εἷς ἐστι, καὶ οὐ τρεῖς, λοιπὸν, κοινὸν ὄνομα ἔχει, καὶ οὐ κοινά. Καὶ ἐπεὶ κοινὰ ὀνόματα λέγεις, πῶς πάλιν κοινὸν ὄνομα ἀναφέρεις; λοιπὸν καὶ αἱ τρεῖς ὑποστάσεις ἔχουσι C ἰδίαν φύσιν καὶ οὐσίαν. Καὶ πάλιν πῶς λέγετε οἱ Χριστιανοὶ, ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν ἡνώθη τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ἄνθρωπος ἐκλήθη, καὶ τέλειος Θεὸς, πῶς ἑνοῦται τὸ πῦρ τῷ ξύλῳ, οὐχ ἑνοῦται ἡ οὐσία τῆς θεότητος τῇ χοϊκῇ φύσει. Καὶ αὖθις ἀκούω μὲν ὑμῶν λεγόντων καὶ Πατέρα, καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα, ἐπεὶ ἕνα λέγετε. Καὶ συνάγειν καὶ ἑτέρους, καὶ τέσσαρας, καὶ πέντε καὶ πλείονας δυνήσῃ συνάγειν. Καὶ πάλιν, διὰ τί γλυπτὰ ξύλα, καὶ εἰκόνας προσκυνεῖτε θεοπρεπῶς; διὰ τί μιγνύετε τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, καὶ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν μεταδίδοτε τοῖς ἀνθρώποις, καὶ λαμβάνετε δῶρα ἐξ αὐτῶν; Βαπτίζετε δὲ καὶ ἐν ὕδατι τούτους, καὶ ὁμοίως οὐ λαμβάνετε δῶρα. Διὰ τί τὸ κατελθὸν Εὐαγγέλιον ἐκρύψατε, καὶ νέον ἐγρά-

ψατε; καὶ πῶς μετὰ τὸ ἀναληφθῆναι τὸν Κύριον ὑμῶν εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἐξαπέστειλεν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῖς ἀποστόλοις; Πῶς τοῦτο οὐκ ἐχαρίσατο αὐτοῖς πρὸ τοῦ ἀναληφθῆναι, καὶ οὐ λούεσθε ἐν τῷ ὕδατι, καθά φησιν Ἡσαΐας; Διὰ τί ἁμαρτάνοντες τρέχετε εἰς ἄνθρωπον χοϊκὸν ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας ὑμῶν, φάσκοντες, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ; Διὰ τί ἐν ταῖς ἐσχάταις ὑμῶν ἀναπνοαῖς τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου μεταλαμβάνοντες, λέγοντες, ὡς ἀπὸ τοῦ νῦν μέτοχοί ἐστε τοῦ παραδείσου; Ἀλλὰ καὶ τοῦ Μουχάμετ ἡμῶν τὸ ὄνομα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὑμῶν γεγραμμένον ἦν, καὶ ἐξεώσατε.

A alias, quatuor, quinque, plures coacervare et multiplicare. Deinde quare sculptilia et imagines adoratis cultu divino et religioso. Quare miscetis panem et vinum, et illa traditis hominibus in remissionem peccatorum, et ab illis dona accipitis? quare illos aqua et baptismate tingitis, et ab illis similiter dona mutuo accipitis? Quare quod descendit Evangelium occultastis, et novum cudistis et conscripsistis? Et quare post asccensiōnem Domini vestri in cœlos misit Spiritum sanctum in apostolos, cur non antequam eveheretur in cœlum, isto beneficio illos cumulavit? Quare non lavamini aqua, ut docet Isaias? Quare peccato contaminati curritis ad hominem terrenum confitentes peccata vestra, et dicentes: Miserere mei peccatoris? quare in ultimo vitæ vestræ articulo, et animam efflaturi pani et vino communicatis, asserentes vos ab illo momento paradisi jam esse participes? Sed quod magis est nomen ipsum Mahumetis nostri erat olim scriptum in vestris Evangeliis, sed illud removistis et expunxistis.

B Πρὸς οὓς ἀντιλέγει αὐτὸς ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος ὁ Ἐδεσηνὸς ὁ ἀμαθέστατος τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἔσχατος πάντων ταῦτα, μὴ ἐρυθριῶν τὴν ἀφροσύνην ὑμῶν ἀνοιγόντων καθ' ἡμῶν τὸ αἰσχρὸν καὶ παμβέβηλον στόμα ὑμῶν, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τρεῖς Θεοὺς σέβονται· τοῦτ' ἔστιν τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Νῦν ἐλέγχω κατὰ πρόσωπον τὰ σφαλερὰ ὑμῶν ῥήματα, οἵπερ ἐξ οὐρανοῦ ὑπὸ Θεοῦ κατενεχθῆναι λέγετε Εὐαγγέλιον ἢ ἐξ αὐτοῦ ἀντερεῖν λέγετε δικάζοντες ψευδῶς ἡμᾶς τοὺς Χριστιανούς. Σὺν Θεῷ δὲ καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι ἐκθήσομαι ἄρτι πρὸς ἐπιθρυλλοῦντας τὰ τοιαῦτα, ὅτι οἱ ἐν αὐτοῖς πιστεύοντες, ὅτι τρεῖς Θεοὺς σεβόμενοι βλασφημοῦμεν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτι οἱ ἐν αὐτοῖς πιστεύοντες οὐκ ἀφεθήσονται αὐτοῖς αἱ ἁμαρτίαι οὔτε ἐν τῷ νῦν, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι καιρῷ. Κἀγὼ C ὁ Ἐδεσηνὸς λέγω ὑμῖν· Ὁ μὴ γινώσκων λογικὸν Υἱὸν καὶ ἀθάνατον Θεὸν, οὗτος ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Διότι Θεὸν ἐλεοῦντα καὶ ἐλεήμονα ὀνομάζεις. Καὶ οὗτός ἐστι προφανῶς, ὃν οἱ Ἀῤῥάβοι δογματίζετε τὸ Ἑωσφόρον ἄστρον, Ζέβω, Ἀφροδίτη, Κρόνος, καὶ Χαμὰρ λέγετε. Αὐτοὺς καλεῖτε θεούς; ἐλέγχω γὰρ ὑμᾶς ἐκ τῆς γραφῆς ὑμῶν. Οὗτοι οἱ θεοὶ ὑμῶν κτιστοί εἰσιν, καὶ κτίσμα ἔχουσιν. Καὶ φθαρτοί εἰσιν, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, καὶ εἴδωλα. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα, οὗ ἀρχὴ ἐν αὐτοῦ Κουρανίου σου, ὅντινα ἐλεοῦντα καὶ ἐλεήμονα μὲν ἀποκαλεῖτε, οὗτοί ἐστιν οὓς καλεῖτε διὰ τῆς γλώττης ὑμῶν Ἀλὰχ, Σαμὲτ, Τζαμὲτ, τοῦτ' ἔστιν προφανῶς ὁλόσφυρος, καὶ ὁλόβολος, οἷος κρατεῖται, καὶ σχῆμα D ἔχει. Οἱ τὸν τοιοῦτον θεὸν σεβόμενοι, οὗτοι εἰσιν οἱ τοῖς ἐκεῖ κολαστηρίοις ἔνοχοι. Οἱ δὲ γινώσκοντες καὶ ὁμολογοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ λογικοῦ καὶ ζῶντος καὶ ἀθανάτου Θεοῦ, οὗτοί εἰσιν οἱ κληρονόμοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ παραδείσου. Περὶ δὲ ὧν με ἠρώτησας, πάντα ὕστερόν σοι ὁμολογήσομαι.

Ad quæ ego ipse Bartholomæus Edessenus monachus, Christianorum ignarissimus, et omnium ultimus, hæc respondeo non erubescens propter insipientiam vestram qua impudens et omnino profanum os vestrum contra nos audetis aperire, asserentes Christianos tres Deos colere; nimirum Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Nunc in faciem singula vestra erronea dicta arguo et confuto. Dicitis quippe Evangelium a Deo ex cœlo delapsum, et ex illo contradictiones nectitis, judicantes et condemnantes, falso nos Christianos; sed cum Deo et fretus illius gratia, omnia nunc exponam contra eos qui vulgo talia jactare et disseminare solent, quasi nos blasphemi tres Deos coleremus, et similia quæ si aliquis credat non remittentur illius peccata nec in præsenti nec in futuro sæculo. Ego vero Edessenus dico vobis: Qui non cognoscit rationalem et immortalem Deum Filium, næ ille dignus est qui in gehennam ignis detrudatur. Quare vero tu Deum miserantem et misericordem vocas. Revera ille ipse est quem vos Arabes dicitis Astrum matutinum seu phosphorum, et qui Zebo, Venus, Saturnus et Camar dicitur. Illos vocatis deos, et istud contra vos ex ipsis scripturis vestris possum evincere. Isti dii vestri sunt conditi, et habent naturam creatam, et sunt corruptibiles, sunt idola et opera manuum hominum. Et nomen ipsum quod est in principio tui Alcorani quod per miserentem et misericordem designatis, illo designantur ii quos in lingua vestra vocatis, Alah, Samet, Tsamet, quod manifeste notat totum rotundum et malleo ductum, quemadmodum illum admittitis, et qua forma et figura apud vos induitur. Qui talem deum colunt, illi ipsi sunt qui digni sunt suppliciis gehennæ; qui vero cognoscunt, amant, confitentur nomen rationalis, viventis et immortalis Dei, illi fiunt hæredes regni Dei et paradisi. Ad ea vero de quibus me interrogasti, ad ea, inquam, omnia postea respondebo.

Νῦν δὲ ἐρωτῶ σε περὶ τοῦ νέου θεοῦ σου, καὶ τῆς πίστεώς σου. Πῶς καὶ πότε γινώσκεις καὶ ἐν ποίῳ τρόπῳ τὴν τοιαύτην θεολογίαν ἐδιδάχθης; Θεὸν, ὃν γινώσκομεν ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ, οὐδεὶς ἑώρακε

Sed primo mihi liceat quæstiones etiam tibi movere de tuo isto novo deo, et de fide quam foves. Quomodo et unde ad te pervenit cognitio tua? Qua via, tali doctrina et theologia imbutus fuisti? Quoad

nos, nullus unquam vidit Deum quem nos Christiani colimus, neque angelis, neque prophetis, neque ulli hominum visus est, neque multoties manifestavit seipsum cuiquam mortali et terrenæ creaturæ, sicut tu inepte asseris Deum multoties salutasse et adhuc singulis diebus salvare jubere tuum Mahumetem. Si vero asseris te Deum novisse ministerio Mahumetis, sequitur quod ille sit dux et consummator vitæ tuæ; hinc illum vocas prophetam et apostolum Dei. Omnibus vero notum est Mahumetam nec prophetam nec apostolum Dei esse, sed illum tantum fuisse alumnum Abutalepi, et servum Cadizæ, cujus camelos regebat et ducebat Damascum oneratos variis mercibus, et ad alios etiam populos de loco in locum pergebat, negotia gerens et administrans prædictæ suæ dominæ. Et Alcoranus tuus de illo testatur, nimirum spatio triginta duorum annorum illum vixisse sine fide. Memorat quippe illum implevisse quadraginta septem annos, spatio quindecim annorum illum religiosissime vixisse, sed aliorum triginta duorum intervallo toto illum vixisse, sine Deo, sine lege, impie, et pessimis dogmatibus obnoxium. Quin et ipse duxit decem uxores, et sexdecim concubinas captivas. Jam, quæso, declara quando illas habuerit, an tempore suæ impietatis, an vero cum Deum colere cœpit et religiose vivere. Si memoria suppetit, ostende aliquid quo hoc possit comprobari. Insuper Mahumet ex peccato et semine humano formatus est, et ille ipse peccavit et liberis procreandis operam dedit; quomodo ergo dicis illum fuisse fratrem Christi; cum non solum fuerit peccator, sed infensissimus Dei hostis ut ipse agnoscis et confiteris: nam antequam vitam religiosam amplecteretur, erat fur, latro, nocturnus viarum insessor qui quamplurimos in insidias quas struxerat delapsos violenta morte peremit. Præterea propter uxores, et impotentem intemperantemque coitum herbas solebat emere quibus venerem et libidinem effrenem conciliaret; adeo ut nunquam satiatus recederet ab istis pravis desideriis, quibus per totum vitæ curriculum fuit obnoxius, usus istis moribus tanquam exercitio quo sibi lucrum et quæstum compararet.

A πώποτε, οὔτε τοῖς ἀγγέλοις, οὔτε τοῖς προφήταις, οὔτε τινὶ τῶν ἀνθρώπων ὡράθη, οὔτε πάλιν ἐφανέρωσεν ὁ Θεὸς ἑαυτὸν χοϊκῷ τινι, ὡς σὺ φλυαρεῖς λέγων ὅτι καθ' ἑκάστην ὁ Θεὸς ἐχαιρέτιζεν καὶ χαιρετίζει Μουχάμετ. Καὶ εἰ μὲν λέγεις, ὅτι τὸν Θεὸν ἐκ τοῦ Μουχάμετ γινώσκεις, λοιπὸν κἀκεῖνός ἐστιν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς σου, καὶ διὰ τοῦτο καλεῖς αὐτὸν προφήτην καὶ ἀπόστολον Θεοῦ. Πᾶσι γνώριμον ἔνι, ὅτι ὁ Μουχάμετ οὔτε προφήτης, οὔτε ἀπόστολος Θεοῦ ὑπάρχει, εἰ μὴ ἀναθρεπτὸς τοῦ Ἀπουταλεπὶ, καὶ μισθάργος τῆς Χατίζας εἰς τὰ καμήλια, ἃ ἐπεφέρετο εἰς Δαμασκὸν, καὶ εἰς ἑτέρους τόπους πεφορτωμένων πραγματειῶν, μεταβιβάζων ταῦτα ἐκ τόπου εἰς τόπον, καὶ πραγματευόμενος ὑπὸ τῆς ῥηθείσης κυρίας αὐτοῦ. Καὶ τὸ Κουράνιόν σου μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ, ὅτι B τριάκοντα δύο χρόνους ἄπιστος ὑπῆρχεν, καὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ οὔσης χρόνων τεσσαράκοντα ἑπτὰ, πῶς τοὺς πέντε καὶ δέκα χρόνους ὑπῆρχεν θεοσεβὴς, τοὺς δὲ τριάκοντα δύο μήτε Θεὸν γινώσκων, μήτε νόμον ἔχων, ἀλλὰ ἀσεβὴς καὶ κακόδοξος ὑπῆρχεν. Καὶ λαβὼν γυναῖκας δέκα, καὶ σκλάβας ις', πότε ταύτας ἔλαβεν, δεῖξόν μοι. Μετὰ τὸ θεοσεβῆσαι, ἢ πρὸ τούτου; ὑπόδειξόν μοι τὴν περὶ τούτου δήλωσιν, ἐὰν οἶδας. Καὶ πάλιν ὁ Μουχάμετ ἀπὸ ἁμαρτίας καὶ σπέρματος ἀνθρωπίνου ἐστίν. Καὶ αὐτὸς ἥμαρτεν, καὶ ἔσπειρεν. Πῶς οὖν αὐτὸν λέγεις, ὅτι ἀδελφός ἐστι τοῦ Χριστοῦ; ὅτι οὐ μόνον ἁμαρτωλός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ δι' ὅλου ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, καθὼς γινώσκεις, ὅτι πρὸ τοῦ θεοσεβῆσαι, καὶ κλέπτης, καὶ νυκτοπόρος ὑπῆρχεν καὶ λῃστὴς, καὶ ἐπὶ τὰς στρωμνὰς πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων C ἐφόνευσεν. Καὶ ταῦτα διὰ γυναῖκας, καὶ δι' ἄκρατον μίξιν ἐξωνήσατο βοτάνια συμβαλλόμενα ταῦτα εἰς πορνείαν ἄσχετον, ὡς μὴ ὅλως κόρον ἔχων τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας, ὅνπερ δι' ὅλου μεθ' ἑαυτοῦ εἶχε, χρώμενος τῷ τοιούτῳ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἐργασίᾳ.

Quare ergo prophetam et apostolum Dei vocatis illum qui fuit impurissimus, omni criminum labe contaminatus, latro, injustus, homicida, raptor. Dic mihi, quæso, quid significet prophetia et apostolatus. Certum est et Deus novit, te hoc prorsus ignorare, nisi hoc a Christiano prius didiceris. O impudens et inverecunde! tu confiteris Muhammedem spatio triginta duorum annorum nec fuisse prophetam, nec prophetizantem, nec apostolum, nec docentem, nec Dei cultorem, nec orantem, nec cognoscentem Deum, sed post elapsum istorum annorum curriculum, cognitione divina imbutum fuisse. Sed si ista omnia negares quasi quæ non contigerint isto triginta duorum annorum spatio, quare eadem ratione ego Christianus non negarem ea quæ Muhammedi contigisse asseris quindecim illis annis post triginta duos annos posterius elapsis? Sed primo, quæso, doce me quomodo cognovit Deum, et in qua forma? Si enim dicis

Λοιπὸν διὰ τί αὐτὸν προφήτην καὶ ἀπόστολον Θεοῦ καλεῖς λάγνον ὄντα, καὶ τοιοῦτον παμμίαρον, καὶ λῃστὴν, καὶ ἄδικον, καὶ φονέα, καὶ ἅρπαγα; Φράσον μοι, τί ἑρμηνεύεται προφητεία, καὶ ἀπόστολος. D Οἶδεν ὁ Θεὸς, ὅτι οὐ γινώσκεις, εἰ μὴ διδαχθῇς ἀπὸ Χριστιανοῦ. Ὦ ἀνερυθρίαστε καὶ ἀναίσχυντε! σὺ ὁμολογεῖς, ὅτι ὁ Μουχάμετ τριάκοντα δύο χρόνους μήτε προφήτης, μήτε προφητεύων ἦν, μήτε ἀπόστολος, μήτε διδάσκων, μήτε θεοσεβὴς, μήτε εὐχόμενος, μήτε γινώσκων Θεὸν, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα Θεὸν ἐγνώρισεν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκ τούτων ὅλος ἔξαρνος γένηται, ὡς μὴ γεγονότων ἐκ τοῦ Μουχάμετ κατὰ τοὺς τριάκοντα δύο χρόνους· πῶς κἀγὼ ὁ Χριστιανὸς οὐκ ἀρνοῦμαι τὰ μετὰ ταῦτα αὐτοῦ, ἤγουν τὰ τῶν πεντεκαίδεκα χρόνων; πρῶτον γνώρισόν μοι τέως, πῶς ἐγνώρισεν Θεὸν, καὶ ἐν ποίῳ τρόπῳ· εἰ μὲν λέγεις, ὅτι ὁ Θεὸς [ἀπέστειλεν] τὸν ἄγγελον αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸν περὶ θεογνωσίας, λοιπὸν ὁ ἄγγελός ἐστιν ἀπόστολος Θεοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ τὸν λαόν.

Καὶ οὗτος λοιπὸν ἦν ψεύστης, καὶ ἀπατεών. Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸν προφήτην καλεῖς, δεῖξόν μοι τί ἐπροφήτευσεν, καὶ ἐν ποίῳ λόγῳ τοῦτο, καὶ τί κελεύει, ἢ τί σημεῖον καὶ τέρας πεποίηκεν. Πάντα γὰρ τὰ ὑμέτερα βιβλία ἀνέγνων, καὶ ἔγνων. Ἐὰν ἦν προφήτης, ὡς λέγετε, διὰ τί μέλλοντος πεσεῖν ἐκ τοῦ ἀλόγου, οὗ ἐκάθητο, καὶ σχισθέντος τοῦ τοίχους αὐτοῦ, καὶ τοὺς κάτω καὶ ἄνω ὀδόντας αὐτοῦ μέλλοντας πεσεῖν καὶ θλασθῆναι ἀπὸ τοῦ τοιούτου προσκόμματος, οὐ προεφήτευσεν, ἢ προέγνω; Καὶ πάλιν, ἐπεὶ προφήτης ἦν, μέλλων συνάψαι μετὰ τοῦ Καβαρὰ πόλεμον, πῶς οὐκ ἔγνω, ὅτι ἔμελλεν παρ' αὐτοῦ νικηθῆναι, αὐτὸς καὶ τὰ ὅλα αὐτοῦ φουσᾶτα; ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φυγὼν διεσώθη ἐν τῷ σπηλαίῳ, μείνας τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, καὶ οὕτως μόλις διεσώθη. Καὶ σὺ ἀπὸ πολλῆς σου αἰσχύνης λέγεις, ὅτι ἄγγελος μετὰ ἀράχνης, τὴν θύραν τοῦ σπηλαίου ἐσκέπασεν, καὶ εἶδον οἱ ψηλαφῶντες, καὶ εἶπον, μὴ εἶναι ἐν τῷ σπηλαίῳ τινὰ, διὰ τὸ εἶναι τὴν ἀράχνην. Καὶ πῶς οὐ προεφήτευσεν, ὡς οὐ ζήσεται τις ἐκ τῶν τεσσάρων τέκνων αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἶπεν τῷ λαῷ τὰ περὶ τῆς φυγῆς αὐτοῦ καὶ τοῖς ἵπποις;

Deum ad illum misisse angelum suum, qui illum doceret et cognitione Dei imbueret, sequitur quod angelus ipse erat apostolus Dei ad populum et ad Mahumedem, ac proinde Muhammedes fuit mendax et seductor. Et quoniam illum prophetam vocas, ostende mihi quid sit vaticinatus, quo et quali sermone oracula sua fudit, quid imperavit, et quo signo et miraculo se commendavit. Omnes enim libros tuos novi et evolvi. Si fuit propheta, ut dicitis, cum ex equo casurus erat cui insidebat, et effracto scissoque latere cum dentes superiores et inferiores tali casu et ruina essent conterendi et casuri, quare hoc non prævidit et vaticinatus est. Iterum si propheta fuit, cum bellum esset initurus cum Chabara, et ab isto debellandus et profligandus, omniaque illius castra essent expugnanda, quare hoc non prævidit. Imo victus et fugiens in cavernam se recepit ubi per tres dies et tres noctes latitans vix tandem salvus evasit. Et tu pro tuo summo pudore narras quod angelus os cavernæ velaverit longa araneæ telæ textura, quam cum animadvertissent qui illum diligenter quærebant, dixerunt neminem in spelunca latitare, cum os speluncæ obduceret aranei tela. Quomodo non est vaticinatus, nullum ex quatuor filiis suis diu vitali aura fruiturum, et populo et equitibus non significavit quæ spectabant illius fugam?

Καὶ πῶς οὐκ εἶπεν, ὅτι οἱ Κωρασιῶται μετὰ καιρὸν μέλλουσιν αὐτὸν δῆσαι ἐν τῇ οὐρᾷ τῆς μεμεθυσμένης καμήλου, καὶ τοῦτον κακῶς διαῤῥῆξαι τὴν ζωὴν αὐτοῦ; Καὶ οὐκ ἐγὼ ταῦτα οἴκοθεν λέγω, ἀλλ' οἱ Χαλδαῖοι περὶ τούτου μαρτυροῦσιν, οἱ παρατυχόντες ἐκεῖσε. Καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ μεμαθήκαμεν. Ἀλλὰ καὶ μαρτυρεῖς, ὡς ἐψευδόμεθα. Εἰ δὲ μὴ, δεῖξόν μοι τὴν προφητείαν αὐτοῦ, καὶ ποῦ ἐστιν γεγραμμένη· αὐτὸ γὰρ τὸ Κουράνιόν σου ἀνέγνων. Οὐχ εὗρον ἐν αὐτῷ καταγεγραμμένην προφητείαν τοῦ Μουχάμετ, εἰ μὴ περὶ τοῦ Ἀδὰμ μικράν τινα ὁμιλίαν, καὶ τῆς Εὔας, καὶ τοῦ Σὴθ, καὶ τοῦ Ἀβραὰμ, καὶ τοῦ Ἰσαὰκ, καὶ τοῦ Ἰακὼβ, τοῦ Νῶε, τοῦ Λὼτ, τοῦ Ἰωνᾶ, τοῦ Μωϋσέως, τοῦ Ἀαρὼν, Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τοῦ Σολομῶντος, τοῦ Ἰωσὴφ, τοῦ Ἐνὼχ, τοῦ Ἠλίου, τοῦ Ἰεζεκιὴλ, τοῦ Ζαχαρίου, τοῦ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ἁγίας Μαρίας, τῆς ἁγίας Ἄννης τῆς μητρὸς αὐτῆς, τοῦ Ἰωακεὶμ, τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἐξαιρέτως Σίμωνος Πέτρου τοῦ κατὰ τὴν σὴν γλῶτταν Σεμεοὺν Σαφᾶ. Εὗρον οὖν τὸ Κουράνιόν σου ἀληθεύειν καὶ ψευδόμενον. Καὶ ἡ μὲν ἀλήθεια, ἀπὸ τῆς διδασκαλίας τοῦ Παχυρᾶ πρὸς τὸν Μουχάμετ. Τὸ δὲ ψεῦδος ἀπὸ τῆς γραφῆς τοῦ Ὀθμάνη. Ἐκ τούτων οὖν γινώσκομεν, ὅτι ἡ γραφή σου οὐκ ἐπέμφθη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, διὰ τὸ ποτὲ μὲν ἀληθεύειν, ποτὲ δὲ ψεύδεσθαι. Καὶ ἀπὸ τούτων τῶν σημείων πληροφορούμεθα, ὅτι οὔτε προφήτης ἦν οὔτε ἀπόστολος. Ἄλλος ἐστὶν ἀπόστολος, καὶ ἄλλος προφήτης. Πῶς γοῦν ἐστιν ὁ σὸς Μουχάμετ καὶ προφήτης, καὶ ἀπόστολος; Ὅταν ἀπὸ Βαβυλῶνός τις ἔρχεται πρὸς τὸν Σουλτανὸν ὡς γραμματοφόρον αὐτὸν καλέσουσιν, ἢ προφήτην; Ὅτε δὲ ἵσταταί τις ἐν μέσῳ ὄχλου πολλοῦ, καὶ προφητεύει καὶ δεικνύει σημεῖα καὶ τέρατα, τί ἐροῦμεν; Ἴδε τὴν προφη-

Quomodo non prædixit quod Chorasiotæ post aliquod temporis intervallum, illum vincire deberent ad caudam inebriatæ vino myrrhato camelæ, et illius vitam et latera pessime disrumpi et diffringi debere. Et hoc non domestico et proprio testimonio affirmo; sed ipsi Chaldæi qui illic erant hoc de illo testificantur, et nos ipsi didicimus. Sed asseres nos mentiri: sed si non vera dicimus, ostende nobis illius prophetiam, et dic nobis ubi sint scripta illius vaticinia. Tuum enim Coranum legi, et nullam in illo inveni Muhammedis prophetiam, sed tantum breves quasdam homilias et sermones de Adamo, de Eva, de Seth, de Abrahamo, de Isaaco, de Jacobo, de Noe, de Lot, de Jona, de Mose, de Aaron, de Jesu filio Nave, de Salomone, de Josepho, de Enocho, de Elia, de Ezechiele, de Zacharia, de Joanne Præcursore, de Jesu Christo, de sancta Maria, de sancta Anna illius matre, de Joachimo, de sanctis apostolis, præcipue de Simone Petro, qui lingua tua dicitur Simeon Sapha. Inveni etiam tuum Coranum vera et falsa dicere. Veritas orta est ex doctrina quam Muhamed habuit a Pachura, mendacium vero et falsitas fluxit ex scriptis Othmani. Ex quibus cognoscimus librum tuum ex cœlo missum non fuisse, quia aliquando veritatem profert et aliquando mendacia. Et ista argumenta nos prorsus persuadent Muhammedem nec apostolum, nec fuisse prophetam. Alius est enim propheta, alius apostolus. Quomodo ergo tuus Muhammed esset propheta et apostolus. Cum aliquis Babylone venit ad Sultanum cum litteris, an illum tabellarium vocant an prophetam? Cum vero aliquis stat alicubi magna hominum circumdatus caterva, et vaticinatur, et signa et miracula patrat et ostendit, quid dicimus? Vide

prophetiam prophetæ hujus vel prophetiam apostoli? A Profecto apostolus omnino prodit se apostolum, propheta vero ex prophetia sua, signis et miraculis se cognoscendum præbet. Et nos talem pro propheta habemus, qui futura narrat et præterita, et qui signis et miraculis se conspicuum reddit. Illis vero simile quid non novimus in Muhammede, ut prophetæ et apostoli nomine insigniatur. Si vero tu ipse nosti, velis et istud significare, ipse quippe ego non novi. Si vero tu nosti, ostende mihi, ubi et in quo libro istud scriptum contineatur. Omnes quippe libros vestros versavi et evolvi, sed nihil in illis utile inveni, imo prorsus omnia cachinnis et ludibrio digna. Præcipue id quod dicitur in Corano, Mahummedem scilicet exstitisse ante sæcula. At cum a vobis quæritur ubinam existebat, respondetis il- B lum inter lutum et aquam occultatum fuisse. Quis vero, o Agarene, est impius tu aut ego? Ubinam didicisti ante sæculum aquam fuisse, aut lutum exstitisse? Rursus quare non erubescis cum asseris circa thronum Dei scriptum fuisse nomen Muhammedis. Sed ubi erat tuus Muhammed, cum Deus esset, erat et thronus ejus. Thronus vero Dei est cœlum et terra, nomen vero Muhammedis continet tantum tres syllabas. Quomodo ergo circa amplitudinem istius throni circumscribi potuerunt. Dic s Deo circumscriptas fuisse, sed falleris.

τεῖαν τοῦ προφήτου τούτου ἢ τὴν προφητείαν τοῦ ἀποστόλου. Πάντως ὁ ἀπόστολος φαίνεται ἀπόστολος. Ὁ δὲ προφήτης ἐκ τῆς προφητείας αὐτοῦ καὶ τῶν σημείων, καὶ τῶν τεράτων. Καὶ ἡμεῖς τὸν τοιοῦτον προφήτην ἔχομεν τὸν λέγοντα τὰ μέλλοντα, καὶ τὰ προγεγονότα, καὶ δεικνύοντα σημεῖα καὶ τέρατα, ἀφ' ὧν οὐκ ἔγνωμέν τι εἰς τὸν Μουχάμετ, ἵνα προφήτην καλοῖμεν, ἢ ἀπόστολον. Εἰ μὲν σὺ οἶδας, φράσον. Ἐγὼ δὲ οὐκ εἶδον. Καὶ ἐὰν οἶδας, δεῖξόν μοι τοῦτο, ποῦ, καὶ ἐν ποίῳ βιβλίῳ γέγραπται. Πάντα γὰρ τὰ ὑμέτερα βιβλία διῆλθον. Καὶ οὐχ εὗρον οὐδέν τι χρηστὸν, εἰ μὴ τὰ πάντα γέλωτος ἄξια. Ἐξαιρέτως, ὅτι λέγετε εἰς τὸ Κουράνιον, ὅτι ὁ Μουχάμετ ὑμῶν πρὸ τῶν αἰώνων ὑπάρχει. Καὶ ὅταν ἐρωτᾶσθε ποῦ ὑπῆρχεν, φατὲ, ὅτι ἀναμεταξὺ πηλοῦ B καὶ ὕδατος ἐκέκρυπτο. Τίς γοῦν ἀσεβὴς, Ἀγαρηνὲ, σὺ, ἢ ἐγώ; Πρὸ αἰώνιων ποῦ ἔμαθες πηλὸν, ἢ ὕδωρ εἶναι; Πάλιν δὲ πῶς οὐκ ἐρυθριᾷς, λέγων ὅτι γέγραπται γύρωθεν τοῦ θρόνου τὸ ὄνομα τοῦ Μουχάμετ. Καὶ ποῦ ἦν ὁ Μουχάμετ, ὅταν ὁ Θεὸς, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ ἦν; Ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ ὁ οὐρανὸς, ἡ γῆ, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μουχάμετ τρισύλλαβόν ἐστι. Καὶ πῶς γύρωθεν καταγέγραπται τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ; Περιεγράφω τῷ Θεῷ; ἀλλὰ πεπλάνησαι.

Iterum dicis quod Muhammed unum suum profanum pedem Hierosolymam usque extenderit, altero vero cum sandaliis ipsis, calcaverit cœlos Deo proximus, et tam proximus ad latus sederet, quam C proximum est supercilio supercilium, cum Deo libere conversaretur, Deumque cognoverit, sicut Deus illum cognovit; hoc enim legi in Alcorano tuo. Cum ergo tales ineptiæ in tuo Corano contineantur, quomodo potes asserere illum e cœlo missum et delapsum fuisse. Sed si jactetis Muhammedem e cœlo descendisse postquam cum Deo fuisset confabulatus, et adhuc ferventem et calidam invenisse suam stragulam, a me vero Christiano rogatus quem istius negotii testem producere potes, dices solam Phatimam Muhammedis filiam hoc testimonio suo comprobare. Cum vero apud vos femina legitime et juste matrimonio juncta declaratur, duodecim solent adhiberi testes, hic autem nullum producis testem, sed tantum solam Muhammedis D filiam. Quandoquidem ergo in ascensione sua fuit sine testibus, quomodo testari potes illum ascendisse in cœlum? Quomodo solo Phatimæ testimonio confirmas illius ascensionem. Feminæ testimonium est sine vi et robore ad fidem ingenerandam. Noctu ergo et clam ascendit in cœlum, et descendit nullis adhibitis testibus. Et vera est illius ascensio, sicut illius prophetia. Sed dic mihi an ante vel post ascensum uxorem duxit et habuit? Quare non te subit pudor? Et rursus quomodo asseris tanquam ex tuo depromptum Alcorano, quod si Muhammed non exstitisset, et ni Deus intensissimo amore illum esset prosecutus, Deus nunquam condidisset thronum, angelos, cœlum, terram,

Καὶ πάλιν λέγεις, ὅτι ὁ Μουχάμετ ἥπλωσε τὸν ἕνα βέβηλον πόδα αὐτοῦ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις, καὶ τὸν ἕτερον πόδα ἀνῆλθεν τοῦ οὐρανοῦ πλησίον τοῦ C Θεοῦ σὺν τοῖς σανδαλίοις αὐτοῦ. Καὶ τοσοῦτον πλησίον τοῦ Θεοῦ ἐκάθισεν, ὡς ἀπὸ ὀφρύος, εἰς ὀφρύν. Καὶ συνέτυχεν τῷ Θεῷ πεπαρρησιασμένως, καὶ ἐγνώρισε τὸν Θεὸν, καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸν, καθὼς ἀνέγνων εἰς τὸ Κουράνιόν σου. Πῶς οὖν τὰ τοιαῦτα φλυαρήματα ἔχων ἐν τῷ Κουρανίῳ σου ἔχεις αὐτὸν ἀπὸ Θεοῦ ἀπεσταλμένον; ἀλλὰ καὶ εἰ καυχᾶσθε, ὅτι κατῆλθεν ὁ Μουχάμετ ἐξ οὐρανοῦ μετὰ τὸ συντυχεῖν τῷ Θεῷ, καὶ εὗρεν ἔτι ζέουσαν τὴν στρωμνὴν αὐτοῦ, καὶ ἐρωτώμενος παρ' ἐμοῦ τοῦ Χριστιανοῦ, ποῖον ἔχεις μάρτυρα τούτου, καὶ λέγεις, ὅτι ἡ θυγάτηρ μόνη τοῦ Μουχάμετ ἡ Φάτμα μαρτυρεῖ. Καὶ ὅταν μὲν γένηται ἐξ ὑμῶν γυναῖκα νόμιμον φέρεις μάρτυρας ιβʹ. Καὶ περὶ τοῦ Μουχάμετ οὐδένα ἔχεις μάρτυρα, εἰ μὴ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μόνην. Ἐπεὶ γοῦν D χωρὶς μαρτύρων εἰς τὴν τούτου ἀνάληψιν, πῶς μαρτυρεῖς σὺ, ὅτι ἀνελήφθη; Πῶς ἐκ τῆς μαρτυρίας τῆς Φατμᾶς παριστᾷς τὴν τούτου ἀνάληψιν; Ἄπιστος ἡ τῆς γυναικὸς μαρτυρία. Καὶ νυκτὸς, καὶ κρυφίως ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ κατέβη μὴ παρά τινος γνωσθείς. Ὡς ἀληθεύειν τὴν τούτου ἀνάληψιν, οὕτως καὶ εἰς τὴν προφητείαν αὐτοῦ. Δεῖξόν μοι, πρὸ τοῦ ἀναληφθῆναι, εἶχεν γυναῖκα, ἢ μετὰ ταῦτα; Πῶς οὐκ αἰσχύνῃ; Καὶ πάλιν πῶς λέγεις, ὡς ἀπὸ τοῦ Κουρανίου σου, ὅτι ἐὰν οὐκ ἦν ὁ Μουχάμετ, καὶ ἡ ἐκ Θεοῦ σφοδρὰ ἀγάπη αὐτοῦ, οὔτε θρόνος, οὔτε ἄγγελος, οὔτε οὐρανὸς, οὔτε ἥλιος, οὔτε σελήνη, οὔτε ἀστέρες, οὔτε γῆ, οὔτε ἄνθρωποι ἔμελλον εἶναι. Παμβέβηλε, νῦν τίς ἐστιν ἀσεβὴς καὶ ἄθεος, ἐγὼ, ἢ σύ; ποῦ ὁ Μουχάμετ, ὅταν ὁ θρόνος ἦν τοῦ Θεοῦ,

καὶ ὁ καθήμενος ἐπάνω αὐτοῦ; Καὶ μετὰ ταῦτα ὅταν A οἱ ἄγγελοι ἦσαν, καὶ ὁ οὐρανὸς, καὶ ἡ γῆ, καὶ οἱ ἄνθρωποι, καὶ πάντα τὰ ἐν τῇ γῇ, ὑμνοῦντες, καὶ δοξολογοῦντες τὸν ἐπὶ θρόνου καθήμενον.

solem, lunam, sidera, nec ulli homines fuissent unquam exstituri. Scelestissime, quis est impius et atheus, ego an tu? Ubi erat Muhammed cum erat solium et thronus Dei, et Deus illi insidens? et cum erant angeli, et cœlum, et terra, et homines, et omnes creaturæ terrestres laudibus et hymnis prosequentes sedentem super thronum.

Λοιπὸν γοῦν ἀρνῇ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, ἣν εἶχεν πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ὃς ἔπλασεν αὐτὸν, καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ, καὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τὸν Ἰσαὰκ, καὶ τὸν Ἰακὼβ, καὶ τοὺς προπάτορας ἡμῶν, Νῶε, Μωϋσῆν, Ἰησοῦν τὸν Ναυῆ, τὸν Δαβὶδ, τὸν Σολομῶν, τὸν Ζαχαρίαν, τὸν Πρόδρομον Ἰωάννην, οὓς καὶ τὸ Κουράνιόν σου μαρτυρεῖ, ἐπαινῶν καὶ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ λέγει εἰς τὸ Κουράνιόν σου· Ἐξῆλθεν ἐκ Θεοῦ καὶ ἔστιν Λόγος αὐτοῦ, καὶ συνάναρχος. Ἀλλὰ δεῖξαι ἔχω, ὅτι ψευδὲς ἦν τὸ B Κουράνιόν σου τὸ διδαχθὲν παρὰ τοῦ Ὀθμάνη. Λέγει γοῦν τὸ Κουράνιόν σου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς τραπέζης, ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν ἐκ Θεοῦ ἐστι τοῖς ἀνθρώποις, ἅπερ ἔρχονται. Εἰσέτι παντὸς ἀγαθοῦ καὶ πονηροῦ τὸν Θεὸν ποιεῖς αἴτιον, τοὺς δέ γε λῃστὰς, καὶ τοὺς φαρμακοὺς, καὶ φονεῖς, καὶ τοὺς κακῷ θανάτῳ τελευτῶντας οὕτως, φησὶν, ὁ Θεὸς ἔγραψεν. Ἀνόητε καὶ βραδὺ τῇ καρδίᾳ, ἐπεὶ τὸ Κουράνιόν σου Λόγον Θεοῦ λέγεις, πῶς ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ψεύδεται, καὶ τὸ πονηρὸν καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐκ Θεοῦ ἐστιν; ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως πῶς οὐκ ἀφώρισται τοῖς δικαίοις καὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς; Ἀλλὰ τοῖς μὲν δικαίοις ὁ παράδεισος, καὶ τοῖς ἁμαρτωλοῖς ἡ κόλασις. Τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ ἐκ Θεοῦ ὄντος, πῶς ἐξεχωρίσθη ὁ Ἀδὰμ τοῦ παραδείσου. C Πῶς ἐξέπεσεν ὁ διάβολος εἰπών· Θήσω τὸν θρόνον μου ἐπάνω τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἔσομαι ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ· εἰ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν ἐκ Θεοῦ ἐστι, πῶς ἀπώλοντο Σόδομα, καὶ Γόμορρα αὐτοῖς ἔργοις, καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν; Ὁμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Νῶε, πῶς ὁ κόσμος ἀπώλετο; Καὶ πῶς ἑβδομήκοντα δύο φυλῶν οὔσης τῆς γενεᾶς τῶν Μουσουλμανῶν, ἡ μία ἐστὶν, ὡς λέγετε, τοῦ παραδείσου; καὶ αἱ ἄλλαι τῶν κολάσεων; Ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ τῶν λόγων ψεύδεσαι; Καὶ οὔτε, ὡς σὺ λέγεις, ἔστιν τοῦ Θεοῦ τὸ Κουράνιόν σου, οὔτε ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατῆλθεν, ὡς ληροῖς. Καὶ γὰρ ἄδικον ποιεῖς τὸν Θεὸν λέγων, ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν ἐκ Θεοῦ ἐστιν. Ὁ δὲ Θεὸς κρίνει τὸ ἀγαθὸν, καὶ τὸ πονηρὸν, καὶ ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ D ἀξίως.

Sic debes negare dilectionem Dei erga Adamum, quem formavit et illius liberos, et Abrahamum, et Isaacum, et Jacobum, et omnes patres antecessores nostros, Noam, Mosen, Jesum filium Nave, Davidem, Salomonem, Zachariam, Joannem Præcursorem, quos memorat Alcoranus tuus, celebrans et ipsum Dei Verbum Jesum Christum. Sed dicitur de Corano tuo: Exivit a Deo et est illius Verbum, sicut ille sine principio exsistens. Ostendam vero falsum esse Coranum tuum quem tradidit et docuit Othmanes. Dicit ergo Coranus tuus in principio sermonis de mensa, quod omnia quæ hominibus contingunt bona vel mala a Deo procedunt. Si ergo Deum facis omnis boni et mali auctorem, latrones, veneficos, homicidas, violenta morte pereuntes Deus tales futuros scripsit et determinavit. Inepte, et corde spirituque tarde, si Coranum Verbum Dei esse existimas, quomodo Verbum Dei potest falsa pronuntiare, et si bonum et malum a Deo est, in die judicii quomodo separata et distincta conceduntur justis et injustis? Sed justos paradisus, peccatores vero supplicia manent. Bono ac malo æque a Deo orientibus, quare Adamus paradiso pulsus et ejectus fuit? Quare cecidit et ruit diabolus dicens: Collocabo thronum meum super nubes cœli, et ero similis Altissimo. Si malum et bonum habent Deum auctorem, quare operibus suis vastatæ sunt Sodoma et Gomorrha, et in peccato suo perierunt? Similiter temporibus diluvii Noe, quare periit mundus? Et quare septuaginta duarum tribuum et familiarum generationis Musulmanicæ, unica tantum, ut asseritis, paradisum consequetur, aliæ vero pœnis et suppliciis adjudicabuntur? Vides quomodo mentiaris, et Coranum tuum nec a Deo originem habere, nec e cœlo descendisse, ut delirus asseris. Nam Deum ipsum injustum fingis, dicens bonum et malum a Deo originem habere. Sed judicat bonum et malum, et convenienter reddit unicuique secundum opera sua.

Λέγεις· Ὅστις οὐ πλύνει τὴν καθέδραν του, εἶτα τὸ στόμα του, εἰς παράδεισον οὐκ εἰσέρχεται, καθὼς διαλαμβάνει τὸ Κουράνιόν σου. Καὶ αὖθίς φησι, ὅτι ὁ τρώγων χοίρειον κρέας, οὐκ εἰσέρχεται εἰς παράδεισον ὅτι μιαίνεται ὁ παράδεισος τοῦ Θεοῦ. Καὶ πάλιν, ὁ μέλλων λαβεῖν γυναῖκα, ἐνώπιον δέκα μαρτύρων λαβέτω αὐτὴν, ἵνα δικαία ἐστὶν αὐτὴ ἡ πρᾶξις. Πῶς δέκα μαρτυρίας διὰ γυναῖκα ζητεῖς, καὶ διὰ τὸν προφήτην σου οὐδένα, τὸν συντυχόντα τῷ Θεῷ στόμα πρὸς στόμα; Λοιπὸν, οὔτε τὸν Θεὸν γινώσκετε, οὔτε προφήτην, οὔτε ἀπόστολον, οὔτε σημεῖα οἴδατε, οὔτε τέρατα. Οὔτε τὸ Κουράνιον ὑμῶν ἐστιν Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὅτι Θεὸν οὐ γινώσκετε. Ὅτι οὐχ

Dicis: Qui non lavat anum, et postea os suum, non potest ingredi paradisum, ut statuit et censet tuus Alcoranus; et rursus asserit eum qui carnem suillam comedit, non adepturum beatitudinem paradisi, quia tunc paradisus Dei contaminaretur. Et rursus dicis quod qui uxorem sit ducturus, debet illam ducere præsentibus decem testibus, ut totum istud negotium legitimum habeatur. Quare vero decem testimonia ad uxorem marito legitime copulandum requiris, nullum vero ad asserendam dignitatem prophetæ tui, qui ore ad os cum Deo est collocutus. Cæterum, neque Deum nostis, nec prophetam, nec apostolum, nec signa nostis, nec miracula,

neque Coranus vester est Verbum Dei. Et revera Deum non nostis, nam in Corano vestro non inveni nomen creatoris, rationalis, et immortalis Dei, sed tantum nomen Dei quem Arabes colebant ante adventum Muhammedis, nimirum phosphorum seu astrum matutinum. Non habes prophetam, nam nihil ostendisti quod spectaret illius prophetiam, et ubi scripta legeretur, sicut nos habemus vaticinia prophetarum in quibus præterita et futura narrant, antequam vidissent opus aliquod fusum, vel scriptum unde illa haurire possent. Sed nec apostolus nec propheta fuit Muhammed. Nam non nobis constat illum ascendisse in cœlos vel descendisse. Testaris quidem angelum Dei venisse ad Muhammedem, et sic sequeretur angelum fuisse apostolum, non vero Muhammedem ipsum. Nec signa nec miracula ab illo patrata potestis proferre ex ipso Corano. Et nihil in illo inveni, quod redoleret et spiraret Verbum Dei; sed tantum figmenta et profanas sermocinationes.

A εὗρον ἐν τῷ Κουρανίῳ σου ὄνομα τοῦ δρῶντος καὶ λογικοῦ Θεοῦ, καὶ ἀθανάτου, εἰ μὴ ὄνομα Θεοῦ, ὃν οἱ Ἄρραβες πρὸ τοῦ Μουχάμετ ἐπίστευσαν, ὅς ἐστιν ὁ ἑωσφόρος ἀστήρ. Οὐκ ἔχεις προφήτην, ὅτι οὐκ ἔδειξάς μοι περὶ τῆς προφητείας αὐτοῦ ποῦ ἐγράφη, καθὼς ἔχομεν ἡμεῖς τὰς τῶν προφητῶν προφητείας, ἐν αἷς εἶπον περὶ τῶν προγεγονότων, καὶ τῶν μελλόντων πρὸ τοῦ ἰδεῖν χρυσοχόου ἔργον, ἢ γραμματικόν. Ἀλλ' οὐδὲ ἀπόστολος ἦν, οὔτε προφήτης ὁ Μουχάμετ, ὅτι οὐκ οἴδαμεν αὐτὸν ἀναβάντα εἰς τοὺς οὐρανούς, ἢ καταβάντα. Συμμαρτυρεῖς, ὅτι ἄγγελος Κυρίου ἔρχεται εἰς τὸν Μουχάμετ. Καὶ λοιπὸν ὁ ἄγγελός ἐστιν ἀπόστολος, καὶ ὁ Μουχάμετ οὐδέν. Οὐδὲ σημεῖα καὶ τέρατα οἴδατε ἐξ αὐτοῦ. Ὅτι οὐδὲν εὗρον αὐτὸν Λόγον Θεοῦ, εἰ μὴ πλαστὰ καὶ βέβηλα λόγια.

Et, quæso, dic mihi quomodo Verbum Dei unitum esset libro, seu Corano tuo, aut volumini, et Coranus tuus evaderet Verbum ipsi Deo coævum. In platea offendi pueros quam plurimos, qui Coranum gestabant, et cum aliquis eorum privatim volebat secedere propter necessitatem, Coranum juxta se collocabat, et sedebat. Alioqui per totam diem pueri Coranum habent, et aliquando illum calcant, aliquando cum illo ludos agunt, aliquando vero illo se mutuo impetunt et verberant. Quomodo ergo Coranus esset Verbum Dei, et ipsi Deo coæternus. Quare non annuis dicenti Jesum Christum excitantem mortuos, peccata tollentem et abolentem, variis signis et miraculis se commendantem esse ipsum Verbum Dei, et ipsi coævum. Sed potius illum ut atheum exagitas. Quomodo audes asserere Muhammedem, Christum, Adamum, prophetas unius esse ordinis parisque sortis et dignitatis apud Deum? et cum Coranus tuus ore ipso Pachuræ dicat Christum esse Verbum Dei, quare asseritis illum creatum fuisse, ut Muhammed et alii. Et si Christum est Verbum Dei, cur illum prophetam vocas. Quem inveniemus in Corano tuo duobus his nominibus designatum, Jesus Christus, id est Deus et homo? Quis propheta dictus propheta et apostolus.

B Καὶ πῶς, εἰπέ μοι, ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος ἡνώθη τῷ χαρτίῳ, ἤγουν τῷ Κουρανίῳ σου, καὶ τῷ τομαρίῳ, ἵνα ὑπάρχει τὸ Κουράνιόν σου λόγος σύναρχος τοῦ Θεοῦ; Κατὰ τὴν ὁδὸν μικρὰ παιδία κρατοῦντα τὸ Κουράνιον σου, καὶ ἐν τῷ μέλλειν αὐτῶν τῶν παιδίων καθ' ἑκάστην ἐξέρχεσθαι διὰ χρείαν αὐτῶν, ἔθεντο πλησίον αὐτῶν καὶ τὸ Κουράνιόν σου, καὶ ἐκάθησαν. Καὶ ἄλλως δι' ὅλου τῆς ἡμέρας οἱ παῖδες ὑμῶν κατέχουσιν αὐτό. Καὶ ποτὲ μὲν πατοῦσι, ποτὲ δὲ παίζουσι μετ' αὐτοῦ. Ποτὲ δέρρονται εἰς τὸν ἕτερον μετ' αὐτοῦ. Πῶς γοῦν ἐστι Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ σύναρχος τὸ Κουράνιόν σου; Πῶς οὐ παραδέχεσαι λέγοντα, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν, καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀναιρῶν, καὶ πολλὰ σημεῖα C καὶ τέρατα δεικνύων, ὅς ἐστιν Λόγος Θεοῦ καὶ σύναρχος, ἀλλὰ καὶ ἄθεον αὐτὸν ἀποκαλεῖς; Πῶς τολμᾷς λέγειν, ὅτι ὁ Μουχάμετ, καὶ ὁ Χριστὸς, καὶ ὁ Ἀδὰμ, καὶ οἱ προφῆται ἑνός εἰσι τόπου, καὶ μιᾶς ἀξίας παρὰ τῷ Θεῷ. Καὶ τὸ Κουράνιόν σου, φησὶν, ἐκ στόματος τοῦ Παχουρᾶ, ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, διὰ τί λέγετε αὐτὸν κτιστὸν, ὡς αὐτὸν Μουχάμετ; καὶ τὸ λοιπόν. Καὶ εἰ Λόγος Θεοῦ ἐστιν ὁ Χριστὸς, πῶς αὐτὸν προφήτην καλεῖς; Ποῖον εὕρομεν ἐν τῷ Κουρανίῳ σου ἔχοντα δύο ὀνόματα Ἰησοῦν Χριστὸν, τοῦτ' ἔστιν Θεὸς καὶ ἄνθρωπος; Διὰ ποῖον προφήτην εἶπον προφήτην καὶ ἀπόστολον;

Christus est Verbum Dei et Deo coævus. Quomodo convenit nomen Dei, criminis et sceleris puri et immortalis, nomini illius qui in peccato natus est, qui peccatum novit, et in peccatis mortuus est.

Ὁ Χριστὸς, Λόγος ἐστὶν τοῦ Θεοῦ, καὶ σύναρχος. D Πῶς ἔοικεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀναμαρτήτου, καὶ ἀθανάτου, τῷ ὀνόματι τοῦ ἐξ ἁμαρτίας γεννηθέντος, καὶ τὰς ἁμαρτίας γνωρίσαντος, καὶ ἐν αὐταῖς κακῶς ἀποθανόντος;

Nobis non est compertum Mahumedem verbis et operibus potentem fuisse, sicut fuit olim Christus; hinc Coranus asserit Jesum Christum cruci non fuisse affixum, nec mortuum, ne illius resurrectionis miraculum constaret, sed illum sicut Deus exsistere immortalem. Sed error est et deceptio. Nam licet negetis illius crucem et resurrectionem, nunquam poteritis negare resurrectionem eorum quos ex mortuis excitavit. Hoc signum tibi sufficit

Οὐκ οἴδαμεν τὸν Μουχάμετ δυνατὸν ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ, ὥσπερ τὸν Χριστόν. Διὰ τοῦτο λέγει τὸ Κουράνιόν σου, ὅτι τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν οὔτε ἐσταύρωσαν, οὔτε ἐφόνευσαν, διὰ τὸ μὴ φανερῶσαι τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, ὅτι ἀθάνατος ὑπάρχει καθὰ Θεός. Ἀλλὰ πεπλάνησθε. Τὴν γὰρ σταύρωσιν αὐτοῦ ἀρνούμενοι καὶ τὴν ἀνάστασιν, τὴν τῶν νεκρῶν ἐξανάστασιν, οὓς ἀνέστησεν, οὐ δύνασαι ἀρνήσασθαι. Τὸ σημεῖον ἀρκεῖ σοι, ὅτι τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν αὐτὸς οὐκ ἐνε-

χροῦτο πώποτε, ἀλλ' ὡς Θεὸς ἀθάνατός ἐστιν. Πῶς A γοῦν, εἰ ἀθάνατός ἐστιν, καὶ ποιητής, καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνιστῶν, ἐξ ἴσου αὐτῷ τὸν Μαχόμετ ποιεῖς; Μὴ ὁ Μουχάμετ ἀνέβη ἐν ἀλαλαγμῷ; Οὔτε ἐκάλεσαν οἱ ἄγγελοι γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, εἰ μὴ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἀνεβόησάν τὸ, «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.» Σήμερον γὰρ ἐγεννήθη παιδίον νέον ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.» Πεπλανημένε, ἄκουσον τὸ, «Χαῖρε,» ὑπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ πρὸς τὴν παναγίαν Παρθένον, ὅτι «ὁ Κύριος μετὰ σοῦ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι.» Καθὼς ἀκούεις ἐκ τοῦ κεφαλ. ια' εἰς τὴν γραφὴν τοῦ Ζαχαρίου. Καὶ ἡ Παρθένος ἐν ναῷ Κυρίου παραγέγονεν. Καὶ ἄγγελος Κυρίου τροφὴν κομίζων αὐτῇ, ἐκ τῆς γραφῆς τοῦ Ζαχαρίου. Καὶ πάλιν, τὰ οὐράνια B πάντα ἐξέστησαν εἰς τὴν γέννησιν τοῦ νέου παιδίου τοῦ πρὸ αἰώνων Θεοῦ. Διὸ οἱ ἄγγελοι προσῆγον τὸν ὕμνον, οἱ ποίμενες τὸ θαῦμα, ἡ γῆ τὸ σπήλαιον, ἡ ἔρημος τὴν φάτνην, οἱ οὐρανοὶ τὸν ἀστέρα, οἱ Μάγοι τὰ δῶρα. Οὕτως ὑπάρχει ἡ γέννησις τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καὶ τὸ Κουράνιον προσθεὶς λέγει οὕτως· Ἡνίκα ἐγεννήθη ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ τοῖς δορυφόροις συνέτυχε. Καὶ λαβὼν πηλὸν πεποίηκε πτερωτὰ καὶ ἑρπετὰ ᾔσθησαν. Πῶς οὐχ εὗρον ἐν τῷ Κουρανίῳ σου κἂν ἕνα ἔπαινον τοῦ Μουχάμετ, καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Ἰεμενᾶς, καθὼς εὑρέθη ἐν τῷ Κουρανίῳ σου διὰ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαριὰμ καὶ Θεοτόκον; Πόθεν οὖν καλεῖς αὐτὸν ἀδελφὸν τοῦ Χριστοῦ; Ἢ ἕτερον προφήτην ἐξ ἴσης C τῷ Χριστῷ, πλάσμα ὄντες τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ περίγραπτοι καὶ θνητοί, καὶ φθαρτοὶ, πῶς ἐξισοῦνται τῷ Θεῷ Λόγῳ ἀνάρχῳ καὶ ἀτελευτήτῳ ὄντι;

quod mortuos vivificans ipse morti non fuit obnoxius. Sed sicut Deus ille ipse est immortalis. Si vero est immortalis, conditor, et mortuos vitæ pristinæ restituens, quomodo illum Muhammedi similem et parem constituis. Non Muhammed ascendit in cœlum cum jubilis et acclamationibus. Neque angeli alium increatum et genitum suis clamoribus sunt prosecuti quam Dominum nostrum Jesum Christum, et solo nascente Christo in has eruperunt voces: Gloria in excelsis Deo, in terra pax, erga homines bona voluntas, hodie quippe natus est infans novus, qui est Deus ante sæcula. O erroribus obnoxie, audi salutem archangeli Gabrielis qua sanctissimam Virginem adoriebatur. Nimirum: Dominus tecum, virtus Altissimi te adumbrabit, sicut illud auditur et hauritur ex capite XI libri seu scripti Zachariæ: Et Virgo erat in templo, et angelus Domini illi ministrabat victum. Ex eodem scripto Zachariæ, et rursus: Omnia cœlestia commota sunt in nativitate novi pueri qui erat Deus ante sæcula; quapropter angeli hymnum suppeditarunt, pastores admirationem, terra speluncam, desertum præsæpe, cœli stellam, magi dona. Talis exstitit nativitas Dei Verbi. Sed addatur ipse Coranus qui sic loquitur: Postquam natus esset Verbum Dei, forte cum militibus conversabatur, accepit vero lutum illoque effinxit animalia quædam volatilia et reptilia sensu omnino prædita. Quare vero in toto Corano nulla Muhammedis vel matris ejus Jemenæ occurruut encomia, sicut inveniuntur quæ spectant Dominum nostrum Jesum Christum, et sanctam ejus Matrem Virginem Dei Genitricem? Unde fit quod illum vocas fratrem Christi? Aut quomodo alium prophetam æquabis Christo, cum ipsi sint opera Dei Verbi? Et cum sint circumscripti, mortales et corruptibiles, quomodo æquabuntur Deo Verbo quod caret principio et fine?

Καὶ πῶς, λέγοντός μου, ὅτι ὁ Χριστὸς Υἱὸς Θεοῦ ἐστι, καὶ Λόγος Θεοῦ, λέγεις σὺ, Καὶ ὁ Ἀδὰμ Λόγος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ; Καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐποίησεν, καὶ ὅτι ἄνευ σπορᾶς ἐτέχθη, καὶ ἀναμάρτητός ἐστιν, ὑμεῖς φατε, ὅτι καὶ ὁ Ἀδὰμ ὅμοιος. Καὶ ὅτι οὐδὲ ἴχνος ἁμαρτίας παρ' αὐτῷ Χριστῷ ἐστιν, λέγεις, Καὶ Ἰωάννῃ τὸ αὐτό· Καὶ τί θαυμαστόν; Καὶ ὅταν λέγω ὅτι νεκροὺς ἀνέστησεν, καὶ ὑμεῖς λέγετε, Καὶ Ἠλίας ἀνέστησεν. Καὶ ἂν ἐγὼ λέγω, Ὁ D Κύριος ἀνελήφθη εἰς οὐρανοὺς, λέγετε, Καὶ τί παράδοξον; καὶ ὁ Ἐνὼχ ὁμοίως. Ἕτοιμός εἰμι ὁ ταπεινὸς Ἐδεσηνὸς μοναχὸς ἐλέγξαι σε περὶ πάντων ὧν λέγεις διαψευδόμενος. Ὦ ἀνόητε κἂν λέγῃς ὅτι ὁ Ἀδὰμ ἔοικεν τῷ Χριστῷ διὰ τὸ, ὡς πρωτόπλαστος ἦν, καὶ ἄνευ σπορᾶς ἦν, λοιπὸν καὶ ὁ πρῶτος ἀγατίδαρος, καὶ ὁ κύων, καὶ ὁ ὄφις ἄνευ σπορᾶς εἰσιν, καὶ ἐοίκασι, κατὰ τὸν σὸν λόγον, καὶ τῷ Ἀδὰμ, καὶ τῷ Χριστῷ. Καὶ αὐτόθεν λέγω σοι· Ὁ Ἀδὰμ ποίημά ἐστιν τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, Χριστός ἐστιν. Καὶ πῶς ἴσους ποιεῖς; Ὁ Ἀδὰμ δοῦλος καὶ ὑπουργὸς, καὶ παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἁμαρτήσας ἐξωρίσθη τοῦ παραδείσου. Καὶ πῶς ἔοικεν ὁ ἀναμάρτητος Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ

Quare vero, me asserente Christum esse Filium Dei et Verbum Dei, regeris Adamum esse verbum Dei? Cum dico Christum signa et miracula patrasse, et sine semine natum, et nulla peccati labe inquinatum, cur dicitis idem occurrere in Adamo? cur asseritis quod, si in Christo nulla apparuerint peccati vestigia, idem de Joanne dici possit, et hoc inter miranda non esse recensendum? Et cum assero Christum mortuos excitasse, cur dicitis Eliam idem etiam præstitisse? Et cum profiteor Dominum in cœlos ascendisse, cur respondetis hoc non esse paradoxum, et extra rerum et exemplorum ordinem, cum eidem etiam Enocho contigerit. Sed ego humilis monachus Edessenus sum paratus ad diffianda et confutanda ea omnia quæ profers mentiendo. O ineptissime, si ideo Adamus cum Christo conferendus quia sicut Christus primus homo formatus fuit sine semine, sequeretur primum asinum, primum canem, primum serpentem, secundum ratiocinationem tuam, cum Adamo et Christo posse conferri, nec illa in eo esse deterioris sortis; nam sicut ille, formata sine semine fuerunt ista animalia. Sed rursus tibi regero Adamum ipsum fuisse creaturam et opus

ipsius Verbi Dei, Verbum vero Dei est Christus ipse. Quomodo ergo illos pares et similes constituis. Adamus fuit servus, minister, et mandatum Dei trangressus est, et post peccatum exsul paradiso pulsus est. Quomodo ergo similis esset Verbo Dei, quod est immortale, quod est sine peccato, et quod semper occupat eumdem locum quem ab æterno occupavit.

A ἀθάνατος, καὶ μένων εἰς τοὺς αἰῶνας ὅπου ἦν τὸ πρότερον;

Dixi tibi Christum sine semine natum, et nunquam peccato obnoxium fuisse; regeris vero tu quod idem de Joanne dici possit. Sed mentiris, nam etiamsi non peccaverit et soboli generandæ non vacaverit, natus est tamen ex semine, et eo modo naturali quo homines generari solent. Quomodo ergo Christo conferri potest? Dixi Christum vim suam exeruisse in variis signis et miraculis patrandis; dicis vero tu, quod Moses idem fecerit. Sed falleris. Moses sine nomine Christi miracula patrare non poterat. Primo quippe dicebat Pharaoni Hebraica lingua: Aia, Aser, Aia, Aspaot, misit me ad te, hoc est Deus, Dominus, Spiritus sanctus, quibus verbis satis ostendit propriam suam servitutem, qua superiorem et Dominum agnoscebat; imo sanctam Trinitatem etiam manifestavit dicens: Deus, Dominus, et Spiritus sanctus. Et ad tempus tantum, et cum precibus et lacrymis miracula patravit. Quia et postea in Dei mandatum impingens, propterea non vidit terram promissionis, et extra illam suaviter mortuus est. Quo de negotio sic loquitur Coranus tuus *Μπατελμουκάτεμ*, seu terram promissionis. Christus vero sine precibus et efflagitationibus mortuos excitavit, imperante quippe voce sic locutus ad Lazarum quatriduanum: Lazare, veni foras; quomodo ergo conferri potest cum Adamo, cum Mose, vel cum alia quapiam creatura? Ante vero cum dicerem Christum gloria circumdatum ascendisse in cœlos, dixisti Enochum pari miraculo conspicuum fuisse, et nihil in Christo novi contigisse.

Εἰπόν σοι, ὅτι ὁ Χριστὸς ἄνευ σπορᾶς ἐτέχθη, καὶ οὐδὲν ἥμαρτεν. Καὶ σὺ λέγεις· Καὶ Ἰωάννης τὸ αὐτό. Ἀλλὰ ψεύδῃ. Εἰ καὶ οὐκ ἔσπειρεν, καὶ οὐχ ἥμαρτεν, ἀλλ' ἐκ σπέρματος ἐτέχθη, καὶ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην ἐγένετο φύσιν. Νῦν ἐρωτῶ σε πῶς ἔοικε τῷ Χριστῷ; εἰπόν σοι, ὅτι ὁ Χριστὸς σημεῖα καὶ τέρατα ἐποίησεν, καὶ εἶπας, ὅτι καὶ Μωϋσῆς τὸ αὐτό. Ἀλλὰ ψεύδῃ. Ὁ Μωϋσῆς χωρὶς ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ σημεῖα ποιῆσαι οὐκ ἐδυνήθη. Εἶπεν γὰρ πρῶτον B Ἑβραΐδι φωνῇ πρὸς τὸν Φαραώ, Ἀϊά, Ἄσαρ Ἀϊά, Ἀσπαούθ· Ἀπέστειλέ με πρὸς σέ, τοῦτ' ἔστιν, Θεός, Κύριος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ ὑπέδειξε τὴν οἰκείαν δουλοσύνην πρὸς τὸν Δεσπότην αὐτοῦ. Ἐφανέρωσε τὴν ἁγίαν Τριάδα, εἰπών, Θεός, Κύριος, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ διὰ μὲν χρόνων, καὶ δι' εὐχῶν, καὶ δακρύων πεποίηκε τὰ θαύματα. Ἐκ τότε πταίσας πρὸς τὸν Θεὸν οὐκ εἶδεν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ κατ' ἡδονὴν τετελεύτηκεν. Καὶ περὶ τούτου τὸ Κουράνιόν σου λέγει, *Μπατελμουκατέμ*· ἤγουν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Ὁ Χριστὸς χωρὶς εὐχῆς καὶ παρακαλέσεως τοὺς νεκροὺς ἀνέστησεν. Δεσποτικῇ φωνῇ γὰρ ἐλάλησεν πρὸς τὸν τετραήμερον Λάζαρον· « Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. » Πῶς γοῦν ἔοικεν τῷ Ἀδάμ, καὶ τῷ Μωϋσῇ, ἢ ἑτέρᾳ τινὶ τῶν κτισμά- C των φύσει. Λέγων πάλαι, Ὁ Χριστὸς ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς, ὡς εἰπόν σοι, ἐν δόξῃ· καὶ σὺ εἶπας, ὅτι Καὶ ὁ Ἐνὼχ ὁμοίως, καὶ τί καινόν;

Insulse, et ab omni veritate aliene, si Enoch istam libertatem et gloriam illius sortis et fati est consecutus, verum quidem dicis. Sed ex tuis scriptis constat hoc esse falsum. Coranus quippe tuus dicit Enochum nunc esse in loco quodam altissimo, et in ipso tuo Corano inveni locum istum esse paradisum. Sequitur ergo Enochum esse tantum in paradiso. Quod vero Dominum spectat, legitur in Alcorano quod Deus vocaverit Jesum Christum ut locum occuparet supra cœlos sublimiores; et in Evangelio nostro legitur: Domine, ascensione tua attoniti fuerunt Cherubim, cum te viderent super nubes incedentem et sedentem. Quænam ergo inter illum fingi potest et Enochum comparatio? Iterum diligenter animadverte, quod nullus præter Christum cum jubilo et acclamationibus et cum tubæ clangore ascendit; qui descenderat ex cœlo, iterum cum gloria remeavit ad cœlos ubi prius erat, sicut legitur in scriptis prophetarum nostrorum; nam sicut Dominus descendit, et sicut Dominus iterum in cœlos ascendit. Quomodo ergo illi similis esset Enochus? Igitur terrenus, creatus, servus, mortalis, corruptibilis Muhammed in cœlos non ascendit; nec errore isto nimium tibi blandiaris, quasi verum esset Muhammedem in cœlos ascendisse, quia illius

Ἄφρον, καὶ ἔξω τῆς ἀληθείας! Ἐὰν ἔχῃ ὁ Ἐνὼχ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τὴν δόξαν τῆς *μοίρας αὐτοῦ*, ἀληθεύεις. Ἀλλὰ διὰ τῶν σῶν γραμμάτων ψευδόμενον τὸ Κουράνιόν σου λέγει, ὅτι ὁ Ἐνὼχ κεῖται εἰς ὑψηλὸν τόπον, εὗρον ἐν τῷ Κουρανίῳ σου τὸν παράδεισον, καὶ λοιπὸν ἐν τῷ παραδείσῳ ἐστὶν ὁ Ἐνώχ. Καὶ διὰ τὸν Κύριον, οὕτως λέγει τὸ Κουράνιόν σου, ὅτι ὁ Θεὸς ἐκάλεσε τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀνώτερον τῶν οὐρανῶν. Καὶ τὸ θεῖον ἡμῶν Εὐαγγέλιον οὕτω φησί· « Κύριε, τῇ σῇ ἀναλήψει ἐξεπλάγησαν τὰ Χε- D ρουβίμ, θεωρήσαντά σε ἐπὶ νεφελῶν ἀνερχόμενον, τὸν ἐπ' αὐτῶν καθεζόμενον. » Πῶς οὖν ἔοικεν τῷ Ἐνώχ; Πάλιν μάθε ἀκριβῶς, ὅτι οὐδεὶς ἀνέβη ἐν ἀλαλαγμῷ, εἰ μὴ ὁ Χριστὸς ἐν φωνῇ σάλπιγγος· ὁ καταβὰς ἐξ οὐρανοῦ αὐτὸς πάλιν ἀνελήφθη ἐν δόξῃ εἰς τοὺς οὐρανούς, ὅπου ἦν τὸ πρότερον, καθὼς γέγραπται ἐν τοῖς προφήταις ἡμῶν. Ὡς γὰρ Δεσπότης καταβάς, πάλιν ὡς Δεσπότης ἀνέβη. Πῶς οὖν ἐστιν ἴσος τῷ Ἐνώχ; Χοϊκὸς καὶ ποίημα, καὶ δοῦλος, καὶ θνητός, καὶ φθαρτός, εἰς οὐρανοὺς ὁ Μουχάμετ οὐκ ἀνέβη, μὴ πλανῶ, ὥστε ἀληθεύειν ἀναληφθῆναι αὐτὸν εἰς οὐρανούς, καὶ μαρτυρεῖν περὶ τούτου τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Φατμάν. Καὶ αὖθις λέγεις· Ὁ Χριστὸς ηὔχετο, καὶ ὁ εὐχόμενος δοῦλός ἐστι τοῦ Θεοῦ. Ἀλλ' ἄκουσον ἐμοῦ τοῦ Ἐδεσηνοῦ. Ἔδειξά σοι πολ-

λάκις, ὅτι ὁ Χριστὸς Λόγος ἐστὶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ A Κουράνιόν σου μαρτυρεῖ. Καὶ μὴ πολυπραγμονῇς περὶ τούτου. Τὸν Θεὸν Λόγον δοξάζει, καὶ ἀνυμνεῖ, καὶ προσκυνεῖ πᾶσα ἡ δύναμις τῶν οὐρανῶν. Καὶ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὁ Λόγος οὗτος ἐσκήνωσεν ἐν τῇ σαρκὶ, ἡ καὶ καλεῖται ἡ σάρξ αὐτοῦ ναὸς Θεοῦ Λόγου. Καὶ ἐν τούτῳ τῷ ναῷ νεκροὺς ἐζωοποίησεν ὁ Λόγος θεοπρεπῶς, καὶ τὰ ἑξῆς.

filia Phatima hoc testimonio suo tentavit confirmare. Rursus vero dicis: Christus etiam preces adhibuit, qui vero precatur, servus Dei haberi debet. Sed audi me respondentem Edessenum. Sæpius hoc tibi comprobavi, et hoc tuus Coranus testimonio suo confirmat, nimirum quod Christus sit Verbum Dei. Et ea de re non debes nimium esse sollicitus; Deum vero Verbum honore, hymnis, adoratione prosequuntur omnes cœli virtutes, et totum genus humanum. Et Verbum istud habitavit in carne, et caro ista facta est templum Dei. Et Verbum modo Deo conveniente, mortuos vivificavit, exsistens in isto templo nimirum carne, et quæ sequuntur.

Ὁρᾷς, ἐπεὶ ναὸς Θεοῦ ἐστιν ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, λοιπὸν οὐ χρείαν ἔχει τοῦ εὔξασθαι, καὶ ἐὰν εὔχηται ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἔλεος καὶ συγχώρησιν διδάσκει τῷ λαῷ, σῶσαι βουλόμενος αὐτούς. Καὶ B λέγεις· Καὶ ὁ ἄγγελος ἀσώματος ἦν, καὶ ναὸς Θεοῦ. Διὰ τί εὔχεται; Ληρεῖς. Οὐδέ ποτε εἶπεν ὁ Θεὸς τῶν ἀγγέλων, ἢ προφητῶν τινι, « Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, » ὡς ἐκ στόματος Δαβὶδ, ἤ, « Ναὸς εἶ τοῦ Θεοῦ. » Οὔτε πάλιν, « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, αὐτοῦ ἀκούετε. » Ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἀγγέλων, ἤ τινι τῶν προφητῶν, « Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. » Οὐδὲ αὖθις πρὸς ἄγγελον, « Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐκ δεξιῶν. » Οὔτε πάλιν, « Ἀπ' ἀρχῆς τὸ ὄνομά σου ἐστὶν ὑπὲρ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην εἰς τοὺς αἰῶνας. » Οὐδὲ πάλιν πρὸς ἄγγελον, ἢ προφήτην, « Σοὶ προσκυνήσουσιν οἱ βασιλεῖς τοῦ λαοῦ, καὶ αἱ φυλαὶ, καὶ ἐπὶ σοὶ εὐλογοῦνται, καὶ προσκυνήσουσί σε πάντες ἄνθρωποι. » Οὐκ ἔστιν ἄρα λοιπὸν, καὶ ὁ ἄγγελος ναὸς Θεοῦ, ὡς σὺ C δοκεῖς. Καὶ αὖθις ἐρωτῶ σε ἐκ τῆς γραφῆς σου, ὅτι ἑβδομήκοντα τρεῖς φυλαί εἰσιν οἱ Μουσαλμανοὶ, ὡς λέγεις, ἡ μία τοῦ παραδείσου, καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν κολάσεων· καὶ πάντες ἕνα Μουχάμετ γινώσκουσιν καὶ ἕνα Θεὸν ἄλλον ὁμολογοῦσι, καὶ τέσσαρα δόγματα δογματίζουσι. Τὸ πρῶτον ἀπὸ Χανιφὰ, δεύτερον Σεφὶ, τρίτον Μελκὶ, τέταρτον Ἀχμὰτ Χαμπίλ.

Vides quod quandoquidem Verbum est templum Dei, sequitur non illi opus fuisse precibus, et si aliquando preces visum est fundere coram hominibus, hac agendi ratione voluit illos misericordiam et indulgentiam docere, et illos ad salutem perducere. Sed dices: Angelus est incorporeus, et templum Dei, quare ergo precatur? Sed deliras, nulli unquam angelorum aut prophetarum dixit Deus, hodie genui te, ut loquitur David, aut tu es templum Dei. Et rursus de nullo alio dictum est: Hic est Filius meus dilectus, audite illum. Et nulli angelorum aut prophetarum dictum est: sede a dextris meis donec posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Nec de angelo dictum: Deus noster est a dextris. Nec rursus: Nomen tuum est ab initio ante solem, et lunam, et in sæcula; nec de angelo et propheta dictum: Te venerabuntur reges populi tui, et tribus populi tui in te benedicentur, et te adorabunt omnes homines. Non ergo sequitur, ut tu existimas, quod angelus sit templum Dei. Sed rursus apud te quæstionem movebo ex ipsa scriptura tua petitam, ubi narratur septuaginta tres esse tribus Musulmannorum, unicam vero paradisi deliciis potituram, alias vero omnes suppliciis et pœnis adjudicandas; et omnes quidem unum Muhammedem agnoscunt, unum vero alium Deum confitentur, et quatuor quidem sententias varias fovent et profitentur. Unam a Chanipha, alteram a Sephi, tertiam a Melchi, quartam ab Achmet Champil.

Καὶ ἔμαθον, ὅτι λέγει ὁ Μουχαμὲτ ἐν τῷ Κουρανίῳ, Ἑβδομήκοντα δύο φυλαὶ τῆς κολάσεως, καὶ μία τοῦ παραδείσου. Πάντως ὁ Μουχάμετ, οὐδὲ ἀπὸ πολλῆς συλλογῆς βιβλίων ἐπαίδευσεν τὸν λαὸν αὐτοῦ, ἵνα οἱ μὲν γινώσκουσιν, οἱ δὲ μή. Ἀπὸ τῆς D τοιαύτης συλλογῆς πάντως ἡ διδαχὴ αὐτοῦ πᾶσα, καὶ ἡ πρὸς τὸν λαὸν κήρυξις, καὶ ἡ πίστις ἡ φοβερὰ, καὶ τὸ δόγμα, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ παραδείσου, καὶ τῆς κρίσεως, καὶ ἡσυχίας, καὶ ὁ ὕμνος, καὶ ἡ ψαλμῳδία, καὶ ἡ προφητεία αὐτοῦ, καὶ ἡ διδασκαλία, καὶ ἡ σοφία, καὶ τὸ φῶς, καὶ ὁ νόμος, ὃν δέδωκε τὸ γένος τῶν Μουσουλμανῶν, τοῦτ' ἔστι τὸ εἰπεῖν, Οὐκ ἔστιν Θεὸς, πλὴν Θεοῦ, καὶ ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ. Καὶ πάλιν, τοῦτό ἐστιν τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ὑμῶν, τὸ λέγειν, Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεοῦντος, καὶ ἐλεημένου, ᾧ οἱ ἐν ἀληθείᾳ εὐχόμενοι. Καὶ ὅτι παρὲξ τοιούτου δόγματος οὐ δοξάζεις, ἕτερος λόγος σωτηρίας οὐχ ὑπάρχει. Καὶ ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσας.

Et audivi et novi quod Muhammed doceat in Alcorano septuaginta duas tribus suppliciis, unicam vero destinari paradiso. Certe Muhammed ex varia et multiplici librorum cognitione populum suum non docuit et institutione erudivit, ut quidam, illius doctrinam assequerentur, alii vero non; ex una et eadem farragine fluxit tota illius doctrina, et illius ad populum prædicatio. et horrenda fides, et doctrina, et confessio de paradiso, ultimo judicio, et quiete æterna, et hymnus, et psalmi, et disciplina, et supplicatio, et lux, et lex, quam genti Musulmanicæ tradidit, in eo tantum consistit, ut dicatur, non est Deus nisi Deus, et Muhammed apostolus Dei. Et iterum, hæc est summa salutis vestræ, in nomine Dei miseratoris et misericordis quem in veritate precamini, et præter istud dogma, nulla alia Dei celebratio, nullumque apud vos aliud verbum salutis. Et Muhammed est apostolus Dei qui tamen regnum Dei non est consecutus; quicunque

vero sicut scriptum est confessus fuerit, inter cives et accolas paradisi recensebitur. Væ toti generi Musulmanico propter talem doctrinam. Quia qui hæc audit, et credit illa in paradiso fieri, immergitur peccato sicut aqua scaturiens et mergens herbam. Cæterum quandoquidem omnes Musulmanni ut ipse bene novi, talia verba proferunt et sic omnes sentiunt, quomodo tu asseris septuaginta illorum tribus et familias pœnis adjudicari, unicam vero paradisum consecuturam. Ostende mihi quomodo hoc fiat, si illud nosti; si vero illius non es conscius, hoc tibi ipsi, ipse dicam et significabo.

Propterea dixit Muhammed septuaginta duas tribus ad supplicia destinari, unam vero ad paradisi voluptates, quia septuaginta duæ, inquit, sunt tantum Musulmannicæ quoad cultum publicum, et externe tantum profitentur vera dicere Muhammedem, clam vero asserunt populum Muhammedis cum illo falli et fallere. Et dicam tibi quænam sint istæ tribus, et eorum nomina, nempe Chasisimi, Separi, Ismaeli, Moutani et reliquæ quæ sequuntur. Sed ne nimis longas verborum ambages nectamus, rursus dico quod septuaginta duæ vestræ linguæ, abnegent Muhammedem. Nostræ vero omnes unicam fidem profitentur, et Christum religiose colunt. Si vero vestræ septuaginta duæ tribus et linguæ Muhammedem abnegent et reprobent, quænam veritatem proferent. Omnino vel plures vel una saltem mentientur. Nec est quod dicatis fideles et electos veritatem profiteri. Nam hoc etiam responsum dissolvam et elidam. Nam dic mihi, o Agarene, quare Deum ipsum convicîaris et calumniaris, asserens Deum hæc verba in ambitu throni sui exarasse, non est fides vera alia quam fides electorum Musulmannorum. Hoc quippe inveni scriptum in Corano tuo. O a veritate aberrans, nullus unquam vidit Deum, nec illius thronum conspexit, quis te ergo certiorem fecit ista circa thronum Dei esse scripta et exarata? Si vero dicas hoc te didicisse ex tuo ipso Corano, certe prorsus mentitur Coranus tuus. Nam ubi erant omnes Musulmanni cum esset thronus Dei, et sedens super illum, qui tegit aquis superiora illius, et omnia comprehendit.

Nunc vero dic mihi, o fidelis, quo titulo gaudere contendis inter omnes alias nationes, an non summa salutis hominum fidelium, et vera et recta via ad vitam æternam, et fundamentum salutis animæ et corporis, et puræ ad Deum orationis, est cognitio Dei. Tu vero deum ratione et vita carentem agnoscis et confiteris, illumque cultu divino prosequeris et veneraris ut superius ostensum est. Adde te non habere prophetam aut apostolum; qua ratione ergo teipsum electum voces declara et comproba. Nec habes sacerdotium, nec gratiam, nec templum, nec remedium ad morbos animæ et corporis curandos, nec psalmos, nec orationes. Si mentiar, fac ut constet falsitas et mendacium meum. Illa ergo agnoscens quomodo poteris ingredi regnum cœlorum et gratiæ Dei particeps evadere? Ab istis omnibus es quam longissime alienus.

A Ὅστις δὲ ουτος ὁμολογήσας, ὡς γέγραπται, ἐστὶν πολίτης τοῦ παραδείσου. Οὐαὶ τὸ γένος τῶν Μουσουλμανῶν ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ. Ὅτι ὁ ἀκούων τούτου τοῦ γενέσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ εἰσάγει τῇ ἁμαρτίᾳ ὡς βρύσιν χόρτου. Λοιπὸν, εἰπεὶ πάντες οἱ Μουσουλμανοὶ, ὡς οἶδα κἀγὼ, τοιαῦτα λόγια λέγουσι, καὶ φρονοῦσι, σὺ πῶς λέγεις, ὅτι ἑβδομήκοντα δύο εἰσὶν φυλαὶ τῆς κολάσεως, καὶ μία τοῦ παραδείσου; Ὑπόδειξον, ἐὰν γινώσκεις πῶς εἶναι. Εἰ δὲ οὐκ οἶδας, φράσω σοι αὐτός.

Διὰ τοῦτο εἶπεν ὁ Μουχαμετ, ὅτι ἑβδομήκοντα δύο εἰσὶν τῆς κολάσεως καὶ μία τοῦ παραδείσου, ὅτι αἱ ἑβδομήκοντα δύο αὗται, λέγει, ἐν τῷ φα-
B νερῷ, καὶ ἀληθεύειν τὸν Μουχάμετ· ἐν δὲ τῷ κεκρυμμένῳ, ὅτι ὁ λαὸς τοῦ Μουχάμετ σὺν αὐτῷ πλανῶσι, καὶ πλανῶνται. Καὶ μέλλω σοι διδάξαι αὐτοὺς, καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν, Χασισίμου, Σεπερὶ, Ἰσμαῒλ, Μουτανὶ, καὶ αἱ λοιπαὶ καθεξῆς. Ἀλλ' ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, καὶ πάλιν αἱ μὲν ἑβδομήκοντα δύο ὑμέτεραι γλῶσσαι ἀρνοῦνται τὸν Μουχάμετ. Αἱ δὲ ἡμέτεραι τόσαι μίαν πίστιν ἐπὶ Χριστοῦ σέβονται εὐσεβοφρόνως. Αἱ γοῦν ὑμέτεραι ἑβδομήκοντα δύο γλῶσσαι εἰ ἀρνοῦνται τὸν Μουχάμετ, τινὲς γοῦν ἀληθεύουσιν. Διὰ παντὸς, ἢ πλείονες, ἢ μία ὑμῶν γλῶσσα ψεύδεται. Οὔτε, ὡς μὲν νομίζετε, πιστοὶ καὶ ἐκλεκτοί. Ἀλλὰ καταλύσω ὑμᾶς, καὶ συντρίψω. Διὰ τί, Ἀγαρηνὲ, εἰπέ μοι, συκοφαντεῖς τὸν Θεὸν λέγων, ὅτι ἔγραψε γύρωθεν τοῦ θρόνου αὐ-
C τοῦ οὕτως· Οὐκ ἔστιν ἀληθεστέρα πίστις ἑτέρα, ἢ τῶν ἐκλεκτῶν Μουσουλμανῶν; Καὶ οὕτως εὗρον ἐν τῷ Κουρανίῳ σου, πεπλανημένε· Τὸν Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐδὲ τὸν θρόνον αὐτοῦ, οὐδέ πως οἶδας, ὅτι οὕτως γέγραπται ἐν τῷ θρόνῳ τοῦ Θεοῦ. Εἰ μὲν λέγεις, ὡς ἀπὸ τοῦ Κουρανίου σου ἔμαθες, λοιπὸν ψεύδεται τὸ Κουράνιόν σου. Ποῦ γὰρ ἦν Μουσουλμανὸς, ὅταν ὁ θρόνος τοῦ Θεοῦ ἦν, καὶ ὁ καθήμενος ἐπὶ θρόνου, ὁ στεγάζων ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῷα αὐτοῦ, καὶ συνέχων τὰ πάντα;

Ἄρτι, εἰπέ μοι, ὡς ἑαυτὸν καλεῖς ἐκ πασῶν τῶν γενεῶν, πάντως τὸ πρῶτον κεφάλαιον τῆς σωτηρίας
D τῶν πιστῶν ἀνθρώπων, καὶ ἡ εὐθεῖα ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος σωτηρίας, καὶ καθαρᾶς εὐχῆς πρὸς Θεὸν, ἡ θεογνωσία ἐστί· σὺ δὲ ἄλογον Θεὸν γινώσκεις καὶ ἄζωον, καὶ αὐτὸν λατρεύεις, καθὰ καὶ πρότερον ἔδειξά σοι. Πάλιν οὔτε προφήτην ἔχεις, οὔτε ἀπόστολον. Πῶς γοῦν καλεῖς ἑαυτὸν ἐκλεκτὸν, δεῖξόν μοι. Οὔτε ἱερωσύνην γινώσκεις, οὔτε χάριν ἔχεις, οὔτε ναὸν, οὔτε ἴασιν ψυχῆς καὶ σώματος, οὔτε ψαλμῳδίαν, οὔτε εὐχάς· καὶ εἰ ψεύδομαι, δεῖξόν μοι. Καὶ ὅμως ταῦτα γινώσκων, πῶς δύνασαι ἀπελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ; Τούτων πάντων πόῤῥω τυγχάνεις.

Καὶ ἡ κήρυξις, ἣν σε ἐκήρυξεν ὁ Μουχάμετ· Ὅτε A μέλλεις εὔξασθαι, λαβὲ μακρογούργουρον κεράμιον σὺν ὕδατι. Καὶ μετὰ τῆς δεξιᾶς σου χειρὸς βάλε τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὴν καθέδραν σου. « Καὶ μετὰ τῆς ἀριστερᾶς σου χειρὸς βάλε τὸ ὕδωρ, εἶτα πλῦνε. Καὶ μετὰ τοῦ δακτύλου σου, ᾧ ἔπλυνας τὴν καθέδραν σου, πλῦνε μετ' αὐτοῦ τὸ στόμα σου. Εἶτα τὸ πρόσωπόν σου, ἔκτοτε τὰς δύο χεῖρας μέχρι τῶν ἀγκώνων, εἶτα τὰς ὀφρῦς, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τότε τοὺς πόδας. Καὶ εἰ μέν ἐστιν ἐν ταξιδίῳ, ὀφείλεις πλύνειν ἔξω τῶν ὑποδημάτων σου, ἵνα μὴ κοπιᾷς, εἶτα ἐκβάλλειν αὐτὰ, καὶ πάλιν ὑποδέεσθαι. Καὶ ἐὰν φορῇς δακτυλίδιον χρυσοῦν, ἔκβαλε αὐτὸ, καὶ ἔκτοτε εὔχου. Εἰ δὲ μὴ, εὔχου. Καὶ ἐὰν φορεῖς γοῦνα ὑπὸ δέρματος κατουδίου, μὴ εὔχου, πρὶν ἐκβάλῃς αὐτήν. Καὶ ἐὰν πίνῃ ὁ Μουσουλμανὸς οἶνον ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ B θέλῃ εὔξασθαι, ἀτενιζέτω εἰς τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ. Καὶ ἐὰν ἔσταξεν εἰς αὐτὸ ἀπὸ τοῦ οἴνου, πλυνέτω μετὰ σιφπουνίου καὶ ὕδατος, καὶ τότε εὐχέσθω. » Κἀγὼ λέγω σοι, Οὐαὶ τῆς ἀφροσύνης, ὅτι ὁ πίθος γέμει οἴνου, καὶ ἔξωθεν πλύνεται.

Hæc est vero doctrina quam promulgavit Muhammed, nempe, cum precibus orationi vacaturus es, accipe gurgulionem seu vas fictile, oblongum habens collum in quo aqua contineatur, « Et manu dextra ad anum et podicem admota sinistra quam injice, et fundamentum lava. Et digito quo fundamentum lavaveris et purgaveris, eodem ipso lava os tuum. Postea lava faciem, et manus ambas ad cubitos usque, denique lava supercilia et aures, postremo pedes ipsos. Si vero sis in præsidio, debes extra calceos lavare, ne hoc tibi molestiam creet, deinde illos excutere et iterum induere. Et si gestes annulum aureum, remove illum, et postea vaca orationi. Si vero annulo careas, potes statim orare. Et si tecum gestes vestem ex pelle cati seu felis consutam, ne preces fundas priusquam illam removeris. Et si Musulmannus toto die se vino ingurgitaverit, et voluerit tamen orare, attente consideret vestem suam, et si illam animadverterit vini guttis quibusdam maculatam, statim illam sapone et aqua purget, et postea incumbat orationi. » Ego vero regero : Vah ineptiarum et stultitiarum. Nam hoc est dolium exterius purgare et lavare quod intus vino plenum est.

Οὕτως καὶ σὺ τῆς κοιλίας σου γεμούσης οἴνου, καὶ οὐκ ἐμιάνθης, καὶ τοῦ ἱματίου σου σταλαγμοῖς, ἐμιάνθης. Καὶ αὖθις ἀνάθετε εὐχῇ τῇ μιαινομένῃ ἀπὸ χρυσοῦ δακτυλιδίου, καὶ δερματος κατουδίου, καὶ ἀνάθεμα παραδείσῳ μιαινομένῳ ἀπὸ χοίρου καὶ οἴνου. Τέλος πάντων ἡ διδασκαλία τοῦ Μουχάμετ σου παραγγέλλει σοι· « Εἰ μὲν ὑπάρχεις ἐγγὺς μασγιδίου, λαβὼν μανδήλιον, καὶ ἅπλωσον ἔμπροσθέν C σου ἐχόμενος, ἵνα μὴ μιανθῇ τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τοῦ χροὸς τοῦ μασγιδίου. Εἰ δὲ τυγχάνεις ἔξωθεν μασγιδίου, καὶ οὐκ ἔχεις μανδήλιον, ἔκβαλε τὸ ἄνωθέν σου ἱμάτιον, καὶ ἅπλωσον ἔμπροσθέν σου. Εὔχου ἄνωθεν αὐτοῦ, καὶ ἔστω ἡ εὐχή σου οὕτως· Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; καὶ, οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν σοῦ, καὶ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ. Ἀμήν. Εἶτα βαίνεις γονυκλισίας τρεῖς λέγων οὕτως· Εὐχαριστοῦμέν σε, Θεὸς καὶ Κύριε τῶν ἁπάντων, ἡ τοῦ ἐλέους ἄβυσσος, ὁ ἐν τῇ μελλούσῃ ἡμέρᾳ ἀδωροδόκητος κριτὴς, καὶ βασιλεὺς, χάρισαι ἡμῖν ὁδοὺς εὐθείας, ἐν αἷς ἐδωρήσω τοῖς ἁγίοις σου πορευθῆναι οὐχ ὡς οἱ ὠργισμένοι ἐπορεύ[θη]σαν, ἔτι δὲ καὶ οἱ πεπλανημένοι. Ἀμήν. Καὶ ποίει τρεῖς γονυκλισίας καθήμενος, καὶ ἀναστὰς λέγε· Τίς Θεὸς μέγας, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; D τρίς· πάλιν δὲ καθήσας, καὶ μεγάλυνον τὸν Θεὸν τρίς· εἶτα χαιρέτιζε ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους, λέγων· Εἰρήνη ἡμῖν. Καὶ ἐξ εὐωνύμων πάλιν τὸ αὐτὸ, Σὺν ἐλεήμονι Θεῷ. Καὶ ἀπόλυε. » Αὕτη πάντως ἡ εὐχή σου, καὶ ἡ διδασκαλία σου, καὶ ἡ παρὰ Μουχάμετ σου σοφία. Πλέον δὲ τούτου οὐκ ἔχεις τὸ οἱονοῦν.

Sic abdomine tuo onerato et pleno vino non contaminaris, guttis vero quibus inficitur vestimentum tuum es prorsus inquinatus. Et rursus anathemate notatis et prosequimini preces contaminatas gestatione annuli, et pellis felis, et paradisum ipsum vino et carne suilla contaminatum. Doctrina vero Muhammedis hæc tanquam finem et summam suorum dogmatum urget, ut nimirum : « Cum accedes ad moschæam, sudarium seu mantile extendas coram te, ne a colore vel terra moschææ inficiatur et inquinetur vultus tuus. Si vero es extra moschæam, et non habes sudarium, exue et extende superiorem vestem tuam, et super illa orationem tuam funde, et talis sit oratio tua : Quis Deus magnus sicut Deus noster, et non est Deus nisi Deus noster, et Muhammed apostolus Dei. Amen. Deinde perges et ter genua flectes dicens, benedicimus tibi, o Deus, qui es Dominus et rerum omnium arbiter, qui et misericordiæ abyssus, et qui ultimo die sedebis judex nullis donis et muneribus corruptibilis ; o Rex, concede nobis vias rectas, quas concessisti sanctis, ut in illis incedamus, non vero sicut illi qui ira et errore a via recta deflexerunt. Amen. Et facies tres genuflexiones sedens, deinde surgens dic ter. Quis Deus magnus sicut Deus noster : Postea sedens Deum ter celebrabis et magnificabis, deinde salutabis ad dextrum latus dicens : Pax nobiscum ; deinde ad sinistrum eadem verba repetens, quibus addes : Cum Deo misericorde. Quibus peractis discedas. » Hæc est tota tua orandi ratio, tota tua disciplina, tota quam a Muhammede hausisti sapientia et præter illud nihil quidquam aliud proferre potes.

Κἀγὼ δέ σοι φέρω μάρτυρας, ὅτι πρὸ πάντων οἱ Ἄρραβες τὰ ῥήματα ταῦτα εἶχον καὶ τὰ γράμματα σὺν τῷ ἐλεημένῳ καὶ ἐλεοῦντι, ἃ δὲ Μουσουλμανοὶ καὶ γραμματικοὶ κελεύετε, τὴν ὕμνον τοῦτον, καὶ τὴν ψαλμῳδίαν, καὶ τὸ, Τίς Θεὸς μέγας; μᾶλλον

Ego vero testes tibi suppedito quibus constat ista omnia et dicta et scripta obtinuisse apud Arabas ante Muhammedem, imo verba ista : Cum Deo miseratore et misericorde, quæ vos Musulmanni libro vestro scripto adhærentes soletis vestris sectatoribus

inculcare et imperare, et istum hymnum, et istam psalmodiam, et ista verba : Quis est Deus magnus, etc., imo et astronomiam, et phaseos seu positionum lunæ calculos, et epilogismos, et artis medicæ sapientiam, et versus, et scholia, seu observationes, ista omnia excoluerunt Arabes multis annis antequam Muhammed oriretur. Omnis vero a Muhammede excogitata sapientia, et prædicatio in eo consistit ut proferatur : Muhammed est apostolus Dei ; tu non potes me mendacii arguere. Hoc disce ab ipsomet Muhammede. « Si quis, inquit, hoc faciat et confiteatur, futurus est paradisi incola, et si quis aqua non se purificaverit, non debet eo temeritatis devenire ut orare unquam audeat, et si quis contrectaverit et tetigerit uxorem suam, non tantum debet fundamentum, et podicem lavare, sed a capite ad calcem debet totus aqua lavari, et tunc jus acquirit preces fundendi, et paradisum adipiscendi. » Et rursus alia est prædicatio Muhammedis quæ sic se habet : « Ubi deerit aquæ copia, loco aquæ debet uti pulvere seu terra. »

A δὲ καὶ ἀστρονομίαν, καὶ ψηφηφορίαν, καὶ στίχους, καὶ σχόλια, καὶ ἰατροσοφίαν, ταῦτα πάντα πρὸ τοῦ Μουχάμετ φανερὰ ἦσαν πρὸ χρόνων πολλῶν. Λοιπὸν τοῦτο τοῦ Μουχάμετ ἡ σοφία καὶ ἡ κήρυξις. Τοῦτο ἔστιν τὸ εἰπεῖν, ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ. Οὐ δύνασαι ποιεῖν με ψεύστην. Μάνθανε ἀπὸ τοῦ Μουχάμετ καὶ τοῦτο · « Εἴ τις ταῦτα ποιεῖ καὶ ὁμολογεῖ, ἔστιν τοῦ παραδείσου. Καὶ ὅστις οὐ καθαρίζει ἑαυτὸν μετὰ ὕδατος, οὐ τολμᾷ εὔχεσθαι πώποτε, καὶ ὁ συναφθεὶς τῇ συζύγῳ αὐτοῦ, οὐ μόνον τὴν καθέδραν πλύνει, ἀλλ' ἀπὸ κορυφῆς ἕως ποδῶν πλυνέτω μετὰ ὕδατος · καὶ τότε ἔχει ἐξουσίαν τοῦ εὔχεσθαι καὶ εἶναι τοῦ παραδείσου. » Καὶ πάλιν ἡ κήρυξις τοῦ Μουχάμετ σου οὕτως ἐστίν · « Ἐὰν μὴ εὑρεθῇ ὕδωρ, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὀφείλει εἶναι χοῦς. »

Audi quippe diligenter eum qui recta institutione voluit te docere. Si contingat te hærere in campo nullis aquis irriguo, vel in monte, omnino non habes facultatem orandi. Si vero mors te derepente corripiat, plane tibi pereundum est, nisi obtemperes mandato prophetæ tui, quo concedit et jubet ut, deficiente aqua, qua lavari possis, vice aquæ possis pulverem seu terram usurpare, et eo fundamentum purgare. Jam vero, o Agarene, dic mihi, cum manu pulverem collegisti, et manu podicem trivisti et defricasti, annon manus in illo quasi volutatur et inquinatur, et tamen a tuo Muhammede sancitum est, ut purgato tuo podice, os tuum, et vultus tuus statim etiam purificentur. Adeo ut, trito et purgato podice tuo, cum manu tua debeas statim illam admovere ad os tuum et faciem tuam, et vicibus quinquies repetitis hoc singulis diebus debet peragi. Si ergo locum aliquem ubi non sit aqua tibi contingat peragrare, et quinque vicibus terra tantum purificeris, quos fetores debebis naribus admittere, imo ad medullam usque ? Et talem suavissimum odorem exhalat paradisus iste, tam calidis votis a te exspectatus et desideratus. Sed iterum dic mihi, si hæreas in cacumine montis alicujus celsissimi ubi non sit aqua et terra, et te mors subita et repentina invadat, omnino, o athee, pereundum erit tibi, cum in isto statu non tibi concedatur facultas orandi, et probe novi quod qui non orat, non habeat Deum tanquam portionem suam. Sed ex supradictis et scriptis abunde tibi manifestavi te revera esse atheum. Deum quippe irrationalem, rationis et spiritus expertem veneraris. Unde potes animadvertere sapientiam, doctrinam, prædicationem Muhammedis prorsus esse inutilem, quam obscura sit et tenebris involuta, quam confusa et merum Chaos. Unde fit ut ignoretis qualis sit vera sanctificatio animæ et corporis. Væ vobis, o borboritæ.

B Ἄκουσον γὰρ ἀκριβῶς παρὰ τοῦ ὀρθῶς διδάξοντός σε · Εἴπερ παρατύχῃς εἰς κάμπον ἄνυδρον, ἢ βουνὸν, λοιπὸν οὐκ ἔχεις ἐξουσίαν τοῦ εὔχεσθαι. Ἀλλ' ἐὰν ἐξαίφνης λάβῃ σε θάνατος, πάντως ἀπόλλυσαι · καὶ ἐὰν ποιήσῃς κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ προφήτου σου, ὅτι ὅταν μὴ εὑρήσεις ὕδωρ, ἵνα λουθῇς, χοῦν ἀντὶ τοῦ ὕδατος λαβὼν καθάρισον καθέδραν. Ἄρτι εἰπέ μοι, ὦ Ἀγαρηνὲ, ὅταν κρατεῖς τὸν χοῦν μετὰ τῆς χειρός σου, καὶ τρίψῃς τὴν καθέδραν σου μετὰ τῆς χειρός σου, συγκυλίεται τῇ χειρί σου, καὶ Μουχάμετ οὕτω σοι παραγγέλλει, ὅτι ὅταν καθαρίζῃς τὴν καθέδραν σου καθάριζε καὶ τὸ στόμα σου, καὶ τὸ πρόσωπόν σου. Τρίψας οὖν τὴν καθέδραν σου μετὰ τῆς χειρός σου, ἔπειτα θὲς εἰς τὸ στόμα σου, καὶ εἰς τὸ πρόσωπόν σου · καὶ μέλλεις ποιῆσαι ταῦτα πεντάκις τῇ ἡμέρᾳ. C Καὶ εἰ τύχῃς εἰς ἄνυδρον τόπον, καὶ τὰς πέντε φορὰς μετὰ τοῦ χοὸς ὀφείλεις καθαρισθῆναι, πόσων βρωμῶν μέλλεις ὀσφρανθῆναι ἐν τοῖς ῥισί σου μέχρι δὲ καὶ αὐτοῦ τοῦ μυελοῦ · καὶ κατὰ τὴν εὐωδίαν ταύτην ἔσται πάντως καὶ ὁ προσδοκώμενός σοι παράδεισος. Καὶ ἐὰν λάχῃς, εἰπέ μοι, εἰς ὄρος ὑψηλὸν, ἐν ᾧ οὔτε ὕδωρ ἐστὶν, οὔτε χοῦς, τί μέλλεις ποιῆσαι; Ὀφείλεις πάντως ἀποθανεῖν αἰφνιδίου θανάτου, πάντως ἀπολέσθης, ἄθεε, ἄνευ εὐχῆς · οἶδ' ὅτι ὁ μὴ εὐχόμενος Θεὸν οὐκ ἔχει μέρος, καὶ ἔμπροσθεν γεγραμμένον ἐδήλωσά σοι, ὅτι ἄθεος εἶ. Θεὸν ἄλογον δίχα λόγου καὶ πνεύματος λατρεύεις. Ὁρᾷς τὴν σοφίαν αὐτὴν ἀνωφελῆ, τὴν διδαχὴν καὶ τὴν κήρυξιν τοῦ Μουχάμετός σου, πῶς σκοτεινοτέρα καὶ χάους ; Ὅθεν οὐ γινώσκετε D τί ἐστιν ἁγιασμὸς ψυχῆς καὶ σώματος, οὐαὶ ὑμῖν βεβορβορωμένοι.

Ostendi tibi qualis sit oratio tua, et ex doctrina tua hoc ipse potes colligere, et manifestavi omnem tuam perditionem. Et rursus tibi eamdem perditionem tibi manifestabo, et ruinam, et interitum animæ tuæ et corporis tui, et quomodo non vis salvari a peccatis et criminibus quæ perpetrasti.

Ἔδειξά σοι πάντως τί ἐστιν εὐχή σου, καὶ οἶδας δυνάμενος τῷ δόγματί σου, καὶ ἐφανέρωσα πᾶσάν σου τὴν ἀπώλειαν. Καὶ πάλιν σοι δεῖξαι ἔχω τὴν ἀπώλειαν · καὶ πάλιν, δεῖξαί σοι ἔχω τὸν ὄλεθρον τῆς ψυχῆς σου καὶ τοῦ σώματος, πῶς οὐ θέλεις σωθῆναι ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν σου, ὧν ἔπραξας. Πάντως

οὕτως ἐκήρυξεν ὁ Μουχάμετ, ἵνα νίψῃς ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ποδῶν σὺν ὅλῳ τῷ σώματι, εἴτε μετὰ τοῦ ὕδατος, εἴτε μετὰ τοῦ χοός; Καὶ εἶναι τὸ χῶμα μεμετρημένον μετὰ σκεύους ἱκανοῦ, ἵνα μὴ πλέον, ἢ ἔλαττον λάβῃς. Ἰδοὺ γοῦν λέγω σοι· οὔτε ἀπὸ ὕδατος ἁγιάζεται ἡ ψυχὴ, οὔτε ἀπὸ χώματος. Εἰ μὲν οὖν λέγετε, ὅτι ἡ ψυχή ἐστιν ἱερωμένη, καὶ οὐκ ἔχει χρείαν εἰς τὸ ἱεροῦν αὐτὴν οὔτε ἀπὸ ὕδατος, οὔτε ἀπὸ χώματος· κἀγὼ λέγω σοι, ὅτι ἡ ψυχὴ ἑνοῦται τῷ σώματι. Καὶ σὺ πῶς λέγεις, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡγιασμένη ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ σῶμα, ἐπεὶ μιαρόν ἐστι, χρὴ καθεκάστην αὐτὸ πλύνειν μετὰ τοῦ ὕδατος; Εἰ μὲν λέγεις ὅτι διὰ τὸ συμβῆναι αὐτῷ μιασμὸν, εἴτε ἐξ ἁμαρτίας, εἴτε ἐκ ῥυπαρίας, ἀναγκαῖόν ἐστιν πλῦναι αὐτὸ καθ' ὕδατος, καὶ οὕτω εὔχεσθαι. Κἀγὼ λέγω, ὅτι ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἕν ἐστιν· καὶ τῶν δύο ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἁγιασμὸς, τῆς ψυχῆς, καὶ τοῦ σώματος, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ μιασμοῦ ἀμφότερα τυγχάνουσι μέτοχα. Καὶ πᾶν ἱερὸν μιαρὸν οὐ γίνεται πώποτε, μᾶλλον τὸ μιαρὸν ἁγιάζεται καὶ ἱεροῦται. Καὶ ἐὰν τὸ ἱερὸν μιανθῇ, οὐχ ἁγιάζεται παρὰ τοῦ ὕδατος πώποτε. Ὁρᾷς ἀεὶ πῶς πεπλάνησαι.

A Nam tali prædicatione te omnino obstrinxit Muhammed, ut nimirum totum corpus a vertice ad pedes, laves aqua vel pulvere. Imo pulverem seu terram debere cum mensura adhiberi vasculo quodam apto, et ad munus istud composito, ne plus vel minus quam par sit, adhibeatur et infundatur. Jam vero tibi dico nec ab aqua nec a pulvere, seu terra potest sanatio animæ conciliari. Quod si regeratis animam esse sanctam, nec illi opus esse ut aqua vel pulvere sanctificetur, ego vero insto et dico animam unitam esse corpori. Tu vero quomodo asseris animam a Deo sanctificari, corpus vero cum est contaminatum debere singulis diebus aqua lavari et purgari? Si regeras ideo hoc fieri propter contaminationem ex peccato vel ex sordibus, ac B proinde opus esse ut aqua purgetur, et postea orationi vacetur; ego etiam arguo et dico animam et corpus unum et idem esse quoad sanctificationem, et utrumque a Deo purgari et sanctificari, nimirum animam et corpus, cum ambo maculis et sordibus sint participes. Et omne sanctum contaminatum non evadit, sed quod est inquinatum sanctificatur et purgatur. Et si res aliqua sancta forte contaminetur, vi et aquæ subsidio nunquam poterit sanctificari. Vides jam quomodo a veritatis recto tramite deflectas et declines.

Πάλιν δὲ εἰπέ μοι, πόθεν τὸ Κουράνιόν σου λέγεις εἶναι Λόγον Θεοῦ, ἐλθόντα, καὶ οὐ ποιηθέντα; Ἐγὼ τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ φῶς ἐκ φωτὸς γινώσκω. Καὶ πῶς ἡνώθη ἡ ἄληπτος καὶ ἁπλῆ φύσις τῷ βιβλίῳ σου; Ἡ λεπτοτάτη τῷ τοιοῦτο πάχος ἔχοντι, ἐξαιρέτως τῷ τομαρίῳ τῷ καταπεπατημένῳ ὑπὸ χοἰκῶν ποδῶν, καὶ ἔργῳ χειρῶν ἀνθρώπων. Πόθεν οὖν ἀποκαλεῖς Λόγον Θεοῦ αὐτὸν ἐλθόντα, καὶ οὐ ποιηθέντα; Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μου οὐκ ἔστι ποίημα ἀνθρώπου, καὶ καταπάτημα. Πῶς οὖν οὐ παραδέχῃ με λέγοντα, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἡνώθη τῇ σαρκὶ, καὶ ἔστιν γεννηθεὶς, καὶ οὐ ποιηθείς; Ἐὰν τὸ βιβλίον σου ῥιπτόμενον εἰς τὸ καὶ ἑαυτῷ βοηθῆσαι οὐ δύναται, πῶς αὐτὸ Λόγον Θεοῦ καλέσῃ τις; Καὶ ἐὰν ὁ Κύριος ἑαυτὸν ἐκ τῶν Ἰουδαίων διεσώσατο, καὶ εἰς τὰ οὐράνια κατοικεῖν ἀνελήλυθε, πῶς αὐτὸν Θεὸν Λόγον οὐ καλοῦμεν; Καὶ ἐὰν λέγεις, Τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ οὐ δυνάμεθα κρατεῖν, καὶ νοῆσαι, καὶ μαθεῖν διὰ τὸ πάχος τοῦ βιβλίου· πῶς οὐ παραδέχῃ μοι διὰ μαρτύρων πολλῶν, ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἡνώθη τῇ σαρκὶ, καὶ ἔστι γεννηθεὶς, καὶ οὐ ποιηθείς; Καὶ οὕτω καὶ ἡμεῖς εὕρομεν ἐν τῷ πάχει τῆς σαρκὸς τὸ ἄϋλον καὶ λεπτὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἴδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν προφανῶς Λόγου Θεοῦ.

Rursus vero dic mihi quare asseris Coranum tuum esse Verbum Dei non factum, et quod venit e cœlo. Ego novi tantum Verbum Dei quod est lumen ex lumine. Et quomodo uniri posset simplex C et incomprehensibilis natura cum libro tuo, tenuissima et subtilissima essentia cum re talis densitatis et crassitiei, cum tuo nimirum volumine quod sæpe pedibus calcatur, et quod est opus manuum humanarum? Qua ratione ergo illud vocas Verbum Dei quod non est factum et quod venit ex cœlo? Corpus vero Christi mei non est opus hominis, nec res quæ possit calcari. Quare ergo me non toleras et probas cum assero Verbum Dei carni esse unitum et illud esse generatum, non vero factum aut creatum? Si liber tuus projiciatur in puteum, vel alium aliquem locum ubi non possit se ipsum juvare et ab isto discrimine se liberare, quomodo tu potes illum nomine Verbi Dei designare? Et si Dominus noster seipsum a furore Judæorum li- D beravit, et cœlos usque pervenit, ut ibi sedes suas figeret et collocaret, quomodo Verbum Dei illum non vocaremus? Quod si dicas: Verbum Dei non possumus comprehendere nec percipere, nec animadvertere nisi per crassitiem et opacitatem libri, quare sententiam meam non admittis variis testimoniis roboratam, qua assero Verbum Dei unitum esse carni et genitum esse, non vero creatum? Et ista ratione invenimus in crassitie et densitate carnis immaterialem et subtilissimam substantiam Dei, et novimus illius gloriam, tanquam ipsissimam gloriam Verbi Dei.

Λοιπὸν πῶς ἡμᾶς ὀνειδίζετε, ὡς ἐπαοιδιστὰς, καὶ ἀσεβεῖς ἐν τούτῳ μᾶλλον, ὅτι οἴδαμεν σημεῖα φοβερὰ, καὶ τέρατα ἀναρίθμητα ἀπὸ τοῦ πάχους τῆς θείας σαρκὸς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Καὶ σὺ ἀπὸ τοῦ Κουρανίου σου οὐδὲ τὸ οἱονοῦν. Καὶ ὡς οὐκ ἠδυνήθης μαθεῖν τὸ λεπτὸν, καὶ ἀόρατον ἄλλως, εἰ μὴ

Quare vero nos conviciis oneratis, tanquam incantatores et impios hac præcipue de causa, quod tremenda signa, et miracula innumera admittamus quibus ipsa materialis et divina caro Verbi Dei se commendavit? Nihil vero de Corano tuo tale quid jactare potes. Sed sicut non potes substantiam sub-

tilem et invisibilem aliter concipere quam unitam densitati et crassitiei corporis Corani tui; sic ego Christianus non possum comprehendere et videre Verbum Deum nisi per crassitiem corporis sui. Et rursus quomodo dicere possunt Musulmanni : Nos volumus die judicii videre creatorem et formatorem nostrum? Sed ego regero tibi, cum Meccam tendis ad orandum, et diligenter inquiris et instas ut possis videre sepulcrum Muhammedis, et illud salutatione quadam prosequi, qui ibi commorantur, ut ab isto consilio te deterreant dicunt, eo momento quo sepulcrum videbis, excæcaberis et oculis orbus eris. Unde sequitur prophetam tuum multum abest ut te juvet, imo ruinam tuam et perditionem promovere. Sic in die judicii si videas Deum ipsum, sicut futurum contendis, illum promptum et paratum ad perditionem tuam experieris, et te detrudet in gehennam ignis. Tu vero dicis Muhammedem esse hominem Dei, et qui scilicet a Deo injuste agere didicerit? In tota vita sua, loco liberationis et salutis, injurias et ruinas aliis creavit, et post mortem semper idem, eadem adhuc operatur, et vice illuminationis, scotomate et excæcatione te percutit, ut tu ipse asseris. O a veritate longe aberrans, qui non vidit divinitatem in hoc tempore præsenti!

A σὺν τῷ πάχει τοῦ σώματος τοῦ Κουρανίου σου· οὕτως κἀγὼ ὁ Χριστιανὸς οὐκ ἠδυνήθην μαθεῖν καὶ ἰδεῖν τὸν Θεὸν Λόγον, εἰ μὴ διὰ τοῦ πάχους τοῦ σώματος. Καὶ πάλιν πῶς λέγεις, Ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως θέλομεν εἰδεῖν τὸν πλαστουργήσαντα ἡμᾶς; Κἀγὼ λέγω σοι, ὅτι ὅταν ἀπέρχῃ εἰς τὴν Μαχᾶν, ἐπὶ τὸ εὔξασθαι, καὶ ἐπιζητεῖς εἰσελθεῖν εἰς τὸν τάφον τοῦ Μουχάμετ ἐπὶ τὸ ἀσπάσασθαι αὐτὸν, καὶ οἱ ἐκεῖσε λέγουσί σοι οὕτως· Ἅμα τῷ ἰδεῖν σε τὸν τάφον, ἀπολέσαι ἔχεις τοὺς ὀφθαλμούς σου. Λοιπὸν οὖν, ὁ προφήτης σου ἀντὶ τοῦ σῶσαί σε, ἀπολέσει σε. Ὅμως ἂν εἰδῇς τὸν Θεὸν ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως, καθὼς λέγεις, ἕτοιμός ἐστιν ἀπολέσαι σε εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Σὺ λέγεις, ὅτι ὁ Μουχάμετ ἐστὶν ἐκ Θεοῦ ἄνθρωπος, καὶ λοιπὸν ἐκ Θεοῦ ἔμαθε τὸ ἀδικεῖν; Ἐν τῇ
B ζωῇ αὐτοῦ ἀεὶ ἀδικίας καὶ ἀπωλείας ἐργάζετο ἀντὶ τοῦ σῶσαι, καὶ μετὰ θάνατον πάλιν τὸ αὐτό· ἀντὶ τοῦ φωτίσαι σε τυφλῶσαί σε ἔχει, ὡς σὺ λέγεις. Ὦ πεπλανημένε, ὅστις οὐκ εἶδε τὴν θεότητα ἐν τῷ νῦν!

Quare non asseris quod Verbum Dei, Deo coævum, revera videmus in carne, in qua mortuos excitavit, corruptos et non amplius exsistentes ad esse pristinum revocavit, et carnem suam mortuam vivificavit ut Deus? Quomodo ergo pares asseris illum et Muhammedem? Sed coram Deo aliquid adhuc mihi superest clarius quod contra te urgeam. Cum es orationi et precibus operam daturus, pedes habes super terram, et sub pedibus tuis jacet Muhammed in terra, putredine ac vermibus corrosus et dissolutus, manus vero tollis et tendis ad cœlum ubi est Verbum Dei, et thronus ejus et Spiritus sanctus; et locum ubi jacet Muhammed pedibus pulsas et calcas, ad locum vero ubi habitat Verbum Dei, ad celsissimos istos cœlos manus soles attollere, et invocas cœlestes exercitus, angelos, archangelos, Cherubim, Seraphim, qui hymnis et acclamationibus celebrant Deum maximum et potentissimum, cum Verbo et Spiritu. Animadverte, o Agarene, locus quem calcas est locus in quo jacet mortuus Muhammed, locus vero sublimis ille ad quem manus extendis, est locus qui personat hymno et concentu supra memorato. Quare ergo Muhammedem et Christum dignitate pares vocas? Quare non erubescis et pudore obrueris? Quomodo similis esse potest æternus, immortalis, illi qui est mortalis, mortuus et corruptus? Quomodo Verbum Dei, rerum omnium opificis et creatoris, poterit æquiparari cum opere et creatura terrena, cum Muhammede qui est impostor, et qui te docuit aqua sanctificari animam et corpus.

Καὶ πῶς οὐ λέγεις, ὅτι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν σύναρχον εἴδομεν ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ ἐν αὐτῇ ἀνέστησε νεκροὺς, φθειρομένους δὲ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς παρήγαγεν, καὶ τὴν σάρκα αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἤγειρεν, καὶ ἀνέστησεν ὡς Θεός; Πῶς οὖν αὐτὸν καὶ τὸν Μουχάμετ ἴσον ποιεῖς; Ἐνώπιον τοῦ
C Θεοῦ σαφέστερόν σοι εἴπω. Μέλλων εὔχεσθαι, οἱ πόδες σου ἐν τῇ γῇ. Καὶ ὁ Μουχάμετ κεῖται ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου ἐν τῇ γῇ σεσαπημένος καὶ διεφθαρμένος, καὶ ἄρας τὰς χεῖράς σου πρὸς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ, ἐν ᾧ ἐστιν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ, καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ὅθεν κεῖται ὁ Μουχάμετ, καταπατεῖς, ὅπου δὲ κατοικεῖ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰς ὕψος αἴρων τὰς χεῖράς σου παρακαλεῖς τὰ οὐράνια τάγματα, ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, Χερουβὶμ, Σεραφὶμ, ὑμνοῦντας, δοξολογοῦντας τὸν μεγαλοδύναμον Θεὸν σὺν τῷ Λόγῳ καὶ τῷ Πνεύματι. Βλέπεις, Ἀγαρηνὲ, ὅπου πατεῖς, κεῖται ὁ Μουχάμετ, καὶ ὅθεν ἥπλωσας τὰς χεῖράς σου ἄνωθεν, ἐστὶν ὁ ῥηθεὶς ὕμνος. Πῶς οὖν τὸν Μουχάμετ καὶ τὸν Χριστὸν ἴσον ἀποκαλεῖς; Πῶς οὐκ ἐρυθριᾷς καὶ
D αἰσχύνῃ; Πῶς ἔοικεν ὁ ἀεὶ ὢν καὶ ἀθάνατος τῷ ἀεὶ θνητῷ καὶ φθειρομένῳ; Πῶς ἐξισοῦται ὁ Λόγος τοῦ Ποιητοῦ, τῷ ποιήματι καὶ χοϊκῷ Μουχάμετ, καὶ πλάνῳ, τῷ διδόξαντί σε, Τὸ ὕδωρ ἐστὶν ἁγιασμὸς τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος;

Audi vero hanc parabolam : Homo quidam erat indutus stola seu veste alba, cum vero in via pergeret cœno et luto referta et sordida, cecidit in solum et locum saxis et lapidibus asperum; vestis quidem luto et cœno fuit maculata, sed pes saxi cujusdam allisione contritus fuit. Quidam vero illum ex isto discrimine tollentes et levantes, illum do-

Ἄκουσον οὖν τὴν παραβολὴν ταύτην· Ἄνθρωπός τις στολὴν λευκὴν ἦν ἐνδεδυμένος, περιερχόμενος ἐν ὁδῷ βεβορβορωμένῃ, καὶ πεσὼν ἐν τῷ πέλματι, εὑρέθη ἐν αὐτῇ πέτρα, καὶ ἡ μὲν στολὴ ἡ λευκὴ ἐμιάνθη ὑπὸ τοῦ βορβόρου, καὶ ὁ ποὺς αὐτοῦ ἐθλάσθη ἀπὸ τῆς πέτρας. Ἄραντες οὖν τινες αὐτὸν ἀπήγαγον ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ, καὶ τὴν στολὴν αὐτοῦ ἐμβαλόντες

ἀπέπλυναν μετὰ σαπουνίου· καὶ ἀπελευκάνθη κατὰ τὸ πρότερον. Τὸν δὲ θλασθέντα πόδα οὐ δύναται τὸ ὕδωρ μετὰ σαπουνίου ἰατρεῦσαι, εἰ μὴ ἰατροῦ ἐμπείρου καταλαβόντος ἐν πολλῇ σχολῇ καὶ φροντίδι ἀποκαθίστασθαι ὑγιῆ, ὡς τὸ πρότερον. Ὁ δὲ προφήτης σου οὕτως ἐδίδαξεν, ὅτι ὑπὸ τοῦ ὕδατος καθαρίζεται καὶ ἀπολούεται πᾶσα νόσος ψυχῆς, καὶ σώματος. Ἄρτι τὸ ὕδωρ οὐκ ἴσχυσεν ἁγιᾶσαι τὸν θλασθέντα πόδα ὁρατόν τε καὶ φαινόμενον. Πόσῳ μᾶλλον τὴν ἀόρατον ψυχὴν [οὐ] δύναται ἁγιᾶσαι καὶ ἀποπλῦναι; Εἰ μὲν λέγεις, Εὐχὴ ἐστι ψυχῆς ἁγιασμὸς, πῶς οὐκ ἔστι καὶ τοῦ σώματος; Νῦν δὲ λέγω σοι· Δεκτόν ἐστι πρότερον θεραπεῦσαι τὸ θλάσμα τοῦ ποδὸς, εἶτα πλῦναι τὴν στολὴν καὶ λευκᾶναι, ἤγουν πρώτην τὴν ψυχὴν ἁγιᾶσαι, καὶ φωτίσαι, καὶ αὐτό τε τὸ σῶμα νίψαι μετὰ ὕδατος καὶ σαπουνίου. Οὐαί σοι, ἐλεεινὲ, μέρος κρίσεως· τὴν ἁγίαν ψυχὴν καλοῦσιν ἐν παραδείσῳ, ἢ λέγουσιν, Ἐλθὲ, πλυνόκωλε ἐν τῷ παραδείσῳ.

Ὅταν γοῦν τελευτήσῃ ὁ ἄνθρωπος καὶ ταφῇ, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας οὐχ ὑπάρχει, βρῶμα καὶ σκώληξ, καὶ ὄζει καὶ φθείρεται, καὶ ὅτι ἐὰν μὴ πολλῷ χώματι καὶ πλακί τινι, καὶ ἀσφαλῶς περικρυβῇ τῷ σώματι, ὁ ἐγγίσας αὐτοῦ πλησίον ἀπὸ τῆς πολλῆς δυσωδίας ἐτελεύτα ἄν. Νῦν δὲ τίς ὠφέλεια τῷ ἀνθρώπῳ τὸν κῶλον αὐτοῦ πλύνειν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ; φησὶ γὰρ ὁ προφήτης Δαβίδ· «Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ Θεός.» Καὶ ὁ Μωϋσῆς τεσσαράκοντα ἡμέρας καὶ νύκτας ἐνήστευσεν, καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ ὦζετο, λαβὼν δὲ φύλλα δένδρου ἀπεσπόγγισε τὰ χείλη αὐτοῦ. Καὶ ὀργισθεὶς ὁ Θεὸς αὐτῷ, εἶπεν· Διά τί ἐσπόγγισας τὰ χείλη σου μετὰ τῶν φύλλων; Ὕπαγε, νήστευσον ἑτέρας τεσσαράκοντα. Κἀγὼ νῦν ἁγιασμὸν ψυχῆς τε καὶ σώματος ζητῶ, ἐὰν βρωμῇ τὸ στόμα σου, τί πρός με; Χοῦς ὑπάρχεις, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. Ἄρτι εἰπέ μοι, ὦ Ἀγαρηνὲ, ἐπεὶ ὁ Θεὸς ἐκατεδέξατο τὸ στόμα τοῦ προφήτου ὄζον, καὶ οὐκ εἶπεν, Πλῦναι μετὰ ὕδατος αὐτοῦ τοῦ προφήτου, ἢ σπόγγισαι· σὺ πῶς λέγεις, ὅτι μετὰ τοῦ ὕδατος ἁγιάζεται ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα; πεπλάνησαι. Καὶ ὅταν ἁμαρτάνῃς, οὐ μόνον τὸ σῶμα λαμβάνει τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχή. Νῦν δὲ τὸ σῶμα ἔπλυνας ἀπὸ τῆς ῥυπαρίας μετὰ τοῦ ὕδατος, τὴν δὲ ψυχὴν τὴν ἀόρατον μετὰ ποίου ὕδατος θέλεις καθαίρειν αὐτὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας; Καὶ πῶς προτιμᾷν τὸ σῶμα ἐκπλύνειν καθ' ἡμέραν πεντάκις, καὶ τὴν ψυχὴν ἀφεῖναι; Οὐχὶ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει μείζων τοῦ σώματος; Ὥσπερ τὴν στολὴν ἐλεύκανας, καὶ τὸ θλάσμα τοῦ ποδὸς οὐκ ἠδυνήθης θεραπεῦσαι ὑπὸ τοῦ ὕδατος, ἀλλὰ μετὰ ἰατρῶν καὶ βοτανῶν ἀρίστων.

Νῦν θέλω σοι εἰπεῖν. Σὺ ἔχεις τάφον ἔχοντά τι ἔξωθεν ἐγκάλμισμα πάνυ θαυμαστὸν ἀπὸ χρυσίου καὶ μαργάρων, ἔσωθεν δὲ δυσωδίας καὶ σκωλήκων γέμει. Πάλιν ἐρωτῶ σε, ὅταν χωρισθῇ τὸ βρέφος ἐκ

mum deduxerunt, et illius vestem exuentes, et illam in aquam projicientes, cum sapone et smegmate illam lavarunt, et pristino splendori et candori restituerunt. Aqua vero et smegma non possunt juvare pedem laborantem et contritum, sed ars sola medici experientissimi, qui in se recipit onus cum tempore et cura, illum pristinæ sanitati reddere et restituere. Propheta vero tuus tali te doctrina instituit, omnes scilicet animæ et corporis morbos cum aqua purgari, lavari et removeri. Jam vero aqua non valuit curare contritum pedem visibilem et in sensus incurrentem, quomodo ergo posset animam invisibilem lavare et sanctificare? Si dicas: Oratio est animæ sanctificatio, quare non valet etiam corpus ipsum sanctificare? Nunc vero istud et amplius dico tibi, convenientius est primo curare vulnus pedis, et deinde accedere ad vestem lavandam et dealbandam, sic primo animæ cura debet nos sollicitare, ut sit nimirum sancta, et illuminata, deinde, corporis aqua et smegmate lavandi est habenda ratio. Væ tibi, miserrime portio futura ultimi judicii. An vocatur anima ad paradisum et dicitur: Veni, o clunilote, veni in paradisum?

Cum vero aliquis mortuus est et sepulcro conditus, et corrosus, et redactus in putredinem et vermes, fetet et prorsus corrumpitur, et nisi multa terra tumulata, et asseribus, et maxima diligentia abscondatur corpus, talem exhalat fetorem, ut propius accedentes tetro odore statim enecentur. Jam vero quid juvat hominem singulis diebus tanta cura culum et colum lavare? Ideo dicit David propheta: O Deus, crea in me cor purum et mundum. Et cum Moses jejunasset quadraginta dies et noctes incepit acescere illius halitus, et ore ingratum odorem emittere; accipiens vero folia arboris cujusdam quibus labia voluit irrorare et detergere, exarsit statim ira Dei et dixit; quare foliis labia detersisti? Abi et jejuna adhuc alios quadraginta dies, nam ego volo sanctificationem non corporis sed animæ, si male olet os tuum, quid hoc ad me? Tu es terra et in terram et pulverem reverteris. Jam vero, o Agarene, dic mihi, quandoquidem Deus toleravit et admisit os fetens prophetæ Mosis, et non jussit prophetam, ut os suum aqua lavaret et detergeret, tu qua verecundia potes asserere animam et corpus aqua purgari et sanctificari? Erras. Nam cum peccas non tantum corpus inquinatur, sed etiam anima peccati labe inficitur. Si vero corporis sordes aqua abstergis et deles, qua aqua animam invisibilem a peccato liberare et purgare conaris? Et qua ratione fit ut primo curetur corpus et quinquies singulis diebus purgetur et mundetur, anima vero neglecta et illota relinquatur? Annon anima dignitate corpus ipsum superat? Certe res ita se habet ut in parabola vestis et pedis. Vestem potes curare et dealbare. Sed pedem vulneratum et contritum non poteris juvare aqua, sed experientia medicorum, et viribus herbarum præstantiorum.

Nunc et aliud urgere volo. Habes sepulcrum mira prorsus lorica circumdatum, et variis margaritis et auro decoratum, interius vero est plenum fetore et vermibus. Rursus aliud te interrogabo, cum

partus ex ventre matris emittitur, illius corpus aqua mundatur. Est vero molle illius corpus, et non potest adhuc orare, quod dico ne hinc occasionem invenias asserendi quod per preces sanctificatur illius anima ad ultimum usque mortis momentum. Ostendi ergo tibi quod aqua nec corpus nec anima sanctificantur. Si vero regeras quod fetus recens natus debeat circumcidi et sic sanctificari, respondeo, nec in hoc etiam consistere corporis vel animæ sanctificationem. Sed Israelitæ hanc habuerunt gentis et generis sui notam qua ab aliis gentibus distinguerentur. Iterum ergo atque iterum tibi dico quod qui docet Deum ratione carentem, omnino ille ipse caret cognitione et pietate, ut tibi supra repræsentavi.

A τῆς κοιλίας τῆς μητρὸς αὐτοῦ, καθαρίζεται τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ ὕδατος. Αὐτοῦ γὰρ μαλακὸν τὸ σῶμα, καὶ οὐ δύναται εὐχὴν ποιῆσαι, ἵνα εὕρῃς ἀφορμὴν ὅτι μετὰ τῆς εὐχῆς ἁγιάζεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ μέχρι θανάτου. Ἔδειξά σοι, ὅτι τὸ ὕδωρ οὐ καθαρίζει ψυχὴν οὔτε σῶμα. Εἰ δὲ λέγεις ὅτι χρὴ περιτέμνεσθαι, καὶ οὕτως ἁγιάζεται, λέγω σοι, Αὐτὸ οὔτε τοῦ σώματός ἐστιν ἁγιασμὸς, οὔτε ψυχῆς. Ἀλλ' εἶχον οἱ Ἰσραηλῖται τοῦτο γνώρισμα τῆς ἰδίας γενεᾶς, διιστῶν αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Ἀλλὰ καὶ αὖθις λέγω σοι, ὅτι ὁ ἄλογον Θεὸν δογματίζων, καὶ ἁπλοῦν, εὐσεβείας ἐστὶν καὶ γνώσεως ἄμοιρος, καθὼς καὶ ἔδειξά σοι ἐξ ἀρχῆς.

Rursus vero te interrogabo de viginti quatuor myriadibus prophetarum quos jactare soles, ut eorum nomina referas, et quid singuli vaticinati sunt, quo miraculo inclaruerint, quo tempore, quove sub imperio exstiterint. Totus orbis constat septuaginta duabus linguis, ut notum est. Et si potes memorare tuos prophetas secundum numerum linguarum totius orbis, fidem tibi habebimus. Nunc vero ne quidem centum prophetarum nomina potes referre. Audi quippe a me Edesseno rem quam tibi narrabo. Die quodam Zeccheles seu religiosus quiescens, accessit ad quemdam Calepitarum, spe fretus quod ab illo rogam seu eleemosynam esset accepturus. Petit ergo ut quo erga Deum et prophetas amore ferebatur, vellet illi nummum erogare ad singula quæ memoraretur prophetarum nomina. Sedit vero illi petitioni obtemperaturus. Et cum coram se collocasset magnam nummorum copiam, efflagitavit ab illo, ut singula Prophetarum nomina recenseret, ad quodlibet prophetæ nomen nummum accepturus. Cum vero jam quosdam nummos accepisset, et quorumdam nominum prophetarum recordatus fuisset, statim hæsit memoria, et ultra non suppeditavit, etiamsi alter instaret et urgeret. Sic tentatus et irrisus fuit a Moratino, et pactum et conditio rescissa, et ab illo improbata. Si tunc adfuissent Christiani, annon ipsi vos ludibrio et risu excepissent. Cum ergo ignoretis prophetarum nomina, quomodo tantum prophetarum numerum apud vos floruisse audetis asserere, et quare non erubescis tot nummos efflagitare quot sunt nomina prophetarum, quæ tamen memorare non potes, et sunt tibi prorsus ignota. Sed ad ea quæ dixi rursus regeris, Adamum fuisse prophetam primum; Muhammedem vero ultimum fuisse. Insulse et extra jacens veritatis orbitam. In variis locis deprehendi te dicentem, quod erat Muhammed, ante jacta mundi fundamenta, et rogatus a me ubinam habitabat, asseris illum occultatum fuisse inter lutum et aquam. Si vero res ita se habeat, quomodo est tempore Adamo posterior, si nimirum exstitit ante conditum mundum? Tu idem asseris et evertis. O omnis cognitionis expers, quare tu non erubescis?

B Πάλιν δὲ ἐρωτῶ σε περὶ τῶν εἰκοσιτεσσάρων χιλιάδων προφητῶν ὧν ἡμᾶς διδάσκεις, ὥστε καὶ τὰ ὀνόματα ἐξειπεῖν, καὶ ὁ καθεὶς αὐτῶν ἐπροφήτευσεν, ἢ ποῖον θαῦμα εἰργάσατο, καὶ ἕκαστος ἐπὶ ποίαν βασιλείαν ὑπῆρχεν; Ὁ κόσμος ὅλος ἑβδομήκοντα δύο γλῶσσαί εἰσιν, ὡς οἴδαμεν. Καὶ ἐὰν ἔχῃς εἰπεῖν κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν γλωσσῶν τόσους προφήτας, ἐπιστεύομέν σοι. Νῦν δὲ οὐδὲ ἑκατὸν προφητῶν ὀνόματα δυνήσῃ εἰπεῖν. Ἄκουε γὰρ παρ' ἐμοῦ Ἐδεσηνοῦ. Μίαν οὖν τῶν ἡμερῶν ἦλθεν Ζεχχέτης τις, τοῦτ' ἔστιν, ἡσυχαστής, εἰς τὴν ῥοῦγάν τινι τῶν Χαλεπιτῶν, καὶ λέγει αὐτῷ· Ἐὰν ἀγαπᾷς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς προφήτας, χάρισόν μοι νόμισμα ἓν, ἑκάστου προφήτου ὀνόματι. Καὶ ἐκατέθετο αὐτῷ δοῦναι C ὡς ᾐτήσατο. Καὶ θεὶς ἐνώπιον αὐτοῦ πλήθη νομισμάτων, ἀπήτησεν αὐτὸν λέγειν καθενὸς προφήτου ὄνομα, καὶ λαμβάνειν ἀνὰ ἓν νόμισμα. Ὁ δὲ ἀρξάμενος τοῦ λαμβάνειν τὰ νομίσματα, μόλις ἤρξατο καὶ ἐμνήσθη τινῶν ὀνομασιῶν, καὶ ἀπαιτούμενος οὐκ ἐμνήσθη ἔτι. Λοιπὸν καὶ οὗτος κατεγελάσθη παρὰ τοῦ Μορατίνου, καὶ ἐπειράθη, καὶ τὰ νομισθέντα ἐμέμφθη παρ' αὐτοῦ. Εἰ παρέτυχον ἄρα τινὲς Χριστιανοὶ ὧδε, οὐ κατεγέλασαν ἂν ὑμᾶς; Πῶς οὖν ὑμεῖς, ἐπεὶ οὐ γινώσκετε τῶν προφητῶν ὀνόματα, τοσούτων πλῆθος προφητῶν λέγεις ἔχειν ὑμᾶς; Καὶ ἀπετόλμησας σὺ ζητῆσαι τοσαῦτα νομίσματα περὶ ὧν οὐ γινώσκεις ἀριθμὸν τῶν ὑμετέρων προφητῶν. Λέγεις μοι πάλιν, ὅτι πρῶτος προφήτης ἐστὶν ὁ Ἀδὰμ, καὶ ἔσχατος ὁ Μουχάμετ. D Ἄφρων, καὶ ἔξω τῆς ἀληθείας. Ἐν διαφόροις τόποις εὕρηκά σε, ὡς λέγεις, ὅτι ὁ Μουχάμετ πρὸ καταβολῆς κόσμου ἦν. Καὶ ἐρωτώμενος παρ' ἐμοῦ ποῦ ἐκατοίκει, καὶ λέγεις· Μεταξὺ πηλοῦ καὶ ὕδατος ἐκρύπτετο. Καὶ λοιπὸν πῶς ὕστερόν ἐστιν τοῦ Ἀδὰμ, ἐπειδὴ πρὸ καταβολῆς κόσμου ὑπῆρχεν; Σὺ καὶ αὐτὸ λέγεις. Σὺ καὶ ἀνατρέπεις, καὶ πῶς οὐκ ἐρυθριᾷς, ἀσύνετε;

Sed iterum te interrogabo: dic ergo mihi ubi et quando natus est Muhammed, quo profectus, ubinam mortuus et humanitatem exuit, aut quomodo

Ἀλλ' ἐρωτῶ σε πάλιν, καὶ εἰπέ μοι, ποῦ, καὶ πότε ἐγεννήθη ὁ Μουχάμετ, καὶ ποῦ ἐπορεύετο, καὶ ποῦ ἀπέθανεν, ἢ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, καὶ ὁ πάππος αὐτοῦ

πῶς καλεῖται· πάντα οὐ γινώσκεις. Ἀλλ' ἐγὼ γινώσκω, καὶ καλῶς ἐπίσταμαι. Ἐὰν ἀγνοεῖς τὰ σὰ γράμματα, καὶ τὰ ἐμά. Κἂν σὺ τὰ ἐμὰ οὐ γινώσκεις, ἄκουσον λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ διδάχθητι οὐ μόνον περὶ τοῦ πάππου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ἕως γενεὰς δέκα τῆς ἑαυτοῦ. Ἐγὼ δὲ διὰ ἀναδιδάσκω τὸν υἱόν μου· τὸν δὲ υἱόν μου οὐκ ἐνδέχεται τοῦτο ποιεῖν, ὅτι οὐ δύναται. Οὕτω γὰρ καὶ ὑμεῖς οὐ δύνασθε περὶ τοῦ Μουχάμετ ἀκριβῶς εἰδέναι, ὡς ἡμεῖς οἱ Χριστιανοί· διότι ἡμεῖς πρὸ τοῦ Μουχάμετ ἐσμὲν, καὶ ἀκριβῶς τὰ κατ' αὐτοῦ ἅπαντα. Ὅμως καὶ ἐὰν οἴδατε ὑμεῖς, δείξατε ἡμῖν περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ κἂν μίαν ἑορτὴν, καὶ περὶ τοῦ ἀναληφθῆναι αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανόν. Εἰπέ μοι, τί ἑορτάζεις; ἢ καὶ διὰ τὴν θανὴν αὐτοῦ, καὶ ποῦ ἐτάφη, καὶ τίς ἡ ψαλμῳδία τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ; Τὰ βιβλία ὑμῶν ὅλα διῆλθον, B καὶ οὐδεμίαν εὗρον ὑπόθεσιν γεγραμμένην περὶ ἐπαίνου καὶ ὕμνου. Οὐδὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἰεμένα ἐχαιρετήθη ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ, οὔτε ἡ δύναμις ἐξ ὕψους κατῴκει ἐν αὐτῇ, καὶ ἔγγυος γέγονεν, οὔτε Πνεῦμα ἅγιον ἐκάλεσεν αὐτὴν ἁγίαν, καὶ πρὸ τοῦ τόκου παρθένον, καὶ μετὰ τόκον παρθένον μένειν. Εἰ μὴ [ἐ] γράφη οὕτως, ὅτι ὑπὸ πολλῶν ἀνθρώπων δούλη ἠγοράσθη. Πῶς αὐτὴν τὴν δούλην, καὶ τὴν ἁγίαν, καὶ μακαρίαν, καὶ πανάμωμον Παρθένον τὴν Μητέρα τοῦ Θεοῦ Λόγου ἴσας ποιεῖς, ὥσπερ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς ἰσότης; Οὕτω καὶ ὁ Μουχάμετ ἴσος ἐστὶν τῷ Χριστῷ, ὅτι ὁ Μουχάμετ νεκροὺς οὐκ ἀνέστησεν, ἀλλ' οὐδὲ ὡς ὁ Χριστὸς τὸν τετραήμερον Λάζαρον ἀνέστησεν, οὐδὲ τοῦ γεγεννημένου τυφλοῦ ἤνοιξεν ὀφ- C θαλμοὺς, οὔτε πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἐθεράπευσεν, λεπροὺς οὐκ ἐκαθάρισε, κωφοὶ καὶ ἄλαλοι οὐκ ἰάθησαν παρ' αὐτοῦ, οὔτε βίαν ἀνέμων καὶ ἀγριαίνοντα κύματα ἔστησεν, καὶ ἐν ὕδατι ὥσπερ ξηρᾶς ἐπεριπάτησεν, καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ οὐκ εἰσῆλθεν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, οὔτε μετεμορφώθη πρόσθεν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, καὶ ἀναμάρτητος οὐκ ἦν, οὔτε ἀθάνατος, οὔτε δικαιοκριτής. Πῶς ἴσον ποιεῖς αὐτὸν τῷ Χριστῷ; ἐπεὶ τοιοῦτόν τι οὐ πεποίηκεν ὁ Μουχάμετ, οὐδὲ ἄλλο ἕτερον τὸ οἱονοῦν. Οὔτε ἀληθείας ἐχόμενος, οὔτε δικαιοσύνης, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅτι πᾶσαν ἀδικίαν ἐνεδείξατο καὶ διετάξατο φονεύεσθαι πάντα τὸν μὴ λέγοντα αὐτὸν Θεοῦ ἀπόστολον. Καὶ σὺ λέγεις ἀναιδῶς, ὅτι ὁ Μουχάμετ καὶ ὁ Χριστὸς Ἰησοῦς ἐστιν· περὶ δὲ D τοῦ βίου τοῦ αὐτοῦ Μουχάμετ λέγω σοι·

A pater illius aut avus vocabatur. Ista omnia non nosti, illorum vero non sum ignarus, imo ea probe novi. Ignoras forsan tua sicut nostra. Sed si nostra tibi sunt incognita, audi tua et disce a me non tantum quis fuerit illius pater aut avus, sed audi sursum et retro, decem illius generationes. Ego quidem doceo filium meum, sed ille non idem præstat et revera non potest. Sic etiam non potestis tam accurate ea nosse quæ spectant Muhammedem sicut nos Christiani; nam sumus ipso Muhammede multo vetustiores, et quæ ad illum pertinent nobis perspicue cognita sunt. Dicatis ergo nobis si hoc vobis sit cognitum, quodnam festum celebretur in memoriam nativitatis et assumptionis illius in cœlos. Dic mihi quæ dies solemnis instituta ad nativitatis vel mortis vel sepulturæ illius memoriam recolendam; quinam psalmi et odæ decantantur in honorem dormitionis illius? Omnes tuos libros evolvi, sed nullum inveni argumentum, vel declarationem scriptam de laudibus et hymno quibus fuerit celebratus. Nec angelus Gabriel salutavit Jemenam Muhammedis matrem, nec virtus Altissimi in illa habitavit ut prægnans et gravida evaderet, nec Spiritus sanctus illam vocavit sanctam, nec fuit virgo ante partum, nec post partum virgo mansit. Sed tantum hoc scriptum invenitur, quod, cum esset serva, a variis hominibus redempta fuerit; quomodo ergo istam servam, et sanctam, beatam, immaculatam Matrem Dei Verbi, suppares facis, cum inter illas nulla sit æqualitas. Sic Muhammed scilicet est æqualis Christo, cum tamen mortuos non excitaverit, nec sicut Christus quatriduanum Lazarum ad vitam revocaverit, nec cæci oculos aperuit, nec omnia morborum et infirmitatum genera curavit, nec lepra laborantes mundavit, nec surdi nec muti ab illo sanati, nec vim ventorum furentesque fluctus compescuit, nec salum ut solum pedibus calcavit, nec januis clausis ad discipulos suos penetravit, nec transfiguratus fuit coram illis, nec fuit peccati purus, nec immortalis, nec judex æquissimus. Quomodo ergo Mahummedem Christo parem potes asserere, cum talia vel similia nunquam ille præstiterit, nec veritatis et justitiæ fautor et promotor exstiterit, imo potius se injustitiæ mancipium exhibuerit, cum omnes trucidari jusserit, qui illum Dei apostolum confiteri recusarunt? Tu vero inverecunde et impudenter asseris Muhammedem et Christum omnino pares fuisse; sed ad ea quæ spectant vitam et mores Muhammedis nunc me converto, et dico :

Ὁ λεγόμενος Ἀμπτουλμουτάλεπ οὐδεὶς ἦν ἀπὸ τοῦ γένους τῶν νῦν Μουσουλμανῶν γνῶναι αὐτὸν, οὔτε οἴδατε, οὔτε γνωρίζετε. Ἡμεῖς δὲ οἱ Χριστιανοὶ οἱ πιστεύοντες τῷ λογικῷ καὶ ζῶντι Θεῷ, καὶ πρὸς αὐτὸν ὑπάρχομεν καθὼς καὶ κληρονόμοι τῆς γῆς τυγχάνομεν. Καὶ οἴδαμεν αὐτὸν καὶ ἐγνωρίσαμεν, λοιπὸν ἀπ' ἐμοῦ ὀφείλεις μαθεῖν περὶ πάντων, ὧν οὐ γινώσκεις. Ὁ Μουχάμετ ἐγένετο υἱὸς Ἀμπτουλᾶ, ὁ Ἀμπτουλᾶς υἱὸς Ἀμπταλμουταλὶπ, ὁ Ἀμπταλμουταλὶπ υἱὸς Ἀσὲμ, Ἀσὲμ υἱὸς Ἀδελμουνέφη, Ἀδελμουνέφη υἱὸς Κουσὶ, ὁ Κουσὶς υἱὸς Λουαῖ, Λουαῖ

Is, cui Amptoulmoutalepo nomen erat, ignotus erat toti Musulmannorum genti, et nequidem nunc, quis ille fuerit apud vos notum et compertum est. Nos vero Christiani qui credimus Deo viventi et rationali, qui illi adhæremus, et qui totius terræ hæredes sumus, illum probe cognovimus. Sed hac de re sicut et de multis aliis quæ tibi sunt incognita debes a me doceri. Muhammed fuit filius Amptoulæ, Amptoulas vero fuit filius Amptalmoutalipi, Amptaulmutalip, filius Asemi, Asemus filius Adelmunaphi, Adelmunaphe filius Cusi, Cusis filius Lovæ, Lova filius Mutracæ,

Mutracas filius Cainán, Cainan filius Emuldab, Emuldab filius Elisai, Elisai filius Metusalach, Metusalach filius Arphalxiach.

Audi nunc, insulse, ea quæ spectant avum Muhammedis Amptulmutalipum, imo ea ipsa quæ contigerunt ad ultima Muhammedis ipsius fata. Ea vero quæ dixi, et imposterum dicam et scribam, ea petita sunt et hausta omnia ex scriptis et libris ipsorum Chaldæorum. Amptulas Muhammedis pater in foro quodam Arabum emit sibi uxorem Jemenam Muhammedis matrem, puellam et filiam cujusdam cui Leoni nomen erat. Cum vero Muhammedem peperisset, elapsis decem annis tandem post exstincta est. Muhammed vero matre orbatus, ab Amptoutalepo fuit educatus, et cum ad annum vigesimum quartum ætatis suæ pervenisset, decem uxores duxit, quibus sex concubinas captivas superinduxit. Prima illius uxor vocabatur Caditsa filia cujusdam Chalepi; secunda Amptalme filia Saphove; tertia Aisai, filia Omari; quarta Asiai, filia Apupacri, seu Mpoumpaci, qui Muhammedi successit et post illum sedem occupavit, id est fuit Calipha; quinta fuit Maria Ægyptia; sexta Zaite; septima Zulcha, et quæ sequuntur. Jam vero tibi narrabo unde et quomodo illas habuerit et duxerit. Caditsa hauriebat aquam, et camelis potum suppeditabat; cum vero illac transiret Muhammed, aquam ipse petiit a puella, quam ut cum illo matrimonio jungi vellet, nulla mora rogavit. Respondit vero Caditsa, vultum quidem tuum possum conspicere, sed tamen non audeo ad te accedere; an tu non es ille propheta qui inter Corasiotas natus est? Respondit: Imo ille ipse sum. Et ad patrem puellæ accedit, illamque conjugio sibi sociandam a patre impetravit. Amptalmem vero duxit, tanquam servam domesticam, et in ædibus suis natam, quam cum prius deflorasset et devirginasset, illam postea connubio sibi junxit.

A υἱὸς Μουτρακᾶ, Μουτρακᾶς υἱὸς Καϊνὰν, Καϊνὰν υἱὸς Ἐμουλδάβ, Ἐμουλδάβ υἱὸς Ἀλισαΐ, Ἀλισαῒ υἱὸς Μετουσάλαχ, Μετουσάλαχ υἱὸς Ἀρφαλσιάχ.

Νῦν ἄκουσον, ἀνόητε, τοῦ πάππου τοῦ Μουχάμετ τοῦ Ἀμπτουλμουταλεπῆ, ἄχρι τελευτῆς τοῦ Μουχάμετ. Καὶ ἃ εἶπον, καὶ μέλλω εἰπεῖν, αὐτῶν Χαλδαϊκῶν σοι γραφῶν λέγω καὶ γράφω. Ὁ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ ὁ Ἀμπτουλᾶς ἠγόρασε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὴν Ἰεμενᾶν τὴν μητέρα τοῦ Μουχάμετ ἀπὸ τοῦ φόρου τῶν Ἀῤῥάβων, τοῦ Λέοντος τὴν κόρην. Καὶ ὡς αὕτη ἐγέννησε τὸν Μουχάμετ, μετὰ δέκα χρόνους τέθνηκεν. Καὶ ἀνετράφη ὁ Μουχάμετ μὴ ἔχων μητέρα παρὰ τοῦ Ἀμπτουταλεπῆ, καὶ κδʹ χρόνων γεγονὼς, ἔλαβεν ἔκτοτε γυναῖκας δέκα, καὶ σκλάβας ἕξ. Ἡ πρώτη γυνὴ αὐτοῦ Χατιτζὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ B Χαλεπῆ, ἡ δευτέρα Ἀμπταλμὲ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Σαφουᾶ, ἡ τρίτη Αἰσαΐ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Οὐμαρὶ, ἡ τετάρτη Ἀσιαὶ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀποπάκρη, ἤγουν τοῦ Μπουμπέκη τοῦ καθίσαντος μετὰ Μουχάμετ, ἡ Χανιφὰ, πέμπτη Μεριὲμ Αἰγυπτία, ἡ ἕκτη Ζαιτὲ, ἡ ἑβδόμη Ζουλχὰ, καὶ καθεξῆς. Καὶ ἰδοὺ λέγω σοι, πῶς αὐτὰς ἀνέλαβεν, καὶ πόθεν. Ἡ Χατιτζὲ ἤντλησεν ὕδωρ, καὶ ἐπότιζε τὰς καμήλους, καὶ διέβαινεν ὁ Μουχάμετ, καὶ ἐζήτησεν ὕδωρ, καὶ ᾔτησεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα. Καὶ εἶπεν ἡ Χατιτζὲ, Τὸ πρόσωπόν σου βλέπω, καὶ οὐ τολμῶ ἐγγίσαι σοι· μὴ σὺ εἶ ὁ προφήτης ἐκ τοῦ γένους τῶν Κωρασιωτῶν; Λέγει αὐτῇ· Ναί. Καὶ ἐζήτησεν αὐτὴν ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς γυναῖκα. Τὴν δὲ Ἀμπταλμὲ ἔλαβεν ἐκ C δουλείας τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ διεπαρθενεύσατο αὐτήν.

Aisai vero cum e longinquo videret incedentem et accedentem Muhammedem, extendit phaciolium suum, super quod cum incessisset, dixit puellæ, gratias ago tibi. Magna est fides tua, misit vero ad illius patrem jubens ut filiam ad se mitteret uxorem sibi sociandam. Audito vero nuntio, puellæ pater maximo perfusus est gaudio, illamque misit ad Muhammedem cum oxygalacte ut illud comederet, et pro illis precaretur. Abrepto vero lacte, illo se saginavit, et tandem puellæ virginea claustra salaci sicula temeravit. Maria vero erat Ægyptia, quæ erat in urbe Mpois, sita in agro Damasceno. Cum vero illuc pervenisset Muhammed cum camelis domicæ suæ quos conducta mercede regere solebat, vidit puellam et illam adamavit, illamque uxorem in domum suam deduxit. Zaiten etiam aquam haurientem et spargentem cum vasculo quodam fictili, et purpureis genis conspicuam, statim adamavit, quam manu comprehensam, sic est allocutus: Nullus præter me in te potestatem et jus habebit, et postea illam pro uxore habuit. Quod cum pater audivisset, totum se maximo permisit gaudio, et ad Muhammedem profectus, coram illo procubuit, dicens: Unde mihi tantus honos, ut ge-

Ἡ δὲ Αἰσαῒ ἰδοῦσα τὸν Μουχάμετ ἐρχόμενον, ἥπλωσεν τὸ φακαιώλαιον αὐτῆς, καὶ περιεπάτησεν ἐπάνω αὐτοῦ. Λέγει οὖν αὐτῇ ὁ Μουχάμετ· Εὐχαριστῶ σοι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς λέγων· Στεῖλόν μοι τὴν θυγατέρα σου εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀκούσας ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐχάρη σφόδρα, καὶ ἔστειλεν αὐτὴν μετὰ καὶ ὀξυγάλακτος πρὸς τὸν Μουχάμετ, ἵνα φάγῃ, καὶ εὔξηται αὐτός. Καὶ λαβὼν τὸ γάλα ἔφαγεν, τὴν δὲ κόρην διεπαρ- D θενεύσατο. Ἡ Μεριὲμ, ἦν δὲ Αἰγυπτία, εἰς κάστρον λεγόμενον Μποὺς εἰς γῆν Δαμασκοῦ καθιζομένη, καὶ ὅτε ἀπῆλθεν ὁ Μουχάμετ μετὰ καμήλων ἰδίων τῆς κυρίας αὐτοῦ μίσθιος, εἶδεν αὐτὴν καὶ ἠγάπησεν, καὶ λαβὼν αὐτὴν ἔφερεν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ τὴν Ζαϊτὲ ὕδωρ ἐκβάλλουσαν μετὰ τοῦ κεραμίου ἀπὸ τὸν κλίβανον, καὶ τὰς παρειὰς ἐρυθρὰς ἔχουσα, ἠγάπησεν αὐτὴν, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς εἶπεν· Οὐκ ἔχει σοι ἄλλος ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἐγὼ, καὶ ἐπῆρεν αὐτὴν ἔκτοτε εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀκούσας ὁ ταύτης πατὴρ ἐχάρη σφόδρα, καὶ ἐλθὼν ἐπέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγων· Πόθεν μοι τοῦτο, ἀπόστολε τοῦ Θεοῦ, ἵνα κληθῇς γαμβρός μου; Λέγει αὐτῷ ὁ Μουχάμετ· Ἀνίστα, ὅτι οὕτως γέγραπται. Ἐποίησε δὲ ὁ Μουχάμετ παιδία δʹ μὲν ἄῤῥενα, καὶ θῆλυ ἕν. Ὁ

A πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ταΐπ, ὁ δεύτερος Ταὲρ, ὁ τρίτος Κασὲμ, ὁ τέταρτος Ἠμβραῒμ, καὶ ἡ θήλεια Φατμά.

ner meus haberi non dedigneris? Cui sic infit Muhammed : Surge, sic in fatis decretum et scriptum est. Muhammed autem quatuor filios procreavit et unam filiam. Primogenitus vocabatur Taip, secundus Taer, tertius Casem, quartus Ibrahim, filiæ vero Phatimæ nomen erat.

Καὶ οὐδεὶς ἀπὸ τὰ ἄῤῥενα ἔζησεν, εἰ μὴ μόνη ἡ Φατμά. Πῶς οὐκ ἀνέστησεν ἀπὸ τῶν παιδίων αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν Ἀῤῥάβων, ὥστε εἰδεῖν αὐτοὺς, καὶ πιστεῦσαι ἐκ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, εἰ προφήτης ἦν, ὡς λέγεις; Τὴν δὲ Φατμὰν ἔδωκεν εἰς γυναῖκα αὐτὴν τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀλῆ υἱῷ τοῦ Ἀπουταλεπῆ. Καὶ αὐτὸς ἐποίησε μετ' αὐτὴν παιδία δύο, ὁ πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Χασάνης, ὁ δεύτερος Χουσεΐνης. Καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μουχάμετ ἀνέστη ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ τὸ ὄνομα Μεβία ἔχον καὶ υἱὸν ὀνόματι B Ἰάζιτ ἐξουσιαστὴν τοπάρχην. Καὶ ἀπέστειλεν, καὶ ἐφόνευσεν τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀλῆ τὸν Χασάνην, καὶ τὸν Χουσεΐνην, τὸν πρότερον διὰ φαρμάκου, τὸν δεύτερον διὰ ξίφους. Ταῦτα πάντα οἶδα ἀληθῶς. Καὶ λέγε μοι, ἐπεὶ οὖν ἂν αὐτὸν προφήτην καλεῖς, διὰ τί οὐ προεφήτευσεν περὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ, ὅτι οὕτως μέλλουσι θνήσκειν μετὰ θάνατον αὐτοῦ; Ἔκτοτε ἐκάθισεν ἀντὶ τοῦ Μουχάμετ, Ἀποπάκρης χαλιφάτης χρόνους ϛ' καὶ ἥμισυ. Εἶτα ὁ Οὐμέρης ὁ υἱὸς τοῦ Χαττάπαπ, χρόνους ϛ'. Ἔπειτα ὁ Ὀθμάνης υἱὸς Ἀφάη χρόνους ιβ', εἶτα ὁ Ἀλῆς υἱὸς τοῦ Ἀποταλεπῆ χρόνους δ'. Πάλιν λέγω σοι ὅτι ἐὰν ἐξηγήσομαι τῶν ιβ' αὐτοῦ πάππων τὰ ὀνόματα καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν, ὁ C Εὐφράτης ὑπὲρ μέλανος οὐκ ἀρκέσει μοι.

Nulli vero liberorum vitæ usura diutina concessa fuit. Sola vero Phatima djei æthereis et vitalibus auris vescebatur. Quare vero liberos suos ex mortuis non excitavit in præsentia Arabum, ut istorum miraculorum contemplatione attoniti in illum crederent? Et si propheta fuit, uti dicis, quare hoc non præstitit? Phatimam vero uxorem tradidit Ali filio fratris sui Abutalepi. Ille autem ex Phatima duos suscepit liberos, primogenitum nomine Chasanem, minorem natu nomine Chuseinem. Cum vero Muhammed fato functus esset, exstitit Mebias quidam quocum Muhammed inimicitias exercuerat, et qui filium habebat nomine Jasit dynastam potentissimum. Misit vero Mebias quosdam qui trucidarent filios Ali Chasanem et Chusainem, primogenitum vero veneno, alterum gladio incautos peremerunt. Ista omnia mihi probe comperta sunt. Si ergo, ut modo dicebam, Muhammed fuit propheta, dic mihi quare de morte filiorum et nepotum nihil vaticinatus est, et quod postquam humanitatem implevisset, tali et tali fato essent tandem perituri? A tempore autem mortis Muhammedis, post illum, ut calipha et successor sedit Apupacher, qui imperavit annos sex cum dimidio. Post illum, caliphatum obtinuit Omer filius Catapap spatio sex annorum. Post illum Othmanes filius Aphuæ, annos duodecim, deinde Ali filius Abutalipi annos quatuor. Dico ergo tibi et iterum dico, quod si duodecim illius avorum nomina, et gesta turpia et pudenda narrare vellem, deficeret Euphrates ipse, etiamsi pro ruentibus undis atramentum mihi suppeditaret.

Νῦν ἄκουσον τὸν βίον τοῦ πάππου τοῦ Μουχάμετ τοῦ Ἀμπτομουτάλεπ. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦν ἡ κατοίκησις αὐτοῦ εἰς γῆν Μαραδᾶ, καὶ ἐπαρεπονέθη ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀσὲμ, ἦλθεν εἰς γῆν Σεφορὰν γονικὸν ὢν Κωρασιωτῶν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ παιδία ἄῤῥενα δέκα, καὶ θυγατέρας τρεῖς. Ὁ πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουσὲς, ὁ β' Ἀμπᾶς, ὁ γ' Ἀπουταλεπῆ, ὁ δ' Ἀμπουλχὰπ, ὁ ε' Ἀπλουκαδὲπ, ὁ ϛ' Ἀπουτζὰλ, ὁ ζ' Ἀμπτουλκασὲμ, ὁ ὄγδοος Ἀμπουλῆ, ὁ θ' Σαφουὰν, ὁ ι' Ἀμπτουλᾶς. Αὐτός ἐστιν ὁ πατὴρ D τοῦ Μουχάμετ. Ὁ δὲ πάππος τοῦ Μουχάμετ ὁ Ἀμπτουλμουταλέπης εἶχεν ἀδελφὸν Κουρέση τὸ ὄνομα, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου αὐτοῦ. Καὶ κατῴκει εἰς γῆν Χὰμ δύο ἡμερῶν δρόμον ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς Μαραδά. Ὁ δὲ Κωρέσης εἶχεν θυγατέρας δέκα, καὶ υἱοὺς τρεῖς. Ἡ ὑστερινὴ θυγάτηρ αὐτοῦ ἤκουεν Λιαλουλὲ, τοῦτ' ἔστιν Μαρκαρίτα, καὶ ἠγάπησεν αὐτὴν ὁ Ἀμπτουλᾶς ὁ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ τούτου Ἀμπτουλμουτάλεπ, ὁ καὶ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ, ἠγάπησεν οὖν αὐτὴν σφόδρα, καὶ λέγει τῷ πατρὶ αὐτοῦ· Θέλω εἰπεῖν σε τῷ ἀδελφῷ σου τῷ Κουρέσῃ δοῦναί μοι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα. Ἦν δὲ ὁ Κουρέσης πλούσιος σφόδρα παρὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀμπτουλμουτάλεπ. Λέγει ὁ πατὴρ τοῦ Ἀμπτουλᾶ· Ὁ θεῖός σου ἔναι πλούσιος καὶ κενό-

Nunc vero audi vitam et mores Amptalmotalepi, avi ipsius Muhammedis. Isto tempore incolebat regionem Marada; cum vero pater illius Asem molestias illi crearet et querulis exprobrationibus semper illum vexaret, venit Sephoram apud Corasiotas quos sanguine et genere attingebat. Habebat vero secum decem liberos mares, et tres filias. Primus vocabatur Amases, secundus Ampas, tertius Abutalep, quartus Ampelcap, quintus Aplucadep, sextus Aputsal, septimus Amptulcasem, octavus Amptuale, nonus Saphuan, decimus Amptoulas. Fuit vero hic pater Muhammedis. Amptulmutalipes autem avus Muhammedis habuit fratrem nomine Corase, qui isto nomine nomen proavi sui referebat. Habitabat vero in terra Cham duorum dierum spatio distans a Marada, ubi frater ejus sedes fixas habebat. Corases vero numerosa prole beatus habuit decem filias, et tres filios. Filia vero natu minima vocabatur Lialule, hoc est, Gemma seu Margarita, illam adamavit Amptulas pater Muhammedis, et filius Amptulmutalepi fratris Corasæ. Cum ergo illam deperiret Amptualas, patri consilium suum aperuit, et dixit : Pete a fratre tuo Corase ut annuat votis meis, et illius filia uxor mihi concedatur. Erat vero Corases ditissimus, et opibus Amptulmutalepum fratrem longissime supe-

Matracas filius Cainan, Cainan filius Emuldab, Emuldab filius Elisai, Elisai filius Metusalach, Metusalach filius Arphalxiach.

Audi nunc, insulse, ea quæ spectant avum Muhammedis Amptulmutalipum, imo ea ipsa quæ contigerunt ad ultima Muhammedis ipsius fata. Ea vero quæ dixi, et imposterum dicam et scribam, ea petita sunt et hausta omnia ex scriptis et libris ipsorum Chaldæorum. Amptulas Muhammedis pater in foro quodam Arabum emit sibi uxorem Jemenam Muhammedis matrem, puellam et filiam cujusdam cui Leoni nomen erat. Cum vero Muhammedem peperisset, elapsis decem annis tandem post exstincta est. Muhammed vero matre orbatus, ab Amptoutalepo fuit educatus, et cum ad annum vigesimum quartum ætatis suæ pervenisset, decem uxores duxit, quibus sex concubinas captivas superinduxit. Prima illius uxor vocabatur Caditsa filia cujusdam Chalepi; secunda Amptalme filia Saphove; tertia Aisai, filia Omari; quarta Asiai, filia Apupaeri, seu Mpoumpaci, qui Muhammedi successit et post illum sedem occupavit, id est fuit Calipha; quinta fuit Maria Ægyptia; sexta Zaite; septima Zulcha, et quæ sequuntur. Jam vero tibi narrabo unde et quomodo illas habuerit et duxerit. Caditsa hauriebat aquam, et camelis potum suppeditabat; cum vero illac transiret Muhammed, aquam ipse petiit a puella, quam ut cum illo matrimonio jungi vellet, nulla mora rogavit. Respondit vero Caditsa, vultum quidem tuum possum conspicere, sed tamen non audeo ad te accedere; an tu non es ille propheta qui inter Corasiotas natus est? Respondit: Imo ille ipse sum. Et ad patrem puellæ accedit, illamque conjugio sibi sociandam a patre impetravit. Amptalmem vero duxit, tanquam servam domesticam, et in ædibus suis natam, quam cum prius deflorasset et devirginasset, illam postea connubio sibi junxit.

A υἱὸς Μουτρακᾶ, Μουτρακᾶς υἱὸς Καϊνὰν, Καϊνὰν υἱὸς Ἐμουλδάβ, Ἐμουλδὰβ υἱὸς Ἀλισαΐ, Ἀλισαΐ υἱὸς Μετουσάλαχ, Μετουσάλαχ υἱὸς Ἀρφαλσιάχ.

Νῦν ἄκουσον, ἀνόητε, τοῦ πάππου τοῦ Μουχάμετ τοῦ Ἀμπτουλμουταλεπῆ, ἄχρι τελευτῆς τοῦ Μουχάμετ. Καὶ ἃ εἶπον, καὶ μέλλω εἰπεῖν, αὐτῶν Χαλδαϊκῶν σοι γραφῶν λέγω καὶ γράφω. Ὁ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ ὁ Ἀμπτουλᾶς ἠγόρασε τὴν γυναῖκα αὐτοῦ τὴν Ἰεμενᾶν τὴν μητέρα τοῦ Μουχάμετ ἀπὸ τοῦ φόρου τῶν Ἀῤῥάβων, τοῦ Λέοντος τὴν κόρην. Καὶ ὡς αὕτη ἐγέννησε τὸν Μουχάμετ, μετὰ δέκα χρόνους τέθνηκεν. Καὶ ἀνετράφη ὁ Μουχάμετ μὴ ἔχων μητέρα παρὰ τοῦ Ἀμπτουταλεπῆ, καὶ κδʹ χρόνων γεγονὼς, ἔλαβεν ἔκτοτε γυναῖκας δέκα, καὶ σκλάβας ἕξ. Ἡ πρώτη γυνὴ αὐτοῦ Χατιτζὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ B Χαλεπῆ, ἡ δευτέρα Ἀμπταλμὲ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Σαφουᾶ, ἡ τρίτη Αἰσαΐ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Οὐμαρὶ, ἡ τετάρτη Ἀσιαὶ, ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀποπάκρη, ἤγουν τοῦ Μπουμπέκη τοῦ καθίσαντος μετὰ Μουχάμετ, ἡ Χανιφὰ, πέμπτη Μεριὲμ Αἰγυπτία, ἡ ἕκτη Ζαιτὲ, ἡ ἑβδόμη Ζουλχὰ, καὶ καθεξῆς. Καὶ ἰδοὺ λέγω σοι, πῶς αὐτὰς ἀνέλαβεν, καὶ πόθεν. Ἡ Χατιτζὲ ἤντλησεν ὕδωρ, καὶ ἐπότιζε τὰς καμήλους, καὶ διέβαινεν ὁ Μουχάμετ, καὶ ἐζήτησεν ὕδωρ, καὶ ᾔτησεν αὐτὴν εἰς γυναῖκα. Καὶ εἶπεν ἡ Χατιτζὲ, Τὸ πρόσωπόν σου βλέπω, καὶ οὐ τολμῶ ἐγγίσαι σοι· μὴ σὺ εἶ ὁ προφήτης ἐκ τοῦ γένους τῶν Κωρασιωτῶν; Λέγει αὐτῇ· Ναί. Καὶ ἐζήτησεν αὐτὴν ἐκ τοῦ πατρὸς αὐτῆς εἰς γυναῖκα. Τὴν δὲ Ἀμπταλμὲ ἔλαβεν ἐκ C δουλείας τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ διεπαρθενεύσατο αὐτήν.

Aisai vero cum e longinquo videret incedentem et accedentem Muhammedem, extendit phaciolium suum, super quod cum incessisset, dixit puellæ, gratias ago tibi. Magna est fides tua, misit vero ad illius patrem jubens ut filiam ad se mitteret uxorem sibi sociandam. Audito vero nuntio, puellæ pater maximo perfusus est gaudio, illamque misit ad Muhammedem cum oxygalacte ut illud comederet, et pro illis precaretur. Abrepto vero lacte, illo se saginavit, et tandem puellæ virginea claustra salaci sicula temeravit. Maria vero erat Ægyptia, quæ erat in urbe Mpois, sita in agro Damasceno. Cum vero illuc pervenisset Muhammed cum camelis domicæ suæ quos conducta mercede regere solebat, vidit puellam et illam adamavit, illamque uxorem in domum suam deduxit. Zaiten etiam aquam haurientem et spargentem cum vasculo quodam fictili, et purpureis genis conspicuam, statim adamavit, quam manu comprehensam, sic est allocutus: Nullus præter me in te potestatem et jus habebit, et postea illam pro uxore habuit. Quod cum pater audivisset, totum se maximo permisit gaudio, et ad Muhammedem profectus, coram illo procubuit, dicens: Unde mihi tantus honos, ut ge-

Ἡ δὲ Αἰσαΐ ἰδοῦσα τὸν Μουχάμετ ἐρχόμενον, ἥπλωσεν τὸ φακαιώλαιον αὐτῆς, καὶ περιεπάτησεν ἐπάνω αὐτοῦ. Λέγει οὖν αὐτῇ ὁ Μουχάμετ· Εὐχαριστῶ σοι, μεγάλη σου ἡ πίστις. Καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς λέγων· Στεῖλόν μοι τὴν θυγατέρα σου εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀκούσας ὁ πατὴρ αὐτῆς ἐχάρη σφόδρα, καὶ ἔστειλεν αὐτὴν μετὰ καὶ ὀξυγάλακτος πρὸς τὸν Μουχάμετ, ἵνα φάγῃ, καὶ εὔξηται αὐτός. Καὶ λαβὼν τὸ γάλα ἔφαγεν, τὴν δὲ κόρην διεπαρ- D θενεύσατο. Ἡ Μεριὲμ, ἦν δὲ Αἰγυπτία, εἰς κάστρον λεγόμενον Μποῦς εἰς γῆν Δαμασκοῦ καθιζομένη, καὶ ὅτε ἀπῆλθεν ὁ Μουχάμετ μετὰ καμήλων ἰδίων τῆς κυρίας αὐτοῦ μίσθιος, εἶδεν αὐτὴν καὶ ἠγάπησεν, καὶ λαβὼν αὐτὴν ἔφερεν εἰς τὰ ἴδια. Καὶ τὴν Ζαϊτὲ ὕδωρ ἐκβάλλουσαν μετὰ τοῦ κεραμίου ἀπὸ τὸν κλίβανον, καὶ τὰς παρειὰς ἐρυθρὰς ἔχουσα, ἠγάπησεν αὐτὴν, καὶ κρατήσας τῆς χειρὸς αὐτῆς εἶπεν· Οὐκ ἔχει σοι ἄλλος ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἐγὼ, καὶ ἐπῆρεν αὐτὴν ἔκτοτε εἰς γυναῖκα. Καὶ ἀκούσας ὁ ταύτης πατὴρ ἐχάρη σφόδρα, καὶ ἐλθὼν ἐπέπεσεν εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ λέγων· Πόθεν μοι τοῦτο, ἀπόστολε τοῦ Θεοῦ, ἵνα κληθῇς γαμβρός μου; Λέγει αὐτῷ ὁ Μουχάμετ· Ἀνίστα, ὅτι οὕτως γέγραπται. Ἐποίησε δὲ ὁ Μουχάμετ παιδία δʹ μὲν ἄῤῥενα, καὶ θῆλυ ἕν. Ὁ

πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ταῒπ, ὁ δεύτερος Ταὲρ, ὁ τρίτος Κασὲμ, ὁ τέταρτος Ἡμβραῒμ, καὶ ἡ θήλεια Φατμά.

A ner meus haberi non dedigneris? Cui sic infit Muhammed: Surge, sic in fatis decretum et scriptum est. Muhammed autem quatuor filios procreavit et unam filiam. Primogenitus vocabatur Taip, secundus Taer, tertius Casem, quartus Ibrahim, filiæ vero Phatimæ nomen erat.

Καὶ οὐδεὶς ἀπὸ τὰ ἄῤῥενα ἔζησεν, εἰ μὴ μόνη ἡ Φατμά. Πῶς οὐκ ἀνέστησεν ἀπὸ τῶν παιδίων αὐτοῦ ἐνώπιον τῶν Ἀῤῥάβων, ὥστε εἰδεῖν αὐτοὺς, καὶ πιστεῦσαι ἐκ τῶν θαυμάτων αὐτοῦ, εἰ προφήτης ἦν, ὡς λέγεις; Τὴν δὲ Φατμὰν ἔδωκεν εἰς γυναῖκα αὐτὴν τῷ ἐξαδέλφῳ αὐτοῦ Ἀλῆ υἱῷ τοῦ Ἀπουταλεπῆ. Καὶ αὐτὸς ἐποίησε μετ' αὐτὴν παιδία δύο, ὁ πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Χασάνης, ὁ δεύτερος Χουσεΐνης. Καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ Μουχάμετ ἀνέστη ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ τὸ ὄνομα Μεβία ἔχον καὶ υἱὸν ὀνόματι B Ἰάζιτ ἐξουσιαστὴν τοπάρχην. Καὶ ἀπέστειλεν, καὶ ἐφόνευσεν τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ Ἀλῆ τὸν Χασάνην, καὶ τὸν Χουσεΐνην, τὸν πρότερον διὰ φαρμάκου, τὸν δεύτερον διὰ ξίφους. Ταῦτα πάντα οἶδα ἀληθῶς. Καὶ λέγε μοι, ἐπεὶ οὖν ἂν αὐτὸν προφήτην καλεῖς, διὰ τί οὐ προεφήτευσεν περὶ τῶν τέκνων αὐτοῦ, καὶ περὶ τῶν ἐκγόνων αὐτοῦ, ὅτι οὕτως μέλλουσι θνήσκειν μετὰ θάνατον αὐτοῦ; Ἔκτοτε ἐκάθισεν ἀντὶ τοῦ Μουχάμετ, Ἀποπάκρης χαλιφάτης χρόνους ϛ' καὶ ἥμισυ. Εἶτα ὁ Οὐμέρης ὁ υἱὸς τοῦ Χαττάπαπ, χρόνους ϛ'. Ἔπειτα ὁ Ὀθμάνης υἱὸς Ἀφάη χρόνους ιβ', εἶτα ὁ Ἀλῆς υἱὸς τοῦ Ἀποταλεπῆ χρόνους δ'. Πάλιν λέγω σοι ὅτι ἐὰν ἐξηγήσωμαι τῶν ιβ' αὐτοῦ πάππων τὰ ὀνόματα καὶ τὴν αἰσχύνην αὐτῶν, ὁ C Εὐφράτης ὑπὲρ μέλανος οὐκ ἀρκέσει μοι.

Nulli vero liberorum vitæ usura diutina concessa fuit. Sola vero Phatima diei æthereis et vitalibus auris vescebatur. Quare vero liberos suos ex mortuis non excitavit in præsentia Arabum, ut istorum miraculorum contemplatione attoniti in illum crederent? Et si propheta fuit, uti dicis, quare hoc non præstitit? Phatimam vero uxorem tradidit Ali filio fratris sui Abutalepi. Ille autem ex Phatima duos suscepit liberos, primogenitum nomine Chasanem, minorem natu nomine Chuseinem. Cum vero Muhammed fato functus esset, exstitit Mebias quidam quocum Muhammed inimicitias exercuerat, et qui filium habebat nomine Jasit dynastam potentissimum. Misit vero Mebias quosdam qui trucidarent filios Ali Chasanem et Chusainem, primogenitum vero veneno, alterum gladio incautos peremerunt. Ista omnia mihi probe comperta sunt. Si ergo, ut modo dicebam, Muhammed fuit propheta, dic mihi quare de morte filiorum et nepotum nihil vaticinatus est, et quod postquam humanitatem implevisset, tali et tali fato essent tandem perituri? A tempore autem mortis Muhammedis, post illum, ut calipha et successor sedit Apupacher, qui imperavit annos sex cum dimidio. Post illum, caliphatum obtinuit Omer filius Catapap spatio sex annorum. Post illum Othmanes filius Aphuæ, annos duodecim, deinde Ali filius Abutalipi annos quatuor. Dico ergo tibi et iterum dico, quod si duodecim illius avorum nomina, et gesta turpia et pudenda narrare vellem, deficeret Euphrates ipse, etiamsi pro ruentibus undis atramentum mihi suppeditaret.

Νῦν ἄκουσον τὸν βίον τοῦ πάππου τοῦ Μουχάμετ τοῦ Ἀμπτομουτάλεπ. Ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἦν ἡ κατοίκησις αὐτοῦ εἰς γῆν Μαραδᾶ, καὶ ἐπαρεπονέθη ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Ἀσὲμ, ἦλθεν εἰς γῆν Σεφορὰν γονικὸν ὢν Κωρασιωτῶν, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ παιδία ἄῤῥενα δέκα, καὶ θυγατέρας τρεῖς. Ὁ πρῶτος υἱὸς αὐτοῦ Ἀμουσὲς, ὁ β' Ἀμπᾶς, ὁ γ' Ἀπουταλεπῆ, ὁ δ' Ἀμπουλχὰπ, ὁ ε' Ἀπλουκαδὲπ, ὁ ϛ' Ἀπουτζὰλ, ὁ ζ' Ἀμπτουλχασὲμ, ὁ ὄγδοος Ἀμπουλῆ, ὁ θ' Σαφουὰν, ὁ ι' Ἀμπτουλᾶς. Αὐτός ἐστιν ὁ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ. Ὁ δὲ πάππος τοῦ Μουχάμετ ὁ Ἀμ- D πτουλμουταλέπης εἶχεν ἀδελφὸν Κουρέση τὸ ὄνομα, κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ προπάππου αὐτοῦ. Καὶ κατῴκει εἰς γῆν Χὰμ δύο ἡμερῶν δρόμον ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς γῆς Μαραδᾶ. Ὁ δὲ Κωρέσης εἶχεν θυγατέρας δέκα, καὶ υἱοὺς τρεῖς. Ἡ ὑστερινὴ θυγάτηρ αὐτοῦ ἤκουεν Λιαλουλὲ, τοῦτ' ἔστιν Μαρχαρίτα, καὶ ἠγάπησεν αὐτὴν ὁ Ἀμπτουλᾶς ὁ υἱὸς τοῦ ἀδελφοῦ τούτου Ἀμπτουλμουτάλεπ, ὁ καὶ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ, ἠγάπησεν οὖν αὐτὴν σφόδρα, καὶ λέγει τῷ πατρὶ αὐτοῦ· Θέλω εἰπεῖν σε τῷ ἀδελφῷ σου τῷ Κουρέσῃ δοῦναί μοι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ εἰς γυναῖκα. Ἦν δὲ ὁ Κουρέσης πλούσιος σφόδρα παρὰ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀμπτουλμουτάλεπ. Λέγει ὁ πατὴρ τοῦ Ἀμπτουλᾶ· Ὁ θεῖός σου ἔναι πλούσιος καὶ κενό-

Nunc vero audi vitam et mores Amptalmotalepi, avi ipsius Muhammedis. Isto tempore incolebat regionem Marada; cum vero pater illius Asem molestias illi crearet et querulis exprobrationibus semper illum vexaret, venit Sephoram apud Corasiotas quos sanguine et genere attingebat. Habebat vero secum decem liberos mares, et tres filias. Primus vocabatur Amases, secundus Ampas, tertius Abutalep, quartus Ampelcap, quintus Aplucadep, sextus Aputsal, septimus Amptulcasem, octavus Amptuale, nonus Saphuan, decimus Amptoulas. Fuit vero hic pater Muhammedis. Amptulmutalipes autem avus Muhammedis habuit fratrem nomine Corase, qui isto nomine nomen proavi sui referebat. Habitabat vero in terra Cham duorum dierum spatio distans a Marada, ubi frater ejus sedes fixas habebat. Corases vero numerosa prole beatus habuit decem filias, et tres filios. Filia vero natu minima vocabatur Lialule, hoc est, Gemma seu Margarita, illam adamavit Amptulas pater Muhammedis, et filius Amptulmutalepi fratris Corasæ. Cum ergo illam deperiret Amptualas, patri consilium suum aperuit, et dixit: Pete a fratre tuo Corase ut annuat votis meis, et illius filia uxor mihi concedatur. Erat vero Corases ditissimus, et opibus Amptulmutalepum fratrem longissime supe-

rabat. Regerebat vero pater Amptulæ : Patruus tuus opibus floret, et ille vanos et elatos alit animos ; ego vero sum in re angusta, et cum ea de re illum convenero, statim me contemptu et conviciis excipiet. Ille vero instabat, et urgebat patrem ut uxorem sibi quæreret consobrinam filiam fratris, cujus amore urebatur. Importunis ergo efflagitationibus expugnatus et victus pater, fratri totum negotium declaravit, et rogavit ut filia matrimonio copularetur Amptulæ filio suo.

A δοξος, ἐγὼ δὲ πτωχὸς, καὶ ἐὰν τοῦ εἴπω, Θέλει με ὀνειδίσει. Καὶ οὗτος πάλιν ὄχλησε τὸν πατέρα αὐτοῦ περὶ τὴν ἀνεψιάν του, ἣν ἠγάπα, τὴν ἐξαδέλφην αὐτοῦ. Καὶ μιᾷ τῶν ἡμερῶν ἐμήνυσεν τὸν ἀδελφόν του τοῦ λαβεῖν τὴν ἀνεψιάν του νύμφην εἰς τόν μου υἱὸν τὴν Ἀμπτουλάν.

Ira vero accensus frater respondit : Per Deum cœli et terræ; si tu non esses frater meus germanus, ego his oris te prorsus expellerem, et solum vertere te statim cogerem. Et in posterum cum illo acerbissimas exercuit inimicitias. Amptulmutalep autem habebat canem præstantissimam, et famigeratissimam quæ cum ædes Coresæ ingressa esset, illam occidit, et multa congesta terra, illam occultavit, ne factum innotesceret. Coreses vero habebat equam præstantissimæ formæ et velocitatis, quæ et ventum ipsum celeritate antecederet, et duobus ferreis vinculis et pedicis erat alligata. Cum vero in animo volverent suo Amptulas et illius pater, quod Coreses occiderat canem, nec Amptulas par esset tali injuriæ dissimulandæ, et tanto dolori ferendo, accipiens secum canistrum, adivit Coresum, consilium occultans, et præ se ferens pacem et animum benevolum. Arabes vero pacem ut rem maximi momenti æstimare solent. Videntes ergo illum Corasiotæ venientem cum canistro, et illis omnia pacis officia impertientem, de eo cœperunt esse minus solliciti, exstimantes illum non prava in animo fovere et volvere consilia, et illum ut hospitem gratissimum exceperunt. Ast ille noctu lecto exsiliens et surgens, cultro equam trucidavit, et statim se proripuit et fuga sibi consuluit. Sequenti vero mane somno et lecto excitati Corasiotæ invenerunt equam mortuam, et variis vulneribus confossam. Unde dicebat Corases : Iram et vindictam corde occultavit Amptulas, et nobis fucum fecit cum sua simulata pace ; ideo illum observandi nulla nos tenuit cura vel sollicitudo. Amptulas vero reversus ad patrem omnia prout gesta fuerant gestiens enarravit. Pater vero regerebat : Nihil nunc nobis peragendum superest, quam ut ad bellum proximum nos cito accingamus. Et revera Corases magna populi comitante caterva, et variis curribus et armis instructus, adoritur fratrem, et acerbo bello invadit. Ab utraque parte multi dubia et ancipiti victoria occubuere. Pater vero Amptulæ, viribus inferior, et tanto metu correptus, ut animam modo esset efflaturus, fuga tendit Meccam decem dierum itinere distantem cum filio et reliquiis populi sui ; multi enim in variis præliis perierant?

Θυμωθεὶς δὲ ἐκεῖνος, καὶ εἰπὼν, Μὰ τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἐὰν δὲν ἦσουν γνήσιός μου ἀδελφὸς, ἐχάωσα ἄν σε ἐκ τῆς γῆς ταύτης. Καὶ ἐποίησεν μετ' αὐτὸν ἔχθραν πολλήν. Εἶχεν δὲ ὁ Ἀμπτουλμουτάλεπ κύνα πάνυ ὀνομαστὸν, καὶ ἀπερχομένην εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Κουρέση, ἀπέκτεινεν B καὶ ἀπέκρυψεν αὐτὴν καὶ ἔχωσεν εἰς τὴν γῆν τοῦ μὴ φανῆναι. Ὁ δὲ Κωρέσης εἶχεν φοράδα πάνυ θαυμαστὴν, προτρέχουσαν μετὰ τοῦ ἀνέμου. Μετὰ δύο ζυγιῶν σιδηρῶν πεπεδουκλωμένην. Καὶ νοήσαντες ὁ Ἀμπτουλᾶς, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ὅτι τὴν κύνα ἐφόνευσεν ὁ Κωρέσης καὶ μὴ φέρων τὴν λύπην τῆς κυνὸς ὁ Ἀμπτουλᾶς, λαβὼν κανίσκιον ἀπῆλθεν εἰς τοῦ Κωρέσου μετὰ εἰρήνης. Καὶ οἱ Ἄῤῥαβες ἔχουν τὴν εἰρήνην ὡς μέγα τι πρᾶγμα. Καὶ ἰδόντες οἱ Κωρασιῶται αὐτὸν ἐρχόμενον μετὰ τοῦ κανισκίου, καὶ δόντα αὐτοῖς τὴν εἰρήνην, ἀπεμερίμνησαν αὐτοῦ, ὅτι οὗτος οὐκ ἐθυμήθη τι κακὸν, καὶ ἐφιλοξένησαν αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ἀναστὰς νυκτὸς ἐφόνευσε τὴν φοράδα διὰ μαχαίρας· καὶ εὐθὺς ἔφυγεν. Τῇ δὲ ἐπαύριον ἀναστάντες εὗρον τὴν φοράδα τεθνηκυῖαν, καὶ C εἶπεν ὁ Κωρέσης· Εἶχεν τὴν ὀργὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐπλάνησεν ἡμᾶς μετὰ τῆς εἰρήνης τοῦ μεῖναι ἡμᾶς ἀμερίμνους. Ὁ δὲ Ἀμπτουλᾶς ἐλθὼν πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ ἀνήγγειλεν τὰ πάντα, καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ λέγει· Τὸ λοιπὸν ἑτοιμαζόμενοι ὦμεν πρὸς πόλεμον. Ὁ δὲ Κωρέσης ἀναλαβὼν τὸν λαὸν αὐτοῦ μετὰ ἁρμάτων ἀπῆλθεν εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἐπολέμησεν αὐτόν. Καὶ ἐφονεύθησαν ἐξ ἀμφοτέρων λαὸς πολὺς, καὶ μὴ δυνάμενος ζῆσαι διὰ τὸν φόβον ὁ πατὴρ τοῦ Ἀμπτουλᾶ, ἔφυγεν εἰς γῆν Μακᾶ, ἡμερῶν ι' διάστημα, μετὰ ὀλιγίστου λαοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι ἐφονεύθησαν.

Cum vero sedes fixas collocasset in desertis Mecchæ, spatio trium annorum animalia, servos, merces iterum sibi comparaverunt, et cum omnia loca probe noscent, inceperunt negotiari et mercaturam exercere. Moris autem erat soliti apud Arabas, ut singuli, prout eorum facultates ferebant, sibi emerent quamplurimas captivas, quas prostituebant juvenibus ætate florentibus, et præcipue Hebræis, ex quorum cum illis concubitu gravidæ evaderent, susciperentque liberos elegantioris formæ, in foris et nundinis publicis magno pretio vendendos. Certo ergo quodam die dixit patri Amptulas Muhammedis

D Καὶ καθίσαντες εἰς τὰς ἐρημίας τοῦ Μακὰ χρόνους τρεῖς, ἐπεκτήσαντο αὖθις ζῶα καὶ ἀνθρώπους, καὶ πράγματα. Καὶ τὰ τόπια πάντα ἐγνώρισαν, καὶ ἔκτοτε ἤρξαντο πραγματεύεσθαι. Οἱ δὲ Ἄῤῥαβες εἶχον τοιοῦτον ἔθος τοῦ ἀγοράζειν ἕκαστος κατὰ τὴν ἰδίαν δύναμιν σκλάβας καὶ προτάσσειν αὐτὰς εἰς τοὺς νέους ἀνθρώπους, καὶ εἰς Ἑβραίους, καὶ μίγνυσθαι μετ' αὐτὰς, ὥστε ἐγκυοῦσθαι καὶ ποιοῦσιν παιδία εὔμορφα, ἵνα φέρωσι τιμὴν πολλὴν εἰς τὸ πωλῆσαι. Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν λέγει ὁ Ἀμπτουλᾶς ὁ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ, πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ· Πάτερ, θέλω γυναῖκα· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ πατὴρ αὐτοῦ· Ἀνάθεμα

σε, τέκνον, καὶ σὲ καὶ τὴν γυναῖκα, ἣν θέλεις, λάβε, καὶ τὰ τέκνα, ἃ μέλλεις ποιῆσαι, ὅτι ἐν τῇ ζωῇ σου ἐγενόμεθα ξένοι ἐκ τῆς χώρας ἡμῶν, καὶ ἐν τῇ ξενιτείᾳ μέλλομεν ἀποθανεῖν. Μετὰ καιρὸν δὲ πάλιν ὄχλησε τὸν πατέρα αὐτοῦ λέγων αὐτῷ, Ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ ἐν τῇ πανηγύρει, καὶ ἐξωνήσομεν σκλάβα ὅσον νὰ δόσει ὁ Θεὸς ἵνα μου δόσει καὶ γυναῖκα. Καὶ ἀπελθόντες ἐν τῇ πανηγύρει, καὶ ψηλαφήσαντες ἀπ' ἄκρον ἕως ἄκρον, εὗρεν ὁ Ἀμπτολᾶς σκλάβαν, καὶ ἐξωνήσατο αὐτήν. Καὶ λέγει ὁ σωματοπράτης ὁ ῥάπτης, ὅτι Μὰ τὸν Θεὸν τὸν φοβερὸν πλέον τῶν δώδεκα φόρων ἐπράθη ἡ σκλάβα αὕτη. Καὶ λαβόντες ἤγαγον αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν χαίροντες. Καὶ μετὰ μικρὸν ἀπέστειλεν αὐτὴν βόσκειν τὰς καμήλους κατὰ τὴν τῶν Ἀῤῥάβων συνήθειαν, ἐπιφερομένην τὸ ὀψώνιον αὐτῆς ἐν προσφωναρίῳ, ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτῆς, καὶ ἀφ' ἑσπέρας ἐγέμισεν αὐτὸ καμήλων κόπρον, ἔφερεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κυρίου αὐτῆς. Καὶ ἐν τῷ δουλεύειν αὐτὴν οὕτως, ὡς προεῖπον, συνήφθη αὐτῇ ὁ Ἀμπτουλᾶς. Καὶ ἔγκυος εἴτε ἐξ αὐτοῦ, εἴτε ἐκ τῶν βοσκῶν τῶν μετ' αὐτῆς τῶν ἐν τῷ ὄρει τὰς καμήλους βοσκόντων· ἔφθασε γὰρ ὁ καιρὸς τῆς γεννήσεως αὐτῆς. Καὶ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῆς ἀπελθοῦσα ἐν τῷ ὄρει βόσκειν τὰς καμήλους ἐγέννησεν ἐκεῖσε τὸν Μουχάμετ, καὶ λαβοῦσα ἐν τῷ προσφωναρίῳ κατὰ τὸ σύνηθες ἑσπέρας τὴν τῶν καμήλων κόπρον, καὶ ἄνωθεν τὸν Μουχάμετ, ἦλθεν ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ κυρίου αὐτῆς. Εἶδεν οὖν τὸν Μουχάμετ ὁ πάππος αὐτοῦ, καὶ λέγει· Ἀνάθεμα καὶ τῷ σπείραντι, καὶ τὴν φέρουσαν, ὅτι ἐξ αἰτίας τοῦ σπείραντος ἐχαώθημεν ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τῶν γυναικῶν ἡμῶν.

A pater : Pater, uxorem mihi jungas volo. Indignabundus replicat pater : Anathema sis tu, et uxor quam tibi copulabis, et liberi quos ex illa procreabis. Quia in vita tua nos sumus extorres et patria nostra profugi, et exsilium nostrum nisi cum vita nostra non finiemus. Post aliquod vero temporis intervallum, iterum patri molestum negotium facessivit dicendo : Veni mecum ad forum, et ememus captivam qualem Deus nobis suppeditabit, quæ mihi connubio copulabitur. Et profecti ad forum, omnes fori angulos maxima cura pervestigarunt, et invenit Amptulas captivam quam emit. Sutor autem qui servam seu captivam vendebat, dicebat et hoc juramento per Deum tremendum confirma- B bat, quod ista captiva plus quam duodecim vicibus vendita fuerat ; qua de re lætitia exsultantes, illam domum deduxerunt. Elapso vero pauci temporis spatio, illam in agrum miserunt ut camelos pasceret secundum morem qui apud Arabas obtinebat, et singulis matutinis temporibus, cibum diurnum quo aleretur canistro secum humeris gestabat, singulis vero vespertinis horis idem canistrum stercore camelorum plenum domum domini sui referre solebat. Et cum, uti jam memoravi, serviret, cum illa rem habuit Amptulas. Cum ergo uterum ferret sive quia Amptulas sive quod armentarii qui in monte camelos pascebant, cum illa consuessent, tandem pervenit ad tempus quo uterum deponere et parere debebat. More igitur solito profecta ad C montem ut ibi camelos aleret, peperit ibi Muhammedem, vesperi vero reversura, secundum consuetudinem canistrum stercore camelorum implevit, Mahometem vero recens natum superimposuit, sicque ad ædes domini sui rediit. Avus autem cum videret nepotem Muhammedem dixit : Anathema et patri et matri, nam culpa patris sumus patria pulsi et uxoribus orbati.

Αὕτη δὲ κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῆς ἐπορεύετο εἰς τὸ ὄρος βόσκειν τὰς καμήλους βαστάζουσα τὸν Μουχάμετ, ἵνα τοῦτον θηλάζῃ, καὶ μετὰ τριῶν χρόνων συμπληρῶσαι, ἐξῆλθεν ὁ πατὴρ τοῦ Μουχάμετ εἰς κυνήγιον. Καὶ ἐκυνήγησεν ἄγριον πρόβατον, καὶ ἐπέζευσεν τοῦ σφάξαι αὐτὸ, καὶ παρατυχὼν ἐκεῖσε ὄφις ἔδακεν αὐτὸν, καὶ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ δήγματος ἀπέθανε. Μετὰ δὲ τὸ συμπληρῶσαι χρόνους ε' ἀπέθανε καὶ ὁ πάππος τοῦ Μουχάμετ. Καὶ ἀναλαβοῦσα ἡ σκλάβα τὸν ὀρφανὸν παῖδα, ἤτοι τὸν Μουχάμετ, ἦλθεν εἰς τόπον σύγχαιρον, καὶ εὗρεν ἐκεῖσε τὸν Ἀπουταλέπη τὸν ἀνδράδελφον αὐτῆς, καὶ συνέτυχεν αὐτῷ περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων αὐτῇ. Καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Ἀπουταλέπης· Ἐγὼ νὰ ἀναθρέψω τὸν ἀνεψιόν μου, τὸν Μωαμὲδ, καὶ σὺ δούλευε ἐμὲ εἰς τὸ σπῆτί μου, καὶ ἐποίησε μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ χρόνους ι' καὶ ἀνετρέφετο οὗτος. Καὶ ἔκτοτε ἀπέθανε καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ, καὶ ἀνετρέφετο ὑπὸ τοῦ θείου τοῦ Ἀπουταλέπη, καὶ ἐκδέδωκεν αὐτὸν μετὰ βοσκῶν τοῦ βόσκειν αὐτὸν πρόβατα καὶ καμήλους ἐπὶ χρόνους ι' καὶ ἔκτοτε ὥρισεν ἡ κυρία αὐτὸν, ἵνα ταξιδεύει ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μισθωτὸς μετὰ καμήλια αὐτῆς. Καὶ τὰ ἐντεῦθεν κέρδη προσέφερεν τῇ κυρίᾳ αὐτοῦ, καὶ πεποίηκεν οὕτως χρόνους ε'. Ἐν

Illa vero more solito singulis diebus proficiscebatur ad montem ut camelos pasceret, et secum Muhammedem gestabat ut illum lactaret. Tribus autem integris annis elapsis, pater Muhammedis ad venandum exivit, et ovem silvestrem in venatione captam domum deduxit ; sed cum ad illam mactandam se accingeret et illam sequeretur, serpens illum invasit et morsu impetiit, et statim morsus vulnere interiit. Elapsis vero quinque aliis annis, D avus ipse Muhammedis tandem fato functus est. Abripiens vero serva Muhammedem orphanum, abiit et pervenit in locum quemdam amicum ubi offendit Abutalepum fratrem mariti sui et omnia illi narravit quæ ipsi contigerant. Abutalep autem regerebat : Ego victum suppeditabo affini meo Muhammedi, tu vero servias apud me in ipsis ædibus meis. Et spatio annorum decem, cum matre sua apud illum mansit, et ibi vitam suam sustentavit. Sed postea ipsa mater moriebatur, et solus alebatur apud avunculum Abutalepum, hac illi imposita cura ut cum aliis pastoribus oves et camelos regeret et pasceret. Quod cum per decem annos præstitisset, illius domina apud se constituit illum de regione in regionem mittere cum camelis, ut res suas

ageret, commoda promoveret, lucrum fideliter repræsentaret, certa spe illi facta mercedis et salarii. Quo obsequio functus est spatio quinque annorum. Cum autem in monte camelos pasceret, morabatur ibi quidam monachus otiosus Nestorianæ doctrinæ addictus, cui Pachuræ nomen erat. Juxta conclave quod occupabat puteus erat excavatus. Cum vero singulis diebus accederet et discederet Muhammed, ad aquationem et puteum semper ascendebat. Cum autem ibi vidisset otiosum monachum, cum illo sermones miscuit, et varia de fide Christianorum rogavit.

A δὲ τῷ βόσκειν τὰς καμήλους ἐν τῷ ὄρει ὑπῆρχεν ἐκεῖσέ τις μοναχὸς ἡσυχαστὴς Νεστοριανῷ ἔχων δόγματι, τοὔνομα Παχυρᾶς. Ἦν δὲ ἐν τῷ κελλίῳ αὐτοῦ φρέαρ, καὶ ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι, καὶ ἐξέρχεσθαι τὸν Μουχάμετ ἀνέβαινεν πρὸς τὸ ὕδωρ, καὶ ἰδὼν τὸν ἡσυχαστὴν συνετύγχανεν αὐτῷ, καὶ ἠρώτα περὶ πίστεως τῶν Χριστιανῶν.

Monachus vero ad omnia respondebat, et enarrabat quæ Muhammed citissime memoriæ mandabat, et cum domum reversus erat, omnia Arabibus narrabat, addendo : Sic dicit Dominus. Quadam vero die cum invenisset Arabas quosdam in orbem sedentes, cum illis voluit etiam sedere et de variis disserere. Statim vero vertigine correptus in terram cecidit et procubuit, sese volvens et revolvens, dentibus stridentibus et ore spumanti, quod vobis inter orandum admodum familiare est, o Musulmanni, et idem facere sæpissime consuevistis, præcipue ii qui apud vos vocantur Phoracidæ. Nam cœtus solent congregare, gestantes instrumenta musica, cytharas, tympana, edentes cannabi capita et partes superiores, et bibentes vinum coctum. Surgunt vero simul omnes recti, musici vero pulsant instrumenta musica. Phoracidæ vero saltant clausis oculis pronique in terram et cernui. Vulgi autem et plebis corona cum liberis, plaudunt manibus, et inverecundo boatu aera feriunt. Capite vero prono sic saltant, et tandem cadunt miseri stridentes dentibus, et ore quasi rabioso et furente spumantes. Quod se facere jactant tanquam Muhammedis imitatores et servum pecus. Circumstantes vero clamant : Angelus ! Angelus ! hoc est, Angelus cum illo locutus est. Sequenti vero die si aliqui ibi occurrant, petunt ex astantibus, cujusdam os majori spumæ copia dealbesceret, quo designato statim ad illius pedes advolant, illos comprehendunt et osculantur, asserentes illum vidisse angelum, sicut ipse Muhammed. Me pudet totius istius fabulæ tam male consutæ et fabricatæ. An mendacii me potes circa hæc insimulare, o Agarene. Sed ut ad Muhammedem ipsum redeam, ille ad seipsum reversus, et rogatus, quomodo contigerant quæ modo passus erat, respondit : Vidi angelum, quo viso ita turbatus fui. Aderat vero tunc ibi Abutalepus, qui Muhammedem aluerat. Qui domum reversus, uxorem suam adoritur et monet his verbis : Ne in posterum Muhammedem ut servum et mercenarium habeas, nam hodie vidit angelum.

Ὁ δὲ ἡσυχαστὴς ἐξεῖπεν αὐτῷ περὶ πάντων, καὶ συνετύγχανεν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐκτίθου ἐμάνθανεν. Καὶ ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι εἰς τὰ ἴδια διελέγετο μετὰ τῶν Ἀῤῥάβων, ὅτι Τάδε λέγει Κύριος. Μιᾷ οὖν τῶν B ἡμερῶν εὗρεν Ἀῤῥάβων πλῆθος κύκλῳ καθεζομένων, καὶ καθίσας μετ' αὐτῶν διελέγετο, καὶ ἐξαίφνης ἔπεσεν χαμαὶ κυλιόμενος καὶ τρίζων τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ καὶ ἀφρίζων, ᾧ δὴ καὶ μάλιστα μέχρι τοῦ εὔξασθαι συνήθως ὑμεῖς οἱ Μουσουλμανοὶ ποιεῖν εἰώθατε, ἐξαιρέτως οἱ Φοραχίδες, ποιοῦντες συναγωγὴν, καὶ φέροντες μουσικὰς, καὶ κιθάρας, καὶ τύμπανα, τρώγοντες τὰ ἄκρη τῶν κανάβων, καὶ πίνουσι τὸν ἑψητὸν οἶνον, καὶ ἀνίστανται ὀρθοὶ ἅμα, καὶ οἱ μὲν μουσικοὶ κρούουσι τὰς μουσικὰς, οἱ δὲ Φοραχίδες ὀρχοῦνται ἀσκεπεῖς κούτουλοι, καὶ οἱ κοσμικοὶ, καὶ οἱ λαϊκοὶ μετὰ τῶν παίδων αὐτῶν κρούουσι τὰς ἑαυτῶν χεῖρας, καὶ ἀναιδῶς φωνάζουσι. Καὶ οἱ κουτοῦλοι ὀρχοῦνται καὶ οὕτως καταπίπτουσιν ἐνταλαμένοι, καὶ ἀφρίζουσιν. Καὶ τοὺς ὀδόντας C αὐτῶν τρίζουσιν, πρὸς μίμησιν τοῦ Μουχάμετ. Καὶ βοῶσιν οἱ περιεστῶτες, Ἄγγελος, ἄγγελος, τοῦτ' ἔστιν, Ἄγγελος λελάληκεν μετ' αὐτοῦ. Τῇ δε ἐπαύριον, εἰ μὴ παρατύχῃ τις ἐκεῖσε, ἐρωτῶσι τοὺς περιτυχόντας ἐκεῖσε, ποῖος ἐξ αὐτῶν ἐπὶ πλεῖον ἀφρίζεν, καὶ μαθόντες περὶ αὐτοῦ, κρατοῦσιν αὐτοῦ τοὺς πόδας, καὶ ἀσπάζονται αὐτοὺς, Ὅτι, λέγοντες, εἶδε τὸν ἄγγελον, ὡς ὁ Μωχαμέτ. Αἰσχύνομαι οὖν σφόδρα ἀκτίστου παντός. Διαψεύδομαι κατ' αὐτῶν, ὦ Ἀγαρηνέ; Καὶ εἰς ἑαυτὸν ἐλθὼν ὁ Μωχαμὲτ, ἠρωτήθη πῶς γεγόνασι τὰ περὶ αὐτοῦ. Καὶ εἰπὼν, Ἄγγελον Θεοῦ εἶδον, καὶ γέγονεν οὕτως. Παρέτυχε δὲ ἐκεῖσε καὶ ὁ τρέφων αὐτὸν Ἀπουταλέπης, καὶ ἐλθὼν ἑσπέρας εἶπεν τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· Μὴ ἔχῃς ἀπὸ τοῦ νῦν τὸν Μουχάμετ ὡς μισθωτόν σου, ὅτι σήμε- D ρον εἶδεν τὸν ἄγγελον.

Singulis vero diebus redibat Muhammedes ad monachum otiosum, et multa ab illo discens, eadem postea ad populum narrabat, illisque plebem imbuebat. Vespera vero quadam Abutalipes, in dictis Muhammedis fraudem aliquam latere veritus, illum sic adoritur, ego te per longum temporis spatium alui et fovi, nunc : Ergo in officiorum erga te meorum qualemcunque compensationem, dic mihi sincere quid videris cum spumans et stridens in humum cecidisti. Respondit Muhammed : Hoc est principium meæ prophetiæ, et, o domine mi, ego spatio

Καὶ ὁ Μουχάμετ ἀνερχόμενος καθ' ἑκάστην πρὸς τὸν ἡσυχαστὴν, καὶ μανθάνων παρ' αὐτοῦ ἔλεγεν πρὸς τὸν λαὸν ταῦτα διδάσκων αὐτούς. Μιᾷ οὖν ἑσπέρᾳ λέγει αὐτῷ ὁ Ἀπουταλέπης, ὁ καὶ θεῖος αὐτοῦ· Μουχάμετ, ἐγώ σε ἀνέθρεψα, καὶ ὁμολόγησαί μοι ἐν ἀληθείᾳ τί εἶδες, ὅταν ἔπεσες χαμαὶ ἀφρίζων καὶ τρίζων τοὺς ὀδόντας. Ὁ δὲ Μουχάμετ λέγει· Αὕτη ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τῆς προφητείας μου. Καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐγὼ, κύριε, τριάκοντα νυχθήμερα θέλω νηστεῦσαι, ἵνα λεπτὸς γένωμαι, ὡς ἄγγελος, καὶ ὅταν ἔρχεται ὁ ἄγγελος, συντυγχάνω αὐτῷ. Καὶ αὐτὸς ἐτρέφετο καθ'

ἑκάστην μετὰ τοῦ Παχυρᾶ. Καὶ ὁ μοναχὸς διὰ τὸ A βαπτίσαι αὐτὸν, ἀνέτρεφεν. Ἑσπέρας δὲ γενομένης ἤρχετο κορεννύμενος, καὶ οὐκ ἐδείπνει. Ἔλεγεν οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀπουταλέπης ὁ θεῖος του· Θέλω ἵνα μοι ἐξείποις πᾶσάν σου τὴν ὑπόθεσιν. Βλέπω γὰρ οὐκ ἐσθίεις οὐδόλως τι· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ὄρεσι καθ' ἑκάστην περιπατεῖς, καὶ τὸ ἑσπέρας κατάκοπος ἔρχεσαι. Ἀνάγγειλον οὖν ἡμῖν, ὅ τι χρηματιζόμενος. Λέγει αὐτῷ ὁ Μουχάμετ· Ἐὰν θέλῃς ἐξειπεῖν με, σώρευσον πρῶτα τὸν λαὸν τοῦ Μαχᾶ, καὶ ἐρχόμενος αὔριον ἀπὸ τοῦ ὄρους εἴπω σοι πάντα κατενώπιον αὐτῶν. Οὗτοι δὲ οὐκ ἐνόησαν, ὅτι ἐκ τοῦ καλογήρου διδάσκεται καὶ τρέφεται, ἀλλὰ οὐδὲ ὁ μοναχὸς ἐτόλμησε πρός τινα τῶν Ἀῤῥάβων ἐξειπεῖν, ὅτι σχολάζει παρ' αὐτοῦ ὁ Μουχάμετ, ἵνα καὶ βαπτίσῃ αὐτὸν, καὶ διδάξῃ, καὶ διαφύγῃ ἀπὸ τῶν Ἀῤῥάβων τὸν κίνδυνον. B

triginta dierum et noctium, volo jejunus vivere et a cibis prorsus abstinere, ut tenuis et subtilis evadam instar angeli, et cum ad me accedet angelus, sic potero facilius cum illo sermones et colloquia miscere. Ille vero clam et privatim singulis diebus alebatur apud Pachuram. Et monachus iste ut illum tandem ad baptismum perduceret, illi victum suppeditabat. Vesperi vero redibat bene pastus et ventre plenus, et tunc se nolle cœnare simulabat. Ad illum vero sic tandem infit avunculus illius Aboutalipa: Ego volo ut mihi significes totam istam tuam agendi rationem. Video enim te singulis diebus ad montes discedere, te vesperi redire labore confectum et exhaustum, et tamen te nihil prorsus gustare et edere. Declara ergo nobis quo oraculo et commercio hoc facias. Ad ista regerebat Muhammed: Si velis me istud quidquid est negotii, enarrare, congrega primo populum et incolas Meccæ, et sequenti die, ex montibus rediens, ego omnia declarabo in conspectu omnium, et stante populi numerosa corona. Illi vero ignorabant quod a Calogero seu monacho docebatur, et alebatur, nec monachus Arabibus audebat revelare quod Muhammed apud se hæreret et moraretur, ut exerceretur, doceretur, baptismo tingeretur, et isto silentio periculum ab Arabibus certo intentandum, se declinaturum sperabat.

Ὁ δὲ Ἀπουταλέπης εἰς τὸν Μαχᾶ σωρεύων τὸν λαὸν, καὶ λέγων εἰς τοὺς προεστῶτας τῶν Ἀῤῥάβων υἱῶν, ὅτι Εἷς ἐξ ἡμῶν ἐφάνη προφήτης τοὔνομα Μουχάμετ νηστεύσας ἡμέρας τριάκοντα, καὶ δεῦτε τοῦ ἰδεῖν αὐτόν. Καὶ ἀκούσαντες αὐτοὶ, ὅτι χοϊκὸς ἄνθρωπος νηστεύσας ἡμέρας λ', καὶ οὐκ ἀποθνήσκει, μεγάλως ἐδόξασαν τὸν Θεὸν, καὶ ἠκούσθη τοῦτο εἰς πᾶσαν τὴν γῆν Ἀῤῥαβίας. Καὶ συναχθέντες ἦλθον C μετὰ τοῦ Ἀπουταλέπη, καὶ λέγει αὐτοῖς· Καθίσατε ὧδε, ὅτι ἑσπέρας μέλλει ἐλθεῖν. Ἐλθόντος οὖν τοῦ Μουχάμετ, συναγείρονται πάντες εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, καὶ ἐβόησεν ὁ ἀναθρέψας αὐτὸν Ἀπουταλέπης, Καλῶς ἦλθεν ὁ φωστὴρ τῆς Ἀῤῥαβίας, ὁ νηστεύσας τριάκοντα νυχθήμερα. Καὶ ἀκούσαντες οἱ ὄχλοι ἔφριξαν, καὶ ἐτρόμαξαν. Λέγει ὁ Μουχάμετ, Ἄκουσε, θεῖε Ἀπουταλέπη, καὶ ἀνάτροφέ μου, μετὰ τοῦ λαοῦ σου, ὅτι ὅταν ἦλθα εἰς τὴν Δαμασκὸν, τὴν ὑστερινὴν φορὰν, καὶ ἔχασα τὸ καμῆλι, καὶ ἔδειρές με, καὶ ἐδίωξές με ἀπὸ τοῦ οἴκου σου. Καὶ ἀπὸ λύπης μου ἦλθον εἰς τὸ Βασιλικὸν πηγάδι, καὶ ἔπεσον ἐκεῖσε, καὶ ἀπεκοιμήθην, καὶ εἶδον ὄναρ, ὅτι ὁ ἥλιος κλίνει καὶ προσκυνεῖ με. Καὶ ἐπὶ τὴν αὔριον ἐγείρομαι φοβούμενος, καὶ ἐννοιαζόμενος οὐκ εἶπον πρός τινά τι τὸ D σύνολον. Ἀπῆλθον οὖν εἰς τὰ ὄρη, ἐν οἷς πρότερον τὰς καμήλους ἔβοσκον, πρὸς τὸ ἀναβῆναί με, καὶ εὑρὼν πέτραν, ἐκάθισα ὑπὸ ταύτης, τὴν σκιὰν διανοούμενος τὸ ὅραμα. Καὶ ἦλθεν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρός με λέγουσα· Μουχάμετ, μὴ ἐννοιάζου ὑπὲρ τοῦ ὁράματος. Ἄπελθε, καὶ νήστευσον ἡμέρας τριάκοντα, καὶ στράφῃ ὧδε, ἵνα εἴπω σοι.

Tunc ergo Abutelepes Meccam se contulit, populum congregavit, sicque populi magnates et nobiliores est allocutus: Unus inter nos propheta exortus est, Muhammed nimirum, qui triginta dierum jejunium facile potest tolerare; venite ergo, ut tantum prodigium intueri et videre possitis. Audientes vero illi quod homo terrenus jejunio triginta dierum non enecaretur, maximis laudibus Deum celebrarunt, et statim miraculi rumor et fama pervasit totam Arabiam. Congregati ergo venerunt cum Abutalipa, qui ad illos dixit: Sedete hic, nam circa vesperam venturus est propheta. Accedente ergo Muhammede, surrexerunt omnes, et in illius occursum ruerunt, boante et clamante Abutalipe, Muhammedis patrono et altore: Gratissimus advenit sol Arabiæ, cujus vires triginta dierum jejunium non potest exhaurire. Quibus auditis, turbæ statim horrore et tremore corripiebantur. Os vero suum in hæc verba solvit Muhammed: Audi, Abutalep avuncule, tu qui benignitate tua me fovisti et aluisti; audi, inquam, tu et populus tuus. Cum ultima vice Damasco redirem, et camelum amisissem, verberibus me excipiebas, et domo tua pellebas. Mœrore vero cruciatus et errans, tandem perveni in Regium aliquem fonticulum seu puteum regia cura excavatum. Statim vero procumbebam, et somno me totum permittebam. Contigit vero me somnium habere, et videre solem ex alto se demittentem et humili et prostrata luce me adorantem. Sequenti vero mane experrefactus, totus cohorresco, et dubius quid rei esset, totum negotium nulli significavi. Profectus ergo more solito ad montes ubi camelos pascebam, cum ego ascendissem, inveniebam petram, cui insidens, incipiebam animo visionem meam volvere, et illam pro umbra et re prorsus vana reputare. Statim vero vox e cœlo erumpebat dicens: Muhammed, ne te turbet anxia de visione cogitatio; abi, macera te jejunio triginta dierum, et postea huc revertere ut quid sit agendum tibi significem.

Οὕτως ἤκουσα, καὶ ἐπλήρωσα ἡμέρας, λ' νήστης, καὶ λ' νύκτας, καὶ ἀπέρχομαι καθ' ἑκάστην πρὸς τὴν

His auditis triginta dies et triginta noctes prorsus jejunus peregi, et solus reversus ad petram,

astitit mihi homo nomine Gabriel cujus vultus splendebat ut sol, vestes ut arcus cœlestis radiabant, et forma orisque elegantia omnino conspicuus. Sermonibus vero inenarrabilibus et miris me adoriebatur. Nunc vero, si vultis, audite me, et obtemperate mandatis et voluntati illius qui misit me, et si ego aliquid vobis enarravero, illud ne pereat et elabatur, maxima cura scriptis consignate. Ille autem solus revertebatur ad monachum, a quo docebatur, deinde rediens, ea quæ audiverat enarrabat, desultoria levitate ab uno ad aliud transiens, et modo quædam promens de Adamo, modo de Davide, modo de Abrahamo, modo de Christo, modo de Noe, modo de Salomone quædam effutiebat, et quæcunque dixerat, ea scripto excipiebant, et quilibet sibi servabat ea quæ illi excidebant, et falsa vaticinabatur. Per annos ergo septem ascendens in montem et descendens, discebat a Pachuro ea quæ annuntiabat, imponens et illudens miseris Borboritis, apud quos impudenter jactabat, angelum Dei nomine Gabrielem e cœlo descendere, qui illum talibus revelationibus informaret et erudiret.

Habuit ergo avunculos quatuor, primus fuit Abutalepes, qui enutrivit Muhammedem, secundus Otmanes scriba, qui Alcoranum scripsit, tertius Apoutsales, qui mendacii Muhammedem arguit, cum assereret se ad cœlos usque ascendere. Quartus vero Abtulchabes. Otmanes autem, cum aliquid narrabat Muhammedes, illud statim aure, corde, fide hauriebat. Certo vero quodam die dixit avunculo suo Abutalepi, et hoc confidenter et pluribus astantibus, quod nimirum ea ipsa nocte ad Deum evolasset, sedissetque cum illo tam proxime quam supercilium astat supercilio, imo et habens pedes indutos suis ipsis sandaliis, et cum illo ore ad os, familiarissimos miscuisset sermones. Deum vero in has erupisse voces : Gratissimus mihi advenisti, Muhammed, desiderio maximo flagravi te videre, per gloriam meam, nisi tu exstitisses, et tuus erga me affectus et amor, non creassem cœlum, nec terram, nec angelos, nec totum genus humanum. Nunc vero est mihi populus electus. Et jussit avunculum suum Otmanem ut ista omnia scriptis diligenter mandaret. Scripserunt ergo, et ista didici ex ipsis tuis scriptis, o Musulmane, et sic de veritate possum te confutare et refellere. Sed, quæso, quomodo Dei timore non percelleris, quomodo saltem hominum pudore et verecundia non suffunderis, cum talibus inanibus doctrinis te morigerum et obsequentem præbes? Sequenti vero die surgens illius avunculus Abutelepes, illius altor et enutritor, his verbis illum adoritur : Ab eo tempore quo apud nos talia miranda et inaudita jactitare et docere incœpisti, elapsi sunt septem anni, nunc manifesta et confirma inter nos veritatem eorum quæ promere soles. Dicis te in cœlum ascendere, te Deo familiariter uti, et ab illo te audire mira et quæ vix exprimi possint. Sed ut Arabes tibi fidem habeant, quo miraculo te commendas? Exere virtutem tuam in patratione

A πέτραν, καὶ ἔρχεται ἄνθρωπος τοὔνομα Γαβριὴλ, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ λάμπων, ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἱμάτια αὐτοῦ, ὡς τὴν θέαν τοῦ τόξου τοῦ φαινομένου ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ πάνυ ὡραῖος τῷ εἴδει. Καὶ συντυγχάνει μοι ἄῤῥητα ῥήματά. Ἀρτίως ἐὰν θέλετε, ἀκούσατέ μου, καὶ ποιήσατε τοῦ πέμψαντός με τὸ θέλημα, καὶ εἴ τι λέγω ὑμῖν, γράψατε ταῦτα. Καὶ αὐτὸς ἀπήρχετο καθεκάστην πρὸς τὸν μοναχὸν, καὶ διδάσκεται παρ' αὐτοῦ, καὶ κατερχόμενος ἐκεῖθεν ἐδίδασκε ταῦτα ἀπὸ ἄλλο εἰς ἄλλου, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ Ἀδὰμ, ποτὲ δὲ ἐκ τοῦ Δαβὶδ, ἄλλα μὲν ἐκ τοῦ Χριστοῦ, ἄλλα δὲ ἐκ τοῦ Ἀβραὰμ, ποτὲ μὲν ἐκ τοῦ Νῶε, ποτὲ δὲ ἐκ τοῦ Σολομῶντος. Καὶ ὁ Μουχάμετ εἴ τι ἔλεγεν εἰς τὸν λαὸν, οὕτως ἔγραψαν, καὶ ἐφύλαξεν ἕκαστος εἴ τι ἔφθασεν, καὶ ἐψευδοπροφήτευσεν. Χρόνους ζ' ἀνα- B βαίνων εἰς τὸ ὄρος, καὶ καταβαίνων ἐμάνθανεν ἐκ τοῦ Παχυρᾶ καὶ ἐκήρυττεν οὕτως, καὶ πλανῶν αὐτοὺς ὡς βεβορβορωμένους, καὶ ἔλεγεν, ὅτι Ἐξ οὐρανοῦ καταβαίνει ἄγγελος Κυρίου τὸ ὄνομα Γαβριὴλ, καὶ ἀναγγέλλει μοι.

Εἶχεν οὖν θείους δ', ὁ μὲν πρῶτος Ἀπουταλέπης ὁ ἀναθρέψας τὸν Μουχάμετ, ὁ ἕτερος Ὀθμάνης ὁ γραμματικὸς, ὁ γράψας τὸ Κουράνιον, τρίτος ὁ Ἀπουτζάλης, ὅπου εἶπεν τοῦ Μουχάμετ· Ψεύδεσαι, ὅτι ἀνέβης εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ὁ τέταρτος ὁ Ἀμπτουλχάβης. Ὁ δὲ Ὀθμάνης, εἴ τι ἤκουεν ἐκ τοῦ Μουχάμετ, ἐπίστευεν. Μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν λέγει ὁ Μουχάμετ C πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ Ἀπουταλέπη παῤῥησίᾳ τῶν περιεστώτων, ὅτι ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ ἐκάθισεν ἐνώπιον αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ ὀφρὺν εἰς ὀφρὺν, μᾶλλον δὲ φορῶν καὶ τὰ σανδάλιά μου, καὶ συνέτυχον αὐτῷ στόμα πρὸς στόμα. Καὶ ἐβόησεν ὁ Θεὸς πρός με, καὶ λέγει μοι, Καλῶς ἦλθες πρός με, Μουχάμετ, ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦ ἰδεῖν σε, μὰ τὴν δόξαν μου, ἐὰν οὐκ ἦσουν καὶ ἡ ἀγάπη σου πρός με, οὔτε τὸν οὐρανὸν ἔμελλον ποιῆσαι, οὔτε τὴν γῆν, οὔτε ἀγγέλους, οὔτε γένος ἀνθρώπων. Νῦν δὲ λαός μου ἐξαίρετος. Καὶ λέγει τὸν θεῖον τοῦτον Ὀθμάνη γράψαι τὰ λεγόμενα ἐπιμελῶς. Ἔγραφον οὖν ταῦτα, ἀπὸ τῶν σῶν γραμμάτων ἔγνων ὦ Μουσουλμανὲ, καὶ ὑπὲρ ἀληθείας ἐλέγχω σε· πῶς οὐ φοβῆσαι τὸν Θεὸν, καὶ ἐρυθριᾷς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τοιαύταις D ἀκολουθῶν διδασκαλίαις; Τῇ δὲ ἐπαύριον ἀναστὰς ὁ θεῖος αὐτοῦ Ἀπουταλέπης ὁ ἀναθρέψας αὐτὸν εἶπεν· Ἑπτὰ χρόνοι εἰσὶν, ἀφ' οὗ τοιαῦτα ἄῤῥητα ῥήματα προφητεύων καὶ λέγων ἡμῖν, νῦν φανῆναι ἡ ἀλήθειά σου ἐν ἡμῖν, σὺ εἶ ὁ ἀναβὰς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ συντυχὼν τῷ Θεῷ ἄῤῥητα ῥήματα, πῶς θέλεις πιστεῦσαί σε πάντες οἱ Ἄῤῥαβες; ποίησόν τι μικρὸν σημεῖον, καὶ ἰδόντες αὐτὸ πιστεύσομεν. Λέγει αὐτῷ ὁ Μουχάμετ, ὅτι Ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ σωρεύθητε πλησίον μου, καὶ ὑποδείξω ὑμῖν σημεῖον τοιοῦτον· σχισθήσεται ἡ σελήνη εἰς δύο παρ' ἐμοῦ, καὶ τὸ μὲν ἥμισυ σταθήσεται εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπὶ τῆς ἀνατολῆς, τὸ δὲ ἕτερον εἰς δύσιν. Καὶ ἐσωρεύθησαν, εἰ δὲ συννεφείας οὔσης, καὶ εἶπεν, Ἐγὼ πεποίηκα, ὑμεῖς δὲ οὐκ οἴδατε τὸ θαῦμά μου, ὡς ἀνάξιοι.

signi cujusdam vel exigui, ut omnes persuadeantur et convincantur. Respondit illi Muhammed : Hac ipsa nocte ad me conveniatis, et tale miraculum omnium oculis videndum exhibebo. Videbitis lunam in duas partes scissam, quarum una in oriente, altera in occidente radios suos disseminabit. Convenerunt ergo, et aere tenebris offuso et obnubilato, dixit Muhammed : Miraculum patravi, sed non potuistis illud videre, indigni quippe estis qui meum miraculum oculis usurparetis.

Καὶ ἔχετε οὕτως μέχρι τοῦ νῦν γεγονὼς, καὶ γράφει A τοῦτο ἡ γραφή σου. Ἀναστὰς δὲ ὁ ἕτερος αὐτοῦ θεῖος ὁ Ἀπουτζάλης λέγει, Ἐὰν οὐκ ἴδω μικρόν τι σημεῖον μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μου, οὐ μὴ πιστεύσω, εὐκολώτερον ζητῶ σε ποιῆσαι τοῦτο, σὺ λέγεις ὅτι εἰς τοὺς (οὐρανοὺς) ἀνέβης μίαν διασκέλισιν, ὑψώθητι οὖν ἀπὸ τῆς γῆς σπιθαμὰς τρεῖς, καὶ κρεμάσθητι, ἵνα διαβάσω τὸ σπαθί μου ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου, καὶ τότε πιστεύσομέν σοι ἀπ' ἀρχῆς ἕως τέλους. Ἰδὼν δὲ ὁ Μουχάμετ τὸ ἄπορον αὐτοῦ ἐβόησεν, λέγων πρὸς τὸν λαὸν, Ὁ Ἀπουτζάλης ὁ θεῖός μου θανάτῳ τελευτήσει. Καὶ οἱ μὲν φρόνιμοι τοῦ λαοῦ ἔλεγον τὸν Μουχάμετ, Εἴτι λέγει ὁ θεῖός σου, κάκε, καὶ λέξον αὐτὸν, εἰ δὲ καλῶς καὶ ἀληθῶς λέγει, διὰ τί κελεύεις τὸν λαὸν τοῦ φονεῦσαι αὐτόν; Οἱ δὲ πλείονες μωροὶ ὄντες ἐβόησαν, Ἀληθῶς ὁ προφήτης λέγει, καθὼς μαρτυρεῖ B καὶ ἡ θυγάτηρ αὐτοῦ Φατμὰ ἡ ἰδοῦσα αὐτὸν ἀναβάντα εἰς τὸν οὐρανόν. Καὶ ἀνατείνας ὁ Μουχάμετ τὴν σπάθην πρὸς τὸν θεῖον αὐτοῦ, καὶ ἰδόντες τὸ κοινὸν τοῦ λαοῦ ἐφόνευσαν αὐτὸν, καὶ ἑτέρους πολλοὺς σὺν αὐτῷ. Δύνασαι, ὦ Μουσουλμανὲ δεῖξαί με, ψεύδομαι, καὶ οὔ; Καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ταύτης ἐδογμάτισεν ἕως τοῦ νῦν, Εἴ τις οὐχ ὁμολογεῖ τὸν Μουχάμετ ἀπόστολον Θεοῦ, καὶ προφήτην εἶναι, ξίφει ἀποθανεῖν. Καὶ ἐκράτησε τοῦτο χρόνους ϛ', καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου συνήχθη λαὸς πολύς.

Et huc usque apud vos viget istius rei memoria et hoc legitur scripto consignatum in libris vestris. Alter vero Muhammedis avunculus Abutsales astitit etiam, et se nullo modo crediturum asseruit nisi aliquod saltem vel levissimum videret miraculum. Hoc quod facillimum est rogo ut facias. Dicis quod unico passu cœlos potes ascendere, et unica plantarum excussione. Attolle ergo te ipsum ex terra in altum, et sis ita pendulus in aere a terra distans spatio trium palmorum ut possim sub pedibus tuis ensem meum movere et agitare. Quod si feceris, omnia quæ narras a principio ad finem, firmissima fide hauriemus. Videns vero Muhammed incredulitatem avunculi, et se nulla via elabi posse, clamavit ad populum : Abutsales, etiamsi avunculus meus, statim morte plectatur. Regerebant inter populum sapientiores : Si aliquid pravi excidit avunculo tuo, quare illum non mones ? si vero bene et vere locutus est, quare iniquissima sententia vis illum a populo trucidari. Plurimi vero, mera stultitiæ et dementiæ ludibria clamarunt : Vera loquitur Propheta, quod testimonio suo etiam comprobat illius filia Phatima, quæ illum vidit in cœlos ascendentem. Unde animos capiens Muhammed ensem evaginavit contra avunculum suum, et illius exemplo commotæ turbæ strictis etiam gladiis illius avunculum confoderunt et cum illo multos alios etiam trucidarunt. An tu potes, o Musulmanne, palam facere me mentiri vel non. Et ab illo tempore ad nunc usque, istam barbaram disseminavit doctrinam : Si quis non credat et confiteatur Muhammedem apostolum Dei esse et prophetam, gladio statim interimatur. Hoc vero obtinuit per annos sex, et metu mortis multi congregati sunt qui partes Muhammedis foverent et tuerentur.

Καὶ ἀκούσαντες οἱ ἐκεῖθεν Ἄῤῥαβες, ὅτι ἀδίκως C χάνει τὸν λαὸν, καὶ συνήχθησαν πλῆθος πολὺ, καὶ ἦλθον κατὰ πάνω τῶν πιστευσάντων τὸν Μουχάμετ, καὶ ἐτζάκισαν αὐτοὺς διὰ πολέμου καὶ καμηλίων εἰς γῆν Μαδιάμ. Καὶ φυγὼν ὁ Μουχάμετ εὗρεν σπήλαιον, καὶ διεσώθη μέσον νυχθήμερα τρία. Καὶ σὺ λέγεις αἰσχυνόμενος, ὅτι ἐν μιᾷ ῥοπῇ ἐσκεπάσθη ὑπὸ τῆς Ἀράχνης. Καὶ γίνωσκε ὅτι πάντα οἶδα τὰ φλυαρήματά σου, καὶ παριστῶ σοι αὐτά. Αὖθις νυκτὸς ἔφυγεν ὁ Μουχάμετ, καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὸ ῥηθὲν κάστρον καὶ ἐναπομείνας λαὸς ἠκολούθησαν οἱ καὶ πιστεύσαντες αὐτόν. Εἰσῆλθεν οὖν ὁ Μουχάμετ εἰς ὁσπήτιον, καὶ ἐκρύβη ἀπὸ τοῦ φόβου τῶν Ἀῤῥάβων. Εὗρον δὲ τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸ Ἀποπάκρην, καὶ ἐκράτησαν αὐτὸν, Δεῖξον ἡμῖν, λέγοντες, τὸν Μουχάμετ. Καὶ D εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἀποπάκρης μεθ' ὅρκου· Μὰ τὸν Θεὸν ἡμῶν τὸν ἐλεοῦντα καὶ ἐλεημένον, ἵνα ὑπάγω καὶ εὕρω αὐτὸν, ἐὰν με ἀπολύσητε, καὶ δήσω αὐτὸν ἐξ ἀγκώνων, καὶ φέρω πρὸς ὑμᾶς. Ἐλθὼν οὖν ὁ Ἀποπάκρης εἰσῆλθεν εἰς τὸν Μουχάμετ, καὶ εἶπεν, Ἦλθον πρὸς σὲ τοῦ ἐπάρειν σε ἐξ ἀγκώνων δεδεμένον, καὶ ἀγαγεῖν σε εἰς τοὺς Ἄῤῥαβας. Καὶ ἀναστὰς ὁ Μουχάμετ ἐνηγκαλίσατο αὐτὸν, καὶ ἔσφιγξεν σφόδρα,

Quod cum audivissent Arabes ibi commorantes quod nimirum tam injuste periret tantus popularium numerus, inter se convenerunt et agmine facto irruerunt in Muhammedis sectatores, quos bello et camelorum ministerio fregerunt et profligarunt in terra Madian. Fugiens vero Muhammed invenit speluncam, in qua per tres dies et noctes delitescens tandem salvus evasit. Inverecunde vero dicis quod in antro ob periculum latens araneæ tela obductus fuerit. Unde potes cognoscere mihi comperta esse omnia tua deliria, et me illa tibi sincere repræsentare. Rursus vero fugit Muhammed, et ingressus est urbem seu castrum aliquod, una cum turbis, quæ illius dogmata nimis faciles crediderant. Ingressus est ergo diversorium seu hospitium et metu mortis quam Arabes illi certam intentabant ibi diu latuit. Invenerunt vero isti Arabes alium Muhammedis avunculum Abubakerum, illoque correpto dixerunt : Indica nobis ubi lateat Muhammedes ; dixit Abubaker cum juramento : Si me dimittatis, si Muhammedem inveniam, per Deum miseratorem et misericordem, illum manibus et brachiis vinctum ad vos deducam.

Venit ergo Abubaker ad Muhammedem, et illi dixit: ad te accessi, ut te brachiis vinctum et constrictum ad Arabas perducerem. Exsurgens vero Muhammed, Abubakerum ulnis et brachiis complexus est et ita vehementer illum stringebat et comprimebat, ut jam animi deliquium videretur passurus. Regerebat ergo Abubaker: Miserere mei, potentissime Dei serve, nunc ego agnosco te esse prophetam et apostolum Dei. Illi vero sic infit Muhammed: Si vera dicis, o Abubaker, operas et consilia nostra simul uniamus et sociemus. Dixit vero Abubaker: Arma capesse cum populo tuo et veni mecum ut Arabas deleamus, illi quippe sunt imparati et otio sepulti.

A ὥστε ὀλιγοθύμησεν. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Ἀποπάχρης· Ἐλέησον, ὦ δοῦλε τοῦ Θεοῦ· νῦν γὰρ ἔγνων, ὅτι προφήτης εἶ σύ, καὶ ἀπόστολος Θεοῦ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Μουχάμετ· Ἐὰν ἀληθεύεις, Ἀποπάχρη, ἑνωθήσει καὶ σὺ μετ' ἐμοῦ. Καὶ εἶπεν ὁ Ἀποπάχρης τῷ Μουχάμετ· Ἁρματώθητι μετὰ τοῦ λαοῦ σου, καὶ ἐλθὲ μετ' ἐμοῦ, ὅπως ἐξαφήσωμεν αὐτούς, ὅτι ἀμέριμνοί εἰσιν, καὶ ἁρματώθησαν.

Continuo ergo ad arma proruperunt, et Abubaker cum Muhammede subita irruptione fregerunt Arabas, et ab illo tempore victor semper evasit. Videntes vero turbæ Muhammedem ubique victorem, ad illum majori copia in dies confluxerunt. Et Muhammed de novo ex junioribus et præstantioribus, exercitum conscripsit, et veniens Meccam profligavit Arabas, et urbem et arcem expugnavit. Viribus vero auctis omnes circumjacentes regiones occupavit. Et legem fixit qua sanciebatur, ut si quis Muhammedem prophetam et apostolum Dei non confiteretur, statim morte plecteretur, et metu mortis numerosissima turbarum copia, illius vexilla sequebatur, et illius doctrinam amplectebatur. Sic varias Arabum plagas et urbes occupavit, tandemque pervenit ad locum nomine Tsumtsum, id est, puteus profundus. Juxta vero puteum erat urbs seu castrum nomine Susaita, id est, lapis niger et obscurus, quod cum expugnassent, in illo captivam comprehenderunt vetulam quamdam cum septem liberis suis. Illam vero sic sunt adorti: Tu cum liberis tuis, crede in Muhammedem, et in Deum illius, quia est propheta et apostolus Dei. Illa autem sic ad eos: Quæso illum statim videam, et cum illo conferam. Qua confestim ad Muhammedem perducta, dixit: Quare te vocas prophetam et apostolum, qualis est Deus tuus; ego quidem Venerem et Phosporum sidus pro numinibus habeo, tu vero qualem Deum habes et colis? Respondit Muhammed: Est alius Deus, habet servos Michaelem et Gabrielem. Illius sum apostolus. Dixit vetula: Ubi habitat iste Deus quem annuntias? Muhammed palmas ad sidera tollens, respondit: Habitat in cœlo. Urgebat vetula: An tu solus illum nosti, an vero populus tuus etiam tecum illum novit? An illius vox accedit ad vocem hominum terrenorum, an vero ab illa discrepat. Respondit Muhammed: Nec ego Deum novi, et primores populi ad illius cognitionem non potuerunt etiam assurgere. Instabat vetula: Quomodo hæc quadrant? modo dicebas te unico passu et quasi unica subsultatione te cum sandaliis tuis cœlos ascendere et te ad Deum usque pervenire; nunc vero dicis te non nosse Deum. Quomodo potes ergo illius propheta et apostolus vocari? Sic est, inquit Muhammed, sed Gabriel archangelus Dei ad me quotidie accedit et ea mihi revelat quæ vobis annuntio Pergebat vetula, et dicebat: Cum accedit ac loquitur angelus, an tu solus illum audis, an vero populus illum etiam audit?

Λαβὼν οὖν ὁ Ἀποπάχρης τὸν Μουχάμετ, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τοὺς Ἄῤῥαβας, καὶ ἐνίκησεν ἀπ' ἐκείνης τῆς ὥρας. Ἰδόντες ὁ λαὸς τὸν Μουχάμετ
B νικήσαντα, ἐμαζώθη πολὺς λαός, καὶ ἐφουσάτευσεν ἐκ νέων ὁ Μουχάμετ κατεπάνω τους, καὶ ἐλθὼν εἰς τὸν Μαχὰ ἐτζάκισεν τοὺς Ἄῤῥαβας, καὶ ἀνελάβετο τὸ κάστρον. Καὶ ἐνεδυναμώθη, καὶ ἔλαβεν τὰ περίχωρα, καὶ ἐνομοθέτησεν· Ὅστις οὐ λέγει τὸν Μουχάμετ προφήτην καὶ ἀπόστολον, θανάτῳ τελευτήσει. Καὶ διὰ τὸν φόβον τοῦ θανάτου πολὺς ἀριθμὸς ἐγένετο μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐπίστευσεν αὐτόν. Καὶ ἔλαβεν κάστρη καὶ χώρας τῶν Ἀῤῥάβων, καὶ ἐλθὼν εἰς τόπον λεγόμενον Ζουνζούμην, τοῦτ' ἔστιν βυθὸς βαθύς. Καὶ ἐγγὺς αὐτοῦ ἦν κάστρον ὄνομα Σουσαῖτα, τοῦτ' ἔστιν μαῦρον λίθον, καὶ παρέλαβεν αὐτὸ διὰ πολέμου. Κρατήσαντες γοῦν γυναῖκα γραῦν σὺν ζ' τέκνοις, καὶ εἶπον αὐτῇ· Πίστευσον σὺν τοῖς τέκνοις σου εἰς τὸν Μουχάμετ, καὶ εἰς τὸν Θεὸν αὐτοῦ, ὅτι
C ἐστὶν προφήτης καὶ ἀπόστολος Θεοῦ. Λέγει αὐτοῖς· Ἄς ἴδω αὐτόν, ἵνα συντύχω μετ' αὐτοῦ. Ἀπήγαγον οὖν αὐτὴν πρὸς αὐτόν, καί φησι πρὸς τὸν Μουχάμετ· Πόθεν καλεῖς ἑαυτὸν προφήτην, καὶ ἀπόστολον, καὶ ποῖός ἐστιν ὁ Θεός σου; Ἐγὼ Θεὸν γινώσκω, τὴν Ἀφροδίτην, τὸ ἑωσφόρον ἄστρον, ἐσὺ ποῖον τὸν Θεὸν καλεῖς; Λέγει αὐτῇ· Ἄλλος Θεός ἐστιν. Ἔχει δοῦλον Μιχαὴλ καὶ Γαβριήλ. Ἐκείνου εἰμὶ ἀπόστολος. Λέγει ἡ γραῦς· Καὶ ποῦ κατοικεῖ αὐτὸς ὁ Θεός, ὃν λέγεις; Καὶ εἶπεν αὐτῇ· Ἐν τῷ οὐρανῷ, ἄνω δείξας τῇ χειρί. Λέγει ἡ γραῦς· Σὺ μόνος οἶδας αὐτόν, ἢ καὶ ὁ λαός σου; καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ, ὡς ἡ ἡμῶν χοϊκῶν ἐστιν, ἢ παρ' αὐτὴν ξένη; Λέγει ὁ Μουχάμετ· Οὐδ' ἐγὼ οἶδα τὸν Θεόν, οὔτε οἱ περιεστῶτες. Λέγει ἡ γραῦς· Σὺ
D λέγεις ὅτι μίαν διασκέλισιν ἀνέβης εἰς τὸν Θεὸν σὺν τοῖς σανδαλίοις σου. Καὶ τώρα λέγεις, Οὐκ οἶδα αὐτόν; πῶς καλεῖσαι προφήτης καὶ ἀπόστολος; Λέγει ὁ Μουχάμετ· Ἀλλὰ ἀρχάγγελος Θεοῦ ἔρχεται πρός με καθ' ἑκάστην τὸ ὄνομα Γαβριήλ, καὶ ἀναγγέλλει μοι περὶ ὧν λέγω. Λέγει ἡ γραῦς· Ὅταν σου λαλεῖ ὁ ἀρχάγγελος, σὺ μόνος ἀκούεις, ἢ καὶ ὁ λαός σου;

Si omnes audiunt, omnes sunt apostoli archangeli, et tu gratiam aliquam et beneficium aliquod peculiare jactare non potes. Si vero solus audis, archangelus est apostolus, tu vero prorsus nihil; te-

Εἰ μὲν σὺν τοῖς ὄχλοις, πάντες εἰσὶν ἀπόστολοι τοῦ ἀρχαγγέλου, καὶ σὺ χάριν οὐκ ἔχεις. Εἰ δὲ σὺ μόνος, ὁ ἀρχάγγελός ἐστιν ἀπόστολος, καὶ σὺ οὐδὲν, σὺ οὖν ἑαυτὸν ἀπόστολον μὴ καλεῖς. Λέγει ὁ Μουχά-

μετ' Στρέψον σεαυτὴν, μή πως κατακοπῇς σὺ, καὶ τὰ τέκνα σου διὰ ξίφους. Φησὶ δὲ ἡ γραῦς· Φοβήθητι τὸν Θεὸν, ὃν γινώσκεις. Πρῶτον πρόσταξον τὰ τέκνα μου κατακοπῆναι, εἶτα ἐγὼ, μή ποτε πολλάκις ὀπίσω μου ἐναπομείναντα οἱ παῖδες ὡς ἄφρονες καὶ μωροὶ πιστεύσουσιν ἐν ἐσφαλμένοις δόγμασί σου, καὶ γενώμεθα ἀρνηταὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Λέγει ὁ Μουχάμετ· Ἕνα μόνον εἰπὲ, ὅτι ὁ Μουχάμετ ἐστὶν προφήτης καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀπολύσω σε, καὶ σὲ, καὶ τὰ τέκνα σου. Λέγει ἡ γραῦς· Ἅπαξ μὴ γένοιτο εἰπεῖν μετὰ τῶν τέκνων μου τοιοῦτον λόγον. Προστάξει οὖν τοῦ Μουχάμετ κατέκοψαν τὰ τέκνα τῆς γραὸς, εἶτα αὐτὴν ἐπάνω τῶν τέκνων αὐτῆς. Τότε λέγει ὁ Ἀπουταλέπης ὁ θεῖος αὐτοῦ, ὁ καὶ ἀνάτροφος τοῦ Μουχάμετ·

Μέγα κρῖμα ἐγένετο εἰς τὴν γραῦν, καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς· εἰ μὲν γὰρ ἐψεύδετο, εἶχες ἐλέγξαι αὐτὴν, εἰ δὲ ἀληθῶς, διὰ τί ἀντὶ τοῦ σῶσαι, ἀπώλεσας; Λέγει αὐτῷ ὁ Μουχάμετ· Ἀληθῶς ἀνέθρεψάς με, ἀλλ' οὖν ἤθελα δεῖξαι τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ ποιῶ, καὶ σὺ ἀνθίστασαι; φύλασσε μὴ ἀποῤῥίψω τὴν αἰδῶ τῆς ἀνατροφῆς, καὶ φονεύσω σε. Λέγει ὁ Ἀπουταλέπης· Ἐγὼ οὐ πιστεύω Θεὸν, οὗ εἰσιν τὰ θελήματα αὐτοῦ, ὅσα ἂν σὺ ποιεῖς. Λέγει ὁ Μουχάμετ· Οὐ πιστεύεις, ὅτι με ἀπόστολος Θεοῦ; Λέγει· Μὴ γένοιτο. Καὶ ὥρισεν ὁ Μουχάμετ τηνικαῦτα κατακοπῆναι. Καὶ ἐποίησαν οὕτως. Ἀληθῶς πάντως ἀληθεύειν με, μέχρι τοῦ νῦν ἔχουσι τῶν τοιούτων τρόπων τῶν ἐβδελυγμένων. Καὶ ἕτερον σημεῖον· σὺ λέγεις εἰσέρχεσθε εἰς τὸν Μαχᾶ ὑμῶν ὡς ἐπ' εὐχῇ, λιθοβολεῖτε τὸν τόπον τοῦτον. Καὶ ἐρωτώμενος, ὦ Μουσουλμανέ, Διὰ τί λιθοβολεῖτε τὸν τόπον; καὶ λέγετε, ὅτι οὐκ ἐπίστευσεν ὁ Ἀπουταλέπης τὸν Μουχάμετ. Καὶ ἕτερον σημεῖον λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐγγὺς τοῦ τόπου ἐκείνου ἐστὶν φρέαρ τοῦ νῦν Ζουνζούμην, ἔχον πολὺ ὕδωρ, καὶ τοὺς φυγόντας ἐκεῖσε ἔβαλλον. Καὶ σὺ πεπλάνησαι, καὶ ἅγιον τόπον λιθοβολεῖς, καὶ ἐν τῷ ὑποστρέφειν ἐκ τὸν Μαχᾶ λαμβάνεις ὕδωρ ἐκ τοῦ φρέατος ἐκείνου. Καὶ κομιζόμενος εἰς τὴν οἰκίαν ἀντὶ εὐλογίας, καὶ εἰς ἑτέρας χώρας, καὶ ἐρωτώμενος παρ' ἐμοῦ, Τί ἐστιν τὸ ὕδωρ τοῦτο, καὶ πόθεν ἔχει τὴν εὐλογίαν; καὶ λέγετε· Τοῦτό ἐστι τὸ ὕδωρ τὸ Ζουνζούμην, ὅτι ποτὲ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀβραὰμ ἐκοιμήθη ἐκεῖ, καὶ ἐξυπνίσας ἐδίψησεν, καὶ μὴ εὑρίσκων ὕδωρ, ἔτριψε τὴν πτέρναν αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν, καὶ ἐξέβη τὸ ὕδωρ, καὶ παρέχει ἐστὶν βωμὸς, καὶ ἀναβαίνει ὁ λαὸς ὑμῶν, καὶ ποιοῦσιν ἡμέρας γ', καὶ βοῶσιν οὕτως λέγοντες, πρὸς τὸν Θεὸν δεόμενοι· Τί κελεύεις; ἐκ τρίτου, καὶ ἐρωτώμενος παρ' ἐμοῦ, Τίνος χάριν τοῦτο ποιεῖτε; λέγετε, ὅτι τὸν Ἀδὰμ, καὶ τὴν Εὔαν ὧδε ἥνωσεν ὁ Θεὸς, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων φλυαριῶν φλυαρεῖτε καὶ τοῦτο εἰκάτε. Φεῦ τῆς ἀτοπίας καὶ τοῦ τολμήματος, ἄθεον ποιεῖν τὸν Θεόν!

Καὶ προάγων, μετὰ δὲ τοῦ φονευθῆναι, τὴν γραῦν μετὰ τοὺς παῖδας αὐτῆς, καὶ τὸν Ἀπουταλέπη,

A ipsum ergo apostolum non amplius voces. Respondit Muhammed : Converte te, ne tu liberique tui gladio pereatis. Dixit vetula : Time Deum quem nosti. Primo vero decerne ut liberi mei capite truncentur, ego vero postrema supplicio quo volueris plectar. Ne forsan liberi post me superstites, stultitia et mentis impotentia moti, credant erroneis tuis dogmatibus, et Dei nostri cultum et cognitionem ejurent. Dixit Muhammed : Proferas tantum hæc verba : Muhammed est propheta et apostolus Dei, et te cum liberis dimittam salvos et incolumes. Respondit vetula : Absit ut talia verba vel semel nobis excidant. Jubet ergo furens Muhammed ut liberi interimerentur, et eorum funera, matris funere cumularentur. Ad hæc excipiebat Abutalipes
B avunculus et enutritor Muhammedis :

Certe magna injuria affecta est ista vetula cum liberis suis ; nam si mentiebatur et errabat, arguenda et docenda erat, si autem vera esset illius fides, quare illam interimere potius quam illam incolumem dimittere voluisti? Dixit Muhammed : Revera tu me aluisti, sed ostendam quod voluntatem Dei facio, tu vero audes contradicere. Cave ne omni memoria et conscientia beneficiorum tuorum remota, te statim interimam. Dixit Abutalepes : Ego non credo in Deum istum, cujus sunt opera ea quæ facis. Excipiebat Muhammed : Non ergo credis me esse prophetam Dei? Dixit Abutalipes : Absit ut hoc credam ! Unde furoris œstro percitus Muhammed jussit ut statim occideretur, quod factum est. Me
C autem verum dicere testatur consuetudo et mos qui inter abominandos ritus vestros usurpari solet. Unum quippe signum soletis afferre ex iis qui Meccham ad orandum ingrediuntur. Solent quippe hunc locum lapidibus impetere. Et interrogati Musulmanni quare lapides sic projiciant, respondent ideo id fieri quia Abutalipes noluit credere Muhammedi. Altero vero signo te confutaturus sum. Nam juxta istum locum est puteus Tsumtsum in quo maxima aquarum copia, a quo, accedentes, solent arcere et ejicere. Et tu impostor et deceptus, lapidibus impetis locum istum Sanctum. Et cum Meccha reverteris domum, aquam ex isto puteo accipis quam loco benedictionis tibi servas, et in alias
D regiones soles circumgestare. Et a me interrogatus qualis est ista aqua, et unde istam benedictionem hauserit et contraxerit; respondetis : Est aqua Zumzum, quia ibi filius Abrahami somno obrutus dormivit, excusso vero somno, cum siti urgeretur, nec adesset aqua qua sitim restingueret, calcaneo terram trivit et pulsavit, et statim aquæ scaturire et manare incipiebant ; juxta vero est altare, ad quod populus accedit, et statione trium dierum ibi commoratur, incondita voce clamans et orationes fundens ad Deum, et dicens : Quid præcipis? Tertio rogati quoque a me quare hos faciatis, respondetis quia Adamum et Evam ibi Deus matrimonio copulavit, et hoc figmento et delirio, vestras alias nugas et ineptias cumulatis. Vah absurditatis et temeritatis, qua Deus fit atheus !

Sed pergo. Postquam Muhammed occidisset vetulam istam cum liberis suis, et Abutalepum, re-

versus est cum exercitu suo in urbem Medinam, et ibi maximam bonorum copiam: Acquisivit et sibi comparavit. Dixit vero turbis, archangelus Dei mihi adfuit jubens ut discedam in provinciam et terram Marada ad posteros avi mei, illosque revocem ab erroribus quibus nunc sunt immersi: Ego autem discedens vobis relinquo Abubakerum, ut vos hortetur, doceat et confirmet in iis quæ audivistis. Tristitia vero non vos corripiat, nam brevi revertar ego, interea Abubakero estote morigeri. Abiit ergo de loco in locum, et de provincia in provinciam. Dei autem viventis et sapientissimi providentia contigit ut perveniret in locum ubi illius avus et Corasiotæ pugna inter se confixerunt. Rogaverunt ergo illum quis et cujas esset. Respondit: Sum ex genere Corasiotarum. Pergebant et repetitis quæstionibus urgebant, ut possent tandem nosse quale esset nomen illius. Dicebant ergo: Quo indicio comprobas te esse incolam regionis quam memoras, et in qua dicis habitasse avum tuum? Et ipsis significavit quomodo locus vocaretur Marada. Contigit vero, inquiebat, ut duo fratres, bello inter illos exardescente, mutuo se vexarent. Unde avus meus debuit fugere, solum vertere, et alibi sedes quærere. Ex istis vero verbis animadvertebant illum vera dicere. Quærebant ergo quodnam esset illius nomen. Dixit ipsis. Ego vocor Muhammed, et sum propheta et apostolus Dei. Ad quæ regerebant: Rumor apud nos pervenit revera prophetam excitatum ex urbe Medina; an tu ille ipse es? Statim respondebat: Utique sum ille ipse; insuper vero audite a me tremendum mysterium: tanto me Deus amore prosecutus est, ut assumptus fuerim in cœlos celsissimos, cum meis ipsis calceis, et sedi juxta Deum tam proxime quam supercilium unum astat alteri supercilio. Et illum cognovi, et ab illo cognitus sum, me prophetam vocavit et renuntiavit, et dixit mihi: Absque amore quo te prosequor, foret ut nec cœlum nec terram condidissem. Imo nomen tuum, inscriptum est circa thronum meum, et illius characteribus quasi superbit et gloriatur.

A ἐστράφη ὁ Μουχάμετ μετὰ τὸ φουσάτον αὐτοῦ εἰς τὸ κάστρον Ματινὰ, καὶ ἐποίησε κτητόριον μέγα, καὶ εἶπεν τοῖς ὄχλοις· Ὁ ἀρχάγγελος Κυρίου ἐλθὼν πρός με καὶ τάδε φησί· Ἄπελθε εἰς χώραν Μαραδὰ εἰς τὰ γονικὰ τοῦ πάππου σου, ἵνα στρέψῃς λαὸν πεπλανημένον. Νῦν δὲ ὧδε ἀφίημι ὑμῖν ἀντὶ ἐμοῦ τὸν Ἀποπάχρην, ἵνα νουθετεῖσθε καὶ διδάσκεσθε ὑπὸ τὰ λεγόμενα ὑμῖν, καὶ μὴ λυπεῖσθε, ὅτι ἐγὼ ἐν συντόμῳ στρέφομαι, καὶ ἔχετε τὸν Ἀποπάχρην. Ἀπῆλθεν ἐκ τόπου εἰς τόπον, καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν, καὶ οἰκονομίᾳ τοῦ ζῶντος καὶ λογικοῦ Θεοῦ ἐπέπεσεν εἰς τόπον, εἰς ὃν ἐγένετο ὁ πόλεμος τοῦ πάππου αὐτοῦ μετὰ τοῦ Κωρέση. Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν· Τίς εἶ; Καὶ ἐξεῖπεν αὐτοῖς· Ἐγώ εἰμι ἐκ γένους τῶν Κωρασιωτῶν. Ἐζήτησαν οὖν μαθεῖν ἅπαντες τὸ ὄνομα B αὐτοῦ, Καὶ τί σημεῖον ἔχεις ἐκ τῆς χώρας ἐκείνης, ἐν ᾗ κατοικεῖ ὁ πάππος σου λέγοντες. Καὶ εἶπεν αὐτοῖς τὸ πῶς ἐκαλεῖτο Μαραδά. Συνέβη δὲ γένεσθαι ἐν μέσῳ τῶν δύο ἀδελφῶν πόλεμος. Καὶ ἀφῆκεν ὁ πάππος μου τὸν τόπον αὐτοῦ, καὶ ἔφυγεν, καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου αὐτοῦ ἀνεγνώρισαν αὐτόν. Καὶ εἶπον· Σὺ δὲ πῶς καλεῖσαι; Λέγει αὐτοῖς· Τὸ ὄνομά μου εἶναι Μουχάμετ, καὶ ἦμαι προφήτης καὶ ἀπόστολος Θεοῦ. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἠκούσαμεν, ὅτι προφήτης ἐγήγερται ἐκ τῆς γῆς Ματινὰ, καὶ μὴ ἐσὺ εἶ; Λέγει αὐτοῖς, ὅτι Ἐγώ εἰμι, καὶ ἀκούσατε τὸ φρικτὸν μυστήριον ὅτι τοσοῦτον ἠγαπήθην παρὰ Θεοῦ, ὥστε ἀναληφθῆναί με εἰς τὰ ὕψη ἐγγὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκάθισα σὺν τοῖς σανδαλίοις μου ἀπὸ ὀφρὺν εἰς ὀφρύν. C Καὶ συνέτυχέ μοι ὁ Θεὸς ἄῤῥητα ῥήματα, καὶ ἐγνώρισα αὐτὸν, καὶ ἐγνωρίσθην παρ' αὐτοῦ, καὶ προφήτην ἐκάλεσέ με, καὶ εἶπέν μοι· Ἐὰν οὐκ ἦν ἡ ἀγάπη σου, οὔτε τὸν οὐρανὸν, οὔτε τὴν γῆν ἔμελλον ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομά σου ἐγράφη τὸ γύρον τοῦ θρόνου μου.

Astantes vero cum ista audirent, quasi lacrymas fundentes et suspiria imo pectore trahentes illum irridebant, et dicebant: Si tu vera narras, nec in dictis fraus ulla latet, velis significare quomodo in cœlum ascenderis. Dixit illis: Pedem Hierosolymis tanquam scalæ imposui, altero autem cœlos ipsos penetravi. Quibus auditis uno ore clamarunt: Gloria sit Deo miseratori et misericordi qui voluit unico gressu hominem terrenum ad cœlos usque assurgere; gratias quas possumus maximas rependimus potentissimo phosphoro sideri matutino, Deo misericordi et miseratori, qui misericordia nos est prosecutus et ex genere Corasiotarum prophetam præstantissimum sicut te elegit et excitavit. Mansit vero apud illos spatio duodecim dierum cum illis, singulis diebus disserens et varios sermones miscens. Cum vero inter se confabularentur dixerunt ad illum: O Muhammed, electe Dei, aliquando avus noster habuit equam omnino mirandam, et quæ secundam in tota Arabia non haberet: veniens vero pater tuus Abtulas, avum

Οἱ δὲ περιεστῶτες καὶ ἀκούοντες ἔκλαιον δῆθεν, καὶ ἐθρήνουν καταγελῶντες αὐτὸν, λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Ἐὰν ἀληθεύεις, δεῖξον ἡμῖν ποῖ ἀνέβης εἰς τοὺς οὐρανούς. Λέγει αὐτοῖς· Ἐσκάλωσα τὸν ἕνα μου πόδα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸν ἕτερόν μου διεσκέλισα εἰς τοὺς οὐρανούς. Λέγουσιν αὐτῷ· Δόξα D τῷ Θεῷ τῷ ἐλεοῦντι, καὶ ἐλεημένῳ, ὅτι ἄνθρωπος χοϊκὸς μετὰ ἑνὸς βαθμοῦ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, καὶ εὐχαριστοῦμεν τῷ μεγαλαδυνάμῳ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ, τῷ ἐλεοῦντι καὶ ἐλεημένῳ, ὅτι ἠλέησεν τὸ γένος ἡμῶν, καὶ ἐξελέξατο ἐκ τοῦ γένους τῶν Κωρασιωτῶν ἄνθρωπον κατὰ σὲ ἐκλεκτόν. Ἔμεινε δὲ μετ' αὐτῶν ἡμέρας ιβ', καὶ μετ' αὐτῶν διαλεγόμενος, καὶ ἐν τῷ ὁμιλεῖν αὐτὸν λέγουσι πρὸς αὐτόν· Μωαμὲδ ἐκλεκτὲ τοῦ Θεοῦ, ποτὲ τὸν καιρὸν εἶχεν ὁ πάππος ἡμῶν φοράδα πάνυ θαυμαστὴν, ἧς δευτέραν οὐκ εἶχεν ἡ Ἀῤῥαβία, καὶ ἐλθὼν ὁ πατήρ σου ὁ Ἀπτουλᾶς δέδωκεν αὐτοῖς τὴν εἰρήνην, ἵνα μείνουσιν ἀμέριμνοι. Καὶ διὰ νυκτὸς ἀνεῖλεν αὐτὴν διὰ μαχαίρας, καὶ τότε ἐξ αὐτοῦ διῆλθεν ὁ πόλεμος· τώρα οὖν παρακαλοῦμέν σε ὡς ὑπάρχεις ἐκλεκτὸς

τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι τὸν Θεὸν ἐγνώρισας, καὶ ἀκούει σου εἰς πάντα, ἀνάστησον τὴν φοράδα, ἣν ἐσκότωσεν ὁ πατήρ σου, καὶ ἡμεῖς πλέον θαῦμα οὐ ζητοῦμεν παρὰ σοῦ. Οὐ μόνον διὰ τὸν πόθον τῆς φοράδος λέγομεν, ἀλλὰ νὰ ἰδοῦσιν καὶ οἱ Ἄῤῥαβες τὸ θαῦμα, καὶ πιστεύσουσί σε, ὅτι ἀληθῶς προφήτης εἶ, καὶ ἀπόστολος Θεοῦ. Λέγει αὐτοῖς ὁ Μουχάμετ· Ὑποδείξατέ μοι ὑμεῖς τὸν τάφον, ἐν ᾧ ἐτάφη ἡ φοράς. Λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἵνα ταφῇ, ἄλογον ἦν, καὶ ἐῤῥίψαμεν αὐτὸ, καὶ ἐβρώθη ὑπὸ τῶν θηρίων. Λέγει ὁ Μουχάμετ, Ἐπεὶ οὐ γινώσκετε τὸν τάφον, τί μέλλω ἀναστῆσαι; Λέγουσιν αὐτῷ πάντες· Ἐπειδὴ προφήτης εἶ, καὶ ἐκλεκτὸς τοῦ Θεοῦ, οὐ γινώσκεις ποῦ κεῖται ἡ φοράς; Ἀλλ' οὐ δύνασαι ἀναστῆσαι αὐτήν. Ἀλλὰ καλῶς σε εὕραμεν· καὶ ἀποστείλαντες εὗρον κάμηλον μεμεθυσμένην, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, ὅτι Πάντως ἐκείνου υἱὸς ὑπάρχεις τοῦ δόντος τὴν εἰρήνην τοῦ πάππου, καὶ τέλος πληρώσαντες ἄδηλον, εἶτα κρατήσαντες αὐτὸν καὶ δήσαντες ὀπισθάγκωνον λέγουσιν αὐτῷ· Σὺ λέγεις ὅτι εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβης, καὶ ἀπήδησον ἐκ τῆς γῆς καὶ πέρασον ἄνωθεν τῆς καμήλου μὴ ἐγγίσαντες τῶν ποδῶν σου τὴν ῥάχην της καὶ τότε πιστεύσομεν, ὅτι ἀνέβης εἰς τὸν οὐρανόν. Αὐτὸς δὲ πολλὰ σπουδάσας, καὶ μὴ δυνάμενος, καὶ εἶπον ὅλοι πρὸς αὐτόν· Ἐλθὼν δέδωκεν ἡμῖν εἰρήνην νὰ χαώσῃς ἡμᾶς ἐκ τῆς πίστεως ἡμῶν.

A nostrum et suos, humana salutatione et officiosa est adortus ut illos incautos et incogitantes deciperet. Et revera noctu exsurgens equam gladio confodit et se clam proripuit, et hinc mali et belli causa, quod fratres erga se invicem ita exasperavit. Nunc autem te vehementer rogamus quod, cum sis Dei electus, Deum ipsum cognoscas, et te semper exaudiat, excita ex mortuis equam, quam pater tuus interfecit : quod præstito, nullum aliud miraculum a te postulabimus. Hoc vero rogamus, minus desiderio equæ recuperandæ, quam ut Arabes miraculum videant quo moveantur ad credendum te revera esse prophetam et apostolum Dei. Dixit Muhammed : Ostendite mihi sepulcrum in quo equa condita jacet. Omnes uno ore regerunt : Non erat B homo ut sepulcro conderetur; erat merum jumentum, et animal irrationale, et illam foras projecimus, et bestiarum latranti et voraci stomacho esca tandem evasit. Dixit Muhammed : Quandoquidem nescitis ubi sit illius sepulcrum, quomodo existimatis me posse illam ex mortuis excitare. Dixerunt omnes : Tu es propheta et electus Dei, et nescis ubi jaceat equa ista? multum abest ergo ut illam possis ad vitam revocare. Sed nos teipsum bene invenimus. Et cum aliquos misissent, invenerunt camelam thure et vino inebriatam, quam cum adduxissent dixerunt ipsi : Revera tu es filius illius qui avi tui nomine salute impartita nostros decepit. Illum ergo corripuerunt manibus post terga revinctum, et dixerunt : Tu asseris quod in cœlos ascendisti, nunc vero saltu te in sublime attolle, et te excute supra camelæ dorsum adeo ut in illud pedibus tuis non impingas; tunc vero credemus te revera in cœlum ascendisse. Cum vero multa tentaret et tali experimento non posset se commendare, dixerunt ad illum omnes : Veniens nos salute sua est prosecutus et voluit nos quotquot sumus a fide nostra dimovere.

Καὶ δεικνύω σοι ἐγὼ ὁ Ἐδεσηνὸς μοναχὸς ποταπὴ εἶναι ὑμῶν ἡ πίστις, ἤγουν τοῦτο ἔλεγον πρὸς τὸ ἑωσφόρον ἄστρον, Τίς Θεὸς μέγας ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν; Καὶ οὐκ ἔστιν δίκαιος πλὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν τοῦ ἐλεοῦντος, καὶ ἐλεημένου. Καὶ δόξα τῇ δυνάμει σου, Κύριε, Κύριε, μὴ χωρίσῃς ἡμᾶς τοῦ ἐλέους σου, ἀλλὰ σῶσον ἡμᾶς τῇ δυνάμει σου· Ἀμήν. Καὶ τὰ ὀνόματα των ἀνθρώπων ἐκ γένους τῶν Ἀῤῥάβων ὑπάρχει οὕτως· Θεόδουλος, Θεοχάριστος, Θεόκτιστος, Θεοστήρικτος, καὶ Θεόδωρος· μέχρι τοῦ νῦν γενεὰ μία τῶν Ἀῤῥάβων λεγόμενοι Κουλπιῶται, ἤγουν Σχυλιῶται, τοιαύτην πίστιν ἔχουσιν καὶ τὸν Μουχάμετ ἀναθεματίζουσιν. Λέγουσι πάλιν ὁ λαὸς τοῦ Μουχάμετ· Ἐπεὶ τὴν κάμηλον οὐκ ἠδυνήθης περάσαι, δεῖξον ἡμῖν σημεῖόν τι μικρόν. Ἐκεῖνος δεδεμένος ὢν, ἐξεῖπε· Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐκ ἔχω σημεῖον πρὸς ὑμᾶς, ὅτι ἄπιστοί ἐστε. Λέγουσιν αὐτῷ· Σὺ εἶ ἄπιστος, ὅτι πολλὰς ψυχὰς ἀπώλεσας ἀδίκως. Καὶ δήσαντες αὐτὸν εἰς τὴν οὐρὰν τῆς μεμεθυσμένης καμήλου, καὶ κεντήσαντες αὐτὴν ἀπέλυσαν εἰς τὸν κάμπον, καὶ σκιαζομένη ἡ κάμηλος ποτὲ φεύγει, ποτὲ δὲ καταπατεῖ αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, καὶ οὕτως κατεπατήθη ὑπὸ τῆς καμήλου, καὶ κακῶς ἐφονεύθη. Οὗτος ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ τῶν πάππων αὐτοῦ, ὡς ἤκουσας, ὦ Μουσουλμανέ. Σὺ πρῶτον ὁμολόγησας, ὅτι ἑβδομήκοντα δύο φυλαὶ ἀπὸ τὸ γένος τῶν Μου-

C Ego autem monachus Edessenus qualis sit vestra et illorum fides, tibi palam faciam. Dicunt quippe Phosphoro : Quis Deus magnus sicut Deus noster? Et non est Deus justus et benignus præter Deum nostrum misericordem et miseratorem. Sit gloria virtuti tuæ, o Domine, Domine, ne nos separes et removeas a misericordia tua, sed libera et serva nos potenti robore tuo. Amen. Hæc vero sunt præstantiorum hominum nomina apud Arabas. Theodoulus, Theocharistus Theoctistus, et Theosterictus, et Theodorus. Ad hæc autem usque tempora est una quædam familia Arabum qui dicuntur Colpiotæ seu Sculiotæ et talem habent fidem qua Muhammedem anathemate percutiunt. Iterum vero turbæ istæ Muhammedem adoriuntur dicentes : Quandoquidem D camelum saltu non potuisti superare, saltem vel minimum ostende nobis signum et miraculum. Ille adhuc vinculis constrictus respondit : Non eritis votorum compotes, nec ullum coram vobis patrabo miraculum, nam vos estis infideles et increduli. Illi statim regerunt : Tu ipse es infidelis, nam quamplurimos injustissime peremisti. Illumque caudæ camelæ inebriatæ alligarunt, quam aculeis vehementer pungentes per campos et agros dimiserunt. Illa vero ad umbras commoveri solita, modo fugiens illum trahebat, modo caput pedibus conculcabat; et

illum ita calcavit et contrivit camela, ut ad malam mortem ille tandem abierit. Hæc est illius et avorum vita, prout tibi narravi, o Musulmanne. Et tu primum confiteris ex toto genere Musulmannorum septuaginta duas familias seu tribus Mahummedem rejicere et anathematismis acerbissimis illum ferire. Secundo etiam asseris quatuor illius avunculos illum abnegasse, et tanquam impostori noluisse ei fidem habere unde ab illo injuste interempti fuerunt. Primus nutritor illius Abutalepes, secundus Apoutsales, tertius Amptoulcalepes, quartus Meebias. Muliercula vero litterarum rudis et agrestis, cum septem liberis suis, illum confutavit et pro nihilo habuit. Sed et nos Christiani hæredes regni cœlestis, et rectæ fidei legati et sacerdotes, prophetarumque vestigia indesinenter prementes, rejicimus maledictum et profanum Muhammedem, illumque stultum, vanum et impostorem renuntiamus.

A σουλμανῶν ἀρνοῦνται τὸν Μουχάμετ, καὶ ἀναθεματίζουν αὐτόν. Καὶ πάλιν σὺ λέγεις, ὅτι καὶ τέσσαρες θεῖοι αὐτοῦ ἠρνήσαντο τοῦτον, καὶ μὴ πιστεύσαντες αὐτὸν, ὡς ψεύστην, ἀδίκως ἐφονεύθησαν παρ' αὐτοῦ, ὁ πρῶτος ὁ ἀναθρέψας αὐτὸν Ἀπουταλέπης, δεύτερος ὁ Ἀπουτζάλης, τρίτος ὁ Ἀμπτουλχαλέπης, τέταρτος ὁ Μεεβοίας. Καὶ ἡ γυνὴ μετὰ τῶν ζ' παίδων αὐτῆς, ἀγράμματος καὶ χωρικὴ ἤλεγξεν αὐτὸν, καὶ πεποίηκεν ἀντὶ οὐδενός. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ οἱ κληρονόμοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως πρεσβευταὶ, καὶ τοῖς ὄντως προφήταις ἀκόλουθοι, ἐλέγχομεν τὸν κατάρατον καὶ βέβηλον Μουχάμετ, καὶ μάταιον καὶ ψεύστην ἀποκαλοῦμεν.

Enim vero cum Musulmanni ad urbem Medinam proficiscuntur ut sacro cultu et orationibus defunguntur, rogant incolas loci dicentes : Ostendite nobis sepulcrum Muhammedis ut illud veneremur et proni deosculemur. Respondent autem ipsis : Et quis potest eo temeritatis devenire, ut audeat intueri illius sepulcrum? Nam qui illud aspectu suo temeraverit statim oculis orbatur. Sed hoc est tantum occasio et prætextus, et totum istud negotium falsum est, et excogitatum ut populus decipiatur, ne ad veritatis cognitionem perveniat, et sic nuntium remittat prorsus despuendæ, vanissimæ et insulsissimæ superstitioni. Nam extra urbem Medina fabricarunt et ædificaverunt murum in circuli formam, per quem nullus datur aditus, et apud omnes famam disseminant ibi servari sepulcrum Muhammedis, sed neminem ad illud accedere ne illius curiositas oculorum privatione compensetur. Et successione viguit et obtinuit ista impostura usque ad sequentes Musulmannorum generationes.

B Ὡς δὲ οἱ Μουσουλμανοὶ ἀπερχόμενοι εἰς τὸ κάστρον Ματινὰ ἐπὶ τὸ προσεύξασθαι, ἐρωτῶσι τοὺς ἐκεῖσε ἐντοπίους λέγοντες, Ὑποδείξατε ἡμῖν τὸν τάφον τοῦ Μουχάμετ, ἵνα ἀσπασώμεθα αὐτόν. Καὶ λέγουσιν αὐτοῖς· Καὶ τίς τολμᾷ ἰδεῖν τὸν τάφον αὐτοῦ; Ὁ γὰρ ἰδὼν τὸν τάφον αὐτοῦ τυφλοῦται. Καὶ ἔστιν ἀφορμὴ τοῦτο καὶ πρόφασις, καὶ ὁ λόγος ψευδὴς, ἵνα ὁ λαὸς ἀπατᾶται, καὶ μὴ μάθῃ τὸ ἀληθὲς, καὶ οὕτως, ἀθετήσει τῇ καταπτύστῳ καὶ γέλωτος ἀξίᾳ θρησκείᾳ. Ἐμηχανήσαντο γὰρ καὶ ἔκτισαν γύρωθεν τεῖχον κυκλοτερὲς ἀδιόδευτον ἔσωθεν τοῦ κάστρου Ματινὰ, καὶ διαφημίζουσιν, ἐς ἅπαντα τὸν λαὸν, ὅτι ἐντὸς τούτου ἐστὶν ὁ τάφος τοῦ Μουχάμετ, καὶ οὐ δύναταί τι, ἰδεῖν, ἵνα μὴ τυφλωθῇ. Καὶ κρατεῖ ἡ τοιαύτη πλάνη εἰς τοὺς διαδόχους εἰς τὰς καθεξῆς τῶν Μουσουλμανῶν γενεάς.

C

Abubaker vero diu exspectabat ut Muhammed reverteretur. Cum vero populus videret illum non redire, illius obliti sunt, et dixerunt : Afferatis scripta quæ vobis tradidit Muhammed, ut simul colligantur, et ex illis unum fiat volumen. Successit vero Abubaker in locum Muhammedis, et caliphatus seu vicariatus munus et dignitatem obtinuit. Erat vero Otmanes scriba eximius et celeberrimus. Constituit autem illum Abubaker ut omnia Muhammedis scripta colligeret, ex illisque unum conflaret volumen quod nunc ubique venit sub nomine Alcorani. Ista vero exsecutioni mandavit sicut decreta fuerant. Et istius libri autographum seu prototypus manu ipsius Othmani scriptus et exaratus adhuc hodie asservatur in Trulla Ecclesiæ Joannis Baptistæ præcursoris Domini Jesu Christi, in urbe Damasci, in loco qui dicitur Tsemeen, qui est loci Synagoga. Ibi asservatur Alcoranus tuus. Continet vero innumeras nugas, et figmenta nullo tibicine et fundamento suffulta. Verbi gratia quod Abrahamus patris idola confregerit, quod Moses mare diviserit viamque populo paraverit qua sicco pede populus pertransierit. Pharao vero aquis mersus fuerit, quod Noe arcam condiderit, quod cete

Ὁ δὲ Ἀποπάχρης ἐπερίμενε τοῦ ὑποστρέψαι. Καὶ ἰδόντες αὐτὸν, ὅτι οὐχ ἦλθεν ἀπεμενήμνησαν αὐτὸν καὶ λέγουσι πρὸς τὸν λαόν· Φέρετε τὰς γραφὰς αὐτοῦ, ἃς δέδωκεν ὑμῖν ὁ Μουχάμετ, ἵνα σωρευθῶσι καὶ γένωνται βιβλίον ἕν. Καὶ ἐκάθισεν ὁ Ἀποπάχρης χαλιφάτης ἀντὶ τοῦ Μουχάμετ. Ἦν δὲ Ὀθμάνης γραμματικὸς πάνυ. Καὶ ἐπέταξεν αὐτῷ ὁ Ἀποπάχρης σωρεῦσαι πάσας τὰς γραφὰς τοῦ Μουχάμετ ποιῆσαι αὐτὰς βιβλίον ἓν τὸ λεγόμενον Κουράνιον. Καὶ πεποίηκεν τοῦτο καθὰ ὡρίστησεν. Καὶ τὸ πρωτότυπον τούτου ἐκ χειρὸς τοῦ Ὀθμάνου κεῖται εἰς D τὴν Τροῦλλαν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Προδρόμου εἰς τὴν Δαμασκὸν εἰς τὸ Τζεμεὴν λεγόμενον, ὅ ἐστιν Συναγωγὴ τόπου. Καὶ ὅπου ἐστὶν τὸ Κουράνιόν σου· περιέχει φλυαρίας καὶ λόγια ἀθεμελίωτα, ὅτι Ἀβραὰμ ἔθλασεν τὰ εἴδωλα, ὁ Μωϋσῆς ἔσχισε τὴν θάλασσαν καὶ ἐπέζευσε τῷ λαῷ αὐτοῦ, καὶ Φαραὼ ἐποντίσθη, Νῶε ἐποίησε κιβωτὸν, Ἰωνᾶν κατέπιε κῆτος, Χριστὸς νεκροὺς ἀνέστησεν, Ἰωσὴφ ἐκληρονόμησεν Αἴγυπτον, Δαβὶδ Ψαλτήριον πεποίηκεν, Σολομῶν τὰς λέξεις τῶν θηρίων καὶ τῶν πετεινῶν ἐγνώρισεν, καὶ ὁ Μουχάμετ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη, καὶ συνήντησεν τῷ Χριστῷ, καὶ συνέτυχεν αὐτῷ καὶ εὗρεν ὁ Μουχάμετ, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, γεγραμμένον εἰς

τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔστιν Θεὸς πλὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ. Καὶ λέγει ὁ Θεὸς εἰς ἄλλον τόπον ἐν τῷ Κουρανίῳ σου· Χαιρετίζω σε, Μουχάμετ, σὺν τῷ οἴκῳ καὶ λαῷ σου· ἀλλαχοῦ δὲ λέγει τὸ Κουράνιόν σου· Ἡ Μαριὰμ ἔφαγε καρπὸν φοινίκων καὶ ἐγγαστρώθη. Μουσουλμανὲ, ἐπειδὴ τὸ Κουράνιόν σου λέγεις ἐξ οὐρανοῦ κατελθὸν καὶ ἔστιν λόγος Θεοῦ, καὶ συνάναρχος, ὡς λέγεις, πῶς οὐκ εἰσὶν ἐν αὐτῷ δηλούμενα λόγια νουθετικὰ, καὶ ὁριστικὰ, καὶ θεοπρεπῆ, καθὼς καὶ τῷ Μωϋσῇ ἔλεγεν ὁ Θεὸς, ὅτι Ποίησον τάδε καὶ τάδε; ἀλλὰ λέγει τὸ βιβλίον σου, ὡς λέγεις, ὅτι Ὁ δεῖνας ἔφαγεν τὸν καρπὸν, ὁ ἕτερος ὑπάγει κοιμηθῆναι, ὁ ἄλλος πλύνει τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, ὁ ἄλλος εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους, ὁ ἄλλος συνέτριψε τὰ εἴδωλα, ἄλλος φησὶ, Μὴ τρώγεις χοίριον, τῷ ἄλλῳ εἶπεν· Βάλε B τὸν δάκτυλόν σου εἰς τὴν καθέδραν σου, καὶ πλῦνε ἑαυτὸν, καὶ ἔκβαλε τὸ δάκτυλόν σου, καὶ βάλε εἰς τὸ στόμα σου, τῷ μετὰ δακτυλιδίου χρυσοῦ, καὶ γουνακατουδίου φορῶν μὴ εὔχεται, ταῦτα ὅλως ἄπρεπα λόγιά εἰσι. Καὶ πῶς ὁ Θεὸς λόγια σφαλτὰ καὶ βέβηλα φθέγγεται;

A Jonam voraverit; quod Christus mortuos excitarit; quod Joseph Ægyptum ut hæreditatem possederit; quod David psalterium composuerit; quod Salomon animalium terrestrium et volatilium linguas et voces optime callueril; quod Muhammed in cœlum ascenderit, obvius factus fuerit Christo quo cum varia habuerit colloquia quod invenerit Muhammed, cum in cœlos pervenisset, hæc verba throno Dei ascripta: Non est Deus nisi Deus, et Muhammed apostolus Dei. Alicubi vero in Alcorano tuo dicit Deus: Te saluto, o Muhammed, cum familia et toto populo tuo. Alibi etiam dicit Alcoranus quod Maria fructus palmarum ediderit unde gravida fuerit et uterum gesserit. O Musulmane, quandoquidem jactas Alcoranum tuum e cœlo descendisse, illumque esse verbum Dei, Deo coæternum, ut asseris, quare in illo non continentur oracula et dogmata consolatoria, exhortatoria, decreta, leges, sententiæ quæ Dei majestatem et sapientiam redoleant: sicut Mosi dixit Deus: Fac ista, et ista, more sapientissimo omnia docens et imperans. Sed liber tuus, ut ipse non diffiteris, dicit: Iste comedit fructum, alius ivit cubitum, alius lavit vestimenta sua, alter descendit in ventrem cetis: alius confregit idola; alius dicit; Ne comedas carnem suillam; alteri dicitur: Digitum immitte in podicem tuum et lava te, deinde excute digitum tuum, et illum iterum in os immitte; alteri dicitur: Ne vaces orationi cum aureo annulo, vel cum veste felis pelle ornata. Ista omnia prorsus sunt indecora, et quæso quomodo Deus vana, profana, erronea eloqueretur.

Ἴδε οὖν, πανταχοῦ εὑρίσκεσθε ψεῦσται καὶ πλάνοι. Καὶ καταγελῶν λέγω σοι, οὔτε ἱερὸν γνωρίζετε, οὔτε ναὸν Θεοῦ, οὔτε βῆμα, οὔτε θείαν χάριν ἔχετε, C οὔτε εὐχὴν, οὔτε βάπτισμα, οὔτε ψαλμῳδίαν, οὔτε ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, οὔτε βασιλείαν οὐρανῶν, οὔτε παράδεισον, εἰ μὴ ὅτι ἀναβαίνει εἷς ἐξ ὑμῶν εἰς τόπον ὑψηλὸν, καὶ θεὶς τὸν ἕνα δάκτυλον τῆς χειρὸς αὐτοῦ εἰς τὸ ὠτίον, καὶ τὸ ἄλλο δάκτυλον τῆς ἑτέρας χειρὸς εἰς τὴν καθέδραν αὐτοῦ, καὶ βοᾷ οὕτως· Θεὸς μέγας! καὶ Θεὸς μέγας! καὶ μαρτυρεῖ. Οὐκ ἔστιν Θεὸς, ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ μαρτυρῶ, ὅτι ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ ἐστιν. Καὶ ταῦτα πρώην πρὸς τοὺς Ἄῤῥαβας δῆλα ἦσαν πρὸ τοῦ Μουχάμετ, παρὲξ τοῦτο καὶ μόνον ὅτι ὁ Μουχάμετ ἀπόστολος Θεοῦ ἦν. Καὶ εἰσέρχεται ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος εἰς τὸ μασγίδιον ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ, καὶ ἵσταται, ὡς εἴρηται, καὶ εὔχεται τὴν εὐχὴν, ἣν εἶπον. Τὸ δὲ μασγίδιον ὑμῶν τοιοῦτόν ἐστιν. Ὅταν μέλλεις αὐτὸ D θεμελιῶσαι, θεμελιοῖς σὺν αὐτῷ καὶ πρὸ τὴν καθέδραν σου χρηματίσαι σωτήριον μέλλον, ἔχεις καὶ ὕδωρ [καὶ ὕδωρ], ὡς μετὰ τὸ καθεσθῆναί σε ἐκτενῶς τὴν συνήθη σου καθέδραν, καὶ μετὰ ταῦτα εὔχου, ἔστιν δὲ τὸ μασγίδιον ἐστρωμένον, ὥσπερ κλίνη, ἵνα μὴ μιαίνεται περιπατοῦντος τοῦ ἀνθρώπου ἄνωθεν αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ σανίδων ἐστὶ στοιβασία ἄνωθεν καὶ γύρωθεν τοῦ μασγιδίου, καὶ τὸ συνενόμενον αὐτοῦ καθεδράριον οὐ μιαίνουσιν, ὁ ἤγηρεῖ τὸ τῶν σανδαλίων σοῦ ὑποκάτω τῶν ποδῶν σου οἱ ἀπέναντι τοῦ προσώπου ἐν τῷ εἰσέρχεσθαί σε εἰς τὴν προσευχήν σου. Οἶδά σε καὶ μανδήλιον βαστάζοντα, ὅπερ ἁπλώνης ἔμπροσθέν σου, καὶ εὔχῃ, ἵνα μὴ μιανθῇ τὸ πρόσωπόν σου, ἐπειδὴ ἐστρωμένον ἦν τὸ

Vide ergo et animadverte, vos ubique falsos et impostores deprehendi. Et tibi illudens assero vos non habere sacra, nec templum Dei, neque altare, neque divinam gratiam, neque baptisma, neque psalmodiam, neque remissionem peccatorum, neque regnum cœlorum, neque paradisum apud vos quis consequitur, sed tantum unus ex vobis ascendit in locum aliquem sublimem, et digitum unum auri imponens, alterum vero podici, ad ravim usque clamat: Deus magnus! Deus magnus! et confessione sua testatur: Non est Deus sicut Deus noster, et ego profiteor quod Muhammed sit apostolus Dei. Et ista diu nota erant apud Arabas antequam Muhammed exoriretur, præterquam istud solum, quod Muhammed est apostolus Dei. Post istam vero confessionem, ingreditur homo iste mosqueam, et stat coram populo, ut dictum est, et orationem jam memoratam deblaterat. Talis verō est apud vos mosquea. Cum illius jacienda sunt fundamenta, simul etiam ædificantur balnea et lavacra ut Musulmanni futuram salutem adepturi, habeant aquam ad usum podicis, quo magna cum contentione parato et composito, ad preces se accingunt. Est vero mosquea tapetibus strata sicut lectus, ne hominum super ambulantium contactu contaminetur. Sed et supra sunt ex asseribus structiones, et tabulata quædam circa mosqueam; partes autem circumjacentes et sessionis locum mosqueæ contiguum non inquinant et conspurcant. Alii sandalia ex pedibus tollunt, et a conspectu suo removent. Novi etiam quod cum mosqueam ingrederis soles mantile tecum gestare quod coram te explicas et extendis ut possis orationi

vacare, et tuis inclinationibus et prostrationibus facies tua non inquinetur. Sed cum tapetibus sit ornata et strata tota mosquea, quæ necessitas adhuc mantilia admovere ut conspurcationis et sordium contaminantium vitetur periculum? Væ vobis pessima dogmata foventibus. Tu qui talia sentis quomodo audes hac importuna et inverecunda petitione vexare Christianos, quærendo quid et quomodo credant? Tota quippe summa salutis animæ vestræ in id tantum resolvitur, nimirum ut dicatur: In nomine Dei miseratoris et misericordis.

A μασγίδιόν σου, τίς ἡ χρεία τοῦ μανδηλίου; οὐαὶ τοῖς κακῶς φρονοῦσι, ὁ τοιαῦτα φρονῶν, πῶς τολμᾷς ἐρωτῆσαι Χριστιανοὺς πῶς πιστεύουσιν; Πάντως τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας τῆς ψυχῆς σου τοῦτό ἐστιν, ἐν τῷ εἰπεῖν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐλεοῦντος, καὶ τοῦ ἐλεημένου.

Finis vitæ impurissimi Muhammedis.

Τέλος τοῦ βίου τοῦ ἀκαθάρτου Μουχάμετ.

ΚΑΤΑ ΜΩΑΜΕΔ.

CONTRA MUHAMMED.

Contra Saracenos qui dicuntur Ismaelitæ tanquam ab Ismaele originem ducentes. Fuit autem filius Abrahami, quem illi peperit Agar ancilla Sarræ. Ab hac vero Agar dicuntur Agareni. Dicti sunt autem Saraceni, quia, cum Agar domo pulsa per desertum erraret palabunda et Ismaelem filium gestaret, dixerit angelo: Sara domina mea me domo expulit, ut ibi legitur. Saraceni vero ad tempora usque imperatoris Heraclii fuerunt idololatræ et Veneris phosphorique sideris cultores religiosi, quod lingua vernacula vocabant Cabar, quod magnum significat. Istis vero temporibus ortus est inter illos Muhammed propheta, quem ut maximum et adjutorem indefessum deprædicaverunt. Erat vero ipse ex una tribuum Ismaelis. Ille autem fuit Ismael tanquam unus ex Ismaelis posteris. Primogenitum vero habuit Etsarum quem genuit ex Ismaele. Deinde duos alios filios in vitæ et dias luminis auras emisit, Mundarum nimirum, et Schularabiam. Mundaros autem genuit Cuzarum, et Themimanum. Ab illis ortus Muhammed qui talis erat vultu et forma. Erat semi-siccus et aridus, incessu vero et specie plane ridiculus. Adhuc vero in ipsa infantia parentibus orbatus, extrema paupertate obruebatur, et laceris pannis indutus, et plane obscurus, feminæ cuidam viduæ traditus fuit servus, quæ illum genere quodammodo attingebat. Cum autem pueritiæ annos esset prætergressus, factus est servus mercenarius istius viduæ cui Chadigæ nomen erat, feminæ ditissimæ, et opibus affluentissimæ. Quæ cum varia alia suppellectili, multa jumenta alebat et camelos quamplurimos. Horum rector constitutus Muhammed, omnibus viribus tentavit Chadigam dominam suam in amorem sui pellicere. Clam irrepit, cum illa congreditur, et tandem legitime et publice tori socius evasit, et illam uxorem duxit.

Postea mutato consilio Chadigam puduit cum

B Κατὰ Σαρακηνῶν οἱ καλοῦνται Ἰσμαηλῖται μὲν ὡς ἀπὸ τοῦ Ἰσμαὴλ καταγόμενοι. Υἱὸς δὲ οὗτος ἦν τοῦ Ἀβραάμ, γεννηθεὶς ἐξ Ἄγαρ τῆς παιδίσκης Σάῤῥας. Ἀγαρηνοὶ δὲ ἀπὸ Ἄγαρ τῆς μητρὸς Ἰσμαήλ. Σαρακηνοὶ ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν πρὸς τὸν ἄγγελον, ὅτι ἀπελαθεῖσα παρὰ τῆς κυρίας αὐτῆς ὥδευε κατὰ τὴν ἔρημον ἐπιφερομένη τὸν Ἰσμαήλ, ὅτι Σάῤῥα κυρία με ἀπήλασεν, ὡς ἐκεῖ λέγει. Οἱ Σαρακηνοὶ μὲν μέχρι τῶν Ἡρακλείου τοῦ βασιλέως χρόνων εἰδωλολάτρουν προσκυνοῦντες τῷ ἑωσφόρῳ ἄστρῳ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν δὴ καὶ Χαβὰρ τῇ αὐτῶν γλώττῃ ἐπωνόμαζον. Δηλοῖ δὲ ἡ λέξις αὕτη τὴν μεγάλην. Τότε δὲ προφήτης αὐτοῖς ἀνέστη Μωάμεθ, καὶ αὐτοὶ ἔχοντες αὐτὸν μέγαν καὶ περιβόητον. Οὗτος ἀπὸ μιᾶς τῶν ἐξ Ἰσμαὴλ φυλῶν καταγόμενος. Ἰσμαὴλ C δὲ ἦν οὗτος, ὡς καὶ τοῦ Ἰσμαὴλ τυγχάνων ἀπόγονος. Πρόγονον δὲ εἶχε τὸν Ἥτζαρον ἐκεῖνον, ὃν ἐξ Ἰσμαὴλ ἔτεκε, καὶ εἰς φῶς βίου παρῆξεν δύο υἱούς, τὸν Μούνδαρον καὶ τὸν Σχυλαραβίαν. Ὁ δὲ Μούνδαρος ἀπέτεκεν τὸν Κούσαρον, καὶ τὸν Θεμίμην. Ἐκ τούτων ὁ Μωαμὲδ καταχθείς· τοιοῦτος δὲ ἦν τῇ μορφῇ· ἡμίξηρος, καὶ τὸ εἶδος γελοῖός τε καὶ βαδίσματι. Καὶ κομιδῇ νέος ἀπορφανισθεὶς πένης παντάπασιν ἦν, καὶ ῥακενδυτῶν, καὶ ἀφανὴς ὢν ἐθήτευε παρὰ γυναικὸς χήρας κατὰ γένος αὐτῷ προσηκούσῃ, τὴν παιδικὴν παραμείβων τῆς ἡλικίας μισθωτὸς γίνεται τῆς γυναικὸς ταύτης, ἥτις καὶ Χαδιγὰν ἐπονομαζομένης πλουσίας πάνυ καὶ εὐπορωτάτης, καὶ μετὰ τῆς λοιπῆς περιουσίας καὶ κτήνη πολλὰ κεκτημένη, μεθ' ὧν καὶ καμήλους ὅτι πλείστους. D Ὧν νομεὺς ὁ Μαχούμετ κατέστη. Ἴσχυσεν εἰς ἔρωτα τὴν κυρίαν αὐτοῦ Χαδιγὰν ἀγαγεῖν· ὑπέδυ ταύτην, καὶ συνεγένετο. Καὶ τὸ τέλος κυρίως φανερῶς εἰς γάμου κοινωνίαν ταύτην εἰς γυναῖκα λαμβάνει.

Καὶ πρὸς τοῦτο ἀποτρόπαιον ἡγεῖτο αὐτὸν Χαδιγὰν

A συγκοινωνεῖν τούτῳ οὐ μόνον διὰ τὸ μισθωτὸν εἶναι αὐτῇ τοῦτον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀνείδεος ἦν καὶ ἄμορφος. Καὶ ἐν πολλαῖς τῶν ἡμερῶν κατὰ γῆς κείμενος, καὶ ἀφρὸν ἀποπτύων. Γενόμενος δὲ κύριος τῶν ὑπαρχόντων αὐτῆς πολλάκις ἀπεδήμει κατ' ἐμπορίαν. Καί ποτε παραγενόμενος εἰς Παλαιστίνην συνέτυχεν Ἑβραίοις, εἶτα Ἀρειανοῖς, ἔπειτα καὶ Νεστοριανοῖς. Καὶ δόξας φιλομαθὴς εἶναι, ἀρύσατο ταχέως ἐξ Ἑβραίων μὲν τὴν μοναρχίαν, ἐξ Ἀρειανῶν δὲ Λόγον καὶ Πνεῦμα κτιστὰ, ἀπὸ δὲ Νεστοριανῶν ἀνθρωπολατρείαν. Καὶ σύνθετον ἐξ αὐτῶν θρησκείαν ἑαυτῷ συνεστήσατο· νοσήσαντος δὲ πάλιν αὐτοῦ πάρεσιν μελῶν, ἡ δηλωθεῖσα τούτου γυνὴ σφόδρα ἠνιᾶτο, καὶ ἤσχαλλεν οὐ μόνον ὡς δοῦλον καὶ μισθωτὸν αὐτῆς συναφθεῖσα, ἀλλὰ καὶ ὡς μέγα νόσημα ἔχοντα τὸν γημάμενον. B Ἦν δὲ αὐτοῖς φίλος μοναχός τις ἐξόριστος εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη διὰ τὸ ἑαυτοῦ δόγμα. Οὗτος ἐξ ὑποθήκης τοῦ Μωάμεθ ἐπληροφόρησεν τὴν τούτου σύζυγον, ὡς οὐκέτι κοινὴ νόσος ἐστὶν ἡ κατέχουσα τὸν Μωάμεδ, λέγει πρὸς αὐτὴν ὁ μοναχὸς, ἀλλ' ὁσάκις ἴδοι τὸν ἀρχάγγελον Γαβριὴλ, μὴ φέρων αὐτοῦ τὴν φοβερὰν ἐπιφάνειαν εἰς τοῦτο καταπίπτει. Καὶ γὰρ ὁ δηλωθεὶς ἄγγελος, φησὶν, εἰς τοὺς μεγάλους ἀποστέλλεται προφήτας ἀποκαλύπτων αὐτοῖς τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ, καὶ γνώσεις τῶν ἐπομένων. Ἀποστέλλεται δὲ, φησὶ, καὶ πρὸς τὸν Μωαμὲδ ἄνδρα τὸν σὸν, ὡς μέγαν προφήτην.

illo societatem conjugalem fovere et cum illo concumbere, tum quia mercenarius fuerat, tum quia ingratissimæ et turpissimæ erat formæ. Insuper quia singulis fere diebus quasi comitiali morbo correptus, ore spumanti in terram cadebat et jacebat. Bonorum vero uxoris dominus factus sæpissime ad mercaturam exercendam peregre proficiscebatur. Cum in Palæstinam aliquando pervenisset, incidit in Hebræos, deinde in Arianos, postremo in Nestorianos. Cum vero scientiæ cupidus videri vellet, ex Hebræis hausit monarchiam seu unicum esse Deum. Ex Arianis Verbum et Spiritum sanctum esse creaturas, ex Nestorianis hominem, nimirum personam humanam Christi esse adorandam. Et ex istis omnibus complicatam religionem sibi conflavit et composuit. Illo vero iterum laborante membrorum solutione et paralysi, memorata supra uxor vehementer angebatur, et indignabatur, utpote quæ maritum sibi sociaverat non tantum servum et vile mancipium et mercenarium, sed hominem qui morbo acerbissimo vexaretur. Habebant vero monachum quemdam sibi familiarem et amicum, qui propter sua prava dogmata illuc fuerat in exsilium relegatus. Ille deliberato cum Muhammede consilio uxorem Muhammedis ab ista anxietate revocare satagebat, conabaturque persuadere, non vulgari et ordinario morbo cruciari Muhammedem. Sed, inquiebat, quotiescunque videt archangelum Gabrielem, impar tantæ ferendæ vision cadit, et quasi pondere gloriæ obruitur; addebat etiam monachus ille: Mittitur iste angelus ad maximos prophetas ipsis mysteria Dei et futurorum cognitionem revelans; pergebat vero et dicebat: Mittitur idem angelus ad conjugem tuum Muhammedem tanquam ad magnum prophetam.

C Αὐτὴ δὲ πεισθεῖσα τοῖς λεγομένοις, καὶ γενομένη περιχαρὴς τὸν λόγον πεισθεῖσα ἐκήρυττε διαῤῥήδην ταῖς ἄλλαις γυναιξὶν, ὅτι μέγας ἐστὶν προφήτης ὁ Μωαμὲδ, καὶ παρὰ τῷ Θεῷ ἐκλελεγμένος. Καὶ τὸν τρόπον τοῦτον ἐκ γυναικῶν εἰς ἄνδρας ὁ λόγος οὗτος διαδοθεὶς ἐκράτησεν, καὶ ηὐξάνθη. Τί γέγονεν; τέθνηκεν ἡ γυνὴ αὐτοῦ Χαδιγὰ, καὶ κληρονόμον εἰς ἅπαντα αὐτῆς Μωάμεδ, τὸν καὶ Μαχούμετ τῆς περιουσίας αὐτῆς κατέλιπεν, ὃς καὶ κληρονόμη καὶ ταύτης ὄφις ὢν δράκων γέγονεν. Καὶ ἔκτοτε πεπλουτηκὼς τίμιος παρὰ πᾶσιν ἐφαίνετο· δόξα γὰρ ἀπείραντος, ἡ καὶ πλούτῳ προσλάβῃ τὴν οἴησιν μέγα τι δοκεῖ τοῖς ταπεινοῖς καὶ τιμώμενον. Καὶ συλλαβὼν τὰς προῤῥηθείσας κενὰς αὐτοῦ διδασκαλίας ὁ Μωάμεδ ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων τὴν μοναρχίαν, ἐκ δὲ τῶν D Ἀρειανῶν τὸ λέγειν τὸν Λόγον καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κτιστὸν, ἐκ δὲ τῶν Νεστοριανῶν τὴν ἀνθρωπολατρείαν. Καὶ πάντα συλλαβὼν ἐδίδαξεν τὸ ᾀδόμενον. Οὕτω δὴ καὶ συγκεράσας καὶ τῷ λαῷ ἐκήρυξεν καὶ ἐκράτυνεν καὶ ὡς προφήτην μέγαν ἐκ Θεοῦ αὐτὸν τιμᾶσθαι τῷ λαῷ παρηγγυήσατο. Γνοὺς δὲ τοὺς Ἰσμαηλίτας τῶν παθῶν εἶναι δούλους, καὶ βοσκητοὺς ἀπημάντους, ἤγουν βοσκηματώδεις, καὶ δούλους ὄντας βρωμάτων, βίβλον οἰκείας νομοθεσίας ἐξέθετο γέμουσαν πάσης ἀκαθάρτου νομοθεσίας, προσφιλῆς αὐτοῖς ἦν, καὶ οὐρανόθεν διὰ τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριὴλ κατενεχθῆναι αὐτῷ διεβεβαιώσατο, καὶ δεδογμάτικεν, ταύτην τὴν νομοθεσίαν διδάξας τῷ λαῷ.

Illa vero dictis victa et obtemperans, gaudio maximo perfusa rem totam aliis mulierculis exponebat et enarrabat, quod nimirum Muhammed esset maximus propheta, et a Deo electus. Et hoc modo a feminis ad viros fama ista transiit, tandem obtinuit, et vires acquisivit eundo. Quid factum postea? Chadiga uxor moritur, et omnium bonorum suorum ex asse hæredem constituit et reliquit Muhammedem; qui cum ista pinguissima hæreditate serpens evasisset, tandem factus est draco. Et ab illo tempore dives factus, honorem apud omnes adeptus est. Gloriatio quippe sine fine et quæ apud vulgus opinionem sibi ex opibus conciliat, magnum quid et venerandum videtur abjectis et ex plebe humilioribus. Congerens ergo supra memoratas vanas opiniones, nimirum ex Judæis monarchiam, ex Arianis Verbum Dei et Dei Filium esse creaturam, ex Nestorianis anthropolatriam, ex illis omnibus unam doctrinam conflavit, quam auditoribus gratam et decantatam docuit. Et sic se turbis et populo immiscens, illam prædicavit et propagavit, se tanquam magnum prophetam venditavit, et a populo se fere coli et adorari tandem obtinuit. Cum vero probe novisset Ismaelitas suarum libidinum esse mera mancipia, quia pastores erant minime verendi et exitiosi, et pastoritiam artem tantum exercentes, et escarum ventrisque servi, librum legum sua privata sola auctoritate munitum composuit, plenum omnis

impuræ doctrinæ istis hominibus gratissimæ, illum A cœlo ad se delatum per archangelum Gabrielem asseruit, doctrinam illo contentam medium in vulgus disseminavit, quam Coranum vocavit, id est divinam legem. Sancit vero illa disertis verbis quemlibet Hagarenorum posse sibi quatuor uxores matrimonio copulare, et cum illis publice consuescere, concubinas vero tot quot illi placuerit. Hac autem ratione Agarenos in suum cultum perduxit, illos sua doctrina imbuit monens etiam ut frequentibus inclinationibus indulgerent. Et alia talia docuit quæ in illius libro scripta continentur. Sed et aliquando absolutam legem aliquam fixit, quam voluit vim habere et obtinere.

Habebat quippe amicum nomine Zez cui matrimonio juncta erat uxor formæ elegantissimæ. Illius vero amore accensus Muhammed, voluit illam sibi B uxorem habere, et amicum ad se curavit accersiri, quem talibus verbis adoritur. Nosti, amice, me esse prophetam Dei, nec tuto nec sancte dictis meis fidem et observantiam negari. Scias ergo id quod mihi Deus ipse imperavit. Nimirum ut uxorem tuam dimittas, illamque mihi matrimonio jungam. Quandoquidem vero illum prophetam esse existimabant, et illum admodum probabant, annuit votis et dictis amicus Zez, et ab uxore separatus est quam tradidit uxorem futuram Muhammedis sicut ipse jusserat. Uxores vero primas et numero quatuor habuit: videlicet Zadize, Aise, Zeinep, et Omielteim. Habuit vero filiam nomine Phatmam, quam genero Alim matrimonio locavit. Habuit et duos filios Chousanen et Chousainen. Aderant vero illi et alii symmystæ C et in opere socii et in propaganda doctrina sua successores indefessi. Videlicet Apoupicertas, et Coubiker, et Omar, et Talches, et Opoupacres, et Saduc, et Mausie, et Supeer, et Adelau, et Zeit, et Zeiton, et Zait, et Othman, numero videlicet duodecim. Angelos vero portento miro, et ex rerum colendarum numero esse dictitabat, Aratum scilicet, Maratum, Tsapham et Maruam. Erant vero et prophetæ et apostoli a Muhammede memorati, nimirum Chud, Tsale, seu Salec, Soaip, Edris, Choualciphil, et Loeman ipse cum illis. Post illos jungit quamplurimos alios scriptis Veteris Testamenti notissimos Noachum, Abrahamum, Isaacum, Jacobum, Josephum, Mosen, Jobum, Aaronem, Davidem, Salomonem, Eliam, Jonam, Zachariam patrem Joannis Baptistæ D præcursoris, Jeremiam, Danielem, Melchisedecum, et omnes veteres prophetas et Deo fideles.

Jactabat et sententiam e cœlo se accepisse asserentem, quod Deus quem vult ad bonum flectit, alterius vero cor indurat et reddit immorigerum. Et quod si Deus vellet mutuis bellis homines se non invaderent et lacesserent. Sed quod Deus faciat quæcunque vult, sit causa boni et mali, imperetque fato et fortunæ. Obtrudebat et alia dogmata Ismaelitis, quod nimirum Dominus Deus Jesus Christus, ex Virgine Maria sine semine genitus fuerit per Verbum et Spiritum Dei. Et quod cum infantiæ teneros annos nondum esset supergressus

Καὶ Κουρὰν ταύτην ἐκάλεσεν, τουτέστιν θείαν δηλαδὴ νομοθεσίαν, ῥητῶς διοριζομένην αὐτὴν, τὸν καθένα τῶν Ἀγαρηνῶν ὑπ' ἐξουσίαν ἔχειν τέσσαρσιν γυναιξὶν συγκοινωνεῖν, καὶ ταύταις συνομιλεῖν προφανῶς, παλλακὰς δὲ ἔχειν τὸν καθ' ἕνα, ὅσας ἂν αἱρέτω. Καὶ οὕτως τοὺς Ἀγαρηνοὺς εἰς τὴν ἑαυτοῦ τιμὴν ἤγαγεν, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἐδίδαξεν, καὶ μετανοίας καταγγείλας ποιεῖν. Καὶ τ' ἄλλα τούτων, ὅσα ἐν τῇ βίβλῳ ἐγράψατο. Ἀλλὰ καί ποτε ἁπλῶς ἐκράτυνεν νομοθέτημα.

Φίλον γὰρ εἶχέ τινα Ζὲζ προσηγορευμένον, γυναῖκα ἔχοντα κάλλει ὡραίαν πάνυ, καὶ ταύτης πρὸς ἔρωτα κινηθεὶς, καὶ θελήσας λαβεῖν αὐτὴν ὁμόζυγον, προσεκαλέσατο τοῦτον, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Οἶδας, ὦ ἑταῖρε, ὡς προφήτης ἐγὼ τυγχάνω Θεοῦ, καὶ τὸ τοῖς ἐμοῖς ῥήμασίν τινα ἀπιστεῖν, οὐχ ὅσιον. Ἴσθι οὖν, ὡς προσέταξέν μοι ὁ Θεὸς, σὲ μὲν ἀπολῦσαι τὴν ἰδίαν γυναῖκα, ἐμὲ δὲ ταύτην λαβεῖν. Ἐπεὶ γοῦν προφήτην εἶχον τοῦτον πάντες, ὡς εἴπομεν, καὶ ἥδοῦντο, κατένευσε τῷ λόγῳ αὐτοῦ ὁ Ζὲζ, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ἐχωρίσθη, καὶ ταύτην ὁ Μαχούμετ προσελάβετο εἰς γυναῖκα, καθὼς εἶπεν. Γυναῖκας δὲ ἔσχεν τὰς πρώτας καὶ ἰδίας αὐτου δ'· ἤγουν τὴν Ζαδιζὲ, καὶ τὴν Ἀϊσὲ, καὶ τὴν Ζεϊνὲπ, καὶ Ὀμειελθείμ. Ἔτεκεν δὲ καὶ θυγατέραν, τὴν Φάτμαν, ἣν καὶ ἐπεγάμβρευσεν ἐπ' αὐτὴν γαμβρὸν τὸν Ἀλείμ. Καὶ υἱοὺς δύο, τὸν Χασάνην, καὶ τὸν Χουσεΐνην. Ἦσαν δὲ καὶ οἱ ἕτεροι συμμύσται, καὶ συνεργοὶ, καὶ διάδοχοι αὐτοῦ. Ἤγουν ὁ Πουπικέρτος, καὶ Κουβίκερ, καὶ Οὐμάρ, καὶ Τάλχης, καὶ ὁ Πουπάκρης, ὁ Σαδοὺκ, καὶ Μαυσιὲ, ὁ Σουπεὴρ, ὁ Ἀδελαῦ, ὁ Ζεῒτ, καὶ ὁ Ζίτων, καὶ Ζαῒτ, καὶ Οὐθμὰν, ἤγουν ιβ'. Ἀγγέλους δὲ τερατεύεσθαι ἐκ τῶν σεβασμάτων εἶναι, τόν τε Ἀρὼθ, καὶ τὸν Μαρὼθ, καὶ Τζάφα, καὶ τὸν Μαρούα. Προφῆται δὲ, καὶ ἀπόστολοι προσαγορευόμενοι παρ' αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ, εἴτουν τὸν Χοὺδ, καὶ Τζάλετ, ἢ Σάλεκ, καὶ τὸν Σουαῒπ, καὶ τὸν Ἐδρὴς, καὶ τὸν Χουαλκιφὶλ, καὶ τὸν Λοημὰν, αὐτὸν μετὰ τούτων. Παρέγει μετ' αὐτοὺς καὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς δῆθεν Γραφῆς, τοῦ τε Νῶε, καὶ Ἀβραὰμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακὼβ, καὶ Ἰωσὴφ, καὶ Ἰὼβ, καὶ Μωσέως, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Δαβὶδ, καὶ Σολομῶντος, καὶ Ἠλία, καὶ Ἰωνᾶ, καὶ Ζαχαρίου τοῦ πατρὸς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, καὶ Ἱερεμίου, καὶ Δανιὴλ, καὶ Μελχισέδεκ, καὶ πάντας τοὺς ἔκπαλαι προφήτας, καὶ ἐν Θεῷ πιστούς.

Ἄνωθεν ἐπιλαβόμενος δοκῶν τοιάδε λέγουσα, ὅτι ὁ Θεὸς ὃν θέλει ὁδηγεῖ εἰς ἀγαθὸν, ὃν δὲ θέλει, σκληρύνει· καὶ ὅτι, εἰ ὁ Θεὸς ἤθελεν, οὐκ ἂν ἐπολέμουν ἀλλήλοις οἱ ἄνθρωποι. Ἀλλ' αὐτὸς ποιεῖ ὁ Θεὸς ὅπερ βούλεται, καὶ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ πονηροῦ αὐτός ἐστιν αἴτιος. Καὶ τύχη καὶ εἱμαρμένη ὑπ' αὐτοῦ ἐστιν. Λέγει δὲ καὶ ἑτέρας διδασκαλίας πρὸς τοὺς Ἰσμαηλίτας, ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου ἄνευ σπορᾶς γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος. Καὶ ἔτι νήπιος ὢν πετεινὰ ἐκ πηλῶν ἐπλαστούργει

καὶ ἐμφυσῶν ἐποίει αὐτὰ ζῶα, καὶ τυφλοὺς ἰᾶτο, καὶ νεκροὺς ἤγειρε. Καὶ ὅτι ἐκ παρακλήσεως τῶν ἀποστόλων ᾐτήσατο τὸν Θεὸν, καὶ κατήνεγκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ τράπεζαν, καὶ ἐξέτρεψεν αὐτοὺς, καὶ μάλα λαόν. Καὶ ὅτι οὔτε ἐσταυρώθη, οὔτε κατ' ἀλήθειαν ἀπέθανεν ὡς ἄνθρωπος, ἀλλὰ κατὰ φαντασίαν μόνην ταῦτα παρὰ τῶν Ἑβραίων ὑπέστη, τοῦτον νομίσαντες ἐσταύρωσαν, ἀλλ' οὔτε τις αὐτοῦ ὅλως οὐχ ἥψατο, ἀλλὰ πρὸς ἀθεΐαν, καὶ ἀπιστίαν, καὶ ἀπανθρωπίαν τοῦτον ἑώρων, ὅσον κατὰ τὰς ἐφικτὰς καὶ δυσωνυμίας αὐτῶν πεπονθότων. Καὶ τοῦτο λέγων, ὅτι ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ Θεοῦ· Εἰ ὠνόμασας ἑαυτὸν Θεὸν ἐν τῷ κόσμῳ· ὁ δὲ εἶπεν· Ὦ Ἰωάννη, σὺ εἶπας τὸν λόγον τοῦτον, ὅτι Υἱός εἰμι τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεός. Ἠρνήσατο, λέγων, ὅτι Σὺ πάντα γινώσκεις, καὶ οἶδας, ὅτι οὐχ ὠνόμασα ἑαυτὸν Θεὸν, B ἢ Υἱόν σου· δοῦλος γάρ σού εἰμι, καὶ οὐχ ὑπερηφανεύομαι τοῦτο καλεῖσθαι. Καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἔλαβεν αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν διὰ τὸ λίαν φιλεῖν αὐτόν. Καὶ ὅτε ἀνῆλθεν ὁ Χριστὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, τότε ἐρωτήθη περὶ αὐτοῦ. Τὸν Χριστὸν οὐ λέγωσιν Υἱὸν Θεοῦ, ἀλλ' ἀπόστολον, καὶ προφήτην, καθότι ὁ Θεὸς, φησὶ, κοινωνὸν οὐχ ἔχει, καὶ πάντες οἱ ποιοῦντες αὐτῷ τὸν Χριστὸν κοινωνὸν, μέλλουσιν κολάζεσθαι εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. Διότι ὁ Θεὸς κοινωνὸν ἤτοι ὅμοιον οὐχ ἔχει. Ταῦτα τοῦ Μωάμεδ.

A volucres ex luto formaverit, in quas cum insufflasset, incœperunt moveri, sentire et halitu efficacissimo animari et vivificari. Insuper, quod cæcos sanaverit, mortuos excitarit, quod ... apostolorum suorum postulationem Deum rogaverit qui cœlo dimiserit mensam variis dapibus onustam quibus apostolos ipsos et turbas quamplurimas cibaverit et refocillaverit. Quod cruci non fuerit affixus, nec revera ut homo mortuus fuerit, sed ista tantum contigisse secundum apparentiam et speciem, eaque ab Hebræis esse supposita, qui existimarunt in cruce illum ipsum sustulisse et suspendisse. Sed revera nullus illum apprehendit, sed ad illorum impietatem, incredulitatem, inhumanitatem testandam, viderunt illum quantum ex eorum infaustis viribus pendebat, revera patientem. Addit et istud quod cum Jesus ad cœlos pervenisset, Deus ab ipso rogaverit: Quare cum in mundo versabaris, vocavisti te Filium Dei? Ad quæ Jesus: O Joannes, non ego sed tu hoc dixisti, me nimirum esse Deum et Filium Dei. Negavit ergo dicens: O Deus omnia nosti, et optime tibi compertum est me nomen Dei et nomen Filii tui nunquam mihi tribuisse et usurpasse. Sum quippe servus tuus, nec talis me unquam insessit fastus et superbia ut tali titulo nominari me dedignarer. Nec hic finis fabularum, addit quod Deus illum in cœlos evexerit quod vehementi amore illum prosequeretur. Et quod cum Christus in cœlum ascendisset de illo quæstio mota fuerit, quod nimirum Christus non sit Filius Dei dicendus, sed apostolu et propheta, sicut Deus dicit, quod non admittit socium, quicunque vero Christum Dei socium asserere non verentur, in gehenna ignis æterno supplicio sint afficiendi. Deus quippe non habet socium nec parem. Hæc omnia Muhammed de Christo.

Λέγει περὶ τῆς πλάσεως τοῦ Ἀδὰμ, ἐν ᾗ φησιν, C ὅτι ἐπλάσθη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ χώματος καὶ σταγόνος, καὶ ἤδελον, καὶ μασήματος, καὶ ὅτι τοῦ ἀνθρώπου πλασθέντος, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἄγγελοι προστάξει Θεοῦ προσεκύνησαν αὐτοῦ. Μόνος δὲ ὁ Βελίαρ οὐκ ἐπείσθη προσκυνῆσαι τὸν Ἀδὰμ, καὶ διὰ τοῦτο πέπτωκεν. Λέγει περὶ Θεοῦ ὅτι αὐτὸς, Θεὸς ὢν, ἐστὶν ὁ ποιήσας τὰ πάντα, οὔτε ἐγένετο ὅμοιος αὐτοῦ τις, ἀλλ' εἷς Θεὸς ὁλόσφυρος· οὐκ ἐγέννησεν, οὔτ' ἐγεννήθη, ἀλλ' εἷς ἐστιν Θεὸς, καὶ πᾶς ὁ μερίζων αὐτὸν, ἢ ὅμοιον ποιῶν, σωτηρίας οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἀφόρητον, καὶ αἰώνιον κόλασιν. Τοιαῦται τοῦ Μωαμὲδ αἱ νομοθεσίαι, ταῦτα νενομοθέτηκεν τῷ λαῷ Ἰσμαήλ. Τὸν γὰρ τόπον τὸν ἐν τῷ Βάκχε, ἤτοι Μῆκε, ἢ Μάκεχ, οἶκον προσευχῆς διωρίσατο εἶναι, καὶ τὰς ἑαυτῶν λατρείας ἐκεῖσε D προσάγειν. Ὅτι καὶ λίθος τῷ τοιούτῳ τόπῳ ἦν ἀνακείμενος ἐν τῷ μέσῳ παμμεγέθης, ὡς ἐπάνωθεν αὐτοῦ τοῦ λίθου λέγεται τῇ Ἀγὰρ ὁμιλήσας ὁ Ἀβραὰμ, ἢ ὡς αὐτῷ τὴν κάμηλον προσδήσας, ὅτε τὸν Ἰσαὰκ ἔμελλεν θύειν. Προσέταξεν δὲ τὰς εὐχὰς τοὺς συνερχομένους ἐκεῖσε οὕτως ἐπιπλεῖν. Τὴν μὲν μίαν αὐτῶν χεῖρα πρὸς τὸν λίθον ἐκτείνειν, τῇ δὲ ἑτέρᾳ τὸ οὖς κατέχειν τὸ ἴδιον, καὶ οὕτω κυκλοτερῶς ἑαυτοὺς περιφέρειν, ἕως ἂν πέσωσιν σκοτοδινιάσαντες, καὶ τὴν περιοχὴν αὐτοῦ πᾶσαν ἐπιτηρεῖν, καὶ λίθους ἑπτὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐπιῤῥίπτειν. Ἵνα δὲ μὴ τὰ ῥήματα τῆς παρ' αὐτοῦ

Asserit vero circa creationem Adami alia cum prioribus absurditate contendentia. Dicit quippe primum hominem factum ex terra, stilla, luto, et quadam materia dentibus et ore contrita. Formato autem, inquit, primo homine, statim omnes advolarunt angeli, qui jubente Deo hominem salutarunt et adorarunt. Solus vero Beliar cum Adamum adorare recusavit, lapsus est et ad Tartara detrusus. De Deo vero asserit quod Deus solus omnia condiderit, nec parem sociumque admittat, et quod, cum sit totus in orbem quasi malleo ductus, nec generet nec generetur. Illum esse plane unicum, et eos qui illum dividunt, et socium illi jungunt, salutis non futuros participes, sed æternarum pœnarum miserandas victimas. Hæ sunt doctrinæ et leges Muhammedis: talia docuit et sancivit apud Ismaelitas. Locum etenim apud illos, nomine Bacchæ vel Macchæ, vel Mechech orationis ædem futuram perpetuam decreto determinavit, et omnem cultum suum illuc dirigere et convertere. Quia nimirum medio in isto loco exstat lapis maximus super quem fama refert Agarem cum Abrahamo rem habuisse, vel ipsum Abrahamum, illi camelum alligasse cum filium suum Isaacum esset immolaturus. Voluit vero omnes illuc confluentes et contendentes ad orationes habendas, hoc ritu illas fundere. Jussit primo unam manuum ad lapidem istum porrigere et extendere, altera vero suam propriam auriculam corripere et comprehen-

dere, postea in orbem selpsos circumagere, donec vertigine et quasi cæcitate percussi, in terram ruant et cadant. Jussit et omne id quod in suis mandatis vel oratione sua continebatur observari et septem lapides contra Christianos projici et excuti; ne vero verba orationis quam omnibus addiscendam et deblaterandam tradiderat et decreverat, non facile audiri et memoriæ mandari possent, illa ipsa scripto consignari curavit Muhammed, et ad majorem informationem orationem tradidit quæ sic habet. Ala Ala Ouakoubar, Ala Koubar. Hæc verba multoties ingeminant.

A ὁρισθείσης προσευχῆς ἐπιτελεῖσθαι, ὡς εἴρηται, ὦσιν ἀνήκουστα, κἀκεῖνα γραφῇ παραδοτέον, πρὸς πλείονα διδασκαλίαν αὐτοῦ Μαχούμετ, καὶ προσευχὴν ἔχουσαν οὕτως· Ἀλὰ, Ἀλὰ οὐακοὺβ, Ἀλὰ κουβάρ. Ταῦτα λέγονται πλειστάκις.

Notat vero Ala et koubar, Deum magnum, va autem notat maximum. Inter ea vero quæ docuit et istud memorabatur, quod aliquando camelus femina exstiterit Deo devota et sacra, magnitudinis et latitudinis prorsus ingentis, quæ preces ad cœlum fundebat, ipsa spatio circiter duarum horarum, efflorescente luce splendens et coruscans. Illam vero Agareni primum lacte alere solebant, sed contigit ut a quibusdam illic commorantibus interficeretur, unde a Deo rejecti et reprobati fuerunt. Illius vero parvulus camelus boatu et clamore cœlos lacessens opem phosphori imploravit, a quo, ut dicitur, in cœlum raptus fuerit. Nam dictum est illos colere phosphorum seu astrum matutinum seu Venerem. quam lingua Arabica vocant væ, id est magna. Muhammed vero Christianos contemnens et flocci faciens, vocat abnegatores et associatores, et in istam doctrinam et viam perduxit Saracenos, et vocavit doctrinam et viam Dei, lanienas Christianorum, et bella quibus Christianos solent vastare et lacessere. Hagarenos vero in istis bellis occumbentes, filios Dei esse asseruit, et fideles, et dignos qui omnibus paradisi voluptatibus cumulentur. Inter alia hoc et docuit Muhammed, quod si non sit ad manum parata aqua, usurpari possit terra, sed terra tenuis et subtilissima qua loco aquæ oculi, vultus, manus terantur et defricentur. Hoc et addidit Muhammed se nimirum esse paradisi quasi ostiarium, et illius clavium usum a suo pendere arbitrio.

Talis vero, secundum illum, est paradisus: in illo sunt quatuor flumina aquæ limpidissimæ, lactis dulcissimi, vini suavissimi, et mellis defæcatissimi et mirabili colatura, ab omni materia crassiori purgatissimi. Futura quadam die quam Deus fixit et determinavit, ad quinquaginta annorum myriadas omnes Saracenos illuc esse transportandos, et ibi vitam amœnissimam transacturos, cum propriis uxoribus eodem numero quot viventes in hac terra uxores aluerunt. Ibi sub umbra et tegmine arborum quarumdam quæ dicuntur Sidre et Talech, suavissimos fructus comesturos, avibus cantu suo suavissimo eorum aures mulcentibus. Ora proluturos vino ex fonte Caphura, et a fonte Zonziber qui dicitur Salsabila. Et vinum propinaturos ex fonte qui dicitur Thesnim. Illorum vero staturam futuram celsissimam, masculorum quidem, feminarum vero quadraginta cubitorum. Insatiabili vero libidine inter se coituros, quia istorum congressuum Deum ipsum non pudet nec illi sunt fastidio. Introducendas vero in paradisum asserit Muhammed septua-

Σημαίνει δὲ τὸ μὲν Ἀλὰ, καὶ τὸ κουβὰρ μειζονδεά, τὸ δὲ οὐὰ μέγιστον. Ἐδίδαξεν δὲ αὐτὸς, ὅτι κάμηλον θήλειαν τοῦ Θεοῦ ἱερὰν οὖσαν γενέσθαι μεγάλῳ μήκει τε, καὶ πλάτει· ἥτις τε καὶ εὐχὰς πρὸς οὐρανὸν ἐπετέλει ἐπιαυγαζομένη μέσον δύο ὡρῶν ἑξῆς. Καὶ οἱ πρώην Ἀγαρηνοὶ ἐγαλουχοῦντο. B Ταύτην, ὡς ἐλέγετο, φονευθῆναι κακῶς παρὰ τῶν τηνικαῦτα ἀνθρώπων, καὶ διὰ τοῦτο ἀμύνασθαι αὐτοὺς ὁ Θεός· τὸ καμηλόνιον αὐτῆς βοάζον, καὶ τὸν ἑωσφόρον ἐπεκαλεῖτο εἰς βοήθειαν, ὁ δὲ προσελάβετο τοῦτο εἰς τὸν οὐρανὸν, ὡς εἴρηται, παρ' αὐτῷ, ὥς φησι, τὰ ἔκπαλαι τῷ πρωϊνῷ ἄστρῳ, ἤγουν τῷ ἑωσφόρῳ, καὶ τῇ Ἀφροδίτῃ, ἣν κατὰ τῶν Ἀῤῥάβων γλῶσσαν ὀνομάζουσι, τοῦτ' ἔστιν μεγάλη. Ὀνειδίζων τοὺς Χριστιανοὺς ἀρνητὰς ὀνομάζει, καὶ ἑτεριστὰς, καὶ διεγείρει τοὺς Σαρακηνοὺς εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, καὶ τὴν σφαγὴν ὁδὸν Θεοῦ ὀνομάζει, τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν πόλεμον, καὶ τοὺς ἐν τῷ τοιούτῳ πολέμῳ ἀποθνήσκοντας Ἀγαρηνοὺς υἱοὺς Θεοῦ, καὶ ἀξίους τοῦ παραδείσου καλῶν, καὶ πιστοὺς ἐν Θεῷ. C Ἐδίδαξεν αὐτοὺς ὁ Μωάμεδ, ἐν οἷς καὶ τοῦτο, ἐὰν μὴ εὑρίσκουσιν ἐξ ἑτοίμου ὕδωρ, λαμβάνωσιν χοῦν ἀντὶ ὕδωρ, χοῦν λεπτόν. Καὶ μετ' αὐτοῦ τρίβωσιν τὰς ὄψεις, καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῖς ἀντὶ ὕδωρ. Προστίθησιν δὲ ἢ τοῦτο ὁ Μαχούμεδ, ὃς αὐτός ἐστιν ὁ τοῦ παραδείσου τὰς κλεῖς κατέχων.

Τοιοῦτος δὲ, λέγει, ἦν ὁ παράδεισος, ἐν ᾧ λέγει τέσσαρας εἶναι ποταμοὺς ἐξ ὕδατος ἀθολώτου, καὶ γάλακτος μὴ ἀλλάσσοντος τὸν νόστον αὐτοῦ, καὶ οἴνου ἡδέος, καὶ μέλιτος ὑλιστοῦ. Καὶ κατὰ τὴν μέλλουσαν ἡμέραν, ἣν περὶ ὁ Θεὸς ὁρίζει εἰς πεντήκοντα χιλιάδας ἐτῶν διάγειν ἐν αὐτῷ τοὺς Σαρα- D κηνοὺς μετὰ τῶν ἰδίων γυναικῶν ὅσας εἶχεν ἕκαστος ἔτι ζῶν, καὶ ὑπὸ σκιάν τινων δένδρων τοῦ παραδείσου, ἃ καλεῖται Σίδρη καὶ Τάλεχ, ὀπώραν ἐσθίοντες, καὶ ὀρνέων· πίνοντες ἀπὸ Καφουρὰ πηγῆς, καὶ ἀπὸ Ζογγίβερ πηγῆς, ὀνομασμένης Σαλσάβιλα· καὶ οἶνον προσφερομένους, ὃν τὸ κέρασμα ἐκ πηγῆς Θεσνεΐμ. Ὧν αἱ ἡλικίαι οὐρανομήκεις ἀῤῥένων τε καὶ θηλειῶν τεσσαράκοντα πήχεις, συνουσιαζόντων ἀκορέστως, φησὶν, ὅτι ὁ Θεὸς οὐκ αἰσχύνεται τοῦτο· εἰσάξει δὲ ἐν τῷ παραδείσῳ ἑβδομήκοντα χιλιάδας δικαίων, τοὺς δὲ ἁμαρτωλοὺς κριθήσεσθαι παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ πιττακίων εἰς τοὺς τραχήλους αὐτῶν περιτιθεμένων, οὕτως εἰσελεύσεσθαι καὶ τούτους εἰς τὸν παράδεισόν φησιν, ὀνομαζομένους ἀπελευθέρους τοῦ Μωάμεδ. Καὶ ἵνα μὴ ὁ παράδε-

σος ἔμπλεως φέρον τι, τοὺς Σαμαρίτας ἐφιστᾷ τούτων, κἀκεῖσε δουλεύειν ἀκαταπαύστῳ λατρείᾳ.

A ginta myriadas justorum. Peccatores vero quosdam a Deo judicandos, qui pittaciis quibusdam ex collo pendentibus sint distinguendi, et in paradisum introducendi, et liberti Muhammedis nominandi. Et ne paradisus sordibus impleatur, Samaritas asserit ibi sistendos, qui illis serviant et indesinenti labore purgandis sordibus occupentur.

Καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως ὁ μὲν Μωϋσῆς μέλλει κολάζεσθαι ὡς παραβάτης νόμου. Καὶ εἰς πῦρ βληθήσεται πᾶς ὁ λαὸς τῶν Ἰσραηλιτῶν ὡς πολλὰ δοξάσας αὐτοὺς ὁ Θεὸς, κἀκεῖνοι μὴ πεισθέντες, παραβάντες τὸν νόμον μέλλουσι κολασθῆναι αἰωνίως καὶ εἰς πῦρ ἐμβληθῆναι πᾶς ὁ λαὸς Ἰσραήλ. Οἱ δὲ Χριστιανοὶ καὶ αὐτοὶ κολάσει παραδοθήσονται, ὡς καλέσαντες τὸν Χριστὸν Θεὸν σεσαρκωμένον, αὐτὸν δὲ ἀπεφήνατο σωτηρίας ἀξιωθῆναι, καὶ οἱ Ἀγαρηνοί. Τοιαῦτα τοῦ Μαχούμετ τὰ διδάγματα, B τοιαῦτα αὐτοῦ τὰ σοφίσματα. Τελευτήσαντος δὲ αὐτοῦ, πᾶς ὁ τῶν Ἀγαρηνῶν συνήχθη ἑσμὸς, καὶ βαρβαρικὸν θρῆνον ἅπαντες πεποιήκεσαν, οὕτω τοῦτον λάρνακι μαρμαρίνῳ ποιήσαντες ἐπέθηκαν. Ὁ οὖν νόμος τῶν Ἰσμαηλιτῶν ὁ ὀνομαζόμενος Κοῤῥὰν, ὁ καὶ παρὰ τοῦ Μαχούμετ δοθεὶς οὐχ ἐτέθη παρ' αὐτοῦ καὶ μόνου, ἀλλὰ καὶ παρ' ἑτέρων τινῶν, τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ Ἀλῆ, καὶ ἄλλων ἑπτὰ, τοῦ Ναφὲ, Ἐὸν, Ὀμὰρ, Ἐλρεσὰρ, Ἀσὴρ, υἱοῦ τοῦ Χετὴρ, καὶ υἱοῦ τοῦ Ἀμέρ. Λαβόντων τοίνυν τῶν μὲν τοῦτον, τῶν δὲ ἐκεῖνον, καὶ βουλομένων ἑκάστων στῆσαι τὸν ἴδιον, μετὰ θάνατον τοῦ τε Ἀλῆ καὶ τοῦ Μωάμεθ, στάσεις, καὶ φιλονεικίαι, καὶ πόλεμοι, καὶ χύσεις αἱμάτων μέσον τῶν διαδόχων αὐτῶν ἐμεσολάβησαν. C Ἀλλὰ τὴν σήμερον οἱ μὲν πρὸς ἀλλήλους πόλεμοι ἔπαυσαν, ἡ δὲ διάστασις, καὶ διαίρεσις ἐπεκράτησε, καὶ δέχονται οἱ μὲν τόνδε, οἱ δὲ τόνδε.

Die autem judicii extremi contendit Muhammed, Mosen pœnis obnoxium futurum ut transgressorem legis, Israelitas vero in ignem detrudendos, quod Deus illos multa docuerit quibus cum fuerint increduli et immorigeri, æternis suppliciis et igne inexstinguibili cruciari debeant omnes Israelitæ. Christianos autem gravissima etiam pœna affligendos, quod Christum vocaverint Deum incarnatum. Ipsum vero Christum salutem consecutum asserit, quod et censent ipsi Agareni. Talia fuerunt dogmata, imposturæ et sophismata Muhammedis, qui cum tandem fato cessisset, et mortuus esset, omnibus Agarenis tanquam agminibus factis concurrentibus et confluentibus, barbaro luctu et funere illum sunt prosecuti, illumque sepulcro et arcæ marmoreæ condidere. Lex ergo Ismaelitarum quæ vocatur Coranus et quæ a Muhammede tradita dicitur, non ab illo solo fuit exposita et enarrata, sed a quibusdam aliis, nimirum Ali Muhammedis genero et a septem aliis, nempe a Naphe, ab Eon, ab Omar, ab Elresar, ab Aser, a filio Cheter, et a filio Amer. Alii vero huic, alii vero alteri adhærere volentibus, et post mortem Ali et Muhammedis, singulis suum proprium doctorem promovere contendentibus, seditiones, invidiæ, rixæ, bella cruentissima exorta sunt inter successores. Hoc quidem tempore bella cessarunt, sed semper grassantur divisiones et dissidia, et alii hunc, alii alterum pertinaciter sequuntur.

Εἰς τὸ ἑξακοσιοστὸν κϛ' ἔτος ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως ἐφάνη ὁ Μωάμεθ πεντεκαιδεκάτῳ βασιλεύοντος Ἡρακλείου, ἐπὶ τοῦ Χοσρόου, ὅτε ἡττήθη ὑπὸ Ἡρακλείου. Προσεκολλήθη δὲ τῷ Μαχούμετ τις Ἰακωβίτης ὀνόματι Βαειρὰ, ἐπεὶ αὐτὸς ἰδιώτης ἦν, καὶ ἀγράμματος· ὕστερον δὲ ἀπέκτεινεν αὐτὸν ὁ Μαχούμετ τὸν Ἰακωβίτην. Ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοί τινες, Φινεὲς, καὶ Αὐδιὰ ὀνόματι Σαλὼν, μετὰ ταῦτα δὲ Αὐδαλλὰ εἰρημένος, καὶ Σελὲμ, οἳ καὶ γεγόνασι Σαῤῥακηνοί. D Καί τινες Νεστοριανοὶ μάλιστα κοινωνοῦσι Σαῤῥακηνοῖς λέγοντες μὴ Θεὸν γεγενῆσθαι ἐκ τῆς Μαρίας Παρθένου, ἀλλ' αὐτὸν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ τότε συνέθηκεν ὁ Μωάμεθ τινὰ νόμου τρόπῳ διὰ τῶν ἑτέρων λαμβάνων τινὰ μὲν ἐκ τῆς Παλαιᾶς, τινὰ δὲ ἐκ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Οὐ μὴν τότε ὁ λαὸς εἴχετο Ἀλκοράνου, ὁ δὲ Ἀλῆς ἦν υἱὸς τοῦ Ἀβιτελέμ.

Anno sexcentesimo vicesimo sexto Incarnationis ortus est Muhammed, decimo quinto anno imperatoris Heraclii, sub Chosroe, cum hic ab Heraclio bello victus et superatus fuit. Socium autem se Muhammedi junxit monachus quidam Jacobita, cui Bairæ nomen erat, quia ille idiota erat et litterarum plane rudis. Cum vero diu inter se mutuis officiis amicitiam coluissent, tandem illum interemit Muhammedes. Sed et Judæi quidam ut Phinees et Audia qui vocabatur Salon, socias manus Muhammedi tradiderunt. Post illos autem, Abdalla et Salem gente Saraceni illius partes secuti sunt. Et quidem etiam Nestoriani qui revera cum Saracenis gemina sentiunt, asserentes Deum non natum ex Virgine Maria, sed tantum Jesum Christum. Et tunc composuit Muhammed aliquam legis formam et rationem, quædam ex aliis decerpens et in unum colligens. Nam revera quædam congessit ex Veteri Testamento, quædam autem ex Novo. Tunc vero populus nondum habebat Alcoranum, sed illum postea habuit ab Ali qui fuit filius Abitelem.

Μῆνες τῆς σελήνης, παρὰ τοῖς Ἀγαρηνοῖς. Μαΐος ἀρχή.

Σαβάλα, Σιλκαντὲ, Σιλχιτζὲ, Μουχερὲμ, Σεφὲρ, Ῥεμβιουλέβελ, Ῥεμβιουλαχὶλ, Τζουμαζὶ Ἐλεβὲλ, Τζουμαζὶ Ἐλαχὶρ, Ῥετζὲπ, Σαμπὰν, Ῥάμαζαν.

Nomina mensium lunæ, apud Agarenos. Maius principium anni.

Sabala, Silcante, Silchitse, Mucherem, Sepher, Rembioulebel, Rembioulachil, Tsoumazi Elebel, Tsoumazi Elachil, Retsep, Sampan, Ramazan.

INDICES ANALYTICI.

I.

INDEX RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM QUÆ IN PHOTII *BIBLIOTHECA* REPERIUNTUR.

Revocatur lector ad numeros grandiores textui Latino intermistos.

A.

D

E

F

I

P

Q

R

U

V

X

Z

II.

INDEX ANALYTICUS

RERUM NOTABILIORUM QUÆ IN *SYNTAGMATE* INVENIUNTUR.

Revocatur lector ad numeros crassiores textui Latino insertos.

A

B

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

PHOTIUS PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANUS.

PETRUS SICULUS, ET PETRUS, ARGORUM EPISCOPUS.

BARTHOLOMÆUS, EDESSENUS MONACHUS.

FINIS TOMI CENTESIMI QUARTI.

EDITORIS PROFESSIO FIDEI.

Hunc igitur *Cursum Patrologiæ Completum*, cum tota prostrati animi demissione, Sanctæ Sedis judicio libens submitto; et si quid, vel immodica celeritate abreptus, vel scientiæ infirmitate delusus, vel immensa millium arduarumque rerum copia distractus, sanctum dogma, sanctam moralem, sanctam disciplinam tantisper lædens, inscius certe non ultroneus, ediderim, totum istud heterodoxum absque misericordia cito sit anathema. Quæcumque autem in operibus meis approbaverit Pius nonus, festinus approbo; quæcumque ut minus recte sonantia damnaverit, damno: quia scientia mea coram scientia Domini mei, Doctoris mei, Judicis mei, tanquam lucernula coram sole meridiano evanescit. Ego enim, ut quivis omnimode Catholicus, sanctam Ecclesiam Romanam, cujus summus Pontifex visibile solus est et immediate caput, sub Christo invisibili capite, profiteor esse matrem dominamque omnium Ecclesiarum, centrum unitatis, fontem omnis jurisdictionis, interpretem omnis veritatis, normam omnis justitiæ, judicem omnis controversiæ, custodem infallibilem et indefectibilem doctrinæ sanctæ; ex his autem quibus pollet Ecclesia titulis, ipsa decus et potestatem adipiscitur, mihi vero totidem protinus incumbunt officia.

Si enim mater est Ecclesiarum quæ ipsæ parturientes et fecundæ sunt oves, quanto magis et mater est mei, inter agnellos infirmissimi, nihil ex me meisque viribus creare valentis! Imo illa mihi mater est præ cæteris matribus; nati siquidem qui matre indiguerunt ut in lucem venirent, labentibus annis corroborati, suis necessitatibus abunde suppetere possunt; ego vero nec sine ea nasci, nec sine ea vivere queo; vitis enim est gemmam suam germinans et nutriens; quocumque momento ab ejus vita vita mea discesserit, pereo, perii. Cum vero mater mea sit, oportet ut quasi infantulus nomen ejus semper in ore, bonum ejus semper in mente, amorem ejus semper in corde feram, illius lætitiis lætus, illius doloribus dolens.

Si omnium domina est Ecclesiarum, quanto magis est humillimi domina sacerdotis! Hujus ergo præceptis impulsibusque docilem me præstare debeo, solius ejus scientiæ sciens, solius ejus sapientiæ sapiens.

Si centrum est unitatis, nusquam alio centrum illud mihi investigandum, ac propterea omne prorsus abjicere debeo quod me ab ea sejungit, omnique adhærere quod ei adhæret. Extra eam scilicet omnes, vel schismatici frangunt unitatem, vel hæretici quamdam veritatem abnegant; aut erroris alicujus venenum diffundunt.

Si omnis jurisdictionis fons est, memetipsum non possum mittere; cum ea debeo consociari, nec ullam mihi veram potestatem creditam arbitrari, nisi quam ipsa *mediate* vel *immediate* commiserit.

Si omnis est veritatis interpres, meas omnes cogitationes ipsi submittere debeo, ideoque tanquam verum credere et amplecti quod illa verum pronuntiarit; falsum vero habere et abominari, quod tanquam falsum exploderit vel nota affecerit.

Si omnis est justitiæ regula, omnes illi actiones meas debeo subjicere, ac tanquam bonum approbare quod ipsa bonum declaraverit, malum autem repudiare quod ipsa malum edixerit.

Si omnis controversiæ judex est, omnes meas difficultates ejus pedibus debeo substernere; omnemque rem quamlibet claram, certam ac definitam agnoscere, statim ut illa pronuntiaverit. *Roma locuta est, causa finita est.*

Si divini fidei moralisque depositi custos infallibilis est, credere debeo omnes quas tulit approbationis sententias justas esse, omniaque doctrinalium damnationum decreta quæ condidit, meritissima. Eam insuper solam audire debeo, quoniam ipsa sola, seu dubitantis animi cruciatus comprimens, seu errantis ingenii nubes discutiens, intellectus mei instabiles motus sistere potest, si omne quod credendum docet crediderim, quia omne quod verum est credam; ipsaque sola pacem cordi meo infundere, omnem scilicet ab eo remorsus ac stimuli possibilitatem amovendo, si omne quod agendum præscribit egerim, quia omne quod bonum est agam.

Si indefectibilis est, non inter ista versatur quæ vitæ mortisque vices per recentiora decem et novem sæcula subierunt; econtra fixum animis esse debet omne quod extra Ecclesiam vivit morti esse obnoxium, quantumvis exteriori sanitatis specie diuturnitatem longævitatemque ominetur.

O sancta Romana Ecclesia! qualem te Christus stabilivit, titulisque et prærogativis honestavit, ita in religione necessariam te profiteor, ut nisi divinitus exstares, creanda ab hominibus esses, spirituum orbem regendi et componendi causa. Tibi ex præcordiis inhærendum; et, eo quod sis, gratiæ Deo litandæ sunt in perpetuum.

O sancta Romana Ecclesia! quotquot, post Christum, edidisti oracula typis celebrare jamjam gestio speroque, ut apprime noscat orbis universus quanta, in omni tempore, sapientia, doctrina, providentia sanctitateque eminueris.

O sancta Romana Ecclesia! si te verbo quolibet unquam lædere audeam, adhæreat lingua mea faucibus meis, quippe matricida foret; et si quid adversus te dextera mea delineare audeat, arescat et oblivioni detur, quippe matricida etiam foret.

O sancta Romana Ecclesia! quotiescumque aliquid de te faustum audio, nempe populum quemdam qui sedebat in umbra mortis ad lumen tuum accessisse, vel magni nominis peccatorem in gratiam tecum rediisse, vel scriptorem quemdam impium iisdem quibus antea te lacessiverat armis, amicum nunc te adjuvare, tunc dilatatur cor meum ac gaudio superabundat. Econtra, si quis te calumniis aut facinorosis operibus insectatur, si quis te deserit, immenso dolore affligor; sed te eo majori veneratione eoque magis filiali amore prosequor quo te sæviores appetunt injuriæ, aut molestiores attingunt proditiones; eo arctiori vinculo tibi adhæreo, quo insolentius tua potestas contemnitur; quia spretæ dignitatis sublimitati accedit magni decus infortunii, sacraque nobilium in te corona ærumnarum. Plagas tuas osculis operio et lacrymis irrigo, ex illisque spero, sicut olim e cruore martyrum, emergas patientia gloriaque eminentior. Quid tibi persecutiones, quid proditiones, quid calumniæ, quid apostasiæ, nisi coram sole nebulæ? Aliquantisper fulgorem ejus obscurare videntur; intactum vero ab his inviolatumque sidus procedit, tanquam sponsus e thalamo. In te senilis majestas juvenili robori sociatur, quia Fundatoris tui ad exemplum, forma enites semper antiqua semperque nova.

O sancta Romana Ecclesia! quid de te sentiam aperui, intima mea tibi patent; gaudebo et sufficit mihi, si, quamvis ex me ipso nec scientem nec sapientem, in agendo me stimulaverint pura causa, et purus finis, gloria nempe Dei ac Virginis immaculatæ, tuique bonum, et Cleri catholici decus.

Et sic me adjuvet Deus Optimus Maximus, tueatur immaculata Virgo Maria, aspectu excitet Ecclesia, exoptetque Clerus ut alios omnes sanctæ doctrinæ ramos, instar biblicorum, patrologicorum, theologicorum, oratoriorum, apologeticorum, historicorum, etc., magis ac magis fauste indefessus excolam!

L. MIGNE.

Parisiis, — Ex typis L. Migne.